UNIV OF
TORONTO
LIBRARY

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
University of Toronto

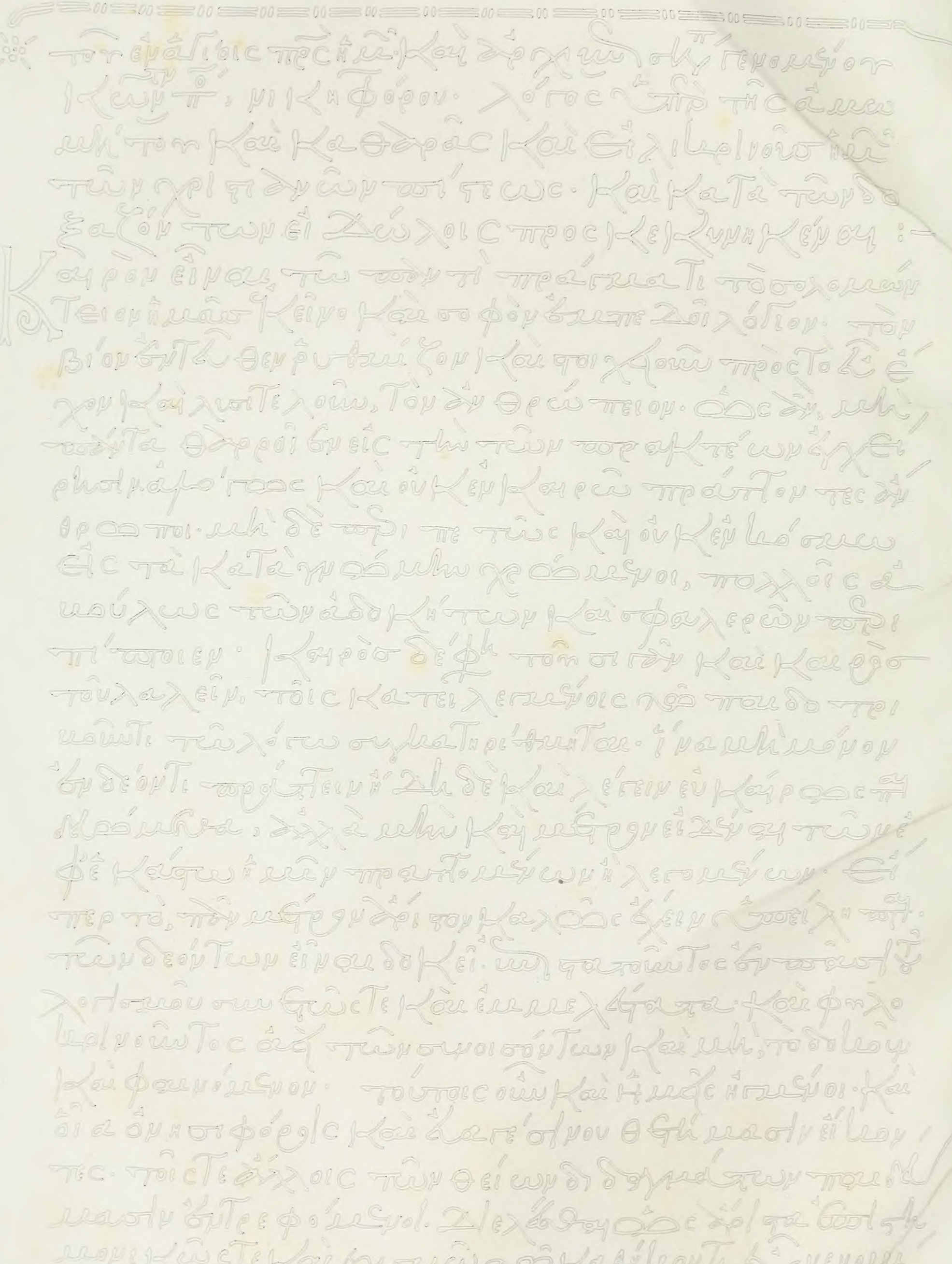
https://archive.org/details/novaepatrumbibli05maiauoft

PATRUM

NOVA BIBLIOTHECA.

II a

S. Nicephori Specimen.



III

NOVAE PATRUM BIBLIOTHECAE

TOMUS QUINTUS.

SANCTI NICEPHORI

[PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI]

OPERA ADVERSUS ICONOMACHOS.

SANCTI THEODORI STUDITAE

SCRIPTA VARIA QUAE IN SIRMONDI EDITIONE DESUNT.

[OMNIA CUM EDITORIS INTERPRETATIONE ET ADNOTATIONIBUS.]

ed. Angelus Maius

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY DUPLICATE SOLD

14489 14 11 18.

ROMAE

TYPIS SACRI CONSILII PROPAGANDO CHRISTIANO NOMINI.

M.DCCC.XLIX.

AD S. NICEPHORI OPERA

EDITORIS PRAEFATIO.

Nicephori scripta inedita.

I. Sanctum Nicephorum doctrinae pietatisque dotibus cunctos byzantinae ecclesiae post Chrysostomum praesules superasse, vere mihi dixisse videtur Anselmus Bandurius, qui illius opera ex mss. colligere, et duobus comprehensa voluminibus edere constituerat; quamquam eius consilium, non insolito humanarum rerum casu, postea evanuit. Mihi in vaticana bibliotheca duo prae ceteris observati fuerunt ineditorum Nicephori scriptorum codices; unus in fol. pulcherrimus vetus, cuius primam paginam habes in hoc nostro volumine aere excusam; isque continet 1. Apologeticum pro ss. imaginibus (quem dico maiorem, ut a minore alio distinguam, de quo mox.) 2. Tres adversus Constantinum Copronymum, iconomachum dirum, Antirrheticos. Alter autem (quem paulo serius coepta iam editione reperi) priscus aeque codex, subiunctam nicaeno II. concilio praebuit mihi eiusdem Nicephori orationem seu libellum pro sacris item imaginibus, quem Apologeticum minorem inscripsi. Porro hunc minorem a Nicephoro fuisse compositum sub Leone armenio, pariter iconomacho, anno 813; maiorem autem, regnante eodem, an. 817, demonstravi in parte voluminis latina p. 11. et 174. Editionis autem hunc ordinem tenui, ut primo tres Antirrheticos ponerem, quorum iucundiorem lectionem fore existimavi: deinde maiorem Apologeticum, cuius prolixitas et alta theologiae strues multo maius studiosorum otium requirit: postea collocavi Apologeticum minorem cum adiuncta interpretatione: denique trium Antirrheticorum et Apologetici maioris latinam item interpretationem, cum brevi materiarum indice.

Historia horum scriptorum.

II. Bellum apud Graecos iconoclasticum quum multi iam scripserint, ego hanc quidem crambem non recoquam: sed quia Nicephorus in minoris Apologetici titulo ait se causa novi schismatis scribere, hoc unum dicam, demortuis sanctarum imaginum hostibus Leone isaurico et Copronymo; eaque haeresi in nicaeno II. concilio an. 787. damnata, rursus sub Leone armenio, quem factus iam patriarcha Nicephorus an. 813. coronaverat, e cineribus suis renatum erroris hydrum, novo in ecclesia schismati, de quo Nicephorus loquitur, occasionem obtulisse: quo tempore brevem primo Apologeticum, quasi quandam velitationem, edidit: in quo rerum gestarum iam inde ab initio erroris compendium adumbrans, invehitur postea in apostatas praesertim episcopos, qui a fide in nicaeno concilio iurata rursus discesserant: cui concilio, quamquam sacris nondum infulis praeditus, Nicephorus ipse interfuerat, ibique pro orthodoxa doctrina peroraverat, ut eius biographus Ignatius diaconus narrat, et synodales actus testantur. Scripto, ut dixi, anno 813. minore Apologetico, secutus est calamitosissimus annus 815, quo Nicephorus a Leone Armenio iconomacho deiectus sede pulsusque in exilium fuit, post annum patriarchatus nonum, quem anno scilicet 806. susceperat. In exilio igitur cetera conscripsit opera, nempe maiorem Apoogeticum anno 817, et deinde Antirrheticos, ut ipse initio primi nos docet; donec anno 828, septuagenarius obiit, vel in caelum potius fortissimus orthodoxiae pugil evolavit.

De Antirrheticis. III. Iam quod adtinet ad Antirrheticos, etsi Copronymus multos ante annos vita excesserat, nihilominus prudenter Nicephorus totam suam contra Iconomachos invectionem in Copronymi diserte nomen contulit, tum ut liberius de mortuo loqueretur; tum quia mutato nomine, ut ait poëta, de Leone armenio vivente, et religiosum bellum instaurante, fabula tota narrabat. Nihil enim erat evidentius, quam, quoties Copronymus feriebatur, toties iacula ad Leonem paris meriti hominem penetrare. Pars in his Antirrheticis inexpectata et curiosa est, tot illa segmenta quae recitantur a Nicephoro libri hactenus incogniti Iconomachorum, Copronymi regio nomine et auctoritate scripti, quem Nicephorus particulatim irridet atque refutat. Ibi enimvero subtiles haereticorum technae, simulata pietas, argumentorum fallaciae, ceteraeque eiusmodi fraudes apparent: quae omnia Nicephorus sublimi ingenio, gravi doctrinae ecclesiasticae pondere, exactis logicae artis regulis invicte prosternit. Et in primo quidem diu et acute, de natura imaginis, de prototypo seu archetypo, de pictura, de descriptione, de hypostasi, de enhypostato, et de circumscripto potissimum et incircumscripto. In secundo autem breviore, inter cetera de angelis, de manufactis cherubinis, et quid sint γράφειν et περιγράφειν cum derivatis, et multa huiusmodi edisserit. Tertius denique seu postremus Antirrheticus, valde prolixus et varius, historiam partim et honorandi sacras imagines rationes potissimas exponit: quarum praecipua est usus priscus et constans, id est traditio, ecclesiae catholicae, quae iconi et cruci dominicae martyrumque et sanctorum virorum reliquiis et imaginibus nullo tempore honorem non tribuit. Itaque Iconomachos qui catholicis idololatrici cultus crimen impingebant, novo haereseos titulo nuncupat χριστιανοκατηγόρους. Praeter hos tres a nobis editos Antirrheticos, Bandurius alios quoque Nicephori Antirrheticos in codicibus vidit, nempe 1. Adversus Eusebium sectae iconoclasticae principem. 2. Adversus Epiphanidem consectaneum. 3. Adversus eos qui Salvatoris imaginem idolum esse dicebant. Verumtamen hi tres postremi in vaticanis mihi codicibus non occurrebant (1). Iam Theodorum quoque Studitam, Nicephori contemporalem ac familiarem, tres contra Iconomachos scripsisse Antirrheticos, nemo post sirmondianam ipsorum editionem nescit: verumtamen hi nihil nostris, praeter titulum et argumentum, simile habent.

De Apologetico maiore. IV. Ceterum ante Antirrheticos, Apologeticum maiorem scripserat in exilii pariter quiete Nicephorus, opus grande ac spissum, eruditione plurima, declamatione, invectione, egressionibus etiam variis et episodiis figuratum atque redundans. Stilus auctoris acer, tum heic tum in Antirrheticis, adversariorum latera et praesertim Copronymi alte confodiens, quorum nullum vitium non acerbo conviciorum sale perfundit. Contendit enim eos, praeter morum turpitudinem graphice descriptam, modo esse phantasiastas aut monophysitas et acephalos, modo arianos aut manichaeos vel iudaeos, Christi ac B. Mariae infensissimos hostes, ethnicos, antichristos, diaboli filios; passim denique stolidos, ebriosos, ac beluas appellat. Quamquam reapse ad Copronymum quod adtinet nihil par foeditati, saevitiae, impietatique eius dici potuit. Haec narro, non quia id tam vehemens et praefractum invectionum genus indoli meae placeat; sed ut rem prout se habet exponam: nam nec sancti Hieronymi ardentiores invectiones imitari vulgo solemus. Ceteroqui zelus, honor Christi aut virtutis offensus, sollemnia scandala, impiorum triumphus, bonorum oppressiones, religionis

(1) Nicephorum pro ss. imaginibus vidi citatum etiam a Georgio Hamartolo in chronico ms. vat. p. 153. 189. 192. 196.

ruina, sic interdum sanctorum animos inflammant, ut ii praesertim qui eloquentiae impetu valent, querelis et vituperationibus sine modo frena relaxent. Iam hic Apologeticus in priore sui parte, fidei orthodoxae descriptionem continet, et quantopere Christiani ab idololatriae crimine absint demonstrat. Deinde in media quodammodo parte complura recitat ss. bibliorum testimonia, ut ostendat idololatriam a Christo prorsus fuisse destructam, ita ut illius ecclesia morbo hoc laborare non possit, secus ac χριστιανοκατήγοροι haeretici calumniabantur. Tum et alia scribuntur plurima, quae ferme a capitulo LXV. ordiuntur, de ritibus variis, figuris, tabernaculo, arca, praecipueque de cherubinorum positis in ea formis, et de salomonico templo eiusque sacris emblematibus aut ornamentis dicitur: quae omnia sacri cultus genera, ad ss. imaginum suadendam venerationem auctor trahit. Tum multis huiusmodi disputatis, praescriptionem denique octingentorum annorum arripit, ab ecclesiae primordiis usque ad aetatem suam; ut hinc concludat, honorem ss. imaginibus absque sacrae antiquitatis accusatione negari non posse. Iamvero quum a Nicephori temporibus usque ad nostra plus quam mille anni decurrerint, perseverante interim apud catholicos ss. imaginum veneratione, sequitur ut praescriptio multo adhuc longaevior nobis faveat adversus hodiernos occidentalium regionum Iconomachos, qui a damnato illo errore nondum discedunt. Atque hi utinam, praeter Nicephorum, legant docili animo magni Augustini locos classicos circa honorem sanctorum martyrum de C. D. lib. XIX. cap. ult., nec non eundem contra Faustum manich. lib. XX. 21!

V. Age vero quinam meus in hoc edendo Nicephoro labor fuerit, ii facile aestimabunt, qui plures eruditos saxum id versare molitos sciunt, sed defatigatione aut impensis deterritos abstitisse. Nam praeter Bandurium, Turrianus etiam, Crusius, Combefisius, atque ut audio Allatius, de editione hac cogitarunt; et Petavius ipse non nisi breve fragmentum protulit. Certe ad latinam translationem quod attinet, quam diversis temporibus inter varias occupationes, et modo in urbe, modo peregrinans, scriptitavi, res quidem per se molesta et prolixa taedium ingerebat: perstiti tamen, quamquam multis locis propter theologicam graecae scholae locutionem, aliasque salebras, non raro aestuabam, neque me semper rem feliciter gessisse autumo. Sane Nicephori stilum Photius cod. LXV. in primis laudat: καλλιλεξίᾳ τὲ καὶ συνθήκῃ λόγου κεχρημένος, οἵᾳ ἂν χρήσαιτο ὁ ῥητορικὸς ὡς ἀληθῶς καὶ τέλειος ἀνήρ: *ea verborum venustate et orationis compositione utitur, qualem adhiberet perfectus omnino orator*. Profecto purus est hellenismus Nicephori, artificiosa et ornata elocutio, non tamen attici generis sed asiani; immo non semel ut mihi quidem videtur tautologia peccans vel saltem perissologia: nam sententiam semel dictam, alia mox ratione replicat, multimodis commutat et versat: et quod alii uno commate clauderent, is integro interdum periodi ambitu expandit; quodque antea dixerat, multis deinde interpositis in scenam denuo reducit. Aliquando etiam vel nimia ingenii ubertate, vel anagogico mysticove sensu abreptus, ita per sacra biblia vagatur, ut paene devius extra suum propositum deerrare videatur. Ceterum Nicephori dictio nobilis est, ut dixi, suavis, rotunda, et quasi pompatica, cuiusmodi decebat hominem, omni ut ait Ignatius biographus disciplinarum genere a pueritia excultum, scribendis plurimis diu exercitum, otio etiam abundantem, et librorum optimorum supellectile laute instructum. Postremo non meum sed Bandurii iudicium ponam, in conspectu cogitatae suae editionis ita loquentis. « Quanti aestimanda sint isthaec opera, etsi res ipsa » per se loquatur, paucis tamen recensere ne pigeat. Hic Iconomachorum omnes sen-

Iudicium de his scriptis.

» tentiae, impia dicta et molitiones aperiuntur, et incredibili diligentia confutantur: » qua in re nihil perfectius huc usque in lucem prolatum est. Hic bene multa ad hi» storiam pertinentia, et ab historicis intacta, narrantur: ac ubique absoluta et varia » in rebus, cum ecclesiasticis tum profanis, Nicephori eruditio deprehenditur. Con» stantini Copronymi, quem Mamonam ubique nuncupat, ausus in temeranda religio» ne varii, doli, fraudesque, furor in Christianos, machinationes contra piam fidem, » admixtis subinde rerum gestarum monumentis, recensentur, eiusdemque impia do» ctrina pro virili refellitur etc. (1) »

Fructus varii horum scriptorum.

VI. Iam horum Nicephori operum fructus paulo adhuc numerosiores recenseri queunt. Nam primo insunt testimonia dogmatica de fidei indubiae necessitate, de sacratissima eucharistia, de auctoritate peremptoria concilii oecumenici, de romanae ecclesiae primatu, de virginitatis honore, de angelis multa, et de aliis (2); nequid dicam de invocatione sanctorum, quae toto operis argumento commendatur. Sunt etiam in biblicis testimoniis pulchrae codicum varietates. Sunt nova graecae linguae non pauca vocabula lexicis inferenda. Sunt theologici sermonis formulae. Est multiplex haereseon notitia. Est salsa deorum ethnicorum per singulos decurrens irrisio. Est Clementis alexandrini breve ex deperdito paschali opere lemma (3). Sunt duo maiora Cyrilli pariter alexandrini segmenta antehac incognita commentarii in ep. ad Rom. I. 4. X. 6, quorum primum in calcem tomi nostri secundi anecdotorum Cyrilli intulimus, alterum in lat. part. p. 27. Adseruntur etiam a Nicephoro homiliae aliquot Basilio et Chrysostomo, quas eis critici eripiebant. Epiphanii, ut volebant, celebre de imaginibus dictum satis nunc exsufflatur. Denique nequid bonae frugis nobis forte oblatum praeteriremus, multas in adnotationibus nostris Macarii Chrysocephali partes scripsimus, nonnullas etiam chronographorum duorum G. Hamartoli, et P. Siculi, nec non Matth. Cantacuzeni, ex vaticanis codicibus sumptas; et argumentum Nicephori, substratis in latina praesertim parte scholiis declaravimus. Menda denique graeci textus, quae mediocri numero obrepserant, in latini textus marginibus plerumque correximus, ad quos lectores ut oculos flectant, rogamus. Sed haec hactenus.

(1) Inter S. Nicephori laudatores excellit Theodorus Studita, quem nos feliciter hoc eodem volumine simul edimus. Fuit enim aequalis eius ac familiaris, et aerumnarum pro orthodoxia exantlatarum socius, et biennio ante illum demortuus. Legantur apud Sirmondum epistolae Studitae ad Nicephorum, atque alia de eodem Nicephoro dicta honorifica.

(2) Sic ex. gr. in apol. maiore cap. 26. innuit Nicephorus pictorum antimensiorum usum (qui adhuc in graeca ecclesia perseverat) quorum unum cum ego aspexerim, eius descriptionem heic non subtraham. « Linteolum in cuius medio crux, supraque eam aeternus Pater cum Spiritu sancto. Sub cruce sedens » Maria virgo cum Iesu in genubus mortuo, angelis interim in aëre lugentibus: tum adstantes mulieres » item plorantes, cum Iosepho ab Arimathaea, Iohanne, alioque discipulo. In angulis interioribus ange» lorum aligerorum capita: in angulis vero exterioribus evangelistae quatuor. Circumambiunt sacrae pas» sionis instrumenta. Est etiam inscriptio: ὁ εὐσχήμων Ἰωσὴφ ἀπὸ τοῦ ξύλου καθελὼν τὸ ἄχραντόν σου σῶμα, » σινδόνι καθαρᾷ εἱλήσας καὶ ἀρώμασιν, ἐν μνήματι καινῷ κηδεύσας ἀπέθετο: *nobilis Ioseph de ligno deponens » immaculatum corpus tuum, puraque sindone involvens cum aromatibus in monumento novo funerans » posuit* (ex Marc. XV. 43.) » In antimensiis autem Melchitarum, haec eadem arabice scribuntur. Est id ergo antimensii genus ΕΙΛΗΤΟΝ, ut appellant Graeci, ut ab illo perfectiore et ss. reliquiis praedito distinguant, quod proprie antimensium dicunt. De antimensiis responsum Emmanuelis patriarchae constantinopolitani memoratur a Latino Latinio in lucubrat. et epist. ed. rom. an. 1659. p. 370. Item de antimensiis accurate agit Iohannes episcopus Citri apud Leunclavium iur. gr. rom. p. 330.

(3) Huius nos clementini operis fragmenta alia dedimus Script. vet. T. VII. pp. 94. 98. 99.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΤΡΟΠΗ

ΤΩΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΔΥΣΣΕΒΟΥΣ ΜΑΜΩΝΑ

ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΛΟΓΟΥ ΣΑΡΚΩΣΕΩΣ

ΑΜΑΘΩΣ ΚΑΙ ΑΘΕΩΣ ΚΕΝΟΛΟΓΗΘΕΝΤΩΝ ΛΗΡΗΜΑΤΩΝ.

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ ΠΡΩΤΗ.

Οὕτως μὲν δὴ τῶν προτέρων ἡμῖν λόγων ἐκπεπόνηται τὸ ἀγώνισμα καὶ ἐξήνυσται· καὶ γὰρ τὴν χριστιανῶν θεοσέβειαν, δυσσεβείας εἰδωλικῆς διὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων ὁ λόγος προλαβὼν, καθαρεύουσαν ἀποδέδειχε, τοὺς δὲ ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλήσαντάς τε καὶ μελετήσαντας, στηλιτεύσας ὡς παράφρονας ἀπεῤῥάπισε· νῦν δὲ αὖθις ἐπὶ τὸ ἕτερον τῆς ἀσεβείας ἀποδυσάμενοι μέτιμεν στάδιον· ἐπείπερ, καθὰ δὴ καὶ πρότερον ἡμῖν ἐῤῥήθη, διττὸς παρὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν ὁ κατὰ τῆς εὐσεβείας συνέστηκεν ἀγὼν, κατὰ τὸν ζηλωτὴν Φινεὲς τῷ σειρομάστῃ καθοπλισθέντες τοῦ πνεύματος, καὶ αὐτῇ τῇ ἀληθείᾳ συνεργῷ χρώμενοι, ὑπὲρ ἧς μαχόμενοι συμμαχούμεθα, καὶ ὁ παρὼν ἡμῖν ἐπισυνέστηκε πόλεμος, τὴν μαδιανίτιν ἀθεΐαν τῇ ἰουδαϊκῇ ἀπιστίᾳ, τὴν μανιχαϊκήν φημι λύτταν τῇ ἀρειανικῇ μανίᾳ, συνεκκεντήσοντες.

α. Ἐπεὶ οὖν εἴ τις αὐτῶν διαπύθοιτο, ποῦ ποτε ἄρα χριστιανοὺς εἰδωλικοῖς προσοχθίσμασιν ὡς θεοῖς ἐφώρασαν ὑποκύψαντας, οὐκ ἔχουσι ὅτι καὶ ἀντιφθέγξαιντο, ἰλιγγιῶσι δὲ μάλιστα ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας στρεβλούμενοι, καὶ τὴν γλῶσσαν δεσμούμενοι, καὶ τὴν ψυχὴν σκότους πληρούμενοι· καὶ ἄλλως συναισθόμενοι ὡς λίαν ἀσεβοῦσι τὰ πρὸς θεὸν τοῖς ἱεροῖς ἀθέσμως προσπταίοντες, ἐγνωσμένον αὐτοῖς ὅποι τὰ τῆς ὕβρεως ἀναφέρεται, τηνικαῦτα χωροῦσιν ἐπὶ τὸ ἀπερίγραπτον· οἰόμενοι γὰρ διαδράναι τὸ τῆς ὕβρεως ὑπέρογκον, κομψὸν ἐπενόησαν ὅπερ ὑπέδυσαν προσωπεῖον, τοῦ ἀπεριγράπτου τὸ πρόσρημα, ὃ δὴ τῷ Χριστῷ ἐπιγράφουσι· ταύτῃ δῆθεν κατασκευάζοντες τὸ ἀπρόσκοπον, ὡς ἂν τῷ μὴ δεῖν εἰκονίζεσθαι, τὰ ἐπὶ τῇ παροινίᾳ τῶν ἁγίων ἄτοπα διαπεφευγέναι δόξαιεν· ὃ μεῖζον αὐτοῖς εἰς ἀτοπίαν ἐξεύρηται· σοφί-

ζονται γὰρ λανθάνειν θεὸν, ἐφ' οἷς εἰς αὐτὸν ἀσεβοῦσιν οἱ ἀσύνετοι· λελήθασι δὲ τῷ ὄντι σφᾶς αὐτοὺς οἱ πλανώμενοι, ὡς τό γε ἑαυτοὺς παραλογίζεσθαι, τῶν ἀνοήτων πάνυ καὶ σφαλερῶν ὑπάρχει τεκμήριον.

β. Πάλιν οὖν κἀν τούτῳ τῷ μέρει τῆς ἀσεβείας ἑαυτοῖς ἀκολουθοῦντες· οὐ γὰρ δὴ τὴν τῆς ἀληθείας διασκοποῦσιν εὕρεσιν, τὴν τοῦ Μαμωνᾶ πλάνην, κανόνα καὶ δογμάτων ἀκρίβειαν οἱ δείλαιοι ἐξεδέξαντο· οὕτω γὰρ τοῦ δέοντος παρεκομίσθησαν λογισμοῦ, καὶ τοῖς αἰσχίοσι τὴν ψῆφον ἤνεγκαν, ὅθεν αὐτοῖς τὸ πᾶν τῆς εἰκαίας ταύτης διδασκαλίας ἀνοήτως συνέστηκεν· ὄντως ἀληθὲς περὶ τῶν ὧδε φρονούντων, φάναι καὶ νῦν, ὡς εἴη ἐξ ἀμπέλου Σοδόμων ἡ ἄμπελος αὐτῶν, ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόῤῥας, ἡ σταφυλὴ αὐτῶν σταφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας αὐτῶν· τὸν γὰρ τῆς ἀσεβείας ἐκεῖθεν πικρὸν ὥσπερ ἐκχεάμενοι ἄκρατον, καὶ τοῖς ἐκπεπονημένοις αὐτῷ ψευδομυθήμασιν ἐκμεμεθυσμένοι τὸν νοῦν, πρὸς ἀλλοκότους καὶ ἀλογίστους φλυαρίας τὴν γλῶσσαν ἀτοπώτατα παραφέρονται· πολλὰ δὴ οὖν καμόντες, καὶ πολλὰς βίβλους διαφθείραντες καὶ νοθεύσαντες, πελείστας τὲ δόξας τῶν τε ἀοιδίμων πατέρων ἡμῶν, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἐκτὸς καὶ τοῦ τῆς ἐκκλησίας ἀπεληλαμένων χοροῦ ἐξερευνήσαντες, καὶ ταύτας παρακινεῖν καὶ δολοῦν πειραθέντες· ἤνυσαν πλέον μὲν οὐδέν τι· ἐκεῖνον δὲ ταῖς ἰσοθέοις καθ' ἕλληνας γεραίρουσι τιμαῖς, τῇ τε δόξῃ τῇ αὐτοῦ καὶ τῷ φρονήματι προστρέχοντες ἀφρονέστατα, ὡς οἰκεῖον περιπτύσσονται καὶ ἀσπάζονται· καὶ τούτων μάλιστα οἱ ἀνοήτως τῆς ἐκείνου ἀποστασίας προεστηκότες, ἐκ τῆς τοιαύτης αἰσχύνης τὸ περιφανὲς καταπτᾶσθαι οἰόμενοι, καὶ τούτοις ἐρεύνης καὶ ἐξετάσεως ἄνευ συντίθενται· ἐπειδὴ πρόχειρον ἡ κακία, καὶ πολὺς ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁ δρόμος, καὶ τὸ πρὸς τὰ περικόσμια τῶν φιλοσάρκων ἐπιῤῥεπές· ὑφ' ὧν ἐναυξηθέντος αὐτοῖς τοῦ κακοῦ, τὰ τῆς οἰκείας ἀσφαλείας προὔδωκαν, ὥσπερ λοιμικοῦ τινὸς ἐφερπύσαντος καὶ ψυχοφθόρου πάθους, ἐντεῦθεν τῇ τοῦ ἀπεριγράπτου συνίστανται φωνῇ, δι' ἧς τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θείαν οἰκονομίαν πανούργως καὶ κακοήθως ἐκ βάθρων αὐτῶν ἀνατρέπειν ἐπιχειροῦσι, καὶ ταύτην κατὰ τῶν εὐσεβούντων προχειριζόμενοι, καὶ ὥσπερ δυσκαταγώνιστον ἐπιτείχισμα κατεξανιστάντες αὐτοῖς, αἱρήσειν οἴονται· ὡς εἰ μὴ δέξαιντο, διαιρήσειν τὴν κατὰ Χριστὸν μίαν ὑπόστασιν ἐκβιασθήσαιντο· ἀλλ' ἐπειδὴ ποικίλον καὶ πολυσχυδὲς τὸ τοῦ ψεύδους τέχνασμα, ὑποπλάττονται μὲν ταύτην δέχεσθαι, μέχρι ψιλῶν ῥημάτων μόνων περιϊστάντες, τὸ ἑτερόδοξον αἰσχυνόμενοι, ἔργῳ δὲ ὅτι μὴ ἀπαναίνονται μόνον, ἤδη δὲ καὶ τοὺς προσιεμένους ὡς δυσμενεῖς ὁρῶντες, πικρῶς ἀπελαύνουσι μὴ δὲ μιᾶς ἀξιοῦντες φειδοῦς.

γ. Τί δὴ οὖν λοιπὸν τὸ ἐντεῦθεν σκοπεῖν ἔξεστι; τί δὲ ἄλλο ἢ τοῦτό γε ἀληθὲς ἐννοεῖν καὶ φράζειν, ὅτι δὴ πάλιν ἡ τοῦ Μάνεντος χάρυβδις πλατὺ χάνασα τοῖς ἐν τῇ ἁπλότητι τοῦ βίου τὸν πλοῦν ἐξανύουσι, στόλους ὅλους ψυχῶν ἀναρπάζουσα, καὶ βρυχύους τῷ βυθῷ τῆς ἀπωλείας ὑπάγουσα, παραδίδωσι;

δ. Πάλιν τῆς ἀρειανικῆς φλογὸς ἡ χίμαιρα, τῷ ψυχοφθόρῳ πυρὶ τῶν τῆς ἀθεότητος διδαγμάτων, τῶν ἀπροόπτως πως καὶ ἀφυλάκτως παρὰ τυγχανόντων τὸν νοῦν, παραναλίσκει διαφλέγουσα.

ε. Πάλιν ἡ πολυκέφαλος ὕδρα τῶν Ἀκεφάλων καὶ τῆς συγχυτικῆς τῶν Εὐτυχιτῶν μᾶλλον δὲ Δοκητῶν συμπνοίας, ἐπὶ διαιρέσει καὶ λύμῃ τοῦ τῆς ἐκκλησίας καλῶς ἡνωμένου σώματος, πολυσχιδεῖς τὰς παραφυάδας τῶν πικρῶν γεννημάτων ἐβλάστησε· καὶ ὡς ἂν συλλαβών τις εἴποι, ἐκ τῆς μανιχαϊκῆς ἐχίδνης, καὶ τῆς ἀρειανικῆς ἀσπίδος, ἕτερός τις ἐκ συμπλοκῆς τούτων οἷον ἑρπηστὴς ἀμφικέφαλος ἐξέφυ· ὁποίαν δὴ καὶ τὴν τῶν Ὑψισταρίων κίβδηλον καὶ βδελυρὰν θρησκείαν ἀκούομεν, ἐξ ἑλληνικῆς τερθρείας, καὶ νομικῆς τερατείας συνισταμένην· καὶ δεινὸν κατὰ τῶν τῆς θείας ἐντολῆς ὑπερορώντων ῥέψας, ὧν καὶ πτέρναν τηρεῖν ἤδη προστέτακται, πικρὸν τὸν ἰὸν καὶ ὀλέθριον ταῖς ψυχαῖς τῶν εὐπαρακόμιστον εἰς τοῦτο τὴν ἀκοὴν ἐχόντων ἐνέχεεν· ὅτι μὲν γὰρ Ἀρειανοὶ Μανιχαίοις συμφύρονται, ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα σαφῶς παραστήσομεν.

ϛ. Δῆλον δὲ δή που παντὶ, ὡς βούλεται αὐτοῖς ἡ σπουδὴ, τὰς πολυανθρώπους ἐκείνας καὶ θεολέκτους τῶν ἀοιδίμων πατέρων ἡμῶν ὁμηγύρεις τέλεον ἠθετῆσθαι· ὑφ᾽ ὧν διὰ τοῦ ἐνεργοῦντος καὶ λαλοῦντος ἐν αὐτοῖς θείου πνεύματος, πεφοιτηκέναι εἰς ἡμᾶς τὴν τοῦ θείου μυστηρίου ἀληθότητα ἐκφανέστερον καὶ τρανότερον ἀσφαλῶς πεπείσμεθα, τάς τε κατὰ Νίκαιαν τὸ φιλόθεον ἄστυ συγκεκροτημένας φημὶ, ὃ τῶν ἐν Βιθυνοῖς καθ᾽ ὧν τὸ κράτος ἔσχε πόλεων, τὰ πρεσβεῖα οἷα δὴ μητρόπολις φέρεται, καὶ ἣν τὸ Χαλκηδονίων αὐχεῖ μάλιστα πόλισμα, καὶ μὲν δὴ καὶ αὐτὴν ἧπερ ἡ Βύζαντος ἐγκαλλωπίζεται πόλις, ἐπὶ τῷ τελείῳ τῶν ἀριθμῶν ἐνσεμνυνομένη, τῷ εἰς πλείονα τῆς ἀσεβείας ἔνδειξιν διεῤῥίφθαι καὶ ἐκκεκρίσθαι, καὶ οὓς οἱ κατ᾽ αὐτὴν θεσπέσιοι πατέρες θεσμοὺς καὶ νόμους τῇ ἐπινοίᾳ τῇ ἄνωθεν ποδηγούμενοι ἐκπεφωνήκασιν· ὑφ᾽ ὧν καθορίζεται θεοσόφως μάλιστα καὶ ἐνδικώτατα, τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ σεβασμίαν εἰκόνα κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα, τὸ ἐξ ἐκείνου ἀναστηλοῦσθαι· ὅπερ ἤδη καὶ πάλαι μὲν γεγονὸς διεφαίνετο· καὶ γὰρ ἡλικιῶτις τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιφανείας, ἡ θεία αὕτη γραφὴ, ὅσον δὲ τὸν ἀμνὸν ὃς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος ἐπιλαμψάσης αὐτῆς μὴ προϊέναι περαιτέρω εἰκονιζόμενον· δέον γὰρ εἶναι τοὺς παλαιοὺς μὲν τύπους καὶ τὰς σκιὰς ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματα τιμωμένους, σεπτούς τε καὶ αὐτοὺς ἤδη τυγχάνοντας, περιγεγράφθαι, τὴν χάριν δὲ προτετιμῆσθαι εἰκότως καὶ τὴν ἀλήθειαν· πρὸ τούτων δὲ καὶ ὑπὲρ ταύτας, τὴν ἐφ᾽ ᾗ ἡ Ἐφεσίων μέγα φρονεῖ, τέλεον ἀποσκευάσασθαι, ἄντικρυς περιγραπτὸν τὸν Χριστὸν καὶ θεὸν ἡμῶν κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, μεγαλοφώνως κηρύξασαν, καὶ τοὺς μὴ ταύτην δεχομένους τὴν φωνὴν, φρικτοῖς ἀναθέμασι περιδεσμήσασαν· καὶ τί χρὴ λέγειν συνόδους ἀνατετράφθαι παρ᾽ αὐτῶν; τὸ πᾶν τοῦ μυστηρίου τῆς τοῦ σωτῆρος οἰκονομίας περιυβρίζοντες, ἐκφαυλίζουσιν ἔθη τὰ καθ᾽ ἡμᾶς καὶ θεσμοὺς καὶ σεβάσματα.

ζ. Ἐπεὶ οὖν κατὰ τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ τῶν θείων ἡμῶν δογμάτων ἀπηναισχύντησαν, πᾶσαν ἱερὰν παράδοσιν διωσάμενοι, καὶ τὰς κατὰ τῆς δόξης τοῦ μονογενοῦς, παρὰ τοῦ πατρὸς τῆς ἀπιστίας μᾶλλον δὲ ἀποστασίας εἰπεῖν οἰκειότερον, κενολογηθείσας φωνὰς εἰς βεβαίωσιν τῆς ἑαυτῶν προχειρίζονται ματαιότητος, ἔδει μὲν ταύτας ὡς φληνάφους, ὡς ἀγυρτώδεις, ὡς ἀηδίας καὶ λέσχης πεπληρωμένας, ὡς ἀπαιδεύτους και ἀσυνέτους καὶ ψεύδους ἐμπλέους, ὡς ἑαυτῷ ἀνακολούθους, ὡς τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἑαυταῖς μαχομένας, καὶ πλάνης ἁπάσης μεμεστωμένας, καὶ ὡς οὐκ ἂν λόγος πρὸς τὴν αὐτῶν κακίαν ἀφίκοιτο, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, ὡς ἐκ πολλῆς κοπρίας καὶ φορυτοῦ ἀπαιδεύτως καὶ ἀμαθῶς συναγηγερμένας, τέλεον ἀπωθεῖσθαι καὶ διακρούεσθαι· οὕτω γὰρ ἀκόσμως καὶ αὐθαδῶς καὶ ἀσέμνως, κατὰ τῶν φαινομένων καὶ ὑπ' ὄψιν πάντων ἠγμένων καὶ ταῖς ἁπάντων ὁμολογουμένων ὄψεσιν πρότασιν, ὡς εἰς γέλωτα μᾶλλον ἢ ὄνησιν τοῖς σώφροσι ταῖς ἀληθείαις προκεῖσθαι· πῶς γὰρ οὐκ ἄξιον γέλωτος, τὸ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων αὐτῇ, καὶ τοῖς ἐκ πλειόνων χρόνων καὶ γενεῶν πολλῶν ἐπ' εὐσεβείᾳ γνωρίμων καὶ μεμαρτυρημένων, τὸ πιστὸν καὶ τὴν ἰσχὺν, ἀπομάχεσθαι, καὶ αὐτόθεν τὸ ἀσφαλὲς, τῷ παρακεχωρηκότι πάντων τῆς ἐννοίας, πρὸς λόγου πληροφορίαν εἰς ἀπόδειξιν καὶ βεβαίωσιν παραλαμβάνεσθαι;

Ὡς γοῦν ἤδη τοιαῦτα καὶ οὕτως ἐχόντα ἔγνωσται, μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν ἀντιλέγειν ἐχρῆν· ἵνα μὴ ταυτὸν ἐκείνοις πεπονθέναι ὀφθείημεν, καὶ ἀβελτερίας καὶ ἀπαιδευσίας ὀφλήσαντες γέλωτα, τὴν ἴσην ἀπενεγκοίμεθα γραφὴν, τοῖς μειρακιώδεσιν ἐπιβάλλοντες λόγοις· ἔοικε γὰρ ὁ ταῦτα ἀνατρέπειν πειρώμενος, τὰς κατὰ παιδιὰν ἐκ ψάμμου παίδων ἀθύρμασι κατεσκευασμένας περιτρέπειν μᾶλλον οἰκοδομίας, ἢ τοῖς παρὰ πᾶσι τοῖς συνιοῦσιν ὡς ἀληθῶς καὶ τὴν ἀλήθειαν τετιμηκόσιν ἐπεγνωσμένοις, συναγορεύειν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὥσπερ ἐξ ἐπιτάγματος σοφοὶ εἶναι βούλονται, μὴ ὅτι τῆς ἀληθείας ἀντέχεσθαι σπουδὴν ποιούμενοι, τοῦ ψεύδους τὲ ὡς οἷοι τέ εἰσι μεταποιούμενοι, ἐρεσχελίᾳ πολλῇ καὶ φλυαρίᾳ καὶ βατταρισμοῖς χρώμενοι, ἐπὶ τῇ τῶν πολλῶν λύμῃ, συναρπάζουσι δι' αὐτῶν τοὺς ἀκεραιοτέρους, ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀποπληξίας καὶ δυσβουλίας αἰχμαλωτίζοντες, εἰς τὸ οἰκεῖον πτῶμα τοὺς πολλοὺς ἕλξειν· οἷς ἤδη καὶ τῶν λογιμωτέρων δοκοῦντες καὶ περιφανεστέρων τινὲς, σκανδαλίζονται, ἐπειδὴ ἅπτεται ὡς τὰ πολλὰ καὶ τῶν ἀρίστων ὁ μῶμος· καθάπερ γὰρ φθοροποιοῦ νοσήματος πᾶσιν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς ἑαυτῶν μεταδιδόασι λώβης· τῷ φαινομένῳ γὰρ καὶ κεχρωσμένῳ τῶν τὴν ἀκοὴν περισαινόντων λόγων περιθελγόμενοι, τὸν δὲ κατορωρυγμένον καὶ κεκρυμμένον βόθρον διὰ τὸ ἀνεπιστάτητον οὐ προορώμενοι, ταῖς πάγαις ἐξ ἀπροσεξίας τῆς ἀπιστίας ἀκλεῶς περιπίπτουσιν· ἐν προσχήματι γὰρ χριστιανισμοῦ τὸ χριστιανίζον ἅπαν εὐσεβῶς ὁ ταῦτα συγγεγραφηκὼς δυσμενῶς ἐξεπόρθησε· ταύτῃ τοι καὶ οὐκ ἀκόσμως τί δόξαντες δρᾷν, εἰς τήνδε τῶν λόγων τὴν ἐξέτασιν καθήκαμεν ἑαυτούς· καὶ οὐκ ἂν ἀποκνήσαιμεν σαθρὰ καὶ κατερρυηκότα καὶ ἀραχνίων ἀσθε-

νέστερα τὰ τούτων ἀποφαίνειν προβλήματα, τοὺς τῆς ἀληθείας ἐλέγχους εὐστόχως ἐπάγοντες· ὡς ἂν δήλης ἅπασι τῆς ἐν αὐτοῖς ἀτοπίας καθισταμένης, ἐπιγνοῖεν οἱ συνετοὶ τὸ ἀπατηλὸν αὐτῶν καὶ κατεπτυσμένον, καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀσφαλείας προνοήσαιεν· ὅτι μὲν οὖν ὡς ἐν ἅπασιν ἀσυνετοῦντες καὶ ἀμαθαίνοντες, κἀνταύταις ἀποσφάλλονται ταῖς φωναῖς, τῷ ἀγράπτῳ φημὶ καὶ ἀπεριγράπτῳ, ὡς οἶμαι παντί τῳ σαφές· εἰς ταυτὸν ἀμφότερα συνενεγκόντες, τὰ ἐν πολλοῖς διαφέροντα, περὶ ὧν εἰς ὕστερον διαληψόμεθα, τήν τε διαφορὰν καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν σημαινομένην δύναμιν ἐπισκεπτόμενοι· ἐν τῷ παρόντι δὲ, τῇ τούτων ἀπαιδευσίᾳ καὶ ἀμουσίᾳ συγκαθιστάμενοι, πρὸς τὰς τοῦ διδασκάλου αὐτῶν προβεβλημένας φωνὰς, οἰκείως ἁρμοσόμεθα· φανερὸν δ' ἂν γένοιτο, ὡς εἰ τὰ τοῦ μυσταγωγήσαντος τὴν κακίαν καταβληθείη μηχανήματα, καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἐξηρτημένων τὴν μύησιν, συγκαθαιρεθείη τὰ ἐγχειρήματα.

η. Κοινὸς δὲ ἔσται ἡμῖν ὁ λόγος, πρός τε τὸν εὑρετὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ δραματουργηθέντος δόγματος, καὶ τοὺς ὑπασπιστὰς καὶ κενοὺς δογματιστὰς τῆς βωμολόχου ταύτης καὶ ἀπατηλῆς δόξης· καιρὸς λοιπὸν ἤδη ἐπ' αὐτὴν τῶν προβλημάτων αὐτῶν ἰέναι τὴν ἔρευναν· καὶ ταῦτα εἰς μέσους ἀγαγόντας ὅσα παράλογα ἐν αὐτοῖς, καὶ πρὸς ὑπαγωγὴν καὶ ἀπάτην τῶν πολλῶν σκευωρούμενα· καὶ εἴ τι βλασφημίας ἔμπλεων διαφανείη, διελέγξαι ῥᾳδίως, ἀλλὰ τὸν πολὺν ὕθλον καὶ τὴν ἐγκειμένην φλυαρίαν, καὶ ἄλλως ῥημάτων ὄχλον τοῖς ἀκροαταῖς ἐμποιοῦσαν περιϊστάμενοι, ἐπ' αὐτὰ τὰ δοκοῦντα καίρια εἶναι τῆς ματαιότητος αὐτῶν ὁμόσε χωρῶμεν· οὐδὲν δὲ χεῖρον ἐπιμνησθῆναι καὶ ᾧ τρόπῳ τοῖς τὸ τηνικάδε τὸ τῆς ἱερωσύνης ἐσχηματισμένοις ἀξίωμα τῷ λόγῳ προσάγεται· ἐν σχήματι γὰρ ἐρωτήσεως προάγων τὸν λόγον, ἐκεῖθεν ὑποπλάττεται τὰς λύσεις τῶν ἠπορημένων ἐπιζητεῖν, καί τοι κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν, αὐθαδείᾳ πάσῃ καὶ φιλαυτίᾳ κεχρημένος, τὰ αὐτῷ κεχαρισμένα προδικνυκὼς ἤδη· ἔχει δὲ ὧδε τὰ προτεινόμενα.

θ. ⁘ Ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ καθολικὴ ἡμῶν πάντων τῶν χριστιανῶν ἐκκλησια.
⁘ παρέλαβεν οὕτως ὁμολογεῖν τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ φύσει ἁπλοῦν
⁘ ὑπάρχοντα, σαρκωθέντα δὲ ἐκ τῆς παναγίας ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν θεο-
⁘ τόκου ἀεὶ παρθένου Μαρίας, μὴ τρέψαντα τὴν θεότητα εἰς σάρκα, μήτε
⁘ τὴν σάρκα εἰς τὴν θεότητα αὔξος ἐμποιησαμένην, ἀλλὰ τῶν δύο φύσεων
⁘ συνελθουσῶν εἰς ἕνωσιν ἀσύγχυτον μίαν, τήν τε τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀν-
⁘ θρωπότητος, ἕνα τὸν αὐτὸν καθ' ὑπόστασιν μίαν ὑπάρχειν· τουτέστι δι-
⁘ πλοῦν ἐν ἑνὶ προσώπῳ ὄντα, κἂν πᾶσα εἰκὼν παράγωγος πρωτοτύπου τινὸς
⁘ γνωρίζεται. ⁘

Τὰ μὲν δὴ τῶν προοιμίων τοιαῦτα· τί οὖν πρὸς ταῦτα φαμὲν ἡμεῖς; ὅτι εὐθὺς μὲν καὶ ἐκ πρώτης ἐπιχειρήσεως, ἐπειδὴ πρὸς χριστιανοὺς ἦν αὐτῷ ὁ λόγος, χριστιανοῦ πρόσωπον ὑποδύεται, τὸ ὕπουλον καὶ δολερὸν ὥσπερ ἐν ταμείῳ τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ τέως ἀποκρυψάμενος· καταλαζονεύεται δὲ τὴν τῆς ἐκκλησίας φυλάττειν παράδοσιν, καὶ ἀποσεμνύνειν δοκεῖ τὸ τῆς οἰκονομίας τοῦ

θεοῦ λόγου μυστήριον· γεραίρειν γε μὴν κατασχηματίζεται τὴν παναγίαν παρθένον, τοῦ θεοῦ μητέρα, ἣν ἐν ἑτέροις πολυτρόπως ἠτιμωμένην δεικνύειν ἐβούλετο, καὶ αὐτὰς τὰς πρὸς θεὸν παρ' αὐτῆς πρεσβείας, δι' ὧν πᾶσι χριστιανοῖς ὡς σωτηρίας προξένων ἐλπίσιν ἀκλονήτοις ἐρηρεισμένοις τὸ σώζεσθαι περιγίνεται, ἀπαναινόμενος· καταγοητεύει δὲ τοῖς ἐπιπλάστοις ῥήμασι τούτοις, τῶν ἀκροωμένων τὰ ἤθη, ὡς ἂν αὐτοὺς διὰ τούτων ἐπαγαγέσθαι δυνήσοιτο· ἐντεῦθεν ἀστείως τις μάλα καὶ ἐμμελέστατα ἀποφανεῖται πληροῦσθαι ἐπ' αὐτῷ, ἐκεῖνα δὴ τὰ ἱερὰ λόγια φάσκοντα " βολὶς τιτρώσκουσα ἡ γλῶσσα αὐτῶν· „ τάφος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν· ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιοῦσαν. „ Πιθανεύονται μὲν γὰρ τῷ λείῳ καὶ περιχαρεῖ τῶν λόγων μεμορφωμένοι, τὴν ἀκοὴν καταθέλγοντες· τιτρώσκουσι δὲ ὅμως, ὡς ἐν βολίσιν ὀξείαις, τὰς τῶν ἀμαθεστέρων ψυχὰς, ποικίλοις καὶ ἀνιάτοις τραύμασι κατὰ βάθους περιαμύσσοντες· ἡνίκα γὰρ δυστρόπως καὶ κακοήθως κατὰ τῆς ἀληθείας προσφέρεται, εὐθὺς οὐ παῤῥησιάζεται τὴν ἀσέβειαν· εὐγνωμόνως δὲ περὶ τὸν ὑγιᾶ διατίθεται λόγον, ἀπὸ τοῦ δόξαι ὀρθῶς καὶ ἀμέμπτως δοξάζειν, θηρᾶσθαι τῶν πλειόνων τὴν ἔννοιαν μηχανώμενος, ἵνα ἐν ᾧ μέλλοι τὰ τῆς οἰκείας ἐξερεύγεσθαι πονηρίας, πιθανὸς ὀφθεὶς, ῥαδίως ἕλοι τοὺς πειθομένους αὐτοῦ τοῖς πλάσμασιν· ἀλλὰ γὰρ οὐ χρὴ προσεπιβλέπειν τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ προσέχειν τοῖς ἐγχειρήμασι· ταῖς ἀληθείαις γὰρ αἴρεται αὐτῷ κατὰ τῆς τοῦ μονογενοῦς οἰκονομίας ὁ πόλεμος, ἐντεῦθεν ὁ Τυφὼς τῆς ἀσεβείας διαίρεται καὶ πολὺς ἐπιφύεται, κατὰ τῶν ἱερῶν ἡμῶν δογμάτων τὴν ἑαυτοῦ ἀντεξανιστὰς κακοδοξίαν· καὶ οἷς οὐκ ἐξῆν αὐτῷ ἐγχειρεῖν ἢ προσβλέπειν, τούτοις παρὰ πάντα τὸν τοῦ δικαίου λόγον καὶ τὴν ἱερὰν ἡμῶν θεσμοθεσίαν ἀντικαθίσταται, ἐμβριθέστατά τε καὶ δυσμενέστατα ἑαυτὸν ἐπιῤῥίψας τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐπείπερ δῆλοι πᾶσι καθίστανται οὓς ὁ θεὸς ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐκκλησίᾳ ἔθετο, τῇ τοῦ μεγάλου ἀποστόλου μυσταγωγίᾳ ἡμῖν φανερούμενοι· παρὸν γὰρ τοῖς δημοσίοις καὶ βασιλικοῖς ἐνασχολεῖσθαι πράγμασιν, ἐπειδὴ τῆς θείας δόξης τὴν οἰκείαν φιλοσαρκίαν καὶ ἐμπάθειαν προτετίμηκε, ταῖς τῶν ἀγόντων ὑπαγόμενος εἰσηγήσεσι, δεινὸν πνεύσας, κατὰ τοῦ εὐσεβοῦντος μέρους τὴν χεῖρα καθώπλισε, καὶ τὴν γλῶσσαν κατὰ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμήτου ἡμῶν παρέθηξε πίστεως· εἴ τις οὖν τὸν νοῦν προσέξει καὶ ἀκριβέστερον ἐπιστήσειε, ῥᾷστα ἂν αὐτὸν ἐπιγνοίη, οὐ μόνον τῇ ἀληθείᾳ προσκρούοντα, ἀλλ' ἤδη καὶ ἑαυτῷ ἀγεννῶς περιπίπτοντα.

ι. ⁓ Ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ, φησὶ, καὶ καθολικὴ ἡμῶν πάντων τῶν χριστιανῶν ⁓ ἐκκλησία. ⁓ Ποίαν ἐνταῦθα φὴς ἐκκλησίαν, ἤρετο ἄν τις αὐτόν; εἰ μὲν ἑτέραν τινὰ καὶ οἰκείαν ἀποτεμόμενος, ἐν τῇ ματαιότητι τῶν λογισμῶν φαντασιούμενος ἀνετυπώσω, σὸν ἂν εἴη τὸ τεχνούργημα· εἰ δὲ δὴ ταύτην τὴν καθ' ἡμᾶς εἴποις, πῶς ἁγίαν ἐνταῦθα καλεῖς, ἣν ἐναγῆ καὶ ἀκάθαρτον ἐν ἑτέροις διὰ πλείστων ὅσων ἐπινοιῶν καὶ κακουργημάτων, καὶ λάτριν δαιμονίων ἀποφῆναι ἐσπούδασας, καὶ ξοάνοις ἀνοσίοις προσκυνήσασαν, καὶ τοῦτο ἐκ παλαιῶν τῶν χρόνων κατειθισμένην εἰσήγαγες; ταῦτα γὰρ τῆς σῆς διανοίας τὰ ἀπο-

βράσματα, καὶ τῆς θεομάχου γλώσσης τολμήματα· οὐ λόγοις μόνον, ἤδη δὲ καὶ ἀνάγραπτον εἰς ἔλεγχον τῆς εἰργασμένης σοι πρὸς θεὸν καὶ ἀνθρώπους παρανομίας, πανταχοῦ τὴν βλασφημίαν ἀπολιπών· πῶς οὖν αὐτὴν, ὁπότε μὲν ταῖς οἰκείαις συναγορεύειν βούλοιο δόξαις, καθολικὴν καὶ ἁγίαν ὀνομάζων καλλωπίζῃ· ἡνίκα δὲ τῶν θείων ἡμῶν καθεξανίστασθαι δογμάτων, εἰς ταυτὸν ἄγων θεὸν καὶ δαίμονας, εἰδωλικὴν καταγγέλλεις; πῶς δὲ οὐχὶ σὺ μᾶλλον εἰδωλολάτρης; καὶ ἵνα τῶν ἀποῤῥητοτέρων ἀφέξωμαι, ὁ τῷ κόσμῳ προσπεπηγὼς καὶ δόξῃ τῇ κοσμικῇ ὑπεραιρόμενος, ὁ τῇ σαρκὶ καὶ ταῖς φιληδονίαις κατηνδραποδισμένος, χρόνοις τὲ καὶ ταῖς παρούσαις εὐημερίαις τὴν εὐδαιμονίαν πᾶσαν μετρῶν, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τὰ γήϊνα φανταζόμενος, ἀλλ' οὐχὶ τῇ εἰς θεὸν ἐλπίδι καὶ τηρήσει τῶν θείων ἐντολῶν δοξάζεσθαι προαιρούμενος, ἐφ' οἷς ὡς πρόσυλος καὶ περιπαθὴς ἀποβουκολούμενος, κληρονομίας τῆς οὐρανῶν βασιλείας ἐκπέπτωκας, τῷ δὲ ἀποτεταγμένῳ σοι τῆς γεέννης τόπῳ τοῖς θείοις δικαιωτηρίοις ἀποπεμφθήσῃ· διὰ δὴ τοῦτο τῆς θρησκείας τῶν χριστιανῶν καταγορεύεις, καὶ ἀσθένειαν τῆς πανσθενοῦς τοῦ θεοῦ καταψηφίζῃ δυνάμεως, ὡς ἂν οὐκ ἰσχύσαντος εἰδώλων πλάνης τὸ γένος ἐξελέσθαι τὸ ἀνθρώπειον, ἵνα τὸ δύστηνον καὶ ἀπηχθημένον τοῦ σοῦ φρονήματος ὑποφθὰς προεκφεύξῃ, καὶ τὴν οἰκείαν κακούργως ἐπικρύψῃ αἰσχύνην· διὰ τοῦτο τὴν ἄμπελον τοῦ Χριστοῦ, ἣν τῆς νοητῆς Αἰγύπτου μετήγαγε, καὶ τοῦ πηλοῦ τῆς πλινθείας τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ τῶν ἀοράτων ἐργοδιωκτῶν ἠλευθέρωσεως, ὡς ὗς ἐκ δρυμοῦ ἐλυμήνω, καὶ ὡς μονιὸς ἄγριος κατενεμήσω· οὐδὲν ἧττον μανεὶς κατ' αὐτῆς, ἢ πάλαι κατὰ τῶν ἐκ φυλῆς Ἰακὼβ, ὁ βαρυκάρδιος καὶ πικρὸς ἐργεπείκτης αἰγύπτιος, καὶ ὁ τύραννος καὶ σοβαρὸς δυνάστης ὁ βαβυλώνιος· καὶ γὰρ οὕτω τῇ Χριστοῦ κληρονομίᾳ ἐπιθέμενος, τῇ μερίδι τῇ ἐκλεκτῇ, καὶ ταύτης μάλιστα τῷ θερμοτέρῳ μέρει, καὶ ὕβρεσιν ἀνυποίστοις ὡς πλείσταις ἐπιὼν, τὰς μέχρι θανάτου αἰκίας ἐπήγαγες· ἓν ἤρχθω δὴ τοῦτο τῆς σῆς ἀπονοίας τεκμήριον.

ια. Εἶτα. « Παρέλαβεν οὕτως ὁμολογεῖν. » Ἐν τούτοις ἢ οὐ συνῆκεν ὅ τι καὶ λέγει ὁ πάντων σοφώτατος εἶναι οἰόμενος, ἢ ἑκὼν πάλιν τινὰς παρακρούεται· καὶ οὐκ οἶδα πότερον παρανοίας ἢ πανουργίας αὐτόν τις γράψαιτο· ἀκούσεται γὰρ, πάλιν αὐτὸς παράδοσιν εἰσάγεις; τί δή ποτε: μὴ πρότερον τὴν ἀνέκαθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς παρὰ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἀοιδίμων ἡμῶν πατέρων παραδεδομένην καὶ κεκρατηκυῖαν ἐπὶ τῇ ὄντως καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, συνήθειαν παραδέχῃ, ὅση τὲ ἐν γράμμασι καὶ ὅση ἐν λόγοις παραδέδοται; στήκετε γάρ, φησιν ὁ θεῖος ἀπόστολος τισὶν ἐπιστέλλων, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν· ἐπίσης γὰρ ἐν ἑκατέρῳ τούτων μέρει ἥ τε ἰσχὺς καὶ ἡ ἀπόδειξις πρόσεστιν· ἆρ' οὐ παράφρονος καὶ παραπλῆγος οἱ λόγοι; πῆ μὲν δέχεσθαι περὶ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα τὴν τῆς ἐκκλησίας παράδοσιν, πῆ δὲ ἀποτρέπεσθαι· ταῦτα δογματίζειν βουλόμενος ὁ συνετώτατος, πῶς οὐκ ἐννενόηκεν, ὅτι

γε δὴ τοῦ Χριστοῦ ἡ ἐκκλησία μετὰ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἱερῶν σεβασμάτων, καὶ τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων ἱστορίαν τε καὶ προσκύνησιν τὴν προσήκουσαν, ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο παραλαβοῦσα διασώζει; ἀλλ' ἔοικεν ἡ οἴησις πάθος οὖσα χαλεπόν τι καὶ εὐπερίστατον, ἐν τοῖς καιριωτάτοις αὐτοῖς ἀποσφάλλεσθαι· κἀνταῦθα γὰρ ἑαυτὸν παραλογίζεται, ἢ οὓς πείθειν ὑπολαμβάνει· οὐ τοῖς λόγοις οὖν οἷς χρῆται πρὸς ἐξαπάτην τῶν πολλῶν προσεκτέον, τῷ τρόπῳ δὲ καὶ τοῖς ἔργοις, ἃ δὴ κατὰ τῶν ἁγίων ἐβουλεύσατό τε καὶ ἔδρασεν, αὐτὸν κριτέον.

ιβ. Εἶτα ἐπάγει· „ μὴ τρέψαντα τὴν θεότητα εἰς σάρκα, μήτε τὴν σάρκα „ εἰς θεότητα αὔξος ἐμποιησαμένην. „ Ἐντεῦθεν δῆλον ἑαυτὸν πεποίηκε, περὶ τὴν τοῦ λόγου σάρκωσιν ἀποσφαλλόμενον· καὶ κατάρχεται λοιπὸν κατὰ μικρὸν τὰ τῆς πονηρίας παραγυμνοῦν· οὐ γὰρ ὥσπερ τῷ λόγῳ τὸ ἄτρεπτον ἔνειμεν, οὕτω δὲ καὶ τῇ σαρκὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο ἀποδέδωκε, κἂν πείθειν τινὰς ἐνόμιζεν, ὡς τὴν σάρκα ἀποδέχεται· τί γὰρ ἔδει αὔξος τοῦ ἀτρέπτου ἀντιπαραλαμβάνεσθαι; τὰ γοῦν ἰδιώματα αὐτῆς τέλεον ἀποσκευαζόμενος, τὴν οἰκείαν κακοδοξίαν προανακρούεται. „ Ἀλλὰ τῶν δύο φύσεων συνελθουσῶν εἰς ἕνω- „ σιν ἀσύγχυτον, τήν τε τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἕνα τὸν αὐτὸν „ καθ' ὑπόστασιν ὑπάρχειν, διπλοῦν ἐν ἑνὶ προσώπῳ. „ Παραλογίζεται ἑαυτὸν κἀνταῦθα, οὐ γὰρ τῶν ἀκροωμένων τοὺς συνετοὺς καὶ νοῦν ἔχοντας· εἰ γὰρ ὀρθῶς προσέφερε, τί δή ποτε μὴ καὶ ὀρθῶς διεῖλεν, εἰ ἀσυγχύτους μεμενηκέναι τὰς κατὰ Χριστὸν συνελθούσας φύσεις διωμολόγει, καὶ ἀτρέπτους ἂν πάντως ταύτας παρεδέχετο; ἐπεὶ τίνι τρόπῳ θατέρας μὲν τὰ ἰδιώματα, τουτέστι τῆς τοῦ λόγου φύσεως διὰ τοῦ ἀτρέπτου διασωζόμενα, εἰσφέρειν προσποιεῖται; θατέρας δὲ, τουτέστι τῆς σαρκὸς, ὥσπερ παρῃρημένα, ἀπαναίνεται; οὐκ ἔστιν οὖν τοῦτο, ἀτρέπτους καὶ ἀσυγχύτους τὰς φύσεις δοξάζοντος· εἰ γὰρ τὸ μὲν πεπονθέναι περὶ τὰς ἰδιότητας ἀξιοῖ, ἀνάγκη καὶ τὸ λοιπὸν πεπονθὸς συνομολογήσειν· ὥσπερ γὰρ θεὸς τέλειος πρὸς ἡμῶν πάντων ὡμολόγηται ὁ Χριστὸς ἐν μορφῇ θεοῦ, ἤγουν ἐν οὐσίᾳ θεοῦ ὑπάρχων, οὕτω καὶ μορφὴν δούλου λαβὼν τὴν καθ' ἡμᾶς, τέλειος ἂν πιστεύοιτο ἄνθρωπος, ἐν μηδενὶ λειπόμενος· καὶ γὰρ οὖν καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησία, κατὰ τὰ θειωδῶς ἡμῖν παραδεδομένα ἔκ τε ἀποστολικῶν κηρυγμάτων καὶ πατρικῶν διδαγμάτων, ἀτρέπτους καὶ ἀσυγχύτους τὰς φύσεις ὁμολογοῦσα, καὶ τὰ ἑκατέρας τούτων ἰδιώματα, τοῦθ' ὅπερ ἐστιν ἑκάτερον διαῤῥήδην προανακέκραγε· μάτην οὖν τῇ δόξῃ τῆς ἐκκλησίας ἐπερείδεσθαι ᾤετο· ἀπεναντίας γὰρ ταύτῃ κἀν τούτοις δοξάζων ἐλέγχεται. τοῖς διδασκάλοις αὐτοῦ τοῖς Ἀκεφάλοις ἑπόμενος, ὧν τινὲς τὰς φύσεις δοκοῦσι δέχεσθαι, πάντες δὲ τὰ ἰδιώματα αὐτῶν πάντῃ ἀναιροῦσι καὶ παραγράφονται· ἐντεῦθεν τὸ φλεγμαῖνον τῆς γνώμης, καὶ τὴν ὑποικουροῦσαν ἐν τῷ βάθει τῆς ψυχῆς, κατὰ τῶν χαρακτηριζόντων καὶ ἐμφανιζόντων ἡμῖν τὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ ἀνθρώπειον εἶδος δυσμένειαν, ἀτάκτως πως καὶ ἀσυναρτήτως ἐκπομπεύων παραδείκνυσι.

ιγ. Φησὶ γάρ. „ Κἂν πᾶσα εἰκὼν παράγωγος πρωτοτύπου τινὸς γνωρίζεται. „ Τίνι ταῦτα παραβλητέον; ἢ ἐκεῖνο ῥητέον, ὅτι χαλκέως ἐν ἴσῳ φυσητῆρι ὑπὸ τοῦ ἐμφωλεύοντος καὶ ὀλέκοντος πνεύματος τὰ σπλάγχνα περιτεινόμενος, κατ᾽ ἐκεῖνον δὴ τὸν Βουζίτην τὸν λάλον, ἡνίκα τῷ Λυσίτῃ τῷ μεγάλῳ ἐπιπληκτικώτερόν πως προσδιελέγετο· οὐ γὰρ ἔσθενεν ἔτι κρύπτειν ἐντὸς τὴν κακοήθειαν· νῦν ὅπερ πάλαι ὤδινε, πικρὸν τῆς ἀσεβείας ἐξήμβλωσε κύημα, καὶ ἣν πρὶν ὑπὸ παραπετάσματι τῷ πλάσματι κατασκιάζειν ἐδόκει πονηρίαν ἐκρήγνυσι· καὶ ταῦτα μὴ δὲ τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου φερούσης, ἀκαταλλήλως ἐκτιθέμενος δεικνὺς καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι βίᾳ κατεῖχεν ἐν ἑαυτῷ, καὶ ἃ προλεχθέντα αὐτῷ παρεπλάσατο· καὶ δὴ ἂν περιεῤῥώγει αὐτοῦ ἡ γαστὴρ, εἰ μὴ ταύτην ἔῤῥηξε τὴν φωνὴν, καὶ παρὰ τὴν τάξιν, καὶ παρὰ τὴν ἁρμονίαν, καὶ παρὰ τὴν ἀκολούθησιν τῆς τοῦ λόγου ἐκθέσεως· μικρὰ γὰρ τῇ σκηνῇ προσπαίξας, καὶ τὸ δράμα ὅπερ ὑπεκρίνατο μονονουχὶ διαγελάσας, πρὸς τὴν οἰκείαν ῥοπὴν ἐπανιὼν, ἐφ᾽ ἑαυτὸν γίνεται.

ιδ. Τὸν μυθολογούμενον κολοιὸν ἐκεῖνον, ἣ παλαιὰ εἰσφέρει μυθοπλαστία, ὀθνείοις πτεροῖς ἐγκαλλωπιζόμενόν πως καὶ ἐπαγαλλόμενον· ἐφ᾽ ὃν ἀέριόν ποτε προσρήξαν πνεῦμα. σκεδάννυσι μὲν τὴν ἐπείσακτον εὐμορφίαν, καὶ φροῦδον ποιεῖ τὸ ἀλλότριον, ἐκεῖθεν δὲ αὐτῷ τὸ δυσειδὲς λοιπὸν ἐξελέγχεται· τάχά τι παραπλήσιον καὶ αὐτός μοι πεπονθέναι δοκεῖ· ἀλλοτρίοις γὰρ ὥσπερ τῆς εὐσεβείας ἐν βραχέσιν ἑαυτὸν περιμορφώσας λόγοις, ὑπὸ τῆς ἐμπνεούσης αὐτῷ ἐναντίας δυνάμεως, οὐκ εἰς μακρὰν τὸ αἶσχος τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἔκδηλον παρεστήσατο· ἆρα γὰρ οὐ πᾶσιν ἐστὶ καταφανὴς, τῇ τοῦ Χριστοῦ δόξῃ μεμαχημένος, ἀπειλῶν καὶ βρέμων κατὰ τῆς τοῦ λόγου σαρκώσεως; ὅτι δὴ πρὶν ἢ κατάρξαι τοῦ περὶ εἰκόνων λόγου, δι᾽ ὧν ἀπέῤῥιψεν ἐν μέσῳ ῥημάτων, τὴν οἰκείαν καὶ πρὸ τῆς ἀρίστης ἐκείνης τοῦ λόγου κατασκευῆς, ὑπαινίττεται γνώμην· σκοπεῖτε γὰρ ἐνταῦθα, ποίας ἀκολουθίας ἔννοιαν διασώζει ταῦτα πρὸς τὰ προηγούμενα· ἐν γὰρ τοῖς προλαβοῦσι περί τε φύσεων καὶ ὑποστάσεως διαλεγόμενος, ἀθρόον ὑπ᾽ αὐθαδείας καὶ ἐμπαθείας ἐκβιαζόμενος, ἐπὶ εἰκόνας ἀκόσμως ἀφάλλεται καὶ πρωτότυπα· ἵνα δείξῃ σαφῶς ὡς πᾶς ὁ κεκινημένος αὐτῷ λόγος, πρότερός τε καὶ ὕστερος, τοῖς ἱεροῖς τῆς πίστεως ἡμῶν συμβόλοις, τὴν ὅλην τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ συγκαθυβρίσαι οἰκονομίαν, μᾶλλον δὲ αὐτὸν Χριστὸν ἀθετήσειν ἐξώρμητο· ἅπαξ οὖν τοιούτου σκοποῦ ἀπαρξάμενος, ἐμφιλοχωρεῖ λοιπὸν, δεινῶς ἄγαν καὶ δριμέως τὰ τῆς διασκευῆς τοῦ λόγου διεργαζόμενος· τῷ καθολικῷ δὲ προσδιορισμῷ κέχρηται, ἀπὸ τοῦ δοκεῖν περὶ πάσης εἰκόνος τὸν λόγον ποιεῖσθαι, ἀνύποπτος τοῖς πολλοῖς ἔσεσθαι, λέγεσθαι δὲ περὶ ὅτου αὐτῷ τὰ τῆς σκέψεως πρόκειται.

ιε. Εἰσάγει γοῦν εὐθύς. „ Καὶ εἰ καλῶς ὁμοούσιον αὐτὴν εἶναι τοῦ εἰ„ κονιζομένου. „ Οὐκοῦν τὸ ἁπλῶς εἰκονίζεσθαι τὸν Χριστὸν οὐ κωλύεις, διὰ δὲ τὸ ἑτεροούσιον τοῦ εἰκονίσματος· ἕτερον γὰρ ὁ Χριστὸς, καὶ ἕτερον τὸ τῆς ὕλης ἐξ ἧς ἀπεικόνισται· ταῦτα δὲ εὐθύνειν ἆρα οὐ καταγέλαστον; ἃ γὰρ

οὐδ' ἂν τῶν ἀπὸ τῆς σκηνῆς τις ἢ τῶν ἐκ τριόδων, οὓς ἐπὶ κόῤῥης οἱ πολλοὶ ἐπιτωθάζοντες παίουσι παρεφθέγξατο, οὗτος τῇ μέθῃ τῆς ἀπιστίας ἐκβακχευθεὶς, καὶ τῷ κράτει τῆς ἀσεβείας ἐξοιστρηθεὶς, παραπεφώνηκε· τερθρεία γὰρ ἤδη ταυτὶ, καὶ τηνάλλως ἐκπεπονημένα αὐτῷ· ἀλλ' εἰσί τινες ἐπὶ τοσοῦτον ἀμαθίας καὶ ἀλογίας ἥκοντες, ὡς οἴεσθαι αὐτοῖς ἐνορᾶσθαι λόγου τι ἄξιον· διὸ ἀναγκαίαν ποιούμεθα οὐκ ἐπ' ἀναγκαίοις τὴν ἐξέτασιν· τί γὰρ τῶν εἰρημένων ἀλογώτερον, ἢ ἀδιανοητότερον; οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη ταῦτα τῶν σωζόντων τὸ ἐν διανοίαις ἀκόλουθον· εἰ μὲν γὰρ περὶ φυσικῆς εἰκόνος, ἥ περ δὴ τῇ τεχνητῇ ἀντιδιαστέλλεται, προὔκειτο αὐτῷ ὁ σκοπὸς, ὁποίαν εἶναι τοῦ πατρὸς λέγομεν τὸν υἱὸν, εὐώδωτο ἂν αὐτῷ πως ἴσως ὁ λόγος· διέπιπτε δὲ τὸ ἐν τούτοις ἀνοήτως παραλαμβάνεσθαι τὸ ἀπείκασμα· οὐδὲν γὰρ δεήσει ἀπεικασμάτων ἐνταῦθα καὶ στοχασμάτων· οὐκ ἔστιν οὖν ἐπὶ τούτων ἀπεικάσματα λέγειν· ἀσυνετώτερον γὰρ καὶ ἀσεβέστερον τοῦτο μᾶλλον ἢ ἐκεῖνο· καὶ δῆλον ποιεῖ ἑαυτὸν ἐξ ἀλλοκότων καὶ ἀσυμβάτων τὸν λόγον προάγων.

ις. Νῦν δὲ ἐπειδὴ περὶ ἀπεικασμάτων καὶ τεχνητῶν εἰκόνων ὁ λόγος αὐτῷ κεκίνηται, ἅπερ ἐξ ὕλης ὑποκειμένης τέχνης τὲ καὶ τῆς τοῦ μετιόντος ταύτην εὐφυΐας ἀποτελεῖται, τίς τῶν εὖ φρονούντων ἀκούειν ἀνέξεται, λέγοντος ὁμοούσιον ἀπείκασμα καὶ εἰκόνα τοῦ πρωτοτύπου γίνεσθαι; πρῶτον μὲν γὰρ διασφάλλεται, εἰς ταυτὸν ἄγων οὐσίαν τὲ καὶ τέχνην, ἅπερ ἀλλήλων παραπολὺ διενήνοχε· τὴν μὲν γὰρ φύσιν, ὁ δημιουργὸς καὶ τεχνίτης τῶν ὅλων, ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε θεός· ἡ δὲ τέχνη μιμεῖται τὴν φύσιν, οὐκ αὐτὴ ἐκείνη γε οὖσα, ἀλλὰ τὸ φυσικὸν εἶδος ὡς παράδειγμα καὶ πρωτότυπον παραλαβοῦσα, ἐοικός τι καὶ ὅμοιον ἀπετέλεσεν, ὥς ἐστιν ἐπὶ πλειόνων τοῦτο ἰδεῖν τεχνητῶν· ἔπειτα δὲ τοῦ εἰκότος καὶ νῦν παρενήνεκται λογισμοῦ, κατ' οὐδὲν διαφέρειν τοῦ ἀψύχου τὸ ἔμψυχον καθοριζόμενος, ἀλλ' εἶναι ἄμφω ὁμοούσια· ἐπειδὴ ὡς φέρε εἰπεῖν ὁ ἄνθρωπος ἔμψυχον, δεῖ καὶ τὴν τούτου εἰκόνα ἔμψυχον εἶναι, καὶ τὸ ἀπείκασμα, καὶ ἀπαραλλάκτως ἔχειν τά τε χρώματα καὶ τὴν ἄλλην ὕλην τὴν ἄψυχον ἐξ ὧν ἡ εἰκὼν συνέστηκε, πρὸς τὴν ἀνθρώπου φύσιν· ἐχρῆν δὲ κατὰ τὸν τοιοῦτον λόγον, καὶ ἐπικοινωνεῖν τῷ ὁρισμῷ ἀμφότερα, καὶ τὸν αὐτὸν ἀποσώζειν λόγον τῶν ὁμοουσίων· οἷον ὥσπερ ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον τῷ αὐτῷ ὅρῳ ὑποπέπτωκεν, οὕτω καὶ τὸ ἀπείκασμα· καὶ εἰ ὁ ἄνθρωπος ζῶον λογικὸν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικὸν, καὶ τὴν εἰκόνα ζῶον λογικὸν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικὸν ὡσαύτως εἶναι, μηδὲν παραλλάσσουσαν· ἀλλ' οὐχ' οἷόν τε τῶν εἰκαζομένων οὐδὲν, πρὸς πᾶσαν ἐξικνεῖσθαι καθαρῶς τὴν ἀλήθειαν, ἡ ἀλήθεια βεβαιοῖ, καὶ τῶν θεολόγων οἱ ἔκκριτοι· καὶ ὁ μὲν ἀληθὴς λόγος καὶ τὸν ἄνθρωπον, αὐτὸν ἑαυτοῦ διαφέρειν οἶδεν, ἐξ ἑτεροφυῶν συνεστῶτα, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος· εἰ καὶ ἕν τι ἐκ τούτων ὁ ἄνθρωπος, ἑκάτερον γὰρ τὸν οἰκεῖον ὅρον ἀποφέρεται· ἄλλος γὰρ ὁ τῆς ψυχῆς λόγος, καὶ ὁ τοῦ σώματος ἕτερος, διαφοραῖς δὲ καὶ συμβεβηκόσι πλείοσι· σύνθετοι γὰρ ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀντίθετοι καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις· ὁ δὲ οὐδὲ

τὰ ἀπεικάσματα κατά τι γοῦν τῶν ὧν εἰσιν ἀπεικάσματα παραλλάσσειν ἡγεῖτο, ἀλλ' ἀκραιφνῶς ἀποσώζειν πρὸς τὰ ἀπεικαζόμενα τὸ ὁμοφυὲς καὶ ὁμοούσιον· πῶς δ' ἂν ἔτι εἰκὼν καὶ ἀπείκασμα λεχθείη, εἰ μὴ τὸ ἀπεοικὸς ἔχει τῷ ἑτεροίῳ τῶν φύσεων: ἀπέῤῥηκται οὖν πάντη τῆς ἀληθείας ὁ σοφώτατος, καὶ πόῤῥω που τῆς τῶν πραγμάτων καταλήψεως ἀποπέπτωκεν.

Ἄξιον δὲ καὶ τοῦτο πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν· ὅτι λέληθας σεαυτὸν κἀνταῦθα, ὦ φιλοσοφώτατε, τοῖς οἰκείοις περιπίπτων ἐπιχειρήμασιν· ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τὸν σὸν λόγον, ὁμοούσιον εἶναι δεῖ τὴν εἰκόνα τῷ πρωτοτύπῳ, ἡ δὲ εἰκὼν ὅτι περιγραπτὴ συμφήσεις πάντως καὶ αὐτὸς, οὐ γὰρ ἂν οὕτω μανείη τις μὴ οὐχὶ οὕτως ἔχειν ταῦτα φάναι, ἔσται καὶ τὸ πρωτότυπον περιγραπτὸν ὡς ὁμοούσιον· τὰ γὰρ ὁμοούσια, διαφέρειν ἀλλήλων ὅσον κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, οὐδαμῶς οἷόν τε ἐστὶν· ἡνίκα καὶ αὐτὸς τὸ περιγραπτὸν καὶ ἀπερίγραπτον εἰς τὸν τῆς οὐσίας παραλαμβάνεις λόγον· εἴ σοι οὖν τὰ τοῦ δόγματος στήσεται, κατέστραπταί σου ἡ μηχανὴ, καὶ καταλέλυται τὰ ἐγχειρήματα τῇ σφενδόνῃ τῆς ἀληθείας καὶ τοῖς ὅπλοις κραταιῶς ἐκπορθούμενα· ὄντως ἔδει τοιούτων διδασκάλων, τοιούτους εἶναι καὶ τοὺς νῦν ἀνακύψαντας φοιτητὰς, καὶ τοιούτων ἐξ ὧν ὅμοια τὰ γεώργια, κακῶν κάκιστα καὶ αἰσχρῶν αἴσχιστα.

ιζ. Ἔτι τῆς αὐτῆς ἐννοίας, ἢ ἀνοίας εἰπεῖν δικαιότερον, ἐχόμενος φησίν. ⸙ Ἵνα τὸ ὅλον σωθῇ ἐπεὶ οὐδὲ εἰκών. ⸙ Τῆς ἐκείνου ταῦτα παρανοίας καὶ τῆς παχύτητος· οἱ γὰρ ὑγιᾶ τὴν φρένα κεκτημένοι, καὶ ἄρτιον καὶ τὸ ἐν λόγοις καίριον διασώζοντες, ἐκ τοῦ ἐναντίου φήσουσι μᾶλλον, ὅτι εἰ τὸ ὅλον διασώζεται, οὐδὲ εἰκὼν, ἀλλ' αὐτὸ ἐκεῖνό ἐστι τὸ εἰκονιζόμενον, οἷς τὸ ταυτὸν εἴδει μόνον, ἀλλ' οὐ τῷ ὑποκειμένῳ ἐμφαίνεται· τῷ δὲ ὑπείληπται ὡς εἰ μὴ καὶ ἔμψυχον εἴη καὶ αὐτοκίνητον, καὶ ὅσα τοῦ ἀρχετύπου οὐδὲ εἰκών· εἰ δὲ ταῦτα οὐκ εἰκόνος, ἀνῄρηται αὐτῷ ὁ τῆς εἰκόνος λόγος παντάπασι· τί οὖν ἐντεῦθεν; τὸ ἓν καὶ ταυτὸν, κατὰ ταυτὸν καὶ ἓν εἶναι καὶ δύο συμβήσεται· ἀλλὰ καὶ ἀλλήλων εἰκόνας γνωρίζεσθαι καὶ ἀρχέτυπα, καὶ ὅμοιον ἐκεῖνο τούτῳ, καὶ ἔμπαλιν τοῦτο ἐκείνῳ· οὐχ' ὥσπερ ἐπί τινος ἀνθρώπου φέρε εἰπεῖν, ὁμοία μὲν αὐτῷ λέγεται ἡ ἐκείνου εἰκὼν, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος ὅμοιος αὐτῇ· καὶ δὴ καὶ ἀντιστρέφουσαν τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτοῖς σχέσιν, ἐπίσης καὶ ἀπαραλλάκτως ἔχειν, καὶ ἄνθρωπον εἰκόνος, μὴ ὅτι μόνον ἀνθρώπου εἰκόνα εἰρῆσθαι· ἐπὶ τούτοις ἤδη καὶ διαπορεῖσθαι, ὁπότερον θατέρου αἴτιον εἶναι καὶ πρότερον· ταῦτα δὲ τὴν ἐκείνου σαφῶς παρίστησι σύνεσιν· ἆρα γὰρ οὐ κιβδήλου καὶ παρενηνεγμένης φρενὸς, τὰ τοιαῦτα εὑρήματα; τοσοῦτον ἀνεπίσκεπτος τῆς τῶν ὄντων φύσεως, καὶ τῶν ἀληθῶν μακρὰν διῳκισμένος κινδυνεύσειε, ταῦτα οὐδὲν ἄμεινον εἶναι τῶν ἐν τοῖς γυναικωνίτισι παρὰ τοῖς κωθωνιζομένοις γραϊδίοις κατὰ τὰς μακρὰς ὁμιλίας ᾀδομένων μυθολογήματα.

ιη. Ὡς οὖν ἥκιστα αὐτῷ εὐσεβείας προσῆν ἔναυσμα πώποτε, οὐδὲ λογικῆς ἐπιστήμης κἂν βραχὺ γοῦν τι περιγέγονε· πόθεν γὰρ αὐτῷ αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ ἢ τῆς τοῦ ὁμοίου παραθέσεως ὁ λόγος διασωθήσεται, ἢ τὸ μετέχον καὶ

μετεχόμενον, ἑτερότης τὲ καὶ διαφορὰ ἐπικριθήσεται; ἅπερ ἐπί τε τοῦ ἀρχετύπου καὶ τῆς εἰκόνος φυσικῶς ἐνθεωρεῖται, τὰ μὲν τὴν σχέσιν καὶ τὴν ποιότητα τὴν ἐν αὐτοῖς, τὰ δὲ τὸ ἑτεροῖον τοῦ ὑποκειμένου ἡμῖν ὑπογράφοντα· οὗτος δὲ τὸ ταυτὸν καὶ ἀπαράλλακτον ἐπ' ἀμφοῖν τιθέμενος, ἀγνοίᾳ τῆς τῶν ὄντων ἐπισκέψεως, τὸν τῆς εἰκόνος λόγον ὁλοτρόπως ἀνεῖλεν, ὅπερ ἐστιν ἀδύνατον· οὕτω γὰρ καὶ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις αὐτῷ παρακεχάρακται· ἀλλ' ἔοικα τῇ αὐτῇ ἐκείνῳ ἀπαιδευσίᾳ συμπεριηνεγμένος, τὸν εἰς μνήμην τούτων οὐκ ἀφιγμένον πώποτε καταιτιώμενος· δόξαιμι γὰρ ἂν ταυτόν τι ποιεῖν, ὡς εἴ τις τὸν γεωργὸν ἢ τὸν βάναυσον, τῷ θεωρητικῷ διευθύνειν ἐπιχειροίη· τί γὰρ δεῖ τὸν ἀνδροφόνον καὶ ἄμουσον, λογικαῖς ἐφόδοις μετέρχεσθαι, τὸν αἵμασιν ἀνθρωπείοις καὶ ταῦτα χριστιανῶν χαίροντα, κυσί τε καὶ συσὶν ἐπαγαλλόμενον, οἷς τὸ πλέον τῆς ζωῆς χαριζόμενος ἔνειμεν; ὅθεν αὐτῷ ἡ μελέτη τῶν δογμάτων ἐξήρτηται, καὶ τῆς πολλῆς ἐπιστήμης διὰ τῆς τῶν τοιούτων ἀσκήσεως, συναγήγερται ἡ κατάληψις· ἐῶμεν τἄλλα τοῦ βίου λέγειν τὰ νῦν, ἃ καὶ λέγειν αἰσχρὸν, καὶ ἀκούειν λεγόντων αἰσχρότερόν τε καὶ βλαβερώτερον· τίς γὰρ ἂν ἴδοι ἄνθρωπον κυνηλατοῦντα καὶ συῶν καὶ ἐλάφων ἴχνη κυσὶ καὶ θηρσὶν ὡσαύτως περιαθροῦντα, καὶ τῆς φίλης ἱππείας ὡς ἡδίστης περιαληλιμμένον καὶ δεδευμένον, καὶ ὡς εὐώδους μύρου ἀντειλημμένον, τοῖς ὑψηλοῖς τῆς εὐσεβείας ἀσφαλῶς καὶ ὑγιῶς προσβαίνοντα δόγμασι; ῥᾶον γὰρ ἄν τις ἀκούων οἴσειεν, ἐν κώπῃ τὴν κεραμείαν ἢ γεωργίαν, ἀλλὰ μὴ τὴν ναυτιλίαν τινὰ ἐκπαιδεύεσθαι, καὶ θωρακοφοροῦντα θαλαττεύειν μᾶλλον οὐχ' ὁπλιτεύειν, ἢ τὸν ἐν κοπρίᾳ καὶ αἰσχρότησιν ἀῤῥήτοις ἐμμολυνόμενον, καὶ χερσὶ καθῃμαγμέναις, καὶ ἀκολάστῳ γλώσσῃ, καὶ νοὸς σαθρότητι, θείων δογμάτων ἐφάπτεσθαι, καὶ λαλεῖν θεοῦ μυστήρια, ἃ τοῖς καθαροῖς τὴν καρδίαν, καὶ θεῷ πλησιάζειν ἠξιωμένοις, παρὰ τῆς ἄνωθεν ἀποκαλύπτεται χάριτος.

ιθ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως οἰχέσθωσαν ἔχοντα· ἡμεῖς δέ τινα τῶν ἐν μέσῳ διὰ τὸ ἀηδὲς καὶ ὀχληρὸν τῆς λέσχης παραδραμόντες, ἐπὶ τὰ δοκοῦντα αὐτοῖς σπουδαιότερα, τῷ λόγῳ μέτιμεν. „ Ζητοῦμέν φησι παρ' ὑμῶν, πῶς δυν„ ατόν ἐστι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἐκ δύο φύσεων ἀΰλου τὲ „ καὶ ἐνύλου ἑνώσει ἀσυγχύτῳ ἓν πρόσωπον ὄντα, γράφεσθαι, τουτέστιν εἰ„ κονίζεσθαι; „ Ὁ πάντα τὰ δεδογμένα προκατασκευάσας κατὰ ἰδίαν ἣν συνεχώρησε θεὸς ἐξουσίαν, ἐν προσχήματι ἐρωτήσεως τοῖς ἱερεῦσι προσάγεται, οὓς δεσμοῖς τε καὶ εἱρκταῖς, ἀπειλαῖς τε καὶ ἄλλοις δεινοῖς προεκδειματώσας ὡς πλείστοις, εἰς τὸ ἑαυτοῦ ὑπηγάγετο βούλημα· πυνθάνεται οὖν, εἰ τὸν Χριστὸν ἐκ δύο φύσεων ὄντα ἀΰλου καὶ ἐνύλου, δυνατὸν γράφεσθαι; δείκνυται δὲ καὶ ἐνταῦθα, τὸ ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ σαθρὸν καὶ ἀνάρμοστον, καὶ ὡς ἐναντία ταῖς οἰκείαις συμπεραίνει θέσεσιν· ἐχρῆν γὰρ, εἴπερ αὐτῷ τῆς ἀληθότητος τῶν ἱερῶν ἡμῶν δογμάτων ἐμέλησε, κατευθὺ τῆς βασιλικῆς ἰέναι τρίβου, καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς μυστηρίου ἀκριβῆ ποιεῖσθαι τὴν ἔρευναν· ἐπεὶ οὖν περὶ ἀΰλου καὶ ἐνύλου φύσεως λέγειν ὥρμητο, πραγμάτων πάντη ἀλλήλοις ἀντικειμένων,

ἔδει τὰ ἑκατέρῳ μέρει τῆς ἀντιθέσεως τῶν ἐν ταῖς φύσεσι θεωρουμένων ἑπόμενα, ὑγιῶς καὶ οἰκείως ἀποδιδόναι· εἰ γὰρ τῷ ἀΰλῳ ἕπεται τὸ μὴ γράφεσθαι, ὡς καὶ αὐτὸς προϊὼν ἐρεῖ, καθάπερ ἤδη καὶ τὸ ἀνείδεον καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ εἴ τι τούτοις παραπλήσιον καὶ ἀνάλογον, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τῷ ἐνύλῳ ὡς πάντη ἀντικειμένῳ τῷ ἀΰλῳ, τὰ τούτοις ἀντιδιαστελλόμενα ἀκολουθεῖν, λέγω δὴ τὸ γράφεσθαι, τό τε εἰδοπεποιημένον, καὶ ἐσχηματισμένον, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, ἵνα ἡ τῆς ἀντιθέσεως ἀκολούθησις ἀμέμπτως καὶ ἀναλόγως παρίστηται· καὶ οὕτως ἂν ἐπέγνω ὅτι δυνατὸν τὸν Χριστὸν, μᾶλλον δὲ ἀληθὲς καὶ εὐσεβὲς, εἰκονίζεσθαι· ἀλλ' οὐδὲν αὐτῷ τούτων διὰ φροντίδος ἐγένετο· οὐδὲ λογισμῷ τῷ εἰκότι τὰ λεγόμενα ἔκρινεν, ἐξουσίᾳ δὲ μᾶλλον τῇ τῶν ἀγόντων ἐξαπάτῃ διαπραττόμενος· ἢ γὰρ ἂν τὸ ἔνυλον γραφόμενον καὶ εἰκονιζόμενον εἴρηκεν· ἀλλ' ὥσπερ τῷ κρατοῦντι ἀρότρου, παρὰ τῷ σοφῷ προσέρριπται τὸ ἀσόφιστον, οὐδὲν ἧττον καὶ τῷ αὐτουργοῦντι τὸ ἀρρητούργημα, τὸ ἀσύφηλον καὶ ἀσύνετον νεμηθήσεται· ἐναντίος οὖν ἑαυτῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ καθέστηκε, μήτε ἃ λέγει, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦται νοῶν, ἐξ ἀμαθίας τε ἅμα καὶ μοχθηρίας τὰ τοιαῦτα κατασκευάζων.

κ. Εἶτα τὴν ἕνωσιν τοῦ κατὰ Χριστὸν προσώπου δοκεῖ πρεσβεύειν ἀσύγχυτον, ὅπερ ἐξ ἐναντίων σύγκειται φύσεων, καθὰ καὶ τῶν πατέρων ἐκδιδάσκει τὰ δόγματα· " προελθὼν γὰρ θεὸς, φασὶν οἱ θεολόγοι, μετὰ τῆς προσλήψεως, ἓν ,, ἐκ δύο τῶν ἐναντίων. ,, Πῶς οὖν αὐτῷ σωθήσεται τὸ ἀσύγχυτον, ἐπείπερ τὰ τῇ ἑτέρᾳ τῶν φύσεων οὐσιωδῶς ἐφαρμόζοντα, ἀμφοτέραις δίδωσι; τοῦτο δὲ ἀδύνατον· οὐ γὰρ ἐγχωρεῖ τὰ τῇ θείᾳ καὶ ὑπερτάτῃ φύσει προσόντα, ἐπὶ τὴν καθ' ἡμᾶς γεώδη ταύτην οὐσίαν φυσικῶς μεταπεφοιτηκέναι· οὐδὲ ἡ ἄϋλος τῇ ἐνύλῳ ταῖς ἰδιότησι ταυτίζοιτο, πάντη ἀλλήλων ἀποτετειχισμέναις· ὁ δὲ τοῦτο ἐκκλίνων, οὐδὲν ἕτερον λέγει, ἢ τὰ ἀντικείμενα καὶ πολλῷ ἀλλήλων διεστηκότα, εἰς ταυτὸν τῇ φύσει συνέρχεσθαι καὶ συμφύρεσθαι, συγχεόμενα καὶ εἰς ἄλληλα περιτρεπόμενα· ὡς εἶναι τὰς φύσεις διὰ τὴν εἰς μίαν ὑπόστασιν ἕνωσιν, ἢ ἄμφω ἀγράπτους διὰ τὸν λόγον, ἢ ἄμφω γραπτὰς διὰ τὴν σάρκα, ἢ ὅπερ ἀληθέστερον εἰπεῖν, οὐδ' ὁπότερον τούτων, ἀλλ' ἑτερόν τι ἀποτελεσθῆναι οὐσίας εἶδος, ὅπερ ἡ σύγχυσις ἀπειργάσατο, καὶ ἡ ἐκείνου εὐχέρεια ἀνεπλάσατο· τοιοῦτον γὰρ ἡ σύγχυσις, τὰ συνερχόμενα ἐξαφανίζουσα, καὶ μηδὲν τούτων καθαρῶς διασώζουσα, ὡς μήτε θεότητα κατ' αὐτόν γε μεμενηκέναι, μήτε μὴν ἀνθρωπότητα· οὐκ ἔστιν οὖν ταῦτα τὸ ἀσύγχυτον εἰσφέροντος, εἰ μὴ ἑκατέρα τῶν φύσεων τὸ ἴδιον ὃ κέκτηται οὐσιωδῶς ἐκνεμηθείη ἀφοριζόμενον· πῶς δ' ἂν καὶ δοίημεν τὸ ἐκ διαφόρων τινῶν συγκείμενον, μιᾷ κλήσει τῇ ἐκ τῶν μερῶν ὀνομασίᾳ προσαγορεύεσθαι ἢ γνωρίζεσθαι; ἡνίκα δόγματος προκειμένου καὶ κυριολεκτεῖν ἀνάγκη, ἵνα ἢ ὅλον ἄγραπτον, ἢ ὅλον γραπτὸν ὀνομάσωμεν· ταύτῃ γοῦν οὐδὲ ψυχὴ μόνον ὁ ἄνθρωπος καλοῖτο ἂν ἢ φύσις ἀνθρώπου, οὐδὲ σῶμα μόνον, ἀλλὰ τὸ ὅλον τοῦτο ἐξ ἀμφοῖν ἄνθρωπος· οὕτω γοῦν οὐδὲ οἰκία, λίθος ἢ ξύλον ἢ τί ἄλλο τῶν ἐξ ὧν συνέστηκεν ἰδικῶς καθ' ἑαυτὸ κληθείη ἂν

παραιτητέον γὰρ νῦν τὰ κατὰ τὸν τῆς ἀντιδόσεως λόγον εἰρημένα, ἤτοι κατὰ συνεκδοχὴν, ἢ καθ᾽ ἕτερον τρόπον λεγόμενα, ὡς οὐ ταῖς κυρίαις τῶν λέξεων σημασίαις προαγόμενα· ταῦτ᾽ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ **Χριστοῦ** θεωρηθήσεται· ὡς γὰρ οὐ θεὸν μόνον λέγομεν, οὐδὲ ἄνθρωπον μόνον, διὰ τὸ συναμφότερον, οὕτως οὐδὲ ἄγραπτον μόνον διὰ τὸν λόγον· οὐδὲ γὰρ μόνον λόγος, οὐδὲ γραπτὸν μόνον διὰ τὸ ἀνθρώπινον· οὐδὲ γὰρ μόνον ἄνθρωπος ἀλλ᾽ ἀμφότερα κυρίως ἐπ᾽ αὐτοῦ λεχθήσεται· ὡς γὰρ ὁ αὐτὸς ὁμοῦ θεὸς καὶ ἄνθρωπος, οὕτως ὁ αὐτὸς γραπτὸς ὁμοῦ καὶ ἄγραπτος· τοῦτο δ᾽ οὖν ἀληθὲς δείκνυται κἀκ τοῦ ἐναντίου λαμβάνουσιν· οὐδὲ γὰρ τὰ αὐτὰ κατηγορήματα αἱ διάφοροι φύσεις δέξαιντ᾽ ἄν ποτε· τὸ γὰρ ἀθάνατον ἢ ἀόρατον οὐκ ἄν τις ἐπὶ ψυχῆς ὁμοῦ καὶ σώματος κατηγορήσειεν· οὕτω δ᾽ ἔσται ἐπὶ τῶν ἀντικειμένως ἐχόντων· τὸ θνητὸν γὰρ ἢ τὸ ὁρατὸν, οὐκ ἂν ἐπ᾽ ἀμφοῖν κατηγορηθήσεται τῷ αὐτῷ τρόπῳ οὐδὲ τὸ ἄγραπτον, ἐπὶ τῶν κατὰ Χριστὸν φύσεων ὁμοῦ λεχθείη ἂν εὐσεβῶς· διὸ ἐλέγχεται ἀσεβῶν ὁμοῦ καὶ ἀμαθαίνων, τοιαῦτα καὶ φρονῶν καὶ δοξάζων.

Εἶτα ἑξῆς φησίν. « Ἐπειδὴ καὶ ἑτέραν ἄϋλον φύσιν συνηνωμένην τῇ σαρκὶ « ἔχει, καὶ μετὰ τῶν δύο φύσεων ἐκείνων εἷς ὑπάρχει, καὶ τὸ πρόσωπον αὐ- « τοῦ ἤγουν ἡ ὑπόστασις αὐτοῦ, ἀχώριστον τῶν δύο φύσεων ἐστὶν, οὐχ᾽ ὑπο- « λαμβάνομεν ὅτι δυνατῶς ἔχει περιγράφεσθαι, ἐπειδὴ καὶ τὸ χαρακτηριζό- « μενον· ἓν πρόσωπον ἐστὶ, καὶ ὁ περιγράφων τὸ πρόσωπον ἐκεῖνο, δῆλον ὅτι « καὶ θείαν φύσιν περιέγραψεν, ἥ τις ἐστὶν ἀπερίγραπτος. « Ἧκεν ὁ γεννάδας ἐπὶ τὸ καιριώτατον τῶν λόγων· ἐφ᾽ οἷς ὡς τὸ ἀπαραίτητον καὶ ἀπρόσβλητον ἔχουσι, μέγα κατακομπεύεται καὶ βρενθύεται· καὶ αὐτὴ ἡ πρότασις παρὰ τοῖς ἀσόφοις καὶ ἀνοήτοις, τὸ ἰσχυρὸν καὶ ἀντίβλεπτον κέκτηται, καὶ πανταχοῦ διαθρυλεῖται· ὡς ῥᾷον δι᾽ ἀέρος ἐνεχθῆναι μετάρσιον, ἢ τὰς ἄρκυς τούτων διαδράναι τῶν λόγων· οἴονται γὰρ ἀπροσμάχητον αὐτῶν ἔχειν τὴν δείνωσιν καὶ ἀναντίῤῥητον, καὶ οἷον μορμολύκειον προϊσχόμενοι, καταπτοεῖν τοὺς ἀνεπισκέπτως καὶ ἐξετάσεως ἄνευ προσέχοντας, δεσμοῖς ἀφύκτοις αὐτοὺς περιβάλλοντες· ὡς δὴ καὶ εἰ μὴ βούλοιντο, τῇ δοκούσῃ ἐν αὐτοῖς πιθανότητι ὑποσυρόμενοι, συγκατάθοιντο· ὄντως θολερὰν ἀνατροπὴν τὸν πλησίον ποτίζουσι, τὰ ἀπὸ καρδίας λαλοῦντες καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος κυρίου φθεγγόμενοι· ἁλώσονται δὲ κἀνταῦθα τοῖς ἑαυτῶν δικτύοις, ἐκ περιτροπῆς τοὺς ἐλέγχους ὑποδεχόμενοι· ὑπεράγασθαι δὲ αὐτῶν ἄξιον τῆς ἀπαιδευσίας καὶ ἀνοίας τὸ ἀδρανὲς καὶ κατεῤῥιμμένον, οἵοις ὡς ἰσχυροῖς καὶ εὐσθενέσιν ἐπιθρασύνονται· ἐπιτηρητέον δὲ αὐτῶν πρότερον τὸ ἀσύνετον, ὅπως παρασυγχέουσι τὰς φωνὰς, τοῦ γραπτοῦ λέγω καὶ περιγραπτοῦ· ὅπερ γὰρ ἐν τοῖς ἀνόπιν, γράφεσθαι ὁ ἄμαχος οὗτος καὶ δεινὸς λογογράφος εἴρηκεν, ἐνταῦθα περιγράφεσθαι ἔφησε· μὴ δὲ μίαν ἐν αὐτοῖς μήτε εἰδὼς μήτε διδοὺς διαφορὰν, καθὰ καὶ πρόσθεν εἴρηται· καὶ θαυμαστόν γε οὐδὲν, εἰ καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἠγνόηται καὶ διαμαρτάνεται· τοῖς οὖν σοφῶς ἄγαν καὶ εὐτέχνως εἰρημένοις, οὕτως ἡμεῖς ἀπαντησόμεθα· ἀλλὰ περὶ μὲν τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ὑπόστασιν, ἣν καὶ αὐτοὶ ὁμολογεῖν δοκοῦσιν, ὡς

οἷον ὑποβάθραν θέμενοι τοῦ δόγματος τοῦ ἑαυτῶν, καὶ ὥσπερ ἐπ' ἀκλονήτῳ ἑδράσματι ἐπιστηριζόμενοι, ἐφ' ᾗ τὸ θαρσαλέον ἐχόντες, ἐπὶ τὸ δογματίζειν ὡς προθυμότατα ἵενται, σύμφωνοι καὶ ὁμογνώμονες ἡμῖν εἰσί· περὶ δὲ τῶν φύσεων ἔστω ἡ διαμφισβήτησις, ἃς δὴ λόγῳ μὲν τίθενται, ἀναιροῦσι δὲ ταῖς ἀληθείαις σαφῶς καὶ τοῖς πράγμασι· τὰ γὰρ προσόντα αὐταῖς φυσικὰ ἰδιώματα, καὶ τὰς διαφορὰς καθ' ἃς αὗται χαρακτηρίζονται καὶ γνωρίζονται, εἴπερ τῆς ἀνθρώπου σαρκὸς καὶ φύσεως τὸ περιγραπτὸν τῶν ἄλλων ἁπάντων οἰκειότερον ἰδίωμα ἀφαιροῦντες, καὶ αὐτὰς ἤδη πως συνεξαφανίζουσιν.

Ὧν παρακεκινημένων, σκοπεῖν ἔξεστι λοιπὸν, εἰ καὶ ἡ ὑπόστασις αὐτὴ ὑγιῶς νοουμένη προεισενήνεκται· φαμὲν τοίνυν, ὅτι εἰ μὲν ἁπλοῦν τι χρῆμα ἦν καὶ ἀσύνθετον ἡ κατὰ Χριστὸν ὑπόστασις, ὡς παντάπασιν ἀπηρνῆσθαι τὴν σύνθεσιν, ἐξῆν ἂν ὑμῖν τὸ ἀπερίγραπτον ἐπιφημίζειν αὐτῷ, τοιαύτη γὰρ τῶν ἁπλῶν ἡ φύσις, συνῃνέσαμεν δ' ἂν καὶ ἡμεῖς, καὶ φροῦδον ἐδείκνυτο τὸ ἀμφήριστον· εἰ δὲ διπλοῦν καὶ σύνθετόν ἐστιν, ἐξ ἑτεροφυῶν τὴν συνδρομὴν κεκτημένον, ὡς καὶ αὐτῷ εἴρηται, τί ἐροῦμεν πρὸς τοὺς ἀντιδιατιθεμένους τῇ ἀληθείᾳ; ἔτι εἰ κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον, τῆς ἑτέρας τῶν κατὰ Χριστὸν φύσεων ἀπεριγράπτου ὁμολογουμένης, τῆς θείας φημὶ, ἀνάγκη διὰ τὸ ἓν πρόσωπον καὶ τὴν εἰς μίαν ὑπόστασιν τῶν φύσεων ἕνωσιν, καὶ τὴν ἑτέραν τούτων, ἤγουν τὴν καθ' ἡμᾶς, εἶναι ἀπερίγραπτον, οὐ γὰρ οὕτω μανείητε, δι' ἑαυτὴν ἔχειν τὸ ἀπερίγραπτον λέγειν, τί τὸ ἐμποδῶν στήσεται, ἵνα καὶ αὐτοὶ τῷ ὁμοίῳ τῶν λόγων ὑμῶν σχήματι προαγόμενοι, ὑγιῶς τῇ τούτων ἀντιστροφῇ χρησώμεθα, ἀνθυπενεγκεῖν τε καὶ φάναι, ὅτι ἐπειδὴ θατέρα τούτων δὴ τῶν φύσεων ἡ ἀνθρωπίνη περιγράφεται, ὃ παρὰ πᾶσι τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὡμολόγηται, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ περιγραπτοὶ τυγχάνομεν, καὶ πάντα ὅσα ἡμεῖς πλὴν ἁμαρτίας ὁ Χριστὸς γέγονεν, ἀνάγκη καὶ θατέραν ἤγουν τὴν θείαν καὶ ἀπόῤῥητον φύσιν, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἤτοι τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν, συμπεριγράφεσθαι· ὡς εἶναι τὸ ὅλον τοῦτο τὸ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος συντεθὲν, περιγραπτόν· ἐπίσης γὰρ θείας καὶ ἀνθρωπίνης ὁ Χριστὸς κεκοινώνηκε φύσεως, καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐγένετο· τὸ δὲ ἔν τισι μεσιτεῦον, ἑκατέρου τῶν μεσιτευομένων ἄκρων ἐξ ἀνάγκης ὁμοίως μεθέξει, καὶ οὐδέν τι μᾶλλον τοῦδε ἢ τοῦδε, ἢ ἀπολείποιτο, ἢ τὸ πλέον σχοίη· καθὸ εἴρηται, " ὅτι ἐπεὶ τὰ παιδία κεκοι-
,, νώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν· ,,
ὥς τε περιγέγραπται ὑμῖν ἡ ἄϋλος καὶ ἄγραφος φύσις, ἐκδηλότερον· ὃ δὲ ἐπὶ τῆς ἐνύλου καὶ ἐνσάρκου δοῦναι οὐκ ἐβούλεσθε, τοῦτο γὰρ διὰ τῶν λόγων ὑμῶν κατασκευάζεται, ἵνα ὅπερ καθ' ἡμῶν προχειρίζεσθε, τοῦτο ἐφ' ὑμῖν αὐτοῖς ἀντιπεριϊστάμενον σχοίητε.

Πῶς οὖν ἐπὶ τοῦ θείου λόγου τὸ ἀναλλοίωτον διασέσωσται, ἢ ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως τὸ ἄτρεπτον διατετήρηται, ἃ δὴ κηρύσσει τὰ εὐαγγέλια, οἵ τε ἱεροφάνται πατέρες διδάσκουσιν; ὧν τήν τε διδασκαλίαν καὶ ὁποῖον περί γε τούτου φρόνημα κέκτηνται, εἰς ὕστερον παραθέσθαι σπουδάσομεν· πῶς δὲ

καὶ τὸ ἀσύγχυτον, ὃ πρεσβεύειν ὑποκρίνεσθε, ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν ὑποστάσει συμφυλαχθήσεται; σκοπῶμεν δὲ καὶ οὕτως, ὅτι ἐπειδὴ γεννητὴ ἡ φύσις, ἣν ὁ λόγος ἀνείληφε, καὶ μέν τοι φθαρτὴ καὶ παθητὴ, τέμνεταί τε καὶ ὀδυνᾶται, καὶ τἄλλα ὑπομένει ὅσα πάσχειν πέφυκε, τί δή ποτε διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ὑποστατικὴν ἕνωσιν; μὴ καὶ γεννητὸς ὁ λόγος εἴη παθητός τε αὖ καὶ φθαρτὸς, καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα τῆς τοῦ δούλου μορφῆς καὶ τῆς δούλης φύσεως; καὶ ἵνα ἐν βραχεῖ τὸ πᾶν τῆς βλασφημίας αὐτῶν, ἡ τοῦ λόγου παραστήσῃ ἀκολουθία, διὰ τὸ πρόβλημα αὐτῶν, καὶ σῶμα τὸν λόγον σωματωθέντα, περὶ ὃ ταῦτα θεωρεῖται, οἰκειότερον ὁμολογῆσαι ἐκβιασθήσονται· ἀλλὰ φήσουσιν, ἡ σὰρξ τεθέωται ἑνωθεῖσα τῷ λόγῳ· ἀλλ' ἀκούσονται ὅτι καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ὁ ἀναφὴς ἐψηλαφήθη, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο οὔτε ὁ λόγος τῶν θείων ἐξέστηκε πλεονεκτημάτων, οὔτε ἡ σὰρξ τῶν ἐξ ἀρχῆς συνυφεστώτων μεταβέβληται ἰδιωμάτων, οὐδὲ τοῦ κατ' αὐτὴν οἰκείου λόγου ἐξῆκται· περὶ γὰρ τῶν μετὰ τὴν θείαν ἀνάστασιν καινοποιηθέντων, τοῦ ἀφθάρτου φημὶ καὶ ἀθανάτου, εἴ τις ἐνίσταται, ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα εἰρήσεται· σῶμα γὰρ, ὃ καθ' ἡμᾶς ἀνέλαβεν ὁ κύριος, καθ' ὁμοιότητα τῶν ἡμετέρων σωμάτων, περιγραπτὸν πάντως ἐστί· ποῦ γὰρ ἤκουσται ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος σῶμα ἀπερίγραπτον; ἄλλως τε καὶ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἡ περιγραφή; ὡς γὰρ οὐκ ἔστι σῶμα ἄνευ τόπου ἢ χρόνου, οὕτως οὐδὲ περιγραφῆς δίχα· καὶ γὰρ ὁ τόπος περιγράφει καὶ περιέχει τὸ σῶμα, εἴπερ τόπος ἐστὶ πέρας τοῦ περιέχοντος ἐν ᾧ περιέχει τὸ περιεχόμενον· τὸ οὖν λέγειν μὴ περιγράφεσθαι τὸ σῶμα, ταὐτόν ἐστι λέγειν μὴ εἶναι ἐν τόπῳ· τὸ δὲ μὴ ὂν ἐν τόπῳ, οὐδὲ σῶμα· τί δ' οὖν ἐκ τούτων συνάγεται, ἢ τὸ σῶμα μὴ εἶναι σῶμα; τοῦτο δὲ τί ἄλλο, ἢ πάσης ἠλιθιότητος καὶ φρενοβλαβείας ἐπέκεινα τυγχάνει; ἑάλωκεν οὖν ὁ τῶν τοιούτων δογμάτων πατὴρ τοῖς οἰκείοις πτεροῖς, καὶ περιτέτραπται αὐτῷ εἰς τοὐναντίον τὰ τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ ἐκβέβηκε τὰ τῶν σοβαρῶν καὶ δεινῶν προβλημάτων, ἅπερ ᾤετο ἀδιεξίτητον καὶ ἀναπόδραστον ἔχειν τὴν ἔφοδον, παιδικῶν ψελλισμάτων εἰς μηδὲν διαφέροντα· νηπιώδους γὰρ ὄντως ταῦτα φρενὸς, καὶ βρεφοπρεποῦς διαθέσεως οὐδὲ βέλτιον διακείμενα.

Ὡς ἂν δὲ ἴδωμεν εἰς ὅ τι αὐτοῖς τὸ περιὸν τῆς σοφίας ἐκβήσεται, κἀκεῖνο τοῖς εἰρημένοις προσθείημεν· πρὸς πάντων τῶν νοῦν ἐχόντων ὡμολόγηται, ὅτι πᾶν πάθος προσομιλῆσαν ἡμῶν ἤδη τῷ σώματι, παρ' ὁτουοῦν τινὶ προσγινόμενον, οἷον τὸ μαστίζεσθαι, τὸ τιτρώσκεσθαι, τὸ τέμνεσθαι, τὸ καίεσθαι, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον, ἃ λυμαίνεται καὶ φθείρει τὸ σῶμα, ὥσπερ προσφυόμενον, ἐπ' αὐτὸν διαβαίνει τὸν πάσχοντα, καὶ ὡς ἄν τις εἴποι οἰκεῖον καὶ ἐντὸς αὐτοῦ γίνεται· ἡ δὲ ἣν φατὲ περιγραφὴν, ἤτοι τὸ εἰκονίζεσθαι, οὐδενὶ τούτων ὑποπέπτωκεν, ἅ τε περὶ τὰ ἐκτὸς οὖσα καὶ ἥκιστα ἁπτομένη τοῦ σώματος· ὅτι μὴ τῷ εἴδει μόνον κοινωνοῦσα τοῦ γραφομένου, καὶ τῷ σχήματι ὅσῳ οὖν ἐγγυτέρῳ τὸ πάσχειν, τοῦ εἰκονίζεσθαι καὶ περιγράφεσθαι, τῶν περὶ τὰ ἐκτὸς ὄντων καὶ οὐδέν τι πρὸς πάθους γινομένων τοῦ σώματος, ἔδει κατὰ τὸν ὑμέ-

τερον λόγον τὸν Χριστὸν σαρκὶ πάσχοντα καὶ πάθος ὑπὲρ ἡμῶν φέροντα, μὴ συμπεριγράφεσθαι μόνον τῇ σαρκὶ, ἀλλὰ δὴ καὶ συμπάσχειν αὐτῇ τῇ κατ' αὐτὸν θεότητι· τῷ γὰρ οἰκειοτέρῳ μᾶλλον καὶ ἐγγυτέρῳ δικαιότερον, ἢ τῷ μὴ οὕτως ἔχοντι, συμβαίνειν τὲ καὶ προστίθεσθαι· τί οὖν σάρκα ἀκούοντες τὸν κύριον, καὶ υἱὸν ἀνθρώπου, καὶ εἰδότα φέρειν μαλακίαν, καὶ εἴ τι τούτοις παραπλήσιον ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς περὶ αὐτοῦ λέγεται, ἐπειδὴ ἀχώριστον τῶν δύο φύσεων τὸ ἓν πρόσωπόν ἐστι, μὴ συνταπεινοῦτε μᾶλλον τούτοις, ὅσον κατὰ τὰς ὑμετέρας ὑπολήψεις, καὶ τὴν κατ' αὐτὸν θεότητα; ἐπὶ πλεῖον γὰρ ὁ ταῦτα λέγων συγκατασμικρύνει τὴν πάντων βασιλίδα φύσιν, ἢ ὁ περιγράφων κατὰ τὴν σάρκα· καὶ εἰ βούλεσθέ γε οὕτως, καὶ συμπεριτμηθήσεται τῇ σαρκὶ, καὶ συλλιθασθήσεται, ὑπομεῖναι δ' ἂν καὶ σταυρὸν, καὶ συννεκρωθήσεται, καὶ τἄλλα πείσεται, ὅσα κἀκείνη ὑπὲρ ἡμῶν πεπονθέναι πιστεύεται· ἀλλὰ τίς οὕτως ἐξέστηκε; τίς οὕτως ἄφρων καὶ παραπληξίας εἰς ἄκρον ἐκβεβηκὼς, ὃς τῶν ταῖς ὑμετέραις ὑποθέσεσιν ἑπομένων ἀτόπων καὶ θεομάχων λόγων ἀνέξεται; τίς ἐνέγκοι τοσαύτην τοῦ λόγου ὕβριν, θνητὸν καθ' ὑμᾶς αὐτὸν ἀκούειν, καὶ περιγραπτὸν, καὶ χρονικαῖς ὑπαγόμενον, καὶ τῶν θείων ἰδιωμάτων ἀποστερούμενον, καὶ τῆς πατρικῆς οὐσίας καὶ δόξης ἀλλοτριούμενον, καὶ σχιζόμενον; καὶ τί γὰρ ἄλλο, ἢ ὀθνεῖον θεὸν ἡμῖν ἐπεισάγετε, οἱ καινὴν πίστιν νῦν αὐτοσχεδιάζοντες; τίς οἴσει τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ἐντεῦθεν προδιδοὺς, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον, ὃ πάντων ἡμῖν ἔστι τὸ καιριώτατον, ζημιούμενος; εἴπερ οὖν οὕτως εἶχον φύσεως αἱ κατὰ Χριστὸν συνελθοῦσαι οὐσίαι, ἀλλήλαις τοῖς ἰδιώμασιν ἀντιπεριΐστασθαι συμφυρόμεναι, ἐπειδὴ ὁ λόγος ὁμοούσιος τῷ θεῷ καὶ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι, συμπάθοι ἂν καὶ ὁ πατὴρ καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ συντεθήσεταί γε, καὶ συντμηθήσεται, καὶ τἄλλα ὅσα πέπονθεν ὁ λόγος, ἐπιγραφήσεται· καὶ τὸ βλάσφημον, ἀπεῤῥίφθω εἰς κεφαλὰς τῶν παρασχόντων τῆς ἀσεβείας τὰ σπέρματα.

Ἐροίμην δ' ἂν κἀκεῖνο αὐτοὺς καὶ μάλα προθύμως· πόθεν ὑμῖν, ὦ οὗτοι, ἡ ἐξουσία αὕτη, τὰ μὲν ἄλλα τοῦ σώματος παρορᾷν ἰδιώματα, τὸ περιγραπτὸν δὲ μόνον τυραννικῶς ὑποσπάσαντας, ἀποστερεῖν; οἷον τὸ ἐσχηματισμένον, τὸ τριχῆ διαστατὸν, τὸ ἁπτὸν, τὸ διωργανωμένον, τά τε ἄλλα ἐξ ὧν τὸ περιγραπτὸν εἶναι συνάγεται· ὡς εἴ τις τούτων τι τοῦ σώματος ὑποτέμνοιτο, ἀφῃρηκὼς ἂν εἴη καὶ τὸ εἶναι σῶμα· τὸ γὰρ ἐν τόπῳ τινὶ εἶναι καὶ περιεῖρχθαι, ἀνέλοιτο ἂν εἰς ταυτὸν ἐρχόμενον τῇ περιγραφῇ· ὃ καὶ λέγειν γελοῖον· πῶς οὖν τοῦτο μόνον παραπόλλυσθαι τοῦ σώματος φατὲ, τῶν δὲ λοιπῶν τέως ἕνεκεν ἰδιωμάτων σιωπᾶτε; ἀλλὰ δῆλοι ἐστὲ διὰ τῆς μιᾶς ταύτης φωνῆς, καὶ τἄλλα ἀπαναινόμενοι· κἂν γὰρ ἕν τι λίποι τῶν γνωρισμάτων τῆς φύσεως, ἀτελὴς ὀφθήσεται· καὶ γὰρ εἰ μὴ διασώζοιτο τῷ ἀνθρώπῳ τὸ λογικὸν, οὐδὲ ἄνθρωπος· ὡσαύτως δὲ τὸ θνητὸν, ἢ τὸ ὀρθοπεριπατητικὸν, ἢ τὸ κινεῖσθαι, ἢ τὸ ἔμψυχον εἶναι, ἤ τι ἄλλο τῶν συντρεχόντων εἰς τὴν ἀνθρώπου φύσιν καὶ τὸν κατ' αὐτὸν ὁρισμὸν, εἰ ἐπιλίποι, οὐκ ἂν εἴη ἄνθρωπος· καὶ τοῦ ἵππου εἰ

τις ἀφέλοιτο τὸ χρεμετιστικὸν, ἢ τοῦ κυνὸς τὸ ὑλακτικὸν, οὔτε ἵππος οὔτε κύων ἔσονται· οὐκοῦν καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπότης, εἴ τινος τῶν ἰδιωμάτων ἀμοιρήσει, ἐλλιπὴς φύσις ἐστὶ καὶ οὐ τέλειος ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς· μᾶλλον δὲ οὐδὲ Χριστὸς, ἀλλὰ τὸ πᾶν οἴχεται, εἰ μὴ περιγράφοιτο καὶ εἰκονίζοιτο· τοῦτο δὲ τί ἄλλο ἐστὶν, ἢ ὅπερ οἱ καθ' ὑμᾶς διδάσκαλοι Ἀρειανοὶ βούλονται, σάρκα μόνον ψυχῆς ἄνευ εἰληφέναι τὸν κύριον, καὶ ταύτῃ μὴ δὲ γεγράφθαι, συνουσιῶσθαι δοκοῦν αὐτοῖς; οὐκοῦν οὐδὲ σέσωσται τὸ καθ' ἡμᾶς ὅλον φύραμα· καὶ πῶς ἄρα ὑμῶν οἱ θεολόγοι ἀνέξονται τῶν ληρημάτων, μέγα διακεκραγότες; εἰ ἥμισυς ἔπταισεν ὁ Ἀδὰμ, ἥμισυ καὶ τὸ προσειλημμένον καὶ τὸ σωζόμενον· " εἰ δὲ ὅλος ἥνωται τῷ θεῷ, ὅλος καὶ σώζεται. „

Καὶ ὁρᾶτε οἷ πρόεισιν ὑμῖν ἀτοπίας ὁ λόγος· εἴπερ γὰρ ἔδει καθ' ὑμᾶς ἰδιωμάτων ἄνευ φύσιν ὑπάρξαι, τὸ παραδοξότατον, μὴ δ' ὁποτέρᾳ τῶν κατὰ Χριστὸν φύσεων ἰδίωμα διδόναι· τίνι γὰρ τρόπῳ τῇ σαρκὶ μόνῃ τῷ ἡδομένῳ τῆς ψυχῆς, τοῦτο φιλοτιμεῖσθε, ἀλλὰ μὴ καὶ τῇ ἑτέρᾳ φύσει ἐπιδαψιλεύεσθε; ἵνα πλέον ὑμῖν δεικνύηται ἡ πρὸς τὴν μίαν ὑπόστασιν εὐγνωμοσύνη, ὡς ἐπινοίᾳ μόνῃ ψιλῇ κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν καὶ εὐκολίαν τὰ ἐξ ὧν αἱ φύσεις γνωρίζονται καὶ συνίστανται νομοθετοῦσι, καὶ σύγχυσιν καὶ φυρμὸν κατὰ τοὺς διδασκάλους ὑμῶν τῆς παλαιότητος ἐπινοοῦσι τῶν φύσεων, καὶ σκιαγραφοῦσι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ὡς ἂν καταφανέστερον καὶ σαφέστερον ἡ ἀναπλασθεῖσα ὑμῖν τραγέλαφος ὑπόστασις συσταίη· οὐχ' ὁρῶ δὲ τίς ἡ ἀποκλήρωσις, τὸ ἀπερίγραπτον τοῦ λόγου μόνον, ὡς σεμνόν τι καὶ εὔσημον, τῇ σαρκὶ χαρίζεσθαι· καὶ τούτῳ τιμᾶν οἴεσθαι ᾧ μὴ δὲ τετιμῆσθαι ἀνετὸν, τῶν δ' ἄλλων θείων πλεονεκτημάτων φθονήσαντας ζημιοῦν, καὶ οἷον περ ἡμίτμητον καὶ ἀτελῆ καταλιμπάνειν· ὡς μὴ δὲ τὸ τῆς τιμῆς ἀκέραιον διασώζεσθαι, ἐπεὶ οὐ τοσοῦτον τιμᾶται τῷ κεχαρισμένῳ, ὅσον ἀτιμάζεται τοῖς ἀπεστερημένοις· οὐ γὰρ ὁ περὶ τὸ ἓν φιλότιμος, οὗτος εὔνους, ἀλλ' ὁ περὶ τὰ πολλὰ μικρολογούμενος, οὗτος δυσγνώμων.

Τάχα δ' ἂν ἀπέχρησέ πως καὶ τοῦτο προσριφὲν αὐτῇ μόνον πρὸς τὴν τοῦ ζητουμένου παράστασιν συναιρόμενον, ἵνα τέλεον καὶ τοῦ εἶναι σὰρξ παρ' ὑμῖν ἐκσταίη· συναναιρεῖν γὰρ διὰ τούτου ᾠήθητε καὶ τῆς ὅλης οἰκονομίας τὸν τρόπον, ὥσπερ ὅλον ἐκπεπωκότες τῆς φαντασίας τὸν χείμαρον· τίνος γὰρ χάριν διὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον ἕνωσιν, μὴ καὶ τὸ ἀπαθὲς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄφθαρτον ἐνείματε τῇ σαρκὶ, ἔτι καὶ τὸ ἄχρονον καὶ ἄναρχον καὶ ἀόρατον, ἀναφές τε καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ὅσα περὶ τὸν λόγον ἐστὶ θεωρούμενα; ἐπεὶ καὶ ἕπεται ὡς τὰ πολλὰ ἀλλήλοις· τὸ γὰρ ἀπερίγραπτον, καὶ ἀόρατον· τὸ δὲ ἀόρατον, καὶ ἀόριστον· τοῦτο δὲ, ἄληπτον· τὸ δὲ, καὶ ἀπαθὲς καὶ ἄφθαρτον· τὸ δὲ ἄφθαρτον, καὶ ἀθάνατον, τὸ δὲ ἀθάνατον, καὶ ἀΐδιον· ταύτῃ τοι καὶ ἀτελεύτητον· ἔσται δὲ ταῦτα καὶ ἡ σὰρξ, ἵνα καθάπερ συμφυεῖσα τῷ λόγῳ καὶ συνουσιωθεῖσα, καὶ πάντα τὰ ἰδιώματα φυσικῶς κατακληρωσαμένη, ἐξ ὧν αὐτοῦ ἡ οὐσία χαρακτηρίζεται, καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ εἴη· καὶ εἰ χρὴ λογικώτερον ὑμῖν

συμπλακέντας εἰπεῖν, ὅτι ἐπειδὴ ὁμοούσιος ἡ σὰρξ καθ' ὑμᾶς τῷ λόγῳ δέδοται, ὁ δὲ λόγος τῷ πατρὶ ὁμοούσιος, ἔστω διὰ τὸν ὑμέτερον λόγον καὶ ἡ σὰρξ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος, ὡσαύτως δὲ καὶ τῷ πνεύματι· εἰς τοῦτο ὑμᾶς τῆς ἀσεβείας, τὸ κεκομψευμένον καὶ ἐκπρεπὲς τοῦ ἀπεριγράπτου, ἐξηκόντισε βάραθρον· ὁποῖον δὲ δή τι κἀκεῖνο φημὶ, ὡς καὶ ἄλλως εἰς τὴν πασῶν ἐσχάτην ὁ λόγος αὐτῷ δυσσέβειαν ἐξοίχοιτο, καὶ ὅποί ποτε ἀθεΐας ἀπάγει, ἐντεῦθεν εἰσόμεθα· καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας εἰς αὐτὰ ἀποσφάλλονται τὰ συνεκτικώτατα, τῷ αὐτῷ δὴ τούτῳ τρόπῳ καὶ ἐπὶ τῆς θεολογίας προσπταίοντες, εἰς τὰ καίρια φωραθήσονται τοῖς ἑαυτῶν βρόχοις ἁλισκόμενοι ἀβουλότατα· ἐπειδὴ ἀντιπεπονθότως τὰ τῶν σχέσεων διὰ τὴν ἐπαλλαγὴν ἐν ἑκατέρᾳ θεωρεῖται.

κα. Ἧι μὲν γὰρ ἑνοῦνται ἐπὶ τῆς οἰκονομίας αἱ φύσεις πρὸς τὴν ὑπόστασιν, ταύτῃ διακέκεινται ἐπὶ τῆς θεολογίας αἱ ὑποστάσεις, διὰ τὰς προσωπικὰς ἰδιότητας· ᾗ δὲ ἥνωνται ἐπὶ τῆς θεολογίας αἱ ὑποστάσεις διὰ τὴν φυσικὴν ταυτότητα, ταύτῃ διακέκρινται ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, κατὰ τὰς φύσεις διὰ τὰς οὐσιώδεις διαφορὰς ἰδιούμεναι· ὥσπερ οὖν οὐ διδόασιν ἐκεῖσε τὰ χαρακτηριστικὰ τῶν φύσεων ἰδιώματα, ἅπερ αὐτὰς τῶν ἑτεροφυῶν διΐστησιν, οὐδὲ ἐνταῦθα πάντως τὰ ἀφοριστικὰ τῶν ὑποστάσεων παρέξουσι γνωρίσματα, ἅπερ αὐτὰς περὶ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν θεωρουμένας, ἀπ' ἀλλήλων διακρίνουσι· καὶ ὅσα λοιπὸν περὶ τὴν ὑπόστασιν ἐκεῖ, τοσαῦτα καὶ διὰ τὴν φύσιν ἐνταῦθα ζυγομαχήσουσιν, εἴπερ ἰδιότητος παρ' αὐτοῖς οὐχ' ὁρᾶται διαστολή· πρὸς οὖν τί ταῦτα φημὶ; ὅτι εἰ κατὰ τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν, διὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον ἕνωσιν, ἀπερίγραπτον εἶναι τὴν σάρκα δεῖ, ἀνάγκη ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐπειδὴ ἔμπαλιν ἐνταῦθα ἢ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας ἔχει, τὰ αὐτὰ περαίνεσθαι ἄθεσμα, ὡς ὁ λόγος ἐφοδεύων παραστήσειεν· εἰ γὰρ ὁ πατὴρ ἀγέννητος, ὁ δὲ υἱὸς γεννητὸς, ἔστω διὰ τὴν μίαν καὶ ταυτὴν φύσιν καθ' ἣν τὸ ταυτὸν καὶ ἀπαράλλακτον ἐπ' ἀμφοῖν θεωρεῖται, καὶ ὁ πατὴρ γεννητὸς· ἢ ὁ υἱὸς ἀγέννητος, ὁ αὐτὸς δὲ λόγος κρατήσει καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· τούτων δὲ τί ἂν γένοιτο ἀσεβέστερον ἢ ἀθεώτερον; ἀλλὰ τῶν οὕτως ἀτόπων ἀφέμενοι, ἐπὶ τὰ ἑξῆς τοῦ λόγου ἴωμεν.

κβ. Ἐπάγει γοῦν. ꙮ Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἐκείνην, ἀχώριστος ἡ πραγματεία, ὡς ὁμολογοῦμεν ἐν τῷ δόγματι· εἰ δὲ καὶ τῆς σαρκὸς μόνης εἰκόνα ποιεῖ, λοιπὸν καὶ πρόσωπον ἐπὶ τῇ σαρκὶ ἴδιον δίδωσι· καὶ γίνεται τοῦτο τῇ ὅλῃ θεότητι τέρας, τουτέστι τρία πρόσωπα ἐπὶ τῆς θεότητος, καὶ ἓν τὸ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἔστι κακῶς τοῦτο. ꙮ Ἄνω καὶ κάτω τὴν ἕνωσιν διαθρυλεῖ, ἣν ἀχώριστόν φησιν ὁ σοφὸς· ἵνα δι' αὐτῆς δόξῃ κρατύνειν τὸ δόγμα τὸ ἑαυτοῦ, καὶ τὴν κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπότητα συσκιάσῃ· διὰ τοῦτο φησὶν, ὅτι εἰ τῆς σαρκὸς μόνον εἰκόνα ποιεῖ· καὶ ἐνταῦθα τὸ σοφὸν ἐκεῖνο ὑπειπεῖν λόγιον " ὅτι σοφία ἀνεξέλεγκτος πλανᾶται, καὶ σοφία μωροῦ ἀδιεξίτητοι „ λόγοι· καὶ οὐαὶ οἱ σοφοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες· ὅτι „ ἐμωράνθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν ψυχὴ, καὶ ἐμωρώθη αὐτῶν τὰ διανοήματα· „

πρὸς γὰρ τὴν ἀληθότητα τῶν ὀρθῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων, τέλεον ἀποσφάλλονται· οὔτε τὰς ἐκ τῶν ὑποθέσεων αὐτῶν ἀναφαινομένας ἀτοπίας προειδόμενοι, εἰς οἷον αὐτοὺς ἀπάγουσι κρημνόν· καὶ οὐδὲν αὐτοῖς οὕτως εἰς περιουσίαν φιλοτιμίας, ὡς τῆς ἀμαθίας ἡ μάθησις· τῇ γὰρ ἰδίᾳ αἰσχύνῃ ἐγκαλλωπίζονται· ὧν ὡς ἀληθῶς ἡ δόξα ἐν τῇ ἑαυτῶν αἰσχύνῃ· ἀλλὰ φαίην ἂν ἔγωγε πρὸς τὸν ὧδε διειληφότα, καὶ ὅς τις ταῦτα φρονεῖν προήρηται· σὺ οὖν δύο φύσεις ἐν τοῖς σοῖς λόγοις ὑποτιθέμενος, ποίαν τούτων ὁμολογεῖς ἐπὶ τῆς κατὰ Χριστὸν μορφῆς, καὶ τοῦ προσώπου τοῦ ὁραθέντος καὶ φανέντος; εἰ μὲν τὴν θείαν εἴποις, ἐνταῦθα ὁρατὴν ἀπέφηνας τὴν ἄληπτον καὶ ἀόρατον τοῦ λόγου θεότητα· οὐδὲν δὲ διοίσει εἰπεῖν, καὶ περιγραπτήν· πᾶν γὰρ τὸ ὁρώμενον, περιγραπτὸν καὶ ὁριστὸν, ὡς τῇ αἰσθήσει ὑποπεπτωκός· καὶ ὅπερ δοῦναι τῇ σαρκὶ οὐκ ἠνέσχου, τοῦτο τῇ θείᾳ φύσει προσέρριψας· καὶ οὐκ ἐκφεύξῃ τὸ βλάσφημον, οὐδὲ παρανοίας ἐγκλημάτων ἀπέλθοις ἀνεύθυνος· ὅτι δὴ διὰ πλείστης ὅσης σπουδῆς, τὸ ὁρατὸν ἀόρατον, καὶ τὸ περιγραπτὸν ἀπερίγραπτον παραστῆσαι βουληθεὶς, τῇ ματαιότητι τῶν σῶν ἐννοιῶν ἀποβουκολούμενος, εἰς τὸ ἔμπαλίν σοι τὰ τοῦ λόγου περιήγαγες· τὸ γὰρ ἀόρατον, ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁρατὸν, καὶ τὸ ἀπερίγρπατον περιγραπτὸν οὕτως ἂν εἰσήγαγες.

Ἀλλ' εἰ μὴ τοῦτο εἰπεῖν κατατολμήσειας, τὴν ἀνθρωπίνην ἄρα μόνην τὴν ὁρωμένην ἐξ ἀνάγκης δώσεις· καὶ ἵνα τὴν ὁμοίαν τῷ σῷ λόγῳ ἀπάντησιν ποιησώμεθα, μεμέρισταί σοι ἡ ὑπόστασις, καὶ ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν ἐδογμάτισας, καὶ ἀπήρτισταί σοι τρανέστερον καὶ περιφανέστερον ἡ τετράς· ἴδιον γὰρ πρόσωπον τῇ σαρκὶ ἔνειμας, καὶ πεποίηκας τὸν Χριστὸν κτίσμα μόνον, ὡς τὴν θεότητα μὴ εἶναι εἰς αὐτόν· καὶ περιέγραψας τελεώτερον καὶ ἀσφαλέστερον, καὶ τοῦτο λίαν κακῶς καὶ ἐπισφαλῶς· ἑάλως οὖν τοῖς οἰκείοις κἀνταῦθα περιπεσὼν μηχανήμασι· πῶς γὰρ λοιπὸν τῆς Νεστορίου φρενοβλαβείας καὶ διαιρέσεως τὴν ἀτοπίαν διαφεύξῃ; καὶ γὰρ ταύτῃ σαφῶς περιπέπτωκας· ἐπεὶ οἱ περὶ Νεστόριον τούτου γε εἵνεκεν τὴν καθ' ὑπόστασιν ἕνωσιν ὁμολογεῖν ἐπὶ Χριστοῦ παρῄτηνται, εὐδοκίᾳ δὲ μαλλον καὶ σχέσει ταύτην ὑπάρξαι κενοφωνοῦσιν, ὡς δὴ τῆς θείας φύσεως μὴ ἐπιδεχομένης ἕτερον πρόσωπον ἑνώσεως, διὰ τὸ ἀπερίγραπτον· ἐξ οὗ μὴ δὲ κυρίως θεοτόκον τὴν ἁγίαν παρθένον, ἀλλ' ἀνθρωποτόκον γεγενῆσθαι εἰκαιολογοῦσιν· εἶτα θαυμάτων ὁμοῦ καὶ παθημάτων περὶ τὸν Χριστόν σοι προκειμένων, καὶ τούτων παραπολὺ διεστηκότων ἀλλήλων καὶ διαφερόντων, τί φής; ἐπειδὴ ἀπερίγραπτος ὁ λόγος, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ σὰρξ, ἑκατέρῳ ἀμφότερα πάντως τῷ τε λόγῳ καὶ τῇ σαρκὶ ἀναθήσεις· οὐ γὰρ ἰδίᾳ καὶ ἀνὰ μέρος, τῷ μὴ παραλλάσσειν κατὰ σὲ τὴν ἰδιότητα, τόν τε λόγον καὶ τὴν σάρκα, κατὰ τὸ ἀπερίγραπτον· ταῦτα δὲ, πρὸς τῷ ἀσεβεῖ, καὶ τὸ ἀνόητον ἕξει· οὐδεὶς γὰρ τῶν νοῦν ἐχόντων ἀποφανεῖται, οὔτε τὸν λόγον παθήματα φέρειν, οὔτε τῆς σαρκὸς τὰ θαύματα ὑπολήψεται· οὐ γὰρ τῇ δυνάμει τῆς σαρκὸς ταῦτα δείκνυται, ἀλλ' ἡ τοῦ συνημμένου λόγου πανσθενὴς καὶ δραστήριος ἀποτελεῖ δι' αὐτῆς ἐνέργεια· ἢ οἰχήσεταί σοι μετὰ

τῶν θαυμάτων καὶ τὰ πάθη· ἀπερίγραπτος γὰρ εἰ δοθείη ἡ σὰρξ, οὐκ ἔστιν ὃ τοῖς πάθεσιν ὑποκείσεται· πόθεν οὖν σοι διαδράναι τὸ βλάσφημον περιγενήσεται; ὡς πανταχόθεν γε μέγα περικέχηνεν ὁ τῆς ἀσεβείας περὶ σὲ βόθρος· καὶ δίκαιον γὰρ καὶ πρέπον, τὰ θαύματα τῷ λόγῳ ἀνάπτοντα, καὶ ἀπερίγραπτον ὁμολογοῦντα ἀναλόγως καὶ ἁρμοδίως, καὶ τὰ παθήματα τῇ σαρκὶ διδόντα, περιγραπτὴν εἶναι δοξάζειν· οὕτω γὰρ ἀποδιδόναι χρὴ ἑκατέρᾳ τῶν φύσεων τὰ οἰκεῖα καὶ ἴδια.

κγ. Εἶτα φησίν. „ Ὅτι ἐπὶ τῆς σαρκὸς καὶ μόνης ἴδιον πρόσωπον περι„ γράφει ψιλοῦ ἀνθρώπου. „ Εἰ δὲ οὐ περιγράφει, τί σοι συμβήσεται; ἵνα τῷ αὐτῷ σοι κανόνι τοῦ λόγου χρήσωμαι, καὶ οὕτως ἴδιον πρόσωπον δώσει ἰδικῶς γυμνοῦ μόνου τοῦ λόγου κεχωρισμένον, καὶ διῃρημένον τῆς κατ' αὐτὸν ἀνθρωπότητος, ἥ τις ἐστὶ περιγραπτὴ, ὡς τῇ ἀληθείᾳ καὶ πᾶσι τοῖς ὀρθὰ φρονεῖν εἰδόσι δοκεῖ, καὶ διὰ πλειόνων προαποδέδεικται· καὶ ἤδη σοι καὶ πάλιν ἐντεῦθεν ἡ τετρὰς περιΐσταται· ἐπειδὴ κεχώρισται τοῦ λόγου κατὰ τὸν σὸν λόγον τὸ ἀνθρώπινον, καὶ μεμέρισταί σοι οὐδὲν ἧττον ὁ Χριστὸς, καὶ προστέθειταί σοι πρόσωπον ἐπὶ τῆς ζωαρχικῆς καὶ σεβασμίας τριάδος· ἀλλ' οὕτως ἀχάλινον ἐπὶ κατὰ τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας ὁ χριστομάχος διαφεὶς τὴν γλῶσσαν, παλιμφήμους ἀποῤῥίπτει τοὺς λόγους, καινοῖς ἐγχειρήμασιν ἑαυτὸν ὡς πλείστοις παρακρουόμενος, ὅλην τοῦ ψεύδους τὴν ἐξαπάτην εἰσδεδεγμένος, ἐντεῦθεν λοιπὸν τῆς μυθοπλαστίας κατάρχεται, καὶ συμπλάσσει τὴν τερατείαν, βαττολογίαις ταύτην ἐξυφαίνων, καὶ φασμάτων πλήρη τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπεργαζόμενος· ἵνα ἡ μὲν βλασφημία τὴν ἀσέβειαν, ἡ τερατολογία δὲ τὴν παράνοιαν τοῦ τε λογογραφοῦντος, τῶν τε τὸν λόγον ἐκείνου παραδεδεγμένων, σαφῶς ἅπασιν ἐμφανίζοιεν.

Τί γάρ, φησιν, ἐν τοῖς ἑξῆς κατὰ τὸ συνεχὲς τοῦ λόγου; „ Τουτέστι „ χαρακτηρίζων πρόσωπον, καὶ ποιῶν τὸν Χριστὸν κτίσμα καὶ μόνον, καὶ τὴν „ θείαν φύσιν μὴ εἶναι εἰς αὐτόν. „ Ταῦτα τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς παχύτητος, ἐξ ὧν ἀμφοτέρων φυεῖσα καὶ συγκροτηθεῖσα ἡ ἀσέβεια, κατὰ τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν νεανιεύεται πίστεως, καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων καταγωνίζεται· ἀλλὰ πρὸς τοὺς τοιούτους ἐμέτους, ἵνα πατρικοῖς λόγοις ἐγκαλλωπίσωμαι στηλιεύουσι τοῦ σοφοῦ τὴν απόνοιαν, πῶς οὐκ ἄμεινον ἡ σιωπή; “ μὴ ἀποκρίνου γὰρ „ ἄφρονι κατὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ „ γέγραπται· ἀλλ' ἵνα μὴ δοκοῖεν οἱ δοκησίσοφοι καὶ τῆς ἀποστασίας ὑπασπισταὶ, ἐρήμην τῶν εὐσεβούντων καταθεῖν ὥσπερ τοῦ λόγου, ἀκαταγώνιστον τὸν ἐκ ψευδομυθίας καὶ εἰκαιότητος αὐτοῖς ἐπικουρούμενον λόγον εἶναι οἰόμενοι, ταύτῃ τοι, εἰ καὶ αἰσχρὸν καὶ ἀκαλλὲς τοῖς οὕτω σαθροῖς καὶ εὐχειρώτοις ἀντιφέρεσθαι, ὅμως ταῖς κοιναῖς ἁπάντων ὑπολήψεσι χρώμενοι, τὰς κατὰ τῆς ἀληθείας αὐτοῖς ἐξευρημένας μηχανὰς καὶ δόλους, οἷς ἀνοήτως καὶ ἀβούλως αὐτῇ ἀντιπαρατάττονται, μάλα εὐσθενῶς ἐκπολιορκήσωμεν· ἐπ' ἀλογίστους γὰρ καὶ ἀτόπους ἐννοίας ἵενται, ἐφ' ἃ μὴ προσῆκε περιελκόμενοι, καὶ εἰκῇ φυσιούμενοι ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτῶν,

καὶ ἃ μηδεὶς οἶδε τῶν εὖ φρονούντων, μὴ δὲ ἡ φύσις αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἐπίσταται, διοριζόμενοι· πρὸς γὰρ τῷ ἀσεβεῖ, καὶ τὸ ἀπίθανον κέκτηνται· πρὸς ἓν δὲ καὶ μόνον βλέποντες, πᾶσαν τε σπουδὴν τιθέμενοι, καὶ πάντα κάλων τὸ δὴ λεγόμενον σείοντες, ἀνατρέπειν ὡς οἴονται τὸ τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας μυστήριον, ὡς ταύτῃ τῷ τοῦ ἀπεριγράπτου προβλήματι, τὸ ἀφομοίωμα τοῦ σεβασμίου χαρακτῆρος αὐτοῦ ἐξαφανίζοιτο· οὐδὲν δὲ ἄτοπον εἰπεῖν, καὶ ἡ αὐτοῦ Χριστοῦ μνήμη συνοιχήσοιτο· ἀλλ' εἰκότως φθέγξοιτο πρὸς αὐτοὺς ἡ σοφὴ παροιμία· " ὃς ἐρείδεται ψεύδεσιν, οὗτος ποιμανεῖ ἀνέμους· ὁ δὲ αὐτὸς διώ-,, ξεται ὄρνεα πετόμενα· συνάγει δὲ χερσὶν ἀκαρπίαν· ,, συμπλάσσονται γὰρ ὀνειροπολοῦντες τὰ ψευδῆ, ἅπερ αὐτοῖς ἡ σκαιότης τῶν λογισμῶν, καὶ τὰ τῆς βεβήλου ψυχῆς ἕωλα καὶ ἀπατηλὰ ὑποτίθεται φάσματα· ὅτι μὲν γὰρ τὸν νοῦν περιαλώμενοι, ἀδόκιμον οἷα περ αὐτὸν ἔχοντες, πόῤῥω που τῆς ἀληθείας καὶ τῆς εὐθὺ ἀγούσης ὁδοῦ ἀπονοσφίζονται, οὐ γὰρ ἀπολήγουσι τερατευόμενοι καὶ τοὺς φληνάφους ἐκείνους μυθουργοῦντες, πᾶς τις οἶμαι τῶν εὐσεβούντων καὶ λογισμοῦ κύριος συνθήσεται.

Ἀλλὰ λεγόντων, πόθεν ὁ μέγας αὐτῶν διδάσκαλος ταῦτα λαβὼν ἔχει, εἰ μὲν παρὰ τῶν θεοπαραδότων λογίων τοῦ πνεύματος, ἢ τῆς τῶν θεοσόφων πατέρων ἡμῶν διδασκαλίας, δεικνύτωσαν ποῦ, καὶ ἡμεῖς γε σιγήσομεν· εἰ δὲ ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ἀφ' ὧν καὶ τὸ ψεῦδος ἐξήρτηται, τίς αὐτῷ προσέξει ἀνόητα φράζοντι; τίς γὰρ οὕτω νοῦ καὶ φρενῶν ἐστέρηται, ὥστε συμφῆσαι ὅτι δὴ ὁ χαρακτηρίζων Χριστὸν, κτίσμα αὐτὸν μόνον ποιεῖ, ἢ τῆς θείας διαιρεῖ φύσεως; ποῦ γῆς ἢ θαλάσσης ἤκουσταί τις τῶν πάλαι ἢ τῶν καθ' ἡμᾶς, ὃς κἂν γοῦν εἰς νοῦν τὰ τοιαῦτα ἐβάλετο πώποτε, ἢ τὴν πεπλαστουργημένην αὐτῷ ταυτηνὶ τερατείαν, ἣν καινοῖς ἀναπλασμοῖς ματαιούμενος συντέθεικεν ὑποδέξαιτο; ποῖος γὰρ λόγος ταῦτα συναναγκάσειε; ποία συλλογισμῶν ἰσχὺς, καὶ λόγων ἀπατηλῶν πιθανότητες; εἰ γὰρ δεῖ τὴν ἐκείνων διωσαμένους πλάνην, τῆς ἀληθείας ἐφάψασθαι, φαμὲν ὅτι μᾶλλον ὁ χαρακτηρίζων ἑνοῖ, ὡς μὲν κτίσμα τὸ ὁρώμενον, καὶ κατὰ πάντα ὁμοιοπαθὲς ἡμῖν σῶμα ἐξεικονίζων· οὐ ψιλῶν οὐδὲ διϊστῶν ἐκ τούτου, συνάγων δὲ τῷ τε λόγῳ καὶ τῇ σχέσει, εἴτε φύσεις τις εἴποι εἴτε ἄλλο, καὶ ἐπισφίγγει τὴν ἕνωσιν· οὐ γὰρ δὴ μόνον τὸ κατὰ Χριστὸν ὁρώμενον ἀνθρώπειον εἶδος εἰσάγεται, διά τε τῆς μνήμης καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ὁμοιώσεως· ἤδη δὲ καὶ ὁ λόγος, εἰ καὶ μὴ συμπεριγράφεται μὴ δὲ εἰκονίζεται, ὅσον ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ φύσει, ἀόρατός γε ὢν καὶ πάντη ἄληπτος, ἀλλ' οὖν γε ἐπειδὴ εἷς ἐστι τὴν ὑπόστασιν καὶ ἀμέριστος, διὰ τοῦτο καὶ ἡ μνήμη αὐτοῦ συνεισέρχεται· ἀλλὰ τοῦτο αὐτοῖς ἐστὶ τὸ φορτικὸν καὶ δυσαχθέστατον· ἐπειδὴ γὰρ βαρύς ἐστιν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι μόνον βλεπόμενος· οὕτω γὰρ κἀκεῖνος τὴν ψυχὴν ἐξοιδαίνων ἐπὶ τῇ μνήμῃ αὐτοῦ, τὸ πᾶν θράσος καὶ τὴν μῆνιν κατὰ τῆς ταύτην φερούσης εἰκόνος ἐξέχεεν· ἔξεστιν οὕτω περὶ τούτων διακειμένοις, καὶ αὐτὰ τὰ τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων ἀκούουσι λόγια, ἀφ' ὧν δὴ καὶ ταῦτα ἤρτηνται, τὴν ἴσην ἐκείνοις

δύναμιν ἔχοντα· εἰς ταὐτὸν γὰρ ἐν ἀμφοτέροις τὰ τῆς ὑποθέσεως ἔρχεται, καὶ ἡ αὐτὴ ἱστορία ἀνέκαθεν ὁρᾶται· τοιούτου γὰρ λόγου ἔχονται, εἴ που ταπεινόν τι καὶ ἀνθρώπινον περὶ τῆς κατὰ τὸν σωτῆρα οἰκονομίας ἡμᾶς ἐκδιδάσκοιεν, τὰ ἴσα λογίζεσθαι, καὶ ὡς κτίσμα αὐτὸν εἰσφέροντα δέχεσθαι· ἢ τοῦ λόγου διαιροῦντα ὡσαύτως διαγράφεσθαι, καὶ δεῖ καθαιρήσειν τὰ εὐαγγέλια· αὐτοῦ μάλιστα τοῦ κυρίου πρὸς τὸν τῶν ἰουδαίων δῆμον λέγοντος· " τί με ζητεῖτε „ ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα· καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀν- „ θρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι· „ διὰ τούτων γὰρ τὸ ταπεινὸν καὶ πτωχὸν αὐτοῦ καταφαίνεται παράστημα, καὶ ὅσα τὰ πάθη καὶ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἡμῖν εἰσηγοῦνται, διαγελᾶν τε καὶ διαπτύειν· ἀλλὰ μὴν ταῦτά γε οὐδεὶς τῶν σωφρονούντων οὐδὲ ὑπολήψεται, οὐδὲ διαλέξεται, οὐδὲ ἐκεῖνο ἄρα τῆς ἴσης καὶ τῆς αὐτῆς ἀτοπίας ἐχόμενον.

Τί οὖν φαμέν; ὅτι ὡς πανταχοῦ τῶν ἀληθῶν ὁ κενὸς οὑτοσὶ θεολόγος ἀπονένευκεν, οὕτω δὴ κἀνταῦθα ἐμφανῶς ἀποπέπτωκε· προσεκτέον γὰρ ὅτι ὥσπερ ἐν τοῖς ἄνω τῷ ψεύδει συγκλωθόμενος, καὶ καθ' ἑαυτοῦ σοφιζόμενος ἔφασκεν, ὅτι εἰ καλῶς, ὁμοούσιον εἶναι δεῖ τοῦ εἰκαζομένου τὸ ἀπεικόνισμα· μὴ εἰδὼς τὴν ἐν αὐτοῖς ἢ διδοὺς διαφοράν, ὥσπερ οὐδὲ ἐμψύχου καὶ ἀψύχου, ἢ λογικοῦ καὶ ἀλόγου, ἢ τῶν οὕτως ἀντιδιαστελλομένων πρὸς ἄλληλα τὸ διάφορον ἐπιστάμενος, ἐξ οὗ δείκνυται τὸ κατὰ τὴν γνώμην ἀνίδρυτον καὶ ἀστεύθμητον· οὕτω δὴ κἀν τούτοις τῇ αὐτῇ διανοίᾳ χρώμενος, τῇ κατ' αὐτὸν θεολογίᾳ τὴν μυθολογίαν ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀγχινοίας καὶ νοὸς νήψεως εἰς ἄκρον συντιθείς, εἰς ταυτὸν ἄγει πρωτότυπον καὶ παράγωγον· καὶ ὡς ἀνὰ μέσον ἁγίου καὶ βεβήλου διαστεῖλαι οὐ προείλετο, οὐδὲ τούτων ἀνὰ μέσον διακρίναι ἠνέσχετο, οὐδ' ὅσον ἐπ' ἄκρα γλώσσῃ τοῦ περὶ αὐτῶν λόγου ἐφάψασθαι· ὁ γὰρ διὰ τῆς εἰκόνος μερίζεσθαι τὸν Χριστὸν οἰόμενος, οὐδὲν ἕτερον δοξάζει ἢ ὅτι οὐδὲν διοίσει Χριστὸς τῆς ἑαυτοῦ εἰκόνος, ἀλλὰ ταυτὸν εἶναι ἀμφότερα· ὡς εἴ γε τὴν τούτων κρίσιν διέγνω, οὐκ ἂν τῶν ἱερῶν καὶ σεβασμοῦ ἀξίων κατέγνω· τῇ γὰρ κενῇ δόξῃ καὶ ματαιότητι τοῦ κόσμου ἡττώμενος, καὶ φιλαυτίᾳ καὶ ἐμπαθείᾳ καταβαπτιζόμενος, ἐσκοτίσθη τὴν ψυχήν, καὶ τοῦ τῆς ἀληθείας ἐστέρηται φωτός, οὐδὲν πλέον τῶν ὁρωμένων εἰδὼς ἢ φανταζόμενος· γεώδης γὰρ ὢν καὶ κάτω νενευκώς, τὴν ἐγκεκρυμμένην τοῖς ἱεροῖς χάριν καὶ ἐναποκειμένην οὐ κατενόησεν, οἷα περ μέχρι τῆς ὕλης καὶ τῶν κτισμάτων, τὸν νοῦν συνιστάμενος.

Ἀλλὰ δὴ ὅ γε ἑλόμενος, οἷα ὁ σοφώτατος καὶ θεωρητικώτατος οὗτος, φρονεῖν τε καὶ προχειρίζεσθαι, ἐρομένοις ἡμῖν ἀποκρινέσθω καὶ συνδιασκεπτέσθω, ὡς ἂν γνοίη ὅποι τὰ τῶν προβλημάτων αὐτῷ ἐξίοι· λεγέτω γὰρ ἡμῖν πρότερον· εἰ παρ' ὁτουοῦν χριστιανῶν οὕτω δόξης ἐπύθετο ἔχοντος; ἀλλ' οὐκ ἂν εἰπεῖν ἰσχύσειεν, οὐκ ἂν ἔχοι δεῖξαι· τέχνασμα γὰρ καὶ κακούργημα οἰκεῖον προφανῶς αὐτῷ ἤδη προβέβληται· ὅμως δ' οὖν ποίᾳ δυνάμει καὶ ὅτῳ τρόπῳ συμβαίνειν ταῦτα βούλεται ὁ τῶν καινῶν τούτων δογμάτων εὑρετής; εἰ

γὰρ κτίσμα μόνον ὁ Χριστὸς χαρακτηριζόμενος ἀπολείπεται, τῆς θείας ἀμοιροῦν φύσεως τῷ ταύτην ὑπάρχειν ἀπερίγραπτον, πολλῷ δή που σαρκούμενον, τοῦτο πρότερον πεπονθέναι ἔδει· καθόσον καὶ ἡ ἀνειλημμένη τῷ λόγῳ σὰρξ, οἰκειοτέρα αὐτῷ τῆς κατ' αὐτὴν εἰκόνος ὡς ἀρχέτυπον· ἐπειδὴ οὐδαμῶς γε ἡ διὰ τοῦ χαρακτηρίζεσθαι μίμησις καλῶς τηρηθήσεται, εἰ μὴ τοῖς προηγουμένοις ὡς οἷόν τε ἐξομοιωθείη· πῶς γὰρ τὸ ἐν μιμήσει τινὸς καὶ ὁμοιώσει γινόμενον, δρᾶσαι τὶ δυνήσεται ἢ πάθοι, εἰ μὴ πρότερον τὸ οὗ ἐστιν ὁμοίωμα, οὕτω πέφυκεν εἶναι; εἰ δὲ τὸ ταῦτα λέγειν, ἐσχάτης παραφροσύνης καὶ δυσσεβείας ἐστὶ, πῶς οὐχὶ κἀκεῖνα μανίας τῆς ἀνωτάτω; εἰ γάρ τις φαίη ἀληθῆ ἐκεῖνα εἶναι, πάντως που κατὰ τὸ ἀκόλουθον τοῦ λόγου, ἐπειδὴ ἀληθῶς ὡράθη ἀνθρώποις πεφηνὼς καθ' ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, οὐ πέφυκε δὲ ἡ θεία φύσις ὁρᾶσθαι, πολὺ μᾶλλον παρὰ τὸ μὴ ὁρᾶσθαι αὐτὴν, κτίσμα μόνον τὸ θεαθὲν ὑπολελεῖφθαι συμβήσεται, τῆς θείας μὴ οὔσης ἐν αὐτῷ φύσεως, καὶ τοσοῦτον ὅσον καὶ πρώτως ἀνθρώποις ὡράθη, οὕτω τε χαρακτηρισθῆναι ἐδέησεν· εἰ μὴ γὰρ ἐθεάσατό τις, οὐδὲ ἐχαρακτήρισέ που πάντως· εἰ δὲ ἔγκλημα διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας τῷ γεγραφότι, πόσῳ μάλιστα τῷ θεαθέντι; ὅτι διὰ τοῦτο μάλιστα ἡ μία κατὰ Χριστὸν διέστηκεν ὑπόστασις, καὶ κτίσμα μόνον αὐτὴ καταλέλειπται.

κδ. Εἰ δὲ παρά τινι τῶν πιστῶν αἰτηθεὶς ὁ Χριστὸς, τὸν ἑαυτοῦ θεῖον χαρακτῆρα ὀθόνῃ ἐναπεμάξατο καὶ ἐξέπεμψε, τί μάτην ἄλλοι χαρακτηρίζοντες αὐτὸν ἐγκαλοῦνται; εἶτα ζητεῖν καὶ τοῦτο ἄξιον· πεφυκὼς ταῦτα πάσχειν ὁ Χριστὸς πέπονθεν, ἢ οὔ; εἰ μὲν γὰρ οὐ πέφυκε πάσχειν, πλάνης πλήρης καὶ ματαιότητος γέμων ὁ ταῦτα ἐγκαλῶν, καὶ εἰς ἄκρον σκαιότητος καὶ ἀπονοίας ἐκβέβηκεν ὁ πόνος αὐτῷ· καὶ γὰρ οὖν, καὶ τῇ τῶν πραγμάτων αὐτῇ φύσει ἀπεναντίας ἐρχόμενος γνωρισθήσεται, καὶ τοῖς τρόποις αὐτοῖς καθ' οὓς τοῖς οὖσιν ἐνυπάρχουσιν· ὅπερ γὰρ οὐκ ἐνδέχεται γενέσθαι, ἐξ ἀνάγκης αὐτὸς διορίζεται γίνεσθαι· καὶ ὃ οὐ πέφυκε γίνεσθαι, ἐξ ἀκολούθου τινὸς ὑπάρχειν τινὶ βούλεται· εἰ δὲ οὕτως εἶχε φύσεως ὁ Χριστὸς, μάτην ἐγκαλεῖται ὁ γράφων ἢ ὁ τεθεαμένος· οὐ γὰρ παρὰ τὸ γράφειν ἢ ὁρᾶν, τὸν γράφοντα ἢ τὸν ὁρῶντα, ἐκεῖνα συμβέβηκεν, ἀλλὰ παρὰ τὸν ὁρώμενον καὶ γραφόμενον, καὶ ᾧ ταῦτα πέφυκεν· οὐκοῦν αὐτὸς ἑαυτῷ μᾶλλον ὁ ὁραθεὶς καὶ γραφεὶς, ὃς περιουσίᾳ φιλανθρωπίας συγκαταβὰς, καὶ ὁρώμενον καὶ γραφόμενον ἡμῖν ἑαυτὸν κενώσας εἰσήγαγε· τῆς τε διαστάσεως καὶ τοῦ κτίσμα καταλελεῖφθαι, ὑπῆρξεν ὁ αἰτιώτατος· ἐξ οὗ δοκεῖ καὶ κατηγορία τις ξένη τῷ Χριστῷ ἐπιπλέκεσθαι· ἵνα ἀφ' ὧν εὐεργετῶν ἔδει τιμᾶσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι, ἀπὸ τούτων μᾶλλον μῶμος αὐτῷ καὶ ὕβρις ἀντεισαχθείη· καὶ γίνεται ἡ τῆς οἰκονομίας χάρις, ἀδοξίας καὶ ἀτιμίας ὑπόθεσις· ὡς γὰρ ταῦτα, πλέον ἢ ἐπὶ τοῦ διὰ σταυροῦ πάθους συμβέβηκε κατὰ τὰς ἐναντίων ἐπιχειρήσεις, ἀτιμότερα καὶ ἀθεώτερα, ἤδη πρόσθεν ἀρκούντως εἴρηται.

Ἀλλὰ κἂν περὶ ταῦτα ἀποκάμοιεν, πρόχειρον αὐτοῖς εἰς βλασφημίαν τὸ ἕτερον, συμπεριγεγράφθαι τῇ σαρκὶ ἐξ ἀνάγκης τὸν λόγον· ὃ πανταχοῦ περι-

βομβοῦντες, ἑϖόμενον εἰς κακίαν τοῖς ϖροτέροις ἔχουσιν. Ἀλλὰ φατέον καὶ πρὸς ταῦτα, πότερον κατὰ τὴν οἰκείαν καὶ ἀπόῤῥητον φύσιν περιεγράφη σωματούμενος, ἢ οὔ· εἰ μὲν ϖεριεγράφη, δεδόσθω καὶ παρὰ τὸ χαρακτηρίζεσθαι· εἰ δὲ μὴ, τίς ὁ ἐκβιαζόμενος λόγος, χαρακτηριζόμενον αὐτὸν σαρκὶ συμπεριγεγράφθαι· ὃ γὰρ μὴ πέπονθε προσειληφὼς τὴν ϖεριγραφομένην σάρκα, πῶς τῆς σαρκὸς γραφομένης πείσεται; καί περ οὕτως στηλιτευόμενοι, ὡς ἀδιανόητα καὶ δύσφημα κατὰ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν ὁμολογίας μελετῶντες, ϖλὴν ἐκ μιᾶς τῶν ἀτόϖων ἐπιχειρήσεων, τὰ τοῦ εἰκαίου δόγματος κατηρτίσθαι ἔδοξαν· ἵνα ἅπαν σχοῖεν λοιϖὸν τὸ ζητούμενον, καὶ ψευδηγορίας ἐμϖλέους ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἐξελέγξειαν τόν τε εἰρηκότα " ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν „ ἐν ἡμῖν· „ τόν τε γεγραφότα· " ὅτι ἐϖεὶ τὰ ϖαιδία κεκοινώνηκεν αἵματος „ καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν· „ καὶ τἄλλα ὅσα ἡμῖν παρὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος παραδέδοται· ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ἄτοπα καὶ παράλογα, ἐκ τῶν ἀτόπων τοῦ γεγραφότος ὑϖολήψεων περαινόμενα, τῆς ἐκείνου ὡς ἀληθῶς καὶ τῶν ἐκείνῳ πειθομένων παραπληξίας ἄξια.

Ῥητέον δὲ κἀκεῖνο, ὡς ὅτι ἡ ἱερὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰκὼν, κατὰ τὰ ἔναγχος εἰρημένα, τῶν τοῦ ἀρχετύπου μεταλαμβάνει, καὶ δι' ὧν αὐτοὶ δρῶσι, σαφῶς ἐκφαίνεται· ὥσϖερ γὰρ ἃ νῦν παρὰ τῶν χριστομαχούντων πάσχει ὑβριζομένη τὲ καὶ καταβαλλομένη, δι' αὐτό γε τὸ ἀρχέτυϖον πάσχει· διὰ γὰρ τὴν εἰς Χριστὸν ὕβριν καὶ οὗτοι ταῦτα ποιοῦσιν· οὕτως ἀναλόγως ἐκ τοῦ ἀκολούθου, ὡς ἔστι συλλογισάμενον ῥαδίως συνιδεῖν, παρὰ τοῦ ἀρχετύπου χάριτός τινος καὶ δυνάμεως κατὰ ἀντιπερίστασιν εἰκότως μεθέξει· οὕτως οὖν βαρύς ἐστιν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος· ὄν ϖερ γὰρ τρόϖον τοῖς πάλαι ἰουδαίοις βαρὺς ἦν ὁ Χριστὸς ἐν σαρκὶ ὁρώμενος, ὡς ἀχθομένους ἐπὶ τὸν δίκαιον, ποτὲ μὲν λέγειν αὐτῷ, ἕως πότε αἴρεις τὴν ψυχὴν ἡμῶν; ποτὲ δὲ μυρίαις ϖεριβάλλειν συκοφαντίαις, εἶτα τὸ τελευταῖον θανάτῳ αἰσχίστῳ παραδεδώκασι, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῖς νῦν ἰουδαίοις, διὰ τοῦ σεβασμίου αὐτοῦ ἐκτυϖώματος, ὡς δυσφορώτατος δείκνυται· ὡς γὰρ τὴν ἰουδαίων εἰκόνα καὶ τὴν μίμησιν φέροντες, ἐπὶ τῇ εἰκόνι Χριστοῦ δυσχεραίνουσι· καὶ ὡσαύτως ἐκείνοις, μυρίαις ὕβρεσι καὶ λοιδορίαις βάλλουσι, καὶ τὸ τελευταῖον καθαιροῦσι πικρῶς οἱ ἰουδαιόφρονες καὶ παράνομοι.

κε. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῆς τοῦ κυρίου σαρκώσεως ἡμῖν ὁ λόγος, οὐκ ἄκαιρον ἡγησάμεθα καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις προσεπενεγκεῖν, πρῶτον μὲν τὸν δοκοῦντα ἡμῖν καὶ τῇ ἀληθείᾳ λόγον ἐκτιθέμενοι, ἔπειτα δὲ τὸν τῶν ἐναντίων ὡς ἔχει εὐθύτητος ἢ σκολιότητος ἐπισκεπτόμενοι· ἡμεῖς γὰρ καθὰ παρὰ τῶν θεηγόρων μεμυσταγωγήμεθα, διπλοῦν τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν καὶ θεὸν ὁμολογεῖν παρειλήφαμεν, τὸ μὲν ὡς θεὸν ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως καὶ ἀσωμάτως ὑπάρχοντα διὰ τὴν πρὸς τὸν θεὸν καὶ ϖατέρα συμφυΐαν, τὸ δὲ ἐν χρόνῳ καὶ σωματικῶς ὡς ἄνθρωϖον τέλειον ϖεφηνότα διὰ τὴν ϖρὸς τὴν τεκοῦσαν σωματικῶς τε καὶ ὑπερφυῶς συγγένειαν· ἐπεὶ οὖν ἀπερίγραπτος ὁ θεὸς καὶ πατὴρ,

καὶ ὁ Χριστὸς καθὸ θεὸς καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ, καὶ ἀπερίγραπτος ὁμολογεῖται· ἐπειδὴ δὲ ἡ μήτηρ περιγραπτὴ, ἄνθρωπος γὰρ καὶ αὐτὴ καθ' ἡμᾶς, καὶ ὁ Χριστὸς ἄρα καθὸ ἄνθρωπος καὶ ὁμοφυὴς αὐτῇ, περιγραπτὸς ὁμολογηθήσεται· οὕτω γὰρ τὸ διπλοῦν τῶν φύσεων τῶν ἐν τῇ κατ' αὐτὸν μιᾷ ὑποστάσει ἀληθῶς διαφαίνεται, καὶ ἡ τοῦ λόγου ἀκολουθία τῇ ἀληθείᾳ συναρτωμένη ἀναγκαίως καὶ ἀμέμπτως διασωθήσεται· " μεσίτης γὰρ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὁ „ Χριστὸς γενόμενος· „ καὶ προελθὼν θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως, ἓν ἐκ δύο τῶν ἐναντίων, ὡς τὰ τῆς θεολογίας μυσταγωγεῖ, ἐπίσης καὶ ὁμοτίμως ἑκατέρας τῶν, ὧν συντέθειται, μετέσχηκε φύσεών τε καὶ ἰδιοτήτων· καὶ διὰ τὴν πρὸς ἑκατέραν κοινωνίαν τε καὶ σχέσιν, εἷς ἐξ ἀμφοῖν ἀποτελούμενος, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὑπόστασιν ἑνιζόμενος· καὶ ἐν τούτοις μὲν ὁ τῆς εὐσεβείας ὅρος ἵσταται.

Εἰ δέ τις δοίη τὸν Χριστὸν, καὶ καθὸ ἄνθρωπος, ἀπερίγραπτον εἶναι. ἀποσχίσει τε τῆς κατὰ τὴν τεκοῦσαν φυσικῆς συγγενείας, εἰς ταὐτὸν δὲ φύσιν θείαν καὶ ἀνθρωπίνην συνενέγκοι, ἀδιάφορον δὲ τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν ἄκρων ἐναντίωσιν ἀποφήγγειε, καὶ οὐδαμοῦ τὸ διηλλαγμένον θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἴδοι, ἀλλ' εἰσαγάγοι ταῦτα ὁμοούσια· καὶ τίς οἴσει τῆς τοσαύτης βλασφημίας τὸ ὑπέρογκον; Ζητοῦμεν λοιπὸν· εἰ κατὰ τὸ πρόβλημα αὐτῶν ἀπερίγραπτον ὑπάρξαι τὴν τοῦ κυρίου σάρκα ἡ καθ' ὑπόστασιν ἕνωσις παραίτιον γέγονε, πόθεν τοῦτο, καὶ πῶς ἡμῖν φανεῖται διάδηλον; πότερον γὰρ, ἐπείπερ τὴν καθ' ἡμᾶς ὁ λόγος ὑπέδυ φύσιν, ἀπεριγράπτῳ σώματι τῆς παρθένου προσομιλήσας, προῆλθεν ἐξ αὐτῆς καὶ κατὰ σάρκα ἀπερίγραπτος; καὶ τάχα οἰήσονται τοῦτο αὐτῇ τὴν τοῦ παναγίου πνεύματος δωρήσασθαι ἐπιφοίτησιν, καὶ μεταστοιχειῶσαι, ἵνα ἅπαξ ἐκστάσα τῆς φυσικῆς καὶ ἀνθρωπίνης ἰδιότητος, ἐπιτηδειότερόν πως καὶ οἰκειότερον ἀπεριγράπτως τὸν ἀπερίγραπτον ὑποδέξηται λόγον· ἢ τῆς παρθένου ἐν τοῖς ὅροις μεινάσης τῆς φύσεως, ἅμα δὲ τῶν παρθενικῶν ὁ λόγος ἐφῆπται σπλάγχνων, καὶ ὃ προσείληφεν εἰς τὸ ἀπερίγραπτον μετεσκευάσατο, τῶν πρώτων ἀρχῶν, τῶν παρθενικῶν αἱμάτων φημὶ, εὐθὺς τῇ παρουσίᾳ καὶ τῇ δυνάμει τοῦ λόγου ἐκ τὸ ἀπερίγραπτον μεταποιηθέντων; ὁποῖα δὴ καὶ τοῖς κατεφθαρμένοις τὴν γνώμην ἀφθαρτοδοκήταις, περὶ τοῦ ἄφθαρτον ἀνειληφέναι τὸν κύριον σάρκα δοκεῖ· τούτοις γὰρ τοῖς ἀγραπτοδοκήταις, περὶ τοῦ ἀγράπτου νῦν παραπλήσια δογματίζεται· οὕτω γὰρ ἄν τις καλέσας αὐτοὺς, οὐκ ἂν διαμάρτοι τοῦ πρέποντος.

κς. Εἰ μὲν οὖν τῇ προτέρᾳ συντίθοιντο δόξῃ, ἥκιστα ἂν ἡμεῖς ἐκ τῆς τοῦ λόγου σαρκώσεως ἀπωνάμεθα· οὐδαμῶς γὰρ τὰ τῆς ἡμετέρας προσείληφε φύσεως, ἐκστάσης τῆς γεννησαμένης τῆς φύσεως, καὶ οὐδενὶ τρόπῳ τοῖς περιγραπτοῖς ἡμῖν ἐπικοινωνούσης τὴν φύσιν· ἀλλὰ πρὸς τῷ ἀσεβεῖ, καὶ τὸ ἀπίθανον ὁ λόγος ἕξει· πῶς γὰρ ἐνὸν, ἀπερίγραπτον ἀπεριγράπτῳ αἰσθητῶς τε καὶ σωματικῶς ἐνοικῆσαι; οὐδὲ γὰρ τὸ σῶμα πέφυκεν ἀπερίγραπτον εἶναι, καὶ αἰσθήσεως ἄνευ· ἀποστερήσουσι δὲ, ὃ πάντων ἐστὶ δυσσεβέστερον, καὶ αὐτοῦ τοῦ

τίκτειν τὴν παναγίαν παρθένον· εἰ γὰρ ἀδύνατον, ἀπερίγραπτον εἶναι σῶμα, καὶ ἀπερίγραπτον τίκτειν κατά γε τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἀδυνατώτερον· οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ καὶ γεραίρειν πλέον ἢ καλῶς ἔχει τὴν παρθένον ἀποσεμνύνοντας, οὐκ εὔλογον· ἀτιμίας γὰρ οὐδὲν ἀπέοικε τιμὴ ὑπερβάλλουσα· εἰ γὰρ τοῦτο, καὶ τὸ ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον καὶ ἀπαθὲς αὐτῇ δοθείη· ἵνα ὅπερ φύσει τῷ λόγῳ, τοῦτο θέσει τῇ τεκούσῃ ὑπάρξειεν· ὧν τί ἀτοπώτερον; τί γὰρ διοίσει θεὸς ἀνθρώπων; εἰ δὲ τῇ δευτέρᾳ πρόσθοιντο, ὅτου δὴ χάριν, μὴ πάλιν καὶ τὸ ἄφθαρτον καὶ ἀνώλεθρον καὶ ἀπαθὲς, εὐθὺς ἐκ πρώτης ἑνώσεως, καὶ ἅμα τῇ μητρῴα προσψαῦσαι νηδύϊ τὸν λόγον τῇ φύσει κεχάρισται; ὡς εἴ γε τοῦτο ὑπῆρξε, περιττὸς ἦν ὁ τῆς συμπολιτεύσεως ἡμῖν, καὶ τῆς μετὰ ἀνθρώπων ἀναστροφῆς τοῦ κυρίου τρόπος· οὐδ' ἂν ἐδέησεν αὐτῷ τοσούτων πραγμάτων, ὥστε καὶ πάθη ἐνέγκαι, καὶ τὸ πάντων ἔσχατον, τὸν διὰ σταυροῦ οἴκτιστον ὑπομεῖναι θάνατον, δι' ὧν ἡμῖν τὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας πέπρακται.

Ἀλλ' ἴσως φαῖεν ὡς δι' ἄγνοιαν ἢ τὸ ἀδύνατον· καὶ πῶς θεὸς, εἰ τοιαῦτα πέπονθεν; ἢ πῶς ὁ τὸ ἓν δράσας, μὴ καὶ τὰ ἄλλα εἰργάσατο; τίνος οὖν ἕνεκεν τῶν ἄλλων ἀνασχόμενος, ὅσα τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπείου συγκρίματος, τὸ περιγραπτὸν μόνον ἀπήρνηται; ὃ μάλιστα οἰκεῖον καὶ πρώτως ὑπάρχει τῷ σώματι, καὶ τὸ ἰδιαίτατον, καὶ οὗ ἄνευ, σῶμα οὐκ ἂν ὑποσταίη· ὡς εἴ γέ τις τούτου ἀποστερήσει τὸ σῶμα, οὐδὲ εἶναι τὸ παράπαν σῶμα ὁμολογήσειεν· ἀνάγκη οὖν λέγειν αὐτοὺς, ὡς ἐφ' ἑτέραν δημιουργίαν ἐληλυθέναι, καὶ ἄλλην ἀρχὴν ὑποστήσασθαι φύσεως, καὶ σῶμα οὐδὲν ἡμῖν προσῆκον· ὃ δὴ καινὸν ὑπάρχον καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας ἐξηλλαγμένον, ἀποτεμόμενος ἑαυτῷ περιέπλασας· ἐξ οὗ περιγραπτοῖς οὖσιν ἡμῖν, οὐδαμῶς τὰ τῆς σωτηρίας περιέσται, τὸ προσεοικὸς ἐκείνῳ οὐκ ἔχουσι· τίνι δὲ λόγῳ ὁ καινοποιήσας διὰ τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ λόγος τὴν καθ' ἡμᾶς φύσιν, τὰ μέγιστα δεδωρημένος, τήν τε ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρσίαν λέγω, καὶ τἄλλα ὅσα ἡ τῶν μελλόντων ἐλπὶς ἡμῖν ὑποτίθεται, τούτου μόνου φθονήσας ἡμᾶς ἀπεστέρησεν; οὐδαμοῦ γὰρ ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις, τὸ ἀπερίγραπτον μεμυσταγωγηκὼς καθυπέσχετο· οὔτε παρ' ἄλλῃ γραφῇ, ἢ τὸ τῶν ἱερομυστῶν διδασκάλιον, εἰσηγούμενον φαίνεται· "δεῖ μὲν „ οὖν τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύ„ σασθαι ἀθανασίαν, φησί που ὁ θεῖος ἀπόστολος, καὶ ὅ τι σπείρεται ἐν ἀτι„ μίᾳ. ἐγείρεται ἐν δόξῃ· „ τὸ περιγραπτὸν δὲ τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀπεριγραφίαν, οὐδέπω καὶ σήμερον, οὔτε παρὰ Παύλου, οὔτε παρ' ἑτέρου τῶν τῆς ἐκκλησίας μυσταγωγῶν τις ἀκήκοε· τὴν δὲ πολλὴν λέσχην περιϊστάμενοι, ἓν τοῦτο φήσομεν, αὐτὸ τὸ ἐνοικῖσαι ἐν τῇ παρθενικῇ μήτρᾳ τὸν Χριστὸν, εἰ μὴ περιγεγράφθαι σωματικῶς ἐν αὐτῇ δέξαιντο ὡς τὸ τῆς ἀληθείας ἐναστράπτει φῶς, τί ἂν ἕτερον εἴποιεν, ἢ τὸ ἐν περιγραφῇ τὸν ἀπερίγραπτον οἴεσθαι λόγον; τοῦτο δὲ ποίας δυσσεβείας καὶ ἀθεΐας ὑπερβολὴν καταλείπει; ἀνάγκη γὰρ δυοῖν θάτερον, ἢ μετεσχηκέναι παρὰ τῆς ἁγίας παρθένου περιγράπτου σώματος, ἢ πάντως γε κατὰ τοὺς πάντη διεστραμμένους ἀντιστραφείσης τῆς τῶν

πραγμάτων σχέσεως, ἀντιδιδόναι τὸ ἀπερίγραπτον αὐτῇ· ἓν γάρ τι τούτων ἡ ἕνωσις καὶ ἡ κατ᾽ αὐτὴν τοῦ λόγου ἐνοίκησις ἀπειργάσατο· ἀλλὰ μὴν περιγραπτὴ ἡ παρθένος, καὶ τὸ τοῦ κυρίου ἄρα σῶμα περιγραπτὸν, ὡς ἐκ περιγραπτοῦ προελθὸν σώματος.

Εἰ γὰρ οὐδὲν τούτων δοῖεν, ἐκφύγοιεν δὲ τὰ ἄτοπα, λελείψεται αὐτοὺς ἀτοπωτέρῳ περιπεσεῖν πτώματι· τοῖς διδασκάλοις γὰρ τῆς παλαιωθείσης φαντασίας κἀνταῦθα ἑπόμενοι, ὥσπερ διὰ σωλῆνος τῆς παρθένου ἄνωθεν σαρκοφοροῦντα διίχθαι τὸν λόγον, ἵνα μὴ δ᾽ ὁπότερον θατέρου μετάσχοι, δογματίσουσι· δικαιότερον δ᾽ ἂν τοῖς κατακρίτοις συναριθμηθεῖεν, τοῖς παρὰ τῶν ἁγίων φρικτοῖς ἀναθέμασι καθυποβαλλόμενοι· ταῦτα μὲν ἐκβασανίζων ὥσπερ ὁ λόγος οὕτω διέξεισιν· ὁ γάρ τοι θεολογικώτατος καὶ δογματικώτατος, οὐδαμῇ σαφῶς διευκρινήσατο· πηνίκα καὶ πότε χαρίζεται τῇ σαρκὶ τὸ ἀπερίγραπτον, πρὸ τῆς ἑνώσεως ἆρα τῆς πρὸς τὸν λόγον, ἢ μετὰ τὴν ἕνωσιν; ἀλλὰ πρὸ μὲν τῆς ἑνώσεως, οὐκ ἂν εἰς τοσοῦτον οἶμαι παρανοίας ἐξολισθήσας ἔφησεν· ἢ γὰρ ἂν, οὐδ᾽ ἀνειλῆφθαι τὸ παράπαν ὡμολόγησε· τὸ γὰρ ἀπερίγραπτον, οὐδὲ ἄνθρωπος, ἀλλὰ θεός· οὐδ᾽ ἄγγελος τάχα εἴποι τις τῷ γε κατειλῆφθαι· ἀλλ᾽ ὅτι μὲν ἀγγέλων οὐκ ἀνείληφε φύσιν, ὁ Παῦλος αὐτῷ ἐκβοάτω μεγαλοφώνως λέγων· " οὐ γὰρ δή που ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος „ Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται· „ ἀπερίγραπτον δὲ λέγειν τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ, τῆς ἐκείνου σοφίας εἰπεῖν· οὐδεὶς γὰρ οὕτω κτηνώδης καὶ ἀνούστατος, ὅστις αὐτῷ τῷ λόγῳ συνθήσοιτο· ἀνάγκη οὖν αὐτῷ, ὅτε ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, ἤτοι μετὰ τὴν ἕνωσιν, τὸ ἀπερίγραπτον τῇ σαρκὶ ἐπιγράφειν· οὕτω δὲ καὶ τὸ ἀπαθὲς ἀναφές τε καὶ ἀόρατον, καὶ εἴ τι τοιοῦτον, διὰ τὴν ἕνωσιν καὶ τὸν αὐτὸν λόγον, προσένειμεν ἂν πάντως αὐτῇ ἠρνημένῃ εὐθὺς μετὰ τὴν ἕνωσιν τὸ παθητὸν καὶ ὁρατὸν καὶ ἁπτὸν καὶ τὰ λοιπὰ, οἷς τὸ εἶναι σὰρξ γνωρίζεται· καὶ ἔσται κατ᾽ αὐτὸν τὸ αὐτὸ, καὶ περιγραπτὸν καὶ ἀπερίγραπτον, καὶ παθητὸν καὶ ἀπαθὲς, ἁπτόν τε καὶ ἀναφὲς, καὶ τἆλλα ὁπόσα ἂν ᾖ ἀντικείμενα· καὶ τὰ μὲν δι᾽ ἑαυτὰ, καὶ πρὸ τῆς ἑνώσεως· τὰ δὲ δι᾽ ἕτερα, καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν· τὸ αὐτὸ δὲ εἶναι κατὰ ταυτὸν, καὶ ὑπάρχειν τὰ ἀντικείμενα· οὐδὲ μένειν ἔτι σῶμα ὁμολογηθήσεται, ἐκσταίη γὰρ ἂν ἑαυτοῦ, καὶ τὸν ἴδιον παραιτήσεται ὅρον τὲ καὶ λόγον· οὗ τί ἂν γένοιτο ἀλογώτερον ἢ ἀφρονέστερον;

Ἐν τίνι γὰρ τὰ τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς πρὸς ἀνθρώπους ἐμπολιτεύσεως τοῦ Χριστοῦ φανήσεται; ἐν τίνι τὸ πεινῇν καὶ διψῇν θεωρηθήσεται; πόθεν ὁ τῆς ὁδοιπορίας κόπος, τὸ ἱδροῦν τε καὶ δειλιᾷν, καὶ τἆλλα πάσχειν ὅσα τοῦ ἡμετέρου ἐστὶ σώματος; ᾧ τό τε σχῆμα καὶ ἡ ἀντιτυπία καὶ ἡ τρισσὴ διάστασις, καὶ τὸ χρῶμα καὶ ἡ πηλικότης καὶ τὸ βάρος, πρὸς δὲ καὶ τὸ ἁπτὸν εἶναι, καὶ ὅσα ἄλλα ἴδια τοῦ σώματος ἐστί τε καὶ λέγεται· πῶς οὖν τὸ ἁπτὸν οὐ περιγραπτὸν; ἵνα ἐξ ἑνός γε καὶ τἆλλα συμπεριληφθείη, ὅσα διὰ τοῦ προσλήμματος ἐν Χριστῷ τεθεώρηται· ὡς εἰ μὴ τούτοις ἔθετο, καὶ τὸ σεσωματῶσθαι αὐτὸν τὸν κύριον ἀπηρνήθη ἂν τελεώτερον· οὐκοῦν οὐδὲ πεπονθέναι διω-

μολόγησε· καὶ οἰχήσεται τὰ τῆς ἐλευθερίας ἡμῖν, καὶ τὸ ἀπηλλάχθαι εἰδώλων, ὅπερ ἐκεῖνος ἐσπούδακε· κενὰ τὰ τῆς ἐλπίδος, καὶ ὅσα διὰ τοῦ σωτηρίου ἡμῖν προσγέγονε πάθους· τὰ γοῦν εὐαγγέλια, ἥκιστα δὴ τὸ ἀληθίζεσθαι διακεκτήσεται, καὶ δὴ καὶ ὀφθῇ αὐτῷ μάταιον τὸ κήρυγμα καὶ ἡ πίστις ἡμῶν.

Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω πρὸς αὐτὸν, τὸ ἀπερίγραπτον ἀλόγως κομπάζοντα· οὐχ' ὧδε δὲ ὁ τῆς ἀληθείας ἔχει λόγος, ἀλλὰ καθάπερ ὁ λόγος ἑνωθεὶς τῇ σαρκὶ τὰς φύσεις τελείας καὶ ἀνελλιπεῖς διετήρησε, καὶ τῶν φυσικῶν οὐκ ἐξέστηκεν ἰδιωμάτων, μεμένηκε δὲ κατά γε τὸν τοῦ εἶναι λόγον, ἑτεροίως ἔχων πρὸς τὸ σῶμα, οὕτω καὶ τὸ σῶμα ἐναντίως ἔχει πρὸς τὸν λόγον, κατά γε φημὶ τὴν ἰδιότητα· οὐδαμῶς γὰρ τῶν ἰδίων ἀποπεφοίτηκε γνωρισμάτων· καὶ ὡς γενόμενον θεοῦ σῶμα, οὐκ ἀφῄρηται τὸ εἶναι σῶμα, εἰ καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ὅλον τῇ δυνάμει τοῦ λόγου μετεστοιχείωται, οὕτως οὐδὲ τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων ἐστέρηται· ἐπεὶ ποῦ σωθήσεται τὸ τέλειον, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν ἐπὶ Χριστοῦ, ὥσπερ ἐν θεότητι οὕτω δὴ καὶ ἐν ἀνθρωπότητι; εἰ γάρ τι τῶν εἰς τὴν τελειότητα ἡκόντων ἀφαιρεθείη, οὐ μόνον οὐ τέλειον, ἀλλ' οὐδὲ ὑπάρξειεν ὅλως· "πῶς οὖν σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται„ εἰ κατ' αὐτό γε τοῦτο οὐ περιγράφεται; πόθεν ὤφειλε "κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι ὁ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς πρωτότοκος, ὁ πεπειραμένος κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα τὴν ἡμετέραν;„ πῶς υἱὸς τοῦ Δαβὶδ χρηματίσειε, καὶ υἱὸς τῆς παναγίας παρθένου, ἢ τὰ τῆς γενεαλογίας ἐκ τοῦ δαυϊτικοῦ κάτεισι φύλου; εἰ μή που καὶ αὐτῇ τὸ ἀπερίγραπτον ἐπεφήμισε, ὥσπερ διὰ σωλῆνος διαδεδυκέναι τὸν λόγον δι' αὐτῆς· ἵνα ὅλον τὸν τῆς φαντασίας καὶ δοκήσεως ἄκρατον, κατὰ τοὺς ἑαυτοῦ διδασκάλους, ἐγχέηται.

Ποῦ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων σωθήσεται ἡ ἀλήθεια; τοῦ μὲν τῶν εὐαγγελισαμένων τὸ Χριστοῦ μυστήριον λέγοντος "βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ· τοῦ δὲ, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν·„ οὐδὲ αὐτὸν Χριστὸν τοῖς λιθάζουσιν ὁ συλλιθάζων ἐδέξατο ἂν λέγοντα· "τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα;„ ποῦ τῶν ἱεροφαντῶν καὶ θεολόγων πατέρων ἡμῶν, ἡ διδασκαλία; οἳ γεγόνασι τῶν Χριστοῦ μυστηρίων ταμίαι καὶ κάτοχοι τῷ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ τέλειον ἡμῖν τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι καὶ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι, διαῤῥήδην ἐκδιδάσκουσιν, ὁμοούσιον τῷ θεῷ καὶ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, καὶ ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, περιγραπτὸν τὸν αὐτὸν καὶ ἀπερίγραπτον· τί δὲ ὅλως ἡμᾶς ὤνησε Χριστὸς περιγραπτούς γε ὄντας, εἰ μὴ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον ἀνεκάθηρέ τε καὶ ἐξιάσατο; εἰ μὴ τὸ πᾶν ὅπερ ἐσμὲν πλὴν ἁμαρτίας προσείληφε; τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, φασὶν, ἀθεράπευτον· ἐν οἷς γὰρ ἡ φύσις ἐδεῖτο τῆς ἀναπλάσεως, ἀνάγκη κατὰ πάντα ὅμοιον τῇ φύσει γενέσθαι· ἀλλὰ μή ποτε, οἱ νῦν τῆς πλάνης καὶ τῶν ἐκείνου δογμάτων προασπίζοντες εἴποιεν, ὅτι οὐκ ἠκούσαμεν· "μὲν οὖν γε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, τὰ ῥήματα αὐτῶν·„ οὕτω δὲ ἀπετυφλώθη-

σαν τῇ ἑαυτῶν ἀπονοίᾳ, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμισαν, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν εἰς εὐσέβειαν ἧκον, πεπηρωμένον τὸ ὀπτικὸν τῆς διανοίας κτησάμενοι· οὐκ ἐναυγάζονται τῷ τῆς εὐσεβείας φωτὶ, πρὸς τὰς εὐαγγελικὰς καὶ πατρικὰς φωνὰς ἀπαναισχυντήσαντες, καὶ ἀνερυθριάστως ἀντικαθιστάμενοι· διὸ οὐδὲ ἀπολογίας αὐτοῖς παρὰ τῷ δικαίῳ κριτῇ τρόπος ὑπολειφθήσεται.

κζ. Εἰ δὲ διαιρεῖσθαι ἐδόκει ἀπὸ τοῦ γεγράφθαι τὸν Χριστὸν, καὶ κτίσμα μόνον καταλιμπάνεσθαι, ὁρᾷν ἔξεστι μή ποτε οὐδὲ ἔμψυχον κτίσμα κατὰ τὸν ἑαυτοῦ λόγον τὸν Χριστὸν καταλέλοιπεν· εἰ γὰρ μὴ τέλεον ἐν αὐτῷ σωζομένας τὰς κατὰ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἀνέλαβε, φυσικὰς διαφορὰς ἐδόξαζεν, οὐδὲ τὸ εἶναι ἄνθρωπον συγκεχώρηκεν· ἐπεὶ πόθεν αἱ φύσεις συσταῖεν αὐτῷ; ὥσπερ γὰρ παροῦσαι αἱ φυσικαὶ σώζουσι διαφοραὶ, οὕτω καὶ ἀποῦσαι φθείρουσιν· ὡς εἴ τις τούτων ἀφέλοιτό τι τὸν κύριον, οὐ μόνον ψιλὸν ἄνθρωπον εἴποι, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἔμψυχον, καὶ ἀνενέργητον αὐτὸν καὶ ἀνδριάντα μόνον ἀποσχεδιάσας λοιπὸν ἀπολίποι· ὄντως δυσσεβείας ταυτὶ τὰ διανοήματα, οὐ χριστιανῶν δόγματα, ἄπαγε, ἐκείνου δὲ φρονήματα καὶ κυήματα· τί δ᾽ ἂν εἴποι περὶ τοῦ κατὰ τὸν ἄνθρωπον συγκρίματος, μιᾶς ὑποστάσεως ὄντος τοῦ καθ᾽ ἕκαστον ἀνθρώπου, ἐκ φύσεων δὲ δύο συνεστηκότος, καὶ τῆς μὲν φαινομένης καὶ περιγραφομένης, προσέτι δὲ καὶ εἰκονιζομένης, τῆς δὲ νοουμένης καὶ οὐ γραφομένης; εἴ τις ἄνθρωπον εἰκονίσειεν, ἆρα ἐδόκει αὐτῷ συνεικονίζειν τῷ ὁρατῷ τὸ ἀόρατον; ἢ διαιρεῖν κατά τε ψυχὴν καὶ σῶμα, ὅπερ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ θάνατος; τί γὰρ ἄλλο θάνατος, ἢ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος;

Εἴπεν ἄν τις πρὸς αὐτὸν καὶ λίαν εἰκότως· σὺ οὖν τὴν πολύχρυσον ἐκπιὼν μέθην, καὶ τῷ χρυσῷ ἡττηθεὶς, καὶ ὑποκύψας κατὰ τὸν Μίδαν ἐκεῖνον τὸν πάλαι ἱστορούμενον, καὶ ἐν πλείοσι χρυσώμασιν ἔτι δὲ καὶ χρώμασι κατὰ διαφόρους τόπους τὴν σεαυτοῦ ἐγχαράξας εἰκόνα, ᾔσθου τῶν παρὰ σοῦ δογματιζομένων; συμπεριέγραψας τούτοις καὶ τὴν σὴν ψυχὴν, ἢ κεχώρισται τοῦ σοῦ σώματος; ταυτὸν δὲ εἰπεῖν τέθνηκας ταῦτα πράσσων, ἢ οὔ; ὡς ὄφελόν γε ἀπεῤῥάγης αὐτίκα, ὡς ἂν μὴ τοσαῦτα κατὰ χριστιανῶν δράσειας· ὁποίαν μὲν οὖν εἶχες ψυχὴν, εἴτε κυνείαν, εἴτε χοιρείαν, ἢ θηρίων τινῶν ἀγρίων, αὐτὸς ἂν εἰδείης· ὅτι δὲ ἐν ᾧ ταῦτα ἔλεγες, τῶν ἀλόγων ἦς ἀλογώτερος, καὶ τῶν θηρίων πικρότερος, τὸν θεῖον ὁλοτρόπως διωσάμενος φόβον, καὶ τὴν χριστιανῶν ἅπασαν ἐκπολιορκῶν θεοσέβειαν, καὶ σφόδρα ἂν ἰσχυρισαίμην· οὐκ ἔδει σε οἷς ἔπραττες ἀκόλουθα φρονεῖν τε καὶ λέγειν; καὶ μὴ σαυτῷ τε καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἐναντιούμενον, ἕτερα μὲν δρᾷν, ἕτερα δὲ δογματίζειν· εἰ οὖν σαυτῷ οὐκ ἐπείθου, σχολῇ γε ἂν ἑτέροις ἐπέπεισο· ἀλλὰ καὶ θαυμάζεσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι τεθέσπικας ἃ κατεσκεύασας, καὶ κίνδυνος ἦν οὐ μικρὸς ἡ ζημία, ᾧ τὸ θεσπισθὲν οὐκ ἐπράττετο· κατ᾽ ἐκεῖνον τὸν βαβυλώνιον, τὸν ἀλαζόνα καὶ βάρβαρον, οὗ καὶ τὸν τρόπον ὡς ἀληθῶς καὶ τὴν δυσμένειαν ἐζήλωσας, ὃς τὴν πολυθρύλητον εἰκόνα ἐκείνην τεκτηνάμενος καὶ ἀναστήσας, προσκυνεῖσθαι διεκελεύετο,

καὶ θάνατος ἦν πικρότατος τοῖς ἀπειθοῦσι τοῖς νενομισμένοις ἡ δίκη· διὸ δὴ καὶ εἰκότως ὁ τὴν Χριστοῦ εἰκόνα καταβαλὼν, τὴν δὲ οἰκείαν καὶ ἀντίθετον ἀντιπαρατιθεὶς, οὐκ ἄλλό τι ἢ ἀντίχριστος δικαίως ἂν νομισθείη· πόσους ἂν θανάτους ὑπέστης, ἐπὶ τοῦ σοῦ νομίσματος χαρακτηριζόμενος καὶ τυπούμενος; ἀλλ' ἅπαξ ὑπὸ τῆς ἀσεβείας καὶ παρανοίας ψυχῇ τεθνηκὼς, τῶν ἀπείρων ἐκείνων θανάτων οὐκ εἴληφας αἴσθησιν· τοιαῦτα μὲν οὖν τῷ οὕτω διανοησαμένῳ καὶ δράσαντι, εἰς δέον ἂν καὶ εὐστόχως ὡς οἶμαι λεχθείη· ἡμῖν δὲ καιρὸς ἐπὶ τὴν τῶν ζητουμένων διαφορὰν μεταβήσεσθαι, καὶ τὴν περὶ αὐτῶν διάσκεψιν ποιήσασθαι, ὡς μὴ ἐπὶ πλεῖον ὁ περὶ αὐτῶν παραδράμοι λόγος.

κη. Φανερὸν οὖν τοῖς νήφεσιν, ὡς ἐπὶ τοῖς νῦν προκεχειρισμένοις ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ἀρχέτυπόν ἐστιν ἀρχὴ καὶ παράδειγμα ὑφεστηκὸς τοῦ ἀπ' αὐτοῦ χαρακτηριζομένου εἴδους, καὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ προσεοικότος αἴτιον· τῆς δ' αὖ εἰκόνος ὁρισμὸς τοιοῦτος, ὡς ἐπὶ τῶν τεχνητῶν τούτων τις εἴποι· εἰκών ἐστιν ὁμοίωμα ἀρχετύπου, ὅλον ἐν ἑαυτῇ τοῦ ἐντυπουμένου τὸ εἶδος διὰ τῆς ἐμφερείας ἐναποματτομένη, τῷ διαφόρῳ τῆς οὐσίας, κατὰ τὴν ὕλην καὶ μόνον παραλλάσσουσα· ἢ μίμησις ἀρχετύπου καὶ ἀπείκασμα, τῇ οὐσίᾳ καὶ τῷ ὑποκειμένῳ διαφέρουσα, ἢ τέχνης ἀποτέλεσμα κατὰ μίμησιν τοῦ ἀρχετύπου εἰδοποιουμένη, οὐσίᾳ δὲ καὶ τῷ ὑποκειμένῳ διαφέρουσα· εἰ γὰρ μὴ διαφέρει ἔν τινι, οὐκ εἰκὼν, οὐδὲ ἄλλό τι παρὰ τὸ ἀρχέτυπόν ἐστιν· οὕτω μὲν οὖν ἡ εἰκὼν, ὁμοίωμα καὶ ἐκτύπωμα ὄντων καὶ ὑφεστηκότων ἐστί.

κθ. Τὸ δὲ εἴδωλον ἀνυπάρκτων τινῶν καὶ ἀνυποστάτων ἀνάπλασμα, ὁποίας δή τινας ἕλληνες ὑπ' ἀσυνεσίας καὶ ἀθεΐας, τριτώνων τινῶν καὶ κενταύρων καὶ ἄλλων φασμάτων οὐχ' ὑφεστώτων, μορφὰς ἀναπλάττουσι· καὶ ταύτῃ ἀλλήλων εἰκών τε καὶ εἴδωλον ἀποδιαστέλλονται, ὥστε οἱ μὴ δεχόμενοι τούτων διαφορὰν, δικαίως ἂν εἰδωλολάτραι κληθεῖεν· καὶ αἱ μὲν εἰκόνες, καὶ ἀγαθῶν καὶ φαύλων εἰσὶν εἰκόνες, ὧν καὶ ἡ δόξα διάφορος· τῶν μὲν γὰρ ἀγαθῶν τιμητέαι, τῶν φαύλων δὲ ἀποπεμπτέαι, καὶ ἐν ἴσῳ εἰδώλοις φευκτέαι· κἀκεῖναι μάλιστα, ὅσαις καὶ εἰδώλων σέβας τῶν παλαιῶν τινὲς, κακῶς καὶ ἀθέως ἀνέθεσαν, τὸν τῶν ὅλων θεὸν καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀγνοήσαντες· ὅπερ ἥ τε πρὸς τοὺς οἰκείους τῶν ἐμπαθῶν καὶ ὑλικωτέρων ἀπειργάσατο περιπάθεια, ἥ τε τυραννὶς, τῆς προσηκούσης δόξης τοὺς θεσμοὺς καὶ ὅρους πλεονεκτήσασα· διὸ εἴδωλον ἐπί τινος τῶν ἀγαθῶν, οὐκ ἂν λέγοιτο, τῷ προειλῆφθαι μάλιστα τὴν φωνὴν ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν σεβασμάτων, ἃ τοῖς δαίμοσι διὰ τῶν θυσιῶν προσφέρεται, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ῥῆσιν.

λ. Οὐκ ἄκαιρον δὲ οἶμαι ἐν τῷ παρόντι, καὶ τοῦτο προσθεῖναι τῷ λόγῳ, ὅτι ἡ εἰκὼν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, καὶ αἰτίου ἐστὶν αἰτιατόν· ἀνάγκη οὖν διὰ τοῦτο καὶ τῶν πρός τι εἶναί τε ταύτην καὶ λέγεσθαι· τὰ δὲ πρός τι, αὐτὰ ἅπερ ἐστιν, ἑτέρων εἶναι λέγεται, καὶ ἀντιστρέφει τῇ σχέσει πρὸς ἄλληλα· ὥσπερ ὁ πατὴρ υἱοῦ πατὴρ, καὶ ἔμπαλιν ὁ υἱὸς πατρὸς λέγεται υἱὸς, ὡσαύτως καὶ φίλος φίλου, καὶ δεξιὸς ἀριστεροῦ, καὶ ἔμπαλιν ἀριστερὸς δε-

ξιοῦ· ὁμοίως καὶ δεσπότης δούλου δεσπότης, καὶ ἔμπαλιν, καὶ εἴ τι τούτοις προσόμοιον· οὕτως οὖν καὶ ἀρχέτυπον, εἰκόνος ἀρχέτυπον· καὶ εἰκὼν, ἀρχετύπου εἰκών· καὶ οὐκ ἄν τις ἄσχετον εἰκόνα τοῦ τινὸς εἰκόνα φαίη· ἅμα γὰρ συνεισάγεται καὶ συνεπιθεωρεῖται θατέρῳ τὸ ἕτερον· κἂν που οἴχοιτο τὸ ἀρχέτυπον, ἀλλ' ἥ γε σχέσις οὐ συναπολήγει· οὐ γὰρ ἐπὶ πάντων τῶν τοιούτων ὁ τοῦ συναναιρεῖσθαι διήκει λόγος· ἔσθ' ὅτε γὰρ καὶ αἱ σχέσεις καταλιμπανόμεναι διασώζονται, τῶν πραγμάτων ἀπορφανιζόμεναι καὶ στερόμεναι· ὡς ἐπί τε πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ τῶν ὁμοίων ἔχει· ὡς παρόντα γὰρ καὶ τὸν ἀποιχόμενον διά τε τῆς ἐμφερείας καὶ μνήμης ἢ μορφῆς ἐμφανίζουσα, συμπαρεκτεινομένην τῷ χρόνῳ διασώζει τὴν σχέσιν· ἤγουν ὁμοίωσις σχέσις τίς μέση τυγχάνουσα, μεσιτεύει τοῖς ἄκροις, τῷ ὁμοιουμένῳ φημὶ καὶ τῷ ὁμοιοῦντι, ἑνοῦσα τῷ εἴδει καὶ συνάπτουσα, κἂν τῇ φύσει διήνεγκεν· εἰ γὰρ ἄλλο καὶ ἄλλο τῇ φύσει ἑκάτερον, ἀλλ' οὐκ ἄλλος καὶ ἄλλος· ἄλλος δὲ αὐτὸς ἐκεῖνος· διὰ τοῦ τύπου γὰρ τοῦ ἐξ ἀρχῆς εἴδους ἡ γνῶσις ἐγγίνεται, καὶ ἐν αὐτῷ τοῦ γεγραμμένου ἡ ὑπόστασις καθορᾶται· ὅπερ οὐκ ἂν ἐπ' ἄλλου τῶν τοιούτων κατιδεῖν ἔνεστιν, οἷον ἐπὶ πατρὸς ἢ υἱοῦ ἢ φίλου· ἐναντίως γὰρ ἢ ταῦτα ἔχει· οὐκ ἄλλο γὰρ καὶ ἄλλο τούτων ἕκαστον, ἐπεὶ οὐσίας τῆς αὐτῆς κεκοινώνηκεν, ἄλλος δὲ καὶ ἄλλος, τῷ ἑτεροίῳ διενηνοχότες τῶν ὑποστάσεων· καὶ εἴπερ ἐπὶ τούτοις ἡ σχέσις καὶ μεριζομένοις οὐ διόλλυται, πολλῷ μᾶλλον ἐπ' ἐκείνοις συμφυλαχθήσεται· ἐκ περιουσίας δὲ καὶ τὴν ὁμωνυμίαν χαρίζεται ἡ ὁμοίωσις· μία γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν ἡ προσηγορία· βασιλεὺς γὰρ, καὶ ἡ βασιλέως εἰκὼν λέγεται· εἴποι δ' ἂν, ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς ἕν ἐσμεν, δῆλον δὲ ὅτι παρὰ τὸ τῆς οὐσίας διάφορον.

Ταῦτα δὲ ἡμῖν εἴρηται, ὥστε παραδεῖξαι τὸν τῆς εἰκόνος τρόπον· καθ' ὃν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον θεωρουμένη, τὴν σχέσιν ἔχει· οὐ κατ' οὐσίαν τὸ ταυτὸν κεκτημένη, οὐδὲ γὰρ ὅσα κατὰ τοῦ ἀρχετύπου ὡς ἀρχετύπου κατηγορεῖται, καὶ τῆς ἀπ' αὐτοῦ εἰκόνος κατηγορηθήσεται πάντως· τὸ μὲν γὰρ εἰ τύχοι, ἔμψυχον· ἡ δὲ, ἄψυχος· ἢ λογικὸν καὶ κινούμενον, ἡ δὲ ἄλογος καὶ ἀκίνητος· οὐκοῦν οὐ ταυτὸν ἀμφότερα, ἀλλὰ πῇ μὲν ἔοικεν ἀλλήλοις τῷ εἴδει, πῇ δὲ ἀπέοικε τῇ οὐσίᾳ· ἐπεὶ οὖν τῶν ἐν σχέσει ἡ εἰκὼν, διὰ τοῦτο καὶ συνδοξάζεται τῷ πρωτοτύπῳ δοξαζομένῳ, καὶ ἔμπαλιν ἠτιμωμένῳ συνατιμοῦται· τῆς διαφορᾶς οὖν ἐν τούτοις γνωριζομένης ἔκ τε τοῦ λόγου, καὶ τοῦ ὁρισμοῦ, τῆς δὲ γραφῆς τῶν ἔξωθεν οὔσης, καὶ οὐδὲν ἐπικοινωνούσης τῷ ὁρισμῷ τῆς οὐσίας, τί μάτην οἱ δι' ἐναντίας ταράττονται, διαιρεῖσθαι ἐντεῦθεν τὰ φυσικῶς ἡνωμένα δοξάζοντες; ἐμβρόντητοι οὖν καὶ παραπλῆγες εἰκότως νομισθήσονται.

λα. Εἰ δὲ χρὴ καὶ ὅθεν παρῆκται καὶ ἐσχημάτισται τοὔνομα εἰπεῖν, κατὰ τὸν τῆς ἐτυμολογίας τρόπον, φαμὲν ὅτι ἀπὸ τοῦ εἴκω ῥήματος, ὃ δὴ καὶ ἕτερα μέν τινα σημαίνει, ἰδιοτρόπως δὲ δηλοῖ τὸ ὁμοιῶ· ἐκ τούτου οὖν τοῦ εἴκω προσλήψει τοῦ ν' στοιχείου, γέγονεν ἡ εἰκὼν, ἢ σημαίνει τὸ ὁμοίωμα· διὸ καὶ ὑβρίζεται παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας, ἥ τις τῷ Χριστῷ ἐστὶν ἐμφερής· ἐκ δὴ τοῦ εἰρημένου ῥήματος, ὥσπέρ τινος ἀρχῆς καὶ ῥίζης, καὶ τὸ ἔοικε ῥῆμα

ἐσχημάτισται, ὃ δὴ καὶ αὐτὸ τὸ ὁμοιοῦν δηλοῖ· τούτων οὕτως ἐχόντων, τίνι τῶν εὖ εἰδότων οὐκ ἔγνωσται, ὅτι ἕτερον τί ἐστιν ἡ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν παρ' αὐτόν; μόνος δὲ ὁ σοφώτατος ἀγνοήσας τὰ πᾶσιν ἐγνωσμένα, ταῖς οἰκείαις ὁρμαῖς καὶ τοῖς ἄγουσιν ἕπεται, ὃν ἔδει, εἴ γε μικρὸν εἰς συναίσθησιν τοῦ συμφέροντος ἵκετο, κἂν γοῦν διὰ τὴν σχέσιν, εἰ μή τι ἄλλο, ἣν ἔχει πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἡ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν, σέβειν ταύτην καὶ κατασπάζεσθαι· δῆλον οὖν ὡς ἔοικεν ἡ ἀσέβεια καὶ ἀμαθία τὰ τοιαῦτα ἄτοπα καὶ πάσχειν καὶ ἀποφαίνεσθαι· δέον γὰρ τὴν τοῦ ὁμοίου καὶ ἀνομοίου μεταχειρίζεσθαι φωνὴν, ἃ τοῖς εἰρημένοις ἐνυπάρχει, καὶ πρὸς τὸ ποιὸν ἀνάγεται, ὡς ἂν οἱ περὶ ταῦτα ἐσχολακότες εἴποιεν, ὅθεν ἦν αὐτῷ ποσῶς καὶ κατὰ βραχὺ τοῦ περὶ τούτων ἐφικέσθαι λόγου, τὸ ταυτὸν ἐνταῦθα προάγει, ᾧ σύζυγον τὸ ἕτερον, καὶ περὶ τὴν οὐσίαν θεωρεῖται· ὧν οὐδὲ μία πρὸς τὰ προκείμενα χρεία· τὸν αὐτὸν δέ μοι δοκεῖ, μὴ δὲ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο, ὃ φύσεις ἀφορίζει, παρῃτῆσθαι λέγειν ἐπὶ τῶν τοιούτων, τὸ δὲ ἄλλος καὶ ἄλλος εἰσάγειν· ἐπεὶ τὰς ὑποστάσεις χαρακτηρίζει, αἵ περ ἄλλον ἐξ ἄλλου ποιοῦσι, καὶ πολλὰς ἐξ ἀνάγκης ὑποστάσεις διδόναι, καὶ τοσούτους Χριστοὺς, ὅσαι περ καὶ εἰκόνες γίγνοιντο· καὶ οὕτως ἔσονται υἱοὶ πλείους, ἵνα λοιπὸν καὶ τὸ μονογενὴς ὄνομα ἐκποδὼν γένοιτο· τούτους δὲ πότερον τῆς ἀσεβείας τις διαμωμήσαιτο, ἢ τῆς ἀνοίας διαγελάσειε, καὶ ὁπόσον οὐδὲ παραστῆσαι καὶ εἰπεῖν ἐστιν; ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τούτων λόγος ἐνταῦθα ὁριζέσθω· ὅτι δὲ ὁ θεῖος καὶ ὑπερούσιος λόγος, οὐ πέφυκε γράφεσθαι ἢ περιγράφεσθαι, οὔτε μὴν καθ' ἡμᾶς γεγονὼς ταῦτα πέπονθε, (τίς γὰρ οὕτω κτηνώδης καὶ ἀνόητος καὶ τὴν ψυχὴν ἐσκοτισμένος, ὃς τὸ ἀμφίβολον σχοίη; οὐδὲ γὰρ τῆς φυσικῆς ἐξέστηκεν ἰδιότητος,) διὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον, οὐδὲ ἡ σὰρξ ἑνωθεῖσα τῷ λόγῳ ἀπερίγραπτος γέγονεν, ἐδείχθη ὡς οἶμαι ἱκανῶς διὰ πλειόνων, καὶ ὡς τὰ ἀναφανέντα ἐκ τῶν λόγων τῶν δι' ἐναντίας, διὰ τῶν οἰκείων ἐγχειρημάτων τὴν περιτροπὴν καὶ τοὺς ἐλέγχους, τῆς ἀληθείας συναιρομένης, ἐδέξαντο.

λβ. Λείπεται λοιπὸν περὶ τῆς διαιρέσεως, ἧς ἀφρόνως καὶ ἀνοήτως παρεπλάσαντο, καὶ τοῦ ταύτης τρόπου διαλαβεῖν· ἀλλὰ πρότερον ἐκεῖνο διαπορεῖν ἄξιον, ποίῳ δὴ τρόπῳ ὁ τὴν σάρκα περιγράφων ἤτοι εἰκονίζων, συγκεχωρήσθω γὰρ τὰ νῦν τὸ ἀδιάφορον, ταυτὸν γὰρ παρ' ἐκείνῳ ἀμφότερα ἀλόγως λελόγισται, ἆρα τοῦ ἡνωμένου θείου λόγου διΐστησι, καὶ κτίσμα μόνον ποιεῖ ἆρα τὸν Χριστὸν, καὶ τὴν θείαν φύσιν μὴ εἶναι εἰς αὐτόν; ἆρα Ἐπινοίᾳ τοῦτο καὶ λόγῳ μόνον διαιρεῖ, ἢ αἰσθήσει καὶ ἐνεργείᾳ; ἐν οἷς πολὺ τὸ διάφορον δείκνυται· τὸν γὰρ τῆς διαιρέσεως λόγον εἰσαγαγὼν, τὸν τρόπον καθ' ὃν διαιρεῖσθαι ταῦτα διωρίζετο, ἥκιστα παρεστήσατο· εἰ μὲν οὖν ἐπινοίᾳ μόνον ἔλεγε, καὶ αὐτοὶ συμφήσομεν, τοῦτο γὰρ καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς λόγος ἔχει, πλήν γε τοῦ περιγράφεσθαι· " ἡνίκα γὰρ αἱ φύσεις διΐστανται ταῖς ἐπινοίαις, ὁ θεολόγος „ φησὶ, συνδιαιρεῖται τὰ ὀνόματα· Παύλου λέγοντος ἄκουσον· ἵνα ὁ θεὸς τοῦ „ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης, Χριστοῦ μὲν θεὸς, τῆς δὲ

„ δόξης πατήρ· εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφότερον ἓν, ἀλλ᾽ οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ „ συνόδῳ· „ πολλοῦ γὰρ ἂν ἄξιος ἐφάνη, εἴπερ ἐπὶ τοῦδε τοῦ μέρους ἕστηκε, καὶ οὐδεὶς ἦν ἡμῖν ὁ περὶ τούτου λόγος· οὐδὲ αὐτὸς τὴν γλῶσσαν καθ᾽ ἡμῶν ἠφίει, ὁπότε ὁμοτίμως τῷ λόγῳ καὶ τὰ τῆς γραφῆς ἕξει· ἀλλὰ τοῦτο νῦν οὐκ ἔφη· οὐδαμοῦ γὰρ τοῖς τῶν θεολόγων δόγμασι τὸ οὖς παρατέθεικεν, ἐντραφῆναι τοῖς αὐτῶν διδάγμασιν οὐκ ἀνασχόμενος, τοῖς δὲ τῆς σαρκὸς μόνον ὁρμήμασι καὶ θελήμασιν ἐξανδραποδιζόμενος.

Ἐπὶ τὸ ἕτερον οὖν τοῦ λόγου σημαινόμενον ἀνάγκη ἀλόγως καὶ δυσσεβῶς αὐτὸν ἀποκομίζεσθαι, καὶ τοῦτο δογματίζειν, ὅτι δὴ ἐνεργείᾳ καὶ αἰσθήσει τὰ ἀχωρίστως ἡνωμένα διαιρεῖται· διασαφεῖν δὲ ἡμῖν ἔδει τὸν σοφώτατον, ποίᾳ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ τὴν ὑπερφυᾶ καὶ θαυμασίαν ἐκείνην ἕνωσιν, καὶ λόγου παντὸς καὶ νοῦ ὑπερέκεινα, καθ᾽ ἣν ὁ λόγος οὐσιωδῶς ἐνοικήσας ἐν τῇ πανάγνῳ καὶ θεοτόκῳ παρθένῳ ὅλον ἄνθρωπον ὅλῳ ἑαυτῷ συνῆψεν ἑνώσει τῇ καθ᾽ ὑπόστασιν, ἣν θεοῦ μόνου ἦν ἐργάσασθαι, διαιρεῖ ὁ περιγράφων καὶ εἰκονίζων, καὶ διΐστησι θεὸν ἰδικῶς, καὶ ἄνθρωπον ἰδικῶς· ὡς πεφυκότος ἆρα τοῦ λόγου τοῦτο πάσχειν, καὶ διΐστασθαι τῆς ἅπαξ ἑνωθείσης αὐτῷ σαρκὸς, ἢ οὐδαμῶς πεφυκότος ταῦτα; εἰ μὲν γὰρ τὸ πρῶτον δοθείη, καὶ πάθος ἂν προσριφείη τῷ λόγῳ· εἰ δὲ πάθοι, καὶ περιγραφήσεται δήπου, πέπονθε δ᾽ ἂν τοῦτο καὶ πρὸ τῆς ἑνώσεως· ἀλλὰ μὴν τοῦτό γε ἀδύνατον· οὐ γὰρ ἂν πάθοι, ἀπαθής γε ὢν φύσει· οὐκοῦν οὐδὲ διαστήσεσθαι τῆς συνηνωμένης αὐτῷ σαρκὸς, φύσιν ἕξει· εἰ δὲ τὸ δεύτερον, καὶ οὐ πέφυκε τοῦτο; τίς ὁ λόγος ὁ τῶν ὑπὲρ λόγον ἁπτόμενος, καὶ ἃ μήτε νῷ ληπτὰ, μήτε λόγῳ ῥητὰ ἐπιὼν, ὃς τὴν ἀδιάσπαστον ἐκείνην καὶ ἄτρεπτον καὶ φυσικὴν συνάφειαν λυμήνασθαι δυνήσεται;

Ἀλλ᾽ εἰ οὐ χωρίζεται, συμπεριγραφήσεται πάντως. Καὶ διὰ τοῦτο δέδοικε περιγραπτὴν λέγειν τὴν σάρκα, ἀγνοῶν ὅτι τῷ ὄντι πάθος περιγραφῆς τῷ λόγῳ ἐπεισάγει· τί γὰρ ἄλλο τοῦτο ἢ πάθος; καὶ περιπέπτωκεν ἐξ οὗ φεύγειν ἔδοξεν, ὡς εἴ γε τοῦτο ἦν, περιεγέγραπτο ἂν ὁ λόγος, οὕτω πάσχειν πεφυκὼς καὶ πρὸ τῆς ἑνώσεως πρὸς τὸ σῶμα, οὐ δι᾽ αὐτήν γε τὴν ἕνωσιν· εἰ δὲ φύσει ἀπερίγραπτος, καὶ ἐν σώματι συναπτόμενος διατηροίη ἂν τὸν ἑαυτοῦ λόγον ὡς θεὸς τῆς φυσικῆς ἀοριστίας καὶ ἀπεριγραψίας πάμπαν ἀπαράτρωτον καὶ ἀμείωτον· οὐδὲ γὰρ τὰ οἰκεῖα τῷ σώματι πάσχοντι συμπάθοι ἂν ὁ λόγος οὐσιωδῶς πόθεν, ὡς οὐδὲ ἐκ τοῦ ἀπαθοῦς καὶ ἀναλλοιώτου εἰς τὸ παθητὸν καὶ ἀλλοιωτὸν περιτραπείη ποτ᾽ ἄν· οὐ τοίνυν οὐδὲ τοῦ κατ᾽ αὐτὸν σώματος περιγραφομένου συμπεριγραφήσεται· ἄτοπον οὖν καὶ ἀνόητόν ἐστι καὶ ἀσεβὲς, τὸ ἀποφαίνεσθαι διαιρεῖσθαι ἐκ τοῦ εἰκονίζεσθαι τὸν Χριστὸν, ἢ συμπεριγράφεσθαι· τῷ δὲ, οὐ περὶ τούτων προηγουμένως ὁ λόγος, ἀλλ᾽ ἐπινενόηται αὐτῷ τὸ ἀπερίγραπτον, οἷον ὄργανόν τι ἐπιτήδειον ὑπηρετοῦν τῷ δυσσεβεῖ θελήματι· ᾧ προσχρησάμενος, χρησιμεῦον πρὸς καθαίρεσιν τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εὗρεν οἰκονομίας.

λγ. Θαυμάσαι δ' ἄν τις αὐτοῦ τῆς σοφίας τὸ μεγαλοφυὲς, πῶς ἐκεῖνο πέπονθε λαθὼν, ἡνίκα αὐτῷ λεπτῶς καὶ ἀπεξεσμένως τὰ τοῦ λόγου ἐξήτασται καὶ διηρεύνηται· τῷ γὰρ ἀπεριγράπτῳ τιμήσας Χριστὸν, καὶ τῷ κεχωρίσθαι τῆς σαρκὸς εἰ περιγράφοιτο, τὸν περὶ τῆς παναγίας αὐτοῦ ψυχῆς λόγον ὑπερθέμενος. ἀγέραστον ταύτην ἐν τοῖς ἑαυτοῦ δόγμασι καταλέλοιπε· τί οὖν ἐδόκει χωρίζειν τὴν ψυχὴν τὸν περιγράφοντα Χριστὸν ἐκ τοῦ σώματος, ἵνα μετὰ τοῦ λόγου, καὶ τὴν ψυχὴν προσαφῃρηκὼς εἴη; ὁπότε γραφομένου τοῦ σώματος ἀφίστασθαι ἔμελλε, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ θεῖος λόγος· ἐπείπερ οὐδὲ αὐτὴ φύσιν ἔχει τοῦ γράφεσθαι· πάλιν γὰρ φιλοπευστοῦσι καὶ λίαν ἀποροῦσιν ἡμῖν, οἱ τοῦ σοφοῦ λόγοι καὶ οἱ ἐκεῖθεν νῦν σοφιστεύοντες, ἢ ἀληθέστερον εἰπεῖν ἀνοηταίνοντες διευκρινείτωσαν· ἔτι γὰρ καὶ τοῦτο τῶν ἀτόπων αὐτοῖς ὑπολέλειπται· ἔμψυχος ἄρα ἡ κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπίνη μορφὴ χαρακτηριζομένη τοῦ προσειληφότος θείου λόγου, ἢ ἄψυχος ἀπονοσφίζεται; εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔμψυχος, νενέκρωται πάλιν τὸ κατὰ Χριστὸν ἀνθρώπειον, καὶ πάλιν ἐν νεκροῖς ὁ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, καὶ πάλιν ἀνασταυροῦται καὶ παραδειγματίζεται, καὶ τοῦτο οὐχ' ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις καὶ ἀεὶ, ὅσον καὶ εἰκονίζεσθαι συμβήσεται· τὸ δὲ ἄψυχον, φήσει τις, μὴ δὲ μετοίχεσθαί ποι, ἀκίνητόν γε ὂν, καὶ μεταβαίνειν οὐχ' οἷόν τε· πρὸς δὲ, καὶ ἄδηλον ὅπου ἡ ψυχὴ μεταστήσεται· εἰ γὰρ τὸν λόγον ἀναπληροῦν τὸν τῆς ψυχῆς τόπον δώσουσι, σαφῶς τῆς ἀρειανικῆς μανίας τὸ δόγμα ὑπολείπεται· εἰ δὲ ἔμψυχος ἀπορρήγνυται, ποῦ ποτε ἄρα ἀποιχομένη προσχωρήσειε, τῆς ἐκείνων μανίας εἰπεῖν ἀκόλουθον· ὡς ἄρα ἔνθα τὸ πάντων οἰκειότατον καὶ ἐγγύτατον ἐναύλισμα παρ' αὐτοῖς νομιζόμενον τυγχάνει.

Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; ἐπειδὴ βούλονται τῷ ἀρχετύπῳ ταυτὸν εἶναι μάλιστα τὸ ἐξεικόνισμα, καὶ ἀμφότερα ὑπάρχειν ὁμοούσια, καὶ οὐδενὶ τὴν διαφορὰν κεκτῆσθαι δοξάζουσιν, ἢ αὐτὴ ἡ εἰκὼν ἡ ἀφομοιουμένη καὶ ἐναποματτομένη τὸν θεῖον ἐκεῖνον καὶ ἱερὸν χαρακτῆρα, ὡς τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον προσδραμεῖσθαι, καὶ οἰκειωθήσεσθαι καὶ συμφυήσεσθαί γε ὡς ὁμοούσιον· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως, ἔδει κινήσεως καὶ αἰσθήσεως μὴ ἀμοιρεῖν τὴν εἰκόνα, καὶ τὴν ἐκ τόπου εἰς τόπον μεταβατικὴν ἔχειν δύναμιν κατὰ τὴν ἐκείνων πλάνην, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν ἐνεργεῖν τε καὶ πάσχειν, ὅσα τοῦ ἐμψύχου ἐστὶ καὶ γνωρίζεται, καὶ μηκέτι εἰκόνα, ἀλλ' ἔμψυχον ζῶον λογικὸν αὐτοῖς διομολογεῖσθαι· κατὰ δὲ τὸ ἐξ ἀνάγκης ἑπόμενον, καὶ τὸν θεῖον λόγον τοῦ ἑαυτοῦ ἐστερῆσθαι σώματος· πῶς δὲ Χριστῷ ταῦτα συνενεχθήσεται; ἢ διὰ τίνος ἐνεργήσει ὁ γράφων, καὶ ὅπως ἐξανύσει τὸ βεβουλευμένον; οὐκ ἄλλως, ἢ ἐκ τῆς τῶν ζωγράφων φιλοτεχνίας· εὔκαιρον δ' ἂν εἴη θειοτέραν τινὰ καὶ θαυμασιωτέραν τὴν ζωγραφικὴν εὐτεχνίαν ὑπολαμβάνειν, καὶ μαγνήτιδος πλέον τὸ ἑλκτικὸν καὶ δραστήριον πρὸς τὸ γραφόμενον ἔχουσαν· καὶ δὴ δογματισθήσεται τῶν ζωγράφων ἡ τέχνη, τῆς τοῦ λόγου ἀλκιμωτέρα δυνάμεως· καθὸ ἡ μὲν ἀφείλετο τὴν σάρκα ἡνωμένην αὐτῷ, ὁ δὲ ἀφῃρέθη· καὶ λέλυται ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ· οὐ δοκεῖ ἐντεῦθεν τῷ λόγῳ πάθος προστρίβεσθαι πάντων παθῶν ἐμπαθέστερον:

[illegible] Χρι-στολυτῶν τῶν λεγόντων τὸν Χριστὸν μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, τὸ ἔμψυχον σῶμα αὐτοῦ κα- [illegible]

λδ. Τί τοῦτο τῶν λεγομένων χριστολυτῶν καὶ τῆς ἐκείνων βδελυρᾶς αἱρέσεως, πρὸς ἀτοπίαν καταδεέστερον; πόθεν οὖν ὁ δυσάντητος καὶ δυσμενὴς ἐχθρὸς καὶ Χριστοῦ πολέμιος, ὁ μικρὸς οὗτος καὶ βίαιος τύραννος, ἡ τέχνη; ποία ἄρα ἡ ἐν αὐτῇ δύναμις καὶ ἐνέργεια; ὥστε κατισχύσαι θεὸν τῶν οἰκείων ἀποστερεῖν καὶ διαρπάζειν; καὶ ταῦτα οὐ τῶν περὶ αὐτὸν, ἀλλὰ τῶν κατ' αὐτῶν, καὶ τῶν καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένων, οὐ τῶν ἔξωθέν τινων, καὶ αὐτὴν μᾶλλον λελύσθαι τὴν ὑπόστασιν· καὶ ὃ ἑκὼν ὁ λόγος προσέλαβεν, ἄκων ἀπέβαλε; ταῦτα δὲ ποῖαν ἀσεβείας ὑπερβολὴν οὐχ' ὑπεραίρει; εὑρεθήσεται δὲ οὕτω γε ἡ τέχνη, καὶ θανάτου ἐπικρατεστέρα· ὅπερ γὰρ τῷ θανάτῳ, ἡνίκα τὸν σταυρὸν πηξάμενοι τὸν Χριστὸν ἀπεκτόνασιν οὐκ ἐξεγένετο, τοῦτο τῇ τέχνῃ εὐπρεπῶς μάλα κατώρθωται· κατ' οὐδένα γὰρ τρόπον ὁ λόγος τῆς παναγίας καὶ ζωοποιοῦ αὐτοῦ σαρκὸς καὶ ψυχῆς κεχώρισται, οὐδὲ κατ' αὐτὸ τὸ ἀκαριαῖον τοῦ χρόνου καὶ βραχύτατον, κἂν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἵλετο θάνατον· ὡς φύσει ὑπεράγαθος καὶ φιλάνθρωπος, καὶ εἰς ᾅδου πορευθεὶς, τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι τὴν ἐλευθερίαν κηρύξας ἐχαρίσατο, καὶ τῶν δεσμῶν ἀνῆκεν οἷς ἐκεκράτηντο· πῶς οὖν ἃ τῷ θανάτῳ κατ' ἰσχὺν οὐ περιγέγονε, τῷ ζωγράφῳ διήνυσται; καὶ ὁ δήσας τὸν ἰσχυρὸν, ὑπὸ τῆς τέχνης ἀσθενοῦς οὕτω καὶ εὐτελοῦς ἀντιδέδεται; δέδοκτο ἂν αὐτὸ τομώτερόν τε καὶ διαιρετικώτερον τοῦ θανάτου, τὸ εἰκονίζειν καὶ γράφειν, ἵνα μηδὲν εἰς ἀσεβείας ἀφορμὴν ἀπολίποιτο.

Ἀλλὰ τί δεῖ πλειόνων τῶν οὕτω φευκτῶν καὶ ἀπηχθημένων; παρὸν πρὸς τὸν γεννήτορα τούτων εἰπεῖν ὅτι σε τοιαύταις χάρισι τὰ σὰ στεφανοῖ νοήματα· τοιαύταις ἀμοιβαῖς σε κατακροτοῦσι τὰ τῶν σῶν λόγων τῶν σοφῶν καὶ ἐντέχνων προβλήματα· οὕτως σοι τῶν σῶν δογμάτων τὸ ἐν θεωρίᾳ ἐπηρμένον καὶ ὑψηλὸν, εἰς φιλοτιμίαν μέγιστον· ἆρα οὐ μεθυόντων ἐκφρονέστερα ταυτὶ τὰ ληρήματα; ἆρα τῶν μελαγχολούντων ἢ βακχευόντων οὐκ ἀλογώτερα; τοιαῦτα τῶν κατὰ τὸν λαιμὸν καὶ τὴν γαστέρα μαργαινόντων τὰ ἀπηχήματα· τοιαῦτα τῆς φίλης καὶ ἡδίστης κοπρίας αὐτῷ τὰ γεώργια· τοιαῦτα τῶν ἀμέτρων ἐμέτων καὶ τῆς κυνώδους ἐκείνης καὶ χοιρείας ζωῆς καὶ τοῦ θηριώδους τρόπου, τὰ δόγματα· τοιαῦτα τῶν ἀλόγων ζώων ἰχνηλατούντων τὰς διεξόδους· τοιαῦτα τῶν τοῖς αἵμασι τῶν χριστιανῶν βαπτιζόντων τὰς χεῖρας, καὶ τῶν κατὰ Χριστοῦ δεξιὰν ὁπλισάντων· τοιαῦτα τῶν καταξαινόντων τὰς ἀνθρωπείας σάρκας τὰ εὑρήματα· ἀλλ' ἁρμόσει γε τοῖς οὕτω φρονεῖν ἑλομένοις τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο λόγιον· " ὅτι ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μάταια νοήσει, τοῦ „ λαλεῖν πρὸς κύριον πλάνησιν· „ τὸ γὰρ οὕτω νοεῖν, ποίας νοὸς ἀκεραιότητος; οὐδ' ἂν οἱ τὸν νοῦν παρενηνεγμένοι, οὕτω ποτὲ ἐννοήσειαν ἢ λέξειαν.

λε. Ὁ σωτὴρ ὑπερβλύσει φιλανθρωπίας φέρων, ὑβριζόμενος, λιθαζόμενος, τῶν κακῶν τὴν κορωνίδα τὸν θάνατον ἀνατλὰς, οὐ πέπονθε ταῦτα· εἰκονιζόμενος πάθοι ἄν ποτε; ὡς γὰρ ἐκεῖ οὐδὲν πέπονθεν, ὅσον ἐπὶ τὴν οἰκείαν φύσιν ὁ λόγος οὐ κεχωρισμένος τῆς σαρκὸς, ἡνωμένως δὲ καὶ ἀδιαστάτως συνυπάρχων αὐτῇ καὶ πασχούσῃ, οὐδὲ ἐνταῦθα δή που τούτων πάθοι τι εἰκονιζόμενος·

πανταχοῦ γὰρ ἐπίσης ἡμῖν ὁ αὐτὸς λόγος τὸ ἀληθὲς ἔχων συμφυλαχθήσεται· εἴποι δ' ἂν πρὸς αὐτὸν καὶ ὁ φορέσας τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, καὶ χοϊκὸν φύραμα, ὡς οὐκ εἰμὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο ἀπερίγραπτος, ἀλλὰ περιγραπτός· ὡς οὖν ἐδέξατο τὸ κτίσμα τὰς ὕβρεις καὶ τὰς αἰκίας, οὕτως δέξαιτ' ἂν καὶ τὴν ἐν τόπῳ περιγραφὴν, καὶ τὴν γραφὴν, καὶ τὸ εἰκονίζεσθαι, μηδαμῶς τοῦ συνηνωμένου καὶ συνυπάρχοντος λόγου χωριζόμενον.

λϛ. Ἀλλ' εἰ τούτων ὁ τρόπος καὶ ὁ τοῦ μυστηρίου σκοπὸς οὐκ ἔγνωσται αὐτῷ, ἐξὸν ἦν πυθέσθαι τοῦ γράφοντος, καὶ ἤκουσεν ἂν παρ' αὐτοῦ, ἄν περ τὸν νοῦν ἐῤῥωμένον ἔσχε καὶ τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς μὴ παρενήνεκτο, καὶ ἔμαθε λέγοντος· ὅτι ἅπερ παρὰ τῶν ἱερῶν παρειλήφαμεν εὐαγγελίων, τῇ ἀρχαίᾳ καὶ πατρικῇ παραδόσει ἑπόμενοι, παῖδες παρὰ πατέρων διαδεξάμενοι. ταῦτα καὶ γράφομεν καὶ ἱστοροῦμεν, καὶ οὐδὲν πλέον τῶν θεολέκτων λογίων ἔχομεν· καὶ εἰ ἐκεῖνα τίμια, καὶ αὐτὰ ἤτω ἢ συμφυλαττόμενα, ἢ συγκαθαιρούμενα, ὡς ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λόγου ἐχόμενα· ἐπείπερ παρ' αὐτῶν ἐμυήθημεν, ὅτι ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς γέγονεν ὁ τοῦ θεοῦ ἐνυπόστατος λόγος, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη, καὶ μετέσχεν ἡμῖν παραπλησίως αἵματος καὶ σαρκός. καὶ κτίσμα γέγονεν ὁ ἄκτιστος, καὶ ὁ λόγος ἐπαχύνθη καὶ σὰρξ ἐγένετο, καὶ ὡράθη ὁ ἀόρατος, καὶ πάθη δι' ἡμᾶς ὁ ἀπαθὴς κατεδέξατο ὡς φιλάνθρωπος· ταῦτα πιστεύομεν ὥσπερ ἑωρακότες οἱ ἀκούσαντες· " ἵνα καὶ ,, τοῦ μακαρισμοῦ τύχωμεν· μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύ- ,, σαντες· ,, ὃ οὖν ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν διὰ πίστεως, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, τοῦτο καὶ γράφομεν καὶ εἰκονίζομεν· οὐ διαιροῦντες οὐδὲ ἀποδιϊστάντες ἰδικῶς καὶ ἀναμέρος τὴν ἅπαξ ἑνωθεῖσαν σάρκα τῇ θεότητι· τοῦτο γὰρ καὶ λέγειν ἄτοπον, καὶ ἐννοεῖν τῆς ἀνωτάτω παραπληξίας· ἀλλὰ κἀκεῖνα πράσσομεν, καὶ ταῦτα ὁμολογοῦμεν φυλάττεσθαι, κατὰ τὴν ἄνωθεν κεκρατηκυῖαν ἔνθεον καὶ ἔνθεσμον συνήθειαν.

λζ. Εἰ δέ σοι τὰ τῶν εὐαγγελίων ἄπιστα, πεπαύμεθα τῆς συνηγορίας καὶ ἀποδείξεως· ἢ κἀκεῖνα γοῦν δέξαι, ἢ καὶ ταῦτα διάγραψον· ἡμῖν μὲν οὖν τῶν ἐν χερσὶ καὶ ὑπ' ὄψιν ἡγμένων, οὐδὲν ἧττον βέβαια τὰ κατὰ πίστιν παραδεδομένα ἐγκαθίδρυται· σὺ δὲ οὐδὲ τούτων ἐπαισθήσῃ, ἵνα σοι τὴν περὶ ἐκείνων πιστώσηται ἀλήθειαν, ὅλῳ σαρκικῷ γε ὄντι καὶ κάτω βρίθοντι καὶ οὐδὲν ὑψηλὸν περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς μυστηρίων ὑπολαμβάνοντι· ἢ γὰρ ἰδὼν ἡλιακὴν ἀκτῖνα δένδρῳ τυχὸν ἢ ἑτέρᾳ ὕλῃ προσβαλοῦσαν, εἶτα τμηθέντι τῷ δένδρῳ, δόξεις πάντως συναποτετμῆσθαι καὶ τὴν ἀκτῖνα, ὅπερ πάσχειν ἡ ἀκτὶς οὐ πέφυκεν, οἰήσῃ; τάχα δὲ, καὶ εἴ τις τὸ τοῦ ἡλίου σῶμα διαγράφοι, ἀποσχίζειν καὶ διαιρεῖν τοῦ φωτὸς τὸν ἥλιον; ἢ πεπυρακτωμένον σίδηρον ὁρῶν, ἄν πέρ τις καταχέοι ὕδατι, ὑπολήψῃ συναπεσβέσθαι καὶ συνεφθάρθαι τῷ πυρὶ καὶ τὸν σίδηρον, ὃς οὐδαμῶς φύσιν ἔλαχεν ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ καὶ ὑγροῦ παραβλάπτεσθαι, τοὐναντίον δὲ μᾶλλον στομοῦσθαι καὶ ῥώννυσθαι; ἀλλ' ἐχρῆν σε, καὶ τούτοις ἐπιστημονικῶς καὶ ἐμφρόνως ἐπιβάλλειν, καὶ ὡς ἔχουσι φύσεως ταῖς

ἀληθείαις ἑπόμενον δοξάζειν, εἶτα ὡς ἐξ ἀμυδρῶν ἐμφάσεων τῶν παραδειγμάτων τούτων, καὶ περὶ τῶν προκειμένων ἐννοεῖν, ὅτι οὔτε συμπεριγραφήσεται ὁ λόγος τῇ σαρκὶ, οὔτε γραφομένης ὁ πάντα πληρῶν διαιρεθήσεται· φανερὸν οὖν ἐκ πλείστων, ὡς τὰ παρ' αὐτῷ δογματιζόμενα, ληρήματα μᾶλλον ἢ δόγματα φαίνεται· κολοιῶν γὰρ καὶ βατράχων ἀσημότερα φθέγγεται, καὶ ἰχθύων ἀφωνίᾳ καὶ δρυῶν ἀναισθησίᾳ παραπλήσια τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα δεδυσφημηκὼς κατὰ Χριστοῦ τε καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως ἐπιφέρει.

λη. „ Ἀδύνατον γάρ ἐστιν εἰκόνα εἶναι τὴν μὴ δηλοῦσαν τὴν μορφὴν χα-
„ ρακτῆρος τοῦ πρωτοτύπου αὐτῆς προσώπου ὁποῖόν ἐστιν. „ Οὐκοῦν εἰ μὲν ἔχοι μορφὴν ὁ Χριστὸς καὶ χαρακτῆρα, εὐλόγως δὴ μάλα καὶ εὐσεβῶς χαρακτηρίσει αὐτὸν ἡ ἰδία εἰκών· εἰ δὲ οὐ χαρακτηρίσει, ἄμορφος καὶ ἀχαρακτήριστος καὶ ἀπρόσωπος· ταυτὸν δὲ εἰπεῖν, καὶ ἀνυπόστατος ὁ Χριστός· τοῦτο γὰρ αὐτῷ ὁ λόγος συνάγειν βούλεται· ἐξ οὖν τῶν λόγων αὐτοῦ δικαιωθήσεται, καὶ ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ κατακριθήσεται· εἰ γὰρ ἀδύνατον καὶ εἰκόνα εἶναι τὴν μὴ δηλοῦσαν τὴν μορφὴν, καὶ χαρακτῆρα τοῦ πρωτοτύπου αὐτῆς προσώπου, ἡ τὸν Χριστὸν ἡμῖν ἐμφανίζουσα εἰκὼν καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ παρὰ χριστιανοῖς γεγενημένη, καὶ ἡ ἐπιγραφὴ κατασφραγίζει τὴν ἀλήθειαν ἐξ ἅπαντος, τὴν μορφὴν καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς πρωτοτύπου, πρὸς αὐτὸ γὰρ τετύπωται, ἡμῖν δηλοῦσα· ἤδη δὲ καὶ ἡ περὶ αὐτὰ θεωρουμένη σχέσις, κρατύνει τοῦ λόγου τὸ ἀληθές· καὶ εἰ μὴ τὸν Χριστὸν ἡ εἰκὼν αὐτοῦ χαρακτηρίσει, οὐδὲ ἄλλου μορφὴν δηλώσει, πολλοῦ γε δεῖ· πῶς γὰρ ἂν τὸν, οὗ περ οὐκ ἔστιν εἰκὼν, χαρακτηρίσειεν; οὐδὲ γὰρ ἄλλου εἰκὼν ἄλλῳ ἀφομοιωθήσεται· ὡς οὐδὲ ἡ ἐν τῷ κηρῷ σφραγὶς ἀλλοτρίᾳ γλυφῇ ἐναρμοσθήσεται· οὗτος τοίνυν, ἡνίκα περιεῖλε τὴν Χριστοῦ εἰκόνα, πάντως δή που ὡς οὐκ ἔχουσαν ὃ παραστήσει καὶ δηλώσει πρόσωπον, οὐδὲ πρωτότυπον ὃ χαρακτηρίσει, τοῦτ' ἔδρασεν· ἀνάγκη οὖν καὶ μὴ βουλόμενον ὁμολογεῖν ἐκ τῶν οἰκείων ὁρμώμενον λόγων, ἀπρόσωπον καὶ ἄμορφον καὶ ἀχαρακτήριστον εἶναι τὸν Χριστόν· οὕτω δὲ καὶ ἀνυπόστατον· διὸ καὶ τὸν γράφοντα ἐν αἰτίαις ποιῶν κατῃκίζετο, ὡς οὐ προκειμένην μορφὴν, οὐδὲ ὑποστὰν πρόσωπον εἰκονίζοντα· διὰ δὴ τοῦτο καὶ εἰδώλου προσηγορίαν τοῖς ἱεροῖς τοῦ Χριστοῦ ὁμοιώμασιν ἀπονεῖμαι τετόλμηκεν ἀνοσιώτατα, ταύτῃ τὸ ἀπρόσωπον, μᾶλλον δὲ τὸ ἀνυπόστατον αὐτοῦ καθοριζόμενος· εἴ γε εἴδωλον φασὶν εἶναι, τῶν μηδαμῶς προϋφεστώτων ἀνάπλασμα οὐχ' ὁμοίωμα, οὐ γὰρ ἔχει σχέσιν πρὸς ὃ ἀφομοιωθεῖν, πλάσμα δὲ φασματῶδες καθὰ δοκεῖ τῷ πλαστογραφοῦντι διαμορφούμενον ἀλογώτατα.

Ἀλλὰ τὰ μὲν τοιαῦτα δόγματα, τῆς ἐκείνου ἠρτήσθω φρενὸς ὃς οὐδ' ὁπωσοῦν ἐνταῦθα ἐπὶ Χριστοῦ διδόναι μορφὴν ἔδοξεν· ὁ δέ γε θεσπέσιος ἀπόστολος τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον διασαφῶν, πρὸς τῇ μιᾷ τουτέστι τῇ θείᾳ
„ καὶ ἑτέραν μορφὴν τὴν τοῦ δούλου ἡμῖν εἰσκεκόμικε, καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀν-
„ θρώπου τὸν Χριστὸν γενόμενον, καὶ σχήματι εὑρισκόμενον ὡς ἄνθρωπον· „

διόπερ οἱ πειθόμενοι Παύλῳ, καὶ ὁμολογοῦντες δύο μορφὰς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, δι' ὧν αἱ κατ' αὐτὸν φύσεις δηλοῦνται, καὶ τὸν ὁμοιοπαθῆ ἡμῖν ἄνθρωπον καὶ ὡσαύτως ἐσχηματισμένον, περιγραπτὸν ἐπιστάμεθα· τὸν δὲ, οὐδὲ τὸ σχῆμα τὸ ἀνθρώπειον εἰς περιγραφῆς ἔννοιαν ἤγαγεν, οὐδὲ τῷ θείῳ Πέτρῳ προσέσχε λέγοντι " ὅτι ὁ θεὸς τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν ἐδόξασε· ,, καὶ δεδογμάτισται αὐτῷ καὶ παῖς ἄμορφος καὶ ἀπρόσωπος· τί δὲ αὐτῷ ὁ νῶτος αἵ τε σιαγόνες ἐνομίσθησαν, ὁ μὲν εἰς μάστιγας, αἱ δὲ διδόμεναι εἰς ῥαπίσματα, ἥ τε διαιρεθεῖσα θεία πλευρὰ, καὶ τῶν ἥλων αἱ διατρήσεις; ἀλλὰ ταῦτα μὲν λῆρος αὐτῷ καὶ μάτην εἰρημένα· τάχα γὰρ κἀν τούτοις τὸν αὐτοῦ Εὐσέβιον ἔσχε διδάσκαλον, κενολογοῦντα ὅλην διόλου μεταβεβλῆσθαι τὴν κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπείαν μορφὴν, καὶ μηδαμῶς ἐν τῇ καθ' ἑαυτὴν μένουσαν ἰδιότητι· ἐπεὶ δὲ ἔγνω ὡς οὐδεὶς τῶν εὐσεβούντων τῶν εἰκαίων αὐτοῦ ἀνέξεται ληρημάτων, τοῖς λόγοις χαίρειν φράσας, ἐπὶ τὸ ἔργον ἐχώρει, φανερὸν ἑαυτὸν καταστήσας τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ἀνελόμενον μάχην, ἐξ οὗ διὰ πάσης μηχανῆς καὶ πείρας ἤχθη, καὶ αὐτὸ τὸ ἀρχέτυπον τῇ εἰκόνι συνεξυβρίσειν τε ἅμα καὶ συγκαθαιρήσειν, καὶ τὴν μνήμην περιαιρήσειν· ἐπειδὴ βαρὺς αὐτῷ ἦν ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος· εἶτα ὥσπερ συναισθόμενος ἑαυτοῦ, ὡς ἀπρόσωπον καὶ ἀνυπόστατον ἀποφαίνει τὸν Χριστὸν, οἷα οἱ ἐκ φρενίτιδος ἀνενέγκαντες, καὶ οἱ ἐκ μανίας καταστάντες, εἰς ἑαυτὸν ἐπάνεισι, καὶ ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπανέρχεται, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ πρόσωπον χωρεῖ καὶ φησίν.

λθ. Οὐ δυνατὸν γὰρ ἐπὶ τοῦ ἐκ δύο φύσεων ἐν ἑνὶ προσώπῳ ὄντος, ἐπὶ τῆς μιᾶς φύσεως πρόσωπον εἰκονίζειν, καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς ἀπρόσωπον τυγχάνειν. Ἔτι τοῖς ἑαυτοῦ συνίσταται δόγμασιν, οὐκέτι κατὰ τὸν προλαβόντα τρόπον· ἐντεῦθεν γὰρ ἀποδύεται τὸ τῆς ψεύσεως σχῆμα, καὶ ὥσπερ ἐπιλαθόμενος ἑαυτοῦ, τῶν μὲν προτέρων ὑπερορᾷ πλασμάτων, ἀποφαίνεται δὲ λοιπὸν τὰ δοκοῦντα· οὐ κατὰ λογικὴν μέθοδον προερχόμενος, οὐ κατὰ γραφικὴν ἢ πατρικὴν ἀπόδειξιν τὸν λόγον ποιούμενος, ἀλλ' ἅπερ αὐτῷ ἡ ἐξουσία ἐπέτρεπε, καὶ ἡ τοῦ νοὸς σαθρότης, καὶ τῆς γαστρὸς ἡ παχύτης, καὶ τῶν ἐμέτων ἡ ἀκαθαρσία, καὶ τῆς κοπρίας ἡ ὑπάλειψις, ἔτι καὶ τῶν ἐγκοσμίων καὶ χαμαὶ ἐρχομένων ἡ ἄμετρος προσπάθεια, ἐφ' οἷς δοξάζεσθαι καὶ ἐντρυφᾶν ᾤετο, θαῤῥούντως δογματίζει· ὡς μὲν οὖν εἰκαίους καὶ λέσχης ἐμπλέους ἡμῖν ἐπαντλεῖ λόγους, παντί που δῆλον· ὅμως οὐκ ἀποκνητέον τῇ τούτων ἀπαιδευσίᾳ εὐκαίρως καὶ ἀκαίρως ἀντικαθίστασθαι· οὐδὲν γὰρ κωλύει καὶ νῦν ἐκ τῆς τῶν λόγων αὐτοῦ ὑποθέσεως ὡρμημένους, πάλιν εἰς ἀντίφασιν αὐτὸν περιάγειν, καὶ ἑαυτῷ προφανῶς ἀντικαθιστάμενον δεῖξαι· ῥητέον γὰρ, ὅτι ἐπειδὴ προσώπου ἑνὸς ὄντος, ἔφησεν ἀδύνατον εἶναι εἰκονίζεσθαι τὸν Χριστὸν, κατὰ τὴν ἑτέραν τῶν φύσεων, καὶ βεβαιοῖ τοῦτο φάσκων μετὰ βραχέα, ὅτι ἡ εἰκὼν, προσώπου ἐστὶν εἰκὼν, καὶ ταύτῃ τὴν θείαν φύσιν ἀπρόσωπον ὡς ἀπερίγραπτον τυγχάνειν, πάντως ἵνα ἡ ἀκόλουθος τῷ λόγῳ ἀντίθεσις φυλαχθῇ, καὶ ἐκ τοῦ ἀνεικόνιστον δοξάζειν τὸν Χριστὸν, ἀπρόσωπον ὡσαύτως

ἐπὶ τῆς ἑτέρας τῶν φύσεων αὐτὸν εἰσαγάγοι· καὶ τοῦτό ἐστι πάλιν ἀδύνατον· ἔλεξε γὰρ ἂν βιασθεὶς κἀνταῦθα, ὅτι οὐ δυνατὸν ἐπὶ τοῦ ἐκ δύο φύσεων ἐν ἑνὶ ϖροσώπῳ ὄντος, ἐϖὶ τῆς μιᾶς φύσεως ϖρόσωπον ἀνεικόνιστον εἶναι, καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς ἀπρόσωπον τυγχάνειν, καὶ ψιλὸν μόνον θεὸν νοεῖσθαι τὸν Χριστὸν, καὶ ἐπὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μόνης πρόσωπον διδόναι, καὶ μὴ εἰκονίζειν αὐτόν· καθὸ τὸ ἀνεικόνιστον, ϖροσώπου ἐστὶν ἀνεικόνιστον· καὶ ἡ σὰρξ ἐστὶ περιγραπτή· οὕτως οὖν ἐπὶ τοῖς ϖροειρημένοις αὐτῷ ἀτόϖοις, ὁμοίως καὶ τὰ νῦν ἀναφαινόμενα ἄτοπα· καὶ γὰρ τὸ ἀμφίκρημνον οὐκ ἐξέκλινε, ταῖς τῶν οἰκείων λόγων συνδούμενος ἄρκυσιν· ἐϖεὶ ἐδέησέ γε καὶ μὴ βουλομένῳ αὐτῷ, καίτοι ϖολλὰ ϖερὶ τοῦ ἀϖεριγράπτου καμόντι, καὶ κενολογήσαντι ϖλείονα, περιγραπτὸν ὁμολογῆσαι τὸν λόγον, ἵνα μὴ ϖρόσωπον ἰδικῶς ἐπὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ εἰσάγοι μόνης, καὶ ἡ σὰρξ καταλειφθῇ ἀπρόσωϖος· ἢ ϖάντως γε λελείψεται ἀόρατον αὐτὸν οἴεσθαι καὶ ἀναφῆ καὶ ἀπαθῆ, καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν μὴ δὲ σάρκα ἀνειληφέναι· καὶ ϖῶς ἐκφεύξεται τὸ τῆς δοκήσεως καὶ φαντασίας βλάσφημον; τοῦτο δὴ τὸ ϖρόσωπον καὶ τὴν ὑϖόστασιν ἁϖλῆν μὲν τέως οὐ λέγει εἶναι· ἢ γὰρ ἂν τὸ ϖᾶν τῆς οἰκονομίας ἀνεῖλεν, ὅϖερ νῦν ἄντικρυς εἰπεῖν δέδοικεν, ὡς ἂν ἐκφανείη πάντα κυκῶν καὶ κατασείων τὰ καθ' ἡμᾶς μυστήρια· τὸ γὰρ φύσει ἁϖλοῦν, οὔτε ὁρᾶσθαι, οὔτε εἰδοϖοιεῖσθαι, οὔτε ϖάσχειν τί καθ' ὀντιναοῦν τρόπον πέφυκεν· ἀπαθὲς γὰρ καὶ ἄφθαρτον καὶ πάντη ἄληπτον καὶ ἀπερινόητον· τοῦτο δὲ τί ἂν εἴη ἄλλο ἢ θεός; τοῦτο οὖν οὐ λέγει, σύνθετον δὲ καὶ αὐτὸς αὐτῆς ὡμολόγησεν, εἰπὼν ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι, κἂν ταμιεύηται νῦν ὃν δοκεῖ τρόπον συνθέσεως· τεχνάζεται γὰρ διὰ τῆς μιᾶς τοῦ ἀπεριγράπτου φωνῆς, καὶ τἄλλα πάντα ἀνελεῖν ἰδιώματα.

Σύνθετον δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων αὐτὴν φαμὲν ἡμεῖς, καθὰ δὴ οἱ θεηγόροι διδάσκουσι φάσκοντες " προελθὼν δὲ θεὸς μετὰ τῆς ϖροσλήψεως, ἓν ἐκ δύο „ τῶν ἐναντίων, σαρκός τε φημὶ καὶ ϖνεύματος· „ ἀδύνατον γὰρ δύο φύσεις εἰς ἑνός τινος ὕπαρξιν συνερχομένας, μὴ εἶναι ἐναντίας καὶ διαφόρους, ὧν τὸ διάφορον, καὶ ὁ ἀριθμὸς ϖαρίστησιν· οἷς γὰρ συντεθεῖσιν ὁ ἀριθμὸς ἐπιφημισθείη, τὸ ἑτεροφυὲς τῶν ἠριθμημένων εἰσήγαγεν· εἰ γὰρ ταυτὸν εἶεν, οὐ δύο ἂν εἶεν, ἀλλὰ μία· ϖῶς γὰρ ἐϖὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς σύνθεσιν γενέσθαι δυνατόν; ἡ γὰρ σύνθεσις, τὸ διάφορον τῶν συντρεχόντων, ἃ δὴ καὶ ἑτεροούσια εἶναι δηλοῖ· καὶ ϖειθέτω ταῦτα ὁ λέγων· " οὔϖω ἦν κρᾶμα ἐξ ἀμφοτέρων, „ οὐδέ τις μίξις τῶν ἐναντίων· „ περὶ τοῦ ἀνθρωπείου φιλοσοφῶν συγκρίματος, καὶ τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον δημιουργίας, ἐξ ἀοράτου καὶ ὁρατῆς φύσεως διαπλασθέντα, τῶν ἐναντίων ἀλλήλοις κειμένων προδήλως· τί δὴ οὖν σύνθετον λέγων τὴν ὑπόστασιν, μὴ καὶ τὰ πρόσφορα τῶν ἐν αὐτῇ θεωρουμένων, εὐγνωμόνως καὶ οἰκείως ἀποδέδωκεν; εἰ γὰρ ἐναντίον τὸ ὁρατὸν τῷ ἀοράτῳ, καὶ τὸ ἁπτὸν τῷ ἀναφεῖ, καὶ τὸ φθαρτὸν τῷ ἀφθάρτῳ, καὶ τὸ παθητὸν τῷ ἀπαθεῖ, καὶ εἴ τι τούτοις ὁμοίως ἀλλήλοις ἀντίκειται, καὶ περὶ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ θεωροῦνται, ὅτου δὴ χάριν μὴ καὶ ἡ ἑτέρα ἀντίθεσις ἐϖ'

αὐτῷ θεωρηθήσεται· τὸ περιγραπτὸν λέγω καὶ ἀπερίγραπτον; ἀπερίγραπτον γὰρ εἰσφέρων τὴν σάρκα, οὐδὲν ἕτερον λέγει ἢ ὅτι οὐδὲν διοίσει ἡ θεία φύσις τῆς ἀνθρωπίνης, ἢ τὸ ἄκτιστον τοῦ κτιστοῦ· εἰς ταὐτὸν γὰρ φέρει ἀμφότερα, καὶ περισσὸν αὐτῷ καὶ ἄκαιρον τῶν δύο φύσεων τὸν λόγον προχειρίζεσθαι· εἰ μὴ γὰρ ἑκατέρα τῶν φύσεων τὰ οἰκεῖα καὶ ὃ πέφυκεν αὐτὴ, ἀποδοθείη γνωριζομένη ταῖς ἰδιότησι, ποῦ ἡμῖν φανήσονται αἱ ἐναντίαι καὶ φυσικαὶ διαφοραὶ καὶ οὐσιώδεις ποιότητες; καὶ εὑρεθήσεται ἓν καὶ ταὐτὸν τὰ ἐναντία, ὅπερ ἀδύνατον.

μ. Ἀρειανῶν ταῦτα καὶ Ἀπολιναρίου καὶ Εὐτυχοῦς, καὶ τῆς συγχυτικῆς καὶ ἀκεφάλου μοίρας τὰ φάσματα καὶ σοφίσματα, ὧν τινὰ παρατεθέντα, ὅσον διοίσει τῶν ἐκείνου, ἐμφανιεῖ· ὧδε γὰρ ἔχει. ⸖ Ὥστε σάρκα λέγοντες, οὐ τὸ ⸖ οἰκεῖον ἔχουσαν πρόσωπον ἀλλὰ τὸ τοῦ θεοῦ, θεὸν ἐν τῇ θεϊκῇ δόξῃ κη- ⸖ ρύσσομεν. Καὶ αὖθις· εἰ γὰρ ὁ ἐκ τῆς παρθένου εἷς κύριος ὠνόμασται, ⸖ καὶ αὐτός ἐστι δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, μία φύσις ἐστὶν, ἐπειδὴ πρόσωπον ⸖ ἓν οὐκ ἔχον εἰς δύο διαίρεσιν· ἐπεὶ μὴ δὲ ἰδία φύσις σώματος, καὶ ἰδία ⸖ φύσις ἡ θεότης κατὰ τὴν σάρκα· ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος μία φύσις, οὕτως καὶ ⸖ ὁ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος Χριστός. ⸖ Ἐπεὶ οὖν τούτοις συμφθέγγεται, ἀκόλουθον ἦν αὐτῷ καὶ μίαν φύσιν λέγειν συγκειμένην ἐξ ἀμφοῖν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἵνα συνεξαμαρτάνων αὐτοῖς τῇ ἀσεβείᾳ μὴ καθυφῇ· τούτων γὰρ τὸ ἄθεον ὄντως καὶ βλάσφημον νοσῶν, τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ πολυάνθρωπον ἱερὰν σύνοδον ἀθετῆσαι ἐσπούδασεν, ἥ τις τὸν περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ὑποστάσεως καὶ τῶν κατ' αὐτὸν φύσεων λόγον, θείῳ πνεύματι κεκινημένη διετράνωσε, σαφέστερον καὶ ἐκδηλότερον τὸ τῆς θείας οἰκονομίας μυστήριον ἡμῖν διακηρύξασα.

Προσεκτέον γὰρ πρότερον, ὅτι ἐκ δύο μὲν φύσεων ἐνταῦθα δογματίζει τὸν Χριστόν· οὐκ οἶδ' ὅπως, ὁ μὴ δὲ μίαν αὐτῷ μορφὴν πρὸ μικροῦ συγχωρῶν· ἐν δυσὶ δὲ αὐτὸν φύσεσιν, οὐδαμῶς τέως εἰπὼν φαίνεται· μή ποτ' οὖν κἀνταῦθα κατὰ τοὺς διδασκάλους αὐτοῦ, διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν, καὶ τὰς φύσεις συγχεῖ; τὸ γὰρ περιγραπτὸν περιελὼν, δηλοῦται καὶ τὰς λοιπὰς τῆς σαρκὸς ἀπαναινόμενος διαφοράς· ὁ δὲ τοῦτο λέγων, οὐδὲ τὰς τῆς θείας φύσεως φυλάξει ἰδιότητας, καὶ οὔτε περιγραπτὴν οὔτε ἀπερίγραπτον τὴν τοῦ κυρίου ὑπόστασιν δέξεται· τοιοῦτος γὰρ ὁ τῆς συγχύσεως τρόπος· οὐδ' ὁπότερόν τι τῶν ἡνωμένων δείκνυσιν εἰλικρινῶς ὂν, ἕτερον δέ τι ἀποτελῶν ὡς τὰ συνεφθαρμένα· καθὰ τοῦτο ἴδοι τις καὶ ἐπὶ τῆς τῶν τηκτῶν λεγομένων συγχύσεως, καὶ τῆς τῶν μεταλλικῶν ἑνώσεως· οὐχ' ἧττον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν ἰατρικὴν συντιθεμένων φαρμάκων, ἔτι καὶ ἐπὶ τῆς τῶν στοιχείων κατὰ τὰ σώματα συνδρομῆς· ὡς οὐδὲν καθαρῶς ἐστιν, οὔτε γὰρ μόνον πῦρ ἐστιν, οὔτε γῆ, οὔτέ τι τῶν ἄλλων· τὰ παραπλησία δὲ καὶ περὶ τῶν διπλῶν ἐνεργειῶν τῶν κατὰ Χριστὸν θεωρουμένων πεφρόνηκέ που πάντως· διὰ τὴν μίαν γὰρ ὑπόστασιν, καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐδίδου ἄν· δειχθείη δὲ καὶ οὕτως τοῖς τῆς συγχύσεως καὶ δοκήσεως καθηγησαμένοις ἑπόμενος διδασκάλοις· καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι τῆς τοῦ

ἀριθμοῦ δυάδος δυσσεβῶς καὶ κακοήθως ἐπιδραξάμενοι, ὃν οἱ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ ὀρθοῦ προεστηκότες λόγου, ἐπὶ τῶν δύο φύσεων εὐσεβῶς ἐπρέσβευον, καὶ εἶτα ὡς αἴτιον διαιρέσεως τῆς κατὰ Χριστὸν ὑποστάσεως προάγοντες, ὡς ἢ δύο πρόσωπα διὰ τὰς φύσεις εἰσάγεσθαι, ἢ διὰ τὸ ἓν πρόσωπον, μίαν ἐξ ἀνάγκης φύσιν δίδοσθαι, οὕτω καὶ οὗτος τῇ τοῦ ἀπεριγράπτου προσπλεκόμενος λέξει, δοκεῖ βαθέως καὶ ἄγαν κατασκευάζειν. ὡς ἢ διαιρεῖσθαι διὰ ταύτην καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ ὑπόστασιν, ἢ καὶ τὸν λόγον τῇ σαρκὶ συμπεριγράφεσθαι· ἔχει γὰρ τὰ ἐπαγόμενα οὕτως.

μα. 'Αλλ' ἢ καὶ τὸ θεῖον συμπεριγράφεσθαι ἔχει ἐν τῇ εἰκόνι ἐκείνῃ, καθὼς ἔστιν ὁ Χριστὸς ἐκ διπλότητος, ἢ ψιλὸν μόνον ἄνθρωπον νοεῖσθαι τὸν Χριστὸν, καὶ εἰκονίζειν αὐτὸν οὕτως, καθὸ ἡ εἰκὼν προσώπου ἐστὶν εἰκὼν, καὶ τὸ θεῖον ἐστὶν ἀπερίγραφον. Πῶς τοῦτο λέγει, κἂν ἔχῃ φύσεως οὕτω τὸ πρᾶγμα κἂν μή; ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὡς δοκεῖ τῇ ματαιότητι, τυραννικῶς ἀποφαίνεται, οὐδενὶ λόγῳ τῆς ἀληθείας συνηγόρῳ χρώμενος· ἡμῖν δὲ καὶ μικρῷ πρόσθεν περὶ τούτου σὺν ἀληθείᾳ εἴρηται ἤδη, ὡς ὁ θεῖος λόγος μηδὲν πεφυκὼς πάσχειν, καὶ ἐν σώματι γενόμενος, ἀπαθής γε οὐδὲν ἧττον μεμένηκε, καὶ τῶν εἰκῇ πεφλυαρημένων ὁλοτρόπως ἀπείρατος· καὶ νῦν δὲ, διὰ βραχέων εἰρήσεται· λεκτέον γὰρ, ὅτι οὐ μόνον περιγραφομένῳ τῷ σώματι ὁ λόγος οὐ συμπεριγραφήσεται, ἀλλ' οὐδὲ ἐν αὐτῷ τῷ σώματι γεγονὼς περιγέγραπται, καίτοι οὐσιωδῶς, καὶ ἀδιαστάτως αὐτῷ συνημμένῳ· καὶ τοῦτο οἶμαι μηδενὶ ἠγνοῆσθαι, εἴ τι πιστέον τοῖς εὐαγγελισαμένοις ἡμῖν τὰ ἐπὶ τῇ θείᾳ πεπραγμένα συγκαταβάσει· πῶς γὰρ ἀληθεύσει ὁ μέγας Ἰωάννης τῇ ἀληθείᾳ μαρτυρῶν καὶ λέγων " μέσος ὑμῶν ἕστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε ,, τὸν οὔπω παρόντα σωματικῶς αἰνιττόμενος; αὐτός τε ὁ σωτὴρ ἡ ἀλήθεια· " πρὸ τοῦ σε ,, Φίλιππον φωνῆσαι ὄντα ὑπὸ τὴν συκῆν εἶδόν σε ,, τῷ Ναθαναὴλ προσφθεγγόμενος, καὶ τοῖς μαθηταῖς πόῤῥω τῆς Βηθανίας σωματικῶς συναυλιζόμενος· τόν γε Λαζάρου θάνατον ἀνακοινούμενος, συνεῖναί τε αὐτοῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος ἐπαγγελλόμενος.

Τί χρὴ ἀπαριθμεῖσθαι τὰ πλείονα; ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ἐκεῖ εἶναι ἐν μέσῳ αὐτῶν καθυπισχνεῖται· πανταχοῦ δὲ οἱ συνηγμένοι, πανταχοῦ ἄρα καὶ αὐτὸς ἔσται· καὶ ὅπως εἰς προὖπτον ἅπασι πρόκειται, ὡς κατὰ τὴν ἀνέκφραστον καὶ ἀπόῤῥητον θείαν φύσιν, καθ' ἣ πανταχοῦ καὶ ὑπὲρ ταῦτα νοεῖται· καὶ γάρ που διαγορεύει τὰ λόγια· " μὴ οὐχὶ τὸν ,, οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει κύριος; καὶ αὖθις· θεὸς ἐγγίζων ,, ἐγώ εἰμι, λέγει κύριος, καὶ οὐχὶ θεὸς πόῤῥωθεν· καὶ πνεῦμα κυρίου πεπλή- ,, ρωκε τὴν οἰκουμένην· καὶ ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου καὶ ἀπὸ τοῦ ,, προσώπου σου ποῦ φύγω; καὶ αὐτὸς μὲν πᾶσι πάρεστιν, οὐ πάντα δὲ αὐτῷ ,, πάρεστιν, οἱ θεολόγοι φασίν· ,, ἐξ ὧν ἁπάντων δηλοῦται τὸ θεϊκῶς πᾶσι παρεῖναι, οὐ γὰρ δὴ σωματικῶς πανταχοῦ παρῆν συνηγμένοις αὐτοῖς· οὐδὲ ἐν ᾧ ἔφασκον οἱ μαθηταὶ " ἐν τῷ ὀνόματί σου τὰ δαιμόνια ἡμῖν ὑποτάσσεται ,,

ἑτέρωθι γὰρ ἔν τινι τόπῳ τὸ σῶμα ἐφαίνετο· σαφὲς οὖν ὅτι οὐ περιγέγραπτο ἐν τῷ σώματι, ἡ δὲ τοῦ ὀνόματος παναλκὴς καὶ ἀκατάληπτος δύναμις ἐνήργει πανταχοῦ τὰ τεράστια· οὐ προφητικῇ δὲ προγνώσει καὶ χάριτι ἅπαξ, τοιαῦτα τὲ ἔπραττε καὶ τοῖς μαθηταῖς προὔλεγεν· ὥσπερ βλέπων τὰ ἔμπροσθεν, ὡς θεὸς δὲ παρὼν ἅπασιν, οὐδὲ ἐνεργείᾳ ψιλῇ, κατά τινας τῶν πάλαι τὰ τοιαῦτα ληρωδησάντων, κενῶσαι μὲν τοὺς οὐρανοὺς τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς θείας σαρκώσεως, εἶναί τε οὐσιωδῶς σὺν ἡμῖν, ἐνεργείᾳ δὲ καὶ ἀξίᾳ μόνῃ πρὸς τὸν θεὸν καὶ πατέρα· ἐπεὶ ἕτερον οὐσίαν καὶ ἄλλο ἐνέργειαν ὥσπερ ἐπὶ τῶν σωματικῶς θεωρουμένων, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ θείου λόγου ἐτίθεντο· ὅπερ τοῖς εὐσεβέσιν ἀπείρηται· ἐπὶ γὰρ τῶν ἁπλῶν καὶ ἀσωμάτων ἐν οὐδενὶ διαφέρειν ἴσασιν· οὐ γὰρ διοριστέον ταῦτα ἀλλήλων, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἁπλότητα νοοῖτο· οὔτε γὰρ ἡ θεία οὐσία ἀνενέργητος εἴη ἄν ποτε, οὔτε ἀνούσιος ἡ ἐνέργεια· " ὁ πατήρ μου γάρ, φησιν, ἕως ἄρτι ἐρ„ γάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι· „ ἡ μὲν γάρ, τὸ ὑπερουσίως εἶναι αὐτὸν καὶ ἀεὶ ὡσαύτως εἶναι, καὶ ἀπαρεγκλίτως ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ μονιμότητος καὶ ἱδρύσεως ἵστασθαι, δηλοῖ· ἡ δέ, τὰς ἐν τοῖς οὖσι προνοητικὰς προόδους καὶ ἀρρήτους οἰκονομίας παρίστησι, καθ' ἃς ἀνεκφοιτήτως τῆς οἰκείας ἁπλότητος προϊών, πραγματεύεται, τὴν τῶν ὅλων ἐργαζόμενος πρόνοιαν· ἀλλ' εἰ καὶ μετὰ ἀνθρώπων κεχρημάτικεν ὡς ἀληθῶς ἄνθρωπος, τῶν πατρικῶν οὐκ ἀπελείπετο κόλπων, καὶ ὁ πατὴρ ἦν ἐν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ πατρί.

Εἰ τοίνυν, καθάπερ ὁ τῆς ἀληθείας ἐφοδεύων συμπεραίνει λόγος, ἐν τῷ ἰδίῳ οὐ περιγέγραπται σώματι, ποίας ἀνοίας καὶ ἀλογίας ἔτι καὶ δυσσεβείας οὐχ' ὑπεροίσει μέτρον, τὸ λέγειν συμπεριγράφεσθαι περιγραφομένῳ τὸν λόγον τῷ σώματι, ἀπεριγράπτου δὲ τοῦ θείου ὄντος λόγου; συμπαραληφθῆναι γὰρ δεῖ καὶ τῶν ζητουμένων τὸ σύστοιχον· καὶ ἐν ἅπασι παρόντος, τῆς μείζονος ἂν εἴη μανίας καὶ τῆς ἐσχάτης παραφροσύνης τὸ φράζειν, χωρίζεσθαι τὸν λόγον τοῦ σώματος, ἡνίκα περιγραπτὸν ὡμολόγηται· εἰ γὰρ οὐδενὸς ἄπεστι, καὶ οὐδαμόθεν ἀπολιμπάνεται, πόσῳ λέγειν ἀληθέστερον, ὅτι ἐν τῷ σώματι τῷ οἰκείῳ καὶ καθ' ὑπόστασιν αὐτῷ ἡνωμένῳ, καὶ περιγραπτῷ γε ὄντι, ἀεὶ πάρεστιν, ἵν' ἅμα καὶ κατὰ ταὐτὸν ἡ ἐπ' ἀμφοῖν τῶν ἀσεβῶν ἄτοπος καὶ παράλογος διελέγχηται φιλονεικία; εἰ μὲν γὰρ ἡ κτίσις ἡ σύμπασα ᾗ πάρεστιν ὡς θεὸς ἀπεριγράπτως, ἦν ἀπερίγραπτος, ἐξήνυεν ἄν τι ἴσως ὁ λόγος αὐτῷ· εἰ δὲ πάντα περιγραπτά ἐστι, τίνος ἕνεκεν ἡ ἀνούστατος αὕτη καὶ ψυχρὰ ἔνστασις, τοῦ οἰκείου μόνον ὑπερορίσθαι τὸν λόγον σώματος; ὄντως ἱστὸν ἀράχνης ὑφαίνουσιν οἱ ταῦτα φρονοῦντες καὶ λέγοντες.

μβ. Τούτων δὲ οὕτως εἰρημένων, ἐπὶ τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου τρεψώμεθα· εἰ ἐκ διπλότητος πρεσβεύει εἶναι τὸν Χριστόν, εἰ ἐβούλετο σεσῶσθαι αὐτῷ ὃ περιθρυλεῖ εὔφημον καὶ κομψὸν τῆς διπλότητος ὄνομα, περιγραπτὸν κατὰ τὴν ἑτέραν τῶν φύσεων ὁμολογεῖν τὸν Χριστὸν ἔδει· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐ δίδωσιν, ἐξήπλωται αὐτῷ τὸ συνεπτυγμένον καὶ θαυμαστὸν τῆς διπλότητος· καὶ γε-

γύμνωται τῆς διπλότητος τοῦ τρόπου καὶ τῶν πανούργων αὐτοῦ σοφισμάτων· τοιαύτη δὲ ἡ ἀλαζονεία καὶ φιλαυτία, τὰ πέρα τοῦ μέτρου κενεμβατοῦσα περιαθρεῖν· ὧν δὲ ἐφεῖται διατεκμαίρεσθαι καὶ διασκοπεῖσθαι, διαμαρτάνειν περιφανῶς· ἐχρῆν γὰρ ἐξ ὧν αὐτὸς προῆγε λόγων, προαισθέσθαί γε καὶ συνιέναι, ὅτι αὐτῷ ἐκεῖθεν ἐκβήσεται· ἐκ διπλότητος δοξάζει τὸν Χριστόν· ταύτῃ γοῦν καὶ σύνθετος ἔσται πάντως· εἰ γὰρ τὸ ἁπλοῦν ἀσύνθετον, τὸ ἐκ διπλότητος σύνθετον· τί οὖν τὸ περιϊστάμενον; εἰ ἀπερίγραπτον τὸ θεῖον, διότι ἁπλοῦν καὶ ἀσύνθετον, τὸ ἐκ διπλότητος καὶ σύνθετον, τί ἐστι; ἔφησεν ἂν πάντως καὶ μὴ βουλόμενος περιγραπτόν· ἄλλως τε δὲ αὐτὴ ἡ τῆς συνθέσεως ἔννοια, τὴν περιγραφὴν ἡμῖν ἐκ παντὸς ὑποτίθεται· οὕτως πανταχοῦ καὶ τῷ ὀρθῷ λόγῳ καὶ ἑαυτῷ ἀπομαχόμενος δείκνυται· καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς ἐκείνου λόγους λελέχθω· δοκεῖ γὰρ κατειληφέναι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, μὴ δὲ τὰ ἐν ποσὶν εἰδὼς ἢ βλέπων· καθάπαξ γὰρ τῆς εὐθείας καὶ βασιλικῆς ἀπονενευκὼς τρίβου, ἐπὶ τοὺς ἐφ' ἑκάτερά πως ἀποκεκλικότας κρημνοὺς ἵεται.

Βούλεται οὖν τοὺς ἀκροωμένους ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν λόγων ἠγμένους, δυοῖν ἑλέσθαι τὸ ἕτερον· ἢ γὰρ γράφοντας τὸν Χριστὸν, ἀναγκασθῆναι διπλῷ τῷ δοκοῦντι περιπεσεῖν ἁμαρτήματι· ἤτοι συμπεριγράφειν τὸ θεῖον τῇ εἰκόνι, διὰ τὸ ἓν πρόσωπον, ὅπερ ἐκ διπλότητος, ὥς φησίν, ἐστιν· ἤτοι ψιλὸν μόνον ἄνθρωπον νοεῖσθαι τὸν Χριστὸν, καὶ τῇ Νεστορίου συμφέρεσθαι φρενοβλαβείᾳ· ἢ ταῦτα διαφυγεῖν αἱρουμένους, μὴ γράφειν αὐτὸν, ἵνα τῇ ἐκείνου κακοδοξίᾳ περιπέσοιεν· ταὐτὸν δὲ εἰπεῖν, τῇ φαντασιώδει καὶ ἀντιπάλῳ μοίρᾳ, τῶν ἐκ διαμέτρου λέγω τῆς ἀληθείας ἀποσφαλέντων, ἧς ὅλος θερμῶς περιεχόμενος γίνεται, τὸ μὲν ἐκ διπλότητος λέγων· τὸ δὲ ἐν διπλότητι, ἤγουν ἐν δυσὶ φύσεσι τὸν Χριστὸν εἶναι, πανταχοῦ παραιτούμενος· καὶ οὕτως ἐξ ἑνός γέ του τρόπου ὁ τῆς θείας σαρκώσεως παραβλάπτοιτο λόγος· ὧν περ ἡ ἐκκλησία διαφυγοῦσα τὰ ἄτοπα, καὶ τὴν ἐπὶ θάτερα θεοπρεπῶς παρατροπὴν ἐκκλίνασα, καὶ τὴν μέσην ὥσπερ καὶ κατ' εὐθὺ ἰοῦσα ὁδὸν, μόνης ἔχεται τῆς ἀληθείας, ὀρθοδόξως καὶ εὐσεβῶς τὴν κατὰ Χριστὸν οἰκονομίαν ὁμολογοῦσά τε καὶ περιέπουσα· ἀλλὰ ταῦτα δογματίζων δῆλός ἐστιν ὅμοιόν τι ποιῶν, ὡς εἴ τις ἰδὼν δακτυλίῳ χρυσῷ, φέρε εἰπεῖν, ἐκσφραγίσματα πλείονα ἐν κηρῷ ἀποτυπούμενα, ἐνίστατο λέγων, ἢ τὸν χρυσὸν τῷ κηρῷ συνανακεκρᾶσθαι καὶ συναναμεμίχθαι ἐναποματτόμενον τὰ χαράγματα, ἢ πάντως γε τὴν ἐγκεχαραγμένην ἐν τῷ δακτυλίῳ γραφὴν, διΐστασθαι ἀπ' αὐτοῦ καὶ μερίζεσθαι· ἢ ὡς ἄν τις τὸ πῦρ εἰκονιζόμενον θεάσοιτο, καθὰ πολλάκις ὁρῶμεν τροχούς τινας πυρώδεις, καὶ φλόγας πυρὸς ἀναπτομένας, καὶ τοῖς χερουβὶμ συνδιαγραφομένας· καθ' ἃς οἱ θεολόγοι ἀγγελοφανείας εἶδον, πάντως καὶ τὴν ἐμπύριον συμπεριγεγράφθαι τῇ ὕλῃ δόξει θερμότητα, ἢ κεχωρίσθαι τὸ πῦρ τῆς οἰκείας καὶ οὐσιώδους ποιότητος εἰκονιζόμενον· ὡς οὖν ταῦτα φρονεῖν καὶ λέγειν ἀνόητον καὶ ἀδύνατον, ἀνοητότερον ἐκεῖνο καὶ ἀδυνατώτερον· ἀσυνέτου γὰρ ταυτὶ καὶ ἐξεστηκυίας φρενὸς ἀποβράσματα· εἰ γὰρ οὐδὲν τὰ εἰρημένα εἰς τὴν ἑαυτῶν φύσιν

πάθοιεν, πῶς ὅ γε ὑπερφυὴς καὶ ἀπαθὴς λόγος, ἢ συμπεριγραφήσεται τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ, ἢ γραφομένης διαστήσεται, ἢ ἕτερόν τι τοιοῦτον πείσεται, εἴπερ οὐδὲ ἐν τῇ παναγίᾳ αὐτοῦ σαρκὶ ᾗ οὐσιωδῶς ἥνωται, περιγέγραπται; ἐχρῆν δὲ συνιδεῖν καὶ πεπεῖσθαι τὸν σοφὸν τοῖς χριστιανῶν ἑπόμενον δόγμασιν, ὅτι περ ὁ θεῖος λόγος σῶσαι τὸ καθ' ἡμᾶς γένος διὰ τῆς σωτηρίου αὐτοῦ ἐπιφανείας βουλόμενος, ἐν τῇ ἑαυτοῦ ὑποστάσει ἀῤῥήτως καὶ ὑπὲρ λόγον, ὅλη ὅλῳ ἑαυτῷ τὴν περιγραπτὴν δὴ ταύτην καὶ γραπτὴν ἡμῶν φύσιν καὶ εἰκονιζομένην προσειληφὼς ἥνωσεν, ἥ τις καὶ μετὰ τὴν πρόσληψιν περιγραφομένη καὶ γραφομένη εἰς ἀεὶ διασώζεται· εἰ γὰρ τὸ περιγραπτὸν τοῦτο σῶμα οὐ προσείληπται, οὐδὲ σέσωσται· τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον, φασὶν οἱ θεολόγοι. Εἶτα ἐπιφέρει τοιαῦτα.

μγ. « Λέγει δὲ ὁ ποιήσας τὴν εἰκόνα ἐκείνην, ὅτι εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ « ἐστι· καὶ τὸ Χριστὸς ὄνομα γινώσκεται, ὅτι οὐ μόνον ἄνθρωπον δηλοῖ, « ἀλλὰ καὶ θεόν. » Ἔδει αὐτὸν κἂν γοῦν τοὺς οἰκείους δυσωπηθέντα λόγους, συναισθέσθαι τῆς ἀτοπίας τῶν παρ' αὐτοῦ προαγομένων· ἀλλ' ἔοικεν ἡ πλάνη καὶ τὸ ψεῦδος, καὶ ἑαυτῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἀνθίστασθαι· εἰ μὲν γὰρ ἓν ἦν τὸ ἐκ τοῦ ὀνόματος δηλούμενον, τὰς περὶ τὸ ἓν ζυγομαχούσας τῶν ἐναντίων δόξας, ὁ βραβεύων τὸ ἀσφαλὲς ἐπιὼν λόγος, καὶ γνωμῶν ταλαντεύων τὸ ἀμφίῤῥοπον, δέδωκεν ἂν τὴν νικῶσαν τῷ κρείττονι· ἢ τέλεον περιγραπτὸν ἀποφαίνων τὸ ἕν, ἢ τέλεον ἀπερίγραπτον· ἐπεὶ δὲ τῶν δύο φύσεων ὑπάρχει παραστατικὸν, καθὰ καὶ αὐτὸς ἔφησε, τίς ὁ κωλύσων λόγος, μὴ ἑκατέρᾳ τούτων τὰ οἰκεῖα καὶ προσήκοντα ἀποδίδοσθαι; ὥστε καὶ ἡνῶσθαι ἀλλήλαις, καὶ μηδετέραν ἐξεστηκέναι τῶν οὐσιωδῶς ἐν αὐταῖς θεωρουμένων, καὶ ἀτρέπτως ἐνυπαρχουσῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων, μὴ δ' αὖ διαιρεῖσθαι τῷ εἰς ἀλλήλας ἀσυγχύτως περιχωρεῖν· εἰ γὰρ περὶ ταὐτὸν ἄμφω, ἀλλ' οὐκ ἄμφω ταῦτα, ὥσπερ οὐδὲ ψυχὴ καὶ σῶμα· οὐ γὰρ εἴ τις δοίη τὸν αὐτὸν χρυσοχόον εἶναι καὶ λιθοξόον, ἤδη τὴν χρυσοχοϊκὴν εἰς τὴν λιθοξοϊκὴν περιαγάγοι· ἀλλὰ τὸν ἀριθμὸν τῆς δυάδος, εἰς μέθοδον τῆς ἑαυτοῦ δυστροπίας προχειρίζεται, καὶ κακουργεῖ περὶ τὰς φύσεις· ἵνα καὶ τὸ ἀπ' αὐτῶν συντεθὲν πρόσωπον, τέλεον παραγράψηται, καὶ ἣν περὶ αὐτὸ δόξαν ἔσχεν ἀποπλήσῃ ῥαδίως· ὁ οὖν ποιῶν τὴν εἰκόνα ἐκείνην, καὶ λέγων ὅτι Χριστοῦ ἐστιν, οἶδε μὲν καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος δηλούμενα· οἶδε δὲ καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ προσώπου γνωριζόμενα· οὐκ ἀγνοεῖ δὲ, ὅτι καὶ ἐναντία ἀλλήλοις τὰ συνελθόντα, ὧν μία ἡ ἐπιστήμη, καθὰ λέγεται· εἰδὼς τοίνυν ὅτι τὸ μὲν τούτων ἀόρατον καὶ πάντη ἄληπτον, καὶ διὰ τοῦτο ἄγραπτον καὶ ἀπερίγραπτον, εἴσεται καὶ θάτερον ὅτι ὁρατὸν καὶ καταληπτόν· ὥστε καὶ περιγραπτὸν ἐξ ἀνάγκης καὶ γραπτὸν, διὰ τὴν τῶν ἐναντίων ἀντίθεσιν· οὐ πρὸς τὸ ὅλον οὖν ἓν ὡς ὅλον ἀποβλέπων, τὸ ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν συγκείμενον· ἢ γὰρ ἂν ἴσως καί τινα ἀφορμὴν εἶχεν ὁ λόγος; ἀλλὰ τὸ ὁρώμενον μόνον ἀναθεωρῶν, ταύτῃ ποιεῖ· ἐπίσταται δὲ ὅτι ἐκ τοῦ γράφειν, οὔτε συμπεριγραφήσεται καὶ θάτερον ἐξ ἀνάγκης, οὔτε αὖ τὸ ἓν ὅλον μερι-

σθήσεται· οὐδεὶς γὰρ λόγος ὁ δρᾶσαι τοῦτο δυνάμενος· ὡς γὰρ οὐ παρὰ τὸ εἰδέναι τὸν γράφοντα, τὰ δηλούμενα διαστήσεται, οὕτως οὐδὲ παρὰ τὸ γράφειν τὸ ἕτερον, καὶ θάτερον συγγεγράψεται· ἤδη τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸν ἄνθρωπον παραδείγματος εἴρηται· τὸ τοιοῦτο δ' ἂν καὶ ἐν ἄλλοις ῥᾳδίως εὕροι τις ἄν· εἰ γάρ τις οἶδε πράγματός τινος διάφορα τὰ δηλούμενα, ἕλοιτο δὲ τούτων τὸ ἕτερον, ἆρα καὶ τῷ λοιπῷ συγχρήσοιτο; οἷον τί λέγω· ἴσμεν ὡς τὸ πῦρ διττὴν ἔχει τὴν ἀπ' αὐτοῦ προϊοῦσαν ἐνέργειαν, τὴν μὲν φωτιστικὴν, τὴν δὲ καυστικήν· εἴπερ οὖν τις τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἀπὸ τοῦ πυρὸς προσδέοιτο. διασθήσεται ἄρα, καὶ οὐχ' ἑκὼν, καὶ τῆς ἐκεῖθεν φλογώσεως εἰς πεῖραν ἰέναι· ἢ ἐάν τις πρὸς κάθαρσιν ῥύπου, ὕδατι θερμῷ προσχρήσοιτο, καὶ ψυχθήσεται πάντως ἀπ' αὐτοῦ, διότι ῥυπτικὴν καὶ ψυκτικὴν κέκτηται τὴν ἐνέργειαν· ἀλλ' οὐδεὶς ἂν τῶν νοῦν ἐχόντων ταῦτα συμφήσειεν· ἐπεὶ οὖν πρὸς ἓν ἐκεῖνος τὸ ὅλον τοῦτο τὸν Χριστὸν διασκοπῶν, ἐβούλετο καὶ τὰ ἐξ ὧν αὐτὸς, ὡς ἐν τῇ τοῦ ὅλου μνήμῃ, συνεισάγεσθαι ὁμοῦ, καὶ μηδὲν τούτων καθ' ἑαυτὸ θεωρεῖσθαι· ὡς τὰ ἑτέρῳ συμβαίνοντα, πάντως καὶ θατέρῳ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρξαι.

μδ. Εἴ ποτε Παύλου ἀκήκοεν "ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον„ τί αὐτῷ ἐντεῦθεν ἀπήντα; ἐπειδὴ κοινὸν ἀμφοῖν τῶν συνδραμουσῶν φύσεων ὄνομα Χριστὸς, ἐβιάσθη ἂν καὶ οὐκ ἐθέλων κατὰ τὰ ἴδια προβλήματα, ἐπειδὴ καὶ θεὸς δηλοῦται διὰ τοῦ ὀνόματος, ὡς ἂν μὴ διέλοιτο ἓν, καὶ τὸν λόγον αὐτὸν φύσει συνεσταυρῶσθαι ταῖς ἀληθείαις λέγειν, καὶ τὴν θείαν καὶ ἀπόρρητον οὐσίαν τῇ ἀνθρωπίνῃ συμπεπονθέναι· καὶ εἴ τις αὐτῷ καὶ τὸν θεῖον καὶ ζωοποιὸν τάφον ὑπέδειξεν, ἵνα τὴν περιτομὴν καὶ τὰ ἄλλα πάθη νῦν παρήσωμεν, εἶπεν ἂν τεθνηκέναι τὸν λόγον, καὶ τὴν θείαν καὶ ἀθάνατον φύσιν τῇ ἀνθρωπίνῃ καὶ θνητῇ πάντως συγκατορωρύχθαι· ταῦτα γὰρ αὐτῷ βούλεται, ὡς ἂν μὴ διαιρεθεῖεν αἱ φύσεις, τῷ τὴν μίαν τούτων, εἰς τὰ ἐν οἷς πάθοι, καὶ τὴν ἑτέραν δηλαδὴ συνεπάγεσθαι πάσχουσαν· τί δὲ αὐτῷ ἐδήλου τὸ " ἡμῖν δὲ εἷς „ θεὸς, ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ ὁ κύριος Ἰησοῦς „ Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ; „ ἐκ γὰρ τοῦ ἐναντίου τὰ ὅμοια αὐτῷ ἀπαντήσεται ἄτοπα· ἐπειδὴ πρὸς τῷ ἑνὶ ἐστὶ τὰ δηλούμενα. ἐφαίνετο αὐτῷ ἄρα συνδημιουργὸς τῷ λόγῳ, καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς φύσις ἐπὶ τῇ τῶν ὅλων παραγωγῇ, καὶ ἔσται ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἑαυτοῦ δημιουργός. Καὶ πάλιν τοῦ θείου Πέτρου λέγοντος " σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ „ διὰ τὸ αὐτὸ πρόβλημα εὑρεθήσεται καὶ ἡ σὰρξ τὸ τῆς θεότητος διὰ τῆς υἱϊκῆς σχέσεως, φύσει φερομένη ἀξίωμα· οἷς παραπλήσια καὶ ἕτερα πλείονα ἀναλεγόμενός τις παρὰ τῶν θείων γραφῶν εὕροι ἂν, ἃ τὴν βλασφημίαν τὴν ἐκείνου ἐξελέγξει καὶ ἀτοπίαν· τοιαῦτα δὲ καὶ νοεῖν αὐτὸν καὶ φρονεῖν, αἱ τῶν οἰκείων λόγων ἀρχαὶ, καὶ περίεργοι καὶ σφαλεραὶ ζητήσεις. ἡμῖν ὑποτίθενται· καὶ ταῦτα ἀτέχνως καὶ ἁπλῶς, οὐ τρόπῳ τινὶ οἰκειώσεως ἢ ἀντιδόσεως δογματίζοντα, κατὰ τὸν διδασκαλικὸν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας λόγον.

με. Ἐπεὶ δὲ ἀδολεσχοῦντι καὶ ταυτοεποῦντι, συναδολεσχεῖν προὐθέμεθα τοῖς ἐπιφερομένοις αὐτῷ, καὶ τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν διεξιόντι, οὕτω πάλιν προσαπαντήσωμεν· ἔχει γὰρ ὧδε. ⸗ Καὶ πῶς τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ὄνομα, ⸗ τὴν θείαν φύσιν σημαῖνον καὶ ἀνθρωπίνην, ἐπὶ τῇ εἰκόνι ἐκείνῃ ἔχομεν κα- ⸗ λέσαι, τῇ δυνατῶς ἐχούσῃ ἀνθρώπου μόνου φύσιν χαρακτηρίζειν, καὶ τὴν ⸗ θείαν καὶ ἀκατάληπτον φύσιν μή; ⸗ Τὸ πῶς, ἵνα ὡς παρόντι διαλεχθῶ, εἴ σοι τὰ τῆς ψυχῆς ὦτα μὴ κεκώφωτο, εἴ σοι τὰ νοητὰ ὄμματα μὴ ἐπεπήρωτο, εἴ σοι τὰ τῶν φρενῶν μὴ ἠλλοίωτο, καὶ τὰ τῶν λογισμῶν μὴ παρετέτραπτο, εἴ σοι τῆς θεοσεβείας οἱ ὅροι ἄτρωτοι διεφυλάσσοντο, καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἡ παράδοσις συνετετήρητο ἀλώβητος, εἰ σπινθῆρα γοῦν τινα πίστεως ἐν τῇ σεαυτοῦ συνέσχες καρδίᾳ, ἀλλὰ μὴ ἐλύττας κατὰ τῆς ἀμωμήτου καὶ ἀπλανοῦς ἡμῶν ὁμολογίας, τοῖς ἄγουσί σε ἐπὶ τὸν κρημνὸν τῆς ἀπιστίας καὶ ἀπωλείας πειθόμενος, ἐδείχθη ἄν σοι καὶ ἐκδηλότατα τὸ ζητούμενον, εἴπερ ζητούμενον ἦν, ἀλλὰ μὴ ὥσπερ ἐνέδρα τις ἢ πανουργία, ταμιευόμενον.

Καὶ ἵνα τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἀναλαβόντες εἴπωμεν, ὥσπερ ἡ σταύρωσις καὶ τὰ πάθη, Χριστοῦ λέγεται, ὡς ὁ τάφος, καὶ τὰ λοιπὰ, ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον ἀεὶ λέγωμεν, τὸ μέτριον ὑπερτρέχοντες, καὶ τῶν προσεχόντων τὰς ἀκοὰς ἀποκναίωμεν, καὶ οὐ δή που φαμὲν κατὰ σὲ, διὰ τὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ τῆς δυάδος τῶν φύσεων δήλωσιν, τὰ τῇ μίᾳ προσνεμόμενα, καὶ τῇ ἑτέρᾳ πάντως ἀπαντήσεσθαι· ὁ σταυρὸς γὰρ δυνατῶς ἔχει τὴν ἀνθρώπου φύσιν μόνην κολάζειν, ἀλλὰ Χριστοῦ σταυρὸς λέγεται· καὶ πειθέτω σε ὁ λέγων " ἐμοὶ „ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ „ Χριστοῦ· „ ἡ περιτομὴ τὴν ἀνθρώπου σάρκα διαιρεῖν δύναται· καὶ ὁ τάφος ταύτην ἐμπεριγράφειν καὶ περικλείειν καὶ ἀποκρύπτειν οἶδεν· ἀλλὰ ταῦτα πάντα, Χριστοῦ μὲν λέγεται· οὐ μὴν δὲ τούτων τι καὶ κατὰ τῆς θείας καὶ ἀνεκφράστου φύσεως, κυρίως καὶ οὐσιωδῶς εἰρήσεται, ἀκηράτου γε οὔσης καὶ ἀπαθοῦς, καὶ τῆς κατά τι γοῦν τοιαύτης ἐννοίας, ἀπηλλαγμένης παντάπασιν· εἰ γάρ που τοιοῦτόν τι ὀφθείη λεγόμενον, τῷ τῆς ἀντιδόσεως ἢ οἰκειώσεως τρόπῳ λέγεται, ὅπερ σοὶ νῦν οὐ δέδοται, ὁλοτρόπως ἠγνοημένον· πεπονθέναι δὲ Χριστὸς λέγεται, οὐχ' ᾗ θεὸς, ἀλλ' ᾗ ἄνθρωπος· καίτοι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ὑπάρχων, ἡνωμένος καθ' ὑπόστασιν· ἐπεὶ οὖν καὶ τὸ σῶμα, ὅπερ ἐξ ἡμῶν ἀνείληφε, Χριστοῦ σῶμα λέγεται, ἐν ᾧ καὶ πάντα πεπονθέναι πιστεύεται, τοῦτο δὲ τὸ σῶμα πάντῃ καὶ πάντως χαρακτῆρα εἶχεν, οὐ γὰρ ἦν ἀχαρακτήριστον, ἐπεὶ οὐδὲ σῶμα, ἀνάγκη καὶ τὸν τοῦ σώματος χαρακτῆρα καὶ τὴν ὁμοίωσιν, Χριστοῦ λέγεσθαι· ὡς γὰρ ἐκεῖνο οἰκεῖον Χριστοῦ, οὕτως καὶ τοῦτο οὐ πρὸς τὴν τοῦ λόγου φύσιν τὴν σχέσιν ἔχον, ἴσμεν γὰρ αὐτὸν ἀνείδεον καὶ ἄσχετον καὶ ἀσχημάτιστον, ἀλλὰ πρὸς τὸ τοῦ λόγου σῶμα καὶ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν καὶ τὸ εἶδος αὐτὸ, ἐξ ὧν ὁ Χριστός· διὸ καὶ ὁμωνύμως αὐτῷ προσαγορεύεται, κατὰ τὴν ὁμοίωσιν αὐτοῦ ἐμφαινόμενον.

Ἀλλὰ σὲ μὲν τὸ παραληφθὲν ὄνομα, δύο ὑπάρχον δηλωτικὸν φύσεων, ἐπὶ τοῖς σοῖς παρώτρυνε δόγμασι μέγα φρονεῖν καὶ βρενθύεσθαι, οἴεσθαί τε μηδ' ἕτερον τῶν κατὰ τοὔνομα θεωρουμένων, θατέρου ἄνευ προσαγορεύεσθαι, ἔν τινι πράγματι ἢ δόγματι, ἢ ὁπωσοῦν παραλαμβάνεσθαι, ἢ πάντως γε μονούμενον τοῦ ἑτέρου, διαστήσεσθαι μακρῷ· ἡμεῖς δὲ τί πρὸς ταῦτα φαμέν; ὁπηνίκα ἂν σοι προταθείη, ἄνθρωπον μόνον τὸν Χριστὸν, ἢ υἱὸν ἀνρθώπου λέγεσθαι, καὶ τοῦτο ψιλῇ τῇ κλήσει προσαγορευόμενον· καὶ εἰ μή τινι ἄλλῳ, αὐτῷ γε τῷ Χριστῷ εἴπερ βούλοιο πεισθήσῃ, πρὸς τὸν δῆμον τῶν ἰουδαίων λέγοντι· “ τί ,, με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; καὶ ἐὰν ,, μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· καὶ νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς ,, τοῦ ἀνθρώπου· καὶ μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι· καὶ ἦλθεν ,, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλός· καὶ υἱὸν Δαβὶδ ὠνόμαζον ,, καὶ πολλὰ τούτοις εὑρεθήσεται ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τὰ παραπλήσια, εἴπερ σοι μὴ παιδιὰ καὶ λῆρος τὰ εὐαγγελικὰ νενόμισται λόγια· ἐπεὶ οὖν τὸ δηλούμενον ἐκ τῆς ψιλῆς τοῦ ἀνθρώπου προσηγορίας, ἕν ἐστιν οὐ δύο, καθάπερ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματος, μίαν γὰρ ἡμῖν φύσιν ἡ φωνὴ τὴν ἀνθρωπίνην χαρακτηρίζει, τί σοι συμβήσεται καὶ τί προστεθήσεται, ὡς καινόν τι καὶ μέγα καὶ θαυμάσιον οἷον, ἔξεστι γάρ σοι χριστομαχοῦντι μᾶλλον ἢ ὀνοματομαχοῦντι, ψιλὸν ἄνθρωπον καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἕνα κηρύσσειν τὸν κύριον, ὅ σοι καὶ πάλαι καὶ νῦν κακῶς διεσπούδασται, καὶ τοῦτον κατάκριτον, καὶ ὑπὸ δίκην ἀγόμενον, καὶ τὰ τῶν κακούργων οἴσοντα, καὶ βιαίῳ θανάτῳ καταδικαζόμενον; καὶ τἄλλα ἑκὼν παραλείψαι με δέει τῆς βλασφημίας· ἴσως εἴποις ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος καὶ θεός ἐστιν· ἔλυσας τὸ ζητούμενον, καὶ ὁ θεὸς γὰρ οὗτος ἄνθρωπός ἐστιν· εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅταν θεὸν μόνον ἀκούοις· “ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, ,, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· καὶ, ἐθεασάμεθα τὴν ,, δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός· καὶ, ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει ,, τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ· καὶ, πάτερ ,, δόξασόν σου τὸν υἱὸν, ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε· καὶ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ,, ἕν ἐσμεν· καὶ πρὸς τὸν ἐκ γενητῆς τυφλὸν λέγεται· σὺ πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν ,, τοῦ θεοῦ; ,, καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια, θεὸν μόνον ὑπολαμβάνεις καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γεγυμνωμένον οὐσίας; πάντως που καὶ σώματος αὐτὸν ἀπαλλάξειας, καὶ πάντα ἀφέλοιο τὰ ἀνθρώπου· ὡς ἐξεῖναι σοι λοιπὸν καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν σαφῶς ἀποσκευάζεσθαι.

μϛ. Τί λέγεις; προσέχεις ταῖς ἰδιαζούσαις τῶν φύσεων φωναῖς, καὶ ταῖς μὲν ταπειναῖς συνταπεινοῖς Χριστὸν, ἀποστερῶν τῶν θείων καὶ ὑψηλῶν, καὶ συμφθέγγῃ τοῖς σοῖς διδασκάλοις, τὴν ἀρειανικὴν μανίαν νοσήσας· ταῖς ὑψηλαῖς δὴ ἐξαίρεις τῶν ταπεινῶν, καὶ νέμεις μόνα τὰ ὑψηλὰ, καὶ συνᾴδεις τοῖς σοῖς ὑποφήταις, τὴν τῶν βδελυρῶν Εὐτυχιστῶν, ἢ οἰκειότερον εἰπεῖν, Μανιχαίων ληρώδη καὶ φασματώδη μυθοπλαστίαν ζηλώσας· ἀλλὰ σοὶ μὲν ῥάδιον, ἅπαξ πρὸς ὕβριν καὶ καθαίρεσιν τῆς σωτηρίου οἰκονομίας καταντήσαντι, τοῖς τοιού-

τοις ἐντρυφᾷν ἀτοπήμασιν· ἐπειδὰν δὲ ἀντιπεπονθότως ἐν τούτοις θεωρεῖται, οἷον ἡ μὲν προσηγορία, οἰκεία καὶ ἰδικὴ τῇ καθ' ἡμᾶς οὐσίᾳ· τὰ δὲ περὶ αὐτὴν ἐκφαινόμενα, τῇ ὑπὲρ ἡμᾶς ἁρμόδια, τί ὑπολήψοιο; οὐ γὰρ δὴ ὥσπερ τὸ Χριστὸς ὄνομα κοινὸν καὶ δηλωτικὸν τῶν δύο φύσεων ἐστὶν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα· ἀλλὰ διὰ τῆς ἰδιαζούσης καὶ φυσικῆς ὀνομασίας, καὶ τὰ τῆς συνυφεστώσης συνεισφέρεται οὐσίας πλεονεκτήματα, διὰ τὴν περὶ ταὐτὸν ἐπαλλαγὴν τῶν ἰδιωμάτων κιρναμένων ἀλλήλοις, ὥσπερ δὴ καὶ τῶν φύσεων, κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα· τί γὰρ φήσεις πρὸς τὸ " ἐὰν ἴδητε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώ-
„ που ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον· καὶ, οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐ-
„ ρανὸν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· καὶ, εἰσὶ
„ τινὲς τῶν ὧδε ἑστηκότων οἵ τινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι
„ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ· καὶ, μέλλει ὁ υἱὸς
„ τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων
„ τῶν ἁγίων. „

Ἆρα οὖν προσέχεις ψιλοῖς τοῖς ὀνόμασι, καὶ νοεῖς βασιλείαν ἀνθρώπου αἰώνιον καὶ ἀκατάλυτον; καὶ ἄνθρωπον εἰς τὸν οὐρανὸν προϋπάρχοντα; καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατιόντα καὶ πάλιν εἰς οὐρανὸν ἀνιόντα; καὶ ἀνθρώπου ὀνομαζομένου πατέρα εἶναι τὸν θεὸν καὶ πατέρα; ἢ ἀποσκοπεῖς πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν καὶ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀποσεμνύνεις ἐκπληττόμενος τὸ μέγα τῆς οἰκονομίας μυστήριον, καὶ τὰ περὶ αὐτῆς λεγόμενά τε καὶ νοούμενα κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἐκδέχῃ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, οὐ προσέχων ψιλαῖς ταῖς φωναῖς καὶ τοῖς ὀνόμασιν, ἵνα μὴ καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς ἀποτεύξοιο, ἀλλὰ τούτοις ἐῤῥῶσθαι φράσας, τοῖς χρησμῳδοῦσι δὲ καὶ ἄγουσιν ὑπείκων, ἐπὶ τὸ καταγορεύειν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας ἀνοήτως καὶ δυσσεβῶς προελήλυθας; ἡμεῖς δὲ τοὺς ὀνοματομάχους ἐπὶ τῆς τῶν ὀνομάτων ψιλῆς ἵστασθαι ἀπαγγελίας καταλιπόντες, καὶ προσπαλαίειν ταῖς συλλαβαῖς καὶ τῷ γράμματι ὑπενδόντες, ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν δύναμιν ἀπευθυνόμεθα καὶ ἀνανεύομεν, ὡς ἐν βραχεῖ τὰ τοιαῦτα διεξερχόμενοι.

μζ. Λεκτέον τοίνυν ὡς τὸ Χριστὸς ὄνομα, ὁμολογουμένως μὲν τὴν δυάδα τῶν φύσεων ἡμῖν παρίστησιν ἐν τῇ μιᾷ ὑποστάσει, ὡς πολλάκις ἐν τοῖς προλαβοῦσι πλατύτερον εἴρηται· ἡ δὲ θεόπνευστος γραφὴ, καὶ τῶν πατέρων οἱ ἔκκριτοι, τὰ ἐπὶ τῷ ὀνόματι μεγαλοφυῶς θεωροῦντες, διαφόρως τὰ δηλούμενα ἐξειλήφασι, τῷ τε τῆς ἀντιδόσεως τρόπῳ καὶ οἰκειώσεως, εἰς τὰ περὶ αὐτοῦ συγχρησάμενοι· ὅτε μὲν γὰρ τὰς κατὰ Χριστὸν φύσεις καθ' ἑαυτὰς θεωροῦσιν, ἤτοι θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, ταῦτα γὰρ τῶν οὐσιῶν ἐστι δηλωτικὰ, τὰ οἰκεῖα καὶ προσόντα φυσικῶς ἑκατέρᾳ, κυριολεκτοῦντες ἐκνέμουσιν· οὐ μὴν ἅπερ καθ' ἑτέρας λέγεται φύσεως, καὶ θατέρας ἀντικατηγοῦσιν· οὔτε γὰρ θεότητα κτιστὴν ἢ παθητὴν εἴποιεν· οὐδ' αὖ πάλιν ἀνθρωπότητα ἄκτιστον, ἢ ἄφθαρτον, ἢ ἀπαθῆ φήσαιεν, συμπάσχειν τε ἀλλήλαις ὡς ἥκιστα, ὥσπερ τοῖς νῦν δογματισταῖς ὑπείληπται· ὅταν δὲ τὴν ἐκ τούτων συντεθειμένην ὑπόστασιν

ὡς ἕν τι λαμβάνωσι, Χριστὸν μὲν ἐκ τοῦ συναμφοτέρου προσαγορεύουσι· τὰ παρ' αὐτῶν δὲ τῶν συνδραμόντων ἰδιώματα, ἅμα αὐτῆς κατηγοροῦσιν· ἐπειδὴ καὶ Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, καὶ Θεὸς σεσαρκωμένος, κτιστός τε ὡσαύτως καὶ ἄκτιστος, καὶ ἀπαθὴς καὶ παθητὸς ὁ αὐτός· ὁπόταν δὲ ἐκ τῶν συνελθόντων αὐτῇ μερῶν ἐπισκέπτωνται, ἔσθ' ὅτε μὲν ἐκ μόνων τῶν θείων καὶ ὑψηλῶν, Θεὸν καὶ Θεοῦ υἱὸν ὀνομάζουσιν· ἔστι δ' ὅτε ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων μόνων καὶ ταπεινῶν, ἄνθρωπον καὶ υἱὸν ἀνθρώπου καλοῦσι.

Τηνικαῦτα δὲ καὶ τὰ ἐφ' ἑκατέρου τῶν μερῶν λεγόμενα ἰδιώματα, καὶ θατέρου τοῦ συνυφεστῶτος καὶ συνυπάρχοντος ἀντικατηγοροῦσι, διὰ τὴν εἰς ἄλληλα τῶν μερῶν περιχώρησιν· οὕτω γὰρ Θεὸς παθητὸς λέγεται, καὶ κύριος τῆς δόξης ἐσταυρωμένος, οὐχ' ᾗ Θεὸς ἀλλ' ᾗ ἄνθρωπος· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἄνθρωπος ἄναρχος καὶ ἀπαθὴς καὶ ἄκτιστος καὶ οὐράνιος καὶ παιδίον προαιώνιον, οὐχ' ᾗ ἄνθρωπος, ἀλλ' ᾗ Θεός· διὰ γὰρ τὴν ἄκραν τῶν φύσεων ἕνωσιν, καὶ τὸ ἑνιαῖον τῆς ὑποστάσεως, καὶ τοῦ προσώπου τὴν ταυτότητα, εἷς ὑπάρχει, καὶ ὁ αὐτὸς ὁμοίως ἐστὶν ἀμφότερα, τὸ μὲν, ὢν ἀναιτίως ἐκ τοῦ πατρὸς· τὸ δὲ, ὕστερον διὰ φιλανθρωπίαν γενόμενος· καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ ἑκατέρα τῶν φύσεων, τὰ παρ' ἑαυτῆς ἰδιώματα τῇ ἑτέρᾳ ἀντιδίδωσι, διὰ τὸ μοναδικὸν καὶ ταὐτὸν τῆς ὑποστάσεως, οὐκ ἐξισταμένου τοῦ οἰκείου λόγου τῆς περὶ ταὐτὸν θατέρας ἰδιότητος· καθὸ καὶ οἰκειοῦσθαι λέγεται τὸν λόγον τὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς οἰκονομικῶς πάθη· καίτοι γὰρ οὐδὲν πάσχων ὅσον ἧκεν εἰς ἰδίαν φύσιν, ὅμως αὐτὸς πεπονθέναι λέγεται, ἵνα καὶ σωτὴρ πάντων μόνος πιστεύηται· καὶ ὥσπερ τοῦ εἶναι καὶ ὑπάρξαι ἡμᾶς αἴτιος ὡμολόγηται, οὕτω καὶ τὸ εὖ εἶναι ἡμᾶς, ἐπ' αὐτὸν ἀναφέρηται.

Καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἐκπαιδεύει τῶν θεολόγων ἡ ἀκρώρεια, ὁ θεῖος Πέτρος λέγων· «ὅτι Χριστὸς ἅπαξ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἀπέθανε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων· ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ, θανατωθεὶς μὲν σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι·» Καὶ πάλιν· «Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, καὶ ὑμεῖς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὁπλίσασθε·» Συνυπηχήσει τούτοις καὶ ὁ τῶν ἀποῤῥήτων μυσταγωγὸς Χριστὸν ἐσταυρωμένον κηρύσσων· «καὶ τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταυρῶσθαι.» Ταύτῃ θεοκτόνους καὶ κυριοκτόνους ἀποκαλοῦσι τοὺς Ἰουδαίους αὐτοί τε καὶ οἱ θεσπέσιοι πατέρες ἡμῶν, οἱ περὶ τοῦ τρόπου τῆς οἰκειώσεως, τοιάδε διεξίασιν· ὁ μὲν θεῖος Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Νεστόριον τρίτῃ ἐπιστολῇ· «καὶ ἦν ἐν τῷ σταυρωθέντι σώματι, τὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς οἰκειούμενος πάθη.» Ἐν δὲ τῇ πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς οὕτως· «ἀπαθῆ δὲ πρὸς ταῦτα τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον ὁμολογοῦμεν ἅπαντες, κἂν εἰ πανσόφως αὐτὸς οἰκονομῶν τὸ μυστήριον, ἑαυτῷ προσνέμων ὁρῷτο, τὰ τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ συμβεβηκότα πάθη·» Ταύτῃ τοι καὶ ὁ πάνσοφος Πέτρος· «Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί·» καὶ οὐχὶ τῇ φύσει τῆς ἀῤῥήτου θεότητος· ἵνα γὰρ αὐτὸς τῶν ὅλων σωτὴρ εἶναι πιστεύηται, κατ' οἰκείωσιν οἰκονομικὴν εἰς ἑαυτὸν, ὡς ἔφην, τὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς ἀναφέρει πάθη· Ὁ δέ γε ἱερὸς Ἀμφιλόχιος πρὸς

Σέλευκον γράφων, οὕτω φησίν· " ἡ ληφθεῖσα πάσχει φύσις, ἡ δὲ λαβοῦσα „ ἀπαθὴς μένει· οἰκειοῦται δὲ ὁ Θεὸς τὰ τοῦ ἰδίου ναοῦ ἀνθρώπινα πάθη, „ σταυρόν φημι καὶ θάνατον, καὶ τἄλλα ὅσα περὶ αὐτὸν οἰκονομικῶς θεω- „ ρεῖται· οἰκειοῦται δὲ αὐτὸς πάσχων οὐδέν. „ Οὕτω καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ νυσαεὺς κατὰ Ἀπολιναρίου γράφων· " ἐπειδὴ τοίνυν ἄλλο τὸ ἀνθρώπινον „ θέλημα, καὶ ἄλλο τὸ θεῖον, φθέγγεται μὲν ὡς ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ τῇ „ ἀσθενείᾳ τῆς φύσεως πρόσφορον, ὁ τὰ ἡμέτερα πάθη οἰκειωσάμενος· ἤδη „ δὲ ὃ καὶ παράδοξον, οὐ μόνον τὰ τῇ καθ' ἡμᾶς φύσει οὐσιωδῶς τε καὶ „ ἐξ ἀρχῆς ἐνυπάρχοντα πάθη, ἀλλὰ καὶ τὰ τούτων ἀπηχέστερα· κατὰ τοῦ „ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ κατηγορούμενα ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς εὑρί- „ σκεται· καὶ οἰκειοῦσθαι ταῦτα λέγεται, ὁποῖόν τι ἐστὶ τὸ κατάραν ὑπὲρ „ ἡμῶν καὶ μέν τοι καὶ ἁμαρτίαν αὐτὸν γεγονέναι· κατὰ τὸ, ἐπικατάρατος πᾶς „ ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου· καὶ τὸ, οὐκ εἰδότα ἁμαρτίαν, ἁμαρτίαν ἐποίησε· „ τό τε ἡμέτερον στασιῶδες ἀνειληφέναι καὶ ἀνυπότακτον· οὕτω γὰρ οἰκειοῦ- „ ται τὰ τοῦ προσλήμματος, ἵνα ἐν ἑαυτῷ δαπανήσῃ τὸ χεῖρον, ὡς κηρὸν „ πῦρ, καὶ ὡς ἀτμίδα γῆς ἥλιος, καὶ ἡμεῖς μεταλάβωμεν τῶν ἐκείνου διὰ „ τὴν συγκρασιν· „ ὁ μέγας, φησὶ, Γρηγόριος.

Ἀλλ' οὐ τούτοις ἕπονται οἱ τῆς ἀληθείας ἀντίπαλοι· ἀσεβοῦντες γὰρ ὁμοῦ καὶ ἀνοηταίνοντες, καὶ τοῖς τῆς σαρκὸς αἰχμαλωτιζόμενοι θελήμασι, τἀναντία σαφῶς δογματίζουσιν· ἡμεῖς δὲ τὰ παρὰ τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας παιδευόμενοι, ἐντὸς τῶν ὅρων τῆς εὐσεβείας ἱστάμεθα, οὐ τὴν τοῦ λόγου φύσιν εἰς τὰ τῆς σαρκὸς συγκαθέλκοντες πάθη. οἰκειούμενον δὲ ταῦτα οἰκονομικῶς αὐτὸν πεπονθέναι λέγομεν· κατὰ μηδὲν ἐν τούτοις τοῦ ὀρθοῦ λογισμοῦ παρεκπίπτοντες, ἐπείπερ εἷς ἐστι καὶ ὁ αὐτὸς ὁ καὶ δόξης κεκοινωνηκώς, καὶ τῶν ὕβρεων· ὡς οὖν τὰ τοῦ σώματος πάθη οἰκονομικῶς ᾠκειώσατο, καὶ ὥσπερ τὸ σῶμα τοῦ θεοῦ λόγου λέγεται, οὕτω δὴ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ παναγίου σώματος αὐτοῦ καὶ τὸ ἀφομοίωμα, ὡς οἰκεῖον ἐπ' αὐτὸν ἀναφέρεται· καὶ οὕτως οἰκειωθεῖσα καὶ τῷ κοινῷ τῶν φύσεων ὀνόματι προσχρωμένη, ὁμωνύμως τῷ ἀρχετύπῳ προσαγορεύεται· οἱ δὲ τῇ τοῦ μονογενοῦς οἰκονομίᾳ μεμαχημένοι, εἴποιμι ἂν πρὸς ὑμᾶς, τί πρὸς ταῦτα φατέ; τί πρὸς ὕβριν ὑμῖν τοῦ Χριστοῦ πεπρᾶχθαι δοκεῖ ἡ περὶ τὸ θεῖον μυστήριον, τῶν ὀρθοδοξούντων ἀκλινὴς πίστις καὶ ὁ διάπυρος πόθος; οἱ τὴν ἐντεῦθεν προσγινομένην εὐεργεσίαν ὁμολογοῦντες, τὰ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν τελεσιουργηθέντα μεγαλουργήματα ἀνιστοροῦσι καὶ ἀναγράφουσιν· ἵνα ὡς ὑπ' ὄψιν ἔχοντες, ἀεὶ νεάζουσαν καὶ ἀκμάζουσαν καὶ διηνεκῆ τὴν τούτων μνήμην. καθὰ τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ τὸ ἀνέκαθεν παραδέδοται, ἐν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς φέρωσι· δεῖται γὰρ τὸ βραδὺ καὶ νωθρὸν τῆς φύσεως, ὥσπερ κέντρου τινὸς ὑπονύσσοντος καὶ διεγείροντος πρὸς τὴν τῶν λυσιτελούντων σπουδήν· ἢ τὸ κατάραν γεγενῆσθαι καὶ ἁμαρτίαν αὐτὸν, καὶ ἐσταυρῶσθαι καὶ τεθνάναι, καὶ τὰ τῶν κακούργων ὑπομεῖναι. καὶ ὅσα παθεῖν ἑκὼν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας κατεδέξατο τῆς ἡμετέρας, οὐ πιστευτέα ὑμῖν; εἰ δὲ ταῦτα

ἤνεγκεν ὑπὲρ ἡμῶν ὡς φιλάνθρωπος, πόσῳ μᾶλλον ἐκεῖνα δέξεται παρ' ἡμῶν, ὡς ὑπεράγαθος, τὴν πίστιν καὶ εὐγνωμοσύνην τῶν σπουδαζόντων μετρῶν;

μη. Ἀλλ' ὑμεῖς γε προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις προφασίζεσθε, περιγραπτὰ καὶ ἀπερίγραπτα δυσσεβῶς ἅμα καὶ ἀμαθῶς οἱ τῇ γλώσσῃ ἀκολασταίνοντες προϊσχόμενοι, καὶ τὴν ἰδίαν αἰσχύνην· οὐ γὰρ τὴν δόξαν συνιστάνειν βουλόμενοι, κατεξανίστασθε τῆς τοῦ θεοῦ μακροθυμίας καὶ ἀνοχῆς, καὶ ἀθετοῦντες τὴν σωτήριον οἰκονομίαν συκοφαντεῖτε, τέλεον αὐτὴν ἀποσβέσαι πειρώμενοι· εἰ μὴ γὰρ οὕτως ἦτε παρασκευῆς τε καὶ σκέψεως, παρῆν δὲ σκιὰ γοῦν φιλοθεΐας ὑμῖν, οὐδὲν ἂν νῦν ἐδέησε τῶν κενῶν τούτων καὶ νεωτέρων δογμάτων, τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας ἀπεναντίας ἰοῦσιν· εἴπερ γὰρ μετῆν ὑμῖν εὐσεβείας φροντὶς, ὀρθήν τε καὶ ἀδιάβλητον τὴν ἐπὶ τῇ οἰκονομίᾳ Χριστοῦ διεσώζετε δόξαν, μὴ κατεσχηματισμένην ἡμῖν καὶ πεπλασμένην τὴν κατὰ Χριστὸν δυάδα τῶν φύσεων προχειριζόμενοι, δικαίως ἂν μάλα καὶ τὰ ἐπί γε ταύτης οἰκεῖα καὶ ἁρμόδια ἀπεδίδοτε· καὶ διπλᾶς τὰς ἐπὶ Χριστοῦ γεννήσεις ὁμολογοῦντες, τήν τε προαιώνιον καὶ ἄναρχον ἀσώματόν τε καὶ ἀΐδιον, ἐκ τοῦ ἀνάρχου καὶ ἀϊδίου πατρὸς, καὶ τὴν πρὸς ταῖς δυσμαῖς τῶν καιρῶν ἐκ τῆς παναχράντου θεοτόκου, τῆς σωτηρίας τοῦ γένους ἕνεκα τοῦ ἡμετέρου ὑπὸ χρόνον γεγεννημένην, ἐνείματε ἂν ἑκατέρᾳ τὰ δι' ὧν τὸ ἑτεροφυὲς αὐτῶν χαρακτηρίζεται, καὶ τὸ ἀσύγχυτον καὶ ἀσύμφυρτον αὐτῶν γνωρίζεται, καὶ τὰς προσφυεῖς ἐνεργείας τε καὶ θελήματα, τὰ θεῖα φημὶ καὶ ἀνθρώπινα· ὧν γὰρ αἱ φύσεις διάφοροι, τούτων δή που καὶ αἱ ἐνέργειαι· ὥσπερ καὶ ὧν αἱ ἐνέργειαι αἱ αὐταὶ, τούτων ἤδη καὶ αἱ φύσεις ὁμότιμοι, διὰ τὴν τῶν συνελθόντων ἐναντίωσιν κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δόγμα καὶ φρόνημα· οὕτως γὰρ εὐσεβῶς νοηθείη ἡ μὲν θεία ἐνέργεια ἀΐδιος, μᾶλλον δὲ αὐτενέργεια, τῷ μὴ διωρίσθαι τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχεσθαι, διὰ τὴν τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως ἰδιότητα, καὶ ταὐτὸν δὲ ἐν παντὶ διαφόρως προϊοῦσα, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις ἀπεριγράπτως· οὐ γὰρ δυνάμει πρότερον οὖσα, ὕστερον εἰς τὸ ἐνεργείᾳ ἐκ τοῦ δυνάμει καθέστη.

μθ. Οἷόν τι εἴρηται ὑπὸ τοῦ κυρίου· “ ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται ,, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι· ,, οὐ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τῶν ὄντων πάροδον μόνον, ἤδη δὲ καὶ τὴν περὶ αὐτὰ συντήρησίν τε καὶ πρόνοιαν, ὡς τὸ “ ποιεῖν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα· καὶ, ἐκτείνειν τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέρ- ,, ριν· καὶ, στεγάζειν ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῷα αὐτοῦ· καὶ, θεμελιοῦν τὴν γῆν ἐπὶ ,, τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς· ,, ἅπερ ἅπαξ ὑποστάντα, καὶ τὸ συνεχὲς τῆς διαμονῆς ἐνεργούμενον κέκτηται· ἡ δὲ ἀνθρώπειος οὐκ ἀΐδιος ἀλλὰ πεπερασμένη, καὶ οἰκειότερον εἰπεῖν περιγεγραμμένη· διέκοψε γὰρ ἡ σιωπὴ τὸν διαλεγόμενον καὶ ὁ ὑπνώσας, οὐχὶ καὶ ἐγρήγορε· καὶ ἠρεμία τὴν κίνησιν περιέγραψε· καὶ ἁπλῶς ὅ τί ποτε δρῶν οὐ δή που καὶ ἕτερον ἐν ταὐτῷ δράσειεν· ὡσαύτως καὶ ἡ δύναμις διττή· ἡ μὲν γὰρ θεία, ἀΐδιος καὶ αὐτοδύναμις καὶ ἀπειροδύναμις κατὰ τὸ ὑπεραῖρον τῆς μεγαλειότητος καὶ δυνάμεως· “ ἥ τε γὰρ ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμίς, φησι, καὶ θειότης· ,, ἡ δὲ ἀνθρώπειος, εὐόριστος καὶ ἀσθενής·

“ ἡ γὰρ σὰρξ ἀσθενὴς, κἂν τὸ πνεῦμα, φησὶ, πρόθυμον· καὶ, ἄνθρωπος ἐν πλη- „ γῇ ὢν καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν· „ καὶ, εἰ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ „ ζῇ ἐκ δυνάμεως· „ οὕτω καὶ τὰ θελήματα, τὸ μὲν θεῖον, καὶ ἀγαθόν· ἀεὶ γὰρ ὁ θεὸς θέλει ἡμᾶς καὶ εὖ εἶναι καὶ σώζεσθαι, καὶ τοῦ ἁμαρτωλοῦ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκδέχεται καὶ τὴν μετάνοιαν· τὸ δὲ καθ’ ἡμᾶς, τρεπτὸν καὶ πεπερασμένον· οὐ γὰρ ἀεὶ ταὐτὸν θέλομεν, ἀλλὰ νῦν μὲν οὕτως, νῦν δὲ ἑτέρως· ποτὲ μὲν βαδίζειν, ποτὲ δὲ ἠρεμεῖν· καὶ ποτὲ μὲν θεωρεῖν καὶ σκέπτεσθαι, ποτὲ δὲ οὔ· καὶ ποτὲ μὲν ἐνεργεῖν, ποτὲ δὲ σχολάζειν· καὶ τοῦ κατὰ τὸν σωτῆρα νοουμένου ἀνθρώπου τὸ θέλημα οὐκ ἦν τῷ θείῳ ὑπεναντίον θελήματι, θεωθὲν ὅλον· οἷα δὴ τὰ τῆς τρεπτῆς καὶ ἀλλοιωτῆς καὶ ῥευστῆς φύσεως, ἄλλοτε ἄλλως μεταβαλλόμενα καὶ μεταπίπτοντα, καὶ τὸ σταθερὸν καὶ ἑδραῖον οὐκ ἔχοντα.

ν. Τί δέ; οὐχὶ καὶ ἡ γνῶσις διττὴ ἐπὶ Χριστῷ; ὡς μὲν γὰρ θεὸς πάντα οἶδε καὶ πρὸ γενέσεως, οὕτω πόῤῥω που διεσκηνωμένος τὴν τοῦ φίλου τοῖς μαθηταῖς ὡς θεὸς προεδήλου κοίμησιν· παρὼν δὲ καὶ πελάζων τῷ τάφῳ πυνθάνεται “ ποῦ τεθείκατε αὐτόν; „ τὰ τῆς φύσεως ἡμῶν ἐνδεικνύμενος μέτρα· “ καὶ, ὁ Ἰησοῦς ᾔδει τὰς διανοίας αὐτῶν ὅτι ἔμελλον αὐτὸν ἐρωτᾷν· „ ἐπεὶ καθὸ ἄνθρωπος, πάντων εἶχε τὴν γνῶσιν, τῷ ἡνῶσθαι τῷ λόγῳ καθ’ ὑπόστασιν, ὥσπερ καὶ τῶν λοιπῶν πεπλουτηκὼς καλῶν· καὶ πάλιν προσεποιεῖτο ἀγνοεῖν τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν, καθ’ ἣν τοῦδε τοῦ παντὸς ἥξει τὸ πέρας, τὸ οἰκεῖον τῷ προσλήμματι νέμων· ἅπερ ἅπαντα διὰ τὴν οἰκονομίαν εἰς ἑαυτὸν ἀναλαβὼν, τέλειος ἄνθρωπος κατὰ πάντα ὥσπερ καὶ θεὸς τέλειος χρηματίζων παρ’ ἡμῶν δοξάζεται καὶ κηρύσσεται· κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ κτιστὸς καὶ ἄκτιστος ὁ αὐτὸς ὁμολογεῖται, καὶ θνητὸς καὶ ἀθάνατος, καὶ τἄλλα ὅσα περὶ τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀντικειμένως θεωρεῖται διὰ τὴν διπλόην τῶν φύσεων. Ἀλλὰ τούτων οὕτως κηρυσσομένων, τίς ὁ κωλύσων λόγος εὐσεβῶς δογματίζοντας, μὴ καὶ τὴν λοιπὴν συζυγίαν ὁμοιοτρόπως τῷ αὐτῷ νέμειν προσώπῳ, ὃ δὴ τοῖς χριστομάχοις ἀπείρηται δυσσεβῶς; καὶ ὅσον μὲν εἰς τὴν τοῦ λόγου φύσιν ἀνῆκεν, ἀποδιδόναι τὸ ἀπερίγραπτον· ὅσον δὲ εἰς τὴν τοῦ δούλου μορφὴν, τὸ περιγραπτὸν ἀνατίθεσθαι; τίς οὕτως κτηνώδης καὶ ἄλογος τὴν ψυχὴν, καὶ φρενῶν ἔξω καθεστὼς, τὰ μὲν ἄλλα πάντα, διττὰ ἐπὶ διτταῖς ταῖς γεννήσεσιν ὁμολογεῖν ἢ φύσεσιν, περὶ δὲ τὸ ἓν μόνον ζυγομαχεῖν; εἰ γάρ τις τὰ οἰκειότατα καὶ ἀκριβῆ τῶν φύσεων ἀφέλοι γνωρίσματα, μὴ δὲ φύσιν εἶναι ἀπολίποιτο ἄν· τί γὰρ ἐντεῦθεν τὸ ὕποπτον ἢ βλαβερώτατον; ὡς γὰρ τὸ ἐνεργεῖν καὶ θέλειν, καὶ ἀγνοεῖν ἔτι καὶ πάσχειν ἀνθρωπίνως τὸν κύριον, κατ’ οὐδένα τρόπον τὸν τῆς κατ’ αὐτὸν θεότητος ἐλωβήσαντο λόγον, οὐδὲ διαίρεσιν κατὰ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ὑπόστασιν συνεισηνέγκαντο, οὕτως οὐδὲ τὸ σαρκὶ αὐτὸν γράφεσθαι, καθὸ τοῖς ἀνθρώποις ὤφθη καὶ συνανεστράφη, καθ’ ὁντιναοῦν τρόπον ὕβριν προστρίψαιτο, ἢ περὶ τὴν μίαν ὑπόστασιν κατά τι γοῦν διάστασις ὀφθήσεται· ἐῤῥέτωσαν οὖν εἰκῆ φλυαροῦντες οἱ τῷ λόγῳ τῆς θείας οἰκονομίας βασκαίνοντες, καὶ τῆς καθ’ ἡμᾶς [illegible]γοῦς ἀλλοτριούμενοι πίστεως

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΜΑΜΩΝΑ.

α. Ἀπαρτίσας ὁ Μαμῶνας ὅπως αὐτῷ ἐδόκει τὰ τῆς προτέρας πεύσεως, μᾶλλον δὲ προστάξεως, καθ' ἣν τὰ ἐπ' ἐξουσίας ὄντως ἀπεφαίνετο, ἐφ' ἑτέραν πεῦσιν μετάγει τὸν λόγον· ὡσαύτως δὲ τοῖς προλαβοῦσι βατταρίζων καὶ παρατρύζων καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἀδολεσχῶν ματαιοπονεῖ, ὧν τινὰ εἰς μέσους ἀγαγεῖν δίκαιον εἶναι ᾠήθημεν, ὥστε ἐμφανῆ καὶ ἐν τούτοις γενέσθαι τὴν ἀλαζόνα καὶ ὑπερήφανον αὐτοῦ διάνοιαν· φάσκει δὲ ὧδε. « Ὑπελάβομεν δὲ, καὶ ἕτερον κεφάλαιον ἐρωτῆσαι ὑμᾶς, ἐννοησάμενοι ὅτι ὁ ποιήσας τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ταύτην, περὶ ἧς τὸν λόγον ἐκινήσαμεν, μὴ εἰσελθὼν εἰς τὸ βάθος τοῦ δόγματος τῆς ἀσυγχύτου ἑνώσεως τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ. »

Ταῦτα ποίας ἀλαζονείας καὶ φυσιώσεως, μᾶλλον δὲ ποίας ἀνοίας καὶ ἐμπληξίας ὑπερβολὴν καταλείπει; ἐκ πολλῆς γὰρ απονοίας οἴεται αὐτός γε μόνος, μὴ ὅτι εἰς τρίτον οὐρανὸν, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς τέταρτον ἀνηρπάσθαι, καὶ ἀποῤῥητοτέρων ἢ Παῦλος ἀκηκοέναι ῥημάτων, καὶ ἐν περινοίᾳ θεοῦ γενέσθαι, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν κατόπιν διαφεὶς, μυηθῆναι ἃ μηδεὶς μεμάθηκε πώποτε· τίς οὐ θαυμάσεται τῆς τοσαύτης ἀναισχυντίας τὸ ὑπέρογκον; ἀποστόλων νῦν καὶ τῶν ἄλλων τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων οὐ λέγω, οὓς πολλαῖς ὕβρεσι βάλλων, καὶ τὰ τούτων δόγματα πλύνων καὶ διαγραφόμενος διετέλει, οὓς μὲν ἐκ τῶν περὶ τὸ σῶμα συμβεβηκότων, οὓς δὲ ἐκ τῶν νοσερῶν διαθέσεων, ἀποσκώπτων καὶ διαλοιδορούμενος· τῶν εἰς τῶν βασίλειον θρόνον ἐμπρεψάντων, καὶ ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ κεκοσμημένων πῶς οὐ δεδυσώπηται τὸν τρόπον, καὶ τὴν περὶ τὰ θεῖα σπουδήν; καὶ γὰρ ἀναθήμασι καὶ ἱεροῖς περιβόλοις γεραίροντες τὸ θεῖον ἐθεράπευον, οἱ μόνον οὐ καθεῖλον τῆς ἱερογραφίας τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ ᾠκοδόμησαν καὶ ἐφιλοτεχνήσαντο τὰ ἱερὰ ταῦτα ἀναθήματα φιλοτίμως, ἔν τε ναοῖς θείοις, ἔν τε ἱεροῖς σκεύεσι καὶ ὑφάσμασι, κατ' ἴχνος βαίνοντες τῆς ἀποστολικῆς καὶ πατρικῆς παραδόσεως, ὧν ἡ ἄπειρος πληθὺς μέχρι καὶ σήμερον ἐν ταῖς ἁπάντων ὄψεσι πρόκειται, ἐκείνοις μὲν εὐσεβείας μαρτύριον, ἔλεγχος δὲ καὶ θρίαμβος τούτῳ τῆς ἀβουλίας καὶ δυσσεβείας· ὧν γὰρ ἔδει ζηλῶσαι τὸν τρόπον καὶ τὴν εὐαγῆ πίστιν τε καὶ εὐλάβειαν, πάντων σοφώτερον καὶ συνετώτερον ἑαυτὸν ἀνεκήρυξε, τοῖς ἑαυτοῦ πανταχοῦ ἐξακολουθῶν πάθεσιν· ἐκεῖνοι οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ βάθος τοῦ δόγματος, οἱ κατὰ πάντα τοῖς διδασκάλοις τῆς ἐκκλησίας ἑπόμενοι, τοῖς τε πρὸ αὐτῶν, τοῖς τε κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς περὶ αὐτοὺς συνακμάσασι, τοῦτον δὲ μόνον ὁ καθαρώτατος

καὶ ἡγνισμένος βίος εἰς τὰ βάθη τῶν ἀνεξιχνιάστων τοῦ Θεοῦ μυστηρίων ἐξικέσθαι παρεσκεύασεν; ἀλλὰ φανερὸν ἑαυτὸν καὶ ἐνταῦθα κατέστησεν, ὡς διὰ πάντων καὶ αὐτοῖς καὶ τῇ ἀληθείᾳ σαφῶς ἀντικαθίσταται.

β. Ἀλλ' ὁ ἐγκαυχώμενος εἰς τὰ ἄμετρα, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὑπερπτὰς τὸ μέτρον καὶ λόγων καὶ γνώσεων, περὶ τὰ πᾶσιν ἔνδηλα διαπορεῖ, λέγων· Ὅτι ὁ εἷς ἐκεῖνος ὁ ἐξ ἀμφοῖν εἰς ἓν πρόσωπον λήξας, πῶς ἔχει εἰκονισθῆναι, τῆς μιᾶς φύσεως μὴ περιγραφομένης; Οὐκοῦν ἡ ἑτέρα περιγράφεται· εἰς τοῦτο γὰρ αὐτὸν ἡ πολυπραγμοσύνη τοῦ λόγου περιαγαγοῦσα, καὶ μὴ βουλόμενον τὰ παρὰ γνώμην φθέγξασθαι κατηνάγκασεν· οὕτως ὑπὸ τῆς ἀληθείας αὐτῆς ἀγχόμενος, μικρόν τι τῶν δεόντων γρύξαι καὶ ἀπηχῆσαι κατεβιάσθη, ὅπερ ἕως τοῦ νῦν, οὐδαμοῦ φθεγξάμενος ὤφθη· ἀποσφάλλεται γοῦν εἰς τὰ καίρια, καὶ διαπέπτωκεν αὐτοῦ τὸ δόγμα· δύο γὰρ αὐτῷ φύσεων προκειμένων τῷ λόγῳ, τούτων δὲ τὴν μίαν ἀπεφήνατο σαφῶς μὴ περιγραφομένην· λείπεται ἄρα τὴν ἑτέραν περιγραφομένην καὶ οὐκ ἐθέλων διακηρύξαι· τίς γὰρ τῶν σωφρονούντων δυοῖν ἀνθρώποιν τὸν ἕτερον ἀγνῶτα εἰπὼν, μὴ θάτερον εὐθὺς ἐγνωσμένον ἐκ παντὸς ὀνομάσειε; γελᾶται οὖν αὐτοῦ τὰ μειρακιώδη νοήματα καὶ κομπάσματα· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀπεσιώπησεν· ἔδει γὰρ αὐτὸν προσθεῖναι καὶ τὸ λειπόμενον· ἀλλ' οὐ τολμᾷ, ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ αὐτοῦ ἡ ἐπίνοια, μᾶλλον δὲ ἡ παράνοια· δέδωκε καὶ τοῖς μὴ εἰδόσι τὴν διαφορὰν τῶν φύσεων, πάροδον ὥστε τὴν ἑτέραν περιγραφομένην εἰσάγεσθαι· καὶ ὃ πολλάκις διέφυγεν, ἀκούσιον ἐνταῦθα τούτου τὴν ὁμολογίαν ὑπηνίξατο· ὢ τῆς ματαιοφροσύνης καὶ παρανοίας· πῶς περιτέτραπται τὰ τῆς πολλῆς σοφίας εἰς τὸ ἠλίθιον, καὶ ἐν τῇ πανουργίᾳ τῶν οἰκείων λόγων συμπεριελήφθη παραδειγματιζόμενος; ἵνα τὸ ψεῦδος εὐφώρατον γένηται τῆς ἐκείνου κακοδοξίας, καὶ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐκκαλυφθείη; τί δή ποτε δὲ μὴ προστέθεικε διαπορῶν, ὅτι πῶς παθεῖν ἅπερ ἔπαθεν ἤμελλε, τῆς φύσεως μὴ οὔσης παθητῆς; ἢ ὅτι πῶς τέθνηκε, πῶς ἐν μνημείῳ περιεῖρκται, τῆς μιᾶς φύσεως μήτε θνησκούσης μήτε περιειργομένης;

Πλὴν ταῦτα λιπὼν ἐντεῦθεν, ἐφ' ἕτερον μετέρχεται λόγον, καὶ ἄγει εἰς μέσον τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, ἅπερ εἰς τὰ θεῖα παραλαμβάνεται μυστήρια, καὶ φησίν. Ὅτι κατὰ τὴν θεότητα αὐτοῦ, προγνοὺς τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον, καὶ ἵνα τὸ μνημόσυνον τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ διηνεκῶς ἔχωμεν οἱ πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, νύκτα καὶ ἡμέραν. Ἆρα ταῦτα οὐχὶ τῶν πρώην ἀσυνετώτερα; οὐ γὰρ δὴ τοσοῦτον τὴν ἀσέβειαν στηλιτεύει τὴν ἐκείνου, ὅσον τὴν παραπληξίαν καὶ ἄνοιαν· οὔτε γὰρ ἃ λέγει, οὔτε περὶ ὧν διαβεβαιοῦται ἐπίσταται· τί οὖν εἰπεῖν ἐστιν; ἡ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν, τίνος μνημόσυνον φέρει, ἢ οὐχί; σαφῶς εἰδὼς ὅτι τοῦτον ἡμῖν ἐμφανίζει, μέμηνε κατ' αὐτῆς, καὶ κατὰ Χριστοῦ καὶ τῆς Χριστοῦ κληρονομίας ἐπιλελύττηκεν· ἐπειδὴ γὰρ βαρὺς αὐτῷ ἦν καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος, οὐκ ἐνῆγεν αὐτὸν εἰς ὑπόμνησιν τοῦ Χριστοῦ ἡ τοῦ ὀνόματος ἐπιγραφή· τίνι γὰρ τρόπῳ ὠργίζετο καὶ ἠμύνετο; ἢ ὅτι Χριστὸς ὄνομα ταύτῃ ἐπιτέθειται;

οὐχὶ τὴν σάρκωσιν αὐτοῦ καὶ τὰ πάθη, ἅπερ ὡς ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡμῶν καταδέξατο, αἱ ἱερογραφίαι αὗται ὑπαγορεύουσιν; οὐ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν; οὐ τὰ θαύματα καὶ τὰ τεράστια, ἅπερ ὡς Θεὸς ἔδρασεν, ἡμῖν διασημαίνουσιν; ἀλλὰ πρὸς ταῦτα καὶ ἀντιλέγειν εἰκαῖον, καὶ σιωπᾷν διὰ τοὺς ἀνοήτους οὐκ εὐκαταφρόνητον. Ἐφεξῆς δὲ ἐπάγει.

„ Ἐκέλευσε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις παραδοῦναι δι' „ οὗ ἠράσθη πράγματος, τύπον εἰς σῶμα αὐτοῦ· ἵνα διὰ τῆς ἱερατικῆς ἀνα- „ γωγῆς, κἂν εἰ ἐκ μετοχῆς καὶ θέσει γίνηται, λάβωμεν αὐτὸ ὡς κυρίως καὶ „ ἀληθῶς σῶμα αὐτοῦ. „ Ὅπως μὲν περὶ τοῦ κυριακοῦ ἐδόξαζε σώματος, αὐτὸς τ' ἂν εἰδείη καὶ οἱ ἐκείνῳ μαθητευθέντες· ὅμως δ' οὖν πρὸς τὰ λεγόμενα, οὕτω ἡμεῖς ἀπαντησόμεθα· ἐπειδὴ τοῦτο ὃ ἔφη ἐκ μετοχῆς καὶ θέσει τελούμενον, διὰ τῆς ἱερατικῆς ἀναγωγῆς κυρίως καὶ ἀληθῶς τοῦ Χριστοῦ σῶμα γίνεται, αὐτῷ τῷ λόγῳ οἰκειούμενον, πάντως που διωμολόγει ταὐτὸν ἐκείνῳ ἀποτελεῖσθαι τῷ σώματι, ὅπερ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου πεφόρεκε· τί ποτ' οὖν ἐστι τοῦτο τὸ σῶμα μετὰ τὴν τελείωσιν καὶ τὸν ἁγιασμὸν γινόμενον, ζητεῖν ἐπάναγκες· περιγραπτὸν ἆρα ἐστὶν, ἢ ἀπερίγραπτον; ἀπερίγραπτον μὲν οὖν οὐδεὶς οὕτω φρενῶν ἔξω καὶ ἀνούστατος, ὃς ὀνομάσαι θαῤῥήσειεν· οἶμαι δὲ μὴ δ' αὐτὸν ἐκεῖνόν ποτε φάναι· πῶς γὰρ τό γε κατ' ὀφθαλμοὺς ἀνθρώπων αἰσθητῶς προτιθέμενον, καὶ χερσὶν ἀνθρωπίναις περιϊσχόμενον, καὶ ὀδόντων εἴσω κατακλειόμενον, ἐδεστόν τε γινόμενον; ταῦτα γὰρ τί ἄλλο, ἢ περιγραπτὸν αὐτὸ ἐκ παντὸς εἶναι βεβαιοῖ καὶ παρίστησιν; εἰ τοίνυν περιγραπτὸν τοῦτό ἐστι, ταὐτὸν δὲ ἐκείνῳ τῷ σώματι γίνεται, ὃ παρὰ τὴν ἀρχὴν σαρκούμενος ὁ λόγος προσείληφεν, ἐπεὶ καὶ ἐπ' αὐτὸ τὴν ἀναφορὰν ἔχει, περιγραπτὸν ἄρα κἀκεῖνο· καὶ ἁλίσκεται κατὰ πάντα ἑαυτῷ ἐναντιούμενος· ἢ γὰρ καὶ τοῦτο ἀπερίγραπτον δοξάζειν ἔδει, ἵνα μὴ μόνον τὰ τῆς ἀπιστίας καὶ ἀθεΐας αὐτοῦ τέλεον δεικνύηται, ἀλλὰ καὶ γέλως καὶ λῆρος τὰ ἐκείνου πᾶσι νομισθείη φρονήματα, ἢ κἀκεῖνο πάντως περιγραπτόν.

γ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω δεδείχθω· τί δὲ αὐτῷ καὶ ἕτερον τῶν ἀτόπων ἐντεῦθεν ὑπήντα· βεβίασται ὅσον ἐκ τῶν οἰκείων λόγων, ἢ συμπεριγράφεσθαι τὸν θεῖον λόγον τούτῳ τῷ ἐκ μετοχῆς γινομένῳ σώματι λέγειν, ἢ διῃρῆσθαι ἀπ' αὐτοῦ διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν· ὥστε ταῖς ἀληθείαις μὴ δ' ὁπωσοῦν αὐτῷ ἐκεῖθεν ἁγιασμοῦ μετεῖναι καὶ χάριτος· τί δὲ αὐτῷ συμβαίνειν; ἢ μόνον ἄρτου κοινοῦ καὶ οἴνου μετέχειν, ἐν μηδενὶ τῶν τοῖς ἀνθρώποις ἐσθιομένων διαφερόντων. „ Καὶ κἂν ὡς εἰκόνα τοῦ σώματος αὐτοῦ θελήσομεν λογίσασθαι ὡς „ ἐξ ἐκείνου παραχθὲν, ἔχομεν αὐτὸ εἰς μόρφωσιν τοῦ σώματος αὐτοῦ. „ Ὥσπερ ἀνωτέρω ἔλεγεν ἀπατώμενος ὁ σοφὸς, εἰκόνα καὶ πρωτότυπον εἰς μηδὲν ἀλλήλων διαφέρειν, οὕτω δὴ κἀνταῦθα περὶ αὐτῶν ἀποφαίνεται· καταπλαγείη δ' ἄν τις αὐτοῦ καὶ ἐν τούτοις τὸ ἀπαγὲς τοῦ νοὸς καὶ ἀστάθερον· ὅτι γε ὅπερ πρὸ μικροῦ κυρίως καὶ ἀληθῶς σῶμα Χριστοῦ διϊσχυρίζετο λαμβάνειν, τὸ αὐτὸ νῦν εἰκόνα τοῦ σώματος αὐτοῦ καταγράφει· τοῦ δὲ λέγειν τὸ αὐτὸ

κυρίως καὶ ἀληθῶς σῶμα εἶναι, καὶ εἰκόνα αὐτοῦ εἶναι, τί ἂν εἴη καταγελαστότερον καὶ ἀνοητότερον; καὶ τοῦτο πῶς; ὅτι ἂν θελήσωμεν· πάντα τῇ θελήσει καὶ τῇ ῥοπῇ τῆς ματαιότητος παραχωρῶν· ἔνθα γὰρ πίστις ἢ θεῖος φόβος οὐκ ἐνίδρυται, ἐκεῖ τὸ ἐμπαθὲς πρυτανεύει τοῦ θελήματος· καὶ τοῦτο μὲν ἔχομέν, φησιν, εἰς μόρφωσιν αὐτοῦ, οὐ διὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὡς ἂν ἐθέλοι νομοθετῶν καὶ δογματίζων, κἂν ἔχῃ φύσεως οὕτω τὸ πρᾶγμα, κἂν μή· ΗΜΕΙΣ ΓΑΡ ΟΥΤΕ ΕΙΚΟΝΑ ΟΥΤΕ ΤΥΠΟΝ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΕΚΕΙΝΟΥ ΤΑΥΤΑ ΛΕΓΟΜΕΝ, ΕΙ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΙΚΩΣ ΕΠΙΤΕΛΕΙΤΑΙ, ΑΛΛ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΣΩΜΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΤΕΘΕΩΜΕΝΟΝ· αὐτοῦ γάρ ἐστιν ἡ φωνὴ λέγοντος· " ὅτι ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ,, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς· ,, τοῦτο καὶ τοῖς μαθηταῖς παρεδίδου· " λάβετε, φάγετε τὸ σῶμα μου ,, λέγων, οὐχὶ τὴν εἰκόνα τοῦ σώματός μου· ὡς γὰρ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου τὴν σάρκα διὰ τοῦ πνεύματος ἁγίου ἑαυτῷ ὑπεστήσατο, εἰ χρὴ δὲ καὶ ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς τοῦτο δηλῶσαι, ὥσπερ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ, φυσικῶς εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ ἐσθίοντος καὶ πίνοντος μεταβάλλεται, καὶ οὐκ ἂν εἴποιμεν ἕτερον σῶμα γίνεσθαι παρὰ τὸ πρότερον, ΟΥΤΩ ΔΗ ΚΑΙ ΤΑΥΤΑ ΥΠΕΡΦΥΩΣ ΕΠΙΚΛΗΣΕΙ ΤΟΥ ΙΕΡΕΥΟΝΤΟΣ, ΕΠΙΦΟΙΤΗΣΕΙ ΤΕ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ, ΕΙΣ ΣΩΜΑ ΚΑΙ ΑΙΜΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΜΕΤΑΒΑΛΛΕΤΑΙ· τοῦτο γὰρ καὶ ἡ τοῦ ἱερέως αἴτησις ἔχει· καὶ οὐ δύο ταῦτα νοοῦμεν, ἀλλ' ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πιστεύομεν γίνεσθαι· ΑΝΤΙΤΥΠΑ ΔΕ ΕΙ ΠΟΥ ΛΕΧΘΕΙΗ, ΟΥ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΑΓΙΑΣΜΟΝ ΤΟΥΤΟ, ΑΛΛΑ ΠΡΟ ΤΟΥ ΑΓΙΑΣΘΗΝΑΙ ΕΚΛΗΘΗΣΑΝ· ἐπεὶ οὖν ἔλεγεν ὅτι ἐὰν περιγράφῃς, μερίζεις τὸν Χριστὸν, ἢ καὶ τὸν λόγον συμπεριγράφεις, ἀκόλουθον ἦν λέγειν αὐτῷ, ὅτι εἰ θύεις, μερίζεις τὸν Χριστόν· τὸ γὰρ σῶμα ἱερεύεις, οὐ φύσιν θεότητος· ἀρχιερεὺς γὰρ ἡμῶν ὁ μέγας, ἱερεῖόν τε καὶ ἀμνὸς καὶ θῦμα, καθὸ ἄνθρωπός ἐστι καὶ λέγεται· ἢ τοίνυν σὺ σφαγιάσεις καὶ τὸν λόγον κατὰ τὸν σὸν λόγον διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν, ἢ χωρίσεις θύων τὸ ἀνθρώπινον· εἰ δὲ πείθῃ τῷ σῷ διδασκάλῳ Εὐσεβίῳ λέγοντι ὅτι ὅλη διόλου μετεβλήθη ἡ σάρξ, μὴ μείνασα τοῦθ' ὅπερ ἦν σὰρξ εἰς τὴν τῆς θεότητος ἣν οἶδε φύσιν, μάτην θύων ἁλίσκῃ· τίνος δὲ ὅλως μεταλήψεται ἄνθρωπος; ἢ οὐχὶ σαρκὸς θεοῦ, ἀλλὰ φύσεως θεότητος δόξει μεταλαγχάνειν; μανιχαϊκῆς ταῦτα φαντασίας· τὸ πᾶν δὲ τῆς μήνιδος κατὰ τοῦ κυριακοῦ σώματος ἔχων, τέως περί γε τούτου τοῦ κατὰ μετοχὴν, οὐδὲν λέγειν βλάσφημον παρρησιάζεται· ἐπάγει δὲ τοιαῦτα.

Τί γάρ; καὶ εἰκών ἐστι τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ ὁ ἄρτος ὃν λαμβάνομεν, μορφάζων τὴν σάρκα αὐτοῦ, ὡς εἰς τύπον τοῦ σώματος ἐκείνου γινόμενος. Παραινίττεται ἡμῖν διὰ τοῦ ΚΑΙ συνδέσμου, ὡς καὶ ἄλλη εἰκών ἐστι τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ ἄρτου δίχα· μετριάζει δὲ ἐνταῦθα τὴν ἀσέβειαν· εἰ πλείστοις γὰρ ἑτέροις θεομαχῶν, εἴδωλον ταύτην καλεῖν οὐ καταπέφρικεν, οὐ διατρανοῖ δὲ πότερον τούτων ἐκτυπωτερον, ἢ τὸ πλέον εἰς τὴν ὁμοίωσιν τοῦ πρωτοτύπου φέρει, δείκνυται δὲ αὐτῷ κἀνταῦθα τὸ ἀλλόκοτον· ποτὲ μὲν γὰρ σῶμα τοῦτο κυρίως καὶ ἀληθῶς καλεῖ, ποτὲ δὲ εἰκόνα σώματος,

ταύτην ὑπομένων τὴν πλάνησιν ἀπὸ τοῦ σπεύδειν αὐτὸν ἐκ μέσου ποιῆσαι τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν τὲ καὶ ὑφήγησιν· ἀλλ' εἴρηστο ἂν καὶ τοῦτο αὐτῷ, ὅτι κατὰ τὰς σὰς ὑπολήψεις, οὐδὲ σῶμα ἐστὶ Χριστοῦ, οὐδὲ εἰκὼν τοῦ σώματος αὐτοῦ· εἰ μὲν γὰρ περιγεγράφθαι εἴποις, ἐπειδὴ χείλεσι καὶ ὀδοῦσιν ἐμπεριείργεται, οὐ Χριστοῦ σῶμα οὐδὲ ἥνωται τῷ λόγῳ· προδιωρίσω γὰρ πολλάκις, ὅτι ἀπερίγραπτον τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον ἕνωσιν· εἰ δὲ εἰκόνα σώματος φήσεις, οὐ μόνον ὡς εἰκὼν ἀπελήλαται, ἀλλὰ καὶ ὡς διαιροῦσα τὸ φύσει σῶμα ἐκ τῆς κατὰ τὸν λόγον ἑνώσεως· οὕτως οὐχ' ἕστηκεν ἐφ' ἑαυτῆς ἡ πλάνη καὶ ἡ δυσσέβεια· ἢ τοίνυν καὶ τοῦτον τὸν ἄρτον ἀπερίγραπτον ἀπόφηναι, ἵνα σοι πλέον τὰ τῆς μυθοπλαστίας ἀπηρτισμένα ᾖ· οὐκ ἔστι γὰρ φύσιν ἔχον τοῦτό γε· ἢ εὑρεθήσεται μάτην σοι ὁ πᾶς τοῦ ἀπεριγράπτου ἐκπονηθεὶς λόγος.

Εἶτα μετὰ ταῦτα φησίν. "Οὐ πᾶς ἄρτος σῶμα αὐτοῦ, ὥσπερ οὐδὲ γὰρ "πᾶς οἶνος αἷμα αὐτοῦ, εἰ μὴ ὁ διὰ τῆς ἱερατικῆς τελετῆς ἀναφερόμενος "ἐκ τοῦ χειροποιήτου πρὸς τὸ ἀχειροποίητον." Τίνος διαποροῦντος ἢ ἀμφιβάλλοντος, οὕτω δριμέως καὶ θαῤῥαλέως ἀποφαίνεται, ὅτι οὐ πᾶς ἄρτος σῶμα αὐτοῦ, οὐδὲ πᾶς οἶνος αἷμα αὐτοῦ, μὴ δὲ ἀποδείξεως τῆς περὶ τούτων ὁπωσοῦν δεηθεὶς, τῆς ἐκείνου σοφίας ἄξιον λέγειν· ἅπερ ὡς λῆρον καὶ μάτην εἰς ἀέρα χεόμενα καταλιπόντες, ἐκεῖνα λέγομεν· εἰ περιγέγραπται τὰ ἱερευόμενα ταῦτα, ὁ ἄρτος φημὶ καὶ ὁ οἶνος, ἄρα ἐκεῖνο τὸ σῶμα ὅπερ πεφόρεκεν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, οὐδαμοῦ ἱερεύθη παρ' αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπερίγραπτον λέγει· καὶ πῶς καὶ πόθεν τὸ ἱερεῖον ἐκεῖνο, τὸ μέγα καὶ ἄμωμον καὶ σεβάσμιον, τὸ καθάρσιον θῦμα καὶ παντὸς τοῦ κόσμου σωτήριον ἐπιγνωσθήσεται; εἰ οὖν ἐπίστευεν ὑπὲρ τῆς πάντων αὐτὸ τυθῆναι σωτηρίας, κἂν γοῦν τοῦτο αὐτὸν κατῄδεσεν, εἰ μή τι ἄλλο, ὡς καὶ αὐτὸ περιγραπτόν ἐστι, καὶ εἰ μὴ φύσει, ὅπερ λέγειν ἀνόητον· τῇ γοῦν τελετῇ ὡς κατὰ τὴν ἐκείνου δόξαν εἰπεῖν, περιγεγράφθαι ἐχρῆν· περιγραπτὸν οὖν τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, κἂν μὴ λογίζεσθαι τοῦτο ἐθέλοι ὁ Μαμωνᾶς· ἔτι οὖν περὶ τῶν αὐτῶν πολλὰ βατταρίσας καὶ φλυαρήσας, ἅπερ ὡς λυσσώντων καὶ μαινομένων καὶ βακχευόντων, ἀσήμους καὶ ἀνάρθρους φωνὰς περιϊδόντες μυσαττόμεθα, ἐπεὶ τῶν εὐσεβούντων καὶ σωφρονούντων τὰς ἀκοὰς καταχραίνουσι, καὶ τῶν λεγόντων τὴν γλῶσσαν καταμολύνουσιν, αἰσχρότητος καὶ ὕθλου καταγέμουσαι, πρὸς τὸ τέλος τοῦ συντάγματος συμπεραίνων τὸν λόγον, τοιάδέ τινα διέξεισι· πρῶτον μὲν κατακρίσει περιδεσμῶν, μηδένα ὧν νῦν ὁ λόγος αὐτῷ γεγένηται, ὑπόληψιν ἐσχηκέναι ὡς ἠλλοτρίωται τοῦ Χριστοῦ· κἀκεῖθεν μαίνεσθαι κατὰ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ, ἐν οἷς ἀπολογίαν προτείνει, ὅθεν αὐτῷ τοῦτο προστέτριπται· λέγει γὰρ ὅτι ἐξ οὗ αὐτῷ οἱ πρὸς γένους καὶ οἰκεῖοι ἐπαναστάντες ἐνεωτέρισαν, καὶ μὴν καὶ πρὸ τοῦδε, ὁ μῶμος οὗτος περὶ αὐτοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς διαπεφοίτηκεν· ὃς ἐδήλου αὐτοῦ τὴν ἐκ θεοῦ ἀλλοτρίωσιν, καὶ οὕτως αὐτὸν παρὰ τοῖς πλείοσι κρίνεθαι· εἶτα ὅρκοις ὡς φοβεροῖς καὶ πλείστοις ὡς εἰώθει ἀπεναντίας τῶν εὐαγγελικῶν ἔρχεσθαι προσταγμάτων, πείθειν ἐσπούδαζεν, ἢ ἀληθέστερον εἰπεῖν, κατα-

χλευάζειν τῇ ὁρκαπάτῃ, μήτε ἐν λόγῳ μήτε ἐν πράξει γενέσθαι τοιοῦτον, καὶ τὴν περὶ τοῦ δόγματος αὐτοῦ ψῆφον καὶ κρίσιν τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις ἀναθεὶς, ὡς δέξεται τὰ παρ᾽ αὐτοῖς δεδογμένα, μικρὸν ὑποβὰς, καὶ πάλιν συνήθως ἐκ τῶν πεπλασμένων λόγων εἰς ἑαυτὸν ἐπανελθὼν, οἷα κριτὴς ὁ αὐτὸς καὶ διδάσκαλος ἀποφαίνεται.

δ. Ὡς ἐὰν εἰς τοῦτο τὸ ἓν εἰκόνισμα πληροφορήσωμεν ὑμᾶς ὅτι καλῶς λέγομεν, τότε καὶ περὶ τῶν ἄλλων εἰκόνων σκοποὺς προαγαγεῖν ἔχομεν ἐνώπιον ὑμῶν, καὶ ὡς κρίνετε καὶ περὶ ἐκείνων· τῇ γὰρ κρίσει ὑμῶν ἔχομεν ἀσμενίσαι, ὅτε μέλλετε καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων συμφωνεῖν, καὶ ἐξ εὐλόγων προφάσεων μαρτυρίας παριστᾷν. Τοιαῦτα μὲν τὰ ἐκείνου, ὧν τινὰ καὶ αὐταῖς λέξεσι παρεθέμεθα, ἵνα καὶ ἡ ἐκ Θεοῦ ἀλλοτρίωσις αὐτοῦ δειχθῇ, καὶ τῶν ὀμωμοσμένων καὶ παραβεβασμένον, τὸ ψεῦδος ἐλεγχθῇ. ἥ τε ὑπόκρισις, καὶ ὁ δόλος, καὶ ὁ πρὸς τοὺς ἀγνοοῦντας φαινακισμὸς, κατάδηλος γένηται· τί δὲ δὴ τοῦτό ἐστιν; ὅτι καὶ λέγειν περί γε τῶν ἄλλων εἰκόνων βούλοιτο· καὶ ὁποῖοι δὴ, οὓς προάγειν ἐθέλοι σκοπούς; ὅτι μὲν εἶναι πολλὴν τερατολογίαν καὶ φλυαρίαν κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ λόγου ἐνανθρωπήσεως ἐξυφάνας, ἐπὶ τὴν παροινίαν τὴν εἰς τὰ τῶν ἁγίων ἱερὰ ὑπομνήματα παρώρμηται δυσσεβῶς, παντί τῳ σαφές· καὶ πρὸ τούτων γε, ἐπὶ τὰ τῆς πρωτίστης τῶν ἁγίων, καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ κτίσει τελούντων ὑπερτάτης τῆς παναγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεομήτορος, ἵνα καὶ αὐτὴν τῷ τεχθέντι συγκαθυβρίσῃ.

Τίνες δὲ οἱ σκοποὶ τῆς θεοστυγοῦς καὶ ἀθέου ψυχῆς ἐκείνης, εἰδέναι καλόν· μὴ γὰρ δὴ κἀνταῦθα τὸ ἄγραπτον καὶ ἀπερίγραπτον προάγεσθαι ἔδοξεν, ἢ τὸ διπλοῦν τοὺς ἁγίους, ἐκ θεότητος ὑποστὰν καὶ ἀνθρωπότητος; ἢ τάχα που ἐννενόηκεν, ὅπερ οἱ χρῶντες καὶ ἄγοντες ἐμπνεύσειαν, ὡς δὴ καὶ τῶν ἁγίων ἑκάστου διπλῆ τις ἡ ὑπόστασις, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος οὖσα ἐτύγχανε; καὶ εἴποτε γραφήσονται, καὶ ἡ ψυχὴ συγγραφήσεται καὶ συνεικονισθήσεται ἐξ ἀνάγκης· ἢ διεστήξει τοῦ σώματος ἡ πάλαι ἀπηλλαγμένη τοῦ σώματος· καὶ οἷς ληρωδήμασι καὶ πλάσμασι περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ὑποστάσεως ἐχρήσατο, καὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων κενολογήσει· ἀλλ᾽ ὅσον ἐξ ὧν ἔλεξέ τε καὶ ἔδρασεν ἐπαισθέσθαι, τοὺς σκοποὺς ἐκείνους διαγινώσκεσθαι οὐ δυσχερές· ἐπειδὴ γὰρ οὐδέν ἐστι φαῦλον καὶ δυσσεβὲς ὃ μὴ κατὰ τῆς θείας δόξης καὶ τῶν ἁγίων μεμελέτηκε, καὶ οὐδὲν ἀνοσιουργὸν καὶ ἀτοπώτατον ὃ μὴ ἐν τούτοις κατεπράξατο, οὐδὲν ἀκαταιτίατον καὶ ἀδιάβλητον ἐπὶ τῶν τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀπλανοῦς καταλέλοιπε, διὰ τοῦτο πρῶτον μὲν ἀποκηρύξαι τολμᾷ τὴν ΘΕΟΤΟΚΟΣ φωνὴν καὶ πάμπαν ἐκ τῆς τῶν χριστιανῶν γλώσσης περιελεῖν· καὶ γὰρ ἤχθετο λίαν καὶ ἠγανάκτει ἐπὶ τῇ τοῦ ὀνόματος ἐπικλήσει, ὅπερ ἦν χριστιανοῖς σύνηθες, ἐφ᾽ ᾧ καὶ ἰουδαίους ὁρῶμεν ἀεὶ δυσχεραίνοντας· ἔπειτα παραχαράσσει καὶ παραποιεῖται ὅσα ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτῆς ἐπεκέκλητο, καὶ ἐν λιταῖς ταῖς πρὸς τὸν τεχθέντα ἐξ αὐτῆς καὶ δεήσεσιν ἐν ᾄσμασιν ἀεὶ ἀνεφώνουν ὑπὲρ τῆς τοῦ κοινοῦ παντὸς σωτηρίας οἱ δεόμενοι· ἐπεὶ ὁμολογοῦμεν τὲ καὶ κηρύσσομεν, με-

σιτείαν αὐτὴν καὶ προστασίαν ἀσφαλῆ πρὸς αὐτὸν κεκτῆσθαι, δι' ἣν μητρικὴν παῤῥησίαν ἔχει· καὶ τέλεον τὰς πρεσβείας αὐτῆς ἀπαναίνεται, ἐξ ὧν τοῖς δεχομένοις αἰκία οὐ μικρὰ ἢ δίκη ἐπήρτητο· καὶ τί χρὴ τὰ καθέκαστον λέγειν, μὴ δὲ μνήμην ὁπωσοῦν τοῦ ὀνόματος ἐγγίνεσθαι πώποτε; περὶ γὰρ τῶν ἄλλων ἁγίων τί δεῖ μακρότερον διεξιέναι τὰ νῦν; οὐ γὰρ λόγοις ἀνιέροις ἐκφαυλίζειν καὶ ἀποσκώπτειν ὡς αἴσχιστα ἀποχρῆν ἡγήσατο μόνον, αὐτὰ δὲ τὰ ἱερὰ καὶ σεβάσμια τούτων λείψανα, πυρὸς δαπάνην πεποίηκε καὶ ἀνάλωμα.

ε. Ἐπεὶ δὲ ἅπαξ Χριστῷ καὶ χριστιανοῖς ἅπασι πολέμιος γέγονε, τῶν τε θείων νόμων ὑπερόπτης καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων ἀντίθετος, ὅσοι τὲ ἀποστόλοις καὶ ὁσίοις πατράσιν ἐκτέθεινται, τεθέσπικε μὴ δεῖν κατὰ τὰς ἑδραιώσεις τῶν θείων τραπεζῶν τοῦ σεβασμίου θυσιαστηρίου, ταῦτα κατὰ τὸ νενομισμένον χριστιανοῖς ἐναποτίθεσθαι· καὶ γὰρ τοῖς σέβουσι καὶ περιέπουσιν ὡς ἐξῆν φιλοθέοις καὶ φιλομάρτυσι, περὶ τῶν ἐσχάτων ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος· ὥστε καὶ οἱ κατὰ τὸν χρόνον τὸν ἐκείνου δομούμενοι ναοὶ, λειψάνων ἄνευ ἁγίων καθιεροῦσθαι ἔδοξαν· ἀντετίθεσαν γὰρ τῶν παρ' αὐτῶν τελουμένων μυστηρίων λείψανα, ἄξια ὡς ἀληθῶς τῶν οἰκείων δογμάτων καὶ τελετῶν πράσσοντες· οὐ γὰρ θεμιτὸν τῇ ἀποστολικῇ παραδόσει τοῦτο· πῶς γὰρ τιμᾷν ἔμελλεν, ὅς γε καὶ τοὺς ἐπωνύμους αὐτῶν ἱεροὺς οἴκους, αὐθαδείᾳ καὶ θρασύτητι χρώμενος, ἀθεεὶ διώριξέ τε καὶ περιέτρεψεν, οὓς πίστει καὶ σεβάσματι, τὸ ἀνέκαθεν χριστιανοὶ ἀνεστήσαντο; καὶ τούτους μάλιστα ἔνθα τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἐντετύπωτο ἀποσεβάσματα, καὶ τὰ σεβάσμια ἐναπέκειτο λείψανα· καὶ ἔργον ἦν αὐτῷ καὶ ἀγώνισμα, μὴ δὲ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν μνήμην εἰς τὸ ἑξῆς τοῖς ἀνθρώποις ὑπολελεῖφθαι.

ς. Ἀλλ' ἄξιον καὶ πρόσφορον ἐν τῷ παρόντι εἰπεῖν, καὶ οἰκεῖον τῆς τῶν ἁγίων τελειότητος, ὅτι ὡς θεοῦ θεράποντες, καὶ κατὰ τὸν τῇδε βίον τὸν σταυρὸν ἀράμενοι, Χριστῷ ἠκολούθησαν καὶ συνεσταυρώθησαν, καὶ τοῦ ζωοποιοῦ αὐτοῦ πάθους καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου, μιμηταὶ καὶ ὀπαδοὶ γεγόνασι· διὸ καὶ εἰς τὸν αἰῶνα συμβασιλεύουσιν αὐτῷ· οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν, Χριστῷ συνδιώκονται καὶ συμπάσχουσιν· ὅπερ γὰρ πρότερον τοῖς ἀρχετύποις συνέβαινε, τοῦτο καὶ νῦν ὡσαύτως περὶ τὰ ἱερὰ ὁμοιώματα διαδείκνυται, καὶ διπλοῖς τοῖς ἄθλοις ἐπὶ διπλοῖς τοῖς διωγμοῖς καὶ ταῖς ὕβρεσι παρὰ τοῦ στεφοδότου Χριστοῦ καταστέφονται· καὶ ζῶσι τῷ θεῷ πάντοτε καὶ εἰσὶν ἐν εἰρήνῃ, κἂν ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς τεθνάναι τοῦ ἄφρονος· ὅδε γὰρ ἀνομήσας ἀπῆλθε διὰ κενῆς, ἀξίους τῶν πόνων τρυγῶν τοὺς καρποὺς, γέενναν καὶ τὸ ἡτοιμασμένον αὐτῷ πῦρ, τοῖς ἄγουσιν ἅμα, κληρονομίαν ἀπενεγκάμενος· ὁ μετὰ τοὺς ἀποστάτας ἀποστάτης, καὶ μετὰ τοὺς διώκτας πικρὸς διώκτης καὶ χαλεπώτατος, ᾧ οὐκ ἐξήρκεσε κατὰ τῶν ἐν τῷ βίῳ ἔτι περιόντων καὶ κατὰ θεὸν ζῆν εὐσεβῶς αἱρουμένων ἐπαφεῖναι τοὺς θυμοὺς καὶ τὰς μήνιδας, καὶ τιμωρεῖσθαι ὡς ἀδικώτατα· ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν προωδευκότων, καὶ πολλοῖς ἀνδραγαθήμασι καὶ ἀγωνίσμασιν ἐμπρεψάντων, καὶ τῷ μαρτυρικῷ τέλει τὴν ζωὴν παραμειψάντων, ὡς οἷόν γε ἦν αὐτῷ, τὸ δυσκλεὲς καταχέειν καὶ ἄδοξον·

τοιαῦτα ἦν αὐτῷ τὰ κατὰ τῶν ἁγίων νεανιεύματα, τοιαῦτα καὶ τὰ κατὰ τῶν ὁσίων ἀνοσιουργήματα, ταύτην τῆς εἰς τὸν βίον εὐημερίας τὴν εἰς Θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους ὕβριν, ἀντίδοσιν ἡγησαμένῳ· παρίημι λέγειν τὰ νῦν ὅσα καὶ οἷα τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος κατεφλυάρησε, καὶ πᾶσαν εὐαγγελικὴν πολιτείαν διέπτυσε, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἐμπαθὲς καὶ μοχθηρὸν θέλημα τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον μεταῤῥυθμίζειν ἐσπούδαζε· τοιοῦτοί εἰσιν οἱ σκοποὶ, ὡς ἐν βραχεῖ παραστῆσαι, οὓς προάγειν ὑπέσχετο, τά τε διανοήματα καὶ βουλεύματα, ἃ κατὰ τῆς ἀπλανοῦς ἡμῶν πίστεως καὶ ἀγγελομιμήτου τῶν χριστιανῶν πολιτείας χριστομαχῶν ἐτέκταινεν· ἀλλ' ὁ μὲν κατὰ τῶν ἁγίων πόλεμος τῶν ἐπὶ γῆς ἀπ' αἰῶνος δοξαζόντων τὸν κύριον, ἐνταῦθα καταλυέσθω, καὶ οἱ σκοποὶ οὓς προαγαγεῖν ἀσκόπως καὶ ἀθέως ἔδοξε, παρατηρήσεως τῆς ὁπωσοῦν ἄνευ, καὶ τοὺς θείους αὐτῶν οἴκους, καὶ τὰς ἱερὰς αὐτῶν μνήμας καθυβρίσας, τέλος ἐχέτωσαν· οὗτος δὲ ὡς μικρὰ κατορθωκὼς τῶν σκοπουμένων, καὶ μεγάλα ζημιωσόμενος εἰ μέχρι τούτου σταίη, ἐχαλέπαινεν εὖ οἶδα εἰ μὴ καὶ τοῖς λειπομένοις ἐπέλθοι.

ζ. Τί γὰρ ἔφησε περὶ τῶν κατ' οὐρανοὺς ἁγίων καὶ ὑπερκοσμίων δυνάμεων; τίνες καὶ ὁποῖοι αὐτῷ οἱ σκοποὶ οὓς προάγειν ἐβούλετο, δι' ὧν καὶ τὴν τούτοις ἐξεργάσαιτο παρανομίαν; ποίους φληνάφους καὶ τερατολογίας ἐξευρεῖν πρὸς δυσφημίαν αὐτῶν ἐκμηχανώμενος; ἐπεὶ αὐτῷ καιρὸς ἀνεῖτο διασκώπτειν καὶ περαίνειν, τὸ ἀπερίγραπτον ἐπιγράψαι τοῖς ἀγγέλοις προήγαγε· δῆλον παντὶ ὃ δὴ φίλον αὐτῷ καὶ σύνηθες, καὶ τῇ δόξῃ τῇ δυσσεβεῖ συναιρόμενον· ἀπεριγράπτους γὰρ ἄν τις αὐτοὺς φαίη, ἀλλ' οὐ πάντη· τῷ ἦρχθαι γὰρ περιγράφονται, ἐπείπερ καὶ αὐτοὶ τοῦ εἶναι ἤρξαντο· ὃ δὲ τοῦ εἶναι ὁπωσοῦν ἤρξατο, περιγραφῆς οὐ πάμπαν ἐλεύθερον· καὶ κτίσματά γε ὄντες, ὑπὸ τοῦ κτίσαντος ὁρίζονται· ἀλλὰ μὴν καὶ καταλήψει περιγράφονται· καθὸ γὰρ νόες εἰσὶ, κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις περὶ τὰ νοήματα, καὶ τὴν φύσιν ἐπὶ ποσὸν ἀλλήλων ἴσασιν· ἓν γὰρ εἶδος περιγραφῆς καὶ ἡ κατάληψις· νόες δὲ ὄντες, καὶ ἐν τόποις νοητοῖς εἰσίν· οὐ μήν γε σωματικῶς ἢ αἰσθητῶς ὁρίζονται· σώματος γὰρ οὐκ ὄντος, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ σχήματος οὐδὲ ὄγκου οὔτε τύπου σωματικοῦ, εἰκότως οὐδὲ ἐν τόπῳ αἰσθητῷ περισχεθήσονται· ἀλλ' οὐ περὶ τούτου νῦν ἡμῖν τὸ προκείμενον· οὐ γὰρ εἰ περιγράφονται, ἢ μὴ, τὸ σκοπούμενον, ἀλλ' εἰ γράφονται καὶ εἰκονίζονται· δέον γὰρ ἐνταῦθα τὰς κυρίας τουτωνὶ τῶν φωνῶν μεταχειρίσασθαι· ὅσως γὰρ διαφέρει τῆς ἑτέρας ἑκατέρα, βραχεῖ ὕστερον εἰρήσεται.

η. Καὶ τούτῳ μὲν ὁ λόγος ἐν σχήματι καὶ ὑποκρίσει προήγετο, πλαττομένῳ ὡς ἂν δόξειε τοῖς πολλοῖς ἀξιόλογόν τι περὶ τῶν προκειμένων αὐτῷ θεωρεῖν· ταῖς ἀληθείαις δὲ τῇ ἐξουσίᾳ καταχρώμενος ἐπέτρεπε, δι' ἧς τὸ πᾶν τῶν δοκούντων κατώρθωτο· ἡμῖν δὲ τοῖς τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας προεστηκόσι, καὶ τὸν περὶ τούτων λόγον ποιουμένοις, ὅτι καὶ γράφονται καὶ εἰκονίζονται οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, ὡς ἐν βραχεῖ τὸ πᾶν εἰσενεχθήσεται· πρῶτον μὲν γὰρ αὐτὰ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα, ἅπερ διὰ τῶν ὁρωμένων ἡμῖν καὶ ὑπ' ὄψιν κειμένων ἀσφαλῶς βεβαιοῦται· πανταχοῦ γὰρ γῆς κατὰ τοὺς ἱεροὺς ναοὺς αἱ ἱστορίαι

πλήθουσι τὰ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων ἱερὰ ἀπεικάσματα, καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, δι' ἧς τὸ κράτος ἀρχῆθεν κέκτηται ἡ παράδοσις· ὧν ἀπόδειξιν ζητεῖν, πάσης ἐπέκεινα ἠλιθιότητος καὶ ματαιότητος· ἔπειτα δὲ καὶ ἡ τῶν θεοπαραδότων λογίων σαφῶς ἡμᾶς ἐκπαιδεύει διδασκαλία. Καὶ ἵνα ἀπ' αὐτῆς τῆς πρωτίστης καὶ ὡς ἐγγυτάτω θεοῦ καὶ τὰ πρῶτα ἐκεῖθεν ἐλλαμπομένης ἀρξώμεθα, ἴδωμεν τί τῶν περὶ τὴν κιβωτὸν ἕνεκεν τάξεως, τῆς ἐν νόμῳ σκηνῆς, φησὶ Παῦλος· " ὑπεράνω δὲ αὐτῆς χερουβὶμ δόξης κατασκιάζοντα τὸ ,, ἱλαστήριον· ,, χερουβὶμ δὲ δόξης, τὰ δεδοξασμένα, τὰ ἔνδοξα καὶ ὑποκάτω τοῦ θεοῦ, ὡς ἄριστα τοῖς μυσταγωγοῖς τῆς ἐκκλησίας δοκεῖ· σημαίνειν δὲ τοὔνομα, πλῆθος γνώσεως καὶ χύσιν σοφίας ἡ Ἑβραίων οἶδε φωνή· τίνα δὲ ταῦτα, εἰ ὦτα εἶχε τοῦ ἀκούειν, ἤκουσεν ἂν καὶ ἐπέγνω σαφῶς, ὅτι οὐκ αὐτοὺς τοὺς θειοτάτους καὶ ὑπερτάτους χερουβὶμ ὁ λόγος παρίστησιν, οἵ γε ἀσώματοί τε εἰσὶ καὶ ἀνείδεοι καὶ ἀσχημάτιστοι, νοεροί τε καὶ λογικοὶ τυγχάνουσιν· ἀλλὰ κατ' αὐτοὺς ἱερὰ ἀπεικονίσματα, ἅπερ ἐξ ὕλης τῆς καθαρωτάτης καὶ λαμπροτάτης διεσκεύαστο, τὰ χρυσήλατα, τὰ χρυσοτόρευτα, τὰ χερσὶν ἀνθρωπείαις θεοῦ προστάττοντος διησκημένα, τὰ ἄψυχα, τὰ ἀκίνητα, τὰ ἀναίσθητα, ὁμωνύμως ἐκείνοις προσαγορευόμενα, τῆς τε προσηγορίας μετασχόντα, καὶ δόξης ἠξιωμένα καὶ χάριτος.

Τί οὖν ἐχρῆν; πείθεσθαι τούτοις, ἢ διαγράφειν Παῦλον ταῦτα διαλεγόμενον; ἡδὺ τοῦτο αὐτῷ καὶ χαρίεν μακρὰν τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἀποιχέσθαι, καὶ ταύτῃ γοῦν οὐκ ἂν χριστιανὸν χρηματίσαι· εἰ δὲ οὐδὲ Μωϋσῇ ἕπεσθαι τῷ ταῦτα κελευσθέντι τεκτήνασθαι, οὐδὲ ἑβραῖον ὑπάρξαι, καὶ εἰ δεῖ τὸ τούτων εἰπεῖν ἀπηχέστερον, οὐδὲ αὐτὸν δέξασθαι θεὸν ταῦτα προστάξαντα· τί γάρ, φησιν, ὁ χρηματίζων θεὸς τῷ οἰκείῳ θεράποντι· ὅρα ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι· καὶ ἐκεῖθεν γνωσθήσομαί σοι, τῶν χερουβὶμ λέγων· ἆρα οὖν οὐ τίμια δοκεῖ καὶ σεβάσμια εἶναι, ὅθεν θεὸς ἀνθρώποις γινώσκεται; πᾶς τις τῶν τὰ θεῖα σεβόντων συμφήσειεν· ὁ τούτων δ' ὑβριστὴς ποῦ ποτε κληρωθήσεται, καὶ τίσι συντετάξεται, ῥᾴδιον συνιδεῖν τῷ βουλομένῳ παντὶ, μετὰ τῆς ἑλλήνων ἀθεότητος, μετὰ τῆς Μανιχαίων ἀνοσιότητος· ὧν τὴν δόξαν καὶ τὴν διδασκαλίαν ἐζηλωκώς, ἐπὶ τοσοῦτον μανίας καὶ ἀθεΐας ἐξώλισθεν, ὡς ἄρα ἐξεῖναι αὐτῷ καὶ ἕτερα πολλὰ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ὡσαύτως ἐκείνοις καὶ κακίζειν καὶ διαγράφειν, ἀλογώτατά τε καὶ δυσσεβέστατα· ἐπεὶ οὖν τὰς τοῦ πνεύματος φωνὰς ἐξομνύμενος, ὡς πορρωτάτω τῆς χριστιανῶν αὐλῆς διεσκήνωται, φέρε τὰς ἡμετέρας ὑπολήψεις, ἃς δὴ περὶ αὐτῶν οἱ περιβόλων εἴσω τῆς εὐσεβείας ἱστάμενοι ἔχομεν, καθὰ οἱ τοῦ πνεύματος ὑποφῆται πάντες ἐμυσταγώγησαν, καὶ ὁ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας οἶδε σκοπὸς, ὡς ἐν ὀλίγῳ εἰπεῖν παραστήσωμεν.

Θ. Φαμὲν τοίνυν, ὡς αἱ πανάγιαι αὗται δυνάμεις, ὅπως μὲν ἔχουσι φύσεως καὶ ὑπάρξεως, παρ' ἡμῖν ἠγνοημένον πῶς ἐστι καὶ δυσεπιχείρητον· καὶ εἴρηται γε ἡμῖν ἐν ἑτέροις πλατύτερον, τοῖς τῶν ἱερῶν διδασκάλων ἑπομένοις

διδάγμασιν· ἁπλαί τε γὰρ οὖσαι παντελῶς καὶ ἀσύνθετοι, καὶ ἀπερίγραπτοι τόπῳ διὰ τὸ ἀσώματον, ὅμως γράφονται καὶ εἰκονίζονται· καὶ προηγουμένως γε τοῦτο ἴσμεν, διὰ τῶν τοῦ πνεύματος λογίων, ἅπερ ὁ ἱεροφάντης ἡμῖν Μωϋσῆς τῆς τῶν χερουβὶμ ποιήσεως ἕνεκεν παραδέδωκεν· ἔπειτα ἐπειδὴ λειτουργικὰ πνεύματά εἰσιν, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, εὐδόκησεν ὁ πάντων κηδεμὼν καὶ δεσπότης θεὸς, ὁ πάντα φιλανθρώπως οἰακίζων καὶ πρυτανεύων τὰ ἡμέτερα, ἀναλόγως τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ, διὰ τῆς συντρόφου καὶ συνήθους αἰσθήσεως, τὰς τῶν μακαρίων δυνάμεων ἐπιστασίας γίνεσθαι· ἐξ ὧν ἡμῖν τὸ κοινωνικὸν ἔχουσαι, τὰ θεῖα δῶρα καὶ τὰς εὐεργεσίας τῶν οἰκονομουμένων καὶ προμηθουμένων διαπορθμεύουσι· πολλαὶ γοῦν τοῖς τοῦ θεοῦ θεράπουσιν ἀγγελοφάνειαι γεγόνασιν· οὐ τῆς φύσεως αὐτῶν ἐμφανιζομένης, ἀλλ' εἰς ὅσον ἁγιστείας καὶ καθαρότητος ἧκεν ὁ πρὸς τὴν τοιαύτην θέαν κεκλημένος, ἥ τε τῶν διακονουμένων πραγμάτων ἐκάλει χρεία καὶ ὁ καιρὸς, οὕτως αἱ μορφαὶ καὶ τὰ σχήματα τῶν ἀμορφώτων καὶ ἀτυπώτων, τοῖς τῆς θέας ἠξιωμένοις καθαροῖς νοὸς ὄμμασι, διετυποῦτό τε διαφόρως καὶ διεφαίνετο· τὰ μὲν οὖν κατὰ τὸν πατριάρχην Ἀβραὰμ τελούμενα, κρείττω ἢ κατὰ ἀγγέλους ἦν· καὶ ὁ τῆς καινῆς ἐκείνης καὶ θαυμαστῆς δεξιώσεως τρόπος, καθ' ἣν τὸ φιλόθεον ὁμοῦ καὶ φιλόξενον τοῦ ἐξενικότος ἀνυμνεῖταί τε καὶ θαυμάζεται, θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀγγέλων παρουσίαν διαδεικνύει. Τὸν δὲ τούτου ἔκγονον Ἰακὼβ, ἡνίκα τὴν τοῦ θεοῦ λόγου πρὸς ἀνθρώπους μυεῖσθαι συγκατάβασιν ἔμελλεν, ἀγγέλους ἑωρακέναι σαφῶς ἀναγέγραπται, καὶ κλίμακα δή τινα πρὸς οὐρανὸν αὐτὸν ἐκ γῆς ἀφικνουμένην καὶ ἀνατείνουσαν, καὶ τὸν ὕπερ αὐτῆς ἐστηριγμένον τῶν ὅλων κύριον, καὶ τὴν ἐκεῖθεν τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων πάροδον, δι' ὧν ἡ καταφοίτησις τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, μυστικῶς προετετύπωτο· ὃ δὴ καὶ εἰκόνα Χριστοῦ οἱ τῆς ἐκκλησίας ἡγεμόνες προδιαγεγράφθαι κηρύσσουσι σαφέστατα.

ι. Ἐῶμεν λέγειν τὸν δι' ἀγγέλων λόγον μετ' ἐκεῖνα λαλούμενον, καὶ εἴ τι τούτοις ᾠκονόμηται παραπλήσιον· οὕτως τῷ τοῦ Ναυῆ παιδὶ, ἐπεὶ πολέμων ἔμελλεν αὐτῷ, καὶ πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους ἦν ἡ κατὰ τὴν μάχην παράταξις, ὁ ὀφθεὶς θεῖος ἄγγελος, ἐν ἀνθρωπείῳ τῷ σχήματι ἐπεφαίνετο, ἐοικὼς ὁπλιτεύοντι, καὶ τὴν χεῖρα παραδεικνὺς καθωπλισμένην τὴν μάχαιραν· διὸ καὶ ὡς ὁπλίτην ὁρῶν, καὶ πρὸς τὸ τῆς θέας ἐξηλλαγμένον ἀμηχανῶν, ὅς τίς ποτε εἴη, πότερον τῶν φυλετῶν ἢ τῶν πολεμίων διεπυνθάνετο· ὁ δὲ εἶναι τῆς δυνάμεως κυρίου ἑαυτὸν στρατιάρχην ἀπεφαίνετο. Καὶ τῶν θείων προφητῶν ὁ μέν τις καὶ αὐτὸν τῆς δόξης τεθεᾶσθαι κύριον φησὶ, καὶ τὰ σεραφὶμ κύκλῳ περιϊστάμενα· ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε πρὸς τὸν ἀπειθῆ ἐκεῖνον λαὸν καὶ σκληροκάρδιον ἀποστέλλεσθαι, τὴν ἀπόῤῥητον ἐκείνην δόξαν περιαυγάζεται, καὶ τῷ ἄνθρακι τὰ χείλη καθαίρεται· ἵνα καθαρῶς τῷ καθαρῷ προσομιλήσῃ· καὶ θείων λόγων ὑπηρέτης γενόμενος, κἀκ τῆς τοιαύτης θέας καὶ δόξης ἐπιρωννύμενος, καὶ πρὸς οὐδὲν τῶν ἄλλων ταύτην παραμετρεῖν δυνάμενος, πάντων τῶν ἀνθρωπείων

καταγνοὺς, θαῤῥαλεώτερον πρὸς τὴν τῶν χρησμῳδουμένων διακονίαν προάγοιτο· ὁ δὲ τοὺς τῆς διανοίας κεκαθαρμένος ὀφθαλμοὺς, ἐπειδὴ τὴν κατὰ τῶν ἡμαρτηκότων θεόκριτον προεννενεγμένην ἑώρα τιμωρίαν, τοὺς ἐπὶ ταύτῃ τεταγμένους καὶ ὑπηρετουμένους, πελέκεις τεθέαται χερσὶ φέροντας, τὸ ἀναιρετικὸν καὶ ὀλοθρευτικὸν καὶ τομὸν τῆς τῶν ὑπευθύνων πληθύος διαγράφοντας· ὅσπερ δὴ καὶ ἑωράκει ποδήρη ἐνδεδυκότα, προσταττόμενόν τε διελθεῖν μέσην τὴν πόλιν, καὶ διδόναι τὸ σημεῖον ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν τῶν καταστεναζόντων καὶ κατωδυνωμένων ἐπὶ πάσαις ταῖς ἀνομίαις ταῖς γινομέναις ἐν μέσῳ αὐτῶν, τῆς θείας δικαιοκρισίας διειργούσης τοὺς ἀνευθύνους τῶν ὑποδίκων. Καὶ ἄλλῳ ἱππεύς τις ἐμφανίζεται, ἵππῳ πυῤῥῷ ἐποχούμενος· τάχα τὸ ὀξύῤῥοπον καὶ ταχυπόρον τῶν ἐνεργουμένων ὡς ἱππότης παραδεικνύς· τὸ δὲ τοῦ χρωτὸς εἶδος, ᾧ τὸ θυμικὸν ὡς αἱμόχρουν καὶ ὑπέρυθρον καὶ πυρίπνουν τῶν μαχομένων τεκμηριοῦται, τὴν κατά τινων πολεμίων ἐθνῶν ὀργὴν ἀπαινίττεται· καὶ αὖθις ῥήματα καλὰ καὶ λόγους παρακλητικοὺς ἤκουε, τὴν θείαν εὐμένειαν καὶ φιλανθρωπίαν προαγορεύοντας, αἷς περὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ χρήσεται ὁ τῶν ὅλων θεὸς, ἐπὶ τὴν προτέραν εὐδαιμονίαν τὲ καὶ εὐπάθειαν τοὺς ἠνδραποδισμένους καὶ δοριλήπτους ἐπανάγων, καὶ τὰ κατὰ τὴν πόλιν ὅπως ἕξει οἰκήσεώς τε καὶ εὐετηρίας, ὅτι κατακάρπως οἰκισθήσεται· καὶ τἄλλα ὅσα αἱ ὄψεις ἐκεῖναι διετύπουν τῷ βλέποντι· καὶ ἄλλος ἄλλως, καθὸ τὸ μέτρον τῆς ἀξίας ἐπέβαλλε, καὶ τῶν πραχθησομένων οἱ τύποι συμβολικῶς διεσκευάζοντο, καὶ ᾠκονόμει θεὸς καὶ ἔκρινε τὰ ἐν τούτοις ἐκκαλυπτόμενα. Τί δ' ἂν εἴποι τις περί γε τῶν σεμνῶν ἐκείνων γυναικῶν καὶ ἁγίων, τῶν μυροφόρων λέγω; οὐχὶ διπλασίαν ἀγγέλων ἑωράκεσαν, καὶ τούτους λευχειμονοῦντας καὶ τῇ στολῇ ἐναστράπτοντας, ἡνίκα κατὰ τὸν θεῖον τάφον προσήδρευον, ἐν ᾧ τὸ ζωαρχικὸν τῆς θεαρχίας σῶμα ἐτεθησαύριστο; ὧν τὸ φαιδρὸν τῆς στολῆς καὶ κατηγλαϊσμένον, ἐπείπερ σύμβολον ἦν τῆς κοινῆς τοῦ γένους εὐφροσύνης τὲ καὶ ἀπολυτρώσεως, πρὸ αὐτῶν μονονουχὶ φωνὴν ἠφίει· ὅτι περ ὁ ταφεὶς ἐξεγήγερται, συναναστῶν τοὺς πάλαι ταῖς τοῦ θανάτου σειραῖς ἐνισχημένους· θάνατος γὰρ καταλέλυται, καὶ τὰ δεσμὰ τοῦ ᾅδου διέῤῥηκται, καὶ νενέκρωται διάβολος, καὶ ἁμαρτία κατήργηται· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ εὐαγγελιζόμενον τῶν κηρυσσομένων παραδόξων τὰ μεγαλεῖα.

ια. Ἐπεὶ οὖν ὀφθαλμοῖς σαρκίνοις ἀθέατοί εἰσιν οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, ὤφθησαν δὲ διαφόρως κατὰ τὰ σύμβολα τῶν ἐγχειρισμένων αὐτοῖς διακονιῶν σχηματιζόμενοι, οὕτω καὶ εἰκονίσθησαν καὶ ἐγράφησαν, μέχρι γοῦν τῆς σήμερον παρὰ χριστιανοῖς· κατὰ ταῦτα καὶ πράσσεται καὶ κηρύσσεται· καὶ ἐπειδὴ ἅγιοι καὶ θεοειδεῖς εἰσὶ, καὶ λειτουργοὶ τῆς θείας μεγαλειότητος, καὶ φῶτα δεύτερα τοῦ πρώτου φωτὸς ἀπαυγάσματα, καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας διάκονοι, δι' ἃ δὴ καὶ τὰ τούτων ἀφομοιώματα τίμια καὶ ἅγιά ἐστι, τὴν προσήκουσαν τιμὴν προσφέρομεν αὐτοῖς, καὶ τὰς ἱερὰς πρεσβείας αὐτῶν ἐξαιτοῦμεν· διότι γινώσκομεν καὶ πιστεύομεν, τάς τε δοξολογίας ἡμῶν, καὶ τὰς πρὸς θεὸν

εὐχαριστίας τὲ καὶ δεήσεις καὶ παρακλήσεις δι᾽ αὐτῶν προσάγεσθαι· εἴπέρ ἐστιν ἀληθὲς τὸ ἐν εὐαγγελίοις παρὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰρημένον· “ ὅτι οἱ „ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου „ τοῦ ἐν οὐρανοῖς· „ τί πράσσοντες ἢ τί ἐργαζόμενοι, ἢ πάντως γε τὰς αἰτήσεις ἡμῶν εἰς τὰ ὦτα κυρίου σαβαὼθ ἄγοντες, καὶ ἵλεων ἡμῖν αὐτὸν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις παρασκευάζοντες, καὶ ἃ πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν ἐστι μεσιτεύοντες; Ἐνταῦθα οὖν ὁ περὶ τούτων λόγος ὡρίσθω, καὶ ὁ τῆς τοῦ δυσσεβοῦς ματαιότητος λῆρος ἀνείσθω· ἐπὶ δὲ τὰ πρώην ὑπεσχημένα, τῆς τοῦ γραπτοῦ καὶ ἀπεριγράπτου φωνῆς ἕνεκεν, ὧν τὸ διάφορον ἐξ ἀπαιδευσίας καὶ ἀμαθίας ἠγνοηκότα κατίδοι ἄν τις, καθάπερ δὴ καὶ τοὺς ἐκείνου φοιτητὰς, καὶ τῆς πλάνης ἀκροατὰς, τοὺς νῦν ἀσεβεῖς καὶ ἀπαιδεύτους δογματιστὰς, ἤδη τῷ λόγῳ τρεψώμεθα, τὰ παρ᾽ αὐτῶν ἐπισκεπτόμενοι ληρωδήματα· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ὥσπερ φύσεων καὶ ἰδιωμάτων διαφορὰν οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ ἀναμέσον ἁγίου καὶ βεβήλου διαστεῖλαι ἀνοηταίνοντες διέγνωσαν, οὕτως οὐδὲ ὅτί ποτέ ἐστι γραφὴ καὶ περιγραφὴ, ἢ γραπτὸν καὶ περιγραπτὸν ἐπέγνωσαν· πάντα γὰρ συγχέοντες καὶ συμφύροντες καὶ ἀδιάκριτα λογισάμενοι, εἰς ταὐτὸν ἄγουσιν, ἃ πολὺ ἀλλήλων διέστηκε, τὴν ὁπωσοῦν ἐν αὐτοῖς οὔτε εἰδότες οὔτε διδόντες διάκρισιν· ὧν τῇ ἀνοίᾳ συγκαταστάντες ἐν τοῖς ἀνόπιν εἰρημένοις, ὡς ἂν τοῦ λόγου τὸ συνεχὲς μὴ διακόπτοιτο, ὡς ἔτυχε ταῖς φωναῖς καὶ αὐτοὶ κατεχρησάμεθα· ἔνθα μὲν κυρίως, καὶ τὸ ἴδιον τῆς λέξεως τηρήσαντες σημαινόμενον, ἔνθα δὲ πρὸς τὸ ἀδιάφορον ἰδόντες, τὸν λόγον ποιησάμενοι· ἐπηγγέλμεθα δὲ τὴν τούτων παραστῆσαι καὶ διαρθρῶσαι γνῶσιν τὲ καὶ διάκρισιν, καὶ ὅτῳ πρὸς ἄλληλα διαφέρουσιν, ὡς ἂν εὐκάτοπτος αὐτῶν ἡ ἑρμηνεία καὶ διασάφησις οὐκ εἰδόσι γένηται, καταγέλαστος δὲ καὶ ἀπαιδευσίας πλήρης, τῶν ἀνοήτων ὁ λόγος ἐκδειχθῇ· ταύτῃ τοι ὡς ἐν βραχεῖ νῦν περὶ αὐτῶν διαλαβεῖν, εὔκαιρον ὑπειλήφαμεν.

ιβ. Τίς γὰρ τῶν κατὰ βραχὺ λόγου μετασχόντων οὐκ ἐννοήσειεν, ὅτι ἄλλο μέν ἐστι γραφὴ, ἕτερον δὲ περιγραφή; γραφὴ μὲν γὰρ, ἵνα ἐκ τῶν ἁπλουστέρων ἀρξώμεθα, διττῶς λέγεται· ἡ μὲν γὰρ τοῖς χαρακτῆρσιν τουτωνὶ τῶν στοιχείων ἐν εἱρμῷ καὶ τάξει χαρασσομένη, καὶ συλλαβικῶς προϊοῦσα διὰ τῶν λογογραφουμένων ἐκφέρεται, ἡ δὲ διὰ τῶν ὁμοιωμάτων μιμήσει τῇ πρὸς τὸ παράδειγμα εἰδοποιουμένη καὶ τυπουμένη, ὡς ἐπὶ τῆς ἡμῖν εἰς ζήτησιν προκειμένης δείκνυται· καὶ ἡ μὲν τῶν συνειρομένων λόγων τὸ ἀπαγγελτικὸν διὰ τῶν ἐκφωνουμένων παρίστησιν· ἡ δὲ τῶν παραδεδειγμένων προσώπων τὸ μιμητικὸν, διὰ τῶν ἐμφαινομένων ὑποδείκνυσιν· ἄλλως δὲ εἴπερ εἰδῶν τινῶν ἔσθ᾽ ὅτε καὶ πραγμάτων ἔμφασιν εἰσφέρει, οὐκ ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι διασκοπεῖσθαι· γραφεῖς δὲ καὶ ἀμφότεροι οἱ ταῦτα μετιόντες τὲ καὶ ἀποτελοῦντες, κατὰ τὴν ὧδε καλοῦνται συνήθειαν ὅ τε τὸν λόγον ὑπογράφων, καὶ ὁ τῆς ζωγραφικῆς ἐπιστήμης εἰδήμων· τὸ γὰρ ἐπὶ τοῦ ξύσαι παρὰ τοῖς παλαιοῖς λεγόμενον γράψαι, οὐ πόῤῥω τῆς τούτων ἐννοίας διῴκισται. Περιγραφὴ δέ, φασι, τούτοις ἀποτελεῖται· ἢ γὰρ τόπῳ περιγράφεται τὸ περιγραφόμενον, ἢ χρόνῳ καὶ τῷ ἦρχθαι, ἢ καταλήψει· τόπῳ

μὲν, ὡς τὰ σώματα· τόπῳ γὰρ περιείργεται, εἴ γε τόπος ἐστὶ πέρας τοῦ περιεχομένου, καθὸ περιέχει τὸ περιεχόμενον· χρόνῳ δὲ καὶ τῷ ἦρχθαι περιγραπτόν ἐστιν, ὃ μὴ πρότερον ὂν, ἀπὸ χρόνου καὶ τοῦ εἶναι ἤρξατο· καθ᾽ ἃ καὶ ἀγγέλους καὶ ψυχὰς περιγράφεσθαι λέγεται· σωματικῶς μὲν γὰρ ἄγγελοι ἐν τόπῳ οὐ περιέχονται, τῷ μὴ τυποῦσθαι καὶ σχηματίζεσθαι· ἐνεργοῦσι δὲ ἐν τόπῳ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, τῷ παρεῖναι νοητῶς νοεροί γε ὄντες, καὶ μὴ εἶναι ἑτέρωθι, ἀλλ᾽ ἐκεῖσε νοητῶς περιγράφεσθαι· εἴποι δ᾽ ἄν τις καὶ ὑπὸ τοῦ κτίσαντος αὐτοὺς περιορίζεσθαι· ἔτι δὲ καὶ τὰ χρόνῳ οὐκ ἠργμένα μόνον, ἀλλὰ καὶ περατούμενα καὶ ὁριζόμενα· ὧν ἐστὶν ἡ καθ᾽ ἡμᾶς παριοῦσα ζωὴ, μᾶλλον δὲ εὐπερίγραπτος καὶ πεπερασμένη· θανάτῳ γὰρ ἕκαστος ἡμῶν τὸ τέρμα τοῦ βίου δέχεται, καὶ τοῦδε τοῦ παντὸς τὸ πέρας καὶ ἡ συντέλεια, καθ᾽ ἣν μεταστοιχειούμενον διαμειφθήσεται· καὶ καταλήψει δὲ περιγραπτόν ἐστιν, ὃ διανοίᾳ καὶ γνώσει καταλαμβάνεται· ἓν γὰρ περιγραφῆς εἶδος λέγεται, καὶ ἡ κατάληψις, καθ᾽ ἣν καὶ ἄγγελοι ἀλλήλων ποσῶς τὴν φύσιν ἴσασιν· ὥστε εἶναι τὴν περιγραφὴν, περίσχεσιν καὶ ὅρον τοῦ ἐμπεριεχομένου καὶ ὁριζομένου, ἢ ἀποπεράτωσιν τοῦ ἠργμένου καὶ κινουμένου, ἢ κατάληψιν τοῦ νοουμένου καὶ γινωσκομένου· ὃ δὲ μηδενὶ τούτων περιέχεται, ἀπερίγραπτόν ἐστιν· ὁ Χριστὸς τοίνυν τοῖς εἰρημένοις τούτοις ἀνθρωπίνως περιγέγραπται τρόποις· ἐπειδὴ γὰρ σῶμα πεφόρεκεν ἀληθῶς τὸ καθ᾽ ἡμᾶς, οὐ κατὰ φαντασίαν, ὁ ἀσώματος ἐν τόπῳ περιγέγραπται· καὶ ἀρχὴν χρονικὴν εἰληφὼς ὁ ἄναρχος, χρόνῳ περιεγράφη· καὶ τοῖς ἀνθρώποις σωματικῶς προσομιλήσας, κατελήφθη ὁ ἀκατάληπτος.

ιγ. Τοσαυταχῶς οὖν λεγομένης τῆς περιγραφῆς, πολλήν ἐστιν εὑρεῖν ἐν τούτοις τὴν διαφοράν· οὐδὲ γὰρ ὁ γράφων ἤγουν εἰκονίζων ἄνθρωπον, ὡς ἐφ᾽ οὗ νῦν πρόκειται λέγειν, τὸν αὐτὸν ἅμα καὶ κατὰ ταὐτὸν περιγράψει· ὡς οὐδ᾽ εἴ τις περιορίζοι τινὰ, καθ᾽ ὃν ἂν περισχεθῇ τόπον ἐγκαθείργνυσι, καὶ τὸν μὴ παρόντα γε μάλιστα· καὶ γὰρ ἐν μὲν τῇ περιγραφῇ, ἐξ ἀνάγκης πάρεστιν· ἐν δὲ τῷ γράφεσθαι, οὐ πάντως πάρεστιν· ἀλλ᾽ οὐδὲ περιγράψει προηγουμένως, κἄν τις οἴηται τοῦτο δρᾷν· ὅλως γὰρ τὰ σωματικῶς περιγραφόμενα, τόπος ἐστὶν ὁ προσεχῶς περιγράφων· καὶ τί ποτέ ἐστι τόπος, εἴρηται· οὐδ᾽ αὖ πάλιν εἴ τις σωματικῶς περιγράφοι, ἵνα καὶ τούτῳ συγχρησώμεθα τῷ λόγῳ, τινὰ, τὸν αὐτὸν πάντως καὶ γράφει, ἤτοι εἰκονίζει· οὐδεὶς γὰρ ὁ συναναγκάζων λόγος, ἐπεὶ οὐδὲ ἀλλήλοις ταῦτα ἕπεται, ὡς εἰρήσεται καὶ αὖθις· ἐν τῷδε μὲν γὰρ τῷ τόπῳ, οἷον ἐν τοίχῳ τινὶ ἢ πίνακι, φαμὲν γράφεσθαι ἄνθρωπον· ἐν αὐτῷ δὲ τῷ τόπῳ οὐδεὶς τῶν νηφόντων καὶ λελογισμένων εἴποι ἂν αὐτὸν περιγράφεσθαι ἤτοι περιορίζεσθαι· ἄνθρωπος γὰρ ἐν τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι γράφεται μὲν, οὐ περιγράφεται δὲ ἐν αὐτῇ, εἰ μὴ ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς περιγραφῆς τόπῳ· καὶ ὁ τρόπος δὲ τούτων παρὰ πολὺ διήνεγκε· γράφεται μὲν γὰρ ἄνθρωπος διὰ χρωμάτων καὶ ψηφίδων, ἂν οὕτω συνενεχθείη, καὶ ταῦτα ποικίλως καὶ πολυειδῶς σχηματιζόμενος, καὶ διηλλαγμένοις τοῖς ἄνθεσιν· οὐδαμῶς δὲ ἔνεστι διὰ τούτων αὐτὸν περιγράφεσθαι, ἐπεὶ ἑτέρως ἔχειν τὸ περιγράφεσθαι εἴρηται.

Ἔτι ἡ γραφὴ τὸ σωματικὸν εἶδος τοῦ γραφομένου παρίστησι, σχῆμα τὲ καὶ μορφὴν αὐτοῦ ἐντυπουμένη καὶ τὴν ἐμφέρειαν· ἡ δὲ περιγραφὴ, ἐν οὐδενὶ τούτων ἐπικοινωνοῦσα τοῖς εἰρημένοις τρισὶ τρόποις, τὰ ἐμπεριειλημμένα ὁρίζει· καὶ ἡ μὲν ἐν τῷ ὁμοίῳ τὴν σχέσιν ἔχουσα πρὸς τῷ ἀρχετύπῳ ἐστὶ, καὶ ἀρχετύπου γραφὴ ἐστί τε καὶ λέγεται, κεχώρισταί τε αὐτοῦ, καὶ ἰδίᾳ ὑφέστηκε, καὶ ποτὲ ἐστίν· ἡ δὲ, οὔτε ὅμοιον, οὔτε ἀνόμοιον γίνεται, οὔτε εἰδοποιεῖται, οὐδὲ ἀρχετύπου περιγραφὴ λέγεται, οὐδὲ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον φέρεται· ἀχωρίστως δὲ καὶ αὐτόθεν, οἷς συμπεριείληφε συνυφίσταται, καὶ ἀεὶ αὐτοῖς πρόσεστιν· ἀεὶ γὰρ ἐν τόπῳ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐν χρόνῳ, καὶ ἐν καταλήψει ἐστὶ, καὶ περιγραπτῇ γε οὔσῃ τῇ φύσει, ἐξ ἀνάγκης ἕπεται, οὐδενὶ κενῷ διειργομένῃ· ὡς ἴδοι τις ἐπὶ τῆς τοπικῆς περιγραφῆς, τὸ συνάπτειν ἀμφοῖν πρὸς τῇ ἐπιφανείᾳ ἀλλήλων τὰ πέρατα· ἔνθα γὰρ ὄγκος καὶ μέγεθος, ἐξ ἀνάγκης καὶ τόπος συνεπινοηθήσεται. Ἡ γραφὴ δὲ ἐκκεχώρηκε πολλῷ· καὶ ἡ γραφὴ μὲν, εἰ καὶ διαφόροις τόποις, ὅμως ὡρισμένως τυποῦται· ἡ περιγραφὴ δὲ ὁρίζουσα, ἁπλῶς καὶ ἀορίστως πᾶσιν ἃ πέφυκε περιγράφεσθαι συμπερίηκται· οὐ γὰρ ἐν τῷδε μὲν περιγράφει, ἐν τῷδε δὲ οὔ· καὶ ἡ μὲν ἐν αἰσθήσει καὶ δείξει τὸ πᾶν ἔχει, ἡ δὲ τὸ πλέον ἐννοήσει· τάχα γὰρ τὸν περιγράφοντα τόπον τίς αἴσθοιτο μόνον· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, οὔτε ἡ γραφὴ περιγράφει τὸν ἄνθρωπον κἂν περιγραπτός ἐστιν, οὔτε ἡ περιγραφὴ γράφει κἂν γραπτός ἐστιν· ἑκάτερον γὰρ τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἕξει· καὶ ἔτι ἡ μὲν γραφὴ περιέχεται ὑπὸ τῆς περιγραφῆς, ἡ δὲ περιγραφὴ οὐ περιέχεται ὑπ᾽ αὐτῆς, ἀλλὰ περιέχει αὐτήν· διὸ οὐδὲ ἀντιστρέφει· ἐπὶ πλέον γὰρ ἡ περιγραφή· εἴ τι μὲν γὰρ γραπτὸν, ἤτοι τὸ εἰκονιζόμενον, ὁ ἄνθρωπος λέγω, καὶ αὐτὴ ἡ γραφὴ, ἤγουν ὁ τετυπωμένος χαρακτὴρ, φήσειεν ἄν τις τάχα που καὶ περιγραπτὸν, περὶ οὗ νῦν ἡμῖν λέγειν πάρεστιν, ὃ πανταχοῦ ἐπισημαίνεσθαι χρή· οὐ γὰρ περὶ τοῦ ἑτέρου τρόπου διέξιμεν· οὐ μὴν ἔμπαλιν εἴ τι περιγραπτὸν, τοῦτο καὶ γραπτόν.

Οἷον τί φημι· ὁ ἐνιαύσιος καλούμενος κύκλος, ἵνα καὶ οὕτως ὁ λόγος ἡμῖν ἴοι, μέτροις τισὶ καὶ διαστήμασι χρονικοῖς τέτρασι περιστρέφεται· διόπερ δὴ καὶ περιγράφεσθαι λέγεται, οὐ γράφεται δὲ ἤτοι εἰκονίζεται· πῶς γὰρ ἂν καὶ εἰκονισθείη ὅ γε μήτε εἰδοποιούμενος, μήτε σχηματιζόμενος, καὶ διὰ τοῦτο μὴ δὲ ὑπ᾽ ὄψιν ἐρχόμενος, ἀλλ᾽ οὐδὲ ὑπομένων; συνεχὴς γὰρ ὢν, τὰ οἰκεῖα πέρατα τοῖς τοῦ ἐφεξῆς ἀρχὰς ἀεὶ ποιούμενος ἐπισυνάπτει· ἁπλῶς γοῦν τῷ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον κυκλικῶς περιδινούμενον τὸν ἥλιον ἀποκαθίστασθαι, ὁπωσοῦν περιγράφεσθαι λέγεται· καὶ οὕτως ἀλλήλων τὰς διαδοχὰς, ὥσπερ ἐν ἀτόμῳ καὶ ἀκαρεῖ καὶ σχεδὸν ἀνεπαισθήτως διανύουσιν· ἵνα γὰρ μὴ ῥέων ὁ χρόνος ἐπ᾽ ἀδήλῳ τὰ τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπίνης περιστήσειε, σύγχυσίς τε τῶν καθ᾽ ἡμᾶς πραγμάτων καὶ ἀταξία καὶ ἀνωμαλία ἐπικρατοίη, μηδενὸς χρονικοῦ σημείου τούτοις ἐμφαινομένου, ἡμέραις καὶ ὥραις καὶ ἑβδομάσι καὶ μησὶ καὶ ἐνιαυτοῖς μετρεῖται, ὀλυμπιάσι τὲ τὸ παλαιὸν καὶ ὑπατείαις, καὶ ἑτέροις μέτροις κοσμούμενος, ἵνα σαφὴς καὶ τετρανωμένη τῶν πραγ-

τομένων ἡ μνήμη διασώζηται, καὶ τὰ ἐν τῷ βίῳ διευθετῆται πράγματα· οὕτως οὖν καὶ ὁ κατὰ Μωσέα νόμος μέχρι τοῦ εὐαγγελικοῦ καὶ σωτηρίου κηρύγματος προϊὼν, χρόνῳ ἔστη καὶ περιεγράφη· καὶ ἡ εἰδωλολατρία, ἐπιφανέντος τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, ὡσαύτως κατήργηται καὶ περιγέγραπται, εἰς τὸ λοιπὸν μήτε προϊοῦσα μήτε ἐνεργοῦσα πώποτε· ἀλλ' οὔτε ὁ νόμος καίτοι περιγραπτὸς ὢν, εἰκονίζεται, αὐτό γε καθ' αὑτὸ τοὔνομα ψιλὸν, εἰ καὶ τὰ νομιζόμενα συλλαβικῶς γράφεται, καὶ ἐν βίβλοις ἱεραῖς ἀεὶ διαφέρεται· οὔτε ἡ εἰδωλολατρία γράφεται, πρᾶγμα περὶ ἀνυπόστατα ματαιοπονούμενον, ἀνείδεόν τε ὂν καὶ ἀσχημάτιστον.

ιδ. Ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι τῶν ἐθνῶν, περιγεγραμμέναι εἰσί τε καὶ λέγονται, ὅροις τισὶ καὶ πέρασι διειλημμέναι· ἐν τόποις γὰρ ἀφωρισμένοις ἑκάστῳ ἔθνει τὰ τῆς οἰκείας ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας παρὰ θεοῦ ἐκνενέμηται, κατὰ τὸ εἰρημένον " ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ· " οὐ μὴν αὐτό γε τοὔνομα τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἐξουσίας εἰκονισθήσεται· πρᾶγμα γὰρ καὶ σύμβολον ἀξιώματος ὂν τυγχάνει· ὁμοίως καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ, καίτοι περιγεγραμμένη οὖσα, καὶ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὅλων θεοῦ καθοριζομένη, ὅμως οὐ γράφεται· καὶ τὰ συμπίπτοντα ἐν ἡμῖν νοσήματα περιγραπτά ἐστι, χρόνῳ γὰρ περιγράφεται· καὶ μάλιστα πυρετοὶ ἐφήμεροι, ἄχρι γὰρ μιᾶς ἡμέρας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιγράφονται, ἰατρῶν παῖδες φασὶν, ἀλλ' οὐδεὶς γέ ποτε πυρετὸν γραφόμενον ἢ εἰκονιζόμενον τεθέαται· ἤδη δὲ καὶ τῶν ἀνθῶν αἱ ποιότητες, αἳ τοῖς ὑποκειμένοις ἐνυπάρχουσι σώμασιν εὐωδιάζουσαι, ἐν τῷδε τῷ τόπῳ τυχὸν πεφυτευμένοις ἢ ἐναποτεθειμένοις, καὶ τὸ εὐῶδες ἀποπέμπουσαι, ἄχρι τοῦδε περιγραφήσονται· καθ' ἑαυτὰς δὲ ὅτι μὴ ὑφίστανται, οὐ γράφονται, ὅτι μὴ δὲ εἰδοποιοῦνται τὸ σύνολον. Τί δὲ ἡ ἐπ' Αἴγυπτον τοῦ Ἰακὼβ καὶ τῶν ἐξ Ἰακὼβ κάθοδος, ὑπὲρ τὰ τετρακόσια διαρκέσασα ἔτη; ἤτε εἰς Βαβυλῶνα τῶν ἐκεῖθεν Ἰουδαίων ὑπὸ Χαλδαίων αἰχμαλωσία, ἐν ἑβδομήκοντα ὅλοις ἔτεσι καθωρισμένη παρὰ τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ, ἣν ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς οἱ δοριάλωτοι πρὸς παιδείαν τῶν πεπλημμελημένων, διατελέσαι κατεδικάσθησαν; οὐχὶ περιγραπταὶ ὑπῆρχον, καὶ πάλαι τῇ ἐπανόδῳ λέλυντο, φησὶν ὁ θεῖος Γρηγόριος; πρᾶγμα δέ ἐστιν ἡ μὲν κάθοδος τῶν μετῳκηκότων ἢ μετανάστασις· ἡ αἰχμαλωσία δὲ τῶν μὲν ἑλόντων, πλεονεξίας ἐπίδειξις καὶ γνώμη τυραννικὴ, τῶν δὲ ἁλόντων ἐλευθερίας ἀφαίρεσις, ἀνδραποδισμός τε καὶ ἀκούσιος ἀπαγωγή· ἀλλ' οὐκ ἄν τις κάθοδον ἢ αἰχμαλωσίαν αὐτὸ καθ' αὑτὸ τὸ πρᾶγμα γράψειεν· οὐ γὰρ τοὺς κατιόντας αὐτοὺς ἢ τοὺς ᾐχμαλωτισμένους εἰρῆσθαι νῦν οἰητέον· ἕτερον γὰρ ἐκείνων ταῦτα· ὥσπερ δὴ τῶν σωμάτων, τὰ πράγματα· φήσειε δ' ἄν τις περιγραφόμενον καὶ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τὸ ἀέριον, ἅ τε δὴ ἐν τῷδε μὲν τῷ χωρίῳ πνέον, ἐν τῷδε δὲ ἀπολειπόμενον, οὐ γραφόμενον δὲ, ἐπεὶ οὐ διήρθρωται οὐδὲ εἰδοπεποίηται.

ιε. Καὶ ὁ λόγος δὲ εὐπερίγραπτος μὲν λέγεται, οὐδαμῶς δὲ εἰκονίζεται· οὐ γὰρ σῶμα οὐδὲ εἶδος αὐτῷ ἢ σχῆμα περίεστι· πῶς γὰρ ὅ γε κατὰ τὴν

προφορὰν χεόμενος καὶ λυόμενος; εἴρηται δὲ ἐφ' οὗ τὸ γράφεται ἐπὶ πάντων τούτων ἐκληπτέον· κατὰ γὰρ τὸν ἕτερον τῶν σημαινομένων τρόπον, ἤτουν συλλαβικῶς, πάντα γραφήσεται· καὶ πολλὰ ἄν τις ἀνερευνῶν εὕροι, ἐφ' ὧν ἡ διαφορὰ τουτωνὶ τῶν λέξεων διαφαίνεται· οὐδὲν οὖν τῶν εἰρημένων γράφεται, εἰ μὴ καθάπερ ἔνιοι τὰς ἀρετὰς σχηματίζοντες καὶ διαπλάσσοντες, οἷον δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν καὶ τὰς λοιπὰς σωματοποιοῦσιν, ὡς ἔν τισιν εἴδομεν, ἃ οὐ κυρίως εἰκονίζεσθαι λέγεται οὐδὲ γράφεσθαι, ὡς ἀρχετύπων ἠμοιρηκότα, καὶ μηδαμῶς τισὶν ὑποστάσιν ὅμοια· αἱ γὰρ εἰκόνες πρὸς ἀρχέτυπα διαγράφονται καὶ χαράσσονται, καὶ τῶν ϖρός τι εἰσὶ, καθὰ δὴ καὶ ϖρώην ἡμῖν εἴρηται· ταῦτα δὲ πλάσματά ἐστιν, ἐξ ἐπινοίας καὶ κατ' ἐξουσίαν τοῦ τυποῦντος ἀναπλασσόμενα· οὐδενὸς οὖν προϋφεστῶτος ταῦτα φέροντα δείκνυται, οὔτε εἶδος, οὔτε σχῆμα, οὔτε μορφήν· οὐκοῦν οὐ κυρίως οὐδὲ ἀληθῶς εἰκονισθήσεται· καὶ ὅλως τὰ ἐν τόϖῳ περιειργόμενα, καὶ ϖρὸς τὴν αἴσθησιν τὴν ἡμετέραν ἐρχόμενα, οἷς σῶμα τὲ καὶ εἶδος καὶ σχῆμα περιτίθεται, ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ ϖλεῖστον εἰκονίζεται· τὰ δὲ καθ' ἕτερον τρόπον γινόμενα, ἢ οὐδ' ὅλως, ἢ ἐν καταχρήσει, ἢ ὅτῳ τρόπῳ ἑτέρῳ, σπανιάκις γραφήσεται. Τοσαύτης οὖν ἐμφαινομένης ἐν τούτοις τῆς διαφορᾶς, ἔκ τε τοῦ ὁρισμοῦ καὶ τοῦ λοιϖοῦ ϖερὶ αὐτῶν λόγου, πλὴν οἵ γε ἐμϖαθεῖς καὶ ἀνόητοι, μέχρι τῆς ζωῆς τῆς παρούσης τὴν ἐλπίδα περιγράφοντες, ἵνα καὶ τοῦτο αὐτοῖς ϖροστεθείη, καὶ οὐδαμῶς ϖρὸς τὸν μέλλοντα διὰ τὸ ἐμϖαθὲς τῆς ψυχῆς καὶ ϖρὸς τὴν ὕλην ἐπιῤῥεϖὲς βλέποντες, ὁρμαῖς δὲ ἀπαιδεύτοις καὶ αὐθαιρέτοις κινούμενοι, ὥσπερ ἐξ ἐπιτάγματος τὰ δεδογμένα νομοθετοῦσιν ἀπερισκέπτως καὶ λίαν ἀφρονέστατα, ἃ μὴ δὲ αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις ἐπίσταται· δέον γὰρ λέγειν, γράφειν καὶ εἰκονίζειν, περιγράφειν φασὶ, μήτε τῇ ἐκκλησιαστικῇ διδασκαλίᾳ, μήτε μὴν τῇ τῶν πραγμάτων ἀκολουθίᾳ προσανέχοντες· οὐδὲ τὰ ἐν τῇ κοινῇ ταύτῃ δὴ καὶ δημώδει χρήσει, ἐπιγνῶναι αὐτοὺς τὴν τούτων διαφορὰν πέπεικεν, οἷα εἰσὶ τὰ λεγόμενα ἐν τοῖς συμβολαίοις γραμματεῖα ἐμπερίγραφα, ἀντιδιεσταλμένως τοῖς ἐπὶ τοῖς διηνεκέσι συναλλάγμασι νενομισμένοις ὀνομαζόμενα.

ι[illegible]. Ὁ δὲ ϖάντων αὐτῶν μάλιστα καταισχύνει τὴν ἄνοιαν, οὐ συνῆκαν οἱ δείλαιοι· πανταχοῦ γὰρ αὐτοὶ ἀνὰ στόμα: ἔχοντες, προσφέρουσι τὸν διδάσκαλον Ἀστέριον ϖροστάσσοντα· τί; μὴ γράφε τὸν Χριστόν· οὐ μὴν, μὴ ϖερίγραφε, διακελευόμενον· οὕτω δὲ καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς Ἀστέριος ἐν τῇ κατὰ τὴν ἁγίαν μάρτυρα Εὐφημίαν ἐκφράσει (1)· εἶδον ἐκεῖ γραφήν τινα, τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τῆς θεομάρτυρος ἡμῖν ὑϖοδεικνύς· οὐ περιγραφὴν εἴρηκε καὶ γραφικὴν, οὐ ϖεριγραφικὴν κατωνομασμένην· οἶδε τὴν τέχνην, καὶ τῶν ζωγράφων τοὺς ἀρίστους ὑϖεράγασθαι, καὶ εἰς μέγα ἦρθαι ϖαρ' αὐτοῖς, καὶ ἅμα θαυμάζεσθαι τῶν φιλοτεχνουμένων τοὺς πίνακας. Τί χρὴ λέγειν περί γε τῶν ἄλλων ἱερῶν πατέρων ἡμῶν; ὧν ὁ μὲν τοῖς πίναξιν ἐγχαράσσοντας τοὺς ζωγράφους παρατίθεται·

(1) Confer Combefisium Auctar. Bibl. PP. T. I. p. 207. et p. 267, qui utitur Nicephoro nostro ms. ubi S. Asterii fragmenta colligit.

ὁ δὲ, ὅτι ἆρα μετρίως ὑμῖν τὸν ἄνδρα ὁ λόγος ἔγραψε; φάσκων. Καὶ πάλιν· ἆρα οὐ σαφῶς ὑμῖν τὸν ὁμώνυμον ἐμοὶ καὶ ὁμόψυχον ὁ ζωγράφος λόγος ἀνετυπώσατο; οὐδεὶς δέπω, περιέγραψεν, εἴρηκεν· οἱ δὲ οὐδὲ τοὔνομα αὐτὸ, ὃ τοῖς πεπειραμένοις τὴν τέχνην ταύτην ἐπικέκληται, ἐπῄσθοντο· τοσοῦτον κατεφθαρμένοι τὸν λογισμὸν καὶ τὸ ἀσύνετον νενοσήκασι· ζωγράφοι γὰρ οὐ ζωοπεριγράφοι κικλήσκονται· καὶ ἵνα μὴ λόγων λαβύρινθον διεξίοιμεν, καὶ ἄλλως ῥημάτων ὄχλον ἀδιεξίτητον ἐπεισκρίνωμεν, εὐπερίγραπτον τὴν περὶ τοῦ γραπτοῦ καὶ περιγραπτοῦ γραφὴν ἐνταυθοῖ περιγράψωμεν.

ιζ. Πῶς οὖν οὐκ ἐγκαλύπτονται οἱ χριστομάχοι καὶ καταδύονται, τὰ ἀσώματα καὶ ἀσχημάτιστα οἷον ἄγγελον καὶ ψυχὴν, ὅσον κατὰ τὸν ἴδιον λόγον, ἀκούοντες περιγράφεσθαι, Χριστὸν δὲ σεσωματωμένον καὶ ἐν οὐσίᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς πεφηνότα καὶ ἐνυπόστατον ὄντα, καὶ εἶδος καὶ σχῆμα καὶ μορφὴν ἀνθρωπείαν ἀνειληφότα, καὶ διασώζοντα ἐν πᾶσι τὸ ἐν ἀνθρώποις τέλειον, μὴ δοξάζειν περιγράφεσθαι καὶ γράφεσθαι ἤτοι εἰκονίζεσθαι; ἀμφότερα γὰρ ἐπ' αὐτοῦ δείκνυται· ἐπεὶ καὶ ἐφ' ἡμῶν ταῦτα καθ' οὓς γέγονεν, οὐδενὸς τῶν καθ' ἡμᾶς πλὴν ἁμαρτίας ἀπολειπόμενος· ὅλον γὰρ τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ὁ νέος Ἀδὰμ ἔφερεν, ἵνα πεσόντα ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν διὰ τὴν τῆς θείας ἐντολῆς παράβασιν, ἀναστήσῃ ἐν ἑαυτῷ ὡς ἀναμάρτητος χάριτι· ἢ καὶ ἑαυτοὺς τοῦ αὐτοῦ γε ὄντας φυράματος, περιγεγράφθαι ἀπιστήσουσιν, ἵνα καὶ τὸ εἶναι ἄνθρωποι προσαπολέσωσιν; Ἡμεῖς γὰρ πεπιστεύκαμεν καὶ διαγγέλλομεν ὡς διὰ περιουσίαν φιλανθρωπίας, τὸ ἴδιον πλάσμα ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν εὐγένειαν ὁ θεῖος λόγος ἀνακαλούμενος, πρῶτον μὲν ἐν τῇ νηδύϊ τῆς παναγίας μητρὸς καὶ ἀληθῶς θεοτόκου οἰκήσας, σάρκα ἀψευδῶς τὴν ἡμετέραν ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων προσείληφεν· ἐπεὶ καὶ αὐτὴ, ἄνθρωπος καὶ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀπαραλλάκτως οὖσα ἐτύγχανεν, ἁγιωσύνῃ δὲ καὶ καθαρότητι μόνον πάντων ὑπερέχουσα, καὶ ἄνθρωπος τέλειος, οὐ κατὰ φαντασίαν, οὐ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον περιέγραψεν· ἐκ τοῦδε γὰρ ταῖς κυρίαις καὶ ἰδικαῖς σημασίαις τῶν φωνῶν τούτων χρηστέον· καίτοι ὡς λόγος μὲν ὢν ἀεὶ τοῦθ' ὅπέρ ἐστιν ἀπαθὴς, καὶ ἀπεριγραψίας καὶ ἀοριστίας ἁπάσης περιγραφὴ καὶ ὅρος ὢν, ἔπειτα δὲ προελθὼν ἐκεῖθεν ὡς εὐδόκησεν, ἐν σπηλαίῳ καὶ φάτνῃ κατακλιθεὶς, καὶ σπαργάνοις ἐνειληθεὶς, περιεγράφη καὶ περιωρίσθη σαρκί· ἐφ' οἷς καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ περιγραπτοῦ σώματος, περιετμήθη, ἐβαπτίσθη, περιεγράφη σωματικῶς ἐν τοῖς ὕδασι, καὶ ὑπὸ δούλου χειροθετούμενος, ὑψώθη ἐν σταυρῷ, ἐτρήθη τὴν πλευρὰν, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέτλη θάνατον, τέθαπται ἐν μνημείῳ ἐν ᾧ περιεγράφη σωματικῶς· εἶτα ἀνεβίω τριήμερος ὡς θεὸς πατήσας τὸν θάνατον, καὶ νεκροῖς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ζωὴν χαρισάμενος.

Τί οὖν φατὲ ὑμεῖς οἱ τὸ ἀπερίγραπτον πρεσβεύοντες, καὶ τῆς δοκήσεως δοξάζοντες τὸ ἀδόκιμον, ὁ ἐν σπαργάνοις ἐνειλούμενος, ἢ ἐν φάτνῃ κατακλινόμενος, καὶ εἴσω σπηλαίου γινόμενος περιγράφεται, ἢ οὔ; τί δὲ ὁ περιτεμνόμενος, καὶ βαπτιζόμενος, καὶ σταυρούμενος, καὶ τὸ πάντων ἔσχατον ἐν μνη-

μείῳ κατακλειόμενος, περιορίζεται ἐν τούτοις καὶ περιέχεται, ἢ οὔ; τὸ γὰρ μὴ περιγραφόμενον, οὐδὲ ἐν τόπῳ ἐστίν· εἰ δὲ οὐκ ἐν τόπῳ, οὐδὲ σῶμα· εἰ δὲ οὐ σῶμα, πολλῷ πρότερον οὐδὲ ἄνθρωπος· οὐκοῦν οὐδὲ ἐνηνθρώπησεν, οὐδὲ ἀνείληφε τὴν πεσοῦσαν φύσιν, καὶ οἷον τὸ καθ' ἡμᾶς σῶμα, ὃ ταῦτα πάσχειν πέφυκε, καὶ τοῖς τοιούτοις ὑποπέπτωκε πάθεσιν· εἰ δὲ χρὴ πρὸς τὴν ὑμῶν ἀπαιδευσίαν καὶ ἀναισχυντίαν μικρόν τι προσπαίξαντα εἰπεῖν, περιγράφεται ὁ περιγραφόμενος, ἢ οὔ; τοῦτο τῆς ὑμετέρας ἐμβροντησίας καὶ φρενοβλαβείας εἰπεῖν ἄξιον· ἴσως γὰρ οὐδὲ τούτῳ συνθήσεσθε· οὐ γὰρ παρὰ χριστιανοῖς ταῦτα ἀπιστηθήσεται ἢ παιχθήσεται· ὅπου γε καὶ μετὰ τὴν θείαν ἀνάστασιν, τῷ αὐτῷ σώματι, καίτοι τὴν ἀφθαρσίαν καταπεπλουτηκότι, θυρῶν κεκλεισμένων εἴσω γίνεται, καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐμφανίζεται ψηλαφώμενος, καὶ τὰς ὠτειλὰς τῆς θείας πλευρᾶς καὶ τῶν ἥλων τῶν ἐν χερσὶν, οἷς διαπεπερόνηται, παραδείκνυσιν· οὐδὲ προσέξετε τοῖς λέγουσιν " οἵ τινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν „ αὐτῷ· „ καὶ τὸ ἔτι τούτων παραδοξότερον, καὶ εἰς οὐρανοὺς σεσωματωμένος ἄνεισι, καὶ ὡς σῶμα φέρων ὁρώμενος· καὶ δηλοῦσι τὰ τοῖς παραπέμπουσιν ἀγγέλοις λεγόμενα, καὶ παρὰ τοῖς μαθηταῖς ἀκουόμενα " ὅτι ὃν τρόπον „ ἐθεάσασθε αὐτὸν ἀνερχόμενον εἰς τὸν οὐρανὸν, οὕτως ἐλεύσεται· καὶ, ἐν δε- „ ξιᾷ τοῦ θεοῦ καθεζόμενον, καὶ πάλιν ἥξοντα μετὰ τῆς πατρικῆς δόξης δο- „ ρυφορούμενον „ τῷ αὐτῷ κεχρημένον σώματι, ἵνα καὶ ὀφθῇ ὑπὸ τῶν ἐκκεντησάντων· καὶ πιστευθῇ ὑπὸ τῶν ἀπειθησάντων· καὶ ὅλως ἵνα συνοπτικώτερον εἴπωμεν, τὸ ἀναβεβηκέναι αὐτὸν, τί ἄλλο ἢ σώματος ἴδιον, καὶ τόπου ἐξ οὗ καὶ εἰς ὃν μεταβέβηκε; σώματος οὖν ταῦτα περιγραπτοῦ, καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς, εἰ καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς, κἂν μὴ βούλοιντο οἱ παράνομοι· εἰ καὶ μηκέτι Χριστὸν κατὰ σάρκα γινώσκομεν· ᾧ δηλοῦται κόπων αὐτὸν ἀπηλλάχθαι, καὶ πείνης καὶ δίψης, καὶ ὅσα σαρκὸς πάθη καὶ ἀσθενείας, καὶ πλὴν ἁμαρτίας, ἡμέτερα· οὐ γὰρ ἔτι τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖται πάθεσι, τὴν ἀφθαρσίαν ἅπαξ ἐνδεδυκώς.

ιη. Ἀμέλει ἐπὶ τῆς γῆς ὢν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὀπτανόμενος καὶ συναναστρεφόμενος, ἡνίκα ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ σωματικῶς ὑπάρχων ἐδίδασκε, περιεγέγραπτο· ἐνταῦθα δὲ παρὼν, οὐκ ἦν κατὰ ταὐτὸν καὶ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ σωματικῶς; καίτοι πάντα πληρῶν, καὶ πανταχοῦ, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν ὡς θεὸς ὢν, καὶ ὡς ἐξὸν ὧδε εἰπεῖν ἀπερίγραπτος· ἐπεὶ πῶς καὶ πόθεν ἐπὶ τὴν Βηθανίαν μετάγεται, ὁ λέγων τοῖς μαθηταῖς " χαίρω δι' ὑμᾶς ἵνα πιστεύσητε ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ; „ τὸ μέγα ἐπιτελέσων ἐκεῖνο μυστήριον, τὰ τῆς κοινῆς καὶ καθολικῆς ἀναστάσεως προτέλεια, σαφῶς ὧδε πιστούμενος· ὀδωδότα τὸν τεταρταῖον ἐκ τῶν μυχαιτάτων καὶ ἀφανῶν τοῦ ᾅδου χωρίων ὡς ζῶντα προκαλούμενος, καὶ τοῖς ζῶσι τὸν ἤδη πρὸς φθορὰν ἐπειγόμενον καὶ λυόμενον ἐγκαταριθμῶν, ἐναργῶς τοῦ θαύματος τὴν δύναμιν τοῦ ζωοποιοῦντος τοὺς νεκροὺς διαδεικνύντος· ἀλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα ὢν, ἤδη καὶ ἐν Καπερναοὺμ ἢ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ κατὰ ταὐτὸν σωματικῶς ἐφαίνετο· καὶ ὅλως ἐν τῷδε ὢν τῷ χωρίῳ, οὐκ ἦν καὶ ἀλλαχόθι; τὸν γοῦν εἰς οὐρανοὺς ἀνιόντα οὐκ οἶδα εἴ τις φαίη, καὶ νῦν ἔτι σωματικῶς ἀν-

θρώποις προσομιλοῦντα συναναστρέφεσθαι, εἰ καὶ ἄλλως σὺν ἡμῖν ὡς πιστοῖς καὶ οἰκείοις διαιωνίζων ἐστὶ, κατὰ τὸ ἐπάγγελμα· εἰ μὴ μέλλοιεν καὶ πρὸς ταῦτα περιτραχύνεσθαι οἱ ἀλλότριοι· καὶ ἵνα μὴ τὰ πολλὰ διεξιόντες μακρὸν ἀποτείνωμεν λόγον, εἴπερ ἐνσώματος ἦν, ἐν τόπῳ ἦν καὶ περιεγέγραπτο· τόπος γὰρ πέρας ἐστὶ τοῦ περιεχόντος, καθὸ περιέχει τὸ περιεχόμενον, καὶ πέρασι διείληπται καθ' ἃς ὁρίζεσαι σχέσεις.

ιθ. Δῆλον οὖν, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς σῶμα ἀληθῶς καὶ οὐ κατὰ δόκησιν, φορῶν τὸ ἡμέτερον, ἔν τινι τόπῳ ὤν, οὐκ ἦν σωματικῶς πανταχοῦ· ἐξ ὧν πάντων φανερὸν, ὅτι περιεγέγραπτο· καὶ εἰ μὴ τοῦτο ὁμολογήσαιεν, τὸν ἕτερον τρόπον δώσουσι, τῇ κακοδαίμονι τῶν Δοκητῶν πλάνῃ μαινόμενοι συμπεριενεχθέντες, ἐν φαντασίᾳ τὴν τοῦ κυρίου σάρκωσίν τε καὶ σταύρωσιν ὀνειρώσσοντες· μὴ δὲ γὰρ εἶναι Χριστὸν τὸν σταυρούμενον ἐφαντάζοντο, ἀλλ' αὐτὸν μὲν ἐπὶ τοῦ ὄρους καθέζεσθαι, διαγελᾷν δὲ ἰουδαίους ὡς Σίμωνα σταυροῦντας, δόξαι Χριστὸν ἐσταυρῶσθαι· οὐκ ἐξ ἡμῶν οὖν ἔσχε Χριστὸς τὸ περιγράφεσθαι, οὐδὲ παρὰ τὸ εἰκονίζειν ἡμᾶς αὐτὸν, περιγραπτός ἐστι· μακρὰ οὖν ληροῦσιν οἱ ἀνόητοι, καὶ ἀπαίδευτοι, καὶ πάσης ἠμοιρηκότες συνέσεως, καὶ οὐδὲν τῶν μεμηνότων βέλτιον ἔχοντες· οὔκουν οὐ περιγράφομεν αὐτὸν ἡμεῖς· πῶς γὰρ τόν γε σωματικῶς μὴ παρόντα; ἀλλὰ γράφομεν οὐ καθὸ περιγράφεται, ἀλλὰ καθὸ γράφεσθαι πέφυκε σωματικῶς, ἵν' ἐκδηλότερον φανῇ τὸ τῶν φωνῶν σημαινόμενον· οὕτως καὶ αἱ εἰκόνες οὐ καθὸ περιγραπτὸς, ἀλλὰ καθὸ γραπτὸς, γνωρίζουσι πᾶσιν αὐτόν· καί γε καὶ ἡμεῖς εἰκονίζομεν οὐχ' ᾗ λόγος καὶ θεὸς, ἀόρατος γὰρ καὶ ἀναφὴς καὶ ἀσχημάτιστος, ἄπαγε, παραφροσύνης γὰρ τοῦτό γε, καὶ τῆς ἁπασῶν ἐσχάτης ἀπονοίας ἀνάμεστον, ἀλλ' ᾗ ἄνθρωπος κατὰ πάντα πεφανέρωται· οὐχ' ὥσπερ τῷ Ἀβραὰμ ὤφθη καὶ τοῖς προφήταις ἐν εἴδει ἀνθρώπου " ἀλλ' ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· καὶ ὁ λό-,, γος παχύνεται, ὅ ἐστι, τὴν καθ' ἡμᾶς σάρκα πεφόρεκε· καὶ, ὁ ἄναρχος ἄρ-,, χεται· καὶ, ὁ ἀναφὴς ψηλαφᾶται· ,, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἡμῖν παρὰ τοῦ πνεύματος παραδέδοται καὶ πιστεύεται· ὥστε τὸ μὲν περιγράφεσθαι, οὐχ' ἡμῶν ἕνεκεν, ἀλλὰ τοῦ συγκατελθόντος, καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν τὴν ἡμετέραν πτωχείαν ἐνδύντος· τὸ δὲ εἰκονίζεσθαι, ἐξ ἡμῶν τῶν ταύτῃ πεπιστευκότων, καὶ δεχομένων καὶ ἀσπασαμένων, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἡμῖν γεγενημένην εὐεργεσίαν καὶ σωτηρίαν διαῤῥήδην κηρυσσόντων, καὶ θείῳ πόθῳ καὶ πνεύματι ἀγομένων, καὶ εἰς τὴν τῶν οἰκονομηθέντων ὑπὲρ ἡμῶν μνήμην ἐρχομένων.

Ἀπόπληκτον οὖν κομιδῇ ἀληθῶς σῶμα μὲν λέγειν, οὐ περιγραφόμενον δὲ οὐδὲ εἰκονιζόμενον, οἷον τὸ Χριστοῦ σῶμα πλαστογραφοῦντες ταῖς σφῶν αὐτῶν ἀβουλίαις, ὡς ἂν τὸ πεπαχύνθαι καὶ σεσαρκῶσθαι τὸν λόγον ἀναιρεθείη· εὔκαιρον δὲ αὐτοῖς καὶ πλάνον ἀποκαλεῖν, κατὰ τοὺς ὁμόφρονας αὐτῶν ἰουδαίους, καὶ εἴ τι τούτου ἀνοσιώτερον, ὅτι ὅπερ οὐχ' ὑπῆρχεν αὐτῷ, ὡς ὑπάρχον παρεδείκνυ καὶ μετεδίδου· συκοφαντείτωσαν λοιπὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τἄλλα ὅσα τῆς οἰκονομίας ὑπὲρ ἡμῶν ἐξειργάσθη μυστήρια, πάντα ἐν δοκήσει

πεπρᾶχθαι φανταστιούμενοι· ἐκ δὴ τούτων τί συμβαίνει; ὅτι ἔδει αὐτοὺς σεσαρκῶσθαι τὸν λόγον δοξάζειν, ἢ σαρκωθέντα μὴ περιγεγράφθαι· ἵνα ἐν ἐκείνῳ τὰ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν δεικνύηται, ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τούτῳ τὰ τῆς ἀνοίας μετὰ τῆς ἀπιστίας· τί γὰρ ἀνοητότερον ἢ κτηνοπρεπέστερον τοῦ λέγειν σεσαρκῶσθαι μὲν τὸν λόγον, μὴ περιγεγράφθαι δὲ ἢ εἰκονίζεσθαι; αὐτοὶ δὲ πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν, τὴν καθ᾽ ὑπόστασιν ἕνωσιν προχειρίζονται· πρὸς ἕτερον δὲ τὸ πᾶν τοῦ σκοπουμένου αὐτοῖς ἀφορᾷ· μίσει γὰρ τῷ εἰς τὸ ἀρχέτυπον τὰ τοιαῦτα δρῶσιν· ὡς ἂν ἀναιρουμένης τῆς εἰκόνος, συναπόλοιτο κἀκείνου ἡ μνήμη· ἐπειδὴ τῷ ὄντι βαρύς ἐστιν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος.

Δίκαιον δὲ, ὡς οἶμαι, κἀκεῖνο ἂν ἔρεσθαι τοὺς τὸ ἱερατικὸν κατεσχηματισμένους ἀξίωμα, ὅτι εἰ διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν ἀπερίγραπτον φατὲ ἣν προσέλαβεν ὁ Χριστὸς σάρκα, τὸ δὲ ἀπερίγραπτον, ὡς πάντες οἷς τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς ἔρρωται συμφωνοῦσι, καὶ ἀόρατόν ἐστι· τὸ δὲ ἀόρατον, καὶ ἀναφὲς καὶ ἀπερίληπτον, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, ἀσώματον· τί δή ποτέ ἐστιν ὅπερ ἐπὶ τῶν τελετῶν τῶν παρ᾽ ἡμῖν μυστηρίων ἱερουργεῖτε, οἱ ποσὶν ἀνίπτοις, ὃ δὴ λέγεται, τοῖς ἱεροῖς ἐπιβαίνοντες; εἰ γὰρ οὐχ᾽ ἁπτὸν, πῶς σφαγιάζεται; καὶ τί θύεται; ὃ γὰρ μὴ ἔστιν ὁρατὸν, οὐδὲ πέφυκε θύεσθαι, οὐδὲ σφαγιάζεσθαι· καὶ τίνος ἅπτεσθε ἀναφοῦς, καὶ ὁποίου σώματος; ποῖ δὲ χωρήσει ὑμῖν τὸ μετὰ χεῖρας φερόμενον, καὶ χειλέων εἴσω κατακλειόμενον καὶ περιγραφόμενον; ὃ καὶ ὀδοῦσι λεπτύνεται, καὶ ἐδεστὸν γίνεται, εἴ γε ἄψαυστον ὂν οὐδὲ τέθυται· οὐ γὰρ τὸν λόγον αὐτὸν καθ᾽ αὑτὸν ἐδεστὸν εἶναι εἴποιτε.

Πῶς δὲ καὶ τὸν θάνατον Χριστοῦ καταγγέλλετε, ἢ τὴν ἀνάστασιν ὁμολογεῖτε, καὶ τὰ παραδεδομένα τοῖς μύσταις τοῦ λόγου κατὰ τὴν ἱερὰν ἐκείνην νύκτα, καθ᾽ ἣν κεκοινώνηκεν αὐτοῖς τῶν τοιούτων μυστηρίων; ἐξ ὧν δείκνυσθε ὡς παράφρονες, λέγοντες ὅτι οὐδὲ ὁ Χριστὸς ἀληθῶς ἑαυτὸν τέθυκε, σώματος περιγραπτοῦ μὴ ὑπάρχοντος· οὐκοῦν ἑαυτοὺς πλανῶντες παραλογίζεσθε, θύειν ὑπολαμβάνοντες ἃ μὴ λέγετε θύεσθαι· πῶς γὰρ ἂν τυθείη τὸ ἀπερίγραπτον, καὶ ἁπτὸν ἔσται ἢ ἐδεσθήσεται; ἐξ οὗ δῆλον ὅτι καὶ τὰ ἐπὶ τῶν μυστηρίων τούτων ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις παραδεδομένα, καὶ τἄλλα πάντα διαγράφετε καὶ ἀθετεῖτε, οἱ εἰς τὸ σῶμα Χριστοῦ ἀνέδην προσκόπτοντες· εἴ γε οὐδὲ σῶμα κυρίως, ἀλλ᾽ εἰκόνα σώματος κατὰ τὸν διδάσκαλον ὑμῶν δογματίζετε· διὸ κατὰ τὸν τῆς εἰκόνος λόγον ὃν αὐτοὶ εἰσηγήσασθε, ἐξ ἀνάγκης ἢ συγκαταθύεσθαι τὸν λόγον ὁμολογήσετε διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν, ἢ διὰ τὸ ἀπερίγραπτον εἶναι, κεχωρίσθαι τοῦ σώματος, καὶ οὐδὲν πλέον ἄρτου κοινοῦ καὶ οἴνου ἱερουργήσετε ἢ μεταλήψεσθε· σωτηρίας δὲ ἢ ἁγιασμοῦ μετέχειν, οὐδὲ ὑπονοεῖν ἄξιον· ὁ δὲ πιστὸς οὐκ ἀποπλανᾶται· ΠΙΣΤΕΥΕΙ ΓΑΡ ΟΤΙ ΣΩΜΑ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΣΤΙ ΤΟ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΞΙΟΙΣ ΙΕΡΟΥΡΓΟΥΜΕΝΟΝ· καὶ ἐν χερσὶ συνέχων περιγεγραμμένον οἶδεν, ἐνδοκῶς τε ἁγιάζεται, καὶ ἁμαρτιῶν καθαίρεται, καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐπιτεύξεσθαι διὰ τούτων ἀσφαλῆ τὴν ἐλπίδα κέκτηται.

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ ΤΡΙΤΗ.

Ἀλλ' οἱ τῆς ἀπιστίας προασπισταὶ, καὶ τῶν παρὰ πᾶσι κατειλημμένων καὶ δεδημοσιευμένων ἀκριβεῖς ἀπαιτοῦντες τὰς ἀποδείξεις, ἐπειδὴ μελέτην τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ποιοῦνται, τὰ ὀρθὰ τῆς ἐκκλησίας παρευθύνειν δόγματα, τὴν ἐκ τοῦ δόξαι δεινούς τινας καὶ δριμεῖς εἶναι δογματιστὰς παρὰ τῶν ἐξαπατωμένων δόξαν θηρώμενοι, ὅταν ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐλέγχωνται καὶ πιέζωνται, πρὸς ἐρεύνας ἀτάκτους καὶ ἀποδείξεις ἀκαίρους περιτρέπονται, βεβήλους τὲ κενοφωνίας συντιθέασι, καὶ πρὸς ζητήσεις μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους τὴν χριστομάχον γλῶσσαν προΐενται, περὶ τὴν πίστιν ἀπωσμένην αὐτοῖς ναυαγήσαντες, μηδὲν ἐπιστάμενοι, νοσοῦντες δὲ, κατὰ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν, περιζητήσεις καὶ λογομαχίας· ἐξ ὧν διαπoροῦσιν ἡμῖν, πόθεν ὑμῖν ἀνιστορεῖσθαι τὰς εἰκόνας παρείληπται, καὶ ἡ τούτων προσκύνησις παραδέδοται, ἐλπίδι τοῦ πρὸς τὸ ἀμήχανον ἐντεῦθεν περιωσμένων ἡμῶν, τὴν παῤῥησίαν περιαιρήσειν.

α. Ἐξ οὖν τῆς ἐπαπορήσεως τοῦ λόγου τὸ ἀκόλουθον ἡμῖν ἐνδιδόντος ἀνθυποφέρομεν· πόθεν ὑμῖν τῶν εὐαγγελικῶν βίβλων ἡ ἐφεύρεσις, καὶ ἡ περὶ ταύτας ἣν ποιεῖσθε προσκύνησις παραδέδεικται, ὅ τε σταυρὸς, καὶ τἄλλα ὁπόσα ἐν τῇ τῶν χριστιανῶν ἐκκλησίᾳ τὸ σέβας καὶ τὴν προσκύνησιν ἀποφέρεται; ἐφ' οἷς ὡς πλεῖστα τραχυνόμενοί τε καὶ χαλεπαίνοντες νομοθετοῦσιν, ὡς οὐκ ἐξὸν τούτων πυνθάνεσθαι ἕνεκεν, μὴ τοῖς αὐτοῖς ἡμῖν περιπέσοιεν λόγοις εὐλαβούμενοι· εἶτα ὡς οὐκ ἐνὸν αὐτοῖς ἑτέρωσέ ποι προϊέναι· τί γὰρ ἂν καὶ εἴποιεν ἕτερον, ἐπὶ τὴν παράδοσιν αὐτομολοῦσι; καθάπερ οἱ τῶν δεσμῶν ἀφιέμενοι, ἐπὶ τὸ ἀνειμένον ἐπείγονται καὶ ἐλεύθερον, καὶ τὸ ἀπ' ἀρχῆς δεδέχθαι τὴν ἐκκλησίαν τὴν γεγραμμένην ἐν αὐτοῖς καὶ δηλουμένην χάριν, προΐσχονται· εἶπεν ἄν τις πρὸς τὸ ἄπιστον καὶ ἀσύνετον αὐτῶν ἰδὼν, ὡς ἄλλης αὐτοῖς δεήσει συγγραφῆς, ἢ ὁπωσοῦν ἑτέρας ἀποδείξεως, τὸ ἐν ἐκείνοις ἀληθὲς προσμαρτυρούσης καὶ βεβαιούσης, καὶ ταύτῃ ἑτέρας, καὶ ἰέναι ἐπὶ τὸ ἄπειρον.

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ταῖς ἐκείνων ἀβελτερίαις παρήσομεν· παράδοσιν προχειρίζονται, ἣν ἐφ' οἷς μὲν ἥδονται κρατύνειν ἐθέλουσιν· ἐφ' οἷς δὲ ἄχθονται, ἀπαγορεύειν σπουδάζουσι· καίτοι ἐν ἅπασιν ἡ ὑπόθεσις ἡ αὐτὴ, καὶ ὁ χρόνος σύνδρομος, καὶ τὸ γέρας ὁμότιμον· ἀλλὰ τί ἄν τις εἴποι πρὸς ἀνθρώπους μήτε ἔργῳ μήτε λόγῳ πειθομένους, μήτε ἃ λέγουσι μήτε ἃ ἀκούουσι συνιέντας, τῆς δὲ ἑαυτῶν ἀπεγνωκότας σωτηρίας; ὅμως δ' οὖν ὁ τῆς ἀληθείας παῤῥησιάσεται λόγος· πρῶτον δὲ ἐκεῖνο εἰπεῖν ἄξιον, ὅτι μάλιστα ἐν τοῖς περὶ θεοῦ λεγομένοις τὲ καὶ ἀκουομένοις, μετ' εὐλαβείας τῆς προσηκούσης προσιέναι χρὴ, φόβῳ θείῳ κατηρτισμένους· εἶτα πίστιν ἐν τούτοις ἡγεῖσθαι, καὶ πίστιν τιμᾶσθαι καὶ ταῖς ψυχαῖς προενιδρύσθαι, καὶ ἐν εὐθύτητι καρδίας τοὺς περὶ τη-

λικούτων λόγους ὑποδέχεσθαι, κενῶν δὲ καὶ ματαίων ἐρωτήσεων ἀπέχεσθαι, τούς τε γραώδεις μύθους καὶ τὰς βεβήλους κενοφωνίας, εἰς τὸ παντελὲς ἀποτρέπεσθαι, οὐ προσέχειν δὲ γενεαλογίαις ἀπεράντοις, καθὰ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν δεδίδαχεν, αἳ ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον, ἢ οἰκονομίαν θεοῦ τὴν ἐν πίστει, μὴ δὲ ζητεῖν τὴν διὰ τῶν σημείων καὶ παραδόξων ἔργων πίστωσιν καὶ ἀπόδειξιν, ἢ γοῦν ἀμφίβολον τὴν γνώμην ἔχειν περὶ τὰ καίρια· ἰουδαϊκὸν τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα, ἀπίστων ἐστὶ τὸ κακούργημα· τίσιν ἔφη ὁ κύριος " ὦ γενεὰ „ ἄπιστος, σημεῖον ἐπιζητεῖ καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, ἀλλ' ἢ τὸ ση- „ μεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου „ οὐχὶ τοῖς ἀπειθοῦσιν ἰουδαίοις, καὶ ἀεὶ τῷ ἁγίῳ διαμαχομένοις πνεύματι; μὴ δ' αὖ πρὸς περιέργους καὶ ἀπαιδεύτους ἐρεύνας ἀπάγεσθαι, αἳ λογομαχίας καὶ λέσχην γεννῶσι μᾶλλον, ἢ λόγον εὔχρηστον καὶ ὠφέλιμον· μήτε μὴν πρὸς ἀποδεικτικὰς ἀνάγκας λογικαῖς μεθόδοις προαγομένους διὰ τῶν εντέχνων καὶ σεσοφισμένων λόγων, ἐπὶ τὰς τούτων καταφεύγειν πιθανότητας, βιαίως πρὸς συγκατάθεσιν τοὺς ἀκροωμένους ἐπαγομένας· ἑλληνικὸν τοῦτο καὶ ἀπίστων παντάπασι τὸ ἐφεύρεμα· καὶ γὰρ ὥσπερ ἰουδαῖοι σημεῖον αἰτοῦσιν, οὕτω καὶ ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν.

β. Ἀλλ' ἡμῖν γε, οἷς πίστις τὸ τιμώμενον, πίστις ἀρχὴ καὶ ὑποβάθρα τῆς σωτηρίας ἡμῶν τιθέσθω, ὅθεν ἐπὶ τὸν σκοπὸν καὶ τὸ τέλος τῶν ἐλπιζομένων ἐπειγόμεθα· ἐπεὶ δὲ ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, πιστεῦσαι δεῖ πρῶτον τὸν προσερχόμενον ὅτι ἔστι θεὸς, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται· πιστεῦσαι οὐ ζυγομαχῆσαι, ἀλλὰ πίστει προσιέναι, τὸν τῆς εὐπειθείας μισθὸν ἀπεκδεχόμενον· πίστις γάρ ἐστιν ἁπλῆ λογισμῶν καὶ ἀπερίεργος συγκατάθεσις· διὸ πίστει πρόσιμεν τῇ χάριτι, τῇ ἐκ τοῦ θείου πνεύματος ἐπιπνοίᾳ ἐντικτομένῃ ταῖς τῶν πιστῶν ψυχαῖς· πάσης ἀπιστίας ἐλευθέραν τὴν γνώμην κεκτημένοι, καὶ ἐν ἁπλότητι καρδίας ἁπλῶς καὶ ἀβασανίστως τὰ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδομένα ὡς ἐκ θείας ἐπιλάμποντα χάριτος δεχόμεθα, πάσης τῆς ἐξ ἀμφιβολίας κηλῖδος καὶ ῥύπου καθαρεύοντες· νόσημα γὰρ ψυχῆς κακῶν κάκιστον ἀπιστία, καὶ ἀσυνεσίας ἀρχὴ καὶ ἀπωλείας παραίτιον· ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσητε, φησὶν, οὐδὲ μὴ συνῆτε· ἥ τε γὰρ ἀπείθεια πρὸς ὁτιοῦν οὐ συγχωρεῖ καθαρῶς τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας παραδέχεσθαι· ἥ τε ἀμφιβολία τὴν αἴγλην τῆς ἀληθείας ἐπισκιάζουσα, καθάπέρ τι νέφος ὑποτρέχον τὸν ἥλιον, οὐκ ἐφίησιν εἰλικρινῶς τὴν σύνεσιν τῶν δεόντων αὐγάζεσθαι· δῆλον οὖν ὡς οὐδὲν τῆς διὰ πίστεως ἀρχῆς βεβαιότερον ἢ ἀσφαλέστερον· τὸ δὲ ζητεῖν ἀρχῆς ἀρχὴν, καὶ ἀπόδειξιν ἀποδείξεως, τί ἕτερόν ἐστιν ἢ πίστιν ἐπιζητεῖν πίστεως; τούτου δὲ τί ἀνοητότερον ἢ καταγελαστότερον; οὐ γὰρ ἕξει ποτὲ οὗ στήσεται καὶ ἀπερείσει τὸν λογισμὸν, ἀεὶ τοῦ ἐφευρισκομένου ἐφ' ἑτέραν ζήτησιν ἐπειγομένου· ὥστε ὅσα ἂν κάμοι τις ζητῶν, ἐπὶ τὴν πίστιν ὡς εἰς ἀρχὴν ἀσφαλῆ καταφεύξεται· τοῖς γὰρ ἀπίστοις, εἰς ἀπέραντον ἥξει τὸ μάταιον, καὶ οὐδαμοῦ στήσονται, ἀλλ' εἰς ἑαυτοὺς συντριβήσονται καὶ ἀπολοῦνται, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ σκληροκαρδίαν.

γ. Ἑξῆς δὲ ταῦτα λέγομεν, ὅτι τὸ γράφειν ἤτοι εἰκονίζειν τὸν Χριστὸν, οὐκ ἐξ ἡμῶν τὴν ἀρχὴν εἴληφεν, οὐδὲ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἦρκται γενεᾷ, οὐδὲ νεαρὸν τὸ ἐφεύρημα· χρόνῳ τετίμηται ἡ γραφὴ, ἀρχαιότητι διαπρέπει, ἡλικιῶτις ἐστὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος· διὸ καὶ αἰδέσιμος καὶ σεβασμία· καὶ ἵνα συντομώτερον καὶ βεβαιότερον εἴπω, ἐπειδὴ σύμβολα τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀμωμήτου τὰ ἱερὰ ταῦτα θεάματα, πάλαι τῇ πίστει καὶ ἐξ ἀρχῆς συνυφέστηκε καὶ συνήκμασεν· ἀποστόλων ἐστὶ τὸ ἐγχείρημα, πατέρων τὸ ἐπισφράγισμα· ὡς γὰρ αὐτοὶ τὸν τῆς θεοσεβείας ἡμῖν εἰσηγήσαντο λόγον, οὕτω καὶ ἐν τῷ μέρει τούτῳ, τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ σωτὴρ ἐπὶ τῆς γῆς ἀνεστράφη πολιτευόμενος, καθὰ καὶ διὰ τῆς εὐαγγελικῆς συγγραφῆς ἐμφανῆ καὶ δῆλα καθίσταται, ταὐτὸν τάχα ποιοῦντες, ὅπερ πολλοὶ, τῶν πάλαι τὰς ἀριστείας ἀναγράπτους ἐποιήσαντο, οὐ μόνον ἐν βίβλοις ἀναταξάμενοι, ἤδη δὲ καὶ ἐν πίναξιν ἀνιστορήσαντες· οἷόν τι καὶ παρά τινι τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας ἀκούομεν " ὅτι καὶ πολέμων ἀνδραγαθήματα καὶ λογογράφοι πολλάκις καὶ ζωγράφοι „ διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράττ„ οντες· „ ὥστε ὁ τὴν συγγραφὴν δεχόμενος, ἀναγκαίως δέξεται καὶ τὴν ἱστορίαν· εἰ γὰρ τὸ ἕτερον οὐ δέξεται, οὐδὲ θάτερον δή που· καὶ ἐπειδὴ τὸ πᾶν τῆς τοῦ λόγου κενώσεως οἰκονομία ἦν ἤδη πραττόμενον, εὐδόκησε κἂν τούτῳ δὴ τῷ τρόπῳ φιλανθρώπως τὰ τῆς οἰκονομίας ἐπιδείξασθαι· διὸ καὶ ἐδέησε ταύτης τῆς παχυτέρας γραφῆς, σαφεστέρας δὲ ὅμως, τῶν ἁπλουστέρων τὲ καὶ ἀγροικοτέρων ἕνεκεν· ἵνα καὶ οἱ μὴ εἰδότες γράμματα, ὅπερ διὰ τοῦ λόγου καθυστερίζονται, διὰ τῆς ὄψεως ἀντεισαγόμενον ἕλοιντο, συντομωτέραν τὲ καὶ ἐκδηλοτέραν τὴν τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἀλήθειαν κατανοῶσιν· ὅπερ γὰρ πολλάκις ὁ νοῦς οὐχ' εἷλε διὰ τῆς τῶν λόγων ἀκοῆς, ἡ ὄψις ἀπλανῶς παραλαβοῦσα, σαφέστερον ἐφηρμήνευσεν· εἰς ἀνάμνησιν λοιπὸν ὧν δι' ἡμᾶς ὁ Χριστὸς ἔδρασέ τε καὶ ἔπαθε ῥαδίως προάγονται, καὶ θᾶττον ἢ διὰ τῆς τῶν λόγων ὑφηγήσεως, ὅσῳ καὶ ὄψις ἀκοῆς θᾶττον εἰς γνῶσιν καὶ πρὸς πίστιν ἑτοιμοτέρα· οὕτως οὖν κατήχθη ἄχρι καὶ ἡμῶν ἴσον τὸ σέβασμα, τῷ προδιηνυσμένῳ μὲν ἀπείρῳ χρόνῳ βεβαιούμενον, τῇ δὲ τῶν πιστῶν χριστιανῶν ἀξιοπιστίᾳ καὶ μαρτυρούμενον καὶ πραττόμενον.

δ. Τί δὴ οὖν τὸ λυποῦν ἐστὶ, τῆς μνήμης τοῦ Χριστοῦ συνεχέστερον ἐντεῦθεν προσγινομένης, καὶ τῶν εὐεργεσιῶν καὶ μεγαλουργιῶν τῶν εἰς ἡμᾶς πεπραγμένων ὁμολογουμένων; ἀλλ' οἱ τῶν κακῶν τέκτονες, βασκαίνουσιν ἀνθρώποις τῆς σωτηρίας, οὐχ' ἑαυτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν βασιλείαν κατὰ τοὺς φαρισαίους ἐκείνους σαφῶς ἀποκλείοντες, ὧν καὶ τὸν τρόπον καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἐζήλωσαν· ἅπαντα μὲν οὖν προσκυνητὰ καὶ σεβάσμια, ὅσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ παραδέδοται, ἐν γράμμασί τε καὶ ἀγράφως κείμενα, καὶ ἁγιάζει ψυχὰς καὶ σώματα, καὶ οὐδὲ μία τοῖς πιστοῖς περὶ ταῦτα ἀμφιβολία· εἰ δέ τις ἰσχνομυθῶν λεπτότερον περὶ αὐτῶν διεξίοι, τοιάδε φήσει· ὡς ἡ μὲν εὐαγγελικὴ συγγραφὴ, λόγῳ παραδέδοται παρὰ τοῖς ἐξ ἀρχῆς αὐτό-

πταις καὶ ὑπηρέταις τοῦ λόγου, τῶν θείων ἐκείνων καὶ ὑπερφυῶν λόγων τὲ καὶ ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων, ἃ μόνου ἦν καὶ δράσαι καὶ διδάξαι τοῦ ἐνανθρωπήσαντος λόγου, καὶ παρὰ τοῖς πιστοῖς πιστῶς δεχθῆναι, οὐ λόγῳ ψιλῷ καὶ εἰς ἀέρα προχεομένῳ, καὶ μικρὰ τὴν ἀκοὴν περιηχοῦντι· ὡς παροῦσι δὲ συγγίνεσθαι πράγμασιν, ἐξ οὗ τὸ μακάριον ἀποφέρονται· ἡ δὲ τῶν ἱεροτυπιῶν τούτων ἱστορία ἐκεῖθεν μὲν ἤρτηται, καὶ ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς συνυφεστήκασι, πραγμάτων δὲ τῶν αὐτῶν μίμησις οὖσα τυγχάνει, ὑπ᾽ ὄψιν ἄγουσα τῶν πεπραγμένων τὴν δήλωσιν, καθὰ καὶ ἐν ἑτέροις διεξοδικώτερον ἡμῖν εἴρηται, καὶ τὸ ἀπαράγραπτον τῆς γραφῆς σαφῶς παρίστησιν.

ε. Ἀλλὰ καὶ οἱ λόγοι αὐτοὶ, εἰκόνες εἰσὶ τῶν πραγμάτων, καὶ ἕπονται αὐτοῖς ὡς αἰτίοις· καὶ πρώτως μὲν τὴν ἀκοὴν εἰσδύονται· πρότερον γὰρ τὰ ἀπηχήματα τῶν λεγομένων τοῖς ἐνηχουμένοις προσπίπτουσι· δευτέρως δὲ δι᾽ αναλογισμοῦ ἐπὶ τὴν τῶν δηλουμένων πραγμάτων κατανόησιν ὁ ἠκουτισμένος ἔρχεται· ἡ δὲ πρώτως καὶ ἀμέσως ἐπ᾽ αὐτὰ τὰ πράγματα, ὡς παρόντα ἤδη, τὸν νοῦν τῶν ἐνορώντων προσάγει, καὶ ἐκ πρώτης θέας καὶ ἐντεύξεως τρανὴν καὶ ἀπεξεσμένην τὴν γνῶσιν τούτων παρέχεται· καὶ ἵνα πατρικῇ φωνῇ προσχρήσωμαι, "ἅπερ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας ὑπέγραφε, ταῦτα γραφὴ σιωπῶσα διὰ μιμή-,, σεως δείκνυσι",, καθόσον οὖν ἔργον λόγου διενήνοχε, κατὰ τοσοῦτον ἡ τοῦ ἔργου μίμησις καὶ ὁμοίωσις, τῆς τῶν λόγων ἀπηχήσεως πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων διοίσει ἐμφάνειαν· ὥστε ἐμφαντικωτέρους τοὺς λόγους καὶ σαφεστέρους πολλάκις διὰ τῆς τοιαύτης ἱστορίας γίνεσθαι· πολλάκις γὰρ διὰ τῶν λόγων καὶ ἀπορίαι τινὲς καὶ διαμφισβητήσεις τίκτονται, καὶ φρονήματα διάφορα ταῖς ψυχαῖς ὡς τὸ εἰκὸς φύονται· πολλοὶ γοῦν καὶ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἑτέρους διαστασιάζουσι καὶ λογομαχοῦσι, περὶ τῶν λεγομένων ἀμφιγνοοῦντες· ἡ δὲ διὰ τῶν ὁρατῶν πίστωσις, ἀναμφίλεκτον πανταχόθεν κέκτηται· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐν ἀμφοτέροις ἡ κοινωνία, ὡς ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ βίβλῳ, καθὰ πολλαχοῦ ἐν ἀρχαιοτάταις ἰδεῖν ἐστι δέλτοις, παρὰ μέρος γεγράφθαι, ἐντεῦθεν μὲν τὸν διὰ τῶν συλλαβῶν λόγον· ἐντεῦθεν δὲ τὸν διὰ τῆς ἱστορίας ταύτης, καὶ τὴν αὐτὴν προδείκνυσθαι ὑφήγησιν τῇ ἐν γράμμασιν· ὡς οὖν τοῦ εὐαγγελίου ἡ συγγραφὴ, αὐτόθεν ἔχει παρὰ χριστιανοῖς τὸ ἀξιόπιστον, οὐ προσδεομένη ἑτέρας συγγραφῆς ἢ λόγου τοῦ συνηγορήσοντος ἢ προσμαρτυρήσοντος, πρὸς τὸ εἶναι αὐτὴν σεβασμίαν καὶ ἔνδοξον, οὕτω καὶ ἡ τῶν θείων ἀπεικασμάτων γραφὴ, ἡ αὐτὴ τῇ εὐαγγελικῇ τυγχάνουσα, οἴκοθεν τὸ πιστὸν ἐπάγεται, καὶ οὐκ ἂν δεηθείη τῆς τῶν ἔξωθεν ἀποδείξεως, σημάναι τὲ τὰ τοῦ εὐαγγελίου, καὶ τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ τιμὴν ἀπενέγκασθαι· εἰ γοῦν ἐδεῖτο μαρτυρίας τῆς τῶν ἐκτὸς, τί ἂν ἄλλο τις προεστήσατο, ἢ πάντως τὸν τοῦ εὐαγγελίου λόγον βεβαιοῦντα εἰσήγαγεν; εἰ τοίνυν τὸ εὐαγγέλιον ταῖς ἀκοαῖς τῶν πιστῶν ἐνηχούμενον, τοσούτου τιμᾶσθαι ἄξιον, καὶ γὰρ ἡ πίστις ἡμῶν ἐξ ἀκοῆς, τὰ τῇ θέᾳ αὐτῇ προσπίπτοντα, καὶ δι᾽ αὐτῆς τῆς αἰσθήσεως, τὸ ταὐτὸν τῆς διδασκαλίας ἡμῖν παριστῶντα, ἢ παρευδοκιμήσει τῆς διδασκαλίας τῷ τάχει, διότι καὶ ὄψις ἀκοῆς

μᾶλλον τὸ ἐπαγωγὸν πρὸς πίστωσιν κέκτηται, ἢ πάντως οὐκ ἐν δευτέροις τετάξεται· καὶ οὕτως ἔσται εὐαγγέλιον.

Ἀστέριος δὲ, μνήμης γὰρ καὶ τοῦτον ἀξιοῦν τὰ νῦν δίκαιον (1), εἴτε ὃν αὐτοὶ διδάσκαλον ἐπάγονται, ἢ ἐστὶ σοῦν ἕτερος, Ἀστέριος δ' οὖν ὅμως, ἐν τῷ εἰς τὴν αἱμοῤῥοοῦν ἐγκωμίῳ, τήν τε σπουδὴν καὶ προαίρεσιν τοῦ γυναίου, ἣν περὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς τὸν εὐεργέτην ἐπεδείξατο, ὑπεραγάμενος φησὶν, ὅτι γε δὴ ὁ παρ' αὐτῆς εἰς τύπον τοῦ Χριστοῦ χαλκουργηθεὶς ἀνδριὰς, εἰς συνηγορίαν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἔστηκεν, ὥστε τοὺς τοῦτο κωμῳδοῦντας καὶ καταχλευάζοντας ἰουδαίους τὲ καὶ ἕλληνας, δι' αὐτοῦ ἀληθῶς τῶν κηρυσσομένων ἐκδηλότερον ἐκφαινομένων, ἡττᾶσθαι καὶ καταισχύνεσθαι· οὗ τὸν ἔλεγχον οὐ φέροντες, τῶν κατὰ καιροὺς κρατούντων ἀσεβῶν τε καὶ θεομάχων τινὲς, πρὸς καθαίρεσιν τοῦ ἱεροῦ ἀγάλματος. οὕτω τηνικαῦτα θεοῦ συγχωρήσαντος, ἐπεχείρησαν ὅπερ ὂν καὶ ἐφ' ἡμῶν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ὁρῶμεν γινόμενον· ἐπ' ἀμφοῖν οὖν τῶν γραφῶν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑπαρχούσης ὑποθέσεως, καὶ τῶν ἀπ' αὐτῶν σημαινομένων πραγμάτων ἑκατέρωθεν τὸ ἀπαράλλακτον κεκτημένων, τίς τῶν νοῦν ἐχόντων καὶ σωφρονούντων, ἐν οἷς τὸ ἀδιάφορον ἐνυπάρχει, τὸ μὲν προσκυνεῖσθαι ἂν ἀξιώσῃ, τὸ δὲ καταπίμπρασθαι; εἰ γὰρ τὸ ἕτερον τίμιον, καὶ θάτερον ἐξ ἀνάγκης· εἰ δὲ οὐ τοῦτο, οὐδὲ ἐκεῖνο τίμιον· καὶ ἐπειδὴ κατ' οὐδὲν διαφέρουσιν, ὁ τὸ ἕτερον καθαιρῶν, τὸ πᾶν εὐαγγελίου καθῃρηκὼς εἴη· ὢ τῆς μανίας, ὢ τῆς ἀπονοίας· Χριστοῦ μνήμη καὶ ὄνομα πρόκειται· τίνες οἱ καταστρέφοντες; ἆρα χριστιανοὺς ὀνομαστέον; οὗ μεν οὖν· ἰουδαῖοι τοῦτο τολμῶσι καὶ ἕλληνες καὶ βάρβαροι, ἐχθροί γε ὄντες, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς θρησκείας ἀλλότριοι, οἷς καὶ οὗτοι ἀτεχνῶς ὡς χριστομάχοι συντετάξονται· ὡς ἰουδαῖοι σκανδαλιζέσθωσαν, ὡς ἕλληνες μωραινέσθωσαν· ἐπειδήπερ ἐσταυρωμένος ὁ Χριστὸς κηρυσσόμενος, ταὐτὸν δὲ φάναι καὶ εἰκονιζόμενος, ἰουδαίοις μὲν ἐστὶ σκάνδαλον, ἕλλησι δὲ μωρία· ὥσπερ οὖν ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν τοῦ σταυρωθέντος ὑπομνημάτων, τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις θεοῦ ἐστι, καὶ ταῦτά γε ἄρα ὡσαύτως τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ πάθος ἡμῖν διαγράφουσιν· εἰ δὲ τἀληθέστερον εἰπεῖν ἐκ περιουσίας, καὶ τὰς θεοσημίας καὶ θαυματουργίας, ἅς περ τερατουργῶν ἐδείκνυτο· καὶ ἓν ἐπ' ἀμφοτέροις ἐστὶ τὸ τῆς τιμῆς αἴτιον, ἡ τοῦ Χριστοῦ κένωσις.

ζ. Οἱ δέ γε φαῦλοι καὶ τῶν φαύλων ἐργάται, ὑπ' ἀναισχύντου γνώμης καταιτιῶνται ἡμᾶς, τῇ ἁπλῇ πίστει καὶ τῇ παραδόσει τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῇ ἀγράφῳ ἐπιστηριζομένους· ἀλλὰ ῥητέον αὐτοῖς, ὅτι μάλιστα μὲν ἡ ἄγραφος παράδοσις τὸ ἰσχυρότατον πάντων κέκτηται, καὶ οἷον κρηπίς τις καὶ ἕδρα τῶν ἐν τῇ χρήσει τοῦ βίου ἐστὶν, ἥ τις ἐπὶ πλεῖστον διαρκέσασα πεποιωμένον ἔθος καθίσταται· τὸ δὲ ἔθος χρόνῳ μακρῷ βεβαιωθὲν, φύσεως ἰσχὺν λαμβάνει· φύσεως δὲ τί ἂν εἴη ἰσχυρότερον; εἰ δὲ δεῖ περιεργότερον τούτου

(1) Combefisius qui breve hinc excerptum, ex Photio sumptum, edidit, in Auct. Bibl. PP. T. I. p. 255, ponit: ἀξιοῦνται τὸν δίκαιον; ridicule, contra textus scripti veritatem; absurde autem, contra mentem auctoris, qui Asterium, nedum iustum, sed dubiae fidei existimat.

διαλαβεῖν εἵνεκεν, ὁρῶμεν ὅτι καὶ τὸ εὐαγγέλιον αὐτὸ ἀγράφως τὸ ἐξ ἀρχῆς παραδέδοται· ὁ γὰρ κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τὸ σωτήριον προελθὼν κήρυγμα. οὐκ ἐν γράμμασι τοὺς θείους ἐκείνους καὶ θαυμαστοὺς νόμους ἐξέθετο, ὡς ἴσμεν ἅπαντες, οὐδὲ ἐν χάρτῃ καὶ μέλανι τὴν ὑψηλὴν οὕτω καὶ σωτήριον διδασκαλίαν ἐνέγραψεν, οὐ πλαξὶ λιθίναις ἐτύπωσε, καθάπερ τὸ παλαιὸν ὁ κατὰ Μωσέα νόμος διεκεχάρακτο, ἀλλὰ ψυχαῖς ταῦτα ἐναπέθετο, ἐν πνεύματι κεχαραγμένα καὶ σεσημασμένα οὐ γράμματι· τοῦτο καὶ διὰ προφητῶν ἁγίων πάλαι προαναπεφώνητο· “ διδοὺς γάρ, φησι, νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, „ καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς· „ ἃ δὴ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας Χριστοῦ περαινόμενα ἔγνωμεν, χρόνοις δέ τισιν ὕστερον καὶ γραφῇ χαραττόμενα· μάρτυς ὁ θεῖος Λουκᾶς ἀπαράγραπτος, ἂν ἄρα δέχωνται, τὴν παράδοσιν οἷα θεμέλιον τοῦ κατ' αὐτὸν ἱεροῦ εὐαγγελίου προκαταβαλόμενος, δι' ὧν συγγράφων φάσκει· “ ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν „ περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων, καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ „ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ λόγου. „

Ταῦτα μὲν ὁ εὐαγγελιστής· ἔστι δὲ ἰδεῖν κἀν ταῖς ἱεραῖς συνάξεσι, κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, ἢ καὶ ἐν ἄλλοις καιροῖς ἐπιτελούμενα, οὐκ ὀλίγα ἡμῖν ἀγράφως παραδεδομένα καὶ κρατούμενα, καὶ αὐτῶν τῶν θείων ᾀσμάτων τὰ πλεῖστα· ἐπεὶ πόθεν τῶν ἱερῶν ἡ προσκύνησις, αὐτῶν τε τῶν ζωοποιῶν ξύλων; τὸ σωτήριον πάσχα πόθεν συμφώνως κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν αὐτὴν παρὰ πᾶσι χριστιανοῖς ἑορτάζεται, καίτοι ἐν τοῖς χρόνοις τῶν ἀρχαιοτέρων οὐχ' ὡσαύτως τελούμενον: τὸ ἱερὸν τῆς πίστεως σύμβολον ὁμοφώνως ὁμολογεῖσθαι ἑκάστοτε, ποία γραφὴ παραδέδωκεν, εἰ μὴ ἀγράφως προενήνεκται; τί δ' ἂν εἴποι τις, περὶ ἁγνισμῶν καὶ νηστειῶν, καὶ ὅσα προεόρτια καὶ μεθέορτα, καὶ ἐν αὐταῖς δεικνύμενα πανηγύρεσι, τοῦ τε τρόπου τῶν θείων μυστηρίων, καὶ τούτων τῆς μεταλήψεως, καὶ σωτηρίου βαπτίσματος, καί τινων ἄλλων ὅσα ὁ τῆς ἱερᾶς εὐταξίας ἐκδεικνύει διάκοσμος; ἐῶμεν λέγειν τὰ νῦν περί τε λιτῶν καὶ προόδων ἔν τε καθωρισμένοις τόποις, ἢ καὶ ἄλλως γινομένων, ἃ δὴ ἐκ τῆς ἀγράφου καὶ ἄνωθεν μέχρις ἡμῶν κατιόντα συνήθους παρειλήφαμεν παραδόσεως, καὶ πάντα τιμῶμεν καὶ περιέπομεν, καὶ ἀσπαζόμεθα καὶ κατέχομεν οὐδὲν ἔλαττον, ἢ τὰ ἐν γραφαῖς ἡμῖν νομοθετούμενα, ὧν ἀμφοτέρων τὸ ἀσφαλὲς παρὰ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἡμῖν περιγέγονεν.

η. Ὁρῶμεν δὲ καὶ ἐν γράμμασι νόμους κειμένους, παρορωμένους δὲ τῷ τὴν παράδοσιν καὶ τὰ ἔθη ἑτέρως ἔχοντα ἐπικρατεῖν· πάντα γὰρ ἔθος ἐστὶ τὸ βεβαιοῦν, ἐπεὶ καὶ τὸ ἔργον λόγου ἐπικρατέστερον· τί γάρ ἐστι νόμος, ἢ ἔγγραφον ἔθος; ὡς αὖ πάλιν ἔθος ἄγραφος νόμος (1)· τοῦτο δ' ἂν ῥᾳδίως τις καὶ ἐπὶ τῶν θύραθεν ἴδοι· καὶ γὰρ καὶ γραμματικῶν παῖδες, εἴ που συμβαίη τοῦ κατάρχοντος κανόνος λέξιν τινὰ κατὰ γραφὴν παρατραπῆναι, ἑτέρως δὲ τῷ

(1) Sententiae huic, quod consuetudines instar legum sint, disertis verbis adstipulatur Proclus lycius in suis ad Platonis remp. commentariis apud nos in Spicilegio romano T. VIII. p. 673.

ἔθει κατακρατήσασαν γράφεσθαι, τὴν παράδοσιν ἂν αἰτιάσοιντο, οἷα κανόνα κανόνος προάγοντες· τί οὖν ἀποφανοῦνται πρὸς τὸν εἰρηκότα ὅτι " ἐγὼ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν; " πῶς δὲ οὐκ ἂν διαπτύσειαν, τῶν μαθητευομένων εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῖς μὲν γράφοντα, Κορίνθιοι δὲ οὗτοι, " ἐπαινῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοὶ, ὅτι πάντα μου μέμνησθε· καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν, τὰς παραδόσεις κατέχετε. " Θεσσαλονικεῦσι δὲ " ἄρα οὖν, ἀδελφοὶ, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν· " ἀναπτύξειε δ' ἂν ταῦτα διαφανέστερον, ὁ τῆς βασιλίδος ἱερομύστης, καὶ τῆς οἰκουμένης φωστὴρ φαινότατος, Ἰωάννης δ' οὗτος ἐστὶν ὁ μέγας· τί λέγων; " ὅτι οὐ πάντα δι' ἐπιστολῆς παρεδίδοσαν οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ καὶ ἀγράφως· ὁμοίως δὲ κἀκεῖνα καὶ ταῦτα ἐστὶν ἀξιόπιστα· ὥστε καὶ τὴν παράδοσιν, φησὶ, τῆς ἐκκλησίας ἀξιόπιστον ἡγούμεθα· παράδοσίς ἐστι; μηδὲν πλέον ζήτει· " τούτοις ὅμοια καὶ ὁ θεῖος Βασίλειος τῷ ἱερῷ Ἀμφιλοχίῳ ἐπιστέλλει, ἐν οἷς φησί· " τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα· ἅπερ ἀμφότερα τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν· καὶ τούτοις οὐδεὶς ἀντερεῖ, οὔκουν ὅς τις κἂν γοῦν μικρὸν θεσμῶν ἐκκλησίας πεπείραται· εἰ γὰρ ἐπιχειρήσαιμεν τὰ ἄγραφα τῶν ἐθῶν, ὡς μὴ μεγάλην ἔχοντα τὴν δύναμιν παραιτεῖσθαι, λάθοιμεν ἂν εἰς αὐτὰ τὰ καίρια ζημιοῦντες τὸ εὐαγγέλιον· μᾶλλον δὲ εἰς ὄνομα ψιλὸν περιϊστάντες τὸ κήρυγμα, καὶ ὁποῖα ταῦτα ὁ ἐντυγχάνων σαφῶς εἴσεται· " ὡσαύτως καὶ ὁ θεῖος Ἐπιφάνιος, ἐν οἷς περὶ τῶν προσφερομένων ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων διαλέγεται, φησίν· " ὅτι ἀναγκαίως ἡ ἐκκλησία τοῦτο ἐπιτελεῖ, παράδοσιν λαβοῦσα παρὰ πατέρων· τίς δὲ δυνήσεται θεσμὸν μητρὸς καταλύειν, ἢ νόμον πατρός; ὡς τὰ παρὰ τῷ Σολομῶντι εἰρημένα· ἄκουε υἱὲ λόγους πατρός σου, καὶ μὴ ἀπώσῃ θεσμοὺς μητρός σου· δείξας ὅτι ἐγγράφως τὲ καὶ ἀγράφως ἐδίδασκεν, ὁ πατὴρ τουτέστιν ὁ θεὸς, ὁ μονογενὴς, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα· ἡ δὲ μήτηρ ἡμῶν ἡ ἐκκλησία εἶχε θεσμοὺς ἐν ἑαυτῇ κειμένους μὴ δυναμένους καταλυθῆναι. "

θ. Ταῦτα δὴ τῶν ἱερῶν διδασκάλων τὰ λόγια· ὧν τί ἂν εἴη σαφέστερον, ἢ πρὸς εὐσέβειαν εὐπειθέστερόν τε καὶ ἀσφαλέστερον; ἆρ' οὖν οὐκ ἔδει τοῖς ἀποστολικοῖς καὶ πατρικοῖς εἶξαι προστάγμασιν; οὐκ ἔδει ταῦτα εἰ μή τι ἄλλο ἐπαισχυνθῆναι, ὡς ἐκ πνευματικῆς προερχόμενα χάριτος; οὐκ ἔδει τὴν λιθίνην αὐτῶν καταμαλάξαι καρδίαν, καὶ πᾶσαν ἀπιστίας ἀφορμὴν καὶ κακοήθειαν ψυχῆς ἀπελάσαι; ἀλλ' οἵ γε ἀλαζονείᾳ καὶ ἀπειθείᾳ συζῶντες, τοὺς τοῦ δικαίου ὅρους παραχαράττουσι, καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς ἐκκλησίας παραβραβεύουσι, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ἠτιμωμένα τὰ ἅγια· πόθεν οὖν, φασι, καὶ ποῖος νόμος ἡμῖν εἰκόνι Χριστοῦ προσκυνεῖν ἐγκελεύεται; ὅτι μὲν οὖν παρώσαντο ἠρνημένοι τὰ χριστιανῶν, τοιαῦτα ἐξερευνῶντες, ἐμφανές· διὸ οὐδὲ ἔδει τοῦ πρὸς αὐτοὺς λόγου· τῆς δὲ τῶν εὐγνωμονεστέρων καὶ εὐπειθείας ἐγγὺς ἡκόν-

των ὠφελείας τε καὶ οἰκοδομῆς ἕνεκεν, τοιαῦτα πρὸς αὐτοὺς πάλιν λέγομεν· ὅτι γε πρῶτον μὲν ὁ νόμος ὁ κελεύων τά τε θεῖα εὐαγγέλια καὶ τὸν σταυρὸν, καὶ τἄλλα ὁπόσα ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίᾳ τιμᾶται καὶ δοξάζεται, ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ ταύτην προσκυνεῖν παρεγγυᾷ.

ι. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν: ἡ πίστις, καὶ τῶν πιστῶν ἡ οἴκοθεν καὶ αὐτεπάγγελτος περὶ τὰ θεῖα ὁρμὴ, καὶ ἡ περὶ αὐτὰ εὐλαβὴς καὶ εὐθυτάτη προαίρεσις καὶ σπουδὴ, καὶ ἡ παραδεδομένη τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ μακρῷ χρόνῳ βεβαιωθεῖσα καὶ κρατοῦσα συνήθεια, καθὰ δὴ καὶ μικρῷ πρόσθεν εἴρηται· ἔπειτα δὲ ὅτι καὶ φυσικὸς νόμος ἡμῖν ἐνυπάρχει, καὶ μὲν δὴ καὶ ὁ ἐν Γράμμασι κείμενος ἐγκελεύεται, τοῖς τὸ κρεῖττον ἐνεγκαμένοις τὴν πρέπουσαν νέμειν τιμὴν καὶ προσκύνησιν· καὶ τοῦτο μάθοι τις ἂν ἐκ τῆς τῶν προσκυνήσεων διαφορᾶς· ἡ μὲν γὰρ ἐξῃρημένη καὶ πάντων ἐπέκεινα προσκύνησις, μόνῳ τῷ τῶν ὅλων θεῷ καὶ πάντων κατεξουσιάζοντι ἐποφείλεται καὶ προσάγεται, οἵα ἡ ἐν λατρείᾳ θεωρουμένη καὶ πνεύματι· τῶν δ' ἄλλων ἡ μὲν καθ' ὑπεροχὴν καὶ τὸ ἀξίωμα, ὡς ἡ τοῖς βασιλεῦσι καὶ τοῖς ἄλλοις ἄρχουσι παρὰ τῶν ὑπηκόων προσφερομένη· οὕτω γὰρ νόμος κεκράτηκεν ἄνωθεν· ἡ δὲ τυραννικὴ καὶ βίαιος, ἡ τοῖς δυσμενέσι καὶ τυραννοῦσι δέει καὶ ἀγωνίᾳ παρὰ τῶν κατηναγκασμένων ἀκουσίως προσαγομένη· ἡ δὲ κατὰ τιμὴν καὶ προαίρεσιν ἐκ πόθου καὶ πίστεως παρὰ τῶν πιστῶν τοῖς ἁγίοις διὰ τὸν τῶν ἁγίων θεὸν νενεμημένη, ὡς δι' ἐκείνων ἐπ' αὐτὸν ἀναγομένη, ἀγγέλοις τε θείοις, καὶ ἀνδράσιν ἱεροῖς, καὶ ναοῖς τιμίοις καὶ σκεύεσιν· ἡ δὲ σχετικὴ καὶ ἀσπαστικὴ, ἐκ φιλικῆς διαθέσεως καὶ εὐγνώμονος, οἰκείωσιν καὶ εὔνοιαν τοῖς ἠγαπημένοις ἐπαγγελλομένη· καὶ ὅπως ἂν ὁ τῆς προσκυνήσεως ἔχοι λόγος, καὶ ὡς ἄν τις γενικώτερον εἴποι, τρισὶ τούτοις ἡ προσκύνησις χαρακτηρίζεσθαι πέφυκεν· ἢ γὰρ πόθῳ, ἢ φόβῳ, ἢ νόμῳ γινομένη ὁρᾶται· διὸ καὶ τοῖς προκειμένοις ἡμῖν τῷ λόγῳ εἰς ἐπίσκεψιν, οἵα δόξης λαχοῦσι τῆς κρείττονος, καὶ τὸ σεβάσμιον ὧν εἵνεκεν μνήμην φέρουσι κεκτημένοις, εἰκότως ἐκ πόθου τὴν κατὰ τιμὴν προσκύνησιν νέμομεν, οὐ τὴν κατὰ λατρείαν ἄπαγε, ὡς οἱ χριστιανῶν οὐ κατὰ χριστιανοὺς κατεφλυάρησαν.

ια. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τοὺς νόμους εἰπεῖν, νομοθετείτω Παῦλος· " ἀπόδοτε " πᾶσι, λέγων, τὰς ὀφειλὰς, τῷ μὲν τὸν φόβον, τῷ δὲ τὴν τιμήν· " καὶ ὅσα τούτοις συγκατηρίθμηται· εἰ δὲ Παύλῳ οὐ πείθονται, τάχα οὐδὲ Χριστῷ πεισθήσονται, τὴν καίσαρος εἰκόνα τιμᾷν παρεγγυήσαντι· τοῦ γὰρ νομίσματος παρὰ τῶν πειραζόντων ὑποδειχθέντος, οὐκ εἶπε καταπτύσατε, ἢ καταπατήσατε, ἢ ἄτιμόν τι καὶ αἰσχρὸν εἰργάσασθε, καίτοι θεὸς ὢν καὶ κατὰ πάντων ἀνημμένος τὸ κράτος, ἀλλ' " ἀπόδοτε τὰ καίσαρος καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ· " τοῦτο δὲ τί ἄλλο ἐστὶν, ἢ τιμῆς ὑπερβαλλούσης ἔνδειξις: ἐπίσης γὰρ ἐφ' ἑκατέρου τὸν λόγον ὥσπερ τινὰ νόμον προαγαγὼν, ἀναλόγως τὰ τῷ θεῷ πρέποντα καὶ τὰ καίσαρι, ἀποδιδόναι προστέταχε, καὶ ταῦτα εἰδωλολάτρῃ καὶ ἕλληνι· ἀλλ' ὢ τῆς δυσσεβείας καὶ ἀπονοίας τῶν χριστομάχων· ὁ Χριστὸς τὴν εἰκόνα καίσαρος οὐκ ἠτίμωσεν, οἱ δὲ λεγόμενοι χριστιανοὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ,

μᾶλλον δὲ αὐτὸν Χριστὸν, μυρίαις ὕβρεσι βάλλουσι· καὶ ἅπαν πονηρὸν καὶ ἄτοπον καταπράττονται, καὶ οὔτε εὐαγγελικὸς, οὔτε ἀποστολικὸς λόγος, ἢ πρᾶξις καὶ παραίνεσις, εὖ ποιεῖν αὐτοὺς πέπεικεν.

ιβ. Αὔξεται δὲ αὐτῶν καὶ ἐντεῦθεν τὸ δυσσεβὲς μάλιστα· εἴ που γάρ τις τῶν εὐσεβούντων, ὡς ἐν τύπῳ προάγοι παραδείγματος, ὅτι καθάπερ ἔθος κεκράτηκεν ἄνωθεν, τὰς βασιλέων εἰκόνας προσκυνεῖσθαι παρὰ τῶν ὑπηκόων, ᾧ δὴ καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς ἱερομύσται καὶ διδάσκαλοι, πολλάκις ἐν τοῖς ἑαυτῶν λόγοις συνεχρήσαντο, ἤδη δὲ καὶ ἡ κοινὴ ταύτη καὶ δημώδης οἶδε συνήθεια. οὕτω δὴ καὶ τὴν τοῦ βασιλέως τῶν βασιλευόντων καὶ θεοῦ τῶν ὅλων εἰκόνα τιμᾶσθαι χρὴ, καὶ πολλῷ πλέον εὐγνωμονέστερόν τε καὶ σπουδαιότερον, οὐκ ἀνέχονται ἀκούειν οἱ δείλαιοι, ἀλλὰ περιτραχύνονται πρὸς ταῦτα καὶ ἀντεπεξάγουσιν. ⁓ Ὅτι βασιλεῦσι μὲν ἀνθρώποις τοῖς καθ' ἡμᾶς καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ⁓ ἄρχειν λαχοῦσι, τοῦτο προσήκει, Χριστῷ δὲ ὅλως οὐκ ἐφαρμοστέον. ⁓ Ἀξιοῦμεν δὲ τίνι τρόπῳ, εἰπεῖν· εἰ μὲν ὡς τυραννικὸν ἀπαναίνονται, παυέσθωσαν τῆς τυραννίδος οἱ βασιλεῖς, καὶ ἡμεῖς γε στέρξομεν, τὴν τιμὴν τῷ Χριστῷ καὶ διὰ τῶν ἱεροτυπιῶν προσφέροντες ἑκούσιον καὶ εὐγνώμονα, ἀτυράννητόν τε καὶ ἀνεπηρέαστον, τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτὸν ἐπιδεικνύμενοι· εἰ δὲ δὴ, ὡς οὐδὲν αὐτῷ τῶν ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ γῆς μετεῖναι δεδογμένον, αὐτὸν, ὃ καὶ μᾶλλον τῆς σφῶν αὐτῶν ἀποπληξίας ἴδιον, ἀποπέμποιντο, τί φαμὲν ἡμεῖς; ἀπελάκτισαν τῆς Χριστοῦ βασιλείας καθάπερ πάλαι ὁ ἠγαπημένος Ἰσραὴλ, διέῤῥηξαν τὸν δεσμὸν, ἀπέῤῥιψαν τὸν ζυγὸν, τὴν ὑποταγὴν ἀπεσείσαντο, τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως ἀνέδην ἐξάλλονται, ἀπήρνηνται τὴν Χριστοῦ βασιλείαν ὁμοῦ καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον, ταῖς Ἰουδαίων ἀθυροστομίαις κατὰ τοῦ σωτῆρος μαινομένων, ἐφάμιλλον καὶ φίλην τὴν γλῶσσαν διαγυμνάσαντες, οἷς περ ὡς ὁμογνώμοσι μονονουχὶ συνῳδὰ φθέγγονται· " οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ " μὴ καίσαρα· " ἐπὶ τούτοις καὶ οὗτοι ἐπιτραχύνονται, ἐφ' οἷς κἀκεῖνοι τὸ πρὶν ἐχαλέπαινον· οὕτω γὰρ Χριστῷ βασκαίνοντες, ἐπειδὴ ἑώρων τὰ τελεσιουργούμενα μεγάλα καὶ ὑπερφυῆ καὶ θεῖα τεράστια, καὶ βασιλέα καὶ θεὸν ὁμοῦ τῶν ὅλων αὐτὸν ἀποφαίνοντα καὶ κηρύσσοντα, τί ἔλεγον; " πᾶς ὁ ποιῶν ἑαυ- " τὸν βασιλέα, ἀντιλέγει τῷ καίσαρι. "

ιγ. Τολμήσειαν ἴσως οἱ πάντα τολμηροὶ καὶ ἀναίσχυντοι φθέγξασθαι, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν " ἡ ἐμὴ βασιλεία οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν· " τοῦτο αὐτοῖς τὸ τερπνὸν καὶ χαρίεν, τὸ τῶν ἐπὶ γῆς βασιλεύειν αὐτὸν οὐκ ἀνέχεσθαι, ἵνα κἂν τούτῳ τοῖς διδασκάλοις αὐτῶν, τοῖς ἀπὸ τοῦ Μάνεντος, ὁμογνώμονες φαίνοιντο· ἀρχῇ ἑτέρᾳ τὰ τῆδε προσνέμουσι, τάχα οὐ συνιέντες οἱ ἀνόητοι, τῶν εἰρημένων καὶ οἰκονομουμένων τὴν δύναμιν· τί γὰρ αὐτῷ τὸ βραχὺ τοῦτο ῥησείδιον βούλεται; ὅτι τοι, φησὶν, οὐ κατὰ τοὺς γηΐνους δὴ τούτους καὶ θνητοὺς βασιλέας, πρόσκαιρον καὶ σμικρὸν κεκτημένους τὸ κλέος, οὕτω καὶ τὰ τῆς ἐμῆς διήρτισται βασιλείας, οὓς μικρᾷ τῇ περικοσμίῳ ταύτῃ καὶ ἄνθεσι χόρτου ἴσα μαραινομένῃ συνησθέντας δόξῃ, φθορὰ τὸ λοιπὸν καὶ θάνατος διεδέξατο· ἔτι δὲ οὓς

καὶ φρονήματα πλήθους, καὶ γνῶμαι διαστασιάζουσαι, τῆς τε ἀξίας ἀφείλοντο, καὶ ἀδοξίᾳ καὶ συμφοραῖς ὡς πλείσταις καὶ χαλεπαῖς ὑπηγάγοντο· οὐ γάρ τι τῶν γηΐνων καὶ χαμαὶ ἐρχομένων, ἐπ' ἐμοὶ τεθεώρηται, ὅσα κατὰ τὴν ἐκείνων διαδείκνυται πρόοδον· οὐ δήμων ψηφίσματα καὶ χειροτονίαι, καὶ γνῶμαι ἀνθρώπειοι προερχόμεναι πολλάκις, καὶ ὃ μὴ συνήνεγκε δοκιμάζουσαι, ἀλλὰ τὰ πρὸς ἡδονὴν καὶ τὸ φιλότιμον σπεύδοντες, ἔσθ' ὅτε καὶ τὸν οὐκ ἄξιον εἰς τήνδε τὴν ἀρχὴν ἐγκαθίδρυσαν· οὐδέ τι τῶν ἐπὶ τῷ ἀξιώματι τῷ τοιούτῳ συμβόλων, ἃ δὴ φθαρτά τε ἐστὶ καὶ ἐπίκηρα παρ' ἐμοὶ φέρεται, οὐχ' ἁλουργόν τι χρῶμα καὶ περιβόλαιον, οὐ στέφανοι λιθοκόλλητοι, καὶ σκῆπτρα καὶ θρόνων ὕψη καὶ λαμπραὶ περιφάνειαι· οὐκ ὀχήματα χρυσοτόρευτα, καὶ τιμαὶ προπόμπιοι καὶ δημόσιαι, καὶ πλῆθος ἀσπιδηφόρων καὶ δορυφόρων, καὶ εὐφημούντων κρότοι, καὶ τῶν μὲν προπεμπόντων, τῶν δὲ παρεπομένων, οὐδ' ὅσα τῶν ῥευστῶν τούτων καὶ ἀνθρωπίνων, οἷα ἐπὶ τῇ περιγείῳ ταύτῃ ἐξουσίᾳ εἰώθει γίνεσθαι· οὐκ ἔστιν οὖν ἐντεῦθεν ἡ ἐμὴ βασιλεία· εὐτελὴς τὸ φαινόμενον, ταπεινὸς τὸ βλεπόμενον, εὐαρίθμητον πλῆθος μαθητῶν ἐπάγομαι, καὶ ταῦτα πενήτων καὶ ἁλιέων τὸ ἀδοξότατον· ὑπερτελὴς δὲ καὶ πάντων ὑπερανεστηκὼς τὸ νοούμενον· τοῦ παμβασιλέως καὶ τῶν ὅλων θεοῦ υἱὸς ὑπάρχω, καὶ γνησιώτατον γέννημα καὶ ἀπαύγασμα, τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ καὶ δόξαν καὶ τιμὴν ἀποφέρομαι· δόξης γάρ εἰμι πατρικῆς κληρονόμος· καὶ ὁμόθρονος ὢν τῷ πατρὶ, συμπάρεδρον ἔχω τῇ ἐκείνου δόξῃ, τῆς βασιλείας τὸ γέρας· ἐκεῖθεν μοι τὸ βασιλεύειν καὶ κρατεῖν πάντων περιγέγονεν· οὐκ ἔστιν οὖν ἐντεῦθεν, οὐδὲ ὡσαύτως τοῖς ἐνταῦθα τὸ ἐμὸν ἔχει κράτος· οὐ περιγεγραμμένην τὴν ἐξουσίαν κέκτημαι· οὐ τοῦδε τοῦ ἔθνους, καὶ τῶνδε τῶν χωρῶν, καὶ τῆσδε τῆς πόλεως, ἀλλ' ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων καὶ πάντων ὁμοῦ οὐρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων εἰμὶ δεσπότης καὶ κύριος· " καὶ ἐμοὶ κάμπτει πᾶν γόνυ· ,, καὶ πάντα ὑπὸ πόδας κεῖται τοὺς ἐμοὺς, καὶ οὐκ ἔστιν ὃ τὴν ἐμὴν διαφεύξεται χεῖρα· τῆς γὰρ ἐμῆς βασιλείας οὐκ ἔσται οὔτε ὅρος οὔτε τέλος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως καὶ οὐχ' ἑτέρως ἔχειν, παρὰ πᾶσι πιστοῖς καὶ πιστεύεται καὶ κηρύσσεται· ἐν τίνι γὰρ τὰ τῆς προνοίας τῶν ἐπὶ γῆς κείσεται, καὶ ὅπως τὰ ἡμέτερα καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ζωῆς κυβερνηθήσεται διεξαγόμενα; " εἰ μὴ ἐν τῇ ,, χερσὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς· ,, οὐχ' ὡς θεοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπ' ἀνθρώπου τοῦ αὐτοῦ, ἐξουσιαζόμενα καὶ διοικούμενα, καθὸ εἴρηται· " δώσω ,, σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς· ,, καὶ, ἔσται κύριος εἰς βασιλέα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· καὶ, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς ,, σου ἔρχεταί σοι πραῢς, τῇ Ἱερουσαλὴμ εἴρηται, καὶ δίκαιος καὶ σώζων· καὶ, ,, βασιλεύσει κύριος ἐν μέσῳ σου· καὶ, βασιλεύσει κύριος ἐν ὄρει Σιὼν ἀπὸ ,, τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα. ,,

ιδ. Τί δ' ἂν εἴποιεν πρὸς τὸ εἰρημένον, ὅτι βασιλέα μετὰ δικαιοσύνης ὄψεσθε; ἀλλ' οἵ γε καὶ Ἰουδαίων ἀπειθέστεροι, οὐκ ἠβουλήθησαν συνιέναι ταῦτα, οἱ τῆς Χριστοῦ βασιλείας ἐκτὸς ἑαυτοὺς καθορίζοντες· οὐδὲ περσῶν ἢ

εὐγνωμοσύνη καὶ ἡ πίστις ἑαυτοὺς κατῄδεσεν, ἡνίκα βασιλέα τὸν τεχθέντα Χριστὸν περιεζήτουν· καὶ τὰ ἐπαγόμενα δῶρα ὅς τίς ποτε ἦν ἐδήλου, καὶ οὗ ἕνεκεν ὁδοιπορίαν τοσαύτην καὶ ἐκδημίαν ἐστείλαντο· οἵδε γὰρ καὶ περσῶν τὸν τρόπον βαρβαρικώτεροι καὶ ἀγνωμονέστεροι· πέρσαι τὴν πατρῴαν δεισιδαιμονίαν καταλιπόντες, ἐπὶ τὸν πάντων βασιλέα καὶ κύριον ἀπηυτομόλησαν, καὶ θεὸν τῶν ὅλων καὶ ἐπέγνωσαν καὶ ἐκήρυξαν, ἀστέρι ὁδηγῷ καὶ διδασκάλῳ χρώμενοι· οὗτοι ἀποστόλων καὶ πατέρων ἐκ τοῦ ἀπείρου χρόνου κεκηρυγμένην καὶ παραδεδομένην πίστιν ὀρθὴν καὶ ἀμώμητον ἠθέτησαν, τῇ καινοτομίᾳ τῇ κατὰ τῆς οἰκονομίας τῆς σωτηρίου προσθέμενοι· οὐδὲ Ἡρώδης αὐτοὺς πέπεικε, τὴν νεολαίαν ἐκείνην πρόωρον ἀποκείρων τῶν νεογνῶν παιδίων· τίνα ζητῶν, ἢ τίνι βασκαίνων, ἢ οὐχὶ τὸν ὑπὸ τῶν μάγων βασιλέα κηρυσσόμενον, ὥστε ἐν τῷ πλήθει τῶν ἀναιρουμένων καὶ τὸν ζητούμενον συλλαβεῖν φανταζόμενος; τί δεῖ τἄλλα λέγειν, δι' ὧν βασιλεὺς τῶν ὅλων ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις κηρύσσεται Χριστὸς, καὶ παρ' ἡμῶν πιστεύεται; οὗτοι δὲ πάντα παρωσάμενοι βασιλέα τὸν Χριστὸν καὶ ἀπεκήρυξαν καὶ ἀπεψηφίσαντο· τούτους τί χρὴ καλεῖν χριστιανούς; πᾶς τις οὖν ἀκούων κρινάτω· τὸ Χριστοῦ ὄνομα δαίμονες ἀκούοντες δραπετεύουσιν, οὗτοι καὶ ἐν εἰκόνι γεγραμμένον, ὢ τῆς τόλμας * καὶ ἀνοσιουργίας, οὐ μόνον οὐκ εὐλαβοῦνται κατὰ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, ἀλλὰ καὶ τὰ παναίσχιστα δρῶσι· καὶ οἱ μὲν πάλαι τῷ ὄντι χριστιανοὶ, ἀντὶ παντὸς ποιούμενοι τὴν εὐσέβειαν, καὶ τὰς σκιὰς αὐτὰς τῶν ἀποστόλων πολλοῦ ἠξίουν σεβάσματος, ἃς δὴ καὶ ὑποδραμεῖσθαι, μέγα εἰς εὐεργέτημα καὶ σωτηρίας ἐτίθεντο πρόξενον· οἱ δέ γε ψιλῆς μετεσχηκότες τῆς κλήσεως, τοῦ κυρίου καὶ διδασκάλου τῶν ἀποστόλων ἀκλεῶς τὸ ἀπεικόνισμα καταβάλλουσιν· ὅσῳ δὲ σκιᾶς εἰκὼν, καὶ μαθητοῦ διδάσκαλος, καὶ δούλων ὁ κύριος διήνεγκε, τοσούτῳ αὐτοῖς τὸ ἀνόμημα τοῖς ἄλλοις τῶν ἁμαρτημάτων παρεξεταζόμενον διενήνοχεν· ὡς δ' ἂν ὑποκλέπτοιτο αὐτῶν τὸ κακούργημα, καὶ μὴ τὸ δυσσεβὲς περιφανέστερον γίγνοιτο, οὔ τί που τῶν εὐσεβούντων θαῤῥήσειάν τινα ἔρεσθαι, ὅπη αὐτῷ ἀνάπτοιτο τοῦ τιμωμένου τὸ σέβασμα, τὴν εἰς Χριστὸν τιμὴν ἀκούειν οὐ φέροντες· μάτην οὖν τῆς χριστιανῶν προσηγορίας ἀντειλημμένοι, ἐνδίκως νομισθήσονται, τὴν δύναμιν καὶ τὴν πρᾶξιν ὁλοτρόπως αὐτῆς ἠρνημένοι.

* ita cod

ιε. Εἴ τις ἴδοι πρὸς τῆς ἀληθείας αὐτῆς, ἐξ ἰουδαίων τινὰ ἢ ἑλλήνων ἢ ἑτέρας τινοσοῦν θρησκείας, εἰκόνι Χριστοῦ ἢ τῶν ἁγίων, σταυρῷ τε ἢ εὐαγγελίῳ ἢ ἑτέρῳ τῶν καθ' ἡμᾶς τιμίων, προσκυνοῦντα καὶ ἀσπαζόμενον, ἆρα οὐκ ἂν εἴποι ὡς τῇ ἡμετέρᾳ πίστει προσέθετο, καὶ χριστιανὸν λοιπὸν ἀποκαλέσοι; τίς γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον κτηνωδίας καὶ ἀπονοίας προελήλυθεν, ὃς μὴ τοῦτο διομολογήσειε; τῶν νομιζομένων δὲ χριστιανῶν εἰ θεάσοιτό τινα τὸ ἐκμαγεῖον Χριστοῦ ἢ τί τῶν εἰρημένων ἕτερον καταβάλλοντα, τί ἂν ὄνομά σοι; ὡς οὖν ἐκεῖνον εἴποι ταῖς ἀληθείαις ἑπόμενος, ὅτι τὴν πίστιν ἡμῶν ᾑρέτισεν, οὕτω καὶ τοῦτον, ὅτι τὴν πίστιν ἡμῶν ἠθέτησεν· ἴσμεν γοῦν ἀκοῇ πολλοὺς μέχρι καὶ σήμερον τὰς ἱστορίας ταύτας, ἀφορμὰς εὑρηκότας τῆς σωτηρίας· τὰ γὰρ τῆς

οἰκονομίας τῆς θείας ἐντεῦθεν ἀναμανθάνοντες, καὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου εἰσδεχόμενοι, ἐπὶ τὴν πίστιν ἡμῶν ποδηγοῦνται τὴν ἀμώμητον· καὶ ἄλλους ἐκ βίου αἰσχροῦ ἐπὶ τὸ σῶφρον καὶ Θεῷ φίλον μεταταξαμένους.

ιϛ. Τοιοῦτον ἔγνωμεν καὶ τὸ κατὰ τὴν ὁσίαν ἐκείνην γυναῖκα, Μαρία δὲ αὐτῇ τοὔνομα, ὡς ἑνὸς τούτων χάριν μικρὰ προσθεῖναι οὐκ ἄκομψον· πρότερον γὰρ ταῖς ἄρκυσι τοῦ πονηροῦ ζωγρηθεῖσα, πάντων παθῶν γέγονε καταγώγιον· ἱεραῖς δὲ ἱστορίαις ἐντυχοῦσα, καὶ θείᾳ ἐκεῖθεν ἐλλαμφθεῖσα χάριτι ὤφθη, οὐ παθῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς φύσεως ἀνωτέρα· δηλώσει δὲ ὁ κατ' αὐτὴν ἱστορούμενος ἀγγελικὸς βίος, κρεῖττον ἢ κατὰ ἄνθρωπον πολιτευσαμένην.

ιζ. Ταῦτα καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν εὕροι τις ἄν, ὡς ἡ κατὰ Πολέμωνα ἱστορία διασημαίνει, ἧς ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ἔπεσι καὶ ὁ μέγας ἐμνήσθη Γρηγόριος· ἐξ ἀκολάστου γὰρ εἰς τὸ σωφρονεῖν μεταθέμενος, τοσοῦτον ἐδείχθη τῶν παθῶν ἐπικρατέστερος, ὡς δὴ καὶ θαύματα περὶ αὐτὸν ᾄδεσθαι· ὧν ἕν τι ὃ ἐπὶ τῇ ἑταίρᾳ τελούμενον λέγεται· τί οὖν, φησίν; οὐδὲ εἰκὼν, ἀλλὰ Πολέμων ἐν εἰκόνι ὑπερκύπτων ἐσωφρόνισε τὴν ἀκόλαστον· ἀλλὰ καὶ σεβασμία, φησίν· ἄκουε οὐρανὲ καὶ ἐνωτίζου γῆ, πάντες ἄγγελοι, καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ θεὸν καὶ τὰ θεοῦ ἐνθέως καὶ εὐσεβῶς τιμῶντες ἀεὶ καὶ δοξάζοντες, ἐκστητε καὶ θαυμάσατε μέγα τι καὶ ἐξαίσιον, ἐπὶ τῇ τῶν ἀνόμων ἀναισχυντίᾳ καὶ ἀθεΐᾳ· τοῦ Πολέμωνος ἡ εἰκὼν σεβασμία, καὶ ταῦτα παρὰ τῶν καθ' ἡμᾶς θεολόγων ἡμῖν ὑποδεδειγμένη. ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν τί; πάσης ἀτιμίας καὶ ὕβρεως ἔμπλεως· ὧν τί δυσσεβέστερον ἢ ἀνοσιώτερον; ἀλλὰ, φασὶν, ἕλληνος καὶ παρ' ἕλλησι· καὶ πῶς οὐ λίαν ἄτοπον, εἰ μὴ καὶ ἡ Χριστοῦ παρὰ χριστιανοῖς, εἴπερ χριστιανοί; ἔπειτα πάλιν ἡνίκα προταθείη αὐτοῖς παρὰ τῶν ὀρθοδοξούντων εἰς συνηγορίαν τῆς ἀληθείας λόγος, ὑπ' ἀναιδείας οἱ δείλαιοι στρεβλοῦσι κατὰ τὸ δοκοῦν τάς τε τῆς θεοπνεύστου γραφῆς, τάς τε τῶν μυσταγωγῶν τῆς ἐκκλησίας ῥήσεις, οἰόμενοι τὴν ἑαυτῶν κακοδοξίαν ἐξ ἀθλίων καὶ ψευδῶν σκεμμάτων ἐπικουρεῖσθαι· τούτων γὰρ τὰ μὲν ἀκρωτηριάζουσι, τὰ δὲ περιξέουσι καὶ ὑποτέμνονται, καθάπερ οἱ τοὺς νόθους τῶν στίχων ὀβελίζοντες, ἢ τὰ περιττὰ τῶν λίθων καὶ ξύλων οἱ τέκτονες.

ιη. Τίνα οὖν ἐστι τὰ προτεινόμενα; ὅτι ἡ γνῶσις τοῦ ἀρχετύπου διὰ τῆς εἰκόνος ἡμῖν ἐγγίνεται· ἔτι μὴν καὶ ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ, ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει· ὁποῖόν τι τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐῤῥωμένοις τὴν φρένα συνωμολόγηται· καὶ οὐδείς πω τῶν σωφρονούντων, θρασέως ἄγαν καὶ ἀμαθῶς πρὸς τὴν οὕτω λαμπρὰν ἀλήθειαν ἀντωπῆσαι ἀπηναισχύντησεν, ἕως ἂν τὸ ἄθεον τοῦτο καὶ μικρὸν δόγμα καθάπερ τι λοιμικὸν νόσημα, ταῖς ἀνθρωπείαις ψυχαῖς κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ εἰσεφθάρη· ἔχει δὲ τὰ τοῦ πατρὸς ἐν οἷς πρὸς Ἀμφιλόχιον τὸν τοῦ Ἰκονίου ἐπίσκοπον γράφει, ἐπὶ λέξεως ὧδε· “ Θεὸν ἐκ θεοῦ προσκυνοῦντες, τὸ ἰδιάζον τῶν ὑπο-
„ στάσεων ὁμολογοῦμεν, καὶ μένομεν ἐπὶ τῆς μοναρχίας, εἰς πλῆθος ἀπεσχι-
„ σμένον τὴν θεολογίαν μὴ σκεδαννύντες· διὰ τὸ μίαν ἐν Θεῷ καὶ πατρὶ, καὶ

.. Θεῷ μονογενεῖ τὴν οἱονεὶ μορφὴν θεωρεῖν, τῷ ἀπαραλλάκτῳ τῆς θεότητος .. ἑνιζομένην· υἱὸς γὰρ ἐν πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν υἱῷ· ἐπειδὴ καὶ οὗτος τοιοῦ- .. τος οἷος ἐκεῖνος, κἀκεῖνος ὅπερ οὗτος· καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἓν, ὥστε κατὰ μὲν ,, τὴν ἰδιότητα τῶν προσώπων, εἷς καὶ εἷς· κατὰ δὲ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως, ἓν ,, οἱ ἀμφότεροι· πῶς οὖν εἴπερ εἷς καὶ εἷς, οὐχὶ δύο θεοί; ὅτι βασιλεὺς λέ- ,, γεται καὶ ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν, καὶ οὐ δύο βασιλεῖς· οὔτε γὰρ τὸ κράτος ,, σχίζεται, οὔτε ἡ δόξα μερίζεται· ὡς γὰρ ἡ κρατοῦσα ἡμῶν ἀρχὴ καὶ ἐξου- ,, σία μία, οὕτως καὶ ἡ παρ' ἡμῶν δοξολογία, μία καὶ οὐ πολλαὶ, διότι ἡ .. τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει· ὃ οὖν ἐστιν ἐνταῦθα μιμη- .. τικῶς ἡ εἰκὼν, τοῦτο ἐκεῖ φυσικῶς ὁ υἱός· καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν, .. κατὰ τὴν μορφὴν ἡ ὁμοίωσις, οὕτως ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀσυνθέτου φύσεως ., ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς θεότητος ἐστὶν ἡ ἕνωσις· ,, καὶ τὰ μὲν τοῦ πατρὸς, τοιαῦτα· καὶ οὕτω πᾶσιν ἔνδηλα, ὡς μὴ δὲ τῶν ἀγροικοτέρων ἢ τῶν βαναύσων τινὰς οἶμαι διαλανθάνειν· τὰ δὲ τῶν ἐναντίων ὁποῖα; φασὶ τοίνυν, ὅτι πρὸς θεολογίαν εἴρηται ταῦτα τῷ πατρὶ, καὶ οὐδὲν ὑμῖν ἐξῆ παρακερδαίνειν ἐντεῦθεν πρὸς τὸ ζητούμενον· εἰκὼν γὰρ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς ὁ υἱὸς παρὰ τῇ γραφῇ λέγεται· ἀλλ' ἀποκριτέον εὐθὺς, ὅτι εἰ οὐδὲν ἀνήκει ταῦτα πρὸς τὴν τοῦ λόγου σάρκωσιν, τίνος ἕνεκεν καθαιρεῖται; οἴδατε γὰρ σαφῶς ὅτι οὐ μέχρι τῆς θέας μόνης καὶ τῆς ὕλης ἵσταται τὸ γινόμενον· οὐδὲ γὰρ ἡ τιμὴ διὰ τὴν ὕλην καὶ τὴν θέαν προσάγεται· ἐπεὶ ἔδει πᾶσαν ὕλην, παρὰ μὲν τῶν τιμᾶσθαι, παρὰ δὲ τῶν ὑβρίζεσθαι, καὶ οὕτως ἂν ἠτιμώσατε πᾶσαν εἰκόνα· ἀλλὰ δῆλον ὅτι καὶ ἐνταῦθα, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκδέχεσθε τὸ προκείμενον· εἰ γὰρ μὴ ᾔδειτε ὅτι ὁ Χριστὸς διὰ τῆς εἰκόνος δηλοῦται, καὶ τὰ γινόμενα εἰς αὐτὸν ἀναφέρεται, οὐκ ἂν τοσαύταις ἐβάλλετε ὕβρεσιν· ἐπειδὴ βαρὺς ὑμῖν ἐστι καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος.

ιθ. Τί οὖν τὸ ἐντεῦθεν συναγόμενον; ὅτι ἐπειδὴ οἱ τιμῶντες ὁμολογοῦσιν ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀναφέρειν τὴν τιμὴν, ἀνάγκη καὶ τοὺς καθαιροῦντας, ἐκ τοῦ ἀκολούθου κατὰ τὸ ἀπαραίτητον λέγειν, ὅτι τὴν ἀτιμίαν ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀναφέρομεν· ἐκεῖνα δὲ λέγουσιν οὐ τῇ θεολογίᾳ συνιστάμενοι· πῶς γάρ; ὧν γε μακρὰν τὸ τῆς θεολογίας μυστήριον· ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὸ τῆς εἰκόνος τὸ ὄνομα ἐκ μέσου ποιήσωσιν· ὡς μὴ δὲ εἰς μνήμην ὅλως παρὰ τὸν βίον ἴοι· καὶ τοῦτο μάλιστα ἐπὶ πάσης τῆς τὸ ἀνθρώπειον εἶδος φερούσης· διὸ καὶ ψευδωνύμους τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων καλεῖν ἐπεχείρησαν· τὰ γοῦν ἐν παραδείγματι εἰρημένα τῷ θεοφόρῳ, κακούργως καὶ ἀνοήτως ἀποκρύπτειν μηχανῶνται· τίνα λανθάνειν ἢ παραλογίζεσθαι βουλόμενοι; ὡς τῷ ἀθέῳ αὐτῶν ἀντιφερόμενα δόγματι· ἀλλ' ὅτι μὲν θεολογοῦντι τῷ πατρὶ ἐκεῖνα παρείληπται, καὶ αὐτοὶ συμφήσομεν· ἐκεῖθεν δὲ καὶ ἡμεῖς ὁρμώμενοι τοιαῦτα λέγειν πρὸς αὐτοὺς ἔχομεν, ὅτι περ ὁ υἱὸς καίτοι ἐν πολλοῖς ἑτέροις τῆς θεότητος διαπρέπων αὐχήμασι καὶ δοξαζόμενος, ὅμως ὡς εἰκὼν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, πολλῷ πλέον τῶν ἄλλων, καὶ οἰκειοῦται τῷ πατρὶ, καὶ κατ' οὐσίαν ἑνίζεται· καὶ διὰ τοῦτο

ἰσοκλεᾶ καὶ ὁμότιμον, καὶ τὴν αὐτὴν τῷ πατρὶ δόξαν καὶ προσκύνησιν παρὰ πάντων ἀποφέρεται· καὶ γὰρ ἡ εἰς τὸν υἱὸν τιμὴ, ἤγουν ἡ εἰς τὴν εἰκόνα, ἐπὶ τὸν πατέρα ὡς εἰς ἀρχέτυπον ἀναφοιτᾷ· οὕτω γάρ που φησὶν αὐτὸς πρὸς τὸν πατέρα· " ἐγώ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πάλιν· ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα ,, τοῖς ἀνθρώποις· καὶ, νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ Θεὸς ἐδο- ,, ξάσθη ἐν αὐτῷ· καὶ, πάτερ δόξασόν σου τὸν υἱὸν, ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δο- ,, ξάσῃ σε· ,, ὅτι δὲ καὶ διὰ τῆς εἰκόνος γινώσκεται τὸ ἀρχέτυπον, αὐτός που πάλιν πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ σωτὴρ ἔφη· " εἰ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὸν πατέρα ,, μου ἐγνώκειτε ἂν, καὶ ἀπάρτι γινώσκετε αὐτόν· καὶ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε ,, τὸν πατέρα· καὶ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστιν. ,,

κ. Ἐπεὶ οὖν ταῦτα οὕτως ἔχει, τί δή ποτε καὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο ἐκμαγεῖον, ὡς εἰκὼν τοῦ ἐνανθρωπήσαντος υἱοῦ, τήν τε γνῶσιν καὶ τὴν μνήμην αὐτοῦ ἡμῖν ἐμφανίζον, μὴ κατὰ τὴν οἰκείαν ἀναλογίαν καὶ τὸ ἰδιάζον τοῦ λόγου, οὐ γὰρ ὡς ταὐτὸν τῇ οὐσίᾳ τῷ υἱῷ, ἀλλ᾽ ὡς τὸ ἐμφερὲς τοῦ εἴδους αὐτοῦ διασῶζον, τιμηθήσεται καὶ προσκυνηθήσεται; ἓν ὂν αὐτὸ καὶ τὸ τιμιώτατον τῶν εἰς δόξαν καὶ φανέρωσιν τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ ἱερῶν συμβόλων· ἵνα καὶ δι᾽ αὐτοῦ διαβαίνῃ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἡ δόξα· εἰ μή που διὰ τὴν τῆς εἰκόνος κλῆσιν οἱ ὀνοματομάχοι, καὶ τὸν υἱὸν τῆς πατρικῆς οὐσίας καὶ δόξης ἀλλοτριώσαιεν· καὶ τὴν λατρείαν καὶ τὴν προσκύνησιν διέλοιντο, μὴ δὲ μίαν κοινωνίαν ταῖς εἰκόσι πρὸς τὰ πρωτότυπα διδόντες· συνηγορίαν οὖν ὁ λόγος οὐκ ἀναίρεσιν τῶν προκειμένων ἔχει.

κα. Ἐκεῖνο δὲ ἢ οὐ συνῆκαν οἱ ἀνόητοι, ἢ ἑκόντες ἀπέκρυψαν, ὡς τὸ τῆς εἰκόνος ὄνομα οὐ τῶν ἁπλῶς θεωρουμένων ἐστὶν, ἀλλ᾽ ὁμώνυμος φωνὴ καὶ τῶν πολλαχῶς λεγομένων· ἧς περὶ τῆς διαιρέσεως, λεπτῶς αὐτὸς οὗτος ὁ πατὴρ ἐν ἑτέροις διαλαμβάνει· κατὰ μὲν γὰρ τὴν πρώτην ἐπιβολὴν, εἰς φυσικὴν καὶ τεχνητὴν διαιρεῖσθαι· κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν ἤτοι ὑποδιαίρεσιν, τὴν τεχνητὴν εἰκόνα μορφῆς εἶναι, φησὶ, καὶ σχήματος, ἢ εἴδους καὶ χρώματος· λεγέτωσαν οὖν ἡμῖν, τίς ὁ ἀναγκάζων τρόπος, τὸ μὲν ἕτερον τούτων δέχεσθαι, ὃ ἐπὶ τῶν φυσικῶν εἴληπται, καὶ τήν τε οἰκειότητα καὶ σχέσιν ἀκριβῶς διασώζεσθαι ὑπολαμβάνειν, τὸ δ᾽ αὖ ἕτερον μέρος ὃ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν εἴρηται, ἀποπέμπεσθαι; τί; μὴ καὶ ταῦτα τὴν σχέσιν καὶ οἰκειότητα κατὰ τὸν ἴδιον λόγον ἀπαράτρωτον κεκτήσεται; καίπερ ὁ τῆς εἰκόνος λόγος, ὡς εἰκόνος ἁπλῶς ἐπ᾽ ἀμφοῖν ἴσως καὶ ὁμοτίμως παραλαμβάνεται παρὰ τοῖς νοῦν ἔχουσι, εἰ καὶ περὶ διάφορα τὰ σημαινόμενα καταγίνεται· ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν φυσικῶν εἰλικρινῶς τὸ ἐοικὸς καὶ ἀπαράλλακτον ἔχει, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν, κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφήν· εἰ καὶ τῇ φύσει τὸ διάφορον ἐν ἑαυταῖς ἐνδείκνυνται· ὅθεν καὶ τῇ προσηγορίᾳ μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ, ὁμωνύμως κεκοινωνήκασιν· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τοῦτο πρὸς τὴν ἐνσωμάτωσιν τοῦ λόγου οἰκείως λαμβάνεται, κατασιγάζειν καὶ ἀνατρέπειν πειρῶνται οἱ ἄφρονες· ἔνθα μὲν γὰρ κατὰ τὸ προφανὲς οὐδὲν αὐτοῖς ἐστι τὸ προσιστάμενον, ὥσπερ ἐπ᾽ αὐτοῖς τυγχάνοντος καὶ ἐπ᾽ ἐξουσίας

κειμένου, ἕπεσθαι προσποιοῦνται τῷ διδασκάλῳ· ἔνθα δὲ τῷ ἀντιπίπτοντι περιτύχοιεν, ἀεὶ διακρούονται.

Ἀλλ᾽ ὥρα ἡμῖν ἐπὶ τὴν τοῦ ῥητοῦ χωρεῖν ἤδη ἐπίσκεψιν· θεολογοῦντι δ᾽ οὖν τῷ διδασκάλῳ, καὶ τὸν υἱὸν συμφυᾶ τῷ πατρὶ καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας εἰδότι, ἰδιότητι δὲ μόνῃ τῇ κατὰ τὴν ὑπόστασιν, εἴτουν πρόσωπον, διακρίνεσθαι δογματίζοντι, ἐπειδὴ πολλοὶ καὶ τῶν τηνικάδε θεομαχούντων αἱρετικῶν κατὰ τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης ἐπεφύοντο, ἐδέησε ταῦτα διὰ παραδείγματος παραστῆσαί τε καὶ δηλῶσαι· καὶ γὰρ ἐκ τῶν καθ᾽ ἡμᾶς τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς τεκμαιρόμεθα, ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἰδεῖν ἐστιν, οὐχ᾽ ἥκιστα δὲ καὶ ἐπὶ τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας· εἰρηκὼς γὰρ, πῶς εἴπερ εἷς καὶ εἷς ὁ πατὴρ καὶ θεὸς, καὶ ὁ υἱὸς καὶ θεὸς, οὐχὶ δύο θεοί; οἱονεὶ ἐν διαλόγῳ τὸν λόγον ποιούμενος " ὅτι τοι, φησὶ, βασιλεὺς λέγεται καὶ ἡ τοῦ βασιλέως εἰκών· ,, καὶ οὐ δύο βασιλεῖς· οὔτε γὰρ τὸ κράτος σχίζεται, οὔτε ἡ δόξα μερίζεται· ,, εἶτα ὡσεὶ τινὸς διαποροῦντος, πόθεν ταῦτα οὕτως ἔχειν δῆλον, ὥσπερ κατασκευάζων τὸν τοῦ παραδείγματος λόγον, διὰ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν προερχόμενος καὶ ἅπασι συνομολογουμένων ἐπάγει· " διότι ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ, ἐπὶ τὸ πρω- ,, τότυπον διαβαίνει· ,, τοῦτο γὰρ ἐπὶ πάσης εἰκόνος ὡμολόγηται, καὶ πᾶσι λογικοῖς οὐκ ἐκ διδασκαλίας μόνον, ἤδη δὲ καὶ φυσικῶς, ἡ τούτου γνῶσις ἐμπέφυκεν· οὕτως ἀπαρτίσας τὰ τοῦ παραδείγματος, μετάγει λοιπὸν τὸν λόγον ἐφ᾽ ὃ παρῆκται, καὶ φησίν· ὃ οὖν ἐνταῦθα μιμητικῶς ἡ εἰκὼν, ἐνταῦθα ποῦ, ἢ δῆλον ὡς ἐν τῇ ἐκ τέχνης τὴν μίμησιν ἐνδεικνυμένῃ εἰκόνι, τοῦτο ἐκεῖ φυσικῶς ὁ υἱός· ἔπειτα τῶν τεχνητῶν εἰκόνων τὴν πρὸς τὰ ἀρχέτυπα διαφορὰν καὶ οἰκείωσιν εἰδὼς ὁ πατὴρ, πάλιν παραδείγματι ἀναλόγως ἔχοντι πρὸς τὴν φυσικὴν εἰκόνα τούτῳ χρώμενος ἐπιφέρει· " καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν, κατὰ ,, τὴν μορφὴν ἡ ὁμοίωσις, οὕτως ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀσυνθέτου φύσεως, ἐν τῇ ,, κοινωνίᾳ τῆς θεότητος ἐστὶν ἡ ἕνωσις· ,, σημειωτέον δὲ ὅπως ἐπὶ τῶν τεχνητῶν, οὐ τῆσδε ἢ τῆσδε εἴρηκε, τὴν κατὰ τὴν μορφὴν τοῦ πρωτοτύπου ὁμοίωσιν προσδιωρισμένως, ἀλλὰ διὰ τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ, ἐπὶ πασῶν ἁπλῶς τὸν αὐτὸν εἰσήγαγε λόγον· ὡς εἴπερ μὴ ἀπόσχοιντο τῆς ἀτόπου φιλονεικίας οἱ ἀναισχυντοῦντες, ἐκβιασθήσονται μὴ ἕνα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς υἱοὺς ἀθέως ἀναπλάττειν καὶ ἀνοήτως.

κβ. Τὸ τοίνυν λεγόμενον, ὅτι ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, οἷα δὴ προσεχέστερον τῷ ἐπὶ τῆς βασιλέως εἰκόνος παραδείγματι κείμενον, προηγουμένως ἐπὶ τῶν τεχνητῶν εἰκόνων ἐφήρμοσται, καὶ οὕτως ἐπὶ τὴν φυσικὴν εἰκόνα ἐκεῖθεν μετέρχεται, καὶ πρὸς τὴν θεολογίαν παραδειγματικῶς ἀνάγεται· τοιαύτης δὲ μεταλαχεῖν τὴν τεχνητὴν εἰκόνα τῆς πρὸς τὸ πρωτότυπον κατὰ τὴν μορφὴν κοινωνίας καὶ σχέσεως, οὐδὲν ἧττον ἢ κατὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἐνέφηνεν· ὡς γὰρ οὐ δύο ἀλλ᾽ ἕνα λέγεσθαι βασιλέα συνήνεκται, τὸ γὰρ ἓν ἐπ᾽ ἀμφοῖν διαφαίνεται, οὕτω δὴ καὶ ὃ θαυμαστότερον καὶ οἰκειότερον, μὴ δὲ τὸ κράτος σχίζεσθαι, μὴ δὲ τὴν δόξαν μερίζεσθαι, ὃ ἐδήλου ἐπὶ τῆς φυ-

σικῆς ἡ κατ' οὐσίαν ἕνωσις εἰκόνος, πῶς οὖν ἄτιμοι καὶ ἀπηγορευμέναι ϖρὸς ἐξάπλωσιν καὶ σαφήνειαν τηλικούτου πράγματος, τῆς θεολογίας λαμβανόμεναι; Ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος διδάσκαλος, καὶ ἐν τοῖς κατὰ Σαβελλίου λόγοις, τὴν περὶ τῶν εἰρημένων διάνοιαν λευκότερον ἐξαπλοῖ· " οὐδὲ γὰρ ὁ κατὰ τὴν ἀγο-
,, ρὰν τῇ βασιλικῇ εἰκόνι ἐνατενίζων, καὶ βασιλέα λέγων τὸν ἐν τῷ ϖίνακι,
,, δύο βασιλέας ὁμολογεῖ, τήν τε εἰκόνα καὶ τὸν οὗ ἐστιν ἡ εἰκών· οὔτε ἐὰν
,, δείξας τὸν ἐν τῷ ϖίνακι γεγραμμένον εἴπῃ, οὗτος ἐστὶν ὁ βασιλεὺς, ἀπε-
,, στέρησε τὸν ϖρωτότυπον τῆς τοῦ βασιλέως ϖροσηγορίας, μᾶλλον μὲν οὖν
,, ἐκείνῳ τὴν τιμὴν ἐβεβαίωσε διὰ τῆς τούτου ὁμολογίας· εἰ γὰρ ἡ εἰκὼν βα-
,, σιλεὺς, πολλῷ δή που εἰκὸς βασιλέα εἶναι καὶ τὸν τῇ εἰκόνι παρασχόμενον
,, τὴν αἰτίαν· ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ξύλα καὶ ζωγράφου τέχνη τὴν εἰκόνα ποιεῖ
,, φθαρτὴν φθαρτοῦ μίμημα καὶ τεχνητὴν τοῦ ποιηθέντος, ἐκεῖ δὲ ὅταν ἀκούσῃς
,, εἰκόνα, ἀπαύγασμα νόει τῆς δόξης· τί δὲ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τίς ἡ δόξα,
,, αὐτὸς εὐθὺς ἡρμήνευσεν ὁ ἀϖόστολος ἐϖαγαγὼν, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑϖο-
,, στάσεως. ,, Τοιαύτης δὲ διὰ πάντων τῆς κατὰ τὰς εἰκόνας θεωρίας παραδεδειγμένης, ὡς τὸ ἐοικὸς ἐν ἅπασι κατὰ τὸν ἴδιον ὅρον καὶ λόγον ἐχούσας, τί τὸ ἄτοπον τὰ τῆς τάξεως ἀντιστρέψαντας εἰπεῖν, ὅτι ὥσπερ ἡ παρὰ τῶν ἀσεβούντων εἰς τὸν υἱὸν ὕβρις, πρὸς τὸ πατέρα ὡς εἰς ἀρχέτυπον ἄντικρυς ἀναβαίνει, οὕτω καὶ ἡ εἰς τὴν τεχνητὴν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα παρ' αὐτῶν προσφερομένη ἀτιμία, φανερῶς ὡς ἐπ' ἀρχέτυϖον τὸν Χριστὸν αὐτὸν ἀναφέρεται; τί τούτων σαφέστερον ἢ ἐκδηλότερον πρὸς συνηγορίαν καὶ πίστωσιν τῆς ἀληθείας, καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ εὐσεβοῦς παραδόσεως; τίς τῶν ἄγαν ἀσυνέτων καὶ ἀνοήτων οὐ συνήσει, ὅτι τὴν τεχνητὴν εἰκόνα, ἐφ' ἧς καὶ τὸ ζητούμενον πρώτως ὡς ἔναγχος δέδεικται ἀποδέδοται, πρὸς σαφήνειαν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς κατὰ τὴν θεολογίαν φυσικῆς εἰκόνος, ὡς οἰκεῖον καὶ ἐμφανέστατον καὶ πρόσφορον ὁ θεοφόρος παράδειγμα προηγάγετο; ὁ γὰρ μὴ οὕτω ταῦτα ὡς νῦν τετήρηται καὶ ἀποδέδοται ἔχειν οἰόμενος, πόῤῥω που τῆς πατρικῆς διανοίας καὶ τοῦ σκοποῦ ἀφέστηκε, καὶ τῶν ἀληθῶν αὐτῶν ἀνοηταίνων ὁλοτρόπως διημάρτηκεν.

κγ. Ἀλλ' οἱ χριστομάχοι ταῦτα ἀποκρυψάμενοι, καὶ τοὺς ἁπλουστέρους παραλογίζεσθαι βουλόμενοι, λανθάνειν τὴν ἑαυτῶν πικρίαν καὶ τὴν κατὰ τῆς ἀληθείας μάχην ὑποτοπάζουσι· τοσοῦτον ἐσκοτίσθησαν τὰς ψυχὰς, ὡς τὰ σαφῶς διηγορευμένα, καὶ τὴν τῶν πολλῶν γνῶσιν μὴ διαφεύγοντα ταμιεύσασθαι· ὑφ' ὧν δὴ τὸ κακοῦργον αὐτῶν πλέον δημοσιεύεται. Ἑξῆς δὲ ἡμῖν ὁ τῷ ἱερῷ τούτῳ πατρὶ ὁμότροπος καὶ ὁμόγνωμος καλείσθω, ἐν ταῖς ἑαυτοῦ θεολογίαις ὁ μέγας Γρηγόριος, τὰ αὐτὰ ϖερὶ τῶν αὐτῶν διεξερχόμενος· " εἰκὼν δὲ, ὡς
,, ὁμοούσιον· καὶ ὅτι τοῦτο ἐκεῖθεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτου, ϖατήρ· αὕτη γὰρ
,, εἰκόνος φύσις, μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου, καὶ οὗ λέγεται· πλὴν ὅτι καὶ
,, πλέον ἐνταῦθα· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀκινήτως κινουμένου, ἐνταῦθα δὲ ζῶντος καὶ
,, ζῶσα, καὶ ϖλέον ἔχουσα τὸ ἀπαράλλακτον, ἢ τοῦ Ἀδὰμ ὁ Σὴθ, καὶ τοῦ

„ γεννῶντος παντὸς τὸ γεννώμενον· τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν ἁπλῶν φύσις, μὴ τὸ „ μὲν ἐοικέναι, τὸ δὲ ἀπεοικέναι, ἀλλ' ὅλον ὅλου τύπον εἶναι, καὶ ταὐτὸν „ μᾶλλον ἢ ἀφομοίωμα· „ ὧδε μὲν ἔχει τὰ τοῦ πατρός· ὅτι δὲ τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἔχεται, οὕτως εἰσόμεθα· εἰπὼν γὰρ ὅτι τοιαύτη ἡ τῆς εἰκόνος φύσις, μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου, φαίνεται πάσης εἰκόνος ἁπλῶς τὸν λόγον εἰσάγειν, ἵνα διὰ τούτου σχῇ τὸ ζητούμενον· καὶ γὰρ ἐκ τῶν καθολικωτέρων τὰ μερικώτερα δείκνυται· καὶ οὗτος τῆς ἀρίστης καὶ κυριωτέρας ἀποδείξεως ὁ τρόπος· τὰ δὲ ἑπόμενα, δείκνυσι μᾶλλον αὐτὸν πρὸς τὴν αἰσθητὴν ταύτην εἰκόνα καὶ τεχνητὴν ἀποσκοπεῖν· ἐπαγαγὼν γὰρ τὸ “ πλὴν ὅτι καὶ πλέον ἐνταῦθα „ τὴν ὑπεροχὴν τῶν προκειμένων αὐτῷ ἐπὶ τῇ θεολογίᾳ, διὰ τῆς συγκριτικῆς φωνῆς ἐσήμανε, διακρίνας ἑκάτερον τοῦ ἑτέρου· προσεπενέγκας δὲ τὸ “ ἐκεῖ „ μὲν γὰρ ἀκίνητος κινουμένου, ἐνταῦθα δὲ ζῶντος καὶ ζῶσα „ τὴν πρὸς ἀλλήλας παρέστησεν ἣν ἔχουσι διαφοράν· ὡς εἰ ἔλεγεν ὅτι ἴδιον τῆς μὲν τεχνητῆς εἰκόνος, τὸ ἀκίνητον κινουμένου· οἰκεῖον δὲ τῆς φυσικῆς τὸ ζῶντος καὶ ζῶσα· μετὰ ταῦτα καὶ αὐτῶν τῶν φυσικῶν σύγκρισιν ποιεῖται ἐπὶ τῶν ἀσυγκρίτων, τὸν τοῦ Ἀδὰμ καὶ τοῦ Σὴθ παρενείρας λόγον, καὶ ὅσα περὶ τῆς τῶν ἁπλῶν διείλεκται φύσεως· προσεκτέον δὲ κἀνταῦθα, ὡς ὁ θεηγόρος οὗτος τὰ τῆς θεολογίας ἐξαίρων τῷ εἶναι πάντων ἐξῃρημένην, διὰ τῆς τῶν πάντων ἀφαιρέσεως, καὶ ταῦτα δὴ τὰ χειρόκμητα οὐ μόνον οὐκ ἀποπέμπεται, ἀλλὰ καὶ ὥσπερ ἀγάμενος ἀποδέχεται.

κδ. Ὁ θεοφόρος Κύριλλος ὁ τῆς μεγάλης τῆς Ἀλεξάνδρου πρόεδρος, καὶ μέγας διδάσκαλος, τοῖς προάγουσι συνειστρεχέτω καὶ συμφθεγγέσθω· τοιάδέ τινα περὶ τῶν προκειμένων φάσκων· “ ὥσπερ ἂν εἴ τις εἰκόνα διαγεγραμμένην „ ἄριστα βλέποι, καὶ ἀποθαυμάζοι μὲν τὸ τοῦ βασιλέως σχῆμα, καὶ ὅσα „ περ ἐν ἐκείνῳ φαίνεται, ταῦτα καὶ ἐν τῇ γραφῇ δυνάμενός τε καὶ ἔχων ὁρᾷν, „ εἰς ἐπιθυμίαν ἔλθοι τοῦ καὶ αὐτὸν ἰδεῖν τὸν βασιλέα, εἴποι δ' ἂν εἰκότως „ πρὸς αὐτὸν ἡ γραφὴ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν βασιλέα· καὶ πάλιν· ἐγὼ „ καὶ ὁ βασιλεὺς ἕν ἐσμεν, ὅσον εἰς ὁμοιότητα καὶ ἀκριβεστάτην ἐμφέρειαν· „ καὶ πάλιν· ἐγὼ ἐν τῷ βασιλεῖ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐν ἐμοὶ κατὰ τὸ τῆς μορφῆς „ σχῆμα· τὸ γὰρ εἶδος τὸ ἐκείνου πάντως φορεῖ ἡ γραφὴ, καὶ τὸ τῆς γραφῆς „ εἶδος ἐν ἐκείνῳ σώζεται· οὕτως ἐστὶ καὶ ὁ υἱὸς λέγων· ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώ- „ ρακε τὸν πατέρα· καὶ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἕν ἐσμεν· „ ἆρ' οὖν ἕπονται τοῖς σοφοῖς τούτοις λόγοις, ἢ ἔνθα μὲν, ἔνθα δὲ οὔ; καὶ ὡς ἡ τοῦ ἐνεργοῦντος ὑποβάλοι πονηρὰ γνώμη; εἰ μὲν οὖν βούλοιντο πείθειν ἡμᾶς, ὡς κατὰ τὰ εἰρημένα τῷ διδασκάλῳ, ὁμοούσιον τῷ φύσαντι τὸν υἱὸν δοξάζουσιν, οἷα εἰκόνα ὄντα πατρὸς, καὶ βασιλέα μετὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἣν ὑπέδυ μορφὴν, ὁμολογοῦντες τιμῶσι, κατὰ τὸ προκείμενον ἤδη παράδειγμα, προσκυνείτωσαν σὺν ἡμῖν τὴν προσκυνητὴν αὐτοῦ εἰκόνα, μονονουχὶ καὶ αὐτὴν λέγουσαν· ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν πάντων βασιλέα καὶ κύριον Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν καὶ θεόν· εἰ δὲ οὐ τοῦτο δέχονται, οὐδὲ τὸν υἱὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ δοξάζουσι, καὶ τῆς

βασιλείας ἀποψηφιοῦνται, καὶ ἀλλοτρίους ταύτης τὲ καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως ἑαυτοὺς σαφῶς ἀποδείξουσι.

κε. Τούτοις τοῖς θεοσόφοις πατράσι, καὶ ὁ πολὺς τὰ θεῖα καὶ θεοφάντωρ Διονύσιος συνῳδὰ φραζέτω· " ὅτι καθάπερ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν εἰκόνων, εἰ ,, πρὸς τὸ ἀρχέτυπον εἶδος ἀκλινῶς ὁ Γραφεὺς εἰσορᾷ, πρὸς μηδὲν ἄλλο τῶν ,, ὁρατῶν ἀνθελκόμενος ἢ καταμεριζόμενος, αὐτὸν ἐκεῖνον ὅς τις ἐστὶ τὸν Γραφόμενον, εἰ θέμις εἰπεῖν, διπλασιάσει, καὶ δείξει τὸ ἀληθὲς ἐν τῷ ὁμοιώματι, τὸ ἀρχέτυπον ἐν τῇ εἰκόνι, τὸν ἑκάτερον ἐν ἑκατέρῳ παρὰ τὸ τῆς οὐσίας διάφορον· οὕτως τοῖς φιλοκάλοις ἐν νῷ γραφεῦσιν ἡ πρὸς τὸ εὐῶδες ,, καὶ κρύφιον κάλλος ἀτενὴς καὶ ἀπαρέγκλιτος θεωρία, τὸ ἀπλανὲς δωρήσεται καὶ θεοειδέστατον ἴνδαλμα· ,, πείθονται τούτοις οἱ τῆς ἀπειθείας υἱοὶ, καὶ τιμῶσι τοὺς θεολόγους; καὶ δέχονται εἶναι καὶ αἰσθητὰς εἰκόνας; καὶ ὁμολογοῦσι περιγραπτὸν τὸν πολλὰ πλασιαζόμενον; καὶ προσκυνοῦσι τὸν δι' ἑκατέρου ἑκάτερον δεικνύμενον; ὅ ἐστιν ὁ εἰκονιζόμενος καὶ τὸ εἰκονίζον, ὡς νῦν παρ' ἡμῶν δοξάζεται ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Χριστοῦ σεβασμία εἰκών; ἢ ἑκάτερον δι' ἑκατέρου ἐξουθενοῦσι, καὶ ἀτιμάζουσι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ; συνατιμάζουσι δὲ καὶ τὸν ἱεροφάντην διδάσκαλον, καὶ ταύτῃ ἡμᾶς βεβαιώσονται, ὡς οὐδενὶ τρόπῳ τοῦ κρυφίου μετέσχον κάλλους, αἰσχροὶ δέ εἰσι καὶ ἀκάθαρτοι, καὶ πάσης θεοειδοῦς ἐμφάσεως ἀμέθεκτοι;

κϛ. Ὡσαύτως δὲ ἔχειν καὶ τῷ Κλήμεντι ἐκείνῳ τῷ ἀλεξανδρειάθεν δοκεῖ, ἐν οἷς περὶ τοῦ νομικοῦ πάσχα διαλαμβάνων φησίν· " ὡς εἴ τινος εἰκὼν, ,, μὴ παρόντος μὲν τοῦ ἀρχετύπου, τὴν ἴσην ἐκείνῳ δόξαν ἀποφέρεται, καὶ ,, παρούσης τῆς ἀληθείας, καταλάμπεται ἡ εἰκὼν πρὸς αὐτῆς, τῆς ὁμοιώσεως ,, ἐκείνης ἀποδεκτῆς μενούσης, διὰ τὸ σημαίνειν τὴν ἀλήθειαν. ,, Καὶ τὰ μὲν τῶν θεοφόρων τοιαῦτα· ἐπιτηρητέον δὲ ὅτι οὐ διωρισμένως οὐδὲ ἰδικῶς περὶ τῆς τοιᾶσδε εἰκόνος, ἢ τοῦδε τοῦ εἴδους μόνου, ἐπὶ πάσης δὲ ἁπλῶς εἰκόνος τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ δύναμιν παριστάνουσι, καὶ τὴν εἰς τὸ πρωτότυπον σχέσιν τὲ καὶ οἰκειότητα διασώζειν, συμφώνως διαγορεύουσιν· ὅπερ ἐμφανέστερον δηλοῖ τὰ τῷ θείῳ εἰρημένα Διονυσίῳ· εἰ καί τινες τῶν πατέρων διὰ τὴν οὕτω τηνικαῦτα ἐπικρατήσασαν συνήθειαν, τὰς βασιλέων εἰκόνας δημοσιεύεσθαί τε καὶ προσκυνεῖσθαι, τῷ κατὰ τὸν βασιλέα συνεχρήσαντο παραδείγματι, ὡς τῶν ἄλλων ἐγγυτέρῳ τῷ βασιλεῖ τῶν βασιλευόντων καὶ κυρίῳ τῶν ὅλων, ἐπεὶ τῶν ἐπὶ γῆς μεῖζον πάντων καὶ ὑπερτεροῦν ἀξίωμα· οὕτω καὶ τοῦ εἱρμοῦ τοῦ λόγου φέροντος, ἐκ γὰρ τῶν ἐγκοσμίων τὰ ὑπερκόσμια, καὶ τῶν ταπεινοτέρων τὰ ὑψηλότερα καθόσον ἐφικτὸν ἐκκαλύπτεται· ὅτι δὲ τὰ δρώμενα ἐν ταῖς εἰκόσιν ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀναφέρεται, κἀκ τῶν ἱερῶν γραμμάτων συνιδεῖν ῥάδιον.

κζ. Καὶ Γὰρ ἡ κατὰ τὸν μακάριον Σαμουὴλ ἱστορία, τοιοῦτόν τι παραδηλοῦν βούλεται· οὗτος γὰρ καὶ πρὸ ὠδίνων, τῷ Θεῷ παρὰ τῇ φιλοθέῳ ὑποσχεθεὶς μητρὶ, εὐθὺς ἐκ σπαργάνων αὐτῶν ἀνιέρωτο· εἶτα ἱερατεύειν λαχὼν

τῷ Θεῷ, εἰκὼν ἦν Θεοῦ καὶ καθὸ ἱερεύς· καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἐμπεδοῖ τὸ ἐν ψαλμοῖς ᾀδόμενον· “ σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· ,, καὶ μὲν δὴ καὶ ἡ τοῦ πανσόφου Παύλου διδάσκει φωνή· “ ὅτι ἀφωμοιωμένος τῷ ,, υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές· ,, οὗτος οὖν ἱερεύων, εἰκόνιζε θεόν· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ καταγηράσκοντα ἑώρων, ἐν αἰτίαις τὲ μεγάλαις ἐποιοῦντο τοὺς παῖδας τοὺς αὐτοῦ, ἧκον πρὸς αὐτὸν ἄνδρες, καὶ δὴ καὶ ᾔτουν βασιλέα καταστήσειν αὐτοῖς, καθὰ δὴ κᾀν τοῖς ἄλλοις κατεθεῶντο γινόμενον ἔθνεσι· τί οὖν, φησιν, ἡ γραφή; πονηρὸν μὲν ἤδη καὶ αὐτῷ τῷ προφήτῃ καὶ λίαν ἐνδίκως τὸ αἰτούμενον κατεφαίνετο· τὰ δὲ τοῦ Θείου χρησμοῦ τίνα καὶ ὁποῖα; “ ἄκουσον, φησὶν, ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, οἷα δὴ χαλεπαίνων καὶ ὀργιζό- ,, μενος, τῆς φωνῆς τοῦ λαοῦ καθὰ ἂν λαλῶσι πρὸς σὲ, ὅτι οὐ σὲ ἐξουθενή- ,, κασιν, ἀλλ' ἢ ἐμέ· ,, φανερώτατα οὖν καὶ ἐντεῦθεν δείκνυται, ὡς ἡ εἰς τὸν προφήτην ἐξουθένησις, ἅ τε θεῖον ἀνάθημα καὶ τὰ Θεῖα ἐξεικονίζοντα, ὡς ἐξ εἰκόνος ἐπὶ τὸν θεὸν ὡς εἰς ἀρχέτυπον διαβέβηκεν· οὕτως γε μὴν καὶ ἐπὶ τῶν εὖ γινομένων γινώσκομεν· ἀκούομεν γὰρ ἐν εὐαγγελίοις τὸν σωτῆρα θεὸν πρὸς τοὺς θεσπεσίους ἀποφαινόμενον μαθητάς· “ ὁ δεχόμενος ὑμᾶς ἐμὲ δέχεται· ,, κατὰ ταῦτα δὴ οὖν, τὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ ἀδικήματα, τῶν τε ἱεροτυπιῶν χάριν, καὶ δὴ καὶ τῶν ἀνατεθειμένων καὶ ἱερωμένων αὐτῷ σωμάτων, εἰς αὐτὸν τὸν Χριστὸν μετενήνεκται· τί οὖν οὐ χαλεπαίνει καὶ ἀγανακτεῖ ἐν τούτοις Θεός; πάνυ μὲν οὖν· ἀναβάλλεται δὲ τὴν ὀργὴν, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς πάλαι, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῖς νῦν ὑβρισταῖς, κᾀν αὐτοὶ τῆς ἀφάτου μακροθυμίας καταφρονῶσι καὶ ἀγαθότητος· ἐκεῖνο δὲ πῶς οὐ συνίασιν οἱ ἀνόητοι, ὅπερ εἰς ἔλεγχον τῆς παρανοίας αὐτῶν πρόκειται; ἐχρῆν γὰρ αὐτοὺς ἐκεῖθεν χειραγωγεῖσθαι ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας κατάληψιν.

κη. Τί δ' οὖν ἐστιν ῥητέον; εἰ μὴ ᾔδεσαν ταῦτα οὕτως ἔχειν χριστιανοὶ, πῶς τὸ ἀνέκαθεν τὰ παρ' ἕλλησι πρὸς σεβασμὸν καὶ Θρησκείαν γνωριζόμενά τε καὶ τεκταινόμενα, βδελυκτὰ ἡγοῦντο καὶ κατάπτυστα; ζήλῳ δὲ Θείῳ καὶ σπουδῇ πάσῃ χρώμενοι, καθῄρουν τὲ εὐσθενῶς ἐκ βάθρων αὐτῶν καὶ διέφθειρον, πυρί τε παρεδίδοσαν, καὶ ἄλλως τὸν ὄλεθρον αὐτῶν ἐργαζόμενοι ἦσαν· τίνος οὖν ἕνεκεν ταῦτα ἔπραττον, ἢ οὐχὶ μίσει καὶ ἀπεχθείᾳ τῶν δι' οὓς ἐκεῖνα γεγόνασι; καὶ γὰρ ἕλληνες καὶ ἀνθρώπων τινῶν εἰκόνας διατυποῦν δόξαντες, καθίδρυσαν ἀνοητότατα Θεοστυγῶν τινῶν καὶ μιαρῶν καὶ ἐπ' αἰσχρότητι βεβοημένων, ἢ καὶ ἄλλως γενναῖόν τι καὶ εὐσθενὲς κατὰ τὸν βίον διηνυκότων· ἔστι δὲ ὧν καὶ δαιμόνων τινῶν παρ' αὐτοῖς θεραπευομένων, ἃ δὴ καὶ εἴδωλα καὶ φασματώδη πλάσματα καλεῖν θεμιτὸν, καὶ πλάνης ἀνάμεστα· εἰ οὖν οὕτω ταῦτα ἔχει, πῶς οὐ δίκαιον τὰ καθ' ἡμᾶς ἅγια, διὰ τιμῆς ἁπάσης ἦχθαι, πίστει τῇ εἰς τὰ πρωτότυπα καὶ σεβασμιότητι, εἴπερ ὁμολογοῦμεν αὐτὰ σεβασμοῦ ἄξια; ΤΙ ΓΑΡ ΤΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΤΙΜΙΩΤΕΡΟΝ Η ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΕΡΟΝ, Ο ΚΑΙ ΜΕΤΕΧΟΜΕΝΟΝ ΤΟΥΣ ΠΙΣΤΕΙ ΔΕΧΟΜΕΝΟΥΣ ΚΑΘΑΓΙΑΖΕΙ, καὶ εἰκονιζόμενον ἀποπληροῖ χάριτος; διὸ προσκυνητὰ καὶ τίμια παρὰ χριστανοῖς μετὰ τῶν ἄλλων ἁγίων·

ἀλλ' οἱ ἀνόσιοι πρὸς τὰ οὕτως ἀναντίβλεπτα, εὐθὺς ἀνθυποφέρουσιν. ⸎ Ὅτι ⸎ ἕλληνες μὲν τὰ ἑλλήνων δοξάζουσι, παρ' ἐκείνοις γὰρ τὸ τοιοῦτον ἐφεύ- ⸎ ρεμα, χριστιανοῖς δὲ οὐκ ἐξὸν τοῦτο ποιεῖν. ⸎ Καὶ οὐ συνῆκαν ὅτι τοῦτο αὐτοῖς μᾶλλον ἀντιτετάξεται, συναγορεύσει δὲ ἡμῖν εἰς τὰ μάλιστα· τί δή ποτε γὰρ μὴ καὶ χριστιανοὶ τὰ χριστιανῶν τιμήσουσι; καίτοι ψευδῆ μὲν τὰ ἑλλήνων καὶ ἀπάτης ἔμπλεα, τὰ δὲ ἡμέτερα ἀληθῆ καὶ ἀληθῶς πεπραγμένα ἐπιγινώσκομεν καὶ πιστεύομεν· καὶ ὅσῳ τὸ ἀληθὲς τοῦ ψεύδους αἱρετώτερον. τοσούτῳ ἔδει τὴν τῶν καθ' ἡμᾶς δόξαν σπουδαιοτέραν εἶναι καὶ θερμοτέραν· τοσοῦτον οὖν τῶν αἰσθητῶν εἰκόνων ὁ λόγος τὸ ἀξιόπιστον ἢ αὐτόπιστον κέκτηται, ὥστε καὶ εἰς παράστασιν καὶ πίστωσιν ἑτέρων σαφῆ, καὶ ταῦτα θείων καὶ ὑπερφυῶν, καὶ τῆς ἀνωτάτω καὶ πάντων ἐπέκεινα φύσεως, παρὰ τῶν θεολήπτων παραλαμβάνεσθαι· οὐκοῦν οὐκ ἐπὶ τῆς θεολογίας μόνον ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων ἁπλῶς τῶν εἰκονιζομένων ὡς δείκνυται· καὶ εἰ τοῦτο οὕτως ἔχει, ἀξιολογώτατον ἂν εἴη χριστιανοῖς μάλιστα καὶ ἐποφειλόμενον, ταῖς Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων εἰκόσι τὸ σεβάσμιον ὡς σεβασμίαις νέμειν.

κθ. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἁπλῶν καὶ ἀσυνθέτων, τὸ εἰκονίζεσθαι εἰσενήνεκται, καὶ τοσοῦτον τὸ τῆς εἰκόνος χρῆμα τὲ καὶ ἀξίωμα, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀποῤῥήτου φύσεως συνεμφαίνεσθαι, καὶ τοῦ υἱοῦ τὴν υἱϊκὴν καὶ φυσικὴν σχέσιν καθ' ἣν πρὸς τὸν πατέρα οὐσιωδῶς εἰκονίζων οἰκειοῦταί τε καὶ συνάπτεται, παριστᾷν καὶ δηλοῦν δύνασθαι, τί ποτε ἄρα μὴ καὶ ἐπὶ τῶν συνθέτων τούτων μάλιστα παραληφθήσεται, τῆς κατὰ Χριστόν φημι συνθέτου ὑποστάσεως; ἐξ οὗ δὴ γνωριμώτερον ἡμῖν καὶ οἰκειότερον τὰ τῆς σωτηρίου αὐτοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἐπιφανείας κατασταθήσεται, συνθέτοις γε οὖσι καὶ ὑλικοῖς καὶ παχυτέροις, καὶ διὰ τοῦτο δεομένοις τῶν ὑλικῶν ἀναλόγως καὶ αἰσθητῶν. ὡς συνήθων καὶ οἰκειοτάτων ἡμῖν, πρὸς ἐκδηλοτέραν διδασκαλίαν, καὶ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀναγωγικὴν χειραγωγίαν· εἰ δὲ οὐκ ἐξῆν τοῦτο, οὐδὲ πρέπον ᾠήθησαν οἱ κλεινοὶ τῆς ἐκκλησίας καθηγεμόνες, προσδιέστειλαν ἂν καὶ προσδιωρίσαντο, τούτων μόνων ὑφελόμενοι τὴν προσκύνησιν· καὶ τί δεῖ λέγειν προσκύνησιν; μὴ δὲ τυποῦσθαι τὸ παράπαν πάντη καὶ πάντως ἐθέσπισαν μίμημα.

λ. Ἀλλ' αὐτῶν γε ἔνιοι καὶ οἴκους ἱεροὺς ἐδείμαντο, καὶ ἱερὰ κειμήλια ἐκτήσαντο, ἐν οἷς ταῦτα ἐντυποῦντες καὶ διαγράφοντες φαίνονται· ὧν καὶ ὄντων καὶ γινομένων, τὸν τῆς ζωῆς βιοῦντες διετέλουν ἅπαντα χρόνον· ἤδη δὲ καὶ ὅροις καὶ κανόσι θείοις ἀναστηλοῦσθαι τὰ Χριστοῦ ἐτύπωσαν, καὶ μᾶλλον τῷ ἀνθρωπείῳ εἴδει, ὅσῳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ προσῳκείωται, ἢ τῷ τοῦ ἀμνοῦ, οἱ ἀρχαιότεροι, οἱ τὴν ἱερὰν καὶ ἁγίαν ἕκτην συγκεκροτηκότες σύνοδον θεόσοφοι πατέρες διδασκέτωσαν· οὓς πάντας παρορῶντες οἱ ἀνόσιοι, ἐπὶ τὸν κορυφαῖον τῆς ἀθεΐας τὸν δυσσεβῆ Εὐσέβιον ἀποτρέχουσι, καὶ οὓς παρεπλάσαντο πατέρας, ταῖς οἰκείαις ὀρέξεσι τῆς ἀσεβείας ἐκκαιόμενοι, ἔκ τε τῆς Μανιχαίων καὶ Ἀρειανῶν λύμης ἐρανισάμενοι φάσματα, καὶ τούτων μέρη τινὰ καὶ τμήματα

πάσης βδελυρίας καὶ ἀκαθαρσίας ἀνάμεστα, πόῤῥω που τοῦ τῆς ἐκκλησίας χοροῦ καὶ τῆς θείας ἐκ πλειόνων χρόνων ἀπεληλαμένους δόξης, οὓς καὶ τὸ ἀπερίγραπτον ἐπὶ Χριστοῦ, ὥσπερ καὶ τὸ ἀλλότριον καὶ ἑτεροούσιον τῆς τοῦ γεγεννηκότος οὐσίας φρονοῦντας, αἱ ἱεραὶ σύνοδοι ἀπεκήρυξαν, φρικτοῖς ἀναθέμασι καταζεύξαντες. Ἔτι δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις, τὸν ἱεροφάντην Κύριλλον τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου καὶ τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχον προστησάμενοι, ἴδωμεν ποῦ ποτε ἄρα ὁ τῆς εἰκόνος αὐτοῖς λόγος ἐκβήσεται· θαυμάζω γὰρ εἰ μὴ ἀποστασίου γραφὴν ἀπενέγκοιντο· ὧδε γάρ, φησι, τὴν πρὸς ῥωμαίους τοῦ θείου ἀποστόλου ὑπομνηματίζων ἐπιστολήν· " τόν γε μὴν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ γεγο-
,, νότα, κατὰ τὴν σάρκα ὡρίσθαι, φησὶν, εἰς υἱὸν θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ
,, πνεῦμα ἁγιωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν· ὡρίσμεθα μὲν γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰς
,, υἱοὺς, ἀλλ' οὐκ ἐν δυνάμει μᾶλλον, ἀλλ' ὡς ἐν χάριτος μοίρᾳ, τῆς κλή-
,, σεως ἀξιούμενοι· καὶ ὡς ἐν μόνῃ θελήσει τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, τὸ χρῆμα
,, κερδαίνοντες· ὁ δέ γε Ἐμμανουὴλ οὐκ ἂν ὧδε ἔχοι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ·
,, ἀλλ' εἰ καὶ γέγονεν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ κατὰ σάρκα, καὶ ὡς εἷς ἐξ
,, ἡμῶν εἰς υἱὸν λογίζεται θεοῦ διὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλ' οὖν ἐν δυνάμει καὶ
,, ἀληθείᾳ κατὰ φύσιν υἱός ἐστι, δι' οὗ καὶ ἡμεῖς υἱοποιούμεθα· εἴπερ ἐστιν
,, ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς τὸ αὐτοῦ πνεῦμα πεπλουτηκότες διὰ τοῦ ἁγίου βαπτί-
,, σματος, τότε δὴ τότε καὶ ἀνεπιπλήκτως φαμὲν, ἀββὰ ὁ πατήρ· οὐκοῦν ὡς
,, εἰκόνες πρὸς ἀρχέτυπον, οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ κατὰ θέσιν υἱοὶ, πρὸς τὸν φύσει
,, τε καὶ δυνάμει καὶ ἀληθῶς ἐκ πατρὸς μεμαρτυρημένον εἰς τοῦτο. ,,

λα. Ἐπιστατέον οὖν ἀκριβῶς, ὅτι γε τὸ τῆς εἰκόνος παράδειγμα, οὐχ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅπως ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, οὕτω κἀνταῦθα παρενήνεκται, ἀλλ' ὅπως ἡμεῖς οἱ θέσει καὶ χάριτι υἱοὶ, πρὸς τὸν φύσει καὶ δυνάμει υἱὸν ἔχομεν, καὶ ἐν ἀποδείξει τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἠξιώμεθα τῆς υἱοθεσίας· ὅτι ὡς αἱ εἰκόνες πρὸς τὰ πρωτότυπα ἁπλῶς καὶ ἀδιορίστως οὐ τοῦδε τοῦ προσώπου εἰκὼν ἢ τῆσδε τῆς ἀξίας, οἷον βασιλικῆς κατὰ τὰ προηγούμενα· τὸ δὲ ὅπως ἔχουσιν αἱ εἰκόνες πρὸς τὰ πρωτότυπα, αἱ κοιναὶ ὑπολήψεις καὶ ἔννοιαι παριστῶσι, καὶ πᾶσι τοῖς σωφρονοῦσι συμπεφώνηται καὶ διωμολόγηται, οἴκοθέν τε καὶ αὐτοδίδακτον τὴν περὶ τούτων γνῶσιν κεκτημένοις· οὕτως οὖν ἡμεῖς οἱ κατὰ θέσιν υἱοὶ, πρὸς τὸν φύσει καὶ ἀληθείᾳ καὶ δυνάμει· πᾶν γὰρ παράδειγμα ὡς πάντως ὁμολογούμενον παραλαμβάνεται, ἵνα ἐκ τῶν γνωριμωτέρων καὶ σαφεστέρων τὰ διαμφιβαλλόμενα καὶ ἀσαφῆ τὴν πίστωσιν καὶ πληροφορίαν δέξηται· διττὸς οὖν ἐνταῦθα ὁ τῆς υἱοθεσίας πρόκειται τῷ πατρὶ τρόπος· καὶ γὰρ ὁ μὲν φύσει καὶ ἀληθείᾳ ἐστί τε καὶ λέγεται, ὃς τῷ θεῷ καὶ λόγῳ προσῳκείωται, ἢ τάχα οὐδὲ υἱοθεσία ἀλλ' υἱότης τοῦτο κυριώτερον ἂν λεχθείη· ὁ δὲ θέσει καὶ χάριτι, ἥ τις ἐφ' ἡμῶν τῶν πεπιστευκότων εἰκότως ἐφήρμοσται· πῶς οὖν ἔχει ὁ δεύτερος πρὸς τὸν πρότερον; ὡς αἱ εἰκόνες, φησὶ, πρὸς τὸ ἀρχέτυπον· καὶ γὰρ καθὸ τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ ἐφορέσαμεν, φησὶ τὸ ἀποστολικὸν λόγιον, οὕτω καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου φο-

ρέσωμεν· ὃ δὴ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν ἑτέροις σαφῶς οὑτωσὶ διαγορεύων, φησί· " διανενευκότος τοῦ ζώου πρὸς τὸ πλημμελὲς, καὶ τὴν εἰς-„ ποίκιλον ἁμαρτίαν ἐκ τῆς εἰσάπαν φιλοσαρκίας ἠῤῥωστηκότος· τὸ πρὸς θείαν „ εἰκόνα διαμορφοῦν αὐτὸ, καὶ σημάντρου δίκην ἀποῤῥήτως ἐντεθειμένον ἀπε-„ νοσφίζετο πνεῦμα, φθαρτόν τε οὕτω καὶ ἀκαλλὲς ἀναπέφανται· ἐπειδὴ δὲ „ ὁ τῶν ὅλων γενεσιουργὸς ἀνακομίζειν ἤθελεν εἰς ἑδραιότητά τε καὶ εὐκο-„ σμίαν τὴν ἐν ἀρχαῖς τὸ διολισθῆσαν, ἐνῆκεν αὖθις αὐτῷ τὸ ἀποφοιτῆσάν „ ποτε θεῖον τὲ καὶ ἅγιον πνεῦμα, μεταστοιχειοῦν εὖ μάλα πρὸς τὴν ὑπερ-„ κόσμιον εἰκόνα, καὶ πεφυκὸς καὶ δυνάμενον δι' αὐτοῦ πρὸς ἰδίαν ἡμᾶς με-„ ταῤῥυθμίζειν ἐμφέρειαν. „ Ὁ δὲ τούτων πάντων ἰσχυρότερον, πάλιν αὐτὸς ὁ διδάσκαλος ἔφησεν, ὅτι ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχει ὁ υἱός· " εἰκόνα τὲ αὐτὸν „ καὶ χαρακτῆρα, φησὶν ὁ ἱερὸς λόγος, τοῦ γεγεννηκότος· αἱ δὲ εἰκόνες ὡς „ τὰ ἀρχέτυπα. „ Τί πρὸς ταῦτα εἴποιεν; ἆρα οὐκ ἂν ἀπέλθοιεν ἐντεῦθεν ἐληλεγμένοι καὶ ᾐσχυμένοι; ὅσον μὲν γὰρ ἧκεν εἰς τὸν τῆς θεολογίας λόγον ἀποδέδωκε, φήσας εἰκόνα εἶναι τοῦ γεγεννηκότος τὸν υἱὸν, κατὰ τὸ λόγιον· ὅσον δὲ εἰς τὸ κοινὸν καὶ καθόλου τοῦ τῶν εἰκόνων τρόπου, τῇ ἐπαγωγῇ ὑποδείκνυσι, τῷ πληθυντικῷ ἀριθμῷ χρησάμενος καὶ εἰπὼν, αἱ δὲ εἰκόνες ὡς τὰ ἀρχέτυπα· ἆρα καὶ ταύτην τὴν φωνὴν ἐπὶ τῆς θεολογίας ἐκλήψονται οἱ ἀνόητοι; ἵνα καὶ υἱοὺς πολλοὺς ἤδη δὲ καὶ πατέρας εἰσαγάγωσι, καὶ πολυθεΐαν πρεσβεύσωσιν; οὐ γὰρ ἡ εἰκών, φησιν, ἀλλ' αἱ εἰκόνες ὡς τὰ ἀρχέτυπα, δεικνὺς ἐν τούτῳ τήν τε ὁμοιότητα καὶ τὴν οἰκειότητα.

λβ. Τί τούτων σαφέστερον ἢ ἐκδηλότερον πρὸς τὰ εἰς ζήτησιν ἡμῖν προκείμενα; εἰ μὴ τοσοῦτον πεπήρωνται τὸν νοῦν, καὶ τὸ τῆς διανοίας αὐτοῖς ἐσκότισται ὄμμα· τί οὖν φαῖεν πρὸς ταῦτα οἱ τῆς υἱοθεσίας ἀλλότριοι; ἆρα ἀντιβλέψαι δυνήσονται πρὸς τὴν οὕτω λαμπρὰν καὶ διαφανῆ τῆς ἀληθείας αὐγήν; ἆρα ἀνθυπενέγκοιεν τὰ ἐκ τῆς βδελυρᾶς καὶ θεοστυγοῦς αὐτῶν καρδίας ἐξερευγόμενοι εἰκαῖα καὶ μυσαρὰ ληρωδήματα; δέχονται τούτους τοὺς θεηγόρους λόγους, ἢ παραγράφονται τὸν διδάσκαλον; εἰ μὲν οὐ δέξονται, αὐτόθεν αὐτοῖς τὸ τῆς Χριστοῦ ποίμνης ἠλλοτριῶσθαι ὑπάρξειεν· εἰ δὲ δέχονται, δυοῖν ἀνάγκη θάτερον· ἢ τὸν τῶν εἰκόνων λόγον ὡς ἔχουσι πρὸς τὰ ἀρχέτυπα, ὡσαύτως ἡμῖν συμφήσαιεν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν τοῦ κυρίου εἰκόνα καὶ τῶν ἁγίων μεθ' ἡμῶν προσκυνῆσαι καταδέξονται· ἢ τῆς υἱοθεσίας περιφανῶς ἐκβληθήσονται, ἣν διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν τῷ θείῳ λουτρῷ πεπλουτήκαμεν, καὶ μετὰ ἰουδαίων καὶ ἑλλήνων τετάξονται, εἴπερ ἣν ἔχουσι πρὸς ἄλληλα κοινωνίαν τὲ καὶ σχέσιν οὐ διδόασιν· οἴχεται γὰρ αὐτοῖς τὸ θεῖον βάπτισμα, ἀνήρηται τὸ κατ' εἰκόνα εἶναι τοῦ κτίσαντος, ἔκπτωτοι καὶ ἀπωσμένοι τῆς ἱερᾶς τῶν Χριστοῦ τέκνων ἀγέλης, τὸ λοιπὸν χρηματιοῦσι· τοσοῦτον ἀπώναντο τῆς κατὰ τὰς ἱερὰς εἰκόνας ὕβρεως οἱ ταλαίπωροι· ὑπερθαυμάσαιτο δ' ἄν τις αὐτοὺς καὶ ἐντεῦθεν εἰκότως εἰς ὅσον ἠλιθιότητος καὶ ἀσυνεσίας ἐξέπεσον, ἀκολουθοῦν ταῖς ἀνοσιουργοῖς πράξεσι, καὶ τὸ φρόνημα σχόντες.

λγ. Προσποιοῦνται μὲν γὰρ καὶ κατασχηματίζονται τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον τιμᾶν· τὸ δὲ πρᾶγμα αὐτὸ, ὅπερ ἐστὶ τὸ σωτήριον τοῦ Χριστοῦ πάθος, ταῖς ἀληθείαις ἀναιροῦσι· πῶς γὰρ πείσεται ἢ σταυρωθήσεται, κατὰ τὴν ἐκείνων παράνοιαν, ἀπερίγραπτον ἀνειληφὼς σῶμα; τί γὰρ ἂν εἴη τὸ ἐν τῷ σταυρῷ καθηλούμενον; ἢ τοῖς ἥλοις διαπειρόμενον; καὶ ποῖ τῆς αἰχμῆς οἱ ὄγκοι εἰσδύσειαν, εἰ μὴ περιγράφοιτο; ἢ κἀνταῦθα τὸ τῆς δοκήσεως τοῖς ἀδοκίμοις ἐπαχλύσειε σκότος; πῶς γὰρ οὐκ ἀδόκιμοι τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν ἐσκοτισμένοι, λαλοῦντες διεστραμμένα; ἀγαθὰ γὰρ λαλεῖν οὐκ ἴσασι, πονηροί γε ὄντες, καὶ ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας τὰ πονηρότερα προφερόμενοι· ἆρ' οὖν οὐ πεφώραται τὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν, ὅπως οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, τὰ μὲν τοῦ σταυροῦ πρεσβεύειν ὑποκρίνονται, αὐτὸν δὲ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ τοῖς ἱεροῖς χαρακτῆρσι συνανορύττουσι καὶ συγκαταλύουσι;

λδ. Τί οὖν φασιν, οἱ ῥήματα δόλια καὶ διεστραμμένα προβαλλόμενοι; ※ Τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ προσκυνοῦμεν, διὰ τὸν ἐκταθέντα ἐν αὐτῷ. ※ Δήλη δὲ τούτων ἥ τε παραφροσύνη καὶ ἡ σκαιότης καθέστηκεν, ὡς τὸν μὲν τοῦ ἁγιάζοντος τύπον βδελύσσονται ἤδη καὶ διαπτύουσι, τὸν δὲ τοῦ ἁγιαζομένου τιμᾷν ἔδοξαν· καίτοι πῶς ἡγίασται κατ' αὐτοὺς, μὴ πεπονθότος τοῦ Χριστοῦ σώματι κατὰ ἀλήθειαν; πρὸς μὲν οὖν τὴν τοιαύτην παράνοιαν καὶ φρενοβλάβειαν, οὐδὲ ἀποκρίνεσθαι χρεών· " μὴ ἀποκρίνου γὰρ ἄφρονι κατὰ „ τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ „ διδασκόμεθα· δι' αὐτὸ δὲ τοῦ λόγου τὸ ἀληθὲς καὶ ἀκόλουθον, καὶ τὴν τῶν ἐπιεικεστέρων εὐπείθειαν, ταῦτα φαμέν· ὅτι πρῶτον μὲν πάντα τὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἱερά τε καὶ ἅγια καὶ ἴσμεν καὶ ὁμολογοῦμεν· καὶ διὰ τοῦτο, προσκυνητὰ καὶ σεβάσμια ὁμοίως παρ' ἡμῖν εἰσι καὶ τίμια, καὶ οὐδὲν ἄδοξον, οὐδὲν ἄτιμον, ὥσπερ δὴ καὶ ἑτέρωθι ἡμῖν λέλεκται· καὶ οὐκ ἐξὸν ἡμῖν τοῖς πιστοῖς· οὐδὲ τὰ παραδεδομένα παρὰ τῶν προεστώτων τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου ἐπαγγέλλεται διακρίσεις τινὰς καὶ ἐξετάσεις ποιεῖσθαι, ὁποῖον δὴ πρότερον ἢ δεύτερον, καὶ ὅτι τιμιώτερον ἢ ἀτιμότερον· ἀπίστων τοῦτο καὶ ἀνοσίων τὸ κακούργημα· ὡς εἰ τόδε μὲν προσκυνήσω, τόδε δὲ οὒ, σώζομαι ἢ οὐ σώζομαι; κρεῖττον τοῦτο μᾶλλον ἢ ἐκεῖνο; ὃ δὴ καὶ αὐτὸ τῆς ἄκρας ἀμαθίας καὶ ἀσυνεσίας τῶν νῦν τὰ τοιαῦτα ἐκζητούντων τεκμήριον· τί γὰρ φήσουσι πρὸς τὸν εἰρηκότα " ὅτι ἐὰν τὸν νόμον ὅλον φυλάξῃ τις, „ πταίσῃ δὲ ἐν ἑνὶ, γέγονε πάντων ἔνοχος; „ καὶ ταῦτα περὶ πράξεων νομικῶν, ἤ που γε τῆς ἀμωμήτου καὶ ἀκιβδήλου ἡμῶν πίστεως· οὐκ ἔστιν οὖν ἡμῖν περὶ τούτων ζυγομαχεῖν, ὁπότε παραπλησίως ἀλλήλοις τιμᾶσθαι τὰ ἅγια, καὶ πατέρων ἱερῶν θεσμοὶ θεοπρεπῶς ἐκπεφωνημένοι διαγορεύουσι.

λε. Διὰ δὲ φιλόνεικον καὶ ἀναίσχυντον τῶν ἀνοήτων, περιεργότερον τούτων ἕνεκεν διαλήψεσθαι δεῖν ᾠήθημεν· οὐδενὶ μὲν τὸ ἄδοξον περιτιθέντες, ὅσον δὲ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ἀκολούθου ἀνήκει, τὸ ὑπερφυὲς κατά τι γοῦν ἐν αὐτοῖς, ὡς ἐν βραχεῖ τῷ λόγῳ παριστῶντες· λέγομεν τοίνυν ἵνα ἐκ τοῦ ὁμοίου τὴν ἀρχὴν ποιησώμεθα, ἐπειδὴ τοῦτο καὶ εἰκών. Ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, ὁμοίωμα

αὐτοῦ ἐστι, καὶ τῷ σώματι αὐτοῦ προσέοικε, καὶ τὸν τύπον τοῦ σώματος αὐτοῦ ἡμῖν ὑπογράφει, καὶ τὸ εἶδος κατεπαγγέλλεται, καὶ τρόπον πράξεως ἢ διδασκαλίας ἢ πάθους ὡς τὰ πολλὰ ἀπομιμουμένη διασημαίνει· ὁ δὲ τοῦ σταυροῦ τύπος, οὔτε προσέοικεν αὐτοῦ τῷ σώματι, οὔτε οὐδὲν τῶν εἰρημένων ἡμῖν ὑποδείκνυσι· τὸ δὲ τινὶ ὅμοιον, τοῦ μὴ ὁμοίου ἐγγύτερόν ἐστι καὶ οἰκειότερον, ὡς διὰ τῆς ὁμοιότητος γνωριμώτερον ἐκεῖνο ποιοῦν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τιμιώτερον· ἡ εἰκὼν ἄρα τοῦ Χριστοῦ, ὡς οἰκειοτέρα καὶ γνωριμωτέρα, τιμίου καὶ σεπτοῦ τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ παρ' ἡμῖν τυγχάνοντος, τιμιωτέρα ἂν εἴη καὶ σεβασμιωτέρα. Ἔτι ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, πρώτως καὶ ἀμέσως εὐθύς τε καὶ I.
ἐκ πρώτης ἐντεύξεως, τὸ εἶδος αὐτοῦ παρ' ἡμῖν ἐμφανίζει, καὶ τὴν μνήμην ἐντίθησιν· αὐτὸν γὰρ τὸν εἰκονιζόμενον ἐν αὐτῇ κατοπτριζόμεθα· ὁ δὲ σταυρὸς οὐχ' οὕτως· σταυρὸν γὰρ ἐνορῶντες, πρῶτον μὲν πρὸς τὸ φαινόμενον τὸν νοῦν ἀπερείδομεν· ἔπειτα δὲ, τί ἐστιν ἐννοοῦμεν, καὶ πῶς ἡγίασται ἀναθεωροῦμεν, καὶ παρὰ τίνος, καὶ οὕτω κατὰ δεύτερον λόγον, ἐπὶ τὸν σταυρωθέντα καὶ ἁγιάσαντα αὐτὸν μέτιμεν· τὸ τοίνυν πρώτως ἐπί τι μεταβαῖνον, καὶ πρώτως αὐτὸ γνώριμον ποιοῦν, τοῦ δευτέρως ταῦτα ποιοῦντος τιμιώτερον· ἡ εἰκὼν ἄρα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ σταυροῦ τιμίου ὄντως τιμιωτέρα ὑπάρχει.

Εἶτα παρὰ πᾶσι τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὡμολόγηται, ὅτι τὸ ἁγιάζον τοῦ ἁγιαζομένου κρεῖττον ἐστί· καὶ γὰρ χωρὶς πάσης ἀντιλογίας, φησὶ τὸ ἀποστολικὸν λόγιον, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται· εἰ τοίνυν τὸ σῶμα Χριστοῦ τὸν σταυρὸν ἡγίασε προσομιλῆσαν αὐτῷ προσηλούμενον, καὶ ἡμῖν δι' αὐτοῦ τὸν ἁγιασμὸν ἐνῆκεν, ὁ δὲ σταυρὸς δι' αὐτοῦ ἡγίασται· ὧν δὲ τὰ πρωτότυπα τιμιώτερα, καὶ αὐτὰ τιμιώτερα· ἐπειδὴ δὲ ἄμφω τύποι, καὶ ὁ τύπος τοῦ ἁγιασθέντος σταυροῦ τίμιος, ὁ τύπος ἄρα τοῦ ἁγιάσαντος σώματος, μᾶλλον τιμιώτερος. Ἔτι ὁ τύπος τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ σχήματος σεπτός ἐστιν· ὅσῳ δὲ διαφέρει σῶμα σχήματος, τοσούτῳ καὶ τὰ ἀπ' αὐτῶν διοίσει· ὧν γὰρ τὰ ἀρχέτυπα τιμιώτερα, καὶ αὐτὰ τιμιώτερα· καὶ γὰρ τὸ σχῆμα, διὰ τὸ σῶμα, καὶ ἡ ἔκτασις· οὐ μὴν ἔμπαλιν τὸ σῶμα διὰ τὸ σχῆμα· καὶ τὸ μὲν σῶμα, οὐσία καὶ ὑποκείμενός ἐστι· τὸ δὲ σχῆμα συμβεβηκὸς καὶ παρακολούθημα· ὅσῳ οὖν οὐσία συμβεβηκότος κρείττων, τοσούτῳ καὶ σῶμα σχήματος. ἢ ὅσον ψυχὴ ἐπιστήμης· καὶ τὸ μὲν σῶμα ἐσχηματισμένον ἐστί τε καὶ λέγεται· σχῆμα δὲ σεσωματωμένον, οὐδεὶς τῶν σωφρονούντων ἐρεῖ· οὕτω γὰρ καὶ τὸ σῶμα κεχρωσμένον λεχθείη ἂν, οὐκέτι δὲ χρώματος σῶμα, οὐδὲ χρῶμα σεσωματωμένον· κρείττονα οὖν τὰ τοῦ σώματος ἤπερ τὰ τοῦ σχήματος· καὶ εἰ τοῦτο, ἄρα ὁ τύπος τοῦ σώματος, τοῦ τύπου τοῦ σχήματος τιμιώτερος (1).

Ἔτι ὁ σταυρὸς ἁπλοῦν πως καὶ ἀποίκιλον ἡμῖν εἰσφέρει τὸ Χριστοῦ πάθος· τοῖς δὲ ἀγροικοτέροις μόλις ἂν καὶ πάθους σύμβολον νοηθείη· τὰ δὲ ἱερὰ I

(1) Decem haec Nicephori brevia capitula ex alio codice nos iam protulimus in Spicil. rom. T. X. Ceteroqui hoc praecipue quartum capitulum, fuisse a breviatore seu librario in codice illo socorditer vitiatum, patet ex ipsa Fr. Turriani latina interpretatione, qui eodem ms. usus fuerat. Sunt enim in latino exemplari eadem quae in illo graeco mutilationes.

μορφώματα, οὐ τὸ πάθος μόνον ποικίλλουσι καὶ λεπτότερον διαγράφουσιν, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰ θαύματα καὶ τὰ τεράστια, ἅπερ ὁ Χριστὸς ἐξειργάσατο, πλατύτερον καὶ σαφέστερον ἡμῖν διασημαίνουσι· τὰ τοίνυν τρανότερον καὶ ἐκδηλότερον ἡμῖν ταῦτα ὑποφαίνοντα, τῶν ἀμυδρότερόν πως τὰ τοιαῦτα δηλούντων, τιμιώτερα καὶ εὐσημότερα. Ἔτι ὁ σταυρὸς πάθους σύμβολόν ἐστι, καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ πεπονθὼς τὸ πάθος διήνεγκεν ὑπαινίσσεται· τί γὰρ ἕτερον βούλεται τὸ " ἆρον τὸν σταυρόν σου, καὶ ἀκολούθει μοι ,, ἢ τὸν καθηλωμένον τῷ φόβῳ κυρίου, καὶ τοῖς τοῦ κόσμου ματαίοις ἀποταξάμενον, εὐτρεπῆ εἶναι πᾶν ὁτιοῦν ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ὑπομένειν ἀγάπης; οὕτω δὴ καὶ ὁ τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκὶ φέρων, καὶ μέγα ἐπὶ τῷ πάθει αὐτοῦ φρονῶν, ἐφιλοτιμεῖτο λέγων· " ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ ,, τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ,, τὴν σταύρωσιν ἡμῖν διὰ τούτων ὑπογράφων, ἤτοι τὸ Χριστοῦ πάθος· ἡ δὲ εἰκὼν αὐτοῦ τοῦ πάσχοντος ἐκσφράγισμα καὶ ὁμοίωμά ἐστιν, οἰκειότερον δὲ καὶ ἀξιολογώτερον, τὸ αὐτὸν τινὰ διαγράφον, ἢ τὸ τὰ ἐκτὸς καὶ περὶ αὐτὸν ὑποφαῖνον· ἀξιολογωτέρα ἄρα ἡ εἰκὼν, ὡς τὸν Χριστὸν αὐτὸν ἡμῖν ἐμφανίζουσα, τοῦ σταυροῦ τὸν τρόπον τοῦ πάθους ἡμῖν παραδεικνύντος.

Τὸ Χριστὸς ὄνομα, ὁμωνύμως καὶ κατὰ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ κατηγορεῖται· Χριστὸς γὰρ καὶ αὐτὴ λέγεται· ὥσπερ καὶ βασιλεὺς, ἡ τοῦ βασιλέως εἰκών· κατὰ τοῦ σταυροῦ δὲ κατηγορεῖσθαι τοῦτο ἀδύνατον· οὐδεὶς γὰρ ἂν φαίη τῶν σωφρονούντων, Χριστὸν τὸν σταυρὸν οὐδενὶ τρόπῳ· ὃ τοίνυν ἐν μεθέξει καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος γέγονε, καθάπερ ἤδη καὶ τῷ τοῦ σώματος τύπῳ κεκοινώνηκε, τοῦ μηδενὸς τούτων μετασχόντος τιμιώτερον· ἡ εἰκὼν ἄρα τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ τιμιωτέρα. Τὸ αἴτιον τοῦ αἰτιατοῦ προηγεῖται· καὶ μᾶλλον τὸ ποιητικὸν αἴτιον· τὸ δὲ προηγούμενον τινὸς, τιμιώτερον οὗ προηγεῖται· ἐπεὶ οὖν αἴτιον τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ, τὸ πάθος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ προκαταρκτικὸν τὸ σῶμα τοῦ τύπου, καὶ ἡ εἰκὼν ἄρα τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὡς ποιητικὸν αἴτιον, τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ τιμιωτέρα. Ἔτι ὃ τινὸς ἕνεκεν γέγονεν, ἔλαττόν ἐστιν ἐκείνου τοῦ δι' ὃ γέγονεν· εἰ τοίνυν ὁ σταυρὸς τοῦ κυριακοῦ σώματος ἕνεκεν, ἀνάγκη καὶ ἐν τοῖς τούτων τύποις, τὸ ἔλαττον τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ἀποφέρεσθαι· ὧν γὰρ τὰ προηγούμενα ἐλάττονα, καὶ αὐτὰ ἐλάττονα· δέδεικται οὖν διὰ πλειόνων, ὡς καὶ αὐτοῦ τοῦ τύπου τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ τιμίου ὄντος παρ' ἡμῖν, ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν τῶν ἀποδεδομένων λόγων ἀκολουθίαν τε καὶ ἐξέτασιν, τιμιωτέρα ὑπάρχει· ὁ τοίνυν τὸν σταυρὸν τιμᾶν ἐπαγελλόμενος, τιμήσει ἄρα καὶ τοῦ κυρίου τὴν εἰκόνα· εἰ δὲ ταύτην οὐ τιμᾷ, οὐδὲ ἐκεῖνον πολλοῦ γε καὶ δεῖ.

Εἶτα ὁρῶμεν ἐν πλείοσι τόποις τὴν τοῦ κυρίου σταύρωσιν ἐν εἰκόνι διαγεγραμμένην, καὶ ὡς τὸ εἰκὸς ἔχει, ἀνάλογον τῷ τοῦ πράγματος καθ' ὃν πέπρακται τρόπῳ, ἐκκρεμές τε τὸ σῶμα, καὶ τὰς χεῖρας διαπλουμένας, καὶ τοῖς ἥλοις διαπεπερονημένας· ὑφ' ὧν τὸ πάντων θαυμασίων θαυμασιώτερον, καὶ

τῶν δι' ὧν σεσώσμεθα τὸ καιριώτατον, πάθος ἡμῖν τοῦ Χριστοῦ τὸ σωτήριον ὑπογράφεται· τί οὖν πρὸς τοῦτο οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ δράσειαν; ἀνάγκη δυοῖν τὸ ἕτερον· ἢ προσκυνοῦντας τὸν σταυρὸν, καὶ τὴν εἰκόνα συμπροσκυνῆσαι, εἴπερ μὴ μέλλοι τὰ τῆς ἐπαγγελίας αὐτῶν διαπεσεῖσθαι· ἢ καθαιροῦντας τὴν εἰκόνα, συγκαταβάλλειν καὶ τὸν σταυρόν (1)· οἱ δέ γε τὸ δεύτερον ἑλόμενοι, τέλεον καὶ τὸν σταυρὸν αὐτὸν καὶ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν Χριστοῦ οἰκονομίαν ὡς ἀνοικονόμητοι παραγράφονται, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τὸ ψεῦδος δημοσιεύουσι· εἰ γὰρ μετῆν αὐτοῖς ὁπωσοῦν ἀληθείας, ἔδει προηγουμένως τὴν εἰκόνα τιμᾶν ὡς ποιητικὸν αἴτιον, καὶ προαγωγικὸν τοῦ σταυροῦ· πᾶν γὰρ ὃ τινὸς ἕνεκεν εἴρηται, ἔλαττον ἐκείνου τοῦ δι' ὃ γέγονε· καὶ εἰ ὁ σταυρὸς τιμητέος, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, μᾶλλον ἡ τὸν τοῦ αἰτίου τούτου λόγον ἐπέχουσα εἰκὼν τιμητέα· καὶ γὰρ ὁ σταυρὸς διὰ τὴν εἰκόνα γέγονεν, οὐκ ἔμπαλιν ἡ εἰκὼν διὰ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ· ταύτης γὰρ προηγουμένως διαγραφομένης καὶ τυπουμένης, συνδιεγράφη καὶ αὐτὸς, τῇ τε στάσει τοῦ ὀρθίου σώματος, καὶ τῇ ἐφ' ἑκάτερα τῶν χειρῶν ἐκτάσει συναποτυπούμενος· ἐξ ἀνάγκης τε καὶ ἀκολούθως τῷ σχηματισμῷ τοῦ σώματος ὡς παρακολούθημα συναναφαινόμενος· καὶ οὐκ ἄν τις ἀποσφαλείη τἀληθοῦς λέγων, ὡς ὅ γε τὴν εἰκόνα τοῦ κυρίου τῷ τοιῷδε τρόπῳ διαχαράσσων, καὶ εἰ μὴ βούλοιτο, καὶ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ συνδιαχαράξειε· πῶς οὖν οὐκ ἔκδηλος διὰ πάντων, τῶν χριστομάχων ἡ παραφροσύνη καὶ ἡ δυσσέβεια; τὸν μὲν γὰρ ὡς τίμιον σέβειν ὑποκρίνονται, τὸ δὲ μᾶλλον τίμιον τέλεον διαπτύουσιν· ἀλλ' οὐ τῷ σταυρῷ τὸ τίμιον νέμοντες, τοῦτο ποιοῦσι· πῶς γὰρ οἵ γε συγκαταβάλλοντες ἐν πολλοῖς, καὶ καταφλέγοντες καὶ συμπατοῦντες ποσὶ βεβήλοις καὶ ἀκαθάρτοις; ἀλλ' ἵνα μὴ δοκοῖεν πάντα ἐκ πυθμένος παρακινεῖν τὰ τῆς ἐκκλησίας σεβάσματα, τὸν θεῖον τοῦ Χριστοῦ τύπον εὐκαίρως ἀκαίρως ἐκποδῶν ποιεῖσθαι προελόμενοι, ἐπειδὴ βαρύς ἐστιν αὐτοῖς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος· ὡς γὰρ εἴ τις τὸ φυσικὸν αἶσχος βουλόμενος ἀποτρίψεσθαι, κομμωτικοῖς καλλωπίσμασιν ἐπιμορφίζοιτο, τὸν τοῦ σταυροῦ λόγον ὡς σκῆψιν εὐπρεπεστάτην αὐτοὶ προχειρίζονται.

λϛ. Τί δὲ δεῖ περὶ τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ λέγειν; αὐτὰ τὰ πρωτότυπα ὡς ἄν τις φαίη τοῦ σταυροῦ, τὰ σεβάσμια καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς πιστοῖς πιστῶς προσκυνούμενα, τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα, καθυβρίζουσι καὶ ἀτιμάζουσιν αἰσχρῶς· τὰ γὰρ ἀρχῆθεν καὶ παρὰ χριστιανῶν ἔν τε χρυσώμασι καὶ ἀργυρώμασι κατεσκευασμένα, καὶ καλούμενα φυλακτήρια, ἃ δὴ καὶ κατ' αὐχένος ἐκκρεμαννύμενα, καὶ πρὸς τὸ στέρνον καθιέμενα φέρομεν χριστιανοὶ πρὸς φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς ἡμῶν, καὶ σωτηρίαν τῶν ψυχῶν τε καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, ἐντεῦθεν γὰρ αὐτοῖς καὶ τοὔνομα ἐπικέκληται, πρὸς ἰατρείαν τε παθῶν καὶ ἀποτροπὴν τῆς τῶν ἀκαθάρτων δαιμονίων προσβολῆς, ταῦτα κεκτῆσθαι πιστεύοντες, ἐν οἷς δὴ καὶ τὰ πάθη Χριστοῦ καὶ τὰ θαύματα, καὶ ἡ ζωοποιὸς ἀνάστασις ὡς τὰ πολλὰ εἰκονιζόμενα δείκνυται, καὶ τούτων πλῆθος

(1) Hactenus pertinebat memoratum in praecedente adnotatione excerptum.

ἄπειρον παρὰ χριστιανοῖς εὑρίσκεται, τί ταῦτα παρὰ τοῖς ἀνοσίοις λελόγισται; βδελυκτὰ τὰ φυλακτὰ, καὶ φευκτὰ τὰ αἱρετὰ ἡγήσαντο· αὐτοῖς οὖν τοῖς τιμίοις ξύλοις, ἃ δὲ παρὰ πυρὶ διαφέροντες, ὕλην ἀργὴν καὶ ἄσημον καὶ μηδενὸς ἐχομένην λόγου, διὰ τῆς χωνείας ἀποφαίνουσι· τοσοῦτον ἐμωράνθησαν καὶ ἐσκοτίσθησαν, ὅτι ἅπερ εἰς φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς αὐτῶν ἔδει συνέχειν καὶ περιέπειν, ταῦτα προὔδωκάν τε καὶ καταλελύκασι· προσόμοιόν τι ποιοῦντες, ὡς εἴ τις τειχίον ἐκέκτητο ἀσφαλέστατον, καὶ φρούριον ἐρυμνότατον, εἶτα τῆς ἑαυτοῦ φυλακῆς ἀλογήσας καὶ σωτηρίας, ἀνοήτως ἀφρονέστατα καθελὼν, εὐάλωτον τοῖς ἐπιβουλεύουσιν ἑαυτὸν παρεστήσατο· τί οὖν ἐντεῦθεν δείκνυται; ὅτι τῷ συγκαθαιρεῖσθαι τὰ ἅγια ταῦτα ἀλλήλοις, τὸ ἐν αὐτοῖς ὁμότιμον διαφανῶς γινώσκεται· πῶς οὖν εἰ φευκτὰ ἦν τὰ ἱερὰ ταῦτα, τοῖς τιμίοις στελέχεσι συνεφήρμοσαν οἱ χριστιανοὶ τὸ ἀνέκαθεν, καὶ συγκατεσκεύασαν; ἄξιον δὲ πανταχοῦ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ ἐπιλέγεσθαι, ὅτι βαρύς ἐστιν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος, καὶ ἡ μνήμη δυσαχθεστέρα καὶ βαρυτέρα παρὰ τοσοῦτον, παρ' ὅσον ἰουδαίοις καὶ ἕλλησιν, οἷς εὐκαίρως αὐτοὶ συγκαταριθμηθήσονται.

λζ. „Ἀλλὰ ταῖς εἰκόσι Χριστοῦ, φασὶ, καὶ ἕτερά τινα τῶν βδελυκτῶν „καὶ ἀπηγορευμένων συνδιαγράφεται, οἷον ὡς ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως ὁ ᾅδης „πατούμενος, καὶ διάβολος καταργούμενος καὶ καταβαλλόμενος, καὶ εἴ τι „τούτοις προσέοικε· λανθανόντως δὲ καὶ ταῦτα συμπροσκυνεῖται· ὅθεν οὐκ „ἐξὸν οὐδὲ ταῖς Χριστοῦ προσκυνεῖσθαι εἰκόσιν.„ Ἁλίσκονται δὲ καὶ ἐνταῦθα τοῖς οἰκείοις δικτύοις οἱ ἀνόητοι· ὃ γὰρ ἡμῖν ἐγκαλοῦσι, τοῦτο καὶ αὐτοὶ δοξάζοντες δείκνυνται· ὁμολογοῦσι γὰρ καὶ ἄκοντες, ὅτι ἡ τῶν εἰκόνων τιμὴ, ἐπὶ τὰ πρωτότυπα διαβαίνει· εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ταῦτα ἀπηγόρευται, πολλῷ μᾶλλον τὰ θεῖα τιμητέα, ἵνα ἡ τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀνέλθοι· ἐκ τούτου οὖν τις καὶ λίαν ἐμμελῶς τεκμήραιτο, ὅτι ὃ περὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ ἔχουσι σκολιὸν καὶ ὕπουλον φρόνημα, καὶ τέως τοῖς πολλοῖς ἀποκρυπτόμενον, ἠρέμα πως παραδηλοῦσι, καὶ τοῖς συνετωτέροις διὰ τούτων ἐκκαλύπτουσι· τὰ γὰρ ἐν χερσὶν ἐξανύοντες, θεοῦ παρορῶντος καὶ συγχωροῦντος, ἐν τοῖς ἑξῆς ὡς τὸ εἰκὸς καὶ τὸ ἀκόλουθον τῆς ἐννοίας ἔχει, ὅτι οὐδὲ Χριστὸν ἐσταυρωμένον προσκυνήσουσιν, ἀποφανοῦνται, ἐπειδὴ καὶ λησταὶ συνεσταύρωνται κακοῦργοι, καὶ ἄνδρες ἀνόσιοι· ἀλλ' ἡμεῖς γε νήφομεν οἱ χριστιανοὶ, καὶ οὐκ ἀπεκτηνώθημεν κατ' αὐτούς· ὃ γὰρ προσκυνοῦμεν, οἴδαμεν· τὰ γὰρ ἱερὰ σέβομεν ὡς ἅγια, τὰ δὲ αἰσχρὰ ἐκεῖνα, ὡς νεκρούμενα καὶ πατούμενα καὶ βλέπομεν καὶ λογιζόμεθα· οὐ γὰρ τιμὴν αὐτοῖς περιτιθέντες, συμπαρέγραψαν οἱ φιλόθεοι, ἀλλὰ τὸ ἀδρανὲς καὶ τὸ ἐξαίσιον αὐτῶν πτῶμα παριστάνοντες· ὃ καὶ ἡμεῖς ἀναθεωροῦντες, τὸν καταργήσαντα κύριον δοξάζομεν, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον αὐτοῦ προσκυνοῦμεν τὸ σεβάσμιον ἐκτύπωμα, τῶν δι' αὐτοῦ γεγενημένων ἡμῖν ἀξιαγάστων εὐεργεσιῶν, καὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας τοῦ γένους ἡμῶν, εἰς μνήμην ἐρχόμενοι· θαυμάζομέν τε αὐτοῦ τὰ μεγαλεῖα, καὶ

τὴν φιλάνθρωπον ἀνυμνοῦμεν συγκατάβασιν· εἴποι δ' ἄν τις ἐκ τοῦ παρόντος, ἤδη καὶ τοῦ μέλλοντος καταστοχαζόμενος, ὡς ἥξουσί ποτε καὶ ἐπὶ τὴν ἱερὰν τῶν εὐαγγελίων συγγραφὴν, ὡς δαιμόνων δή τινων καὶ ἄλλων πονηρῶν μνήμην εἰσφέρουσαν αἰτιασόμενοι· ἀλλ' οὐ δι' ἐκεῖνα ταῦτα, διὰ δὲ τὸν θαυματουργήσαντα καὶ ἀπελάσαντα δαίμονας, καὶ νόσους καθάραντα προδήλως συνεινήνεκται· οὐδὲ τῷ εὐαγγελίῳ συμπροσκυνηθήσεται· καὶ γὰρ ἡ παρ' ἡμῶν προσκύνησις, εἰ καὶ αἰσθητῶς γίνεται πρὸς αἰσθητά γε ὄντα τὰ ἅγια, ἀλλ' οὖν γε ἐντεῦθεν ταῖς νοεραῖς ἐνεργείαις, ἐπὶ τὸν τούτων αἴτιον τὸ σέβας ἀνάπτομεν, καὶ συμβολικῶς ταῦτα ἐπιτελεῖται· ἐπείπερ ἥ γε προσκύνησις ἡμῶν καὶ ἡ λατρεία, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, κατὰ τὸν τοῦ σωτῆρος λόγον, κυρίως καὶ ἀληθῶς ἐστιν· ἡμεῖς γὰρ ὃ προσκυνοῦμεν, οἴδαμεν· αὐτοὶ δὲ ὃ προσκυνοῦμεν, οὐκ ἴσασι, τῷ μὴ εἰδέναι αὐτοὺς τῆς θείας οἰκονομίας τὸ μέγα μυστήριον.

λη. Ἔτι φασίν. « Ὅτι πρὸ μὲν τοῦ πάθους Χριστοῦ καὶ τῆς ἀναστά-
« σεως, Χριστὸν περιγράφεις· τί δ' ἂν εἴποις μετὰ τὴν ἀνάστασιν; ἐπειδὴ
« οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς τὰ πράγματα· ἄφθαρτον γὰρ λοιπὸν τὸ σῶμα Χριστοῦ,
« καὶ τὴν ἀθανασίαν κληρωσάμενον· ποῦ οὖν σοι τὰ τῆς περιγραφῆς χωρή-
« σειε; καὶ πῶς περιγραφήσεται τὸ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν πρὸς τοὺς μα-
« θητὰς εἰσιὸν, καὶ μηδενὶ κωλύματι περιειργόμενον; » Ταῖς τολμηρίαις γὰρ τῶν δοκητῶν ἀναισχύντως ἑπόμενοι, μὴ δὲ ἐφάψασθαι χερσὶ τὸν μαθητὴν τῆς θείας πλευρᾶς κενολογοῦσι· κελευσθέντα δὲ μόνον παρὰ τοῦ σωτῆρος μὴ μέν τοι καὶ τὸ προσταχθὲν εἰς ἔργον ἐξενέγκαντα· καὶ διὰ ταῦτα μήτε ὀφθῆναι σώματι, μήτε εἶναι σῶμα τὸ παράπαν τὸ σῶμα· οὕτως αὐτοῖς τὰ τῶν εὐαγγελίων ἄπιστα· ἀλλὰ τοῦτο πρῶτον ἀκούσεται ὁ περὶ ταῦτα διαπορῶν, ὅτι εἰσελθὼν φήσας, τὸ ἀπορούμενον ἔλυσας· ὅλως γὰρ τὸ εἰσελθεῖν, καὶ ἐξελθεῖν, ἢ μεταβαίνειν ἐντεῦθεν ἐκεῖσε, οὐδὲν ἕτερον ἢ περιγραφῆς ἐστιν ἴδιον· τὸ γὰρ ἐντὸς θυρῶν γεγονὸς, οὐκέτι δὲ καὶ ἐκτὸς ὑπάρχον, περιγραπτὸν πάντως ἐστίν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς σωτηρίου ἀναστάσεως κατίδοι τις ἂν, τοῦ λίθου τῷ τάφῳ ἐπικειμένου, ἐφ' ᾧ τὰ σήμαντρα προσετετύπωτο· ἀναστὰν γὰρ τὸ σῶμα, οὐκ ἦν καὶ ἐν τῷ τάφῳ· ἐξ οὗ τὸ περιγραπτὸν εἶναι, ἀκολουθεῖν ἐπάναγκες· τὸ δὲ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι, καὶ πυλῶν κεκλεισμένων εἴσω γενέσθαι, καὶ εἴ τι τούτοις ἐτελεῖτο παραπλήσιον, οὐ σώματος πρόεισι νόμῳ, οὐδὲ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐνύλου καὶ ῥευστῆς φύσεως· ἐπεὶ καὶ πρὸ τοῦ πάθους, κατὰ κυμάτων ὁ σωτὴρ πεζεύων τεθέαται, ἁφῇ χειρὸς νεκροὺς ἀνίστησι, καὶ τἄλλα ἅπερ ἐθαυματούργει διὰ τοῦ σώματος· καὶ οὐ δή που ταῦτα φαμὲν ἴδια σώματος, οὐδὲ ἀσώματον· τῆς γὰρ δραστηρίου καὶ ἀμάχου δυνάμεως ἦν, ᾗ πάντα εἴκει· καὶ θαύματος λόγῳ, οὐκ ἰδιότητι ἐπράττετο σώματος, ἀλλ' ἐπειδὴ τῷ κάλλει τῆς ἀφθαρσίας λελαμπρυσμένον μετὰ τὴν ἀνάστασιν γέγονε, καὶ ἀκήρατον, καὶ πάντη καθαρεῦον φθορᾶς καὶ παχύτητος, τῇ συνημμένῃ ἅμα ὑποστατικῶς καὶ ἀδιαστάτῳ φύσει, ἐξ ἧς τῶν ὑπὲρ φύσιν μετέσχε, τὰ ὑπὲρ σῶμα ἐνήργει, καὶ οἷα εἰκὸς οὐχ' ἁπλῶς σώματος, ἀλλὰ θείου καὶ ἀφθάρτου σώματος.

Ἑωρᾶτο δ᾽ οὖν ὅμως τοῦτο πεφυκὼς ὁ σωτὴρ, οὐ μέν τοι καθ᾽ ὃν τρόπον ἐπιχωριάζων τὸ πρότερον ἅπασι· τοῖς γοῦν ἀξίοις τῆς τοιαύτης θέας ἐμφανιζόμενος, τά τε σημεῖα τοῦ σταυροῦ παρεδείκνυ· καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ μαθητὴς ἐμπεδοῖ, καὶ εὐγνωμόνως γε καὶ πιστῶς δεχόμεθα, τὴν θείαν πλευρὰν ἐπαφώμενος, μέγα τε κεκραγὼς καὶ λαμπρὸν "ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου·" καὶ τὰ σεμνὰ γύναια ἀχράντων ποδῶν ἐφαπτόμενα· πρὸς δὲ καὶ οἱ συμπαρομαρτοῦντες, καὶ τὴν καρδίαν ἐκκαιόμενοι, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐν ταῖς ὁμιλήσεσι κεκρατημένοι περὶ τὴν ἐπίγνωσιν, ὃ δὴ μετὰ τὴν κλάσιν τοῦ ἄρτου λέλυται, βρώσεώς τε καὶ πόσεως ἠνείχετο, κἂν ἄφθαρτον ἦν τὸ σῶμα· ἅπερ οὐ τῷ δεῖσθαι τούτων, ἀλλὰ συγκαταβάσεως τρόπῳ καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν ἐπράττετο, ἵνα ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος ὢν πιστευθῇ, ἀληθές τε καὶ μὴ φαντασία νομισθῇ τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον· τί δὲ καὶ ἑώρων οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, ἐκ μέσου αὐτῶν αἰρόμενον, καὶ πρὸς οὐρανοὺς μετάρσιον ἀνιπτάμενον, ὃ συμπάρεδρον δόξης τῆς πατρικῆς ἐγένετο, καὶ πάλιν ὡσαύτως ἐλευσόμενον, κατὰ τὴν τῶν προπεμπουσῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων φωνὴν, εἰ μὴ σῶμα περιγραπτὸν ἦν; ἢ τί ποτε ὅλως ὁ μέγας Στέφανος, ὁ ἐν μάρτυσι πρώτιστός τε καὶ κράτιστος, ἐν μέσῳ τῶν τῆς ἀθλήσεως ἀγώνων ὢν, οὐ πολλῷ ὕστερον τῆς εἰς οὐρανοὺς τοῦ σωτῆρος ἀνόδου, ἑωράκει καθὸ ἰδεῖν ἔδει τὸν τῆς τηλικαύτης πεπληρωμένον χάριτος, καὶ χωρητὸν ὑπερφυῶς ἦν τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπείᾳ; ἢ οὐχὶ ἐν εἴδει τῷ ὀφθέντι ἐπὶ γῆς καθ᾽ ἡμᾶς, τὸν ἐκ δεξιῶν τῆς πατρικῆς δόξης ἑστῶτα θεώμενος; πῶς γὰρ αὐτῷ ἐξῆν λέγειν "θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεωγμένους, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἑστῶτα τοῦ θεοῦ;" Ταῦτα καὶ τῶν θείων πατέρων σαφῶς ἐκδιδάσκει τὰ δόγματα, ἅπερ εἰς ὕστερον παραθησόμεθα· κἂν οἱ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ εὐαγγελίου διαπιστῶσιν ὑβρισταὶ, καί που καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἀποδιώσονται, σάρκα καὶ ὀστέα τοῖς μαθηταῖς δεικνύοντα, ἐπεὶ πνεῦμα παρ᾽ αὐτοῖς θεωρεῖσθαι ἐδέδοκτο, καὶ ταῦτα ἐκτὸς εἶναι οἰήσονται σώματος· ἀλλ᾽ ἡμεῖς γε τὸ ἀψευδὲς τούτων κηρύσσοντες λέγομεν, ὅτι ᾧ τρόπῳ συγκαταβάσεως ᾠκονόμηται, τούτῳ καὶ περιγράφεται· ὡς ἂν καὶ δι᾽ ὄψεως ἡμῖν τὰ τῆς ἀληθείας γνωρίζηται.

λθ. Πῶς οὖν; τὰ μὲν ἄλλα μεταβέβληται, τὸ θνητὸν γὰρ ἀθάνατον γέγονε, καὶ τὸ φθαρτὸν ἄφθαρτον ὤφθη, καὶ ἀπαθὲς τὸ παθητὸν, τὸ δὲ περιγραπτὸν οὐχ᾽ ὑπῆρξε καὶ ἀπερίγραπτον; φαμὲν τοίνυν, ὅτι τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπείᾳ τὰ μὲν ἐξ ἀρχῆς παρὰ τοῦ δημιουργοῦ συνέκτισται, καὶ συγκαταβέβληται, οἷον τὸ νοερὸν, τὸ λογικὸν, αἰσθητικόν τε αὖ καὶ ὀρεκτικὸν, καὶ ὃ κρεῖττον εἰπεῖν αὐτεξούσιον, καὶ εἴ τι τούτοις προσόμοιον· καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ γῆς ληφθεὶς σωματικῶς διαπέπλασται, καὶ σῶμα γέγονεν ὅπερ ἐξ ἀνάγκης ὁρατόν τε ὑπῆρχε πάντως καὶ ἁπτὸν καὶ περιγραπτόν· καὶ οὐδεὶς τῶν λόγου μετεσχηκότων, σῶμα εἶναι φήσειεν ἀπερίγραπτον· τὰ δὲ ἔξωθεν καὶ μετὰ τὴν κτίσιν ἐπισυμβέβηκε, καὶ οἷον ἐπιγεννηματικὰ τυγχάνει, ἃ διὰ τὴν ἀθέτησιν τῆς τοῦ κτίσαντος ἐντολῆς ἐπεισενήνεκται· ἐπειδὴ γὰρ τῷ ἐξ ἀρχῆς πεπλα-

σμένῳ, τοῖς κατὰ γνώμην παρὰ τοῦ πλάσαντος, τὰ τῆς ζωῆς ἀπεκέκριτο, ἑνὶ δὲ νόμῳ τὸ αἱρετὸν αὐτῷ κατ' ἐξουσίαν προὔκειτο, ἢ τηρήσαντα τοῦτον τὴν ἀνωτάτω καὶ ἀγγέλοις ἐφάμιλλον διακληρώσασθαι μακαριότητα, ἢ ἀλογήσαντα τῆς χειρίστης καὶ ἀθλιωτάτης μοίρας ἀποταχθήσεσθαι· ἣν δὴ τῇ ἐξαπάτῃ τοῦ ὄφεως προελόμενος, τὴν φθορὰν εὐθὺς καὶ τὴν θνητότητα φυσικῶς ὑποδύεται, καὶ ὁ λοιπὸς τῶν μυρίων παθῶν ἑσμὸς ἐπεισκρίνεται· οὐ γὰρ συνέκτισται τῷ πρωτοπλάστῳ ἡ φθορὰ καὶ ὁ θάνατος, ἐπεὶ οὐκ ἂν τοῦ τῆς ζωῆς ξύλου ἐδέησεν, ὅπερ ἐν μέσῳ τῷ παραδείσῳ τέθηλεν.

Ὁ τοίνυν τοῦ πλάσματος τοῦ ἑαυτοῦ κύριος, φιλανθρωπίας περιουσίᾳ, δι' οἰκτον ἄφατον τὴν τῷ θανάτῳ ὑπενηνεγμένην φύσιν, φθορᾶς ἀπαλλάξαι βουλόμενος, καὶ εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς τῆς εὐμοιρίας ἐπανασώσασθαι, σῶμα τοιοῦτον ἀνειληφέναι οὐκ ἀπηξίωσεν, ὁποῖον δὴ ὁ κατάκριτος ἔχων ἐφάνη, ἡμεῖς τε πάντες οἱ τῷ αὐτῷ κεκοινωνηκότες συγκρίματι, ὃ δὴ θνητὸν καὶ φθαρτόν ἐστι· σῶμα δὲ ὄν, οὐκ ἂν εἴη περιγραφῆς ἐλεύθερον, ἕως ἂν ᾖ σῶμα· εἶτα θανάτῳ σωματικῷ προσομιλήσας, ᾧπερ οὐχ' ὑπῆρχε κατάχρεως, ἀλλὰ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπετίνυε χρέος· ἵνα τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν, ἐν ἑαυτῷ ἐξιάσηται, καὶ τὴν ἧτταν ἀνακαλούμενος τῆς φύσεως, ἀναστήσῃ τὸν κείμενον· ἐπειδὴ ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· κατήργηκε μὲν τὸν θάνατον, καθεῖλε δὲ τὴν φθορὰν, ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ἀληθῶς καὶ ἀθανασίας πηγὴ, κρείττων θανάτου καὶ φθορᾶς ὀφθείς· ἡ γὰρ σὰρξ αὐτοῦ οὐκ εἶδε διαφθορὰν, καταποθεῖσαν εἰς νῖκος καὶ ἀφανισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ τὸν κόσμον νικήσαντος, τῇ κρείττονι καὶ πανσθενεῖ τοῦ λόγου δυνάμει συντηρουμένη, κἂν ἦν πεφυκυῖα τοῦ φθείρεσθαι· εἶτα ἀνέστη τριήμερος, καὶ πάντα τὰ ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἐγκατασκήψαντα τῇ φύσει αἰτιάματα καὶ προστρίμματα δι' ἑαυτοῦ ἐκκαθάρας ἀπέσμηξεν, ὥσπερ ἀπαρχὴ καὶ ἀῤῥαβὼν τοῦ καθ' ἡμᾶς χρηματίσας φυράματος, λαμπρόν τε οὕτω καὶ μώμου παντὸς ἄνευ, τὸ ἴδιον ἀποφήνας ποίημα, καὶ τὰ ἐκ τῆς οἰκείας δόξης αὐχήματα δωρησάμενος· οὕτω γὰρ καὶ βαπτιζόμενος, τὴν ἡμετέραν ἐνήργησε κάθαρσιν, ὁ πάσης ἐπέκεινα καθαρότητος· τοῦτο δὲ καὶ πάλαι ἂν πεπλουτήκει, εἴπερ τὸ ἀπαρχῆς κτισθεὶς ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐντολὴν τετηρήκει τοῦ κτίσαντος· καὶ γὰρ ἐπ' ἀθανασίᾳ πρὸς τοῦ δημιουργήσαντος, καὶ τῇ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀναδρομῇ παρενήνεκται.

Καὶ ταῦτα ἡμᾶς οἱ ἡμέτεροι διδάσκαλοι ἐκπαιδεύουσιν· εἴρηκε γάρ που ὁ θεῖος ἀπόστολος· „ διὰ τοῦτο, ὥσπερ δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν „ κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος· καὶ οὕτως εἰς πάντας „ ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθε· „ ταῦτα καὶ ἀρχαίων τινῶν σοφαὶ περιέχουσι ῥήσεις, καθ' ἃς γέγραπται, ὅτι „ ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἔκτισεν „ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα· καὶ, σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου, καὶ οὐκ ἔστιν „ ἐν αὐταῖς φάρμακον ὀλέθρου· καὶ, ὅτι ὁ θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφ- „ θαρσίᾳ, καὶ φθόνῳ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε· „ τούτοις συνῳδὰ καὶ τῶν ἱερομυστῶν πατέρων αἱ φωναὶ διαγορεύουσιν· ὅπερ οὖν ἐδεῖτο

βοηθείας τῆς κρείττονος, τοῦτο καὶ τυγχάνει· οὐ γὰρ τὸ σῶμα ἔδει γενέσθαι ἀσώματον, ἵνα ᾖ καὶ ἀπερίγραπτον, ἐπείπερ οὐκ ἄνευ σώματος ὁ ἄνθρωπος δεδημιούργηται, οὐδὲ εἰς ὕστερον διὰ τὴν ἁμαρτίαν αὐτῷ τὸ σῶμα προσγέγονεν· ἢ γὰρ ἂν οὐδὲ ἄνθρωπος οὐδὲ παράβασις· ἐν τίνι γὰρ ὅλως τὰ τῆς ἁμαρτίας ἐπέπρακτο, ἀλλὰ τὰ περὶ τὸ σῶμα, ἅπερ ἤδη διὰ τὴν εἰσποίητον αὐτῷ ἁμαρτίαν εἰσέφρησεν; οὐκοῦν καινίζεται μὲν ἡ φύσις ἐν Χριστῷ καὶ ἀνασώζεται· καὶ ὃ προσείληπται τῷ Θεῷ σῶμα, τεθέωται μὲν ὅλον, ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταστοιχειούμενον, καὶ ταῖς ἀῤῥήτοις εὐκλείαις καταστεφόμενον, πνευματικόν τε ἦν λοιπὸν, καὶ πᾶσαν ὑπερβαῖνον ὑλαίαν καὶ γεώδη παχύτητα· τὸ δὲ εἶναι σῶμα οὐ παρῄτηται, σῶμα δὲ μεμενηκὸς κἂν ὁποιονοῦν καὶ ὅπως ἔχον, καὶ περιγράφεσθαι πέφυκεν· οὐ γὰρ ἔξωθεν καὶ ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἡ περιγραφὴ, ὥσπερ ἡ φθορὰ καὶ τἄλλα πάθη ἐπεισῆκται, ἀλλ' αὐτόθεν· καὶ ὡς ἂν εἴποι τις ἡ τοῦ σώματος περίστασις καὶ ὁ κατ' αὐτὸ ὅρος τὲ καὶ λόγος· εἰ γάρ τις ὁρίσαιτο τὸ σῶμα εἶναι τριχῇ διαστατὸν, ἢ φυσικὸν, ὀργανικὸν, δυνάμει ζωὴν ἔχον, ἢ τὸ ἐσχηματισμένον καὶ πέρασι διειλημμένον, ἅπερ οἰκείως ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς λαμβάνεται σώματος, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ περιγραπτὸν αὐτὸ εἶναι κατασημήνειε.

Μετὰ γοῦν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, καίτοι θεοειδέστατον ὅλον πεφηνὸς, μεμένηκεν ὅμως σῶμα· οὐ γὰρ εἰς τὴν τῆς Θεότητος οὐσίαν μετακεχώρηκε· τὸ γὰρ μηκέτι Χριστὸν κατὰ σάρκα γινώσκεσθαι, οὐ τοῦ σώματος ἡμῖν ὑπαγορεύει τὴν παραίτησιν ἢ τὴν ἀπόθεσιν, μανιχαϊκὸν τοῦτο τὸ σκότος, ἀλλ' ὅτι τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν ἐξῄρηται, καὶ τῶν σαρκικῶν παθῶν καὶ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας ἐκβέβηκεν, οἷον τοῦ ἐκ τῆς ὁδοιπορίας κόπου δίψης τὲ καὶ πείνης καὶ δειλίας, καὶ εἴ τι τούτοις παραπλήσιον· " οὐκέτι μὲν „ γὰρ σάρκα, οὐκ ἀσώματον δὲ, ἀλλ' οἷς οἶδε λόγοις θεοειδεστέρου σώματος „ καὶ ὁ μέγας κηρύσσει **Γρηγόριος**· εἶτα " ὅτι τὸ μὲν Φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσα- „ σθαι δεῖ ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν ἀθανασίαν „ ὁ μέγας μυσταγωγεῖ ἀπόστολος· τὸ δὲ σῶμα ἀσωματότητα ἐνδύσασθαι, ἢ τὸ κτιστὸν γενέσθαι ἄκτιστον, ἢ τὸ περιγραπτὸν εἰς ἀπεριγραψίαν μετατεθήσεσθαι, οὔπω μέχρι καὶ σήμερον ἤκουσται· τούτων δὲ τινὰ καὶ ἀσωμάτων ἴδια, ἐπεὶ καὶ ἄγγελοι κτίσμα Θεοῦ, καὶ τῷ ἦρχθαι ἔχον τὸ περιγράφεσθαι.

Ῥητέον τοίνυν ὡς ἡ χριστιανῶν ὁμολογεῖ Θεοσέβεια, ἤτοι τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἐκδιδάσκει τὸ κήρυγμα, ὅτι δὴ ὁ Χριστὸς καὶ θεὸς ἡμῶν μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον, καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καθέδραν καὶ ἵδρυσιν, τὴν προσληφθεῖσαν τετήρηκε φύσιν ἀμείωτον, καὶ οὐδὲν τῶν ἐξ ὧν αὕτη χαρακτηριζομένη συνέστηκε μερῶν ἀποβέβληκεν· αὐτό τε γὰρ τὸ σῶμα ἐν αὐτῷ διασώζεται· ἥτε ψυχὴ, ᾗ ἐψύχωτο, λογικὴ καὶ νοερὰ, θελκτική τε καὶ ἐνεργητικὴ, καθ' ἣν θέλει καὶ ἐνεργεῖ τὴν τῶν ὅλων πρόνοιαν καὶ συντήρησιν, ὥσπερ Θεϊκῶς οὕτω δὴ καὶ ἀνθρωπικῶς· παράκλητος ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν πατέρα γινόμενος, καὶ τὴν ἡμετέραν οἰκονομῶν σωτηρίαν, καὶ τὴν τῶν συμφερόντων ἡμῖν περιποίησιν· μνήμῃ τὲ αὖ τῇ παναγίᾳ ἐκείνῃ καὶ θείᾳ ψυχῇ

τετήρηται, τῶν ὅσα ἐπὶ γῆς ἀναστραφεὶς ὁ Χριστὸς καὶ ἀνθρώποις προσομιλήσας ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας ἔδρασέ τε καὶ ἔπαθε· καὶ γινώσκει, ὅτι καθ᾽ ὑπόστασιν ἥνωται τῷ θείῳ λόγῳ, καὶ ὁρᾷ ὡς συνδοξάζεται καὶ συμπροσκυνεῖται αὐτῷ ὡς θεοῦ ψυχὴ, καὶ οὐχ᾽ ἁπλῶς ψυχὴ, ὑπὸ πάσης λογικῆς τε καὶ νοερᾶς κτίσεως· ἔτι τὲ, ὅτι ἐκ γῆς πρὸς οὐρανοὺς ἀνελήλυθε, καὶ πάλιν μετὰ τῆς πατρικῆς δόξης ἐλεύσεται· τὸ οὖν ἀνιέναι εἰς οὐρανοὺς, καὶ πάλιν ἰέναι, ὃ δὴ τὴν τοπικὴν ἐκ παντὸς ὑπογράφει μετάστασιν, καὶ τὴν πορευτικὴν παρίστησι κίνησιν, σώματος ἐνέργειαι περιγραφομένου γνωρίζονται· τὸ δὲ καθέζεσθαι αὐτὸν ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς μετὰ τοῦ σώματος, οὐ τὴν ἐν τόπῳ δεξιὰν ὑποληπτέον· οὐδὲ γὰρ ἂν σχοίη τὸ ἀπερίγραπτον πώποτε δεξιᾶς ἢ ἀριστερᾶς ἔμφασιν· ἀλλὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν ὁμολογοῦμεν, καθ᾽ ἣν ὁ λόγος ὥσπερ υἱὸς θεοῦ καὶ θεὸς προαιώνιος καὶ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος, οὕτω καὶ μετὰ σαρκὸς τιμᾶται καὶ συνδοξάζεται, καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μετὰ τοῦ σώματος παρὰ πάντων προσκύνησιν δέχεται, ἐπεὶ καὶ μία ἡ ὑπόστασις· τεφρούσθωσαν λοιπὸν τῶν χριστομάχων αἱ γλῶσσαι, καὶ ξηραινέσθωσαν αὐτῶν αἱ καρδίαι, καὶ ἐμφραττέσθω πᾶν στόμα λαλοῦν κατὰ τῆς ἀληθείας πᾶσι διαφανῶς προκειμένης ἄδικα.

μ. Ἔτι τοῖς εἰρημένοις προστιθέασι, ὅτι „ γέγραπται· οὐ ποιήσεις παντὸς „ ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς „ ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐξὸν εἰκονίζειν τὸν Χριστόν. „ Τούτων δὲ τῶν ῥητῶν τὰ προηγούμενα καὶ ἑπόμενα· " τὸ, οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ,, ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ· καὶ, οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον· καὶ τὸ, μὴ προσκυνήσῃς ,, αὐτοῖς οὐδὲ μὴ λατρεύσῃς αὐτοῖς· ,, οὐκ οἶδα ὅπως παρακρατοῦντες, ἑκόντες ἢ ἄκοντες ἀποκρύπτουσιν, ἴσως τοὺς ἐλέγχους τῆς βλασφημίας διαδιδράσκοντες· οὐδὲν δὲ ἧττον τῇ ἴσῃ βλασφημίᾳ καὶ οὕτως ἁλίσκονται· ἐπεὶ γὰρ ἐξῆρται ὁ τοῦ θεοῦ φόβος ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καὶ ἡ πρὸς τὴν εὐαγῆ καὶ ἀμώμητον ἡμῶν θρησκείαν αἰδὼς καὶ εὐλάβεια, οὐ δεδίασι τοῖς τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ γῇ καὶ ὕδασιν ὁμοιώμασι τὸ τοῦ Χριστοῦ παρεξετάζοντες συγκαταριθμεῖσθαι ὁμοίωμα, οὐδενὶ τρόπῳ ὁμοιώματος δεσπότου καὶ κτίστου πρὸς ὁμοίωμα κτισμάτων καὶ δούλων διάκρισιν διδόντες· ἀλλ᾽ ἐκείνοις μὲν αἱρετὸν καὶ πρόχειρον τὸ φιλόνεικον· ἡμεῖς δὲ τοῖς οὕτω δυσσεβῶς προτεινομένοις ἀνθυπενέγκωμεν, ὅτι πρότερον ἤδη πρὸς τοὺς πάλαι ἰουδαίους ταῦτα νενομοθέτηται· οὕτω γὰρ δὴ πρὸς τοὺς ἀρτιφανεῖς ἰουδαίους τὸν λόγον ποιήσασθαι εὔλογον, ἐπὶ γὰρ τηνικαῦτα τὴν αἰγυπτιακὴν μοχθηρίαν θείοις νεύμασι καὶ παραδόξοις θαύμασιν οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἀπεδίδρασκον, Αἰγυπτίων δὲ ἡ πλάνη ἐθνῶν ἁπάντων κακοδαιμονίαν ὑπερέσχεν· ὧν ἐντραφέντες τοῖς ἔθεσι, τὸν μακρὸν ἐκεῖνον χρόνον τῆς δουλείας διήνυον.

Ἔμελε δὲ ἄρα θεῷ τῆς τῶν μετανισταμένων ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας, διὰ τὰς πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίας· ταύτῃ τοι θεοπρεπῶς τῆς ἀθεΐας ἐκείνης καὶ βδελυρίας ἀπάγων, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ γνῶσιν ἐπανάγων καὶ τὸ σέβας,

ἐκεῖνα νομοθετεῖ, ἵνα μόνον αὐτὸν γινώσκωσι τῶν ἁπάντων Θεὸν καὶ κύριον, καὶ τὴν πρέπουσαν λατρείαν ἀνάπτωσι, καὶ μὴ τῶν κατειθισμένων μεμνημένοι ἐπὶ τὴν εἰδωλομανοῦσαν γῆν παλινδρομήσειν ἕλοιντο· οἵ γε ὑπ᾽ ἀνοίας, τῶν ἀξιαγάστων ἐκείνων τερατουργιῶν καὶ ἐξαισίων ὧν εἶδον θαυμάτων, ἐκεῖθεν ἐξαίροντες οὐκ εἰς μακρὰν ἀλογήσαντες. μοσχοποιοῦσι κατὰ τὴν ἔρημον· ἀπείργει οὖν αὐτοὺς ὁ νόμος, μηδενός που ποιεῖσθαι τῶν ἀπειρημένων ὁμοίωμα, καὶ τῶν μὲν ἐν τῷ οὐρανῷ, ἡλίου τε καὶ σελήνης καὶ τῆς ἄλλης σὺν αὐτοῖς ἀστρῴας χορείας, τῶν δὲ ἐπὶ γῆς κτηνῶν καὶ θηρίων καὶ ἑρπετῶν καὶ πετεινῶν καὶ κνωδάλων, τῶν ἐν τοῖς ὕδασι δὲ ὅσα ἐν θαλάσσῃ καὶ ποταμοῖς διανηχόμενα τὴν δίαιταν ἔλαχεν, ἅπερ ἅπαντα κατὰ τὴν βάρβαρον ὄντες, σεβόμενά τε καὶ προσκυνούμενα ᾔδεσαν· τὸν γὰρ ὄντως ὄντα καὶ τῶν ὅλων Θεὸν ἠγνοηκότες ἄνθρωποι, ἀπάτῃ δὲ τοῦ πονηροῦ δελεαζόμενοι, τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα ἀνοσίως ἐλάτρευον· ἐφ᾽ οἷς κατεγνωσμένους, καὶ πολλοῖς ὕστερον ἔτεσι κατονειδίζει Θεὸς διὰ προφητικῆς φωνῆς· " ἐγώ εἰμι κύριος ὁ Θεός „ σου, λέγων, ὁ στερεῶν οὐρανὸν καὶ κτίζων γῆν, οὗ αἱ χεῖρες ἔκτισαν πᾶ„ σαν τὴν στρατιὰν τοῦ οὐρανοῦ· καὶ οὐ παρέδειξά σοι τοῦ πορεύεσθαι ὀπίσω „ αὐτῶν· ἐγὼ ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ θεὸν πλὴν ἐμοῦ οὐ γνώσῃ, „ καὶ ὁ σώζων οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ· „ διὰ τούτων γὰρ αὐτοὺς εἰς μνήμην ἐνάγει τῶν ἄνωθεν νενομισμένων αὐτοῖς· ἀπαγορεύει οὖν τέως τὴν τῶν φαινομένων καὶ βλεπομένων ἔν τε οὐρανῷ καὶ γῇ καὶ τοῖς ὕδασι, ποιεῖσθαι ὁμοίωσιν, ἵνα μὴ ἀγνοίᾳ τοῦ κρείττονος, ἢ ἀθετήσει τοῦ κτίσαντος, ἐκείνοις νέμωσι τὴν προσκύνησιν.

Τὸ οὖν προσταττόμενον ὅτι τόδε οὐ ποιήσεις, δυνάμει πως καὶ κατὰ τὸ σιωπώμενον, ποιήσεις ἐστὶ, καὶ προαγγελτικόν ἐστι τῶν μελλόντων ποιεῖσθαι προστάττεσθαι· τοιοῦτον γάρ τι ἡμῖν ὁ λόγος ὑπαινίσσεται· ὁ γὰρ λέγων ὅτι τούτων οὐ ποιήσεις ὁμοίωμα, ἑτέρων τινῶν ποίησιν τῷ λόγῳ προανακρούεται· καὶ βεβαιοῖ τοῦτο τὰ ὅσον οὔπω προσταχθησόμενα, μονονουχὶ τοιαῦτα ἐπισκήπτων, ὅτι μηδενὸς ὧν ἐγὼ οὐ προστάξω ποιήσῃς ὁμοίωμα, ἀλλὰ τῶν ἀλλοτρίων ἀποστάντες σεβασμάτων, οἷς ἐγὼ ἀπεχθάνομαι καὶ ἀποστρέφομαι. τοῖς παρ᾽ ἐμοῦ συνταχθησομένοις προσέχετε, οἷς χαίρω καὶ δοξάζομαι· πρότερον γὰρ ἀπείρξας αὐτοὺς τῶν ἀπηγορευμένων διὰ τῶν νομοθετουμένων, ὕστερον τὰ κατὰ τὴν ποίησιν τῆς σκηνῆς ἐπήγαγεν· ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐθέλοι τῶν ἑαυτοῦ οἰκετῶν εἰς τὸ μέλλον τινὶ τῶν δοκούντων ἐπιτρέπειν ἢ ἐγχειρεῖν, τί παρεγγυᾷ; σήμερον τόδε μὴ πράξειν, μὴ δὲ ἀπαίρειν πώποτε, οἷον εἰς ἀγρὸν μὴ ἀπελθεῖν, μὴ δὲ εἰς ἀγορὰν παρεμβαλεῖν· βούλεται γὰρ αὐτὸν εὐσταλῆ τε καὶ εὐτρεπῆ τοῖς ἐπιταχθησομένοις ὑπάρχειν, ἐπειδὴ μέλλει κατὰ τὴν ὑστεραίαν εἰς τήνδε τὴν πόλιν τυχὸν ἢ τήνδε τὴν χώραν ἐκπέμπειν· τοιοῦτόν τι ὑποτίθεται ἡμῖν καὶ ὅδε ὁ λόγος ἐννοεῖν, ὅτι οὐ ποιήσεις τὶ ἄνευ τῆς ἐμῆς προστάξεως, ἵνα ἅπερ αὐτὸς ἐντέλλομαι, ταῦτα ποιῇς καὶ περιέποις· προστάττει γοῦν μετὰ ταῦτα τῷ ἱεροφάντῃ Θεὸς τήν τε τῆς σκηνῆς ποίησιν, καὶ ὅσα

τὰ περὶ αὐτήν· ἡ δὲ ἦν τῶν παραπετασμάτων ἡ διασκευὴ, χερουβὶμ ἐργασία ποικίλως ἐξυφασμένων, τὰ δὲ ὑπὲρ τὴν ἐνταῦθα κιβωτόν· " τίνα ποιήσεις, ,, φησί; χερουβὶμ χρυσᾶ τορευτά· ,, καὶ οὐδὲ εἰκόνας χερουβὶμ προσαγορεύει, ἀλλὰ χερουβὶμ ὁμωνύμως ταῖς θειοτάταις καὶ ὑπερκοσμίοις οὐσίαις· καὶ ὃ δὴ θαυμαστότερον " ὅτι ἐκεῖθεν, φησὶ, γνωσθήσομαί σοι· ,, τί δὲ ἐνδοξότερον ἢ τιμιώτερον, ὅθεν θεία ἐπιφάνεια γίνεται; δεδοξασμένα δὲ καὶ ἦν καὶ ἐλέγετο μετὰ τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῇ σκηνῇ τοσοῦτον, ὅτι οὐ παρὰ Μωσεῖ μόνον καὶ ἰουδαίοις τηνικαῦτα δεδόξασται, ἀλλὰ καὶ Παύλῳ αὐτῷ τῷ τῆς χάριτος κήρυκι· καί γε καὶ σεμνότερόν πως καλεῖ χερουβὶμ δόξης κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον· περὶ ὧν ἐν ἑτέροις πλατύτερον εἴρηται. Πρὸς δέ γε τοῖς εἰρημένοις, καὶ ἀλλαχόθι κατὰ τοὺς ἱεροὺς καὶ παλαιοὺς νόμους, τῷ ὁμοίῳ σκοπῷ καὶ τρόπῳ ἐκφερόμενα τοῖς ἐπιμελέστερον διερευνωμένοις ἐξευρεῖν ἐστιν, ἐν οἷς τῶν μὲν ἀλλοτρίων καὶ τῷ ἀλιτηρίῳ ἀνακειμένων δαίμονι, τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἡ ποίησις ἀπηγόρευται, ἐπεὶ φευκτά τε ἦν καὶ βδελυρώτατα· τῶν δὲ ὅσα εἰς ἀνάθημα θεῷ ἔμελλεν ἔσεσθαι, ὅτι τὲ αἱρετὰ εἰς μνήμην αὐτῷ καὶ τιμὴν ὑπάρξει, ταῦτα συντέτακται· ὡδὶ γὰρ ἐν τῷ λευϊτικῷ γέγραπται " οὐ ποιήσετε ,, ὑμῖν ἑαυτοῖς χειροποίητα, οὐδὲ γλυπτὰ, οὐδὲ στήλην ἀναστήσετε, οὐδὲ λίθον σκοπὸν στήσετε ἐν τῇ γῇ ὑμῶν, προσκυνῆσαι αὐτῷ· ἐγὼ γάρ εἰμι κύριος ,, ὁ θεὸς ὑμῶν· ,, ταῦτα δὲ ὡς ἀνάλογόν ἐστι τῷ οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα τῶν ἀπηγορευμένων τοῖς ἀνόπιν εἰρημένοις νόμοις, ἐξ ὧν δὴ καὶ ἀπείργει τὸν νέον πρὸς εὐσέβειαν ποδηγούμενον λαὸν, τίς οὕτως ἀνούστατος ὃς διαμφισβητεῖν ἐπιχειρήσοι;

Ἐν δὲ τῷ δευτερονομίῳ, τοιάδε περὶ ὧν τῷ θεῷ ἀνιεροῦσθαι χρὴ προστέτακται· " ᾗ ἂν ἡμέρᾳ διαβῆτε τὸν Ἰορδάνην εἰς τὴν γῆν, ἣν κύριος ὁ θεὸς ,, δίδωσί σοι, καὶ στήσεις σεαυτῷ δύο λίθους μεγάλους, καὶ κονιάσεις αὐ- ,, τοὺς κονίᾳ, καὶ γράψεις ἐπὶ τῶν λίθων πάντας τοὺς λόγους τοῦ νόμου ,, τούτου. ,, Εἶτα βραχὺ ὕστερον· " καὶ οἰκοδομήσετε ἐκεῖ θυσιαστήριον ἐκ ,, λίθων· οὐκ ἐπιβαλεῖς αὐτοῖς σίδηρον, λίθοις ὁλοκλήροις οἰκοδομήσεις τὸ ,, θυσιαστήριον κυρίῳ τῷ θεῷ σου, καὶ ἀνοίσεις ἐπ' αὐτὰ τὰ ὁλοκαυτώματα ,, κυρίῳ τῷ θεῷ σου, καὶ θύσεις ἐκεῖ θυσιαστήριον κυρίῳ τῷ θεῷ σου. ,, Καὶ μετὰ ταῦτα ἔτι· " καὶ γράψεις ἐπὶ τῶν λίθων τούτων πάντα τὸν νόμον τοῦτον ,, σαφῶς σφόδρα. ,, Ταῦτα ὡς τῷ ποιήσεις τὴν σκηνὴν καὶ τὰ κατὰ τὴν σκηνὴν ἀκόλουθα, οὐδένα ἂν τῶν σωφρονούντων ἀντερεῖν οἶμαι. Καὶ ἄλλοθι γοῦν περί γε τῶν ἐν ἔθνεσι σεβασμάτων, οὕτω πάλιν νενόμισται· " πρόσεχε σεαυτῷ, μή ,, ποτε διαθῇ διαθήκην τοῖς ἐγκαθημένοις ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς ἣν σὺ εἰσπορεύῃ ,, εἰς αὐτὴν, μή ποτε γένηται πρόσκομμα ἐν ὑμῖν· τοὺς βωμοὺς αὐτῶν καθ- ,, ελεῖτε, καὶ τὰς στήλας αὐτῶν συντρίψετε, καὶ τὰ ἄλση αὐτῶν ἐκκόψετε, ,, καὶ τὰ γλυπτὰ τῶν θεῶν αὐτῶν κατακαύσετε πυρί· οὐ γὰρ μὴ προσκυνήσητε ,, θεῷ ἑτέρῳ. ,, Ἀλλὰ τούτων οὕτως ἀπειρημένων ὁ ναυΐδης Ἰησοῦς, ἰσαρίθμους τῶν φυλῶν Ἰσραὴλ λίθους, περαιούμενος τὸν Ἰορδάνην, αἴρειν τοὺς ἀνει-

λημμένους ἀφ' ἑκάστης φυλῆς, παρὰ θεοῦ κελεύεται, οὐκ ἀσήμους οὐδὲ ἀποπτύστους, ἐπισήμους δὲ ἐσομένους καὶ περιόπτους· " ἵνα ὑπάρχωσιν ὑμῖν, φη-,, σιν, εἰς σημεῖον κείμενοι ,, καὶ οἷον ἄγγελοι ταῖς μετέπειτα εἶεν γενεαῖς, τῶν τῇδε γεγενημένων ἄνωθεν αὐτοῖς τεραστίων διασημαίνοντες τὸ μεγαλεῖον, καὶ τὴν μνήμην δι' αἰῶνος φυλάσσοντες· ἀλλὰ καὶ Μωσῆς αὐτὸς λιθίνας πλάκας λαξεύειν, νόμον θεοῦ δεξομένας, προστάττεται· ὡς δ' οὖν τίμιαι καὶ μεθ' οἵας δόξης, τί χρὴ καὶ λέγειν; ἔνθα καὶ καταβεβηκέναι τὸν κύριον, ἥ τίς ποτε ἐστι θεοῦ κατάβασις λέγεται· ἐξ ὧν καὶ τὸ Μωσέως δοξάζεται πρόσωπον, ὡς μὴ δὲ προσιτὸν λοιπὸν τοῖς ὁρῶσι γινόμενον, ἐφ' ᾧ δὴ καὶ ἐντυποῦσθαι ἔδει ἅπερ ἐν ταῖς πλαξὶ ταῖς προτέραις ἐγέγραπτο, ὁποῖαι δὴ ἐκεῖναι ὑπῆρχον αἱ πρὸς τῷ ὄρει σχεδιασθεῖσαι καὶ θείῳ δακτύλῳ γραφόμεναι, ἃς δὴ μὴ ἄξιον εἶναι λαὸν παρανομοῦντα καὶ πάροινον ὑποδέξασθαι κρίνας ὁ νομοθέτης, χειρῶν ἀποῤῥίψας συνέτριψεν· ἤδη δὲ καὶ θυσιαστήριον ἐκ γῆς τε ἢ λίθων ἀτμήτων τῷ θεῷ ποιηθήσεσθαι ἐπιτέτραπται, ἐφ' ᾧ ἀναφέρειν τὰ ὁλοκαυτώματα ἐνομίζετο.

Τί δὲ ὁ μέγας Ἡσαΐας μεγαλοφώνως ἐν πνεύματι ἀνακέκραγε; " τῇ ἡμέρᾳ .. ἐκείνῃ ἔσται θυσιαστήριον τῷ κυρίῳ ἐν χώρᾳ Αἰγυπτίων, καὶ στήλη πρὸς ,, τὸ ὅριον αὐτῆς τῷ κυρίῳ. ,, Ἀλλ' ἐνταῦθα γενομένοις διασκοπεῖσθαι ἄξιον, ὅ τι ἂν ἡμῖν ταῦτα κατασημήνειε· φαμὲν τοίνυν, ὡς ἐπειδὴ πάλαι δυσσεβῶν μάλιστα ὑπῆρχον Αἰγύπτιοι δυσσεβέστεροι, καὶ δαιμονίων ἀκαθάρτων θεραπευταί, τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ἠγνοηκότες θεόν· ἀνθρώπων γὰρ μορφὰς, καὶ μὴν καὶ ἀλόγων ζώων ποικίλους ἀνεστήλουν τύπους, καὶ ὡς θεοῖς προσεκύνουν ἀνοηταίνοντες· κεκαθαρμένοις τὲ καὶ νοητοῖς ὄμμασιν ὁ θεσπέσιος προφήτης προορώμενος, ἅπερ αὐτοῖς ἐπιφανέντος τοῖς ἐπὶ γῆς τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ συμπορισθήσεται, φησὶν, ὅτι τοῦ θείου καὶ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἐπανθήσαντος, τὸ τῆς θεογνωσίας αὐτοῖς ἐπιλάμψει σέλας· κἀκεῖνα μὲν τὰ ἐναγῆ πάντα καθαιρεθήσεται καὶ ἀφανισθήσεται, ἀντεισαχθήσεται δὲ καὶ ἀναστήσεται θεῖα θυσιαστήρια καὶ ἱεροὶ σηκοὶ, ἐν οἷς ὅ τε τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ τύπος, καὶ τοῦ ἀχράντου Χριστοῦ σώματος ὁ θεοειδὴς χαρακτὴρ, ἐμπρέποντες ἐνιδρυθήσονται, διακοσμοῦντες ταῦτα καὶ περιστέφοντες· καὶ δὴ εἰς τοῦτο αὐτοῖς εὐκληρίας τὰ προηγορευμένα ἤδη ἐκβέβηκεν· ὡς οὖν ἀντὶ ξύλου ξύλον, καὶ ἀντὶ τεμένους τέμενος, καὶ ἀντὶ θυσιῶν θυσίαι, καὶ ἀντὶ πάντων τῶν ἀκαθάρτων καὶ βδελυκτῶν τὰ καθ' ἡμᾶς ἀντέταλκεν ἅγια, οὕτως ἀντὶ τῶν ματαίων ἐκείνων καὶ μυσαρῶν στηλῶν, ὡς οἰκειότερον καὶ προσφυέστερον τοῖς προφητικοῖς ἁρμόσασθαι λογίοις, αἱ πάνσεπτοι τοῦ σωτῆρος στῆλαι, ἤτοι τὰ προσκυνητὰ εἰκονίσματα ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς, κατ' Αἴγυπτον ὅλην, καθὰ καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, κομῶσι νῦν πληθυόμενα καὶ τιμώμενα· οὕτω τοίνυν καὶ οἱ ὅσιοι ἄνδρες, οἱ τὰ τοῦ θεοφόρου ὑπομνηματίζοντες, τὰς προκειμένας ἐξειλήφασι ῥήσεις· ἐντεῦθεν ἐπὶ τοὺς παλαιτέρους τῶν χρόνων ὁ λόγος ἄνεισιν· ὡς ἂν κατοψόμεθα τί τῷ πατριάρχῃ Ἰακὼβ εἰς Χαῤῥὰν ἀπιόντι πε-

τραγματεύεται. ὅς γε ἐπεὶ ἡλίου καταδύνοντος πρὸς ὕπνον ἐτράπετο, τοῦ ἀπηντηκότος χώρου λίθον ἑλὼν, πρὸς τῇ κεφαλῇ τίθεται, ἔνθα τὰ τῶν ἐφυπνίων τεθέαται ὄψεων· καὶ εἶτα τοῦ ὕπνου ἀνενέγκας, κύριον εἶναι ἐνταῦθα καὶ μὴ εἰδέναι, ἔφασκε· φοβερόν τε ἐκάλει καὶ οἶκον θεοῦ, καὶ πύλην οὐρανοῦ ἐφαντάζετο· καὶ δὴ στήλην τὸν λίθον στησάμενος, ἔλαιον κατὰ τοῦ ἄκρου ἐπιχέει· ἆρ' οὖν ἀποπέμπεται ταῦτα θεὸς, ὡς τοῖς ἐξαγίστοις δοκεῖ; οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ λίαν προσίεται· καὶ δῆλον ἐξ ὧν αὐτῷ κεχρημάτικε μετὰ ταῦτα· " ἑώρακα „ γάρ, φησιν, ὅσα σοι Λάβαν ποιεῖ· ἐγώ εἰμι κύριος ὁ θεός σου, ὁ ὀφθείς „ σοι ἐν τόπῳ θεοῦ, οὗ ἤλειψάς μοι ἐκεῖ στήλην, καὶ ηὔξω μοι εὐχήν. „ Πρὸς ταῦτα τῶν καθ' ἡμᾶς ἱερομυστῶν ὁ μέγας, τί φησι Γρηγόριος: " Ἰακὼβ „ δὲ κλίμακα μὲν ἐφαντάσθη τινὰ, καὶ ἀγγέλων ἄνοδον, καὶ στήλην ἀλείφει „ μυστικῶς· ἴσως ἵνα τὸν ὑπὲρ ἡμῶν λίθον παραδηλώσῃ, καὶ εἶδος θεοῦ τόπῳ „ τινὶ προσηγορίαν δίδωσιν, εἰς τιμὴν τοῦ ὀφθέντος „, καὶ ἄλλα ὅσα ἐγκώμια ἐνταῦθα διέξεισι· ταῦτα τίνι οὐκ ἐναργῆ καθίσταται, ὡς περὶ τὴν αὐτὴν ὕλην, τῶν λίθων φημὶ, τῶν θεσπιζομένων τὸ διάφορον ἐκδιδάσκει, ὡς τὰ μὲν τῷ θεῷ οἰκεῖα καὶ τίμια, τὰ δὲ τοῖς ἐναντίοις ἀνημμένα φευκτὰ καὶ ἀπόπτυστα;

Ὁποῖα δὲ καὶ ὅσα ἡ Σολομῶντος σοφία καὶ δυναστεία ἐξείργασται, καὶ ἅπερ ὁ περιώνυμος ἐκεῖνος εἶχε ναὸς τῶν ἀσωμάτων μορφώματα, τοῖς βουλομένοις φιλοπόνως ἐξερευνᾷν παρήσομεν, ἐπεὶ καὶ ἡμῖν λεπτότερον ἐν ἑτέροις περὶ τούτων διείληπται· προσέτι γε μὴν καὶ οἷα τῷ θεσπεσίῳ Ἰεζεκιὴλ ὦπται καὶ κεχρημάτισται, τὰ θεοπαράδοτα διασαφεῖ λόγια· κατά τε γὰρ τοὺς τοίχους κύκλῳ τοῦ διαγραφομένου καὶ παραδεικνυμένου νεὼ, καὶ τὰ θυρώματα χερουβὶμ ἦν τὰ γεγλυμμένα, καὶ φοίνικες, ἃ δὴ κατὰ τὰς ἀψευδεῖς ἐκείνας ὄψεις, ἐτετύπωτό τε καὶ προϊστόρητο· ἐν οἷς καὶ ἅγια ἁγίων, καὶ πλήρη δόξης κυρίου τὸν οἶκον τεθέαται, ὅτε καὶ θρηνὴς ἐκεῖθεν κατέπιπτεν· ἤκουέ τε πρὸς τὸν παραπικραίνοντα οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, ἐμβριθέστερον ἀποφαίνεσθαι, ἀπολήγειν εὐθὺς τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ὅσα τὴν διαθήκην κυρίου παραβαίνοντες ἐβεβήλουν τὰ ἅγια· καθάπερ δὴ καὶ νῦν ὁρῶμεν παρὰ τῶν ἀνομούντων πικρότερον, καὶ βεβηλούντων τὰ τῶν ἁγίων ἐκείνων ἁγιώτερα ἀθέως τελούμενα. Ἐκ τούτων δὲ πάντων συνάγεται, ὡς οὔτε πάντα τὰ γεγραμμένα περὶ τῶν οὕτω νομοθετουμένων ἀποπεμπτέον ἁπλῶς, οὔτε πάντα προσδεκτέον· οὔτε γὰρ πάντα ἐναγῆ καὶ ἀπόπτυστα, οὔτε πάντα ἅγια καὶ σεβάσμια· ἀλλὰ δῆλα ἅτινα καὶ ὧν ἕνεκεν ὡς σαφέστερον ἐκδιδάξει, ἃ τῷ Γεδεὼν τῷ εἰς κριτὴν ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ κεχειροτονημένῳ κεχρησμῴδηται ἄνωθεν· καθαιρήσειν μὲν γὰρ τὸ πατρῷον τοῦ Βάαλ θυσιαστήριον καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ ἄλσος, ἕτερον δὲ δείμασθαι τῷ θεῷ, καὶ ἀνοίσειν θυσίας μόσχων ἐκ τοῦ διακοπέντος ἄλσους τῶν ξύλων ἐπετρέπετο· κατὰ ταῦτα δὲ καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς τὴν θειοτέραν καὶ σεβασμιωτέραν νομοθεσίαν δεδεγμένοις, εἰ μέν που ἀλλότριον τῆς καθ' ἡμᾶς δόξης φωραθείη σέβασμα, οἷα τὰ παρὰ Ἰουδαίοις εἰ τύχοι καὶ βαρβάροις, ὡς ἐβδελυγμένα καὶ στυγητὰ, πάντως ἂν σπουδῇ πάσῃ χρωμένοις, καθαιρεῖν ὡς

ἀλλότρια ἐπάναγκες· ἃ δὲ εἰς δόξαν ἀνήκει θεοῦ, καὶ δήλωσιν τῆς σωτηρίου οἰκονομίας πρόκειται, ἐπεὶ ἡμῖν διαφέρουσι, σεβάσματος καὶ τιμῆς ἄξια κρίνειν. οὐχ' ὥσπερ παρὰ τῶν ἐναγῶν τὰ ἅγια διαπτύεται ἀθέως καὶ καθυβρίζεται· οἳ δὴ πάντα συγχέοντες καὶ συμφύροντες, τοῦ καθαροῦ τὸ ἀκάθαρτον, καὶ τοῦ ἁγίου τὸ βέβηλον διορίζειν οὐ βούλονται· " εἰς γὰρ κακότεχνον ψυ- ,, χὴν, σοφία θεοῦ οὐκ εἰσελεύσεται· ,, ἀνάγκη γὰρ αὐτοῖς ἢ πάντα διὰ τὸ οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, τὰ τῷ θεῷ φίλα καὶ οἰκεῖα ἀποπέμπεσθαι, ἢ διὰ τὸ ποιήσεις, τὰ νομοθετούμενα πάντα, καὶ τὰ τῶν ἀθέων καὶ ἀπίστων σέβειν καὶ ἀσπάζεσθαι, οὐδὲ μιᾶς αὐτοῖς ὑπολήψεως ὑγιοῦς ὑπούσης καὶ κρίσεως· ἢ ὅπερ αὐτοῖς οἰκεῖον καὶ ἐραστὸν, πᾶσαν παλαιὰν καὶ νέαν νομοθεσίαν, κατὰ τοὺς ἑαυτῶν διδασκάλους, ἀθετεῖν.

μα. Εἶτα ἔστω μὲν ταῦτα οὕτως ἔχειν, φασὶ, ποῦ δέ σοι ἐνταῦθα νενομοθέτηται ποιεῖν θεοῦ ὁμοίωμα; Πρὸς οὖν τὸ σκαιὸν καὶ ἀπόπληκτον τῆς ἐρωτήσεως, τοιαῦτα φαμέν· πρῶτον μὲν, ὅτι ἐοίκατε ταῦτα πυνθανόμενοι, προκάλυμμα τῆς ἑαυτῶν ἀπιστίας καὶ δυσσεβείας προϊσχεσθαι· οὐχ' ὅπως τί ἀξιόλογον περὶ θεοῦ λέγειν δόξητε, ἀλλ' ἵνα τὴν θείαν τοῦ σωτῆρος οἰκονομίαν συκοφαντήσητε· οὐδεὶς γὰρ ὑμῖν ἐνταῦθα σαρκώσεως λόγος παρείληπται· ἔπειτα δὲ, ὅτι τὸ ἀλλόκοτον καὶ παραφροσύνης ἐπίμεστον ὑμῶν, ἐν τούτοις τεκμηριοῦται· μάτην γὰρ χριστιανοῖς διαλοιδορεῖσθε, καὶ ἃ μήτε αὐτοὶ ἐδόξασαν, μήτε ὑμεῖς ἀκηκόατε πώποτε καταπτύοντες, ἐπίκλημα προσεπάγετε, ὡσεὶ καὶ θεὸν ψιλὸν σαρκὸς γεγυμνωμένον εἰκονίζειν ἐπαγγελλομένοις· τίνι γὰρ τῶν λογικῆς μετεχόντων φύσεως οὐ διωμολόγηται σαφῶς, ὅτι θεοῦ ποιεῖν ὁμοίωμα ᾗ θεὸς, ἀδύνατον ὡς ἀληθῶς καὶ ἀνεπιχείρητον· ἐπεὶ οὐδὲ ὁρατὸν τὸ θεῖον οὐδὲ ληπτὸν, θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, οὐκοῦν οὐδὲ Μωσῆς αὐτὸς ὁ τοῖς θείοις νόμοις ὑπηρετούμενος, καίτοι κάτοχος τῷ τῆς θείας ἐπιφανείας γενόμενος ἔρωτι τεθέαται, ὅτι μὴ μόνον δόξαν θεοῦ, ἥ τις αὐτῷ παραδέδεικται ἡνίκα τὸ δεδοξασμένον πρότερον παρελήλυθε, καὶ ταῦτα τῇ πέτρᾳ καλυπτόμενος, καὶ μόλις καθορᾷ θεοῦ τὰ ὀπίσθια· τάχα τῶν μελλόντων τῆς ἐν σαρκὶ θεοφανείας τοὺς τύπους μυσταγωγούμενος· τί γάρ φησιν ὁ χρηματίζων θεός; " οὐ μὴ ἴδῃ τὸ πρόσωπόν μου ἄνθρωπος, καὶ ζήσεται· ,, ἢ οὐχὶ καί τισι τῶν πάλαι, καθάπερ ἀνέγνωμεν, τὸ τοῦ πάντων κατεξουσιάζοντος θεοῦ ἀκοινώνητον ὄνομα τοῖς παρ' αὐτῶν σεβομένοις ξοάνοις ἐπιγράψασι, καὶ τὴν προσήκουσαν αὐτῷ μόνῳ ἀναθεῖσι λατρείαν, διὰ φωνῆς τοῦ μεγάλου Ἡσαΐου ἐπιπλήττει θεός; " τίνι ὡμοιώσατε τὸν κύριον, λέγων; καὶ τίνι ὁμοιώ- ,, ματι ὡμοιώσατε αὐτόν; μὴ εἰκόνα ἐποίησε τέκτων; ἢ χρυσοχόος χωνεύσας ,, χρυσίον περιεχρύσωσεν αὐτό; ,, καὶ σφόδρα γε δικαίως ἀπειλεῖ τὰ ἀνόσια δρᾷν τετολμηκόσιν· οὐ γὰρ θεμιτὸν οἴεσθαί τι τῶν ἐν κτίσμασι τελούντων, ᾧ κατὰ φύσιν ἢ δόξαν ἢ ἀλκὴν ἢ κατά τι γοῦν ἀπεικασθήσεται· " τὴν γὰρ δό- ,, ξαν μου, φησὶν, ἑτέρῳ οὐ δώσω, οὐδὲ τὰς ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς· ,, τίνι γὰρ προσεοικὼς εἴη ὁ πᾶσιν ἀθέατος, παντός τε νοῦ καὶ πάσης ὑπερέκεινα

καταλήψεως; τίσιν ὁμοιώμασι χειροτεύκτοις, ἀνθρωπίνοις σοφίσμασι καὶ φιλοτεχνήμασιν ἐκμεμηχανημένοις, παραβληθήσεται;

Χριστιανοὺς γοῦν ταῦτα εἰδότας, ἐῤῥωμένους τὲ περὶ τὰ θεῖα, καὶ ὑγιᾶ τὴν διάληψιν περὶ τὴν ἀπόῤῥητον καὶ ἀνέκφραστον φύσιν κεκτημένους, μαινομένων ἐστὶν εἰκόνισμα θείας φύσεως γράφεσθαι· ὑμῖν μὲν οὖν τοῖς τῆς ἀπιστίας καὶ τοῦ νέου ἰουδαϊσμοῦ ὑπασπισταῖς " τὸ μὲν θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώ-„ ποτε „ διὰ γλώσσης καὶ προχειρότατον· τὸ δὲ " ἑωράκαμεν τὸν κύριον, καὶ „ ὅτι συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ „ καὶ τἄλλα ὅσα τῆς ἄκρας συγκαταβάσεως ἡμῖν κεκήρυκται, λεγόντων ἀκούειν ἢ πιστεύειν, οὐδ᾽ ὁπωσοῦν ἀνέχεσθε, ὡς ἀλλοτρίαν δὲ καὶ ἀπηχεστάτην ὑμῖν τὴν φωνὴν ἀπαναίνεσθε· ἀλλ᾽ εἰ ἔξεστι πυθέσθαι καὶ ἡμᾶς, ἀποκρίνασθε· ποῦ ὑμῖν καὶ πόθεν νενομοθέτηται, ἔκ τε νομικῶν θεσπισμάτων, εὐαγγελικῶν τε κηρυγμάτων, ἢ ἀποστολικῶν διδαγμάτων, ἀπερίγραπτον ὁμολογεῖν τὸν Χριστὸν, καθὸ πεφανέρωται καθ᾽ ἡμᾶς ἄνθρωπος; μήτε ποιεῖν, μήτε μὴν γινομένην εἰκόνα αὐτοῦ προσκυνεῖν, καθάπερ νῦν δογματίζετε; ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοιτε· οὐδαμοῦ γὰρ ὑμῖν ἐνταῦθα δειχθήσεται· ὥστε τὴν περιστοιχίζουσαν ὑμᾶς ἀπορίαν, τῆς ἡμετέρας νίκης γίνεσθαι περιουσίαν· εἰ μὲν οὖν μὴ προὔκειτο ὑμῖν ἡ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς κεκρατηκυῖα παράδοσις, ὃ πάντων ἐστὶ τὸ ἰσχυρότατον καὶ ἀσφαλέστατον, αἵ τε ἀποστολικαὶ καὶ πατρικαὶ φωναὶ, αἳ δὴ κρατεῖν ἡμᾶς τὰς παραδόσεις, ὅσαί τε ἔγγραφοι ὅσαί τε ἄγραφοι διακελεύονται, οἷα ἐπ᾽ ἀμφοτέραις τὴν αὐτὴν θεωρεῖσθαι δύναμιν. Τὸ γοῦν εὐσεβέστερον τῶν ἐν ἀμφιβόλοις κειμένων κρατήσει πάντως, καὶ τὸ διαφερόντως εἰς πίστιν καὶ ἀγάπην τὴν εἰς Χριστὸν, ἣν ζῆλος ἔνθεος καὶ πόθος θερμὸς παρίστησι, τὴν οἰκείωσιν ἐνδεικνύμενον· εἰ δὲ κατ᾽ ἄμφω τὸ κράτος τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ καὶ τὸ εὐδόκιμον πάρεστιν, ἡμῖν ἄρα τὴν νικῶσαν ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἀποίσεσθαι περιέστηκεν· ἐπεὶ οὖν νοῆσαι μὲν θεὸν πάντη ἀδύνατον καὶ ἀνεγχώρητον, εἰκονίσαι δὲ ἀμήχανον ἔτι καὶ ἀδυνατώτερον, ὁπότε οὐδὲ φύσιν θεοῦ ὁμοιοῦν, φύσιν ἔχον ἐστὶν, εἴδους τὲ καὶ μορφῆς ὑπούσης ὡς ἥκιστα· πρὸς ὅ τι γὰρ τίς καὶ ἀποβλέψας παράδειγμα ὁμοιώσειε; νῦν δὲ θεὸν σωματωθέντα κυρίως καὶ ἀληθῶς ἔγνωμεν, πρόκειται τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέλουσι μορφὴ εἰς ὁμοίωσιν, ἣν προσείληφεν ὁ τὴν τοῦ δούλου εἰκόνα μορφούμενος· εἰ γὰρ τὸ ἀθέατον καὶ ἄμορφον τῷ ὄντι, ὡς ἄληπτον ἀνόμοιόν τε καὶ ἄγραπτον, ἀνάγκη τὸ μορφωθέν τε καὶ θεαθὲν, ὡς καταληφθὲν ὁμολογεῖσθαι γραπτὸν καὶ ὁμοιούμενον, ὃ εἰκονίζειν οὐκ ἀναμένομεν πρόσταξιν· οὐ γάρ ἐστι τοῦτο τοῖς πιστοῖς ἴδιον, πάντα ἐκ προστάγματος πράττειν· ἔστι γὰρ ἃ καὶ παρ᾽ ἑαυτοῖς συνεισφέρειν, ὅσα τοῖς θερμοτέροις προσήκει μάλιστα καὶ σπουδαιοτέροις εἰς φιλοθεΐαν τὲ καὶ εὐσέβειαν· ἐπεὶ πόθεν τὸ πιστὸν ἐν αὐτοῖς ὀφθήσεται;

μβ. Εἰ δὲ καὶ νόμον τις ἐπιζητοίη, τοῦ λόγῳ προστάξαι, τὸ ἔργῳ κατάρξαι, πρὸς ἀξιοπιστίαν ἀσφαλέστερον· καὶ τοῖς εὐλαβῶς περὶ τὰ θεῖα διακει-

μένοις οὐκ ἀπιστηθήσεται τὸ λεγόμενον· ἱστόρηται γὰρ ὡς Αὔγαρος ὁ τῶν Ἐδεσηνῶν βασιλεὺς, τὰ παρὰ Χριστοῦ γινόμενα θαυματουργήματα ἐκπληττόμενος, πόθῳ τε πολλῷ καθελκόμενος, καὶ ἐν εἰκόνι αὐτὸν μόνον θεάσασθαι, ἀποστέλλει τινὰ ζωγράφον, ὥστε τὸ εἶδος ἐκεῖνο τὸ θεῖον διαχαράξαντα, παρ' αὐτὸν κομίζειν ὡς τάχιστα· τοῦ δὲ διαμαρτόντος τοῦ σκοποῦ, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν τοῦ προσώπου χάριν τε καὶ λαμπρότητα, αὐτὸς τῷ οἰκείῳ προσώπῳ ὀθόνην ἐπιθεὶς, ἐναπομάττει τὸ ἑαυτοῦ ὁμοίωμα, καὶ ἀποστέλλει τῷ ἐρῶντι τὸ ποθούμενον.

μγ. Ἱστόρηται δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ ἐν Βηθλεὲμ τεχθέντος, ὁ τοῦ Περσῶν ἔθνους τηνικαῦτα ἡγεμονεύων, εὐφυῆ τινα ζωγράφον ἐκεῖσε ἐξέπεμψεν, ὅς τις τήν τε τοῦ τεχθέντος καὶ τῆς τεκούσης εἰκόνα διαγράψας, ὡς αὐτὸν ἤγαγεν· εἰδέτω καρδία ἄπιστος, οὐδὲ Πέρσας παραδέξεται τοσαύτην στειλαμένους ὁδὸν, δῶρα τῷ τεχθέντι βασιλεῖ οἷα προσῆκε κομίσοντας, ὑπὸ ἀστέρος τε ὁδηγουμένους, καὶ ὅπερ τῷ ὄντι περιδεὲς καὶ εἰς πρόὒπτον ἐμβάλλον κίνδυνον, βασιλέα κηρύσσειν λαμπρῶς τὸν γεννηθέντα, ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς γενομένους· εἰ δὲ οὐ πάντα ἀναγέγραπται κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν, οὐ πάντα παρὰ τοῦτο ἄπιστα· οὐδὲ γὰρ τὰ ἄλλα σημεῖα ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἀθετητέον, πολλά γε ὄντα, ὡς μὴ δὲ χωρεῖν τὸν κόσμον καθὲν γραφόμενα, ἐπειδὴ οὐκ ἀναγέγραπται, φησὶν, ὁ μέγας εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· περὶ μὲν οὖν τῆς ἀοράτου καὶ ὑπερουσίου καὶ ἀλήπτου φύσεως, καὶ ἣν ὁμοιοῦν ἀδύνατον λέγεται " ὅτι οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε, οὔτε εἶδος ,, αὐτοῦ ἑωράκατε· καὶ, θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, οὔτέ τις ἀνθρώπων εἶδεν, ,, οὔτε ἰδεῖν δύναται· ,, διὰ τὸ οὕτως ἔχειν αὐτὴν, καὶ μὴ ὁρᾶσθαι μὴ δὲ ἀκούεσθαι, ἀλλ' ἐξῃρῆσθαι ταύτην καὶ εἴδους παντὸς καὶ φθόγγων· καὶ μέν γε καὶ ὅτι οὐ πεινάσει οὐδὲ κοπιάσει· " οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως ,, αὐτοῦ· ,, περὶ δὲ τῆς ἐν σαρκὶ θεοφανείας τοῦ λόγου " ὅτι εἰ μὴ ἦλθον ,, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· καὶ, ὅτι ἑωράκασι καὶ μεμισήκασι ,, καὶ ἐμὲ καὶ τὸν πέμψαντά με· ,, τί δὲ οἱ θεσπέσιοι μαθηταὶ, φασίν; " ὅτι ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἑωράκαμεν καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν ,, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ ὅτι " ἑωράκαμεν τὸν κύριον, οἵ τινες συνεφάγομεν ,, καὶ συνεπίομεν αὐτῷ, ,, ὃ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν γέγονεν· ἀλλὰ καὶ " ἐκοπίασε καὶ ἐπείνασε καὶ ἐδίψησε νόμῳ σώματος, καὶ ὅτι ἐξαπέστειλεν ὁ ,, θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικός· καὶ, θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ,, καὶ πέπονθε τῷ προσλήμματι, καὶ ἀνέστη καινοποιήσας τὴν παλαιωθεῖσαν ,, ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας φύσιν. ,,

μδ. Οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς ὁμοιωθέντα ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, κατὰ τὸ φανὲν ζωοποιὸν καὶ πανάγιον εἶδος, ἀφομοιοῦμεν καὶ εἰκονίζομεν καὶ προσκυνοῦμεν πιστῶς καὶ θεοπρεπῶς, ὡς μέγα βοᾷ ἡ ἄνωθεν ἡμῖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἔνθεος παραδεδομένη συνήθεια· πῶς οὖν οὐ προσκυνητέα καὶ τιμητέα ταῦτα τὰ ὁμοιώματα; διὰ τὸν χρόνον, φασὶν, ὅτι οὐκ ἀρχῆθεν ἡ τοῦ-

των προσκύνησις παραδέδεικται· ἀλλ᾽ εἴ γε διὰ τὸν χρόνον οὐ προσκυνητέα, διὰ τοῦτο μᾶλλον προσκυνητέα· τοῦτο γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐνορῶντες γινόμενον Μανιχαῖοι τὲ καὶ Ἀρειανοὶ, οἱ τῶν νῦν δογματιζομένων ἔξαρχοι, καὶ περιελεῖν σπουδάζοντες, τῶν προσκυνούντων ἅτε εὐσεβούντων κατεψηφίζοντο, καὶ τὴν τούτων ἐχειρογράφουν καθαίρεσιν· καὶ μαρτυροῦσιν αἱ βίβλοι, ἃς μετὰ χεῖρας οἱ τούτων μύσται φέρουσιν· εἰ δὲ οὔτε τοῖς ἑαυτῶν διδασκάλοις, οὔτε τοῖς ἡμετέροις τῆς ἀληθείας πείθονται κήρυξιν, οὔτε ἅπερ οἰκείοις ὀφθαλμοῖς καθορῶσι παραδέχονται, τίσι λοιπὸν συγκαταριθμηθεῖεν οὐκ ἄδηλον· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις ἀποῤῥαπτόμενοι τὰ στόματα οἱ ἀνόσιοι, τῆς ἀναισχύντου γνώμης οὐ καθυφίασιν· ἕτερα δὲ ἀλογώτερα καὶ ἀνοητότερα τούτων ἐπάγουσιν.

με. Ἡνίκα γὰρ τῶν εὐσεβούντων τις αὐτοῖς διαλεγόμενος φήσει, ὅτι ἄξιον τιμᾶσθαι τὰ θεῖα σύμβολα, ἐπειδὴ καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς οἴκοις ἀνακείμενα ἱερά εἰσιν, ὡσαύτως καὶ ἐν τοῖς κατὰ τὴν θείαν τράπεζαν καὶ ἑτέρωθί που τοῦ ἱεροῦ ὑφαπλούμενα, κατά τε τὴν ἐσθῆτα καὶ ἐν ἑτέρᾳ ὕλῃ συνδιαγραφόμενα, ὡς ἅγια καὶ συμπροσκυνούμενα αὐτοῖς, παρὰ χριστιανοῖς τὸ ἐξ ἀρχῆς συνεξειργάσθησαν· τί φασιν οἱ ἀναμέσον ἁγίου καὶ βεβήλου διαστεῖλαι οὐ βουλόμενοι;
÷ ὅτι καὶ θηρίων καὶ κτηνῶν καὶ ὀρνέων καὶ ἑτέρων ζώων εἰκόνας ἐν αὐτοῖς
÷ θεώμεθα· καὶ τὰ μὲν ἱερὰ ὡς ἱερὰ προσκυνοῦμεν, ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ ταῦτά
÷ γε δι᾽ ἐκεῖνα· οὕτω κἂν εἰκόνα Χριστοῦ ὁρῶμεν, τὸ ἱερὸν οὐ τὴν εἰκόνα
÷ προσκυνοῦμεν, καὶ διὰ ταῦτα οὐδὲ ἐκτὸς τούτων προσκυνητέα ἡ εἰκών. ÷
Εἴποι δ᾽ ἄν τις ὅτι οὐχ᾽ ὁ αὐτὸς λόγος ἐν ἅπασι θεωρεῖται· τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ζώων αἱ μορφαὶ, οὐ προηγουμένως πρὸς τὸ εἰς θυσιαστήριον ἀναχθῆναι καὶ προσκυνεῖσθαι γεγόνασιν, εἰς κόσμον δὲ καὶ εὐπρέπειαν τῶν ἐν οἷς συνεξειργάσθησαν ὑφασμάτων· εἶτα οὕτω συμβὰν τρόπῳ θεοφιλεῖ, καὶ σπουδῇ τῇ περὶ τοὺς θείους οἴκους τῶν εὐσεβούντων, ἀνάθημα ἱερὸν προσηνέχθησαν· εἰ γὰρ προσκυνεῖ τις τὸ ἱερὸν, οὐ πρὸς τὸ κτῆνος ἢ τὸ θηρίον προσέχων τοῦτο δρᾷ· οἶδε γὰρ οὐδὲν ἀπ᾽ αὐτῶν ὀνίνασθαι· πρὸς δὲ τοῦ ἱεροῦ τὴν τιμὴν ἀφορῶν, οὐδὲν πλέον τῆς ὄψεως ἐκείνοις νέμων· ὁ δὲ τῶν σεπτῶν μορφωμάτων σκοπὸς οὐχ᾽ οὕτως ἔχει· πόθεν: ἀλλὰ δι᾽ αὐτὸ τὸ ἅγια εἶναι, καὶ εἰς μνήμην τῶν ἀρχετύπων προϊέναι ἁγίων, ὡς ἱερὰ τοῖς ἱεροῖς συμπροσκυνοῦνται, καὶ οὐ σὺν αὐτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῶν ἁγίων οἴκων τιμηθήσονται· σὺ δὲ τοῦ μὲν ὄνου καὶ τοῦ κυνὸς καὶ τοῦ χοίρου ἐν τῷ ἱερῷ προσκυνῶν τὰς εἰκόνας, οὐ δυσχεραίνεις, τὴν δὲ Χριστοῦ εἰκόνα αὐτῷ ἱερῷ καταπιμπρῶν γέγηθας, καὶ οὐ φρίττεις τοιαῦτα τολμῶν, δεικνὺς μάτην σεαυτῷ τὸ χριστιανὸς ἐπιγράφων ὄνομα· τί οὖν εἴποιεν οἱ τὴν διάνοιαν λελωβημένοι, καὶ τὴν νοερὰν ἐνέργειαν πεπηρωμένοι, περὶ τῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς κιγκλίσι καὶ ταῖς καλουμέναις σωλίαις, τῶν τε ἐν τοῖς κίοσι καὶ πυλῶσιν αὐτοῖς, τῶν τε πρὸ τοῦ θείου θυσιαστηρίου ἱδρυμένων: ἆρα κόσμου καὶ εὐπρεπείας χάριν ταῦτα οἱ χριστιανοὶ ἐτεκτήναντο, ἢ τὰ οἰκεῖα τοῖς οἰκείοις ἐφαρμόζοντες; εἰδότες ὅτι οἱ τόποι οὗτοι προσκυνήσεως εἰσὶ τόποι, καὶ τοῦ προσκυνεῖσθαι ἕνεκεν τούτοις ἐνετυπώσαντο.

μϛ. Ἀλλὰ καὶ δικαίως μάλα ὁ προφητικὸς λόγος τὴν τούτων παραφροσύνην καὶ τὴν παράνοιαν προλαβὼν ἐστηλίτευσεν· " ὅτι ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς, „ ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν, ἵνα βλέποντες μὴ „ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντες μὴ συνιῶσι· καὶ ἐπαχύνθη αὐτῶν ἡ διάνοια, καὶ „ ἐσκοτίσθησαν καὶ ἐμωράνθησαν τοῖς διαλογισμοῖς· „ ἐξερευνῶντες ἐξερευνήσεις, ὧν οὔτε ἔρευνα οὔτε ἀμφιβολία παρὰ χριστιανοῖς γέγονε πώποτε· καὶ οὕτως ἐναργοῦς ὑπαρχούσης καὶ δεδημοσιευμένης τῆς ἀληθείας πάσῃ τῇ ὑφ' ἡλίῳ, τοῖς οἰκείοις ὀφθαλμοῖς καὶ τῇ ἐναργείᾳ αὐτῇ ἀπομάχονται οἱ ἀνόητοι, καὶ ἀποδείξεις τῶν βλεπομένων παρ' αὐτοῖς καὶ ὑπ' ὄψιν ἡγμένων ἐπιζητοῦσι· ταὐτόν τι ποιοῦντες, ὥσπερ εἰ τὸν ἥλιον καθορῶν τις ἄρτι τῶν ἑώων τερμάτων ἀναθρώσκοντα, καὶ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων πανταχοῦ τὰς βολὰς κατασπείραντα, διαποροίη ὡς ἄρα ἡμέρα ἐνίσταιτο· ἢ θάλασσάν τις ναυτιλλόμενος, ἢ ποταμὸν περαιούμενος, κατὰ τοὺς διάπλους ἀπόδειξιν ἐπιζητοίη, καὶ διαμφισβητοίη· εἰ ἄρα ἐστὶν ὕδωρ ἐν θαλάσσῃ καὶ ποταμῷ· καὶ ἃ οὐδ' ἂν οἱ τοῦ φωτὸς τούτου πάμπαν ἄπειροι διαμφιβάλοιεν, οὐδὲ οἱ ἄγαν ἐκ κραιπάλης καρηβαροῦντες καὶ κατενηνεγμένοι πάθοιεν· πολλάκις καὶ τὰ ἑστῶτα καὶ μηδαμῶς κινούμενα ἐν κύκλῳ περιδινεῖσθαι οἰόμενοι· οὗτοι ἐκμεμεθυσμένοι τῷ οἴνῳ τῆς ἀπιστίας, καὶ κεκαρωμένοι τὴν ψυχὴν τοῖς ὑλικοῖς οἷα κατασυρέντες πάθεσι, καὶ ταῖς περικοσμίοις καὶ ἀπατηλαῖς δόξαις καὶ σαρκικαῖς ἡδυπαθείαις αἰχμαλωτιζόμενοι, τὰ πάντων πεπόνθασιν ἀθλιώτερα καὶ χαλεπώτερα.

μζ. Ἔτι μικρὸν τοῖς εἰρημένοις προσθέντες εἰς τὴν τοῦ λόγου ἐξέτασιν, γνοίημεν εἴ γε ἄρα προσηκόντως αὐτοῖς τὸ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπιφημίζεται ὄνομα· ἴσμεν γὰρ ἅπαντες ὅτι ὥσπερ ἡ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν ἐκ παραγωγῆς, τοῦ Χριστοῦ τό τε εἶδος κέκτηται, καὶ τὴν προσηγορίαν αὐτὴν ἐπιφέρεται, οὕτω δὴ καὶ ὁ χριστιανὸς, ὡς ἐκ πρωτοτύπου ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, τήν τε κλῆσιν ἔλαχε καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν δὴ χαρακτηρίζειν αὐτὸν διὰ μιμήσεως καὶ πολιτείας ὡς οἷόν τε ἐστὶν ἐνδείκνυται· ὡς ἐκ μιᾶς οὖν ἀρχῆς ἀμφότερα ὁρμώμενα, καὶ οἷον ῥίζης τῆς αὐτῆς προϊόντα τοῦ Χριστοῦ, κοινωνίαν τε καὶ σχέσιν τὴν πρὸς ἄλληλα διασώζουσι· κἂν τῇ οὐσίᾳ καὶ τῷ τρόπῳ τῆς ὑπάρξεως, τὸ διάφορον ἐν αὐτοῖς ἐμφαίνηται, ὅμως δ' οὖν τοῦ αὐτοῦ μετέσχον ὀνόματος, καὶ ὁμωνύμως ἐπ' ἀμφοῖν ἡ τοῦ Χριστοῦ κατηγορεῖται προσηγορία· εἰ τοίνυν ἡ τοιαύτη κοινωνία καὶ ὁ αὐτὸς εἱρμὸς παρὰ τούτοις πεφύλακται πρὸς τὸ ὁμόστοιχον, καὶ ἡ πρὸς τὸ ὁμώνυμον τιμὴ ἐκνενέμηται, καταχληρούσθω καὶ ἐπ' αὐτοῖς τὸ χριστιανοῦ ὄνομα· εἰ δὲ ἀπεναντίας τούτων πάντα πράττουσι, καὶ πάσης ἀτιμίας καὶ ἀδοξίας ἀποπληροῦσι τά τε Χριστοῦ καὶ ἑαυτοῖς ὁμώνυμά τε καὶ ἐν σχέσει τῇ αὐτῇ θεωρούμενα, πῶς ἂν αὐτοὶ τῆς χριστιανῶν μεθέξουσι κλήσεως;

μη. Ὅτι δὲ διὰ τοῦτο καὶ ἡ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον αὐτοῖς ἀθέτησις γίνεται, τὸ τοῦ λόγου ἀκόλουθον καὶ ὁ τῶν φαινομένων σκοπὸς ἐννοεῖν δίδωσι· διΐστησι γὰρ αὐτῶν τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς αὐτὸ καὶ τὴν τῆς κλήσεως κοινω-

νίαν, ἡ τοῦ συστοίχου καὶ ὁμωνύμου παραίτησις καὶ ἐξουδένωσις· παραπλήσιον γάρ τι πεπόνθασιν, ὡς εἰ καὶ δύο τινὲς παῖδες ἐξετάζοιντο, εἰ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προστετυχήκασιν· ὧν ὁ μὲν ἕτερος ἀσινεῖς τοὺς πατρῴους διασώζων χαρακτῆρας, καὶ ἀπαραχάρακτον φέρων τοῦ φύσαντος τὴν ἐμφέρειαν, εἰκότως ἂν νομισθείη ὁ γνησιώτατος· ὁ δ' αὖ ἕτερος μηδὲν τούτων ἐπαγόμενος, εὐλόγως ἂν νόθος κριθείη καὶ ἔκφυλος· νόθοι οὖν καὶ αὐτοὶ χριστιανοὶ ἐν δίκῃ νομισθήσονται, καὶ τῆς Χριστοῦ κληρονομίας καὶ ποίμνης ἐκκήρυκτοι· μάτην γὰρ μεταποιοῦνται, οὐδὲν αὐτοῖς προσῆκον ἤδη, τοῦ ὀνόματος· ἀλλ' εἰς μὲν ἀθέτησιν τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας, μᾶλλον δὲ εἰς ὄλεθρον τῶν ψυχῶν αὐτῶν, σκῆψις ἡ τοῦ ἀπεριγράπτου πρόκειται φωνή.

μθ. Τί οὖν ἀποφανοῦνται περὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν ἐκτυπωμάτων, αὐτῆς τε τῆς παναγνου παρθένου καὶ θεομήτορος, καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος τῷ Θεῷ εὐαρεστησάντων; μήτι γε ἄρα καὶ ἐνταῦθα τὸ ἀπερίγραπτον αὐτῶν προστήσεται; ἢ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος ὑποστάντας αὐτοὺς νομοθετήσουσιν; οὐκ ἔστιν ὧδε εἰπεῖν συμπεριγράφεσθαι τὴν θεότητα, ἢ τὴν σάρκα διΐστασθαι, καὶ τὴν μίαν διῃρῆσθαι ὑπόστασιν, καὶ τὰ ἡνωμένα ἐκ τῆς γραφῆς ἢ περιγραφῆς διαλύεσθαι· ἐφ' ἑτέρας εὑρεσιλογίας καὶ ἀλλοκότους ἐρεσχελίας οἱ ἁμαρτοεπεῖν εἰδότες, ἐκπεπορισμένας αὐτοῖς τετράψονται· οὐδὲν γὰρ οὕτω φίλον αὐτοῖς καὶ προχειρότατον, ὡς εἰς ἐκτόπους ἐννοίας καὶ ἀθεμίτους ἀποίχεσθαι, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀδοκίμων καὶ θεῷ μὴ ἀρεσκόντων ἐκφέρεσθαι.

ν. Ὁποία δὲ ἡ περὶ τούτων παρ' αὐτοῖς διάληψις· ἐπειδὴ οὐδαμόθεν τὸ λυσιτελοῦν συνιδεῖν δεδύνηνται, ἢ ὁντιναοῦν λόγον ἐκμηχανήσασθαι, τῆς οἰκείας μοχθηρίας καὶ κακουργίας συνήγορον ἐπὶ τὸ αὐτόνομον, καὶ τῆς ἀλογίας αὐτῶν χωροῦσι τὸ ἰδιαίτατον, καὶ φασίν· ὅτι ἐπειδὴ τὰ τοῦ Χριστοῦ διέρριπται καὶ διαπέπτωκεν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ ταῦτα δὴ τὰ τῶν ἁγίων συνοιχήσεσθαι, καὶ μὴ δὲ μνήμης τὸ λοιπὸν ἠξιῶσθαι πώποτε. Καιρὸς νῦν εἰπεῖν " εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἀπεκάλεσαν, πόσῳ μᾶλλον τοὺς οἰκειακοὺς αὐτοῦ; " τοιαῦτα γὰρ οἱ νῦν ἰουδαῖοι τοῖς πάλαι τὰς γλώσσας δανείσαντες ἀποφαίνονται· εἰ γὰρ τὰ Χριστοῦ οὕτω διέθηκαν, τί οὐκ ἂν κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ πονηρὸν δράσειν ἔμελλον; ἄξιον μὲν ὡς ἀληθῶς τῆς ἐκείνων παρανομίας, καὶ τῆς εἰς τοὺς ἁγίους τόλμης τὲ καὶ θρασύτητος· αὐτῶν δὲ τῶν ἁγίων τῆς εἰς Χριστὸν ἀφάτου ἀγάπης τεκμήριον ἱκανώτατον, καθ' ἣν αὐτῷ ἀνεκράθησαν, οὔ ποτε χωριζόμενοι· καὶ γὰρ οὖν καὶ κατὰ τὴν ἐνθάδε βιοτὴν περιόντες, μάρτυρες τῶν παθημάτων, καὶ κοινωνοὶ τοῦ ζωοποιοῦ αὐτοῦ θανάτου γεγόνασι, μέχρις αἵματος ἀντικαταστάντες πρὸς τὴν ἁμαρτίαν· καὶ νῦν δὲ τῶν τῆδε ἀπαλλαγέντες, μέτοχοι ὤφθησαν τοῦ ἐφεστηκότος ἄρτι κατὰ Χριστοῦ διωγμοῦ καὶ τῆς ὕβρεως· ἤδη γὰρ καὶ τηνικαῦτα σώμασιν αὐτοῖς ὑπὲρ τοῦ παθόντος δι' ἡμᾶς σώματι, διηγωνίσαντο καὶ ἠνδρίσαντο· ὃν ὑπὲρ τῆς κοινῆς πάντων ἡμῶν σωτηρίας ἀνέτλη, θάνατον μιμησάμενοι· καὶ αὖθις ὅμοια ἐφ' ὁμοίοις πάσχουσιν· ἀνάλογον γὰρ τοῖς ἀρχετύποις τὰ ἐκμα-

γεῖα, τὰ τῆς κοινῆς ἀτιμίας καὶ παροινίας συνδιαφέρουσι· καὶ πάλιν συμπάσχουσιν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶσιν αὖθις· καὶ πάλιν τιμῶνται τῇ κοινωνίᾳ τῆς ἀτιμίας· καὶ ἵνα τῇ μνήμῃ τῶν μαρτύρων συνησθέντες οἱ φιλομάρτυρες ἐγκαλλωπισώμεθα, βραχύ τι περὶ τὸν λόγον προσδιατρίψωμεν· καθάπερ οἱ φιλοθεάμονές τε καὶ φιλακροάμονές τε ἐπὶ τῶν τερπνῶν καὶ ἡδίστων αὐτοῖς θεαμάτων καὶ ἀκουσμάτων, ὧν οὐκ ἂν ῥᾳδίως ἀπόσχοιντο, ἔσθ' ὅτε καὶ τῶν ἀναγκαίων αὐτῶν καταφρονήσαντες· φιλοῦσι γάρ πως τὰ τὴν ὄψιν καὶ ἀκοὴν ἑστιῶντα, τὰς τῶν ἐρώντων αἰσθήσεις ἐφέλκεσθαι, δυσαπόσπαστον τὴν περὶ αὐτὰ ὁμιλίαν ἐργαζόμενα.

να. Οὗτοι τοίνυν οἱ ἅγιοι Χριστοῦ μιμηταὶ γενόμενοι, καὶ τῇ εἰς Χριστὸν ἀγάπῃ τὴν ψυχὴν τετρωμένοι, καὶ κατ' ἴχνος αὐτοῦ ὅσον ἐφικτὸν ἀνθρώποις, ἰέναι προθυμούμενοι, πίστει τὲ ἐρηρεισμένοι καὶ τὴν ἐλπίδα κεκτημένοι ἀπλάνητον, καὶ τῶν μελλόντων ὡς παρόντων ἤδη ἀντειλημμένοι, τῶν ἐπὶ γῆς ἁπάντων ὡς ἐπικήρων καὶ φθαρτῶν κατεφρόνησαν· χρημάτων τὲ αὖ καὶ σωμάτων αὐτῶν ὑπερόπται γεγόνασι· τῶν ἐπουρανίων γὰρ καὶ ὑψηλοτέρων ἐγλίχοντο, πολιτείαν οὐράνιον ἀσπασάμενοι· διὸ πάντα σκύβαλα διὰ τὴν εἰς τὸν κτίσαντα ἀγάπην, κατὰ τὸν μαρτύρων ἔξαρχον ἥγηνται· οὕτω τὸν σταυρὸν ἀράμενοι, καὶ τὴν πανοπλίαν ἀναλαβόντες τοῦ πνεύματος, τῷ θώρακί τε τῆς πίστεως φραξάμενοι, καὶ τοῦ θυρεοῦ τῆς ἐλπίδος δραξάμενοι, καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου περιβαλόμενοι· ὡς δὴ τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν δεξάμενοι, καὶ τὰ πάθη Χριστοῦ ζηλώσαντες, εὐσθενῶς ἀριστεύοντες, ἀήττητοι στρατιῶται τοῦ μεγάλου βασιλέως ἀνεδείχθησαν, καὶ ἀθληταὶ γενναιότατοι· οὕτω κατὰ τῆς πλάνης ἔστησαν τρόπαια, καὶ πᾶσαν μὲν μηχανὴν τοῦ ἐχθροῦ ἐξεπόρθησαν, πᾶσαν δὲ αὐτοῦ τὴν δύναμιν καταλελύκεσαν, πάντα τὰ πεπυρωμένα βέλη αὐτοῦ κατέσβεσαν, καὶ τὸ κράτος καθεῖλον νεανικῶς· πάσας δὲ τῶν ὑπηρετῶν τοῦ πονηροῦ τὰς ἐπινοίας καὶ ἀπειλὰς διέπτυσαν· πάσης αὐτῶν ὠμότητός τε καὶ ἐπηρείας κατεφρόνησαν, γενναίως καὶ ἀνδρικῶς ἄγαν πρὸς πάσας τὰς μεθοδείας αὐτῶν ἀντικαθιστάμενοι· ἑδραῖον εἶχον ὄντως πρὸς θεὸν καὶ ἀκλινὲς τὸ φρόνημα, καὶ τὰς ἐπαγομένας αἰκίας ὡς ἐπ' ἀλλοτρίοις σώμασι διαγωνιζόμενοι, καὶ ὥσπερ τῆς φύσεως ἐκλαθόμενοι, τοὺς πόνους διήνεγκαν· τὸ στάδιον τῆς εὐσεβείας κατὰ τῆς πολυθέου πλάνης ἐξανύοντες, πρὸς τὸ πῦρ ὥσπερ εἰς δρόσον ἐναλλόμενοι, θηρῶν φοβερωτάτων μύλας καὶ θυμοὺς οὐ δειμαίνοντες, ἀκμὴν σιδήρου καὶ ὀνύχων ὀξύτητας, σαρκῶν τεμνομένων καὶ ξεομένων ἠφειδηκότες, οὐκ ἐτεθήπεσαν, ἐπὶ τὰ ὄργανα δὲ τῆς τιμωρίας αὐθαίρετοι ὥσπερ ἐπὶ τρυφὴν ἴεσαν, πάντα στέγοντες, πάντα φέροντες, πρὸς ἓν ἀποσκοποῦντες, καὶ πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως ἐπειγόμενοι, οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ παρόντος καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλύπτεσθαι δόξαν ἡγούμενοι· ἀλλὰ τούτων ἁπάντων κατατολμήσαντες, καὶ θανάτου κρείττους γενόμενοι, ὑπεραθλοῦντες τῆς πίστεως, τῶν ἀπειλῶν τῶν τυράννων καθυπέρτεροι ὤφθησαν· ἐπεὶ ἐν τῷ τοῦ θεοῦ ὀνόματι ἐκραττύνοντο, ὅπερ ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων ἐβάστασαν.

Οὕτω ταῖς βασάνοις ἐγκαρτεροῦντες, ἐπὶ τὸ ῥωμαλεώτερον μετερρυθμίζοντο· οὕτω τοῖς διωγμοῖς καὶ κινδύνοις ἐῤῥώννυντο· ἐντεῦθεν ἐνεδυναμοῦντο τοῖς πειρασμοῖς καὶ ταῖς θλίψεσιν, οὐδὲν τῶν ἀπειλουμένων ἢ προσαγομένων δεινῶν κατεπτηχότες· ἐξήλεγξαν τὴν τῶν διωκόντων μανίαν εὐτολμότατα, καὶ κεφαλὰς ἀνόμων διέκοψαν, καὶ τὴν ὀφρὺν τῶν ἀθέων κατέσπασαν, τοὺς τῶν δυσμενῶν αἰκισμοὺς ὡς θησαυροὺς πολυτίμους δεχόμενοι, τρυφὴν μᾶλλον ἢ κόλασιν τούτους λογιζόμενοι· οὕτω τῆς πλάνης καθαιρέται γεγόνασι, καὶ τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην τρίβον ἐλάσαντες, τὴν πολλοῖς ἄστιβῆ καὶ ἀνέμβατον, πρὸς τὴν εὐρύχωρον καὶ πανολβίαν, ἣ αὐτοῖς ἀπεκεκλήρωτο, καταλύουσι λῆξιν. Οὗτοι οἱ καλλίνικοι μάρτυρες ἐν τῇ τῶν βασάνων πυρωθέντες καμίνῳ, καὶ ὡς χρυσίον δόκιμον εὑρεθέντες καὶ λαμπρυνθέντες, ὑπὲρ ἥλιον λάμπουσιν, ὑπὲρ ἀστέρας αὐγάζουσιν· οὗτοι τῇ κατὰ Χριστὸν ὁμολογίᾳ τελειούμενοι, θύματα λογικὰ καὶ τέλεια αὐτῷ ἀνεδείχθησαν, καὶ θυσία τῷ θεῷ φιλαιτάτη καὶ εὐάρεστος, καὶ δεκτὸν καλλιέρημα εὐωδιάζον τὴν ὀσμὴν τοῦ πνεύματος, εἰς ὁλοκάρπωσιν προσηνέχθησαν· τούτων τὴν παῤῥησίαν καὶ ἄγγελοι κατεπλάγησαν· τούτων τοὺς ἄθλους αἱ ὑπερκόσμιοι δυνάμεις ὑπερηγάσθησαν· ὅτι γε ἐν σώματι θνητῷ τοὺς ἀοράτους δυσμενεῖς ἐτροπώσαντο, καὶ τὴν κατ' ἐχθρῶν νίκην ἤραντο, τὰς παρατάξεις καθελόντες τὰς ἀοράτους, καὶ τρόπαια λαμπρὰ κατὰ τῶν ἀντιπάλων στησάμενοι· ἐν τούτοις θεὸς μὲν εὐφραίνεται καὶ δοξάζεται, ἄγγελοι δὲ ἐν οὐρανοῖς συγχαίρουσι καὶ συνήδονται· διάβολος δὲ ταῖς ἀποστατικαῖς ὁμοῦ δυνάμεσι τραυματιζόμενος καταισχύνεται, τὸ πτῶμα καὶ ἥττημα ἑαυτῶν ἀποδυρόμενοι.

Οὗτοι δὴ οἱ σοφοὶ καὶ πανεύφημοι μάρτυρες, τροπαιοφόροι κατὰ τῆς πλάνης ἀναδειχθέντες, πύργοι τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως ὤφθησαν ἀκατάσειστοι, στῦλοι τῆς ἐκκλησίας καὶ ἑδραίωμα, κρηπὶς τῆς εὐσεβείας καὶ θεμέλιος ἀκαθαίρετος, κλέος μέγα ἡμῶν τῶν πιστῶν καὶ ἐγκαλλώπισμα, ὡς φωστῆρες λαμπροὶ καὶ νοεροὶ, φωτίζουσι τὰ πέρατα· ταῖς ἀκτῖσι τῶν ἀγώνων καὶ τῆς πίστεως ἐναπαστράπτοντες· ὢ πίστεως ἀκλινοῦς καὶ ἀγάπης ἀνεκφράστου, καὶ ἐλπίδος ἀνενδυάστου· ὢ ψυχῆς γενναίας ἀγγελικοῦ παραστήματος· ὢ φρενῶν ὑψηλῶν τε καὶ οὐρανίων, καὶ προθυμίας καὶ σπουδῆς, νικώσης τὴν φύσιν καὶ ὑπεριπταμένης τὴν κτίσιν· τί πρότερον θαυμάσομεν ὑπερεκπληττόμενοι, τοῦ ἐνισχύσαντος τὴν δύναμιν θεοῦ, ἢ τῶν ἑλομένων τὴν προαίρεσιν; τῶν θείων δωρεῶν τὰ παράδοξα, ἢ τῶν ἁγίων τὸ μεγαλόψυχον· ἀμφότερα γὰρ καὶ φύσιν καὶ λόγον νικῶσιν ὑπερβαλόμενα· μετὰ τοῦ προφήτου βοήσωμεν· " τοῖς ἁγίοις τοῖς ἐν τῇ „ γῇ αὐτοῦ, ἐθαυμάστωσεν ὁ κύριος· πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς· „ ἐπειδὴ καὶ οὗτος θαυμαστὸς ἐν αὐτοῖς ἐστιν, ὅτι τῆς κτίσεως πάσης ὑπεραρθέντες, μόνῳ τῷ κτίστῃ καὶ δημιουργῷ συνανεκράθησαν· οὕτω δὴ οὖν γεγόνασιν ἔσοπτρα θεοῦ ἀκηλίδωτα, καθαρώτατα, διειδέστατα· τὴν θείαν δὲ ἀκτῖνα καθαρῶς ταῖς ἑαυτῶν καθαρωτάταις ψυχαῖς εἰσδεχόμενοι, τὸ θεομίμητον κατεκτήσαντο· καὶ ὅπερ θεὸς φύσει, τοῦτο αὐτοὶ μεθέξει καὶ χάριτι ἀπηνέγκαντο,

καὶ ὑπῆρξαν θεοῦ καταγώγια, καὶ ναοὶ ἔνθεοι καὶ λαμπροὶ, κατὰ τὴν φάσκουσαν προφητικὴν προαγόρευσιν· " ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω· ,, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαὸν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεόν. ,,

Οὗτοι τοίνυν τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν καλῶς ἀγωνισάμενοι, τὴν πίστιν τηρήσαντες, τὸν δρόμον τελέσαντες, κόσμον καὶ κοσμοκράτορα νικήσαντες καὶ παλήσαντες, τὴν καλήν τε πραγματείαν ἐμπορευσάμενοι, καὶ ἀλλαξάμενοι τῶν οὐχ ἑστώτων καὶ ῥεόντων τὰ εἰσαεὶ διαμένοντα, τοσούτοις ἀνδραγαθήμασι καὶ τηλικούτοις παλαίσμασι τῶν ἀμαραντίνων στεφάνων οἱ ἀξιόνικοι τῆς ἀληθείας μάρτυρες παρὰ τοῦ ἀθλοθέτου θεοῦ κατηξίωνται, καὶ Χριστῷ εἰς αἰῶνα συμβασιλεύουσι· Χριστῷ συγκληρονομοῦσι, καὶ τὸν τῆς ἀθανασίας διαλαχόντες κλῆρον, ζῶσιν ἐν αὐτῷ ζωὴν τὴν ἀκατάλυτον καὶ ἀμήρυτον, φωτὶ ἀϊδίῳ ἐναστραπτόμενοι, τῷ θείῳ κάλλει ἐναγλαϊζόμενοι, ταῖς ἄνω δυνάμεσι συγχορεύοντες· καὶ τί γὰρ πλέον ἢ θεῷ συνεῖναι καὶ τῆς ἐντεῦθεν κατατρυφᾷν μακαριότητος ἠξιωμένοι τῆς ἄνω δόξης τὲ καὶ λαμπρότητος; εἰ γάρ πως καὶ δοκεῖ κεκρύφθαι αὐτῶν νῦν τὴν ζωὴν, ὅταν " ὁ Χριστός, φησι, φανερωθῇ ἡ ζωὴ ,, ἡμῶν, τότε καὶ αὐτοὶ σὺν αὐτῷ φανερωθήσονται ἐν δόξῃ· ,, ὁ γάρ τοι τῶν μαρτύρων θεὸς, " θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ, οὐ νεκρῶν ἀλλὰ ζών- ,, των θεός ἐστιν ,, ὡς γέγραπται· τοιγαροῦν αἱ τῶν ἁγίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ θεοῦ εἰσι, καὶ οὐ μή ποτε αὐτῶν ἅψηται βάσανος, κᾂν ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς τουτωνὶ τῶν ἀφρόνων τεθνάναι, καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἡ ἔξοδος αὐτῶν, καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα· οἱ δέ εἰσιν ἐν εἰρήνῃ· οὐ τεθνήκασι γὰρ, ἀλλὰ ζῶσι, καὶ ὕπνος μᾶλλον τίμιος ἢ θάνατος, ὁ θάνατος αὐτῶν ἐστιν· οὐκ εἰς γῆν ὑποδύντες, ἀλλ' εἰς οὐρανοὺς ἀναπτάντες· τῶν γὰρ φθαρτῶν μεταναστάντες καὶ ἐπικήρων, ἐφ' ἑτέραν βιοτὴν μετετάξαντο τὴν ἀγήρω τὲ καὶ μακραίωνα· διόπερ ἐν τοῖς ὁσημέραι παρ' ἡμῖν ᾀδομένοις, κατ' ἐκεῖνο δὴ τὸ ἀκροτελεύτιον τοῦ ἐφυμνίου μέλους, ἐναρμόνιόν τι μέλποντες οἷα πρὸς ζῶντας ἐν θεῷ τοὺς ἁγίους " εὐλογεῖτε πνεύματα καὶ ψυχαὶ δικαίων τὸν κύριον ,, λέγομεν, καὶ τὰ τούτοις ἑπόμενα· ἐκεῖνοι γὰρ οὐκ ἂν τὴν ᾠδὴν κυρίου ᾄσαιεν ὡς ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς ὁμηγύρεως ὡς πορρωτάτω ἱστάμενοι, εἴπερ αὐτοῖς τεθνεῶτες οἱ ἅγιοι ἐλογίσθησαν.

νβ. Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν πρότερον· καὶ νῦν δὲ διὰ μέσου τῶν ἱερῶν ἀπεικασμάτων αὐτῶν, τοῖς αὐτοῖς τῷ Χριστῷ συμμετέχοντες κοινωνοῦσι διωγμοῖς καὶ τοῖς πάθεσι συμμορφούμενοι, ὡς ἐπὶ διπλοῖς τοῖς παθήμασι καὶ ὀνείδεσι, διπλοῖς καὶ τοῖς βραβείοις στεφθήσονται· καὶ αὖθις συνδοξασθήσονται τὸ δεύτερον, καὶ ἐν ζῶσι μάρτυρες, καὶ ἐν εἰκόσι μάρτυρες, τοιγάρτοι καὶ ὡς οἰκείους θεοῦ καὶ θεράποντας εἰδότες· πρὸς αὐτοὺς γὰρ ὁ τῶν ὅλων εἴρηκε θεός· " οὐκέτι ὑμᾶς καλῶ δούλους ἀλλὰ φίλους· καὶ, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν ,, τέκνα θεοῦ γενέσθαι· ,, ὑπεραγάμεθα μὲν τῆς εἰς θεὸν ἀγάπης καὶ πίστεως αὐτοὺς, στεφανοῦμεν δὲ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς· γεραίρομεν αὐτῶν τοὺς ναοὺς, τιμῶμεν τοὺς ἄθλους, προσκυνοῦμεν τὰ ἱερὰ λείψανα, κατασπαζόμεθα αὐτῶν

τὰ τίμια εἰκονίσματα· ἐπειδὴ ταῖς ἀληθείαις ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, καὶ ἡ πρὸς τοὺς εὐγνώμονας τῶν ὁμοδούλων τιμὴ ἀπόδειξιν ἔχει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην εὐνοίας, φασὶν οἱ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι· ἐντεῦθεν ἡμῖν ἀδιστάκτως ἐλπίζεται καὶ πιστεύεται, ἁγιασμόν τε προσγίνεσθαι, καὶ ἁμαρτιῶν συγχώρησιν, καὶ λύσιν εὑρίσκειν τῶν δυσχερῶν· ἐνταῦθα ὁρῶμεν ὡς δαίμονες ἀπελαύνονται, καὶ νόσοι θεραπεύονται, καὶ πάντα δραπετεύει τὰ πάθη τῶν πίστει προσιόντων, ὅσα τε ψυχῆς καὶ ὅσα σώματος· ἐπείπερ δέδωκεν αὐτοῖς ὁ τῶν ἁπάντων κατεξουσιάζων " τὴν ἐξουσίαν πατεῖν „ ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ „ πᾶσαν νόσον θεραπεύειν καὶ πᾶσαν μαλακίαν· „ διὸ τὴν ἐνέργειαν λαβόντες τοῦ πνεύματος, ἐν θαύμασι καὶ δυνάμεσι διαλάμπουσι, τὴν πηγὴν ἐν ἑαυτοῖς τῆς χάριτος φέροντες βλύζουσαν πᾶσι δαψιλῶς τὰ ἰάματα· τί οὖν πρὸς ταῦτα φατὲ οἱ τῶν ἁγίων ἐχθροί; ἄξιοι διὰ τούτους δὴ τοὺς ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἀγῶνας, καὶ οὓς κρεῖττον ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν γινώσκομεν, τιμᾶσθαί τε καὶ δοξάζεσθαι; ὡς ἂν καὶ αἱ περὶ αὐτοὺς ἐπαγγελίαι, πόρρωθεν προϋποσχεθεῖσαι τὸ ἀψευδὲς ἔχοιεν· " τοὺς δοξάζοντάς με γάρ, φησι, „ δοξάσω „ ὁ ἀληθὴς ἔφησε λόγος· τίνα τρόπον; καὶ δι' ἕτερόν γε, ὡς πλείστων καὶ ἄγαν ὑψηλῶν καὶ λόγων καὶ ἔργων, τὸ ἀξιόχρεων τῶν ἐπαίνων καὶ τῆς δόξης αὐτοῖς παριστώντων· οὐ μὴν ἧττον γε, καὶ τούτων δὴ τῶν ἱεροτυπιῶν ἕνεκεν, ὅπερ ἡμῖν σπουδάζεται τοῖς εὐσεβέσι καὶ φιλομάρτυσιν· αἰδεῖσθε τούτων τοὺς ἄθλους καὶ τιμᾶτε τὴν μνήμην, τὰς ἀοιδίμους ἐκείνας ἀριστείας ὑπερεκπληττόμενοι, οὓς καὶ θῆρες ᾐδέσθησαν, καὶ τὸ πῦρ πολλάκις καταπλαγὲν ὑπεχώρησε, καὶ σίδηρος περιθραύεταί τε καὶ ἀπαμβλύνεται, καὶ τὰ κολαστήρια περιάγνυται μηχανουργήματα, στοιχεῖα δὲ ὥσπερ ἐν αἰσθήσει γινόμενα, τὴν πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην εὐγνωμοσύνην οἷα ὁμόδουλα δεδυσώπηται.

νγ. Ἢ τοῦτο μὲν ὑμῖν οὐ δοκεῖ; βδελύττεσθε δὲ τὰς τῶν ἁγίων πρεσβείας, διασκάπτετε δὲ τὰς τῶν θείων θυσιαστηρίων ἱερὰς τραπέζας, ἵνα τῆς φλογὸς τῶν λειψάνων αὐτῶν, καθάπερ ὁ διδάσκαλος ὑμῶν Μαμωνᾶς ἔδρασέ τε καὶ ἐδίδαξεν, ἐμφορηθῆτε; καὶ καταχραίνετε αὐτῶν τοὺς σεβασμίους οἴκους, καὶ πάσης δυσωδίας καὶ αἰσχρουργίας ἀποπληροῦντες, καταμολύνετε καὶ βεβηλοῦτε τὰ ἅγια, ἅμα τοῖς ἱεροῖς αὐτῶν ἐκτυπώμασι, δι' ὧν αἵ τε ἀριστεῖαι καὶ οἱ ἀοίδιμοι ἆθλοι αὐτῶν, ὥσπερ ταῖς βίβλοις, οὕτω κἀν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ τοῖς πίναξιν ἐμπρέποντες ἀνάγραπτοι παραδέδονται· ὥστε τοὺς ἀναθεωροῦντας, πρὸς ζῆλον τῆς θεομιμήτου αὐτῶν πολιτείας διανίστασθαι· καὶ τῶν βίβλων αὐτῶν τινὰς τῷ πυρὶ παραδιδόντες, κόνιν καὶ τέφραν ἀποδεῖξαι διηγωνίσασθε, ἵνα καὶ διὰ τούτων τὴν μνήμην αὐτῶν τέλεον ἀποσβέσητε· οἱ οὕτω τῶν ἁγίων κατανεανιευόμενοι, ὡς ἐκ τῶν παρόντων τὰ τοῦ ἀληθοῦς τεκμήρασθαι τῷ βουλομένῳ παντὶ καὶ συνιδεῖν ἔξεστι· τί οὐκ ἔμελλον τῶν δεινῶν καὶ ἐκτόπων εἰς αὐτοὺς δράσειν, εἴπερ αὐτοῖς συνήκμασαν καθ' ὃν χρόνον ἐν τῇδε τῇ ζωῇ

ἐβιότευον; ἆρα οὐχὶ τῶν παρόντων πολλῷ χείρω τὲ καὶ χαλεπώτερα, ὅσῳ καὶ μείζων αὐτοῖς ἡ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἔνστασις διεδείκνυτο;

νδ. Ἀλλ' ὑποπλάττονται μὲν οὐκ ἀσεβεῖν εἰς τοὺς ναοὺς, παραλογίζονται δὲ ἑαυτοὺς, λέγοντες. „ Ὅτι ἅγιοί εἰσιν οὗτοι, διὰ τὰς τελουμένας θυσίας, „ καὶ τὰς ἱερὰς εὐχὰς καὶ ἐπικλήσεις, τὰς ἐπὶ τῶν ἑδραιώσεων αὐτῶν ἱερο-„ λογουμένας. „ Εἶτα πῶς οὐκ ἀσύνετοι καὶ ἀπόπληκτοι πάμπαν, οὐ συνιέντες ὡς καθ' ὅλον τὸν ναὸν τοῦ ἁγιασμοῦ διαφοιτᾷ χάρις, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου παρουσία πνεύματος; οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδοται τὸ πνεῦμα· οὐδὲ τὸ μὲν τοῦ ναοῦ μέρος τὴν χάριν προσάγεται, τὸ δὲ ταύτης ἀπολιμπάνεται· ἢ γὰρ ὅλος ἱερός τε καὶ ἅγιος, ἢ ὅλος ἐναγής τε καὶ ἀκάθαρτος· ἀλλὰ σύ γε, ὦ φιλαπερίγραπτε καὶ μισόμαρτυς, περιγράφων τὸν ἁγιασμὸν, τὸ πᾶν ἀποστερεῖς ἀνοήτως, ᾧ τὸ πλέον, εἰ χρὴ παῤῥησιασάμενον εἰπεῖν, πρόσεστιν, ὑφαιρούμενος· ἐπειδὴ ταῦτα καὶ ἄλλως μετέχουσι χάριτος· ὥσπερ γὰρ οἱ ναοὶ τὴν τῶν ἁγίων ἐπωνυμίαν δέχονται, οὕτω καὶ τὰ τούτων ἀπεικονίσματα, τὴν κλῆσιν αὐτῶν διὰ τῆς ἐπιγραφῆς φέρουσι, καὶ ταύτῃ ἁγιάζονται· εἰ δὴ πιστός σοι ὁ Χριστὸς καὶ ἀψευδέστατος μάρτυς, τὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος ἰσχὺν καὶ χάριν διασαφῶν " ἐν τῷ ὀνόματί μου, λέγων, δαιμονία ἐκβαλοῦσι· „ καὶ ἃ τούτοις ἴσμεν ἑπόμενα· " καὶ ὁ δεχόμενος προφήτην, μισθὸν προφήτου λήψεται· καὶ ὁ δεχό-„ μενος δίκαιον εἰς ὄνομα δικαίου, μισθὸν δικαίου λήψεται· „ ὁ τοίνυν τῷ ναῷ προστρέχων τοῦ μάρτυρος, καὶ τῇ εἰκόνι ὡσαύτως πρόσεισι· κτίσμα καὶ ταῦτα κἀκεῖνα, καὶ ἐπ' ἀμφοῖν ἡ χάρις ἡ αὐτή· πλέον δὲ ὁ πιστῶς προσιὼν ἕξει κατὰ τὴν οἰκείαν πίστιν τὸ ἁγιάζεσθαι· εἴπερ οὖν οἱ ναοὶ ἅγιοι, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα ἅγια καὶ σεβάσμια, ἀνάγκη καὶ τὸν τοῦ ἁγίου χαρακτῆρα ἅγιον εἶναι καὶ σεβάσμιον, καὶ οὐδὲν ἐνταῦθα ἐναγὲς καὶ ἀκάθαρτον· εἰ δὲ ταῦτα καλεῖς ἐναγῆ, οὐκοῦν καὶ αἱ ἐκκλησίαι ἐναγεῖς· κοινὸς γὰρ καὶ διὰ πάντων φοιτῶν δέδεικται ὁ ἁγιασμός· δεήσονται λοιπὸν καὶ ἑτέρου ἁγιασμοῦ, ἑδραιώσεών τε καὶ εὐχῶν καὶ ἐγκαινισμῶν ἑτέρων, καὶ ἄλλου ἐπιφοίτησιν ἐκδέξονται πνεύματος· εἰ δὲ διὰ τοῦ ἑνὸς καὶ τὸ ἕτερον καταστρέφεις, φανερὸν σεαυτὸν κατέστησας, ὅτι ἐχθρὸς εἶ τῶν ἁγίων, καὶ ἐχθρῶν ὁ δυσμενέστατος καὶ πικρότατος, ἐπειδὴ βαρύτατοί σοι εἰσὶν οἱ ἅγιοι καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενοι· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀνορύττεις, διὰ τοῦτο καταβάλλεις, διὰ τοῦτο ἀποκοσμεῖς; ὅτι ἅγιοί εἰσιν οἱ ναοί· ἢ οὐχὶ σεαυτοῦ καταμαρτυρεῖς τῶν ἁγίων εἶναι δυσμενῆ καὶ πολέμιον; δεικνύεις γὰρ καὶ μὴ βουλόμενος, ὅτι τοσαύτη ἡ σχέσις καὶ οἰκείωσις τούτων πρὸς ἄλληλα, τοῦ τε ἱεροῦ οἴκου φημὶ καὶ τῶν θείων εἰκονισμάτων, ὅτι καὶ συγκαθαιροῦνται ἀλλήλοις καὶ συνδιώκονται, καθάπερ καὶ τὸ πρὶν παρὰ χριστιανοῖς συγκαταρτιζόμενα ἤδη καὶ ἐδοξάζοντο ἅμα.

νε. Ὁπηνίκα οὖν ὤφθης Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων ὁ ἔχθιστος, ἀκόλουθον ταῦτα καὶ περὶ τῶν συμβόλων τῶν οὐρανίων καὶ ἀσωμάτων φρονεῖν καὶ λέγειν δυνάμεων· ὅτι ἐπειδὴ τὰ τοῦ Χριστοῦ καταλέλυται, καὶ ταῦτα συγκαταλελύσθαι καὶ συγκαταβεβλῆσθαι ἄξιον· ἵνα κατάφωρος γένῃ κἀνταῦθα τὴν

Μαρκίωνος καὶ Μάνεντος νοσῶν ἀπιστίαν καὶ ἀθεΐαν, παλαιάν τε καὶ νέαν γραφὴν καταμωμεῖσθαί τε καὶ ἀποσκώπτειν εἰδώς, ἀθετεῖν τε τούτων πολλὰ καὶ ἀποσκορακίζειν, καὶ τὸν ἐν αὐταῖς λαλήσαντα θεὸν δυσφημεῖν· καὶ εἰ μή τι ἄλλο, τά γε χερουβὶμ ἐκεῖνα, ἃ δὴ χρυσίῳ καθαρῷ διήλασταί τε καὶ πεποίηται, θεοῦ μὲν τοῦ πάντων δεσπόζοντος προστεταχότος, Μωσέως δὲ θεοκλυτήσαντος συμπηγνύμενα, δεδοξασμένα μὲν καὶ σεβάσμια καὶ ἅγια ἁγίων, καὶ τηνικαῦτα καὶ ὄντα καὶ προσαγορευόμενα, οὐδὲν δὲ ἧττον, καὶ παρὰ τῷ ἀποστολικῷ λόγῳ τιμώμενα, καὶ δικαιώματα λατρείας μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ὡς σύμβολα καὶ θεσμοὶ ταύτης κατονομαζόμενα, περὶ ὧν πλατύτερον καὶ ἐν ἑτέροις ἡμῖν διείληπται.

νϛ. Νῦν δὲ τοῦτο μόνον προστεθὲν ἀποχρήσει σοι· ὅτι ἐπειδὴ καὶ ἰουδαίων εἶ ἀγνωμονέστερος καὶ ἀπειθέστερος, τὰ θεῖα προστάγματα καταπατῶν καὶ ὡς παιδιὰν λογιζόμενος, χριστιανόν σε γινώσκειν ἢ καλεῖν οὐ θεμιτόν· οὓς γὰρ μήτε ἀποστολικὴ διδασκαλία πέπεικε, μήτε νομοθετῶν καὶ προφητῶν θεσμοὶ ἐπηγάγοντο, μήτε αὐτοῦ θεοῦ προστάξεις ἐκδειματοῦσι καὶ ἐντάλματα, πῶς ἂν τῆς χριστιανῶν μοίρας τίς ὑπολήψοιτο; εἰ μὲν οὖν ἐξεγένετό τινι χριστιανόν σε πεῖσαι γενέσθαι, οὐδὲν ἂν ἐδέησε τοῦ περὶ εἰκόνων Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων λόγου· ἐπίστευσας γὰρ ἄν, ὅτι καὶ ἐσαρκώθη καὶ ἐσωματώθη ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ ἐνηνθρώπησεν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐ δοκήσει καὶ φαντασίᾳ· ἐκήρυξας δ' ἂν καὶ περιγραπτὸν αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ οὐδὲ μία σοι περὶ τῶν τῆς πίστεως ἡμῶν ἱερῶν συμβόλων ἀμφιβολία· ἀλλὰ λόγῳ μὲν καὶ ἐπ' ἄκρῳ γλώττης, τὸ τοῦ χριστιανοῦ σεαυτῷ περιπλάττων ἐπιχρωννύεις ὄνομα, ἔργῳ δὲ ὅτι παντάπασι τὴν τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίαν ἀπαναίνῃ, τὰ διὰ τῶν χειρῶν σου πραττόμενα μεγαλοφώνως μαρτυρεῖ· ἡμῖν δὲ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, οἷς ὁ φόβος κυρίου ἐμπεφύτευται, καὶ τὰ θεῖα σέβειν καὶ τιμᾷν μεμαθηκόσι, καὶ ἐκ τῶν μωσαϊκῶν συγγραμμάτων, μᾶλλον δὲ τῶν θεοπνεύστων ῥημάτων, ἐμφανὲς καθίσταται, ὅτι καὶ οἱ ἅγιοι ἄγγελοι γράφονται καὶ εἰκονίζονται· καὶ διὰ τῶν εἰκόνων αὐτῶν ὡς ἱερῶν θεὸς ἐμφανίζεται· ἐκεῖθεν γάρ, φησιν, γνωσθήσομαί σοι· διὸ προσκυνηταί εἰσι καὶ ἅγιαι· εἰ δὲ αἱ ὑπέρτατοι οὐσίαι καὶ θεῷ πλησιάζουσαι εἰκονίζονται, δῆλον ὡς καὶ αἱ ὑποβεβηκυῖαι δυνάμεις εἰκονισθήσονται, καὶ παρὰ χριστιανοῖς ὡς ἱερὰ καὶ τιμηθήσεται καὶ προσκυνηθήσεται γραφόμενα.

νζ. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν τῶν ἀνοσίων καὶ ἐκτόπων αὐτοῖς παραλέλειπται, οἳ μὴ κατὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐκμελετῶντες, πεφλυαρήκασί τε καὶ κατεπράξαντο, καὶ γὰρ καθάπαξ ἐπὶ τῇ λύσσῃ τῇ μανιχαϊκῇ ἑαλωκότες, τὰς μανικὰς ἀπαμβλίσκουσι τῆς καρδίας ὠδῖνας· καὶ ὥσπερ μεμηνότες, τὰς τῆς ἀληθείας εἰκόνας καὶ τῶν ἀληθῶν τὴν μνήμην ἡμῖν διασωζούσας, οἱ τοῦ ψεύδους ὑπασπισταὶ, ψευδωνύμους κατονομάζειν οὐ καταπεφρίκασι, τοῖς ἀρχετύποις τὸ ψεῦδος ἀνάπτοντες, οὐκ ἄπο σκοποῦ ᾠήθημεν τὰ νῦν ὑποδραμόντα τοῖς προεκτεθεῖσι προσθεῖναι· εὐσθενῶς γὰρ ὅπως ἐξελεγχθείη αὐτῶν τὰ τῆς

ἀπονοίας καὶ κακουργίας συλλήψεται· οἱ γὰρ τῷ ἁγίῳ διαμαχόμενοι πνεύματι, καὶ πρὸς πᾶσαν ὑψηγορίαν ἀπαγορεύουσι, συγκατασβέσαι διὰ τούτου τήν τε Χριστοῦ μνήμην καὶ τῶν ἁγίων πραγματευόμενοι, κἂν τούτῳ ταῖς θεοπνεύστοις φωναῖς ἀντιπαρατεττόμενοι.

νη. Ὅπως γὰρ παλαιγενὲς τοὔνομα, καὶ τῆς ἀνθρώπου γενέσεως αὐτῆς πρεσβύτερον, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς τὴν ἀνθρώπου ποίησιν ὡς ἡγούμενον παραλαμβανόμενον, μάθοιμεν ἂν σαφῶς ἐντεῦθεν· τί γάρ, φησιν, ὁ τῶν ὅλων θεός; "ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν·" πρώτη ῥῆσις θεοῦ, τὴν καθ' ἡμᾶς ὑποστῆσαι βουλομένου φύσιν· εἶτα μετὰ τὰ εἰρημένα. "καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν·" καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα· "ἐγέννησεν Ἀδὰμ τὸν Σὴθ, κατὰ τὴν εἰκόνα καὶ κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ·" ἵνα δὲ τἄλλα παρέντες, τὰ τῷ μακρῷ μὲν διεστηκότα χρόνῳ, τῷ δὲ ὀρθῷ συνημμένα λόγῳ καὶ ταῖς ἐννοίαις, εἰς μέσον θείημεν, οἷα παρὰ Παύλου λέγεται· ἀκουσώμεθα, φησὶ γὰρ, "ὅτι ὥσπερ ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου·" ἀλλ' ἀποχρῆν οἶμαι ταυτὶ, καὶ οὐ δεήσειν μακροτέρων ἡμῖν λόγων εἰς τὴν τῶν προκειμένων ἀπόδειξιν· τί γὰρ Μωσέως ἢ Παύλου ἀξιολογώτερον; φραζέτωσαν οὖν ἡμῖν οἱ καὶ τοὔνομα ἠρνημένοι, καὶ τοῦ εἶναι κατ' εἰκόνα θεοῦ ὡς πορρωτάτω ἀποπεμπόμενοι, καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀμέθεκτοι χάριτος· εἰ πάντα τὰ τῆς προσηγορίας ταύτης μετεσχηκότα, τίμια καὶ ἔνδοξα, ἐκ τῆς ὧν παρήχθησαν δόξης τοῦτο ἐνεγκάμενα, τί δήποτε ταῖς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων εἰκόσιν, ἐκ πάντων τὸ ἄδοξον καὶ ἀπόπτυστον, ἀποῤῥίπτουσι; καὶ ἵνα ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων καὶ τῆς θεολογίας αὐτῆς τοῦ λόγου κατάρξωμαι, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ καὶ θεὸς ἡμῶν τῷ πατρὶ συνθεολογούμενος, ὡς εἰκὼν αὐτοῦ τιμᾶται μετὰ τῶν ἄλλων προσηγοριῶν, καὶ δοξάζεται· "ὅς γάρ ἐστι, φησὶν, εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου·" καὶ ταύτῃ μᾶλλον οἱ θεολόγοι ἐνσεμνύνονται τῇ φωνῇ καὶ συγχαίρουσιν· ἀλλὰ μήποτε διὰ τὸ τῆς εἰκόνος ὄνομα, καὶ τὸν υἱὸν οἱ θεομάχοι τῆς πατρικῆς δόξης καὶ συμφυΐας ἀλλοτριώσουσιν; ἔπειτα δὲ καὶ ὁ θεῖος ἄγγελος, εἰκών ἐστι τοῦ θεοῦ, ἔσοπτρον ἀκραιφνὲς, ἀκηλίδωτον διειδέστατον· διὸ τίμιος ὁ ἄγγελος καὶ ὁ ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα θεοῦ γεγενημένος, καὶ εἰκὼν θεοῦ λεγόμενος· διὰ τοῦτο τετίμηται καὶ ταύτῃ χρηματίζει τὸ αὐτεξούσιον, καὶ τῶν ἄλλων διαφέρων ζώων, κατὰ πάντων τὸ κρατεῖν ἔχει· ἐπεὶ καθὸ κτίσμα καὶ ἁπλῶς ζῶον, τούτων οὐδὲν διενήνοχε· καίτοι οὐδὲ ὁρᾶται τὸ κατὰ τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα λεγόμενον· εἴτε τὸν νοῦν εἴποι τις τό τε ἡγεμονικὸν καὶ ἀρχικὸν, εἴτέ τι ἄλλο τῶν περὶ αὐτὸν νοουμένων, ἐπειδή περ οὐδὲ τὸ ἀρχέτυπον τούτου τῶν ὁρωμένων ἐστίν.

νθ. Ἔτι καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς ἱερεῖς, ἐπεὶ τῶν ἄνω διακόσμων καὶ τάξεων ἀποτυποῦσι τὴν ἐμφέρειαν· εἰκονίζουσι γὰρ αὐτοὺς κατά τε τὰς ἱερὰς λειτουργίας, καὶ τὰς ἄλλας θείας ὑμνολογίας τὰς παρ' αὐτῶν τελουμένας· διὰ τοῦτο τίμιοι παρὰ τῶν εὐσεβεῖν εἰδότων καὶ σωφρονούντων· καὶ ἡ λοιπὴ τῆς ἐκκλη-

σίας διακόσμησις καὶ εὐταξία, τῶν οὐρανίων εἰσὶν ἀπομιμήματα καὶ τυπώματα· καὶ ἡ κατὰ Μωσέα δὲ σκηνὴ τὸν νομοθέτην, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα, τῶν οὐρανίων καὶ τῆς ἄλλης κτίσεως ἀπηχήματά τινα καὶ ὁμοιώματα ἔφερε, καθάπερ αὐτῷ διατέτακται.

ξ. Ἤδη δὲ καὶ αἱ ἱεραὶ βίβλοι αὗται, εἰκόνες εἰσὶ τῶν λόγων τῶν συγγεγραφότων· δι᾽ αὐτῶν γὰρ καὶ μὴ παρόντες ἀεὶ φθέγγονται, καὶ κατὰ τοσοῦτον αὐτοῖς ᾠκείωνται, ὡς καὶ τῶν γεγραφότων αὐτῶν φέρειν ἐπ᾽ εὐθείας τὰ ὀνόματα· οὕτω γὰρ τὴν ἱερὰν τοῦ ἀποστόλου βίβλον ἀπόστολον ὀνομάζομεν· καὶ τὴν τοῦ προφήτου, προφήτην ὡσαύτως καλοῦμεν· καὶ τὴν τοῦ εὐαγγελιστοῦ ὁμοίως· καὶ τοὺς ἱεροὺς οἴκους, οὐκ ἐν σχέσει πάντοτε λέγομεν ὡς τοῦδε, ἀλλὰ τὸ πλεῖον ἀσχέτως τόνδε φράζομεν ὁμωνύμως τῷ ἐπικεκλημένῳ, διὰ τὴν τῆς προσηγορίας κοινωνίαν τὲ καὶ οἰκειότητα· οὕτω δὴ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς κρατούντων εἰκόνες, τοῖς ὑπηκόοις τίμιαι παρὰ τοσοῦτον, ὅτι καὶ παρὰ Χριστοῦ τιμῆς ἡ Καίσαρος ἠξίωται εἰκών· καὶ οὐδὲν ἂν εὕροι τις ὃ πρός τι προηγούμενον φέρεται, ὃ μὴ δι᾽ αὐτὸ ἐκεῖνο τὴν ἐκείνου τιμὴν προσάγεται, οἷα δὴ τὴν ἐκείνου ἐμφανίζον διάγνωσιν. Εἰ τοίνυν πάντα ταῦτα δι᾽ ἐκεῖνα τίμια, τίνος ἕνεκεν ἐκ πάντων τὰ κρείττονος πάντων μετεσχηκότα δόξης, παρὰ τῶν χριστομάχων ἠτίμωται καὶ καθύβρισται; καὶ ὁ μὲν υἱὸς ὡς εἰκὼν τοῦ πατρὸς δοξάζεται· εἰκόνες γὰρ ἀμφότερα, καὶ εἷς ὁ ἐπ᾽ αὐταῖς λόγος, κἂν τῇ οὐσίᾳ τὸ διάφορον ἔχωσιν· ὃ δὲ μάλιστα αὐτῶν τὸ μανικὸν στηλιτεύει καὶ ἀναίσχυντον, τοῦτο τοῖς λεγομένοις προστεθήσεται· ἴσμεν γὰρ ἅπαντες ὅτι καὶ φαῦλοι ἄνδρες, τὰ τῶν φαύλων καὶ ἀνοσίων τετιμηκότες, καὶ εἰκόνας αὐτοῖς εἰς μνήμην ἀνέθεσαν· οἷα δὴ καὶ τοῦ τρόπου αὐτῶν ζηλωταὶ γενόμενοι, καὶ τῶν πράξεων ἐρασταί, καὶ ὡς οἰκείων καὶ ὁμοτρόπων περιέποντες διετέλεσαν, εἴτε ἀγνοίᾳ τοῦ κρείττονος, εἴτε αἱρέσει τοῦ χείρονος· ἀλλὰ παρ᾽ ἕλλησι φασὶ καὶ ἑλλήνων, καὶ τοῦτο τῆς ἐκείνων ἐμβροντησίας καὶ παρανοίας ἄξιον· ἆρα γὰρ οὐκ ἔδει καὶ χριστιανοὺς τὰ Χριστοῦ σεβάσματος παντὸς ἀξιοῦν, καὶ τὰ τῶν ἁγίων ἀποσεμνύνειν τὲ καὶ ἀσπάζεσθαι; ὥσπερ γὰρ αἱ τῶν ἐναγῶν μνῆμαι βδελυκταί εἰσι καὶ ἀκάθαρτοι, οὕτω καὶ αἱ τῶν ἁγίων ἀσπασταὶ καὶ ἐράσμιοι.

ξα. Τίς γὰρ οὐ συμφήσειε τῶν νοῦν ἐχόντων, ὅτι εἰ τῶν φαύλων ἀρχετύπων φαῦλα τὰ εἰκονίσματα, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ τῶν ἱερῶν καὶ ἁγίων ἀρχετύπων ἱερά τε καὶ ἅγια τὰ ἀπεικάσματα; εἷς γὰρ ἐπ᾽ ἀμφοῖν ὁ λόγος καθὸ εἰκόνες· εἰ καὶ ἄλλως τὰ ἀπ᾽ αὐτῶν νοούμενα καὶ δηλούμενα, πολλὴν ἐμφαίνει καὶ ἀσυγκρίτως τὴν διαφοράν· ἀλλὰ δῆλον ὡς τὰ τοῦ Χριστοῦ τέλεον ἠθετηκότες, καὶ τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν τὸν βίον καὶ τὰς ἀρετάς, τά τε ἀνδραγαθήματα βδελυττόμενοι, καὶ ἐπὶ μόνῃ τῇ μνήμῃ αὐτῶν δυσχεραίνουσί τε καὶ ἄχθονται· ἐπεὶ καὶ πᾶν ἀγαθὸν φευκτὸν ἡγοῦνται, καὶ πᾶν φαῦλον αἱρετόν, καὶ βαρύτατοι αὐτοῖς εἰσιν οἱ ἅγιοι καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενοι· ὢ τῆς ἀναλγησίας, ὢ τῆς ἀναισθησίας· πᾶν ἔθνος τὰ τῇ θρησκείᾳ προσήκοντα προσηκόντως τιμᾷ καὶ περιέπει, νόμους τὲ καὶ ἔθη καὶ τὰς ἄνωθεν αὐτοῖς παραδεδομένας

ἐν τῷ βίῳ μυήσεις, ἀπαρατρώτους διατηρεῖ· μόνοι δὲ πάντων χριστιανοὶ, τῆς δι' ἧς σεσώσμεθα τοῦ λόγου συγκαταβάσεως, τὰ σύμβολά τε καὶ ὑπομνήματα ἀνοηταίνοντες διαπτύουσιν· οὓς ἔδει πλέον ταῦτα γεραίρειν, ἢ τὰ ἑαυτῶν ἑτέρους· ἐπεὶ καὶ τὴν γνῶσιν τῶν συμφερόντων, τῶν ἄλλων ἁπάντων πλέον εἰλήφαμεν, ὥσπερ ἡμῖν καὶ ὅτι ἐστὶ Θεὸς, καὶ πάντων αἰτία συνεκτική τε καὶ φρουρητικὴ πεπίστευται· ταῦτα ποίας παρανομίας καὶ ἀθεΐας ὑπερβολὴν οὐχ ὑπεραίρει;

ξβ. Ἄξιον δὲ οἶμαι ἐνστάντος καιροῦ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, τίνες τὲ οὗτοί εἰσι, καὶ τῆς ποίας ἀγωγῆς καὶ βιώσεως, καὶ ὡς ἐν καταλόγῳ τινὶ τὰ τούτων ἀνακηρύξαι φρονήματά τε καὶ ἐπιτηδεύματα· ὧν ἐκ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἄλλης ἀναστροφῆς, καὶ τὰ τοῦ δόγματος ἐμφανῆ καταστήσεται· ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γνωσθήσεται· ὡς ὁρῶμεν γὰρ οἱ πλείους αὐτῶν γνώσεως ἢ παιδεύσεως τῆς ὁπωσοῦν ἥκιστα μεταποιούμενοι, καὶ τῶν στοιχείων αὐτῶν τὰς ὀνομασίας ἠγνοηκότες, ἤδη καὶ τοὺς ἀντεχομένους μυκτηρίζουσι καὶ κακίζουσι· " παιδείαν γὰρ καὶ σοφίαν ἀσεβεῖς ἐξουθενήσουσι, ,, γέγραπται· ἀμαθεῖς δὲ ὄντες καὶ ἀπαίδευτοι, ἀκολασίᾳ καὶ ἀσωτίᾳ παρὰ πάντα τὸν βίον συζῶσι· καὶ οὐκ ἔστιν ὃ μὴ τῶν φαύλων αὐτοῖς αἱρετόν ἐστι, φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι· ἀλλὰ μικρὰ ταῦτα καίτοι μέγιστα εἰς κατηγορίαν, παρὰ τῷ γεγραφότι τουτωνὶ τὸν κατάλογον· προσθείην δ' ἂν ὅτι καὶ λοίδοροι καὶ ἀνελεήμονες, πολύορκοι, ἐπίορκοι, ἱερόσυλοι, φιλόκοσμοι, φιλόδοξοι, πρόσυλοι, ἐμπαθεῖς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν διάνοιαν, πάροινοι, παραπλῆγες, παράφρονες, ἀνόητοι, σωματικοὶ τὸ πᾶν καὶ κάτω νεύοντες· κόσμῳ τὲ καὶ τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ ἡττώμενοι, καὶ τῇ γαστρὶ μόνῃ δουλούμενοι, καὶ ὅσα περὶ τὴν γαστέρα σπουδάζοντες, οἷα κτηνώδεις καὶ τὸν τῶν ἀλόγων ζώων βίον ζηλώσαντες· αἰσχροὶ περὶ τὴν ἔντευξιν, καὶ τὴν ὁμιλίαν καὶ συνουσίαν αἰσχρότεροι· καὶ τὸν λόγον μάχιμοι, ὀργίλοι, φιλόνεικοι, μάχαις χαίροντες, καὶ δίκαις ἀλλοτρίαις ἐπεμβαίνοντες· τὰ δικαστήρια περιπολοῦντες, φιλέριδες, φιλόδικοι· γραμματείοις φαύλοις, ἐν οἷς τῶν πλησίον αἱ διαβολαὶ παρὰ τῶν φαύλων συντίθενται, χαίροντες· θερίζοντες οὗ μὴ ἔσπειραν, καὶ συνάγοντες οὗ μὴ ἐσκόρπισαν, πᾶσαν εὐαγγελικὴν ἐντολὴν ἀθετοῦντες, πάσης κανονικῆς καὶ ἐννόμου θεσμοθεσίας ὑπερορῶντες, πᾶσαν πνευματικὴν πολιτείαν διακρουόμενοι καὶ κατονειδίζοντες· πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν διασύροντες, πᾶσαν ἀποστολικὴν καὶ πατρικὴν φωνὴν καὶ νουθεσίαν διαπτύοντες· τάς τε ἱερὰς ἡμῶν βίβλους, ὡς μέγα τι βλάβος ἀποπεμπόμενοι, καὶ τοὺς ἐντυγχάνοντας καὶ ἀσκουμένους ἐν αὐταῖς, ὡς ἄγος τί ἐκτρεπόμενοι· πᾶσαν εὐλάβειαν καὶ εὐσέβειαν καταχλευάζοντες, τὸ σχῆμα τὸ ἀποστολικὸν βδελυσσόμενοι, καὶ τὴν ἱερωσύνην καταχλευάζοντες· πᾶν σπουδαῖον καὶ ἀγαθὸν διωθούμενοι, καὶ πᾶν φευκτὸν καὶ μοχθηρὸν ἀσπαζόμενοι· οὐκ ἀναγνώσει προσ-

ἔχουσιν, οὐ θείων γραφῶν ἀκροαταὶ γίνονται· πῶς γάρ; οἵ γε πάντα ταῦτα καταμυσαττόμενοι, καὶ πάντων τῶν λυσιτελούντων ἀμύητοι, πάσης πανουργίας ἐφευρεταὶ, οὐκ εἰς ναοὺς θεοῦ σχολάζουσιν, οὐ πίστιν τιμῶσιν, οὐκ ἀγάπην περιπτύσσονται, οὐκ ἐλπίδα κέκτηνται, οὐ προσευχῇ καὶ νηστείᾳ προσκαρτεροῦσιν, οὐ παρθενίαν σεμνύνουσιν, οὐ σωφροσύνην ἀγαπῶσι· πάντα τὸν βίον αἰσχρῶς καταστρέφουσι, πάσης κακίας ἐργάται καὶ πάσης ἀρετῆς ὑπερόπται· ἅπαν γὰρ καλὸν καὶ θεῖον καὶ ἀρετῆς εὖ ἧκον, σκηνὴ καὶ παιδιὰ παρ' αὐτοῖς λελόγισται, στυγητοὶ καὶ ἔχθιστοι παρὰ θεῷ τε καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις τοῖς εὐσεβεστέροις καὶ ὀρθῶς βιοῦν ᾑρημένοις τυγχάνοντες· τούτων καὶ ὁ βίος αἰσχρὸς, καὶ ὁ λόγος σαθρὸς καὶ κατάπτυστος, καὶ πάσης ἀνοίας ἐπίμεστος.

Τί τἄλλα λέγειν; πάντα οἷς ὁ μισόκαλος ἐχθρὸς χαίρει, διαπραττόμενοι βιοτεύουσιν, οὐδεὶς αὐτοῖς περὶ θανάτου λόγος οὐδέποτε, οὐδεὶς περὶ ἀναστάσεως ἢ κρίσεως, κριτοῦ τε προσδοκωμένου μετὰ δόξης τῆς πατρικῆς· τῆς ἀῤῥήτου τὲ καὶ φρικώδους καὶ πάντα λόγον ὑπεραιρούσης, καὶ παντὸς δέους γεμούσης καὶ καταπλήξεως, ἔνθα καὶ ἄγγελοι μετὰ φόβου πολλοῦ παρίστανται καὶ ἐκπλήξεως· σάλπιγγος ἠχούσης μέγα, καὶ τῶν πεπραγμένων ἡ ἀντίδοσις πρυτανεύεται, καὶ ἕκαστος ἡμῶν τῷ πλάστῃ παρίσταται, καθὰ ἔπραξε διὰ τοῦ σώματος εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον ἀποληψόμενος· οὐχ' ἁμαρτημάτων εἰς συναίσθησιν ἔρχονται, οὐ παρὰ θεοῦ συγγνώμην αἰτοῦσιν, οὐ παραίνεσιν σωτηρίας ψυχικῆς ἕνεκεν δέχονται· τί γὰρ ἔχει κακὸν ἡ ψυχή μου, τῷ τὰ συμφέροντα παραινοῦντι, ἀποκρίνονται; διὰ τοῦτο οὐδὲ βασιλείας οὐρανῶν ἐλπὶς, οὐδὲ λόγου πνευματικοῦ ἀνέχονται πώποτε· ὄντως ἐν τούτοις ἐστὶ κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον· ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐτύφλωσε τὰ νοήματα εἰς τὸ μὴ ἐναυγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου· αὐτῶν δὲ τούτων οἱ ἀγροικότεροι καὶ χαμαίζηλοι, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἄποροι, καὶ οὐδ' ἂν ἡμέρας μιᾶς τροφῆς ἰδίας ἐπισιτίζεσθαι εὐπορίσειαν, ἐκ τῶν τριόδων καὶ τῶν βαράθρων συναγηγερμένοι, οὐδὲ τὰ ἐν ποσὶ τί ποτέ ἐστι συνιέναι ἰσχύοντες, καὶ τῷ πάροινοι εἶναι καὶ φιλοπόται, περιεργάζονται καὶ περισκοποῦσι συχνῶς ἔνθά τε πότοι καὶ συσσίτια γίνονται, καὶ ὡς ὑπόπτεροι περιθέουσιν· ὡς ἂν ἐκ τῶν παρατυγχανόντων ἐρανισάμενοι, τὰ τῆς ἐνδείας καὶ ἀπορίας παραμυθήσαιντο· ἐξ ὧν συμβαίνει τὸν ἀγυρτώδη καὶ ἀπευκτὸν ἐκεῖνον συνίστασθαι ὅμιλον· στάσεσί τε γὰρ καὶ καινοτομίαις ἀεὶ χαίρουσιν· ὧν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀπὸ στρατείας τυγχάνουσιν, ἐπ' αἰτίαις φαυλοτάταις καὶ ἀπηγορευμέναις πεφωραμένοι· ἢ ὡς ἔξωροι καὶ ὑπέρακμοι ὁπλιτεύειν οὐ σθένοντες, τῶν καταλόγων ἐξώσθησαν τῶν στρατιωτικῶν, τῶν ὅπλων ἀποπεπαυμένοι.

ξγ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ λόγῳ καὶ πράξει κατεφθαρμένοι ὑπάρχουσι, τοῖς παροῦσι μόνον κεχήνασι τῇ σαρκὶ προσθέμενοι, καὶ τῇ γαστρὶ ἐξανδραποδιζόμενοι, καὶ θεὸς αὐτοῖς ἡ κοιλία, καὶ ταῦτα δὴ τὰ περικόσμια καὶ ὅσα πρὸς λαιμὸν καὶ γαστέρα χωρεῖ, εὐδαιμονίαν εἶναι τὴν ἀνωτάτω μετροῦσιν· ἐπ' οὐδενὶ δὲ κρείττονι τὰς ἐλπίδας ἀπερείδουσι, πρὸς οὐδὲν τῶν ὑψηλοτέρων ἢ λυσιτε-

λεστέρων βλέποντες· πένονται δὲ θείοις κρίμασι, καὶ ἀπορίᾳ πολλῇ πιέζονται, μάλιστα τῶν βασιλικῶν σιτηρεσίων αὐτοῖς ἐπιλελοιπότων, ἀφ' ὧν τὰ πρὸς τὸ ζῆν μετὰ τῶν ὅπλων αὐτοῖς περιγίνετο· μέτροις γοῦν καὶ σταθμοῖς τῶν ἀναγκαίων καὶ ἐδωδίμων τὰ ὤνια ἀπαριθμούμενοι, τὴν αὐτῶν πίστιν ἐπὶ τῇ τῆς γαστρὸς θεραπείᾳ ἐπικρίνουσιν οἱ ἄφρονες· ἁδρότητι βρωμάτων ἢ ὀρθότητι δογμάτων ταύτην ταλαντεύοντες· στέργοντες μὲν ὁπόταν τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν καθ' ἡδονὴν εἶεν διακορεῖς, σχετλιάζοντες δὲ καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς εὐσέβειαν καταιτιώμενοι, ἡνίκα ἄν τι τούτων ἀπολιμπάνοιτο· ὁμογνώμονες γὰρ καὶ ὁμότροποι, αὐτοί τε καὶ οἱ τῇ ἴσῃ ἀπιστίᾳ κεκραγμένοι, τοῖς ποτὲ τῆς αἰγυπτιακῆς ἀποπτάσι δουλείας γνωρίζονται, ἐφάμιλλόν τε αὐτοῖς καὶ ἰσοφυᾶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ φρόνημα κεκτημένοι· καὶ σαφῶς τῆς ἐκείνων θρησκείας τὰ τεκμήρια φέροντες, ἐφ' ὁμοίοις εἴ που συμβαίη τοῖς ἀτυχήμασι, χαλεπαίνουσί τε καὶ ἐπαλγύνονται· καὶ ὥσπερ ἐκεῖνοι τῶν νομοθετῶν καὶ ἀρχόντων κατεξανίσταντο, τὴν ἐπὶ τῶν κρεῶν καὶ λεβήτων καθέδραν, καὶ τῶν ἄρτων τὴν ἀφθονίαν ἀνακαλούμενοι· οὕτω καὶ οὗτοι ἀπαναισχυντοῦντες, καὶ τῶν κηρύκων τῆς ἀληθείας καὶ τὸν λόγον τοῦ κυρίου διακονουμένων καταβοῶντες, ἀνοσιώτατα παραφθέγγονται, μονονουχὶ τὰ αὐτὰ λέγοντες ἅπερ ἐκεῖνοι, τῶν θείων προφητῶν τινὶ ἀντικαθιστάμενοι. " Ὁ λόγος ὃν ἐλαλήσατε πρὸς ἡμᾶς τῷ „ ὀνόματι κυρίου, οὐκ ἀκουσόμεθα ὑμῶν· ὅτι ποιοῦντες ποιήσομεν πάντα τὸν „ λόγον, ὃς ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν, θυμιᾶν τῇ βασιλίσσῃ τοῦ „ οὐρανοῦ, καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδὰς, καθὰ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, καὶ οἱ πατέ- „ ρες ἡμῶν, καὶ οἱ βασιλεῖς ἡμῶν, καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν ἐν πόλεσιν Ἰούδα „ καὶ ἔξωθεν Ἱερουσαλήμ· καὶ ἐπλήσθημεν ἄρτων, καὶ ἐγενόμεθα χρηστοὶ, „ καὶ κακὰ οὐκ εἴδομεν· καὶ ὡς διελίπομεν θυμιῶντες τῇ βασιλίσσῃ τοῦ οὐ- „ ρανοῦ, ἠλαττώθημεν πάντες, καὶ ἐν ῥομφαίᾳ καὶ ἐν λιμῷ ἐξελίπομεν· ἔτι „ πρὸς τούτοις οὐ μὴ καθίσωμεν ἐν τῇ γῇ ταύτῃ πρὸς τὸ μὴ ἀκοῦσαι φωνῆς „ κυρίου, ὅτι εἰς γῆν Αἰγύπτου εἰσελευσόμεθα, καὶ οὐ μὴ ἴδωμεν πόλεμον, „ καὶ φωνῆς σάλπιγγος οὐ μὴ ἀκούσωμεν, καὶ ἐν ἄρτοις οὐ μὴ πεινάσωμεν „ καὶ ἐκεῖ οἰκήσομεν. „

ξδ. Τοιαῦτα δὴ καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἀπερευγόμενοι, καταφλυαροῦσιν ἡμῶν τῆς ὀρθῆς καὶ ἀδιαβλήτου δόξης· φιλοτιμοῦνται δὲ ἐπὶ τῇ τοῦ Μαμωνᾶ θεοστυγεῖ πίστει· εὐημερίαν, τὴν ἐκείνου ἀνοσιουργίαν ἐπαυχοῦντες· ὥσπερ ἐν ταύτῃ ἐνευθηνούμενοι, καὶ ἀριθμῷ πλείονι τόν τε σῖτον καὶ τἄλλα ὁπόσα τῶν ἐπιτηδείων ἐξωνούμενοι· οὐκ ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ πάντων ἀγαθῶν παρεκτικῷ, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ζωῆς προνοητῇ καὶ κηδεμόνι τὴν χάριν ἀνατιθέντες· τί χρὴ τὰ πολλὰ λέγειν; ἐπιλείψει γὰρ ἡμᾶς καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ λόγος ταῦτα διεξιόντας· πόσαι γὰρ ἂν γλῶσσαι τὴν τούτων ἐξήρκεσαν ἐξειπεῖν δυστροπίαν τε καὶ κακοήθειαν; ἐξὸν ἓν ἀντὶ πάντων εἰπεῖν καὶ τὸ πᾶν παραστῆσαι " ὅτι κακῶν διδασκάλων κακὰ τὰ μαθήματα, „ μᾶλλον δὲ πονηρῶν σπερμάτων πονηρὰ τὰ γεώργια· „ ἃ γὰρ αὐτοὺς ὁ τοῦ

εὐαγγελίου ἀντίθετος, καὶ τῆς εὐσεβείας ἐχθρὸς καὶ ἀποστάτης, ὁ σπορεὺς τῶν ζιζανίων ἐμύησεν, ἐν τοῖς ἀποῤῥήτοις ἐκείνου καὶ ἀνοσίοις τελισκομένους τελεστηρίοις. ταῦτα καὶ φρονοῦσιν· ἐπὶ τούτοις οἱ δύστηνοι στέργουσιν ἐναυξηθέντες καὶ τελεσφορηθέντες· πικραὶ καὶ λοιμώδεις ἄκανθαι τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ παραπεφύκασι, τὸν καθαρὸν καὶ ἄδολον τῆς εὐσεβείας καταλυμαινόμενοι σπόρον· ἐφ᾽ ᾧ γὰρ αὐτοὺς συοφορβοὺς, μηλοβότας τὲ καὶ βοονόμους, τῆς συοβοσίας καὶ τῶν βοοστασίων καὶ αἰπολίων, καὶ τῆς ἄλλης συνήγειρεν ἀλογίας καὶ ἀκοσμίας· ὥστε αὐτοὺς κτηνώδεις γε ὄντας καὶ ἀγροικίας ἱκανῶς ἔχοντας, καὶ θείας ἥκιστα μετεσχηκότας γνώσεως, ὑπηρετήσειν αὐτοῦ τοῖς ἀθέοις καὶ πονηροῖς ἐπιτηδεύμασι καὶ θελήμασιν, ἐν τούτῳ αὐτῷ τὸ χρήσιμον ἀπηνέγκατο· ὅπλοις γὰρ αὐτοῖς καὶ ὀργάνοις ἐχρήσατο, οὐ βαρβάρους τροπώσασθαι, οὐκ ἔθνη χειρώσασθαι, οὐ χώραν τὴν πολεμίαν ὑπόφορον ποιήσασθαι, οὐκ ἄλλο οὐδὲν κατὰ τῶν ἀντιπάλων κατωρθωκέναι· ἀλλὰ πᾶν τὸ εὐσεβὲς, καθ᾽ ὧν αὐτοὺς ἐξώπλισε παραστήσασθαι· καὶ καθάπερ μηχανὰς ἑλεπόλεις ἐπαγόμενος τὴν Χριστοῦ ἐκκλησίαν δι᾽ αὐτῶν ἐκπορθῆσαι, τά τε σύμβολα καὶ ὑπομνήματα τῆς σωτηρίου αὐτοῦ οἰκονομίας, ἀθέως καὶ ἄγαν μανικῶς καταστρέψασθαι· τούτων ἕνεκεν, ἱεροσυλία ἐκείνῳ τετόλμηται καὶ τῶν θείων ναῶν βεβήλωσις· οἰκητήρια γὰρ αὐτῶν τὰ μοναστήρια πεποίηκεν· ἱπποστάσια δὲ καὶ κοπρῶνας τὰς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ κατεστήσατο· ὧν τὰ περιττώματα, καὶ ἐφ᾽ ἡμῶν αὐτῶν διήρκεσεν ἐπιχρονίσαντα· ἔστι δὲ ἃ καὶ χρυσίου ἀπέδοτο σεμνεῖα, καὶ βοῶσι μέγα τὰ ἐπώνυμα Φλώρου καὶ Καλλιστράτου μοναστήρια.

ξε. Ὅτι δὲ μάτην ἐπὶ τοῖς χρόνοις ἐκείνου ἐγκαλλωπίζονται, καὶ τοῦτο τῆς ἐκείνων ἀβελτερίας καὶ ἀλογίας ἄξιον· πλεῖστα γὰρ καὶ ἱστορούντων καὶ λεγόντων ἔστιν ἀκούειν· εἰσὶ γὰρ καὶ νῦν ἔτι τῷ βίῳ περιλειπόμενοι, καὶ οἷα κήρυκες τούτων διατηρούμενοι· δι᾽ ὧν μαθεῖν τοῖς βουλομένοις πάρεστιν, ὅσα καὶ οἷα τὰ ἐκ τῆς θείας ὀργῆς ἐπέλαβε τηνικαῦτα δεινά· ἐξ οὗ τὰ τῆς καθ᾽ ἡμᾶς πίστεως καθυβρίζεσθαι ἤρκται, καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἐκπορθεῖσθαι ἡ εὐστάθεια, οἷαι θεήλατοι πληγαὶ, καὶ παιδεῖαι, καὶ πάθη βαρύτατα καὶ μήνιδες; ὧν τῷ πλήθει καὶ τῷ μεγέθει τῶν συμφορῶν ὑπερεκπληττόμενοι, τῶν τότε παρόντων τινὲς, εὐκαίρως καὶ εἰς δέον χρώμενοι, ἱστορίᾳ παραδοῦναι ἄξιον ᾠήθησαν, καὶ τὰ εἴδη τῶν κακῶν εἰς πεῖραν ἀγόμενα τοιαῦτα· ὁ μὲν λοιμικὸς θάνατος ὃς τοῖς ἀνθρώποις ἐπεπορεύετο, οὐδ᾽ ἄν τις ἐξαριθμήσαιτο, εἰς ὅσον πλῆθος αὐτῶν ἐπενείματο, ἐξ οὗ δὴ καὶ διαδρὰς ὁ τῆς ὀργῆς αἴτιος, τῆς βασιλευούσης πόῤῥωθεν ὡς τὰ πολλὰ δέει τῶν συμβαινόντων ηὐλίζετο· περί τε γὰρ τὴν Νικομηδέων καὶ τὰ ἐν ἐκείνῃ προάστεια, τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο, καὶ τούτων ἐπέκεινα πολλῷ· τὴν δὲ πληθὺν τὴν ἀπείρονα τῶν ἐξοδευομένων γράμμασι χρώμενοι, οἱ τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἐπιτετραμμένοι πράγματα, αὐτὸν ἀνεδίδασκον, χιλιάδων ὡς πλείστων τὸ ἐφ᾽ ἡμέρᾳ ἀριθμουμένων, ὡς καὶ τοὺς τάφους στενοχωρεῖσθαι τοῖς σώμασι· καὶ τὰ τῶν ὑδάτων ἐκδοχεῖα ὑπερπλήρη γίνεσθαι, καὶ εἴ τι ἄλλο χωρίον πρὸς νεκροῦ σώματος ὑποδοχὴν παρετύγχανεν·

ὧν ἐνίους μὴ δὲ τάφῳ παραδίδοσθαι, ἀλλ' ὡς ἂν τύχοι ἀποῤῥιπτεῖσθαι, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοὺς ὁσίαν ἐπιλείπειν· οὐ γὰρ ἦν νεκρὸν ἕνα ἰδεῖν ἐπὶ σκίμποδος ἀγόμενον, τρεῖς δὲ ἢ πέντε τυχὸν, καὶ ὅσους ἂν οἱ ἀχθοφοροῦντες ἐκκομίζειν ἠδύναντο· ὃ δὲ παραδοξότατον καὶ πάσης γέμον ἐκπλήξεως, ἔσθ' ὅτε οἱ ἐπὶ τῇ ταφῇ τῶν προτεθνηκότων σπουδάζοντες κατὰ τοὺς τάφους, ἐκείνους προέφθανον· οὕτως ἀθρόον ἀναρπαζόμενοι, καὶ ὥσπερ ἀλλήλοις τῷ θανάτῳ προσεπεμβαίνοντες· καὶ τὰ ἐν τούτοις δείματα, ὡς ἐξαίσιά τε καὶ τερατώδη φαντάσματα, καὶ ἀνθρωπείαις ἀκοαῖς καὶ διανοίαις ξένα καὶ ἀδιάγνωστα, ἃ καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἑωρᾶτο τὲ καὶ ἠκούετο εἰς προὖπτον τοῖς πολλοῖς· φαντασιῶν τε καὶ ἀκουσμάτων ὑπὲρ κεφαλῆς ἐπιφαινομένων καὶ ἀπειλούντων τὸν ὄλεθρον, καὶ προσηγορίαι δή τινες, καὶ ἀριθμὸς τῶν ὅσον οὔπω τεθνηξομένων ἐξηκούετο· καὶ τὰ μὲν ὑπὲρ γῆν τοιαῦτα καὶ τούτων ἔτι χείρονα, τὰ δὲ πρὶν ὑπὸ γῆν ἢ περὶ γῆν· οὐ γὰρ ἔτι τῶν ἀσεβημάτων τὸ μέγεθος ἔφερεν ὁποῖα τῶν μὲν σεισμῶν καὶ βρασμῶν καὶ ἀνατιναγμῶν τὸ χρῆμα, ὡς ἐξαίσιον καὶ νοῦν καὶ λόγον ὑπεραῖρον ἀνθρώπειον· ὑπεφαίνετο γὰρ αὐτῆς κατακλονεῖσθαι τὰ θεμέλια, καὶ ἐκ πυθμένος ἀνατετράφθαι ἀναβρασσόμενα καὶ διϊστάμενα, καὶ ὥσπερ ἀρνούμενα τὴν ἑαυτῶν ἕδραν τὲ καὶ συνέχειαν· ᾧ οὐδὲ λόγων οἶμαι δεήσειν· αὐτῶν γὰρ τῶν πολυτελῶν οἰκημάτων, καὶ τῶν κτήσεων τῶν κεκαλλωπισμένων σαλπίζει μέγα τὰ πτώματα, ἃ τῶν ὑποδύντων καὶ πεπιεσμένων ἐγένετο πολυάνδρια· τάφους γὰρ αὐτῶν ἡ θεόκριτος δίκη ἐπικατασεισθέντα τὰ δομήματα ἐσχεδίασε· καὶ τοῦτο πολὺ μάλιστα τὸ πάθος κατέσκηψε κατὰ τὰς λοφιὰς καὶ τὰ ὑπερκείμενα χωρία, ἃ δὴ κατὰ τὸ βασίλειον ἄστυ μέχρι σήμερον ἐρείπια βέβληνται.

ξς. Οὐ μὴν οὐδὲ τὰ ἐξ ἀέρος δείματα ἐπηρεμεῖν ἢ ἐφησυχάζειν ὑβριζομένου τοῦ κτίστου ἠνείχετο· ἐδόκει γὰρ τοῖς τὸ τηνικάδε ἀνθρώποις, τοὺς κατ' οὐρανὸν ἀστέρας ἐπὶ γῆς ἐῤῥίφθαι ἅπαντας ῥαγδαίως, οὕτω καὶ συνεχέστατα τοῦ ἀερίου πάθους, ἀνὰ τῆς οἰκουμένης οἶμαι τὰ πέρατα ἀθρόον ἐκκεχυμένου· ὁμοῦ γὰρ καὶ κατὰ ταὐτὸν οἵ τε τὴν ἑῴαν οἵ τε τὴν ἑσπερίαν διειληφότες ἅπαντες λῆξιν, καὶ ταῦτα χειμῶνος ὥρᾳ καὶ νυκτὸς ἐπιγενομένης ἑωράκεσαν· καὶ μή τις ἡμῖν ἐνταῦθα κατὰ τοὺς δεινοὺς τὰ μετέωρα, καπνώδεις τινὰς ἀναθυμιάσεις καὶ παχείας ἀντιπαρατιθεὶς προβαλέσθω, ὑφ' ὧν ὁ περίγειος ὑποπιμπλάμενος ἀὴρ, εἶτα κατὰ τὴν οἰκείαν φορὰν ὕψοσε διαιρόμενος, καὶ εἰς τὸν αἰθέριον ὑπερεκχεόμενος χῶρον, ὑπό τε τῆς ἐκκαύσεως μεταβάλλων, τοὺς λεγομένους ἀστέρας διάττοντας, τάς τε φλόγας, καὶ τοὺς δαλοὺς καλουμένους συνίστησι, κομήτας τὲ αὖ, καὶ πωγωνίας, καὶ ὅσα τοιαῦτα ὑποφαίνειν πέφυκε σχήματα· ἀλλ' εὖ ἴστω ὡς καινοτομία τότε περὶ τὰ στοιχεῖα γεγένηται· τά τε γὰρ μέτρα καὶ τὴν ἑαυτῶν τάξιν ἐκβέβηκε, τὸ περὶ αὐτὰ πάθος ἐνδεικνύμενα, καί πως ἑαυτὴν ἡ κτίσις μιμεῖται, ὡς ἂν μὴ δὲ ἐνταῦθα τοῦ παθεῖν ἀπολείποιτο, ἢ καὶ κατὰ τὸ πάθος Χριστοῦ τὸ διὰ σταυροῦ τὸ σωτήριον, τῷ κτίστῃ καὶ δεσπότῃ συνέπασχε πάσχοντι, ἡνίκα φωστῆρες παραδόξως ἀλλήλοις συν-

ἔτρεχον, καὶ σκότος ξένον καὶ ἄωρον, τὸ συνεχὲς τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας διέκοπτε, καὶ πέτραι διερρήγνυντο, καὶ τάφοι ἠνοίγοντο, καὶ νεκροὶ ἐξανίσταντο, καὶ τἄλλα ὅσα συνέβαινε καινοτομουμένης τῆς κτίσεως.

Τοιαῦτα ἔγνωμεν καὶ πάλαι κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἀπειλούμενα καὶ τελούμενα, ὁπηνίκα τὰ στοιχεῖα ὑπερόρια γίνοιτο, τοῖς θείοις ὑπηρετούμενα νεύμασιν· ἀπιστήσει δ' οὐδείς, ἢ ὅς τις τὴν ἄγνοιαν τῶν τοῦ θεοῦ κριμάτων ἠῤῥώστηκεν· ἡμῖν γὰρ πειστέον τοῖς γεγραμμένοις παρὰ τοῦ πνεύματος· " ὅτι ἀσεβεῖς „ πλησθήσονται κακῶν, καὶ ἁμαρτάνοντας διώξεται κακὰ, καὶ ἐν κακίᾳ αὐτοῦ „ ἀπολεῖται ὁ ἀσεβὴς, καὶ φυλάσσεται ὁ ἀσεβὴς εἰς ἡμέραν κακὴν, καὶ εἰς „ κόλπον ἐπέρχεται πάντα τοῖς ἀδίκοις· „ καὶ πρόκειταί γε ἡ Σοδομιτῶν, τῆς θείας ὀργῆς δεῖγμα καὶ παίδευμα, ἐφ' ἣν τὸ καταβάσιον πῦρ κατομβρῆσαν, τὰ ἐκείνης ἅπαντα ἐν κύκλῳ καταβοσκόμενον ἀπετέφρωσεν, οἷς ὁμοῦ καὶ τῶν ὁμόρων τινὰς ἐκ βάθρων αὐτῶν συγκατεδήδοκε πόλεις, ὧν εἰσέτι καὶ νῦν ὥς φασι τεκμήρια διασώζεται· καὶ τούτων γε πρότερον ἡ γεγενημένη τῷ κόσμῳ ἐξ ὑδάτων ἐπίκλυσις, καθ' ἣν ὁ ὑετίζων ἐξαίσια, ἄπλετον ἠφίει κατὰ τῶν ἡμαρτηκότων. τῶν ξένων ἐκείνων καὶ παραδόξων ὄμβρων τὴν ἔκχυσιν· ὅτε κάτωθεν μὲν αἱ πηγαὶ τῆς ἀβύσσου περιεῤῥήγνυντο, ὕπερθεν δὲ τῶν οὐρανῶν οἱ καταῤῥάκται διώγνυντο, ἄρδην ἁπάντων ἀπολλυμένων, καὶ παντὸς οἰχομένου τοῦ ὑπὲρ γῆν ἐπαναστήματος· δίκαιος δὲ μόνος ἀνὴρ παισὶν ἅμα καὶ γυναιξὶν. ἐν ξύλῳ ὑπὲρ ὑδάτων φερόμενος διεσώζετο, οἷά τις Ἀδὰμ χρηματίζων δεύτερος, θεοῦ κατοικτείροντος, ὡς ἂν μὴ πάμπαν ἀπολίποι τὸ γένος ἐκ γῆς τὸ ἀνθρώπειον· ἐπεὶ οὖν οὐ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν κἀκεῖνα ἐπράττετο, οὐ γὰρ δήπου τοὺς οἰκείους ὅρους τετήρηκε τὰ μετάρσια, οὐδὲν ἐκώλυε καὶ αὖθις κατὰ γῆς βρέξαι κύριον πῦρ καὶ θεῖον παρὰ κυρίου, καὶ ἀθρόον ἂν ἀπηθάλωσεν ἅπαντα· καὶ γὰρ ἠπειλεῖτο σαφῶς τῆς ὀργῆς τὸ πρηστήριον, εἰ μὴ τοῦ θεοῦ νενίκηκεν ἐμφανῶς τὸ φιλάνθρωπον. ὃς τὴν τιμωρίαν τὴν κατὰ τῶν ἀνομούντων ἐναργῶς ἀνεβάλλετο, ἀπεκδεχόμενος αὐτῶν τὴν μετάνοιαν· ἀλλά μοι δοκεῖ πολλῷ μείζω ἐνταῦθα τὰ ἁμαρτήματα, ἐπείπερ ἐκεῖνοι μὲν εἰς τὴν κτίσιν μεμηνότες πεπαρῳνήκασιν. οὗτοι δὲ κατὰ τοῦ δεσπότου τῆς κτίσεως λελυττηκότες ἐξύβρισαν, πρότερον μὲν τὸ θεῖον σῶμα αἰκιζόμενοι καὶ σταυρῷ πικρῶς καταδικάζοντες. ἔπειτα δὲ εἰς τοὺς τοῦ σώματος ἱεροὺς ἐμπαροινοῦντες τύπους· διὸ οὐκ ἔστεγε τὰ στοιχεῖα ἐφ' ἑαυτῶν καρτερεῖν ὑβριζομένου τοῦ κτίσαντος. πάθος δὲ περὶ αὐτὰ καινοτομούμενα ὑφίστατο τὸ παράδοξον· ἐῶμεν λέγειν οἵους πολέμους ἐμφυλίους ὁ τρόπος οὗτος κατὰ χριστιανῶν ἀνεῤῥίπισε, καὶ τἄλλα ἃ λέγειν μακρὸν ἂν εἴη καὶ ἐργωδέστατον.

ξζ. Ἀλλὰ μέγα κομπάζουσιν οἱ κτηνώδεις καὶ ὄντως ἀνόητοι, ὡς δὴ ταῖς εὐημερίαις ἐνευθηνούμενοι καὶ βρενθύονται· ποία γλῶσσα τοὺς τηνικαῦτα λιμοὺς, καὶ τὰς ἐκ τῶν λιμῶν συμφορὰς ἐκτραγῳδήσειε; λιμῶν γὰρ ἦν ὁ δεινότατος καὶ πικρότατος, οὔτε τοῦ νῦν ἐντεῦθεν ἐναρξαμένου, οὔτε τῶν πάλαι μνημονευομένων ἢ ἱστορουμένων ἐλαττούμενος, καὶ μικροῦ τῷ κατὰ τὴν Ἱερο-

σολυμιτῶν συνενεχθέντι ποτὲ παρισούμενος· κἀκεῖ μὲν γὰρ, ὡς ἀναγέγραπται, τῷ λιμῷ πιεζόμεναι καὶ στροβούμεναι μητέρων αἱ δύστηνοι, γονῆς οἰκείας σαρκῶν ἐλεεινῶς ἀπεγεύσαντο, ἐκλελησμένης ἑαυτὴν ὥσπερ τῆς φύσεως· κἀνταῦθα τῇ αὐτῇ στρεβλούμεναι μάστιγι, τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας γυναῖκες ἀπεμπολοῦσαι ἄθλιαι, τροφὴν ἰδίαν τῶν σπλάγχνων ἐποιοῦντο τὴν ἀλλοτρίωσιν· φασὶ γὰρ μόλις καὶ εἰς πεντήκοντα χρυσοὺς τὸν τοῦ σίτου ἐξωνεῖσθαι μόδιον ἡ ἀπορία συγκατηνάγκαζε· κἀκεῖ μὲν τῶν πολεμίων ἡ ἔφοδος, καὶ τοῦ χρόνου τῆς προσεδρείας ἡ παρολκὴ, καὶ ὁ συγκλεισμὸς τῆς πόλεως ὡς ὑπὸ δικτύου περισχεθείσης τοῖς πλήθεσι, τῆς συμφορᾶς καὶ τῶν παθῶν τῶν ἀῤῥήτων τὸ αἴτιον ἦν· ἐνταῦθα δὲ οὐ βαρβάρων ἔφοδος, οὐ πολεμίων ἐπιστασία, οὐ χάρακες ὑπὸ δυσμενῶν ἐν κύκλῳ περιπηγνύμενοι, οὐδὲ ἄλλο τῶν ἔξωθεν ἐπιόντων οὐδὲν, τὸ δὲ κατὰ τὴν πίστιν ἀδίκημα περιφανῶς διεδείκνυτο· ὁ γὰρ ἡγεμονεύων ἐντὸς ἀποστάτης καὶ τύραννος, παντὸς ἐχθροῦ καὶ πολεμίου διὰ τὴν ἀποστασίαν ὁ δυσμενέστατος ἦν χαλεπώτατος· ἀλλὰ κἀκεῖνοι τῶν εἰς Χριστὸν τολμημάτων τὰς δίκας ἐτίννυον, καὶ οὗτοι ἐφ' ὁμοίοις κακοῖς ἑάλωσαν· εἷς γὰρ ἦν ἐν ἀμφοτέροις ὁ ὑβριζόμενος· τοιαῦτα μὲν τὰ ἐκ τῆς θείας δίκης μηνίματα· τοιαῦτα δὲ οἱ εἰς θεὸν ἀνομοῦντες τὰ ἐπίχειρα ἐκεῖθεν κομίζονται· ὧν οὐδὲν ἀναθεωροῦντες οἱ χριστομαχοῦντες, συνιδεῖν οὐκ ἐθέλουσιν, ὅτι καθάπερ πάλαι ὁ ἰουδαϊκὸς δῆμος, τῶν Μανασσῇ τῷ Ἰουδαίων βασιλεῖ εἰς θεὸν πεπραγμένων παρανομημάτων, δίκας ἐφ' ὅλοις τεσσαράκοντα ἐδίδοσαν ἔτεσι, καὶ πλεῖστα ὅσα δεινὰ καὶ δυσφορώτατα, καὶ ταῦτα καθ' οὓς χρόνους οἱ ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ μεμαρτυρημένοι ἡγεμόνευον ἔπασχον· οὕτω δὴ καὶ τῶν δυσσεβημάτων καὶ ἀνοσιουργημάτων τοῦ ἐφ' ἡμῶν Μανασσῆ ἕνεκεν, καὶ πρὶν μὲν βαρυτάτην ἤνεγκαν χριστιανοὶ τὴν παιδείαν ἄνωθεν, ἤδη δὲ καὶ εἰς ἔτι καὶ νῦν φέρομεν, καὶ οὐκ ἂν ἀπολήξαιμεν παιδευόμενοι, ἕως ἡ μνήμη τοῦ δυσσεβοῦς ἐπὶ γλώσσης τῶν ὁμοτρόπων ἵσταται· διὸ καὶ νῦν εὔκαιρον εἰπεῖν " καὶ „ ὁ λαὸς οὐκ ἀπεστράφη ἕως ἐπλήγη, καὶ τὸν κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν· „ ἀλλὰ τῆς εὐθύτητος τῶν ἡμετέρων δογμάτων, καὶ τῶν τοῦ θεοῦ κριμάτων καταψηφίζονται, καὶ " πλήττονται μὲν, οὐκ ἀποστρέφουσι δέ. „

ξη. Ὃ δὲ μάλιστα θριαμβεύει αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν, οὔκουν ἑκὼν γε ὑπερβήσομαι· ἐπειδὴ γὰρ ἐν ὀλίγοις τοῖς πρόσθεν χρόνοις, τῆς ἐπ' εὐσεβείᾳ γνωριζομένης, καὶ τὴν ἀρχὴν τὴν βασίλειον διεπούσης (1), ἀξιοζήλωτόν τε καὶ ἔνθεον σπουδὴν περὶ τὴν καθ' ἡμᾶς πίστιν ἐπιδειξαμένης, ἐξήγειρεν ὁ θεὸς τὸ πνεῦμα, καὶ θεοκρίτῳ ψήφῳ, τῆς πόλεως τῆσδε ἐφ' ἧς κακῶς καὶ ἀθέως παρὰ τοῦ ἠθροικότος ἐνίδρυντο, καλῶς καὶ αἰσίως ἐξώσθησαν· περιαλώμενοι οἷα πλανῆτες περιεζήτουν θρησκείαν, καθ' ἣν εἰκόνες καὶ ὑπομνήματα τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας οὐκ ἐμφανίζονται· εὑρίσκουσιν οὖν δὴ τὴν ἐρωμένην ἐκ πλείονος τὴν Μανιχαίων δὴ λέγω ἀπιστίαν καὶ ἀθεΐαν, καὶ τῇ δόξῃ τῇ ἐκείνων συνᾴδουσαν,

(1) Intelligitur heic Irene, quae paulo post Copronymum regnavit, et septima indicta generali synodo, Iconoclastarum haeresim damnandam curavit.

καὶ τὰ κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἐπιτρέπουσαν, καὶ ταῦτα ἐπαγγέλλουσαν οἷς περ ἥδοντο καὶ ἔχαιρον πόῤῥωθεν· διὰ δὴ ταῦτα οἱ πλείους αὐτῶν τὴν καθ' ἡμᾶς ὁμολογίαν ὁλοτρόπως ἀπώμοτον ποιησάμενοι, ἐκείνῃ τῇ λύσσῃ προσέθεντο τέλεον· ἀφ' ὧν καί τινες φωραθέντες, τιμωρίας τὰς ἐσχάτας, ἃς οἱ νόμοι κελεύουσιν, ἔτισαν τῷ ξίφει παραδιδόμενοι.

ξθ. Τούτων ὃ δὴ πάντων ἐλεεινότατον, καὶ θρήνων καὶ οἰμωγῶν καὶ δακρύων ἄξιον· τοῖς φρονήμασι καὶ τοῖς λόγοις οἱ νῦν ἱερεῖς ὑπάγονται καὶ ἐπίσκοποι (1), καὶ οὓς ἔδει ὡς ἀπολωλότα πρόβατα, ἐπιστρέφειν καὶ ἐπισκέπτεσθαι, δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς ἠμοιρηκότας γνώσεως, καὶ τῆς τοῦ πονηροῦ θήρας ἀνθυπεξάγειν, κατὰ κρημνῶν τε καὶ βαράθρων τῆς ἀπιστίας ὠθουμένους, ἀφ' ὧν καὶ παρακερδαίνειν τὰ μέγιστα τῆς σωτηρίας τῆς ἐκείνων ἕνεκεν ἐξῆν· τί πάσχουσι καὶ τί συμβαίνει; τοὐναντίον ἅπαν· ἀλογώτεροι περὶ πάντα καὶ κτηνωδέστεροι καταληφθέντες ὑπ' ἐκείνων ἀντιθηρεύονται, καὶ μυοῦνται τὰ ἄθεσμα, καὶ τῇ χείρονι μοίρᾳ μεθαρμοζόμενοι, εἰς τὸν ὅμοιον ἐκείνοις τοῦ βορβόρου λάκκον τῆς πλάνης συγκατακρημνίζονται, καὶ συνεργοὺς ἐπάγονται, καὶ ὥσπερ ὀργάνοις τῆς ἀπωλείας αὐτῶν κατὰ τῆς τῶν εὐσεβούντων συγχρῶνται ὕβρεως καὶ κακώσεως· ὥσπερ γὰρ τῆς δωρεᾶς τοῦ πνεύματος τὴν χρίσιν τέλεον ἠρνημένοι, καὶ πᾶσαν ἱερὰν καὶ κανονικὴν θεσμοθεσίαν ἠθετηκότες, καὶ πάσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐκοσμίας καὶ τάξεως ἐπιλελησμένοι, πολιτικοῖς νόμοις καὶ πράγμασι χρῶνται, καὶ ἄρχουσι τοῖς κοσμικοῖς ὑποπεπτώκασιν, ἐπί τε διαίτῃ καὶ βίῳ καὶ πολιτείᾳ καὶ κρίμασιν, ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον ἐγχειρήμασι, τούτοις ὑπείκοντες καὶ διοικούμενοι· "ἀλλ' οὐχ' αὕτη ἡ μερὶς τοῦ Ἰακώβ·", οὐδὲ τοιαῦτα τῶν εὐσεβείᾳ κοσμουμένων τὰ δόγματα καὶ φρονήματα· οὐδὲ τοιαύτη τῶν πεπολιτευμένων αὐτοῖς ἡ αἵρεσις· ἀπεναντίας γὰρ ἅπασι τοῖς περὶ τῶν ἐργατῶν τῆς ἀπωλείας προκατειλεγμένοις, εἴ γε ἐχρῆν ἐκ παραθέσεως ταῦτα συμβαλεῖν, ἴασι· καὶ ἵνα συλλαβὼν εἴποιμι, πᾶσαν μὲν κακίαν καταμυσάττονται, πᾶσαν δὲ ἀρετὴν προτιμῶσι, πᾶν ἀγαθὸν γεραίρουσι, παντὸς καλοῦ ἐρασταὶ εἰσὶ, πᾶσαν θεάρεστον πολιτείαν ἀσπαζόμενοι· πάντα λόγον ὅσιον καὶ εὐθῆ προσιέμενοι, πάντα τὰ τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας περιέποντες· δι' ὧν ἐγγίζουσι θεῷ, καὶ βασιλείας ἀϊδίου κληρονόμοι ἀναδείκνυνται· ἀγγέλων συμμέτοχοι, ἁγίων συνάριθμοι· ἐν ἅπασι τὸ ἀξιέπαινον καὶ ἔνθεον ἀποφερόμενοι· ὧν οὐδὲν ἐκεῖνοι περιπτυξάμενοι αἰσχύνης ἐμπίμπλανται, καὶ ὑπόδικοι τῶν θείων κριμάτων εἰς αἰῶνα γενήσονται.

ο. Ἐπειδὴ δὲ καί τινα παρὰ τοῖς χριστομάχοις περιθρυλεῖται, ἅπερ αὐτοῖς ὁ τοῦ ψεύδους πατὴρ ἐμπνεύσειε, φέρε καὶ ταῦτα ἐπισκεψώμεθα· κατακομψεύονται γὰρ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν ὕβριν, χρόνους μηκίστους καὶ παρατεταμένην ζωὴν, καὶ βίον εὐπαθῆ ἐκμεμετρῆσθαι τῷ Μαμωνᾷ,

(1) Episcopos complures, duosque etiam obtrusos patriarchas Anastasium et Constantinum, adulatos fuisse Copronymo iconoclastae, quin etiam pseudosynodo byzantina eam haeresim confirmasse, perspicue narrat Cedrenus ed. paris. T. II. p. 463.

καὶ εὐημερίας εἰς ἄκρον ἐλάσαι, νίκας αὐτῷ κατὰ βαρβάρων, καὶ ἀνδραγαθήματα ὡς πλεῖστα ἐπιγράφοντες, ἃ τοῖς μὲν σώφροσιν οὐδὲ εἰς ἀκρόασιν ἔρχεσθαι δίκαιον· ὡς δ' ἂν τῶν ἁπλουστέρων ἢ ἀμαθεστέρων τινὰς, τοῖς ἐκ τῆς ἀπάτης ἀναπλασμοῖς μὴ παραβλάπτοιεν, τούτων διευθύνοντες ἕκαστα, κενοῖς λόγοις ἑαυτοὺς φαινακίζοντας, τοὺς ματαιόφρονας ἀποφήνωμεν· ὅτι μὲν γὰρ ὁ βίος ἐκείνῳ πάναισχρος γεγονὼς, βδελυκτὸν καὶ θεῷ καὶ ἀγγέλοις, ἀνθρώποις τὲ τοῖς εὐσεβοῦσι καθίστη, οὐκ ἀσυμφανές· καὶ γὰρ εἰς τὰ σαρκὸς πάθη κατασυρόμενος, τὴν τῶν ἀλόγων ζώων παρήλασε κτηνωδίαν· τοῖς ἀπηγορευμένοις καὶ βαρβάροις καὶ ἕλλησι, καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ὁ δείλαιος ἐμμολυνόμενος· καὶ ταῦτα οὐκ ὀλίγιστοι τῶν ὑπηρετησαμένων αὐτῷ μέχρι τοῦ δεῦρο περιόντες ἀπαγγελέτωσαν, μεθ' ὧν καὶ τἄλλα ἃ περὶ τὸ σῶμα αὐτῷ ἀπήντα· ἤδη γὰρ πόνοις καὶ ἀλγηδόσιν ἀῤῥήτοις οἷα εἰκὸς τοὺς ἡλκωμένους πάσχειν, βαλλόμενος πονήρως καὶ ἀνιαρῶς ἄγαν διέκειτο· καί τινα τῶν μελῶν ὑπὸ τῶν ἑλκῶν ἀπηχρείωτο, καί πως καὶ καρκίων τινῶν ἀπεῤῥυηκότων αὐτῷ· συνεχέστατα δὲ ὑπὸ τῶν ἐριννύων ἐκδειματούμενος, πικρῶς καὶ ἐλεεινῶς τὸν νυκτερινὸν χρόνον διήνυεν, ἴσως τοῖς συγκειμένοις ἐφυστερίζων, ἀντεπεξαγούσης τῆς παρ' αὐτοῦ διωκομένης πίστεως· παρείσθω τὰ νῦν λέγειν τὸ τῆς διαίτης ἀηδές τε καὶ αἴσχιστον· ὅπερ γὰρ ἂν προσάραιτο βρώσεως, οὐ τέλεον καταποθὲν, παρὰ τοὺς ἐμέτους ἔφθανεν ἐκκρινόμενον· τὸ δὲ περὶ τοὺς ὑπηρετουμένους ἰταμὸν καὶ θηριῶδες τοῦ τρόπου, καὶ τῆς ὑπηρεσίας τὸ δυσαχθέστατον, ὁποῖα ἄν τις εἴποι τὰ φέροντα σώματα; μάστιξι γὰρ ἑκάστης πολλαῖς καταξαίνων αὐτῶν τὰ νῶτα καὶ τὰς ὠλένας, οὐδὲν τῶν σαρκοβόρων θηρίων φιλανθρωπότερον ἔπραττεν, ἐκτομὰς δὲ μελῶν καὶ ὀφθαλμῶν πηρώσεις, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα δεινὰ κολαστήρια, καὶ σφαγὰς ἀδίκους ἀνδρῶν ἀθώων, καὶ τοὺς διὰ πυρὸς πικροτάτους θανάτους, τί χρὴ καὶ λέγειν; οἷς μὲν βασκαίνων, ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς εὖ ἔχουσιν· οἷς δὲ τοῦ ἐκπρεποῦς καὶ ἐπὶ ποσὸν, προηγμένοις ἐπὶ τὸ εὔχρηστον· περὶ γὰρ τῶν τῆς εὐσεβείας εἵνεκεν τοιαῦτα καὶ τούτων χείρονα πασχόντων, ἑτέρας δεήσει συγγραφῆς καὶ τῆς κρείττονος (1).

οα. Εἶτα πρὸς τῷ τέλει τῶν κακῶν γενόμενος, καὶ πυρετῶν ὀξύτησι καὶ φλογώσεσι καταπιμπράμενος, τῆς ἐκδεξομένης αὐτὸν γεέννης τὴν φλόγα ἐμφανῶς προορώμενος κατωπτρίζετο, καὶ τοῦ σκώληκος τοῦ ἀκοιμήτου τὰ δήγματα, σύντονόν τε καὶ γεγωνὸς ἐκβοῶν ἐνδελεχέστατα· τῆς γεέννης ταῦτα προαύλια· ἐντεῦθεν μικρὰ τῆς ἀσεβείας συναισθόμενος, τῆς ἐκ τῆς παρ' ἡμῶν πίστεως ἐδεῖτο ἐπικουρίας (2)· ἐπέτρεπέ τε τοῖς παρεπομένοις τῶν ἱερέων, τὰ τῶν χριστιανῶν προσᾴδειν ἱερὰ μελῳδήματα· οἱ δὲ πρόθυμοι ἀπαναίνεσθαι, ὡς μήτε εἰδέναι μήτε ᾆσαι πώποτε, εἴτε ταῖς ἀληθείαις οὕτως ἔχοντες, εἴτε τὴν ἐκείνου κατοῤῥωδοῦντες ὠμότητα καὶ δυσμένειαν· τοιαύταις εὐημερίαις, τοιαύ-

(1) Morum Copronymi portentosam impuritatem, itemque saevitiam, narrant passim byzantini historici, atque in his Cedrenus tom. cit.

(2) Dirum Copronymi obitum, anno imperii XXXV, eiusdemque morientis seram paenitentiam, legere licet apud Cedrenum p. 467-468.

ταις εὐπαθείαις ἐναναπαυόμενος, ὑφ' ὧν δὴ Διοκλητιανόν τε καὶ Μαξιμιανὸν συντελεσθέντας ἀκούομεν, οὕτω κακὸς κακῶς καὶ ἀθλίως ἀπολλύμενος, καταλύει τὸν βίον· τεθνήκει δὲ πλοϊζόμενος σημείοις τισὶν ἐκτὸς τῆς βασιλίδος διέχουσι, τῶν ἐκ τῆς Θράκης χωρίων παλινοστῶν, ἐν οἷς ἐκστρατεύων ἐτύγχανε· γῆ γὰρ ἡ πάντων μήτηρ τὸν μιαιφόνον, αἵμασιν αὐτὴν ἀθώοις ἐκπλήσαντα καὶ μολύναντα, ἐφ' ἑαυτῆς θνήσκειν οὐ παρεδέξατο· ποίας οὖν ἄρα κατηγορίας καὶ ταλανισμοῦ οὐκ εἶεν ἄξιοι, οἱ ἐκεῖνον μακαρίζειν ἀνοήτως οὐκ αἰσχυνόμενοι; ὁ δὲ τῆς ζωῆς αὐτοῦ πᾶς χρόνος, οὐκ εἰς μακρόν τι πάνυ διήλασεν· οὐ πλείοσι γὰρ ἢ ὀκτὼ πρὸς τοῖς πεντήκοντα ἔτεσι βιοὺς (1), ψυχῇ τε καὶ σώματι τέθνηκε· καὶ αὐτά γε ταῦτα θεοῦ συγχωρήσαντος οὐκ εὐδοκήσαντος, ἀνάξιος γὰρ τῆς παρὰ θεοῦ εὐεργεσίας· ἢ οἰκειότερον εἰπεῖν, ἀναβαλλομένου τὸν χρόνον καὶ ἀξίως δικάζοντος, ἵνα κἀνταῦθα τῶν τετολμημένων ὅσον ἀπογεύσασθαι δίκας εἰσπραττόμενος, πικρῶς καὶ ὀδυνηρῶς τὴν αἰσχίστην ἀποῤῥήξῃ ζωὴν, τὰ τεθησαυρισμένα αὐτῷ παρὰ τῆς θείας δίκης ἀποληψόμενος ἐν τῷ μέλλοντι ἀθάνατα καὶ ἀπέραντα ὁ δύστηνος κολασθησόμενος· πικροτέρας αὐτῷ καὶ μακροτέρας ἅμα τῷ πατρὶ καὶ συγκληρονόμῳ αὐτοῦ, θεοκρίτως ἐν τῇ γεέννῃ τῆς τιμωρίας ἑτοιμασθείσης.

οβ. Ἃς δὲ ἐπιπλάττουσιν αὐτῷ νίκας, τοιαῦταί τινές εἰσιν, ἵνα μιᾶς τῶν κρατίστων ἐπιμνησθῶμεν (2); ἐπειδὴ παρεσκεύαστο τὸ πρὸς δυσμαῖς ἡμῖν ᾠκισμένον σκυθικὸν ἔθνος ἀμύνασθαι, συναθροίζει δὴ ἅπαν τὸ ὑπ' αὐτῷ στράτευμα· εἰς χεῖρας τε τοῖς πολεμίοις ἰὼν, ὁποῖον αὐτῷ τὸ τοῦ πολέμου τέλος κατώρθωτο, μαρτυρεῖ τὰ φαινόμενα· μέχρι γὰρ καὶ σήμερον τὰ κατὰ τὴν Ἀγχίαλον καλουμένην πόλιν, κοῖλα καὶ πεδιάσιμα χωρία, ἃ τῶν ἀνῃρημένων τὰ κῶλα ἐδέξατο ὑποδείκνυσιν· ἔργον γὰρ τῆς σκυθικῆς μαχαίρας, ἅπαν σχεδὸν τὸ τῶν Ῥωμαίων ἐγένετο στράτευμα· εἰ δέ τι μικρὸν καὶ οὐ πάνυ ἀξιόλογον ἔδρασε, καθά γε ἡμῖν ἐκ τῶν γεγραμμένων αὐτῷ πρὸς τοὺς ἐνηυλισμένους κατὰ τὴν βασιλεύουσαν, ἀναλεξαμένοις ἔγνωσται· ἐν οἷς πολλὰ κατακομπάσας ὁ τοῦ ψεύδους ὑπηρέτης καὶ σύντροφος, πολλὴν δὲ τὴν θεομαχίαν ἐκ τῆς ἀπείρου πολυορκίας ἐφ' ὕβρει τοῦ κτίσαντος προβαλόμενος, ἡνίκα τὸ ἔθνος περὶ τοὺς οἰκείους ἡγεμόνας διαστασιάζον κατέλαβε, καὶ γὰρ τοῦτο πολλάκις ποιεῖν αὐτοῖς εὐπετὲς, ἅ τε βαρβαρικοῖς ἤθεσιν ἐντρεφομένοις, καὶ διχῇ τοῖς μέρεσιν ὡς τὰ πολλὰ διαιρουμένοις, ὅταν αὐτῶν ταῖς βουλαῖς ἀντικαθισταμένους ἴδωσιν· ὃ δὴ καὶ τηνικαῦτα ὁ τούτων κύριος ἐπιβουλευόμενος πέπονθε, Σαβῖνος (3) ὄνομα ἦν αὐτῷ, καὶ φυγὰς πρὸς Ῥωμαίους ἀπῴχετο· τότε οὖν αὐτῷ ἡ τοῦ ἔθνους καθ' ἑαυτὸ διαφορὰ καὶ στάσις, κατὰ βραχὺ γοῦν εὐδοκιμῆσαι παρέσχετο· τοὺς δὲ πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα βαρβάρους, καὶ εἰς μνήμην ἰόντας ἐδεδίει μάλιστα· ὡς καὶ ἐπ' ἐκκλησίας κηρύσσειν, μὴ θαῤῥεῖν κατ' ὀλίγους αὐ-

(1) Mortuus Copronymus anno aetatis suae LVIII, imperii XXXV.
(2) De Copronymi modo victoriis modo vicissim cladibus Cedrenus tom. cit.
(3) De hoc Sabino legatur Theophanes in chron. ad Copronymi annum XXIV, Christi DCCLVI.

τῶν, τῷ ὑπ' αὐτῷ ἅμα παντὶ ὁπλιτικῷ, εἰς ταὐτὸν μάχης ἰέναι πώποτε· ὁπόταν δὲ αὐτοὺς οὕτω συνενεχθὲν, ἐμφύλιος διέλαβε μάχαιρα, καὶ σίδηρος ἦν ὁ δικάζων τῶν γνωμῶν τὸ ἀμφήριστον, καὶ τὴν ἐπ' ἀλλήλοις ἐχειρούργουν πανωλεθρίαν, λῃστρικώτερόν πως μᾶλλον ἢ στρατηγικώτερον ὡς λῃσῶν, ἐπιὼν τοῖς τῆς Ἀρμενίας χωρίοις, τῶν ἐκείνης φρουρίων αἱρεῖ ὁμολογίᾳ τῶν προσοικούντων· Ἀρμένιοι δὲ καὶ Σύροι χριστιανοὶ ὄντες ἐτύγχανον· οὐ γὰρ ἐχθρῷ ἀλλοφύλῳ ὑπηντήκει πώποτε, οὓς καὶ μετανάστας, τῶν συγκειμένων ἐνωμότων λόγων τὸ ἀσφαλὲς ἠθετηκὼς, κατὰ τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία πεποίηκεν· ὧν τῆς παραβασίας δίκας τὸ Θρακικὸν πέδον ὡς οἶμαι τιννύει τὸ σήμερον. Σαρακηνοὶ δὲ ἐπεὶ τὴν ἐκείνου ἔφοδον ἠκηκόεισαν, ἀπόμοιράν τινα ὁπλιτικῆς φάλαγγος ἐπιθέσθαι αὐτῷ ἐκπέμπουσιν, εἰς πεντακισχιλίους ἄνδρας οὔπω πλέον ἠριθμημένην· ὧν τῆς ὁρμῆς ἐπαισθόμενος, φυγὰς αὐτίκα ἅμα τῷ ἑπομένῳ πλήθει ᾤχετο, μὴ δὲ ὡς πλησιαίτατα τούτοις γενέσθαι οἷός τε ὤν· τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ ἐκείνου ἀνδραγαθήματα, καὶ τὰ κατ' ἐχθρῶν σχεδιαζόμενα τρόπαια.

ογ. Εἰ δὲ χρὴ νίκαις, καὶ ἀνδραγαθήμασι, καὶ χρόνων μακρῶν περιόδοις, καὶ τοῖς ἄλλοις οἷς ἡ τοῦ παρόντος βίου εὐδαιμονία καὶ εὐπραγία γνωρίζεται, πίστιν μετρεῖν, ἀλλὰ μὴ τῷ θείῳ καὶ ἀποστολικῷ προσέχειν κηρύγματι· ἐκεῖνα δὲ τοῖς τοῦ θεοῦ παραχωρεῖν κρίμασιν, ὃς οὐ πίστιν μόνον ὀρθὴν, ἀλλὰ καὶ βίον ἡμᾶς καὶ πολιτείαν ἀρίστην καὶ εὐαγγελικὴν ἐπιδείκνυσθαι βούλεται· ἑκάτερον γὰρ τούτων θατέρου ἄνευ νεκρὸν, καὶ ὁ τῷ ἑνὶ ἐλλείπων, καὶ τὸ ἕτερον ζημιωθήσεται· ὧν οὐδαμῶς τοῖς ἀνοσίοις ἐμέλησε πώποτε· ὅτου δὴ χάριν μὴ τοῦτον ἀφέντες ἐῤῥιμμένον καὶ κατεπτυσμένον, καὶ μηδ' ὅτι ἐβασίλευσε, μὴ δ' ὅτι ἐστράτευσε, μὴ δ' ὅτι ὅλως γέγονε· καὶ ὡς μικρὰ τὰ παρ' αὐτῶν ἐπαιρόμενα λογιζόμενοι, ἐπὶ τοὺς τὰ μεγάλα ἐν τῷ βίῳ κατωρθωκότας ἀποτρέχοιεν, καὶ νίκας ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην κατὰ πάντων σχεδὸν ἐθνῶν ἀραμένους, καὶ τρόπαια κατ' ἐχθρῶν στησαμένους, πλεῖστον τὲ ὅσον διαζήσαντας χρόνον, καὶ εὐπαθείας εἰς μέγα ἥκοντας, καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐνεγκαμένους τὸ ἐπικλεὲς καὶ μεγάλαυχον, ὡς τὴν ἐκείνων θρησκείαν καὶ ζηλῶσαι καὶ μεγαλῦναι· θαυμάζειν τὲ τὰ κατορθούμενα, καὶ ἐκπλήττεσθαι, καὶ τὸν βίον αἱρεῖσθαι καὶ τὸν τρόπον· ὥστε κἂν τοῖς μέλλουσιν αἰῶσι, τοῖς ἀποκεκληρωμένοις αὐτοῖς καὶ ἡτοιμασμένοις συμπαραπολαῦσαι δικαιότατα· καὶ ἵνα τῶν πολλῶν ἀφέμενοι, ὀλίγων ἐπιμνησθῶμεν, τὸν Ἀλέξανδρον ἐνταῦθά μοι νόει, τὸν Φιλίππου, τὸν μακεδόνα· μικροῦ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην παραστησάμενον, καὶ πάντα ἑλληνικὰ καὶ βάρβαρα ἔθνη χειρωσάμενόν τε καὶ δουλωσάμενον· ὃς ἐν ἴσῳ πτηνοῖς διαθέων, τῷ τάχει περιήει τὴν σύμπασαν, καὶ τὸ σφοδρὸν καὶ ὀξύῤῥοπον, τῷ τῆς παρδάλεως εἴδει τῷ ὁρῶντι προϋπεγράφετο· οὕτω γάρ τισι τῶν διδασκάλων τὰ κατὰ τὸν τόπον τεθεώρηται, ἐπεὶ καὶ δραστικώτερον ἢ κατ' ἐλπίδας ἀνθρωπίνας, τὰ κατὰ νοῦν αὐτῷ ἐπεραίνετο· οὐ γὰρ σχολαῖον εἶχε τὸ ὅρμημα, ἀλλ' ὡς ἐξ ἐπιδρομῆς ἰὼν εἷλεν ἅπαντας· ἕτεροι γὰρ ἐπὶ τῆς Περσῶν δυναστείας τοῦτο ἐξειλήφασιν.

Ἢ τὸν Καίσαρά μοι φράζε τὸν Αὔγουστον, ὃς μεῖζον μετ' ἐκεῖνον τὰ ἐκείνου διαδεξάμενος, κατὰ τὴν ἀρχὴν τὸ κλέος ἐκέκτητο, ἐπείπερ τὰ Μακεδόνων τοῖς Ῥωμαίων ἠλάττωτο· καὶ τὰ τῆς ἀρχῆς αὐτῷ παρετέτατο, εἰς ὅσον τὸ πᾶν τῆς Μαμωνᾶ ζωῆς σχεδὸν, συμπαρατεινόμενον ἔσχε τὸ διάστημα· οἶδα γὰρ ὡς οὐκ ἄν σε τὸν ὑβριστὴν, ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀπογραφὴ δυσωπήσειεν· ὡς χάριέν σοι καὶ τὴν Ἡρώδου παιδοκτονίαν ἀσπάζεσθαι· ἐφ' ἑνὶ δέ σε μόνον χαλεπαίνειν καὶ ἄχθεσθαι, ὅτι μὴ καὶ ὁ ζητούμενος ἐν τοῖς ἀνῃρημένοις συμπεριείληπτο, φυγὰς δὲ ἀπῴχετο πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ἐπειδὴ ἑπτὰ πρὸς τοῖς τριάκοντα ἔτεσι κατὰ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ὥς, φασιν, Ἡρώδης διήρκεσε· θαύμαζέ μοι καὶ τὸν ἀθηναῖον Τιμόθεον, ὃς τὴν τύχην εὐπαθῶν ἐν τῷ βίῳ ἔσχε συμπράττουσαν· τί δὲ οὐχὶ τῷ Σεναχηρεὶμ ἐγκαλλωπίζῃ, καὶ τοῖς ἄλλοις οἳ τῶν Ἀσσυρίων βεβασιλεύκασιν; ἵνα πρὸς τὰ παλαιότερα ἐντεῦθεν ἀναδράμωμεν· μετ' ἐκείνους δὲ καὶ ὑπὲρ ἐκείνους, τὸν Ναβουχοδονόσορ καὶ τὴν ἐκείνου δυναστείαν οὐχ' ὑπερεκπλήττῃ; ὅθεν καὶ σφύρα πάσης τῆς γῆς παρὰ τῶν λογίων τοῦ πνεύματος ἐπωνόμασται, τῷ διαφθείρειν καὶ ἀπολλύειν ἅπαντας καθ' ὧν ἂν ἐπετίθετο. Μῆδοι δὲ καὶ Πέρσαι, ἐπεὶ καὶ ἡγιασμένοι παρὰ θεοῦ καὶ ἀγόμενοι, καὶ γίγαντες ἐρχόμενοι χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες, ὡς τὸν θυμὸν τοῦ ἁγιάζοντος ἀποπλήσοντες, καὶ χριστὸς ὁ Κύρος τοῦ θεοῦ, ὃς τούτων ἦγε τὸ ὅρμημα προσηγόρευται, οὐκ ἄν σε θᾶττον εἰς πίστιν ἐπαγάγοιντο; παρίημι δὲ τὰ πολλὰ διὰ τὸν ὄχλον τῶν ῥημάτων· ἀλλὰ φήσεις, ὅτι τὰ ἐπὶ Θρᾴκης ἐπετείχισε φρούρια, καὶ εἰ μέγα σοι τοῦτο εἰς πίστιν, δίδου τὸ κλέος τῆς πίστεως Ῥώμοις τισί τε καὶ Ῥήμοις, καὶ τῆς μεγίστης Ῥώμης ἐννόει τὸ περιφανὲς καὶ ἐπηρμένον τῆς κτίσεως· ζήλου τὴν θρησκείαν ἐκείνου, ὃς τὴν μεγάλην ἐδείματο Ἀλεξάνδρειαν, καὶ τὸ τοῦ χωρίου θαυμάζων εὔθετον, καὶ τοῦ ἐπικλύζοντος Νείλου τῶν ἐκείνῃ τὰ ὅρια, τὰς ἀναβάσεις τὰς ἐτησίους, καὶ ὡς καρποδότην δοξάζων, τῆς παλαιᾶς καὶ δεισιδαίμονος τῶν Αἰγυπτίων οὐκ ἀποσταίης πλάνης. Ὁ Νῖνος σοι τῆς ὁμολογίας ἡγείσθω, ὃς ἐπώνυμον ἑαυτῷ τὴν πόλιν ἤγειρε τὴν Νινευῆ, ἧς ἡ ὁδὸς ἡμερῶν τριῶν τῷ περιόντι διανυσθήσεται.

οδ. Μετάβηθι ἐντεῦθεν, εἴ σοι δοκεῖ, ἐπὶ τοὺς κατὰ τὸν ἰσραηλίτην λαὸν ὑπάρξαντας βασιλέας, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς εὐημερίαν καὶ τὸν χρόνον περιεργάζου· εἷς δέ σοι ἀντὶ πάντων ἀποχρήσει, κλέος μέγα καὶ αὔχημα προκείμενος πίστεως· Ἱεροβοὰμ οὗτός ἐστιν ὁ δοῦλος καὶ ἀποστάτης· ἐπειδὴ γὰρ Σολομὼν ὁ τοῦ προφήτου Δαβὶδ παῖς τῆς ἐνταῦθα ζωῆς ἀπαλλάττεται, ἐξ Αἰγύπτου ἐπάνεισι, φυγὰς ἐκεῖσε τὸ πρὶν ἀποδράς· εἰς τοσοῦτον δὲ τὰ τῆς τύχης καὶ τῆς εὐημερίας αὐτῷ ἐπιδέδοται, ὡς ἱκανῶς ἔχειν τὸν λαὸν διελέσθαι διχῇ, καὶ τὰς πλείστας τῶν φυλῶν ἐπαγαγέσθαι, καὶ ἀρχὴν οἰκείαν καὶ βασιλείαν ἀποτεμέσθαι, καὶ βασίλεια καταστήσασθαι, καὶ τῆς περὶ θεὸν λατρείας τὸν λαὸν ἀπαγαγεῖν, καὶ δαίμοσιν ὀλεθρίοις προσαγαγεῖν, τὰς χρυσᾶς δαμάλεις τῶν ἱερῶν σεβασμάτων εἰς προσκύνησιν τῶν ματαίων ἀντιτεχνώμενος, ὧν μέγα ὑπερέσχε, καλλιεργίαις τὲ καὶ εὐφωνίαις καὶ τοῖς φθόγγοις ὑπερ-

ηχοῦν εὐσημότερα· ἐκεῖνο δὲ τὸ περὶ σὲ θαῦμα τὸ ἐν σκεύεσι τοῖς χρυσηλάτοις ὑπεράγαν θαυμαζόμενον, καὶ πρὸς ἑαυτὸ τοὺς πλανωμένους ἀνθέλκον τῇ ποικιλίᾳ καὶ τῷ μεγέθει, τῇ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας εἰκόνι παρὰ τῶν τεκτηναμένων ἀντιπαρατιθέμενον· τί δέ σοι οὐ μέγας Ὀζίας ὁ τολμητίας, ὁ τῶν ὑπὲρ ἀξίαν ἁπτόμενος καὶ διὰ τοῦτο λεπρούμενος; Μανασσῆ δέ σοι, οὐκ ἔστιν ὅς τις τῶν ἄλλων παρεξετασθήσεται· πάντας γὰρ τοὺς ἐπ' ἀσεβείᾳ καὶ ἀθεότητι γνωριζομένους ὑπερβαλέσθαι ἀνιστόρηται, πάντων προσοχθισμάτων καὶ βδελυγμάτων, ἑαυτόν τε καὶ τὸ ὑπήκοον ἅπαν ἀποπλήσας· τούτων δὲ ὁ μὲν δυσὶ πρὸς τοῖς πεντήκοντα ἔτεσιν, ὁ δὲ πέντε πρὸς τοῖς πεντήκοντα κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐπὶ τὸ ἰουδαϊκὸν φῦλον, διήρκεσαν βασιλεύοντες· καταμωμήσῃ εὖ οἶδα καὶ διαπτύσεις τὸν θεοφιλῆ Ἰωσίαν, τὸν παρὰ θεῷ ἐπ' εὐσεβείᾳ μαρτυρούμενον, καὶ πίστει τῇ ὀρθῇ τοὺς ἄλλους ὑπερίσχοντα. ὅτι ἀκλεῶς τὸν βίον κατέλυσεν, ὑπὸ τῶν οὐ πολεμούντων βληθεὶς, καὶ τοῦ πολέμου τὸ ἄπιστον οὐ προορώμενος· ἐκείνων ἁπάντων διά τε τοὺς χρόνους καὶ τὴν παροῦσαν εὐημερίαν ὑπεραγάμενος δέχου τὰ ἔθη, τόν τε τρόπον καὶ τὴν θρησκείαν τίμα· κατακρότει ταῖς εὐφημίαις, στεφανοῦ ταῖς ὑπερκειμέναις δόξαις· μιμοῦ τὸν βίον, ἀσπάζου τὰς πράξεις, σπονδὰς προσχέων τέλει καὶ τὰς θυσίας, ἐνευφραίνου ταῖς τελεταῖς, καὶ τοῖς σοῖς ταῦτα πρόσφερέ τε εἴ σοι αἱρετὸν, καὶ προσκύνει καὶ δόξαζε· τελοῦ τοῖς μυστηρίοις, δέχου τὰς ῥήσεις τῶν χρησμολόγων, πύθου τῶν ἀπὸ γῆς φωνούντων, ταῖς ἐγγαστριμύθοις προσέδρευε· τί τἄλλα λέγειν; πρόστρεχε τοῖς δαίμοσιν οἷς ὁ σὸς διδάσκαλος ἥγετο· ἵνα καὶ ῥᾷον εὐημερήσῃς, καὶ πλησθῇς ἄρτων καὶ οἴνου, καὶ πάντων ὅσα παρὰ τῆς γῆς ἐκδίδοται καὶ τοῖς γηΐνοις σπουδάζεται· " υἱοὶ ἀνθρώπων ,, ὁ μέγας ὑμῖν ἐμβοάτω Δαβὶδ, οἷά τις σάλπιγξ μεγαλόφωνος, ὡς ἐκ περιωπῆς καὶ ὑψηλοῦ ὑπηχῶν τοῦ κηρύγματος " ἕως πότε βαρυκάρδιοι; ἵνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ζητεῖτε .. ψεῦδος; ,,

οε. Μέγα τι τὰ παρόντα ὑπολαμβάνοντες, καὶ τοῖς φθαρτοῖς καὶ ἐπικήροις τὸ πᾶν τῆς ζωῆς περικλείοντες, πόθεν σοι ἡ μικρὰ ἐκείνη ἐφ' ᾗ μέγα φρονεῖς εὐημερία, καὶ ὅθεν σοι τὰ ὤνια ἐπηύξετο; εἴ σοι οὐ τραχὺς ὁ λόγος, ἀκούων ἐπίγνωθι, ὁ μισοχριστότατος καὶ φιλοχρυσότατος τύραννος, τὸ τοῦ χρυσοῦ ἀνδράποδον, ὁ τὸν λύδιον ἐκεῖνον τῇ φιλοχρύσῳ μανίᾳ ὑπερβαλόμενος (1), καὶ θεὸν τὸν χρυσὸν μετὰ τῆς κοιλίας ἡγούμενος· ὁ βαρύτατος φορολόγος, καὶ ἀπαραίτητος, τὸν κλοιὸν τῶν ὑποφόρων εἰς ὅτι μάλιστα κατεβάρυνε, συχναῖς καὶ ἐτησίοις προσθήκαις τῶν τελεσμάτων, τοὺς τῆς γεωργίας ἅπαντας πιέζων καὶ ἀποθλίβων παρανομώτατα, ὡς ἑνὸς χρυσίνου τὴν περιουσίαν ἀνδρὸς γεωργοῦ ἅπασαν, εὐχερῶς ἄν τις ἐξωνήσατο· εἶδον ἔγωγε τῶν τελεσμάτων χάριν ἀνθρώπους ἀθλίους, δένδρεσιν ὑψηλοῖς τε καὶ εὐμήκεσι, χειρῶν ἐξημμένους ἐκκρεμεῖς, ὡς ἐπὶ τὸν ἀέρα ἐπὶ πολὺ μετεωρίζεσθαι. καὶ ταύτην πικρὰν καὶ βιαίαν διαφερόντως τιμωρίαν, ἀπορίᾳ τῶν δημοσίων φόρων· σὺ δὲ οὐκ αἰσχύ-

1) Etiam Theophanes chron. ed. paris. p. 373. Copronymum Midae comparat.

νῃ καὶ καταδύῃ τῶν πέλας τὴν ζωὴν ἐκκαρπούμενος, καὶ τὰς σάρκας τῶν ὁμοφύλων, μᾶλλον δὲ ψυχὰς αὐτὰς, μικροῖς σταθμίοις ἐμπορευόμενος· καὶ τρυφὴν ἰδίαν, καὶ κέρδος ἐπιζήμιον, τὰς ἀλλοτρίας συμφορὰς ἐργαζόμενος (1);

ος. Διὰ τοῦτο ἐπαγάλλῃ τοῖς χρόνοις καὶ ταῖς εὐημερίαις; μεγάλα σοι τὰ παρόντα καὶ τοῦ παντὸς θαύματος ἄξια; κίνει λοιπὸν κατὰ τοῦ κτίστου τὴν γλῶσσαν· ὅπλιζε κατὰ τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης τὰς χεῖρας· ἐξουδένου Χριστὸν, ὅτι ἐπὶ γῆς ἐλθὼν ταπεινὸς ὤφθη καὶ εὐτελὴς τὸ φαινόμενον, καὶ πάντων πενέστερος, καὶ οὐκ ἔχων ὅποι τὴν κεφαλὴν κλίνῃ, ἀλωπέκων καὶ πετεινῶν ἀπορώτερος, ἀριθμῷ βραχεῖς μαθητὰς ἐπαγόμενος, καὶ τούτους ἀπόρους καὶ πένητας· θανάτῳ τὲ αἰσχίστῳ οἷά τινα κακοῦργον καὶ ὑπεύθυνον καταδίκαζε· χλεύαζε τὸν σταυρὸν καὶ τὸ πάθος, ὃ σοῦ γε εἵνεκεν κατεδέξατο· ταῖς θεοσημίαις ἀπίστει, διάπτυε τὰ θαύματα, κωμῴδει μετὰ ἰουδαίων τὴν ἀνάστασιν (2), ὕβριζε τῶν μαθητῶν τὴν ἀκτησίαν, ὡς ἀχάλκους καὶ ἀράβδους καὶ μονοχίτωνας πανταχῇ περιϊόντας εὐτέλιζε, καὶ τοὺς ὡραίους τῶν εὐαγγελιζομένων πόδας ἀποτροπαίους ἡγοῦ· ἀπόσκωπτε τῶν μαρτύρων τῆς ἀληθείας τὸ δυσπαθὲς καὶ δυσήμερον· τὴν τῶν ὑπαρχόντων ἁπάντων ἀποβολὴν ἐπιτώθαζε, καὶ τὸ πρὸς ἅπαν δεινὸν αὐτόμολον, τὴν κατὰ τῶν κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ τόλμαν ὀνείδιζε· διὰ τοῦτό σοι φευκτοὶ οἱ ἅγιοι, ἐπευκτοὶ δὲ οἱ διώκοντες, ὅτι οἱ μὲν ἡττήθησαν, καὶ οὐδέν τι τῶν παρόντων ἀπώναντο· οἱ δὲ τῆς ἐνυπαρχούσης δόξης οὐ διήμαρτον· ἀγνοεῖς γὰρ ὅτι ἕτερα μὲν τῶν ἁγίων τὰ κατορθώματα, τῆς ὄντως πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος τῆς κατ' αὐτοὺς ἄξια, ἀΐδιον ὡς ἀληθῶς τὴν δόξαν καὶ τὴν λαμπρότητα κεκτημένα καὶ διαιωνίζουσαν· τῶν διωκόντων δὲ φαῦλα τὰ ἔργα καὶ ἀνόσια, καὶ τῆς ἐκείνων ἀθεότητος ἴδια· ἃ μετὰ τῆς μνήμης αὐτῶν εὐθὺς ἀπέσβη, ὥσπερ καπνὸς ὑπὸ λαίλαπος τάχιστα σκεδαννύμενα, καὶ σοί γε θαυμάζεται τοῖς παροῦσι μόνον προσηλωμένῳ, καὶ οὐδαμῶς τῶν ἀποκειμένων ἐν τῷ μέλλοντι τοῖς ἀξίοις ἀγαθῶν ἐν ἐλπίσιν ὑπάρχοντι.

οζ. Γέλως σοι προκείσθω τῶν ὁσίων καὶ ἀσκητῶν ἀνδρῶν ὁ βίος (3), οἷς ἐν σώματι τὸ ἀγγελικὸν καὶ ἄσαρκον ἐπιδείκνυται· διάσυρε τὴν ἐγκράτειαν, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὸ πρᾷον, τὸ ἥσυχον, τὸ μακρόθυμον, τὴν χαμευνίαν, τὴν ἀκτησίαν, τὴν ἐρημίαν, τὸ κόσμου καὶ τῶν ἐν κόσμῳ χωρίζεσθαι, καὶ τἄλλα οἷς Θεὸς εὐαρεστεῖται καὶ ἥδεται· ἄνοιγε τὸ στόμα κατὰ τοῦ ἀγγελικοῦ καὶ ἀποστολικοῦ σχήματος· ἀποβιάζου τοὺς ἐν τῷ μονήρει διαπρέποντας βίῳ, τὰς πρὸς Θεὸν ἀθετεῖν ὁμολογίας, τὸν βίον μεταῤῥυθμίζεσθαι, τὸ σχῆμα μεταμφιέννυσθαι, τὸ μέλαν καὶ τραχὺ καὶ ῥακῶδες ἱμάτιον ἀποτίθεσθαι, καὶ τὸ λευκὸν καὶ λαμπρὸν μετενδιδύσκεσθαι· δημοσίευε, ἐπὶ θεάτρων ἄγε, καταγόρευε, πλέκε διαβολὰς, αἰσχρουργίας ἐπινόει· οἷς εἰ μὴ βούλοιντο τῶν πρὸς

(1) Copronymi avaritiam et subditorum spoliationes memorat Cedrenus p. 462.

(2) Caesaris huius impietatem ac prope atheismum non exaggerat heic Nicephorus, sed cum aliis historicis vere adfirmat.

(3) Singulare Copronymi adversus monachos odium et persecutionem narrant passim byzantini historici.

θεὸν συνθηκῶν παραβάται γίνεσθαι, κατακρινέσθωσαν οἱ ἀθῷοι καὶ ἀναίτιοι· ἀμνημονεύτους ὀνόμαζε· ἐπεὶ καὶ Χριστὸς, τὸ παρὰ σοὶ, ὡς θεὸς ἀθετούμενος, ὡς ψιλὸς δὲ ἄνθρωπος προσαγορευόμενος· ταῦτα ὁ σὸς Χριστὸς (1) καὶ διδάσκαλος, ὁ ἐμὸς διώκτης καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ Χριστοῦ ἀντίθετος· εὐπάθειαν τὴν κατὰ τὸν τῇδε βίον ἐπιζητεῖς; πίστιν δοκιμαζομένην, καὶ πράξεων τὸ λαμπρὸν καὶ περίοπτον, ταύτῃ βούλει παραμετρεῖν; ἔξεστί σοι εἴπερ ἀληθείας ὁπωσοῦν πεφρόντικας, τὴν τῶν πραγμάτων ἐπεσκεμμένῳ φύσιν, τὰ τῶν ὅρων τῆς θεοσεβείας πόῤῥω που κείμενα, ὡς σφαλερὰ καὶ ἀπόπτυστα δόγματα, καὶ τὸν περὶ ψυχῆς φέροντα κίνδυνον, καὶ τοὺς τούτων εἰσηγητὰς καὶ πατέρας, διακρούεσθαί τε καὶ ἀποπέμπεσθαι.

οη. Τῶν δὲ προβεβασιλευκότων πιστῶν, καὶ μέγα τὸ εὐδόκιμον τῆς ἐπ' εὐσεβείᾳ σπουδῆς κληρωσαμένων, τήν τε ὁμολογίαν, καὶ ἣν περὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ δόξαν εἶχον, ἀποδέχεσθαί τε καὶ ἀσπάζεσθαι, καὶ τούτων περινοεῖν τὰς μεγαλοπρεπείας τὲ καὶ λαμπρότητας, καὶ τὸ θερμὸν ὃ περὶ τὴν ἀμώμητον καὶ ακίβδηλον ἡμῶν θρησκείαν ἐπεδείξαντο, τὴν τῶν ὀρθῶν δογμάτων συντηροῦντες φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν· ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μέγας ἐνταῦθα προκείσθω, οἷα δὴ κορυφὴ καὶ ἀκρόπολις εὐσεβείας σοι προφαινόμενος· ἵνα ἐξ ἐκείνου τοῦ λόγου κατάρξωμαι, ἐκείνῳ τούτου τῷ χρόνῳ κατάρξαντος, καὶ σκόπει ὡς πιστὸς τῷ θεῷ καὶ φανεὶς καὶ γενόμενος, οἷα κατήνυσεν ἄρξας· τὴν μὲν γὰρ τῶν εἰδώλων πλάνην, φροῦδον αὐτίκα πεποίηκε· βωμούς τε αὐ. καὶ τεμένη, ἐν οἷς τῶν βδελυρῶν δαιμονίων ἐπετελεῖτο ἡ θεράπεια, ἐκ βάθρων αὐτῶν καταστρεψάμενος, θυσίας τὲ αὐτῶν καὶ τελετὰς πάμπαν ἐκ ποδῶν ἐργαζόμενος, τὰς δὲ πρὸς θεὸν κρατύνων ὁμολογίας, τοὺς καθ' ἡμᾶς ἱεροὺς ναοὺς ἀνεστήσατο καὶ ἐφαίδρυνε, φιλοτιμίαις ὡς πλείσταις καὶ μεγαλοψυχίαις εἰς αὐτοὺς ὅτι μάλιστα χρώμενος, καὶ τήν τε ἐλευθερίαν καὶ παῤῥησίαν χριστιανοῖς ἐχαρίσατο· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς σεβασμίους οἴκους, οὓς αὐτὸς τῷ θεῷ ἐκ θεμελίων ἀνίστη· τὰ ἱερὰ σύμβολα τῆς μεγάλης τοῦ θεοῦ οἰκονομίας, θαύματά τε καὶ θεοσημίας καὶ παθήματα, πρὸς δέ γε καὶ τὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, σαφῶς καὶ πολυτελῶς ἐξεικονίζων διέγραφεν, ἔν τε τοῖς ἱεροῖς σκεύεσι καὶ ἑτέρωθι πράττων τετίμηκεν, ἐντεῦθεν τε οἴκων τὸν καλλωπισμὸν καὶ τὴν ὡραιότητα ἐργαζόμενος, ὁμοῦ καὶ τὴν τοῦ θείου μυστηρίου ἐξαπλῶν καὶ διατρανῶν δύναμιν, καὶ τοὺς θεωμένους πρὸς εὐσεβείας ἐνάγων ὑπόμνησιν· καθάπερ ὑπαγορεύει τὰ εὐαγγέλια, καὶ μάρτυρες τούτων ἀπαράγραπτοι· αὐτοί τε οἱ ναοὶ μέγα καὶ διαπρύσιον τὴν ἐκείνου βοῶντες ὀρθοδοξίαν· οὐδὲν δὲ ἧττον καὶ εἰς ἔτι καὶ νῦν διασωζόμενοι, τὸν πρὸς αὐτοῦ κεχαραγμένων νομισμάτων οἱ τύποι (2)· ἐντεῦθεν οὖν δέχου τὰ κατορθώματα οἷα καὶ ὅσας κατὰ παντὸς

(1) Confer cap. 80, ubi intelligendam cognosces mamonam seu avaritiam et luxuriam, in cuius se disciplinam tradiderat Copronymus.

(2) Puta magni Constantini nummos cum labaro seu Christi monogrammate. Nummos toto orbe romano diffusos, in quibus magnus Constantinus habitu orantis cudi se iusserat, memorat Eusebius vit. Const. lib. IV. 15.

ὀθνείου ἀνεδήσατο νίκας· ὅπως τε αὐτῷ τὰ τῆς ἀρχῆς ἐπευρύνετο, καὶ τὰ τῆς ζωῆς εὖ ἔσχε, καὶ ὁ χρόνος ὅσον εἰς ἀνθρωπίνης ζωῆς μέτρον ἱκανώτατος· καὶ τί χρὴ λέγειν οἷος λαμπρὸς καὶ περίβλεπτος ἐν τῷ βίῳ ἐχρημάτισεν; εἰ δὲ κτίσεων ἔργα θαυμάζειν σοι πάρεστιν, ὅρα παρελθὼν τὸ Βυζάντιον εἰς ὅσον αὐτὸ ἐπῆρε δόξης καὶ εὐκοσμίας, τοσοῦτον αὐξήσας καὶ καλλωπίσας τείχεσί τε καὶ περιβόλοις, ὅσον ἐπιτήδειον δέξασθαι τὰ Ῥωμαίων βασίλεια· τί δεῖ ἀπαριθμεῖσθαι κτισμάτων πλῆθος καὶ μέγεθος, ἐξ ὧν πάντων ὑπερήνεγκεν, ἃ μήτε τοῖς ὁρῶσι καταλήψεσθαι ῥᾴδια, μὴ δὲ γράφουσι δυνατὸν ἀνατάξασθαι; κάτιθι ὁδῷ βαδίζων ἐπὶ τὰ κάτω, καὶ μάνθανε οἷα οἱ μετ᾽ ἐκεῖνον εὐθύτητι δογμάτων ἐμπρέψαντες ἔδρασαν· θέα μοι εἰ βούλει τὸν Θεοδόσιον, ἵνα τὸ συνεχὲς τοῦ λόγου συμφυλαχθείη τῆς κτίσεως, ἐφ᾽ ὅσον τὴν αὐτὴν πόλιν Κωνσταντίνου ἐξαπλῶν καὶ ἀπευρύνων διάστημα ἐμεγάλυνε, καὶ οἷα τὰ ἱερὰ, ἅπερ τὸν αὐτὸν τοῖς προλαβοῦσι τῆς ὀρθοδοξίας ζηλώσας τρόπον ἐδείματο· λογίζου τὸν ἀριθμὸν τῶν χρόνων, ὅς σοι φίλος καὶ περισπούδαστος, τῆς ἐκείνου βασιλείας τὸ μήκιστον, ὦ φιλόχρονε σὺ καὶ φιλόκοσμε, καὶ τῶν ῥεόντων ἐρῶν ἐκτοπώτατα· δυσὶ γὰρ πρὸς τοῖς τεσσαράκοντα ἔτεσιν εἰς τὸν θρόνον διέπρεψε τὸν βασίλειον (1).

οθ. Τί ταῦτα; θαύμαζε εἴ σοι πεπίσταται τῶν ἀμεινόνων ἡ κρίσις, τὴν τοῦ πάππου τούτου Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου, περί τε τὸ θεῖον καὶ τοὺς τοῦ θείου θεράποντας εὐλάβειαν· ἣν γὰρ περὶ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίαν, σπουδὴν καὶ πίστιν ἐκέκτητο, οἵ τε ἐνταῦθα ἱεροὶ οἶκοι παρ᾽ αὐτοῦ κατασκευασθέντες, οἵ τε κατὰ τὴν ἑσπερίαν (2) ἱδρυμένοι κηρύσσουσι· τά τε κατὰ βαρβάρων ὡς πλεῖστα, δεδωρημένα ἄνωθεν νικητήρια, αἱ βίβλοι περιαγγέλλουσιν· ὧν ἑνὸς διακούσας, εἰ μή σοι τὰ τῆς ψυχῆς πεπώρωται καὶ ἀπηχρείωται αἰσθητήρια, εὐγνωμονήσαις ἂν περὶ τἄλλα τοῦ ἀνδρὸς ἀνδραγαθήματα· ἐθνῶν γάρ ποτε πολεμίων εἰς πλῆθος ἀξιολογώτατον συμφραξαμένων, καὶ πόλεμον ἐπ᾽ αὐτῷ κινούντων καὶ ἐπαναγεινομένων τὸν φρικωδέστατον, ὁ δὲ οἷα τὸν τρόπον φιλόθεος, καὶ τὴν εἰς θεὸν πίστιν θερμότατος, ὅπερ ἦν αὐτῷ τῶν βουλευμάτων ἄριστον ἐπὶ ταῖς τοιαύταις συμβάσεσι, τῇ μὲν ἐκ τῶν ὅπλων παρασκευῇ ἥκιστα θαῤῥεῖν, καὶ τῇ ἐκ τῶν στρατευμάτων μὴ ἐπαυχεῖν πολυπληθείᾳ, τῷ μὴ πάνυ τι τὸ ἀσφαλὲς εἰς τὸ ἀνδραγαθίζεσθαι ἔχειν, ἐπὶ τὴν θείαν δὲ συμμαχίαν καταφεύγειν ἀεὶ, τοῦτο καὶ τηνικαῦτα ποιεῖ, ἄμαχον ἕξειν ταύτην ἐπικούρημα πεποιθώς· ἀποστέλλει τοίνυν πρός τινα τῶν κατ᾽ Αἴγυπτον θεοφόρων ἀνδρῶν, ἐπ᾽ ἔργοις παραδόξοις τεθαυμασμένον, ὡς αὐτὸν ἥκειν προτρέπων, ὡς ἂν ταῖς ἐκείνου εὐχαῖς ἐφοδιαζόμενος, τῆς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους κατάρξειε μάχης· ὁ δὲ τὴν μὲν παρουσίαν ὑπὸ εὐλαβείας ἀνεβάλετο, εὐχὴν δὲ ἐπὶ τῇ βακτηρίᾳ καθ᾽ ἣν ἐπεστήρικτο, καὶ τῷ περιβολαίῳ ὃ δὴ περιαυχένιον ἔφερε

(1) Loquitur de Theodosio minore, qui reapse annis XLII. imperavit, et Constatinopolim moenibus aedificiisque plurimis amplificavit.

(2) Intellige apprime divi Pauli templum extra Romae muros decreto seu lege Theodosii senioris aedificatum.

ποιησάμενος, ταῦτα ἐκπέμπει πρὸς Θεοδόσιον· καὶ ὅ γε πιστός τε καὶ εὐλαβῶς δεξάμενος, θαρσήσας τὲ ἐπ' αὐτοῖς, τὸ μὲν περιβόλαιον, ἀντὶ κόρυθος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καθάπερ αὐτῷ ἐντέταλτο περιβάλλεται, τῷ δὲ βάκτρῳ ἀντὶ δόρατος τὴν δεξιὰν καθοπλίζεται· πρώτιστος δὴ οὖν τοῦ κατ' αὐτὸν στρατιωτικοῦ παντὸς προαφορμήσας, πρὸς τοὺς ἐναντίους χωρεῖ· ἐπεὶ οὖν τοῦτον οἱ βάρβαροι ἐθεάσαντο, αὐτίκα δὴ μάλα οἵ γε πρὸς φυγὴν ἐτράποντο ἅπαντες, ὑπ' ἀλλήλων τὲ βαλλόμενοι εἰς μέγα κακὸν ὀλέθρου ἧκον, καὶ ταῦτα μηδενὸς τῶν ἀντιπαρατεταγμένων, μήτε πλησιάσαντος μήτε βαλόντος· οὕτως οὖν λαμπρὸν τρόπαιον ἐν τῷ τότε καιρῷ κατὰ τῶν δυσμενῶν ἐστήσατο· ἐξ ἐκείνου τοίνυν καὶ μέχρι βίου παντὸς, ἐπὶ τοῖς θαυμαστοῖς ὅπλοις καὶ νικοποιοῖς στεφόμενος ὑπὲρ διάδημα βασιλικὸν ἐσεμνύνετο, ἀντὶ παντὸς ὅπλου τούτοις ἀεὶ κοσμούμενός τε καὶ χρώμενος· ταύτης τῆς παραδόξου νίκης ἁπανταχόθι βεβοημένης, οἱ τὴν Ἀλεξάνδρου προσοικοῦντες μεγαλόπολιν, πάνδημον ἑορτὴν καὶ πανήγυριν ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐπὶ ταύτῃ ἦγον, καὶ εἰκόνιον προσηγόρευον· καὶ γὰρ τοῦ βασιλέως εἰκόνα διέγραψαν, αὐτοῖς ὅπλοις οἷς καθώπλιστο ἀνιστορήσαντες, δι' ἧς τὸ γεγονὸς περὶ αὐτὸν ἐκηρύσσετο θαῦμα (1).

π. Ἀλλ' οὐχ' ὁ σὸς διδάσκαλος μαμωνᾶς τοιαῦτα, οὐδὲ εὐλάβεια καὶ πίστις ἦν ἐν αὐτῷ, ἀπηναισχύντησε δὲ κατά τε τοῦ θεοῦ μανεὶς καὶ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν, τῶν ὥσπερ αὐτῷ ἀνάθημα προσηκόντων· καὶ τὸ ἀποστολικὸν δὴ τοῦτο καὶ ἀγγελικὸν τοῦ μοναστικοῦ βίου σχῆμα βδελυσσόμενος, ἐπώνυμον τῆς θεοσεβείας, τὸ ἀμνημόνευτον αὐτοῖς ἐπέγραψεν ὄνομα· βδέλυγμα γὰρ ἁμαρτωλῷ θεοσέβεια· οἷα δὲ εἰς αὐτοὺς τυραννίδι ἐπιὼν ὁ τύραννος ἔδρασε, τάς τε πρὸς θεὸν ἐπηγγελμένας αὐτοῖς ὁμολογίας καὶ συνθήκας ἀθετεῖν ἐκβιαζόμενος, καὶ τὸ σχῆμα τὸ ἱερὸν ἀποῤῥίψαντας, τὸ τῶν λαϊκῶν μεταμφίσκεσθαι· ἔτι δὲ οὓς καὶ γυναιξὶ συζυγῆναι ἐξηνάγκασεν, ἐπί τε τῆς ἱππικῆς ἁμίλλης αὐτούς τε τοὺς μοναχοὺς καὶ τὰς μοναζούσας σεμνὰς παρθένους, κατὰ συζυγίαν συνδέων καὶ ἄγων ἐθριάμβευεν (2), ἀθεώτατα καὶ παρανομώτατα, καὶ παρὰ πάντα τὸν τῶν χριστιανῶν νόμον διαπραττόμενος, καὶ τἄλλα ὁπόσα δὴ καὶ ὁποῖα εἰς αὐτοὺς κατεπράξατο ἄθεσμα καὶ ἀνόσια, κρείττονος ἢ τοῦ παρόντος λόγου ἐστὶν ἐκδιηγεῖσθαι.

πα. Ἀλλ' ἄγε δὴ ἐντεῦθεν μετάβηθι, καὶ τῶν μεταγενεστέρων εἰ βούλει περιεργάζου τοὺς τῆς ζωῆς χρόνους καὶ τὴν εὐπάθειαν, ἐπεί σοι κριτήριον πίστεως αἱ κατ' ἐχθρῶν νῖκαι, καὶ τοῦ παρόντος κόσμου αἱ περιφάνειαι· ὁ τῆς νέας πίστεως, μᾶλλον δὲ τῆς νέας κατατομῆς καὶ ἀπιστίας, τὸ τῆς ἀχαριστίας κτίσμα καὶ τῆς ἀκολασίας ἀνδράποδον, τὸν πάλαι Ἰουστινιανὸν περιάθρει, ὃς δὴ θερμῶς τε καὶ περιφανῶς τιμήσας τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου ἀπεικονίσματα, τὸν τεσσαρακοντούτην δυοῖν δεόντοιν χρόνον, κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν

(1) Eandem hanc narrationem habemus diversis verbis apud S. Sophronium in historia sanctorum Cyri et Iohannis Spicil. rom. T. IV. p. 237-240.

(2) Legatur Theophanes in chron. ad an. 757, quem exscribit Cedrenus p. 466.

ἀρχὴν διετέλεσε· τὸ δὲ ὅπως κατὰ βαρβάρων ἐθνῶν τὸ εὔδαιμον ἀπηνέγκατο, αἱ περὶ αὐτῶν ἱστορίαι πλεῖσταί τε οὖσαι καὶ ἀξιολογώτατοι φέρουσι, καὶ ἴσασι ταῦτα οἱ ἐντετυχηκότες ἐπιμελέστερον. Ἐπὶ κτίσμασι μέγα φρονεῖς, καὶ πίστεως τοῦτο παραλαμβάνεις μαρτύριον; τὰ μὲν ἄλλα σοι παρετέα πλεῖστα ὅσα καὶ μέγιστα καὶ ἀριθμοῦ κρείττονα, ἐν οἷς πολυειδῶς καὶ ποικίλως τά τε τῆς τοῦ λόγου ἐνσωματώσεως καὶ τῶν ἁγίων τοὺς ἄθλους ἀνιστόρησε, θείοις ναοῖς τε καὶ ἄλλοις δομήμασιν· ἓν δέ σοι ἀντὶ πάντων ἀρκέσει, τὸ τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ λόγου ἐπώνυμον ἱερόν· τοῦτο δὴ τῶν θαυμάτων τὸ ἀξιάγαστον, ὃ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην βεβοημένον θαυμάζεται, πάντων τῶν πώποτε μνημονευομένων καὶ ἱστορουμένων, τῷ ἀπειροπλασίονι μεγέθει καὶ τῷ ὑπεραίροντι κάλλει, παραδοξότατόν τε καὶ ἀξιοθέατον. Ἡρακλείῳ δὲ, ἵνα τοὺς ἐν μέσῳ παραδράμωμεν, οὐδὲ παραστῆσαι ῥᾴδιον ὁπόσος ὁ περὶ τὰ ἱερὰ ταῦτα σεβάσματα πόθος καὶ ἡ προσκύνησις, μέγα σαλπίζουσιν οἱ παρ' ἐκείνου ἀναστάντες ναοί· οὗ καὶ τὰς λεγομένας ἀχειροποιήτους τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ εἰκόνας (1), ὁ χρόνος διέσωζεν, ὑφ' ὧν μάλιστα τῷ πόθῳ καὶ τῷ σεβάσματι περιεφλέγετο ὡς μὴ δὲ ἀπαίρειν μὴ δὲ κατάρχειν ὁδοῦ, τούτων χωρὶς, βούλεσθαι, ἀλλ' ὡς συνεκδήμων καὶ ἡγεμόνων ἀπλανῶν περιέχεσθαι· τῶν πρεσβειῶν δὲ τῆς παναχράντου δεσποίνης ἡμῶν θεομήτορος, καὶ τῶν ἁγίων ἡ μνήμη καὶ ἡ ἐπίκλησις πόση; οὐδὲ ἀναπνεῖν αὐτῷ ὑπῆν ὅσον ταύτας αἰτεῖν· οἷαι δὲ αὐτοῦ αἱ πράξεις; μετὰ τῆς τοιαύτης πίστεως καὶ τοῦ σεβάσματος, αἱ πόλεις καὶ αἱ χῶραι κεκράξονται, αἳ δὴ ὑπὸ Πέρσας τηνικαῦτα τυγχάνουσαι, πίστει τῇ ἐκείνου καὶ ἱδρῶσι πλείοσιν ἀποκαθίστανται, Ῥωμαίους ἀνασωζόμεναι· ταύτας γὰρ ἀπροσεξία καὶ ῥᾳθυμία τῶν προαρξάντων, μᾶλλον δὲ ἁμαρτία ἡ τῶν πολλῶν, τοῖς ἐχθροῖς ἐνεχείρισε· χρόνος δὲ αὐτῷ ὑπὲρ τὰ τριάκοντα κατὰ τὴν ἀρχὴν διήλασεν ἔτη, καὶ ὁ πᾶς τῆς ζωῆς αὐτῷ βίος ὑπὲρ τὰ τούτων διπλάσια περιεγένετο· καὶ οὕτως οἵ τε πρότεροι, καὶ οἱ καθεξῆς βασιλεῖς τε καὶ ἄρχοντες ἐπ' εὐσεβείᾳ ἐμπρέποντες, καὶ ἐβίωσαν καὶ τὰ καθ' ἑαυτοὺς διῴκησαν· τί πρὸς ταῦτα φής; ποῦ τὰ τοῦ σοῦ διδασκάλου; εἴ σοι δόξειε τὰ παρὰ σοῦ θαυμαζόμενα, μέτρῳ πρὸς τὰ ἱστορούμενα κρίνειν, τί συμβήσεται; σταγὼν πρὸς ὠκεανὸν τὰ τῆς σῆς μεγαλαυχίας πρὸς ἐκεῖνα νομισθήσεται.

πβ. Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν οὔτε εὐημεροῦντες τῇ τοῦ καθ' ἡμᾶς εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἱστορίᾳ προσέπταισαν, οὔτε δυσπραγοῦντες χεῖρας κατὰ τῶν ἱερῶν ἀγαλμάτων ἐπέβαλον· οὔτε γὰρ τὴν χριστιανῶν θρησκείαν τῇ φορᾷ τῶν τῇδε πραγμάτων παρέβαλον· οὐδαμοῦ γὰρ τὸ ἑδραῖον καὶ στάσιμον ὁ βίος ἔχων φαίνεται, ἄλλοτε δὲ ἄλλως μεταβαλλόμενος, καὶ οὔ ποτε ἐν τοῖς αὐτοῖς μένων, ποτὲ μὲν εὖ τοῖς πράγμασι φερόμενος, ποτὲ δὲ εἰς τοὐναντίον περιϊστάμενος· ἕως ὁ καιρὸς τῆς ἀποστασίας ἐφέστηκε, καὶ οἱ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν πίστεως κατήγοροι καὶ ἀποστάται, οἷα θῆρες τινὲς τὴν τοῦ Χριστοῦ ποίμνην καταδραμόν-

(1) De Christi domini imagine non manufacta, quam secum circumferebat Heraclius imperator, legesis Theophanem in chron. ad eiusdem Heraclii annum 12.

τες, ἅπαν τὸ εὐσεβὲς ἐλυμήναντο, τοὺς τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας ἀρχαιοτάτους καὶ θειοτάτους ὅρους καὶ θεσμοὺς, ἀθέσμως καὶ ἀνοσίως διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καταστρεφόμενοι, τὴν οἰκείαν δόξαν ἢ αἰσχύνην εἰπεῖν οἰκειότερον, τῆς τοῦ θεοῦ προκεκρικότες δόξης· ἀλλὰ σὺ μὲν τὴν πίστιν τὴν καθ' ἡμᾶς δοκιμάζων, ἄπιστος ὤφθης καὶ ἀδόκιμος· οὐ γὰρ δοκιμὴ ἐν ταύτῃ ἐπιζητεῖται, ἀπιστίας γὰρ τοῦτο, ἀλλὰ ψυχῆς ἁπλότης, καὶ λογισμῶν καθαρῶν συγκατάθεσις ἀπερίεργος· τὸν πιστὸν γὰρ ταῦτα χαρακτηρίζειν ἐπίσταται· ἡμεῖς δὲ ἀπιστίαν τῷ ὄντι ἐξετάζοντες, καὶ ταῖς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεσιν ἐπιστήσαντες, καὶ κριτηρίῳ ἀσφαλεῖ τῇ ἀληθείᾳ χρώμενοι λέγομεν, ὅτι διὰ τὴν τῶν σῶν διδασκάλων ἀπιστίαν, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ὕβριν πλεῖσται ὅσαι χῶραι καὶ πόλεις μεγάλαι καὶ λαοὶ, οἷς τὸ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς πίστιν εὐσεβὲς τετήρηται, καὶ τούτων μάλιστα τὰ πρὸς ἥλιον καταδυόμενον πρόσοικα γένη πρὸς ἀπόστασιν εἶδον (1)· ἐξ ὧν ἤδη παρὰ πολὺ διαιρούμενα, κεκακῶσθαι τὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς καὶ ἠλαττῶσθαι συμβέβηκε.

πγ. Πολὺ γοῦν τῶν ἐν τῷ τότε ἐνακμασάντων ἀνθρώπων αἱ ψυχαὶ τὸ σφαλερὸν καὶ ἐπιβλαβὲς νοσήσασαι, κατακρίσεσιν αἰωνίαις παραδίδονται· πρόκειται οὖν σοι τὰ τῶν ἐπ' εὐσεβείᾳ ἀρξάντων ἔργα τὲ καὶ κατορθώματα καὶ οἱ χρόνοι, εἴ σοι ἡ πίστις ἐν τούτοις παρέξεσται σαφὲς διδασκάλιον, ὁδηγοῦντά σε πρὸς πᾶσαν ὁδὸν σωτήριον, ἄν περ διὰ φροντίδος σοι ἡ τῆς ψυχῆς σωτηρία ποτὲ γένοιτο, τούτων ζήλου τὴν πίστιν, τῇ εἰς θεὸν ἐλπίδι βεβαιούμενος, καὶ ἀποδέχου τὰς εὐσεβεῖς καὶ ἀρίστους πράξεις, καὶ τῶν παρόντων ὑπερόρα, καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἐπείγου, καὶ θεὸν τῶν πεπραγμένων ἐκδέχου κριτὴν δικαιότατον, ἵνα μὴ τοῖς ἐγκοσμίοις μόνον ἐναπομένων, τοῖς ἀγνοήσασι ταῦτα κατὰ τὸ ἀδέκαστον ἐκεῖνο καὶ φρικωδέστατον κριτήριον, τῇ γεέννῃ συμπαραληφθῇς ἀθάνατα κολασθησόμενος· ἔνθα οὐκ ἔνι βασιλεὺς καὶ ἰδιώτης, πλούσιός τε καὶ πένης, οὐ φίλος, οὐ συγγενὴς, ὃς ἑτέρῳ βοηθεῖν δυνήσεται· ἕκαστος γὰρ τοῖς ἰδίοις ἔργοις ἐξετασθήσεται, ἢ δοξασθησόμενος ἢ αἰσχυνθησόμενος· ἀλλ' εἰ μὴ τοσοῦτον προκατεσχέθης τῇ ἀπιστίᾳ, ἐκπονηθήσεταί σοι τῇ πλάνῃ καταδυέντι ποτὲ ἀνανήξασθαι, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἀποσκοπῆσαι εὐθύτητα. Ἵνα (2) σοι τὸ λυσιτελοῦν καὶ εὖ γεγονέναι ὑπάρξῃ ἐπ' ἐξουσίας, πρόκειται ἀκοῦσαι ὅθεν τὲ καὶ ὅπως τὰ τῆς αἱρέσεως ταύτης, μᾶλλον δὲ ἀποστασίας, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πρόοδον εἴληφεν· ἵνα σοι εὔγνωστον γένηται, ὡς οὐ βασιλικὸν ἀλλ' ἰουδαϊκὸν τὸ φρόνημα τοῦτο καὶ κακούργημα (3)· πρὸς γὰρ ταῖς λοιπαῖς ἁπάσαις αἱρέσεσιν, αἳ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐνσπαρεῖσαι κακῶς παρεφύησαν, καὶ αὕτη ἡ πικρὰ δυσσεβῶς συμπαρεβλάστησεν ἄκανθα· ἐκείναις γοῦν συντεταγμένη παρέπεται, ἑκατοστὴ δευτέρα ταῖς προκατειλεγμέναις ἐπαριθμουμένη· ἔχει δὲ ὧδε.

(1) Reapse ob Iconoclastarum haeresim defecit romana urbs ab obedientia Caesarum byzantinorum.

(2) Ab hoc loco usque ad operis ferme finem, edidit hunc Nicephori tractum ex parisiaco codice Lequinius in adnotationibus ad S. Ioh. damascenum de haeresibus Opp. T. I. p. 115.

(3) Apud Lequinium κατηγόρημα.

ΑΙΡΕΣΙΣ ΕΚΑΤΟΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΚΑΤΗΓΟΡΟΙ ΗΓΟΥΝ ΕΙΚΟΝΟΚΛΑΣΤΑΙ.

πδ. Χριστιανοκατήγοροι ἐκλήθησαν, ἐπείπερ τῶν χριστιανῶν λατρευόντων ἑνὶ θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ ἐν τριάδι προσκυνουμένῳ, κατηγόρησαν φάσκοντες, ὅτι ταῖς σεπταῖς εἰκόσι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς τε ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν καὶ παναγίας θεομήτορος, καὶ τῶν ἁγίων ὡς θεοῖς καθάπερ ἕλληνες λελατρεύκασι, καὶ ὡς εἰδώλοις δῆθεν ἀπεχθανόμενοι, τὴν Χριστοῦ ἐκκλησίαν αἰσχρῶς καθύβρισαν· ταύτας τε καταστρεψάμενοι, καὶ τοὺς σέβοντας κατὰ τὸ παραδοθὲν ἀρχῆθεν χριστιανοῖς ἔθος, πικρῶς αἰκιζόμενοι. Ἰουδαϊκὸν δὲ καὶ θεοστυγὲς τὸ φρόνημα· οὕτω γὰρ φασὶ τῶν πρεσβυτέρων τινὲς βλαστῆσαι τὴν αἵρεσιν· ὡς κατὰ τὴν Τιβεριάδα (1) τῶν ἰουδαίων τῆς θρησκείας ὑπῆρχε τίς γνωριζόμενος, προὔχων δὲ ἐν τῷ κατ' αὐτὸν ἔθνει, ᾧ ἐπώνυμον τεσσαρακοντάπηχυς· ὄργανον δὲ τοῦ πονηροῦ τυγχάνων δαίμονος, καὶ ὅλον αὐτὸν εἰσδεδεγμένος, φαρμακείας καὶ γοητείας οἷα τέχνην τινὰ μετήρχετο· οὗτος δυσμενὴς χριστιανοῖς καθίστατο, καὶ τῇ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ ἐβάσκαινε, καὶ δὴ ἐπετήρει καιρὸν, καθ' ὃν ἐπιθέμενος λωβήσαιτο τὴν εὐσέβειαν· εὑρίσκει τοίνυν τοῦ τηνικάδε τοῦ φύλου τῶν Σαρακηνῶν κρατοῦντος τὴν εὐχέρειαν, ᾧ Ἰέζιδος ἦν ὄνομα, οἰκειοῦταί τε αὐτῷ, καὶ οἷα εἰκὸς τὰ τῆς εὐνοίας ἐπιδεικνύμενος, τῶν καταθυμίων αὐτῷ τινὰ προὐμαντεύετο, καὶ ἅμα ὑπισχνούμενος, ὡς εἴπερ ταῖς αὐτοῦ ὑποθήκαις εἴξειε, τὸ μακρόβιον ἕξει ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ τὸν τριακονταέτην ἐν αὐτῇ διανύσειε χρόνον· ὁ δὲ ἀναπτερωθεὶς τῇ κουφότητι, ἅ τε τὸν ἀκόλαστον ἀσπαζόμενος βίον, καὶ ἐπὶ μήκιστον τὰ τῆς φιλοσαρκίας (2) ἐπεκτείνεσθαι αὐτῷ πρὸς ἡδονὴν ἀποδεχόμενος, τῷ λόγῳ τοῦ δυσσεβοῦς συνετίθετο· ὁ δὲ ἦν κελεύειν ὅτι τάχιστα τοῖς ἀνὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν, τὴν ὁπωσοῦν ἀνεστηλωμένην εἰκόνα, καὶ ὅλως παντὸς ζώου ὁμοίωμα καθαιρεῖσθαι καὶ ἀφανίζεσθαι· διαβολικὸν δὲ τοῦ θεομάχου τὸ κακούργημα, τὸν δόλον ἐγκρύψαντος, ὡς δὴ καὶ λανθανόντως διὰ τοῦ πᾶν ὁμοίωμα καθαιρεῖσθαι, συγκαταβληθῆναι καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερογραφίας τὴν εὐκοσμίαν· καὶ ἐπεὶ τὸ ἀνόσιον τοῦτο δόγμα περιήγγελτο, συγκαθῃρεῖτο εὐθὺς τοῖς ἄλλοις ὁμοιώμασι καὶ ἀγάλμασι, καὶ ὁ κατὰ τὰς Χριστοῦ ἐκκλησίας τῶν ἱερῶν εἰκονισμάτων διάκοσμος· τούτων γὰρ τὰ μὲν ἀπέξεον, τὰ δὲ κονίζοντες ἐξηφάνιζον, ἔστι δὲ ἃ καὶ σὺν αὐτοῖς τοῖς ἱεροῖς οἴκοις τε καὶ σκεύεσι καὶ ἐσθήμασι, τῷ πυρὶ παρεδίδοσαν· καὶ ταῦτα χερσὶ βεβήλοις καὶ ἀνοσίοις ἐτολμᾶτο· οἱ γὰρ εἰς τοῦτο πεμφθέντες, χριστομάχους ἰουδαίους καὶ σαρακηνοὺς τὰ δεδογμένα πράττειν συνηνάγκαζον· χριστιανοὶ δὲ καίτοι συνωθούμενοι καὶ βιαζόμενοι, τοῦ τηλικούτου μιάσματος ἐφάψασθαι οὐκ ἐπείθοντο· ἐντεῦθεν φυὲν καὶ αὐξηθὲν, τῇ

(1) Iudaeum hunc Iconoclastarum coryphaeum non Tiberiade, sed Laodicea Syriae, oriundum dicit Theophanes in chron. ad Christi annum 715, nec non Cedrenus p. 450. Neque tamen mendum esse codicis romani hanc Nicephori lectionem, demonstrat codex parisiacus, ubi pariter legitur Τιβεριάδα.

(2) Male apud Lequinium φιλοσοφίας.

Ῥωμαίων ἀρχῇ τὸ κακὸν ἐπεκώμασεν· οὐ τὴν λώβην οὐ τῶν τυχόντων τινὲς, ἀλλ' αὐτοὶ ἐδέξαντο τῆς ἱερωσύνης οἱ ἔξαρχοι, ποιμένες μὲν ὀνομαζόμενοι, λύκοι δὲ τὸν τρόπον καὶ τὴν προαίρεσιν καθιστάμενοι, ὧν ἐτύγχανε, καὶ ὁ τηνικαῦτα τῆς Νακωλείας ἐπίσκοπος (1)· τὰ αὐτὰ γὰρ τοῖς θεομάχοις καὶ φρονήσαντες καὶ διαπραξάμενοι, τὴν τοῦ θεοῦ καθύβρισαν ἐκκλησίαν.

Οἷον δὲ τέλος ὁ τῆς κακίας ταύτης εἰσηγητὴς, ὁ παμμίαρος οὗτος ἑβραῖος ἐδέξατο, παραδραμεῖν οὐ δίκαιον· ὁ γὰρ Ἰέζιδος ἐκεῖνος, οὐ πλείονας ἢ δύο ἐνιαυτοὺς πρὸς μησὶν ἓξ ἐπιβιοὺς, τοῦ ζῆν κακῶς ἀποῤῥήγνυται· ὁ δὲ τούτου υἱὸς Οὔλιδος τὴν προσηγορίαν, τὴν ἀρχὴν τὴν τοῦ πατρὸς διαδεξάμενος, οἷα τὸν τεκόντα ἐξαπατήσαντα, πικροτάτῳ καὶ ἐξαισίῳ θανάτῳ ἀναιρεθῆναι τὸν γόητα ἐπέτρεψεν, ἄξια τῆς κακίας τἀπίχειρα κομισάμενον· εὐθὺς δὲ ἡ ἀνὰ τὴν ἕω ἐκκλησία τὸν ἑαυτῆς ἐστολίζετο κόσμον, καὶ τὸν καινισμὸν τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἐδέξατο· ἅπαξ δὲ τῆς πικρίας ἐκείνης ἡ ῥίζα τῇ ῥωμαϊκῇ ἐμφυεῖσα πολιτείᾳ, φθάνει καὶ μέχρι τοῦ τότε κρατοῦντος· Λέων δὲ ἦν καὶ τὴν προσηγορίαν καὶ τὴν διάθεσιν, ὃς τοῖς ἴσοις τῷ βαρβάρῳ τῆς ἀκολασίας καὶ φιλοσαρκίας κέντροις νυττόμενος ἐπιμανεὶς κατὰ τῆς εὐσεβείας, τῶν θείων ναῶν τὴν ἱερογραφίαν ἐξορύττειν ἐσπούδαζεν· οὗ καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν δυσσέβειαν ὁ υἱὸς Κωνσταντῖνος διαδεξάμενος, ἄσπονδον ἀνεῤῥίπισε κατὰ τῶν εὐσεβούντων τὸν πόλεμον· σύνοδόν τε ἱερέων ἀνοσίων συνεκρότησε, καὶ τὸ ἀσεβὲς τῆς ἑαυτοῦ ἀθεΐας δόγμα ἐξέθετο· τέλεον μὲν τὰς ἱερὰς εἰκόνας ἐξαφανίζεσθαι, τοὺς δὲ προσκυνοῦντας ἢ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν λόγον πρεσβεύοντας, βασάνοις πικραῖς καὶ αἰκίαις παραδίδοσθαι· ἔγκλημα τούτοις εἰδωλολατρίας ἐπάγων, ὅτι ὡς θεοῖς ταύταις τὴν προσκύνησιν νέμουσι· τὸ δὲ ἱερὸν τοῦ μοναστικοῦ βίου σχῆμα τέλεον ἀπελαύνεσθαι καὶ καθυβρίζεσθαι, καὶ ἢ μεταμφιέννυσθαι τὴν στολὴν τοὺς μονάζοντας, ἢ ποικίλαις τιμωρίαις καθυποβάλλεσθαι (2). Ἔγνωσται οὖν ὑμῖν διὰ τούτων τὸ ἰουδαϊκὸν φρόνημα, καὶ τὸ χριστιανικὸν οὐκ ἠγνόηται κήρυγμα· ἐφ' ὑμῖν λοιπὸν κεῖται αὐτεξουσίοις γε οὖσι, τὸ ἀγαθὸν καὶ σῶζον, ἢ τὸ φαῦλον καὶ βλάπτον ἑλέσθαι.

(1) Ita narrat etiam S. Germanus I. patriarcha in opusculo apud nos Spicil. rom. T. VII. p. 58.
(2) Hactenus fragmentum apud Lequinium.

ΤΕΛΟΣ.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΜΩΜΗΤΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΑΣ ΚΑΙ ΕΙΛΙΚΡΙΝΟΥΣ

ΗΜΩΝ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΔΟΞΑΖΟΝΤΩΝ ΕΙΔΩΛΟΙΣ ΠΡΟΣΚΕΚΥΝΗΚΕΝΑΙ.

α. Καιρὸν εἶναι τῷ παντὶ πράγματι τὸ σολομώντειον ἡμᾶς ἐκεῖνο καὶ σοφὸν ἐμπεδοῖ λόγιον, τὸν βίον ἐντεῦθεν ῥυθμίζον, καὶ στοιχειοῦν πρὸς τὸ εὖ ἔχον καὶ λυσιτελοῦν τὸν ἀνθρώπειον, ὡς ἂν μὴ πάντα θαρροῖεν εἰς τὴν τῶν πρακτέων ἐγχείρησιν, ἀλόγως καὶ οὐκ ἐν καιρῷ πράττοντες ἄνθρωποι, μὴ δὲ περιπετῶς καὶ οὐκ ἐν κόσμῳ εἰς τὰ κατὰ γνώμην χρώμενοι, πολλοῖς ἀβούλως τῶν ἀδοκήτων καὶ σφαλερῶν περιπίπτοιεν· καιρὸς δέ, φησι, τοῦ σιγᾶν καὶ καιρὸς τοῦ λαλεῖν, τοῖς κατειλεγμένοις τῷ παιδοτριβοῦντι τῷ λόγῳ συγκατηρίθμηται, ἵνα μὴ μόνον ἐν δέοντι πράττειν ἤδη δὲ καὶ λέγειν εὐκαίρως παιδευώμεθα, ἀλλὰ μὴν καὶ μέτρον εἰδέναι τῶν ἐφ᾽ ἑκάστῳ ἡμῖν πραττομένων ἢ λεγομένων· εἴπερ τὸ πᾶν μέτρον ἄριστον καλῶς ἔχειν ὑπείληπται, τῶν δεόντων εἶναι δοκεῖ· ἐπιστατοῦντος ἐν πᾶσι τοῦ λογισμοῦ συνετῶς τε καὶ ἐμμελέστατα, καὶ φυλοκρινοῦντος ἀεὶ τῶν συνοισόντων καὶ μή, τὸ δοκοῦν καὶ φαινόμενον· τούτοις οὖν καὶ ἡμεῖς ἠγμένοι, καὶ οἷα ὀνησιφόροις καὶ εὐαγέσι νουθετήμασιν εἴκοντες, τοῖς τε ἄλλοις τῶν θείων διδαγμάτων παιδεύμασιν ἐντρεφόμενοι, διελέσθαι ὡς ἄριστα ἐπιστημονικῶς τε καὶ λογισμῷ τῷ καθήκοντι, εὖ νενομίκαμεν· καὶ ἄλλον μὲν εἶναι καιρὸν σιωπῆς, ἕτερον δὲ διαλέξεως ἐπιστάμενοι, καὶ μήτε οὕτως ἀμαθίας ἢ αὐθαδείας ἔχοντες, ὡς ἐν οἷς τιθέναι φυλακὴν προσῆκε τῷ στόματι, γλῶσσαν ἀσχέτως προΐεσθαι· μὴ δ᾽ αὖ πάλιν ἐξὸν λέγειν, σιωπῇ παρατρέχειν ἃ μὴ σιωπᾶσθαι μὴ δὲ ὀδόντων εἴσω καθείργνυσθαι δίκαιον· διὰ ταῦτα τοίνυν εἰς τούσδε τοὺς θορύβους περιπεπτωκότες τὰ νῦν, καὶ τὸν κατὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ κοινὸν ἐνορῶντες ἐπανιστάμενον κίνδυνον, καὶ πολὺ μάλιστα τῷ ὀρθοδοξοῦντι μέρει περιζέον τῆς δυσσεβείας καταθεώμενοι τὸ κλυδώνιον εἰσαεὶ τὸ κακὸν, ἐκ προσαγωγῆς τε καὶ ἐπὶ προήκοντι τῷ χρόνῳ δεχόμενον τὴν ἐπίδοσιν, νῦν ἐπαφεῖναι τὴν γλῶσσαν καὶ παραθῆξαι τὸν κάλαμον δεῖν ᾠήθημεν, ἵνα οἷον στήλη τις καὶ θρίαμβος τῶν αἱρετιζόντων τὸ δυσσεβὲς, καὶ εἰς δεῦρο καὶ ταῖς μετέπειτα γενεαῖς λογογραφούμενον ἐμφανίζηται·

ἀσφάλειά τε καὶ ἑδραίωμα τῶν πιστῶν καὶ εὐσεβούντων, θεοπρεπῶς διαδεικνύηται τὸ ἐγχείρημα· οὔκουν οὐδὲ ἄλλοτε περὶ τῶν τοιούτων σιγήσαντες, ἵνα μὴ γραφὴν σιωπῆς ἀπενεγκοίμεθα, καὶ ἅμα τὴν ἐκ τοῦ ὑποστέλλεσθαι τοῖς προεστῶσι τοῦ λόγου ἐπηρτημένην κατάκρισιν ὑφορώμενοι· μέλλοντες δὲ τῶν προκειμένων ἀγώνων ἐφάπτεσθαι, πρότερον ἐκεῖνο, ὃ δὴ χρησιμώτατόν τε καὶ ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι λελόγισται, διὰ βραχέων εἰπεῖν πειρασόμεθα, καὶ οὕτω κατάρξαι ὡς οἷοί τε ἐσμὲν τῆς ἐν χερσὶν ὑποθέσεως, θεοῦ διδόντος λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν, ὑπὲρ οὗ ὁ πᾶς λόγος κεκίνηται, καὶ δι' ὃν εὐσεβοῦντες τὰ νῦν πολεμούμεθα.

β. Ἐχρῆν οὖν ὑμᾶς, ὦ ἄνθρωποι, τοὺς πρὸς τὴν ὥραν τὴν ἐσχάτην ἐλάσαντας, καὶ ἐφ' οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ῥῆσιν κατήντηκε, κοινὸς γὰρ ἡμῖν ὁ λόγος πρὸς ἅπαντας, ὅσοι τὲ τούτων δι' ἀπροσεξίαν ἢ φιλαυτίαν πόῤῥω που θέοντες ἀποπεπτώκατε, μὴ ἂν ἄλλό τι ἐν μελέτῃ καὶ λογισμῷ τίθεσθαι, ἢ τὴν τελευταίαν ἐκείνην καὶ μεγίστην ἡμέραν, καθ' ἣν τοῦδε τοῦ παντὸς ἥξει τὰ πέρατα, καὶ ὡς ἤδη παρεστηκυῖαν περιαθρεῖν, καὶ τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ φοβερὰν προσεγγίζουσαν ἐννοεῖν σάλπιγγα, ἄνωθεν ὥσπερ τρανῶς ταῖς ἁπάντων ἀκοαῖς ἐνηχοῦσαν, φρικτόν τι καὶ ἐξαίσιον· μεθ' ἣν τὸν ἁπάντων κριτὴν καὶ δεσπότην καὶ τῶν ὅλων θεὸν ἀπεκδέχεσθαι, ἅμα τῇ πληθύϊ τῶν μακαρίων καὶ ἀσωμάτων δυνάμεων, μετὰ δόξης τῆς πατρικῆς ἐξ οὐρανῶν ὡς δὴ κηρύσσεται κατερχόμενον, καὶ ἄξοντα εἰς κρίσιν σύμπαν τὸ ποίημα, καὶ ἀποδώσοντα ἑκάστῳ καθὰ ἐβιότευσεν· εἴτε σαρκὸς μόνον πάθεσι δουλούμενός τις ὑπενήνεκται, καὶ μηδὲν τῶν ὁρωμένων λογισάμενος ὑψηλότερον εἰς γῆν ἀπονένευκεν, εἴτε τῷ πνεύματι συνεπαιρόμενος, τοῖς μέλλουσι καὶ πρὶν ἐνθένδε μεταναστῆναι, ὡς ἤδη παροῦσι, συνεγένετο, καὶ τῷ θείῳ πόθῳ πτερούμενος, τῶν ἄνω λήξεων τὸ μακάριον κατοπτρίζεται· προσέχειν τὲ ἑαυτοῖς μάλιστα, καὶ τῶν ἐν ἡμῖν ὁρμημάτων καὶ κινημάτων αἱρεῖσθαι τὰ βελτίω τὲ καὶ συμφέροντα· νήψει δὲ νοὸς, καὶ λογισμῶν καθαρότητι, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς ὀμμάτων ἐγρηγόρσει πᾶν ὁτιοῦν εἰς δόξαν θεοῦ καὶ εὐαρέστησιν κατεργάζεσθαι· καὶ συνελόντα εἰπεῖν, ὅσα εἰς σωτηρίαν ψυχῆς ἥκε, πᾶσαν σπουδὴν τιθεμένους, διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν τηρήσεως διαπράττεσθαι· δι' ὧν προσάγεσθαι τὲ αὐτῷ καὶ οἰκειοῦσθαι, τοῖς ταῦτα κατορθωκόσιν ἀξιοπρεπῶς περιγίνεται· μιμουμένους τὰς φρονίμους τῶν παρθένων ἐκείνας, καὶ τὰς λαμπάδας δαψιλεῖ τῷ ἐλαίῳ κοσμουμένας ἀνάπτοντας, ὡς δὴ ὑπαντήσοντας ηὐτρεπισμένους τῷ νυμφίῳ ἀωρὶ τῶν νυκτῶν ἥκοντι, κἀντεῦθεν ἀνενδύαστον κεκτημένους τὸ εὔελπι, εἰς τοὺς ὀρεκτοὺς ἐκείνους καὶ ἀναπεπταμένους τῶν πατριαρχῶν κόλπους, τὰς μακαρίας ἐκείνας μονὰς καὶ ἀποκληρώσεις, αἵ τινές ποτέ εἰσιν, ἀνακλιθήσεσθαι· ταῦτα στέργειν, ἐν τούτοις ἀπασχολεῖσθαι τὸν νοῦν, καὶ μηδὲν τῶν ἐπισφαλῶν καὶ βλαπτόντων περιεργάζεσθαι· ἂν οὕτω φιλοσοφῶμεν καὶ οὕτω βιοῦν ἑλοίμεθα, καὶ μελέτην θανάτου τὴν παροῦσαν ζωὴν ἡγώμεθα, τευξόμεθα τῶν παρὰ τοῦ ἀψευδοῦς ἐπηγγελμένων, καὶ τῆς ἀποκειμένης τοῖς τηρή-

σασιν αὐτοῦ τὸν λόγον, εὖ οἶδα, μακαριότητος· περὶ μὲν δὴ τούτων εἰ καὶ βραχὺς ὁ λόγος, ὅμως ἱκανῶς καὶ ἀποχρώντως ἔχων· οὐ γὰρ ἐπὶ πλέον διεξιέναι χρὴ, ἐπεὶ μὴ τοῦτο τῶν πάνυ κατεπειγόντων τῷ καιρῷ πρόσεστι· περὶ δέ γε τῶν νῦν ἐπιφυομένων, παρὰ τοῦ μισοκάλου ἐχθροῦ καὶ ἀεὶ τὰ καλὰ βασκαίνοντος, καὶ τὴν εἰρήνην τῆς Χριστοῦ ποίμνης μὴ φέροντος, καὶ τῷ καθαρῷ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρούρας σίτῳ, ὃν λόγος εὐαγγελικὸς καὶ πατρικὸς ἐξέθρεψέ τε καὶ ηὔξησε, παρεσπαρμένων ζιζανίων καὶ ἀκανθοφορούντων ἤδη. καὶ τοὺς ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ βίου παριόντας, τοῖς κέντροις τῆς δυσσεβείας ἀνηλεῶς κατατιτρώσκειν ὑπαρξαμένων διαλεξόμεθα.

γ. Ὁ τῆς εὐαγοῦς καὶ μόνης ἀληθινῆς ἡμῶν τῶν χριστιανῶν θρησκείας λόγος ἤδη πάλαι κατώρθωτο· καὶ παρὰ μὲν τοῖς σοφοῖς τῆς πίστεως ἡμῶν ἀρχιτέκτοσι καὶ τῆς ἀληθείας κήρυξι, τοὺς θείους δὴ λέγω καὶ θεσπεσίους ἀποστόλους, προκαταβέβληται ὁ θεμέλιος· οἷα περ ἐν τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις πρόπαλαι σκιαγραφούμενος καὶ προχαρασσόμενος, ὄντος ἀκρογωνιαίου λίθου Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, κἂν λίθος προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου, τοῖς νῦν κατασείειν αὐτὸν πειρωμένοις προκέηται· ἡμῖν δὲ τοῖς ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ ᾠκοδομημένοις, ὡς τῶν μαθητῶν τοῦ λόγου ὁ Κορυφαῖος μακαριζόμενος ἤκουε, λίθος ἀκρογωνιαῖος ἔντιμος, ἐφ' ᾧ πιστεύοντες, οὔποτε καταισχυνθησόμεθα· ἐπῳκοδόμηται δὲ τῆς σοφίας ὁ οἶκος, ὥσπερ ἐκ χρυσοῦ καὶ λίθων τιμίων, τῶν ἱερῶν καὶ θείων δογμάτων, ἃ παρὰ τῶν ἀοιδίμων καὶ θεοφόρων ἡμῶν πατέρων ἐκπεπόνηταί τε καὶ ἐκπεφώνηται, ὅσοι τὲ κατὰ τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους καὶ θεολέκτους συλλόγους, θαυμάσιοι καὶ θεοφιλεῖς ἄνδρες, θείῳ ἀγόμενοι πνεύματι συναθροισθέντες διέλαμψαν, ὅσοι τὲ καθ' ἑαυτοὺς κεκαθαρμένοι, καὶ λαμπροὶ τὸν βίον, καὶ ὑψηλοὶ τὸν λόγον καὶ τὴν διάνοιαν, θρόνων ἱερῶν προκαθεζόμενοι, καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ὡς ἔνι, μάλιστα ἀντεχόμενοι ἐπέπρεψάν τε, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης τῆς εὐσεβείας τὰ διδάγματα ἐγκατέσπειράν τε καὶ διετράνωσαν, τῆς ἀσεβείας δὲ τὰς ἀκάνθας προῤῥίζους ἐξέτεμον, καὶ τῶν αἱρετιζόντων τὰ στόματα, ὡς ἀδικίαν κατὰ τοῦ ὕψους λαλούντων καὶ μελετώντων, ἀπέφραξαν καὶ ἀπέῤῥαψαν· ἐντεῦθεν μία πίστις καὶ ὁμολογία ἡ αὐτὴ παρὰ πᾶσι χριστιανοῖς συνεκροτεῖτο καὶ ἐφυλάσσετο· καὶ τί γὰρ ἐν τῷ μακρῷ καὶ ἀπείρῳ τοῦ διελάσαντος χρόνου, ὅσον ἧκεν εἰς εὐεργεσίαν καὶ συντήρησιν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἔν τε δόγμασιν ἔν τε πράξεσιν, ἀνεξέταστον καὶ ἀδοκίμαστον ὑπολέλειπται; οὕτω σοφῶς καὶ φιλανθρώπως τὰ περὶ ἡμᾶς, κατὰ καιροὺς τῆς θείας οἰκονομούσης προνοίας, οὕτως ὁ νόμος εἰς βοήθειαν πάλαι τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐδίδοτο, οἷά τις παιδοκόμος ἄριστος, ὡς διὰ στοιχείων τινῶν προσάγων τοὺς νηπιώδεις ἔτι καὶ τὴν ἕξιν ἀτελεστέρους, καὶ ποδηγῶν πρὸς τὴν θείαν ἐπίγνωσιν, ὡς τοῦ τελεωτέρου λόγου τοῖς τὸ τηνικάδε τὸ εὐπαράδεκτον τέως οὐκ ἔχοντος· οὕτως οἱ μετὰ τὸν νόμον τοῦ θείου πνεύματος κάτοχοι προφῆται καὶ ἄνδρες θεόληπτοι, πολυμερεῖς καὶ πολυτρόπους τῶν πρακτέων ἐποιοῦντο τὰς εἰσηγήσεις, καθὰ τὸ πνεῦμα

ἐνεργοῦν ἀπεκάλυπτε πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων βελτίωσιν· ἀλλ᾽ ἐπείπερ οὐκ ἴσχυε ταῦτα τελειῶσαι τὸν ἄνθρωπον, ἐδεῖτο δὲ βοηθείας τῆς μείζονος, ἔτυχεν ἀφῖχθαι τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν τὸ κεφάλαιον· " τὸ γὰρ ἀδύνατον, φησὶ, „ τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν „ ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν „ τῇ σαρκὶ, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα „ περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα· „ ἁμαρτίας δὲ ἔκγονον πρῶτον κακὸν καὶ ἔσχατον εἰδωλολατρία, καὶ τῆς προσκυνήσεως ἡ μετάθεσις ἀπὸ τοῦ πεποιηκότος ἐπὶ τὰ κτίσματα.

Οὕτως ὁ τοῦ θεοῦ λόγος τὸ τῆς πατρικῆς δόξης ἀπαύγασμα, συγκαταβάσει χρησάμενος, εὐδοκίᾳ τε πατρικῇ καὶ συνεργίᾳ τοῦ ζωαρχικοῦ πνεύματος, τὴν καθ᾽ ἡμᾶς πτωχείαν ὑποδὺς, οὐ γὰρ ἔφερε δι᾽ ἄφατον ἀγαθότητα, χειρὸς οἰκείας ζημιωθήσεσθαι τὸ ποίημα, καὶ ἄνθρωπος κατὰ πάντα κἂν οἱ χριστομάχοι μὴ βούλωνται, ὥσπερ δὴ καὶ θεὸς ὢν ὁ αὐτὸς πληρέστατος, ἁμαρτίας χωρὶς ἐχρημάτισε, καὶ διὰ σταυροῦ καὶ πάθους καὶ ἀναστάσεως τῶν δεσμῶν τῆς κατακρίσεως ἡμᾶς ἠλευθέρωσε, καὶ τῶν παθῶν τῆς ἁμαρτίας ἀπήλλαξε· τῆς καθ᾽ ἡμῶν πλεονεξίας ἐκβεβληκὼς τὸν ἀόρατον τύραννον, καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς εὐκληρίας ἐπανήγαγεν· ἵνα ὁ τὴν φύσιν εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, καὶ τὸ εὖ εἶναι ὑπερβλύσει φιλανθρωπίας ταύτῃ χαρίσηται, καὶ τέλειος ᾖ καὶ ἄρτιος ὁ κατὰ θεὸν κτιζόμενος ἄνθρωπος· ταῦτα προφῆται ἄνωθεν προανακεκράγεσαν, ἀπόστολοι εὐηγγελίσαντο, μάρτυρες ἀνδρισάμενοι ἐπαῤῥησιάσαντο, οἱ τούτων ὀπαδοὶ καὶ συνεργοὶ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι εἰς μέγα κατευρύνοντες συνδιηγωνίσαντο· διὰ τούτων πάντων οὓς ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἑαυτοῦ ἔθετο, τὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν πᾶσι πραγματευσάμενος ἠσφαλίσατο, ἵνα οἷς τι μέλει τῆς σωτηρίας τῆς ἑαυτῶν, ἐντεῦθεν ἐπιγινώσκηται τὰ βελτίω τε καὶ συμφέροντα· τί γὰρ ἂν ζητήσαις, ἄνθρωπε, κἂν τῶν λίαν ᾖς ἐξεταστικῶν τε καὶ θεωρητικῶν τὴν διάνοιαν, καὶ οὐκ εὐθὺς ἂν καταλάβοις κεκριμένον καὶ πεφασμένον ἐν πνεύματι; οὐ θεολογίας τὸ ὑψηλὸν καὶ ἐπηρμένον ἐν δόγμασιν; οὐ τῆς θείας οἰκονομίας τὸν πλοῦτον τῆς χρηστότητος; ἀλλὰ τῶν τοῦ θεοῦ κριμάτων τὸ ἀνεξερεύνητον; ἀλλὰ τῶν αἱρετέων τὰς ὑποθήκας; οὐχὶ τὰς τῶν φευκτέων ἀπαγορεύσεις; ἢ τῶν τοῖς ἀξίοις ἡτοιμασμένων ἀγαθῶν τὰς ἐπαγγέλσεις; καὶ τῶν εὖ βιούντων καὶ ἐν φόβῳ θεοῦ καὶ ἐντολῶν τηρήσει τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι; τῶν τε αἰσχρῶς καὶ ἀνοσίως διαζώντων, τὴν ἠπειλημένην τιμωρίαν καὶ κόλασιν; καὶ ἵνα μὴ τοῖς καθ᾽ ἕκαστον ἐπεξιόντες, τῷ λόγῳ ἐνδιατρίβοιμεν, οὐ πάσης θεωρίας καὶ πράξεως τὰ τῶν θεοσόφων λόγια, τὸ φιλοσοφόν τε καὶ ἔνθεον κομῶντα ὑπεραστράπτουσι;

δ. Τίς οὖν ἔτι χρεία ἐπὶ κενοφωνίαις καὶ ζητήσεσιν ἐκτόποις ἑαυτοὺς ἐπιῤῥίπτειν, καὶ δόξας ἀνακινεῖν τερατώδεις, καὶ πολὺ τὸ βλαβερὸν νοσούσας καὶ μάταιον ἀνθρώποις ἐξευρημένας τοῖς σφῶν αὐτῶν δουλουμένοις πάθεσι καὶ θελήμασι, κατεφθαρμένοις τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ διεστραμμένοις τὴν

γνώμην καὶ τὴν διάνοιαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ πλείονος καλῶς σεσιγημένας, καὶ τοῖς δοκίμοις τῆς ἐκκλησίας ἐνδίκως ἀπεληλαμένας, καὶ ὡς κονιορτὸν ὑπὸ λαίλαπος ῥᾳδίως σκεδαννυμένας, καὶ λήθῃ τοῖς ἐρασταῖς τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀληθείας παραπεμφθείσας, ὡς λήθης ὄντως ὑπαρχούσας ἀξίας· οὐ δεῖ τοίνυν ξέναις καὶ ἀλλοτρίαις φωναῖς παρασύρεσθαι, καὶ ἀνδρῶν ἀσεβῶν διδασκαλίαις, τῶν χρόνοις πολλοῖς πρότερον ὑπὸ συνόδων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὡς αἱρετικῶν καὶ ἀντιπάλων τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐκβεβλημένων, καὶ τοῖς ἀναθέμασι παρ' αὐτοῖς παραπεμφθέντων ὑπάγεσθαι· οὐδὲ προσέχειν τὸν νοῦν τοῖς στρεβλοῦσι τὰς θείας γραφὰς πρὸς τὸ ἑαυτῶν θεοστυγὲς φρόνημα· ἀλλὰ χαίρειν φράσαντας ταῖς τούτων τερθρείαις ἐκτρέπεσθαι, μακρὰ γὰρ ληροῦσι, σφᾶς τὲ ἑαυτοὺς παραλογιζόμενοι μᾶλλον, ἢ οὓς φενακίζειν οἴονται, καὶ τὰς τῶν προσεχόντων ἀκοὰς εἰς μάτην ἀποκναίοντες· ὄντως κενολογοῦσι καὶ ἀποσφάλλονται εἰς τὰ καίρια οἱ ταῦτα ἐκζητοῦντες· οὐδὲν γὰρ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ κατεργάζονται, αὐτοί τε καὶ οἱ τούτων ἐξακολουθοῦντες τῇ πλάνῃ· τὴν δόξαν δὲ τὴν ἰδίαν συνιστάνειν κακῶς καὶ ἀνοήτως ἐν τῇ ἑαυτῶν αἰσχύνῃ διαγωνίζονται· ἕως μὲν οὖν ἡ ἀσέβεια εἰς τοὺς ἑαυτῆς ἐνδῦσα φωλεοὺς ἀπεκέκρυπτο, εἰρήνη βαθεῖα τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ ἐνεπολιτεύετο, καὶ πᾶν ὅσον ὀρθόδοξον ἐν εὐθυμίᾳ καὶ εὐσταθείᾳ καθιστάμενον διετέλει· καὶ ὃ φιλεῖ ἐν τοῖς τοιούτοις ἕπεσθαι, εὐλάβεια ὡς τὸ εἰκὸς καὶ σεμνότης βίου, καὶ ἡ περὶ τοὺς ἱεροὺς οἴκους σπουδὴ καὶ προσεδρεία· οἷς ἀκόλουθον, καὶ ἡ περὶ τὸ θεῖον θεραπεία, ἑκάστοτε προσετίθεντο ἐπαυξόμενα· ἀλλ' οὐκ ἔσθενε ταῦτα φέρειν ὁρῶν ὁ δράκων ὁ βύθιος, ὁ τῆς φύσεως ἡμῶν κοινὸς ἐχθρὸς καὶ πολέμιος διάβολος, ὁ βάσκανος τῶν καλῶν καὶ ἀντίθετος· διὰ τοῦτο εἰς σκεύη αὐτῷ ἡτοιμασμένα καὶ εἰς κακίας ὄργανα χρηματίσαντα παραδύεται, δι' ὧν ἐκπορθεῖν ἐκμεμηχάνηται τῆς ἀκιβδήλου ἡμῶν πίστεως τὴν ἀκρόπολιν· ὅπερ δὴ καὶ πάλαι διὰ τοῦ ὄφεως, πρὸς τὴν ἐξαπάτην τῆς προμήτορος ἐτεχνάσατο· τί οὖν; ἀναπνεῖ τὸ κακὸν, καὶ τῆς ἀσεβείας ἡ λαῖλαψ ἐπαιγίζουσα εἰς μέγα αἴρεται καὶ ἀνάπτεται, καὶ οἱ πονηροὶ παῤῥησιάζονται· οἱ κακοὶ ἐργάται, οἱ τῆς κατατομῆς τῆς φευκτέας, ὥσπερ ἐξ ἀδύτων τινῶν τῆς ἀπιστίας προανακύψαντες, ὃ δὲ λέγεται, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ κατὰ τῶν ἱερῶν ἡμῶν δογμάτων χωροῦσι παραταττόμενοι· καὶ ὅπερ πάλαι ἐν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς τῆς ἀσεβείας εἶχον ἐμφωλεῦον ἐμπύρευμα, καιροῦ λαβόμενοι, καθάπερ πῦρ εὐκαταπρήστου ὕλης ἐπιδραξάμενον, νῦν εἰς φλόγα μεγάλην ἐκκαύσαντες ἀνεῤῥίπισαν.

ε. Ἀλλὰ τίς ἂν ἐντεῦθεν ἀξίως, ἢ τῶν ἀθετούντων τὴν πίστιν τὸν ψυχικὸν ὄλεθρον ἀποδύραιτο, ἢ τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας διωκομένων, τὰς συμφορὰς ἐκτραγῳδήσειεν; ἄξιον δὲ, ὡς ἔγωγε οἶμαι, μὴ δὲ τοῦτο σιωπῇ παρατρέχειν, ὡς εἰδεῖεν ἅπαντες ἐξ οἵας ῥίζης, οἷα ἐξέφυ βλαστήματα· οὗτοι γὰρ, περὶ ὧν ὁ λόγος, ὁποῖοι μὲν τὸν βίον αἰσχροὶ καὶ κατάπτυστοι, ἐμπαθεῖς τε καὶ διεφθαρμένοι τὴν ψυχὴν, καὶ τὸν νοῦν ἐνδιάστροφον ἔχοντες καὶ πρὸς κακίαν εὐπαρακόμιστον, πλείονας μὲν ἄχρι τοῦ δεῦρο, ὅπερ ἐν πολλοῖς πολλάκις

συμβαῖνον εὑρεῖν ἐστιν, ἐλάνθανον· τὸ γὰρ δολερόν τε καὶ ὕπουλον κατεσκίαζεν αὐτῶν ἔτι τὴν κακοήθειαν· εἰσὶ δὲ οὓς καὶ ἐκ μακρᾶς τῆς ὁμιλίας εἰς πεῖραν τῶν πεπολιτευμένων αὐτοῖς ἀφιγμένους, ἥκιστα ταῦτα διέφυγεν· ἐῶμεν τἄλλα λέγειν, ἃ καὶ εἰδότων καὶ λεγόντων τὲ καὶ σκαιῶν ἔργων, ἐπὶ τὸ σχῆμα τὸ μοναχικὸν, ἐν λαϊκοῖς τὸ πρὶν τελοῦντες, μετέθεντο· ὅπως τὲ εἰς τὴν ἱερωσύνην καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς καταλόγους, λανθάνοντες εἰσεφθάρησαν· ἔδει τοίνυν ἄρα τὸν τρόπον ἄσεμνον καὶ φευκτὸν σχόντας, ἀναλόγους καὶ τὰς περὶ πίστεως κεκτῆσθαι ὑπολήψεις· εἴωθε γάρ πως ἀκόλουθον εἶναι τὸν λόγον ταῖς πράξεσιν, ἵνα δι' ἑκατέρου χαρακτηρίζηται θάτερον· ἑπομένως δὲ τούτοις, καὶ δόξης κενῆς ἐρᾷν· τοῦτο γὰρ ἦν αὐτοῖς ἐκ πλείονος σπουδαζόμενον· καὶ γὰρ εὐφώρατα καὶ ἔκδηλά τισι τὰ τῆς γνώμης αὐτῶν γέγονεν· ἐν ᾧ τοιαύτην ἀφιέντες φωνὴν ἑάλωσαν, ὡς εἴπερ δέοι καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν ἀπεμπολῆσαι, παῤῥησιαζομένους κωμάζειν εἰς τὰ βασίλεια, καὶ ἅμα τὸ γαστρίζεσθαι αὐτοῖς ἐκεῖθεν ἠλπικότες περιγενήσεσθαι, ἐπείπερ οὕτως εἶχον σκέψεώς τε καὶ γνώμης ἐκ πλείονος· ἀνδράρια γὰρ κρεατραφῆ καὶ ἀκρατέστατα, γαστριζόμενα καὶ ταῖς συβαριτικαῖς τραπέζαις εἰσάγαν προσκρτημένα, θῆτες ὥσπέρ τινες καὶ παράσιτοι μισθοφοροῦσι τῇ κοιλίᾳ· " ὧν ὁ θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ· ,, οἱ κοιλιόδουλοι καὶ ταῖς σαρκικαῖς ἡδοναῖς αἰχμαλωτιζόμενοι, σαρκικῶν τῶν θελημάτων τυγχάνουσι· καὶ γὰρ τοῖς ἐκ τοῦ δημοσίου σιτηρεσίοις σιτοῦνται, λιπαρῶς εὐωχούμενοι· καὶ τῷ ὄντι τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦντες, καὶ κατὰ σάρκα ζῶντες, καὶ τῇ δεσποίνῃ γαστρὶ, ὥσπερ ἄλλῃ Βάαλ, γόνυ κάμψαντες ὑποκατακλίνονται· κἀντεῦθεν ἐκκαρποῦνται τῆς ἁμαρτίας οἱ τάλανες τὰ ὀψώνια· εἰς τοσοῦτον κακοῦ προΐασι, παθῶν ἐντρύφημα τὸ τῆς πίστεως εὑρηκότες καινούργημα, οὕτω τοῦ θείου φόβου καὶ τῆς ἐντολῆς κατολιγωρήσαντες· τῇ τε γαστρὶ καὶ τῷ λαιμῷ χαριζόμενοι, καὶ ταῖς δυναστείαις ὡς οἴονται, ἃς εὐφραίνειν ἐν ταῖς ἑαυτῶν κακίαις καθὰ γέγραπται προῄρηνται, καὶ κατὰ τὸν θεομισῆ καὶ βέβηλον ἐκεῖνον Ἠσαῦ, ὃς βρώσεως μιᾶς ἕνεκεν τὰ πρωτοτόκια ἑτέρῳ ἀπέδοτο, τὴν ἐλευθερίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἱερωσύνης προὔδωκαν, οὐδὲν ἧττον· καὶ τῶν γε χάριν τὸ ἀποστολικὸν προαναπεφώνηται λόγιον, τοιούτοις κέρδεσι τὰς πρὸς θεὸν ἐπηγγελμένας αὐτοῖς συνθήκας καὶ τὸ εὐθὺ τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, ἀφρόνως καὶ σφαλερῶς διαμειψαμένων· " οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ ,, Κάϊν ἐπορεύθησαν, καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ Βαλαὰμ μισθοῦ ἐξεχύθησαν· ,, τοιγάρτοι τὴν ἀρίστην καὶ βασιλικὴν ἰέναι τρίβον οὐκ ἀνεχόμενοι, οἷα δή τινες πῶλοι ἀγέρωχοι καὶ δυσκάθεκτοι, ἐπὶ κρημνοὺς καὶ ἀκάνθας φέρονται, καὶ ὥσπερ ἑαυτῶν ἐκλαθόμενοι, μὴ δ' ὅτι τὸ θνητὸν περικείμενοι ἐννοοῦντες οἱ δείλαιοι· ἐφ' οἷς ἂν δικαίως μάλα ἡ παροιμιακὴ ῥῆσις ἐπιστυγνάζουσα φθέγξαιτο· " ὦ οἱ ἐγκαταλείποντες ὁδοὺς εὐθείας, τοῦ πορευθῆναι ἐν ὁδοῖς σκό- ,, τους· οἱ εὐφραινόμενοι ἐπὶ κακοῖς, καὶ χαίροντες ἐπὶ διαστροφῇ κακῇ· ὧν ,, αἱ τρίβοι σκολιαὶ, καὶ καμπύλαι αἱ τροχιαὶ αὐτῶν· ἐπείπερ ἥδιστον αὐτοῖς ,, καὶ ἐπίχαρι τὸ μακρὰν ποιεῖσθαι ἑαυτούς τε καὶ ἄλλους ἀπὸ ὁδοῦ εὐθείας,

,, καὶ ἀλλοτρίους τῆς δικαίας γνώμης· εἰ γὰρ ἐπορεύοντό, φησι, τρίβους ἀγα- ,, θάς, εὗρον ἂν τρίβους τὰς τῶν δικαίων λείους. ,,

ϛ. Ἐπεὶ οὖν καὶ αὐτοὶ τοῖς προφητικοῖς ἐλέγχοις ἁλίσκονται, ἀκούσονται ἃ τοῖς ὁμόφροσιν αὐτοῖς ἰουδαίοις πάλαι ὀνειδιζομένοις ἐλέγετο· “ ὄψις πόρ- ,, νης ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύντησας πρὸς πάντας· ,, τῷ δὲ τῆς ἀναισχυντίας κακῷ φυσώμενοί τε καὶ διαιρόμενοι, καὶ τὰ πρὸς κύριον ἀπειθοῦντες “ ἐροῦσί ,, που πάντως ἀπόστα ἀφ’ ἡμῶν, ὁδούς σου εἰδέναι οὐ βουλόμεθα· ,, ἀναιδεῖ προσώπῳ καὶ ἀπηρυθριασμένῳ ὑφιστάμενοι, ὡς ἂν φήσειεν ὁ σοφὸς ὁ αὐσίτης, ὁ τῆς ἀνδρείας ἀκατάσειστος πύργος καὶ ἀκαθαίρετος, τῶν ἐν τῷ βίῳ εὐθη- νουμένων ἀσεβῶν στηλιτεύων τὸ μοχθηρὸν καὶ ἠλίθιον· ἵνα γὰρ ταῦτα δι’ ὧν δρῶσιν ἀνοσίως βεβαιώσωνται, τὸν μὲν τοῦ θεοῦ φόβον ἀπώσαντο, πᾶσαν δὲ κανονικὴν καὶ ἔνθεον θεσμοθεσίας διδασκάλων εὖ τεθειμένην διὰ τοῦ πνεύ- ματος ἀτιμάσαντες, καὶ τῶν συνθηκῶν ἃς ἐν τῷ θείῳ θυσιαστηρίῳ καθωμο- λόγησαν ἀμνημονήσαντες· τῆς τε ὁμολογίας, μεθ’ ἧς οὐκ οἶδα ὅπως τοῦτο τοῦ θεοῦ παραβλέψαντος ἀναξίως ἐχρίσθησαν, καὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης αὐτοῖς ἐπικεκήρυκται ἀξίωμα ἄπαρνοι γενόμενοι· καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, τὴν πίστιν ἡμῶν τὴν εὐκλεᾶ καὶ ἀμώμητον καταπροέμενοι, τοῦ μεγάλου καὶ ἀτμήτου τῆς ἐκκλησίας σώματος. ὡς σεσηπότα καὶ διεφθαρμένα μέλη ἑαυτοὺς ἀποῤῥηγνύ- ουσι, καὶ τῇ τῶν ἑτεροδοξούντων μοίρᾳ, καὶ πάλαί ποτε πρὸς τὸν ὀρθὸν λό- γον ἀσυνέτως μεμαχημένων προσέθεντο· ὧν πολλὰ μὲν πρότερον κατεγνωκότες τῆς δυσσεβείας, πολλὰ δὲ τῆς ἀπανθρωπίας αὐτοὺς καὶ ἀσελγείας καταμεμ- ψάμενοι, εἰς ταὐτὸν ἐκείνοις τῆς ἀπωλείας περιπεπτώκασι βάραθρον· οὐδὲ τὴν ἐκ θείας ἐπιπνοίας κεκινημένην ἁγίαν καὶ σεπτὴν ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον σύν- οδον, ἣ τὸ προῦχον κατὰ Βιθυνοὺς ἔλαχεν, εἰ μή τι ἄλλο τῶν πάντων αἰδε- σθέντες, καὶ τὸν παρ’ αὐτῇ ἐκπεφωνημένον θεῖον ὅρον, καὶ πάσης εὐθύτητος καὶ ὀρθοδοξίας γέμοντα ἔναυλον ἤδη ἔχοντες, καὶ οὕτω πυκνὰ τοῖς ὠσὶν ἐνη- χούμενον, τά τε οἰκεῖα χειρόγραφα καὶ τοὺς τύπους τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ, οὓς ἐν αὐτῷ κατεσημήναντο ἐξομνύμενοι· “ ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ’ οὐκ ἦσαν ,, ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ’ ἡμῶν· ,, εἴποι ἂν ἐν- θέως ὑποφωνοῦσα ἡ σάλπιγξ τῆς θεολογίας ἡ μεγαλόφωνος· τί οὖν; ἔδει λοι- πὸν αὐτοὺς, ὥσπερ τὴν ὁμολογίαν ἀπεσείσαντο, οὕτως ἀμοιρῆσαι καὶ τῆς τοῦ πνεύματος χρίσεως, ὡς οὐκ ἐνὸν τὴν μὲν πίστιν μεθ’ ἧς ἐχρίσθησαν παραγρά- φεσθαι, ἐνεργεῖν δὲ τὰ τῆς χρίσεως· τοιγαροῦν καὶ μάλα ἐνθέσμως, ἐπείπερ τὸ ἀνεπίστροφον καὶ ἀνιάτρευτον αὐτῶν τῆς νόσου, ὁ ἱερὸς τῆς ἐκκλησίας ἑώ- ρακε σύλλογος, πολλάκις γὰρ τὸ πιστὸν ἐκεῖνοι παρασχόντες τῇ ἐκκλησίᾳ, τοσαυτάκις τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ψευδόμενοι διηλέγχοντο, ἀποκηρύκτους τῆς ἱερωσύνης πεποίηκε, πάσης αὐτοὺς ἀπρακτεῖν ἱερατικῆς καθορίσας ἐγχειρήσεως· ἔγγραφόν τε αὐτῶν τὴν καθαίρεσιν καταστησάμενος, ὡς δὴ ἐκ τῶν ἱερῶν κα- νόνων ὁρμώμενοι· ἐπεὶ τοίνυν τοῦ ἱερατεύειν θεῷ ἐξώσθησαν, κατὰ δὴ τὰ βα- σίλεια περιαγείρονται συνεχέστατα, καὶ σκηνὴν ἑαυτοῖς οἷα σκηνικοὶ ἀποσχε-

διάσαντες ἀπετέμοντο· ἐνταῦθα τὰ τῆς παρανομίας καὶ ματαιότητος συγκροτοῦσι συνέδρια, ἔνθα δὴ τὰ δράματα τῆς ἀσεβείας ἐπιδεικτικῶς ἐκπομπεύουσι, καὶ τά τε θεῖα παίζουσι, καὶ τὴν τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ οἰκονομίαν, κωμῳδίαν δραματουργοῦντες θεατρικῶς οὐ καταπεφρίκασι, τό τε αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης δι' οὗ ἐξηγοράσθησαν κοινὸν ἡγησάμενοι, καὶ τῶν ἱερῶν ταύτης συμβόλων, οἷα βακχεύοντες ὡς ἐκ μέθης τῆς ἀπάτης καὶ ἀπιστίας, μανικῶς κατορχούμενοι.

ζ. Ἐπεὶ οὖν ἀσεβεῖν αὐτοὺς ἔδει καὶ λόγῳ καὶ πράγματι, ὅσα μὲν αὐτοῖς αἱρετὰ τὰ πρὸς θεὸν ἀθετοῦσι, τῇ γλώσσῃ ἀσελγαίνουσιν· ὅσα δὲ δυνατὰ βεβήλοις χερσὶ τὰ ἅγια χραίνουσιν· οὕτω γὰρ αὐτοῖς ἢ ἑτέρωθεν ἢ ἑκατέρωθεν, ἢ ἑνί γε τῷ τρόπῳ πάντως τὸ ἐξαμαρτάνειν περισπούδαστον· διὰ ταῦτα ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ κατεπανουργεύσαντο γνώμην, καὶ ἐβουλεύσαντο, μᾶλλον δὲ κατεπράξαντο, κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ· ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς τοῦ θεοῦ μακροθυμίας καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ χρηστότητος· πῶς τὴν κτίσιν μαιμῶσαν καὶ βρέμουσαν τῶν χριστομαχούντων ἐπεξιέναι τὴν τόλμαν, πεδήσας οὐκ ἠνέσχετο; πῶς παθεῖν ἃ παθεῖν δίκαιον; τὰ στοιχεῖα τὰ περικόσμια οὐδαμῶς συνεχώρησε; τὸ τόξον ἐντείνεται, καὶ κατέχεται, ὃ τοῖς τοῦ θανάτου σκεύεσιν ἑτοιμάζεται; ἡ τεθηγμένη καὶ ἀστράπτουσα μάχαιρα, καὶ τὰ ἠκονημένα βέλη ὡς ἀφ' αἵματος τῶν ἀσεβῶν μεθυσθησόμενα καὶ πλησθησόμενα, οὐκ ἐπαφίεται; οἱ φωστῆρες τὸ φῶς οὐ συστέλλονται, οὐδὲ τὸν δρόμον ἐπέχονται, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας καὶ χρηστότητος ταμιευόμενα, οὔτε βελτίους τοὺς ἠλιθίους ἐργάζεται, οὔτε εἰς συναίσθησιν τῶν τολμωμένων ἄγει, ἀφορμὴ δὲ μᾶλλον καὶ ὑπόθεσις τοῦ δρᾶν ἀνοσίως ἐγγίνεται· τί οὖν τις τῶν ἐχεφρόνων καὶ νοῦν ἐχόντων, τὸ ἄθεον σύνταγμα τοῦτο καλέσειε; τί δὲ ἄλλο γε, ἢ τὸ Καϊάφα συνέδριον, καὶ τὸν πάλαι κατὰ Χριστοῦ ἰουδαϊκὸν δῆμον μαινόμενον; καὶ νῦν γὰρ "ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν, κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ „ Χριστοῦ αὐτοῦ· „ πάλιν ἱερεῖς καὶ γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι καὶ ἄλλα συμβούλια ἐφ' ὁμοίαις ταῖς ἐγχειρήσεσι· πάλιν Χριστὸς καθυβρίζεται καὶ μαστίζεται· ὥσπερ τὸ πρότερον ἐν σαρκὶ πεφηνὼς ὁ φιλάνθρωπος, οὕτω καὶ νῦν ἐν εἰκόνι τυπούμενος ὁ μακρόθυμος.

η. Σκοπείσθω γὰρ ἀκριβῶς τε καὶ ἐμμελέστατα, ὅτι καθόσον νῦν τὰ ὑβριζόμενά τε καὶ καθαιρούμενα χαρακτηρίζει τὸν κύριον, κατὰ τοσοῦτον καὶ αὐτοὶ τοὺς σταυρώσαντας ἰουδαίους, καὶ τὴν ἐκείνων μιαιφονίαν περιφανῶς εἰκονίζουσιν· ὡς γὰρ ἐκεῖνοι τὸν δημιουργὸν ἀνελεῖν πάντα τρόπον ἐκμηχανῶνται, οὕτω καὶ οὗτοι τὰ ἐκείνου ἀπεικονίσματα ἐξαφανίζειν, πᾶσαν σπουδὴν τίθενται· ἐπίσης τοιγαροῦν ἐπ' ἀμφοῖν τὰ τῆς μιμήσεως ἀκραιφνῶς διαδείκνυται· ὡς γοῦν ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις ἐκείνοις τολμήμασι τὸ ἐμφανὲς ἤδη συντεθεώρηται, οὕτω δή που καὶ τῶν προσώπων καὶ τῶν γνωμῶν αἱ ποιότητες, ἀκόλουθοι συναναφανήσονται· καὶ οὐκ ἄν τις ταῦτα ἑτέρως ἔχειν οἰηθεὶς κρίνειεν, εἴπερ ὀρθὴν καὶ ἀδιάστροφον τῶν πραγμάτων τὴν κρίσιν κέκτηται, καὶ τὸν λογισμὸν

ἐῤῥωμένον ἔχειν πεπίστευται· τὸ γὰρ ἀπαραίτητον ὁ λόγος ἔξει πᾶσα ἀνάγκη, εἴ γε ὡς ἀληθῶς οἱ λόγοι τοῖς πράγμασιν ἕπονται· τοσοῦτον μὲν ὡς ἐν βραχεῖ τῶν ἀσεβῶν παραστῆσαι τὸ δύστροπον καὶ κακόηθες· καὶ τρίτον ἤδη τοῦτο πάθος ἐπὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ πεφανέρωται· πρὸς γὰρ τῷ πρωτίστῳ καὶ ὡς ἄν τις εἴποι ἀρχετύπῳ πάθει, καὶ δεύτερον ἔτι, καὶ τρίτον ἐπὶ τούτῳ παρὰ τῶν ὁμοτρόπων τοῖς ἰουδαίοις, διὰ τῶν ἱερῶν τῆς σωτηρίου αὐτοῦ ἐνσωματώσεως συμβόλων, ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς ἠνέγκατο· ἢ οὐχὶ δὴ τὸν ἐν πεδίῳ Σενναὰρ οἰκοδομούμενον πύργον εὐκαίρως ἂν ὀνομάσειεν; ἢ κἀκεῖνον κακῶς ᾠκοδόμητο, ἐπεὶ οὐδαμῆ ἤθελε θεὸς οὐδὲ ἤδετο· καλῶς δὲ τῶν συνηγμένων αἱ γλῶσσαι ἐνταῦθα συνεχέοντο, καθὰ δὴ τὸ θεῖον ἐκεκρίκει προβούλιον, καὶ διῃρεῖτο ἤδη αὐτοῖς τὸ ὁμόφωνον· ὡς ἀνηκουστεῖν τοὺς πέλας τῆς φωνῆς τῶν ὁμογνωμονούντων ἕκαστον, καὶ ταύτῃ διαλύεσθαι τὸ ἐγχείρημα, καὶ τοὺς πονουμένους τῷ ἔργῳ καθ' ὅλης γῆς διασπείρεσθαι.

θ. Ὁ δὲ νῦν τοῖς νεωτερίζουσι τῆς ἀσεβείας πυργούμενος κολωνὸς, πολλῷ δή που ἀπευκτότερος καὶ ἀθεώτερος· οὐ πλίνθοις πυρὶ κατοπτωμέναις, καὶ ἀσφάλτῳ δομούμενος, φωναῖς δὲ παλιμφήμοις καὶ θεομάχοις σκέμμασι κατὰ τῆς δόξης τοῦ μονογενοῦς τεχνιτευόμενος, καὶ τῶν καλῶς καὶ ἐνθέως ἡγμένων καὶ ἡνωμένων εἰς μίαν ὁμολογίαν καὶ σύμπνοιαν πίστεως, καθ' ἣν συμβαίνομεν ἀλλήλοις ἐν πνεύματι, τὴν συμφωνίαν διαλύειν καὶ σκεδαννύειν ἐκμηχανώμενος· οὓς ἂν καὶ μάλα θεοφρόνως ἐν πνεύματι κινούμενος ὁ μέγας Δαβὶδ ἐπαράσαιτο, " καταπόντισον, κύριε, καταδίελε τὰς γλώσσας αὐτῶν, λέγων· ὅτι „ εἶδον ἀνομίαν καὶ ἀντιλογίαν ἐν τῇ πόλει, ὅτι ἠγάπησαν πάντα ῥήματα „ καταποντισμοῦ, γλῶσσαν δολίαν· διὰ τοῦτο ὁ θεὸς καθελεῖ αὐτοὺς εἰς τέ„ λος, καὶ τὸ ῥίζωμα αὐτῶν ἐκ γῆς ζώντων ἐκτίλλων μεταναστεύσειε· „ ταῦτα οἱ νέοι Ἰαννὴς καὶ Ἰαμβρὴς, τῆς πονηρᾶς συζυγίας ἐκείνης ἀπεικονίσματα· ἢ Ὑμέναιος καὶ Ἀλέξανδρος, περὶ τὴν ἀλήθειαν μάλιστα διασφαλλόμενοι· ἄλλη μοχθηρά τις καὶ ὁμότροπος εἰς κακίαν ξυνωρὶς περιβόητος, ταῖς μὲν τοῦ διαβόλου ἡνίαις καταζευγμένοι, ταῖς ἐκείνου δὲ χερσὶν ἡνιοχούμενοι, ἡ κατὰ τοὺς υἱοὺς Κορὲ συντεταγμένη φρατρία, οἱ τῆς κατὰ Χριστὸν διαθήκης ἀντίθετοι, τὰς δολίας γλώσσας πρὸς ἀντιλογίαν τῆς ἀληθείας, τῷ ψεύδει προκαταθήξαντες· οὐ τῷ Μωσῇ τῷ πάλαι, καὶ τῷ σκιώδει καὶ ἐν γράμμασι νόμῳ κειμένῳ, καὶ πλαξὶ λιθίναις χαρασσομένῳ προσπταίοντες, δι' ὃν γνόφος καὶ σκότος καὶ θύελλα, καὶ ὄρος καπνιζόμενον, καὶ σάλπιγγες φοβερὸν ἀπηχοῦσαι, καὶ τοὺς ἀνιόντας ἐκδειματοῦσαι καὶ ψαύοντας· ἀλλ' αὐτῷ Χριστῷ τῷ νομοθέτῃ, καὶ τὴν νέαν ἡμῖν καὶ θείαν θεσμοθεσίαν ἐγκαινίζοντι ἀνέδην ἀντεπεξάγοντες, καὶ νόμῳ πνεύματι τυπουμένῳ καὶ πλαξὶ διανοίας οὐκ ἐπιπόλαιον ἀλλὰ κατὰ βάθος ἐνσημαινομένῳ, καὶ τὸν νοητὸν Ἰσραὴλ τελοῦντι καὶ μυσταγωγοῦντι ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ ὑψηλότερα· καὶ θεσμοὺς καθαιροῦντες ἐξ αὐτῶν τῶν οὐρανῶν κατιόντας, καὶ τῆς τοῦ βασιλέως τῶν οὐρανῶν εἰς κένωσιν καθιγμένου οἰκονομίας ἡμῖν ἐμφανίζοντας τὸ μυστήριον, καὶ τοὺς δι' ὧν ἡ κένωσις κηρύσ-

σεται καὶ γνωρίζεται τύπους συγκαταβάλλοντες, καὶ ὅσον αὐτοῖς τὸ κατάκριμα ἡ ἀποστολικὴ ψῆφος γνωρίσειεν· " ἀθετήσας τίς νόμον Μωσέως, χωρὶς „ οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει· πόσῳ δοκεῖτε χείρονος „ ἀξιωθήσεται τιμωρίας, ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἰκόνι σεπτῇ καταπατήσας γραφόμενον; καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιάσθη; καὶ „ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας, ἐν ᾧ δὴ ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ, ἐπὶ τὸ ἀρχέτυπον ἀναβαίνει; „ οὐκοῦν ἔδονται τῶν ἑαυτῶν πόνων τοὺς καρποὺς, καὶ παρὰ τῆς θείας δίκης ἄξια εὖ οἶδα τἀπίχειρα οἱ τάλανες δρέψονται.

Ὁρᾶτε τὴν ἐφ' ἡμῶν Βαβυλῶνα, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ παρανομούμενα· πάλιν πρεσβύτεροι βαβυλώνιοι, καὶ φρονήματα βαβυλώνια, καὶ χαλδαϊκὰ σοβαρεύματα, καὶ πάλιν ἐξῆλθεν ἀνομία ἐκ Βαβυλῶνος, ἐκ πρεσβυτέρων κριτῶν οἳ ἐδόκουν κυβερνᾷν τὸν λαόν· καὶ πολὺ τὸ ὁμότροπον τὰ νῦν τεκταινόμενα ἐπιδείκνυσι· καὶ οὗτοι γὰρ αἰσχραῖς ἐπιθυμίαις καὶ πάθεσιν ἐκτόποις οἰστρηλατούμενοι, πρὸς τὸ συγγενὲς ἐφορμῶσιν ἀνόμημα, καὶ κατὰ τῆς σεμνῆς Σωσάννης ἐπιμανέντες οἷα μοιχώμενοι, τῆς ἐκκλησίας δὴ τοῦ θεοῦ λέγω· ὡς δὴ καὶ αὐτοὶ θρόνοις ἀλλοτρίοις ἐπιπηδῶντες, καὶ πόλεις τὰς ὑψηλοτέρας κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν διακληρούμενοι, καὶ μισθὸν τοῦτο τῆς εἰς θεὸν βλασφημίας διαμειβόμενοι, γραφὴν μοιχείας συντιθέντες ἐκενολόγησαν, εἰδωλολατρίαν τῆς ἀμώμου καὶ ἀσπίλου καταγορεύσαντες· καὶ ἣν ὁ ἄμωμος ἀμνὸς ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου Χριστὸς τῷ ἰδίῳ αἵματι περιεποιήσατο, καὶ τῆς εἰδωλικῆς πλάνης ῥυσάμενος ὡς ἀληθῶς ἑαυτῷ ἁγίαν καὶ ἔνδοξον παρεστήσατο, μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ μῶμον ἢ ῥυτίδα, συκοφαντοῦντες οὐκ ἔφριξαν, ἀσθένειαν αὐτῷ καὶ τὸ ἀδρανὲς ἐπιφημίσαντες, ὡς οὐκ ἰσχύσαντι ἡμᾶς τῆς τῶν εἰδώλων μανίας λυτρώσασθαι· τῶν τε θείων ἀποστόλων τὸ κήρυγμα, μάταιον καὶ ψευδομυθίας ἔμπλεων ἀποδεῖξαι πειρώμενοι· καὶ τὰ τῶν ὁσίων πατέρων ἡμῶν δόγματα, κενὰ καὶ ἀπρακτοῦντα καταστῆσαι βουλόμενοι· καὶ οὐκ αὐτοὶ μόνοι δρῶσι τὰ ἄτοπα, ἀλλ' ἤδη καὶ πάντας χριστιανοὺς συμπράττειν καὶ συμφωνεῖν αὐτῶν τῇ ἀθεότητι καταβιάζονται, καὶ εἰδώλων ὡσαύτως ἐκείνοις ὀνόματι καλεῖν τὰ ἱερὰ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας καὶ σεβάσμια σύμβολα· κἂν τὰ τούτων νεανιεύματα τὸ ἐν Δανιὴλ πνεῦμα τέως ἀναβάλλεται, ἢ μεταμελήσειν αὐτοῖς τῶν ἀθέως δρωμένων, ἢ γοῦν ἐμβαθύνοντας ἐπὶ ταῖς τοιαύταις ἀνοσιουργίαις, τῆς σφῶν αὐτῶν θρασύτητος καὶ ἀπονοίας ἀξίας ἀποτιννύναι τὰς δίκας· θαυμάσαιτο δ' ἄν τις εἰκότως, ἡλίκον αὐτῶν τῆς κακίας τὸ μέγεθος, καὶ εἰς ὅσον ἀφίκετο ἀθλιότητος, ὅπως οἱ δόξαντες ἱερεῖς εἶναι, ὥσπερ ὠμότατοι τύραννοι καὶ πικροὶ δικασταὶ, μετὰ τῆς ὀφρύος ἐπὶ σεμνοῦ τοῦ βήματος προκαθέζονται, φρονήματος γέμοντες, καὶ πνέοντες μανικόν τε καὶ ἔμπληκτον· περιέστηκε δὲ αὐτοὺς στρατιωτικὸν ξιφηφορούντων καὶ παρακρατούντων σύνταγμα, τοῖς ἀπειλουμένοις μᾶλλον ἢ τοῖς δογματιζομένοις ὑπηρετούμενον.

Ἤδη δὲ καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἐν τοῖς δήμοις χρωμάτων τῆς ἱππικῆς ἁμίλλης προὔχοντας, καθάπερ ἦν τῆς ἀκόσμου αὐτῶν συμμορίας ἄξιον, συμπαρέδρους

αὐτοῖς, συνηγορεῖν τῇ διδασκαλίᾳ προσεποιήσαντο· τοιούτων γὰρ διδασκάλων, τοιούτων ἔδει καὶ τῶν συμμάχων, ἐπὶ τοιούτοις τοῖς δόγμασι· προσφθείρονται δὲ αὐτοῖς οἷα φιλεῖ ἐν ταῖς τοιαύταις ἀταξίαις καὶ ἀκοσμίαις γίνεσθαι, καὶ μέρος τῆς ἐκκλησίας, ὅσοι ἐπ' αἰτίαις κανονικαῖς καὶ ἐγκλήμασιν ἁλόντες ἐξώσθησαν, ἵνα γένηται αὐτοῖς καθ' ὑπερβολὴν ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία· οὐδὲ τῶν θεατρικῶν καὶ τῶν ἀπὸ τῆς σκηνῆς οἱ προάγοντες, οὓς μίμους τῷ δημώδει καλεῖν εἴθισται λόγῳ, τῆς σεμνῆς ὁμηγύρεως ταύτης ἀπολιμπάνονται· ἔστι δὲ οὓς καὶ τῶν καπηλικῶν, καὶ τῶν ἐκ τῶν τριόδων καὶ χαμαιτυπείων ἐπικουρήσειν τοῖς πραττομένοις συνεκάλεσαν, καὶ ὅσον ἀγυρτικόν τε καὶ ἀγελαῖον καὶ βάναυσον ὀχλοποιήσαντες περιαθροίζουσι· κοσμεῖ δὲ αὐτῶν μάλιστα τὴν παράταξιν, καὶ μέρος οὐκ εὐαρίθμητον τῶν ἐν στρατιωτικοῖς τάγμασι τελούντων ποτὲ, ὧν οἱ μὲν ἅ τε παρηβηκότες τὴν ὥραν καὶ ἀφήλικες, οἱ δὲ ἐπ' αἰτίαις τισὶ πεφωραμένοι καὶ αἰσχρότησι, τῆς μοίρας τῆς ἐνοπλίου ἀπελήλανται, ὧν οἱ πλείους τῆς παλαιᾶς ἐκείνης καὶ δυσσεβοῦς διδασκαλίας τυγχάνουσιν, ἐκ πολλῆς ἄγαν κτηνωδίας καὶ ἀλογίας, ὅθεν ἤδη καὶ συνελέγησαν, ταύτης τῶν ἄλλων μᾶλλον μεταποιούμενοι· οἱ ἐπειδὴ τῶν βασιλικῶν σιτηρεσίων στερούμενοι, ἐξ ὧν αὐτοῖς μετὰ τῆς τῶν ὅπλων παρασκευῆς καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐπορίζετο, εἰς ἄκρον πενίας καὶ ἀπορίας τῶν ἀναγκαίων ἵκοντο· ὥστε εἰς προῦπτον καὶ δεῖσθαι τῶν παρατυγχανόντων, καὶ τῆς ἐκ τῶν ἐράνων συλλογῆς τὰ πρὸς ζωὴν ἐπαρκούμενοι, περιαθροῦντες ὅπου πότοι καὶ ἀθροίσματα γίνονται, ἐφ' οἷς ὡς ὑπόπτεροι περιθέουσιν, ὡς ἂν τὸ ἐνδεὲς καὶ πιέζον ἐντεῦθεν παραμυθήσωνται· οὗτοι δὲ ὡς ἴσμεν ἅπαντες, ἐθάδες τῶν χειρόνων ὑπάρχοντες, τοῖς μὲν καθεστῶσιν ἀεὶ δυσχεραίνουσι, ταῖς δὲ καινοτομίαις χαίρουσι, καὶ νεωτέρων πραγμάτων ἐφίενται, ὡς δὴ ἐκ τῶν τοιούτων αὐτοῖς θορύβων καὶ ἀταξιῶν, τὰ χρειώδη καὶ ἀναγκαῖα περιγίγνοιντο· τοιούτων οὖν στρατηγῶν τοιαύτης ἔδει καὶ φάλαγγος· οὕτω γὰρ ἅπαν τὸ χείριστον καὶ αἴσχιστον δι' ἑαυτῶν ἐποιήσαντο· βαβαὶ βαβαὶ, ἐπίσκοποι καὶ δῆμοι καὶ μῖμοι καὶ ὁ ἄλλος μανικὸς ὅμιλος κατὰ ταὐτὸν, τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐποπτεύοντες μεταχειρίζονται δόγματα.

Ἐπεὶ οὖν τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο καὶ ἄθεον ἐργαστήριον συγκεκρότηται, καὶ τὰ κατὰ γνώμην πάντα ἤδη ἐκβέβηκε, καὶ διὰ χειρὸς αὐτοῖς τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει τὰ πράγματα. πῶς ταῦτα καὶ τίνα τρόπον συγχωρεῖ θεός; ἐπειδὴ τὸ πῦρ ἐξεκαύθη τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, καὶ ἐπὶ μέγα φλογὸς ἐπῆρται, τῶν ἀδικημάτων ἡμῶν ἡ κάμινος, καὶ τῶν ἐγκλημάτων εὐθύνας παρὰ τῆς θείας εἰσπραττόμεθα δίκης· καὶ κινδυνεύει τὰ τῆς ἱερωσύνης δημοτικώτερον μᾶλλον ἢ πνευματικώτερον διϊθύνεσθαι· ψυχικοὶ γὰρ ὄντες οὐ δέχονται τὰ τοῦ πνεύματος, καὶ τοῖς βεβήλοις πεπίστευται καὶ ἀνεῖται τὰ τῆς ἐκκλησίας μυστήρια· τί συμβέβηκε καὶ τί ὁρᾶν ἔνεστιν; ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι, τοῖς πάθεσι τῆς φιλοσαρκίας ἐπεντρυφῶντες, καὶ ταῖς κεναῖς δόξαις καὶ πλάσμασι φιλοτιμούμενοι, τῷ τε κόμπῳ τῷ φαρισαϊκῷ καταλαζονευόμενοι, καὶ μέγα φυσῶντες ταῖς προεδρίαις, καὶ τῷ καλεῖσθαι ῥαββὶ,

καὶ τῷ ὄγκῳ καὶ τῇ ὀφρύϊ τῶν γραμματέων καταβαρευόμενοι· πλήν γε δὴ, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἃ τῷ νόμῳ ἐγέγραπτο, τῷ λαῷ διεσήμαινον· ἃ δὲ ἔλεγον, πράττειν οὐκ ἤθελον· διὸ καὶ ὁ Χριστὸς τὰ μὲν λεγόμενα ποιεῖν ἐκέλευεν, ἀπηγόρευε δὲ τὰ πραττόμενα· οὗτοι δὲ οὔτε λέγουσιν οὔτε πράττουσιν, ἃ ἡ ἀλήθεια παραδέδωκεν· ἄντικρυς δὲ, καὶ λόγῳ καὶ πράγμασι τῇ χάριτι ἀπομάχονται· σκεπτέον οὖν ὁποτέροις χαλεπώτερα τὰ ἐγκλήματα· ἐντεῦθεν οἱ εὐφημοῦντες, ὡς ἐγγυτάτω προθύμως τὰς ἀσέμνους ἐκείνας καὶ δυσηχεῖς φωνὰς, ἢ δυσσεβεῖς εἰπεῖν οἰκειότερον, ἐκ τῆς δυσώδους αὐτῶν καὶ μυσαρᾶς καρδίας ἐξερευγόμενοι, οἱ δορυφοροῦντες μετ᾽ εὐλαβείας καὶ συνεσταλμένου τοῦ φρονήματος, διακονούμενοι ὡς τάχιστα τοῖς διατάγμασιν, οὓς μὲν τῶν ἐξεταζομένων, εἰς μέσους παράγειν, οὓς δὲ ἀνθυπεξάγειν τοῦ δικαστηρίου, ὢ τῆς ἐπηρείας, φεῦ τῆς ἀναιδείας, ἢ προσδεχθησομένους σὺν εὐμενείᾳ, ἢ ἐκπεμφθησομένους σὺν ἀδοξίᾳ, καὶ τἄλλα ὅσα τοῦ ἐμπλήκτου καὶ φαρισαϊκοῦ ἐκείνου βήματος ἄξια· ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁσίους πατέρας ἡμῶν καὶ διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας κατευτελίζουσι καὶ φαυλίζουσι, κατὰ μηδὲν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πρός τε ἀρετὴν καὶ τὴν εἰς θεὸν οἰκείωσιν διενηνοχέναι, ἀλλ᾽ ὡσεί τινα καὶ τῶν πολλῶν ἕνα, αὐτῶν ἕκαστον εἶναι περιθρυλοῦντες· ὧν καὶ τὰς ἱερὰς βίβλους, αἳ τὰς ἐνθέους αὐτῶν διδασκαλίας φέρουσιν, ὑπὸ πόδας ἄγουσιν, εἰς βάθρων ὑπηρεσίαν αὐταῖς ἀποχρώμενοι, τὸ παρανομώτατον· σοφοὺς δὲ χειροτονοῦσιν ἑαυτοὺς οἱ σαρκοφιλόσοφοι, καὶ παρὰ τῶν σπουδαστῶν ἀξιοῦσι καλεῖσθαι θεολόγοι οἱ κενολόγοι, καὶ χρυσόστομοι οἱ αἰσχρόστομοι· σκοπῶμεν δὲ ταῦτα ὅθεν καὶ οὕτως· τὴν μὲν κελεύουσαν ἐντολὴν, μὴ μέταιρε ὅρια αἰώνια ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου, οὐδὲ ὅσον εἰς νοῦν βαλέσθαι δόξαν τοῖς ἀθλίοις· πρὸς δὲ τὰς εὐαγγελικὰς τοῦ κυρίου φωνὰς, πρὸς ὃν καὶ ἡ μάχη καὶ τὰ τῆς ὕβρεως, παραπλησίως ἀσπίδι κωφῇ καὶ βυούσῃ τὰ ὦτα, καθὰ λέγεται, τοῖς ἐπᾴδουσι τὰς ἀκοὰς ἀποβύουσιν· αἳ δὴ καὶ τοῦ ἕνα τῶν μικρῶν τῶν ἤδη πεπιστευκότων σκανδαλίζοντος, ὡς βαρυτάτην τὴν δίκην καθορίζουσι λυσιτελεῖν αὐτῷ μᾶλλον ὀνικῷ μύλῳ κατ᾽ αὐχένος ἐπηρτημένῳ, θαλασσίοις καταποντοῦσθαι πελάγεσι.

Τί οὖν; οὐκ ἂν αὐτοὶ δεινότερον πείσωνται; τοσαύτην πληθὺν μεθοδείαις ἀπατηλαῖς κατασοφιζόμενοι καὶ παρακρουόμενοι, ἥ τις καὶ ἐν ἴσῳ θαλάσσης ἄμμῳ παρεικασθήσεται· οὐ γὰρ ἕνα ἢ δύο ἢ τρεῖς, πάντα δὲ ἄνθρωπον τὸν ὑπὸ σκήπτροις Ῥωμαίων, κατὰ ψυχὴν τὴν σηπεδόνα τῶν φθοροποιῶν αὐτῶν λόγων εἰσδέχεσθαι διασπουδάζουσι· πῶς γὰρ ἔμελλον ἀλλοτρίων ψυχῶν φείδεσθαι, οἵ γε τῶν ἰδίων ἠφειδηκότες ἀπογνόντες παντάπασι; καὶ καλῶς γε μετὰ τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων ἀκούσονται· „ οὐαὶ ὑμῖν ὅτι κλείετε τὴν „ βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχε- „ σθε, οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν· „ οὕτω πάντα τῆς ἐκκλησίας κατασείοντες ἔθη τε καὶ νόμους καὶ μυστήρια, τὰς ὁδοὺς κυρίου τὰς εὐθείας διαστρέφουσιν· εἰ δὲ καὶ ὑπὲρ ἀργοῦ ῥήματος λόγον ὑφέξομεν ἐν ἡμέρᾳ κρί-

σεως, ποίαν ποτε ἄρα τῶν παρ' αὐτοῖς ἐνεργουμένων ἐνδιαστρόφων καὶ πονηρῶν διδαγμάτων οὐκ οἴσουσι δίκην; ὅπου γε καὶ τοῖς ἔξωθεν συντηρεῖν τὸ ἀπρόσκοπον ἡ Παύλου παρεγγυᾷ μεγαλόνοια· ὧν ὡς ἀληθῶς τὸ κατάκριμα ἔνδικον ἄνωθεν προεσήμηνεν· ὄντως πάντα τολμῶσι κακοὶ, καλῶς εἴρηται· εἶτα εἰς μέσους ἠγμένα καὶ ὑπ' ὄψιν ἐκκείμενα, τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρωπείων τὰ θήρατρα, αἱ διὰ χρόνου συχνοῦ προεκμελετηθεῖσαι αὐτοῖς καὶ εἰς τοῦτο παρασκευασθεῖσαι βίβλοι.

ι. Ἐπειδὴ καὶ πρὸς τῇ προτέρᾳ κατὰ Χριστοῦ δυσφημίᾳ, καὶ ἑτέραν οὐκ ἐλάττω ταύτης, τὸ ἀπερίγραπτον αὐτὸν ἀνειληφέναι σῶμα, ὥσπερ ὀνειροπολοῦντες, οἱ χριστομαχοῦντες προσεπάγουσιν· ἃς δὴ κρατύνειν ἀποπειρῶνται, ἐκ τῶν τοῦ εὑρετοῦ καὶ πατρὸς τῆς ἀποστασίας ἀφορμῶν, τὸ πᾶν τῆς ἐναγοῦς αὐτῶν εἰληφότες διδασκαλίας· ἐκεῖνος γὰρ τῇ μὲν προηγουμένῃ τῶν ἀσεβειῶν παριστάμενος, φωνὰς συναγήγερκε, παρά τε τῶν τοῦ πνεύματος λογίων συγγραφείσας παρασπασάμενος, πρὸς δὲ καὶ τῶν μακαρίων πατέρων ἡμῶν σοφῶς ἐκπονηθείσας, πρὸς ἔλεγχον μὲν τῆς τῶν βδελυρῶν εἰδώλων ἀπάτης, κατηγορίαν δὲ τῆς τῶν ἀγνοούντων τὸν τῶν ὅλων θεὸν ἐθνῶν, ἀπιστίας καὶ ἀπονοίας παρατεμόμενος· ἃς δὴ κακῶς καὶ ἀνοήτως ἐξειληφὼς, καὶ ὡς ἀληθῶς εἰπεῖν εἰδωλικαῖς μυσαρότησι τὴν ψυχὴν καταχραίνων τὴν ἑαυτοῦ, ταῖς ἱεραῖς εἰκόσιν ἐφήρμοσε· τῇ δ' αὖ ἑπομένῃ τὸ κῦρος δίδωσιν, ἐκ τῆς ἐμμανοῦς τῶν Ἀρειανῶν δόξης, καὶ τῆς Μανιχαίων λυσσώδους θρησκείας ὁ ἔκφρων ὁρμώμενος.

ια. Τούτοις πρὸς σύστασιν τῶν ἑαυτῶν οἱ γεννάδαι ἀποχρῶνται δογμάτων· ἐπειδὴ γὰρ οἰκεῖόν τι κατασκευάσαι οὐκ ἔχουσιν, οὐδὲ γὰρ ἂν πρὸς τὴν αἴγλην τῆς ἀληθείας ἀντωπεῖν δύναιντο, οὐκ αἰσχύνονται οἱ ἐν ἱερεῦσι τετάχθαι νομίζοντες, τῶν ἐν λαϊκοῖς τελούντων καὶ ταῦτα βεβήλων καὶ ἀκαθάρτων ξένα καὶ ἔκφυλα τοῦ τῶν χριστιανῶν φρονήματος διδάγματα παραδέχεσθαι· οὕτω τῆς τοῦ θεοῦ δόξης ἀποπεπτωκότες, τῇ ἀνθρωπίνῃ ματαιότητι ἐξανδραποδιζόμενοι κατεσύρησαν· διὰ τοῦτο τῇ εἰκόνι τῇ χρυσῇ καθάπαξ ὑποκύψαντες, τῇ εἰκόνι τοῦ Χριστοῦ προσκυνεῖν οὐκ ἀνέχονται· ἀλλὰ τὸν μὲν περὶ τῶν εἰδώλων λόγον, τίς τέ ἐστι, καὶ ἐπὶ τίσιν ἐφαρμόζεται, καὶ τοῦτον προφανῆ καὶ δεδημοσιευμένον ὑπάρχοντα, οὐκ οἶμαι τινὰ λανθάνειν τῶν ἐρώντων τοῦ κρείττονος, καὶ μικρὸν γοῦν ἐπῃσθημένων τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως· ἡ δὲ τῶν συντεταγμένων τούτῳ Ἀρειανῶν ἀθεότης, ἀποκεκρυμμένον πως καὶ οὐ πάνυ καταφανῆ τὸν δόλον τῆς ἀσεβείας κέκτηται, καὶ ταύτῃ οὐ ῥαδίως τοῖς πολλοῖς καταλαμβάνεται· σεσοφισμένοις γὰρ τοῖς ῥήμασι καὶ πολυπλόκοις ἐπινοίαις εἰς τοῦτο αὐτοῖς ἐκμεμηχανημέναις, τῇ τῶν παραλογισμῶν ἀχλύϊ καὶ ταῖς ἐκ τῶν τῆς εὐγλωττίας στροφῶν πιθανότησι, συναρπάζειν καὶ ὑποσύρειν τοὺς ἁπλουστέρους ἐπὶ τὸ ἴδιον φρόνημα ἱκανῶς ἔχουσι· διὰ τοῦτο μικρά τινα περὶ αὐτοῦ τε καὶ τῶν προσηκότων εἰπεῖν, πρὸς τὴν τῶν ἀγνοούντων εἴδησιν καὶ ὠφέλειαν, ἄξιον ὑπείληφα· τίνες δὲ αἱ βίβλοι αὗται, καὶ τῆς ποίας διδασκαλίας, ἐρῶν ἔρχομαι.

ιβ. Τίς οὐκ οἶδε τὴν θεομάχον τῶν δυσωνύμων Ἀρειανῶν ἀθεωτάτην αἵρεσιν, ἣν ὁ τῆς μανίας ὄντως ἐπώνυμος Ἄρειος ἐξεγέννησε, καὶ τοὺς τὸν μαινόλην τουτονὶ καὶ ἔκφρονα συναπαρτίζοντας θίασον; οἳ τὴν θεότητα τοῦ ζῶντος καὶ ὑφεστῶτος καὶ ἐνυποστάτου θεοῦ λόγου ἀθετοῦσιν ἀνοητότατα, ἑτεροφυᾶ τῆς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς οὐσίας αὐτὸν ἀποφαίνειν πειρώμενοι, καὶ τῆς δόξης τῆς πατρικῆς ἀποσχίζειν ἀθέσμως οἰόμενοι. καὶ τὰς τῆς δεσποτίδος φύσεως ἀσυγκρίτους ὑπεροχὰς, ἐπὶ τὴν τῆς δούλης κτίσεως περιπέζιον τάξιν καταξιβάζοντες· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὴν θείαν καὶ ὑπερφυᾶ τοῦ λόγου συκοφαντοῦσι σάρκωσιν, καὶ ὡς ἐν σκιαῖς καὶ ψιλαῖς φαντασίαις αὐτὴν πεφηνέναι ἀπισχυρίζονται φαντασιούμενοι, συνῳδὰ τῇ μανιχαϊκῇ λύσσῃ, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς τοῦ Βαλεντίνου βακχείας καὶ αὐτοὶ δογματίζοντες· τίς οὐ μεμάθηκεν, ᾧ καὶ κατὰ βραχὺ γοῦν λόγου μέτεστι, καὶ ἱστορίας εἰς πεῖραν ἀφίκετο, τὴν τούτων κορυφὴν καὶ ἀκρόπολιν; ὁ καισαρεὺς δ' οὗτός ἐστι δυσσεβὴς ὄντως Εὐσέβιος, ὅς γε πολλὰ μὲν κατὰ τῆς τοῦ λόγου θεότητος δεδυσφημηκὼς πεφλυάρηκε, πολλὰ δὲ κατὰ τῆς θείας τοῦ σωτῆρος οἰκονομίας ματαιοπονῶν δεδυσσέβηκεν· οὗ τὰ συγγράμματα μέχρι καὶ τήμερον τῶν ἐξαγίστων αὐτοῦ δογμάτων ὑπάρχει κατάπλεα· οὐ γὰρ Ἄρειον μόνον τὸν ἑαυτοῦ διδάσκαλον, καὶ τῆς ἀποστασίας ταύτης εἰσηγητὴν, ἀλλ' ἤδη καὶ πάντας τοὺς εἰς τὴν δόξαν τοῦ μονογενοῦς προσκεκρουκότας ὑπερβαλέσθαι ἐφιλονείκησε· κτίσμασι γὰρ προσκυνῶν, καὶ τῇ κτίσει τὸ μόνῳ πρέπον θεῷ σέβας ἀνάπτων ἐλέγχεται, λάτρις εἰδώλων ἐντεῦθεν σαφῶς ἐκδεικνύμενος, καθὰ καὶ παρὰ τῶν ἐκκρίτων τῶν θεοφόρων πατέρων ἡμῶν μεμαρτύρηται· ἀναγκαίως οὖν καὶ οἱ προσκείμενοι αὐτῷ καὶ μαθητευόμενοι, τὴν τοῦ διδασκάλου δόξαν ἀποφερέσθωσαν· οὗτος γὰρ αὐτοῖς τὸ κατὰ Χριστὸν σῶμα, μὴ οἷόν τε εἶναι γράφεσθαι εἰσηγήσατο, ὡς ἀληθῶς φαντασιούμενος, καὶ ὠνείρωξε· τίνα δὲ τῶν ἁπάντων τὰ κατ' αὐτὸν διαπέφευγε; μᾶλλον δὲ τίνι οὐκ ἔνδηλα καὶ καταφανῆ, κἂν ἀγροικικός τις ᾖ καὶ ἀπαιδοτρίβητος; ὡς πεντακοσίοις πρότερον ἔτεσι, καὶ μικρόν τι πρὸς, ἡ πολυάνθρωπος ἐκείνη καὶ θεόλεκτος ὁμήγυρις, ἡ κατὰ Νίκαιαν φημὶ ἱερὰ τῶν θεοφόρων καὶ θαυμασίων ἀνδρῶν σύνοδος, πάντα ἐκ πνεύματος θείου καὶ κινουμένη καὶ πράττουσα, τοὺς ἀντεχομένους τῆς ἀρειανικῆς αἱρέσεως, τῆς ἐκκλησίας κατελοῦσα ἐξώθησεν, ἐκκηρύκτους αὐτοὺς σὺν πᾶσι τοῖς ἐκφύλοις καὶ ὀθνείοις αὐτῶν δόγμασι καταστήσασα· κἂν που Εὐσέβιος μετὰ τοῦ πεπλασμένου ἤθους τῇ ὀρθῇ συνετίθετο δόξῃ, λανθάνειν βουλόμενος· καὶ πάλιν εἰς ἑαυτὸν ἐπανιὼν, καθάπερ οἱ ἑτεροκλινεῖς τῶν ὁρπήκων τῆς ἀντιπεριελκούσης χειρὸς ἐλευθεριάζοντες· ὁποῖον δή τι καὶ ὁ δυσδαίμων ἐσοφίζετο Ἄρειος, ὡς καὶ χρόνοις πλείοσιν ὕστερον, ἐπεὶ τὸ δολερὸν τῆς γνώμης τισὶν ἐκέκρυπτο, καὶ μνήμην αὐτοῦ ποιεῖσθαι ἠξίουν, τοῦ τῶν ὀρθοδόξων χοροῦ τυγχάνειν ὑπολαμβάνοντες· τούτους ἡ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρου μεγαλόπολιν συνελθοῦσα σύνοδος, κανονικοῖς δεσμοῖς ὑποβάλλει, μηδενὶ ἐξεῖναι τῶν εὐσεβούντων χριστιανῶν εἰς μνήμην Εὐσεβίου ἰέναι καθορίσασα.

Τί δ' ἄν τις εἴποι περί γε τῶν μετ' ἐκείνους θεοφόρων πατέρων, καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ διδασκαλίας εἰσηγητῶν, ὅπως γενναίως καὶ ἀνδρικῶς ἄγαν κατὰ τῆς πλάνης ταύτης ἐνστάντες καὶ ἀποδυσάμενοι διηγωνίσαντο; ὧν τὰ συγγράμματα καὶ τὰς βίβλους, καὶ ἀριθμῷ διαλαμβάνειν, πολλῆς ἂν δεήσειε σχολῆς καὶ χρόνου· οὕτως μὲν οὖν τῷ ἀπείρῳ χρόνῳ, ἐκτὸς τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς αὐλῆς διεῤῥιμμένος Εὐσέβιος, σήμερον αὐτοῖς τῆς διδασκαλίας, ἢ ματαιοφροσύνης εἰπεῖν ἀληθέστερον, ἔξαρχος προκαθέζεται· καὶ τοῖς τούτου δόγμασι μέγα φρονοῦσι καὶ βρενθύονται οἱ ταλαίπωροι, καὶ αὐτῷ γε τούτῳ καττυθείσας χρήσεις προτίθενταί τινας ἀλλοκότους, μὴ δὲ τῇ ἀληθείᾳ μὴ δὲ ἀλλήλαις συμβαινούσας· τοιοῦτον γὰρ τοῦ ψεύδους τὸ ἴδιον· ἐνίων γὰρ ὁλοκλήρων βιβλίων ἕως τοῦ νῦν ἠμοιρηκότες τυγχάνουσι παντάπασιν, οὓς δὴ καὶ πατέρας χειροτονεῖν ὥσπερ ἐξ ἐπιτάγματος οὐ δεδίασι, καὶ πρωτάρχους τῆς φλυαρίας αὐτῶν ἀνακηρύσσουσιν· ὧν τὸ ληρῶδες καὶ φαῦλον τῆς ἀπιστίας, ἐν τοῖς μετέπειτα ἐξελέγξομεν, εἴπερ εὐδοκοίη θεὸς, καὶ τῷ πόνῳ συνεφάπτηται καὶ συναίρηται, ὃς οἶδε γλῶσσαν τρανοῦν μογιλάλου, καὶ τῶν μελῶν ἐπιῤῥωννύειν τὰ παρειμένα καὶ ἄῤῥωστα, ἵνα ἐξάλληται ὥσπερ ἔλαφος ὁ χωλὸς, καὶ οἱ πόδες ὡραῖοι καὶ ἄρτιοι τῶν εὐαγγελιζομένων τῆς τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐκκλησίας τὴν εἰρήνην διαφαίνοιντο· ἐπεὶ δὲ τὸ προκείμενον ἴωμεν.

ιγ. Ἐπεὶ οὖν αὐτοῖς δυσήνυστα ἐδόκει καὶ δυσκατόρθωτα τὰ βουλεύματα, μή ποτε ἐκ μόνης τῆς τῶν ἔξωθεν τῆς ἐκκλησίας διδασκαλίας ὁρμώμενοι, ἀπίθανα τοῖς πολλοῖς λέγειν δόξαιεν, καὶ περὶ τὸν σκοπὸν ἀπρακτήσαιεν, τί δρῶσι; καὶ ποῖ τὰ τῆς πανουργίας αὐτοῖς ἐξοίχεται; τῷ θολερῷ καὶ πικρῷ τῶν αἱρετιζόντων ῥεύματι, τὸ γλυκὺ καὶ καθαρὸν τῆς ἀληθείας νᾶμα παραμιγνύουσιν, ὅπερ πάλαι οἱ κακοὶ κάπηλοι τὸν οἶνον ὕδατι μίσγοντες ὀνειδίζονται· καὶ τῶν θεολόγων πατέρων ἡμῶν, οἳ τῷ κόσμῳ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐπύρσευσαν, ῥήσεις τινὰς τοῦ ὅλου σώματος τῶν βίβλων ἀποσπαράξαντες, τῇ ἐκείνων συγκατηρίθμησαν πλάνῃ· ἢ οὐδὲ συνεῖναι τάχα ἰσχύσαντες τὴν ἐγκειμένην τοῖς λόγοις διάνοιαν, ἡνίκα τὴν λήμην τῶν τῆς ψυχῆς ὀμμάτων ἀποκαθήρασθαι οὐ προείλοντο, ἢ κατὰ τὸ δοκοῦν ἐπ' ἀπωλείᾳ ἑαυτῶν τε καὶ τῶν ἀπατωμένων, ταῦτα προϊσχόμενοί τε καὶ παρεξηγούμενοι, τὸν λόγον τῆς ἀληθείας δολοῦσι καὶ καπηλεύουσι, τῷ χαλκῷ τὸ δέλεαρ ἐνσκευασάμενοι, ἵνα τῷ ἀξιοπίστῳ τῶν προσώπων, τοὺς ἁπλουστέρους τῶν ἀκροωμένων βουκολοῦντες οἱ βωμολόχοι ἐπαγάγωνται, τῷ κεκρυμμένῳ δόλῳ τῆς ἀσεβείας περιπαρέντας· τὰς δὲ ἐμφανῶς καὶ ἀντιῤῥήτως καὶ εἰς γνῶσιν ἅπασιν ἐκκειμένας περιξέοντες καὶ περιγράφοντες, καὶ τοῖς εἰς πεῖραν αὐτῶν ἀχθεῖσι δολίως ἀποκρυπτόμενοι, ὢ τῆς τυφλώσεως, ὢ τῆς πωρώσεως, οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν· διὰ τοῦτο ἐν σκότῳ βαθεῖ διαπορεύονται, καὶ πρὸς τὰς αὐγὰς τῆς ἀληθείας ἀναβλέψαι οὐ βούλονται· εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐξουθένησαν.

ιδ. Τί τούτων τῶν ἐγχειρημάτων χαλεπώτερον ἢ βλαβερώτερον; τί ταύτης τῆς διαιρέσεως δυσαχθέστερον ἢ ἀπηχέστερον; πάλαι καλῶς τεθνηκυῖαν αἵρε-

σιν, καὶ φροῦδον ἐκ τῆς τῶν χριστιανῶν γλώσσης γεγενημένην νῦν ἀναζωπυρεῖν καὶ τεθηλέναι οἱ παράφρονες ἐκβιάζονται· τοῦτο γὰρ αὐτῆς τοῖς σπουδασταῖς ἔργον τὲ καὶ ἀγώνισμα· καὶ τῷ ἐχθρῷ πάροδον τῆς καθ' ἡμῶν ἐπηρείας διδόασιν, ἵνα ὅπερ πάλαι συμμάχους καὶ ὑπηρέτας τῆς ἑαυτοῦ κακίας εὑρηκὼς ἀπετέλεσε, κἂν διὰ τῶν σταυρωσάντων τὸν κύριον ποιῆσαι οὐκ ἴσχυσε, τοῦτο ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἀπεργάσηται· ἤδη γὰρ καὶ νῦν ὁ ἄνωθεν καὶ δι' ὅλου τῷ τιμίῳ αἵματι Χριστοῦ ἐξυφασμένος χιτὼν περιῤῥήγνυται καὶ μερίζεται, καὶ τὸ κράτιστον τῶν ἐν ἡμῖν καλῶν, ἡ εἰρήνη καὶ ὁμόνοια λέλυται καὶ διόλωλε. Δεινὸν μὲν τὰ πάλαι ἱστορούμενά τε καὶ ἀκουόμενα, ἡ βασιλεία Δαβὶδ καθ' ἑαυτὴν μεριζομένη καὶ σχιζομένη, καὶ τῶν φυλῶν ἡ διάστασις, θρασύτητι καὶ αὐστηρίᾳ τοῦ ἐκγόνου γεγενημένη, καὶ Ἰσραὴλ ἀποτρέχων εἰς τὰ ἑαυτοῦ σκηνώματα, καὶ Ἱεροβοὰμ ἐν σκήπτροις ὁ δοῦλος καὶ ἀποστάτης ἐνθρονιζόμενος, τὸ παραδοξότατον· καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀντιδιαιρουμένη Σαμάρεια, ὅθεν τῶν κακῶν ἡ κρηπὶς καταβέβληται, καὶ ὁ λαὸς ἀναπεπεισμένος προσκυνεῖν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ἐπὶ τὴν εἰδωλομανίαν ἀθέως ἐξεκυλίσθη· δεινότερον δὲ τὰ νῦν τελούμενα καὶ δρώμενα, ἐπείπερ ἡ Χριστοῦ βασιλεία τέμνεται καὶ διΐσταται, καὶ τὰ μέλη τοῦ κατὰ Χριστὸν σώματος καὶ τῆς αὐτῆς κεφαλῆς, καθ' ἑαυτὰ διαστασιάζει, καὶ τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τὸ βασίλειον ἱεράτευμα, ὁ λαὸς ὁ εἰς περιποίησιν ἐξαγγέλλειν τὰς θείας ἀρετὰς κατάχρεως. καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας οἰκονομίας λαμπρᾷ τῇ φωνῇ καὶ διαπρυσίῳ βοᾷν κηρύγματι, καὶ τὴν χάριν τῆς ἐλευθερίας ὁμολογεῖν καὶ ἀπολυτρώσεως, εἰς τοὐναντίον περιετράπησαν, καὶ κατὰ πλείονας τοῖς τῆς κακίας ὑπηρέταις δελεαζόμενοι, ὡς οὐδὲν ὠφελημένοι, ἀνατολῇ ἐξ ὕψους ἐπισκεφθέντες οἱ ἐσκοτισμένοι, τῷ κρημνῷ τῆς ἀπιστίας περιπίπτουσι, τὰ ἀχάριστα κτίσματα, οἱ νέοι ἰουδαῖοι καὶ ἀγνώμονες· ὁπόσον δ' ἂν τὸ ἐν μέσῳ τούτων, κατίδοι ἄν τις διασκοπούμενος· ὅτι ἐκεῖνα μὲν τῶν γηΐνων καὶ χαμερπῶν, καὶ ἀρχὴν ἐχόντων ἐπίκηρον, καὶ ἥκιστα ὑπομενόντων ἕνεκεν, εἶχε τὸ ἀμφήριστον, καὶ τῶν γνωμῶν ἐπρυτάνευε τὸ ἀντίῤῥοπον· ταῦτα δὲ τῶν οὐρανίων αὐτῶν, καὶ τῆς ἄνω βασιλείας τὲ καὶ λαμπρότητος, καὶ ὧν οὐκ ἄξια τὰ βλεπόμενα, εἴπερ ἡμῖν ταῦτα πίστις εὐσεβὴς κατεπαγγέλλεται, συμπαρομαρτούντων ἤδη τῶν οἰκείων ἔργων τῆς πίστεως.

Οὕτω δὴ καὶ τοιαῦτα τὰ παρόντα εἶναι συμβέβηκεν, ἡνίκα τὸ καινὸν τοῦτο καὶ ἄθεσμον ἄθροισμα, ὥσπερ ἄλλη Σαμάρεια, τῆς νέας Ἱερουσαλὴμ τῆς ἐκκλησίας, ἀπονοσφίζεται· καὶ κάθηνταί γε ἐφ' ὕβρει καὶ ὑψηλῇ καρδίᾳ, καὶ ταῖς χρυσαῖς ἡττῶνται δαμάλεσι· ταύτῃ δὴ τῇ δευτέρᾳ εἰδωλολατρίᾳ, τῇ φιλαργύρῳ γνώμῃ, οἱ τῇ ματαίᾳ δόξῃ τοῦ κόσμου δουλούμενοι· καὶ λαὸς τοῦ Ἐφραὶμ χρηματίζειν οὐ καταδύονται, καὶ τῷ ὄρει Σιὼν, τῇ καθ' ἡμᾶς ὑψηλῇ καὶ ἐπηρμένῃ θεολογίᾳ ἐπανίστανται, τὴν κενολογίαν αὐτῶν καὶ τὸ χαμαιπετὲς καὶ ἐπισεσυρμένον ἀντεπεξάγοντες φρόνημα, ἐξ οὗ πολλοὺς σοφιζόμενοι καὶ παραλογιζόμενοι, ἐπὶ τὸ ἴδιον ἕλκουσι βάραθρον· ὅσοι μὲν γὰρ βλακώδεις, καὶ τὴν διάνοιαν εὐπαράφοροι, τήν τε πίστιν ἀστήρικτοι, καὶ πρὸς τὰ παρόντα

μόνον κεχήνατι. καὶ περὶ τὴν δόξαν τοῦ κόσμου ἐπτόηνται, εὐδαιμονίαν τὰ τῇδε τιθέμενοι. ἐκεῖθεν ὡς ἀνδράποδα αἰχμαλωτιζόμενοι. τὴν Ἱερουσαλὴμ ἀπολιμπάνουσι, καὶ πρὸς τοὺς βωμοὺς τοῦ γέλωτος ἴενται, καὶ τὸ λῃστρικὸν ἐκεῖνο ἄντρον ὑποδύονται τῶν τῆς αἰσχύνης ἱερέων· ἐνταῦθα πυθόμενοι, καὶ τὴν λώβην τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ παραχρῆμα παραδεχόμενοι· καὶ ὁ βουλόμενος πληροῖ τὴν χεῖρα ἢ τὴν ψυχὴν ἄγους παντὸς καὶ μιάσματος, ἢ τῶν ὑψηλῶν ἱερεὺς κακῶς προχειριζόμενος, ἢ τῇ Ἀστάρτῃ τῆς φιλοσαρκίας ὑποκύπτειν ἀναπειθόμενος· οὓς ἐπειδὰν ἐντὸς ἀρκύων οἱ θηρεύοντες λάβοιεν, ἆθλά τε προτίθενται, καὶ τὴν εἰς τὰ βασίλεια ὑπισχνοῦνται πρόοδον καὶ οἰκείωσιν, λαμπρὰς αὐτοῖς ὑποτείνοντες τὰς ἐλπίδας· κατακροτοῦσί τε ταῖς εὐφημίαις καὶ γεραίρουσι, καὶ ὡς οἰκείους ἤδη εἰσποιούμενοι καὶ ὁμογνώμονας, τὸ λοιπὸν περιέπουσιν.

ιε. Ὅσοι δὲ ἀνδρικοὶ τὴν γνώμην σφριγῶντες περὶ τὴν εὐσέβειαν, καὶ ζηλωταὶ καλῶν ἔργων ὑπάρχουσιν, οἷα δὴ τὸ ἀκλινὲς καὶ ἐρηρεισμένον περὶ τὸ καλὸν ἔχοντες, ὑπερόπται τούτων ἐφάνησαν· καὶ μικρὰ τῆς ὀρχήστρας φροντίσαντες, ὡς πολὺ τὸ ἀπατηλὸν καὶ εἰκαῖον ἐχόντων, βίᾳ περιελκόμενοι καὶ διωθούμενοι καὶ οὐκ ἐθέλοντες, καθάπερ δεσμῶταί τινες καὶ κατάκριτοι συλλαμβάνονται· καὶ εἶτα κατεγνωκότες αὐτῶν τῆς σκηνῆς, καὶ τὴν πεπλαστουργημένην εἰκαιομυθίαν ὡς ὕθλον βδελυττόμενοι, οὕτω μὲν τῆς τοῦ κακοῦ φορᾶς οὐκ ἀνίενται, ἀλλὰ διὰ τῆς πρώτης πείρας λόγων πιθανότησιν ὑποσαίνοντες οἱ ἐπηρεάζοντες καὶ θωπεύοντες, δωρεῶν τε πλείστων ὑποσχέσεσιν ὑποκλέπτειν ἐπιχειροῦσι, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων χειρογραφεῖν τὴν ἀσέβειαν τὸ πλέον ἐκβιαζόμενοι, καὶ τὰ χρηστὰ ἐν ἐπαγγελίαις ὁμοῦ καὶ τὰ δυσχερῆ ἐν ἀπειλαῖς κείμενα, ὁπότερον ἂν τούτων τις ἕλοιτο· ἡνίκα δ' ἂν τὸ ἑδραῖον καὶ βεβηκὸς τῆς πίστεως ἴδοιεν, καὶ ὡς οὐδὲν τῶν κατὰ γνώμην ἀνύσειαν, ἐπὶ τὰς τῶν βεβιωμένων ἐρεύνας χωροῦσι, γράφονταί τε αὐτοὺς ἐπικλημάτων, ἃ μὴ δὲ ἀκοῇ οἱ συκοφαντούμενοι παρεδέξαντο πώποτε· καὶ οὐκ ἐν ἐλπίσιν ἔτι λοιπὸν, ἀλλ' ἐν πείρᾳ τὰ δεινά· τὸ ἐντεῦθεν γὰρ δεσμὰ καὶ φρουραὶ χαλεπώταται διαδέχονται, λιμοί τε καὶ δειναὶ κακοπάθειαι· εἰσὶ δὲ οἳ καὶ πληγαῖς τὰ νῶτα καταξεόμενοι, καὶ οὐ μικραῖς αἰκίαις ἐκτιμωρούμενοι, τὸ τελευταῖον ὑπερορίαις μακραῖς τε καὶ ἀφορήτοις καταδικάζονται, ἐν χωρίοις ὧν τῷ πικρῷ καὶ δυσοίστῳ, καὶ πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἀνθρωπίνην τραχεῖ καὶ σκληρῷ καὶ ἀπεστενωμένῳ, δοκοῦν ἐστιν αὐτοῖς βιαζομένους τοὺς δεινοπαθοῦντας ἁλώσεσθαι, τῶν συνεργούντων εἰς τοῦτο προηυτρεπισμένων· καὶ γὰρ παρεδρεύει ἀπόμοιρά τις τῆς δημοσίας δυνάμεως αὐτοῖς, καὶ ὡς τάχιστα ὑπηρετησομένων τοῖς δόξασι· ταῦτα μὲν οἱ τὰ πρῶτα ἐν ἐπισκόποις ἔχοντες, καὶ τῆς ὀρθῆς ὑπερμαχοῦντες καὶ ἀντεχόμενοι δόξης· εἰσὶ δὲ καὶ οἱ μετ' ἐκείνους τεταγμένοι, σὺν ἐκείνοις τῆς ὁμοτίμου μεταλαχόντες πίστεως, εὐαρίθμητοι μὲν, ὅσον σπινθῆρα καταλειφθῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, εὐκαίρως θείαις ἐπιφανείαις εἰς πυρσὸν ἀναφθησομένους περιφανῆ τε καὶ ἔνθεον, πρὸς τὴν λάμψιν τοῦ πνεύματος τοὺς ἐν τῷ ζόφῳ τῆς ἀπιστίας κατειλημμένους καθοδηγήσοντας· ἵνα ἐξῇ καὶ ἡμῖν

ταῖς προφητικαῖς συμφθέγγεσθαι φωναῖς· " εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν „ ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμοῤῥα ἂν ὡμοιώθημεν. „

ις. Τὸ γὰρ ὅσον ἐν ἱερωσύνῃ φέρει τὰ δεύτερα, ἤδη φιλοψυχοῦν καὶ μεταβαλλόμενον ὁρᾶται, καὶ τῷ καιρῷ καὶ τοῖς πράγμασι συμμορφαζόμενον, καὶ μετασχηματιζόμενον, οἷον φασὶ τὸν χαμαιλέοντα ῥαδίως μεταχρωννύμενον καὶ τῇ ὁρμῇ τοῦ κινήματος σύνδρομον ἔχοντα τὴν ταχύτητα τῆς φύσεως, ὡς ἂν λανθάνοι τῷ ποικίλῳ τῆς θέας τοὺς παρατυγχάνοντας· οὕτως πρὸς τὸ ὑπερτεροῦν ὑποκύπτοντες, ὥσπερ οὐκ ἐν ἐλευθερίᾳ γνώμης, ἀλλ' ἐν ἐξουσίᾳ τῶν ἀγόντων γενόμενοι· ὧν τινὲς ἐπὶ τοσοῦτον ἐμπαθείας καὶ φιλαυτίας ἤλασαν, καὶ οἷον ἐκ νηπιώδους φρενὸς ὁρμώμενοι, κλυδωνιζόμενοί τε καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων τῇ πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης καθὰ γέγραπται· ὡς δυοῖν τὸ ἕτερον, ψυχὴν ζημιωθήσεσθαι, ἢ θρόνων ἐκπεσεῖσθαι προκειμένου, ἑλέσθαι τὸ πρότερον, φάναι, τολμῆσαι, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ καίριον κινδυνεύειν, καὶ μηδὲν τῶν δεινῶν πείσεσθαι δόξαι· ταῦτα ποίων δακρύων οὐκ ἄξια; ποίας κατηφείας καὶ θρήνων οὐκ ἔμπλεα; κἂν ἄνθρωποι ἐπὶ τούτοις οὐ κλαύσωνται, ἀλλ' ἥ γε κτίσις αὐτὴ συνωδινήσει καὶ συστενάξει ἡ ἄψυχος· ποίας γὰρ οὐκ εἰσὶν ὑπεύθυνοι κρίσεως; " εἰ γὰρ τὰς πρὸς ἀνθρώπους ὁμολογίας, φησὶν ἡ θεολόγος γλῶσσα, ἐμπεδοῖ „ θεὸς μέσος παραληφθεὶς, πόσος ὁ κίνδυνος, ὧν πρὸς αὐτὸν ἐθέμεθα τὸν „ θεὸν συνθηκῶν, τούτων παραβάτας εὑρίσκεσθαι; καὶ μὴ μόνων τῶν ἄλλων „ ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύδους ὑποδίκους εἶναι τῇ ἀληθείᾳ; „ Παῦλος δὲ, ἐῶμεν λέγειν ὅσα τῇ εἰς Χριστὸν ἀγάπῃ συνδούμενος, φέρειν ἀπισχυρίσατο, θλίψεων καὶ διωγμῶν καὶ κινδύνων παντοδαπῶν ἀνεχόμενος, ὃν μὴ δ' ἂν τὰ ἐνεστῶτα ἢ μέλλοντα ἢ κτίσις ἑτέρα, ταύτης ἀφέλκειν δυνήσοιτο· τοσοῦτον τὸ θερμὸν τοῦ φίλτρου καὶ διάπυρον· καὶ ἀνάθεμα εἶναι τὸ μετριώτερον ἀπὸ Χριστοῦ, εὔχεσθαι ἀπετόλμα· οὗτοι δὲ οὐδὲ μέχρι ψιλῆς ὕβρεως ὑπὲρ εὐσεβείας κακοπαθῆσαι προείλοντο· ἀλλὰ τούτοις πᾶσι χαίρειν εἰπόντες, τῇ ὕλῃ μόνον παρακάθηνται, καὶ τοῖς τῆς φιλοσαρκίας βεβαπτισμένοι πάθεσιν, ἥκιστά γε τὴν φρένα τοῖς ἄνω ἐρείδουσιν· ὡς τάχιστα οἴκαδε ἀποδραμούμενοι, τάχα τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς κτήσεις τὰς πολυτελεῖς ἐπισκεψόμενοι, ἢ τὴν ἄμπελον τὴν ἐπιθυμητὴν, ἢ τὴν ὅση αὐτοῖς γῆ θελητὴ, ἀρόσιμός τε καὶ ἀνειμένη, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν πορισμοὺς, πυκναῖς τῶν δακτύλων κινήσεσι λογιστεύσοντες, ἢ τῶν ἐκλεκτῶν ἵππων καὶ ἡμιόνων τὸ εὔχρουν καὶ εὔσαρκον κατοψόμενοι, εἰ καλῶς τοῖς πωλοδάμναις ἠσκήθησαν, τό τε πορεύσιμον καὶ εὐκάθεδρον ἐποχουμένοις, καὶ πρὸς ῥαστώνην ἐπιτήδειον· ἢ τῶν βοῶν τῶν ἀροτήρων τὸ εὐσταθὲς καὶ τῶν ἄλλων θρεμμάτων, ὅσα τῶν νομαίων καὶ ἀγελαίων ὄντα τυγχάνει· οὐκ ἄκομψον δὲ εἰπεῖν, εἰ μὴ καὶ τῆς ἐφεστρίδος καὶ τοῦ χιτῶνος καὶ τῶν ἄλλων περιβολαίων διασπουδασθήσεται τὸ εὐπάρυφον καὶ φιλόκαλον· καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, τῆς παρούσης καὶ κενῆς δόξης τὸ φιλότιμον καὶ φιλόκομπον· οἱ φρενὸς οὐκ ἐν καλῷ γενόμενοι, τῷ ἔρωτι τῶν οὐδαμῆ ἱσταμένων καὶ

ῥεόντων σχεθέντες, ᾧ γάρ τις ἥττηται τούτῳ καὶ δεδούλωται, πίστει εὐσεβεῖ καὶ σωτηρίῳ, μικρὰ μεγίστων ἠλλάξαντο· οὕτως οἵ γε ῥᾷστα ταῖς πάγαις τῶν παρανόμων ἑάλωσαν, ταὐτὸν πεπονθότες καθάπερ καὶ τῶν ζώων τὰ εἰς ἄγραν ἁλώσιμα, τοῖς βρόχοις τῶν θηρευόντων ῥᾳδίως συλλαμβανόμενα· εἰ δὲ ἐξῆ Παύλῳ θαυμάζειν, ἐπὶ τούτοις μᾶλλον ἢ Γαλάταις θαυμάσεται, πῶς οὕτω ταχέως μετατίθενται ἐκ τῶν ἅπαξ ἡμῖν παραδοθέντων, καὶ ἄνωθέν τε καὶ ἐκ πατέρων κατιόντων θείων καὶ ἱερῶν δογμάτων, κἀκ τῆς ἐπὶ χρόνον ἄπλετον κεκρατηκυίας καὶ διαμενούσης συνηθείας καὶ τύπου· ἀλλ' οὐδ' ἂν εἰς μνήμην τῶν μετὰ ταῦτα εἰρημένων ἤεσαν· "εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, „ ἀνάθεμα ἔστω·„ ἀλλὰ τὰ μὲν τούτων τοιαῦτα, καὶ οὕτως ἀθλίως ἔχοντα.

ιζ. Ἐπὶ δὲ τοὺς προεστῶτας τῆς ἀσεβείας τὸν λόγον ἐπανακτέον· σκοπεῖν δὲ χρεὼν, εἰ μὴ καὶ τοῖς ἄλλοις ὡσαύτως ἁρμόσεται· ἐπειδὴ τοίνυν καθάπαξ τῆς ἀληθείας ἀποσφαλέντες, τοῖς εἰκαίοις αὐτῶν λογισμοῖς τηνάλλως ἐπερειδόμενοι, καὶ ὅσον ἧκεν αὐτοῖς εἰς δύναμιν τὰ ψευδῆ συμπλάσσονται, καθῆκαν ἑαυτοὺς ἐπὶ ζητήσεις μωρὰς καὶ ἀλλοκότους, καὶ μύθους γραώδεις καὶ βρεφοπρεπεῖς ἀνελίσσουσι, καὶ πολὺ τὸ ἀσύμβατον πρός τε ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἀλήθειαν ἔχοντες, ἐξερευνῶντες ἐξερευνήσεις οὐδὲν αὐτοῖς προσηκούσας, μήτε ἃ λέγουσι νοοῦντες, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται, ἐπ' ὀλέθρῳ δὲ τῶν ἑαυτῶν ψυχῶν καὶ τῶν ἀκροωμένων ἐξευρημένας, ὅπως μὴ τῆς οἰκείας ἀπωλείας μόνον, ἀλλὰ κἀκείνων τῆς βλάβης ἀποτίσωσι δίκας· ὧν τήν τε κακίαν καὶ τὴν ἀπώλειαν τὰ ἱερὰ προανεκρούσατο λόγια· ἁρμόσαιτο γὰρ ἄν τις αὐτοῖς καὶ λίαν ἐνδίκως, ὧδέ πως ἔχοντα· ὁπηνίκα γὰρ ὁ τοῦ εὐαγγελίου κήρυξ καὶ τῶν θείων μυσταγωγὸς, τῶν τοιούτων προεώρα τὴν κακίαν ἐν πνεύματι, προφητικῇ προανεφώνησε χάριτι· ὅτι "εἰσελεύσονται λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδό-„ μενοι τοῦ ποιμνίου, καὶ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες „ διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾷν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν.„ Καὶ πάλιν ἑτέρωθί που φησὶν, ὅτι "οἱ τοιοῦτοι ψευδοδιδάσκαλοι, ἐργάται δόλιοι, μετα-„ σχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ· καὶ οὐ θαυμαστὸν, αὐτὸς γὰρ ὁ „ σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός.„ Οὐ μέγα οὖν εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης, ὧν τὸ τέλος ἔσται κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν· "ἢ οὐχὶ καὶ τὸ πνεῦμα, φησὶ, ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν „ ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονταί τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι „ πλάνης, καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν;„ Καὶ αὖθις· "ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐν-„ στήσονται καιροὶ χαλεποί· ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, „ ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, „ ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδόται, „ προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, ἔχοντες μόρφωσιν „ εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι· ὃν τρόπον δὲ Ἰαννὴς καὶ Ἰαμβρὴς „ ἀντέστησαν τῷ Μωσῇ, οὕτω καὶ οὗτοι ἀντέστησαν τῇ ἀληθείᾳ· ἄνθρωποι κα-

„ τεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ πίστιν· ἀλλ' οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον· „ ἡ γὰρ ἄνοια αὐτῶν ἔκδηλος ἔσται πᾶσιν, ὡς κἀκείνων ἐγένετο. „ Καὶ πάλιν ἀλλαχόθι· "Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται, βδελυροὶ „ καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι „. Εἰ δὲ καὶ συγχωροίη καὶ παρίδοι Θεὸς προκόψειν ἀσεβεῖς "καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομὴν ἕξει, „ καὶ ἀνατρέπουσι τὴν τινῶν πίστιν· ὁ μέν τοι στερεὸς θεμέλιος τοῦ θεοῦ ἕστη- „ κεν ἔχων τὴν σφραγῖδα ταύτην· ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ· καὶ, ἀποστήτω „ ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα κυρίου· καὶ, πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ „ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι. „ Ἐφ' οἷς τὸν Θεὸν χρηστευόμενον οἴδαμεν, τὰ τῆς μακροθυμίας ἐνδεικνύμενον, ὡς ὀψὲ γοῦν ἀνανήψαντας, ἀμείνους ἑαυτῶν φανῆναι· ὥσπερ οὖν πιστῶν καὶ ἀγαθῶν καὶ κατὰ Χριστὸν ζώντων, καὶ ὑπὲρ εὐσεβείας διωκομένων τὸ ἐν ὑπομονῇ καὶ ἐλπί- σιν εὐσταθὲς δοκιμάζοντα· ὡς μὴ ἐκκακοῦντας ταῖς θλίψεσι, δοκιμωτέρους καὶ λαμπροτέρους γενήσεσθαι. Ἑξῆς δὲ κατοψόμεθα ὅπως αὐτῶν στηλιτεύει τὸ μοχθηρὸν καὶ ἀπόπληκτον, τῶν τοῦ σωτῆρος μαθητῶν Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΠΕΤΡΟΣ Ο ΘΕΙΟΤΑΤΟΣ, Η ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΑΚΡΩΡΕΙΑ, ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ Η ΚΡΗΠΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΤΗΡΙΓΜΑ, ὡδὶ γεγραφώς· "ἐγένοντο δὲ καὶ ψευδοπροφῆται ἐν τῷ λαῷ, ὡς καὶ ἐν ὑμῖν „ ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι· οἵτινες παρεισάξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας, καὶ „ τὸν ἀγοράσαντα αὐτοὺς δεσπότην ἀρνούμενοι, ἐπάγοντες ἑαυτοῖς ταχινὴν „ ἀπώλειαν· καὶ πολλοὶ ἐξακολουθήσουσιν αὐτῶν ταῖς ἀσελγείαις, δι' οὓς ἡ „ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται, καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις „ ὑμᾶς ἐμπορεύσονται· οἷς τὸ κρίμα ἔκπαλαι οὐκ ἀργεῖ, καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν „ οὐ νυστάζει. Καὶ, παρεισέδυσαν τινὲς ἄνθρωποι, ἄλλος τῶν τοῦ Χριστοῦ „ μαθητῶν ἔφησεν, οἱ πάλαι προγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα ἀσεβεῖς, τὴν „ τοῦ θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσέβειαν, καὶ τὸν μόνον δεσπότην „ καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι· „ οὓς καὶ ταλανίζων ὁ αὐτὸς „ ἀποφαίνεται· "οὐαὶ αὐτοῖς ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ Κάϊν ἐπορεύθησαν, καὶ τῇ πλάνῃ „ τοῦ Βαλαὰμ μισθοῦ ἐξεχύθησαν, καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ τοῦ Κορὲ ἀπώλοντο. „

Ἀκουόντων δὲ οἷα περὶ αὐτῶν καὶ ὁ προφητικὸς λόγος ἐν πνεύματι προ- ανακέκραγε· "σὺ ἐπίγνωσιν ἀπώσω, φησὶν ὁ θεῖος Ὠσηὲ, κἀγὼ ἀπώσομαί σε „ τοῦ ἱερατεύειν μοι· καὶ, παγὶς ἐγενήθητε τῇ σκοπιᾷ, καὶ ὡς δίκτυον ἐκτε- „ ταμένον ἐπὶ τὸ Ἰταβύριον, ὃ οἱ ἀγρεύοντες τὴν θήραν κατέπηξαν· καὶ ἐγέ- „ νοντο ὡς μετατιθέντες ὅρια· ἐπ' αὐτοὺς ἐκχεῶ ὡς ὕδωρ τὸ ὅρμημά μου. „ Τί δὲ Ἀμβακοὺμ ὁ θαυμάσιος; "ὦ ὁ ποτίζων τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπὴν „ θολερὰν, καὶ μεθύσκων, ὅπως ἐπιβλέψῃ ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν πλησμονὴν „ ἀτιμίας ἐκ δόξης· „ Ὁ δέ γε μακάριος Σοφονίας· "οἱ ἱερεῖς αὐτῆς βεβη- „ λοῦσι τὰ ἅγια, καὶ ἀσεβοῦσι νόμον· ὁ δὲ κύριος δίκαιος ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ „ οὐ μὴ ποιήσῃ ἄδικον· πρωῒ πρωῒ δώσει τὸ κρίμα αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἰς νῖκος „ ἀδικίαν. „ Ἐφ' οἷς Ζαχαρίας ὁ θεσπέσιος· "καὶ ἠπείθησαν τοῦ προσέχειν, „ καὶ ἔδωκαν νῶτον παραφρονοῦντα, καὶ τὰ ὦτα αὐτῶν ἐβάρυναν τοῦ μὴ εἰσ-

,, ακούειν, καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθεῖν τοῦ μὴ εἰσακούειν τοῦ νό-
,, μου μου· καὶ, ἐπὶ τοὺς ποιμένας παρωξύνθη ὁ θυμός μου, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀμ-
,, νοὺς ἐπισκέψομαι· καὶ, ἐπισκέψεται κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ τὸ ποίμνιον
,, αὐτοῦ τὸν οἶκον Ἰούδα· ὦ οἱ ποιμαίνοντες τὰ μάταια, καὶ οἱ καταλελοιπό-
,, τες τὰ πρόβατα· καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρα μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας· ,, καὶ τὰ ἑξῆς
ὡς ἀργαλεώτερα καὶ ἐπιπονώτερα. Φαυλίζοντας δὲ αὐτοὺς τὸ ὄνομα κυρίου ὁ
ἀοίδιμος καὶ θεοειδὴς Μαλαχίας ἐξελέγχει, καὶ ἐν ποίοις καὶ τίσιν ἀπειθοῦσι
δείκνυσι· " καὶ ἐὰν μὴ ἀκούσητε, καὶ ἐὰν μὴ θῆσθε εἰς τὴν καρδίαν ὑμῶν, τοῦ
,, δοῦναι δόξαν τῷ ὀνόματί μου, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἐξαποστελῶ
,, ἐφ' ὑμᾶς τὴν κατάραν, καὶ ἐπικαταράσομαι τὴν εὐλογίαν ὑμῶν· ,, καὶ ἃ τού-
τοις ἐπάγεται ἀνιαρώτερα καὶ τραχύτερα. " Καὶ ὑμεῖς ἐξεκλίνατε ἐκ τῆς ὁδοῦ,
,, καὶ πολλοὺς ἠσθενήσατε ἐν νόμῳ, διεφθείρατε τὴν διαθήκην τοῦ Λευΐ, λέγει
,, κύριος παντοκράτωρ. ,, Μέγα περὶ αὐτῶν ἐμβοάτω τῶν προφητῶν ὁ μεγα-
λοφωνότατος, ὁ τῷ ἄνθρακι καὶ τοῖς σεραφὶμ καθαιρόμενος ἱερεὺς καὶ προφή-
της· " ἐξέστησαν διὰ τὸν οἶνον, ἐσείσθησαν ἀπὸ τῆς μέθης τοῦ σίκερα, ἐπλα-
,, νήθησαν· τοῦτό ἐστι φάσμα· ἀρᾷ ἔδεται ταύτην τὴν βουλὴν, αὕτη γὰρ ἡ
,, βουλὴ ἕνεκεν πλεονεξίας. Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπαν ποῦ ἐστὶν ὁ κύριος, τῶν προ-
,, φητῶν ὁ συμπαθέστατος περὶ αὐτῶν ἐρεῖ, καὶ οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου
,, μου οὐκ ἠπίσταντό με, καὶ οἱ ποιμαίνοντες ἠσέβουν εἰς ἐμὲ, καὶ οὐκ ἔστι
,, τόπος ἔτι τῆς σκηνῆς μου· ὅτι οἱ ποιμένες ἠφρονεύσαντο καὶ τὸν κύριον οὐκ
,, ἐξεζήτησαν, καὶ ποιμένες πολλοὶ διέφθειραν τὸν ἀμπελῶνα μου, ἐμόλυναν
,, τὴν μερίδα μου, ἔδωκαν μερίδα ἐπιθυμητήν μου εἰς ἄβατον ἔρημον. Καὶ
,, αὖθις· ὦ οἱ ποιμαίνοντες καὶ διασκορπίζοντες καὶ ἀπολλύντες τὰ πρόβατα
,, τῆς νομῆς αὐτῶν· διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος ἐπὶ τοὺς ποιμαίνοντας τὸν
,, λαόν μου· ὑμεῖς διεσκορπίσατε τὰ πρόβατά μου, καὶ ἐξώσατε αὐτὰ, καὶ οὐκ
,, ἐπεσκέψασθε αὐτά· ἰδοὺ ἐγὼ ἐκδικῶ ἐφ' ὑμᾶς κατὰ τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύ-
,, ματα ὑμῶν· κἀγὼ εἰσδέξομαι τοὺς καταλοίπους τοῦ λαοῦ μου, οὗ διέσπειρα
,, αὐτοὺς ἀπὸ πάσης τῆς γῆς, καὶ καταστήσω αὐτοὺς εἰς τὴν νομὴν αὐτῶν,
,, καὶ αὐξηθήσονται. ,, Τούτων δὲ τὸ ἀκάθαρτον καὶ ἀσύνετον θριαμβεύων,
ὁ τῶν ὑπερφυῶν ἐκείνων καὶ οὐρανίων θεαμάτων ἐπόπτης, Ἰεζεκιὴλ ὁ θειότατος·
" οἱ ἱερεῖς, ἔφησεν, ἠθέτησαν νόμον μου, ἐβεβήλουν τὰ ἅγιά μου, ἀνὰ μέσον
,, ἁγίου καὶ βεβήλου οὐ διέστελλον, καὶ ἀνὰ μέσον ἀκαθάρτου καὶ καθαροῦ
,, οὐ διέστελλον, καὶ ἐβεβηλούμην ἐν μέσῳ αὐτῶν. ,, Ἐπὶ τούτοις ὁ τῶν ἐπι-
θυμιῶν ἔνθεος ἀνὴρ, τελευταῖος εἰστρεχέτω, τὴν βαβυλώνιον αὐτῶν γνώμην
καὶ τὴν κατεφθαρμένην στηλιτεύων κρίσιν, καὶ δὴ καὶ λέξει· " ὅτι ἐξῆλθεν ἀνο-
,, μία ἐκ Βαβυλῶνος, ἐκ πρεσβυτέρων κριτῶν οἳ ἐδόκουν κυβερνᾷν τὸν λαόν. ,,
Τοιαῦται πρὸς αὐτοὺς καὶ περὶ αὐτῶν αἱ τῶν ἁγίων φωναί.

Τί οὖν οἱ μυσταγωγοὶ τῆς πλάνης φασί; δοκῶ γάρ μοι ἀκμαῖον ἔτι τὸν
πρὸς αὐτοὺς ἀγῶνα παρίστασθαι. Εἰδώλοις λελατρεύκαμεν χριστιανοὶ, καὶ
τοῦτο μέχρι τῶν τῆς Κωνσταντίνου βασιλείας χρόνων. Σφίσι τε αὐτοῖς,

καὶ τοῖς ἄλλοις χριστιανοῖς ἅπασι, τὸ μῦσος ἐπιγράφονται· ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ σφόδρα ἐπὶ πλεῖον ἔφριξεν ἡ γῆ· τίς γὰρ τοιαῦτα οἴσει ἀκούων; πότερον τῆς βλασφημίας τὴν ὑπερβολὴν καταπλαγείη, ἢ τῆς ἀφροσύνης τὸ ὑπεραῖρον; οὐκ ἔχοντες δὲ ὅθεν τῆς τοσαύτης ἀσεβείας καὶ τοῦ ψεύδους παραστήσονται τὸ ὑπέρογκον, ἐπὶ τὸ ἀθέως καὶ παρὰ πάντα κανονικὸν λόγον ἀθροισθὲν ὑπ' ἐκείνου θεοστυγὲς καὶ ἀνίερον συνέδριον καταφεύγουσι, προσόμοιόν τι ποιοῦντες ὥπέρ ποτε τῶν καθ' ἕλληνας παλαιτέρων τινὲς, ἐπὶ τὸ αὐτὸς ἔφα περιελκόμενοι, τῷ διδασκάλῳ τὸ γέρας ἐκνέμοντες· ὃ καὶ σύνοδον ὀνομάζειν οἱ ἀνόητοι οὐκ ἐγκαλύπτονται· εἰ γὰρ ἐχρῆν τοῦτο λέγειν, τῆς προφητικῆς φωνῆς τί φησιν ἀκουσόμεθα· " σύνοδος ἀθετούντων, ἐνέτειναν τὴν γλῶσ- ,, σαν αὐτῶν ὡς τόξον· ψεῦδος καὶ οὐ πίστις ἐνίσχυσεν ἐπὶ τῆς γῆς· ,, ἀστειότερον δ' ἄν τις αὐτὴν κοπροσύνοδον καλέσας, οὐκ ἂν ἁμάρτοι τοῦ πρέποντος, διὰ τὸ τοῦ συναγαγόντος φιλόκοπρον, ὡς πολὺ μὲν τὸ δυσῶδες ἐν τῇ φλυαρίᾳ τῶν λόγων αὐτῶν συλλέξασαν, πολλὴν δὲ ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλήσασάν τε καὶ μελετήσασαν, πολλὰ δὲ κατὰ τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης καθυλακτήσασαν· ὧν οὐδ' αὐτὸς ὁ δι' ἐκείνων φθεγγόμενος σατανᾶς, πλεῖον τί δυσφημῆσαι τετόλμηκε, πλείστην δὲ τῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς μυστηρίων ποιήσασαν τὴν κατάῤῥησιν· οὕτως ἡ τῇ ἀσεβείᾳ καὶ τῷ ψεύδει συναθλοῦσα φρατρία, σύνοδος παρ' αὐτῶν προσηγόρευται· ἧς δὴ τὸν φορυτὸν τῶν δογμάτων ἀσπασάμενοι, καὶ τῷ φθοροποιῷ ἑπόμενοι φρονήματι, εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς καθαρὰν καὶ ἀκίβδηλον πίστιν καθυβρίσαι οὐ δεδίασιν οἱ παράφρονες, οὐ συνέντες ὅσα κατὰ τῶν ἁγίων ἐβουλεύσαντο· " ὅτι ἠκόνησαν γλῶσσαν αὐτῶν ὡσεὶ ,, ὄφεως· ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν, καὶ ἀνομίαν ὅλην τὴν ἡμέραν ,, ἀδικίαν ἐλογίσατο ἡ γλῶσσα αὐτῶν, ὅτι τὰ ῥήματα τοῦ στόματος αὐτῶν ,, ἀνομία καὶ δόλος. ,,

ιη. Ὁποία δὲ ἡμῶν τῶν χριστιανῶν ἡ ὁμολογία, καὶ ἥτίς ποτέ ἐστι, καιρὸς ὡς οἷόν τε ἐπιτεμόμενον φράσαι· ἡμεῖς τοίνυν, καθὰ παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου, οἵ τε μετ' ἐκείνους τὰ ἐκείνων διαδεξάμενοι θεοφάντορες καὶ θεῖοι ἡμῶν διδάσκαλοι,

Πιστεύομεν εἰς ἕνα θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρωμένων καὶ ἀοράτων ποιητήν τε καὶ κύριον, ἄναρχον, ἀόρατον, ἀκατάληπτον, ἀναλλοίωτον, ἀτελεύτητον· καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων τῆς πατρικῆς οὐσίας ἐκλάμψαντα· καὶ εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον, ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς προϊὸν, καὶ πατρὶ καὶ υἱῷ συνθεολογούμενόν τε καὶ συνδοξαζόμενον, ὡς συμφυὲς καὶ συναΐδιον· τριάδα μὲν δοξάζοντες ὑποστάσεσιν ἤτοι προσώποις, καὶ ἑκάστῳ τῶν εἰρημένων ἀμιγεῖς καὶ ἀσυγχύτους τηροῦντες τὰς ἀφοριστικὰς ἰδιότητας, ὡς οὐδαμῶς μεταπιπτούσας ἢ κινουμένας· πατρὶ μὲν τὴν ἀγεννησίαν καὶ τὸ αἴτιον τῶν ἐξ αὐτοῦ νέμοντες· υἱῷ δὲ τὴν γέννησιν· πνεύματι δὲ τὴν ἐκπόρευσιν· καὶ ὡς ἐξ αἰτίου τοῦ πατρὸς, τό τε γεννώμενον καὶ τὸ ἐκπορευόμενον νοοῦντες

ἀπαυγάσαντα, καὶ ὡς φῶς ἑκάτερον ἐκ φωτὸς προελθὸν, ἐν ὑπερκόσμιον τρισοφεγγὲς καὶ τρισήλιον φῶς· μονάδα δὲ οὐσίᾳ καὶ φύσει προσκυνοῦντες, εἰς ἓν ὑπερούσιον καὶ ὑπερφυὲς θεότητος ὕψος συνιοῦσαν, τὴν αὐτὴν ἀμέριστον καὶ ἀδιάσπαστον τήν τε δόξαν καὶ τὸ κράτος κεκτημένην· ἐν ταυτοβουλίᾳ καὶ θελήσει, καὶ μιᾷ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ γνωριζομένην, καὶ οἷα πάντων βασιλίδα καὶ τῶν ὅλων δεσποτεύουσαν, παρὰ πάσης τῆς ὁρατῆς καὶ ἀοράτου κτίσεως, ὡς ὁμότιμόν τε καὶ σύνθρονον, προσκυνουμένην τὲ καὶ λατρευομένην· μίαν μὲν γὰρ ἐν τοῖς τρισὶ θεωροῦμεν θεότητα, τῷ ταὐτῷ τῆς οὐσίας ἑνιζομένην, τρεῖς δὲ ὑποστάσεις ἐν τῇ μιᾷ θεότητι, τῷ ἑτεροίῳ τῶν περὶ ἑκάστην ἐνυπαρχουσῶν ἰδιοτήτων, ἀμερίστως διαιρουμένας· οὔτε τὸν υἱὸν τῆς τοῦ ἀγεννήτου πατρὸς οὐσίας ἀλλοτριοῦντες διὰ τὴν γέννησιν, οὔτε τὸ πνεῦμα πατρὸς καὶ υἱοῦ διὰ τὴν ἐκπόρευσιν, οὔτε σύγχυσιν εἰδότες διὰ τὸ ἑνιαῖον τῆς συμφυΐας καὶ ἄτμητον, ἀλλ' ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς φύσεως τὸ διακεκριμένον ἑνοῦντες τοῦ ἰδιάζοντος· “ διαιρεῖται γὰρ ἀδιαιρέτως, καὶ συνάπτεται διῃρημένως· „ ἓν γὰρ ἐν τρισὶν ἡ θεότης, καὶ τὰ τρία ἕν· τὰ ἐν οἷς ἡ θεότης, ἢ τό γε „ ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἃ ἡ θεότης· „, καθὰ μεμυσταγώγηκεν ἡμᾶς τῶν θεολόγων ὁ κράτιστος.

Θεὸν οὖν τὸν πατέρα σέβομεν, ἐξ οὗ τὰ πάντα ἐκ μὴ ὄντων παρῆκται πρὸς ὕπαρξιν· θεὸν τὸν υἱὸν δοξάζομεν, δι' οὗ τὰ πάντα γεγένηται, καὶ πρὸς οὐσιώδη διαμονὴν διασώζεται· θεὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον προσκυνοῦμεν, ἐν ᾧ τὰ τρία σέβοντες, οὐκ εἰς τρεῖς θεοὺς τὴν μίαν διϊστάντες θεότητα, ἵν' ἐκκλίνωμεν τῆς τριθεΐας, μᾶλλον δὲ πολυθεΐας, τὸ ἀθεώτατον· καὶ τέλειον τούτων ἕκαστον ἐπιστάμεθα· οὐ γὰρ ἐκ τριῶν ἀτελῶν ἕν τι ὁμολογοῦμεν τέλειον· ἀλλ' ἐκ τριῶν τελείων, ἓν ὑπερτελὲς καὶ προτέλειον, ὡς ἡ τῶν θεομυστῶν πατέρων εἰσηγεῖται θεολογία· οὔτε οὖν τὰς ὑποστάσεις ὡς φύσεις ἐκφύλους καὶ διαφόρους, ἀνισότησί τε καὶ ἀνωμαλότησι τέμνοντες προχειριζόμεθα, ἀλλὰ διαιροῦμεν τῷ λόγῳ τῶν ἰδιοτήτων, πρὸς τὴν ἑνάδα τῆς οὐσίας συνάπτοντες, τὸ ὑπερβάλλον ἐν τούτοις ἢ μειονεκτούμενον ἀποπεμπόμενοι· τὸ γὰρ μεῖζον ἢ ἔλαττον ὥσπερ ἐν τῇ οὐσίᾳ θεωρῆσαι οὐκ ἐνὸν, οὐδὲ ἐν τῇ τριάδι κατὰ τὴν οὐσίαν ἢ τὴν θεότητα, ἵνα τὴν ἀρειανικὴν λύσσαν, ἐξ ἧς καὶ πρὸς ἣν ἡμῖν ὁ νῦν πόλεμος, κατασβέσωμεν· οὔτε μὴν εἰς μίαν ὑπόστασιν συγχέοντες ἢ συναλείφοντες, ἀλλὰ προσώποις ὑφεστῶσι καὶ πράγμασι καὶ ὀνόμασι τὸ διῃρημένον συνημμένως κατὰ τὴν οὐσίαν εἰσφέροντες, ἵνα τὴν σαβελλιανὴν μανίαν ἐξαμαυρώσωμεν· τὰ ἀντίθετα κακὰ καὶ σύνδρομα τὴν ἀσέβειαν, καὶ συλλαβόντα εἰπεῖν, συνάπτομεν διαιροῦντες εὐσεβῶς, καὶ διαιροῦμεν συνάπτοντες θεοπρεπῶς· ταύτῃ τοι τὸ μὲν διῃρημένον ταῖς ὑποστάσεσι, τῇ κοινωνίᾳ ἑνοῦμεν τῆς φύσεως· τὸ δὲ ἡνωμένον τῇ οὐσίᾳ καὶ θεότητι, τῇ διαφορᾷ γνωρίζομεν τῶν ὑποστάσεων, κατ' ἄμφω περὶ τὸ μέγα καὶ θειότατον καὶ ὑπέρτατον τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσοφίας μυστήριον, εὐσεβοῦντές τε καὶ ὑγιαίνοντες· οὕτω προσκυνηταὶ τῆς παναγίας καὶ ὑπερουσίου τριάδος ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ὑπάρχοντες

λατρεύομεν αὐτῇ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ πίστεως, ἐν καθαρᾷ καὶ ἀμωμήτῳ δόξῃ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν.

ιθ. Οὕτω δὴ περὶ τὴν συντετμημένην ταύτην καὶ ἀπέριττον ἐρηρεισμένοι καὶ ἡδρασμένοι θεολογίαν, ἑπομένως ὁμολογοῦμεν καὶ τὸν ἕνα τῆς ὁμοουσίου καὶ ὑπερθέου τριάδος, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ θεὸν ἡμῶν, τὸ τῆς πατρικῆς δόξης ἀπαύγασμα, τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, τὴν ἀπαράλλακτον τοῦ πατρὸς εἰκόνα, τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν γεγονότα καθ' ἡμᾶς ἐπιτελέσαι· ἀφράστῳ γὰρ αὐτὸς διὰ σπλάγχνα ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν φιλανθρωπίᾳ κινούμενος, οὐκ ἔφερε μέχρι τέλους τὴν ἡμέτεραν φύσιν τῷ πικρῷ τυράννῳ δουλουμένην ἐφορᾷν· ἀλλ' εὐδοκοῦντος τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ παναγίου καὶ ζωαρχικοῦ συνεργοῦντος πνεύματος, τῆς πατρικῆς δόξης μηδαμῶς ἀπολειπόμενος, οὐδὲ τῶν οἰκείων καὶ θεοπρεπῶν ἀξιωμάτων κατά τι γοῦν ἐλαττούμενος, καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν ἑκούσιον· καὶ σαρκωθεὶς ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐκ τῆς παναγίας ἐνδόξου καὶ ἀληθῶς θεοτόκου ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ ψυχὴν καὶ σάρκα προκαθαρθείσης τῷ πνεύματι· καὶ ἄνθρωπος κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας πεφηνὼς, τὴν θνητὴν ταύτην δὴ καὶ φθαρτὴν, ἁπτήν τε καὶ περιγραπτὴν φύσιν περιβαλόμενος, εἷς τε ἐξ ἀμφοῖν προελθὼν ὁ αὐτὸς, ἔκ τε θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος· καὶ τέλειος κατὰ πάντα καὶ ἀναλλοίωτος μεμενηκὼς θεότητι, καὶ τέλειος ὡσαύτως καὶ ἄτρεπτος ἀνθρωπότητι· καθ' ἣν ἡμῖν συμπολιτευσάμενος, τὴν μὲν ἐξ Ἀδὰμ παράβασιν, διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀναμαρτησίας ἐξιάσατο· τὴν δὲ ἐκ τῆς ἁμαρτίας φθορὰν, πάθει σαρκὸς ἑκουσίῳ, καὶ θανάτῳ ζωοποιῷ, καὶ ἀναστάσει θεοπρεπεῖ καθελὼν, τὴν ἀφθαρσίαν ἡμῖν ἐχαρίσατο· ἀνεβίω γὰρ τριήμερος σκυλεύσας τὸν θάνατον, καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ἐγένετο, ὁδοποιήσας τὲ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τὴν εἰς ἀφθαρσίαν ὁδὸν, ἐξεῖλε τὸν ἀόρατον ἐχθρὸν τῆς καθ' ἡμῶν δυναστείας· πάντα δράσας καὶ παθὼν, ὅσα ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις κηρύσσεται καὶ παρ' ἡμῶν πιστεύεται· δι' ὧν τόν τε παλαιὸν Ἀδὰμ ἀνεπλάσατο, καὶ τὴν ἡμετέραν ἐκαινούργησε φύσιν, καὶ εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς τῆς εὐμοιρίας ἐπανεκόμισε, καὶ ἀναληφθεὶς εἰς οὐρανοὺς, συμπάρεδρον τῷ θρόνῳ τῷ πατρικῷ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς φυράματος ἐποιήσατο· οὕτω γὰρ ὡς συνοπτικώτερον εἰπεῖν, τὸ μέγα καὶ σεβάσμιον τῆς θείας οἰκονομίας ὁμολογοῦντες γεγενῆσθαι, πρεσβεύομεν μυστήριον.

κ. Εἰ δὲ χρὴ καὶ διεξοδικώτερόν πως περὶ τούτου διὰ τοὺς ἐπιφυομένους, καί τινας καινοτομίας νῦν κατὰ τῆς σωτηρίου τοῦ θεοῦ λόγου ἐπινοοῦντας ἐνσωματώσεως διαλαβεῖν, καὶ αὖθις ἐροῦμεν· ὅτι φύσει ὑπάρχων θεὸς ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς υἱὸς καὶ λόγος, ὁ πρὸ αἰώνων ἐξ αὐτοῦ ἀφράστως καὶ ἀχρόνως γεννηθεὶς, οὐκ ἀποβαλὼν τὸ εἶναι ὃ ἦν· φύσει θεὸς, ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, φύσιν ἀνθρωπίνην ἀνέλαβε, καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος παραπλησίως ἡμῖν κεκοινώνηκεν· ὁ λόγος γὰρ σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκή-

νωσεν ἐν ἡμῖν, οὐχ᾽ ἁπλῶς σάρκα ἀνειληφὼς, ἀλλὰ ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ ἐψυχωμένην· ὁ αὐτὸς εἷς υἱὸς καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν ὑπάρχων, ὁμοούσιος μὲν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ὁμοούσιος δὲ καὶ ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, φυλάσσων καὶ διασώζων ἐν ἑκατέρᾳ τῶν συνδραμουσῶν ἐν τῇ αὐτῇ καὶ μιᾷ ὑποστάσει φύσεων, κἂν τῇ ἑνώσει, ἀπαραΤρέπτους καὶ ἀμεταβλήτους καὶ ἀσυγχύτους τὰς ἐνούσας αὐταῖς φυσικὰς ἐν ποιότησι διαφοράς· τοῦτο γὰρ ἡ καινὴ καὶ παράδοξος μίξις τῆς κενωθείσης θεότητος, καὶ τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπότητος, ἐξ ὧν ἡ καθ᾽ ὑπόστασιν ἕνωσις ἡμῖν ἀποτελεσθεῖσα γνωρίζεται· τίκτεται γὰρ θεὸς μετὰ τοῦ προσλήμματος, τὸ παραδοξότατον· ὅλος γὰρ ὢν θεὸς ὁ λόγος, ὅλῳ ἀνθρώπῳ ἥνωται, εἰς μίαν σύνθετον κατὰ ταὐτὸν συνελθὼν ὑπόστασιν· διὰ τοῦτο καὶ ἡ τεκοῦσα, κυρίως καὶ ἀληθῶς θεοτόκος πρὸς ἡμῶν ὁμολογεῖται· ὁ γὰρ ἀμήτωρ ἐκ πατρὸς ἀνάρχως γεννηθεὶς τὸ πρότερον, ἀπάτωρ ἐξ αὐτῆς προῆλθε τὸ δεύτερον· οὐ τῆς θεότητος αὐτοῦ ἐντεῦθεν εἰς τὸ εἶναι ἀρχὴν λαβούσης, ἀλλὰ μείνας ὅπερ ἦν, ὃ οὐκ ἦν προσειληφὼς ᾠκειώσατο· καὶ γέγονε μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἑκατέρᾳ κεκοινωνηκὼς τῶν ἑτεροφυῶν οὐσιῶν, θεότητός τέ φημι καὶ ἀνθρωπότητος, τῷ μοναδικῷ τοῦ προσώπου συναπτόμενος· καὶ γὰρ αἱ εἰς ἓν συνδραμοῦσαι φύσεις τὸν ἕνα Χριστὸν καὶ υἱὸν καὶ κύριον ἀπετέλεσαν· εἷς γὰρ ἐξ ἀμφοῖν προελθὼν νοεῖται Χριστὸς, κατά τε τὸ νοούμενον καὶ τὸ φαινόμενον· τέλειος ὥσπερ καὶ ἀναλλοίωτος μεμενηκὼς θεότητι, οὕτω καὶ τέλειος καὶ ἄτρεπτος χρηματίσας κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ἀπαθὴς μὲν ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν θεότητα, ὅτι καὶ ἀσώματος, καθ᾽ ἣν ὑπερφυῶς ἐτερατούργει τὰ θαύματα, ἄφθαρτός τε ὡσαύτως, ἀπερίγραπτός τε καὶ ἀθάνατος· παθητὸς δὲ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, σεσωμάτωται γὰρ, καθ᾽ ἣν φυσικῶς τὰ πάθη διέφερε· καὶ θνητὸς ὁ αὐτὸς, γραπτός τε καὶ περιγραπτὸς, καθ᾽ ὃ πέφηνεν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἄνθρωπος· οἰκειοῦται δὲ τὰ τοῦ ἰδίου ναοῦ πάθη ὁ λόγος, σταυρόν τε καὶ θάνατον καὶ τἄλλα ὅσα οἰκονομικῶς δι᾽ ἡμᾶς παθεῖν κατηξίωσε· τῷ γὰρ αἵματι αὐτοῦ τῷ τιμίῳ ἐξηγοράσθημεν οἱ πεπραμένοι τῇ ἁμαρτίᾳ, δι᾽ οὗ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ ἔλυσε τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, ἀποκαταλλάξας τὰ ἐπουράνια τοῖς ἐπιγείοις, καὶ μίαν ἐκκλησίαν καὶ πανήγυριν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς καταστησάμενος· εἷς τοιγαροῦν ἐστι τὸ συναμφότερον· καίτοι πάσχων οὐδὲν εἰς ἰδίαν φύσιν, αὐτὸς λέγεται παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐ θεότητι ἀλλὰ τῇ χοϊκῇ φύσει· ἴδιον γὰρ αὐτοῦ τὸ πεπονθὸς σῶμα· διὰ πάντων τὸ τῆς θείας φύσεως ἀξίωμα, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης πτωχείας τὸ ταπεινὸν πιστούμενος, ἵνα μὴ φαντασία ἡ οἰκονομία νομισθῇ· καὶ μεμένηκε καθάπερ θεὸς ἐν ἀνθρωπότητι, οὕτω καὶ ἐν θεότητος ἀξιώματι ἄνθρωπος οὐδὲν ἧττον ἐστίν· ἄμφω δὴ οὖν εἷς ὁμοῦ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ Ἐμμανουήλ.

κα. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἐν ὅροις τῆς εὐσεβείας ἱστάμεθα, οὕτω περὶ τούτων δοξάζομεν· τὴν μὲν διπλόην τῶν ἐπ᾽ αὐτῷ συνελθουσῶν οὐσιῶν, μετὰ τῶν ἰδιωμάτων, τελεία γὰρ καὶ ἀνελλιπὴς τούτων ἑκατέρα, κηρύττομεν· τὴν δὲ ἐκ τού-

των εἰς ἑνότητα προσώπου τῇ καθ' ὑπόστασιν ἑνώσει οὐσιωδῶς γεγενημένην συνδρομὴν ὡσαύτως ἐξαγγέλλομεν· οὐ τέμνομεν, οὐ διαιροῦμεν εἰς δυάδα υἱῶν τὸν ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, εἰς ἄνθρωπον ἰδικῶς καὶ εἰς θεὸν ἰδικῶς καὶ ἀνὰ μέρος, ἵνα τὴν τοῦ φρενοβλαβοῦς καὶ ἀνθρωπολάτρου Νεστορίου ματαίαν διαίρεσιν καθέλωμεν· οὔτε μὴν συγχέομεν ἢ ἀλλοιοῦμεν εἰς ταὐτὸν μιᾶς φύσεως ἄγοντες, τὴν τοῦ ἑνὸς προσώπου μονότητα, ἀλλ' ἀσυγχύτους καὶ ἀσυμφύρτους φυλάσσομεν τὰς ἐν ἑκατέρᾳ φύσει προσούσας διαφοράς· ἵνα τὴν τοῦ ματαιόφρονος Εὐτυχοῦς συναίρεσιν συγκαταβάλλωμεν, ἅμα τοῖς περὶ Σευῆρον καλῶς ὀνομασθεῖσιν Ἀκεφάλοις· καὶ οὗτοι γὰρ συναιροῦσι κακῶς, κἀκεῖνος διαιρεῖ ἀσεβῶς· ὥστε ταὐτὸν πέπονθε περὶ τὴν οἰκονομίαν Εὐτυχὴς πρὸς Νεστόριον, ὅπερ περὶ τὴν θεολογίαν Σαβέλλιος πρὸς τὸν Ἄρειον.

κβ. Τῶν τοίνυν κατὰ Χριστὸν δύο φύσεων τελείων ὁμολογουμένων ὑπάρξει τε καὶ ταῖς κατ' αὐτὰς φυσικαῖς ποιότησι, συνομολογεῖν ἀκολούθως δεήσει, καὶ τὰ καθ' ἑκατέραν φύσιν ἐνυπάρχοντα φυσικὰ θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας· ἀνάγκη γὰρ διπλῶν πιστευομένων τῶν οὐσιῶν, διπλᾶ καὶ ταῦτα συγκηρύσσεσθαι· οὐδὲ γάρ πως ἑτέρως τὸ ἐν τελειότητι ἀκραιφνὲς ἐν ταύταις περισωθήσεται· ἐπείπερ χαρακτηριστικὰ ταῦτα τῶν φύσεων, καὶ οὐκ ἔστιν ἐξευρεῖν φύσιν ἀνεθέλητον ἢ ἀνενέργητον· ὥσπερ οὖν καθ' ὃ θεὸς ἤθελέ τε καὶ ἐνήργει, οὕτω καὶ καθ' ὃ ἄνθρωπος, ἤθελέ τε καὶ ἐνήργει, ἐπί τε τῶν θεοσημειῶν, ἐπί τε τῶν ἑτέρων τῆς οἰκονομίας πραγμάτων· οὐχ' ὑπεναντία δὲ ταῦτα ἀλλήλοις ἐκέκτητο, ὑπεῖκε γὰρ καὶ ὑπετάττετο τοῖς τοῦ προσειληφότος τὰ τοῦ προσλήμματος· ὥσπερ οὖν οὐδὲν αὐτῷ πρὸς ἐναντίωσιν καὶ ἀντίθεσιν ἐκ τῶν συνελθουσῶν φύσεων, καίτοι ἐναντίων οὐσῶν, τεθεώρηται· τεκμήριον δὲ, καὶ γὰρ ὧν αἱ οὐσίαι ἐξηλλαγμέναι, καὶ ὁ τοῦ πῶς εἶναι λόγος διάφορος, ὃ δὴ ἐπὶ τῶν ἑτεροφυῶν διαφαίνεται, ἀνάγκη καὶ τὰς κατὰ θέλησιν καὶ ἐνέργειαν οὐσιώδεις ποιότητας ἑτεροίως ἔχειν· δι' αὐτῶν γὰρ καὶ τὴν τῶν φύσεων ἐπιστήμην μεταχειριζόμεθα· ἐπείπερ καὶ ὧν αἱ ἐνέργειαι αἱ αὐταὶ, καὶ αἱ φύσεις ὁμότιμοι· οὕτως οὖν καὶ ὁ τῆς κατὰ Χριστὸν θεανδρικῆς ἐνεργείας καθ' ὃν ἐν ἡμῖν ἐπολιτεύσατο, ἀνακαθαρθήσεται τρόπος, περιφραστικῶς ἤδη νοούμενος, τῇ καταλλήλῳ κλήσει τῆς δυάδος τῶν φύσεων, τὸ διττὸν ἑρμηνεύων τῆς ἐνεργείας· ὁ γὰρ τῆς ἑνώσεως τρόπος, τὸν τῆς διαφορᾶς λόγον ἐν ἑαυτῷ ἔχει σωζόμενον· ταύτῃ γὰρ ἂν δοίη τις καὶ ἐνεργεῖν ἑκατέραν μορφὴν μετὰ τῆς θατέρου κοινωνίας· οὐ τοίνυν μίαν θέλησιν καὶ ἐνέργειαν ἐπὶ τῆς θείας οἰκονομίας κηρύσσομεν, ἀποστεροῦντες τὰ θατέρᾳ τῶν οὐσιῶν προσπεφυκότα· εἰ μὴ μέλλοιμεν καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν τέλεον ἀποσκευάζεσθαι, ὡς ἂν μὴ τὰ τοῦ ἀνοήτου καὶ ἐμμανοῦς Ἀπολιναρίου νοσήσωμεν· συγκαθαιρήσωμεν δὲ αὐτῷ καὶ τὴν ἀμφὶ Σέργιον καὶ Πύῤῥον περὶ τὴν τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἀνενέργετον καὶ ἀνεθέλητον ὀφθεῖσαν συμμορίαν. Κατὰ ταῦτα ἡμῖν τὸ τῆς σεπτῆς καὶ σωτηρίου οἰκονομίας δοξάζεται μυστήριον, ὃ καὶ νοούμενον κατὰ τὸν εἰρηκότα θεοφόρον, ἄῤῥητον μένει, καὶ λεγόμενον ἄγνωστον· δι' αὐτῆς τοίνυν ἐπισκεφθέντες, σε-

σῶσθαι ὁμολογοῦμεν· καὶ μετὰ πάντων τῶν ἐν ἡμῖν ἱερῶν σεβασμάτων, καὶ τὰ ταύτης ἅγια καὶ σεβάσμια σύμβολα καὶ γνωρίσματα τιμῶμεν καὶ κατασπαζόμεθα, δι' ὧν ἡμῖν καθ' ὁμοιότητα τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας καὶ ἀνιστόρηται καὶ σημαίνεται, εἴ γε εἰς μνήμην ἡμᾶς τῆς πεπραγματευμένης τῷ σωτῆρι ὑπὲρ ἡμῶν συγκαταβάσεως διανίστησι, καθάπερ ἄνωθέν τε καὶ ἐξ ἀρχῆς, παῖδες παρὰ πατέρων διαδεξάμενοι, εὐσεβῶς παρειλήφαμεν.

κγ. Ταῦτα περιέποντες, τὸ κατὰ τιμὴν σέβας νέμομεν· οὐ μὴν τήν γε κατὰ λατρείαν προσκύνησιν προσφέρομεν, ἄπαγε, ἣ μόνῳ πρέπει τῷ πάντων κατεξουσιάζοντι θεῷ· πάντες γὰρ, ὅσοι διδακτοὶ θεοῦ ἐν πνεύματι, ἴσασι τὸ ἐν σεβάσματι διάφορον, καὶ ὁποίαν δεῖ καὶ τῷ Χριστῷ καὶ θεῷ ἡμῶν τὴν προσκύνησιν ἀποδιδόναι, καὶ ταῖς ἱεραῖς εἰκόσι τὸ προσῆκον ἐκνέμειν σέβας, καὶ δι' αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἀρχέτυπον τὴν τιμὴν ἀναφέρειν· πρὸς τούτοις τιμῶμεν τὰς σεβασμίας εἰκόνας τῆς παναγίας ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν καὶ ἀληθινῆς προστασίας ἀειπαρθένου θεοτόκου, τῆς κατὰ σάρκα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν θεὸν ἀσπόρως καὶ ἀφράστως καὶ ὑπερφυῶς τεκούσης· ὡσαύτως καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος αὐτῷ εὐαρεστησάντων· ὧν καὶ τὰς μνήμας εὐσεβοῦντες γεραίρομεν, καὶ τὰς πρεσβείας ἐξαιτοῦμεν· ζῶσι γὰρ ἐν θεῷ, καὶ ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ, καὶ τοῖς προστρέχουσι καὶ δεομένοις ἐπικουρεῖν καὶ βοηθεῖν τῇ ἐνούσῃ αὐτοῖς παρὰ θεοῦ δυνάμει καὶ χάριτι δύνανται· ταύτης τοίνυν τῆς ὁμολογίας καὶ πίστεως, τί ἂν εἴη ὑψηλότερον ἢ σεβασμιώτερον; οὐδὲ γάρ ἐστιν ἑτέρα παρὰ ταύτην πίστις, ... ὅλως ἔσται, ἣν δὴ καὶ μόνην ὁ ἀποστολικὸς λόγος οἶδε καλεῖν πίστιν· περὶ ταύτης γάρ φησι· " πρὸ τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα, „ συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι· ὥστε ὁ νόμος „ παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστὸν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν· ἐλ„ θούσης δὲ τῆς πίστεως, οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγόν ἐσμέν· πάντες γὰρ υἱοὶ „ θεοῦ ἐστὲ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς „ ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετά„ σματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθε Χριστός. „ Τί οὖν πρὸς ταῦτα φήσουσιν, οἱ τῆς εὐσεβείας ἐχθροὶ καὶ τῆς ἀληθείας κατήγοροι; ἡμεῖς γὰρ προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν, αὐτοὶ δὲ ὃ προσκυνοῦμεν οὐκ οἴδασιν. ☞ Εἰδώλοις ☞ προσκεκυνήκασι χριστιανοί. ☞ Ὢ τῆς τόλμας, ὢ τῆς μανίας· τί ταύτης τῆς φωνῆς ἀθεώτερον ἢ δυσσεβέστερον, εἰς ὅσον αὐτοῖς ἀτοπίας ὁ λόγος ἐκφέρεται, συνιδεῖν ἔξεστι· δεῖ γὰρ τὰ τῆς βλασφημίας αὐτῶν ἀνιχνεύοντας, οὕτως συλλογισαμένους ἀποφήνασθαι· ἐπειδὴ ἀθετοῦντες τὰ πρὸς τὸν θεὸν, λέγουσιν εἰδώλοις ἀναθέσθαι τὸ σέβας χριστιανοὺς, ὁ δὲ εἰδώλοις προσκυνῶν, τοῖς μὴ οὖσι προσκυνεῖ, καθ' ὃ εἴρηται· " καὶ ἐδούλευσαν τοῖς φύσει „ μὴ οὖσι θεοῖς· „ συμπεραίνει ὁ λόγος αὐτοῖς, ἐπειδὴ θεῷ προσκυνοῦμεν ἡμεῖς ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, μηδὲν ἕτερον ὁμολογεῖν αὐτοὺς, ἢ τὸν θεὸν ἡμῶν μὴ εἶναι θεόν.

κδ. Πρὸς οὖν τοὺς οὕτως θεομαχοῦντας, τί ἕτερον εἰπεῖν ἐστι πρὸς τῆς
ἀληθείας αὐτῆς, ἢ τῷ μεγάλῳ Δαβὶδ συμφθέγξασθαι, τῷ ἐν αὐτῷ λαλοῦντι
πνεύματι τὰς γλώσσας χρήσαντας: " εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι
,, θεός. Ἀλλὰ καὶ, ἐχθρὸς ὠνείδισε τὸν κύριον· καὶ, λαὸς ἄφρων παρώξυνε
,, τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ, οἱ ἐχθροὶ κυρίου ἐψεύσαντο αὐτόν. Καὶ, ἔσται ὁ και-
,, ρὸς αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντο αὐτὸν, καὶ ἐπα-
,, λαιώθησαν καὶ ἐχώλαναν ἀπὸ τῶν τρίβων αὐτῶν· οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἀντάλ-
,, λαγμα, ὅτι οὐκ ἐφοβήθησαν τὸν θεόν. Καὶ, κατελάλησαν καὶ αὐτοὶ τοῦ
,, θεοῦ καὶ εἶπον· μὴ δυνήσεται ὁ θεός; ἢ ἠδυνήθη ἑτοιμάσαι τὴν ἐλευθερίαν
,, τῷ λαῷ αὐτοῦ: δουλείας τε καὶ φθορᾶς ἀπαλλάξαι, καὶ λυτρώσασθαι τῆς
,, ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ καλέσαι εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς· ἢ δῆσαι
,, τὸν ἰσχυρὸν καὶ διαρπάσαι αὐτοῦ τὰ σκεύη, ἢ ἀναβῆναι εἰς ὕψος καὶ αἰχ-
,, μαλωτεῦσαι αἰχμαλωσίαν; ,, ταῦτα οἱ τῆς ἀληθείας ἀντίθετοι καὶ ἀνόητοι·
" ἀνὴρ γὰρ ἄφρων οὐ γνώσεται, καὶ ἀσύνετος οὐ συνήσει ταῦτα· ,, οὐ γὰρ
ἠθέλησαν δέξασθαι παιδείαν κυρίου, οὐδὲ τὸ οὖς αὐτῶν εἰς θεῖα παραβαλεῖν
λόγια καὶ ἀκοῦσαι, ὡς διὰ φωνῆς προφητῶν ὁ τῶν ὅλων διακέκραγε θεός·
" μὴ οὐκ ἰσχύει ἡ χείρ μου τοῦ ῥύσασθαι; ἢ οὐκ ἰσχύω τοῦ ἐξελέσθαι ὑμᾶς;
,, ἰδοὺ τῇ ἀπειλῇ μου ἐξερημώσω τὴν θάλασσαν, καὶ θήσω ποταμοὺς ἐρήμους.
,, Καὶ, ἐγώ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου καὶ τὰς ἁμαρτίας σου, καὶ
,, οὐ μὴ μνησθήσομαι· ,, μακάριον δὲ καὶ μόνον δυνάστην αὐτὸν διὰ τῆς ἀπο-
στολικῆς διδασκαλίας σαφῶς ἐκμανθάνομεν· ἴοι δ' ἂν ἡμῖν ὁ λόγος δι' εὐστι-
βοῦς ὥσπερ καὶ βασιλικῆς ἕρπων ὁδοῦ, καὶ ὀψόμεθα, εἰ δοκεῖ, ὁποῖά ποτ' ἂν
εἴη, ἃ τοῖς ἐν νόμῳ ποιμέσι καὶ ἱερεῦσιν οὐκ ἐννόμως βιοῦσι, διά τινος τῶν
ἁγίων ἐγκαλεῖ θεός· φησὶ γάρ· " οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπαν, ποῦ ἐστιν ὁ κύριος· καὶ,
,, οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου μου οὐκ ἠπίσταντό με· καὶ οἱ ποιμένες ἠσέβουν
,, εἰς ἐμέ· καὶ, οἱ προφῆται προεφήτευον τῇ Βάαλ, καὶ ὀπίσω ἀνωφελοῦς ἐπο-
,, ρεύθησαν· ,, ἐφ' οἷς καὶ θεῖον κριτήριον διαγραφόμενον ἰδεῖν ἐστι, καὶ αὐτὸν
τὸν θεὸν πρὸς αὐτοὺς κριθησόμενον μονονουχὶ, καὶ ἐμβριθέστατα περὶ αὐτῶν
ἐντελλόμενον· " διέλθετε εἰς νήσους Χεττιεὶμ καὶ ἴδετε, καὶ εἰς Κηδὰρ ἀπο-
,, στείλατε καὶ νοήσατε, καὶ ἴδετε εἰ γέγονε τοιαῦτα, εἰ ἀλλάξονται ἔθνη
,, θεοὺς αὐτῶν, καὶ οὗτοι οὐκ εἰσὶ θεοί· ὁ δὲ λαός μου ἠλλάξατο τὴν δόξαν
,, αὐτοῦ, ἐξ ἧς οὐκ ὠφεληθήσονται. ,,

κε. Τί δὲ ἄρα περὶ τῶν δοκούντων ἐν χάριτι ποιμένων ἀπειλῶν ἐπισκή-
ψειεν; ἢ οὐχὶ σαφῶς ἀκουσόμεθα, διέλθετε εἰς τὰς συναγωγὰς τῶν ἐπισκό-
πων λέγοντος, καὶ εἰς τοὺς συλλόγους τῶν ἱερέων ἀποστείλατε καὶ ἴδετε, εἰ
ἑστήκασιν ἐν τῇ πατρῴᾳ πίστει· εἰ μὴ τὴν ἄνωθεν κατιοῦσαν οἵ γε εἰς αὐτοὺς
εὐσεβῆ ὁμολογίαν ἠλλάξαντο, καὶ κατήγοροι αὐτῶν αὐτοί· καὶ εἰ μὴ βού-
λοιντο, τοῖς γε πράγμασιν αὐτοῖς συναναγκαζόμενοί τε καὶ συνωθούμενοι φα-
νήσονται· οὐδὲ γὰρ τῶν ἔξωθεν κατηγόρων οὐδὲ τινῶν ἐλέγχων δεήσονται· καὶ
ἀποκριθήσονται καὶ ἐροῦσι· καὶ ἠλλαξάμεθα τὴν δόξαν ἡμῶν, καὶ οὐκ ἐνε-

μείναμεν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ἡμῶν, οὐδὲ τὸ θεῖον καταπεφρίκαμεν θυσιαστήριον, ἐν ᾧ τὰ ἱερὰ καὶ εὐαγγελικὰ λόγια κατ' αὐχένος ἐφέρομεν ἐποχούμενα, ἢ τὰς ἐν αὐτοῖς ἐνταῦθα δεδομένας ἡμῖν συνθήκας τετηρήκαμεν, ἀλλὰ πάντων παραβάται γενηθέντες ἐξέστημεν, καὶ τῆς ὁδοῦ τῆς εὐθείας ἐξεκλίναμεν, καὶ ἐσμὲν δίψυχοι, ἀκατάστατοι ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς ἡμῶν, καὶ ἐοίκαμεν κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ ῥιπιζομένῳ· τοιοῦτον γὰρ ἡ κακία τῆς ἀπιστίας, οὐδαμοῦ τὸ ἑδραῖον καὶ βάσιμον ἔχουσα, ἀλλ' ἀεὶ μεταπίπτουσα, καὶ ἄλλοτε ἄλλως φερομένη καὶ μεταβάλλουσα· καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν, ἀνθρώποις ἀρέσαι σπουδάσαντες, τοῦ εἶναι θεοῦ δοῦλοι ἀποπεπτώκαμεν· ἃ μὴ θεμιτὸν μὴ δ' ἐννοῆσαι χρὴ, εἰπεῖν οὐκ ἀπoναρκήσαντες, καὶ ἀπεναντίας ἢ Παύλῳ δοκεῖ καὶ φρονήσαντες καὶ διαθέμενοι· δίκαιον δ' ἂν εἴη καὶ ἀκόλουθον, προειδομένους τὴν ἐφ' οἷς δεδυσφημήκαμεν, ἐπικρεμαμένην ἡμῖν θεήλατον δίκην, κἀκεῖνα τοῖς εἰρημένοις προσθεῖναι· "ὅτι ἐκ μὲν Κάϊν ἑπτάκις ἐκδικηθήσεται, ἐκ δὲ Λάμεχ „ ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ, καθὰ γέγραπται· „ ἐφ' οἷς τις ἐνδέον τί συνθεωρήσας, οὐκ ἀπεικότως φήσειεν· ὡς τάχα μὲν τὸ προάγον ἐν ἁμαρτίᾳ, ἐν μείοσι μέτροις τῶν δικασμάτων κείσεται, διά τε τὸ τῆς πράξεως ἄπειρον καὶ τὸ ἀνεξέλεγκτον τοῦ κακοῦ, ἐν ἀγνοίᾳ ἔτι κειμένου, ἐκ τοῦ ἀπείρως ἔχειν τὸν δρῶντα τῆς ἀδελφοκτονίας τοῦ ἄγους, καὶ οἷον ἐν προθύροις τῆς ἁμαρτίας ἐφαλλομένης· τὸ δ' αὖ ἑπόμενον, ἐν πλείοσί τε καὶ εἰς τὸ ἀπειροπλάσιον ἐκφερόμενον, ὅτι μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ παραπτώματος τὸ τολμώμενον· ὅπερ παρεδήλου σαφῶς, ἐγγύθέν τε καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς προφαινόμενον τὸ παράδειγμα, καὶ ταῖς ψήφοις ταῖς θεοκρίτοις βεβαιούμενον, ὃ δὴ σημεῖον ἦν παρὰ θεοῦ διδόμενον, μηδαμῶς ἀναιρεῖσθαι τὸν ἐν δίκῃ κολασθησόμενον, ζήσειν δὲ μᾶλλον πικρῶς συντηρούμενον.

Τοιαῦτα δή τινα καὶ ἐν τοῖς ἐφ' ἡμῶν χρόνοις συνενεχθέντα ὁρῶμεν· ἀλλὰ τούτων τὸ μὲν πρότερον, ἐπὶ τῶν προειληφότων συμβὰν εὕρηται· ἧττον γὰρ ἂν ἦν αὐτοῖς τὸ ἀδίκημα, καί πως ἤδη καὶ συγγνώμονα θεὸν τῶν ἠγνοημένων ἤλπισαν ἔσεσθαι, καί που καὶ ἀπολογίας, κἂν μὴ λίαν εὐπρόσωπος περιστήσεται τρόπος, ὡς ὅτι ἀνεξέταστον αὐτοῖς καὶ οὐ πάνυ κατειλημμένον τὸ τῆς ἐκκλησίας δόγμα καὶ φρόνημα· τὸ δὲ ἐπὶ τούτῳ, οὐ γὰρ ἂν ἀρνηθείημεν, ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν σαφῶς ἐκβαῖνον καταλαμβάνεται, ὅτι μὴ ἰδίᾳ καὶ ἐν παραβύστῳ καὶ μικρῷ μέρει τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ δημοσίᾳ καὶ ἐν μέσῳ καὶ κοινῷ θεάτρῳ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, καὶ πάσης ὅση τὲ λογικὴ καὶ ἀναίσθητος κτίσεως, καὶ θεοῦ τοῦ πάντα ἐν τῇ χειρὶ περιδρασσομένου, ἐφορῶντος καὶ κατοπτεύοντος, πάντα τὰ ὡμολογημένα ἡμῖν ἠθετήκαμεν· διὰ δὴ ταῦτα, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων ἡμῖν ὁ κίνδυνος, καὶ ἀπειροπλάσιον τὸ κατάκριμα, ὅτι δὴ μετὰ τὴν πολλὴν ἐκείνην ἐξέτασιν καὶ τὴν ἄφατον ἔρευναν, ἀθλίως ἑάλωμεν, δόγματος ἡμῖν ἤδη λαμπρῶς τε καὶ ὡς ἐμφανῶς ὑπ' ὄψεσιν ἐκκειμένου· ὅπερ δὴ τὸ κατὰ Νίκαιαν, ὃ τῆς Βιθυνῶν προκαθέζεται ἀεὶ θεοσεβείᾳ στηριζόμενον καλλίνικον ἄστυ, εὐαγῶς ἀθροισθὲν τὸ δεύτερον θεῖον συνέδριον, ἤ τοι ἱερὰ καὶ οἰκου-

μενικὴ σύνοδος, πλείσταις ὅσαις ψήφοις ἔκ τε τῶν θεοπνεύστων γραμμάτων καὶ πατρικῶν διδαγμάτων ὁρμώμενον, ἐπεκράτυνεν· ἀξιολογώτατον δ' ἂν εἴη, καὶ ἀποχρώντως εἰς πληροφορίας πίστιν, ἅ τε οἰκουμενικὸν ὄν, καὶ τῷ ἐλευθεριάζοντι πλεονεκτοῦν ἐν ἅπασι, καὶ πάσης ἐκτὸς ὑπάρχον διαβολῆς τε καὶ μέμψεως, καὶ πάντων τῶν ἀπεμφαινόντων ἀνεύθυνόν τε καὶ ἀκαταιτίατον· ΣΥΓΚΕΚΡΟΤΗΤΟ ΓΑΡ ΤΟΥΤΟ ΜΑΛΙΣΤΑ ΕΝΔΙΚΩΣ ΚΑΙ ΕΝΝΟΜΩΤΑΤΑ· ΕΠΕΙΠΕΡ ΗΔΗ, ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΑΡΧΗΘΕΝ ΤΕΤΥΠΩΜΕΝΟΥΣ ΘΕΙΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ, ΠΡΟΗΓΕ ΚΑΤ' ΑΥΤΗΝ ΚΑΙ ΠΡΟΗΔΡΕΥΕΝ, ΟΣΟΝ ΤΕ ΤΗΣ ΕΣΠΕΡΙΑΣ ΛΗΞΕΩΣ, ΗΤΟΙ ΤΗΣ ΠΡΕΣΒΥΤΙΔΟΣ ΡΩΜΗΣ, ΜΕΡΟΣ ΟΥΚ ΑΣΗΜΟΝ· ΩΝ ΑΝΕΥ ΔΟΓΜΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΚΙΝΟΥΜΕΝΟΝ, ΘΕΣΜΟΙΣ ΚΑΝΟΝΙΚΟΙΣ ΚΑΙ ΙΕΡΑΤΙΚΟΙΣ ΕΘΕΣΙ ΝΕΝΟΜΙΣΜΕΝΟΝ ΑΝΩΘΕΝ, ΤΗΝ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΝ ΟΥ ΣΧΟΙΗ, Η ΔΕΞΑΙΤ' ΑΝ ΠΟΤΕ ΤΗΝ ΠΕΡΑΙΩΣΙΝ, ΩΣ ΔΗ ΛΑΧΟΝΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΙΕΡΩΣΥΝΗΝ ΕΞΑΡΧΕΙΝ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΡΥΦΑΙΩΝ ΕΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙΣ ΕΓΚΕΧΕΙΡΙΣΜΕΝΩΝ ΤΟ ΑΞΙΩΜΑ.

Ἔτι, καὶ ὅ περ ἐκ Βύζαντος ἦν, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν τῆς νεωτέρας Ῥώμης τῆς νῦν ἐνταῦθα προκαθεζομένης καὶ βασιλείοις ὑπεροχαῖς τὰ πρώτιστα φερούσης πόλεως, τῶν ἐν θώκοις ἱεροῖς καθιδρυμένων ἡγεμονοῦν καὶ τοῖς τῆς ἀρετῆς ἐμπρέπον αὐχήμασιν, οὗτοι ἐκ τῆς μοίρας συγκεκλημένοι τῆς ἑωσφόρου, τῶν προεδρευόντων ἐν τοῖς ἀποστολικοῖς θρόνοις, τόν τε τόπον καὶ τὸν λόγον τὸν ὑπὲρ τῶν θείων ἡμῶν δογμάτων ἀποπληροῦντες, ἱερώτατοι ἄνδρες, βίῳ καὶ λόγῳ ἐξηλεγμένοι, καὶ ὅσον συνήδρευε τῆς ὑφ' ἡλίῳ σχεδὸν καὶ πανταχόθεν γῆς συνειλεγμένον, πρὸς ἕνα τὲ τὸν τῆς ἀληθείας ἀπευθυνόμενοι σκοπὸν, τὸ σύμφωνόν τε αὐτοῖς καὶ ὁμόγνωμον, ἐκ τῆς ἄνωθεν ἐπιλάμπει χάριτος· Χριστὸν γὰρ εἶχε τὸν τὴν εἰρήνην βραβεύοντα· οὕτω γὰρ δὴ νόμος ἐκκλησιαστικὸς ἄνωθεν ἐγκελεύεται, τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ ἀμφίβολα καὶ ἀμφήριστα, συνόδοις οἰκουμενικαῖς λύεσθαι καὶ ὁρίζεσθαι, συμφωνίᾳ καὶ ἐπικρίσει τῶν ἐν τοῖς ἀποστολικοῖς θρόνοις διαπρεπόντων ἀρχιερέων· ἐντεῦθεν τὴν πρὶν τῆς πλάνης σκοτόμαιναν ἤλασαν· τῷ πνεύματι δὲ τῷ ἁγίῳ περιφραχθέντες, καὶ τοῖς ὅπλοις ἐναρμοσθέντες τῆς εὐσεβείας, κεφαλὰς ἐχθρῶν ἀνόμων διέκοψαν· τὸ δὲ ἐν χριστιανοῖς διαιωνίζον καὶ ἀρχαιότητι τῇ ἐκκλησίᾳ διαφέρον δόγμα, καὶ διὰ τοῦτο αἰδέσιμον καὶ τίμιον τυγχάνον, ἐκπρεπῶς ἐκρατύναντο, οὐδὲν νεωτερίσαντες, οὐδὲν καινὸν ἢ περίεργον ἐπινοήσαντες· ἄνωθεν γοῦν καὶ ἐκ θείας ἐπιπνοίας κινούμενοι, τὸ ἀσφαλὲς καὶ ἀναμφήριστον κέκτηνται, τὸ κράτος τῆς ἀληθείας περιφανῶς ἀναδησάμενοι· τοῦτο τὸ δόγμα καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἱερεῖς ἅπαντες, ἅ τε θεόφρονες καὶ ὀρθοδοξίᾳ κεκοσμημένοι ἐπεσφράγισαν, καὶ βασιλέων οἱ εὐσεβεῖς καὶ πιστοὶ ᾑρέτισαν καὶ ἠσπάσαντο, καὶ ὁ σύμπας τῶν χριστιανῶν λαὸς περιεπτύξατο, καὶ περιέπων διετέλει, καὶ ὁ παριππεύσας μικροῦ τριακοντούτης χρόνος, συλλαβὼν ἐβεβαίωσε, καὶ ἡμεῖς γε ὡς πλῆρες εὐσεβείας ὑπάρχον, ἀπεδεξάμεθα καὶ καθυπεγράψαμεν, ἐξ οὗ τάς τε χειροτονίας καὶ καθιδρύσεις ἐν τοῖς ἱερατικοῖς θρόνοις ἔχομεν· ἵλεως δὲ ἡμῖν εἴη κύριος, ὅτι καὶ τῶν ἄνωθεν ἱερῶς τεθειμένων κανόνων κατεφρονήσαμεν, καὶ τῶν ὡμολογημένων ἀγνώμονες ὤφθημεν, ὧν τοὺς δεσμοὺς καὶ τὸ κρῖμα ἐν ταῖς ἑαυτῶν

ψυχαῖς φέρομεν, ἀνοσίως καὶ ἀνιέρως φρονήσαντες· ταῦτα τυχὸν, εἴ γε τῆς μέθης τῆς ἀπιστίας ποτὲ ἀνανήψαιεν, καὶ ἑαυτῶν γενόμενοι πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀποβλέψαιεν, τὰς ψυχικὰς ἐκτραγῳδοῦντες συμφορὰς, εἰκότως εἴποιεν· ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸ ἑξῆς τοῦ λόγου τρεψώμεθα βαδιούμενοι, καὶ τῶν προκειμένων ἤδη ἐχώμεθα.

κϛ. Οἱ ἱερεῖς σου, φησὶν, ἐνδύσονται δικαιοσύνην· οἱ δὲ ἀλλότριοι τί περιβαλοῦνται αἰσχύνην; ἐπειδὴ εἰδώλοις προσκεκυνηκέναι δοξάζουσι. Ταῦτα οἱ τὸ ἱερατικὸν προβεβλημένοι σχῆμα, τὸ δὲ χριστιανικὸν ἠρνημένοι δόγμα, καὶ τὸ εἰδωλικὸν ἀνθηρημένοι πτῶμα· ἐν ᾧ περιπεπτωκέναι διαθρυλοῦσιν, οἱ μὲν αὐθαίρετοι πρὸς τὴν λάμψιν τῆς ἀληθείας τὸ ὀπτικὸν ἀπομύσαντες, οἱ δὲ ἀκούσιον τὴν πήρωσιν ὑπομείναντες· εἴ ποτε ταῖς ἱεραῖς εἰκόσι, καθὰ χριστιανοῖς ἅπασιν εὐσεβοῦσιν ὁμολογεῖται καὶ πράσσεται, καὶ αὐτοὶ τὸ σέβας προσφέροντες ἔνεμον, αἳ δὴ τοῦ σωματωθέντος δι' ἡμᾶς θεοῦ λόγου τὸ ἀνθρώπειον, ὁρατόν τε ὂν καὶ γραπτὸν χαρακτηρίζουσι, καὶ τῶν ἁγίων καὶ ἐκλεκτῶν αὐτοῦ τάς τε ἀνδραγαθίας καὶ τοὺς ἄθλους, οὓς ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης κατὰ τῶν δυσμενῶν ἐνεστήσαντο διασημαίνουσιν· ὑφ' ὧν ἑώρων ἐκπρεπῶς τὰ τῆς ἁγιστείας σκεύη περικοσμούμενα, καὶ τὴν ἱερὰν ἐσθῆτα ὅση κατὰ τὴν θείαν ὑφήπλωται τράπεζαν καὶ τοῖς ἄλλοις τόποις, ἔν τε παραπετάσμασι καὶ προβλήμασιν ἐναγλαϊζομένην, τό τε ἱερὸν τέμενος ἱστορίαις σεμναῖς διειλημμένον, καὶ ἐν κύκλῳ ταύταις περιστεφόμενον· ἐπειδὴ δὲ πρὸς ἱερεῖς ἡμῖν οὐκ οἶδα ὧν τινων καὶ ὁποίους ὁ λόγος, εὐκαιρότατα ἂν πυθοίμην αὐτῶν, τίς ποτε ἄρα ἡ παρ' αὐτοῖς τελετή ἐστι καὶ τὰ ἱερουργούμενα μυστήρια; καὶ εἰ μὲν ἑτέραν τινὰ ἐσχηκέναι μύησιν εἴποιεν, καὶ ἄλλα μυστήρια τῶν καθ' ἡμᾶς ἀλλότρια, εἰδεῖεν ἂν αὐτοί· εἰ δὲ ταῦτα δὴ τὰ ἡμέτερα ὄντως ὑψηλὰ καὶ οὐράνια, καὶ εἰς ἃ μετ' εὐλαβείας καὶ πολλοῦ τοῦ σεβάσματος παρακύπτουσιν ἄγγελοι, ὅτου δὴ ἕνεκεν καὶ τίς ὁ τρόπος; ὅτε μὲν ἐντὸς τῶν ἀδύτων τοῦ ἱεροῦ γενομένους, πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεὸν πατέρα ἱερολογοῦντας ἐπὶ τῇ τῆς θυσίας εὐχαριστίᾳ λέγειν· " ἀποστήσας ἡμᾶς τῆς πλάνης τῶν εἰδώλων· δῆλον „ δὲ περὶ τοῦ μονογενοῦς· προσήγαγεν ἡμᾶς τῇ ἐπιγνώσει σοῦ τοῦ μόνου ἀλη„ θινοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, κτησάμενος ἡμᾶς ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον· „ καὶ τἄλλα δὴ ὁπόσα ἐκεῖσε τούτοις ἑπομένως ὑμνεῖσθαι μυσταγωγούμενα.

κζ. Ὅτε δ' αὖ πάλιν ληρῳδοῦντας καὶ φρενὸς ἔξω γενομένους, ὡς ἐξεστηκότας τινὰς καὶ ἐμπλήκτους παραφθέγγεσθαι· εἰ μὴ Κωνσταντῖνος ἡμᾶς τῆς εἰδωλομανίας ἐῤῥύσατο, Χριστὸς κατ' οὐδένα τρόπον ὠφελῆσαι δεδύνηται. Πῶς τοίνυν ὁμολογοῦντες εἰδώλων ἀπηλλάχθαι διὰ Χριστοῦ, πάλιν εἰδώλοις κατὰ τὸ θεῖον προσκυνοῦσι θυσιαστήριον; καὶ ὅτι μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους ἐμπνεόμενοι ταῦτα περιλαλοῦσι, παντίτω σαφὲς, ὥς γε ἐμαυτὸν πείθω, ἐκ δύο τῶν ἐναντίων καὶ ἀλλήλοις εἰς ἄκρον μαχομένων, τῶν τε ψευδῶν φημι καὶ τῶν ἀληθῶν, εἰς ἕν τι ὁμολογίας φρόνημα ἰέναι οἰόμενοι ἐπὶ τοσοῦτον τὰ τῆς ἀνοίας αὐτοῖς καὶ ἐμπληξίας διήλασεν, ὡς ἑαυτοὺς

λεληθέναι, κενεμβατοῦντας ἐπὶ λογισμοῖς εἰκαίοις, καὶ ἀνηνύτοις ἐπιχειρήμασιν· εἴπερ γὰρ κατ᾽ ἄμφω ἀληθεύειν ἀνοήτως οἴονται, ὥρα αὐτοῖς καὶ ψευδηγορίας κατὰ τοῦ εὐαγγελίου οἴσειν γραφήν· τοῦ γὰρ Χριστοῦ λέγοντος· " οὐ δύνασθε δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, θεῷ τε καὶ μαμωνᾷ ,, οὗτοι ἐκ τῶν οἰκείων ὁρμώμενοι δοξῶν, ἀναγκασθήσονται καὶ Χριστῷ καὶ τῷ μαμωνᾷ Κωνσταντίνῳ δουλεύειν, ἓν ἐξ ἀμφοῖν, ὥσπερ οἱ τοὺς ἱπποκενταύρους συντιθέντες, ἀναπλάσσοντες σέβας· ταῦτα τινὲς, οἱ κατήγοροι τῶν ἐπαινουμένων, οἱ σκοτεινοὶ περὶ τὸ φῶς, οἱ περὶ τὴν σοφίαν ἀπαίδευτοι, τὰ ἀχάριστα κτίσματα, τὰ τοῦ πονηροῦ πλάσματα, τοιαῦτα τὸν εὐεργέτην ἀμειβόμενοι· ἁρμόσει γὰρ καὶ αὐτοῖς καὶ λίαν εὐκαίρως, ἃ παρὰ τῆς θεηγόρου γλώσσης ἐκείνης προαναπεφώνηται· τὰ γὰρ πάντη ἀσύμβατα καὶ ἀσύγκριτα, καὶ τῷ ἀπείρῳ ἀλλήλων διεστηκότα, καθόσον ἡλίου μαρμαρυγαὶ, πρὸς τὸν ἀφεγγῆ καὶ ὑποχθόνιον χῶρον, εἰ καὶ μικρὸν τὸ παράδειγμα, εἰς ταὐτὸν ἰέναι ὑπολαμβάνουσιν.

Εἶτα πάλιν ἐρομένοις ἡμῖν ἀποκρινέσθωσαν, πότερον τραπέζῃ θείᾳ παρίστασθαι οἴονται, ἀχράντους τὲ καὶ ἀναιμάκτους θυσίας ἱερουργοῦντες, ἢ τραπέζῃ δαιμονίων, κνίσσαις χαιρόντων καὶ αἵμασι; τοῦτο γὰρ ταῖς αὐτῶν δόξαις, μᾶλλον δὲ οἰκειότερον εἰπεῖν, ἀβελτερίαις ἀκόλουθον φαινόμενον ἀπολύσασθαι χρὴ, ναοῖς τε θείοις ἢ βωμοῖς εἰδώλων ἐπιχωριάζειν ὑποτοπάζουσιν· εὐΐλατος δὲ ἡμῖν γένοιτο θεὸς, τὰ ἐκείνων στηλιτεύουσι, τοῖς ἐκείνων συγχραινομένοις καὶ οὐκ ἐθέλουσιν· ἀλλὰ ποίας αὐτοῖς ἀπολογίας ἐπινοηθήσεται τρόπος; τί δὲ πρὸς ταῦτα φήσαιεν οἱ μιγνύντες τὰ ἄμικτα, οἱ τιθέντες τὸ φῶς σκότος καὶ τὸ σκότος φῶς, ὧν ἡ κοινωνία ἀμήχανος καὶ ἀνεπινόητος; Χριστοῦ γὰρ ὑπηρεσίαν καὶ θεραπείαν, καὶ ἀκαθάρτων δαιμονίων εἰς ταὐτὸν συνιέναι, τίς τῶν ἐῤῥωμένον τὸν λογισμὸν κεκτημένων φάναι τολμήσειεν; οὐδὲ γὰρ σκότος, ἡλιακοῦ φωτὸς παρουσίαν ὑφίστασθαι πέφυκε· σκοπείσθω δὲ κἀνταῦθα τὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν· ἐν ταῖς καθιερώσεσι καὶ τοῖς ἐγκαινισμοῖς τῶν ἱερῶν οἴκων, εὐχαὶ τῷ θεῷ παρὰ τῶν ὑπηρετουμένων ἱερέων καὶ δεήσεις προσάγονται, δι᾽ ὧν αἰτοῦσι τὸ πανάγιον πνεῦμα καταπεμφθῆναι, καὶ ἁγιασθῆναι τὸν οἶκον, καὶ πληρωθῆναι φωτὸς ἀϊδίου· αἱρετίσαί τε τὸν ναὸν εἰς κατοίκησιν, καὶ τόπον σκηνώματος δόξης ἀπεργάσασθαι, κοσμεῖν τε αὐτὸν τοῖς θείοις χαρίσμασιν· ἰατρεῖον τὲ καθιστάνειν παθῶν, καὶ δαιμόνων φυγαδευτήριον, καὶ ἅγιον ἁγίων ἀναδείκνυσθαι· ἐφ᾽ οἷς ἡ τοῦ θείου μύρου ἐν ἐνίοις τοῦ ναοῦ τόποις χρίσις, καὶ τῶν ἱερῶν τῶν ἁγίων λειψάνων κατάθεσις· ἆρ᾽ οὖν τούτοις κατάλληλον οἱ τῆς ἐναντίας μοίρας, τὸ παρ᾽ αὐτοῖς δογματιζόμενον τίθενται; τά τε ἐνταῦθα ἱερολογούμενα καὶ τὰ παρ᾽ αὐτοῖς τερατολογούμενα, σύμφωνα καὶ ἀκόλουθα ἀλλήλοις καθέστηκε; καὶ τίς οὕτως ἔκφρων καὶ ἀνούστατος, ὥστε τὸν αὐτὸν οἶκον λέγειν δαιμόνων φυγαδευτήριον, καὶ δαιμόνων οἰκητήριον; ἅγιον τὸν αὐτὸν, καὶ ἐναγῆ δείκνυσθαι; ἢ τὸ θεῖον πνεῦμα ἐπισκιάζειν ἐν αὐτῷ, καὶ τὸ ἐναντίον ἐπιχωριάζειν, ὅπερ οὗτοι πάσης ἀνοίας καὶ φρενοβλαβείας ἐπέκεινα προϊόντες δοξάζουσιν; οἳ δὲ, οὐδὲ γὰρ μέχρι τούτων τῶν ἀσεβημάτων ἐστή-

κασιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ ἠθληκότων, καὶ μέχρις αἵματος διηγωνισμένων ἁγίων, ἅγια καὶ ἱερὰ λείψανα, ἐν τοῖς καθιερουμένοις θυσιαστηρίοις κατατίθεσθαι παρῃτήσαντο· ὧν καὶ τὰς πρεσβείας διαπτύουσί τε καὶ ἀπαναίνονται, κατά γε τὸ παρ' αὐτοῖς συγκροτούμενον δόγμα· " ἔδοξαν γὰρ „ καὶ νῦν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι, καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἡ ἔξοδος „ αὐτῶν, καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα· οἱ δὲ εἰσὶν ἐν εἰρήνῃ· „ διὸ ἐν πᾶσι τούτοις οἱ δείλαιοι, ἀνομοῦντες διὰ κενῆς λαμπρῶς ἐφωράθησαν.

Οἱ αὐτοὶ δέ μοι δοκοῦσι καὶ φαυλίζειν καὶ βεβηλοῦν τὸ ὄνομα κυρίου, καὶ προσάγειν τῷ θυσιαστηρίῳ ἄρτους ἠλισγημένους, λέγειν τε τολμᾶν· " τρά- „ πεζα κυρίου ἠλισγημένη ἐστὶ, καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα βρώματα αὐτοῦ ἐξουθε- „ νημένα· „ ὅπερ τὸ πρὶν τοῖς τῆς ἐν νόμῳ λατρείας ἱερεῦσιν, ἐγκαλούμενον ἴσμεν· πολλοῦ δ' ἂν ἄξιοι φανοῦνται, εἰ κατὰ τὸν πάλαι Ἰσραὴλ ἐκεῖνον ἀκούσειαν· " ἕως πότε χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις: „ τὴν θρησκείαν ἐκείνοις παραβαλλόμενοι, τοῦ θείου νόμου καταλιγωρήσασι, καὶ πρὸς τὰ τῶν ὁμόρων ἐθνῶν ἀποτρέχειν σεβάσματα διασπουδάζουσιν· ἢ τὰ Σαμαρειτῶν ἐγνώκεισαν διατίθεσθαι, οἳ καὶ τὸν κύριον ἐφοβοῦντο, καὶ τοῖς θεοῖς αὐτῶν ἐλάτρευον, κακῶς μὲν, ὅμως δ' οὖν τάχα πως τοῖς προσκυνουμένοις ἰδικῶς τὴν λατρείαν προσφέροντες· οὗτοι γὰρ συγχέοντες καὶ συμφύροντες καὶ κατὰ ταὐτὸν ἄγοντες τὰ πάντη ἀσυνδύαστα καὶ ἀσυνύπαρκτα, ὃ καὶ μόνον ἐννοεῖν βλασφημίας τῆς ἀνωτάτω, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν δόξαν καὶ τὸ σέβας αὐτοῖς ἀπαιδεύτως καὶ ἀθέως προσάγεσθαι βούλονται. Κορινθίοις γὰρ ἄρτι τῆς τῶν εἰδώλων ἀνανεύσασι μέθης, καὶ ἔτι σαρκικοῖς οὖσι καὶ νηπίοις ἐν Χριστῷ, γάλα ποτίζεσθαι καὶ οὐ βρῶμα δεομένοις, παρεξετάζεσθαι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, διά τε τοῦ χρόνου τὸ ἔσχατον, καὶ τὸ ἐν δόγμασι καὶ θεωρίαις ἰσχνόν τε καὶ κατεξητασμένον· πρὸς ὃ οὐχ' οἷοί τέ εἰσιν ἀντιτείνειν, ἢ ἀπολογίας ἡστινοσοῦν ἀφορμὴν προΐσχεσθαι, ἢ ἑβραίοις τῆς ἰουδαϊκῆς καὶ πατροπαραδότου ἀναστροφῆς μεταποιουμένοις, ὡς χρείαν ἔχειν διδάσκεσθαι, τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ θεοῦ, δεῖσθαι τε γάλακτος, οὐ στερεᾶς τροφῆς· εἰ δὲ τοσοῦτον ἐσκοτίσθησαν τοῖς διαλογισμοῖς, καὶ ἐμωράνθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, καὶ πρὸς τὰς τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἀκτῖνας ἀμβλυώττουσι, καὶ τὸ διαστελλόμενον συνιδεῖν οὐκ ἰσχύουσιν, ἐπὶ τοῖς εἰς ἄπειρον διῳκισμένοις, καὶ πᾶσαν ὑπεραναβεβηκόσι σύγκρισιν, ἐπειδὴ ἀνὰ μέσον ἁγίου καὶ βεβήλου διαστέλλειν οὐκ ἴσασιν, ἀκουσόνται τί πρὸς αὐτοὺς ὁ τοῦ εὐαγγελίου ἱερουργὸς ἀποφανεῖται, τὴν ἐπαχλύζουσαν αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς παραδεικνὺς σκοτόμαιναν· " ὅτι εἰ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολ- „ λυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον· ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐτύφλωσε τὰ „ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ ἐναυγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης „ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ· προσέτι δὲ οὐ θέλω ὑμᾶς κοινωνοὺς τῶν δαι- „ μονίων γενέσθαι· οὐ δύνασθε ποτήριον κυρίου πίνειν καὶ ποτήριον δαιμονίων· „ οὐ δύνασθε τραπέζης κυρίου μετέχειν, καὶ τραπέζης δαιμονίων. „

Οἰήσονταί με ἴσως πικρὸν φανεῖσθαι κατήγορον, περιεργότερον τῆς πολυσχιδοῦς πλάνης τὰς παρεκτροπὰς ἀνιχνεύοντα· ἀλλ' οὐκ ἂν τῆς ἀληθείας ἀφέξωμαι, ἕως ὁ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀρχηγὸς ταῖς γλωσσαλγίαις τῶν ἀθετούντων βάλλεται καὶ τοξεύεται, ἐπὶ πλεῖον τε ἡ ἐκκλησία πολιορκουμένη καταλαμβάνεται· " ζηλῶν γὰρ ἐζήλωκα τῷ κυρίῳ· καὶ, ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ „ με· καὶ, οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ· „ αἱ τῶν ἁγίων ἡμῖν φωναὶ συνᾳδέτωσαν, φιλοπευστοῦντι δέ μοι καὶ ταῦτα σαφέστατα φράζειν μὴ ἀπαναίνοντο· τίνος σῶμα καὶ αἷμα ἱερουργοῦντες καταθύουσιν; εἰ μὲν τοῦ Χριστοῦ φήσουσι, τίς ἂν αὐτοῖς πιστεύσειε τὴν θαυμασίαν ἐκείνην καὶ σωτήριον ἡμῖν οἰκονομίαν ἀναιροῦσιν, ἀπὸ τοῦ ἀμαθῶς καὶ ἀνοσίως δοξάζειν, μὴ τοιοῦτον ἀνειληφέναι τὸν λόγον σῶμα, οἷόν περ ἂν εἴη καὶ τὸ ἡμέτερον, τῷ ἀπεριγράπτῳ καὶ ἀγράπτῳ ἀσεμνῶς ἀποσεμνύνοντες, κατὰ τοὺς Μανιχαίων λήρους φαντασιούμενοι; εἰ δὲ καὶ τοῦτο δώσουσι, πῶς ἅμα τὸ αὐτὸ καὶ ἀναιροῦσι καὶ ἱερουργοῦσιν; ἀλλ' εὖ εἰδότες ἥτωσαν· ὅτι ἃ δὴ αὐτοῖς κενολογεῖν ἀμαθαίνουσιν εἴθισται, ταῦτα ὡς φλυαρίας καὶ ἀτοπίας ἀνάμεστα διαπτύομεν· ὡς γὰρ παράνομοι ἀδολεσχίας ἡμῖν διηγοῦνται· " ἀλλ' οὐχ' ὡς ὁ νόμος κυ„ ρίου· καὶ, ζητήσεις σοφίαν παρὰ κακοῖς καὶ οὐχ' εὑρήσεις· καὶ, βδέλυγμα „ κυρίῳ λογισμὸς ἄδικος „ σοφῶν λεγόντων ἀκούομεν· τί οὖν πρὸς ταῦτα φήσει ὁ τῶν ἀποῤῥήτων μυστηρίων μέτοχος; οὐδὲ γὰρ ἂν ἄλλοθεν ἁρμόσασθαι χρεὼν τοῖς ἀπὸ καρδίας κενοφωνοῦσι, κᾀκ τοῦ ἐναντίου ἀποφθεγγομένοις πνεύματος· " τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος „ τοῦ κυρίου ἐστί; τὸν δὲ ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ „ Χριστοῦ ἐστι; τίς οὖν μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; τίς κοινωνία φωτὶ „ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ; τίς μερὶς πιστῷ μετὰ „ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναῷ θεοῦ μετὰ εἰδώλων; „ τί δὴ δήποτέ ἐστιν εἴδωλον ἢ εἰδωλόθυτον, αὐτὸς ὁριεῖται, ἀλλ' ἢ ἃ θύει τὰ ἔθνη, δαιμονίοις θύει καὶ οὐ θεῷ λέγων.

Ταῦτα μὲν ὁ τῆς ἄνωθεν ἡμῖν τρανῶς ἐκκαλύπτων θεορημοσύνης τὴν μύησιν· ἡμεῖς δὲ ἐφ' ἑτέραν τῶν καθ' ἡμᾶς μυστηρίων τελετὴν τῷ λόγῳ καὶ νῦν μέτιμεν. Ὅτε ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ θεὸς τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην ἀράμενος, καὶ τρόπαιον λαμπρὸν κατὰ τῆς τοῦ ᾅδου τυραννίδος στησάμενος, καὶ τὸ μέγα χειρωσάμενος κῆτος, τριήμερος ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, τοῖς μαθηταῖς ἐμφανιζόμενος ἐνεκελεύετο· " πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ „ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ „ ἁγίου πνεύματος· „ αὐτίκα οἵ γε ἀνὰ πᾶσαν ὅσην ἥλιος ἐφορᾷ γῆν ἐξεχύθησαν, εἰς ἣν ὁ φθόγγος αὐτῶν ἐξελήλυθε, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα διέδραμεν· οὕτως οἱ τῶν ἐθνῶν ἁλιεῖς τοὺς ἄρτι τῆς ἁλμυρᾶς ἀπιστίας ἀνανεύοντας, τῇ σαγήνῃ τοῦ λόγου ἐζώγρησαν· καὶ πρῶτοι μὲν τῷ κηρύγματι καὶ τῇ μυήσει οἱ ἐκ περιτομῆς προσδραμόντες, τὰς τῆς χάριτος εὐλογίας προϋφήρπασαν· ὅσοι γὰρ ἐκ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀπιστίας ἐπεστραμμένοι,

τῶν πατερίων ἐθῶν ἀπανιστάμενοι, καὶ τῆς τοῦ ζυγοῦ ἀχθηδόνος ἠλευθερώθησαν, καθ᾽ ἣν τῷ νόμῳ ἐδούλευον ἕως τῷ γράμματι παρεκάθηντο, τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ἀντὶ τῆς νομικῆς λατρείας τῷ θεῷ τῶν ὅλων προσάγουσιν· ἔπειτα οἱ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας, τῶν βωμῶν καὶ τῆς κνίσσης ἀναρπαζόμενοι, τῆς εἰδωλικῆς μανίας εὐθὺς ἀπηλλάττοντο· ἄλλοι τῆς βαρβάρου καὶ ἀλλοκότου θρησκείας ἀποπηδῶντες, τῆς τοῦ κατεξουσιάζοντος ἔτι διαβόλου ἐπηρείας ἐῤῥύσθησαν· ἐξ ὧν εἰς μίαν ὁμολογίας πίστιν συνιόντων ἡ τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ ἐκκλησία ἀπήρτισταί τε καὶ συγκεκρότηται· καὶ δὴ πρὸς τὴν τῆς τριάδος ὁμοῦ πάντες ἐπίγνωσιν ποδηγούμενοι ἐν ᾗ ἐβαπτίσαντο, οὐδενὸς οὐδαμοῦ παρεισδύντος· οὐ γὰρ οὖν θέμις εἰπεῖν ἐστι, κατονομαζομένου ἔν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνόματος· οὔτ᾽ οὖν ποτε τοῖς μυστηρίοις ἡμῶν ὡς ἀνιέροις προσελεύσονται, οὐδ᾽ ὡς μετασχόντες μιασμάτων τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων ὑπολήψονταί ποθεν· καὶ διὰ ταῦτα ἐν πνεύματι θεοῦ λαλοῦντες, οὐκ ἂν εἴποιεν ἀνάθεμα Ἰησοῦν· οὗτοι δὲ οἱ ἀνιερώτατοι καὶ ἀπιστότατοι, εἰ μὴ εἰς τὸ ὄνομα Κωνσταντίνου ἀλλ᾽ εἰς τὴν τριάδα ἐβαπτίσθησαν, οἶμαι δὲ ὡς οὐκ ἂν ἀποφήσειαν· ἦ γὰρ ἂν οὐδὲν ἐδέησεν ἡμῖν τῶν νῦν ἀγωνισμάτων τε καὶ σκαμμάτων, οὐδ᾽ ἂν ὄχλον ἡμῖν πραγμάτων τοσοῦτον ἐπεσώρευον· πόθεν αὐτοῖς ἡ τῶν εἰδώλων παρείσδυσις; λεγέτωσαν ἡμῖν τρανέστατα· καὶ εἰ τὴν σφραγῖδα τῆς ὁμολογίας ταύτης, ἄσυλόν τε καὶ ἀνεπιβούλευτον τηροῦντες διατελοῦσι, πῶς αὐτοῖς διὰ γλώσσης καὶ πρόχειρον τὸ τῶν εἰδώλων ὄνομα;

κη. Εἰ γὰρ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ βαπτισθέντας οὐδὲν Χριστὸς ὀνίνησι, πῶς οὐχὶ καὶ ἰουδαίων ἀγνωμονέστεροι, καὶ ἑλλήνων ἀπιστότεροι, καὶ βαρβάρων ἀθεώτεροι; οὐδεὶς γὰρ τούτων οὐδέπω τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ καταγορεῦσαι τετόλμηκε· τοῦτο ποίας ἀσεβείας ὑπερβολὴν καταλείπει; τίς ἱκανὸς λόγος παραστῆσαι τῆς ἀτοπίας τὸ μέγεθος; τίς γὰρ ἂν εἴη ἄλλος, ὅς τις αὐτοὺς ἐκ τῆς τοιαύτης πλάνης διὰ τοῦ ἰδίου ἐξαγοράσειεν αἵματος; πῶς ἂν αὐτοὺς μὴ ὅτι γε ἐπισκόπους, ἀλλ᾽ οὐδὲ χριστιανοὺς ἁπλῶς τις ὀνομάσειεν; ἀναγκασθήσονται οὖν ἕτερον ἐπιζητεῖν βάπτισμα, ἐν ᾧ τελεσθήσονται ἢ συντελεσθήσονται· " ἀνασταυροῦντες ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ παραδειγ-
„ ματίζοντες· εἴ γέ ποτε ἅπαξ ἐφωτίσθησαν, ἐγεύσαντό τε τῆς δωρεᾶς τῆς
„ ἐπουρανίου, καὶ μέτοχοι ἐγενήθησαν πνεύματος ἁγίου· „ οὕτως οὖν ἑτέρας μυήσεως χρῄζοντες, καὶ ἑτέρας χρίσεως ἤτοι χειροτονίας δεήσονται, καθάπαξ ἠρνημένοι τὰ πρότερα καὶ ἀποπεμπόμενοι· πῶς γὰρ ἂν μεταδοῖεν μυήσεως, ἥνπερ αὐτοὶ οὐδαμῶς διεσώσαντο; ἢ πῶς οἵ γε ἑαυτοὺς ἀποχειροτονήσαντες, βαπτίζειν ἢ δογματίζειν ἐπιχειρήσαιεν; πόθεν αὐτοῖς τὸ δόγμα καὶ βάπτισμα τὸ εὐπαράδεκτον σχοίη ἢ ἀξιόπιστον;

κθ. Προσθείην δ᾽ ἂν κἀκεῖνο τοῖς εἰρημένοις, ὅπερ καὶ αὐτοί μοι οἱ πάντα περιτρέποντες καὶ πρὸς πάντα ῥᾳδίως μεταβαλλόμενοι καὶ οὐδαμοῦ τὸ στάσιμον ἔχοντες, συμφήσαιεν· ἐπειδάν τις τῶν ἐκ τῆς ἡμετέρας πίστεως πρὸς ἑτέραν θρησκείαν ἑκὼν ἢ βιασθεὶς μετάθοιτο, ἔθνεσί τε ἀπίστοις συμμιαινόμενος,

καὶ τῶν ἐβδελυγμένων τῆς ἐδωδῆς ἀπογευόμενος, ἢ κατά τι γοῦν τῶν καθ' ἡμᾶς ἐθῶν παραμείψειεν, οἱ θεῖοι τῆς ἐκκλησίας θεσμοὶ κελεύουσιν, τοῦτον συναισθόμενον τῆς ἁμαρτίας, καὶ μεταμελόμενον ἐφ' οἷς κακῶς ἔπραξε, προστρέχοντά τε ἐν μετανοίᾳ τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ τῶν ἀτόπως καὶ ἀνοσίως αὐτῷ πεπραγμένων ἐπιστρέφειν ἐπαγγελλόμενον, οὐδῶν τοῦ θείου νεὼ ἥκιστα ἐπιβαίνειν, ἀλλὰ πόῤῥω που τῶν ἡμετέρων συλλόγων αὐλίζεσθαι, καὶ τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων ἀπείργεσθαι· καὶ χρόνος ἐπ' αὐτῷ τεταγμένος ἀφώρισται, ἕως ἂν καρδίᾳ συντετριμμένῃ καὶ πνεύματι ταπεινώσεως, διὰ θερμῆς καὶ ἐπιπόνου ἐξομολογήσεως τῶν προειληφότων παραπτωμάτων τὸ ἄγος ἀποτρίψαιτο· καὶ οὕτω τῶν ἁγιασμάτων τῆς μετοχῆς ἀξιωθήσεται, καὶ τοῖς πιστοῖς συγκαταλεγήσεται· εἰπάτωσαν οὖν ἡμῖν οἱ τοῖς εἰδώλοις προσκεκυνηκέναι φάσκοντες, εἰ βούλοιντο χριστιανοῖς ἐναρίθμιοι εἶναι, τίς ποτε αὐτοῖς ἄρα ὁ τῆς ἐπιστροφῆς τρόπος καὶ χρόνος δεδοκίμασται: τίνες οἱ τὰς ἐξαγορεύσεις τῆς ἀσεβείας δεξάμενοι; ποίοις κανόσιν ὑπήκουσαν; πόθεν αὐτοῖς τῶν ἀλόγως καὶ ἀσεβῶς δεδογμένων καὶ πεπραγμένων ἡ διόρθωσις; καὶ οὕτω δοκιμαζέσθωσαν, εἰ ἄξιοι τῆς ἱερᾶς ἀγέλης τυγχάνοιεν· ἕως δ' ἂν τοῦ χριστομαχεῖν οὐκ ἀπόσχοιντο, πόῤῥω που καὶ ἐκτὸς τῶν ἱερῶν περιβόλων ἀποτρεχέτωσαν, καὶ ὡς μέλη σεσηπότα καὶ ἄχρηστα τῆς ποίμνης Χριστοῦ ἀποτεμνέσθωσαν, μή ποτε καὶ τὰ ὑγιαίνοντα, καὶ περὶ τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἐῤῥωμένως ἱστάμενα, τῇ ψυχοφθόρῳ νόσῳ διαλυμήναιντο.

λ. Διττοῦ δὲ ὄντος τοῦ περὶ τῶν εἰδώλων καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς τῶν πλανωμένων προσκυνήσεως λόγου, τῶν μὲν γὰρ ὅσοι παχεῖς καὶ ὑλικοὶ τὴν διάνοιαν, πρὸς τὸ φαινόμενον μόνον ἐναπομένοντες, καὶ οὐδὲν πλέον ἐννοεῖν δυνάμενοι, αὐτὸ μόνον λίθοις καὶ ξύλοις καὶ τῇ λοιπῇ ἀψύχῳ ὕλῃ τὸν νοῦν προσέχοντες ὑποκύπτουσιν· οἱ δὲ ὅσοι δοκοῦσι λογικώτερον καὶ φιλοσοφώτερόν πως ἐπιβάλλειν, καὶ δυνάμεις τινὰς ἐνοικεῖν τοῖς ξοάνοις δοξάζουσιν· ἃς δὴ καὶ θεούς, ὥσπερ κἀκεῖνα εἰκόνας θεῶν καλεῖν εἰώθασι· ποτέροις δὴ τούτων οἱ νέοι τῶν εἰδώλων θεραπευταὶ προστίθενται; εἰ μὲν γὰρ ἀγροικιζόμενοι τῇ χείρονι μοίρᾳ προσέχοιεν, εἰς προὖπτον κτηνωδίας καὶ ἀβουλίας κατῴχοντο· εἰ δὲ δὴ ἀστειζόμενοι τῆς ἑτέρας μεταλαγχάνοιεν, εἰς ἄκρον δυσσεβείας καὶ ἀθεΐας ἐξώλισθον· καὶ πότερον τῷ τῶν ἀῤῥένων εἴδει, καὶ τούτων ἀποκεκληρωμένως τινὶ, οἷον Κρόνῳ καὶ Διῒ καὶ Ἀπόλλωνι; ἢ τῷ τῶν θηλειῶν, οἷον Ῥέᾳ καὶ Ἥρᾳ καὶ Ἀρτέμιδι χαίρουσι; καὶ εἰ τάξεις ἐν αὐτοῖς πρώτην καὶ δευτέραν θεῶν, καὶ ὑπεροχάς δή τινας, καὶ μέτρα, καὶ ἀξιωμάτων διαφορὰς νέμουσιν· ἵνα εἴπερ ἑλληνίζειν αὐτοὺς δέοι, τῶν ὑπερφερόντων αὐτοὶ μὴ ἀποτυγχάνοιεν· ὑπεραγάσαιτο δ' ἄν τις τῆς ἀναισθησίας αὐτούς, ὡς συνιδεῖν οὐκ ἐθέλουσιν, εἰ μή τι οὖν ἄλλο, τὸ γοῦν ἰδιάζον ἐν ἑκατέρᾳ τῶν θρησκειῶν, τῶν τε ναῶν, τῶν τε θυσιῶν τὸ ἐξηλλαγμένον, καὶ τῶν εἰκονιζομένων ὁπόσον ἐστὶ τὸ διάφορον· ὅτι καθάπερ τὰ προσκυνούμενα, τὸ διῳκισμένον ἀσυγκρίτως εἰσάπαν ἔχουσι, τὰ μὲν γὰρ θεῖα καὶ σεβάσμια, τὰ δὲ βδελυκτὰ καὶ δαιμό-

για, οὕτω δὴ καὶ τῶν ἐν οἷς ἡ θεραπεία τούτων τελεῖται τόπων, προσέτι δὲ καὶ τοῦ τρόπου τὸ ἀποκεκριμένον περιφανέστατα κέκτηνται· ἐκεῖνα μὲν γὰρ, ἐπειδὴ σκοτεινὰ καὶ σκότους εἰσὶν ἄξια, ἐν σκότῳ πολλάκις ἐπιτελούμενα, ὑποχθονίοις ἀδύτοις καὶ ἄντροις συγκατακλείει τὰ τελεστήρια· τὰ δὲ ἡμέτερα, ἐπειδὴ ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου κυρίου πορευόμεθα, τῷ φωτισμῷ τῆς θείας ἐλλάμψεως καὶ ἐν φωτὶ ἐκκαλύπτεται ἡμῶν τὰ μυστήρια, ὅτι φῶς εἰσι.

λα. Τῶν δὲ εἰκονιζομένων, ἡνίκα πολυσχιδὴς ἡ πλάνη, πολλοὶ γὰρ παρ' αὐτοῖς θεοί τε καὶ δαίμονες, ἀνάγκη πλείους εἶναι καὶ τὰς μορφὰς, καὶ τὰ ἐκτυπώματα ποικίλα καὶ πεπληθυσμένα, καὶ τοῖς εἴδεσι διαφέροντα, καὶ ἀνομοίων ἀνόμοια, καὶ τὸ βρέτας ἑκάστῳ ἀλλόκοτον ἀνατιθέμενον· παρ' ἡμῖν δὲ τοῖς χριστιανοῖς ἁπλῆς οὔσης καὶ ἀσκεδάστου τῆς ἀληθείας, ἐπειδὴ εἷς ἐστιν ὁ Χριστὸς, μία τῷ εἴδει καὶ ἡ τούτου εἰκὼν, καὶ ὁ χαρακτὴρ ὅμοιος, ἐξ ἑνὸς ἀρχετύπου ἀεὶ προερχόμενος· ὡς φέρε εἰπεῖν ἀφ' ἑνὸς δακτυλίου πολλὰ γίνεται ἐκτυπώματα, εἰ καὶ ταῖς ἡλικίαις ἔσθ' ὅτε καὶ τοῖς τῶν τόπων ἐν οἷς ἐνδιῃτᾶτο ἰδιώμασι, κατά τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν μορφὴν, βραχύ τί παραμείβεται, πληθύεται δὲ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς μένων· ὥσπερ ἐκ μιᾶς λαμπάδος πολλῶν ἀναπτομένων, ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πυρὸς μένοντος, τῷ πόθῳ καὶ τῇ πίστει τῶν δεομένων τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας καὶ χάριτος, τῶν δὲ θυσιῶν ὁπόσον τὸ διάφορον, οὐδὲ παραστῆσαι ῥᾴδιον· τίς γὰρ κοινωνία πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς ἀναίμακτον καὶ ἱερωτάτην θυσίαν, τῶν μυσαρῶν ἐκείνων καὶ ἀνοσίων βδελυγμάτων;

λβ. Εἰ δὲ ἅπαξ ὥς φασιν εἰδώλοις προσκεκυνήκασι, πῶς οὐκ ἂν αὐτοῖς δι' ὀργῆς οἱ προσκυνούμενοι γένοιντο, ὅτι γε δὴ ἐν ἀλλοτρίοις ναοῖς αὐτοὺς θεραπεύουσι; πῶς δὲ οἴσουσιν αὐτῶν τὰ μηνίματα; χαλεπαίνειν γὰρ αὐτοὺς εἰκὸς, ὅτι οὓς πάλαι ποτὲ διέλαχον, οὐκ ἀνιστῶσι ναοὺς καὶ καινίζουσιν, ἠδαφισμένους γε ὄντας τῷ ἀπείρῳ χρόνῳ καὶ εἰς γῆν κατερριμμένους, ὧν οὐδὲ ἴχνη ἐν πολλοῖς φέρεται· αὐτόθι δὲ ἀποτρέχοντας, σέβειν αὐτῶν ἀναγκαίως κοσμοῦντας τὰ ἀφιδρύματα, καὶ τὰς πρεπούσας αὐτοῖς προσφέρειν θυσίας· εἴ πως αὐτῶν ὡς ἔθος καὶ ἀπογεύσαιντο, τὸ στέαρ τῶν θυσιῶν αὐτῶν ἐσθίοντες, καὶ τὸν οἶνον πίνοντες τῶν σπονδῶν αὐτῶν, ἐμφυρέντες τῷ καπνῷ καὶ τῇ κνίσσῃ, καὶ τοῖς ἐπιβωμίοις λύθροις ἐμμολυνόμενοι· εἴ γε ἀνάσχοιντο τοῦ δυσσώδους τῶν μιασμάτων, ἅπερ ἀεὶ ἀνιᾷν οἶδε τὴν αἴσθησιν, πῶς οὖν οὐ φρίσσουσι καὶ ψυχὴν καὶ γλῶσσαν οἱ δείλαιοι, τὰ τοσούτοις διατειχίσμασι διειργόμενα, μιγνύειν καὶ συνείρειν ἀθεώτατα; πῶς οὖν οἴσει ταῦτα θεὸς ὑβριζόμενος; σκοπεῖν δὲ καὶ τοῦτο πάρεστιν, ὡς διπλοῦν αὐτοῖς τῆς καθ' ἡμῶν κατηγορίας τὸ ἀδίκημα καὶ ὁ κατὰ τῆς εὐσεβείας ἀγὼν, καὶ πολὺ τὸ φίλερι καὶ ἀμφισβητήσιμον ἐκ τοῦ ψεύδους προερχόμενος ὁ λόγος αὐτοῖς ἔχει, ὁπότερον θατέρου τῶν ληρῳδουμένων κρατήσειε.

λγ. Καὶ γὰρ εἴδωλον ὀνομάσαι τὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ θεοῦ σεβάσμιον ἀπεικόνισμα, οἱ χριστομαχοῦντες οὐ κατηρυθρίασαν· πρὸς δὲ καὶ χριστιανῶν καταρραψῳδῆσαι, ὅτι δὴ ὡς θεοῖς ταῖς ἱεραῖς προσῆλθον εἰκόσιν,

ἐπὶ τοσοῦτον παραπληξίας καὶ ἀνοίας ἥκοντες, ὡς μήτε τῶν προσκυνουμένων ἐπιγνῶναι τὸν λόγον, μήτε μὴν τῶν προσκυνούντων κατειληφέναι τὴν γνώμην, καὶ ταῦτα φωτὶ ὁμοίως διαφαινομένων ἐναργέστατα· ὅμως δ' οὖν εἰς ἕνα κρημνὸν ἀσεβείας αὐτοὺς ἑκατέρωθεν συνελαύνει τὸ βλάσφημον· ἡμῶν γὰρ τῶν ἐπὶ τὸν θεμέλιον ἀσφαλῶς ἡδρασμένων τῆς εὐσεβείας, ὁποία ἡ δόξα περὶ τούτων καὶ ἡ προσκύνησις, φανερωτάτη καθέστηκε, τοῖς γε ὡς ἀληθῶς σωφρονεῖν ᾑρημένοις, καὶ τὸ ἀκέραιον τοῦ λογισμοῦ διασώζουσιν· ἔστω δὲ, αὐτοὶ μὲν ὡς ἄλογα ζῶα φασὶ πεπλάνηνται, ταὐτὸν εἶναι τῷ ἀκαθάρτῳ τὸ ἅγιον ὑπολαμβάνοντες· καὶ οὐκ οἶδα ὅπως τὸ αἶσχος τοῦ προσώπου αὐτῶν ἀπονίψαιντο, μέχρι τέλους συμπαρομαρτοῦν αὐτοῖς ἀναπότριπτον· τίνι τρόπῳ χριστιανῶν ἀλόγως καὶ ἀμαθῶς οὕτω καταγορεύουσιν, ὡσαύτως ἐκείνοις περὶ τὴν τῶν ἱερῶν ἀπομανῆναι σεβασμιότητα, καὶ τοῦτο παρὰ τὴν οἰκείαν ἀγνωμοσύνην τε καὶ ἀθέτησιν, ἐκ τῶν καθ' ἑαυτοὺς σταθμώμενοι τὰ ἀλλότρια· οὐδέν τι μᾶλλον φευκτοὶ ἀποτρόπαιοι τὴν ἀσέβειαν, ἢ ἐλεεινοὶ καὶ ἄθλιοι τὸ ἀσύνετον καὶ ἀναίσθητον· ταῦτα οὐδ' ἂν ἰουδαίων ἢ ἑλλήνων τινὲς οἱ ἀεὶ τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν πίστεως καταφλυαροῦντες ἐκενολόγησαν.

λδ. Ἀλλὰ τὰ μὲν τούτων ἄτοπα τοσαῦτα καὶ οὕτως ἔχοντα· ἐμοὶ δὲ ἐπὶ τοὺς ἐλέγχους τοῦ ψεύδους καὶ ταύτῃ ἰτέον, καὶ ἐκ τῶν λογίων τοῦ πνεύματος οἷς πειθαρχεῖν παντὶ τρόπῳ χρῆναί φημι, ὡς ἔχουσιν ὀρθότητος ἢ σαθρότητος οἱ τῶν ματαίων λόγοι δοκιμαστέον· θεσμὸς τοίνυν ἀποστολικὸς ἡμῖν διακελεύεται· " μὴ παντὶ πιστεύειν πνεύματι, ἀλλὰ δοκιμάζειν εἰ ἐκ θεοῦ „ ἐστὶν, ἐπειδὴ καὶ νῦν πολλοὶ ψευδοδιδάσκαλοι, φησὶν, ἐξεληλύθεισαν· „ ἴδωμεν οὖν εἰ ἐν πνεύματι θεοῦ καὶ αὐτοὶ ἄγονται, συνῳδά τε φρονοῦσι καὶ σύμφωνα τοῖς ἐν πνεύματι θεοῦ λαλήσασι· καὶ εἰ μὴ ὡσαύτως ἐκείνοις ἔχοντας καταληψόμεθα, καὶ εἰσόμεθα ὅτι οὐ τοῦ θεοῦ εἰσὶν, ἀλλὰ τοῦ ἀντιχρίστου· καὶ πρότερόν γε, εἰ δοκεῖ, οἱ χρόνῳ πρεσβύτεροι προαγέσθωσαν· ἐφεξῆς δὲ οἱ τῇ ἀξίᾳ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἡγεμονεύοντες, αὐτοῖς ἐπιζευγνύμενοι ἐπαγέσθωσαν· αὐτῶν δὲ τούτων τὰ κοινῇ πᾶσιν ἐκκείμενα καὶ δεδημοσιευμένα παρὰ τοῦ πνεύματος λόγια προηγείσθωσαν· καὶ τούτων πάλιν ἐκ πολλῶν ὀλίγιστα· ἐπειδὴ τὸ ἀδρανὲς καὶ ἀνίσχυρον Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν καταψηφίσαντο, ὡς οὔτε τῆς ἑλληνικῆς πλάνης ἀπαλλάξαι κατίσχυσε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μάτην τὸ διὰ σταυροῦ πάθος, ὅλος τε ὁ τῆς οἰκονομίας αὐτῷ πεπραγμάτευται τρόπος, μάταιόν τε ἀποφαίνειν τὸ θεῖον κήρυγμα ἐν τῇ ἀπάτῃ τῶν λογισμῶν φαντασιούμενοι, καὶ ψευδομυθίας ἐπίκλημα τοῖς τῆς ἀληθείας κήρυξιν ἐπέγραψαν.

λε. Οὐκοῦν ψαλλέτω Δαβὶδ ὁ μακάριος τὴν θείαν λύραν ἀνακρουόμενος ἡρμοσμένην ἐν πνεύματι· " ὅτι θεὸς μέγας κύριος, ὑψηλός τε καὶ φοβερὸς, „ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· καὶ μὴν, καὶ ἐβασίλευσεν ὁ θεὸς ἐπὶ „ τὰ ἔθνη· καὶ, σχολάσατε καὶ γνῶτε ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς, καὶ ὑψωθήσομαι „ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὑψωθήσομαι ἐν τῇ γῇ· καὶ, ἐγνώρισε κύριος τὸ σωτήριον „ αὐτοῦ, ἐναντίον τῶν ἐθνῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· καὶ εἴδοσαν

„ πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ ἡμῶν· „ πῶς οὖν, καὶ πότε, καὶ ἐπὶ τίσι θεὸς μέγας καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ὁ τῶν ὅλων θεὸς ἔγνωσται, ἐγνώρισέ τε τὸ σωτήριον αὐτοῦ, καὶ ἐναντίον τῶν ἐθνῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ἐντεῦθεν συνιδεῖν ἔξεστι τοῖς γε ἀληθῶς ἀρτιόφροσιν, ὀρθόν τε καὶ ἀδιάστροφον πρὸς τὰ θεοπαράδοτα λόγια τὸν νοῦν ἀπευθύνουσιν· εἰ μὲν γὰρ ὡς θεὸς τῶν ὅλων ἁπλῶς καὶ δημιουργὸς νοοῖτο, ἤδη πάντων βασιλεύει καὶ κατεξουσιάζει· “ ὁ δεσπόζων ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ „ τοῦ αἰῶνος· ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ τὰ σύμπαντα „ δοῦλα αὐτῷ· „ εἰ δὲ ὡς πρὸς οἰκείους τινὰς καὶ ἀποκεκριμένως αὐτῷ ἀνατεθειμένους λέγοιτο, γινώσκοντάς τε αὐτὸν εἶναι μόνον θεὸν ἀληθινὸν, καὶ αὐτῷ μόνῳ τὴν λατρείαν προσάγοντας, λέγεται γὰρ καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον βασιλεὺς τινῶν καὶ θεὸς ὁ θεὸς, τοῦτο ἐπὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ μόνων τὸ παλαιὸν ἐγνωρίζετο, καθὸ εἴρηται· “ ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς „ διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδὰμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ· „ καὶ, ἐγενήθη μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακὼβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐ„ τοῦ Ἰσραήλ· καὶ, ὅτι ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν ἐξελεξάμην ὑμᾶς· καὶ, λαός „ μου, οἱ πράκτορες ὑμῶν καλαμῶνται ὑμᾶς· καὶ, ἡμεῖς ἐσμὲν λαός σου, καὶ „ πρόβατα νομῆς σου· „ καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν τοῖς ἱεροῖς λογίοις περὶ αὐτῶν λέγεται, ἃ οὐκ ἄν τις τοῦ εἰκότος ἀποτεύξοιτο παραστατικὰ ἰδιώματα φήσας, τῆς τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀπιστίας καὶ ἀθεΐας αὐτοὺς διϊστάντα καὶ ἀφορίζοντα, καὶ τῷ θεῷ προσοικειοῦντα τε καὶ προσάγοντα· ἐφ' ὧν οὐκ ἂν ταῦτα ῥηθείη ποτέ που· οἱ γὰρ ἐκείνων τῶν ἐθνῶν βασιλεῖς, ἥ τε ὑπ' αὐτοῖς τελοῦσα κατήκοος πληθὺς, τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς ἐπιτρέποντες, καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἄλογα ζῶα ἀποπλανώμενοι, τὸν μὲν φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα θεὸν ἠγνόησαν, τὸν κτίσαντα καὶ διδόντα αὐτοῖς πνοὴν ζωῆς, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς τιθέμενον πρόνοιαν· ἐπεγράφοντο δὲ βασιλέα τὸν σατανᾶν, καὶ θεοῖς ὡς ἕκαστοι καὶ δαίμοσιν ὀλεθρίοις κατὰ διαφόρους δόξας σχιζόμενοί τε καὶ σκεδαννύμενοι προσκυνοῦντες, θρησκείας ἰδίας ἑαυτοῖς ἀπετέμοντο· ἐπεὶ οὖν οὐδὲ οὗτοι τὸν τῶν ὅλων θεὸν βασιλέα ᾔδεσαν, οὐδὲ λαὸς αὐτοῦ κατ' οἰκείωσιν ἐχρημάτιζον, καίτοι γε ἄλλως ὑπάρχοντες ὡς κτίσμα αὐτοῦ καὶ ποίημα· οὔτε δὲ πάντα τὰ ἔθνη, Ἰσραήλ· οὐδὲ πᾶσα ἡ γῆ, Ἰουδαία· οὐ τεθεώρηται ἐπ' αὐτοῖς τὰ προφητικὰ ἐκβαίνοντα λόγια.

Λείπεται οὖν περὶ ἡμῶν τῶν ἐξ ἐθνῶν πρὸς τὴν θείαν κεκλημένων ἐπίγνωσιν, ἤτοι τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, τῆς ἁπανταχοῦ περάτων γῆς ὑπερηπλωμένης, καὶ τὸν ἕνα θεὸν καὶ τῶν ὅλων δεσπότην βασιλέα μέγαν καὶ κύριον συμφώνως ὁμολογούσης καὶ προσκυνούσης, ταῦτα καὶ νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι· πότε δὲ ταῦτα; “ ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἤγγικε δὲ καὶ „ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογε„ νῆ, γενόμενον ἐκ γυναικὸς ἄνθρωπον καθ' ἡμᾶς, ἁμαρτίας ἐκτὸς πεφηνότα· „ καὶ συνεκάλεσε πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἑαυτοῦ γνῶσιν, καὶ ἐρρύσατο ἡμᾶς τῆς

τοῦ δυναστεύοντος ἐχθροῦ πικρᾶς δουλείας· τότε δὴ τότε καὶ ἡμεῖς οἱ ἐξ ἐθνῶν, ἐξ οὐ λαοῦ, λαὸς Θεοῦ κεχρηματίκαμεν, καὶ πεπλουτήκαμεν ἐν αὐτῷ τὸ καινὸν ὄνομα· τοῖς γὰρ δουλεύουσί μοι, κληθήσεται ὄνομα καινὸν, γέγραπται· ὃ εὐλογηθήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας, τῷ εἶναι τε ἀπ' αὐτοῦ καὶ λέγεσθαι χριστιανούς· καὶ, τὸ τῆς θεογνωσίας ἡμῖν ἐνήστραψε φῶς, ἐπειδὴ εἰς φῶς ἐθνῶν τέθεικά σε, φησίν· οὕτως ἡμεῖς ὁ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνοῦμεν τὸν κύριον, μετὰ τοῦ Δαβὶδ λέγοντες· " ὅτι βασιλεὺς ἡμῶν μέγας ὁ κύριος, καὶ Θεὸν ,, πάντες αὐτὸν ἐπιγραφόμεθα, καὶ τῆς ἐκκλησίας κεφαλὴν ὁμολογοῦμεν, ἣν ,, ἐκ τῶν ἐθνῶν τῷ ἰδίῳ αἵματι ἐξηγοράσατο· ὅτι ἐκτήσατο ἡμᾶς ἑαυτῷ λαὸν ,, περιούσιον, ἔθνος ἅγιον, βασίλειον ἱεράτευμα, ἀναγγέλλειν τὰς ἀρετὰς καὶ ,, τὴν δόξαν αὐτοῦ· ὅτι πάντα τὰ ἔθνη νῦν δουλεύουσιν αὐτῷ, καὶ ἐνευλογοῦνται ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ προσκυνοῦσιν ἐνώπιον αὐτοῦ πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἥκουσι καὶ προσκυνοῦσιν ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ προσκυνοῦσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς ,, τῶν μὲν πατρίων ἐθῶν καὶ θεῶν, καὶ τῆς κρατούσης ἀθεΐας ἐπ' αὐτοῖς ἀποθρώσκοντες, πρὸς δὲ τὴν καθαρὰν καὶ ἀμώμητον προστρέχοντες πίστιν ὡς προθυμότατα· τί οὖν πρὸς ταῦτα τοῖς τῷ ἁγίῳ διαμαχομένοις δοκεῖ πνεύματι; εἰ μὲν περὶ Ἰουδαίων εἰρῆσθαι ταῦτα ὥσπερ παραφρονήσαντες εἴποιεν, ἀλλὰ γνωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Θεὸς, καὶ ἐν τῷ Ἰσραὴλ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἐν τούτοις γὰρ τηνικαῦτα τό τε ἔθνος καὶ ἡ λατρεία καὶ ἡ προσκύνησις περιεγέγραπτο· ἐν Ἱεροσολύμοις γὰρ δεῖ προσκυνεῖν, καθὰ πάλαι νενόμισται· ταύτῃ τοι καὶ οἱ εἰς Βαβυλῶνα ποτὲ ἀπαχθέντες δορυάλωτοι, πῶς ᾄσομεν, ἔλεγον, τὴν ᾠδὴν κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, κωφῶν τῶν ὀργάνων ταῖς ἰτέαις ἐκκρεμαμένων; εἰ δὲ δὴ τοῖς παρ' Ἕλλησιν ἀμαθαίνοντες ὑπολήψονται ἀναθεῖναι τὸ κλέος " ἀλλ' ,, ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐ- ,, τῶν καρδία· ,, διότι γνόντες τὸν Θεὸν, οὐχ' ὡς Θεὸν ἐδόξασαν ἢ ηὐχαρίστησαν· τοῖς ἔργοις δὲ τῶν χειρῶν αὐτῶν ταπεινωθέντες ὑπέκυψαν, καὶ τῇ κτίσει παρὰ ἀκαθάρτοις δαίμοσι τὸ πρέπον Θεῷ σέβας ἀνέθεσαν, ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις ταῦτα φιλοτιμήσονται ἔθνεσιν; " ἀλλὰ τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον ,, καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· ,, ἃ οὐ λαλήσουσιν οὐδὲ ὄψονται, οὐδ' ὁπωστιοῦν κινηθήσονται.

Πάντοθεν οὖν συνάγεται, κἂν μὴ θέλωσιν οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ, ἡμᾶς τοὺς χριστιανοὺς τὴν νικῶσαν ἐνέγκασθαι· ἡμῖν γὰρ κελεύει τὸ πνεῦμα ᾄδειν τῷ κυρίῳ ᾆσμα καινὸν, οὐκ ἐν Ἱεροσολύμοις μόνον οὐδὲ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, μικροῖς τῆς οἰκουμένης τμήμασιν, " ἀλλ' ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ ,, ἐπαίροντας ὁσίους χεῖρας, λατρεύειν αὐτῷ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ· ἡνίκα ἐπέφανεν ἡμῖν ἀνατολὴ ἐξ ὕψους, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν τῷ λαῷ αὐτοῦ σωτηρίας τὴν γνῶσιν ἐν ἀφέσει ἁμαρτιῶν ἡμῶν· ,, οὕτως ἡμεῖς ὡς λαὸς αὐτοῦ, γινώσκομεν ἀλαλαγμὸν, καὶ ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ πορευόμεθα, καὶ ἐλπίζομεν ἐπ' αὐτῷ πᾶσα συναγωγὴ λαῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς χρι-

στιανοῖς θεὸς πρόσφατος, ἀλλ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀεὶ θεὸν γινώσκομεν· " ἐγὼ „ γάρ, φησι, θεὸς πρῶτος καὶ εἰς τὰ ἐπερχόμενα, καὶ ἐκτός σου ἄλλον θεὸν „ οὐκ οἴδαμεν „ πρὸς αὐτὸν λέγομεν· ἐγνώρισεν οὖν κύριος τὸ σωτήριον αὐτοῦ, ἐναντίον τῶν ἐθνῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· τίς δὲ αὕτη, Παύλου λέγοντος ἄκουε, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ θεοῦ καὶ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις· ὁ Ἐμμανουὴλ δὲ οὗτος ἐστίν· εἰ τοίνυν οἱ ἐν αὐτῷ ἐν πίστει δικαιούμενοι, δι' αὐτοῦ λελυτρώμεθα, εἴδοσαν γὰρ πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ ἡμῶν, φανερὸν ὅτι οἱ ἀπὸ κοιλίας λαλοῦντες καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος κυρίου, ἀπόλυτον δὲ ταῖς ἐπὶ τῷ μονογενεῖ δυσφημίαις ἀνοιγνύντες τὸ στόμα, ἐκ τοῦ ἀντιχρίστου λαλοῦσιν, ὡς τῷ μεγάλῳ Ἰωάννῃ καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ· ἑτεροίως γὰρ ἢ ὡς αἱ τοῦ θείου πνεύματος ῥήσεις, ἀφρονέστατα παραφθέγγονται· οὗτοι οὖν εἰ μὲν οὐκ ἦσαν ᾠδὴν κυρίου πώποτε, ἢ καὶ γεωργοῖς καὶ ἐμπόροις καὶ πλωτῆρσι, πάσῃ τὲ ἀξίᾳ καὶ ἡλικίᾳ καὶ τύχῃ ἀνεῖται τὲ καὶ ἐξήπλωται, πάντων ἀμαθέστεροι καὶ ἀνοητότεροι ἐν δίκῃ νομισθήσονται· καὶ ταύτῃ οὐδὲ ἱερεῖς εἰκότως κεκλήσονται. οὐδὲ ἱερέως τὸ ὕστατον ἀπήχημα, ἀγνοίας δὲ καὶ ἀλογίας. οὐ γέλωτα ὀφλήσουσιν, ἐσχάτην δὲ δίκην ἀποίσονται; εἰ δὲ θεῖα λόγια ἅ τε ἱερεῖς ἐπιστεύθησαν, οὐκ ἐφρόνησαν δὲ συνιέναι αὐτά· " ἀνὴρ γὰρ ἄφρων οὐ γνώσεται. „ καὶ ἀσύνετος οὐ συνήσει ταῦτα· „ διὰ τοῦτο δοκιμασθέντες ὡς οὐ λαλοῦσιν ἐκ τοῦ θείου πνεύματος, ἐκ τοῦ ἐναντίου ἄρα λαλοῦντες ὀφθήσονται.

λϛ. Προσαδέσθω δὲ τῷ προφήτῃ τοῖς εἰρημένοις ἀκόλουθα, αὐτὸ δὴ τὸ ἐν θεῷ ἱδρύσθαι τὴν ἐκκλησίαν καὶ διαμένειν ἀκράδαντον· " ὁ θεὸς ἐν μέσῳ „ αὐτῆς καὶ οὐ σαλευθήσεται, βοηθήσει αὐτῇ ὁ θεὸς τὸ προσπρωῒ πρωΐ· „ κἂν μυριάκις τῶν ἀνομούντων αἱ κακεργάτιδες ἀπειλαὶ, ἐπομβρίαις ἐν ἴσῳ κατασκήψειαν, καὶ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας προσπνεύσειαν ῥαγδαιότερον, οἱ χείμαρροί τε καχλάζοντες τῆς ἀσεβείας τῷ ῥεύματι καὶ μέγα μορμύροντες ἐπικυμαίνοιεν· τεθεμελίωται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν τὴν ἄσειστον, ἥ τις ἐστὶν ὁ Χριστός· " πάντα γὰρ ὅσα ἠθέλησεν ὁ κύριος ἐποίησεν ἔν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ „ τῆς γῆς, αἰσχυνέσθωσαν οἱ παράνομοι. „ Ἑξῆς δ' ἂν εἴη καὶ τῶν ἄλλων θεοφόρων ἀνδρῶν τὰς φωνὰς, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐν αὐτοῖς λαλήσαντος πνεύματος, εἰς μέσους ἀγαγεῖν ἐξετάζοντας· ὡς ἂν γνοίημεν, οἷα, περὶ ὧν ἡμῖν λέγειν πρόκειται, φθέγγονται, καὶ εἰ δὴ συνθέουσιν αὐτοῖς τῶν δι' ἐναντίας οἱ λόγοι, καὶ νῦν ἐμφανὲς κατασταθήσεται· ἀρκτέον οὖν ἐντεῦθεν. " Ἔσται, φη- „ σὶν, ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐρρέθη αὐτοῖς οὐ λαός μου ὑμεῖς, ἐκεῖ κληθήσονται „ υἱοὶ θεοῦ ζῶντος. „ Τίνες δ' ἂν εἶεν οὗτοι, καὶ περὶ τίνων, ἡμῖν ὁ προφητικὸς πρόεισι λόγος, ὁ τῶν μακαρισμῶν ἐκείνων ἠξιωμένος, καὶ ΤΑΣ ΚΛΕΙΣ ΤΗΣ ΟΥΡΑΝΩΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΕΓΚΕΧΕΙΡΙΣΜΕΝΟΣ, ΠΕΤΡΟΣ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΗΜΩΝ ΤΟ ΕΔΡΑΙΩΜΑ ΚΑΙ ΣΤΗΡΙΓΜΑ, διδάξει λέγων· " ὑμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτὸν, βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθ- „ νος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν· ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ σκό- „ τους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς· οἱ ποτὲ οὐ λαὸς, νῦν

„ δὲ λαὸς θεοῦ· οἱ οὐκ ἠλεημένοι, νῦν δὲ ἐλεηθέντες. „ Σύμφωνα δὲ τούτοις καὶ Παῦλος, ὁ τῆς αὐτῆς χάριτος καὶ δόξης μέτοχος καὶ τῶν Χριστοῦ μυστηρίων ταμίας, φθεγγέσθω· " ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλοῦτον τῆς δόξης αὐτοῦ, „ λέγων, ἐπὶ σκεύη ἐλέους ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν αὐτοῦ, οὓς καὶ ἐκάλεσεν ἡμᾶς, οὐ μόνον ἐξ ἰουδαίων ἀλλὰ καὶ ἐξ ἐθνῶν· ὡς καὶ ἐν τῷ Ὡσηὲ „ λέγει· καλέσω τὸν οὐ λαόν μου, λαόν μου· καὶ τὴν οὐκ ἠγαπημένην ἠγαπημένην· καὶ ἔσται ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐῤῥήθη αὐτοῖς οὐ λαός μου ὑμεῖς, αὐτοὶ „ κληθήσονται υἱοὶ θεοῦ ζῶντος. „

Οὕτω μὲν οὖν τῶν σοφῶν τῆς οἰκουμένης διδασκάλων ἡ ξυνωρὶς, μεγαλοφυῶς τεθεώρηκεν· ἀλλὰ τούτων ἀλλήλοις συνῳδὰ ἐπὶ ταῖς προφητικαῖς ῥήσεσιν ἀποφαινομένων, ὡς δὴ ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος κινουμένων, καὶ ἡμᾶς τοὺς ἐξ ἰουδαίων τὲ καὶ ἐθνῶν πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ θείου φωτὸς κεκλημένους, λαόν τε θεοῦ καὶ ἔθνος χρηματίζειν διαμαρτυρομένων, καὶ τοῦ σκότους τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ἀπιστίας ἀπηλλαγμένους, ὁ τἀναντία φάναι τολμῶν πῶς οὐκ ἐκ τοῦ ἐναντίου πνεύματος λαλῶν γνωρισθήσεται; Εἶτα πάλιν ὁ αὐτὸς οὗτος θεόληπτος ἀνὴρ, ἕτερον ἐν πνεύματι ἀναφθεγγέσθω χρησμόν· " καὶ μνηστεύσομαί σε ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ ἐν ἀληθείᾳ, „ καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς, καὶ μνηστεύσομαί σε ἐμαυτῷ ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ „ τὸν κύριον· „ τί ἐροῦσι πρὸς ταῦτα οἱ τῷ θείῳ ἀντιταττόμενοι καὶ διαμαχόμενοι βουλήματι; εἴπερ γὰρ ὡς παχεῖς καὶ ὑλικοὶ τὴν διάνοιαν, καὶ τῷ γράμματι προσέχοντες, περὶ τοῦ δήμου τοῦ ἰουδαϊκοῦ ἐκλάβοιεν τὰ προφητευόμενα, τῷ συνήθει ψεύδει καὶ νῦν ἀποχρήσονται· ἀπίθανον γὰρ κομιδῇ τὸ χρῆμα τουτί· οὐ γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα τὰ ἰουδαίων κρατεῖ, οὐδὲ μέχρι καὶ σήμερον αὐτοῖς τὰ τῆς ἐλευθερίας πεφύλακται· ποῦ γὰρ αὐτοῖς τὰ βασίλεια, ἥ τε περίβλεπτος πόλις, καὶ ὁ νεὼς ὁ περιώνυμος; ποῦ δὲ ἡ λατρεία καὶ τὰ νόμιμα καὶ ἡ λοιπὴ περιφάνεια; ἵνα μὴ τοῖς καθέκαστον ἐπεξίοιμεν· ἀλλ' οἴχεται πάντα, καὶ φροῦδα γέγονεν· οὐκοῦν οὐ μεμνήστευται τῷ θεῷ εἰς τὸν αἰῶνα ἡ τῶν ἰουδαίων συναγωγὴ, οὐκέτι χώραν ἔχει ἐπὶ τούτοις τὰ προφητικὰ ἐφαρμόζεσθαι· ἀναγκαίως οὖν περὶ τοῦ νέου λαοῦ καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ἐκκλησίας, ταῦτα καὶ νοεῖσθαι καὶ δέχεσθαι τόν γε ὡς ἀληθῶς εὐγνώμονα καὶ συνετὸν προσήκει ἀκροατὴν, ἣ καὶ τῷ Χριστῷ μνηστῆρι νενύμφευται, καὶ σύνοικον ἀεὶ τὸν νυμφίον ἐν τῇ ἑαυτῆς καρδίᾳ κέκτηται, καὶ τετρωμένη τῇ ἀγάπῃ τοῦ ἐραστοῦ· οὔτ' οὖν τοῦ πρὸς αὐτὸν ἔρωτος ἀποσταίη εἰς τὸν αἰῶνα, οὔτ' ἂν ὀπίσω ἀλλοτρίου τινός ποτε γένοιτο· ἐφ' ὧν δὴ καὶ τὸ προφητικὸν ἀληθευόμενον λόγιον κατίδοι τις ἂν καὶ μάλα ῥᾳδίως, αὐτά τε βοῶσι τὰ πράγματα, μάρτυς δὲ καὶ Παῦλος ὁ προμνήστωρ ἐξιόχρεως, ὡδί πως πρὸς τὴν ἐν Κορίνθῳ γεγραφὼς ἐκκλησίαν· " ἡρμοσάμην ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἁγνὴν „ παραστῆσαι τῷ Χριστῷ. „ Καὶ αὖ πάλιν Ἐφεσίοις ἐπιστέλλων· " ὅτι οὕτως ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν δέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, „ ἵνα αὐτὴν καθαρίσῃ τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, καὶ ἵνα παραστήσῃ

„ αὐτὴν ἑαυτῷ ἔνδοξον τὴν ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα ἤ τι τῶν
„ τοιούτων, ἀλλ᾽ ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος. „

Τί λέγετε; παραγράφεσθε Παῦλον, καὶ εἰκαιόμυθον ἀποκαλεῖτε, τὸν Χριστὸν ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα; ἢ πάντως ἀληθεύει καὶ συντηρεῖται ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία, παντὸς μύσους εἰδωλικοῦ καθαρεύουσα, καὶ ψεύδεσθε ὑμεῖς ὡς τοῦ ψεύδους ἐρασταὶ, καὶ ὅπέρ ἐστιν οἰκειότερον εἰπεῖν καὶ ἀκόλουθον, λαλοῦντα ἐν ἑαυτοῖς τὸν ἀντίχριστον ἔχοντες; ἐν δικαιοσύνῃ δὲ ὅπως καὶ ἐν κρίματι καὶ ἐν ἐλέει: “ ὅτι ἐῤῥύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ
„ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς ἠλευθέρωσεν· ὅτι θεὸς ἦν, φησὶν, ἐν Χριστῷ κό-
„ σμον καταλλάσσων ἑαυτῷ· μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν „
πότε ταῦτα; ὅτε “ ἡ φιλανθρωπία τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπεφάνη θεοῦ, οὐκ ἐξ
„ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποιήσαμεν, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν
„ ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου, οὗ
„ ἐξέχεεν ἐφ᾽ ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν· ἵνα δι-
„ καιωθέντες τῇ ἐκείνου χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα ζωῆς αἰωνίου· ἐπὶ τοσ-
„ οῦτον γὰρ ὑπερεπερίσσευσεν ὁ πλοῦτος τῆς χρηστότητος αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς,
„ ὥστε διὰ τοῦ οἰκείου αἵματος ἀποκαταλλάξαι τῷ θεῷ καὶ πατρὶ, ἐκπεπο-
„ λεμωμένους ὄντας διὰ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· οὐ γὰρ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος,
„ ἀλλ᾽ αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς· „ πίστιν δὲ ἡμεῖς καθαρὰν καὶ εἰλικρινῆ προσφέροντες, τὴν θείαν πλουτοῦμεν ἐπίγνωσιν, καὶ τῆς παρὰ θεοῦ δικαιοσύνης εἰς τὸν αἰῶνα πνευματικοὺς δρεπόμεθα τοὺς καρπούς. Ἕτερος ἡμῖν τῶν μακαρίων προφητῶν ἐπιφωνείτω ἐν πνεύματι, λέγων· “ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ,
„ λέγει κύριος, συνάξω τὴν συντετριμμένην, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσδέξομαι,
„ καὶ οὓς ἀπωσάμην· καὶ θήσομαι τὴν συντετριμμένην εἰς ὑπόλειμμα, καὶ τὴν
„ ἀπωσμένην εἰς ἔθνος ἰσχυρὸν, καὶ βασιλεύσει κύριος ἐπ᾽ αὐτοὺς ἐν ὄρει
„ Σιὼν ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα· „ τί δὴ οὖν πάλιν ἐν τούτοις ὁ προφητικὸς ἡμῖν διασημαίνει λόγος, σαφὲς ἂν εἴη τοῖς γε ὡς ἀληθῶς ἀρτιόφροσι, καὶ τὰ θεῖα θεοπρεπῶς ἀλλὰ μὴ ἐμπαθῶς, πεπαιδευμένοις ἐκδέχεσθαι· ἡμέραν τοιγαροῦν εἰκότως ὑποβάλλει νοεῖν, καθ᾽ ἣν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἤγγικε, καὶ ὁ τῶν οὐρανῶν καὶ πάντων κατακρατῶν καὶ κυριεύων βασιλεὺς, τοῖς ἐπὶ γῆς ἐπιδεδημηκὼς προσωμίλησεν· “ ἵνα ποιήσῃ τὰ ἀμφότερα ἓν, καὶ ἀποκατ-
„ αλλάξῃ τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, τὸ
„ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· „ καθά που τῷ θείῳ εἴρηται Παύλῳ.

Ὁ τοίνυν τὸ σύντριμμα ἡμῶν ἰώμενος, ὁ τὰς νόσους ἡμῶν βαστάσας καὶ μαλακισθεὶς διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ὁ κηρύξας αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, καὶ τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις τὸ φῶς ἐνιεὶς τῆς ἀληθοῦς γνώσεως, αὐτὸς τὴν συντετριμμένην συνήγαγε· νοοῖτο δ᾽ ἂν πάλιν εἰκότως πᾶσα ψυχὴ ἔργοις χειρῶν ἀνθρωπίνων ταπεινουμένη καὶ ὑποκύπτουσα, καὶ τούτοις τὸ ἐξαίρετον καὶ ἀνακείμενον θεῷ ἀνάπτουσα σέβα-

σμα· τὸν γὰρ ἑαυτῶν δημιουργὸν καὶ δεσπότην, οὐκ ᾔδεσαν οἱ πλανώμενοι· ὧν οἱ πόδες ὀρθὰ βαδίζειν οὐκ εἰδότες, ταῖς τραχύτησι καὶ σκολιότησι τῆς δυσσεβείας περιπταίοντες, καὶ τοῖς σκόλοψι τῆς ἁμαρτίας περιπειρόμενοι, συντρίμματι καὶ ταλαιπωρίᾳ ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν περιέπιπτον, τὴν γὰρ ὁδὸν τῆς εἰρήνης οὐκ ἐπεγίνωσκον· εἶεν δ' ἂν οὗτοι τὰ παντοδαπὰ τῶν ἐθνῶν γένη, τῇ ἀπιστίᾳ καταψυχόμενά τε καὶ συνθραυόμενα, οὓς δὴ καὶ ἐξωσμένους ποτὲ διὰ τὴν ἄγνοιαν εἴρηκεν· ἐπειδὴ τοὺς χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς, καὶ τὴν μετάνοιαν πᾶσι παρεγγυῶν κατῴκτειρεν, εἰσδεξάμενος ἐπιστρέφοντας εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, καὶ εἰσεποιήσατο, καὶ λαὸν οἰκεῖον κέκληκε, καὶ ἔθνος ἅγιον καὶ ἰσχυρὸν ἀπειργάσατο· ὡς μηδαμῶς ἔτι περὶ τὴν θεοσέβειαν ἀσθενήσοντας, ὁ γάρ τοι ἰσχυρὸν πεδήσας καὶ τὸν τύραννον καταλῃσάμενος, ὥσπερ σκῦλα τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἔτι κατεχομένους λαφυραγωγῶν διήρπασε, καὶ οἷον πρωτόλειον λῃστὰς καὶ πόρνας καὶ τελώνας ἑαυτῷ ἐξελὼν ἀνατέθεικεν, οὔπω δὴ ὑπὸ ζυγὰ τοῦ δυσμενοῦς κατεσφιγμένους· τὸν ζυγὸν συντρίψας τοῦ παίοντος, ἑαυτῷ εἰς κλῆρον ἱερὸν καὶ συναγωγὴν ἁγίαν ὑπελίπετο· ἐφ' οὓς καὶ βασιλεύει εἰς τὸν αἰῶνα, ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Σιὼν τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ, παντί που δῆλον· οὐ γὰρ πεπαύσεται ὁ ἅπας αἰὼν, οὐδ' ἀπολήξει πόθεν, μᾶλλον δὲ οἱ τὸν αἰῶνα καθ' ἑκάστην γενεὰν βιοτεύοντες ἄνθρωποι, Θεόν τε καὶ βασιλέα καὶ εἰδέναι καὶ προσκυνεῖν τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν, καὶ πᾶσαν εἰδωλικὴν βδελύσσεσθαι μυσαρότητα· μεθ' ἡμῶν γάρ ἐστι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· οἱ δὲ ταῦτα οὐ συνέντες, ληρείτωσαν εἰς τὸν αἰῶνα καταισχυνόμενοι, καὶ γνώτωσαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ φθεγγόμενοι ἀταμίευτα.

Ὅτι ἀπὸ καρδίας λαλοῦσι, καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου παραφωνοῦσι πνεύματος, ἄλλος τῶν θεοφόρων καλείσθω καὶ λεγέτω· " ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα τοῦ γνῶ-„ ναι τὴν δόξαν κυρίου, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας· „ ἔξεισιν ὁ φθόγγος τῆς θείας ἐπιφανείας, διαθέων τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα· σεσαγήνευται τῶν ἐθνῶν ἡ πληθὺς ἡ σύμπασα, καὶ ἐνεπλήσθη τῆς θείας δόξης καὶ ἐπιγνώσεως· ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας, τὸ ὑπερπλῆρες καὶ ἄφθονον τῆς ὑπερβλυζούσης χάριτος, ἐν τῇ ἀνελαττώτῳ χύσει τῆς ἐπιχορηγουμένης τοῦ ἁγίου πνεύματος δωρεᾶς, ἧς ἐν τῷ σωτηρίῳ βαπτίσματι οἱ πεπιστευκότες ἠξίωντο· τάχα γὰρ τὴν τοῦ θείου λουτροῦ χάριν ὁ λόγος ἡμῖν ὑπανίσσεται, ἐν ᾧ οἱ φωτιζόμενοι τῶν ἐξ ἁμαρτίας κηλίδων ἀποκαθαίρονται· τῇ γὰρ τρισσῇ καταδύσει, καθ' ἣν ἡ τῆς ὑπερθέου τριάδος ἐπίκλησις, τῷ τρισσῷ τῶν ὑποστάσεων, καὶ ἑνιαίῳ τῆς ὑπερουσίου θεολογεῖται θεότητος, συγκαταδύονται, καὶ τῷ καθαρῷ καὶ ἀχράντῳ ὕδατι ἐπικλυζόμενοι συνενθάπτονται, τῷ πυρὶ τῷ τοῦ πνεύματος ἐγχωνευόμενοι· θαλαττίοις οἱ ὥσπερ ῥείθροις τῇ ἁλμυρίδι τῆς κρατούσης πρὶν ἀπιστίας παρεικαζόμενοι· οὕτω γὰρ τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ἀποτιθέμενοι, τὸν νέον καὶ κατὰ Χριστὸν κτιζόμενον ἐνδιδύσκονται· ἢ τῶν τῇ κλήσει τοῦ εὐαγγελίου ὡς τάχιστα ὑπεικόντων καὶ συνθεόντων

τὴν πληθὺν τὴν ἀπείρονα, ἢ καὶ τῶν ἐν θαλάσσῃ μέτρων μυστικῶς ὑπεροίσειε κατ' ἐκεῖνα δὴ ἃ τῷ πατριάρχῃ Ἀβραὰμ παρὰ θεοῦ πάλαι ποτὲ ὑπεσχημένα ἐδείκνυτο, ὡς ἐπὶ τοσοῦτον περιουσίας τὸ ἐπηγγελμένον αὐτῷ σπέρμα ἀφίξεσθαι, ἄστρασι τοῖς κατ' οὐρανὸν καὶ μὴν καὶ ἄμμῳ τῇ κατὰ γῆν παρισούμενον· οὐ γὰρ δὴ μόνην θάλασσαν, ἤδη δὲ καὶ ὅλην ἤπειρον καὶ ἐσχατιὰν καὶ οἰκουμένην ἅπασαν ἀποπληροῖ· πάντες γὰρ οἷα διδακτοὶ θεοῦ, καὶ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου κεκαθαρμένοι, τῆς δόξης καὶ γνώσεως αὐτοῦ ὑπερεμπίμπλανται, καὶ οὔ ποτε λόγον εἰδωλικὸν κἂν ἐν σκιαῖς γοῦν οὔτε μυηθήσονται, οὐδ' ὁπωστιοῦν ἀποφθέγξαιντο· οὐκοῦν τῆς τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐνεργείας ἀποπλησθέντες οἱ δι' ἐναντίας, εἰκῆ φλυαροῦντες κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας ἁλώσονται.

Ἕτερος ἡμῖν τῶν θεοφόρων ἀγέσθω καὶ φραζέτω· " ἐπιφανήσεται κύριος ἐπ' ,, αὐτοὺς, καὶ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς, καὶ προσ- ,, κυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, πᾶσαι αἱ νῆσοι τῶν ἐθνῶν· ,, τί τούτων λευκότερον ἢ τρανέστερον, ὡς μεγίστη καὶ ἄγαν σωτήριος ἡ τοῦ θεοῦ λόγου ἐπιφανεῖσα πρὸς ἡμᾶς συγκατάβασις; ἐῤῥύσθημεν γὰρ δι' αὐτῆς, τῆς πολυθέου πλάνης οἱ ἐξ ἐθνῶν, καὶ γινώσκομεν τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν καὶ πατέρα, καὶ ὃν ἔπεμψεν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν κύριον ἡμῶν καὶ θεόν· ἀλλ' ὡς ἔοικεν οἱ τὴν ἔμπληκτον ἐκείνην καὶ θεοστυγῆ διδασκαλίαν παραδεξάμενοι, ἐν τῷ ἀφεγγεῖ ζόφῳ τῆς ἀγνωσίας ἔτι περιαλώμενοι, ταῖς αὐταῖς τῆς θεογνωσίας οὐκ ἐνελάμφθησαν· ταῦτα καὶ τὴν ἰουδαίων ἀναισχυντίαν ἐπιστομίζει, κἂν ἐθελήσειαν λέγειν, ὅτι γε ἀναχθέντων αὐτῶν ἐκ τῆς Βαβυλωνίας, τῶν ἐθνῶν οἱ τὴν πίστιν πρὸς θεὸν δεξάμενοι, εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν τὰς ἐν νόμῳ λατρείας προσεκόμιζον· τὸ γὰρ προφητικὸν λόγιον, ἐκ τόπου αὐτοῦ ἕκαστον προσκυνεῖν προτεθέσπικε· τοῦτο δὲ οὐ τοῦ νόμου, τῆς δὲ εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ὡς ἀληθῶς ἐστὶν, εἰς πάντα κατευρυνομένης τὰ πέρατα· ἡμῖν γὰρ τοῖς ἐν πίστει δεδικαιωμένοις " ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σωτήριος, παι- ,, δεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, ,, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι· προσδεχόμενοι ,, τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σω- ,, τῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν· ἵνα λυτρώσηται ,, ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν ,, καλῶν ἔργων· ,, ἀλλὰ δαίμονες μὲν, ἐπιφανέντος τοῦ σωτῆρος, καὶ τὰ θεῖα ἐπιτελοῦντος θαύματα, ἡνίκα τὸ οἰκεῖον πλάσμα κατῴκτειρεν, ἐπεὶ τὸν ἐλαύνοντα ᾔδεσαν, ἐμάνθανον γὰρ ἀφ' ὧν ἔπασχον, καὶ ἄκοντες ἐπεβόων· " τί ἡμῖν ,, καὶ σοὶ Ἰησοῦ υἱὲ τοῦ θεοῦ; ἦλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; ,, ἡ γὰρ τούτων τυραννὶς ἐξεβάλλετο, καὶ τὸ κράτος αὐτῶν ὁλοτρόπως κατεσείετο, καὶ τῆς ἐλπιζομένης αὐτοῖς κολάσεως καὶ γεέννης τὴν δίκην προεπῃσθάνοντο, καὶ ὡς ἄωρον αὐτῶν ἔτι τὴν βάσανον κατωλοφύροντο· οὗτοι δὲ οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ τοῖς δαίμοσιν εἰς τὰ τῶν δαιμόνων συμφθέγγε-

σθαι προθύμως ἀνέχονται, καίτοι ἐκεῖνοι μὲν εἰς πεῖραν ἤδη αὐτῶν ἐληλυθότες τοῦ πτώματος, εἰ καὶ μὴ καθαρῶς οὕτω καὶ λαμπρῶς, δημοσιεύειν ἀναίσχυντοί γε ὄντες τὴν ἧτταν ἐβούλοντο· ἠναγκάζοντο δὲ καὶ οὐκ ἐθέλοντες τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἐπιτάττοντος· οἱ δὲ σεμνοτέρους τῆς αὐτῶν ἐκείνων ἀποφαίνουσι καταδίκης, ὥς τι πλέον καὶ εὐγνωμονέστερον περὶ αὐτοὺς ἢ ἐκεῖνοι διακείμενοι, καὶ διὰ τοῦτο εὐνούστατοι ὄντες αὐτοῖς, οὐ στέγουσι καθῃρῆσθαι αὐτῶν τὸ κράτος λέγειν, ἢ τῆς καθ' ἡμῶν ἀπρακτῆσαι μανίας.

Καὶ ἐπειδὴ δεῖ τὰς προφητικὰς πάντως ἐκβαίνειν ῥήσεις, τῶν πιστῶν ἕκαστος προσκυνεῖ τῷ θεῷ ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, ὅτι " πᾶσα ἡ γῆ προσκυνησάτω„ σάν σοι „ γέγραπται· οὕτω βούλεται ἡμᾶς καὶ ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος προσεύχεσθαι " ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαίροντας ὁσίας χεῖρας „ χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμῶν· ἤδη γὰρ ἡ ἐφ' ἑνὶ τόπῳ περιγεγραμμένη προσκύνησις λέλυται, ὁπηνίκα ὁ τὸ γράμμα καταλύσας καὶ τὸν νόμον πληρώσας, καὶ τὴν χάριν ἡμῖν ἐγκαινίσας, καὶ τοῦ παντὸς κύριος παρεγέγονεν· ἢ οὐχὶ τοιαῦτα τῇ γυναικὶ τῇ σαμαρείτιδι διαλεγόμενος φαίνεται; " ὅτι οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ οὔτε ἐν Ἱερο„ σολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρὶ, ἀλλ' ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστιν, ὅτε οἱ „ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ, προσκυνήσουσι τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ· „ καὶ γὰρ ὁ πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτῷ· πνεῦμα ὁ θεὸς, „ καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτῷ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· „ πανταχοῦ γὰρ ἐπιλαμπούσης τῆς ἀληθείας καὶ χάριτος, οὐκέτι χώραν ἔχει ἐν τόπῳ περιορίζεσθαι ἡ προσκύνησις, οὐδὲ ἵστασθαι κατὰ τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο καὶ σκιῶδες διάταγμα· ἀλλ' ὥσπερ τοῦ εὐαγγελίου ὁ λόγος ἀνὰ πᾶσαν τὴν γῆν ἐκχυθεὶς ἐξήχηται, οὕτω καὶ τῆς δοξολογίας καὶ προσκυνήσεως ὁ τρόπος ἐκταθεὶς ὑπερήπλωται· ἢ τάχα πως τόπος θεοῦ τῶν πεπιστευκότων ἕκαστος· καὶ οὕτω γὰρ θεωρητέον τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν σαρώσας διὰ πολιτείας ἐνθέου καὶ ἀρετῆς, ἡτοιμάσατο πρὸς καταγωγὴν τοῦ πνεύματος· τὴν ὕλην τε ὑπεραναβὰς, καὶ τῶν παθῶν κρείττων γενόμενος, καὶ τῶν σκεδαστῶν δὴ τούτων καὶ ἐπικήρων τὸν νοῦν ἀπολυσάμενος, ἔνοικον οὕτω τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἕξει, καθὸ εἴρηται· " ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστὲ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· καὶ, ὅτι „ οἰκήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσονταί μοι εἰς λαὸν, καὶ ἐγὼ „ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεόν· „ αἱ νῆσοι δὲ τῶν ἐθνῶν, τί ἂν ἄλλο νοηθεῖεν, ἢ καθάπερ ἡμᾶς οἱ τῶν θείων μυστηρίων ἐδίδαξαν εἰσηγηταὶ, αἱ τῶν ἐθνῶν ἐκκλησίαι ἄρτι καθιστάμεναι, καὶ τῆς ἁλμυρᾶς ἀπιστίας ἀνακύπτουσαι, καὶ πῆξιν λαμβάνουσαι τῷ θεῷ βάσιμον; εἴποι δ' ἄν τις εἰκότως καὶ τὰς ἐν πελάγεσι κειμένας, τὰς αἰσθητὰς δὴ ταύτας νήσους τῷ λόγῳ διαγράφεσθαι, ἃς καὶ ἔθνη κατῴκουν ποτὲ ἀθεότητι συζῶντα· οὐ γὰρ οἱ τὴν ἤπειρον μόνον νεμόμενοι, ἤδη δὲ καὶ οὗτοι τὸν λόγον δεξάμενοι τὸν σωτήριον, ἕκαστος προσκυνεῖ τῷ θεῷ τῶν ὅλων ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ· ἐπεὶ οὖν αὐτὸς ὁ Χριστὸς καὶ θεὸς ἡμῶν ἡ ἀλήθεια, προσκυνητὰς ἀληθινοὺς ἡμᾶς ἀποφαίνει, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνοῦντας αὐτῷ διά τε τῶν εὐαγγελικῶν, διά τε τῶν προφητι-

κῶν φωνῶν· εἷς γὰρ καὶ ὁ αὐτὸς ὁ ἐν πάσαις διαλεγόμενος· πῶς ἐπιφανέντος αὐτοῦ, τῆς ἐθνικῆς ἀθεΐας οὐκ ἐῤῥύσθημεν, καὶ πάσης εἰδωλικῆς βδελυρίας ἀμέτοχοι κατέστημεν, γνήσιοι κατὰ πάντα προσκυνηταὶ αὐτοῦ γενόμενοι; ψευδεῖς οὖν οἱ τῶν δι' ἐναντίας λόγοι· καὶ σαφὲς κἀντεῦθεν ὅτι ἐκ τοῦ ἐναντίου πνεύματος καὶ τοῦ ἀντιχρίστου λαλοῦσιν.

Ἐπισκεπτέον δὲ ὁποῖα καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα ἑαυτῷ τε καὶ τῇ ἀληθείᾳ κατακολουθοῦντι τῷ θεοφόρῳ λέγεται· “τότε οὖν μεταστρέψω ἐπὶ λαοὺς γλῶσσαν εἰς γενεὰν αὐτῶν, τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας τὸ ὄνομα κυρίου, τοῦ δουλεύειν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα· ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας οἴσουσι θυσίας μοι.” Συναδέτω τούτοις Ἡσαΐας ὁ μεγαλοφυέστατος “αἱ γλῶσσαι, λέγων, αἱ ψελλίζουσαι μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην, καὶ μέν τοι καὶ τρανωθήσεται γλῶσσα μογιλάλου·” ἐπεὶ καὶ γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς, τὸ θεῖον παραδέδωκε λόγιον· τῶν οὖν λαῶν ἐκείνων τὰς γλώσσας αἳ μεμελετήκασιν ἀσεβείας ποτὲ ἀνάμεστα φθέγγεσθαι ῥήματα, πρός τε ὀνομασίας καὶ ἐπικλήσεις τῶν ἀκαθάρτων δαιμονίων κατειθισμέναι, τῆς οὕτω μυσαρᾶς διακαθαίρων μελέτης, ἐπιστρέφειν ὑπισχνεῖται θεὸς, ὡς ἐν πάσαις ταῖς γενεαῖς αὐτῶν ἀνεπάφους καὶ ἀμιγεῖς πάσης εἰδωλικῆς ἐμφάσεως γενησομένας· ὥστε καθαρὰν καὶ ἀμίαντον τὴν τῷ θεῷ προσήκουσαν λογικὴν προσφέρειν λατρείαν, δουλεύειν δὲ αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα λέλεκται, ὡς δήλου ὄντος, πολλοῖς ζυγοῖς τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπείαν τὸ πρὶν ὑπενηνέχθαι· ἄλλοι γὰρ ἄλλοις θεοῖς κατὰ διαφόρους δόξας καὶ θρησκείας κατεζεύγνυντο, τῇ ζεύγλῃ τῆς ἀσεβείας στρεβλούμενοι· ὅτε δὲ καθίκετο πρὸς ἡμᾶς ἐξ οὐρανῶν ὁ λυτρωτὴς, τότε τῆς πολυζύγου ταύτης ἠλευθέρωσεν ἀχθηδόνος, καὶ τὸν ἑαυτοῦ ζυγὸν προὔθηκεν, πρὸς τὸ καταπειθὲς καὶ εὐήνιον τῆς πολιτείας τῆς εὐαγγελικῆς ἐφελκόμενος “ἄρατε λέγων τὸν ζυγόν μου ὅτι χρηστός ἐστι, καὶ τὸ φορτίον μου ὅτι ἐλαφρόν·” τοῦτον οὖν τὸν τῆς δικαιοσύνης ζυγὸν προθύμως ὑποτρέχοντες οἱ πιστοὶ, ἐν ἀληθείᾳ καὶ εἰλικρινείᾳ καὶ πίστει μιᾷ δουλεύομεν αὐτῷ, καὶ ἐν τούτῳ ἀγαθυνόμεθα καὶ φιλοτιμούμεθα· “διδασκόμενοι ὅτι ἀγαθὸν ἀνδρὶ ὅταν ἄρῃ ζυγὸν ἐκ νεότητος·” ἄξιον δὲ ὑπεράγασθαι τοῦ δεσπότου τῶν ὅλων τὸ μεγαλουργὸν καὶ φιλάγαθον, ὅτι δὴ ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοῦ ὁ ἔλεος καὶ ἡ χρηστότης πλουσίως εἰς ἡμᾶς ὑπερεκκέχυται, ὡς εὐδοκῆσαι μέχρι τῶν ἐσχάτων τῆς οἰκουμένης ἀφῖχθαι τὸ σωτήριον κήρυγμα, καὶ δὴ καὶ ἐξ Αἰθιοπίας καὶ ἐκ πάντων περάτων γῆς σύμφωνος αὐτῷ αἶνος, καὶ δοξολογία παρὰ τοῖς ἐγνωκόσιν αὐτὸν ἀκατάληκτος ἀναπέμπεται· ταῦτα οἱ φρενοβλαβεῖς ἀκουέτωσαν καὶ μανθανέτωσαν, ὅτι τῷ ἁγίῳ ἀντιτάσσονται πνεύματι, τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας καταψευδόμενοι, καὶ γνώτωσαν ὅτι ἐκ τοῦ ἐναντίου λαλοῦσι πνεύματος.

Ἑτέρου τῶν ἁγίων λέγοντος ἀκουσώμεθα· “τέρπου καὶ εὐφραίνου, θύγατερ Σιὼν, διότι ἰδοὺ ἔρχομαι καὶ κατασκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει κύριος· καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν κύριον ἐν μέσῳ σου, καὶ ἐπιγνώσῃ ὅτι κύριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με.” Τίς οὖν ὁ ἐρχόμενος, Ἰωάννης ὁ

μέγας ὁ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν βοάτω πρόδρομος, ἀποστείλας δύο τῶν μαθητῶν τὸν κύριον ἔρεσθαι· " σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; ,, καὶ δι' ὧν ἀκήκοε κηρύσσων αὐτὸν ἀμνὸν καὶ υἱὸν θεοῦ. Καὶ μὴν καὶ Δαβὶδ ὁ ἀοίδιμος ψάλλων· " εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. ,, Οὗτος ὁ ἐλθὼν σωτὴρ, τοῖς μύσταις τοῖς αὐτοῦ διαλέγεται· " ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγ- ,, μένοι ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν· καὶ, μεθ' ὑμῶν εἰμὶ ,, πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. ,, Καὶ δὴ καὶ ἄλλος ἐπιφωνείτω προφήτης· " ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω· καὶ ἔσομαι ,, αὐτοῖς θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαόν· ,, καταφεύξεσθαι λοιπὸν ἔθνη πολλά, φησιν, ἡ προφητικὴ ῥῆσις ἐπὶ τὸν κύριον· πότε ταῦτα; ἢ φανερὸν, ὡς ὅτε ὁ τῆς θεοφανείας ἐπέστη καιρὸς, καὶ οἱ καταπεφευγότες κράζουσι " κύριε καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ· ,, οὗτοι λαὸς κυρίου κεκλημένοι, κατασκηνοῦσιν ἐν τῇ Σιὼν, τῇ ἐκκλησίᾳ δήπου· ἣ καὶ τέρπεσθαι καὶ εὐφραίνεσθαι προστάττεται, καταθεωμένη τῶν ἑαυτῆς τέκνων τὸ παμπληθὲς καὶ ἀριθμὸν ὑπερεκπίπτον ἅπαντα. Τούτοις ἀκόλουθα καὶ τῶν ἁγίων ἕτερος ἐκ προσώπου τοῦ σωτῆρος κεκράξεται· " εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέ- ,, σταλκέ με· ,, πιστεύεται δὲ παρ' ἡμῖν καὶ κηρύσσεται, ὅτι περ ὁ τοῦ θεοῦ υἱὸς καὶ θεὸς, παρὰ τοῦ πατρὸς ἀποστέλλεται οἰκονομικῶς, κατὰ τὸ ἀνθρώπινον· πρῶτον γὰρ ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, αὐτὸν ὁ ἀποστολικὸς ἐπίσταται λόγος, ὃς ἀπεστάλη μὲν ἐπὶ τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραήλ· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν ἀπεσταλμένον λυτρωτὴν καὶ εὐεργέτην οὔτε ἐπέγνωσαν οὔτε ἐδέξαντο, ταύτῃ τοι ἐπὶ τὰ ἔθνη οἱ μαθηταὶ ἀποστέλλονται· κἀντεῦθεν τὸ τῆς θεογνωσίας φῶς ἐπιλάμπει τῷ κόσμῳ, καὶ τοῦ ὑπεζεῦχθαι τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις ἀπηλλάγμεθα, καὶ πάσης δαιμονικῆς ἐνεργείας λελυτρώμεθα· οὐκοῦν ἐμφραττέσθω πᾶν στόμα κατὰ τοῦ θεοῦ λαλοῦν ἀδικίαν· εἰ γὰρ τοὺς ἐν πνεύματι λαλοῦντας προφήτας ἀναίνονται καὶ ἀποστόλους, παντί που δῆλον, ὡς τὸν εὐαγγελιζόμενον παρ' αὐτῶν ἀθετοῦσιν, ὃ δὴ καὶ δρῶντες ἀνοσίως ἄντικρυς καταφαίνονται· ἀλλ' οὐδ' ἂν τὸν ἀποστείλαντα πατέρα καὶ θεὸν ἀκαταιτίατον καταλίποιεν, ἐλάσει γὰρ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ τῆς δυσφημίας παράλογα· ὅτι τε ἠσθενηκὼς κατ' αὐτοὺς περὶ τὴν ἰδίαν ἀποστολὴν δείκνυται· καὶ κατήργηταί γε ἣν βεβούλευται ἀρχαίαν καὶ ἀληθινὴν βουλὴν, ἡνίκα οὐδὲν οὐδαμόθεν ἐκπεραίνειν οἷός τε ἐγένετο ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος· ἐπὶ δὲ τὰς κεφαλὰς τῶν ἀθετούντων τὸ βλάσφημον· καὶ εἴ που ἕτερον προσδοκῶσι λυτρωτὴν, τοῦτο γὰρ αὐτῶν τὸ κομψὸν καὶ χάριεν, μετὰ ἰουδαίων τετάξονται· τί γὰρ τούτων διοίσουσιν; εἰ μηδαμῆ μηδαμῶς τὸν ἐληλυθότα δοξάζουσιν, ἢ ἐπιφανέντα, μηδὲ ἀνθρώπους ὀνίναι· πρὸς ἓν γὰρ καὶ τὸ αὐτὸ τῆς βλασφημίας καταστρέφει τὸ ἄτοπον.

λζ. Ἄγε δή μοι, ὦ προφητῶν ἄριστε καὶ μακάρτατε, καὶ νῦν θεοκλυτήσας τορόν τι καὶ γεγονὸς ἐμβόησον· ἀνάκραγε δὲ διαπρύσιον, τί σοι τὸ πνεῦμα ἐνηχοῦν ἄνωθεν προθεσπίζειν διακελεύεται· φράζε δέ μοι, καὶ τόν γε λόγον

θεοφρόνως ἀπόρευε· φήσαις δ' ἂν, εὖ οἶδα τὰ θεῖα θεσπιῳδῶν· " ἔσται ἐν τῇ „ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος παντοκράτωρ, ἐξολοθρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν „ εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτῶν μνεία. „ ἀλλὰ σοὶ μὲν, ὦ θεηγόρε, ῥᾷστον καὶ μυηθῆναι ταῦτα παρὰ θεοῦ, ἅτε κεκαθαρμένῳ καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ διάνοιαν, ἄλλοις τὲ κηρύξαι, καὶ ταῖς μετέπειτα γενεαῖς γραφῇ παραδοῦναι, τῶν μυσταγωγουμένων τὸ ἀληθὲς καὶ εὐκάτοπτον· ἡμᾶς δὲ ἐνταῦθα γενομένους, πολλή τις, ὡς τὸ εἰκὸς, ἡ ἀπορία τοῦ λόγου περιστοιχίζεται, τί πρότερον εἰπεῖν, τί δὲ εἰς τὸ ἔπειτα παραλιπεῖν· τί γὰρ δὴ πρὸς ταῦτα καὶ φθεγξαίμεθα; τίς ἱκανὸς ἐπὶ τοῖς προκειμένοις λόγοις τοῦ πνεύματος, ἢ τῆς ἀληθείας ἀξίως ἀνυμνῆσαι τὸ ἀπαράγραπτον καὶ ἀπρόσιτον, ἢ τῆς σαφηνείας παραστῆσαι τὸ καθαρὸν καὶ εἰλικρινέστατον; τίς δὲ κατὰ χρέος τῶν ἀθετούντων στηλιτεῦσαι τὸ ἀσύνετον καὶ ἀνόητον; τί γὰρ τούτων τῶν λόγων φανερώτερον ἢ τηλαυγέστερον; τί δὲ εὐθυεπέστερον ἢ ἀξιολογώτερον; ταῦτα καὶ τῶν ἡλίου μαρμαρυγῶν λαμπρότερον ἀποστίλβουσιν· οὐδὲν ἐνταῦθα δεήσει λόγων ἑρμηνευτικῶν περιόδου μακρᾶς, οὐ τῆς ἐν βάθει κειμένης διανοίας ἐξερευνᾷν περιέργως καὶ ἀνιχνεύειν τὸ ἐπικεκαλυμμένον καὶ ἀδιάρθρωτον, οὐ μεταφράσεώς τινος διὰ κύκλων μακρῶν ἐκπεριθεούσης καὶ ἐξαπλούσης τὸ γριφοειδὲς καὶ ἐπικεκρυμμένον ταῖς λέξεσιν, οὐδὲ κατασκευῆς καὶ συνθέσεως ῥημάτων πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ἐγκειμένων ἐπινενοημένης· τὸ γὰρ τοῦ λόγου ἁπλοῦν καὶ εὐθὲς καὶ ἀναπεπταμένον, οὐ συγχωρήσει τοὺς μὲν οὕτως, τοὺς δὲ ἑτέρως ἐκ περιέργου ζητήσεως ταῦτα ἐκδέχεσθαι, καὶ τῷ οἰκείῳ ἑπομένους σκοπῷ, διακρούεσθαι τὴν ἀλήθειαν, ἀποβιάζεσθαί τε τῶν ἐγκειμένων ῥητῶν τὸν νοῦν, καὶ ἀντιπεριέλκειν κακούργως, καὶ αἰχμαλωτίζειν πρὸς τὸ ἴδιον θέλημα, ὃ νῦν ποιοῦσιν οἱ τῷ κόσμῳ προστετηκότες, καὶ τοῖς τοῦ πονηροῦ κατεζευγμένοι θελήμασι.

Πρὸς οὖν ταῦτα τί ποτε ἄρα ἀκούσονται οἱ τὸ τῆς ψυχῆς ὀπτικὸν πεπηρωμένοι, καὶ τὰς ἀκοὰς πρὸς τὰς τοῦ θείου πνεύματος ῥήσεις ἀποφράξαντες; οἱ νόσῳ τοσαύτῃ ἀναλγησίας κεκρατημένοι καὶ ἠλιθιότητος, οἱ τυφλοὶ ἀναβλέψατε καὶ οἱ κωφοὶ ἀκούσατε· τίς δὲ ἐπὶ τοσοῦτον τετύφλωται καὶ πεπήρωται, ἢ δι' ἐμπάθειαν ψυχῆς τῶν ἄνωθεν ἡμῖν αὐγαζομένων λόγων τὴν λαμπηδόνα οὐ προσδεχόμενος; τίς δὲ οὕτω κωφὸς καὶ ἀναίσθητος; ἢ ὃς τῶν θεοφθόγγων τούτων φωνῶν, αἳ σαφῶς τε καὶ διαῤῥήδην ἡμῖν τὴν τῶν εἰδώλων πανωλεθρίαν πάλαι ἀνεκεκράγεσαν, ὑπὸ τοῦ νέφους τῆς ὑλικῆς παχύτητος ἐπιπροσθούμενος, οὐ προαιρεῖται γενέσθαι κατήκοος; ταῦτα κἂν ἄνθρωποι σιγῆσαι θελήσωσιν, ἀλλ' οἵ γε λίθοι κεκράξονται, ὑπ' αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων ἐναργείας κατεπειγόμενοι· τούτων δὲ ὡς ἔοικε τὸ ἀπεσκληκὸς τῆς ψυχῆς καὶ ἀνάλγητον, καὶ τῶν λίθων αὐτῶν ἀπέκρυψε τὸ σκληρὸν καὶ ἀμείλικτον· τίς οὖν αὐτοῖς ἢ στέργειν ἐν τούτοις βουληθεῖσι ποτὲ ἀπολογίας τρόπος λελείψεται, ἢ ἀντιφέρεσθαι δόξασιν, ἀντιλογίας ἐπίνοια κατὰ τῆς ἀληθείας ἐξευρεθήσεται; τίνες αὐτοῖς ὡς δὴ τοῖς ψευδέσι συνηγορήσοντες, τουτονὶ τὸν

ἀγῶνα εἰσδύσαιντο· ὅποι δὲ αὐτοῖς τὸ δικαστήριον ἐν ᾧ ταῦτα διάθοιντο σχεδιασθήσεται· ποῖαι τῶν σοβαρῶν ῥητόρων καὶ λογογράφων δεινότητες, τὸ ἀγχίστροφον ἐν ταῖς ἐνθυμημάτων εὑρεσιεπείαις ἐπιδεικνύμεναι· ποῖαι τῆς ἐκ τῶν συλλογισμῶν πλοκῆς πιθανότητες, τὸ ἐπαγωγὸν καὶ ἐφέλκον κατασκευάζουσαι; τίνες γραμμικῶν ἀνάγκαι δείξεων, ταῖς ἐκ τῶν εἰλημμένων θέσεσι τὸ ἄφυκτόν τε καὶ ἀπαραίτητον συμπεραίνουσαι· τίς διαιτητῶν τε καὶ δικαστῶν δεινός τε καὶ ἀγχινούστατος, τῶν λόγων αὐτῶν ἀκριβὴς ἐξεταστὴς προκαθεζόμενος, βαθέως καὶ συνετώτατα τῶν προτεινομένων τὸν νοῦν ἀνιχνεύειν δυνάμενος, οἴσοι ψῆφον τοῖς ἀθέσμως αὐτοῖς τερατευομένοις βραβεύουσαν· ἀλλ᾽ οὐδεὶς οὕτως ἄσοφος καὶ ἀπαίδευτος, οὐδεὶς οὕτως ἀνούστατος καὶ ἀλογώτατος, ὃς ταῖς ἐναργέσι φωναῖς, καὶ ἄμαχον καὶ ἀναντίῤῥητον ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων συνηγορίας φανερώτατα ἐχούσαις, παρατάττεσθαι καὶ ἀντιτείνειν ἐπιχειρήσειεν· οὐκ ἔστιν οὖν αὐτοῖς οὐδαμόθεν, ὅθεν τὸ σκαιὸν καὶ ἄθεον δόγμα συσταίη, ἐπικουρίαν πορίσασθαι· ἀλλὰ τὸ κακῶς ἐν τῷ βίῳ εὐημερῆσαι, τοῦ καλῶς δυσπραγῆσαι προτιμήσαντες, ἀβούλως καὶ ἀνιέρως αἰσχύνην καὶ ἀδοξίαν αἰώνιον ἑαυτοῖς ἐπετρίψαντο· ταῦτα οὐδεὶς τῶν εὐσεβεῖν ᾑρημένων μὴ ὅτι γε φρονῆσαι καὶ δογματίσαι, ἀλλ᾽ ὅτι μὴ δ᾽ ὡς ἐν νῷ λαβεῖν εὔξαιτ᾽ ἄν ποτε.

Πῶς οὖν καὶ πότε καὶ παρὰ τίσι, τῶν μυσαρῶν εἰδώλων ἡ πανωλεθρία γεγένηται, πρότερον μὲν τῶν εὐαγγελικῶν λόγων ἀκούσονται, ἂν ἄρα πείθωνται· καὶ γὰρ ὁ τῶν εἰδώλων καθαιρέτης καὶ τῆς πλάνης καταλύτης, ὁ λυτρωσάμενος ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς ἀπαλλάξας, τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀρχηγὸς, ὁ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἡμῖν χαρισάμενος Χριστὸς ὁ κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν, πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεὸν καὶ πατέρα, τοιάδε φησί· " πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν υἱὸν, ἵνα καὶ ,, ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε· καθὼς ἔδωκας αὐτῷ ἐξουσίαν πάσης σαρκὸς, ἵνα ,, πᾶν ὃ δέδωκας αὐτῷ, δώσῃ αὐτοῖς ζωήν· αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα ,, γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. ,, Εἶτα πάλιν· " ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις. Καὶ αὖθις· οὐ περὶ ,, τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ὅ ἐστι τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόν- ,, των διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμὲ, ἵνα πάντες ἓν ὦσι, καθὼς σὺ πάτερ ἐν ,, ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν σοὶ, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν· ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ ,, ὅτι σύ με ἀπέστειλας· ,, τί τούτων τῶν ἱερῶν λόγων πρὸς τὴν θείαν γνῶσιν οἰκειότερόν τε καὶ ἐναργέστερον; ἆρ᾽ οὖν οὐκ ἐκβέβληται ἐντεῦθεν ἡ πλάνη· οὐ καταλέλυται τῶν δαιμόνων ἡ ἐπήρεια; οὐ διόλωλε τῶν εἰδώλων ἡ ἀπάτη· οὐκ οἴχεται τοῦ πονηροῦ τὸ κράτος; τίς οὕτως ἠλίθιος καὶ ἀνόητος, ὃς μὴ οὐχὶ ταῦτα οὕτως ἔχειν συμφήσειεν· " ἵνα γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεὸν, ,, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν· ,, αὕτη ἡ φωνὴ τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπείαν ἐκαινοποίησεν, αὕτη τὸν ἀέρα ἐκάθηρε, τὰς πύλας τὰς οὐρανίους ἡμῖν ἀνεπέτασε, τὴν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἡμῖν εἰσδρομὴν προωδοποίησε, τοὺς

ἀνθρώπους συνομίλους ἀγγέλοις πεποίηκε. τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λέλυκε. τὸν πατέρα ἡμῖν καὶ θεὸν ἐκπεπολεμωμένοις δι' ἁμαρτίας ἀποκατήλλαξεν· " ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις· „ πρόσθες καὶ τὸ λειπόμενον· " ἐξολοθρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς. καὶ οὐκέτι ἔσται „ αὐτῶν μνεία. „

Εἰ οὖν ἀληθῆ τὰ σωτήρια λόγια, καὶ ἡ τοῦ θεοῦ γνῶσις καὶ τὸ ὄνομα πεφανέρωται. καὶ τῶν εἰδώλων ἡ πτῶσις τεθριάμβευται. οὐ γὰρ ἐνὸν τὴν ἀλήθειαν ψεύσασθαι, πρόδηλον ὅτι ἐκ τοῦ ἐναντίου λαλοῦσιν οἱ ἀνόσιοι πνεύματος. Ἑξῆς δ' οὖν ὁ τοῦ εὐαγγελίου εἰσήχθω διάκονος. τῷ θείῳ τούτῳ προφήτῃ συνεπηχῶν. ὥσπερ τῷ αὐτῷ ἐνεργούμενος πνεύματι, ὃς δὴ περὶ τῆς τῶν εἰδωλοθύτων δογματίζων βρώσεως. τοιάδε τινα Κορινθίοις γράφει· " οἴδαμεν ὅτι „ οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ· καὶ οὐδεὶς θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς· „ καὶ τὴν τοιαύτην γνῶσιν μέχρι παντὸς ἐκτείνεσθαι διϊσχυρίζεται· ἵνα δὲ μὴ δόξῃ τοῖς ἐναργέσι καὶ φαινομένοις ἀντικαθίστασθαι, ἦν γὰρ καὶ ξοανα παρὰ τοῖς ἀθέοις καὶ ἀνοήτοις, καὶ θεοὶ ὠνομάζοντο, διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν· ὅτι εἴπέρ εἰσι λεγόμενοι θεοὶ, εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' οὐκ ἐν πράγματι οὐδὲ ἐν ὑπάρξει εἰσὶν, ἀλλ' ἐν ψιλῇ τῇ προσηγορίᾳ, καὶ τῷ λέγεσθαι μόνον, οὐ τῷ εἶναι θεοί· οὐδὲ ἰσχύς τις ἐν αὐτοῖς ἐστι, λίθοι δέ εἰσι καὶ ξύλα καὶ δαίμονες· οὐ μόνον γὰρ τῶν ἐν οὐρανοῖς φωστήρων τὸ λαμπρὸν καὶ διαφανὲς κατεπλάγησαν ἄνθρωποι, καὶ διὰ τοῦτο ἡλίῳ τὲ καὶ σελήνῃ καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων τῷ χορῷ, ὡς θεοῖς προσεκύνησαν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς δαίμονάς τινας. καὶ ἀνθρώπων τοὺς ἐν πάθεσιν αἰσχίστοις καὶ πράξεσιν ὀνομαστοτάτους, θεοῦ προσηγορίᾳ τιμῆσαι καὶ δοξάσαι, ἀλογώτατα διενοήθησαν.

λη. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἕλληνές τε καὶ βάρβαροι· ἡμῖν δὲ τοῖς τελείοις καὶ βεβήκοσιν ἐν πίστει, εἷς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς γινώσκεται θεὸς, ὁ ἐν πατρὶ και υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι. τῇ σεβασμίᾳ και ζωαρχικῇ τριάδ. προσκυνούμενός τε καὶ δοξαζόμενος· καὶ οὐκ ἂν παρ' αὐτῶν γνοίημεν ἕτερον θεὸν, ἄπαγε· διὸ οὐδὲ λελόγισται παρ' ἡμῖν εἴδωλόν τι εἶναι, ὥσπερ οὐδὲ εἰδωλόθυτον ἐν κόσμῳ· οὐκοῦν ἐξωλόθρευται. καθὰ δέδεικται. τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς· ἢ οὐχὶ καὶ σοφός τις πόῤῥωθεν μεγαλοφώνως προανακέκραγε λέγων, ὅτι " οὔτε ἦν ἐξ ἀρχῆς εἴδωλα, οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται· „ πότε οὖν οὐκ ἔσται, εἰ μὴ νῦν οὐκ ἔστιν ὅτε ὁ ῥυόμενος ἐξ εἰδώλων ἧκε; τί οὖν δοκεῖ τοῖς εἰδώλου μνήμην πεποιημένοις; εἰ μὲν παρὰ ἰουδαίοις εἴποιεν τὰς προφητικὰς ταύτας πεπλῆσθαι φωνὰς, παρὰ χριστιανοῖς πόσον; παρ' ὅσον γὰρ ἡ τῶν ἰουδαίων λατρεία τὴν τῶν ἐθνῶν δεισιδαιμονίαν ὑπεραναβέβηκε, παρὰ τοσοῦτον τὰ ἡμέτερα τῶν παρ' ἐκείνοις ἐξῆρται. καὶ ὑπερίπταται κεκτημένα τὸ ὑπερφυὲς καὶ σεμνότατον· μέσος γὰρ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐν πνεύματι λατρείας, καὶ τῆς τῶν ἀπίστων εἰδωλομανίας ὁ νόμος ἀπῃώρηται· εἰ δὲ παρ' ἕλλησι καὶ βαρβάροις, οἷς τὸ τῆς θεογνωσίας πάλαι οὐκ ἐνήστραπτε φῶς. δαιμόνων δὲ ἀκαθάρτων ὑπῆρχον θεραπευταὶ. τῆς ἐκείνων ὡς ἀληθῶς ἐμβροντησίας καὶ ἀπονοίας τὸ

φρόνημα, ἀνθ' ὅτου δὲ δὴ οἱ Χριστοῦ μάρτυρες, οἱ ἀξιόνικοι τῆς ἀληθείας ἀγωνισταὶ, τοὺς μυρίους ἐκείνους, καὶ ὧν οὐκ ἂν λόγος ἐφίκοιτο, ἄθλους καὶ πόνους διήνεγκαν τηλικούτους ἀγῶνας, ἡλίκους οὐκ ἂν φύσις ἄραιτο ἀνθρώπου, κατὰ τῆς εἰδωλικῆς πλάνης ἐνστησάμενοι· δι' ὧν τοῦ πονηροῦ τὸ θράσος κατέλυσαν, καὶ τρόπαια λαμπρὰ, τῆς θείας συνεργούσης χάριτος καὶ δυνάμεως, κατὰ τῶν δυσμενῶν ἀνεστήσαντο, τούς τε βωμοὺς καὶ τὰ τεμένη ἀμογητὶ καὶ κραταιῶς καθαιροῦντες καὶ δίχα πόνου παντός· ἐξ οὗ δὴ καὶ τῶν στεφάνων τῶν ἀμαραντίνων παρὰ τοῦ ἀθλοθέτου θεοῦ μάλα ἐνδίκως κατηξιώθησαν.

Τί δὲ δήποτε περί γε τῶν θαυμασίων ἐκείνων καὶ ἀοιδίμων ἀνδρῶν ὑπολήψοιντο, οἱ περὶ τὴν ἀσκητικὴν παλαίστραν ἐγγυμνασάμενοι, ἡδίω ταύτην μᾶλλον ἢ τῶν ἐν κόσμῳ τερπνῶν ἕτεροι τὴν τρυφὴν ἡγούμενοι, ἐνθένδε καὶ τῶν ὑπερφυῶν ἐκείνων καὶ ἐξαισίων σημείων τερατουργοὶ γεγόνασιν; ὅσοι τὲ τὰς ἐσχατιὰς τῆς γῆς κατειλήφασι, καὶ αὐτοῦ τῶν ἐν μέσῳ θορύβων τῶν βιωτικῶν δὴ τούτων ἀποστάντες ηὐλίσαντο, καὶ πρὸς τὸ τραχὺ τῆς ἐρήμου καὶ δύσοιστον ἀπεδύσαντο, ὡς ἄσαρκοί τε ἐν σώματι πολιτευσάμενοι, καὶ ἀγγελικὴν πολιτείαν ζηλώσαντες, οὕτω τὸ ἐν βίῳ ἀμέμπτως ἐξήνυσαν στάδιον, διὸ καὶ φωστῆρες ἐν κόσμῳ πάντες ἐχρημάτισαν; ἐν τίνι τὰς νόσους αἱ κρείττους ἰατρείας ἀνθρωπίνης τυγχάνουσιν ἐθεράπευον; ἐν τίνι τὰ δαιμόνια ὥσπερ ἀνδράποδα κατὰ πολλὴν εὐκολίαν καὶ ἐξουσίαν ἀπήλαυνον; ἆρά γε εἰδωλοθυτοῦντες ἢ θεοκλυτοῦντες, καὶ τὸν τῶν ὅλων κύριον καὶ θεὸν σέβοντες, καὶ ἀρωγὸν ἐν τοῖς πρακτέοις ἐπικαλούμενοι; ὡς μὲν οὖν ἡμῖν καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, τῇ δυνάμει καὶ χάριτι τοῦ ἐνεργοῦντος, καὶ δεδωκότος ἐξουσίαν, καὶ εἰρηκότος τοῖς μαθηταῖς· “ πορευόμενοι κηρύσσετε λέγοντες, ὅτι ἤγγικεν ἡ βασιλεία τῶν „ οὐρανῶν· ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε. „ Καὶ, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς, ὄφεις ἀροῦσι· „ τοῖς δὲ ἀπεναντίας τῆς ἀληθείας ἰοῦσιν, οὐκ ἄδηλον ὅ τι καὶ ὑποληφθήσεται· τοῖς γὰρ πάντα τολμῶσι, καθάπερ ταῖς ἐπὶ τῷ υἱῷ δυσφημίαις ἀπόλυτον ἔσχον τὸ στόμα, οὕτω κἀνταῦθα γείτονά πως καὶ φίλην τῶν Φαρισαίων τὴν διάνοιαν κεκτημένοις, οὐ χαλεπὸν ἀποφήνασθαι, ὡς ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ταῦτα δρῶντες διεδεικνύοντο· ἐπειδὴ δὲ τὸν νοῦν ἀδόκιμον ἔχοντες, καὶ ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν ἀποφερόμενοι, εἰκαίοις λογισμοῖς ἐπινήχονται, εἰκότως ἀκούσονται· “ γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λαλεῖν πονηροὶ ὄντες; εἰ γὰρ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοὺλ ἀπεκάλεσαν, πόσῳ „ μᾶλλον τοὺς οἰκειακοὺς αὐτοῦ; „ καθάπερ ὁ σωτήριος ἔφη λόγος· πῶς οὖν τοὺς αὐτοὺς καὶ ὡς δεσπότας δυνατὸν σέβειν, καὶ ὡς μαστιγίας καὶ κακοὺς δούλους διώκειν καὶ ἐξοικίζειν; ἀφ' ὧν βούλονται καὶ καταδεσμεῖν καὶ συγκλείειν ἐφ' οἷς ἐθέλουσιν· ἢ οὕτω γε καὶ μερισθήσεται ἐφ' ἑαυτὴν ἡ τοῦ πονηροῦ δυναστεία.

Ἀλλὰ φανερὸν ὅτι ὥσπερ τὴν εὐαγγελικὴν παρωθοῦνται ἱστορίαν, οὕτω δὴ καὶ τῶν ἐνθέως βεβιωμένων ἢ πεπραγμένων τοῖς ἁγίοις, καὶ ἀναγεγραμ-

μένων ἐν βίβλοις ἱεραῖς, τὸ ἀληθὲς οἱ ἐναγεῖς οὐκ ἀποδέχονται· εἰ δὲ καὶ ἀληθεύειν δοκοῦσι τὰς προφητικὰς προαγορεύσεις, φάναι γὰρ ψεύδεσθαι, μὴ δ' ἂν αὐτὸν τὸν διάβολον οἶμαι τολμῆσαί ποτε, διὰ φροντίδος αὐτοῖς γινέσθω δεικνύειν, ποῦ καὶ πότε τὸ πέρας ἐδέξαντο· εἰ γὰρ πρὸς τὸ μέλλον ἀπίδοιεν καὶ ἄλλον παρέσεσθαι Χριστὸν ὑποτοπήσαιεν, μόνοι τῶν ἐλπιζομένων ἀπόναιντο, καὶ τῶν ὑπειλημμένων τὸ εὔελπι, προσηκόντως ἀποίσονται· ὅτι δὲ καταφοιτήσαντος πρὸς ἡμᾶς τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, καὶ τὴν βασιλείαν κηρύξαντος τὴν οὐράνιον, ἡ πολύθεος ἠφάνισται πλάνη, καὶ εἷς κύριος καὶ Θεὸς καὶ βασιλεὺς παρὰ πάντων συμφώνως προσκυνεῖται καὶ δοξάζεται, αὐτὸς οὗτος ὁ θεῖος προφήτης ἐν τοῖς μετέπειτα ἐρεῖ, καὶ οὐδεὶς τῶν εὖ φρονούντων ἀντερεῖ· " ἔσται γὰρ κύριος εἰς βασιλέα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται „ κύριος εἷς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἕν, κυκλοῦν πᾶσαν τὴν γῆν· „ διὰ τούτων γὰρ ἡμῖν καὶ τῶν ἑξῆς εἰρημένων, οὐ μόνον τοὺς ἐκ τοῦ δήμου τοῦ Ἰουδαϊκοῦ δεξαμένους τὸν λόγον τὸν εὐαγγελικὸν ἐν πνεύματι προεσήμηνεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνῶν τὰς ἀγέλας, ἃ ποτὲ ἠγνόει τὸν ἁπάντων δεσπότην καὶ κύριον, ὡς τῆς θεογνωσίας εἰσδέξονται τὴν ἀκτῖνα, καὶ τῶν εἰδώλων διαπτύσουσι τὴν ἀπάτην· ποῖος γὰρ δὴ τόπος τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἀπολειφθήσεται, εἴ γε δὴ νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον ἀληθὲς τὸ " πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ πᾶσα ἡ γῆ τῆς „ δόξης αὐτοῦ; „ κἂν γὰρ τὴν Ἑλλάδα, κἂν τὴν βάρβαρον εἴποι τις, κἂν εἰς Ἰταλοὺς καὶ Γερμανοὺς ἐπιδράμοι τῷ λόγῳ, Κελτούς τε καὶ Βρεττανούς, κἂν εἰς Λίβυας καὶ τὴν Αἰγυπτίων ἀφίκοιτο, κἂν Ἄραβας καὶ Πέρσας ἐπέλθοι καὶ Αἰθίοπας, κἂν Ἰνδοὺς καὶ Σκύθας, καὶ πᾶσαν ἐσχατιὰν, καὶ ὅλην ἤπειρόν τε καὶ θάλασσαν, τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα δοξαζόμενον καὶ προσκυνούμενον εὕροι· πάντας γὰρ τὸ εὐαγγελικὸν σαγηνεῦσαν ἐπηγάγετο κήρυγμα· καὶ ἡ τῆς σεβασμίας τριάδος γνῶσις, διὰ τοῦ φθόγγου τῶν μαθητευόντων τὰ ἔθνη, τῇ ὑφ' ἡλίῳ ὑπερήπλωται, καὶ πανταχοῦ τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ θεοῦ καὶ δεσπότου τῶν ὅλων ἐμπολιτεύεται ἡ ἐπίγνωσις· καὶ μέγα καὶ αὐτοὶ ἐμβοῶσι μετὰ τοῦ ψάλλοντος, τὸ κράτος καὶ τὴν παντεποπτικὴν αὐτοῦ μεγαλειότητα καταμαθόντες διὰ τῆς πίστεως· " ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν „ καταβῶ εἰς τὸν ᾅδην, πάρει· ἐὰν ἀναλάβοιμι τὰς πτέρυγάς μου κατ' ὄρ„ θρον, καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χείρ „ σου ὁδηγήσει με, καὶ καθέξει με ἡ δεξιά σου· „ τούτων τί ἂν γένοιτο σπουδαιότερον, ἢ περιφανέστερον εἰς θεοσέβειαν;

λθ. Οὐκοῦν λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ τῶν εἰδώλων θεραπευταὶ, ποῦ ποτε ἄρα καὶ παρὰ τίσι, τῶν εἰδώλων τὰ ἔδη καὶ ἀφιδρύματα; ποῦ αἱ τούτων τελεταὶ καὶ μυστήρια, καὶ οἱ ταῦτα τελοῦντές τε καὶ τελούμενοι; ποῦ δὲ οἱ παρ' αὐτοῖς ἱεροφάνται, οἱ ταῦτα μυοῦντές τε καὶ μυούμενοι, οἱ ἱερεῖς τε τούτων οἱ χαμαιεῦναι καὶ ἀνιπτόποδες; ποῦ τῶν νεωκόρων τὸ εὔκοσμον περὶ τὰ τεμένη αὐτῶν καὶ φιλόκαλον, ἵνα σεσαρωμένους τοὺς βωμοὺς καὶ τὰ ἀνάκτορα καταλαμβάνοντα, συνεχέστερον ἐπιχωριάζῃ τῶν δαιμονίων τὰ στίφη, οἱ περὶ τὰ τοῦ

σκότους ἐμβατεύοντες ἄδυτα, ὡς τοῦ σκότους ἀληθῶς ἄξιοι, τοῦ παραιτεῖσθαι τὸ φῶς καὶ οἰκεῖν ἄντρα νύχια; ποῦ αἱ τούτων ἑορταὶ πανηγύρεις, οἱ βουθυτοῦντές τε καὶ μηλοσφαγοῦντες, οἱ αἱμάτων προσχύσεσι χαίροντες, καὶ λύθροις ἐπιβωμίοις ἐπιγαννύμενοι, παιδοκτονίαις ἀνδροκτασίαις τε, ὃ δὴ πάντων ἀθλιώτερον; ποῦ παρ' αὐτοῖς ὁ τιμώμενος Ζεὺς, ὁ ὕπατος τῶν θεῶν καὶ ἐξοχώτατος, ὁ κοπροφόρος θεὸς, ὡς εἰλυμένος κόπρῳ ἀνευφημούμενος; εἰ μή ποτε ἄρα καὶ τοῖς ἐφ' ἡμῶν κοπρολόγοις τετίμηται, ὃς τὴν γένεσιν ἄπιστος μὲν τοῖς σωφρονοῦσι μυθολογούμενος, αἴσχιστος δὲ τοῖς ἀνοηταίνουσι πιστευόμενος, ὑπὸ τῆς τεκούσης κλεπτόμενος, καὶ τῷ ἀντιδοθέντι λίθῳ σωζόμενος, καὶ δαιμονίων ὀρχήστραις καὶ ἤχοις δυσηχέσι τισὶ καὶ ὕθλοις φρουρούμενος, ὡς ἂν λάθοι πατραλοίας παῖς πατέρα παιδολετῆρα· ἀγάσαιτο δ' ἄν τις αὐτὸν πεπαυμένον τῆς πολυμόρφου πλάνης, ἧς τά τε φευκτὰ καὶ ἀπατηλὰ γοητεύματα· ὄρνις αὐτοῖς ὁ θεὸς ὅταν ἐθέλῃ γίνεται, τὸν χρῶτα λάσιος καὶ κατάπτερος, καὶ ἴσως τοῦτο μᾶλλον ἦν αὐτῷ χαριέστερον, πτεροφόρον εἶναι τὴν φυὴν καὶ λαχνήεντα, ἵνα τῆς ἐρωμένης ὁ γυναιμανὴς μὴ ἀποτεύξηται· ταῦρος ἄλλοτε κερασφόρος φαινόμενος, ὁπλαῖς εὐπρεπέσι καὶ οὔασι μακροῖς ἐγκαλλωπιζόμενος, καθάπερ καὶ ἄλλως θεῶν τράγος γενόμενος, ὡς ἐφ' ὁμοίοις τοῖς πάθεσιν ἁλισκόμενος, καὶ ἄλλοτε ἄλλος δεικνύμενος, ταῖς μαγγανείαις φασὶ χρώμενος καὶ πάντα ῥᾳδίως γινόμενος, πρὸς τὸ ποικίλον καὶ πολυειδὲς τῶν παθῶν τὰς μορφὰς συμμεταβαλλόμενος καὶ μεταπλασσόμενος, ὑφ' ὧν αὐτῷ τὸ αἰσχρουργὸν καὶ ἀσελγὲς περιγίγνοιτο· εἴθε καὶ ἀλώπηξ τὸ εἶδος αὐτὸς κατεμορφάζετο, ἐξῆν γὰρ αὐτῷ πάντως που βουλομένῳ γε τὸ δολερὸν καὶ ἐπίκλοπον ἔχοντι· καὶ βάτραχος ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἐγνωρίζετο, βορβόρων τέλμασιν ἰλυσπώμενος, ἵνα πολλοῖς ἐπιβουλεύειν ἐκμηχανώμενος μὴ φωραθῇ, ἀντεπιβουλευόμενος πρός τινος· οὕτω γὰρ ἂν αὐτῷ πλέον καὶ σπουδαιότερον σέβασμα, παρά γε τοῖς ἀνοήτοις καὶ πόῤῥω που τῆς ἀληθείας ἀποπλανηθεῖσι, καὶ ματαίοις ἀναπλασμοῖς χαίρουσι, καὶ δαίμοσι λαοπλάνοις ἀγομένοις, τοῦ ψεύδους εὑρεταῖς, καὶ τῆς κακίας ἐργάταις, καὶ εἰς τὸ ἴδιον τῆς ἀπάτης τοὺς πειθομένους περιέλκουσι πτῶμα.

Δεικνύτωσαν ἡμῖν Ἄρεα καὶ Διόνυσον, τὸν μὲν τοῖς πολεμίοις ἐπιστατοῦντα, καὶ ὀργῆς καὶ θυμοῦ πνέοντα· ἴδιον γὰρ τὸ θυμικὸν καὶ ὀργίλον τοῖς μαχομένοις ἐπαύξειν, καὶ ὑπὸ θνητῶν τιτρωσκόμενον, καὶ δεσμώτην γινόμενον, χαλκῷ κεράμῳ καὶ πάγαις ἐπιμοιχείαις, ἄλλου κατῃθαλωμένου θεοῦ ἀγρευόμενον. Τὸν δὲ τῆς μέθης ἐξάρχοντα, ᾠδῖσι μὲν ἀλλοκότοις τοῖς φαύλοις κυοφορούμενον, οὐδέν τι μᾶλλον πλαττομέναις ἢ γελωμέναις, καὶ τιμὴν αἰσχρὰν καὶ ἀσχήμονα περιαπτέτωσαν· μαινάδας δέ τινας βακχευούσας, καὶ σατύρους ἐν ταῖς κατ' αὐτὸν ἑορταῖς κτηνοπρεπῶς ἐξορχουμένους, καὶ ἄλλα ὅσα τῆς μέθης ἄξια, οἱ ἀληθῶς μεθύοντες περὶ τὸν ἀνδρόγυνον θεὸν ἐπιμαίνονται. Παρίτω αὐτοῖς Ἑρμῆς τάχα φίλτατος θεῶν, ἐπείπερ αὐτὸν θεὸν κερδῷον δοξάζουσι, καὶ ἐμπολαῖον ἱδρύουσι· καὶ οὗτοι γὰρ καθάπερ φιλοδοξίᾳ,

οὕτω δὴ καὶ φιλοκερδείᾳ καταπνίγονται, καὶ ἕρμαιον αὐτοῖς μᾶλλον τῇ ὕλῃ καὶ τοῖς περικοσμίοις χαίρειν, ἢ περὶ τὸ θεῖον ὑγιῶς διακεῖσθαι σέβας. Μυθολογείτωσαν ἢ θαυμαζέτωσαν Ἡρακλέος τὴν κύησιν, καθ᾽ ἣν ὠνομάσθη τριέσπερος, καὶ τοὺς πολλοὺς ἐκείνους ἄθλους ἀπαριθμείτωσαν, ἐξ ὧν θεὸς τοῖς ἀθέοις νενόμισται. Παραγέσθω αὐτοῖς ἡ φίλοπλος καὶ φιλοπόλεμος θεὸς Ἀθηνᾶ, ἡ * αἰγίδ᾽ ἔχουσ᾽ ἐρίτιμον, ἀγήραον, ἀθανάτην τε *, καὶ τὴν ἄλλην αὐτῆς ἐνόπλιον σκευὴν, ἣ δείμασι καὶ ἐκπλήξεσι πάντοθεν ἐστεφάνωτο, ἐξαίσιον τοῖς ὁρῶσιν ἐμποιοῦσα τὸ δέος, ῥᾶστά τε ἐπιοῦσα τῶν πολεμίων τὰς φάλαγγας· οἷς μὲν ἐπικουρήσειν, ὧν ἐπετρόπευεν· οὓς δὲ ἀμυνεῖσθαι, ἀφ᾽ ὧν ἀπετρέπετο· πολὺ δ᾽ ἂν τὸ μάχιμον καὶ σοβαρὸν τοῖς ἄλλοις θεοῖς, οἳ τῶν ἀντιπάλων ἐκήδοντο, ἐπιφέρουσα· πόθεν δὲ ἡμῖν ἡ ταύτης κύησις παραστήσεται, εἰ μὴ τῷ βούπληγι τοῦ παραπλῆγος Διὸς τὴν κεφαλὴν Ἥφαιστος κλυτοτέχνης εὐτέχνως διατέμοι; κἂν ὁ τεμὼν περὶ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ πεπληγότος διήμαρτε· τέκοι δ᾽ ἂν αὕτη παρθένος εὐπειθέστερον, τὸν Ἐριχθόνιον τὸν διφυᾶ, τέρας ἄλλο τῶν προτέρων γελοιωδέστερόν τε καὶ ἀπιστότερον· σοφὸς παρ᾽ αὐτοῖς καὶ μέγας ὁ Σαλμονεὺς, θεῶν καταλαζονευόμενος καὶ κάτωθεν ὑπηχῶν, καὶ ξένην ἐπινοῶν βροντῶν καὶ ἀστραπῶν μηχανουργίαν· ἀλλὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς μεγαλαυχίας εὗρεν ἀντέκτισιν ὑπὸ Διὸς κεραυνούμενος.

* Iliad. β' 447.

Τὴν Ῥέαν ἡμῖν τὴν τῶν θεῶν μητέρα γνωριζέτωσαν, καὶ τὰς περὶ αὐτὴν ἀσέμνους καὶ ἀτίμους τελετὰς καὶ μυστήρια, ἐπ᾽ ἀσέμνοις πάθεσι παρὰ Φρυξὶν ἐνθουσιῶσι καὶ μαινομένοις αὐτῇ προσφερομένας· καὶ τούτων τοὺς μὲν τὸ σῶμα τεμνομένους τοῖς ξίφεσιν, ἵνα καθῃμαγμένοι τοῖς δαίμοσι προφαινόμενοι, περιδοξότερον τὸ σέβας ἀνάπτοιεν· τοὺς δὲ καταυλοῦντας αὐτοῖς καὶ καταθέλγοντας, ὡς ἂν κηλούμενοι οἱ τεμνόμενοι ῥᾷον τοὺς πόνους φέροιεν, περὶ δὲ τὰς ἐκτομὰς διεγείροιντο, καὶ πρὸς ἀκαθάρτους καὶ μυσαρὰς πράξεις ὁρμῷεν. Τὰ κατὰ τὴν Δήμητραν μυθολογούμενα μὴ παρείσθωσαν, θεσμοὺς μυστηρίων συμμυοῦσαν τοῖς σπέρμασι, τελεῖσθαί τε νύκτωρ τοῖς ἑορτάζουσι, νυκτὸς γὰρ ἦν ἄξια, καλεῖσθαί τε δημήτρια καὶ ἐλευσίνια, καὶ μυστήρια, ὡς μὴ δεῖν τινὰ τῶν τετελεσμένων ἢ μεμυημένων, ἔκφορα ποιεῖσθαι τὰ τῶν τελετῶν τοῖς ἀμυήτοις. Ἥρα ὀφθήσεται δυσὶν ἄκμοσιν ἐξημμένη τοὺς πόδας, χερσὶ δὲ πέδας ἀλύτους περικειμένη, οὕτως ἐξ οὐρανοῦ αἰωρουμένη τε καὶ τιμωρουμένη παρὰ Διὸς, ποινὴν ταύτην τίνουσα τῆς εἰς τὸν Ἡρακλέα ζηλοτυπίας, ἡνίκα αὐτῷ τὸν θαλάττιον ἐπανετείνατο κλύδωνα· ᾗ καὶ ἀνέμοις ἐπιτάττειν διδόασι, καὶ ὕπνῳ βάλλειν θεὸν γοητευόμενον, ἵνα μὴ νήφων βοηθοίη τῷ κινδυνεύοντι· πόθεν ἡμᾶς τὰ ἑκαταῖα καὶ ἐμπουσσαῖα ἔκτοπα, καὶ εἰ δεχθῇ ἐκφοβήσουσι φάσματα, ἃ καὶ ἐκ μόνης θέας τὴν κατάπληξιν καὶ τὰ δείματα ἐπιφέρουσι, κἂν μεγέθει δὲ δοκῶσιν ὑπεραίρειν οἱ τερατώδεις φαινόμενοι, δρακοντείαις τισὶν ἐνηρμοσμένοι κεφαλαῖς, τῷ πλάσματι καὶ τῷ μύθῳ συνδιαφθαρήσονται. Εἰσηγείσθωσαν καὶ κεραυνὸν προσκυνούμενον, καὶ πρὸς τοῦ κεραυνοβόλου θεοῦ καταπιμπραμένην τὴν ἐρωμένην, ἡνίκα ἡ ἀντίζηλος Ἥρα Σεμέλῃ

συνεβούλευσε, μᾶλλον δὲ ἐπεβούλευσε, τοῦ ἐραστοῦ τῆς ὁμιλίας ὑποτιθεμένη τὸν τρόπον, ἵνα χάριν ἀντιλάβῃ παρ' αὐτοῦ, τὸν πρηστήριον ὄλεθρον. Δοκοῦσί μοι καὶ αὐτοὶ παρήσειν, εἴ γε μικρὸν γοῦν παρ' αὐτοῖς σωφροσύνης ἔναυσμα ὑπολέλειπται, ἢ μνήμης ἀξιοῦν τὴν πάντων φευκτὴν καὶ ἀποτρόπαιον, φευκτότερόν τε καὶ ἀσχημονέστερον, καὶ γεννωμένην καὶ τιμωμένην ἑορταῖς ἐκτόποις καὶ κατεστυγημέναις, ἧς οἱ πάλαι τὴν αἰσχρουργίαν ὑπερεκπληττόμενοι, μαχλάδα καλῶς κατωνόμαζον, πολύκοινόν τε καὶ ἀνδρεράστριαν. Τάχα καὶ πάλιν τὸν δωδωναῖον ἡμῖν θεὸν ἀναπλάσειαν, καὶ τὴν δρῦν ἐκείνην ὑπηχοῦσαν τὰ μάταια, καὶ ταῖς προμάντεσι παραφθέγγεσθαι τὰ δεδογμένα θεσπίζουσαν· καὶ πάλιν ἀνδριὰς ἱδρυμένος μετέωρος, καὶ ῥάβδῳ παίων τὸ χαλκούργημα, καὶ τὸ ἀπηχούμενον ἐναρμόνιον, ἵνα μηκέτι ἄφωνος ἀλλ' εὔφωνος ἢ πολύφωνος πρὸς αὐτῶν δογματίζηται. Ποῦ τοῦ δελφικοῦ τρίποδος τὰ φασματώδη ληρήματα; πόθεν αὐτοῖς ἡ πυθόμαντις παραφθέγξαιτο, τοὺς δειλαίους καὶ ἄφρονας φαινακίζουσα; Ποῦ τῆς Κασταλίας πηγῆς τὰ μυθώδη καὶ ἀπατηλὰ φάσματα, παρὰ τῶν προσεδρευόντων δαιμόνων ὑποπνεόμενα, καὶ ἐν ἴσῳ πνοαῖς καὶ αὔραις τῷ ὄντι λυόμενα; Πῶς ἡ Δάφνη κρυφθήσεται, καὶ ποία γῆ ταύτην ὡς μήτηρ τοῖς κόλποις κατελεήσασα δέξεται, ἵνα φυγοῦσα τὸν ἐραστὴν τὴν σωφροσύνην διασώσηται. καὶ φυτὸν τῇ κόρῃ ὁμώνυμον αὐτῷ ἀναβλαστήσῃ. πρὸς ψυχαγωγίαν τῆς ἀποτεύξεως τοῦ ἐρωμένου περιγινόμενον; Ποῦ νῦν τοῦ Λοξίου θεοῦ τοῦ χρησμολόγου τὰ λοξότερα χρησμῳδήματα, οἷς οἱ πυθόμενοι ἀγνοίᾳ καὶ ἀνοήτως ἀρχὰς καταλύουσιν ἠγνοημένας;

μ. Καὶ ἵνα τὰ λοιπὰ παρῶμεν, τοῖς γὰρ πλείστοις ἐπεξιοῦσι συμβήσεται καὶ ἡμῖν, τοῖς ἐναγέσι καὶ βδελυροῖς συγκαταχραίνεσθαι καὶ μολύνεσθαι, αὐτοῦ που τὸν περὶ τούτων περιγράψωμεν λόγον, ἐπειδὴ καὶ ταῦτα πάλαι περιγέγραπται καὶ σεσίγηται· δῆλον δὲ ὅπως καὶ ὅθεν, παραγεγονότος τῷ κόσμῳ τοῦ διὰ τοῦ προφήτου προειρηκότος " ἐξολοθρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν „ εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτῶν μνεία· „ ὅταν ἡ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ χάρις διέλαμψε, καὶ τὸ θεῖον ἁπανταχόσε διέδραμε κήρυγμα, ἆρα γὰρ οὐ πάντα ἐκ ποδῶν γέγονε, καὶ ἀπελήλαται, καὶ λήθης βυθοῖς παραδέδοται; εἰ μὲν γάρ εἰσι, δεικνύτωσαν ποῦ καὶ παρὰ τίσι ταῦτα· εἰ δὲ οὐκ εἰσὶν, οὐ γάρ εἰσι, τί μάτην διαλοιδοροῦνται χριστιανοῖς, ἐπιφημίζοντες αὐτοῖς οἱ συκοφάνται καὶ τῆς ἀληθείας κατήγοροι, ἃ μήτε ἔδρασαν, μήτε διενοήσαντο πώποτε; εἰ δὲ αὐτοὶ πεπλάνηνται καὶ εἰσὶ δεισιδαίμονες, ἑαυτῶν κατηγορείτωσαν, ἑαυτοὺς μωμείσθωσαν οἱ ἐξάγιστοι καὶ διαγελάτωσαν· ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία. ἄσπιλος καὶ μώμου παντὸς ἐλευθέρα τυγχάνει· ἀλλὰ σιωπᾶται ταῦτα, σιωπῆς γὰρ ὄντως καὶ λήθης βαθείας ἄξια· ὡς ὄφελόν γε καὶ αὐτοὶ τὴν σιωπὴν ὡσαύτως ἐκείνοις ἠσπάσαντο· " ὅμοιοι γὰρ αὐτοῖς γένοιντο οἱ ποι„ οῦντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς· „ ὅτι σιγᾷν ἄμεινον καὶ λυσιτελέστερον, ἢ λαλεῖν δυσσεβῶς καὶ ἀθέως, ἃ μήτε λέγειν μήτε ἐννοεῖν θέμις τοῖς γε ὡς ἀληθῶς ἐρῶσι τοῦ κρείττονος· τίς γὰρ οὕτως ἐπὶ ματαιό-

τητι βεβοημένος ἐστὶν, ὅστις αὐτῶν τοὺς εἰκαίους καὶ ἀσυνέτους ἀποδέξαιτο λόγους; τίς οὕτως ἠμοιρηκὼς αἰσθήσεως, καὶ παρενηνεγμένος τὰς φρένας; οὐδεὶς οὕτω κτηνώδης καὶ πάσης βοσκηματώδους ἀνοίας ἀνοητότερος, μᾶλλον δὲ οὐδὲ δαιμονώντων ἢ ἐξεστηκότων τὶς, ὥστε τῶν βληχημάτων αὐτῶν, καὶ ληρημάτων ἀνέχεσθαι· ἀλλὰ ταῦτα μὲν παῖδες ἑλλήνων παιζέτωσαν, οἵ τε πάλαι, καὶ οἱ παρ' ἡμῖν νῦν ἑλληνίζοντες· ἡμῖν δὲ τιμάσθω Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν, καὶ προσκυνείσθω ἐν ἀληθείᾳ καὶ πνεύματι, ὡς θεὸς ὁμοῦ χρηματίζων καὶ ἄνθρωπος· προσκυνείσθω δὲ καὶ τὸ σεβάσμιον αὐτοῦ ἀπεικόνισμα, ὡς προσκυνεῖσθαι χρεών· καὶ γραφέσθω, γραπτὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς καὶ περιγραπτὸν καὶ παθητὸν, ὅπερ ἐκ τῆς ἁγίας ἀειπαρθένου θεοτόκου προσείληφε σῶμα· εἴπερ καὶ αὐτὴ γραπτή τε καὶ περιγραπτὴ ἐτύγχανε, κἂν μὴ θέλωσιν οἱ παράφρονες· οὐ χωριζόμενον δὲ, κἂν γράφοιτο, τοῦ συνηνωμένου αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν θεοῦ λόγου, ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομένον πάθη, ἀπ' αὐτοῦ διέστηκεν· οὐδὲν γὰρ τούτων πρὸς διάστασιν ἐνεργῆσαι δύναται.

μα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον· ἔπειτα δὲ τῶν θεοπτῶν ἄλλος, πρὸς τοὺς ἐν νόμῳ καὶ σκιαῖς λατρεύοντας, τῷ θείῳ ἐμπνεόμενος κεκράξεται πνεύματι· " οὐκ ἔστι μου θέλημα ἐν ὑμῖν, λέγει κύριος παντοκράτωρ· θυσίας οὐ ,, προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν· διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου ἕως δυσμῶν ,, τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσ- ,, άγεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρά· διότι μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν ,, τοῖς ἔθνεσι, λέγει κύριος παντοκράτωρ· ,, ὁρᾶτε ὡς τὰ παλαιὰ ἐκβάλλεται, καὶ τὰ νέα ἡμῖν προδιαγράφεται; " θυσίαν γὰρ καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέ- ,, λησας, ὁ μέγας ψάλλει Δαβίδ· καὶ οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, ,, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρους· καὶ τὰς νουμηνίας ὑμῶν καὶ τὰς ἑορ- ,, τὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχή μου, ,, ὁ θεῖος διακέκραγεν Ἡσαΐας· διὰ τούτων δὲ τάς τε ἐναίμους θυσίας ἐκτρέπεσθαι ἡμῖν αἰνίττεται, τάς τε τῶν μηνῶν καὶ καιρῶν ἀκαίρους παρατηρήσεις τὲ καὶ παραδόσεις· δῆλον τοίνυν κἀντεῦθεν, ὡς τὴν καθαρὰν καὶ εἰλικρινῆ θυσίαν τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείαν προεισκεκόμικεν ὁ τῶν ὅλων θεὸς, ᾗ δὴ καὶ χαίρει καὶ ἥδεται· ταύτην πᾶσα ἡ ὑφ' ἡλίῳ οἰκείαν αὐτῷ καὶ φιλαιτάτην προσάγειν οἶδεν, ὡς ὀσμὴν εὐωδίας ἀνιεροῦσα ἑκάστοτε· ποῦ οὖν ἐνταῦθα τόπον ἕξει τὸ τῶν εἰδώλων σέβας, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἀθέτησις παντελὴς καὶ ἀφάνεια; τί λέγετε; πείθεσθε τοῖς ἱεροῖς λόγοις τούτοις; ἀπόχρη γὰρ καὶ ταῦτα ἐκδυσωπῆσαι καὶ μαλάξαι τὴν ἀπιστίαν καὶ σκληροκαρδίαν ὑμῶν· ἢ βούλεσθε καλῶμεν καὶ ἄλλους τῶν θεηγόρων εἰς τὴν τῶν λόγων τούτων ἄρσιν; οἳ συλλήψονταί γε καὶ συνεργάσονται τοῖς προπεπονηκόσιν, ἐκφανεστέραν δὲ ὑμῶν τὴν παράνοιαν καὶ δυσσέβειαν ἀποφανοῦσι, βαρυτέραν τὲ καὶ ἐπιπονωτέραν τὴν δίκην ἐπιψηφιοῦνται· κοινὴν γοῦν ὥσπερ ἔσχον τὴν ἐνηχοῦσαν αὐτοῖς παρὰ τοῦ πνεύματος δωρεὰν καὶ σοφίαν, οὕτω δὴ κἂν τοῖς περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν διακονουμένοις αὐτοῖς παρὰ θεοῦ λογίοις, ὁμογνώμονές τε καὶ σύνδρομα θέοντες δείκνυνται.

Εἶεν δὴ οὖν, καὶ ἑτέρας ταῖς εἰρημέναις ἐπισυμπλέκοντες τῶν θεοφόρων ῥήσεις, τὴν μὲν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν διαβολῆς ἁπάσης καὶ μώμου παντὸς ἀπαλλάξομεν· τῶν δὲ δι᾽ ἐναντίας τὰ δόγματα, πάσης ἐμπληξίας καὶ ἀπάτης γέμοντα παραστήσομεν· καλείσθω τοίνυν πρὸς τὸν ἱερὸν τοῦτον σύλλογον Ἡσαΐας τῶν προφητῶν ὁ μεγαλοφωνότατος, καὶ συμφθεγγέσθω πόῤῥωθεν τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς, ἅτε τὴν ψυχὴν τῷ θείῳ κεκαθαρμένος ἄνθρακι τὰ ἐσόμενα προορώμενος, καὶ λεγέτω· " ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμ-„ φανὲς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ θεοῦ Ἰακὼβ ἐπὶ τῶν ὀρέων, καὶ „ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ ἥξουσιν ἐπ᾽ αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, „ καὶ πορεύσονται ἔθνη πολλὰ καὶ ἐροῦσι· δεῦτε ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος κυ-„ ρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ ἡμῶν, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐ-„ τοῦ, καὶ πορευσόμεθα ἐν αὐτῇ· ἐκ γὰρ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος „ κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ· καὶ κρινεῖ ἀνὰ μέσον ἐθνῶν πολλῶν, καὶ ἐλέγξει „ ἔθνη πολλά· „ τίνες ἄρα εἶεν αἱ ἔσχαται ἡμέραι, σαφηνιεῖ πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος Ἑβραίοις γράφων ὡδί· " πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ „ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ᾽ ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν „ τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι᾽ οὗ καὶ τοὺς „ αἰῶνας ἐποίησε· καὶ αὖθις· νῦν δὲ ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, εἰς ἀθέ-„ τησιν ἁμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται· „ καὶ πάλιν Γαλάταις ἐπιστέλλων· " ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν „ υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νό-„ μον ἐξαγοράσῃ· καὶ Ἐφεσίοις ὡσαύτως· γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ „ θελήματος αὐτοῦ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ εἰς οἰκο-„ νομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ „ Χριστῷ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· „ καὶ μὴν καὶ ὁ θεῖος Πέτρος τὸ τῆς ἐκκλησίας στήριγμα, οὕτω που φησίν· " ὅτι οὐ φθαρτοῖς ἀρ-„ γυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαρα-„ δότου, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ, προε-„ γνωσμένου μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου, φανερωθέντος δὲ ἐπ᾽ ἐσχάτου τῶν „ χρόνων δι᾽ ἡμᾶς τοὺς δι᾽ αὐτοῦ πεπιστευκότας εἰς θεόν· „ καὶ ὁ τὰ θεῖα ἀπαστράπτων ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς, " παιδία ἐσχάτη ὥρα ἐστί, φησι· καὶ καθὼς „ ἠκούσατε ὅτι ὁ ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνα-„ σιν, ὅθεν γινώσκομεν ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστίν· „ ἀλλ᾽ ὧδε μὲν τελευτάτω τὰ τῶν ἐσχάτων· ὅτε μέν τοι πρὸς λῆξιν ἰόντος τοῦ χρόνου, καὶ πρὸς δυσμαῖς ὥσπερ καταφοιτῶντος τοῦ καιροῦ, ὡς ἐγγυτάτω τῷ τοῦ κόσμου ἀφίγμεθα πέρατι, τότε δὴ τότε τὸ εὐκλεὲς καὶ περίοπτον ὄρος καὶ οἶκος τοῦ θεοῦ, οὕτως ἐμφανὴς ἀναδέδεικται.

Τί δὲ δὴ βούλεται διασημαίνειν ἐνταῦθα τῷ θείῳ τούτῳ προφήτῃ ὁ λόγος, ἢ δῆλον ὡς ἐπὶ θειότερά τε καὶ ὑψηλότερα ἡμᾶς ἄντικρυς καλεῖ; ὅτῳ πείθεσθαί τε καὶ ἕπεσθαι τοὺς τὸ πνεῦμα παραδεξαμένους προσήκει μάλιστα,

μὴ μὴν ἔτι τῷ γράμματι προσκαθεδεῖσθαι καὶ τοῖς αἰσθητοῖς κατασύρεσθαι, ὕψου δὲ μᾶλλον διάττειν τὸν νοῦν, καὶ πρὸς τὰ κρείττω ἀπερείδειν καὶ τελεώτερα τὴν διάνοιαν, καὶ τῶν γηΐνων καὶ χαμερπῶν ἀπανισταμένους, ἐπέκεινα τῶν φαινομένων ὡς ἄριστα ἐπανάγεσθαι· ὄρος τοίνυν κυρίου ἐμφανὲς ὑποληπτέον, ὡς ἐν συντόμῳ εἰπεῖν, τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τὸ περιφανὲς καὶ λαμπρὸν καὶ περίοπτον, καὶ ὅπερ αὐτὴν καταχρυσοῖ καὶ κατακαλλύνει φαιδρῶς καὶ μάλα κοσμίως τῶν εὐαγγελικῶν διδαγμάτων τὸ διαφανὲς καὶ ὑπερύψηλον καὶ ἐπηρμένον ἐν δόγμασι, καὶ πᾶν ὑπεραῖρον ὑψηλὸν καὶ μετάρσιον· ὧν τὰ ἀπηχήματα καὶ κηρύγματα διαῤῥήδην κέκραγε, καὶ ταῖς ἁπάντων ἀκοαῖς ἐμβοᾷ διαπρύσια, τὴν ἔκφανσιν τοῦ θείου μυστηρίου ποιούμενα· χρόνοις μὲν αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ διὰ γραφῶν ἁγίων· τὸ δέ ἐστιν ἡ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οἰκονομία, ἣν φιλανθρώπως περὶ τὸ γένος ἐπεδείξατο τὸ ἀνθρώπειον, καὶ τῶν ἐντεῦθεν ἡμῖν πεφορημένων ἀγαθῶν τήν τε γνῶσιν καὶ τὴν ἐλπίδα, καὶ τίνι προσερχόμεθα τοῦ εὐαγγελιστοῦ τῶν τοιούτων ἀκουσόμεθα λέγοντος· " οὐ γὰρ προσεληλύθατε ψηλαφωμένῳ ὄρει, καὶ κεκαυμένῳ „ πυρὶ, καὶ σκότῳ, καὶ θυέλλῃ, καὶ σάλπιγγος ἤχῳ, καὶ φωνῇ ῥημάτων, ἧς „ οἱ ἀκούσαντες παρῃτήσαντο μὴ προστεθῆναι αὐτοῖς λόγον, οὐκ ἔφερον γὰρ τὸ „ διαστελλόμενον, ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιὼν ὄρει, καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, „ Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ ἐκκλησίᾳ „ πρωτοτόκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, καὶ κριτῇ θεῷ πάντων, καὶ πνεύ- „ μασι δικαίων τετελειωμένων, καὶ διαθήκης νέας μεσίτῃ Ἰησοῦ, καὶ αἵματι „ ῥαντισμοῦ κρεῖττον λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἄβελ· „ οὕτως οὖν ὅ τε προφητικὸς λόγος, καὶ τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα ἐπὶ τὰ οὐράνια τὸν νοῦν ἡμῶν πτεροῖ, καὶ τὰ ἐκεῖσε περινοεῖν καὶ καταθεᾶσθαι κάλλη, καὶ τὴν τῶν ἐναυλιζομένων καὶ εὐφραινομένων ἐν αὐτοῖς ἁγίων παρεγγυᾷ περισκοπεῖσθαι πανήγυριν, καὶ τὰ εὐαγγελικὰ ἡμῖν εἰσηγεῖται καὶ κατεπαγγέλλεται θεαυγῆ καὶ εὔσημα δόγματα· οἶκος θεοῦ ἡ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία δηλαδὴ, καθὰ δοκεῖ καὶ τῷ θείῳ Παύλῳ Τιμοθέῳ ἐπιστέλλοντι, ἐν οἷς εἰδέναι ἔφασκε " πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ θεοῦ „ ἀναστρέφεσθαι, ἥ τις ἐστὶν ἐκκλησία θεοῦ ζῶντος· „ τοιαῦται τῶν πεπιστευκότων αἱ ψυχαὶ, διὰ λόγου ὀρθοῦ καὶ πολιτείας ἀρίστης καθαιρόμεναι, τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν ἔνοικον ἐν αὐταῖς ἔχουσαι καθ' ὃ εἴρηται " ἐνοικήσω ἐν „ αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι „ εἰς λαόν. „

Οὕτω δὴ θεοειδὴς ὢν ὁ οἶκος ἐπ' ἄκρων τῶν ὀρέων τῶν ὑψηλῶν καὶ διαβεβηκότων ἐν θεωρίᾳ καθίδρυται, ὧν τὰ φρονήματα καὶ νοήματα τῶν ἐπιγείων καὶ ταπεινῶν ὑπερανεστήκεσαν, προφητῶν τε ἁγίων καὶ ἀποστόλων, λαμπρῶς διαφαινόμενα, ἐφ' ὧν ὡς θεμελίων τῆς πίστεως ἡ ἐκκλησία τοῦ θεοῦ οἰκοδομουμένη ἐπεστήρικται· πρὸς οὖν τοῦτο τὸ ὄρος καὶ τὸν οἶκον πόῤῥωθεν οἱ ἐξ ἐθνῶν ἐπειγόμενοι, μονονοῦ σαφῶς καὶ εἰς προβούλιον καθίστανται, τὴν ἐνταῦθα ἀλλήλοις ἀνάβασιν διακελευόμενοι, ἐφ' ᾧ ἀναγγελήσεσθαι αὐτοῖς τὴν

ὁδὸν ἐκείνην, ἣν ἐσπούδαζον καταλήψεσθαι· τίς δὲ δὴ πάλιν ἐστὶν ἡ ὁδός; αὐτὸς ὁ κύριος ἐν εὐαγγελίοις βοᾷ· “ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια· καί, αἱ ὁδοὶ κυρίου εὐθεῖαι καὶ αἱ τρίβοι ἀληθεῖς·” εἰς ἣν καὶ ὁδηγεῖσθαι οἱ ἅγιοι, πάλαι πρὸς τὸν τῶν ὅλων θεὸν ἀνεκεκράγεσαν· ταύτην οὖν τὴν ὁδὸν καὶ τὴν τρίβον εὔστιβῆ τε καὶ εὐεπίβατον ἡ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία διαστείχουσα, ἐκ τῆς χαμόθεν ἀπιστίας ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν ἀναφοιτᾷ τῆς θείας ἐπιγνώσεως ἄνοδον, καὶ πρὸς τὴν ἄνω πόλιν Ἱερουσαλὴμ, τὴν ἀκατάλυτον καὶ τῶν ἁγίων μητρόπολιν, ἐνθένδε ἰοῦσα καὶ τὸν παρόντα ἐξανύουσα χρόνον, σαββατίσαι καὶ καταπαῦσαι διὰ πίστεως ἀπεκδέχεται· κατίδοι δ' ἄν τις καὶ μάλα εὐπετῶς, καὶ οὕτω τῆς προφητικῆς ῥήσεως τὸ ἀπλανές τε καὶ ἀψευδέστατον· καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς οἴκοις ἤτοι τοῖς θείοις ναοῖς, πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κατεσπαρμένοις, ἁγιασμῷ τε καὶ δόξῃ ἐκπρεπῶς ἠγλαϊσμένοις τὲ καὶ κατεστεμμένοις, καὶ ὄρεσιν ἀμφιλαφέσιν ἀπεικασμένοις, καὶ ὕλαις βαθείαις καὶ εὐθαλέσι πεπυκασμένοις, καθαίρονται μὲν ἁμαρτίας, ἁγιάζονται δὲ ψυχάς τε καὶ σώματα, καὶ θείας ἅπαντες ἀποπληροῦνται τῆς χάριτος οἱ πόθῳ προσιόντες ἄνθρωποι καὶ σεβάσματι.

Ἐν τούτοις οὖν ἐκ πασῶν γλωσσῶν τε καὶ γενεῶν περιαγειρομένοις ἑκάστοτε, τὰ θεῖα μυστήρια ἐκκαλύπτεται παρὰ τῶν ἱερῶν ἀναγνωσμάτων καὶ κατηχήσεων, καὶ τὸ σωτήριον θῦμα καὶ παντὸς τοῦ κόσμου καθάρσιον σφαγιαζόμενον, τὴν ἐκ τῶν ἁμαρτάδων αὐτοῖς ἐλευθερίαν, πίστει καὶ λογισμῶν προστρέχουσι καθαρότητι καὶ μεταλαγχάνουσιν, ὡμολόγηται παρεχόμενον· ἐξ ὧν δὴ πληθυνομένων τὲ καὶ κατευρυνομένων, τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη καὶ οἱ βωμοὶ κραταιῶς κατεσείσθησάν τε καὶ καταβέβληνται. οὐδὲ ὅσον εἰδωλικῆς βδελυρίας εἰς μνήμην πιστοὺς ἰέναι, παντὸς ἐθνικοῦ καὶ θνητοῦ φρονήματος ἀνεπιδέκτους εἰσαεὶ διαμένοντας· “ἐκ Σιὼν δὲ ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ·” ἐκ γὰρ ταύτης τῆς αἰσθητῆς, οἷα τύπου οὔσης τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ὁ θεῖος λόγος ἐμφανῶς ἐξελήλυθε, πάντα διαλαβὼν τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα· ἐνταῦθα γὰρ ἅπαντα τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐπράχθη μυστήρια· κατὰ τοσοῦτον δὲ τοῦ ἐν σκιαῖς καὶ ἐν γράμμασι κειμένου νόμου, ὃς ἐν τῷ ὄρει ἐκείνῳ τῷ Σινᾷ δι' ἀγγέλων λελάληται ὑπερανίσχειν πεπίστευται, καθ' ὅσον τῶν ὑλικῶν ὑπεραίρει τὰ ἄϋλα· ἐντεῦθεν καὶ οἱ ἱεροὶ ἀπόστολοι, τὰ ἔθνη ὡς μαθητεύσοντες, ἐξεπέμφθησαν ἐκπορεύεσθαι, τὴν λείαν ἐκείνην καὶ εὐθυτάτην καὶ σωτήριον ὁδὸν αὐτοῖς ἀνακαθαίροντες· “καὶ κρινεῖ ἀνὰ μέσον ἐθνῶν πολλῶν·” οἱ γὰρ ἄρτι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος προσερχόμενοι, καὶ τὸ δέον μεταμανθάνοντες, τῆς πρὶν κεκρατηκυίας ἀπιστίας, ὑπ' αὐτῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας εἰς συναίσθησιν ἐρχόμενοι καταγινώσκουσιν, οἴκοθεν τοὺς ἐλέγχους τῶν οὐχ' ὁσίως πεπραγμένων ἐπιφερόμενοι, καὶ αὐθαίρετον τῶν ἀποῤῥήτων τὴν γραφὴν δημοσιεύοντες· ὧν συνετῶς καὶ ἐχεφρόνως τὸ βλαβερὸν καὶ κινδυνῶδες διαπτύοντες, ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ συμφέροντα καὶ σωτηρίας ἐχόμενα ταῖς σπουδαῖς χρώμενοι μετατίθενται· ὅτι δὲ οἱ περὶ τὰ

χειροποίητα πόνοι καὶ ἡ ἐλπὶς ἐξηφάνισται, καὶ τῶν δι' αὐτῶν τιμωμένων δαιμόνων ἡ θεραπεία κατήργηται, ἀπὸ προσώπου τῆς δόξης τῆς ἰσχύος τοῦ παραγεγονότος σωτῆρος, θραύοντος ὥσπερ καὶ καταῤῥηγνύντος τὰ γήϊνα καὶ χοϊκὰ φρονήματα τῶν τοῖς εἰδώλοις προσκειμένων, τὰ μικρὸν ὕστερον ἐπαγόμενα τῷ θεοφόρῳ δηλώσει· φησὶ γάρ· " καὶ τὰ χειροποίητα πάντα κατακρύ- ,, ψουσιν, εἰσενέγκαντες αὐτὰ εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰς σχισμὰς τῶν πε- ,, τρῶν, καὶ εἰς τὰς τρώγλας τῆς γῆς, ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου τοῦ κυρίου, ,, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῇ θραῦσαι τὴν γῆν· ,, δι' αὐτῶν γὰρ ἤδη πᾶσιν ἐναργὴς καθέστηκε τοῖς ὀρθὰ φρονεῖν ᾑρημένοις, τῶν δαιμονικῶν ἀγαλμάτων ἥ τε ἀναίρεσις καὶ ἀφάνεια· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ τούτοις ἑπόμενα, τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἔχεται· ἐπάγει γοῦν· " τῇ γὰρ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ,, ἐκβαλεῖ ἄνθρωπος τὰ βδελύγματα αὐτοῦ τὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ, ἃ ἐπεθύ- ,, μησαν προσκυνεῖν τοῖς ματαίοις καὶ ταῖς νυκτερίσι, τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὰς ,, τρώγλας τῆς στερεᾶς πέτρας, καὶ εἰς τὰς σχισμὰς τῶν πετρῶν, ἀπὸ προσώ- ,, που τοῦ φόβου κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῇ ,, θραῦσαι τὴν γῆν. ,,

μβ. Ζητήσαι δ' ἄν τις τὴν ἡμέραν ὁποία ποτ' ἂν εἴη, καθ' ἣν ἐκβαλεῖ ἄνθρωπος τὰ βδελύγματα αὐτοῦ τὰ ἀργυρᾶ καὶ τὰ χρυσᾶ, εὕροι δ' ἂν καὶ μάλα σαφῶς ταύτην ἐκείνην εἶναι, ἐν ᾗ ὁ τῶν ὅλων τῷ κόσμῳ ἐπιδεδήμηκε κύριος, ὃς αὐτοῦ τῇ παρόδῳ δήσας τὸν ἰσχυρὸν, ᾐχμαλώτευσε καὶ διήρπασεν αὐτοῦ τὰ σκεύη, τοὺς κεκρατημένους ὑπὸ τῆς ἐκείνου τυραννίδος δηλαδὴ, καθὰ γέγραπται· " διότι, φησὶ, πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, ,, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας ἔναντι βασιλέως Ἀσ- ,, συρίων· ,, μητροπόλεις δὲ αὗται Δαμασκὸς καὶ Σαμάρεια, ἡ μὲν Συρίας τὸ τηνικαῦτα προκαθεζομένη, καὶ τὴν τῶν Σύρων περιβεβλημένη δυναστείαν· ἡ δὲ τῶν δέκα φυλῶν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ καταγόντων τὸ γένος ἐξάρχουσα· ἀμφότεραι δὲ ἄγαν κατείδωλοι, καὶ τοῖς τοῦ διαβόλου ζυγοῖς ὑποβεβλημέναι, δύναμίν τε καὶ κτῆσιν πᾶσαν καὶ εἰδώλων ἰδέαν πεπορισμέναι, καὶ πλάνῃ κακοδαιμονίας μάλιστα ἐνισχημέναι, καὶ ὥσπερ ἀνάκτορόν τι καὶ ἀνάθημα οἰκεῖον τὲ καὶ ἰδιαίτατον, τῷ τοῦ πονηροῦ ἀνατεθειμέναι κράτει· διὰ δὴ τούτων τῶν πόλεων οἷα ἐξόχων οὐσῶν καὶ ὑπερφερουσῶν ἐν κακίᾳ, ὡς ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν ἡμῖν ὁ προφητικὸς κατεσήμηνε λόγος, τῆς τε ἐθνικῆς μοίρας, καὶ τῶν ἐκ περιτομῆς πεπιστευκότων· οὕτως τὸ γεννηθὲν ἡμῖν παιδίον, καὶ νηπιάσαι δι' ἡμᾶς εὐδοκῆσαν, καταληΐζεται καὶ ἀφαιρεῖται τὰ σκῦλα τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὴν δύναμιν· τουτέστιν ἀφήρπασεν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ πᾶν τὸ κατεζευγμένον αὐτῷ καὶ κατισχημένον καθ' ὧν ἐδυνάστευεν· ἐντεῦθεν τὸν λόγον Σαμάρεια δέδεκται, ἀποσεισαμένη τὰ πάτρια ἔθη καὶ νόμιμα· οὕτω χριστιανοὶ καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι οἱ τὴν Ἀντιόχου ἔχοντες ἐχρημάτιζον, καίτοι πρὸς τὴν εἰδωλικὴν πλάνην τὸ ἄστυ περιφανέστατον, καὶ τῶν πολλῶν ἐν κακίᾳ ἐπισημότατον· καὶ γὰρ οὖν περὶ αὐτὸ καὶ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἵδρυτο, καὶ ἡ ἐκεῖθεν ἐνεργοῦσα

τοῦ ἐμφωλεύοντος δαίμονος ἐξαπάτη περίπυστος, ὅμως τὸν κακῶς ἐντεθησαυρισμένον τοῦ σατανᾶ πλοῦτον καλῶς ἐσκυλεύοντο, καὶ τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ διεῤῥίπτουν ἀγάλματα.

Οὕτως ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος Κορινθίους πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἀντεπανήγαγε· καὶ τοῦτο δεδήλωκε γεγραφὼς ὡδὶ πρὸς αὐτούς· " οἴδατε ὅτι ,, ὅτε ἔθνη ἦτε, πρὸς τὰ εἴδωλα τὰ ἄφωνα ὡς ἂν ἤγεσθε ἀπαγόμενοι· ,, οὕτως ἐκ τοῦ βωμοῦ, τοὺς τοῦ βωμοῦ καὶ κατὰ πάντα δεισιδαιμονεστέρους ὁρῶν, εἷλεν Ἀθήνησι καὶ ἄλλος ἀλλαχῆ τῶν ἀποστόλων, τὰ ἔθνη διαλαχόντες τοῦ ἐχθροῦ τὰ ταμιεῖα, καὶ θησαυροὺς τοὺς ἐζωγρημένους εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα διήρπασαν, καὶ τῷ δεσπότῃ τῶν ὅλων πρωτόλειον ὥσπερ καὶ ἀπαρχὰς ἤδη προσήγαγον· κατὰ τοῦτον δὴ τὸν καιρὸν καὶ τὴν ἡμέραν ἐξέβαλον, τουτέστι βδελυρὰ ἡγοῦντό τε καὶ διέπτυον· ἐκεῖνα δὴ τὰ χειρόκμητα, καὶ τῶν διανοιῶν ἐξωστράκιζον· ὡς μὴ δὲ μνήμης αὐτῶν ἀνέχεσθαι πώποτε, ἤδη δὲ καὶ τὴν ὕλην αὐτὴν, κἂν τῶν τιμιωτάτων οὖσα ἐτύγχανε παρὰ τοῖς πολλοῖς, διὰ φιλοθεΐας ὑπερβολὴν, παρεῤῥιμμένην καὶ καταπεφρονημένην δεδόχθαι, τὴν δὲ τῷ Θεῷ μόνῳ πρέπουσαν θυσίαν ἀνατιθέναι· οὐκοῦν τὸ κίβδηλον καὶ ἀπατηλὸν ἐκείνων ἀποπεμπόμενοι, ἐπὶ τὴν στερεὰν πέτραν ἀναγκαίως καὶ ἄγαν εὐκαιρότατα ἠπείγοντο· ἡ δέ ἐστιν, ὡς ὁ τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσοφίας ἐξεπίσταται λόγος, ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν· φησὶ γὰρ ὁ καταλαβὼν ὅσον κατελήφθη· " ὡς οἱ πατέ- ,, ρες ἡμῶν πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ ,, πόμα πνευματικὸν ἔπιον· ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας. ,, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός· ,, ὁ δ' αὖ κεκαθαρμένον τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα καὶ διαυγὲς ἔχων " ἰδοὺ τίθημι, ἔφη, ἐν Σιὼν λίθον προσκόμματος, καὶ πέτραν ,, σκανδάλου· καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ οὐ καταισχυνθήσεται· ,, τὸ μὲν, διὰ τοὺς προσκεκρουκότας· τὸ δὲ, διὰ τοὺς πεπιστευκότας· καὶ Μωσέα ἴσμεν δή που τῇ πέτρᾳ καλυπτόμενον, καὶ μόλις προσβλέψαντα τὰ ὀπίσθια Θεοῦ, ἐκεῖθεν ἀποκαλυπτόμενον, καὶ ταῦτα συμβολικῶς ἀμυδρὰ τῆς οἰκονομίας τῆς σωτηρίου διδασκόμενον ἀπηχήματα.

Καὶ Δαβὶδ ὁ θεῖος ἐν πέτρᾳ ἑαυτὸν ἡμῖν ὑψούμενον εἰσκεκόμικε· καὶ ἄλλα ἄττα πρὸς τῶν ἱερῶν λογίων ἐκπεφασμένα, καὶ μυστικῶς τὴν πέτραν ταύτην ἡμῖν ὑποφαίνοντα πεπαιδεύμεθα, ἧς δὴ τὰς σχισμὰς καὶ τὰς τρώγλας εἰσδύονται, οἱ πρὸς αὐτὴν καταφεύγοντες· ἅς τινας δὴ ταύτας ὑποληπτέον; τά τε τῆς θεολογίας ὑψηλὰ καὶ ἀπόῤῥητα, καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας τὰ ἐνδότατα καὶ ἀποκεκρυμμένα μυστήρια· ὅτι ἐν αὐτῷ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς γνώσεως καὶ τῆς σοφίας ἀπόκρυφοι· ἃ πρῶτα μὲν ἐμφανῆ τοῖς ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπταις καὶ ὑπηρέταις τοῦ λόγου καθέστηκε, δι' αὐτῶν δὲ καὶ ἡμῖν, καθ' ὅσον ἐφικτὸν, τοῖς μετέπειτα ἐκκαλύπτεται καὶ σοφῶς ὑπανοίγεται· ὁπηνίκα τῶν ταῦτα εὐαγγελιζομένων, ὁ μὲν τῆς βροντῆς υἱὸς ἄνωθεν ἐμπνεόμενος, καὶ πρὸς τὰ ὕψη τῆς θεωρίας τὸν καθαρώτατον καὶ ἀκηλίδωτον νοῦν ἀνανηξάμενος, καὶ τὰ θεῖα ἐνθέως μυούμενος, ἐκεῖθεν ἡμῖν τὴν τοῦ λόγου πρὸς τὸν

πατέρα συναΐδιον καὶ ὁμότιμον ἀπέστραψεν ὕπαρξιν " ἐν ἀρχῇ εἶναι τὸν λόγον, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι, καὶ Θεὸν εἶναι ,, διατρανῶν καὶ ἐκπαιδεύων σαφέστατα· ὁ δὲ εἰς τὰ τῆς Θείας συγκαταβάσεως, καθ' ὅσον παρὰ τῆς χάριτος ἐνελάμπετο, ἀφικόμενος βάθη, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν γέννησιν θεοπρεπῶς ὥσπερ ἦν εἰσηγήσατο· εἶεν δ' ἂν ταῦτα εἴποι τις ἂν καὶ λίαν ὀρθότατα, εἰς ἃ ἐπεθύμουν παρακύψαι καὶ ἄγγελοι, ὡς ποτὲ καὶ αὐτοῖς ἀποκεκρυμμένα καὶ ἄβατα, κατὰ καιροὺς δὲ θεοκρίτως οἰκονομούμενά τε καὶ ἐκφαινόμενα· εἰς ταύτας τοίνυν τῆς σοφίας καὶ τῆς πέτρας, τὰς μυστικὰς καὶ ἀνεκφράστους ῥωχμάς τε καὶ σπήλυγγας, ὁ εἰσδὺς διὰ πίστεως, τῶν μὲν κρειττόνων καὶ τελεωτέρων τὴν γνῶσιν συνερανίζεται, καὶ πρὸς τὴν σώζουσαν ποδηγεῖται τρίβον, σκέπεταί τε καὶ φρουρεῖται, οἷα τηρούμενος ἀπὸ πάσης καυστικῆς καὶ φθοροποιοῦ τῶν πονηρῶν δυνάμεων, τῶν τὰ βάθη τῆς ψυχῆς διασμυχόντων καὶ καταπιμπράντων ἐνεργείας, ποικίλας δὲ καὶ πολυειδεῖς τῆς χάριτος διακληροῦται τὰς δωρεάς· " ᾧ μὲν γὰρ τῶν προσιόντων καὶ πιστευόντων δίδοται λόγος σοφίας, ᾧ .. δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα· ἑτέρῳ δὲ πίστις, ἄλλῳ δὲ χαρί- ,, σματα ἰαμάτων, ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, καὶ ἑτέρῳ ἕτερα· ,, ὡς συλλαβόντα εἰπεῖν, πάντα ἐνεργοῦντος ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται· ἐνθένδε τε ἐπὶ τὰς μονὰς ἐκείνας, τὰς πολλάς τε καὶ διαφόρους καὶ τῷ πατρὶ εὐτρεπιζομένας, διὰ τοὺς τῆς κλήσεως ἀναλόγως πολιτευσαμένους ἀφίξεται.

μγ. Οὕτω τοίνυν οἱ πάλαι ὑποτεταγμένοι τῇ ματαιότητι, εἴ που τὸ λαμπρὸν τοῦ χρυσοῦ ποτε κατεπλάγησαν, ἢ τὸ διαφανὲς τοῦ ἀργύρου ἐτεθήπεσαν, αὐτήν τε τὴν ὕλην καὶ τὰ ἀπ' αὐτῆς διειργασμένα τῶν ἀνοήτων εἰς προσκύνησιν, εἰς τοῦτο γὰρ σκαιότητος καὶ φρενοβλαβείας κατώλισθον, ἐν ἴσῳ που καὶ θεοῦ σεβάσματι ἀφρόνως τιθέμενοι, κἂν τοῖς εὐτελεστέροις τῶν ζώων προσεσχηκότες· καθὰ καὶ ἑτέρωθί που τῆς γραφῆς, μυίαν θεὸν Ἀκαρῶν τιμωμένην ἀκούομεν· ἤδη παρὰ τῶν διδασκάλων τῆς οἰκουμένης τὸν λόγον κατήχηνται, καὶ πεπιστεύκασιν ὅσα ὡς Θεὸς ὁ κηρυσσόμενος ὑπερφυῆ καὶ ἐξαίσια, τὸ μεγαλουργὸν τῆς θείας δυνάμεως ἐνδεικνύμενος, τὴν γῆν ἐκπεριϊὼν τεθαυματούργηκεν· ὅσά τε ὡς ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἡμετέρας ἑκὼν παθεῖν κατεδέξατο, τὸ ταπεινὸν καὶ εὐτελὲς τῆς καθ' ἡμᾶς πτωχείας ἀμφιεσάμενος· ὑπὸ δὴ τούτων τὸν φόβον κυρίου ἐν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς ὠδίνοντες, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης καὶ ἰσχύος τῶν μεγαλείων αὐτοῦ ὑπερεκπληττόμενοι, πᾶσαν μὲν καταμυσαττόμενοι διεγέλασαν πλάνην, παντὸς δὲ προσύλου καὶ ἐμπαθοῦς φρονήματος ἐλευθέρας τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς διετήρησαν· καὶ μηκέτι θεοποιεῖν τὴν κτίσιν μανθάνοντες, μὴ δὲ τοῖς ἔργοις προσκυνεῖν τῶν χειρῶν αὐτῶν, μόνῳ δὲ Θεῷ προσφέρειν τὴν λατρείαν προσήκουσαν· οὔτ' οὖν προσκυνοῦσιν ἢ σέβουσι, βδελύσσονται δὲ καὶ ἀπελαύνουσι δαίμονας, καὶ ὡς ἄγος ἐκτρέπονται, καὶ ἅπαν ἐκπορθοῦσιν εἰδώλων τὸ σέβασμα· ἐντεῦθεν τὴν φοβερὰν ἐκείνην καὶ μεγάλην τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἔλευσιν ἀπεκδέχονται, ὁπόταν μέλλοι κατὰ τὴν κοινὴν πάντων ἀνάστασιν, μετὰ τῆς πατρικῆς δόξης σὺν ἁγίοις ἀγγέλοις παρα-

γίνεσθαι, θραῦσαι μὲν καὶ κολάσαι τοὺς ἀπειθήσαντάς τε καὶ τραχηλιάσαντας, ἐπιῤῥεπῶς σχόντας πρός τε τὴν ὕλην καὶ τὰ ἐγκόσμια, καὶ τοῖς τοῦ κοσμοκράτορος ὑπεζευγμένους θελήμασι, τρυφῆς δὲ ἀκηράτου καὶ βασιλείας ἀξίους ἀναδεῖξαι τοὺς δουλεύοντας αὐτῷ καὶ ἠγαπηκότας αὐτοῦ τὴν ἐπιφάνειαν.

Ὅτι δὲ οἱ ταῦτα δεδιδαγμένοι, καὶ πρὸς τὸ τῆς θεογνωσίας ἀνιπτάμενοι φῶς, τῶν ματαίων καὶ ἀναισθήτων πάμπαν ἀφέξονται, καὶ πεπαύσεται ἡ πρὸς τὰ ἄψυχα μανία, ὁ αὐτὸς ἡμᾶς θεοφόρος ἐκδιδάξει, οὑτωσὶ λέγων· “ τὰ ὦτα „ δώσουσιν ἀκούειν, καὶ ἡ καρδία τῶν ἀσθενούντων προσέξει τοῦ ἀκούειν, καὶ „ αἱ γλῶσσαι αἱ ψελλίζουσαι ταχὺ μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην, καὶ οὐκέτι „ μὴ εἴπωσι τῷ μωρῷ ἄρχειν· καὶ οὐκέτι μὴ εἴπωσιν οἱ ὑπηρέται σου, σίγα· „ ὁ γὰρ μωρὸς μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μάταια νοήσει τοῦ συν„ τελεῖν τὰ ἄνομα, καὶ λαλεῖν πρὸς κύριον πλάνησιν· „ ἐνταῦθα μὲν τὰ ὦτα προσέχειν καὶ ἀκούειν τῶν ἀσθενούντων, καὶ μέν γε καὶ τὰς γλώσσας τὰς ψελλιζούσας ταχὺ μαθήσεσθαι λαλεῖν, ὁ προφητικὸς λόγος προανακρούεται· τὰ παραπλήσια δὲ τούτοις, καὶ τὸν τρόπον καθ᾿ ὃν τὰ λελωβημένα καὶ διεστραμμένα ῥωσθήσεται καὶ διορθωθήσεται, οὐ πολλῷ ὕστερον ἀποδείκνυσι· πῶς δὲ ταῦτα ἐκβήσεταί τε καὶ διαπερανθήσεται; “ ὅτι τοι, φησὶν, ἥξει ὁ θεὸς „ ἡμῶν καὶ σώσει ἡμᾶς· τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν „ ἀκούσονται· τότε ἁλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς, καὶ τρανωθήσεται γλῶσσα „ μογιλάλων· ὅτι ἐῤῥάγη ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ, καὶ φάραγξ ἐν γῇ διψώσῃ· καὶ „ ἡ ἄνυδρος ἔσται εἰς ἕλη, καὶ εἰς τὴν διψῶσαν γῆν πηγὴ ὕδατος ἔσται· „ ἤδη δὲ καὶ ἑτέρωθι τὰ τούτοις ἐφάμιλλα φησί· “ καὶ ἀκούσονται ἐν τῇ ἡμέρᾳ „ ἐκείνῃ κωφοὶ λόγους βιβλίων, καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ καὶ τῇ ὁμίχλῃ ὀφθαλμοὶ „ τυφλῶν βλέψονται, καὶ ἀγαλλιάσονται πτωχοὶ διὰ κύριον ἐν εὐφροσύνῃ, „ καὶ οἱ ἀπηλπισμένοι τῶν ἀνθρώπων ἐμπλησθήσονται εὐφροσύνης. „ Ἆρ᾿ οὖν οὐ παντί τῳ σαφὲς ὡς διὰ τούτων τὴν τῆς ψυχῆς λώβην καὶ τὰ πάθη ὁ λόγος ἡμῖν ὑπαινίσσεται, καὶ τὴν ψευδῆ καὶ ἐνδιάστροφον δόξαν; ἣν δὴ περὶ τὴν ἀλήθειαν σκάζοντες, μᾶλλον δὲ τέλεον τῆς ἀληθείας ἀποπεπτωκότες, καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς θεὸν ἀγνοοῦντες καὶ ἀθετοῦντες, οἱ πάλαι κτηνώδεις καὶ ἀνόητοι ἄνθρωποι ἀντὶ τῆς ὑγιοῦς καὶ εὐθυτάτης προείλοντο, καὶ τὴν πολύθεον ἐνόσουν πλάνην· οὐ γὰρ δή που τῶν σωματικῶν δὴ τούτων καὶ ἐν αἰσθήσει προφαινομένων τὴν πήρωσιν, κατὰ τὴν πρόχειρον αὐτῶν ἐκληπτέον ἀπόδοσιν· τὴν γὰρ ἐναποκειμένην αὐτοῖς ἐκβασανίζων τίς διάνοιαν, εὕροι καὶ ἄγαν εὐμαρῶς, διὰ τῆς τούτων ὀνομασίας τὰ τῆς ψυχῆς χαρακτηριζόμενα πάθη τὲ καὶ κινήματα· ἐπειδὴ τοῖς σωματικοῖς τούτοις μορίοις ὀργάνοις χρωμένη, ἅπερ ἂν κατὰ τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον, καὶ τὸ κεκρυμμένον καὶ ἀφανὲς βουλευτήριον διατίθεται, καὶ λογίζεται, δρᾷ τε, καὶ ἐξανύει, καὶ ἐκκαλύπτει τὰ ἑαυτῆς ὁρμήματα καὶ βουλεύματα· οὕτως οὖν περὶ τὴν θείαν δόξαν, εἴ που τινὲς ἐσφαλμένην τὲ καὶ διεψευσμένην ἔχοιεν τὴν διάληψιν, περί τε τὴν τῶν πρακτέων διάσκεψιν ἁμαρτάνοιεν, τυφλώττειν τὲ καὶ χωλεύειν, ἢ ἄλλο γε τῶν εἰρημέ-

νων πάσχειν τί λέγοιντο ἂν εἰκότως, οὐκ ἂν πάντως τῆς ὄψεως ἢ τῆς βαδίσεως ἢ ἄλλης ἡστινοσοῦν ἐνεργείας συμπαραβλαπτομένης, καὶ τῇ τῶν λογισμῶν διατιθεμένης παρεκτροπῇ.

Τοὺς τοίνυν ἔτι τῇ ἀπιστίᾳ καὶ ἀθεΐᾳ κεκρατημένους, τοιούτους ὁ λόγος διαγράφει· δεξαμένους δὲ τῆς ἰατρείας τὴν χάριν, προηγουμένως μὲν ἠῤῥωστηκυίας τῇ δυσσεβείᾳ τὰς ψυχὰς, ἐῤῥῶσθαί τε καὶ διωρθῶσθαι, κεκαθάρθαί τε καὶ πεφωτίσθαι λημῶντα ἐξ ἀθεΐας τῆς διανοίας τὰ ὄμματα· ἑπομένως δὲ τῷ περιόντι τῆς πίστεως· οὐδὲν ἧττον καὶ αὐτὰ δή που καθηγιάσθαι τὰ μέλη, καὶ εὐεξίαν ἀρίστην ὅτι μάλιστα πεπορίσθαι, καλῶς τε αὐτοῖς ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ τῇ πρὸς θεὸν εὐθύτητι ἀποκεχρῆσθαι· ἥκοντος γὰρ τοῦ σώζοντος, οἱ μὲν τὴν πήρωσιν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς νοσοῦντες ποτὲ κατὰ τὸν νοούμενον ὀφθαλμὸν, ὁρῶσι καθαρῶς εὐθύτητα νῦν· καὶ τῶν πεφωτισμένων τὸ ὀπτικὸν τῆς διανοίας ἕκαστος λέγει· " οἱ ὀφθαλμοί μου διὰ παντὸς πρὸς τὸν κύριον, ὅτι „ αὐτὸς ἐκσπάσει ἐκ παγίδος τοὺς πόδας μου· „ αἰτοῦσι γοῦν ὀφθαλμοὺς τοὺς νοεροὺς φωτίζεσθαι, ὥστε μὴ ὑπνώσειν εἰς θάνατον· εἶτα οἱ πρὶν τῆς καρδίας ἔχοντες βεβυσμένα τὰ ὦτα, παρέχουσιν ἠνεωγμένα καὶ εὐήκοα, εὔηχον αὐτοῦ τὴν φωνὴν κατακουτίζεσθαι τῆς αἰνέσεως· οὕτως αἱ ψελλίζουσαι τῶν μογιλάλων γλῶσσαι, αἱ ἄσημα καὶ ἀκαλλῆ μεμελετηκυῖαι ποτὲ παραφθέγγεσθαι, τὰ κωφὰ καὶ ἄψυχα θεοὺς ὀνομάζουσαι, τρανaί τε καὶ διηρθρωμέναι γενόμεναι, λαλεῖν εἰρήνην διὰ πίστεως μεμαθήκασι, τὸ μυστήριον τῆς τριάδος ἐξᾴδουσαι " καὶ ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός· αὐτὸς „ γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, καὶ τῆς εἰρήνης θεὸς, καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ „ ἔστιν ὅριον· „ οὕτως μελετᾷν νυκτὸς καὶ ἡμέρας τοῦ θεοῦ τὰ λόγια παρεσκευάσαντο, καὶ λαλεῖν τὰς δυναστείας αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια ἐκδιηγεῖσθαι, καὶ τὴν λογικὴν αὐτῷ λατρείαν προσφέρειν ἑκάστοτε, καθ' ὃ εἴρηται " ὅτι καρ„ δία μὲν πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν· „ οὕτως καὶ ὁ χωλεύων ποτὲ κατὰ τὴν ἐγκάρδιον πόρευσιν, ὀρθὰς ποιήσας τὰς τροχιὰς καὶ τὰς τρίβους, πρὸς τὴν τριπόθητον ἀγάπην τοῦ σώζοντος συμφλεγόμενος, κατὰ τὸν διψητικώτατον ἔλαφον ἐξάλλεται συντονώτατα· ψάλλει γοῦν· " ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ „ ἡ ψυχή μου πρὸς τὸν θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα· „ οὕτω συνελόντα φάναι, οἱ διψῶντες πρὸς τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀθανασίας ἐπείγονται Χριστὸν, τὸν καλοῦντα πάντας, διαῤῥήδην τὲ κεκραγότα " ὁ διψῶν ἐρχέσθω πρός „ με, καὶ πινέτω· „ καὶ ἀντλεῖν ὕδωρ ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου παρεγγυώμενον· ἐντεῦθεν ἡ διψῶσα τοῦ θεοῦ ψυχὴ τὸ σωτήριον κατάρδεται καὶ πιαίνεται, εὐθαλής τε λοιπὸν καὶ εὔκοσμος διαφαίνεται· εὐσεβείᾳ τὲ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀρετῇ πάσῃ τὸ εὐανθὲς καὶ λαμπρὸν κοσμουμένη ὡς ἄριστα· ἀλλὰ τὰ μὲν τῶν ψυχῶν τῶν δεδεγμένων τὴν ἐκ τῆς ἀπιστίας ἐλευθερίαν, τοιαῦτα καὶ οὕτω θεοπρεπῶς ἔχοντα, καὶ ἀξίως τῆς τοῦ εὐεργετοῦντος φιλοτιμίας καὶ ἀφθονίας, μᾶλλον δὲ φιλανθρωπίας, εἰπεῖν δικαιότερον.

Ὅτι δὲ ὁ παραγενόμενος τῶν ψυχῶν ἰατρὸς, καὶ τῶν σωμάτων ἧκε θεραπευτὴς, δείκνυσι τῶν τεθεραπευμένων ἡ πληθὺς ἡ ἀναρίθμητος· τῇ γὰρ πίστει τῇ εἰς τὸν εὐεργέτην τὰς ψυχὰς καθαιρόμενοι, ἑπομένως σύνδρομα δέχονται καὶ τῶν σωμάτων οἱ κάμνοντες τὰ ἰάματα, ἡνίκα τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ πολυειδῆ ἐτελεσιούργει τεράστια· τυφλοῖς μὲν γὰρ τὸ βλέπειν τερατουργῶν ἐχαρίζετο, λεπροῖς δὲ ἐνήργει τὴν κάθαρσιν, χωλοῖς τὰς βάσεις ἐπηνώρθου καὶ κατεῤῥώννυε· τοὺς παρειμένους καὶ κατεσκληκότας τὰ μέλη, ἀρτίους καὶ εὐσταλεῖς γινομένους ἀπέφαινε· δαιμόνων ἐπιτιμῶν τὰ στίφη ἀπήλαυνε, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῶν ὀχλουμένους, τῆς ἀγρίας ἐφόδου ἀπήλλαττε· καὶ ἄλλοις ἄλλα νοσοῦσι τὴν ῥώμην παρείχετο, καὶ ἁπαξαπλῶς πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ὡς θεὸς ὑπεράγαθος τὸ οἰκεῖον κατοικτείρων ποίημα, ἐν τῷ λαῷ θεραπεύων διετέλει· καὶ ἁμαρτημάτων, τὸ μεῖζον καὶ τελεώτερον, καὶ γὰρ ἐπ' ἐξουσίας ἦν αὐτῷ τῶν ἡμαρτημένων ἀνθρώποις ἡ ἄφεσις, τὴν ἐλευθερίαν δωρούμενος· οὕτως οἱ τοῦ λυτρωτοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν μαθηταὶ, μιμηταὶ τῆς ἀφάτου αὐτοῦ φιλανθρωπίας γενόμενοι, ἐπεὶ τὴν δωρεὰν τοῦ πνεύματος ἐδέξαντο θαυματουργεῖν παραπλήσια, τὸν πρὸς τῇ ὡραίᾳ τοῦ ἱεροῦ προσαγορευομένῃ πύλῃ προσεδρεύοντα χωλὸν τελοῦσιν ἀρτίποδα· ἵνα καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ τὸ προφητευόμενον ἐκπεραίνοιτο " ἐξαλεῖται φάσκον ὡς ἔλαφος ὁ χωλός· ,, καὶ τἄλλα πάντα διὰ τῆς ἐνεργούσης χάριτος ἐπετέλουν ἐν τῷ λαῷ θαυμάσια οἷα, καὶ πρὸς τὴν ἀληθινὴν γνῶσιν ἐπέστρεφον.

Ἀλλὰ τοῖς μὲν εὐπειθέσι τε καὶ εὐγνώμοσιν, οὕτως ἄνωθεν τὰ τῆς ἐλευθερίας παρεσχέθη· τοῖς δὲ ἀπειθοῦσι τῇ ἀληθείᾳ, τί ἔδωκεν ὁ θεός; " πνεῦμα ,, κατανύξεως, ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν· ,, ἐπειδὴ ἀπεναντίας ἐκείνοις ἐν πᾶσιν ἦλθον· " ἀκοῇ γὰρ ἤκουσαν καὶ οὐ συνῆκαν, καὶ ,, βλέποντες ἔβλεψαν καὶ οὐκ εἶδον· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ τοῖς ,, ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν· ,, καιροῦ γὰρ ἐνεστηκότος καθ' ὃν τὸ ψεῦδος ἐπέλαβεν, οἱ τὸ πρὶν τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας κατηυγασμένοι, ἑκόντες τοὺς τῆς διανοίας ὀφθαλμοὺς ἀπετυφλώθησαν, καὶ τὰ ὦτα τῆς καρδίας ἀπέφραξαν, καὶ πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς πλάνης προσκεχωρήκασιν, ὡς μὴ δι' αὐτῶν τῶν προφανῆ καὶ δεδημοσιευμένην ἐχόντων τὴν διάνοιαν προφητικῶν λογίων, ἀκούειν ἀνέχεσθαι· τί γὰρ τῶν ῥηθέντων ἢ ῥηθησομένων σαφέστερον ἢ λευκότερον; ἔχει γὰρ ὧδε· " τάδε λέγει κύριος ὁ θεὸς Ἰσραήλ· ,, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ πεποιθὼς ἔσται ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τὸν ποιήσαντα αὐτόν· ,, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ ἐμβλέψονται· καὶ οὐ μὴ ,, πεποιθότες ὦσιν οὐκέτι ἐπὶ τοὺς ἀδικήσαντας αὐτοὺς, οὐδὲ ἐπὶ τοῖς βωμοῖς, ,, οὐδὲ ἐπὶ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἃ ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν· ,, ἀλλ' ἔσονται πεποιθότες ἐπὶ τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ κόψονται τὰ δένδρα καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν· ,, εἰ οὖν τὸ ὀπτικὸν τῆς διανοίας αὐτῶν μὴ πάντη ἐπεπήρωτο, καὶ τὸ τῆς ἀκοῆς αἰσθητήριον μὴ λίαν ἀπεβέβυστο, ἐλέγομεν ἂν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι βλέψατε καὶ ἀκούσατε καὶ προσέχετε τῇ ἀληθείᾳ,

καὶ τοῖς λογίοις τοῖς θεοπνεύστοις μὴ ἀπειθήσητε· νῦν δὲ εἰς ἔσχατον παραπληξίας ἐλάσασι, τί ποτε ἄρα φαίη τις αὐτοῖς; ἢ ἐκεῖνό γε ὃ ἐν εὐαγγελίοις εἰρημένον ἐστίν; " ὅτι εἰ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ ἐάν „ τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, ἀκούσονται αὐτοῦ. „

Ἀλλ' οὗτοι μὲν εἰκῇ φλυαροῦντες ἐρυθριάτωσαν, τοὺς δὲ συνιέντας καὶ νήφοντας πεπεῖσθαι ἄξιον, ὡς πέπαυται μὲν καὶ κατήργηται τῶν ματαίων σεβασμάτων ἡ πλάνη· οὐκέτι οἱ τὸν ἑαυτῶν ἐπεγνωκότες κύριον καὶ ποιητὴν, καὶ τῆς ζωῆς αὐτῶν ἀρχηγὸν, εὐεργέτην τε ἐπὶ τηλικούτοις θαυμασίοις ὁμολογήσαντες, ἐπιστρέψαντες ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον, ἐροῦσι τῷ μωρῷ καὶ ἀναισθήτῳ καὶ κωφῷ, θεὸς ἡμῶν εἶ σὺ, καὶ σὺ ἡμᾶς ἐποίησας, καὶ τὰ ζωῆς πηδαλιουχεῖς τῆς ἡμετέρας, καὶ ἄρχεις ἡμῶν, καὶ εἰσηγῇ τὰ πρακτέα, καὶ μή· τί γὰρ τούτων ἀθλιώτερον ἢ φευκτότερον; δεῖν δὲ οἶμαι καὶ λίαν εὐκαίρως ἐπὶ τὴν τῶν ἐθνῶν παλινδρομῆσαι τῷ λόγῳ κλῆσιν, καὶ σκέψασθαι οἷα τούτων ἕνεκεν ὁ θεολόγος οὗτος φησί· " χώρα Ζαβουλὼν καὶ γῆ Νεφθαλεὶμ, καὶ οἱ λοιποὶ „ οἱ τὴν παραλίαν κατοικοῦντες καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, τὰ μέρη τῶν ἐθνῶν „ τῆς Ἰουδαίας, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει, ἰδέτω φῶς μέγα· οἱ κατοι- „ κοῦντες ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν ἐφ' ὑμᾶς· „ τῶν προφητικῶν τούτων ῥήσεων ἔνθεος καὶ σοφὸς ἐξηγητὴς, σαφῶς ἄγαν καὶ ἐμφανέστατα διαρθρῶν ἡμῖν αὐτῶν τὴν δύναμιν, καὶ τῶν προκηρυχθέντων διατρανῶν τὴν ἔκβασιν, Ματθαῖος ὁ θεῖος ἀπόστολος, ὁ τὴν εὐαγγελικὴν ἡμῖν ἱστορίαν συνθεὶς, ὥσπερ τινα ῥίζαν καὶ θεμέλιον τῆς καθ' ἡμᾶς προκαταβαλόμενος πίστεως, καὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας ἔκδηλον καὶ καταφανὲς ποιούμενος τὸ μυστήριον, τοιάδε ἔφρασεν· " ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνε- „ χώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρὲτ, ἐλθὼν κατῴκησεν „ εἰς Καπερναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν ἐν ὁρίοις Ζαβουλὼν καὶ Νεφθαλείμ· „ ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος· γῆ Ζαβουλὼν „ καὶ γῆ Νεφθαλεὶμ, ὁδὸν θαλάσσης πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθ- „ νῶν, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα, καὶ τοῖς καθημένοις ἐν „ χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς· ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς „ κηρύσσειν καὶ λέγειν· μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. „

Ὅτι μὲν ὁ προφητικὸς λόγος, ἤτοι ὁ εὐαγγελικὸς, εἰς ταὐτὸν γὰρ ἀμφότερα ἔρχεται, διὰ τούτων ἐθνῶν πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐπιστροφὴν εἰσκεκόμικεν, οὐδὲ μακροτέρων δεήσει πόνων τοῖς γε ὡς ἄριστα νοεῖν ἐθέλουσι, καὶ τῶν τῆς θεοπνεύστου γραφῆς λογίων οὐκ ἠμοιρηκόσι παντάπασιν· ἴσασι γὰρ οἱ ταῦτα πεπαιδευμένοι, ὅτι ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου οἱ τῆς ἐθνικῆς ἀλογίας ἐκάθηντο, οἷον ἐν σκότῳ βαθεῖ τῆς ἀγνοίας πεπεδημένοι, καὶ τῇ ἀχλύϊ τῆς ἁμαρτίας κατασκιαζόμενοι, ἅτε τῷ θείῳ φωτὶ τέως οὐδαμῶς περιαυγαζόμενοι, τῆς εἰδωλομανίας δὲ τῷ ζόφῳ τὰς ψυχὰς καταμελαινόμενοι, ὃ δὴ θανάτου χαλεπώτερόν τε καὶ δυσαχθέστερον ἂν εἴη· ψυχῆς γάρ ἐστιν ὄλεθρος, καὶ ζωῆς τῆς ἀληθοῦς παντελὴς ἀπότευξις· τούτοις οὖν, φησι, τοῖς ἐν σκότῳ

τῆς ἀγνοίας οἰκοῦσιν ἡ σωτήριος ἐπέλαμψε χάρις, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνέτειλεν ἥλιος. τὴν νύκτα τῆς ἀγνοίας σκεδαννύς· περιήει γὰρ κηρύσσων τὴν μετάνοιαν, ὡς ἀποστῆναι μὲν τῆς τῶν ἀρχόντων τοῦ σκότους ἐξουσίας, διαγελάσαντας αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν καὶ ἀπατηλὴν ἐνέργειαν, καλουμένους δὲ τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου κυρίου πορεύεσθαι, τοῦ λέγοντος· " ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον ,, ἐλήλυθα· καὶ, ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· καὶ, ὁ περιπατῶν ἐν τῷ φωτὶ ,, οὐ προσκόπτει· ,, ἵνα προσερχόμενοι πρὸς αὐτὸν φωτίζωνται, καὶ μὴ καταισχυνθῶσι τὰ πρόσωπα· οἷα δὴ καὶ ὁ θεῖος ἐντέλλεται Παῦλος " ὡς τέκνα ,, φωτὸς, λέγων, περιπατεῖτε· ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ πνεύματος ἐν πάσῃ ἀγαθω- ,, σύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ· ,, συνιέναι τὲ ἐμμελῶς, ὅπως ἐπέστρεψαν πρὸς τὸν θεὸν ἀπὸ τῶν εἰδώλων, δουλεύειν θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ ἀναμένειν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· ἔξεστι δὲ τῷ φιλοπόνως ἐν τοῖς ἱεροῖς τούτοις λογίοις τὸν νοῦν ἀπερείδοντι, τὰ παραπλήσια τὸν θεοφόρον διϊδεῖν, καὶ ἀλλαχόθι που προαγορεύοντα· φησὶ γοῦν· " ἔσται ,, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν· ἐπ' ,, αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι· ,, τῆς δὴ οὖν οὕτω λαμπρᾶς καὶ πᾶσιν ἐκπύστου προῤῥήσεως, καὶ εἰς αὐτά που τῆς οἰκουμένης περιαγγελλομένης τὰ ἔσχατα, καὶ διατρανούσης ἡμῖν ἐμφανέστατα, τὸν ἐκ πατρὸς πρὸ αἰώνων ἐκλάμψαντα θεὸν λόγον, ἐν τοῖς ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐξ ὀσφύος τοῦ Δαβὶδ φύντα τὸ κατὰ σάρκα, οὐδ' αὐτοὺς οἶμαι τοὺς ἀπειθεῖς καὶ τὰ ὦτα κατηχθισμένους ἀνηκόους τυγχάνειν· τί γὰρ ἂν εἴη τούτων τῶν φωνῶν ἐκδηλότερον, παραστῆσαί τε καὶ ἀνακαλύψαι καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοηταίνουσι, τῆς οἰκονομίας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τὸ μυστήριον; ἤδη γὰρ πρὸς ἡμῶν ὡμολόγηται, ὡς ἡ πάναγνος θεομήτωρ ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαὶ καὶ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατῆγε τὸ γένος· ἐξ ἧς μετὰ σαρκὸς ὁ σωτὴρ τεθηλὼς ἀνατέταλκεν, ἥπερ δὴ θεὸν τὸν αὐτὸν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον ὑπερφυῶς ἡμῖν ἀπεκύησε, διὸ καὶ κυρίως καὶ ἀληθῶς θεοτόκος ὑπάρχουσα πρὸς ἡμῶν γνωρίζεται· καὶ βεβαιοῖ τοῦτο ὁ παρθενικὸς τόκος, τὸ ἀπαράγραπτον κεκτημένος ἐν ἅπασι, τοῦ ξένον ἢ κατὰ ἀνθρώπινον τρόπον τεχθέντος Χριστοῦ, καὶ ἄσυλον τὴν παρθενίαν, καὶ μετὰ τόκον, τῆς γεννησαμένης φυλάξαντος.

μδ. Ἡλίκην δὲ τὴν ἀρχὴν διακεκτήσεται, καὶ ὅτῳ τρόπῳ κατάρξει ἐθνῶν, θείῳ κινούμενος ὁ αὐτὸς διακεκράξεται πνεύματι· " βασιλέα μετὰ δόξης ὄψε- ,, σθε· καὶ ἐγὼ ἤγειρα αὐτοῖς μετὰ δικαιοσύνης βασιλέα· καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ ,, αὐτοῦ εὐθεῖαι, αὐτὸς οἰκοδομήσει τὴν πόλιν μου, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ ,, λαοῦ μου αὐτὸς ἐπιστρέψει, οὐ μετὰ λύτρων οὐδὲ μετὰ δώρων, εἶπε κύριος ,, σαβαώθ. Καὶ πάλιν· ἐγὼ ἄξω εἰρήνην ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας αὐτοῦ, εἰρήνην ,, καὶ ὑγείαν αὐτῷ· μεγάλη ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ,, ὅριον· ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καθήσεται, τοῦ κατορθῶσαι ,, αὐτὴν, καὶ ἐπιλαβέσθαι ἐν δικαιοσύνῃ καὶ κρίματι, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς ,, τὸν αἰῶνα χρόνον· ὁ ζῆλος κυρίου σαβαὼθ ποιήσει ταῦτα. ,, Ὅτι μὲν οὖν

ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ δεσπόζων ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, διὰ τούτων ἡμῖν εἰσενήνεκται, ὅς ἐστι Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐδένα τῶν τὸ καθ' ἡμᾶς ἐπεγνωκότων μυστήριον, ἀντερεῖν οἶμαι· αὐτὸς γὰρ ἂν εἴη παντί που δῆλον καὶ οὐχ' ἕτερος, βασιλεὺς ἐγηγερμένος δίκαιος καὶ σώζων, ὃς τὴν θείαν δικαιοσύνην ἡμῖν ἐγνώρισεν· ἢ αὐτὸς ἡμῖν ἐγενήθη ἀποστολικῶς εἰπεῖν " σοφία ἀπὸ θεοῦ καὶ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμὸς καὶ „ ἀπολύτρωσις· „ ὃς δὴ καὶ τὴν πόλιν τὴν τοῦ θεοῦ ᾠκοδόμησεν, οὐ περίγειόν τινα καὶ τὸ ἑδρασμένον οὐκ εἰσαεὶ κεκτημένην, ἐκείνην δὲ μᾶλλον τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν, ἥ τις νοοῖτο θεοπρεπῶς ἡ ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεὸς, καθ' ἣν τῶν πρωτοτόκων ἡ ἐκκλησία τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, ταῖς θείαις ὁμοῦ πανηγυρίζει δυνάμεσιν· ἐπιστρέψει δὲ ὅτι καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ οἰκείου λαοῦ· τίνος δὴ τοῦτο καὶ ὅπως, ἀκούειν πάρεστιν· ἦμεν γὰρ ἀληθῶς ποτε ἄνθρωποι, τὸν μὲν ποιητὴν ἠγνοηκότες καὶ κύριον, τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς αὐτὸν ἠρνημένοι, καὶ τοῦ δουλεύειν αὐτῷ διά τε τὴν ἐξ ἁμαρτίας ἀναλγησίαν, καὶ τὴν κρατοῦσαν τοῦ πονηροῦ καθ' ἡμῶν ἐπήρειαν, ἀποπεφοιτηκότες ὡς πορρωτάτω· ὑπενηνέγμεθα δὲ τῇ ζεύγλῃ τοῦ ἐχθροῦ, οἷα ἠνδραποδισμένοι καὶ ἐζωγρημένοι εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα, οἱ τὴν ἐλευθερίαν ἀφῃρημένοι, καὶ δουλεύειν αὐτῷ ἠναγκασμένοι.

Ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἦν θεοῦ μὴ οὐχὶ τὸ οἰκεῖον φιλανθρώπως ἐπιδεῖν ποίημα, ἐπιφαίνεται ὁ λυτρωτὴς, ᾧ γε οὐ δώρων οὐδὲ λύτρων ἐδέησε τῶν ἐκτὸς, ἀλλ' ἐκένωσεν ἑαυτὸν, λύτρον δεδωκὼς ἀντὶ πάντων ἡμῶν τὸ οἰκεῖον αἷμα τὸ ζωοποιὸν καὶ σωτήριον· καὶ πάθος καὶ σταυρὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνατλὰς, ἀνέβη εἰς ὕψος, καὶ ᾐχμαλώτευσεν ἐπιστρέψας τὴν ἡμῶν αἰχμαλωσίαν· ῥυσάμενος ὄντως ἡμᾶς τῆς χαλδαϊκῆς τῶν ἀλιτηρίων δαιμόνων ἐξουσίας, καὶ τῆς βαρβάρου τοῦ νοητοῦ δυνάστου χειρὸς ἐξελὼν, καὶ ἐκτήσατο ἡμᾶς λαὸν περιούσιον, τοὺς δι' ἐπιγνώσεως καὶ πίστεως εἰλικρινοῦς καὶ ὀρθῆς προσπεφευγότας αὐτοῦ τῇ δεσποτείᾳ, κατάρχων καὶ βασιλεύων ἐφ' ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀπιστήσει δὲ οὐδεὶς, ἢ ὅστις τὴν ἰουδαϊκὴν ἀπιστίαν καὶ ἀναισχυντίαν νενόσηκεν, ἔτι καταργούμενον ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρων κάλυμμα, καὶ τὸ πάχος τῆς ἑαυτοῦ καρδίας ἀποξῦσαι μὴ βουληθεὶς τὸ τοῦ γράμματος, καὶ ταύτῃ γε εἰς τὰ θεῖα παρακύψαι μυστήρια οὐδαμῶς ἀξιούμενος· εἰ γάρ τοι διαμφισβητοίη φάσκων, ὅτι δὴ βασιλέα τῶν καθ' ἡμᾶς τινὰ ἐπὶ τὴν ἰουδαίων ἀρχὴν προχειρισθησόμενον, ὁ λόγος διασημαίνοι, ἀκούσεται πρός τε ἡμῶν καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς, ὡς κατὰ τὴν τοῦ ἱεροῦ γράμματος παράδοσιν, μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος αὐτῶν ἐπάνοδον, οὐδείς πω τῶν παρ' αὐτοῖς, βασίλειον φαίνεται, ἧπερ τὸ πρὶν οἱ κατ' αὐτοὺς βασιλεῖς ἐκεχειροτόνηντο, διάδημα καταδησάμενος, ἢ τοῖς σκήπτροις τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος ἐντεθρονισμένος, οὕτω τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ διὰ φωνῆς προφητῶν προθεσπίσαντος· ὑπὸ δημαγωγοῖς γὰρ καὶ ἱερεῦσι τὸ λοιπὸν διατελοῦντες κατεδείκνυντο· ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐ ταύτην ἡμῖν ἐμφανίζει τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνος αἰχμαλωσίαν ὁ λόγος· ἐγνωσμένων ὑφ' ὧν τε καὶ ὅτῳ

τρόπῳ οἱ τῆς Βαβυλωνίας ἀνάγκης ἀπηλλαγμένοι, ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην παλινοστήσαντες ὀπίσω ἀνεκομίσθησαν, καθὰ δὴ ἐν τοῖς περὶ τούτων ἱστορουμένοις σαφῶς ἀναγέγραπται· διὸ ἐπ᾽ ἐκείνοις ἐξειλῆφθαι τὰ προφητικὰ λόγια, λόγον οὐχ᾽ ἕξει· ἃ δὲ ἴσμεν, καὶ πεπιστεύκαμεν, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήσαντο ἡμῖν, ἐν οἷς ἑδραίως μάλα βεβήκαμεν, ταῦτα κηρύσσομεν, ὡς ἡμεῖς ἐσμὲν οὓς ἐξ ἐθνῶν συναγήγερκεν, οἱ ἀκλινῶς ἐπ᾽ αὐτὸν ἠλπικότες, οἱ λελυτρωμένοι ὑπὸ κυρίου, οὓς ἐλυτρώσατο ἐκ χειρὸς τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν, καὶ ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ σκότους καὶ τῆς τοῦ θανάτου σκιᾶς συνήγαγεν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βοῤῥᾶ καὶ θαλάσσης, ἐν ἐρήμῳ καὶ ἀνύδρῳ τῆς ἀπιστίας ἐκ τῆς τοῦ δυσμενοῦς μεθοδείας πεπλανημένους ποτὲ, καὶ τῶν σωτηρίων τῆς εὐσεβείας ναμάτων ἐστερημένους, οἷς τὴν χάριν τῆς θεογνωσίας ἄνωθεν ἡμῖν φιλανθρωπίας ὄμβροις ὑετίζων δεδώρηται.

Ὡς δ᾽ οὖν καθιεῖσθαι ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ παρὰ τοῦ προφητικοῦ λόγου ὁ σωτὴρ προαγορεύεται, ὁ θεῖος ἄγγελος πειθέτω τοὺς ἀνοήτους· εἰ μὴ καὶ αὐτὰς τὰς ἱερὰς τῶν εὐαγγελίων ἐξουδενώσουσιν, ὥσπερ καὶ τὰς ἄλλας τοῦ πνεύματος ῥήσεις· ὃς ἐξ οὐρανοῦ κατιὼν, καὶ τῇ παναχράντῳ καὶ ἀειπαρθενομήτορι τὸ τῆς κοινῆς παντὸς τοῦ κόσμου σωτηρίας εὐαγγελιζόμενος κεφάλαιον, τὸν ἐξ αὐτῆς τεχθησόμενον σωτῆρα πάντων, υἱόν τε ὑψίστου κληθήσεσθαι προανεφώνει, καὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ λήψεσθαι, καὶ τὴν βασιλείαν ἕξειν τέλος οὐχ᾽ ἕξουσαν· ἀλλὰ μὴν καὶ μέγαν ἔσεσθαι τὸν αὐτὸν καὶ μετὰ τῆς προσληφθησομένης προεμήνυε φύσεως· εἰδὼς αὐτὸν καὶ ὄντα καὶ προόντα, καὶ ἀεὶ ὄντα, καὶ μέγαν ὄντα, καὶ ἐπὶ πάντων θεὸν ὄντα· τοιγάρτοι βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ ἄρχων πολλῶν ἐθνῶν ὁ Ἐμμανουὴλ, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐχρημάτισεν· ὑπερίδρυται γὰρ οὐδὲν ἧττον, καὶ κατὰ πάντων τό τε κράτος καὶ τὴν ὑπεροχὴν κέκτηται, ἐν τοῖς τῆς θεότητος καὶ μετὰ σαρκὸς διαπρέπων πλεονεκτήμασι· κἂν ἐπτώχευσεν ἑκὼν τῇ θείᾳ συγκαταβάσει χρησάμενος, τὴν καθ᾽ ἡμᾶς πτωχείαν ἐνδὺς, ὡς ἂν ἡμεῖς τὴν ἐκείνου καταπλουτισθῶμεν θεότητα· οὐκοῦν πᾶσα ἀνάγκη, τὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ διὰ πάντων εἰσφέρεσθαι πρόσωπον· βασιλέως δὲ ἀνισταμένου καὶ τοιούτου βασιλέως, ἀκόλουθόν πως καὶ εὐπρεπὲς καὶ ἄρχοντας ὑπάρχειν ἀναλόγους, ἔθνη τὲ ὑποτετάχθαι, καὶ οὐχ᾽ ἁπλῶς ἀλλὰ πάντα τὰ ἔθνη, πάντων γὰρ βασιλεύς ἐστι καὶ κύριος· ὥσπερ τῶν ἐν οὐρανοῖς μετὰ πατρὸς ὑπάρχων, οὕτω καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἁπάντων δεσπόζων καὶ κατεξουσιάζων· διὸ ἐῤῥέθη " καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, „ ἐπ᾽ αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι· „ κἂν μὴ βούλωνται οἱ ἰουδαιόφρονες, ὡς ἄρα καὶ τὰ παρὰ πάσης γλώσσης ᾀδόμενα τέλεον ἀποπέμψαιντο καὶ ἀθετήσαιεν, δι᾽ ὧν ἡμῖν τὸ τοῦ βασιλέως εἰσέρχεται πρόσωπον, λέγοντος· " ἐγὼ δὲ κατ- „ εστάθην βασιλεὺς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐπὶ Σιὼν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ. Καὶ, αἴτησαι „ παρ᾽ ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου „ τὰ πέρατα τῆς γῆς· „ ἐπὶ δὲ τὰς ἄλλας φωνὰς ἐντεῦθεν τοῦ θεοφόρου ἰτέον· ἐρεῖ γάρ· " ἐγὼ κύριος ὁ καλέσας σε ἐν δικαιοσύνῃ· καὶ, δώσω σε εἰς

„ διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν „ ἐκ δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθημένους ἐν σκότει. Καὶ „ αὖθις· τέθεικά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. „ Καὶ πάλιν· ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ ἀναστῆσαι „ τὴν γῆν, καὶ κληρονομῆσαι κληρονομίαν ἐρήμου· λέγοντα τοῖς ἐν δεσμοῖς, „ ἐγγίζει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ ἐξελεύσεται εἰς φῶς τὸ σωτήριόν σου· „ καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἐλπιοῦσι. Καὶ ἔτι· διὰ Σιὼν οὐ σιωπήσομαι, καὶ „ διὰ Ἱερουσαλὴμ οὐκ ἀνήσω· ἕως οὗ ἐξέλθῃ ὡς φῶς ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ „ τὸ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς καυθήσεται· καὶ ὄψονται ἔθνη τὴν δικαιοσύνην „ σου, καὶ βασιλεῖς τὴν δόξαν σου· καὶ καλέσεις τὸ ὄνομά σου τὸ καινὸν ᾧ „ ὁ κύριος ὀνομάσει αὐτὸ, καὶ ἔσῃ στέφανος κάλλους ἐν χερσὶ θεοῦ σου, καὶ „ οὐκέτι κληθήσῃ καταλελειμμένη· ἡ γῆ σου οὐ κληθήσεται ἔρημος. „

Κατίδοι δ' ἄν τις κἀπὶ τοῖς πρεσβυτέροις καὶ πολλῷ πρότερον χρόνοις ἀναδραμὼν, τὰς τῶν ἐθνῶν προεναποκειμένας πρὸς τὸν πάντων σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν Χριστὸν ἐλπίδας, καὶ πάλαι ἤδη προαναπεφωνημένας· ὧδε γάρ πως καὶ Ἰακὼβ ὁ πατριάρχης Ἰούδα φυλὴν εὐλογῶν ἔφησεν· “ οὐκ ἐκλείψει ἄρχων „ ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ· ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, „ καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν· „ πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ κύριος. Εἰ οὖν ἀληθεῖς οἱ τῶν ἁγίων λόγοι, ὥσπερ οὖν εἰσὶν ἀληθεῖς, καιροῖς τοῖς καθήκουσι τὸ οἰκεῖον ἕκαστοι πέρας δεξάμενοι, οὐ διαπεσοῦνται οὔτε διαῤῥυήσονται, τὸ ἀσφαλὲς καὶ ἀδιάπτωτον παρὰ τῶν εὐαγγελικῶν φωνῶν προσκτησάμενοι· ἧκε γὰρ πληρώσων νόμον καὶ προφήτας ὁ κύριος, ὧν μηδὲν παρελεύσεσθαι ἕως ἂν πάντα γένηται ἐκήρυσσεν, αὐτουργὸς μᾶλλον ἢ διδάσκαλος πρὸς τὴν τούτων τελείωσιν ἐκφαινόμενος· οὐκοῦν οὐ διέψευσται ἡ τῶν ἐθνῶν εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν εἰσδρομὴ, καὶ ταύτῃ οὐδὲ ἀπάτη δαιμονικὴ ἐνεργήσειε πόθεν, τῆς τοῦ κεκληκότος βασιλέως ἀγάπης καὶ πίστεως ἀποῤῥηγνῦσα· σαθροὶ οὖν καὶ κατεῤῥυηκότες, καὶ παντὸς ψεύδους καὶ ἀσεβείας ἀνάμεστοι τῶν δι' ἐναντίας οἱ λόγοι· εἰ δὲ δὴ καὶ τάξιν ἐπιζητοίη τις, οἷα δὴ ἐπί τε βασιλέως καὶ τῶν ὑπηκόων πέφυκε διαδείκνυσθαι, ἐντεῦθεν εἴσεται· “ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, „ φησὶν, ἔσται Ἰσραὴλ τρίτος ἐν τοῖς Ἀσσυρίοις καὶ ἐν τοῖς Αἰγυπτίοις, εὐ- „ λογημένος ἐν τῇ γῇ ἣν εὐλόγησε κύριος σαβαὼθ, λέγων· εὐλογητὸς ἔσται ὁ „ λαός μου ὁ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Ἀσσυρίοις, καὶ ἡ κληρονομία μου Ἰσραήλ· „ διὰ γὰρ τούτων τῶν ἀπηριθμημένων, τῶν κεκλημένων ἐθνῶν εἰς τὸ κήρυγμα ὁ λόγος παραδεδήλωκε τὸ πλήρωμα· κατόπιν δὲ τρίτος Ἰσραὴλ τέτακται, ἐπειδήπερ εἰ καὶ πολλῷ ἄποθεν, καὶ ἐξ ἀλλοδαπῆς καὶ βαρβάρου χώρας ἀφώρμητο, προφθάνει μὲν ὁ Ἀσσύριος καὶ προαρπάζει τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, σωματικῶς ἔτι νηπιάζοντα προσκυνούμενον, καὶ δώροις ἰσαρίθμοις τῶν ἐπ' αὐτῷ νοουμένων καὶ θεωρουμένων λόγων τὰ γέρα δεχόμενον· δεύτερος δὲ Αἰγύπτιος ὑποδέχεται, τῇ καθόδῳ τοῦ φεύγοντος τὴν δεισιδαίμονα πλάνην ἀποκρουόμενος· μεθ' ὃν τριταῖος Ἰσραὴλ πρόσεισι, καὶ ταῦτα καλούμενος ὑπὸ τοῦ κηρύσ-

σοντος, καθάπερ τὰ ἱερὰ ἡμῖν ἀναταξάμενοι παραδεδώκασιν εὐαγγέλια, τοῦ κυρίου ἀπόστολοι.

με. Ὅπως δὲ τούτοις συγγενῆ τέ ἐστι καὶ ἐφάμιλλα τὰ ἀποστολικὰ διδάγματα, καὶ τὴν αὐτὴν ὥσπερ ἐρχόμενα τρίβον, ἀμογητὶ καταψόμεθα· ὡς ἄρχειν τε τῶν ἐθνῶν ἤτοι τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας ὁ σωτὴρ, καὶ ἐπ' αὐτὴν βασιλεύειν πιστεύεται, κεφαλὴ τέ ἐστιν αὐτῆς, καὶ δεῖ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ θῇ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ κληρονόμους ἀναδείκνυσι βασιλείας τοὺς εἰς αὐτὸν ἠλπικότας, διωμολόγηται· φήσει τοίνυν προεισδραμὼν τῶν ἐθνῶν ὁ ἀπόστολος· " θέλω δὲ ὑμᾶς εἰδέναι, ὅτι παντὸς ἀνδρὸς ἡ κε- ,, φαλὴ ὁ Χριστός ἐστι. Καὶ πάλιν· ἵνα ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι- ,, στοῦ ὁ πατὴρ τῆς δόξης, δώῃ ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως, ἐν ,, ἐπιγνώσει αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν, εἰς τὸ ,, εἰδέναι ὑμᾶς τίς ἐστιν ἡ ἐλπὶς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς ,, δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἁγίοις, καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγε- ,, θος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ,, κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ ,, νεκρῶν, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ὑπεράνω πάσης ἀρ- ,, χῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνο- ,, μαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ ,, πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ ,, πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ, ἥ τις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ,, ἐν πᾶσι πληροῦντος· καὶ, ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ ,, ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπου- ,, ρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων· καὶ, ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλή- ,, ρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς· καὶ, ἐστὲ ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι, ὅς ἐστιν ,, ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας. Καὶ πάλιν· ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, ,, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ, ὁ Χριστὸς, ἐξ οὗ πᾶν τὸ ,, σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἁφῆς τῆς ἐπιχο- ,, ρηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἑκάστου μέλους, τὴν αὔξησιν τοῦ σώ- ,, ματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ. Καὶ πάλιν· ὅτι ὁ ἀνὴρ κε- ,, φαλὴ τῆς γυναικὸς, οὕτω * καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας. ,,

* ita cod.

Ἐπεὶ οὖν κεφαλὴν καὶ ἀρχὴν πάντων ἀπέφηνε τὸν Χριστὸν ὁ ἱερὸς ἀπόστολος, καὶ βασιλέα τῶν ὅλων ἀποδείκνυσιν, εἰσάγει αὐτὸν καὶ τοῖς πεπιστευκόσιν αὐτῷ βασιλείαν χαριζόμενον, ἐν οἷς φησί· " διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον ,, παραλαμβάνοντες ἔχομεν χάριν, δι' ἧς λατρεύομεν εὐαρέστως τῷ θεῷ, μετὰ ,, αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας, καὶ εὐχαριστοῦντες τῷ πατρὶ τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς ,, εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἁγίων ἐν τῷ φωτί· ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ ,, τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ,, ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων· ,, ὡς δὲ τέκνα καὶ ἀδελφοὶ καὶ κληρονόμοι οἱ αὐτοὶ, προσέχειν δέον· " ὡς νῦν

„ ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις καὶ προφήταις ἐν πνεύματι, εἶναι τὰ „ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμέτοχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐν „ Χριστῷ, διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγενήθην διάκονος· τολμηρότερον δὲ ἔγραψα „ ὑμῖν ἀδελφοὶ ἀπὸ μέρους, ὡς ἐπαναμιμνήσκων ὑμᾶς διὰ τὴν χάριν τὴν δο- „ θεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, εἰς τὸ εἶναι με λειτουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ „ ἔθνη, ἱερουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ· ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν „ ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος, ἡγιασμένη ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Καὶ εἶτα· ὅτι οὐκ ἐλά- „ βετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ᾽ ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας, „ ἐν ᾧ κράζομεν ἀββὰ ὁ πατήρ· αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι „ ἡμῶν ὅτι ἐσμὲν τέκνα θεοῦ· εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι, κληρονόμοι μὲν „ θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ. Καὶ ἔπειτα· ὅτι οὐκέτι εἶ δοῦλος, ἀλλὰ „ υἱὸς καὶ κληρονόμος θεοῦ διὰ Χριστοῦ. „ Οἷς συνηχήσει τῶν θεολόγων ἕτε-ρος λέγων· “ ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν „ εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Προσθείη δ᾽ ἂν ὁ τοῦ εὐαγγελίου ἱερουργός· ὅτι ὑμεῖς „ ἐστὲ σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους· ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ δι᾽ ὃν τὰ πάντα, „ καὶ δι᾽ οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς „ σωτηρίας ἡμῶν διὰ παθημάτων τελειῶσαι· ὅ τε γὰρ ἁγιάζων καὶ οἱ ἁγια- „ ζόμενοι, ἐξ ἑνὸς πάντες· δι᾽ ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφοὺς αὐτοὺς „ καλεῖν, λέγων· ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ ἐκ- „ κλησίας ὑμνήσω σε. Καὶ πάλιν· οὓς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς „ εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελ- „ φοῖς· καὶ ἐπὶ τούτοις· ἐν ᾧ περισσότερον βουλόμενος ὁ θεὸς ἐπιδεῖξαι τοῖς „ κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν „ ὅρκῳ· ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι „ θεὸν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν οἱ καταφεύγοντες κρατῆσαι τῆς προκει- „ μένης ἐλπίδος. Καὶ πάλιν· λέγω δὲ Ἰησοῦν Χριστὸν διάκονον γεγενῆσθαι „ περιτομῆς ὑπὲρ ἀληθείας θεοῦ, εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πα- „ τέρων· τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν θεὸν, καθὼς γέγραπται· διὰ „ τοῦτο ἐξομολογήσομαί σοι ἐν ἔθνεσι, κύριε, καὶ τῷ ὀνόματί σου ψαλῶ. „ Καὶ πάλιν λέγει· εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καὶ πάλιν λέγει· „ αἰνεῖτε τὸν κύριον πάντα τὰ ἔθνη· ἐπαινέσατε αὐτὸν πάντες οἱ λαοί. Καὶ „ πάλιν Ἡσαΐας· ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, „ ἐπ᾽ αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι. „

Προσεκτέον δὲ ἐν τούτοις, ὅτι οὐ μόνον περὶ τῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὰ φθέγγεται τῷ προφήτῃ ὁ ἱερὸς ἀπόστολος· καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἀντερεῖ λόγος: οἱ γὰρ ἠλεημένοι δωρεὰν παρὰ θεοῦ, ἐκ τῆς ἀθεΐας ἐπὶ τὴν φιλοθεΐαν μεταταττόμενοι, ἑδραῖοι τῇ πίστει ἑστηκότες δοξολογοῦσι τὸν θεὸν, οὐκ εἰδωλολατροῦσι, κἂν μὴ δοκῇ τοῖς ἐξεστηκόσι τὲ καὶ μεθύουσι· πῶς γὰρ αὐτοῖς μεταμελήσει τῶν ἐφ᾽ οἷς αὐχοῦσι μάλιστα ἡλίκων ἀγαθῶν δωρημάτων, ἐπεὶ τέκνα θεοῦ καὶ κληρονόμοι διὰ πίστεως γενέσθαι ἠξίωνται, σῶμα τὲ Χριστοῦ καὶ

μέλη χρηματίζοντες, οἷα δόξης τῆς ἀϊδίου ἐπορεγόμενοι, ὥστε τούτων ἀπολιπόντας τὴν χάριν καὶ τὴν λαμπρότητα, τῷ σκότῳ καὶ τῇ πλάνῃ προσθέσθαι; εἰ δ' οὖν καὶ ταῦτα τοῖς ἀνοσίοις ἄρδην ἀπήρνηται, ἀλλ' ἡμῖν γε πεπίστευται, καὶ τοσοῦτον ὅσον καὶ ὑπεράγασθαι τῆς θείας τοῦ σωτῆρος φιλανθρωπίας, ὁμολογεῖν τε σαφῶς ὅτι γε ὑπερβολῇ χρηστότητος κατὰ τὸ περιὸν τῆς δυνάμεως, οὐ τοὺς κατὰ τὸν τῇδε βίον διαζῶντας μόνον τῆς τοῦ πονηροῦ τυραννίδος συγκαταβὰς ἐξεῖλεν· ἤδη δὲ καὶ τοῖς ἐν ᾅδου κατόχοις προγεγονόσι, καὶ πρὶν κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς ἀγνοίας ἀθεΐᾳ καὶ ἀσεβείᾳ συζήσασι, ζόφῳ τὲ καὶ ἀφεγγέσι χωρίοις σειραῖς ἀναποδράστοις κατειλημμένοις, ἐπιφανεὶς ὁ σωτὴρ τὴν ἐλευθερίαν κηρύξας ἐχαρίσατο, καὶ τῆς τοῦ δυναστεύοντος ἐχθροῦ βίας ἀφήρπασε· καὶ ταῦτα διὰ μὲν προφητικῆς γλώσσης ἄνωθεν προκεχρησμῴδηται, ἡνίκα τὸ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον ἐντεῦθεν εἰσάγεται λέγοντος " τοῖς „ ἐν δεσμοῖς ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει ἀνακαλύφθητε· „ πεπρᾶχθαι δὲ ὡς ἀληθῶς κατὰ καιροὺς, ὁ τὸ προὖχον ἐν τοῖς ἱεροῖς τοῦ Χριστοῦ μαθηταῖς λαχὼν εἰσηγήσεται· φάσκων " ὅτι Χριστὸς ἅπαξ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν „ ἀπέθανε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων· ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ θεῷ, θανατωθεὶς „ μὲν τῇ σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι· ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι „ πορευθεὶς ἐκήρυξεν, ἀπειθήσασι ποτέ· „ οὓς οἶμαι ἔσω γε τὸ τῆς σωτηρίας εὐαγγελισθέντας μυστήριον, δεξαμένους τὲ τοῦ λυτρωτοῦ τὸ κήρυγμα, καὶ ταῦτα πεπαυμένους κινήσεώς τε πάσης καὶ ἐνεργείας, πάσης τὲ τῶν πρακτέων ἀποιχομένης ἐλπίδος, εὐγνωμονοῦντας δὲ περὶ τὰς οὕτω λαμπρὰς καὶ μεγίστας εὐεργεσίας, μέγα τῶν ἀσεβῶν κατακεκράξεσθαι· οἷα δὴ τοῖς ἐν ζῶσιν ἐξητασμένοις συνεξυβρισμένους, μᾶλλον δὲ τῶν εἰς τὸν ἐλευθερωτὴν βλασφημούντων, τὴν τόλμαν οὐ φέροντας· πάντως γὰρ ἀσεβείας περιουσίᾳ, οὐδὲ τὰς ψυχὰς τῶν προωδευκότων, εἰδωλολατρείας ἐξωθήσονται· δι' ὧν μοι δοκεῖ καὶ αὔξεσθαι αὐτῶν τὴν κατηγορίαν, καὶ μείζοσι δίκαις ὡς τὸ εἰκὸς ὑπάγεσθαι· οὓς δὴ καὶ ζῶσι καὶ νεκροῖς ὑποδίκους γεγενημένους ἀπολιπόντες, τοῦ σκοποῦ τε τῶν ἐγκεχειρισμένων ἐπειλημμένοι, τῶν ἑξῆς ἐχώμεθα.

μϛ. Οἷα γὰρ ὁ τῶν ἐθνῶν βασιλεὺς τοῖς βασιλευθησομένοις ἐπήγγελται ποιήσειν, ὥσπερ ἀντέκτισίν τινα καὶ ἆθλα τῆς πρὸς αὐτὸν ὑπακοῆς τε καὶ πίστεως προστιθεὶς, διακούσεσθαι ἄξιον· ποιήσει γάρ, φησι, κύριος ὁ θεὸς σαβαὼθ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐπὶ τὸ ὄρος τοῦτο· " πίονται εὐφροσύνην, πίονται „ οἶνον, χρίσονται μύρον ἐν τῷ ὄρει τούτῳ· „ ἆρα τίνα τῶν πάντων διαπέφευγεν; ὅτι σαφῶς ἡμῖν διὰ τούτων, τῶν ἱερῶν μυστηρίων τῆς θείας δωρεᾶς τε καὶ χάριτος προεισῆκται τὸ διδασκάλιον· τῆς τε κοινωνίας τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ κατὰ τὸ θεῖον λουτρόν· ὧν τί ἂν γένοιτο εἰς εὐφροσύνην καὶ φωτισμὸν ψυχῆς χαριέστερον ἢ ἐνθεέστερον; ἐντεῦθεν προστέταχε πάλιν αὐτοῖς εὐφραίνεσθαι ἐπὶ τὸ τοῦ καλοῦντος φιλόδωρον, λέγων· " εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον „ ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον, ἢ τῆς ἐχούσης

„ τὸν ἄνδρα· „ ἀλλὰ μὴν καὶ ὁποῖα οἱ διὰ τῆς ἐν χάριτι κλήσεως προσδεδραμηκότες ἀντεισοίσουσιν, εὐσύνοπτα ἐρεῖ· “ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀνενεχθή„ σεται δῶρα κυρίῳ σαβαὼθ, ἐκ λαοῦ τεθλιμμένου καὶ ταπεινοῦ, ἀπὸ λαοῦ „ μεγάλου, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον· „ δῶρα δὲ, τί ἄλλο νοηθεῖεν ἂν ἢ πάντως ἡ τῆς αἰνέσεως πνευματικὴ θυσία, ἡ λογικὴ λατρεία παρὰ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐθνῶν προσαγομένη τῷ θεῷ, ἣν ὡς ὀσμὴν εὐωδίας προσδεχόμενος; ὅτι αὐτοῖς ἀντιχαριεῖται, καὶ οἷς ἀντιφιλοτιμήσεται δώροις, πάλιν λέγει· “ εἰσάξω αὐτοὺς εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου, καὶ εὐφρανῶ αὐτοὺς „ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς προσευχῆς μου, τὰ ὁλοκαυτώματα αὐτῶν καὶ αἱ θυσίαι „ αὐτῶν ἔσονται δεκταὶ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριόν μου· ὁ γὰρ οἶκος μου οἶκος „ προσευχῆς κληθήσεται πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. „

Οὐκ ἂν δὲ οἶμαι ἐπὶ τοσοῦτον μανίας τῶν ἀγγιφανῶν ἰουδαίων ἐξοίχεσθαί τινας, ὥστε οἴεσθαι διὰ τούτων τὴν ἐφ' ἑνὶ τόπῳ ἐν Ἱεροσολύμοις φημὶ περιειργμένην λατρείαν εἰσφέρεσθαι· τίς γὰρ οὕτως ἀνήκοος, ἐκ προσώπου τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ προανακεκραγότων τῶν προφητῶν, ἐκείνας μὲν τὰς τῶν ζωοθυτούντων καὶ κρεουργούντων ἀποκεκηρύχθαι καὶ ἐκκεκρίσθαι θυσίας, τῶν δὲ θεοκλυτούντων καὶ ἱερολογούντων ἐν πνεύματι ἀντεισῆχθαι λατρείας; “ τί μοι πλῆ„ θος τῶν θυσιῶν ὑμῶν, λέγει κύριος; πλήρης εἰμί· ὁλοκαύτωμα τῶν κριῶν, „ καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι· τίς γὰρ ἐζήτησε „ ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, νουμηνίας δὲ καὶ σάββατα μὴ δὲ ἀνέχεσθαι; „ ἃς δὴ καὶ ὁ ψάλλων ἐν πνεύματι ὑποφθὰς περιέγραψε “ θυσίαν, λέγων, καὶ „ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας· ὁλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἐζήτησας. „ Καὶ μὴν, καὶ οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων „ σου χιμάρους. Καὶ, εἰ ἠθέλησας θυσίαν ἔδωκα ἂν, ὁλοκαυτώματα οὐκ εὐ„ δοκήσεις. „ Τὰς πνευματικὰς δὲ εἰσηγεῖται θυσίας· “ θύσον τῷ θεῷ θυσίαν „ αἰνέσεως, παρεγγυῶν, καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου. „ Ἐκδηλότερον δὲ τοῦτο ἡ ἐπαγωγὴ παρίστησιν· εἰπὼν γὰρ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, οὐ τὴν μερικὴν καὶ ἐν χώρῳ καθωρισμένην τινὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ συγκεκροτημένην συναγωγὴν, τὴν καθολικὴν δὲ καὶ ἀριθμοῦ ὑπερέκεινα, διὰ τούτων καλεσήμηνεν ἐκκλησίαν.

Ὅτι δὲ αἱ περὶ τὸν βασιλέα τῶν ἐθνῶν συναγωγαὶ, καθαρῶς τῷ καθαρῷ προσομιλοῦσι, καὶ ἡ ὁδὸς αὐτῶν καθαρὰ, οὐ γὰρ δὴ μιάσμασι καὶ μολύσμασι τῶν εἰδωλικῶν θυσιῶν καταχραίνονται, προσέχειν δεῖ ὅτι καὶ λέγει· “ οὐ μὴ „ παρέλθῃ ἐκεῖ ἀκάθαρτος, οὐδὲ ἔσται ἐκεῖ ὁδὸς ἀκαθάρτων· οἱ δὲ διεσπαρ„ μένοι πορεύσονται ἐπ' αὐτῆς· „ οὕτω δὲ αὐτὴν κεκαθάρθαι καὶ ἡγιάσθαι ὁ τῶν ἐθνῶν κήρυξ ἀπισχυρίζεται, ὡς καὶ ναὸν θεοῦ καὶ οἶκον χρηματίζειν θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ οἰκεῖν ἐν αὐτοῖς· φησὶ γοῦν· “ οὕτως ὁ Χριστὸς „ ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν ἔδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ, „ καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, καὶ ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν „ ἑαυτῷ ἔνδοξον, μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ῥυτίδα ἤ τί τῶν τοιούτων, ἀλλ' ἵνα „ ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος. Καὶ ἑτέρωθι· καὶ ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυ-

„ τρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον „ ζηλωτὴν καλῶν ἔργων. Καὶ, ὁ ἐγείρας τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει „ καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ὑμῖν πνεύματος. Καὶ, „ Μωσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ὡς θεράπων εἰς μαρτύριον τῶν „ λαληθησομένων· Χριστὸς δὲ ὡς υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ οἶκος ἐσμὲν „ ἡμεῖς. Καὶ ἀλλαχόθι· οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ „ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ φθείρει, φθείρῃ τοῦτον ὁ θεός· „ ὁ γὰρ ναὸς τοῦ θεοῦ ἅγιός ἐστιν, οἵ τινες ἐστὲ ὑμεῖς. Καὶ πάλιν· ἢ οὐκ „ οἴδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματος ἐστίν; οὗ „ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν, ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς· δοξάσατε δὴ „ τὸν θεὸν ἐν τῷ σώματι καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἅ τινά ἐστι τοῦ θεοῦ. „

Φανερὸν οὖν ἐκ τούτων πάντων ὅτι οἱ εἰς Χριστὸν πεπιστευκότες, καὶ τὸ πνεῦμα δεξάμενοι τὸ τῆς χάριτος διὰ τῆς τοῦ θείου λουτροῦ καθάρσεως, ναὸς θεοῦ καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἠξίωνται· ὥστε ἐκ τοῦ ἀκολούθου, οἱ κατάρξαντες λέγειν εἰδώλοις προσκεῖσθαι, ναὸς δαιμονίων πεφήνασιν· εἰ δὲ οὐκ ἔστι κοινωνία ναῷ θεοῦ μετὰ εἰδώλων, δῆλον ὡς οἱ νῦν τῆς ἀπειθείας υἱοὶ, ἐν οἷς τὸ πνεῦμα τὸ ἐναντίον ἐνεργεῖ, τῆς ἀληθείας καθυλακτοῦσι, τῷ ἁγίῳ ἀνθιστάμενοι πνεύματι, εἴδωλα φάσκοντες χριστιανοὺς σεβασθῆναι, καὶ τὸν ναὸν δαιμονίων γεγενῆσθαι τολμήσαντες ἀποφαίνεσθαι· οἷς εἰς ἔλεγχον τὰ ἱερὰ πρόκεινται λόγια, φοβερὰν αὐτῶν τὴν δίκην παρὰ θεοῦ καθορίζοντα· οὕτω τοίνυν τῆς ἐκκλησίας ὁ νυμφαγωγὸς, ἐπισυνάπτων αὐτὴν καὶ συνδέων τῷ μνηστῆρι Χριστῷ ἐνθεέστατα, καὶ τὸν σύνδεσμον ἐπισφίγγων καὶ τὴν συνάφειαν, σῶμα εἶναι Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους, καὶ ἓν σῶμα εἶναι τοὺς πολλοὺς διορίζεται· ἐπειδήπερ ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἄρτου τῶν τῆς εὐλογίας μετέχομεν μυστηρίων, ἑνότητα τὴν πρὸς αὐτὸν λαχόντες διὰ πίστεως· καὶ ὡς ἐν θεωρίας ὑψηλῆς καὶ θεοειδοῦς τρόπῳ διασαφῶν καὶ τρανῶν τὸ μυστήριον, διὰ τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον συζυγίας, τοιάδέ τινα διέξεισιν· “ οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες „ ἀγαπᾷν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα· ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυ„ τοῦ γυναῖκα ἑαυτὸν ἀγαπᾷ· οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, „ ἀλλὰ ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτὴν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν· ὅτι „ μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων „ αὐτοῦ· ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, „ καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς „ σάρκα μίαν· τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστὶν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ „ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. „

μζ. Ἠκέτωσαν οὖν οἱ τῆς ἀνομίας ἐργάται, καὶ δεικνύτωσαν πόθεν τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐκ ποίων θεοπνεύστων λογίων, τῆς κατὰ Χριστὸν ἑνώσεως ἀθεμίτως διορίζουσι; πῶς οἱ συγκληρονόμοι καὶ σύσσωμοι Χριστοῦ ξοάνοις τοῖς τῶν ἀπίστων σεβάσμασι λελατρεύκασι; πόθεν οὖν τὸ ἀληθὲς ἀπενέγκοιντο, οἱ τῷ ψεύδει συναγορεύοντες; σκοπείτωσαν δὲ εἰ μὴ καὶ Χριστὸν αὐτὸν, κοινόν

τι καὶ ἀκάθαρτον, διὰ τοὺς συγκληρονομοῦντας καὶ τὴν κατὰ τὸ σύσσωμον κοινωνίαν ἠγήσαιντο, καὶ τὸ ὅλον τῆς βλασφημίας αὐτοὶ κληρονομείτωσαν· ἀλλ' οὐκ ἐγκαλύπτονται οὐδὲ καταδύονται ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν αἰσχύνῃ, τοὺς μὲν λαλοῦντας ἐν πνεύματι θεοῦ μυστήρια προφήτας ἁγίους καὶ ἀποστόλους παραγραφόμενοί τε καὶ διωθούμενοι, ἐναγεῖς δέ τινας καὶ ἀνοσίους προφήτας αὐχοῦντες καὶ διδασκάλους ἐκ τῆς ἰδίας ἀποφθεγγομένους κοιλίας· ὧν τὸ φευκτὸν καὶ δυσῶδες τῶν λόγων, τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀπάτης πρὸς πίστωσιν ἐπισύρονται· " μέτοχος εἰδώλων" Ἐφραὶμ ἔθηκεν ἑαυτῷ σκάνδαλα, ἡρέτισε Χανα-„ ναίους „ ἀνέγνωμεν· χριστιανοὺς δὲ εἰδώλων μετόχους καὶ κοινωνούς, οὐδέπω καὶ σήμερον παρ' ὁτουοῦν ἀκηκόαμεν, ὅτι μὴ μόνων τῶν κατὰ τῆς δόξης Χριστοῦ καὶ τῶν ὀρθῶς σεβόντων καὶ προσκυνούντων αὐτῷ λελυττηκότων· καὶ θαυμαστόν γε οὐδέν· ἔθος γὰρ τοῖς ἀσεβοῦσιν ἐπιβουλεύειν τοῖς κρείττοσι, καὶ δολοῦν τὴν ἀλήθειαν, ἵνα τὴν ἑαυτῶν κακίαν δεδογμένον αὐτοῖς κατασκιάζειν κρατύνωσι· καὶ καλῶς γε εἴρηται ἀνδράσιν ἁγίοις, ὅτι λανθάνουσα πονηρία, τῆς προκεκηρυγμένης βλαβερωτέρα.

μη. Οὗτοι γὰρ ἐκ τοῦ προφανοῦς παῤῥησιάζεσθαι οὐδαμῶς ὑφιστάμενοι τὴν ἀσέβειαν, τὸ τῆς εἰς τὴν θρησκείαν ἡμῶν ὕβρεως ὑπέρογκον ὑπειδόμενοι, λανθάνειν τὲ τοὺς πολλοὺς οἰόμενοι, ὥσπερ οὐ τῷ Χριστῷ προσκρούουσι, τὸ θεῖον αὐτοῦ καθυβρίζοντες ἀπεικόνισμα, τί μηχανῶνται; ὡς τῶν μὲν πραγμάτων εἰδότες τὸ μεταβάλλειν οὐ πεφυκότων, τῶν ὀνομάτων δὲ ὡς τὰ πολλὰ τὸ ἀδιαφορεῖν ἐνδεικνυμένων, ἐπὶ τὴν τῆς προσηγορίας χωροῦσι διαφορὰν, καὶ τὸ τοῖς δαιμονικοῖς σεβάσμασιν ἀνακείμενον ὄνομα, τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ θεοῦ σεβασμίᾳ εἰκόνι, οἱ τῷ ὄντι τῶν εἰδώλων ἐρασταὶ, ἀποῤῥίψαι οὐ καταπεφρίκασιν, εἴδωλον ταύτην ἀποκαλέσαντες, καὶ τοὺς τιμῶντας αὐτὴν ὡς θεμιτὸν χριστιανοῖς, εἰδωλολάτρας κατονομάσαντες· ἵνα ὡς παρακεκινημένην ἡμῶν δῆθεν τὴν πίστιν φωράσαντες, τὸ βεβηκὸς καὶ ἑδραῖον ταύτης τό γε ἐπ' αὐτοῖς παρασαλεύσειαν· ἔκδηλον ἐντεῦθεν ἀποκυήσαντες τὸ ἀνόμημα, τήν τε εἰς Χριστὸν βλασφημίαν ἀναισχύντως κατασκευάζοντες, καὶ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀψευδοῦς ἡμῶν δόξης ἀδεῶς καὶ ἀπηρυθριασμένως καταγορεύοντες· ἀλλὰ τὰ μὲν ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάζει τὸν θεὸν, καὶ ταῦτα, τῶν ἄρτι τῆς ἀπιστίας ὑπερκυψάντων, καὶ τὸν λόγον παραδεδεγμένων τῆς χάριτος· οὗτοι δὲ οἱ νῦν λεγόμενοι χριστιανοὶ, καὶ τούτων μάλιστα οἷς τὸ τῆς ἱερωσύνης ἐπικεκηρύχθαι δοκεῖ ἀξίωμα. οὐ φρίττουσι τὴν ψυχὴν, οὐ καταδεσμοῦνται τὴν γλῶσσαν. οὐ δεδίασι τῆς δυσφημίας τὸ ὑπέρογκον, ἑαυτούς τε καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανοὺς ἅπαντας, τὴν μερίδα τοῦ θεοῦ καὶ κληρονομίαν Χριστοῦ, δαιμονίων ἀκαθάρτων κληρονομίαν κατονομάζειν· καὶ εἰ μὲν ἑαυτοῖς μόνοις τὴν ἀποστασίαν καὶ ἀσέβειαν ἐπεφήμιζον, πάντων ἂν ἀνθρώπων ἐλεεινότεροι καὶ βδελυκτότεροι ἐνομίσθησαν· νῦν δὲ κατὰ πάντων ἁπλῶς, τῶν τῆς ἀξιαγάστου ἡμῶν καὶ ἀληθινῆς θρησκείας μετεχόντων, τὰς ἀνοσίους γλώσσας κινήσαντες, πῶς τὰ ἐκ τῆς θείας οὐκ οἴσουσιν ὀργῆς, δίκαις πικροτάταις ὑποφερόμενοι; ἀλλ' ἐπὶ τὰς προ-

φηΙικὰς φωνὰς ἐπανακτέον τὸν λόΓον· τοὺς οὖν ἐκ πάνΙων ἐθνῶν τε καὶ γλωσσῶν καὶ πασῶν γενεῶν, τοὺς ἐξ ἁπάσης γῆς τε καὶ νήσων καὶ θαλάσσης ὑφ' ἑνὶ βασιλεῖ τεθειμένους, καὶ ἕνα κύριον καὶ θεὸν καὶ δεσπότην εἰδότας τὲ καὶ καλοῦντας καὶ σέβοντας, ἑπόμενον ἂν εἴη ἑνί γε ὀνόματι, καὶ τούτῳ τῷ ἀπ' ἐκείνου ὀνομάζεσθαι καὶ γνωρίζεσθαι· διὸ φησίν· " τοῖς δουλεύουσί μοι κλη-
,, θήσεΙαι ὄνομα καινὸν, ὃ εὐλογηθήσεΙαι ἐπὶ τῆς γῆς· εὐλογήσουσι γὰρ τὸν
,, θεὸν τὸν ἀληθινόν. ,,

Τί πρὸς ταῦτα φαῖεν οἱ ἀναίσθητοι; τί δὲ ἡμεῖς; ὅτι Χριστὸς ὁ κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν, ἄνθρωπος γεγονὼς, προσηγόρευται ὄνομα δηλοῦν ὁμοῦ τῶν συνελθουσῶν φύσεων τὸ συναμφότερον, τῆς τε χρισάσης θεότηΙος, τῆς τε χρισθείσης ἀνθρωπότητος· ὥστε μιᾷ φωνῇ καὶ τῶν συνδραμουσῶν οὐσιῶν τὸ διπλοῦν, καὶ τὴν ἐκ τούτων τοῦ ἑνιαίου προσώπου καθ' ὑπόσΙασιν ἕνωσιν, ἀσφαλῶς διαγινώσκεσθαι· εὔλογον οὖν τοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο βεβαπτισμένους τὲ καὶ ἐσφραΓισμένους, ἀπ' αὐτοῦ καλεῖσθαί τε παρωνύμως, καὶ χρημαΙίζειν χρισΙιανοὺς, ταὐτῷ πάνΙας γνωριζομένους καὶ καλουμένους ὀνόμαΙι, καθάπερ οἱ τῶν συνθημάτων τὰ ἐπισημότερα γνωρίσματα φέροντες· καὶ τοῦτο ἡμῖν τὸ ἰδιαίτατόν τε καὶ οἰκειότατον γνώρισμά τε καὶ ὄνομα, κἂν οἱ τῇ μέθῃ τῆς ἀσεβείας βεβαπτισμένοι μὴ ἀνέχωνΙαι· τούτου γε εἵνεκεν καὶ ἄγαν θεοπρεπῶς ἐκκλησία Χριστοῦ ἐστί τε καὶ λέγεται, καὶ λαὸς εἰς περιποίησιν, καὶ ἔθνος ἅγιον, καὶ γένος ἐκλεκτὸν, καὶ βασίλειον ἱεράτευμα, καὶ κληρονομία θεοῦ ἔνδοξος, καὶ μερὶς κυρίου, καὶ σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ, καὶ ἀμπελὼν κυρίου σαβαώθ, καὶ τέκνα ἠγαπημένα, καὶ ἀδελφοὶ πιστότατοι, καὶ δοῦλοι οἰκειότατοι, καὶ ναὸς θεοῦ, καὶ βασιλείας κληρονόμοι, καὶ κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, καὶ πρόβαΙα λοΓικὰ τοῦ ἀρχιποιμένος· διὸ καὶ τὰς ἀρεΙὰς αὐτοῦ ἐξαΓγέλλομεν, τοῦ καλέσανΙος ἡμᾶς ἐκ σκότους εἰς τὸ θαυμασΙὸν αὐτοῦ φῶς, θεόν τε καὶ βασιλέα καὶ κύριον καὶ ποιητὴν καὶ σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν ἐπιγραφόμεθα καὶ ὁμολογοῦμεν, καὶ εἴ τι ἕτερον πρὸς ἡμῶν ἀνυμνεῖται· οὕτω προσκυνηταὶ τῆς τριάδος ἀληθινοὶ γνωριζόμενοι, πᾶσαν δαιμονικὴν πλάνην καταπαΙοῦμεν καὶ διαπΙύομεν, πᾶσαν εἰδωλικὴν ἀπάτην μυσαΙΙόμεθα καὶ βδελυσσόμεθα, καὶ τοὺς μὴ οὕτως ἔχοντας καὶ ὁμολογοῦντας, τοῖς ἀναθέμασι καταζευγνύομεν· ἡ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς ὁμολογία τοιαύτη καὶ οὕτως ἔχουσα· ἐπὶ δὲ τὸν πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς λόγον, ὅθεν ἐξέβημεν, πάλιν μέτιμεν.

μθ. Τί οὖν φαΙέ; ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὁ μέΓας, ὁ μεΓαλοπρεπὴς, οὗ ἡ μεγαλοπρέπεια τοὺς οὐρανοὺς ὑπεράλλεται, ὁ κατὰ πάντων ἀνημμένος τὸ κράτος, καὶ τὴν ἀρχὴν κεκΙημένος ἀπέρανΙον, τῆς γὰρ βασιλείας αὐτοῦ μὴ εἶναι τέλος ὁμολογοῦμεν ὁσημέραι, ὁ τῶν ἀγγέλων κύριος, ὁ τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων δεσπόζων, ὁ πάσης δημιουργὸς τῆς κτίσεως, καὶ παράγων πάντα ἐξ οὐκ ὄντων πρὸς ὕπαρξιν, πῶς ἔτι βασιλεύσει ἢ κατάρξει τινῶν; ἀπέστραπΙαι ὁ τοῦ τηλικούτου βασιλέως λαὸς, οὗ δὴ λειποΙαξίου Γραφὴν εἰς δέον τις καΙαχέοι, κενὰ λοιπὸν τὰ βασίλεια καὶ ἔρημα καΙαλέλειπται,

ἑτέρῳ προσέθεντο βασιλεῖ· τοιοῦτος γὰρ ὁ τῶν ἀβασιλεύτων λόγος, οἳ οὐχ' ὑπὸ τὴν Χριστοῦ βασιλείαν τάχα κείσονται, ἑτέρωθέν γε καὶ πρὸς τοῦ Μαμωνᾶ βασιλευόμενοι· λεγέτωσαν δὲ τῆς ἐγκαταλείψεως τὸν τρόπον· ζητείσθω τίς ἡ αἰτία τῆς μεταθέσεως; εἰ μὲν ἑκὼν ὁ λαὸς τῆς χειρὸς ἀπέδρα τοῦ ἐξουσιάζοντος, πότερον ὡς τοῦ ἄρχειν οὐκ ἰσχύοντος; ἢ τοῦ σώζειν οὐ σθένοντος; καὶ μὴν ὁ δεσπόζων ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, αὐτός ἐστιν· ὁ πληρῶν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς· καὶ θεὸς τοῦ σώζειν λέγεται, καὶ θεὸς τῶν σωτηριῶν ἡμῶν· καὶ αὐτὸς ἐτέχθη ἡμῖν σωτὴρ κύριος, καὶ σώζων οὐκ ἔτι πλὴν αὐτοῦ· ἢ ὅτι οὐ προνοεῖ καὶ διεξάγει τὰ τῇδε θεοπρεπῶς, τοῦτον ἀπήρνηνται; "ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ ἀνατέλλων τὸν „ ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχων ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδί- „ κους· ὁ διδοὺς τῇ γῇ ὑετὸν πρώϊμον καὶ ὄψιμον, καὶ διδοὺς τροφὴν πάσῃ „ σαρκὶ, καὶ ὁ πατήρ μου, φησὶν, ἕως τοῦ νῦν ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι·„ τοὺς τῆς περὶ ἡμᾶς κηδεμονίας τὲ καὶ προνοίας εἰσάγων ἐντεῦθεν λόγους· ἢ ὡς οὐ μέγαν οὐ προσίενται; "ἀλλὰ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἐστι· „ καὶ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας·„ ἀλλ' ὡς μερικὴν ἢ περιγεγραμμένην περιβεβλημένον τὴν ἀρχὴν, ἢ χρόνῳ πεπερασμένην τινί; "ἀλλὰ „ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος, καὶ αὐτῷ κάμπτει πᾶν γόνυ ἐπου- „ ρανίων τὲ καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, ἢ ὡς τοῦ συνιέναι ἐνδέοντα; ἀλλὰ „ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός· οὐδὲ ἔγνω τίς νοῦν κυρίου·„ εἰ δὲ ὡς οὐκ ἐπιστρεπτικὸν ἢ κηδεμονικὸν, καὶ τίς ἐστιν ὁ λέγων διὰ φωνῆς ἁγίων· "ὅτι οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκοντος, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν „ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, καὶ ζῆν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ με εἰπεῖν τῷ „ ἀσεβεῖ, θανάτῳ θανατωθήσῃ, καὶ ἀποστρέψει ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, καὶ „ ποιήσει κρίμα καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἐν προστάγμασι ζωῆς διαπορεύσεται, „ ζωῇ ζήσεται καὶ οὐ μὴ ἀποθάνῃ· πᾶσαι αἱ ἁμαρτίαι αὐτοῦ ἃς ἥμαρτεν, οὐ „ μὴ ἀναμνησθῶσιν·„ ἢ ὡς σοφίας γοῦν καὶ δικαιοσύνης κατά τι γοῦν ἀπολειπόμενον; καὶ τίς ἐξαριθμήσαιτο τὴν ἄβυσσον τῆς σοφίας ἢ μᾶλλον αὐτοσοφίας; "τῇ γὰρ σοφίᾳ ἐξέτεινε τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν ἐθεμελίωσε„ καὶ ἁπαξαπλῶς πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν· ἀγαθὸς δ' ὅτι ἐστὶ, καὶ τἄλλα πάντα οἷς παρὰ πάντων ἐξυμνεῖταί τε καὶ δοξάζεται· τί δεῖ τῶν ὑπὲρ ἔννοιαν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ μεγαλείων ἐφάπτεσθαι, καὶ τῶν ἀνεφίκτων κατατολμᾶν; μήποτε λάθοιμεν ἑαυτοὺς ἀπονοίᾳ καὶ δυσβουλίᾳ τοῖς ἀσεβέσιν ὡσαύτως ἀνοητότατα περιπίπτοντες.

Τίνι οὖν ὁ ἡθετημένος ἡλάττωται καὶ δεδέηται, γλωσσαλγείτωσαν καὶ λεγέτωσαν; ἵνα ὀκλάσας καὶ ἀπειπὼν πρὸς τὴν σπουδὴν καταπροΐξηται τὴν ἀρχήν· μᾶλλον δὲ ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος, τίσιν οὐχ' ὑπερῆρται καὶ ὑπεραναβέβηκε; ποῖος λόγος τὸ ὑπεραῖρον παραστήσεται τῆς μεγαλειότητος καὶ τῆς δυνάμεως τὸ ἀπρόσιτον, ἢ τῆς ἐξουσίας τὸ ἀμέτρητον, καὶ τοῦ κατὰ πάντων κράτους ἀπειροδύναμον; καὶ ἵνα μὴ τοῖς ταπεινοῖς τούτοις ἀποσεμνύνειν τὸ ὑψηλὸν δό-

ξαντες, καταςμικρύνοιμεν τῆς κυρίας ἁπάντων καὶ δεσποτείας τὸ ἀνέκφραστον, ἣ πάντα ἀπαραβλήτως τὲ καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερθρώσκει καὶ ὑπερίδρυται, καὶ πᾶσιν ὁμοίως ἄβατός τε ἐστὶ καὶ ἄληπτος, καὶ ἀποκέκρυπται νῷ καὶ λόγῳ παντὶ, οἷα δὲ πάντων ἐξῃρημένη ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, καὶ παντὸς ὀνόματος ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ κατονομαζομένου καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, τῶν τοιούτων ὡς ὑπὲρ ἡμᾶς ἀφεξώμεθα· εἰ δὲ οὐχ' ἑκὼν ὁ ἐκκεχωρηκὼς τὸ ὑπήκοον δὴ τοῦτο μετετάξατο, βεβίασται πάντως, καὶ τὸ ἡγεμονοῦν τετυράννηται· καὶ τίς ὁ τῇ τυραννίδι ἐπιθέμενος, καὶ τὸ κρατεῖν ἀφελόμενος; καὶ ἔσται ὁ τυραννήσας εὐσθενέστερός τε καὶ ἐπικλέεστερος, καὶ τοσοῦτον ὅσον καὶ τὸ τῆς νίκης ὑπερτεροῦν, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν ἡ νίκη τὸ περιὸν ἔχοι· ἐν μὲν γὰρ τοῖς ὁρωμένοις καὶ ἀνθρωπίνοις, ὁπηνίκα τὸ ἐναντίον καὶ μάχιμον τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐξαρτύηται, καὶ εἰς ἀλλήλων χεῖρας ἥκωνται, τέλος τῶν ὅπλων καὶ τῶν πόνων οἱ τὸ κρεῖττον ἀπενεγκάμενοι ἴσχουσιν, ἢ ἐν τῇ μάχῃ κρατήσαντες, χειρώσασθαι τρεψάμενοι τὸν ἀντίπαλον, ἐξ οὗ συμβαίνει σκύλων τὲ καὶ λαφύρων πόρον ὅτι πλεῖστον ἐνέγκασθαι, ὅπλων τὲ κτῆσιν ὡς μεγίστην περιβαλέσθαι, ἢ χώραν καταδηῶσαι τὴν πολεμιωτάτην, καὶ σφίσιν αὐτοῖς κατήκοον ποιήσασθαι, καὶ δασμοφορεῖν εἰς τὸ λοιπὸν τοὺς κεκρατημένους ὡς δουλουμένους καταβιάσασθαι· ὁ δὲ παρὰ τῶν ἀοράτων κινούμενος πόλεμος, ὑφ' ὧν ἡμῖν νῦν ὁ κατὰ τῆς πίστεως σάλος ἐπανασείεται, τούτων οὐδὲν ἐν ἐλπίσι κατορθωθήσεσθαι τίθεται· οὐ γὰρ δή που τοῦτο τηλικοῦτον, ἡλίκον ἐκείνου τοῦ πολέμου τὸ κίνημα· οὐχ' ὅπως γάρ τι τῶν ἡμετέρων καὶ ἐκτὸς, ὁ ἐχθρὸς σφετερίσηται, καθ' ἡμῶν ἐπιφύεται, ἀλλ' ὅπως ὅλους ἡμᾶς αὐτοὺς, ψυχὰς λογικὰς καὶ τὸν ἡγεμόνα νοῦν καταληΐσαιτο καὶ ὑπὸ χεῖρα ἀγάγοι, ἀναπείσῃ τὲ βασιλέα καλεῖν, καὶ θεὸν ὁμολογεῖν τὸν ἀντίθεον, καὶ τοῖς ψυχοφθόροις καὶ βδελυκτοῖς εἴκειν προστάγμασιν· ἵνα δὴ μὴ αὐτὸς μόνος γεέννῃ καταδικάζοιτο, ἤδη δὲ καὶ τοὺς συγκληρονομήσοντας τῷ πυρὶ τῷ αἰωνίῳ συνεπαγάγοιτο· τοῦτο γὰρ ἔργον ἐξ ἀρχῆς τῷ βασκάνῳ καὶ ἀλιτηρίῳ δαίμονι, τῶν ηὐτρεπισμένων ἀγαθῶν τῷ γένει τῷ καθ' ἡμᾶς φθονερῶς ἐπιόντι ἀποστερήσειν, καὶ τοῦ ἑαυτοῦ συμμεθέξειν πτώματος· ὁ τοίνυν ἀφῃρημένος τὸ ὑπήκοον, γεγύμνωται τῆς ἀρχῆς καὶ ἀπεστέρηται τοῦ ἀξιώματος, καὶ τῆς ἐξουσίας ἐκβέβληται· ψιλὸν αὐτῷ μόνον ἐπιφημισθήσεται τοὔνομα, ἢ καὶ αὐτὸ κατὰ τὸ εἰκὸς πάμπαν οἰχήσεται· συνενεχθήσεται δὲ αὐτῷ ἐντεῦθεν εἰς τὸ πενιχὸν καὶ ἀκαλλὲς τὸ τῆς δόξης περιστήσεσθαι· οὗ γὰρ μὴ ὑπάρχει κατήκοον, οὐκ ἂν συσταίη τὸ βασιλευθὲν οὐδαμῶς· πόθεν; οὐ γάρ τοι ἕξει ὧν ἂν κατάρξειεν· τοιαῦτα οἱ κακοδαίμονες τῷ δαίμονι χαριζόμενοι φιλοτίμως. οἴονται τῆς Χριστοῦ κατανδρίζεσθαι βασιλείας, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς κατανεανιεύεσθαι πίστεως, καὶ τῶν ἱερῶν ἡμῶν καταθέειν δογμάτων· ἀλλὰ τῶν θεολέκτων φωνῶν ἀκουέτωσαν, ὅτι " ὁ μωρὸς „ μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μάταια νοήσει. „

ν. Καὶ τί τούτων ἀνοητότερον ἢ ματαιότερον; κενὰ γὰρ τῷ ὄντι κατὰ Χριστοῦ ἐμελέτησαν, καὶ μάταια αὐτῶν τὰ βουλεύματα καὶ διανοήματα, καὶ φρε-

νὸς ἀλόγου καὶ ἀλλοκότου κυήματα, καὶ μωρίας ὡς ἀληθῶς καὶ σκαιότητος, μᾶλλον δὲ ἀθεΐας καὶ ἀσεβείας τῆς ἁπασῶν ἐσχάτης ἐπέκεινα, ὧν οὐ θεμιτόν τι κἂν γοῦν μόνον εἰς νοῦν ἐπιέναι ἀνθρώπῳ δοξάζειν ἀνοητότατα, καὶ δρᾷν τὰ ἀνοσιώτατα, εἰς τοῦτο ἀσθενείας καὶ ἀκλεείας τὴν τῶν ὅλων ὑποβιβάζειν ἀρχήν· οὗ τί ἂν γένοιτο ἀτοπώτερον ἢ ἀθεώτερον; ἀλλὰ καινή τις ὡς ἔοικε κατὰ τῆς Χριστοῦ βασιλείας παρὰ τῶν ἀνομούντων ἀνέφυ γραφή· δέον γὰρ αὐτὴν ταῖς ἁπασῶν ὑψηλοτέραις καταγεραίρειν τιμαῖς, εἰς ἔσχατον ἀδοξίας καὶ εὐτελείας περιέλκειν οὐ κατερυθριῶσιν, ἵνα τὸ προσὸν ὡς θεῷ ἀξίωμα περιελόμενοι, ἡττημένον αὐτὸν παραδείξωσι, καὶ τῶν θείων πλεονεκτημάτων ἀπογυμνώσωσι, καὶ ψιλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ὄντα καταστήσωνται, καὶ τῆς ἐνούσης αὐτῷ κατὰ πάντων ἐξουσίας ὑπερορίσωσιν· εἰς τοιαύτην ἀτοπίαν καὶ ἀθεΐαν τὰ παρ' αὐτοῖς δογματιζόμενα, κατὰ τὸ ἀκόλουθον περιέστησαν· ἀλλὰ πῶς ταῦτα πείσεται, οὐ συνῆκαν οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀνόητοι· ὁ τὸν ἰσχυρὸν δήσας καὶ διαρπάσας αὐτοῦ τὰ σκεύη, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν λύσσης ἀπείρξας, πῶς ὁ τὸν ἀόρατον αἰχμαλωτεύσας τύραννον, καὶ καθελὼν τὸ δυσάντητον κράτος, ἀντεσυλήθη πάλιν ἡττώμενος; ἐξ ἀτονίας ἄρα πεπονθὼς τοῦτο. ἢ κατολιγωρήσας τοῦ προσκτηθέντος; καὶ ταῦτα ἐπὶ τοσούτοις ἱδρῶσι καὶ πάθεσιν· ἵνα μετὰ τοῦ δύνασθαι παραιρήσωνται αὐτὸν, καὶ τῆς προσούσης περὶ ἡμᾶς κηδεμονίας καὶ προνοίας αὐτῷ.

Κενὸς οὖν αὐτῷ ὁ ἀγὼν κατ' αὐτοὺς, καὶ μάτην ἡ πρὸς τὸν ἀντίπαλον διαμάχη ἐξήνυσται· τάχα που καὶ δευτέρων ἀγώνων αὐτῷ δεήσει, καὶ πράγματα ἕξει, καὶ φροντίδων τῶν πρὸς ἐχθρὸν οὐκ ἀπολήξει, καί ποτε καὶ ἄλλης αὐτῷ μελήσει σαρκώσεως, καὶ σταυρὸν ἄλλον καὶ πάθος ἐκδέξεται· ἐξ οὗ συμβήσεται ἀνάλογον τούτοις ἕξειν καὶ τὴν θρησκείαν· εἰ γὰρ κατήργηκε τὴν εἰδωλολατρίαν Χριστὸς, καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν ἡμῖν ψυχῶν ἰατρεία, εἶτα ἐπανῆκεν ἀναπνεῦσαν τὸ βλαβερὸν, ἑτέρας αὖθις θεραπείας δεήσεται· ὅπερ δὴ ἐπὶ τῶν κατὰ τὸ σῶμα νοσημάτων εὑρεῖν ἐστιν· ὡς εἴ τις ἰατρῶν τὴν παροῦσαν ἐξιάσασθαι νόσον τοῦ κάμνοντος βούλοιτο, κεράννυσι μὲν τῇ νόσῳ κατάλληλα φάρμακα· εἶτα ὃ ἐδόκει ἀλεξητήριον, περιτραπὲν εἰ τύχοι γέγονε δηλητήριον, ὡς οὐδέν τι ῥᾷον χεῖρον δὲ μᾶλλον σχούσης τῆς διαθέσεως· ἀναγκαίως οὖν ἀγωνιάσει καὶ διασπεύσει, ἑτέροις ἐπιχειρήμασι μεθοδεύων διαθεῖναι τὸ ἴαμα· εἰ γοῦν καὶ τούτων μὴ ἐπιτεύξαιτο, προσθείη δή που καὶ ἕτερα, καὶ εἰς ἄπειρον τὴν πεῖραν κενώσειεν, ἔστι δὲ λοιπὸν οὐκ ἰατρεία τὸ δρώμενον, ἀλλ' ἀπορία καὶ ἀτευξία, καὶ τῆς τοῦ νοσοῦντος κακοπαθείας ἐπίδοσις· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίαν Χριστοῦ διαχλευάζοντες, διορίζεσθαι οἱ ἄθλιοι βούλονται, ὡς οὐδὲν οὐδαμῆ ἐνεργὸν ἢ βεβηκὸς ἔχειν αὐτὴν διανοούμενοι.

Παίζεται οὖν παρ' αὐτοῖς τὰ καθ' ἡμᾶς μυστήρια, καὶ τῶν ἐπὶ σκηνῆς οὐδὲν ὡς ἔοικε διενήνοχεν· ἡμεῖς δὲ ταῖς ἀληθείαις χρώμενοι, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων αὐτῶν πίστεως καὶ δυνάμεως ἀντεχόμενοι λέγομεν· τοσούτῳ περι-

έσται τῷ νικηῇῃ τοῦ τυράννου καὶ τοῦ θανάτου Χριστῷ τὰ τῆς νίκης· ὡς ἤδη καὶ ὁ δράκων ὁ πανώλης ἐξ ἀπληστίας καὶ αὐτῷ προσβαλὼν τῷ Χριστῷ, καὶ τῷ φαινομένῳ ἐπιδραμὼν, ἐπείπερ οἱονεὶ δέλεαρ αὐτῷ προὐβάλετο τὸ ἀνθρώπινον, καὶ μάλα ἐλπίσας θηράματι ὥσπέρ τινι περιτυχὼν κατεδηδοκέναι τὸ προσπεσὸν, τῷ ἀγκίστρῳ περιπίπτει δελεασθεὶς τῆς θεότητος, καὶ οὓς πάλαι λαφύξας καταπεπώκει, πρὸς τὸ δυσάντητον ἀπαυδήσας τῆς θοίνης, καὶ οὐκ ἐθέλων ἀπήμεσε.

Ταῦτά τοι καὶ οἱ πρὶν πρὸς θήραν ἑτοίμην καὶ ἐδωδὴν ἡδίστην αὐτῷ ὑπεκκείμενοι ἔλαβον ἐξουσίαν παρὰ τοῦ τὸν κόσμον νικήσαντος, καὶ τὴν ὑπερήφανον καὶ δυσμενῆ καθελόντος τοῦ πονηροῦ δυναστείαν, πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν τοῦ ἐχθροῦ δύναμιν· ἀλλὰ καὶ ἄξουσιν ἐν ἀγκίστρῳ τὸν δράκοντα, ἀφάψουσι δὲ φορβειὰν περὶ ῥίνας αὐτοῦ, δήσουσι δὲ κρίκον ἐν τῷ μυκτῆρι αὐτοῦ, καὶ ψελλίῳ τὸ χεῖλος αὐτοῦ διατρήσουσι· κἂν οἱ ταῖς πάγαις τῆς πλάνης συνειλημμένοι, τῷ δεσμώτῃ καὶ τετρημένῳ καὶ μαστιγίᾳ τὸ σέβας, ὡς αὐτοὶ φασὶν, ἀνοήτως προσάγωσιν· ὄντως οὐκ ἐφρόνησαν συνιδεῖν ἢ συνιέναι οἱ τάλανες· διὰ τοῦτο τῆς ἀληθείας καταλαζονεύονται, τολμῶσί τε ἃ οὐδ' ἂν βαρβάροις ἢ ἕλλησι τολμητέα εἶναι· τί φήσουσιν ἀκούοντες οἷα ἐν εὐαγγελίοις ὁ ἡμέτερος διαῤῥήδην βασιλεὺς καὶ ποιμὴν διακέκραγε; " τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ οὐδεὶς ἁρπάσει αὐτὰ ἐκ ,, τῆς χειρός μου· καὶ ὅτι ὁ πατὴρ δέδωκεν αὐτῷ ἐξουσίαν κατὰ πάσης σαρ- ,, κός· καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἔχει καὶ ὁ υἱός· τὰ γὰρ ἐμὰ πάντα, φησὶ, ,, σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς· ,, μετεῖναι γὰρ τῷ μονογενεῖ πάντων τῶν τοῦ πατρὸς πεπιστεύκαμεν· πῶς οὖν δεδόξασται εἰ νενίκηται καὶ ἥττηται; πῶς δὲ τῆς ἐξουσίας ἀφῄρηται, ὁ ἐν τοῖς πατρικοῖς ἐναγλαϊζόμενος ἀξιώμασι, καὶ συμμετέχων τῆς κατὰ πάντων ἐνυπαρχούσης ἐξουσίας αὐτῷ; ταῦτα οἱ τοῦ κυρίου ἐχθροὶ οὐ λογίζονται, ὑφ' ἑτέρῳ γὰρ τελοῦσι τῷ τοῦ αἰῶνος τούτου ἄρχοντι· τοῦτο γὰρ αὐτοῖς βούλεται τὸ εἰδώλοις προσκεκυνηκέναι, τὸ ἐξ ἀρχῆς ὠδίνουσι κατὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου τὰς ἀντιθέσεις· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἄν ποτε ἀποκνήσαιμεν θριαμβεύειν αὐτῶν τὸ ἐμμανὲς καὶ τὸ ἐμβρόντητον.

Τί οὖν φησιν ὁ σωτήρ; " ὁ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας, ποιμήν ἐστι· καὶ ,, ὅταν τὰ ἴδια πρόβατα ἐκβάλῃ, ἔμπροσθεν αὐτῶν πορεύεται, καὶ τὰ πρό- ,, βατα αὐτῷ ἀκολουθεῖ, ὅτι οἴδασι τὴν φωνὴν αὐτοῦ· ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ ,, ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἴδασι τῶν ἀλλοτρίων ,, τὴν φωνήν· ,, εἶτα πάλιν· " ἐγώ εἰμι ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ, ,, σωθήσεται καὶ ἐξελεύσεται καὶ νομὴν εὑρήσει· ,, τί δὲ οἱ παράφρονες; τὸν μὲν τοιοῦτον ποιμένα, ἠῤῥωστηκότα καὶ ἄτονον, καὶ ἀπείρως τῆς ποιμαντικῆς εἰσάγουσιν ἔχοντα, ἢ ἀσθενείᾳ τοῦ διέπειν τὰ πρόβατα, ἢ ἀκουσίως διηρπάσθαι ὑπὸ τοῦ λύκου, ἢ ἐθελοντὴν καταπροέσθαι τὸ ποίμνιον· μάτην δὲ ὡς ἔοικεν ἡ θύρα προβέβληται, οὐδαμόθεν τὸ ἀσφαλὲς ἔχουσα· οὔτε εἴ τις εἰσελεύσεται

δι᾽ αὐτῆς ἡ ἐξελεύσεται, εἰς τὸ σώζειν οἵα τε ὑπάρχουσα· τὸ δὲ ταῦτα φλυαρεῖν καὶ λέγειν, ποίας κολάσεως καὶ ἀπωλείας οὐκ οἴσει δίκην; εἶτα· " ἐγώ „ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν, „ καὶ τὴν ψυχήν μου τίθημι ὑπὲρ τῶν προβάτων· „ τοῖς δέ γε ἑκατέρωθεν ἐν τούτοις, ὁ τῆς βλασφημίας περιορώρυκται βόθρος, ὁμοῦ τε τοῦ ποιμένος Χριστοῦ καὶ τῶν προβάτων τὴν ἄγνοιαν ἀνοήτως καταψηφιζομένοις· διαπιστήσουσι δέ που πάντως αὐτῷ, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων τιθέναι λέγοντι· ἵνα ἢ μηδόλως γεγενῆσθαι τὸ σωτήριον Χριστοῦ πάθος δογματίσωσιν, ἢ ὡς παραπεπλασμένον καὶ φασματῶδες παραφανὲν, καὶ εἰκῆ συντεθεῖσθαι δραματουργούμενον παρὰ τῶν ἐξηγησαμένων ἡμῖν τὰ εὐαγγέλια, εἰσηγήσωνται· ταῦτα δὲ τίνων ἄλλων, ἢ τῆς ἐκείνων ἀνοίας καὶ ἀσεβείας ἄξια; καὶ ὁ μὲν Χριστὸς λέγει· " καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύ„ της· κἀκεῖνα με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται „ μία ποίμνη, εἷς ποιμήν· „ οἱ δὲ καὶ τῶν ἤδη δι᾽ ἐπιγνώσεως τῆς πρὸς αὐτὸν συνηγμένων, τῆς ἐξουσίας καὶ οἰκειότητος ἐξείργειν φιλονεικοῦσι, καὶ τῷ τῆς πλάνης αὐτῶν ἀρχηγῷ διαβόλῳ περιποιούμενοι μετοχετεύειν· φαίη δ᾽ ἂν καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ Χριστὸς τὴν ἰουδαίων νοσοῦντας μανίαν· " ὑμεῖς οὐ πιστεύετε, „ οὐ γὰρ ἐστὲ ἐκ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν· τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς „ μου ἀκούει, καὶ γινώσκω αὐτὰ καὶ ἀκολουθοῦσι μοι· κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον „ δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οὐχ᾽ ἁρπάσει τίς „ αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου· ὁ πατήρ μου ὃς δέδωκέ μοι, μείζων πάντων ἐστὶ, „ καὶ οὐδεὶς δύναται ἁρπάζειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πατρός μου· ἐγὼ καὶ ὁ πα„ τὴρ ἕν ἐσμέν· „ οὗτοι δὲ τὰ ἰουδαίων ὄντως καὶ φρονοῦντες καὶ πράσσοντες, τοῖς τῶν δυσφημιῶν λόγοις οἷα λίθοις καταλεύουσι, βάλλοντες τὸν Χριστόν· οὕτω γὰρ, τό γε ἐφ᾽ ἑαυτοῖς, κατεψίλωσαν μὲν τὸν Χριστὸν, καὶ τοῦ κατὰ πάντων ἀφείλοντο κράτους, καὶ τὸ ἧττον ἀπενέγκασθαι ἤδη κατεψηφίσαντο, τά τε ἄλλα καὶ τὰ τῶν εὐαγγελίων ψευδῆ τιθέμενοι λόγια· τῷ δὲ πατρὶ αὐτῶν τῷ ἀντιχρίστῳ τὸ κλέος διδόασι καὶ τὰ νικητήρια, τρόπαιον αὐτῷ λαμπρὸν τὸν ἴδιον στησάμενοι ὄλεθρον.

να. Ἤδη δὲ καὶ τὸν πατέρα καὶ τῶν ὅλων θεὸν κατὰ τὸ εἰκὸς βεβιάσθαι ἀποφανοῦνται, καὶ τῆς τῶν ἁπάντων δεσποτείας ἀλλοτριώσουσι, συνδιηρπάσθαι τῷ υἱῷ τῆς ἐξουσίας αὐτὸν εἰσηγούμενοι· εἴπερ ὁ υἱὸς φησὶν, " ἐγὼ καὶ ὁ „ πατὴρ ἕν ἐσμέν· „ συμβασιλεύει δὲ τῷ πατρὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ τὸ πνεῦμα ἐψεῦσθαι τὸ ἅγιον τὸ ἐν ἀποστόλοις φθεγγόμενον, ἐπεὶ τῷ μὲν ἐνέπνευσε λέγειν· " ὅτι ἐῤῥύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς „ τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν, „ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων· ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου· πρωτό„ τοκος πάσης κτίσεως· „ τῷ δὲ ἐνήχησε γράφειν· " ὑμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτὸν, „ βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ὅπως τὰς ἀρετὰς „ ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς·

„ οἱ ποτὲ οὐ λαὸς, νῦν δὲ λαὸς Θεοῦ· καὶ οἱ οὐκ ἠλεημένοι, νῦν δὲ ἐλεηθέντες· „ μεθ' ὧν ὁ εὐαγγελικὸς λόγος " ὅτι τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, „ καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβε βοᾷ· „ οἱ δὲ τοῦ σκότους ἄξιοι, ὡς οἴονται, καὶ ἐδιώχθη καὶ κατελήφθη· εἰκῆ ταῦτα εἴρηται, καὶ ἀδολεσχεῖ ὁ λέγων τοὺς ἐκ τοῦ σκότους, εἰς τὸ θεῖον καὶ θαυμαστὸν κεκλῆσθαι φῶς· καὶ τὸν οὐ ποτὲ λαὸν, νῦν λαὸν χρηματίζειν θεοῦ· καὶ τοὺς οὐκ ἠλεημένους, ἠλεημένους· μάτην ἄρα ὡς ἔοικε τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα καταβέβληται, καὶ λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν εἰσενήνεκται, καθὰ πιστεύομεν καὶ κηρύσσομεν· οὕτως αὐτοὺς εἰς βυθὸν ἀπωλείας ὁ τῆς βλασφημίας καὶ δυσσεβείας κατωθεῖ λόγος· ἐπὶ τούτοις τῶν θεηγόρων ἄλλος, εἰς τόνδε τὸν πόνον συνεισελάσας, συλλήψεταί γε εὖ μάλα τοῖς προκεκηρυγμένοις, τοιάδέ τινα λέξειεν· " ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις „ καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, καλέσουσι τὴν Ἱερουσαλὴμ θρόνον κυρίου, καὶ συναχθήσονται ἔτι ὀπίσω τῶν ἐπιθυμημάτων τῆς καρδίας αὐτῶν τῆς πονηρᾶς· „ τοιαῦτα μὲν ὁ Θεῖος προφήτης· πολλάκις δὲ τῶν τοιῶνδε λόγων προδιηκρινημένων, οὐκ ἔγωγε οἶμαι παλινοστήσαντας ἐπὶ τὰς αὐτὰς ἐξηγήσεις ἴεσθαι· ἀλλὰ τά γε εἰς τὸ ἔπειτα αὐτῷ ῥηθησόμενα, οὐκ ἂν ἑκὼν ὑπερβήσομαι· πολὺ γὰρ ἡμῖν ὠδίνει ταυτηνὶ τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ὑπόθεσιν, τὸ συμφυὲς καὶ ὁμόγνωμον, ἃ δὴ καὶ ἰσχνῶς κατοπτεύοντες εἰσόμεθα.

νβ. Τί ποτε ἄρα θεὸς, καὶ τίσι κατὰ καιροὺς διάθοιτο, καὶ τί τῶν ἐκκεισομένων νόμων τὸ καινὸν καὶ ἀπεξενωμένον, καὶ τῶν πάλαι νενομισμένων ἐπικρατέστερον, καὶ πολὺ δὲ πλείονα φέρον τὴν ὄνησιν, καὶ ὅποι ποτὲ τὰ τῶν νόμων ἐνσημανθήσεται, καὶ ὁποίᾳ δὴ δυνάμει τὸ ὑπ' αὐτῶν διδασκάλιον πρόεισιν; ἔχει δὲ ὧδε· " ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται φησὶ κύριος, καὶ διαθήσομαι τῷ „ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην „ ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς „ αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· καὶ αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν τῇ „ διαθήκῃ μου, καὶ ἐγὼ ἠμέλησα αὐτῶν, φησὶ κύριος· ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη „ ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, φησὶ κύριος, διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν γράψω „ αὐτοὺς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεὸν, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι εἰς λαὸν, καὶ „ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πολίτην αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ λέγων, γνῶθι τὸν κύριον· ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν „ καὶ ἕως μεγάλου αὐτῶν· ὅτι ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν „ ἁμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι· „ καὶ ὁ μὲν τοῦ πνεύματος ὑποφήτης τοιαῦτα.

Τίς δὲ τῶν θεοπνεύστων λογίων τούτων ἀνήκοος; ἁπανταχοῦ γὰρ γῆς καὶ θαλάσσης, τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν ὁρᾶται κατεσκεδασμένον τὸ κήρυγμα· τίς δὲ οὕτως ἀσύνετος καὶ ἠλίθιος, ὥστε παρ' οὐδὲν μὲν τίθεσθαι τὰ τοῦ πνεύματος λόγια, τοῖς ἐκ τῆς μεθοδείας δὲ τοῦ διαβόλου ἐξευρημένοις προστίθεσθαι; ποίας οὐκ ἂν εἶεν κατηγορίας καὶ κολάσεως ἄξιοι, λεγέτω τίς τῶν ἐρώντων

τῆς τοῦ λόγου εὐθύτητος· τί τούτων εὐθύτερον ἢ τηλαυγέστερον; ἆρ' οὐκ ἐλέγχει τῶν ἀνοήτων τὴν ματαιότητα; ἆρα τὸν καθ' ἡμᾶς λόγον ὡς εὐσεβείας ἐχόμενον οὐ συνίστησιν; οὐ τὴν καινὴν διαθήκην ἡμῖν προανεβόησεν, ἣν ὁ σωτήριος λόγος ἐπιφανεὶς παραδέδωκεν; οὐ τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας τοὺς νόμους προϋποτίθεται, τῶν τε δεξομένων τὰς διανοίας καταυγασθήσεσθαι καὶ φωτισθήσεσθαι, καὶ τῶν προσελευσομένων τὰς καρδίας, τοῦ παλαιοῦ ῥύπου καὶ τῆς ἁμαρτίας ἀποκαθαρθήσεσθαι; καθ' ἃς καὶ ἐγγραφήσεσθαι τὸν θεῖον νόμον προανεκήρυξεν· οὐ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀποθήσεσθαι, καὶ τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον ἐν πνεύματι προϋπέγραψεν; οὐ τὴν πρὸς θεὸν ἡμῖν οἰκειότητα διατυποῖ καὶ ἐγγύτητα; ὡς εἶναι αὐτῷ λαὸν καὶ κλῆρον ἅγιον, αὐτόνομον καὶ αὐτεπάγγελτον τὴν θείαν γνῶσιν ἕξειν προϋποφαίνων; οὐ προῖκα χρηστευόμενον ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν, καὶ ἀμνηστίαν ἐπὶ ταῖς ἀνομίαις ἡμῶν ἐνδειξόμενον, τόν τε ἔλεον καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἣν περὶ ἡμᾶς κέκτηται προανακέκραγεν; οὐ τὸ κεφάλαιον πάντων, ὡς συνελόντα εἰπεῖν, τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως τά τε βάθρα καὶ τὴν κρηπῖδα προϋπεστήριξε; ταῦτα κατακροτεῖν καὶ ταῖς ἀμείνοσι στεφανοῦν ψήφοις, πάντων ἂν εἴη δικαιότερον· τῆς γὰρ ἀσεβείας καθαιρεῖ τὴν ὀφρὺν, καὶ τῶν ἀναισχυντούντων ἀποφράττει τὰ στόματα· ὄντως ἔδει τούτοις καὶ ὑπηρετήσασθαι καὶ διακονήσασθαι, τὸν καλῶς καὶ ἀξίως τῶν προφητῶν προσαγορευθέντα τὸν συμπαθέστατον, ἀφ' ὧν ἐπεδείκνυτο τὸ πολυπενθὲς καὶ φιλόδακρυ· ὃς ἔγνωστο τῷ θεῷ καὶ πρὸ πλάσεως, καὶ ἐκ μήτρας αὐτῆς ἡγίαστο· τί γὰρ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ψυχῆς συμπαθέστερον ἢ καθαρώτερον;

Ἀλλ' ἐπὶ τὴν τῶν προηγορευμένων ἀνάπτυξιν, εὐκαίρως καὶ δὴ τρεψώμεθα· " ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, φησὶ κύριος, καὶ διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ „ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα διαθήκην καινήν· „ ἡμέραι δὲ οὐκ ἂν ἕτεραι ὑπολημφθεῖεν, ἢ ἅσπερ ἐσχάτας τῶν προφητῶν ἕτεροι ἐκδιδάσκουσιν, εἰ καὶ ἀδιορίστως ἐνταῦθα εἴρηται, καθ' ἃς ὁ τοῦ θεοῦ λόγος ἀνθρώποις σαρκὶ προσωμίλησεν· ἐπὶ συντελείᾳ γὰρ τῶν αἰώνων τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον πεφανέρωται· τούς τε νόμους καὶ τὴν διαθήκην ἡμῖν τὴν καινὴν εἰσηγήσατο· ἐπεὶ γνωριζέτωσαν ἡμῖν οἱ ἀπεναντίας ἡμῖν καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἱστάμενοι, χρόνον ἕτερον καὶ τοῦ προφητικοῦ τουτουῒ λόγου μεταγενέστερον, καὶ διαθήκην ἄλλην ἐμφανιζέτωσαν, καὶ ἡμεῖς γε σιωπήσομεν· ἕως δ' ἂν παραδεῖξαι οὐκ ἰσχύσωσιν, οὐ γάρ τοι δυνήσοιντο, τὰ ἡμέτερα κρατείτωσαν, καὶ ὁ τῆς ἀληθείας λόγος παῤῥησιάσαιτο· οἶκος δὲ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα, τίνες ἂν εἶεν ἕτεροι, ἢ οἵ γε τῷ καθαρωτάτῳ νῷ καθορᾷν ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ θεὸν δύναιντο, καὶ καθαρᾷ καὶ εἰλικρινεῖ ἐξομολογήσει διὰ πίστεως αὐτῷ προσερχόμενοι· οὕτω γὰρ ἂν οἰκειότερον Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας ἀποδοθείη· εἰ καὶ περὶ τῶν ψιλαῖς προσηγορίαις τέως ἐπικεχρεωστημένων, τηνικάδε ὁ λόγος προενήνεκται, ὡς μὴ δόξαι τὰ τῆς ἐπαγγελίας διαπεσεῖσθαι τῆς πρὸς τοὺς πατέρας τοῖς ἔτι σαρκικοῖς, καὶ τῷ τῆς περιτομῆς φιλοτιμουμένοις σημείῳ· καθὰ καὶ ὁ σωτὴρ τῇ γυναικὶ τῇ φοινικίσσῃ προσδιελέγετο· " οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα

„ οἴκου Ἰσραήλ· „ ὧν ἀπογνόντων, ἐπὶ τὰ ἔθνη λοιπὸν, πρὸς οὓς ἡ ἐπαγγελία τῶν πατέρων καὶ ἡ εὐλογία μετακεχώρηκεν.

Εἰ δοκεῖ δὲ καὶ εἰσαῦθις, ὁ τῆς καινῆς διαθήκης λειτουργὸς, ὁ βαστάσας τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων, ὃς δὴ ἄγαν εὐφυῶς καὶ εὐκαίρως καὶ εἰς δέον, τοῖς θείοις τούτοις χρησμοῖς ἑβραίοις γράφων, αὐταῖς λέξεσι συνεχρήσατο, καλείσθω καὶ νῦν χρειωδέστατα, καὶ εἰς μέσους ἀγέσθω, καὶ ἀμφοῖν ταῖν διαθήκαιν συμβάλλων καὶ δοκιμάζων τὴν δύναμιν, λεγέτω· “ εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος· „ πῶς οὖν οὐκ ἄμεμπτος ἡ πρώτη; “ ὅτι τοι, φησὶν, ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελείωσεν, „ ἐπεισαγωγῇ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν τῷ θεῷ· „ οὐκοῦν διὰ τοῦτο δευτέρας ἐδέησε καὶ τῆς κρείττονος, ἧς πάνυ τὸ χρειῶδες καὶ ἀναγκαῖον εἰς τὸ σώζειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ δικαιοῦν τὸν διὰ πίστεως προσερχόμενον, καὶ τῶν ἀρχαίων πλημμελημάτων χαρίζεσθαι τὴν ἀπόνιψιν· ἣν δ' ἄρα ταύτη τῆς εὐαγγελικῆς θεσμοθεσίας ἡ ἐπανθήσασα χάρις, καὶ τῶν ἐν ταύταις μεσιτευσάντων τὸ διενέγκαν ὁπόσον· ὅτι ἐκεῖ μὲν οἱ ἱερεῖς προσέφερον τὰ δῶρα, καὶ τὰς ἐναίμους θυσίας ὑπέρ τε ἑαυτῶν, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων· αἵπερ οὐκ ἠδύναντο περιελεῖν ἁμαρτίας· ἐν ὑποδείγματι γὰρ ἔτι καὶ σκιαῖς ἐλάτρευον τῶν ἐπουρανίων, καθὰ Μωσεῖ κεχρημάτισται· ἐνταῦθα δὲ διαφορωτέρας τετύχηκε λειτουργίας καὶ ἀσυγκρίτως ἀμείνονος ἐπὶ κρείττοσι ταῖς ἐπαγγελίαις, καθ' ὅσον σκιᾶς ἡ ἀλήθεια· ὁ γάρ τοι ἡμέτερος ἀρχιερεὺς, ὁ ἔξαρχος καὶ ἀπόστολος τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν, ἅπαξ ὑπὲρ τῆς τῶν ἁμαρτωλῶν σωτηρίας ἑαυτὸν ἀνενέγκας, ἱερευθέντά τε καὶ τυθέντα σαρκὶ, μένει εἰς τὸν αἰῶνα ἀρχιερεὺς, ἐκάθισέ τε ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως ἂν τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ· μιᾷ γὰρ προσφορᾷ ἐτελείωσεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους· μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν, φησι, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἀλλ' οἵ γε ἐναγεῖς καὶ βέβηλοι, τῶν τοῦ πνεύματος οὐδαμῶς ἀνέχονται λογίων, πολλὴν δὲ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ τὸ δυσῶδες ἐκ τῆς βδελυρᾶς καρδίας ἀπερευγόμενοι, καταῤῥαψῳδοῦσι τῆς ἀληθείας, μήτε Χριστὸν τετελειωκέναι μηδὲν, μήτε καθηγιάσθαι τοὺς ἠξιωμένους τῆς χάριτος· οὕτως οὖν νοοῖντο καὶ λίαν εὐστόχως, ἐκ τοῦ ἀκαθάρτου ἀποφθεγγόμενοι πνεύματος· “ οὐ κατὰ τὴν „ διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου „ τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· „ ταῦτα ἄνωθεν ἠρέμα πως, τῆς παλαιᾶς διαθήκης τὴν παύλαν προϋπηγγίσσετο· καθάπερ καὶ τῶν πλακῶν τὸ παλαιὸν ἐδήλου τὸ σύντριμμα· ὅτε μὲν γὰρ τῆς αἰγυπτιακῆς τυραννίδος ὁ Ἰσραὴλ ἀπηλλάττετο, πλαξὶ λιθίναις ὁ νόμος ἐνεχαράττετο, καὶ ὄρος ἐδείκνυτο καπνιζόμενον, καὶ δείματα ἐξαίσια διεφαίνοντο ἄνωθεν· οἷα εἰκὸς τοὺς ἔτι νηπιώδεις, καὶ στοιχείων διὰ τοῦτο δεδεημένους μορμολυττόμενα· ὡς τοὺς ἄρτι τῆς ἀλλοδαπῆς ἀπανισταμένους, τῆς βαρβαρικῆς μεταπλάττεσθαι δυστροπίας, καὶ πρὸς θεογνωσίαν μεταῤῥυθμίζεσθαι, τὴν ἐθνικὴν

δεισιδαιμονίαν ἀποδιδράσκοντας· τῇ τῶν πλακῶν τυχὸν παραλήψει, τῆς λιθίνης αὐτῶν καρδίας τυποῦντος τοῦ λόγου, τὸ σκληρὸν καὶ ἀτίθασσον· ταύτῃ γὰρ καὶ λαὸς σκληροτράχηλος, καὶ νεῦρον σιδηροῦν ἔχων τὸν τράχηλον, καὶ πρὸς πᾶσαν ἀπείθειαν καὶ τραχύτητα εὐπαράφορος ὢν ὠνειδίζετο.

Ὅτε δὲ ὁ κύριος ἡμῶν καὶ θεὸς, τῆς ἐξουσίας τοῦ πονηροῦ τυράννου ἐλευθεροῦν ἤμελλε, καὶ τοῦ ζυγοῦ τῆς ἁμαρτίας ἡμᾶς ἐξαιρήσεσθαι, οὐδὲν ἐκείνων ὤφθη τερατουργούμενον· ὁ γὰρ τὴν σωτηρίαν πρυτανεύων τὴν ἡμετέραν, ἐκπεριϊὼν τὴν γῆν, ὁ πρᾶος καὶ ταπεινὸς τὴν καρδίαν, θορύβων καὶ δέους παντὸς ἄνευ, τὸ ἐπιεικὲς δὲ μᾶλλον ἐπιδεικνὺς καὶ εὐπρόσιτον, ἐν ταῖς συναγωγαῖς τὸν λόγον ἐδίδασκε τὸν σωτήριον, καὶ παντοδαπῶν εὐεργετημάτων κατεπίμπλα τοὺς εἰσακούειν ἐθέλοντας, οὐ νόμους γραπτοὺς διετίθετο, οὐ γῆς τῆς ὁρωμένης καὶ πατουμένης ἐκνέμων σχοινίσματα, οὐδέ τι τῶν ἐπικήρων τὲ καὶ ῥεόντων κληροδοτῶν εἰς κατάσχεσιν, ἀλλὰ βασιλείαν ἐκήρυσσε τὴν οὐράνιον, καὶ πλοῦτον ἀναφαίρετον ἐχαρίζετο, καὶ χαρὰν εὐηγγελίζετο ἀνεκλάλητον, πᾶσαν τὲ νόσον καὶ μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ ἐθεράπευε, καὶ πάντα πορίζων ὅσα ἦν τῆς θείας φιλανθρωπίας τοῖς πίστει προσερχομένοις, παρέχεσθαι ἄξια· τί χρὴ λέγειν; πνεύματος χορηγίαν ἄφθονον ἐπιδαψιλευόμενον, δι' ὧν ἁπάντων ἡ χάρις καὶ δύναμις τοῦ ἐνεργοῦντος καὶ δωρουμένου ἐδείκνυτο· διὸ καὶ προηγορεύετο· “ οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν· ” τὰ γάρ τοι τῆς εὐαγγελικῆς νομοθεσίας ἑξῆς ἐπάγει “ διδοὺς νόμους μου ,, εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς· ” οἱ νόμοι τῆς χάριτος, οὐκ ἐν χάρτῃ καὶ μέλανι· οἷόν τι καὶ ὁ ἀπόστολος αἰνίττεται λέγων· “ ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστὲ, ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν· ,, καὶ φανερούμενοι ὅτι ἐστὲ ἐπιστολὴ Χριστοῦ, διακονηθεῖσα ὑφ' ὑμῶν, ἐγ- ,, γεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι θεοῦ ζῶντος· οὐκ ἐν πλαξὶ καρδίας ,, σαρκίναις· ” οὐ γὰρ ἐν ἀψύχοις ὕλαις ἐγγράφονται, ἀλλ' ἐπὶ ταῖς διανοίαις τῶν λογικῶν δακτύλῳ θεοῦ καὶ καλάμῳ τυποῦνται τῷ πνεύματι· τῶν ἐν ἀληθείᾳ καὶ εἰλικρινείᾳ τούτων περιεχομένων, καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν ἐκκαθαίροντες· οὐδὲν γὰρ ἔγγραφον ὁ ἡμέτερος παραδέδωκε νομοθέτης· πράγμασι γὰρ οὐ γράμμασι, καὶ δυνάμεσιν οὐ χαράγμασιν, οἱ θεῖοι νόμοι ὡς ἐν ἀποδείξει πνεύματος ταῖς ψυχαῖς ἐγκαθίδρυνται· οὕτως ἐν ἐκείνοις τὰ εὐαγγελικὰ προδιεσκιμαίνετο χαρίσματα.

Ἦ οὐχὶ ταῦτά ἐστιν ἡ καλή τε καὶ γόνιμος γῆ, ἡ εὐθαλής τε καὶ εὔκαρπος ἄρουρα, ἡ τὸν θεῖον ὑποδεξαμένη σπόρον, ὁπηνίκα ὁ σπείρων ἐξῆλθε καταβαλεῖν τοῦ λόγου τὰ σπέρματα; ἡ καρποφοροῦσα εἰς τριάκοντα καὶ ἑξήκοντα, καὶ δὴ καὶ εἰς ἑκατὸν, ὃ μέγιστον καὶ ἀκρότατον; τούτων ἀκριβεῖς τῶν νόμων ὑπογραφεῖς καὶ μύσται, οἱ θεῖοι ἀπόστολοι ὤφθησαν; κρείττονος ἢ κατὰ Μωσέα τῆς θεοπτίας τὲ καὶ ὑπηρεσίας τετυχηκότες· οἳ δὴ καὶ θαῤῥαλέῳ φιλοτιμοῦνται τῷ φρονήματι λέγειν· “ θεοῦ ἐσμὲν συνεργοὶ τοῖς πιστεύουσι· ,, θεοῦ γεώργιον, θεοῦ οἰκοδομὴ ἐστέ· ” εἰ οὖν ταῦτα ἀληθῆ, ὥσπερ δὴ καὶ

εἰσὶ, πῶς οὐ κατερυθριῶσι τῶν ἀποστολικῶν καὶ προφητικῶν φωνῶν καταφλυαρεῖν οἱ παράφρονες, ὡς τὴν τοῦ θεοῦ οἰκοδομὴν καταςκάψαντα χειρώσασθαι τὸν ἀντίθεον, καὶ καταληΐσασθαι τὸ γεώργιον, καὶ διδόναι τῷ ἐνεργοῦντι δι' αὐτῶν τὰ νικητήρια; ὄντως τῶν οἰκείων γεωργίων ἀμήσουσι τὰ δράγματα οἱ δείλαιοι· εἶτα " ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς· „ ἐνταῦθα τῶν τὰ εὐαγγελικὰ δεδεγμένων ἐντάλματα, ἀντὶ πλακῶν λιθίνων τὰς καρδίας, καθάπέρ τινας λαμπρὰς καὶ διαφανεῖς στήλας ὑπέθετο, καθ' ἃς οἱ θεῖοι νόμοι οὐκ ἐξ ἐπιπολῆς ἐγχαράσσονται, ἀλλὰ διὰ βάθους εἰσδύονται διϊκνούμενοι εἰς τὰ μυχαίτατα τῆς καρδίας πυκτία, ἐν οἷς ἀνεξάλειπτα συντηρεῖται διαιωνίζοντα, καὶ τῷ παντὶ χρόνῳ ἀνάλωτα διαμένοντα· ἔνθα συνιδεῖν πρόσεστι τῷ βουλομένῳ παντὶ, ὅτι παρόσον τῶν νόμων τὸ διάφορον, παρὰ τοσοῦτον καὶ τῶν κατηχημένων τὸ ἀξίωμα διενήνοχε· κατὰ ταύτην οὖν ἡμεῖς ἑστηκότες τὴν διαθήκην, καὶ ἐν αὐτῇ ἐστηρίχθαι καὶ φρουρεῖσθαι πιστεύοντες, λαὸς θεοῦ χρηματίζειν ἠξιώμεθα, καὶ θεὸν τὸν θεὸν ἡμῶν ἐπιγράφεσθαι καὶ ὁμολογεῖν θαῤῥούντως καὶ ἀνακεκαλυμμένῳ προσώσῳ, καὶ καθαρᾷ καρδίᾳ καὶ ἀναμφηρίστῳ τῇ γνώμῃ ἀποφαινόμεθα.

Εἰ τοίνυν οὐκ ἄμεμπτος τῶν διαθηκῶν ἡ πρώτη, δι' ἃς εἴρηται αἰτίας, χρὴ δή που τὸ ἄμεμπτον καὶ κατὰ πάντα τρόπον ἀδιάβλητον, μᾶλλον δὲ τὸ εὐκλεὲς καὶ ἐπίσημον, καὶ τὸ δόξῃ κατεστέφθαι τῇ ἀνωτάτῳ· τὴν μετ' ἐκείνην ἀποφέρεσθαι, ὡς λοιπὸν καινοποιοῦσαν καὶ τελειοῦσαν, καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, τὴν δικαιοσύνην καὶ σωτηρίαν ἡμῖν βραβεύουσαν· ἐῤῥέτωσαν οὖν οἱ ἀνομοῦντες διακενῆς, καὶ βλασφημίας πάσης καὶ τερθρείας παυσέσθωσαν, καὶ ἐμφραττέσθω πᾶν στόμα λαλοῦν κατὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἄδικα· εἰ δὲ ταύτην οὐκ ἀφιᾶσι μέμψεως οἱ τῆς εὐσεβείας πολέμιοι, ζητείτωσαν ἑτέραν ταύτην ἀντίθετον, καὶ ἐφ' ἑαυτοῖς συντιθέτωσαν, καὶ τὸν ταύτης εὑρετὴν καὶ νομοθέτην διασκοπείτωσαν, ἐξ οὗ τὰ τῆς πλάνης ἀπόῤῥητα μυηθήσονται· ὅς τίς ποτέ ἐστιν οὗτος· " ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμε„ νον θεὸν ἢ σέβασμα· οὗ ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, ἐν πάσῃ „ δυνάμει σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας ἐν „ τοῖς ἀπολλυμένοις· ὃν ὁ κύριος ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐ„ τοῦ, καὶ καταργήσει τῇ ἐπιφανείᾳ αὐτοῦ· „ ἡμᾶς δὲ τοσοῦτον ἡ χάρις φιλοτίμως καὶ ἐκ περιουσίας, τῆς θείας ἐπιγνώσεως τὴν δωρεὰν κατεπλούτισεν ὥστε θαῤῥούντως καθὰ καὶ προκεκήρυκται, λέγειν· " οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκα„ στος τὸν πολίτην αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· λέγων γνῶθι τὸν „ κύριον· „ καὶ πόθεν τοῦτο ἔσονται; " ὅτι, φησὶν, ἔσονται πάντες διδακτοὶ „ θεοῦ· καὶ πᾶν ὅτι ἂν ποιῆτε, πάντα εἰς δόξαν θεοῦ ποιεῖτε· „ καὶ τὸ αἴτιον· " ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν. „

Ἐκνήψατε οἱ μεθύοντες ἐξ οἴνου τῆς ἀσεβείας ὑμῶν, καὶ ἐνωτίσασθε τοῦ προφήτου ἀκούοντες μέγα καὶ λαμπρὸν ἐκβοῶντος· ὅτι οὐχ' εἷς ἢ δύο, ἢ δοῦλος ἢ ἐλεύθερος, ἢ πλούσιος ἢ πένης, ἢ ἄρχων ἢ ἀρχόμενος, ἢ βασιλεὺς

ἢ ἰδιώτης, ἢ ἁπλῶς ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, ἀλλὰ πάντες, φησὶν, εἰδήσουσί με, ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν· τίνα; τὸν ποιητὴν καὶ δεσπότην αὐτῶν, τὸν δόντα αὐτοῖς πνοὴν ζωῆς, τὸν κηδεμόνα, τὸν συνοχέα τοῦ παντὸς, τὸν εὐεργέτην, τὸν ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ κυβερνῶντα τὰ πάντα καὶ διεξάγοντα, τὸν πᾶσι τὸ εἶναι καὶ τὸ εὖ εἶναι δωρούμενον· οὐ θεοὺς ἀλλοτρίους γνωριοῦσιν, οὐ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν προσκυνήσουσιν, οὐ μὴ εἴπωσι τῷ λίθῳ καὶ τῷ ξύλῳ " σὺ ἡμᾶς ἐποίησας· ,, ἀλλ' ἐμὲ πάντες εἰδήσουσιν, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν ἐμὲ εἰδήσουσιν, οὐκ ἀγνοήσουσιν, οὐδὲ τῷ διαβόλῳ προσκυνήσουσιν, οὐδὲ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα τὸ σέβας ἀπονείμαιεν· ἀλλ' ὁ ἐνεργῶν διὰ τῶν ὑπηρετούντων αὐτῷ ἀποφθέγγεται, ἵνα τοῖς οὕτω λαμπροῖς καὶ διαφανέσι τῆς ἀληθείας λόγοις, τὴν οἰκείαν ψευδηγορίαν καὶ πλάνην ἀνταναστήσωσι· πῶς γὰρ ἐξῆν τοὺς τὴν καινὴν ταυτηνὶ διαθήκην πολλῷ τῆς προτέρας ὑψηλοτέραν δεξαμένους, ἐπὶ τὴν τῶν ματαίων ἀπολισθῆσαι προσκύνησιν; πάντες οὖν εἰδήσουσί με, φησίν· ὥσπερ γὰρ ὁ αἰσθητὸς οὗτος ἥλιος πᾶσαν ὅσην ἐφορᾷ καταφωτίζει γῆν, οὕτως ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν πᾶσι τὰς τῆς θεογνωσίας ἀκτῖνας διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐξέλαμψε, καὶ τὰς διανοίας πάντων ἡμῶν κατηύγασε, τῆς θείας ἐμπιμπλῶν γνώσεώς τε καὶ χάριτος.

Τίνες δὲ εἶεν οὗτοι; εἰπάτωσαν αὐτοί· εἰ μὲν γὰρ τὴν ἡμετέραν ἔλθοιεν, τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἡμῖν συμφήσαιεν, ὡς οἱ τῷ τοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν κατεσφραγισμένοι καὶ ἐπικεκλημένοι ὀνόματι· εἰ δὲ τὴν ἐναντίαν πορεύσονται, σαφῶς τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος ἡ ἐνέργεια· διδασκέτωσαν τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἀπαιδεύτους οἱ ἐν τῷ ἱερῷ παῖδες, αὐτεπάγγελτοι ἥκοντες ἐφ' οἷς ταῦτα συνεπεραίνετο, " ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, ἐκβοῶντες· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ,, ἐν ὀνόματι κυρίου· ,, καταισχυνέτωσαν αὐτοὺς ἑλλήνων παῖδες, ὃ καὶ θαυμάζειν ἄξιον, οἵαν σπουδὴν ἐποιοῦντο, τῆς Ἰησοῦ ὁμιλίας ἐρῶντες, καὶ τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἄγειν ὡς αὐτὸν ἱκετεύοντες· τὸν μὲν οὖν ἰουδαϊκὸν δῆμον διὰ φωνῆς προφητῶν ὁ τῶν ὅλων θεὸς ἐν αἰτίαις μεγίσταις ἐποιεῖτο λέγων· " ἔγνω ,, βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δέ με ,, οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκεν· ,, ὡς δὴ τὴν ἀλόγοις ζώοις κτηνωδίαν, τὴν ἐκείνων ἀβελτερίαν καὶ ἀλογίαν ἑωρακὼς παρελαύνουσαν· ἡμᾶς δὲ ἐφ' οὓς ἄνωθεν τὸ τῆς γνώσεως δῶρον καταπεφοίτηκεν, ἐν εὐκληρίαις τε καὶ εὐλογίαις τιθεὶς, τὸ ἀσύνετον ἐκείνων καὶ ἀλογῶδες διωσαμένους, εἰδήσειν αὐτὸν ἐναργῶς προτεθέσπικε· καὶ βεβαιοῖ τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλὲς, τῆς ἀληθείας ἐμφαινομένης τοῖς πράγμασιν αὐτοῖς τὸ ἀπαράγραπτον· αἰσχυνέσθωσαν λοιπὸν οἱ τοῖς ψευδέσιν ἐπερειδόμενοι, καὶ ἀνοσίως καὶ ἀμαθῶς τῆς τῶν χριστιανῶν κατακεκραγότες ὀρθῆς ὑπολήψεως· " ἐνεπλήσθη γὰρ ἡ σύμπασα γῆ ,, τοῦ γνῶναι τὸν κύριον· καὶ πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ· ,, πανταχοῦ γὰρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης τὰ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν ᾄδεται πίστεως.

Τὰ δὲ ἐπὶ τούτοις τῷ προφήτῃ ἐπαγόμενα, τὴν τοῦ θεοῦ ἀνέκφραστον φιλανθρωπίαν, καὶ τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ ἡμῖν προ-

μηνύει· " ἵλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν· „ τί τούτων ὑψηλότερον ἢ σεβασμιώτερον; τί τούτων ἥδιον ἢ χαριέστερον; παρὸν γὰρ κολάζειν καὶ τὸ γεέννης ἀπευρύνειν στόμα, μυρίας τὲ καὶ ἀνυποίστους ἐπάγειν πληγὰς, θανάτους τὲ ἐξαισίους καὶ παραδόξους, ἐπὶ μυρίοις καὶ ἀπείροις τοῖς παραπτώμασιν οὐκ ἠπείλησεν, οὐκ ἐκόλασεν, οὐ προσέταξε μέγα διαστῆναι τὴν γῆν καὶ ἄρδην καταπιεῖν ἅπαντας, ἀλλὰ νικᾷ τὸ φιλάνθρωπον· " ἵλεως γὰρ ἔσομαι, φησὶ, „ ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν· „ καὶ ἡμεῖς οἱ ταῦτα καὶ παθόντες καὶ πιστεύσαντες, τὸν ἐπινίκιον ὁμοῦ καὶ χαριστήριον τῷ σεσωκότι αἶνον καὶ τὴν εὐχαριστίαν προσφέρομεν ἑκάστοτε, ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες· " τίς λαλήσει τὰς δυναστείας „ κυρίου; ἀκουστὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ; „ τίς ἱκανὸς ἀναγγεῖλαι τὰ ἐλέη αὐτοῦ καὶ τὰ θαυμάσια; ποία γλῶσσα ἐπαξίως τοῦ μεγέθους τῶν εὐεργετημάτων φθέγξαιτο; ποῖος λόγος ἐξευρεθείη τῇ μεγαλειότητι τῶν κεχαρισμένων ἡμῖν ἀγαθῶν παρισούμενος; ἆρα γὰρ οὐκ ἐκόλασε μόνον οὐδὲ γεέννῃ παραδέδωκεν, ἵλεως δὲ ἐγένετο ταῖς ἀδικίαις ἡμῶν, ἢ καὶ τὸ πάντων ἐπέκεινα καὶ πέρα λόγου παντὸς, μυστήριον τῆς σωτηρίου οἰκονομίας ἡμῖν ἐξειργάσατο· πῶς δὲ, καὶ τίνα τρόπον; οὐκ ἐκόλασεν, ἀλλ' ἐκολάσθη, οὐκ ἐπήνεγκε τὴν πληγὴν, ἀλλ' ἐπλήγη ἐν τῷ οἴκῳ τῷ ἀγαπητῷ· " τὸν νῶτον αὐτοῦ „ ἔδωκεν εἰς μάστιγας, καὶ τὰς σιαγόνας αὐτοῦ εἰς ῥαπίσματα· „ καὶ τέλος τὸν διὰ σταυροῦ αἴσχιστον εἵλετο θάνατον, αἰσχύνης καταφρονήσας, ἐν αὐτῷ προσηλώσας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, ἵνα ἡμᾶς ἐξέληται τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους ἐλευθερώσῃ· αὐτὸς γοῦν καὶ ἱερεὺς καὶ ἱερεῖον, αὐτὸς καὶ θύων καὶ σφαγιαζόμενος ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ θυόμενος καὶ προσάγων τῷ θεῷ καὶ πατρὶ λαὸν περιούσιον· ἐντεῦθεν ἡμεῖς τῆς καταδυναστείας τοῦ ἐχθροῦ λελυτρώμεθα, καὶ τὸν πατέρα δι' υἱοῦ ἐπέγνωμεν, καὶ προσκυνηταὶ γνήσιοι τῆς τριάδος ἀναδεδείγμεθα· οἱ δὲ δωρεᾶς ταύτης ἀλλότριοι, πάντων τούτων λήθην λαβόντες, καὶ τὰ ὦτα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας πρὸς τὰ οὕτω σεπτὰ καὶ ἀξιάγαστα κακῶς ἀπομύσαντες, ὅ τι καὶ βούλονται προσκυνείτωσαν καὶ σεβέσθωσαν· τὸ δὲ ἑξῆς τῷ θεοφόρῳ προσκείμενον ἡλίκον καὶ ὅσον; " καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι· „ ἐν τούτοις ἰλιγγιάσας ὁ νοῦς, καὶ ἀπορίᾳ πολλῇ συσχεθεὶς, καὶ ἀφθεγξίαν μᾶλλον καὶ σιωπὴν προτιμήσας, πρὸς τὸ ἀδιεξίτητον τῶν θείων κριμάτων ἥκιστα ἐφικνούμενος· μίαν δὴ ταύτην καὶ μόνην τῶν ἀπόρων ἐξεύροι ἂν μηχανὴν, τῷ τῶν ἀποῤῥήτων θεατῇ καὶ μύστῃ συμφθεγγόμενος· " ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας, λέγων, „ καὶ γνώσεως θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι „ αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. „

νγ. Ταῦτα διὰ τῆς θεογενεσίας τοῦ θείου λουτροῦ ὁ σωτὴρ ἡμῖν ἐχαρίσατο, ῥύψιν παντελῆ καὶ κάθαρσιν τῶν ψυχῶν ἔχοντος, καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἐλευθερίαν εἰσφέροντος· ταύτας ἔγωγε τὰς φωνὰς, πολλοῦ γε ἂν τιμησαίμην, ταύτας περιπτύσσομαι καὶ ἀσπάζομαι, ὡς ἡδύ μοι καὶ χαρίεν εἰς μνήμην τούτων ἴεσθαι, καὶ ταύτας ἀναλαμβάνοντα προθυμίας πληροῦσθαι, καὶ παρα-

μυδίας τῶν ἡμαρτημένων εὑρίσκειν φάρμακον, καὶ πρὸς χρηστὰς ἐπανάγεσθαι τὰς ἐλπίδας, καὶ καταφρονεῖν ἀπογνώσεως, καὶ μανθάνειν θεοῦ φιλανθρωπίαν καὶ ἔλεον· ἀμνηστίαν γὰρ τῶν πεπλημμελημένων ἡμῖν ὑποτίθενται, ἵλεών τε καὶ συγγνώμονα τὸν δεσπότην καὶ ποιητὴν διαδεικνύουσι· καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, σωτηρίας ἡμῖν χορηγὸν τὸν ἡμέτερον νομοθέτην εἰσηγοῦνται· τοιαῦτα τοῦ καθ' ἡμᾶς νόμου καὶ νομοθέτου τὰ ἐπαγγέλματα καὶ διδάγματα· εἰ δέ τι χρὴ μουσουργοῦντα, τὸν λόγον ἐπιχρωννύειν τὲ καὶ καταποικίλλειν ὡς μάλιστα, καὶ ταῖς πλείοσι τῶν θεηγόρων διακοσμεῖν φωναῖς, καθάπερ εἰκόνα καλήν τε καὶ ἐκπρεπῆ οἱ ἐμπειρότατοι τῶν ζωγράφων ἀποφαίνειν ἐκμηχανώμενοι, ὕλαις ταῖς φαιδροτέραις καὶ χρώμασι τῶν διαφανεστέρων εὖ μάλα τὴν ἐπιφάνειαν ἐπανθίζοντες, ἐξωραΐζουσί τε καὶ ἀγλαΐζουσιν, ὡς ἂν τὸ ἐμφερὲς εἰς τὸ ἀκριβέστερον διασώζοιτο· καὶ γὰρ διὰ τῶν εἰκόνων, τῶν ἀρχετύπων ἡμῖν ἡ γνῶσις ἐγγίνεται.

Καὶ ἄλλος τῶν θεολήπτων κεκλήσθω, τοῖς προηγορευκόσι συμφράδμων ἐσόμενος, καὶ δὴ καὶ ἀφίχθω ἀνὰ τὸν ἱερὸν τουτωνὶ τῶν θεοφόρων τὸν ὅμιλον, καὶ εἰσερχέσθω τουτὶ τὸ θεοειδὲς στάδιον, καὶ συνδιαφερέτω τὸν ἀγῶνα, καὶ συνεξανυέτω τῆς εὐσεβείας τὸν δίαυλον ἐκεῖνος ὁ τῶν θεομύστων καὶ παραδόξων ἐποπτειῶν, καὶ τῶν κατ' οὐρανοὺς δυνάμεων θεωρός τε καὶ μύστης, καὶ προσκείσθω τοῖς προπεπονηκόσιν εἰς τὸν οἶκον τῆς σοφίας, τῶν ἐξαγίστων θριαμβεύων τὸ δυσσεβὲς καὶ παράνομον, ὅπως μὴ δὲ αὐτὸς τοῦ θείου τούτου συλλόγου ἀπολιμπάνοιτο, συνηχήσει δὲ καθάπερ πλήκτρῳ τῷ θείῳ κρουόμενος πνεύματι, καὶ ἄγαν ἀστείως τοῖς ἰσοκλεὲς λαχοῦσι τὸ χάρισμα θεοφάντορσι, καὶ δὲ καὶ λέξει· " τάδε λέγει κύριος· ἰδοὺ ἐγὼ λαμβάνω πάντα οἶ-
„ κον Ἰσραὴλ ἐκ μέσου τῶν ἐθνῶν, οὗ εἰσήλθοσαν ἐκεῖ, καὶ συνάξω αὐτοὺς
„ ἀπὸ πάντων τῶν περικύκλω αὐτῶν, καὶ εἰσάξω αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τοῦ Ἰσ-
„ ραὴλ, καὶ δώσω αὐτοὺς εἰς ἔθνος τῇ γῇ μου, καὶ ἐν τοῖς ὄρεσιν Ἰσραήλ· „
ὅτι μὲν οὖν οὗτος ὁ θεῖος προφήτης θείᾳ κινούμενος χάριτι, τῆς τοῦ πάντων σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ οἰκονομίας, διὰ τούτων ἡμῖν τῶν λόγων ἐναργῶς προϋπογράφει τὸ μυστήριον, οὐκ οἶμαι τινὰ τῶν νοῦν ἐχόντων ἀντερεῖν· συμπνεύσειε γὰρ κἀνταῦθα τοῖς προειληφόσι, καὶ ταύτῃ μὴ δὲ πολλῆς δεῖσθαι τῆς τῶν προκειμένων ἀνακαθάρσεως, καὶ συχνῆς τῆς διὰ λόγων ἀναπτύξεως, πολλάκις τῶν τοιούτων καὶ ὁμοίων ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διεξοδικώτερον προεξητασμένων· ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα ἱστορικῶς ἐξειλημμένα, τῷ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ ἐφαρμόζεται, ὡς ἂν μή τινες τῶν νῦν παραδεδεγμένων τὴν τοῦ ἰουδαϊκοῦ φρονήματος παχύτητα· πρὸς τὴν τῶν προκεκηρυγμένων ἀπαναισχυντοῖεν ἀλήθειαν, εἰς δέον κεκρίκαμεν, ἐν πᾶσι κατ' ἴχνος τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων βαίνοντες, πρὸς τὰς ἀνοήτους καὶ μωρὰς τῶν ἀσυνέτων ζητήσεις ἀντεναστῆναι καὶ φάναι, ὅτι περ ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις προδιεγράφετο ταῦτα καὶ ἐπ' ἐκείνοις· καὶ γὰρ καὶ ἐπ' αὐτοὺς τὰ τῆς θείας κηδεμονίας διεδείκνυτο· τῷ ὄντι δὲ καὶ κατὰ ἀλήθειαν, ἐπὶ τῆς σωτηρίου τοῦ δεσπότου Χριστοῦ συγκαταβά-

σεως ἐπεραίνετο· πλουσίως γὰρ ἐφ' ἡμᾶς τὰ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ ὑπερεξέχεε νάματα.

νδ. Συνῆξε γὰρ ἡμᾶς, τουτέστι τὸν νοητὸν Ἰσραὴλ, καὶ τῆς κατὰ τὸν πατριάρχην Ἀβραὰμ ἐπαγγελίας τέκνα χρηματίζοντας, καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς διὰ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ ἐκ χειρὸς ἐχθροῦ, καὶ διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἐκ τῶν χωρῶν συνήγαγε, καὶ εἰς τὴν γῆν Ἰσραὴλ, ἥτις ἡ ἐκκλησία Χριστοῦ θεοπρεπῶς νοηθήσεται, συνεισήγαγε, καὶ ὄρεσιν ἀνῳκισμένοις καὶ μυστικοῖς, τοῖς δόγμασι τοῖς ὑψηλοῖς τῆς θεολογίας, διησφαλίσατο· σαφέστερον δὲ ταῦτα, τὰ ἐπαγόμενα διδάξει· " καὶ ἄρχων εἷς, φησὶν, ἔσται πάντων ,, αὐτῶν εἰς βασιλέα, καὶ οὐκ ἔσονται ἔτι εἰς δύο ἔθνη, οὐδὲ μὴ διαιρεθῶσιν ,, οὐκέτι εἰς δύο βασιλείας. ,,

νε. Τίς οὕτως ἀμαθὴς καὶ ἀνόητος, ὃς οὐ συνθήσοιτο καὶ συνομολογήσειεν, ἐμφανῶς ταῦτα καὶ ἀπεξεσμένως, ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς διαπρέπειν καταστάσεως; οὐ γὰρ ἐπὶ τὸν Ζοροβάβελ τὴν προφητικὴν μεταῤῥυθμίσειε ῥῆσιν, εἴπερ τῶν ἀμεινόνων ταῖς ψήφοις ἐθελήσειεν ἕπεσθαι· ἐκεῖνος γὰρ μετὰ τὴν ἐκ τῆς Βαβυλωνίας τῶν δοριαλώτων, τουτέστι τῶν ἰουδαίων, ἐπὶ τὴν ἑαυτῶν ἀναδρομὴν, τοῦ ἄρτι τῆς δουλείας ἀνειμένου λαοῦ βασιλεὺς οὐδαμῶς κεχειροτόνητο· δημαγωγὸς δὲ ὢν ἐξῆρχε καὶ ἐπρυτάνευε τὸ ὁμόφυλον· διόπερ εἰς αὐτὸν ταῦτα ἀνατίθεσθαι, λόγον οὐχ' ἕξει· βασιλεὺς δὲ ἀληθινὸς κυρίως καὶ ἀληθῶς ὁ πάντων βασιλεύων καὶ κατεξουσιάζων Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν, ὃς βασιλεύει ἐφ' ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰῶνας, καθεδούμενος ἐν τοῖς ἰδίοις θώκοις, καὶ ἀμετάβλητον κεκτημένος τὴν ἀρχὴν, καὶ τὴν δόξαν ἀναφαίρετον ἔχων· ᾗ φησὶν ἡ προφητικὴ φωνή· " σὺ καθήμενος εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἡμεῖς ἀπολλύμενοι τὸν αἰῶνα· ,, ὑποτετάγμεθα δὲ ἡμεῖς αὐτῷ, καὶ ὑφ' ἑνὶ βασιλεῖ τελοῦμεν ἅπαντες· αὐτὸν μόνον ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ καὶ θαῤῥαλέῳ τῇ καρδίᾳ θεὸν καὶ κύριον ὁμολογοῦντές τε καὶ κηρύσσοντες· διὰ τοῦτο, οὐδὲ διαίρεσις οὐδὲ διάστασις τῶν ὑπὸ πόδας τεθειμένων αὐτῷ· οὐδὲ γὰρ ἂν ἔτι ἄλλος ἄλλῳ βασιλεῖ κατήκοος εἴη, ὅπως μὴ ἐντεῦθεν πλείονας καὶ διαφόρους δόξας καὶ δυσσεβείας φρονήματα διεσχοινισμένοι, πρὸς ἀτόπους θρησκείας καὶ ἀπευκταίας κατασχιζόμενοι διαῤῥηγνύωνται, καὶ πρὸς εἰδώλων ἀπονεύοιεν προσοχθίσματα· πῶς γὰρ, εἴ γε τὸν ἕνα καὶ μόνον φύσει θεὸν καὶ βασιλέα ἐγνώκεισαν, καὶ προσκυνεῖν ἐδιδάχθησαν; σαφηνιεῖ δὲ ἡμῖν ταῦτα πάλιν καταφανέστερον προϊὼν ὁ λόγος· " καὶ καθαριῶ αὐτοὺς, καὶ ἔσονταί μοι εἰς λαὸν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι ,, αὐτοῖς εἰς θεόν. ,,

Τίς ὁ καθαίρων καὶ οἱ καθαιρόμενοι, συνιδεῖν ῥᾴδιον τῶν ἀποστολικῶν φωνῶν διακούουσι, δι' ὧν διδασκόμεθα περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ " ὅτι ,, καθαρισμὸν δι' ἑαυτοῦ ἐποιήσατο τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· καὶ ὅτι οὕτως ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ, ,, καθαρίσας τῷ λουτρῷ διὰ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι. Καὶ ἀλλαχόθι. Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ

„ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυ-
„ τρώσηται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον,
„ ζηλωτὴν καλῶν ἔργων. Καὶ αὖθις. Εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων, καὶ
„ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρ-
„ κὸς καθαρότητα, πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ πνεύματος
„ αἰωνίου, ἑαυτὸν ἀνήνεγκεν ἄμωμον τῷ θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ἡμῶν
„ ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεύειν θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ; Καὶ, τὸ αἷμα
„ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας· „ ὁ τοῦ σωτῆρος μαθητὴς γέγραφεν· “ ᾧ ἡμεῖς ἐκκαθαρθέντες τὴν παλαιὰν ζύμην, νέον
„ ἐν αὐτῷ γεγόναμεν φύραμα. „ Εἶτα. “ Καὶ ὁ δοῦλός μου Δαβὶδ, ἄρχων
„ ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ποιμὴν εἷς ἔσται πάντων, καὶ Δαβὶδ ὁ δοῦλός μου
„ ἄρχων αὐτῶν ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα. „

Οὕτω τοῦ θείου προφήτου διαῤῥήδην προανακεκραγότος, καὶ τὸν Χριστὸν καὶ θεὸν ἡμῶν τὸν ἐκ Δαβὶδ κατὰ σάρκα βεβλαστηκότα διὰ τούτων ἡμῖν καταδεικνύντος, οὐδὲ ἰουδαίους αὐτοὺς, τοὺς ἀπεριτμήτους καρδίᾳ καὶ παρανομεῖν εἰωθότας, εἰς τοῦτο σκαιότητος τρόπων καὶ φαυλότητος ἐννοιῶν ἐκπεπτωκέναι ἐχρῆν, ὥστε ἀντωπῆσαι πρὸς τὴν οὕτω λαμπρὰν καὶ διαφανῆ τῆς ἀληθείας αὐγήν· ἐκβιασθήσονται γὰρ δυεῖν ἑλέσθαι τὸ ἕτερον, ἢ κατὰ τῶν προφητικῶν ἀνέδην ἀπαυθαδίζεσθαι ῥήσεων, ἢ βασιλέα καὶ θεὸν τῶν ὅλων διομολογεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ δούλειον αὐτῷ ὑποφέρειν τὸν αὐχένα, καὶ μεθ᾽ ἡμῶν καταδέξασθαι τὴν προσκύνησιν· μή τι γε τοὺς μάτην τοῦ Χριστοῦ ἑαυτοῖς ἐπιφημίζοντας ὄνομα, καὶ οὐκ ἐν δίκῃ ἀπ᾽ αὐτοῦ κεκλῆσθαι ἀξιοῦντας· οἵ γε τῆς εὐθείας ὁδοῦ παρεκθέοντες, καὶ ταῖς σκολιότησι καὶ τραχύτησι τοῦ ψεύδους ἐπαγαλλόμενοι· ὡς εἰ καὶ μὴ ἰουδαίων ὀφθεῖεν ἀπιστότεροί τε καὶ ἀγνωμονέστεροι, τῶν ἱερῶν τούτων ἀνηκουστοῦντες φωνῶν, καὶ πρὸς τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα τῆς ψυχῆς μεμυκότες, τὰ αἰσθητήρια καὶ τὰ προφητικὰ παραχαράσσειν ἐπιχειροῖεν λόγια, ὑπ᾽ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀγχόμενοι· τὴν ἀχάλινον ὀψὲ γοῦν καὶ χριστομάχον πεδήσουσι γλῶσσαν, καὶ αἰσχύνην περιβαλοῦνται, καὶ τῆς κατὰ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ὁμολογίας, ἀποστήσονται δυσφημίας.

Λεγόντων γὰρ ἡμῖν αὐτοὶ, τίς ποτε ἆρά ἐστιν ὁ τῷ προφήτῃ βασιλεὺς κηρυσσόμενος; εἰ δὲ δὴ ἀπαναίνοιντο, δεδιότες μήποτε ἄρα τῶν ἀληθῶν ἁπτόμενοι εἰς ἔσχατον κινδύνου ἀφίκωνται, ὡς βασιλεῖ καὶ θεῷ προσπταίοντες, θαῤῥοῦντες ἡμεῖς τῷ ἐν τῷ θείῳ προφήτῃ λαλοῦντι πνεύματι, καὶ ταῖς ἐννοίαις τῆς θεοπνεύστου γραφῆς πανταχοῦ εὐθυβόλως ἑπόμενοι ἀποφανούμεθα, ὅτι γε δὴ ὁ τῆς δόξης κύριος, ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς υἱὸς, ἐν τοῖς ἰδίοις τῆς θεότητος διαπρέπων αὐχήμασι, καὶ κατ᾽ οὐδένα τρόπον τῆς θείας ὑπεροχῆς ἐλαττούμενος, οὐδὲ ὃ ὑπῆρχεν ἀποβαλὼν, εἴσω δὲ τῶν οἰκείων καὶ κατὰ φύσιν προσόντων αὐτῷ καθιδρυμένος πλεονεκτημάτων, δι᾽ οἶκτον ἀνέκφραστον καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ εἰς τὸ τῶν ποιημάτων μέτρον καταπεφοιτηκέναι οὐκ ἀπηξίωσε, τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἐνδεδυκὼς, ἵνα τὸ πρὸς

ὄλισθον ἀπωλείας τῇ τοῦ ἐχθροῦ ἀπάτῃ ἀπονενευκὸς γένος, εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς μεταστοιχειώσῃ, καὶ ἀποσεμνύνῃ τῆς εὐμοιρίας, καὶ σχοίῃ τὴν μέθεξιν τῆς ἑνούσης αὐτῷ λαμπρότητος, καὶ τῇ κατὰ τὴν θείαν φύσιν ἑνώσει δοξασθῇ τὸ ἡμέτερον· ἐπεὶ οὖν καθ' ἡμᾶς γέγονεν, ἐξ ὀσφύος δὲ καὶ ῥίζης τοῦ γενάρχου Δαβὶδ προέρχεται γενεαλογούμενος, βασιλεὺς δὲ καὶ Δαβὶδ κεχρημάτικε, ταύτῃ τοι καὶ ὁ Χριστὸς, καίτοι θεὸς ὢν κατὰ φύσιν ὁ αὐτὸς, καὶ μετὰ σαρκὸς τὸ αὐτὸ τῆς κατὰ πάντων ἐξουσίας καὶ ἀρχῆς περιβεβλημένος ἀξίωμα, βασιλεὺς τῶν ὅλων δικαίως ἂν μάλα καλοῖτο· βασιλεὺς γὰρ καὶ ἔστι καὶ ὀνομάζεται· τοιγάρτοι Δαβὶδ, καθ' ὃ ἄνθρωπος προσηγόρευται· καὶ δοῦλος, οὐ καθ' ὃ θεὸς κατωνόμασται, πάντων γάρ ἐστι δεσπότης καὶ κύριος, διὰ δὲ τὸ πρόσλημμα καὶ τὴν δούλην φύσιν, ἣν φιλάνθρωπος ὢν ἑκουσίως προσείληφεν· οὗτος οὖν ὁ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα τὸ γένος κατάγων, ἄρχων ἡμῶν ἐστι καὶ ἔσται εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ αἰώνιος βασιλεὺς οὗ τὰ ἠκονημένα καὶ ἀποστίλβοντα βέλη ἐν καρδίᾳ τουτωνὶ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ.

Κἂν γὰρ οὗτοι τραχηλιῶντες ἀποτραχύνωνται, ἀλλ' ὅ γε Δαβὶδ αὐτὸς πειθήτω ψάλλων αὐτούς· " καὶ καθιεῖται κύριος βασιλεὺς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ „ αἰῶνος. Καὶ, βασιλεύσει κύριος εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ θεός σου Σιὼν εἰς γενεὰν „ καὶ γενεάν. Καὶ, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως „ ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου· „ οὐκ εὔλογον οὖν, ἀδύνατον δὲ μᾶλλον, ταῦτα τῷ τοῦ Σαλαθιὴλ ἐφαρμόζειν· οὐ γὰρ δὴ τὰ τῆς βασιλείας ἐδέξατο σύμβολα, οὐδὲ ἐμεμοίρατο διαδήματος, τὴν ἡγεμονίαν δὲ διέπων καὶ στρατηγῶν τοῦ λαοῦ διετέλει· αὐτός τε οὗτος οἷα δὴ γεγονὼς καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, θανάτῳ διεκόπη, καὶ τὰ τῆς ἡγεμονίας τέλος ἀπείληφεν· οὔτ' οὖν παρὰ ἰουδαίοις βασιλεία, οὐδὲ τὸ Δαβὶδ γένος κατάδηλον· βασιλεύει δὲ ὁ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ τὸ κατὰ σάρκα, υἱὸς δὲ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς μονογενὴς ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν θεότητα· ἢ οὐχὶ τὰ παραπλήσια καὶ ὁ θεῖος Γαβριὴλ τῇ παναγνῷ καὶ παναμώμῳ παρθένῳ, ἐπεὶ αὐτὴν παρεθάῤῥυνε, προσδιελέγετο· " μὴ φοβοῦ Μαριὰμ, εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ θεῷ, καὶ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ „ καὶ τέξῃ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· οὗτος ἔσται μέγας, „ καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται· καὶ δώσει αὐτῷ κύριος τὸν θρόνον Δαβὶδ „ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακὼβ εἰς τοὺς αἰῶνας, „ καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος· „ οὐκοῦν πάντως ἀληθέστερον, εἰς τὸν κύριον καὶ θεὸν ἡμῶν ταῦτα ἀναφέρεσθαι, οὗ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ κράτος ἀΐδιον, καὶ ἡ δόξα ἀκατάλυτος, οὐδενὶ χρόνῳ ἢ τρόπῳ ἢ ἁμωσγέπως διακοπτομένη ἢ ἐλαττουμένη, ἀλλ' εἰς τὸ ἄπειρον διαμένουσα· ὡς οὖν βασιλέα τὸν τῶν ὅλων δεσπότην Χριστὸν οἱ δείλαιοι οὐ γινώσκουσιν, οὕτως οὐδὲ ποιμένα τὸν αὐτὸν εἴσονται, ὁμοῦ καὶ τῆς βασιλείας καὶ τῆς ποίμνης αὐτοῦ σφᾶς τε αὐτοὺς ἀλλοτριώσαντες, καὶ χριστιανῶν τὰ αὐτὰ ἐκείνοις δοξάζειν καταγορεύοντες.

Ἀλλ' οἵ γε τῆς ἀπειθείας υἱοὶ, ὥστε μὴ πρὸς ἀντιλογίαν ἴδοιεν, πᾶσα δὲ αὐτοῖς περιαιρήσεται πρόφασις, οὐχ' ἑτέρου του διακούσονται, ἢ αὐτοῦ Χρι-

στοῦ ἐν εὐαγγελίοις φάσκοντος· " ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τὴν ψυχὴν „ τιθεὶς ὑπὲρ τῶν προβάτων, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν „ ἐμῶν· καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης, κἀκεῖνα „ με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται μία ποίμνη, „ εἷς ποιμήν· „ τίς οὕτως τῆς ἀληθείας ἀντίπαλος; τίς οὕτως Χριστοῦ καὶ τῶν Χριστοῦ λόγων ἀντίθετος καὶ πολέμιος, ὥστε ἀνερυθριάστως πρὸς τὰ εὐαγγελικὰ διδάγματα ἀντιτείνειν καὶ διαμάχεσθαι; ἐκ δὴ τούτων φανερὸν ἂν γένοιτο, ὡς οὐ πρὸς ἀνθρώπους, πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν ποιητὴν καὶ ὅλων γενεσιουργὸν, τὸν πόλεμον ἤραντο· ἐπὶ τούτοις φησί· " διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην εἰρήνης, καὶ διαθήκη αἰώνιος ἔσται μετ' αὐτῶν· „ φιλαίτατόν τι καὶ οἰκειότατον χρῆμα θεῷ τὸ τῆς εἰρήνης δῶρον καθέστηκε· καὶ τοῦτο σαφῶς ἡμῖν δέδειχεν ὁ σωτὴρ, ἡνίκα ἐπὶ τὸ πάθος αὐθαίρετος ἐξώχετο τὸ ἑκούσιον, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ὑποίσων διὰ σταυροῦ καὶ αἵματος θάνατον, ὁπότε καὶ ἰουδαίων φονῶντες τὸ ἄθροισμα, τοὺς δόλους κατ' αὐτοῦ ἀνοσίως ἐξήρτυον· ἐπεὶ οὖν ἐνθένδε ὡς τὸν πατέρα ἀπιέναι ἔμελλεν, ἐπέσκηπτε τὲ τοῖς μαθηταῖς, οἷα εἰκὸς τὸν διατιθέμενον βούλεσθαι, ἑώρα τὲ περὶ ταῦτα ἀλύοντας καὶ ἀπορίαις περιστοιχιζομένους, καὶ δὴ καὶ ὁρμῶντας διαπυνθάνεσθαι, ὅποι αὐτοῖς τὰ τοιάδε μέλλοι ἐκβήσεσθαι, παράκλησιν τῶν ἀηδῶν τῇ τοῦ παρακλήτου ἐπαγγελίᾳ σοφῶς ἐχαρίζετο· καὶ εἶτα τῷ τῆς εἰρήνης οἷά περ κρατίστῳ καὶ ἐξαιρέτῳ κατεπλούτιζε δώρῳ· καὶ γὰρ δὴ καὶ προσεπῆγεν· " εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην „ τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· „ ἐντεῦθεν αὐτοῖς λοιπὸν ταῖς κρείττοσιν ἐπαγγελίαις τὸ θορυβοῦν τῆς ψυχῆς κατέστελλεν, οὐ συγχωρῶν εἰς τὸ δειμαλέον απονενευκέναι καὶ ῥᾴθυμον, διήγειρέ τε καὶ παρεθάῤῥυνεν αὐτῶν τὰ φρονήματα, καὶ εἰς τὸ θαῤῥαλεώτερον καὶ εὐσθενὲς μετεῤῥύθμιζε, πρὸς πίστιν τὴν πρὸς αὐτὸν ἐπαλείφων, ὡς ἂν μὴ τοῖς ἐκ τοῦ πάθους σκυθρωποῖς καὶ ἀδόξοις συμβαίνουσι σκανδαλίζοιντο, ἀκλόνητον δὲ καὶ ἐρηρεισμένην περὶ αὐτὸν τῆς πίστεως ἔχοιεν ἕδραν, τὸν ἐν πολλοῖς τέρασι καὶ δυνάμεσι τὸ τῆς κατ' αὐτὸν θεότητος κράτος καὶ μεγαλεῖον ἐκφανὲς πολλάκις ποιησάμενον.

νϛ. Κατὰ ταῦτα τοίνυν, ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι, ὅπερ ὅσον οὔπω ἐκχεῖν κατὰ τὸ πάθος τὸ σωτήριον ἔμελλε, καινὴν ἡμῖν διαθήκην τὴν τῆς εἰρήνης διετίθει· ἐπείπερ ἔνθα διαθήκη, φησὶν, θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διατιθεμένου· ὁμοῦ τε τὴν χάριν δι' αὐτῆς ἐγκαινίζων, καὶ τὰ ἐκ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ζωηρύτου πλευρᾶς αὐτοῦ ἀναβλύσαντα τοῖς ἀνθρώποις αἰώνια καὶ ἀνελάττωτα ἀγαθὰ ὑπισχνούμενος· οὕτω γὰρ καὶ τῷ διακόνῳ τῆς καινῆς διαθήκης δοκεῖ· ὁπηνίκα γοῦν τισι τὸν τῆς εὐχῆς ὑφαίνειν ἤρχετο λόγον, ἔφασκε ταῦτα· " ὁ δὲ θεὸς „ τῆς εἰρήνης, ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν ἐν „ αἵματι διαθήκης αἰωνίου, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, καταρτίσαι ὑμᾶς ἐν παντὶ „ ἔργῳ ἀγαθῷ· ἢ οὐχὶ μᾶλλον αὐτός ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν; ὁ μεσίτης θεοῦ „ καὶ ἀνθρώπων, δι' οὗ τὰς καταλλαγὰς ἐσχήκαμεν, τὰς πρὸς τὸν πατέρα, „ ἐκπεπολεμωμένοι διὰ τὴν ἁμαρτίαν· „ εἴ τι πιστέον τῷ λέγοντι, " Χριστός

„ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἕν· καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ „ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν „ δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἕνα καινὸν ἄνθρω- „ πον, ποιῶν εἰρήνην· καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἑνὶ σώματι τῷ „ θεῷ, διὰ τοῦ σταυροῦ ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ· καὶ ἐλθὼν εὐηγγε- „ λίσατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν, καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς· ὅτι δι' αὐτοῦ „ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν οἱ ἀμφότεροι ἐν ἑνὶ πνεύματι πρὸς τὸν πατέρα. „ Ἤδη δὲ καὶ ἑτέρωθι φησίν· “ ἐν ᾧ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι, καὶ „ δι' αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵ- „ ματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εἴτε τὰ ἐν οὐρανοῖς. „

Ἡμεῖς μὲν οὖν τὸν τὴν εἰρήνην ἡμῖν διαθέμενον, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀγαθὰ δωρούμενον, ἐπέγνωμέν τε καὶ εἰσαεὶ εἰσόμεθα, βασιλέα τὲ καὶ κύριον ἡμῶν προσκυνοῦντες δοξάζομεν· οἷς καὶ νῦν ἐντρυφῶμεν καὶ ἁγιαζόμεθα, καὶ ἐν ἐλπίσιν ἔχομεν, κρειττόνων τὲ καὶ τελεωτέρων τῇ αὐτοῦ ἐπιτεύξεσθαι χάριτι· οἱ δέ γε ἐκ τῆσδε τῆς διαθήκης κατ' οὐδὲν ἀπόνασθαι ματαιολογοῦντες, ἑτέραν καινοτέραν ἀπεκδεχέσθωσαν, καὶ τῷ διαθησομένῳ προσκείσθωσαν· ἐπειδὴ καὶ νῦν αὐτῷ τὸ οἰκετικὸν ἀπονέμουσι σέβας, ἵνα καὶ κατὰ τὸν προσδοκώμενον αἰῶνα, τῶν ἡτοιμασμένων αὐτῷ καὶ ταῖς συναποστατικαῖς δυνάμεσιν, αὐτοὶ συμμετάσχοιεν· εἰ γὰρ ἦν αὐτοῖς ὦτα ἀκούειν, καὶ ὀφθαλμοὶ τοῦ βλέπειν, καὶ νῆψις τοῦ συνιέναι, κἂν συνῄσθοντο, ὡς ἔνθα θεὸς μεσίτης καὶ διαλλάκτης, καὶ ἡ παρ' αὐτοῦ βραβευομένη εἰρήνη, ἀγαθὴ καὶ αἰώνιος καὶ ἀκατάλυτος, οὐδ' ἀπρακτήσοι, οὐδ' ἐλαττουμένη φαίνοιτο οὐκ ἔτι ποθέν· διὸ οὐδὲ διάστασις, οὐδὲ διαίρεσις, οὐδὲ βασιλείας μερισμὸς, οὐδὲ οἱ τούτων τῶν μεγίστων ἠξιωμένοι δωρεῶν, ἑτέρᾳ ἀρχῇ μετατάξοιντο· μάχης γὰρ τοῦτο καὶ πολέμων καὶ ἀταξίας ἔργον· δείκνυνται οὖν καὶ ἐκ τούτων κενολογοῦντες, καὶ καταφλυαροῦντες μάτην τῆς χριστιανῶν θεοσεβείας· φιμούσθωσαν λοιπὸν καὶ ἐγκαλυπτέσθωσαν, ἀμαθέστατα καὶ ἀλογώτατα διανοούμενοι· τί γὰρ ἂν καὶ εἰπεῖν θαῤῥήσειαν; εἴπερ ἀκούσειαν τῶν ἐφεξῆς εἰρημένων τῷ θεοφόρῳ· “ θήσω „ γάρ φησι τὰ ἅγιά μου ἐν μέσῳ αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἔσται ἡ κατασκή- „ νωσίς μου ἐν αὐτοῖς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονταί μοι λαός. „

Τίνων ἕνεκεν ταῦτα λέλεκται, ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς· τῷ πάλαι τῶν ἰουδαίων δήμῳ ἔλεγεν ὁ σωτὴρ, αὗται γάρ εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· ὡς εἴ γε τὰ τῶν ἑβραίων πρεσβεῦσαι καὶ νῦν ἐθελήσειαν οἱ ἀνόητοι, κἀκείνοις τὰς προφητικὰς ἀναθεῖναι φωνὰς, ἑτοίμως ἀκούσονται ὅτι γε ἤδη τὰ ἰουδαίων ἐξηρήμωτο ἅγια· οὐ γὰρ ἦν αἰώνια, σκιὰ δὲ μᾶλλον καὶ τύπος τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ ὄντως ἁγίων ἐχρημάτιζε, καὶ τέλος τῆς ἀληθείας ἐπεισελθούσης ἀπείληφε· τὰ δὲ ἡμέτερα εἰς τὸν αἰῶνα ἕστηκεν, ἀκλόνητον καὶ ἑδραίαν τὴν διαμονὴν ἔχοντα· τεθεμελίωται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν τὴν ἄσειστον· λεγέτωσαν τοίνυν ἡμῖν οἱ ταῖς τοῦ πνεύματος ῥήσεσιν ἀπομαχόμενοι, πῶς τῶν ἁγίων ἐν μέσῳ ἡμῶν δι' αἰῶνος παρὰ θεοῦ τεθειμένων, δαιμονίων ἀκαθάρτων ἐνὸν γε-

γονέναι προσκύνησιν: “ τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; ἢ τίς συγκατά-
„ θεσις ναῷ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; „ ἀλλὰ τὰ μὲν ἔθνη ἐπέγνωσαν τὸν ἁγιάζοντα· ἐπεὶ μετέσχε τῆς τε θείας γνώσεως καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἁγιασμοῦ, ὡς δηλοῖ τὰ ἐπαγόμενα ὧδέ πως ἔχοντα· “ γνώσονται γὰρ τὰ ἔθνη ὅτι ἐγὼ κύριος
„ ὁ ἁγιάζων αὐτούς· „ οἱ δέ γε τοῦ θείου ἠμοιρηκότες ἁγιασμοῦ, ἄγους δὲ παντὸς καὶ ἀκαθαρσίας τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἀποπλήσαντες, καὶ παρενηνεγμένοι τὸν λογισμὸν, τόν τε ἁγιάζοντα Θεὸν δεδυσφημήκασι, καὶ τοὺς ἁγιαζομένους τῇ καθ' ἑαυτοὺς ἐναγεῖ γνώμῃ ἀνοήτως καὶ δυσσεβῶς ἐναγεῖς ὡσαύτως εἶναι διαθρυλοῦσι.

νζ. Τρόπον δὲ, ὃν ἁγιάζονται οἱ μεμοιραμένοι τῆς χάριτος, ὁ σοφὸς ἡμῖν πάλιν διαπερανεῖ Παῦλος· “ ὅ τε γὰρ ἁγιάζων, φησὶ, καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι,
„ ἐξ ἑνὸς πάντες· „ ἐξ ὧν μαθεῖν πάρεστιν εἰς οἵαν κορυφὴν ἀγαθῶν διὰ τῆς τοιαύτης ἑνώσεώς τε καὶ κοινωνίας τοὺς πεπιστευκότας ἀνήγαγεν, ὅθεν αὐτοῖς τὰ τοῦ ἁγιασμοῦ περιγίνεται· ὅ τε γὰρ ἁγιάζων Χριστὸς, καὶ οἱ ἁγιαζόμενοι, οἱ πεπιστευκότες αὐτῷ, ἐκ τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων καὶ πατρὸς ἅπαντες· καὶ ὁ μὲν ἁγιάζει ὡς κεφαλὴ, καὶ τῆς σωτηρίας ἀρχηγὸς, καὶ παντὸς ἁγιασμοῦ παροχεὺς καὶ κύριος· οἱ δὲ ἁγιάζονται τῇ μεθέξει τῆς χάριτος αὐτοῦ καινοποιούμενοι, διὰ τῆς τοῦ θείου λουτροῦ ἀναγεννήσεως αὐτὸν ἐνδιδυσκόμενοι· “ ὅτι
„ ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, Χριστὸν ἐνεδύσαντο· „ τοῦ δὲ ἐξ ἑνὸς ἠρτῆσθαι ὅτι συμβαίνει, καὶ ὅπη εὐδαιμονίας καὶ μακαριότητος πρόεισιν ὥσπερ αἰτιολογίαν προτιθεὶς, ὡς εἰς ἀγχιστείαν οἷά περ συνάγεσθαι καὶ πρὸς ἀδελφότητος αὐτοὺς ἠξιῶσθαι κλῆσιν ἐπάγει· “ δι' ἣν αἰτίαν, οὐκ ἐπαισχύνεται
„ ἀδελφοὺς αὐτοὺς καλεῖν λέγων, ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς
„ μου, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε· „ ταύτῃ δοξάζων αὐτοὺς, καὶ κρείττοσιν ἢ κατὰ ἄνθρωπον στεφανῶν τιμαῖς· τί γὰρ τούτων θειότερον ἢ μακαριώτερον; καὶ τὸ αἴτιον δῆλον, ὅθεν κεχρηματίκασιν ἀδελφοί· ἐπειδὴ γὰρ Θεὸς ὢν, τὴν καθ' ἡμᾶς περιβαλέσθαι ταπεινότητα οὐκ ἀπηξίωσε δι' ἀπειρίαν οἴκτου καὶ ἀγαθότητος, ἵνα ἡμᾶς τῇ ἑαυτοῦ ἀνυψώσῃ πτωχείᾳ, ἐντεῦθεν τὸ καὶ ἀδελφοὶ καὶ τέκνα ὑπάρξαι πεπλουτήκαμεν, ὡς αὐτίκα ἐρεῖ· “ ἰδοὺ ἐγὼ καὶ
„ τὰ παιδία, ἅ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός· ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινώνηκε σαρκὸς
„ καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν· „ τούτους τοίνυν τοὺς Χριστὸν ἐνδεδυμένους, καὶ παρ' αὐτοῦ ἡγιασμένους, ἀδελφούς τε καὶ τέκνα νομισθῆναι καταξιωθέντας κατὰ τὸν ἀποδεδομένον τρόπον, πῶς οὐ καταπεφρίκεσαν οἱ δείλαιοι, εἰδώλων προσκυνητὰς ὀνομάζειν; ἐκ δὴ τούτων συνορᾶν ἔξεστιν, οὗ τὰ τῆς ὕβρεως διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς τε ἀδελφότητος, καὶ τῆς υἱοθεσίας ἀναβέβηκεν· ὅπερ φάναι οὐ θεμιτὸν, δέει τῆς εἰς τὸν πρωτότοκον ὁμοῦ καὶ πατέρα δυσφημίας τοῖς εἰδόσι Θεὸν, εἰ μὴ αἰσθήσεώς τε καινοῦ παντάπασιν ἀπολιμπάνοιντο· σιωπῇ γὰρ μᾶλλον τὰ πολλὰ τῶν ἐκ τῆς χριστομάχου γλώσσης αὐτῶν προϊσχομένων, ὡς βλαβερωτάτων καὶ ἀτοπωτάτων παραπεμπτέον· οἵ δε γὰρ ἠρνημένοι τῆς ἀδελφότητος τὴν κατὰ Χριστὸν ἕνωσιν,

καὶ τοῦ τῆς υἱοθεσίας διημαρτηκότες ἀξιώματος, καὶ Χριστὸν ἢ οὐδαμῶς ἐνδυσάμενοι πώποτε, ἢ καὶ ἀπεκδυσάμενοι, καθά γε αὐτοὶ περὶ ἑαυτῶν ἀποφαίνονται, πόθεν ἂν σχοῖεν ταῦτα καὶ μαθεῖν καὶ παθεῖν, καὶ τῆς τοῦ ἁγιασμοῦ ἐπιτεύξεσθαι χάριτος; εἰ γὰρ πρὸς τὴν ἀθέτησιν ἐκκεκλίκασι τούτων, σχολῇ γε ἂν τῶν χρηστῶν τι καὶ ὀνησιφόρων ἕλοιντο· τοιαῦτα μὲν τὰ τῆς ἐκείνων ἀλογίας καὶ ματαιότητος ληρῳδήματα καὶ βληχήματα.

νη. Ἡμεῖς δὲ τὴν ἡμετέραν ἐρχώμεθα, καὶ τῶν ἱεροφαντῶν ὁ λειπόμενος τὸν ἱερὸν τοῦτον καὶ εὔρυθμον εἰσελαυνέτω χορὸν, καὶ οἷα κορωνὶς προσκείσθω τῷ θεοτεύκτῳ δόμῳ, καὶ συναπαρτιζέτω τὸν οἶκον τῆς σοφίας· μάλα ἐκπρεπῶς καὶ ἐνθέως δομούμενον, καὶ καλῶς τῷ πνεύματι ἁρμοζόμενον καὶ κοσμούμενον· συνιδρώσει τε τοῖς προηθληκόσι, τῶν ἱερῶν πόνων ἀντειλημμένος, καὶ ὥσπερ σφραγὶς ἐπικείσθω τοῖς προεκτεθειμένοις, ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος, ὁ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀνὴρ, ὁ τῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος θησαυρὸς, ὁ τὰ βαθέα ἐκκαλυπτόμενος καὶ ἀπόκρυφα, ὁ τῶν ἀποῤῥήτων ἐξεταστὴς, ὁ τῶν βαρβάρων παιδευτὴς, ὁ τῶν θηρίων σωφρονιστὴς, ἴσως ποτὲ καὶ τουτωνὶ τῶν ἀνοσίων τὴν θηριώδη καὶ ἀπηγριωμένην τῆς ἀπιστίας καταμαλάξειε γνώμην· δεῦρο δὴ οὖν ὦ προφητῶν θεωρητικώτατε καὶ διορατικώτατε, ἐκ Βαβυλῶνος καὶ τῆς βαρβαρικῆς ὄχθης ἀνίσχων, ὡς δὴ συνέσει καὶ σοφίᾳ τῇ ἄνωθεν ἐμπνεόμενος, προαγόρευε ἡμῖν ἅπερ σοι αἱ νυκτεριναὶ τῶν θείων ἐποπτειῶν ἀψευδεῖς θεωρίαι, κεκαθαρμένῳ τῷ ἡγεμονικῷ, καὶ ἀπεξεσμένῳ τῷ θεωρητικῷ ἐντυπούμεναι, εὐκάτοπτον παρέσχον τῶν ἀληθῶν τὴν ἐμφάνειαν, καὶ τετρανωμένῃ τῇ γλώσσῃ καὶ διαλεύκῳ φωνῇ, τὸν ἡμέτερον προανακήρυσσε βασιλέα καὶ κύριον, ἀπέραντον τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δόξαν κεκτημένον αἰώνιον, καὶ τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀβασιλεύτων κατάθραυε τὴν ἀπόνοιαν· διαῤῥήδην γὰρ ἐμβοήσειας εὖ ἴσμεν, ὁπότε ὀνειροπολοῦντι τῷ χαλδαίῳ τὰ διαπεφευγότα τῶν μεθυπνίων ὄψεων ἐκφράσειας, καὶ τῶν ἀπορουμένων τὰς λύσεις προσάξειας, τοιαῦτα προαναφαίνων. „ Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλέων ἐκείνων, ἀναστήσει ὁ θεὸς τοῦ οὐ„ ρανοῦ βασιλείαν, ἥ τις εἰς τοὺς αἰῶνας οὐ διαφθαρήσεται· καὶ ἡ βασιλεία „ αὐτοῦ λαῷ ἑτέρῳ οὐχ᾽ ὑπολειφθήσεται· καὶ λεπτυνεῖ καὶ λικμήσει πάσας „ τὰς βασιλείας, καὶ αὐτὴ ἀναστήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας. Καὶ μετέπειτα. Ἐθεώ„ ρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ἐρ„ χόμενος ἦν, καὶ ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ „ προσηνέχθη, καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες „ οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλῶσσαι αὐτῷ δουλεύσουσιν· ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία „ αἰώνιος, ἥ τις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται. „

Τὰ μὲν τοῦ προφήτου τοιαῦτα· τὰ δὲ τῶν ἐξαγίστων ὁποῖα; πρῶτα μὲν ψευδῆ τὰ τοῦ θείου πνεύματος εἰκαιολογοῦσι χρησμῳδήματα· ἔπειτα δὲ καὶ τὸν θεὸν πατέρα περί τε τὰ οἰκεῖα ἔργα τήν τε ἐπιστήμην καὶ πρόγνωσιν, εἰσφέρουσι διαμαρτάνοντα· ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς βασιλείαν διεφθάρθαι, ὡς διαρκεῖν εἰς αἰῶνα μὴ ἐξισχύουσαν· ἢ μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ

δεδόσθαι, μήτε μὴν ὑπὸ γλωσσῶν καὶ φυλῶν προσκεκυνῆσθαι ἢ δεδουλεῦσθαι, λαόν τε διακεκλῆσθαι καὶ διηρπάσθαι τῷ τυραννήσαντι, καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, ἀπεναντίας ἐν ἅπασι τῷ προφήτῃ διανενόηνται· ταῦτα δ᾽ ἅπαντα μικροῖς συνειληφότες ῥήμασι, μεγίστην τὴν βλασφημίαν κατὰ τῆς θείας ἐτεκτήναντο δόξης, εἰδωλολατρίαν ἀθέως καὶ δυσσεβῶς, τὴν χριστιανῶν θεοσέβειαν ἀποκαλέσαι τολμήσαντες, καὶ τοιαύτην δόξαν ἄλλοις τὲ καὶ ἑαυτοῖς ἐπικλώσαντες· πῶς δὲ οὐ κατεπτήχασιν οὐδὲ κατεπλάγησαν τὴν ψυχὴν, πρὸς τὰ οὕτω σαφῆ καὶ ἀναμφίλεκτα προπετῶς ἀντιβλέποντες, οἵ γε καὶ ἀναιδεῖ προσώπῳ καὶ πεπωρωμένῃ καρδίᾳ ὑφιστάμενοι, κατὰ τῆς τοῦ σωτῆρος ἀπηυθαδίσαντο δόξης; ἀλλὰ πόθεν αὐτοῖς τὸ θεοστυγὲς τοῦτο καὶ ἄτοπον παῤῥησιάσεται δόγμα; εἰ μὲν γὰρ ἁπλῶς τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ ὁ προφητικὸς προανεκήρυττε λόγος προσδιορισμοῦ δίχα, ἐπεφύησαν ἂν ἀκρατέστερον καὶ θρασύτερον τοῖς τῶν ὀρθῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἐπειλημμένοις, ἐκ περιέργου λέσχης τὸ μάταιον καὶ ἀπόπληκτον τῶν λόγων αὐτῶν ἐπιτειχίζοντες· καὶ ὥσπερ οἱ ἐπί τι θήραμα καταθέοντες, τῆς τῶν εἰρημένων ἁπλότητος καταφυόμενοι, μεμετρημένην πως καὶ πεπερασμένην τὴν Χριστοῦ βασιλείαν εἰσῆγον· εἰ δὲ τῇ βασιλείᾳ πρόσκειται τὸ αἰώνιος καὶ ἄφθαρτος, καὶ τὸ οὔ ποτε παρελεύσεσθαι, τί δή ποτε οὐκ ἐπιτεθήσεται αὐτῶν τῇ ἀθυροστομίᾳ χαλινὸς, ὅπως ἀποφραγείη πᾶν στόμα κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν αἰώνων λαλοῦν ἄδικα; ὁ γάρ τοι βασιλεύων τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ᾽ αἰῶνα καὶ ἔτι, οὔτ᾽ ἄν ποτε τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς δόξης ἀφαιρεθείη, οὔτ᾽ ἂν ὁ ὑπὸ χεῖρα καὶ ἐγνωκὼς αὐτὸν λαὸς, ἑτέρῳ πρόσθοιτο βασιλεῖ· οὐδὲ γὰρ ὁ κρείττων, οὗ ἐπιλήψονται, ἔστιν ἢ ὅλως ἔσται· οὐκοῦν οὐ τετυράννηται οὐδὲ διήρπασται, οὐδὲ τῆς ἐξουσίας ἐκβέβληται· διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ ὑπ᾽ αὐτῷ τελοῦν ἅπαν εἰδώλοις πρόσεισιν, ἢ δοίη τὸ προῦχον τῷ δαίμονι· θεὸν γὰρ καὶ κύριον τῶν ὅλων, τὸν πάντων ἡμῶν σωτῆρα Χριστὸν ἐπιγινώσκει, καὶ αὐτῷ προσκυνεῖ· " αὐτῷ γὰρ κάμπτει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων ,, καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογεῖται ὅτι κύ- ,, ριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς, ἀμήν· ,, φανερὸν οὖν καὶ ἐντεῦθεν ὅτι ἐκ τοῦ ἐναντίου πνεύματος λαλοῦσιν οἱ χριστομάχοι, ὡς ἀντίπαλα καὶ ἀντίθετα τῶν τοῦ θείου πνεύματος λογίων φθεγγόμενοι.

νθ. Σκοπείτωσαν δὲ κἀκεῖνο οἱ ἀβασίλευτοι, ὅτι τὸ βασιλεὺς ὄνομα οὐκ ἔστι τῶν ἀπολύτως καὶ ἀσχέτως λεγομένων, τῶν πρός τι δὲ, καὶ τῶν ἐν σχέσει θεωρουμένων· οὐ γὰρ ἂν νοηθείη βασιλεὺς, τῶν βασιλευομένων ἄνευ· οὐδὲ ἄρχων, τῶν ἀρχομένων δίχα· ἀνάγκη γὰρ ἑτέρου τῶν προσηγοριῶν τούτων τεθειμένου, συνεισάγεσθαι καὶ θάτερον, ὥσπερ δὴ ἀναιρουμένου συναναιρεῖσθαι· οὕτω γὰρ τὰ τοῦ εἴδους τῶν ὀνομάτων τούτων μεταλαχόντα, ἀλλήλοις οἰκειοῦνται ὡς τὰ πολλὰ καὶ συνδέονται· ὡς μήτε τοῦτο χωρὶς ἐκείνου νοεῖσθαι, μὴ δ᾽ αὖ ἐκεῖνο τούτου ἄνευ συνίστασθαι· εἰ τοίνυν ἀληθεῖς αἱ παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῖς ἁγίοις προφήταις γενόμεναι θεοφάνειαι, ὥσπερ οὖν εἰσὶν ἀληθεῖς, ὁ Χριστὸς καὶ θεὸς ἡμῶν βασιλεὺς παρ᾽ αὐτοῖς προσαγορευόμενος,

πάντως τινῶν ἐστι βασιλεὺς, τῶν βασιλευομένων δήπου· ὡς μὲν γὰρ θεὸς καὶ γενεσιουργὸς τῶν ἁπάντων, πάντων ἐστὶ βασιλεύς· " αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ δε- ,, σπόζων ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ σύμπαντα δοῦλα αὐτῷ ,, ἐστὶ, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἡ δεσποτεία ,, αὐτοῦ ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ· ,, ὡς δὲ πιστῶν καὶ ἐπεγνωκότων αὐτὸν, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀληθοῦς ὁμολογίας, ἡμῶν ἐστι τῶν χριστιανῶν βασιλεύς· ἡμεῖς γὰρ ἐσμὲν λαὸς αὐτοῦ περιούσιος, καὶ βασίλειον ἱεράτευμα, καὶ κληρονομία αἰώνιος, καὶ συλλαβόντα εἰπεῖν, ὥσπερ ἐξαίρετον καὶ οἰκειότατον αὐτῷ κτῆμα· τὰ οὖν ἡμέτερα τῶν εὐσεβούντων τῇ θείᾳ χάριτι, τοιαῦτα καὶ οὕτως ἔχοντα, καὶ κατὰ ταῦτα εὐκαίρως ἄγαν καὶ ἁρμοδίως οἱ θεῖοι παραληφθέντες χρησμοὶ, νέφος ἡμῖν τοσοῦτον μαρτύρων περιέστησαν ἀξιόχρεων ἐν ἅπασι καὶ ἐχέγγυον· ὥστε ἡμῖν μὲν τοῖς τῶν ἀληθῶν ἐρασταῖς, καὶ τοῖς ἐκ τοῦ θείου πνεύματος ἐλλαμπομένοις τὲ καὶ χειραγωγουμένοις χαρίσμασιν, εὔρυθμον καὶ ἐναρμόνιον καὶ μεμουσωμένην τῶν ἱερῶν καὶ θεοπνεύστων ἡμῶν δογμάτων ἀπηχεῖν τὴν συμφωνίαν· τῶν δὲ ἐκ τῆς ἀποστατικῆς ἐμπνεομένων δυνάμεως, τήν τε παραφροσύνην καὶ ἀποπληξίαν καὶ τὰ ἄθεσμα αὐτῶν καὶ ἀπατηλὰ θριαμβεύειν ληρήματα, ἐκ νόθων τὲ καὶ κιβδήλων διανοιῶν ἀναβρασσόμενα, καὶ οἷα στήλην ἀνάγραπτον τὴν δυσσέβειαν αὐτῶν ἐμφανέστατα φέρειν· οὕτω λοιπὸν πανταχόθεν ἐληλεγμένοι, ἐκ τοῦ τῆς πλάνης πνεύματος ἐνεργούμενοι, πόῤῥω τοῦ θείου χοροῦ καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς τῶν χριστιανῶν αὐλῆς ἀπεληλάσθων.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ κακὸν ἄστατόν τε ἐστὶ καὶ ἄσχετον, καὶ μένειν ἐφ' ἑαυτοῦ μηδαμῶς ἀνεχόμενον· ἀεὶ δὲ προϊὸν, καὶ στάσιν τῆς φορᾶς οὐχ' εὑρίσκον, καθάπερ ῥεῖθρα ποτάμια πλημμυροῦντα καὶ ὑπερβλύζοντα καὶ τῆς ὄχθης ὑπερχεόμενα, ὁπηνίκα τινὸς ὑπτίου καὶ πρανοῦς ἐπιλάβηται χώρου, οὔτε τῆς ῥύμης ῥαγδαίως ἐπισχεθήσεται προχεόμενα, καὶ τὸ πρὸς τυχὸν ἅπαν ῥαδίως ἀεὶ παρασύρεται καὶ συνεφέλκεται· οὕτω γε ἤδη καθ' ἃς ἂν ἐφερπύσῃ ψυχὰς, καθάπαξ ἀπογνούσας τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίας, οὐκ ἂν πρὶν ἀπόσχοιτο ἐπινεμόμενον καὶ καταβοσκόμενον, ἕως ἂν εἰς ὀλέθρου ἀποῤῥίψειε πέρατα· ὁποῖον δή τι κἀνταῦθα συμβέβηκε· καὶ γὰρ κἂν ταῖς τῶν δυσσεβούντων τούτων ὡς τάχιστα διϊκνούμενον ψυχαῖς ἐγκατέσκηψε, καὶ πρὸς ὄλισθον ἀπιστίας καὶ ἀφιλοθεΐας ἀπήγαγε· τὰς γὰρ δολίας γλώσσας κατὰ Χριστοῦ πρότερον καταθήξαντες, κόρον μὲν τῆς εἰς αὐτὸν παροινίας οὐκ ἴσασιν· οὐδ' αὖ τῆς χριστιανῶν θεοσεβείας καταγορεύοντες ἀπολήγουσιν, ἐπίδοσιν δὲ μᾶλλον ἑκάστοτε τῆς κακίας ποιούμενοι, ὡς ἂν χείρω τῶν προλαβόντων τὰ ἐπεισιόντα γίγνοιντο, πολλὴν συκοφαντίαν κατὰ τῶν ἐμψύχων τοῦ πνεύματος ναῶν ἐξυφήναντες, οὐ μέχρι τούτου ἔστησαν· ἤδη δὲ καὶ κατὰ τῶν ἀψύχων ναῶν, θείων δ' ὅμως, τὰς ἀνοσίους χεῖρας καθώπλισαν· οἵ γε τῷ ὄντι ναοὺς δαιμονίων τὰς σφῶν αὐτῶν ψυχὰς ἀποφαίνοντες, ἀπὸ τοῦ δοξάζειν εἰδώλοις ὡς θεοῖς προσιέναι, ἵνα κἀνταῦθα τὸ πρὸς εὐσέβειαν αὐτοῖς ἀκοινώνητον μαρτυρούμενον δια-

φαίνοιτο· οὔτε γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ὡς οὐδὲ συγκατάθεσις ναῷ θεοῦ μετὰ εἰδώλων, καὶ ὥστε μὴ ἐν λόγοις μόνον τὰ τῆς βλασφημίας αὐτοῖς ἐξέρποι, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐν πράγμασιν ἐξανυόμενον αὐτῶν καθορᾶται τὸ κακούργημα, καὶ μὴ δι' ἀκοῆς μέχρι περιθρυλῆται τὸ δύσφημον, ἀλλὰ κἂν ταῖς ἁπάντων ὄψεσι βλεπόμενον προκέηται.

ξ. Ἆρ' οὖν κατεψεύσαντο μὲν καὶ κατηγόρευσαν τῆς θείας καὶ ἀποῤῥήτου δόξης τὲ καὶ δυνάμεως, τῆς τε τῶν θεοπνεύστων, καὶ τῆς τῶν θεολόγων κατεφλυάρησαν διδασκαλίας, δρῶσι δὲ ὧν ἐκενολόγησαν ἥττονα, ἢ καθυφίασι τοῖς βλασφημουμένοις ἐκδεῖξαι παρισούμενα τὰ πραττόμενα, ἢ οὐ λίαν ὑπεραίροντα; οὔ μεν οὖν· ἀλλ' ἐν ᾧ τὸν πατέρα τοῦ ψεύδους διάβολον πάλαι ἀπολειπόμενον καὶ ἡττώμενον ἔγνωμεν, τοῦτο νῦν προστιθέμενον ὁρῶμεν καὶ ἐπαυξόμενον· τὸ πρὶν γὰρ ἐν λόγοις μόνον τὸν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἄρασθαι πόλεμον τοὺς ἀσεβοῦντας παρασκευάσας, καὶ μυρίας ὅσας αἱρέσεις ἐν τοῖς χριστιανοῖς παρενείρας, ἐν τῷ νῦν οὐ λόγοις μόνον, ἤδη δὲ προσθεὶς καὶ τὸ λειπόμενον, καὶ ἔργοις αὐτοῖς κατὰ τῶν θείων δόμων καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν ἀναθημάτων ἐξεβάκχευσε, τὰ πρὸς καθαίρεσιν τοῦ κόσμου καὶ τῆς εὐπρεπείας αὐτῶν, κατεργάζεσθαι, ὡς ἂν δι' ἀμφοτέρων τὸ εἰς κακίαν περιφανὲς ἀποφέροιντο· τολμῶσι γοῦν οἱ ἐξάγιστοι κατὰ τῶν ἱερῶν καὶ θείων τύπων καὶ συμβόλων τῆς σωτηρίου τοῦ θεοῦ λόγου οἰκονομίας τὲ καὶ σαρκώσεως, καὶ τὸν ἐν τοῖς ἁγίοις οἴκοις ἐπιχειροῦσιν ἀπαγλαΐζειν διάκοσμον, καὶ καθαιροῦσι τῆς ἱστορίας τὸ ἅγιον, τὰ σεμνῶς τετυπωμένα ἀποξέοντες ἀνοητότατα, ὢ τῆς μανίας, ὢ τῆς τόλμας καὶ τῆς ἀναισχύντου γνώμης, ἅπερ ἤδη χριστιανῶν οἱ εὐσεβέστεροι καὶ φιλόθεοι, τὸ ἀνέκαθεν ἱερεῖς τέ φημι καὶ βασιλεῖς, ὅσοι τὲ τῶν ἐν τέλει, καὶ τῶν ἄλλων οἱ περὶ τὴν εὐσέβειαν θερμότεροί τε καὶ σπουδαιότεροι, διαπύρῳ πόθῳ καὶ πίστει θερμῇ τῇ εἰς Χριστὸν καὶ τοὺς ἁγίους καταφλεγόμενοι, ἐκπεπονήκασί τε καὶ ἀνιστόρησαν· ἀγάλματα θεῖα καὶ ἱερὰ, ἐν οἷς καθίδρυσαν τῷ θεῷ τῶν ὅλων σηκοῖς ἐντυπωσάμενοι, καθ' ὃ ἑκάστου τῶν τυπουμένων ὁ λόγος ἐπέβαλεν, οὐ φρίττουσιν ἀνορύττειν καὶ καταπαίζειν οἱ δείλαιοι· κἂν ἠπείθησέ τις αὐτοῖς ἐφ' οἷς κακῶς καὶ ἀθέως δοξάζουσι, πρὸς τὸ ἀπηχὲς καὶ δυσφορώτατον σχετλιάζων τοῦ λόγου, εἰ μὴ ἀθεεὶ αὐτουργοῦντας τὰ τοιαῦτα ἑώρα· ὥστε αὐτοὺς εἰς βεβαίωσιν τῶν ἀθέσμως λεγομένων, τῶν δρωμένων ἔχειν τὸ παράνομον· πῶς γὰρ οὐκ ἐλέγχονται φανερῶς τῷ ὄντι εἰδωλολατροῦντες; ἀναισχύντως οὕτως κατὰ τῶν τοῦ θεοῦ οἴκων ἐπιμαινόμενοι, ὡς ἑτέρᾳ θρησκείᾳ μυσταγωγούμενοι καὶ τελούμενοι, ἣ τίς ποτέ ἐστιν, αὐτοὶ εἰδεῖεν ἂν, καὶ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν ἐξομνύμενοι, ὡς τὸ ἀκόλουθον ἐννοεῖν δίδωσι, καὶ μάτην τοῦ τῶν χριστιανῶν ὀνόματος μεταποιούμενοι· τῷ ψεύδει γὰρ ἐπερείδονται, ψιλῆς αὐτοῖς τῆς προσηγορίας ἐπιπολαζούσης, καὶ ὥσπερ ἐπικεχρωσμένης, καὶ τὴν μόρφωσιν τῶν συλλαβῶν ἔχουσι, τὴν δὲ δύναμιν τὴν ἀπ' αὐτῶν δηλουμένην ἠρνημένοι· νόθοι γὰρ καὶ ἀλλότριοι τοῦ πράγματος διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀποδείκνυνται· αὔξει

δὲ αὐτῶν τὸ ἀνοσιούργημα, ὅπερ ἑπόμενον συμβαίνει ἀπὸ τῆς ἐγχειρήσεως αὐτῶν γίνεσθαι.

ξα. Ἐπειδὴ γὰρ ταῖς ἱεραῖς τοῦ Χριστοῦ εἰκόσι καὶ ὁ τύπος τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ συνδιαγράφεται, συγκαθαιροῦσι καὶ αὐτὸν ἤδη οἱ περὶ τοῦτο κατασχηματιζόμενοι, καὶ πρεσβεύειν τὰ τοῦ σταυροῦ προσποιούμενοι, τῷ ὄντι γὰρ ἐπίσης τὰ τῆς μανίας αὐτῶν καθ' ἀμφοτέρων ἐξῆπται, καὶ εἴ που τῷ ἑτέρῳ δοκοῦσιν ἀπεχθάνεσθαι, εἴπερ ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀμφότερα καθαγιαζόμενα ἤρτηται· ἐν τούτοις ἅπτονται καὶ τῶν ἱερῶν κειμηλίων, ἐν οἷς τὰ ἅγια καὶ ζωοποιὰ τοῦ Χριστοῦ ἐπιτελεῖται μυστήρια· ἔτι καὶ τῆς ἐσθῆτος ὅση ταῖς σεπταῖς ταύταις ἱστορίαις σεμνῶς περιστέλλεται· πρὸς δὲ καὶ τῶν ἐν ταῖς εὐαγγελικαῖς βίβλοις προσκυνουμένων πτυκτίων· καταλύουσι γοῦν τὸ εὐαγγέλιον· καὶ τί γὰρ ἕτερον ἐνορᾷν ἐστιν, ἢ κενούμενον παρ' αὐτοῖς καὶ λυόμενον τὸ εὐαγγέλιον; ἐν τίνι γὰρ διοίσει τὰ ἐντὸς γεγραμμένα, τῶν ἐκτὸς ἱστορουμένων, τῆς τοιαύτης εὐνοίας καὶ ὑποθέσεως ἐπ' ἀμφοτέρων θεωρουμένης; διὰ τοῦτο εἰ τὸ ἕτερον τίμιον, καὶ θάτερον τίμιον, ἢ ἀλλήλοις συνοιχήσεται πᾶσα ἀνάγκη· ἤδη δὲ ὁρῶμεν πολλὰ τῶν σεβασμίων βίβλων τουτωνὶ, καί γε καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ τῷ μακρῷ χρόνῳ παρ' εὐσεβῶν, καὶ φιλοθέων ἀνδρῶν ἐκπεπονῆσθαι μαρτυρουμένων, ἅπερ ἀναπτυσσόμενα, ἐν μέρει μὲν διὰ τῆς καλλιγραφικῆς εὐφυΐας, τὰ τῆς θείας ἱστορίας ἡμῖν ἐμφανίζει διδάγματα· ἐν μέρει δὲ διὰ τῆς ζωγραφικῆς εὐτεχνίας, τὰ αὐτὰ ἡμῖν παραδείκνυσι πράγματα· καὶ οὐδέν τι μᾶλλον τόδε ἢ τόδε διασημήνειεν· εἷς γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν ὁ λόγος, καὶ δι' ἀμφοτέρων τῆς σωτηρίου τοῦ θεοῦ λόγου οἰκονομίας ἡ διδασκαλία τε καὶ ἀνάμνησις γίνεται· ἃ γὰρ ὁ λόγος διὰ τῆς τῶν γεγραμμένων ἐκήρυξεν ἀναγνώσεως, ταῦτα καὶ ὄψις διὰ τῆς τῶν ἱστορουμένων ἐντεύξεως συμπαρέδειξεν· εἰ οὖν τὸ μέρος καθέλοι τις, τὸ ὅλον ἔσται καθῃρηκώς· ἐκ τῶν μερῶν γὰρ τὸ ὅλον· εἰ δέ τι τούτων ἐπιταράττει τοὺς ἄφρονας, καὶ τὴν ἀπόπληκτον αὐτῶν κατασείει διάνοιαν, σκανδαλιζέτω αὐτοὺς, ὅτι τὰ μὲν λεπτοτέραις ταῖς γραφαῖς καὶ τοῖς χρώμασιν ἐγχαράττεται, τὰ δὲ παχυτέραις καὶ ποικιλωτέραις ταῖς γραμμαῖς καὶ τοῖς σχήμασι χρωματουργούμενα διαγράφεται, καὶ πολὺ τὸ κατὰ τὴν ὕλην ἐν αὐτοῖς διηλλαγμένον ἐμφαίνεται.

ξβ. Εἰ δέ τι χρὴ περιεργότερον ἐπελθεῖν, ὀφθήσεται ταῦτα μᾶλλον ἐκείνων ἔν τισι πλεονεκτοῦντα, ὅτι τὰ μὲν τὴν ἀκοὴν μόνην ἐπάγεται, τὰ δὲ καὶ τὴν ὄψιν ἐφέλκεται, καὶ τὰ μὲν ταχὺ, τὰ δὲ θᾶττον παρέχουσι τῶν προκειμένων τὴν διάγνωσιν· ὅσῳ καὶ ὄψις ἀκοῆς συντομωτέρα τε καὶ εὐπειθεστέρα· ἐπείπερ καὶ τὸ ἀκουστὸν ὑπὸ τοῦ ὁρατοῦ πέφυκε φθάνεσθαι, καὶ τὰ μὲν ἐξ ἀκοῆς ἡμῖν μαθητευόμενα, καὶ λήθη τῷ χρόνῳ ἐπιλαβοῦσα ὡς τὰ πολλὰ διέκοψέ πως καὶ ἀπημαύρωσε, τὰ δὲ ὑπ' ὄψιν προκείμενα, μονιμώτερον μᾶλλον ταῖς ψυχαῖς ἐνσημαίνεται, καὶ τοῖς παθητικοῖς μέρεσι ταῖς ἀντιλήψεσι τῶν αἰσθητῶν εναποτιθέμενα· καὶ ἔτι ἐπὶ πλέον ταῦτα ἐκείνων, ὅτι καὶ σοφοὺς καὶ ἰδιώτας χειραγωγοῦντα, οὐδὲν ἧττον ὀνίνησι· καὶ ἤ τις ἀγροικίας

ἢ ἀστειότητος ἔχει, ὁμοίως μεθέξει τῆς γνώσεως· καὶ ὅτι πλέον εἰσάγουσιν ἐπὶ τὸ μυστήριον τῆς φιλανθρώπου τοῦ σωτῆρος ἡμῶν συγκαταβάσεως· πολλάκις γοῦν τὸν ἄγροικον διαφεύγει τὰ τῆς ἀναγνώσεως, παιδεύσεώς τε ὄντα ἐκτὸς, καὶ τῷ εἶναι γραμμάτων ἀμύητον· ὡς οὖν ἐπὶ τοῦ ἀκροωμένου τοῦ λόγου, οὐκ ἄχρι τῆς ἀκοῆς περιγράφεται τῶν ἐκφωνουμένων ἡ δύναμις, πρόεισι γὰρ ἐπὶ τὰ πράγματα μεταβαίνουσα τῶν λεγομένων ἡ δήλωσις, οὕτως οὐδὲ ἐπὶ τῶν θεωμένων τὰ ἱστορούμενα, μέχρι τῆς ὁρατικῆς δυνάμεως τὰς ὄψεις ἵστησι· μετήγαγε γὰρ ἢ ἀνήγαγεν εὐθὺς τῶν φαινομένων ἡ ἔντευξις τοῦ ἐντυγχάνοντος τὸν νοῦν ἐπὶ τὰ ὑπερκείμενα ἢ προηγούμενα, οὐ συγχωροῦντα τοῖς συμβόλοις τὴν ἱερὰν ἐναναπαύειν ἐνέργειαν· ἀπὸ δὲ τῶν αἰσθητῶν τούτων καὶ συγγενῶν καὶ συντρόφων, ἐπὶ τὰ νοούμενα καὶ ἀπ' αὐτῶν παραδηλούμενα, προάγοντα ἢ ἀναφέροντα· διὸ καὶ ὡς αὐτά τις ἐνορῶν τὰ πράγματα, διὰ τούτων προσεπεκτείνεται, καὶ ὡς παροῦσι διὰ τῶν συμβόλων συγγίνεται, καὶ κατανύττεται καὶ ἀγαθύνεται, καὶ θυμηδίας ἐμπίμπλαται, καὶ παρακαλεῖται τὴν ψυχὴν, καὶ κρείττονος ἢ πρὶν, οἴεται εἶναι ἕξεώς τε καὶ καταστάσεως.

ξγ. Εἰς συνηγορίαν οὖν τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου τὸ ἐξ ἀρχῆς παραδέδοται, καὶ παρὰ τῶν τῆς αὐτῆς θρησκείας καὶ πίστεως, χριστιανῶν φημὶ, οὕτω τῆς θείας οἰκονομησάσης ἐπιπνοίας καὶ χάριτος, ἵνα ἑκάτερον διὰ θατέρου συνιστῆται βεβαιούμενον· ἀλλήλων γὰρ ἔχονται, καὶ ὡς ἐκ μιᾶς ἀρχῆς προϊόντα, τὸ παρ' ἑαυτοῖς ἑκάστοτε χρήσιμόν τε καὶ ἐπωφελὲς παριστάνουσιν· ἔοικεν οὖν κατ' οὐδὲν ὁ τοῦ εὐαγγελίου λόγος, τοὺς ἀνοήτους τούτους ὠφεληκέναι· ἢ γὰρ ἂν καρπὸς εὐπειθείας καὶ συνέσεως ἐν αὐτοῖς εὕρητο, ὡς λόγος δὲ μόνον ἁπλῶς ταῖς ἀκοαῖς αὐτῶν προσπεσὼν καὶ μικρὰ περισάνας, ὁμοῦ τῷ πληγέντι ἀέρι συνδιαλύεται, οὐκ εἰς βάθος καρδίας διϊκνούμενος καὶ εἰσδυόμενος, οὐδὲ πλαξὶ διανοίας ἐντυπούμενος· μάτην λοιπὸν αὐτοῖς διαπρεσβεύεται ἢ ἐπιπεφήμισται τὸ εὐαγγέλιον, μᾶλλον δὲ τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων ἔνοχοι γενόμενοι, τὴν ἐντεῦθεν ἐπηρτημένην οὐκ ἐκφεύξονται δίκην· πεφώρανται γὰρ πανταχόθεν καθαιρέται τοῦ εὐαγγελίου τυγχάνοντες· τούτου δὲ τί ἂν γένοιτο ἀσεβέστερον ἢ ἀθεώτερον; οὕτω τοίνυν δρῶντες, δῆλοι εἰσὶ τὴν εἰς Χριστὸν καὶ τοὺς ἁγίους νοσοῦντες ἀπέχθειαν, ἄσπονδον καὶ ἀκατάλλακτον τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀνελόμενοι μάχην· καὶ τοῦτο παντὶ τῷ καὶ κατὰ μικρὸν γοῦν σωφρονεῖν ἐθέλοντι συνωμολόγηται· καὶ γὰρ δυσχεραίνοντες καὶ ἀλύοντες, καὶ ἐπ' αὐτῇ δὲ μόνῃ τῇ τούτων μνήμῃ, εἴ που ἴδοιεν αὐτῶν γραφὴν καὶ ἀφομοίωσιν· ἐπεὶ ἴσασι καὶ αὐτοὶ ὅτι τὰ εἰς αὐτὰ δρώμενα, ἐπὶ τὰ εἰκονιζόμενα φέρεται· ὥσπερ δὴ καὶ τῶν θεωμένων ὁ νοῦς, πρὸς τὰ ἐνσημαινόμενα ἀπερείδεται· καὶ οὐκ ἂν ἐβδελύσσοντο οὐκ ἂν καθήρουν, εἰ μὴ πρὸς τὰ ἀρχέτυπα διεφέροντο, κἀκείνοις τῆς ὠφελείας ἐβάσκαινον· διαγωνίζονται γὰρ, ὡς οἷοί τέ εἰσι, πάντα λίθον κινοῦντες, ὃ δὴ λέγεται, καὶ πάντα πόρον ἐκμηχανώμενοι, ταύτην ἐκ ποδῶν ποιεῖσθαι· ἐπειδὴ ταῖς ἀληθείαις βαρύς ἐστιν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος· τὸ γὰρ ὑπ' ὄψιν ἔχειν καὶ καθορᾶν τό γε ἅπαξ

ἀπηχθημένον, εἰς ἀνάμνησίν τε ἰέναι τοῦ ἀπ' αὐτοῦ δηλουμένου, βαρὺ τῷ ὄντι ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο περισπούδαστος αὐτοῦ, οἷα λυποῦντος, ἡ ἀπαλλαγή.

Καὶ τούτων ἐκεῖναί εἰσιν αἱ φωναὶ, διαῤῥήδην μονονουχὶ διακεκραγότων· " ἐνεδρεύσωμεν τὸν δίκαιον ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι, καὶ ἐναντιοῦται τοῖς „ ἔργοις ἡμῶν, καὶ ὀνειδίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα νόμου· ἐπιφημίζει ἡμῖν ἁμαρ- „ τήματα παιδείας ἡμῶν· ἐπαγγέλλεται γνῶσιν ἔχειν θεοῦ, καὶ παῖδα κυρίου „ ἑαυτὸν ὀνομάζει· ἐγένετο ἡμῖν εἰς ἔλεγχον ἐννοιῶν ἡμῶν· βαρὺς ἡμῖν ἐστι „ καὶ βλεπόμενος· ὅτι ἀνόμοιος τοῖς ἄλλοις ὁ βίος αὐτοῦ, καὶ ἐξηλλαγμέναι „ αἱ τρίβοι αὐτοῦ· εἰς κίβδηλον ἐλογίσθημεν αὐτῷ, καὶ ἀπέχεται τῶν ὁδῶν „ ἡμῶν ὡς ἀπὸ ἀκαθαρσιῶν· μακαρίζει ἔσχατα δικαίων, καὶ ἀλαζονεύεται πα- „ τέρα θεόν· εἴδωμεν εἰ οἱ λόγοι αὐτοῦ ἀληθεῖς εἰσι, καὶ πειράσωμεν τὰ ἐν „ ἐκβάσει αὐτοῦ· εἰ γάρ ἐστιν ὁ δίκαιος υἱὸς θεοῦ, ἀντιλήψεται αὐτοῦ, καὶ „ ῥύσεται αὐτὸν ἐκ χειρὸς ἀνθεστηκότων· ὕβρει καὶ βασάνῳ ἐξετάσωμεν αὐ- „ τὸν, ἵνα γνῶμεν τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ, δοκιμάσωμεν τὴν ἀνεξικακίαν αὐτοῦ· „ θανάτῳ ἀσχήμονι καταδικάσωμεν αὐτόν· ἔσται γὰρ αὐτῷ ἐπισκοπὴ ἐκ λό- „ γων αὐτοῦ. „ Ταῦτα ἐλογίσαντο καὶ ἐπλανήθησαν· ἀπετύφλωσε γὰρ αὐτοὺς ἡ κακία αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν μυστήρια θεοῦ, οὐδὲ μισθὸν ἠγάπησαν ὁσιότητος· " οὐδὲ ἔκριναν γέρας ψυχῶν ἀμώμων· ὅτι ὁ θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον „ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος ἐποίησεν αὐτόν· „ ταῦτα τίνες οἱ τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, καὶ τὴν τῶν πρὶν ἰουδαίων παρανομίαν ἐζηλωκότες, καὶ φιλονεικοῦντες ἐκείνων χαλεπώτερα καὶ δυσαχθέστερα εἰς τὸν δίκαιον διαθήσειν ἀδικώτατα, μίσει τῷ εἰς αὐτὸν τὴν ψυχὴν ἐξοιδαίνοντες, μᾶλλον δὲ αὐτόχρημα ἰουδαῖοι διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀναδεικνύμενοι· ἐπεὶ οὖν δίκαιος καὶ ὅσιος ὁ κύριος, δικαιότερον ἂν εἴη λέγειν ὡς εἰς Χριστὸν ταῦτα δικαίως καὶ ὡς οὐκ ἂν ἄλλως εἰπεῖν ἔξεστιν ἀναφέρεται· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ τῶν δικαίων στηριγμὸς καθ' ἃ γέγραπται, καὶ κεφαλὴ καὶ ἀπαρχὴ παντὸς δικαίου, καὶ πάσης δικαιοσύνης πηγὴ, καὶ παντὸς ἁγιασμοῦ χορηγὸς, " ὃς ἐφανερώθη ἡμῖν „ ἀπὸ θεοῦ πατρὸς, δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις. „

Ταῦτα τῶν πάλαι σοφῶν τις, τὴν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν καὶ θεὸν ἐσομένην παρ' αὐτῶν βασκανίαν καὶ λύτταν πόῤῥωθεν ἀναθεωρῶν, ἅ τε διορατικώτατος, καὶ τὸ εἰς σύνεσιν καὶ νῆψιν δεδεγμένος ὀξύῤῥοπον ἄνωθεν, προανεκρούσατο εὐστόχως τε καὶ ἀπεξεσμένως, στηλιτεύων αὐτῶν τὴν τῆς κακίας ὑπερβολήν· τί δὲ οὐκ ἔμελλον δράσειν οἱ τάλανες, τῶν εἰς φαυλότητος τρόπον καὶ μοχθηρίας ἡκόντων, τοῦ θείου φόβου καὶ τῆς εἰς θεὸν εὐσεβείας παντάπασιν ἠφειδηκότες καὶ ἀλογήσαντες; ὥστε ἐναργὲς ἐκ τῶν παρόντων καθίστασθαι, ὡς εἴπερ αὐτοῖς ἐφεῖτο ἐνακμάσαι καθ' ὃν χρόνον ὁ Χριστὸς ἐνηνθρωπηκὼς τοῖς ἐπὶ γῆς κατὰ σάρκα ὀπτανόμενος συνεπολιτεύσατο, πολλῷ τῶν τηνικαῦτα ἰουδαίων ἐκτοπώτερα εἰς αὐτὸν διαπεπραχέναι καὶ ἀπευκτότερα· ἀλλ' ἐπεὶ περὶ αὐτὸν οὕτως καταπράξασθαι τοῦ χρόνου μὴ ἐνδόντος διημαρτήκασι, κατὰ τῆς εἰκόνος ἐκχέουσι τὰς ὀργὰς καὶ τὰς μήνιδας· καθ' ἧς ἐπι-

λυττήσαντες τὰ τῆς ἀθεμιτουργίας ἐνδείκνυνται· καί μοι δοκοῦσιν εὐθαρσῶς ἄγαν διακεκράξασθαι, ὡς εἴ γε τοὺς τῶν πατέρων κατειλήφαμεν χρόνους, ἀπεπλήσαμεν ἂν ἅπερ αὐτοὶ παραλελοίπασι, τὸ μὲν γενναῖον ἡμῶν καὶ εὐσθενὲς τῆς εἰς τὸν δίκαιον τιμωρίας ἀνδρείως διαδεικνύντες, τὸ δὲ ἀσθενὲς ἐκείνων καὶ ἄναλκι διελέγχοντες· αὐστηροτέραις αἰκίαις καὶ ὕβρεσιν αὐτὸν μετερχόμενοι, ὥστε καὶ διαμωμεῖσθαι τῆς ἀδρανείας αὐτοὺς, καὶ ῥαθυμίας προσεπάγειν ἐπίκλημα, ὡς ἢ οὐδὲν ὅλως ἢ μικρὰ εἰς αὐτὸν δεδρακόσι· διὸ καὶ νῦν καιρὸς τὸν μαστιγούμενον καὶ ὑβριζόμενον λέγειν πρὸς αὐτούς· " ὅτι υἱοὶ ἐστὲ τῶν φο-
„ νευτῶν, καὶ ὑμεῖς ἀναπληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. „

ξδ. Αὐτῶν δὲ λεγόντων ἀκούειν, τὸ εἰς Χριστὸν ἔχθος ὠδινόντων· βαρὺς ἡμῖν ἐστιν ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος· τίσι τούτους ἀπεικαστέον; φασὶ τὰς παρδάλεις φυσικήν τινα ἔχειν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὀργὴν, καὶ ὡς πεφύκασι μάλιστα τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐφάλλεσθαι· οἱ τοίνυν καταπαίζοντες τῆς μανίας τοῦ θηρίου, ἐν χάρτῃ εἰκόνα προδεικνύουσιν ὡς ἄνθρωπον· τὸ δὲ ὑπὸ τῆς ἄγαν ὁρμῆς, ὡς ἄνθρωπον σπαράσσει τὸν χάρτην, κἀκεῖ δείκνυσι τὸ μισάνθρωπον· ὡσαύτως καὶ οὗτοι, ἐν τῇ εἰκόνι Χριστοῦ τὸ μισόχριστον ἐπιδείκνυνται· ἐπειδὴ γὰρ προσψαῦσαι αὐτοῦ τῷ μὴ παρεῖναι σωματικῶς οὐκ ἰσχύουσιν, ἔχθει τῷ εἰς αὐτὸν ἐπὶ τὴν εἰκόνα παρδάλεως δίκην ἐφάλλονται σπαράσσοντές τε καὶ διαφθείροντες· ὥστε ἡ κατὰ τῶν ὁμοιωμάτων αὐτοῦ μανία, ἀπόδειξιν ἔχει τοῦ θεομάχους αὐτοὺς εἶναι, καὶ κατὰ Χριστοῦ ἐπανῃρῆσθαι τὸν πόλεμον· οὕτω μὲν οὖν τὰ Χριστοῦ καὶ χριστιανῶν ἐξουδένωται παρ᾽ αὐτοῖς καὶ κατέστραπται, ἔθη τὲ καὶ νόμοι καὶ μυστήρια, καὶ ἡ ἄνωθεν κεκρατηκυῖα παρὰ χριστιανοῖς παράδοσις, καὶ ἀρχαιότητι διαφέρουσα, καὶ διὰ τοῦτο τὸ αἰδέσιμον παρὰ τῶν εὖ φρονούντων ἔχουσα· ἀλλὰ τίς τῶν ἐπιεικῶν καὶ φιλοθέων καὶ εὐσεβείᾳ τεθραμμένων, οὐ μέγα κατοιμώξειε καὶ θρηνήσειεν; ὁπόταν τοὺς ἱεροὺς οἴκους, καὶ τὰ θεῖα θυσιαστήρια ὁρᾷ καθυβριζόμενα καὶ διορυττόμενα, καὶ τὸν ἑαυτῶν ἀποβάλλοντα κόσμον· θυσιαστήρια ἠτιμωμένα καὶ καταβεβλημένα, καὶ χερσὶ βεβήλοις καταχραινόμενα, καὶ γλώσσαις θεομάχοις αἰσχρῶς δυσφημούμενα· καὶ ὡς ἄν τις ἴδοι ἐπ᾽ εὐθαλοῦς καὶ χλοαζούσης καὶ διωραϊσμένης πόας τὸ διηνθισμένον καὶ εὔχαρι τῆς κόμης ἀποκειραμένης, ἢ τῶν κατ᾽ ἀνθηροὺς λειμῶνας βρυόντων τὸ εὔχρουν καὶ πολυειδὲς τῆς ποικιλίας τῶν ἀνθοφορούντων τοῖς δρεψαμένοις περικεκομμένον, οὕτω κἀνταῦθα θεάσοιτο σὺν τῷ κόσμῳ, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς ὑφεξαιρούμενον λόγον τὲ καὶ τὴν μνήμην· " ναοῦ γὰρ λόγος οὐδεὶς, ὃν οὐ στέφει ἄγαλμα· „ ὥς τις τῶν πάλαι ἱερῶν Ἰσιδώρου. καὶ φιλοθέων ἀνδρῶν ἔφησεν· ὥστε οὐκ ἄν τις ἀπεικὸς ἀποφαίνοιτο, ὅτι γε λόγος ταῦτα τοῖς ἱεροῖς ναοῖς, καὶ τὸ ἰδιαίτατον, καὶ καθάπερ αἱ θυσίαι καὶ προσευχαὶ καὶ τὰ ἐπ᾽ αὐτοῖς πάντα τελούμενα· ἀλλὰ τούτων μὴ ἄλλός τις ἢ ὁ ἱεροψάλτης κατευχέσθω, λέγων· " κύριε ἐν τῇ πόλει σου, τὴν ἄνω Ἱερουσα-
„ λὴμ ἐμφανίζων, τὴν εἰκόνα αὐτῶν, ἤτοι τὴν μνήμην αὐτῶν, ἐξουδενώσεις· „
ἐπειδὴ τὴν σὴν εἰκόνα καὶ μνήμην, ἐκ τῶν σῶν οἴκων καὶ τῆς σῆς πολιτείας

ἐξαφανίσαι διεσπούδασαν· προσαδέτω δὲ αὐτὸς τὰς ἡμετέρας καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν ἐφεστηκυίας ἐκτραγῳδῶν συμφοράς· " ὁ Θεὸς, ἤλθοσαν οὐκ ἔθνη μὲν εἰς τὴν „ κληρονομίαν σου „ ἀλλ' οἵ γε τῶν ἐθνῶν ἀσυνετώτεροί τε καὶ δυσμενέστεροι, καὶ τῇ κατὰ τῶν ἁγίων σου κακουργίᾳ παρελάσαι τούτους σπουδάζοντες· ὡς ἐν προσχήματι μὲν ἱερωσύνης ἔχοντες τὸ φαινόμενον, κωδίῳ δὲ τὸν λύκον ἐγκατακρύπτοντες· " ἐμίαναν τὸν ναὸν τὸν ἅγιόν σου, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου, „ κύριε τῶν δυνάμεων, ἀκοσμίας καὶ ἀτιμίας ἐπλήρωσαν. „

ξε. Ἀλλ' ἴδωμεν, εἰ δοκεῖ, τίς αὐτοῖς ὁ ἐπὶ τῷδε λόγος; καὶ τί ποτέ ἐστι τὸ αἴτιον, ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοὺς ἀνοσιουργίας καὶ ἀφιλοθεΐας ἐξοίχεσθαι· φασὶ γοῦν αὐτοὶ ἀλλοτρίοις θεοῖς προσκεκυνηκέναι, εἰδωλολατρίαν ἑαυτῶν καταψηφισάμενοι· εἶτα ὥσπερ παλινῳδίαν ποιούμενοι τῷ δόξαι γνωσιμαχῆσαι, ἐφ' οἷς πρότερον κακῶς διαπεπράχασι, καὶ ταύτῃ οἴεσθαι τὸ αἰσχρὸν καὶ ἐπισφαλὲς ἀποπέμπεσθαι, τολμῶσιν ἃ οὐδ' ἂν οἱ ἐξεστηκότες παραφθέγγεσθαι· δόξαν καὶ τιμὴν μᾶλλον τοῖς οἴκοις τοῖς ἱεροῖς ἐντεῦθεν περιποιεῖσθαι, οἷα εἰδώλων καθαίρεσιν ἐργαζόμενοι, καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς αἶσχος ἀποξέοντες ἤδη καὶ ἐκκαθαίροντες, κακῷ τὸ κακὸν ὄντως ἐξιώμενοι, καὶ μείζονι ἢ πρότερον κακίας ὀλισθήματι περιπίπτοντες· ὡς γὰρ πᾶς ὁ ἀδικῶν εἰς ἀπολογίαν ἕτοιμος, οὕτω καὶ πᾶς ὁ ἀσεβῶν, εἰς δικαιολογίαν πρόχειρος· ἐπιεικείας γὰρ ὑποδύντες προσωπεῖον, τὸ τῆς ἀσεβείας παρεγύμνωσαν πρόσωπον, κατὰ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν θρησκείας ἀποδυσάμενοι· λανθάνειν γὰρ τοὺς πολλοὺς μηχανῶνται, ὡς τοῦ βλάπτοντος τὴν δόξαν ἀποσείονται, οὐκ εἰδότες ὡς βαρυτέραις καὶ πικροτέραις ἑαυτοὺς ὑπάγουσι δίκαις· εἴποι ἄν τις τῶν παρ' αὐτοῖς μετριωτέρων εἰς ἀσέβειαν, εὐάφορμόν τε καὶ εὐπρόσωπον τὴν ἀπολογίαν πλαττόμενος. Ὡς ἐκ μέσου ποιεῖν σπουδάζομεν τὸ τῶν εἰκόνων χρῆμα, ὅπως μή τινες τῶν ἁπλουστέρων καὶ ἀγροικοτέρων τὸ δέον ἀγνοοῦντες ὡς ἀμαθέστεροι, ἶσα θεοῖς ταύταις προσίοιεν, πρὸς τὴν ὕλην τὴν ἄψυχον ἀποπλανώμενοι, καὶ μέχρι ταύτης τὸν νοῦν ἱστάμενοι, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ τὰ ὁρώμενα φανταζόμενοι. Πρὸς ὃν φαῖεν ἂν οἱ τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχοι· ὡς εἰ μὲν σεμνῶς περιέστελλες, καὶ τῷ ἀνήκοντι τρόπῳ ἀπήμαντα διετήρεις τὰ ἅγια, εἶχεν ἄν σοι πωσῶς τὸ πιθανὸν ὁ λόγος· ἐχρῆν δὲ καὶ διδάξαι καὶ χειραγωγῆσαι τοὺς ἀμαθαίνοντας, ὥστε τὴν δέουσαν προσνέμειν τιμὴν, καὶ μὴ πέρα τοῦ ἐφαρμόζοντος ἀξιώματος ἀποφέρεσθαι· ἀλλ' οὐδέν σοι τούτων διαπεπραγμάτευται· εἰ γὰρ ἑώρας οὐκ εὐπρεπῶς τιμώμενα, ἔδει σε τὸ εἰκὸς ποιοῦντα τιμῆσαι· οὐ γὰρ παρὰ τὸ κακῶς τοὺς ἀμαθεῖς, ἵνα καὶ τοῦτο συγχωρηθείη, τοῖς ἱεροῖς προσιέναι, ταῦτα ἠτιμῶσθαι δίκαιον· οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ τινὲς οὐρανόν τε καὶ τὰ καθ' οὐρανὸν κακῶς ἐσεβάσθησαν, τῷ κτίστῃ κατεξανιστάντες τὴν κτίσιν, διὰ τοῦτο ἀτιμαστέον τὰ τοῦ θεοῦ ποιήματα· ἀλλ' ὑβρίζεις αἰσχρῶς, συγκλῶν καὶ διαῤῥηγνὺς καὶ ὑπὸ πόδας τιθεὶς τὰ σεβάσμια· οὐκ ἐμπίμπρασαι τὴν ψυχὴν, πυρὶ παραδιδούς; οὐ συμφλέγῃ καὶ κατατήκῃ τὸν νοῦν; καὶ χεῖρας ἀθέσμως προτείνων ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον οὐ καταναρκᾷς; ὑφ' ὧν ἐληλεγμένος εἶ, ὡς εἰς ἑαυτὸν ἐπανήκεις,

καὶ ὡς κύων ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπιστρέφῃ τῆς ἀθεΐας· καὶ ὁ μὲν τῆς ἐκείνων σκαιότητος καὶ ματαιότητος τρόπος τοιοῦτος.

ξϛ. Ὁ δέ γε τῆς ἀληθείας λόγος φωτὶ ὁμοίως τοῖς ἐχέφροσι διαλάμπει· τὰ γὰρ σεμνὰ ἀπεικάσματα, δι' ὧν αἱ μνῆμαι τῶν ἁγίων ἡμῖν ἐγγίνονται, ἱερά τέ εἰσι, καὶ τοὺς τὰ ἅγια περιέποντας ὀνίνησι, καὶ χάριτος ἀναπιμπλᾶσιν· ὥσπερ καὶ τῶν ἐναγῶν, ἐναγῆ καὶ ἄγους ἀποπληροῦντα· ἐπίσης γὰρ αὐτοῖς τὰ τοῦ πράγματος ἔχει· τιμῶσι τοιγαροῦν τοὺς θείους οἴκους, οὐκ αἴσχους ἀποπληροῦσι, καθάπέρ τινι τῶν θεολόγων πατέρων ἡμῶν πεφιλοσόφηται ἐνθεέστατά τε καὶ ὑψηλότατα· εἰς ὅσον δὲ παρανομίας καὶ ἀτοπίας ὁ λόγος αὐτῶν καὶ τὸ ἐγχείρημα αἴρεται, καὶ ἐντεῦθεν κατάφωρον ποιησόμεθα· ἐκεῖνο πρῶτον ἐπελθόντες τῷ λόγῳ, ὅπερ οὐδ' αὐτοὶ, ὥς γε οἶμαι, ἀρνηθεῖεν, εἰ μὴ ὁλοτρόπως καὶ φρενὸς καὶ νοῦ τοῦ καθήκοντος πόῤῥω γεγόνασι· φαμὲν τοίνυν ὡς ὁ κατὰ Μωσέα νόμος δέδοται παρὰ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις, οἱονεὶ φραγμοῦ μεσότοιχον παρεμπεσὼν, διείργων καὶ διορίζων τὰ πάντη διῳκισμένα καὶ εἰς ἄπειρον ἀφεστηκότα, καὶ ἀπὸ μὲν τῶν χειρόνων καὶ βλαβερῶν τῆς τῶν ψευδωνύμων θεῶν βδελυρίας καὶ ματαιότητος ἀπείργων, μετανιστὰς δὲ καὶ μετάγων ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ ἀσυγκρίτως ὑψηλότερα, τὴν τοῦ ὄντως ὄντος θεοῦ ἐπίγνωσιν εἰσηγούμενος· ἐφιεὶς δὲ τέως τοῖς τὸ τηνικάδε τὰς τῶν ἀλόγων ζώων θυσίας, διὰ τὸ τῶν νομοθετουμένων ἀσθενὲς, καὶ ἀεὶ πρὸς τὸ χεῖρον ἐπιῤῥεπὲς, καὶ πρὸς τὸ ζωοθυτεῖν πάλαι προειθισμένον, ἐκεῖθέν τε μεταῤῥυθμίζων ἐπὶ τὸ εὐπειθὲς καὶ εὐήνιον, ἵνα κατὰ βραχὺ πρὸς τὴν τῶν τελεωτέρων ἕξιν κατεθιζόμενοι, μετανασταῖεν ἐπὶ τὸ ἄμεινόν τε καὶ θεοειδέστερον.

Ἀλλ' ἐπεὶ ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελείωσεν, ὀργὴν δὲ μᾶλλον τῷ παραβεβάσθαι κατειργάζετο, οὐ διὰ τὸ φορτικὸν τῶν νομιζομένων, διὰ τὸ μοχθηρὸν δὲ τῶν παραβαινόντων, ἠσθένει γὰρ διότι πάντες ὑφ' ἁμαρτίαν ὄντες ἐτύγχανον, προήγετο δὲ πρὸς τὴν τῆς ἁμαρτίας διάγνωσιν, ἐξ οὗ ἠλέγχετο τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως, καὶ τὸ πρὸς κακίαν εὐόλισθον· ἐδεῖτο λοιπὸν τοῦ τελειοῦντος καὶ μετάγοντος ἐπὶ τὸ βέλτιον· τοιγάρτοι τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν· δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως· τοῦτο γὰρ ἐτελείωσεν ἡ χάρις καταπεφοιτηκότος ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ λόγου, καὶ διὰ σαρκὸς ἀνθρώποις προσομιλήσαντος· ἐντεῦθεν ἄρα λελυτρώμεθα τῆς ἁμαρτίας, καὶ πάσης σατανικῆς πλάνης καὶ μεθοδείας ἀπηλλάγμεθα, καὶ ἠλευθερώμεθα τοῦ προσκυνεῖν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, αὐτῷ δὲ μόνῳ τῷ τῶν ὅλων θεῷ προσκυνεῖν δεδιδάγμεθα, καὶ τῷ πρέπον αὐτῷ προσφέρειν σέβας καὶ τὴν λατρείαν· οὐκοῦν ἡ ἐν Χριστῷ χάρις, τὴν εἰς εὐσέβειαν ἡμῖν τελειότητα καὶ ἀπαρτισμὸν ἐκαινοποίησε, τὸ ἐλλελοιπὸς ἀποπληροῦσα τοῦ νόμου· "οὐκ ἦλθον γάρ, φησιν ὁ Χριστὸς, καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι·" τὸ δὲ τελειοῦν ὅσον πρὸς τὸν τελειούμενον ὑπερέξει, παντί που δῆλον· ὅτι χωρὶς πάσης ἀντιλογίας, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς διακονησαμένων τὸ ἐν ἀξιώματι διενεγκόν·

καθ' ὅσον ὁ ποιητὴς τοῦ ποιήματος, ἢ ὁ κατασκευάσας τοῦ οἴκου, καὶ ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ· " ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια „ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο· „ ὃς ἡμᾶς ἐτεκνώσατο, οὐκ ἐξ αἱμάτων καὶ σαρκὸς θελήματος, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ γεννηθέντας ἐν πνεύματι, Ἰωάννης βοάτω ἡ μεγάλη τῆς ἀληθείας φωνή.

ξζ. Πρὸς οὖν τί ταῦτα φαμέν; ὅτι εἰ ὁ νόμος ἅγιος κατὰ τὴν Παύλου θεορημοσύνην, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, ἃ πολλῷ τῆς χάριτος ὁρᾶται καταδεέστερα, ἡ χάρις αὐτὴ πόσον; καὶ εἰ ὁ νόμος τῆς εἰδωλολατρίας ὑπερανῴκισται, ἡ χάρις ἡ παρὰ πολὺ τοῦ νόμου ὑπερανεστηκυῖα, πῶς εἰς εἰδωλολατρίαν παρενεχθήσεται; πῶς δὲ οἱ τῆς υἱοθεσίας τὴν χάριν ἐπ' ἐξουσίας εἰληφότες, εἰδωλολατρίας γραφὴν ἀποίσονται; οὐκ ἠβουλήθησαν οἱ ἀνόητοι συνιέναι τοῦ ἀγαθῦναι· ἀλλά μοι ἐοίκασι παραπλήσιόν τι ποιεῖν, καθάπερ εἴ τις περὶ τῶν ἐγκοσμίων διαλαμβάνων στοιχείων, ὁμολογοίη μὲν τἀληθὲς, τό τε πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ ἄκρα τιθεὶς καὶ ἀντικείμενα ταῖς ποιότησι· καὶ τῷ μὲν τὸ θερμὸν καὶ ξηρὸν ἐκνέμων, τῷ δὲ τὸ ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν ἀποκληρῶν· μέσον δὲ τούτων ἑκατέρου τῶν ἄκρων ἀνὰ μέρος μετέχοντα τὸν ἀέρα εἰσαγηοχὼς, θερμόν γε ὄντα καὶ ὑγρόν· ἔπειτα ἐξετάζειν αὐτῶν οἰόμενος τὰς ποιότητας, καθ' ἅς τε κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις ἢ διακέκρινται, συλλογίζοιτο ἀμαθῶς καὶ ἀπαιδεύτως, μὴ τὸ ἑκάστῳ προσὸν φυσικῶς ἀποδιδοὺς, ἀλλ' εἰς ἓν καὶ ταὐτὸν ἄγων τὰ πάντη ἀμιγῆ καὶ ἀσυνδύαστα, καὶ τὰ θατέρῳ τῶν ἄκρων ἀφωρισμένως ἐνυπάρχοντα, ἐπὶ τὸ ἕτερον τούτων μετάγων· ὑπερόρια θέων τοῦ μεσιτεύοντος, τὰς τοῦ πυρὸς ποιότητας τῷ ὕδατι διδοὺς, θερμὸν καὶ ξηρὸν τὸ ὕδωρ εἶναι δοξάζων· ἐπεὶ οὖν ὁ ταῦτα ποιῶν καταγέλαστος, ἐπὶ τῷ προφανεῖ τῆς αἰσθήσεως ἀποσφαλλόμενος, οἱ ἐπὶ τῆς θείας χάριτος εἰδωλολατρίαν εἰσηγούμενοι, πόσῳ καταγελαστότεροι, μᾶλλον δὲ πόσης δυσσεβείας καὶ ἀθεΐας οὐκ ἔμπλεοι δικαίως ἂν νομισθήσωνται, οὐκ εἰς τὸ τυχὸν τῶν πραγμάτων, περὶ αὐτὸ δὲ τὸ καιριώτατον καὶ μεθ' ὃ οὐκ ἔστι τῶν ὄντων ὑπερφερέστερον, τὴν εὐαγῆ καὶ ἀκίβδηλον ἡμῶν θρησκείαν προσπταίοντες; ἀλλ' ὦ θεία δίκη ἀλάθητε καὶ ἀδέκαστε καὶ παντέφορε, καὶ πάντα ἐποπτεύουσα ὁρατὰ καὶ νοούμενα· ὦ βυθὸς κριμάτων θείων ἀνέκφραστος· ὦ Θεοῦ μακροθυμία καὶ ἀνοχὴ ἀνεξερεύνητος· ποῦ ποτε ἄρα τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν ὀργὴν ταμιευομένη τὰ νῦν ὑπερτίθεσαι; πότε δὲ τῶν πεπλημμελημένων εἰς σὲ παρ' αὐτῶν μετέλθοις δικάζουσα τὰ τολμήματα;

ξη. Ἄκουε οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ, καὶ ἡ κτίσις ἡ σύμπασα πρόσεχε· ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία καὶ δικαία καὶ ἀγαθή· καλῶς· ἀλλ' εἴ γε ταῦτα ἅγια, τά γε ἀμυδρότερόν πως καὶ μετριώτερον, καὶ ὡς ὑπὸ παραπετάσματι τῷ γράμματι καὶ ταῖς σκιαῖς τὴν θείαν γνῶσιν ἡμῖν ὑποφαίνοντα, ἡ χάρις πόσον ἁγιωτέρα καὶ θεοειδεστέρα, ἡ διὰ τοῦ Θεοῦ λόγου εἰς ἡμᾶς γεγενημένη; ἀσυγκρίτως τὸ ὑπεραναβεβηκὸς τοῦ νόμου ἔχουσα ἐκτυπωτερόν τε καὶ ἐνθεέστερον, τὴν τῆς τριάδος ἡμῖν φανέρωσιν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ἐκ-

παιδεύουσα, καὶ τὴν εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεὸν ἀληθῆ καὶ εἰλικρινῆ μυοῦσα καὶ διατρανοῦσα γνῶσιν τὲ καὶ προσκύνησιν, ἀναγεννῶσα δὲ εἰς υἱοθεσίαν διὰ τοῦ πνεύματος κρείττονα, καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐλπίδα σαφῶς κατεπαγγέλλουσα· ἀλλ᾽ οἱ τῆς χάριτος ἐχθροὶ εἰδωλολατρίαν ταῦτα πάντα ἀπέφηναν· τοιαῦτα γὰρ τῆς ἐκείνων παρανομίας τὰ ἄτοπα· οὕτως εἰς ἀβούλητα καὶ μάταια ἐξ ἀθλίων σκεμμάτων κατενηνεγμένοι, λογισμοῦ τοῦ πρέποντος διαμαρτάνουσιν· ἔτι ὁ νόμος σκιὰν ἔχων τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, κατ᾽ ἐνιαυτὸν ταῖς αὐταῖς θυσίαις ἃς προσφέρουσιν εἰς τὸ διηνεκὲς, οὐδέ ποτε δύναται τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι· ἐπεὶ οὐκ ἂν ἐπαύσαντο προσφερόμεναι· ἀλλ᾽ ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ταῦτα μὴ δυνάμενος τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι· καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καίτοι σκιὰν εἶχε τῶν μελλόντων οὐκ αὐτὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων· αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα ὧν ὁ νόμος σκιὰ, τουτέστιν ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια, ἥ τις διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο, τί ἔσται, οἱ νέοι ἕλληνες γλωσσαλγείτωσαν· εἶτα ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελείωσεν ἀλλ᾽ ἅγιος, Χριστὸς δὲ ὃς μιᾷ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους, αὐτὸς γὰρ ὁ τῆς πίστεως ἡμῶν τελειωτὴς, εἰς ὃν ἀφορῶμεν, τί; οἱ ἀρτιφανεῖς ἰουδαῖοι ἀνασταυρούτωσαν.

Τὰ δὲ ἑξῆς ὁποῖα, σκοπήσωμεν· ἀλλ᾽ ἐπὶ τὰς Παύλου φωνὰς πάλιν ἡμῖν ἰτέον, καὶ ἡλίκον τῶν ἐν νόμῳ ἱερέων καὶ τῶν παρ᾽ αὐτοῖς ἱερευομένων, τὸ τῆς καθ᾽ ἡμᾶς λατρείας ὑπερτενές τε καὶ προφερέστατον, ὡς ἔνι μάλιστα κατ-αθρήσωμεν· " οἱ ἐν νόμῳ καθιστάμενοι ἱερεῖς, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ περιέκειντο ἀσθέ-„ νειαν ἄνθρωποί γε ὄντες, οὐχ᾽ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μόνου, ἤδη δὲ καὶ ὑπὲρ ἑαυ-„ τῶν τὰς νενομισμένας θυσίας προσέφερον· ὁ δὲ ἡμέτερος ἀρχιερεὺς καὶ ἀπό-„ στολος τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, οὐκ ἔχει ἀνάγκην ὥσπερ ἐκεῖνοι, πρότερον καθ᾽ „ ἡμέραν ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων τοῦτο ποιεῖν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ· „ τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ ἑαυτὸν ἀνενέγκας, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς „ μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς· πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσελθὼν εἰς τὸ ἐσώ-„ τερον τοῦ καταπετάσματος, ἀρχιερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα γενόμενος κατὰ τὴν „ τάξιν Μελχισεδέκ· καὶ οἱ μὲν πλείονες ὄντες ὑπῆρχον, τῷ τῷ θανάτῳ δια-„ κοπτομένους κωλύεσθαι διαμένειν· ὁ δέ γε διὰ τὸ μένειν εἰς τὸν αἰῶνα, „ ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην, ὅθεν σώζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς „ προσερχομένους δι᾽ αὐτοῦ τῷ θεῷ· " καὶ οἱ μὲν ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ τῶν „ ἐπουρανίων ἐλάτρευον, καὶ κατ᾽ ἐνιαυτὸν εἰσήρχοντο εἰς τὰ ἅγια ἐν αἵματι „ ἀλλοτρίῳ· ὁ δὲ διαφορωτέρας τετύχηκε λειτουργίας, ὅσῳ καὶ κρείττονος „ διαθήκης ἐστὶ μεσίτης, ἀρχιερεύς τε τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μεί-„ ζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς οὐ χειροποιήτου, οὐδὲ δι᾽ αἵματος τράγων καὶ „ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, „ αἰωνίαν λύτρωσιν εὑράμενος· „ ὁ αὐτὸς γὰρ ἦν καὶ ἱερεὺς καὶ ἱερεῖον· καὶ ταῦτα ἡμῖν ἀπεκάλυψε τὰ ἅγια, τὰς πύλας τὰς οὐρανίους ἅπασιν ἀνοιγνὺς, βατά τε καὶ εὐπρόσιτα καὶ εἰσιτητὰ ποιησάμενος.

Ὅσον οὖν τῶν προσώπων τὸ ἐξηλλαγμένον, Χριστοῦ τε καὶ τῶν περὶ τὸν Ἀαρὼν, τῶν πάντη διῳκισμένων· καὶ ὧν τὸ ἐν μέσῳ εἰς ἄπειρον ἐκβαῖνον καὶ ἀόριστον, καὶ τῶν θυσιῶν τὸ διάφορον· ἐκεῖ μὲν γὰρ ζώων ἀλόγων αἷμα εἰσενήνεκτο, ἐνταῦθα δὲ τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ τοῦ αἴροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου προσφέρεται· πρὸς δὲ, καὶ τῶν διαθηκῶν καὶ τῆς σκηνῆς τὸ διεστηκός· τὰ μὲν γὰρ χειροποίητά τε ἦν καὶ πρόσκαιρα, καὶ τῷ χρόνῳ διακοπτόμενα, καὶ ἥκιστα στάσιν ἔχοντα, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, ἤδη πεπαλαίωται καὶ γεγήρακε, ταύτῃ τοι καὶ ἠφάνισται· τὰ δὲ οὐ χειροποίητα οὐδὲ πρόσκαιρα, ἀΐδια δὲ καὶ αἰώνια καὶ ἀεὶ καινιζόμενα καὶ νεούμενα, καὶ οὔ ποτε ἀπολήγοντα, οὐδὲ πεφυκότα μειονεκτεῖσθαι καὶ φθείρεσθαι· ἀνάγκη λοιπὸν διενηνοχέναι καὶ τὴν λατρείαν καὶ τὰ θυόμενα· τὰ μὲν γὰρ παχυτερά τε ἦν καὶ σαρκικώτερα, καὶ ὡς ἐν τύποις, τῶν μελλόντων καὶ τῆς ἀληθείας προχαρασσόμενα καὶ διαγραφόμενα, καὶ οὔπω δεξάμενα τὴν τελείωσιν· τὰ δὲ ἡμέτερα ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ τελούμενα, τελειοῖ τοὺς δι' αὐτῶν προσφέροντας τῷ θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, δι' ὧν ἀνεπιλήπτως κεκράζονται ἀββὰ ὁ πατήρ· " εἰ μὲν γὰρ ἦν τε-
„ λείωσις διὰ τῆς λευϊτικῆς ἱερωσύνης, φησὶν, ὁ λαὸς γὰρ ἐπ' αὐτῇ νενομο-
„ θέτητο, οὐκ ἦν ἔτι χρεία κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἕτερον ἀνίστασθαι
„ ἱερέα· ὅτι ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελείωσεν, ἐπεισαγωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος· δι'
„ ἧς ἐγγίζομεν τῷ θεῷ· „ οὐδ' αὖ αἱ θυσίαι καὶ τὰ δῶρα ἠδύναντο κατὰ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα· " εἶτα τὸ μὲν αἷμα ταύρων καὶ τράγων
„ καὶ σποδὸς δαμάλεως τοὺς κεκοινωμένους ῥαντίζουσα, ἁγιάζουσι πρὸς τὴν
„ τῆς σαρκὸς καθαρότητα· „ τὸ δὲ αἷμα Χριστοῦ καθαῖρον συνείδησιν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεύειν θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, τί παρὰ τοῖς ἐχθροῖς λογισθήσεται; ἁγιάζον μὲν οὐδαμῶς ἢ καθαῖρον; τολμήσουσι δὲ πάντως που φάναι ἀκάθαρτοί γε ὄντες τὴν συνείδησιν, καὶ νενεκρωμένοι τοῖς ἔργοις τυγχάνοντες, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν· ταῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι καὶ φραζέτωσαν καὶ πρασσέτωσαν, ἡμεῖς δὲ πρὸς τὰ ἑξῆς τοῦ λόγου ἴωμεν.

ξθ. Εἶχε μὲν οὖν, φησι, καὶ ἡ πρώτη σκηνὴ δικαιώματα λατρείας· τίνα ταῦτα καὶ ὁποῖα; λυχνίαν εἶχε καὶ τράπεζαν, καὶ τῶν ἄρτων τὴν πρόθεσιν· τί δὲ ἐλέγετο; ἁγία· ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς σκηνὴ τίς οὖσα; τί παρὰ τοῖς ἐχθροῖς τῆς ἐν Χριστῷ χάριτος λέγεται; ὡς μὲν οὖν ἀμείνων πολλῷ ἐκείνης ἐστὶ καὶ ἱερωτέρα· τί ἀλλό γε εἰπεῖν χρὴ, ἢ καθ' ὅσον τῶν τύπων καὶ τῆς σκιᾶς ἡ ἀλήθεια, καὶ τῶν μεσιτευσάντων τὸ διοῖσον ἐν ἀξιώματι; τί δὲ παρ' αὐτοῖς ὀνομάζεται; οὐχ' ἁγία, φεῦ τῆς βλασφημίας, ἀλλ' ἐναγὴς καὶ ἀκάθαρτος· οὐδὲ δικαιώματα λατρείας ἔχουσα, ἀλλὰ φάσματα εἰδωλολατρίας· τοιαῦτα γὰρ τῶν θεομάχων γλωσσῶν τὰ τολμήματα, οἵ γε οὐδὲ τῶν ἴσων γερῶν τῷ νόμῳ τὴν χάριν ἂν τιμήσαιντο, τῶν αἰσχίστων δὲ πάντων καὶ βδελυρωτέρων· καίτοι ἐκεῖ μὲν μεσίτης καὶ ὑπηρέτης ὁ δοῦλος καὶ θεράπων Μωσῆς, ἐνταῦθα δὲ ὁ Μωσέως δεσπότης καὶ τῶν ὅλων κύριος, ὁ τῶν ἁγίων λειτουργὸς καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ κύριος καὶ οὐκ ἄνθρωπος· ὁ κἀκεῖνα νομοθετήσας

ὡς θεὸς, καὶ ἐν τούτοις μεσιτεύσας ὁ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος καὶ καθ' ἡμᾶς γενόμενος· κἀκεῖ μὲν ἀρχιερεὺς Ἀαρών τε καὶ οἱ περὶ Ἀαρὼν, ἐνταῦθα δὲ αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ πρῶτος καὶ μέγας ἀρχιερεὺς παρ' ἡμῖν ὁμολογούμενός τε καὶ πιστευόμενος· καὶ λυχνία μὲν ἐκεῖ ἐκ χρυσοῦ κατεσκευασμένη, τοῖς ἔτι ἐν σκιᾷ καὶ νόμῳ προφαίνουσα· ἐνταῦθα δὲ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν τὸ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενον, ὃ ὑπὸ τῆς σκοτίας διώκεται μὲν οὐ καταλαμβάνεται δέ· ἀλλὰ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενον, καὶ καταυγάζει τοὺς ἐν τῷ φωτὶ πορευομένους, καὶ τῇ λάμψει τῆς χάριτος· τράπεζα ἐκεῖ μὲν ἐκ ξύλων ἀσήπτων διειργασμένη, καὶ χρυσίῳ καθαρῷ περιαληλιμμένη, ἐνταῦθα δὲ ἐξ ὕλης μὲν τῆς παρ' ἡμῖν τιμιωτέρας; ὑπ' αὐτοῦ δὲ τοῦ θείου θύματος καθαγιαζομένη, καὶ τῷ ἁγίῳ λαμπρυνομένη πνεύματι, ἐν ᾗ τὰ τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείας ἐπιτελεῖται μυστήρια· ποιοῖτο δ' ἂν τῶν πιστῶν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ὅτι μάλιστα σαρώσας καὶ διακαθάρας, πνευματικὴν τράπεζαν· ἵνα ἥκοντα τὸν λόγον καθαρῶς ὑποδέχηται, νοερῶς αὐτῇ ἐναναπαυόμενον καὶ μυστικῶς ἐσθιόμενον· καὶ ἄρτος ὅπου μὲν ὁ ἄζυμος ἐπὶ πικρίδων παραλαμβάνεται, τοῖς ποηφαγεῖν κατὰ τὸ πάσχα τὸ τυπικὸν προσταχθεῖσιν, οἷα περ ὄψῳ τινὶ τῇ πόᾳ ἡδυσμένος· ὅπου δὲ ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς λόγος, καὶ τροφὴν ἀθανασίας πρόξενον τοῖς ἀνθρώποις δωρούμενος, δι' οὗ ζωῆς τῆς αἰωνίου μετέχουσιν· ὃς τὸ καθ' ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ ἀνεζύμωσε φύραμα, καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν λαμπρότητα τῆς θεότητος ἀτρέπτως μετεκεράσατο· κἀκεῖ μὲν ζώων ἀλόγων θυσία τὰ σφάγια, ὧν τὸ αἷμα περιεῤῥεῖτο τοῖς παροῦσιν ἤδη, καὶ πρὸς σώματος ἁγνισμὸν καὶ κάθαρσιν κατεσκίδνατο, καὶ τοῖς βουθυτοῦσιν ἢ μηλοσφαγοῦσιν, ἀφαιρέματα εἰς δικαιώματα ἀπετέτακτο· ἐνταῦθα δὲ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν σφαγιαζόμενον καλλιέρημα, οὗ τῷ ἀχράντῳ καὶ τιμίῳ αἵματι σφραγιζόμεθα, καὶ πάσης κηλῖδος καὶ ῥύπου παντὸς ψυχῆς τε καὶ σώματος καθαιρόμεθα; εἰ τοίνυν τὰ σύμβολα ἅγια, πῶς αὐτὰ τὰ πράγματα, ὧν ἐκεῖνα σύμβολα, οὐκ ἐκ παντὸς ἱερώτερα πολλῷ καὶ ἁγιώτερα; ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ συνῆκαν οἱ ἀσύνετοι, οὐδὲ ἴσασιν εἰπεῖν τίς κοινωνία Χριστῷ πρὸς Βελίαρ, ἢ φωτὶ πρὸς σκότος, ἢ τίς συγκατάθεσις ναῷ θεοῦ μετὰ εἰδώλων· οὔπω γὰρ αὐτοῖς τῆς τε εὐθυτάτης ἡμῶν πίστεως, καὶ τῆς παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν παραδεδομένης τῶν δογμάτων ὀρθότητος, καὶ τῆς τῶν θεοπνεύστων γραφῶν ἐρεύνης ἐμέλησε· διὰ τοῦτο εἰδωλεῖον τὸ καθ' ἡμᾶς ἰατρεῖον φάναι οὐ δεδίασιν· ἐπὶ δὲ τὴν σκηνὴν παλινδρομοῦντες καὶ εἰσαῦθις οἰχώμεθα.

Μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα, φησὶ, σκηνή· ἐν ᾗ τά τε ἄλλα, καὶ μὴν καὶ ἡ κιβωτὸς καὶ τὸ ἱλαστήριον, ἐκ ξύλων μὲν ἀσήπτων καὶ αὐτὰ διεσκευασμένα· χρυσίῳ δὲ τῷ καθαρωτάτῳ περιεκέχρωστο, ἅγια δὲ ἁγίων ἐλέγετο· ἡ δὲ καθ' ἡμᾶς, τῶν ἁγίων ἁγιωτέρα τε καὶ ἐνθεεστέρα, κιβωτὸν μὲν ΤΗΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΑΝ ΚΑΙ ΖΩΟΠΟΙΟΝ ΣΑΡΚΑ ΦΕΡΕΙ, δι' ἐκείνης ὥσπερ ἐν ξύλοις ἀσήπτοις τυπικῶς πάλιν διαγραφομένην, ἐξ ὧν ἡμῖν τὸ κατ' αὐτὴν ἀναμάρτητον ὡς ἐν σκιᾷ διασημαίνεται, καὶ τὸ πρὸς ἀφθαρσίαν καὶ

ἀπάθειαν μεταπεπλάσθαι, ὁπηνίκα τῇ τοῦ συνηνωμένου λόγου δυνάμει, τοῦ τὸν θάνατον καταργήσαντος καὶ τὴν φθορὰν καθελόντος, τοῖς τοῦ ᾅδου χωρίοις προσομιλήσασα, θανάτου κρείττων ὤφθη, καὶ ἐν τοῖς φθοροποιοῖς γενομένη τόποις, τὴν τῆς ἀφθαρσίας ἀπηνέγκατο δόξαν· χρυσίῳ δὲ ὥσπερ τῷ διαφανεστάτῳ, τῇ οὐσιωδῶς συνημμένῃ θεότητι, κατακαλυπτομένη καὶ λελαμπρυσμένη· ἱλαστήριον δὲ πάλιν ἡμῖν, αὐτὸν τὸν Χριστὸν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἔθετο· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἱλασμὸς ἡμῶν· οὕτω γὰρ ὁ πατὴρ ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· ἀλλὰ τί ταῦτα παρὰ τοῖς κατεφθαρμένοις τὴν γνώμην, καὶ τὴν ψυχὴν τεθνηκόσι τῇ ἁμαρτίᾳ; αἰδοῖ καὶ φόβῳ τῇ πρὸς τὰ ἅγια σιωπῇ τὰ πολλὰ τιμητέον· αὐτοὶ γὰρ τὰ φίλα καὶ συνήθη τῆς τόλμας φθεγγέσθωσαν· ἐνταῦθα δὲ γενομένοις ἡμῖν, οὐκ ἄκαιρον ὥς γε οἶμαι νενόμισται προσδιατρίψαι τῷ λόγῳ, κἂν τισι παρεκβατικώτερον εἶναι δόξειε, καὶ μικρά τινα τῶν κατὰ τὴν σκηνὴν χάριν διειπεῖν, ἅπερ εἰς ἔλεγχον μὲν τῆς τῶν ἀνοήτων ἀλογίας καὶ δυσσεβείας, συνηγορίαν δὲ τοῖς πιστοῖς καὶ τῇ ἀληθείᾳ διαφανεῖται.

ο. Εἴρηται τοίνυν τῷ ἀποστόλῳ, ὑπεράνωθεν τῆς κιβωτοῦ χερουβὶμ εἶναι δόξης κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον· πρὸς ὃν ἀνθυποφέρων διαπορήσειεν ὁ τοιόσδε λόγος καὶ ἐρεῖ· τί φῂς ὦ Παῦλε; χερουβὶμ εἰσὶ ταῦτα; ὁποῖα δὲ ἐκεῖνα ἀκούομεν; ἃ τὴν πρωτίστην τὲ καὶ προσεχῆ θεῷ, καὶ τῶν μακαρίων καὶ ὑπερουρανίων διακόσμων, διέλαχε παρὰ θεοῦ τάξιν τὲ καὶ ἀποκλήρωσιν; ἵνα δὴ δικαίως μάλα καὶ ἀξιόλογον τὸ τῆς δόξης αὐτοῖς περιάπτοιτο γέρας, ἅ τε δὴ πλησιαίτατα θεῷ οὖσι, καὶ τὰ πρῶτα ἐκεῖθεν ἐλλαμπομένοις, καὶ τῆς ἀΰλου ἐκείνης καὶ ὑπερφώτου καταγλαϊζομένοις λαμπρότητος; οὔ μεν οὖν εἴποις ἄν· τί δ' ἂν εἶεν; εἴ σοι βουλομένῳ γε εἶναι, φράζε σαφῶς, καὶ τόν γε περὶ τούτων ἡμῖν ὡς ἄριστα διατίθει λόγον, τὸ παχὺ τῆς διανοίας τῆς ἡμετέρας καὶ ὑλικὸν καὶ κάτω βρῖθον, ἐπὶ τὰ ἁπλᾶ καὶ θεῖα ὡς ἐφικτὸν ἡμῖν ἀνάγων θεάματα, ἀφ' ὧν σοι ἡ μέχρι τοῦ τρίτου οὐρανοῦ ἁρπαγὴ καὶ ἀνάβασις μυήσασα παρέσχετο· ἢ τάχα καὶ θειότερόν τι Μωσέως καὶ ὑψηλότερον παραδέδειχεν, ἃ καὶ τοῖς σοῖς θεοσόφοις φοιτηταῖς ἐναυγάσας καταλέλοιπας πρὸς ἐνθεστέραν διδασκαλίαν, τῶν τὴν γνῶσιν τῶν τηλικούτων χωρεῖν ἐξισχυόντων; λέξαις γὰρ ὧδέ πη εὖ ἴσμεν, ὡς οἱ θεῖοι χερουβὶμ, αὐτὸ μὲν ὅτι ποτέ εἰσι τὴν φύσιν ἀνείδεοί τε ὑπάρχουσι, καὶ ἀνθρωπείᾳ ἥκιστα καθορᾶσθαι φύσει πεφύκασι· δυνάμεις δὲ ὅμως εἰσὶν ἀσώματοι καὶ πανάγιαι, περὶ θεόν τε ἱδρυμέναι καὶ τὰ πρῶτα ἐκ θεοῦ ἐλλαμπόμεναι, καὶ λειτουργοὶ τῆς πρώτης λαμπρότητος, νοερὰ πνεύματα, ἡ πῦρ οἷον ἄϋλον καὶ ἀσώματον· « ὁ ποιῶν γάρ, » φησι, τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ » φλέγον· » κοινῶς γὰρ ταῦτα καὶ ὁμοίως πασῶν τῶν οὐρανίων καταφάσκεται δυνάμεων· αἳ τῇ φύσει τῇ ἑαυτῶν, τὸ ἀνώλεθρον καὶ ἀθάνατον τῇ τοῦ δημιουργήσαντος κέκτηνται χάριτι· τὰ καθύπερθεν δὲ τῆς κιβωτοῦ ὑπεριπτάμενα, ἃ τοῖς σκιάσμασι τῶν πτερύγων καταπυκάζει τὸ ἱλαστήριον, ὑλικὰ μέν εἰσι

τὴν οὐσίαν καὶ σώματα· ἐκ χρυσοῦ γὰρ τοῦ καθαρωτάτου διεσκεύασται, σφυρήλατα δὲ καὶ ἐκτετορνευμένα, καὶ χερσὶν ἀνθρωπείαις σοφίᾳ τῇ ἄνωθεν καὶ ἐπιστήμῃ τοῦ τεκτηναμένου, εὖ μάλα ἐκμεμηχανημένα, ἐξ εὐφυῶν τε καὶ εὐτέχνων διησκημμένα τῶν ἐλασμάτων· διὸ πλείοσι διαφοραῖς τετυχήκασι τῶν δοξασμάτων.

Προσθείης δ' ἂν λιπαίνων τὸν λόγον εὐμούσως ἄγαν, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν, οἷς κυρίως τοὔνομα πρόσκειται, οὐσίαι εἰσὶ νοεραί τε καὶ νοηταὶ, ἐκ τῆς ὑπερουσίου καὶ τῶν ὅλων παρακτικῆς αἰτίας ἀΐδιον καὶ νοερὰν τὴν ζωὴν κεκτημένοι, οὐσιωδῶς ταύτης ἐν τῷ νοεῖν μεταλαχόντες, καὶ δυνάμεις νοεραὶ καὶ ἐνέργειαι ἐνυπόστατοι, καὶ νόες εἰσὶν ὑπερκόσμιοι, ἀϋλίᾳ καὶ ἀπαθείᾳ καὶ ἀσωματότητι νοούμενοι, καὶ νοοῦντες ὑπερκοσμίως πάντα ἁπλῶς καὶ ἑνοειδῶς τὰ παρὰ θεοῦ ἐλλαμπόμενα, ὁμοῦ τε καὶ κατὰ ἀθρόαν ἐπιβολήν· ἀλλὰ καὶ πολυομμάτους αὐτοὺς εἶναι παραδέδοται, τῷ πρὸς θεὸν ἐστράφθαι, καὶ τὰ προσεχῶς αὐτοῖς ἐκεῖθεν ἐκκαλυπτόμενα ἀμέσως κατοπτεύειν· ἁπλοῖ δὲ ὄντες καὶ ἀνείδεοι, μορφῆς καὶ σχήματός εἰσιν ὑπερέκεινα καὶ ἀμέθεκτοι· οἷα δὲ δὴ ἄϋλοι καὶ ἀσώματοι νοούμενοι, τὸ ἀδιάστατον ἔχουσι καὶ ἀναφὲς, ἄποσόν τε καὶ ἀμέγεθες καὶ ἀπήλικον, καὶ διὰ ταῦτα φθορᾶς εἰσιν ἀπηλλαγμένοι, καὶ τοῦ ἠλλοιῶσθαι κατά τι γοῦν πάμπαν καθαρεύοντες· τὰ δὲ κατὰ τὴν σκηνὴν καθιστάμενα χρυσότευκτα, οὔτε νόες εἰσὶν, οὔτε νοερὰ, οὔτε νοοῦσιν, οὐκ αἰσθήσεως μετέχουσιν, οὔτε οὐδὲν τούτων εἰσί· ζωῆς δὲ τῆς ὁπωσοῦν δυνάμεώς τε καὶ ἐνεργείας ἠμοιρήκασι, σώματα δέ εἰσι καὶ ἔνυλα, εἰ καὶ τῆς καθαρωτάτης καὶ διαυγοῦς ὕλης τυγχάνει τὸ ἔλασμα· σώματα δὲ ὄντα ἐξ ὕλης καὶ εἴδους πεποιημένα, εἰκότως καὶ μεμόρφωται καὶ ἐσχημάτισται, ὅθεν φθορᾶς καὶ ἀλλοιώσεως οὐκ ἠλευθέρωται· τὸ δὲ τριχῇ διαστατὸν ἔχοντα, πεποσωμένά εἰσι καὶ ὄγκοις καὶ πηλικότησι διειλημμένα τυγχάνουσιν.

Ἔτι ἐν τοῖς ἁγιωτάτοις χερουβὶμ καὶ κίνησίς ἐστι, κινοῦνται γὰρ περὶ τὰς νοήσεις ἐνεργοῦντες, καὶ περὶ τὸν θεῖον ἔρωτα συντεταμένως καὶ ἀῤῥεπῶς τὸ ἀεικίνητον ἔχουσι καὶ ἀκατάληκτον, καὶ τὴν πρὸς θεὸν ἔφεσιν ἀπαρέγκλιτον κέκτηνται, καὶ τὰς μαρμαρυγὰς τῆς θεαρχικῆς ἀκτῖνος ἀμέσως καὶ πρωτοφανῶς ὑποδέχονται· τῷ τε εἰς ἀλλήλους χωρεῖν ἀσυγχύτως καὶ ἀποχωρεῖν, προϊέναι δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ὑφειμένα, προνοίας τε καὶ τοῦ εὐεργετεῖν εἵνεκεν· ἐπιστρεπτικοὶ γάρ εἰσι τῶν καταδεεστέρων, καὶ χειραγωγικοὶ καὶ ἀνατατικοὶ πρὸς τὰ θειότερα καὶ ὑψηλότερα· ἀλλὰ καὶ στάσις ἐν αὐτοῖς ἐστι, τῷ ἱδρύσθαι καὶ ἐστράφθαι πρὸς θεὸν ἀπαρεγκλίτως, καὶ τῆς ἑαυτῶν θεοειδοῦς ἕξεως καὶ μονιμότητος μὴ ἐξίστασθαι, ἐν ταυτότητι δὲ μένειν περὶ τὸ ταυτὸν καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχον ἀγαθὸν περιχορεύοντας· τοῖς δὲ οὐδ' ὁπωστιοῦν μέτεστι κινήσεως, οὔτε ἐπί τι πρόοδος οὔτε νοητὴ οὔτε αἰσθητὴ ἐν αὐτοῖς ἐστιν, οὐδὲ ἔφεσις οὐδὲ ὁρμὴ οὐδὲ βούλησις· ἀμετάβατα δὲ μᾶλλον καὶ ἀκίνητα, καὶ τῆς ἑτέρων δεόμενα πρὸς τὸ κινεῖσθαι δυνάμεως· ἑστᾶσι γοῦν ἐφ' οὗπερ ἵδρυταί τε καὶ ἀποτέτακται, μὴ δὲ παρ' αὐτοῖς τὴν τοιαύτην ἔχοντα στάσιν· ἄψυχά

γε ὄντα καὶ ἀναίσθητα, τοῦ δὲ ἱστάντος καὶ ἀπερείδοντος ἐφ᾽ ὅπερ ἂν νεύοι αὐτῷ τὰ τῆς βουλήσεως δεήσονται· καὶ μὴν καὶ λόγος ἐν ἐκείνοις ἐστὶν, ἐπείπερ λογικοί εἰσιν, οὐχ᾽ οἷος περ ὁ ἡμέτερος, ἐκ τοῦ ἐν ἡμῖν φυσικοῦ καὶ ζωτικοῦ πνεύματος, διὰ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων προϊὼν καὶ διαρθρούμενος, τῇ πληγῇ τε τοῦ ἀέρος τυπούμενος, καὶ διαβιβαζόμενος πρὸς ἀντίληψιν τῆς τῶν ἀκουόντων αἰσθήσεως. ἀλλὰ τῷ ἀΰλους εἶναι καὶ ἀσυνθέτους καὶ ἁπλοῦς τε καὶ ἀσωμάτους περιχωρεῖν ἐν ἀλλήλοις, καὶ τὰς ἀλλήλων ἐγκατοπτεύειν νοήσεις, καὶ κοινωνεῖν τῷ λόγῳ διὰ σιγῆς ἐναργέστερον ἢ ὁ πᾶς προϊὼν λόγος.

Τὰ δὲ ἐπειδὴ χρυσήλατά ἐστι, καὶ ὕλης ἀψύχου καὶ ἀλόγου μετέσχηκεν, ἄλογά τε εἰσὶ, καὶ τὸν περὶ λόγου λόγον ἐπ᾽ αὐτοῖς ποιεῖσθαι, ἄλογον· κἀκεῖνοι τῆς θεαρχικῆς φωτοδοσίας ἀφθόνως ἐν μετουσίᾳ γινόμενοι, πρὸς τὸ θεοειδὲς καὶ θεομίμητον ὡς ἐφικτὸν ἀποτυποῦνται, καὶ πρὸς τὸ ἐμφερὲς τῆς θείας ἀρχετυπίας νοητῶς καὶ ὑπερκοσμίως ἑαυτοὺς ἀνατείνουσι· ταῦτα δὲ λαμπρότητος μόνης τῆς ἐκ τῆς ὕλης ἐνούσης αὐτοῖς μετειλήφασιν· ἀνόμοιον δὲ ἔχουσι τὴν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ὁμοιότητα· κἀκείνοις δηλοῖ τοὔνομα τὸ ὑπερπλῆρες τῆς γνώσεως καὶ ἀνελάττωτον· καὶ τὸ ὑπερβλύζον ἐν αὐτοῖς ἐν σοφίᾳ, ἐκ τῆς πολυχύτου καὶ πηγαίας φωτοχυσίας, ἐξ ὧν καὶ τὸ θεωρητικὸν αὐτοῖς πρόσεστιν, ἐπὶ τὸ πάσης ἐπέκεινα θεωρίας καὶ γνώσεως ὕψος, θεοειδῶς ἀνατεινομένοις, καὶ τοῦ θείου καὶ ὑπερκάλλου φωτὸς ἀεὶ καταπίμπλανται· ἐντεῦθεν καὶ μύησις αὐτοῖς πρώτως ἐναυγάζεται τῶν παρὰ τῆς θεαρχίας ἐπὶ τὰ προνοούμενα προϊόντων ἐπιστημονικῶν λόγων, ἐν μεθέξει τε τῆς θεουργικῆς γνώσεως ὡς θεμιτὸν γινόμενοι, πολλὰ τῶν θείων καὶ ὑπερτάτων γινώσκουσιν ὑπερκειμένως, καὶ τροφὴ αὐτοῖς ἐστιν ἡ τῶν ἁπλῶν καὶ μακαρίων φωτοφανειῶν ἔλλαμψις, προσεχῶς αὐτοῖς καὶ πρώτως ἐκ τῆς ὑπερφώτου ἀκτῖνος ἐναστραπτούσης· ἤδη δὲ τὴν πασῶν ὑπερτάτην τῶν ὑπερκοσμίων νόων, ἅ τε θεοειδέστατοι, διακληροῦνται ταξιαρχίαν· ὅθεν καὶ θεολογικῆς ἐπιστήμης παρὰ τῆς θεαρχικῆς ὑπερουσιότητος ἐν μετουσίᾳ πρώτως γινόμενοι, ἐπὶ τοὺς μετ᾽ αὐτοὺς ἑξῆς διαπορθμεύουσιν· ἐξαγγελτικοὶ γοῦν εἰσι τῆς θείας σιγῆς, ἐκφαίνοντες ἐν ἑαυτοῖς τῆς ὑπερουσίου κρυφιότητος τὴν ἀφθεγξίαν· ὑμνοῦσί τε ἀκαταλήκτως καὶ ἀσιγήτως τὴν θείαν ἀγαθότητα, τὸ σεβάσμιον ἐκεῖνο καὶ τρισσοφαὲς τῆς θεολογίας μελῴδημα.

Τὰ δὲ, ὅτι πέρ εἰσι χειρόκμητα, ψιλῆς μὲν μόνης μετείληφε τῆς προσηγορίας, μυήσεως δὲ καὶ γνώσεως καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, ἃ εἴρηται, οὔ τι που μετέσχηκε· πρὸς δὲ, καὶ εἰκόνες εἰσὶν ἐκεῖνοι τῆς θεαρχίας, τὸ κρύφιον καὶ ἀφανὲς φῶς ἐν ἑαυτοῖς ἐμφανίζοντες, καὶ πρὸς τὸ θεοειδὲς ὡς θεμιτὸν ἀφομοιούμενοι, καὶ τὴν ὅλην τοῦ θείου φωτὸς ἀκτῖνα θεοειδῶς εἰσδεχόμενοι· τοῦτο ἐν μεθέξει ὑπάρχοντες ἑπομένως, ὅπερ κατ᾽ οὐσίαν ἐστὶ τὸ μετεχόμενον προηγουμένως· φῶτα δεύτερα φιλανθρωπότατα καὶ ἀγαθοειδῆ, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀμαρύγματα ἄχραντα καὶ ἀκηλίδωτα, τὸ ἐμφερὲς τῆς πρωτοφανοῦς θεοειδείας ἀγαθοπρεπῶς ἀποφερόμενοι· καὶ δὴ καὶ γινώσκουσι, ὅτι μὴ τὰ καθ᾽ ἑαυτοὺς

νοητὰ μόνον, ἤδη δὲ καὶ τὰ ἐν αἰσθήσει οὐκ αἰσθητῶς ἀλλὰ νοητῶς, κατὰ τὴν οἰκείαν τῆς ἐνούσης αὐτοῖς τοῦ θεοειδοῦς δυνάμεως ἐπιστήμην, ἀΰλως καὶ γνωστῶς αὐτοῖς ἐπιβάλλοντες· τὰ δὲ χρυσόκμητα, εἰκόνων εἰκόνές εἰσιν ἀμυδρότεραι καὶ ἀνομοιότεραι, καὶ παρὰ πολὺ τοῦ παραδειγματικοῦ αἰτίου ἀπολειπόμενα· ἴσασι δὲ οὐδὲν ὁτιοῦν· πῶς γὰρ τοιαῦτα γε ὄντα, καὶ οὕτως ἔχοντα; κἂν σφόδρα ᾖ ἀπεξεσμένα καὶ ἐκτετορνευμένα, καὶ μαρμαρυγὰς διαφανεῖς καὶ λαμπηδόνας ταῖς περιαστραπτούσαις στίλψεσιν ἀποπέμπωσι· πόθεν οὖν σοι ταῦτα καὶ τίνος ἕνεκεν εἴρηται χερουβὶμ, κατ' οὐδένα τρόπον τῶν οὐσιωδῶς ἐνυπαρχόντων ταῖς ὑπερκοσμίοις μετεσχηκότα δυνάμεσιν:

Οὐκ ἐμός φημι ὁ λόγος, οὐδὲ παρ' ἐμοὶ πρώτῳ ἡ τοιαύτη προσηγορία τούτοις ἐξεύρηται ἢ ἐπιτέθειται· Μωσέως ἐστὶ τοῦ θεόπτου καὶ νομοθέτου ἡ φωνὴ, καὶ πάλαι προανιστόρηται, καὶ μαρτυρουμένην ἔχει διὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων τὴν πρεσβυγένειαν, καὶ τὸ πρὸς ἀξιοπιστίαν εὐπαράδεκτον· εἰ δὲ χρὴ τἀληθέστερον φάναι, θεοῦ τοῦ προστεταχότος τῷ οἰκείῳ θεράποντι, ἡνίκα τῆς σκηνῆς αὐτῷ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης διετύπου καὶ παρεδείκνυ τὴν σύμπηξιν· ἐπειδὴ γὰρ τῶν κατ' οὐρανοὺς καὶ τῶν ἄνω διακόσμων, ἀμυδρά τινα μιμήματα καὶ ἀπεικάσματα σκιοειδέσι τύποις προβεβλημένα ἔφερεν ἡ σκηνὴ, ὅρα γάρ, φησι, " ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει· ,, ἵνα οὖν καὶ τῶν χερουβὶμ ὀφθείη κύριος ὁ τῶν ὅλων θεὸς, καὶ καθάπερ αὐτοὶ ἀμέσως καὶ πρώτως ἐλλαμπόμενοι, τὰς λειτουργίας ἐν τοῖς ὑπερουρανίοις οἰκετικῶς ἀποπληροῦσι, καὶ τὰς ἀγαθουργοὺς τῆς θείας προνοίας προόδους τοῖς μετ' αὐτοὺς διαπορθμεύουσι, κατὰ ταῦτα καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς μιμητικῶς ὑπὸ τῶν ἀφομοιουμένων αὐτοῖς, θείᾳ οἰκονομεῖται συγκαταβάσει γινόμενον· ταύτῃ τῷ νομοθέτῃ ἐκπεποιῆσθαι, τουτὶ δὴ τὸ φιλοτέχνημα διατέτακται· ἐκεῖθεν γὰρ τὰς θεοφανείας ὁ τῆς θεοπτίας ἠξιωμένος ὑπεδέχετο· ἤδη γὰρ ἐγκεχείριστο πρὸς τὴν τοῦ λαοῦ κηδεμονίαν ὑπηρετήσειν, τὴν τοῦ λαοῦ ἡγεμονίαν καὶ προστασίαν πεπιστευμένος· γέγραπται τοίνυν ἐν τοῖς μετὰ τὴν κιβωτὸν διατεταγμένοις, κατὰ τὴν καλουμένην τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἱερὰν βίβλον, ὧδέ πως θεσμοθετοῦντος θεοῦ· " καὶ ποιήσεις ἱλαστήριον ἐπίθεμα χρυσίου ,, καθαροῦ· δύο πήχεων καὶ ἡμίσεος τὸ μῆκος αὐτοῦ, καὶ πήχεως καὶ ἡμί- ,, σους τὸ πλάτος αὐτοῦ· καὶ ποιήσεις δύο χερουβὶμ χρυσᾶ τορευτὰ, καὶ ἐπι- ,, θήσεις αὐτὰ, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κλιτῶν τοῦ ἱλαστηρίου ποιηθήσονται· χε- ,, ρουβὶμ εἷς ἐκ τοῦ κλίτους τούτου· καὶ χερουβὶμ εἷς ἐκ τοῦ δευτέρου τοῦ ,, ἱλαστηρίου· καὶ ποιήσεις τοὺς δύο χερουβὶμ ἐπὶ τὰ δύο κλίτη αὐτοῦ· ἔσον- ,, ται οἱ χερουβὶμ ἐκτείνοντες τὰς πτέρυγας αὐτῶν ἐπάνωθεν, συσκιάζοντες ,, ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἱλαστήριον· καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν εἰς ἄλ- ,, ληλα εἰς τὸ ἱλαστήριον ἔσονται τὰ πρόσωπα αὐτῶν χερουβίμ· καὶ ἐπιθή- ,, σεις τὸ ἱλαστήριον ἐπὶ τὴν κιβωτὸν ἄνωθεν· καὶ εἰς τὴν κιβωτὸν ἐμβα- ,, λεῖς τὰ μαρτύρια ἃ ἐὰν δῶ σοι· καὶ γνωσθήσομαί σοι ἐκεῖθεν, καὶ λα- ,, λήσω σοι ἄνωθεν τοῦ ἱλαστηρίου, ἀνὰ μέσον τῶν δύο χερουβὶμ τῶν ὄντων

„ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ τοῦ μαρτυρίου, κατὰ πάντα ὅσα ἐντείλωμαί σοι πρὸς τοὺς „ υἱοὺς Ἰσραήλ. „

Ἀνοιγνύτωσαν τὴν ἀκοὴν οἱ ἀναίσθητοι, προσεχέτωσαν τὸν νοῦν οἱ ἀνόητοι· θεοῦ φωναὶ ταῦτά ἐστι καὶ ἐντάλματα οὐκ ἔχουσιν εἰπεῖν, ὅτι Μωσέως ἐστὶ τὸ ἐγχείρημα· ἀνθρώπινον τὸ ἐπιτήδευμα, τέχνης ἔργον τῆς καθ᾽ ἡμᾶς τὸ ἀποτέλεσμα, θεός ἐστιν ὁ προστάττων, θεὸς ὁ κελεύων· τίς ὁ ἀμφιβάλλων; σκοπείτωσαν ὅτι οὐδὲν ἐνταῦθα αἴνιγμα, οὐδὲν ἀσαφὲς, οὐδὲν πλαγίως ἐμφαινόμενον, ἢ ἐν ἀλληγορίαις ἐκκείμενον, τὰ ἄψυχα ταῦτα, τὰ ἀναίσθητα, τὰ πάντη ἀκίνητα, τὰ ἐξ ὕλης ἀψύχου καὶ ἀλόγου ἐκμεμηχανημένα, τορείᾳ δὲ μόνον καὶ στίλψει τῆς θέας καὶ ὕλης καθαρότητι καὶ τοῦ τετηναμένου σοφίᾳ διαφέροντα, τῆς αὐτῆς τοῖς ἁγιωτάτοις χερουβὶμ, ταῖς ζώσαις καὶ ἐνεργούσαις καὶ ἀεικινήτοις δυνάμεσι, προσηγορίας ὁ τῶν ὅλων θεὸς ἠξίωσεν· οὐκ εἰκόνας χέρουβὶμ, οὐχ᾽ ὁμοιώματα, οὐκ ἐκτυπώματα, ἀλλὰ τῇ ὁμωνυμίᾳ χρησάμενος ὁ ἐντελλόμενος θεὸς, καθαρᾷ καὶ τρανῇ τῇ φωνῇ χερουβὶμ κατωνόμασε· δυσωπείτω τοὺς ἀπειθεῖς καὶ ἀγνώμονας τῇ ἀληθείᾳ τῶν λεγομένων ἕπεσθαι, ἑπτάκις ἐνταῦθα τῶν χερουβὶμ τοὔνομα παραληφθὲν καὶ ἐκπεφωνημένον, καὶ τῷ τιμίῳ κατὰ τὴν γραφὴν τὴν θεόπνευστον ἀριθμῷ, καὶ τοῦτο δεδοξασμένον· ἵνα διά τε τοῦ ἐπηγγελκότος τὸ ἀπαραίτητον, διά τε τοῦ ἀριθμοῦ τὸ ἐπίσημον, ἀμφοτέρωθεν ἔχοι τὸ πρᾶγμα τὸ ἀπαράγραπτον· εἰ οὖν τὰ χριστιανῶν παραιτοῖντο οἱ ἄθλιοι, τοὺς γοῦν Ἰουδαίους μιμείσθωσαν, μήποτε καὶ αὐτῶν ὀφθεῖεν ἀπιστότεροί τε καὶ ἀγνωμονέστεροι· οὐδαμοῦ γὰρ παρὰ Ἰουδαίοις τετόλμηται εἰδώλων ὀνόματι ταῦτα περιυβρίσθαι, καίτοι πολλάκις τοῦ θείου σεβάσματος ἀλογήσαντες, εἰδώλοις ἐξαπατώμενοι λελατρεύκασι· πάντη δὲ παρ᾽ αὐτοῖς ταυτὶ τίμια καὶ προσκυνητὰ καὶ σεβάσμια· καὶ τοσούτῳ σεβάσμια, ὡς μηδένα τῶν ἄλλων δέει καὶ εὐλαβείᾳ τῶν ἁγίων προσιέναι· πλήν γε δὴ ὅτι εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν, διὰ παντὸς εἰσίεσαν οἱ ἱερεῖς τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες· βατὰ γὰρ ἦν ταῦτα τοῖς πολλοῖς καὶ εὐπρόσιτα· τὰ δὲ μετ᾽ ἐκείνην, ἀστιβῆ πᾶσι καὶ ἄψαυστα, ὅτι μὴ μόνον ἐφεῖτο τῷ ἀρχιερεῖ ἐφάπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσιτητέα εἶναι τὰ νενομισμένα ἐπ᾽ αὐτοῖς ἐπιτελέσοντι.

Ἐντεῦθέν αἱ πανάγιαι δυνάμεις θείοις προστάγμασιν εἰκονίζονται· ἐντεῦθεν τῆς τοιαύτης κλήσεως ὁμωνύμως τοῖς ἀρχετύποις ἁγίοις, τὰ πρὸς τὸ ἱλαστήριον ὑπεριδρυμένα τετύχηκε χρυσοτόρευτα· καὶ εἰκότως προβέβληνται τῶν ἀτυπώτων οἱ τύποι, καὶ τῶν ἀσχηματίστων τὰ σχήματα· ὡς θεμιτὸν φάναι, κατὰ τοὺς θεοσόφους ἡμῶν πατέρας καὶ κλεινοὺς τῆς ἐκκλησίας καθηγεμόνας, ἀδυνατούσης τῆς καθ᾽ ἡμᾶς ἀναλογίας ἀμέσως ἐπὶ τὰς νοητὰς ἀνατείνεσθαι θεωρίας, καὶ δεομένης οἰκείων καὶ συμφυῶν ἀναγωγῶν, αἳ τὰς ἐφικτὰς ἡμῖν μορφὰς προτείνουσι τῶν ἀμορφώτων καὶ ὑπερφυῶν θεαμάτων· τοῦτο γὰρ τῆς θείας ἀγαθότητος, καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς πατρικῆς κηδεμονίας, τὰς τῶν ὑπερουρανίων δυνάμεων ἐντυπωτικοῖς συμβόλοις ἐκφαίνεσθαι μακαριότητας, τὸν ἡμέτερον ἀνάγουσι νοῦν, τῇ κατ᾽ αὐτὸν ὑλαίᾳ χειραγωγίᾳ χρώμενον, ἐπὶ τὴν τῶν

οἰκείων ὡς ἐφικτὸν μίμησίν τε καὶ θεωρίαν. „ Ἀλλὰ δεδόσθω παρὰ θεοῦ „ μὲν τὴν κλῆσιν τοὺς ἐπὶ τῆς σκηνῆς χερουβὶμ εἰληφέναι, πόθεν αὐτοῖς τὸ „ τῆς δόξης ἐπιφημισθήσεται χρῆμα; „ Ὅτι γε δὴ πρῶτον μὲν θεοῦ ἡ πρόσταξις, ὅσα δὲ ἐπήγγελται θεὸς καὶ πεποίηκε τίμια, οὐδὲν γὰρ εἰκῇ οὐδὲ μάτην τῶν παρ' αὐτοῦ τι πρόεισι, τοῦτο δ' ἂν εὕροι τις καὶ κατὰ τὴν κοσμογένειαν ἱστορούμενον· “ εἶδε γάρ φησιν ὁ θεὸς, καὶ ἰδοὺ πάντα καλὰ λίαν· „ ἔπειτα πῶς οὐ δεδόξασται ταῦτα, ὅθεν ἐπιφαίνεται θεὸς καὶ γινώσκεται; τί γὰρ τῆς θείας ἐπιστασίας περιδοξότερον; ἢ τῶν καθ' οὓς οἰκονομικῶς ἐπιφοιτᾷ τόπων εὐκλεέστερον; πόθεν τὸ ὄρος τὸ Σινὰ δεδόξασται, καὶ φοβερὸν καὶ ἀπρόσιτον ἀναδέδεικται; πῶς ἤκουε Μωσῆς τῆς θεοστιβοῦς ἐπιψαύων γῆς “ ὁ τόπος ἐν „ ᾧ ἕστηκας γῆ ἁγία ἐστί; „ τῶν γηΐνων καὶ σαρκικῶν ἀπολύεσθαι προσταττόμενος, ἃ ἐδήλου τά τε ἄλλα, καὶ τῶν ὑποδημάτων ἡ ἀφαίρεσις.

οα. Πῶς, ἵνα τἄλλα παρῶμεν, τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ σεβάσμια, ἐν οἷς ἐπιδημήσας ὁ σωτὴρ τάς τε μεγαλουργίας ἐκείνας τὰς θείας ἐπετέλει, καὶ τὰ πάθη ὑπὲρ ἡμῶν ἤνεγκε, καὶ πᾶσιν ἐπέραστα καὶ τριπόθητα; ὅτι δὲ καὶ τοὔνομα προσκείμενόν τισι, δύναται εὐκλείας μεταδιδόναι, καὶ χάριτος, ἀκούομεν τοῦ κυρίου ἐν εὐαγγελίοις λέγοντος· “ ὁ δεχόμενος προφήτην εἰς ὄνομα προφή„ του, μισθὸν προφήτου λήψεται· καὶ ὁ δεχόμενος δίκαιον εἰς ὄνομα δικαίου, „ μισθὸν δικαίου λήψεται· καὶ ὃς ἐὰν ποτίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων ποτήριον „ ψυχροῦ μόνον εἰς ὄνομα μαθητοῦ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν „ μισθὸν αὐτοῦ· „ οὐκοῦν καὶ ταῦτα μετασχόντα τῆς κλήσεως, καὶ δόξης τῆς ἐπ' αὐτοῖς κεκοινώνηκε· μανθανέτωσαν οἱ ἀμύητοι καὶ ἀπαίδευτοι τὴν ἐκ τῆς δυνάμεως τοῦ ὀνόματος τοῖς κεκλημένοις μετειλημμένην χάριν τε καὶ ἐνέργειαν· οὕτω γὰρ καὶ οἱ παρ' ἡμῖν θεῖοι ναοὶ καὶ οἶκοι, περίδοξοι καὶ σεβάσμιοι, ὅτι θεῷ ἀνιερώθησαν, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπικέκληται ἐν αὐτοῖς, συμπαρομαρτούσης ἤδη καὶ τῆς τῶν ἐν ἑκάστῳ τούτων ἀποτεταγμένης τῶν ἁγίων μνήμης· ἐπιτηρητέον δὲ κἀκεῖνο ὡς εἰ τὰ ἐν μείοσι κείμενα, τὰ κατὰ τὴν πρώτην σκηνήν φημι ἅγια ἐλέγετο, τὰ μετ' αὐτὴν δὲ ἐνδότερά γε ὄντα καὶ ἅγια ἁγίων λεγόμενα, οἷς συνυπῆρχε ταῦτα καὶ συγκατηρίθμητο, πόσον ἐν ἀμείνοσι κείσεται καὶ δοξασθήσεται; εἰ δὲ οἱ τῆς αἰσχύνης κληρονόμοι πρὸς ταῦτα ἀντιλέγοιεν, ὥρα αὐτοῖς μὴ δὲ τὸ Μωσέως πρόσωπον δεδοξάσθαι δοξάζειν.

Τίνι οὖν πειστέον; Μωσεῖ καὶ Παύλῳ τοῖς θεοπτίας ἠξιωμένοις, καὶ τῆς ὑψηλῆς θεολογίας τὰ μυστήρια πεπιστευμένοις, ἢ τοῖς ἐκ τῆς κοπρίας παραφθεγγομένοις κίβδηλα καὶ ὀδωδότα ληρήματα, καὶ τὰ ἐκ νόθης διανοίας ἀποτετεγμένα τῶν ἀλόγων ψόφων ἐπισφαλῶς ἀμβλωθρίδια; εἰ μὲν οὖν οὐ πείθονται Παύλῳ, οὕτω τὰ περὶ τούτων διεξιόντι, οὐχ ὡς χριστιανοί· εἰ δὲ οὐδὲ Μωσεῖ, οὐδὲ ὡς ἑβραῖοι· εἰ δὲ οὐδὲ θεῷ αὐτῷ, οὐδ' ὡς ἕλληνες ἢ βάρβαροι, πολλῷ δὲ τούτων ἔτι δυσσεβέστεροι καὶ ἀθεώτεροι· ταῦτα δὲ ὡς ἐν βραχεῖ διεξήλθομεν· ἤδη γὰρ τῶν ἀποστατούντων τινὲς τῆς πίστεως, ἐπείπερ εἰς παράδειγμα τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰκόνος παρὰ τῶν εὐσεβούντων καὶ ταῦτα πα-

ραλαμβάνεται, συγκαθυβρίσαι καὶ συνεκφαυλίσαι οὐκ ἀπώκνησαν· πολλὰς μὲν δυσφημίας αὐτῶν καταχέοντες, παντὸς δὲ μώμου καὶ ἀδοξίας τὰ παρὰ Θεοῦ διατεταγμένα, οἱ θεοστυγεῖς ἀποπληροῦντες· εἰ τοίνυν τὰ τῶν οἰκετῶν ἐκτυπώματα, τῶν θείων χερουβὶμ λέγω, δοῦλα γὰρ Θεοῦ καὶ αὐτὰ καὶ κτίσματα παρὰ τῷ μεγάλῳ ἀποστόλῳ, καὶ τοῖς εὐσεβεῖν εἰδόσιν ἅπασι, κατὰ τοὺς εἰρημένους τρόπους δεδοξασμένα τέ ἐστι καὶ λέγεται, εἰπάτωσαν ἡμῖν οἱ ἀνόητοι, πῶς τοῦ δεσπότου τῶν ὅλων, ὃς καὶ τῶν χερουβίμ ἐστι κύριος, καὶ πάσης κατεξουσιάζει τῆς κτίσεως, τὸ ἱερὸν ἀπεικόνισμα παρευδοκιμηθήσεται ἢ παροραθήσεται; μᾶλλον δὲ, πῶς οὐ δόξης καὶ τιμῆς μεγίστης ἀξιωθήσεται; ἆρα ὁ τὴν τῷ μείζονι ἐποφειλομένην ἀποστερῶν τιμὴν, καὶ μὴ δὲ τὴν τῷ ἐλάττονι προσήκουσαν ἐπινέμων, πόσης κατηγορίας οὐκ ἄξιος; πῶς τῆς ἐσχάτης ἀβελτερίας οὐκ ἀνάμεστος; ταῦτα οὐδ' οἵ γε νηπιώδεις τὴν φρένα καὶ τὴν γλῶσσαν ψελλίζοντες, καὶ ὀρθὰ λαλεῖν οὐκ εἰδότες διενοήσαντο· τὸ δὲ καὶ ἀτιμίας ἁπάσης ἀποπληροῦν, οὐδ' ἂν οἱ λαμπρᾶς μελαγχολίας νόσῳ ἑαλωκότες ἔδρασαν· καίτοι οἱ θεῖοι χερουβὶμ, ἁπλοῖ τε ὄντες καὶ ἄϋλοι, ἀνείδεοί τε καὶ ἀσχημάτιστοι καὶ διὰ τοῦτο ἀσώματοι, καὶ τόπῳ αἰσθητῷ περιγράφεσθαι ὡς ἀσώματοι φύσιν οὐκ ἔχουσι, καθὰ καὶ πρόσθεν ἡμῖν λέλεκται· εἰ γάρ που ἐν σώματι τοὺς θείους ἀγγέλους ἀκούσειέ τις ὁρᾶσθαί ποτε, μὴ ἂν ἄλλό τι ὑπολήψοιτο, ἢ τό γε τοῖς ἐν οἷς εἴδεσι πρὸς τὰς ἐγκεχειρισμένας διακονίας τοῖς ἐπὶ γῆς τὰς ἐπιστασίας ποιοῖντο, τῷ ἀγνώστους ἡμῖν εἶναι τὴν φύσιν, συμβολικῶς σχηματιζομένους φαίνεσθαι· καθ' ὃ καὶ ἐν τόπῳ εἶναι, τῷ μὴ ἑτέρωθί που χρησμῳδοῦντας κατ' αὐτὸν ἐνεργεῖν λέγονται, ὅπερ μόνῃ τῇ θείᾳ καὶ ὑπεραγνώστῳ πρόσεστι φύσει· ἃ οὐδ' οὕτω τῷ λόγῳ τῆς αὐτῶν ἀσωματότητος λυμαίνεται· μὴ δὲ γὰρ ἂν οἴεσθαι χρῆναι θηριώδεσί τισι καὶ κτηνοπρεπέσι μορφαῖς, ἢ ὀρνιθείαις πτεροφυΐαις, τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων τὴν οὐσίαν χαρακτηρίζεσθαι· ὅμως δ' οὖν θείοις νεύμασιν, ἐπείπερ τοῦτο Θεὸς ἐβούλετο, οὗ πάντα ἐν ὀφθαλμοῖς κοῦφα καὶ ῥᾴδια, ἐγράφησάν τε καὶ εἰκονίσθησαν.

Χριστὸς δὲ ὁ θεὸς ἡμῶν, ὁ τὴν ἡμετέραν πτωχείαν ἀμφιεσάμενος, καὶ τὸ παχὺ τοῦτο καὶ ὑλικὸν φορέσας τὸ ἀπὸ γῆς σαρκίον, τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἑνώσας ἑαυτῷ, φθαρτήν τε οὖσαν καὶ γραπτὴν καὶ περιγραπτὴν φύσιν, πῶς οὐ γραφήσεται καὶ περιγραφήσεται; καθ' ὃ οὖν πέφηνε καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, καὶ ἐν σώματι τοῖς ἐπὶ γῆς πεφανέρωται, καὶ συμπεπολίτευται, καὶ γράφεται καὶ εἰκονίζεται, οὐδενὸς τὸ παράπαν ἐπινοουμένου τρόπου, τοῦ δυναμένου τὴν ἅπαξ ἑνωθεῖσαν αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν σάρκα, ἐκ τοῦ γεγράφθαι, ἀποδιϊστᾷν ἢ διορίζειν αὐτοῦ τῆς θεότητος, κἂν μυρία ληρῳδῶσιν οἱ παράφρονες· ποῖος γὰρ λόγος τοῦτο συναναγκάσειεν; ἐπεὶ οὐδαμῶς γε φύσιν ἔχων ἐπιδειχθήσεται· ἢ οὕτω γε καὶ πάθοι ἂν ὁ λόγος παθούσης τῆς σαρκὸς, καὶ περιτμηθείσης συμπεριτμηθήσεται καὶ συντεθνήξεται, καὶ τἄλλα ὅσα τῆς παθητῆς καὶ θνητῆς ἐστι φύσεως, διὰ τὴν ἕνωσιν πείσεται· ὧν

τί ἀλογώτερον ἢ ἀσεβέστερον; ἢ καινουργείτωσαν ἑτέραν παρὰ τὴν ἡμετέραν αὐτῷ ἀνειλῆφθαι φύσιν, ἵνα ἐν οὐδενὶ αὐτῷ κοινωνήσαντες, ἀνέλπιστα αὐτοῖς καὶ ἀνεπιχείρητα τὰ τῆς σωτηρίας γένοιτο· ἢ φασματώδη καὶ πεπλασμένην τὴν οἰκονομίαν κατὰ τοὺς Μανιχαίων λήρους, οἷς ἐξηκολούθησαν, δογματιζέτωσαν οἱ παραπλῆγες, τέλεον αὐτὴν ἀποσκευαζόμενοι· τί δέ; οὐχὶ παρὰ πᾶσι χριστιανοῖς τοῖς εὐσεβεῖν εἰδόσιν, ἐξ οὗ τὰ τῆς θείας ἐπιφανείας καὶ σωτηρίου οἰκονομίας ἐνήρκται, γράφεται καὶ εἰκονίζεται, ὡς δηλοῦσιν αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ ἡ ἀλήθεια; μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ μήκιστον τοῦ διελάσαντος χρόνου, ἥ τε ἄπειρος τῶν εἰκονισάντων καὶ εἰκονισθέντων πληθὺς ὑπ' ὄψιν πάντων ἐκκειμένη εὐσεβῶς μάλα καὶ εὐπρεπέστατα, μονονοὺ σαφῶς ταῖς ἁπάντων ἀκοαῖς ἐμβοῶσα τήν τε περὶ ἡμᾶς τοῦ σωτῆρος ἀγαθότητα γεγενημένην, καὶ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ καὶ συγκαταβάσεως διατρανοῦσα τὸ μυστήριον, καὶ οὐδὲν ἧττον ἢ τὸ ἱερὸν διδάσκουσα εὐαγγέλιον, τάς τε τῶν ἁγίων ἀριστείας, καὶ τοὺς ἀξιαγάστους ἄθλους αὐτῶν κηρύττουσα, καὶ τὴν τῶν ἀθετούντων ταῦτα ἀγνωμοσύνην καὶ ἀπιστίαν ἐμφανῶς στηλιτεύουσα· " πάντα γὰρ ἐνώπια „ τοῖς συνιοῦσι, καὶ ὀρθὰ τοῖς εὑρίσκουσι γνῶσιν. „

Καὶ τίς οὕτως ἄθλιος καὶ πεπωρωμένος τὴν ψυχὴν καὶ ἠλίθιος, ὡς ἀντωπῆσαι πρὸς τὴν οὕτω λαμπρὰν καὶ διαφανεστάτην ἀλήθειαν; πῶς δὲ ἄρα τοιαύτης προσηγορίας τυχοῦσα ἡ γραφὴ, οὐ τιμία καὶ ἔνδοξος; οὐδὲν γὰρ ἀπεικὸς καὶ τοῦτο Χριστὸν ὀνομάζεσθαι καθάπερ ἐκεῖνα χερουβίμ· τίς γὰρ λόγος ὁ τοῦτο κωλύσων τῷ ἐπιγεγράφθαι μάλιστα; Χριστὸς γὰρ τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἀναγινώσκεται τοὔνομα, καὶ τοῦ εἴδους τὸ ἐμφερὲς ἔχουσα, καθ' ὅσον ἡ χεὶρ τοῦ γραφέως ταῖς εὐφυΐαις καὶ ταῖς ἐκ τῆς τέχνης τῆς γραφικῆς ἐπιδόσεσιν ἀπευθύνεται· ἡμῖν δὲ καὶ τὰ χρυσότευκτα χερουβὶμ, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν τιμητέα, καὶ ὁ περὶ τούτων λόγος βραχύς τε καὶ εὐπερίγραπτος ὢν ἐνταυθοῖ περιγεγράψεται· ὁ δὲ περὶ τῶν ἀμαθαινόντων ἔτι σφριγῶν καὶ ἐπακμάζων ἐπὶ τὸ πρόσω προενεχθήσεται· ἐκπλαγείη γὰρ ἄν τις καὶ σφόδρα γε εἰκότως αὐτῶν κἀνταῦθα τῆς ἀνοίας καὶ ἀφροσύνης τὸ μέγεθος, ὡς οὐδ' αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις καὶ ἡ ἐνάργεια, καὶ τὰ παρὰ πᾶσι συμφώνως ὁμολογούμενα, καὶ ταῖς κοιναῖς ἐννοίαις τὸ ἀναμφίλεκτον ἔχοντα, τὸ δέον αὐτοὺς συνιδεῖν πέπεικεν· εἴπερ γὰρ αὐτοῖς δογμάτων εὐθύτητος μετῆν, διασχοῦσι ἀμαθίας τὸ πάχος, ἐχρῆν ἐκ τῶν ἐναργῶς προφαινομένων καὶ ταῖς αἰσθήσεσι πάντων ὑποπιπτόντων, συλλογισαμένους περὶ τῶν προκειμένων, ἐπεγνωκέναι τἀληθῆ καὶ δοξάσαι τὰ εὐθῆ· ὡς γὰρ κἂν ταῖς σκιαγραφίαις ἰδεῖν ἔνεστιν, αἱ μὴ τῶν ἀρχετύπων αὐτῶν μόνον, ἤδη δὲ καὶ τῶν κεχρωματουργημένων, καὶ ταῖς διαφανέσι τῆς εὐχροίας βαφαῖς διηνθισμένων, καὶ πρὸς τὴν ἐμφέρειαν τοῦ πρὸς ὃ γέγονεν ἀκριβῶς ἐξειργασμένων, πολλῷ καταδεέστεραι οὖσαι τυγχάνουσιν, οὕτως ἐκ παραλλήλου θεμένους τὰ σχέσει θεωρούμενα, καὶ ὥσπερ ἀναλογίᾳ νόμου, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, τίμια δὲ ταῦτα καὶ ἅγια κατὰ τὴν ἀποστολικὴν εἰσήγησιν, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τὰ τὸ

πλέον ἔχοντα, τὰ παρ' ἡμῖν ἱερά φημι, ἃ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν πεφόρεκε, διαφερόντως τιμιώτερά τε καὶ ἐνδοξότερα; ἀλλ' οἱ ματαιόφρονες οὐδὲ τῆς ἴσης ἐκείνοις ἀξιοῦσι τιμῆς· τοσούτου δέουσι τὴν τοῦ κρείττονος καὶ συμφέροντος ἐκλογὴν πεπιστεῦσθαι, ἐπεὶ καὶ τῇ τῶν ἐναντίων ἐκτόπως πλεονεκτοῦσιν αἱρέσει· ἐοίκασι γὰρ οἱ τῇ ματαιότητι καὶ τῷ ψεύδει κατισχημένοι, τοῖς ἐν σκότῳ βαθεῖ τραχεῖάν τινα καὶ προσάντη καὶ πολλαῖς ἀκάνθαις καὶ σκόλοψι κατεστορεσμένην ἰοῦσιν ὁδὸν, οἷς συμβαίνει ἀπείροις τοῖς ἐκ τῶν διαπταισμάτων τῆς ἀβλεψίας κινδύνοις, καὶ ἀνηκέστοις ὀδύναις περιπείρεσθαι· οὕτω γὰρ καὶ αὐτοὶ τῇ ἀχλύϊ τῆς ἀπιστίας ὁμοῦ καὶ ἀμαθίας περιπεσόντες, καὶ πλείοσι προσκόμμασι δυσφημιῶν καὶ ὕβρεων, ὧν κατὰ τῆς τοῦ σωτῆρος οἰκονομίας ὥσπερ λίθους οἱ τάλανες βάλλουσιν ἐναλόντες, ταῖς ἀκίσι τῆς ἁμαρτίας τὰς ψυχὰς οἷά περ πρὸς τὰ εὐθύτατα τῆς εὐσεβείας ἀποτυφλώττοντες δόγματα. περιφανῶς κατατιτρώσκονται.

οβ. Ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ Μωσέα, καὶ τὰ τῶν παλαιῶν ἐκείνων πέρας ἐχέτω· ἐπὶ δὲ τὰ πολλοῖς ὕστερον χρόνοις κατὰ τὴν ἰουδαίων περιφάνειαν ἐπίσημα νῦν εἶμι· δεδοξασμένος ὁ Σολομῶντος νεὼς, πῶς γὰρ οὔ; ἐπεὶ θεοῦ οἶκος καὶ αὐτὸς καὶ διάταγμα, καὶ ἡλίκος ἐκεῖνος τοῦ σοφοῦ καὶ κρατίστου ὁ παμποίκιλος καὶ διαβόητος δόμος, καὶ τί γὰρ ἢ Σολομῶντος ἔργον: φιλοτιμίᾳ γὰρ καὶ πολυτελείᾳ καὶ ἀναλώμασι πλείστοις ὅσοις ἀποχρώμενος, τῆς ἐπ' αὐτῷ εὐκλείας καὶ δόξης ὡς ἄριστα μετεποιεῖτο τῶν σπουδασμάτων· εἶτα ἐπειδὴ ἐκεῖνος καθῄρητο, ὁ μετ' ἐκεῖνον ἀνιστάμενος, δόξῃ καὶ λαμπρότητι οἰκοδομίας τε εἵνεκεν, καὶ τῶν ἄλλων δήπου περιφανέστερος διεφαίνετο· δηλώσει δὲ καὶ ὁ προφητικὸς ταῦτα λόγος· " μεγάλη γάρ φησιν ἔσται ἡ δόξα τοῦ οἴκου τού-
,, του ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην· καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ δώσω εἰρήνην, λέγει
,, κύριος παντοκράτωρ, καὶ εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κτίζοντι
,, τοῦ ἀναστῆσαι τὸν ναὸν τοῦτον· ,, εἰρηκὼς τοίνυν ὁ θεῖος προφήτης, τῷ συγκριτικῷ τοῦ λόγου χρησάμενος σχήματι, ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἐπιψηφιζόμενος καὶ τὴν τοῦ προτέρου οἴκου ἔνδοξον ὑπάρχουσαν διασκευήν· ἐπειδὴ γάρ ποτε πεπαρῴνηκε καὶ ἐξήμαρτεν εἰς τὸν κτίσαντά τε καὶ εὐεργετοῦντα θεὸν ὁ πάλαι ἰσραηλίτης λαὸς, τῶν δοθέντων αὐτῷ διὰ Μωσέως κατολιγωρήσας θεσμῶν, παράνομον δὲ βιωτὴν καὶ θεῷ ἀπᾴδουσαν τῆς νενομισμένης ἀνθῃρημένος, λελύπηκε τὴν θείαν δίκην, ταύτῃ τοι καὶ τὰ ἐκ τῆς ἄνωθεν ὀργῆς διέφερε δυσχερῆ, καὶ δίκας τῶν ἡμαρτημένων ἐδίδοσαν· πολέμιοι γὰρ κατὰ διαφόρους ἐπιόντες χρόνους, αὐτάνδρους τὰς πόλεις αὐτῶν ἀνήρπαζον· ὑπὸ βαρβάροις γοῦν ἐχθροῖς γενόμενοι, καὶ τῶν πατρίων ἐθῶν μετανιστάμενοι, τὴν ἀλλοτρίαν νέμεσθαι οἱ δορίληπτοι κατεδικάζοντο· ὑστάτην οὖν τιμωρίαν ἐξέτισαν, ὁπότε ἐπέστησαν Βαβυλώνιοι, καὶ ἡ περίοπτος ἐκείνη καὶ πολυθρύλητος πόλις πορθουμένη κατέστραπτο, τά τε περικαλλῆ αὐτῆς καὶ κράτιστα δώματα βαρβαρικοῦ πυρὸς ἐγένετο παρανάλωμα, τά τε βασίλεια καὶ ὁ περιώνυμος τοῦ Σολομῶντος νεὼς συγκαθῄρητο, καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς ἅγια ὑπὸ χερσὶ βεβήλοις

τῶν ἐχθρῶν διεφέρετο· θείας δὲ φιλανθρωπίας τετυχηκότες οἱ ἑαλωκότες, καὶ τοὺς ἄνωθεν καθωρισμένους ἐπ' αὐτοῖς ἐξανύσαντες τῆς αἰχμαλωσίας χρόνους, ἀνίεντο τῶν δεσμῶν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν εἰσαῦθις κατεπλουτίζοντο, καὶ πρὸς τὸ πατρῷον ἀνεσώζοντο ἔδαφος, καὶ ἡγεμόσιν οἰκείοις καὶ ἄρχουσι κατὰ τὰς προαγούσας ἐπ' αὐτοῖς προφητείας ἀπεκέχρηντο, ἡνίκα καὶ ὁ τοῦ Σαλαθιὴλ Ζοροβάβελ, καὶ ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ Ἰησοῦς, ὃς μέγας ἀρχιερεὺς ἐλέλεκτο, τοῦ λαοῦ ἐξάρχοντες ἡγεμόνευον· τούτοις οὖν τηνικαῦτα παρὰ θεοῦ διὰ τῆς προφητικῆς φωνῆς προσετέτακτο, σπουδῇ χρησαμένους καὶ προθυμίαις, καινίζειν καὶ ἀνιστᾶν τήν τε πόλιν καὶ τὸν ναὸν ἀναδείμασθαι· καὶ δὴ αὐτίκα τὰ προστατιόμενα ἀμελητὶ κατὰ καιροὺς ἐπεραίνετο, ἐξ ὧν ὅ τε καιρὸς συνεισήνεγκεν, ἥ τε Περσῶν μεγαλοψυχία πεφιλοτίμητο, ὅ τε τῶν περὶ τὴν οἰκοδομίαν σπουδαζόντων πόνος, οἷα δὴ ἄρτι τῆς πατρῴας καὶ φίλης ἐπιβαινόντων γῆς· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν οὕτως ἀπήρτιστο, καὶ μόνος ὢν ὁ οἶκος ἐθαυμάζετο, καὶ πρὸς αὐτὸν οἱ ἁπανταχοῦ γῆς συνίεσαν, καὶ ἐν αὐτῷ τὰ τῶν θυσιῶν ἐπετελεῖτο, καὶ τῆς θρησκείας ἁπάσης ἡ λατρεία περιεγέγραπτο, οὕτω τοῦ διὰ Μωσέως νόμου θεσπίσαντος· τὰ δὲ περὶ αὐτὸν τελούμενα, ζώων ἀλόγων σφάγια, καὶ πρόσχυσις αἵματος, καὶ ἁγνισμοὶ περιῤῥαντήριοι, καὶ σποδὸς δαμάλεως τοὺς κεκοινωμένους περικαθαίρουσα, παχύτητι γὰρ ἐδούλευον γράμματος, οὐ θεωρίᾳ προσεῖχον τηνικαῦτα τοῦ πνεύματος, καὶ ὅμως δεδόξαστο.

ογ. Τὰ δὲ ἐφ' ἡμῶν ὁποῖα καὶ ὅπως ἔχοντα, τί ποτε ἄρα παρὰ τοῖς ἐχθροῖς τῆς ἀληθείας νενόμισται, καὶ αὖθις ἐπισκεψώμεθα· ἡνίκα γὰρ ὁ καιρὸς ἐφέστηκε, καθ' ὃν ἡ θεία τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ χάρις ἐπέφανε, καὶ ὁ ναὸς ὁ τῶν ἁγίων ἅγιος παρὰ τῶν σταυρούντων ἐλύετο, καὶ τριήμερος πάλιν ἀνίστατο, καὶ πᾶς ὁ περὶ τὴν θείαν οἰκονομίαν διεπεπραγμάτευτο σκοπὸς, παρῴχηκε δὲ τὰ παλαιὰ καὶ ἀντεισήχθη τὰ νέα, παρῆλθεν ἡ σκιὰ, ἐπεισῆλθε δὲ ἡ ἀλήθεια, τύποι γὰρ ταύτης ἐκεῖνα ἐτύγχανε καὶ προμηνύματα, οἴχεται μὲν ὁ ναὸς, πέπαυται δὲ ἡ δόξα, πέρας εἴληφεν ἡ λατρεία, διεκόπη τῶν θυσιῶν ὁ νόμος, τῶν ἀλόγων ζώων περιῃρέθη τὰ θύματα, ἔστη τῶν αἱμάτων ἡ χύσις, ἠφάνισται τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς κνίσσης τὸ ἀηδὲς, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν τὰ παλαιὰ πεπαλαίωται καὶ γεγήρακε· τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, οὐκ ἄδηλον ὅποι προσήγγικε· ταῦτα ἐπείπερ τὸ καινὸν σφαγιάζεται θῦμα, ἔναντι πάντων καὶ ὑπὲρ πάντα ἀντεισαγόμενον, καὶ τὸ αἷμα τὸ τίμιον τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ ὑπὲρ τῆς ἁπάντων σωτηρίας εἰσφέρεται προχεόμενον, σεσιώπηται καὶ κατήργηται· ἀλλ' εἰ τὰ καταργούμενα δόξης ἔμπλεα, τὰ κατὰ τὴν ἀνατείλασαν χάριν καὶ ἀλήθειαν, ἥτις τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα κατήργηκε, πῶς οὐκ εὐκλεέστερα καὶ πολλῷ μᾶλλον δόξῃ καὶ σεβάσματι διαφέροντα; οἱ δὲ τῆς εἰδωλομανίας ἔξαρχοι, τῇ ἑαυτῶν ἀπάτῃ καὶ ἀγνωμοσύνῃ ἀγόμενοι, οὐδὲ παρατίθεσθαι ἐκείνοις δοξάζουσιν ἀνοηταίνοντες, ἀλλ' ἐκ διαμέτρου τῆς ἀληθείας ἀποσφαλλόμενοι ἵενται, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν καὶ φίλην τοῦ ψεύδους πλάνησιν ἀβουλότατα κατωθούμενοι φέρονται· ναοὶ γὰρ οἱ παρ' ἡμῖν, τί χρὴ καὶ

λέγειν; ὡς μὲν πλεῖστοι, ὡς δὲ μέγιστοι, ὧν τινες καὶ κάλλει καὶ μεγέθει, τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου ὑπεραίρουσι, μαρτυρεῖ τὰ ὁρώμενα, καὶ ἐν πάσῃ τῇ ὑφ' ἡλίῳ ἐπ' ἀπειρίᾳ κατευρυνόμενα· ὡς εἴ τις ἀριθμῷ διαλαβεῖν τὸ πλῆθος αὐτῶν ἐθελήσειε, λάθοι ἂν ἑαυτὸν τὴν ἐπὶ θαλάσσης ψάμμον ἀπαριθμούμενος, ἢ τῶν κυμάτων ἐπιὼν τὴν ἐπανάστασιν· χάριτος δὲ ὁπόσης καὶ ἁγιασμοῦ δαψιλῶς ὅπως καὶ πλουσίως μετειληχότες βρύουσιν, οὐδὲ παρεξετάζειν ὅλως ἐκείνῳ θεμιτόν· καὶ ταῦτα δηλοῖ τῶν πραγμάτων ἡ ἀλήθεια· τὰ δὲ οὕτως ἔνθεα, καὶ τῶν ἐνδόξων ἐνδοξότερα, καὶ τῶν θαυμασίων θαυμασιώτερα ἠγνόησαν παντελῶς· πῶς καὶ τίνα τρόπον; ἐπειδὴ ἀνὰ μέσον ἁγίου καὶ βεβήλου οὐ διέστειλαν, οὐδὲ συνῆκαν ὅτι οὔτε συγκατάθεσις ναῷ θεοῦ μετὰ εἰδώλων, οὐδὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος· " διὰ τοῦτο περιεβάλοντο ἀδικίαν καὶ ἀσέβειαν „ ἑαυτῶν, καὶ διενοήθησαν καὶ ἐλάλησαν ἐν πονηρίᾳ, ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος „ ἐλάλησαν· „ ὡς οὐδέν τι μᾶλλον τὸ ἐν κόσμῳ ἀδόξως νοσοῦντες φιλήδονον, ἢ τὸ ἐν γλώττῃ ἀκόσμως ληροῦντες φιλείδωλον· καθάπαξ δὲ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν καλῶν τὰς ἀκοὰς ἀποφράξαντες, οὐδὲ τῶν εὐαγγελικῶν ῥημάτων κατακούειν ἀνέχονται, δι' ὧν τοῖς φαρισαίοις, νομικῶν παρατηρήσεων ἕνεκεν, κατὰ τῶν θεσπεσίων ἐγκαλοῦσι μαθητῶν, ἐπιπλήττων ὁ σωτὴρ ἔλεγεν· " ἢ οὐκ ἀνέ„ γνωτε ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι τοῖς σάββασιν οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ τὸ σάββατον „ βεβηλοῦσι, καὶ ἀναίτιοί εἰσι; λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι καὶ ἄνδρες νινευῖται ἀνα„ στήσονται ἐν κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὴν, ὅτι „ μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ, καὶ ἰδοὺ πλέον Ἰωνᾶ ὧδε· πρὸς δὲ, ὅτι „ καὶ βασίλισσα νότου ἐγερθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης καὶ „ κατακρινεῖ αὐτὴν, ὅτι ἦλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι σοφίαν Σο„ λομῶντος· καὶ ἰδοὺ πλέον Σολομῶντος ὧδε. „

οδ'. Παρασημαντέον δὲ πρῶτον, ὅτι πλέον ὧδε ἐφ' ἑκάστῳ τῶν εἰρημένων τρόπων προσκείμενον, οὐ τοπικήν τινα παρίστησιν ἔννοιαν, ἀλλ' ὅσον ὑπεραίρει καὶ ὑπερίδρυται τὰ νέα καὶ παρὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οἰκονομούμενα, καὶ ἀσυγκρίτως τὸ πλέον ἔχοντα τῶν τε κατὰ Σολομῶντα τεθαυμασμένων, καὶ τῶν ἐν τοῖς ἄλλοις παλαιοῖς, καὶ ταῖς τῶν πραγμάτων ὑπεροχαῖς, ἐν ἀμείνοσι μακρῷ κείμενα διαδείκνυσιν· ὧν τὸ ὑπερανεστηκὸς καὶ ἐξηλλαγμένον προσεχῶς εἴρηται· διὰ τούτων γὰρ ἡμῖν τὰ θεῖα τῆς οἰκονομίας μυστήρια παραδέδοται, τὰ οὐράνια τοῖς ἐπὶ γῆς ἐκκαλύπτεται, τῆς υἱοθεσίας ἡ χάρις προέρχεται, καὶ βασιλεία οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν γίνεται, πᾶσα εἰδωλικὴ καὶ δαιμονικὴ ἀπάτη πάντοθεν ἀπελαύνεται· καὶ τί γὰρ ἄλλο, ἢ ὅτι θεὸς μετὰ ἀνθρώπων; οὗ τί ἂν εἴη μεῖζον καὶ ὑψηλότερον; εἰ δὲ καὶ τόπον τις ὑπολήψεται, τί κρεῖττον καὶ ἐνθεέστερον, ΕΝΘΑ ΘΕΟΣ ΕΝ ΣΑΡΚΙ ΠΑΡΑΓΙΝΕΤΑΙ; ὧν οὐδὲν τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα διεκέκτητο πώποτε· ἀλλὰ καίπερ τοιαῦτα γε ὄντα, τῶν θαυμασίων ὁπόσον εἰπεῖν θαυμασιώτερά ἐστιν ἀμήχανον, ἃ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ εὐαγγελίου ὁποῖα νῦν λελόγισται καὶ κατωνόμασται· πάλιν αὐτοὶ θεομαχείτωσαν, αὐτοὶ τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας κωμῳδείτωσαν, αὐτοὶ τὸ

κεφάλαιον τῆς σωτηρίας ἡμῶν διαφαυλιζέτωσάν τε καὶ χλευαζέτωσαν, αὐτοὶ τῆς ὕβρεως ἀπολαυέτωσαν· εἰδωλικῆς γὰρ πλάνης τὰς ἑαυτῶν ἀποπιμπλᾶσι ψυχάς· ἀξίως οὖν καὶ λίαν ἐνδίκως, καὶ γενεὰ ἄπιστος καὶ μοιχαλὶς νομισθήσεται, ὡς δὴ φίλην καὶ ἀδελφὴν τῆς τῶν φαρισαίων ἀναισχυντίας καὶ ἀπονοίας, τήν τε γνώμην καὶ ἀπιστίαν κατακτησάμενοι· εἰ γὰρ τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα καὶ προγενέστερα τίμια, πῶς οὐκ ἔδει ταῦτα ψῆφον ἐνέγκασθαι τὰ νέα καθ' ἡμᾶς, τὴν πασῶν ἀμείνω τὲ καὶ προφερεστέραν, δόξης τὲ καὶ τιμῆς ἀξιωθήσεσθαι; ὅπερ ἤδη παρὰ τῶν εὐσεβούντων ἐπαξίως δὴ καὶ τετύχηκε· κἀκεῖνο δὲ σκοπεῖν ἄξιον, ὡς ὁ μὲν οἶκος ἐκεῖνος ὁ παλαιὸς, οὕτω θείοις δεδόμηται νεύμασι, καίτοι πρότερον παρὰ τῶν ἀνασεσωσμένων οὐκ εὐαγῶς παρεωραμένος.

Ἴδωμεν δὲ τί ποτε ἄρα τῷ τῶν ὅλων θεῷ τὸ πρὶν ἐπ' ἐρημίᾳ καὶ κατηδαφισμένον καθορῶντι κείμενον δοκεῖ· μέγα κατακέκραγεν Ἰουδαίων, ἠμεληκόσι περὶ τὴν δόμησιν· ἐπεγκαλεῖ διὰ τοῦ προφήτου· ἀπειλαῖς χαλεπαῖς καταζεύγνυσι· καὶ ὁποῖα δὴ ταῦτα; ὀλίγων ἐπιμνησθῆναι καταλελοιπόσι τὰ πλείονα, οὐκ ἀποτάτω σκοποῦ νενόμισται· γέγραπται γὰρ ὡδί· " διὰ τοῦτο τάδε λέγει ,, κύριος παντοκράτωρ· ἀνθ' ὧν ὁ οἶκος μου ἐστὶν ἔρημος, ὑμεῖς δὲ διώκετε ,, ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἀνέξει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ δρόσου, καὶ ,, ἡ γῆ ὑποστελεῖται τὰ ἐκφόρια αὐτῆς· καὶ ἐπάξω ῥομφαίαν ἐπὶ τὴν γῆν, ,, καὶ ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐπὶ τὸν σῖτον, καὶ ἐπὶ τὸν οἶνον, καὶ ἐπὶ τὸ ἔλαιον, ,, καὶ ὅσα ἐκφέρει ἡ γῆ, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐπὶ τὰ κτήνη, καὶ ἐπὶ ,, πάντας τοὺς πόνους τῶν χειρῶν αὐτῶν· καὶ ἤκουσε Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σα- ,, λαθιὴλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ ,, πάντες οἱ κατάλοιποι τοῦ λαοῦ, τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ αὐτῶν, καὶ ,, τῶν λόγων Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, καθ' ὅτι ἐξαπέστειλεν αὐτὸν κύριος ,, ὁ θεὸς αὐτῶν πρὸς αὐτούς· καὶ ἐφοβήθη ὁ λαὸς ἀπὸ προσώπου κυρίου, καὶ ,, εἶπεν Ἀγγαῖος· ἄγγελος κυρίου τῷ λαῷ ἐγώ εἰμι μεθ' ὑμῶν, λέγει κύ- ,, ριος· καὶ ἐξήγειρε κύριος τὸ πνεῦμα Ζοροβάβελ τοῦ Σαλαθιὴλ ἐκ φυλῆς ,, Ἰούδα, καὶ τὸ πνεῦμα Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, καὶ ,, τὸ πνεῦμα τῶν καταλοίπων πάντων τοῦ λαοῦ, καὶ εἰσῆλθον καὶ ἐποίουν τὰ ,, ἔργα ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου παντοκράτορος. ,,

Ἀλλὰ τοῖς μὲν πάλαι, καὶ ῥαθυμοῦσι περὶ τὸν οἶκον, ταῦτα ἠπείληται· καὶ σπουδάζουσι περὶ αὐτὸν ἱκανῶς, ἐκεῖνα ἀπήγγελται· νῦν δὲ. καὶ τί συμβήσεται, τοῖς οἰκοδομεῖν μὲν οὐ σπουδάζουσιν, ἐκπορθεῖν δὲ καὶ καθαιρεῖν ἐπειγομένοις, ἃ διαπρεπῶς καὶ κοσμίως καὶ εὐσεβῶς ἕστηκε; καὶ οὐχ' ἕνα οἶκον, ἀπείρους δὲ τῷ πλήθει καὶ ἀριθμὸν ὑπερεκβαίνοντας, οὐ τὸν ἐναίμοις ἀνειμένον θυσίαις καὶ λιβανωτοῖς καὶ τοῖς ἐσχαρίταις, καὶ λιπασμάτων κνίσσεσι τεθυμιαμένον, καὶ τοῖς τῷ γράμματι δουλεύουσι καὶ σαρκικοῖς ἔτι καὶ τῶν γηΐνων ἀντεχομένοις νενεμημένον, ἀλλὰ τοὺς ταῖς ἐν πνεύματι λατρείαις καὶ θυσίαις αἰνέσεως αἷς χαίρει θεὸς εὐωδιάζοντας, καὶ τοῖς ἐν πνεύματι θεοῦ ἀγομένοις καὶ τῶν οὐρανίων μεταποιουμένοις ἀποκεκληρωμένους· εἰ δὴ οὖν ἐκεί-

νοις τοῖς ἐπ' ἐλάττοσιν ἑαλωκόσιν ἀπειλεῖ καὶ χαλεπαίνει θεὸς, τοῖς ἐπὶ μείζοσιν ἁμαρτήμασι καὶ προσκρούσμασι πεφωραμένοις, πῶς οὐκ ὀργισθήσεται ἀμυνούμενος, πλείοσί τε καὶ χαλεπωτέραις ὑπαγάγοι ταῖς καταδίκαις; τούτοις γὰρ παραπλήσια καὶ δι' ἑτέρων ἁγίων προφητῶν, τῶν τῆς θεραπείας τοῦ θείου οἴκου κατολιγωρούντων, ὁ τῶν ὅλων καταβοᾷ θεὸς, ὑφ' ὧν δηλοῦται πεπεδῆσθαι μὲν τῶν νεφῶν τὰς ὠδῖνας, ἄγονον δὲ τὴν γῆν ἐφορᾶσθαι, θορύβους τε ἐπαλλήλους ἐπεγηγέρθαι, καὶ δύναμιν ὡσαύτως κολάζουσαν, καὶ ῥομφαίαν ἀναιροῦσαν, οἷα συμβαίνει κατά τε στάσιν ἐμφύλιον καὶ πολεμίων ἔφοδον γίνεσθαι· εὐκαίρως τούτοις καὶ ὁ παροιμιακὸς ἐποιμώξειε λόγος· " ὦ οἱ ,, εὐφραινόμενοι ἐπὶ κακοῖς, καὶ χαίροντες ἐπὶ διαστροφῇ κακῇ. ,,

οε. Ἐπὶ δὲ τὸν κολοφῶνα τῆς θεομάχου δόξης αὐτῶν ἄπιμεν· τί δὲ δὴ τοῦτό ἐστιν; ὅτι τὸν κύριον τῆς δόξης τὸν Χριστὸν καὶ θεὸν ἡμῶν, τοῦ τῆς θεότητος ἀφαιροῦσιν ἀξιώματος, καὶ δόξης τῆς πατρικῆς περιφανῶς ἐκβάλλουσι, ψιλὸν δὲ μόνον καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀνθρώπων ἕνα καταλιμπάνουσι· κατ' οὐδένα τρόπον ἡμᾶς διὰ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ ὠφελῆσθαι ἢ σεσῶσθαι κηρύσσοντες, ἢ τῆς παλαιᾶς ἀρᾶς ἀπηλλάχθαι, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου πλάνης καὶ δυναστείας ἠλευθερῶσθαι, τῇ ἀπάτῃ δὲ τῇ προτέρᾳ κεκρατῆσθαι, καὶ τῷ τῶν εἰδώλων προσκεῖσθαι σεβάσματι, καὶ τὴν τοῦ κτίσαντος ἔτι νοσεῖν ἄγνοιαν· τοιούτῳ γὰρ ζόφῳ τῆς ἀσεβείας πάλιν ἐπισκοτίζονται, ὁπότε δὴ πρὸς τὸ αὐχμηρὸν τοῦ κατὰ τὸ ἀπερίγραπτον φαντασιώδους ὀκνήσειαν, ἵνα καθάπαξ τῆς σωζούσης ὁμολογίας ἀποσφαλλόμενοι, ἑνί γέ τῳ τρόπῳ εἰς τὸ τῆς εὐσεβείας κεφάλαιον ἐξαμαρτάνωσι, καὶ τριῶν ἕν· ἢ γὰρ οὐκ εἰδέναι, ἢ οὐ βουληθῆναι, ἢ οὐ δεδυνῆσθαι σώζειν· ὧν ἕκαστον, εἴ τις αὐτῷ περιάπτοι, τῷ τῆς θεότητος μεγαλείῳ λυμαίνεται· ἑνὶ γοῦν τούτων ἡττώμενος, οὐ θεός· αὐτὰ δὲ οὐδὲ μέχρι τῆς τοῦ μονογενοῦς ὕβρεως τὸ βλάσφημον περιΐστησιν, ἤδη δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν καὶ πατέρα, ἔτι τε καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰκότως ἀναδραμεῖται· ὅτι ὁ μὲν εὐδόκησεν ἐπὶ τῇ σωτηρίῳ τοῦ λόγου συγκαταβάσει, τὸ δὲ συνήργησε· μεμένηκε δὲ καὶ ἡ εὐδοκία τοῦ πατρὸς ἀδόκιμος· ἀνενέργητος δὲ καὶ ἡ συνεργία τοῦ πνεύματος· ἔσβεσται δὲ καὶ τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα· ταῦτα δὲ καὶ ψιλῶς εἰς νοῦν παραδέχεσθαι, ἀθεΐας ἐστὶ τῆς ἀνωτάτω, μήτι γε καὶ ὁμολογῆσαι καὶ διδάξαι.

ος. Πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ἐντεῦθεν ἀναφαινομένων ἀτόπων, καὶ γὰρ πάμμεγα καὶ ὑπεραῖρον τὸ δυσσέβημα, ὀλίγα εἰπόντες, τὰ πλείονα καταλείψομεν· εἰ γὰρ σώζειν ἀγνοεῖ, ἥκιστα ἂν ἐκ μὴ ὄντων παράγειν ἠπίστατο· εἰ δὲ οὐ παρῆγεν, οὐδὲ ἀγαθός· εἰ μὴ γὰρ ἔσωζεν, οὐδὲ παράγειν δεήσεται· ἐν τίνι γὰρ ὀνήσει τὸ παραγόμενον, εἰ μὴ σώζεται; εἰ δὲ ἀγαθὸς οὐκ ἔστιν, οὐδὲ θεός· οὐδ' ἄν τι τῶν ἄλλων γνοίη· τὸ γὰρ παράγειν, ἀγαθοῦ· πῶς δὲ ἀγνοῶν σώζειν, τὸ τῆς ἀγνοίας διαφεύξεται πάθος; τί δὲ διοίσει τῶν ἐν κτίσμασιν, εἰ ἀγνοεῖ τί; οὐ γὰρ μόνον οὐ θεὸς, ἀλλὰ καὶ τῶν κτισμάτων φανεῖται καταδεέστερος· εἴπερ προφῆται καὶ ἄνδρες ὅσοι θεοκλυτήσαντες, πολλὰ τῶν ὄντων

καὶ ἐσομένων ἄνωθεν ἐνελάμφθησαν· ὧν, εἰ οὐκ οἶδεν, ἐλαττωθήσεται πάντως· καὶ εἰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα ὁ υἱὸς καὶ Θεὸς λέγει " τὰ ἐμὰ πάντα σά ,, ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς ,, ἀγνοήσει δέ τι τῶν ὅλων, ἀνάγκη καὶ τὸν πατέρα ἠγνοηκέναι, ὃ τῶν ἄλλων ἐστὶν ἀτοπώτερόν τε καὶ ἀθεώτερον· ἔπειτα φυσικῶς ἐστέρηται τῆς γνώσεως, ἢ παρ' ἑτέρου τὴν στέρησιν παθὼν ἔσχεν; εἰ μὲν παρ' ἄλλου βεβίασται ἡρπασμένος τὴν γνῶσιν, καὶ ἔσται ὁ ἀφῃρηκὼς ἀλκιμώτερός τε καὶ εὐσθενέστερος· εἰ δὲ φύσει ἀγνοεῖ, οὐδὲ εἴσεταί ποτε· τὰ γὰρ φύσει τινὶ αὐτόθεν προσόντα, καθ' ἑαυτά γε ὄντα, οὐκ ἔξωθεν ἐπεισιόντα, οὐ μεταβάλλει συμπεφυκότα· φύσεως γὰρ ἴδιον ἀμεταπτώτως ἔχειν ἐν τοῖς φυσικοῖς ἰδιώμασιν· οὐκοῦν οὔ ποτε αὐτοῖς τὰ τῆς σωτηρίας ἐλπισθήσεται, εἰ μὴ ἐν ἑτέρῳ κείσεται· ὁ γὰρ νῦν οὐκ εἰδὼς σώζειν, οὐδὲ ἐν τοῖς ἔπειτα εἴσεται· πῶς δ' οὖν ἕξουσι τὸ ἀκαταιτίατον καὶ ἀνεύθυνον, τῇ τῶν λεγομένων ἀγνοητῶν ἀνοσίᾳ περιπεπτωκότες αἱρέσει, οἳ δοξάζουσιν ἀγνοεῖν τὸν Χριστὸν τὴν ὥραν τὲ καὶ ἡμέραν, καθ' ἣν τοῦδε τοῦ παντὸς ἥξει τὸ πέρας; ὅπερ τὸ κατ' αὐτὸν ἀνθρώπινον πιστούμενος ὁ σωτὴρ, τοῖς θεσπεσίοις μαθηταῖς ἔλεγεν, ἢ τῷ μὴ συμφέρειν αὐτοῖς ἀκοῦσαι καὶ ἀναμαθεῖν ἀναβαλλόμενος, ὡς οὐ δεόντως διαπυνθανομένοις, καὶ μείζονα ἢ καθ' ἑαυτοὺς μαθητιῶσιν, ἢ οἰκονομικῶς σχηματισάμενος μὴ εἰδέναι δόξαι μᾶλλον, ἢ εἰδότα καὶ ἀποκρυψάμενον λυπεῖν, ἢ ἕτερόν τι χρησίμως καὶ θεοπρεπῶς οἰκονομῶν· ἐπεὶ θεὸς ὢν ὁ αὐτὸς καὶ λόγος καὶ σοφία, πάντων εἶχε τὴν γνῶσιν· οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν, εἰ ἐν πᾶσι τοῖς διδασκάλοις αὐτῶν τοῖς ἀρειομανίταις ἑπόμενοι, κἀν τούτῳ τῷ ἀσεβήματι ἐπακολουθήσωσι· μετὰ γάρ τοι τῶν ἄλλων αὐτῶν δυσσεβημάτων, καὶ τὴν ἄγνοιαν ἐπὶ Χριστοῦ καταγορεύουσιν.

οζ. Εἰ δὲ εἰδὼς σώζειν οὐκ ἠβουλήθη, βασκανίας πάλιν αὐτῷ πάθος προστρίψονται, τοῦ προτέρου πολλῷ χαλεπώτερον· καὶ πῶς θεὸς, εἰ πάσχει τί; τῷ γὰρ πάσχειν, καὶ τροπὴ παρέπεται· τῇ δὲ τροπῇ πάντως καὶ ἀλλοίωσιν πείσεται· καὶ πῶς θεὸς τὸ ἀλλοιούμενον; εἰ δὲ οὐκ ἠβουλήθη σώζειν, πῶς παράγει ἐκ τοῦ μὴ ὄντος; ἃ γὰρ οὐ βούλεται σώζειν, οὐδὲ παράγειν ἔδει· εἰ δὲ παράγει μὲν, οὐ σώζει δὲ, ὡς ἐκ μεταμελείας εἰς τοῦτο ἐλθὼν, ἐναντίος αὐτὸς ἑαυτῷ φανεῖται· καὶ πῶς ἔστι τοῦτο; εἰ γὰρ τὸ παράγειν ἀγαθοῦ, καὶ τὸ σώζειν δήπου· τὸ φθείρειν γὰρ καὶ ἀπολλύειν, οὐκ ἀγαθοῦ ἀλλὰ κακοῦ· ἀντίκειται δὲ τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν· περὶ ἓν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ καὶ κατὰ ταὐτὸν τὰ ἀντικείμενα ἅμα συνυπάρξαι, ἀδύνατον· πῶς οὖν ἔσται παρὰ θεῷ, ὅπου γε οὐδ' ἐν τοῖς γενητοῖς τοῦτ' ἂν εὕροι τις; πολλοῖς γὰρ τὸ εὐδόκιμον ἐν ἀμφοτέροις πάρεστι, καὶ ἐργαζομένοις τινὰ καὶ ἐπιμελομένοις, καὶ εἰς τὸ σώζειν καὶ διαμένειν ταῦτα, ταῖς σπουδαῖς χρωμένοις καὶ ταῖς εὐσθενείαις· εἰ μὴ καὶ τούτων τὸν υἱὸν ἐλαττώσουσι· πῶς δὲ καὶ αἴτιος τῶν ἀγαθῶν ῥηθείη ἂν, εἰ τὸ πρώτιστον τῶν ἀγαθῶν τὸ σώζειν οὐ βούλεται; ἔτι εἰ οὐ βούλεται σώζειν, οὐδὲ προνοεῖ· τίνων γὰρ ἂν εἴη πρόνοια, οὐκ ὄντος τοῦ σωζομένου; τῶν γὰρ ἕνεκά του, ἡ πρόνοια· εἰ γὰρ προνοεῖ, σώζειν οὐ βουλόμενος, ἑαυτῷ ἀντικείσε-

ται· τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστι λέγειν, ἢ ὅτι ἃ βούλεται οὐ βούλεται· εἶτα εἰ οὐ προνοεῖ, οὐδὲ ἀγαθός ἐστι· καὶ εἰ οὐκ ἀγαθὸς, οὐδὲ μεθέξει τί τῶν ὄντων αὐτοῦ, καὶ ταύτῃ οὐδὲ αἴτιος ἔσται τῶν ὄντων· ἐκποδὼν οὖν ἡ πρόνοια· προνοίας δὲ ἀνῃρημένης, πῶς ἂν συσταίη τὰ ἀνθρώπεια; καὶ εἴ τις κτίσις ἑτέρα ἐστὶν, οὐδὲ γὰρ τάξις ἐν τοῖς οὖσιν ἔσται, ἢ ἁρμονία ἢ συμμετρία ἐπιτεθήσεται, πόθεν τῶν γινομένων ἡ εὔτακτος καὶ ἀνάλογος διαδοχὴ, προνοίας οὐκ οὔσης; πῶς δὲ οἱ σπουδαῖοι μὲν δοξασθήσονται, οἱ φαῦλοι δὲ κολασθήσονται; καὶ πῶς τὰ ἁμαρτανόμενα ἐλεγχθήσεται, ἀποδεχθήσεται δὲ τὰ κατορθούμενα; ἀργοῦσι νόμοι καὶ τὰ θεῖα δικαιωτήρια· οἴχεται δὲ βασιλεία καὶ γέεννα, ἡ μὲν διὰ τοὺς χρηστοὺς, ἡ δὲ διὰ τοὺς πονηροὺς εὐτρεπισθεῖσα· ἢ οὕτω γε οὔτε ἀγαθὸν ὀφθήσεται καὶ ἐπαινεθήσεται, οὔτε κακὸν γνωσθήσεται καὶ καταγνωσθήσεται· σύγχυσις οὖν καὶ ἀταξία τῷ παντί· εἰ δὲ φαῖεν πρόνοιαν εἶναι, εἰ μὴ ὁ παράγων προνοεῖ, ἀνάγκη ἑτέραν αἰτίαν αὐτῆς διδόναι, καθ' ἣν τὰ ὄντα προνοούμενα διεξάγεται· καὶ ταύτην ἢ ὁμοίαν ἐκείνῳ ἢ ἀντικειμένην· καὶ εἰ ὁμοία, οὐδὲ ἄλλης δεῖ· εἰ δὲ ἀντικειμένη, ἀναιρετικὰ δὲ ἀλλήλων τὰ ἀντικείμενα, καὶ ἀλλήλοις μαχόμενα, πῶς τῶν ὄντων στήσεταί τι ἢ σωθήσεται; καὶ τί διοίσει ταῦτα τῆς Μανιχαίων ἀθεότητος, δύο ἀθέως εἰσηγουμένων ἀρχάς; εἰ δὲ καὶ εἰδὼς καὶ βουληθεὶς οὐκ ἠδυνήθη σῶσαι, ἢ τῶν φυσικῶν ἕξεων καὶ ἐνεργειῶν ἀτονουσῶν τοῦτο πέπονθε, καὶ ἔσται τῶν ἄλλων παθῶν ἐμπαθέστερον· ἢ ὑφ' ἑτέρου του πάντως ἀπείργοιτο, καὶ τετυράννηται, καὶ ἡττηθήσεται τὴν ἰσχὺν, καὶ ἔσται ὁ κωλύων εὐσθενέστερός τε καὶ περικλεέστερος· κἀκεῖνος μᾶλλον ὁμολογείσθω τὴν θείαν ἀποφερόμενος δόξαν, καὶ τὸ βλάσφημον ἀπεῤῥίφθω εἰς κεφαλὰς τῶν χριστομάχων· τὸ γὰρ μὴ δύνασθαι, οὐ θεοῦ· καὶ εἰργέσθω μὴ τοῦ σώζειν μόνον, ἀλλά γε καὶ τῆς ἄλλης θεοπρεποῦς δόξης, ὅπερ αὐτοῖς δυσσεβῶς ἐσπούδασται.

οη. Τὰ μὲν οὖν ἐκ τῶν ἀθέσμων λόγων αὐτῶν φυόμενα, παρανομίας καὶ ἀθεΐας πλήρη, ὡς ἐν συντόμῳ εἰπεῖν, τοιαῦτα· ἵνα μὴ τοῖς πλείοσιν ἐνδιατρίβοντες, καὶ αὐτοὶ συμπαρανομοῦντες φανοίμεθα· ταῦτα γοῦν παρέντες, καὶ πρὸς τὸ τῶν ἐμέτων αὐτῶν ἀηδὲς καὶ δύσφορον δυσχεραίνοντες, ἐπὶ τὴν τῶν ἀληθῶν δογμάτων εὐθύτητα, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἀνανεύωμεν· ὁμολογοῦμεν οὖν καὶ μεγαλοφώνως κηρύσσομεν, ὅτι κατὰ φύσιν θεός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Χριστὸς, καὶ θεοῦ υἱός· καθίκετο δὲ εἰς τὸ τῶν ποιημάτων μέτρον, δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος· καὶ εἰδὼς καὶ βουλόμενος καὶ δυνάμενος σώζειν, ἔσωσεν ἡμᾶς καὶ τῆς διαβολικῆς πλάνης ἐῤῥύσατο, καὶ τῆς θεογνωσίας τὸ δῶρον ἡμῖν ἐχαρίσατο· σοφία δὲ ὢν τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς, ἥκιστα ἄν τι τῶν ὅλων ἀγνοήσειε· τῶν ὄντων γὰρ πάντων ποιητής ἐστι, καὶ οὐδὲν τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων, ἐκτὸς τῆς γνώσεως αὐτοῦ κείσεται· « ὁ θεὸς γάρ, φησι, τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἡτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει, καὶ πάντα ἁπλῶς ἐν σοφίᾳ ἐποίησε, καὶ ἐν αὐτῷ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι » καὶ αὐτός ἐστιν ὁ τῆς σοφίας χορηγὸς, καὶ πᾶσαν λο-

γικὴν τῇ σοφοποιῷ δυνάμει σοφίζων φύσιν, ὅτι τῆς σοφίας καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός· εἰ δὲ αὐτός ἐστιν ὁ λέγων " ὅτι πάντα ὅσα ἔχει ὁ ,, πατὴρ, ἐμά ἐστι· καὶ καθὼς ὁ πατὴρ γινώσκει με, κἀγὼ γινώσκω αὐτὸν, ,, καὶ οὐδεὶς οἶδε τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς ,, τὸ μεῖζον ἁπάντων εἰδὼς, σχολῇ γε ἄν τι τῶν ἐλαττόνων ἀγνοήσειε; τὸ γὰρ μὴ οὕτω καὶ κατὰ ταῦτα καὶ φρονεῖν καὶ δοξάζειν, πρὸς τῷ βλασφήμῳ καὶ τὸ ἀδύνατον ἔχει· ὁ τοίνυν πάντα εἰδὼς πρὸ γενέσεως, τί ποτε ἄρά ἐστιν ἔξω τῶν πάντων ὃ οὐκ εἴσεται; οὐκοῦν καὶ τὸ σώζειν καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἐπίσταται· ἔνθεν παρὰ πᾶσι τοῖς θεὸν εἰδόσι, συμφώνως καὶ ὁμοφρόνως τὸ σωτὴρ ὄνομα αὐτῷ ἀποκεκλήρωται· τοῦτο γὰρ καὶ τὸ Ἰησοῦς δύναται, ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας τὴν δύναμιν καὶ βεβαίωσιν δεξάμενον.

Ὅτι δὲ εἰδὼς σώζειν, καὶ βούλεται σώζειν, πειθέτω αὐτοὺς πρῶτον μὲν τὸ " πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ κύριος, ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ· ,, ἔπειτα δὲ, ὅτι τὴν τοῦ πατρὸς βουλὴν ἀρχαίαν ἀληθινὴν, ἣ τὸ σώζειν ἐστὶ, πεπλήρωκεν ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος· οὗ ἡ βουλὴ κατ' οὐδὲν τῆς τοῦ πατρὸς διενήνοχε· μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἐκείνη τυγχάνων ἐστὶν, ὥσπερ δὴ καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ τὰ παραπλήσια· πῶς δὲ οὐχ' ἑκούσιον εἶχε τὸ σώζειν ὁ λέγων " τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμαυτοῦ τίθημι, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λα- ,, βεῖν αὐτήν; ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων· ,, πῶς δὲ, εἰ μὴ ἔσωζεν, οὐ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἀποστρέφειν αὐτὸν ἐκ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς καὶ ζῆν αὐτόν; διὸ σώζειν βουλόμενος, καὶ προνοεῖ· οὐκοῦν καὶ πρόνοιά ἐστιν ἄχρι καὶ τῶν ἐσχάτων ἀναλόγως ἐφ' ἑκάστῳ διήκουσα· παρίστησι δὲ καὶ ἡ αἴσθησις αὐτὴ, καὶ ὁ ἔμφυτος ἐν ἡμῖν νόμος καὶ λόγος, καθ' ὃν τοῖς οὖσιν ἐπιβάλλοντες κατανοοῦμεν τὴν ἐν αὐτοῖς εὔτακτον καὶ ἐναρμόνιον τάξιν καὶ θέσιν καὶ κίνησιν, ἐξ ὧν ἀναλόγως τοῦ γενεσιουργοῦ τὸ μεγαλεῖον ἀνυμνοῦντες δοξάζομεν· ὅτι δὲ εἰδὼς καὶ βουλόμενος σώζειν καὶ δύναται, τίς οὕτως ἐμμανὴς καὶ ἀπόπληκτος, καὶ ἀπιστίας μέθῃ βεβαπτισμένος, ὥστε μὴ πείθεσθαι; ἀκούων τοῦ λέγοντος " Χριστὸν θεοῦ ὥσπερ σοφίαν, οὕτω δὴ καὶ δύναμιν· καὶ μέγας ὁ κύριος ἡμῶν, ,, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ· καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ θεὸς τοῦ σώζειν· καὶ κύριος ,, κραταιὸς καὶ δυνατός· καὶ θεὸς τῶν δυνάμεων· καὶ ἰδοὺ ὁ θεὸς ἡμῶν μετὰ ,, ἰσχύος ἔρχεται· καὶ ὁ βραχίων αὐτοῦ μετὰ κυρείας· καὶ μὴ οὐκ ἰσχύει ἡ ,, χείρ μου τοῦ ῥύσασθαι; καὶ μὴ οὐκ ἰσχύω τοῦ ἐξελέσθαι ὑμᾶς; καὶ ὁ ,, ποιήσας τὴν γῆν ἐν τῇ ἰσχύϊ αὐτοῦ, ὁ κατορθώσας τὴν οἰκουμένην ἐν σοφίᾳ ,, αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ ἐξέτεινε τὸν οὐρανόν. ,,

Πῶς οὖν σωθήσεται τὸ, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, εἰ μὴ σώζειν δύναται; εἰ γὰρ σώζειν μὴ δύναται, οὐδὲ ποιεῖν ἐκ μὴ ὄντος τὰ πάντα; καὶ τὸ, " πάντα δι' ,, αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσθησαν· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων· καὶ πάντα ἐν ,, αὐτῷ συνέστηκε· πῶς δὲ φέρει τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, σώ- ,, ζειν μὴ δυνάμενος; πῶς δήσει τὸν ἰσχυρὸν, καὶ διαρπάσει αὐτοῦ τὰ σκεύη; ,,

τίς δὲ ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης; τίς οὖν ταῦτά ἐστιν, ἀλλ' ἢ ὃν ὁ ἄγγελος μετὰ τῶν ποιμένων ἡμῖν εὐαγγελίζεται " ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σω-„ τὴρ, ὅς ἐστι Χριστὸς κύριος ἐν πόλει Δαβίδ; „ οὐ γὰρ πρέσβυς οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς, ὃς καὶ οἶδε καὶ βούλεται καὶ δύναται σώζειν ἡμᾶς· ταῦτα μὲν ἡμῖν καὶ ὁμολογείσθω καὶ πεπείσθω, καὶ εἰς τὸν ἅπαντα χρόνον ἐπικρατύνεσθαι ηὔχθω· πῶς δ' οὖν, ἵνα τῶν πολλῶν ἀφέμενοι λόγων μὴ πέρα τοῦ μέτρου φερώμεθα, οἱ ἀπεναντίας τῆς τῶν ἱερῶν δογμάτων εὐθύτητος ἱστάμενοι, καὶ τῆς προσπαθείας τῶν περικοσμίων τῷ οἴστρῳ νυττόμενοι, ἐπὶ τὸ τραχὺ τῆς δυσσεβείας καὶ πρόσαντες ἐξεκώμασαν; " αὗται γὰρ „ αἱ ὁδοί εἰσι τῶν συντελούντων τὰ ἄνομα· ὅτι ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ „ συνεῖτε γέγραπται· „ διά τοι τοῦτο καὶ αὐτοὶ μὴ πιστεύσαντες, οὐ συνῆκαν τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν, καὶ ὅτι " ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστι „ τῆς πίστεως, ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου· οὐκ ἠβουλήθησαν· „ ἀλλ' ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς πνεῦμα κατανύξεως, ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέ-„ πειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν· „ διὸ οὐκ ἐπέγνωσαν ὅτι χωρὶς πίστεως ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι θεῷ· πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον θεῷ ὅτι ἔστι, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται.

οθ. " Ἔστι τοίνυν πίστις, φησὶν, ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγ-„ χος οὐ βλεπομένων· „ ἀλλ' ὅσοι μὲν πνεύματι θεοῦ ἠγμένοι, ἐρηρεισμένον τε καὶ βεβηκότα τὸν νοῦν πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀρίστων ἔχοντες, ἆθλον ὥσπερ ἀριστεῖον εὐγνωμοσύνης τὴν πίστιν δεχόμενοι, " πίστει νοοῦσι κατηρτίσθαι τοὺς „ αἰῶνας ῥήματι θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι „ καθὰ τῷ μυσταγωγῷ τῶν τοιούτων δοκεῖ· " πίστει γὰρ, εἴρηκεν, Ἄβελ παρὰ „ θεῷ δίκαιος ἐμαρτυρήθη, οἵ τε περὶ Νῶε καὶ Ἀβραὰμ καὶ Μωσέα· „ καὶ μετ' ἐκείνους οἱ κατ' ἐκείνους ἅγιοι, ταύτῃ τῷ θεῷ εὐηρέστησαν· ὧν οἱ μὲν βασιλείας κατηγωνίσαντο, ἐπαγγελιῶν τε ἐπέτυχον, πυρός τε καὶ θηρῶν καὶ πολέμων κρείττους ὤφθησαν· οἱ δὲ λιθαζόμενοι καὶ μαστιζόμενοι, καὶ διὰ πάσης τῶν δυσχερῶν πείρας ἀχθέντες, ἀνάλωτοι διέμειναν, καὶ ἑδραῖοι περὶ τὴν πίστιν ἐδείχθησαν· καὶ ταῦτα, οὐδὲ κομισάμενοι τὴν ἐπαγγελίαν, οὐκ ἂν δικαιωθέντες ἢ μαρτυρηθέντες, εἰ μὴ ἐπίστευσαν· ταύτῃ θάλασσα τέμνεται, ἥλιος ἵσταται, ποταμὸς ἀνακόπτεται, καὶ τείχη αὐτόματα κατασείεται, ὅσά τε ἄλλα διὰ πίστεως ἀκούομεν κατορθούμενα· οἱ δέ γε τῷ τοῦ ἐναντίου περιελκόμενοι, καὶ εἰς ἀπιστίας κατασυρέντες ὄλισθον, μακράν τε ἁγιωσύνης ἀπεληλαμένοι, καὶ τῆς ἐν ταύτῃ τελειότητος ὁλοτρόπως διημαρτηκότες, " ὡς νήπιοι „ κλυδωνίζονται, καὶ ἀνέμῳ παντὶ περιφέρονται, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, „ ἐν πανουργίᾳ, πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης, ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐ-„ τῶν περιπατοῦντες, ἐσκοτισμένοι τὴν διάνοιαν, καὶ ἀπηλλοτριωμένοι τῆς δό-„ ξης τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν ἄγνοιαν τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ τὴν πώρωσιν τῆς „ καρδίας αὐτῶν· „ διὸ οὐδὲ εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως κατηντήκασι, τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, κατ' ἐκείνους τοὺς ἀπειθήσαντας τὴν γνώμην

ὄντες καὶ τὴν διάθεσιν· οἷς ὤμοσεν ὁ Θεὸς, μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ διὰ τὴν ἀπείθειαν αὐτῶν· δικαίως δ' οὖν παρὰ τῷ τοῦ σωτῆρος καταγνωσθήσονται μαθητῇ " δίψυχοι καὶ ἀκατάστατοι ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς „ αὐτῶν· „ κλύδωνι ἐοικότες θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ ῥιπιζομένῳ· οἷς δὴ καὶ ταλαιπωρεῖσθαι καὶ πενθεῖν καὶ κλαίειν προστέταχε, καὶ τὸν γέλωτα μεταστραφήσεσθαι εἰς πένθος, καὶ τὴν χαρὰν εἰς κατήφειαν· ἀλλ' οὐ παρὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ ἀσέβειαν ἡ καθ' ἡμᾶς μωμηθήσεται πίστις, οὐδὲ παρὰ τοῦτο αἱ ἱερογραφίαι φευκτέαι.

π. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἱεραί τε εἰσὶ καὶ ἅγιαι, καὶ ἡ πίστις ἡμῶν ὀρθὴ καὶ ἀμώμητος, αὐτοὶ δὲ πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἀναβλέψαι χαλεπαίνουσι, καθάπερ οἱ τὰς ὄψεις λελωβημένοι πρὸς τὰ λαμπρὰ τῶν ἀπαυγασμάτων, καὶ οἱ τὴν ἀκοὴν κεκακωμένοι πρὸς τοὺς ἤχους καὶ τοὺς ψόφους ἀεὶ δυσχεραίνουσι, διὰ τοῦτο κατάκριτοι καὶ τῆς χριστιανῶν μοίρας ἔκπτωτοι καὶ ἀλλότριοι· δεικνύσθω δὲ τὰ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν σαφέστερον, μεταχειριζομένοις ἡμῖν, τὸν λόγον πάλιν ἐκ τῆς τῶν ἀποστολικῶν λογίων συμβάλλουσι παραθέσεως· ὁ γάρ τοι τοῖς πᾶσι πάντα γινόμενος, τὸν τῶν πιστῶν ῥυθμίζων βίον, καθάπερ τἄλλα πάντα ὅσα πρόξενα ζωῆς καὶ σωτηρίας ἐχόμενα εἰσηγήσατο, οὕτω δὴ κἀκ τῆς τῶν ἐδωδίμων χρήσεως, συμβιβάζων ὀξομαλίζει αὐτῶν τά τε ἤθη καὶ τὸν τρόπον· ὡς τό γε μὴ εἰς δέον χρῆσθαι, πρὸς κακοῦ πέρας ἥκειν, ἡνίκα ταῦτα τοῖς μὲν τελεωτέροις καὶ ἀρτίως πρὸς τὴν πίστιν διακειμένοις τὴν εὐαγγελικὴν, σκανδάλων γίγνοιτο ἀφορμὴ, ἀφ' ὧν ἀπόλλυσθαι μέλλοιεν οἱ δι' οὓς Χριστὸς ἀπέθανε· τοῖς δὲ περὶ ταύτην ἀσθενεστέροις, ἐμποδὼν ἵσταιτο πρὸς τὴν τελειότητα, καὶ τοῦ μὴ κεκαθάρθαι τὸν λογισμὸν σαφὴς ἔνδειξις· ἃ δὴ συνέβαινε τηνικαῦτα τοῖς ἐκ περιτομῆς πεπιστευκόσι, καὶ ἔτι περὶ τὰ βρώματα ἐκ τῶν μωσαϊκῶν ὁρμωμένοις θεσπισμάτων παρατετηρημένως πως διακεῖσθαι· φησὶ τοίνυν· " οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν κυρίῳ Ἰησοῦ, ὅτι οὐδὲν κοι„ νὸν δι' αὐτὸ, εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ τι κοινὸν εἶναι, ἐκείνῳ κοινόν· „ ὧδε δέ πως ἔχειν, εὖ ἐξεπίστατο καὶ τὸ εὐαγγελικὸν λόγιον τὸ φάσκον· " ὅτι οὐ „ τὰ εἰσερχόμενα εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον· „ ἐῶμεν λέγειν τὰ νῦν ἃ τῷ θεσπεσίῳ ἐκκαλύπτεται Πέτρῳ, ὁπηνίκα τέσσαρσιν ἐξημμένην ἄκροις καθιεμένην ἄνωθεν τὴν ὀθόνην τεθέαται, φωνῆς αὐτῷ ἐκπεποιημένης, ἀναστάντα καὶ θύσαντα φαγεῖν τῶν ἐν αὐτῇ καὶ τὸν ἀποφήσαντα, ἐπεὶ ἐδόκει οἱ ἀκάθαρτα εἶναι, καὶ τῷ ἀσυνήθει ἀπήχθετο, κεχρηματίσθαι πάλιν, μηδὲν τούτων κοινοῦν, ἃ Θεὸς διεκάθαρεν.

Ἐκ τῆς οὖν τούτων παραθέσεως, σκοπείτω τις ὅποι αὐτοῖς ἀκαθαρσίας καὶ μώμου τὰ τοῦ κεκιβδηλευμένου αὐτῶν δόγματος ἐκφέρεται· εἰ γὰρ τὰ μὲν γαστρὸς εἴσω χωροῦντα, καὶ διὰ τῶν ἐκ φύσεως διαπεπλασμένων ταῖς ἀποκριτικαῖς δυνάμεσιν ἐκχωροῦντα καὶ ἐκκρινόμενα πόρων, οὐκ ἄν τις τῶν ἱερῶν διδαγμάτων ἐν μεθέξει γενόμενος, καὶ τῆς τῶν ἀληθῶν καταλήψεως οὐκ ἠμοιρηκὼς, κοινὰ οὔτε μὴν ἀκάθαρτα λογίσαιτο, τό γε ἧκον ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν

φύσει· κεκοίνωται δὲ μᾶλλον καὶ μεμόλυται τὴν ψυχὴν, ὁ κοινόν τι τῶν εἰς βρῶσιν ἡμῖν παρὰ Θεοῦ ἐφειμένων οἰόμενος, τὸ ἀδρανὲς ἐθελοντὴς νενοσηκὼς τῆς πίστεως, καὶ χωλεύων περὶ τὴν τῆς ἀληθείας εὕρεσιν, ἀπὸ τοῦ διεψευσμένην τὴν περὶ αὐτῶν δόξαν ἔχειν, καὶ εἰς διακρίσεις ἴεσθαι· ἃ τὸν τύπον τοῦ κυριακοῦ σώματος ἡμῖν ἐμφανίζει καὶ τὸ ἀπείκασμα, καὶ εἰς μνήμην ἄγει τῆς θείας καὶ σωτηρίου αὐτοῦ σαρκώσεως, εἴ τις κοινὰ ἡγήσαιτο, πῶς οὐ κοινωθήσεται καὶ βεβηλωθήσεται τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ἐξαγίστός τε καὶ ἀκάθαρτος ἐντεῦθεν χρηματίσειεν, οὐδὲ ἐν ἴσῳ τοῖς εἰρημένοις ταῦτα τιθεὶς, ἀλλ' ἐν χείρονι πολλῷ μοίρᾳ ποιούμενος: εἶτα εἴ τις τοῖς κεχρημένοις ἐκείνοις μολυσμοῦ τινος ἢ ἀκαθαρσίας πρόστριμμα οἴσειν τολμήσειεν, αὐτῷ ἐπιγράψειε τῷ κτίσαντι καὶ πρὸς ὕπαρξιν ἐκ μὴ ὄντος παρενεγκόντι ἀναθεὶς τὰ μωμήματα· ὁ τοῖς προσεοικόσιν αὐτῷ τῷ δημιουργῷ τῶν ἁπάντων, καθ' ὃ πέφηνεν ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς, ἱεροῖς καὶ ἀμωμήτοις μορφώμασι προσπταίων, ὁποί ποτε τὴν τόλμαν καὶ τὴν ὕβριν προστρίψαιτο, οὐκ ἄδηλον εἴη.

Ὅτε τοίνυν οἱ περὶ τὰ βρώματα διεσφαλμένην τὴν γνώμην κεκτημένοι, οὐκ ἔξω μώμου καὶ αἰτιαμάτων κείσονται, οἱ περὶ τὸ κεφάλαιον αὐτὸ τῆς πίστεως προσκρούοντες Θεῷ, τί μὴ οὐχὶ τῶν δεινῶν πείσονται; οὐκοῦν τὰ μὲν ἅγια, καθὰ πρέπει, πάσης τιμῆς παρὰ τῶν εὐσεβούντων εἰκότως ἀξιωθήσονται· οἱ δὲ ἀνοήτως περὶ ταῦτα σκάζοντες, ἐναγεῖς καὶ ἀκάθαρτοι ἐν δίκῃ νομισθήσονται, κοινοῦντες ἃ ὁ θεὸς ἐδόξασε, καὶ ἀπεναντίας τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων ἐρχόμενοι· καὶ ὁ μὲν διακρινόμενος, ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται· διότι μετὰ διακρίσεώς προσερχόμενος, πῶς οὐκ ἂν ἀπίστου χείρων λογισθείη; εἶτα, πᾶν τὸ μὴ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστὶ, καὶ ὅσον μὲν βρωμάτων εἵνεκεν· ὅτι οὐ παρὰ τὴν τοῦ ἐδηδεσμένου φύσιν, ἀλλ' ὅτι τοῦ ἐδηδοκότος τὸ ἀνελεύθερον καὶ περὶ τὴν πίστιν ἀδόκιμον δοκιμάζεται· οὐδὲν γὰρ παρὰ τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὅλων παρῆκται, ὃ μὴ τοῦ παντὸς ἐπαίνου ἐστὶν ἄξιον, παρά γε τῶν ἀπλανῆ καὶ εὐθυτάτην περὶ τὰ ὄντα κεκτημένων τὴν διάληψιν· τὸ γοῦν βέβηλόν τι τῶν παρ' αὐτοῦ γεγενημένων οἴεσθαι, ἀπόπληκτον κομιδῆ· εἴπερ πάντα καλὰ λίαν τὰ παρ' αὐτῷ δεδημιουργημένα· ὅσον δὲ δογμάτων χάριν, ὅτι οὐ παρὰ τὴν ἱστορίαν τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, ἀβέβηλος γάρ ἐστι καὶ ἱερὰ καὶ ἔνθεος· ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀνοηταινόντων ἀλογίαν καὶ ἀπείθειαν, τὸ ἐκ τῆς ἀπιστίας ἁμάρτημα καθορᾶται· ἐπεὶ οὖν οὐκ ἐκ πίστεως τοῖς ἱεροῖς προσίασιν ἥμαρτον, κοινόν τε τὸ ἅγιον ἐλογίσαντο, ταύτῃ τοι καὶ μάλα προσηκόντως εἰδωλοθύται ἂν αὐτοὶ καλοῖντο, ἀνὰ μέσον ἁγίου καὶ βεβήλου διακρίναι οὐχ' οἱοί τε γενόμενοι· οὐκ ἄρα οὖν διὰ τὴν τῶν δυσσεβῶν ἀπιστίαν παραιτητέαι αἱ ἱεροτυπίαι· πίστιν δὲ ἄπιστον αὐτοὶ εἰσηγείσθωσαν, ἡμεῖς γὰρ μέχρι καὶ σήμερον οὐκ ἴσμεν· ὁπόσον δὲ ἐν τοῖς δόγμασι καὶ βρώμασι τὸ διηλλαγμένον, τοσοῦτον δή που καὶ τῶν περὶ ταῦτα ἁμαρτανόντων, τὸ διάφορον τῆς κατακρίσεως· ἐκκήρυκτοι οὖν εἰκότως καὶ τῶν θείων ἐκπεπτωκότες, ὡς τὸ συνοῖσον συνιδεῖν οὐκ ἐθελήσαντες, καὶ θεοστυγεῖν λογισθήσονται.

πα. Δέδεικται οὖν διὰ πάντων, ὡς ἐξ ἀλογίας καὶ ἀμαθίας ἄπιστοί τε εἰσὶ, καὶ τὸν νοῦν ἀδόκιμοι καὶ βεβηλωμένοι τυγχάνουσι, καὶ πόῤῥω τῆς χριστιανῶν θεοσεβείας αὐλίζονται, καὶ ὡς ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ εἰς συναγωγὴν κυρίου οὐκ εἰσελεύσονται· πρὸς πάντα γὰρ ἀπαναισχυντοῦντες, καὶ τὸ μέτωπον χαλκοῦν θέμενοι, καὶ τὴν καρδίαν ἀπειθῆ καὶ ἀτεράμονα τάξαντες, πολέμιοι χριστιανοῖς κατέστησαν, τοῖς ἄνωθεν παραδεδομένοις καὶ ἐγγράφως καὶ ἀγράφως τεθεῖσι θεσμοῖς καὶ μυστηρίοις ἐν αὐτοῖς αὐθαδείᾳ καὶ ἀπονοίᾳ πάσῃ μαχόμενοι, καὶ πάντων ὑπερόπται τῶν εἰς εὐσέβειαν ἡκόντων δεικνύμενοι· οὐ γὰρ εὐαγγελικὸν, οὐκ ἀποστολικὸν, οὐ προφητικὸν αὐτοὺς πέπεικε λόγιον, οὐ τὰ δόγματα τῶν πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας αὐτοὺς δεδυσώπηκεν, οὐδ᾽ ὁτιοῦν ἄλλο τῶν τοῦ πνεύματος διδαγμάτων προϊὸν νενουθέτηκεν, οὐ πατέρων πνευματικῶν καὶ σαρκικῶν παραίνεσις κατεμάλαξεν, οὐκ αὐτῶν τῶν θείων ναῶν ἡ πληθὺς ἁπανταχοῦ γῆς ὑπερηπλωμένη καὶ ἀρχαιότητι καὶ ἁγιότητι ἐπιπρέπουσα, οὐ τῶν ἱερῶν σκευῶν τὸ εἰς πλῆθος ἄφατον καὶ ἀνεξερεύνητον ταῖς ἱερομορφίαις ταύταις ἐκπρεπῶς ἐγκαλλωπιζόμενον, οὐ τῶν δειμαμένων ἢ κτησαμένων ἥ τε πίστις καὶ ὁ πρὸς θεὸν πόθος, καὶ τῶν προσενηνοχότων κατῄδεσεν ἡ σπουδὴ, ἅπερ ἅπαντα ὑπ᾽ ὄψιν πάντων προκείμενά τε καὶ προφαινόμενα, μονονουχὶ φωνὴν ἀφιᾶσι τρανῶς καὶ διαῤῥήδην κηρύσσοντα τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας τὸ μέγα τε καὶ σεβάσμιον μυστήριον, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης καὶ πίστεως τὸ σπουδαῖον καὶ θερμόν· ὃ δὲ πάντων μάλιστα θαυμάζειν ἄξιον, ὡς τοῦ χρόνου τὸ ἄπειρον αὐτοὺς εἰ μή τι ἄλλο οὐ κατέπληξεν, ᾧ πάντα κρατύνεται καὶ ἰσχὺν λαμβάνειν εὑρίσκεται φύσεως· τὴν γὰρ ὀκτακοσιετηρίδα νῦν προϊὼν τῇ παρακμῇ παρελαύνει ὁ χρόνος, ἐξ οὗ ταῦτα καὶ παραδέδοται καὶ κεκράτηκε, καὶ τὸ κράτος ἔχει μέχρι τῆς τοῦδε τοῦ παντὸς παρατάσεως, κἂν ἐκθέσμως ἐπ᾽ αὐτοῖς ἐπιμαίνωνται οἱ παράνομοι.

πβ. Ἆρα γὰρ οὐ σαφὴς ταῦτα μανία καὶ ἐμπληξία; τί γὰρ φήσουσι περὶ τῶν ἤδη προβεβιωκότων, ἐνθένδε τε ἀποιχομένων; ἆρά γε πάντες εἰδωλολάτραι γεγόνασι, καὶ τῆς σωτηρίας τέλεον ἀποπεπτώκασι; πῶς οὖν ἀληθεύσει Χριστὸς παρ᾽ αὐτοῖς ἡ ἀλήθεια; ἢ πῶς αὐτῷ πεισθεῖεν εἰρηκότι "πολλαὶ „ μοναὶ παρὰ τῷ πατρί; „ ἤτοι πολλαὶ ἀξιωμάτων διανομαὶ ἢ διαφοραί· ὡς γὰρ πολλαὶ βίων αἱρέσεις, οὕτω καὶ τῶν βεβιωμένων ἑκάστῳ ἡ ἀντίδοσις, ἀξίαις ταῖς ἀμοιβαῖς ἐπιμετρουμένη παρὰ τοῦ ἐξερευνῶντος ταῦτα, καὶ τὰ κατ᾽ ἀξίαν ἅπασιν ἐπινέμοντος· καὶ πολλὰς ἂν σχοίη καὶ διαφόρους τὰς ἀποκληρώσεις κατὰ τὴν μέλλουσαν μακαριότητα· ἀλλ᾽ ἴσως καὶ ταῦτα οἱ πάντα ἄπιστοι ὡς λῆρον ἀποπεμψάμενοι διαγράψονται· πῶς γὰρ οἵ γε εἰς αὐτὸ τοῦ αἰῶνος τὸ ἔσχατον, καὶ οἷον τὸ τέρμα ἥκοντες τὸ τοῦ βίου, παρὰ πολὺ τῶν προειληφότων ἐλαττονούμενοι, τὴν ἀπείρονα τῶν μονῶν ἐκείνων πληθὺν ἀποπλήσουσι; ποῦ τὰ ἆθλα τῶν ἤδη ἐπ᾽ εὐσεβείᾳ μέχρις αἵματος διηγωνισμένων ἐκνεμηθήσεται καὶ οἱ στέφανοι; οἶμαι καὶ Ἰουδαίων γε αὐτῶν παῖδες, μέγα ἐπ᾽ αὐτοῖς ἐπικαγχάσουσι καὶ γελάσονται, καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν οἱ ἀκούον-

τες· ἅπαντες γὰρ τὴν ἑαυτῶν θρησκείαν κρατύνειν σπουδάζουσι, κατὰ τὸ γεγραμμένον· “ εἰ ἀλλάξονται ἔθνη θεοὺς αὐτῶν; καὶ οὗτοι οὐκ εἰσὶ θεοὶ, καὶ „ οὐχὶ ἔθνος πρὸς θεὸν αὐτοῦ· „ μόνοι δὲ ἀνθρώπων χριστιανοὶ, εἰ δεῖ χριστιανοὺς καλεῖν, ὀνόματος γὰρ μόνου οὐ πράγματος χριστιανῶν μεταποιοῦνται, τὴν τῶν χριστιανῶν πίστιν ὑπάρχουσαν, ἀθέως καὶ αὐθαδῶς ἐκπολιορκοῦσιν οἱ δείλαιοι, καὶ ταύτης τὰ ἱερὰ σύμβολα καθαιροῦσιν ἀνιέρως οἱ ἀνόσιοι· ἀλλ' ὦ θεοστυγέστατε καὶ ἀθεώτατε, ἀκουέτω πᾶς ὁ κατὰ ταῦτα φρονῶν καὶ οὕτω δοξάζων, οὕτω σε δεῖ * περὶ τὸν δημιουργὸν διακεῖσθαι; ἐκεῖνος δι' ἄφατον ἀγαθότητα ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε, καὶ πεσόντα σε ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν πάλιν ἀνέστησε, πάθει σαρκὸς θανάτῳ προσομιλήσας, καὶ τὸν αἴσχιστον ὑπέμεινε διὰ σὲ θάνατον· μέχρι γὰρ θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, ἑαυτὸν ἐκένωσε, καὶ τὸ αἷμα τὸ οἰκεῖον ἐξέχεεν· ἵνα σε δι' αὐτοῦ ἐξαγοράσῃ τὸν πεπραμένον τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα καταλύσῃ τὰ εἴδωλα καὶ τῆς εἰδωλικῆς σε ἀπαλλάξῃ μανίας καὶ πλάνης, καὶ τῆς τοῦ ἐχθροῦ τυραννίδος ἐλευθερώσῃ, καὶ τῆς φθορᾶς ἀνακαλούμενος σώσῃ, καὶ τὴν ἀρχαίαν εὐγένειαν δωρήσηται· τοιαῦτα κατὰ τοῦ σεσωκότος τολμᾷς; ἐκεῖνος ὑπὲρ σοῦ πάσχει, καὶ σὺ ὑβρίζεις; ἐκεῖνος σταυροῦται, καὶ σὺ ὀνειδίζεις; τί σοι τὸ διαφέρον τῶν σταυρωσάντων; τί δὲ τῶν θεοκτόνων διενήνοχας; τί δὲ οὐ μᾶλλον ἐπὶ κακίᾳ παρήλασας; ἐκεῖνοι ἅπαξ κατεδίκασαν, καὶ σταυρώσαντες ἀπεκτόνασι, σὺ δὲ παρὸν προσκυνεῖν τὸν εὐεργέτην, καὶ ὁμολογεῖν τῆς τηλικαύτης εὐεργεσίας τὸ μέγεθος, καθ' ἑκάστην ἡμέραν σταυροῖς καὶ ὀνειδίζεις, τὰ χείρονα φρονῶν κατ' αὐτοῦ, καὶ παλιμφήμοις βάλλεις φωναῖς, ἢ ἐκεῖνοι τοῖς λίθοις, καὶ οὐδὲν ὅ τι τῶν ἀπηχεστάτων καὶ εἰς ἀσέβειαν ἡκόντων, πράσσων καὶ λέγων καὶ παρανομῶν εἰς θεὸν καταλέλοιπας.

* var. lect. [illegible]

Ἀστείως δὲ μάλα καὶ ὁ μέγας Ἡσαΐας τὴν πήρωσιν τῶν ψυχῶν ὑμῶν προδιέγραψε λέγων· “ οὐκ ἔγνωσαν φρονῆσαι, ὅτι ἀπημαυρώθησαν τοῦ βλέπειν „ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ νοῆσαι τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ ἐλάλησαν ἀδι- „ κίαν, καὶ ἠπείθησαν, καὶ ἐμελέτησαν ἀπὸ καρδίας αὐτῶν λόγους ἀδίκους· „ ἀλλ' οὗτοι μὲν, οὕτως τὴν ὅλην τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ οἰκονομίαν ἐξουδενοῦντες καὶ πλύνοντες, εἰδωλολάτρας τῷ ὄντι ἑαυτοὺς ἀποδεικνύουσιν· ἡμεῖς δὲ οἱ περὶ ταύτην ὑγιῶς καὶ εὐσεβῶς διακείμενοι, καὶ τὰ θεῖα θεοπρεπῶς σέβομεν, καὶ τὰς ἄνωθεν ἡμῖν παραδοθείσας ἱερογραφίας ἀποσεμνύνομεν, καὶ τῆς προσηκούσης τιμῆς ἀξιοῦμεν· ὅτι ἅγιαί εἰσι, καὶ τὴν τῶν προσκυνουμένων τιμὴν τοῖς ἀρχετύποις ἀνάπτομεν· ἐφ' ὕβρει δὲ ἐννοεῖν τι περὶ αὐτῶν, οὐδ' ὁπωστιοῦν ἀνεχόμεθα· διὸ οὐκ ἂν ὑφελώμεθά τι τῆς προσηκούσης αὐταῖς σεβασμιότητος· ἐκ γὰρ πίστεως καὶ πληροφορίας τοῖς ἁγίοις πρόσιμεν, καὶ διὰ τοῦτο, οὐδὲ εἰδωλολάτραι κατὰ τοὺς θεοστυγεῖς καὶ ἀπιστίᾳ κατισχημένους εἰκότως νομισθείημεν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ μεγάλου τῆς ἀληθείας καὶ ἡμεῖς ἐκβοῶμεν μυσταγωγοῦ, ὅτι ὁμολογουμένως “ μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυ- „ στήριον· θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις,

„ ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ· „ ταῦτα εἰ μὲν ὀφθείημεν ὑπὲρ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ ἀμωμήτου πίστεως ἀξίως διηγωνισμένοι, τῷ θεῷ χάρις τῷ διδοῦντι λόγον τοῖς αἰτοῦσιν ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος αὐτῶν· εἰ δὲ καὶ διωχθείημεν, καλὸν τῷ Χριστῷ συνδιώκεσθαι, εἰ μή που μέγα τοῦτο εἰπεῖν, κατ' ἴχνος ἰέναι τοῖς ἱεροῖς διδασκάλοις ἡμῶν ἀξιούμενοι· εἰς δόξαν αὐτοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν, καὶ τιμὴν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας αὐτοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις, ἅμα τῷ συνανάρχῳ πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

Προοίμιον τῶν ὑποκειμένων χρήσεων κϛ'.

Τὸ περὶ τῆς ἀμωμήτου καὶ εἰλικρινοῦς ἡμῶν πίστεως ἐξανύοντες στάδιον, καὶ τὸ τῶν ἀπαυθαδιζομένων πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐξελέγχοντες μάταιον, τὸν τῆς εὐσεβείας προασπιστὴν, τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος ταῖς θεοπνεύστοις φωναῖς καθωπλίσαμεν, ὡς ἂν ἄτρωτος διαμένοι, τῶν δυσσεβούντων ταῖς ἀκίσι τοῦ ψεύδους συχνῶς βαλλόντων, καὶ ταῖς βολίσι τῆς γλωσσαλγίας κατατοξευόντων τὸν ὀρθὸν τῆς πίστεως λόγον· ἐπειδὴ δὲ καὶ τρόπος ἡμῖν πρόκειται, καὶ οἷον κανὼν νενομοθέτηται, καθ' ὃν χρὴ τῷ τῆς πίστεως ἡμῶν προσφέρεσθαι λόγῳ τοὺς ἐπιεικεῖς, καὶ μετ' εὐλαβείας ἱερᾶς τὰ ἱερὰ ἡμῶν μεταχειριζομένους δόγματα, καὶ τοῦτον τοῖς φιλοκάλοις καὶ φιλοπόνοις καὶ θερμοῖς περὶ τὴν εὐσέβειαν ὡς ἔνι μάλιστα συντομώτατα ἐκθησόμεθα, ἔκ τε τῶν θεοπνεύστων γραφῶν κἀνταῦθα ἐρανισάμενοι, ἔκ τε τῆς τῶν ἐκκρίτων καὶ εὐσημοτέρων πατέρων ἡμῶν διδασκαλίας ἀρυσάμενοι, πρὸς ὑπόμνησιν καὶ ὠφέλειαν τῶν εὐπειθῶς τε καὶ ἐμμελῶς τούτοις ἐντυγχανόντων χρησιμεύσοντα, καὶ χρήσεις τινὰς τῷδε τῷ γράμματι διὰ βραχέων ὑποτεθεῖσθαι ἐσπουδάσαμεν, ὅπως μὴ ταὐτὸν τοῖς ἀπειθοῦσι τῇ ἀληθείᾳ πάθοιεν· ἐκεῖνοι γὰρ τοῦ ψεύδους ὄντες ἐρασταὶ, καὶ πρὸς τοὺς ἐλέγχους τῆς ἀληθείας ἀεὶ δυσχεραίνοντες, οἱ μὲν τῇ ἀπιστίᾳ, οἱ δὲ τῇ ἀμαθίᾳ προκατειλημμένοι, τῷ τῆς δυσσεβείας ὀλέθρῳ περιπεπτώκασι· τοῖς γὰρ ἑαυτῶν θελήμασι δουλούμενοι, τὴν ἰδίαν δόξαν ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀβουλίας καὶ ἀλογίας συνϊστάνειν πειρῶνται, καὶ τὰ σαφῆ καὶ ὀρθὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα, ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν ἐκ περιέργων καὶ φαύλων ζητημάτων παρευθύνουσιν· ὅθεν καὶ πατέρας ἰδίους χειροτονοῦσι, καὶ διδασκάλους προκαθίζουσιν, οἳ τῆς ἀσεβείας καὶ ἀθεΐας προασπισταὶ πάλαι γεγόνασι, καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ὡς πορρωτάτω ἐκσεσοβημένοι τυγχάνουσιν· ἀθεΐαν γὰρ τὴν ἐκείνων αἵρεσιν, οἱ καθ' ἡμᾶς θεολόγοι ἐνθέως ὁδηγούμενοι κατωνόμασαν, οὓς συνηγόρους ἔχοντες κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἠνδρίσαντο· οἱ δὲ χρηστοὶ ὡς εὐπειθεῖς καὶ τοῦ εὐαγγελίου μαθηταὶ, μὴ πέρα τοῦ δέοντος πρὸς περιεργοτέρας ἐρεύνας ἀποφέροιντο, τοῦ καρδίᾳ ἁπλῇ παραδεχθῆναι δεδενημένου τῆς πίστεως λόγου· πίστεως γὰρ ἴδιον ἀπεριέργως πρὸς τὸ πιστευόμενον προσιόντα, ἁπλῇ τῇ γνώμῃ καὶ ὁρμῇ αὐθαιρέτῳ συντίθεσθαι, οὐ μὴν ἀποδείξεις ἐπιζητεῖν, καὶ λογομαχίαις εἰς οὐδὲν χρήσιμον συντελούσαις, μᾶλλον δὲ βλάβος

οὐ μικρὸν ταῖς ψυχαῖς ἐντικτούσαις συντρίβεσθαι· τοῦτο αἱρετικῶν ἀνθρώπων τὸ ἐπιτήδευμα· τοῦτο ἑλλήνων τὸ τέχνασμα, οἱ ματαιολογίαις καὶ λέσχαις ἀηδέσι πονούμενοι, πολλῆς φλυαρίας ἑαυτούς τε καὶ τοὺς πέλας ἀποπληροῦσιν, εἰκῇ τὸν ἀέρα πλήττοντες, τῆς δὲ ἀληθείας ὁλοτρόπως ἀποτυγχάνοντες· τὸ γάρ τοι ζυγομαχεῖν τῶν ὁμολογουμένων καὶ φαινομένων εἵνεκεν, ὁπόσης ἀνοίας καὶ ἀβελτερίας ἄξιον, οὐδὲ ἐξειπεῖν ἐστιν· εὐγνωμονέστερον δὲ οἱ χρηστομαθεῖς προσαγόμενοι καὶ εὐπειθέστερον, εὐήκοον οὖς παρεχέτωσαν τοῖς διδάγμασι τοῦ πνεύματος, τὴν περὶ τῶν τηλικούτων παραίνεσιν δέξασθαι· πίστις γὰρ μόνη ταῦτα χωρεῖ, λογισμοὺς ἀνθρωπίνους ἀποκρύπτουσα, καὶ ὁ πρὸς τὰ θεῖα τῶν ἐκθύμως περὶ αὐτὰ διακειμένων ἔνθεος ἔρως, ἵνα καὶ τῶν τῆς εὐπειθείας ὠδίνων πολύχουν ἀμήσωσι τὸν καρπὸν, παρὰ τοῦ ταῦτα ἐπιμετρεῖν εἰδότος, εὐκλεεῖς τὰς ἀμοιβὰς ὡς εὐέλπιδες εὐκαίρως ἀποληψόμενοι.

Ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἁγίου εὐαγγελίου.

Cap. IX. 35. Ἤκουσεν ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἐξέβαλον τὸν ποτὲ τυφλὸν ἔξω· καὶ εὑρὼν αὐτὸν εἶπεν αὐτῷ· σὺ πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ; ἀπεκρίθη ἐκεῖνος καὶ εἶπε· καὶ τίς ἐστι, κύριε, ἵνα πιστεύσω εἰς αὐτόν; εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἑώρακας αὐτὸν, καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστιν· ὁ δὲ ἔφη· πιστεύω, κύριε, καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ.

Τοῦ αὐτοῦ.

XII. Διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύναντο πιστεύειν, ὅτι πάλαι εἶπεν Ἡσαΐας· τετύφλωκεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ πεπώρωκεν αὐτῶν τὴν καρδίαν, ἵνα μὴ ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ νοήσωσι τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐπιστραφῶσι καὶ ἰάσωμαι αὐτούς· ταῦτα εἶπεν Ἡσαΐας ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ· ὅμως μέν τοι καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ διὰ τοὺς φαρισαίους οὐχ' ὡμολόγουν, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται· ἠγάπησαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον, ἤπερ τὴν δόξαν τοῦ θεοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ.

XIV. 1. Πιστεύετε εἰς τὸν θεὸν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε.

Τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς.

IV. Ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην· τῷ
δὲ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ ὀφείλημα· τῷ
δὲ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, λογίζεται ἡ
πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην· καθάπερ καὶ Δαβὶδ λέγει τὸν μακαρισμὸν τοῦ
ἀνθρώπου, ᾧ ὁ θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων· μακάριοι ὧν ἀφέ-
θησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι· μακάριος ἀνὴρ ᾧ οὐ
X. 6. μὴ λογίσηται κύριος ἁμαρτίαν. Καὶ πάλιν· ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη, οὕτως
λέγει· μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανὸν, τουτέστι
Χριστὸν καταγαγεῖν; ἢ τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον, τουτέστι Χριστὸν ἐκ
X. 10. νεκρῶν ἀναγαγεῖν; Καὶ πάλιν· καρδίᾳ μὲν πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι
δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. Καὶ πάλιν· περὶ βρωμάτων διαλεγόμενος φησὶν,

ὅτι ὁ διακρινόμενος, ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως· πᾶν δὲ ὃ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν. Cap. XIV. 23.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς.

Ἵνα ἡ πίστις ἡμῶν * μὴ ᾖ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ. I Cor. II. 5. * ita cod.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς.

Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστολῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστεως εἰς περιποίησιν ψυχῆς· ἔστι δὲ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων· ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι· πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι· πίστει πλείονα θυσίαν Ἄβελ παρὰ Κάϊν προσήνεγκε τῷ θεῷ, δι' ἧς ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος, μαρτυροῦντος ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ τοῦ θεοῦ· καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανὼν, ἔτι λαλεῖται· πίστει Ἐνὼχ μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ' εὑρίσκετο· διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ θεός· πρὸ γὰρ τῆς μεταθέσεως αὐτοῦ μεμαρτύρηται εὐηρεστηκέναι τῷ θεῷ· χωρὶς δὲ πίστεως, ἀδύνατον εὐαρεστῆσαι· πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ θεῷ ὅτι ἔστι, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται· πίστει χρηματισθεὶς Νῶε περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων, εὐλαβηθεὶς κατεσκεύασε κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ· δι' ἧς κατέκρινε τὸν κόσμον, καὶ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἐγένετο κληρονόμος· πίστει καλούμενος Ἀβραὰμ, ὑπήκουσεν ἐξελθεῖν εἰς τὸν τόπον ὃν ἔμελλε λαμβάνειν εἰς κληρονομίαν, καὶ ἐξῆλθε μὴ ἐπιστάμενος ποῦ ἀπέρχεται· πίστει παρῴκησεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὡς ἀλλοτρίαν, ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ τῶν συγκληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς· ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός· πίστει καὶ αὐτὴ Σάῤῥα δύναμιν εἰς καταβολὴν σπέρματος ἔλαβε, καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἔτεκεν, ἐπεὶ πιστὸν ἡγήσατο τὸν ἐπαγγειλάμενον· διὸ καὶ ἀφ' ἑνὸς ἐγεννήθησαν, καὶ ταῦτα νενεκρωμένου, καθὼς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τὸ πλῆθος, καὶ καθὼς ἡ ἄμμος ἡ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης ἡ ἀναρίθμητος· κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόῤῥωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ ἀσπασάμενοι, καὶ ὁμολογήσαντες ὅτι ξένοι καὶ παρεπίδημοί εἰσιν ἐπὶ τῆς γῆς· οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες, ἐμφανίζουσιν ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσι· καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευον ἀφ' ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι· νῦν δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τουτέστιν ἐπουρανίου· διὸ οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ὁ θεὸς, θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν· ἡτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν· πίστει προσενήνοχεν Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος, πρὸς ὃν ἐλαλήθη ὅτι ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα, λογισάμενος ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δύναται ὁ θεός· ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο· πίστει περὶ μελλόντων εὐλόγησεν Ἰσαὰκ τὸν Ἰακὼβ καὶ τὸν Ἡσαῦ· πίστει Ἰωσὴφ τελευτῶν, περὶ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐμνημόνευσε, καὶ περὶ τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἐνετείλατο· πίστει Μωσῆς γεννηθεὶς ἐκρύβη τρίμηνον ὑπὸ τῶν

Cap. X. 39. XI. 1. seqq

πατέρων αὐτοῦ, διότι εἶδον ἀστεῖον τὸ παιδίον καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὸ διάταγμα τοῦ βασιλέως· πίστει Μωσῆς μέγας γενόμενος, ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραὼ, μᾶλλον ἑλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἁμαρτίας ἀπόλαυσιν· μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν Αἰγύπτου θησαυρῶν, τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ· ἀπέβλεπε γὰρ εἰς τὴν μισθαποδοσίαν· πίστει κατέλιπεν Αἴγυπτον, μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως· τὸν γὰρ ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἐκαρτέρησε· πίστει πεποίηκε τὸ πάσχα καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ αἵματος, ἵνα μὴ ὁ ὀλοθρεύων τὰ πρωτότοκα θίγῃ αὐτῶν· πίστει διέβη τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ὡς διὰ ξηρᾶς· ἧς πεῖραν λαβόντες οἱ Αἰγύπτιοι κατεπόθησαν· πίστει τὰ τείχη Ἱεριχὼ ἔπεσε κυκλωθέντα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας· πίστει Ῥαὰβ ἡ πόρνη οὐ συναπώλετο τοῖς ἀπειθήσασι, δεξαμένη τοὺς κατασκόπους μετ' εἰρήνης· καὶ τί ἔτι λέγω; ἐπιλείψει γάρ με διηγούμενον ὁ χρόνος, περὶ Γεδεὼν, Βαράκ τε, καὶ Σαμψὼν, καὶ Ἰεφθάε, Δαβίδ τε, καὶ Σαμουὴλ, καὶ τῶν προφητῶν· οἳ διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην, ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν, ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἔσβεσαν δύναμιν πυρὸς, ἔφυγον στόματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας. ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἔκλιναν ἀλλοτρίων· ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν· ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τύχωσιν· ἕτεροι δὲ ἐμπαιγμῶν καὶ μαστίγων πεῖραν ἔλαβον· ἔτι δὲ δεσμῶν καὶ φυλακῆς, ἐλιθάσθησαν, ἐπρίσθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανον, περιῆλθον ἐν μηλωταῖς ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος· ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὄρεσιν καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς· καὶ οὗτοι πάντες διὰ τῆς πίστεως μαρτυρηθέντες, οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν· τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Θεσσαλονικεῖς.

Ep. II 2 15 Ἄρα οὖν, ἀδελφοὶ, στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς εἰδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς περὶ ἀπειθούντων.

Cap. III. 17 Τίσι προσώχθισε τεσσαράκοντα ἔτη; οὐχὶ τοῖς ἁμαρτήσασιν, ὧν τὰ κῶλα ἔπεσον ἐν τῇ ἐρήμῳ; τίσι δὲ ὤμοσε μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἀπειθήσασι; καὶ βλέπομεν ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν εἰσελθεῖν δι'
IV 1 ἀπιστίαν. Φοβηθῶμεν οὖν μήποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, δοκῇ τις ἐξ ὑμῶν ὑστερηκέναι· καὶ γὰρ ἐσμὲν εὐηγγελισμένοι, καθάπερ κἀκεῖνοι· ἀλλ' οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκείνους, μὴ συγκεκερασμένους τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς.

Cap. II. 7. Τοῖς μὲν καθ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ, δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ζητοῦσι, ζωὴ αἰώνιος· τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, καὶ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ,

πειθομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ, θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν.

Ἡσαΐου προφήτου.

Ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ συνῆτε· καὶ προσέθετο λαλῆσαι κύριος τῷ Ἄχαζ, λέγων· αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος· καὶ εἶπεν Ἄχαζ· οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδὲ μὴ πειράσω κύριον· καὶ εἶπεν· ἀκούσατε δὴ οἶκος Δαβίδ· μὴ μικρὸν ὑμῖν ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις, καὶ πῶς κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα; Cap. VII. 9.

Ἀββακοὺμ προφήτου.

Ὁ δὲ δίκαιος, ἐκ πίστεως ζήσεται. II. 4

Ἐκ τῶν Σολομῶντος παροιμιῶν.

Ἐλεημοσύναι καὶ πίστεις μὴ ἐκλειπέτωσάν σε. Καὶ βδέλυγμα κυρίῳ χείλη ψευδῆ, ὁ δὲ ποιῶν πίστεις δεκτὸς παρ᾽ αὐτῷ. Καὶ πάλιν· ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι. III. 3. XII. 22 XV. 27

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου, ἐκ τοῦ εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν λόγου (1).

Ἀπεστάλη Γαβριὴλ, δεικνὺς τὸν ἐν θρόνῳ καὶ ἐν τῷ σπηλαίῳ· ἀπεστάλη ὁ στρατιώτης, βοῶν τὸ τοῦ βασιλέως μυστήριον· μυστήριον γνωριζόμενον πίστει, οὐκ ἐρευνώμενον πολυπραγμοσύνῃ, μυστήριον πιστευόμενον οὐχ᾽ ἑρμηνευόμενον, μυστήριον προσκυνούμενον οὐ ζυγοστατούμενον, μυστήριον θεολογούμενον οὐκ ἐρευνώμενον, μυστήριον ὁμολογούμενον οὐ μετρούμενον.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς· ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτως λέγει, καὶ τὰ ἑξῆς πρόκειται ἀνωτέρω.

Ἵνα μὴ εἴπωσιν Ἰουδαῖοι, πῶς δυνάμεθα τὴν μείζονα δικαιοσύνην εὑρεῖν, τὴν ἐλάττω μὴ εὑρόντες; δείκνυσιν ὅτι κουφοτέρα ἡ ὁδὸς ἡ διὰ πίστεως, τὴν διὰ λόγων ἀπαιτοῦσα πίστιν ἐν καρδίᾳ· εἰδὼς δὲ ὅτι τῇ πίστει πολλάκις διαμάχονται λογισμοὶ, καὶ δεῖ αὐτοὺς νεανικῶς ἀποκρούσασθαι, εἶπε τὸ, μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ἀντὶ τοῦ μὴ δὲ ἐννοήσῃς ἀμφιβαλεῖν, καὶ εἰπεῖν κατὰ σαυτὸν, καὶ πῶς τοῦτο δυνατόν; τοῦτο γὰρ πίστεως ἴδιον, τὸ τὴν κάτω πᾶσαν ἀκολουθίαν ἀφέντας, τὸ ὑπὲρ φύσιν ζητεῖν, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως ἅπαντα παραδέχεσθαι. Opp, T. IX p. 623.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ἐκ τῆς εἰς τὸ αὐτὸ ῥητὸν ἑρμηνείας (2).

Ὁρίζεται χρησίμως καὶ ὅπως ἂν γένοιτο πρὸς ἡμῶν ἡ πίστις, εἰ τὸ ἀμώμητον ἔχοι παρὰ θεῷ, καὶ τό γε δὴ λίαν εὖ πεποιῆσθαι δοκεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἐνδοιάζειν ὅλως καὶ καταδονεῖσθαι φιλεῖν εἰς ἀδρανῆ διψυχίαν, ἀπόβλητον παντελῶς· περιττὸν δὲ ἴσως καὶ τῶν ὅτι μάλιστα σφαλερωτάτων τὸ χρῆναι

(1) En Nicephorus pervetustus et gravis auctor Chrysostomo vindicat hanc homiliam, quam Montfauconius opp. T. II. p. 796, audacter, ut solet, dicit omnino esse spuriam; dubitante modestius Combefisio Bib. conc. T. VI. p. 347. Erravit quoque Ger. Vossius, qui eam inter Gregorii thaumaturgi scripta collocavit opp. p. 25.

(2) Nempe ad Rom. X. 6. Porro totus qui sequitur Cyrilli tractus addendus erit editis a nobis commentariorum Cyrilli reliquiis ad eam Pauli epistolam p. 40.

περιεργάζεσθαι τὰ καὶ λόγου πέρα παντὸς, νοῦ τέ ἐστι τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐν ἀμείνοσι· πῶς γὰρ ἂν εἶεν ἐμφανῆ τὰ ἀποῤῥήτως παρὰ θεοῦ τεχνουργούμενα; καὶ μὴν καὶ καρδίας ὀφθαλμὸς τίς ἂν εἴη τοσοῦτος, ὡς καταθρῆσαι δύνασθαι θεόν; μᾶλλον δὲ, τίς ἄρα συνήσει, κἂν εἴ τις ἕλοιτο λέγειν καὶ ἀφηγοῖτο τὰ πολὺ λίαν ὑπὲρ ἡμᾶς; ὁ μὲν γὰρ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, Νικοδήμῳ ποτὲ τοὺς περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως παρετίθει λόγους, καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν· " ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται εἰσ-„ ελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ θεοῦ· „ εἶτα τούτοις προσετίθει τὰ ἐφεξῆς· συνιέντος δὲ αὐτοῦ παντελῶς οὐδὲν, τότε δὴ τότε Χριστὸς, τῆς τῶν ἐννοιῶν ἰσχνότητος ὡς ἀποστάτω τιθεὶς τῆς ἀνθρώπου διανοίας τὸ πάχος, " εἰ τὰ ἐπί-„ γεια εἶπον ὑμῖν, φησι, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια „ πιστεύσετε; προσετίθει δὲ τούτοις· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὃ οἴδαμεν λαλοῦ-„ μεν, καὶ ὃ ἑωράκαμεν μαρτυροῦμεν, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐδεὶς λαμ-„ βάνει· „ Οὐκοῦν ἀβασάνιστα τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς· εἰ γάρ ἐστιν ἀληθὲς ὅτι περ τὰ ἐν χερσὶν εὑρίσκομεν μετὰ βίας κατὰ τὸ γεγραμμένον, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον ἐννοεῖν, ὡς ἔν γε τοῖς ὑπὲρ λόγον, χρησιμωτάτη λίαν ἡ πίστις, οὐκ ἀκολουθούσης ἐρεύνης, οὐ ζητήσεως εἰκαίας ἐπενηνεγμένης; συνέσει γὰρ τὰ τοιάδε τῶν πραγμάτων τιμᾶται λαμπρῶς.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ β' βιβλίου τῶν πρὸς Ἑρμείαν διαλόγων.

Opp. T. V. part. I p. 443. Οὐ δεῖ τὸ πίστει παραδεχθὲν, θρασυτέραις ὥσπερ ἐκβασανίζειν ἐρεύναις· πίστις γὰρ οὐκέτι τὸ ζητούμενον· ὡς γὰρ ἐλπὶς βλεπομένη, οὐκέτι ἐλπίς· ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ὑπομένει; οὕτω πίστις ἐρευνωμένη καὶ οὐκ ἔχουσα τὸ ἀζήτητον, πίστις οὐκ ἂν εἴη· κατὰ τὸν ἴσον ἐλπίδι λόγον· τὸ γὰρ πίστει τετιμημένον, βασάνου πάντως ἐλεύθερον (1).

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου, ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς.

Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίξαι, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν διὰ γραφῶν προφητικῶν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου θεοῦ, εἰς ὑπακοὴν πίστεως εἰς πάντα τὰ ἔθνη (2). Εἰπὼν τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, τουτέστιν ὃ αὐτὸς ἐκήρυξεν, ἔδειξε τὸ ἀξιόπιστον ὁ λόγος· αὐτοῦ γὰρ τὸ κήρυγμα, φησὶν, οὐχ' ἡμέτερα τὰ δόγματα εὐαγγέλικά ἐστι· καὶ οὐδενί φησι τῶν πρὸ ἡμῶν ἐγνωρίσθη τοῦτο τὸ μυστήριον· πάλαι μὲν γὰρ προώριστο, ἐφάνη δὲ νῦν διὰ γραφῶν προφητικῶν· μὴ οὖν δείσῃς ἀποστῆναι τοῦ νόμου· τοῦτο γὰρ βούλεται ὁ νόμος, τοῦτο ἄνωθεν προέλεγε· μὴ οὖν περιεργάζου διὰ τί νῦν ἐφανερώθη· τοῦτο γὰρ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ θεοῦ γέγονε, καὶ οὐ δεῖ πολυπραγμονεῖν τοῦτο τὸ μυστήριον, ἀλλ' ὑπακούειν· ὑπακοῆς γὰρ ἡ πίστις δεῖται οὐ περιεργίας, μάλιστα ὅταν θεὸς ἐπιτάττῃ.

(1) Audiant hoc et sequentia hodierni pseudo-theologi, qui christianam fidem humano prorsus ratiocinio atque indagini subditam volunt.

(2) Ad Rom. XVI. 25-26. Atqui in editionibus certe Chrysostomi homiliae usque ad hunc Pauli locum non perveniunt.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρας * ἐπιστολῆς. * cod. πρώτης.

Ἄρα οὖν, ἀδελφοὶ, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν. Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐ πάντα δι' ἐπιστολῆς παρεδίδοσαν, ἀλλὰ καὶ ἀγράφως· ὁμοίως δὲ καὶ ταῦτα κἀκεῖνά ἐστιν ἀξιόπιστα· ὥστε καὶ τὴν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας ἀξιόπιστον ἡγούμεθα· παράδοσίς ἐστι, μηδὲν πλέον ζήτει· δείκνυσιν ἐνταῦθα πολλοὺς ὄντας τοὺς παρασαλευομένους. Opp. T. XI. p. 532.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἑρμηνείας, εἰς τὸ, πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος· καὶ τὰ ἑξῆς.

Διὰ τοῦτο τὴν πίστιν παρελάβομεν, ἵνα μὴ ἀναγκαζώμεθα μυρίας ἐπιέναι αἱρέσεις, καὶ πράγματα ἔχειν· ἀλλ' ὅπερ ἂν ἢ προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν τις ἐπιχειρήσῃ ἐκείνης, τοῦτο νόθον εἶναι νομίσωμεν· καθάπερ γὰρ οἱ τοὺς κανόνας διδόντες, οὐκ ἀναγκάζουσι μυρία μέτρα περιεργάζεσθαι, ἀλλὰ τὸ δοθὲν ἐκεῖνο κατέχειν κελεύουσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν δογμάτων. Opp. T. XII. p. 89.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου, ἐκ τῆς εἰς τὸν ριε' ψαλμὸν ἑρμηνείας (1).

Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα, ἐγὼ δὲ ἐταπεινώθην σφόδρα· ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης. Πίστις ἡγείσθω τῶν περὶ θεοῦ λόγων· πίστις ἡ ὑπὲρ τὰς λογικὰς μεθόδους τὴν ψυχὴν εἰς συγκατάθεσιν ἕλκουσα· πίστις οὐχ' ἡ γεωμετρικαῖς ἀνάγκαις, ἀλλ' ἡ ταῖς τοῦ πνεύματος ἐνεργείαις γινομένη. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ἀνάγκη γὰρ ἑκάστης μαθήσεως ἀνεξετάστους εἶναι τὰς ἀρχὰς τοῖς μανθάνουσιν, ἐπεὶ ἀμήχανον τοὺς περὶ τὰς πρώτας ζυγομαχοῦντας, δυνηθῆναι ὁδῷ καὶ τάξει προελθεῖν εἰς τὸ τέλος· καὶ τοῦτο ἂν μάθοις παρ' αὐτῶν τῶν ἔξωθεν· εἰ γὰρ μὴ συγχωρήσειας τὰς πρώτας ἀρχὰς τῷ γεωμέτρῃ, ἀμήχανον αὐτὸν τὰ ἐφεξῆς συμπεράνασθαι· καὶ τῆς ἀριθμητικῆς ὁ τοῖς πρώτοις καὶ στοιχειώδεσιν ἐνιστάμενος, τὴν εἰς τὸ πρόσω ὁδὸν διακόπτει· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἰατρικαὶ ἀρχαὶ ἰατροῖς ἀναπόδεικτοι· καὶ ὅλως ἐν ὁποίῳ δήποτε ἐπιτηδεύματι τῶν ὁδῷ καὶ τάξει προϊόντων ἐπὶ τὸ τέλος, ἀδύνατον τῶν πρώτων ὑποθέσεων ἀποδείξεις ἐπιζητεῖν, ἀλλ' ἀνάγκη τὰς τῶν λογικῶν τεχνῶν ἀρχὰς ἀνεξετάστως παραδεξάμενον, τὸ ἐκ τῶν ὑποτεθέντων ἀκόλουθον ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἐπιβλέπειν· οὕτω δὴ οὖν καὶ τὸ τῆς θεολογίας μυστήριον τὴν ἐκ τῆς ἀβασανίστου πίστεως ἐπιζητεῖ συγκατάθεσιν· πιστεῦσαι γὰρ δεῖ, φησιν, ὅτι ἔστι θεὸς, οὐ ζητῆσαι οὐδὲ ζυγομαχῆσαι τὸ τί ἐστι· καὶ ὅλως εἰ ἡ πίστις ἐλπιζομένων ἐστὶν ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων, μὴ φιλονείκει ἰδεῖν ἤδη τὰ μακρὰν ἀποκείμενα, μὴ δὲ τὰ ἐλπιζόμενα ἀμφίβολα καταστήσῃς, διὰ τὸ μὴ αὐτῶν δύνασθαι κατὰ τὴν γνῶσιν ἐφάπτεσθαι· ταῦτα μὲν οὖν καθ' ὅλου περὶ πίστεως διὰ τοὺς λογομαχοῦντας, καὶ ἐν ῥήμασι κενοῖς ἔχοντας τὴν ἐλπίδα. Καὶ μετὰ βραχύ. Ὅλως δὲ ἡ ἄνευ πίστεως

(1) Basilio adserit hanc homiliam Nicephorus, quam morosi aliquot critici haud genuinam esse dicebant, unde et Garnerius ipsam in appendice T. I. collocavit. Eandem ego in codice quoque decimi saeculi Basilio inscriptam legebam.

ἐπὶ τὸ λαλεῖν ἐρχομένη ψυχὴ, διὰ κενῆς ληρήσει, κατ' οὐδενὸς ὑποκειμένου τὸν λόγον προάγουσα· ἀρχὴ τοίνυν λόγου ἔμφρονος, πίστις ἰσχυρῶς τῇ καρδίᾳ τοῦ λαλοῦντος ἐνιδρυμένη.

* Lib. V. Opp. t. I. p. 313.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν κατ' Εὐνομίου *, ἐν οἷς καὶ πόθεν ἡ ἀπιστία δεικνύει.

Εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ κυρίου, καὶ δίκαιοι πορεύσονται ἐν αὐταῖς· οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἐν ταῖς εὐθείαις προσκόπτουσι· καὶ τὸ θαῦμα, ἀφ' ὧν ὠφελοῦνται οἱ τῇ πίστει ὑγιαίνοντες, ἀπὸ τούτων βλάπτονται οἱ νοσοῦντες, περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας ἀργὰς, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἀσχολούμενοι· ὅτι δὲ ψυχῆς νόσημά ἐστι τὸ κακῶς καὶ περιέργως ζητεῖν περὶ θεοῦ, καὶ μάλιστα μετὰ ἀπιστίας, πᾶσι φανερόν· εἰ γὰρ αὐτῷ τῷ παναγίῳ θεῷ τὰ περὶ αὐτοῦ ἀπιστοῦσι, πῶς τῶν προφητῶν ἢ ἀποστόλων αὐτοῦ ἀκούσουσι λεγόντων ἐν θείαις γραφαῖς τὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν μελλόντων ἐλπίζειν; Καὶ μετ' ὀλίγα. Ζητεῖς ἵνα εὕρῃς οὐ πίστιν ἀλλ' ἀπιστίαν· τοῦτο ἀληθὲς κατὰ τὸ γεγραμμένον· εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία· ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ θεῷ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, καὶ φίλος θεοῦ ἐκλήθη· φίλος θεοῦ ὁ μακάριος Ἀβραὰμ εἴρηται καὶ ἔστι, φίλος διὰ πίστιν, φίλος δι' ὑπακοὴν θεοῦ· σὺ δὲ ἐχθρὸς δι' ἀπιστίαν καὶ παρακοὴν θεοῦ· ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ θεῷ, ἐπίστευσεν ὡς αὐτὸς, καὶ οὐκ ἠπίστησεν ὡς ὑμεῖς· διὰ τοῦτο αὐτὸς φίλος, ὑμεῖς δὲ ἐχθροί· οἱ ἐχθροὶ κυρίου ἐψεύσαντο αὐτῷ, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ θεολόγου ἐκ τοῦ εἰς τὸ βάπτισμα λόγου.

Maur. ed. T. I. p. 696. 704.

Εἰ γὰρ τὰς πρὸς ἀνθρώπους ὁμολογίας ἐμπεδοῖ θεὸς μέσος παραληφθεὶς. πόσος ὁ κίνδυνος, ὧν πρὸς αὐτὸν ἐθέμεθα τὸν θεὸν συνθηκῶν, τούτων παραβάτας εὑρίσκεσθαι, καὶ μὴ μόνον τῶν ἄλλων ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύδους ὑποδίκους εἶναι τῇ ἀληθείᾳ; Καὶ μετά τινα. Μηδὲν σοφίσῃ, μηδὲν τεχνάσῃ κατὰ τῆς σῆς σωτηρίας· κἂν γὰρ τοὺς ἄλλους παραλογιζώμεθα, ἡμᾶς γε αὐτοὺς οὐ δυνησόμεθα· ὡς τό γε καθ' ἑαυτοῦ παίζειν, λίαν ἐπισφαλὲς καὶ ἀνόητον. Καὶ μετ' οὐ πολλά. Φύλασσέ μοι τὰ γεγραμμένα, ἐν καιροῖς τρεπτοῖς ἄτρεπτος μένων περὶ ἀτρέπτου πράγματος.

Τοῦ ἐν ἁγίοις Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης ἐκ τῶν εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴν κεφάλαιον κγ'.

Ed. Paris. T. I. p. 103.

Καὶ γὰρ οἱ περὶ τὸν Ἀβραὰμ πατριάρχαι, τοῦ μὲν ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἔσχον, καὶ οὐκ ἀνῆκαν ἐπιζητοῦντες τὴν ἐπουράνιον πατρίδα, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ ἐλπίζειν ἔτι τὴν χάριν εἰσί· „ τοῦ θεοῦ „ περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν· „ εἰ οὖν ἐκεῖνοι φέρουσι τὴν ἀναβολὴν, οἱ πόῤῥωθεν διὰ μόνης πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος ἰδόντες τὰ ἀγαθὰ καὶ ἀσπασάμενοι, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ ἀπόστολος, τὸ ἀσφαλὲς τῆς τῶν ἐλπισθέντων ἀπολαύσεως, ἐν τῷ πιστὸν ἡγήσασθαι τὸν ἐπαγγειλάμενον, θέμενοι· τί χρὴ πράττειν τοὺς πολλοὺς ἡμᾶς, οἷς τυχὸν οὐδὲ ἡ πρὸς τὸ κρεῖττον ἐλπὶς ἐκ τῶν βεβιωμένων ἐστίν; Ἰστέον δὲ ὅτι ἐν τῷ ιθ' κεφαλαίῳ φησὶ, τὴν ἀπιστίαν μετὰ τῶν λοιπῶν ὧν ἀπηριθμήσατο τῆς ψυχῆς

παθῶν, συγγενῆ εἶναι τῇ τῶν ἀλόγων ὁρμῇ, αὐξανομένων δὲ τῇ τῶν λογισμῶν συμμαχίᾳ.

Τοῦ αὐτοῦ κεφάλαιον κδ΄.

Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐκ τοῦ θεοῦ τὰ πάντα, τῆς γραφῆς λεγούσης ἀκούοντες P. 106. πεπιστεύκαμεν, καὶ τὸ πῶς ἦν ἐν τῷ θεῷ, τὸ ὑπὲρ τὸν ἡμέτερον λόγον εἶναι, οὐκ ἀξιοῦμεν περιεργάζεσθαι, πάντα τῇ θείᾳ δυνάμει χωρητὰ πεπιστευκότες· καὶ τὸ μὴ ὂν ὑποστήσασθαι, καὶ τῷ ὄντι πρὸς τὸ δοκοῦν ὑποβάλλειν τὰς ποιότητας· οὐκοῦν ἀκολούθως ἀρκοῦν ἡγούμεθα τοῖς οὖσι πρὸς τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑπόστασιν, τὴν τοῦ θείου θελήματος δύναμιν· οὕτω καὶ τὴν ἀναστοιχείωσιν τῶν συνεστώτων εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγοντες δύναμιν, εἰς οὐδὲν ἔξω τοῦ εἰκότος τὴν πίστιν παραληψόμεθα.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Διονυσίου ἐπισκόπου Ἀθηνῶν, ἐκ τοῦ περὶ θείων ὀνομάτων λόγου δ΄, κεφάλαιον κδ΄.

Ἐν γνώσει δὲ ἁμαρτάνοντας καλεῖ τὰ λόγια τοὺς περὶ τὴν ἄληστον τοῦ Ed. Ven. T. I p. 378. ἀγαθοῦ γνῶσιν, ἢ τὴν ποίησιν ἐξασθενοῦντας, καὶ τοὺς εἰδότας τὸ θέλημα καὶ μὴ ποιοῦντας· τοὺς ἀκηκοότας μὲν, ἀσθενοῦντας δὲ περὶ τὴν πίστιν ἢ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἀβουλητόν τισι τὸ συνιέναι τοῦ ἀγαθῦναι κατὰ τὴν παρατροπὴν ἢ τὴν ἀσθένειαν τῆς βουλήσεως.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ κατὰ τῶν φρονούντων τὰ Σαμοσατέως, καὶ περὶ πίστεως ὅτι εἷς ὁ Χριστός.

Χριστὸν γὰρ εὐθέως ἐξελθόντες ἐκήρυξαν οἱ ἀπόστολοι συμφώνως τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ. Καὶ μετά τινα. Τίς χρεία ζητεῖν καὶ λογομαχεῖν; πιστεύειν συμφέρει καὶ σέβειν καὶ προσκυνεῖν. Καὶ μετὰ βραχέα. Οὐ ζητῶ πῶς παθητὸς καὶ πῶς ἀπαθὴς ὁ αὐτός· πῶς θεὸς καὶ πῶς ἄνθρωπος, μὴ τὸ πῶς περιεργαζόμενος, καὶ τὸν τρόπον ἀναζητῶν, ἐκπέσω τοῦ προκειμένου ἡμῖν ἀγαθοῦ· πιστεύειν γὰρ πρῶτον χρὴ καὶ δοξάζειν· δεύτερον ἄνωθεν τὴν σύστασιν τούτων αἰτεῖσθαι, καὶ μὴ κάτωπιν ταύτην πορίζεσθαι. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἤτοι τρίτῳ * reapse κατὰ Ἀρειανῶν λόγῳ ὁ αὐτὸς πατὴρ φησίν· ὅτι οὐδὲ εἰ ἀπορεῖ τις ζητῶν περὶ θεοῦ, ὀφείλει καὶ ἀπιστεῖν τοῖς γεγραμμένοις· βέλτιον γὰρ ἀποροῦντας σιωπᾶν καὶ πιστεύειν, ἢ ἀπιστεῖν διὰ τὸ μὴ ἀπορεῖν (1).

Αὐτάρκη οἶμαι τὰ εἰρημένα πρὸς ὑπόμνησιν· οὐ μέγα δὲ εἰπεῖν, καὶ πληροφορίαν εἶναι τοῖς φιλακροάμοσι τῶν θείων, καὶ πρὸς εὐσέβειαν ἐπιθυμητικῶς ἔχουσι· δύναιτο δ' ἄν τις τῶν πιστῶν καὶ ἐχεφρόνων φιλοπόνως τὰ τοιαῦτα ἐξερευνῶν, πλείους μαρτυρίας ἔκ τε τῶν θείων γραφῶν, ἔκ τε τῶν ἱερῶν πόνων τῶν θεηγόρων πατέρων ἡμῶν συναγεῖραι, προτρεπούσας τὸ ἁπλοϊκὸν τοῦ τρόπου τῆς πίστεως, καὶ ἀπανούργευτον ἐν συνειδήσει ἀγαθῇ ἐπιδεικνυμένας, τῇ εὐθύτητι τῶν ὀρθῶν δογμάτων προσφέρεσθαι, αὐτοτελεῖς τοὺς μισθοὺς τῶν τοιούτων πόνων εἰδότας ἀπολήψεσθαι, παρὰ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος καὶ δεσπότου Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν.

(1) In editione Ven. Athanasii T. I. p. 398. ἀπορεῖν. Sed tamen ibi quoque communior lectio μὴ ἀπορεῖν adnotatur.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙΝ ΕΝ ΤῌΔΕ Τῌ ΒΙΒΛῼ.

PARERGON.

In vacuo plagularum duarum spatio, placet post grande Nicephori opus brevia duo collocare scripta patriarcharum duorum (qui aeque ac Nicephorus pro sanctis imaginibus decertarunt) Tarasii nimirum atque Methodii. Sunt autem epistolae duae, quas ego ex codice vaticano, nonnisi quatenus ss. imaginum negotium attingunt exscripsi.

Ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς πᾶσι τοῖς ὁσιωτάτοις ἐπισκόποις τῆς φιλοχρίστου Σικελῶν *,
Ταράσιος ἐλέῳ θεοῦ ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης.

* ἐκκλησίας.

Οἱ τοῖς θείοις σοφῶς ἐμμελετῶντες λόγοις καὶ ἐρευνητικῶς καὶ οὐ παροδευτικῶς ἐν αὐτοῖς ἐγκύπτοντες, καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ προσπηγνύντες, φωτίζονταί πως θαυμαστῶς ἀπὸ ὀρέων αἰωνίων, ἐξ ἀποστολικῶν προφητικῶν τε φημὶ καὶ πατρικῶν διδαγμάτων, καὶ τῇ αἴγλῃ τῆς τηλαυγήσεως προορῶνται τὸν κύριον ἐνώπιον αὐτοῦ διαπαντὸς, καὶ διὰ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς πρὸς θεωρίαν ἀνάγονται· εἶτα τὲ καὶ τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν ταύταις ἀναμιγνῦντες, σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐκπαιδεύοντες, τὸ ἦθος τοῦ βίου ῥυθμίζουσι, καὶ τῶν γηΐνων ὑπεραναβεβηκότες, τὰ ἄνω ζητοῦσι, τὰ ἄνω φρονοῦσι, καὶ ὥσπερ τὸ διαφανὲς ὕδωρ ἐκμάσσεται τῶν εἰσρεόντων τὰς ὄψεις καὶ αὐτοῦ τοῦ ἡλίου τὸν κύκλον καὶ τῶν οὐρανῶν τὰ κύτη, οὕτω καὶ αὐτοὶ νόες καθαροὶ, νοῒ καθαρῷ προσμιγνύμενοι, οἷόν τι ἐκμαγεῖον καὶ κάτοπτρον γίνονται τῆς θείας δόξης, ὡς ὁ κύριος ἔφη· μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται· καὶ ἀξίως θῦται καὶ ἱερεῖς καὶ μυστηπόλοι ἐκλέγονται τοῦ λαοῦ προκαθεζόμενοι, ὅτι καὶ περὶ αὐτῶν εἴρηται· ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν· ἄνδρες οὖν ἐπιθυμιῶν τῶν τοῦ πνεύματος, ἀκούομεν ὅτι τὸν κανονικὸν θεσμὸν φυλάττοντες συναθροίζεσθε καθ᾽ ἕκαστον χρόνον ἐπὶ τὸ διακρίνειν τὰ παρατυγχάνοντα ἐκκλησιαστικὰ κεφάλαια ἐπὶ πάσῃ τῇ ἐπαρχίᾳ ὑμῶν, καὶ πάντως ἐπικαλεῖσθε τὸν κύριον, ἵνα τὴν χάριν τοῦ πνεύματος καταπέμπων ὑμῖν, δῷ ἑκάστῳ ὑμῶν λόγον συνέσεως, λόγον θείας βουλῆς, λόγον φυλακῆς ἐντολῶν θεοῦ, λόγον τηρήσεως κανονικῶν διαταγμάτων, ταῖς κοσμικαῖς φροντίσι ταῖς ἐναντιουμέναις τοῖς προστάγμασι τοῦ θεοῦ χαίρειν λέγοντες, πνευματικῶς πνευματικὰ συγκρίνετε, μὴ προκρίναντες τὰ ἀνθρώπινα τῶν πνευματικῶν· τοῦτο γὰρ ἀνθρωπίνης χάριτος ἔργον, οὐ τῆς τοῦ πνεύματος· τί δέ εἰσι τὰ πνευματικά; εὐαγγελικαὶ ἀποφάσεις, ἀποστολικαὶ διαταγαὶ, τὰ τῶν θείων κανόνων διατάγματα· ἐκτὸς γὰρ τούτων, κρίσις ἐκκλησιαστικὴ λοιδορίας οὐδὲν ἔχει πλέον.

Διὸ καὶ ἡ ἁγία σύνοδος, ἡ κατὰ θεοῦ χάριν καὶ εὐδοκίαν συναθροισθεῖσα ἐν Νικαίᾳ ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν, εἰς ἣν καὶ οἱ πλείους ὑμῶν εὑρέθητε, μετὰ τὸ ὁρίσαι κρατεῖσθαι τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν τῆς ἁγίας τοῦ θεοῦ καθολικῆς ἐκκλησίας, ἀποδέχεσθαι τὰς σεπτὰς καὶ ἁγίας εἰκόνας, καὶ ἀναθέματι παραπέμπουσα τοὺς αἱρεσιώτας, οὓς χριστιανοκατηγόρους καὶ εἰκονοκλάστας ἡ ἀλήθεια ὠνόμασεν, ἀπεφήνατο· καὶ αὐτοὶ ἐπίστασθε πάντα τὰ κανονικὰ διατάγματα ἀπαρατρώτως ἀναμφιβόλως φυλάττεσθαι καὶ κρατεῖσθαι ἀμείωτα παρὰ πάντων ὑμῶν τῶν ἱερέων καὶ μοναχῶν καὶ λαϊκῶν, ὡς τρανῶς διαγορεύουσιν αἱ σημειώσεις τῶν συνοδικῶν αὐτῆς βίβλων· κατὰ πάντα γὰρ ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ Ἰσραὴλ ἠρύσατο, καὶ οὐδὲν περαιτέρω τούτων ἐκπεφώνηκεν οὔτε ἀνέλιπεν· τὰ γὰρ τούτων διδάγματα οὔτε προσθήκην οὔτε ὕφεσιν ἐπιδέχεται· γέγραπται γὰρ, ἐπ᾽ αὐτοῖς οὐκ ἔστι προσθῆναι, καὶ ἀπ᾽ αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν· καὶ γὰρ ἐν τοῖς βασιλέων νομίσμασι μικρόν τι τοῦ χαρακτῆρος τὶς περικόψας, ὅλον τὸ νόμισμα κίβδηλον εἰργάσατο· οὕτως καὶ ὁ τὸ ἐλάχιστον τῶν θείων κανόνων ἀνατρέπων, τῷ παντὶ λυμαίνεται· οὕτως οἱ προσθήκην ἐννοούμενοι ἔν τε τῇ θείᾳ

γραφῇ, ἢ τοῖς θείοις κανόσιν, ἢ τοῖς πατρικοῖς παραγγέλμασιν, εὑρίσκονται παραχαράττοντες τὴν ἀλήθειαν· καὶ μετὰ τοῦ ψόφου τῆς γλώττης αὐτῶν, συναγωνίζεται ἡ ψευδογορία· τοιγαροῦν μνήσθητε τοῦ θεοῦ λέγοντος, ὅτε πάντα κατορθώσεις, τότε σωθήσῃ· αὐτοὶ ἐν τῇ διὰ τὸν κύριον συναθροιζομένῃ συνόδῳ ὑμῶν, τὴν ἀλήθειαν ἐπισπώμενοι, πάντων τῶν προσταγμάτων τὴν φυλακὴν διατηροῦντες, πλατύνατε τὸ στόμα, καὶ πνεύματος πληρώσατε, εὐαγγελικῶς τε καὶ ἀποστολικῶς, κανονικῶς τε καὶ πατρικῶς ἀποφαινόμενοι κ. τ. λ. *Sequuntur in Tarasii epistola nonnullae ecclesiasticae regulae, seu canones et praecepta, quae describere non huius est loci.*

Τοῦ ἁγίου Μεθοδίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστολὴ πεμφθεῖσα πρὸς τὸν πατριάρχην Ἱεροσολύμων, ἐπὶ καθαιρέσει τῶν ἀποστατησάντων ἱερέων.

Τὴν ἐκταθεῖσαν τῆς τιμίας κορυφαιότητός σου τοῦ λόγου χεῖρα ἡμῖν, διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ Σιλουανοῦ, καὶ πρεσβυτέρου καὶ μοναχοῦ, πασῶν τῶν ἀνέκαθεν μέχρις ἡμῶν συνόδων, εὐαπόδεκτον καὶ ἰθύτομον ἀπαγγέλλει φέρουσαν· καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς αὐτοῦ παρ' ἧς κεκινήμεθα ὑπομνῆσαι τὴν ὑμετέραν ἀδελφικὴν θεοσέβειαν, ὀρθῶς καὶ ἀπροσκλινῶς κριθεῖσαν ἀπεδεξάμεθα καὶ ἠγαπήσαμεν· ὡς παρὰ κυρίου εἰσακουσθέντες ἐν τῇ συμπνοίᾳ τῆς ἀληθοῦς ἡμῖν γεγενημένης ὁμονοίας· καθότι οὐκ ἦν ἑτέρως οὐδὲ ἠλπίζετο ἄλλως φέρειν καὶ ἔχειν, ἢ ὡς ἡμεῖς τε περιτρεπόμενοι ὑμᾶς ἠρωτήσαμεν, καὶ συντιθέμενοι ὑμεῖς ἀπεκρίνασθε· λέγομεν δὴ τὸ τοὺς μὲν ἀπὸ Ταρασίου καὶ Νικηφόρου τῶν μακαρίων καὶ ὀρθοδόξων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, ἱερεῖς καθισταμένους, παρασφαλέντας δὲ τῆς ἀληθείας, καὶ ὠλισθηκότας ἀπὸ τῆς εὐθείας ὁδοῦ ὀλοψύχως μετανοήσαντας, καὶ τῆς ἀβουλίας ἑαυτοὺς καταμεμφομένους, τῇ δὲ μεταμελείᾳ τὴν ἀξίαν μετάνοιαν ὅλῃ γνώμῃ ἐνδεικνυμένους, καὶ τοὺς τῶν αἱρέσεων ἐξάρχους τῇ βδελλυρᾷ τούτων κακοδοξίᾳ ἀποπεμπομένους καὶ ἀναθεματίζοντας, τοὺς τῆς εὐσεβείας ὅρους ὁμολογοῦντας ἐμμένειν, καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν ἀναβοωμένους, ὡς φυλάξαιεν μέχρι θανάτου εἰς τὰ ἑξῆς ταύτην, καὶ ὑπερθάνοιεν εἰς ἔτι τῆς ἀληθείας, εἰς καύχημα αὐτοῖς, καὶ εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, πρὸς τὸ ζῆσαι ἀμηρύτως ἀτελευτήτως, τούτους ἀποδέξασθαι, καὶ εἰς τοὺς οἰκείους βαθμοὺς ἐπανάγειν, καὶ ὡς οἰκεῖα μέλη τῇ ἰδίᾳ ἁρμονίᾳ συντάξαι, καὶ συγκληρώσασθαι τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι μετὰ τοῦτο ὡς ἐν δευτέρᾳ τάξει, εἰ συνορῶμεν πάλιν καθ' ὃν ἂν καὶ δέοι τρόπῳ χρήσασθαι· ἄτερ μόνον τοῦ τελευταίου τουτέστιν ἐσχάτου καὶ πρώτου ἐχθίστου τῆς ἀληθείας Ἰωάννου, μηδ' ὅλως πώποτε φανέντος χριστιανοῦ, καὶ κλήρου λόγον οὐκ ἐσχηκότος οὐδ' ἐπεκτείναντος ἁπάντων τινί. Ταῦτα ὀρθῶς καὶ λίαν καλῶς δι' ὀλίγου ἐκθεμένης τῆς ὑμετέρας ἀδελφικῆς σεβασμιότητος, ἰδοὺ σήμερον τριετοῦς πληρωθέντος χρόνου, καὶ τοῦ τετάρτου ἀρξαμένου, οὐδένα καρπὸν μετανοίας τὸν διά τινος ταπεινόφρονος λόγου καὶ σκληραγωγίας βίου ἢ ἠρεμίας ἐθελουσίου δεικνύμενον παρά τινι τῶν ὅλων αὐτῷ πώποτε ἔγνωμεν κ. τ. λ. *Pergit Methodius declamare contra haereticos, praecipueque praedictum Iohannem iconoclastam, in quem Nicephorus quoque praecedente opere cap. 9. invehitur.*

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ ΜΙΚΡΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΘΟΛΙΚΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΣΕΠΤΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΠΑΛΙΝ ΝΕΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ (1).

α΄. Ἐπειδὴ ἡ ἁγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία ἐν τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν ἀσφαλῶς καὶ ἐρηρεισμένως ἕστηκεν, ὄντος ἀκρογωνιαίου λίθου Χριστοῦ τοῦ ἀληθοῦς θεοῦ ἡμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις δόγμασι κεκόσμηται καὶ κεκαλλώπισται, καὶ οὐδαμῶς οὐδεμία ἀπολογία ἢ ἀντιλογία περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ὀρθῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως καὶ λατρείας ἐν αὐτῇ ὑπάρχει (2), διὰ τοῦτο περὶ τῶν νῦν κενολογουμένων παρά τινων τῶν τοῦ ἱερατικοῦ

SANCTI PATRIS NOSTRI
NICEPHORI
PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI
APOLOGETICUS MINOR

AD CATHOLICAM ECCLESIAM DE NOVO PROPTER VENERABILES IMAGINES EXORTO SCHISMATE.

1. Quoniam sancta Dei ecclesia in apostolorum ac prophetarum fundamento secure firmiterque consistit, angulari eius existente lapide Christo vero Deo nostro, cunctisque sacris ac divinis dogmatibus exornatur et venustatur, neque ulla ubivis vel defensio vel contradictio circa rectam nostram irreprehensibilemque fidem et cultum in ipsa fit; propterea circa hodiernas novitates nonnullorum de ecclesiastico

(1) Totus titulus ita se habet in codice, excepto vocabulo μικρός, quod nos addimus, ut hunc apologeticum ab illo longe maiore distinguamus, qui in hoc pariter volumine nostro editur. Mendose tamen in codice scribitur σχήματος pro σχίσματος, quod alterum reapse scribendum erat; agitur enim non de novo *schemate*, sed de *schismate*, ut ipse statim Nicephorus dicet.

(2) S. Nicephori prolixa vita ab Ignatio diacono scripta extat apud Bollandianos mart. tom. II. p. 295. sq. latine, graece autem ex codice vat. ab Allatio communicata p. 704. sq. Ibi cap. IV. 26. reapse dicitur, domita iam iconoclastarum haeresi, pacem in ecclesia fuisse dum Nicephorus episcopatum iniret; sed eandem paulo post Leone armenio regnante turbatam, denuoque in partes duas scissam ecclesiam, orthodoxorum

λόγου ἀπαλλοτριωσάντων ἑαυτοὺς τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας σώματος τοῖς ἐρωτῶσι τὴν ἀπολογίαν ταύτην, ἣν τὰ ὑποτεταγμένα φέρει προτίθεται.

β΄. Ὅτι μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν ἔκ τε ἀποστολικῆς καὶ πατρικῆς παραδόσεως, ἡ τῶν σεπτῶν εἰκόνων ὕπαρξίς τε καὶ προσκύνησις μέχρι τοῦ δεῦρο ἦλθε, κηρύσσουσι καὶ μαρτυροῦσιν αἵ τε ἀρχαῖαι ἐκκλησίαι καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη, παρά τε βασιλέων εὐσεβῶν καὶ ἑτέρων φιλοχρίστων κατασκευασθέντα, ὅτι ἐν τόποις ἱεροῖς καὶ σεβασμίοις κατετάχθησαν τοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν ἱερῶν προσκυνεῖσθαι· σαφέστατον δὲ τούτων καὶ ἀψευδέστατον μαρτύριον τὰ ἐν ταῖς σωλίαις τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου μετὰ τῶν τιμίων σταυρῶν συγκείμενα· οὐ γὰρ ἑτέρῳ τρόπῳ ἐν τούτοις ἀνετέθησαν, εἰ μὴ προσκυνήσεως ἕνεκεν· ἔτι δὲ καὶ τὰ ἐν τοῖς ἁγίοις θυρίοις καὶ πυλῶσιν ἱεροῖς τῷ αὐτῷ τρόπῳ τετυπωμένα· συνίστησι δὲ τὴν τούτων προσκύνησιν καὶ τὰ ἐν τοῖς κανόσι τῆς ἁγίας ϛ΄ συνόδου, σεπτὴν γραφὴν ταῦτα διαγορεύοντα (1)· ἔτι δὲ καὶ ἕτεραι ἁγίων πατέρων περὶ αὐτῶν συγγραφαί.

γ΄. Ὅθεν καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσι χρόνοις εὑρηκὼς τὰς αὐτὰς ἱερὰς εἰκόνας προσκυνουμένας ὁ τότε βασιλεύσας Λέων, ὁ πατὴρ Κωνσταντίνου, ὁ καὶ κατὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ μανεὶς, ταύτας ἐπειράθη κατα-

coetu, qui se a communi ecclesiae corpore abalienarunt, defensionem hanc, nonnullis rogantibus, prout est in infrascriptis, exponimus.

2. Quod itaque iam inde ab initio antiquitusque ex apostolorum patrumque traditione, sanctarum imaginum existentia et veneratio ad hodiernam usque diem perstiterit, praedicant atque testantur et antiquae ecclesiae, et sacra vasa a piis regibus aliisque Christo devotis adornata, quae in sacris venerandisque locis fuere reposita, ut cum reliquis sacris rebus honorarentur. Evidentissimum autem et sincerissimum testimonium est illarum imaginum, quae in sancti altaris soleis cum venerandis crucibus sunt repositae: illae insuper quae in sanctis foribus ianuisque eodem modo sunt insculptae. Comprobant harum cultum sextae quoque synodi canones, in quibus harum pictura venerabilis dicitur; quod ipsum et alia demum sanctorum patrum scripta adfirmant.

3. Quamobrem superiore tempore has comperiens sacras imagines in honore haberi Leo, pater Constantini qui adversus servatoris quoque Dei nostri incarnationem insaniit, has evertere conatus est. Ideo et sanctae memoriae Germanum,

videlicet et iconoclastarum. Videtur itaque haec oratio sub ils initiis conscripta. Porro quam dixi, Nicephori vita legitur a me in vat. codice saeculi ferme undecimi, cuius in marginibus perscribuntur pulchris atque quadratis, etsi non magnis litteris glossae optimae perfrequentes; et quidem in prima pagina text. ὠδὺς, gloss. καιρὸς τοκετοῦ. - text. κατέτρυχεν, gloss. κατεπόνει. - text. κατόπιν, gloss. κατόπισθεν, κατοπίσω. - text. ἀπαραίτητα, gloss. ἐπιτατικὰ ἃ οὐδεὶς δύναται φυγεῖν. - text. καθεῖναι, gloss. χαλάσαι. - text. προείλετο, gloss. ἠγάπησεν, ἠθέλησεν. - text. κατηφείας, gloss. στυγνότητος. - text. τίς ἄρα, gloss. θαυμαστικῶς καὶ πνευματικῶς, οὐχ ὑποκριτικῶς ἀνάγνωθι. - text. ὦ τᾶν, gloss. ὦ σὺ ἑταῖρε, ὦ μακάριε· λέγεται δὲ καὶ ἐπὶ εἰρωνείας. - text. ἀπότευξις, gloss. ἀποτυχία. - text. ἅτε, gloss. ὥσπερ, καθάπερ. - text. ἀφασίαν, gloss. ἀφωνίαν. - text. ἀτόπημα, gloss. ἀπρεπές. - text. ἐδαιδείην (ἐδεδίειν,) gloss. ἐφοβήθην. - text. ἀποιχομένου, gloss. παρερχομένου, ἀπερχομένου etc.

(1) Nempe hoc dicitur in canone trullano LXXXII, ubi ss. imagines dicuntur σεπταὶ *venerabiles*.

στρέψαι· διὸ καὶ τὸν ἐν ὁσίᾳ τῇ μνήμῃ Γερμανὸν τὸν ἀρχιερέα ταύτης τῆς βασιλίδος πόλεως, τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος ἐξήλασεν, ὡς ἀντιπίπτοντα τῷ κακοδόξῳ αὐτοῦ φρονήματι· καὶ εἴ τις ἀκριβέστερον περὶ τούτων μαθεῖν ἐθέλει, ἐντυγχανέτω τοῖς συγγράμμασι τοῦ αὐτοῦ ὁσιωτάτου ἀρχιερέως (1)· οὕτω σαλευομένην τὴν ἐκκλησίαν ὁ δυσσεβὴς Κωνσταντῖνος καταλαβὼν, σφοδρότερον πνεύσας κατὰ τῶν ὀρθῶν ἡμῶν δογμάτων, καὶ μήτε ἱερέως ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει τυγχάνοντος, ἤδη γὰρ καὶ Ἀναστάσιος (2), ὁ μετὰ τὸν ὅσιον Γερμανὸν ἱερατεύσας, ἐτελεύτησεν, μήτε πρεσβυτέρας Ῥώμης (3) ἀρχιερέα προσκαλεσάμενος, μήτε ἑτέρου θρόνου τοῦ οἱοδέποτε κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, τῷ οἰκείῳ δυσσεβεῖ θελήματι ἑπόμενος, μᾶλλον δὲ τυραννικῇ ἀλαζονείᾳ χρώμενος, καὶ τοῦ θείου νόμου καταφρονήσας, διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀναιδῶς συναθροισθέντων ἀνιέρων ἱερέων, ὅσον ἦν ἐπ' αὐτῷ, τὴν τούτων καταστροφὴν κατειργάσατο, τολμήσας ὁ ἄθεος εἰδωλολάτρας τοὺς χριστιανοὺς ἀποκαλέσαι· καὶ δογματίσας ἐν τῷ ὅρῳ τοῦ τοιούτου ἀνιέρου ἀθροίσματος (4), μὴ προσκυνεῖσθαι τοῦ λοι-

huius regiae urbis pontificem, sacerdotali dignitate expulit, utpote ipsius pravae opinioni adversantem. Quam rem si quis accuratius vult cognoscere, eiusdem sanctissimi antistitis scripta legat. Sic itaque perturbatam impius Constantinus ecclesiam offendens, vehementius adversus recta dogmata nostra invehens, neque iam episcopo apud regiam urbem existente; namque et Anastasius, qui post sanctum Germanum episcopus fuit, obierat; imperator, inquam, neque senioris Romae pontifice, neque alterius cuiusvis sublimis sedis, iuxta ecclesiasticam regulam, appellato, impiae suae voluntati obsequens, vel potius tyrannica superbia utens, divina lege contempta, per collectos a semet profanos episcopos, quantum in ipso fuit, sanctarum imaginum fecit abolitionem, aususque est hic atheus idololatrarum nomine Christianos appellare; et dogmatico huiusmodi profanae synodi canone definire, non esse in

(1) Intellige S. Germani epistolas de hoc argumento quae recitantur in nicaena secunda synodo. Intellige item a nobis editum in Spicil. rom. T. VII. eiusdem Germani opusculum, ubi cap. 40. et seq. iconoclastae refutantur.

(2) Videtur Nicephorus sine contumelia appellare Anastasium, quamquam hunc patriarcham satis constat, si non animo certe opera et simulatione favisse iconomachis. Num ergo aliter de eo existimabat Nicephorus? Certe in Graecorum menaeis Anastasii nomen legitur, qua super re disputat Cuperus in patr. constantinopolitanis. Attamen Anastasium ut iconomachum usque ad obitum damnat Ephraemius chronographus a me editus Script. vet. T. III. v. 9927. sq. Item Theophanes in chronico.

(3) Romam Nicephorus in sua cum Leone arm. imp. disputatione (vit. cap. VI. 41.) dicit τὸ πρωτόβλητον τῶν ἀποστόλων ἕδος, *primam apostolorum sedem* (vel *firmamentum* aut *basim.*) Ita enim edidit Allatius πρωτόβλητον. At Combefisius, qui paulo ante praedictam disputationem ediderat, habet τοῦ πρωτοκλήτου, quae ceteroqui lectio merito illi suspecta videtur. Reapse codex vaticanus vitae Nicephori habet πρωτόκλητον, non τοῦ πρωτοκλήτου. Allátius vero vel ita legens, vel recte emendans, πρωτόβλητον pro πρωτόκλητον maluit. Est enim non insolita in codicibus permutatio litterarum B et K, propter multam earumdem in prisco scribendi usu similitudinem, ut mecum antiquarii sciunt. Et combefisiana quidem lectio τοῦ πρωτοκλήτου insana est; sequitur enim mox κορυφαίου Πέτρου; πρωτόκλητος autem Andreas, non Petrus. Verumtamen inter πρωτόβλητον (quod malo) et πρωτόκλητον, nullae tragoediae sunt agendae, quia perinde fere est dicere *primam sedem*, ac *primam appellatam sedem* aut *basim.*

(4) Habita fuit Constantinopoli haec iconomachorum synodus anno Copronimi regnantis XIII, ut ait Theophanes, eiusque non semel meminit noster Nicephorus in subsequentibus scriptis. Acta eius abolita interciderunt. Alia iconomachorum in eadem regia urbe synodus anno DCCCXV. sub Leone armenio fuit. Vit. S. Nicephori cap. V. 35. vel etiam X. 63. XII. 73.

ποῦ ἱερὰς εἰκόνας, μήτε ὅλως κατασκευάζεσθαι· καὶ ἐπειδὴ τὸ κακὸν ἀρχῆθεν οὐχ ἔστη ἐφ' ἑαυτῷ, ἐπηκολούθησε καὶ τὰ ἐξ ἀσεβείας δόγματα· τάς τε γὰρ πρεσβείας τῶν ἁγίων τῆς ἐκκλησίας ἐξέβαλε, καὶ ἅγια λείψανα καὶ βίβλους ἱερὰς πλείστας κατέκαυσε, καὶ τοὺς μὴ καταδεχομένους τοῦτο τὸ ἄθεον δόγμα διωγμοῖς καὶ αἰκίαις καὶ βασάνοις πολλαῖς ἐτιμωρήσατο.

δ'. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων περὶ τούτων πιστώσασθαι, μαρτυροῦσι καὶ αἱ χρήσεις αἱ λεγόμεναι Ἐπιφανίου· καὶ γὰρ ἐκεῖ ὁ Ἐπιφάνιος, ὡς προσκυνουμένας αὐτὰς παρὰ τῶν χριστιανῶν ὁρῶν, ἐπειρᾶτο τὴν τούτων ἀναίρεσιν ποιήσασθαι (1)· ὅπερ οὔτε ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις εὐσεβεῖς βασιλεῖς, πρὸς οὓς τὸ γράμμα δοκεῖ φέρεσθαι (2), τὸν περὶ τῆς καταστροφῆς αὐτῶν λόγον ἐδέξαντο, ὡς δηλοῦσιν αἵ τε ὑπ' αὐτῶν κτισθεῖσαι ἐκκλησίαι, καὶ τὰ ἱερὰ εἰκονίσματα τυγχάνοντα· πρὸς τούτοις καὶ αἱ ἐν Κύπρῳ ἐκκλησίαι βοῶσιν (3), ὅτι οἱ τοιοῦτοι λόγοι οὐκ ἠκούσθησαν πώποτε· ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἐκ τῆς κυπρίας νήσου ὁρμώμενοι, ὧν ἐστιν ὁ ἐν ἁγίοις Παῦλος, ὁ γεγονὼς τῶν ἐνταῦθα ἀρχιερεύς, καὶ Κωνσταντῖνος ὁ γεγονὼς κατὰ τὴν αὐτὴν νῆσον ἀρχιεπίσκοπος, ἄνδρες σοφοὶ καὶ ἐλλόγιμοι, καὶ τὰ δόγματα τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου τοῦ τῆς νήσου προεδρεύσαντος ἐπιστάμενοι, οὐκ ἠνέσχοντο τοῦ αὐτοῦ πατρὸς εἶναι τὰς χρήσεις, ἃς ἐν τῷ ψευδοσυλλόγῳ οἱ συναθροισθέντες αὐτῷ προσήγαγον· ἐν τούτοις ὁ θεὸς

posterum venerandas sacras imagines neque omnino fabricandas. Et quia malum hoc in suis initiis contineri non potuit, consecutae sunt aliae insuper irreligiosae sanctiones; nempe et invocationes sanctorum ab ecclesia exclusit; sanctasque reliquias et sacros libros plurimos combussit; et homines, qui hoc impium dogma noluerunt admittere, persecutionibus, cruciatibus, poenisque multis adfecit.

4. Quod si oportet ex contrariis quoque argumentis idem confirmare, testes adsunt illae etiam quae Epiphanii dicuntur auctoritates. Namque, ut ibi legitur, Epiphanius videns sacras imagines a Christianis honorari, conatus est eas abolere: et tamen nec illis temporibus religiosi imperatores, ad quos id scriptum mitti videtur, hanc de abolendis imaginibus sententiam admiserunt, uti demonstrant conditae ab iis ecclesiae, et superstites sacrae icones. Insuper Cypri etiam ecclesiae clamant, sermones Epiphanii eiusmodi nusquam esse auditos. Sed ne illi quidem, qui ex insula Cypro sunt oriundi, quos inter est sanctus Paulus nostrae urbis archiepiscopus, et Constantinus qui fuit eius insulae item archiepiscopus, sapientes clarique viri, dogmatumque sancti Epiphanii, insulae praesulis, probe gnari, non tulerunt patris eiusdem auctoritates esse, quas ei huius pseudosynodi auctores adscripserunt.

(1) Hanc S. Epiphanii auctoritatem bis sibi obiicit etiam S. Ioh. damascenus de ss. imag. or. I. 2, et or. II. 18; utroque autem in loco dicit fictitiam, eique ab haereticis suppositam; cuius tamen scripti in nicaena quoque II. synodo act. VI. Lab. T. VII. col. 475. mentio fit. Utique dubitari nequit de latina Epiphanii epistola inter hieronymianas LI, cuius in calce illa est famigerata de velo picto narratio. Sed en adest etiam Nicephori ad praedicta responsio; praeter alios tot auctores qui in eadem alea versati sunt.

(2) Nempe graeca epistola ad Theodosium magnum, quam esse genuinam negat inter ceteros etiam Lequinius ad praedictam Damasceni orationem II. 18.

(3) Hoc eodem utitur argumento Damascenus loc. cit., nempe quod cypriaca Epiphanii ecclesia sacris plena imaginibus esset.

μὴ ἀρεσκόμενος, εὐδόκησεν ἐπιτελεσθῆναι τὴν ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον ζ' ἁγίαν καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἧς ἡ κάταρξις κατὰ λόγον καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν γέγονε παρὰ ἀρχιερέων τὸ τηνικαῦτα κινηθεῖσα· Παῦλος γὰρ ὁ προῤῥηθεὶς ἀρχιερεὺς τοῦ Βυζαντίου ὁρῶν ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς, οἵ τε τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης καὶ τῶν λοιπῶν θρόνων ἀπεσχισμένοι ἦσαν ἐκ τῆς κατ' αὐτὸν ἀρχιερωσύνης, ἀναθέμασι καὶ καθαιρέσεσι καθυποβάλλοντες, παρῃτήσατο τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα· καὶ πρῶτον μὲν τοῖς τε βασιλεῦσι παῤῥησίᾳ ἐντυχὼν ἐλάλησε, ὡς πολλοὶ τῶν ἔτι περιόντων αὐτόπται γενόμενοι μαρτυροῦσιν, ὅτι καὶ ἕως τοῦ νῦν οὐκ ὀρθὴν συνείδησιν ἔχων διετέλουν· ἄρτι δὲ πᾶσιν ὑμῖν διαγορεύω τῆς αἱρέσεως ἐπικρατούσης, ἀναθεματιζόμενος ὑπὸ τῶν λοιπῶν θρόνων, ἐπίσκοπος ὑμῶν εἶναι οὐ δύναμαι· τούτων λαληθέντων μετ' ὀλίγον τῇ νόσῳ συνεχόμενος, ἐπιλαβόμενος τοῦ θανάτου (1).

ε'. Μετὰ τοῦτον οὖν ὁ ἐν ἁγίᾳ τῇ μνήμῃ Ταράσιος προτραπεὶς εἰς τὸν ἱερατικὸν θρόνον ἐνέστη, τοῖς τε βασιλεῦσι τότε καὶ τῇ συγκλήτῳ καὶ παντὶ τῷ λαῷ τῆς πόλεως λέγων, ὅτι εἰ μὴ πληροφορίαν λάβω τοῦ γενέσθαι σύνοδον οἰκουμενικὴν συνευρισκομένων ἤδη καὶ τῶν λοιπῶν θρόνων, ἵνα τὸ καινοτομηθὲν σφάλμα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διορθωθῇ, εἰς τὴν ἱερωσύνην ἐμαυτὸν οὐκ ἐπιδίδωμι· καὶ παρὰ πάντων τὰ τῆς πληροφορίας δεξάμενος, οὕτω προεχειρίσθη ἀρχιερεύς (2)· καὶ θεοῦ συνεργείᾳ εἰς πέρας ἐκβέβηκε, καὶ σύνοδος ἐννόμως καὶ κανονικῶς ἐτελέσθη, συνευρεθέντων καὶ τοποτηρητῶν, καὶ γραμμάτων συνοδι-

Quae quum Deo displicuissent, placuit eidem secundam Nicaeae fieri synodum quae est sanctarum oecumenicarum septima; cuius origo rationabiliter et secundum ecclesiasticam formulam a tunc existentibus pontificibus commota fuit. Nam Paulus praedictus Byzantii pontifex, videns alios pontifices, nempe tum illum senioris Romae, tum aliarum sedium, sacerdotii sui dignitati non communicantes, immo et anathematibus et depositione adversantes, pontificatum abdicavit: atque in primis imperatores, seposito metu, conveniens, ut multi ei rei praesentes et adhuc in vivis agentes testantur, ego inquit nec usque ad hoc tempus recta conscientia fui; et nunc vobis omnibus denuncio, me dominante haeresi, et a reliquis sedibus excommunicatum, vestrum haud diutius episcopum esse posse. Quibus dictis, paulo post morbo correptus, mortem obiit.

5. Post hunc itaque sanctae memoriae Tarasius ad sacerdotalem thronum promotus, et eius aetatis imperatoribus restitit et senatui universoque urbis populo protestatus est, nisi publica fides sibi fieret, fore ut oecumenica synodus contraheretur tum praesentium in urbe, tum etiam reliquarum sedium episcoporum, ob novum hunc errorem in ecclesia corrigendum, a se nunquam pontificatum admissum iri. Accepta vero eius rei a cunctis fide, sic demum patriarcha factus est. Tum Deo adiuvante scopum est consecutus, et synodus legitime et secundum canones

(1) Copiose haec ex Theophane Cuperus in patr. constantinopolitanis. Item Ephraemius chronographus v. 9956-9979.

(2) Nihil Cuperus de hac egregia Tarasii apud populum protestatione, ante suscipiendum episcopatum.

κῶν τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς θρόνοις τὴν ἀρχιερωσύνην κεκτημένων· καὶ ὅρος ἀπὸ συνόδου ἐδέχθη * παρά τε οἰκουμένῃ πάσῃ, ἐν ᾧ καὶ οἱ βασιλεύοντες σύμψηφοι γεγόνασι· καὶ τὸν τοιοῦτον ὅρον οὐ χρὴ περιεργάζεσθαι· καθάπερ γὰρ αἱ λοιπαὶ οἰκουμενικαὶ ἓξ ἅγιαι σύνοδοι ὅρους οἰκείους ἐξέθεντο, καὶ οὐδεὶς περὶ τούτων ἀντέπεσε· καὶ οἱ κατὰ καιροὺς γὰρ βασιλεύοντες ταῖς ψήφοις τῶν ἱερέων ἑπόμενοι, καὶ ἀπεδέξαντο καὶ ἐκράτυναν· καὶ οὐδεὶς τῶν ὀρθοδοξούντων μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ἀμφισβήτησιν κατέστη, ἀλλ' ὡς ἐκ πνεύματος ἁγίου σφραγισθέντων τῶν ἐκφωνηθέντων πάντες οἱ χριστιανοὶ ἐδέξαντο, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς εἰρημένης ζ' συνόδου ἐπηκολούθησεν, καὶ ὡς ἐκ θείας χάριτος ὁ ὅρος αὐτῆς ἐκδοθεὶς ἀπόδεκτος γέγονεν ἐν πᾶσι τοῖς πέρασιν· ἄλλως τὲ δὲ καὶ ἀρχαίαν καὶ προϋπάρχουσαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παράδοσιν ἀνεκαίνισε καὶ ἐκράτυνε, καὶ ἴδιον οὐδὲν ἐκαινοτόμησεν· ἕνεκεν τούτου ἀναμφισβήτητος κατὰ πάντα τρόπον ὁ κατ' αὐτὴν ὅρος φυλάττεσθαι παρὰ τῶν χριστιανῶν δικαίως ὀφείλεται (1).

ϛ'. Ταύτης οὖν τῆς ἱερᾶς συνόδου αἰσίως καὶ θεοπρεπῶς τελεσθείσης, οἱ μετὰ ταῦτα εἰς ἱερωσύνης ἀξίωμα προχειρισθέντες, τῷ ὑπ' αὐτὴν ἐκτιθέντι ὅρῳ στέργοντες ἰδιοχείρως κατὰ τὴν παραδεδομένην ἀρχῆθεν συνήθειαν τῇ ἐκκλησίᾳ, τοὺς οἰκείους σταυροὺς προτάξαντες (2), ὑπέγραψαν· ὧν εἰσι καὶ νῦν οἱ ἑαυτοὺς τοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος ἀποῤῥήξαντες καὶ ἀπαλλατριώσαντες καὶ τοῖς ἐν τῇ αὐτῇ συνόδῳ ἀναθεματισμοῖς ἑαυτοὺς καθυποβάλλοντες· ἔχει

* cod. manu ἐτέθη.

fuit celebrata, praesentibus etiam legatis, litterisque synodicis a reliquarum sedium primatibus acceptis. Decretumque ab universa synodo conditum fuit, atque ab universo orbe receptum, cui etiam imperatores subscripserunt. De qua definitione haud iam curiose quaerendum est. Nam sicut reliquae sanctae sex synodi definitiones suas ediderunt, quin aliquis iis contradiceret; et eius temporis imperatores sacerdotalibus sententiis obsequentes, eas admiserunt atque firmarunt, nemoque orthodoxus post promulgationem dubium aliquod commovit, sed tamquam a sancti Spiritus sigillo munita Christiani omnes quae promulgata sunt receperunt; sic etiam praedictae synodo septimae contigit, cuius decretum tamquam divinae gratiae fonte editum, in cunctis orbis finibus admissum est. Alioqui veterem et praeexistentem in ecclesia traditionem ea definitio confirmabat, nihilque peculiare vel novum statuebat. Propterea extra omnem dubitationem synodica illa definitio observari a Christianis omnibus iure meritoque debet.

6. Hac itaque fauste ac divinitus absoluta synodo, qui deinceps ad episcopatus dignitatem promoti fuerunt, decreto illi libenter propria manu, secundum antiquitus traditam ecclesiae consuetudinem, sua quisque praeposita cruce, subscripserunt: quos inter nonnulli sunt, qui hodie se de corpore ecclesiae avulserunt et abalienarunt, atque ita latis in illa synodo anathematibus semet subiecerunt. Est

(1) Considerent haec nostrorum quoque temporum iconomachi; videant, quomodo generalis synodi auctoritatem despicere queant, quin simul et ceteras oecumenicas aeque infirmas iudicent; quo facto, fides christiana corruit.

(2) En morem apud nos adhuc vigentem, ut episcopi subscriptionibus suis crucem praeponant. Extant autem Concil. T. VII. col. 55. confessio haec et subscriptiones episcoporum ab haeresi reversorum.

δὲ τὰ ἐκτεθέντα οὕτως. " Πιστεύοντες εἰς ἕνα θεὸν τὸν ἐν τριάδι ὑμνούμενον, ,, τὰς ἁγίας εἰκόνας ἀσπαζόμεθα· καὶ οἱ μὴ οὕτως ἔχοντες, ἀνάθεμα ἔστω- ,, σαν· καὶ οἱ μὴ οὕτως φρονοῦντες, πόῤῥω τῆς ἐκκλησίας ἐκδιωχθήτωσαν· ἡμεῖς ,, τῇ ἀρχαίᾳ θεσμοθεσίᾳ ἐπακολουθοῦμεν· ἡμεῖς τοὺς θεσμοὺς τῶν πατέρων ,, φυλαττόμεθα· ἡμεῖς τοὺς παρατιθέντας ἢ ἀφαιροῦντας, ἐκ τῆς καθολικῆς ,, ἐκκλησίας ἀναθεματίζομεν· ἡμεῖς τοὺς μὴ οὕτως ἔχοντας τῷ ἀναθέματι καθ- ,, υβάλλομεν· τοῖς ἐκλαμβάνουσι τὰς παρὰ τὰς θείας γραφὰς ῥήσεις τὰς κατὰ ,, τῶν εἰδώλων εἰς τὰς σεπτὰς εἰκόνας, ἀνάθεμα· τοῖς ἀποκαλοῦσι τὰς ἱερὰς ,, εἰκόνας εἴδωλα, ἀνάθεμα, ἀνάθεμα (1). ,, Ταῦτα οἱ ἀρτίως ἑαυτοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀποσχίσαντες καθωμολόγησαν διὰ τῶν οἰκείων ὑπογραφῶν· καὶ εἰ ἀρνοῦνται τὴν ὁμολογίαν αὐτῶν, τοὺς ἰδιοχείρους αὐτῶν σταυροὺς πατοῦσι, καὶ τοῖς προκειμένοις ἀναθέμασιν ἑαυτοὺς καθυποβάλλουσι, καὶ οὐδαμῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἵστανται· ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ δόγμα τῆς πίστεως ἐν ᾧ ἐχειροτονήθησαν ἠρνήσαντο, ἀνάγκη αὐτοὺς καὶ τὴν χειροτονίαν ἀρνήσασθαι, καὶ εἶναι καθῃρημένους, ὡς ἑτεροδιδασκαλοῦντας· καὶ διὰ τοῦτο οὐ χρὴ αὐτοὺς εἰς διαλέξεις ἢ εἰς ἀντιλογίας πρὸς ἱερατικὸν ἄνδρα ἔρχεσθαι (2)· ἢ γὰρ συζητῶν μετ' αὐτῶν περὶ δογμάτων ἐκκλησιαστικῶν, τοῖς αὐτοῖς ἀναθέμασι ἑαυτὸν περιβάλλει. Αὔξει δὲ αὐτῶν τὸ ἔγκλημα, καὶ μείζων ἡ κατάκρισις γίνεται, ὅτι οὐ νεωστὶ ἐπιγνόντες τὰ ζητούμενα, ἀλλ' ἐκ πλείονος χρόνου πρᾶγμα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κεκυρωμένον ἰδόντες καὶ ὑπογράψαντες, ἑκουσίως ἑαυτοὺς τῇ παρανομίᾳ ἐπέῤῥι-

autem definitionis tenor hic. " Credentes unum Deum in Trinitate celebratum, ,, sanctas imagines admittimus; et qui aliter se habent, anathema sint; et qui ali- ,, ter sentiunt, procul ecclesia proterreantur. Nos quidem, veteres regulas sequi- ,, mur; nos patrum decreta custodimus; nos, eos qui quicquam addiderint aut ab- ,, stulerint, de catholica ecclesia excommunicamus; nos, qui alio animo sunt, ana- ,, themati subiicimus. Anathema illis qui locutiones in divinis scripturis contra ,, idola dictas, de sanctis imaginibus volunt intelligere. Illis qui sacras imagines ,, idola appellant, anathema, anathema. ,, Has inquam formulas hi, qui adversus ecclesiam nuper schisma fecerunt, professi fuerant per suas subscriptiones. Quod si nunc confessionem suam negant, ii scriptas manu propria cruces conculcant, seque supradictis anathematibus supponunt, atque omnino in ecclesia non sunt. Quia vero et fidei dogma in quo ordinati fuere, negarunt, sequitur ut suam quoque ordinationem negaverint, sintque depositi, ceu alienae doctrinae magistri; ideoque non licet eos ad colloquium vel disceptationem cum viro quolibet sacerdotali admittere: secus enim, qui cum his de ecclesiasticis dogmatibus disputaverit, iisdem se anathematibus implicat. Porro crimen illorum augebit, graviorque damnatio fiet, quia non nuper quaestionem hanc noverunt, sed rem multo ante tempore in ecclesia definitam, cui etiam subscripsere, cognoscentes, sponte sceleri consenserunt; et

(1) Extat haec formula iisdem plerumque verbis in synodo nic. ed. Lab. p. 575.

(2) Ita et mox cap. 9. Reapse recusavit Nicephorus disputare cum iconomachis. (Ignat. diac. in vita eius cap. VI. 41. et IX. 54. X. 61.) de dogmate in oecumenicis conciliis iam definito.

ψαν· καὶ ταῦτα διδάσκαλοι τῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων χρηματίσαντες, καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ διδαχῇ χρονίσαντες· καὶ ἑτέρως δὲ καθῃρημένοι τυγχάνουσι παρὰ τῶν θείων κανόνων, ὡς παρασυναγωγὰς ποιοῦντες, καὶ τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς διοχλοῦντες (1)· τέλεον δὲ αὐτοὺς ἀποκλείει τῆς πρὸς ἐκκλησιαστικοὺς ἄνδρας ὁμιλίας, καὶ τοῦ ἱερατικοῦ συλλόγου ἐκβάλλει, καὶ ἕτερα μέν τινα, ἐξαιρέτως δὲ τὰ ἐν τῇ ἁγίᾳ οἰκουμενικῇ ϛ′ συνόδῳ ἐγκείμενα, καθὼς ἐμφαίνεται ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ Ἀγάθωνος πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης (2)· ἔχει γὰρ ὧδε. “ Ὅστις ποτὲ τῶν ἱερέων τὰ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ἡμετέρας μετριότητος περιε-„ χόμενα ἅμα ἡμῖν εἰλικρινῶς κηρύσσειν ἐπιθυμήσει, περὶ τῇ ἡμετέρᾳ ἀπο-„ στολικῇ πίστει, ὡς ὁμόφρονας, ὡς συνιερεῖς, ὡς συλλειτουργοὺς, ὡς τῆς „ αὐτῆς πίστεως, καὶ ἵνα ἁπλῶς εἴπωμεν, ὡς πνευματικοὺς ἀδελφοὺς καὶ συν-„ επισκόπους ἡμῶν δεχόμεθα· τοὺς δὲ ταῦτα συνομολογεῖν μὴ θέλοντας, ὡς „ ἐχθροὺς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς, ὁμολογίας ἐνόχους εἶναι κρίνομεν „ τῆς αἰωνίας κατακρίσεως· οὔτε δὲ τοὺς τοιούτους ποτὲ ἐν τῷ συλλόγῳ τῆς „ ἡμετέρας μετριότητος, εἰ μὴ διορθωθέντας, ἀναδεξώμεθα· μηδὲ παραβῆναι „ ἡμᾶς τίς ἐξ αὐτῶν ὑπολάβοι, ὅπερ προελάβομεν παρὰ τῶν προηγησαμένων „ ἡμᾶς. „

ζ′. Μείζονι δὲ αὐτοὺς καταδίκῃ δεσμίους, καὶ θείας ὀργῆς ἐνόχους καθίστησι, καὶ οὐδὲ μετανοίας ἢ σωτηρίας ἀξίους γενέσθαι ἀποφαίνει καὶ τὰ παρὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ τῆς οἰκουμένης λαμπτῆρος, καὶ τὸν τῆς βασιλίδος κοσμήσαντος θρόνον τοῦ Χρυσοστόμου ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τῆς πρὸς Ἐφεσίους ἐπιστολῆς τοῦ

quidem magistrorum dogmaticorum locum in ecclesia tenentes, et in hoc magisterio diu versati. Alio etiam titulo a divinis canonibus exauctorantur, ceu qui conciliabula fecerint, et regiis auribus molesti fuerint. Postremo eos ab ecclesiasticorum consortio excludunt, et sacerdotali coetu eiiciunt, alia quaedam, nominatimque ea quae in sexta oecumenica synodo feruntur, sicuti apparet ex synodica epistola Agathonis Romae senioris papae, quae ita habet. “ Quotquot sacerdotes, ea quae „ in nostrae humilitatis confessione continentur, nobiscum sincere praedicare vo-„ luerint circa nostram apostolicam fidem; hos ut parem nostrae sententiam geren-„ tes, consacerdotes, et comministros, et eiusdem fidei consortes; atque ut simpli-„ citer dicamus, ut spiritales fratres et coëpiscopos nostros recipimus. Eos vero qui „ ita confiteri nolunt, ceu catholicae et apostolicae confessionis hostes, aeternae „ damnationis reos esse iudicamus. Neque hos umquam ad nostrae humilitatis con-„ sortium, nisi emendatos, admittemus. Neque vero quispiam putet, nos quicquam „ eorum transgredi, quae a maioribus tradita accepimus. „

7. Maiori autem illos damnationi obnoxios, divinaeque irae merentes constituunt, et ne salutari quidem paenitentia dignos ostendunt, ea quae mundi lumen Iohannes, qui regiae urbis sedem ornavit, Chrysostomus inquam in epistolae divi

(1) Ex canonibus XI. et XII. antiochenis, qui sunt in Photii syntagmate apud nos Spicil. rom. T. VII. p. 200. 201. Confer ibidem p. 124.

(2) Extat in concilio sexto oecumenico ed. Lab. T. VI. col. 690.

θείου ἀποστόλου Παύλου πρώην λεγόμενα, περιέχοντα οὕτως (1)· " οὐδὲν οὕτως
,, ἐκκλησίαν δυνήσεται διαιρεῖν, ὡς φιλαρχία· οὐδὲν οὕτως παροξύνει τὸν θεὸν,
,, ὡς τὸ ἐκκλησίαν διαιρεθῆναι· κᾂν μυρία ὦμεν ἐργασάμενοι καλὰ, τῶν τὸ σῶμα
,, αὐτοῦ διατεμόντων οὐκ ἐλάττονα δώσομεν δίκην οἱ τὸ πλήρωμα κατατεμόντες
,, τὸ ἐκκλησιαστικόν· ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἐπὶ κέρδει τῆς οἰκουμένης ἐγένετο, καὶ εἰ
,, μὴ ἀπὸ διανοίας τοιαύτης· τοῦτο δὲ οὐδὲν οὐδαμῶς τὸ χρήσιμον ἔχει, ἀλλὰ
,, βλάβην πολλήν· ταῦτα μοι οὐχὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας εἴρηται μόνον, ἀλλὰ
,, καὶ πρὸς τοὺς ἀρχομένους. Ἀνὴρ δέ τις ἅγιος εἶπε τί δοκοῦν εἶναι τολμη-
,, ρὸν, πλὴν ἀλλ᾽ ὅμως ἐφθέγξατο· οὐδὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην φησὶ τὴν ἁμαρ-
,, τίαν ἐξαλείφειν· εἰπὲ γάρ μοι, τίνος ἕνεκεν μαρτυρεῖς; οὐ διὰ τὴν δόξαν
,, τοῦ Χριστοῦ; πῶς τὴν ἐκκλησίαν πορθεῖς, ὑπὲρ ἧς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ προή-
,, κατο ὁ Χριστός; ἄκουε ταῦτα Παύλου λέγοντος· * ὅτι οὐκ εἰμὶ ἄξιος κα- * I. Cor. XV 9
,, λεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ καὶ ἐπόρθουν αὐ-
,, τήν· οὐκ ἔστιν αὕτη ἐλάσσων ἡ βλάβη τῆς παρ᾽ ἐχθρῶν, ἀλλὰ πολὺ μείζων·
,, ἐκείνη μὲν γὰρ καὶ λαμπροτέραν ἐργάζεται, αὕτη δὲ ταύτην καὶ παρὰ τοῖς
,, ἐχθροῖς καταισχύνει, ὅταν ὑπὸ τῶν ἰδίων τέκνων πολεμεῖται· μέγα γὰρ δεῖγ-
,, μα ἀπάτης εἶναι παρ᾽ αὐτοῖς τὸ τοὺς γεννηθέντας ἐν αὐτῇ καὶ τραφέντας
,, καὶ τὰ ἀπόρρητα αὐτῆς μεμαθηκότας, ἀκρίτους * τούτους μεταβαλλομένους, * ed. Chrys.
,, ἐξαίφνης τὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτὴν διατίθεσθαι· ταῦτα μοι πρὸς τοὺς ἀδιαφό-
,, ρως διδόντας ἑαυτοὺς τοῖς σχίζουσι τὴν ἐκκλησίαν. ,, Καὶ ταῦτα μὲν ὁ δι-
δάσκαλος.

apostoli Pauli ad Ephesios explanatione iampridem dixit, quae ita se habent. " Nihil
,, adeo poterit ecclesiam scindere, ut dominandi amor. Nihil ita Deum exasperat,
,, quam si in ecclesiam schisma invehatur. Etiamsi nos innumerabilia bona fece-
,, rimus, nihilominus, si integritatem ecclesiasticam mutilaverimus, haud leviores
,, poenas dabimus quam ii qui ipsum Christi corpus caesim violarunt: haec enim
,, caedes saluti mundo fuit, etsi praeter caedentium voluntatem. Schisma autem uti-
,, litatem nullam, detrimentum plurimum adfert. Haec a me dicta sunt non prae-
,, sulibus tantum, verum etiam subditis. Vir autem quidam sanctus, effatum pro-
,, tulit specie audax, sed tamen protulit; nempe ne martyrii quidem sanguine hoc
,, peccatum elui. Dic enim mihi, cur martyrium tu facis? nonne ob gloriam Chri-
,, sti? Cur ergo ecclesiam subruis, pro qua vitam sua Christus proiecit? Audi sic
,, Paulum loquentem: non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum
,, ecclesiam Dei, eamque depopulatus. Non est haec minor labes, quam quae ab
,, inimicis infertur; immo multo maior. Haec enim splendidiorem facit ecclesiam,
,, illa vero etiam coram inimicis perfundit eam pudore, cum a propriis filiis oppu-
,, gnatur. Grande enim erroris indicium prae se ferunt, qui in ea geniti atque nu-
,, triti, eiusque arcana edocti, perverso mox iudicio mutati, repente se in hostium
,, agmen coniiciunt. Haec a me dicta sint adversus eos qui facile se consociant fa-
,, cientibus in ecclesia schisma. ,, Hactenus magister.

(1) Homil. XI. in editione Montfauconii T. XI. p. 86.

η'. Εἰ δὲ ὁμολογοῦσιν εἰδωλολατρῆσαι πρὸ τοῦ παρόντος καιροῦ, ὡς εἰδωλολάτραι κρινέσθωσαν, καὶ ἔστωσαν κατηχούμενοι, καὶ μετὰ χριστιανῶν μὴ μιγνύσθωσαν· ἀρκέσει γὰρ αὐτοῖς καὶ τοῦτο εἰ μεταμεληθεῖεν ἐφ' οἷς ἀβούλως ἐμελέτησάν τε καὶ ἔπραξαν· ὥσπερ εἰ μὴ τὰ κατ' αὐτοὺς οἰκονομηθῆναι, καὶ τὴν μετάνοιαν αὐτῶν παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ δεχθῆναι· εἰ δὲ διαμένουσιν ἐν τῇ αὐτῇ αἱρέσει, καὶ ἴσως καὶ ἑτέρους τινὰς ἀμαθεστέρους καὶ ἁπλουστέρους δυνηθῶσιν ἀποβουκολῆσαι, κἂν ὀχλαγωγήσωσι καὶ πλῆθος συνάγωσιν, ἔξω τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας περιβόλων εἰσίν· εἰ δὲ καὶ πάνυ ὀλίγοι ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ καὶ εὐσεβείᾳ διαμείνωσιν, οὗτοι εἰσὶν ἐκκλησία, καὶ τὸ κῦρος καὶ ἡ προστασία τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν ἐν αὐτοῖς κεῖται· κἂν κακοπαθῆσαι αὐτοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας δεήσοι· ὅπέρ ἐστιν εἰς καύχημα αἰώνιον, καὶ ψυχικῆς σωτηρίας πρόξενον· ὅτι οὐδὲ συζητήσεις περὶ τῶν ἱερῶν εἰκόνων ποιεῖσθαι δεῖ· οὐ γὰρ προσφάτως ἀνεφύη τὸ περὶ αὐτῶν δόγμα, ἀλλ' ἐκ πλείονος χρόνου ζητηθὲν, τὴν κύρωσιν παρὰ τῆς συνόδου ἔλαβε· καὶ πᾶν γὰρ ζήτημα δογματικὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ ἀναφυὲν, μετὰ ζήτησιν συνοδικὴν καὶ ἐκφώνησιν πέπαυται, ἀμφιβολίαν δὲ τὴν οἱανοῦν οὐκ ἐπιδέχεται· οὕτως γὰρ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων γέγονε.

[illegible] θ'. Περὶ δὲ τῶν ἀσεβῶς * δογματισθέντων παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου, καλῶς ἔχειν δοκεῖ μὴ ἐξεῖναι ἐκκλησιαστικῷ ἀνθρώπῳ εἰς ἐξέτασιν καὶ δοκιμασίαν αὐτοῦ ἔρχεσθαι· τῶν γὰρ ἐν τοῖς ἀνοσίοις συγγράμμασιν αὐτοῦ ἐμφερομένων χρήσεων, τὰς μὲν τῶν αἱρετικῶν οὔσας, παντελῶς ἀποπέμπεσθαι· τὰς δὲ οὐκ

8. Quod si forte hi schismatici dicunt se hactenus idololatriam commisisse; idololatrae utique existimentur, et sint catechumeni, nequaquam vero cum Christianis misceantur. Nam certe hoc ipsis proderit, si consiliorum suorum actuumque stultitiae eos paeniteat; ita ut etiamsi rem suam non bene gesserint, saltem ipsorum paenitentiam ecclesia suscipiat. Quod si in eadem haeresi perstant, et aliquot fortasse alios rudiores ac simpliciores abducere potuerint, si seditionem fecerint, turbasque conflaverint; hi plane extra sacra ecclesiae septa sunt. Quod si et oppido pauci in orthodoxia rectaque pietate permaneant, hi sunt ecclesia, et auctoritas atque potestas ecclesiasticorum decretorum in his remanet; etiamsi mala pati propter veram religionem ipsos oportuerit; quod quidem aeternam gloriam animaeque salutem ipsis confert. Reapse ne controversia quidem deinceps de sanctis imaginibus fieri debet. Non enim dogma de ipsis, nuper natum est, sed iamdiu disputando libratum, ratumque a synodo habitum est. Porro omnis quaestio dogmatica quae in ecclesia Dei orta fuerit, post examen synodicum latamque publice sententiam, desinit; neque postea quamlibet dubitationem patitur. Sic enim et in ceteris sanctis atque oecumenicis synodis actum est.

9. Age vero de impiis Constantini (Copronymi) constitutis, recte dici videtur non licere ecclesiastico homini examen et animadversionem de iis instituere. Nam relatarum in profanis ipsius scriptis auctoritatum, aliae quia haereticos auctores habent, prorsus sunt abiiciendae: aliae vero ceu non bono sensu ab illo intellectae,

εὐαγῶς ὑπ' αὐτοῦ νοηθείσας, ἀπράκτους καὶ ἀργὰς ἀποφαίνειν· ἐὰν δὲ ἐκ τούτων τῶν χρήσεων, τινὰ βιβλία πρακτικὰ εὑρέθησαν περὶ εἰκόνων τί διαγορεύοντα, διὰ τὴν εἰς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα ἡμῶν πληροφορίαν, δέχεσθαι ταῦτα * τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐπιλύεσθαι· εἰ δὲ οὐκ ἐξαρκέσει τὰ τῆς πληροφορίας διὰ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἱερατικῶν ἀνδρῶν, οὗτοι τῷ ἐκκλησιαστικῷ ἔθει καὶ κανόνι ἐπερειδόμενοι, σύνοδον οἰκουμενικὴν ἀποκαλοῦνται· ὥστε τοὺς τῶν λοιπῶν θρόνων ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς ἐπὶ τῇ τῶν τοιούτων βιβλίων ἐξετάσει καὶ δοκιμασίᾳ, καὶ τὰ δοκοῦντα ἐπινεύσει τοῦ θείου πνεύματος περὶ αὐτῶν ἐκφωνηθῆναι· ὅτι ἀναγκαίως καὶ νῦν φυλάττονται καὶ κρατοῦνται οἱ τῆς ἁγίας ϛ' συνόδου κανόνες, οὓς ἀφ' οὗ χάριτι τοῦ θείου πνεύματος ἐξεφωνήθησαν, ἡ ἐκκλησία παραλαβοῦσα δι' αὐτῶν τὰ τῶν ἱερέων μετέρχεται κρίματα· ὑπὲρ γὰρ τὰ ἑκατὸν εἴκοσι ἔτη (1) ἐν αὐτῇ διαπρέπουσιν οἱ τοιοῦτοι κάνονες, ὡς εἰ μὴ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐχρημάτιζον, πλείστην ὅσην ζημίαν ὑπέμενεν, οὐκ ὀλίγων σφαλμάτων ἐν τῇ ἱερωσύνῃ ἀνευθύνων διαμενόντων· καὶ τὸ ἀξιόχρεων τῶν ἐκθεμένων αὐτοὺς τό τε πλῆθος καὶ τὸ ἀξιόπιστον τῶν προσώπων πᾶσι χριστιανοῖς ἐμφανὲς καθίσταται· οἵ τε γὰρ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἱερώτατοι πατριάρχαι, καὶ ἕτεροι ἕως τῶν διακοσίων καὶ τεσσαράκοντα ἐπισκόπων, οἰκείους κανόνας ἐκφωνήσαντες διὰ τῶν οἰκείων ὑπογραφῶν δηλοῦνται· οἷς σύμψηφος καὶ συνεργὸς γεγονὼς ὁ τηνικαῦτα βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς *, καὶ αὐτὸς περὶ τὴν εὐκλεᾶ καὶ ἀμώμητον ἡμῶν θρησκείαν εὐσεβῶν, διὰ τῆς ἰδίας ὑπογραφῆς δείκνυται.

* cod. ταύτην.

* Rhinotmetus

inutiles et otiosae reputandae sunt. Quod si demum in harum auctoritatum numero synodales aliquot libri comperti fuere, qui de imaginibus aliquid dicerent, hos ut piissimo imperatori nostro (Constantino Irenes) satis fieret, ecclesia admisit et explicavit. Quod si suasoriae solutiones non sufficiebant, per ecclesiasticos viros factae, hi quidem ecclesiastica consuetudine regulaque freti, oecumenicam synodum convocarunt; ita ut et reliquarum sedium pontifices ac sacerdotes horum librorum examen et inquisitionem peragerent, et quod visum fuisset, Spiritus sancti nutu de ipsis publice pronunciarent. Etenim necessario nunc etiam observantur et vigent sanctae synodi sextae canones; quos, ex quo cum divini Spiritus gratia promulgati fuerunt, ecclesia admisit, perque eos sacerdotalia iudicia exercet. Nam plus centum et viginti iam annis hi habentur in honore canones, qui nisi in ecclesia extitissent, plurimum ea passa esset detrimentum, quia culpae multae in coetu sacerdotali sine remedio poenave mansissent. Iam et dignitas illorum qui eos condiderunt, et multitudo atque auctoritas personarum, Christianis omnibus explorata est. Nam et qui tunc erant sacratissimi patriarchae, et alii usque ad ·CCXL· episcopi, tamquam suos hos canones pronunciasse, propriis subscriptionibus demonstrant. Quibus consentiens et cooperans factus is, qui tunc erat imperator Iustinianus, et ipse quoque de illustri irreprehensibilique fide nostra se pie sensisse propria subscriptione declarat.

(1) Hinc cognoscimus natalem huius scripti annum. Nam quia trullani canones anno ·DCXCI· editi fuerunt, additis nunc haud plus ·CXXII·, consurgit annus ·DCCCXIII· quo imperium iniit Leo armenius novae persecutionis auctor. Erat autem is annus episcopatus Nicephori octavus inceptus.

ι΄. Πῶς οὖν [οὐ] βλάσφημον καὶ παράνομον, τὴν τοσαύτην τῶν ἱερέων πληθὺν μὴ ἀποδέχεσθαι, καὶ ἀντὶ ἑνὸς ἱστορικοῦ λογίζεσθαι; τὰ γὰρ πρὸ αὐτῆς γεγονότα ἱστοροῦντες λέγουσιν, ὅτι σεπταὶ ὑπῆρχον αἱ εἰκόνες, καὶ ὅτι χριστιανοὶ κατησπάζοντο αὐτάς· οὐ γὰρ ἴδιον τότε τύπον παρέδωκαν, ἀλλὰ τὰ ἱστορούμενα καὶ ἐζωγραφημένα καθορῶντες (1), περὶ αὐτῶν ἐξεφώνησαν, οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς χάριτος πλατυσμὸν καὶ προτίμησιν· καὶ ἐμφανίζουσι τοῦτο οἱ προάγοντες θρόνοι, καὶ οἱ κατ' αὐτοὺς βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς ὁμοίως δοξάζοντες· εἰ δὲ λέγουσι τινὲς κενοφωνοῦντες, ὅτι μετὰ χρόνους τινὰς τῆς ἕκτης συνόδου γέγονεν ἡ τῶν κανόνων τούτων ἐκφώνησις, οὐδεὶς περὶ τοῦτο τῆς ἐκκλησίας λόγος διαπίπτει· οὐδὲ γὰρ ὁ ἐν τῷ μεταξὺ χρόνος κωλύει αὐτοὺς καλεῖσθαι κανόνας τῆς ἕκτης συνόδου· τὸ γὰρ αἴτιον τῆς τούτων ἀθροίσεως γέγονεν, ἐπειδὴ οὔτε ἡ ἁγία ε΄ σύνοδος, οὔτε αὐτη ἡ ϛ΄ κανόνας ἐξέθεντο· διὰ τοῦτο χρησίμως καὶ ἀναγκαίως συνήχθησαν, καὶ τούτους ἐξεφώνησαν, πρὸς κοινὸν τῆς ἐκκλησίας ὄφελος· οὐδὲν δὲ οὔτε τῷ ἀριθμῷ οὔτε τῇ ἀξίᾳ ἐλλείπουσι, ἀλλὰ πλεονάζουσιν· ἐν γὰρ τῇ ϛ΄ ἁγίᾳ συνόδῳ περὶ τοὺς ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ὑπῆρχον πατέρες, ἐν δὲ τῇ τῶν κανόνων ἐκθέσει, διακόσιοι τεσσαράκοντα.

ια΄. Ὅτι καὶ περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἱερῶν εἰκόνων χρήσεις πολλαὶ προσκνέχθησαν τῷ εὐσεβεῖ ἡμῶν βασιλεῖ τῶν ἁγίων πατέρων, δι' ὧν ἔδει τὴν πληροφορίαν πᾶσι τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἀνενδοίαστον γενέσθαι, ὧν τὰ ὁλόκληρα βιβλία ἡ σύνοδος εἶχεν, ὡς οἱ τῶν εὑρεθέντων ἐν αὐτῇ περιόντες σὺν τῇ ἀλη-

10. Quid ni ergo blasphemum atque impium sit, talem tantumque episcoporum numerum non suscipere, et alicuius instar historici non reputare? Dum enim quae ante synodum extiterunt narrant, venerabiles fuisse imagines adfirmant, et apud Christianos in honore habitas. Non enim tunc proprium exemplum proposuerunt, sed narrata et picta spectantes, de ipsis sententiam tulerunt, ad ecclesiae aedificationem, gratiae amplificationem et exaltationem. Id demonstrant primariae sedes, et qui per ea tempora fuerunt imperatores ac sacerdotes imaginibus certatim honorem deferentes. Quod si nonnulli vaniloqui aiunt, aliquot post sextam synodum annis canones illos fuisse editos, nihil hinc ecclesiasticae doctrinae deperit. Non enim interiectum tempus vetat, quominus hi dicantur sextae synodi canones. Causa enim horum construendorum fuit, quod nec quinta nec ipsa sexta synodus canones ediderant. Propterea utiliter immo necessario hos compegerunt, atque ad communem ecclesiae utilitatem promulgarunt. Ili vero, sive condentium numerum spectes sive dignitatem, nequaquam inferiores sunt, immo potius superant. Nam sextae synodi patres ·CLXX· circiter fuerunt; canonum autem editionem ducenti et quadraginta episcopi fecerunt.

11. Iam de sacrarum imaginum veneratione auctoritates multae sanctorum patrum pio nostro imperatori oblatae fuerunt, quae indubitatam fidem legentibus faciebant; quarum integra volumina synodus habuit, prout ii qui ei interfuerunt,

(1) Scilicet in trullano canone ·LXXXII· imperatum fuit, ut Christi humana figura symbolicae agni formae substitueretur, quam superiores Christiani, ceu Christi typum, eatenus venerati fuerant.

θεία μαρτυροῦσιν. Ὅτι δὲ ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος ἐν πολλοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ δείκνυται ἀρειανὸς γνήσιος, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ (1), ἐν ᾗ τὴν τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἀπαγόρευσιν ποιεῖται, εὑρίσκεται σαφῶς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ δεύτερον λέγειν θεὸν καὶ κτίσμα καὶ ὑπηρέτην τοῦ πατρός· ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην μορφὴν, ἣν ἔλαβεν ὁ κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνακεκρᾶσθαι τῇ κατ' αὐτὸν θεότητι, καὶ μεταβεβλῆσθαι ὅλην δι' ὅλου δοξάζει· ἅπερ εἰσὶν ἐναντία παντάπασιν τῷ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας φρονήματι· φαίνεται δὲ καὶ μετὰ χρόνους τινὰς τοῦ θανάτου αὐτοῦ παρά τινων πατέρων συνοδικῶς (2) ὡς ἀρειανὸς τῆς ἐκκλησίας ἐκβαλλόμενος, μετὰ ἑτέρων ὁμοίως αἱρετικῶν, ἐπιτιμηθέντων καὶ τῶν τὰς μνήμας αὐτῶν ἐπιτελούντων· κρινάτω οὖν πᾶς χριστιανὸς τῶν ὀρθοδοξούντων εἰ δεκτός ἐστιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὗτος τὰς τοιαύτας βλασφημίας κατὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἐκχέων· εἰ δέ τι καὶ ἐπαινεῖται, καθάπερ Ὠριγένης καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας ὄντων· τούτων οὕτως ἐχόντων, οὐδεὶς τῶν εὖ φρονούντων οὔτε ἀπορίαν καταψηφιεῖται τῆς ἐκκλησίας, οὔτε ἔγκλημα καὶ ἁμάρτημα ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἑαυτοὺς ἑκουσίως τῆς ἐκκλησίας ἀποσχιζόντων· εἰ θεοῦ συγχωρήσει ἐπιμένοι τὰ τῆς διαστάσεως κατὰ τὸν ἑαυτοῦ θεσμὸν καὶ κανόνα· ὡς δ' ἀνωτέρω ἐλέχθη, σύνοδον οἰκουμενικὴν ἐπικαλεῖται ἡ ἐκκλησία πρὸς τὸ πᾶσαν φιλονεικίαν ἐκποδὼν γενέσθαι, καὶ τὴν εἰρήνην χάριτι καὶ εὐδοκίᾳ θεοῦ βραβευθῆναι ἐν αὐτῇ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

atque adhuc supersunt, vere testantur. Porro Eusebius Pamphili in multis scriptis suis apparet putus arianus, tum nominatim in illa epistola, in qua sacras imagines vetat, manifeste deprehenditur filium Dei dicere secundi ordinis Deum, et creaturam, patrisque servum. Pariterque humanam formam, quam dominus ac Deus noster nostri causa adsumpsit, concretam esse cum ipsius divinitate, totamque immutatam censet; quae prorsus catholicae ecclesiae sententiae adversantur. Constat autem et aliquot post eius obitum annis a nonnullis patribus synodico decreto ceu arianum ecclesia eiectum, aeque ac alios haereticos; increpitis etiam illis qui horum faciebant commemorationem. Ergo quivis christianus orthodoxus iudicet, num sit in ecclesiam admittendus hic, qui tales blasphemias adversus servatorem nostrum Christum Deum effutivit: quamquam idem partim etiam laudatur, velut Origenes aliique multi extra ecclesiam positi. Quae quum ita se habeant, nemo sano consilio praeditus, vel ecclesiae anxietatem damnet, vel criminationem culpamque in caput eorum reiectam qui se sponte ab ecclesia separarunt; quamdiu certe, Deo permittente, haec adversus eius constituta canonemque seditio perseverat. Ut autem superius dictum est, synodum oecumenicam ecclesia convocare solet ob quamlibet contentionem de medio tollendam, pacemque cum Dei placito stabiliendam per saecula saeculorum. Amen.

(1) Nempe illa ad Constantiam Licinii uxorem, quae memoratur in concil. II. nic. act. V. col. 365.
(2) Nimirum in synodica concilii alex. epistola. Lab. concil. T. I. col. 544.

ΕΤΕΡΑ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ.

Τὸν ἕνα Χριστὸν ὁμολογοῦμεν ἀόρατον καὶ ὁρατὸν, ἀκατάληπτον καὶ κατάληπτον, ἀπερίγραπτον καὶ περιγραπτὸν, ἀπαθῆ τε καὶ παθητὸν, ἄγραπτον καὶ γραπτόν· καὶ ἀναθεματίζομεν τοὺς ἐναντίον φρονοῦντας, ὁμόφρονας, καὶ συνίστορας, ὑφ' ὧν ὁ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως λόγος κατὰ φαντασίαν γεγονέναι καὶ δόκησιν ἐδοξάζετο· διὰ τῆς ἀναιρέσεως τῆς εἰκόνος τοῦ Χριστοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν, ἐναναιρουμένης καὶ τῆς ἀληθεστάτης αὐτοῦ καὶ θεοφόρου σαρκὸς καὶ μορφῆς· διχῶς γὰρ νοούμενον πᾶν τὸ μηδαμῶς εἰκονίζεσθαι πεφυκὸς, ἢ ὡς μὴ ὂν, ἢ ὡς ὂν μὲν, ἥκιστα δὲ καταλαμβανόμενον, ὡς ἀόρατόν τε καὶ κρύφιον, ὁπότερον ἄν τις ἐπὶ Χριστοῦ τοῦ πάντων ἡμῶν θεοῦ καὶ σωτῆρος δοξάσει, οὐκ ἀσεβὴς φωραθήσεται προδηλότατον: τὸ μὲν γὰρ, τὸ μὴ γεγονέναι κατὰ ἀλήθειαν ἄνθρωπον τὸν Ἐμμανουὴλ διαδείκνυσι· τὸ δὲ, γεγονέναι μὲν, ἐξεστηκέναι δὲ τῶν ἀνθρωπίνων ἰδιοτήτων, καὶ τὴν προσληφθεῖσαν ἀποβαλέσθαι σάρκα, καὶ πρὸς τὴν θείαν ἀκαταληψίαν, πάντη τε καὶ αὖθις ἀναδραμεῖν· ὅπερ ἀλλότριόν ἐστι πασῶν τῶν θεοπνεύστων γραφῶν, αἳ καὶ πάλιν αὐτὸν ἐληλυθέναι [φασὶ] κριτὴν δηλονότι τῶν ὅλων κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως θεαθησόμενον, ὃν τρόπον ἐθεάθη τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ ἀποστόλοις εἰς οὐρανοὺς ἀναλαμβανόμενος· * τῆς δὲ μανιχαϊκῆς δόξης καὶ δυσσεβείας τὸ τοιοῦτόν ἐστιν ἀνάμεστον φρενοβλαβοῦς· καὶ περὶ αὐτοῦ τὸ τοῦ θείου Δαβὶδ προσφθέγγεται λόγιον τὸ φάσκον, ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ *, τὴν ἀποβολὴν καὶ ἀπόθεσιν αἰνιττόμενον τοῦ κυριακοῦ δηλαδὴ καὶ θεοφόρου σώματος.

* Act. I. 11.

* Ps. XVIII. 6.

ALTERA DEMONSTRATIO DE SANCTIS IMAGINIBUS.

Unum Christum confitemur invisibilem et visibilem, incomprehensibilem et comprehensibilem, incircumscriptum et circumscriptum, impassibilem et passibilem, non delineandum simul et delineandum. Anathematizamus autem consectaneos et conspirantes qui contrariam sententiam gerunt, a quibus divinae incarnationis ratio existimatur phantastica et putativa; a quibus item cum imaginis Christi servatoris nostri abolitione, eiusdem pariter verissima et deifera caro et forma destruitur. Nam cum dupliciter aliquid ceu minime figurandum existimari possit; nempe vel quia nullum est; vel quia est quidem, sed tamen comprehendi nequit, utpote invisibile et arcanum; utrumlibet in Christo omnium nostrûm Deo ac servatore quispiam existimet, nonne manifestissime impius erit? Nam prima quidem opinio demonstraret Emmanuhelem haud vere factum hominem; altera factum sane hominem, sed tamen extra humanas proprietates fuisse, et adsumptam carnem abiecisse, atque ad divinam incomprehensibilitatem rursus omnino rediisse. Quod cunctis omnino inspiratis scripturis alienum est, quae etiam denuo eum reversurum aiunt, iudicem scilicet eodem modo conspicuum, quo visus fuit discipulis atque apostolis quum in caelum adsumeretur. Contrarium quippe commentum manichaea doctrina et insana impietate scatet: de quo divi Davidis recitatur ab haereticis dictum illud: in sole posuit tabernaculum suum; quibus verbis depositionem atque abiectionem dominici deiferique corporis innui dicunt.

SANCTI PATRIS NOSTRI

NICEPHORI

ARCHIEPISCOPI (1) CONSTANTINOPOLITANI

REFUTATIO ET EVERSIO DELIRAMENTORUM

INSCITE ET IMPIE AB IRRELIGIOSI MAMONAE (2)

VANILOQUENTIA DICTORUM ADVERSUS SALUTAREM DEI VERBI INCARNATIONEM.

ANTIRRHETICUS PRIMUS.

Ita quidem prioris disputationis (3) peractum fuit a nobis certamen atque absolutum. Nam Christianorum religionem impietatis idolicae puram, sacris litteris recitatis, praecedens sermo monstravit; illos vero qui iniquitatem in excelsum locuti sunt * ac meditati, ceu dementes traducens abegit. Nunc autem accincti denuo, alterum adversus impietatem ingredimur stadium. Quoniam, sicut iam antea diximus, duplex a veritatis hostibus contra orthodoxiam proelium committitur, nos quoque, haud secus quam zelotes Phinees, telo armati spiritus, et auxiliari ipsa veritate utentes, pro qua pugnantes armorum societatem inivimus, et cuius causa hoc item nobis obortum est bellum, madianiticam impietatem cum incredulitate iudaica, id est manichaeam rabiem cum ariana vesania, perimendam curabimus. *Gr. p.* 1. * Ps. LXXII. 8.

1. Si quis itaque eos interroget, ubinam aliquando Christianos idolica scandala, tamquam deos deprehenderint adorantes, quid respondeant non habent, valde autem vertigine laborant, ab ipsa veritate ad incitas redacti, et lingua impediti, et anima tenebris occupata. Alioqui etiam sentiunt, se magnopere adversus Deum peccare, dum in re sacra praeter fas labuntur: cumque iis fit exploratum, quantopere iniurii sint, tunc ad incircumscripti vocabulum confugiunt. Sperantes enim, se iniuriae excessum vitare, honestam excogitarunt induere sibi personam, nempe incircumscripti appellationem quam Christo adtribuunt: hanc sibi veluti cautelam circumponentes, ut dum aiunt non oportere facere imagines, videantur tamen vesaniae adversus res sanctas crimen vitare. Atqui in hoc maior ipsorum protervia comperitur. Malitiose quippe conantur Deum latere in his quae adversus eum pec- *Gr. p.* 2.

(1) Ita cod. et sic plerumque in antiquis codicibus appellantur maiorum sedium pastores; rarius *patriarchae*, quod fit in apologetico minore.

(2) Mamonam appellat Constantinum Copronymum, utpote Deo contrarium, iuxta illud: *non potestis Deo servire et Mamonae.*

(3) Dicit apologeticum maiorem, qui reapse praecedit in codice; quamquam nos maluimus tres adversus Copronymum antirrheticos praeponere, quia hos iucundiores lectoribus fore speravimus, quam prolixum illum spissaque materia redundantem maioris molis apologeticum.

cant stolidi. Porro quum ipsi sibimet fucum faciant, hoc demum insipientium atque in errore versantium indicium est.

2. Rursus itaque in hac quoque impietatis parte consentanei sibi sunt. Neque enim veritatem invenire student, sed Mamonae errorem, ceu regulam et exactam dogmatum rationem hi miseri adoptarunt. Quippe ita ab aequo ratiocinio recesserunt, et turpitudini suffragium suum contulerunt; unde ipsis vana haec doctrina insipienter conflata est. Vere de ita sentientibus nunc quoque dicetur: ex vite Sodomorum, esse vitem eorum; palmitem eorum ex Gomorrha, et uvam eorum uvam fellis, racemum eorum amaritudinem *. Namque impietatis illinc meracam veluti haurientes amaritudinem, et elaboratis a Mamona falsis fabulis ebriatam mentem gerentes, ad prodigiosas et irrationabiles prorsus garrulitates linguam absurdissime commovent. Multo itaque se labore atterentes, multosque libros corrumpentes atque adulterantes, plurimasque inclytorum patrum sententias, nec non et aliorum ab ecclesiae coetu expulsorum scrutantes, hasque perturbare et fucare conantes, nihilo magis profecerunt. Mamonam vero paribus ac ethnici honoribus mactant, in eiusque sectam atque sententiam pedibus euntes imprudentissime, tamquam propriam adsciscunt ac diligunt. Atque in his praecipue, qui stolide in illius apostasia antesignani sunt, ex hac ignominia claram famam adipisci putantes, hisce dogmatibus inexplorate ac sine ullo examine suffragantur. Etenim praeceps est malitia, vehemensque ad peiora cursus, et hominum voluptariorum ad res mundanas multa proclivitas. Ex quibus aucto ipsis malo, propriam salutem prodiderunt, peste veluti quadam et exitioso animi morbo ipsis obrepente. Hinc incircumscripti vocabulo patrocinantur, quo Servatoris nostri divinam incarnationem callide malitioseque evertere funditus moliuntur. Idque vocabulum orthodoxis opponentes, et tamquam inexpugnabile munimen contra eos struentes, superiores se fore sperant; quasi, nisi nostri id admittant, unicam Christi personam adigantur dividere. Sed quoniam versipelle variumque mendacii artificium est, simulant se incarnationem recipere, verbotenus subsistentes, quia heterodoxos videri verentur; re tamen vera non repudiant tantum, sed et illos qui admittunt, hostium loco habentes, acerbe repellunt nullaque venia dignantur.

* Deut. XXXII. 32.

3. Quid ergo heic animadvertendum superest? Quid, inquam aliud nisi hoc vere et cogitare et dicere, quod denuo Manetis charybdis late hians adversus eos, qui in insania huius mundi navigant, classes integras animarum rapit, mersasque in perditionis barathrum trahit!

Gr. p. 3. 4. Arianae item flammae chimaera, noxio suo animabus igne doctrinarum irreligiosarum, mentem illorum qui improviso et incaute incidunt amburens pessumdat.

5. Multorum pariter capitum hydra Acephalorum et confusaneae Eutychianorum vel potius Phantasiastarum conspirationis, ad discidium atque perniciem pulchre compacti ecclesiae corporis, multiplicem acerborum geniminum sobolem pullulavit. Atque ut breviter dictum sit, ex manichaea vipera, et ariana aspide, alius quidam ex harum copula natus est biceps serpens; qualem etiam Hypsistariorum (1) spuriam abominandamque sectam audimus, ex ethnica fallacia et prodigioso Iudaeo-

(1) Haereticorum secta, qui Deum *altissimum* ita colebant, ut antitrinitarios se esse demonstrarent. De his satis Suicerus in thes. eccl. citatis Hesychio, Suida, Nysseno, ac Nazianzeno.

rum mendacio concretam; qui serpens terribiliter ad hos divini praecepti contemptores repens, quorum etiam calcaneum iamdiu observare iussus fuit, amarum exitiosumque venenum animabus eorum, qui facilem huic haeresi aurem praebent, affundit. Nam quod Ariani cum Manichaeis conspirent, in sequentibus perspicuum faciemus.

6. Est autem cuique exploratum, studia istorum eo tendere, ut numerosas illas et a Deo congregatas inclytorum patrum nostrorum synodos penitus aboleant; a quibus per operantem loquentemque in eis Spiritum, pervenisse ad nos divini mysterii veritatem manifestius ac dilucidius, firmiter credimus, duas videlicet in religiosa urbe Nicaea Bithynorum metropoli; nec non illam qua Chalcedon urbs maxime gloriatur; denique et illam qua Byzantium illustratur, pleno episcoporum numero insignem (1), ob magis magisque coarguendam, sternendam, proterrendamque impietatem: denique conditos in ea a divis patribus superno adflatu instinctis canones atque regulas, quibus definitur sapientissime atque iustissime, domini ac Dei nostri Iesu Christi venerandam in humana forma imaginem deinceps esse publice proponendam (2), quod iamdiu tamen factum constabat; coaetanea enim Servatoris nostri apparitioni huiusmodi imaginis factura fuit (3): agnum autem, qui ut typus adsumptus fuerat, ipsa iam splendente veritate, diutius non esse figurandum. Oportere enim veteres typos umbratiles, ceu veritatis symbola et praefigurationes, quamquam olim in pretio habitos et cultos, nunc aboleri, gratiam autem prae illis ac veritatem honorari. Ante has autem synodos, immo et prae ipsis, illam qua Ephesus valde superbit (4), penitus expungere volunt, quae circumscriptum plane Christum Deum nostrum, quod adtinet ad humanitatem, magna voce praedicavit; et eos qui id vocabulum non admittunt anathematibus horrendis supposuit. Sed cur opus est dicere, synodos ab his subverti? Qui enim toti Servatoris nostri incarnati mysterio contumeliam faciunt, iidem nostros quoque mores, canones, resque sacras contemnunt.

7. Quoniam itaque adversus Christi ecclesiam divinaque nostra dogmata impudenter agere adgressi sunt, sacram omnem reiicientes traditionem, et contra Unigeniti maiestatem vana vocabula ab incredulitatis vel potius apostasiae parente, ut magis proprie loquamur, sumpta ad suae stultitiae confirmationem obiiciunt, haec oporteret quidem ceu nugatoria et trivialia, et insuavitatis garrulitatisque plena, ut rudia inquam ac fatua et falsitate scatentia, nec sibimet cohaerentia, et veritati secumque repugnantia, atque ex omni errore concreta, talia demum ut ipsorum nequitiam nulla oratio adaequare queat, atque ut summatim dicam, ex fimi colluvie et quisquiliis inerudite ignoranterque collecta, haec inquam prorsus exterminare atque exsufflare oporteret. Adeo quippe isti inornate, temere, atque indecore con-

(1) Recole apologeticum minorem cap. 10.

(2) Intelligit canonem trullanum LXXXII, de quo nos paulo ante diximus p. 12. n. 1.

(3) Nempe missa ad Abgarum regulum Christi domini imago, et illa a femina haemorrhoissa posita eidem Christo statua.

(4) Nolebant iconomachi fieri Christi imagines, propterea quod Deus est incircumscriptus, Christus autem Deus. Iam quum ephesina synodus definiverit contra Nestorium unum esse filium Dei, Deum pariter et hominem (quo fit ut una adoratione colendus sit) sequitur ut Christi imago, hominis Dei sit imago; cuius tamen veneratio proprie vereque in ipsum Christum Deum tendit ac desinit.

tra res evidentes, et quae omnium aspectui prostant, atque apud omnes in confesso sunt, procedunt, ut risui potius quam ulli usui apud eos qui vere sapiunt, expositi sint. Cur enim risu non sit dignum, ipsi actarum rerum naturae, et opinionibus quae a multorum annorum, immo aetatum orthodoxia illustrium ac probatarum decursu, fidem roburque habent, adversari? quae nimirum opiniones vim suam indidem obtinuerunt, nempe ab omnium mentium concessione; ita ut in ambiguis etiam et ope aliqua ad persuasionem egentibus, ex praedictis adminiculis demonstrationem confirmationemque recipiant.

Quae quum ita se habere iam sit exploratum, ne refutationem quidem suscipere opus erat, ne forte idem atque illi peccare videamur; levitatisque et inscitiae causa risum commoventes, parem illis reprehensionem incurramus, qui puerilibus tricantur sermonibus. Nam qui huiusmodi argumenta adversariorum evertere nititur, is domunculas potius lusu puerili fabricatas videtur prosternere, quam rebus apud omnes vere sapientes veritatisque cultores certissimis patrocinari. Sed quia tamquam arbitratu suo sapientes esse volunt, tantumque a veritatis studio absunt ut mendacium toto affectu amplectantur, cavillatione multa et stultiloquio ac veluti balbutie utentes, ideo non sine multorum detrimento haec blaterando simpliciores decipiunt, gravi horum stupore et inconsiderantia ad inretiendum abutentes, donec multos secum praecipites trahant. Quibus ex rebus iamdiu nonnulli quoque ex iis qui videntur sapientes et illustriores, scandalum patiuntur: quandoquidem attingit saepe optimos etiam labes, quae pestilentis instar morbi, cunctis ut verbo dicam exitium suum communicat. Etenim specie ac fuco sermonum auribus blandientium deliniti, neque ob suam inscitiam effossam latentemque foveam praevidentes, in incredulitatis laqueos inconsiderate turpiterque labuntur. Nam sub christianismi simulata specie, hic qui talia scripsit, orthodoxam totam christianitatem hostiliter depopulatus est. Sic itaque, nihil indecorum agere existimantes, in hoc doctrinae examen nosmet coniecimus. Neque recusabimus putrida ac dilabentia et araneorum
Gr. p. 5. contextu debiliora horum argumenta exponere, ut iis, veritatis ore refutationes apte opponamus; atque ita manifestata omnibus ipsorum absurditate, agnoscant cordati homines fraudem illorum ac vilitatem, et propriae tutelae consulant. Quod igitur stolidi ac rudes in his quoque errant vocabulis, indescripti inquam et incircumscripti, cuique exploratum puto; dum ad unam notionem utrumque conferunt, quae tamen valde differunt; de quibus postea tractabimus, cum ipsorum differentiam et significativam vim considerabimus. In praesenti autem contra istorum ignorantiam imperitiamque accincti, ad ea quae ipsorum magister vocabula obiicit peculiare studium nostrum convertemus. Porro conspicuum erit, quod si eius, qui auctor mali fuit, machinas disiecerimus, illorum quoque, qui indidem institutionem suam acceperunt, opera simul destruentur.

8. Communis autem a nobis sermo fiet tum contra inventorem ac parentem scenici huius dogmatis, tum etiam contra satellites eius novosque scurrilis huiusce erroneaeque sententiae dogmatistas. Agesis igitur, mora omissa, obiecta ab illis expendamus; hisque in medium adductis, quotquot absurde dicunt, et ob decipiendum fallendumque vulgus instruunt; quicquid blasphemiae in his inest, facili negotio coarguamus. Sed enim multas illorum nugas, et insitam garrulitatem, qua

vanum verborum cumulum audientibus ingerunt, declinantes, ipsa quae illorum stultitiae capitalia existimantur, cominus adgrediamur. Neque secius animadvertendum est, qua ratione ad illos, qui tunc sacerdotali dignitate exornati erant, sermonem suum intendat. Etenim interrogativa forma sermocinans, ita simulat solutiones dubiorum exquirere; etsi alioqui praepotentia multa et omni audacia propriaeque sententiae tenacitate utens, placita sua iamdiu exsequitur. Sic igitur obiectiones se habent (1).

9. ÷ Sancta Dei catholica omnium, qui Christiani sumus, ecclesia traditione
÷ didicit ita confiteri filium ac Verbum Dei: natura videlicet simplicem, incarna-
÷ tum autem in sanctissima immaculata domina nostra deipara semper virgine
÷ Maria; non mutata in carnem divinitate, neque carne incrementum adferente
÷ divinitati; sed duabus naturis in inconfusam unam coëuntibus unionem divi-
÷ nitatis atque humanitatis; ideoque unum eundemque esse secundum unicam
÷ hypostasim, duplicem videlicet in una persona: etiamsi omnis imago de proto-
÷ typo aliquo derivata (2) cognoscitur. ÷

Haec in prohoemio sunt. Quid ergo nos ad haec dicimus? Nempe quia statim quidem primoque motu, quoniam ad Christianos verba facit, scenicam christiani hominis personam sibi induit, dolum atque fallaciam intra proprium animum, tamquam in arca, interim celans. Iactat autem se ecclesiae conservare traditionem, Verbique Dei humanati mysterium magnificare videtur; simulque honorare simulat *Gr. p. 6.* sanctissimam virginem Dei matrem; quam alibi multimodis * dehonestatam traducere moliebatur, nec non eiusdem apud Deum intercessionem negare, a qua Christianis omnibus ceu salutis conciliatrice, spe immobili fretis, salvari contingit (3). Fictis autem huiusmodi verbis mores auditorum fascinat, ut sic eos transversos agere possit. Hinc belle admodum atque accurate compleri in hoc homine illud apparet, quod sacra oracula dicunt *: sagitta vulnerans, lingua eorum: sepulcrum patens, guttur eorum: linguis suis dolose agebant. Suadent enim, lepore ac lenitate sermonis semet figurantes, auresque mulcentes; vulnerantque simul, ceu sagittis acutis, indoctiorum animos, variisque et insanabilibus plagis alte transfigunt. Cum enim oblique hic homo malitioseque adversus veritatem invehitur, non continuo impietatem ostentat; benigne vero sincereque doctrinam sanam exponit, ut videatur recte et irreprehensibiliter sentire; atque ita complurium benivolentiam venari molitur, ut cum postea propriam evomet malitiam, dignus fide habitus, facilius eos capiat qui ipsius fictas fabulas persuaderi sibi siverint. Atqui haud oportet verbis ad-

* gr. πολυτρόπως.

* Ps. XIII. 3.

(1) Sequentes sub asteriscis vel potius obelis loci citantur refutationis gratia a Nicephoro, ex deperdito Copronymi scripto pro haeresi iconoclastarum; sive id edictum fuerit, sive tractatus sub eius nomine scriptus. Edictum quidem memorat Suidas voc. Κωνσταντῖνος, nec non Cedrenus ed. Paris. T. II. p. 1. Ὡς καὶ θεσμὸν ἐπὶ λαοῦ καθολικὸν ἐκθέσθαι, μὴ λέγεσθαί τινα τῶν θεραπόντων κυρίου τὸ παράπαν ἅγιον, ἀλλὰ καὶ τὰ λείψανα τούτων εὑρισκόμενα διαπτύεσθαι, καὶ μηδὲ πρεσβείαν αὐτῶν ἐξαιτεῖν· οὐδὲν γὰρ ἰσχύουσιν: *ut legem quoque universalem populo proposuerit, ne quisquam omnino servorum Dei, sanctus diceretur; sed etiam eorum reliquiae repertae despuerentur, neve intercessio ipsorum peteretur, ceu qui nihil iuvare queant.*

(2) Cod. παράγος. Scripsi παραγωγός.

(3) Vides haud esse neotericam, neque nostrorum tantummodo asceticorum, hanc opinionem, quod beata Virgo salutem aeternam (intercedendo scilicet) nobis conciliet; neque id cum aliqua Christi redemptoris ac mediatoris contumelia a catholicis dici, prout heterodoxi quidam dictitant. Profecto hanc sententiam confirmare multis aliis patrum auctoritatibus, non foret difficile.

tendere, sed facta considerare. Re enim vera commovetur ab eo bellum adversus Unigeniti incarnationem. Hinc Typhon impietatis attollitur plurimumque grandescit, sacris nostris dogmatibus perversam suam opinionem opponens: quasque res ei nec attingere nec spectare liceret, eas praeter omne fas praeterque nostram legislationem (1) oppugnat, summo cum impetu et odio in ecclesiae corpus insiliens. Certe omnibus notum est, quos homines in ecclesia sua Deus posuerit, nempe eos
* Act. XX quos magni apostoli doctrina nobis demonstrat *. Nihilominus quum hic (Mamonas) deberet publicis regalibusque negotiis vacare, postquam divinae gloriae carnalitatem suam atque libidinem anteposuit, ductorum suorum impulsus suasionibus, horribiliter furens contra piorum partes manum armavit, linguamque adversus rectam et inculpabilem fidem nostram exacuit. Si quis ergo mentem adverterit, et accuratius rem dispexerit, facillime illum cognoscet, non adversus veritatem tantum impingere, verum etiam sibimet ipsum deformiter contradicere.

10. „ Sancta Dei, inquit, et catholica omnium, qui Christiani sumus, ec- „ clesia. „ Quamnam heic tu dicis ecclesiam? rogabit eum aliquis. Si aliam quamdam peculiarem secernens, dum phantasiae tuae vanitati indulges, procudisti, hoc utique proprium erit opificium tuum. Sin vero hanc dicis, quae apud nos est; quomodo tu sanctam nunc appellas, quam exsecrandam impuramque alibi fictionibus tuis plurimis atque malitia, et daemoniorum cultricem, statuasque sacrilegas venerantem demonstrare conatus es? idque iamdiu ab antiquis temporibus factitantem adfirmas? Hae sunt enim mentis tuae despumationes, Deoque hostilis linguae
Gr. p. 7 ausus. Neque verbis tantum, sed iam etiam scripturis, ubique blasphemiae vestigia relinquis, quae tuam adversus Deum et homines impietatem coarguunt. Cur ergo ecclesiam, dum tuis quidem eam velles patrocinari opinionibus, catholicam et sanctam appellare iactas? Cum autem divina nostra vis dogmata oppugnare, perinde habens Deum ac daemones, idololatricam esse denuntias? Nonne tu potius idololatra es? Atque ut secretiora omittam, tu mundo deditus, et mundana gloria elatus, tu carnis et voluptatis mancipium, hoc temporalis vitae spatio et praesentibus bonis felicitatem omnem dimetiens, nihilque praeter terrena animo agitans, haud vero spe in Deum et divinorum mandatorum observatione gloriari volens, tu his inquam materialibus adhaerens, variisque cupiditatibus abreptus, hereditate caelestis regni excidisti, et ad destinatum tibi gehennae locum divinis iudiciis amandaberis. Propterea Christianorum religionem accusas, et omnipotentis Dei vires suffragio tuo infirmas esse definis, quasi is non potuerit ab idolorum errore humanum genus liberare; idque agis, ut miseriam et odium dogmatis tui praevertens effugias, tuamque malitiose ignominiam celes. Idcirco Christi vitem, quam ex intellectuali Aegypto transtulit, et latericio peccatorum luto, atque invisibilibus operum praefectis
* Ps. LXXIX. 14. liberavit (2), ceu aper de silva vastasti, atque ut singularis ferus depastus es *: nihilo furens minus quam ille adversus Iacobi populum corde obduratus et acerbus laborum imperator aegyptius, vel ille tetricus tyrannicusque dynasta babylonicus.

(1) Nempe contra canonicam regulam, qua laicis hominibus disputare de divinis dogmatibus interdictum erat.

(2) In graeco corrige ἐλευθέρωσεν Et quidem etiam p. 2. v. 6. a fin. ἀξιοῦντες. Potiora quidem nos menda in marginibus emendabimus; attamen veriorem interpunctionem in graeco faciendam, latina nostra interpretatio satis demonstrabit.

Sic enim tu in Christi hereditatem irruens, partem eius electam et prae ceteris ferventiorem intolerandis plurimisque iniuriis persequens, usque ad necem excruciasti. Hoc edidisti primum vesaniae tuae documentum.

11. ↶ Traditione didicit confiteri. ↶ Hoc loco, vel quod ait non intellexit iste, qui omnium sapientissimum se arbitratur, vel data opera potius vult aliquos fallere; atque haud scio utrum insaniae potius an calliditatis insimulandus sit. Audiet enim a nobis: adhuc tu traditionem memoras? Quid ni vero tu antea priscam atque ab initio a sanctis apostolis inclytisque patribus nostris traditam ac dominantem in catholica vere et apostolica ecclesia consuetudinem admittis, sive quae litteris sive quae voce tantum tradita fuit? " State enim, inquit divus apostolus ad ,, quosdam scribens *, et retinete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem ,, sive per epistolam nostram. ,, Aeque enim utrimque vis et probatio consit. Nonne ergo insipientis attonitique haec tua verba sunt? modo scilicet in uno eodemque negotio traditionem ecclesiae admittere, modo recusare? Haec dogmatizare volens hic sollertissimus, quomodo non reputavit, Christi ecclesiam, cum ceteris omnibus sacris rebus, venerabilium quoque imaginum studium et convenientem adorationem ab initio usque ad hodiernum diem, prout accepit, conservare? Sed enim videtur ob arrogantiam, quae passio dira simul est et facile incidens (1), in ipsa rei summa aberrare. Namque et heic semet fallit Mamonas, vel certe alios quibus rem persuadere se putat. Non est ergo verbis, quibus ad multorum deceptionem utitur, adtendendum, sed ex modo ac facinoribus, quae adversus sanctos machinatus est ac patravit, de eo iudicandum est.

* II. Thess. II. 14.

Gr. p. 8.

12. Deinde addit: ↶ non mutata in carnem divinitate, neque carne incre- ↶ mentum adferente divinitati. ↶ Heic se manifeste demonstrat circa Domini incarnationem errare, suamque paulatim iam incipit improbitatem nudare. Non enim sicut Verbo inconvertibilitatem adtribuit, ita etiam carni idem adtributum adsignavit; etiamsi aliquibus persuadere se putat, carnem a se admitti. Cur enim oportuit incrementum, inconvertibilitatis loco dicere? Ergo carnis proprietates prorsus negans, pravam suam sententiam denuntiat. ↶ Sed duabus naturis in inconfusam ↶ unam coëuntibus unionem divinitatis et humanitatis, unum eundemque esse se- ↶ cundum unicam (2) hypostasim, duplicem in una persona. ↶ Heic quoque se ipsum fallit, minime vero auditores sagaces atque cordatos. Nam si recte proposuit, cur recte quoque non distinxit? Si inconfusas mansisse coëuntes in Christo naturas fassus est, utique debuit has item prorsus inconvertibiles esse non dubitare. Deinde quomodo proprietates quidem alterius, id est naturae Verbi, propter inconvertibilitatem conservatas proponere simulat; alterius autem, idest carnis, tamquam sublatas negat? Non est hoc officium hominis, qui naturas existimet inconvertibiles et inconfusas. Nam si quis unum iudicat passum esse aliquid in proprietatibus, necesse est alterum quoque passum aeque confiteatur. Sicut enim perfectum Deum cuncti nos confitemur Christum in forma Dei, id est in substantia Dei, existentem; ita et cum servi, id est nostra, suscepta forma, perfectus credendus est sine ullo defectu homo. Itaque et nostra ecclesia, iuxta quod nobis divinitus traditum

(1) Respicit Nicephorus ad Hebr. XII. 1: τὴν εὐπερίστατον ἁμαρτίαν.
(2) Deest hoc loco in codice μίαν *unicam*, aliter ac p. 19.

est ab apostolicis praedicationibus et patrum magisteriis, inconvertibiles atque inconfusas naturas confitens, harum etiam utriusque proprietates, prout quaeque se habet, diserte proclamavit. Frustra hic igitur ecclesiastica sententia se innixum putabat: nam contra ipsam potius sentire heic quoque convincitur, magistros suos Acephalos sequens (1), quorum nonnulli naturas videntur admittere (2), cuncti tamen illarum funditus proprietates de medio tollunt et abolent. Exin mentis suae flammam, latensque in animi penetralibus odium adversus figurantes nobisque exhibentes servatoris nostri Christi humanam formam, extra ordinem abrupteque ostentans demonstrat.

Gr. p. 9. 13. Ait enim: „ etiamsi omnis imago de prototypo aliquo derivata cognoscitur. „ Cuinam haec comparanda rei sunt? nisi illud dicendum est, quod velut aenea fistula, incluso ac violento spiritu viscera distentus fuerit, aeque ac ille loquax Buzites * cum ad magnum Ausitem increpatoria verba intendebat. Non enim potuit Mamonas malitiam diutius intra se celare. Nunc quem diu parturiebat acerbum impietatis abortum effudit, et quam antea sub simulationis peripetasmate * velare videbatur improbitatem, demum excrevit. Atque his, quamvis orationis sequela minime postularet, incongrue dictis, satis ostendit nonnisi vi intra se continuisse ea etiam quae antea simulabat. Et quidem venter eius dirumpendus erat, nisi hanc vocem etiam extra ordinem exprompsisset, extraque harmoniam et dispositi sermonis seriem. Brevi enim in scena iocatus, et eius quod agebat dramatis consumpto risu, ad suum rursus ingenium se recepit.

* Iob. XXXII. 2.

* Gr. π ρ.π.

14. Famigeratum illum vetus mythographia corvum narrat alienis pennis ornatum aliquando atque gloriantem, in quem aëreus spirans ventus commenticiam dispersit formositatem, remque alienam fecit evanidam; ex quo illius deformitas deinde apparuit. Simile quid Mamonas etiam passus mihi videtur. Postquam enim alienis paulisper se venustavit velut rectae fidei dictionibus, flante mox adversaria vi, non diu post sententiae suae turpitudinem patefactam exhibuit. Nonne enim omnibus patet, ab eo Christi gloriam oppugnari, dum minatur ac fremit adversus Verbi incarnationem? quandoquidem nondum incepto de imaginibus sermone, per ea quae in medium verba iecit, ante etiam praeclaram illam orationis structuram, sententiam suam innuit. Quippe heic animadvertite quamnam sensus cohaerentiam cum praecedentibus haec verba retineant: nam de naturis antea hypostasique locutus, mox propria audacia animique impetu instinctus, ad imagines inordinate transilit et prototypa: ita ut aperte demonstret, totum ab eo commotum sermonem, a summo ad imum, una cum sacris fidei nostrae symbolis universae servatoris nostri Christi oeconomiae contumeliam facere, immo ad ipsius Christi exterminium contendere. Semel itaque propositum hoc ingressus, perstat deinceps, et violenter admodum ac truculenter sermonis sui compositionem exsequitur. Generali autem definitione utitur, ut quum de imagine qualibet verba facere videatur, multis non sit suspectus; neque secius tamen de re illa dicat, quam sibi tractandam proposuit.

(1) Acephalos monophysitas syros a Copronymo Byzantium translatos quinto sui regni anno narrat in chronico Theophanes.

(2) De inconstantia loquendi Acephalorum monophysitarum circa Christi naturas, diu Eustathius monachus a me editus Script. vet. T. VII.

15. Statim ergo prosequitur. Et si bene se habet, ipsam esse consubstantialem ei rei quae figuratur. Ergo simpliciter figurari Christum non impedis, sed ideo tantum quia ille diversa substantia est ab imagine figurata. Aliud enim est Christus, aliud materia ex qua is figuratur. Haec vero a nobis redargui, nonne summe ridiculum sit? Nam quae ne mimus quidem quispiam dixisset, aut *Gr. p. 10.* de trivio aliquis illorum quos in maxillas multi ludibundi verberant, hic incredulitatis crapula bacchans, et impietatis praepotentia in furorem actus, alta voce proclamavit. Atqui nugae hae sunt, vanique labores eius. Sed sunt nonnulli in tantum inscitiae atque incogitantiae provecti, ut se putent aliquid in his frugi cernere. Ideo nos necessariam instituimus in re minime necessaria quaestionem. Quid enim his dictis absurdius aut incogitantius? Certe haud hominum haec verba sunt, qui cogitatuum suorum nexum retineant. Nam si de naturali imagine, quatenus artificiali opponitur, verba facit, qualem patris imaginem esse filium dicimus, fortasse sermo eius recte se habebit. Errat autem dum inepte in his simulacri nomen usurpat; nihil enim heic opus est simulacris aut argumentationibus. Frustra igitur hoc loco simulacrorum mentio fit: namque hoc prae illo stultius et irreligiosius est. Et omnino palam facit se ex absurdis et incongruentibus sermonem contexere.

16. Nunc quoniam de simulacris atque artificialibus imaginibus sermo ab illo commotus fuit, quae ex subiecta materia atque arte, et eius qui hanc profitetur ingenio fiunt, quis cordatus patietur dicentem, statuam vel imaginem consubstantialem esse prototypo? Primo enim errat, dum perinde habet substantiam atque artem, quae invicem magnopere differunt. Nam creator omniumque opifex Deus naturam ex non extante ad existendum produxit. Ars vero naturam imitatur, non autem ipsa natura est, sed naturalem speciem, tamquam exemplar prototypumque adsumens, par quiddam ac simile facit, quod in pluribus opificiis videre est. Dein nunc quoque Mamonas procul aequo ratiocinio vagatur, dum nil differre inanime ab animato, sed ambo esse consubstantialia, definit; quoniam, verbi gratia, si homo animatus est, huius quoque imaginem animatam esse oporteat, itemque simulacrum; ita ut colores et reliqua materia inanimis, ex quibus imago constat, ab hominis natura non differant. Oporteret autem, secundum idem ratiocinium, ut res utraque eamdem haberet definitionem, atque eamdem sequeretur consubstantialium conditionem; nempe ut homo relative ad alium hominem sub eamdem cadit definitionem, ita et figura. Et quoniam homo est animal rationale, mortale, mentis et scientiae capax, imaginem pariter opus foret rationale animal esse, mortale, mentis scientiaeque capax, nullaque re differens. Atqui fieri non posse ut ulla similitudo totam adamussim exaequet veritatem, ipsa veritas adfirmat cum summatibus theologis (1). Immo etiam vere dicitur homo ipse a semet differre, ex diversis naturis constans, anima inquam et corpore; etiamsi unum quid ex his existit homo: utraque enim res propriam habet definitionem; namque alia est animae ratio, alia corporis, cum differentiis pluribus atque accidentibus. Sumus quippe nos compositi, immo et oppositi tum nobis ipsis tum aliis invicem hominibus. Mamonas autem ne simulacra quidem ab iis re ulla, quorum sunt simulacra, differre putabat, sed eamdem atque *Gr. p. 11.*

(1) Intelligit Nicephorus Nazianzenum orat. XXIII. 11: μηδεμία εἰκὼν φθάνει πρὸς τὴν ἀλήθειαν, *nulla imago veritatem adsequitur.*

illa, quae repraesentant, retinere naturam atque substantiam. Attamen qui fieri potest ut imago dicatur vel simulacrum, nisi diversam habeat a prototypo suo naturam? Ab omni igitur veritate seiungitur hic sapientissimus, atque a rerum intelligentia longissime abest. En aliud insuper quod a nobis huic dici aequum est: nempe nescis, o columen philosophorum, te tuismet argumentis inretiri: quia enim, ut tu ais, consubstantialem imaginem esse prototypo oportet; imaginem autem circumscriptam esse tu quoque concedes (neque quisquam adeo insaniet, ut hoc neget) sequitur ut prototypum quoque, utpote consubstantiale, circumscriptum sit. Nam consubstantialia differre inter se, quod ad substantiam adtinet, prorsus est impossibile: quandoquidem tu quoque circumscriptum et incircumscriptum in substantiae ratione comprehendis. Si ergo apud te dogma steterit, machina tua disiicitur, et argumenta sternuntur veritatis funda, armisque aliis valide expugnata. Reapse talium magistrorum similes esse oportuit exortos nunc discipulos! Talium sunt inquam arvorum fructus, ex malis pessimi, ex turpibus turpissimi.

17. Adhuc in eadem mente, vel ut verius dicam, amentia perseverans dicit: ∽ ut totum servetur; alioqui ne imago quidem. ∽ Id quoque ab insania eius est atque stupiditate. Nam qui sanam et integram mentem habent, et loquendi rectitudinem retinent, contrarium potius dicent, quod si totum nempe servatur, haud iam imago est, sed illud ipsum quod figuratur: namque haec specie tantum una eademque res videntur, non subiecto: Mamonas autem credit, nisi imago animata sit et proprio motu praedita, et omnia archetypi adtributa habeat, ne imaginem quidem posse dici. Quod si haec non sunt imaginis propria, omnis ratio imaginis illi perit. Quid ergo hinc sequitur? nempe ut una eademque res, et una simul sit et duae: immo ut mutuo imagines sint et archetypa; et hoc illi, illud huic vicissim simile sit. Aliter, exempli causa, atque in homine usuvenit, cui imago dicitur similis, non homo imagini. Alioqui convertibilem haberent denominationem suam; ita ut aeque indifferenterque homo etiam imaginis, et non tantum imago hominis diceretur: atque ita dubitaretur utrum utrius origo esset et antecedens. Haec scilicet Mamonae acumen declarant. Nonne enim futilis et alienatae mentis haec commenta sunt? Adeone hic inscius naturae rerum est, et a veritate procul semotus? Periculum est, ut haec nihilo meliora sint, quam quae in gynaeceis a bibacibus vetulis inter longas confabulationes naeniae canuntur.

18. Nullus itaque huic inest rectae religionis igniculus, neque logicae scientiae vel tantillum. Unde enim ei causa et causatum, vel similium mutua compa-
Gr. p. 12. ratio constabit? vel participans et participatum, vel diversitas et differentia diiudicabitur? quae quidem in archetypo et imagine naturaliter conspiciuntur, partim relationem illorum et qualitatem, partim subiecti diversitatem nobis describentia? Hic autem idem atque indifferens in utroque ponens (quippe res considerandi ignarus) totam imaginis rationem sustulit, quod prorsus fieri nequit. Sic enim rerum quoque natura ab eo aboleretur. Sed iam mihi videor in eadem ac ipse inscitia versari, dum eum reprehendo qui nullam umquam rerum harum notitiam habuit. Credar enim idem facere, ac si quis agricolam aut baiulum speculativa disciplina velit informare. Quid enim Mamonae cruento rudique homini cum logicis facultatibus negotii sit? ei nempe qui humano, et quidem Christianorum, sanguine

gaudet, canibus aprisque delectatur, quibus plurimam vitae suae partem impendit; unde is videlicet meditationem dogmatum didicit, multaeque scientiae ab huiuscemodi exercitiis summam collegit. Mittamus nunc reliquam vitam dicere, quam narrare turpe est, audire autem narratam turpius ac perniciosius. Nam quis umquam vidit hominem venatorem, aprorum cervorumque vestigia, ceu canes feraeque solent, persequentem, dilecto agitandorum equorum studio deditum et devinctum, idque suavissimi unguenti loco habentem, sublimibus pariter religionis dogmatibus tuto ac salubriter se immiscentem? Facilius quispiam credet, ab eo qui remum tenet figlinam aut agriculturam pro re nautica doceri, vel loricatum hominem navigationis loco militiae addici; quam hominem stercore nefandisque turpitudinibus sordidatum, manibus sanguinolentis, lingua intemperante, marcidaque mente, divina dogmata adtingere, Deique mysteria eloqui, quae mundis corde, Deoque propinquare dignis, a superna revelantur gratia (1).

19. Sed haec, prout ea se habent, missa faciamus. Nos autem intermedia quaedam propter iniucundatis garrulitatisque molestiam praetereuntes, ad ea quae istis gravioris momenti videntur, orationem transferamus. " Quaerimus, ait, a " vobis quomodo fieri possit, ut dominus noster Iesus Christus, qui ex duarum " naturarum immaterialis et materialis inconfusa unione, una persona est, pin- " gatur aut figuretur? " Qui quicquid ei libitum fuit, Deo permittente, antea patravit, nunc interrogativa forma sacerdotes alloquitur, quos vinculis et carceribus, minis, aliisque cruciatibus plurimis antea perterritos in suam sententiam perpulerat. Quaerit itaque an Christus, duabus naturis immateriali et materiali constans, pingi possit? Atqui hinc apparet sermonum eius vitiositas et inconvenientia, et quomodo suis ipsis propositionibus contraria concludat. Oportebat enim, si ei sacrorum dogmatum nostrorum veritas cordi erat, regia via directim incedere, et accuratum mysterii nostri examen instituere. Quia igitur de immateriali ac materiali natura dicere orsus est, rebus invicem omnino contrariis, opus erat utrique *Gr. p. 13.* parti oppositae, ea quae naturas comitari cernuntur, recte proprieque adsignare. Nam si immaterialis rei proprium est delineari non posse, prout et ipse in sequentibus dicet, ceu quae forma figuraque, et omni quolibet huiusmodi accidente caret; prorsus necesse est materiali rei simul, utpote quae immateriali omnino opponitur, contraria adtributa adsignare, id est eam delineari posse, formari, figurari, et his similia, ut oppositionis sequela bene congruenterque habeatur. Atque ita cogno-

(1) De turpibus Copronymi moribus saepe Nicephorus in his scriptis, et praesertim sub finem tertii antirrhetici. Tum etiam Macarius Chrysocephalus, de quo mox dicemus, ita scribit contra impurum Copronymum qui sanctos appellari vetuerat, ut nos iam diximus cum Cedreno p. 19. n. 1, nec non contra synodum iconoclasticam ab eo congregatam. Σὺ τῆς ἁγιότητος ἀπογυμνώσας, κλήσει ψιλῇ προσαγορεύεσθαι πανταχοῦ νενομοθέτηκας, καὶ ὡς τοὺς εὐτελεστάτους τῶν ἐν βίῳ ὀνόμασιν οἰκείοις παραδηλοῦσθαι, τὴν δεδωρημένην χάριν ἀθετῶν τῆς ἁγιότητος; εἰς τοῦτο ἀσεβῆσαι τετόλμηκας ὁ σάρκινος καὶ ἀλαζών; ὢ παράνομον συνέδριον, ὢ συναγωγὴ πονηρά κ. τ. λ. τίνι λόγῳ θαῤῥῶν, ὦ μάταιε, τῆς ἁγιαστικῆς φωνῆς τοὺς ἡγιασμένους ἀποστερεῖς θεοῦ, καὶ ταῦτα τούτους ἁγίους ὀνομάζοντος; κ. τ. λ. *Tu sanctitate hos denudans, simplici denominatione ubique terrarum appellari edixisti, ac veluti mortalium vilissimos propriis tantum nominibus denotari, donatam illis sanctitatis gratiam delens? Tam impie agere ausus es, o carnalis atque superbe? O iniquum synedrium! o congregatio prava!* etc. *Qua fiducia, o stulte, sanctitatis vocabulo spolias sanctificatos a Deo, praesertim cum ab hoc ipso sancti appellentur?* etc. Sane nostris quoque temporibus heterodoxi aliquot subverentur dicere v. gr. *sanctum Franciscum, sanctum Dominicum*, maluntque tantummodo pronunciare *Franciscum* etc.

visset, possibile esse, immo verum ac pium, Christum figurari (1). Sed nihil horum in mentem ei venit, neque iusto ratiocinio de praedictis iudicavit, sed praepotenter potius ductorum suorum errori favit. Secus enim, rem materialem pingi figurarique posse non negasset. Sed sicuti ei qui tenet aratrum, a sapiente imputatur insipientia; ita ei qui per se facit infandum opus, ignominia et imprudentia imputabitur: nam contrarius sibi est ac veritati; neque quae adfirmat reputans, et inscite simul ac nequiter agens.

20. Deinde inconfusam unionem videtur adserere in Christi persona, quae ex oppositis naturis componitur, sicut patrum placita docent. " Processit enim ,, Deus, ut aiunt theologi, in humanitatis adsumptione, unum quid ex contrariis ,, duobus. ,, Quomodo igitur conservabitur inconfusio, si Mamonas quae alteri tantum naturae substantialiter congruunt, utrique adtribuit? Hoc enimvero est impossibile. Neque enim possunt ea, quae divinae supremaeque naturae insunt, ad nostram hanc terrenam substantiam naturaliter transgredi: neque immaterialis res easdem, ac materialis, habere potest proprietates quae sunt invicem prorsus separatae.

(1) Extat in vaticanis codicibus oratio inedita Macarii Chrysocephali archiepiscopi in Lydia philadelphiensis εἰς τὴν παγκόσμιον ἑορτὴν τῆς ὀρθοδοξίας, *de universali orthodoxiae sollemnitate*, quo titulo auctor denotat festum oecumenicum ob restitutum ss. imaginum honorem post damnatam profligatamque iconoclastarum haeresim. Ex hac nos praeclara oratione locos identidem recitabimus, prout Nicephori textus ansam dabit. Et nunc quidem sequentem tractum. Χρωματουργοῦμεν τὴν ὁραθεῖσαν τοῦ θεανθρώπου μορφήν, καὶ διατυποῦμεν τὴν ἔνυλον τοῦ δεσπότου οὐσίαν, καὶ προσκυνοῦμεν τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους αὐτοῦ τὴν ἐμφέρειαν, ἐξ ἧς καὶ εἰς τὸ πρωτότυπον κάλλος τὸν νοῦν ἀναφέρομεν, καὶ δι' ἧς τὴν προσκύνησιν εἰς τὸν δι' ἡμᾶς σαρκωθέντα ἀναπέμπομεν· οὐ γράφομεν θεότητος φύσιν, οὐ σχηματίζομεν τὴν ἀσχημάτιστον οὐσίαν· μὴ πρόσωπον ἴδοι θεοῦ ὁ τοῦτο ἡμᾶς συκοφαντῶν· ἀλλ' ὃ ἑωράκαμεν, μαρτυροῦμεν· καὶ ὃ ἐθεασάμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, τοῦτο καὶ ἐν εἰκόσι προσκυνοῦμεν· καὶ ζωγραφοῦμεν τῆς ἀνθρωπότητος τὸ ὁρώμενον, καὶ βλέπομεν τὸν χαρακτῆρα τῆς προσληφθείσης τῷ θεῷ λόγῳ σαρκός, καὶ προσκυνοῦμεν τῆς θεανδρικῆς μορφῆς τὸ ἐκτύπωμα· οὐ προσκυνοῦμεν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ἀλλὰ προσκυνοῦμεν τὸν κτίστην κτισθέντα τὸ καθ' ἡμᾶς, καὶ εἰς κτίσιν ἀταπεινώτως καὶ ἀκαθαιρέτως καταληλυθότα ἵνα τὴν ἡμῶν δοξάσῃ φύσιν, καὶ θείας κοινωνοὺς ἀπεργάσηται τοὺς ἀνθρώπους φύσεως· συμπροσκυνῶ τῷ βασιλεῖ καὶ θεῷ τὴν ἁλουργίδα τοῦ σώματος, ἣν ἐφόρησε· τιμῶ τὴν εὐπρέπειαν τῆς σαρκός, ἣν ἐνεδύσατο· οὐχ ὡς ἱμάτιον, οὐδ' ὡς τέταρτον τῆς ἁγίας τριάδος πρόσωπον, ἀλλ' ὡς ὁμόθεον χρηματίσαν, καὶ γενόμενον ὅπερ τὸ χρῖσαν ἀμεταβλήτως· οὐ γὰρ θεότης ἡ φύσις γέγονε τῆς σαρκός, ἀλλ' ὥσπερ ὁ λόγος σὰρξ ἀτρέπτως γέγονε, μείνας ὅπερ ἦν, οὕτω καὶ ἡ σὰρξ λόγος γέγονεν, οὐκ ἀπολέσασα τοῦθ' ὅπερ ἐστί, ταυτιζομένη δὲ μᾶλλον πρὸς τὸν λόγον καθ' ὑπόστασιν· διὸ θαῤῥῶν εἰκονίζω τὸν πρὶν ἀόρατον, οὐχ ὡς ἀόρατον, ἀλλ' ὡς ὁρατὸν γενόμενον δι' ἡμᾶς μεθέξει σαρκός τε καὶ αἵματος· οὐ τὴν ἀόρατον εἰκονίζω θεότητα, ἀλλὰ τὴν ὁραθεῖσαν ζωγραφῶ σάρκα· εἰ γὰρ ψυχὴν εἰκονίσαι ἀμήχανον, πόσῳ μᾶλλον θεὸν τὸν καὶ τῇ ψυχῇ δόντα τὸ ἄϋλον; *Coloribus exprimimus illam quae visibilis fuit Dei hominis formam: effigiamus materialem Domini substantiam, veneramur humani eius aspectus similitudinem, unde etiam ad originalem pulcritudinem mentem attollimus, atque ita adorationem ad incarnatum nostri causa transmittimus. Non depingimus divinitatis naturam, non figuramus incapacem figurae substantiam. Nec spectaturum se speret faciem Dei, is qui nobis hanc calumniam imponit; sed quod vidimus, testamur; quod oculis nostris spectavimus, et manus nostrae contrectaverunt, hoc etiam in imaginibus adoramus; et humanam partem quae visa fuit depingimus; effigiem aspicimus adsumptae a Deo Verbo carnis, veneramur theandricae formae imaginem. Non adoramus creaturam prae creatore, sed honorem tribuimus creatori qui factus est propter nos creatura, atque ad creaturae statum sine sui deminutione aut destructione descendit, ut nostram honoraret naturam, divinaeque participes naturae homines faceret. Adoro una cum rege Deoque corporis purpuram quam gestavit; honoro carnis decorem quo semet induit; non tamen ceu vestem, neque item ceu quartam Trinitatis sanctae personam, sed tamquam Dei participem, et unum quid cum ungente inmutabiliter effectam. Non enim deitas, conversa est in carnis naturam; sed sicut Verbum caro invertibiliter factum est, sed tamen quod erat permanens; sic etiam caro Verbum facta est, quin tamen id quod erat amitteret; sed unum potius cum Verbo facta secundum hypostasim. Confidenter itaque figuro eum qui antea erat invisibilis; non inquam figuro prout est invisibilis, sed quatenus factus est visibilis propter nos per carnis et sanguinis participationem. Non figuro inquam deitatem, sed eam quae visibilis fuit carnem depingo. Nam si animam figurare nequeo, quanto minus illum qui animam fecit materiae expertem?*

Is autem haec declinans, nihil aliud ait, nisi quod opposita multumque inter se dissidentia, in unum idemque coëunt atque commiscentur, confusa et invicem permutata; ita ut naturae, ob suam in unica persona unionem, vel ambae sint incircumscriptae propter Verbum, vel contra ambae circumscriptae propter carnem; vel quod verius dicetur, neutrum horum, sed aliud quoddam consurrexerit substantiae genus, quod confusio effecerit, et auctoris nostri levitas fabricaverit. Ea quippe confusio dicitur, quae coëuntia destruit, id est nihil horum purum conservat; ita ut neque deitas in eo subiecto maneat neque humanitas. Non itaque inconfusum ille tuetur, nisi utrique naturae, quod eae proprium substantialiter habent, distinctum adtribuat. Quomodo itaque concedemus, id quod ex aliquot diversis componitur, unica appellatione ex partibus denominata denotari atque intelligi? quando scilicet proposito dogmate, proprie exacteque loqui necesse est, ita ut vel totum incircumscriptum, vel circumscriptum totum appellemus. Sic nimirum neque sola anima homo appellabitur aut hominis natura, neque item corpus solum; sed hoc totum ex ambobus, homo est. Sic ne domus quidem proprie ac per se vocabitur lapis aut lignum aut aliud quodlibet eorum unde componitur. Nunc enim seponenda sunt quae per antidoseos figuram efferuntur, vel per synecdochem, vel per Gr. p. 15. alium tropum dicuntur, utpote quae haud secundum proprium singulorum vocabulorum significatum usurpantur. Haec itaque in Christo quoque observabuntur. Sicut enim Deum solum non dicimus, nec hominem solum, propterea quod utrumque est; ita neque incircumscriptum tantummodo propter Verbum, non enim est tantummodo Verbum; neque circumscriptum tantummodo propter humanitatem, non enim est tantummodo homo; sed utrumque proprie de eo pronunciabitur. Nam sicut idem Deus simul est et homo, ita idem delineari potest, et secus. Hoc verum esse, ex contrariis quoque demonstratur. Non enim eadem praedicata differentes naturae umquam admittent: namque immortale et invisibile, nemo de anima simul et corpore praedicaverit: sic continget in oppositis: etenim mortale ac visibile, nemo de utroque praedicabit. Eodem modo neque quod non possint delineari, de ambabus simul Christi naturis religiose dicetur. Propterea irreligiosus pariter rudisque convincitur is qui haec sentit atque opinatur.

Deinde sic dicit. „ Quandoquidem alteram quoque immaterialem naturam „ carni copulatam habet, et tamen cum duabus illis naturis unus est; personaque „ eius, sive hypostasis, indivisibilis in utraque natura est; non existimamus posse „ eum circumscribi; quia et qui figuratur, una persona est; et ille qui personam „ illam circumscribit, constat divinam quoque naturam circumscribere, quae ta- „ men circumscribi nequit (1). „ Pervenit hic egregius ad orationis suae caput praecipuum, in quo ceu inevitabili et inexpugnabili valde se iactat ac superbit. Sane haec propositio apud insipientes ac stultos vim roburque obtinet, et ubique decantatur, quasi aliquis facilius possit per aërem sublimis volare, quam ex huius argumenti laqueo semet expedire: putant enim invictam habere vim et inrefutabi-

(1) **Contra Mamonam Macarius.** Ἡμεῖς εἰ μὲν εἰκόνα τοῦ ἀοράτου Θεοῦ ἐποιοῦμεν, καὶ τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου καὶ ἀΰλου ἐν ὁμοιώματι φθαρτοῦ διατυποῦντες προσεκυνοῦμεν ἀνθρώπου, ὄντως ἂν παραφρονεῖν ἐδοκοῦμεν: *siquidem nos imaginem invisibilis Dei, et maiestatem eius, qui est incorruptibilis et immaterialis, ad similitudinem corruptibilis hominis effigiantes adoraremus, revera insanire videremur.*

lem; idque velut terriculamentum prae se ferentes, pavorem eis iniiciunt, qui inconsiderate et absque examine aures praebent, eosque vinculis implicant insolubilibus; ita ut vel nolentes, persuasione ut ipsimet putant abrepti, adsentiantur. At
* Habac. II. 15. enim vere turbidam subversionem proximo suo propinant *, dum ex cordis sui sensu
* Hier. XXIII. 16. blaterant, non autem ex ore Domini loquuntur *. Sed nunc etiam retibus suis capientur, ex retorto argumento refutationem experientes. Mirari autem par est ruditatis illorum ac stultitiae imbecillitatem et abiectionem, qui his dictionibus tamquam validis ac bene firmis se iactant. Atque in primis observanda est eorumdem stupiditas, quomodo vocabula confundant, indescriptum dico et circumscriptum. Nam quod retro invictus hic et formidabilis auctor " describi ", aiebat, nunc dicit " circumscribi ", nullam horum verborum neque agnoscens neque tradens differentiam, sicut iam antea dictum est. Nec mirum ipsos in hoc quoque videri ignaros atque peccare. Iam vero his adeo sapienter ingenioseque dictis, ita nos occurremus.
Gr. p. 15. Atque ad personam quidem quod adtinet et hypostasim, quam ipsi confiteri videntur, quia veluti basim hanc ponunt dogmatis sui, eoque immoto velut fundamento innituntur, unde audaciam sumentes, ad dogmatizandum promptissime excurrunt, consoni nobis concordesque sunt. In naturis itaque vertitur controversia, quas ipsi verbo quidem adfirmant, re vera autem manifeste factisque ipsis de medio tollunt. Etenim dum haerentes illis naturales proprietates differentiasque quibus distinguuntur atque agnoscuntur, dum inquam humanae carni atque naturae circumscriptionem, proprietatem prae ceteris intimam, eripiunt, naturas quoque pariter extinguunt.

Iam vero his amotis, videndum superest, num et ipsa hypostasis sano sensu intellecta ab his producatur. Dicimus ergo, quod si res simplex et incomposita esset Christi hypostasis, ita ut compositio prorsus negaretur, liceret vobis incircumscriptionem de Christo praedicare: huiusmodi enim esse simplicium naturam, nos quoque adsentimur, vanaque est de hac re dubitatio. Sin vero res duplex et composita Christus est (1), ex heterogeneis concurrens, ut Mamonas quoque adfirmat, quid dicemus his qui veritati adversantur? Praeterea si iuxta sermonem vestrum, unam ex Christi naturis incircumscriptam esse in confesso est, divinam dico, necesse est propter unicam personam, et propter naturarum in una hypostasi unionem, alteram quoque naturarum harum, eam scilicet quae nostrae est similis, esse incircumscriptam. Neque enim ita insanietis, ut hanc per se ipsam potiri incircumscriptione dicatis. Quid porro obstabit, quominus nos quoque simili vestrorum sermonum tenore utentes, recto sensu antistrophem usurpemus, vicissimque dicamus, quia altera naturarum harum, humana nimirum, circumscribitur (quod quidem abs quovis sensato conceditur, quoniam et nos ipsi circumscripti sumus, et nostra omnia, peccato excepto, Christus habet) opus esse alteram quoque, divinam scilicet ineffabilemque naturam, ob eandem causam, id est ob unionem hypostaticam, circumscribi; ita ut totum hoc ex deitate et humanitate compositum, circumscriptum sit? Aeque enim divinam atque humanam Christus naturam participat, Deique et hominum mediator factus est. Iam quod aliquibus intermedium est, utrum-

(1) Compositam esse Christi personam, dicit cum ceteris theologis etiam S. Augustinus epist. CXXXVII. 11. ad Volusianum: *persona hominis, mixtura est animae et corporis; persona autem Christi, mixtura est Dei et hominis.*

que, cui interiacet, terminum necessario similiter participabit, neque aliquid plus vel minus ex hoc vel illo, aut habebit aut desiderabit, prout scriptum est *: " quia ,, pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem. ,, Valde igitur constat, circumscribi a vobis immaterialem et indefinitam naturam; quod tamen ne materiali quidem et incarnatae largiri volebatis. Hic enim sermonum vestrorum exitus est, ut quod nobis obiiciebatis, id ipsum in vos retortum sentiatis.

* Hebr. II. 14.

Quomodo igitur in divino Verbo immutabilitas servata fuit, vel in nostra natura invertibilitas retenta? quas tamen evangelia praedicant, et sacrorum antistites patres docent: quorum doctrinam deque his rebus sententiam exponendam postea curabimus. Quomodo autem etiam inconfusio, quam adfirmare simulatis, in Christi hypostasi conservabitur? Sed et hoc consideremus: quoniam adsumpta a Verbo natura creata est, itemque corruptibilis, passibilis, eaque caeditur, dolet, aliaque patitur quae naturaliter pati sortita est; num proinde ob hypostaticam cum divina natura unionem, Verbum fit creatum, passibile, corruptibile, et cetera quae servi forma servilisque natura habet? Atque ut paucis totam illorum blasphemiam orationis nostrae series exponat, secundum ipsorum propositionem, Verbum quoque corporatum, de quo haec considerantur, corpus potius confiteri cogentur. Sed dicent: carnem contemplamur Verbo unitam. At audient: et Verbum caro factum est atque crassatum; et intangibile, tactum fuit: neque tamen propterea a suis divinis praerogativis Verbum discessit; neque caro haerentes sibi ab initio proprietates immutavit, neque a propria conditione depulsa est (1). Nam de iis, quae post divinam resurrectionem nova acciderunt, imputribilitatem dico et immortalitatem, si quis repugnat, in sequentibus disseretur. Corpus quidem, quod nostro simile Dominus adsumpsit, prout sunt cetera corpora, circumscriptum omnino fuit. Quandonam enim ex omni aevo auditum est corpus incircumscriptum? Alioqui de rerum necessariarum numero circumscriptio est. Sicut enim non est corpus absque loco aut tempore, ita neque sine circumscriptione. " Nam locus circumscribit con- ,, tinetque corpus; siquidem locus terminus est continentis, quatenus continet ea ,, quae continentur (2). ,, Itaque dicere corpus non circumscribi, idem est ac dicere non esse in loco: quod autem non est in loco, ne corpus quidem est. Quid ergo ex his concluditur? Num corpus non esse corpus? Hoc demum quid aliud est, quam omnes stoliditatis atque amentiae fines praetervehi? Captus est igitur horum dogmatum parens suismet pinnis, versique contra ipsum sunt proprii conatus; exciderunt superba et terribilia argumenta, quorum ipse impetum inevitabilem intolerandumque putabat, visaque sunt a parvulorum balbutie non differre. Reapse haec puerilis mentis sunt propria, neque infantili conditione melius se habent.

Gr. p. 16.

Ut autem palam fiat, quonam ipsis sapientiae suae copia evadat, illud etiam praedictis addamus. Sensati cuncti fatentur, passionem omnem corpori nostro a qualibet occasione accidentem; ceu est verberari, feriri, caedi, uri, et quidvis aliud

(1) Egregie Macarius. *Διὰ τῆς εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως, τὸν ἀπερίγραπτον φύσει τῇ θεϊκῇ, περιγραφόμενον ὁρῶμεν τῇ προσλήψει τοῦ ἡμετέρου φυράματος, καὶ τὰ ἰδιώματα τῆς φύσεως ἣν προσείληφεν οἰκειούμενον. In iconica figura eum, qui suapte natura divina incircumscriptus est, circumscriptum videmus propter nostri plasmatis adsumptionem; nec non idiomata naturae, quam adscivit, sibi propria facientem.*

(2) Brevem hanc sententiam excerpsit ex ms. Nicephoro Fr. Turrianus apud Canisium antiq. lect. ed. Basn. T. II. part. 2. p. 14.

eorum quae corpus labefactant aut corrumpunt, veluti adnatam transire in patientem hominem, eiusque ut ita dicam propriam atque intimam fieri. Illa tamen quae a vobis dicitur circumscriptio, id est figuratio, nihil praedictorum habet, quia tota exterior est, neque ullatenus corpus attingit, nisi quatenus speciei tantum et formae figurati communicat. Quia igitur passio magis propria est, quam figuratio et circumscriptio, quae exteriores sunt, neque corpus adficiunt, plane oporteret, iuxta Gr. p. 17. vestrum ratiocinium, Christum carne passum, cruciatusque propter nos perferentem, non modo carne circumscribi, sed etiam una cum divinitate easdem participare passiones. Nam quod magis proprium est et propinquius, id accidere et fieri, quam quod aliter se habet, aequius est. Cur ergo cum carnem factum Dominum auditis, et filium hominis, et languores expertum, et si quid his simile in divinis scripturis de eo dicitur, cur inquam, quoniam inseparabilis est duarum naturarum unica persona, non simul deprimitis, secundum vestras certe opiniones, ipsius quoque divinitatem? Magis enim qui haec dicit, naturam (divinam) universi reginam imminuit, quam qui in carne eam circumscribit. Sic itaque, si vobis placet, divinitas simul cum carne circumcidetur, simul lapidabitur, crucem quoque pariter sustinebit, commorietur, aliaque perpetietur, quotquot caro pro nobis passa creditur. Verumtamen quis tantopere delirat? Quis ita demens tamque alte in insaniae foveam prolapsus, ut absurdos Deoque hostiles sermones, qui ex vestris propositionibus consequuntur, toleret? Quis tantam adversus Verbum iniuriam aequo animo ferat, nempe ut in sententia vestra dicatur mortuum, circumscriptum, ad temporales magistratus * pertractum, divinis proprietatibus spoliatum, paterna substantia et gloria alienatum atque divisum? Quid enim vos aliud quam recentem Deum nobis obtruditis, qui novam fidem nunc repente procuditis? Quis feret propriam fidem in hoc proditam, et in rei summa quae nostrûm apprime interest, detrimentum pati? Si ergo ita naturaliter comparatae sunt concurrentes in Christum substantiae, ut proprietates suas invicem permiscentes retorqueant, quoniam Deo patri ac Spiritui consubstantiale Verbum est, utique simul passus fuerit pater itemque Spiritus, simul partu editus (1), simul circumcisus, et reliqua omnia, quae Verbum passum est, expertus dicetur. Atqui haec blasphemia in illorum caput recidat qui impietatis huius semina iecerunt!

* gr. χρονικαῖς ἀρχαῖς.

Sed aliud quoque libenter admodum his dicemus. Unde vobis, quaeso, potestas haec, ut alias quidem corporis proprietates missas faciatis, circumscriptionem tantum tyrannice auferentes detrahatis? nempe figurationem, dimensionem triplicem, tangibilitatem, organorum dispositionem, atque alia ex quibus circumscriptio conficitur; ita ut si quis aliquid horum subtrahat corpori, corpus quoque ipsum de medio tollat. Negabitur enim, in loco aliquo esse vel limitari, quod idem est ac circumscribi. Id autem dictu etiam ridiculum est. Cur ergo hoc tantum de corpore perire dicitis, ceteras interim proprietates silentio transitis? Atqui apparet, vos hoc uno vocabulo cetera quoque negare: nam si quid eorum desit quae naturam denotant, imperfecta haec videbitur. Quippe si homini desit rationalitas, homo non erit; similiter si mortalitas, erectus incessus, mobilitas, animatio, aut aliud

(1) Cod. συντεθήσεται. Sed corrigo συντεχθήσεται.

quodlibet desideretur hominis naturam constituens ac eiusdem definitionem, homo non erit. Item si equo hinniendi, si cani latrandi, facultas detrahatur, iam neque Cr. p. 18.
equus neque canis erit. Sic itaque Christi humanitas si forte aliqua de suis proprietatibus careat, manca natura erit, neque perfectus homo Christus; immo ne Christus quidem erit; sed totum hoc evanescit, nisi circumscribatur ac figuretur. Hoc vero quid aliud est, nisi quod magistri vestri Ariani volunt, carnem tantummodo absque anima a Domino adsumptam (1), atque in hac neque circumscriptum neque substantialiter ei unitum fuisse? Ergo neque nostri plasmatis integritas incolumis fuit. Quomodo vero deliramenta vestra theologi ferent, qui alte clamitant: si dimidius peccavit Adamus, dimidium est tum adsumptum tum salvatum: sin totus Deo unitus est, totus et salvatur.

Ac iam cernite quo usque absurditatis sermo vester procedat. Nam si oporteret iuxta opinionem vestram, sine proprietatibus esse naturam, quod est apprime incredibile, ne alterutri quidem Christi naturae proprietas danda foret. Cur enim carni soli, pro animi vostri libito, proprietatem donatis, non autem alteri quoque naturae largimini? ut magis videlicet demonstraretis vestram erga unicam hypostasim sinceritatem, quod nempe simplici tantum cogitatione (2), pro vestro arbitrio ac facilitate, res ex quibus naturae constant atque agnoscuntur, statuitis; confusionemque et cinnum, aeque ac veteres magistri vestri, imaginamini, Christique mysterium umbraliter pingitis, ut evidentius scilicet atque apertius conficta a vobis quasi hircocervi persona consurgat. Neque video quodnam hoc sit distributionis genus, Verbi tantum incircumscriptionem, ut nobile aliquid et augustum, carni largiri; atque hac dote honorare eam arbitrari, qua se honorari ferendum * ei non sit; * gr. ἀνεκτόν.
ceteris autem praerogativis ceu per invidiam spoliare, et quasi dimidiatam imperfectamque relinquere; ita ut ne honor quidem incolumis maneat, quia non tam honoratur re data, quam ceteris dehonestatur ablatis. Nam nec qui una aliqua re liberalis est, is est benivolus; et qui in multis parce agit, malignus est.

(1) Haeresum adversus theologiam et oeconomiam concinnum breviarium scribit ita Macarius. *Καὶ τοὺς μὲν μίαν φύσιν καὶ μίαν ὑπόστασιν τῆς θεότητος ἀφρόνως λέγειν ἐπλάνησεν ὁ διάβολος· τοὺς δὲ, τρεῖς ὑποστάσεις καὶ φύσεις τοσαύτας διαγορεύειν ἐνόθευσε· καὶ τισὶ μὲν μίαν φύσιν καὶ μίαν ὑπόστασιν ἐπὶ Χριστοῦ· τισὶ δὲ δύο φύσεις καὶ δύο ὑποστάσεις δοξάζειν ὑπέβαλε· καὶ διὰ τοῦτο ἡ πολυσχιδὴς τῶν ἀνθρώπων διαίρεσις· καὶ ἰουδαϊσμὸς μὲν ἑλληνισμῷ διαμάχεται· ἀρειανισμὸς δὲ σαβελισμῷ· καὶ Νεστόριος ἀντιφέρεται Διοσκόρῳ· καὶ Ἀπολινάριος Εὐνομίῳ· ὁ μὲν γὰρ ἄνουν τινὰ καὶ λόγου παντὸς ἐστερημένην ἀνειληφέναι λέγει ψυχὴν τὸν θεὸν λόγον· Εὐνόμιος δὲ καὶ Ἄρειος πάλιν σῶμα μόνον τὸ προσληφθὲν δογματίζουσι· καὶ οἱ μὲν περὶ Μαρκίωνα καὶ Βασιλείδην καὶ Μάνεντα τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ ἄντικρυς ἠρνήθησαν· οἱ δὲ περὶ Παῦλον τὸν σαμοσατέα, καὶ Μάρκελλον, καὶ τὸν τοῦ σκότους υἱὸν Φωτινὸν εἰς τὴν ἐναντίαν ἐκ διαμέτρου βλασφημίαν κατέπεσον, ἄνθρωπον μόνον κηρύττοντες τὸν Χριστὸν, καὶ τὴν πρὸ αἰώνων ὑπάρχουσαν ἀρνούμενοι θεότητα. Et alios quidem fefellit diabolus, et unam naturam unamque personam divinitatis insipienter dicerent; alios ut tres personas totidemque naturas praedicarent decepit. Aliis unam naturam personamque unam Christi, aliis vero duas naturas duasque personas putare suasit. Hinc hominum in multas sectas distractio. Et iudaismus quidem cum paganitate pugnat, arianismus cum sabellianismo; Nestorius adversatur Dioscoro, Apollinaris Eunomio; quorum ille animam absque mente et ratione omni carentem a Deo Verbum adsumptam censet; Eunomius autem atque Arius versa vice solum corpus ab eo adsumptum dogmatizant. Et Marcion quidem, Basilides, atque Manes Christi humanitatem diserte negarunt; Paulus vero samosatensis, et Marcellus, et tenebrarum filius Photinus (Lucidus) in contrariam prorsus blasphemiam inciderunt, hominem tantummodo Christum praedicantes, et existentem ante saecula deitatem negantes.*

(2) Ἐν γνώσει, ut loquuntur Iacobitae in colloquio cum Theoriano a me edito. Quippe hi haeretici catholicorum argumentis pressi, eo demum confugiebant, ut duas naturas in Christo mentis suae phantasia contemplarentur, ἐν γνώσει; re tamen ipsa subsistere, plane negarent.

Utique vel haec dos sola (incircumscriptio) carni adiecta sufficit ad quaestionis statum demonstrandum, nempe quod omnino ne carnem quidem esse, apud vos iam constet. Destruere enim hoc pacto arbitramini universae quoque incarnationis rationem, quandoquidem totam phantasiastarum sentinam exhausistis (1). Cur enim propter eius cum Verbo unionem, carni non adtribuitis etiam impassibilitatem, atque ut sit intemporalis, et sine initio, et invisibilis, intangibilis, absque ulla figura, et quaecumque alia in Verbo contemplamur? praesertim quia haec invicem subsequuntur: nam quod est incircumscriptum, idem est invisibile; quod invisibile, idem infinitum; hoc autem incomprehensibile etiam est. Tum quod est impassibile, idem incorruptibile; quod incorruptibile, idem immortale; quod immortale, sempiternum quoque est, ideoque fine carens. Sic itaque se habebit etiam caro, ut tamquam congenita Verbo et substantialiter compacta, atque omnes proprietates adepta, ex quibus Verbi substantia dignoscitur, etiam consubstantialis illi evadat. Immo, si nos
Gr. p. 19. oportet rationabilius, vobiscum congredientes, dicere; quoniam caro, ex sententia vestra, consubstantialis Verbo data est, Verbum autem patri est consubstantiale; sequitur, iuxta ratiocinium vestrum, ut caro patri quoque sit consubstantialis, itemque Spiritui. In tantum vos impietatis barathrum speciosa haec et praeclara incircumscriptio proiecit! Sed et illud addam, aliter etiam Mamonae nostri sermonem in extremam desinere impietatem: certe in quantam irreligionem abripiat, hinc noscemus. Namque hi sicut circa incarnationem in ipsa rei summa aberrant, ita etiam in doctrina de ipso Deo offendentes, capitalis criminis rei suismet capti laqueis incautissime deprehendentur. Etenim talione quodammodo relationes alternare in utraque re cernuntur.

21. Nam sicut in incarnatione copulantur naturae ad hypostasim, ita discernuntur in Trinitate hypostases propter personales proprietates. Vicissim copulantur in Trinitate hypostases, ob eandem in his naturam; discernuntur * autem naturae in incarnatione, propter substantiae differentiam, factae individuae. Sicut ergo hi non adsignant peculiares naturarum in incarnatione proprietates, quae illas ab heterogeneis secernant, ita ne in Trinitate quidem distinctas omnino exhibebunt hyposteseon notas, quae ipsas hypostases in una eademque substantia * spectatas inter se distinguunt. Atque ut illic de hypostasi, ita heic de natura rixabuntur: siquidem proprietatum apud ipsos non videtur fieri distinctio· Quid ergo ad haec dicimus? Nempe quod si iuxta illorum propositiones, propter unionem cum Verbo, oportet carnem esse incircumscriptam; necesse est e contrario, quoniam oppositam rationem res incarnationis habent, idem consequi flagitium, sicut sermo noster decurrens demonstrabit. Nam si pater est ingenitus, filius autem genitus; erit propter unam eandemque naturam, secundum quam indifferentia et aequalitas in ambobus spectatur, erit inquam pater quoque genitus: vel alioqui filius ingenitus; idemque sermo de Spiritu etiam sancto valebit. Hoc autem quid dici potest scelestius et irreligiosius? Sed iam adeo absurdis omissis, ad reliquas sermonis partes pergamus.

* gr. διακέκρινται

* adde gr. οὐσίαν.

(1) Contra iconomachos, qui viam sternebant phantasiastis, ita Macarius. Τί θύραν τοῖς δοκισταῖς ὑπανοίγοις, καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας ἀνατρέπεις μυστήριον; τί καινὴν καὶ πονηρὰν νομοθετεῖς νομοθεσίαν, ὁ τῆς χάριτος ἀνάξιος, τὸ πονηρὸν τῆς μανιχαϊκῆς αἱρέσεως ἀποκύημα; *cur fores phantasiastis patefacis, et incarnationis mysterium subruis? Cur novam pravamque regulam invehis, o homo gratia indigne, o infelix manichaeae haereseos partus?*

22. Prosequitur ergo Mamonas. „ Quoniam post illam unionem indivisa est „ actio, sicut in dogmate confitemur. Et quamquam solius carnis imaginem fa- „ cit (artifex), attamen etiam personam carni propriam dat. Fitque hoc in tota „ divinitate monstrum, id est tres in divinitate personae, et una humanitatis; „ quod profecto perversum est (1). „ Sus deque unionem decantat, quam inseparabilem hic sapiens dicit, ut per illam videatur dogma suum roborare, atque ita humanitatem Christi obumbrare. Idcirco ait: etiamsi solius carnis imaginem facit. Atque hoc loco sapiens illud oraculum recitandum est *: " sapientia carens increpatione, errat; et sapientia insensati, inexplicabilia verba. Et, vae iis qui apud se ipsos sapientes sunt, et iudicio proprio prudentes! Quia infatuata est insipiens ipsorum anima, et excaecata mentis consilia *. „ Namque a veritate rectorum ecclesiae dogmatum denique excidunt; neque emicantes ex suarum propositionibus absurditates praevident, in quale videlicet eos pertrahant praecipitium: nihilque ipsi magis student, quam ignorantiam condiscere; et quidem suo ipsorum opprobrio gloriantur; quorum revera gloria est in eorumdem ignominia *. Atqui ego huic ita contendenti, et cuilibet paria opinari volenti sic occurram: tu ergo, quandoquidem duas naturas esse definis, utram harum confiteris in Christi forma, et in persona quae cernitur atque apparet? Si divinam dixeris, tunc visibilem esse adfirmas Verbi alioqui incomprehensibilem atque invisibilem deitatem; quod perinde est ac si dicas circumscriptam. Namque omne quod cernitur, circumscriptum est ac definitum, quia videlicet sub sensus cadit: quodque adtribuere carni noluisti, id in divinam naturam proiicis. Neque sane vitabis blasphemiam, neque de crimine dementiae reus non eris; quia post hoc eximium studium tuum, dum visibile esse invisibile, circumscriptum esse incircumscriptum demonstrare vis, cogitationum tuarum vanitate deceptus, in contrarium sensum verba tua convertisti. Nam quod est invisibile, contra fit visibile; et incircumscriptum, te dicente fit circumscriptum.

* Prov. X. 17. gr.

* Eccli. XXI. 21 Gr. p. 20.

* Philip. III. 19.

At si forte dicere id non audeas, humanam tantummodo visibilem naturam Christo adtribues. Atque ut similem orationi tuae contradictionem faciamus, hypostasim tu divisisti, simplicemque hominem Christum esse definisti, magisque perspicue atque evidenter quaternitatem effecisti. Propriam enim personam carni adtribuisti, nihilque aliud quam creaturam Christum fecisti, ita ut deitas in eo non sit, perfectiusque et firmius circumscripsisti; idque prave admodum et fallaciter. Captus itaque es tuismet implicitus artificiis. Nam quo pacto deinceps nestorianae insaniae divisionisque absurditatem vitabis? manifeste enim in hanc incidisti. Siquidem Nestorius hanc ob causam hypostaticam unionem confiteri in Christo recusat, sed benivolentia potius et relatione hanc confici blaterat, ceu si divina natura non admittat aliam unionis personam, propter incircumscriptionem. Quo fit, ut nec proprie deiparam sanctam Virginem sed hominiparam extitisse futiliter dicat. Deinde Christi miraculis simul et cruciatibus tibi obiectis, quid ais? Quoniam incircumscriptum est Verbum, pariterque incircumscriptam carnem ais, utrique omnino ambo adtribues, miracula atque cruciatus, Verbo utique et carni; non autem singillatim ac particulatim, quia non alternant proprietatem Verbum et caro, quod ad-

(1) Recole dictum a Macario p. 26. n. 1.

tinet ad incircumscriptionem. Id vero non impium tantummodo, sed stolidum quoque erit: nemo enim cordatus pronunciabit, vel Verbum cruciatus pati, vel carnis esse miracula existimabit (1). Quippe haec haud carnis virtus efficit, sed uniti Verbi omnipotens atque efficax patrat per carnem operatio. Vel certe apud te cruciatus
Gr. p. 21. aeque ac miracula evanescent. Nam si carnem incircumscriptam esse concedamus, ea cruciatus subire non poterit. Quomodo igitur blasphemiam vitabis? Undique te circumambit ampla et hians impietatis fovea. Profecto iustum congruumque est, ut is qui miracula Verbo adsignat, idque incircumscriptum confitetur, idem si convenienti analogia carni pariter cruciatus adtribuit, hanc circumscriptam esse existimet. Sic enim oportet naturae utrique quod proprium ac peculiare est adscribere.

23. Deinde ait. « Quia carni, et quidem soli, propriam circumscribit per- « sonam simplicis hominis. « Quod si forte non circumscribat, quid tibi eveniet? Ut eadem tecum loquendi formula utar, sic propriam personam adsignabit seorsum nudi ac solius Verbi, divisam ac separatam a Christi humanitate, quae vere est circumscripta, ut cunctis recte sentientibus constat, et copiose antea demonstratum fuit. Et ecce tibi hinc denuo consurgit quaternitas, quia separata est a Verbo iuxta tuum ratiocinium humanitas, nihiloque minus abit in partes Christus, additurque a te persona vivificae venerandaeque Trinitati. Scilicet ita effrenem adversus Christi oeconomiam hic eius hostis vibrans linguam repugnantes sermones effutit; et novis plurimisque argumentis semet ipse decipiens, totum mendacii errorem complexus, abhinc fabulis componendis indulget, praestigias comminiscitur, easque vana garrulitate contexit, suamque animam phantasmatibus replet; ut sic blasphemia impietatem, praestigiae vesaniam scribentis, nec non illorum qui sermonem eius recipiunt, manifestam omnibus faciant.

Quid enim ait in subsequentibus sermonem continuans? « Nempe personam « efformans (imaginum artifex), Christum faciens simplicem creaturam, et ut « divina natura in eo non sit. « Verba sunt ista praepotentiae ac ruditatis, ex quarum utrâque genitâ et conflatâ impietas contra irreprehensibilem nostram iuvenatur fidem, et recta dogmata oppugnat. Atqui adversus hos ructus, ut patrum verbis utar qui in huius sapientis invehuntur inscitiam, nonne silere satius sit?
* Prov. XXVI. 4. " Ne respondeas enim stulto secundum stultitiam suam * ,, scriptum est. Attamen ne hi falso crediti sapientes apostasiaeque defensores causam piorum patrocinio destitutam videantur invadere, invictam suam mendacii vanitatisque doctrinam putantes; propterea, etsi turpe est atque indecorum cum adeo debili ac superabili hoste confligere, nihilominus communi hominum sensu utentes, excogitatas ab istis adversus veritatem machinas atque fraudes, quas stulte contra ipsam et inconsiderate in aciem educunt, naviter admodum oppugnabimus. Quippe in stolidissima et absurda consilia abeunt, eo quò non decet provecti; et carnis suae mentem vane
Gr. p. 22. inflatam gerentes, ea quae nemo cordatus scivit, neque ipsa rerum natura agnoscit, decernunt. Nam praeter impietatem, incredibilitatem quoque comitem habent: unum scopum spectantes, omne studium adhibentes, omnem lapidem (gr. rudentem) ut ita dicam moventes, ut nimirum subruant, prout sperant, Christi oeconomiae my-

(1) Macarius: ὁρῶμεν τὰ θαύματα, καὶ νοοῦμεν τὴν θεότητα· βλέπομεν τὰ παθήματα, καὶ πιστεύομεν τὴν ἀνθρωπότητα: *spectamus miracula, et intelligimus deitatem. Cernimus cruciatus, et credimus humanitatem.*

sterium; atque hoc incircumscriptionis praetextu, venerandae eius formae imaginem aboleant. Sed merito diceret contra eos divinum proverbium *: " qui innititur ,, mendaciis, hic ventos pascit; idemque persequitur aves volantes, et congregat ,, manibus sterilitatem. ,, Compingunt enim somniantium instar falsitates, quas ipsis ratiociniorum pravitas, et vana atque fallacia impurae animae spectra suggerunt. Nam quod mente deerrantes, quam reprobam gerunt, longe a veritate rectaque via recedant, neque a praestigiis cessent, neque vanitates illas conflare omittant, nemo credo religiosus et suae mentis compos non adsentietur.

* Prov. X. 4

Sed age dicant, undenam magnus ipsorum magister haec accepta habeat? Nam si quidem a divinitus datis Spiritûs oraculis, vel a divina scientia instructorum patrum nostrorum magisterio, demonstrent ubinam, et nos ultro silebimus. Sin potius Mamonas ex suo cerebro loquitur, unde etiam rei falsitas pendet, quis ei auscultabit stulta dicenti? Quis adeo mente praecordiisque destituitur, ut concedat, eum qui Christum figurat, efficere hunc simplicem creaturam, vel a divina separare natura? Ubinam telluris marisve auditus est aliquis aut prisci aut nostri temporis homo, cui vel in mentem haec venerint, vel compositum a Mamona portentum hoc (quod fabulis novis delirans farsit) persuaderi potuerit? Nam quae oratio talia admittere coget? quaenam syllogismorum vis, vel fraudulentorum verborum suasiones? Nam si oportet, istorum hominum dolo discusso, veritatem ipsam adtingere, dicimus eum qui figurat, unire potius, dum creaturam visibilem corpusque per omnia nobis simile effigiat; neque aliquid deminuere vel distrahere a Christo, sed ei potius admovere tum ratiocinio suo tum relatione; et sive naturas quis dicat, sive aliud, ea res certe unionem constringit. Non enim humana tantummodo Christi species, tum ob refricatam memoriam tum propter archetypi assimilationem, visibilis exhibetur; sed et ipsum Verbum, quamquam neque circumscribitur neque figuratur, quia suapte natura invisibile est et omnino incomprehensibile, nihilominus quia unum hypostatice est atque individuum, idcirco in memoriam nostram simul revocatur. Atqui hoc ipsum pergrave est istis et iniucundissimum, quia aegre ferunt Christum in imagine etiam spectatum (1). Sic itaque et Mamonas animo exasperatus ad Christi mentionem, totam suam ferocitatem rabiemque contra memorialem iconem effundit. Licet ergo his ita animo adfectis, tum etiam cum sacrorum evangeliorum oracula audiunt, quae nexu quodam cum praedictis sociantur (2), quia parem significationis vim habent (in utrisque enim, icone scilicet ac lectione, idem argumentum versatur, eademque historia a primordiis usque spectatur) licet his, inquam, si quid ea humanum circa Christi oeconomiam docent, paria cogitare, atque ita intelligere ceu si veluti creaturam nobis Christum obiicerent; et quasi eum a Verbo seiungerent, idcirco evangelia proscribere atque abolere; dicente praesertim Iudaeorum turbis Domino: " cur me interficere quaeritis, hominem qui veritatem vobis ,, locutus sum *? Item: filius hominis traditur ad crucifigendum *. ,, His quippe locutionibus humilis eius et pauper status repraesentatur. Quicquid denique passionem et crucem nobis commemorat, deridere licebit atque contemnere. At enim nemo cordatus ita cogitabit aut dicet. Ergo et contemptus imaginum eadem absurditate laborat.

* Ioh. VIII. 40.
* Matth. XXVI. 2.

(1) Dictum hoc contra iconoclastas non semel intorquet Nicephorus.

(2) Legesis de hac re Hadriani I. papae epistolam, de qua mox loquemur, tom. cit. col. 941. Item col. 953.

Quid ergo dicimus? Nempe ut ubique futilis hic theologus a veritate declinat, ita heic quoque manifeste labitur. Agesis hoc etiam animadverte: sicut hic in superioribus mendacio implicitus, et contra se ipsum sapiens aiebat, ut bene res se habeat, opus esse figuram consubstantialem esse figurato, nesciens vel non concedens differentiam in ipsis, velut neque animati et inanimati, neque rationalis et irrationalis, vel aliarum rerum plane inter se distinctarum diversitatem agnoscens; [illegible] ex quo sententiam eius apparet infirmam esse et instabilem *; sic in his etiam, eadem mente utens, theologiae suae mythologiam multo enimvero acumine ac mentis sobrietate exquisite admiscens, perinde habet prototypum et eius simulamentum. Ac sicuti inter sanctum et pollutum non vult distinguere; ne inter haec quidem discernere patitur, et ne summis quidem labris doctrinam hanc delibare. Nam qui ob factam imaginem, dividi Christum putat, nihil aliud arbitratur, nisi Christum ab imagine sua non differre, sed ambo esse unum. Secus, si haec novisset discernere, res sacras et cultu dignas non damnasset. At enim vana gloria, et mundi stultitia victus, nimis sui amans et cupiditatibus mersus, animam gerit obtenebratam, veritatisque lumine caret, nihil praeter visibilia sciens atque imaginans. Nam terrenus totus, et humi pronus, abditam reconditamque in sacris rebus gratiam non agnoscit, utpote qui intra materiam tantum et creaturas mentem continet.

Age vero si quis, aeque ac iste sapientissimus atque acutissimus, ita cogitare et profiteri decrevit, interrogantibus nobis respondeat, ac porro det operam ut agnoscat quousque propositiones illius evadant. Dicat enim nobis primum, num ab aliquo christiano ita opinante didicerit? Profecto nec adfirmare id poterit, nec demonstrare: suum enim ipsius et artificium et maleficium sine dubio iamdiu prae se fert. Verumtamen, qua vi, quove modo, haec inter se componere vult hic dog- Gr. p. 21. matum novorum inventor? Si enim Christus figuratus creatura tantum remanet, divinaeque expers naturae quia haec incircumscripta est, multo id prius pati debuit, cum est incarnatus; quatenus adsumpta a Verbo caro, magis propria eius est, quam imago archetypi: quandoquidem ea quae figurando fit imitatio non bene servabitur, nisi exemplari quoad fieri potest assimiletur. Quomodo enim quod ad alicuius imitationem similitudinemque fit, agere aliquid aut pati poterit, nisi antea id cuius est imitatio, ita se habeat? Quod si haec dicere, summa dementia impietasque est, quid ni et illa in vesania summa versentur? Nam si quis illa vera esse dicat, prorsus sermonis necessario nexu, quoniam vere hominibus visibilis fuit cum inter nos apparuit Christus (quamquam fieri nequit ut divina natura conspiciatur) sequitur inquam ut quia divina natura non est conspicua, id quod cernitur, creatura potiore iure tantummodo sit, divina ibi non existente natura. Iam vero quatenus primitus ab hominibus conspectus fuit, eatenus etiam figurari debuit; nam nisi quis viderit, ne figuram quidem efficiet. Quod si criminantur ob dictas causas pictorem, quid ni multo magis eum qui conspectus est? siquidem ob id potissimum unica Christi se subduxit persona, nihilque aliud quam creatura superfuit.

24. Quod si a credente quodam exoratus Christus, divinum vultum suum in linteo expressum misit (1), cur aliis eundem figurantibus dica temere scribitur?

(1) Eusebius hist. eccl. lib. I. 13. inscriptas nominibus Christi domini et Abgari reguli edesseni mutuas epistolas recitat; missae tamen iconis non meminit; quod tamen diserte facit antiquissimus auctor

Deinde et hoc sciscitari aequum est. Itane natura comparatus Christus ut haec pati posset, passus est, nec ne? Si suapte natura haec pati non poterat, plane errat et insanit, qui ea criminatur, summaque pravitate et vesania labor eius redundat. Nam contra rerum naturam contendere eum apparet, et ei rationi ipsi qua res quaeque existit obluctari. Nam quod existere nequit, is decernit necessario existere: et quod fieri naturaliter nequit, consentaneum esse ut fiat adfirmat. Si ergo ita natura comparatus sit Christus, temere reprehenditur pictor aut spectator: neque enim quia pictor pingit, et quia videns videt, praedicta contigerunt, sed propter visum atque depictum, id est propter eum cui talia naturaliter inerant. Itaque ipse potius qui visus fuit et pictus, quique abundantia suae erga homines benignitatis semet humiliavit, visibilemque et delineatum nobis semet in sua exinanitione obtulit, ipse inquam et divisionis suae, et ad simplicis creaturae conditionem demissionis, causa potissima extitisset. Ex quo videtur novum quoddam accusationis genus Christo conflari; ita ut quas ob causas ceu benefactor honorandus esset atque adorandus, indidem potius vituperatio illi et contumelia contingeret. Gratia autem incarnationis, in dedecoris atque ignominiae materiam cederet. Quod haec igitur magis quam ipsa crucis passio, secundum adversariorum argumenta, inhonesta essent et irreligiosa, iam in superioribus satis dictum est.

Atqui etiamsi in his adversarii victi discederent, in promptu est illis ad blasphemiam fulciendam argumentum aliud, nempe quod Verbum una cum carne in imagine circumscribi necesse sit: quod ubique bucinantes, malam prioribus appen- *Gr. p. 25.* dicem subtexunt. Atqui ad haec quoque dicendum est: num in propria ineffabili natura circumscriptum fuit Verbum cum corpus adsumpsit, an secus? Si circumscriptum fuit, concedatur id fieri tunc etiam cum figuratur. Sin minus, quae ratio cogit dicere, Verbum figuratum prout est in carne, circumscribi? Quod enim non est passum, dum circumscriptam sumeret carnem, quomodo dum eius caro pingitur, illud patietur? Attamen etiamsi ita publice coarguti, quod insana et contumeliosa adversus sanctam nostram commentati sint confessionem, nihilominus hoc uno ex absurdis argumentis suis vanitatem proprii dogmatis se confirmare putabant; ut

Moyses Chorenensis hist. Arm. lib. II. 32. Item eius iconis meminit Hadrianus I. PP. cum suo decessore Stephano, in celebri ad Carolum magnum epistola pro secunda nicaena synodo adversus carolinos libros (quibus inanes suppetias tulerunt conventus parisiensis episcopi Concil. Gall. Supplem. T. I.) citata etiam trium patriarcharum Alexandriae, Antiochiae, et Hierosolymorum synodica (Labb. concil. ed. vet. T. VII. col. 923.) Accedunt autem testes Evagrius, Ioh. damascenus, Syncellus, Cedrenus. — Sed etiamsi nos praetermittimus de epistolis illis et de icone edessena criticam disquisitionem; sunt ea certe luculentissima quae pro ss. imaginum perpetuo apud ecclesiam romanam cultu scribit Hadrianus in dicta epistola p. 944, ubi de conciliis romanis pro eo dogmate celebratis; praesertim vero col. 955-958, ubi romanos pontifices copiose enumerat, qui Christi et sanctorum imaginibus tum pictis tum etiam musivo opere ac pretioso metallo expressis urbanas basilicas oppleverunt (quem Hadriani locum utinam sacri antiquarii non negligant, heterodoxi vero iconomachi cum fructu aliquo legant!) Porro inter pontifices, utroque epistolae loco, prope eminet Gregorius iunior sive secundus, cuius egregiam de ss. imaginum honesto ac moderato honore doctrinam feliciter nos protulimus ex ineditis Albini collectaneis in Spicilegio rom. T. VI. praef. p. XV. Idem hoc dogma tanta firmitate tenebat, ut scribens ad Leonem et Constantinum impp. haereticos dicat: « pro » sacris imaginibus omnia et ipsa nostra tradimus, si contigerit, corpora. » Denique cur praecipue romani pontifices hunc quoque religiosum articulum defenderint, causam adfert ex quarta synodo Hadrianus, quod nempe: « fidem nos a nostris maioribus traditam debemus cum omni competenti devotione defen- » dere, et dignitatem propriae venerationis beato apostolo Petro intemeratam et in nostris temporibus » conservare: quatenus beatissimus romanae civitatis episcopus, cui principatum super omnes antiquitas » contulit, locum habeat ac facultatem de fide et sacerdotibus iudicare. »

deinde universam controversiam sic obtinerent, planeque fallacem eum ostenderent
* Ioh. I. 14. qui dixit: " Verbum caro factum est, et habitavit in nobis *. ,, Item eum qui scripsit: " quia pueri communicaverunt sanguini et carni, et ipse similiter eisdem par-
* Hebr. II. 14. ,, ticipavit *. ,, Nec non quotquot alia nobis ab evangelica praedicatione tradita sunt. Sed enim absurda haec et irrationabilia ex absurditate scribentis profecta, ipsius vere aliorumque eidem aurem praebentium insaniae conveniunt.

Illud quoque dicendum est, sacram nempe Servatoris imaginem, prout hactenus disputata docent, res archetypi participare; quod ex ipsis istorum operibus manifestum fit. Sicut enim quicquid a Christi hostibus patitur eius imago iniuriis appetita et deiecta, propter ipsum reapse archetypum patitur; quia hi ut Christum offendant, id agunt; ita analogice et consentanee, ut facili ratiocinio quisque agnoscet, gratiam merito quandam atque virtutem vicissim ex archetypo imago participat (1). Quippe molestus est ipsis Christus in imagine etiam spectatus. Sicut enim Iudaeis priscis gravis erat Christus in carne conspectus, ita ut iustum hunc non
* Ioh. X. 24. ferentes, modo dixerint: quousque animam nostram suspendis *? modo plurimis calumniis circumvenerint, deinde ad extremum turpissima nece adfecerint; sic hodiernis etiam Iudaeis, in veneranda effigie sua intolerabilis Christus videtur, qui in se ipsis Iudaeorum imaginem atque imitationem gerentes, Christi imagini irascuntur; et aeque ac illi iniuriis plurimis conviciisque adpetunt, postremoque violenter destruunt, Iudaeorum scilicet consectanei et scelesti.

25. Quoniam vero de Domini incarnatione nobis sermo est, haud intempestivum putamus hoc etiam praedictis adiungere; et primo quidem probatam nobis immo ipsi veritati doctrinam exponere, deinde etiam adversariorum sententiam quatenus recta vel distorta sit, considerare (2). Nos enim sicut a divinitus loquentibus

(1) Miros hac super re locos veterum patrum recitat Hadrianus ep. cit. p. 942. 943.

(2) Egregiam Christi domini oeconomiae descriptionem dat in praedicta oratione Macarius, cuius verba heic ponere nos non piget. Τὸν μονογενῆ λόγον δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπῆσαι κηρύττομεν, καὶ τὴν ἡμῶν ἀνάπλασιν ἀπεργάσασθαι· καὶ προαιώνιον αὐτὸν εἰδότες κατὰ τὴν θεότητα, ἔγχρονον κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα γινώσκομεν δύο φέροντα φύσεις ἐν μιᾷ τῇ ὑποστάσει· ὅλον τὸν αὐτὸν θεὸν, καὶ ὅλον ἄνθρωπον· θεὸν σεσαρκωμένον ἐναργῶς· οὐ κατὰ φαντασίαν ἢ δόκησιν, ἀλλ' ἀληθείᾳ καὶ πράγματι· οὐ τραπέντα τὴν θεότητα, ἀλλὰ προσλαβόντα τὴν ἀνθρωπότητα, σάρκα δηλαδὴ ἐμψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ καὶ νοερᾷ· οὐ γὰρ μόνην ἠμπέσχετο σάρκα ψυχῆς ἐρήμην τῆς λογικῆς. ἀλλὰ γεγέννηται κατὰ ἀλήθειαν ἐκ γυναικὸς, μορφὴν δούλου λαβών· καὶ ἐστὶν ὥσπερ ἐν θεότητι τέλειος, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειος· οὐκ ἐκ μόνης θεότητος καὶ σαρκὸς εἰς ἕνα Χριστὸν καὶ κύριον καὶ υἱὸν συγκείμενος, ἀλλ' ἐκ δυοῖν τελείων, ἀνθρωπότητος δὴ λέγω καὶ θεότητος, εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν παραδόξως συνδεόμενος· οὐ σύγχυσιν διὰ τὴν ἕνωσιν οὐδὲ φυρμὸν ὑπομείνας, οὐ διαίρεσιν διὰ τὸ ἄφυρτον οὐδὲ χωρισμὸν εἰσδεχόμενος· ἀλλὰ καὶ τὴν σύνθεσιν δὲ λέγω τὴν καθ' ὑπόστασιν τῶν δύο τελείων φύσεων ἄτρεπτον καὶ ἀσύγχυτον καὶ ἀναλλοίωτον καὶ ἀδιαίρετον καὶ ἀδιάσπαστον ἕνωσιν· οὐ γὰρ μίαν σύνθετον φύσιν φρονοῦμεν, ἀλλὰ μίαν σύνθετον ὑπόστασιν ὁμολογοῦμεν, καὶ ἀχώριστον κεκτημένην τὴν τῶν φύσεων συνδρομὴν, καὶ ἀσύγχυτα τούτων φυλάττουσαν τὰ ἰδιώματα· οὔτε γὰρ ὡς ἄφυρτον ἔχοντα τὰ συνελθόντα τὴν ἕνωσιν, καὶ χωριστὰ λοιπὸν ἀπ' ἀλλήλων πέφυκεν· οὔτε ὡς ἀδιαίρετον κεκτημένα τὴν σύναψιν καὶ σύγχυσιν τινὰ τοπαράπαν ὑφίσταται· ἀλλ' ἔμεινε μὲν καὶ μετὰ τὴν ἕνωσιν ἀκραιφνῆ καθ' ἑαυτὰ τῆς φύσεως ἑκατέρας τὰ ἴδια, αἱ θελήσεις δηλαδὴ, αἱ ἐνέργειαι, τὸ παθητὸν τῆς σαρκὸς, τὸ ἀπαθὲς τῆς θεότητος· διεφυλάχθη δὲ καὶ τὸ ἀδιαίρετον ἀλλήλων καὶ εἰς αἰῶνας ἀχώριστον τῆς τε κτιστῆς καὶ τῆς ἀκτίστου οὐσίας, τῆς περιγραπτῆς καὶ τῆς ἀπεριγράπτου φύσεως· εἰ γὰρ καὶ πέπονθεν ὁ μονογενὴς ἐξ ἀσθενείας σαρκὸς, ἀλλ' ἔμεινεν ἀπαθὴς ἐκ δυνάμεως θεότητος· εἰ καὶ ἤλγησεν ὑπὲρ ἡμῶν τῇ ἐν σταυρῷ προσηλώσει καὶ διατάσει καὶ οὕτως ἀπέθανεν, ἀλλ' ἐθελούσιον ἦν αὐτῷ καὶ τὸ πάθος καὶ τὸ ἄλγος καὶ τὸ ἀποθανεῖν· ἔπασχεν ἡ σὰρξ, ἤλγει φυσικῶς ἡ ψυχὴ διὰ τὴν συνάφειαν· ἐξ αὐτῆς γὰρ ἡ αἴσθησις τῇ σαρκί· καὶ ἡ θεότης ἐν ἀμφοτέροις οὐκ ἔπασχεν οὐδὲ ἤλγει, ἐπεὶ τῶν τοιούτων ὑπέρτερον τὸ θεῖον· ἡ ψυχὴ διῄρητο τῆς σαρκὸς, ἀλλ' ἡ θεότης ἐξ ἀμφοῖν ἀδιαίρετος ἦν· ταύτῃ τοι καὶ παθὼν καὶ ἀποθανὼν καὶ ταφεὶς ὁ δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀπετεινάξατο τὴν φθορὰν καὶ τὰ τῆς φθορᾶς· καὶ μετασκευάσας αὐτοῦ τὸ σῶμα πρὸς ἀφθαρσίαν, καὶ τὴν οἰκείαν ψυχὴν κατ' ἐξουσίαν ὡς θεὸς προσλαβόμενος, ἀνέστη τριήμερος· καὶ μένει

instituti fuimus, unum eundemque Christum ac Deum, duplicem confiteri didicimus; nempe et Deum sine initio, intemporalem, et absque corpore, propter suam cum Deo patre consubstantialem naturam; itemque in tempore et corporaliter ho-

θεὸς μετὰ σαρκὸς καὶ ψυχῆς εἰς αἰῶνας ἀχώριστος, οὐκέτι παθητὸν ἔχων τὸ πρόσλημμα· εἰ γὰρ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, φησιν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν· τὸ γὰρ ἐξ αὐτῆς ἑνώσεως τὴν θέωσιν δεξάμενον τοῦ σωτῆρος ἀνθρώπινον, τὸ παθητὸν εὐθὺς οὐκ ἀπεβάλετο διὰ τὴν τῆς οἰκονομίας ἐκπλήρωσιν· ἐν δὲ τῇ ἀναστάσει, καὶ τοῦτό γε ἀπεκδυσάμενον, ἀνενδεὲς καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀθάνατον ἀποκατέστη· οὐ μέν τοι καὶ ἄκτιστον, οὐδ' ἀόρατον, οὐδ' ἀπερίγραπτον· ταῦτα γὰρ μόνης ἴδια θεότητος· κἀντεῦθεν γοῦν καὶ τὸ διάφορον τῶν φύσεων τοῦ θεανθρώπου δεσπότου, καὶ τὸ μοναδικὸν τοῦ προσώπου εἰς αἰῶνας γινώσκεται· οὐδὲν γὰρ ὧν προσείληφε τῶν ἡμετέρων, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀπέθετο, οὐ τὸ σῶμα, οὐ τὴν ψυχήν, ἀλλὰ καὶ σῶμα περιγραπτὸν ἔχων, καὶ ψυχὴν λογικήν τε καὶ νοεράν, θελητικήν τε καὶ ἐνεργητικὴν κεκτημένος, εἰς οὐρανὸν ἀνεφοίτησε· καὶ οὕτως ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς κάθηται, θέλων θεϊκῶς τε καὶ ἀνθρωπίνως τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, καὶ ἐνεργῶν καθ' ἑκάτερα· θεϊκῶς μὲν τοὺς ἐκλεκτοὺς ὡς πλάσματα οἰκειούμενος, ἀνθρωπίνως δὲ τούτους ὡς ἀδελφοὺς προσδεχόμενος· ὥσπερ γοῦν τὸ ἀναβῆναι ἐκ γῆς εἰς οὐρανόν, καὶ καταβῆναι πάλιν, ἐνέργειαί εἰσι περιγραφομένου σώματος, οὕτω καὶ τὸ ὁραθῆναι τῆς κτιστῆς ἐστι φύσεως κ. τ. λ. Θεσμοὺς γὰρ ἐκκλησίας πατρικοὺς διαφυλάττοντες καὶ παραδόσεις ἀποστολικὰς κρατύνοντες, τὴν τοῦ λόγου σάρκωσιν ἀνακηρύττομεν, καὶ τὴν ὀρθόδοξον ἔργοις καὶ λόγοις βεβαιοῦμεν πίστιν. *Unigenitum filium Verbum propter nos factum hominem, nostrumque sibi plasma adsumpsisse, praedicamus: quumque eum ante saecula divinitate esse sciamus, temporalem humanitate agnoscimus; duas habentem naturas in una persona, eumdem totum Deum, eumdemque hominem totum; Deum omnino incarnatum, non phantastice aut apparenter, sed ipso facto ac veritate; non immutata divinitate, sed adsumpta humanitate, carne videlicet animata, id est animae rationalis et intellectualis compote: non enim carnem tantummodo sibi induit, quae rationali anima careret, sed revera genitus fuit ex muliere, servi formam adsciscens: atque ut divinitate perfectus est, ita etiam humanitate perfectus; haud ex sola divinitate et carne in unum Christum et dominum ac filium concretus, sed ex duabus perfectis naturis, humanitate videlicet et divinitate in unum idemque mirabiliter copulatus: non confusionem passus propter unionem, neque mixturam, neque divisionem aut separationem propter distinctas naturas experiens: sed coniunctionem inconfusam, et unionem inseparabilem retinens. Coniunctionem vero dicimus illam, quae fit duarum perfectarum naturarum in una persona; inconvertibilem, inconfusam, immutabilem, indivisibilem, inseparabilem inquam unionem. Non enim unicam compositam naturam credimus, sed unicam compositam personam confitemur, quae inseparabile retinet naturarum vinculum, et inconfusas harum conservat proprietates. Nec quia partes concurrentes inconfuse uniuntur, idcirco invicem separari deinceps queunt: nec quia inseparabilem coniunctionem habent, idcirco ullatenus confusio confit: sed manent etiam post unionem inviolatae singillatim naturae utriusque proprietates, voluntates nimirum et operationes; carnis passibilitas, deitatis impassibilitas. Incolumis item est mutua inseparabilitas ac sempiterna indivisibilitas, creatae scilicet et increatae substantiae, circumscriptae et incircumscriptae naturae. Etiamsi enim passus est Unigenitus ob carnis infirmitatem, idem mansit impassibilis divinitatis virtute. Quod si doluit pro nobis in cruce ob clavorum fixuram et spasmum atque ita obiit, attamen voluntarii ei fuerunt dolor ac passio et ipsa mors. Patiebatur caro, dolebat naturaliter anima propter coniunctionem; illinc enim fit sensus carni: attamen in utraque impassibilis erat et absque dolore deitas; quia Dei natura his excelsior est. Separata est a carne anima, sed deitas in utraque indivisibiliter mansit. Propterea patiens moriensque et sepultus dominus noster Iesus Christus, corruptionem corruptionisque effectum vitavit; suoque ad imputribilitatem corpore transformato, animam item pro sua divina potestate resumens, tertia ab obitu die resurrexit: manetque cum carne et anima Deus per saecula indivisibilis; adsumptam partem haud ulterius habens passibilem. Etsi enim cognovimus secundum carnem Christum, inquit apostolus *, sed nunc iam non novimus. Olim certe Servatoris humanitas, quae ob unionem fuit deificata, non continuo passibilitatem abiecerat, oeconomiae adimplendae causa: at enim in resurrectione, hac item qualitate deposita, impassibilis immortalis extraque omnem necessitatem facta est; non tamen increata, nec invisibilis, nec incircumscripta: hae sunt enim unius divinitatis proprietates. Hinc ergo differentia quoque naturarum theanthropi Domini, simulque personae unitas, in aeternum duraturae agnoscuntur. Nihil enim nostrarum rerum ab eo adsumptarum, post resurrectionem deposuit, non corpus, non animam; sed corpus circumscriptum habens, animamque rationalem et intellectualem, voluntativam et operativam retinens, in caelum profectus est; atque ita ad patris dexteram sedet, volens divinitus simul atque humanitus nostram salutem, et utroque modo operans; divinitus quidem electos suos uti creaturas sibi approprians, humanitus autem ceu fratres amplectens. Sicut ergo ascensio de terra in caelum, atque illinc descensio, circumscripti corporis operationes sunt; ita visibilitas eius, creatae naturae propria est etc. Sic nos videlicet avitas ecclesiae regulas observantes, traditionesque apostolicas retinentes, Verbi incarnationem praedicamus, et orthodoxam operibus sermonibusque fidem stabilimus.*

* II. Cor. V. 16.

minem perfectum manifestatum, propter suam cum matre corporaliter et supernaturaliter cognationem. Quia itaque incircumscriptus est Deus pater, Christus quoque quatenus Deus est atque illi consubstantialis, incircumscriptus idem adfirmatur. Sed quia mater est circumscripta; homo enim illa est sicuti nos; Christum quoque quatenus homo est et illi connaturalis, circumscriptum confitebimur. Nam sic duplicitas naturarum, quae in unica eius persona est, vere apparet; sermonisque sequela, veritati adhaerens, necessario et sine exceptione servabitur. " Mediator enim Dei et hominum Christus factus * ,, procedensque Deus cum humanitatis adsumptione, unus ex duobus dissidentibus, ut theologicum magisterium docet, aequaliter parique honore ambas ex quibus constat naturas ac proprietates participat: et ob communionem relationemque cum utraque, unus ex ambobus factus, propriae hypostasi unitur. Ac rectae quidem religionis doctrina ita se habet.

* I. Tim. II. 5.

Verum enimvero si quis annuat Christum, etiam quatenus homo est, incircumscriptum esse, is a physica illum cum matre cognatione separabit, cinnum faciet ex divina humanaque natura, indifferentem dicet * terminorum inter se oppositionem, nullamque inter Deum et homines discrepantiam agnoscet, sed haec consubstantialia esse docebit. Quis autem talem tantamque aequo animo blasphemiam feret? Insuper quaerimus: si iuxta illorum propositionem, ut incircumscripta sit Domini caro, causa est hypostatica unio, undenam hoc et quomodo nobis fiet conspicuum? Utrum enim, quoniam Verbum sibi nostram induit carnem, utrum inquam in Virginis incircumscripto corpore versatus, prodiit etiam ex ipsa secundum carnem incircumscriptus Christus? An existimabunt hoc Virgini a sanctissimi Spiritus adventu donatum, eiusque elementa sic mutata, ut a naturali humanaque proprietate recedens, opportunius et convenientius incircumscripto modo reciperet incircumscriptum Verbum? Vel potius manente in suis finibus natura Virginis, statim ac virginea viscera Verbum attigit, illud etiam quod suscepit (nempe humanitatem) incircumscriptum fecisse credent; geniturae elementis, virgineis inquam sanguinibus, ilico praesentia ac virtute Verbi in * incircumscriptum mutatis? ea videlicet ratione, qua corruptae Incorrupticolarum menti videtur Dominus incorruptibilem carnem sumpsisse (1). Nam de incircumscripto paria decernunt Agraptodocetae (indescriptionis auctores phantastici.) Qui enim sic eos appellet, nihil faciet inconveniens.

* gr. malim [illegible]

* gr. [illegible]

26. Si ergo priori sententiae adhaereant, nullam nos ex Verbi incarnatione utilitatem percepimus. Non enim nostram suscepit naturam, mutata iam Virginis natura, ac nullatenus naturaliter communicante nobiscum circumscriptis. Sed praeter impietatem, incredibilis quoque hic sermo erit. Nam quomodo possit incircumscriptum in incircumscripto habitare passibiliter et corporaliter? Neque enim naturaliter corpus incircumscriptum est, et sensui impervium. Insuper eripiet, quod est omnium scelestissimum, sanctissimae Virgini partum. Si enim impossibile est corpus esse aliquod incircumscriptum, feminam etiam incircumscriptam secundum certe humanam naturam parere, impossibilius. Non enim ultra veri rectique fines Virginem honorare consentaneum est; quia non differt a dedecore laus exuberans.

Gr. p. 27.

(1) Hac super re utiliter legentur Severi antiocheni adversus Iulianum halicarnassensem tractatus, a nobis partim editi in Spicilegio rom. T. X.

Nam si illud verum esset, incorruptibilitas quoque et immortalitas et impassibilitas eidem adtribuerétur: ita ut quae habet suapte natura Verbum, id matri ex adoptione inesset. Quibus num quid absurdius dici potest? Quomodo enim ab hominibus Deus differret? Quod si alteram sententiam sequantur, cur non incorruptibilitas quoque et immortalitas et impassibilitas, ilico sub unionis initio, statim ac maternum uterum Verbum attigit, naturae eiusdem data fuit? Quod si ita se haberet, supervacaneus fuisset dominicae nobiscum habitationis, atque inter homines incolatùs, labor: neque opus Domino fuisset quae egit agere, cruciatus pati, postremumque malorum perferre crucis necem miserrimam, unde libertas nobis salusque obvenerunt.

Sed isti fortasse dicent, Verbum ita se gessisse, quia aliter facere vel non potuit vel nescivit. At quomodo Deus est, si haec est passus? vel quomodo post unum factum alia non effecit? Cur quum alia sustinuerit quaecumque humanae naturae sunt ac similitudinis, circumscriptionem solam recusavit? quae tamen apprime corporis propria est, et maxime intima, et sine qua corpus non subsisteret; ita ut si quis hac qualitate corpus spoliet, ne existere quidem corpus fassurus sit. Necesse est igitur ab eis dici, Deum aliam molitum quodammodo creationem, aliudque naturae initium fecisse, et corpus minime nobis conveniens adsumpsisse, quod videlicet novum et a nostra substantia alienum sibi peculiariter composuerit: unde nobis, qui circumscripti sumus, nulla salus eveniet, quia naturam ei conformem non habemus. Cur vero Verbum renovata per suam incarnationem nostra natura, maximis donis impertitis, immortalitate videlicet et incorruptione, et aliis quotquot nobis futurarum rerum spes proponit, hanc unam rem tantummodo nobis invidit? Numquam enim inter promissa sua, dum doceret, incircumscriptionem spopondit. Nec in aliis scripturae locis vel quavis magistrorum sacrorum lucubratione dictum hoc apparet. " Ergo oportet quidem corruptibile hoc induere incorruptionem, et ,, mortale hoc induere immortalitatem ,, ait alicubi divus Paulus *; et " semina- * I. Cor. XV. 53.
,, tur in ignobilitate, surgit in gloria *. ,, Sed tamen circumscriptum hoc induere * Ibid. 43.
incircumscriptionem, nondum neque nunc, neque a Paulo, neque ab alio ex ecclesiae magistris quisquam audivit. Iam vero prolixam loquacitatem caventes, unum hoc dicemus: ipsam nempe Christi in virginali utero habitationem *, nisi eum cor- * gr. ἐνοικῆσαι
poraliter circumscriptum isti concedant, ceu reapse veritatis lumen splendide ostendit, quid aliud esse dicent, nisi Verbum incircumscriptum circumscripto in loco ut putant fuisse contentum? Id autem qui fieri potest ut a summa impietate atque atheismo absit? Nam de duobus alterutrum necesse est; vel nempe Verbum a sancta Virgine circumscriptum corpus accepisse; vel omnino secundum hos perversissimos, conversa rerum relatione, incircumscriptionem Virgini adtribuere. Horum *Gr. p. 28.*
enim alterutrum unio effecit et Verbi in Virgine habitatio. Sed revera circumscripta Virgo fuit, et Domini simul corpus circumscriptum, quippe quod de circumscripto corpore processit.

Nam si neutrum horum concesserint, simulque absurda vitare velint, superest ut ipsi peiore lapsu ruant. Etenim victae phantasiae magistros nunc etiam sectantes, per Virginem, quae fistulae instar fuerit, Verbum de caelo carnem suam detulisse dogmatizabunt; ita ut alter alterius (nempe filius matris) non sit particeps.

Atqui aequius est maledictos hos connumerari cum iis, quos sancti viri horrendis anathematibus supposuerunt. Porro nostra oratio hos veluti fidiculis urgens, ita dicere pergit. Nempe summus hic theologus ac dogmatista nusquam clare discernit, quandonam carni largiatur incircumscriptionem; num ante eius cum Verbo unionem, an postea. Sed ante quidem unionem, neminem adeo stolidum fore puto qui dicat: secus ne adsumpsisse quidem carnem profitebitur: nam res incircumscripta, homo non est sed Deus. Neque angelicam fortasse formam adsumptam fuisse quisquam dicet. Nam quod Verbum angelorum naturam haud sibi adsciverit, Paulus

* Hebr. II. 16. magna voce clamans dicit *: " non enim angelos adprehendit, sed Abrahae semen „ adprehendit. „ Dicere autem incircumscriptum Abrahae semen, Mamonae sapientis officium est: nemo tamen adeo beluinus amensque erit, ut eum proprio suffragio iuvet. Necesse est itaque ut Mamonas, tunc cum Verbum caro factum est et habitavit in nobis, sive post unionem peractam, incircumscriptionem carni adscribat. Sic autem et impassibilitatem, et intangibilitatem, et invisibilitatem, et si quid aliud huiusmodi est, unionis Verbique causa, carni adtribuat: quae ilico post unionem negabit se passibilem, visibilem, tangibilem, et cetera quibus carnis natura agnoscitur: eritque, de nostri auctoris sententia, idem circumscriptum et incircumscriptum, passibile et impassibile, tangibile et intangibile, et cetera quaelibet inter se opposita. Atque alia quidem adtributa per se ipsa subsistent etiam ante unionem, alia vero per aliud etiam post unionem: idemque simul erit, et tamen simul etiam contrarium. Neque iam corpus superesse constabit: discedet enim a se ipso, suamque definitionem amittet atque rationem. Qua quidem re nihil esse potest irrationalius vel insanius. Unde enim sacrae oeconomiae, Christique cum hominibus conversantis, res constabunt? Unde, quod esuriverit et sitiverit, apparebit? Unde, itinerum labor, sudor, pavor, aliaeque quaecumque corpori nostro accidunt passiones? quod sane non caret figura, soliditate, triplici dimensione, colore, statura, et pondere, praeterea tangibilitate, et alia re qualibet, quotquot corporis propriae sunt et dicuntur. Quomodo igitur quod est tangibile, non sit circumscriptum? ut ex una proprietate reliquae intelligantur, quotquot in Christo propter adsumptam humanitatem spectantur. Quibus nisi Mamonas adsentiatur, Christum corporatum negari ab eo diserte necesse est. Ergo ne passum quidem confitebitur,

Gr. p. 20. et redemptio nostra evanescet, atque ab idolis recessus, quod ille apprime voluit: vana spes nostra est, et quaecumque nobis a Servatoris passione obvenerunt: evangelia item nihil verum continebunt, et doctrina omnis nostraque fides vana huic videbitur.

Haec contra istum dicta sunto, qui incircumscriptionem stulte vociferatur. Non ita tamen se habet veritatis ratio; sed sicut Verbum carni unitum perfectas integrasque naturas conservavit, nec a physicis discessit proprietatibus, et quatenus Verbum est, diversa a corpore mansit substantia; sic etiam corpus diversum a Verbo est, quod adtinet inquam ad proprietatem: non enim a propriis necessit notionibus. Et sicuti factum Dei corpus, non desiit esse corpus, etsi ad meliorem omnino conditionem virtute Verbi translatum; ita ne physicis quidem proprietatibus spoliatum fuit. Alioqui, quomodo sarta tecta esset integritas, quam tamen de Christo ecclesiasticum magisterium tradit, sicut in deitate ita etiam in humanitate?

Certe si quid ad humanitatem pertinens subtraheretur, nedum rei integritas, sed ne res quidem omnino reliqua foret. Quomodo ergo semen Abrahae adprehendit, si hoc ipsum in Christo non circumscribitur? Quomodo debuit per omnia fratribus assimilari, is qui in multis fratribus est primogenitus *, is qui per omnia ad *Rom. VIII. 29. similitudinem nostram fuit tentatus *? Quomodo filius sit Davidis, et filius san- *Hebr. IV. 15. ctissimae Virginis, cuius genealogia de davidica tribu deducitur? Nisi forte et ipsi Virgini incircumscriptionem Mamonas adiudicavit, ita ut Verbum per eam (ut dictum est) ceu per fistulam pertransierit: atque is ita toto phantasiastarum et docetarum calice, more suorum magistrorum, se proluit.

Quomodo item evangelicorum praedicatorum sit incolumis veritas? quorum alius Christi mysterium evangelizans ait *: " liber generationis Iesu Christi filii *Matth. I. 1. ,, David, filii Abraham. ,, Alius autem: " et Verbum caro factum est, et habitavit ,, in nobis *. ,, Sed noster auctor ne ipsi quidem adquiescit Christo lapidantibus se *Ioh. VIII. 14. dicenti: " cur me quaeritis interficere, hominem qui veritatem vobis locutus sum *? ,, *Ioh. VIII. 40 Ubinam hierophantarum et theologorum patrum nostrorum magisterium? qui mysterii Christi fuere custodes, sancto Spiritu adflati, Christumque perfectum in deitate, perfectum item in humanitate, disertis verbis nos docuerunt, consubstantialem Deo patri divinitate, nobis autem humanitate, circumscriptum eundem et incircumscriptum? Quid vero nobis omnino profuit Christus, qui sumus circumscripti, nisi is re simili similem purgavit atque sanavit? nisi totum quod nos sumus, dempto peccato, adsumpsit? Nam quod sumi non potest, ne sanari quidem posse aiunt. Etenim in quibus natura egebat reformatione, oportuit eum prorsus similem fieri nostrae naturae. Neque iam dicant hodierni patroni erroris dogmatumque Mamonae, nos praedicationem non audivisse: " profecto in omnem terram exivit sonus ,, eorum, et usque ad terminos mundi verba eorum *. ,, In tantum excaecavit eos *Ps. XVIII stultitia sua, adeoque oculis caecutierunt, et auribus graviter audierunt, et contra [illegible] orthodoxiam quaqueversus irruerunt! Mentis oculum excaecatum gerentes, non illustrantur rectae religionis lumine, patrum evangelicis vocibus impudenter resistunt, et absque ulla reverentia contradicunt. Quamobrem nullum defensionis genus apud iustum iudicem eis supererit.

27. Quod si Mamonae videtur dividi Christus dum depingitur, et res creata tantummodo remanere, superest videndum an forte ne animatam quidem creaturam, sermonis sui tenore, Christum esse patiatur. Nisi enim plane incolumes hominis quem Verbum adsumpsit physicas qualitates hic existimat, ne hominem quidem esse concedit. Nam quomodo naturae ei constabunt? Sicut enim physicae differentiae naturam praesentes conservant, ita absentes eandem perimunt. Quare si quis has Domino eripuerit, non tam merum hominem ipsum dicet, quam etiam inanimatum et inactuosum; denique nil deinceps, praeter statuam, reliquum faciet. Vere sunt ista impietatis commenta, non Christianorum dogmata, absit, sed Mamonae cogitatus et conceptiones. Quid porro dicet si comparatio instituatur cum homine, quum una sit uniuscuiusque hominis persona, qui ex duabus constat naturis, quarum altera conspicua est et circumscripta et figuram prae se ferens, altera vero menti tantum occurrit, nec delineatur? Si quis, inquam, hominem depinxerit, num ei videbitur visibile cum invisibili configurare? vel animam a cor-

pore separare, quod nihil aliud quam mors est? Quid enim est mors, nisi animae a corpore separatio?

Et iam aliquis merito admodum sic Mamonam adloqueretur. Tu ergo multi auri ebriatus crapula, et pecuniae cupiditate victus, eique haud secus deditus, quam ille veteris historiae Midas, quique in compluribus ex auro vasis aut etiam coloriis tabulis, per diversa loca imaginem tuam charaxandam curas, tua ne dogmata agnoscis? circumscribis ne una cum his animam tuam? vel haec a corpore tuo separatur? quod idem est ac dicere, moreris ne dum haec agis, an secus? Utinam vero statim dirumpereris, ne talia adversus Christianos patrares! Qualem porro animam habeas, utrum caninam, an suillam, an alicuius silvestris ferae, ipse videas: ceteroqui, quod dum ita loqueris, irrationalibus animantibus absurdior sis, ferisque acerbior, propterea quod abiecto omni Dei timore universam Christianorum religionem oppugnas, equidem vehementer adfirmo. Nonne oportebat te consentanea factis tuis et opinari et dicere? non autem tibimet ac veritati contrarium, aliud quidem agere, aliud dogmatizare? Si ergo ipse hanc tibi rem non persuades, multo minus aliis persuaseris. Quin etiam in pretio haberi atque honorari imagines tuas iussisti, quae te mandante sunt factae, nec leve poenae periculum illi impendebat qui iussis tuis morem non gereret. Prorsus ut ille superbus ac barbarus babylonius, cuius etiam vere mores iracundiamque aemularis, qui celebre illud simula-
Gr. p. 31. crum fabricavit, erectumque adorari mandavit, morte acerbissima iis decreta qui edicto non obedivissent. Propterea tu qui Christi iconem deiecisti, tuamque substituisti, nihil aliud quam Antichristus iure meritoque reputandus es. Quot mortes pati deberes, dum in tuis nummis figuraris atque excuderis! Sed enim tu ob impietatem tuam atque dementiam semel animo mortuus, innumerabilium illarum mortium sensu caruisti. Haec adversus istum ita opinantem agentemque, apte et pro merito, ut arbitror, dicta sint. Sed iam tempus est transeundi ad propositarum quaestionum distinctionem et expositionem, ne diutius sermo de his differatur.

* gr. νήφουσιν. 28. Perspicuum (1) est igitur iis, qui sobria mente * sunt, ut in praesenti tractatione dici potest, archetypum esse principium et exemplar, quod per se existit, eius formae quae ab ipso exprimitur, et derivationis, quae ei assimilata est, causam. Definitio autem imaginis haec erit, ut de iis quae arte fiunt, dici potest: imago, inquam, est similitudo archetypi, quae in se totam speciem sive formam figurati per assimilationem exprimit, sola diversitate substantiae secundum materiam ab eo differente: aut imitatio archetypi et assimilatio, substantiâ ac subiecto differens: aut artis effectus secundum imitationem archetypi formatus, substantiâ tamen et subiecto differens. Nisi enim aliqua in re differret, non imago nec aliud quid, praeter quam archetypum, esset. Sic igitur imago, similitudo et forma est ab iis, quae per se sunt, expressa.

29. Idolum vero fictio eorum quae non existunt neque per se sunt (2): cuius-

(1) Ex hoc vocabulo usque ad verba *simul inhonoratur* (cap. 30), excerptum ex ms. Nicephoro extat latine Fr. Turriano auctore, apud Canisium antiq. lect. ed. Basnag. T. II. part. 2. p. 15, quem interpretem, paucis mutatis, libenter sequor.

(2) Sic etiam Macarius. Εἴδωλον ἀνυποστάτου πράγματός ἐστι διατύπωσις: *idolum rei insubsistentis figuratio est.* Τὸ μὲν εἴδωλον οὐδεμίαν ὑπόστασιν ἔχει: *nullam habet subsistentiam idolum.* Et mox: ἐπειδὴ Ἕλληνες ἀναπλάττουσι τὰς οὐχ ὑφεστώσας μορφὰς, σφίγγάς τινας καὶ τρίτωνας· Αἰγύπτιοι δὲ κυνοπροσώπους, καὶ

modi sunt formae quaedam quas ethnici fatue atque irreligiose confingunt, ut Tritonum, Centaurorum, aliorumque phantasmatum quae non subsistunt. Sic imago et idolum invicem distinguuntur. Quare qui horum differentiam non adprobant, merito idololatrae vocari possunt. Ac imagines quidem, bonorum aeque ac malorum imagines sunt, de quibus tamen dissimiliter existimandum est. Nam bonorum quidem imagines honorandae sunt; malorum vero repudiandae, et aeque ac idola fugiendae, illae potissimum, quibus aliqui ex priscis venerationem idolorum prave irreligioseque adhibuerunt, universalem Deum primamque causam ignorantes. Quod quidem fecit tum hominum cupiditatibus et terrenis rebus servientium affectio, tum etiam tyrannica potestas, fines ac iura iusti honoris praetergressa. Ideo numquam in bona aliqua re dicetur idolum, quoniam id vocabulum praecipue usurpatum fuit in cultu ethnico, qui daemonibus exhibetur, sicut apostolus ait.

30. Arbitror non esse nunc inopportunum nostro sermoni addere hoc, habere scilicet imaginem ad archetypum relationem causae et effectus: quare necesse est, et esse et dici eorum, quae sunt ad aliquid. Quae autem sunt ad aliquid, ipsa illa quae quidem sunt, aliorum esse dicuntur, et reciprocatur ipsorum inter se relatio, ut pater filii pater, et rursus filius patris filius dicitur. Similiter amicus amici, et dextrum sinistri, et reciproce sinistrum dextri: item dominus servi, et similiter Gr. p. [illegible] in aliis eiusmodi. Sic igitur prototypum, imaginis prototypum; et imago, prototypi imago; nec ullus imaginem relatione solutam, alicuius imaginem dicet. Simul enim alterum cum utroque introducitur et cogitatur: et licet archetypum aliô abierit, relatio tamen non simul esse desiit; non enim ratio simul intereundi, in omnia quae eiusmodi sunt manat: siquidem aliquando relationes incolumes remanent rebus orbatae et nudae, ut in patre et filio et similibus evenit. Eum enim, qui recessit, tamquam praesentem, dum per similitudinem et memoriam forma et imago ostendit, relationem cum tempore continuatam servat: id est, similitudo relatio quaedam media extremis interiecta est, formae scilicet assimilatae, et cui assimilata est, copulans eam cum imagine, licet natura differat. Etsi enim utrumque aliud et aliud natura est, non tamen alius et alius, sed ipse ille cuius imago est: per figuram enim formae, quae a principio extitit, cognitio illius formae efficitur, et in ipsa figura ille ipse qui pictus est, conspicitur; quod quidem in alio eorum, quae huiusmodi sunt, non cernitur, ut in patre aut filio aut amico. Haec enim contra, ac illa, se habent: unumquodque enim horum non aliud et aliud est, siquidem eandem substantiam participant: alius vero et alius sunt diversitate hypostaseon. Quod si in his etiam in diversas hypostases partitis relatio non perit *, multo magis in * gr. [illegible] illis conservabitur. Hoc vero amplius fit, quod similitudo communitatem nominis largitur; una enim est in ambobus appellatio. Rex enim dicitur etiam imago regis; quae quidem dicere posset: ego et rex unum sumus, scilicet praeter substantiae differentiam. Haec autem diximus ut ostenderemus, quomodo imago ad archetypum, cum imago consideratur, relationem habeat; nec idem sit cum eo secundum sub-

βουκεφάλους λέγουσιν, εἴδωλα καλεῖ τὰ τῶν οὐχ ὑφεστώτων ὁ νομοθέτης εἰκάσματα: *quoniam Graeci carentes subsistentia formas confingunt, Sphinges quasdam atque Tritones; Aegyptii autem cynocephalos et bucephalos, idcirco legislator (Moyses) idola appellat has rerum non subsistentium imagines.* Hinc divus quoque Paulus I. Cor. VIII. 4: *nihil est idolum in mundo.*

stantiam; nec enim quaecumque de archetypo, prout est archetypum, dicuntur, necessario de eius pariter imagine dicuntur. Illud enim fortassis est animatum, haec vero inanimata: aut illud est rationis particeps et movetur, haec vero sine ratione ac sine motu. Non igitur ambo idem: quin potius partim similitudínem imaginis inter se habent, partim dissimilitudinem substantiae. Quia igitur imago de genere eorum est, quae mutuam relationem habent, idcirco honorato prototypo, simul honoratur imago eius: et rursus inhonorato, simul inhonoratur. Ergo quum sit agnita in his differentia tum ratione tum definitione; quumque pictura sit de genere externorum nihilque commune habentium cum substantiae definitione; cur in cassum adversarii trepidant, dividi heic naturaliter unita putantes? Stolidi igitur attonitique merito reputabuntur.

31. Iam si oportet dicere etiam unde ICON nomen provenerit formatumque sit, etymologiae rationem sequentes dicimus esse a verbo εἴκω, quod quidem et alias aliquot habet significationes, sed proprie significat similis sum. Ex hoc itaque verbo εἴκω, adsumpta littera ν, fit εἰκὼν, quae significat similitudinem. Idcirco autem icon iniuriam patitur ab hostibus veritatis, quae Christo assimilatur (1). Porro ex dicto
Gr. p. 33. verbo, ceu principio quodam et radice, verbum quoque ἔοικε formatur, quod ipsum pariter significat esse simile. Quae quum ita se habeant, cuinam recte intelligenti non sit exploratum, aliud esse Christi imaginem, aliud Christum? Solus hic sapientissimus nota omnibus nesciens, impetum suum suosque ductores sequitur; quem potius oporteret, siquem rei convenientis sensum haberet, saltem propter relationem, si nihil aliud, quam ad archetypum seu Christum icon habet, hanc venerari et amore prosequi (2). Constat igitur, nonnisi impietatem atque inscitiam haec pati ac pronunciare. Nam quum ille debuisset vocabula " similis et dissimilis ,, usurpare, quod utrumque praedictis rebus inest, atque ad certam quamdam qualitatem refertur, ut harum disciplinarum gnari dicent, unde ei licuisset aliquantulum ac pedetemptim ad hanc loquendi peritiam devenire; ipse contra unam eandemque rem esse adserit, cui potius diversa alia adsociata est, et circa substantiam spectatur. Sed neutra re huic proposito opus est. Aeque autem mihi videtur Mamonas ne postulare (3) quidem ut in his dicatur " aliud et aliud ,, quod naturas distinguit, sed " alius et alius ,, inducere, quoniam personas figurat, quae alium ex alio faciunt, multasque personas invehere, totque Christos quot sunt icones.

(1) Respicit ad Christi domini dictum *ego sum veritas*, Ioh. XIV. 6. et alibi.

(2) Macarius. *Ὃν σεβόμεθα θεάνθρωπον σωτῆρα, τούτου καὶ τὴν εἰκόνα διακρατοῦντες ἐπαγαλλιόμεθα κ. τ. λ. χαρά τις ἀνεκλάλητος, καὶ στήριγμα πίστεως, καὶ βίου κατόρθωσις ἡμῖν γίνεται ἐκ τοῦ τὰς ἱεροτύπους τῶν εἰκονισμάτων μορφώσεις καὶ προσκυνεῖν καὶ ἀσπάζεσθαι· τῶν τε γὰρ πιστῶν ἔστιν ἀγαλλίασις ὁ χαρακτὴρ τοῦ δεσπότου βλεπόμενος, καὶ τῶν ἀληθείας δογμάτων ἔρεισμα γίνεται τὰ τῆς οἰκονομίας καθορώμενα· καὶ πρὸς ἀρετὴν δὲ προτρέπει μάλιστα τῶν ἐκλεκτῶν ἀριστεύματα καθιστορούμενα· αὕτη τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἡ θεολογία· τοῦτο τῶν θείων δογμάτων τὸ κεφάλαιον· οὗτος ὁ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰκονογραφίας λόγος. Quem colimus theandricum Servatorem, huius imaginem quoque retinere gestimus etc. Gaudium quoddam ineffabile, fideique robur, et rectum vitae genus nobis contingit ex sacrarum imaginum veneratione ac studio. Certe fidelibus laetitiam conciliat spectata Domini figura, et verorum dogmatum firmamenta fiunt res incarnationis corporaliter observatae. Tum etiam electorum praeclara gesta picturis descripta, ad virtutem maxime adhortantur. Haec est orthodoxae fidei theologia, hoc divinorum dogmatum caput, haec ecclesiasticae iconographiae ratio.*

(3) Quoniam praecedit μὴ, videtur heic, nisi fallor, ita significare παρῃτῆσθαι, ut salva sit theologia. Et quidem pro simplici *petere*, apud auctores hoc verbum aliquando ponitur.

Atque ita fient filii plures, ut proinde Unigeniti etiam nomen de medio tollatur. Iam horum ita sentientium, utrum impietas vituperanda sit, an stultitia potius irridenda, id rem adaequantibus verbis haud exprimere possumus. Sed de his rebus oratio heic concludatur. Nam quod divinum et supersubstantiale Verbum nec pingi possit nec circumscribi, quodque ne apud nos quidem versans id pati potuerit (quis enim ita beluinus stolidusque sit ac tantopere animo obtenebratus, qui de hoc dubitet? quandoquidem a sua naturali proprietate numquam discessit); quodque ipsius Verbi causa, caro illi unita haud evaserit incircumscripta, satis ut puto diuque ostensum fuit; quodque item adversariorum demonstrationes ipsis illorum argumentis eversae fuerint, veritate auxiliante, ac refutatae.

32. Superest iam, ut de separatione, quam stulte et inconsiderate confinxerunt, eiusque modo, verba faciamus. Sed in primis addubitare aequum est, quonam modo is qui carnem circumscribit seu figurat (concedatur enim interim nihil haec differre, quandoquidem ambo a Mamona irrationabiliter unum reputantur) ⁓ ab unito divino Verbo separet, ac tantummodo creaturam faciat Christum, ita ⁓ ut divina natura in eo non sit. ⁓ Num mente tantum ac verbotenus separat, an sensibiliter etiam ipsoque opere? Etenim in his grandis differentia spectatur. Nam cum separationis mentionem fáciat, modum quo haec separari iudicat, minime ostendit. Et siquidem mente tantum fieri separationem diceret, nos quoque adsentiremur; id enim in nostra quoque doctrina est, excepta circumscriptione. " Nam cum naturae animo et cogitatione distinguuntur, nomina quoque simul di-,, viduntur, ait theologus (1). Audi Paulum dicentem *: ut Deus domini nostri * Ephes. 1. 17.
,, Iesu Christi, pater gloriae; Christi quidem Deus, pater autem gloriae. Quamvis *Gr. p.* 34.
,, enim utrumque unum est, non tamen natura, sed coniunctione. ,, Valde utique laudandus Mamonas erat, si hac in parte substitisset, etenim nulla nobis hac super re iam verba effluerent; neque ipse linguam contra nos vibrasset, quum pari honore ac Verbum picturam fore diceret. Sed in praesenti hoc non dicit; numquam enim theologorum dogmatibus aurem praebuit, quia inter horum magisteria versari ei non placuit, propterea quod carnis tantum stimulis et cupiditatibus victum se tradidit.

Ad alterum itaque dictionis significatum stulte impieque converti eum necesse est, atque hoc pro dogmate habere, quod nempe sensibiliter ipsoque facto, ea quae inseparabiliter sunt unita separentur. Narrare autem nobis debuisset hic sapientissimus, quali vi atque efficacia, supernaturalem illam miramque unionem, quae omnem loquelam mentemque superat, eam scilicet qua Verbum substantialiter habitans in sanctissima deipara Virgine totum hominem toti sibi hypostatica unione copulavit, quam solus Deus efficere poterat; quomodo, inquam, circumscribens aut effigians separet, Deumque seorsum, itemque hominem seorsum secernat? Et num fieri possit, ut eam rem Verbum patiatur, atque a semel unita sibi carne separetur, an hoc potius numquam usuvenire queat? Nam si primum concedatur, passio utique Verbo accidet. Quod si patiatur, etiam circumscribetur. Num vero id ante unionem passum est? Atqui hoc impossibile; non enim patitur, quum sit naturaliter impassi-

(1) S. Gregorius nazianzenus orat. XXX. 8. in editione PP. Maurinorum.

bile. Ergo ne ab unita quidem sibi carne separari naturaliter poterit. Quod si postea id est effectum, ubinam id usuvenit? Quaenam oratio, rem quae supra omnem orationem est attingens, et de incomprehensibilibus mente, ac lingua ineffabilibus disserens, inseparabilem illam inconvertibilemque naturalem coniunctionem laedere poterit?

⸿ Sed etiamsi non separetur, certe circumscribetur ⸿ ideoque metuit circumscriptam dicere carnem, quasi reapse circumscriptionis passionem Verbo inferat. Quid enim hoc aliud est quam passio? Et en illuc incurrit, unde fugere sibi videbatur. Nam si hoc ita se haberet, profecto circumscriptum fuisset Verbum, quoniam ita natura comparatum fuisset etiam ante unionem cum corpore, non autem propter ipsam unionem. Quod si natura est incircumscriptum, corpori quoque coniunctum, utique semet conservaverit, utpote Deus, in physica infinitate et incircumscriptione prorsus illaesum ac nullatenus imminutum. Neque enim quae sibi propria patitur corpus, eadem umquam compatitur in propria substantia Verbum, quod ex impassibili et immutabili in passibile atque mutabile converti numquam potest. Non ergo, etiamsi corpus eius sit circumscriptum, Verbum circumscribetur. Absurdum itaque, insanum atque impium est dicere, dividi Christum, dum figuratur, aut simul circumscribi. Verumtamen Mamonae haud hic est principalis dicendi scopus, sed incircumscriptum excogitavit tamquam instrumentum improbae suae voluntati apte deserviens; cuius usum Servatoris nostri oeconomiae evertendae idoneum comperit.

Gr. p. 35. 33. Mirari autem licet ingenitam huic homini sapientiae magnitudinem, quomodo illud non senserit, dum subtiliter et accurate res verbi scrutaretur atque disquireret: nempe quod dum Christum incircumscriptione honorat, eumque separari a carne adserit si circumscribatur, de sanctissima eiusdem carne simul dicere omittens, inhonoram hanc in dogmatibus suis reliquit. Quid ergo? Videtur is, qui Christum circumscriberet, animam quoque eiusdem a corpore separare, et una cum Verbo animam quoque illi eripere; siquidem illa a picto corpore, haud secus quam divinum Verbum abfutura est; nam nec ipsa pingi suapte natura potest. Rursus enim sciscitantibus nobis ac dubitantibus, istius sapientis sermones, nec non illorum qui exinde nunc argutantur, vel ut verius dicatur insaniunt, quaeso explicent (hoc enim adhuc illorum absurditati superest); dicant isti, inquam, animata ne Christi humana forma, dum figuratur, an inanimata, ab adsumente divino Verbo discedit? Nam si inanimata, moritur iterum Christi humanitas, rursusque fit inter mortuos qui inter illos liber erat, rursus crucifigitur, et spectaculo proponitur; neque hoc semel, sed saepe ac semper, quotiescumque figurari contigerit. Porro inanimatum (dicet aliquis) nec aliquoversus pergere propter suam immobilitatem potest, neque transilire. Insuper inexploratum est, quônam se anima transferet. Nam si forte velint Verbum animae loco esse, manifeste hinc arianae haereseos dogma existit. Sin animata humana Christi forma separatur, quônam denique ista abeat, istorum insaniae consentaneum erit dicere. Scilicet hic maxime proprius et obvius, in quo hi versentur reputatur locus.

Quis hic, inquam, locus? Volunt scilicet, idem omnino atque archetypum esse simulacrum, et utrumque esse consubstantiale, nihilque invicem differre putant; ita

ut ipsa icon quae divinum illum sacrumque characterem repraesentat et exprimit, similis cum simili concurrat, fiatque propria et connaturalis, utpote consubstantialis. Quae si ita se habent, oportebit ne motu quidem sensuque iconem carere, sed vim de loco in locum transitivam habere, ut istorum error est; atque omnino et agere et pati quaecumque animatae rei propria sunt et dignoscuntur; neque iam iconem, sed animatum ac rationale animal esse, ab his credi oportebit; quodque necessario consequitur, divinum quoque Verbum corpore suo spoliari. Quomodo autem haec in Christum conferentur? Vel quibus viribus pictor propositum suum exsequetur? Haud aliter certe quam pingendi artificio. Ergo opus erit, ut plus quam divinam atque admirabilem pictoriam artem existimemus, vimque attrahendi efficiendique magnete potiorem in tabulis habere: iamque dogmatis instar erit, pictorum artem validiore quam Verbum potentia praeditam esse: quatenus haec quidem carnem ei unitam abstulit, ipsum autem Verbum spoliatum fuit, et Christi hypostasis dissoluta. Nonne hinc videtur passio omnium infirmissima Verbo attribui?

Gr. p. 36.
De haereticis Christolytis, qui dicunt Christum in resurrectione corpus suum animatum deseruisse, nudaque cum deitate in caelum rediisse.

34. Cur hoc illorum, qui Christolyti dicuntur, abominandae haereseos absurditati cedat? Unde igitur invictus hic et insuperabilis inimicus Christique oppugnator, hic parvus simul violentusque tyrannus, pictorum inquam atque sculptorum ars? Quae tanta inest huic vis atque efficacia, ut Deum valeat dotibus suis, haud sane accidentibus et exterioribus, sed insitis et hypostatice copulatis, spoliare ac depopulari, ipsamque hypostasim dissociare? Ergone quod Verbum volens adsumpsit, id invitus deposuit? Haec demum quodnam impietatis culmen non superant? Sic enim ars morte ipsa validior comperietur: nam quod mors, quo tempore cruce erecta Christum interfecerunt, non potuit, hoc ars egregie strenueque patravit. Nullatenus enim Verbum a sanctissima vivificaque carne sua separatum fuit, ne momentaneo quidem illo perbrevique tempore, quo pro nobis mortem Christus pertulit, cum ob clementissimam benignamque naturam suam ad inferos quoque perrexit, ut illic carcere clausis spiritibus libertatem nunciaret ac largiretur, vinculisque quibus tenebantur resolveret. Quomodo ergo quod mortis viribus non est effectum, id pictor patret? et ille qui fortem alligavit *, ab infirma adeo vilique arte vicissim fuit alligatus? Profecto sic videbitur ars pictoria atque scalptoria maiore quam mors caedendi ac separandi facultate pollere: atque ita nihil omissum quod impietati frenum relaxet.

* Matth. XII. 29.

Sed quid opus est tam vitanda atque abominanda pluribus persequi? quum satis sit parenti horum dicere, quod te donis huiusmodi tua commenta coronant; tali te retributione ornant sermonum tuorum tam sapientium et elaboratorum argumenta. Adeo tibi dogmatum tuorum speculativa sublimitas et elatio, maximi ad gloriandum momenti est! Nonne haec potius dementiora ebriosis deliramenta sunt? nonne furiosis et bacchantibus insaniora? Hi sunt videlicet ingluvie et ventre intemperantium hominum crepitus: hae sunt cari huic et gratissimi fimi stercorationes: hi immensi vomitus, caninaeque illius ac suillae vitae et ferini moris dogmata: haec sunt facinora venatorum hominum qui brutorum animalium indagant vestigia: hi mores sunt cruentas Christianorum sanguine manus gerentium: haec denique humanas carnes laniantium commenta sunt. Atqui his ita opinari volentibus sacrum illud quadrabit oraculum *: " stultus stulta loquetur, et cor eius fa-

* Is. XXXII. 6.

„ tua cogitabit, ut adversus Dominum fraudulenter loquatur. „ Reapse quaenam sana mens ita cogitet? Profecto ne rationis quidem usu deiecti, sic umquam vel cogitabunt vel loquentur.

35. Servator equidem, ob nimiam suam erga homines benignitatem, acerba passus, contumeliis adfectus, lapidibus adpetitus, malorumque coronidi neci traditus, talia tamen non est olim perpessus; num ergo nunc figuratus haec patietur? Immo vero, sicut illic nihil est passum Verbum in propria natura, neque a carne separatum fuit, sed illi adhaesit, cum patiente existens inseparabiliter; ita ne nunc
Gr. p. 37. quidem huiusmodi aliquid propter figuram experietur. Ubique enim nobis aequaliterque idem Verbum (1) veram status sui rationem conservabit; dicetque Mamonae Christus in terrena etiam icone ac plasmate: non sum in his incircumscriptus, immo potius circumscriptus. Sicut ergo creatum corpus iniurias excepit atque cruciatus, ita etiam se patietur loco circumscribi et pingi ac figurari, quin tamen ab unito et coëxistente Verbo discedat.

36. Sed si nec harum rerum ratio, nec mysterii sensus huic homini exploratus est, poterat saltem interrogare pictorem, a quo audisset, si certe mentem firmam haberet, animaeque sensibus non esset alienatus, eoque dicente didicisset: nos quae a sacris evangeliis didicimus, antiquam patrum traditionem secuti, quam filii a patribus ex ordine accepimus, nos inquam haec pingimus et delineamus, nihilque praeter divinorum oracula librorum facimus. Quod si illi honorandi sunt, nostra quoque vel simul conserventur vel destruantur, utpote quae pari iure ac ratione sunt. Etenim a sacris libris docemur, hominem nobis similem factum esse Verbum Dei hypostaticum, et cum hominibus conversatum, idemque nobiscum participasse carnem et sanguinem, et visum invisibile, cruciatus propter nos passum quod erat impassibile, ob suam erga homines caritatem (2). His quamvis tantummodo auditis haud secius quam visis credimus, ut beatitudinem illam consequa-
* Ioh. XX. 29. mur, de qua dictum fuit: beati qui non viderunt, et nihilominus crediderunt *. Quod ergo fidei tantum oculis vidimus et contrectavimus, hoc etiam pingimus et figuramus (3); haud equidem dividentes aut separantes unitam semel deitati carnem; nam hoc vel dictu absurdum est, nec cogitari sine summa insania potest: sed et illa facimus, et haec conservari confitemur, iuxta eam, quae iam inde ab initio perseverat, divinam ac legitimam consuetudinem.

(1) Vel *idem sermo verus nobis constabit.* Est enim ambiguitas in vocabulo λόγος, quod modo est Verbum divinum, modo humanus sermo.

(2) Christi pingendi convenientiam, eumque in imagine venerandi, ita vivide exponit etiam Macarius. *Πιστεύεις εἰ Χριστόν; προσκύνησον αὐτὸν ἐν εἰκόνι· τιμᾷς αὐτοῦ τὰ διὰ σὲ πάθη, καὶ ἀναζωγραφεῖς ἀοράτως ἐν διανοίᾳ; ἴδε αὐτὰ καὶ διὰ τῶν ὀμμάτων, ἵν᾽ ἑκατέρωθεν ἁγιασθῇς κ. τ. λ. τὸν σταυρὸν ἐνθυμήθητι, τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην, τίμησον τὴν πλευρὰν, ἐξ ἧς τὸ αἷμα καὶ ὕδωρ ἡ τοῦ κόσμου ἀνάπλασις· κήρυξον τὴν ταφὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἐξ ὧν καὶ δι᾽ ὧν ἡ οἰκονομία πᾶσα μαρτυρεῖται καὶ ἡ παγκόσμιος σωτηρία συνίσταται. Credis in Christum? adora eum in imagine. Honoras eum ob ea quae tui gratia passus est, atque in mente tua invisibiliter depingis? Specta sis eadem etiam oculis, ut utrimque sanctificeris etc. Cogita crucem, clavos, lanceam, honora latus, ex quo sanguis et aqua, mundi videlicet reformatio: praedica sepulturam et resurrectionem, quae universam oeconomiae rationem testantur, et mundi salutem continent.*

(3) Apte Macarius: *ἢ οὐκ οἶδας ὅτι πρὸς εὐσέβειαν μᾶλλον χειραγωγεῖ δι᾽ ὁράσεως τὰ βλεπόμενα, ἢ δι᾽ ἀκοῆς τὰ λεγόμενα; καὶ πάντες μὲν ποδηγοῦνται διὰ τῶν ἐν ζωγραφίαις ὁρωμένων, ὀλίγων δέ ἐστι τὸ συνιέναι τὰ ἐν βιβλίοις γραφόμενα; Nescis magis ad pietatem deducere quae visu spectantur, quam quae fando audiuntur? Etenim omnes a rebus in pictura conspectis erudiuntur, pauci vero librorum scripturas intelligunt.*

37. Quod si tu evangeliorum veritati minime credis, nos quidem a patrocinando demonstrandoque cessabimus. Vel itaque et icones recipe, vel simul evangelia quoque dele (1). Apud nos certe haud minus firma sunt ea quae per fidem nobis insident, quam illa quae prae manibus sunt, vel ob oculos versantur: tu vero ne his quidem commoveris, ut illorum ab his veritatem haurias; quia totus carnalis es, humique incumbens, et nihil altum de mysteriis nostris intelligis. Num tu solarem radium videns arbori vel alii materiae incidentem, mox caesa arbore existimabis radium simul concisum, quod tamen radii natura pati nequit (2)? Forte etiam si quis solis corpus depingat, revellere se ac separare a luce solem iudicabit? Item si candens ferrum cernas a quopiam aqua perfundi, putabis ne extingui et destrui una cum igne etiam ferrum, quod ceteroqui natura non est comparatum ut a frigido et humido detrimentum patiatur, immo potius acui atque obdurari solet? Sed hunc hominem opus esset in huiusmodi rebus paulo sapientius prudentiusque versari, deque illarum natura, veritate duce, existimare: deinde tamquam ex his te- *Gr. p. 38.* nuibus demonstrationibus atque exemplis, de nostra quoque proposita re cogitare, nempe quod neque cum carne Verbum circumscribetur, neque hac deposita illud quod omnia implet secabitur. Constat ergo ex plurimis, Mamonae dicta non tam esse dogmata quam deliria. Corvis et ranis deformius loquitur, pisciumque infantiae et quercuum insensibilitati similia adversus Christum fidemque nostram blasphemat.

38. Etenim fieri nequit ut illa sit icon, quae prototypae personae suae, qualis ea est, impressam formam non gerat. Igitur si formam et characterem Christus habeat, probe admodum ac religiose charaxabit illum imago sua. Sin minime charaxabit, sequitur ut Christus forma, charactere, vultuque careat; quod perinde est, ac si hypostasi Christum dicas carere. Id enim ex Mamonae sermone concluditur. Ex verbis itaque suis iustificabitur, et ex verbis vicissim suis condemnabitur Etsi enim impossibile est iconem esse, quae formam et characterem prototypae personae suae non demonstrat, nihilominus icon illa quae Christum nobis repraesentat, id est quae ad similitudinem ipsius, eiusdemque nomine praedita a Christianis fit, addita etiam inscriptione (3), ea veritatem undique adserit, nempe illius formam ac vultum nobis demonstrat tamquam prototypi, quandoquidem ad eius normam seu prototypum figuratur. Rerum praeterea relatio, sermonis nostri veritatem confirmat. Nam si forte Christum icon eius non charaxet, longe certe aberit ut alterius cuiuslibet formam denotet. Quomodo enim eum, cuius non est icon, describet? Namque unius hominis imago alteri non erit similis; sicut ne sigillum quidem cerae impressum alii impressioni accommodabitur. Cum ergo hic Christi iconem deposuit, id videlicet egit, quia ea non habebat quam exhiberet repraesentaretque personam, neque prototypum quod describeret. Necesse est itaque ut vel invitus confiteatur, sermonibus suis consentaneus, sine persona sine forma et sine charactere Christum esse, nec non absque hypostasi. Idcirco etiam reum agens pi-

(1) Hoc dicit, non quia pictura pari sit auctoritate atque evangelia, sed quia sacram historiam utrimque pariter cognoscimus.

(2) Haec similitudo sumitur ex S. Silvestri I. PP. disputatione cum Iudaeis.

(3) Revera in priscorum codicum iconibus, nec non musivis operibus, graecis praesertim, Christi domini imaginibus nomen quoque *Iesus* vel *Christus* saepissime adiungitur.

ctorem excruciavit (1), ceu qui neque exteriorem formam, neque subiectam personam figurasset. Propterea etiam idoli appellationem sacris Christi imaginibus irreligiosissime adfingere ausus est: nimirum carere Christum persona, immo etiam hypostasi, sic definiens. Siquidem idolum esse aiunt rei insubsistentis fictionem et similitudinem: non enim ad id relationem habet cui assimilatur, sed phantastica confictio est, per summam stultitiam prout videtur artifici efformata (2).

Sed enim huiusmodi dogmata ingenio eius tota dependeant, cui nullo modo formam Christo tribuere placet. Divus tamen Paulus Christi mysterium exponens, praeter unam, id est divinam, aliam quoque id est servi formam nobis exhibuit, et
* Philip. II. 7. in similitudinem hominum Christum factum, et habitu inventum ut hominem *.
Gr. p. 39. Quapropter qui Paulo credimus, duasque Christi confitemur formas, quibus eiusdem Christi naturae demonstrantur, passibilem aeque ac nos hominem, et similiter figuratum circumscriptumque scimus. At vero Mamonam neque humanus habitus
* Act. IV. 27. vel II. 24. ad circumscriptionis ideam adduxit, neque divo Petro attendit dicenti *: " quod ,, Deus puerum Iesum glorificaverit: ,, pronuntiavitque hunc puerum sine forma esse ac sine persona. Cur autem ei reputatum est dorsum atque genae, illud quidem ad verbera, hae ad colaphos, et perfossum divinum latus, clavorumque fixurae? Sed haec Mamonae ludibrio sunt, frustraque dicuntur. Fortasse enim in hoc etiam magistrum habuit Eusebium, qui vane dictitavit totam omnino immutatam fuisse humanam Christi formam, neque ullatenus in sua mansisse proprietate (3). Postquam vero cognovit Mamonas neminem orthodoxum vana eius toleraturum deliria, omissis verbis ad acta proruit, publicum se Christi hostem constituens: ex quo tempore omnem machinam et conatum exprompsit, ut ipsum archetypum cum icone contumelia adficeret, simulque destrueret ac memoria eraderet: quandoquidem molestus illi Christus erat in imagine etiam spectatus. Deinde veluti resipiscens, quod absque persona et hypostasi Christum dicat, eorum instar qui ex phrenesi se recipiunt aut ex insania pausant, in se revertitur, atque ad proprium vomitum redit, denuoque personam memorans, ait:

39. ⸎ Impossibile enim est, eius qui ex duabus naturis in una persona sub- ⸎ sistit, in una quidem natura figurare personam, in altera vero eundem esse ⸎ sine persona. ⸎ Adhuc in suis perseverat dogmatibus, non tamen priore modo. Heic enim exuit interrogativam figuram, ac veluti sui oblitus, superiora figmenta abiicit, et sententiam suam denique revelat; haud logica procedens methodo, neque ex scripturarum aut patrum argumentis orationem contexens, sed quicquid ei sua potestas concedit, et putredo mentis, ventrisque adeps, et vomitus immunditia, et aspersio stercoris, et mundanarum humique repentium cupiditatum immodica passio, in quibus iactare se ac deliciari putabat, confidenter iam dogmatizat. Quod ergo nobis vanos et garrulitate scatentes propinet sermones, cuivis exploratum est. Nihilominus nos haud piget horum hominum inscitiam opportune atque importune retundere. Nihil enim impedit, quominus nos nunc etiam ex sermonum

(1) Horrendam Copronymi adversus ss. imaginum pios cultores saevitiam, cum aliis locis tum praesertim ad annum eius imperantis vigesimum septimum, narrat Theophanes in chronico.

(2) Confer Macarii locum citatum p. 44. n. 2.

(3) Animadverte gravissimam Nicephori adversus Eusebium criminationem. Confer superius p. 13. n. 1.

eius materia ansam sumentes, rursus eum ad contradictionem adducamus, et ipsum sibi manifeste repugnantem demonstremus. Dicendum est igitur, quod quandoquidem, una existente Christi persona, impossibile ait Christum figurare in altera ex eius naturis, idque paulo post confirmat dicens ∻ quia icon est personae ∻ icon, ideoque personam divina natura non habet, quia incircumscripta est ∻ dicendum est, inquam, ut consentanea sermoni servetur antithesis, ob id etiam quod Christus figurari posse non credatur, eum fore similiter in altera naturarum *Gr. p. 40.* suarum absque persona. Porro hoc vicissim est impossibile. Nam et hoc loco coactus diceret, impossibile esse, eum qui ex duabus naturis in una persona existat, una quidem in natura esse infigurabilem, in altera autem esse impersonalem, simplicemque et tantummodo Deum intelligi Christum; atque eius soli deitati personam concedendam, non tamen eundem figurandum; quatenus quod infigurabile est, huius persona est infigurabilis; caro autem circumscripta est. Sic ergo praeter supradicta eius absurda, praesentia quoque haud minore absurditate laborant. Nam duplex praecipitium non vitavit, suorum implicitus verborum retibus: quoniam illi necesse fuit etiam invito, etsi multum pro incircumscripto laboraverat, multaque vana dixerat, circumscriptum Verbum confiteri, ne personam seorsum in eius tantum deitate statueret, caro autem impersonalis maneret. Vel secus supererit ei, ut existimet Verbum esse invisibile, intangibile, impassibile, in summa ne carnem quidem adsumpsisse. Quomodo autem vitabit docetarum et phantasiastarum blasphemiam? Hanc vero personam et hypostasim nequaquam simplicem interim dicit; alioqui totum oeconomiae negotium sustulisset, quod nunc liquido adfirmare veretur; ita ut cuncta permiscere et pessumdare mysteria nostra videatur. Nam quod naturaliter simplex est, neque cerni, neque repraesentari, neque aliquid pati ullo modo potest: est enim impassibile, incorruptibile, prorsus incomprehensibile et non intelligibile. Hoc vero quid est aliud, nisi Deus? Compositam autem ipse quoque eandem (personam) confessus est cum dixit eam ex duabus naturis confieri; etiamsi celat nunc quem dicat modum compositionis. Molitur enim uno incircumscripti vocabulo ceteras omnes abolere proprietates.

Age vero Christi personam ex duobus contrariis compositam dicimus nos, prout theologi his verbis docent (1): " procedens Deus cum adsumpta humanitate, ,, unum ex duobus dissidentibus, carne inquam et spiritu. ,, Impossibile est enim naturas duas in unam subsistentiam concurrentes haud esse oppositas ac differentes; quarum diversitatem vel ipse numerus indicat: de quibus enim compositis numerus praedicatur, eorum quoque diversa natura apparet. Nam si idem essent, iam non duae naturae essent, sed una. Nam quae fieri potest compositio unius eiusdemque naturae? Quippe compositio differentiam concurrentium denotat, quae haec insuper heterogenea esse significat. Satis hoc nobis persuadeat is qui dicit: " non- ,, dum erat concretio, neque mixtio oppositorum ,, de humano composito (2) disserens et hominis creatione, quem ex invisibili visibilique natura formatum, contrariis iuxta collocatis, scimus. Cur ergo quum dicat compositam hypostasim, convenientes quoque naturis agnitis qualitates libenter apteque non adtribuit? Nam si

(1) Sic fere loqui solet haud semel Gregorius theologus.
(2) In codice est συγκρίματος. Sed ego malim συγκράματος.

visibile contrarium est invisibili, et tangibile intangibili, et corruptibile incorruptibili, et siqua alia pariter invicem sunt opposita, eaque in una eademque Christi Gr. p. 41. persona spectantur, quid ni altera quoque antithesis in eodem Christo spectabitur, circumscriptum dico et incircumscriptum? Nam qui carnem incircumscriptam esse docet, nihil aliud ait, nisi nihil divinam naturam ab humana differre, sive rem increatam a creata: huc enim utrumque recidit; frustraque iam ille et intempestive duarum naturarum mentionem facit. Nisi enim utrique naturae qualitates propriae, ex quibus constant adtribuantur, ita ut in suis quaeque proprietatibus agnoscatur, undenam nobis iam apparebunt naturales oppositae differentiae, et substantiales qualitates? Comperientur itaque unum quid esse quae sunt opposita; quod est impossibile.

40. Arianorum sunt haec nec non Apollinaris et Eutychetis, et confusanearum acephalarumque partium spectra et sophismata, quorum aliquot comparata, utrum ab illis Mamonae differant, palam facient. Sic enim hic noster: ꝏ ita ut ꝏ carnem dicentes, quae non propriam sed Dei habet personam, Deum in divina maiestate praedicemus. Et rursus. Si enim qui est ex Virgine, unus Dominus appellatus est, et ipse est per quem omnia facta sunt, una utique natura est, quoniam una persona non patitur in duo divisionem: quandoquidem neque propria natura corporis, et propria natura deitas secundum carnem: sed ut homo una natura, sic etiam in similitudinem hominum factus Christus. ꝏ Quoniam hic igitur aeque ac illi loquitur, consentaneum ei erat, ut et unam naturam in Christo diceret ex ambabus compositam, ne minus quam illi peccare videretur: quorum hic reapse impietate ac blasphemia laborans, magnam illam et numerosissimam abolere sategit sacram synodum (1), quae doctrinam de Christi hypostasi, deque eius naturis, divino Spiritu permota edisseruit, divinae oeconomiae mysterium manifestius nobis et clarius praedicans.

Etenim primo animadvertendum est, Mamonam heic ex duabus esse Christum naturis definire; nescio hercle quo iure, qui ne unam quidem ei formam paulo ante concedebat. Attamen in duabus esse naturis nondum Christum dici ab eo patet (2). Num ergo heic quoque, iuxta magistros suos, propter unam hypostasim naturas pariter confundit? Dum enim circumscriptionem aufert, constat eum ceteras quoque carnis differentias negare. Porro qui sic loquitur, is ne divinae quidem naturae proprietates servabit, et neque circumscriptam, neque incircumscriptam Domini hypostasim admittet; ita enim fert confusionis ratio; neque utrumlibet unitorum absolute per se existens demonstrat; sed aliud nescio quid exhibet, ut fit in corruptionibus; veluti cernere licet in liquidorum confusione, ac metallorum compage, itemque in medicinalium compositione, et denique in elementorum ad corpora conficienda concursu; in quibus nil purum est, non ignis, non terra, non aliud quodlibet. Paria omnino hic noster de duabus quoque operationibus, quae in Christo spectantur, opinabatur. Etenim cum una hypostasi, unam pariter opera-

(1) Intellige synodum chalcedonensem. Vel certe recole cap. 6. p. 17.

(2) Notissimum est Monophysitas orthodoxorum argumentis convictos, adhuc refugium illud quaesivisse ut dicerent Christum unum ex duabus naturis, non tamen in duabus. Id autem tum saepe alibi, tum in editis a me adversus Monophysitas variis veterum auctorum scriptis ventilatum satis refutatumque comperies.

tionem adtribuebat: atque ita confusaneorum et docetarum tramitem, magistrorum suorum, sectari eum apparet. Sicut enim illi dualitatem numeri irreligiose malitio- [Gr. p. 42.] seque arripiunt, quam verae religionis rectaeque doctrinae defensores de duabus naturis pie adfirmant; atque hanc deinde dualitatem ceu dividendae Christi hypostaseos causam producunt, ut vel duas personas ob naturas invehant, vel ob unam personam unicam necessario naturam statuant; ita etiam hic noster incircumscripti adhaerens vocabulo, videtur graviter vehementerque conari, ut vel per hoc Christi hypostasim dividat, vel etiam Verbum cum carne circumscribat. Nam quae addit, ita se habent.

41. Sed vel deitatem pariter circumscribi usuvenit in illa icone, quatenus Christus ex duplicitate existit; vel simplicem tantummodo hominem Christum intelligi, atque ita eum figurari; quatenus icon, est personae icon; et deitas est incircumscripta. Quomodo hoc dicit? sive id negotium naturaliter ita se habeat, sive secus. Sed enim haec, prout suae lubet stultitiae, tyrannice pronunciat, nullo argumento veritati favente utens. A nobis autem paulo etiam retro de hac re vere dictum fuit, nempe quod Verbum divinum natura sua impassibile, etiam corpore adsumpto, nihilominus impassibile mansit, et horum quae frustra dictitantur, prorsus expers. Quod nunc quoque breviter repetemus. Dicendum est enim non modo cum circumscripto corpore Verbum haud circumscribi, sed neque in ipso corpore existens esse circumscriptum, etiamsi corpus substantialiter et inseparabiliter eidem copulatum est. Atque hoc nemini ignotum arbitror, si certe credendum est iis qui negotium nos docuerunt divinae condescensionis. Quomodo enim verax fuisset magnus Iohannes, qui veritati testimonium praebuit dicens *: [* Ioh. I. 26] " medius vestrum stetit, quem vos nescitis? ,, Num is corporaliter nondum esse praesentem Christum innuebat? Sane et ipsa veritas Servator * " prius quam te [* Ioh. I. 48] ,, Philippus vocaret, cum esses sub ficu vidi te ,, Nathanaheli dicebat. Tum etiam cum discipulis procul Bethania corporaliter versans, Lazari obitum palam nunciabat *. Et denique se cum illis futurum post resurrectionem usque ad consummationem saeculi promittebat *. [* Ioh. XI. 14.] [* Matth. XXVIII. 20.]

Plura enumerare quid interest? Ubi fuerint duo vel tres in nomine eius congregati, illic se fore in medio illorum spondet *. Ubique autem Christiani congregantur; ergo ubique ille aderit; nempe ut cuique exploratum est, secundum suam ineffabilem arcanamque naturam, cum qua * ubique et super ista esse intelligitur. Nam et divina oracula alicubi aiunt *: nonne caelum terramque ego impleo, dicit Dominus? Itemque *: Deus propinquus ego sum, dicit Dominus, et non remotus. Et, quo ibo procul Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam *? Atque ipse quidem rebus omnibus adest, haud tamen res omnes ei adsunt (1), aiunt theologi. Unde apparet, eum omnibus divinitus esse praesentem, non tamen corporaliter cum iis congregatis ubique fuisse. Etenim nec tum aderat, quoniam discipuli aiebant *: in nomine tuo etiam daemonia nobis subiiciuntur. Alibi quippe tunc eius corpus conspiciebatur. Patet ergo circumscriptum fuisse Christum in corpore, sed nominis potentissima invictaque vi prodigia ubique patravisse. Neque vero prophetica praevi- [* Matth. XVIII. 20.] [* gr. καθ' ἥν.] [* Hier. XXIII. 24.] [* Ibidem 23.] [* Ps. CXXXVIII 7.] [* Luc. X. 17.] [illegible]

(1) Nempe Deus res nostras omnes scit ac videt; non ita nos res Dei.

sione et gratia (absit!) haec et faciebat et discipulis praenuntiabat, ceu futura cernens; sed utique tamquam Deus cunctis praesens. Neque item sola vi activa, iuxta priscos aliquot qui ita nugati sunt, nempe eum vacuos reliquisse caelos sua hypostasi, per divinae incarnationis tempus, et substantialiter versatum esse nobiscum; activa autem vi tantummodo et maiestate apud Deum patrem extitisse; quoniam aliud esse substantiam, aliud vim activam, sicut in corporibus visibilibus, ita etiam in divino Verbo censebant, quam rem orthodoxi negant: namque in simplicibus et incorporeis nihil praedicta differre norunt; quae revera non sunt invicem disterminanda, ne forte imaginemur esse compositum, id quod quamlibet potius simplicitatem superat: nam nec umquam divina substantia sine actione erit; neque absque substantia fiet actio. " Pater meus, inquit, usque modo operatur, et ego operor *. ,,
* Ioh. V. 17. Substantia enim demonstrat illum supersubstantialiter se habere, semperque sibi esse aequalem, et indeclinabiliter in sua stabilitate atque immobilitate perstare. Actio autem providentiam circa res, et arcanam administrationem denotat; quibus, etsi simplicitatem suam minime deserit, agit tamen, et curam omnium gerit. Verum etiamsi cum hominibus ceu verus homo versabatur, paternum non deserebat
* Ioh. X. 38. sinum; paterque erat in ipso, et ipse in patre *.

Si ergo, ut veritatis decurrens sermo concludit, in proprio non circumscribitur corpore, quid ni omnem stultitiae dementiae impietatisque mensuram excedet, si quis dicat circumscribi cum circumscripto corpore Verbum, quum reapse incircumscriptum Verbum sit? Nam simul sumpta fuisse oportet etiam coniugata eorum quae sunt in quaestione. Quumque omnibus rebus sit praesens, maioris dementiae fuerit extremique delirii dicere, separari a corpore Verbum, si circumscriptum (corpus) esse adfirmetur. Nam si a nulla re abest, et nusquam deest, quid ni verius dicatur, illud in corpore proprio hypostatice sibi unito et circumscripto semper adesse? ut simul, et secundum idem, impiorum utrubique absurda et insana coarguatur pertinacia. Nam si universa creatura, cui praesens est incircumscripte Deus, incircumscripta esset, valeret ei fortasse aliquid argumentatio sua. Sin contra omnia circumscripta sunt, cur haec insulsissima et frigida contentio fit, quae a proprio tantum corpore Verbum exterminat? Vere telam aranei contexunt qui ista sapiunt et dicunt!

42. His ita disputatis, reliquas sermonis nostri partes persequamur. Quoniam ex duplicitate conflatum Mamonas Christum adfirmat, si certe ei conservare vult quam bucinat inclytam et egregiam duplicitatis appellationem, circumscriptum in alterutra ex his naturis confiteri Christum deberet. Quia vero id non concedit, dissolvitur ei compactum hoc et mirificum duplicitatis vocabulum, ipsoque duplici-
Gr. p. 44. tatis artificio callidisque suis sophismatibus denudatur. Est autem superbi hominis sibique nimis placentis officium, res ultra aequos fines positas, aëreo veluti cursu pervestigare; ab iis autem quas ei dispicere ac speculari liceret, manifeste aberrare. Oportebat enim ex iis quae antea dixit, praesentire atque intelligere, quid sibi indidem foret obventurum. Ex duplicitate constare Christum censet? Propterea igitur et compositus omnino erit. Nam si res simplex, est incomposita; quod ex duplicitate consurgit, compositum est. Quid ergo sequitur? Si incircumscripta est deitas, quia simplex et incomposita; quod ex duplicitate compositum est, quid demum

erit? Dicet omnino vel invitus, id esse circumscriptum. Alioquin ipsa etiam compositionis notio, circumscriptionem nobis prorsus repraesentat. Sic usquequaque et rectae doctrinae et ipsi sibi repugnare cognoscitur. Atque haec adversus ipsius sermones dicta sunto (1). Videtur enim is Christi mysterium adsequi mente sperasse, qui ne illa quidem quae ante pedes sunt novit aut videt. Semel quippe a recta regiaque via devius, ad declivia utrimque praecipitia defertur.

Vult ergo auditores suos orationis vi compulsos, ex duabus unam praeoptare sententiam. Aut enim Christum pingentes, in duplex ut videtur peccatum necessario incurrent; nempe vel simul cum imagine deitatem circumscribent, propter unicam personam quae ex duplicitate fit, ut ait: vel simplicem tantummodo hominem Christum reputabunt, et sic Nestorii vesaniae consentient. Aut si haec vitare student, omnino Christum pingere caveant; atque ita in pravum Mamonae dogma incurrent, id est in contrariam phantasiastarum sectam, qui funditus veritate exciderunt; cui tamen ipse sectae non sine ardente studio adhaeret; siquidem ex duplicitate quidem adfirmat, in duplicitate tamen, id est in duabus naturis, Christum existere prorsus negat (2). Atque ita uno saltem modo divinae incarnationis doctrina corrumpitur. Quorum hominum fugiens absurditates ecclesia, et in alterutram partem claudicare divinitus vitans, mediamque et rectam viam tenens, uni adhaeret veritati, orthodoxe religioseque Christi oeconomiam confitens atque amplectens. Iam vero qui illa dogmatizat, idem evidenter facit, ac si quis ex aureo, verbi gratia, sigillo plures in cera impressiones effectas videns, mox contenderet, vel aurum cerae concretum esse et commixtum, dum charagmata exprimeret; vel omnino incusam in sigillo scripturam, ab illo dividi ac dispertiri. Vel si quis ignem figuratum aspiciens, cuiusmodi saepe videmus rotas quasdam igneas ardentesque flammas una cum cherubinis pictas, qua forma theologi angelorum apparitiones viderunt; is, inquam, igneum quoque calorem ibi prorsus cum materia circumscriptum existimaret, aut separari ignem a sua propria substantialique qualitate propter figurationem. Sicut ergo ita opinari ac dicere, stultum est atque impossibile, ita illud stultius et impossibilius. Sunt enim hae fatui attonitique ingenii despumationes. Nam si praedicta nihil in sua natura patiuntur, quomodo supernaturale et impassibile Verbum aut circumscribetur cum propria carne, aut si haec pingatur, ipsum ab ea dividetur, aut aliud huiusmodi perpetietur? quandoquidem ne in sanctissima quidem carne sua, cui substantialiter unitum est, circumscriptum fuit (3). Atqui hunc sapientem scire oportebat et credere, Christianorum dogmatibus obsequentem, divinum Verbum cum genus nostrum redimere per suum salutarem adventum voluit, cum hypostasi sua arcane et ineffabiliter totam toti sibi hanc circumscriptam linealemque nostram ac figuratam naturam adunavisse, quae etiam post adsumptionem circumscripta et linealis perpetuo conservatur. Nam nisi hoc circumscriptum corpus adsumptum fuisset, non esset salvatum. Siquidem quod nequit adsumi, insanabile est, ut aiunt theologi. Deinde Mamonas haec subiicit.

(1) De circumscripto et incircumscripto diu loquitur etiam Theodorus studita in pari opere edito adversus Iconomachos. Nos vero laetamur, quod huius quoque sapientissimi piique auctoris nova aliquot scripta in his nostris voluminibus prolaturi sumus.

(2) Recole dicta a nobis p. 54. adn. 2.

(3) Confer Eusebium caesariensem in opere nuper detecto *de theophania* lib. III. 39.

43. Qui fecit iconem illam, dicit iconem esse Christi. Atqui nomen Christi scimus non hominem tantum denotare, sed etiam Deum. Oportuerat hunc, si suorum certe sermonum respectum aliquem habuisset, animadvertere illorum quae antea dixerat absurditatem. Sed mos est erroris atque mendacii, ut sibi pariter ac veritati contradicat. Nam si unum id esset quod ex nomine denotatur, contumaces quidem adversariorum de uno opiniones, veritatis adsertor sermo noster lustrans, et sententiarum ambiguitatem librans, victoriam potiori decerneret: nempe vel omnino circumscriptum unum diceret, vel item omnino incircumscriptum. Sed quia Christus duas prae se fert naturas, sicut etiam Mamonas ait, quis prohibet quominus harum utrique propria et convenientia adtributa adsignentur? ut et mutuo adunatae sint, et tamen neutra discesserit a substantialibus suis praerogativis; ut inconvertibiliter manentibus physicis proprietatibus, non tamen naturae separentur, quoniam inconfusae invicem circuminsident (1). Quamquam enim in uno Christo duae res sunt, haud hinc tamen subiecti dualitas confit, sicut ne animae quidem et corpori usuvenit. Neque si quis annuat eundem hominem simul esse aurificem et statuarium, idcirco ex auraria et statuaria unam artem efficiet. Mamonas tamen dualitatis numerum ceu malitiae suae instrumentum obiectat, et in naturis perperam cavillatur, ut compositam quoque ex his personam demum destruat, suamque de hac re sententiam facilius consummet. Ergo qui illam facit imaginem, Christique esse dicit, probe scit ea etiam quae hoc nomine significantur, quaeque item a persona denotantur: neque item nescit haec invicem esse opposita quae coadunantur, quorum est una (id est simultanea) cognitio, ut loquimur. Sciens igitur horum unum esse invisibile et incomprehensibile, ideoque indelineabile et incircumscriptum, cognoscet pariter etiam alterum, nempe quod sit visibile et comprehensibile; ita ut necessario et circumscriptum sit et delineabile, propter contrariorum antithesim. Non ergo ad totum unum, tamquam totum, respiciens quod ex duobus partibus componitur; alioqui fortasse vim aliquam argumentum haberet; sed visibile tantum spectans, ita se gerit. Scit autem quod picturae causa, haud necessario alterum simul circumscribetur, neque item unum totum illud di-
Gr. p. 46. videtur. Nullatenus enim id fieri potest. Nam sicut, quia tu pingentem videas, haud propterea res visa in partes ibit; ita ne ob delineatum quidem unum, alterum simul circumscribetur. Iamque hoc ab hominis etiam exemplo demonstravimus; et aliis quoque in rebus idem facile comperietur. Nam si quis duabus differentibus monstratis rebus, alteram harum eligat, num et alterâ simul utetur? Exempli causa: ignem scimus duplicem habere ex se prodeuntem vim, alteram illuminandi, urendi alteram. Si quis ergo luce ex igne indigeat, num idem vel invitus cogetur combustionem quoque indidem experiri? Vel si quis ad sordium purgationem aqua calida utatur, num inde etiam refrigerabitur, quoniam aqua simul habet purgandi ac refrigerandi facultatem? Nemo certe sanus his adsentietur. Sic itaque Mamonas veluti unum quid, totum hoc, id est Christum, contemplans, vellet illa etiam unde idem constat, tamquam in totius mentione simul adunare, nihilque horum per se ipsum spectare: ita ut quae uni accidunt, prorsus et alii evenire necesse sit.

(1) De vocabulis περιχωρεῖν et περιχώρησις in usu loquendi theologico, diu ac sapienter Petavius disserit de Trinit. lib. IV. 16, quem si graeci lexicographi consuluissent, meliora et abundantiora tradere poterant.

44. Age vero si quando a Paulo audierit: " nos autem praedicamus Christum „ crucifixum * „ quid ei tunc menti occurrit? Quoniam commune est ambabus coadunatis naturis nomen Christi, sane vel invitus coactus fuerit secundum suas propositiones, quoniam Deus quoque hoc nomine denotatur, ne quod est unum dividat, ipsum Verbum in propria vere natura crucifixum dicere, divinamque arcanam substantiam cum humana esse compassam. Et si quis ei venerandum quoque et vivificum sepulcrum ostenderit (ut iam circumcisionem et passiones alias omittamus), profecto dixerit mortuum esse Verbum, divinamque et immortalem naturam cum humana ac mortali consepultam. Haec enim apud eum fiunt, ut quominus dividantur naturae, si quid alterutra patiatur, in idem pariter incommodum etiam alteram pertrahat. Quid porro ei demonstrant verba: " nobis quidem unus Deus et „ pater, ex quo omnia, et nos in ipso; et dominus Iesus Christus, per quem om- „ nia, et nos per ipsum *? „ Certe e contrario paria illi obvenient absurda. Nam quia in unum conferuntur omnia, videbitur concreatrix cum Verbo nostra quoque natura in rerum omnium productione, eritque homo sui ipsius creator. Itemque dicente divo Petro: " tu es Christus Dei filius * „ secundum eiusmodi propositionem, caro etiam comperietur, propter filii relationem, deitatis naturaliter habere dignitatem. Haec et plura similia, delibans quilibet divinas scripturas, inveniet quae istius blasphemiam absurditatemque obiurgabunt. Talia quippe Mamonam cogitare et opinari, sermonum eius prohoemia, vanae fallacesque quaestiones, nobis demonstrant. Et haec quidem ille inartificialiter simpliciterque dogmata tradit, non autem modo aliquo adpropriationis aut permutationis (1), prout mos est magisterii catholici; qua de re paulo post dicetur (2).

* I. Cor. I. 23.
* I. Cor. VIII. 6.
* Matth. XVI. 16.

45. Sed quia hoc nugante et tautologo, nugari simul constituimus cum dictis eius; huic, eadem licet dicenti de iisdem rebus, rursus occurramus. Ita vero is habet. Et quomodo Dei et hominis nomen (Christus) divinam naturam denotans atque humanam, de illa icone pronunciari a nobis potest, quae humanae tantummodo naturae repraesentandae vim habet, divinae vero incomprehensibilis haudquaquam? Hoc verbum " quomodo „ ut quasi praesentem te adloquar, si tibi animae aures non obsurduissent, si tibi intellectus oculi non essent excaecati, si tibi mens non esset alienata et ratiocinii usus subversus, si tibi religionis termini immoti manerent, et catholicae ecclesiae traditio conservata esset incolumis, si aliquam saltem fidei scintillam corde tuo retineres, neque furiis adversus irreprehensibilem infallibilemque confessionem nostram agitarere, ducibus qui te ad infidelitatis perditionisque praecipitium trahunt; hoc, inquam " quomodo „ a te quaesitum, evidentissime patens fuisset; si reapse quaesitum, et non potius ceu decipula quaedam et callida improbitas, apud te repositum erat.

Gr. p. 47.

Atque ut eadem de iisdem rebus resumentes dicamus, sicut crucifixio et passio, Christi dicitur, itemque sepultura et reliqua, ne prolixius verba faciamus, modulum excedentes, et audientium auribus molestiam creantes, neque iam diutius aeque ac tu fabulemur; quia Christi nomen naturarum dualitatem complectitur, ea quae uni tribuuntur, alteri quoque accedent. Certe crux nonnisi hominis naturam

(1) Hanc theologi nostri dicunt idiomatum communicationem.
(2) Adde in graeco: περὶ ὧν μετὰ μικρὸν εἰρήσεται.

cruciare potest, nihilominus Christi crux dicitur. Fidem tibi faciat qui ait: " mihi ,, autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi *. ,, Circumcisio hominis carnem abscindere potest, et sepulcrum hanc intra se circumscribere, concludere ac celare valet. Haec tamen omnia Christi dicuntur: quamquam nihil horum de divina ineffabili natura proprie ac substantialiter dicetur, quia est haec inviolabilis et impassibilis, et ab omni eius generis re, quae cogitari possit, prorsus aliena. Nam si quid huiusmodi dictum videatur, id permutationis et adpropriationis modo dicitur, quod tu in praesenti non facis, quia funditus id ignoras. Passus autem Christus dicitur non qua Deus, sed qua homo, etsi unus idemque est hypostatice adunatus. Quia igitur et corpus quod a nobis sumpsit, Christi corpus dicitur, in quo etiam omnia passus creditur, hoc autem corpus omnino characterem habuit, si enim hoc caruisset, ne corpus quidem fuisset; necesse est etiam corporis characterem ac speciem, Christi dici. Nam sicut corpus proprium Christi est, sic et character haud referendus ad naturam Verbi est, quod forma caret, et indefinitum est, nullaque figura praeditum; sed ad Verbi corpus humanamque naturam pertinet eiusque formam, ex quibus Christus conficitur: ideoque et homonymiam cum illo habet, quia speciem eius prae se fert (1).

* Gal. VI. 14.

Gr. p. 48.

Sed te quidem adsumptum Christi nomen, quod duarum naturarum demonstrativum est, dogmatibus tuis gloriari magnopere et inflari impulit, atque existimare neutrum horum isto nomine denotatorum, sine altero, quolibet in negotio aut dogmate nominari solere, nec quomodolibet usurpari, quin si ab altero dissocietur, procul omnino distrahatur. Nos vero quid ad haec dicimus? Sane tibi aliquando occurret, hominem tantummodo Christum aut filium hominis dici, atque ita nuda nominatione appellari. Et si alii nemini, Christo certe credere voles turbis Iudaeorum dicenti: " cur me interficere quaeritis, hominem qui veritatem vo- ,, bis locutus sum *? Et, nisi manducaveritis carnem filii hominis *. Et, clarifica- ,, tus est filius hominis *. Et filius hominis tradendus est *. Et, venit filius hominis ad salvandum quod perierat *. Et, Davidis filium nominabant *. ,, Multaque his similia in evangeliis comperientur, nisi forte lusus nugaeque evangelica a te creduntur oracula. Quoniam itaque quod nuda hominis appellatione significatur, unum est non duo, sicut in Christi nomine usuvenit; namque unam nobis humanam naturam vocabulum denotat; quid tibi eveniet, et quid tibi adiicietur, veluti novum quid et magnum et plane mirificum? Licet enim tibi, qui Christo potius quam nomini eius adversaris, merum hominem et de nostro numero unum praedicare Dominum, id quod tu et olim et nunc etiam improbe studuisti; atque hunc reum, et poenae subditum, et digna maleficis patientem, violentaeque neci addictum. Alia consulto praetereo *, blasphemiae metu. Fortasse dices, hominem hunc Deum quoque esse. Quaestionem solvisti; nam et Deus hic homo est. Sed e contrario, cum Deum tantummodo nominari audis: " in principio erat Verbum, et Verbum erat ,, apud Deum, et Deus erat Verbum. Et, vidimus gloriam eius, gloriam quasi uni- ,, geniti a patre *. Et, sicut pater suscitat mortuos et vivificat, sic et filius quos ,, vult vivificat *. Et, pater clarifica filium tuum, ut et filius clarificet te *. Et, ego

* Ioh. VIII. 40. * Ioh. VI. 54. * Ioh. XIII. 31. * Matth. XVII. 21. * Matth. XVIII. 11. * Matth. IX. 27. et alibi.

* gr. παρελείψαιμι.

* Ioh. I. 14. * Ioh. V. 21. * Ioh. XVII. 1.

(1) Heic et deinceps admirentur theologi persubtilem aeque atque rectissimam Nicephori de Christi idiomatibus doctrinam.

„ et pater unum sumus *. Et caeco nato dicitur: tu credis in filium Dei *? „ Et quaecumque hic similia; num, inquam, cum haec audis Deum tantummodo existimas, substantia nostra spoliatum? Ita prorsus eum corpore exueres, et quicquid humanum est detraheres; adeo ut iam deinde posses universam oeconomiam aperte destruere. * Ioh. X. 30. * Ioh. IX. 35.

46. Quid ais? Mordicus inhaeres propriis naturarum vocabulis, et his quae sunt humilia Christum deprimis, divinis et excelsis dotibus spolians, tuis nimirum magistris consonans, et ariana insania laborans. Excelsis autem vocabulis humilia aboles, solaque sublimia tribuis, concinisque inspiratoribus tuis, abominandorum Eutychianorum vel potius Manichaeorum (1) deliras phantasticasque fabulas aemulans. Sed tibi quidem facile est, ex quo ad conculcandam destruendamque oeconomiam incumbis, hisce absurditatibus oblectari. Sed cum versam vicem in his spectaverimus, nempe cum appellatio quidem propria est et peculiaris substantiae nostrae; attamen quae de ea praedicantur, naturae supra nostram sunt convenientia, quid putabis? Non enim sicuti Christus, commune nomen duarumque naturarum demonstrativum est, ita et heic usuvenit, sed cum peculiari et physica denominatione, sublimes quoque praerogativae alterius coëxistentis substantiae connectuntur, propter vicissitudinem, in eodem subiecto communicatis mutuo idiomatibus, aeque ac naturis, prout ecclesiastica sententia est. Nam quid ad hos locos dices? " si vi-„ deritis filium hominis illuc ascendentem ubi prius erat *. Et, nemo ascendit in „ caelum, nisi qui descendit de caelo filius hominis *. Et, sunt quidam de hic ad-„ stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem „ in regnum suum *. Et, venturus est filius hominis non sine gloria patris sui cum „ angelis sanctis *. „ Gr. p. 19 * Ioh. VI. 63. * Ioh. III. 13. * Matth. XVI. 28 * Ibid. 27.

Num tu igitur nudis adhaeres nominibus, cogitasque regnum hominis aeternum et indissolubile? et hominem in caelo praeexistentem? et de caelo descentem rursusque illuc revertentem? et appellati hominis genitorem Deum patrem esse? Quin tu potius ad rerum gestarum naturam ipsamque veritatem respice; et cum stupore admirare magnum oeconomiae mysterium, quaeque de ea dicuntur atque creduntur iuxta catholicae ecclesiae magisterium admitte, haud iam nudis adtendens vocabulis ac nominibus, ne salutem tuam abiicias. Sed hem tu hisce omnibus valedicens, vatibus tuis ducibusque obsequens, ad calumniandam veritatem Christique oeconomiam stulte impieque procedis. Nos autem istos homines, qui de nominibus pugnant, in nuda vocabulorum perstare praedicatione sinentes, atque ut in syllabis litteraque digladientur concedentes, ad veritatis rerumque ipsarum vim conversi spectemus, breviterque hanc explanemus.

47. Dicendum est itaque, Christi nomen sine dubio naturarum dualitatem nobis significare in una hypostasi, prout saepe in superioribus latius dictum fuit. Inspirata autem divinitus scriptura, et patrum summates (2), nominis dignitatem magni facientes, multimodis significationes eius acceperunt, et permutationis atque adpropriationis modo in eiusdem exercitio usi sunt. Cum enim Christi naturas per

(1) Recole dicta de variis haereticorum sectis p. 31. adn. 1.

(2) Intellige praesertim Gregorios duos nyssenum et nazianzenum, nec non Cyrillum, et ex latinis Leonem PP., qui copiosissime ac splendidissime de his disserunt.

se seorsum spectant, id est deitatem et humanitatem (hae sunt enim substantiarum denominationes) tunc quae sunt propria et naturaliter inhaerentia, utrique singillatim naturae tribuunt; neque dicta de una ex his natura, de altera quoque praedicant: nam neque deitatem creatam passibilemve dicerent; neque vicissim humanitatem increatam aut incorruptibilem aut impassibilem appellarent, multoque minus eas invicem compati dicerent, sicut hodierni dogmatistae existimant. Cum autem compositam ex his hypostasim, ceu unum quid accipiunt, Christum quidem ex utraque appellant; concurrentium autem naturarum idiomata, una cum ipsa hypostasi praedicant; quoniam et Deus simul et homo Christus est, et Deus incarnatus, et Christus creatus pariter et increatus, impassibilis et passibilis idem. Interdum vero ex divinis solis excelsisque attributis Deum et Dei filium nominant. Interdum denique ex humanis tantum atque humilibus, hominem hominisque filium vocant. Aliquando etiam ea quae de utraque parte dicuntur idiomata, de alterutro simul subsistente et coëxistente vicissim praedicant, propter mutuam partium circuminsessionem (1). Sic videlicet Deus passibilis dicitur, et gloriae dominus crucifixus, non qua Deus sed qua homo. Et vice versa, homo absque initio, impassibilis, increatus, caelestis, puer ante saecula, non qua homo sed qua Deus. Nam propter summam naturarum unionem, et hypostaseos unitatem, et quia eadem persona est, unus est, et idem pariter ambo est, partim quidem sine initio a patre, partim vero ita factus ob suam erga homines benignitatem. Atque hac ratione utraque natura idiomata sua alteri communicat, propter eiusdem hypostaseos unitatem; quin tamen pars alterutra deserat alterum in eodem subiecto adtributum: sicuti etiam sibi proprias fecisse dicitur Verbum carnis suae secundum oeconomiam passiones. Nam etsi nihil in propria natura reapse sit passum, nihilominus perpessum dicitur, ut unus omnium Servator credatur: atque ut nostrae existentiae conservationisque causa adseritur, sic etiam nostra felicitas accepta eidem referatur.

* 1 Petr. III. 18. Atque hoc nos docet theologorum apex divus Petrus (2) dicens *: " Christus ,, semel propter peccata nostra mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo;
* 1. Petr. IV. 1. ,, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu. Et rursus *: Christo passo ,, pro nobis carne, et vos eadem cogitatione armemini. ,, Consonabit his etiam mysteriorum initiator, " Christum crucifixum praedicans, et dominum gloriae in
* 1 Cor. I. 23. ,, cruce suspensum *. ,, Ideo deicidas et dominicidas vocant Iudaeos tum isti, tum divi patres nostri, qui de ratione adpropriationis idiomatum ita disserunt. Divus quidem Cyrillus in tertia ad Nestorium epistola (3): " eratque in crucifixo cor- ,, pore, carnis suae sibi adproprians passiones. ,, In illa vero ad orientales sic (4): " impassibile praeterea Dei Verbum confitemur omnes, etiamsi sapientissime my- ,, sterii oeconomiam gerens, sibi adtribuere videbatur eas quae carni suae accide- ,, bant passiones. Propterea et sapientissimus Petrus: Christo igitur pro nobis car-

(1) Dixi de vocabulo περιχώρησις p. 58. adn. 1.

(2) Cur theologorum apex Petrus potius, quam Paulus aut Iohannes? Nempe ad Petri apostolicum primatum Nicephorus respicit. Iam vero qui carolinos libros, ut hoc obiter dicam, adeo magnificant, quia ss. imaginum cultum improbant, cur non aeque laudant primi libri capitulum sextum, ubi Petri sedes, romana ecclesia, ceteris cunctis praefertur, et in fidei quaestionibus omnino consulenda dicitur?

(3) Ed. Auberti T. V. part. II. p. 72.

(4) Confer Cyrilli opera T. VI. p. 198.

,, ne passo; carne inquam, non ineffabilis deitatis natura. Ut enim ipse omnium
,, servator esse crederetur, oeconomica adpropriatione in se, ut dixi, carnis suae
,, passiones transtulit. ,, Sacer vero Amphilochius ad Seleucum scribens sic ait (1): *Gr. p. 51*
" adsumpta patitur natura, sed ea quae adsumpsit, manet impassibilis. Adpropriat
,, autem sibi Deus proprii templi humanas passiones, crucem et mortem, et alia
,, quotquot in ipso secundum oeconomiam spectantur· Adpropriat sibi, inquam,
,, nihil ipse patiens. ,, Sic et divus Gregorius nyssenus adversus Apollinarem scribens (2). " Quoniam itaque alia est humana voluntas, alia divina, loquitur quidem,
,, tamquam ex humanitate, ea quae sunt infirmitati naturae congrua, is qui nostras
,, passiones sibi adpropriavit. Insuper, quod mirabile est, non solum eas quae nos-
,, trae naturae substantialiter et a primordiis insunt passiones, sed etiam deterio-
,, res, de communi nostro servatore Christo praedicatas in sacris scripturis com-
,, perimus, easque adpropriatas dici, veluti quod maledictio pro nobis, immo et
,, peccatum, factus fuerit; iuxta illud: maledictus omnis qui pendet in ligno *. * Gal. III. 13.
,, Et illud: nescientem peccatum, fecit esse peccatum *. Tum quia rebellem nos- * II Cor. V. [illegible]
,, tram contumacemque naturam susceperit. Sic enim sibi adpropriat adsumpta, ut
,, in se deteriora consumat, veluti ceram ignis, terrae vaporem sol: nosque propria
,, ipsius participemus propter adunationem. ,, Ita magnus Gregorius.

Verumtamen haud hos duces sequuntur veritatis adversarii; aeque enim irreligiosi ac stulti, carnisque cupiditatibus dediti, contraria plane dogmata tenent. Nos vero ab ecclesiae magistris edocti, intra terminos orthodoxiae consistimus, haud equidem Verbi naturam ad carnis trahentes passiones, sed has illud sibi adpropriando, secundum oeconomiae rationem, passum dicimus; nullatenus in his a recto ratiocinio excidentes, quoniam unus idemque est qui et gloriam participat et ignominias. Sicut ergo corporis passiones secundum oeconomiam sibi adpropriavit, et sicut corpus Dei Verbi dicitur, ita etiam icon sanctissimi ipsius corporis ac similitudo, ceu propria ad illum refertur: atque ita adpropriata, et communi naturarum nomine utens, homonyma archetypo appellatur. Vos autem Unigeniti oeconomiae hostes (vos enim nominatim compello) quid ad haec dicitis? Quid vobis videtur ad Christi ignominiam contulisse orthodoxorum circa divinum mysterium immota fides ardensque amor? Qui beneficia inde secuta fatentes, res pro nostra liberatione magnifice gestas describunt atque depingunt, ut tamquam prae oculis eas habentes, recentem semper et vividam continuamque memoriam, prout Christi ecclesiae antiquitus traditum fuit, in animis suis gerant. Indolis quippe nostrae tarditas et segnities quasi quodam stimulo indiget compungente et ad rerum utilium studium excitante. Quod Christus factus fuerit maledictio et peccatum, quod

(1) Apud Combefisium in Amphilochii reliquiarum editione p. 142, cum aliqua varietate.

(2) In editione parisiaca T. II. p. 696. Reliqua per otium sunt quaerenda; namque et alterum Nysseni prolixum contra Apollinarem scriptum protulit L. Zacagnius. Ceteroqui absurdus mihi videtur carolinorum librorum auctor lib. II. cap. 17, qui ad Nicaenae synodi testimonia ex Nysseno, nihil aliud respondet, nisi huius patris vitam et doctrinam sibi esse ignotam, ideoque testimonia ex eius opusculis prolata ad res dubias confirmandas, minus cerni idonea. Rursus lib. III. cap. 5. perperam auctor reprehendit Tarasium, quod in fidei professione dixerit Spiritum sanctum *contribulem* (σύμφυλον) patri et filio; quod vocabulum detestari se ait, et inutili eruditione castigat. Ecce enim apud Nyssenum contra Apollinarem ed. Zacagn. p. 166. vocabulum σύμφυλος de filio dictum, explicatur συμφυὴς καὶ ὁμοούσιος, id est *connaturalis et consubstantialis*.

crucifixus et mortuus, quodque maleficorum poenam sit passus, et quaecumque alia pro salute nostra sponte sustinuit, nonne haec vobis credenda sunt? Quod si
Gr. p. 52. haec nostri causa pro summa sua bonitate pertulit, quanto magis illa a nobis excipiet, fidem videlicet gratumque animum studiosorum sui aequo pondere aestimans?

* Ps. CXL. 4. 48. Sed vos in peccatis excusationes excusatis * (1), circumscripta et incircumscripta irreligiose simul et insipienter intemperante lingua blaterantes, vestramque ignominiam, non autem gloriam, commendare volentes, resistitis Dei longanimitati et patientiae, salutaremque oeconomiam improbando calumniamini, funditus eam abolere conantes. Nam nisi eiusmodi essent consilia vestra et molimina, et si umbra saltem pietatis vobis superesset, nihil nunc opus foret vanis neotericisque dogmatibus ecclesiam Christi oppugnare. Profecto si vobis orthodoxia curae esset, rectamque et irreprehensibilem circa Christi oeconomiam sententiam retineretis, nec malitiose figuratam vestroque arbitratu confictam in Christo personarum dualitatem nobis obiiceretis, recte oppido illa etiam quae huic sunt congrua ac propria traderetis: duplicem scilicet Christi nativitatem confitentes, unam ante saecula et sine initio incorpoream, sempiternam, ex sempiterno ac sine principio patre; alteram extremis temporibus ex immaculata Deipara, salutis nostrae causa in tempore factam; utrique ea tribueretis quibus illarum diversa natura distinguitur, et inconfusae impermixtaeque dignoscuntur; nec non connaturales operationes ac voluntates, divinam scilicet et humanam. Quorum enim sunt diversae naturae, eorum aeque sunt etiam operationes: sicuti quorum sunt eaedem operationes, horum etiam pari sunt honore naturae, propter concurrentium oppositionem, prout ecclesiasticum dogma et sententia est. Sic enim religiose intelligetur divina quidem operatio sempiterna, vel potius substantialis operatio; quia non distinguitur a substantia operatio, sed sub eandem definitionem cadit, propter simplicis incorporeaeque naturae proprietatem; itemque in omni re differenter procedens, atque ut ita dicam incircumscripte. Non enim quum antea vis esset, postea in operationem ex vi transiit.

49. Simile (2) quid a Domino dictum fuit: „ pater meus usque modo operatur, et ego operor „ non solum illam ab initio ex non extantibus ad existendum
* Ps. CIII. 4. productionem rerum, sed etiam earumdem conservationem et curam; veluti * „ facere angelos suos spiritus. Et, extendere caelum sicut pellem. Et, tegere aquis superiora eius. Et, fundare terram super stabilitatem suam: „ quae semel constituta, perpetuitatem quoque durationis retinent. At humana operatio haud aeterna est, sed finita, atque ut magis proprie dicam circumscripta. Nam silentium inter-

(1) Citat haec sacra verba etiam Macarius, φιλοθέως ita praelocutus: ἐγὼ θεοῦ εἶδος ἑώρακα τὸ ἀνθρώπινον· καὶ χρωματουργήσας ὃ ἑώρακα προσκυνῶ, καὶ νοερῶς τὴν προσκύνησιν ἀναφέρω πρὸς τὸ πρωτότυπον· μνήμης ἐμπύρευμα καὶ πόθου ζέοντος παραμύθιον, τοῦ σαρκὶ φανέντος ἔχων τὸ ὁμοίωμα· οὐ γράφω πρόσωπον θεοῦ, ὅπερ οὐκ οἶδε Μωϋσῆς ἐν Χωρὴβ καὶ Σινᾷ· ἀλλ' ὅπερ ἐν Θαβωρίῳ ἐθεάσατο, τοῦτο καθιστορῶν προσκυνῶ· οὐ χρωματουργῶ τὴν πρὸς Ἠλίαν ἐν αὔρᾳ λεπτῇ τοῦ ὑψίστου ἐπιδημίαν, ἀλλὰ τὴν ἔνδοξον ἐν Θαβωρίῳ διαχαράττω τοῦ Θεσβίτου θεωρίαν τέ καὶ προσκύνησιν· τί συκοφαντεῖς, ἀνόητε, τὰ πάσης διαβολῆς ἀνώτερα; τί προφασίζῃ προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις; *Ego Dei faciem vidi humanam: et quod vidi, pingens veneror, et intellectualiter cultum ad prototypum refero. Mentis meae igniculum, et desiderii ardentis solamen, hanc imaginem habeo. Non illam pingo Dei faciem, quam non vidit Moyses in Horeb ac Sinai; sed illam quam in Thabore idem spectavit, hanc depingens veneror. Non illam coloribus exprimo Altissimi ad Eliam in aura tenui apparitionem; sed illam charaxo adorabilem visionem, quae Thesbitae eidem in Thabore oblata fuit. Cur ea criminaris, o insane, quae supra omnem calumniam sunt? Cur excusas excusationes in peccatis?*

(2) Novem qui sequuntur versus dederat latine etiam Turrianus apud Canisium tom. cit. p. 16.

rumpit loquentem. Et qui dormiit, nonne postea evigilat? Et quies motum circumscribit. Atque omnino qui aliquid agit, haud simul et aliud eodem tempore faciet. Similiter et virtus duplex est; divina quidem, sempiterna, substantialis virtus, immensa suapteque vi virtus, summo in gradu magnitudinis atque potentiae. " Et ,, sempiterna eius virtus ac divinitas *. ,, Humana vero, satis limitata atque infirma. " Caro enim infirma, etiamsi spiritus, inquit, promptus *. Et, homo in plaga posi- ,, tus, et sciens ferre infirmitatem *. Et, quamvis crucifixus fuit ex infirmitate, vi- ,, vit tamen ex virtute *. ,, Semper enim Deus bene nobis esse vult, ac salvos fieri, et conversionem peccatoris excipit atque paenitentiam. Nostrum autem ingenium volubile est ac limitatum: non enim idem semper volumus, sed modo sic, modo aliter; modo ambulare volumus, modo quiescere; modo contemplari et speculari, modo secus; modo operari, modo otiari. Et humanitatis, quae in Christo erat, voluntas haud divinae contraria erat, quia tota deificata. Secus autem res naturae nostrae volubilis atque fluxae, aliter atque aliter variant ac pervertuntur, firmitatem nullam ac stabilitatem habentes.

* Rom. I. 20.
Gr. p. 53.
* Matth. XXVI. 41.
* Is. LIII. 3.
* II. Cor. XIII. 4.

50. Quid? Nonne et scientia duplex in Christo erat? Etenim utpote Deus, omnia noverat ante etiam quam fierent. Sic procul habitans, amici mortem discipulis tamquam Deus praemonstrabat *: praesens autem propinquansque sepulcro interrogat: ubinam posuistis eum *? naturae nostrae modulum ita significans. Item, Iesus noverat cogitationes eorum *, quod essent se interrogaturi. Nam etiam quatenus homo, omnium rerum potiebatur notitia, utpote Deo hypostatice unitus, non secus atque aliis praeditus erat praerogativis. Item speciem praebebat nesciendi diem et horam *, qua huic universo finis aderit; ita scilicet adsumptae naturae quod eius proprium erat tribuens. Quibus omnibus in opere incarnationis adsumptis, perfectus omnino homo itemque perfectus Deus existens, a nobis honoratur et proclamatur. Eodem modo et creatum et increatum eundem confitemur, et mortalem atque immortalem, et quaecumque alia in uno eodemque subiecto contraria cernuntur propter naturarum duplicitatem. His ita declaratis, quis prohibet pii dogmatis adseclas, quominus reliquam rerum dualitatem, pari modo in personae quoque adtributis usurpent? quod isti Christomachi impie negant: et quatenus quidem Christus ad Verbum refertur, dicant incircumscriptum; quatenus vero ad servi formam pertinet, circumscriptionem ei adsignent. Quis adeo brutus stolidoque animo atque excors sit, ut cetera quidem omnia duplicia in duplici nativitate aut natura confitens, in hoc tantum circumscriptionis negotio rixetur? Certe qui primarias et intimas naturarum notiones auferat, ne naturam quidem reliquam faciet. Quid enim heic formidolosum est aut magnopere noxium? Sicut enim operari et velle, nescire etiam atque pati humanitus Dominum, nullo modo eiusdem deitatis rationem laesit, neque divisionem ullam in unam eandemque hypostasim intulit; ita ne in carne quidem eum pingi, qualiter inter homines visus est et conversatus, ullam ei ignominiam adsperget; neque in unica hypostasi distractio ulla apparebit. Facessant igitur qui vana nugantur, qui divinae oeconomiae rationi invident, seque a sancta fide nostra abalienant.

* Ioh. XI. 14.
* Ibid. 34.
* Matth. IX. 4 et alibi.
* Matth. XXIV. 36.

ANTIRRHETICUS SECUNDUS

INCIPIT SECUNDA MAMONAE INTERROGATIO.

Gr. p. 54. 1. Postquam Mamonas absolvit, ut ipsi videbatur, primam interrogationem, vel mandatum potius, quo propriam revera praepotentiam ostendit; mox sermonem suum ad alteram transfert interrogationem. Aeque igitur ac in praecedentibus balbutiens et obstrepens, atque in eodem argumento nugans, insane laborat; cuius nonnulla verba in medium proferre aequum iudicavimus; ut hinc quoque arrogans eius superbumque ingenium patescat. Sic ergo loquitur. ⸗ Volumus autem et aliud ⸗ capitulum a vobis sciscitari; quia existimamus, eum qui hanc Christi imaginem ⸗ fecit, de qua sermonem commovimus, haud penetrasse in altitudinem dogmatis ⸗ inconfusae duarum Christi naturarum unionis. ⸗ Cuiusnam haec arrogantiae iactantiaeve, immo vero insaniae atque stuporis fines non superant? Namque ob multam stultitiam suam solus ipse opinatur, non in tertium tantummodo verum etiam in quartum caelum se raptum, et ineffabiliora quam Paulum verba audivisse, et mentem Dei attigisse, atque omnem creaturam praetervectum, iis rebus fuisse initiatum, quas nemo umquam didicit. Quis tantae impudentiae cumulum non mirabitur? Sileo nunc de apostolis aliisque ecclesiae magistris, quos hic conviciis multis adpetit, eorumque dogmata proscindere ac delere non desinit, partim ob corporum quae passi sunt detrimenta, partim etiam ob infirmitates deridens ac maledicens. At illorum saltem qui in regali throno fulserunt, et pietate ac iustitia ornati fuerunt, quomodo mores non reveretur divinarumque rerum studium? Namque hi donariis sacrisque delubris Deum honorabant, et nedum sacrarum inscriptionum ornatum auferrent, sed struebant etiam, et accurato sumptuosoque artificio fieri curabant donaria huiusmodi in augustis templis sacrisque vasis atque texturis (1); apostolorum patrumque traditionem presse sequentes; quarum rerum infinita multitudo ad hunc usque diem omnium oculis est exposita; illis quidem pietatis testimonium, huic autem vituperatio et publica temeritatis atque impietatis infamia. Quorum enim mores et puram fidem atque pietatem imitari debuerat, his omnibus sapientiorem se magisque perspicacem esse gloriatus est, suis semper obsequens cupiditatibus. Ergone illi in dogmatis altitudinem non penetrarunt, qui omni actu suo ecclesiae magistros, tum antiquiores tum etiam contemporales sectabantur, hunc Gr. p. 55. autem solum suae purissimum sanctumque vitae genus ad penetrale inscrutabilium Dei mysteriorum accedere fecit? Immo vero is se ipsum heic quoque prodit, tum illis tum veritati manifeste in cunctis adversari.

2. Sed qui in infinitum se iactat, et humanos vult excedere terminos tum loquendi tum etiam sciendi, idem in iis quae omnibus evidentia sunt, addubitat di-

(1) Puta Constantini magni tot sacra aedificia ac donaria innumera, quae copiose scribit auctor vitarum Pontificum rom.; ne tot sequentium occidentis orientisque Caesarum christianorum mentio fiat; quos inter tamen reticeri nequit Iustinianus qui S. Sophiae templum totius orientis maximum aedificavit vel potius instauravit, et ss. imaginibus musivo opere totum convestivit.

cens: « Nam ille unus qui ex duobus in unam concurrit personam, quomodo « figurari potest, quoniam altera ex eius naturis non est circumscripta? « Ergo, inquam, una ex his circumscribitur. Huc enim illum sermonis sui curiositas provexit, ut invitum etiam praeter suam sententiam loqui adigeret. Sic veritate praefocatus, aliquid rectae rei mutire et crepitare coactus est, quod hactenus numquam dixisse visus erat. Deficit itaque in re principali, eiusque dogma dilabitur. Nam quum duas naturas iam pronunciaverit, atque ex his unam aperte dixerit incircumscriptam, sequitur ut alteram, etiamsi nollet, circumscriptam praedicaverit. Nam quis sensatus, si dixerit, ex duobus hominibus unum esse ignotum, non simul prorsus fatetur alterum esse cognitum? Risui sunt ergo pueriles eius cogitatus et gloriationes. At enim hanc reliquam partem reticuit, quam tamen addere debuisset. Sed non audet, ne cogitatio sua vel potius incogitantia coarguatur. Stravit etiam iis, qui naturarum differentiam non agnoscunt, viam inferendi naturam alteram esse circumscriptam; et quod saepe vitaverat, nunc involuntariam subindicat eius rei confessionem. O stultitiam atque dementiam! Quomodo grandis illa sapientia decidit in inscitiam, et hic a suorum sermonum malitia circumventus publice apparuit? ut sic nimirum pravae eius sententiae falsitas facile deprehendatur, et veritatis lux reveletur. Cur in sua dubitatione non addidit: quomodo Christus pati potuit, quum in una * ex eius naturis non sit passibilis? vel quomodo mortuus est? quomodo in sepulcro positus, quum una ex his naturis non sit mortalis neque circumscripta?

* adde in gr. μιᾶς.

Verum ille his omissis, ad aliam orationis partem pergit, producitque in medium panem ac vinum, quae divinis adhibentur mysteriis, aitque: « Christus di- « vinitatis suae vi mortem propriam praevidens ac resurrectionem et in caelos re- « ditum, atque ut memoriale incarnationis suae diu noctuque haberemus qui in « eum credidimus. « Nonne vero haec prioribus sunt insipientiora? siquidem non tam illius impietatem pervulgant, quam vesaniam atque dementiam: nam nec quae dicit, nec de quibus adfirmat, scit. Quid ergo dicendum est? Christi icon, inquam, alicuius ne memoriale est, an secus? Utique hic probe sciens Christum nobis ab icone demonstrari, insanit in illam, et adversus Christum eiusque hereditatem furit. Quia enim gravis est illi etiam in imagine spectatus Christus, non excitat ei Christi memoriam nominis epigraphe. Nam cur irascitur et resistit? Num quia Christi nomen iconi superponitur? Nonne incarnationem eius et cruciatus, *Gr. p. 56* quos uti homo nostri gratia pertulit, sacrae hae inscriptiones enarrant? Nonne crucem, necem, resurrectionem? nonne miracula et prodigia, quae utpote Deus fecit, nobis significant? Verum haec refutare futile est; et tamen reticere, propter stultos nullius momenti non est. Deinde addit:

« Praecepit sanctis discipulis suis atque apostolis, ut de opere praecipuo « amoris sui, typum in suo corpore traderent, ut per sacerdotale ministerium, « etiamsi participatione et adoptione fit, suscipiamus ipsum tamquam proprie ve- « reque corpus eius. « Quid de dominico quidem corpore existimet, ipse videat et eius discipuli. Attamen dictis nos ita occurremus. Quandoquidem hoc quod ait participatione et adoptione perfici, PER SACERDOTALE MINISTERIUM VERE ABSOLUTEQUE CHRISTI CORPUS EFFICITUR, ipsius Verbi proprium; omnino confessus est ipsum illud

perfici corpus quod ex sancta Virgine sumpsit. Quid ergo sit corpus hoc post sacrum ministerium et sanctificationem effectum, quaerere necesse est, circumscriptum ne sit an incircumscriptum? Incircumscriptum quidem nemo ita mente deiectus attonitusque erit, qui nominare ausit; nec ipsum quidem Mamonam id umquam dicturum puto. Quì enim tale esse potest, quod oculis hominum sensibiliter obiectum, et humanis manibus porrectum, et intra dentes conclusum, et edule factum est? Haec, inquam quid aliud quam ipsum esse circumscriptum omnino adfirmant atque ostendunt? Si ergo hoc circumscriptum est, idemque est ad illud quod initio incarnatum Verbum adsumpsit, quoniam et ad illud refertur, utique illud quoque circumscriptum fuit; et usquequaque sibi contrarius Mamonas deprehenditur. Vel hoc item incircumscriptum reputandum est; et tum Mamonae non solum incredulitas atque irreligiositas apprime apparebit, verum etiam risui ac ludibrio cunctis erunt eius opiniones: vel certe illud aeque circumscriptum fuit.

3. Atque haec ita demonstrata sunto. Sed et aliud absurdum hinc ei obvenit. Cogitur nimirum, quantum eius verba valent, aut simul circumscriptum dicere divinum Verbum cum hoc ex participatione facto corpore, vel ab illo propter unam hypostasim dividere; ita ut reapse nihil prorsus hoc participet sanctificationis et gratiae. Quid porro ei accidet, nisi ut panis communis tantum vinique sit particeps, quae nihil ab humanis edulibus differant? ∾ Et quamvis uti imaginem corporis Christi reputare voluerimus, veluti ex illo deductum, habemus ipsum ad ∾ figuram corporis eius. ∾ Sicut in superioribus aiebat hic erroneus sapiens, iconem ac prototypum nihil inter se differre, ita etiam heic in eadem versari opinione cognoscitur. Mirari autem in his licet levitatem eius et mentis inconstantiam, quia id quod nuper vereque Christi corpus adfirmabat se credere, nunc idem esse scribit corporis Christi imaginem. Porro quid magis ridiculum rationive repugnan-
Gr. p. 57. tius fieri potest, quam idem dicere proprie vereque corpus esse, simulque eiusdem
* gr. έ τι. imaginem? Hoc autem quomodo? Nempe prout * nobis libuerit; cuncta scilicet voluntati stultaeque lubentiae concedens. Ubi enim fides divinusque timor radices non egerunt, ibi voluntatis libido dominatur (1). Atque hoc habemus, inquit, ad figuram eius (2), non propter veritatem, sed prout ipse definire voluerit, sive ita res se habeat, sive secus. AT ENIM NOS NEQUE IMAGINEM NEQUE FIGURAM CORPORIS EIUS HAEC DICIMUS, ETIAMSI SYMBOLICIS SIGNIS PERAGUNTUR, SED IPSUM CHRISTI CORPUS DEIFICATUM. Eius enim verba sunt: nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis eius
* Ioh. VI. 54. sanguinem, non habebitis vitam in vobis *. Idem hoc etiam discipulis tradebat dicens: ACCIPITE, MANDUCATE CORPUS MEUM, NON IMAGINEM CORPORIS MEI. Sicut enim ex sancta Virgine carnem, Spiritu sancto operante, sibi confecit; et si oportet etiam ex rebus nostris id demonstrare, sicut panis atque vinum et aqua, physice in corpus sanguinemque edentis atque bibentis convertuntur, quin tamen dicamus diversum fieri corpus nostrum ac antea erat; ita etiam HAEC SUPERNATURALITER, SACERDOTIS

(1) Id nostra etiam aetate multis hominibus usuvenire videmus, ut amisso fidei gubernaculo, et divini timoris ut ita dicam magnete, gravissima religionis dogmata contrariis opinionum ventis in ipsorum fluctuantis animi pelago agitentur.

(2) Vides Iconomachos hoc quoque gravissimo errore, nempe de eucharistia figurativa, fortassis laboravisse; quem quidem denuo a nonnullis suscitatum, valida refutatione prostravit ill. et rev. episcopus Nic. Wisemannus in egregio opusculo quod inscripsit *horae syriacae*.

INVOCATIONE, ET SANCTI SPIRITUS INTERVENTU, IN CHRISTI CORPUS ET SANGUINEM CONVERTUNTUR. Sic enim sacerdotis quoque petitio loquitur. Neque vero haec duo esse cogitamus, sed unum idemque credimus fieri. QUOD SI ANTITYPA FORTE DICANTUR, EA QUIDEM HAUD POST SANCTIFICATIONEM SUNT EIUSMODI; SED ANTE QUAM SANTIFICARENTUR, ITA ERANT APPELLATA. Quoniam itaque dixit Mamonas: si circumscripseris, Christum dividis; aut etiam Verbum simul circumscribis; consentaneum esset, ut ei diceretur: si sacrificas, Christum dividis; etenim corpus sacrificas, non deitatis naturam. Nam pontifex noster magnus, hostia et agnus et victima, quatenus homo, et est et dicitur. Aut itaque tu sacrificas Verbum quoque, prout sermo tuus fert, propter unam hypostasim; aut dum sacrificas, humanitatem separas (1). Quod si credis magistro tuo Eusebio dicenti, totam omnino mutatam esse carnem (quae haud maneat prout antea erat caro) in divinitatis prout ipse scit naturam, iam tu frustra sacrificare convinceris (2). Quid enim demum participabit homo? Num carnem Dei nequaquam, sed divinam naturam videbitur participare? Phantasia haec manichaea est. Ceteroqui quamquam iratum prorsus animum contra dominicum corpus gerit, interim quod adtinet ad eius participationem, nihil blasphemum dicere audet. Subdit vero haec.

Quid enim? Imago est corporis Christi etiam panis, quem sumimus, figurans carnem eius, utpote qui ceu typus corporis Christi fit. Innuit nobis per coniunctivam particulam " etiam ,, aliam quoque esse imaginem corporis Christi, praeter panem. Atque heic certe impietati suae moderatur; nam plurimis aliis in * locis cum Deo belligerans, idolum hanc imaginem appellare non exhorruit. * gr. ἐν, non εἰ
Non tamen diserte declarat utra ex his prototypum magis exprimat, vel similitudinem melius cum eo tueatur. Iam vero hinc quoque absurditas eius clarescit: modo enim hoc proprie vereque corpus appellat, modo corporis imaginem: quem ipse errorem patitur, propterea quod dat operam, ut evangelicam de medio tollat histo- Gr. p. 58.
riam ac narrationem. Sed iam ei dictum fuit, nempe: quod secundum opiniones tuas, neque corpus Christi est, neque eiusdem corporis imago. Nam si circumscribi dicas, quoniam intra labia et dentes concluditur, non est Christi corpus, neque Verbo unitur. Saepe enim iam definisti incircumscriptum esse Christi corpus propter suam cum Verbo unionem. Quod si imaginem corporis dicas, non modo quia imago est, reicitur; sed quia etiam physicum corpus ab unione cum Verbo distraheret. Adeo sibi non constant nec error nec irreligiositas! Vel igitur hunc quoque panem incircumscriptum dic, ut tua omnis fabula perficiatur; neque enim hoc possibile est; vel tota tua de incircumscripto oratio in cassum elaborata comperietur.

(1) Hactenus, capto initio ab iis verbis *at enim nos neque imaginem* (duodeviginti scilicet versus) locum ex ms. Nicephoro excerptum dederat Combefisius in manipulo rerum constantinop. p. 221. De hoc eodem Nicephori tractu loquitur Harduinus de sacramento altaris cap. V, quem auctorem videsis etiam p. 262. (edit. Amstelod.) in adn. 8. Iam pro hoc nobilissimo et pretiosissimo catholicae ecclesiae dogmate quid ego iam dicam post praedictum Harduini tractatum, post grandia Arnaldi et Renaudotii volumina, post testium nubem ab Ignatio et deinceps apud Combefisium in biblioth. PP. concion. inductam, post alias innumeras hac super re catholicorum theologorum lucubrationes? En certe et alium propugnatorem dogmatis patriarcham Nicephorum, qui totius graecae ecclesiae personam gerit. Cyrilli etiam magni, Sophronii hierosolymitani, Eutychii constantinopolitani (ubi de antitypis etiam diximus), Theodosii alexandrini, et Luculentii latini, nova testimonia alibi nos ipsi vulgavimus.

(2) Cernis Nicephorum de missa liturgica tamquam de sacrificio constanter loquentem; quod est novum argumentum contra illos heterodoxos, qui coenam tantummodo appellare volunt.

Post haec mox ait. « Non quilibet panis, corpus eius; nec vinum quodlibet, « sanguis eius; sed illud tantum quod per sacerdotalem consecrationem offertur, « ex manufacto ad non manufactum. » Quonam, oro, dubitante aut ambigente, adeo severe et fiducialiter adfirmat, non quemlibet panem esse Christi corpus, nec vinum quodvis esse eiusdem sanguinem? Quod quum nulla demonstratione egéat, sapientià eius ita loqui dignum fuit. Nos autem haec ceu deliramenta ac verba in aërem temere iactata omittentes, ita potius dicemus: si haec quae sacrificantur, circumscripta sunt, panis inquam et vinum, profecto corpus illud a Deo verbo gestatum, numquam ex Mamonae sententia sacrificatum fuit, qui idcirco illud incircumscriptum dicit. Unde vero et quomodo hostia illa magna et immaculata et veneranda, expiatoria inquam illa victima, et universo orbi salutaris dignoscetur? Si ergo Mamonas credidisset, ipsum pro omnium salute immolatum, hoc saltem, si nihil aliud, cum pudore adfecisset, quod et ipsum circumscriptum sit: et si minus naturaliter, quod dicere stolidum est, certe consecratione, ut ex istius sententia loquamur, circumscriptum esse oporteret. Est igitur circumscriptum Christi corpus, etiamsi hoc sibi persuadere non vult Mamonas. Adhuc itaque hac super re diu blaterans nugansque, quas nos ceu rabidorum aut furentium vel bacchantium sine significatu et inarticulatas voces, non sine contemptu aversamur, utpote quae piorum ac sobriorum aures sordidant, et pronunciantium linguam commaculant, turpidine ineptiisque scatentes; sub lucubrationis suae fine sermonem concludens, in hunc modum disserit. Primo quidem diris se devovens adfirmat, neminem illorum de quibus verba facit, umquam esse suspicatum se a Christi fide defecisse, ideoque adversus eius imaginem debacchari. Quo loco defensionis ergo causam indicat, unde haec ipsi criminatio adhaeserit. Ait enim, ex quo adfines domesticique sui rebus novis studentes rebellaverunt (1), hanc etiam de se diffamationem in vulgus manavisse, quasi a Deo aversus fuisset, atque ita a multis de se iudicatum. Deinde pluribus horrendisque iuramentis, ut solet contra evangelicum mandatum, persuadere conatur, vel potius falso iureiurando illudit, se neque verbis neque opere talem fuisse: suamque de hoc dogmate opinionem atque iudicium praesentibus episcopis exponens, paratum se ait illorum placita admittere. Sed mox paulo infra, pro more suo, ex simulatis sermonibus ad se revertens, iudicis instar ac dictatoris decernit.

Gr. p. 59.

4. « Quod si de hac una (Christi) imagine vobis persuadebimus nos recte « locutos, postea de aliis quoque imaginibus vobiscum agere meditamur, ut et de « his iudicetis. Nam iudicio vestro sumus adquieturi, quod nempe cum aliis epi« scopis concordare voletis, iustisque momentis impulsi suffragia vestra praebere. » Haec ille, etenim nonnulla ad litteram exscripsimus, ut ipsius a Deo apostasia palam fieret, et iuramentorum violatorum * mendacium coargueretur, nec non hypocrisis atque dolus, et erga ignaros illusio innotesceret. Quid autem est quod de ceteris imaginibus dicere vellet? quasve mente molitur machinationes? Nimirum postquam portenta multa ineptiasque adversus Dei Verbi incarnationem contexuerit, ad vesaniam suam contra sanctorum etiam monumenta impie expromendam de-

* gr. παραβε- [illegible]

(1) Intellige Artabasdum, qui Copronymi sororem in matrimonio habebat. Ille videlicet adversus hunc rebellavit, et sacras imagines publice restituit, Copronymumque haereticum patriarchae voce declarandum curavit. Sed Artabasdus demum bello oppressus fuit. Theophan. chron. ed. paris. p. 349, et 352.

cursurum, cunctis est exploratum: atque in primis adversus sanctorum praecipuam et creaturarum omnium sublimissimam dominam nostram sanctissimam Dei matrem (1), ut et ipsam cum filio suo contumeliis exagitet.

Quaenam vero Deo odibilis atheaeque illius animae consilia sint, operae pretium est cognoscere: num scilicet heic quoque indescriptum et incircumscriptum oggerere velit; vel sanctorum duplicitatem, ex deitate nimirum et humanitate? Vel fortasse mente revolvat, quod eius familiares ac duces ei afflant, nempe sanctorum quoque duplicem esse substantiam, ex anima et corpore; quo fit, ut si hi pingantur, anima quoque cum iis necessario pingenda sit et figuranda, vel certe illa a corpore sit abfutura quae iamdiu ex eodem excessit. Atque ita quibus ineptiis fabulisque circa Christi hypostasim abusus est, easdem circa sanctos quoque vane effutiet. Sed quantum ex iis quae dixit egitque portenditur, molitiones eius cognoscere non est arduum. Nam quia nihil est pravum ac impium, quod adversus divinam maiestatem sanctosque non sit machinatus; nihil scelestum et indignum quod hoc in negotio non perpetraverit; quumque nihil sine vituperio ac reprehensione in sincera nostra fide reliquerit; idcirco primum quidem abdicare audet vocabulum DEIPARA, atque omnino ex Christianorum linguis excutere. Nam valde irascitur ac stomachatur ad huius nominis invocationem, quod tamen Christianis est familiare, et de quo Iudaeos indignantes videmus. Deinde delet et abolet quaecumque in nomine eius implorantur, quaeque in litaniis ad eius filium, precibusque et canticis adsidue clamant pro communi salute ii qui orant. Quandoquidem profitemur et praedicamus mediatricem eam esse validamque apud filium patronam, ob suam materni meriti fiduciam (2). Denique preces ad eam prorsus fieri vetat, quas siqui nihilominus faciunt, non mediocris poena atque ultio impendebit. Sed quid opus est singula persequi, quum ne nomen quidem illius memorari usquam velit? Iam et de ceteris sanctis cur in praesenti loquendum sit? Non enim eos sacrilegis tantummodo verbis spernere et irridere turpissime contentus fuit, sed ipsas sacras venerandasque illorum reliquias in ignem coniectas consumpsit.

Gr. p. 60.

5. Postquam vero semel Christo et Christianis omnibus hostis extitit, divinarumque legum contemptor, et sacrorum canonum adversarius, quotquot ab apostolis sanctisque patribus editi fuerunt, decreto cavit ne res huiusmodi in basibus divinarum mensarum venerandi altaris pro Christianorum ritu apponerentur. Et quidem colentes ac visitantes, prout Dei et martyrum amatores decebat, capite periclitabantur: ita ut per illud tempus aedificata templa, absque sacris reliquiis sint dedicata: quorum loco ponebant perfectorum a se mysteriorum reliquias; digna vere suis dogmatibus caerimoniisque facientes; neque enim per apostolicam traditionem id licet (3). Nam quomodo sanctorum reliquias honoraret Mamonas, qui et dedicatas ipsorum nominibus sacras aedes, pro sua impudentia et audacia, impie subruit et evertit? quas tamen fide et religione permoti superiores Christiani erexerant. Atque eas praecipue diruit, ubi sacrae venerandaeque sanctorum res descriptae erant, et

(1) De vocabulis θεοτόκος et θεομήτηρ vide, si vacat, quae in alio volumine nos adnotavimus ad sancti Cyrilli tractatum de Deipara p. 100.

(2) Recole a nobis dicta in adnot. 3. ad antirrheticum I. 9. p. lat. 19.

(3) In Photii syntagmate (Spicil. rom. T. VII. p. 105. et 106.) habes canonem carthaginensem 83, et nicenae II. synodi canonem 7. de non dedicandis sacris aedibus sine sanctorum martyrum reliquiis.

pretiosae reliquiae repositae. Omnino is totis viribus contendebat, ut nulla illorum nominis memoria inter homines superesset.

6. Porro aequum est et utile, dignitatique sanctorum conveniens, in praesenti dicere, quod nempe hi ceu Dei famuli, et in hac vita crucem amplexi, Christum sequuti fuerint, cum eoque crucifixi, et salutaris eius passionis imitatores et adseclae extiterint; quamobrem et in aeternum cum illo regnaturi sunt (1). Atqui nunc etiam post illorum a nobis discessum, cum Christo persecutionem experiuntur et compatiuntur. Nam quod antea archetypis eveniebat, id nunc etiam ipsorum simulacris accidit, atque ob duplicata certamina, duplicatasque insectationes atque contumelias a coronae datore Christo ornantur; vivuntque Deo in sempiternum, atque in pace versantur, etiamsi mori visi sunt huius stolidi oculis. At impius abiit vacuus, dignos laborum suorum referens fructus, gehennae paratique ipsi ignis, ducibusque suis, heres factus. Hic videlicet apostata post apostatas, et post persecutores acerbus persecutor et saevissimus, non satis habuit adversus adhuc viventes, et secundum Deum vivere volentes, indignationem odiumque expromere, et iniustissimis poenis eos adficere; sed iam praemortuis, multisque strenuitatibus atque agonibus claros, finemque vitae martyrio indeptos, ignominia, quantum in ipso fuit, et infamia obruit. Hae fuerunt iuveniles eius adversus sanctos petulan-
Gr. p. 61. tiae, haec impia adversus iustos facinora, hanc iudicavit facere remunerationem, pro sua huius vitae felicitate, in Deum scilicet et sanctos iniuriam. Mitto nunc dicere quot quantaque contra evangelicam doctrinam insaniverit, ut evangelicam totam vitam despuerit, atque ad suam carnalem improbamque voluntatem mores hominum pertrahere conatus sit. Haec sunt molimina, ut breviter dicam, quae depropturum se promittebat; hae sunt mentis conceptiones ac deliberationes, quas adversus infallibilem nostram fidem, et angelorum imitatricem Christianorum vitam hic Christi hostis moliebatur. Sed iam belli contra sanctos, qui Dominum a saeculo in terra glorificaverunt, heic finis sit; eiusque consilia quae inconsulto et irreligiose producere volebat, sine ullo respectu, venerandas sanctorum sacrasque memorias contumeliose tractando, demum desinant. Ille autem pauca e multis quae animo destinaverat exsequutus, magnaque insuper si diutius stetisset detrimenta illaturus, sine dubio aegre ferret si viveret, nisi et reliqua consummasset.

7. Quid enim de caelestibus dixisset sanctis ac supramundanis potentiis? Quod genus fuissent deliberationes eius, quas erat prolaturus, ut illis etiam negotium inique facesseret? quales nugas atque praestigias adinvenire ob infamiam illis ad-

(1) Causam piam cur Sanctorum imagines honoremus tradit inter ceteros etiam Macarius orat. cit. *Οὕτω δὲ καὶ οἱ ἅγιοι τὸν Χριστὸν ἠγάπησαν, ὥστε δι' αὐτὸν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ μιμήσασθαι θάνατον· καὶ τὸ ποτήριον ἀσμένως ποιεῖν ἐκείνου, καὶ τὸ βάπτισμα βαπτισθῆναι· καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία συνδοξάζουσα τῷ βασιλεῖ τοὺς στρατιώτας, αὐτοῦ τε Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ φίλων τὰς στηλογραφίας τιμᾷ· καὶ καθορῶμεν αὐτὴν, παγκόσμιον ὄντως καὶ ἀειθαλῆ παράδεισον, καὶ τοῦ ἐν Ἐδὲμ πολλῷ τιμιώτερον· ὡς φυτοῖς διαφόροις τοῖς σεπτοῖς τῶν ἁγίων μορφώμασι καλλωπιζομένην· καὶ μέσον ἔχουσαν τὸ ζωῆς ξύλον, τὴν ἄχραντον τοῦ σωτῆρος εἰκόνα, καὶ τῆς αὐτὸν ἀπειράνδρως τεκούσης ὑπεράγνου θεομήτορος. Sancti tantopere Christum dilexerunt, ut aditam ab eo nostri causa mortem imitari voluerint, eiusque calicem libenter bibere, et eiusdem baptismo baptizari. Quam ob rem ecclesia milites una cum rege glorificat, Christique ipsius nec non eiusdem amicorum imagines publice propositas honorat. Itaque ecclesiam videmus instar ornatissimi ac florentissimi horti, atque illo Edenico multo pulchrioris: quae videlicet ceu arboribus variis ornatur Sanctorum venerandis iconibus; medium habens vitae lignum, intemeratam Servatoris imaginem, et eius qui hunc incolumi virginitate peperit purissimae matris Dei.*

spergendam curasset? Quoniam ei occasio favebat iocandi et propositum suum consummandi, incircumscriptionem angelis quoque adtribuere adgressus fuisset; quod nemo non videt gratum ipsi futurum fuisse et consuetum impiaeque suae sententiae subserviens. Namque angelos incircumscriptos dicet quidem aliquis, sed non omnino; etenim origine certe circumscribuntur, quia et ipsi coeperunt existere. Quod autem quomodocumque esse coepit, non omnino circumscriptione caret; quumque sint creaturae, a creatore limitantur. Immo etiam intellectuali comprehensione finiuntur. Quatenus enim mentes sunt, communicant inter se cogitationes suas, mutuamque naturam aliquatenus noscunt (1); porro quoddam circumscriptionis genus, est etiam comprehensio. Cumque sint mentes, in intellectualibus locis sunt, haud vero corporaliter aut sensibiliter limitantur. Sine corpore autem, ideoque sine figura, sine mole, sine forma corporea, merito ne loco quidem sensibili continentur. Sed haec extra propositum nostrum sunt. Non enim utrum circumscribantur, an secus, nunc curamus, sed an pingi ac figurari queant. Oportuit autem hoc loco principalia rerum harum usurpare vocabula; quae quatenus inter se differant, paulo post dicetur.

8. Et Mamonas quidem sermones suos cum simulatione hypocrisique efferebat, dans callide operam ut frugi aliquid videretur multitudini in proposito suo meditari. Re tamen vera praepotenter vim adhibebat, qua cuncta sibi placita exsequebatur. Sed enim nos qui veritatis doctrinam defendimus, deque hac verba facimus, quod angeli pingantur ac figurentur, breviter omnia complectentes docebimus. Namque in primis id facta testantur, quae obiectis visui nostro spectaculis tuto confirmantur. Ubique enim terrarum per sacra templa historiales picturae abundant sacris incorporearum potentiarum figuris, id quod a catholicae ecclesiae antiquitus *Gr. p. 62.*
accepta traditione vim tenet: cuius rei demonstrationem exquirere, omnem superat stoliditatem atque stultitiam. Deinde etiam a divinorum oraculorum magisterio idem docemur. Atque ut a principali Deoque proximo primitusque illinc effulgente ordine (2) exordiamur, videamus quid de ornamentis arcae in legali tabernaculo positae Paulus dicat *: " superque eam Cherubim gloriae ubumbrantia propitiatorium. ,, * Hebr. IX. 5.
Cherubini autem gloriae, glorificati, et gloriosi, et infra Deum, iure meritoque ab ecclesiae magistris creduntur. Porro significari hoc nomine copiam scientiae atque effusionem sapientiae, Hebraeorum lingua novit. Quinam vero hi sunt? Si Mamonas aures auditu praeditas haberet, audisset utique manifesteque cognovisset, non illos augustissimos Cherubinos his verbis designari, qui sunt incorporei, sine forma atque figura, intellectuales ac rationales; sed sacras potius illorum imagines, ex purissima splendidissimaque materia compositas, aureis laminis aureaque caelatura ab humanis manibus Deo iubente fabricatas *, inanimes, sine motu ac sensu, eodem ac * gr. διησκημένα.
illi nomine appellatas, appellationis simul participes et gloriae gratiaeque compotes.

Quid ergo fieri oportebat? Credere his? an Paulum haec dicentem reiicere? Iucundum hoc gratumque Mamonae fuisset, procul nempe ab apostolica doctrina

(1) Hac super re elegantes aliquot meditationes Procli lycii memini me proferre olim ex codice vaticano in adn. ad Cic. de rep. AA. class. T. I. p. 366-368.

(2) In graeco codice vocabulum τάξεως iacet in margine a secunda manu scriptum sine indicio propriae sedis, quam nunc iudico esse post ἐλλαμπομένης.

discedere, atque christianum esse desinere: quin adeo ne Moysi quidem credere, qui hos construere iussus fuit; neque hebraeum se profiteri, et si quid his enormius dicendum est, neque Deo adquiescere qui hos fieri mandavit. Quid enim dixit in oraculo Deus proprio famulo? videsis, omnia facies iuxta tibi ostensum exem-
* Exod. XXV. 22. plar; atque illinc tibi innotescam *, ex Cherubinis scilicet. Anne igitur honorabiles non videntur ac venerandi illi, unde Deus hominibus innotescit? Nemo divinarum rerum reverens non adsentietur. Qui vero his contumeliam facit, quanam sorte donabitur, vel quibusnam accensebitur? Facile id quisque volet, intelliget: nempe cum ethnicorum atheismo, et cum Manichaeorum impietate ponetur; quorum sententiam doctrinamque Mamonas aemulans, in tantam rabiem et irreligiositatem illapsus est, ut sibi licere putet, alios quoque multos divinitus inspiratae scripturae locos similiter vituperare ac delere stultissime et scelestissime. Quia igitur eiuratis Spiritus sancti dictis, longissime a Christianorum aula habitat, agesis sententiam nostram, cuiusmodi omnes intra orthodoxiae septa stantes gerimus, prout Spiritûs interpretes cuncti docuerunt, et catholicae ecclesiae mens tenet, breviter exponamus.

9. Dicimus ergo, sanctissimae hae potentiae, cuiusmodi naturas habeant atque substantias, nos ferme ignorare, aut aegre admodum posse explicare; deque hac re
Gr. p. 68. alibi latius diximus (1), sacrorum magistrorum doctrinis obsequentes. Nam simplices quum sint et incompositae, locoque propter incorporalitatem incircumscriptae, nihilominus pinguntur ac figurantur. Atque id potissime scimus per oracula Spiritûs, quae hierophanta Moyses causa suae Cherubinorum facturae nobis patefecit. Deinde quia administratorii spiritus sunt, in ministerium missi propter eos, qui
* Hebr. I. 14. hereditatem capient salutis *, placuit omnium curatori ac domino Deo, qui benigne cuncta gubernat, rebusque nostris moderatur, prout postulat humana infirmitas, per comitantem familiaremque sensum, beatarum potentiarum adesse custodiam; unde nobiscum communicantes, divina dona ac beneficia gerendarum rerum ac providendarum deferrent. Multae itaque Dei famulis angelorum apparitiones sese obtulerunt, non manifestata ipsorum natura, sed prout erat illius sanctimonia et puritas qui ad hanc visionem vocabatur, vel eorum quae erant in manibus negotiorum usus tempusque requirebat, ita formae ac figurae angelorum, qui hisce per se carent, dignis eo visu puris mentis oculis, multifariam conformabantur atque appa-
* Gen. XVIII. 1. rebant. Et res quidem cum patriarcha Abrahamo gesta *, sublimior quam angelica fuit; et illius novae admirandaeque salutationis modus, quo religiositas et hospitalitas recipientis celebratur ac suspicitur, Dei potius quam angelorum praesentiam
* Gen. XXVIII. 12. ostendit. Atque huius nepotem Iacobum *, quo tempore Dei Verbi ad hominem condescensionis notitiam accepturus erat, vidisse manifeste angelos scriptum est; et quasdam scalas usque ad ipsum caelum de terra porrectas ac pertingentes, atque in harum culmine constitutum universalem Dominum, et illuc ascendentium ac descendentium discursum; qua visione communis servatoris Dei ad nos adventus mystice figurabatur; eaque etiam Christi imaginem nobis in antecessum depictam ecclesiae praesules manifestissime praedicant.

(1) Nempe in apologetico maiore cap. 70. et seqq.

10. Mittamus loqui de sermone post illa per angelos habito, et si quid aliud his simile actum est. Sic Navi filio in procinctu stanti *, acie iam contra hostes educta, visus est humana forma divus angelus, armato similis, manu gladium districtum tenens. Quem quum Iosua quasi militem spectaret, visuque insolito attonitus, quisnam esset ambigeret, et utrum de populo suo aliquis, an de hostibus, sciscitaretur; ille se militiae Domini ducem esse declaravit. Tum et divorum prophetarum quidam * vidisse se Dominum gloriae ait, Seraphinorum corona circumdatum. Etenim quum ad contumacem illum durique cordis populum mittendus esset, arcana illa gloria illustratur, labiaque eius carbone mundantur, ut pure ad purum accederet; divinique sermonis factus minister, atque hoc viso gloriaque roboratus, cui rem nullam comparare poterat, humanis cunctis contemptis, confidentius ad auditorum oraculorum promulgationem procederet. Alius * autem mentis oculis purificatis, quum impendentem peccatoribus divinam cerneret punitionem, praepositos huic rei ministros vidit, bipennes manu gestantes; quo ii spectro mortiferam et exitiosam vim, caedendae sontium multitudini intentam, repraesentabant. Sicut etiam viderat * podere indutum, media urbe discurrere iussum, signumque imprimere in frontibus virorum gementium, et ob omnia quae inter eos fiebant peccata maerentium, divina interim iustitia reos ab innoxiis separante. Tum et alteri prophetae * eques quidam se dat conspiciendum, equo rufo insidens, ut volucritatem fortasse celeremque gerendarum rerum cursum demonstret *. Faciei vero color, quo iracundus et cruentus rubensque et igneus pugnantium aspectus denotatur, iram (Dei) adversus aliquot hostiles gentes innuit. Rursusque idem propheta * bona verba et consolatorios sermones audiit, divinam placiditatem benivolentiamque nunciantes, quam erga Hierusalem exprompturus erat universalis Deus, populum iure belli captivum ad priorem prosperitatem beatitatemque reducendo; et quod urbs iterum aedificanda esset, et bene se habitura, et opibus abundatura. Et quotquot alia visiones illae cernenti repraesentabant. Atque alius aliter, prout varia dignitas postulabat, gerendarum quoque rerum figuras symbolicas informatas videbat; prout denique Deus arbitratu suo res his typis expressas geri curabat. Quid autem dicendum est, de illis quoque venerandis sanctisque feminis, unguenta inquam ferentibus? Nonne angelorum visum viderunt *, atque hos albis indutos stolaque splendida, dum ad divinum sepulcrum ipsae accederent, ubi vivificum summi Dei corpus erat repositum? quorum candidae vestes atque fulgentes, quia communem humani generis laetitiam et liberationem symbolice designabant, paene ante quam ipsi angeli, vocem hanc emittebant: qui sepultus erat, resurrexit, una secum suscitatis iis qui mortis catenis tenebantur. Mors quippe destructa est, orci vincula dirupta, extinctus diabolus, peccatum evacuatum. Hic enim erat nuncius laetissimus, prodigiorum videlicet praedicatorum magnitudo.

11. Quia igitur carneis oculis invisibiles sunt sancti angeli, apparuerunt autem multimodis figurati; prout symbola demandatorum ministeriorum ferebant, ita etiam figurati * fuerunt et picti ad hunc usque diem apud Christianos. Sic inquam agitur, sic praedicatur. Et quia sancti sunt, divinaeque maiestatis ministri, et secunda lumina a prima luce effulgentia, nostraeque salutis adiutores, ideo et ipsorum imagines venerandae sanctaeque sunt, iisque honorem congruum deferimus,

* Ios. V. 13.
* Is. VI. 1.
Gr. p. 64.
* Ezech. IX. 2.
* Ibid. 4.
* Zach. I. 8.
* Ibid. 17.
* Luc. XXIV. 4.
* gr. εἰκονίσθησαν.

sacrasque illorum intercessiones exposcimus, quia nempe scimus et credimus (1), laudationes nostras, et gratiarum actiones, et preces, ac supplicationes ab his Deo offerri; si certe verum est, quod in evangeliis a Servatore nostro dictum fuit *: " quia angeli eorum in caelis semper vident faciem patris mei qui in caelis est. ,, Quid revera aliud curant aut faciunt, nisi preces nostras ad aures Domini sabaoth deferunt, nobisque ac rebus nostris propitium conciliant, et pro salute nostra intercedunt? Heic itaque de hoc argumento oratio finem habeat, et irreligiosae stultitiae delirium iam omittatur. Ob superius autem promissa, propter vocabula indescripti et incircumscripti (2), quorum differentiam ex ruditate et inscitia Mamonam ignorare constat, sicut etiam eius adseclas et erroris discipulos, impios videlicet huius aetatis et ignaros dogmatistas, huc inquam sermonem convertamus, ut ipsorum nugas dispiciamus: quia sicut naturarum ac proprietatum differentiam ignorant, neque inter sanctum et pollutum distinguere hi stulti valent; ita neque quid sit pictura et circumscriptio, neque quid pictum et circumscriptum sciunt, quae valde invicem differunt, nullam in his neque agnoscentes neque interponentes discretionem. Quorum stultitiae parumper indulgentes in superius dictis, ne orationis cursus abrumperetur, nos quoque his vocabulis prout res ferebat abusi sumus; alicubi proprie loquentes et secundum principalem vocabuli significatum; alicubi vero indifferentiam quamdam in dicendo servavimus: promisimus tamen fore ut horum vocabulorum enucleatam notionem distinctionemque exhiberemus, et in quo invicem differant, ut evidentior illorum interpretatio sensusque ignaris fieret; simulque ridicula et stultitiae plena horum oratio demonstraretur. Propterea breviter nunc de his disserere tempestivum iudicavimus.

Gr. p. 65. — * Matth. XVIII. 10.

12. Quis enim (3), qui aliquantulum rationis sit particeps, non intelligat aliud esse picturam, aliud circumscriptionem? Pictura enim, ut a simplicioribus incipiamus, dupliciter dicitur; altera enim characteribus horum elementorum serie et ordine signata, et syllabatim procedens, a scriptoribus expromitur; altera vero per similitudines ad imitationem exemplaris formatur ac figuratur, ut in ea pictura fit, quae nunc in quaestione posita est. Atque illa quidem per voces, quae proferuntur, patefacit ea quae sermones contexti nunciant: haec vero personarum sibi ad exemplar propositarum imitationem per repraesentantes colores exhibet. Ceteroqui haud opus est nunc considerare, an aliquando imago quarumdam formarum et rerum ἔμφασιν adferat. Pictores autem utrique, qui haec faciunt, consuetudine sic loquendi vocantur (4), qui scilicet sermonem describit, et qui scientiam pingendi consecu-

(1) Animadverte dogma catholicum de invocatione et communione sanctorum; contra illos haereticos qui nihil huiusmodi credere volunt.

(2) Hoc loco codex (f. 219. a.) τοῦ γραπτοῦ καὶ ἀπεριγράπτου; superius autem antirrh. I. 7. (f. 152. b.) τῷ ἀγράπτῳ καὶ ἀπεριγράπτῳ. Attamen heic Nicephorus ad illum priorem locum provocat, quo fit ut lectio γραπτὸς, vel ἄγραπτος, eadem esse debeat utrubique. Eligant ergo philologi.

(3) Sequentia duo capitula 12. et partim 13. excerpsit olim cum aliqua varietate ex ms. Nicephoro Turrianus, extantque latine apud Canisium ed. et tom. cit. p. 16. et 17. Ceteroquin, ut ex praecedentibus cognoscere non semel licuit, res perversa in his Turriani excerptis, dum a Canisio ederentur, accidit. Nam cum Turrianus schedas suas dissolutas, ideoque facile confundendas, reliquisset, Canisius eas passim perturbavit, nulloque cum ordine, nedum nexu, nobis obtulit; quae nunc demum in integra editione nostra sedem suam recuperant.

(4) Hoc valet in lingua graeca ubi γραφεὺς et *pictor* est et *scriptor*.

tus est. Quod enim veteres γράψαι dicebant pro eo, quod est scalpere (1), non longe abest a significatione horum (i. e. scribendi et pingendi.) Circumscriptio autem, aiunt, his efficitur; etenim circumscriptum, aut loco circumscribitur, aut tempore, aut inchoatione, aut comprehensione: loco quidem, ut corpora; loco enim continentur, siquidem locus est terminus contenti, quatenus contentum continet: tempore autem et inchoatione illud circumscriptum est, quod a tempore esse coepit, sicut angeli et animae circumscribi dicuntur: corporaliter enim non continentur loco angeli, quia forma figuraque carent, operantur autem in loco secundum naturam suam, quia adsunt ibi spiritaliter, utpote spiritales, et non sunt alibi, sed illic ut mentes circumscribuntur. Potest etiam dici eos a creatore esse circumscriptos. Tempore etiam circumscripta sunt non solum quae esse coeperunt, sed quae finem habent et extremum, cuiusmodi est vita nostra, quae immo circumscripta magnopere est et terminata: unusquisque enim morte finem vitae accipit; et huius mundi finis consummatio est, qua mundus videlicet in aliam formam mutabitur. Circumscriptum autem comprehensione est, quod mente et notione comprehenditur: nam circumscriptionis genus dicitur etiam comprehensio, qua angeli naturam suam inter se aliquantum cognoscunt: ita ut circumscriptio, sit comprehensio, et limes comprehensi ac limitati, vel terminatio coepti et moti, vel comprehensio intellecti et cogniti. Quod autem nullo ex his modis continetur, incircumscriptum est. Christus igitur huiusmodi iam dictis modis humanitus circumscriptus est. Nam quia corpus vere, sicut nos, non ficte gestavit, ille qui erat incorporeus loco circumscribitur: et quum temporale initium ceperit, qui erat intemporalis, tempore circumscribitur: et cum hominibus corporaliter versatus, comprehensus est qui erat incomprehensus.

Gr. p.

13. Quum tot ergo modis dicatur circumscriptio, magna tamen in his differentia reperitur: nec enim qui pingit, id est imaginem hominis facit, de quo nunc propositum est dicere, eundem simul pingendo circumscribet. Neque si quis aliquem circum limitaverit, idcirco eum in loco quo continetur concludet, praesertim vero non praesentem: in circumscriptione enim necessario adest ille; cum depingitur autem, haud omnino necessario adest: immo absolute neque circumscribet, quamvis aliquis existimet se hoc facere: prorsus enim in iis quae corporaliter circumscribuntur, locus est qui ea proxime circumscribit: quid autem sit locus, iam dictum est. Neque rursus, si quis aliquem corporaliter circumscribat, eumdem depingit, id est eius imaginem facit; nulla enim ratio cogit hoc dicere, quia nec habent haec (pingere scilicet et circumscribere) inter se consecutionem, ut postea dicetur. Namque in hoc loco, in aliquo scilicet pariete aut tabula, dicimus quidem pingi hominem, sed in illo ipso loco nemo prudens et cordatus dicet circumscribi, id est definiri. Homo enim in imagine sua pingitur quidem, non tamen in ipsa circumscribitur, sed in loco suae propriae circumscriptionis. Et modus horum multipliciter differt: pingitur enim homo coloribus et lapillis (i. e. opere musivo) si ita fieri contingat, et quidem varie ac multimodis figuratus, diversisque coloribus; nequaquam tamen potest his ipsis circumscribi, quia circumscriptionem aliter se habere diximus.

(1) Scholiastes ms. ad Iuvenal. VI. 204, voc. *scripto auro*, ut retuli in glossario meo, sic ait: « *scribere* et *sculpere* apud Graecos per unum verbum resolvuntur, id est γράφω; unde poëtae unum pro altero ponere solent. » Sunt autem *scalpo* et *sculpo* interdum prope synonyma.

Gr. p. 67. Praeterea pictura speciem corpoream picti repraesentat, et figuram ac formam eius exprimit ac similitudinem. Circumscriptio vero nihil horum commune habens, tribus modis ea quae continet, terminat; et imago quidem ad simile relata, iuxta archetypum est, archetypique imago est et dicitur, et ab eo separata est, ac seorsum aliquando est et existit: circumscriptio vero neque similis neque dissimilis fit, neque fit species neque forma; neque dicitur circumscriptio archetypi, nec ad archetypum refertur, et inseparabiliter ac suapte natura cum iis simul existit, quae continet, semperque illis adest. Semper enim in loco est homo, et in tempore, et in comprehensione, et naturam circumscriptam necessario sequitur, nullo vacuo diremptam, sicut quivis potest cernere in circumscriptione, quam facit locus, quae terminos utriusque corporis (scilicet continentis et contenti) ad superficiem amborum adiungit: ubi enim est moles et magnitudo, necesse est cogitetur simul locus. Pictura autem longe dissidet. Nam pictura quidem quamquam diversis in locis, nihilominus definite effingitur. Circumscriptio vero, simpliciter et infinite definiens, cum iis omnibus, quaecumque circumscribi natura sua possunt, circumfertur. Non enim in hoc quidem circumscribit, in illo autem secus. Atque imago quidem in sensu et ostensione tota consistit, circumscriptio vero magna ex parte in notione: fortasse enim solum locum circumscribentem sentimus. Et ut summatim dicam, nec pictura circumscribit hominem, licet sit circumscriptus; neque circumscriptio pingit, etiamsi ille pingi potest: utrumque enim rationem suam habebit. Praeterea pictura continetur a circumscriptione, circumscriptio autem non continetur a pictura, sed continet eam; ideo nec fit reciprocatio. Latius namque patet circumscriptio: nam si quid est pictum, id est figuratum, homo inquam et ipsa pictura, seu effigiatus character, haec inquam dici poterunt etiam circumscripta, de quibus nunc sermo nobis est, quod ubique notare oportet, non enim de alio modo agimus. Non tamen remeat, ut si quid est circumscriptum, idem etiam sit pictum (sive imago.)

Exemplo quodam utar. Annuus qui dicitur cyclus, ut aeque sermo etiam noster procedat, mensuris aliquot, id est intervallis chronicis quatuor, circumvolvitur: ideo et circumscribi dicitur, quamquam neque pingitur, neque figuratur. Quomodo enim figuraretur quod specie formaque caret, ideoque neque sub visum cadit neque subsistit? Nam continuus quum sit, terminos cum principiis semper connectit. Quia ergo ab eodem ad idem signum circumvolutus sol transfertur, quodammodo circumscribi dicitur. Atque principia et termini mutuas successiones uno momento punctoque temporis ac paene insensibiliter absolvunt. Ne enim fluens tempus humanam vitam caeco in cursu retineret, nostrisque rebus et actibus confusio et perturbatio atque anomalia dominaretur, nullo chronico signo iis interposito, tempus hoc inquam diebus, horis, hebdomadis, mensibus, annisque metimur: et olim quidem olympiadibus et consulatibus aliisque dimensionibus decore distinguebatur, ut
Gr. p. 68. perspicua et accurata rerum gestarum memoria conservaretur, et vitae actus recte disponerentur. Sic ergo etiam Moysis lex usque ad evangelicam salutarem praedicationem producta, tempore constitit et circumscripta fuit. Idololatria vero, apparente servatore nostro Deo, aeque cessavit circumscripta, neque ulterius progrediens, neque diutius suos actus exserens. Sed neque lex quamvis circumscripta,

figuram habuit, quum per se nihil sit nisi nomen, quamquam eius mandata syllabatim scribuntur, et in sacris libris perpetuo manent. Neque item idololatria pingitur, quum circa res insubsistentes vane laboret, et absque specie ulla figurave sit.

14. Principatus item gentium ac dominatus circumscripti sunt atque dicuntur, finibus quibusdam terminisque distincti. Etenim separatis in locis unicuique genti peculiaris principatus atque imperium adtributum est, iuxta illud dictum: " statuit terminos gentium, iuxta numerum angelorum Dei *. ,, Neque certe principatus et imperii nomen figurabitur; est enim res ac symbolum dignitatis. Humana pariter vita, etsi circumscripta est, et ab universali creatore Deo limitata, nihilominus haud delineatur. Morbi etiam, qui nobis accidunt, circumscripti sunt; etenim tempore definiuntur. Sunt apprime febres ephemerae, quae una die plerumque circumscribuntur, ut aiunt medici; nemo tamen febrim pictam figuratamve vidit. Insuper florum etiam qualitates, quae odorem spirantes, subiectis corporibus insunt tali in loco plantatis aut repositis, suavitatem suam emittunt, atque hactenus circumscribuntur. Sed quia hae qualitates per se non subsistunt, non pinguntur neque ullo modo formam ab arte accipiunt. Quid Iacobi eiusque progeniei in Aegyptum descensus, qui ad quadringentos annos perduravit? Nec non Iudaeorum sub sub Chaldaeis apud Babylonem captivitas, totis septuaginta annis ab universali Deo praefiinita, ad quam in alieno solo hi bello capti, ut sua peccata expiarent, perpetiendam damnati sunt? Nonne haec omnia circumscripta fuerunt, et reditu demum finita, ut divus Gregorius ait (1)? Sane res quaedam sunt abductio deportatorum ac reditus: servitus autem captivitatem quidem, praepotentiam, voluntatemque tyrannicam demonstrabat; captivorum vero res erat, libertatis privatio, servitium, et violenta abductio. Sed tamen nemo deportationem et captivitatem, quatenus quidem res quaedam sunt, pinget: non enim deportatos ipsos vel captivates nunc dici putandum est; nam res ab ipsis hominibus diversa est, sicuti differunt actus a corporibus. Aëreum quoque flatum dicere licet circumscriptum, quippe qui uno in loco spirat, in alio deficit; non tamen pingi potest, quoniam artubus non est praeditus neque ullam speciem prae se fert.

* Deut. XXXII. 8.

15. Age vero humanus quoque sermo circumscriptus dicitur, neque tamen figuratur, nec corpus illi nec species neque ulla forma inest. Nam qui id fieri posset, siquidem pronunciando funditur ac dilabitur? Porro iam dictum a nobis fuit, quo sensu vocabulum γράφεται (i. e. pingitur aut describitur) in his omnibus accipiendum sit. Nam secundum alterum ex his significatibus, id est syllabatim, omnia delineabuntur: et multa quisque scrutando reperiet, in quibus harum dictionum differentia patet. Nulla ergo praedictarum rerum pingitur; nisi forte quatenus nonnulli figurantes et conformantes, veluti iustitiam, fortitudinem, aliasque virtutes, corporant, ut alicubi videmus; quae haud proprie figurari dicuntur neque pingi, quia carent archetypo, neque ulli rei subsistenti similes sunt. Etenim imagines ad archetypa pingendo exiguntur et charaxantur, suntque ex iis quae ad aliquid referuntur (2), ut antea diximus. Haec vero figmenta sunt, pro ingenio ac potestate ar- Gr. p. 69.

(1) Orat. XLI, sive de pentecoste, circa finem: αἰχμαλωσία μὲν γὰρ εἰς Αἴγυπτον καὶ Βαβυλῶνα περίγραπτός τε ἦν, καὶ πάλαι τῇ ἐπανόδῳ λέλυτο.

(2) Gellius lib. XI. 5. « Omnes omnino res quae sensus omnium movent, τῶν πρός τι esse dicunt.

tificis conformata. Nullius igitur rei praeexistentis constat ab his prae se ferri speciem, formam, aut figuram. Ergo neque proprie neque vere effigiabuntur. Et omnino quae loco concluduntur, et sensus nostros adficiunt, et quibus corpus, species, atque figura circumponitur, haec ut plurimum effigiantur: quae autem aliam habent rationem, ea vel numquam, vel abusive, vel alio aliquo modo, raro pingentur. Tali itaque demonstrata in his differentia, tum ex definitione tum ex reliqua ipsorum ratione, nihilominus hi carnales et stolidi, intra praesentis vitae terminos spem suam concludentes (ut hoc etiam illis praeter cetera occinamus), neque ullatenus futuram, propter animi sui mollitiem atque ad materiam proclivitatem, spectantes, indomitis atque arbitrariis exstimulati cupiditatibus, tamquam pro auctoritate dogmata sua inconsiderate nimisque imprudenter constituunt, quae ne rerum quidem natura patitur. Nam quum dicendum foret pingere et figurare, ipsi circumscribere dicunt, neque ecclesiasticae doctrinae neque rerum quidem convenientiae adtendentes. Neque ea quae sunt in hac communi ac populari consuetudine persuaserunt eis, ut horum differentiam agnoscerent, veluti sunt ea quae dicuntur in privatis pactis circumscriptae syngraphae, diversae ab iis quae de perpetuis contractibus lege sancitis denominantur.

16. Sed quod istorum omnium summopere pudefacit insaniam, non intelligunt miseri. Semper enim in ore habent citantque magistrum Asterium iubentem: " Christum ne pingas (1). ,, Atqui is non praecipit: " ne circumscribas. ,, Sic enim et noster Asterius in dictione de martyre Euphemia (2) " vidi, inquit, pi- ,, cturam quamdam ,, sacram videlicet divae martyris hoc dicto nobis innuens historiam. Non tamen dixit circumscriptionem; pictam, inquam, non circumscriptam, appellavit. Vidit artem, et pictorum optimos obstupescere, et plurimi ab eis fieri, admirantibus egregiorum artificum tabulas. Quid de aliis porro sacris patribus nostris dicendum? quorum alius charaxantes in tabulis pictores exhibet; alius Gr. p. 70. autem ait: an vobis hominem mediocriter sermo depinxit? Et rursus: nonne evidenter vobis homonymum mihi et unanimum pictor sermo effigiavit? Porro nemo " circumscripsit ,, ait. Isti autem ne ipsum quidem vocabulum, quod huius artis periti usurpant, noverunt. Adeo corrupta infirmaque mente sunt! Nam pictores non circumscriptores vocitantur. Sed ne in sermonum labyrintho vagemur, infinitaeque verborum turbae nosmet committamus, recte demum circumscriptam de picto et circumscripto scriptionem hoc loco circumscribamus (3).

17. Cur ergo ad tenebras latebrasque non confugiunt Christomachi, cum res incorporeas omnique forma carentes, ceu angelum atque animam, suo quodam proprio modo circumscribi audiunt? Christum autem corporatum, et in substantia nostra visum, eidemque enhypostatum, qui speciem et figuram formamque huma-

» Id verbum significat, nihil esse quicquam quod ex se constet, nec quod habeat vim propriam et natu- » ram, sed omnia prorsum ad aliquid referri; taliaque videri, qualis sit eorum species dum videntur, » qualiaque apud sensus nostros, quo pervenerunt, creantur; non apud sese, unde profecta sunt. »

(1) Apud Combefisium Auct. B. PP. T. I. p. 267. Et quidem tam hoc quam sequente loco dicitur Asterius Amaseae episcopus. Ceteroquin alius etiam antiquior Asterius arianus extitit, cuius explanationem in quartum psalmum edidit Montfauconius cum Eusebio, quamque in codice etiam vaticano ipsemet observavi.

(2) Apud Combefisium op. cit. p. 207.

(3) Ludit in vocabulis Nicephorus.

nam adsumpsit, et humanitatem in cunctis perfectam retinuit, credere nolunt, circumscribi id est pingi posse ac figurari? Sane utrumque in eo apparuit; quandoquidem nobis quoque haec usuveniunt, quorum similis is esse voluit, nihil praeter peccatum omittens. Totum quippe veterem Adamum novus gestabat, ut in culpam lapsum propter divini praecepti transgressionem, is qui sine peccato est ad gratiam secum relevaret. Num denique se ipsos quoque, ceu eiusdem plasmatis partes, circumscriptos esse non credent, ut sic humanam etiam naturam amittant? Nos certe credimus et praedicamus, propter summam quae in eo est erga homines caritatem, divinum Verbum, ut creaturam suam in antiquam ingenuitatem reponeret, primo quidem in sanctissimae matris vereque deiparae utero habitans, carnem sine dubio nostram ex virgineis sanguinibus sumpsisse. Nam et ipsa Virgo homo erat, a natura nostra nullatenus differens, sanctitate tantum ac puritate cunctos excedens. Christus autem homo perfectus, non phantastice neque apparenter (1) existens, ipse se in humanitate sua circumscripsit. Abhinc enim principalibus propriisque verborum significatibus utendum erit. Et quamvis Christus, uti Verbum, idem qui semper esset impassibilis, et incircumscriptionis atque omnis infinitatis circumscriptio ac terminus; deinde tamen, ut voluit, illinc prodiens, in spelunca et praesepi reclinatus, fasciis involutus, circumscriptus carne fuit et limitatus. Ex quo cetera quoque eius corpori circumscripto acciderunt; circumcisus fuit, baptizatus, corporaliter circumscriptus (i. e. obrutus) in aquis, et a servo traditus in crucem est sublatus, perfossus in latere, necem pro nobis pertulit, sepultus in monumento, ubi etiam corporaliter fuit circumscriptus. Deinde tertia die resurrexit, calcata utpote Deus morte, mortuisque libertatem ac vitam largitus est.

Quid ergo vos dicitis, qui incircumscriptum clamitatis, et opinionis inopinabilis haeresim sectamini? Qui fasciis involvitur, in praesepi reclinatur, et intra specum continetur, hic inquam circumscribitur, nec ne? Quid porro? baptizatus, crucifixus, ad extremum monumento conclusus, definitur ne his atque continetur, nec ne? Nam quod non est circumscriptum, ne in loco quidem est: quod si non est in loco, ne corpus quidem: quod si non est corpus, multo minus homo est. Ergo neque humanatus est, neque lapsam naturam adsumpsit, neque more nostri huius corporis, talia pati soliti, iisdem subiacuit passionibus. Quod si cum ruditate ac impudentia vestra parumper iocari licet, qui circumscribitur est ne inquam circumscriptus nec ne? Nam hoc denique a stupiditate vestra et vesania dici dignum est. Attamen ne huic quidem propositioni fortasse adsentiemini. At vero haec apud Christianos neque non credentur neque ludibrio erunt. Siquidem etiam post divinam resurrectionem, eodem cum corpore, quamquam incorruptibilitatem iam adepto, ianuis clausis introiit, et discipulis palpandum se obtulit, divinique lateris cicatrices nec non clavorum in manibus quibus fuerat perforatus, ostendit. Neque adtenditis dicentibus: qui cum illo manducavimus et bibimus *. Quodque his adhuc mirabilius est, corporatus in caelos conscendit, corpusque secum gerere conspectus est. Idque etiam constat ex angelorum comitantium dicto discipulis exaudito: quemadmodum vidistis eum ascendentem in caelum, sic veniet *. Nempe qui ad

Gr. p. 71.

* Act. X. 41.

* Act. I. 11.

(1) In graeco textu scribendum est: οὐ κατὰ δόκησιν χρηματίσας ἑαυτὸν κατὰ etc.

dexteram Dei sedet, venturus denuo est paterna gloria stipatus, eodem cum corpore, ut etiam a transfixoribus conspiciatur, et ab incredulis credatur. Prorsus, ut verba ad compendium conferam, ascensio eius nonnisi corporis propria est, nimirum de loco in locum transitio. Sunt ergo haec circumscripti corporis officia, corporis inquam nobis similis, quamquam nobis superioris, etiamsi hi scelesti nolint. " Etsi iam diutius Christum in carne non cognoscimus *. ,, Quibus verbis significatur, laboribus eum iam exemptum, fame, siti, et quibuslibet carnis infirmitatisque, excepto semper peccato, passionibus nostris. Non enim ulterius in easdem passiones incidet, postquam sibi induit incorruptibilitatem.

* II. Cor. V. 16.

18. Certe in terra degens, et ab hominibus conspectus, cum iisque conversans, quo tempore intra templum corporaliter existens docebat, certe tunc inquam circumscribebatur. Iam dum ibi esset, nequaquam eodem tempore in Galilaea quoque corporaliter erat; quamquam simul omnia complebat, et ubique et super omnia Deus existens, atque, ut heic licet dicere, incircumscriptus. Deinde quomodo et unde in Bethaniam transiit, qui dixit discipulis *: " gaudeo propter vos ut credatis, ,, quoniam ibi non eram. ,, Qui magnum illud patraturus erat mysterium, nunc iam communis et universalis resurrectionis praeludia ostendit. Foetentem quatriduanum ex abditis obscurisque inferni locis vivum revocat; et viventibus eum, qui in putredinem iam resolutus abibat, adnumerat; vim eius mortuos vivificandi miraculo hoc evidenter monstrante. Sed enim dum heic esset, iam non Capharnaumi aliove in loco, eodem tempore corporaliter visebatur. Prorsus dum in hoc loco esset, alibi interim non erat. Eum igitur qui in caelos conscendit, haud scio an quisquam dicet corporaliter adhuc inter homines versari. Quamquam alio modo nobiscum ceu fidelibus ac familiaribus perpetuo est, secundum promissionem; nisi forte in hoc etiam stomachari volent hi a fide nostra alieni. Et ne multa persequendo longius sermonem protraham; si Christus corporatus erat, utique in loco erat et circumscriptus. Nam locus terminus est continentis, quatenus continet, et terminis continetur, secundum eas quibus praefinitur * relationes.

* Ioh. XI. 15.

Gr. p. 72.

* gr. ὁρίζεται.

19. Patet igitur, Christum quoque vere et non apparenter corpus nostrum gestantem, aliquo in loco existentem, non fuisse ubique corporaliter: quibus ex omnibus constat eum fuisse circumscriptum. Quod si nolint confiteri, alium modum narrabunt, infelici Docetarum errore furialiter abrepti, phantasia tantum contigisse Domini incarnationem et crucifixionem somniantes. Nam Christum haud fuisse crucifixum imaginati sunt; sed ipsum quidem in montem sedentem Iudaeos derisisse, ceu qui Simonem (cyrenaeum) crucifigentes, putarent Christum crucifixisse (1). Non igitur habet Christus a nobis circumscriptionem; nec quia a nobis imago eius pingitur sive sculpitur, idcirco is est circumscriptus. Valde itaque nugantur hi sto-

(1) Animadverte insigniter impiam Docetarum seu Phantasiastarum fabulam, haud scio an alibi memoratam. Revera Phantasiastae humanam Christi naturam negantes, eius quoque passionem ac necem consequenter reiiciebant: atque ita ludibundi propemodum ac male feriati hanc quoque Cyrenaei suppositionem excogitaverant; nisi forte ipsam a Manichaeis quasi heredes acceperant. Phantasiastas Severus patriarcha antiochenus libris contra Iulianum halic. pulsaverat, et cum Manichaeis conspirare demonstraverat; quos libros nos partim edidimus Spicil. rom. T. X. Idem fecerat etiam Theodosius patriarcha alexandrinus, cuius scripta in arabicis codicibus partim novimus. Quumque hi haeretici Armeniam quoque contaminassent, refutati sunt saeculo octavo a patriarcha Iohanne ozniensi ea praeclara oratione, quae typis PP. Mechitaristarum Venetiis ante hos annos prodiit.

lidi et ignari, omnique intellectu cassi, neque furentibus saniores. Non ergo nos, inquam, Christum circumscribimus: quomodo enim id fieret, eo corporaliter non praesente? Sed eum delineamus, non quatenus sit circumscriptus, sed quatenus natura sua ita comparatus est ut possit delineari. Sic enim iam vocabulorum sensus clarius patescet. Ita etiam icones eum, non quatenus circumscriptum, sed quatenus delineari potest, cunctis notificant. Nosque adeo illum figuramus, non qua Verbum est et Deus; hac etenim ratione invisibilis, intangibilis, et absque forma est (absit hoc, insanum quippe esset, et summa dementia plenum); sed quatenus homo factus, ubique fuit conspicuus. Non sicut Abrahamo visus est atque prophetis in hominis specie, sed quia " Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. ,, Et " Verbum crassescit (1) ,, id est nostram carnem gestat. Et " qui est sine initio, ,, incipit. Et, qui intangibilis est tangitur. ,, Et quaecumque huiusmodi a Spiritu edocti fuimus et credimus. Quamobrem circumscriptio haud opera nostra est, sed eius qui condescendere voluit, et humanatione sua tenuitatem nostram sibi induit. Effigies autem a nobis fit, credentibus videlicet, adprobantibus, ac diligentibus, collatumque nobis hinc beneficium diserte praedicantibus, denique divino amore Spirituque impulsis, et rerum dispensative pro nobis gestarum memoriam recolentibus.

Perquam itaque stolidum est, verum quidem corpus adfirmare, non tamen circumscriptum neque figurae capax, quale Christi corpus hi stultitia sua confingentes, reapse crassatum Verbum incarnatumque pernegant. Iamque iis superest, ut impostorem quoque Christum appellent, prout ipsis consentanei Iudaei solent, et si quid adhuc iniquius est; quia quod sibi non aderat, tamquam reapse adesset, adfirmaverit atque ostentarit. Calumnientur deinceps etiam resurrectionem, et quotquot alia humanationis pro nobis gesta sunt mysteria: cuncta haec apparenter facta *Gr. p. 73.* imaginentur. Quid inde vero concluditur? Nempe ut vel isti Verbum non esse incarnatum * putare debeant; vel quod est incarnatum, circumscriptum non fuisse: ** gr. σεσαρκῶσθαι.* ut priore modo incredulitas ipsorum pateat, posteriore autem deliramentum cum incredulitate coniunctum. Quid enim stultius aut magis beluinum, quam dicere incarnatum quidem Verbum, non tamen esse circumscriptum aut figura praeditum? At isti ad impii sui dogmatis demonstrationem, hypostaticam unionem praetendunt:

(1) Sunt haec et sequentia Greg. Nazianzeni verba in oratione XXXVIII. 2, quae est de natali Domini: ὁ λόγος παχύνεται, ὁ ἀόρατος ὁρᾶται, ὁ ἀναφὴς ψηλαφᾶται, ὁ ἄναρχος ἄρχεται (sic bene apud Nicephorum ἄναρχος, sed deterius in editione Nazianzeni ἄχρονος, quod vocabulum non satis opponitur vocabulo ἄρχεται), ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ υἱὸς ἀνθρώπου γίνεται: *Verbum crassescit, invisibilis cernitur, intangibilis tangitur, qui est sine initio incipit, filius Dei fit hominis filius.* Hinc etiam in ecclesiae armeniacae hymnario inedito, hymn. de ss. patribus nicaenis legitur: *Verbum condensatur in carnem*, quae ipsa Nazianzeni dictio est nuper recitata. Ceteroqui Nerses claiensis, Armeniorum patriarcha, in epistolis, quarum nos excerpta dedimus Script. vet. T. VI, ait p. 423: *Verbum crassatum est; non tamen per mutationem, sed per unionem.* Quam doctrinam Armeniis tradiderat etiam Proclus constantinopolitanus in epistola ad ipsos scripta, ubi ait verba Iohannis ὁ λόγος σάρξ ἐγένετο *(Verbum caro factum est)* significare τὸ ἀδιαίρετον τῆς ἄκρας ἑνώσεως, *inseparabilem summamque unionem.* Atque ita refutabatur orientalium nonnullorum crassus error, qui ut narrat Nerses loc. cit. p. 420, pessime aiebant, Verbi divinam essentiam concretam in sinu Virginis fuisse, instar aquae cum gelu adstringitur, non autem humanam naturam fuisse adsumptam. Sed adversus hos etiam Athanasius in sermone maiore de fide: οὐκ εἰς σάρκα ἀναλυθείς, ἀλλὰ σάρκα φορέσας: *Verbum haud in carnem resolutum, sed carnem gestans.* Tum Cyrillus in fragmentis, quae nos edidimus, prosphonetici ad Alexandrinos: οὐ κεκραμένος οὐκ ἀποσεσαρκωμένος: *Verbum non concretum neque in carnem conversum.* Denique noster Leo in epistola ad conc. ephes. cap. 2: *nec Verbum aut in carnem aut in animam aliqua sui parte conversum est.*

*

sed enim alius omnino propositus ipsis scopus est. Etenim odio archetypi haec agunt; ut sublata imagine, simul pereat memoria archetypi. Quippe ipsis gravis revera Christus est in imagine etiam spectatus

Aequum existimo hoc quoque ab iis sciscitari, qui sacerdotali sunt dignitate exornati: nempe quod si ob unicam hypostasim, incircumscriptam dicitis illam quam Christus adsumpsit carnem; incircumscriptum autem, ut omnes quibus sani sunt animae sensus concedunt, invisibile simul est; quod vero invisibile, intangibile quoque est et incomprehensibile, atque ut uno verbo dicam, incorporeum; quid, oro, vos in nostrorum mysteriorum liturgia sacrificatis, vos inquam qui illotis pedibus (1), ut proverbium est, ad sacra acceditis? Nam si illud corpus non est tangibile, quomodo immolatur? quidve demum sacrificatur? res enim invisibilis neque sacrificari neque immolari potest (2). Quodnam, quaeso, intangibile quodve demum corpus vos tangitis? Quonam vobis abibit, quod prae manibus habetis, quod intra labia concluditis et circumscribitis, quod dentibus comminuitur, quod edule est? Res profecto intangibilis non immolatur: nam certe Verbum, qua Verbum est, haud edule dicetis.

Quomodo item Christi quoque mortem annunciatis, aut resurrectionem confitemini, et tradita sermonis ministris * in sacra illa nocte, qua illos horum mysteriorum fecit participes? Quamobrem insanire vos constat, dicentes ne Christum quidem semet vere immolasse, quum corpus non sit circumscriptum. Ergo vosmet ipsos errore decipitis, sacrificare existimantes, quae reapse sacrificari negatis. Nam quomodo sacrificetur incircumscriptum, vel idem tangibile erit, aut manducabitur? Ex quibus apparet, vos illa etiam quae de his mysteriis in sacris evangeliis sunt tradita, cum reliquis omnibus delere atque abolere, qui circa Christi corpus omnino erratis, quoniam haud vere corpus esse, sed corporis imaginem, iuxta vestrum magistrum, dogmatizatis. Itaque secundum illam imaginis rationem quam docetis, necessario vos aut simul cum corpore immolari Verbum, propter unicam hypostasim, confitebimini; aut quia Verbum incircumscriptum est, id esse a corpore separatum: et iam nihil ultra communem panem ac vinum immolabitis aut participabitis. Denique salutem aut sanctificationem vos istinc participare, id ne cogitare quidem licet. Homo contra fidelis non errat; CREDIT ENIM CORPUS ESSE CHRISTI, QUOD APUD DIGNOS (3) SACRIFICATUR. ET QUANDO MANIBUS TENET, SCIT ESSE CIRCUMSCRIPTUM, ET COMEDENS SANCTIFICATUR, peccatisque mundatur, et caelorum regno propter haec se potiturum tuto confidit (4).

* Luc. I. 2.

(1) Nempe hoc notissimum proverbium est.

(2) De missae sacrificio p. 69. adn. 2.

(3) Sensus dictionis est, quod illi indigni haud credebant mysterio eucharistico, adeoque nec rite, sive ex authentica ac necessaria liturgiae formula, consecravisse videntur. Et vide simul novum de Christi corpore in sancta eucharistia praesente testimonium.

(4) Respicit ad Christi verba Ioh. VI. 55: *qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam.*

ANTIRRHETICUS TERTIUS.

Sed enim incredulitatis defensores, qui rerum etiam cunctis perspicuarum et pervulgatarum accuratas demonstrationes requirunt, qui negotium impietatis suae faciunt, rectorum ecclesiae dogmatum subversionem; atque ita ceu eloquentium validorumque dogmatistarum gloriam apud eos, quos decipiunt, venantes, statim ac ab ipsa veritate coarguuntur atque premuntur, ad inordinatas disceptationes et intempestiva argumenta vertuntur, profanasque vocabulorum novitates concinnant, stultasque et ineptas hostili adversus Christum lingua quaestiones commovent, circa fidem a se abiectam naufragantes *, nihil scientes sed languentes, ut sacrae litterae aiunt *, circa quaestiones * et pugnas verborum. Quamobrem nobis se addubitantes exhibent; atque unde nobis imaginum ratio capta fuerit interrogant, et unde ipsarum veneratio tradita? sperantes scilicet nobis ad incitas redactis fiduciam defuturam.

Gr. p. 74.

* I. Tim. I. 19.

* I. Tim. VI. 4.

* gr. περὶ ζητήσεις.

1. Age vero huiusmodi quaestioni, consentaneo nos quoque sermone respondemus. Undenam vobis evangelicorum librorum inventio, et illa quam his adhibetis veneratio demonstrata fuit, itemque crux et quaecumque alia in Christianorum ecclesia obsequio cultuque gaudent? Quae quum audiunt, exasperantur plurimum, et cum ira definiunt non esse de his sciscitandum, metuentes scilicet ne in eandem nobiscum controversiam incidant. Deinde quasi aliunde non possint evadere (nam quid aliud dicere queant?) ad traditionem confugiunt; prout homines solent carcere emissi qui ad spatiosa et libera loca decurrunt, atque ecclesiam iam inde a primordiis suscepisse scriptam in illis libris ac manifestatam gratiam, respondent. Porro si quis istorum incredulitatem atque insipientiam spectet, sane dicet opus esse ipsis scriptura alia, aliaque utcumque demonstratione, quae consignatam evangeliis veritatem adtestetur atque confirmet; rursusque huic secundae scripturae opus esse alia, atque ita in infinitum procedere. Sed hoc sane ipsorum ineptiis concedamus. Traditionem praetendunt, quam in rebus sibi iucundis vim habere volunt, in molestis autem repudiare satagunt. Atqui in cunctis idem subiectum est, par temporis cursus, auctoritas eadem. Sed quid quispiam dicat hominibus, qui neque factis neque verbis credunt, nec quid loquantur vel quid audiant sciunt, et de sua salute desperant? Nihilominus veritatis sermo fiducia non caret. Primo itaque monere dignum est, nempe ad ea maxime quae de Deo dicuntur et audiuntur, debita cum reverentia esse accedendum, divinoque timore instructos. Deinde oportere in his uti duce fide, honorem fidei habere, eamque animis inserere, et cum rectitudine cordis doctrinam circa has res excipere, futilibus ineptisque quaestionibus abstinere, aniles fabulas profanaque et vana vocabula omnino repudiare, neque genealogiis interminatis adtendere, prout sacrae litterae docent *, quae quaestiones praestant magis, quam Dei oeconomiam (1) quae est in fide: neque item

Gr. p. 75.

* I. Tim. I. 4.

(1) Graecus Nicephori codex reapse habet non οἰκοδομὴν vel οἰκοδομίαν, sed οἰκονομίαν, ut alii multi codices nonnullique patres veteresque translationes; quamquam et illa prior permultos habet adstipulatores. Vide Rosenmüllerum ad dictum Pauli locum, qui merito vulgatam nostram, id est priorem, praefert.

postulare ut per miracula et prodigiosa opera confirmatio fiat ac demonstratio: vel denique minime habere nutantem circa res principales sententiam. Iudaicum hoc argumentum est, et incredulorum malitia. Quibusnam dicit Dominus *: o generatio incredula! signum quaerit, et signum non dabitur ei, nisi signum Ionae prophetae; nonne contumacibus Iudaeis et sancto semper resistentes Spiritui? Neque item curiosis et inficetis inquisitionibus oportet nos abripi, quae verborum contentiones et garrulitatem potius generant quam proficuam utilemque doctrinam: neque dialecticis methodis ad demonstrativas conclusiones pergendo per artificiosos captiososque sermones, ad hoc genus persuasionum confugere, quae ad consensum audientes violenter adigunt. Prorsus hoc ethnicorum est atque infidelium inventum. Etenim sicut Iudaei signum petunt, ita ethnici sapientiam quaerunt *.

* Matth. XVI. 4.
* I. Cor. I. 22.

2. Nobis vero, quibus fides in honore est, fides ipsa initium ac fundamentum salutis nostrae constituatur, unde ad scopum finemque speratarum rerum contendimus. Quoniam vero fides ex auditu est, credere oportet primo accedentem quod Deus sit, et quod inquirentibus se remunerator sit *; credere inquam oportet, non resistere, sed cum fide accedere, et docilitatis fructum percipere. Fides enim est, liber a ratiocinationibus et incuriosus adsensus. Ideo fide ad gratiam accedimus, quae divino adflante Spiritu in animabus fidelium gignitur: cum liberam omni incredulitate mentem gerimus, et in simplicitate cordis sincere ac sine ulla inquisitione traditas catholicae ecclesiae doctrinas tamquam divina fulgentes gratia suscipimus, omnem dubitationis naevum maculamque abstergentes. Morbus enim omnium pessimus incredulitas, insipientiae initium, et perditionis causa. Si enim non credideritis, inquit scriptura *, ne intelligetis quidem. Etenim incredulitas nullam patitur verae religionis doctrinam pure excipere: dubitatio autem splendorem veritatis obscurans, ceu nebula quaedam soli intercurrens, non sinit pure intellectum eorum, qui egent, illuminari. Est igitur exploratum, nihil esse firmius ac tutius quam initium a fide ducere. Quaerere autem initii initium, et demonstrationis demonstrationem, quid aliud est quam fidei fidem quaerere? qua quidem re nihil insanius est magisve ridiculum. Numquam enim habebit homo ubi consistat suumque ratiocinium defigat, si quod inventum est, ad aliam cogatur inquisitionem. Itaque postea quam quantum quisque volet exquirendo se attriverit, ad fidem demum ceu ad tutum principium confugiet. Namque increduli in infinitum stultitia procedet, et nusquam consistent, sed in semet ipsis conterentur atque peribunt propter suam infidelitatem et durum cor (1).

* Hebr. XI. 6.

Gr. p. 76. 3. Deinceps iam dicimus, pingendi Christi ac figurandi morem, haud a nobis initium cepisse, neque aetate nostra susceptum, neque neotericum esse inventum. Temporis auctoritatem habet pictura, antiquitate commendatur, evangelicae praedicationi coaetanea est; idcirco venerabilis est ac religiosa. Atque ut brevius adseverantiusque dicam; quia symbola fidei nostrae sunt hae visibiles imagines, eaeque una cum fide iam inde a primordiis constant, simulque creverunt; sequitur ut apo-

(1) Vides pulcram genuinae Christianorum fidei descriptionem, nostris quoque temporibus maxime idoneam. Legatur autem divi quoque Cyrilli insignis hac super re locus, nobis ab ipso Nicephoro suppeditatus in apologetico maiore pag. gr. 137, quem nos propriam quoque in sedem transtulimus, nempe in explanationem Cyrilli in epist. ad Rom. pag. lat. 27. cum adnot.

stolicum hoc opus sit, et patrum sigillo confirmatum. Sicut enim illi divinam religionem scripto nobis obtulerunt, ita vicissim a pictura modus quo Servator in terra conversatus est, non minus quam ab evangelica scriptura, conspicuus manifestusqne fit. A quibus idem actum est, quod multi egerunt qui res olim praeclare gestas descripserunt, non libris solum commendantes, verum etiam in tabulis exponentes. Huiusmodi effatum quoddam ab uno etiam magistrorum ecclesiae audimus: " quod nempe res belli fortiter gestas, et historici saepe et pictores repraesentant, illi quidem oratione exornantes, hi vero in tabulis exprimentes. " Quamobrem qui scriptum admittit, is necessario repraesentationem quoque admittet: nam si unum non recipit, ne alterum quidem. Iam quia quicquid est actum, exinaniti Verbi vita gesta fuit, placuitque ei hoc quoque modo divinam oeconomiam benivole demonstrare; idcirco hoc etiam descriptionis genere opus fuit, crassiore quidem sed tamen manifestiore, simpliciorum rudiorumque hominum causa; ut ii etiam qui litteras nescirent, quod per litteraturam non poterant, id visui oblatum reciperent, et compendiariam magis atque evidentiorem rerum notitiam haurirent. Quod enim saepenumero mens a sermonum auditu non percipit, visus veracius excipiens, clarius sibi interpretatur. Sic eiusmodi homines facilius recordantur ea quae Christus egit passusque est; et quidem celerius quam sermone narrante fit, quanto visus auditu celerior est ad comprehendendam notitiam, et praebendae fidei paratior. Sic igitur ad nos quoque pervenit aequabiliter haec veneratio, immensi temporis lapsu stabilita, et a fidelium Christianorum iusta credulitate testimonium praximque sortita.

4. Cur ergo his molestum est, quod saepius Christi memoria hinc refricetur, quodque beneficia ac magnalia ab eo erga nos patrata adfirmentur? Verum hi malorum artifices, salutem hominibus invident; nec sibi tantum, verum etiam ceteris, more illorum Pharisaeorum regnum manifeste praecludentes, quorum mores atque superbiam aemulantur. Cuncta igitur venerationis religionisque instrumenta, quotquot in ecclesia Dei traditione tenentur, sive picta sive secus, et animas nostras ac corpora sanctificant; et nulla est fidelibus circa haec dubitatio. Quod si quis subtilius minutiusque de his disserere velit, ita eloquetur. Nempe evangelica scriptura oretenus tradita fuit iis qui ab initio viderunt et ministri fuere sermonis, *Gr. p. 77.*
verborum inquam divinorum, ac supernaturalium illorum operum atque prodigiorum, quae solum facere poterat et docere humanatum Verbum; quae fideles fideliter excipere, non ex nudo sermone et in aërem effuso, brevique circumsonante, potuerunt; sed etiam coram rebus gestis interesse, ex quo beati praedicantur *. * Matth. XIII. 16
Iam vero sacrarum harum historia imaginum illinc pendet, et ex uno eodemque principio utraque res consurgit: ars autem, factorum ipsorum imitatio est, oculis exhibens gestarum rerum repraesentationem; sicut etiam alibi a nobis prolixius dictum fuit; et quod pictura inculpabilis sit, demonstratum.

5. Immo (1) et ipsi sermones, imagines rerum sunt, easque tamquam causas subsequuntur. Et primo quidem auditum subeunt. Namque antea soni verborum,

(1) Abhinc per versus septemdecim, usque ad verba *quae fiebat litteris*, latine fragmentum dedit Turrianus apud Canisium tom. cit. p. 17; quem fere, immutatis tamen saepe verbis, sequor, praeterquam in extrema periodo, in qua Turrianus legens mendose συμβόλων pro συλλαβῶν, totam sententiam subvertit.

in eos qui illis pulsantur incurrunt; postea per ratiocinium ad rerum significatarum intelligentiam is qui audit devenit. At pictura statim sine ullo intermedio ad res ipsas, ut iam praesentes, mentem spectantium admovet, et primo intuitu occursuque perspicuam perfectamque rerum cognitionem praebet. Atque ut patris cuiusdam dictione utar " quae historica oratio narrat, ea silenter pictura imitando ostendit. ,, Quanto itaque opus oratione praestantius est, tanto operis imitatio et similitudo, orationis sonitui, quod adtinet ad rerum demonstrationem, praestabit. Quare manifestior oratio atque evidentior saepe per has picturas evadit. Multoties enim ex sermone dubia quaedam et ambiguitates pariuntur, diversique sensus in animis effici solent: quo fit ut multi et secum ipsi et adversus alios dissentiant, verbisque pugnent, de dictis ambigentes: verumtamen ea, quam res visibiles faciunt, fides procul omni dubitatione est. Tanta vero est utriusque communio, ut in uno eodemque libro, sicut saepe in antiquissimis chartis videre est, alternatim res delineetur, hinc quidem per syllabicam orationem, illinc vero per hasce imagines eadem narratio exhibeatur, quae fiebat litteris. Sicut ergo evangelii scriptura inde obtinet apud Christianos fidem, quin alia scriptura aut oratione indigeat, quae de ea testetur eidemque patrocinetur, ut veneranda et honorabilis habeatur; sic etiam divinarum imaginum delineatio, quum sit eadem atque evangelica scriptio, per se fidem facit, neque extrinseco argumento eget, ut evangelii res repraesentet, et eundem ac illud honorem impetret. Quod si extrinsecum testimonium imago requireret, quomodo aliter ei patrocinari possemus, quam invocata ab evangelico scripto confirmatione? Si ergo evangelium credentium auribus adsonans, tantopere est honorabile (nam fides nostra ex auditu) pictura quae ipsi visui sensibusque incidens, eandem instructionem nobis exhibet, haec inquam vel praevertet celeritate instru- Gr. p. 78. ctionem, quoniam visus aptior est persuadendo quam auditus, vel certe secundum gradum non tenebit. Atque ita evangelii instar erit (1).

6. Asterius autem, namque et hic dignus est qui nunc commemoretur, sive is est quem isti magistrum inducunt, sive alius quilibet (2); Asterius, inquam, nihilominus in haemorrhoissae laudatione (3), studium voluntatemque mulieris, quam credendo in benefactorem suum ostendit, magnopere admirans ait, constitutam ab ipsa aeneam Christi imaginem, evangelicae praedicationi opem tulisse; ita ut hanc irridentes Iudaei simul et ethnici convincerentur tamen ac pudefierent, quia veram esse doctrinam illam manifestius patebat. Quam convictionem non ferentes impii quidam ac Dei hostes, rerum subinde summa potiti, divinam statuam, ita Deo tunc permittente, deiicere moliti sunt (4): quod sane nostris quoque temporibus ob peccata nostra perpetratum videmus. Quum in utrisque, tum pictura scilicet tum scriptura, unum idemque argumentum existat, resque ab illis significatae per omnia

(1) Nempe ad demonstrationem quod attinet non ad auctoritatem. Recole p. 31. adn. 1.

(2) Recole p. 80, cum adnot. 1. Namque et illic duo distincti Asterii subindicantur. Sed tamen de his prolixius dici a nobis non est opus, quandoquidem extat Photii amphilochiana quaestio *quot fuerint Asterii*, apud Combefisium tom. cit. p. 280.

(3) Quindecim fere qui sequuntur versus, misit ex ms. Nicephoro Allatius ad Combefisium, qui edidit tom. cit. p. 277. Ibidem igitur Combefisius gratulatur de Nicephori opere tamquam thesauro adhuc reposito, sed tamen invento.

(4) Hanc Christi domini statuam, de qua Eusebius hist. eccl. VII. 18, alii eversam fuisse a Maximino aiunt, alii a Iuliano.

similes sint, quis sana mente praeditus aut sobrius, in quibus nihil discriminis est, dignum unum, quod honoretur; alterum quod comburatur, putaverit? Nam si unum honorabile est, necesse est esse et alterum: sin hoc minime est, ne illud quidem. Et quoniam haec nihil differunt, si quis alterum destruat, totam evangelii summam destruxerit. O vesaniam atque dementiam! Christi mentio nomenque illic prostant; quinam hi sunt, qui destruunt? Num Christiani appellandi? Nego enimvero. Iudaei hoc audent facinus, pagani et barbari, quum sint hostes nostroque sacro cultu alieni; quibus hi etiam sine ulla dubitatione, utpote Christi hostes, adnumerabuntur. Tamquam Iudaei scandalizentur, tamquam ethnici infatuentur; quandoquidem Christus qui praedicatur crucifixus, quod idem est ac si figuratus dicatur, Iudaeis quidem scandalum est, ethnicis autem stultitia. Sicut ergo sermo de cruce et de rebus crucifixi memorabilibus, perditis hominibus stultitia est; nobis autem salvatis, virtus Dei est; haec item Christi crucem passionemque nobis aeque describunt; immo ut maiore, ut verius dicam, vi; nec non divina prodigia, quae is mirabiliter operatus est. Unaque est utriusque rei honorandae causa, nempe Christi exinanitio.

7. Hi autem improbi et improbitatis auctores, impudente animo nos accusant, qui in fide simplici, et catholicae ecclesiae traditione non scripta, firmiter perstamus. Sed respondendum est istis, traditionem potissime non scriptam prae omnibus esse validissimam, et columnae basisque vice in vitae humanae usibus fungi; quae diutissime durans, receptam consuetudinem constituit: consuetudo autem longo tempore firmata, naturae vim sumit. Quid porro est natura validius? Quod si huiusce rei causa exquisitius aliquid dicendum est, videmus ipsum evangelium primitus absque scriptura fuisse traditum. Nam dominus ac Deus noster cum ad salutarem accessit praedicationem, non litteris divinas illas mirabilesque leges exposuit, ut omnes scimus, neque charta et atramento tam salubrem doctrinam scripsit, non lapideis tabulis insculpsit, sicut antiquitus mosaica lex charaxata fuit; sed eam in animabus Deus inseruit, spiritu efformatam et consignatam, non littera (1). Hoc a sanctis quoque prophetis olim praedictum fuit *: " dans enim, inquit, leges meas ,, in mentibus eorum, et in cordibus ipsorum scribam eas. ,, Quod sane ab ipsa veritate Christo peractum scimus; post aliquot autem annos scripto etiam expressum. Testis ineluctabilis Lucas (si tamen hunc isti admittunt) qui traditionem evangelio suo fundamentum praeiacit, dum ait *: " quoniam multi conati sunt ordinare narrationem, quae in nobis completae sunt, rerum; sicut tradiderunt nobis, qui ,, ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis. ,,

Gr. p. 79.

* Hier. XXXI. 33.

* Luc. I. 1.

Ita quidem evangelista. Videre autem est in sacris etiam synaxibus, cum peragitur divina liturgia, et aliis temporibus alia fiunt, non pauca nobis sine scripto tradita et stabilita, et ipsorum divinorum plurima canticorum. Etenim unde nobis sacrarum rerum ipsiusque vivifici ligni veneratio? Item Servatoris pascha quomodo concorditer eadem die a Christianis omnibus celebratur, quamquam antiquiore tempore non ita fiebat? Sacrum fidei symbolum una voce confiteri quotidie, quaenam scriptura tradidit, quum antea potius introductum fuerit? Quid vero dicendum de

(1) Videtur Nicephorus sumere hanc sententiam ex Eusebii Theophania lib. III. 40, cuius vide graeca fragmenta a nobis nuper edita.

expiationibus et ieiuniis, de vigiliis atque octavis, et quae in ipsis fiunt sollemnitatibus, deque divinorum mysteriorum modo, atque horum susceptione, de salutari baptismate, et nonnullis aliis quaecumque sacrae disciplinae ordo postulat? Mittamus nunc dicere de litaniis, et supplicationibus ad definita loca deductis (1), vel quomodolibet actis; quae omnia ex non scripta et antiquitus ad nos delata consuetudinis accepimus traditione, quaeque nihilominus in honore habemus et colimus, veneramur, ac retinemus, haud secus quam illa scriptis sancita; quia tuta utrorumque ratio ab apostolico nobis magisterio manavit.

8. Quin (2) adeo leges quoque scripto editas, nihilo tamen minus neglectas videmus, propterea quod traditio et consuetudo diversa vigeat. Omnia enim consuetudo confirmat, quia opus potentius sermone est. Quid aliud enim est lex, nisi scripta consuetudo? sicuti vicissim consuetudo, est lex non scripta. Hoc facile extra res sacras quoque videre est. Namque et grammatici, si quando accidit ut a *Gr. p. 80.* dominante regula vocabulum aliquod in libro deviet, et aliter secundum praevalentem consuetudinem scribatur, traditionem excusant tamquam regulam regulae. Quid ergo obiicent dicenti: " ego accepi a Domino quod et tradidi vobis? ,, Cur ** I. Cor. XI. 2.* non contemnent, ad evangelii alumnos, id est Corinthios *, scribentem: " laudo ,, vos, fratres, quia cuncta mea recordamini; et sicut tradidi vobis, traditiones ** II. Thess. II. 14.* ,, retinetis. ,, Ad Thessalonicenses * autem: " itaque, fratres, state, et retinete ,, traditiones, quas edocti fuistis sive per sermonem sive per epistolam nostram. ,, Explicabit autem haec lucidius, regiae urbis pontifex mundique luminare splendentissimum, magnus Iohannes dicens: " cur? quia non omnia per epistolam tradiderunt apostoli, sed quaedam etiam sine scripto. Sed et haec et illa parem fidem ,, merentur. Quamobrem ecclesiae quoque traditionem, inquit, fide dignam iudicamus. Traditio est? Nihil amplius quaeras (3). ,, His similia divus quoque Basilius sacro Amphilochio scribit, ubi ait (4): " dogmatum in ecclesia custoditorum ,, ac doctrinarum, partem quidem a scripto magisterio habemus, partem vero ex ,, apostolorum traditione ad nos transmissa in mysterio excepimus. Quae utraque ,, eamdem vim in religione habent. Atque his nemo contradicet; non, inquam, ,, etiamsi ecclesiae leges tantum a limine salutaverit. Nam si forte ausimus non ,, scriptas consuetudines ceu levem vim obtinentes recusare, imprudentes evangelii ,, ipsius summam pessum dabimus; immo vero ad nudum nomen universam doctrinam redigemus. Et cuiusmodi haec sint, qui experietur, aperte cognoscet. ,, Similiter divus quoque Epiphanius de oblatione pro mortuis disserens, ait: " necessario ecclesia hoc facit, traditione a patribus accepta. Quis autem poterit ma- ** Prov. I. 8.* ,, tris constitutum abolere, aut patris legem? ut apud Salomonem dicitur *: audi, ,, fili, verba patris tui, et ne repellas mandata matris tuae. Ubi demonstrat scilicet, tum scripto tum sine scripto docuisse patrem id est Deum, et Unigenitum ,, et sanctum Spiritum; matrem vero nostram ecclesiam habere in se reconditas ,, leges, quas violare nefas (5). ,,

(1) Haec quoque animadvertant illi, qui pias huiusmodi catholicorum praxes pedibus trahunt.

(2) Sequentes versus septem editi extabant latine ex Turriano apud Canisium tom. cit. p. 18.

(3) Protulit hunc Chrysostomi locum Nicephorus etiam in apol. maiore circa finem in testimoniis.

(4) Nempe cap. XXVII. libri de Spiritu sancto, quem Basilius scripsit ad Amphilochium.

(5) Extat hic locus in haeresi Aërianorum, id est LV. cap. 8. Sed valde miror in editione lipsiensi,

9. Haec sunt quidem sacrorum magistrorum oracula; quibus sane quidnam aliud clarius est, atque erga religionem obsequentius ac tutius? Nonne ergo oportuit apostolorum ac patrum mandatis morem gerere? Nonne haec decuit, si nihil aliud, certe revereri ceu de spiritali gratia manantia? Nonne haec oportuit adversariorum lapideum cor mollire, atque omnem incredulitatis occasionem pravumque habitum ex animis pellere? At isti superbia et contumacia innutriti, recti terminos convellunt, et ecclesiae constituta praetergrediuntur, resque sanctas despectui habent. Quamobrem aiunt: quaenam nos lex ad Christi imaginem adorandam adigit? Quod itaque rem christianam abnegant ita interrogantes, exploratum est; unde nec eis respondendum foret. Verumtamen ob illorum, qui meliore mente sunt, et ad obedientiam propius accedunt, utilitatem et aedificationem, insuper dicimus: nem- *Gr. p. 81.*
pe primum, quod lex iubens divinis evangeliis crucique obsequium exhibere, rebusque aliis quae in nostra ecclesia honorantur et glorificantur, eadem Christi quoque imaginem venerari admonet.

10. Quaenam vero huius legis natura est? Fides nimirum, et credentium interior ac spontanea ad res divinas proclivitas, et circa ipsas pia et rectissima cura ac studium, nec non tradita ecclesiae diuturnoque tempore stabilita et permanens consuetudo, prout paulo ante dictum est. Deinde naturalis quoque nobis insita lex est (praeter quam quod lex quoque scripta id iubet) ut praestantibus rebus congruus exhibeatur honor et veneratio. Atque hoc ex differentia quoque adorationum cognoscere licet. Namque eximia et omnium maxima adoratio, uni universali Deo rerumque omnium domino debetur ac redditur (1), veluti illa quae reputatur fieri latreutico cultu ac spiritu. Reliquarum vero adorationum, alia fit ob excelsum gradum ac dignitatem, veluti illa quae regibus aliisque principibus a subditis exhibetur. Sic enim ex omni antiquitate lex obtinuit. Alia tyrannica est et coacta, nempe quae iracundis ac praepotentibus a timore et trepidatione vim patientium invite defertur. Alia cum honorandi proposito amanter et cum fide a credentibus, propter ipsorum sanctorum Deum, tribuitur sanctis ceu per eos ad Deum relata; nec non divis angelis, et sacris hominibus, et augustis templis vasisque. Alia denique relativa et salutatoria, ex amico benignoque animo, familiaritatem ac benivolentiam caris hominibus significans. Verum utcumque se habet adorationis ratio, ut magis generaliter loquamur, ad haec tria genera adoratio redigitur; nam vel amore vel metu vel lege fieri conspicitur. Quamobrem rebus, quas nostra hactenus adoratio adtigit, ceu dignitate maiore praeditis, et venerationem propter ea quae nobis com-

ex petaviana, T. I. p. 912. ita interpungi in graecis: ἐδίδαξεν ὁ πατὴρ, τουτέστιν ὁ Θεὸς ὁ μονογενὴς, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα; consequenterque latine ibidem dici: *pater, hoc est unigenitus Deus, cum Spiritu sancto.* Quis umquam theologus dixit patrem unigenitum Deum? Nonne πατὴρ τουτέστιν ὁ Θεὸς, est consuetum illud in graecis scriptis ὁ πατὴρ καὶ Θεὸς, *pater videlicet Deus*, id est *Deus pater?* Μονογενὴς certe est *filius*, post quem Spiritu sancto addito, tota Trinitas ab Epiphanio, ut par est, nominatur.

(1) Rectissime Nicephorus cum septimae synodi definitione act. VII, ubi honorandae quidem dicuntur imagines Christi, Deiparae, et sanctorum, *non tamen vera latria, quae secundum fidem est, quaeque solam divinam natura decet*, οὐ μὴν τὴν κατὰ πίστιν ἡμῶν ἀληθινὴν λατρείαν, ἣ πρέπει μόνη τῇ θείᾳ φύσει. Hinc evidentissime patet error (vel potius calumnia) secundi canonis francofordiensis, ab heterodoxis toties catholicis obiecti, in quo contra rei ipsius veritatem haec scribuntur: *allata est in medium quaestio de nova Graecorum synodo, quam de adorandis imaginibus Constantinopoli* (immo Nicaeae) *fecerunt, in qua scriptum habebatur, ut qui imaginibus sanctorum, ita ut deificae Trinitati, servitium aut adorationem non impenderent, anathema iudicarentur.*

memorant merentibus, recte nos amore stimulati honorariam adorationem tribuimus; non illam hercle latriae, absit; ut isti adversus Christianos indigno Christianorum more nugantur (1).

* Rom. XIII. 7. 11. Iam si leges quoque recitare opus est, en Paulum iubentem *: " reddite ,, omnibus debita, alii metum, alii honorem ,, et quotquot alia cum his enumerat. Quod si Paulo non obediunt, ne Christo quidem morem gerent, qui Caesaris imaginem honorari mandavit. Etenim nummo a tentatoribus ei oblato, non ait: despuite, aut conculcate, aut inhonestum quidlibet indecorumve facite, quamquam ipse Deus erat et universali potestate praeditus; sed reddite inquit quae sunt Cae-
* Matth. XII. 17. saris Caesari, et quae sunt Dei Deo *. Hoc autem quid aliud est, nisi honoris eximii demonstratio? Aeque enim de utroque loquitur, ceu legem quamdam ferens, dum quae Deo decent, analogice Caesari quoque reddi mandavit, et quidem idolorum cultori et ethnico. Sed hem Christi hostium impietatem simul atque stultitiam! Christus Caesaris imaginem non dehonestavit; hi autem Christiani dicti imaginem
Gr. p. 82. Christi, immo Christum ipsum, innumeris iniuriis pulsant, nihilque pravum et absurdum non committunt; et neque sermo evangelicus, neque praxis neque adhortatio, ut bene agant, iis persuadent.

12. Alio quoque ex capite ipsorum impietas maxime cumulabitur. Si quis enim pius, exempli veluti gratia dicat, quod sicuti mos iam inde ab antiquo obtinuit, ut regum imagines subditi venerentur, quo videlicet exemplo sacerdotes nostri ac magistri saepe in sermonibus suis usi sunt, quodque communis et popularis consuetudo novit; ita prorsus regis quoque regum universalisque Dei imaginem honorare oportet, multoque benivolentius atque studiosius; audire nos haud patiuntur hi miseri, sed exasperantur ad haec atque respondent ꙮ hominibus quidem regibus conditione nostra praeditis, et terricolarum dominationem sortitis, id convenire, sed idem Christo accommodari nequire. ꙮ At enim id cur ita se habeat, dici nobis rogamus. Si ipsi hoc, tamquam tyrannicum sit, recusant; ergo etiam reges a tyrannide cessent; et nos quoque adquiescemus, qui honorem Christo in sacris etiam figuris deferimus voluntarium atque benivolum, sine ulla coactione et offensa fidem nostram erga eum demonstrantes. Quod si forte, quasi Christus nihil rerum terrenarum curet, ipsum aversantur, quod illorum vesaniae magis proprium est, quid tum nos dicimus? Nempe quod adversus Christi regnum recalcitraverunt, velut olim ille dilectus Israhel, diruperunt vincula, iugum abiecerunt, obedientiam recusarunt, a Christi fide impudenter profugerunt, Christi regnum abnegaverunt, simulque incarnationis mysterium, Iudaeorum incontinenti ori contra Servatorem saevientium parem consuetamque linguam exercentes, quibus utpote unanimis con-
* Ioh. XIX. 15. sona fere dicunt: non habemus regem nisi Caesarem *. Eandem ob causam hi exasperantur, atque illi quondam moleste ferebant. Sic enim Christo invidentes, postquam peracta viderant magna et supernaturalia divinaque prodigia, quae eum regem Deumque simul universalem ostendebant ac praedicabant, quid tum aiebant?
* v. 12. Omnis qui se facit regem, Caesari contradicit *.

(1) Ut olim nugabantur iconomachi, ita etiam consecutis temporibus usque ad nos, irridentur immerito ab heterodoxis catholici quasi latriae cultum, non autem honorariam (ut res est) venerationem ss. imaginibus exhibeant.

13. Audebunt fortasse hi per omnia temerarii atque impudentes, dicere ipsum adfirmasse *: " regnum meum non est heic. „ Hoc illis iucundum est et gratum, nempe ut ipsum dominari in terris non patiantur, ut in hoc etiam cum magistris suis, Manete prognatis, conspirent. Principio alii res terrenas adtribuunt, non intelligentes, ut puto, pro sua inscitia dicti eius ac oeconomiae vim. Quid enim significat breve hoc Christi effatum? Nempe quod, inquit, non instar horum terrenorum mortaliumque regum, temporaneam brevemque gloriam tenentium, meum quoque regnum ita se habet. Etenim illos, exigua hac mundana, atque ut foeni flores marcescente, gloria fruitos, corruptio deinde et mors corripit: vel etiam plebis tumultus et coniurationes, dignitate spoliant, et ignominia plurimisque ac diris calamitatibus irretiunt. Verumtamen terrenum nihil et humi repens in me cernitur, secus ac in illorum vitae cursu usuvenit; non populorum suffragia et electiones, humanaeque sententiae haud sine praeiudicio saepe erumpentes, nihil utile decernentes, voluptati suae aut ambitioni servientes, et quandoque indignum in principatu collocantes. Nulla dignitatis huiusmodi insignia, quae caduca et temporanea sunt, me exornant, non purpurei coloris indumentum, non corona gemmata, et sceptrum, et throni sublimitas, et splendidi apparatus; non currus auro illiti, et publicae stipantium pompae, et clypeatorum atque hastatorum globi, et acclamantium plausus, aliis quidem praeviis, aliis sequentibus; non denique quicquid caducum et humanum, qualia in hac terrestri potentia fieri solent. Non est heic ergo regnum meum. Vile quidem est quod apparet, exile quod cernitur, exiguum discipulorum numerum habeo, et quidem paupertate et arte piscatoria prorsus inglorium: sed perfectissimum et omnia excedens, quod mente cogitatur: regis universalis atque omnium Dei filius sum, verissimum eius germen et splendor (1): eamdem

* Ioh. XVIII. 36.

Gr. p. 83.

(1) Ἀπαύγασμα, cuius saltem occasione vocabuli, non inutile vel iniucundum ut puto erit, heic attexere theologicum quemdam locum cum auctoris operisque notitia. Matthaei Cantacuzeni, qui imperialem quoque dignitatem brevi tempore Constantinopoli tenuit, commentarium in Salomonis sapientiam incerta propemodum fama memorat Cavaeus, eiusque codicem in Athone monte (ubi postremo monachatum professus est Cantacuzenus) extitisse tradit, indice Possevino. Atqui ne tam longe hanc notitiam petamus, adest codex vaticanus bonus et integerrimus foliorum 115. non parvi moduli, in quo is commentarius sub hoc titulo continetur: Ἡ σοφία Σολομῶντος ἐξηγηθεῖσα παρὰ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως κυροῦ Ματθαίου τοῦ Καντακουζηνοῦ: *Salomonis sapientia a religiosissimo imperatore domino Matthaeo Cantacuzeno explanata.* Profecto haud foret incongruum, si Romae in qua urbe eiusdem Matthaei commentarium in Salomonis canticum Riccardus graece et latine anno 1624. vulgavit, nunc eiusdem altera haec lucubratio docta prorsus, gravis, moralis, ac theologica, in lucem emitteretur. Interim tamen satis erit nonnullas eius particulas in his nostris scholiis identidem recitare. Atque in primis ex codicis folio 44, ubi diu locutus auctor de Spiritus sancti attributis, deinde ad Christum his verbis progreditur. Τοῖς αὐτοῖς δὲ ἡ θεολογία ὀνόμασι καὶ τὸν ὑπερούσιον ἡμῶν ἀνυμνεῖ σωτῆρα, ἀπαύγασμα τοῦτον εἶναι τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, καὶ χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ εἰκόνα τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος φάσκουσα· ἐκ τούτων εὐθὺς τὸ ὁμοούσιον αὐτῷ συνεισάγουσα, ὥσπερ δὴ καὶ τῷ παναγίῳ πνεύματι· μία δὲ οὖσα πάντα δύναται, παντὸς ἰουδαίου στόμα ἐμφράττει, καὶ τοῦ πως ἄλλως ἐπιχειρεῖν θορυβοῦντος· ὥσπερ γὰρ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ εἷς ὢν πάντα δύναται, οὕτω δὴ καὶ τὸ πανάγιον πνεῦμα ἓν ὂν καὶ μονωτατον, πάντα δύναται· καὶ μία οὖσα καὶ μόνη ἡ τούτου σοφία, ὁ προάναρχος υἱὸς λόγος, πάντα δύναται, ὡς ἐν μιᾷ οὐσίᾳ, καὶ κατὰ μίαν τὴν αὐτὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν. *Iisdem theologia nominibus nostrum quoque excelsum celebrat Servatorem, quem dicit esse splendorem gloriae patris, et figuram substantiae eius, et imaginem bonitatis ipsius. Atque hinc recte concludit consubstantialem eumdem esse, aeque ac Spiritus sanctus est. Quum haec una (substantia) sit, omnia potest, et Iudaeorum vel alterius cuiuslibet turbare conantis, os oppilat. Nam sicuti Deus pater quum unus sit, omnia potest, sic etiam sanctus Spiritus qui unus omnino est, cuncta potest. Denique etiam Sapientia huius quum una solaque sit, absque initio filius, omnia potest; utpote qui in unica substantia est, et in una eademque virtute et operatione versatur.*

ac ille gloriam honoremque possideo: sum enim paternae gloriae heres; quumque in eodem throno patri adsideam, parem eiusdem gloriae habeo regni maiestatem. Inde mihi regnare atque omnibus dominari contingit. Non est heic itaque, neque similis his humanis rebus potentia mea est: limitatam potestatem non habeo. Non huius gentis, neque harum regionum, neque huius urbis, sed angelorum et hominum omniumque simul terrestrium et infernorum princeps sum ac dominus, mihique flectitur omne genu, atque omnia pedibus meis subsunt, neque est qui meam manum effugiat. Nam regni mei neque limes erit neque finis. Atqui haec ita, et non aliter, se habere, a fidelibus omnibus creditur et praedicatur. Quomodo enim providentia erga res huius mundi sit, et quomodo nostrae vitae negotia admini-
* Ps. XCIV. 4. strentur, nisi " in manu eius sint omnes fines terrae *? ,, neque ut Deus tantummodo, sed etiam quatenus homo est, dominetur illis et moderetur, sicuti dictum
* Ps. II. 8. est *: " dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae.
* Ps. XLVI. 8. Matth. XXI. 5. ex Zach. IX. 9. Soph. III. 15. * Ps. CXLV. 10. ,, Et, erit Dominus rex universae terrae *. Et, ecce rex tibi venit tuus mansuetus,
,, urbi Hierusalem dictum est, et iustus et salvans *. Et regnabit Dominus in me-
,, dio tui. Et regnabit Dominus in monte Sion ex nunc et usque in saecula. ,,

* Is. XXXIII. 17. 14. Quid porro dicent ad illa verba " regem cum iustitia (1) videbitis *? ,, Sed isti Iudaeis contumaciores, noluerunt hoc intelligere, qui nempe a Dei regno
Gr. p. 84. semet sequestrarunt. Neque Persarum (magorum) probus animus ac fides his pudorem incutit, quando hi ceu regem requirebant natum Christum; et adducta dona quisnam ille esset demonstrabant, cuius causa tam longum iter et peregrinationem susceperant. Hi vero Persis sunt barbariores et duriores. Persae patria superstitione omissa, ad omnium regem ac dominum sponte confugerunt, Deumque universalem agnoverunt et confessi sunt, stella duce ac magistra usi. Hi apostolorum ac patrum ex infinito tempore praedicatam traditamque rectam et inculpabilem fidem aboleverunt, novae contra salutarem incarnationem doctrinae adhaerentes. Neque Herodes eos a sua sententia removit, qui novum illum immaturumque nuper natorum populum succidit; quemnam quaerens, aut cuinam invidens? nonne regem a magis praedicatum? sperans scilicet in occisorum numero illum quoque a se quaesitum comprehensum iri. Cur plura opus est dicere, quibus universalis rex in sacris evangeliis praedicatur Christus, et a nobis creditur? Magi autem, quolibet rege omisso, Christum et praedicarunt et suffragio suo delegerunt. Hos itaque cur Christianos appelles? Quisquis haec audierit, iudicet. Christi nomine audito daemones diffugiunt; isti autem in imagine pictum, o audaciam, ac scelus! non modo non reverentur sicut impuri daemones, sed indignissima etiam perpetrant. Et prisci quidem vere Christiani, religionem prae cunctis colentes, umbras ipsas apostolorum multa veneratione prosequebantur, quas transitorias licet, magni beneficii loco, et salutis argumentum censebant. Hi vero appellatione nuda Christianorum praediti, domini ac magistri apostolorum indigne imaginem deiciunt. Quantum vero imago ab umbra, a discipulo magister, a servis dominus distat, tantum peccatis ceteris haec illorum impietas comparata differt. Ut autem ipsorum malitia lateat, neque impietas manifestior fiat, neminem pium interrogare audent, quorsum eius veneratio tendat,

(1) In graeco quidem Nicephori μετὰ δικαιοσύνης, at in ss. bibliis μετὰ δόξης, cui consonat vulgatus *in decore suo*.

quia Christi honorem audire non sustinent. Frustra igitur Christianorum nomen iam usurpare, merito aestimabuntur, qui vim eius et praxim omnimodis negant.

15. Revera si quis videret ex Iudaeis aliquem aut ex ethnicis aut ex quolibet cultu hominem, Christi imaginem aut sanctorum, vel crucem aut evangelia aut aliud quicquam eorum quae apud nos in honore sunt, adorantem, nonne diceret hunc ad fidem nostram accessisse, eumque deinceps christianum appellaret? Quis ita beluinus est et insanus, ut hoc ultro non fateatur? Secus vero, si quem horum, qui dicuntur Christiani, videat humi prosternentem Christi simulacrum, aut quamlibet ex dictis rebus, quo nomine hunc appellabit? Sicut ergo priorem illum, veritati obsequens, dicet fidem nostram amplexum, ita alterum negasse. Fando autem audivimus, multos usque in hodienum diem, ex his pictis historiis salutis suae occasionem nactos. Namque hinc res divinae incarnationis discentes, *Gr. p. 85.* receptoque evangelii lumine, ad inculpabilem nostram fidem deducuntur. Alios autem ex turpi vita ad modestos Deoque gratos mores transisse sumus.

16. Tale quid contigisse novimus etiam sanctae illi mulieri, cui nomen Maria, ut unum saltem, ex tot, exemplum ponamus non inconcinnum. Namque antea diaboli laqueis irretita, cupiditatum omnium facta erat habitaculum. At quum sacrae oculis eius occurrissent picturae, divinae illinc gratiae lumine illustrata, visa est non passionibus tantum, verum etiam ipsi naturae superior. Id quod angelicae vitae eius historia demonstrat supra humanam conditionem peractae (1).

17. Idem extra nostram quoque religionem comperire possumus, ut Polemonis historia comprobat, cuius in suis carminibus magnus meminit Gregorius (2). Namque ex intemperante ad modestiam translatus, adeo cupiditatum victor evasit, ut mira etiam de eo canantur; quorum unum illud est, quod ei cum meretrice accidisse dicitur. Quid ergo ait adversarius? Non imago, inquit, sed Polemon ex sua imagine spectans, modestiam impudicae feminae imperavit; " et quidem venera-„ bilis illa erat „ addit (3). Audi caelum, aures praebe terra, angeli omnes et vos homines quotquot Deum et res divinas egregie pieque colitis semper et honoratis, obstupescite et admiramini portentum magnum in horum impiorum impudentia atque irreligiositate. Polemonis imago venerabilis est, et quidem de theologorum nostrorum sententia; Christi autem imago, quid? dedecore omni contumeliaque redundat. Quo quid irreligiosius aut scelestius dici potest? Sed ethnici, aiunt, hominis et apud ethnicos. Quid ni vero sit absurdissimum, si Christi quoque imago apud Christianos aeque non fuerit venerabilis? Deinde adhuc quum illis opponitur ab orthodoxis contextus aliquis veritatis patronus, impudenter hi miseri ad suam sententiam vi detorquent tum inspiratae scripturae, tum magistrorum ecclesiae verba, existimantes pravam suam opinionem infelicibus mendacibusque commentis tueri. Ergo illos contextus partim mutilant, partim eradunt et succidunt; sicut illi qui spurios versus obelo configunt, aut sicut superfluitates lapidum vel lignorum aedificatores fabri abradunt.

(1) Intelligit Nicephorus prolixam S. Mariae aegyptiacae vitam a S. Sophronio graece scriptam, quae extat etiam latine apud Surium mense aprili.

(2) Carm. X. seu de virtute, v. 793. seqq. De hoc Polemonis exemplo in syn. nicaena citato, et a Francofordiensibus improbato, loquitur Hadrianus I. papa in celebri ad Carolum M. epistola, quam vide.

(3) Si nempe ait Gregorius v. 805. ταύτην ἰδοῦσα, καὶ γάρ ἦν σεβασμία.

18. Quaenam ergo a nobis argumenta opponuntur? nempe quod archetypi notitia per imaginem in nobis gignitur. Insuper quod imaginis honor ad prototypum transit; quemadmodum magno Basilio et ipsi veritati videtur, et omnes qui sana mente sunt confitentur: nemoque sobrius adversus tam splendidam veritatem tam audacter et inscite oculos attollere ausus erat, donec impium hoc et abomi-
* gr. μιαρόν. nabile * dogma, ceu pestis quaedam humanas animas per ecclesiam Dei corripuit. Patris autem testimonium in iis quae ad Amphilochium Iconii episcopum scribit, ita ad verbum se habet (1) " Deum ex Deo adorantes, proprietatem personarum ,, confitemur, simulque in uno principatu manemus, dum in multitudinem scissam
Gr. p. 86. ,, haud disperdimus theologiam; quia unam in Deo patre et Deo unigenito veluti ,, formam spectamus, paritate divinitatis unitam. Nam filius in patre est, et pater ,, in filio; quandoquidem et hic talis est, qualis ille. Atque ita unum sunt. Quam- ,, obrem singularitate personarum sunt unus et unus; communione autem naturae, ,, unum sunt ambo. Quomodo ergo unus et unus, non sunt duo dii? quia rex di- ,, citur etiam regis imago, non autem duo reges; nam neque potentia scinditur, ,, neque maiestas dividitur. Sicut enim quae nobis imperat dominatio et potestas, ,, una est; sic etiam nostra laudatio, una est non plures; nam delatus imagini ho- ,, nor, ad prototypum transit (2). Quod igitur est heic apud nos imitatione imago, ,, ita illic naturà filius. Et sicut in opificiis similitudo habetur in forma, ita in ,, divina incompositaque natura ex divinitatis communione unitas consurgit (3). ,,

(1) Lib. de Spiritu sancto cap. XVIII.

(2) Hadrianus PP. in praedicta epistola, carolinorum librorum sententiam quae ait: *contra eos qui dicunt quod imaginis honor in primam formam* (prototypum) *transit*, ita refutat: *qui huic contradicere voluerit, sancti Basilii contradicet expositioni, quem nullum ex fidelibus credimus adversus eius orthodoxam fidem expugnare.*

(3) Quamquam heic nonnisi de duabus ss. Trinitatis personis sermo est, attamen intempestivum haud arbitror doctrinam pulcherrimam adscribere de toto eo mysterio ex Macarii Chrysocephali iam saepe a nobis laudato sermone in festo orthodoxiae id est de sanctarum imaginum veneratione. Ἡ δέ γε ἀλήθεια ἕνα θεὸν ὁμολογεῖν διδάσκει, μίαν φύσιν ἄναρχον καὶ ἀΐδιον, ἐν τρίσιν ὑποστάσεσι πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι γνωριζομένην· πατὴρ γάρ ἐστιν υἱοῦ γεννήτωρ ἀγέννητος, ὡς οὐκ ἔκ τινος· υἱός, τοῦ πατρὸς γέννημα, ὡς ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος· πνεῦμα ἅγιον, ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον· τρία πρόσωπα· θεὸς ἕκαστον τέλειος καὶ ἀληθινός· εἷς τὰ τρία θεός, ὅτι μία θεότης, μία δύναμις, μία οὐσία, μία βούλησις, μία ἐνέργεια· ἀμέριστος ἐν μερισμέναις ταῖς ὑποστάσεσι, καὶ ταῖς διαφόροις τῶν ὑπάρξεων ἰδιότησι· μόνῳ γὰρ τῷ πατρί, τὸ ἀγέννητον· μόνῳ τῷ υἱῷ, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως καὶ ἀϊδίως καὶ συνανάρχως γεγεννῆσθαι· μόνῳ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, τὸ ἀχρόνως καὶ ἀϊδίως καὶ συνανάρχως ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι· τριὰς ἁπλῆ καὶ ἀσύνθετος· οὐσία ὑπερούσιος· φύσις ἀπερίγραπτος· δόξα ὑπεράπειρος· δύναμις ἀπεριόριστος· ἀκατάληπτον φῶς· ἀνεξιχνίαστος ἀγαθότης· κράτος ἀνυπέρβλητον· κάλλος ἀπερινόητον· βασιλεία ἀπέραντος· εἷς καὶ μόνος θεός, ἐν τρισὶ τελείαις ταῖς ὑποστάσεσι λατρευόμενος, καὶ τρισὶν ἁγιασμοῖς ἐν μιᾷ κυριότητι ἀμερίστως καὶ ἀσυγχύτως δοξολογούμενος *Docet nos veritas unum confiteri Deum, unam sine initio ac sempiternam naturam, in tribus personis patre filio et sancto spiritu agnitam. Pater enim est filii genitor ingenitus, quippe qui ex nullo est. Filius, patris genitura, utpote ex ipso genitus. Spiritus sanctus ex patre procedens; tres personae, unaquaeque Deus perfectus ac verus. Hae tres unus Deus, quia una deitas, una virtus, una substantia, una voluntas, una operatio, indivisa in distinctis personis, et differentibus subsistentiarum proprietatibus. Solius enim est patris innativitas. Solius filii, ex patre sine initio, intemporalis, sempiterna, pari cum dignitate, generatio. Solius spiritus sancti, intemporalis, sempiterna, pari item cum dignitate, ex patre processio. Trinitas simplex et incomposita, substantia supersubstantialis, natura incircumscripta, maiestas plusquam infinita, virtus inlimitata, incomprehensibilis lux, inscrutabilis bonitas, potentia insuperabilis, pulcritudo inintelligibilis, regnum sine termino, unus solusque Deus, in tribus perfectis personis adoratus, trisagioque in una dominatione indivise, inconfuseque collaudatus.* (De Spiritus sancti processione etiam a filio, testimonia graecorum antiquorum certissima et nova habes in nostra disputatione pro dogmatica particula 'ΕΚ retinenda in sermone tertio S. Gregorii nysseni de oratione dominica.)

Patris quidem Basilii haec sunt, et quidem ita perspicua, ut ne rusticanum quidem aliquem, aut de baiulorum genere, latere queant. Iam quaenam contra ab his dicuntur? Aiunt haec Basilium dixisse de Trinitate loquentem, nihilque hinc nobis emolumenti ad quaesitam rem confieri: namque imago patris dicitur esse filius apud sacram scripturam. Sed ilico respondendum, quod etiamsi haec nihil pertinent ad Verbi incarnationem, cur nihilominus repudiantur? Nostis enim, rem non iam ad materiam tantummodo et quod oculis spectatur, tendere; nam nequaquam honor propter intermediam materiam remque visam praebetur. Alioquin oporteret cunctam materiam ab aliis quidem honorari, ab aliis autem contumelia adfici; atque ita quamlibet imaginem ludibrio haberetis. Sed plane constat vos heic etiam, eodem modo in proposita re vos gerere. Nisi enim sciretis, Christum ab imagine significari; et qui praebentur honores, ad eum referri; haud profecto tot contumeliis saeviretis. Gravis quippe vobis etiam in imagine spectatus Christus est.

19. Quid ergo hinc colligitur? Nempe, quia qui honorant, confitentur se prototypo deferre honorem; necesse est eos etiam, qui imagines abolent, consequenter atque inevitabiliter dicere, se contumeliam in ipsum prototypum conferre. Sed revera haud illud dicunt, quia theologia sint freti; qui enim id fieret, a quibus totum theologiae mysterium abest? sed ut ipsum imaginis nomen de medio tollant, adeo ut ne memoretur quidem in omni vita; atque illarum praecipue imaginum quae humanam formam prae se ferunt; quare et pseudonymas imagines sanctorum appellare ausi sunt. Quod igitur sanctus vir exempli causa dixit, malitiose et insipienter celare nituntur (quasi vero aliquem latere possint aut fallere) tamquam impio dogmati suo contraria. Verumtamen quod de Deo verba faciens, dictum illud adhibeat pater, nos quoque adsentimur: et nihilominus nos quoque illinc occasionem capientes, ita cum istis loquimur; nempe quod filius, etsi aliis multis divinitatis ornamentis fulget et clarificatur, attamen quatenus Dei patris imago est, multo magis quam aliis dotibus et cum patre sociatur, et substantialiter unitur; ideoque parem et aeque augustam prorsusque eamdem ac pater gloriam ac venerationem ab *Gr. p. 87.* omnibus consequitur. Nam qui defertur filio honor, tamquam imagini, is ad patrem ceu ad archetypum transgreditur. Sic ergo et ipse aliquando patri aiebat *: * Ioh. XVII. 4.
" ego te clarificavi in terra. „ Et rursus *: " nunc clarificatus est filius hominis, * XIII. 31.
„ et Deus clarificatus est in illo. Et, pater, clarifica filium tuum, ut et filius cla-
„ rificet te *. „ Quod vero ex imagine quoque cognoscatur prototypum, ipse item * XVII. 1.
discipulis Servator dixit *: " si cognovissetis me, utique et patrem meum cogno- * XIV. 7.
„ vissetis, et amodo cognoscitis illum. Et, qui videt me, videt patrem *. Et, ego * VIII. 19.
„ in patre, et pater in me est *. „ * X. 38.

20. Quae cum ita se habeant, quid ni hoc quoque sacrum simulacrum, tamquam imago humanati filii, eiusque notitiam ac memoriam nobis ingerens, quid ni inquam secundum naturalem propriamque ratiocinii analogiam, haud profecto quasi eiusdem ac filius substantiae, sed ut similitudinem formae eius servans, honorabitur atque adorabitur? quum et hoc ipsum sit unum et honorandissimum sacrorum symbolorum, quae gloriam oeconomiae eius notificant; ut sic per simulacrum hoc ad archetypum transeat gloria. Nisi forte propter imaginis appellationem, hi qui de nominibus cavillantur, filium a paterna quoque substantia et gloria alienant; et

cultum adorationemque dividunt, nullam imaginibus ad prototypa relationem concedentes. Ergo Basilii dictum proposito nostro prodest, nedum obest.

21. Illud vero non intelligunt stulti hi, vel data opera dissimulant, imaginis vocabulum non esse de simpliciter quid significantium numero; sed homonymum, et multiplicis significationis: de qua distinctione subtiliter alibi hic pater disserit. Et iuxta quidem priorem enuntiationem in naturalem et artificialem dividi: iuxta autem alteram enuntiationem sive subdivisionem, imaginem artificialem formae esse, inquit, et habitus, et speciei, atque coloris. Dicant ergo nobis, quae ratio cogat, ut alterum quidem significatum admittamus, quatenus naturaliter consideratur, et necessitudinem ac relationem accurate servare putemus; reliquam vero partem, quae artificialem sensum spectat, repudiemus? Quid? Nonne et haec relationem ac necessitudinem, pro sua ratione, incolumem * retinebunt? Siquidem imaginis ratio, ceu imaginis simpliciter, utroque sensu pariter eodemque gradu a cordatis intelligitur, etiamsi ad varios potest sensus adhiberi. Namque ut in rebus naturalibus pure significat simile et nihil differens; sic etiam in rebus artificialibus, secundum speciem ac formam; etiamsi ad naturam quod adtinet, differentiam in ipsis denotat: quo fit ut unam eandemque appellationem participent, seu sint homonyma. Sed quia hoc vocabulum de Verbi corporatione proprie sumitur, dissimulare id et subvertere nituntur insani. Quamdiu enim id eis manifeste non adversatur, tamquam pro ipsis staret, et potentialiter id vocabulum posuisset, sectari magistrum simulant. Verum ubi repugnantem senserint, semper recusant.

* gr. ἀπαράτρωτον.

Gr. p. 88.

Sed tempus est, ut ad eius dicti considerationem accedamus. Doctori igitur de Dei natura tractanti, scientique filium connaturalem esse patri atque eiusdem substantiae, et hypostaseos, id est personae proprietate tantummodo differentem definienti, quia multi tunc quoque Dei hostes haeretici adversus Unigeniti maiestatem exorti erant, ipsi inquam opus fuit argumentum suum exemplo exponere ac demonstrare. Solemus enim ex nostris rebus superiores res coniectare; id quod apud inspiratam quoque scripturam videre est, neque secius apud ecclesiae item doctores. Nam quum dixisset, quomodo si unus et unus sunt, pater Deus, et filius Deus, quomodo inquam non sunt duo dii? quasi ad dialogi morem verba conformans; quia, inquit, rex dicitur etiam regis imago; neque tamen reges duo sunt; nam neque potentia scinditur, neque maiestas in partes diducitur. Deinde quasi aliquis ambigeret, quomodo haec ita se habere constaret, tamquam confirmans exempli illius argumentum, communibus notionibus, quae apud omnes in confesso sunt, utens, ait: quia imaginis honor ad prototypum transit. Namque id de imagine nemo non confitetur; cunctisque ratione praeditis non ex doctrina tantummodo, verum etiam a natura, huius rei notio impressa est. Sic absoluto exempli argumento, revocat deinde sermonem unde discesserat, aitque: quod itaque heic adsimilanter imago (heic vero ubi? nisi videlicet in imagine quae artificialiter imitationem prae se fert?) id illic naturaliter efficit filius. Deinde probe sciens sanctus pater artificialium imaginum ab archetypis differentiam, simulque cum iis convenientiam, rursus hoc exemplo ad physicam imaginem analogiam habente, utens addit: et sicuti in artificialibus similitudo in forma fit, sic in divina incompositaque natura, in communione divinitatis fit unitas. Animadvertendum autem, quod non in hac vel

illa artificiali definite dixerit existere prototypi similitudinem, sed plurali numero, de cunctis simpliciter eodem modo locutus sit. Quamobrem nisi impudentes isti ab absurda sua contentione absistant, cogentur iam non unum tantummodo, verum etiam plures filios, impie stulteque confingere.

22. Quod ergo dictum est, nempe delatum imagini honorem ad prototypum transire, id ceu accommodatius regiae imaginis exemplo quadrans, artificialibus apprime imaginibus congruit; atque ita ad naturalem imaginem illinc transilit, et ad sermonem de Deo exempli more traducitur. Hanc autem ab artificiali imagine haberi communionem cum prototypo ac relationem, haud minus quam per homonymiam, ipse ostendit. Sicut enim non duo sed unum esse regem concluditur; namque unum quid ex ambobus apparet; ita, quod etiam est mirabilius et intimius, neque potentiam scindi, neque maiestatem in partes abire patet; quod demonstrabat in naturali imagine substantiae unitas. Cur ergo inhonorae sint et reiiciendae *Gr. p. 89.* imagines, quae ad expositionem declarationemque tantae rei, qualis est de Dei natura tractatus, adsumptae fuerunt? Idem hic doctor in sermone contra Sabellium (1) mentem suam de re praedicta lucidius evolvit. " Neque enim qui in foro regalem ,, imaginem intuetur, regemque dicit eum qui in tabula est, duos confitetur reges, ,, imaginem videlicet, et illum cuius est imago. Neque si demonstrans eum qui in ,, tabula pictus est, dicit: hic est rex; ideo prototypum appellatione regis spoliat; ,, immo potius honorem ei hac confessione confirmat. Nam si imago rex est, multo ,, magis regem esse oportet eum qui imagini faciendae causam dedit. Verum heic ,, quidem ligna et ars pictoris imaginem faciunt corruptibilem, artificialem hominis corruptibilis imitationem; illic autem quum imaginem audieris, splendorem ,, gloriae cogita. Quis autem sit splendor, quaeve gloria, ipse recte exponit apo- ,, stolus qui addit *: et character substantiae eius. ,, Hac undequaque de imagini- * Hebr. I. 3. bus exposita consideratione, quae similitudinem in omnibus pro sua quaeque definitione ac ratione habent; cur sit absurdum ordine inverso dicere, quod sicuti impiorum adversus filium iniuria, ad patrem utpote archetypum recta transit, sic adversus artificialem Christi imaginem ab istis inlatum dedecus, aperte ceu ad archetypum Christum refertur? Quid his manifestius aut evidentius ad veritatis tutelam et adfirmationem, veraeque doctrinae et ecclesiasticae piae traditionis? Quis etiamsi apprime hebes ac stultus, non intelliget, theophorum Basilium artificialem imaginem, de qua principaliter quaestio ut nuper diximus erat, ad declarationem et explanationem naturalis in divinitate imaginis, ceu proprium et perspicuum et idoneum exemplum protulisse? Certe qui haec ita se habere, ut modo observantur et tradita fuerunt, non putat, procul admodum a sancti patris mente scopoque abest, et a veritate dictorum illius dementer prorsus aberrat.

23. Sed enim Christi hostes haec dissimulantes, et simplicioribus fucum facere volentes, latere nos ipsorum acerbitatem et adversus veritatem pugnam existimant. Adeo illorum animae sunt obscuratae, ut etiam manifeste dicta, et vulgi notitiam non fugientia, ipsi in arca veluti abscondant; ex quo fit ut ipsorum malitia magis divulgetur. Deinde a nobis alius invocetur, sacro huic patri moribus

(1) In editione Garnerii T. II. p. 192.

sententiaque similis, in theologicis suis sermonibus, magnus Gregorius (1) qui eodem modo de re eadem loquitur. " Est autem imago, quatenus consubstantialis; et ,, quia ex illo filius est, non ex hoc pater. Haec est enim imaginis natura, ut sit ,, imitatio archetypi, cuius imago dicitur. Sed tamen heic amplius est: illic enim ,, immobilis (2) imago hominis mobilis; heic imago viventis et vivens (3), magisque ,, similis, quam Adamo Sethus, et gignenti cuilibet quod genitum est. Haec est ,, enim simplicium natura, ut non partim sint similia, partim autem dissimilia, ,, sed tota totius typus sint, atque idem potius quam simile. ,, Ita praedictus pater. Quod autem in eadem mente sit, ita cognoscemus. Nam cum dicat, talem esse imaginis naturam, ut sit archetypi imitatio, patet eum de omni imagine simpliciter verba facere, ut ita rem quaesitam obtineat. Etenim ex generalibus partialia demonstrantur; atque hic est optimus et praecipuus demonstrandi modus. Quae vero illic sequuntur verba, denotant ipsum spectare potissime hanc sensibilem et artificialem imaginem. Nam cum addat " sed tamen heic amplius est ,, sublimitatem argumenti sui circa Dei naturam versantis, comparativa dictione significavit, alterum ab altero discriminans. Tum addens " illic immobilis imago hominis mobilis; ,, heic imago viventis et vivens ,, quam habent hae inter se differentiam exhibuit, quasi dixisset: proprium quidem artificialis imaginis est, ut sit immobile immobilis; proprium autem naturalis ut sit viventis vivens. Post haec et ipsorum physicorum comparationem facit cum dissimilibus, de Adamo ac Setho adnectens sermonem, et quaecumque de simplicium natura dicuntur. Animadvertendum denique heic est, sacrum hunc doctorem, etiamsi a doctrina de Deo omnia submoveat, propterea quod nihil ad eam pertineant, quia ipsa ob omnibus seiuncta est; attamen haec manufacta adeo non reiicere, ut etiam perlibenter admittat.

24. Divus Cyrillus, magnae Alexandriae praesul, magnusque magister supradictis accedat et consonet, de proposito argumento ut sequitur loquens (4). " Velut ,, enim si quis imaginem egregie pictam aspiciat, mireturque exteriorem regis cul- ,, tum, dum quicquid ad eius ornatum pertinet, in tabula potest adspicere, cu-

(1) Orat. IV. cap. 20. de filio, seu XXX. ed. Maur. p. 554.

(2) Textus noster heic ἀκινήτως, sed infra ἀκίνητος. Mirumque est quod prior lectio apud maurinam editionem eodem loco variat, ἀκίνητος et ἀκινήτως.

(3) Quomodo Verbum seu Filius sit imago Patris, belle declarari videtur etiam ex iis quae Matth. Cantacuzenus ingeniose dicit in op. cit. ms. f. 44. ad Sap. VII. 26. de Spiritu sancto, quae mox, ut nos scripsimus retro p. 93, ad Filium transfert. Τὸ δὲ εἰκόνα εἶναι τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, τὸ ἀπαράλλακτον καὶ ταυτὸ τῆς οὐσίας αἰνίττεται· οὐδὲ γάρ ἐστι δυνατὸν εἰκόνα χαρακτῆρος λαβεῖν ἐπὶ τοῦ ἀοράτου καὶ ἀσχηματίστου καὶ ἀκαταλήπτου θεοῦ· ἀλλ' αὐτὴν τὴν κατ' οὐσίαν ἐκείνου μορφὴν, ἥ τίς ποτε αὕτη ἐστί· καὶ ὥσπερ τὸ ἐν μορφῇ θεοῦ λέγοντες νοοῦμεν καὶ τὸ ἐν οὐσίᾳ θεοῦ, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐν εἰκόνι· εἰ δὲ καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐν εἰκόνι φαμὲν δεδημιουργῆσθαι θεοῦ, ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς ὁ θεολόγος τοῦτό φησιν· ἐπάγει γάρ· καὶ ἀρχέτωσαν τῶν θηρίων τῆς γῆς, καὶ τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ· ὡς ἐντεῦθεν δοκεῖν μηδὲν ἄλλο τὸ κατ' εἰκόνα θεοῦ τυγχάνειν ἐν ἡμῖν, ἢ τὸ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἄρχειν· χρηστόν τε εἶναι καὶ ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ ἐξομοιοῦσθαι θεῷ. *Iam dictio, quod nempe sit imago bonitatis eius, ea videlicet unitatem substantiae innuit. Neque enim imago aliqua characteris intelligi potest de invisibili, absque figura, et incircumscripto Deo; sed figurae vocabulo intelligenda est ipsa substantia, quaecumque ea demum est. Et sicuti cum dicimus (ut est apud Paulum) in forma Dei, intelligimus in substantia Dei; sic etiam cum dicimus ad imaginem. Quod si hominem quoque ad imaginem Dei creatum dicimus, haud tamen hoc simpliciter a theologo (Moyse) adfirmatur: addit enim: et dominentur bestiis terrae, et maris piscibus, et caeli avibus: ita ut hinc videatur, nil aliud esse nostra ad imaginem Dei creatio, quam ius imperandi animalibus terrae: bonumque et exoptabile esse homini ut Deo assimiletur.*

(4) Extat hic adamussim Cyrilli locus in thesauro eius T. V. part. I. p. 111.

„ pidus fiet ipsum quoque regem videndi; dicetque illi quodammodo pictura, qui „ me vidit et regem vidit. Et rursus: ego et rex unum sumus, quod adtinet ad „ similitudinem et accuratam summamque paritatem. Et adhuc: ego in rege, et „ rex in me est, quantum pertinet ad formae habitum. Namque illius speciem „ prorsus gerit pictura, et picturae species in illo vicissim servatur. Sic est et filius „ dicens: qui vidit me, vidit et patrem meum *. Et, ego et pater unum sumus. „ * Ioh. XIV. 9. Num igitur obsequuntur sapientibus his dictionibus, an aliquando quidem utique, aliquando secus, prout operantis in eis daemonis mala mens suggesserit? Si ergo voluerint nobis persuadere, se iuxta magistri dictum, consubstantialem genitori filium existimare, ceu patris imaginem; regemque eum cum adsumpta nostra forma confitentes honorant; sequitur ut iuxta propositum exemplum venerentur nobiscum eius quoque adorabilem imaginem, quae et ipsa propemodum ait: qui vidit me, vidit omnium regem ac dominum Iesum Christum Deum. Quod si hunc cultum non admittunt, ne filium quidem patri consubstantialem existimant, eique regnum *Gr. p. 91.* potius abiudicant, seque alienos ab hac nostra fide aperte demonstrant.

25. His theosophis patribus, ille etiam in divina plurimus scientia et divinarum rerum revelator Dionysius consona dicat (1). " Si veluti in materialibus imaginibus fit, ad archetypam speciem pictor indeclinabiliter aspiciat, nulla re alia „ sensibili abstractus, partimve abductus, ipsum illum quemcumque pingit, si li„ cet dicere, duplicabit, ostendetque veritatem in similitudine, archetypum in ima„ gine, utrumque in utroque, excepta substantiae diversitate; ita studiosa mente „ pictoribus praeditis, continua et indeclinata suaveolentis quodammodo et recondi„ tae pulcritudinis contemplatio, indubium efficiet et Deo simillimum simulacrum. „ Num his dictis obediunt inobedientiae filii, et reverentur theologos, et materiales patiuntur fieri imagines? fatenturque circumscriptum, id quod saepe duplicatur? adorantque id, quod alterum ex altero demonstrat, id est figuratum et figurans, sicuti nunc a nobis Christus Christique imago venerabilis honoratur? An potius alterum ex altero spernunt, dehonestantque Christum per eius imaginem? simulque contemnunt hierophantam quoque doctorem; nobisque confirmant, se nullatenus reconditam participare pulcritudinem, sed turpes esse et impuros, et cuiuslibet divinae formae expertes?

26. Ita res se habere videtur etiam alexandrino Clementi, in suo de legali paschate tractatu (2). " Veluti si alicuius imago, haud praesente archetypo, parem „ ac illud honorem referat: praesente autem veritate, imago ab hac illustratur, si„ militudine illa manente, propterea quod veritatem significat. „ Et sanctorum quidem patrum dicta sunt haec. Observandum autem est, eos non limitate neque singulariter de tali imagine, vel de tali forma tantummodo, sed de omni absolute imagine eundem significatum virtutemque statuere, servatamque ad prototypum relationem et convenientiam, concorditer adfirmare; id quod manifestius ostendunt divi Dionysii verba; etiamsi nonnulli patres, propter tunc dominantem consuetudinem,

(1) Dionysius de eccl. hier. cap. IV, meliore tamen apud Nicephorum nostrum lectione, quam in editis.

(2) Est ex deperditis hic Clementis alex. tractatus, quo fit pretiosius hoc a Nicephoro nunc exhibitum nobis fragmentum, ab iis duobus diversum, quae sunt in anonymi opusculo quodam apud Petavium in Uranologio p. 399. De hoc opere testis erat Eusebius hist. eccl. lib. VI. 13. ubi inter alia Clementis scripta numerat τὸ περὶ τοῦ πάσχα σύγγραμμα, *de paschate opusculum*.

regum imagines in publico proponendi et venerandi, regis exemplo usi sunt (1), tamquam prae ceteris proximiore regi regum et domino universali, quoniam omnibus in terra dignitatibus regia maior excellentiorque est. Sic enim et orationis series postulat namque ex mundanis supramundana, ex humilibus excelsiora quantum licet revelantur. Quod autem quae fiunt erga imagines ad prototypum transiliant, ex sacris quoque litteris facile comperitur.

27. Namque et beati Samuhelis historia, huiusmodi aliquid denotare vult. Hic enim etiam ante conceptionem, Deo a religiosa parente promissus, statim in fa-
[illegible] sciis consecratus fuit. Deinde fungi sacerdotio coram Deo sortitus, etiam quatenus
... CIX. sacerdos imago Dei erat. Idque nobis suadet quod in psalmis canitur *: " tu sacer- ,, dos in aeternum secundum ordinem Melchisedec. ,, Nec non sapientissimi Pauli
[illegible] vox *: " assimilatus filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. ,, Samuhel itaque sacerdotio fungens, Dei imaginem prae se ferebat. Sed quum Israhelitae hunc senio pressum viderent, gravibus autem querelis adversus eius liberos expostularent, venerunt ad eum maiores natu, petentes ut regem ipsis constitueret, sicut aliis in
* Reg. VIII. 6. gentibus usuvenire cernebant. Quid ergo ait scriptura *? Improbum hoc ipsi prophetae iure meritoque postulatum visum est. Oraculum vero Dei quale? " Audi, ,, inquit universalis Deus aegre ferens atque iratus, vocem populi huius secundum ,, quod tibi loquuntur; quia non te spreverunt, sed me. ,, Apertissime igitur et hinc demonstratur, prophetae, ceu rei Deo oblatae, ac deitatem repraesentantis, tamquam ex imagine ad Deum archetypum transisse contemptum. Hoc etiam in bene factis agnoscimus. Audimus enim in evangeliis servatorem Deum venerandis
* Matth. X. 40. discipulis denunciantem *: qui recipit vos, me recipit. Pari modo, quae adversus Dei ecclesiam peccantur, propter sacras imagines, et propter oblata Deo et consecrata corpora, ad ipsum Christum deveniunt. Quid ergo? Non exasperatur indignaturque ad haec Deus? Et vehementer quidem; sed iram differt, velut erga veteres, ita etiam erga hodiernos offensores; quamvis hi ineffabilem illius longanimitatem contemnunt ac bonitatem. Illud autem quomodo non intelligunt hi amentes, quod ad reprehensionem vesaniae ipsorum supra dictum fuit? Oporteret enim ipsos monito hoc deduci ad veritatis comprehensionem.

28. Quid igitur dicendum est? Nisi scivissent haec ita se habere Christiani, cur antiquitus ab ethnicis fabricata et cultui ac venerationi proposita simulacra, abominanda iudicabant et despuenda? Certe divino zelo omnique conatu utentes, convellebant ea fortiter a fundamentis et corrumpebant, igni tradebant, aliisque modis exitium illorum perpetrabant (2). Cur ergo haec agebant? nonne odio et detestatione deorum quorum causa simulacra erant effecta? Namque ethnici, dum hominum quoque nonnullorum imagines figurare vellent, dedicarunt eas stultissime detestandis quibusdam et abominandis ac turpitudine vitae famosis, vel iis certe qui generosum aliquod ac forte facinus, vita comite, edidissent. Erant aliqua etiam

(1) Videsis saltem Cyrillum comment. in Ioh. opp. T. IV. p. 228. D; et Nazianzenum orat. IV. 80, qui disertius de hoc ritu circa imagines Caesarum dicit.

(2) Id etiam a Libanio narratur in fragmento insigni, quod nos edidimus, orationis ab eo scriptae pro templis ethnicis; quam in editis libris mutilam feliciter ante hos annos supplevimus ex quinque codicibus vaticanis, unoque insuper barberino, et altero chisiano, quibus in omnibus, id est septem, integrum inlibatumque Libanii id scriptum deprehendimus.

simulacra daemonum quorumdam ab ethnicis cultorum, quae idola et phantastica figmenta dicere licet, fraudisque plenissima (1). Quae cum ita sint, quid ni iustum sit sacra nostra omni honore prosequi, ob fidem nimirum ac religionem erga prototypa, si certe haec saltem digna cultu fatemur? NAM QUID DOMINICO CORPORE HONORABILIUS AC VENERABILIUS? QUOD PARTICIPATUM, EOS QUI CUM FIDE SUSCIPIUNT, SANCTIFICAT (2); in imagine autem repraesentatum, devotionis gratia replet. Sunt itaque haec veneranda et honorabilia apud Christianos cum rebus aliis sanctis. Sed enim impii *Gr. p. 93.* adversus haec tam invicta, ilico occurrunt: nempe quod ethnici digna ethnicis opinantur; ab ipsis enim haec adinventio processit; Christianis vero ita agere non licere. Neque intelligunt, hoc ipsis potius adversari, nobis autem plurimum patrocinari. Cur enim etiam Christiani res Christianorum non honorabunt? Et quidem falsae errorisque plenae erant res ethnicorum, nostras autem veras esse, vereque actas scimus credimusque. Et quanto veritas falsitate potior est, tanto oporteret sacrorum nostrorum curam diligentiorem esse ac ferventiorem. Tantopere igitur materialium imaginum ratio, fide digna est, vel potius fidem sui facit, ut ad demonstrationem etiam atque evidentem probationem aliarum rerum, et quidem divinarum ac supernaturalium, et ipsius altissimae ac supremae naturae, ab inspiratis patribus adsumatur. Ergo non in re theologica tantum imaginis honor ad prototypum transit, sed in quibuslibet etiam quae figurantur, uti demonstratum est. Quod si ita est, sane convenientissimum erit Christianis, immo debitum, Christi et sanctorum imaginibus cultum, ceu reapse colendis, exhibere.

29. Age vero si simplicibus quoque et incompositis rebus figurandi consuetudo adhibita est; tantumque est imaginis momentum ac dignitas, ut in divina quoque et ineffabili natura cernatur; filiique filialem ac physicam relationem, qua patrem substantialiter repraesentans (2), fit eidem intimus et copulatus, exprimere ac demonstrare queat; cur, oro, ad haec quoque composita non potissimum adsumatur, ad compositam inquam Christi hypostasim? Qua ex re notiores nobis magisque familiares fient res salutaris ipsius ad homines adventus, qui compositi sumus et materiales et crassiores, ideoque egemus materialibus congruenter sensibilibusque instrumentis, ceu nobismet consuetis et maxime propriis, ad manifestiorem doctrinam, et ad res quae supra nos sunt extensivam manuductionem. Quod si hoc minime liceret, neque decorum existimassent inclyti ecclesiae duces, iamdiu id constituissent ac definissent, atque his venerationem abrogassent? Quid dico venerationem? Nec figurandum quidem ullo modo simulacrum decrevissent.

(1) Cantacuzenus ad Sap. XIV. 13. Ὅτι μὲν οὐκ ἦν ἀπ' ἀρχῆς ἡ τῶν εἰδώλων θρησκεία, τοῖς τὰς ἱστορίας εἰδοῦσιν, ὅθεν ἡ εὕρεσις αὐτῶν ἤρξατο, δεδήλωται· ὅτι δὲ οὐκ ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα, προφητικῶς εἴρηκε· προῄδει γὰρ ὅτι τοῦ σωτῆρος ἐπιφανέντος Χριστοῦ, καὶ τὴν ἡμετέραν φορέσαντος φύσιν, σύμπασα τῶν εἰδώλων καὶ ἐξ ἁπανταχοῦ γῆς καταργηθήσεται λατρεία. *Quod ab initio idolorum cultus non extiterit, legentibus historias quibus eorum origines memorantur, exploratum fit. Quod autem haud perpetua futura sit idololatria, prophetice dixit. Noverat enim fore ut servatore Christo apparente, nostramque naturam gerente, totus in universo orbe idolorum cultus extingueretur.* Atque hoc saepe stomachatur Nicephorus, quod Iconomachi nedum extinctam idololatriam, sed revocatam vel auctam ab orthodoxis ss. imaginum cultoribus calumniarentur. Porro quod nec semper nec ubique idola fuerint, testantur etiam aliquod nuper lustratae oceani australis insulae, ubi nullae idolorum figurae apud incolas repertae sunt.

(2) En novum de Christi corpore in eucharisticis speciebus praesente testimonium.

(3) Recole Cantacuzeni locum paulo ante a nobis relatum p. 100. adn. 3.

30. Atqui secus, horum aliqui sacras quoque aedes struxerunt, et sacra cimelia elaborarunt, in quibus has imagines ab eis impressas vel pictas constat. Quae dum extarent et in dies fierent, ipsi totum absolverunt vitae cursum. Iamque etiam definitionibus divinisque canonibus proponi Christi imaginem typicam censuerunt; et humana quidem potius forma, ceu veritati congruentiore, quam agni, fieri, prisci illi qui sacram sanctamque synodum sextam celebrarunt a Deo inspirati patres, nos docebunt (1). Quos cunctos irreligiosi hi neglectui habentes, ad coryphaeum irreligiositatis impium Eusebium confugiunt, et alios quos sibi confinxerunt patres, sceleris sui cupidinibus inflammati, sumptis etiam a Manichaeorum atque Arianorum peste figmentis, eorumque particulis aliquot atque reliquiis, faece omni atque impuritate scatentibus; quos procul ab ecclesiae coetu submotos, et a divina gloria multo tempore ante exclusos, Christum simul incircumscriptum, et alienum diversumque a paterna substantia censentes, sacrae synodi excommunicarunt, tremendis subiectos anathematibus. Sed nos, praeter dicta, hierophantam Cyrillum, sermonis nostri veritatisque patronum producentes, videamus quònam haec de imaginibus controversia istis demum evadet. Miror enim, nisi huic ipsi sancto viro repudii libellum dent. Quippe is sic ait divi apostoli ad Romanos epistolam commentario explanans * (2). " De semine Davidis natum secundum carnem, praedestinatum ait filium Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum. Etenim praedestinamur etiam nos filii, sed tamen non ex virtute, sed tamquam ex gratia, hac appellatione digni habiti; et tamquam sola Dei patris voluntate, hanc rem sortiti. Verum enimvero Emmanuhel multum abest ut ita se habeat. Etiamsi enim de Davidis semine extitit secundum carnem, attamen virtute ac veritate naturalis filius est, per quem nos quoque filii efficimur. Siquidem vere dicitur, quod eius ditati Spiritu per sanctum baptismum, tunc demum citra reprehensionem dicimus abba pater. Igitur sicut imagines sunt erga archetypa, ita et nos per adoptionem filii, erga eum sumus qui suapte natura ac virtute vereque patris testimonio talis est declaratus (3). "

31. Porro accurate animadvertendum est, imaginis exemplum, non ut in superioribus quomodo filius se habet ad patrem, ita heic etiam proferri, sed quomodo nos adoptione et gratia filii, ad eum qui natura ac virtute filius est, nosmet habemus: atque ut demonstretur, quo nos modo digni facti fuerimus adoptione; nempe sicut imagines ad prototypa simpliciter et indeterminate se habent; non autem tamquam huius vel illius personae imagines, vel talis dignitatis puta regalis, sicut in praecedentibus. Quomodo autem se habeant imagines ad prototypa, communes notiones communisque intelligentia docent, atque apud omnes sana mente instructos in confesso est atque indubitatum; quippe qui, natura magistra, hanc habent notionem. Sic ergo nos adoptione filii, ad eum qui natura veritate ac virtute filius est, sumus. Namque omne exemplum, ceu res communiter confessa, adsumitur; ut ex notioribus atque clarioribus ambigua et obscura fidem atque confir-

(1) De hoc diximus superius p. 12. adn. 2.

(2) Gratulemur hoc novum S. Cyrilli fragmentum ex eius commentario in epist. ad Romanos, cuius sedes propria est post primum a nobis in nostra editione impressum, nempe cap. I. 4.

(3) Sancti Cyrilli insigne et rarum de sacris imaginibus extat testimonium in eius commentario a nobis edito ad psalmum CXIII. 16.

mationem accipiant. Duplex igitur a patre heic proponitur adoptionis modus. Alius enim naturalis verusque dicitur, qui Deo Verbo congruit; quique immo ne adoptio quidem sed filiatio magis proprie dicendus est. Alter est modus, per adoptionem atque gratiam, qui nobis credentibus merito congruit. Quomodo igitur se habet posterior modus ad priorem? ut imagines, inquit, ad archetypum. " Nam sicut imaginem terreni tulimus, inquit apostolicum oraculum *, sic etiam imaginem caelestis feramus. ,, Id quod et ipse beatus hic Cyrillus alibi manifeste ita disserens dicit (1). " Quum animalis homo ad improbitatem declinaret, et adoptivi peccati propter omnimodum carnis affectum morbo laboraret; suam ad divinam imaginem conformationem, insertumque sibi instar sigilli Spiritum depulit, atque ita corruptibilis ac deformis apparuit. Postquam vero omnium creator restituere voluit in integritatem ac pulcritudinem veterem id quod olim exciderat, immisit iterum ei illum qui olim recesserat divinum sanctumque Spiritum, praeclare sic in supramundanam imaginem hominem commutans, atque ita eum comparans, ut possit per illum ad suam nos reformare similitudinem. ,, Quod autem omnium validius est, rursus idem magister, ait in forma Dei esse filium. Eumdemque imaginem et characterem sacrae litterae dicunt patris sui. Imagines autem ut archetypa sunt. Quid ad haec respondebunt? Nonne hinc discedent coarguti et pudefacti? Quantum enim pertinet ad theologiae rationem, eam tradidit dicens: imaginem esse genitoris filium, iuxta effatum. Quantum vero adtinet ad communem rationem, omnemque imaginum modum, id verborum additamento denotat, plurali utens numero dicensque: imagines autem ut archetypa. Num et hoc vocabulum ad divinae naturae descriptionem adsument hi dementes, ut plures iam filios patresque inducant, et polytheismum profiteantur? Non enim imago, dicit, sed imagines sunt ut archetypa; sic similitudinem simul convenientiamque demonstrans.

* I. Cor. XV. 49.

Gr. p. 95.

32. Quid hoc manifestius aut evidentius ad propositam nobis quaestionem? Nisi forte illis excaecata prorsus mens est, mentisque oculus obtenebratus. Quid ergo ad haec dicent isti ab adoptione divina alieni? Num oculos contra tam clarum lucentemque veritatis splendorem poterunt obfirmare? An opponent vana et abominanda ex impuro suo Deoque odibili eructata corde deliramenta? Admittunt ne divinitus prolata verba, an magistrum recusant? Si non admittunt, iam hinc iis conficitur a Christi ovili alienatio. Sin admittunt, alterutrum de duobus necesse est; nempe vel imaginum rationem, prout se habent ad archetypa, nobiscum confiteantur, atque ob id Domini quoque imaginem atque sanctorum nobiscum venerari patiantur. Vel adoptione divina manifeste expellentur, quam per sanctum Spiritum in divino lavacro adepti fuimus; et cum Iudaeis atque ethnicis collocabuntur; siquidem quam habent invicem praedictae imagines communionem relationemque non concedunt. Perit enim ipsis baptismus, desinunt esse iuxta creatoris imaginem; decidui et eiecti sacro Christi filiorum grege in posterum erunt. Hoc sibi emolumentum ex iniuria adversus sacras imagines curarunt miseri. Summopere autem demirari hos merito hinc possumus, in quantum stultitiae amentiaeque venerint, consentaneam improbis factis suis mentis quoque sententiam habentes.

(1) Quaerendum erit per otium de hoc Cyrilli tractu; nam certe apud nos in commentariis eiusdem ad dictum Pauli locum, non occurrit.

Gr. p. 96. 33. Simulant quidem falsoque ostentant, crucis typum a se honorari; sed factum ipsum, id est salutarem Christi passionem, revera abolent. Quomodo enim passus foret aut crucifixus, iuxta istorum dementiam, si incircumscriptum corpus adsumpsisset? Quid enim in cruce fuisset confixum, aut clavis perforatum? Quònam lanceae cuspides penetrassent, nisi corpus fuisset circumscriptum? Num hinc etiam his inopinabilis impietatis alumnis, opinionis phantasticae (1) offundentur tenebrae? Quid ni enim sint reprobi, qui mentem habent animamque obtenebratam, loquentes perversa? bona enim loqui nesciunt, mali cum sint, ex pravo cordis thesauro praviora depromentes. Nonne itaque deprehensa est istorum impietas, quomodo videlicet inimici crucis Christi, crucem quidem venerari simulant, ipsum vero crucis typum (2) cum sacris characteribus subruunt destruuntque?

34. Quid ergo hi aiunt, verba dolosa et obliqua effutientes? „ Typum crucis „ adoramus, propter illum qui in ea fuit extensus. „ Explorata autem est horum amentia et improbitas, quod nempe sanctificantis typum abominantur ac despuunt, sanctificatum autem honorare videntur (3). Atqui quomodo sanctificatus typus, id est crux, fuit, ut ipsi volunt, si Christus vere in corpore non est passus? Huic ergo amentiae atque insaniae ne respondere quidem oporteret: respondere enim stulto
* Prov. XXVI. 4. iuxta stultitiam suam, vetamur *. Sed enim propter huius sermonis veritatem adserendam, seriemque tenendam, atque ut pientioribus persuadeamus, ita dicimus: primo quidem cuncta quae in ecclesia Dei sunt, sacra esse ac sancta, nos scire et confiteri; ideoque veneranda et religiosa pariter haberi a nobis atque honoranda; nihilque esse in iis inglorium aut ignobile, ut iam alibi diximus. Neque licet nobis fidelibus, neque traditiones illorum, qui doctrinae nostrae antesignani fuerunt, monent ut distinctiones ullas et disquisitiones faciamus, quid sit primum vel secundum, quid plus vel minus honorabile. Namque id omne ab infidelium et impiorum malitia est: puta, si hoc adoravero vel secus, salvabor ne an secus? melius ne hoc, an illud? Quod sane summae stultitiae ac ruditatis horum, qui nunc talia quae-
* Iacob. II. 10. runt, indicium est. Quid enim respondebunt dicenti *: " si legem universam aliquis ,, servaverit, in uno autem mandato offendat, factus est omnium reus? ,, Atque haec de legalibus actibus, vel etiam de irreprehensibili et integerrima fide nostra. Non est ergo a nobis circa haec rixandum, quoniam pari gradu honoranda esse sancta, sacrorum patrum canones divinitus editi praecipiunt.

35. Verumtamen propter stultorum contumaciam atque impudentiam, paulo curiosius de hac re disserendum putamus; neutri quidem rei (cruci et imagini) honorem negantes, sed quatenus ex disquisitionis consequentia provenit, praestantiam quamdam inter has ipsas, brevi sermone statuentes. Dicimus itaque, ut a si-
1. mili initium capiamus: quoniam et ipsa imago eiusmodi est; imago Christi simili-
Gr. p. 97. tudo eius est, et corpori eius similis est, figuramque corporis eius nobis describit et delineat, ac speciem denuntiat, et modum actionis vel doctrinae vel passionis ut plurimum imitando significat. Figura vero crucis nulla parte similis est corpori eius, nihilque eorum quae dixi ostendit. Quod autem simile est alicui, magis propinquum

(1) Ludit Nicephorus in vocabulis ἀδόκιμος et δόκησις, quod aeque fieri latine non potest.

(2) Nempe Christi imaginem, ex qua derivata videtur crucis figura.

(3) Hoc dicit quia Iconomachi imaginem Christi aversabantur, crucem non item, ut mox patebit.

et cognatum est ei, quam quod non est simile, notiusque illud propter similitudinem efficit: ac proinde honoratior est imago Christi, utpote magis illi finitima et notior. Cum igitur figura crucis apud nos sit in honore et veneratione, erit honoratior et venerabilior Christi imago. Praeterea imago Christi primum et sine II
medio, statim et primo congressu speciem eius nobis indicat et memoriam affert, siquidem eum, qui effigiatus est, in ipsa effigie tamquam in speculo spectamus. Crux autem non hoc facit; cum enim crucem videmus, primum quidem mentem ad id quod apparet intendimus, deinde cogitamus, quid sit, et quomodo sanctificata fuerit, et a quo, contemplamur; atque ita secundo loco ad crucifixum, et ad eum qui crucem sanctificavit, transimus. Quocirca quod primum transit ad aliquid, et illud in primis manifestum efficit, honoratius eo est quod idem secundo loco facit: ergo Christi imago honoratior cruce Christi, quae alioqui honorabilis est.

Deinde certum est apud omnes, qui mentis sunt compotes, id quod sancti- III.
ficat, sanctificato esse melius: sine contradictione enim, inquit apostolus *, quod * Hebr. VII. 7.
minus est, a meliore benedicitur: quamobrem corpus Christi crucem sanctificavit cum eam tetigit et in ea confixum fuit, et benedictionem nobis per hanc immisit, crux vero per ipsum sanctificata est: quorum autem prototypa honoratiora sunt, et ipsa sunt magis honorata: quandoquidem vero utraque figura est, et figura crucis sanctificatae honorata est; figura igitur corporis quod crucem sanctificavit, magis honorata est. Rursus typus extensionis manuum figuraeque Christi venerabiles sunt: IV.
quantum autem differt a figura corpus, tantum different quae ab eis proficiscuntur: quorum enim archetypa in maiore honore sunt, eo maiore in honore ipsa erunt, siquidem figura propter corpus est, et extensio; non autem e contrario, corpus propter figuram: ac corpus quidem substantia et subiectum est, figura vero accidens subsequensque: quanto igitur substantia praestantior est accidente, aut quanto anima praestantior est scientia, tanto corpus praestat figurae. Ac figura quidem est et dicitur quod figuratum est: figuram vero factam esse corpus, nemo sanae mentis dicturus est: sic enim et corpus colore praeditum dici potest, non autem corpus color, neque color corpus: praestantiora igitur quae corporis, quam quae sunt figurae. Quod si ita est, typus corporis honoratior est typo figurae.

Crux insuper simplicem quodammodo et sine varietate nobis passionem repraе- V.
sentat; a rusticis vero et agrestibus vix intelligitur esse symbolum passionis: sacrae vero imagines non solum passionem variant et subtilius describunt, sed etiam mi- *Gr. p. 98.*
racula et prodigia, quae Christus fecit, latius et clarius nobis exprimunt. Quae igitur explanatius et dilucidius haec nobis ostendunt, honoratiora et significantiora sunt, quam quae obscurius haec declarant. Praeterea crux passionis symbolum VI
est, et modum quo, qui passus est, passionem sustinuit, aenigmate significat. Quid enim aliud vult significare illud: tolle crucem tuam et sequere me, quam illum qui confixus est timore Domini, et vanitatibus mundi nuntium remisit, paratum esse ad omnia propter amorem eius sustinenda? Sic qui in carne sua stigmata Christi ferebat, et in passione gloriabatur inquiens *: " mihi autem absit gloriari nisi in * Gal. VI. 14.
„ cruce domini nostri Iesu Christi „ crucifixionem nobis, id est, passionem Christi his verbis depingebat. Imago autem est ipsius, qui passus est, expressa similitudo; quae proprie magis digniusque ipsum nobis repraesentat, quam ea figura,

quae exteriora et quae Christum circumstant designat. Imago igitur quae ipsum Christum nobis designat, dignior est honorari, quam crux quae passionis modum nobis demonstrat.

VII. Christi nomen tamquam homonymum de Christi imagine praedicatur: Christus enim vocatur ipsa imago, sicut rex vocatur ipsa imago regis: de cruce autem praedicari non potest, nemo enim cordatus crucem ullo modo appellabit Christum: quare quod participat ipsum nomen, sicut participat figuram corporis, magis honoratum est, illo quod nihil horum participat: imago igitur honoratior est, quam fi-
VIII. gura crucis. Causa antecedit effectum, praecipueque causa efficiens: quod autem antecedit, magis honoratum est, quam id cui antecedit. Quia igitur causa figurae crucis est passio corporis Christi, et corpus est principalis causa figurae crucis, sequitur ut imago corporis Christi, tamquam causa efficiens figurae crucis, hono-
IX. ratior habeatur. Item quod alicuius causa factum est, inferius est eo, propter quod factum est. Si igitur crux propter corpus Domini facta est, necesse est ut etiam in horum figuris inferiores partes ferat figura crucis. Nam quorum antecedentia minora sunt, ipsa quoque minora sunt. Demonstratum igitur est pluribus rationibus, quod etiamsi crux vivifica in honore alioqui habeatur, imago tamen Christi, ut superioribus argumentis confectum est, honoratior est: quare qui crucem honorare profitetur, Domini quoque imaginem honorabit: sin vero hanc non honorat, multo minus illum honorabit.

X. Postremo, videmus multis in locis crucifixionem Christi in imagine pictam, et ut convenientia rei poscit, quae illo scilicet modo acta fuit: videmus Christum pendere, manusque extensas ac clavis confixas, quibus salutaris passio Christi om-
Gr. p. 99. nibus miraculis admirabilior, et ceteris, quibus salvi facti sumus, principalior nobis depingitur. Quid igitur inimici crucis Christi heic facient? Necesse est alterum ex duobus facere: aut adorantes crucem, imaginem quoque adorare, nisi malint frustrari professionem suam: aut demolientes imaginem, simul crucem demoliri. Qui autem secundum eligunt, ad extremum crucem ipsam, et universam simul Christi oeconomiam, utpote huius adversarii, delent; et sponsionis suae falsitatem palam faciunt. Si enim vel tantillum veritatis apud eos resideret, oporteret in primis imaginem venerari uti causam efficientem et auctricem crucis. Quicquid enim ab aliquo esse dicitur, minus est illo a quo efficitur. Et si crux veneranda est, magis honoranda est ea, quae causae rationem habet, imago. Nam crux propter imaginem extitit, non versa vice imago propter crucis typum. Imagine enim antea descripta et figurata, crux simul descripta est, corporis erecto statui, et utriusque manus extensioni, conformata; necessario scilicet et consentanee corporis habitui ceu sequelam semet ostendens. Nec quisquam a vero aberrabit, dicens: quod Domini imaginem hoc modo charaxans, etiamsi nolit, typum crucis una charaxaverit. Quid ni igitur quaqueversus constet Christi hostium insania et impietas? Nam crucem ut venerandam se colere simulant; quod autem magis est venerabile, prorsus despuunt. Sed non quia crucem honorent, id agunt; quis enim id credat? siquidem hanc saepe deiecerunt, combusserunt, profanis pedibus atque illotis conculcaverunt; sed ne videantur cunctas funditus commovere ecclesiae religiones, divinum interim Christi typum (imaginem) opportune importune de medio tollere student;

quoniam gravis est ipsis etiam in imagine spectatus Christus. Veluti si quis naturalem foeditatem volens extenuare, ornamentorum lenocinio semet venustaret; ita hi crucis negotium, ut honestissimum praetextum, nobis obiiciunt.

36. Quid porro de crucis typo dicendum superest? Ipsa crucis prototypa, ut appellare licet, veneranda et a nobis fidelibus fideliter adoranda, pretiosa et vivifica ligna, dehonestant turpibusque contumeliis adficiunt. Namque haec a Christianis antiquitus aureis vel argenteis thecis reposita, quae phylacteria vocitantur, quaeque collo suspensa, et in pectus demissa gestamus Christiani (1), ob custodiam tutelamque vitae nostrae, salutemque animarum et corporum; hinc enim et nomen ipsis conficitur; et ob cupiditatum medelam, et impurorum incurrentium daemonum averruncationem, haec apud nos habere credentes; in quibus Christi quoque passio et miracula et vivifica resurrectio inserta sunt; haec inquam ligna innumera *Gr. p. 100.* apud Christianos comperiuntur. Quid vero impii de his iudicant? abominanda putant, quae sunt conservanda; fugienda, quae sunt potius adpetenda. Haec itaque pretiosa ligna igni admovent ceu materiem inutilem atque vilem; nulloque respectu dignam, fusione facta demonstrant. Adeo infatuati sunt et obtenebrati, ut quae ad custodiam tutelamque vitae suae deberent amplecti, haec abiiciant et destruant. Consimile quid facientes ei, qui murum tutissimum, et munimentum firmissimum haberet; moxque suae custodiae salutisque incuriosus, id inconsiderate ac stultissime demoliens, pervium se adgressoribus suis exhiberet. Quid ergo hinc sequitur? Nempe quod dum sancta haec ligna simul cum thecis destruunt, par utriusque rei honor agnoscitur. Cur ergo, si sacra haec vitanda erant, venerandis lignis antiquitus Christiani adnexuerunt simulque elaborarunt? Aequum omnino semperque est, dici a nobis his crucis Christi hostibus, gravem ipsis esse Christum in imagine etiam spectatum, eiusque memoriam aeque molestam atque Iudaeis et ethnicis, quibus commode adnumerabuntur.

37. « Atqui cum imaginibus Christi, aiunt, quaedam item alia de abomi- « nandorum ac vitandorum numero depinguntur, veluti in imagine resurrectio- « nis infernus conculcatus, et diabolus infirmatus ac pulsus, et siquid est huius- « modi; atque ita haec simul tacite adorantur. Quamobrem ne Christi quidem « imagines adorare licet. » Capiuntur heic quoque retibus propriis stulti. Quod enim nobis improperant, idem et ipsi se opinari demonstrant. Confitentur enim inviti, imaginum honorem ad prototypa transire. Nam si propterea haec reiiciuntur, multo magis divina sunt honoranda, ut honor ad prototypum transgrediatur. Ex his facillime quisque coniiciet, eos suam adversus Christi crucem obliquam subiratamque mentem, quam hactenus multos celarunt, paulatim aperire, et iis quidem qui paulo sunt acutiores revelare. Nam si propositum suum servaverint, Deo dissimulante ac permittente, deinceps ut par consentaneumque huic opinioni est, ne Christum quidem crucifixum adoraturos se denuntiabunt, quoniam latrones quoque malefici ac scelesti homines una crucifixi sunt. Sed enim nos quidem Christiani sobrii

(1) De hac pia consuetudine legantur capitula T. I. lib. I. p. 78, et lib. II. p. 27, magni operis de cruce, auctore P. Gretsero S. I., quo sane ex opere immensam omni saeculo Christianorum tam orientalium quam occidentalium religionem erga hoc salutis nostrae symbolum cognoscere licet. Tot monumentis de cruce a Gretsero T. II. editis, alia ut auguror a me ex mss. codicibus proferenda deinceps sunt.

sumus, neque in beluas ut isti transformati. Quid enim adoremus, scimus. Nam sacra colimus utpote sancta, turpia autem illa, ut morticina et conculcanda spectamus et iudicamus. Non enim ut honorem his circumponerent, una pinxerunt religiosi artifices, sed ut miseram et immensam eorumdem cladem denotarent; quod et nos contemplantes, Dominum debellatorem collaudamus; propterea que magis augustam illius imaginem veneramur, collatorum nobis ab eo insignium beneficiorum, communisque humano generi datae salutis memores; miramurque ipsius magnalia,
Gr. p. 101. et clementem laudamus condescensionem. Dicet fortasse aliquis, ex re praesenti futuram quoque coniectans, deventuros eos tandem ad sacram evangeliorum scripturam accusandam, ceu quae daemonum nonnullorum aliorumque improborum faciat mentionem. Atqui non propter daemones, sed propter miracula patrantem Christum daemonesque expellentem, et morbos sanantem, sine dubio scriptura illa exarata fuit. Neque reapse evangelium una adorabitur: etenim nostra adoratio, etiamsi sensibiliter erga sensibilia fit, attamen hinc intellectuali vi ad harum rerum auctorem cultum deferimus, nec nisi symbolice haec fiunt. Quippe nostra adoratio et latria, in spiritu ac veritate, secundum Servatoris verba, principaliter vereque fit. Nos enim quid adoremus, scimus. Isti vero quod nos adoramus, nesciunt, quia magnum divinae oeconomiae mysterium ignorant.

38. Insuper aiunt. „ Ante Christi quidem passionem et resurrectionem Christum circumscribis; quid vero dices post resurrectionem? etenim res non eodem sunt statu; quippe incorruptibile deinceps Christi corpus est et immortalitatem adeptum. Quonam itaque tua circumscriptio evadet? vel quomodo circumscribetur, quod clausis ianuis ad discipulos introiit nullo obstaculo impeditum? „ Scilicet hi audaciam phantasiastarum sequentes, ne tactum quidem manibus a discipulo divinum latus blaterant; sed iussum id tantummodo a Servatore, non tamen in operam rem mandatam contulisse. Propterea que neque visum in corpore, neque illud corpus ullatenus fuisse corpus. Adeo isti evangeliis discredunt! Atqui hoc primum audiet, qui de his ambigit; nempe cum dixeris " introiit ,, dubium solvisti. Prorsus enim introire et exire, vel hinc illuc transire, nonnisi circumscriptionis proprium est. Nam quod intra ianuas est, neque iam extra consistit, circumscriptum omnino est. Sic etiam in Servatoris resurrectione videre est, cum lapis sepulcro fuisset impositus, et sigilla apposita. Nam resuscitatum corpus, iam non erat pariter in sepulcro; unde id fuisse circumscriptum, necessario concluditur. Porro a mortuis resurgere, et clausis ianuis introire, et quidquid huiusmodi peractum fuit, haud lege corporis processit, neque nostrae materialis labilisque naturae. Quia et ante passionem, in fluctibus ambulare conspectus est Servator, manus tactu mortuos suscitare, et quaecumque alia per corpus suum mirabilia patravit. Neque ideo haec dicimus corporis propria, neque ipsum sine corpore. Erant quippe haec efficacis invictaeque virtutis officia, cui omnia cedunt; eaque miraculi rationem habebant, non autem proprietate insita corpori fiebant. Sed ubi incorruptibilitatis formositate corpus illud post resurrectionem exornatum evasit, et inviolabile, omnique corruptela et crassitie immune, cum copulata sibi hypostatice inseparabili natura, ex qua supernaturales dotes participabat; tunc superiora corporis conditioni agebat, atque, ut par erat, propria non simpliciter corporis, sed divini et incorruptibilis corporis.

Cernebatur igitur ita naturaliter comparatus Servator, non tamen sicut antea cum omnibus versabatur; sed huiusmodi visione dignis semet revelans, crucis indicia ostendebat. Atque hoc nobis adfirmat (quod libenter fideliterque admittimus) divinum latus Thomas contingens, elataque et clara voce exclamans: dominus meus et Deus meus! nec non sanctae mulieres purissimis pedibus pariter tactis: sed et illi demum itineris comites, et cor ardens experti, retentis nihilominus inter colloquendum ipsorum oculis ne agnoscerent; quod mox impedimentum in fractione panis sublatum fuit. Ipse autem cibo potuque utebatur, etiamsi iam incorruptibile corpus erat: quae quidem non indigentia aliqua, sed condescensionis ratione, et per oeconomiam faciebat, ut idem ipse crederetur, verumque ac minime phantasticum resurrectionis mysterium existimaretur. Quomodo autem vidissent divi discipuli de medio ipsorum sublatum, et in caelos sublimiter volantem, et paternae gloriae factum consessorem, rursusque pariter venturum, iuxta comitantium supramundanarum virtutum vocem, nisi corpus circumscriptum fuisset? Vel quid omnino magnus Stephanus, martyrum primus ac fortissimus, in medio certaminis sui stadio, haud multo post Servatoris in caelum reditum, quid inquam vidit, prout videre oportebat eum qui tanta plenus erat gratia, et quatenus supernaturaliter contingere poterat homini nato? Nonne in ea specie, quam antea apud nos prae se tulerat, in dextera paternae gloriae stantem spectavit? Secus enim qui dicere potuisset: video caelos apertos, et filium hominis stantem a dextris Dei? Haec a divorum quoque patrum manifeste docemur sententiis, quas postea recitabimus; etiamsi veritatis evangeliique conviciatores discredent, et Christum ipsum propemodum expellent, carnem et ossa discipulis ostentantem, propterea quod illi videbantur sibi spiritum cernere; et haec omnia extra corpus facta esse putabunt. Sed nos rerum harum veritatem praedicantes dicimus, Christum qua ratione condescensionis, humanationem peregit, eâdem pariter circumscribi, ut ex visu etiam veritas nobis innotesceret. *Gr. p. 102.*

39. Quomodo ergo alia quidem mutata sunt, nam mortale factum est immortale, corruptibile apparuit incorruptibile, passibile ad impassibilitatem transiit, circumscriptum vero (ut aiunt), non est factum incircumscriptum? Dicimus itaque, creatorem ab initio res humanae naturae simul condidisse et composuisse, veluti intellectualem vim, rationalem, sensualem, concupiscibilem, et quod praestantius dicitur liberum arbitrium, et si quid aliud est huiusmodi. Et homo de terra sumptus corporaliter formatus est, fuitque corpus necessario visibile omnino et tangibile et circumscriptum; nemoque sana mente instructus, dicet corpus esse incircumscriptum. Exteriora autem post creationem supervenerunt, et quasi adnata sunt, quae scilicet post violatum creatoris praeceptum invecta fuerunt. Quia enim condito primum homini, si modo ex creatoris sententia vixisset, vita erat adiudicata, ita tamen ut lege lata, liberum nihilominus esset eligendi arbitrium, nempe ut vel hac observata altissimam et angelis parem nancisceretur homo beatitudinem; vel ea neglecta, pessimam et infelicissimam sortem incurreret; quam postremam fraude serpentis cum elegisset, corruptelae ilico et naturali mortalitati factus est obnoxius, et reliqua innumerabilium cupiditatum colluvies in eum incubuit. Non enim una cum protoplasto corruptela et mors creata fuit; alioqui ligno vitae non eguisset, *Gr. p. 103.*

quod in medio paradiso vigebat. Igitur creaturae propriae Dominus, benignitatis abundantia, misericordia ineffabili, subditam morti naturam corruptela liberare volens, et in veterem felicitatem vindicare, corpus hoc suscipere non recusavit, quale et hominem damnatum habere constabat, nosque omnes qui eamdem damnationem participavimus, quod sine dubio mortale et corruptibile est. Iam quum sit corpus, certe circumscriptione non caret, quamdiu corpus erit. Deinde corporalem expertus est mortem, cui ceteroqui non erat obnoxius, sed debitum pro nobis solvit; ut factam in Adamo transgressionem, in se ipso sanaret; et naturae damnum reparans, lapsum hominem relevaret; quoniam ipse peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius: mortem destruxit, corruptelam abstulit, cum ipse sit naturaliter vereque vita, et immortalitatis scatebra, superior morti et corruptioni visus. Nam caro eius non vidit corruptionem quae videlicet absorpta fuit in victoriam, et a mundi victore debellata; caro autem a superiore atque omnipotente Verbi virtute conservata est, quamquam suapte natura corruptioni esset obnoxia (1). Deinde post triduum resurrexit; et omnes, qui ex peccato in naturam incubuerant reatus atque detrimenta, per se purgans abstersit, inchoatio veluti et arrha nostri factus plasmatis; splendidam ita atque omni criminatione liberam creaturam suam efficiens, eique gloriae suae decora largiens. Sic enim et baptizatus, nostram peregit purgationem, cum ipse supra omnem munditiem esset. Id autem olim quoque non defuisset, si creatus ab initio homo praeceptum creatoris observasset. Nam usque ad immortalitatem transitumque ad meliora, a creatore provectus fuisset.

* Rom. V. 12. Haec nos magistri nostri docent. Dixit enim aliquando divus apostolus *: propterea sicut per unum hominem peccatum in mundum introivit, et per peccatum mors, atque in omnes homines mors pertransiit. Haec antiquorum etiam nonnullorum sapientibus effatis continentur, in quibus scribitur: quod Deus mortem non fecerit, sed ad subsistendum cuncta creaverit. Et, quod salutares sint mundi origi-
* Sap. I. 13. 14. nes, neque eis mortis pharmacum insit *. Et, quod Deus hominem condiderit ad
* Sap. II. 24. incorruptibilitatem, invidia autem diaboli mors in mundum intraverit *. His consona patrum quoque religionis nostrae magistrorum voces praedicant. Quod ergo maiore confirmatione indigebat, id reapse ea potitum est. Non enim corpus oporte-
Gr. p. 104. bat fieri incorporeum, ut esset etiam incircumscriptum, quandoquidem non absque corpore homo creatus fuit: neque serius propter peccatum corpus ei accessit (2): alioqui neque homo extitisset neque transgressio. In quo enim demum peccatum patratum fuit, nisi in corporis adfectionibus, quae iam in ipsum propter inolitum peccatum introierant? Igitur renovatur in Christo natura et salvatur. Et quod corpus Deus adsumpsit, deificatur totum, in melius transmutatum, et ineffabilibus ornamentis coronatum; ac spiritale deinceps erat, atque omnem exsuperans materialem terrenamque crassitiem. Neque idcirco corpus esse desiit, sed corpus esse perseveravit, cuicuimodi demum id est, et certe circumscriptum. Non enim exterius provenit neque ex peccato circumscriptio, quomodo corruptela et aliae passiones subintrarunt, sed ea corporis est indigena, atque ut ita dicam haec est corporis

(1) Hoc dicitur adversus haeresim Incorrupticolarum.

(2) Animas ob priora peccata, in corpora immitti et quodammodo relegari, vana quorumdam philosophorum opinio fuit.

circumstantia, et ipsius terminus atque ratio. Nam si quis definiat corpus triplici qualitate constare, vel physicum, organicum, intima virtute vivens; vel figuratum et terminis comprehensum, quae omnia nostri corporis propria sunt, nihil aliud quam illud esse circumscriptum significabit.

Post resurrectionem igitur a mortuis, Christi corpus, quamquam deificato simile totum apparuit, nihilo tamen minus corpus remansit: non enim ad deitatis substantiam est transformatum. Nam quod Christus secundum carnem iam non agnoscitur *, haud nobis significat corporis cessationem aut depositionem, sunt enim hae Manichaeorum alucinationes, sed quod corporalibus necessitatibus sit exemptus, et ex carnalibus adfectionibus nostraque infirmitate excesserit, puta labore ex itinere, siti, fame, pavore, et si quid aliud est huiusmodi. " Non enim iam caro est, ,, neque tamen est incorporeus, sed eo, quem ipse scit, deificati corporis modo, ,, ut magnus praedicat Gregorius (1). ,, Deinde: " quod hoc corruptibile indui de- ,, beat incorruptibilitate, et mortale fieri immortale ,, magnus docet apostolus *. Sed corpus incorporalitatem sibi induere, vel creatum fieri increatum, vel circumscriptum ad incircumscriptionem transmutari, nondum ad hanc usque diem auditum est. Haec partim attributa, incorporeorum queque sunt propria, quia et angeli creatura Dei sunt, et quatenus initium habuere, tempore sunt circumscripti.

* [illegible]

* I. Cor. XV. 53.

Dicendum est ergo, prout Christianorum profitetur religio, sive catholicae et apostolicae ecclesiae tradit doctrina, Christum Deum nostrum post reditum in caelos, et suam ad dexteram Dei patris sessionem et collocationem, susceptam conservavisse haud imminutam naturam, nullamque ex integrarum numero partem abiecisse: idem enim corpus in eo conservatur, nec non anima qua animatur, rationalis et intellectualis, voluntativa et activa, qua vult et gerit rerum omnium providentiam et conservationem, ut divinitus ita etiam humanitus; advocatus est pro nobis apud patrem factus, nostramque administrans salutem, et utilium nobis rerum exhibitionem. Insuper memoriam retinet sanctissima illa et divina anima omnium quae Christus cum hominibus in terra versans pro nostra salute egit passusque est: cognoscitque se hypostatice divino Verbo unitam, videtque se coadorari cum eo tamquam Dei animam, et non simpliciter animam, ab omni rationali et intelligente creatura. Novit item se de terra in caelum conscendisse, rursusque cum patris maiestate venturam. Ergo in caelum abire, et vicissim redire, quod localem prorsus describit translationem, et ambulatorium exhibet motum, hae inquam circumscripti corporis operationes esse noscuntur. Sedere autem Christum ad dexteram Dei patris cum corpore, cum dicimus, haud cogitamus de dextera loci parte: neque enim incircumscriptus pater habebit umquam dexterae aut sinistrae speciem; sed gloriam honoremque fatemur, qua Verbum, utpote Dei filius ac Deus ante saecula, et patri consubstantialis, ita etiam cum carne honoratur et glorificatur, unamque et eamdem cum corpore ab omnibus recipit adorationem, quandoquidem una est hypostasis. Cinis itaque fiant Christi hostium linguae, et ipsorum corda exarescant! atque os loquens iniqua adversus veritatem cunctis palam expositam, oppiletur!

Gr. p. 105.

(1) Greg. nazianz. orat. XL. 45. Vide etiam orat. VII. 21.

40. Adhuc praedictis addunt. Scriptum est: non facies ullius rei simulacrum sive eorum quae sunt in caelo desuper, sive quae in terra deorsum, sive eorum quae sunt in aquis sub terra *. Ideoque figurare Christum non licet. His praecedunt ac subsequuntur alia effata. " Non erunt tibi dii alii praeter me *. ,, Et, non facies tibi idolum *. Et, non adorabis deos alios, neque ipsis cultum ,, deferes *. ,, Nescio, inquam, quomodo semet cohibuerint ut volentes nolentes haec dissimularint, fortasse blasphemiae criminationem vitantes. Nihilo tamen minus paris sic etiam blasphemiae rei fiunt. Nam quia Dei timorem prae oculis habere desiverunt, reverentiamque et obsequium erga sanctam et immaculatam nostram fidem abiecerunt, non verentur caelestium, terrestrium, ac marinarum rerum simulacris, Christi comparative adnumerare simulacrum, nullam inter imaginem domini ac creatoris, et creaturarum ac famulorum differentiam statuentes. Sed enim ipsi prout voluerint rixentur. Nos autem tam impiis hostibus respondemus, nempe haec Iudaeis priscis fuisse imperata. (Sic enim et cum novis Iudaeis disserere expedit.) Et quidem aegyptiacam nuper impietatem, divino nutu nec sine inauditis prodigiis Israhelitae effugerant. Porro omnium gentium superstitionem superabat falsus cultus Aegyptiorum (1); quorum Hebraei innutriti moribus, prolixum illud servitutis tempus exegerunt.

* Exod. XX. 4.
* Exod. XX. 3.
* Lev. XXVI. 1.
* Exod. XXIII. 24.

Iamvero curae Deo erat migrantis populi libertas atque salus, propter factas patribus illorum promissiones. Quamobrem ratione Deo digna ab illa irreligiositate ac profanitate abducens, atque ad sui notitiam cultumque convertens, mandata illa edidit ut se solum agnoscerent omnium Deum ac dominum, congruentemque cultum praeberent, neque consuetudinum memores, ad deditam idolis regionem reverti vellent. At hi ob suam vesaniam mirabilium illorum ac maximorum quae viderant, paulo post quam illinc discesserant, prodigiorum negligentes, vitulum sibi in deserto conflaverunt. Vetabat itaque eis lex, ullius interdictae rei simulacrum facere, caelestium nimirum solis ac lunae et reliqui astrorum numeri; terrestrium

Gr. p. 106.

(1) Cantacuzenus ad Sap. cap. XV. 18. Οὐ γὰρ μόνον οἱ Αἰγύπτιοι πάντα τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἐλογίσαντο θεούς, ἀλλὰ καὶ τὰ ζῷα τὰ ἔχθιστα ἐσέβοντο· πῶς δὲ ἔχθιστα ταῦτά ἐστιν, αὐτὸς δείκνυσιν· ἀνοίᾳ γὰρ συγκρινόμενα, τῶν ἄλλων ἐστὶ χείρονα· πᾶν γὰρ ἠλογημένον ζῷον, καὶ ἄνουν ἐστί· συγκρινόμενα δὲ τὰ παρὰ τῶν Αἰγυπτίων σεβόμενα, οὕτως εὐτελῆ τυγχάνοντα, ἐνίκων κατὰ ἀγνωσίαν καὶ ἀναισθησίαν τὰ ἄλλα τῶν ζῴων· μᾶλλον δὲ χείρονα εὑρίσκονται τῶν ἄλλων κατὰ ἄνοιαν συγκρινόμενα· καὶ οὐχ οὕτω μόνον χείρονα, ἀλλ' οὐδὲ ἄξιά ἐστιν ἐπιποθέσεως ὅσον ἐν ζῴων ὄψει· πολλὰ γὰρ τῶν ζῴων εἰ καὶ εὐτελῆ τυγχάνει, ἀλλ' οὖν ἡδύνουσι τὴν ὄψιν, εὔχροά τινα καὶ ποικίλα ὑπάρχοντα, καὶ καλὰ πρὸς τὸ θεαθῆναι· τὰ δὲ οὐ τοιαῦτα, δεισειδῆ τινα ὡς ἔοικεν ὄντα καὶ παντελῶς τὴν ὄψιν ἀλγύνοντα κ. τ. λ. Διὰ τοῦτο ταῦτα σεβόμενοι οἱ Αἰγύπτιοι, δι' ὁμοίων φησὶν ἐκολάσθησαν ἀξίως, μυῶν καὶ βατράχων ἀνάπλεως γεγενημένη γῆ, καὶ διὰ πλήθους κνωδάλων καὶ εὐτελῶν φάναι ζώων ἐβασανίσθησαν. *Non enim Aegyptii ethnicorum idola loco deorum habebant, sed animalia detestabilia adorabant. Quomodo haec autem detestabilia essent, demonstrat ipse dicens: insensata enim comparata his, sunt ceteris deteriora. Namque omne insensatum animal mente simul caret. Porro quae Aegyptii colebant, adeo vilia erant, ut inscitia et stupiditate reliqua animalia superarent. Peiora certe ceteris comperiuntur, si illorum dementiam spectemus; neque peiora tantum, sed ne digna quidem ullo affectu, quatenus animalium figuram gerunt. Multa quippe animalia etsi per se vilia, visa tamen delectant colore suo ac varietate, pulcramque sui speciem exhibent. At in Aegypto cultae beluae, turpi genere sunt, et omnino spectatores contristant etc. Propterea, inquit, cultores harum Aegyptii, paribus monstris merito puniti fuere, muscisque et ranis terra scatuit, et a serpentium multitudine tetrorumque visu animalium grave supplicium pertulerunt.* Stultum hunc Aegyptiorum cultum modo salse irrident modo detestantur Iuvenalis, Theophilus, Lactantius, Hieronymus, Cyrillus, aliique passim auctores; quod merito ab iis fieri, papyrorum picturae demonstrant, quas ego cum specto (etenim his prope quisquiliis iam Europa ad nauseam abundat) nobilem illam et tot sonitibus celebratam Aegyptiorum sapientiam valde requiro.

autem iumentorum, ferarum, serpentium, volatilium, atque monstrorum, quotquot in aquis, mari, fluminibus, innatantia vivunt; quae omnia in barbarica regione degentes culta atque adorata sciebant. Namque eum qui vere est universalis Deus, ignorantes homines, fraude maligni daemonis decepti, creaturae pro creatore irreligiose serviebant: cuius criminis reos, multos quoque post annos obiurgabat eos Deus per propheticam vocem *: " ego sum dominus Deus tuus, dicens, caeli firma- ,, tor, terrae fundator, cuius manus universum caeli exercitum creaverunt: neque ,, ego te docui ut alienos deos sequereris. Ego eduxi te de terra Aegypti, tu vero ,, Deum praeter me neminem agnosces *; nemoque, praeter me, est qui salvet. ,, His verbis revocat eis in memoriam mandata ipsis antiquitus imposita. Ergo vetat interim rerum apparentium et conspicuarum in caelo, terra, et aquis, facere simulacra; ne forte ignoratione rei melioris, vel repudiato creatore, cultum illis adhiberent. * Is. XLV. 12. * Exod. XX. 2.

Qui ergo sic praecipit: cave hoc nominatim facias; potentialiter quodammodo et per praeteritionem, " facies ,, inquit, praedicitque quod in posterum fieri praecipietur. Etenim huiusmodi aliquid haec nobis verba innunt. Nam qui dicit, talium nominatim rerum non facies simulacrum, aliarum aliquot facturam auspicatur; adprobatque illa quorum praecipiendorum nondum tempus advenerat, ita propemodum iubens, nempe rei nullius quam ego non mandavero, simulacrum facies; sed alieno abstinentes cultu, quem ego odi et aversor, iis quae ego aliquando praecipiam curam impendetis, quibus videlicet ego gaudeo et glorificor. Primo enim eos retrahens a prohibitis per legem, deinde tabernaculi aedificationem introducit. Haud secus, quam si quis alicui e servis suis officium aliquod imperare volens aut committere, quid monet? Nempe ne hodie hoc agat, neque aliquò abeat, puta ad agrum non exeat, neque in foro consistat. Vult enim servum illum vacuum paratumque esse ad ea quae postea praecipienda sunt: quoniam futurum est, ut crastina die in hanc urbem vel in hanc regionem eum mittat. Huiusmodi aliquid suggerit nobis praesens quoque sermo ut cogitemus; nempe sine iussu meo nihil facies, ut quae demum ego praecipiam, agas et observes. Mandat post haec reapse hierophantae Deus tabernaculi aedificationem, et quaecumque ad eam adtinent. Parapetasmatum nempe facturam, quae cherubinos opere phrygio intextos habebant. " Iam et arcae superponendum, quid facies, inquit? cherubinos scilicet aureos ,, tornatiles *. ,, Et ne imaginis quidem nomine appellat cherubinos, sed simpliciter cherubinos, eodem prorsus vocabulo quo augustae illae ac supramundanae substantiae denotantur. Quid autem gloriosius aut venerabilius cherubinis est, unde divina apparitio fiebat? Certe illi adeo gloriosi erant et dicebantur, cum aliis in tabernaculo positis, ut non a Moyse tantummodo et illorum temporum Iudaeis in honore habiti sint, verum etiam ab ipso Paulo evangelicae gratiae praecone *. Etenim religiose nominat cherubinos gloriae altare obumbrantes; de quibus nos alio loco latius locuti sumus (1). Praeter hactenus dicta, alibi quoque in sacra vetere lege, pari scopo modoque tradita alia, hi qui curiosius scrutari volent, comperient; nempe ubi idolorum et exitioso daemoni donariorum, Israhelitis factura interdicitur, quia haec vitanda erant et abominanda. Secus autem quicquid oblationum Deo foret Gr. p. 107. * Exod. XXV. 18. * Hebr. IX. 5.

(1) In apologetico maiore cap. 70. et seq.

* Lev. XXVI. 1. offerendum, id omne imperatur. Sic enim in levitico scriptum est *: " non facietis
,, vobis manufacta, neque sculptilia, neque titulum erigetis, neque lapideam spe-
,, culam statuetis in regione vestra, ut ea adoretis. Ego enim sum dominus Deus
,, vester. ,, Haec autem, quin sint conformia verbis illis, non facies ullum simula-
crum rerum tibi vetitarum, quae in recitatis retro legibus dicta sunt, quibus deterre-
batur institutus noviter ad pietatem populus, quis ita hebes est ut dubitare queat?

* Deut. XXVII. 2. In deuteronomio autem, de rebus Deo consecrandis haec mandantur *. " Qua
,, die trans Iordanem in regionem veneritis, quam dominus Deus tibi concedit,
,, statues ibi duos lapides grandes, eosque dealbabis, scribesque super his lapidi-
,, bus verba omnia legis huius. ,, Deinde paulo post. " Et aedificabitis ibi altare
,, lapidibus. Non tanges eos ferro, lapidibus integris aedificabis altare domino Deo
,, tuo, elevabisque illuc holocausta domino Deo tuo, et ad altare domini Dei tui
,, sacrificabis. ,, Et adhuc postea: " inscribesque lapidibus istis universam hanc le-
,, gem patentissime. ,, Haec perinde esse, atque illud facies tabernaculum et ta-
bernaculi supellectilem, neminem sobrium contradicturum arbitror. Alibi quoque
* Exod. XXIII. 32. Deut. VII. 2. de rebus ethnicorum religiosis, ita rursus constitutum fuit *: " cave ne umquam
,, foedus ineas cum eius regionis incolis, ad quam tu ingredieris, ne scandalum
,, tibi fiant. Aras eorum evertetis, cippos eorum conteretis, lucos eorum succide-
,, tis, et deorum indigenarum sculptilia igne comburetis. Non enim Deo alieno ser-
,, vietis. ,, Atqui post haec iussa, nihilominus Iosue Navi filius pares numero tri-
Gr. p. 108. buum Israhelis lapides, post Iordanis transmissionem, Dei nutu tolli a singulis tri-
* Ios. IV. [illegible] bubus imperavit, haud ignobiles neque contemnendos, sed insignes futuros atque
conspicuos *; ut sint vobis, inquit, loco signi positi, nunciique sint posteris aeta-
tibus, prodigiorum hoc loco divinitus vestri causa editorum magnitudinem notifi-
cantes, eorumque memoriam per saecula conservantes. Sed et ipsi Moysi lapideas
* Exod. XXXIV. 1. tabulas polire, legem Domini recepturas, mandatum fuit *; quae quantopere fuerint
honorabiles, quantaque gloria exornatae, quid opus est dicere? Quò etiam Dominus
descendisse dicitur, utcumque dèmum intelligenda est Domini descensio. Unde
etiam Moysis illustrabatur facies, adeo ut ne adibilis quidem iam spectantibus fie-
ret. Nempe ibi excudi opus erat quae in prioribus tabulis scripta fuerant, qualiter
eae extiterant quas in monte digitus Dei scripserat; quarum excipiendarum quum
peccatorem populum indignum iudicasset legislator, manibus abiectas iam contrive-
rat. Insuper et altare ex gleba ac lapidibus minime elaboratis Deo excitari manda-
* Exod. XX. 25. tum fuit *, in quo offerri holocausta lex iubebat. Quid porro magnus Isaias elata
* Is. XIX. 19. voce, Spiritu instinctus, clamabat *? " die illa erit altare Domino in regione Ae-
,, gyptiorum, et titulus iuxta terminum eius (1) Domino. ,,

Sed huc provectos considerare nos oportet, quid haec nobis significent. Dicimus ergo, eius rei causam fuisse, quod prae omnibus falsi cultus adseclis Aegyptii potissimum a vera religione aberrabant, et impurorum daemonum famuli erant, verum suapte natura Deum ignorantes. Etenim hominum formas, et quidem etiam irrationalium bestiarum varias proponebant figuras, easque instar deorum stulti ado-

(1) Hoc explicat Cyrillus in comm. ad Is. opp. T. II. p. 281, nempe quod Aegypti conversio ad verum Deum coeperit circa urbem Rhinocoluram, quae erat in eius regni finibus, id est Palaestinae contermina.

rabant (1). Puris autem intellectus sui oculis divus propheta praevidens, quaenam illis, apparente in terra universali nostro servatore Christo, conferenda essent, ait fore ut divina efflorescente evangelii praedicatione, Dei notitiae oboriatur ipsis lumen. Et illa quidem polluta omnia purgentur ac destruantur, succedat autem divinorum altarium erectio, et sacra delubra, in quibus vivificae crucis typus, et immaculati corporis Christi divinus character, splendide collocabuntur, a quibus praedicta loca ornamentum accipient atque coronam. Re autem vera haec feliciter vaticinia exitum habuerunt. Sicut ergo ligno lignum, delubro delubrum, sacrificiis sacrificia, impuris quibusve atque abominandis sacra nostra successerunt; ita pro vanis illis impurisque cippis, ut propius atque naturalius propheticis quadrarent oraculis, sanctissima Servatoris monumenta, id est venerandae ipsius imagines una cum aliis sacris rebus, per Aegyptum totam nec non universum orbem, abundant multiplicatae et honoribus adfectae. Sic nempe qui ad inspiratum prophetam commentantur sancti viri, praedicta verba intellexerunt (2).

Hinc ad antiquiora tempora oratio nostra vertatur, ut observemus quid patriarcha Iacobus cum Charras proficisceretur egerit, qui sole occidente ad somnum Gr. p. 169
conversus, ex praesente loco lapidem sumens, cervical sibi fecit, ibique somniorum visionem expertus est. Ac deinde somno expergitus, Dominum eo loco habitare, se inscio, dixit; eumque terribilem et Dei domum appellavit, et caeli portam esse imaginatus est. Tum lapideum cippum erigens, oleum eius vertici infudit. Num ergo haec recusat Deus, ut his nefandis videtur? Nequaquam, immo et perlibenter admittit; quod ex oraculo posthinc Iacobo edito constat *: " vidi enim, inquit, *Gen. XXXI. 12.
,, quanta Laban tibi fecerit. Ego sum dominus Deus tuus, qui tibi sum visus in ,, loco Dei, ubi tu mihi lapidem unxisti, et mihi votum vovisti. ,, Ad haec quid magnus noster sacerdos ait Gregorius (3)? " Iacobus scalam quamdam phantasia ,, vidit, atque angelorum ascensum, et lapidem unxit mystice; fortasse ut lapidem ,, nostri causa unctum (4) denotaret; et Dei visionem appellavit eum locum, in ,, eius qui apparuerat honorem. ,, Et alia quae ibi Gregorius encomia prosequitur. Haec cuinam non perspicuum faciunt, eamdem lapidum materiam, pro oraculorum diversitate, modo Deo gratam et honorabilem esse, modo contrariis adhibitam, vitandam esse et detestabilem?

Quales vero quantasque Salomonis sapientia et opulentia fecerit, quas famosum illud continebat templum, incorporeorum figuras, volentibus studiose scrutari permittimus, quoniam et alibi nos de his subtilius tractavimus (5). Insuper et quaecumque divo Ezechieli * visa sunt et revelata, ac divino oraculo manifestata. Etenim *Ezech. XLI. 18.
circa parietes delineati ostensique templi, nec non circa vestibula, cherubini erant sculpti et palmae, quae res secundum veraces illas visiones figuratae erant coramque depictae: inter quas etiam sancta sanctorum, plenumque gloria Domini aedificium videbat; unde et pronus ibi humi procubuit: audivitque contra exaspe-

(1) Recole dicta nuper p. 114. adn. 1.

(2) Eusebius caesariensis ad hunc Isaiae locum. Item copiose Cyrillus ad Is. opp. T. II. p. 294.

(3) Scilicet in oratione XXVIII. 18.

(4) Nempe ἀλειφέντα, ut ait Gregorius, quod vocabulum tamen mendose deest in vaticano Nicephori codice p. 265. b.

(5) In apologetico maiore cap. 69.

rantem domum Israhelis, graviter inclamari, ut a suis iniquitatibus sine mora desinerent, et omni actu quo Domini legem violantes, sacra eius profanabant; sicuti nunc etiam videmus ab his impie fieri qui acerbius adhuc peccant, et sanctis illis sanctiora laedunt. Atque ex his omnibus concluditur, neque omnia quae de his legalibus scripta feruntur, reiicienda esse absolute, neque omnia vicissim admittenda. Nam neque omnia profana sunt et despicabilia, neque omnia rursus sancta et venerabilia; sed quae sint, et quam ob causam, manifestius docebit oraculum Gedeoni
* Iud. VI. 25. superne editum, iudici Israhelis electo *. Mandatum quippe illi fuit ut patrium Baalis altare eiusque lucum destrueret, aliudque aedificaret Deo, et sacrificia illuc extolleret vitulorum, succisi luci lignis ŭtendo. Eodem modo nos quoque, diviniore ac religiosiore lege recepta, siquem alienum a nostra sententia deprehenderimus religiosum ritum, hunc velut iudaicum aut barbaricum, ceu abominandum detestandumque, omni prorsus sedulitate utentes, destruere, ceu alienum, necesse est.
Gr. p. 110. Quae vero ad Dei gloriae favent, et salutaris oeconomiae indicium faciunt, quia nobis prosunt, haec honore cultuque digna iudicamus, secus ac hi faciunt impuri qui sancta impie despuunt et contumeliis adficiunt: qui quidem omnia confundentes permiscentesque, mundum ab immundo, sanctum a profano discriminare nolunt.
* Sap. I. 4. " Namque in malitiosam animam non introibit Dei sapientia *. ,, Necesse quippe est, ut vel hi, propter illud negativum " non facies simulacrum ,, cuncta Deo cara et propria reiiciant; vel propter adfirmativum " facies ,, consueta omnia atheis et infidelibus adorent et amplectantur; sine ulla videlicet opinionum iudiciique sanitate. Vel denique, quod ipsis et proprium et iucundum est, totam veterem novamque legem, suis magistris obsequentes, deleant.

41. ∾ Age, sint ista, aiunt; ubinam vero tibi lege constitutum fuit, ut Dei ∾ simulacrum faceres? ∾ Improbo huic stolidoque quaesito ita occurrimus; primo quidem, videri vos hanc quaestionem, ob velandam incredulitatem impietatemque vestram commovere; neque ut aliquid frugi de Deo loqui existimemini, sed ut divinam Servatoris oeconomiam calumniemini; nullam enim heic vos incarnationis rationem habetis. Deinde absurditas vestra et dementia omnimoda ex his coarguitur. Frustra enim Christianis conviciamini, et rei, quam nec ipsi cogitarunt, nec vos umquam audistis, aspernanter titulum imponitis, quasi simplicem Deum, carne nudatum, figurare se dicant. Quis enim rationalis naturae particeps non manifeste profitetur, Dei facere imaginem, quâ Deus est, vere esse impossibile vanique negotium moliminis? quoniam neque visibilis est divinitas neque comprehensibilis; Deum
* Ioh. IV. 12. enim nemo vidit umquam *. Nam Moyses ipse, qui divinarum legum minister fuit, quamquam divinae praesentiae ardente desiderio correptus, gloriam Dei tantummodo vidit quae ei ostensa fuit cum gloriosus Deus praeteriit, et quidem ipso intra petram incluso, qui nonnisi posteriora Dei vidit, sic fortasse futurae in carne apparitionis figuras edoctus. Quid enim ait Dei oraculum? " non videbit faciem meam
* Exod. XXXIII. 20. ,, homo, et vivet *. ,, Nonne et priscos aliquot, sicuti legimus, qui omnipotentis Dei incommunicabile nomen cultis a se statuis inscripserant, quibus et cultum soli
* Is. XLVI. 5. Deo debitum exhibebant, per Isaiae magni vocem obiurgat Deus * " cuinam assi- ,, milastis Deum, dicens; et cuinam simulacro similem effecistis? Num imaginem ,, eius faciet artifex, aut faber aurarius fuso auro illum inaurabit? ,, Et iustissime

quidem minatur illicita audentibus. Non enim licet existimare quicquam esse in creatis, cui Deus sive natura sive gloria sive viribus sive re alia quavis assimilari queat. " Nam gloriam meam, inquit, alteri non dabo, neque virtutes meas sculptilibus *. „ Quibus enim similis esse queat is qui omnibus est invisibilis, supraque omnem mentem et comprehensionem? Quibusnam simulacris manufactis, humano ingenio artificioque elaboratis comparabitur? * Is. XLII. 8. Gr. p. 111.

Christianos itaque haec scientes, et in divinis rebus bene eruditos, sanamque notionem arcanae ineffabilisque naturae habentes, nemo nisi furiosus existimare poterit divinae naturae imaginem velle figurare. Vobis igitur incredulitatis novique iudaismi defensoribus, verba " Deum quidem nemo vidit umquam „ semper in ore promptuque sunt. Verba tamen " vidimus Dominum; et cum illo manducavimus ac bibimus * „ et quaecumque alia summae condescensionis propria nobis sunt praedicata, cum vobis recitantur, audire eisque credere nullo modo patimini, sed uti peregrinam absonamque vocem repellitis. Sed si licet interrogare, responsum quaeso reddite. Ubinam vobis constitutum fuit, sive a legalibus praeceptis, sive a doctrina evangelica, vel apostolico magisterio, incircumscriptum confiteri Christum, quatenus apparuit apud nos homo? neque porro facere imaginem eius neque venerari, sicuti nunc dogmatizatis? Profecto id adfirmare non poteritis, neque ullo argumento demonstrare; ita ut quae vos premit argumentorum penuria, in victoriae nostrae abundantiam cedat. Etiamsi ergo vobis non constaret catholicae et apostolicae ecclesiae antiquitus et ab initio constans traditio, quod est omnium validissimum argumentum atque tutissimum, nec non apostolicae et patrum voces, quae retinere traditiones iubent, sive scriptas sive secus, quia par in utroque genere traditionum vis spectatur; attamen de duobus ambiguis illud omnino praevalere deberet quod religiosius est, et fidei atque amori erga Christum propinquius, quodque optimus zelus, fervensque affectus inspirat. Quod si utrimque praestantior meliorque ratio pro Christi ecclesia stat, nos utique longo intervallo victoriam referemus. Quoniam itaque impossibile est supraque vires, Deum mente comprehendere; certe figurare, supra omnem artem est, atque adeo impossibilius, quia Dei naturam assimilare, praeter naturam est, cum species formaque nulla subsit. Etenim ad quodnam exemplar spectans artifex imaginem faceret? Nunc vero quia Deum proprie vereque corporatum novimus, prostat pie volentibus ad faciendam imaginem ea species, ad quam Deus, servi forma adsumpta, semet figuravit. Nam si quod est invisibile et vere sine forma, utpote incomprehensibile, nulli rei est simile, pingique nequit; necessario quidquid est conformatum et visibile, utpote comprehensibile, fateri oportet delineari posse et assimilari; quod ut figuremus, non est nobis opus mandato. Non enim est hoc in more fidelium, ut nihil nisi imperatum faciant. Solent potius nonnulla sponte ipsi conferre, quae nimirum maxime decent ferventiores et studiosiores divini amoris atque pietatis. Secus enim quomodo ipsorum fidelitas appareret? * Act. X. 41.

42. Quod si quis etiam legem demonstrari sibi postulet; certe opere efficere, validius ad fidem faciendam est, quam verbis praecipere. Iamvero iis, qui pie ad res divinas incumbunt, id quod dicturi sumus non erit incredibile. Narratur enim Abgarum Edessenorum regem, edita a Christo prodigia admiratum, multo amore Gr. p. 112.

impulsum, ut saltem in imagine eum spectaret, pictorem misisse qui vultum illum divinum pingeret, atque ad se citissime adferret. Cumque pictor scopo suo non esset potitus, propter eximiam vultus venustatem atque splendorem, aiunt Christum faciei suae linteo applicito, imaginem propriam deprompsisse, remque optatam ad amatorem regem transmisisse (1).

43. Narratur insuper, universali nostro servatore Christo Bethleemi nato, illum qui gentis persicae tunc sceptra tenebat, egregium illuc amandasse pictorem, qui nati pueri ac matris imaginem describeret, atque ad se adduceret. Agnoscant hoc corda incredula! Ne Persas quidem sibi persuadebunt tantum iter suscepisse, dona nato regi prout par erat laturos, stella ducente; quodque revera formidolosum erat, et in manifestum coniiciebat discrimen, regem palam praedicare natum in terra sibi peregrina. Quod si non omnia in evangelica historia sunt scripta, non idcirco omnia sunt incredibilia. Nam neque alia prodigia, quae Iesus edidit, sunt neganda, quum tot fuerint, ut ne mundus quidem ea caperet, quamquam non sunt
* Ioh. XXI. 25. scripta, ut magnus ait evangelista Iohannes *. De invisibili ergo et supersubstantiali et incomprehensibili natura, et cuius imaginem facere impossibile est, dicitur
* Ioh. V. 37. " neque vocem eius audistis, neque speciem eius vidistis *; et, Deum nemo vidit
* Ioh. IV. 12. ,, umquam, neque ullus hominum scivit aut scire potest * ,, quia nempe deitas ita se habet, ut neque audiatur, sed omni conspectu ac sono eximatur; neque item
* Is. IV. [illegible] esuriet umquam neque sitiet: " nec est investigatio sapientiae eius *. ,, De Verbi autem in carne apparitione: " nisi venissem, et eos allocutus essem, peccatum non
* Ioh. XV. 22. 24. ,, haberent. Et, viderunt, et oderunt me, simulque illum qui misit me *. ,, Quid autem divi discipuli aiunt? " quod fuit ab initio, quod vidimus, et manus nostrae
* I. Ioh. I. 1. ,, contrectaverunt, de Verbo vitae *. Et, vidimus Dominum, qui una manducavi-
* Act. X. 41. ,, mus et bibimus * ,, quod post illius a mortuis resurrectionem contigit. Sed et laboravit, ex lege corporis, et esuriit, et sitivit. Et, misit Deus filium suum fa-
* Gal. IV. 4 ctum ex muliere *. Et Deus apparuit in carne, et passus est in ea adsumpta, resurrexitque veterascentem peccato naturam renovans.

44. Sic ergo et nos eundem nobis assimilatum per omnia absque peccato, iuxta vivificam et sanctissimam eius speciem, assimilamus et figuramus adoramusque fideliter ac veluti Deum decet, ut magna voce clamat Dei ecclesiae tradita ab antiquo divinitus consuetudo. Quid ni igitur adorandae sunt et honorandae huiusmodi assimilationes? Temporis causa, dicunt; quia haud antiquitus huiusmodi ve-
Gr. p. 113. neratio tradita est. Atqui si temporis causa haud venerandas imagines dicitis, nos contra propter hoc maxime venerandas contendimus. Namque has ab initio fieri videntes Manichaei atque Ariani (2), qui fuerunt horum neotericorum antesignani, easdem abolere studebant, adorantesque id est religiosos homines vituperabant, et horum damnationi subscribebant. Testes libri sunt, quos prae manibus horum sacerdotes habent. Quod si neque suis ipsis magistris, neque nostris veritatis praedicatoribus cedunt, neque quae propriis oculis vident, admittunt, quibusnam dein-

(1) De Christi imagine ab Abgarum missa diximus ad antirrh. I. 36. p. 36-37. in adn. Legatur insuper Baronius ad Ch. an. XXXI. n. 61.

(2) Ad Arianos quod adtinet, instar omnium est Eusebii sententia a Nicephoro in hoc opere non semel memorata. De Manichaeis, nil mirum; nam sectae quo peiores sunt, eo vehementius ab omni pia verae ecclesiae consuetudine abhorrent.

ceps adnumerandi sint, patet. Sed etiamsi his auditis ora sua occludunt hi profani, attamen impudentem sententiam non omittunt; sed alia magis adhuc irrationabilia et insana his superaddunt.

45. Nam cum aliquis orthodoxus eos alloquens dicit, aequum esse ut divina symbola honorentur, quandoquidem in sacris aedibus collocata, sacra fiunt; pariterque illa quae in divina mensa vel alibi forte proposita sunt, vel in linteis vel in aliis materiis picta, ceu sancta et coadoranda, a Christianis iam inde ab initio confecta fuerunt; quid aiunt hi, qui sanctum a polluto distinguere nolunt? „ Ferarum ac iumentorum et avium et aliorum animalium imagines in his picturis „ spectamus; et sacra quidem, quatenus sacra colimus, sed non illa propter haec. „ Ita et cum Christi imaginem videmus, rem sacram non imaginem veneramur; „ ideoque ne extra haec quidem veneranda est imago. „ Sed licet dicere non eamdem in omnibus cerni rationem. Nam ceterorum animalium formae haud principaliter altari adhibitae sint, neque ideo ut adorentur, sed ornatus causa et decoramenti linteorum quibus intextae sunt. Dein sic accidit religiosa impellente vi, et piorum erga divinas aedes studio, ut haec tamquam sacrum donarium oblata sint. Attamen cum aliquis rem sacram colit, haud de iumento vel de fera cogitans id agit; scit enim nihil inde emolumenti fore; sed rei sacrae honorandae intentus, nihil praeter visionem formis illis ferinis impertit. Sed enim sacrorum simulacrorum ratio non ita se habet. Cur? quia cum per se sancta sint, et memoriam archetyporum sanctorum refricent, ceu sacra una cum sacris adorantur; neque cum ipsis tantummodo, verum etiam extra sanctas aedes in honore erunt. Tu vero asini et canis et suis in templo adorans imagines, non stomacharis; Christi autem imaginem una cum templo comburere gestis? neque hanc audaciam perhorrescis, qua demonstras te nomen tibi christiani frustra imponere? Quid ergo dicent hi mente capti, et intellectuali facultate orbati, de sacris caelaturis in cancellis, et iis quae vocantur soleae (1), et in columnis ac foribus ipsis, et denique ante divinum altare positis? Num haec ornatûs et pompae causa Christiani fabricaverunt, an potius propria propriis aptantes? gnari scilicet loca haec esse adorationis, ideoque ut adorarentur haec ibi configurarunt?

46. Pol rectissime propheticus sermo horum delirium atque insaniam iamdiu *Gr. p. 115.*
vituperavit *. " Dedit eis Deus oculos ad non videndum, et aures ad non audien- * Rom. XI. 8. Matth. XIII. 14.
„ dum; ut videntes non videant, et audientes non intelligant. Et, incrassata est
„ illorum mens, obscurati sunt et infatuati in cogitationibus suis *. „ Disquiren- * Rom. I. 21.
tes disquirunt ea, quorum neque quaestio neque ambiguitas apud Christianos umquam fuit. Quum adeo sit perspicua et universo orbe pervulgata veritas, stulti hi propriis oculis ipsique evidentiae repugnant, demonstrationesque rerum ipsis conspicuarum et ob oculos positarum quaerunt. Idem agentes ac si quis solem videns eois recenter finibus exorientem, et solarium radiorum quaqueversus iactus spargentem, dubitaret adhuc num dies adesset. Aut mare quispiam navigans, vel flumen tranans, demonstrari sibi transmissionem suam postularet, dubitaretque num aqua in mari ac flumine esset. Et cum ne homines quidem prorsus lucis expertes de his

(1) De solea veteris ecclesiae extat eruditum Leonis Allatii opusculum.

ambigant, neque crapula obruti et abrepti hanc insaniam patiantur, qui tamen saepe res stantes et immobiles, circumagi putant; hi vino incredulitatis ebrii, animamque gravati, materialibus veluti devincti cupiditatibus mundanoque et fallaci gloriolae fuco et carnalibus voluptatibus captivati, pessima quaeque et calamitosa experiuntur.

47. Si pauca adhuc ad huius sermonis disquisitionem addemus, satis utique cognoscemus an his convenienter Christianorum appellatio attribuatur. Quippe omnes scimus, quod sicuti Christi imago per derivationem, tum Christi speciem tenet, tum et ipsam appellationem gerit; sic etiam christianus, tamquam ex prototypo Christi nomine, et appellationem sortitur et mores, qui eum distinguere seu definire, per imitationem vitaeque genus, quatenus fieri potest, debent. Ex uno itaque ceu principio ac radice, Christo scilicet, procedentes, communionem relationemque mutuam conservant: et quamquam substantia modoque existendi differre inter se noscuntur, nihilominus eodem nomine utuntur, et communis in utraque re praedicatur Christi denominatio. Si ergo talis communio, idemque nexus ab his retinetur erga homogeneum, atque ad homonymum par honor redundat, sane his attribuatur christiani nomen. Sin his prorsus contraria faciunt, atque omni dedecore et ignominia obruunt Christo aeque ac sibi commune nomen et mutuam relationem, cur hi Christianorum appellationem participabunt?

48. Quod autem huius rei causa archetypi quoque destructio ab ipsis fiat, ratiocinii sequela et rerum quae cernuntur intentio faciunt intelligere. Distrahit enim
Gr. p. 115. illorum coniunctionem, nominisque communionem, homogenei et homonymi abnegatio et abiectio. Simile quid patiuntur, ac si de duobus pueris disquireretur,
* gr. πατρὸς τετυχ. κτλ utrum ex eodem essent patre * progeniti; quorum ille qui incolumia retineret paterna liniamenta, et indelebilem gereret cum gignente similitudinem, merito sane reputaretur germanissimus: alter vero nihil horum retinens, probabiliter nothus iudicaretur et extraneus. Nothi ergo et hi Christiani iure credentur, et Christi hereditate atque ovili expulsi. Frustra enim sibi adrogant nullo modo ad ipsos pertinens nomen: sed ad oeconomiae Christi destructionem, vel potius ad suarum animarum exitium, speciosum incircumscripti obiiciunt vocabulum.

49. Quid ergo dicent de aliis sacris figurationibus, nempe et ipsius sanctissimae virginis Dei matris, et ceterorum sanctorum, qui omni aevo Deo placuerunt? Num etiam heic incircumscriptio ipsorum obstabit? vel ex deitate et humanitate constantes ipsos definient? Non licet heic profecto dicere deitatem una circumscribi, vel carnem distrahi, et unicam dividi personam; et coniuncta, pingendo aut circumscribendo dissolvi. Ad alias igitur adinventiones et prodigiosas ludificationes commiscendas loquaces hi peccatores convertentur. Nihil enim his magis gratum est et in more positum, quam ut ad absurdos cogitatus impiosque declinent; et quidquid improbabile est ac Deo invisum, sectentur.

50. Quaenam autem est istorum hac in re opinio? Quia nullatenus quod utile est cognoscere valent, neque ullam rationem excogitare, quae suae improbitati ac maleficio patrocinetur, ad arbitrium suum atque ad propriae vesaniae ingenium confugiunt, dicuntque: » quoniam Christi cultus exsufflatus est et excidit, con-
» sentaneum est, venerationem quoque sanctorum simul desinere, neque iam
» deinceps mentione dignam putari. » Atqui nunc tempus est dicendi: si pa-

tremfamilias Beelzebul vocaverunt, quanto magis domesticos eius (1)? Haec enim hodierni Iudaei, linguas suas a priscis mutuantes dicunt. Nam si res Christi ita tractaverunt, quid malitiae adversus sanctos eius non exproment? Vere hoc dignum est illorum iniquitate, et in sanctos audacia ac protervitate: simul tamen est caritatis summae sanctorum erga Christum indicium opportunissimum, qua scilicet ei sunt devincti, numquam divisi. Etenim dum in hac vita degerent, testes passionum Christi, sociique vivificae eius necis fuerunt, peccato usque ad mortem resistentes. Et nunc etiam terrenis rebus exempti, participes visi sunt concitatae nuper adversus Christum persecutionis et contumeliae. Ecce enim et tunc corporibus suis, pro eo qui in corpore passus est, decertarunt fortiterque se gesserunt; et nunc rursus paria pari de causa patiuntur (2). Namque imagines parem ac archetypa ignominiam perferunt, rursusque compatiuntur, ut denuo conglorificentur; atque iterum honorantur ignominiae communione. Atque ut martyrum memoria exhilarati nos philomartyres gloriemur, aliquantulum in hoc sermone demorari libet: veluti homines spectandi et audiendi studiosi, cum iucundis gratissimisque oblectantur spectaculis aut musicis sonis, haud ab iis facile discesserint, etiamsi interdum necessaria negotia omittenda sint. Solent enim ea quae visui audituique pabulum praebent, amatorum sensus adtrahere, aegreque separabilem usum sui efficere. Gr. p. 118.

51. Hi ergo sancti Christi facti imitatores, et erga Christum caritate penitus vulnerati, et vestigia eius quatenus homini possibile est, persequi gestientes, fide nixi, et firmam spem retinentes, ac futura tamquam praesentia captantes, terrena omnia ceu caduca et corruptibilia contempserunt; divitiarum quoque et ipsorum corporum negligentes fuerunt, quia res caelestes ac sublimiores adpetebant, conversationem in caelis agendam optantes. Ideo cuncta ceu stercora prae creatoris amore, iuxta martyrum summatem, arbitrabantur *. Sic sibi crucem tollentes, et armaturam fidei capientes, et fidei lorica muniti, scutumque fidei arripientes, galeam quoque salutarem sibi circumponentes, tamquam ex alto vires suscipientes, Christi passionem aemulantes, fortiter decertantes, invicti milites magni regis semet ostenderunt et athletae generosissimi. Sic adversus errorem trophaea erexerunt, omnemque machinam inimici expugnarunt, cunctas eius vires dissolverunt, omnia tela eiusdem ignea extinxerunt, et dominatum valide destruxerunt: cunctas ministrorum diaboli molitiones ac minas despuerunt, quamlibet ipsorum saevitiam atque fraudem aspernati sunt, fortiter viriliterque admodum illorum artificiis obstiterunt. Vere firmam et indeclinatam erga Deum voluntatem gerebant, et inflictos cruciatus velut in alienis corporibus perferentes, ac naturae quodammodo obliti, labores tolerabant; pietatis stadium contra polytheismi errorem decurrentes, in ignem veluti rorem insilientes, horrendissimarum ferarum dentes et rabiem haud metuentes, ferri aciem, et ungularum acumina, carnium concisiones aut lacerationes, animis haud concidebant, supplicii instrumentis sponte ut deliciis occurrebant, cun-

* Philip. III. 8.

(1) Incipit hinc apud Nicephorum laudatio martyrum, quae utiliter conferetur cum illa Constantini diaconi a nobis edita in Spicil. rom. T. X, quamque prae oculis habuisse videtur Nicephorus, praesertim quia in nicaena synodo, cui Nicephorus quoque interfuit, sermo ille Constantini citatus fuerat.

(2) Parem sententiam de martyrum reliquiis, quas Saraceni Thessalonicae violaverant, scribit Nicolaus patriarcha in sermone suo apud nos Spicil. T. X. praef. p. 27.

cta sustinentes, omnia tolerantes, unum spectantes, atque ad bravium supernae vocationis festinantes, haud condignas passiones huius temporis ad futuram quae revelabitur gloriam existimantes. Sed his omnibus resistentes, et morte superata, pro fide pugnantes, tyrannorum minis superiores visi sunt; quia nomine Domini roborabantur, quod coram gentibus regibusque portabant.

Gr. p. 117. Ita cruciatus fortiter tolerantes, maiores vires sumebant; ita persecutionibus ac periculis corroborabantur. Hinc tentationibus ac tribulationibus magis vigebant, nullatenus minis intentatisque terroribus terrefacti; persecutorum rabiem egregie retundebant, capita impiorum concidebant, supercilium atheorum deprimebant, furibundorum tormenta ceu thesauros pretiosos admittentes, deliciarum potius quam poenae loco habentes. Sic erroris destructores evaserunt, angustamque et molestam viam terentes, multitudini inviam et desertam, ad spatiosam ac beatissimam, quae ipsis erat adsignata, requiei sedem pervenerunt. Hi victoriosi martyres, in cruciatuum camino excocti, atque ut aurum probatum comperti ac splendificati, sole sunt clariores, et sidera fulgore superant. Hi ob Christi confessionem consummati, rationales perfectasque victimas ei semet praebuerunt, et sacrificium Deo gratissimum ac iucundissimum, et acceptabilem perlitationem beneque olentem odore spiritus, in holocaustum obtulerunt. Horum alacritate ipsi angeli obstupuerunt; horum certamina supermundiales virtutes admiratae summopere sunt; quia mortali in corpore invisibiles hostes debellarunt, et de adversariis suis victoriam retulerunt, invisibilibus profligatis agminibus, trophaea splendida contra repugnantes statuerunt. His gaudet Deus et glorificatur; angeli quoque in caelis gratulantur unaque laetantur; contra diabolus nec non apostaticae copiae eius vulneratae pudefiunt, casum suum clademque deplorantes.

Sapientes hi ac celeberrimi martyres, de errore triumphatores effecti, fidei nostrae inexpugnabiles turres extiterunt, ecclesiae columnae ac sustentacula, religionis bases et immobile fundamentum, gloria ingens nostratium fidelium et ornamentum, luminaria splendida et intellectualia mundi fines illuminant, certaminum suorum fideique radiis fulgentes. O fidem invictam! o caritatem ineffabilem! o spem indubiam! o fortis animae constantiam angelicam! o excelsarum mentium caelestiumque alacritatem atque vigorem, natura maiorem, re creata superiorem! Quid prius stupentes admirabimur? Fortitudinis datorem Deum, an fortium propositum? divinorum donorum praestantiam, an sanctorum magnanimitatem? Utraque res enim

* Ps. XV. 3. naturam orationemque nostram excedit. Cum propheta ergo exclamabimus *: " sanctis qui sunt in terra eius, mirificavit Dominus omnes voluntates suas in eis. " Quoniam et hic mirabilis in eis est, quia supra omnem creaturam se extollentes, uni creatori conditorique suo adhaeserunt. Sic itaque facti sunt speculum Dei immaculatum, purissimum, limpidissimum; divinumque radium pure in suis purissimis animabus excipientes, Dei imitatores evaserunt; quodque Deus est suapte na-

Gr. p. 118. tura, ipsi participatione et gratia consecuti sunt, facti nimirum Dei habitacula,

* II. Cor. VI. 16. templa divina et splendida, iuxta propheticam locutionem *: " habitabo in eis et inambulabo; et ipsi erunt mihi populus, et ego illorum Deus. "

Hi ergo praeclaro certamine praeclare decertato, fide servata, cursu consummato, mundo eiusque principe debellato, egregio confecto negotio, caduca ac fluxa

cum perpetuis commutantes, ob haec viriliter gesta, et tanta certamina, immarcescibilibus coronis victoriosi veritatis testes a munerario certaminum Deo digni habebuntur, et cum Christo aeternaliter regnabunt. Christo scilicet facti coheredes, et immortalitatis sortem adepti, vivunt apud eum vitam incessabilem ac perpetuam, luce immortali fulgentes, divina pulcritudine venustati, cum supernis potestatibus choreas agitantes. Nam quid maius esse potest, quam versari cum Deo, atque illinc beatitate perfrui, superna gloria dignos habitos atque splendore? Etiamsi enim nunc forte vita illorum obscura videtur, attamen " quum Christus, inquit, apparuerit ,, vita nostra, tunc et ipsi cum eo apparebunt in gloria *. ,, Namque martyrum Deus " est Abrahami Deus et Isaaci et Iacobi, non mortuorum sed viventium ,, Deus est * ,, uti scriptum est. Itaque sanctorum animae in manu Dei sunt *, neque umquam eas tanget dolor; et quamquam oculis horum insipientium visi sunt mori, et reputata est calamitas exitus illorum; et a nobis discessus, contritio; illi nihilominus sunt in pace. Non enim mortui sunt, sed vivunt, et somnus potius quam mors est, mors illorum pretiosa; haud terra infossi, sed in caelum volatu elati (1). Etenim ex corruptibili caducaque vita translati, in aliam transierunt senectutis expertem et sempiternam. Quamobrem in quotidianis canticis nostris, circa illud acroteleution cantici quod hymno succinitur, congruum quid modulantes ceu ad viventes in Deo sanctos " benedicite spiritus et animae iustorum Domino ,, dicimus, et quae ibi sequuntur. Atqui illi canticum Domini haud canerent in terra aliena, et a nostro sacro choro longissime absentes, si certe sancti ab eis mortui putarentur.

* Coloss. III. 4.
* Luc. XX. 37.
* Sap. III. 1.

52. Sed illa quidem priora fuerunt. Nunc vero in suis sacris imaginibus easdem quas Christus persecutiones participant, eiusdemque passionibus conformantur; ita ut pro duplici passione et iniuria, duplicibus etiam praemiis sint coronandi: vicissimque simul glorificabuntur secundo, tum in vita scilicet martyres, tum etiam martyres in imaginibus. Propterea nos scientes eos Dei familiares esse ac adseclas (iis enim omnium Deus dixit: iam non dico vos servos sed amicos *. Et, dedit eis potestatem filios Dei fieri *); admiremur illorum erga Deum caritatem ac fidem, et supernis honoribus cumulemus: templa illorum ornemus, certamina celebremus, sacras reliquias veneremur, augustas illorum imagines cultu prosequamur: quandoquidem vere honor imaginis ad prototypum transit; et honor fidelibus conservis tributus, indicium est nostrae erga communem Dominum benivolentiae, ut aiunt ecclesiae magistri. Hinc nobis firma spes fidesque, sanctificationem impetrandi, peccatorumque remissionem, ac molestiarum depulsionem nanciscendi. Hinc videmus expelli daemones, morbos sanari, infirmitates fugari omnium qui cum fide accedunt, sive spiritales sive corporeas. Siquidem dedit ipsis omnium dominator " potestatem calcandi supra serpentes et scorpios, et super omnes inimici vires, ,, nec non morbum quemlibet aegritudinemque sanandi *. ,, Quo fit, ut virtute a Spiritu accepta, miraculis atque virtutibus clarescant (2), gratiae fontem in semet gestantes sanitatibus abunde ad omnes scaturientem. Quid igitur ad haec dicitis, o

* Ioh. XV. 15.
* Idem I. 12.
Gr. p. 119.
* Luc. X. 19.

(1) Ergo non expectato universalis iudicii die, ut recentiores schismatici dictitant.

(2) En graecae quoque ecclesiae, patriarchae sui Nicephori ore, confessionem de miraculis intercessione sanctorum, praesertim ob hominum salutem, patrari solitis.

sanctorum inimici? Digni ne sunt nec ne, propter haec maiora omni cogitatione
atque oratione certamina, quae humanae naturae vires excedere scimus, digni in-
quam ne sunt honorari et glorificari? praesertim quia et de ipsis extant promis-
siones, multo ante haud fallaciter editae " glorificantes me, inquit, glorificabo ,,
* 1. Reg. II. 30. verax oraculum ait *. Quo id, inquam, modo? Nempe aliter quoque plurimis subli-
mibusque encomiis atque operibus, dignus eis laudum honor et gloria impenditur;
neque tamen secius per sacras imagines, id quod nos religiosi ac philomartyres
valde satagimus. Veneramini ergo certamina, honorate memoriam, celebria illa fa-
cinora admirantes martyrum, quos ferae quoque erubuerunt, quibus ignis saepe
cessit, ferrum infractum est et obtusum, poenales diruptae sunt machinae; et sensu
quodammodo tacta elementa, martyrum erga communem Dominum caritatem, ceu
conserva reverita sunt.

53. An vero aliter vos existimatis? Aversamini autem sanctorum preces, suf-
foditis augustorum altarium sacras mensas, ut flamma ex horum reliquiis ardente,
siculi vester Mamonas fecit ac docuit, perfruamini? Et venerabiles horum aedes
conspurcatis, omnique foetore ac turpitudine oppletis, sancta polluitis et profanatis
cum illorum sacris caelaturis, quibus martyrum res praeclare gestae, et celebria
certamina, ceu fit in libris ita in ecclesiis ac tabulis splendide picta exhibentur.
Quin adeo libris etiam aliquot talia continentibus igni traditis, cinerem favillam-
que hos efficiendos curastis, ut sic etiam sanctorum memoriam funditus aboleretis.
Iam vero qui ita adversus sanctos insolescunt (prout ex re praesenti, quisque vo-
let, adfirmationis veritatem comperire poterit) quid non erant acturi horrendum
Gr. p. 120. atque incredibile adversus sanctos, si forte in ea tempora incidissent, quibus illi
vixerunt? Nonne tanto peiora praesentibus et diriora fecissent, quanto maior ho-
rum erga veram religionem adversatio cernitur?

54. Sed enim simulant se adversus templa irreligiose non agere; sed ipsi sibi
fucum faciunt dicentes: ,, ista quidem sancta esse, ob illic peracta sacrificia, et
,, sacras preces atque invocationes, quae in eorum fundationibus fiunt. ,, Atqui
quid ni sunt fatui stolidique omnino, cum non intelligant sanctificationis gratiam
sanctique Spiritus praesentiam ad totum templum pertinere? neque enim ad men-
* Ioh. III. 34. suram datur Spiritus *; neque pars quidem templi gratia imbuitur, pars autem hac
destituitur. Nam vel totum sacrum est et sanctum, vel profanum totum atque pol-
lutum. At tu, qui incircumscriptum amas, et martyres odio habes, dum sanctifi-
cationem circumscribis, rem totam insipienter aufers, quia cui plus inest, si con-
fidenter dicere licet, subtrahis; quoniam haec aliunde etiam gratiam participant.
Nam sicut templa a sanctis rebus appellationem accipiunt, ita et sanctorum simu-
lacra nomen horum inscriptum gerunt, atque hoc sanctificantur; si certe credibilis
tibi minimeque mendax testis est Christus, qui vim nominis gratiamque declarat
* Marc. XVI. 17. dicens " in nomine meo daemonia eiicient *. ,, Et quae ibi sequentia scimus. Et
" qui recipit prophetam in nomine prophetae (1), mercedem prophetae accipiet.
* Matth. X. 41. ,, Et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet *. ,, Qui ergo ad
martyris templum accurrit, ad imaginem pariter accedit. Utraque opificia sunt et

(1) Adde in graeco contextu ἐν ὀνόματι προφήτου, quod editione nostra excidit.

in ambobus gratia eadem. Insuper vero qui religiose accesserit, sanctificatiònem ob fidem propriam (1) consequetur. Si ergo sancta sunt templa ac veneranda, necesse est sancti quoque hominis imaginem sanctam esse ac venerabilem; nihilque heic profanum esse aut pollutum. Quod si has profanas dicis, profecto etiam ecclesiae profanae sunt: communem enim et per omnia diffusam constat esse sanctificationem. Alioquin imaginibus alia opus esset sanctificatione, fundatione, precibus, encaeniis aliis; alteriusque adventum Spiritus praestolabuntur. Quod si tu per unam rem, alteram simul evertis, manifestum te ostendis sanctarum rerum inimicum, et quidem furiosissimum hostem atque acerbissimum, quia molestissimi tibi sunt sancti etiam in imagine spectati. Propterea tu subruis, prosternis, spolias templa, quia sancta sunt. Nonne ita tuo te testimonio osorem hostemque sanctorum probas? Demonstras enim, etiamsi nolles, summam esse horum inter se relationem et necessitudinem, sacri nempe templi et augustarum imaginum, quia nunc simul destruuntur et persecutionem experiuntur; velut antea a Christianis fabricata haec pariter fuerant et honorata.

55. Postquam itaque temet Christo et sanctis infensissimum ostendisti, sequitur ut paria de symbolis quoque caelestium et incorporearum virtutum sentias atque loquaris. Nam Christi rebus sublatis, haec quoque simul auferri destruique congruum est; ut hinc etiam Marcionis Manetisque infidelitate atque atheismo labo- *Gr. p. 121.* rare coarguaris, veteremque et novam scripturam ludibrio risuique habere, pleraque ex his delere et expellere, loquentem in ipsis Deum reprehendere: et si nihil aliud, certe illos cherubinos, qui auro puro ductili formati fuerunt, Deo omnium domino iubente, Moysisque oraculo conflati, atque haud minus apostolicis verbis * ** Hebr. IX. 5.* honorati, latreutici cultus cum ceteris iustificationes, ceu symbola huius regulaeque, vocitati; de quibus latius alibi quoque a nobis fuit disputatum.

56. Nunc demum hoc tibi adhuc adiectum sufficiat. Nempe, quod Iudaeis ingratior et contumacior quum sis, divina praecepta pedibus trahens et ludibrio habens, christianum te agnoscere aut appellare non licet. Quos enim neque apostolicum magisterium persuadendo vincit, neque legislatorum ac prophetarum decreta permovent, neque ipsius Dei constituta et mandata terrent, cur quisquam in Christianorum partibus eos esse iudicet? Si ergo accideret, ut tibi aliquis christianum fieri suaderet, nihil sane ei opus esset de Christi sanctorumque imaginibus loqui. Credis enim incarnatum esse et corporatum Dei Verbum, vereque humanatum, et non apparenter atque phantastice. Dixisti etiam circumscriptum esse corpus eius, neque ullum tibi est de nostrae fidei sacris symbolis dubium. Nihilominus summis tantum labiis et verbotenus christiani tibi simulanter adpingis nomen, opere autem ipso Christi incarnationem a te prorsus negari, facta tua vehementi voce testantur. Nobis vero cunctisque hominibus, quibus Domini timor est insitus, quique res divinas colere et honorare docti sumus, ex mosaicis quoque scripturis, vel potius ex inspiratis a Deo oraculis compertum est sanctos quoque angelos pingi et figurari; perque horum sacras imagines Deum manifestari. " Illinc enim, inquit, ,, innotescam tibi *. ,, Sunt ergo hae venerandae ac sanctae. Iam si altissimae **Exod. XXV. 22*

(1) Recte; nam neque a sacris imaginibus neque a templis proprie sanctificamur, sed a religiosis nostris actibus, ex intimo animo pie sincereque elicitis.

substantiae et Deo proximae figurantur, exploratum est inferiores quoque potentias fore figurandas, atque a Christianis ceu sacras honorandas et in picturis obsequio colendas.

57. Sed nihil impium absurdumve ab his praetermissum fuit, quod studiose adversus catholicam ecclesiam non sint moliti aut nugati. Nam ex quo manichaea rabie sunt correpti, maniacos fundunt cordis abortus; et quasi lymphati, veritatis imagines, id est quae verarum rerum memoriam nobis conservant, hi falsitatis defensores, pseudonymas appellare non verentur, archetypis falsitatem adfingentes; haud alienum proposito nostro arbitramur quae nunc menti succurrunt supradictis

l. c. p. 122. adiungere; magnopere enim haec coarguendae illorum insaniae malitiaeque proderunt. Nam qui divino resistunt Spiritui, quamlibet etiam orationis sublimitatem abnuunt, Christi ac sanctorum memoriam hoc instituto suo conantes extinguere, sic etiam inspiratis vocibus contradicentes.

58. Quod priscum sit hoc vocabulum, et ipsa hominis creatione antiquius, immo vero et in hominis creatione tamquam rei index adhibitum, perspicue ex se-

* Gen. I. 26. quentibus discimus. Quid enim dixit omnium Deus *? " faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (1). " Prima haec fuit Dei locutio nostram volentis naturam condere. Deinde post prius dictum: " et fecit Deus hominem ad imaginem Dei fecit illum. " Et deinde: " genuit Adamus Sethum, ad imaginem

* Gen. V. 3. " et speciem suam *. " Atque ut aliis praetermissis, ea quae longo quidem tempore distant, sed tamen iusto vocabulo sensuque congruunt, in medium adferamus,

* I. Cor. XV. 49. Paulum loquentem audiamus *: " sicut portavimus imaginem terreni, ita caelestis quoque portemus imaginem. " Utique satis haec esse iudico, neque nobis opus esse longiore sermone ad rei propositae demonstrationem. Quae enim maior auctoritas quam Moysis et Pauli? Dicant ergo nobis hi qui ipsum hoc vocabulum abnuunt, seque ab imagine Dei longissime submovent, atque ab eius gratiae participatione: si omnia, quae hoc nomine utuntur, veneranda sunt et honorabilia, propter eorum unde deducuntur dignitatem, cur iam Christi et sanctorum imaginibus ignominiam quaqueversus et contemptum adspergunt? Atque ut ex sublimioribus atque ab ipsa theologia orationem ordiar; filius Dei ac Deus noster, cum patre suo Deus pariter dictus, tamquam eius imago honoratur, praeter ceteras eiusdem

* II. Cor. IV. 4. appellationes, et glorificatur " qui est, inquit Paulus *, imago Dei invisibilis (2). " Atque hoc potissimum vocabulo gloriantur theologi et gaudent. Sed nonne, propter imaginis vocabulum, filium quoque hostes Dei a paterna gloria et unitate naturae abalienabunt? Deinde et augustus angelus, imago Dei est, speculum purum, immaculatum, limpidissimum. Idcirco honorabilis angelus; itemque homo, utpote ad imaginem Dei factus, et Dei imago appellatus. Propterea in honore habetur, ideoque etiam libero arbitrio pollet, et ab aliis differt animalibus, et omnibus dominatur. Nam quatenus tantum creatura est et animal, nihil a ceteris differt. Alioqui ne conspicuum quidem oculis est, quid dicatur in homine ad imaginem Dei; sive

(1) Reprehenditur hoc argumentum ab auctore librorum carolinorum lib. I. 7, sed defenditur et explanatur ab Hadriano PP. in epistola celebri apologetica ad Carolum imp.

(2) Animadverte additamentum *invisibilis*, ἀοράτου, quod non apud Nicephorum solum, sed apud aliquot etiam codices legitur.

mentem quis putare velit et animi vim rectricem ac dominantem, sive aliud quid in homine cogitabile (1); siquidem ne huius quidem archetypum in numero visibilium rerum est.

59. Praeterea nostri quoque sacerdotes, quia supermundialium ordinum speciem exprimunt; etenim hos repraesentant tum in sacris liturgiis, tum in aliis divinis quas celebrant hymnologiis; propterea honorabiles habentur a vere piis atque modestis. Et reliqua ecclesiae ordinatio ac dispositio, caelestis aulae imitatio est ac figura. Item Moysis legislatoris tabernaculum, et cuncta illic contenta, caelestium aliarumque creatarum rerum resonantias quasdam ac similitudines prae se ferebant, sicut ab eo dispositum fuerat. Gr. p. 123.

60. Quin adeo sacri ipsi libri, hominum qui eos scripserunt imagines sunt. Per hos quippe, illorum auctores quamquam absentes perpetuo loquuntur; tantaque necessitudine eos attingunt, ut scribentium ipsorum diserte nomen gerant. Sic enim sacrum apostoli librum, apostolum appellamus; et prophetae librum, similiter prophetam vocamus, parique modo evangelistae librum. Sacra quoque templa haud omnino cum relatione ad aliquem dicimus, sed plerumque absolute huius titulum dicimus homonymum ei cui templum est dedicatum, propter appellationis communionem et necessitudinem. Sic etiam terrenorum principum imagines, tantopere sunt subditis honorandae, quia et Christus Caesaris imaginem honore dignatus est. Denique nullam quisquam rem comperiet, quae ad aliquid ut ad principale refertur, quae ob id ipsum non promereatur honorem, quia illius principalis ideam obiicit. Si ergo haec omnino dictam ob causam sunt honorabilia, cur ista quae praeter cetera gloriosa sunt, a Christi hostibus ignominia iniuriaque adficiuntur? Et filius quidem ut patris imago honoratur. Atqui imagines utraeque sunt, idemque de utrisque fit sermo; quamquam substantià differunt. Age vero quod praecipue vesaniam istorum inpudentiamque obiurgat, addendum praedictis superest. Satis omnes novimus, pravos etiam homines pravorum et impurorum hominum res honore prosequi solitos, et imagines illorum memoriae dedicare; quia nempe mores illorum aemulantur, et gesta adamant, eisque ceu sibi familiaribus vitaeque consentaneis student, sive melioris rei ignorantia, sive peioris electione. Sed haec, inquiunt, ethnica sunt et apud ethnicos fiunt, eaque illorum stoliditate et insania digna sunt. Atqui ego aio, nonne oporteret etiam Christianos, quaecumque ad Christum adtinent omni cultu dignari, itemque res sanctorum magnificare et amplecti? Sicut enim impiorum monumenta abominanda sunt et polluta, ita sanctorum amplectenda atque amabilia.

61. Quis enim sobrius non concedet, quod si malae frugis archetyporum, malae sunt imagines, necessario sacrosanctorum quoque archetyporum sacrosanctae imagines sunt? Idem enim de utrisque sermo valet, quatenus imagines sunt; etiamsi quae iis intelliguntur ac denotantur, multam immanemque differentiam habent. Sed notissimum est, hos qui Christo penitus vale dixerunt, beatorum quoque illorum virorum vitam virtutesque et fortia facinora detestari, ac vel sola ipsorum memoria exasperari et angi. Nam quidquid bonae frugis est, vitandum censent, malum

(1) Videsis Cantacuzeni quoque opinionem apud nos p. 100. adn. 3

contra eligendum, molestissimique ipsis sancti sunt etiam in imagine spectati. O stoliditatem! o stuporem! Unusquisque populus res sacro cultui congruas congruenter honorat et colit, leges, ritus, traditas ipsis antiquitus vitae agendae doctrinas in-
Gr. p. 1[illegible] violatas custodiunt. Soli omnium Christiani divinae, qua salvi sumus, indulgentiae symbola et monumenta stulte despiciunt; quos oporteret vehementius haec colere, quam sua ceteros; quia et verae utilitatis notitiam nos prae ceteris omnibus pleniorem hausimus; quippe qui et esse Deum, et omnium rerum causam esse continentem et conservatricem credimus. Hoc inquam nisi facimus, nonne summum impietatis atque atheismi culmen tenemus!

62. Dignum iudico, idoneo nunc tempore, dicere etiam quodnam hi hominum genus sint, et cuiusnam vitae ac morum; ac veluti catalogo exponere studia eorum et occupationes; quorum ex vita et reliquis institutis, dogmata quoque inclarescent; namque ex fructu arbor cognoscetur. Ergo, ut cernimus, plerique horum nulla scientia aut institutione imbuti sunt, atque ipsa elementorum nomina ignorant, immo etiam earum rerum studiosos subsannant atque obiurgant " nam
* Prov. I. 29. ,, disciplinam atque sapientiam impii despicient ,, uti scriptum est *. Rudes ergo quum sint et ignari, intemperanter incontinenterque in omni vita degunt: nullumque nequitiae genus recusant, suimet amatores, pecuniae cupidi, vani, superbi, blasphemi (1), contumaces, ingrati, profani, sine affectione ac foedere, calumniatores, incontinentes, saevi, omnis bonae rei osores, protervi, arrogantes, voluptatis potius quam Dei amatores. Sed parva sunt haec, etiamsi maxime reprehensibilia, apud eum qui huiusmodi catalogum scribendum suscipit. Addam etiam, hos esse conviciatores, immisericordes, iuratores passim, periuros, sacrilegos, pompaticos, vanae gloriae cupidos, terrenis rebus addictos, anima ac mente effeminatos, ebriosos, stupidos, stolidos, vesanos, carnales omnino et ad infima quaeque pronos: mundo et mundanis rebus devinctos, ventri tantum inservientes, et omnium ad ventrem pertinentium studiosos, utpote pecudales et irrationalium bestiarum vitam aemulantes. Sunt praeterea turpes in occursibus, in sermone autem et conversatione turpiores: verbis pugnaces, iracundi, contentiosi, iurgiis gaudentes, et aliena iura invadentes. Iidem tribunalia terunt, controversiarum litiumque studiosi; libellorum auctores iniquorum, quibus adversus proximum ab improbis struuntur calumniae; metunt ubi non severunt, congregant ubi non sparserunt, quodlibet evangelicum mandatum abolent, omnem canonicam civilemque constitutionem negligunt, omne spiritalis vitae genus abnuunt ac vituperant, omne ecclesiasticum magisterium reprehendunt, cunctas apostolorum patrumque voces atque admonitiones despuunt; sacrosque libros nostros ceu magnopere quid noxium abiiciunt, et eos qui hos legunt usuque terunt, ceu piaculum aliquod aversantur: pietatem omnem

(1) Cantacuzenus in cantic., ut unam vel alteram adhuc ex eo auctoritatem proferam. Πᾶσα βλασφημία τὴν φιλοδοξίαν ἀρχὴν ἔσχηκεν· ὅπου γε καὶ ὁ πρῶτος γενόμενος παρὰ θεοῦ ἄνθρωπος, ἴσος ἀκοῦσαι καταδεξάμενος γενέσθαι θεῷ, καὶ ταύτῃ τῇ συγκαταθέσει πρὸς τὸν ὕψιστον βεβλασφημηκώς, αὐτὴν τὴν φιλοδοξίαν, τὸ γενέσθαι ἴσος θεῷ, ἀρχὴν ἔσχε τῆς παραβάσεως. *Omnis blasphemia a superbia initium sumpsit. Namque et primus homo a Deo creatus, quum audisset posse se parem Deo fieri, et hac persuasione permotus adversus Altissimum blasphemiae reum se fecisset, superbiam, id est Deo se exaequandi ambitionem, transgressionis suae originem habuit.* Haereseon certe omnium matrem esse superbiam, dicit apud nos Cyrillus de trinitate cap. I, cum Augustino in adn.

et orthodoxiam irrident, apostolicum vestimentum (1) vilipendunt, et sacerdotium subsannant: omne denique frugi bonumque renuunt, omne vitandum atque improbum amplectuntur: lectioni non vacant, divinas scripturas non auscultant; qui enim [illegible] id facerent? quum haec omnia odio habeant, et omnis rei utilis sint ignari, malitiae omnis adinventores: templa Dei non frequentant, fidem non honorant, caritatem non sectantur, spem non habent, neque orationi neque ieiunio dant operam, virginitatem non reverentur (2), modestiam non diligunt: vitam universam turpiter decurrunt, nequitiae omnis operatores, virtutis cuiuslibet contemptores. Nam praeclarum quodlibet et egregium et cum virtute actum, scenam ipsi ac ludibrium reputant; Deo maxime odibiles et infensi nec non angelis et hominum pientioribus et qui recte vivere instituerunt. Horum et vita turpis est, et sermo marcidus atque aspernabilis omnique vesania plenus.

Quid plura? Quicquid hosti nostro virtutis osori placet, hi per omnem vitam factitant: nulla ipsis mortis in sermone commemoratio, nulla de resurrectione ac iudicio mentio, atque expectato cum paterna gloria iudice, inenarrabili profecto re ac tremenda, et nullis verbis exprimenda, plena pavoris et consternationis, cui ipsi angeli multo cum metu adstabunt atque terrore, tuba graviter resonante, cum actae vitae remuneratio fiet, cum unusquisque creatori apparebit, prout in corpore egerit sive bonum sive malum recepturus. Isti, inquam, peccatorum suorum compunctione non tanguntur, veniam a Deo non petunt, nullam de salute animae admonitionem admittunt. Quid enim mali habet anima mea, meliora suggerenti, respondent? Propterea neque regnum caelorum sperant, nec spiritalem aliquem sermonem boni umquam consulunt. Vere his absconditum est evangelium " in quibus Deus huius ,, saeculi excaecavit mentes, ne ipsis fulgeat illuminatio evangelii *. ,, Iam vero * II. Cor. IV. 4. inter hos ipsos qui sunt magis plebeii ac pedestres, et rei familiaris egeni, adeo ut ne unius quidem diei proprium victum habeant, ex triviis atque gurgustiis collecti, ne ea quidem quae ante pedes iacent intelligere queunt: cumque sint ebriosi ac potatores, vestigant semper atque odorantur ubinam fiant compotationes et comissationes ad quas promptissime convolant; ut ex convivis symbolas capientes, egestatem suam et angustias solentur. Ex his contingit circumforaneorum illud et vitandorum hominum conflari conventiculum; ubi seditionibus novisque rebus ciendis gaudent. Atque horum plurimi militia reduces sunt, in qua de pessimis criminibus

(1) Christus dominus (Marc. VI. 9.) praecepit apostolis ut essent calceati sandaliis, et ne induerentur duabus tunicis.

(2) Cantacuzenus ad Sap. IV. 1. gr. ita virginitatem dilaudat. Τὸ μέγα χρῆμα τῆς παρθενίας διὰ τούτων ἐξυμνεῖ, καί φησί· κρείσσων ἀτεκνία μετ' ἀρετῆς· οὐδὲ γάρ ἡ ἐκ στειρώσεως ἀτεκνία μακαριστή, ἀλλ' ἡ μετ' ἀρετῆς καὶ λογισμοῦ σώφρονος τῶν παθῶν ἐπικράτεια καὶ παντελὴς ἀμεθεξία· ἀθανασία γάρ ἐστιν ἐν μνήμῃ αὐτῆς· τινὲς μὲν τὰς διαδοχὰς τῶν τέκνων, ἀθανασίαν τοῦ γένους κεκλήκασιν· ὁ δέ γε σοφὸς οὗτος αὐτὴν ταύτην ἀθανασίαν ἡγεῖται μάλιστα τὴν δι' ἀτεκνίας καὶ παρθενίας πολιτείαν θαυμαστῶς ἄγαν κατορθωθεῖσαν ἀνθρώποις. *Virginitatem, magnae instar rei, his verbis extollit: « melius est carere liberis cum virtute. » Nam certe sterilitatis causa liberis carere, haud est reputanda felicitas; sed illa potius, suadente virtute, cupiditatum continentia, qua caste deliberamus coniugali omni societate carere. Etenim immortalitas ex huius rei memoria conficitur. Et quamvis nonnulli titulo immortalitatis appellant liberorum successionem; attamen hic sapiens immortalitatem credere mavult virginale illud sine liberis vitae institutum, quod homines non sine vulgi admiratione recte peragunt.* Haec tamen non ita sunt accipienda, quasi virginitas humanae gloriae causa sit eligenda; quod si fieret, ne virginitas quidem ipsa plerumque foret incolumis. Nam quo quisque humiliore, id est modestiore, animo est, eo tutius huic virtuti consulit.

et detestandis convicti fuerunt; vel quia iam aetate exoleta militare nequeunt, albo exercitus sunt expuncti, et ab armis cessare iussi.

63. Quia vero et lingua et opere sunt corrupti, praesentibus tantum inhiant, carni dediti, ventrisque mancipia, Deusque illis venter est, atque haec mundana, et quaecumque per ingluviem in ventrem transeunt, summam esse felicitatem definiunt; nullaque in re meliore spem defigunt, nihil celsius aut utilius spectantes. Gr. p. 126. Divino autem iudicio in egestate versantur, multisque angustiis premuntur, praesertim postquam regia stipendia eos destituerunt, ex quibus victum in armis percipiebant. Pro mensura itaque et pondere necessariarum rerum et victualium, pretium veluti rependentes, religionem suam ventris famulatui addicunt hi amentes, copia potius dapum, quam rectitudine dogmatum, eam lance librantes; amici quidem quamdiu rebus voluptati idoneis abundant, contemptores vero et fidei nostrae accusatores, si quid praedictorum emolumentorum desit. Pari enim voluntate moribusque sunt isti et quotquot in eadem infidelitate sunt, atque illi olim ex aegyptiaca servitute liberati, similemque illis et germanam linguam sensumque habent: manifesteque illorum cultus indicia prae se ferentes, si forte in similes incidant calamitates, moleste ferunt et excandescunt. Atque ut illi adversus legislatores ducesque suos seditiosi fiebant, suam circa carnes et ollas sessionem, panisque abundantiam, commemorantes; sic et hi impudenter veritatis praeconibus dominicaeque doctrinae ministris maledicentes, scelestissime blaterant, propemodum eadem di- * Hier. XLIV. 16. centes, quae illi divorum prophetarum uni adversantes *: " sermonem quem nobis ,, loquimini in nomine Domini, non audiemus; nam faciendo faciemus quidquid ,, ore pronunciaverimus, sacrificando reginae caeli, et libationes libando, sicuti et ,, nos fecimus, nec non patres nostri, et reges nostri, et principes nostri in civi- ,, tatibus Iudae et extra Hierusalem. Et repleti panibus sumus, et bene nobis fuit, ,, et mala non sumus experti. At postquam sacrificare desivimus reginae caeli, im- ,, minuti sumus omnes, et gladio fameque defecimus. Praeterea hac in regione ,, diutius non manebimus, ad Domini vocem audiendam, sed in Aegyptum com- ,, migrabimus, neque bellum patiemur, tubaeque sonitum non audiemus, nec panis ,, penuriam sentiemus, et illic habitabimus. ,,

64. Haec et his similia ex malo cordis thesauro eructantes, rectum nostrum et irreprehensibile dogma irrident, simulque Deo odibilis Mamonae fide gloriantur; felicitatem iactantes esse nequitiam eius, utpote ex hac bene nutriti, et abundantiore copia tum triticum tum necessaria alia redimentes; neque id acceptum bonorum omnium auctori Deo referentes, neque vitae nostrae provisori et curatori gratiam reddentes. Deficiet nos tempus atque oratio si talia persequemur. Nam quae linguae possent horum perversitatem malitiamque enarrare? Satis est unum instar omnium ad universam rem declarandam dicere: " malorum doctorum malae doctri- Gr. p. 127. ,, nae; vel malorum seminum mala seges. ,, Nam quae illos evangelii adversarius, verae religionis hostis et apostata, zizaniorum sator, in arcanis suis scelestisque initiationibus docuit, haec mente retinent, in his laetantur miseri se consectaneos adolevisse. Acerbae exitiosaeque spinae contra ecclesiam Dei succreverunt, purum sincerumque pietatis semen suffocantes. Hanc enim ob causam eos diabolus excitavit subulcos, opiliones, bubulcos, harae, stabulorum, caprilium, et cuiuslibet huius

generis colluviei atque immunditiae, ut hi scilicet beluini plurimumque ruditatis habentes, Deique notitia maxime alieni, pravis eius et irreligiosis studiis ac voluntatibus subservirent, in hoc ei gratificantes. Instar quippe armorum et instrumentorum his hominibus abusus est, non ad barbaros fugandos, gentes domandas, regionem hostilem sub tributum redigendam, aliudve quicquam adversus hostes bene gerendum, sed ad pietatem omnem, contra quam illos armavit, expugnandam: ut tamquam arietes murales admovens, Christi ecclesiam per eos quateret, et symbola ac monumenta salutaris Domini incarnationis, impie et furiose admodum subverteret. Propterea templorum spoliationem ac profanationem Mamonas ausus est, et habitacula daemonum ex monasteriis effecit; stabula atque sterquilinia in ecclesiis Dei statuit; quorum facinorum pars nostro adhuc tempore perdurat visibilis. Nonnulla denique sacra loca etiam auro contra vendidit; idque magnopere clamant Flori et Callistrati appellata monasteria (1).

65. Quod vero magnopere Mamonae tempora iactant, hoc etiam illorum stultitia et absurditate dignum est. Plurima enim ab historicis oretenusve narrantibus audire est; sunt et aliqui adhuc superstites, ad haec praedicanda servati; ex quibus discere possumus qualia et quanta tunc ex ira divina contigerint mala. Ex quo Mamonas fidei nostrae molestus esse coepit, et bene compositum ecclesiarum statum oppugnare, tamquam divinitus inflictae plagae et castigationes, morbi gravissimi et flagella; quorum multitudine, et calamitatum magnitudine perterriti nonnulli tunc praesentes, opportune ut par erat, historiae tradere dignum censuerunt genera quoque malorum quae experti sunt huiusmodi (2). Pestilentes mortes quae homines corripuerunt, nemo potest enumerare, quantumque numerum depastae sint; quibus se subtrahens is qui causa illarum erat, procul regia urbe, casuum internecivorum metu, plerumque degebat. Namque apud Nicomediam eiusque suburbia diversabatur, immo etiam longe ulterius. De multitudine autem infinita defunctorum, per litteras ii quibus urbis negotia commissa fuerant, illum edocebant, millibus plurimis quotidie numeratis, ita ut sepulcra corporibus fierent angusta, et aquarum quoque receptacula his opplerentur, et quisquis alius cadaveribus recipiendis locus erat idoneus; quorum pars ne sepulcro quidem tradebantur, sed prout *Gr. p. 128.* se res dabat abiiciebantur, iustisque funebribus destituebantur. Non enim videre erat unum mortuum in sandapila deductum, sed tres vel etiam quinque, et quotquot a baiulis ferri poterant: quodque maxime insperatum erat et terrore plenum, ii qui mortuorum sepulturam curabant, praecedebant illos ad tumulum, repente vita erepti, et quasi invicem moriendo praevenientes. Adde his terrores, et horrenda prodigiosa phantasmata, humanis auditibus mentibusque nova et incognita, quae noctu diuque visebantur atque audiebantur palam multis; et phantasias atque sonores supra capita apparentes et exitium interminantes; nomina etiam aliquando et numerus mox moriturorum audiebantur. Et haec quidem supra terram. Sed adhuc his peiora, quae antea sub terram quam circa terram fuere. Non enim iam diutius peccatorum magnitudinem tellus ferebat. Quantum fuit terrae motuum, tre-

1) Horum monasteriorum notitia est in Constantinopoli christiana lib. IV. ed. paris p. 153, et 156.

2) Reapse calamitates, nominatimque pestilentias sub Copronymo saevientes, passim historici byzantini tum editi tum inediti narrant. Et quidem noster ipse Nicephorus in breviario historico.

mituum, et concussionum negotium, horrendum prorsus et mentem orationemque humanam excedens! Videbantur enim telluris quati fundamenta, eaque cardinibus concussa everti et distrahi, nec iam sedem suam nexumque tenere. Qua super re verbis parcendum censeo; namque ipsorum sumptuosorum aedificiorum, et villarum ornatissimarum, tuba veluti, clamant ruinae, quae incolarum oppressorum factae sunt sepulturae: haec enim subversa terrae motu aedificia fecit eis sepulcra ultio divina. Atque haec potissimum calamitas incubuit circa colles et eminentes locos, quae nunc quoque circa regiam urbem rudera iacent.

66. Sed neque aëris terrores, creatore offenso, quiescere ac silere poterant. Videbantur enim tunc hominibus de caelo sidera in terram cum impetu omnia ruere, ita continenter aërea perturbatione per universi orbis terminos subito diffusa: simul enim eodemque tempore tum orientalium, tum hespericarum regionum incolae, et hieme et noctu, haec fieri videbant. Nec vero quisquam, prout hi praeclari faciunt, caelestia haec, nebulosos quosdam densosque vapores fuisse obiiciat, quibus circa terram aër refertus, deinde suo proprio cursu in altum elatus, et in aetheris permixtus regione, calore concepto, ita dicta astra discurrentia effecerit, et faculas et titiones appellatos, cometas quoque, et barbatos globulos, et quaecumque alia huiusmodi solent phaenomena apparere; sed probe sciat, novum revera aliquid tunc in elementis extitisse. Etenim modulo solito atque ordine excesserunt, dolorem suum ob eas res ostendentia. Seque ipsa quodammodo natura imitabatur, ut ne tum quidem pati omitteret, quae Christo salutarem passionem in cruce obeunte, creatori suo ac domino patienti compassa fuerat; quo tempore luminaria caelestia
Gr. p. 129. invicem concurrerunt, tenebraeque insolitae et intempestivae, diurni luminis seriem interruperunt, et petrae scissae sunt, et patefacta sepulcra, et mortui revixerunt, et quotquot alia tunc contigerunt, statum suum creatura novante.

Haec scimus olim quoque impiis Deum comminatum, et reapse his impacta fuisse, cum elementa fines suos excesserunt, divinis obsequentia nutibus. Discredet autem nemo, nisi forte Dei iudiciorum ignorantia laborat. Nos quidem scripturis a sancto Spiritu dictatis oportet credere. " Impii replebuntur malis *. Et, peccantes persequentur mala *. Et, impius in malitia sua peribit *. Et, reservatur ad diem malam *. Et, in sinum convertentur cuncta iniquis *. " Palam est contra Sodomitas divinae irae demonstratio et correptio, cum ignea pluvia descendens, omnia regionis eius circulatim depascens redegit in cinerem; quibuscum finitimorum quoque nonnullas urbes ignis absumpsit, quarum nunc adhuc, ut aiunt, indicia supersunt. Quin et antea aquarum diluvium mundo supervenerat; quo tempore pluviale sine fine caelum, immensam supra peccatores insolitarum atque incredibilium aquarum copiam effudit: cum inferne abyssi fontes sunt dirupti, superne autem caeli catarractae patefactae sunt, universis omnino pereuntibus, et cunctis terrae cacuminibus obrutis: unus autem iustus vir cum liberis atque mulieribus arca lignea supra aquas delatus incolumis fuit, alter veluti Adamus, Deo miserante, ne universum in terra humanum genus deficeret. Quia igitur haud iuxta naturae cursum illa evenerunt, non enim fines suos caelestia servarunt, nihil vetuit quin postea in terram ignis sulfurque a Domino plueret, subitoque omnia exurerentur. Utique imminebat manifeste irae fulmen, nisi Dei nota praevaluisset

* Prov. XII. 21. * XIII. 21. * XIV. 32. * XVI. 4. * XVI. 33. gr.

clementia, quae peccantium poenam sine dubio distulit, ipsorum paenitentiam expectans. Sed enim mihi hodierna peccata maiora multo videntur. Quia prisci illi adversus creaturam insanierunt, hi contra Dominum creaturae rabiem suam contumeliose exprompserunt; primo quidem divinum corpus excruciantes crucisque acerbae neci addicentes, deinde adversus eiusdem corporis sacras imagines debacchantes. Quamobrem haud se continere quieta elementa potuerunt creatore suo offenso, sed dolorem insolitum ob eam novitatem passa sunt. Mittamus dicere quot civilia bella hae rerum vices adversus Christianos concitarint, quae longum esset et operosissimum enarrare.

67. Sed valde exultant hi beluini ac stolidi, quasi prosperis successibus florentes, et superbiunt. At enim quae lingua temporum illorum penuriam, et ex penuria calamitates tragice narrabit? Fuit enim reapse fames omnium gravissima et acerbissima, quae neque praesente hac iam incipiente, neque antiquis apud historicos memoratis, minor extitit; atque illam quae Hierosolymitanos obsessos corripuit, prope exaequavit. Nam et illic, ut narrant, fame pressae excruciataeque infelices matres partus proprii carnes miserabiliter gustarunt, naturâ sui propemodum oblitâ. Et apud nos eadem calamitate adactae ventris sui foetus mulieres aerumnosae vendentes, cibum sibi ex viscerum suorum distractione curabant. Aiunt enim vix quinquaginta aureis tritici modium penuria premente coëmi potuisse. Et illic quidem hostium incursio, diuturnae obsidionis spatium, urbis conclusio, tamquam reti, ab exercitu captae, calamitatis eius et inenarrabilium malorum causae erant. Apud nos autem non barbarorum incursio, non hostium adventus, non valla ab adversariis circumiecta, neque aliud quodlibet exterius, sed offensa fides, manifeste id efficiebat. Nam qui apud nos regnabat apostata et tyrannus, quovis inimico aut hoste per suam apostasiam infensior erat et asperior. Sed illi quidem suorum adversus Christum facinorum poenas luerunt; et hi nostri paribus malis irretiti fuerunt: unus quippe idemque ab ambobus offensus fuerat. Haec divinae iustitiae ira fuit; hanc Dei offensores mercedem illinc referunt. Quae nihil considerantes Christi hostes, nolunt intelligere, quod sicut olim iudaicus populus, ob Manassis Iudaeorum regis adversus Deum offensas, poenas totis quadraginta annis dedit, et plurimas intolerandasque calamitates pertulit; et postea etiam, regnantibus pietate ac iustitia principibus inclytis; ita pariter ob irreligiositatem atque nequitiam Manassis nostri, et antea gravissimas Christiani experti sunt correptiones, et nunc nos perferimus, neque finis corripiendi erit, quamdiu illius impii mentio in consectaneorum lingua perstabit. Quare nunc quoque tempestive dicetur: et populus non est „ conversus, donec clade percussus fuit; et Dominum non requisiverunt *. „ Ecce enim ab orthodoxia nostrorum dogmatum, et Dei iudiciis damnantur. Et percutiuntur quidem, non tamen convertuntur.

Gr. p. 130.

* Is. IX. 13.

68. Denique quod vel maxime istorum impietatem palam facit, id ego nolo sponte omittere. Nam quia paucos ante annos, principis feminae, orthodoxiae ornamento inclytae, regale fastigium tenentis (1), mirum et divinum studium pro fide nostra exserentis, spiritum Deus suscitavit, atque hi scelesti, edito divinitus de-

(1) Videsis adnotationem ad textum graecum.

creto, ex hac urbe, quam male irreligioseque insederant, bene feliciterque pulsi fuerunt; errantes planetarum more sectam religiosam quaerebant, in qua imagines monumentaque Christi incarnationis non apparerent. Invenerunt autem dilectam sibi iamdiu Manichaeorum incredulitatem et atheismum, suaeque sententiae con-
c. p. 111. sonam, placitisque faventem, eaque docentem quorum ipsi iamdiu desiderio et amore tenebantur. Propterea plerique istorum postquam confessionem adamussim nostram iurati fecerant, postremo vesaniae illi adhaeserunt: in qua deprehensi nonnulli supremum supplicium, prout leges iubent, gladio animadversi subierunt.

69. Est autem omnium miserrimum, et luctu, gemitu, lacrymisque dignum, quod ab horum opinionibus atque verbis transversi aguntur huius temporis sacerdotes atque episcopi (1): et qui deberent perditas oves revocare et inspicere, utpote recta dextraque sententia deerrantes, et a mala bestia retrahere, has contra per praecipitia et barathra infidelitatis propellunt; quum oporteret potius maxima salutis adiumenta ab his expectare. Quid porro cum iis agitur, vel quid accidit? Contrarium penitus. Cum hebetiores sint magisque magistris suis pecudei, ab his potius decipiuntur, et illicita docentur, deteriori parti se addicentes, aeque ac illi in coeni gurgitem praecipites ruunt, secum operum socios abducunt, et tamquam exitialibus instrumentis suarum adversus orthodoxos contumeliarum atque iniuriarum utuntur. Quippe doni Spiritus unctionem penitus abnegantes, et sacram quamlibet canonicamque regulam abrogantes, atque ecclesiasticae omnis constitutionis ordinationisque obliti, civilibus legibus actibusque vivunt, et mundanis magistratibus sunt obnoxii, et victu, moribus, conversatione, iudiciis, cunctis denique vitae actibus, his obtemperant ab iisque reguntur. Sed non est haec Iacobi portio, neque huiusmodi sunt orthodoxorum dogmata ac sententiae, neque tale vitae ipsorum propositum; immo contraria omnino, ac illi solent perditionis operatores, si certe invicem conferre licet, via pergunt. Atque ut summatim dicam, hi iniquitatem omnem oderunt, virtutem omnem ambiunt, quicquid bonum est honorant, egregia omnia adamant, omnem Deo placitam conversationem sectantur: sanctam omnem rectamque doctrinam recipiunt, quicquid ad sacram ecclesiam adtinet studiose recolunt; per quae Deo appropinquant, aeternique regni heredes fiunt, angelorum consortes, sanctorum sodales; in omni demum re, quod laudabile est et egregium, faciunt. Quorum nihil adversarii agentes, ignominia replentur, divinisque iudiciis damnati in aeternum erunt.

70. Quia (2) vero a Christi hostibus nonnulla iactantur, quae mendacii parens illis adflat, agesis cuiusmodi haec quoque sint consideremus. Gloriantur enim, propter illatam Christo ecclesiaeque contumeliam, diuturnae vitae spatia cum ma-

(1) Intellige potius episcopos sub Leone armenio iterum factos iconoclastas, quam illos pseudo-synodi sub Copronymo, de quibus diximus in adn. ad textum graecum.

(2) Sequentem sesquipaginae tractum ait Petavius se in parisiaco Theophanis codice invenisse, tamquam ex Nicephoro excerptum, quod idcirco in calce posuit historiarum Nicephori in editione luparea. Ceteroqui hic tractus in Theophanis chronico non legitur, neque ad id pertinere potest, quandoquidem Theophanes plene satisque de Copronymo proprio in loco suisque verbis dixit. Fuit itaque hoc potius extravagans aliquod πάρεργον codicis parisiaci. Nos vero demum comperimus hoc fragmentum in duobus ineditis chronicis vatic., Georgii nempe Hamartoli p. 189, et Iohannis siculi p. 356. Et variat quidem mediocriter hoc excerptum in praedictis chronicis a nostro Nicephori totius operis codice, cui tamen unice nos adhaerendum putavimus, utpote integro et nulla cuiusquam manu interpolato.

ximis voluptatibus Mamonae fuisse concessa, eumdemque felicitatis culmen adtigisse. Sed et victorias de barbaris et egregia plurima facinora ei adscribunt, quae sobrios homines ne audire quidem aequum est. Sed ne forte aliquibus simplicioribus rudioribusque ea mendacia fraudi sint, coarguenda singula a nobis erunt, ut quantopere stulti se ipsos inanibus his sermonibus ludificentur, intelligant. Igitur cuncta illius perquam turpia fuisse, eumque Deo, angelis, ac religiosis hominibus exsecrabilem extitisse, minime est obscurum. Nam quum in omni se libidinum genere miser hic volutaret, iisque corpus suum et animam conspurcaret, quae barbaris quoque et ethnicis vetita sunt, longe pecudes ipsas foeditate superavit. Atque haec non pauci qui ei administri fuerunt et adhuc vivunt, testari poterunt; nec non et varia corporis incommoda quibus idem fuit obnoxius. Doloribus enim atque cruciatibus, qui explicari dicendo nequeunt excarnificatus, cuiusmodi ulcerosa corpora perpeti consentaneum est, male aerumnoseque erat affectus. Etenim nonnulla membra ulceribus adesa erant, diffluentibus carnium * partibus. Sed et perpetuo furiis perterritus, moleste nocturnum tempus misereque traducebat, deliberata fortasse consilia demorans, dum ei vexata religio ex adverso consisteret. Omitto victus insuavitatem ac turpitudinem: quicquid enim cibi per fauces traiecerat, id statim vomitibus excernebat. Namque illam in famulos saevitiam ac feritatem, atque in exigendis obsequiis acerbitatem, quaenam oppressa corpora dicere queant? Caedebantur quotidie plagis multis illorum terga ulnaeque: neque feris carnivoris humanius in eos fiebat. Iam membrorum mutilationes, et oculorum excaecationes, ac reliqua id genus horrenda supplicia, iniquasque immerentium hominum caedes, et acerbissimas in flammis mortes, quid adtinet enarrare? quorum partim fortitudini virtutique invidebat, partim gloriae ac dexteritati (1). Namque ii, qui religionis causa, haec et peiora passi sunt, aliam postulant et quidem ampliorem descriptionem (2).

Gr. p. 132.

* gr. σαρκίων.

71. Postremo quum scelerum suorum terminum adtigisset, acutarum febrium ardoribus exaestuans, gehennae flammas, quae se mox excepturae erant, praevisione contemplabatur, ac pervigilis illius vermis morsus praesentiebat, graves sine requie clamores edens; quae erant gehennae quaedam initia. Tum demum impietatis suae sensu paulisper tactus, religionis nostrae adiumenta petebat; et comitantibus se sacerdotibus sacros Christianorum hymnos canere mandabat: qui tamen illico recusabant, numquam se canere solitos aientes, sive res ita se haberet, sive quia illius exhorrescerent crudelitatem et iracundiam. In his ergo tantisque deliciis constitutus, quibus etiam Diocletianum ac Maximianum immortuos accepimus, malus homo male atque infeliciter periens, vitae finem nactus est. Mortuus est autem navigans aliquot extra urbem passuum millibus, dum e Thraciae regionibus reverteretur, in quibus cum exercitu fuerat. Nam terra omnium mater homicidam hunc, qui ipsam innocuis sanguinibus inundaverat ac polluerat, apud se mori non est passa. Quam sunt ergo reprehendendi ac miseri, qui insipienter illum praedicare beatum non erubescunt! Et quidem vitae eius tempus non admodum prolixum fuit; etenim annos haud plus ·LVIII· natus, animam simul et corpus perdidit; et hos ipsos, Deo

Gr. p. 133.

(1) De aulicis proceribus a Copronymo neci addictis Nicephorus in breviario ad an. 766.
(2) Idem Nicephorus op. cit. ad an. 765.

18

permittente, haud feliciter exegit, quia divinis beneficiis fuit indignus. Vel, ut magis proprie dicamus, Deo tempus proferente, iusteque consulente, ut heic etiam suorum facinorum poenas partim degustaret, moxque non sine gravibus doloribus turpissimam vitam abrumperet, parata sibi a divina ultione supplicia in posterum immortalia et sine fine miser recepturus, acerbiores scilicet ac diuturniores, cum patre suo poenaeque coherede, in gehenna cruciatus perpessurus.

72. Quas vero confingunt eius victorias, eae huiusmodi sunt, ut unam e maximis memoremus. Postquam expeditionem suscepit adversus occidentalem nobis scythicum populum (1), universum suum contraxit sub signa exercitum, commissoque cum hostibus proelio, quam felix fuerit belli exitus, publica sunt testimonia. Nam usque ad hanc diem circa Anchialum (2) urbem, valles campique interfectorum membra demonstrant. Nam scythicis gladiis cunctus paene Romanorum exercitus concisus fuit. Quod si exiguum aliquod nec gravioris plane momenti egit, id quidem legimus in eius litteris ad regiae urbis incolas scriptis; in quibus valde se iactat hic mendacii famulus et sodalis, multum quoque Dei odium infinitis iuramentis ad creatoris contumeliam prolatis, prae se fert; cum videlicet gentem illam adversus duces suos rebellantem deprehendit (namque hoc saepe faciunt Scythae, utpote barbarico more imbuti, et duas in partes plerumque divisi, si forte illos voluntatibus suis obsistentes cognoverint.) Quae seditio tunc accidit cum dominus illorum Sabinus, ad Romanos profugus defecit (3). Tunc igitur gentis civile discidium et seditio, brevem Mamonae rei bene gerendae occasionem dedit. Interim vero orientalium barbarorum vel solam mentionem reformidabat; ita ut in concione dixerit, se non audere vel contra paucos illorum cum universo exercitu suo pugnam
Gr. p. 131. conserere. Sed cum apud ipsos more solito civilis commotus est gladius, ferrumque
* gr. lege λῃστ. de partium diversitate decernebat, atque in mutuum ruebant exitium, latrocinali * potius quam militari more ceu incognitus Armeniae provincias invadens, castella illic cepit consentientibus incolis. Armenii autem Syrique christiani erant; neque enim hosti pagano umquam ipse occurrisset; quos etiam, contra datam iureiurando fidem, exules transtulit ad Thraciae fines (4): cuius perfidiae ultionem thracicus campus ut reor nunc clamat. Saraceni vero quum incursionem cognovissent, quamdam gravis armaturae phalangis obviam miserunt, quae quinque millium numerum non excedebat. Quorum adventu cognito, fugam statim cum sequente multitudine arripuit, et ne appropinquare quidem illis est ausus. Haec igitur fortia illius facinora, et de hostibus relata trophaea sunt.

73. Quasi vero alioqui oporteat victoriis strenuisque gestis, et longo imperii periodo, aliisque rebus quibus huius vitae felicitas prosperitasque indicatur, fidem religiosam metiri; et non apostolicae potius doctrinae adtendere, illa autem Dei iu-

(1) Bulgaros et Hunnos, ut ait idem Nicephorus in breviario.

(2) Apud Petavium in dicto Nicephoro excerpto graece Ἀχελῶν mendose, itemque omnino apud Hamartolum et Siculum. Petavius scripsit latine *Acheloum*, existimans ita emendare; sed vera lectio est codicis nostri vaticani Ἀγχίαλον *Anchialum*. Et quidem vocabuli rectam scripturam habet Nicephorus in breviario ad an. 763, ubi infelicem Copronymi ad Anchialum pugnam describit; praeter aliam calamitatem apud eamdem Anchialum an. 766.

(3) Sabini Bulgarorum ducis defectionem a suis, et ad Copronymum perfugium, narrat inter ceteros, noster Nicephorus in breviario ad an. 763.

(4) Rem memorat noster etiam in breviario ad an. 753.

diciis permittere, qui non fidem rectam tantummodo sed et vitam a nobis moresque optimos et evangelicos praestari vult. Horum enim alterum sine altero mortuum est; et qui uno destituitur, alterum quoque desiderabit: quarum rerum numquam improbis cura fuit. Quamobrem cur non, hoc omisso despectoque, quasi nec regnaverit, neque bella gesserit, neque omnino vixerit, atque ut exigua reputantes ea quae isti extollunt, ad illos transeant qui res magnas in vita sua praeclare gesserunt, victoriasque per universum orbem de cunctis propemodum populis retulerunt, et trophaea adversus hostes erexerunt; diuque viventes, et in magnam felicitatem elati, imperiique illustrem gloriam famamque consecuti sunt? ita ut horum religionem et aemulemur et magnificemus; miremurque feliciter gesta, et stupore prosequamur, eorumque vitam ac mores imitemur; ut in futuro quoque saeculo paratam illis sortem iustissime consequamur (1). Atque ut multis omissis, paucos memoremus, Alexandrum heic Philippi mihi cogita macedonem, qui orbem prope universum obtinuit, cunctosque graecos ac barbaros populos domuit sibique subiecit; qui instar avis volans, celeriter mundum discurrit, et vehementia ac velocitate pardaleos speciem prae se ferebat. Sic enim nonnulli interpretes locum illum (Danihelis *) explicarunt, quia efficacius quam humana spes autumat, mentis suae cogitatus perficiebat. Non enim tardum habebat impetum, sed tamquam uno cursu irruens cunctos devicit. Alii tamen locum hunc de Persarum dynastia intellexerunt. * Dan. VII. 6.

Vel Caesarem mihi narra Augustum, qui maiore spatio post illum, ditionem eius occupans, gloriosum imperium sibi constituit; quandoquidem Macedonum potentia minor quam Romanorum fuit; regnique tempus tam ei prolixum fuit, quam prope universum fuit vivendi intervallum Mamonae. Scio equidem Christi professionem tibi ruborem non esse illaturam, quominus gratum habeas Herodis quoque infanticidium laudari; idque unum dolere, quod quaesitus ille, occisorum numero non sit comprehensus, sed fuga in Aegyptum evaserit. Ecce enim septem supra triginta annis regnum Herodis, ut aiunt, perduravit. Mirare mihi etiam atheniensem Timotheum (2) qui beatus fortunam habuit in vita gerendarum rerum comitem. Cur item Senacherimum non iactas aliosque Assyriorum reges? ut etiam ad vetustiora hinc convertamur; et post illos vel ante illos; Nabuchodonosorum eiusque regnum nonne admiraberis? quamobrem etiam malleus universae terrae ab oraculis Spiritus denominatus fuit *, ad conterenda perdendaque omnia quibus ingrueret. Medi vero et Persae, quatenus a Deo sanctificati * et deducti, gigantesque advenientes cum gaudio simul et contumelia, nempe ut iram sanctificantis eos complerent. Et christus Dei Cyrus, qui illorum dux erat, appellatur *; hic, inquam, nonne te celerius ad fidem perducet? Mitto plura, ne verborum cumulus fiat. Sed dices, Mamonam Thraciae castella muris communisse (3). At quoniam tibi hoc ad fidem religiosam magni momenti est, tribue gloriam huius fidei Romulis atque Re-

Gr. p. 135. — * Hier. L. 23. — * Hier. XXII. 7. — * Is. XLV. 1.

(1) Nempe etiam Zuinglius in fidei suae confessione ad Franciscum I. Galliae regem, cum sanctis utriusque testamenti hominibus collocat portentose in paradisi sedibus Herculem, Theseum, Socratem, Numam, Catonem, aliosque aliquot ethnicos rebus gestis celebres.

(2) De celebri hoc Timotheo, discipulo suo, diu loquitur Isocrates in orationis de permutatione parte nova, quam nos Mediolani olim latinam fecimus atque illustravimus, quo tempore litterarii cursus nostri tirocinium posuimus.

(3) Nicephorus in breviario ad an. 753.

mis, et Romae maximae cogita celebritatem, et excelsum fundationis eius decus. Aemulare religionem illius, qui magnam condidit Alexandriam, loci obstupesce opportunitatem, Nilique arva irrigantis incrementa annua, eumque ut fructiferum honore prosequere, atque ita a veteris Aegyptiorum superstitionis errore non aberis. Ninus tibi caput professionis esto, qui suo nomine urbem Niniven excitavit, cuius transitus trium dierum itinere demum perficiebatur.

74. Transi hinc, si tibi volenti est, ad israheliticae gentis reges, eorumque felicitatem et regnandi spatium considera. Unus tibi instar omnium sufficiet, decus enimvero ingens et gloriam religionis habens! Est hic Hieroboamus servus et rebellis. Postquam enim Salomon prophetae Davidis filius ex hac vita migravit, ille ex Aegyptorediit, ubi profugus antea latuerat. Tanta vero fortuna ac felicitate usus est, ut gentem in duas partes secare potuerit, et plurimum tribuum numerum abducere, propriamque ditionem ac regnum sibi segregare, et regia praetoria statuere, atque a Dei cultu populum abstrahere, daemonibusque exitiosis admovere, aureas vitulas, loco sacrae religionis, stultorum adorationi proponens. Quibus longe anti-
Gr. p. 136. stabat, pulcritudine operis, acclamationibus, et harmonia musica resonantius, prodigium illud tuum (1) aureis ornamentis permirum, et incautorum oculos varietate ac magnitudine attrahens, illud inquam babylonicae statuae ab artificibus aemulanter oppositum. Quis tibi videtur magnus ille audax Ozias, qui rem supra suam dignitatem attentavit, ideoque lepra percussus? Manasses autem, te iudice, nemo parem habebit; hic enim omnes impietate et atheismo celebres superasse narratur, qui omni scandalorum atque abominationum genere se subditosque suos obruit. Atqui horum, alter annos quinquaginta, alter vero quinque supra quinquaginta iudaici populi tenuit imperium. Irridebis autem ac despues religiosum Iosiam, qui pietatis suae testem Deum habuit, ceterisque recta fide antecelluit, quia inglorius vitam finivit a nescio quo pugnatore vulneratus, dum proelii pericula non satis cavet. Illorum omnium, regni spatium praesentisque vitae felicitatem admirans, mores imitare, et vitae genus ac religionem ambito; plaude, acclama, laudibus eximiis orna: vitam sectare, facta aemulare, libationes demum ac victimas illis adfer, gaude eis sacrificans, atque ut tuis haec adhibe, si placet, adora, hymnis celebra, sacris ritibus cole, responsiones fatidicorum audi, interroga geomanticos, engastrimythos consule. Quid aliud dicam? curre ad daemones, a quibus magister tuus agebatur, ut facilius sis felix, ut pane vinoque implearis, reque omni quam terra suppeditat, quaeque a terrenis appetitur. " Filii hominum (magnus vobis inclamat David, ,, ceu vocalissima tuba, tamquam de specula celsoque loco praedicans) usque quo
* Ps. IV. 3. ,, gravi corde? cur diligitis vanitatem, et mendacium quaeritis *?

75. Grande aliquid isti existimant esse res praesentes, et corruptibilibus atque caducis totum vitae negotium circumcludunt. Unde, inquam, tibi parva illa, quam tantopere iactas, felicitas? unde, quaeso, stipendia eum comparasse putas? Nisi tibi molestus est sermo, audi et cognosce. Christi inimicissimus, auri amantissimus tyrannus, pecuniae mancipium, qui Lydum illum (2) auri insana cupiditate vince-

(1) Videtur loqui Nicephorus de aliqua Copronymo erecta insigni statua.

(2) Midam scilicet, quod nomen imponit Copronymo Nicephorus etiam in breviario ad an. 767, quo loco narrat totum paene imperii aurum ab illo in aerarium suum congestum fuisse, spoliatis populis.

bat, aurumque ac ventrem loco Dei habebat, exactor gravissimus et inexorabilis, tributariorum clavum magis magisque adgravabat frequentibus annuisque tributorum incrementis, agricolas omnes premens et opprimens iniustissime, adeo ut uno nummo aureo universa viri agricolae substantia emi facile posset. Novi ego tributorum causa infelices homines celsis procerisque arboribus manibus illigatis suspensos, ita ut in aëre diu alte penderent; atque hanc acerbam violentamque pertulisse poenam, quia publica tributa solvendo non erant. Tu vero non erubescis neque infra humum te abdis, qui proximorum tuorum vitam devoras, et popularium Gr. p. 137. carnes, immo potius ipsas animas, levi auri pondere vendis; ac tuas delicias lucrumque exitiosum alienas calamitates facis?

76. Ideo tu imperii diuturnitate et felicitate gloriaris? Magnae tibi videntur res praesentes, et omni admiratione dignae? Commove deinceps contra creatorem linguam: armatas adversus Unigenitum exsere manus: contemne Christum, quia in terram adveniens, humili vilique specie apparuit, atque omnium pauperrimus, neque habens ubi caput reclinaret, vulpibus avibusque egentior, brevem discipulorum numerum trahens, atque hos egenos ac pauperes: morti turpissimae ceu maleficum sontemque addicito: irride crucem atque passionem, quam tui causa subiit: prodigiis discrede, miracula despue, ludibrio habe cum Iudaeis resurrectionem, obiurga discipulorum inopiam, sine pecunia, sine baculo, una cum tunica quaqueversus euntes aspernare; et pulcros evagelizantium pedes, infaustos existima: deride testes veritatis in doloribus et adversitate patientes: facultatum omnium iacturam sannis prosequere, et ad quamlibet perferendam molestiam alacritatem, pericula ipsamque mortem tolerandi fiduciam vitupera. Idcirco tibi vitandi videntur sancti, amabiles autem persecutores; quia illi quidem succubuerunt, nihilque rerum praesentium lucrati sunt; at hi possessione gloriae non exciderunt. Ignoras enim alia esse sanctorum recte facinora, vera fide speque prout ipsi iudicant digna, sempiternam vere gloriam splendoremque perpetuum comparantia. At persecutorum prava sunt opera et scelesta, et ipsorum atheismo digna: quae cum eorumdem memoria statim extinguuntur, veluti fumus a turbine celerrime dispergitur; quamquam ea tibi in admiratione sunt, qui praesentibus tantum es addictus, nullamque repositorum dignis bonorum in futuro aevo spem foves.

77. Risui tibi esto sanctorum et ascetarum virorum vita, qui in corpore angelicos et sine carne mores demonstrant. Maledic continentiae, humilitati, mansuetudini, silentio, patientiae, chaumeniae, paupertati, solitudini, mundi mundanarumque rerum fugae, et aliis quibus Deus delectatur et gaudet: os dilata adversus angelicum et apostolicum indumentum (1): coge eos qui in solitaria vita honorabi-

(1) Iohannes siculus ms. chron. f. 165. b. ubi de monachatu, praesertim ex Eusebii historia eccl. Πόδες γυμνοὶ καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς ἑπόμενοι, μηδὲν νεκρὸν φέροντες· κουρὰ σύμμετρος, περιβολὴ τῦφον κολάζουσα, ζώνη τῷ ἀκόσμῳ κοσμία, μικρόν τι τοῦ χιτῶνος ἀναστέλλουσα, καὶ ὅσον μὴ ἀναστέλλειν βάδισμα εὐσταθές. *Nudi pedes, apostolica vestigia prementes, neque aliquid mortuum gerentes: tonsura congrua: vestis quae fastum cohibet: zona inornatum hominem decens, quae tunicam aliquantulum contrahit, quantum gressui non impediendo satis est.* Porro etiam Hamartolus in chronico inedito post longam monasticae caelibisque vitae apologiam ita concludit p. 89-90. Ταῦτα δὲ ἐκ πολλῶν ἐρανισάμενος ὀλίγα ἀναγκαίως συντέθεικα διὰ τοὺς ἐπαπορoῦντας πότε καὶ ποῦ καὶ πόθεν ἡ τῶν μοναχῶν ἤρξατο διαγωγὴ καὶ ἄσκησις καὶ τάξις· ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ τὴν μοναδικὴν πολιτείαν, μετὰ τῶν ἄλλων τῆς ἀποστολικῆς ἐκκλησίας θείων παραδόσεων καὶ θεσμῶν, εἰκονομάχοι δυσσεβῶς καὶ ἀνοήτως ἀποβαλλόμενοι καὶ διαπτύοντες; ἀρτιφανεῖς ἰουδαῖοι, καὶ κατὰ τὸν ἀσεβῆ καὶ θεοστυγῆ

liter vivunt, coge inquam professionem Deo factam violare, vitae genus refingere, habitum immutare, nigram asperam laceramque vestem deponere, candidamque et splendidam induere: duc in publicum, in theatrum impelle, accusa, calumnias ne-
p. 138. cte, turpitudines excogita (1); ob quas, nisi voluerint votorum Deo oblatorum transgressores fieri, damnentur innocui et insontes: indignos memoria (2) appella, quandoquidem etiam Christus, quantum in te est, divinitate expunctus simplex homo appellatur. Haec Christus tuus (3) atque magister, persecutor meus, et Christianorum, immo potius ipse Antichristus. Voluptatem huius vitae quaeris? Sinceram fidem, et actuum puritatem et spectabilitatem voluptate vis metiri? Profecto potes, siquo teneris veritatis studio, actuum considerata natura, qui a pietatis in Deum finibus procul absunt, hinc cognoscere quam sint fallacia ac despicabilia ea dogmata, quae animae periculum creant; atque ita demum magistros horum ac patres repudiare et abiicere.

78. Secus vero, superiorum fidelium regum qui magnum atque laudabile pietatis studium habuerunt, professionem et de Christi incarnatione sententiam recipe et amplectere; atque horum cogita magnificentiam atque splendorem, nec non fervorem quem erga immaculatam omnique reprehensione carentem religionem nostram ostenderunt, et rectorum dogmatum custodiam atque observantiam. Constantinus magnus heic proponatur, ceu culmen et ara pietatis tibi spectandus; ut ex eo sermonem auspicer, qui pari atque hic temporis spatio dominatus est; et vide quam fidelis Deo visus sit et extiterit, quantaque regni sui tempore effecerit: aras ac fana, in quibus abominandorum daemonum cultus peragebatur, a fundamentis evertit, sacrificia illorum et imitationes omnino exterminavit, Deique roborans confessionem, sacra templa nostra condidit et ornavit, liberalitatem plurimam et magnanimitatem erga eas expromens, libertatemque et fiduciam Christianis largitus est. Quin etiam in religiosis a se funditus aedificatis Deo templis sacra symbola magnae Dei oeconomiae, prodigiaque et divina signa et Christi sanctorumque eius passiones perspicue magnisque impensis depingendas curavit, idque etiam in sacris vasis alibique honorabiliter effecit. Atque hinc sacris aedibus ornatum et pulcritudinem conciliavit, divini simul mysterii explicans edisserensque vim, et spectatores ad religionis memoriam excitans, eo plane modo quo narrantur ab evangeliis, quae sunt harum rerum testimonia indelebilia. Ipsa itaque templa magna immensaque voce orthodoxiam eius clamant (4). Neque secus, qui conservantur adhuc cu-

μυσταγωγὸν αὐτῶν Κοπρώνυμον νέαν καὶ πρόσφατον ταύτην δογματίζοντες ἐξ ἄκρας μανίας τε καὶ ἀπονοίας καὶ ἀβελτηρίας· μὴ νοοῦντες μή τε ἃ λέγουσι, μή τε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται· ἡμεῖς δὲ ταῖς διδασκαλίαις τῶν ἁγίων πατέρων ἑπόμενοι, καὶ ἀρχαίαν ταύτην καὶ παλαιὰν πιστεύομεν ὑπάρχειν. Pauca haec e multis decerpens necessario congessi, propter eos qui nesciunt quando et ubi et undenam monachorum institutum asceticum ordoque coeperit. Ubinam ergo sunt Iconomachi, qui monasticam vitam, una cum ceteris apostolicae ecclesiae divinis traditionibus, impie stulteque reiiciunt ac despuunt? novi scilicet Iudaei, qui irreligioso Deoque odibili duce Copronymo, novam hanc recentemque sectam per summam insaniam, dementiam, ruditatemque excogitarunt; nec quid dicant, neque quid adfirment gnari. Nos autem sanctorum patrum doctrinis obsequentes, hanc utique antiquam credimus et a religionis primordiis deductam.

(1) Haec paulo uberius narrat idem Nicephorus in breviario ad an. 765.

(2) Probrosum nomen a Copronymo monachis impositum ἀμνημόνευτοι *immemorabiles, illaudati.*

(3) Hoc loco sic dictus Mamonas, seu avaritia, ut monui ad gr. text.

(4) De Constantini magni sacris aedificiis recole adnot. p. 66.

sorum ab eo numismatum typi (1). Hinc res feliciter gestas cognosce, qualesque et quantas de extraneis victorias retulerit, et quomodo illi imperium excreverit, et vita prospera fuerit, et aetatis spatium quantum humanae vitae abunde convenit, expleverit. Quid opus est dicere quam illustris atque gloriosus quoad vixit extiterit? Quod si aedificationum opera admirari tibi placet, cerne in transitu Byzantium in quantam gloriam ornatumque extulerit, tantopere augens, pulcris moenibus septisque, prout idoneum erat recipiendae regiae Romanorum stationi. Cur enumerem aedificiorum multitudinem ac magnitudinem, quibus ex omnibus summam est gloriam adeptus, quae neque visentibus facile est comprehendere, neque scribentibus possibile est exponere. Perge porro, et ad sequiora tempora veniens, disce quae post illum reges rectitudine dogmatum praediti effecerint. Specta mihi, si vis, Theodosium, ut de aedificiis sermonem continuem, quantum eamdem Constantini urbem ampliaverit ac magnificaverit, et qualia templa, utpote eamdem ac maiores sui orthodoxiae rationem retinens, struxerit. Reputa annorum numerum, qui tibi maxime cordi est et optabilis, regni eius prolixitatem, tu qui diuturnitatem in hoc mundo exoptas, et fluxas res absurdissime adamas. Etenim duobus supra quadraginta annis in regio throno refulsit (2).

Gr. p. 139.

79. Sed cur iam haec? Mirare, si certe melioris rei discretione polles *, avi eius Theodosii magni erga Deum Deique famulos reverentiam. Quod enim circa Servatoris nostri incarnationem studium fidemque habebat, tum sacrae apud nos aedes ab eo aedificatae, tum etiam illae in occidente fundatae (3) depraedicant: tum et illi adversus barbaras concessas victorias plurimas libri narrant. Quarum rerum si vel unam audies, nisi tibi animi sensus prorsus obtusi sunt et debilitati, erga quoque cetera viri clara facinora propensiore animo eris. Hostilibus aliquando populis magno numero circumsepientibus, bellumque atrocissimum intendentibus, ille ut more religioso praeditus, et fide erga Deum praefervidus, quod ei optimum consilium his contingentibus esse solebat, nempe ut armorum apparatui minime confideret, neque de exercituum multitudine sese iactaret, nec multum securitatis in virorum strenuitate collocaret, sed ad divinam potius opem semper confugeret, tunc enim vero ita se gessit, atque invicto huic adiutorio confisus est. Misit ergo ad quemdam in Aegypto Deo plenum virum, qui mirabilibus operibus inclytus erat, adhortans eum ut ad se veniret, quò illius precibus manuductus, proelium contra hostes capesseret. Ille autem adventum suum religiosi animi causa distulit, sed postquam orasset super baculum cui innitebatur, superque maphorium quod circa collum gestabat, misit ea ad Theodosium: quibus hic cum fide * et religione susceptis, iisque confisus, maphorio quidem pro galea caput ceu iussus fuerat involvit, baculo autem lanceae loco dexteram armavit. Ac primus ipse ex universa acie sua procurrens, in hostes irruit. Quod quum barbari vidissent, in fugam statim sunt versi omnes, seque mutuo prementes magnam internecionem sunt perpessi, et quidem nemine adversario propinquante aut feriente. Sic ergo tunc illustre trophaeum de hostibus reportavit. Ex illo igitur tempore per omnem vitam his mirabilibus ac

* gr. [illegible]

Gr. p. 140.

* gr. πιστῶς.

(1) Vide adnot. ad text. gr. p. 138.

(2) Videsis adnot. ad text. gr.

(3) Puta basilicam ostiensem, de qua nos diximus in praefatione ad Symmachum oratorem.

victricibus armis praecinctus magis quam diademate regio gloriabatur, loco cuiusvis armaturae his semper ornatus, eisque utens. Hac mirabili victoria ubique famigerata, magnae Alexandri urbis incolae publicum festum atque panegyrim singulis annis huius causa agitabant, quod iconium appellabant; nam regis iconem depinxerant, cum ipsis armis quibus olim incinctus fuerat effigiantes; quae res mirum illud quod olim acciderat praedicabat (1).

80. Sed non ita se gessit magister tuus Mamonas, cui nec religio nec fides inerat, sed impudenter atque furiose contra Deum sanctosque viros agebat, qui anathema apud ipsum erant: atque hunc apostolicum angelicumque monasticae vitae habitum abominans, qui est religioni eponymus, nomen monachis " immemorabiles ,, imposuit. Est enim religio peccatori detestabilis. Quae vero adversus illos tyrannice tyrannus fecit, dum promissas Deo professiones abolere cogens, et sacro habitu abiecto laicalem induere; insuper dum ex his aliquot mulieribus copulari coëgit, et in ludis circensibus monachos et monastrias venerandas virgines, binos illigans publice traduxit, irreligiosissime atque iniustissime et contra omnem Christianorum legem sic agens, et quaecumque alia in eos fecit illegitima et impia, maiores quam hic sermonis negotium est (2).

81. Sed age hinc ad posteriores reges, si lubet, descende. Considera vitae annos et felicitatem, quoniam tibi fidei criterium sunt victoriae de hostibus, et praesentis mundi res illustres. Tu novae fidei, seu potius novi dissidii atque infidelitatis auctor, ingrati animi creatura, et luxuriae mancipium, specta veterem Iustinianum, quam ferventer et publice Verbi incarnati imagines honoraverit: hic duo
Gr. p. 111. de quadraginta annis romanum imperium tenuit. Quanta autem adversus barbaros felicitate usus fuerit, plurimae de illo et gravissimae historiae narrant, idque notum iis qui studiose eos libros revolvunt. De conditis aedificiis gloriaris, eaque ad fidei testimonium adsumis? Alia quidem omitte plurima et maxima et quemvis numerum excedentia, in quibus magna formarum varietate et Verbi incarnationem et sanctorum certamina depingenda curavit, per sacra nimirum templa et alia aedificia. Unum tibi pro omnibus satis erit, quod nomen habet a sapientia Dei Verbi, templum. Hoc est miraculorum mirabilissimum, toto orbe famigeratum, omnium quotquot in historiis memorantur, immensa amplitudine, et eximia pulchritudine, stupendissimum visuque dignissimum. Heraclio autem, ut intermedios praetermittamus, ne parem quidem invenire facile est. Quantus eius fuerit erga has res religiosas amor ac veneratio, magna voce praedicant excitata ab eo templa; cuius etiam non manufactas servatoris nostri Christi imagines tempus conservavit, quarum potissimum amore et studio aestuabat; ut neque domo discederet, neque iter absque illis adgredi vellet, sed his peregrinationis comitibus ducibusque tutis uteretur (3). Preces vero eius ad purissimam dominam nostram Dei matrem, sanctorum commemoratio atque invocatio, quantae fuerunt? Ne respirare quidem absque harum usu solebat. Quaenam porro fuerint res gestae eius ob hanc tantam fidem ac re-

(1) Rem hanc non S. Sophronius tantummodo, quem p. gr. 140. citavimus, sed et alii byzantinorum rerum scriptores, quos inter Hamartolus et Siculus, referunt.

(2) Nicephorus ipse in breviario, et passim byzantini historici.

(3) Adi adnotationem ad textum graecum. Sic etiam in subsequentibus.

ligionem, urbes atque provinciae clamabunt, quae tunc in Persarum potestate erant, sed fide illius ac laboribus plurimis recuperatae sunt, Romanisque saluti fuerunt. Has enim incuria et ignavia superiorum imperatorum, immo potius multorum peccata, hostibus prodiderant. Spatium quidem regni eius trigesimum superavit annum, vitae autem universae tempus duplo maius. Atque ita tum superiores, tum etiam subsecuti imperatores ac principes pietate illustres, et vixerunt et res suas administrarunt. Quid ad haec ais? ubinam magistri tui res gestae? Si volueris quae tu in eo miraris cum historiis comparare, quid fiet? gutta prae oceano, quae tu iactas prae illis reputabuntur.

82. Attamen illi quidem neque dum prospere agerent, evangelicae nostrae doctrinae depictis historiis infensi fuerunt, neque adversa fortuna utentes manus sacris imaginibus adtulerunt: nam neque Christianorum religionem praesentium negotiorum cursui comparabant. Nihil enim stabile ac firmum vitam hanc habere constat, sed sus deque converti, et numquam in eodem statu manere, et modo bene rem geri, modo in contrarium vergere: donec apostasiae tempus supervenit, et hi purae nostrae fidei calumniatores et apostatae, ceu ferae quaedam in Christi ovile incurrentes, quicquid pium est corruperunt, vetustissimas sanctae ecclesiae ac di- *Gr. p. 1.*
vinas definitiones atque decreta illicite impieque propter peccata nostra subvertentes, iudicium suum, vel potius turpitudinem, Dei iudicio praevertentes. Atqui tu quidem fidei nostrae explorator infidelis et reprobus compertus es. Neque enim examen in religione exquiritur (hoc enim incredulitatis officium est) sed animae simplicitas, et purae mentis incuriosus adsensus (1). Hanc enim esse fidelis hominis genuinam notam, exploratissimum est. Nos autem infidelitatem revera considerantes, et rerum eventibus mentem intendentes, tuto veritatis criterio freti dicimus, ob tuorum magistrorum impietatem, atque in Christi ecclesiam iniurias, provincias plurimas, urbesque magnas ac gentes, quae fidei nostrae pietatem conservaverunt, atque in his potissimum prope occidentem solem nationes, a nobis defecerunt (2): quò factum est, ut iamdiu facta divisione, romanum imperium debilitatum sit atque imminutum.

83. Multae igitur hominum tunc viventium animae errore deceptae et corruptae cum fuerint, nunc aeterna damnatione tenentur. Tibi vero (3) prostant illorum, qui incolumi pietate regnarunt, opera et prosperitates et anni: si quidem tibi fides in his evidens magistra est: haec te per omnem viam salutarem deducent, si certe animae salus tibi cordi est. Horum aemulare fidem, spe erga Deum fretus, piosque et optimos actus exsere, praesentia despice, ad futura contende, Deumque operum expecta iustissimum iudicem; ne mundanis tantum rebus deditus, una cum iis qui haec ignorant, in illo inexorabili tremendoque iudicio, gehennae tradaris in perpetuum plectendus: ubi nemo est rex aut idiota, dives aut pauper, amicus aut cognatus, qui alteri opem ferre queat. Unusquisque enim suis

(1) De hac fidei christianae definitione ac natura diximus p. 86. adn. 1.

(2) Rem narrat inter ceteros Zonaras lib. XV. 4, nempe quod Romani, pontifice Gregorio (III,) propter causam ss. imaginum a Graecis ad Francos defecerint.

(3) Nunc adloquitur generatim sui temporis Iconomachos Nicephorus; vel ipsum, tacito nomine, Leonem armenium imp. haereseos instauratorem.

operibus coarguetur, vel gloria donandus, vel ignominia notandus. Sed nisi prorsus infidelitate es obrutus, dabis sedulam operam ut ex erroris barathro enates, et ad veritatis rectum iter respicias. Atque ut quid sit utile et tuae felicitati congruum, agnoscere possis, audi porro unde et quomodo secta haec, vel potius apostasia, ortum atque progressum ceperit: nempe ut perspectum habeas, non esse hanc regiam sed iudaicam sententiam ac maleficium. Nam post ceteras cunctas haereses, quae in Christi ecclesia ab hoste satae malam segetem extulerunt, haec quoque peracerba irreligiose succrevit spina, quae illarum consortio adiungitur, et in praedictis centesima secunda numeratur (1). Est autem huiusmodi.

HAERESIS CII. CHRISTIANOCATEGORI SIVE ICONOCLASTAE.

84. Christianocategori appellati sunt, quia Christianos uni veroque Deo, qui in trinitate adoratur, cultum deferentes, calumniati sunt quasi venerandas domini nostri Iesu Christi, et immaculatae dominae nostrae Deiparae sanctissimae, nec non sanctorum hominum imagines, tamquam deos, ethnicorum more, latreutica observantia colant. Quumque hi haeretici imagines velut idola abominentur, Christi ecclesiae contumeliam intulerunt, tum illas evertendo, tum homines qui iuxta traditum ab initio Christianis morem easdem venerabantur, diris suppliciis excruciando. Porro haec plane iudaica Deoque odibilis sententia est. Age vero huiusce haereseos, hanc prisci aliquot originem fuisse tradunt. Vir quidam in urbe Tiberiade non ignobilis, iudaicae sectae adsecla, atque inter suos populares praecipuus, cui cognomen tessaracontapecho erat; hic, inquam, improbi daemonis instrumentum factus, quem totum in se receperat, veneficiis et incantationibus, ceu arti cuipiam, operam dabat: Christianisque infensus, ac livore adversus Christi ecclesiam exaestuans, tempus observabat, quo ad veram religionem vastandam adgrederetur. Nactus itaque Saracenorum tunc principis cui nomen Iezidus (2) facilem animum, conciliata sibi illius familiaritate, studium erga ipsum, uti par erat, obtendens, quaedam eidem grata vaticinabatur; simulque promittebat, si suggestionibus suis morem gereret, imperii longaevitatem, tricennalem scilicet in regno diuturnitatem. Hic pro mentis suae levitate in spem erectus, quippe qui luxuriosae vitae indulgeret, et libenter amplecteretur quae ad libidinem propagandam conferrent, impii hominis postulationi assensus est, nempe ut in tota ditione sua subditis sine mora mandaret, quamlibet erectam imaginem, et cuiusvis animalis expressam similitudinem deiicere ac destruere (3). Diabolicum hoc Dei hostis consilium erat, qui de-

(1) Nempe hunc ordinem numerumque habet in opusculo Damasceni de haeresibus; apud quem auctorem priora capituli verba eadem sunt atque Nicephori. Verumtamen Damascenus paucis mox versibus rem absolvit.

(2) Iezidus caliphatum tenuit ab anno Christi 680. ad 683. Vide Abulpharagium chron. syr. dynast. X. ad praedictos annos, nec non art. de verif. les dates. Quod autem heic dicitur Iezidus trigesimo regni mense mortuus, id innuit fucum ei factum fuisse a Iudaeo anno regni primo.

(3) Mahumetum eiusque adseclas sacrarum imaginum infensissimos hostes fuisse narrat Maraccius in prodromo ad Coranum cap. XXII. p. 70. seq. Item in refutatione surae secundae p. 17. seq., satisque constat, ex vicinia et exemplo Saracenorum graecos quoque nonnullos imperatores, nec non episcopos, errorem illum contraxisse; quod mox Nicephorus pariter innuit, itemque in secunda nicaena dictum fuit. Ipsi vero Saraceni parentes erroris sui habuere Iudaeos. En igitur Iconomachorum quasi stemma atque prosapia, Iudaei, Mahumetani, Christianocategori seu ipsi Iconomachi.

lum celabat, quatenus omni eversa effigie, omnem perinde picturarum sacrarum ornatum, tacito artificio pessumdaret. Ubi profanum hoc decretum promulgatum fuit, una cum ceteris imaginibus et statuis, mox per Christi ecclesias sacrarum quoque iconum decor prosternebatur, quarum alias eradebant, alias pulvere oblitas delebant, alias denique cum ipsis sacris aedibus, vasis, et vestimentis igni tradebant: atque haec profanis impurisque manibus perpetrabantur; namque hostium Christi Iudaeorum ac Saracenorum opera adhibita est; quia Christiani, quamquam vi compulsi, hoc tantum scelus adtingere recusarunt. Iamvero id malum sic ortum et auctum, per Romanorum subinde imperium grassatum est: cuius labem non vulgares aliqui, sed ipsimet sacerdotii principes contraxerunt, nomine quidem pastores, re vera et animo lupi, quorum in numero Nacoliae tunc episcopus fuit (1). Hi videlicet parem ac Dei hostes sententiam et operam prae se ferentes, Dei ecclesiae contumeliosi extiterunt.

Quem vero finem hebraeus ille scelestus, qui mali auctor fuerat, nactus sit, silentio praeterire non licet. Etenim Iezidus ille, quum ultra biennium mensesque sex exinde superstes non fuisset, male periit. Huius vero filius (2), in paternum regnum succedens, praestigiatorem illum tamquam patris seductorem, acerbissima et immani nece multari iussit, quò nequitiae suae digna praemia referret. Tunc per orientem ecclesia ornatum suum recuperavit, et sacrarum imaginum instauratio subsecuta est. Attamen quum huius amaritudinis radix in romanam remp. iam fuisset insita, ea subinde ipsum illum occupavit, qui tunc imperium tenebat. Fuit hic Leo (3) nomine et moribus, qui quoniam paribus ac barbarus ille intemperantis libidinis stimulis compungebatur, furore adversus religionem amens, augustorum templorum picturam totam delere studuit. Cuius principatum Constantinus filius excipiens, inconciliabile orthodoxis bellum indixit: synodum (4) nefariorum sacer-

(1) Erat hic nomine Constantinus, deque eo loquitur sanctus Germanus patriarcha in libello suo de haeresibus a nobis edito Spicil. rom. T. VII. Videsis ibi p. 58, cum nostra adnotatione. Iamque nobis gratulari licet quod duorum fortissimorum adversus Iconomachos bellatorum, Germani regnante Isaurico, et Nicephori dominante Armenio, scripta optima ex vaticanis codicibus efferre contigerit.

(2) Moavias videlicet, qui caliphatum susceptum paulo post abdicavit.

(3) Leo isauricus imperium adiit anno 717. Ergo a Iazidi aetate parum abfuit, quo medio intervallo iam error ss. imaginibus infestus vires ceperat in romano etiam vel potius graeco imperio, ut supra dixit Nicephorus.

(4) Copronymi hanc synodum episcoporum ·CCC·XXXVIII· fuisse narrat noster Nicephorus ad an. 753, eique Theodosium ephesinum archiepiscopum praefuisse, subscribentibus irreligioso decreto pro pudor! omnibus; quod etiam in foro fuit sollemniter promulgatum. Synodi praedictae historiam sic tradit in chronico adhuc inedito Georgius hamartolus cod. vat. p. 188. nec non Ioh. siculus cod. vat. p. 353. Ὁ δέ γε τύραννος βασιλεὺς τὴν πόλιν ἐάσας, τὴν Νικομήδειαν καταλαμβάνει, καὶ ἐκεῖσε διέτριβε μέχρι πολλοῦ· ἐπανελθὼν δὲ σύνοδον συναθροίζει κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐν Βλαχέρναις, ἐν ᾗ πολλὰ κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτῶν κενολογήσαντες οἱ ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης, καὶ τὰς μιαρὰς χεῖρας εἰς ὕψος ἄραντες καὶ ἀλαλάξαντες, ἔῤῥηξαν τὴν ἐλεεινὴν ἐκείνην φωνὴν λέγοντες· σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ γέγονεν, ὅτι σὺ βασιλεῦ ἐλυτρώσω ἡμᾶς ἐκ τῶν εἰδώλων. Ὢ τῆς ἐσχάτης καὶ τολμηρᾶς αὐθαδείας καὶ ἀπονοίας καὶ βλασφημίας τῶν χριστομάχων καὶ ἱεροκαπήλων, καὶ τῆς ἀκολάστου γλώσσης αὐτῶν καὶ γνώμης ἀγνώμονος· εἰ γὰρ ὁ τῆς ἀσεβείας πρώταρχος οὗτος, αἴτιος τῆς εἰδώλων καθαιρέσεως, μάτην ἄρα γέγονεν ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Χριστοῦ, κενὴ δὲ ἡ τῶν ἀποστόλων διδασκαλία. *Imperator tyrannus regia urbe relicta, Nicomediam se contulit, ubi diu commemoratus est. Deinde illinc discedens, synodum cogit adversus sanctas imagines in Blachernis, qua in synodo, episcopi ignominiae vana multa adversus Deum Christumque ipsorum oblocuti sunt; tum etiam impuris elatis in caelum manibus cum clamore, deploranda illa crepuerunt verba: hodie salus mundo facta est, quia tu, imperator, liberasti nos ex idolis. O summae audaciae temeritatem, dementiam, atque blasphemiam Christi hostium et rem sacram pretio prodentium! o effrenem ipsorum linguam, et inconsultum consilium! Nam si hic*

dotum coëgit, impiumque irreligiositatis suae decretum edidit (1), ut sacrae imagines omnino auferrentur; quique eas colerent, vel ipsarum patrocinium verbis orarent, diris cruciatibus ac suppliciis adficerentur, crimen his idololatriae intendens, quasi imagines uti deos adorarent. Sacrum praeterea monasticae vitae institutum prorsus aboleri, et ludibrio haberi praecepit, monachosque aut vestem mutare, aut variis suppliciis addici. Ergo ex hactenus dictis exploratum vobis est iudaicae mentis hoc fuisse dogma: tum etiam christiana doctrina cuiusmodi sit, non ignoratis. Vestri igitur liberi arbitrii deliberatio est, utrum bonum et utile, an malum et noxium eligatis.

impietatis dux et auctor, causa fuit idolorum destruendorum, frustra Christus homo factus est, vana item apostolorum doctrina fuit. De his diu multumque Nicephorus in apologetico maiore. Iam nequis forte scandalum patiatur, quod tam numerosa synodus iconoclasticum errorem professa sit; is, quaeso, consideret caruisse hunc Copronymi coetum cunctis illis auctoritatis notis, quas noster Nicephorus in hoc apologetico cap. 25. tribuit verae et orthodoxae Nicaenae II., quae nimirum fuit oecumenica, libera, legitime congregata, romanaeque ecclesiae praesidatu munita. At iconoclastica nec generalis fuit, neque regulis canonicis convocata, neque tyranni timore libera, et ne patriarcha quidem ullo praesidente decorata. Hoc tantum ex eo deplorando conventu cognoscimus, magnam tunc fuisse in episcopatu graeco corruptelam et indignitatem.

(1) Utrum scriptum illud Iconomachorum, quod Nicephorus in his antirrheticus articulatim refutavit, pars fuerit huius decreti, an aliud quodlibet, regia tamen auctoritate nutuque compositum, haud satis scio. Iconomachorum libri memorantur in apologetico maiore cap. 9, et alibi. Porro hos intercidisse, nil mirum est; quandoquidem nicaenae II. synodi act. 8. extat canon περὶ τοῦ μὴ κρύπτειν τινὰ χριστιανοκατηγορικῆς αἱρέσεως βίβλον, κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων γενομένην, *nullum haereseos Christianocategororum adversus sanctas imagines librum esse occultandum*; δέον ἐοδῆναι ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ Κωνσταντινοπόλεως, ἵνα ἀποτεθῶσι μετὰ λοιπῶν αἱρετικῶν βίβλων, *sed in episcopio Constantinopoleos deponendum, ut recondatur cum ceteris haereticorum libris.* Poena vero transgressoribus praecepti decreta fuit, episcopis quidem, presbyteris ac diaconis, muneris abdicatio; monachis et laicis excommunicatio. Ergo pravorum librorum a bonis secretio non apud romanam tantummodo ecclesiam verum etiam apud orientalem in more fuit. Ad romanam autem quod adtinet, insigne est Virgilii antiqui grammatici a me editi (AA. class. T. V. p. 41.) testimonium ita loquentis de gentilium libris. *Hunc morem ex apostolicorum auctoritate virorum romana tenuit ac servavit ecclesia, ut christianorum libri philosophorum sepositi a gentilium scriptis haberentur etc. Hocce subtilissime statuerunt, ut duabus librariis compositis, una fidelium philosophorum libros, et altera gentilium scripta contineret; ne fidelibus infidelia commiscentes, nulla discretio inter munda fieret et immunda; ut si quis vellet gentilia legere, semota haberet.* Profecto huic duplicis bibliothecae instituto in tanta nunc redundantia librorum obtemperare vix possumus: ex his tamen testimoniis saltem patet catholicae ecclesiae cura, quam ne nunc quidem omittit, immo sedulo retinet, ut pravos noxiosque libros, contra rectam fidem ac bonos mores, a Christianorum libero et indiscreto usu ac lectione, legibus et auctoritate sua removeat.

SANCTI PATRIS NOSTRI

NICEPHORI

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

APOLOGETICUS PRO INCULPABILI, PURA, ET IMMACULATA NOSTRA CHRISTIANORUM FIDE

ET CONTRA EOS QUI PUTANT NOS IDOLIS CULTUM EXHIBERE.

1. Tempus suum esse cuique negotio adfirmat nobis Salomonis illud sapiens oraculum (1), quo praesens vita dirigitur, hominesque ad rectum et utile diriguntur, ne forte quidlibet audeant, imprudenter et iniquo tempore rem gerentes; atque ita fortuito et inordinato consilio utentes, in insperatos multos ob inconsiderantiam suam noxiosque casus incurrant. Tempus, inquit, tacendi et tempus loquendi * nobis iam inde a puerili institutione dinumeratum est, ut non solum quod oportet et agere et loqui tempestive discamus, verum etiam iustum modulum in unoquoque negotio agendi vel dicendi sciamus. Siquidem in omni re modus, qui sit optimus, recte adhiberi creditur, immo et necessarius videtur: ita ut mens in omnibus sapienter et accuratissime observet atque discernat, num id quod reputatur aut cernitur, utile sit nec ne. His nos quoque rationibus ducti, utilibusque et sanctis monitionibus obsequentes, atque aliis insuper divinarum doctrinarum praeceptis imbuti, operae pretium iudicavimus, quam optime fieri potest, prudenter et cum idoneo ratiocinio rerum tempora distinguere. Cumque sciamus aliud esse silentii tempus, aliud sermocinationis; ita ut neque inscite et audacter, ubi custodiam ori ponere opus est, linguam intemperantem exseramus; neque rursus cum dicere expedit, silentio ea praetereamus, quae nec reticere nec intra dentium septum continere aequum est; idcirco, quandoquidem in has perturbationes nunc incidimus, et commune adversus Dei ecclesiam conflatum periculum cernimus, gravemque adeo impietatis tempestatem contra catholicas partes fervere (2), atque hanc calamitatem processu temporis incrementum accipere, nunc linguam commovendam calamumque acuendum putavimus, ut veluti infamis quaedam columna ac trophaeum, haereticorum scelus, futuris aetatibus nostra descriptione patefactum ostentetur: nosterque hic labor ad fidelium piorumque tutelam et firmamentum divinitus evadat. Quamquam reapse ne alio quidem tempore hac de re silentium tenuimus (3), ne taciturnitatis criminationem subiremus, simul timentes damnationem

(1) Theodorus quoque Studita, Nicephoro nostro contemporalis, opus suum contra Iconomachos ab hac Salomonis sententia exorditur. Item S. Cyrillus sermonem suum quintum paschalem.

(2) Intellige persecutionem adversus ss. imagines a Leone armenio in Nicephori pontificatu renovatam.

(3) Innuit, ut arbitror, minorem apologeticum, quem nos pariter hoc volumine edidimus: immo et antiquiores suas fortasse, quas in nicaena secunda synodo pro ss. imaginibus disputationes ante episcopatum habuit, teste Ignatio diacono in eius vita cap. I. Praeterea longam Nicephori nostri disputationem cum iconomacho imp. Leone armenio legimus editam a Combefisio, origin. constantinop. manipul. p. 159. seq.; aliamque breviorem eiusdem apud Georgium hamartolum in scriptoribus post Theophanem.

iis impendentem qui doctrinae tradendae praefecti, eam subtrahunt. Ergo proposita certamina adgressuri, illud primo quod utilissimum, immo necessarium in praesenti reputavimus, paucis exponere conabimur, atque ita initium facere, pro virili parte, argumenti suscepti, prout ori nostro sermonem Deus suppeditaverit, cuius causa omnis haec tractatio commovetur, dum propter eius rectum cultum decertamus.

2. Profecto oporteret, o homines, quicumque ad extremam horam iam propinquatis, et in quos saeculorum termini iuxta apostolicum dictum * iam devenerunt (generaliter enim cunctos alloquimur); vosque praecipue qui per inconsiderantiam et propriae commoditatis amorem longius provecti delapsique estis; oporteret, inquam, nihil aliud meditari ac reputare, nisi extremam illam et maximam diem, qua mundi huius finis erit, eamque uti praesentem spectare; nec non magnam illam terribilemque tubam imaginari, desuper ad omnium aures clara voce tremendum quid et infaustum resonantem: post quam omnium iudex dominusque et universalis Deus, cum beatarum spiritalium virtutum multitudine, cumque paterna gloria, de caelo sicut classicum cecinit aderit, creaturamque omnem in iudicium adducet; singulosque prout vixerint remunerabitur; tum eum videlicet, qui carnis tantum cupiditatibus serviliter deditus, nihilque supra res visibiles cogitans, ad terram pronus incubuit; tum illum qui spiritu sursum elato, futuris rebus ante etiam quam hinc migraret, ceu praesentibus mentem intendit, divinique amoris alis subvectus, supernarum stationum beatitudinem contemplatus est. His, inquam magis adhaerere, motusque nostros et inclinationes ad meliora atque utiliora oporteret dirigere; mentisque sobrietate, et cogitationum puritate, nec non vigilante animae oculo, quicquid Deo honorificum placitumque est, operari: atque ut compendio dicam, quicquid saluti animae confert, id omni studio per divinae legis observantiam exsequi: nam sic contingit, ut ad Dei familiaritatem, hi qui ita se gerunt, perveniant, sapientes illas nimirum imitantes virgines, suasque lampades copioso oleo instructas accendentes, ut bene comparati sponso occurrant intempesta noctis hora supervenienti: sic nempe indubiam spem foventes, fore ut in optatis illis patentibusque patriarcharum sinibus, beatisque illis sedibus et hereditatibus, quaecumque demum eae sunt, recumbant. Haec, inquam, bona diligenda sunt, in his mens defigenda, res nulla denique quae caduca et noxia sit curanda. Hac si nos sapientia praediti fuerimus, et sic vivere decreverimus, consequemur equidem promissa ab eo qui non mentitur praemia, paratamque iis qui legem ipsius observant beatitudinem. Sed de his, quamquam breviter, satis iam verborum effluxit: neque enim prolixius disserendum est, quandoquidem sermonem huiusmodi praesens tempus non magnopere flagitat. Verum de subnatis zizaniis ac spinis, quas virtutis osor, semperque rei bonae invidens, et pacem christiani gregis minime ferens, inter purum ecclesiastici agri triticum, ab evangelico et paterno verbo nutritum et auctum, sevit; quae nempe spinae viam vitae terentibus crudeles impietatis aculeos infigunt, disputationem auspicabimur.

* I. Cor. X. 11.

3. Sanctae nostrae, quae sola vera est, Christianorum religionis iamdiu recte fuerat constituta doctrina: namque a sapientibus fidei nostrae architectis, veritatisque praeconibus, divis inquam et eximiis apostolis, praeiactum fundamentum erat: quam videlicet fabricam lex olim et prophetae adumbratam delineaverant, angulari

futuro lapide Deo nostro Christo: qui etsi lapis offendiculi et petra scandali his qui nunc eam quatere attentant, prostat; nobis tamen super hanc petram aedificatis, ut coryphaeus discipulorum Verbi, cum beatificaretur audiit *, lapis est angularis, pretiosus, in quem credentes numquam confundemur *. Aedificata est autem sapientiae domus tamquam auro et lapidibus pretiosis, sacris divinisque dogmatibus, quae ab inclytis caelitusque inspiratis patribus nostris elaborata fuerunt et praedicata, sive qui in sacris illis a divinitus congregatis synodis admirandi Deoque cari homines, divino acti et convocati Spiritu inclaruerunt; sive qui singillatim puris splendidisque moribus, verborumque et mentis excelsitate praediti, sacras sedes occupaverunt, et rectum veritatis dogma apprime tenentes gloriosi extiterunt, simulque falsi cultus spinas radicitus evulserunt, atque haereticorum ora, utpote inique contra caelum loquentium ac meditantium, consuta veluti obstruxerunt. Hinc una fides, eademque apud omnes Christianos confessio concorditer retinebatur. Quid enim per consecutum omne elapsi temporis spatium, quantum quidem ad bonum firmumque humanae vitae statum, sive dogmata spectes sive actus, quid inquam inexploratum aut indiscussum supererat? Ita sapienter et benivole nostra omnia disposita fuerant per tempora providente Deo; ita lex priscis illis data olim subsidio fuerat, ceu quidam optimus paedagogus, per rudimenta quaedam informans pueriles adhuc et viribus imperfectiores, atque ad Dei cognitionem deducens; quia perfectior doctrina hominibus eius aevi nondum erat idonea. Tum vero post legem datam, sancto Spiritu pleni prophetae virique Deo afflati multa ac varia morum praecepta dederant, prout Spiritus ipsis revelabat, ad audientium profectum. Sed quia haec perficere homo non poterat, et maiore auxilio indigebat, impetravit ut legis ac prophetarum princeps veniret. " Quod enim impossibile erat in lege, in-
,, quit apostolus, in quo per carnem infirmabatur, Deus filium suum mittens in
,, similitudinem carnis peccati, et pro peccato, damnavit in carne peccatum, ut
,, legis iustificatio impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus sed
,, secundum spiritum *. ,, Peccati autem prima malaque proles idololatria fuit, et cultûs a creatore ad creaturas translatio. * Rom. VIII.

Sic Dei Verbum, paternae gloriae splendor, condescensione usus, beneplacito Patris, et vivifici Spiritus cooperatione, paupertate nostra indutus (neque enim ob ineffabilem bonitatem pati poterat, ut manus suae factura detrimentum caperet) verus homo factus, etsi Christi hostes minime id volunt, verusque idem Deus plenissime, absque peccato, per crucem, passionem, et resurrectionem, mortis nos vinculis liberavit, et a peccati passionibus expedivit, invisibilem a dominatu nostro tyrannum pellens, nosque in antiquam prosperitatem restituens: nempe ut qui humanam naturam ad existendum produxerat, idem ei felicem statum benivolentiae suae exuberantia largiretur, et creatus a Deo homo perfecta incolumitate frueretur. Haec olim prophetae proclamaverant, apostoli postea evangelizaverunt, martyres fortiter professi sunt, atque horum adseclae et cooperatores ecclesiae magistri magnopere adampliantes simul tuiti sunt. Per hos omnes Deus, quos in ecclesia sua collocavit, vitae nobis adiumenta omnia firmiter stabilivit, ut quisquis salutis suae parumper curam gerit, hinc quid melius utiliusque sit cognoscat. Quid enim quaeras, o homo, etiamsi maxime curiosus acutusque ad meditandum fueris, quod non

ilico invenias spiritu diiudicatum et patefactum? nonne habes theologiae altitudinem et dogmatum sublimitatem? nonne divinae oeconomiae summam bonitatem, iudiciorum Dei profunditatem, rei gerendae praecepta, fugiendae vetita, paratorum sanctis hominibus bonorum promissiones, iis qui recte cum timore Dei ac mandatorum observantia vixerint gloriam in posterum revelandam, contra vero turpiter scelesteque viventibus poenae atque suppliciorum intentas minas? Et ne singula recensentes, verbis diutius indulgeamus, nonne quamlibet aliorum meditationem vel operam, inspiratorum sapientium sermones, divina philosophia redundantes, superant?

4. Quid ergo iam opus erat vanis vocabulis et absurdis quaestionibus semet tradere, portentosasque opiniones ac valde noxias ciere, ab hominibus excogitatas vitiorum cupiditatumque suarum mancipiis, animo et corpore corruptis, et sensum suum intellectumque distortos habentibus? Hae nimirum idcirco opiniones iamdiu silentio pressae, et a probatis ecclesiae magistris merito explosae fuerant, atque ut foenum a turbine facile dissipatae, et ab honesti verique amatoribus oblivioni traditae, ceu reapse oblivione dignae. Non est ergo committendum, ut peregrinis alienisque vocabulis abducamur, et doctrinis impiorum hominum decipiamur, qui multos iam ante annos ab ecclesiasticis synodis ut haeretici et rectae fidei hostes excommunicati sunt et anathematibus subditi: neque his attendamus, qui divinas scripturas ad suam Deo odibilem sententiam vi pertrahunt: sed repellamus insulsorum horum praestigia; diu enim nugantur, se ipsos magis decipientes, quam illos quibus fucum facere putant, et auscultantium aures frustra obtundunt. Sed revera vanitates effutiunt, et in re gravissima errant qui his quaestionibus implicantur: nihil enim pro gloria Dei agunt, sive ipsi, sive ceteri qui horum errorem sequuntur, sed opinionem tantum propriam improbe insipienterque cum ignominia sua comprobare nituntur. Quamdiu itaque impietas intra suas caveas se continuit, alta pax in ecclesia Dei versabatur; et quicquid orthodoxum in orbe erat, feliciter constanterque perstabat: quodque in hoc rerum statu fieri solet, religio ut par erat et morum sanctitas, et erga sacras aedes cura atque frequentia, simulque cultus, ubique in dies augebantur. Sed non poterat haec aequo animo cernere abyssi draco, communis hostis naturae nostrae et oppugnator diabolus, qui bonae cuique rei invidet atque adversatur. Idcirco in parata sibi vasa malitiaeque organa se insinuavit, per quae subruere sincerae nostrae fidei arcem machinatus est: quod ipsum olim immisso serpente ad progenitricis nostrae deceptionem factitaverat. Quid ergo accidit? Malum invalescit, et impietatis turbo excitatus extollitur atque inflammatur, et impii homines audaciam sumunt; mali inquam operarii, vitandaeque sectae adseclae, tamquam ex adytis nescio quibus incredulitatis emergentes, nudata ut dicitur fronte adversus dogmata nostra in acie steterunt; et quam iamdiu in suis animis conditam impietatis scintillam continuerant, idoneo capto tempore, ceu solet ignis in aridam materiem incidens, nunc in ingentem flammam incendentes extulerunt.

5. Quis vero iam digne vel fidei corruptorum spiritalem perniciem deploret, vel pro veritate persecutionem patientium calamitates satis tragice exponat? Porro operae pretium est, ut ego iudico, ne id quidem silentio transmittere, ut cuncti

agnoscant quali de radice tales orti sint surculi. Isti enim, de quibus loquimur, quotquot nempe vita turpi abiectaque sunt, lascivi et corrupto animo, mentemque perversam atque ad malum pronam gerentes, hi inquam hactenus multos, quod Gr. p. 6. in aliis saepe negotiis accidit, latuerant: fraus enim occultusque dolus pravos adhuc illorum mores tegebant: nonnullos tamen, qui longa conversatione gesta eorum noverant, res haec minime fugerat. Mittamus alia commemorare, quae ab scientibus et narrantibus (1) audire licet; atque unde, et ex quibusnam pravis scaevisque operibus in monasticum habitum semet transfiguraverint, quum antea laici fuissent, ut ad sacerdotium et ecclesiasticos ordines latenter inreperent. Necesse igitur erat, qui moribus inhonestis vitandisque erant, eos consentaneas quoque circa fidem sententias habere (2). Solet enim lingua cum actibus consentire, ut alterutrum ex altero denotetur. Insuper et vanae gloriae cupidi erant, eamque multo ante affectabant. Certe illorum consilia nonnullis manifeste explorata fuerunt; quia et hanc vocem misisse eos compertum est, quod etiam animam vendere parati essent, dummodo licenter comissabundi in regium palatium venirent, illic scilicet crapulari sperantes, quod ipsorum iamdiu votum erat et mentis molimen: carnivori homunculi et intemperantissimi, ventri et sybariticis mensis prorsus dediti, conviviorum umbrae et parasiti, mercedem ventri quaerentes " quorum Deus venter est, et gloria ,, in ignominia *. ,, Ventris sui nimirum famuli, et carnalium voluptatum mancipia, carnales appetitus sequuntur. Ecce enim hi publica impensa cibis aluntur lauteque convivantur: et vere carnalia sapientes, et secundum carnem viventes, domino ventri tamquam alteri Baal, genu submisso, obsequium exhibent: atque hinc lucrantur infelices hi peccati opsonia, et in tantam calamitatem veniunt, ut cupiditatum suarum alimentum inveniant fidei novitatem, divino timore ac mandatis plane neglectis, ingluviei et ventri indulgentes, nec non terrenis potestatibus ut putant, quibus gratificari prout scriptum est maluerunt; et more illius Deo invisi profanique Esau, qui pusillae escae causa, primogeniti dignitatem alteri vendidit, fidei libertatem ac sacerdotii prodiderunt. Contra hos apostolicum quoque effatum editum est, qui huiusmodi lucris initum ab eis cum Deo foedus, et confessionis nostrae rectitudinem stulte et inconstanter permutarunt. " Vae illis qui in via Cain ,, abierunt, et errore Balaam mercede effusi sunt *! ,, Quamobrem optima regiaque via incedere non ferentes, veluti quidam ferocientes equi et frenum aegre patientes, in praecipitia dumosque ruunt, sui veluti obliti, neque mortalem conditionem hem miseri reputantes. Quibus sane merito accommodaretur triste illud proverbiorum effatum *. " O qui derelinquunt vias rectas, ut in vias tenebrosas abeant! ,, Qui malitia gaudent, et distortis laetantur moribus! quorum semitae obliquae, ,, et cursus tortuosi! Perplacet enim illis iucundumque est et semet ipsos et alios ,, a recta via submovere, atque a iusta sententia declinare. Sin autem, inquit, Gr. p. 7. ,, bono tramiti insistere maluissent, planas esse comperissent iustorum vias. ,,

* Philip. III. 19.

* Iudas v. 11.

* Prov. II. 13. sq.

(1) Heic in graeco inserendum est, quod omisit typotheta: ἔστιν ἀκούειν ὅθεν τέ καὶ ἐξ οἵων φαύλων.

(2) Porphyrius ipse ethnicus huius rei veritatem agnoscit in suo ad uxorem Marcellam praeclaro gravibusque sententiis redundante opusculo. Sic enim apud nos AA. class. T. IV. p. 369. Τὰ ἔργα, τῶν δογμάτων ἑκάστου φέρειν πέφυκε τὰς ἀποδείξεις: *natura comparatum est, ut cuiusque opera demonstrationes propriorum dogmatum sint.* Vana igitur iactant, seque ipsos fallunt, qui sine certis rectisque dogmatibus honeste se posse vivere putant aut dictitant.

6. Quoniam vero et isti propheticis increpationibus sunt obnoxii, audiant quid
* Hier. III. 3. consentaneis ipsorum contumeliosis olim Iudaeis dictum fuerit *: " frons meretricia ,, tibi est, impudenter cum omnibus egisti. ,, Hi vero impudentiae tumore inflati et elati, et Domini iussa detrectantes, diserte aliquando " recede a nobis; vias tuas
* Iob. XXII. 17. ,, cognoscere nolumus * ,, audaci effrontique vultu dicent; ut de his loqueretur sapiens ille Ausites, firma et inexpugnabilis fortitudinis turris, qui impiorum in vita prospere agentium improbitati stoliditatique maledicit. Ut enim haec per ea quae ipsi male agunt firmentur, Dei timorem abiiciunt, canonicam quamlibet et sacram constitutionem a doctoribus recte cum sancto Spiritu editam aspernantur, et foederis cum Deo apud sanctum altare initi obliviscuntur, confessionemque illam eiurant, qua recitata (1), sacram unctionem, Deo nescio cur permittente, receperunt, et sacerdotii dignitas ipsis cum praeconio (2) collata fuit. Atque ut summatim dicam, gloriosam nostram inculpatamque fidem abiicientes, a magno se atque indivisibili ecclesiae corpore, tanquam putrida et corrupta membra abscindunt, et in partes heterodoxorum, qui iamdiu adversus rectam doctrinam proeliantur, transeunt: quorum postquam impietatem damnaverant (3), saepe etiam crudelitatem et lasciviam vituperaverant, postremo in idem ac illi perditionis barathrum inciderunt: ne illam quidem, si nihil aliud, verentes sanctam ac venerandam divina inspiratione congregatam secundo synodum in urbe Nicaea Bithyniae metropoli; neque editam ab ea recenter sacram definitionem, rectitudine et orthodoxia plenam, quae ipsorum auribus adhuc adsonat: quin etiam chirographa sua et vivificae crucis typos, quibus ei decreto subscripserant (4), abnegantes. " Ex nobis prodierunt, sed non erant ex no- ,, bis; nam si fuissent ex nobis, nobiscum utique permansissent ,, clamaret hoc loco
* I. Ioh. II. 19. divinitus grandi voce tuba theologiae *. Quid ergo? Necesse fuit illos, postquam confessionem abiecerant, spiritu quoque sacrae unctionis deinceps privari, quia non licebat abnegantibus fidem, cum qua uncti fuerant, muneribus unctionis fungi. Quapropter iuste admodum, quoniam ipsorum pertinaciam atque insanabilem morbum sacra ecclesiae cognoverat synodus (saepe enim illi obligata fide, toties sanctum Spiritum fefellisse convicti sunt) iuste inquam sacerdotio eos expulit, atque omni sacerdotali officio interdixit, scriptoque depositionem illorum declaravit, quippe qui a canonibus sacris discesserant. Ergo fungi erga Deum sacerdotio prohibiti, circa aulam regiam perpetuo versantur, ibique theatrum sibi tanquam reapse scenici pa-
Gr. p. 8. raverunt. Ibi sacrilegos vanosque conventus celebrant, ibi dramata impietatis quasi spectacula edunt, et res divinas ludi loco habent; et servatoris omnium Christi humanam vitam, comoediae instar ac ritu theatrali repraesentare non exhorrent; novique testamenti sanguinem, quo fuerunt redempti, profanum existimant; et sacris incarnationis symbolis, oestro veluti erroris sui et infidelitatis perciti, furiose insultant.

(1) Morem hunc, ut fidei formulam in ordinatione sua recitarent (ut nunc etiam fit) novi episcopi, habes etiam in ea quam recitavit Nicolaus electus patriarcha, ut diximus Spicil. rom. T. X. praef. p. 8.

(2) Praeconium quo novus episcopus ab archidiacono publice nunciabatur, legitur apud Goarium in gr. rit. p. 302-304. Par fere fieri solitum in ecclesia gallicana dedimus nos in opusculis VIII. et IX. monachi Odoramni, Spicil. T. IX. p. 87. 89.

(3) Nimirum in praecedentibus synodis, quibus subscripserant.

(4) De hoc more praeponendi crucem in subscriptionibus episcoporum diximus p. 6. adn. 2. Nos vero etiam chirographas, id est autographas, synodi cuiusdam byzantinae aere cudimus Script. vet. T. IV.

7. Quia igitur verbo et opere ipsos peccare oportebat, quaecumque his sacrilegis libera sunt, lingua illudunt; quaecumque vero sub potestatem cadunt, profanis manibus sancta polluunt. Sic enim vel alterutro vel utroque, studiosissime peccant. Propterea adversus Christi ecclesiam consilium improbum inierunt, et coniurarunt, vel potius impetum adversus sanctos eius fecerunt. O longanimitatis exuberantiam, et patientiae ac benignitatis Dei! Cur creaturam frementem iamque ruentem adversus Christomachorum audaciam, freno retinuit? Cur dignum contra hos sensum mundanis elementis sumere non permisit? Arcus intenditur, et mox remittitur, qui adversus necem merentes paratus est! Item fulgurans gladii acies, et exacutae sagittae impiorum sanguine mox inebriandae ac replendae, non vibrantur! Stellae lumen suum non subtrahunt, neque cursum cohibent! Verum haec omnia a Dei erga homines caritate ac benignitate diu dilata, neque stolidos hos emendant, neque ad scelerum suorum sensum impellunt, sed occasionem potius atque materiam peccandi ministrant. Quo ergo quis nomine, dummodo cordatus sit et sana mente praeditus, atheum hunc conventum (1) designet? Quo alio, inquam, nisi ut Caiphae synedrium, et iudaicam adversus Christum furore olim efferatam turbam? Nam nunc etiam " convenerunt populorum principes adversus Dominum et adver-,, sus Christum eius *. ,, En denuo sacerdotes et scribae ac pharisaei; en rursus * Ps. II. 2. de eodem argumento consultationes: denuo Christus illuditur et flagellatur, sicut olim in carne visibili benigne se gerens, ita nunc etiam in imagine repraesentatus diu multum patientiam retinens.

8. Porro accurate summaque attentione observandum est, quod nempe quantum illusae nunc ac pessumdatae imagines, formam Domini exhibent, tantum et ipsi Iconomachi Iudaeos olim crucifixores, et illorum facinus internecivum manifeste repraesentant. Namque ut Iudaei creatorem totis viribus perimere connisi sunt, ita et hi icones eius omni ope delere student. Apparet igitur in utrisque perfectae imitationis imago. Ergo ut illorum facinorum par ratio conspicitur, sic etiam personarum voluntatumque qualitates consentaneae videbuntur. Neque vero quisquam haec aliter se habere iudicabit, si modo recta et non distorta rerum discretione pollet, et sana mente praeditus creditur. Oratio enim hanc habebit inevitabili ne- *Cr. p. 9.* cessitate conclusionem; si certe verum est, verba operum esse consectanea. Haec satis ad impiorum perversos pravosque mores compendio demonstrandos. Iamque tertio hoc malum adversus communem servatorem nostrum Christum exortum est. Nam praeter illud primum ac veluti archetypum facinus (2), secundo iam et tertio (3) ab his Iudaeorum consectaneis, adversus sacra incarnationis symbola idem patratum fuit. Nonne vero id turri illi in campo Sennaar aedificatae, re et nomine comparabitur? Certe et illa male struebatur, quippe quia contra Dei placitum ac voluntatem. Merito autem tunc aedificantium linguae confusae fuerunt, uti Dei providum iam censuerat consilium *, et vocum apud eos consonantia dissoluta est, * Gen. XI. 7.

(1) Loquitur vel de prima Iconomachorum synodo sub Copronymo, vel potius de secunda sub Leone armenio, de quibus nos diximus p. 3. adn. 4.

(2) Scilicet necis Christo illatae.

(3) Nempe ante, et post nicaenam etiam synodum renovata Iconomachorum haeresis, ut nos diximus p. 1. adn. 2.

ita ut nemo iam proximi sodalisque sui linguam intelligeret; atque ita susceptum opus dilaberetur, operisque auctores per universum orbem dispergerentur.

9. Haec autem a novatoribus exaggerata, turris instar, impii dogmatis moles, multo detestabilior est et irreligiosior: neque lateribus coctis et bitumine compacta, sed apostaticis Deoque repugnantibus verbis, ac machinationibus adversus Unigeniti gloriam, eo consilio construitur, ut bene compositorum, atque in una fidei confessione et concordia coniunctorum, qua invicem in sancto Spiritu consentimus, consonantiam solvat atque disiiciat. Quibus certe ex Dei instinctu, et Spiritu sancto permotus magnus David malediceret dicens *: " demerge, et divide linguas eo-
* Ps. LIV. 10.
,, rum; quoniam vidi impietatem et contradictionem in civitate. Quia dilexerunt ,, verba demersionis, linguam dolosam *. Propterea Deus destruet eos in finem, et
* Ps. LI. 6.
,, radicem ipsorum e terra viventium extirpatam eiiciet. ,, Ita se habent novi Iannes et Iambres (1), qui improbi illius duumviratus imagines sunt. Vel potius Hymenaeus et Alexander dicantur, qui a veritate plurimum desciverunt *.
* II Tim. II. 17.
Hi sunt alia quodammodo improba et in pravitate concors biga celeberrima, diaboli habenis religati, et eiusdem manibus gubernati, more scilicet filiorum Core conflata sodalitas, Christi testamento adversantes, dolosas linguas ad contradicendum veritati mendaciter acuentes: haud iam priscum Moysem, et figuratam illam scriptam legem in lapideis tabulis exaratam violantes, propter quam fuere caligo et tenebrae, et turbo, et mons fumans, et tubae terribiliter clangentes, et eos qui accedere aut adtingere vellent, absterrentes; sed ipsi Christo legislatori, novae nobis et divinae constitutionis auctori impudenter adversantur, legi inquam in animo mentisque tabulis haud perfunctorie sed profunde impressae, quae intellectualem Israhelem initiat et ad meliorem excelsioremque vitam introducit. Hi abolent ritus ex ipso caelo delapsos, qui caelestis regis ad exinanitionem semet demissi mysterium incarnationis nobis patefaciunt, typosque exinanitionis indices et praecones de medio tollunt, omnia denique perpetrant quae sententia apostolica damnationi addiceret *.
* Hebr. X. 28. *Gr. p. 10.*
" Moysis legem ,, irritam quis faciens, sine miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto ,, peiore putatis poena afficiendum esse illum, qui Dei filium in veneranda imagine ,, conculcarit descriptum? quique testamenti sanguinem, in quo sanctificatus fuit, ,, pollutum iudicaverit; et Spiritui gratiae contumeliam fecerit, quo efficitur ut ,, imaginis honor ad archetypum subvehatur? ,, Manducant itaque hi miseri suorum laborum fructus, et a divina iustitia dignum sine dubio manupretium referent.

Videte Babylonem nostram, et quae patrantur in ea iniquitates. Rursus seniores babylonii, et babylonica arrogantia, et chaldaicus fastus, rursusque exiit iniquitas de Babylone, ex iudicibus senibus qui regere populum videbantur. Certe quae nunc struuntur, multam priscorum illorum prae se ferunt similitudinem. Nam et isti foedis cupiditatibus absurdisque passionibus perciti, ad consimile facinus ruunt, contraque pudicam Susannam, Dei inquam ecclesiam, libidine adulterina exardescunt. Quippe hi pariter alienis sedibus usurpatis, et nobiliores civitates per praepotentiam inter se sortiti, atque hanc blasphemiae mercedem capientes, accu-

(1) Ita lectio communior graeca II. Tim. III. 8. Sed multi etiam graeci auctores apud Scholtzium habent cum vulg. lat. *Mambres*, quam lectionem penes Graecos quoque fuisse antiquissimam, demonstrat textus gothicus ulphilanus, qui eam retinet.

sationem adulterii vaniloquio suo struunt, innocenti et immaculatae crimen idololatriae obiicientes: et postquam innocens agnus, qui tollit peccata mundi Christus proprio sanguine eam acquisivit, et idolico errore liberatam vere sibi sanctam gloriosamque exhibuit, non habentem maculam, neque labem, neque rugam *, haud verentur calumniose infirmum imbecillumque Christum appellare, quasi eam ab idolica insania redimere non valuerit. Divorum quoque apostolorum praedicationem stultam fabularumque plenam nituntur ostendere, sanctorumque patrum nostrorum dogmata vana et futilia reddere student. Neque ipsi tantummodo absurda haec agunt, sed iam omnes christianos cooperari et consentire irreligiositati suae cogunt, atque idolorum pariter nomine sancta Servatoris nostri incarnati et augusta symbola appellare. Attamen Spiritus, qui in Danihele fuit, hactenus procrastinat, vel scelerum paenitentiam expectans, vel ut profundius in his sacrilegiis mersi, audaciae suae atque vecordiae dignas demum poenas patiantur. Merito autem mirari licet in quantum malitiae excessum miseriaeque devenerint, dum qui videntur esse episcopi, tamquam tyranni saevissimi acresque iudices, cum supercilio in sacro throno resident, superbia pleni, et furiosum quid vesanumque spirantes. Circumstat autem illos militaris ensiferorum et plaudentium globus (1), qui minantibus magis quam dogmatizantibus famulatum praebent.

* Ephes. V. 27

Quin adeo homines quoque circensium factionum praesides, prout indecoro ipsorum collegio dignum est, assessores sibi et magisterii fautores compararunt: his *Gr. p. 11.* enim magistris, his defensoribus talia dogmata egent. Porro malam in rem adiunguntur illis, ut in huiusmodi confusionibus et colluvie fieri solet, quotquot culpis censurisque canonicis damnati depositique fuerunt, ut sic peccatum per hyperbolem in ipsis peccet. Neque theatricorum ludorum scenaeque choraulae, quos mimos vulgari sermone nominare mos est, huic praeclaro sodalitio desunt. Sunt etiam de cauponum classe, deque triviis et ganeis, his gerendis rebus adsumpti auxiliares, et quicquid circulatorium vel circumforaneum, vel de baiulorum coetu, ob augendam turbam congregare potuerunt. Denique ipsorum agmen summopere ornat manus ingens hominum qui in militaribus ordinibus olim fuerunt, quorum alii praetervecta iam aetate ac senescentes, alii criminis alicuius aut turpitudinis acti rei, militari numero eiecti fuerunt; quorum plurimi ad antiquam illam scelestamque doctrinam pertinent, ob suam pecudalem inscitiam, unde et nunc fuere collecti, eamque prae ceteris capessiverunt: qui postquam regiis stipendiis privati, unde ipsis praeter armorum apparatum, victus quoque suppetebat, ad extremam inopiam egestatemque redacti erant, ita ut evidenter quavis re quae in manus incideret indigerent, et ex collectis symbolis vitam sustentarent, circumspicientes sedulo ubinam convivia coetusque fierent, ut illuc protinus convolarent, atque ita egestatem angustiasque suas solarentur. Hi omnes, ut scimus, peioribus studere soliti, praesentem rerum statum semper oderunt, conversionibus publicis gaudent, resque novas affectant, ut ex his tumultibus ac perturbationibus utile aliquid vitaeque necessarium exspiscentur. Talibus ergo ducibus, talique phalange opus erat: sic enim pessima quaevis atque tur-

(1) Contra episcoporum electiones quae praepotentia principum vel populari favore turbisque fiunt, extant graves in graeco canonum syntagmate leges, v. gr. tit. I. cap. 7. synodi laodicensis canon 13, et nicaenae secundae canon 3.

pissima per ipsos fiebant. Heu! heu! episcopi, et plebs, et mimi, et reliqua furiosorum turba, in unum conglobati, ecclesiae dogmata pro auctoritate tractant!

Ex quo igitur iniqua illa et irreligiosa conflata est officina, resque ipsis cunctae secunde fluunt, et ecclesiae negotia per eosdem administrantur, hem cur haec et quomodo Deus patitur! Postquam peccatorum nostrorum ignis succensus est, et in magnam flammam iniquitatum nostrarum fornax exarsit, criminumque poenas divinae iustitiae pendimus, periclitatur certe sacerdotium ne populariter magis quam spiritaliter administretur; quippe cum sint carnales, ea quae spiritus sunt non capiunt, profanisque hominibus creduntur ac permittuntur ecclesiae mysteria; post haec, inquam, quid consecutum est, quidve cernere accidit? Super cathedram Moysis sederunt scribae et pharisaei, in carnalium affectuum passionibus volutantes, qui novis opinionibus figmentisque gaudent, fastu pharisaico insolescunt, se-
Gr. p. 12. que primas tenere sedes gloriantur et vocari rabbi; tumore scilicet et supercilio scribarum superbientes. Nihilominus illi, quae scripta lex continebat, populo nunciabant; etsi quae aiebant, exsequi nollent: unde et Christus dicta ab illis, fieri
* Matth. XXIII. mandabat; facta, imitari vetabat *: isti vero neque dicunt neque operantur, quae veritas tradidit; quodque omne contra est, dicto et factis gratiae repugnant. Superest ergo considerandum utrorum maior sit culpa. Hinc blando sermone utentes, tanquam familiarissimo alicui confidenter impuras illas ingratasque voces, vel ut aptius dicam irreligiosas, ex foetente suo detestandoque corde eructant: lictores verecundi et modesti, iussa quantocius facientes, ex vocatis in iudicium hominibus, alios coram adducunt, alios ex tribunali reducunt, hem fraudem! hem impudentiam! vel recipiendos cum benivolentia, vel cum ignominia dimittendos, et cetera quae vecordi illo et pharisaico tribunali digna sunt. Praeterea sanctos nostros patres et ecclesiae magistros vilipendunt atque aspernantur ceu nihil a ceteris hominibus, virtute et cum Deo familiaritate differant, sed tanquam unum e multis, unumquemque eorum dictitant (1): quorum etiam sacros libros, qui divinas ipsorum doctrinas continent, pedibus supponunt, iisque scabelli vice utuntur, quod est iniquissimum. Sapientes autem semet ipsi definiunt hi carnales philosophi, et a fautoribus suis appellari volunt theologi cum sint vaniloqui, et chrysostomi cum sint cacostomi.

* Prov. XXII. 28. Videamus porro cur haec ita se habeant. Praeceptum illud *: ne transferas terminos aeternos quos patres tui posuerunt, ne in mentem quidem admittendum miseri censent. Ad evangelicas autem sententias Domini, cui immo sunt adversi et iniurii, haud secus obsurdescunt quam surda aspis quae suas aures, ut aiunt, ad-
[illegible] versus incantantes obstruit *. Sententia autem haec " qui scandalizaverit unum de „ pusillis qui iam crediderint „ instar poenae gravissimae statuit, magis ei expe-
* Matth. XVIII. dire, ut asinaria mola collo appensa in profundum maris demergatur *. Quid igitur? Nonne isti gravius punientur, qui tantam fraudulentis praestigiis circumventam multitudinem deceperunt? neque unum vel alterum aut tres, sed quidquid hominum sub romano sceptro degit, pestilentium suorum sermonum saniem recipere animis satagunt? Cur enim hi alienis animabus parcerent, qui suis neglectis, de salute

(1) Quisquis historiam haereticorum parumper consideret, sanctorum patrum apprime contemptum apud eos comperiet.

prorsus desperant? Merito equidem cum scribis et pharisaeis audient *: " vae vobis, „ qui regnum caelorum clauditis ante homines! nam neque vos intratis, nec in- „ troëuntes sinitis intrare. „ Sic omnibus ecclesiae subversis consuetudinibus, legibus, ac mysteriis, vias Domini rectas distorquent. Quod si etiam de otioso verbo in die iudicii rationem reddemus, qualem demum distortorum suorum improborumque operum experientur ultionem? Siquidem magna Pauli * mens ad exteros quoque nos iubet esse sine offensione; quorum iustam damnationem in superioribus significavit. Profecto nihil non audere improbos, egregie dictum est! Accedunt denique in medium prolati et oculis subiecti, humanarum animarum decipulae, libri illorum, multo ante tempore excogitati et in hunc usum parati (1).

* Matth. XXIII. 13.

Cr. p. 13.

* I. Cor. X. 32.

10. Age vero, praeter illam priorem blasphemiam, aliam quoque haud minorem, nempe quod a Christo incircumscriptum corpus adsumptum fuerit, somniantium instar, Christi hostes adiungunt: utramque vero roborare nituntur, ex inventoris patrisque apostasiae penu, cunctam detestabilis sui magisterii materiam sumentes. Ille enim qui superiori haereseos huius dramati interfuit, dictiones aliquot coacervavit, partim ex sancti Spiritus oraculis sumptas, partim quoque ex iis quas beati nostri patres sapienter conscripserunt, ad impurae idololatriae errorem refellendum, nec non ethnicorum qui universalem Deum ignorabant incredulitatem atque insaniam coarguendam; has inquam dictiones improbe stolideque decerpens, atque ut vere dicam idolicis abominationibus semet inquinans, sacris imaginibus accommodavit (2). In posteriore autem haereseos dramate rem sancivit, ex insano Arianorum dogmate, itemque ex Manichaeorum furiosa superstitione, materiam conferens.

11. His utuntur egregii isti documentis ad suorum dogmatum confirmationem. Quia enim nihil per se conficere queunt, propterea quod contra veritatis splendorem intendere oculos nequeunt, non erubescunt homines qui in sacerdotio constituti videntur, laicorum et quidem scelestorum atque impurorum, peregrinas et a Christianorum mente abhorrentes doctrinas admittere. Sic Dei gloria amissa, humanae stultitiae captivi abducti sunt. Idcirco imagine aurea semel adorata (3), Christi imaginem venerari non patiuntur. Sed enim de idolis qui sermo fieri soleat, et quibus debeat accommodari, quia res perspicua est et pervulgata, neminem latere arbitror qui modo sit recti amator, et rerum naturam parumper calleat. Verum cognata his Arianorum impietas, occultum fere nec satis animadvertendum dolum haereseos continet, ideoque haud facile a multis intelligitur. Etenim callidis vocabulis, et complicatis sensibus studiose ad hoc excogitatis, paralogismorum nebula, et garrulitatis versuta suasione, facile possunt simpliciores abripere atque in suam sententiam pertrahere. Quamobrem pauca quaedam et de ipso (Leone vel Copronymo) et de huius negotii praesidibus, ad ignarorum notitiam et utilitatem dicenda putavi. Quinam vero sint ipsi libri, et cuiusnam magisterii, dicere incipiam.

(1) In secundae nicaenae synodi actione octava legitur canon nonus περὶ τοῦ μὴ κρύπτειν τινὰ χριστιανοκατηγορικῆς αἱρέσεως βίβλον: *de non celando libro quolibet haereseos christianos accusantium (id est Iconomachorum.)*

(2) Videtur Nicephorus designare Copronymi librum, quem ipse capitulatim in superioribus refutavit; vel cuiusvis potius anonymi iconomachi lucubrationem.

(3) Vel Nabuchodonosori vel Copronymi.

Gr. p. 14. 12. Quis ignorat Dei inimicam et infaustam Arianorum impiissimam haeresim, ab Ario, cuius nomen furorem denotat (1), genitam nec non reliquum, qui huic lymphato suppetias fert, vesanum chorum? qui divinitatem viventis et subsistentis et in una persona Dei Verbi stultissime abolent, alienum a Dei et patris substantia conantes ostendere, paterna ipsummet gloria segregandum impie arbitrantes, et dominicalis naturae incomparabiles sublimitates, ad humilem servilis creaturae ordinem deprimentes. Insuper divinam quoque et supernaturalem Verbi calumniantur incarnationem, eamque umbratilem tantum et mere phantasticam demonstrare alucinantur; manichaico furori paria, nec non Valentini insaniae, ipsi quoque tradentes dogmata. Quis non novit, si modo parum litteraturae attigit, et historiae limen salutavit, horum columen et arcem? caesariensem, inquam Eusebium, qui multa adversus Verbi divinitatem blasphemans nugatus est, multa etiam contra divinam Servatoris incarnationem delirans irreligiose locutus est: cuius scripta ad hunc usque diem detestandis eiusdem dogmatibus plenissima sunt (2). Ipse enim non Arium tantummodo magistrum suum, et huius apostasiae auctorem, sed et alios omnes, qui in Unigeniti gloriam peccarunt, superare contendit. Etenim creaturas adorasse, et debitum Deo soli cultum rei creatae exhibuisse accusatur, idololatriae idcirco manifeste convictus, sicuti etiam eximii aliquot patres nostri testati sunt (3). Necesse est itaque ut etiam ei adhaerentes ac discipuli, sententiam magistri sibi adsumant. Is enim eos docuit, Christi corpus pingi aut fingi non posse, idque omnino phantastice somniavit (4). Quis autem Eusebii vices ignorat? immo cuinam hae non cognitae et exploratae sunt, etiamsi rusticus sit et plane rudis? Nimirum quingentos ante annos et paulo amplius, numerosus ille divinitus congregatus coetus, sacra inquam Nicaeae plenorum Deo et admirabilium virorum synodus, omnia divini Spiritus instinctu agens, arianae haereseos tenaces ecclesia expulit, excommunicatos ipsos cum omnibus barbaris extraneisque suis dogmatibus declarans. Etsi vero Eusebius simulata docilitate rectae assensit fidei, latere studens, nihilo tamen minus ad suum ingenium reversus est, veluti solent distorti rami statim ac a dirigente in contrarium manu semet expediverunt. Quod ipsum factitavit etiam Arius, cuius multis annis post, quia dolosam eius mentem nonnulli ignorabant, commemorationem faciendam censebant, pertinere ipsum ad orthodoxum coetum existimantes. Verum hos alexandrina synodus, canonicis vinculis irretivit, nemini licere sana fide Christianorum praedito, Eusebii facere commemorationem, definiens (5).

Gr. p. 15. Quid autem dicendum de aliis post illos Deo plenis patribus, et rectae fidei ac doctrinae magistris, quomodo fortiter ac viriliter admodum contra hunc errorem insurgentes luctantesque decertaverint? quorum scriptos libros vel numerare non

(1) Ἄρειος ἀπὸ τοῦ Ἄρεος, *Arius a Marte furente deo.*

(2) Hoc iam dixit Nicephorus in apologetico minore p. 13. Eusebii arianismum nemo evidentius demonstravit quam B. Montfauconius in praefatione ad eiusdem Eusebii commentarios in psalmos.

(3) In carcere positus, saeviente persecutione, sacrificasse diis dictus est Eusebius timore supplicii. Vide Epiphanium haer. LXVIII. 7. Item quae docte more suo hac super re dicit Tillemontius Mem. eccl. T. VIII. p. 661. in adn. 19. ad S. Athanasium.

(4) In epistola ad Liciniam, ut diximus in adn. p. 13.

(5) In epistola eius synodi, ut item diximus p. 13.

sine multo otio ac tempore licet. Sic igitur tanto iam tempore extra ecclesiae nostrae septum eiectus Eusebius, hodie istis doctrinae, vel ut verius dicam stultitiae, princeps sedet, atque huius dogmatibus valde gloriantur et exultant hi miseri, et huic ipsi consutas aliquot adiiciunt sententias satis absurdas, quae neque cum veritate congruunt, neque ipsae inter se; id enim est falsitatis proprium. Aliquot enim integris libris hactenus carent; quos quidem et patrum nomine tamquam sua auctoritate audent insignire, et suae vanae sectae auctores praedicant, quorum nugatoriam et futilem incredulitatem in subsequentibus coarguemus, si Deo placuerit, laborique nostro faverit opemque is tulerit, qui linguam scit balbutientis expedire, et dissoluta atque infirma membra corroborare, ut cervi instar claudus exsiliat, et pulcri pedes incolumesque evangelizantium sanctae Dei nostri ecclesiae pacem appareant. Sed ad propositum veniamus.

13. Quoniam igitur difficilem consiliorum suorum atque arduum exitum fore praevidebant, ne hominum tantummodo extra ecclesiam constitutorum doctrina freti, incredibilia multis dicere viderentur, et scopo suo frustrarentur, quid agunt? vel quorsum ipsorum malitia evadit? Turbulento et amaro haereticorum rivulo, dulcem aliquam ac puram veritatis venam admiscent, quam rem iamdiu malis cauponibus vinum aquae miscentibus exprobramus, nempe theologorum patrum nostrorum, qui mundo facem veritatis extulerunt, dictiones quasdam ex toto librorum corpore avulsas, suo inseruerunt errori. Et sive non intelligentes fortasse dictionibus illis insitum sensum, quandoquidem lippitudinem oculis abstergere noluerunt, sive suam et deceptorum a se discipulorum exitiosam sententiam sequentes, haec insinuantes et docentes, hamo escam imponunt, ut personarum auctoritate simpliciores illusos in transversum agant isti scurrae, occulto impietatis dolo confixos. Illas ceteroqui patrum sententias, quae clare, et extra controversiam, atque omnium intellectui patent, resecant et circumscribunt, et iis qui secum consuescunt fraudulenter occultant, (o caecitatem! o mentis caliginem!) neque quid agant sentiunt aut intelligunt. Idcirco in profundis versantur tenebris, neque ad veritatis splendorem respicere volunt. Si enim novissent, numquam Dominum gloriae contempsissent.

14. Quid his ausibus atrocius aut nocentius? Quid hac secessione ingratius aut absurdius? Haeresim praeclare olim extinctam, atque a Christianorum linguis excussam, nunc iterum inflammari ac pullulare cogunt: id enim omni ope conatuque moliuntur eius studiosi; atque inimico daemoni viam ad nos decipiendos muniunt, ut hos ille sicut olim adiutores ministrosque malitiae suae nactus, quod per Domini crucifixores facere non potuit, id apud nos exsequatur. Ecce enim tunica pretioso Christi sanguine a vertice ad imum contexta laceratur ac scinditur, et quod optimum bonorum nostrorum est, pax et concordia dissolvitur atque perit. Gravia quidem ea sunt quae in priscis feruntur historiis, regnum videlicet Davidis in contrarias partes divisum, tribuum secessio, cuius dura nepotis austeritas causa fuit, Israhel ad sua quisque tabernacula retro cedens, Hieroboam cum sceptro famulus, rebellis insperato prorsus in throno sedens, opposita Hierosolymis Samaria, unde malorum origo, et populus adorare creaturam prae creatore edoctus, atque ad vesanum idolorum amorem impie devolutus. Attamen graviora sunt quae nunc patrari videmus. Nam Christi regnum in partes abit discissum; membra adversus

Christi corpus immó contra ipsum caput seditionem cient; et gens sancta, regale sacerdotium, populus adquisitionis, Dei praedicandae potentiae destinatus, et magno divinae oeconomiae operi clara resonantique voce proclamando, libertatisque ac redemptionis beneficio confitendo; nunc in contrarium versus, magnaque ex parte a malitiae ministris illectus, nulla utilitate auctus, et postquam oriens ex alto eum visitavit *, in tenebris adhuc manens, in infidelitatis barathrum decidit; ingrato scilicet animo creaturae, novi vecordesque Iudaei. Quantum porro inter utrosque, intersit, facile quispiam considerando comperiet: illi enim propter res terrenas et humiles, ac temporali natura praeditas nec permansuras, inconstantes claudicantique sententia fuerunt; isti vero ita se gerunt, cum de rebus agatur caelestibus, et superno regno gloriaque, his visibilibus non comparanda; si quidem haec nobis recta fides promittit, dummodo cuiusque opera fidei ipsi respondeant.

* Luc. I. 78.

Sic revera praesenti tempore accidit, quo recens hic et illegitimus coetus (1), tamquam altera Samaria, a nova Hierusalem id est ecclesia semet segregavit, sedentque contumeliosi et superbo corde, et aureis vitulis serviunt, id est secundae huic idololatriae, avarae suae cupiditati, quia vanae mundi gloriae captivi sunt: neque abnuunt fieri populus Ephraim; montique Sion, celsae videlicet sublimique theologiae nostrae, adversari; cui suam verborum vanitatem, vilemque et humi repentem doctrinam opponunt, qua multis fucum facientes et illudentes, secum eos detrahunt in barathrum. Quotquot enim stupidiores sunt ac mente volubili, et in fide instabiles, et praesentibus tantum intenti, mundique gloriam affectantes, atque in hoc mundo felicitatem suam constituentes, rebus huiusmodi ceu mancipia devincti, hi Hierusalem deserunt, atque ad aras ridiculorum deorum transeunt, et latrocinale illud subeunt sacerdotum ignominiae antrum, ibique putrescunt, subitam animae suae pestilentiam contrahentes. Quisquis ex his voluerit, manum muneribus implet, animam autem scelere omni et contaminatione; vel excelsorum locorum inique factus sacerdos, vel deae carnalitatis Astartae genu flectere non recusans: quos postquam rete suo venatores ceperint, praemia proponunt, et in regio palatio provectiones et amicitias promittunt, splendidam ipsis spem ostentantes, plaudentesque laudibus cumulant, et tanquam familiares sibi iam factos et consectaneos deinceps benivolentia prosequuntur.

Gr. p. 17.

15. Quotquot tamen e contrario forti proposito in vera religione perstantes, et bonorum operum sectatores, indeclinabilem et firmam in honestate mentem tenentes, illos habuere contemptui, et eiusmodi ludum nullo respectu dignum censuerunt, utpote fraude ac vanitate scatentem; hi, inquam, vi trahuntur, nolentesque urgentur, et veluti captivi quidam damnatique vinciuntur: qui si mox stationem apud eos facere noluerint, eorumdemque fictas fabulas flocci fecerint, non idcirco improbi de sua iniqua persecutione remittunt: sed primo quidem suasoriis verbis blandientes palpantesque et delenientes, donorum etiam plurimorum sponsionibus subvertere tentant, praecipueque ut irreligiosae formulae subscribant (2) valde urgent; bonaque promittentes, simulque mala minantes, utrum malint interrogant.

(1) Quoniam *praesenti tempore* dixit, intellige Iconomachorum impiam synodum sub Leone armenio.

(2) Huic formulae seu edicto Leonis armenii quum nollet subscribere noster Nicephorus, solum vertere iussus fuit.

Cognita autem fidei firmitate et constantia, et sua voluntate frustrati, ad veteratorum artes confugiunt, illosque de criminibus accusant, quae ne auditu quidem innocui nostri noverunt. Neque iam spe agitur, sed poenarum inflictione. Exin quippe vincula et durissimi sequuntur carceres, et fames et gravissimae afflictiones: quorumdam etiam plagis dorsa caeduntur, et non modicis vexati cruciatibus longinquo et intolerabili exilio multantur, locis destinati asperis ac vix ferendis, qui ob suam angustiam vel usuum humanorum incommoditatem et molestiam, videntur captivorum animos expugnaturi, additis praesertim qui eam rem insinuent: etenim pars quaedam publicae militiae captivos comitatur, quae eorum voluntati subserviat. Haec patiuntur primarii episcopi, qui orthodoxam sententiam fortiter propugnant. Sunt etiam nonnulli post illos gradum tenentes, parem cum ipsis religiosam fidem foventes, pauci sane, sed ita tamen ut favilla saltem in ecclesia Dei supersit, quae suo tempore divinis afflatibus splendidam eximiamque facem incensura est, et infidelitatis tenebris obrutos ad spiritalem lucem deductura. Ut nobis *Gr. p. 18.* quoque propheticas usurpantibus voces dicere liceat *: nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, et Gomorrhae similes. * Is. I. 9

16. Pars autem illa cleri minore in gradu constituta, vitae suae conservandae studio vacillans conspicitur, temporique et rerum cursui obsecundat seseque conformat, qualem esse dicunt chamaleontem (1), ut apparentis formae varietate sibi occurrentes fallat. Sic isti validioribus cedunt, haud sane mente libera, sed vi prementium deducti: quorum aliqui nimio sui amore et mollitie franguntur, ac puerilem propemodum mentem gerunt, agitanturque, et omni vento doctrinae hac illac feruntur, in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris, sicuti scriptum est *: ita ut alterutro iis proposito, nempe ut vel animae detrimentum patiantur, vel sedibus excidant, prius illud malle, dicere ausint, et de summa salute periclitari, quin tamen grave aliquid se committere putent. Haec quantis lacrymis digna! quanto maerore ac luctu redundant! Quod si homines haec non lugeant, certe inanimis creatura et maerebit et ingemiscet. Quali enim iudicio sunt obnoxii? " Nam si pacta inter homines inita, inquit lingua theologalis (2), Deus mediator ,, adsumptus firmat, quanti demum periculi est, quas promissiones Deo ipsi fecimus, earum deprehendi violatores? neque peccatorum tantummodo reos fieri, ,, verum etiam mendacii coram ipsa veritate coargui? ,, Paulus (mitto nunc dicere quot quantaque, Dei amore devinctus, pati se velle adseveraverit) tribulationibus, persecutionibus, periculis omnimodis sustinendis, quem neque instantia neque futura neque creatura alia a Dei caritate separare potuisset *; tantus erat amoris fervor et flamma!) anathema quoque se fieri a Christo audacter optans *, levius se id laturum aiebat; isti autem ne simplicem quidem contumeliam pro vera religione perpeti voluerunt. Sed his omnibus bonis omissis, materiae tantum inhaerent, et voluptuosis mersi passionibus, mentem rebus caelestibus minime intendunt: seque ita gerunt, quasi mox domum suam venturi essent, vel agros pinguesque possessiones suas inspecturi, aut amabilem vineam, aut quicquid in agro est optabile et arabile ac spatiosum, provenientesque inde fructus frequentibus digitorum motibus

* Ephes. IV. 14
* Rom. VIII. 39.
* Rom. IX. 3.

(1) Sic appellatur ab historicis byzantinis etiam Leo armenius propter suam versutiam et hypocrisim.
(2) Extat sententia haec in Nazianzeni oratione quadragesima n. 8. quae est de baptismo.

computantes, vel delectos equos mulosque colore optimo et pinguedine insignes invisuri, utrum perite a domitoribus exerceantur, beneque decurrant, et ephippia tolerent, et quieto itineri sint idonei, boum denique aratorum incolumem statum et ceterorum sive gregum sive armentorum: neque incongruum dixerim, si pallii quoque et tunicae, aliorumque vestimentorum fimbrias et ornamenta reliqua curare videantur; atque ut uno verbo dicam, temporalis vanaeque gloriae studium ac pompam. Quippe mente haud bene composita, amore caducarum fluxarumque rerum capti (nam qua quisque re capitur, eidem servit) veram ac salutarem fidem, id est rem maximam tenui permutarunt. Sic isti facillime iniquorum insidiis inretiti sunt, non secus ac ferae laqueis venatorum capiuntur. Certe Paulo * hos magis mirari liceret quam Galatas, cur tam cito a traditis per nos doctrinis discesserint, et datis caelitus atque a patrum auctoritate divinis sacris dogmatibus, atque ab infinito tempore stabilita iam firmaque consuetudine et typo. Neque vero vel sequentium verborum meminerunt: " si quis vobis evangelizaverit, praeter id quod accepistis, ana- ,, thema sit *. ,, Talis itaque istorum conditio est, et tantopere calamitosa.

17. Sed iam ad huius haereseos antesignanos convertendus sermo est; atque an aliis quoque similiter quadret, considerandum. Postquam itaque a veritate semel exciderunt, vanis suis mentis conceptibus temere freti, seque totos mendaciis imbuerunt, stultis quaestionibus ac peregrinis se tradunt, fabulasque aniles ac pueriles struunt, neque secum ipsi neque cum veritate congruentes, scrutantes scrutationes quae nihil ad ipsos pertinent, neque quod aiunt intelligentes, neque quod affirmant; quaestiones, inquam, ad perniciem suarum animarum et audientium excogitatas, ut non suae tantum perditionis, verum etiam alieni damni poenas dent: quorum malitiam et exitium sacra oracula iamdiu castigaverunt, quae ipsis iure optimo accommodari queunt, atque ita fere se habent. Cum enim evangelii praeco, et divinarum rerum magister, praedictorum malitiam in spiritu praevidisset, prophetico praecinit instinctu *: " intrabunt inter vos lupi infesti, non parcentes gregi. Et ,, ex vobis ipsis exsurgent viri perversa loquentes, ut abducant discipulos post se. ,, Rursusque alibi ait *: " eiusmodi falsi magistri, operarii subdoli, transfigurantes ,, se in apostolos Christi. Neque id mirum; ipse enim Satanas transfigurat se in ,, angelum lucis. Non est ergo magnum, si ministri quoque eius se in ministros ,, veluti iustitiae transfigurant; quorum finis erit secundum opera eorum. ,, Nonne et Spiritus, inquit, diserte ait *: " extremis temporibus discedent quidam a fide, ,, erroris spiritibus attendentes, et doctrinis daemoniorum, in hypocrisi falsa lo- ,, quentium, conscientiam suam cauteriatam habentium. ,, Et denuo *: " novissi- ,, mis diebus instabunt tempora aspera. Erunt enim homines sui amantes, cupidi, ,, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine af- ,, fectione, infidi, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, prodito- ,, res, protervi, tumidi, voluptatum magis quam Dei amatores, speciem quidem ,, pietatis habentes, sed virtutem eius abnegantes. Quemadmodum autem Iannes ,, atque Iambres Moysi adversati sunt, sic et isti veritati repugnant: corruptae men- ,, tis homines, et reprobi circa fidem. Sed ultra non proficient: ipsorum enim ma- ,, nifesta erit cunctis insipienia, sicut et illorum fuit. ,, Rursusque alio loco *: " confitentur se nosse Deum, factis autem negant, detestabiles, increduli, et ad

* Act. XX. 29.
* [illegible]
* I. Tim. IV. 2.
* II. Tim. III. 1. sq.
* [illegible]

,, quodvis opus bonum reprobati. Nam si Deus sinat dissimuletque impios progredi, ,, sermo eorum veluti cancer latius serpet, et quorundam fidem subvertet. At firmum Dei fundamentum hoc habet signaculum: cognovit Dominus qui sunt eius. ,, Et, discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini *. Et, mali autem * II. Tim. II. 17. ,, homines et seductores proficient in peius, errantes et in errorem mittentes *. ,, * II. Tim. III. 13. Quorum misereri solere Deum, et longanimitatem suam erga eos ostendere, scimus, ita ut sero saltem resipiscentes, melioris frugis fiant. Porro hos, uti iam fideles bonosque et secundum Christum viventes, et pro religione persecutionem patientes, patientiae eorum fiduciaeque causa adprobat, quia tribulationibus minime fracti, probatiores splendidioresque apparebunt. Deinde observemus, quomodo illorum traducat improbitatem et vesaniam PETRUS DIVINISSIMUS DISCIPULORUM SERVATORIS ANTISTES, THEOLOGIAE APEX, ECCLESIAE BASIS ET FIRMAMENTUM, ita loquens *: " fuerunt * II. Petr. II. 1. ,, et falsi prophetae in populo, sicut et inter vos erunt falsi magistri, qui perditionis sectas introducent, et qui redemit eos Dominum abnegantes, velox sibi exitium procurantes; quorum luxuriam sequentur multi; per quos veritatis via blasphemabitur, et in avaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur. Quibus iudicium ,, iamdiu non cessat, et perditio eorum non dormitat. Et subintroierunt quidam ,, homines, ait alius discipulorum Domini *, qui olim in hoc iudicium praescripti * Iud. v. 4. ,, sunt, impii, gratiam Dei nostri transferentes in impietatem (1), unumque dominatorem et dominum nostrum Iesum Christum negantes. Quos etiam deplorari ,, ab eo vidimus *: vae vobis qui in via Cain abiistis, et errore Balaam mercede * v. 11. ,, effusi sunt, et in contradictione Corae perierunt! ,, Audiant vero quae de ipsis propheticus sermo in spiritu proclamavit *: " tu scientiam repulisti, ait divus Oseas, * Os. IV. 6. ,, ego quoque te repellam quominus sacerdotio fungaris mihi. Et, laqueus facti estis ,, in specula, et veluti qui terminos transferunt *. Super ipsos effundam quasi aquam * Os. V. 1. ,, impetum meum *. ,, Quid autem admirabilis Abbacum *? " O qui proximo suo * v. 10. * Habac. II. 15. ,, propinat subversionem turbidam, eumque inebriat! ut videat in speluncis ipsorum crapulam dedecoris ex gloria! ,, Beatus autem Sophonias *: " sacerdotes * Soph. III. 4. ,, eius polluunt sancta, inique agunt contra legem. Dominus autem iustus in medio ,, eius, et non faciet iniquitatem. Mane mane iudicium eius, et non in contentione iniustitiam. Insuper divus Zacharias *: et noluerunt adtendere, et verte- * Zach. VII. 11 ,, runt amentes tergum, et aures suas adgravaverunt ne audirent, corque suum [illegible] ,, incredulum effecerunt quominus legi meae obedirent. Et *, super pastores con- [illegible] ,, citatus est furor meus, et super agnos visitabo. Et visitabit dominus Deus omnipotens gregem suum, domum Iudae. O qui vana pascitis, et oves derelinquitis *! Et adducam manum meam super pastores. ,, Mitto reliqua utpote acer- [illegible] biora atque graviora. Eosdem autem nomen Domini flocci facientes inclytus quoque Malachias reprehendit, et qualiter quantumque contumaces sint ostendit *: " quod [illegible] ,, nisi auscultaveritis, atque in cordibus vestris proposueritis dare gloriam nomini ,, meo, dicit Dominus omnipotens, mittam super vos maledictionem, et benedictioni vestrae maledicam. ,, Et quae ibi sequuntur tristiora atque asperiora. Et, " vos declinastis a via, et multos infirmastis in lege, et corrupistis testamentum v. 8.

(1) Ita omnino Nicephorus ἀσέβειαν *impietatem*, sive reapse in suo codice sic legens, sive ἐξ ἀβλεψίας. Nam lectio communis est ἀσέλγειαν, lat. *luxuriam*.

,, Levi, dicit Dominus omnipotens. ,, Valide de ipsis clamet prophetarum vocalis-
* Is. XXVIII. 7. simus, ille igne et Seraphim manu purgatus, sacerdos atque propheta *: " alienati
,, mente sunt propter vinum, vacillaverunt prae sicerae ebrietate et exerraverunt.
,, Hoc est phasma. Maledictio comedet istud consilium; hoc enim consilium pro-
* Hier. II. 8. ,, pter avaritiam est. Sacerdotes * non dixerunt, ubi est Dominus? (propheta om-
,, nium compatientissimus de iis ait.) Et tenentes legem meam, ignorabant me; et
* X. 20. 21. ,, pastores impie agebant adversus me. Nec iam locus est tabernaculo meo *: quia
,, pastores stulte egerunt, et Dominum non requisiverunt. Et, multi pastores vi-
,, neam meam corruperunt, contaminaverunt portionem meam, partem meam de-
* XII. 10. * XXIII. 1. ,, siderabilem ad invium desertum redegerunt *. Et rursus *. Item pastores, qui
,, dispergunt perduntque oves pascui mei! Propterea haec dicit Dominus adversus
,, pastores populi mei. Vos oves meas dispersistis, easque expulistis, neque visita-
,, stis. Ecce ego poenas a vobis reposcam secundum studiorum vestrorum pravita-
,, tem. Et ego recipiam reliquos populi mei ex universis terrae in quibus eos di-
,, sperseram locis, et in ipsorum pascuum restituam, et augebuntur. ,, Horum im-
puritatem atque insipientiam publice proclamat eximius quoque sublimium illarum
* Ezech. XXII. caelestiumque visionum spectator Ezechihel *. " Sacerdotes, inquit, legem meam
,, aboleverunt, sancta mea polluerunt, profanum et impurum perinde ac sanctum
,, mundumque habuerunt, et in medio ipsorum contaminatus fui. ,, His postremus
accedat divinus desideriorum vir, babylonicam horum mentem, corruptumque iudi-
* Hist. Sus. v. 5. cium his verbis insectans *: " exiit iniquitas de Babylone, ex iudicibus senibus qui
,, populum gubernare videbantur. ,, Hae sunt ad istos et de istis sanctorum voces (1).

Quid porro erroris magistri aiunt? Videor enim mihi velitando adhuc adversus istos pugnare. ∼ Idolis obsequium exhibuimus Christiani, usque ad regnantis Con-
[illegible] 22. ∼ stantini (Copronymi) tempora (2). ∼ Sibi autem aeque ac aliis Christianis omnibus hoc invisum crimen imponunt. Obstupuit ad haec caelum, et terra vehementer cohorruit. Quis enim haec patienter audiat? Utrum blasphemiae magnitudinem perhorrescat, an stultitiae excessum? Non habentes vero unde impietatem tantam mendaciumque confirment, ad quoddam irreligiose et contra omnem canonicam regulam congregatum ab illo (Copronymo) invisum Deo profanumque synedrium confugiunt; simile quid facientes quod olim veteres nonnulli ethnici, effato illi " ipse dixit ,, adhaerentes, hoc honoris genus magistro tribuentes. Hanc appellare synodum stulti non erubescunt: quae certe si ita appellanda est, audiamus quid de ipsa pro-
* Hier. IX. 2. pheta dicat *: " synodus praevaricatorum; intenderunt linguam suam ut arcum; ,, mendacium et non fides praevaluit in terra. ,, Festivius autem hanc si quis nuncuparet coprosynodum, haud indecore faceret, propter stercoreum convocantis studium, multumque ibi collectum stultorum sermonum foetorem, multam quoque superbe loquentem meditantemque iniquitatem, quae magnopere contra Unigeniti gloriam allatravit; quibus peiora maledicta, ne is quidem qui illorum ore loquebatur Satanas, eructare auderet; etenim plurimum ecclesiae dogmatibus et myste-

(1) Videlicet haec omnia ss. scripturarum testimonia ad vituperationem iconomachorum episcoporum Nicephorus convertit.

(2) Quippe ita miseri episcopi acclamaverunt Copronymo absoluta impia synodo, nempe quod ipsos hic Constantinus ab idololatria liberasset.

rüs nostris contradictum fuit. Nihilo tamen minus hoc impietati et mendacio favens conciliabulum, synodus ab ipsis nuncupatur: cuius coenosa decreta amplectentes, doctrinaeque corruptelam sequentes, purae nostrae et inculpabili fidei contumeliam inferre non verentur hi vesani, non intelligentes quanta adversus sanctos machinati sunt: quoniam " acuerunt linguam suam sicut serpentis *. Venenum *Ps. CXXXIX. 4.
,, aspidum sub labiis eorum *. Quia verba oris ipsorum iniquitas et dolus *. ,, * XIII. 3. * XXXV. 4.

18. Quae vero qualisque sit nostra Christianorum confessio, tempestivum est quanto brevius fieri potest, exponere. Nos itaque, prout tradiderunt nobis hi qui ab initio spectatores ministrique verbi fuerunt, et qui post illos eandem doctrinam exceperunt theologi ac divi doctores nostri (1):

Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, visibilium omnium et invisibium factorem ac dominum, sine principio, invisibilem, incomprehensibilem, immutabilem, immortalem. Et in unum dominum Iésum Christum, filium eius unicum, qui sine initio, ab aeterno, ante omnia saecula de patris substantia effulsit. Et in unum Spiritum sanctum, de Deo patre procedentem, et cum patre filioque Deum dicendum et glorificandum, utpote ex eadem natura constantem et coaeternum. Trinitatem honorantes in hypostasibus seu personis, et praedictorum unicuique discretas et inconfusas eas conservantes, quibus distinguuntur, proprietates, ceu desituras numquam vel mobilitatem passuras: patri quidem innativitatem et eorum qui ex ipso sunt causalitatem: filio nativitatem: Spiritui processionem: et ex patre tanquam causa, tum genitum tum procedentem credentes explenduisse, utrumque ut lumen de lumine; unum, supermundiale, tripliciter radians ac triplex solare lumen. Unitatem autem substantiae naturaeque adorantes, in unam supersubstantialem superquenaturalem sublimitatem congestam, eàdemque indivisa et inseparabili gloria potentiaque fruentem: in qua idem consilium, unica voluntas, vis et operatio unica agnoscitur: quaeque ut omnium regina et universalis domina, ab omni visibili invisibilique natura, ut pari honore thronoque digna adoratur et cultu honoratur. Unam, inquam, in tribus spectamus deitatem, eàdem substantià unitam; tres vero personas in una deitate, quae inhaerentium singulis proprietatum diversitate sine divisione distinguuntur. Neque filium ab ingeniti patris substantia alienantes propter generationem; neque spiritum a patre filioque propter processionem: neque confusionem admittentes propter unitatem indivisibilitatemque naturae, sed in communione naturae, id quod in unoquoque distinctum est, coniungimus. " Distinguitur enim indistincte, et coniungitur distincte. Una enim in tribus est ,, deitas, et tres sunt unum, id nempe in quo est deitas; vel ut accuratius dicam, ,, quae sunt deitas. ,, Ita enim nos optimus theologorum edocuit (2). *Gr. p. 23.*

Deum itaque patrem colimus, a quo omnia ex nihilo ad existendum producta sunt. Deum filium glorificamus, per quem omnia facta sunt, et eorum substantialis stabilitas conservatur. Deum item Spiritum sanctum veneramur. Et dum tres veneramur, non in tres deos deitatem discernimus; ut tritheismum videlicet, seu potius

(1) Aliis verbis prolixa fidei confessio scribitur a Nicephoro ad Leonem ·III· rom. pontificem apud Concil. Labb. ed. pr. T. VII. col. 1216. seqq.

(2) Intellige Nazianzenum, quo nemo subtilius simulque copiosius multis in sermonibus de Trinitate disseruit. Idem orat. XXXIII. 16. ss., Trinitatis personas dicit *ἀριθμῷ διαιρετάς, καὶ οὐ διαιρετὰς θεότητι: numero distinctas, divinitate non item.*

polytheismum, quae res inreligiosissima foret, vitemus. Atque unumquemque ex his perfectum esse scimus. Sed ex tribus perfectis unum superperfectum et praeperfectum fit, ut theomysticorum patrum theologia docet (1). Neque ergo hypostases, quasi essent naturae extraneae differentesque, inaequalitate et dissimilitudine dividentes sistimus, sed ratione proprietatum distinguimus, in unitate substantiae copulamus, nihil in his maius minusve esse credentes. Nam maius aut minus sicut in substantia videre non licet, ita ne in trinitate quidem quod adtinet ad substantiam seu divinitatem; quod dicimus ut arianam vesaniam, ex qua et contra quam nobis bellum est, extinguamus. Neque in unam hypostasim confundimus aut commiscemus, sed personis subsistentibus, rebusque, ac nominibus, distinctionem in substantia copulatam adfirmamus, ut sabellianum errorem deleamus. Utrumque scilicet impium est, tam oppositum quam concurrens. Atque ut uno verbo dicamus, coniungimus religiose distinguentes, et distinguimus Deo digna ratione copulantes. Idcirco distinctum hypostatibus, communione naturae adunamus: quod autem substantia ac deitate unitum est, in personis distinctum spectamus: utrubique magnum et augustissimum ac sublime theosophiae nostrae mysterium incolumiter ac religiose retinentes. Sic adoratores sanctissimae et supersubstantialis Trinitatis et spiritu et
24. veritate quum simus, ipsam colimus cum sanctitate et rectitudine fidei, cumque pura et inculpabili sententia cunctis diebus vitae nostrae.

19. Ita in hac praecisa exactaque theologiae ratione fundati ac stabiliti, consequenter etiam confitemur unum de consubstantiali sublimissimaque Trinitate dominum nostrum Iesum Christum, Dei filium, Deum nostrum, paternae gloriae splendorem, lumen de lumine, simillimam patri imaginem, hypostaseos eius characterem, incarnatum in terram venisse, factumque hominem, oeconomiae illud pro nobis opus peregisse. Namque ineffabili, ob suorum viscerum misericordiam clementiamque, erga homines amore commotus non tulit naturam nostram perpetuo saevi tyranni servitio addictam videre: sed patris beneplacito, et sanctissimi vivificique Spiritus opera, quin a paterna gloria discederet, neque suum Deo dignum honorem ullatenus deminueret, ad voluntariam exinanitionem semet demisit: et incarnatus de Spiritu sancto, et de sanctissima gloriosa vereque deipara semper virgine Maria, cuius et anima et caro antea purgata fuerat a Spiritu; atque homo quod ad omnia cetera, excepto peccato, apparens, mortali hac tangibili et circumscripta natura indutus, atque unus idemque ex ambobus effectus, nempe ex deitate et humanitate; perfectus simul usquequaque et immutabilis manens in deitate, perfectusque similiter et inconvertibilis in humanitate: cum ea nobiscum diversans, Adami transgressionem innocentia sua correxit; peccati autem corruptelam, voluntaria carnis passione, et vivifica morte, ac Deo digna resurrectione destruens, immortalitatem nobis largitus est. Tertia quippe die revixit, morti manubias detrahens, factusque est primogenitus mortuorum; viamque ad immortalitatem humanae naturae muniens, invisibilem hostem de sua adversus nos dominatione depulit; cuncta illa tum faciens tum etiam patiens quae in sacris evangeliis scripta a nobis creduntur. Qua opera et antiquum Adamum reformavit, et nostram renovavit na-

(1) Ὑπερτελής et προτέλειος apud divum Dionysium areop. de div. nom. II. 10, cum S. Maximi scholiis.

turam, et primigeniam illam felicitatem reduxit. In caelum demum adsumptus, in pari apud patrem throno primitias massae nostrae collocavit. Sic enim nos, ut compendiose dicamus, magnum et venerandum divinae oeconomiae confitentes adserimus peractum esse mysterium.

20. Quod si etiam paulo copiosius hac super re disserendum est, propter suborientes adversarios, qui novitates quasdam contra salutarem Dei Verbi incarnationem excogitant, sic denuo sermonem instituemus. Deus suapte natura quum esset unigenitus Dei patris filius et Verbum, ille ante saecula ex ipso ineffabiliter et intemporaliter natus, non abiecta quam naturaliter habebat divinitate, extremis saeculi temporibus, naturam humanam suscepit, et carnem ac sanguinem aeque ac nos participavit. Nam Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, non carnem *Gr. p. 25.* tantummodo adsumens, verum etiam anima rationali intellectualique animatam. Idem unicus filius post incarnationem etiam existens, consubstantialis quidem Deo patri secundum deitatem, sed nobis quoque consubstantialis secundum humanitatem; retinens conservansque in utraque concurrentium ad eandem unamque personam naturarum, post factam etiam unionem, inconvertibiles et immutabiles atque inconfusas, quae utrique inhaerent naturales qualitatum differentias. In hoc enim versatur nova et admiranda mixtio exinanitae deitatis et adsumptae humanitatis; unde ea quae peracta est in persona unitas a nobis cognoscitur. Paritur enim (mirabile dictu!) post adsumptam humanitatem Deus. Integer enim Deus integro homini copulatur, in unam compositam conveniens personam atque subiectum: quo fit ut eam quae peperit, proprie vereque nos Deiparam confiteamur. Nam qui sine matre et sine initio genitus antea fuerat, secundam ex illa sine patre nativitatem sortitus est; non quod deitas eius hinc initium existendi sumpserit, sed manens in eo quod erat, quod non erat adsumens, proprium sibi fecit, factusque est mediator Dei et hominum, utramque participans diversam naturam, deitatem inquam et humanitatem, quas unitate personae copulavit: nam duae simul concurrentes naturae unum effecerunt Christum et filium ac dominum: unus quippe ex duobus procedere intelligitur Christus, prout mente concipitur et visu cernitur: atque ut perfectus et immutabilis permanens in deitate, ita perfectus et inconvertibilis existens in humanitate: impassibilis idem deitate, utpote etiam incorporeus, cuius vi supernaturali miracula patrabat; simulque incorruptibilis, incircumscriptus, et immortalis: passibilis autem humanitate, utpote corporeus, secundum quam naturaliter cruciatus pertulit: idem mortalis, figuratus et circumscriptus, quatenus apparuerat de Davidis stirpe homo. Proprias vero sibi facit templi sui passiones Verbum, crucemque et mortem, et alia huiusmodi quae propter nos dispensative pati dignatum est. Nam sanguine eius pretioso empti sumus, qui peccato eramus divenditi, ab eoque media maceria, inimicitia scilicet, in carne propria dissoluta fuit, quia reconciliavit caelestia terrestribus, unamque ecclesiam ac coetum angelorum et hominum in caelo terraque constituit. Unus ergo est ex utroque consistens (Christus.) Et quamquam nihil passum est Verbum in propria natura, idem tamen pro nobis passum dicitur, non deitate sed terrena natura (1). Nam proprium ipsi est, quod passio-

(1) Atqui si respicias ad editum a nobis Leontium adv. Nest. Script. vet. T. IX. p. 421. videbitur dicendum potius *Christus passus in carne*, quam *Verbum* etc. Certe Petrus I. 4. 1. dicit *Christo in carne passo*

nem pertulit corpus. Sic omni in re, divinae simul naturae dignitatem, et humanae paupertatis humilitatem testans; ne incarnatio eius videretur phantastica. Atque ut Deus mansit humanitati sociatus, ita in deitatis dignitate nihilo tamen minus homo est. Ambo itaque unus Deus et homo Emmanuhel.

21. Quandoquidem itaque intra iustos rectae fidei terminos ita consistimus, sic dogmata nostra tenemus. Nam dualitatem concurrentium in Christo substantiarum, cum suis idiomatibus, utraque enim perfecta et indeficiens substantia est, Gr. p. 26. praedicamus. Ille autem, qui hinc ad unitatem personae, propter hypostaticam unionem, substantialiter fit concursus, aeque a nobis proclamatur. Non secamus neque dividimus in duos filios unum dominum Iesum Christum, nempe seorsum in hominem, et seorsum in Deum, ac veluti in partes; idque ut furiosam stultamque hominicolae Nestorii divisionem excludamus. Neque rursus confundimus aut alteramus, tanquam ad unicam naturam trahentes, unicae personae unitatem, sed inpermixtas servamus ambabus naturis inhaerentes differentias, ut stulti Eutychetis synaeresim destruamus, nec non etiam Severianorum qui merito Acephali (1) dicti sunt. Namque et hi male uniunt, et Nestorius impie dividit: ita ut aeque peccaverint circa incarnationis rationem Eutyches et Nestorius, ac circa divinitatis doctrinam Sabellius et Arius.

22. Quum ergo duas confiteamur perfectas in Christo naturas, tum ipsas per se, tum etiam quod attinet ad physicas earundem qualitates; confiteri consequenter oportebit, inhaerentes etiam utrique naturae voluntates et operationes. Necesse enim est, quia duae creduntur substantiae, duplices pariter illarum praedicare qualitates. Aliter certe accurata illarum perfectio incolumis esse non poterit. Nam sunt in naturis characteristicae, neque est invenire naturam voluntate aut operatione carentem. Sicut ergo, quatenus Deus, volebat et operabatur; ita etiam, quatenus homo, volebat aeque et operabatur, tum in patrandis miraculis, tum in aliis adsumptae humanitatis officiis. Haud tamen haec invicem contraria erant; cedebant enim et subiiciebantur adsumenti ea, quae erant adsumpti: prorsus ut nihil fieri contrarium repugnansque ex unitis naturis, quamquam diversis, conspiceretur. Hoc inde probatur, quod quorum naturae diversae sunt, eorum ratio quoque differt; id quod in heterogeneis rebus apparet. Necesse est itaque, ut substantiales voluntatis operationisque qualitates differant inter se. Namque ex his ipsis qualitatibus naturarum quoque scientiam adquirimus: quippe quia quorum eaedem operationes sunt, eorumdem quoque naturae sunt pares. Sic ergo modus quoque theandricae Christi operationis, qua nobiscum versans utebatur, perspicuus fiet, quem per hanc circumlocutionem consideravimus: nam mutua duarum naturarum appellatio, duplicitatem operationis demonstrat: quia unionis modus, differentiae modum incolumem in se conservat. Pariter quispiam concedet, utramque formam operari non sine alterutrius participatione. Non ergo unam voluntatem et operationem in divina oeconomia praedicamus, quo facto sua utrique convenientia officia eriperemus: si certe perfectam naturam esse adstruimus, ne dementis furiosique morbo laboremus

(1) Videtur heic ludere in vocabulo Nicephorus quasi dicat *sine cerebro*, quamquam alia fuit huius appellationis causa.

Apollinaris: quicum excommunicabimus Sergii quoque ac Pyrrhi (1), nec operosam nec voluntativam veri Verbi sodalitatem. Ita nos de venerandae et salutaris incarnationis mysterio censemus: quod etiamsi forte intellectum sit, ut ait vir theophorus, manet ineffabile; enarratum autem, manet adhuc incognitum. Visitati ergo per praedictam incarnationem, salvatos nos confitemur: et cum omnibus quae apud nos sunt religiosis rebus, veneranda quoque illius symbola et indicia honoramus et amore prosequimur, per quae non secus atque per evangelicam historiam narratur nobis et repraesentatur et in memoriam revocatur quicquid a Servatore pro nobis actum fuit; sicut ab antiquo et a religionis initio filii a patribus traditum pie recepimus. *Gr. p. 27.*

23. Haec symbola nos adamantes, religioso quoque honore prosequimur; haud sane latriae adorationem exhibentes, apage, quae soli omnium domino Deo congruit. Omnes enim, quotquot docibiles Dei sunt in spiritu, satis norunt quid in cultu intersit, et qualem oporteat Christo Deo nostro adorationem exhibere, et convenientem simul venerationem sacris imaginibus non denegare, perque has honorem ad archetypum extollere. Praeter haec, venerandas quoque imagines honoramus sanctissimae et immaculatae dominae nostrae veraeque tutelae semper virginis Deiparae, quae secundum carnem dominum nostrum Iesum Christum Deum, sine semine ineffabiliter et supernaturaliter peperit; itemque sanctorum angelorum, aliorumque omnium sanctorum qui omni tempore ei placuerunt: quorum etiam monumenta donis ornamus, et intercessionem ambimus. Vivunt enim in Deo, in ipsoque operantur, et ad se confugientibus atque implorantibus auxiliari opemque ferre per insitam sibi a Deo vim gratiamque possunt (2). Age vero confessione hac et fide quidnam, oro, sublimius vel religiosius sit? Certe non est alia praeter hanc fides, vel erit, quam solam apostolicus sermo novit fidem vocare. De hac enim ait *: " ante quam fides veniret, sub lege custodiebamur conclusi, in eam ,, fidem quae revelanda erat. Quamobrem lex, paedagogus noster fuit ad Christum, ,, ut fide iustificaremur. Omnes enim filii Dei estis per fidem Iesu Christi. Quam ,, sicut anchoram habemus animae tutam ac firmam, et incedentem usque ad in- ,, teriora velaminis, quo praecursor pro nobis introivit Christus. ,, Quid ergo his opponent religionis hostes et veritatis accusatores? Nos adoramus, quod scimus: ipsi quod nos adoramus, nesciunt. ꝯ Idola adorant Christiani. ꝯ O audaciam! o insaniam! quid hac voce scelestius aut irreligiosius? Quanta sit certe sermonis

* Gal. III. 23. Hebr. VI. 19.

(1) Honorium romanum inter monothelitas minime numerari cum Sergio et Pyrrho a Sophronio hierosol., a Nicolao constantinop., et a libello synodico, dixi iam in Spicilegii rom. praefatione T. X. p. IX. Nunc etiam Nicephorus patriarcha, etsi decessores suos Sergium et Pyrrhum uti monothelitas exsecratur, de Honorio tacet; quod certe non faceret, nisi illa labe Honorium immunem fuisse iudicaret.

(2) Augustinus de Nebridio qui ad Deum praecesserat, conf. IX. 3: *nec eum arbitror oblivisci mei.* Et contra Faustum lib. XX. 20: *populus christianus memorias martyrum religiosa sollemnitate concelebrat, et ad excitandam imitationem, et ut meritis eorum consocietur, atque orationibus adiuvetur.* Et quidem totus hic Augustini locus utiliter legetur. Et in sermone de ss. Perpetua et Felicitate (280) de ss. martyribus: *miramur eos, miserantur nos: gratulamur eis, precantur pro nobis.* Denique de Stephano protomartyre (serm. 319.) *Orationes eius multa impetrant, non tamen omnia. Non cessatum est, oratum est, dedit postea Deus per Stephanum. Sunt verba orantis Stephani etc. In cuius nomine faciebat ante quam carnem deponeret, in eiusdem nomine faciunt orationes eius ut beneficia impetrentur.* Hae doctor ecclesiae eximius. Frustra igitur maligne nuper, ut audivi, haereticae sectae homo, oranti sanctos catholico in aurem insusurrabat: quid agis? num sancti te audiunt? Si autem auditu carent, manu quoque benefica carere eos necesse est. — Tentator hic Augustinum, ut arbitror, ignorabat.

illorum absurditas, cognosci facile potest. Nam quia, abiectis quae ad Deum pertinent, aiunt Christianos cultum idolis exhibere; et quia is qui idola colit, id quod
* Gal. IV. 8. nihil reapse est colit, uti scriptum est * " et iis, qui natura non sunt dii, servierunt ,, sermo quidem illorum id concludit, ut quandoquidem nos viventem verumque Deum adoramus, nihil aliud dicere videantur, nisi Deum nostrum non esse Deum.

Gr. p. 28. 24. Iamvero adversus huiusmodi Dei hostes, quid aliud ab ipsa veritate dicendum sit, nisi ut cum magno Davide linguae consonent, Spiritu apud eum lo-
* Ps. LII. 22. quente utentes? " Dixit insipiens in corde suo: non est Deus *. Item: inimicus
* LXXIII. 18. ,, improperavit Domino *. Et mox: populus insipiens irritavit nomen eius. Denuo:
* LXXX. 16. ,, et erit tempus eorum in saeculum *. Insuper: filii alieni mentiti sunt ei, et in-
* XVII. 46. ,, veterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis *. Non est illis commutatio, quia
* LIV. 20. ,, non timuerunt Deum *. Et, obtrectaverunt ipsi quoque Deo, dixeruntque: ,, num poterit Deus? vel comparare valuit libertatem populo suo? servitute et corruptione eripere, et ex tenebrarum potestate redimere, atque in admirabile lumen ,, suum vocare? Vel fortem ligare vasaque eius diripere? aut in altum conscendere, ,, et captivitatem captivare? ,, Haec veritatis adversarii stultique homines aiunt.
* Ps. XCI. 7. " Vir enim insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget haec *. ,, Non enim passi sunt admittere disciplinam Domini, neque aurem suam divinis oraculis ac-
* Is. L. 2. commodare, et audire quomodo prophetarum voce universalis clamaverit Deus *. " Num manus mea non valet eripere? num vos liberare nequeo? En ego increpa-,, tione mea desertum faciam mare, ponam flumina arida instar eremi. Praeterea:
* Is. XLIII. 25. ,, ego sum qui iniquitates tuas et peccata deleo, quorum diutius non recordabor *. ,, Beatum autem solumque dynastam illum esse ex apostolica doctrina manifeste di-
* I. Tim. VI. 15. scimus *. Pergat vero sermo noster trita regiaque via, atque observemus, si ita videtur, quaenam pastoribus ac sacerdotibus, qui sub lege non legitime vivebant,
* Hier. II. 8. per sanctum quendam exprobrat Deus. Ait enim *: sacerdotes non dixerunt, ubi est Dominus; et qui praesunt legi meae, non noverunt me; et pastores impie adversus me egerunt. Et prophetae prophetabant Baali, et inutilem Deum sectabantur. De quibus divinam quoque sententiam scriptam videre est, ipsumque Deum de
* Hier. II. 10. tribunali propemodum eos iudicantem, et gravissimis verbis mandantem *: " tran-,, site ad insulas Chettiim, et videte; mittite in Cedar et considerate, ac videte ,, num talia facta sint; num commutaverint gentes deos suos, qui ceteroqui non ,, sunt dii. Populus autem meus mutavit gloriam suam in id, unde utilitatem non ,, consequetur. ,,

25. Quas porro iam iis, qui sub gratia sunt, pastoribus minas intentabit? Nonne clare dicentem audiemus: pergite ad episcoporum synagogas, mittite ad sacerdotum conventum et videte, num in avita fide constiterint? an potius deductam usque ad ipsos confessionem mutaverint, et ipsi sui sint accusatores. Etiamsi enim nolint, actibus coacti compulsique, quales sint apparebunt, quin extrinsecis accusatoribus ulloque argumento opus sit. Respondebunt ergo dicentes: gloriam nostram
Gr. p. 29. mutavimus, in confessione nostra non perseveravimus, neque divinum reveriti sumus altare, ubi sacra evangelii eloquia cervici imposita gestavimus (1); neque datas

(1) Ritus est hic graecae ecclesiae in consecrandis episcopis, de quo memini me ante hos annos typis imprimere Photii quaestionem amphilochianam CLXV, quae haud sine varietate non uno in codice vat. le-

ibi promissiones observavimus; sed in cunctis praevaricantes exerravimus, et a recta semita declinavimus, et ambiguo animo, atque in omnibus viis nostris inconstantes, similes evasimus mari procellae perflantibus ventis iactato. Ita enim comparata est incredulitatis perversitas, ut nihil stabile firmumque habeat, ut semper variet, atque hac illac agitata mutetur. Atque ut summatim dicamus, dum hominibus placere studemus, a Dei famulatu excidimus; nempe quae neque cogitare neque dicere licet, adfirmare ausi sumus, Pauli sententiae * mente et opere contradicentes. * Gal. I. 10.
Iam vero aequum esset et consectaneum, impendentem a Deo blasphemiis nostris vindictam praevidentes, haec insuper addere: nempe quod septuplum ultio dabitur de Caino, de Lamecho autem septuagies septies, uti scriptum est *. ,, Qua in di- * Gen. IV. 24.
ctione nescio quid desiderari quispiam considerans, non inmerito diceret fortasse indicari, fore ut qui peccando progrediatur, maiorem poenae mensuram sit recepturus. Nam Cainus rei imperitia rudis, et mali coargutione nondum admonitus, ignorantia adhuc laborabat, nec parricidii satis facinus vel pro rei gravitate agnoscebat, peccato tum primum veluti in foribus apparente. Verum quod subsecutum est homicidium, maiore atque infinita poenae vindicta multatum fuit, quia post notitiam peccari ausum est. Eius rei insigne exemplum oculis erat propositum, et divino decreto firmatum, signum videlicet a Deo impressum, ne quis eum occideret qui sententia fuerat damnatus, sed amaram potius vitam protraheret.

Paria quaedam nostra quoque aetate contigisse videmus. Nam hunc errorem apud maiores etiam nostros aliquando grassatum comperimus (1). Verumtamen paulo levius illorum peccatum fuit, veniamque etiam a Deo fortasse sperare poterant, atque aliqua etsi haud valde probabilis apologiae ratio supererat, quod nondum satis sibi exploratum intellectumque esset ecclesiae dogma atque sententia. Quod deinde evenit, neque enim negabimus, nobisque ipsis viventibus manifeste peractum deprehenditur: quia non privatim in secreta aliqua vel exigua orbis parte, sed publice et in medio communique theatro angelorum et hominum omniumque, quotquot sunt rationales et sensu praeditae, creaturarum, coramque Deo cuncta manu sua tenente, vidente atque spectante, ea quae apud nos plane in confesso erant, abolevimus (2). Quam ob rem summum nobis impendet discrimen, et infinita poena, quia post illam tantam disquisitionem, et ineffabile examen, infeliciter peccavimus, dogmate tam splendide iam perspicueque oculis nostris proposito: quod quidem dogma apud Nicaeam, quae est Bithynorum Dei recto cultu semper innixa triumphalis (3) metropolis, sancte adunatus a Deo secundus conventus, sive sacra et oecu- Gr. p. 30.

gitur hoc titulo. Φωτίου Κωνσταντινοπόλεως. Τίνος χάριν τίθεται τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον τῇ κεφαλῇ τοῦ χειροτονημένου. Διὰ τί ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔφερεν ὁ ἱερεὺς τιάραν, φησί; διότι τὸν προχειριζόμενον ἁπάντων κεφαλὴν, κατὰ τῆς κεφαλῆς ἔδει τὴν ἐξουσίαν ἔχειν, καὶ εἰδέναι ὅτι κεφαλὴ τῶν ἄλλων προβαλλόμενος, καὶ αὐτὸς ὑπὸ κεφαλήν ἐστι τὸν κοινὸν ἁπάντων δεσπότην καὶ ἐξουσιαστήν· ἀπολελυμένη γὰρ αὐθεντία καὶ αὐτόνομος, ἀφόρητός ἐστι καὶ χαλεπὴ κ. τ. λ. *Photii constantinopolitani. Cur sanctum evangelium capiti imponatur ordinati. Cur tiaram sacerdos in capite gerebat? Quia cum aliquis ut sit caput omnium ordinatur, oportet supra caput eius aliam extare potestatem: ut quamvis ipse caput ceteris praepositus sit, reputet se vicissim sub alio capite esse, Domino videlicet universalem potentatum habente. Etenim absoluta auctoritas suoque libero iure utens, permolesta est et intoleranda etc.*

(1) Nempe in priore haereseos iconoclasticae actu sub Isaurico et Copronymo.

(2) Scilicet in secundo actu sub Armenio. Nam heic loqui finguntur episcopi praevaricatores.

(3) Cur triumphalis Nicaea? Nihil aliud fortasse quam vocabuli etymologiam Nicephorus respicit.

menica synodus, plurimis auctoritatibus de divina scriptura patrumque doctrina sumptis confirmavit. Et quidem haec synodus summae auctoritatis est, atque ad plenam fidem faciendam sufficiens, quia et oecumenica fuit, et omnino libera, et extra omnem calumniae reprehensionisque aleam posita, et cuiusvis alieni dogmatis insons, culpaque carens. ETENIM CELEBRATA FUIT AEQUISSIME ET IN PRIMIS LEGITIME: NAM SECUNDUM EDITA ANTIQUITUS DIVINA DECRETA, PRAEEMINEBAT IN EA PRAESIDEBATQUE EX OCCIDENTALI FASTIGIO, ID EST EX VETERE ROMA, PARS NON MODICA: SINE QUIBUS (ROMANIS) ULLUM DOGMA, QUOD IN ECCLESIA VENTILATUM, DECRETIS CANONICIS ET SACERDOTALI CONSUETUDINE FUERIT ANTEA RATUM, NUMQUAM TAMEN PROBATUM HABEBITUR, NEQUE IN PRAXIM DEDUCETUR: QUIA ILLI SACERDOTII PRINCIPATUM SORTITI SUNT, EAMQUE DIGNITATEM A DUOBUS CORYPHAEIS APOSTOLIS TRADITAM HABENT (1).

Praeterea quicquid a parte Byzantii, id est iunioris Romae, quae nunc civitas in nostris partibus dominatur, et ob regalem dignitatem princeps est, quicquid inquam episcoporum sacris sedibus praesidentium, virtutumque gloria fulgentium erat, hi ex orientis regionibus convocati, et occupantium apostolicas sedes locum doctrinamque pro divinis nostris dogmatibus heic tenentes, sacratissimi homines, moribus et scientia praecellentes; denique quotquot propemodum in universo orbe antistites erant, huc convocati, unum omnes veritatis scopum spectantes, concordiam suffragiorumque consensum supernae gratiae radio illuminati prae se tulerunt. Habuit enim iste conventus pacis statorem Christum. Profecto iam inde a priscis temporibus ita lex ecclesiastica iubet, nempe ut siqua in Dei ecclesia dubia excitentur aut controversia, ea per oecumenicas synodos solvantur ac definiantur, cum consensu et adprobatione tenentium apostolicas sedes pontificum. Hoc pacto superiores erroris tenebras discusserunt. Sancto autem Spiritu muniti, et verae religionis armis instructi, capita impiorum hostium secuerunt: hoc vero continuatum Christianorum dogma, et antiquitate ecclesiastica pollens, uti par erat confirmaverunt, nihil neotericum invehentes, nihil novum aut superfluum excogitantes. Superne itaque divino afflatu permoti, ceu tutum, nec diutius controversiae obnoxium dogma hoc habuerunt, splendidum veritatis robur sibimet circumponentes. Hoc idem dogma episcopi omnes, utpote Deum mente gerentes, et orthodoxia ornati, suffragio suo ratum habuerunt, piique imperatores sectati sunt atque adamarunt, et cunctus Christianorum populus amplexus est, in eoque perseverat; et interpositum illinc triginta propemodum annorum spatium (2) confirmavit; nosque adeo ut recta religione plenum admisimus, eique subscripsimus, ex quo electi et

(1) Prorsus egregia sunt quae heic dicit Nicephorus (immo et ore adversariorum confitenda curat) ob discernendum quodnam sit authenticum concilium atque oecumenicum; nempe si legitime convocatum fuerit, si orthodoxum, si inculpatum, si ex universa ecclesia congregatum. Quae autem addit Nicephorus de suprema romanae ecclesiae praerogativa non praesidendi solum oecumenicis conciliis, verum etiam ea confirmandi, ita ut sine illius auspicio et sanctione nulla dogmatica definitio peremptoria futura sit nec publicae praxi proponenda, quantumvis antea diu ventilata, et usu sacerdotali rata; haec, inquam, tam disertis verbis adseri a graeco patriarcha vix expectasses: quam nobilem confessionem Nicephorus cumulat, causam privilegii sacrique principatus romanae ecclesiae dicens summos duos apostolos Petrum ac Paulum extitisse. Haec ii considerent quorum interest, et qui abiectae obedientiae rationem Deo reddituri sunt.

(1) Nicaenum II. generale concilium anno DCCLXXXVII. celebratum scimus. Ergo Nicephorus maiorem hunc apologeticum scribebat anno circiter DCCCXVII, Leonis armenii imperantis quinto. Diximus autem p. 11. adn. 1. minorem apologeticum editum fuisse (quasi quandam velitationem) quinquennio antea, id est anno DCCCXIII.

in episcopalibus sedibus constituti fuimus. Parcat vero nobis Deus, quod hos quoque sacros canones contempserimus (1), et professioni infideles extitimus, quorum censuras latasque sententias in animabus nostris gerimus, quia impiam profanamque doctrinam mente fovimus. Ita fortasse, si a sua crapula atque incredulitate aliquando resipiscerent, sibique imperantes ad veritatem respicerent, ita inquam fortasse loquerentur, suarum animarum mala deplorantes. Nos interim reliquum sermonem prosequamur, et proposito argumento insistamus. *Gr. p. 31.*

26. ꝯ Sacerdotes tui, inquit scriptura, induentur iustitia *. Alieni vero sacerdotes quid? induentur ignominia, quia idola adorare volunt. ꝯ Haec aiunt homines sacerdotali schemate induti, qui christianum tamen dogma eierarunt, et idolicum praecipitium maluerunt, in quod se ruisse ipsimet pervulgant, alii quidem ad veritatis splendorem oculis conniventes, alii autem involuntariam caecitatem passi: siquidem sacris imaginibus, sicut pii omnes Christiani profitentur et faciunt, ipsi quoque honorem olim detulerunt; quae nimirum corporati propter nos Dei Verbi humanitatem, visibilem depictamque exprimunt, itemque sanctorum et electorum eius fortia facta et certamina, quae ob ipsius amorem contra adversarios sustinuerunt, denotant. Quibus imaginibus sancti mysterii vasa decore ornata vident, itemque sacram vestem, quaecumque in divina extenditur mensa (2) vel aliis locis, nec non peripetasmata atque tapetes iisdem decorari; tum etiam sacrum templum venerandis historiis depictum, et circumquaque his coronatum. Quoniam vero ad sacerdotes (nescio quos vel quales) mihi sermo est, tempestive admodum eos interrogaverim quinam apud ipsos religiosi ritus vel quae sacra mysteria sint? Et siquidem alias se caerimonias habere dicant, et diversa a nostris mysteria, ipsi viderint. Quod si habent haec ipsa nostra vere sublimia et caelestia, in quae cum reverentia multa ac veneratione prospiciunt angeli; cur quave ratione, cum intra templi adyta stantes, ad universalem Deum patrem sacra verba supra eucharisticam hostiam recitantes, aiunt: " avertens nos ab idolorum errore (nempe de Unigenito ,, loquuntur) duxit nos ad cognitionem tui solius, qui es verus Deus pater; acqui- ,, rens nos sibi populum peculiarem (3) ,, aliaque quotquot his similia illo in loco, inter operam sacram postea canuntur? * Ps. CXXXI. 9.

27. Cur vero deinceps nugantes amentesque, ceu lymphatici quidam et attoniti blaterant? ꝯ Nisi nos Constantinus (Copronymus) idolorum insania liberasset, Christus nullo modo prodesse nobis poterat. ꝯ Cur ergo, confitentes idolis se liberatos a Christo, idola rursus apud divinum altare adorant (4)? Profecto quod a mendacii patre inspirati haec dictitent, nemini * non fit perspicuum, ut mihi persuasum est, quia duo contraria summeque invicem repugnantia, falsitatem nimirum ac veritatem, ipsi in eandem confessionem concurrere existimant. In tantum dementiae ac stupiditatis venerunt, ut non sentiant vanis se ratiociniis et futilibus argumentis per vacuum aërem obambulare. Nam si utrubique se vera dicere, * gr. παντι τῳ. *Gr. p. 32.*

(1) Nempe loquuntur, ut iam monuimus, iconoclastae episcopi.

(2) Dicit *antimensia*, lintei genus cum depicta Servatoris imagine, in quo super aram sacram extenso Christi corpus reponitur. Antimensiorum consecratio seu benedictio legitur in Graecorum euchologio ed. rom. anni 1754. p. 262.

(3) Extant haec in divi Basilii liturgia, seu missa. Vide euchologium p. 79.

(4) Nempe in pictis antimensiis, supra quae sacrificant, nec non in ceteris figuratis altaris ornatibus.

stulte putant, iam hinc poterunt falsitatis crimen evangelio ipsi impingere. Nam
* Luc. XVI. 13. Christo dicente * " non potestis duobus dominis servire, Deo et Mamonae; ,, isti suis opinionibus obsequentes, cogentur Christo et Mamonae (1) Constantino servire, unam ex duabus, velut ii qui hippocentauros componunt, efformantes religionem. Haec scilicet accusatores hominum laude dignorum, tenebrosi coram luce, contra sapientiam rudes, creaturae ingratae, improbi daemonis plasmata, haec inquam benefactori rependunt. Congruet certe tempestive illis, quod olim a divinitus
* II. Cor. VI. 11. loquente lingua illa dictum fuit *. Nam res inconciliabiles et incomparabiles, et invicem infinite distantes, quantum solis radii a tenebrosa subterranea abysso, etsi leve exemplum est, in unum concurrere existimant.

Deinde rursus interrogantibus nobis respondeant, utrum divinae se mensae adstare putent, immaculato incruentoque sacrificio operam dantes, an mensae daemonum, qui nidoribus cruoribusque gaudent? Hoc enim sententiae ipsorum, sive ut magis proprie dicamus, stultitiae consectaneum, discernere oportet, utrum sacris templis an idolorum aris interesse arbitrentur? Parcat sane nobis Deus, qui dum illorum opera arguimus, involuntarii illorum fuligine sordidamur. Atqui ipsis quodnam superest defensionis genus? quid contra dicent hi qui haud cohaerentia miscent, qui lucem pro tenebris, pro luce tenebras ponunt, quarum rerum communio nec fieri nec cogitari potest? Nam Christi famulatum et cultum simulque impurorum daemonum consistere posse, quis sana mente praeditus dicere ausit? Nam tenebrae solaris lucis praesentiam non patiuntur. Verum heic etiam illorum impietas animadvertatur. In sacrarum aedium dedicationibus et encaeniis, preces Deo a ministrantibus illic sacerdotibus supplicationesque fiunt, quibus postulant sanctissimum Spiritum mitti ad templum sanctificandum aeternaque luce implendum: atque ut ille sibi hoc templum ad habitaculum deligat gloriaeque tabernaculum, divinis denique charismatibus ornet, malorum remedium efficiat, daemones hinc expellat, sanctum sanctorum esse constituat. Quas inter preces divino unguento in nonnullis templi locis fit unctio, et sacrarum sanctarumque reliquiarum repositio. Num ergo paria his a contrariae partis hominibus ex sui dogmatis norma fiunt? Num quae heic sacra verba dicuntur, et quae ab ipsis monstruose murmurantur, consona invicem et consentanea sunt? Ecquis est ita stultus et mente captus, ut eandem aedem et fugandis daemonibus aptam dicat, et simul hospitio recipiendis? Eandem sanctam, et execrabilem? divinum Spiritum ibi obumbrare, et contrarium simul residere? quod reapse ab his omnes amentiae vesaniaeque fines praetergres-
Gr. p. 33. sis creditur. Qui profecto, ne ista quidem impietate tenus consistunt, sed sanctorum etiam Christi athletarum, qui usque ad sanguinem decertaverunt, sanctas sacrasque reliquias in consecratis altaribus reponere recusarunt: quorum etiam inter-
* Sap. III. 2. cessionem despuunt et abnuunt, ex sui nimirum dogmatis doctrina huiusmodi *: " visi sunt enim oculis insipientium mori, et aestimata est afflictio exitus illo- ,, rum, et discessio a nobis exterminium. At enim illi sunt in pace. ,, Itaque in hoc universo agendi genere infelices hos vano errore laborare, manifeste compertum est.

(1) Confer in euchologio p. 369. de ecclesiae encaeniis preces, quae tamen variant.

Iidem mihi videntur nomen quoque Domini nihili pendere ac profanare, et contaminatos altari panes offerre, dum dicere audent *: " mensa Domini contami- ,, nata est, et superpositae illic dapes contemptae ,, quod antiquitus legalis religionis sacerdotibus exprobratum scimus. Bene autem cum illis agetur, si quod olim dictum fuit Israheli, tantum audierint *: " quousque claudicatis ambobus poplitibus? ,, religionem illis attribuentes, qui divinam legem parvi facientes, ad finitimarum gentium superstitiones properant; qua in re Samaritanorum praecipue institutum sectantur, qui et Dominum verebantur, et idola simul sua colebant; male quidem, sed ita tamen fortasse colebant ut proprium cuique cultum exhiberent. Isti vero confundentes ac permiscentes, atque unâ conglobantes ea quae coniugari et coëxistere nequeunt, quod ne cogitari quidem sine summa blasphemia potest, unum eundemque honorem et cultum utrisque imperite et irreligiose adhibere volunt. Corinthiis enim qui nuper ab idolorum crapula resipuerant, et carnales adhuc parvulique erant in Christo, et lacte potius quam esca nutriri egebant *, comparari hos longe est absonum, tum propter postremum quo vivunt tempus, tum etiam ob dogmatum defaecatam iam doctrinam et exploratam. Qua super re refragari minime possunt, neque ullum defensionis obtentum prae se tendere. Neque item Hebraeis comparari queunt, paternae conversationis tenacibus, ita ut eos oporteret discere, quaenam essent elementa exordii sermonum Dei; et item lac, non solidam escam, requirerent *. Quod si tantopere obscuratae sunt illorum cogitationes, et infatuatum insipiens eorundem cor, atque ad evangelicae praedicationis radios caecutiunt, et rerum discrimina agnoscere nequeunt infinite a nobis remotarum atque omni comparatione maiorum, quia nempe inter sanctum et pollutum distinguere nesciunt, audiant quid eis evangelii sacerdos dicat, offusam ipsorum animabus caliginem demonstrans *: " quod si est opertum evangelium nostrum, in iis qui pereunt oper- ,, tum est. Nam Deus huius saeculi excaecavit mentes infidelium, ut non fulgeat ,, illis illuminatio evangelii gloriae Christi. Insuper *: nolo vos socios fieri daemo- ,, niorum: non potestis calicem Domini bibere, et calicem daemoniorum: non pot- ,, estis mensae Domini participes esse, et mensae daemoniorum. ,,

* Malach. I. 12.

* III. Reg. XVIII. 21.

* I. Cor. III. 2.

* Hebr. V. 12.

* II. Cor. IV. 3.

* I. Cor. X. 20.

Gr. p. 34.

Existimabunt me fortasse amarum accusatorem, curiosius multi fidi huius erroris diverticula perscrutantem. Sed tamen veritatis defensionem non deseram, quamdiu salutis nostrae auctor praevaricantium dicacitate tanquam arcu feritur, et ecclesia vehementius obsidetur: " zelo enim zelatus sum pro Domino *. Et zelus do- ,, mus tuae comedit me *. Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me *. ,, Sanctorum effata mihi consona erunt. Porro mihi sciscitanti hi perspicue respondere ne recusent *. Cuiusnam corpus et sanguinem dum sacris operantur immolant? Si quidem Christi dixerint, quis istis fidem adhibeat? qui mirabilem illam salutaremque incarnationem destruunt, dum imperite impieque existimant, haud tale corpus Verbum assumpsisse, quale nostrum est, vocabula illa sua incircumscripti et non limitati impudenter iactantes, et phantasma secundum Manichaeorum nugas confingentes. Quod si etiam corpus esse concedant, quomodo illud et de medio simul tollunt, et sacrificant? Sed missos iam faciamus *: etenim quae ipsi apud imperitos blaterare solent, ea nos nugarum et absurditatis plenissima despuimus: nam utpote praevaricatores meras fabulas nobis narrant. " Sed haec non sunt

* III. Reg. XIX. 10.

* Ioh. II. 17.

* Ps. LXVIII. 10

* gr. ἀπαναί-νοιντο.

* gr. ἐάσωμεν.

* Ps CXVIII. 85. ,, ut lex Domini *. ,, Et illud: " quaeres sapientiam apud improbos, et non inve-
* Prov. XIV. 6. gr. ,, nies *. Et, abominatio Domino, cogitatio iniusta *. ,, Haec a sapientium ore au-
* Prov. XV. 26. gr. dimus. Quid ergo ad haec dicet ineffabilium ille mysteriorum cognitor? Neque enim aliunde convincere decet eos qui vana de corde eructant, et contrario spiritu
* I. Cor. X. 16. exstimulati loquuntur *: " calix benedictionis cui benedicimus, nonne communi- ,, catio sanguinis Domini est? Et panis quem frangimus, nonne participatio cor- ,, poris Christi est? ,, Quae ergo participatio iustitiae cum iniquitate? quae communio lucis et tenebrarum? quae concordia Christo cum Belial? quae portio est fideli cum infidele? quae conventio templi Dei cum idolis? Quid autem sit ido-
* I. Cor. X. 20. lum aut idolothytum, ipse definiet, nempe dicens *: quae immolant gentes, daemoniis immolant et non Deo.

Haec quidem ille qui nobis desuper perspicue revelavit divinorum oraculorum doctrinam. Nos vero ad aliam divinorum apud nos mysteriorum initiationem verba nunc transferamus. Cum dominus noster Iesus Christus Deus, relata de morte victoria, splendidoque erecto contra inferni tyrannidem trophaeo, grandi belua do-
* Matth. XXVIII. 19. mita, tertia die de mortuis surrexit, discipulis apparens mandavit *: " euntes do- ,, cete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. ,, Confestim illi per universam quam sol aspicit terram dispersi sunt, quò sermo eorum pervenit, et usque ad terminos mundi ipsorum verba discurrerunt. Sic isti gentium piscatores, eos qui recenter ex falsa incredulitatis unda paulisper emergebant, sagena sermonis vivos capiebant. Et primi quidem ad praedicationem et initiationem hi qui erant ex circumcisione accurrentes, gratiae benedictiones praeri-
Gr. p. 35. puerunt. Quotquot enim ex iudaica incredulitate conversi, et a paternis moribus recedentes, molesto iugo liberati fuerunt, sub quo legi serviebant quamdiu litterae adhaerebant, nunc adorationem in spiritu ac veritate pro legali praebent omnium Deo. Tum et illi, qui ab ethnica superstitione et ararum nidore retracti fuerunt, idololatricam insaniam ilico dereliquerunt. Alii a barbaris et absurdis sacris aufugientes, de praepotentis eatenus diaboli fraude liberati fuere. Ex quibus in unam fidei confessionem convenientibus, catholica Christi ecclesia formata est et congregata. Et quidem omnes ad Trinitatis cognitionem simul adducti, in ea baptizati sunt, nemine insuper se oggerente. Non enim cuiquam alii commemorare licet illud caelo terraque famigeratum nomen. Itaque ad mysteria nostra ceu profana nullo tempore accedent, neque se umquam participasse impurorum daemonum contaminationes suspicabuntur. Ideoque in spiritu Dei loquentes non dicent anathema
* I. Cor. XII. 3. Iesum *. Isti autem apprime profani et increduli, si minus in nomine Constantini (Copronymi), certe in Trinitatis nomine fuere baptizati, quod ipsos non arbitror negaturos. Secus enim haud nobis opus esset his disceptationibus ac certaminibus, neque nobis adeo negotium facesserent. Unde ipsis idolorum obtrusio, dicant ingenue. Quod si hoc professionis sigillum intactum sincerumque conservant, cur illis semper versatur in ore idolorum nomen?

28. Nam si baptizatis in Christi mortem nihil Christus prodest, quid ni sint isti Iudaeis vecordiores, et ethnicis infideliores, et barbaris irreligiosiores? Nemo enim ex his ecclesiae Dei accusatorem se facere ausus est. Hoc cuiusnam impietatis culmen non exaequat? quae verba insolentiae huius magnitudinem demonstra-

bunt? Quisnam alius existet, qui istos ex tanta culpa sanguine suo redimat? Quis hos christianos, nedum episcopos, nuncupet? Cogentur itaque aliud quaerere baptisma, quo initientur vel consummentur " crucifigentes sibimet filium Dei et osten- ,, tui habentes * ,, postquam iam semel illuminati fuerant, et caeleste donum gustaverant, sanctique Spiritus participes facti fuerant. Sic ergo nova initiatione indigentes, nova etiam unctione et ordinatione egebunt, quia priorem abnegarunt et repudiarunt. Quomodo enim initiationem conferent, quam ipsi non retinuerunt? Vel quomodo qui de sua se ordinatione demiserunt, baptizare aut dogmata docere contendent? Quì denique fieri potest, ut dogma vel baptisma ab iis traditum gratum sit aut fiducia dignum? * Hebr. VI. 6.

29. Praedictis hoc etiam addam, quod ipsi quoque concedent, quamquam omnia subvertere soliti, sententiamque facile mutare, et nullam constantiam retinere. Siquando aliquis ex fide nostra ad alium cultum sponte vel coactus transierit, et cum infidelibus ethnicis se contaminans, et abominandis escis gustatis, aut alio quolibet modo a nostro ritu discesserit; venerandi ecclesiae canones, si hic peccato suo compunctus, et male actorum paenitens, ad ecclesiam mutata mente redierit, et a perversis scelestisque operibus suis se recedere profiteatur, hunc inquam canones limina sacri templi attingere vetant, sed procul coetu nostro consistere volunt, et divinorum mysteriorum communione arceri: tempusque ei rei definitum est, donec contrito corde et cum spiritus humilitate, per fervidam gemebundamque praeteritarum culparum confessionem scelus eluerit; atque ita sanctarum rerum participationi restituatur, et ceteris fidelibus consocietur. Dicant ergo nobis: qui se idola adorare aiunt, si christianis adnumerari velint, quisnam his (ab iconomachis) resipiscendi modus, quodve temporis spatium sit statutum? Quinam peccati confessionem sint excepturi? quibus canonibus obtemperare debeant? quomodo fiet illis dogmatum aut actorum ob ignorantiam vel malitiam vituperandorum correctio? ita ut sic explorentur, an digni sacro grege sint. Certe quamdiu Christum oppugnare non desinunt procul sacris septis absistant, atque ut tabida atque inutilia ovilis Christi membra abscindantur, ne forte sana quoque, et in praeclara confessione incolumiter perstantia, a contaminatore animae morbo pessum dentur. *Gr. p. 33.*

30. Quum autem idolorum, et eorum qui errore abducti ea venerantur, duplex sit classis; una quidem illorum qui crassa materialique mente praediti, in eo tantum quod cernitur subsistentes, nihilque ulterius cogitare valentes, lapidibus tantummodo et lignis et reliquae inanimi materiae mentem intendentes, adorant. Qui vero rationabilius sapientiusque cogitare videntur, ii in statuis habitare vim quandam existimant; quam etiam deorum nomine appellant, sicuti et illa signa, imagines deorum vocitare solent. Age vero utris horum novi idolorum cultores adscribendi sunt? Si rusticorum more in deteriore classe se collocant, ad evidentem amentiam beluinamque stupiditatem se demittunt. Quod si urbanius agentes classem alteram eligant, tunc in summam impietatem ac irreligiositatem incurrunt. Quaerendumque superest, utrum masculinum malint deorum genus, et quidem sortito quosdam, veluti Saturnum, Iovem, Apollinem? An potius femininum, veluti Rheam, Iunonem, Dianam? Item ex eorundem deorum classibus, utrum primam et secundam, et utrum praeminentias quasdam, et limites, et dignitatum gradus,

attribuant? ut, siquidem ethnicismum forte profiteri debeant, praerogativas non ignorent. Mirari autem summopere oportet illorum stupiditatem, qui nolunt intelligere, si nihil aliud, certe quod unicuique religioni est peculiare, et templorum ac sacrificiorum diversitatem, denique imaginum quoque differentiam. Nam sicuti ea quae adorantur, attributa sua citra omnem comparationem habent; sunt enim
Gr. p. 37. alia quidem divina et veneranda, alia vero daemoniaca et exsecranda; ita dicendum est locos quoque, ubi cultus peragitur, nec non ritus, manifestissime inter se differre. Nam quae sunt tenebrosa, et digna tenebris, plerumque in tenebris aguntur: in subterraneis nempe adytis antrisque initiationes fiunt: nostra vero, quandoquidem in lumine vultus Domini incedimus, in illuminatione divini splendoris plenaque in luce revelantur mysteria, quia lux sunt.

31. Age vero etiam imaginum (quandoquidem multifidus est error, multique apud ethnicos dii daemonesque sunt) necesse est plures esse formas, et figuras varias atque multiplices, specieque diversas, invicemque dissimiles, et ipsum illud rude unicuique Deo positum simulacrum oportet differre. Apud nos autem Christianos quum simplex sit et indivisa veritas, quia unus est Christus, una quoque est imaginis eius species, characterque similis ex uno archetypo semper procedens. Sicut, exempli causa, ab uno anulo plura fiunt ectypa, quamquam ob aetates aliquando et locorum in quibus versantur idiotismos, habitu et forma parum quid differunt; et multiplicatur quidem, sed idem manet unumque subiectum. Sicut etiam unus manet idemque ignis, etiamsi ex una lampade multae accendantur, studio et fiducia eorum qui illa egent gratia et utilitate. Sacrificiorum vero quanta sit differentia, demonstrare pronum est; cum nostro enim incruento et sacratissimo sacrificio, quamnam habent communionem detestandae illae et profanae abominationes?

32. Quod si semel, ut isti aiunt, idola adoraverunt, cur iis cultores sui non non sint invisi, quia in alienis templis colunt? quomodo illorum iram perferent? Par est enim illos excandescere, quod possessa olim templa, hi non excitant renovantque, diutissime iam diruta soloque exaequata, quorum multorum ne vestigia quidem manent. Vellent itaque, ut illuc se conferentes adorarent necessario exornarentque simulacra eorum, et congruas illis hostias adferrent, siquidem eas uti mos fuit gustare vellent, adipem victimarum edentes, libationum vinum bibentes, immiscentes se fumo ac nidori, et ararum cruoribus ac tabo inquinati; si tamen ferre poterunt sordium illarum foetorem, qui semper sensui molestus est. Quomodo ergo infelices hi animo et lingua non perhorrescunt, res tam valido munimento divisas, per summum scelus miscere atque connectere? Quomodo perferet Deus iniuria laesus? Denique animadvertendum est, duplicem esse illorum in hac sua adversus nos calumnia iniquitatem; primo quia contra rectum dogma decertant; iterum quia oratio illorum multum habet litis et controversiae ex falsitate ipsa manantis, utra demum utri futilitas praestet.

33. Etenim idolum appellare servatoris nostri Christi Dei venerandam imaginem hi Christomachi non erubuerunt; itemque nugis Christianos obtundere, quod
Gr. p. 38. tamquam deos sacras imagines colant; stupore tanto atque amentia hi accusatores correpti, ut neque cultarum rerum cognoscant naturam, neque colentium intelligant sententiam, quamquam haec manifestissime pateant: interim tamen ad unum

impietatis praecipitium sua illos utrimque urget blasphemia. Nobis quidem super verae pietatis fundamento tute constitutis, cuiusmodi sit huius rei sententia et qualis cultus, exploratissimum est, iis certe qui vere prudentesque sapere curaverint, et incolume ratiocinium retineant. Immo vero illi ut bruta animalia errant, impurum et sanctum perinde habentes. Nec video, quomodo hanc turpitudinem facie sua eluent, perpetuo illis inflictam et adhaerentem. Quomodo stulte adeo atque imperite Christianos accusant, quasi aeque ac illos circa rerum sacrarum cultum insaniant; id coniectantes videlicet ex sua perfidia et apostasia, atque ex semetipsis aliena aestimantes? Certe haud magis vitandi aversandique sunt ob irreligionem, quam ob fatuitatem stupiditatemque miserabiles et infelices. Vana haec ne Iudaei quidem aut ethnici ulli, qui alioqui semper irreprehensibili nostrae fidei obganniunt, effutiverunt.

34. Atque horum absurditates hactenus narratae ita se habent. Mihi vero ad falsitatis refutationem alia quoque via incedendum est, atque ex oraculis Spiritus, quibus omnimode obediendum est, quid recti quidve vitiosi in horum sermonibus sit, aestimandum. Regula ergo apostolica nobis praecipit *: " ne omni spiritui cre- * Ioh. IV. 1.
,, damus, sed probemus, utrum ex Deo sint: quoniam nunc multi pseudomagistri,
,, inquit, prodierunt. ,, Videamus itaque, an et ipsi spiritu Dei agantur, et conformia sentiant ac consona his qui in spiritu Dei sunt locuti: nam si hos diversa ab illis sentientes deprehendemus, exploratum nobis erit ipsos non Dei partes sed Antichristi sectari. Ac primo, si libet, vetustiores aetate in medium producantur; deinde qui dignitatibus per ecclesiam eminuerunt, his adiungentur. Sed cunctis praeeant illa quae universaliter proposita sunt et publicata a Spiritu oracula. Quoniam Christi Dei nostri inefficaciam infirmitatemque accusant, quasi homines ab ethnico errore liberare non valuerit, vanaque fuerit crucis passio et universa ab eo peracta incarnationis ratio, futilemque ostendere divinam praedicationem erroneo suo ratiocinio imaginantur, et falsiloquorum titulum veritatis praeconibus imposuerunt.

35. Age psallat beatus David divinam lyram pulsans, quam Spiritus ad harmoniam composuit. " Quia Deus magnus dominus, excelsus et terribilis, rex mag-
,, nus super omnem terram. Insuper: et regnavit Deus super gentes *. Et, vacate * Ps. XLVI. 3. et 9.
,, et videte, quoniam ego sum Deus, et exaltabor in gentibus, exaltabor in terra *. * Ps. XLV. 11.
,, Et, notum fecit Dominus salutare suum, in conspectu omnium gentium revela-
,, vit iustitiam suam. Et, viderunt omnes termini terrae salutare Dei nostri *. ,, * Ps. XCVII. 2. et 3.
Quomodo ergo, et quandonam, et quibus in rebus Deus magnus super universam terram sit, qui universalis Deus agnoscitur, notumque fecit salutare suum, et in conspectu gentium revelavit iustitiam suam, hinc intelligere licet vere cordatis, rectamque et minime distortam ad tradita divinitus oracula mentem dirigentibus. Nam si uti Deus omnino universalis et creator intelligitur, iam omnium dominatur rexque est. Qui dominatur potestate sua saeculo *. Quia in manu eius sunt omnes fines * Ps. LXV. 7.
terrae *. Et omnia serviunt ei *. Sin haec forte dicuntur de singulari aliqua gente, * Ps. XCIV. 4. * Ps. LXXI. 11.
eique peculiariter addicta, quae ipsum solum verum Deum agnoscit, eique uni cultum exhibet; isthoc quoque modo Deus dicitur rex aliquorum ut Deus, et quidem ita olim a solis Israhelitis agnoscebatur, uti scriptum est *: " quando dividebat Al- * Deut. XXXII. 8.
,, tissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum

,, iuxta numerum angelorum Dei. Et fuit portio Domini populus eius Iacob, fu-
* Deut. XIV. 2. ,, niculus hereditatis eius Israhel. Et, ex omnibus gentibus elegi vos *. Et, popule
* Is. III. 12. * Ps. IC. 3. ,, meus, exactores vestri spoliant vos *. Et, nos populus tuus, et oves pascui tui *. ,, Et quaecumque huiusmodi in sacris oraculis de illis scribuntur; quos merito quispiam publicos quodammodo idiotismos dicat, Israhelem a ceterarum gentium incredulitate et irreligiositate discernentes ac separantes, Deoque familiariter admoventes. Quod sane de istis dici numquam poterit. Namque illarum gentium reges, et subiecta ipsis multitudo, animi incogitantiae cedentes, ideoque ut irrationalia animalia aberrantes, verum et naturaliter Deum ignoraverunt, qui eos creaverat, spirituque vitae donaverat, et providentia sua regebat: sibi autem imposuerunt regem Satanam, deosque, ut singulis libuit, atque exitiosos daemones, in varias sectas divisi ac dispersi adorantes, peculiares sibi religiones adsciverunt. Quoniam igitur ne hi quidem Deum omnium regem agnoverunt, neque populus eius familiaris fuerunt, qui ceteroqui iure erant, utpote creatura eius et opificium; sed neque omnes gentes, Israhel sunt; neque universa terra, Iudaea; haud sane apparet prophetica in ipsis oracula exitum habuisse.

Superest igitur ut de nobis, qui ex ethnicis ad Dei cognitionem vocati fuimus, idest de catholica et apostolica ecclesia, ad omnes terrae fines dilatata, quique Deum unum et omnium dominum regem magnum ac dominum concorditer confitemur atque adoramus, haec et intelligantur et recitentur. Quando autem haec? " Cum venit plenitudo temporis, et appropinquavit regnum caelorum, misit Deus ,, filium suum unigenitum, factum ex muliere, aeque ac nos hominem excepto
* Gal. IV. 4. ,, peccato *. ,, Vocavitque omnes gentes ad sui cognitionem, eripuitque nos de ini-
Gr. p. 40. mici dynastae amaro servitio. Tunc enimvero nos quoque ex ethnicis oriundi, ex non populo populus Dei evasimus, atque in eo nomen novum adepti sumus. Nam
* Is. LXII. 2. mihi servientes novo nomine appellabuntur, scriptum est *, quod omni aevo benedicetur, nempe ut ab eo simus dicamurque Christiani. Et quidem divinae notitiae
* Is. XLIX. 6. nobis lux oborta est; quoniam in lucem gentium te posui, inquit *. Ita nos popu-
* Ps. XLVI. 3. lus adquisitus laudamus Dominum cum Davide * dicentes. " Quia rex noster mag- ,, nus Dominus. ,, Deumque nostrum nobis inscribimus, et ecclesiae caput confitemur, quam ex gentibus sanguine suo redemit. Quia adquisivit sibi nos populum peculiarem, gentem sanctam, regale sacerdotium, ut annunciemus virtutes gloriam-
* I. Petr. II. 9. que eius *. Quia omnes gentes nunc serviunt ei, et benedicuntur in eo omnes tribus terrae, et adorant coram ipso omnes familiae gentium. Et omnes gentes veniunt et adorant coram ipso. Et adorant eum omnes reges terrae. Nempe a patriis ritibus diisque, et dominante apud ipsos irreligiositate resilientes, atque ad puram irreprehensibilemque confugientes promptissime fidem. Quid ergo de his existimant ii, qui sancto repugnant Spiritui? Si de Iudaeis quidem haec fuisse dicta, pro sua stul-
* Ps. LXXV. 2. titia adfirmaverint, at " notus in Iudaea Deus, et in Israhel magnum nomen eius *. ,, Illic enim eo tempore, tum gens, tum cultus, tum adoratio erat circumscripta.
* Ioh. IV. 20. " Hierosolymis enim oportet adorare * ,, ut olim lege iussum erat. Idcirco illi etiam qui Babylonem captivi aliquando translati fuerunt, quomodo cantabimus, aie-
* Ps. CXXXVI. 4. bant *, canticum Domini in terra aliena, mutis pendentibus de salice organis? Sin, aeque delirantes, ethnicis velint hanc gloriam tribuere; at evanuerunt in co-

gitationibus suis, et obtenebratum est insipiens illorum cor *; quia quum Deum cognovissent, non ut Deum glorificaverunt, aut grati erga eum fuerunt; sed coram suarum manuum operibus humiliter se prostraverunt, et creaturam creatoris loco adoraverunt, et abominandis impurisque daemonibus debitum Deo cultum obtulerunt. Sed in his aliae gentes glorientur. Atqui idola gentium argentum, et aurum sunt, opera manuum hominum, quae neque loquentur, neque cernent, neque ullatenus movebuntur. * Rom. I. 21.

Undique ergo conficitur, etiamsi veritatis hostes nolint, nos Christianos victrices partes tenere. Nobis enim praecipit Spiritus canere Domino canticum novum, non Hierosolymis solum neque in Iudaea, exiguis terrae sectionibus, sed in omni loco dominationis eius levantes puras manus *, servire Deo in sanctitate et iustitia. * I. Tim. II. 8. Quoniam apparuit nobis oriens ex alto, deditque nobis populo suo salutis notitiam in remissionem peccatorum nostrorum. Ita nos, utpote populus eius iubilationem agnoscimus, et in lumine vultus eius ambulamus, speramusque in eum universa congregatio populorum, neque est apud Christianos Deus recens, sed unum eun- *Gr. p. 41.* demque Deum agnoscimus. Ego enim, inquit *, Deus primus, et in futurum. Et, * Is. XLI. 4. extra te alium Deum non novimus, Deo dicimus. Notum fecit Dominus salutare suum, in conspectu gentium revelavit iustitiam suam *. Quaenam porro haec sit, * Ps. XCVII. 2. Paulum dicentem audi *: " qui factus est nobis sapientia a Deo et iustitia et san- * I. Cor. I. 30. ,, ctificatio et redemptio. ,, Est autem hic Emmanuhel. Si ergo in ipso iustificati fide, per ipsum redempti fuimus, viderunt enim omnes termini terrae salutare Dei nostri *, exploratum est eos qui a ventre suo loquuntur non ab ore Domini, solu- * Ps. XCVII. 3. tumque habent ad blasphemias contra Unigenitum os, tamquam ab Antichristo loqui, ut magno Iohanni * ipsique veritati videtur. Aliter enim ac divini Spiritus * I. Ioh. II. 22. verba sunt, hi stultissime blaterant; qui profecto numquam canticum Domini cecinerunt, quod tamen ab agricolis, mercatoribus, nautis, et cuiuslibet dignitatis, aetatis, et conditionis hominibus canitur ac celebratur; ideoque illi prae ceteris rudes et insipientes merito credentur. Quamobrem ne sacerdotes quidem, ut par est, vocabuntur; neque ullum in eis sacerdotale vestigium, sed inscitiae potius atque insaniae; ita ut et risu digni sint, et extremas poenas daturi; si quidem divina oracula, ipsis seu sacerdotibus commissa, sano ingenio non valuerunt percipere. " Nam vir insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget haec *. ,, Ergo quum * Ps. XCI. 7. exploratum sit, eos a divino Spiritu instinctos non loqui, a contrario permotos loqui compertum est.

36. Canat autem nobis propheta praedictis consona, nempe in Deo fundatam ecclesiam manere immobilem *: " Deus in medio eius, et non commovebitur; ad- * Ps. XLV. 6. ,, iuvabit eam Deus mane diluculo. ,, Millies licet impiorum maleficae minae imbrium instar irruant, ventique nequitiae graviore impetu spirent, torrentesque impietatis strepente fluctu magnoque murmure volvantur. Fundata est enim supra immotam petram, qui est Christus. " Omnia enim quaecumque voluit Dominus fecit ,, in caelo et in terra *. ,, Confundantur impii. Reliquum est ut aliorum quoque * Ps. CXIII. 3. deiferorum virorum effata, vel potius loquentis per eos Spiritus, in medium disquirenda feramus; ut videlicet cognoscamus, quid de nostro proposito eloquantur; atque utrum adversariorum sermones cum eis conspirent, palam fiat. Ergo hinc ini-

tium capiamus. " Et erit, inquit, in loco ubi dictum est eis, vos non populus
* Os. I. 10. ,, meus, ibi filii Dei vivi vocabuntur *. ,, Quinam vero hi sint, et de quibusnam propheticus nobis sermo loquatur, vir qui beatitudinibus illis dignus est habitus, CUI CLAVES REGNI CAELORUM TRADITAE FUERUNT, PETRUS FIDEI NOSTRAE FUNDAMENTUM ET FULCRUM,
* I Petr. II. 9. docebit dicens *: " vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis: ut virtutes annuntietis eius, qui de tenebris vos vo-
Gr. p. 42. ,, cavit in admirabile lumen suum. Qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei; qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. ,, Consona his Paulus quoque, gratiae eiusdem gloriaeque particeps, Christique mysteriorum custos, loquatur: " ut ostenderet divitias gloriae suae in vasis
* Rom. IX. 23. ,, misericordiae, quae praeparavit in gloriam suam *. ,, Quos et vocavit non solum
Os. II. 23. gr. ex Iudaeis, sed etiam ex gentibus. Sicut etiam in Osea dicit *: " vocabo non plebem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam. Et erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi. ,,

Sic itaque hoc sapientium mundi magistrorum par praeclarissime censuit. Iam vero his invicem consona circa propheticas locutiones dicentibus, ceu uno eodemque spiritu permotis, nosque ex Iudaeis ethnicisque vocatos ad divini luminis cognitionem, Dei esse populum gentemque testantibus, et inscitiae veterisque illius infidelitatis tenebris liberatos; quisquis contraria dicere ausus fuerit, nonne contrario spiritu commotus loqui coarguetur? Deinde rursus idem hic Deo adflatus vir
* Os. II. 19. aliud in Spiritu oraculum proferat *: et sponsabo te in iustitia et in iudicio ac veritate et misericordia, et sponsabo te mihi in fide, et Dominum cognosces. ,, Quid ad haec dicent hi, qui divinae adversantur et repugnant voluntati? Nam si ut mente crassi ac materiales, litteraeque inhaerentes, de iudaico populo prophetata haec intelligant, consueto etiam nunc mendacio abutentur. Est enim hoc incredibile: nam res iudaicae in aeternum non perseverant, neque usque in hodiernum diem ipsorum libertas fuit incolumis. Ubinam quippe regia ipsorum statio, et urbs spectabilis, et templum famigeratum? Ubinam cultus, et legales ritus, et reliqua religionis pompa? ne iam singula persequamur. Desiverunt omnia et evanuerunt. Non fuit ergo desponsata Deo in aeternum Iudaeorum synagoga, neque licet prophetica dicta huic accommodare. Necessario igitur de novo populo deque Christi ecclesia haec intelligere et explicare probum prudentemque decet auditorem; quae quidem Christo proco copulata est, et contubernalem perpetuum in corde suo sponsum habet, et amatoris sui dilectione compungitur. Ab huius ergo amore in aeternum non recedet, neque alium quemvis sectabitur. In quibus verax facile comperient propheticum oraculum, ut ipsae res clamant, et testis est Paulus egregius pronu-
* II. Cor. XI. 2. bus, ad Corinthiorum ecclesiam ita scribens *: " despondi vos uni viro virginem
* Ephes. V. 25. ,, castam exhibere Christo. ,, Rursusque ad Ephesios scribens *: sic Christus dilexit ecclesiam, et se ipsum tradidit pro ea, ut ipsam purgaret lavacro aquae in
Gr. p. 43. ,, verbo, ut exhiberet eandem sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam neque rugam neque aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata. ,,

Quid aitis? Paulum abrogatis, et vaniloquum appellatis eum qui Christum habuit in se loquentem? Immo is verissime loquitur, conservaturque Christi ecclesia omni idolica abominatione carens; vosque potius mentimini mendacii amatores,

quodque magis proprium et consentaneum dicetur, Antichristum habetis in vobis loquentem. Quomodo autem in iustitia et iudicio et misericordia illud factum dicitur? " Quia eripuit nos de potestate tenebrarum *, et de corruptelae servitute .. liberavit. Quoniam Deus erat, inquit, in Christo, mundum reconcilians sibi, non .. reputans illis delicta ipsorum *. ,, Quando haec? cum " * benignitas servatoris .. nostri apparuit Dei, non ex operibus quae nos in iustitia fecerimus, sed secun- .. dum suam misericordiam salvavit nos per lavacrum regenerationis et renovationis ,. Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum servatorem nos- .. trum; ut iustificati gratia ipsius, heredes aeternae vitae simus. ,, In tantum enim abundaverunt divitiae bonitatis eius erga nos, ut proprio sanguine nos Deo patri reconciliaverit, qui peccatis nostris subiugati eramus. Non enim legatus, neque angelus, sed ipse Dominus salvavit nos. Porro nos fidem puram et sinceram exhibentes, divinam scientiam adipiscimur, et iustitiae quae a Deo est spiritales in perpetuum carpimus fructus. Sed et alius beatorum prophetarum * clamet in spiritu dicens: " in die illa, dicit Dominus, colligam contritam, et eiectam recipiam, et eos ,, quos repudiaveram. Ponamque contritam in rem superstitem, et eiectam in gen- ,, tem validam, et regnabit Dominus super eos in monte Sion ex hoc nunc et ,, usque in aeternum. ,, Quid vero in his rursus prophetis nobis significet sermo, exploratum fiet vere prudentibus, et divina prout Deo dignum est, non humano affectu, intelligere edoctis. Diem itaque nos, ut par est, cogitare monet, qua regnum caelorum appropinquavit, et caelorum simul atque omnium rerum potens dominatorque rex, cum terrae incolis versatus est " ut faceret utraque unum, et re- ,, conciliaret caelestia cum terrestribus per crucem suam, medium parietem ma- ,, ceriae solvens, inimicitiam in carne sua ,, sicut alicubi divus ait Paulus *.

* Coloss. I. 13.
* II. Cor. V. 19.
* Tit. III. 4.
* Mich. IV. 7.
* Ephes. II. 14.

Qui ergo nostram contritionem sanat, qui nostras infirmitates portavit, et propter nostra peccata languit, qui captivis remissionem praedicavit, et caecis visum, sedentibusque in tenebris et umbra mortis verae scientiae lumen inmisit, ipse contritam collegit. Consideret autem merito quaevis anima, quae humanarum manuum operibus semet humiliat atque prosternit, atque his Deo singulariter debitum honorem tribuit. Etenim creatorem suum ac dominum nesciebant hi deerrantes, nec eorum pedes recte ambulare noverant, asperitatibus atque obliquitatibus falsae religionis impediti, peccati sudibus compuncti, afflictione et aerumna in viis suis laborabant, quia pacis iter non cognoscebant. Sunt autem hi generatim universi populi infidelitate aegri atque contriti, quos quidem eiectos aliquando propter suam ignorantiam dixit. Sed postquam Deus ignorantiae tempora despiciens *, omnesque ad paenitentiam adhortans, misertus est, receptis qui ad eius cognitionem per evangelicam praedicationem redibant, eosque in filios adoptavit, propriumque populum appellavit, hinc gentem sanctam et validam efformavit; quae iam deinceps in religione non claudicabit. Nam qui fortem alligavit, is tyrannum videlicet spoliavit, et exuviarum instar detentos ab illo victor eripuit, et tamquam spoliorum primitias *, latrones, meretrices, ac publicanos sibi delegit, quominus diutius hostili iugo alligati manerent. Iugum itaque percussoris confregit, sibique sacram hereditatem, congregationem sanctam seposuit; cui etiam in aeternum dominabitur in monte Sionis, nempe in sua ecclesia, ut cuique patet. Neque enim saeculum um-

Gr. p. 44.
* Act. XVII. 30.
* Matth. XXI. 31.

quam desinet (1), neque finem aliquando capiet; immo vero qui in saeculo per singulas generationes vivent homines, non desinent ceu Deum regem suum cognoscere atque adorare Christum Deum nostrum, omnemque idolicam detestari abominationem. Nobiscum enim est cunctis diebus usque ad saeculi consummationem. Qui vero haec non intelligunt, nugentur sane aeterna ignominia perfusi; se tamen inconsulta loqui adversus Christi ecclesiam sciant.

Quod quidem de proprio corde loquantur, et contrario spiritu commoti blaterent, alius deifer testis adsit et dicat *: " repleta est universa terra scientia gloriae „ Domini, sicut sunt aquae multae maris operientes. „ Exiit fama divini adventus, usque ad terminos mundi discurrens. Capta est universa gentium multitudo, repletaque fuit divina gloria et scientia; ita ut aquarum vis ceu mare inundaret, id est scaturientis gratiae affluentia et copia, in ubere effusione datorum sancti Spiritus munerum, quibus in salutari baptismate credentes ornantur. Fortasse enim divini lavacri gratiam verba haec nobis innuunt, in quo illuminati homines peccati maculas eluunt. Nam trina mersione, qua supremae Trinitatis invocatio fit, personas tres et supersubstantialis deitatis unitatem confitendo, merguntur, puraque et immaculata aqua obruti consepeliuntur, igne Spiritus purificati, qui antea marinis veluti fluctibus, propter dominantis infidelitatis salsedinem, similes erant. Sic enim veterem Adamum deponentes, novo et secundum Christum condito induuntur. Nempe horum evangelii vocationi celerrime obedientium atque accurrentium multitudinem innumerabilem denotat, quae maris quoque mensuram mystice superabit. Velut olim patriarchae Abrahamo a Deo spondente ostensum fuit, fore ut in tantam copiam promissum ei semen excresceret, ut caeli sideribus et terrae harenis exaequaretur *. Reapse non mare tantummodo, sed et totam terram eiusque fines atque universum mundum religio nostra replet. Cuncti enim velut docibiles Dei, et lavacro regenerationis ac per sanctum Spiritum renovationis purificati, gloria et notitia eius complentur, nullumque idolicum vestigium vel umbram retinent, neque umquam memorabunt. Sequitur ergo ut adversarii, impuri spiritus operatione informati, nugari iam frustra adversus Christi ecclesiam videantur.

* Is. XI. 9.

Gr. p. 15.

* Gen. XXII. 17.

Alius adhuc nobis deifer in medium producatur et dicat *: " apparebit super „ eos Dominus, destruetque omnes deos gentium terrae, et adorabunt eum unus- „ quisque de loco suo, cunctae insulae gentium. „ Quid his clarius atque limpidius, maximi nempe momenti fuisse et apprime salutarem Dei Verbi visibilem ad nos descensum? Per ipsum quippe liberati fuimus polytheismi errore quicumque ethnicis oriundi sumus, atque unum verum Deum patrem agnoscimus, et quem is misit Iesum Christum, dominum nostrum ac Deum. Sed ut videtur, qui furiosam illam Deoque odibilem doctrinam hauserunt, caeca adhuc obscuritate ignorantiae detenti, divinae scientiae splendoribus nondum sunt illustrati. Effatum hoc, iudaicae quoque impudentiae os oppilat, si forte dicere velint, quod ipsis Babylone revocatis, ethnici illi qui fidem erga Deum susceperant, ad templum quod Hierosolymis erat, legalem cultum suum deferrent. Contra enim, propheticum oraculum unumquemque de loco suo adoraturum pronunciavit. Nimirum haud de lege ibi

* Soph. II. 11.

(1) Saeculum intelligit mundi aetatem, sive temporis periodum a Deo huic mundo adsignati. Ecce enim paulo post consummatio saeculi memoratur.

sermo est, sed de evangelica potius doctrina, quae ad omnes mundi terminos dilatata est. Nobis enim fide iustificatis * " apparuit gratia Dei salvatoris, erudiens * Tit. II. 11.
,, nos, ut abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie et iuste ac pie vi-
,, vamus in praesente saeculo, expectantes beatam spem et adventum gloriae magni
,, Dei et salvatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semet ipsum pro nobis, ut nos
,, redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum praestantem, sectato-
,, rem bonorum operum. ,, Sed daemones quidem, Servatore in terris versante, et divina operante miracula, dum creaturae suae misereretur, quum iam praesentem noscerent, id quod a clade propria didicerant, vel inviti clamabant *: " quid * Matth. VIII. 29.
,, nobis tibique Iesu fili Dei? venisti huc ante tempus torquere nos. ,, Reapse illorum tyrannis expellebatur, potentia funditus evertebatur, et expectatae ab ipsis poenae ac gehennae sententiam iam praesentiebant, atque ut adhuc intempestivos cruciatus suos deplorabant. Isti vero inimici crucis Christi ne cum daemonibus quidem daemonum verba libenter dicere volent, quamquam illi iam suae ruinae *Gr. p. 46.* experimentum capientes, etsi nondum affatim et perspicue, suam publicare cladem sine pudore volebant; isti autem superiores se illorum damnationi ostendunt, quasi melius quid et aequius de se, quam illi, sentiant: atque idcirco quum sint erga eos benivolentissimi, non patiuntur dicere regnum suum esse deletum, neque ab ira adversus nos desistunt.

Et quia omnino necesse est prophetica oracula exitum sortiri, unusquisque fidelium Deum adorat de loco suo, quia " omnis terra adoret te ,, scriptum est *. * Ps. LXV. 4.
Sic nos vult etiam gentium apostolus orare * " in omni loco, levantes puras ma- * I. Tim. II. 8.
,, nus, sine ira et disceptationibus. ,, Iam enim illa uni loco definita adoratio cessavit, postquam is qui litteram dissolvit, legemque complevit, et gratiam nobis innovavit, universi demum dominus, ad nos venit. Nonne haec cum samaritana muliere locutum apparet *? " quod nimirum neque in monte hoc neque Hierosoly- * Ioh. IV. 21. sq.
,, mis adorabitis patrem: sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores ado-
,, rabunt patrem in spiritu et veritate. Nam et pater tales quaerit, qui adorent eum.
,, Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. ,,
Etenim diffuso ubique veritatis gratiaeque lumine, non est cur amplius loco circumscribatur adoratio, neque ex norma illius umbratilis praecepti perseveret. Sed sicut evangelii doctrina per universam terram dispersa sonuit, sic etiam doxologiae et adorationis ratio spatiis dilatata est. Vel etiam putandum est, Dei locum esse hominem quemque. Sic enim unusquisque animam suam inspicere debet, quam mundans moribus egregiis atque virtute, habitaculum Spiritui disponit: materiaeque factus superior, et suarum cupiditatum victor, atque his distrahentibus temporaneis curis mente liberata, incolam sic Dei Verbum habebit, sicuti dictum est *: * I. Cor. III. 16.
" templum Dei estis, et Spiritus eius habitat in vobis. Et, inhabitabo cum ipsis,
,, simulque inambulabo, eruntque mihi populus, et ego illorum Deus ero *. ,, In- * II. Cor. VI. 16.
sulae vero gentium quidnam aliud esse intelligentur, quam sicuti mysteriorum ministri nos docuerunt, gentium ecclesiae nuper constitutae, et ex infidelitatis salsedine emergentes, atque in Deo firmitatem capientes? Iure etiam dicere possumus, verbis illis describi has in maribus sparsas ac visibiles insulas, quas gentes sine Deo olim viventes incolebant. Non enim continentis terrae tantummodo habi-

tatores, sed insulares etiam Servatoris doctrina suscepta, unusquisque universalem Deum adorat de loco suo. Quandoquidem ergo Christus ipse Deus noster, ipsa veritas, adoratores veros nos esse declarat, in spiritu ac veritate secundum evangelicas propheticasque voces adorantes; unus enim idemque in omnibus loquens; quid ni, eo adveniente, ab ethnica irreligiositate erepti fuimus, omnisque idolicae abominationis facti expertes, et genuini prorsus illius adoratores? Mendaces itaque sunt adversariorum sermones, atque hinc constat eos contrarii spiritus ore atque Antichristi loqui. (Gr. p. 47.)

Nunc videndum quidnam in subsequentibus sibimet ac veritati consentaneus deifer homo dicat *. " Tunc igitur reddam populis linguam in generationem ipso-,, rum, ut omnes invocent nomen Domini, ut ei uno sub iugo serviant. Usque a ,, terminis fluminum Aethiopiae mihi victimas adferent. ,, His consonet nobilissimus Isaias: " linguae, inquit, balbutientes pacem loqui discent *, et muti lingua ,, expedictur *. ,, Nam quod novis loquentur linguis, divinum tradidit oraculum *. Illorum itaque populorum linguas, quae olim impietatis plena verba eructabant, nominibusque et invocationibus impurorum daemonum adsuetae erant, tam detestabili praxi purgans, conversurum se spondet Deus, easque in cunctis generationibus immunes fore purasque omni idolica professione; ita ut mundum atque immaculatum Deoque convenientem rationalem cultum exhibeant. Porro ut ei sub uno iugo serviamus dictum est, quia constat, pluribus iugis humanam antea naturam fuisse suppositam: alii enim aliis diis secundum differentes sectas ac religiones dediti erant, impietatis loris constricti. Cum autem venit de caelo ad nos Redemptor, tunc hac iugorum molesta varietate nos expedivit, suumque iugum obtulit quod ad docilitatem atque obedientiam evangelici instituti pertrahit. " Tollite, in-,, quit *, iugum meum, quia suave est, et onus meum leve. ,, Hoc itaque iustitiae iugum alacriter subeuntes fideles, in veritate, sinceritate fideque una servimus illi, et in hoc laetamur atque gloriamur; edocti scilicet " bonum esse viro cum ,, portaverit iugum ab adolescentia sua *. ,, Par est autem magnopere admirari universalis domini magnificentiam ac benignitatem, quia copiose adeo misericordia eius ac bonitas erga nos fuerit effusa, ut usque ad extremos mundi fines salutarem voluerit praedicationem pervenire: quamobrem ex Aethiopia etiam cunctisque terrae finibus laus ipsi et perpetuus hymnus a cognoscentibus ipsum uno ore extollitur. Haec isti furiosi audiant, discantque se Spiritui sancto resistere, dum ecclesiam Dei calumniantur, sciantque se contrarii spiritus instinctu loqui.

(* Soph. III. 9. * Is. XXXII. 4. * Is. XXXV. 6. * Marc. XVI. 17. * Matth. XI. 29. * Thren. III. 27.)

Sed et alterius sancti viri verba audiamus *. " Gaude et laetare, filia Sion, ,, quia ecce venio, et habitabo in medio tui, ait Dominus: sciesque quod Domi-,, nus omnipotens misit me ad te. ,, Quisnam autem veniat, Iohannes magnus Servatoris nostri praecursor clamet *; qui missis duobus discipulis ad interrogandum Dominum: tu es qui venis, an alium expectamus? responso accepto, publice dixit eum esse agnum et filium Dei *. Insuper David quoque ita psallens: benedictus qui venit in nomine Domini *. Hic autem qui venit Servator alumnis suis sic loquitur: ubi duo sunt vel tres in nomine meo congregati, ibi sum in medio eorum *. Et, vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi *. Sed et alius succlamet propheta *: habitabo cum iis et inambulabo; eroque ipsis Deus, et ipsi

(* Zach. II. 10. Gr. p. 48. * Matth. XI. 3. * Joh. I. 36. * Ps. CXVII. 26. * Matth. XVIII. 20. * Matth. XXVIII. 20. * Lev. XXVI. 12.)

erunt mihi populus. " Confugient deinceps gentes multae, ait propheticum aliud ,, effatum ad Dominum *. ,, Quandonam haec? Sine dubio cum adventus Dei tempus aderit, et confugientes ad eum clamabunt: " Domine refugium factus es nobis ,, in generatione et generatione *. ,, Hi nimirum Domini populus vocati, in urbe Sione habitabunt, id est ecclesia; quae gaudere ac laetari iubetur, dum filiorum suorum multitudinem ac numerum cuncta excedentem miratur. His consentanea alius quoque vir sanctus tamquam ex Servatoris persona clamabit: evangelizare pauperibus misit me *. Suadet autem nobis ac praedicat, Dei filium ac Deum mitti a patre dispensative secundum humanitatem. Etenim primum apostolum atque pontificem confessionis nostrae hunc ipsum agnoscit sermo apostolicus *, nempe quod ad pereuntes oves domûs Israhelis missus sit *. Sed quia missum redemptorem ac benefactorem neque agnoverunt neque receperunt, idcirco ad gentes mittuntur discipuli; atque hinc divinae notitiae iubar mundo illucescit, ac porro desinimus mundi elementis subesse, atque daemoniaca oppressione sublevamur. Obstruatur igitur omne os, quod loquitur adversus Deum iniquitatem. Si enim loquentes in Spiritu prophetas apostolosque repellunt, plane constat illum quoque quem hi evangelizant ab iis repudiari; quod impie prorsus ab ipsis fieri compertum est. Sed ne ipsum quidem mittentem Deum patrem immunem esse sinunt, ad quem usque stulta illorum calumnia permeat; quasi is missionem a se decretam infirma ratione gesserit, antiquumque illud ac verum consilium cassum evaserit, siquidem nihil uspiam perficere magni consilii angelus valuerit. Atqui in refractariorum caput blasphemia recidat. Et si alium forte expectant redemptorem (haec est enim illorum elegans et praeclara sententia) hi cum Iudaeis collocentur. Cur enim ab his differant? si certe hunc qui venit nullo modo honorant, neque reapse advenisse, neque hominibus profuisse putant. Ad unum enim eundemque terminum blasphemiae huius vesania pergit.

* Zach. II. 11.
* Ps. LXXXIX. 1.
* Is. LXI. 1.
* Hebr. III. 1.
* Matth. XV. 24.

37. Age vero mihi, o prophetarum optime ac beatissime, nunc quoque Deum invocans valida boantique voce clama; immensum, inquam, clama quicquid tibi Spiritus desuper resonans edicere iubet. Eloquere mihi, et sermonem tuum divinitus informatum profer. Nam divina sine dubio vaticinaberis *. " Erit die illa, ait Do- ,, minus omnipotens: disperdam nomina idolorum de terra, neque illorum dein- ,, ceps memoria supererit. ,, Sed enim tibi quidem, o vates, facillimum fuit a Deo initiari, qui corpore anima ac mente purificatus fueras, ideoque et aliis praedicare, et futuris aetatibus scriptam tradere rerum mysticarum veritatem et evidentiam. Nos autem heic demorantes, multa ut par est, perplexitas urget, quid prius sit dicendum, quid in posterum reservandum. Quid enim ad haec eloquemur? Quis pote suscepta oratione, Spiritus seu veritatis digne celebrare infinitam et inaccessam summitatem, vel manifestationis eius puram atque perspicuam imaginem exhibere? quis irreligiosorum insipientiam atque vecordiam satis coarguat? Nam quid est hac doctrina clarius atque evidentius? quid facilius vel dignius dici potest? Hae res quippe solaribus radiis splendidius elucescunt. Nihil heic opus est hermeneuticorum sermonum longa periodo, haud latentis in profundo sensus scrutari curiose atque effodere oportet obrutum obscuratumque thesaurum, neque metaphrasi aliqua egemus quae longo circuitu discurrens, dictionum ambiguitatem et latebras evolvat; neque

Gr. p. 19.
* Zach. XIII. 2.

denique excogitanda est ars quaedam et vocabulorum apta compositio, ad huius argumenti demonstrationem. Nam doctrinae huius simplicitas rectitudo atque evidentia, non sinet ut alii quidem sic, alii vero aliter curiose disquirentes haec intelligant, suumque singuli scopum sequentes, veritatem dispellant, et propositorum verborum sensui vim faciant, eumque malitiose distorqueant, atque ad propriam voluntatem violenter accommodent, quod nunc hi mundani homines, et mali daemonis arbitrio subiugati, faciunt.

Quae cum ita se habeant, quo iam sensu erunt hi qui visualem animae vim obtuderunt, auresque ad divini Spiritus voces oppilarunt? qui tanto stuporis ac stultitiae morbo premuntur? Hem caeci aspicite, et surdi audite! Quis autem ita caecutit, et visu captus est, vel ob animae corruptelam, caelestium sermonum nos illustrantium lampadem non recipit? Quis ita surdus et insensilis, qui has divinas voces tam clare nobis atque diserte idolorum maleficium antiquitus inclamantium, quis eas inquam materialis crassitudinis tenebris implicatus reiiciat, et non potius auscultare velit? Haec videlicet, etiamsi homines silere velint, lapides tamen ipsi clamabunt, rerum evidentia compulsi. Horum quippe durities animae et insensibilitas, lapidum ipsorum duritiam immitemque naturam superat. Quodnam ergo his, sive in sua sententia tacite perstare velint, defensionis genus reliquum erit? sive pugnaciter tueri malint, quaenam excogitari contradictionis ratio poterit adversus
Gr. p. 50. veritatem? Ecquis illorum mendaciis patrocinans, hoc certamen suscipiet? Ubinam iis tribunal ad hanc disceptandam causam statuetur? quaenam gravium oratorum aut causidicorum eloquentia versutam commentorum inventionem expromens? quaenam conexorum syllogismorum suasiones flexanimes et constringentes? quaenam geometricarum demonstrationum coactiones, thesibus suis ex praesumpto, inevitabiliter et sine effugio concludentes? quis arbiter aut iudex peracutus et ingeniosissimus, ipsis dicentibus sedens examinator, et intime ac sapientissime oblatorum argumentorum vim cognoscere valens, sententiam feret, quae iniquas illorum praestigias confirmet? Nemo hercle ita bardus est et insanus, qui perspicuis vocabulis, quibus invicte etiam et sine contradictione, facta ipsa splendidissime favent, adversari et obluctare nitetur. Profecto hi, ut scaevum suum irreligiosumque dogma firmetur, nullum praesidium comparare sibi queunt; qui scelestam vitae felicitatem honestae calamitati anteferentes, inconsulto et contra sacerdotii dignitatem, dedecus atque ignominiam aeternam sibimet inusserunt. Nemo certe eorum, qui pie vivere decreverunt, ita umquam sentiet aut decernet, sed ne suae menti quidem tale scelus umquam occurrere optabit.

Quomodo ergo et quando et a quibus abominabilium idolorum pestis invecta fuerit, primo quidem ab evangelicis dictis audient, si certe eis credunt. Etenim idolorum destructor, erroris depulsor, noster de potestate tenebrarum redemptor, et a corruptelae necessitate liberator, vitae nostrae auctor, quique nobis veritatis notitiam contulit Christus dominus ac Deus noster, cum universali Deo patri suo
* Ioh. XVII. 1. sic loquitur *: " pater venit hora; clarifica filium tuum, ut et filius tuus clarificet te. ,, Sicuti dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis vitam. Haec est autem vita aeterna, et cognoscant te solum verum Deum, et quem ,, misisti Iesum Christum. ,, Deinde rursus: " manifestavi nomen tuum hominibus. ,,

Et denuo: " non pro his tantum rogo, id est pro discipulis, sed etiam pro iis, qui ,, per verbum eorum, in me credituri sunt, ut omnes unum sint; sicut tu pater ,, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus, quia tu ,, me misisti. ,, Quid his sacris dictis Dei notitiae efficiendae magis proprium est atque evidentius? Nonne exinde depulsus error? nonne exsufflata daemonum illusio? nonne idolorum deceptio funditus periit? nonne diaboli potentia corruit? Quis adeo bardus et insipiens, ut haec ita se habere non confiteatur? " ut cognoscant, ,, inquam, te solum verum Deum, et quem misisti Iesum Christum. ,, Vox haec humanam naturam innovavit, haec aërem purgavit, caeli ianuas nobis patefecit, haec in sancta sanctorum nos introduxit, homines angelorum contubernales effecit, medium parietem maceriae solvit, patrem nobis ac Deum peccati causa factis hostibus *Gr. p. 61.* reconciliavit. " Manifestavi nomen tuum hominibus. ,, Adde et reliquum *: " dis- * Zach. XIII. 2. ,, perdam nomina idolorum de terra, neque ulla ipsorum memoria supererit. ,, Si ergo vera sunt Servatoris oracula, Deique notitia et nomen manifestatum est, et de idolis triumphus reportatus; neque enim veritas mentiri potest; exploratum est hos impios contrario spiritu commotos eloqui. Deinde producatur in medium minister evangelii, divino huic prophetae consonans, utpote eodem impulsus Spiritu, qui de idolothytorum esu definiens, haec ad Corinthios scribit *: " scimus nihil * I. Cor. VIII. 4. ,, esse idolum in mundo, nullumque alium Deum esse, praeter unum. ,, Atque hanc sententiam ubique firmare nititur. Ne tamen videretur adversus nota et patentia aliquid dicere; erant enim simulacra apud irreligiosos et insipientes, eaque appellabantur dii, idcirco addidit: " nam etsi sunt qui dicuntur dii, sive in caelo ,, sive in terra ,, non tamen reapse et vere, sed nuda tantum appellatione et verbotenus dii sunt. Neque viribus ullis pollent, quia lapides sunt et ligna et daemones. Non solum enim caelestium luminarium maiestatem atque splendorem admirati sunt homines, ideoque solem ac lunam et reliquum siderum chorum tamquam deos adoraverunt, sed et in terra daemones quosdam, et nonnullos homines turpissimis cupiditatibus atque actibus famigeratos, Dei titulo honorare et glorificare stultissime voluerunt.

38. Sed haec quidem Graeci ac barbari. A nobis autem perfecte eruditis atque in fide firmatis, unus naturalis vereque Deus agnoscitur, qui in Patre et Filio et sancto Spiritu, veneranda et omnium vivifica Trinitate, adoratur et glorificatur; neque praeter has personas alium Deum novimus; absit. Propterea ne aliquid quidem esse idolum existimamus, neque item idolothytum in mundo. Ergo dispersa sunt, ut demonstravimus, de terra nomina idolorum; nam et quidam antiquitus magna voce ante clamaverat *: " neque ab initio idola fuerunt, neque in perpe- * Sap. XIV. 13. ,, tuum erunt. ,, Quandonam ergo haec non erunt, nisi nunc cum is advenit, qui nos de idolis liberavit? Quid igitur videtur his qui idolorum fecere mentionem? Si quidem apud Iudaeos dicant has divinas exitum habuisse locutiones, quanto magis apud Christianos? Nam quantum Iudaeorum cultus superstitionem ethnicorum superavit, tantum res nostrae supra iudaicas sese extulerunt, ac plane superstant nobilitate sua atque praestantia. Etenim inter nostram in spiritu adorationem, et vesanum infidelium erga idola studium, media est lex iudaica. Quod si de Graecis ac barbaris agitur, quibus olim divinae notitiae iubar non illuxit, quique impuro-

rum daemonum cultores erant, ita revera vecordia atque insipientia illorum se habebat. *Gr. p. 52.* Quamobrem Christi martyres, veritatis pugiles victoriosi, innumera illa, quae oratione comprehendi nequeunt certamina ac labores toleraverunt, talesque agones adversus idolicum errorem sustinuerunt, quales humana natura numquam pertulisset: quibus diaboli audaciam fregerunt, et trophaea splendida, divina adiuvante gratia ac vi, de efferatis hostibus reportarunt; arasque et fana facile ac fortiter, et citra ullum laborem diruerunt: quapropter immarcescibiles quoque coronas a Deo certaminum iudice iuste admodum consequi digni fuerunt.

Quid vero et de admirandis illis ac celeberrimis viris iudicent, qui in ascetica sese exercentes palaestra, hanc sibi iucundiorem esse putarunt, quam mundi suavitates atque delicias reliqui homines; atque hinc supernaturalium quoque illorum ac maximorum extitere miraculorum operatores? Et quotquot etiam in extremos terrae angulos recesserunt, ibique mundanis his et quotidianis vitatis tumultibus, vitam exegerunt; desertorumque locorum asperitati ac molestiae intrepidi occurrentes, ceu sine carne in corpore vixerunt; et angelicos mores aemulantes, sic vitae suae stadium inculpabiliter decurrerunt; quare et mundi lumina omnes extiterunt. Nam cuiusnam ope morbos humana medela insuperabiles sanaverunt? cuiusnam ope daemonia ceu servitia facile admodum ac pro auctoritate expulerunt? Num idolis immolando? an potius Deum orando, et universalem dominum Deumque colendo, et suis actibus adiutorem invocando? Sane ut nobis et veritati ipsi videtur, virtute et gratia operantis potestatemque suppeditantis, ac discipulis di-
* Matth. X. 7. centis *: " euntes praedicate dicentes quia appropinquavit regnum caelorum. Infir-
* Marc. XVI. 17. ,, mos curate, leprosos mundate, daemones eiicite. ,, Et illa insuper *: " in no-
* gr. dic καιναῖς. ,, mine meo daemonia eiicient, linguis loquentur novis *, serpentes tollent. ,, Veritati autem contradicentibus quid supersit, obscurum non est. Nam his omnia audentibus, utpote effreni ad maledicendum Filio ore praeditis, et simili ac germano pharisaeorum ingenio instructis, non est arduum denuntiare, quod in principe daemoniorum haec illos agere compertum sit. Sed quia mentem improbam gerentes,
* Matth. XII. 34. atque ad illicita procurrentes, vanis cogitationibus fluctuant, merito audient *: " progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, quum sitis mali? Nam si pa- ,, trem familias Beelzebul vocaverunt, quanto magis domesticos eius? ,, sicut ait
* Matth. X. 25. Servatoris oratio *. Quì ergo fieri potest ut iidem daemones et in dominorum loco colantur, et ut mastigiae servique nequam puniantur domoque exterminentur? Sic certe in se ipsum divisus fuerit diaboli potentatus.

Sed enim exploratum est, impios hos sicuti evangelicam reiiciunt historiam, *Gr. p. 53.* ita caelestis quoque sanctorum vitae et actuum veritatem, in sacris libris scriptam, minime admittere. Quod si propheticas praedictiones veraces existimant, namque eas mendaces dicere ne diabolus quidem, ut reor, audebit; ergo curae illis sit demonstrare, ubinam et quando hae exitum nactae sint. Nam si isti futurum tempus spectant, et alterum adfore Christum suspicantur, soli ipsi speratam rem negant, ideoque desperantium poenam merito referent. Quod autem adveniente ad nos universali Deo, et caeleste regnum praedicante, polytheismi error sublatus fuerit, atque unus dominus et Deus ac rex ab omnibus concorditer adoretur et glorificetur, idem hic divus propheta in sequentibus dicet, nemoque sana mente prae-

ditus ei contradicet *: " erit enim Dominus rex super omnem terram. Die illa erit ,, Dominus unus, et nomen eius unum, universam terram circumiens. ,, His videlicet aliisque dictis praesignificavit nobis in spiritu, non eos solum de iudaico populo qui evangelicam doctrinam admiserunt, sed etiam ethnicorum greges, qui olim communem regem ac dominum ignorabant, divinae scientiae radium recepturos, et idolorum errorem abiecturos. Nam quisnam locus divina gloria destituetur, si quidem nunc magis quam antea vere dicitur: pleni sunt caeli ac terra gloria eius *? Nam si quis Graeciam nominet vel barbarorum terras, aut Italos, aut Germanos dicendo excurrat, vel ad Gallos, aut Britannos, aut Libes, aut ad Aegyptiorum regionem deveniat, aut si Arabes et Persas adeat, vel Aethiopes, Indos, Scythas, et quamlibet mundi sive terrestrem sive maritimam extremitatem, Christi nomen hymnis celebrari atque adorari comperiet. Cunctos enim populos evangelicae praedicationis sagena cepit: et venerandae Trinitatis notitia, voce illorum qui gentes erudiverunt, per universum orbem dilatata fuit; et ubique unius ac solius veri Dei ac domini universalis versatur * cognitio: validaque voce omnes populi cum psalmista clamant, postquam Dei potentiam et ubique providam magnitudinem fide didicerunt *: " si ascendero in caelum, tu illic es; et si descendero in infernum, ,, ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris, illuc ,, quoque manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua. ,, Quid his verbis accuratius sit atque evidentius ob Dei cultum insinuandum?

* Zach. XIV. 9.

* Praef. miss. ex Is. VI. 3.

* gr. ἐμπολιτεύεται.

* Ps. CXXXVIII. 8.

39. Dicant ergo nobis idolorum cultores, ubinam forte sint, et apud quosnam idolorum fana et simulacra? ubinam initiationes et mysteria, et his initiantes atque initiati? ubinam ipsorum hierophantae, et consecrantes aut consecrati, sacerdotes horum rituum, et chameunae et aniptopodes (1)? Ubinam aedituorum ornatus circa templa deorum et decoramenti studium (2), ut bene mundatas aras atque delubra frequentius incolant daemonum globi, qui tenebrosa adyta obambulare solent, ceu reapse tenebris digni, ac lucifugi, et nocturnarum latebrarum sectatores? Ubinam illorum cum populi frequentia festi dies, et boum pecudumque immolationes? quandoquidem daemones fuso sanguine gaudent, et cruentis delectantur aris, et quod est infelicius puerorum virorumque caedibus (3). Ubinam cultus ab ipsis Iupiter, deorum veluti consul et supremus ille Stercutius deus (4), qui tamquam stercore oblitus celebratur? Nisi forte adhuc a coprologis nostris honoratur, cuius fabulosa et incredibilis dicitur genesis a modestis, turpissima vero a stultis creditur, a matre occultatus, et supposito vice eius lapide servatus, daemoniorum orchestra sonisque inconditis et garrulitate custoditus, ut lateret parricida

Gr. p. 54.

(1) Sacerdotes Iovis dodonaei. Homerus in Achillis invocatione Iliad. XVI. 235. — Σοὶ ναίουσ᾽ ὑποφῆται ἀνιπτόποδες; χαμαιεῦναι. Ubi videsis Heynii adnotationes. Mitto brevitatis causa alios auctores.

(2) Erat hoc in fanis officium καλλυντῶν, quasi *atriensium*, quorum nos libellum supplicem ex aegyptiaca papyro edidimus in AA. class. T. IV. p. 445.

(3) Cicero de rep. III. 9. *Multi, ut Tauri, Galli, Poeni, homines immolare et pium et diis immortalibus gratissimum esse duxerunt.* Plura nos ibi exempla in adn. congessimus.

(4) Oblique Copronymum ferit Nicephorus vocabulo hoc κοπροφόρος. Nos Stercutium, aut Sterculum, vel Sterculium, dicendum iudicavimus. Saturnum Latini intelligunt, at Nicephorus heic Iovem denotat, cuius res gestae notiores sunt apud mythographos, quam ut aliqua enarratione egeant. Immo S. Augustinus de C. D. VII. 13. satis innuit Saturnum quandoque eundem fuisse atque Iovem. Ceteroqui nos ne in subsequentibus quidem fabulis, utpote satis notis apud graecos latinosque poëtas, demorabimur.

filius patrem filiorum voratorem. Mirabitur eum aliquis iam multiformes fraudes omittentem, cuius abominandae et illusoriae fuere praestigiae. Avis quum voluerit hic Deus ipsis fiet, cute hispida et alatus, idque ei iucundius fortasse erit, nempe ut alis pinnisque sit instructus, quo facilius hic mulierosus amata femina potiatur. Taurus aliâs corniger apparuit, decoris unguibus longisque auribus perornatus; sicut et aliâs deorum hircus factus, ut paribus vitiis convictus, et modo sic modo alius visus, praestigiis ut aiunt utens, et quidvis facile effectus, pro varietate ac multitudine cupiditatum suarum formas varians atque commutans, ut sic turpi suo atque intemperanti genio indulgeret. Utinam et vulpis formam adsumpsisset, quod ei sane licebat fraudi omni et dolis assueto! Poterat et rana nobis apparere, et luti faece implicitus, ut multis insidias struens, a nemine agnitus mutuum dolum non pateretur. Sic enim ei diligentior cultus foret adhibitus a stultis et a veritate longius errantibus, qui vanis fabulis gaudent, et daemonum fallaciis circumaguntur, mendacii auctorum, nequitiae operariorum, et in suos errores quotquot ipsis adtendunt, pertrahere solitorum.

Demonstrent nobis Martem ac Bacchum: illum quidem rebus bellicis praesidentem, ira ac furore spirantem: est enim eius officium furias atque iracundiam pugnantibus subdere: hunc tamen ipsum a mortalibus vulneratum, captum autem et aereo vase et vinculis adultero dignis ab alio fuliginoso deo constrictum. Alterum vero ebrietatis principem, absurdo partu ut fatui putant editum, fabuloso aeque et ridiculo, hunc inquam turpi atque indecoro cultu prosequantur. Maenadas autem quasdam bacchantes, Satyrosque in sui numinis festis beluino more saltantes, et quidvis aliud ebrietate dignum hi vere ebrii circa semivirum Deum furunt. Prodeat in eorum conspectum Mercurius, deorum fortasse ipsis carissimus, quia
Gr. p. 55. lucrativum existimant, et mercatorem solent effingere. Etenim hi sicuti gloriae, ita lucri studio suffocantur, magisque mercuriale illis videtur materia et ornamentis frui, quam in Dei religione sanam sententiam habere. Fabulentur atque admirentur Herculis conceptum, cuius causa appellatus fuit trinoctialis: illos etiam labores eius multos enumerent, ob quos Deus ab atheis est existimatus. Producant in medium armorum bellique studiosam Palladem, quae aegidem habet pretiosam, senii expertem, atque immortalem, ceteramque armaturam, quaeque pavoribus terroribusque undique cingitur, immensum spectantibus incutiens metum; facillime hostium phalanges invadens; illos adiuvans, quorum curam gerit; alios ulciscens, quos aversatur; magnopere graviterque adversans aliis diis, qui pro hostium partibus stant. Undenam vero istius nativitas contigisset, nisi ictu caput insani Iovis Vulcanus mirus artifex perite divisisset; quamquam divisor a significato promisso
* Luc. dialog. D. VIII. percussi excidit *. Parit autem facilius ipsa virgo Erichthonium diphyem, portentum aliud prioribus magis ridiculum et incredibile. Sapiens apud eos et magnus sit Salmoneus, contra deos superbiens, et in hac inferiore regione strepitus ciens, novo excogitato tonitruum ac fulgurum artificio. Hic tamen suae adversus deos gloriationis mercedem retulit, a Iove fulmine ictus.

Rheam nobis deorum matrem ostendant, eiusque inhonestas et turpes initiationes atque mysteria, impudicis passionibus a Phrygibus lymphaticis furiosisque celebrata. Atque horum quidem alios corpus gladiis incidere, ut cruenti daemoni-

bus suis se sistentes insigniorem cultum exhibeant: alios autem tibia eis praecinentes et mulcentes, ut sic ii qui se incidunt deliniti, facilius dolorem ferant, atque ad eam caedem incitentur, et impuris abominandisque actibus frena relaxent. Neque omittantur. Cereris fabulae, ubi seminibus consecrantur mysteriorum statuta, et noctu initiationes ac caerimoniae fiunt, res prorsus nocte dignae, quae vocantur cerealia, eleusinia, atque mysteria, ne quis admissus atque initiatus arcana illa profanis revelet. Iuno spectabitur, pedibus duplici incude alligatis, manibusque insolubili catena constrictis, sic de caelo suspensa atque a Iove punita; quam poenam propter zelotypiam circa Herculem patitur, quo tempore illi marinam concitavit procellam; cui etiam ventis imperare concedunt, somnoque deum fascinatum opprimere, ne vigilans periclitanti auxilietur. Undenam nos ecataea et empusaea absurda et deformia terrebunt phantasmata? quae vel solo visu attonitos perterritosque faciunt, dum proceritate videntur ceteros excedere? Hi quidem terriculorum auctores, et serpentinis nescio quibus capitibus praediti, cum simulatione et fabula sua evanescent. Adducant et adoratum fulmen, et a fulmineo numine combustam amasiam, quo tempore rivalis Iuno Semelae consilium vel potius exitium *Gr. p. 55.*
insinuavit, modum suggerens quo amatorem exciperet, ut gratiam ab eo redditam haberet necem fulmineam. Videntur hi mihi velle, si certe adhuc ipsis modestiae vestigium aliquod superest, mentionem omittere vitandae prae ceteris et abominandae, nefandiore ac turpiore ratione genitae deae, festisque absurdis et infamibus cultae, cuius veteres detestantes lasciviam, scortum merito vocitavere, vulgi prostibulum et viripetam. Fortasse nobis etiam dodonaeum numen confingent, et quercum illam vana resonantem, et vatibus quae eloquantur pro arbitrio suo suggerentem. Rursusque statuam quandam alte constitutam, vas aeneum virga percutientem musico concentu resonans, ne statua deinceps muta, sed bene immo multifariam vocalis ab ipsis existimetur. Ubinam delphici tripodis deliramenta? Undenam ipsos Pythia alloquetur, timidos stultosque decipiens? Ubinam fontis Castalii fabulosa et illusoria spectra, ab incolis daemonibus illic expirata, et aeque ac venti auraeque reapse evanescentia? Ubi Daphne latebit, quaeve hanc terra ceu mater sinu suo miserans excipiet, ut amatorem fuga vitans castitatem conservet, et arbor puellae homonyma illi subnascatur amatae rei amissae solatium? Ubinam nunc Loxiae dei vaticinantis obliqua oracula, quibus qui credunt stulte atque insipienter, imperia ipsa nescii pessumdant *. * Croesus.

40. Atque ut reliqua praetereamus; nam si plurima discurramus, nobis quoque cum spurcis eiusmodi et abominandis commaculari ac foedari continget; heic ferme sermonem de his concludemus, quandoquidem et olim haec certis limitibus circumscripta erant et silentio velata. Constat autem quomodo et unde, superveniente in mundum illo quem propheta praedixerat *: " disperdam nomina idolorum * Zach XIII. 2.
,, de terra, neque illorum deinceps memoria erit ,, cum salutiferae crucis gratia illuxit, et divina quaqueversus diffusa doctrina est, omnia idola pulsa fuerint, eiectaque, et oblivionis abysso tradita. Nam si forte adhuc sunt, demonstrent ubinam, et apud quosnam supersint. Quod si non sunt, uti reapse non sunt, cur frustra conviciantur Christianis, imputantes eis per sycophantiam et veritatis calumniam, quae neque fecerunt neque umquam cogitaverunt? Sin contra, ipsi potius errant

et superstitione laborant, ipsi magis semet accusent, semet reprehendant hi scelesti atque derideant. Nam Dei certe ecclesia immaculata est et extra omnem vituperationem posita. Et idola quidem iam silentur, quae reapse silentio altaque oblivione digna sunt. Utinam vero et hi silentium aeque ac illa servarent! " Similes quippe fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis *. ,, Etenim silere melius est atque utilius, quam impie scelesteque loqui, quae nec dicere neque mente agitare licet iis qui melioris frugis sunt studiosi. Quis enim tam confessae stultitiae est, qui istorum vanos stultosque sermones audire patiatur? Quis, inquam, ita sensu carens, et mente subversus? Nemo adeo beluinus, et omni pecudea inscitia insipientior, immo ne arreptitius quidem aliquis aut furiosus est, qui istorum balatus et deliramenta toleret. Verumtamen haec ethnici quidem luserint, tum olim, tum etiam qui apud nos ethnicorum more vivunt. A nobis autem colatur Christus noster, atque in veritate et spiritu adoretur, ceu Deus simul et homo. Colatur etiam veneranda ipsius imago, eo quo decet coli modo. Delineetur utique, quia lineare reapse est et circumscriptum et passibile quod ipse de sancta semper virgine Deipara sumpsit corpus, siquidem ipsa quoque et linearis et circumscripta erat, velint nolint hi vesani. Neque tamen corpus illud, etiamsi pingatur vel sculpatur, ab unito sibi hypostatice Dei Verbo separatur; sicuti ne tum quidem cum pro nobis passionem sustinuit, ab eodem Verbo abfuit. Nihil enim horum ad divisionem aliquid confert.

* Ps. CXIII. 8.

Gr. p. 57.

41. Sed haec quidem hactenus. Deinde mysticus alius iis, qui in lege et umbra cultum exercebant, divino percitus Spiritu ita inclamabit *. " Non est mea voluntas erga vos, dicit Dominus omnipotens: sacrificia non recipiam de manibus vestris; ab ortu enim solis usque ad occasum nomen meum glorificatur in cunctis gentibus, et in omni loco suffitus offertur nomini meo et pura victima; quia magnum est nomen meum in gentibus, ait Dominus omnipotens. ,, Nonne videtis quomodo expelluntur vetera, nova autem nobis describuntur? " Sacrificium et oblationem noluisti, magnus canit David *. Et, non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos *. Et, neomenias vestras, ac sollemnitates vestras odit anima mea, divus exclamat Isaias *. ,, His verbis cruenta sacrificia se aversari nobis innuit, et mensium temporumque intempestivas observationes ac traditiones. Itaque hinc etiam constat, quod purum sincerumque sacrificium, cultum nempe in spiritu ac veritate, iam introduxerat universalis Deus, quo gaudet ac delectatur. Cultum hunc universus orbis, tamquam illius proprium eique gratissimum, offerre novit, velut odorem suavitatis ubique consecrans. Quinam ergo in praesenti locus erit idolorum culturae, et non potius illorum deletioni omnimodae ac destructioni? Quid dicitis? His ne sacris verbis creditis? Namque haec sufficiunt ob confundendam frangendamque incredulitatem vestram atque duritiem. An et alios vultis imploremus divinos vates ad huius doctrinae patrocinium? qui sane favebunt opemque ferent hactenus scriptis, manifestiorem autem vobis efficient vesaniam impietatemque vestram, et graviorem magisque excruciantem poenam decernent. Hi ergo sicuti communem habuerunt a Spiritu adflatam gratiam atque sapientiam, ita etiam in dictatis salutis nostrae causa a Deo oraculis, concordes parique pede decurrentes apparent.

* Malach. I. 10.

* Ps. XXXIX. 7.

* Ps. XLIX. 9.

* Is. I. 13.

Agesis igitur, alia quoque, praeter suprascripta, deiferorum virorum testimonia connectentes, Christi ecclesiam calumnia qualibet et reprehensione liberemus; dogmata autem adversariorum vesania omni atque errore scatentia repraesentemus. Advocetur itaque ad sacrum hunc conventum Isaias, prophetarum vocalissimus, atque eloquatur, animae oculis, utpote divino carbone purgatus, multo ante res futuras cernens, dicatque *. " Erit in novissimis diebus conspicuus mons Domini, ,, et domus Dei Iacob in montibus, et elevabitur super colles, et venient ad illum ,, omnes gentes. Et ibunt gentes multae et dicent: venite ascendamus ad montem ,, Domini, et ad domum Dei nostri, et annunciabit nobis viam suam, et ambulabimus in ea. De Sion enim exibit lex, et verbum Domini de Hierusalem, et ,, iudicabit in medio gentium multarum, et arguet gentes multas. ,, Quinam vero sint hi novissimi dies, manifestabit rursus beatus Paulus ad Hebraeos ita scribens *: " multifariam multisque modis olim Deus locutus patribus per prophetas, novissime diebus istis locutus est nobis per filium, quem constituit heredem universorum, per quem fecit et saecula. ,, Et iterum *: " nunc autem semel in consummatione saeculorum ad destitutionem peccati per hostiam suam apparuit. ,, Rursusque in epistola ad Galatas *: " cum venit plenitudo temporis, misit Deus ,, filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret. ,, Et ad Ephesios similiter *: " notum faciens nobis mysterium voluntatis suae, secundum beneplacitum eius, quod proposuit in eo, in dispensatione ,, plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo quae in caelis et quae in ,, terra sunt. ,, Quin etiam DIVUS PETRUS, ECCLESIAE FULCRUM, sic alicubi ait *: " non ,, corruptibilibus argento vel auro redempti estis de vana vestra conversatione paternae traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati et incontaminati ,, Christi, praecogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem novissimis temporibus propter nos *, qui per ipsum fideles sumus erga Deum. ,, Et qui divina fulgurat tonitrui filius *: " filioli, novissima hora est, inquit; et sicut audistis quia Antichristus venit, et nunc Antichristi multi facti sunt, unde ,, scimus quia novissima hora est. ,, Sed heic quidem finem habeant novissima. Cum ad metam quidem properante aevo, atque ad occasum iam vergente tempore, mundi finem proxime attigerimus, tunc demum illustris atque conspicuus mons Dei, domusque eius pariter, in prospectu fiet.

Gr. p. 58. — * Is. II. 2 — * Hebr. I. 1. — * Hebr. IX. — * Gal. IV. — * Ephes. I. 9. — * I. Petr. I. 18. — * gr. reapse ἡμᾶς. — * I. Ioh. II. 18.

Quid autem vult heic significare divini huius prophetae sermo, nisi quod nos ad diviniora atque sublimiora prorsus invitat? Cuinam item credere atque obtemperare oportet potissimum eos qui Spiritum receperunt? Haud sane in littera haerere, et sensibilibus rebus abripi, sed alte potius mentem dirigere, et meliore ac perfectiore in scopo cogitationes defigere opus est; et omissis terrenis ac humi repentibus, ad ea quae apparentibus superiora sunt ceu optima tendere. Mons ergo Domini conspicuus existimandus est, ut summatim dicam, sacrae ecclesiae nobilitas, nitor atque maiestas, et quae eam inaurat atque ornat hilariter admodum splendideque, evangelicarum doctrinarum puritas, dogmatumque altitudo ac sublimitas, omnia inquam humanos fines excedentia, excelsa, et summa: quorum sonitus et praedicationes diserte clamant, et omnium auribus clarissime intonant, divini mysterii manifestationem facientes, aeternis temporibus silentio pressi, a san-

Gr. p. 59.

ctis demum scripturis notificati. Est autem haec servatoris nostri Iesu Christi incarnatio, quam benigne humani generis causa susceptam ostendit, cum bonorum inde secutorum notitia ac spe. Et siquem adibimus evangelii praeconem, haec eum
* Hebr. XII. 18. dicentem audiemus *: " non enim accessistis ad tractabilem montem, et accensi-
,, bilem ignem, et caliginem ac procellam, et tubae sonum, et vocem verborum; ,, quam qui audierunt excusaverunt se, ne eis fieret verbum; non enim tolera- ,, bant quod intimabatur; sed accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viven- ,, tis, Hierusalem caelestem, et multorum milium angelorum frequentiam, et ec- ,, clesiam primitivorum qui conscripti sunt in caelis, et iudicem omnium Deum, ,, et ad spiritus iustorum perfectorum, et testamenti novi mediatorem Iesum, et ,, sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel. ,, Sic igitur tum propheticus sermo, tum etiam apostolica praedicatio mentem nostram ad caelestia erigunt, et quae sunt illic pulcra cogitare et contemplari, atque incolarum illorum ac felicium sanctorum spectare conventum hortantur, et evangelica nobis insinuant atque notificant divinitus fulgentia et insignia dogmata. Domus Dei, ecclesia Dei est videlicet, sicut videtur etiam divo Paulo in epistola ad Timotheum, ubi sciendum
* I. Tim. III. 15. ait.* " quomodo oporteat in domo Dei conversari, quae est ecclesia Dei vivi. ,,
Tales sunt credentium animae, doctrina recta et optima vitae ratione purgatae, su-
* II. Cor. VI. 16. premum Deum in se habentes incolam, prout dictum est *: " habitabo in vobis,
,, et inambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus. ,,

Sic nimirum admirabilis domus in vertice montium excelsorum atque in contemplatione proficiscentium fundata est, quorum mentes et cogitationes terrenis humilibusque rebus superstant, et a prophetis sanctis atque apostolis illustrantur: super quibus veluti fidei fundamentis ecclesia Dei aedificata firmiter consistit. Ad hunc itaque montem domumque de longinquo gentes concurrentes, propemodum publico consilio decernunt, ad iter hinc illuc suscipiendum invicem hortantes,
Gr. p. 60. quandoquidem iam nuncianda ipsis erat via illa, quam ingredi satagebant. Quae-
* Ioh. XIV. 6. nam porro haec via sit, ipse Dominus in evangeliis clamat *: " ego sum via et ve-
* Dan. III. 27. ,, ritas. Et, viae Domini rectae, et semitae verae *. ,, In quam viam se deduci san-
* Ps. CXVIII. 151. cti viri olim ab universali Deo precabantur *. Hanc itaque viam semitamque satis planam et facilem gentium ecclesia terens, ex terrena sua infidelitate ad sublimem assurgit divinae scientiae ascensum et supernam urbem Hierusalem, sempiternam sanctorum metropolim; atque hinc profecta, praesenti decurso tempore, sabbatizare et requiescere fide sua expectat. Facile autem quivis cognoscet prophetici dicti veritatem ac sinceritatem. Namque et in sacris domibus, id est divinis templis, ubique terrarum sparsis, sanctificatione et gloria decenter ornatis et bene instructis, montibusque uberibus comparandis, ac profundis nemoribus densis et fruticosis, purgantur peccatis homines, anima et corpore sanctificantur, divinaque omnes gratia complentur, qui religioso cum affectu accedunt.

In his igitur ex omnibus linguis familiisque undique collectis coetibus, divina mysteria revelantur per sacras lectiones et catecheses: et per salutaris hostiae universi mundi expiatoriae sacrificium, liberationem a peccatis, hominibus qui cum fide ac mentis puritate illud participant, conlatum iri inconfesso est. A quibus multiplicatis ampliatisque, idolorum fana et arae fortiter concussae fuerunt atque pro-

stratae, ita ut fideles ne memoriam quidem idolicae abominationis retinuerint, cuilibet ethnicae mortalique sententiae impervii semper manentes. " De Sion videlicet
,, exibit lex, et verbum Domini de Hierusalem *. ,, Namque ex hac materiali, quae * Is. II. 3.
figura est supernae Hierusalem, divina doctrina publice prodiit, cunctosque occupavit mundi fines. Illic enim cuncta salutis nostrae peracta fuere mysteria. Tantum autem umbratili illi et litterali legi, quae in monte Sina per angelos dictata fuit, praestare haec nostra creditur, quantum materialibus praestant immaterialia. Illinc sacri quoque apostoli, gentes edocturi, emissi sunt, ut planam illam rectissimam ac salutarem viam subsecuturis perpurgarent. " Et iudicabit in medio gentium multarum *. ,, Nam qui iam ad gratiae doctrinam accesserunt, et quod necessarium * Mich. IV. 3.
erat didicerunt, dominantem antea infidelitatem, ipsa rerum gestarum veritate convicti damnant; cuius rei in se ipsis argumenta habent vitam haud sancte prius actam, spontaneamque arcanorum criminum damnationem divulgant; quorum sapienter sanoque cum iudicio nocumentum et plenam periculis aleam despicientes,
ad meliora et utilia ac salutifera, studio inpenso convertuntur. Quod autem manu- *Gr. p.* CI.
factorum idolorum cura et fiducia abrogata sit, et adoratorum in his daemonum cultus abolitus a conspectu gloriae ac virium supervenientis Servatoris, qui confregit veluti atque contrivit terrenas ac luteas cogitationes idolis deditorum, ea quae
paulo post subdit vir deifer demonstrabunt. Ait enim *: " et manufacta omnia idola * Is. II. 19.
,, abscondent, deferentes in speluncas, et petrarum scissuras terraeque voragines,
,, prae timore Domini, et a conspectu gloriae et virium eius, cum ad conterendam
,, terram consurrexerit. ,, Ex his, inquam, iam fit exploratum omnibus, qui certe recta sapere volent, daemoniacorum idolorum peractum exterminium et abolitio.
Item quae ibi subsequuntur, eandem sententiam exprimunt. Addit itaque *: " die * v. 20.
,, illa proiiciet homo abominationes suas argenteas aureasque, quas olim caras ha-
,, bebat, dum adoraret res vanas ac vespertiliones: durique saxi cavernas ingredie-
,, tur, petrarumque scissuras, a facie formidinis Domini, et a gloria fortitudinis
,, eius, cum surrexerit conterere terram. ,,

42. Iam si quis exquiret, quaenam demum dies sit, qua proiiciet homo abominationes suas argenteas aureasque, manifeste comperiet illam esse, qua omnium Dominus in mundum venit, suoque adventu fortem alligans, cepit atque diripuit
vasa illius, id est oppressos tyrannide eiusdem homines, uti scriptum est *. Idcirco * Matth. XII. 29.
ait *: " ante quam puer sciat appellare patrem aut matrem, tollet virtutem Da- * Is. VIII. 4.
,, masci, et spolia Samariae, coram rege Assyriorum. ,, Erant autem hae metropoles Damascus et Samaria, illa quidem Syriae tunc praesidens, et Syrorum imperio pollens; haec autem decem tribuum Israhele oriundarum sceptrum tenens. Ambae apprime idololatricae, et diaboli iugo subiectae, totis opibus viribusque omni idolorum generi deditae, superstitione diabolica prorsus implicitae, ita ut se tamquam palatium quoddam et donarium praecipuum ac proprium, diaboli potestati exhibuissent. Per has ergo urbes utpote regias, et malitia praestantes, tamquam totum ex parte propheticus nobis sermo significavit, nempe et ethnicum genus et illos qui ex circumcisione crediderunt. Sic natus nobis puer, cui puerascere nostri causa placuit, depraedatur et aufert hostis spolia atque potentatum; id est de manu eius eripit quicquid ipsi subiugatum devinctumque imperio eius erat. Hinc doctri-

nam Samaria excepit, patriis repudiatis moribus legitimisque ritibus. Sic Antiochiae incolae et esse et nominari meruerunt Christiani *, quamquam ea urbs in idolico errore famam haberet clarissimam, et aliis multis improbitate praecelleret. Namque apud ipsam et Apollinis fanum conditum erat, et illic operans inhabitantis daemonis celebrata illusio (1). Nihilominus Christiani congestum Satanae thesaurum praeclare diripuerunt, et aureas argenteasque statuas prostraverunt. Sic gentium apostolus Corinthios ad veritatis cognitionem convertit; idque ita significavit ad eos scribens *: " scitis quoniam cum gentes essetis, ad idola muta prout ,, ducebamini euntes. ,, Sic capto ex ara argumento, homines ei arae deditos et in cunctis superstitiosiores, convicit Athenis *. Alii denique alibi apostoli, gentes inter se sortiti, hostis gazas, et thesauri instar captivos homines ad Christi placitum diripuerunt, dominoque omnium tamquam praedae libamentum et primitias adtulerunt. Illo tempore, seu die, eiecerunt id est detestandos iudicarunt et conspuerunt manufactos illos deos, et mente sua proterruerunt, adeo ut ne memoriam quidem illorum ulterius pati quirent. Immo et eorum materia, etsi a multis pretiosissima aestimabatur, propter divini amoris eminentiam, abiecta ipsis et contempta fuit, unique Deo congruum sacrificium obtulerunt. Itaque illorum falsitate ac fallacia omissa, ad firmam petram necessario et tempestive in primis accurrerunt; quae quidem Christus est Deus noster, ut nostrae theologiae doctrina percallet. Ait enim qui comprehendit quatenus comprehensus fuit *: " quomodo patres nostri ,, omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant enim ex spiritali sequente eos petra; petra autem erat ,, Christus *. ,, Qui vero purgatum perlucidumque animae oculum habebat " ecce ,, pono, inquit *, in Sione lapidem offendiculi, et petram scandali; et omnis qui ,, credit in illum, non confundetur ,, illud quidem propter offensores, hoc autem propter credentes. Et quidem Moysem quoque scimus aliquando petra se occuluisse, vixque illinc sic latentem posteriora Dei vidisse *; ac symbolice obscura haec salutaris incarnationis indicia edoctum fuisse.

* Act. XI. 26. — Gr. p. 62. — * I. Cor. XII. 2. — * Act. XVII. 22. — * Philip. III. 12. — * I. Cor. X. 3. — * Is. XXVIII. 16. — * Exod. XXXIII. 33.

Divus quoque David in petra se ipsum nobis obtulit sublimatum *. Alia denique huiusmodi in divinis scripturis relata mystice hanc petram nobis demonstrant; cuius scissuras atque cavernas ingrediuntur ii qui ad ipsam confugiunt. Quaenam porro hae sunt existimandae? Nempe theologiae sublimitates et arcana, et Christi incarnationis intima ac recondita mysteria; quia in ipso sunt omnes thesauri scientiae ac sapientiae absconditis *; quae mysteria, primo quidem innotuerunt ipsis spectatoribus verbi ac ministris *; per ipsos autem nobis quoque, quantum fieri potest, posteris illorum revelantur sapienterque aperiuntur. Siquidem ex iis qui talia evangelizaverunt, tonitrui quidem filius superne inspiratus, atque ad contemplationis apicem purissimam suam et defaecatam mentem extollens, et divinis rebus divinitus initiatus, illinc nobis Verbi cum patre suo aeternitatem paremque maiestatem illucescere fecit, in principio esse Verbum, et esse apud Deum, et Deum esse, declarans et manifestissime docens. Qui sane divinae condescensionis, quantum gratia eum illustrabat, profunditatem penetrans, Iesu Christi generationem digne

* Ps. XXVI. 6. LX. 3. — * Coloss. II. 3. — * Luc. I. 2. — Gr. p. 63.

(1) Legesis Libanium de gentilium templis, cum nostro supplemento; nec non editam a nobis item S. Artemii martyris vitam.

Deo, prout reapse erat, enarravit. Utique haec sunt, dicet aliquis, valde recta, in quae desiderabant etiam angeli prospicere, utpote olim ipsis quoque abscondita atque impervia, sed idoneo demum tempore divino iudicio perfecta et manifestata. In has itaque sapientiae petraeque mysticas et ineffabiles rimas atque speluncas, qui per fidem intrat, meliorum sane rerum ac perfectiorum notitiam simul adquirit, et ad salutis viam deducitur, et protegitur atque custoditur, utpote incolumis abs quovis ardore et corruptela malarum potestatum, quae penetralia animae concremant eiusque vim agendi adurunt; denique varia ac multiformia gratiae dona sortitur. " Alii * enim accedentium datur sermo sapientiae, alii sermo scientiae se- * I. Cor. XII. 8.
,, cundum eundem Spiritum. Alii fides, alii gratia sanitatum, alii operationes vir-
,, tutum, alii alia. ,, Ita ut summatim dicat, cuncta Spiritum operari proprie in singulis prout vult. Hinc porro ad mansiones illas multas atque diversas a patre paratas, propter eos qui consentanee vocationi suae vixerunt, perveniet.

43. Sic igitur qui olim vanitati obnoxii erant, si umquam auri splendore antea percellebantur, argentive nitorem mirari solebant, ipsamque materiam, et confecta ex his a stultis idola adorabant; (namque in tantam scaevitatem atque insaniam devenerant, ut Dei religionem perinde haberent ac vilissimorum animalium cultum; sicuti in quodam scripturae loco muscam cognoscimus Dei instar ab Accaronensibus habitam (1);) deinde a mundi magistris sacra doctrina fuerunt eruditi, crediderunt que quaecumque Deus praedicans supernaturalia et maxima, magnificentiamque divinae potentiae demonstrans, dum regionem hanc circumiret, mire operatus est. Item quaecumque idem ceu homo pro nostra liberatione sponte pati voluit, humilitate ac vilitate paupertatis nostrae indutus. Ex his concepto in animabus suis timore Domini, eiusque maiestatem et magnalium eiusdem potentiam attoniti demirantes, errorem quemlibet cum fastidio irriserunt, omnique materiali vitiosoque mentis affectu animas suas servaverunt immunes. Neque iam Dei loco creaturam habere volentes, neque manuum suarum opera adorare, soli Deo cultum debitum deferre constituerunt. Non ergo iam adorant aut colunt, sed abominantur potius et repellunt daemones, atque ut piaculum aversantur, totamque idolorum religionem pessum dant. Deinceps formidabilem illum magnumque Servatoris nostri adventum expectant, cum universalis resurrectionis tempore non sine paterna gloria et sanctis angelis aderit, ut incredulos contumacesque conterat atque puniat materiae et mundanis affectibus deditos; secus vero supremi Dei voluntatibus subiectos, aeternis deliciis regnoque dignos demonstret, famulos nempe suos, et qui adventum eius dilexerunt. *Gr. p. 63*

Quod autem homines hac doctrina imbuti, atque ad divinae notitiae lucem sublati, a vanis atque insensatis prorsus essent recessuri, et vesanus inanimium idolorum amor cessaturus, idem nos docebit deifer homo, ita loquens *: " aures au- * Is. XXXII. 3. gr.
,, diendo praebebunt, et cor infirmorum auscultando adtendet, et balbutientes lin-
,, guae cito pacem loqui discent, neque ulterius dicent stulto ut imperet; neque
,, item amplius dicent, servi tui sumus, sile. Nam stultus stulta loquetur, et cor
,, eius vana cogitabit, ut prava operetur, et ad Dominum fraudulenter loquatur. ,,

(1) Res satis nota, nempe idolum Beelzebub.

Heic quidem fore ut aures infirmorum attendant, nec non et balbutientes linguae
loqui expedite discant, propheticus sermo praecinit. Pariter vero, modum etiam
quo confracta et luxata firmabit ac reponet, haud multo post demonstrat. Quomodo,
* Is. XXXV. 4. inquam, haec fient et exitum nanciscentur? " Quia, inquit *, Deus noster veniet,
,, et salvabit nos. Tunc aperientur oculi caecorum, et aures surdorum audient.
,, Tunc saliet, sicut cervus, claudus; et balbutientium lingua solvetur. Quia sca-
,, turiit in deserto aqua, et puteus in terra sitiente; et quae erat arida, erit in
* Is. XXIX. 18. ,, stagnum, et in regione sitiente fons aquae erit. ,, Sed et alibi similia his dicit *.
" Et audient die illa surdi sermones librorum, et in tenebris atque caligine oculi
,, caecorum videbunt. Et exultabunt pauperes propter Dominum in laetitia, et qui
,, sine spe erant homines, gaudio replebuntur. ,, Nonne igitur hinc cuilibet patet,
his dictionibus subindicari nobis animae detrimentum, et passiones, et falsam per-
versamque opinionem? quam reapse in veritate claudicantes, immo vero a veritate
omnino decidentes, et naturalem verumque Deum ignorantes ac negantes, beluini
quondam homines et vecordes, sanae et rectissimae praetulerunt, et polytheismi
errore quasi morbo laborarunt. Non enim haec intelligenda sunt de corporalium
sensibiliumque membrorum detrimento, iuxta istorum vulgarem traditionem. Nam-
que haerentem his locutionibus sensum si quis vestiget, facile admodum comperiet,
his vocabulis describi animae morbos et commotiones; si quidem ea corporalibus
his membris tamquam organis utens, interiora hominis, et reconditam atque invisi-
bilem deliberationem, parat, considerat, facit, perficitque, et suos demum denudat
impetus atque consilia. Sic ergo circa religiosam opinionem, si qui perversam fal-
samque sibi opinionem confinxerint, et ab agendi regula aberraverint, caecutire et
[illegible] claudicare, vel aliquid aliud ex dictis pati non incongrue dicentur; etiamsi neque
visus neque gressus, neque alia quaevis facultas laesa illis sit, vel secundum mentis
perversionem inflexa.

Homines itaque incredulos et sine Deo scriptura sacra describit; postea tamen
medelae gratiam sortitos; ita ut quae antea laborabant irreligione animae, conva-
luerint, emendatae fuerint atque purgatae, et caecutientes ex atheismo mentis illo-
rum oculi illuminati sint. Mox pro fidei abundantia nihilo minus ipsa quoque mem-
bra fuisse sanctificata, et valetudinem optimam apprime consecuta, beneque ipsis
circa religionem et erga Deum rectitudinem fuisse. Adveniente enim Servatore, ii
qui veri luminis orbitate olim laborantem mentis oculum habuerant, nunc perspicue
* Ps. XXIV. 15. rectitudinem cernunt; et unusquisque illuminatorum in mentis visuali vi, dicit *:
" oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos. ,,
Petunt itaque ut sui intellectuales oculi illuminentur, ne umquam obdormiant in
morte. Deinde, qui antea cordis aures oppilatas habebant, eas iam praebent patu-
las et acustica vi pollentes, ad laudum Domini resonantiam apprime audiendam.
Sic impeditae balborum linguae, quae inhonesta et deformia olim loqui satagebant,
dum mutas et inanimatas res deos appellabant, postea expeditae beneque articu-
latae pacem loqui per fidem didicerunt, Trinitatis mysterium canentes, et quod
* Ephes. II. 14. dominus Iesus Christus in gloria sit Dei patris. Ipse enim est pax nostra *, et pacis
* Is. IX. 7. Deus, et pacis illius nullus est finis *. Sic meditari diu noctuque Dei oracula in-
stituerunt, eiusque potentias loqui, et mirabilia enarrare, et rationale ipsi obse-

quium semper offerre, sicuti dictum est, nempe quod *: corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Ita ille etiam qui olim cordis gressu claudicabat, nunc rectas decurrens orbitas atque vias, desideratissimo Servatoris amore incensus, tamquam siti anhelans cervus summa exsilit contentione. Canit itaque *: " quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad ,, Deum fortem vivum. ,, Sic, ut summatim dicam, qui sitiunt, ii ad vitae et immortalitatis fontem Christum festinant, cunctos vocantem, claraque voce clamantem * " qui sitit, veniat ad me, et bibat ,, et haurire aquam de fontibus Servatoris hortantem *. Hinc anima salutare Dei sitiens, rigatur et impinguatur, vigensque postmodum et ornata apparet, pietate ac iustitia et virtute omni florens, splendideque admodum venustata. Certe haec omnia de animabus incredulitate liberatis, et de tanta Deoque congrua, et digna largientis liberalitate et copia, immo potius eius erga homines benignitate, dici aequius est.

* Rom. X. 10.
* Ps. XLI. 2.
* Ioh. VII. 37.
* Is. XII. 3.

Quod autem qui advenit animarum medicus, corporibus etiam curandis paratus adfuerit, demonstrat sanatorum innumerabilis multitudo. Nam fide in benefactorem suum animo purificati, deinde simul recipiebant corporum quoque aegrotantium sanitates, quo tempore grandia illa ac multiformia operabatur miracula: caecis enim visum prodigiose largiebatur, leprosis purgationem faciebat, claudis bases instaurabat ac roborabat, paralyticos et membris dissolutos incolumes et bene valentes efficiebat, daemonum agmina obiurgando pellebat, et ab horum saeva incursione obsessos liberabat, aliisque aliter laborantibus vigorem indebat, et omnino omnem morbum omnemque languorem, uti Deus benignissimus, qui suae creaturae miseretur, in populo medicans versabatur. Peccatorum denique, quod maius perfectiusque opus est (namque in eius potestate est peccata hominibus condonare), remissionem largiens. Sic Redemptoris ac servatoris nostri discipuli, imitatores facti ineffabilis eius benignitatis, postquam Spiritus donum receperunt, similia miracula perpetrandi, illum ad speciosam uti vocabatur templi portam residentem claudum sanis pedibus effecerunt; ut in hoc ipso vaticinium haberet exitum, quod ait *: saliet, sicut cervus, claudus. Aliaque omnia per operantem in se gratiam efficiebant in populo tantopere mira, ut hunc ad veram doctrinam converterent.

Gr. p. 66.
* Is. XXXV. 6.

Iam vero docilibus quidem et bonae voluntatis hominibus ita superne libertas exhibita fuit. Incredulis autem adversus veritatem quid Deus contulit? spiritum compunctionis, oculos ut non viderent, aures ut non audirent *. Nam contra sensus suos semper egerunt. Auditu enim audierunt, quin intelligerent; videntes viderunt, et nesciverunt. Crassatum est cor eorum, et auribus graviter audierunt, et oculos suos compresserunt *. Instante enim tempore, quo mendacium se intendit, ii qui antea veritatis lumine illustrati fuerant, mentis oculos sponte propria sibi excaecaverunt, et cordis aures oppilaverunt, et ad faciendam iniquitatem incubuerunt, in tantum ut ne perspicuae quidem et pervulgatae sententiae prophetica oracula audire paterentur. Nam quid supradictis vel mox dicendis manifestius atque limpidius? Etenim ita se habent *. " Haec dicit dominus Deus Israhelis: in die ,, illa confidet homo factori suo, oculique eius ad sanctum Israhelis respicient. Ne- ,, que confident ulterius malivolis suis, neque aris, neque opificiis manuum sua- ,, rum, quae digitis suis fecerunt; sed confident sancto Israhelis, et succident lu-

* Rom. XI. 8.
* Is. VI. 9.
* Is. XVII. 7.

„ cos et abominationes illorum. „ Nisi ergo visualis mentis illorum vis omnino esset obtusa, et auditûs sensus non esset adfatim oppilatus, utique diceremus illis: Gr. p. 67. cernite, et auscultate, atque adtendite veritati, et inspiratis a Deo oraculis nolite discredere. Nunc vero extrema vesania correptis, quid iis quispiam dicet? nisi illud * Luc. XVI. 31. in evangeliis relatum *, quod si Moysem et prophetas non audiunt, ne si a mortuis quidem resurget aliquis, hunc audituri sunt.

Sed enim hos vana nugantes pudeat; sapientes autem ac sobrios aequum est non dubitare, quod iamdiu cessaverit atque abolitus fuerit absurdarum religionum error. Neque iam ulterius ii qui suum dominum creatoremque agnoverunt, vitaeque auctorem, et benefactorem ob tot tantaque mirabilia confessi sunt, haud hi inquam ad suum vomitum revertentes, dicent stupidae et insensatae mutaeque rei: Deus noster tu es; tu nos fecisti; tu vitae nostrae cursum dirigis; tu nobis dominaris; tu quid agendum, quid secus, doces. Nam quid his miserius magisque devitandum? Oportere autem existimo, et quidem admodum tempestive, ad vocationem gentium orationem nostram rursus convertere, et quid de hac re dicat theolo- * Is. IX. 1. gus animadvertere *. " Regio Zabulon, et terra Nephtalim, et reliqui maritimi littoris incolae, et trans Iordanem, partes gentium Iudaeae (1), populus qui sedet „ in tenebris, magnam lucem aspiciat. Qui habitatis in regione et umbra mortis, „ lux vobis oborta est. „ Iam vero propheticorum horum verborum sapiens atque inspiratus interpres, clare admodum et splendidissime enucleans nobis ipsorum vim, et praedictionum exitum exponens, Matthaeus inquam divus apostolus, qui nobis evangelicam historiam composuit, ceu radicem quandam ac fundamentum fidei nos- * Matth. V. 12. trae praeiaciens, et Servatoris nostri incarnati patefaciens mysterium, haec ait *. " Cum audisset Iesus quod Iohannes traditus esset, secessit in Galilaeam; relictaque Nazareth, veniens habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon „ et Nepthalim. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam: terra Zabulon et terra Nephtalim, via maris trans Iordanem, Galilaea gentium, populus „ qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam; et sedentibus in regione et umbra „ mortis, lux orta est. Exinde coepit Iesus praedicare et dicere: paenitentiam agite, „ appropinquavit enim regnum caelorum. „

Profecto quod propheticus sermo sive evangelicus, namque eòdem uterque recidit, his verbis gentium ad veritatis lucem conversionem significaverit, haud magnopere laborandum erit ut ii intelligant qui apprime volunt, neque oraculorum inspiratae scripturae prorsus sunt ignari. Sciunt enim horum periti, ethnicae stultitiae deditos homines in umbra mortis sedisse, profundae velut ignorantiae tenebris devinctos, et peccatorum caligine inumbratos, ceu nondum divino lumine illustratos, et idololatriae nigredine adhuc infuscatos, quod hercle dirius morte est et calamitosius. Est enim animae mors, veraeque vitae omnimoda privatio. His ita, in- Gr. p. 68. quit, in ignorantiae tenebris habitantibus Servatoris gratia refulsit, et iustitiae sol obortus est qui atheismi noctem dispulit. Circumibat enim paenitentiam praedicans, ut potestati quidem principum tenebrarum se subducerent, infirmitatem illorum fraudulentamque efficaciam irridentes, vocati autem ad vultus Domini lumen di-

(1) Ita est in Nicephori codice, etiamsi mox idem Nicephorus consentit in Matthaei loco.

centis *: " ego lux in mundum veni. Et, ego sum lux mundi *. Et, qui ambulat in * Ioh. XII. 46. * Ioh. IX. 5.
,, lumine non offendit *. ,, Ut ad eum accedentes illuminentur, neque ipsorum * Ioh. XI. 9.
vultus confundantur. Sicut etiam divus mandat Paulus *: " ut filii lucis, inquiens, * Ephes. V. 8.
,, ambulate. Nam fructus Spiritus (1) in omni bonitate, iustitia, et veritate: ,, ut probe intelligerent, quomodo ad Deum se ab idolis converterint, ut Deo viventi veroque servirent, et expectarent filium eius de caelis, quem a mortuis suscitavit. Poterit autem is, qui sedulo in sacris oraculis mentem defixerit, cognoscere, alibi quoque ab hoc deifero viro similia praenuntiari *. " Erit die illa radix Iessae, et qui * Is. XI. 10.
,, surget ad dominandum gentibus; in ipso gentes sperabunt (2). ,, Huius ergo tam splendidi atque omnibus patentis vaticinii, quod ad usque extremos terrae fines divulgatum est, quodque nobis manifestissime demonstrat, effulgens ante saecula ex patre Verbum Deum, extremis autem saeculi temporibus ex Davidis femore genitum secundum carnem, ne hos ipsos quidem incredulos et obtusis auribus praeditos ignaros esse puto. Quid enim his vocibus clarius, ob demonstrandum ac revelandum ipsis quoque dementibus, incarnationis Servatoris nostri mysterium? Iam enim apud nos in confesso est, purissimam Dei matrem ex radice Iessae Davidisque semine genus suum deduxisse (3); unde in carne Servator ceu flos est ortus; quae Deum simul et hominem supra naturae leges peperit; quamobrem proprie vereque Deipara a nobis agnoscitur; idque confirmat partus virgineus, qui prorsus est ineffabilis, quatenus novo inter homines modo Christus editus partu fuit, et tamen integram virginitatem, post partum etiam, parentis suae conservavit.

44. Quantum vero potentatum sit obtenturus, qualique modo gentibus imperaturus, divino permotus Spiritu propheta idem clamabit *. " Regem in decore * Is. XXXIII. 17.
,, suo videbitis. Et * ego suscitabo illis cum iustitia regem; et omnes viae eius re- * Is. [illegible]
,, ctae. Ipse aedificabit civitatem meam, et captivitatem populi mei ipse convertet
,, sine pretio et sine muneribus, ait Dominus exercituum. Et rursus: ego adducam
,, pacem ad principes eorum *, pacem et sanitatem ad ipsum. Magnus principatus * Is. [illegible]
,, eius, et pacis ipsius non est terminus. Super throno Davidis patris sui sedebit,
,, ut illum recte constituat, agatque cum iustitia et iudicio abhinc et in aeternum
,, tempus. Zelus Domini exercituum haec faciet *. ,, Quod ergo rex regum, et dominus dominantium, regnator regni sui in aeternum, per haec verba nobis denotetur, qui est Christus Deus noster, neminem qui peractum apud nos incarnationis mysterium noverit, contradicturum puto. Ipse enim evidenter est, et non alius, rex nobis suscitatus, iustus, salvificus, qui divinam iustitiam nos docuit. Ipse nobis est factus, ut apostolice loquar *, " sapientia a Deo et iustitia et sanctificatio et * I. Cor. I. 30.
,, redemptio. ,, Qui etiam Dei civitatem aedificavit, non terrestrem aliquam aeternaque stabilitate carentem, sed illam potius fundamentis nixam, quae Deo digna

* Is. IX. [illegible] *Gr.* [illegible]

(1) Ita cod. et vulgatus textus graecus *spiritûs*, non *lucis*, ut vulg. lat., cui tamen favet in graecis aliquot codicibus varia lectio φωτός.

(2) Utitur Nicephorus, ut semper graeci patres, textu vulgato LXX. interpretum. Latinus vero vulgatus tenet hebraicam lectionem post Hieronymum. Nos quoque sequimur necessario in nostra translatione graecorum textuum graecam editionem, quam qui forte non intelligunt, habet bonum interpretem Nobilium in sixtina editione. Hoc semel tantum monere opus fuit, ne quis dissonantias, cum incidunt, admiretur.

(3) In hac re demonstranda versatur Eusebii quoque caesariensis prima quaestio evangelica a nobis ex vaticano codice edita.

intelligitur superna Hierusalem, cuius opifex conditorque Deus, in qua primogenitorum ecclesia, qui in caelis sunt conscripti, cum supernis illis potestatibus conversatur. Populi quoque sui captivitatem convertet; cuiusnam vero et quomodo, audiendum est. Eramus enim revera olim nos homines, creatoris dominique nostri ignari, nostram cum illo necessitudinem abnegantes, et ab eius obsequio longe alienati propter stuporem nostrum in peccatis, et dominantem nobis diaboli dolum: suppositi autem hostis iugo, ceu mancipia et captivi eius arbitrio dediti, qui nempe libertate amissa, servirè ipsi cogebamur.

Sed quia fieri non poterat quin Deus clementer creaturam suam respiceret, apparuit redemptor, cui neque muneribus neque pretio opus erat externo, sed semet ipsum exinanivit, pretium dans redemptionis pro nobis omnibus proprium sanguinem vivificum ac salutarem; et passione ac cruce pro nobis tolerata, in altum conscendit, et captivavit convertens captivitatem nostram; eripiens reapse nos chaldaica noxiorum daemònum potestate, barbarique intellectualis dynastae manu eruens; adquisivitque nos populum peculiarem, eos videlicet qui per illuminationem ac fidem sinceram rectamque ad eius dominatum confugerint; regnans imperansque nobis per saecula. Discredet autem nemo, nisi qui forte iudaica incredulitate et impudentia laborat, abolitum illud gerens adhuc in anima velum, litteraeque crassitiem nondum volens de corde suo abradere, ideoque in divina mysteria nondum introspicere dignus. Quod si quis dubitando dicat, propheticum sermonem affirmare, fore hominem quendam qui Iudaeorum principatum obtineat; hic a nobis, immo ab ipsa veritate audiet, secundum ipsius sacrae litterae traditionem, post Iudaeorum Babylone reditum, neminem apud eos apparere qui regium diadema, quo antea reges inaugurabantur, gestaverit, vel regalis dignitatis sceptrum tenuerit; sic nimirum universali Deo per prophetarum vocem iam praefato; sed sub populi rectoribus ac sacerdotibus deinde remp. fuisse cognoscimus. Unde constat, haud de
Gr. p. 70. hac nobis captivitate babylonica sacrum sermonem loqui: quum sit exploratum a quibus et qua ratione Iudaei babylonica calamitate liberati in Palaestinam postliminio redierint, sicut in illarum rerum historiis perspicue descriptum est. Quamobrem de temporibus illis prophetica effata intelligere, non est rationi consentaneum. Quae vero et scimus, et credimus, et patres nostri nobis narraverunt, quibus firmiter apprime innitimur, haec praedicamus, nempe nos esse illos quos Deus de gentibus sibi adunavit, qui constanter in eum sperantes, redempti a Domino fuimus, quos de invisibilium inimicorum manu eripuit, et a tenebrarum regionibus mortisque umbra collegit ex oriente et occasu, aquilone et mari, deserto et inaquoso incredulitatis loco, hostis nostri artibus, errabundos olim, et salutaribus rectae religionis fluentis privatos, quibus gratiam divinae agnitionis desuper, benignitatis suae imbribus largitus est.

Quod ergo sessurum esse super Davidis throno Servatorem a prophetico sermone praedictum fuerit, divus angelus his insanis persuadeat; nisi forte sacras quoque evangeliorum, ut alias sancti Spiritus, locutiones contemnunt. Nempe ille de caelo veniens, et immaculatae semperque virgini matri, communis totius mundi salutis nuncium significans, eum quem ipsa paritura erat Servatorem omnium, filium Altissimi vocatum iri proclamabat, et Davidis thronum occupaturum, regnumque

sine fine habiturum. Quin adeo magnum ipsum futurum cum adsumpta quoque natura portendit; sciens nimirum illum et nunc et antea et semper existentem, magnumque et super omnia Deum. Propterea rex regum, et in multas gentes dominans, etiam quatenus homo, Emmanuhel est. Aeque enim eminet, et prae omnibus potentia ac dignitate pollet tum divinitatis tum carnis attributis praeditus; quamquam pauper fuit sponte, divina condescensione utens, nostraque inopia indutus, ut nos divinitate ipsius ditaremur. Prorsus itaque necesse est, servatoris nostri Christi in cunctis adesse personam. Quumque rex tantus sit constitutus, sequitur conveniensque est principes quoque regni fieri consentaneos, et gentes esse subiectas, nec quomodolibet sed cunctas omnino gentes; est enim omnium rex ac dominus; et sicut omnium cum patre in caelo, ita et in terra omnium pariter dominus praepotensque. Ideo dictum est *: " et qui surget ad dominandum gentibus, * Is. XI. 10.
,, in ipso gentes sperabunt. ,, Velint nolint iudaici dogmatis homines; alioqui et illa quae ab omni lingua canuntur reiiciant ac deleant, quaeque nobis regis personam exhibent, dicente (psalmista) *: " ego autem constitutus sum rex ab eo super * Ps. II. 6.
,, Sion montem sanctum eius. Et *, postula a me, et dabo tibi gentes heredita- * v. 8.
,, tem tuam, et possessionem tuam terminos terrae. ,, Iam vero ad alias quoque inspirati viri locutiones veniendum est. Dicit enim *: " ego Dominus, qui in iustitia * Is. XLII. 6.
,, vocavi. Et * dabo te foedus generis, et lucem gentium, ut aperias oculos caeco- * Is. XLIX. 6. *Gr. p. 71.*
,, rum, et captivos de vinculis eruas, et de domo carceris sedentes in tenebris *. * Is. XLII. 7.
,, Et rursus: posui te foedus generis, salutem usque ad terminos terrae *. Et de- * Is. XLIX. 6.
,, nuo *: dedi te foedus generis, lucem gentium, ut terram constituas, et heredi- * ibidem.
,, tatem deserti possideas. Ut dicas vinctis *: appropinquat cito iustitia tua, et * Is. LI. 5.
,, egredietur in lucem * salutare tuum, et in brachio meo sperabunt. Et adhuc *: * cod. εἰς φῶς, non ὡς φῶς
,, propter Sion non tacebo, et propter Hierusalem non negligam; donec egredia- * Is. LXII. 1.
,, tur ut lux iustitia tua, et salutare meum ut lampas accendatur. Et videbunt
,, gentes iustitiam tuam, et reges gloriam tuam. Et vocabis nomen tuum novum,
,, prout Dominus illud appellabit, erisque corona pulcritudinis in manu Dei tui,
,, neque ulterius vocaberis derelicta: terra tua haud deserta dicetur. ,,

Videbit autem quispiam, si retro ad multo antiquiora tempora recurret, gentium repositam in omnium servatore ac redemptore Christo spem, iamdiu vaticiniis proclamatam. Sic enim et Iacob patriarcha, Iudae tribui benedicens aiebat *: " non * Gen. XLIX. 10.
,, deficiet princeps de Iuda, neque dux de femore eius, donec veniat cui repo-
,, situm est; et ipse erit expectatio gentium. ,, Constat enim ex Iuda ortum Dominum. Si ergo veriloqui sunt sanctorum sermones, sicuti reapse veriloqui sunt, temporibus singuli suis proprium exitum nacti, haud excident neque evanescent, quia munimen firmamentumque ab evangelicis effatis habent. Venit enim completurus legem ac prophetas Dominus; nihilque praeteritum iri denuntiavit, operatorem magis quam magistrum in horum consummatione semet ostendens. Ergo falsus non fuit gentium ad veram fidem concursus, ideoque nulla poterit fraus diabolica a vocantis regis amore ac fide eas retrahere. Putres itaque et invalidi sunt atque omni mendacio et impietate scatent adversariorum sermones. Quod si quis ordinem quoque requiret, qualis esse solet ubi rex et subditi, hinc videlicet discat *. " Die * Is. XIX. 24.
,, illa, inquit, erit Israhel tertius post Assyrios et Aegyptios, benedictus in terra,

„ cui Dominus sabaoth benedixerit dicens: benedictus erit populus meus in Ae-
„ gypto, et in Assyriis, et hereditas mea Israhel. „ Nam praedictorum enumeratione, vocatarum gentium ad sacram doctrinam plenitudinem sermo propheticus significavit. Postremo loco, id est tertius, Israhel collocatur, quia etiamsi multo eminus, et ex aliena barbaraque regione profectus est, nihilominus praeoccupat eum Assyrius, praeripitque in Christum fidem, corporaliter adhuc infantulum adoratum donorumque numero, intellectualibus eius et contemplativis officiis pari, affectum. Secundus Aegyptius succedit, fugientis adventu superstitiosum errorem de-
[illegible] pellens. Post quem tertius Israhel, et quidem a praedicante vocatus, quemadmodum nobis tradiderunt qui evangelia scripsere apostoli Domini.

45. Age vero his adfinia atque aemula esse apostolica documenta, eademque veluti via insistentia, facile cognoscemus; credi videlicet Servatorem gentibus id est ecclesiae gentium praeesse, eiusque caput esse, ac sine dubio oportere eum regnare donec ponat inimicos suos scabellum pedum suorum, et regni heredes ef-
* I. Cor. XI. 3. ficiat qui in eum speraverint. Dicet itaque primipilaris veluti gentium apostolus *:
* Ephes. I. 17. “ volo vos scire, omnis viri caput esse Christum *. Et rursus: ut Deus domini
„ nostri Iesu Christi, pater gloriae, det vobis spiritum sapientiae et revelationis in
„ agnitione eius; illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis quae sit spes vocatio-
„ nis eius, et quae divitiae gloriae hereditatis eius in sanctis. Et quae sit super-
„ eminens magnitudo virtutis eius in nos, qui credimus secundum operationem
„ potentiae virtutis eius, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis,
„ et constituens ad dexteram suam in caelestibus, supra omnem principatum et
„ potestatem et virtutem et dominationem, et omne nomen quod nominatur non
„ solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro. Et, omnia subiecit sub pedibus eius,
„ et ipsum dedit caput supra omnem ecclesiam, quae est corpus ipsius, et pleni-
* Philip. II. 9. „ tudo eius, qui omnia in omnibus adimplet. Et *, quia Deus eum superexalta-
„ vit, deditque ei nomen super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu fle-
* Coloss. II. 9. „ ctatur caelestium, terrestrium, et infernorum. Et *, in ipso habitat omnis ple-
* v. 10. „ nitudo divinitatis corporaliter. Et * estis in illo repleti, qui est caput omnis prin-
* Ephes. IV. 15. „ cipatus et potestatis. Et denuo *: veritatem autem facientes in caritate, cresca-
„ mus in illo per omnia, qui est caput Christus; ex quo totum corpus compactum
„ et connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem
„ in mensuram uniuscuiusque membri augmentum corporis facit in aedificatio-
* Ephes. V. [illegible] „ nem sui in caritate. Et iterum *: quia vir caput mulieris, ita et Christus ec-
„ clesiae caput. „

Postquam itaque caput et initium omnium ostendit esse Christum sacer apostolus, regemque universorum demonstravit, deinde inducit eundem credentibus
* Hebr. XII. 28. quoque in ipsum, largientem regnum, ubi ait *: “ itaque regnum immobile susci-
„ pientes, habemus gratiam, per quam serviamus placentes Deo cum metu et re-
* Coloss. I. 12. „ verentia. Et *, gratias agentes Deo patri, qui idoneos nos fecit in partem sortis
„ sanctorum in lumine; qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in
„ regnum filii dilectionis suae, in quo habemus redemptionem, remissionem pec-
[illegible] „ catorum. „ Ut autem filii simul et fratres et heredes, animadvertere debemus *
[illegible] “ sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis et prophetis in Spiritu, gentes esse

„ coheredes et concorporales et comparticipes promissionis eius in Christo Iesu,
„ per evangelium factus minister. Audacius * autem scripsi vobis, fratres, ex parte, * Rom. XV. 15.
„ tamquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quae data est mihi a Deo,
„ ut sim minister Iesu Christi in gentibus, sanctificans evangelium, ut fiat oblatio
„ gentium accepta, sanctificata in Spiritu sancto. Et deinde *: non enim accepi- * Rom. VIII. 15.
„ stis spiritum servitutis iterum ad timorem, sed accepistis spiritum adoptionis,
„ in quo clamamus abba, pater. Ipse Spiritus testificatur spiritui nostro, quod si-
„ mus filii Dei. Quod si filii, et heredes; heredes quidem Dei, coheredes autem
„ Christi. Et postea *: quia iam non es servus, sed filius et heres Dei per Christum. „ * Gal. IV. 7.
Quibus verbis consonabit alius theologus *: " dedit eis potestatem filios Dei fieri, * Ioh. I. 12.
„ his qui credunt in nomine eius. „ Addet his, evangelii quoque minister *: " quia * I. Cor. XII. 17.
„ vos estis corpus Christi, et membra ex parte. Decebat * enim eum, propter * Hebr. II. 10.
„ quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, aucto-
„ rem salutis nostrae cruciatibus consummare. Nam et qui sanctificat et qui san-
„ ctificantur, ex uno omnes. Quam ob causam non erubescit fratres illos nomi-
„ nare dicens: annuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiae lau-
„ dabo te. Et rursus *: quos praescivit et praedestinavit conformes fieri imagini * Rom. VIII. 29.
„ filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Et praeterea *. In quo abun- * Hebr. VI. 17.
„ dantius volens Deus ostendere pollicitationis heredibus immobilitatem consilii sui,
„ interposuit iusiurandum; ut per duas res immobiles, quibus impossibile est men-
„ tiri Deum, validum solatium habeamus qui confugimus ad tenendam propositam
„ spem. Et adhuc *. Dico Iesum Christum ministrum fuisse circumcisionis pro- * Rom. XV. 8.
„ pter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum; gentes autem super
„ misericordia glorificare Deum, sicuti scriptum est: propterea confitebor tibi in
„ gentibus, Domine, et nomini tuo psallam. Et insuper ait *: laetamini gentes cum * v. 10.
„ populo eius. Item *: laudate Dominum omnes gentes, collaudate eum omnes po- * v. 11.
„ puli. Et denique Isaias *: erit radix Iessae, et qui exsurget regere gentes, in ipso * XI. 10.
„ gentes sperabunt. „ In his porro observandum est, quod non modo de iisdem rebus sed et eadem verba, quae propheta, sacer dicit apostolus. His vero quae contradicet oratio? nam qui gratis consecuti sunt misericordiam a Domino, ex atheismo ad Dei amorem translati, firmi in fide stantes glorificant Deum, non autem idololatrae sunt, quicquid insanis ebriisque videatur. Nam quomodo hos paenitebit tot tantorumque quibus gloriantur donorum? quandoquidem digni habiti fuere qui filii heredesque Dei per fidem fierent, et corpus ac membra Christi sunt, et aeternae *Gr. p. 74.* gloriae studiosissimi; quomodo hanc omittentes gratiam atque splendorem, ad tenebras erroremque revolventur? Quod si haec ab his profanis omnino negantur, a nobis tamen creduntur, in tantum ut divinam Servatoris benignitatem admiremur, aperteque confiteamur, ipsum bonitatis excessu pro suae potentiae copia, non eos tantummodo qui praesente adhuc vita utebantur, diaboli tyrannide, per condescensionem liberasse; verum etiam iamdiu in inferno detentis, qui olim temporibus atheismi impietatisque vixerant, et nunc tenebris caecisque locis, et catenis inextricabilibus tenebantur, apparens Servator libertatem praedicans largitus est, et dominantis hostis violentiae subduxit. Atque haec a prophetica iamdiu lingua praedicta fuerant, quum persona Christi induceretur vinctis dicentis *: " exite; et te- * Is. XLIX. 9.

,, nebras incolentibus, revelemini. ,, Id autem suo tempore demum accidisse, is
* I. Petr. III. 18. qui apicem in Christi discipulis tenet, narrabit dicens *: " quia Christus semel ,, pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis; ut nos ad Deum adduce- ,, ret; carne quidem extinctus, vivificatus autem spiritu: in quo et his, qui in ,, carcere erant, spiritibus veniens praedicavit, qui increduli fuerant aliquando. ,, Quos ego existimo de salutis mysterio edoctos, susceptaque redemptoris praedicatione, quamquam omni motu atque operatione carentes, et omni agendarum rerum spe deposita, attamen gratos huic tam splendido eximioque beneficio, magnopere impios obiurgasse; tamquam si una cum viventibus iniuria adficerentur; vel potius eorum qui in Redemptorem blasphemi erant, audaciam non ferentes. Prorsus enim ob impietatis suae cumulum, ne animas quidem praemortuorum ab idololatria liberabunt. Quapropter videtur mihi et illorum reatus augeri, et maiori ut par est poenae obnoxius fieri. Sed enim nos his omissis, qui vivorum aeque ac mortuorum iudicio damnantur, ad susceptum propositum revertentes, reliqua persequamur.

46. Nam quatenus est gentium rex, promissiones subditis edicit, quasi quandam remunerationem ac praemium fidei erga ipsum atque obedientiae; quam rem
* Is. XXV. 6. audire operae pretium est *. " Faciet enim, inquit, dominus Deus sabaoth cunctis ,, gentibus super monte hoc: bibent laetitiam, bibent vinum, unguento linientur ,, in monte isto. ,, Age vero numquid horum spem fefellit? Immo manifeste his verbis, sacra mysteria divini doni gratiaeque docemur; nempe pretiosi sanguinis servatoris nostri Christi participationem, et divini lavacri sanctificationem; quibus profecto quid iucundius quidve divinius sit ad animi laetitiam et illuminationem?
* Is. LIV. 1. Hinc denuo mandat illis ut de vocantis munificentia laetentur, dicens *: " laetare ,, sterilis, quae non paris; erumpe et clama, quae non parturis; quia plures filii
Gr. p. 75. ,, desertae, quam eius quae habet virum. ,, Iam et quaenam bona hi qui ad vo-
* Is. XVIII. 7. cationis gratiam concurrerint sint relaturi, facile cognoscens quilibet dicet *: " tem- ,, pore illo adferentur dona Domino sabaoth tam a populo adflicto et misero, quam ,, a populo magno; ex hoc et usque in aeternum tempus. ,, Dona autem quaenam intelligantur, nisi omnino laudis spiritale sacrificium, et rationalis cultus a cunctis qui sunt in ecclesia populis Deo adhibitus; quem ille veluti odorem suavitatis excipit? Quod autem ipsis gratiam redditurus, donisque eos remuneraturus sit, rur-
* Is. LVI. 7. sus dicit *: " adducam illos in montem sanctum meum, et iucundabo eos in domo ,, orationis meae; holocausta eorum acceptabilia erunt altari meo. Nam domus mea, ,, domus orationis vocabitur cunctis gentibus. ,, Porro haud arbitror in tantam venisse insaniam novorum iudaizantium aliquos, ut putent praedictis verbis localem tantummodo apud Hierosolyma cultum denotari. Nam quis ita sit contumax, postquam ex persona universalis Dei iamdiu prophetae clamaverunt, illa immolatorum animalium et carnium abolita esse ac repudiata sacrificia, hisque substitutum cultum hominum Deum invocantium et in spiritu sacrificantium? " Quid mihi,
* Is. I. 11. ,, inquit * sacrificiorum vestrorum multitudo, ait Dominus? plenus sum; holocausta ,, arietum, et adipem agnorum, et sanguinem taurorum atque hircorum renuo.
v. 13. ,, Quis enim haec de manibus vestris requisivit? Neomenias vero et sabbata se iam
* Ps. XXXIX. 7. ,, non pati declarat. ,, Sicut etiam psalmista spiritu praeveniens scripsit *: " sacri-
* Ps. XLIX. 9. ,, ficium et oblationem noluisti, holocausta pro peccato non postulasti. ,, Itemque *:

" et non accipiam de domo tua vitulos, neque ex gregibus tuis hircos. Et, si vo-
„ luisses sacrificium dedissem utique, holocaustis non delectaberis *. „ Spiritalia * Ps. L. 18.
vero proponit sacrificia, adhortando: immola Deo sacrificia, immola Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua *. Manifestius vero hoc sistitur in sequentibus. * Ps. XLIX. 14.
Dum enim ait " cunctis gentibus „ haud partialem illam et regione quadam definitam Israhelitarum synagogam, sed catholicam et omni numero maiorem his verbis designat ecclesiam.

Quod autem regis gentium congregationes pure puro adhaereant, viaque illarum pura sit, quandoquidem nulla peste aut macula idolicorum sacrificiorum foedantur, animadvertere oportet dum ait *: " non transibit illuc impurus, neque * Is. XXXV. 8.
„ erit ibi impurorum semita; dispersi autem ibunt per illam. „ Tantopere autem ipsam esse purificatam et sanctificatam gentium praeco adfirmat, ut ipsam et templum Dei esse et domum Dei, huiusque Spiritum in ea habitare dicat *. " Ita Chri- * Ephes. V. 25.
„ stus dilexit ecclesiam, seque pro illa tradidit, ut eam sanctificaret, mundans la-
„ vacro aquae in verbo, ut exhiberet ipsam sibi gloriosam, non habentem macu-
„ lam neque rugam, neque aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata. „
Et alibi *. " Et dedit semet ipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, * Tit. II. 14.
„ et emundaret sibi populum peculiarem, sectatorem bonorum operum. Et *, qui *Gr. p. 76* * Rom. VIII. 11.
„ suscitavit Christum a mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra per inha-
„ bitantem in vobis Spiritum. Et *, Moyses quidem fidelis erat in tota domo eius * Hebr. III. 5.
„ tamquam famulus in testimonium eorum quae dicenda erant: Christus vero tam-
„ quam filius in domo eius, quae domus sumus nos. Et alibi *: nescitis quod tem- * I. Cor. III. 16.
„ plum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violave-
„ rit, disperdet illum Deus. Nam Dei templum sanctum est, quod estis vos. Et
„ iterum *: nescitis quoniam corpora vestra templum sunt eius qui in vobis est * I. Cor. VI. 19.
„ sancti Spiritus, quod a Deo habetis, et non estis vestri, quia pretio redempti?
„ Glorificate utique Deum in corpore vestro et in spiritu vestro, quae sunt Dei. „
Exploratum itaque ex his omnibus est, eos qui Christo crediderunt, Spiritumque gratiae receperunt per divini lavacri regenerationem, templum Dei et esse, et ita appellari dignos: consequenterque illos qui hos idololatras dicere instituerunt; daemonum esse templa apparet. Quod si non est communio Dei cum idolis, constat hodiernos inobedientiae filios, in quibus contrarius spiritus operatur, veritatem allatrare sancto resistentes Spiritui, dum aiunt Christianos idola colere; eosdemque factos esse daemonum templum, criminari audent. Ad quorum refutationem divina extant oracula, terribilem ipsis a Deo vindictam decernentia. Sic ergo ecclesiae paranymphus, hanc coniungens copulansque mirabiliter Christo sponso, idque vinculum et copulam adstringens, corpus esse Christi et membra ex parte, unumque corpus esse multos definit; quandoquidem unum eundemque panem mysteriorum benedictionis participamus, unitatem cum ipso per fidem adepti. Moxque sublimi eximiaque doctrina declarans illuminansque mysterium, sub humani coniugii imagine, haec pergit dicere *: " ita viri debent uxores suas diligere, ut corpora sua. * Ephes. V. 28.
„ Qui suam uxorem diligit, se ipsum diligit. Nemo enim umquam carnem suam
„ odio habuit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus ecclesiam; quia membra
„ sumus corporis eius, et de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem et

,, matrem suam, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in ecclesia. ,,

47. Veniant nunc iniquitatis operatores atque demonstrent quomodo et quibusnam inspiratis oraculis ecclesiam ab unione cum Christo scelestc divellant? quomodo coheredes et concorporales Christi, simulacra ab infidelibus culta adorant? Quomodo ergo verum dicant, qui falsitati patrocinantur? Videant igitur, nisi forte Gr. p. 77. ipsum Christum profanum quid et impurum propter vocatos in eiusdem sortem et concorporalem communionem, existimant; videant inquam, ne blasphemiae culmen attingant. Verum hi neque se obrui, neque ut ita dicam defodi sentiunt propria ignominia, dum loquentes in Spiritu Dei sanctos prophetas atque apostolos abrogant, eosque profanos veluti atque impios vates clamitant et magistros ex proprio ventre loquentes. Quorum vitandos spurcosque sermones, ad sui erroris confirmationem pertrahunt: " particeps idolorum Ephraim posuit sibi scandala, irritavit * Os. IV. 17. ,, Chananaeos ,, legimus *; at Christianos idolorum participes iisque communicantes nusquam usque ad hanc diem a quopiam dici audivimus, nisi ab iis tantum, qui adversus Christi gloriam et contra recte eum colentes atque adorantes, rabie insaniunt. Neque id mirum. Mos est enim impiorum adversandi melioribus, et veritatem depravandi, ut sententiae suae improbitatem velare queant. Dictumque a sanctis viris recte fuit, latentem malitiam proclamata esse noxiorem.

48. Hi quippe palam propriam impietatem numquam ostentare audentes, gravem suam adversus cultum nostrum iniuriam subverentes, multosque latere putantes, quasi Christum non offendant dum eius divinae imagini contumeliam faciunt, quid moliuntur? Quia sciunt natura comparatum non esse, ut res ipsae mutentur, nomina autem saepe indifferentiam prae se ferre, ad denominationis differentiam procurrunt, et diabolicis religionibus addictam nomenclaturam, venerandae servatoris nostri Christi ac Dei imagini, hi qui revera sunt idolorum amatores, accommodare haud perhorrescunt, idolum hanc appellantes; et colentes eam rite Christianos, idololatras vocitantes: ut, ceu si perversam abhinc fidem nostram invenerint, stabilitatem huius atque constantiam, quantum in ipsis est, evertant; manifestam hinc parientes iniquitatem, nempe et in Christum irreverenter blasphemiam conflantes, et rectum sincerumque dogma nostrum temere impudenterque accusantes. Atqui gentes quidem misericordiam Dei collaudant, quamquam nuper ex infidelitate exilierunt, gratiaeque doctrinam receperunt. Isti autem qui nunc dicuntur Christiani, maximeque ii quibus sacerdotii tradita videtur dignitas, non horrent animo, non lingua rigescunt, blasphemiae excessum non verentur, dum se aliosque Christianos omnes, Dei portionem et Christi hereditatem, daemonum impurorum hereditatem appellant? Iam etiamsi sibi solis apostasiae et irreligionis famam imponerent, omnium sane hominum miserrimi et apprime detestabiles existimarentur. Nunc vero quum adversus omnes omnino admirandae nostrae veraeque religionis consortes, impias linguas commoverint, qui fieri potest ut divinam iram non expe- Gr. p. 78. riantur suppliciis acerbissimis addicti? Sed enim ad prophetica oracula convertendus sermo est. Igitur homines ex cunctis gentibus ac linguis cunctisque stirpibus, mortales ex universo terrarum orbe insulis atque mari sub uno rege constitutos, unumque dominum ac Deum et principem agnoscentes invocantes atque colentes,

consentaneum utique erit unico nomine et quidem ab illo principe derivato appellari atque denotari. Idcirco propheta ait *: servis meis vocabitur nomen novum, quod erit in terra benedictum; benedicent enim Deum verum.

* Is. LXV. 15.

Quid isti ad haec stolidi dicent? Quid autem nos? Nempe quod Christus dominus ac Deus noster, factus homo, nomine appellatus sit quod utramque unitam naturam pariter significaret, nempe et deitatem ungentem et unctam humanitatem; ita ut uno vocabulo et concurrentium substantiarum duplicitas, et facta ex his unicae personae hypostatica unio, sine dubitatione dignosceretur. Consentaneum itaque erat, ut qui in hoc nomine baptizati erant et consignati, ab eodem cognomen suum derivarent, et Christiani dicerentur, uno eodemque titulo distincti omnes atque appellati, velut ii qui pacti alicuius certissima signa prae se ferunt. Atque hoc nobis maxime proprium ac peculiare signaculum nomenque est, quantumvis hi irreligionis crapula mersi audire non patiantur. Huius rei causa mirabiliter admodum Christi ecclesia et est et dicitur, populusque adquisitionis, gens sancta, genus electum, regale sacerdotium, hereditas inclyta Dei, portio Domini, funiculus hereditatis eius, vitis Domini sabaoth, filii dilecti, fratres germani, servi familiarissimi, templum Dei, regni heredes, vocationis caelestis participes, rationales oves summi pastoris. Quare et virtutes eius annunciamus, qui vocavit nos de tenebris in admirabile lumen suum, Deumque et regem et dominum creatorem, servatorem redemptoremque nominamus et confitemur, et quicquid praeterea a nobis in hymnis dicitur. Sic veri Trinitatis adoratores agniti, diabolicam omnem fraudem proterimus ac despuimus, omnem idolicum errorem odimus atque abominamur, et qui non ita se habent et confitentur, anathematibus subiicimus. Nostra itaque confessio eiusmodi est. Sed iam ad illam contra irreligiosos orationem a qua discessimus revertamur.

49. Quid ergo dicitis? Rex hic magnus magnificus, cuius magnificentia caelos exsuperat, cui omnium rerum potestas est, quique imperium sempiternum obtinet; regno enim eius nullum esse finem confitemur quotidie; angelorum dominus, caelestium, terrestrium, atque infernorum imperator, universae creaturae auctor, quique omnia ex non extantibus ad existendum produxit; quomodo iam vel saltem aliquibus dominabitur? Defecit a tanto rege populus, quem de perduellionis crimine merito quis accusabit, vacua sunt iam regia palatia et deserta, alterius regis partes sequuntur. Huiuscemodi est seditiosorum horum oratio, qui Christi regno ideo fortasse non subiacent, quia regem habent Mamonam. Age nobis dicant defectionis huius modum; quaeratur quaenam fuerit conversionis istius causa. Si sponte quidem a dominantis manu populus se subduxit, utrum ne quia ille dominari nesciret, an quia tueri eos non posset? Atqui is est qui in regno suo dominatur a saeculo, qui caelum terramque implet, cuius in manu omnes fines terrae; qui Deus ad salvandum dicitur; et Deus salutarium nostrorum; et ipse natus est nobis Servator dominus; et qui salvet, praeter illum, nemo est. An quia non providet, nec Deo digne nostra haec administrat, hunc recusant? Atqui ipse est qui oriri facit solem suum supra malos et bonos, et pluit super iustos atque iniustos; qui dat terrae imbrem matutinum et serotinum, qui dat escam omni carni. Et, pater meus, inquit, usque modo operatur, et ego operor. Quibus verbis curam Dei de

Gr. p. 7.

nobis providentiamque suadet. An rursus ceu non magnum negant admittere? Atqui rex magnus super universam terram est, et magnitudinis eius non est finis. An demum quasi partiale et circumscriptum habeat imperium, vel aliquo tempore definitum? Atqui regno eius non erit finis; et ipsi flectitur omne genu caelestium terrestrium et infernorum. An postremo, quia intellectu indigeat! Atqui intelligentiae eius non est numerus; nec quisquam novit mentem Domini. Quod si forte Deum minime exorabilem nec nostri sollicitum existimant, quis inquam, praeter illum, sanctorum voce loquitur sic: nolo ut homo morte moriatur, sed convertatur potius a via sua, vivatque anima eius. Egoque ipse qui aio impio morte morieris; idem dico, quod si convertetur a via sua, recteque et iuste aget, et in vitae mandatis ambulabit, vita vivet et non morietur: omnium peccatorum eius obliviscar. Superest ut Deum parte aliqua sapientiae vel iustitiae destitutum arbitrentur. Atqui abyssum sapientiae eius vel connaturalis potius scientiae quis metietur? Etenim sapientià caelum extendit, terram fundavit, cunctaque omnino in sapientia fecit. Quodque bonus sit, et omnia habeat, ob quae ab omnibus celebratur hymnis et glorificatur, cur opus est supra mentis atque orationis vim Dei magnalia attingere, et impossibilia audere? Ne forte incauti stulto consilio et insania, aeque ac isti impii, in insipientiae foveam incidamus?

Hic ergo repudiatus Deus quanam re sit imminutus aut egeat, hi blaterones dicant; ut hic ignarus et languidus ad officium, abiiciat imperium. Quin potius, ut nos dicimus, quibusnam non est superior et excelsior Deus? Quae oratio culmen demonstrabit magnitudinis eius, virtutisque finem interminum, vel potestatem immensurabilem, et adversus omnes fortitudinis vim infinitam? Et ne his humilibus
Gr. p. 80. verbis exornare excelsum putantes, extenuemus potius universalis dominatus potentatusque ineffabilem dignitatem, quae incomparabiliter et absque ulla paritate omnia transilit et excedit, cunctisque inaccessa et incomprehensibilis est, omnique menti ac sermoni impervia, ceu quae extra omnem visibilem invisibilemque rem est atque omne nomen sive in praesenti sive in futuro saeculo nominandum; his inquam dicendis, ceu facultate nostra maioribus, abstineamus. Quod si haud sponte gradu suo cedens, dicto audiens factus est, utique vis ei illata fuit; et qui princeps erat, sub tyrannidem decidit. Quis porro hanc tyrannidem arripuit, et imperium illi abstulit? Sine dubio qui tyrannus est factus, fortior feliciorque est, quatenus quidem victor praevaluit, et comparandae victoriae vires habuit. Nam certe in his visibilibus et humanis, cum ad pugnam aciemque res belli devenit, et manus conseruntur, fructum armorum atque laborum hi qui superiores discedunt referunt, dum hostem proelio victum in captivitatem redigunt; unde sequitur praedae et manubiarum copiosa adeptio, armorum quoque plurima accessio, vel hostilis regionis depopulatio atque in propriam ditionem reductio, stipendiorum in posterum tempus violenta indictio tamquam victis et in servitutem redactis. Quod autem ab invisibilibus potestatibus commotum bellum est, a quibus nobis haec contra fidem procella permiscetur, nihil horum sperat sibi bene eventurum. Non enim par est illius atque huius belli motus: neque ut aliquam rem externam nostram hostis adquirat, adversus nos consurgit, sed ut nos penitus totos, id est rationales animas et rectricem hominis mentem depopuletur sibique subiiciat, persuadeatque ut re-

gem appellemus, Deumque confiteamur illum qui Dei adversarius est, eiusque abominandis animaeque exitiosis iussibus obtemperemus; et ne ipse solus gehennae sit addictus, sed etiam consortes suos in aeternum ignem secum coniiciat. Id enim officium ab initio fuit invidi daemonis et flagitiosi, nempe ut nos paratis generi nostro bonis cum livore irruens spoliet, et suae ruinae socios faciat. Iamvero is cui subditi erepti sunt, iam principatu spoliatus est, et dignitate privatus, atque omnino potestate seclusus. Nudum illi superest nomen; vel hoc ipsum, ut par est, prorsus evanescet. Ergo huius gloria ad miseriam * deformitatemque recidet. Ubi (* gr. [illegible]) enim non est subditus, ibi ne regem quidem consistere necesse est. Cur? quia hic quibus imperet non habebit. Sic isti calamitosi daemoni largiter faventes, putant adversus Christi regnum fortiter gerere, nostramque fidem viriliter oppugnare, nosque a divinis depellere dogmatibus. Attamen divinitus inspiratas audiant voces *: (* Is. XXXII. 6.) " stultus stulta loquetur, et cor eius vana cogitabit. "

50. Quid autem hoc insanius aut stultius? Vana vere adversus Christum meditati sunt, stultaque ipsorum consilia fuerunt et cogitationes, mentisque ratione carentis et absurdae partus, veraeque fatuitatis, immo malitia atheismo summaque (*Gr. p. 81.*) impietate maior: quorum nullam partem, ne in mentem quidem homini, recipere licet, ita ut stultissime putet, et scelestissime committat, ad tantam infirmitatem et dedecus supremum Dei dominatum deprimere. Qua quidem re quid absurdius esse potest atque irreligiosius? Sed nova quaedam, ut videtur, adversus Christi regnum ab his iniquis oritur accusatio. Quum enim in Christum oporteret celsiores quosque congerere honores, in extremam potius ignominiam ac vilitatem eundem detrahere non erubescunt, ut ei detracta quae Deo congruit dignitate, minorem demonstrent, divinisque qualitatibus spolient, simplicemque hominem unumque de nobis esse statuant, atque universali quae ipsi inest potestate depellant. In tantam scilicet improbitatem atque irreligiositatem istorum dogmata consectaneo cursu devenerunt! Sed hi rudes atque stolidi non cogitarunt, quomodo haec ille sit passurus, qui fortem alligavit, eiusque vasa diripuit, atque a furore contra nos compescuit. Quomodo qui invisibilem captivavit tyrannum, et formidabilem delevit potentiam, spoliatus fuerit vicissimque devictus? Num debilitate sua id passus, aut adquisitae rei negligentia, et quidem post tot sudores atque cruciatus? Patietur, inquam, spoliari se cum potentia, sua quoque erga nos cura ac providentia? Vanum itaque fuit eius certamen, frustra contra adversarium pugnam suam consummavit. Fortasse et aliis opus ei erit certaminibus, et negotium ei facessetur, neque a sollicitudinibus ob hostem suum cessabit; et de alia cogitabit aliquando incarnatione, et crucem aliam ac passionem excipiet; ex quo continget, ut his analogum quoque cultum sit habiturus. Nam si destruxit idololatriam Christus, idque nobis fuit animarum medicamen; postea vero haec pestis rursus spiritum sumpsit, alia denuo medicina opus erit; id quod in corporalibus morbis compertum est; cum si quis medicus praesentem morbum aegrotantis sanare velit, consentanea morbo pharmaca propinat; deinde accidit, ut quod remedium videbatur, aliquando perversum fiat atque mortiferum, quia nempe nihilo melior immo peior sit aegri status; necessario itaque aestuabit medicus et satis aget, aliis molitionibus studens componere medicinam. Quod si ne ita quidem scopo potiatur, addet alia, atque in infinitum ex-

hauriet experimenta. Sed iam dehinc quod fit, non est medela, sed ambiguitas et
aberratio et aegri doloribus incrementum. Pari modo servatoris quoque nostri Chri-
sti incarnationem irridentes hi miseri definire volunt, nihil omnino efficax aut sta-
bile habere ipsam existimantes. Ludibrio itaque habentur ipsis nostra mysteria, ni-
hilque a scenicis rebus ut videtur distantia.

At enim nos, veritatis usum habentes, et rerum gestarum fidei ac virtuti ad-
Gr. p. 82. haerentes, dicimus: adeo sua constat victoria tyranni mortisque victori Christo, ut
iam exitiosus draco, insatiabilem suam voracitatem in Christum ipsum intendens,
et in praesentem irruens, postquam veluti esca ipsi obiecta est humanitas, isque
cupide ceu praedam quandam nactus vorare putavit, in hamum deitatis deceptus
incurrit; et quos olim liguriens ingurgitaverat, difficultate cibi praefocatus, invitus
evomuit. Propterea homines, qui antea praeda erant obvia et gratissimus cibus dra-
coni, potestatem acceperunt, ab eo qui mundum devicit, superbamque et saevam
diaboli potentiam destruxit, calcandi serpentes et scorpiones omnemque inimici vim.
Sed et hamo draconem attrahent, capistrum fibulamque naribus eius iniicient, ar-
millaque labium eius perfodient; quantumlibet hi erroris sui laqueis capti captivo
et perforato et mastigiae cultum, ut ipsi aiunt, stolide exhibeant. Vere non cogi-
taverunt sapere et intelligere infelices hi. Ideo adversus veritatem insolescunt, au-
dentque quae nec barbaris neque graecis audenda forent. Quid dicent, ubi au-
* Ioh. X. 27. dierint quae in evangeliis noster diserte rex et pastor clamavit *: oves meae vocem
meam audiunt, et nemo rapit ea de manu mea? Et quod pater dederit ei potesta-
* Ioh. XVII. 2. * Ioh. XVI. 15 tem in omnem carnem *. Et, omnia quae habet pater, habet et filius *. Nam mea
* Ioh. XVII. 10. omnia, inquit, tua sunt; et tua, mea, et in his clarificatus sum *. Namque Uni-
genitum cuncta sui patris participare credimus. Quomodo ergo clarificatus est, si
victus ac minoratus? Quomodo potestate spoliatus fuerit, qui patris maiestate or-
natur, consorsque est universae potentiae eius? Haec Domini hostes non conside-
rant, quia sub alio degunt saeculi huius principe. Hoc enim ipsis valet idolorum
adoratio, nempe iam inde ab initio suscepta evangelicae doctrinae contradictio. Nos
vero numquam defatigemur ipsorum vesaniam atque stoliditatem debellare.

* Ioh. X. 2. Quid ergo ait Servator *? " Qui per ianuam intrat, pastor est. Et cum oves
,, proprias emiserit, ante ipsas vadit, et oves eum sequuntur, quia sciunt vocem
,, eius. Alienum autem non sequuntur, quia vocem illius non noverunt; ideo alie-
,, num non sectantur, sed ab eo fugiunt, quia non noverunt vocem alienorum. ,,
* v. 9. Dein rursus *. " Ego sum ostium; per me si quis introierit, salvabitur, et proce-
,, det, et pascua inveniet. ,, Quid autem hi vesani? Pastorem huiusmodi, aegro-
tum ac debilem, et pastoralis artis imperitum esse volunt, vel infirmis ad dirigen-
das oves viribus, et vel eo invito aut etiam prodente gregem a lupo discerptum
fuisse. Frustra autem opponi ostium videtur, quod nullam praestet securitatem;
Gr. p. 83. sive quis intret sive exeat, nihil eiusdem saluti conferens. Atqui ita nugari et lo-
* v. 14 qui, qualem poenam suppliciumve non meretur? Deinde *: " ego sum pastor bo-
,, nus, et cognosco oves meas, et recognoscunt me meae, et animam meam pono
,, pro ovibus. ,, His autem utrimque blasphemiae defoditur fovea, qui et Christi
pastoris simul, et ovium ignorantiam, stulte accusant. Discredent enim prorsus illi,
animam pro ovibus ponere se dicenti; ut vel omnino nullam fuisse passionem eius

statuant, vel simulatam et phantasticam; vanumque drama ab evangeliorum auctoribus compositum adfirmabunt. Hi autem nonnisi illorum dementiae atque impietatis fructus sunt. Et Christus quidem ait *: " et alias oves habeo, quae non sunt ,, ex hoc ovili; et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ,, ovile et unus pastor. ,, Hi contra, illas etiam quae ei cognitae et congregatae sunt, ab eiusdem ditione et familiaritate arcere nituntur, et ad erroris sui ducem diabolum traducere. Diceret autem his quoque Christus, qui Iudaeorum vesania laborant *: " vos non creditis, quia non estis de ovibus meis. Oves meae vocem ,, meam audiunt, et cognosco eas, et sequuntur me *. Et ego vitam aeternam dabo ,, eis, et in aeternum non peribunt; neque eas quisquam rapiet de manu mea *. ,, Pater meus qui mihi dedit, maior omnibus est, et nemo rapere de manu patris ,, mei potest. Ego et pater unum sumus *. ,, Hi vero Iudaeorum dogmata et opera reapse habentes, blasphemiarum suarum tamquam lapidibus Christum impetunt. Sic enim, quantum in ipsis est, Christum deminuunt, et universali potestate spoliant, et iam gradu deiectum decernunt, evangelica quoque, inter alia, mendacii insimulantes oracula: patri autem ipsorum Antichristo gloriam tribuunt et victoriam, trophaei instar splendidi, proprium ei statuentes exitium.

* Ioh. X. 16.
* v. 26.
* v. 27.
* v. 28.
* v. 30.

51. Sed iam ipsi quoque patri et omnium Deo, prout verisimile est, vim inferre cernentur, eumque generali potentatu velle deiicere, dum una cum filio spoliatum potentia adserent. Si quidem filius ait *: " ego et pater unum sumus; ,, regnatque cum patre in saecula. Dicent etiam Spiritum sanctum mendaciter apostolis esse locutum; dum alii quidem inspiravit dicere *: " quoniam eripuit nos de ,, potestate tenebrarum, et transtulit in regnum filii dilectionis suae, in quo ha- ,, bemus redemptionem et remissionem peccatorum; qui est imago Dei invisibilis, ,, primogenitus omnis creaturae. ,, Alterius autem auribus insonuit dicens *: " vos ,, genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus adquisitionis, ut vir- ,, tutes annuncietis eius qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum. ,, Qui olim non populus, nunc autem populus Dei. Et, qui olim extra misericor- ,, diam, nunc autem misericordiam adepti. ,, Quibus consonat evangelicus sermo clamans *: " quia lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt. ,, Verum hi qui tenebris digni sunt, lucem fugatam fuisse putant et comprehensam. Frustra haec dicta fuere, aiunt; et nugatur qui dicit, eos qui in tenebris erant, in admirabile lumen fuisse vocatos; et illum qui populus non erat, nunc populum esse Dei; et qui longe erant a misericordia, factos ei proximos. Frustra, ut videtur, Christi sanguis fusus est, et pretium pro nobis datum, sicuti credimus et praedicamus. Sic eos in perditionis barathrum blasphema et irreligiosa doctrina praecipites dat. Praeterea deiloquorum alter, huic item labori interveniens, ita praedictis opem feret *: " erit diebus illis et tempore illo, vocabunt Hierusalem solium Do- ,, mini, et congregabuntur adhuc post desideria pravi cordis ipsorum. ,, Haec divus propheta. Sed quum saepenumero iam eiusmodi locutiones explanaverimus, haud existimo ad easdem explicationes esse redeundum. Quamquam ea quae inferius ab eo dicentur, haud praeterire velim; si quidem ea nobis multam pariunt veritatem proposito argumento idoneam, nec non naturalem cognationem et concordiam demonstrant, quae quidem subtiliter animadvertendo cognoscemus: quatenus nempe

* v. 30.
* Coloss. I. 13.
* I. Petr. II. 9.
[illegible]
* Ioh. I. 5.
* Hier. III. 17.

Deus, et quibusnam per tempora curam suam peculiarem impenderit, et quaenam novitas seu instauratio ferendarum deinceps legum, quae veteribus firmiores erant futurae, multoque potiorem laturae utilitatem, et ubinam aliquando hae leges significandae forent, qualique virtute magisterium ipsarum esset peragendum.

* Hier. XXXI. 31. 52. Sic autem se habet locus propheticus *. " Ecce dies veniunt, ait Domi-,, nus, et feriam domui Israhelis et domui Iudae foedus novum; non secundum ,, foedus quod pepigi cum patribus eorum, die qua apprehendi manum eorum, ,, ut educerem eos de terra Aegypti. Et ipsi non permanserunt in foedere meo; ,, et ego eos neglexi, ait Dominus. Quia hoc est foedus quod feriam cum domo ,, Israhelis post dies illos, dicit Dominus, dans leges meas in mentem eorum, et ,, in corde eorumdem scribam illas: et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in po-,, pulum. Neque suum quisque civem docebit, neque item quisque fratrem suum, ,, dicens: cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me, a parvo ad magnum. ,, Quia propitiabor iniquitatibus eorum, et peccati ipsorum ulterius non recor-,, dabor. ,, Hactenus Spiritus sancti interpres. Quis porro haec inspirata non audiit oracula? Ubique terrarum ac pelagi deiferorum virorum cernitur praedicatio diffusa. Quis ita insipiens et stolidus, ut Spiritus oracula pensi non habeat, artis autem diabolicae inventis adtendat? Quanta reprehensione ac punitione digni sint, Gr. p. 85. dicat aliquis eorum qui recte loquendi sunt studiosi. Quid his dictis rectius aut evidentius? Nonne hinc coarguitur stultorum vanitas? Nonne doctrina nostra, ut rectae pietati consona, hinc demonstratur? Nonne novum foedus nobis ante proclamavit, quod salutare Verbum visibiliter apparens tradidit? Nonne vitae secundum Deum agendae rationem in antecessum exposuit; et quod eam suscipientium illustrandae mentes forent et illuminandae; et quod denique ad fidem accedentium corda vetere peccati macula mundanda essent? in quibus etiam divinam legem scriptum iri praenuntiavit. Nonne veterem hominem depositum iri, spirituque renovandum praescripsit? Nonne nostram cum Deo familiaritatem propinquitatemque delineat? ita ut simus eius populus et sancta hereditas, liberam et per semet ipsam oblatam Dei cognitionem habituri? Nonne exhibet Deum gratis indulgentem peccatis nostris, et iniquitatum nostrarum oblivionem demonstraturum? Nonne misericordiam et benignitatem quam in nos gerit, proclamavit? Nonne, quod rei omnis caput est, ut summatim dicam, sacrae nostrae fidei fundamenta et fulcra stabilivit? His plaudere, et felicibus eadem coronare suffragiis, iustissimum sit. Namque haec impietatis deprimunt supercilium, et impudentium ora obstruunt. Vere decuit oraculorum horum mediatorem esse atque ministrum, eum qui recte digneque prophetarum dictus est miserantissimus propter suam ad luctum lacrymasque proclivitatem; qui Deo agnitus fuit ante etiam conceptionem, et in ipsa vulva sanctificatus. Quid enim sacra illa anima clementius et purius?

* Hier. XXXI. 31. Sed ad propositorum dictorum explanationem tempus est ut convertamur *. " Ecce dies veniunt, ait Dominus, et feriam domui Israhelis, et domui Iudae foe-,, dus novum. ,, Dies nulli alii intelligi debent, nisi quos ceteri prophetae extremos fore docent (etiamsi indefinite heic dictum est) quibus Dei Verbum inter homines cum carne versatum est. In saeculorum enim fine, Christi mysterium manifestatum est, legesque ab eo nobis cum novo foedere adlatae fuere. Alioqui ostendant

nobis adversarii tum nostri tum veritatis, tempus aliud, et hoc prophetico oraculo posterius, et foedus aliud ostendant; quo facto, nos tacebimus. Sed quamdiu id demonstrare nequeunt (neque sane umquam poterunt) sententia nostra stet, et veritatis doctrina sese alacriter attollat. Domus vero Israhelis atque Iudae, quinam alii erunt, quam qui mente purissima Deum pervidere, quantum homini licet, poterunt, et cum pura sinceraque fidei confessione ad eum accedere? Sic enim proprie Israhel atque Iudas designabuntur; etiamsi hominum nudis tantum appellationibus addictorum, hoc loco sermo fecit mentionem, ne forte promissiones patribus factae excidisse viderentur iis qui adhuc carnales erant, et circumcisionis gloriabantur tessera. Sicut etiam Servator phoenissae mulieri dixit *: " non sum ,, missus nisi ad oves quae perierunt domus Israhelis. ,, Quibus detrectantibus, postea ad gentes, ad quas patrum promissio et benedictio spectabat, transiit.

* Matth. XV. 24.

Gr. p. 86.

Sed, si placet, rursus novi foederis minister, qui Christi nomen coram gentibus regibusque tulit, quique egregie oppido et tempestive et ex rei usu, his ipsis oraculis, dum ad Hebraeos scriberet, ad litteram usus est; is inquam nunc quoque opportunissime invocetur, atque in medium adducatur, dum utriusque foederis vim inter se comparat et diiudicat, dicens *: " nam si prius illud culpa va-,, casset, non utique secundi locus inquireretur. ,, Quid ni vero culpabile illud prius? quia, inquit *, nihil ad perfectum adduxit lex: introductio * vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum. Igitur secundo foedere, et quidem meliore, opus fuit; cuius praecipua utilitas et necessitas est ad salvandum hominem, et illum iustificandum qui cum fide accedit, et veterum delictorum donandam emundationem. Erat autem haec evangelicae legislationis nuper gratia efflorescens. Porro rerum his intervenientium quanta est diversitas! Illic enim sacerdotes munera offerebant, cruentasque pro se ipsis et pro ignorantiis populi victimas, quae peccata dolere nequibant; namque in exemplo adhuc et umbris ministrabant caelestium rerum, sicuti Moysi oraculum fuit editum. Heic autem diversum ministerium intervenit, atque incomparabiliter melius, tanto melioribus cum promissionibus, quanto ab umbra veritas distat. Etenim noster pontifex, auctor apostolusque confessionis nostrae Christus Deus noster, semel pro peccantium salute se ipsum offerens sacrificatum immolatumque in carne, manet in aeternum pontifex, sedetque ad Dei dexteram; deinceps expectans, donec ponantur inimici eius scabellum pedum ipsius. Unica enim oblatione perfecit in perpetuum sanctificatos. Testis porro nobis, inquit, Spiritus sanctus.

* Hebr. VIII. 7.

* Hebr. VII. 19.

* cod. ἐπεισαγωγή.

Sed hi impuri atque profani, Spiritus oracula audire non sustinent, multamque immunditiam atque foetorem ex abominando corde suo eructantes, veritati occentant, ne Christum quidem quicquam perfecisse, neque eos esse sanctificatos qui gratia digni fuerunt. Sic sane iudicent, et quidem admodum recte, dum ex suo impuro spiritu eloquuntur " non iuxta foedus quod pepigi cum illorum patribus, ,, quo tempore manu apprehensos eduxi, inquit, eos de terra Aegypti *. ,, Haec antiquitus, tacite veluti, veteris foederis cessationem innuebant *, quod ipsum tabularum quoque contritio significavit. Quo tempore enim aegyptiaca tyrannide Israhel ereptus fuerat, lapideis tabulis lex incidebatur, mons fumans apparebat, terroresque maximi desuper obiiciebantur; cuiusmodi opus erat erga rudem populum et his ter-

* Hier. XXXI. 32.

* gr. corr. προϋπηνίσσετο.

riculamentorum elementis indigentem; ita ut qui nuper peregrina regione excesserant, a barbarica morum perversitate averterentur, atque ad Dei cognitionem dirigerentur, ethnica superstitione deposita. Et tabularum quidem lapidearum usu, saxei illorum cordis sacer sermo duritiem rigoremque denotabat. Idcirco enim et durae cervicis populus, nervique ferrei instar cor habens, atque omni contumaciae et pervicaciae deditus increpatur.

Gr. p. 87.

Cum autem nos dominus ac Deus de potestate tyranni improbi liberaturus advenit, et peccatorum nostrorum iugum depulsurus, nihil huiusmodi terriculorum intervenit. Salutis quippe nostrae operator, terram obambulans, mitis ille et humilis corde, sine ullo tumultu ac pavore, mansuetudinem immo prae se ferens et adfabilitatem, salutarem in synagogis doctrinam dictabat, omnique beneficiorum genere eos qui se audire vellent cumulabat, non leges scriptas tradebat, non terrae huius visibilis pedibusque calcatae portiones funiculis dividebat, nihil temporale et fluxum ad possidendum tradebat, sed caeleste praedicabat regnum, et inamissibiles opes largiebatur, gaudium ineffabile annunciabat, omnemque morbum atque languorem in populo curabat; omnia demum praestabat quaecumque a divina benignitate iis qui ad fidem accessissent praeberi dignum erat. Quid dicam Spiritus copiosam subministrationem ab eo datam? quibus ex omnibus gratia virtusque operantis atque donantis demonstrabatur. Idcirco etiam praedicebat: " non iuxta foedus quod ,, pepigi cum illorum patribus. ,, Namque evangelicam legislationem deinde subinfert: " dans leges meas in mentem eorum, et in corde eorumdem scribam illas. ,, Gratiae leges non sunt in charta atque atramento, sicut etiam apostolus innuit dicens *: " epistola nostra vos estis, scripta in cordibus vestris; manifestati quod sitis ,, Christi epistola, ministrata a nobis, scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi, ,, non in tabulis lapideis, sed in tabulis (1) cordis carneis. ,, Non enim in inanimi materia scribuntur, sed Dei digito, et Spiritus calamo imprimuntur, in rationalium hominum mentibus, veritate ac sinceritate imbutorum; eaeque animam ac mentem purificant. Nihil enim scriptum legislator noster tradidit; nam factis, non litteris, virtutibus non characteribus, divinae leges ceu ad ostensionem Spiritus in animabus stabiliuntur. Sic in illis evangelica praesignificabantur charismata.

* II. Cor. III. 2.

Nonne haec est pulcra et fertilis terra, pubescens et fructuosum arvum, quod divinum excepit semen, cum sator exiit ad proiiciendum doctrinae semina? terra haec triginta et sexaginta, immo et centum reddit, qui est maximus et summus fructus. Harum accurati legum scriptores ac ministri extiterunt divi apostoli, ad potiorem quam Moyses Dei contemplationem et ministerium elati; qui etiam animosa sententia gloriantur dicere *: " Dei sumus adiutores apud credentes: Dei ,, agricultura, Dei aedificatio estis. ,, Quod si haec vera sunt, sicuti reapse sunt, quomodo non erubescunt adversus apostolicas propheticasque voces nugari hi vesani, quasi Dei aedificium Antichristus subfossum occupaverit, praedium vastaverit, victoriam cum illis operans retulerit? Deinde: " in corde eorum scribam illas. ,, Heic illorum, qui evangelica praecepta receperunt, pro tabulis lapideis, corda ceu splendidos quosdam limpidosque cippos proposuit, in quibus divinae leges haud in

* I. Cor. III. 9. *Gr. p. 88.*

(1) Exciderunt a graeco textu verba λιθίναις ἀλλ' ἐν πλαξί.

superficie charaxantur, sed alte penetrant, ad usque intimas cordis plicaturas meantes, ut indelebiles diuturnaeque conserventur, et in omne aevum incolumes maneant. Hinc unicuique, si modo velit, intelligere licet quanta est legum diversitas, tantum adseclarum distare dignitatem. In hoc igitur nos foedere constituti, atque in ipso confirmari et custodiri fiducialiter credentes, Dei populus esse gloriamur, et Deum tamquam reapse Deum nostrum nobis inscribere et fidenter fateri, et revelata facie *, puro corde, non nutante sententia, palam proclamamus. * gr. corr. προσωπῳ.

Si ergo prius illud foedus non caruit ob dictas causas reprehensione, profecto oportet irreprehensibile et omnino inculpabile, immo illustri fama ac nobilitate, summaeque gloriae corona ornatum, novum foedus post illud vetus videri, ceu quod omnia innovaverit ac perfecerit, quodque bonorum caput est, iustitiam atque salutem nobis adseruerit. Facessant itaque hi qui frustra peccant, atque ab omni blasphemia ineptiisque desinant, osque obstruatur illorum qui adversus salutem nostram iniusta loquuntur. Quod si a calumnia non cessant pietatis hostes, quaerant huic sectam contrariam, et secum capita conferant, atque huius inventorem ac legislatorem sibi cernant, a quo erroris arcanis initientur, qui fere est huiusmodi *: * II. Thess. II. 4 ad 9.
“ qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.
,, Cuius est adventus secundum operationem Satanae, in omni virtute, signis atque
,, prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis iis qui pereunt. Quem
,, Dominus interficiet spiritu oris sui, et adventu suo destruet. ,, Nos autem adeo abundanter, immo redundanter, divina scientia gratis ditavit, ita ut fiducialiter, sicuti praedictum est, dicamus *: “ non docebunt unusquisque civem suum, nec * Hier. XXXI. 34.
,, singuli fratrem suum, dicentes: cognosce Dominum. ,, Et unde hoc scient? “ quia
,, cuncti, inquit, erunt docibiles Dei *. Et, quaecumque facitis, omnia ad Dei glo- * Ioh. VI. 45.
,, riam facite *. ,, Et en causa: “ quia scient a parvo ipsorum usque ad magnum *. ,, * I. Cor. X. 31. * Hier. loc. cit.

Edormite crapulam ebrii a vino impietatis vestrae, et auscultate prophetae valide clareque clamanti: quia non unus aut duo, vel servus aut liber, vel dives aut pauper, vel princeps aut subditus, vel rex aut privatus, vel omnino hic aut ille, *Gr. p.* 89. sed omnes, inquit, cognoscent me, a parvo usque ad magnum. Quem vero cognoscent? Creatorem dominumque omnium, qui dedit ipsis spiritum vitae, curatorem conservatoremque omnium, benefactorem, qui sapientia sua gubernat omnia ac dirigit, qui omnibus existentiam et incolumitatem suppeditat. Nequaquam alienos deos cognoscent, manuum suarum opificia non adorabunt, non dicent lapidi aut ligno: tu nos creasti: sed me omnes cognoscent; a parvo ad magnum me cognoscent, non autem ignorabunt: neque diabolum adorabunt, neque creaturae loco creatoris cultum exhibebunt: sed qui per ministros suos operatur, is loquetur; ut tam splendidis limpidisque veritatis sermonibus falsitatem suam atque errorem opponant. Quì enim fieri posset, ut qui novum hoc foedus multo excelsius priore admiserunt, ad vanitatum revolvantur cultum? Omnes itaque me cognoscent, inquit. Sicut enim sensibilis hic sol universam quam spectat terram illuminat, ita iustitiae sol Christus Deus noster cunctis divinae notitiae radios per evangelium incendit, nostrumque omnium mentes illuminavit, et divina scientia gratiaque complevit.

Quinam vero sint hi, dicant ipsi. Nam si in partes nostras concedent, cum veritate nobisque simul consentient, quippe qui Christi Dei nostri sigillo signati,

eiusque nomine appellati sumus. Si vero in contrariam partem abeant, haec est manifesta impuri spiritus operatio. Doceant hos ignaros rudesque in templo pueri, naturaliter veluti eruditi, dum ea fierent " osanna in excelsis, clamantes; bene-
* Matth. XXI. 9. ,, dictus qui venit in nomine Domini *. ,, Pudorem ipsis incutiant ethnicorum pueri, qui mirum est quantum studium prae se tulerint loquentem Iesum audiendi, ita ut discipulos quoque eius rogarent ut se ad illum deducerent. Iudaicum itaque
* Is. I. 3. populum universalis Deus gravissime accusabat dicens *: " cognovit bos possesso- ,, rem suum, et asinus praesepe domini sui; Israhel autem me non cognovit, et ,, populus me nescivit; ,, quasi nimirum cerneret irrationalium animantium beluino ingenio, inscitiam horum atque vecordiam esse graviorem. Nos autem, quibus superne donum scientiae supervenit, in beata sorte ac benedictione reponens, quia stultitiam illorum mentisque aberrationem repulimus, nos inquam ipsum cognituros, perspicue praedixit. Firmat autem verborum indelebilis veritas quae facta ipsa comitatur. Pudeat deinceps illos qui falsitati innituntur, impieque atque inscienter Christianorum allatrant rectam sententiam. " Plena enim est universa terra cogni-
* Is. VI. 3. * Habac. III. 3. ,, tione Domini *. Et plenum est caelum ac terra gloria eius *. ,, Ubique enim in mundo sancta nostra celebratur fides.

Age vero quae praedictis propheta adiicit, ea ineffabilem Dei benignitatem, et
Gr. p. 90. * Hier. XXXI. 34. inscrutabiles divitias bonitatis eius significant. " Propitiabor iniquitatibus eorum *. ,, Quid his verbis excelsius aut venerabilius? Quid dulcius aut gratiosius? Nam cum possit punire, et gehennae os dilatare, plurimasque et intolerabiles plagas imponere, mortes horrendas atque improvisas, propter sexcenta immo innumerabilia peccata; attamen non est comminatus, non punivit, non imperavit terrae ut dehisceret cunctosque omnino absorberet; sed eius erga homines benignitas praevaluit. " Propi- ,, tiabor enim, inquit, iniquitatibus eorum. ,, Nos vero qui talia experti sumus et credimus, victoriale simul et eucharisticum hymnum Servatori nostro canimus, et gratiarum actionem quotidie offerimus, cantantes atque psallentes: " quis loquetur
* Ps. CV. 2. ,, potentias Domini, auditas faciet omnes laudes eius *? ,, Quis annunciare misericordias eius ac mirabilia satis valeat? Quae lingua magnitudinem beneficiorum eius digne eloquatur? quae oratio excogitari possit magnitudini datorum ab eo bonorum par? Atqui non solum non punivit neque gehennae tradidit, sed indulgens fuit iniquitatibus nostris; immo quod cuncta excedit, et orationem omnem exsuperat, mysterium salutaris incarnationis nobis operatus est. Cur autem vel quomodo? Non punivit, sed punitus est; non plagam intulit, sed plagatus est ipse in dilecta domo. Dorsum suum dedit in verbera, et genas suas ad alapas. Postremo turpissimam crucis necem excepit, ignominia contempta, secum cruci configens scriptum adversus nos chirographum, ut nos peccato eriperet, et de potestate tenebrarum liberaret. Idem itaque sacerdos et victima, idem immolans nostri causa, sacrificatus simul et offerens Deo patri populum peculiarem. Hinc nos de dominatu inimici redempti fuimus, patremque per filium agnovimus, et genuini Trinitatis adoratores extitimus. At enim qui ab eiusmodi gratia sunt alieni, horum omnium obliti, auresque et cordis oculos ad tam venerandas amabilesque res claudentes, quicquid demum volunt adorent et colant. Quod deinceps deifer propheta subiicit, quale
* Hier. loc. cit. quantumque est! " Et peccatorum eorum ulterius non recordabor *. ,, Hoc loco

mens vacillat, multaque perplexitate laborat, mutumque potius silentium praeoptat, quia ad inextricabilem divinorum iudiciorum labyrinthum devenit. Unicum vero perplexitati suae exitum reperit, ut nempe cum ineffabilium rerum spectatore et mysta dicat *: " o altitudo divitiarum et sapientiae et scientiae Dei! quam inscru- * Rom. XI. 33.
,, tabilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius! ,,

53. Haec nobis Servator per divinam sacri lavacri generationem largitus est, in quo plena purgatio lustratioque animarum fit, et a peccatis liberatio. Has ego voces plurimi facio, has amplector et amo; quia mihi dulce est atque iucundum has mente revolvere, et his cogitandis alacritate repleri, et consolatorium peccatorum invenire pharmacum, et ad bonam spem erigi, et desperationem abiicere, *Gr. p. 91.* Deique benignitatem ac misericordiam cognoscere. Etenim delictorum oblivionem nobis repraesentant, et misericordem atque indulgentem dominum creatoremque demonstrant; atque ut breviter dicam, salutis nobis datorem suadent esse nostrum legislatorem. Haec sunt legis nostrae ac legislatoris praecepta et doctrinae. Quod si forte oportet poëtico prope more orationem colorare et plurimum variare, multisque deiloquorum virorum ornare vocibus, veluti pulcram decoramque imaginem peritissimi pictores exhibere curant, materiis quantum fieri potest splendidis, coloribus clarissimis egregie tabulam animantes, venustantque et exhilarant, ut similitudo accuratior fiat; etenim ex imaginibus archetypa nobis innotescunt; alius itaque inspiratorum virorum advocetur, qui praedictis consonans fiat, veniat scilicet in sacrum deiferorum horum coetum, et hoc divinum stadium ingrediatur, simulque agonem peragat, conficiatque pietatis diaulon ille mysticarum mirarumque visionum et caelestium potestatum spectator ac mysta, fiatque additamentum iis quae antea in sapientiae domo elaborata fuere, deque horum detestandorum impietate ac nequitia triumphet, ut ne ipse quidem in hoc sacro collegio desideretur, immo adsonet, plectro veluti utens divino Spiritu, suaviter admodum ceteris parem gratiam sortitis vatibus, atque dicat *. " Haec ait Dominus: ecce ego capio universam do- * Ezech. XXXVII. 21.
,, mum Israhelis ex medio gentium, ad quas venerant, et congregabo eos ex cun-
,, ctis finitimis ipsorum, et in regionem Israhelis reducam, faciamque eos populum
,, in terra mea et in montibus Israhelis. ,, Quod itaque divus hic propheta, divina permotus gratia, communis nostri servatoris Christi incarnationis his verbis perspicue mysterium describat, neminem mente praeditum contradicturum puto. Conspirant enim cum praecedentibus, neque opus erit multa rei propositae declaratione et continua per commentarios explanatione, quia multa alia huiusmodi in superioribus diffusius exposita sunt. Sed quia haec secundum historicum sensum accepta, carnali Israheli congruunt, nequi forte eorum, qui nunc iudaicae mentis crassitiem adoptarunt, adversus praedicta impudenter se attollant, officii nostri esse iudicavimus, vestigia ubique sacrorum ecclesiae magistrorum calcantes, contra insanas stultasque vecordium quaestiones insurgere ac dicere, quod haec umbratilia ipsis et figuraliter scripta fuerint. Namque et ipsis divinae providentiae cura semet revelabat. Reapse autem vereque haec in salutari Christi domini ad res humanas demissione complebantur. Abundanter enim in nos suae erga homines benignitatis *Gr. p. 92.* scatebras effudit.

54. Congregavit quippe nos, id est intellectualem Israhelem, et promissionis

Abrahamo patriarchae factae filios, perque suam crucem de inimici manu eripuit, et evangelii praedicatione ex diversis regionibus collegit, atque in Israhelis terra, quae Christi ecclesia prout Deo dignum est intelligetur, coadunavit, montibusque alte structis ac mysticis, dogmatibus scilicet theologiae sublimibus, communivit. Quae
* v. 22. clarius in sequentibus docebit *: " et princeps unus, inquit, erit illorum omnium
,, rex; neque erunt diutius duae gentes, neque deinceps scindentur in regna duo. ,,

55. Quis adeo rudis et insipiens, qui non consensurus sit et confessurus, perspicue haec et limpide in statu nostro christiano elucescere? Neque Zorobabeli propheticam accommodabit quisquam dictionem, si modo meliorum sectari volet suffragium. Ille enim post captivorum, id est Iudaeorum, Babylone reditum, non fuit liberati nuper servitute populi constitutus rex, sed dux populi tantum genti suae praeerat ac moderabatur. Quamobrem ei dictionem hanc accommodare, non erit rationabile. Rex porro verus principaliter vereque est omnium nostrûm regnator ac dominator Christus Deus noster, qui incommutabilem habet principatum, et glo-
* Baruch III. 3. riam quae auferri non potest; sicut prophetica vox ait *: " tu in sempiternum
,, sedes, nos autem perimus in aevo. ,, Sumus autem ei nos subiecti, et sub unico rege cuncti degimus; solum ipsum revelata facie, et constante corde Deum ac dominum confitentes praedicantesque. Propterea ne distinctio quidem aut diversitas subiectorum ei ulla est; iam enim haud alius alii regi obtemperat; ne hinc forte in plures diversasque sententias et irreligiosas opiniones divisi, ad absurdos detestandosque cultus discorditer dissecentur, atque ad idolorum scandala inclinentur. Quì enim id fieret? siquidem unum solumque natura suapte Deum ac regem agnoverunt et adorare edocti sunt. Manifestabit autem haec nobis evidentius subsequens
* v. 23. dictio * " et mundabo eos, eruntque mihi populus, et ego illis Deus. ,,

Quis porro mundans, et quinam mundati, facile cognoscemus, si apostolicas
* Hebr. I. 3. voces audiemus, quibus res servatoris nostri Christi docemur: quia * " purgatio-
Ephes. V. 25. ,, nem per se ipsum fecit peccatorum nostrorum. Et, quia * sic dilexit ecclesiam,
,, et se ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquae in
* Tit. II. 13. ,, verbo. ,, Et alibi *: " expectantes beatam spem et manifestationem gloriae magni
Gr. p. 93. ,, Dei et servatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semet ipsum pro nobis, ut nos
,, redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectato-
* Hebr. IX. 13. ,, rem bonorum operum. Et rursus *: si enim sanguis taurorum atque hircorum,
,, et cinis vitulae aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto
,, magis sanguis Christi, qui per aeternum Spiritum semet ipsum obtulit immacu-
,, latum Deo, emundabit conscientiam nostram a mortuis operibus, ad serviendum
* I. Ioh. I. 7. ,, Deo viventi ac vero? Et *, sanguis Iesu filii Dei emundat nos ab omni peccato ,,
discipulus Servatoris scripsit; quo nos purificati a fermento vetere, nova in ipso
* Ezech. XXXVII. 24. massa existimus. Deinde *: " et servus meus David, princeps in medio illorum;
,, et pastor unus erit omnium; Davidque servus meus princeps eorum in perpe-
,, tuum erit. ,,

Sic divo propheta diserte proclamante, Christumque Deum nostrum, ex Davide secundum carnem ortum demonstrante, ne Iudaeos quidem, quamquam corde incircumcisos et peccare solitos, in tantam moris scaevitatem, mentisque perversitatem devenire oporteret, ut caecutirent contra tam clarum limpidumque veritatis

fulgorem. Coguntur enim ex duobus alterum eligere; nempe vel propheticis impudenter resistere dictis, vel regem ac Deum omnium fateri Christum, et servam ei cervicem supponere, ac nobiscum adorationem suscipere: nedum frustra Christi sibi nomen inscribere, iniusteque ab eo denominari velle; qui profecto a recta via aberrant, et per abrupta atque aspera falsitatis incedere gaudent. Quasi vero non sic videantur increduliores Iudaeis et ingratiores, dum has sacras audire voces renuunt, et contra apostolicam praedicationem sensum animae obstruunt, ac prophetica delere nituntur oracula, ab ipsa nihilominus veritate iugulati. Infrenem sero igitur et christomacham vincient linguam, et pudore suffundentur, atque a sacrae nostrae confessionis obtrectatione recedent.

Dicant enim nobis quisnam hic sit a propheta proclamatus rex? Quod si respondere nolint, verentes ne forte veritatem attingentes in extremum periculum se coniiciant, ceu in regem ac Deum incurrentes; confidentes nos loquenti per divum prophetam Spiritui, et divinitus inspiratae scripturae sensibus ubique recte obsequentes dicemus, quod gloriae rex, unigenitus Deus patris filius, in propria deitatis fulgens dignitate, nulloque modo divina excelsitate deminutus, neque quod erat abiiciens, sed in suis naturalibus bonis constanter consistens, clementia ineffabili demisit se ad exinanitionem, servi forma indutus, ut ad ruinam proclive *Gr. p. 91.* fraude inimici humanum genus, in antiquam restitueret decoris prosperitatem, conservaretque haerentem ei dignitatem, et facta unione cum divina, res nostrae gloriosae evaderent. Postquam igitur factus est homo nobis similis, de femore atque radice patriarchae Davidis procedit ordine nativitatis; et quoniam David rex erat, idcirco et Christus, quamquam idem esset naturaliter Deus, et una cum carne eodem decore potestatis universalis dominatusque exornatus, rex omnium iustissime appellabitur. Nam rex est revera et ita nominatur. Quamobrem Davidis filius, quatenus homo est ac servus, non quatenus Deus denominatur; est enim omnium princeps ac dominus; sed ob adsumptam humanam naturam, quam sponte ob suam erga homines caritatem adscivit; hic de Davidis semine secundum carnem genus ducens, princeps noster est et erit in saecula; ipseque aeternus est rex, cuius exacutae et ardentes sagittae in corde inimicorum horum infigentur.

Nam etiamsi hi contumaces resistant, attamen David eos convincat ita psallens: “ et sedebit dominus rex in aeternum *. Et, regnabit Dominus in saecula. *Ps. XXVIII. 10.*
„ Deus tuus, Sion, in generationem et generationem *. Et, dixit Dominus Do- *Ps. CXLV. 10.*
„ mino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum
„ tuorum *. „ Non est ergo probabile, vel potius est impossibile, ut haec Sala- *Ps. CIX. 1.*
thielis filio conveniant. Quippe hic neque insignia regni adsumpsit, neque diadema adeptus est, sed ducatum tantummodo seu praefecturam populi gessit: idemque hic, utpote par nobis homo, morte interceptus fuit, eiusque ducatus finem nactus est. Neque regnum itaque apud Iudaeos extitit, neque Davidis genus in eo manifestum fuit. Secus vero regnat ille qui de Davidis semine secundum carnem est, filius autem Dei patris unigenitus idem secundum divinitatem. Nonne his paria divus quoque Gabrihel sanctissimae purissimaeque Virgini, quum ei animos adderet, loquebatur? “ Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum. Et, concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus,

,, et filius Altissimi vocabitur; et dabit illi Dominus thronum Davidis patris eius, ,, et regnabit super domum Iacob in saecula, et regni eius non erit finis. ,, Est itaque omnino verius, ut ad dominum ac Deum nostrum haec referantur, cuius principatus atque potentatus sempiternus, gloria incessabilis, nullo tempore aut quomodolibet intercidenda aut minuenda, sed in infinitum mansura. Sicut itaque regem dominumque omnium hi miseri non agnoscunt, ita ne pastorem quidem eundem scient, quia abs regno simul et ovili semet separarunt, Christianosque calumniantur eandem cum ipsis sententiam fovere.

Gr. p. 95. * Ioh. X. 11. seq. Sed inobedientiae filii, ne forte de contradicendo cogitent, neque ulla ipsis ansa remaneat, satis est ut Christum audiant in evangeliis dicentem *: " ego sum ,, pastor bonus, qui animam pono pro ovibus. Et cognosco meas, et a meis cognoscor. Et alias oves habeo, quae non sunt de hoc ovili; et illas me oportet adducere. Et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor. ,, Quis adeo veritatis hostis? Quis tantopere Christi eiusque sermonum adversarius atque inimicus, ut impudenter velit adversus evangelicam doctrinam invehi ac decertare? Ex dictis certe palam fit, nequaquam ab his contra homines, sed contra creatorem ipsum et rerum omnium auctorem bellum esse susceptum. Praeterea dicit *: " disponam ipsis pacis foedus, et sempiternum pactum cum eis erit. ,, Res carissima et apprime Deo congrua est pacis donum. Idque manifeste ostendit Servator, cum ad voluntariam passionem proprio instinctu abiit, necem pro nobis cruentam in cruce subiens, cum Iudaeorum furens multitudo dolos impie contra illum struxit. Quando igitur hinc ad patrem abiturus erat, dabatque discipulis mandata, ut fieri a testatore solet, videbatque eos super his turbatos, et perplexitatibus pulsatos, iamque etiam interrogantes, quonam heic ipsis forent evasura, tristitiae solamen promissione Paracleti sapienter suggerebat; mox autem pacis optimo et eximio dono ditabat. Namque addidit *: " pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. ,, Hoc pacto ipsis spe meliore proposita tumultum animae sedabat, non sinens ad pavorem consternationemque deflectere, sed excitabat confortabatque ipsorum mentes, atque ad fiduciam fortitudinemque vertebat, in fide erga se stabiliens, ne passionis futurae tristitia et ignominia scandalizarentur, sed invictam firmamque circa ipsum fidem haberent, qui miraculis multis atque virtutibus, suam deitatis potentiam ac magnitudinem saepenumero palam fecerat.

* Ezech. XXXVII. 26.

* Ioh. XIV. 27.

56. Sic itaque proprio sanguine, quem protinus in salutari passione fusurus erat, novum nobis testamentum pacis disposuit. Quia ubi testamentum, inquit *, ibi mors intercedat testatoris necesse est. Simul gratiam per testamentum renovans, et scaturientia de cruce suoque latere, quasi vitae fonte, hominibus aeterna et numquam minuenda bona promittens. Sic enim etiam novi testamenti ministro videtur. Nam quum quibusdam precis normam condere adgrederetur, sic aiebat *: " Deus ,, pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium, in sanguine testamenti ,, aeterni, dominum nostrum Iesum, aptet vos in omni opere bono. ,, Nonne est ipse potius pax nostra? mediator Dei et hominum, per quem reconciliationem habuimus cum patre, quum hostes essemus ob peccatum? Si quid dicenti credendum est: " Christus est pax nostra *, qui fecit utraque unum; et medium parietem maceriae solvens, inimicitiam in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans,

* Hebr. IX. 16.

* Hebr. XIII. 20.

Gr. p. 96. * Ephes. II. 14. seq.

,, ut duos condat in semet in unum novum hominem, pacem faciens, et ambos ,, reconcilians Deo in uno corpore per crucem, perimens inimicitiam in semet ,, ipso. Et veniens evangelizavit pacem vobis qui longe fuistis, et pacem iis qui ,, prope. Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad patrem. ,, Tum et alibi ait *: " in quo complacuit omnem plenitudinem inhabitare; et per ,, eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius, sive ,, quae in terra, sive quae in caelis. ,, * Coloss. I. 19.

Nos igitur eum qui pacem nobis composuit, et orientia inde bona donavit, et cognovimus et semper sciemus, regemque ac dominum nostrum adorantes glorificamus; qua in re et nunc deliciamur et sanctificamur, et spe efferimur meliora et perfectiora ipsius gratia consequendi. Hi autem qui hoc testamentum nihil profuisse nugantur, recentius aliud expectent, et huius futuro auctori (diabolo) adhaereant: quandoquidem et nunc ei suum tribuunt cultum, ut item in futuro saeculo, sortis ei paratae et apostaticis simul potestatibus ipsi fiant participes. Si enim aures ad audiendum, oculosque ad videndum haberent, et sobriam ad intelligendum mentem, utique comprehenderent, quod ubi Deus mediator et reconciliator est, ibi ab eo stabilita pax bona, aeterna, et indissolubilis est; neque frustranea, neque imminuta umquam erit. Propterea neque discidium, neque seditio, neque regni divisio; neque ii qui tam eximiis digni donis fuerunt, ad dominationem aliam se perfugae transferent. Pugnae enim et belli ac tumultus id opus est. Ergo hinc quoque coarguuntur vaniloqui et Christianorum religioni nugaciter obloquentes. Sileant deinceps seque occulant hi, qui stultissima et ab omni ratione abhorrentia cogitant. Quid enim iam dicere ausint, si certe audierint quae postea deifer homo dicit *: " ponam enim, inquit, sancta mea in medio eorum in perpetuum, et erit ,, habitatio mea cum ipsis, et ero ipsis Deus, et ipsi mihi populus. ,, * Ezech. XXXVII. 26.

Quorumnam causa haec dicta fuerunt? Scrutamini scripturas. Olim Iudaeorum populo dixit Deus *: haec sunt quae testimonium perhibent de me. Quamobrem si forte hi vesani vellent etiamnum Hebraeorum sententiam tenere, iisque propheticas voces accommodare, statim audient iam desertas esse Iudaeorum res sacras. Non enim erant aeternae, sed umbra potius ac figura nostrarum vere sanctarum rerum; illae autem subintrante veritate, finem nactae sunt; nostrae in aeternum stant, firmam immobilemque stationem habentes; sunt enim supra inconcussam petram fundatae. Dicant itaque nobis hi qui Spiritus dictis repugnant, quomodo, rebus sanctis in medio nostri in perpetuum a Deo positis, daemonum impurorum fieri possit adoratio. " Nam quae communio lucis cum tenebris *? aut ,, quae conventio templi Dei cum idolis? ,, Sed gentes quidem sanctificantem agnoverunt, quoniam divinam notitiam participarunt cum consentanea huic sanctificatione, ut palam fit in sequentibus quae ita se habent: " cognoscent enim gentes, ,, quia ego Dominus sanctificans eas *. ,, Hi vero divina expertes sanctificatione, piaculo autem quolibet atque impuritate plenas animas habentes, ratiocinio etiam eversi, cum sanctificantem Deum blasphemant, tum et ipsos sanctificatos, pro sua impura conscientia, stulte et impie immundos esse similiter dictitant.

* Ioh. V. 36.

Gr. p. 97. * II. Cor. VI. 14.

* Ezech. XXXVII. 28.

57. Modum autem quo participes gratiae sanctificantur, sapiens nobis definit Paulus *: " qui enim sanctificat et qui sanctificantur, ex uno omnes. ,, Et ille * Hebr. II. 11.

quidem, ceu caput, sanctificat, et salutis auctor, et omnis sanctitatis praebitor ac dominus; hi autem sanctificantur participatione gratiae renovati, per divini lavacri regenerationem ipsum sibi induentes: " quoniam quotquot in Christo baptizati sunt,
* Gal. III. 27. ,, Christum sibi induerunt *. ,, Quod autem ex uno pendere contingat, et quatenus felicitate ac beatitate quis proficiat, causam eius rei quodammodo ponens, ut
* Hebr. II. 11. innuat necessitudinem quamdam, eosque fraternitate esse donatos, addit *: " quam- ,, obrem non erubescit eos appellare fratres, dicens: nunciabo nomen tuum fratri- ,, bus meis, in medio ecclesiae laudabo te. ,, Ita eos honorans, et superioribus hominis conditioni honoribus eos coronans. Quid enim hoc divinius vel beatius? Cur autem sint fratres, constat. Nam quia Deus quum esset, nostra circumdari humilitate non est dedignatus propter infinitam suam clementiam ac bonitatem, ut nos paupertate sua extolleret, hinc adepti sumus ut et fratres et filii dicamur; ut
* v. 13. actutum dicet *: " ecce ego et pueri quos mihi Deus dedit. Quia ergo pueri com- ,, municaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem. ,, Hos itaque Christo indutos, ab eoque praedicta ratione sanctificatos, quomodo non perhorrescunt infelices hi, idolorum adoratores appellare? Ex his porro pervidere licet, quonam haec contumelia evaserit, propter fraternitatis communionem atque adoptionis; quod sane dicere non licet, timentibus adversus primogenitum simul atque patrem blasphemiam, si certe Deum agnoscunt, neque sensu ac mente prorsus destituuntur. Nam silentio potius pleraque quae a Christomachorum lingua scatent, ceu nequissima et absurdissima praetereunda sunt. Nam qui negant fraterni-
Gr. p. 98. tatis cum Christo vinculum, et a dignitate adoptionis exciderunt, neque Christum sibi umquam induerunt, prout ipsi semet produnt, undenam haec discere vel experiri possint, vel sanctificationis consequi gratiam? Nam si ad harum rerum negationem incumbunt, haud meliora sane nec utiliora reperient. Haec sunt vecordiae illorum ac vanitatis deliramenta et quasi balatus.

58. Nos vero ad rem nostram veniamus, et qui adhuc ex hierophantarum numero nominandus superest, is sacrum hunc et bene ordinatum introducat chorum, et coronidis instar imponatur divinitus aedificatae domui, et sapientiae aedem perficiat, decore admodum et mire structam, pulcreque a Spiritu compaginatam atque exornatam. Consudet itaque cum antea decertantibus hic quoque sacros labores excipiens, ac sigilli instar praedictis apponatur, homo inquam Dei, desideriorum vir, gratiarum Spiritûs thesaurus, altorum arcanorum revelator, reconditarum rerum scrutator, barbarorum magister, ferarum temperator: fortasse hic hodiernorum quoque impiorum beluinam et efferatam incredulitatis molliet sententiam. Adesto itaque o prophetarum pervidentissime, Babylone et ex barbarica ora prodiens, et prout prudentia sapientiaque superna inspiraris, narra nobis quae tibi nocturnae divinarum visionum haud fallaces contemplationes, defaecata in mente, limpidoque intellectu impresserunt, patentemque praebuerunt verarum rerum revelationem; tum expedita lingua, claraque voce, nostrum vaticinare regem ac dominum, imperium sine fine gloriamque tenentem aeternam; atque ita impiorum et contumacium vecordiam infringe. Disertis enim verbis, ut scio, clamabis cum somnianti Chaldaeo dilapsas oblivione somnii visiones exposuisti, et dubiorum solutiones fecisti, haec
* Dan. II. 44. pronuncians *. " Et erit in diebus regum illorum, suscitabit Deus caeli regnum,

,, quod in aeternum non dissipabitur; regnumque eius alteri populo non relinque-
,, tur. Et comminuet frangetque omnia regna, et ipsum in aeternum perstabit. Et
,, postea *. Videbam in visione noctis, et ecce in nubibus caeli veniens quidam, * Dan. VII. 13
,, qui usque ad antiquum dierum pervenit, et coram oblatus est, et ipsi datus
,, est principatus, et honor, et regnum; et omnes populi, tribus, linguae ipsi ser-
,, vient. Potentia eius potentia aeterna, quae non praeteribit, et regnum eius non
,, destruetur. ,,

Et haec quidem propheta. Horum vero detestandorum qualia? Primum quidem mendacii traducunt divini Spiritus oracula. Deinde patrem quoque Deum in propriis operibus scientia ac praevisione destitutum inducunt. Insuper Unigeniti regnum dissolutum aiunt, ceu quod perpetuum manere non potuerit; quod ne ab initio quidem ipsi traditum fuerit, neque ipse a linguis ac tribubus adoratus fuerit *Gr. p. 99.* ipsique servitum, neque populum possederit tyranno priori ereptum, atque ut breviter dicam, contraria omnia prophetae censent. Haec omnia paucis verbis comprehendentes, maximam blasphemiam adversus divinam gloriam instruxerunt, idololatriam impie ac sceleste Christianorum religionem appellare audentes, hancque opinionem sibi et aliis contrahentes. Quid ni vero cohorruerunt atque animo attonito fuerunt, dum his tam manifestis et indubiis temere sese opponerent? qui sane impudente facie et caeco corde perstantes, contra Servatoris gloriam semet audacter extulerunt. Sed undenam ipsis pro hoc Deo odibili absurdoque dogmate fiducia? Nam si simpliciter principatum ac regnum universalis Dei propheticus sermo fuisset vaticinatus sine peculiari definitione, insurgerent sane ferocius atque audacius contra rectorum religionis dogmatum sectatores, curiosa garrulitate vanitatem et fatuitatem sermonum suorum exaggerantes; ac veluti ii qui in praedam involant, dictorum verborum simplicitatem occupantes, demensum ac limitatum Christo regnum adsignassent. Sed enim quia regno additum est epithetum aeternum et incorruptibile, et quod non sit transitorium; quid ni iam imponetur loquacitati eorum frenum, ut obstruatur omne os adversus regem saeculorum iniqua loquens? Nam qui regnat a saeculo et in saeculum et ultra, numquam sane principatu gloriaque sua spoliabitur, neque populus ei subiectus eiusque notitia imbutus, regi alteri semet addicet. Neque enim melior, cui adhaereant, uspiam est vel omnino erit. Ergo neque ulla tyrannide oppressus fuit, neque direptus, neque potestate deiectus. Propterea nec quisquam in eius ditione degens, ad idola accedit, aut daemoni primas attribuit. Nam Deum dominumque omnium rerum Christum servatorem agnoscit, eumque veneratur *. " Ipsi enim flectitur omne genu caelestium terrestrium et * Philip. II. 10.
,, infernorum, et omnis lingua confitetur quod dominus Iesus Christus in gloria
,, est Dei patris, amen. ,, Hinc etiam fit ergo exploratum Christomachos contrario spiritu afflatos fari, quia contraria scilicet et repugnantia divini Spiritus oraculis eloquuntur.

59. Illud quoque considerent contumaces, nomen " rex ,, non esse de vocabulorum numero quae absolute et laxo sensu dicuntur, sed ad peculiare aliquid referri, et cum relatione spectari. Non enim intelligitur rex sine regnato populo, neque praeses sine praefectura. Necesse quippe est, alterutro ex his vocabulis posito, comprehendi et alterum; quo perempto, aliud simul perit. Namque haec nomina

id genus sunt, ut invicem familiaria plerumque sint et copulata; ita ut neque hoc sine illo cogitetur, neque illud vicissim sine hoc consistere queat. Si ergo veraces sunt prophetis sanctis factae a sancto Spiritu revelationes, sicuti reapse veraces
Gr. p. 100. sunt, Christus Deus noster in ipsis rex appellatus, prorsus aliquorum rex est, nempe eorum qui in ipsius ditione sunt. Namque uti Deus et omnium creator, omnium rex est: ipse enim regnat in ditione sua sempiterna, et omnia ei serviunt. " Regnum eius regnum omnium saeculorum, et dominatio ipsius in omni genera-
* Ps. CXLIV. 13. ,, tione et generatione *. ,, Quatenus autem nos ei credimus eumque agnoscimus ob sinceram de ipso confessionem, noster quidem qui Christiani sumus, rex est: nos enim populus eius peculiaris, regale sacerdotium, hereditas aeterna, atque ut compendio dicam, electa veluti et specialissima eius possessio. Nostrae res ergo, qui divina gratia orthodoxi sumus, ita se habent; ideoque opportune admodum et congruenter tradita divina oracula, tantam nobis testimoniorum nubem suppeditarunt, fide dignorum usquequaque, et arrham praebentium: quae nobis quidem veritatis amatoribus, et qui divini Spiritus illustramur ac manuducimur charismatibus, bene temperatam et harmonicam ac iucundam sacrorum ac divinitus inspiratorum dogmatum nostrorum symphoniam concinunt: secus vero, istorum qui apostatico impulsu moventur, vesaniam atque stuporem et impias ac fraudulentas nugas dispellunt, ex adulterinis cogitatibus ortas; et quasi scripta in cippo irreligionem ipsorum manifestissime exponunt. Sic deinde quaqueversus convicti, ceu ab erroris spiritu exagitati, longe a divino coetu atque nostra Christianorum aula pellantur.

Age vero quia omne malum inquietum est et infrene, et in suo statu permanere nequit; sed longius semper procedens, cursus sui requiem non invenit; veluti fluviale fluentum fervens et exundans ripasque superans, cum declivem curvumque locum nactum fuerit, nullatenus impetus eius effusus continetur, et ob-
* gr. προστυχόν. vium quidlibet * facile abripit secumque fert; ita postquam in aliquam obrepserit animam, quae semel bono (spiritui) nuncium remiserit, haud ante a depascendo consumendoque desinet, donec in extremum exitium proiecerit. Sicut in hac quoque re usuvenit. Ecce enim postquam haec pestis hodiernorum impiorum celerrime animas pervasit, ad incredulitatis quoque atque a Deo alienationis praecipitium impulit. Nam dolosas primum linguas adversus Christum exacuentes, nullam vesaniae suae satietatem sentiunt; neque a calumnianda Christianorum pietate cessant, immo quotidie incrementum malitiae capiunt, ita ut peiora prioribus posteriora sint, multam sycophantiam contra animata Spiritus templa contexentes, neque eatenus subsistunt; sed iam contra inanimata quoque templa, et tamen divina, manus armarunt; qui revera daemoniorum templa animas suas esse demonstrant, dum existimant ad idola tamquam ad deos accedere; ut id etiam ipsorum a recta religione
Gr. p. 101. alienationem testetur. Neque enim est communio lucis cum tenebris, nec consortium templi Dei cum idolis. Adeo ut non verborum tenus blasphemia illorum serpat, sed iam operibus quoque peragi nequitia illorum spectetur; neque auribus tantummodo infamia illorum insonet, sed et omnium oculis conspicienda prostet.

60. Ergone negant et incusant divinam arcanamque maiestatem atque potentiam, et tum inspiratorum tum etiam theologorum aspernantur doctrinas, faciunt tamen minora dictis, aut negligunt demonstrare paria blasphemiis facta, vel non

oppido maiora? Nihil minus. Sed quod a patre mendacii diabolo omissum olim, vel tenue fuisse scimus, nunc demum adiectum videmus et cumulatum. Nam cum antea ad bellum contra ecclesiam, nonnisi verbis gerendum, impios comparasset, plurimasque haereses inter Christianos sevisset, hoc demum tempore non verbis tantum, sed quod deerat adiecto, factis quoque ipsis contra divinas aedes atque alia sacra donaria bacchatur, illorum ornatum atque splendorem pessum dare studens: ita ut utraque re malitia istorum coarguatur. Furunt igitur hi nefandi contra sacros divinosque typos ac symbola salutaris Dei Verbi oeconomiae et incarnationis, et sacra in templis ornamenta nituntur deturpare, impressas in altari historias delent, sculptilia sancta stultissime abradunt. O furorem! o audaciam, et impudentem animi sententiam! Quas Christianorum pientissimi et religiosissimi, superiores inquam sacerdotes ac reges, et quicumque dignitate fulgebant, ceterique quotquot pietate ferventiores erant et studiosiores, inflammato amore calidaque in Christum fide sanctosque succensi, elaborarunt atque historiis ornarunt, imagunculas inquam pias sacrasque, et omnium Deo in delubris a se aedificatis sculpserunt, prout ratio cuiusque rei repraesentatae ferebat, non perhorrescunt hi miseri subfodere et illudere. Et vix quisquam pravas esse tantopere impiasque illorum opiniones crederet, et intolerabilem potius verborum quibus utuntur pravitatem aversaretur, nisi ipso opere haec scelera patrantes cerneret; unde sequitur ut ii verborum nefandorum testem habeant operum improbitatem. Quid ni enim evidenter convincuntur esse idololatrae? dum ita impudenter contra Dei templa furunt, quasi ipsi alteri religioni sint initiati immo consecrati, quae cuiusmodi sit ipsi noverint; et quasi dominum nostrum Iesum Christum supremum Deum abnegaverint, ut ex his consequentia existimare suadent; quasi denique frustra Christianorum nomen retineant: falsitate enim innituntur, sola ipsis superstite et quasi appicta appellatione, quia syllabarum formam servant, significatus vim negarunt; spurii enim sunt, et alieni a vera re suis ipsorum operibus demonstrantur. Augebunt autem pessimum illorum *Gr. p. 102.* facinus, quae ex eorumdem ausibus consequi solent.

61. Quia enim in Christi imaginibus figura quoque vivificae crucis simul pingitur, destruunt hanc etiam isti qui nihilominus circa id simulanter se gerunt, et se crucem venerari mentiuntur; quum revera contra utrumque (tum imaginem tum etiam crucem) rabies illorum exardescat. Cur enim alteri tantum irasci videantur, quum utraque ab eodem Christo sanctificata dependeat? Similiter violant sacra quoque cimelia, quibus sancta atque vivifica Christi perficiuntur mysteria. Insuper et vestimenta quotquot eiusmodi sanctis historiis decore exornantur. Item evangelicorum voluminum veneranda opercula; itaque et ipsum evangelium pessumdant. Quid enim aliud videre est, nisi evacuatum ab ipsis et dissolutum evangelium? Nam in quo different intus scripta, ab exterius historialiter effictis, quum mens (1) eadem idemque argumentum in utraque re spectetur? Unde fit, ut si unum venerabile sit, alterum aeque sit venerabile; vel utrumque deperire necesse est. Ecce enim multa cernimus veneranda huiuscemodi volumina, et quidem perantiqua, quae longo iam tempore a religiosis piisque hominibus elaborata esse constat, quae

(1) In codice εὐνοίας, sed malo scribere ἐννοίας.

explicita partim quidem calligraphica peritia, divinae nos historiae doctrinas edocent; partim vero pictoria arte easdem nobis res repraesentant. Neque tamen illud magis quam istud propositum argumentum demonstrat. Unus quippe est utriusque rei sermo, et ab utraque salutaris Dei Verbi incarnati magisterium et memoria fit. Nam quae verbis in scripta praedicantur lectione, eadem etiam oculus ex pictarum historiarum inspectione colligit. Ergo si quis partem auferet, totum destruxerit. Nam ex partibus totum conflatur. Quod si quid horum perturbat insanos, ipsorumque attonitam pulsat mentem, esto scandalum ipsis, quod illa quidem levioribus scripturis coloribusque charaxantur, haec autem crassioribus lineis figurisque pinguntur; multaque materiae in his diversitas est.

62. Quod si curiosius indagandum est, haec potius quam illa praevalere videbuntur; quia illa auditum tantummodo pulsant, haec autem visum quoque attrahunt; et illa quidem celeriter, haec autem ocius propositarum rerum notitiam exhibent: immo vero visus promptior est et persuasu facilior; quandoquidem et ipse auditus a visu praeveniri solet. Porro quae audiendo didicimus, oblivio tempore inducta plerumque intercipit et obscurat; quae autem visui sunt obiecta, ea stabilius animis imprimuntur, quia ad patheticas partes adiuvantibus sensibus transmit- Gr. p. 103. tuntur. Praeterea haec illis plus habent, quod sapientes simul et idiotas percellendo, aeque omnibus prosunt; et sive quis rusticus sive urbanus, parem notitiam participat. Certe haec ad benigni Servatoris nostri humilitatis mysterium magis magisque admovent. Quippe rudes homines saepe praetereunt lectiones, quia carent eruditione, et litterarum sunt expertes. Sicut ergo audito sermone, haud aurium tenus auditarum rerum vis sistit, sed dictorum significatio in actus prodire facit; ita etiam spectatae in picturis historiae, haud in vi visuali tantum permanent; sed transfert mox et manuducit conspectarum rerum obiectio mentem aspicientis ad sublimiora et principalia, quae non sinunt in symbolis sacram demorari efficaciam; sed a sensibilibus his et naturalibus ac quotidianis, ad intellectualia ab ipsis manifestata deducunt et conferunt. Quare homo haud secus quam si res ipsas spectaret, ab his attrahitur, et tamquam praesentibus per symbola adest, et compungitur, atque ad bonitatem inflectitur, et suavitate repletur, et suam animam recreat, meliusque quam antea et habere se existimat et esse adfectum.

63. Haec ars itaque ad evangelicae doctrinae subsidium iam inde ab initio tradita fuit ab eiusdem religionis ac fidei adseclis, Christianis scilicet; sic divino operante instinctu et gratia, ut alterum altero vehementius firmaretur. Invicem enim cohaerent, et quia ex uno principio prodeunt, suam vicissim opem utilitatemque impertiuntur. Videtur itaque sermo evangelicus nihil his insanis prodesse. Alioqui docilitatis atque intelligentiae fructum aliquem percepissent. Sed enim ceu nudus sermo ipsorum aures praeteriens, parumque vellicans, una cum aëre percusso dissolvitur, haud in penetralia cordis receptus et abditus, neque mentis tabulis impressus. Hinc fit ut frustra ipsi evangelium teneant et famigerent; nam violatorum potius evangelii dogmatum rei fiunt, consequenterque impendens supplicium non effugient: convincuntur enim undique evangelii esse corruptores; quo quid scelestius esse potest aut irreligiosius? Sic ergo agentes, produnt se Christi et sanctorum osores, dirumque et implacabile bellum adversum hos suscepisse. Quam rem, quis-

que volet paulisper sapere, confitebitur. Illi quippe aegre ferunt et excandescunt, si quam vident Christi et sanctorum picturam aut imaginem; quoniam sciunt, quae his honorifice fiunt, ad ipsos repraesentatos devenire; sicut etiam spectantium mens, ad significatam rem incumbit. Prorsus hi neque abominarentur imagines neque destruerent, nisi hostili in archetypa animo essent, et hanc illis utilitatem inviderent. Pro viribus enim decertant, omnem lapidem ut dici solet moventes, et viam quamlibet tentantes, ut cultum hunc evertant: re enim vera gravis est ipsis Christus in imagine etiam spectatus. Nam prae oculis habere et spectare rem odiosam, et in memoriam revocare quod oculis demonstratur, grave sine dubio est; ideoque sedula datur opera, ut res molesta removeatur. *Gr. p. 104.*

Atque horum verba sunt, propemodum diserte clamantium *. " Insidiemur ,, iusto, quia incommodus nobis est, et operibus nostris contrarius, et improperat ,, nobis peccata legis; diffamat delicta disciplinae nostrae. Nunciat se scientiam ,, habere Dei, et filium Domini se nominat. Factus est nobis in coargutionem cogitationum nostrarum; gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est ,, aliis vita ipsius, et diversae sunt viae eius. Tamquam nugae aestimati sumus ab ,, illo, et abstinet se a viis nostris tamquam ab immunditiis. Beatum dicit finem ,, iustorum, et gloriatur patrem se habere Deum. Videamus an sermones eius veraces sint, et tentemus quae ventura sint illi. Nam si iustus filius Dei est, suscipiet illum et liberabit de manibus contrariorum. Contumelia et tormento exploremus illum, ut mansuetudinem eius cognoscamus, et eiusdem patientiam ,, probemus. Turpi morte damnemus eum; erit enim inspectio eius ex eiusdem ,, sermonibus. Haec cogitaverunt et erraverunt, neque sacramenta Dei sciverunt, ,, neque mercedem iustitiae adamarunt, neque aestimaverunt praemium irreprehensibilium animarum. Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, et ad ,, imaginem sempiternitatis suae fecit illum. ,, Haec aliquot novi ethnicismi asseclae, et iudaicae impietatis aemulatores, cum iisque certantes congerendis iniustissime contra iustum asperrimis et molestissimis contumeliis, odio adversus illum tumentes, immo vero putos Iudaeos operibus suis semet comprobantes. Quoniam igitur iustus et sanctus est Dominus, aequius est dicere, haec ad Christum merito, et non aliter, referri debere. Ipse enim est iustorum fulcrum, uti scriptum est, caput et primitiae cuiusvis iusti, iustitiae omnis fons, et totius sanctificationis praebitor; " qui manifestatus est nobis ex Deo patre, iustitia, sanctificatio et redemptio *. ,, Haec olim sapiens quidam, qui futuram adversus dominum nostrum ac Deum ab istis invidiam et rabiem eminus praevidebat, ceu providentissimus, et ad intelligendum atque sapiendum facilitate superne instructus, praecinebat recte et liquido, summam istorum malitiam divulgans. Quid enim non erant acturi hi miseri, cum in tantum vanitatis malitiaeque venissent, divini timoris et religionis in Deum inconsiderate prorsus obliti; ita ut ex praesentibus evidens fiat, quod si ipsis vivere contigisset quo tempore Christus humanatus, terrae incolis secundum carnem visibilis conversabatur, multo absurdiora adversus eum commisissent atque indigniora. Sed quia contra ipsum ita agere, tempore prohibente, non potuerunt, nunc contra eius imaginem iras effundunt atque furorem, in quam saevientes facinora impia patrant. Et mihi videntur audacter clamitare, quod si patrum tempora *Gr. p. 105.*

* Sap. II. 12.

* I. Cor. I. 30.

occupassemus, explessemus utique quidquid ipsi omiserunt, nostram simul strenuitatem roburque in opprimendo fortiter iusto demonstrantes, et illorum debilitatem et timiditatem coarguentes; nempe asperioribus cruciatibus atque iniuriis Christum adficientes, atque ita patribus imbecillitatis atque ignaviae crimen impingentes, quasi nihil omnino vel parum adversus Christum egerint. Quare iam tempus est, ut flagellatus ab his et contumeliis adfectus Christus dicat eis *: " filii estis homicida- ,, rum; et vos implete mensuram patrum vestrorum. ,,

* Matth. XXIII. 31.

64. Ipsos autem dicentes audimus, dum suum in Christum odium pariunt: gravis est nobis Christus in imagine etiam spectatus. Quibusnam hi comparandi sunt? Aiunt pantheras, naturalem quamdam adversus hominem gerere iram, et in hominum praecipue oculos insilire. Qui ergo volunt ferae furori illudere, in charta obiiciunt ei hominis veluti figuram; illa autem magno cum impetu ceu hominem chartam dilacerat, ibique suum hominis odium demonstrat. Sic et hi Christi odium adversus eius imaginem expromunt. Quia enim eum attingere corporaliter praesentem nequeunt, odio eius instincti, contra ipsius imaginem pantherae instar insiliunt, lacerantes atque corrumpentes. Quo fit, ut furor adversus eius simulacra, ostendat hos esse theomachos, et Christoque bellum indixisse. Adeo Christi Christianorumque res ab his spernuntur pessumque dantur, mores legesque et sacramenta, et altius recepta ac retenta apud Christianos traditio, antiquitate sua nobilis, ideoque apud recta mente praeditos venerabilis. Iam quisnam pius, Dei amans, et recta religione innutritus, non graviter ingemiscat et lugeat, cum sacras aedes divinaque altaria violata videat et suffossa, suoque ornatu spoliata? Altaria, inquam, dehonestata et deiecta, profanisque manibus impiata, et Deo hostilibus linguis turpiter maledicta. Veluti si quis cernat in germinante et virente venustaque herba floridam eius gratamque comam desectam; vel in floridis hortis surgentium calicum coloratam variamque speciem a decerpentibus demessam; sic his etiam una cum ornatu aestimationem quoque et memoriam subtractam. " Etenim ,, nulla templi ratio habetur quod simulacro non ornatur ,, ut quidam * e sacris religiosisque hominibus dixit. Quare non absurde aliquis dicat, haec instar mentis esse sacris templis, et maxime propria, non secus ac sacrificia et preces, et reliqua in ipsis fieri solita. Sed contra hos profanos nemo melius quam sacer psalmista precabitur *: " Domine in civitate tua (supernam innuens Hierusalem) imaginem il- ,, lorum, id est memoriam ipsorum, ad nihilum rediges ,, quandoquidem imaginem tuam atque memoriam ex aedibus tuis ac vitae consuetudine delere studuerunt. Insuper idem adhuc canat *, praesentes has nostras deplorans calamitates. O Deus, non venerunt gentes in hereditatem tuam, sed gentibus vecordiores et infensiores, et qui adversus sanctos tuos maleficio superare illas contendunt; qui habitum quidem sacerdotalem gerentes, sed tamen lupum sub vellere celantes, contaminaverunt sanctum tuum; et altaria tua, Domine virtutum, deformitate ac dedecore repleverunt.

* Isidor. pelus. ep. lib. IV. 73.

* Ps. LXXII. 20.

Gr. p. 106.

* Ps. LXXVIII. 1.

65. Sed videamus, si placet, quisnam hac in re sit istis scopus, quaeve causa, cur in tantum maleficii atque irreligionis devenerint. Aiunt ipsi alienos deos se adoravisse, suam damnantes idololatriam. Deinde palinodiam veluti canentes ne videantur sibi contradicere in iis quae antea male egerant, atque ita ignominiam

damnumque a se removeant, audent, quod ne amentes quidem, dicere; gloriam nempe atque honorem potius sacris aedibus hinc conciliari, ceu si idolis ipsas purgaverint, horumque ignominiam abraserint et eluerint, morbum morbo revera sanantes, et maiore quam antea nequitiae lapsu ruentes. Namque ut quisque peccans, ad defensionem promptus est, ita quisque irreligiosus ad se iustificandum paratus. Etenim pietatis subeuntes personam, impietatis nihilominus faciem denudant, dum sanctum nostrum cultum oppugnant. Nam latere multos moliuntur, quò noxae opinionem propulsent, nescientes graviores se atque acerbiores incurrere poenas. Dicet fortasse aliquis inter hos moderatior ad impietatem, facilem atque speciosam praetendens excusationem. " Nos de medio tollendas curamus imagines, " ne qui fortasse simpliciores ac rusticiores, id quod opus est nescientes utpote " ineruditi, circa inanimem materiam errent, in hac mentem sistentes, nihilque " praeter rem visam imaginantes. " Cui rectae religionis defensores dicent: si tu pie temet gereres, et conveniente ratione incolumia sancta servares, haberet credibilitatem aliquam sermo tuus. Namque oporteret docere ignaros ac manuducere, ita ut debitum exhiberent honorem, neque extra honesti officii dignitatisque fines excurrerent. Sed nihil horum a te fit. Nam si cerneres haud convenienter honorari imagines, oporteret rectiore modo eas honorare. Non enim quia rudes male, ut hoc concedamus, rebus sacris utuntur, idcirco eas contemni aequum est. Nam neque quia caelum nonnulli et caelestia male venerati sunt, creatori opponentes creaturam, propterea depretianda sunt Dei opera. At enim tu turpiter violas, conterens confringensque et pedibus calcans sacras res. Nonne tibi uritur anima, dum sacra cremas? non tibi inflammatur et colliquescit mens? et dum impie manus altari infers, non obstupescis? Hinc fit exploratum, te vitioso circulo in temet recidere, atque ut canem ad proprium vomitum reverti. Et illorum quidem im- *Gr. p. 107.* probitas ac stultitia ita se habet.

66. Interim porro veritatis ratio, ceu lux, cordatis hominibus explendescit. Nam sanctae imagines, quibus sanctorum memoria nobis refricatur, et sacrae sunt, et eos qui sanctas has res colunt iuvant gratiaque cumulant. Sicut e contrario impurorum res impurae sunt, et impuritate homines obruunt. Par enim rei utriusque effectus. Honorant itaque sacras aedes imagines, non ignominia inquinant, sicut quidam theologorum patrum sublimiter divinitusque philosophatus est (1). Quam vero sit impia atque absurda istorum oratio, hinc quoque patefaciemus; illud ante omnia dicentes, quod ne ipsi quidem, ut puto negabunt, nisi forte corde ac mente a recto prorsus officio recesserunt. Dicimus itaque mosaicam legem a Deo datam fuisse hominibus, ut esset tamquam paries interpositus secernens atque distinguens quae quaqueversus sparsa erant et infinite distantia; atque a deterioribus, noxiis, falsique nominis diis abominationis et vanitatis avertens, transferens autem atque convertens ad meliora et incomparabiliter excelsiora, verique Dei notitiam edocens. Et permittens quidem Hebraeis interim irrationalium animalium sacrificia, propter legi subditorum infirmitatem, et continuam ad peius proclivitatem, nec non propter veterem victimas immolandi morem; sed tamen ea ratione conformans ad obedien-

(1) Fortasse intelligitur idem Isidorus pelusiota paulo ante laudatus.

tiam ac docilitatem, ut pedetemptim ad perfectiora profitenda excitati, ad meliorem diviniorcmque vivendi rationem immutarentur.

Sed quoniam lex nihil absolutum effecit, sed iram potius ob transgressiones operata est, non propter mandatorum gravitatem, sed ob transgressorum malitiam; infirma enim erat, quia omnes sub peccato erant, ipsa autem ad peccatum dignoscendum ducebat, unde naturae infirmitas coarguebatur, et ad peccandum proclivitas; ideoque egebat homo perficiente se, et ad meliora traducente; propterea quod erat impossibile legi, in quo infirmabatur, Deus filium suum mittens, peccatum condemnavit *: iustificati enim fuimus in Christo per fidem. Id enim perfecit gratia, Verbo in terras adveniente, et per carnem cum hominibus conversante. Hinc de peccato redempti fuimus, et omni diabolico errore ac fraude expediti, atque ab adoranda creatoris loco creatura retracti, et ipsum solum omnium Deum venerari edocti, eique congruum cultum famulatumque exhibere. Igitur Christi gratia religiosam in nobis perfectionem et cumulum innovavit, legis defectum supplens. " Non veni, inquit Christus, solvere legem sed adimplere *. ,, Iam id quod perficit, quantum superet id quod perficitur, nemo non videt. Sine dubio enim quod est deterius a meliore benedicitur, et illo quod ministrat excellentius est id quod dignitate praeeminet, quantum scilicet praestat operi auctor, et domui architectus, et luto figulus. Quia " lex per Moysem data est, gratia et veritas per Iesum Christum facta est; qui nos sibi filios fecit, non ex sanguinibus neque ex voluntate carnis, sed ex Deo genitos in Spiritu ,, clamat Iohannes magna veritatis vox *.

* Rom. VIII. 3.

* Matth. V. 17.

Gr. p. 108.

* Ioh. I. 13. 17.

67. Cur porro haec dicimus? Quia nempe si lex est sancta, iuxta Pauli divinam locutionem *, et mandatum sanctum, quae alioqui multo gratiae inferiora videmus, gratia ipsa quanta est! Et si lex praestat idololatriae, gratia quae legem longe superat, quomodo nunc ad idololatriam revolvetur? Quomodo qui potestatem acceperunt filios Dei fieri, idololatriae criminationem perferent? Noluerunt stulti intelligere ut bene agerent. Isti mihi videntur simile quid agere homini, qui de mundanis tractans elementis, vera quidem esse fateretur tum ignem tum aquam, extrema cuiusque rei, et qualitatibus invicem contraria ponens. Et aquae quidem calorem ariditatemque tribueret; igni autem frigiditatem atque humiditatem adsignaret; medium inter haec aërem introduceret calidum simul et humidum. Deinde putans se horum qualitates examinare, secundum quod invicem congruunt vel dissident, ratiocinaretur inscite et insipienter, non suum cuique proprium tribuens, sed in unum idemque congerens res repugnantes et insociabiles, et quae alterutri extremo sunt propria, ad alterum trahens, ultra fines rei intermediae excurrens, ignis qualitates aquae attribuens, calorem et ariditatem aquam esse existimans. Quia igitur qui talia ageret risu dignissimus foret, manifesta in re sensibilique errans: hi qui divinae gratiae idololatriam oggerunt, quanto magis sunt ridiculi, vel potius quanta impietate atque atheismo scatere merito credentur, dum haud in parte aliqua, sed in re potissima, quaque nulla est sublimior, sanctam nostram et immaculatam religionem laedunt? Sed o divina ultio quam nihil latet, nihil corrumpit, quaeque omnia pervidet, omnia observans visibilia et intellectualia! o abyssus divinorum iudiciorum inenarrabilis! o Dei patientia et longanimitas inscrutabilis!

* Rom. VII. 12.

Quousque, quaeso, iram tuam adversus impios cohibens, praesentia tolerabis? quandonam peccantium in te facinora merito iudicio persequêris?

68. Audi, caelum; auribus percipe, terra; et universa creatura, adtende. Lex sancta, et mandatum sanctum iustum bonumque. Recte. Atqui si haec sancta sunt, quae obscurius et arctius, et tamquam sub velo littera et umbris divinam notitiam nobis aegre ostendunt, quanto sanctior diviniorque erit gratia, quae nobis a Deo Verbo confertur? incomparabiliter legi superior, evidentiusque et sublimius Trinitatis nobis manifestationem in spiritu ac veritate faciens, et unius tantummodo *Gr. p. 109.* Dei veram sinceramque tradens edisserensque notitiam atque cultum, atque in meliorem regenerans per Spiritum adoptionem, regnique caelorum spem aperte annuncians. Sed gratiae hostes cuncta haec idololatriae instar traducunt. Tanta quippe est improbitatis illorum absurditas! Sic in inconsiderata et vana ex infelicibus consiliis delapsi, a debito ratiocinio deerrant! Insuper lex umbram futurorum bonorum gerens, non propriam rerum imaginem, annuis ipsis sacrificiis, quae perpetua offerebantur, numquam potuit oblatores perfectos efficere; quare et incessanter fiebant. Sed tamen lex sancta erat, etiamsi adseclas suos haud perficere poterat. Et mandatum sanctum, etsi umbram tantum tenebat futurorum, non propriam rerum imaginem. Res vero ipsae, quarum lex umbra erat, id est gratia et veritas, quae per Iesum Christum contigere, quid sint, novi ethnici blaterent. Deinde lex nihil perfecit, sed sancta tamen erat; Christus autem qui una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos * (is enim fidei nostrae est consummator, in ** Hebr. X. 14.* quem respicimus), Christus, inquam, quid? Hunc novi Iudaei crucifigant.

Cetera quae sint videamus. Sed enim ad Pauli locutiones redeundum est; et legis sacerdotibus eorumque ministeriis quanto sublimior sit et excellentior cultus noster, quantum licet, accurate contemplemur *. " Nam constituti sub lege sacer- ** Hebr. V. 2.*
,, dotes, quoniam et ipsi circumdati erant, utpote homines, infirmitate, non pro
,, populo solo sed etiam pro se ipsis legalia sacrificia offerebant *. Noster vero pon- ** Hebr. VII. 27.*
,, tifex et confessionis nostrae apostolus, non habet necessitatem sicut illi, prius
,, quotidie pro suis peccatis hoc facere, deinde pro populi. Hoc enim fecit semel
,, se ipsum offerendo, seditque ad dexteram maiestatis in caelis, praecursor pro
,, nobis ingressus in interius tabernaculum, pontifex aeternus factus secundum or-
,, dinem Melchisedec. Et illi quidem plures erant, quia morte prohibebantur per-
,, manere; ipse autem quia manet in aeternum, intransitivum habet sacerdotium,
,, unde salvare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum *. Et illi qui- ** Hebr. VIII. 5.*
,, dem exemplari et umbrae deserviebant caelestium, et per annum introibant in
,, sancta cum sanguine alieno; hic autem melius sortitus est ministerium, quanto
,, melioris testamenti mediator est, bonorumque futurorum pontifex, propter maius
,, et perfectius tabernaculum non manufactum; neque per sanguinem hircorum et
,, vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta sanctorum,
,, aeterna redemptione inventa. ,, Idem enim erat et sacerdos et victima. Atque ita nobis revelavit sancta, caelestes ianuas cunctis aperiens, gradibiles, facile adibiles, immo et penetrabiles efficiens.

Quanta est itaque personarum differentia, Christi scilicet et Aaronis, qui in- *Gr. p. 110.* vicem prorsus distant! et inter quos immensum infinitumque est intervallum! Ibi

animalium irrationalium sanguis offerebatur, heic agni immaculati, qui tollit mundi peccatum, sanguis offertur. Insuper foederum quoque et tabernaculi differentia est: illa enim erant temporalia et manufacta et aevo consumenda, nec ullam stabilitatem habentia, atque ut nihil taceam, iam antiquata sunt et vieta, ideoque etiam abolita: haec autem neque manufacta nec temporalia, sed perpetua ac sempiterna, renovata semper et recentia, cessantia numquam, neque minuenda vel corrumpenda. Superest ut differant cultus etiam et victimae: namque illae crassiores erant et carnales, et tamquam in figuris res futuras et ipsam veritatem in antecessum charaxantes describentesque, necdum perfectionem adeptae. Nostra autem sacra in spiritu ac veritate peracta, perficiunt eos qui offerunt Deo sacrificium laudis, per quae sine pausa clamant abba pater. " Nam si fuisset, inquit, perfectio in levitico sacer-
,, dotio, populus enim ab eo legem accipiebat, iam opus non erat alium iuxta or-
,, dinem Melchisedec exsurgere sacerdotem. Quoniam lex nihil perfecit, sed intro-
* Hebr. VII. 19. ,, ductio est melioris spei, per quam Deo appropinquamus *. ,, Neque sacrificia vel oblationes poterant secundum conscientiam adoratorem perficere. " Deinde, san-
,, guis quidem taurorum et hircorum, et cinis vitulae inquinatis aspersus, sancti-
* Hebr. IX. 13. ,, ficant quod adtinet ad carnis emundationem *. ,, Sed Christi sanguis purgans a mortuis operibus conscientiam, ob serviendum Deo viventi ac vero, quid demum ab inimicis esse existimabitur? Num neque sanctificans neque purgans? Prorsus audebunt dicere hi impuram conscientiam gerentes, et in mortis operibus versantes: sanguis eius super nos et super filios nostros. Haec isti dicant et agant; nos autem ad reliquam sermonis partem pergamus.

69. Habebat itaque, inquit, prius quoque testamentum cultus iustificationes. Quaenam vero hae et quales? Lucernam habebat et mensam, et panum propositionem. Quomodo autem appellabantur? nimirum sancta. Nostrum vero tabernaculum quodnam est? quomodo ab inimicis gratiae Christi denominatur? Nempe longe melius illo et sacratius. Quid enim aliud dicere oportet, nisi quantum figuris et umbris veritas, et illis qui sunt intermedii ille qui dividit, dignitate praestat? Atqui ab his tabernaculum nostrum quomodo appellatur? Profecto haud sanctum, proh blasphemia! sed piaculare atque impurum; neque iustificationes cultus habere, sed idololatriae speciem. Hi sunt Deo hostilium linguarum ausus, quae ne pari quidem cum lege honore gratiam adficiunt, sed inter turpissima atque abominanda reputant. Atqui illic quidem mediator et minister erat famulusque et servus Moyses, heic autem Moysis herus, et omnium dominus, et sanctarum rerum minister verique tabernaculi, quod Dominus, non homo, statuit; qui et illic legem tulit, et heic
Gr. p. 111. mediator est idem factus nostri similis homo. Et illic pontifex Aaron et Aaronis stipatores, heic autem ipse dominus Iesus Christus, primus magnusque pontifex prout nos confitemur et credimus. Et illic quidem lucerna ex auro confecta hominibus in umbra ac lege versantibus praelucens; heic autem lux vera quae in mundum advenit, quam tenebrae quidem persequuntur, non tamen comprehendunt, sed illuminat omnem hominem venientem in mundum, splendetque ambulantibus in luce ac splendore gratiae. Mensa illic ex lignis imputribilibus confecta, auroque puro illita: heic ex materia quidem apud nos pretiosiore, sed quae ab ipsa divina victima sanctificatur, et sancto irradiatur Spiritu, in qua mysteria adorationis in spiritu

ac veritate confiunt. Porro et unusquisque fidelium facere potest spiritalem mensam cor suum, si modo accuratissime everrat ac purget, ut superveniens Verbum pure recipiat; quod intellectualiter in ipsa requiescat, et mystice manducetur. Et panis quidem illic azymus cum lactucis sumebatur ab iis qui herbam edere in typico paschate iubebantur, ceu opsonio quodam herba conditus. Heic autem descendens e caelo Verbum cibum immortalitatis datorem hominibus suppeditans, per quem vitam aeternam participant. Idem massam nostram fermentavit, et ad proprium divinitatis splendorem immutabiliter transtulit. Et illic quidem brutorum animalium immolatio et caedes, quorum sanguis adstantibus irrorabatur, atque ad corporis purificationem et emundationem adpergi solebat, et sacrificantibus boves aut oves, partes quae iustificationum officio fungerentur, dari iubebatur. Heic autem immolata apud nos praeclara victima, cuius purissimo pretiosoque sanguine consignamur, et omni ruga ac macula animae corporisque purgamur. Si ergo symbola sancta, quid ni res ipsae, quarum illa sunt symbola, non sint omnino sacratiores atque sanctiores? Sed quoniam non intellexerunt insipientes, neque dicere sciunt quaenam communio Christo cum Belial, aut luci cum tenebris, vel quae conventio templi Dei cum idolis (nondum enim sincerae nostrae fidei, traditaeque nobis a patribus dogmatum rectitudinis, et inspiratae scripturae scrutandae cura ipsis fuit) idcirco idolium non verentur nostram medelae officinam appellare. Sed pedem referentes rursus ad tabernaculum veniamus.

Post alterum, inquit, velum tabernaculum erat; in quo, praeter cetera, erant etiam arca, et propitiatorium, ipsa quoque de imputribilibus lignis fabricata. Auro autem purissimo erant cooperta, et sancta sanctorum appellabantur. Nostrum vero tabernaculum sanctis illis sanctorum sanctius est et divinius, et arcae quidem loco SANCTISSIMAM ET VIVIFICAM SERVATORIS NOSTRI CHRISTI CARNEM CONTINET (1); quae ab arca illa veluti lignis imputribilibus denotabatur, quibus nobis impeccantia tamquam in umbra significatur, et quod ad immortalitatem impassibilitatemque translati sumus; *Gr. p. 112.*
quandoquidem uniti Verbi virtute, quod mortem destruxit, et corruptelam abstulit, ad inferorum regiones semet conferens, apparuit morti superior; et in corruptivis locis posita, incorruptibilitatis gloriam inde retulit; et auro veluti splendidissimo, divinitate substantialiter unita, cooperta atque illustrata. Propitiatorium item nobis ipsum Christum Deus pater posuit; ipse enim est propitiatio nostra. Sic enim pater nos dilexit, misitque filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Sed quid haec, apud mente corruptos, et animam peccato mortuam gerentes? Reverentia ac metu, et de rebus sanctis silentio, honor saepe praestandus est. Ipsi tamen pro consueta sua loquantur audacia. Age vero nobis ad hunc locum provectis, non alienum, visum est addere huic sermoni, etsi id nonnulli paulo extra propositum fieri putabunt, pauca quaedam videlicet de iis quae in tabernaculo erant disserere: quae insipientium vecordiam et impietatem coarguent, fidelibus autem et veritatis suppetias ferre apparebit.

70. Dictum est igitur ab apostolo *, supra arcam Cherubinos extitisse gloriae, * Hebr. IX. 5.
propitiatorium obumbrantes. Cui contradicens alicuius oratio ita dicet. Quid ais,

(1) En carnem Christi dicit Nicephorus, quam adhuc hodierni haeretici dicunt panem esse, et carnis figuram.

o Paule? hi sunt Cherubini? Quosnam hos esse audimus? Num illos, qui principem et Deo proximum, beatorumque et supercaelestium gubernatorum sortiti sunt a Deo gradum et ordinem; ut iuste admodum egregium gloriae tributum illis reddatur, ceu Deo proximis, et principaliter inde fulgentibus et immateriali illo et eximio splendore ornatis? Minime gentium dices. Quid ergo erunt? Si tibi volenti est, dic aperte et horum fac nobis accuratam expositionem, crassam nostram mentem ac materialem ac deorsum vergentem, ad simplices divinasque, quantum nobis licet, deducens contemplationes, a quibus tibi usque ad tertium caelum raptus et ascensio initiato contigit. An fortasse etiam divinius aliquid quam ipsi Moysi ac sublimius ostensum fuit, quod et divinitus edoctis discipulis tuis irradians reliquisti ad excellentius * magisterium illorum, qui tantarum rerum cognitionem capere valent? Dices enim hoc ferme modo, ut non dubitamus, nempe sacros Cherubinos, ideo quod sine specie sunt, humanae minime naturae esse conspicabiles. Et tamen potentiae sunt incorporeae, sanctissimae, Deum circumstantes, et primitus ex Deo effulgentes, primae lucis ministri, intellectuales spiritus, vel * ignis veluti immaterialis et incorporeus: " qui facis, inquit psalmista, angelos tuos, spiritus; et mi- ,, nistros tuos, ignem urentem *. ,, Communiter enim hoc parique modo de caelestibus cunctis potentiis dicitur, quae natura propria ut immortales sint et interitui non obnoxiae, a creatoris beneficio habent. Illi autem quae arcae supervolant, et alarum suarum umbra propitiatorium obvelant, materialis utique sunt substantiae et corporis. Namque auro purissimo constant, malleo tornoque et humanis manibus, superna sapientia atque arte adiuvante, optime elaborati, egregiis et bene deductis laminis fabricati. Ideo variis quoque formis praediti creduntur.

* gr. [illegible]

* gr. π.

* Ps. CIII. 4.

Cr. p. 113.

Addes etiam, ut orationem eleganter farcias, Cherubinos illos, quibus proprie hoc nomen inhaeret, substantias esse intellectuales et intelligibiles, quae ex suprema et omnium auctrice causa, sempiternam et intellectualem vitam habent, substantialiter hanc ipso intelligendi actu accipientes, virtutes intellectuales, vires enhypostaticas, mentes supramundanas, quae immateriales, impassibiles, et incorporeae esse intelliguntur, quaeque ultra mundanos fines intelligunt omnia simpliciter et sub una specie cuncta, quae ex Deo effulgent, eodem tempore unoque mentis intuitu. Sed et multis oculis instructi traduntur, quia nempe ad Deum respiciunt, et quae ipsis continenter inde revelantur, immediate contemplantur. Cum autem simplices sint et absque specie, cuilibet formae ac figurae superiores sunt eiusque incapaces. Quatenus autem immateriales incorporeique intelliguntur, dimensione carent et sunt impalpabiles, quantitatem, magnitudinem, qualitatem nullam habent, ideoque corruptibilitatis expertes, et omni mutabilitate immunes. At illi qui constituti sunt in tabernaculo Cherubini auro elaborati, neque mentes sunt, neque intellectuales, neque cogitant, neque sensum habebant, nihilque horum sunt. Item vita et vi quavis atque efficacia carent; sed corpora sunt materialia, etiamsi illorum lamina de purissima splendidaque materia est. Hi ergo cum sint corpora, materiaque et forma constent, merito et conformantur et figurantur, unde fit ut neque absque corruptibilitate et mutabilitate sint. Cumque triplicem habeant dimensionem, quantitate praedita sunt, et mole ac qualitate comprehenduntur.

Praeterea in sanctissimis Cherubinis etiam motus est; moventur enim dum

intellectum exercent, et in amando Deo continenter constanterque sine pausa agitantur, et ad Deum indeclinabiliter tendunt, et divini radii splendores absque intermedio et ex primigenio fonte suscipiunt: tum etiam quia invicem concurrunt et recedunt, atque ad res sibi subiectas prodeunt, providendi causa et benefaciendi. Namque et egentes sui respiciunt, et manuducunt diriguntque ad divina ac sublimiora. Ceteroquin et stabiles in semet ipsis sunt, quatenus constituti sunt in immobili ad Deum respectu, et a suo eximio habitu constantiaque non discedunt, sed in eodem semper manent invariabili bono atque versantur. At vero his materialibus neque motus inest, neque processus sive intellectualis sive sensibilis, neque inclinatio ad aliquid, vel impetus aut voluntas; sed intransitivi sunt et immobiles; atque ut moveantur, alienis viribus indigent. Stant igitur ubi constituti fuerunt et collocati: neque hanc ipsam stationem ipsi sibi curarunt; sunt enim inanimes et *Gr. p.* 114. sine sensu, et homine indigent qui se statuat et firmet, ubicumque is demum volet. Iam veris Cherubinis sermo quoque inest: nam reapse sunt sermonales, non quomodo noster sermo est, physico vitali spiritu, per vocis organa prodiens articulatus, et aëris percussione formatus, atque ad audientium sensum ac susceptionem delatus; sed quia ipsi immateriales, incompositi, simplices, incorporei, inter se invicem circumaguntur, et mutuo cogitationes agnoscunt, et sermone tacito inter se intelligibilius communicant quam alio quoque exteriore sermone fit.

At isti nostri quia sunt ex aurea lamina, et exanimi materia irrationalique constant, irrationales sunt; et si de his ratiocinari velimus, irrationabiles nos videamur. Illi divinam lucem affluenter participantes, ad divinam speciem et imitationem quantum licet conformantur, atque ad similitudinem divini archetypi intellectualiter sublimique modo se intendunt. Isti vero splendorem illum tantummodo participant, quem ipsorum habet materia, dissimilem tamen habent ab archetypo formam. Et in illis nomen ipsum, eminentiam scientiae nulli creatae secundam demonstrat, nec non redundantem sapientiam (1), propter uberem ex divino fonte luminis diffusionem; unde vis contemplandi confit, quae ad omnimodae theoriae ac scientiae altitudinem mirifice extenditur, divinaque pulcherrima luce completur. Hinc ipsis etiam illucet primitus initiatio a divina potentia, ad praecognitionem procedentium illinc sapientium doctrinarum, ac theurgicae scientiae participes prout fas est effecti, divina multa et excelsa sublimiter cognoscunt; cibusque illis est simplicium beatarumque illuminationum splendor, qui proxime ipsis et primitus ex superno radio illucescit: atque ita excelsum supermundialium mentium, ceu Deo plurimum similes, gradum tenent. Unde et theologicae scientiae a sublimi Dei essentia participes in primis facti, eandem ad infra se positos deferunt. Sunt ergo divini silentii manifestatores, dum in se ipsis patefaciunt supremi omnium arcani ineffabilem naturam; divinamque bonitatem incessanter resonanterque sacro illo celebrant theologiae trisagio hymno. At enim hi nostri ceu manu facti, nudam so-

(1) S. Augustinus de diversis quaest. lib. II. 3. explanans illud Pauli I. Cor. XII. 8: *alii datur sermo sapientiae, alii sermo scientiae*, ait: *in hominibus solet discerni a sapientia scientia; in Deo autem non sunt haec duo, sed unum. Et in hominibus quidem haec ita discerni probabiliter solent, ut sapientia pertineat ad intellectum aeternorum, scientia vero ad ea quae sensibus corporis experimur. Sed licet alius aliam differentiam proferat, nisi tamen diversa essent, non sic ab apostolo distinguerentur.*

lamque habent appellationem, nullaque consecratione aut scientia aliisve, quae dictae sunt, dotibus pollent. Insuper illi, supremae potestatis imagines sunt, arcanam et invisibilem lucem in se demonstrantes, et divinae illi quoad fieri potest assimilati, totumque divini fulgoris radium mire in se recipientes: idque fiunt consequenter per imitationem, quod ille est principaliter atque essentialiter qui communicat: nimirum sunt lumina secunda, hominum amantissima, speciei optimae, primariae lucis splendores puri immaculati, similitudinem cum prima splendentissima specie egregie prae se ferentes. Et quidem etiam agnoscunt, se non sua solum in-
Gr. p. 115. tellectualia, verum etiam sensibilia etsi non sensibiliter comprehendere, pro haerente sibi divinae virtutis scientia, immaterialiter et intellectualiter rebus agnitis. At hi ex auro facti, imagines sunt imaginum evanidae prorsus et dissimiles, multumque ab exemplari causa dissidentes. Nihil itaque sciunt. Quî enim possent, cum tales sint, atque ita se habeant? Etiamsi valde sunt elaborati atque politi, lucidosque splendores et fulgores scintillantibus radiis emittunt. Unde igitur et quam ob rem hi dicti sunt a te Cherubini, siquidem nullo substantiali modo supermundiales illas potentias participant?

Non est meus hic sermo, neque a me primo talis appellatio his excogitata fuit atque imposita. Moysis est Deum videntis et legis latoris haec vox, olim inventa, et a sacris litteris testimonium antiquitatis habens, quae fidem ei facile faciunt. Quod si verius dicendum est, Dei vox est proprio famulo mandantis, quo tempore prisci illius tabernaculi delineabat ei atque demonstrabat aedificium. Nam quia caelestium aliquot ordinum evanidas quasdam imitationes ac umbratiles similitudines figuris expressas tabernaculum habebat; " cura enim, inquit, ut omnia facias iuxta
* Exod. XXV. 40. ,, exemplar tibi in monte ostensum *; ,, ut se Cherubinorum quoque dominum communis Deus demonstraret; et quemadmodum absque ullo intermedio ac primitus illuminati, ministeria in caelestibus famulanter exhibent, et beneficos divinae providentiae fluxus ceteris infra se positis communicant, eodem modo in his quoque terrestribus per imitationem illorum quibus assimilantur, divina indulgentia factitatum comperitur. Hoc a legislatore curatum fuit, hac ratione opificium illud fuit ordinatum. Illinc enim visiones is excipiebat, qui Dei videndi compos fiebat. Iam enim ei commissa erat administrandi populi cura, ducatumque gentis et principatum gerebat. Scriptum est itaque in editis post arcam conditam mandatis, apud sacrum librum cui exodi (egressus) filiorum Israhelis titulus est, sic praecipiente
* Exod. XXV. 17. Deo *. " Facies et propitiatorium de auro mundo: duos cubitos et dimidium habebit longitudo eius, et cubitum ac semissem latitudo. Duos quoque Cherubinos ,, aureos productiles facies, eosque impones utrique lateri propitiatorii. Fiet Cherubinus unus in hoc latere, et Cherubinus item unus in altero latere propitiatorii. Facies, inquam ambos Cherubinos super latera illius. Et extendent Cherubini alas suas desuper, obumbrantes propitiatorium; et ipsorum vultus mutuo respicient. Pones autem propitiatorium super arcam, et in arca testimonia quae tibi dabo. Illinc ego tibi innotescam, tibique loquar de propitiatorio, de medio
Gr. p. 116. ,, Cherubinorum duorum qui super arcam testimonii erunt, iuxta omnia quae mandabo per te filiis Israhelis. ,,

Aures pandant surdi, mentem advertant amentes. Dei hae sunt voces atque

mandata. Neque est quod dicant: Moysis hoc fuit opus, humanus cogitatus, artis nostrae opificium; nam Deo volente ac praecipiente id actum fuit. Quis dubitet? Videant sane nullum heic esse aenigma, nihil obscurum, nihil obliquum vel in allegoriis positum. Hi inanimes, sensu vacui, prorsus immobiles, ex inanimi atque irrationali materia compacti, caelatura tantum et splendore materiaeque puritate et artificis sapientia praestantes, hi inquam eadem qua sanctissimi Cherubini, vivae scilicet, activae et perpetuo se moventes potentiae, appellatione ab universali Deo donati fuere: non Cherubinorum icones, non similitudines, non expressas figuras appellavit, sed eodem prorsus nomine usus est dum praeciperet Deus, puroque et diserto vocabulo Cherubinos nominavit. Pudorem incutiat incredulis, recusantibusque veritatem dictorum sectari, Cherubinorum nomen septies hoc loco usurpatum et pronunciatum, et honorabili apud inspiratam scripturam numero (1) insignitum; ut tum pronunciantis summa auctoritate, tum numeri nobilitate, res haec utrimque sit inviolabilis. Si ergo Christianorum instituta hi miseri respuunt, Iudaeos saltem imitentur, ne forte his quoque increduliores appareant et contumaciores. Numquam enim ausi sunt Iudaei Cherubinos idolorum nomine dehonestare, etiamsi divinae religionis saepe obliti, idola errore decepti coluerunt. Hi, inquam, honorabiles omnino apud eos venerandique fuerunt; immo adeo venerabiles, ut mortalium nemo metu ac religione ad haec sancta accederet; namque in priorem quidem tabernaculi partem ingrediebantur semper sacerdotes ad sacra facienda, quia pars haec adibilis erat multis ac facile patens. Verumtamen penetralia post illam, nullo pede calcari poterant, nisi quod pontifici maximo semel in anno ad legales ritus illic exsequendos ingredi licebat.

Ideo sanctissimae hae potentiae divino mandato figurantur. Idcirco eodem sanctorum archetyporum nomine appellantur, hi qui super propitiatorium constituti sunt aurei Cherubini; meritoque nobis exhibentur rerum forma carentium formae, et non figuratarum figurae. Ita ut recte dicendum sit, secundum edoctos a Deo patres nostros, inclytosque ecclesiae duces, quod cum sit impotens proportio nostra ad intellectuales theorias absque intermedio comprehendendas, egeatque propriis et naturalibus introductionibus, quae comprehensibiles nobis exhibent formas obiectorum sine figura ac supernaturalium; est utique hoc divinae bonitatis paternaeque erga nos providentiae beneficium, ut supercaelestium potestatum figuratis in symbolis mentem nostram sustollentibus demonstret beatitudines, materiali manuductione utendo ad suarum proprietatum imitationem et contemplationem. ꝯ At enim, Gr. p. 117.
ꝯ inquiunt adversarii, concedatur sane tabernaculi Cherubinos a Deo suam acꝯ cepisse appellationem; undenam tamen ipsis gloriae maiestas adtribuetur? ꝯ Primo scilicet, quia Dei praeceptum est; quicquid autem mandat Deus vel facit, id est venerabile: nihil enim frustra aut vanum ab eo procedit. Hoc comperire quivis potest in ipsa cosmogonia expressum: " vidit enim, inquit, Deus; et ecce ,, omnia erant valde bona *. ,, Deinde quid ni sint hi gloriosi, unde Deus et ap- * Gen. I. 31.
paret et agnoscitur? Quid enim divina statione gloriosius? vel quid illustrius locis, in quibus ipse ea qua vult ratione residet? Undenam Sinai monti gloria, et reve-

(1) Dicit *septenarium*, in sacris bibliis celebre, de quo peculiariter scripsit Philo.

rentia, atque accedendi interdictio conflata fuit? Cur Moyses dum terram a Deo calcatam contingeret, audiit " locus in quo consistis, terra sancta est *? ,, iussus simul terrenis carnalibusque semet exspoliare; quod inter alia ostendit, calceamentorum detractio.

* Exod. III. 5.

71. Cur, ut alia praetermittamus, Hierosolymorum veneranda sunt loca, in quibus diversans Servator et illa magna divina opera fecit, et passionem pro nobis pertulit, cur inquam omnibus amabilia et exoptatissima sunt? Quod autem nomen quoque quibusdam rebus impositum, nobilitatem impertiri queat et gratiam, audiamus Dominum in evangeliis dicentem *: " qui recipit prophetam in nomine pro- ,, phetae, mercedem prophetae accipiet. Et quicumque propinaverit uni ex his pu- ,, sillis frigidae poculum, tantum in nomine discipuli, amen dico vobis non amit- ,, tet mercedem suam. ,, Ergo etiam Cherubini dum idem ac illi caelestes nomen gerunt, gloriam quoque eorumdem participant. Discant hi profani et rudes contractam ex vi nominis gratiam atque efficaciam. Sic enim etiam sacra apud nos templa atque aedificia gloriosa sunt et venerabilia, quia Deo dicata, et quia nomen eius in his invocatur, simul illic comitante sanctorum reposita in iis memoria. Illud quoque animadvertendum, quod si illa quoque deteriore loco posita, nempe in priore tabernaculi parte, sancta nihilominus dicebantur, quum alia interius recondita sancta sanctorum vocitarentur, haec quae illis coëxistebant et connumerabantur, quanto meliore loco habebuntur et in gloria erunt? Quod si ignominiae heredes his contradicent, iam superest illis ut ne Moysis quidem faciem glorificatam existiment.

* Matth. X. 41. 42.

Cuinam ergo credendum? Moysi ne ac Paulo qui Dei videndi digni habiti sunt, et quibus sublimis theologiae mysteria concredita fuerunt, an istis qui ex fimo loquuntur adulterina et male olentia deliramenta, et ex spuria mente proiectos insanorum crepituum temerarios abortus? Si ergo Paulo non credunt, ita de his disserenti, utpote Christiani; si ne Moysi quidem, tamquam Hebraei; si denique nec ipsi Deo, ut Graeci aut barbari; multo his omnibus irreligiosiores et sine Deo sunt. Haec autem ceu per compendium disseruimus. Iam enim nonnulli ex his a fide apostatis, postquam haec ad exemplum imaginis Servatoris nostri a piis adsumpta fuerunt, conviciari simul et despicere hi Deo odibiles non distulerunt, maledicta multa effutientes, et omni irrisionum et contumeliarum genere res a Deo mandatas obruentes. Si ergo famulorum figurae, divinorum inquam Cherubinorum, nam et hi Dei famuli et creaturae apud magnum apostolum cunctosque recta religione imbutos habentur; si inquam hi praedictis modis gloriosi sunt et dicuntur; dicant nobis amentes isti cur omnium regnatoris, qui etiam Cherubinorum dominus est, et universae creatae rei dominator, sacra imago reprobabitur aut contemnetur? immo potius cur in honore summo ac gloria non habebitur? Profecto qui debitum maiori obiecto honorem subtrahit, neque illum saltem qui minori convenit exhibet, quantam meretur reprehensionem? Quid ni is summa nequitia plenus sit? Haec neque animo imbecillis et lingua impeditis, neque recte valentibus loqui, in mentem venit. Verum enimvero contumelia quoque omni haec adficere, id ne manifestae quidem insaniae morbo laborantes facerent. Attamen sacri Cherubini, cum simplices sint et immateriales, sine specie ulla aut figura, ideoque

Gr. p. 118.

incorporei, loco sensibili circumscribi suapte natura nequeunt, sicut antea iam diximus. Nam si quandoque in corpore divos angelos apparuisse aliquis audierit, nihil aliud arbitretur, nisi quatenus tali cum specie ad sibi commissum ministerium incumbebant, terrae incolis consulendo; propterea quod invisibili natura praediti, symbolica sub figura conspiciendos se dabant. Qua ratione etiam in loco, quatenus non alibi oraculum reddunt atque operantur, existere dicuntur; nam ubique esse, solius divinae et omni notitiae imperviae Dei naturae proprium est (1). Id tamen, quominus angeli sint incorporei, non vetat. Nec certe oportet existimare, ferinis quibusdam beluinisve formis, vel alatis avibus, supermundialium virtutum substantiam esse exprimendam. Et tamen divinis nutibus, quia Deus sic voluit, cuius in conspectu omnia facilia ac levia videntur, et picti fuerunt angeli et ficti.

Christus vero Deus noster, qui paupertatem nostram sibi induit, atque hanc crassam materialemque de terra sumptam gestavit carunculam, corpus inquam humilitatis nostrae, servique formam sibi univit, corruptibilem, delineatam, et circumscriptam, cur non pingetur aut circumscribetur? Quatenus itaque apparuit similis nobis homo, et in corpore incolis terrae conspiciendum se obtulit, et conversatus est, utique pingitur et figuratur, quum nullus modus cogitari possit, quo unita ei semel hypostatice caro, picturae causa, separari ac dividi a divinitate valeat, quantumvis stulti hi in infinitum delirent. Nam quae ratio id coget? Profecto id fieri naturaliter posse, numquam demonstrabitur. Aut sic oporteret sane Verbum pati carne patiente, et hac circumcisa circumcidi, et commori, et alia huiusmodi, quae passibilis mortalisque naturae sunt propria, propter unionem patietur. Quo quid esse potest irrationabilius, aut irreligiosius? Vel sibi imaginentur ab eo sumptam *Gr. p. 119.*
diversam a nostra naturam, ut nullatenus cum eo communicantes, desperata ipsis et impossibilis salvatio fiat. Vel phantasticam ac simulatam, iuxta Manichaeorum deliramenta, quibus obsequuntur, dicant fuisse incarnationem pro sua insania, eamque demum pernegent. Quid? Nonne apud omnes orthodoxos Christianos, iam inde a divinae apparitionis salutarisque incarnationis primordiis, pingitur Christus ac figuratur, ut facta et ipsa veritas ostendunt? Id testatur etiam praeteriti temporis longitudo, et innumera tum artificum tum opificiorum multitudo, omnium oculis obiecta pie oppido et summo cum decore, tantum manifeste non inclamans cunctorum auribus, Servatoris erga nos patratam bonitatem, et incarnationis eius et condescensionis ostendens mysterium, neque secius docens quam sacrum evangelium; tum et sanctorum clara facinora et admiranda certamina ipsorum praedicans, et eorum qui haec abolent perversum animum et incredulitatem publice vituperans. " Cuncta enim conspicua sunt intelligentibus, et recta his qui scientiam in-
,, venerunt *. ,, * Prov. VIII. 9.

Quis vero tam miser est et animo caecus ac stolidus, ut huic tam clarae limpidissimaeque veritati contradicere velit? Quomodo, postquam talem appellationem (imaginis Christi) pictura habet, non sit veneranda et glorificanda? Haud quippe absurdum sit hanc Christi nomine indigitare, veluti Cherubinos illos. Quaenam ratio sic eam denominare vetat? Namque ibi spectantibus Christi nomen occurrit, et

(1) Augustinus serm. LII. 15: *ultra locos corporales est divinitas; nemo eam tamquam in spatio requirat. Ubique invisibilis et inseparabiliter adest.*

ipsam formae eius similitudinem habet, quantum pictoris manus ingenio suo et artis pictoriae adiumentis consequi potest. Nobis vero etiam aurei Cherubini iuxta apostolicam vocem honorandi sunt, et de his sermo, brevis et circumscriptus, hoc loco concludetur. Verum ille de his stultis hominibus adhuc abundans et vigens ulterius provehetur. Nam mirari valde meritoque heic quoque licet dementiae atque insaniae magnitudinem, quod neque ipsa factorum natura et evidentia, neque res apud omnes concorditer in confesso, et in communi sensu minime ambigua, nondum illis necessarium consensum suaserunt. Nam si quid rectae sententiae iis inesset, et si ignorantiae crassitudinem perrumpere possent, necesse foret ex aperte patentibus, et sub omnium sensum cadentibus, de proposito hoc cogitantes, veritatem agnoscere, et opinionem rectam amplecti. Sicut enim delineationes videre est multo deteriores non archetypis tantum, verum etiam coloratis picturis, et a splendidis vividisque tincturis decus habentibus; ita si invicem opponamus Cherubinos qui relative tantum spectantur, et analogia (1) quadam utentes cogitemus, eos umbram tantum habere legalem, non autem ipsarum rerum iconem, et tamen honorabiles esse et sanctos iuxta apostolicam doctrinam; cur non magis haec quae plura
Gr. p. 120. continent, sacra nostra inquam, quae ipsam veritatem in se gestant, cur non multo honorabiliora et gloriosiora sint? Sed hi stulti, ne pari quidem, ac illa vetera, honore dignantur. Adeo absunt a melioris utilisque sententiae delectu! quandoquidem etiam contrariorum absurde potius gaudent optione. Hi nimirum stultitia sua et errore praepediti, comparandi sunt iis qui profunda nocte asperam et arduam multisque spinis sudibusque refertam terunt viam, quibus utique usuvenit ut infinitis prolabentis caecitatis periculis et intolerandis doloribus adfligantur. Sic et isti incredulitatis inscitiaeque suae caligine circumfusi, pluraque offendicula blasphemiarum et iniuriarum incurrentes, quae ipsi tamquam lapides contra Servatoris humanationem iaciunt, peccati aculeis animas suas, utpote qui ad rectissima verae religionis dogmata caecutiunt, sine dubio vulnerant.

72. Sed enim de rebus Moysis aliorumque priscorum, hactenus; atque ad alia multis post saeculis, Iudaeorum rebus florentibus, insignia nunc transeo. Gloriosum fuit Salomonis templum; quis neget? quoniam et Dei domus erat, et eo iubente aedificatum. Quale inquam fuit sapientis potentissimique regis ornatissimum et celeberrimum aedificium? Quomodo enim aliter se haberet Salomonis opus? Munificentia enim et opibus et impensa plurima utens, ad famae suae gloriaeque digna studia incumbebat. Deinde vetere hoc destructo; illud quod postea suscitatum fuit, gloria et structurae maiestate ceteris illustrius visum est, quam rem propheticus ser-
* Agg. II. 10. mo testabitur *: " magna enim, inquit, erit gloria domus huius novissima, prae illa ,, priore. Et hoc in loco pacem dabo, ait Dominus omnipotens, et pacem animae ,, ad acquisitionem omni aedificanti, ob hoc templum suscitandum. ,, Sic ergo locutus divus propheta, comparativa dicendi figura usus, docuit nos, confirmans prioris quoque templi gloriosam fuisse structuram. Postquam enim insaniit peccavitque adversus creatorem benefactoremque Deum priscus populus israheliticus, data sibi a Moyse constituta negligens, vitaeque iniquae genus Deoque absonum pro legali

(1) Exciderunt, typothetae incuria, graeca aliquot verba quae ita se habent: ἀναλογίᾳ τινὶ χρωμένους, ἐννοῆσαι ὅτι σκιὰν ἔχοντα τοῦ νόμου.

elegit, divinam contristavit iustitiam, ideoque supernae irae molestos expertus est effectus, et poenas peccatorum luit. Hostes enim diversis ingruentes temporibus urbes cum incolis diripuerunt. Quapropter sub barbaris hostibus constituti, et a patriis ritibus submoti, alienam regionem habitare captivi coacti sunt. Supremas itaque poenas dederunt, cum eos invasere Babylonii, et conspicua illa famosaque urbs post expugnationem eversa fuit, eiusque pulcherrima et optima aedificia barbarici ignis praeda fuerunt, et regia palatia, et nobile Salomonis templum simul periere, eiusque res sacrae profanis hostium manibus distractae sunt. Verumtamen divina im- *Gr. p. 121.* petrata clementia captivi, postquam superne ipsis praefinita iam exegerant captivitatis tempora, vinculis sunt emissi, libertatemque denuo receperunt, et patrium solum incolumes recuperarunt, propriisque ducibus atque principibus, iuxta praevias prophetias usi sunt; quo tempore et Zorobabel Salathielis filius, et Iesus item Iosedeci filius qui magnus veluti pontifex dicebatur, populo cum imperio praeerant. Tunc igitur his a Deo per propheticam vocem mandatum fuit, ut omni studio et alacritate et urbem excitarent, et templum construerent. Et quidem ilico ac sine mora res continuo decursu perficiebatur, quia et tempus favebat, et Persarum liberalitas opes suppeditabat, et aedificantium studia calebant, ceu qui nuper caram patriam receperant. Templum ergo illud ita absolutum fuit, atque ut unicum gentis in admiratione erat, atque ad id ex universo orbe Iudaei confluebant, ibique sacrificia fiebant, et universae religionis cultus intra illud concludebatur, sic Moysis lege sanciente. Quae autem ibi peragebantur, nonnisi animalium brutorum caedes erant, sanguinis effusio, aspersoriae purificationes, cinis vitulae inquinatos mundans. Etenim crassae litterae serviebant, non autem spiritalis contemplationis curam tunc gerebant. Nihilo tamen minus templo illi honor deferebatur.

73. Nostra autem cum talia tantaque sint, quanti ab hostibus veritatis aestimentur, rursus consideremus. Cum enim tempus adfuit, quo divina servatoris nostri Christi gratia appareret, et templum sanctum sanctorum a crucifixoribus dissolutum est, et post triduum resurrexit, et universus divinae humanationis peractus fuit scopus, praeterieruntque vetera et subinducta sunt nova, recessit umbra, successit veritas: erant enim illae figurae omnes et praesignificationes; tum dilapsum est templum, desiit gloria, finem cultus accepit, perempta fuit sacrificiorum lex, brutorum animalium sublatae sunt victimae, cessavit sanguinis effusio, evanuit fumi nidorisque insuavitas; atque ut omnia simul dicam, prisca illa antiquata sunt et senio confecta. Quod autem antiquatur et veterascit, quò desinat exploratum est. Hi ritus, quandoquidem nova immolatur hostia, loco omnium et prae omnibus subinducta, ac pretiosus sanguis immaculati agni pro omnium effusus salute offertur, hi inquam ritus iam silentio premuntur et evanuerunt. Quod si haec vetera iam destructa, tamen gloria abundant, illa quae secundum recentem gratiam veritatemque sunt, quid ni sint illustriora, multoque magis gloria et veneratione praestantia? At idololatricae insaniae principes, fraude sua et vecordia perciti, ne comparari quidem haec cum illis volunt pro sua stultitia, sed contra a veritate prorsus divertunt, atque ad proprium et dilectum mendacii errorem inconsiderantissime impulsi feruntur. De nostris enim templis quid opus est verba facere, quam ea sint *Gr. p. 122.* plurima et maxima? quorum nonnulla et pulcritudine et mole priscum illud supe-

rare, testantur ea quae oculis subiecta sunt, et in toto terrarum orbe dispersa: quorum si quis numero comprehendere multitudinem velit, maris arenam se numerare incautum sentiet, vel fluctuantes undas recensere. Quanta autem gratia et sanctitate copiose affluenterque fulgeant, id ne comparari quidem antiquo illi licet. Atque hoc rerum veritas ostendit. Verum hi tam eximia, et gloriosis gloriosiora, ac mirabilibus mirabiliora ignorant prorsus. Cur vero, aut quomodo? quia inter sanctum et profanum non distinguunt, neque intelligunt nullam esse conventionem Dei templo cum idolis, neque luci cum tenebris communionem. Idcirco obruti sunt iniquitate atque impietate sua, " cogitaverunt et locuti sunt nequitiam, iniquitatem
* Ps. LXXII. 8. ,, contra excelsum locuti sunt *: ,, nihil magis in mundo quam turpem voluptatis morbum exspirantes, vel lingua impudenter in idolorum amore insanientes; cuilibet autem honesto consilio aures omnino oppilantes, ne evangelica quidem verba audire sustinent, quibus Pharisaeos cum divis discipulis propter legales observationes ex-
* Matth. XII. 5. postulantes Servator increpabat dicens *: " aut non legistis in lege, quod sabbatis ,, sacerdotes in templo sabbatum violant, et tamen sine crimine sunt? Dico autem
* v. 42. ,, vobis, quia templo maior est hic. Item * dico vobis, quia regina austri surget in ,, iudicio adversus generationem hanc, et condemnabit eam; quia venit a finibus ,, terrae audire sapientiam Salomonis; et ecce plus quam Salomon hîc. ,,

74. In primis autem animadvertendum est, dictionem " plus hîc ,, singulis his effatis adiectam, haud localem aliquam notionem prae se ferre, sed denotare potius quantum praestent atque excellant novae res a servatore nostro Iesu Christo humanatione sua peractae, quamque sint incomparabiles prae mirabilibus illis quae sub Salomone ceterisque veteribus extiterunt: quam denique eas superent pragmaticis praerogativis, de quarum praestantia et nobilitate saepe dictum est. Ab his enim nobis divina incarnationis mysteria sunt tradita, caelestia terrigenis revelata, omnis idolicus et diabolicus error undique profligatus. Quid aliud demum, nisi Deus cum hominibus versans? quo quidem quidnam maius aut excelsius fieri potest? Quod si de loco etiam quis cogitet, quinam melior aut divinior quam ille UBI DEUS IN CARNE ADEST (1)? quorum nihil prisca illa habuerunt? Sed quamquam haec ita se habent, et mirabilibus mirabiliora ut ita dicam sunt; incredibile tamen est, quot quantaque ab evangelii hostibus nunc excogitata fuerint et iactata. Sane hi rursus
Gr. p. 123. Deum oppugnent, hi incarnationis mysterium ludibrio habeant, hi salutis nostrae caput contemnant atque irrideant, hi contumeliis dicendis semet oblectent. Etenim idolico errore animas suas refertas gerunt. Digne igitur atque iustissime generatio incredula et adultera reputabuntur, utpote qui amicam fraternamque pharisaicae impudentiae et amentiae sententiam et incredulitatem habent. Nam si vetera illa et peiora, honorabilia fuere, cur non oportet nostra haec nova suffragium obtinere melius atque praestantius, et gloria atque honore digna censeri, qualem reapse merito a vere religiosis hominibus consequuntur? Illud quoque animadvertere par est, nempe vetus illud templum ita divinis nutibus fuisse aedificatum, etiamsi a salvatis hominibus male id negligebatur.

Spectemus autem quid universali Deo desertum humique prostratum vetus il-

(1) Vides heic etiam Nicephori testimonium de Christi carne in nostris templis sub eucharistico velo conservata.

lud intuenti videatur. Valde obiurgat Iudaeos, et cum segnibus ad aedificandum expostulat prophetae voce, gravesque minas intendit. Quaenam vero hae? Paucas memorasse, pluribus relictis, non alienum scopo fuerit. Sic enim scriptum est *. * Agg. I. 9. seq.
" Quamobrem haec dicit Dominus omnipotens: quia domus mea deserta est, et vos „ festinatis unusquisque in domum suam, propterea retinebit caelum rorem suum, „ et terra germina sua subtrahet. Et adducam gladium (1) super terram et super „ montes, et super triticum, et super vinum, et super oleum, et quaecumque pro- „ fert humus, et super homines, et super iumenta, et super omnes labores ma- „ nuum vestrarum. Et audivit Zorobabel filius Salathielis de tribu Iudae, et Iesus „ filius Iosedeci sacerdos magnus, et omnis reliquus populus vocem domini Dei „ sui, et verba Aggaei prophetae, sicut misit eum dominus Deus ipsorum ad eos, „ timuitque populus a facie Domini. Et dixit Aggaeus: nuntius Domini ad popu- „ lum ego sum apud vos, dicit Dominus. Et suscitavit Dominus spiritum Zoro- „ babelis, filii Salathielis de tribu Iudae; itemque spiritum Iesu filii Iosedeci sa- „ cerdotis magni; et spiritum reliqui universi populi; et ingressi sunt, et faciebant „ opus in domo Domini omnipotentis. „

Atque hae quidem priscis hominibus, et ad templi opus segnibus minae intentatae fuerunt; simulque ad illud postea naviter incumbentibus alia promissa sunt. Nunc vero quidnam continget his, qui adeo aedificare non satagunt, ut vastare potius ac destruere festinent, quae splendide, ornate, religioseque fuerant condita? neque unum templum sed innumera; non illud templum cruentis victimis refertum, suffitibus et panibus focaciis, adipisque nidoribus redolens, quod litterae servientibus et adhuc carnalibus et terrenorum amore devinctis traditum erat; sed templa nostra spiritali cultu, sacrificiis laudis, quibus Deus gaudet, redolentia; quae spiritu Dei manuductis, et caelestium rerum studiosis sunt adsignata. Si ergo Iu- *Gr. p. 124.*
daeis illis minora peccantibus irascitur minaturque Deus, quid ni his qui in gravioribus peccatis et offensionibus deprehensi sunt, iratus ultor erit, et plures atque acerbiores poenas imponet? Similiter per alios quoque sanctos prophetas, divinae domus ministerium negligentes universalis Deus obiurgat, unde patefit impeditos esse nubium partus, terram fieri sterilem, tumultus populares conflari, vim similiter punientem, gladium caedentem, cuiusmodi fieri solent in seditione civili et hostium incursu. Heic opportune proverbialis quoque sermo ingemiscet: o qui gaudetis in malis, et laetamini in iniqua perversione *! * Prov. II. 14.

75. Sed iam ad columen irreligiosae ipsorum sententiae veniamus. Quodnam vero hoc est? Nempe quod dominum gloriae Christum ac Deum nostrum divinitatis dignitate spoliant, paternaque gloria aperte expellunt, simplicemque tantummodo hominem, unumque de nostro numero, esse sinunt; nullo modo nos a divina eius humanatione adiutos neque salvatos praedicantes, aut antiquae maledictioni subductos, et diabolico errore ac dominatione liberatos, sed priore seductione adhuc irretitos, atque idolorum cultui addictos, denique creatoris ignoratione adhuc

(1) Graecus textus τῶν LXX. μάχαιραν, etiam in textu vaticano, quem sequuntur syrus et arabs. At lat. vulg. melius *siccitatem* cum hebr. et chald.; cuius lectionis et varietatis causam eruditam recitat S. Hieronymus in commentario ad Aggaei locum cit. Valet heic divi Augustini dictum serm. V. 5: *de Iudaeorum codicibus certi aliquid cognoscitur.*

32

laborantes. Huiusmodi enim tenebris impietatis rursus obumbrantur, cum circa miseram incircumscripti phantasiam tricantur, ut omnino a salutari fidei professione devii, uno aliquo modo adversus verae fidei summam peccent; et quidem e tribus uno; nempe Christum aut nescivisse, aut noluisse, aut non potuisse salutem conferre; quorum quodlibet de Christo pronuncietur, is quidem in divinitatis maiestate laeditur. Nam si ex his uno destituatur, Deus non est. Haec autem dicta ne in Unigenito quidem ipso blasphemiam sistunt, sed ad ipsum supremum Deum patrem, quin etiam ad sanctum Spiritum, prout consentaneum est, excurrunt. Quia patri quidem placuit salutaris Verbi ad homines inclinatio, Spiritus autem ei cooperatus est. Fuisset vero patris beneplacitum reprobatum, inefficax autem Spiritûs cooperatio: denique et apostolica praedicatio extincta. Porro haec vel in mentem tantummodo admittere, summi atheismi foret, nedum confiteri aut docere.

76. Iam quum multa hinc appareant absurda (est enim maxima et summa impietas) paucis dictis plura omittemus. Nam si salvare nescit, multo minus ex non existentibus producere scivit. Quod si non produxit, ne bonus quidem est. Si enim non salvavit, neque producere eum oportuit; qua enim re proderit producto, nisi salvet? Quod si non est bonus, ne Deus quidem, neque aliud quidvis erit. Nam producere, boni officium est. Quomodo autem qui salvare nescit, ignorantiae infirmitatem vitabit? Aut in quo differet a creaturis, si aliquid ignorat? Etenim non solum Deus non erit, sed et creaturis inferior videbitur: siquidem prophetae et
Gr. p. 125. alii viri inclyti, multa praesentia et futura superno lumine cognoverunt; quibus hominibus, si certe ignoravit, prorsus minor erit. Et si quum Deo patri filius Deus
* Ioh. XVII. 10. dicat: " mea omnia, tua sunt; et tua, mea; et clarificatus sum in eis *; ,, si forte aliquid de rerum summa ignoret, necesse est id a patre quoque ignorari; quod quidem prae ceteris absurdum est et irreligiosum. Deinde, vel naturaliter scientia caret, vel ab alio quovis per vim fuit illa spoliatus. Si ab alio quidem violenter scientia privatus fuit, erit ille alius animosior et fortior. Sin naturaliter ignorat, numquam postea sciet. Nam quae naturaliter alicui insunt, per se quidem existentia, non exterius invecta, non mutant congenita. Est quippe naturae proprium, ut in physicis qualitatibus sit immutabilis. Igitur numquam ipsis spes salutis erit, nisi in alio fuerit reposita. Nam qui nunc salvare nescit, neque in posterum sciet. Quomodo ergo innocentes erunt et impunes, dum in Agnoëtarum impiam haeresim inciderunt, qui putant nescisse Christum horam ac diem, quo universi huius orbis
* Matth. XXIV. 36. finis erit *? quod quidem ob suam humanitatem testandam Servator divis discipulis aiebat; vel prodere distulit, quia haud utile ipsis erat id audire ac rescire; quoniam haud aequa sciscitati fuerant, et maiora capacitate sua discere volebant; vel quia prudenter maluit simulare se nescire, quam scientiam fassus et tamen celans, eos contristare; vel denique aliud quid utiliter et prout Deum decebat animo versans. Nam certe ipse cum Deus esset et Verbum atque Sapientia, rerum omnium exploratam habebat notitiam. Nil autem mirum, si hi magistros suos arianos in cunctis sequentes, in hac quoque impietate adsectantur. Nam praeter alias impietates, haec quoque grandis illorum irreligiositas est, quod de ignorantia Christum accusant.

77. Quod si salvare sciens, tamen noluit, invidiae ipsi passionem adspergunt, quod priore vitium multo est atrocius. Quomodo item Deus est, si quid patiatur?

Nam passioni consectanea est mutatio: qui vero mutatur, idem et status diversitatem experietur. Quomodo autem Deus, qui diversus fit? Quod si noluit salvare, cur ex non existente produxit? nam quos salvare noluit, ne producere quidem debuit. Nam si producit quidem, sed non salvat, quasi facti paenitentia ita se gerens, contrarius ipse sibi videbitur. Quomodo id, inquam? Nam si producere, boni proprium est, id ipsum et salvare. Nam corrumpere et perdere, haud boni officium est sed mali. Contrarium autem bono malum est. Porro circa unam eamdemque rem, eodemque momento contraria simul coëxistere, impossibile est. Quomodo autem in Deo fiet, quod ne in creaturis quidem comperire est? Multis enim placet utrumque, et facere scilicet et curam facti gerere, et salvandi conservandique causa studia expromunt et vires. Nisi forte his etiam inferiorem Filium dicunt. Quomodo demum causa bonorum dicetur, si praecipuum bonorum, id est salvare, nolit? Praeterea si non vult salvare, ne providus quidem est; nam quibus providebit, si salvandus desit? Nam providentia, in aliquem necessario tendit. Porro si providet, nolens salvare, ipse sibi adversabitur. Hoc autem nihil aliud erit, nisi quod vult, nolle. Tum nisi providet, bonus non est, neque cum re qualibet sua communicabit, adeoque ne causa quidem rerum erit. Sublata igitur providentia est. Providentia vero sublata, quomodo res humanae consistent? Et si forte alia creatura sit; neque rerum existentium ordo, neque harmonia neque symmetria accedet; undenam rerum ordinata et analoga successio, providentia sublata? Quomodo frugi homines gloria donabuntur, mali autem poena adficientur? et peccata redarguentur, recte facta commendabuntur? Vanae fient leges et divinum tribunal; perit regnum et gehenna, illud bonis, haec autem malis parata: neque iam bonum aliquid videbitur ac laudabitur, neque malum quicquam censebitur aut damnabitur. Confusio itaque, et omnium rerum cinnus. Quod si dicant esse providentiam, utique si creator non providet, necesse est aliam causam eius providentiae adsignare, a qua res providenter administrentur. Atque hanc causam, vel similem esse creatori, vel contrariam. Si similis est, iam alterâ non est opus: sin contraria, contraria autem invicem perimunt et repugnant, quomodo quidquam in rerum natura subsistet aut salvabitur? Quid porro haec different a Manichaeorum atheismo, qui duo impie invehunt principia? Quod si Deus sciens et volens non potuit salvare; hoc quidem ei accidit vel physicarum virium et efficaciae impotentia, atque ita prae ceteris infirmus erit. Vel ab alio prorsus prohibetur, ac tyrannide urgetur, atque ita minor viribus erit, et eum a quo prohibetur fortiorem atque illustriorem esse constabit. Sed enim illum potius divinam obtinere maiestatem confiteamur, blasphemia autem in caput hostium Christi recidat. Namque impotentia in Deo non est. Alioquin non a salvando solum prohibebitur, sed et reliqua Deo congrua gloria, quod isti impie contendunt. Gr. p. 126.

78. Quae itaque ex impiis horum sermonibus consequuntur, nequitiae et irreligiositatis plena, compendio veluti dicta, haec sunt; ne si diutius iis immoremur, nos quoque cum ipsis peccare videamur. Haec igitur iam omittentes, et vomitus ipsorum insuavitatem molestiamque abominantes, ad verorum dogmatum rectitudinem veritatisque lumen convertamur. Confitemur itaque, et magna voce praedicamus, Christum suapte natura Deum et Dei filium; qui ad creaturarum modulum

ob eximiam suam bonitatem se demisit, sciensque et volens ac potens salvare, reapse
nos salvavit, et diabolica fraude eripuit, nobisque divinae notitiae donum largitus
est; quumque sit Dei patris sapientia, nihil omnino non scit: omnium siquidem est
creator, nullaque eius creatura extra eiusdem cognitionem est. " Deus enim, in-
* Prov. III. 19. ,, quit scriptura *, sapientia sua terram fundavit, paravit caelos prudentia sua. Et
* Ps. CIII. 24. ,, omnia prorsus sapienter fecit *. Atque in ipso sunt thesauri omnes sapientiae et
* Coloss. II. 3. *Gr. p. 127.* ,, scientiae absconditi *. ,, Ipse sapientiae dator, ipse omnem rationalem naturam
scientifica vi sua facit sapientem, quia sapientiae eius atque intelligentiae non est
* Ps. CXLVI. 5. * Ioh. XVI. 15. numerus *. Quod si ipsemet ait: " omnia quaecumque habet pater, mea sunt *;
,, et, sicut novit me pater, ego quoque ipsum agnosco; et, nemo novit patrem nisi
* Matth. XI. 27. ,, filius *; ,, qui, inquam maxima omnium novit, certe nihil minorum rerum igno-
rabit. Namque aliter existimare aut credere, non blasphemum tantummodo est, sed
etiam impossibile. Qui ergo omnia ante quam fiant novit, a cuiusnam rei scien-
tia excludetur? Ergo etiam salvare, et quidem in primis scit. Hinc ab omnibus,
qui Deum cognoscunt, una vóce concorditerque Servatoris nomen ei adtribuitur.
Id quippe significat Iesu quoque nomen, quod ex rei veritate vim firmitudinem-
que accepit.

Quod autem salvare sciens, velit etiam revera salvare, id his persuadeant pri-
* Ps. CXIII. 3. mum verba * " omnia quaecumque voluit Dominus, fecit in caelo et in terra. ,,
Deinde, quia patris antiquam veramque voluntatem, quae salvandi est, exsequutus
est magni consilii angelus, cuius voluntas nihil a patris voluntate differt; immo
ipse potius illa voluntas est, sicut etiam sapientia et virtus et similia. Quid ni enim
* Ioh. X. 18. voluntarium ei salvare fuit dicenti *: " animam meam a me ipso pono; et potesta-
* Ioh. X. 14. ,, tem habeo iterum sumendi eam? Pastor bonus sum *, qui animam pro ovibus
,, pono. ,, Quomodo autem, nisi salvat, haud vult mortem peccatoris, sed ut con-
* Ezech. XXXIII. 11. vertatur a via sua prava, et vivat *? Ideo salvare volens, simul providet. Ergo pro-
videntia usque ad extrema, convenienter rei unicuique, pertingit. Id demonstrat
sensus ipse, et congenita nobis lex et ratiocinium, quo res considerantes, illarum
ordinatam harmonicamque dispositionem cognoscimus, situmque et motum, unde
consentanee creatoris magnitudinem hymnis celebramus. Quod vero sciens volens-
que salvare, id simul possit, quis est ita furiosus aut mente captus, et increduli-
tatis crapula mersus, ut non credat? cum dicentem audiat: " Christum Dei sicut
* I. Cor. I. 24. * Ps. CXLVI. 5. ,, sapientiam, ita et virtutem *. Et, magnus Dominus noster, et magna virtus eius *.
* Ps. LXVII. 21. * Ps. XXIII. 8. ,, Et, Deus noster, Deus salvos faciendi *. Et, Dominus fortis et potens *. Et,
* Ibi v. 13. * Is. XL. 10. ,, Deus virtutum *. Et, ecce Deus noster cum fortitudine venit *. Et, brachium
* Ps. LXXXVIII. 14. ,, Domini cum potentia *. Et, num manus mea non potest eripere? Et, nonne
* Is. L. 2. possum liberare vos *? Et, qui fecit terram viribus suis, qui construxit orbem sa-
* Hier. X. 12. ,, pientia sua, et prudentia sua caelum extendit *. ,,

* Ioh. I. 3. Quomodo igitur sit incolume illud " omnia per ipsum facta sunt * ,, nisi
potest salvare? Nam si salvare nequit, neque ex nihilo omnia facere. Et illud: om-
nia per ipsum et in ipso condita sunt. Et, ipse est ante omnes. Et, omnia in ipso
* Coloss. I. 16. 17. * Hebr. I. 3. constant *. Quomodo item portat omnia verbo virtutis suae *, nisi salvare potest?
Gr. p. 128. quomodo fortem alligabit, eiusque vasa deripiet? Quis ille beatus solusque dynasta?
Quis, inquam, hic est, nisi quem angelus cum pastoribus nobis nunciat " quia na-

„ tus est vobis hodie salvator, qui est Christus dominus, in civitate Davidis *? „ * Luc. II. 11.
Non enim legatus, non angelus, sed ipse Dominus salvavit nos; qui et scit et vult et potest nos salvare. Haec nos confiteamur et credamus, et in omne tempus firma apud nos esse precemur. Quomodo ergo, ne per multa verba discurrentes extra debitos fines feramur, hi sacrorum dogmatum rectitudini adversantur, et affectûs erga res mundanas oestro perciti, ad irreligiositatis asperam arduamque viam vesane se transtulerunt? “ Tales enim sunt viae operantium iniqua *; quia nisi cre- * Prov. I. 19. gr.
„ dideritis, ne intelligetis * quidem, prout scriptum est. „ Propterea et hi quia * Is. VII. 9.
non crediderunt, mysterii Christi virtutem non intellexerunt. Et quia “ prope est
„ tibi verbum fidei, in ore tuo et in corde tuo *. Sed noluerunt. Porro dedit il- * Deut. XXX. 14.
„ lis Dominus spiritum compunctionis, oculos ut non videant, et aures ut non
„ audiant *. „ Ideo non cognoverunt, impossibile esse sine fide placere Deo. Cre- * Rom. XI. 8.
dere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et quod inquirentibus se remunerator sit *. * Hebr. XI. 6.

79. Est itaque fides, inquit scriptura *, sperandarum substantia rerum, argu- * Hebr. XI. 1.
mentum non apparentium. Sed quicumque Spiritu Dei acti, firmamque et stabilem ad omne opus optimum mentem habentes, agonale veluti bonae voluntatis praemium fidem habentes “ fide intelligunt aptata esse saecula verbo Dei, ut ex invi-
„ sibilibus visibilia fierent *; „ sicut harum rerum magistro videtur. Fide enim, * gr. μὴ ἐκφαινομένων.
inquit, Abel Dei testimonio iustus fuit, itemque Noë et Abrahamus et Moyses; et post illos alii aeque sancti eadem hac fide Deo placuerunt; quorum alii regna expugnaverunt, promissa sunt adepti, et igni feris bellisque superiores evaserunt. Alii lapidati sunt, flagellati, et per omne asperitatum experimentum traducti, invicti manserunt, firmique in fide comperti sunt. Porro neque promissa retulissent neque iustitiae testimonium habuissent, nisi credidissent. Fide mare dividitur, sol sistitur, flumen suspenditur, moenia sponte corruunt, et quicquid aliud fide audimus recte effectum. Qui vero in contrarium transversi, et in infidelitatis lubricum abducti, longe a sanctitate depulsi, et ab huius perfectione prorsus devii sunt,
“ hi * tamquam parvuli fluctuant, et omni vento doctrinae circumferuntur, in ne- * Ephes. IV. 14. seq.
„ quitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris, in vanitate sensus sui
„ ambulantes, tenebris obscuratum habentes intellectum, et alienati a vita Dei,
„ per ignorantiam quae est in illis, propter caecitatem cordis ipsorum. „ Quamobrem neque ad fidei unitatem pervenerunt agnitionis filii Dei, more illorum in- *Gr. p. 129.*
credulorum mente et animi habitu, quibus iuravit Deus non esse ingressuros in requiem eius * propter suam incredulitatem. Merito itaque a Servatoris discipulo * Ps. XCIV. 11.
damnabuntur ceu duplices animo, inconstantes in omnibus viis suis; procellae maris similes ventis agitati et convulsi *. Quibus etiam semet adfligere et lugere ac * Iacob. I. 8.
plorare mandavit, risumque in luctum, et gaudium in tristitiam, convertere *. Sed * Idem V. 1.
tamen haud propter istorum infidelitatem atque impietatem fides nostra reprehendetur, neque propterea sacrae scripturae deserendae sunt.

80. Sed quia scripturae sacrosanctae sunt, et fides nostra recta atque irreprehensibilis, isti autem ad veritatis lumen respicere aegre queunt, ceu oculis laesi ad radiorum splendores, et auribus laborantes ad sonores ac strepitus semper moleste se habent, propterea damnati sunt et a Christianorum numero exclusi et alieni.

Sed age horum infidelitas clarius adhuc ostendatur, studio nostro ac sermone ex auctoritate prolata oraculorum apostoli consarcinato. Nam qui omnibus omnia factus est, dum fidelium vitam ordinat, sicut alia omnia quaecumque vitam salutemque suppeditant adhibuit, ita etiam ex ciborum usu similitudinem sumens, mores illorum atque instituta complanat; quominus his absurde utentes, in malum exitum vergant, cum haec imperfectioribus, fideque recenter imbutis evangelica, scandalorum occasio fiunt, unde hi pereant propter quos Christus mortuus est; atque adhuc infirmioribus impedimento forent ad perfectionem, mentemque eorum nondum satis purificatam prorsus ostenderent. Quod quidem in iis usuveniebat qui de circumcisione crediderant, atque adhuc ciborum distinctionem, mosaicorum instit-
* Rom. XIV. 14. tutorum alumni quodammodo observabant. Ait igitur *: " scio et confido in do-
,, mino Iesu, nihil esse inquinatum per ipsum, nisi ei qui existimat quid inqui-
,, natum esse, illi inquinatum est. ,, Sic autem rem se habere, egregie nos docet
* Matth. XV. 11. evangelicum quoque oraculum dicens *: " quod non quae intrant per os coinqui-
* Act. X. 11. seq. ,, nant hominem *. ,, Mittamus nunc dicere quae divo Petro sunt revelata, quum quatuor suspensum angulis demissum ad se vidit linteum, voce simul adsonante, ut surgens occideret et manducaret quae ibi erant. Eoque renuente, quia illa videbantur immunda, et ab insueto cibo ipse abhorrebat; denuo oraculum respondisse, nihil horum esse inquinatum quae Deus purificaverat.

His prolatis auctoritatibus, consideret unusquisque quonam immunditiae et probri, dogma ipsorum adulterinum provehatur. Nam si quae in ventrem inferuntur, et deinde per fabricatos a natura secernendo idoneos, exeunt secernunturque meatus, nemo sacris doctrinis imbutus, et veritatis non ignarus, inquinata et im-
Gr. p. 130. munda existimabit, quod ad ipsorum naturam adtinet; sed eius inquinatur potius et foedatur anima, qui aliquid inquinatum esse putat nobis a Deo permissorum, voluntaria scilicet fidei laborans infirmitate, et in veritate vestiganda claudicans, propterea quod falsam gerit de his opinionem, et ciborum distinctione distrahitur. Iam vero quae dominici corporis imaginem nobis exhibent, atque in memoriam divinae salutarisque eius incarnationis inducunt, ea si quis inquinata putet, quid ni ipse inquinabitur ac sordidabitur anima et corpore, impurusque et piacularis hinc fiet, qui ne parem quidem, ac dictis cibis, honorem attribuit, sed multo peiore loco ponit? Deinde, si quis illorum usui inquinamentum aliquod aut impuritatem adtribuere audeat, ipsi id imputabit creatori, et ei qui ex nihilo res eduxit probrum faciet. Certe qui congruas creatori omnium, quatenus homo apud nos apparuit, sacras et inculpatas imagines laedit, quanto se audaciae et iniuriae crimine obstringat, haud est ambiguum.

Si ergo qui erroneam circa escas opinionem gerunt, haud probro et culpa carent, isti qui in fidei summa Deum laedunt, quid non patientur malorum? Superest itaque ut res sanctae, prout decet, omni honore a piis hominibus iure meritoque habeantur. Qui vero stulte in his claudicant, profani impurique vicissim reputabuntur, quia inquinant quae Deus glorificavit, et apostolicis adversantur dogmatibus. Et qui discernit quidem, manducat tamen, damnatur, quia cum discretionis conscientia attingens, quid ni infideli deterior habeatur? Deinde, quicquid ex fide non est, peccatum est; et quod quidem ad escas attinet, non rei mandu-

catae natura, sed manducantis illiberalitas, et fidei defectus aestimatur. Nihil ab universali creatore productum fuit, quod omni laude non sit dignum, apud eos certe qui sanam rectamque de rebus sententiam habent. Igitur inquinatum aliquid a Deo factum, existimare, stolidissimum est; si quidem omnia bona valde quae ab eo creata sunt. Quod vero ad dogmata adtinet, haud certe ex evangelicae doctrinae consideratione, quae irreprehensibilis est et sacra ac divina, sed ex horum vecordium stultitia et contumacia, incredulitatis crimen cognoscitur. Quoniam itaque haud cum fide ad sacra accedunt, peccant; et contaminatum existimant, quod sanctum est; ideoque et idolothyti appellari queunt, quia inter sanctum et profanum distinguere nesciunt. Non ergo propter irreligiosorum incredulitatem repudiandae sunt sacrae icones. Isti autem fidem quidem infidelem invehant; nos talem certe usque ad praesentem diem nescimus. Quantum vero dogmata escis antistant, tanta erit in alterutra re peccantium damnationis diversitas. Ergo abdicati merito sunt et divinis rebus exclusi; quia quod utile est cognoscere noluerunt, et Dei hostes reputabuntur.

81. Undique igitur demonstratum est, quod hi stultitiae suae ruditatisque causa infideles sunt, improbaque mente et profana praediti, quodque longe a Christianorum pietate absunt, et in congregationem Domini utpote corde incircumcisi non introibunt. Scilicet contra omnia impudenter audentes, et aeream frontem statuentes, corque incredulum praedurumque opponentes, hostes Christianorum effecti, traditis superne tum scripto tum sine scripto, decretis ac mysteriis, audacter et omni cum vecordia resistentes, atque omnium ad pietatem conducentium contemptores semet ostendentes. Non enim eos evangelicum, non apostolicum, non propheticum oraculum convicit; non iis reverentiam incutiunt patrum et ecclesiae magistrorum sententiae; non aliud quodlibet a Spiritu proveniens magisterium emendavit, non patrum seu spiritalium seu carnalium admonitiones mitigarunt, non ipsorum multitudo sacrorum templorum ubique terrarum diffusa, antiquitate et sanctitate nobilium, non sacrorum vasorum inenarrabilis numerus et inscrutabilis, quae sacris huiusmodi figuris decore ornantur, non aedificantium aut possessorum tum fides tum erga Deum amor, vel offerentium studium permovit; quae omnia cunctorum obtutui exposita et patentia, vocem quodammodo claram disertamque emittunt Christi celebrantia humanationis magnum venerandumque mysterium, amorisque erga eum et fidei sedulitatem atque fervorem. Quod vero prae ceteris mirum est, nulla eos temporis prolixitas, si nihil aliud, permovit; a quo tamen omnia vim accipere ac stabiliri, natura comparatum est. Nam octingentorum iam annorum tempus praeteriit, ex quo haec tradita sunt et invaluerunt, quicquid hi nequam homines impie insaniant. *Gr. p. 137.*

82. Nonne, inquam, haec est manifesta insania et amentia? Quid enim dicent de iam mortuis, et hinc profectis? Num idololatrae cuncti fuerunt, et a salute funditus exciderunt? Quomodo igitur verax erit apud eos Christus qui est ipsa veritas? Vel quomodo ei credent dicenti: " multae apud patrem mansiones sunt *? ,, id est multae dignitatum distributiones: et ita viventium etiam unicuique fiet remuneratio, congruis praemiorum gradibus demensa ab eo qui haec inquirit, et pro suo singulis merito retribuit; multaeque erunt et diversae in futura beatitudine ad-

* Ioh. XIV. 2

signationes. Sed haec quoque fortasse hi omnino infideles ceu nugas repudiantes circumscribent. Quomodo enim nostri homines in hoc aevo extremo, et quasi vitae mundanae termino, quique prioribus valde sunt inferiores, quomodo inquam innumeram illam mansionum multitudinem replebunt? Ubinam praemia atque coronae iis qui pro vera religione usque ad sanguinem decertarunt dabuntur? Arbitror Iudaeos ipsos risum cachinnumque elaturos, itemque alias quaecumque id audierint gentes. Cuncti enim proprium cultum tueri satagunt, prout scriptum est *: " num ,, mutabunt gentes deos suos? etiamsi hi non sint dii, neque ea gens ad deum ,, suum pertineat. ,, Soli hominum Christiani, si tamen Christiani appellandi sunt, nam solum nomen non rem Christianorum habent, soli inquam fidem Christianorum audacter impieque oppugnant infelices hi, et eiusdem sacra symbola irreligiose abolent hi scelesti. Sed o Dei odio dignissime et irreligiosissime, audiat quisquis ita sentit atque opinatur, siccine erga creatorem temet gerere oportet? Ille ineffabili bonitate ex non extante te ad existentiam produxit, teque peccato prolapsum relevavit, passione carnis suae mortem obiens, et turpissimum patiens supplicium; etenim usque ad mortem, mortem autem crucis se ipsum exinanivit, suumque sanguinem fudit; ut te per hunc redimeret peccato obstrictum; ut idola destrueret, teque idolica insania et errore et inimici tyrannide liberaret, et corruptela revocatum salvaret, atque in antiquam nobilitatem restitueret. Haec adversus Salvatorem audes? Ille pro te patitur, tu eum contumelia adficis? ille cruci figitur, tu ei conviciaris? Quid inter te et crucifixores interest? In quo differs a Dei occisoribus? Immo vero quid ni tu illos malitia superas? Illi semel condemnaverunt, et cruci fixum interfecerunt; tu quum adorare benefactorem debeas, et tanti beneficii magnitudinem confiteri, quotidie crucifigis, conviciaris, deteriora de illo sentiens: magis tu eum infestis vocibus, quam illi lapidibus, impetis; nihilque ex maxime absurdis et irreligiosis, facere aut dicere aut peccare adversus Deum omittis.

* Hier. II. II.

Gr. p. 132.

Egregie vero magnus quoque Isaias vestrarum animarum caecitatem descripsit dicens *: " nescierunt sapere, obscurati sunt oculi eorum ne videant, et ne corde ,, intelligant. Locutique sunt iniquitatem, et contumaces fuerunt, et in cordibus ,, suis verba iniqua meditati sunt *. ,, Certe hi dum totam servatoris nostri Christi incarnationis rationem contemnunt ac pessumdant, idololatras revera semet ostendunt. Nos vero qui recte et pie illi credimus, et res divinas prout decet reveremur, et traditas antiquitus nobis sacras icones honoramus, et congrua veneratione dignas putamus, quia sanctae sunt, et quia horum obiectorum honorem ad archetypos referimus, nihil iniuriosum de ipsis cogitare umquam patiemur; quare nec debitum illis obsequium subtrahemus. Etenim cum fide et fiducia ad sanctos accedimus; quamobrem neque idololatrae, prout aiunt isti Deo odibiles et infideles, merito appellabimur: sed cum magno veritatis nos quoque exclamemus magistro *, quoniam " vere magnum est pietatis sacramentum; Deus apparuit in carne, iusti- ,, ficatus est in spiritu, visus est angelis, praedicatus est in gentibus, creditus est ,, in mundo, assumptus est in gloria. ,, Haec si visi fuerimus pro nostra sacra et irreprehensibili fide digne proeliati, Deo gratias qui dat sermonem petentibus in aperitione oris ipsorum. Sin potius persecutionem patiemur, pulcrum est cum Christo pati, et (nisi forte grandiloquentia est) sanctorum nostrorum vestigia magistro-

* Is. XLIV. 18.

* Is. LIX. 13.

* I. Tim. III. 16.

Gr. p. 133.

rum posse calcare. Ad gloriam ipsius Christi veri Dei nostri, et sanctae eiusdem ecclesiae honorem. Cui quidem Christo debetur omnis gloria, honor, adoratio, cum conregnante patre, et sanctissimo vivificoque ipsius Spiritu, nunc et semper et per saecula saeculorum. Amen.

PROOEMIUM AD SUBSEQUENTES AUCTORITATES.

Decurso propter nostram immaculatam sinceramque fidem stadio, et audacium contra veritatem convicta vanitate, verae religionis defensorem gladio spiritûs inspiratis vocibus armavimus, ut invulnerabilis maneat, interim dum impii spicula falsitatis continenter iaciunt, et loquacitatis iaculis rectam fidei doctrinam appetunt. Quoniam vero modus nobis propositus fuit, ac veluti data regula, qua oportet religiosos homines fidei nostrae magisterium facere, et cum sacra pietate sacra nostra tractare dogmata; hanc quoque, inquam, regulam bonis ac sedulis fervidisque religionis amatoribus, quam fieri potest brevissime, exponemus, tum ex inspiratis scripturis excerpta facientes, tum etiam e selectorum atque illustriorum patrum nostrorum doctrinis haurientes, quae sint memoriae et profectui dociliter studioseque legentium profutura; nempe aliquot auctoritates huic lucubrationi breviter subnectere curavimus, ne forte idem iis quod incredulis usuveniat. Illi enim utpote mendacii amatores, et ad veritatis oppugnationem semper exasperati, alii incredulitate, alii inscitia occupati, in impietatis exitium deciderunt. Nam propriis voluntatibus obsequentes, sententiam suam inconsiderantia multa atque absurditate confirmare nituntur, et perspicua ac recta verae religionis dogmata, ad incongruos sensus curiosis vanisque quaestionibus detorquent. Unde etiam patres proprios sibi deligunt, et magistros constituunt eos, qui impietatis et atheismi propugnatores olim fuerunt, atque a catholica ecclesia quam longissime submoti fuerunt. Namque atheismi nomine theologi nostri, divinitus instincti, illorum haeresim nominarunt; quos isti auxiliares habentes, contra ecclesiam vires sumpserunt. Pii autem, utpote dociles evangelii discipuli, caveant ne ultra debitum ad curiosiores vestigationes excurrant, quoniam fidei doctrina corde simplici recipi se postulat. Est enim fidei proprium, ut incuriose ad credendum incumbat, mente simplici, spontaneoque impetu consentiat, non demonstrationes exquirat, non denique verborum certaminibus nihil utilitatis habentibus, sed detrimentum potius non modicum animae parientibus, immoretur (1). Hoc est haereticorum studium; hoc ethnicorum artificium, qui vani- *Gr. p.* 131.
loquentiis et iniucunda loquacitate semet defatigantes, multa se ipsos nugacitate et proximos complent, frustra aërem verberantes, a veritate autem prorsus abhorrentes. Namque obluctari adversus evidentia et confessa, quantae sit dementiae et rusticitatis officium, dici nequit. At enim libentius qui sunt bonae rei cupidi et docilius adtendentes, facilem aurem praebeant Spiritus magisterio, atque in rebus huiusmodi admonitionem admittant. Nam sola fides haec recipit, humana ratiocinia devitans, et illorum mirus divinarum rerum amor, qui ad talia ex animo incumbunt; ut docilitatis suae quasi partum multiplicem metant fructum; ab eo qui haec reddere cum usura scit, insignes retributiones, ut sperant, idoneo tempore recepturi.

(1) Vides egregiam fidei catholicae definitionem, contra perversam haereticorum libertatem. Multa huiusmodi infra in patrum auctoritatibus invenies.

Ex sancto evangelio secundum Iohannem.

CAP. IX. 35. Audivit Iesus, quod eum qui antea caecus fuerat, foras eiecissent: et cum invenisset eum, dixit ei: tu credis in filium Dei? Respondit ille et dixit: et quis est, o Domine, ut credam in eum? Dixit autem ei Iesus: et vidisti eum; et qui loquitur tecum, ipse est. Ille vero ait: credo, Domine, et adoravit eum.

Ex eodem.

XII. 39. Propterea non poterant credere, quia olim dixit Isaias: excaecavit oculos eorum, et induravit cor eorum, ut non videant oculis, et non intelligant corde, et convertantur, et sanem eos. Haec dixit Isaias, quando vidit gloriam eius, et locutus est de eo. Verumtamen et ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter Pharisaeos non confitebantur, ne extra synagogam fierent. Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.

Ex eodem.

XIV. 1. Creditis in Deum, et in me credite.

Sancti apostoli Pauli ex epistola ad Romanos.

IV. ... Credidit Abraham Deo, et reputatum est ipsi ad iustitiam. Operanti autem merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Non operanti autem, sed credenti in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam. Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus. Beati, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt pec-
X. 6. seq. cata. Beatus vir, cui non imputaverit Dominus peccatum. Et rursus. Quae autem ex fide est iustitia, sic dicit: ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in caelum? id est Christum deducere. Aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum a
Gr. p. 135. mortuis revocare. Et rursus: corde quidem creditur ad iustitiam, ore autem con-
XIV. 23. fessio fit ad salutem. Et rursus, de cibis disserens ait: quia qui discernit, si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide: omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

I. Cor. II. 5. Eiusdem ex epistola ad Corinthios.

Ut fides nostra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

Eiusdem ex epistola ad Hebraeos.

X. 39. Nos autem non sumus subtractionis (filii) in perditionem, sed fidei in adqui-
XI. 1. seqq. sitionem animae. Est autem fides sperantium substantia, convictio rerum non apparentium (1). In hac enim testimonium consecuti sunt seniores. Fide intelligimus aptata esse saecula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent. Fide copiosiorem hostiam Abel, quam Cain, obtulit Deo; per quam testimonium consecutus est esse iustus, testimonium perhibente muneribus eius Deo; et per illam defunctus adhuc loquitur. Fide Henoch translatus est ut non videret mortem; et non inveniebatur,

(1) Sic ad litteram legebat in itala vetere Augustinus serm. CXXVI. 3, itemque de pecc. merit. et remiss. lib. II. 50, ubi Maurini editores sic adnotant: « nostri mss. constanter habent *sperantium*. Sic ab Augustino citatur tract. in Ioh. LXXIX. 1. et XCV. 2. Graece est ἐλπιζομένων, quod cum sit verbum medium, ab aliis active accipiebatur (*sperantium*), ab aliis passive (*sperandarum* ut vulg.) Sabaterius denique pariter adfirmat, in Pauli codicibus sangerm. et claromont. legi *sperantium*. Ego vero ut antiquam italam hoc loco cum Augustino sequerer, officio interpretis coactus sum; etenim apud Nicephorum in codice f. 142. Paulus hoc loco, et f. 146. Basilius infra apud nos p. 262., interpungunt ante, non post, πραγμάτων: nempe vocabulum *rerum* ad sequens comma referunt.

quia transtulit illum Deus: ante enim translationem suam testimonium habuit placuisse Deo. Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit. Fide Noë, responso accepto de iis quae adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam in salutem domus suae, per quam damnavit mundum; et iustitiae, quae per fidem est, heres est institutus. Fide vocatus Abraham obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hereditatem; et exiit, nesciens quo iret. Fide demoratus est in terra repromissionis, tamquam in aliena, in casulis habitando, cum Isaac et Iacob coheredibus repromissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta habentem civitatem, cuius artifex et conditor Deus. Fide et ipsa Sara sterilis virtutem in conceptionem seminis accepit, et praeter tempus aetatis peperit; quoniam fidelem credidit esse eum qui repromiserat. Propter quod et ab uno orta est (et quidem emortui vigoris viro), tamquam sidera caeli multitudo, et sicut arena, quae est ad oram maris, innumerabilis. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes et salutantes, et confitentes se peregrinos et hospites esse super terram. Qui enim haec dicunt, significant se patriam inquirere. Et si quidem illius meminissent, de qua exierant, habebant utique tempus revertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est caelestem. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum; paravit enim illis civitatem. Fide obtulit Abraham Isaac cum tentaretur, et unigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones: ad quem dictum fuerat, quia in Isaac vocabitur tibi semen: arbitrans quia et a mortuis suscitare potens est Deus; unde eum et in parabolam accepit. Fide et de futuris benedixit Isaacus Iacobo et Esau. Fide Ioseph moriens de exitu filiorum Israhel memoratus est, et de ossibus suis mandavit. Fide Moyses, natus, occultatus est mensibus tribus a parentibus suis, eo quod vidissent elegantem infantem, et non timuerunt re- *Gr. p. 136.* gis edictum. Fide Moyses grandis factus, noluit se dici filium filiae Pharaonis; magis eligens adfligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem; maiores divitias aestimans thesauris Aegyptiorum improperium Christi; aspiciebat enim in remunerationem. Fide reliquit Aegyptum, non veritus animositatem regis: invisibilem enim tamquam videns sustinuit. Fide celebravit pascha, et sanguinis effusionem; ne qui vastabat primogenitos, tangeret eos. Fide transiit mare rubrum tamquam per aridam terram: quod experti Aegyptii, absorpti sunt. Fide muri Iericho corruerunt, postquam diebus septem circumdati fuerant. Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace. Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Iephte, David, Samuhel et prophetis: qui per fidem debellarunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum. Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Alii autem distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem. Alii vero ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt: circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus; in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis, in cavernis

terrae. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem; Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.

Ep. II. 2. 14. Eiusdem ex epistola ad Thessalonicenses.

Itaque, fratres, state; et tenete traditiones, quas edocti fuistis sive per sermonem sive per epistolam nostram.

Eiusdem ex epistola ad Hebraeos, de incredulis.

Cap. III. 17. Quibus autem infensus fuit quadraginta annis? Nonne illis qui peccaverunt, quorum membra ceciderunt in deserto? Quibus vero iuravit non introituros in requiem ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt? Et videmus non potuisse reapse in-
IV. 1. et 2. troire, propter incredulitatem. Timeamus ergo ne forte relicta pollicitatione introëundi in requiem eius, existimetur aliquis ex vobis deesse. Etenim et nobis nuntiatum est, quemadmodum et illis: sed non profuit iis sermo auditus, quippe non admixtis (1) fide cum illis qui audierunt.

Eiusdem ex epistola ad Romanos.

II. 7-9 Iis quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam et honorem et incorruptionem quaerunt, vita aeterna. Iis autem qui sunt ex contentione, et qui
Gr. p. 137. non adquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio, tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum.

Ex Isaia propheta.

VII. 9-13. Nisi credideritis, non intelligetis. Et adiecit Dominus loqui ad Achaz, dicens: pete tibi signum a domino Deo tuo, sive inferne sive superne. Et dixit Achaz: non petam, et non tentabo Dominum. Et dixit: audite ergo, domus David: numquid parum vobis est, molestos esse hominibus, quia molesti estis et Deo meo?

Ex Habacuc.

II. 4. Iustus autem ex fide vivet.

Ex proverbiis Salomonis.

III. 3. XII. 22. XV. 27. Eleemosynae et fidelitates te non deserant. Abominatio Domino labia mendacia: qui autem fideliter agit, placet ei. Item. Eleemosynis et fidelitatibus purgantur peccata.

Sancti patris nostri Iohannis chrysostomi ex sermone in annunciationem (2).

Missus est Gabrihel ut indicaret eum, qui et in throno simul et in spelunca erat: missus est miles ut regis mysterium pervulgaret: mysterium quod fide agnoscitur, non curiositate pervestigatur: mysterium credendum, non scrutandum: mysterium adorandum, non statera pendendum: mysterium quod a divina doctrina non ab examine accepimus: mysterium quod confitemur, non metimur.

Eiusdem ex interpretatione epistolae ad Romanos, ad illa verba (cap. X. 6.): " iustitia autem, quae est ex fide, sic dicit. ,,

Ne Iudaei dicerent, quomodo possumus maiorem iustitiam invenire, qui minorem non invenimus, ostendit faciliorem esse fidei viam, quae videlicet verbis adhortando fidem corde tenendam expetit. Quumque probe sciret, fidei saepe adversari cogitationes nostras, easque viriliter esse expellendas, ait: ne dicas in corde tuo, id est ne cogitatione titubes, neque apud te ipsum dicas, quomodo est id pos-

1) Nicephorus legebat συγκεκερασμένους, non συγκεκερασμένος, ut vulgatus latinus.
2) Vide adnotationem nostram ad graecum textum p. 137.

sibile? Nam fidei officium est omni humanorum ratiociniorum sequela omissa, supernaturalia quaerere, atque a Dei potentia omnia admittere.

Sancti Cyrilli alexandrini, ex interpretatione epistolae ad Romanos, ad illa verba (cap. X. 6.): " iustitia autem, quae est ex fide, sic dicit (1). ,,

Utiliter definit, cuiusmodi esse debeat fides nostra, ut nempe nihil reprehensibile in Deo esse credat, sed omnia rectissime ab eo fieri. Namque omnino in dubio versari, imbecillaque animi perplexitate sponte nutare, detestanda res est. Videtur item supervacuum et valde periculosum, si quis existimet oportere scrutari ea, quae et prorsus ineffabilia sunt et intellectum nostrum superant. Quomodo enim *Gr. p. 138.* appareant quae Deus arcana ratione operatus est? Insuper cordis oculus quis tantus sit, ut Deum conspicari queat? Immo vero quis intelligat, siquem forte dicentem enarrantemve ea, quae modulum nostrum excedunt, audiat? Nam dominus noster Iesus Christus, de spiritali regeneratione cum Nicodemo disserens aiebat *: " amen ** Ioh. III. 5.* ,, amen dico vobis, nisi quis denuo natus fuerit, non intrabit in regnum Dei. ,, Tum et quae ibi sequuntur, adiecit. Quum vero Nicodemus nihil prorsus intelligeret, tunc demum Christus, humanae mentis hebetudinem longe abesse ab intelligendi subtilitate declarans, ait: si terrena vobis loquenti, non creditis; quomodo si dixero vobis caelestia, credetis? Tum perrexit dicere: amen, amen dico vobis, quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur, et testimonium nostrum nemo recipit. Sunt ergo inscrutabilia, quae altiora nobis sunt. Nam si vere dicitur, ea ipsa quae in manibus sunt, vix a nobis, uti scriptum est, comprehendi; quid ni necessarium sit opinari, in iis quae ratiocinium nostrum superant, multo utilissimam esse fidem, nullo examine comitante, nulla vana adhibita vestigatione? Namque in his rebus prudentia praecipuum ornamentum est (2).

Eiusdem ex secundo libro dialogorum cum Hermia.

Quod semel fide susceptum fuit, audacioribus non est scrutandum vestigationibus. *Opp. T. V. part. I. p. 443.* Sicut enim spes rei visae, non est spes; etenim quod quisque videt, cur iam expectet? ita etiam fides vestigata, et cui inquirendum nihil superest, fidei loco habenda non est, prout de spe supra diximus: etenim quod fide aestimatur, explorationi prorsus non est obnoxium.

Sancti Iohannis chrysostomi ex interpretatione epistolae ad Romanos (3).

" Ei autem qui potens est vos confirmare iuxta evangelium meum et prae- *Rom. XVI. 25-26.* ,, dicationem Iesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus aeternis ,, taciti; nunc autem manifestati per scripturas propheticas secundum praeceptum ,, aeterni Dei, ad obeditionem fidei per gentes omnes. ,, Dum ait praedicationem Iesu Christi, id est quam ipse praedicavit, rem esse fide dignam sermo ostendit. Quippe evangelica dogmata, praedicatio illius sunt, non commentum nostrum. Et quidem nemini, inquit, ante nos hoc mysterium innotuit. Olim certe praefinitum fuerat, nunc autem per propheticas scripturas patefactum est. Haud igitur metue,

(1) Hunc Cyrilli locum ego intuli graece et latine in partem latinam p. 27. voluminis, quo Cyrilli in Paulum commentarios edidi.

(2) Nolo heic repetere quae iam dixi in adnotatione 2. p. 28. ad Cyrilli textum tomo praedicto. Ceteroqui nihil vehementius inculcandum est in hac grassante nostrorum temporum irreligiositate, qua multi genuinam fidei christianae notionem mente absterserunt.

(3) Videsis adnotationem nostram 2. in parte graeca p. 138.

ne forte a lege discedas: hoc etenim ipsa lex vult, hoc antiquitus praenunciavit. Cave itaque inquiras, cur nunc res innotuerit. Quippe ita Dei mandato actum est, neque de hoc mysterio curiose vestigandum, sed obediendum omnino est. Obedientiam enim postulat fides non curiositatem, praesertim cum Deus iubeat.

Gr. p. 139. Eiusdem ex interpretatione epistolae II. ad Thessalonicenses.

Opp. T. XI. p. 532. " Itaque, fratres, state, et tenete traditiones quas edocti estis sive per sermonem sive per epistolam nostram. ,, Hinc constat non omnia (apostolos) per epistolam tradidisse, sed etiam sine scripto. Aeque tamen tum haec tum illa fidem merentur. Quamobrem traditionem quoque ecclesiae fide dignam censemus. Traditio est, nihil amplius quaeras. Ceterum heic significat multos fuisse in fide labantes.

Eiusdem ex interpretatione epistolae ad Hebraeos ad illa verba (cap. V. 1.) " omnis enim pontifex ex hominibus adsumptus ,, et reliqua.

Opp. T. XII. p. 89. Propterea fidem suscepimus, ne per innumeras cogamur incedere haereses, et molestiis vexari; sed quod fidei quis vel addere vel detrahaere voluerit, id nos spurium existimemus. Nam sicut ii qui regulas tradunt, non cogunt ut mensuras innumerabiles exquiramus, sed quod ab ipsis traditum est, tenere nos iubent; sic etiam in dogmatibus usuvenit.

Sancti patris nostri Basilii ex interpretatione in psalmum CXV. (1).

" Credidi, propter quod locutus sum, ego autem humiliatus sum nimis. Ego ,, vero dixi in excessu meo, omnis homo mendax. ,, Fides sermonibus, qui de Deo fiunt, praeeat. Fides quae animum ad assensionem trahit magis, quam logicae methodi. Fides, quae non geometrica necessitate, sed Spiritus operationibus conficitur. Et paulo post. Necesse est enim, disciplinae cuiusvis principia absque examine a discentibus admitti; quum fieri non possit, ut ii qui circa principia litigant, via et ordine procedere valeant ad finem. Idque vel ex ipsis disciplinis tibi discere licet. Etenim nisi homini geometrae prima concesseris principia, is ea quae sequuntur concludere nequit. Et qui arithmeticae principiis et elementis contradicit, viam ad ulteriora intercipit. Similiter autem ne a medicis quidem medicinae principia possunt demonstrari. Et omnino in qualibet professione, quae via et ordine ad finem procedat, primarum propositionum demonstrationes non queunt inquiri: sed necesse est, ut artium ratione innixarum principiis sine probatione admissis, id quod ex iam positis consectaneum est, in his quae deinde sequuntur inspiciatur. Sic enimvero etiam theologiae mysterium, assensum ex fide inexplorata requirit. Credere enim oportet, inquit, quod Deus sit; non quaerere, neque cum contentione expendere quid sit. Prorsus, si fides est sperantium substantia, convictio rerum non apparentium (2); ne contendas iam videre quae procul sunt reposita: neque ea quae sperantur, ambigua esse statuas, propterea quod nondum eorum cognitionem attin-
Gr. p. 140. gere potueris. Et paucis interiectis. Omnino anima quae citra fidem loqui adgreditur, inaniter garriet, quandoquidem ad nullum subiectum verba sua refert. Initium igitur sermonis prudentis est, fides in corde loquentis firmiter insidens.

Eiusdem ex libris adversus Eunomium, ubi unde sit incredulitas ostendit.

Lib. V. opp. T. I. p. 313. Viae Domini rectae, et iusti in eis ambulabunt: impii autem in viis planis

(1) Consule adnotationem nostram in parte graeca p. 139.
(2) De hoc textu diximus retro p. 258. in adn.

offendunt. Quodque mirum est, ex quibus utilitatem capiunt qui sana fide sunt, ea iis nocent qui morbosi sunt, et quaestionibus otiosisque disputationibus occupantur. Malitiose autem curioseque de Deo quaestionem instituere, morbum esse animae, praesertim si studio incredulo fiat, cunctis est exploratum. Nam si sanctissimo ipsi Deo in iis quae ad ipsum spectant, non credunt, quomodo eius prophetis apostolisque auscultabunt, cum in divinis scripturis de illo et de speraturis in eundem loquuntur? Et paulo post. Quaeris non ut fidem, sed ut infidelitatem invenias. Hoc verum est, prout scriptum fuit: in malignam animam non introibit sapientia *. Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad iustitiam *, Deique amicus appellatus fuit. Amicus Dei beatus Abraham dictus fuit et est, amicus propter fidem, fides propter exhibitam Deo obedientiam. Tu vero inimicus propter infidelitatem et adversus Deum contumaciam. Credidit Abraham Deo, credidit ut ipse, non credidit ut nos. Propterea ille amicus, nos autem inimici. Inimici Domini mentiti sunt ei, veluti scriptum est. * Sap. I. 4. * Rom. IV. 3.

Sancti patris nostri Gregorii theologi ex sermone de sancto baptismate.

Nam si hominum pacta Deus intermedius adhibitus firmat, quantum periculum est, si non aliorum tantummodo peccatorum, sed mendacii etiam apud ipsius veritatis tribunal rei agamur? Et nonnullis interiectis. Nihil adversus animae tuae salutem captiose comminiscere, nihil machinare. Nam licet aliis fucum fecerimus, nobis quidem ipsis id numquam poterimus. Certe adversus semet ipsum ludere periculosum nimis est et stolidum. Et non multo post (1). Quae scripta sunt, mihi observa, per temporum mutationem, immotus permanens in re minime mutabili. Ed. nov. Paris. T. I. p. 103.

Sancti Gregorii Nyssae episcopi ex libro de hominis opificio cap. XXIII. (2).

Namque et Abraham et alii patriarchae, bona quidem videndi cupiditatem habuerunt, neque a caelesti patria quaerenda cessarunt, ut ait apostolus; nihilominus eius gratiae consequendae in spe adhuc versantur " Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur. " Si ergo illi dilationem perferunt, qui procul per solam fidem atque spem bona viderunt et dilexerunt, prout testatur apostolus; quid plures e nobis facere oportet, quibus fortasse ne melioris quidem conditionis spes, ob vitam suam praeteritam, superest? Sciendum vero est, Gregorium in XIX. (3) capitulo, incredulitatem cum aliis animae morbis connumerasse, eamque brutorum impetûs similem dixisse, ita tamen ut etiam ratiocinii ope augeatur (4). Hebr. XI. 40. Gr. p. 151.

Eiusdem cap. XXIV. (5).

Profecto nos quod sacras litteras adfirmantes audimus, id omne a Deo esse credimus: quomodo autem in Deo fuerint, quia id rationis nostrae vim superat, inquirendum non iudicamus; cuncta Deo esse possibilia credentes, nempe et quod Opp. p. 106.

(1) Immo longe infra p. 126.

(2) In ed. cap. XXII.

(3) In ed. cap. XVIII. T. I. p. 93. C. Notanda est autem Nicephori lectio ἀπιστίαν *incredulitatem*; etenim in editione Gregorius loquitur potius de ira, quam homo habet communem cum beluis, sed tamen auctam etiam a rationis ope.

(4) In graeco videtur emendandum αὐξανομένην, si certe refertur ad ἀπιστίαν.

(5) In ed. cap. XXIII.

non extat creare, et creato qualitates pro suo libito inserere. Ex quo consentanee existimamus, suffecisse existentibus rebus ad existentiam suam obtinendam, divinae voluntatis vim. Atque ita si etiam creatarum rerum reformationem eidem potestati attribuamus, nihil nos quod a vero abhorreat credemus.

Sancti patris nostri Dionysii Athenarum episcopi ex libro IV. de divinis nominibus cap. XXIV.

Ed. venet. T. I. p. 378. In scientia vero peccantes scriptura dicit eos, qui circa eam quae latere non potest, boni cognitionem aut actionem imbecilli sunt, quique sciunt voluntatem et non faciunt: qui audiverunt quidem sed infirmi sunt in fide vel boni exsecutione. Quia etiam aliqui nolunt intelligere ut bene agant, ob perversionem scilicet aut debilitatem voluntatis.

Sancti Athanasii ex sermone adversus adseclas haereseos Samosateni, et de fide quod unus sit Christus.

Cf. ep. IV. 5. ad Serap. Christum protinus inde digressi praedicaverunt apostoli concorditer filium Dei. Et nonnullis interiectis. Quid opus est quaerere verbisque contendere? Credere praestat, colere et adorare. Et paulo post. Non quaero quomodo idem passibilis fuerit et impassibilis; quomodo Deus, et quomodo homo; ne dum modum vestigo, et rationem inquiro, a proposita nobis beatitudine excidam. Credere enim primum oportet et ita censere, deinde harum rerum probationem desuper implorare, non Opp. T. I. ed. venet. p. 398. autem repetere eam desub (1). In secundo autem contra Arianos sermone idem pater ait: nec si cui in quaerendo de Deo aqua haeret, idcirco debet scripturae non credere: siquidem praestat haesitantes silere et credere, quam non credere quia haesitemus.

Quae hactenus diximus, ea memorialis instar sufficiunt: neque difficulter adfirmaverim, satis esse ad persuadendum iis, qui libenter divina audiunt, veraeque religionis studio tenentur. Poterit autem quisque fidelis et prudens, sedulo hanc materiam scrutans, plura testimonia ex divinis scripturis atque ex deiloquorum patrum nostrorum operibus coacervare, quae ad simplicem fidei rationem hortantur, et ingenuitatem cum conscientia bona suadent in rectorum dogmatum sinceritate tenere; quippe qui perfectam laborum huiusmodi mercedem ab universali servatore ac domino Christo vero Deo nostro sine dubio consequemur.

FINIS.

(1) Tertiam fragmenti huius athanasiani particulam conservaverat etiam Nicetas in catena sua ms. ad Lucam, ut vides in fragmentis athanasianis quae nos post Cyrillum edidimus p. 581. Nunc vero Nicephorus librum quoque Athanasii nominatim indicat unde Nicetas hauserat. Idem locus partim citatur etiam in panoplia vaticana (de qua nos alibi loquemur) quaestione IX.

TITULI CAPITULORUM

partim Apologetici maioris, partim antirrhetici tertii, interiecta lacuna.

1. De cognoscendo tempore ac modulo agendi atque dicendi.
2. Adhortatio ad cogitandum de secundo Christi adventu.
3. De tradita ex initio a divis apostolis fide.
4. Non oportere sententias prodigiosas commovere a stultis hominibus excogitatas.
5. Fidei destructores quales fuerint; ubi de profano monacho Antonio.
6. De transgressoribus episcopis ac sacerdotibus, et a ministerio Dei expulsis.
7. De falsi nominis synodo, sive Caiphae synedrio.
8. Quod secundam passionem Christus pertulerit a iudaicae mentis hominibus in propria imagine.
9. De negatore Christi Antonio, et hoste Christi Iohanne, et illorum secta.
10. De irreligioso Constantino cognomento Mamona.
11. Quod praedicti homines dogmata habent Arianorum et Manichaeorum.
12. Eusebium iam inde ab initio fuisse arianum, et patrum suorum principem.
13. Quod libros sanctorum patrum adulteraverint.
14. De neotericorum iudaeorum blasphemia.
15. De persecutionem passis ob orthodoxam fidem episcopis et sacerdotibus.
16. De hypocritis, et tempori se conformantibus, similitudo chamaeleontis.
17. De calumniantibus, quod usque ad Constantinum (Copronymum) idola adoraverint Christiani.
18. Expositio fidei orthodoxae de Trinitate.
19. De Christi incarnatione.
20. De naturarum duarum unione sub una hypostasi, et in attributis differentia.
21. Adversus Nestorium et Eutychem.
22. De unione inconfusa, et distinctione inseparabili, de operationibus ac voluntatibus.
23. Quod oporteat venerari Christi imaginem secundum reverentiam, non secundum latriam.
24. De iis qui dicunt Christianos idola adorare.
25. Quid dicturi essent, semet ipsi deplorantes, lapsi episcopi et sacerdotes, resipiscentes ad paenitentiam.
26. Quomodo sacra symbola conculcaverint, et quomodo mystagogiae verba irrita fecerint.
27. Quod non sine blasphemia iudicant Constantinum (Copronymum) eripuisse eos ex idololatria, Christum nihil prodesse posuisse, immo noxium fuisse.
28. Indignos esse vocari christianos, nedum episcopos.
29. Depositio et eiectio canonica et legitima transgressorum episcoporum ac sacerdotum.
30. Demonstratur perspicue quae sit veneratio erga imaginem Christi, et similitudo proponitur sigilli ex archetypo derivati.
32. De iis qui dicunt idola (nos) adorare.
33. De audentibus Christi imaginem appellare idolum.

Hactenus summaria capitulorum apologetici maioris. Ob amissam autem membranam desiderantur reliqua summaria non apologetici solum, verum

etiam totius antirrhetici primi ac secundi; tertii vero non nonnisi pauca postrema supersunt in ultimo codicis folio, ut infra.

79. . . De monacho mira faciente cum virga pallioque suo.

80. Quod Mamonas monachos cum feminis copulabat.

81. De religiosis regibus qui feliciter longaeveque vixerunt.

82. Quod a Christi adventu ecclesia prisca instituta et decreta inviolata servaverit, usque ad apostatam Mamonam.

83. Quod non fuerit regium, sed iudaicum, hoc haereseos crimen.

84. Quod a Iudaeis ac Saracenis provenerit haec apostasia ad imperatores Leonem et Constantinum Christi persecutores.

Fratribus et comministris omnibus sanctissimis et Christi amantibus episcopis Siculorum, Tarasius Dei miseratione episcopus Constantinopoleos novae Romae (1).

Qui divina sapienter meditantur oracula, curioseque illa, non perfunctorie, considerant, suamque mentem in pietate ac veritate defigunt, ii illuminantur mirabiliter ex montibus aeternis, ex apostolico inquam et prophetico patrumque magisterio, ac splendore radiorum eius Dominum coram veluti semper spectant, et per activam virtutem ad contemplationem deducuntur. Deinde his dogmaticam quoque admiscentes doctrinam semet ipsos atque alios ad veritatem erudiunt, vitae mores componunt, et supra res terrenas elati, caelestia quaerunt, caelestia sapiunt: ac veluti aqua limpida purgat lavantium oculos, et ipsius solis sphaeram ac caelorum concava, sic et istae purae mentes, purae menti commixtae, expressum veluti simulacrum speculumque fiunt gloriae divinae, ut ait Dominus: beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: meritoque sacrificuli et sacerdotes et mystae ad populi praesulatum eliguntur, quia de his dictum fuit: ubi sunt duo vel tres collecti in nomine meo, ibi sum in medio eorum. O Viri itaque desideriorum spiritùs, audivimus vos canonicae legi obsequentes congregari solere singulis annis ob diiudicandum de occurrentibus in universa vestra provincia ecclesiasticis negotiis; et quod apprime Dominum invocatis, ut Spiritus gratiam in vos inmittens, det vestrum unicuique doctrinam intelligentiae, doctrinam divinae voluntatis, doctrinam custodiae mandatorum Dei, doctrinam observantiae canonum: et quod denique mundanis curis, quae divinis praeceptis adversantur, vale dicentes, spiritaliter spiritalia iudicatis, humana spiritalibus non anteponentes: id enim humanae gratiae officium est, non illius quam Spiritus dat. Quaenam autem sunt spiritalia? evangelica nempe praecepta, apostolicae constitutiones, sacrorum canonum ordinationes. Absque his enim ecclesiasticum iudicium a maledicti natura non differt.

Quapropter sancta etiam synodus, Dei gratia ac beneplacito Nicaeae nostra aetate congregata, cui plerique etiam vestrùm interfuistis, postquam definivit conservandam esse veterem sanctae Dei catholicae ecclesiae traditionem, de venerabili-

(1) Vide dicta breviter a nobis in parte graeca p. 143. Insuper de Tarasio Nicephorum part. lat. p. 3, cuius laudabilem actum ibi memoratum inique reprehendit auctor librorum carolinorum lib. III. 2. Laborant tamen aliqua obscuritate vel corruptela haec fragmenta.

bus sanctisque imaginibus recipiendis, anathemati subiciendos esse haereticos, quos Christianocategoras (Christianorum accusatores) et iconoclastas verus sermo nominat, decrevit. Cuncta autem constituta inviolabiliter et firme custodiri nostis, integramque apud nos * omnes sacerdotes ac monachos atque laicos vim illorum conservari, quemadmodum perspicue docent synodicorum eius librorum scripturae. Cuncta enim ex fontibus Israhelis hausta fuere, nihilque praeter hos proclamavit aut omisit: namque synodi huius doctrina neque incrementum patitur neque detrimentum: scriptum est enim, ne quid ei adiiciatur, aut auferatur. Equidem ut in regum etiam nummis, si quid de typo circumcidatur, totus nummus inutilis efficitur: ita etiam si quis vel minimum de sacris canonibus subvertat, rei universae corruptelam infert. Sic nimirum qui additamentum divinae scripturae aut sacris canonibus aut patrum magisterio moliuntur, veritatem extinguere exploratum est; et ipsorum linguae sonitum falsa locutio subsequitur. Ergo mementote Dei dicentis: quum omnia recte feceris, salvaberis. Vosque adeo in vestra Dei nutu congregata synodo, veritati adhaerentes, dilatate os Spirituque complete, ex evangelii norma et apostolorum et canonum atque patrum decernite etc.

* gr. fortasse ὑμᾶς.

Gr. p. 144.

Sancti Methodii patriarchae constantinopolitani epistola missa ad Hierosolymorum patriarcham de depositione apostatarum sacerdotum.

Extensam a tua venerabili sublimitate sermonis manum, nobis per religiosissimum fratrem Silvanum, presbyterum ac monachum, superiorum omnium usque ad nos synodorum, gratam admodum et orthodoxam delatam accepimus: vestramque, de qua admonitam voluimus fraternam tuam pietatem, recte et indeclinabiliter libratam sententiam, libenter intelleximus; nempe quod Dei auxilio usi fuerimus ad consequendam veram quae obtigit concordiam nostram; quemadmodum scilicet nos ambigui vos interrogavimus, plenoque adsensu vos respondistis: videlicet, constitutos a Tarasio et Nicephoro, beatis et orthodoxis patribus fratribusque nostris sacerdotibus, postea a veritate deciduos, et recta via exerrantes, si ii ex tota anima eos paenituerit, et inconsiderantiam suam damnaverint, vitaeque mutatione dignam paenitentiam tota mente susceptam demonstraverint, et haereseon auctores, cum horum abominanda cacodoxia abnegaverint et anathematizaverint, verae religionis definitionibus staturos se promittentes, et orthodoxiam publice profitentes, et hanc usque ad obitum retinere deinceps promittentes (immo et cum gaudio mortem pro veritate subituros) usque in diem Christi, ut aeternam incessabilemque vitam consequantur; hos inquam oportere recipi, et in suas sedes reponi, ac veluti propria membra corpori aptari, et cum omni reliquo clero collocari, secundo tamen loco, ut nimirum simul observemus, an convenienter se gerant. Excepto tantum postremo, seu ultimo ac primo veritatis inimicissimo Iohanne, qui numquam prorsus christianus apparuit, neque in clero locum habuit, neque munus quodlibet gessit. His recte et pulcherrime, ad breve tempus a vestra fraterna religiositate constitutis, en tertius iam annus elapsus est, quartusque inceptus; neque ab eo ullum paenitentiae fructum, sive per humilem sermonem, sive per vitae asperitatem, aut voluntariam solitudinem, significatum ullo modo cognovimus etc.

INDEX IN S. NICEPHORUM [1]

AD PAGINAS LATINAS EXACTUS.

* In Antirrh. I. p. gr. 2. v. 6. a fin, corr. ἀξιοῦντες. Pag. 40. v. 21. corr. αὐτήν. Ibid. v. 33. malim scribere συγκράματος, quamvis codex habeat συγκρίματος.

AD S. THEODORI STUDITAE SCRIPTA

EDITORIS PRAEFATIO.

I. Quod magnus Cardinalis Baronius valde optavit, ut S. Theodori Studitae scripta diligenter collecta typis ederentur 1), id vir doctissimus Iac. Sirmondus S. I. sub longaevae vitae suae exitum praestare coepit, quum iam antea multas Studitae eiusdem epistolas, latinas e graecis a se factas, Baronio in annalibus suis pro re nata vulgandas tradidisset. Verumtamen Sirmondo ad superos translato, tomus operum ipsius quintus, iam prelo fere paratus, prodiit posthumus, praecipua Studitae scripta continens, id est antirrheticos contra Iconomachos, epistolarum libros duos, et iambicorum versuum libellum. Atqui alium adhuc iustum tomum edendorum Studitae scriptorum expectandum esse, satis apparet: nam si vulgatis a nobis nunc supplementis, coniungentur epistolae plurimae ineditae, quae Parisiis conservantur, ut infra diximus p. 99, nec non catecheseon maior collectio, de qua item nos p. 77, denique etiam troparia in codicibus adhuc latentia; sirmondianus ille tomus, hac nova scriptorum mole prorsus exaequabitur. Reapse Sirmondum ad cumulanda Studitae scripta incubuisse, patet primo ex praefatione editoris, ubi multa ex his nominantur: deinde etiam ex Holstenii epistola 77. ed. paris. p. 365. ad Sirmondum his verbis: « mitto troparia S. Theodori Studitae, quae sola describenda supererant in collectione eius operum: sermones enim panegyricos iam ad te pervenisse spero. »

II. His itaque consideratis constitui ego Studitae prosequi editionem. Et quia nunc S. Nicephorum contemporaneum eius ac familiarem typis tradideram, huic illum aptissimum socium in eodem volumine copulandum iudicavi. Revera enim quantam famam inter patriarchas Nicephorus, tantam inter sanctos archimandritas Theodorus nactus est: uterque vero eadem in patria, unaque aetate, Byzantii natus, uterque scriptis plurimis, mutuo epistolarum commercio, confessione orthodoxa adversus Iconomachos, fortitudine ecclesiastica, vitae sanctimonia, praecipuo quoque erga romanam sedem obsequio clarissimus 2). Igitur perlustratis bibliothe-

1) Baronii verba ad Christi annum 798. n. VIII. haec sunt. *Utinam inveniatur aliquis vir doctus, qui cuncta sanctissimi viri egregia monumenta e bibliothecarum diversarum latebris aliquando in lucem vindicet, eademque latinitati, beneficio omnium, donet!*

2) Nicephori testimonium de romanae sedis suprema auctoritate habemus in hoc volumine p. gr. 30, lat. 174. At Theodori mira et plurima sunt testimonia in volumine sirmondiano: quare a lectoribus hanc veniam peto, ut in tanta hodiernorum hostium insectatione et calumnia liceat mihi in hoc brevi scholio ea commemorare. Sic ergo Studita in indice sirmondiano. *Romana ecclesia vertex ecclesiarum. Universae sub caelo ecclesiae firmamentum. Ecclesiarum Dei suprema. Prima sedes apostolica. Eius praerogativae. Eius iudicium ab universa ecclesia exquiri et suscipi debere, vetus traditio est. Sedes est Petri. Inde accipienda fidei certitudo. Per illam fideles cum aliis patriarchis et inter se uniuntur. Universae ecclesiae portus adversus omnium haeresum procellas. Romanus episcopus omnium princeps. Summus pater patrum. Primum apostolicum caput ecclesiae universae. Primae sedis antistes. Patriarcharum coryphaeus. Princeps pastorum ecclesiae quae sub caelo est. Principatus eius divinus. Ad ipsum referri necesse est, si quid novi fiat in ecclesia. Id ab initio servatum fuit. A Christo claves per intermedium S. Petrum accipit. Synodum orthodoxam absque romani Pontificis cognitione celebrari non posse, antiqua traditio est. Huic defertur potestas summa synodi oecumenicae. Ab eo approbari debent synodi nationales. Ad ipsum recurritur ob componendas ecclesiae constantinopolitanae turbas.* Vides, lector ingenue, quae fuerit duorum maximorum saeculo nono graecae ecclesiae virorum, de rom. sedis primatu et auctoritate iudicium, Theodori scilicet et Nicephori. Vidimus etiam (in Spicil rom. T. X. p. 293.) patriarcham sanctissimum Nicolaum in epistola ad rom. ecclesiam concedere illi προνόμιον ἐκκλησιαστικῆς ὑπεροχῆς: quem primatum, ante inimicitias susceptas fatebatur etiam Photius in epistola ad Ni-

cae vaticanae codicibus, primo quidem octo mihi compertae sunt panegyricae orationes (nam de editis nunc sileo, cum dixerim in adn. p. 77.) graece inquam omnes ineditae, tres tamen latine vulgatae, id est de nat. S. Ioh. Bapt., et de apostolis Iohanne, ac Bartholomaeo, quam postremam serius inveni, ideoque in calce tantum voluminis potui collocare. Has ego aeque omnes latinas feci, omissa etiam praedictarum trium latinitate Anastasii et Combefisii interpretum: etsi enim latinitatem meam nulli praefero, attamen nec aliena saepe placebat, vel quia durior et obscurior, vel quia multis male intellectae graecitatis sphalmatibus scatens. Itaque ut unus esset octo orationum color, nova potius interpretatio a nobis curanda fuit, aut certe in tribus illis passim interpolanda.

III. Porro has panegyricas orationes a Theodoro nondum hegumeno, sed adhuc iuvene, et hegumenis (Platoni puta, cuius postea funus oratione decoravit) subdito, dictas apparet, tum diserte ex IV. p. 34. et 42. V. p. 52. 62. nec non ex VIII. p. 151, tum quia elocutio tumidior et plus debito amplifica, insolitis etiam vocabulis audaci compositione conexis, redundat et floret, nec placidam senii lenitatem, aut hegumeni gravitatem prae se fert, nec maturae critices canones satis sequitur. Rogabit autem fortasse aliquis quid ego de his panegyricis sentiam. Equidem primam orationem haud parvi facio, quia plenam tradit ex vetere ac novo testamento doctrinam de angelis, prout eam orientis ecclesia simulque occidentis retinet. Profuisset igitur haec oratio theologis scriptoribus de re angelica, si eam cognovissent. Utique sunt in ipsa opiniones non solum certae ac dogmaticae, verum et aliae multae piae ac probabiles, ac sanctorum placitis consonae. Ut unum saltem exemplum proferam, ubi dicit Theodorus p. 3. et 4. commissam a Deo angelis singulorum locorum vel rerum tutelam, ecce consonus adest S. Augustinus in quaestione 79. 1) his verbis: *unaquaeque res visibilis in hoc mundo habet potestatem angelicam sibi propositam, sicut aliquot locis divina scriptura testatur.* Secunda quoque oratio de Christi nostroque baptismo, dogmatica fere est. Tertiam de paschate, nec non duas de S. Ioh. B., non spernebat certe Arcudius, qui eas olim ad Sirmondum in Galliam misit, quamquam hic morte occupatus intactas deseruit. Et quidem in oratione paschali fragmentum illud Chrysostomi insertum occurrit, quod nulli in posterum critici genuinum non reputabunt; praesertim quia legitur etiam cum Chrysostomi nomine in codice naniano 70. apud Mittarellium, et quidem cum Studita nostro coniunctum. In sexta oratione de Deiparae obitu seu metastasi pium suum erga Divam animum effundit Theodorus. De septima et octava quid dicam? Etsi hae mihi minus placerent, placuit certe octava ante mille annos Anastasio bibliothecario, qui eam interpretatione sua laudibusque condecoravit: placuit item Allatio qui eam graece in symmictis se editurum receperat. Placuit septima Combefisio item interpreti, qui non dubitavit elegantissimam appellare. Sed et aliae sex priores placuerunt certe Sirmondo qui prelo eas destinaverat. Ex olim vero editis, placuit de cruce Gretsero, de nativitate Deiparae Lequinio, de inventione capitis S. Praecursoris Cangio, de magno Arsenio et de Platone magistro Bollandianis. Nam quaecumque a magnis doctrina et sanctitate viris scripta prodeunt, ea demum carere omni utilitate aut merito nequeunt.

colaum papam, quam a schismaticis postea male truncatam restituimus integram nos in hac nostra PP. bibliotheca T. IV. p. 51. Cur ergo furentibus postea adversus rom. sedem, eique obedientiam negantibus, Photio ac Cerulario, aurem praebeamus?

1) Edit. Maurin. T. VI. p. 50. D.

IV. Postquam harum orationum satis operosam, cum interpretatione mea scholiisque, editionem curaveram, mentem protinus aliis Theodori scriptis conquirendis intendi. Ergo in primis sum nactus Epitimia CX, quae monasticae apud Graecos severitatis imaginem sistunt. Deinde pretiosum Scholion, quod Studita editioni suae minorum S. Basilii Asceticorum, praeposuerat, ut de illorum auctore dubitantibus scrupulum evelleret. Postea se mihi obtulit Studitae brevis explanatio missae Praesanctificatorum; quae mihi etiam ansam praebuit, pervenustas quasdam missae Graecorum picturas describendi, nec non notitiam prope inauditam vulgandi liturgiae S. Epiphanii Cypriorum episcopi. Enimvero apprime optabam epistolarum Theodori editarum numerum augere; sed ea spes prope me fefellit, ut dixi p. 99: itaque brevi admodum incremento contentus fui. Profecto non uno in codice vat. continetur catecheseon Studitae collectio minor, sermonibus constans 134, quos latine tantum edidit Livineius: deest vero maior sermonum 217, de qua Fabricius loquitur, ut dixi p. 77. Neutram tamen hoc volumine satis iam pleno complecti potuissem: quare graeca tot catecheseon editio vel me vel alium futuro tempore curatorem expectat. Illud tamen mihi insperatum gratumque accidit, quod inauditam prorsus philologis, ut reor, Studitae aliam catechesim reperi, inscriptam *chronicam* seu annalem, quia nempe in hac describitur totius anni ieiuniorum regula: quare hanc statim catechesim cupide arreptam in volumen meum sevocavi. Posthinc alterum legi in pervetusto codice monumentum asceticae disciplinae, qua Studii monasterium, cui Theodorus praefuit, regebatur. Etsi vero id scriptum alius auctor exaravit, tota tamen doctrina et legislatio Theodori est, atque ab eo prope ad verbum dictata et constituta, dum illic hegumeni munere fungeretur. Est haec igitur ordinatio exacta divini officii, et ieiuniorum in quadragesimis, atque abstinentiarum totius anni accurata descriptio; unde veteris graecae ecclesiae religiosa pietas et mira severitas nobis elucet. Huic autem, comparationis gratia, excerptum addidi ex constitutionibus famigerati in occidente monasterii Salmuriensis, de gallicano codice sumptum. Iam vestigando adhuc indulgens, libellum Theodori nostri comperi de confessione et satisfactione, quem nemo credo memoraverat, capitulis 28. constans, qui vel canonum paenitentialium collectionibus, vel Morini eius tituli operi mantissam bonam adiiciet. Etsi autem latum Epitimiorum elenchum Studita iam scripserat, attamen et minorem alterum quotidianarum ferme poenarum dictare non recusavit, quem item cum fructu legemus. Accessit mihi ex vaticanis codicibus aliud quoque Studitae nonnullarum quaestionum breve scriptum. Denique quum p. 77. dixissem, desiderare me graecum textum sermonis quo Theodorus S. Bartholomaeum ap. laudaverat, illum demum insperato conspexi in extremis bibliothecae vaticanae pluteis, eoque praeconio volumen conclusi. Quamquam vero in pontificiis codicibus troparia etiam Studitae leguntur, quorum minima tantum pars in triodio edito apparet; nihilominus pios hos Studitae hymnos, prosa oratione scriptos, sed melliflua pietate refertos, nonnisi alio volumine ac tempore, vita comite, vulgare licebit.

V. Theodori Studitae vita prolixe accurateque a Michaële monacho edita, in sirmondiano volumine extat. Et quidem pars eius notabilis fuit, tragoedia illa Constantini Irenes filii, qui suis adulterinis nuptiis ecclesiam conturbavit: cui flagitio obsistens apprime Theodorus, tot mala perpessus est, exilia scilicet, verbera, famem, et huiusmodi aerumnas alias. Res haec in codicibus etiam vat. non semel narratur; nosque ipsi sive in Script. vet. T. III. cum Methodii monachi scripto, sive in Spicile-

gii rom. T. VI. praef. p. 22. et seqq. cum Methodii patriarchae aliorumque auctoritatibus, rem declaravimus. Nunc tamen magis proprio in loco historiam hanc graece integram cum nostra lat. interpretatione recitabimus ex codice vat. 1137. ubi inter alia excerpta sic anonymus auctor scribit.

Περὶ Ταρασίου καὶ Νικηφόρου τῶν ἐν ἁγίοις πατριαρχῶν.

Ὅτι Ταράσιος καὶ Νικηφόρος οἱ ἀοίδιμοι πατριάρχαι οἰκονομίας τινὰς ἀναγκαίως ἐποιήσαντο, δι' ἃς καὶ ἀπέσχισεν ἑαυτὸν ἐκ τῆς τούτων κοινωνίας ὁ ἐν ἁγίοις Θεόδωρος ὁ στουδίτης, ὡς ἤδη παρεδηλώσαμεν· βούλεται οὖν ὁ λόγος ταύτας διηγήσασθαι. Ὁ γὰρ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ὁ τῆς φιλοχρίστου Εἰρήνης υἱὸς, τὴν ἑαυτοῦ σύμβιον ἐξώσας, καὶ ἀποκείρας ἄκουσαν καὶ μὴ βουλομένην, ἑτέραν ἀντ' αὐτῆς ἠγάγετο· καὶ ὁ μὲν ἅγιος Ταράσιος, οὗτος γὰρ ἦν τηνικαῦτα τοὺς οἴακας ἰθύνων τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας, ὅλως εἰς τοῦτο οὐ συνευδόκησεν· ἀλλὰ πρεσβύτερός τις τῆς ἐκκλησίας, ὄνομα Ἰωσὴφ, ἐστεφάνωσεν αὐτούς· τότε τοίνυν ὁ μέγας Θεόδωρος τὸν βασιλέα μὲν ἀπεκήρυξεν ζήλῳ θείῳ κινούμενος, καὶ ὡς οὐ μετρίως παρανομήσαντα ἤλεγξεν, ἀκολουθησάντων τῷ αὐτοῦ σκοπῷ τε καὶ ζήλῳ καὶ ἄλλων πλειόνων· ἀφώρισε δὲ ἑαυτὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ πατριάρχου· διότι εἰ καὶ μὴ συνευδόκησεν εἰς τὸν παράνομον γάμον ὁ πατριάρχης, ἀλλ' οὐ ἐπεξῆλθεν, οὐδὲ ζῆλον θεῖον ἐπεδείξατο κατὰ τοῦ τηλικοῦτον μῖσος ἐργασαμένου βασιλέως. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐκ θείας δίκης τῷ Κωνσταντίνῳ ἐπενεχθεῖσαν τύφλωσιν, καὶ τὴν ἐκ τῆς βασιλείας καθαίρεσιν Εἰρήνης τῆς τούτου μητρὸς, ὁ ταύτην ἐξ ἐπιβουλῆς καθελὼν Νικηφόρος τῶν σκήπτρων ἐγκρατὴς γενόμενος, μετὰ τῶν ἄλλων ὧν οὐκ εὐαγῶς ἔπραξεν, ἐσπούδαζε καὶ τὸν προλεχθέντα πρεσβύτερον Ἰωσὴφ καθῃρημένον ἤδη, δεχθῆναι πάλιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· ὁ δὲ ἐν ἁγίοις Νικηφόρος, διαδεξάμενος ἤδη τελευτήσαντα τὸν Ταράσιον, συγκατέβη τῇ τοῦ βασιλέως Νικηφόρου σπουδῇ, καὶ εἰσεδέξατο τὸν Ἰωσήφ· ὅθεν πάλιν ὁ μέγας Θεόδωρος καὶ ἐκ τῆς τούτου κοινωνίας ἀποῤῥήγνυται· ἀλλ' αὐτὸς μὲν ὁ ἐν ἁγίοις Θεόδωρος οὔτε ἐξ ἀρχῆς τῇ παρανομίᾳ συνθέσθαι ἠνέσχετο· καίπερ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ δῶρα προτείνοντος, καὶ παντοίως τιθασσεύειν αὐτὸν ἐπιχειροῦντος διά τε ἑαυτοῦ, καὶ δι' ἑτέρων, καὶ δι' αὐτῆς δὴ τῆς ἀθέσμως αὐτῷ συνοικησάσης, συγγενοῦς οὔσης τοῦ πατρός· οὔτε αὖθις τὰ δεινότατα ὑποστὰς παρ' αὐτοῦ ἐν ἐξο-

De sanctis Patriarchis Tarasio et Nicephoro.

Patriarchae celebres Tarasius atque Nicephorus dispensationes quasdam fecerunt, quarum causa separavit se ab illorum communione sanctus Theodorus Studita, ut iam significavimus. Rei igitur historia pandenda est. Imperator Constantinus, religiosae Irenes filius, uxore sua eiecta, et per vim tonsa, aliam subintroduxit. Et sanctus quidem Tarasius, qui tunc temporis constantinopolitanae ecclesiae clavum moderabatur, prorsus non consensit; sed ecclesiae presbyter quidam, nomine Iosephus, illos coronavit. Tunc ergo magnus Theodorus imperatorem divino zelo commotus excommunicavit, et ceu graviter contra ius agentem redarguit, aliis multis propositum eius zelumque sectantibus: simulque separavit se ab ecclesia et a patriarcha; quia etiamsi nuptiis illicitis non consenserat patriarcha, haud tamen contra iverat, neque divinum zelum adversus imperatorem tanti flagitii reum exprompserat. Sed postquam Deo vindice Constantinus excaecatus fuit, et huius quoque mater Irene imperio excidit, is qui hanc insidiis exauctoravit Nicephorus sceptro potitus, inter alia perperam perpetrata, operam dedit ut praedictus presbyter Iosephus, iam sacris exclusus, rursus in ecclesiam reciperetur. Tum sanctus Nicephorus, mortui iam Tarasii successor, Nicephori imperatoris voluntati condescendit, et Iosephum admisit. Quam ob rem rursus magnus Theodorus ab huius quoque communione semet secrevit. Et quidem iam inde ab initio sanctus Theodorus iniquitatem illam non tulerat; quamquam Constantinus imperator munera quoque obtulerat, cumque omnino placare sategerat tum ipse per se, tum per alios, et per ipsam denique illegitimam coniugem, quae Theodoro erat adfinis: neque item, gravis-

ρίαις, καὶ εἱρκταῖς, καὶ λιμῷ μακρῷ, πληγαῖς τε ταῖς κατὰ τῶν νώτων, καὶ παντοίαις κακώσεσι, καθυφῆκέ τι τοῦ θείου ζήλου, ἢ ὅλως ἥττων ὤφθη τὴν ἔνστασιν. Οὐ γὰρ ἦν ἐλαφρὸν δοκεῖν ἀνδρὶ τοσούτῳ τὴν ἀρετὴν τὸ τοῦ Κωνσταντίνου παράπτωμα· καὶ γὰρ ἀπ᾽ αὐτοῦ τούτου τοῦ βασιλέως ἀρξάμενον, εἰς καταστροφὴν μυρίων ψυχῶν ἤδη προέβαινεν· οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ μᾶλλον οἱ ἐμπαθέστεροι, ἀφορμὴν ἐκ τούτου λαμβάνοντες εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ἀκολάστων αὐτῶν ἐπιθυμιῶν, ὡς νόμῳ δῆθεν τῇ παρανομίᾳ τοῦ βασιλέως εἵποντο, τὰς μὲν κατὰ νόμον ἤδη συζευχθείσας αὐτοῖς γυναῖκας ἐκβάλλοντες, ἑτέρας δὲ ἅσπερ εἶχον καταθυμίους εἰσοικιζόμενοι· ταύτην τὴν λύμην εἰς πολλὰς ἤδη διαδραμοῦσαν χώρας ὁρῶν ὁ μέγας Θεόδωρος ἐκίνησέ τε κατὰ τοῦ βασιλέως τὸν θεῖον ζῆλον, ὡς εἴπομεν, καὶ μέχρι τέλους αὐτὸν διετήρησεν· καὶ οὗτος μὲν οὕτω.

Τῶν δὲ μνημονευθέντων πατριαρχῶν, ὁ μὲν θεῖος Ταράσιος διὰ τοῦτο συγκατέβη καὶ ἐφησύχασε τῷ τοιούτῳ ἀθέσμῳ τοῦ Κωνσταντίνου δραματουργήματι, ἐπειδὴ ἠπείλει ὁ αὐτὸς Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς, εἰ μὲν τῷ αὐτοῦ θελήματι ὑποκύψει ὁ πατριάρχης, τῶν ἔναγχος βασιλευσάντων τὴν αἵρεσιν ἀνανεώσασθαι, καὶ τὰς σεπτὰς καὶ ἁγίας εἰκόνας πάλιν καθαιρήσειν· τούτου οὖν ἔδοξεν ἕνεκεν αὐτῷ μικρὸν ἐνδοῦναι τῆς ἀκριβείας, ἵνα μὴ ἀπολέσαι τὰ μέγιστα· ὁ δὲ ἐν ἁγίοις Νικηφόρος πολλὰ πρότερον ἀντικαταστὰς τῷ μετὰ ταῦτα βασιλεύσαντι Νικηφόρῳ, ἔπειτα τὸ δύστροπον αὐτοῦ καὶ τὸ τῆς γνώμης κακοθελὲς ἀκριβῶς ἐπιστάμενος, καὶ ὑφορώμενος μή ποτε ταράξῃ καὶ συγχέῃ πάντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ, συγκατέβη καὶ αὐτὸς, καὶ ἐδέξατο τὸν καθῃρημένον Ἰωσὴφ, ὡς προείρηται· πλὴν εἴ τε ὁ μέγας Θεόδωρος κρεῖττον ἔπραξε παῤῥησιασάμενος κατὰ τῆς παρανομίας, καὶ μέχρι τέλους ἐνστάς· εἴ τε οἱ πατριάρχαι συγκαταβάντες διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας, ἑτέροις δοκιμάζειν καταλείψομεν τοῖς ἔχουσι τὸν λύχνον τῆς γνώσεως ἐν ἑαυτοῖς φαίνοντα, καὶ ἐῤῥωμένοις τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια πρὸς τὴν τῶν τοιούτων διάκρισιν· ἐπεὶ καὶ τὸν ἅγιον Ἐπιφάνιον τὸν Κύπρου εὑρίσκομεν, τὸν αὐτὸν τῷ μεγάλῳ Θεοδώρῳ ζῆλον καὶ ἔνστασιν ἀήττητον ἐνδειξάμενον πρὸς τὴν βασίλισσαν Εὐδοξίαν· ἀπειλούσης γὰρ κἀκείνης πότε, τοὺς τῶν εἰδώλων ναοὺς ἀνοίγειν, εἰ μὴ ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἐξορισθῇ, οὐ κατέπτηξεν, οὐδὲ ἐνέδωκεν ὅλως ὁ ἅγιος·

sima ab illo perpessus, exilia scilicet, carceres, longam famem, plagis etiam dorso inflictis, et omnimodis cruciatibus, de divino zelo quicquam remisit, neque segnius resistere visus est. Profecto leve videri non poterat tantae virtutis viro Constantini flagitium, quod ab imperatore inceptum ad plurimarum animarum subversionem iam redundabat. Etenim mortales multi, praesertim ad libidinem proni, ansam inde arripientes ad suas explendas intemperantes cupiditates, iam tamquam legem flagitium imperatoris sectabantur, legitimas pellendo uxores, et alias prout cuique magis placebant sibi copulantes. Hanc pestem iam ad plures regiones manantem cernens magnus Theodorus, commovit ipse suum adversus imperatorem divinum zelum, ut diximus, et ad finem usque dissensit. Porro ex dictis patriarchis, divus quidem Tarasius ideo condescendit, et hoc iniquum Constantini facinus dissimulavit, quia minabatur idem Constantinus imp., nisi suae voluntati cederet patriarcha, se superiorum imperatorum haeresim instauraturum, et venerandas sanctasque imagines denuo destructurum. Propterea igitur visum est ei aliquantum de districto iure remittere, ne rei summam pessumdaret. At sanctus Nicephorus, cum valde antea restitisset regnanti post Constantinum Nicephoro; postea tamen contumaciam huius mentisque pravitatem apprime sciens, timensque ne aliquando res omnes ecclesiasticas turbaret ac permisceret, condescendit ipse quoque, et exauctoratum Iosephum recepit, uti dictum est. Verùmtamen utrum magnus Theodorus melius se gesserit flagitio adversans et usque ad finem resistens; an potius duo patriarchae, dictas ob causas condescendentes, aliis diiudicandum permittemus, qui scientiae lucernam habent apud se relucentem, firmoque animae sensu praediti sunt ad haec discernenda. Namque et sanctum Cypri Epiphanium comperimus, parem magno Theodoro zelum, et invictum resistendi vigorem exprompsisse contra Eudoxiam augustam: quae dum aliquando minaretur idolorum templa se fore reseraturam, nisi divus Chrysostomus in exilium pelleretur, haud

ἀλλ' εἰπὼν, ἀθῷός εἰμι ἀπὸ τῆς κρίσεως ταύτης, ἐξῆλθε, θυμοῦ πνέουσαν καταλείψας αὐτήν. Λέγεται δὲ ὅτι δι' ἑτέραν αἰτίαν ἀπὸ τῶν ἀοιδίμων πατριαρχῶν ὁ ἐν ἁγίοις Θεόδωρος ἀπεῤῥάγη· ἡ δὲ ἦν, ὅτι φησὶν ἀπὸ λαϊκῶν εὐθὺς εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνεβιβάσθησαν, καὶ οὐ κατὰ θεσμὸν ἐκκλησιαστικὸν ἐγένετο ἡ τούτων χειροτονία· πρὸς δὲ τοῦτο ἀπολογεῖται ὁ τὰ κατ' αὐτοὺς συγγραψάμενος, ὅτι οἱ θεῖοι κανόνες οὐκ ἀποκλείουσι πάντη τὸ πρᾶγμα· ἀλλ' ὑφορώμενοι μή πως ἄπειρος ὢν ὁ χειροτονούμενος τῶν τῇ ἱερωσύνῃ καθηκόντων, εἰς πτῶσιν ἐνέγκῃ τὰ ἐκκλησιαστικά· οὗτοι δὲ, ὁ μέγας φημὶ Ταράσιος καὶ ὁ θεῖος Νικηφόρος, εἰς τὸ πρόσω βαίνειν τὴν ἐκκλησίαν πεποιήκασι, καὶ πάντα καλῶς καὶ ἐνθέσμως ἔπραττον· καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἅπτεται αὐτῶν ὁ κανών. Ἰστέον μέντοι ὅτι τὸ προσκροῦσαι τοῖς ἀοιδίμοις πατριάρχαις τὸν μέγαν Θεόδωρον ἐκ θεοῦ κεκινημένοις, καὶ μικρὸν ἐνδοῦσι τῆς ἀκριβείας, διὰ τὸ μὴ γενέσθαι μείζονα βλάβην, καὶ ἑαυτὸν ἀποσχίσαι τῆς ἐκκλησίας, οὐ μικρὸν πτῶμα τοῖς πατράσιν ἔδοξεν· ἀλλ' ὅμως πάλιν διωρθώσατο, ὡς προείρηται· καὶ δηλοῖ μὲν τοῦτο ἡ τῶν κατ' αὐτὸν ἱστορία· δηλοῖ δὲ καὶ ὁ μέγας Μεθόδιος ἐν τῷ ἤδη μνημονευθέντι λόγῳ αὐτοῦ, τῷ πρὸς τοὺς Στουδίτας· διηγεῖται γὰρ ὅτι πάλιν ἠθέτησε τὴν γνώμην ἣν ἔσχε κατὰ συναρπαγὴν, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ συνήφθη· καὶ ὅτι πρὸς τῷ τέλει αὐτοῦ πολλὴν ἕνωσιν καὶ ἀγάπην καὶ συνομιλίαν ἀένναον μετὰ Νικηφόρου τοῦ ἀοιδίμου πατριάρχου ἐκέκτητο·
*Ps. XXXVI. 24. ἐπληρώθη γοῦν ἐπ' αὐτῷ τὸ ἐν ψαλμοῖς εἰρημένον περὶ τοῦ δικαίου *, ὅτι ὅταν πέσῃ, οὐ καταῤῥαγήσεται, ὅτι κύριος ἀντιστηρίζει χεῖρα αὐτοῦ· εἰ γὰρ τὸ προσκροῦσαι καὶ τῷ τυχόντι ἱερεῖ, ἄνευ δηλαδὴ αἱρέσεως, μέγαν ἔχει τὸν κίνδυνον, πηλίκον ἦν τὸ πρὸς τοιούτους ἀρχιερεῖς τοῦτο
*Ep. ad Demoph. n. 1. γενέσθαι, καὶ ἀρχιερέων ἀρχιερεῖς, μᾶλλον δὲ καὶ ἀποστόλους αὐτοὺς κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον *; τοῦτο γὰρ καὶ ὁ θεῖος Μεθόδιος πρὸς τοὺς τοῦ ἁγίου μαθητὰς, τοὺς Στουδίτας φημὶ, δικαίως προτείνεται, λέγων οὕτως· σὺ μοναχὸς εἶ, καὶ οὐκ ἔξεστί σοι ἐξετάζειν τὰ τῶν ἱερέων, ἀλλ' ὑποτάσσεσθαί σε χρὴ, καὶ οὐχ ὑποτάσσειν οὐδὲ ἐξετάζειν αὐτούς.

animo concidit neque cessit omnino vir sanctus; sed dicens: mundus ego sum ab hoc iudicio, discessit, plenam irarum ipsam relinquens. Aliam quoque ob causam dicitur, ab illustribus patriarchis discidium fecisse sanctus Theodorus; quia videlicet de coetu laicali, ut aiebat, ad patriarchalem sedem fuerant adsumpti, neque eorum electio ad iuris ecclesiastici tramitem facta. Iam vero huic argumento respondet ille qui horum res gestas scripsit, nempe sacros canones haud districte hanc rem vetare: sed verentes tantum, ne si forte sacerdotalis officii ignarus eligeretur, res ecclesiasticas pessumdaret. At enim hi, magnus inquam Tarasius et divus Nicephorus, rem immo ecclesiasticam in melius provexerunt, atque omnia recte legitimeque gesserunt. Ideoque ipsos canon non attingit. Sciendum vero est, magni Theodori obluctationem adversus illustres patriarchas, qui Dei instinctu aliquantum de rigore remiserunt ne maius detrimentum fieret, atque eiusdem ab ecclesia secessionem, visam esse patribus haud mediocrem noxam. Sed tamen actum correxit, ut supra dictum est, atque ut horum historia demonstrat. Ostendit id magnus quoque Methodius in memorato sermone suo ad Studitas: narrat enim Theodorum sententiam suam immutasse, qua abreptus fuerat, et se cum ecclesia reconciliasse: et circa vitae finem multam animi coniunctionem, caritatem ac familiaritatem perpetuam, cum illustri patriarcha Nicephoro fovisse. Igitur in eo completum est psalmi illud de iusto homine dictum, quod *cum ceciderit, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam.* Nam si vel cuilibet sacerdoti adversari, excepta nimirum haeresi, magnopere periculosum est, quanti momenti demum fuit talibus adversari pontificibus, pontificum inquam pontificibus, vel potius apostolis, ut magnus loquitur Dionysius? Hoc autem divus quoque Methodius sancti viri discipulis, id est Studitis, iuste obiecit, sic dicens: tu monachus es, neque tibi licet sacerdotum res scrutari; sed te subiectum esse oportet, non alios subiicere aut eventilare.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ

ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΜΟΝΗΣ ΤΩΝ ΣΤΟΥΔΙΩΝ

ΔΙΑΦΟΡΑ.

ΛΟΓΟΣ Α.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΝΑΞΙΝ ΤΩΝ ΟΥΡΑΝΙΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ.

α΄. Ἀρχιστρατήγων ἡμᾶς νοερῶν περιήχησαν σάλπιγγες, καὶ θείων ἱερῶν λειτουργῶν περιήστραψαν χάριτες· ὑμνολόγων γρηγόρων πρὸς ὕμνους ἐγρηγορῆναι συνήθροισαν τάγματα, καὶ τάξεις αὔλων ὑλικοῖς σύνυμνοι χορείαν συνέστησαν· ὁ τῶν ἄνω χοροστάτης καὶ τῶν κάτω, ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ ταξιαρχεῖ σήμερον· καὶ τίς γὰρ οὗτος, ὁ τοσοῦτος Μιχαὴλ πρὸς χάριτος θεοῦ λαμπρυνόμενος, καὶ βροτοῖς θείων ἐλλάμψεων μεσίτης γενόμενος; νόμοι μὲν οὖν καὶ θεοπαγεῖς ὁμοῦ καὶ πανδίκαιοι, ταῖς ἀρχιδότοις πρὸς ἄνδρας ἐξεφάνθησαν θεοτυπίαις (1), καὶ μάλιστα πλείστους ἐξ εὐεργετῶν δωρεὰς κομιζομένους, μὴ ἀμνήμονας ὁμοῦ τε καὶ ἀγνώμονας καθίστασθαι πρὸς τοὺς αὐτοῦ προστάτας, ἀλλὰ μὴν τέως ἣν ἔχει πᾶς πᾶσαν φύσεως δύναμιν κηρύττειν τὰς χάριτας· cod. vat. 1990. p. 1270. b.

SANCTI PATRIS NOSTRI

THEODORI

PRAEPOSITI MONASTERIO STUDII

SCRIPTORUM SUPPLEMENTA EX CODICIBUS VATICANIS.

ORATIO I.

IN CAELESTIUM ORDINUM COETUM.

1. Summorum ducum spiritalium nos tubae circumsonuerunt: divinorum ad sacra ministrorum nos gratia circumfulsit: vigilum agmina hymnodicorum ad vigilandum in canticis nos congregarunt: ordines immateriales cum materialibus concinentes choream ducunt: caelestium idem ac terrestrium praecentor in eadem aede omnes hodie moderatur. Quis hic porro? nempe tantus ille Michaël gratia Dei splendidus, et mortalibus etiam divinorum luminum factus conciliator. Leges igitur et a Deo latae et iustissimae, supremis apud homines patefactae sunt revelationibus, ut ii qui plurima a benefactoribus dona retulerint, ne sint immemores simul et ingrati adversus patronos suos, sed ut pro sui quisque ingenii viribus gratias agant. Patroni igitur

1) In appendice tomi VIII. p. 285. operum S. Ioh. chrysostomi legitur mediocre excerptum, verbis plerumque mutatis, huius sermonis Theodori. Auctorem non novit Montfauconius, ideoque sermonem, ut Chrysostomo suppositum spuriumque, incautus contempsit.

προστάται τοίνυν ὀξεῖς ὁμοῦ καὶ θερμοὶ πρὸς θεὸν, καὶ πρέσβεις θνητῶν ἄοκνοι ὁμοῦ τε καὶ ἄπαυστοι, οἱ ἐκ φιλανθρώπου δεσπότου λαβόντες τὸ φιλάνθρωπον, φιλάνθρωποι ἄγγελοι. τὸ πρωτόκτιστον ἐξ ἀκτίστου φωτὸς μεταδοτικῶς τοῦ φωτὸς φωτιζόμενοι· ἄγγελοι, ὁ πρῶτος μὲν πρὸ τοῦ κόσμου ὑπερκόσμιος κόσμος, καὶ τούτῳ τῷ κόσμῳ τὸν ὑπερκόσμιον κόσμον Χριστὸν προκηρύξαντες· ἄγγελοι οἱ ἀμεσίτευτοι μεσίται πρὸς θεὸν τῶν βροτῶν, θεοὶ τῇ θεώσει ἐκ θεοῦ, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει λεγόμενοι· ἄγγελοι τῆς ἄνω πόλεως τῆς ἐλευθέρας ἐλευθεροπολῖται, ἥ γε ἡ ἄνω ἐλευθέρα Ἱερουσαλὴμ, ἡ μήτηρ πάντων τῶν συνελευθέρων Χριστοῦ· ἄγγελοι, τὸ ἔμψυχον καὶ νοερὸν πῦρ, ἡ λογικὴ θεοῦ φλόξ· ἄγγελοι τὰ φαεινὰ καὶ ὑπέρτερα καὶ μετέωρα ὑπερόρια καὶ αἰώνια ὄρη, δι' ὧν φωτίζει ἡμᾶς θαυμαστῶς ἀπὸ ὀρέων αἰωνίων· ἄγγελοι πρόσκηνοι ἑτοιμασταὶ τῶν ἄνω σκηνῶν καὶ μονῶν· ὡς ἀγαπητὰ τὰ σκηνώματά σου κύριε τῶν δυνάμεων, εἰς ἃ ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ ἡμῶν εἰς τὰς αὐλάς σου κύριε· διότι φῶς ἀγαλλιάσεως καὶ σωτηρίας ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς σκηναῖς τῶν δικαίων· καὶ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως καὶ ἐξομολογήσεως, ἐν ἤχοις ἑορταζόντων, ἐν τόπῳ σκηνῆς θαυμαστῆς, ἕως τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ· ἐν ᾧ πάντες ἄγγελοι θεοῦ, δυνατοὶ ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ· ἐν ᾧ ἁπλότης ζωῆς εἰρηναία καὶ ἀστασίαστος, ἐν ᾧ μέγας καὶ φοβερός ἐστιν ἐπὶ πάντας τοὺς περικύκλῳ αὐτοῦ· ἐν ᾧ ἡ κρυφιόμυστος σιγὴ τῶν ἐπινικίων ὕμνων· ἐν ᾧ αἱ ἀπόρρητοι θεομυστίαι τῶν παναγεστάτων αἴνων· ἐν ᾧ αἱ ἀόρατοι θεοφωτίαι τῶν ἀφθέγκτων καὶ διαπρυσίων ὑμνολογιῶν· ἐν ᾧ ἡ ἀνέσπερος φωτοχυσία τὰ ἄυπνα τῶν ἀσωμάτων καταυγάζουσα ὄμματα· ἐν ᾧ οἴκῳ θεοῦ νοερῷ, ἐκείνων τῶν ἀστέρων ἄγυρις, ἀγ-

prompti simul et fervidi apud Deum, et legati mortalium impigri et adsidui, a benigno domino benignitate instructi, amatores hominum angeli; primo lumine ab increato lumine impertiti; angeli, qui fuistis primus ante hunc mundum mundus supermundialis, quique huic mundo supermundialem adhuc mundum, id est Christum, nunciastis: angeli proximi apud Deum pro mortalibus intercessores, dii ob coniunctionem cum Deo non tamen proprie dicti: natura angeli, supernae liberae civitatis liberi incolae, immo qui estis superna illa libera Hierosolyma, quae mater est liberatorum omnium a Christo: angeli animatus intellectualis ignis, Dei flamma rationalis: angeli, lucidi, excelsi, aëremque transcendentes aeterni montes, unde nos *Deus* illuminat mirabiliter a montibus aeternis: angeli ianitores parati supernarum sedium atque stationum: quam dilecta sunt tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit et deficit anima nostra ad atria tua Domine. Quoniam lumen exultationis et salutis in angelicis iustorum tabernaculis: et in voce exultationis et confessionis, in iubilis feriantium; in loco tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei: in quo omnes angeli Dei potentes virtute, facientes sermonem eius: in quo vitae simplicitas, pacifica et quieta: in quo est magnus et formidabilis supra omnes qui in circuitu eius sunt; in quo sacrum silentium triumphalium hymnorum: in quo ineffabilium mysteria sacratissimarum laudum: in quo invisibiles revelationes ineloquacium et tamen late audiendarum hymnologiarum: in quo lux sine vespere vigilum oculos illustrat: in quo Dei intellectuali habitaculo, illorum est astrorum collectio, angelicarum inquam virtutum,

γελικῶν λέγω δυνάμεων συνεργουσῶν ἡμῖν πρὸς τὰ κρείττονα, ἀεὶ πρὸς διακονίαν πρὸς ἡμᾶς ἐκ Θεοῦ ἀποστελλόμενοι, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν.

β'. Ἀγγελικῶν δυνάμεων τῶν ἀσωμάτων, στρατευμάτων ἀθανάτων, ἐν οἷς Θεοῦ ὑπουργοὶ ὁμοῦ καὶ λειτουργοὶ διάφορος ἡ στάσις, διάφοροι αἱ προσηγορίαι, διάφοροι αἱ ἀξίαι, μία ἡ οὐσία, πολυτρόπους ἔχουσα τὰς ἐργασίας· τάξεις ὑμνολογικαὶ, καὶ οὐρανῶν φυλακτικαὶ, καὶ Θεῷ ἀμέσως παραστατικαὶ, τάξεις ἐσώτεραι, τάξεις ἐξώτεραι, αἳ καὶ πύλαι οὐρανῶν προσαγορεύονται· τάξεις ὑψηλότεραι, τάξεις κατώτεραι, αἳ πρὸς τὰς ἀνωτέρας ποτὲ ἔλεγον, ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν· τάξεις ἀποστέλλουσαι, τάξεις ἀποστελλόμεναι, τάξεις μυσταγωγοῦσαι, τάξεις μυσταγωγούμεναι· διαφόρων ἀγγέλων διάφοροι αἱ τάξεις· ἄγγελοι τῷ ἀέρι ἐφίπτανται, τὰς ψυχὰς τῶν ἁγίων ἐκ τῶν πνευμάτων τοῦ ἀέρος διασώζοντες· καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ πατριάρχης Ἰακὼβ φησὶ τελευτῶν· ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν*· διὸ καὶ ἄγγελοι τὴν ἐπιγείου κόσμου διοίκησιν ἐμπιστεύονται, νεύματι δεσποτικῷ ποιούμενοι τὴν πρέπουσαν πρόνοιαν· ἄγγελος πάσῃ ψυχῇ χριστιανοῦ ἀληθοῦς ἐμπεπίστευται ὑπὸ Θεοῦ εἰς τήρησιν καὶ ἀντίληψιν· μὴ δῴης γάρ, φησιν, εἰς σάλον τὸν πόδα σου, καὶ οὐ νυστάξει ὁ φυλάσσων σε· καὶ πάλιν· ὁρᾶτε, φησὶ, μὴ καταφρονήσατε ἑνὸς τῶν ἐλαχίστων τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἀλλ' ἑκάστῃ μὲν ψυχῇ ὡς θεοσεβεῖ ἄγγελος ὑπὸ Θεοῦ δεδώρηται· ἑκάστῳ δὲ ὅλῳ πιστῷ ἔθνει εἷς ἄγγελος εἰς πρόνοιαν ὑπὸ Θεοῦ παραδέδωται· ἔστησε γάρ,

* Gen. XLVIII. 16.

nobis ad meliora faventium: sunt enim angeli in ministerium ad nos missi a Deo, propter eos qui salutem sunt adepturi.

2. Angelicarum virtutum incorporearum, qui est immortalis exercitus, cooperator simul Dei et minister, diversae sunt stationes, diversae appellationes, diversae dignitates, una substantia quae varias habet operationes: sunt hi ordines hymnologici, caelorum custodes, Deo coram adstantes: sunt ordines interiores, et item exteriores qui portae caeli appellantur; sunt ordines superiores, et item inferiores, qui superioribus aliquando aiebant: attollite portas principes vestras: sunt ordines qui mittunt, sunt etiam qui mittuntur: sunt ordines qui initiant, et item qui initiantur: diversorum angelorum diversi sunt ordines. Angeli per aërem volitant, sanctorum animas ab aëreis spiritibus protegentes. Hoc significans patriarcha Iacobus moriens dicebat: angelus qui eruit me de cunctis malis. Quamobrem angelis terrestris orbis cura commissa est, Dei iussu opportunam providentiam impendentes. Angelus unicuique animae christiani veri datus est a Deo ad tutelam et conservationem: ne des, inquit, in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te. Et rursus: videte, inquit, nequem ex his minimis contemnatis qui in me credunt: dico enim vobis, quia angeli eorum vident faciem patris mei qui in caelis est. Quemadmodum autem singulis suis animabus angelus a Deo donatus est, ita etiam unicuique integrae fideli genti unus angelus a Deo provisor traditus est: constituit enim, inquit, fines gentium secundum numerum angelorum Dei. Per caele-

φησιν, ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ· δι' ἀγγέλων οὐρανίων, θεοῦ μυστηρίων ἐπὶ γῆς μετάδοσις· δι' ἀγγέλων, ὑδάτων καὶ πηγῶν τήρησις ὁμοῦ τε καὶ ἴασις· δι' ἀγγέλων τοῖς ἀξίοις πειρασμῶν λύτρωσις· παρεμβολεῖ γάρ φησιν ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς· δι' ἀγγέλων καὶ μαρτύρων τῶν λειψάνων τήρησις· κύριος φυλάσσει πάντα τὰ ὀστᾶ αὐτῶν, εἰ καὶ μυστικώτερός πως τούτων τῶν ὀστέων ὁ λόγος· δι' ἀγγέλων καὶ θεοῦ τηροῦνται θυσιαστήρια, καὶ ναοὶ τῶν πιστῶν διαφυλάσσονται· δι' ἀγγέλων δεήσεις καὶ προσευχαὶ ἀπὸ γῆς πρὸς οὐρανὸν τῷ θεῷ προσάγονται, ὁμοῦ τε καὶ αἱ θεῖαι δωρεαὶ τοῖς ἀνθρώποις παρέχονται· καὶ πᾶν μικροῦ δεῖν ἐπὶ γῆς θεοῦ δι' ἀγγέλων τελεῖται μυστήριον.

γ'. Οὕτω ποτὲ τέταχεν ὁ θεὸς ἀψευστεὶ τὰ χερουβὶμ εἰδότα τηρεῖν τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, τοῖς ἀναξίοις ἀπρόσιτον· οὕτω σχηματίζει τῷ Ἀβραὰμ, τρισάγγελον αὐτῷ ἐν εἴδει ἀνδρῶν ἐπιστήσας χορὸν, τὸν τρισάγιον τῆς τριάδος μηνύοντα θεσμόν· οὕτω τε αὖθις δύο ταύτης τῆς ἀγγελικῆς τριάδος ἐν Γομόροις ἐμφανίζει τῷ Λὼτ, δεικνὺς ἐπί τι τῶν ἐκεῖσε τιμωριῶν ὅτι ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν πᾶσαν κρίσιν δέδωκε τῷ υἱῷ, συμπαρόντος αὐτῷ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος φυσικῶς· οὕτω καὶ Ἰακὼβ ὀπτάνεται παλαιστὴς ἄγγελος, εἰς νόμου τύπον τοῦ δι' ἀγγέλου λαληθέντος· οὕτω καὶ Μωϋσεῖ τῷ πάνυ ἐν πυρὶ φλογὸς ἀγγέλων ὁ πύρινος ποταμὸς ὀπτάνεται, τὴν ποηφόρον πυράρδευτον ἀλυμάντως περιφλέγων βάτον, προδιαγράφων θεοῦ ἐν ἀκανθηφόρῳ τῆς ἁμαρτίας φύσει βροτῶν ἀσύγχυτον ἕνωσιν· οὕτω δι' ἀγγέλων ὠλοθρεύετο τότε ταχίστῃ τινὶ ἀψοφητὶ χειρὶ ἀξιφὶ τῇ νυκτὶ φαραωνίτιδος γονῆς τὰ πρῶτα νεογνὰ, ἀβλα-

stes angelos, Dei mysteria orbi terrarum communicantur: per angelos fit aquarum fontiumque custodia simul et medela, per angelos tentationibus qui digni sunt liberantur: castrametatur enim, inquit, angelus Domini in circuitu timentium eum, ut ipsos liberet: per angelos martyrum quoque reliquiae custodiuntur: Dominus custodit omnia ossa eorum, quamquam mystica potius hoc loco est ossium appellatio: per angelos altaria Dei custodiuntur, et fidelium templa servantur: per angelos preces orationesque de terra in caelum ad Deum deferuntur, simulque divina dona hominibus exhibentur: omne denique propemodum Dei mysterium per angelos in terra perficitur.

3. Sic olim vere Deus constituit cherubinos qui vitae lignum apte custodirent, ne indignis iter ad illud pateret. Sic Abrahamo speciem obtulit, misso ad eum trium angelorum in humana forma choro, qui sanctissimum Trinitatis significavit decretum. Sic rursus duos ex illa angelica Trinitate ostendit Loto in Gomororum urbe, per poenam ibi inflictam demonstrans, a patre neminem iudicari, sed omne iudicium filio esse traditum, sancto quoque substantialiter Spiritu intercedente. Sic etiam Iacobo apparuit luctator angelus, ad legis typum quae per angelum edicta fuit. Sic etiam Moysi illi magno in ignis flamma angelorum igneus fluvius visus est, herbidum rubum igne irrigans et sine detrimento amburens, portendens scilicet Dei cum spinosa peccatis mortalium natura inconfusam adunationem. Sic per angelos celerrima quadam sine gladio manu, silente nocte, pharaoniticae geniturae primi surculi pessumdati

βοῦς τηρουμένου τοῦ τῶν Ἑβραίων φύλου· οὕτως συνεδοῦντο ἐν σχοίνῃ, ἀγγελικῇ τῇ χειρὶ ἀλινήκτῳ βυθίῳ πηγῇ, ἄξονες τοῖς ἄξοσι σὺν τριστάταις στρατηγοῖς· ὅθεν καθορῶντες δὴ οἱ ἀλάστορες τὰς ἀγγελικὰς αὐτὰς συμποντιζούσας δυνάμεις, ἔλεγον· φύγωμεν ἀπὸ προσώπου Ἰσραὴλ, ὅτι κύριος ὑπὲρ αὐτῶν πολεμεῖ τοὺς Αἰγυπτίους· οὕτω μετὰ τοῦτο αὖθις ἐν στύλῳ πυρὸς μορφωθεὶς ἄγγελος θεῖος, ὁδηγὸς ὡς Χριστὸς τοῦ λαοῦ, ἀνεδείκνυτο ἀπλανὴς, οὗ τὸ κάλλος τοῦ προσώπου νεφέλης περιβαλλόμενος εἶδος, τὰς ἐπαύλεις καὶ καταπαύσεις τῷ λαῷ διακελεύεται· οὕτω προσιόντων πρὸς τὸ τῆς νομοθεσίας ὄρος τῶν νομοθετουμένων, διὰ πλειόνων ἀγγέλων τὰς θεοτύπους ἐδέχοντο πλάκας, τῶν μὲν ἠχούντων σάλπιγγας ἤχῳ, τῶν δὲ τὸ ὄρος πυριμορφούντων, καὶ ἄλλων ἐν γνόφῳ καὶ ζόφῳ καὶ θυέλλῃ τοῦτο διακαπνιζόντων πρὸς τὸ ἔμφοβον καταστῆσαι λαὸν, θεοῦ ἀφοβίαν νοσοῦντα· αὖθις τε πάλιν δι' ἀγγέλου Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ τὴν κατὰ τῶν ὁμοφύλων εὐηγγελίζετο νίκην· καὶ ὅπως πλείονας ἀγγέλους τῷ ἀρχαγγέλῳ συνάψωμεν, πείθομαι γὰρ τῷ ἑαυτῶν ἀρχιστρατήγῳ ἀεὶ συνευφραίνεσθαι· ἄγγελος μὲν ποτὲ ἐν Ἱερουσαλὴμ τὸν Ἰσραὴλ διωλόθρευεν, ἕως ἂν ὁ μέγας Δαβὶδ τοὺς ἐν τῇ ἅλῳ τῆς Σιὼν θεοθυτήσας βόας, ἐν τοῖς ἀλωηφόροις τούτους ὁλοκαυτώσῃ, καὶ οὕτω τὴν τοῦ λαοῦ πληγὴν ἔπαυσεν· ἵνα τί πάθωμεν; καὶ τί παιδευθῶμεν; ὅτι μόνη ἡ διὰ τῶν ξύλων τοῦ σταυροῦ προσενεχθεῖσα Χριστοῦ θυσία τὴν τοῦ θεοῦ ἀπειλὴν τῆς οἰκουμένης κατέπαυσεν· ἐκεῖ γὰρ, ὡς ἀληθῶς ὁ μέγας θεοῦ Φινεὲς ἔστη, καὶ ἐξιλάσατο ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἐκόπασεν ἡ θραῦσις.

δ'. Σκοπῆσαι δὲ θέμις κἀκεῖνο, τοῦ ἀρχιστρατήγου ἡμᾶς χειραγωγοῦντος ἐπὶ

fuerunt, incolumi Hebraeorum populo. Sic angelica manu, fune veluti, alligati fuerunt, natantes in profundo stagno, axes axibus, cum ducibus ac tribunis. Quamobrem illi execrabiles visis angelicis quae submergebant virtutibus, dixerunt: fugiamus a conspectu Israhelis, quia Dominus pro ipso pugnat contra Aegyptios. Sic deinde rursus sub igneae columnae specie angelus Dei, dux minime devius veluti Christus populi, apparuit; cuius pulcher vultus nebulae forma obvolutus, stationes pausasque eidem populo designabat. Ita accedentes ad legislationis montem ii, quibus lex danda erat, per plures angelos a Deo scriptas receperunt tabulas, quorum alii tubis personabant, alii montem ignea specie vestiebant, alii obscuritate tenebris atque procella fumantem illum reddebant, ut perterrefacerent populum, cui insitus erat morbus Deum non timendi. Postea vero per angelum Iesus quoque Navi filius victoriam de popularibus suis relatam nunciavit. Atque ut plures angelos archangelo copulemus, credo enim eos cum suo semper duce in gaudio versari, angelus olim Hierosolymis Israhelem vastabat, donec magnus David boves in area Sionis immolans cum ipsis triturantibus curribus eos obtulit holocaustum. Atque ita populi plagam inhibuit. Quam hinc nobis cogitationem iniiciens, vel quam admonitionem? Nempe quod solum per crucis ligna oblatum Christi sacrificium, Dei iram adversus mundum sedavit. Illic enim vere magnus Dei Phinees (zelator) constitit, factaque pro nobis propitiatione, clades cessavit.

4. Illud quoque animadvertere aequum est, quoniam ipse supremus dux trahit nos

τοῦ τῶν ἀγγέλων λόγου· πῶς οὖν μιᾶς οὐσίας ὄντες, οὐ μίαν οὐδὲ ὁμοίαν τὴν μορφὴν καὶ τὴν ὀπτασίαν ἐπὶ γῆς ἐπιδημοῦντες ἐπιδείκνυνται ἀνθρώποις; ἀλλὰ ποτὲ μὲν νεανίσκων μορφὴν ἐπιδείκνυνται, ποτὲ δὲ στρατιωτῶν, καὶ ἄλλοτε ἱππέων, καὶ πάλιν ἑξαπτερύγων καὶ πολυομμάτων, καὶ αὖθις λεόντων, εἶτα βοῶν, καὶ πάλιν ἀετῶν, ποτὲ δὲ καὶ ἵππων πυρίνων, καὶ πάλιν τροχῶν καὶ ἁρμάτων; Ἡσαΐας * μὲν οὖν ὁ θεῖος ὅτε τὴν θείαν καὶ φρικωδεστάτην ἐκείνην καὶ δεσποτικὴν προεδρίαν τοῦ θείου καθεώρακε θρόνου, ἐν ᾧ ὡς ἑώρα, ἐνίδρυτο ὁ τῶν ὅλων θεὸς, ἐν ἑξαπτερύγων εἴδει παριστάναι ἔφασκεν, αὐτῷ τὰς ἀνωτάτω τῶν ἀγγελικῶν ὁμοῦ καὶ χερουβικῶν τάξεων δυνάμεις· καὶ ταῖς * μὲν δυσὶ, φησὶ, πτέρυξι τὰ οἰκεῖα συνεκάλυπτον πρόσωπα, ταῖς * δὲ ἄλλαις δυσὶ τοὺς οἰκείους πόδας συνέσκεπον, [καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέταντο·] τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω περικαλύπτουσαι μέρη· σημαίνουσαι μὲν διὰ τοῦ ὑποδείγματος, ὅτι καὶ τοῖς ἄνω ἐν οὐρανῷ, καὶ τοῖς κάτω ἐπὶ γῆς ἀόρατον καὶ ἀπόκρυφον καὶ συγκεκαλυμμένον ὑπάρχει τὸ τῆς θεότητος μυστήριον· ἢ τάχα διὰ τοῦτο τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ τέλη ἔσκεπον διδάσκοντες, ὅτι καὶ τὰ πρὸ καταβάσεως τοῦ λόγου καὶ θεοῦ καὶ Χριστοῦ ἀκατάληπτα, ὡσαύτως καὶ τὰ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀνάληψιν· τοῖς δὲ ἐν τῇ σαρκώσει, μέσοις ὡσανεὶ πτεροῖς, πιστεύουσα ἡ ἐκκλησία, εἰς οὐρανὸν ὑψιπετεῖ· ἴσως διὰ τοῦ ὑποδείγματος τῆς σκέπης τῶν προσώπον καὶ τῶν ποδῶν ἐκεῖνο ἡμῖν αἰνίττονται τὰ πανάγια σεραφὶμ, ὅτι οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος τῆς θείας φύσεως ὁρᾷν ἢ ἐξευρεῖν ἢ ἐννοεῖν δυνατόν· ἡ μὲν γὰρ τοῦ προσώπου σκέπη, τὸ ἀόρατον ἐδήλου τῆς ἀκτίστου φύσεως· ἡ δὲ τῶν ποδῶν πάλιν, τὸ ἀπρόσιτον καὶ ἀπροσπέλαστον.

* Is. VI. 1. et 2.
* cod. καὶ pro ταῖς.
* cod. ut supra.

ad orationem de angelis prosequendam; curnam quum sint unius omnes substantiae, non unam neque similem figuram aspectumque in terram advenientes ostendant hominibus? sed modo adolescentulorum speciem prae se ferant, modo militum, aliquando etiam equitum, item animalium sex alis et multis oculis instructorum, insuper leonum, boum, aquilarum, interdum etiam equorum igneorum, nec non rotarum et curruum. Divus ergo Isaias cum divinam illam adeoque tremendam vidit dominicam sessionem in sublimi throno, in quo, (ut ipse videbat) universi mundi Deus considebat, adstitisse dixit illi in forma sex alis instructa, celsissimas angelicorum simul et cherubicorum ordinum potestates: et duabus quidem alis facies suas velasse, aliis vero duabus pedes suos operuisse [duabus denique reliquis volasse.] Iam dum supernas atque inferiores partes circumtegerent significabant videlicet, hac oblata specie, tum superis in caelo, tum inferis in terra invisibile esse, arcanum, et obtectum divinitatis mysterium. Vel ob id fortasse utramque extremitatem tegebant, quia res ante Dei Verbi Christique de caelo adventum incomprehensibiles sunt, itemque illae post eiusdem assumptionem. Attamen mediis illis, quae incarnationis tempore evenerunt, credens ecclesia in caelum tamquam alis convolat. Fortasse item per hoc vultum pedumque velamentum, nobis innuunt sanctissimi Seraphini, neque initium neque finem divinae naturae spectari, aut comperiri, aut intelligi posse. Nam faciei tegumentum invisibilitatem denotat increatae naturae: pedes autem vicissim velati, significant haud posse quemquam Deo accedere aut propinquare.

ε'. Εἶτα φησὶν ὁ θεῖος προφήτης ὁ ταῦτα ὁρῶν, ὅτι καὶ πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης τοῦ θεοῦ. Γνωστὸς γὰρ ἦν τότε ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ θεὸς, καὶ ἐν τῷ Ἰσραὴλ μόνῳ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἀλλ' ὅμως ἦν τοῖς νοεροῖς προεωρακότα τὰ διορατικὰ τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ ἐπὶ θρόνου καθεζομένου θεοῦ λόγου μυστήριον· καὶ ὅτι ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις ὡς ἄνθρωπος μέλλει ὀπτάνεσθαι, καὶ ὁ ἄσαρκος σαρκοῦσθαι, καὶ ὁ αὐτοῖς τοῖς ἀΰλοις ἀόρατος, καὶ τοῖς ὑλικοῖς γίνεσθαι διὰ σαρκὸς ὁρατός· καὶ πληροῦν πᾶσαν τὴν γῆν τῆς δόξης καὶ τῆς αἰνέσεως καὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ· ἐκπλαγέντα τὴν ἄφραστον καὶ ἀκατάληπτον συγκατάβασιν, καὶ θαυμάσαντα τὴν ἄῤῥητον ἣν εἰς ἀνθρώπους ἔμελλεν ἐνδείκνυσθαι τὴν ἑαυτοῦ ἀποκάλυψιν, εὐχαριστίας ὁμοῦ καὶ ἐκπλήξεως ἀνακεκράγεσαν ὕμνον βοήσαντα, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος σαβαώθ, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ· τὴν μέλλουσαν τῶν ἐκκλησιῶν δόξαν προφητεύοντα Χριστὸν τὰ μακαριώτατα σεραφίμ· διὸ φησὶν ὅτι ἐπλήσθη πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ· ὅρα τί γίνεται· ἐπήρθη, φησι, τὸ ὑπέρθυρον* ἀπὸ τῆς φωνῆς, τουτέστιν ἐπήρθη ἡ ἄνωθεν συνέχουσα τὸν ἰουδαϊκὸν ναὸν καὶ λαὸν σκέπη καὶ ἀντίληψις, καὶ ἐπλήσθη ὁ οἶκος καπνοῦ, ἤγουν ἐρημώσεως καὶ σκότους, πλάνης καὶ ἀγνωσίας· προσέχετε μετὰ ἀκριβείας, παρακαλῶ· ὅτε ἦν ἡ γῆ πᾶσα ἄδοξος ἐν πλάνῃ καὶ ἀγνωσίᾳ, πλήρης ἦν ὁ οἶκος τοῦ ναοῦ τοῦ ἰουδαϊκοῦ δόξης· ὅτε δὲ πᾶσα ἡ γῆ πλήρης δόξης καὶ ἐπιγνώσεως θεοῦ γέγονε, τότε ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἐπλήσθη καπνοῦ, σβεσθέντος αὐτοῖς τοῦ νομικοῦ λύχνου· ὅπως φησὶν ὁ Χριστὸς, οἱ μὴ βλέποντες ἡμεῖς, βλέψωμεν· οἱ δὲ βλέποντες Ἰουδαῖοι, τυφλοὶ γένωνται· ἀλλὰ ταῦτα μὲν Ἡσαΐας.

* Is. VI. 4.

5. Deinde ait divus propheta, visionis huius spectator, plenam fuisse domum gloria Dei. Notus enim in Iudaea Deus, et apud Israhelem tantummodo magnum nomen eius. Sed tamen notum erat spiritibus intellectualibus, praesciis et perspicacibus, incarnationis sedentisque in throno Verbi Dei mysterium: et quod ab hominibus ceu homo cernendus foret, et incorporeus corporandus, et qui vel ipsis immaterialibus invisibilis erat, abs materialibus quoque per carnem aspiciendus; atque universam terram gloria sua et laudibus beneficiorum suorum repleturus. Ideoque attoniti ob eam insperatam et incomprehensibilem condescensionem, mirantesque ineffabilem quam hominibus Verbum facturum erat suimet revelationem, gratiarum simul et stuporis hymnum canebant clamantes, sanctus, sanctus, sanctus dominus Deus sabaoth, plena est omnis terra gloria eius; Christum videlicet, qui ecclesiae gloria futurus erat ita vaticinabantur beatissimi Seraphim: idcirco aiunt plenam universa terram gloria illius. Vide, quid factum sit. Elevatum est superliminare a voce clamantium, id est sublatum fuit, quod iudaicum templum populumque continebat septum et tutamen, et domus fumo repleta, id est solitudine, tenebris, errore, et inscitia. Attendite diligenter, quaeso. Quando universa terra in ignominia errore et inscitia versabatur, tunc iudaici templi aedificium plenum gloria fuit. Quando autem universa terra gloria et Dei cognitione plena evasit, tunc domus Israhelis fumo repleta est, extincto ipsis legali candelabro; ut sicut Christus dixit, nos antea nihil videntes, videremus: et qui videbant Iudaei, caeci fierent. Hactenus Isaias.

* Ezech. cap. I.

ϛʹ. Ἰεζεκιὴλ* δὲ πάλιν, ὁ πρὸς θεοπτίας, εἴ καί τις ἄλλος, τὸν νοῦν ἐπιτηδείως ἔχων, οὐ μόνον δὶς ἀλλὰ τετράμορφα ζῶα τοὺς ἀνωτάτω τῶν ἀσωμάτων ἀγγέλων τεθεώρηκε νόας, προδιατυποῦντας οἶμαι σαφῶς καὶ ἐν αὐτοῖς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Ἐμμανουὴλ ἐκ παρθένου μυστήριον· περιέχετο γὰρ ἐν τοῖς ζώοις εἶδος ἀνθρώπου καὶ σχῆμα βοὸς καὶ τὸ τρίτον λέοντος, τὸ δ' ἀνώτερον τούτοις, ἀετοῦ· ὡς γὰρ ἄνθρωπος, ἀληθῶς ἐφάνη ἐπὶ γῆς Χριστὸς, ὁ ὄντως ὁμοῦ θεός τε καὶ ἄνθρωπος· ὡς βοῦς εἰς σφαγὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας· ὡς λέων, δυνάμει ἐκ νεκρῶν ἐξεγερθεὶς ἀνέστη· ὡς ἀετὸς, εἰς οὐρανοὺς ὑψωθεὶς ἀνελήφθη· ἢ καὶ οὕτως πάλιν ἐπὶ Χριστοῦ ἐκληπτέον τὰ ζῶα· ἄνθρωπος, ὡς λόγος λογικὸς καὶ εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, διὰ τὸ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ νοερὸν καὶ ἀόρατον· βοῦς, ὡς δυνατὸς ἀρχιερεὺς καὶ τὸν ζυγὸν τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τὸν ὦμον φέρων, καὶ ἡμῖν τοῖς ἀλόγοις ἐν τῷ τόκῳ συμφατνιάσας ἐν Βεθλεὲμ, καὶ τὸν σπόρον τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου πάσῃ τῇ γῇ κατασπείρας· λέων ὡς βασιλεὺς ἡμῶν τῶν ποτὲ ἀγρίων καὶ ἀνημέρων καὶ αἱμοβόρων καὶ σαρκοβόρων ἀκαθάρτων ἐθνῶν· ἐβασίλευσε γὰρ, φησιν, ὁ θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη· οὐ μόνον δὲ λέων ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ σκύμνος λέοντος, ὡς φησὶ περὶ αὐτοῦ Ἰα-
* Gen. XLIX. 9. κὼβ*, τουτέστι βασιλέως υἱὸς, ἐκ βασιλικοῦ πατρὸς προελθών· διὸ καὶ ἀετὸς ὡς βασιλεὺς τῶν οὐρανίων πετεινῶν πτερωτῶν, νοερῶν ἀγγελικῶν ἁγίων δυνάμεων· πτερωτῶν, ὡς ἡμῶν τῶν τοῦ Χριστοῦ νεοττῶν σκεπαστικῶν οὐσῶν καὶ φρουρητικῶν· πτερωτῶν, ὡς εὐκινήτων καὶ τῶν γηΐνων πάντων ὑψηλοτέρως ἐχόντων· πτερωτῶν, ὡς τῷ θείῳ ἔρωτι ἀεικινήτως καὶ ἀκορέστως ἐχόντων· πολυομμάτων, ὡς τῷ θείῳ φωτὶ πλουσίως ἐλλαμπομένων, καὶ ὑπό τινος ὕλης πρὸς

6. Ezechiel item, qui ad Dei visiones, si quisquam alius, mentem comparatam habuit, non ut biformia tantum, sed ut quadriformia animalia, supernas incorporeorum angelorum vidit mentes, praefigurantes ut reor manifeste his formis incarnati in virgine Emmanuhelis mysterium. Erant in animalibus forma hominis, figura bovis atque leonis; et his sublimior, aquilae. Namque ut homo, vere apparuit in terra Christus, qui vere Deus simul est et homo. Ut bos, ad caedem propter mundi salutem. Ut leo, potenter a mortuis resurrexit. Ut aquila, in caelum sublimis conscendit. Vel aliter etiam de Christo explicanda sunt animalia: homo, ut Verbum rationale et imago Dei invisibilis, propter animae ac mentis intellectualem vim et invisibilem: bos, ut potens sacerdos, et crucis iugum humeris ferens, et nobiscum ceu irrationalibus, partûs tempore, apud Bethleemum in praesepi repositus, semenque evangelici verbi per universam terram disseminans. Leo, ut rex noster, qui tunc eramus silvestres et saevi et sanguinolenti et carnivori impurique ethnici: regnavit enim, inquit scriptura, Deus super gentes. Neque leo tantum Christus, verum etiam leonis catulus, ut ait de illo Iacobus; id est regis filius, ex regali patre procedens. Ideo etiam aquila, ut caelestium volucrum alatorum rex, id est angelicarum, intellectualium ac sanctarum potestatum. Alatos dicit, ceu nos, qui Christi sumus pulli, contegentes ac tutantes: alatos, ut agiles, et supra terrena omnia alte volantes: alatos, ut divino amore incessanter et sine satietate fruentes. Multioculos quoque dicit, ceu divino lumine abundanter illustratos, nullaque materia quominus contemplen-

θεωρίαν οὐκ ἀντισκοτουμένων· διὸ καὶ πνεύματα λέγονται, ὡς ἄϋλα καὶ ἀσώματα καὶ ἀόρατα καὶ ἀναφηλάφητα καὶ ἀθάνατα καὶ ἀπαχῆ καὶ ἀέρια 1), καὶ χάριτι ἄφθαρτά τε καὶ ἀνόλεθρα.

ζ. Καὶ πειθέτω σε ὁ ἄγγελος κυρίου εἰς αὐτοῦ τοῦ κυρίου συγκατελθὼν τὸ εἶδος τοῖς περὶ Ἀζαρίαν, ὁ πυρέμψυχος καὶ τὴν πυρὰν ψύχων, ὁ δροσοφόρον ἀντὶ πυρφόρου ἀποτελέσας τὴν φλόγα· τὸ δὲ τοῦ παραδόξου παραδοξότερον, ὅτι οὓς μὲν ἔνδον ὡς ἐν γαστρὶ συνέλαβεν ἡ φλὸξ, ἀπεκύησεν ἀβλαβεῖς· οὓς δὲ ἐκτὸς ἀσυλλήπτους ἀμφ' αὐτὴν περιεῖχεν, ἐλυμαίνετο ἀσεβεῖς· τοῦτο ῥοπῆς θείας δυνάμεως ἀγγέλου ἐξουσία παναλκὴς καὶ οὕτως ῥωμαλέα, ὡς καὶ κόσμον ὅλον ἐν ἀκαριαίῳ δυναμένη ὀλοθρεύειν· καὶ μάρτυς ἡ κατὰ Σεναχερὶμ ἑνὸς ἀγγέλου θείου χαλδαϊκὴ νυκτολοθρία θνῆσις, ἀψοφητὶ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδων πληθὺν ἀξιφὶ θανατώσασα· ἣ δὴ τάχιστα καὶ νῦν τελεῖσθαι ἐν τοῖς παροῦσι Χαλδαίοις 2), θεὸν ἱκετεύομεν· μετεκομίζετο δὲ καὶ κούφως ὑπὸ ἀγγελικοῦ ἀΰλου ὁ ἔνυλός τε καὶ σαρκοφόρος Ἀββακοὺμ ἐξ ὁρίων Ἱερουσαλὴμ πρὸς Βαβυλῶνα, ἐπιφερόμενος ὁ προφήτης τῷ συμπροφήτῃ Δανιὴλ τροφὴν, λάκκου φρουρᾷ τότε ὑπάρχοντι, καὶ εἰσῄει ὁμοῦ καὶ ἐξῄει ἀλυμάντως, εἰς Χριστοῦ τάφου τύπον τηροῦντας ἐνλακκίους σφραγίδας· ἵν' ὡς ἐκ θανάτου καὶ ᾅδου Χριστὸς, ἀνέλθῃ καὶ προφήτης σωθεὶς ἐκ θηρῶν ἀνδρολέθρων ἀντιχαλῶν τῷ ᾅδῃ τοὺς αὐτὸν ἐν τῷ ᾅδῃ κατενέγκαντας· καθάπερ ἐπὶ τῶν Χαλδαίων, ἰσοτύπως γεγένηται αὕτη ἡ τῆς ψήφου θεοῦ ἀδέκαστος δίκη, τοῦ ποιοῦντος τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λει-

tur infuscatos. Ideo spiritus etiam dicuntur, ut immateriales, incorporei, invisibiles, immortales, haud crassi sed aerei, gratiaeque beneficio incorruptibiles et inextinguibiles.

7. Rem tibi persuadeat etiam ille angelus Domini, qui cum ipsius Domini specie venit ad Azariam eiusque socios; is qui cum sit igneus spiritus, rogum frigefecit; qui roris potius quam ignis feracem flammam effecit. Quodque miraculo mirabilius est, eos quos intra ventrem flamma conceperat, peperit illaesos: qui autem extra suum conceptum erant, eos ut impios pessumdedit. Hoc nimirum divinae virtutis robur, angeli potentia fortissima, adeoque valida ut universum mundum uno temporis puncto possit pessumdare. Testis Senacherimi, per unum angelum, chaldaica nocturna clades, qua centum octoginta quinque milium multitudo tacite et absque gladio interfecta fuit: quod ut nunc celerrime de praesentibus quoque Chaldaeis fiat, Deum rogamus. Item translatus satis leviter fuit ab angelo immateriali materialis carneusque Habacucus de Hierusalem finibus Babylonem usque, cibum ferens propheta sodali suo prophetae Daniheli, qui lacus carcere detinebatur: ingressusque est illuc et rediit incolumis, ob figurandam Christi sepulturam, lacus sigilla intacta conservans: ut sicut Christus ex morte inferisque, sic etiam propheta ex feris anthropophagis rediret incolumis, demittens potius orco eos qui ipsum ad orcum detulerant. Sicut contra Chaldaeos, ita hoc contigit decreti Dei incorruptum iudicium, qui facit an-

1) De substantia angelorum notae sunt patrum variae opiniones. Videsis saltem Petavium.

2) Intelligit, puto, Theodorus Mohammedanos qui ex intima Asia adversus graecum Christianorum imperium magnis viribus adventabant.

τουργοὺς αὐτοῦ πῦρ φλέγον· καθ' ἃ ὑπὸ τῶν ἱερῶν λόγων οἱ μακάριοι προσαγορεύονται ἄγγελοι, οἶμαί που, ὡς καθαρτικοὶ πολλάκις τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν, καυστικοὶ καὶ τιμωρητικοὶ τῶν ἐναντίων θεοῦ, καὶ φωτὸς μεταδοτικοὶ τοῖς ἀφωτίστοις βροτῶν.

* Zach. I. 8. η'. Ἵππων δὲ πάλιν ὁρῶνται τοῖς σχήμασιν, ὡς Ζαχαρίας φησὶν*, ὡς ὀξυπόρως παντὶ τῷ θείῳ διατρέχοντι· τροχῶν δὲ πυρίνων ὡς τὸν οὐράνιον περιπολοῦντες ὁμοῦ καὶ οἰκοῦντες τροχόν· φωνὴ γὰρ, φησὶ, τῆς βροντῆς σου ἐν τῷ τροχῷ· διὸ καὶ ἐν ἅρματι πυρὸς Ἠλιοῦ ὁ θεσβίτης ἀπὸ γῆς ἀναλαμβάνεται· ὅπερ τύπος ἦν σαφὴς, τὸ μὲν τέθριππον ἅρμα, ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων συγκειμένης ἡμῶν φύσεως, μεθ' ἧς καὶ εἰς οὐρανὸν ἄνωθεν ἀνῆλθεν ὁ ταύτην φορέσας καὶ ἡνιοχήσας καθὼς ἠβουλήθη θεὸς λόγος· οἱ δὲ ἵπποι τῶν βασιλικῶν ὀχημάτων, ἁγίων ἀγγέλων ὑπῆρχον ὑπόδειγμα· τὸ γὰρ ἅρμα τοῦ θεοῦ, φησὶ, μυ-
* Dan. VII. 9. ριοπλάσιον χιλιάδες εὐθηνούντων καὶ ἑορταζόντων· εἶδε δὲ καὶ Δανιὴλ* ὡς ἐν ὁράσει ἄνδρα πάλιν ἀνθρωπόμορφον ἐπὶ θρόνου ἐνιδρυμένον, τὸν παλαιὸν τῶν ἡμερῶν θεόν· καὶ χίλιαι χιλιάδες, φησὶ, παρειστήκεισαν αὐτῷ, καὶ μύριαι μυριάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ· ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν τῇ παλαιᾷ ὡς ἐν ὁράμασι καὶ ὀπτασίαις διετυποῦντο· ἐπεὶ οὔτε οὐσίαν θεοῦ, οὔτε μορφὴν οὔτε σχῆμα οὔτε εἶδος οὔτε κάλλος τὶς τῶν ἐν σαρκὶ εἶδε πώποτε, οὔτε εἰδέσθαι δύναται, ὡς ὁ ἱερὸς ὑμᾶς διδάσκει λόγος· ἀλλ' οὔτε ἀγγέλου τὴν οὐσίαν ἤ τις ἴσχυσεν ἢ ἐθεάσατο.

θ'. Οὐκοῦν δεῦρο ἀπὸ τῆς σκιᾶς ἐπὶ τὴν καινὴν διαθήκην διάβηθι, καὶ τὰς ἀγγελικὰς τρανότερον διακονίας κατόπτευσον· ἧκει μὲν οὖν ποτὲ χοράρχης καὶ

angelos suos spiritus, et ministros suos ignem ardentem; prout in sacris litteris beati angeli saepe nominantur, ceu humanarum passionum purgatores, amburentes castigantesque quae sunt Deo contraria, lucemque obscuratis mortalibus impertientes.

8. Equorum quoque figuris repraesentantur, ut Zacharias ait, quia res divina quaelibet facili cursu utitur. Item quasi igneae rotae visi sunt, ceu qui caelestem sphaeram circumeunt simul et habitant. Vox quippe tonitrui tui in rota. Quare et curru igneo Elias thesbites de terra adsumitur: qui typus manifestus fuit, quadriiugus scilicet currus, quoniam ex quatuor elementis concreta est nostra natura, non sine qua in caelum sursus conscendit qui hanc gestavit et rexit, prout voluit, Deus Verbum. Equi autem regalium curruum, sanctorum angelorum imago erant: currus enim Dei, inquit, decem milia convivantium et festum agentium. Aspexit etiam Danihel in visione virum humana prorsus specie in throno sedentem, antiquum dierum Deum: et milia milium, inquit, adsistebant ei, et mille myriades ministrabant ei. Sed haec quidem, et quaecumque huiusmodi sunt, in vetere testamento visionibus et apparitionibus figurabantur: quoniam Dei substantiam, neque formam, neque figuram, neque speciem, neque pulchritudinem quisquam in carne vivens umquam aspexit, neque aspicere potest, ceu sacrae nos docent litterae. Sed ne angeli quidem substantiam quisquam potuit videre.

9. Age itaque ab umbris ad novum testamentum transi, et angelica perspicacius

τῶν προκρίτων ὁ ἔξαρχος τῆς ἀνωτάτω φύτλης τῶν ἀσωμάτων λειτουργῶν, ἐκφάντωρ θεομύστης τῶν ἀποῤῥήτων τοῦ θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους μυστηρίων. Γαβριὴλ ὁ θεοείκελος λάτρις φερέχαιρος χαροποιὸς πρὸς τὴν βροτείαν φύσιν, καὶ πρὸς πανάφθορον κόρην· πρὸς ἣν εἰσῄει τὴν μορφὴν αὐτοῦ κατ᾽ οὐσίαν, ὡς ἔστιν, ἐπιδεικνὺς τῇ πανσέμνῳ· μόνη γὰρ ἡ ἁγία θεοτόκος, ὡς φασὶν, ἀγγελικὴν ὡς ἔστι καὶ ὡς γέγονεν, ἰδέσθαι δεδύνηται, ἵν᾽ ἐκ τοῦ κάλλους τοῦ δουλικοῦ ὑπερθαυμάσῃ τὸ κάλλος τὸ δεσποτικόν· διὸ καὶ προστάξει θείᾳ εἰσῄει πρὸς αὐτὴν ὁ ἀρχιστράτηγος, κάλλος ἀμήχανον αὐτῇ ἐνδεικνύμενος, καὶ μορφὴν αὐτῶν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων λαμπροτέραν τυγχάνουσαν, ἠρέμα προσδιανοίγων τῇ ἀφθόρῳ τὴν πανάφθορον τῆς οἰκείας μορφῆς ἰδιότητα· ὅθεν καὶ εἶδεν εἶδος μικροῦ καὶ ἀϊδίου ἀποῤῥοῆς ἀνταπαύγασμα· εἶδεν ὥραν ὑπὲρ ὥραν, ὡραϊσμένην ὡραιότητος· εἶδε κάλλους λαμπηδόνα ξένην ἢ κατὰ συνήθειαν· εἶδεν οὐσίας ἀσωμάτου μαρμαρυγὰς ὑπερβαλλούσας τὰς ἡλιακάς· εἶδε λογικοῦ ἑωσφόρου ἀείζωον αὐγήν· εἶδε φλόγα ψυχικὴν, νοεροῦ φάους συναστράπτουσαν αἴγλην· ὅθεν ὡς οὐκ ἄϋλον κατατέθεικεν ἡ πάνσεμνος τοῦ ἀγγέλου τὴν θεωρίαν ὁμοῦ καὶ συντυχίαν, ὡς ἰδοῦσα ὃ ἄλλη οὐκ ἐδέξατο φύσις.

ι΄. Δεσμεῖται δὲ καὶ Ζαχαρίας τῇ ἀφωνίᾳ ἁγίου ἀπιστήσας ἀγγέλου· ἐπεὶ γὰρ ἔμελλεν εἰς φῶς προέρχεσθαι ἐκ γαστρὸς ὁ τοῦ φωτὸς πρόδρομος τοῦ ἀληθινοῦ Ἰωάννης, ἡ φωνὴ δηλονότι τοῦ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ ἡμῖν τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας, τοῦ νόμου γέροντα λέγων· οὗ τύπον ἐκπληρῶν ὁ πατὴρ Ζαχαρίας, προτίκτει τοῦ Χριστοῦ μῆνας ἓξ τὸν Ἰωάννην· οὐκ ἦν γὰρ ἐκεῖνος τὸ φῶς· καὶ διὰ τοῦτο πρὸ ἓξ ἔχει τὸν Ἰωάννην· μεθ᾽ ὃν Χριστὸς ἐτέχθη, ὡς ἑβδόμη τίς

ministeria contemplare. Venit aliquando chori ductor, et electorum superni coetus incorporeorum ministrorum princeps, mysticus arcanorum Dei mysteriorum apud homines revelator, Gabrihel, Deo similis famulus, gaudii et laetitiae nuncius mortalium naturae, ad integerrimam puellam; ad quam est ingressus, formam suam, qualis eius substantia est, venerandae virgini ostendens. Sola enim sancta deipara, ut aiunt, angelicam uti reapse est utque creata fuit, naturam videre potuit, ut in famuli formositate dominicam pulchritudinem admiraretur. Ideo divino mandato ingressus est ad eam archangelus summam ei pulchritudinem ostendens, formamque ipsis radiis solaribus lucidiorem, sensim aperiens purae virgini purissimam formositatis suae proprietatem. Unde etiam vidit speciem, aeterni propemodum fluenti reflexum splendorem. Vidit formositatem formositate maiorem, ornatum ipsius ornatus: vidit peregrinum splendorem et praeter solitum: vidit incorporeae substantiae fulgores solaribus superiores: vidit rationalis luciferi semper vivum splendorem: vidit animatam flammam, intellectualis lucis rutilantem claritatem. Quare tamquam non immaterialem veneranda virgo excepit angeli visionem atque occursum; ceu quae viderat, quod alii numquam contigit naturae.

10. Mutus fit Zacharias, qui angelo sancto non crediderat: quia scilicet processurus erat ex utero in lucem, verae lucis praecursor Iohannes, vox nimirum clamantis in deserto, nobis qui ex gentium ecclesia sumus, legis senectutem edicturus: cuius typum gerens Zacharias gignit sex ante Christum mensibus Iohannem: non enim erat ille lux: ideo

ἡμέρα· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς ἡμῶν μυστικὴ τῶν σαββάτων ἀνάπαυσις, ἣν εὐλόγησεν ὁ τῶν ὅλων θεὸς καὶ ἡγίασεν· ὅτι ἐν αὐτῇ καὶ δι' αὐτῆς κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ· καὶ αὐτός ἐστιν ὄντως ἀληθὴς τῆς μεγάλης βουλῆς τοῦ πατρὸς ἀρχάγγελος, καὶ αὐτὸς κύριος ὁ θεὸς δυνάμεων· διόπερ αὐτῷ καὶ ὑπείκουσι καὶ δουλεύουσι καὶ διακονοῦσιν ἐν παντὶ τρόπῳ καὶ τόπῳ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας αὐτοῦ οἱ ἅγιοι καὶ φιλάνθρωποι ὡς φιλανθρώπῳ δεσπότῃ οἱ ἄγγελοι· καὶ ποτὲ μὲν αὐτοῦ γεννηθέντος τὸ κατὰ σάρκα, ἄγγελοι πρωτογνώστως τοῖς ποιμέσιν ἐπέστησαν, μυσταγωγοῦντες τούτους τῇ ἐν Βηθλεὲμ αὐτοῦ φατνοθέτῳ γεννήσει· καὶ αὖθις ἀγασθέντες τὸ μέγα καὶ παράδοξον αὐτοῦ τῆς πτωχοπρεποῦς ἐνανθρωπήσεως μυστήριον, τὸ δόξα λαμπρῶς ἐν ὑψίστοις θεῷ, διαπρυσίως ἐκέκραγον· καὶ ἄγγελος ὡς φωστὴρ οὐράνιος εἰς ἀστέρος τύπον μορφωθεὶς, τὴν ὁδὸν ὡδοποίει μάγοις, καλῶν πρὸς τὴν ὁδὸν τὴν λέγουσαν, ἐγώ εἰμι ὁδός· χρησμοδοτεῖ δὲ καὶ πάλιν αὖθις ἄγγελος, ἀναχωρησάντων τῶν μάγων, Ἰωσὴφ, σὺν τῇ μητρὶ καὶ Ἰησοῦ τὴν ἔπαρσιν ποιεῖσθαι ἐπ' Αἴγυπτον· καὶ οἴχεται φυγὰς θεὸς ἐκ βροτοῦ οἰκονομικῶς, οὐ φρίττων θνητὸν ὁ κριτὴς τῶν βροτῶν, ἀλλὰ σοὶ τύπον καὶ εἰκόνα διδοὺς, καὶ ὅρους δειλίας καὶ ἀνδρείας, πότε καὶ ποῦ καὶ καιρὸν εἰδέναι τοῖς πᾶσιν· οὐ μέχρι δὲ Αἰγύπτου ἡ τῶν ἀγγέλων πρὸς τὸν ἑαυτῶν δεσπότην λειτουργία, ἀλλὰ καὶ ἀπ' Αἰγύπτου ἀγγέλος τῷ Ἰωσὴφ μηνύει τὴν ἔξοδον.

ια'. Εἶτα τί; καὶ τὰ ἄλλα περὶ ἀγγέλων εὕροις· ἄγγελοι μὲν τῷ Ἰησοῦ βαπτισθέντι ἐν τῇ ἐρήμῳ εἰς διακονίαν προσέρχονται· οὐχ ὅτι πώποτε τοῦ ἑαυτῶν δεσπότου ἀπέστησαν, ἀλλ' ὅπως σὺ πιστωθῇς ὁ πιστὸς, ὅτι βαπτισθεὶς καὶ φυ-

que ante sex menses suscepit filium Iohannem. Post quem Christus natus est, ceu septima quaedam dies. Ipse enim vere nobis est mystica sabbatorum requies, cui benedixit universalis Deus, et eam sanctificavit; quia in ipsa et propter ipsam ab omni opere suo requievit. Et ipse est reapse verus magni paterni consilii archangelus, ipse dominus ac Deus virtutum. Quapropter ipsi subiiciuntur, et serviunt, atque ministrant omnimodis et omni loco per omne incarnationis tempus sancti et benigni ceu sancto et benigno domino angeli. Etenim nato illo in carne, angeli primae notitiae auctores pastoribus fuerunt, nunciantes huius apud Bethleemum in praesepi nativitatem. Moxque admirantes magnum eius et insperatum in paupercula forma humanationis mysterium, gloria in excelsis Deo magnifice elataque voce clamarunt. Item angelus, ceu luminare caeleste in stellae figuram conversus, viae dux fuit magis, vocans ad viam quae dicit, ego sum via. Rursus oraculum edit angelus, post magorum discessum, Iosepho, ut cum matre ac Iesu in Aegyptum migraret. Disceditque fugiens Deus ab homine, arcano oeconomiae consilio, haud equidem mortem timens, qui est hominum iudex, sed tibi figuram exemplumque praebens, finesque timoris et virilis animi, quandonam et ubi et quare opportunitate in cunctis utendum sit. Non tamen usque ad Aegyptum tantummodo angelorum famulatus dominum suum comitatus est, sed etiam ex Aegypto reditum angelus Iosepho indixit.

11. Deinde vero quid? Alia quoque ab angelis factitata reperies. Angeli siquidem ad Iesum baptizatum ministrandi gratia in deserto accesserunt: non quod umquam

λάττων τὴν κάθαρσιν, ἀγγέλους ἀοράτως πρὸς διακονίαν καὶ τήρησιν κομίζεται· ὅθεν καὶ ἐν τῇ προβατικῇ κολυμβήθρᾳ εἰς τύπον τοῦ βαπτίσματος ἄγγελος τὰς ἰάσεις ἐνεδείκνυτο, ἐν ᾗ ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος ὁ Χριστὸς, διὰ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἐτῶν τῷ παραλύτῳ ἐχαρίσατο ἴασιν· τριακονταέτης βαπτιζόμενος, καὶ τὰς πέντε τούτου αἰσθήσεις τῇ πίστει τῆς τριάδος παραδόξως ἰώμενος. Μικρῷ καὶ αὐτὸ τὸ πάντων κορυφαιότατον καὶ θαυμασιώτερον ἐν πράγμασιν ἱεροῖς περὶ ἀγγέλων φερόμενον, τῷ λόγῳ παρέδραμον· ποῖον δὲ τοῦτο; τοὺς κατὰ τὸν τῆς ζωῆς Χριστοῦ ζωηφόρον τάφον παραδόξους τε καὶ πολυτρόπους ἀγγέλους, ὧν ὡς ἀληθῶς ξένα καὶ ὑπὲρ λόγον τὰ κατὰ τόπον κηρύγματα καὶ θαυμάσια· ἐν οἷς σκοπήσεις ἐπιμελῶς πρὸ τῶν ἄλλων ἐκεῖνο, πῶς μὲν ἅπαντες οἱ Χριστῷ προσφιλεῖς γηγενεῖς τρέχειν ἐκεῖ λέγονται, αἱ δὲ φύσεις αἱ ἀνώτεραι ἀδρομὶ καθέζεσθαι φαίνονται· ὁ μὲν οὖν Πέτρος ἀναστὰς ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον· ὁ δὲ ἄλλος μαθητὴς προέδραμε τάχιον τοῦ Πέτρου· καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ τρέχει καὶ ἔρχεται πρὸς Σίμωνα Πέτρον· καὶ αἱ ἄλλαι Μαρίαι ἔδραμον ἀπαγγέλλουσαι τοῖς μαθηταῖς· καὶ αἱ κατὰ τὸν Μάρκον ὁμοίως ἐν δρόμῳ ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου· ἀλλ᾽ οὐχ οὕτως ἐνθάδε δρόμῳ ἐμφαίνονται καθήμενοι, ὁ μὲν ἐν τοῖς δεξιοῖς, ὁ δὲ πρὸς τῇ κεφαλῇ, καὶ ἄλλος πρὸς τοῖς ποσὶν, ὅπου ἔκειτο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ· καὶ οἱ μὲν ἐντὸς, οἱ δὲ ἐκτὸς ἐπάνω τοῦ λίθου καθήμενοι.

ιβ΄. Τί οὖν διὰ τούτων μανθάνομεν; ὅτι οἱ μήπω τὰ θεῖα καταλαβόντες μυστήρια, ὡς γηγενεῖς, δικαίως τρέχουσιν, ὡς καὶ Παῦλος φησὶν *, ἵνα καταλάβωσι· πρὸς γὰρ τὸ ποθούμενον ὁ τρέχων τρέχει· διὸ καθῆσθαι λέγονται ἐν τῷ

* I. Cor. IX. 24.

a domino suo abfuissent, sed ut tu, o fidelis, crederes, hominem baptizatum et munditiem conservantem, angelos invisibiliter ministros custodesque habere. Unde et in probatica piscina, ad baptismi figuram, angelus sanationes faciebat: qua in piscina magni consilii angelus Christus homini iam triginta et octo annos paralytico salutem contulit: ipse trigesimo vitae suae anno baptizatus, et illius quinque sensus fide Trinitatis prodigiose sanans. Sed parum abfuit, quin quod est prae ceteris summum et mirabilius, in sacris historiis de angelis relatum, indictum praeterirem. Quale vero est hoc? Illi scilicet circa Christi vivificum sepulcrum inexpectati et multiformes angeli, quorum vere peregrini et relatu maiores fuerunt eo in loco sermones atque prodigia. Qua in re illud in primis sedulo animadvertes, quomodo cuncti Christo dilecti terrigenae currere illuc dicantur, sed supernae naturae absque cursu illic sedentes appareant. Petrus itaque exsurgens ad monumentum currebat: sed alius discipulus Petro citius praecucurrit. Et Maria Magdalene currit, venitque ad Simonem Petrum. Et aliae Mariae currebant nuncium ferentes discipulis. Sed et illae apud Marcum mulieres cursim a monumento fugerunt. At non ita angeli cursu utuntur, sed illic sedent, alius dexter, alius ad caput, alius ad saxi pedes, ubi corpus Iesu iacuerat, et alii quidem intra, alii extra, lapidi insident.

12. Quid ergo hinc discimus? Nempe eos qui nondum divina mysteria susceperunt, ceu terrigenas, merito currere, sicut etiam Paulus ait, ut comprehendant. Nam ad dilectum qui currit, cursu utitur. Ideo sedisse dicuntur apud sepulcrum

τάφῳ οἱ πανάγιοι ἄγγελοι, ὡς ἤδη γινώσκοντες τὰ θεῖα τῆς ἀναστάσεως μυστήρια· ἀλλ᾽ ὁ μὲν πρὸς τῇ κεφαλῇ κάθηται, ἴσως ὡς τὰ ὑψηλότερα μεμυημένος μυστήρια· ὁ δὲ πρὸς τοῖς ποσὶ, τάχα τῶν κατωτέρων τινῶν μυστηρίων καὶ διακονιῶν λειτουργὸς γινόμενος· καὶ οἱ μὲν ὁρῶντες ὡς τὰ κρυπτότερα διασκοποῦντες θαυμάσια τῆς θεότητος· οἱ δὲ ἐκτὸς, ἴσως ὡς τὸ τῆς σαρκώσεως Χριστοῦ θαῦμα κηρύττοντες· καὶ ἄλλος ἐν τοῖς δεξιοῖς κάθηται, ψυχῶν δικαίων καὶ δεξιῶν θεοῦ μυσταγωγὸς γινόμενος· ἀλλὰ καὶ νεανίσκων προσώποις ὡραϊσμένοι ὁρῶνται, τῶν νεανίσκων καὶ ἀθραύστων καὶ ἀγηράτων καὶ ἀφθάρτων, καὶ τὸ εὐσταλὲς καὶ φιλάρετον τῆς ἑαυτῶν φύσεως πρὸς θεὸν διὰ τῆς νεανισκοφανοῦς αἰνιττόμενοι ὥρας· ὅθεν καὶ ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις, ὁμοῦ τε ἵνα δείξωσι τὸ λαμπρὸν καὶ ἄσπιλον καὶ ἐρωτικὸν τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως, καὶ τὸ ἄῤῥυπον καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀκηλίδοτον χάριτι τῆς ἑαυτῶν φύσεως· ἐπεὶ γὰρ δεύτερον φῶς μετὰ τὸ πρῶτον, ὅ ἐστι τὸ φῶς τῶν φώτων, λέγεται ἄγγελος· τούτου χάριν καὶ ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις, καὶ ὡς ἀστραπὴ, καὶ ὡς χιὼν οἱ πανίεροι οὗτοι φωστῆρες τοῖς ἀξίοις ἐμφαίνονται· ἐν οἷς οὐ πάρεστιν οὐ χρῶμα, οὐ σῶμα, οὐ πτέρυγες, οὐκ ἐνπηχεῖς βραχίονες, οὐ θριξοφόρος κορυφὴ, οὐκ ὄρθιον ἀνάστημα, οὐδ᾽ ὅλως τὶ τῶν κατὰ τὴν ἔνυλον ὁρωμένων ἢ κινουμένων φύσιν· εἰ πολλάκις ἐν θείαις ὀπτασίαις ἀνθρωπομόρφως ἐπιφαίνεσθαι λέγονται, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ αὐτὰς ταύτας ἃς περικείμενοι προσηγορίας, τῆς τούτων οὐσίας σημαντικὰς ὑπειλήφαμεν, ἀλλὰ πρὸς τὰς οἰκείας μᾶλλον ἐνεργείας ἐκ θεοῦ, καὶ τῶν θεολόγων ἀνδρῶν ἐκομίσαντο· καί γε ὤφελον· καὶ γὰρ ἐμοί γε σκόπευσον οὕτως. Ἄγγελοι, ὡς ἀγγέλλοντες ἀνθρώποις τὰ

sanctissimi angeli, ceu iam gnari divinorum resurrectionis mysteriorum: sed alius quidem ad caput sedet, quia fortasse excelsioribus mysteriis initiatus: alius ad pedes, quia fortasse inferiorum aliquot mysteriorum atque officiorum minister erat: et alii quidem spectantes, quasi secretiora rimantes prodigia divinitatis: alii extra, fortasse utpote incarnationis Christi prodigium praedicantes: et alius in dextera parte sedet, quia iustarum et in dextera Dei collocandarum animarum magister. Sed et adolescentium pulchrorum formis decori apparent, adolescentium inquam integerrimorum, senii et corruptelae expertium, qui constantem naturae suae erga Deum virtutem, iuvenili formositate designant. Quare et vestibus apparent fulgentibus, ut simul demonstrent splendidam immaculatam amabilemque Christi resurrectionis speciem; et collatam ipsorum naturae a divina gratia munditiem, impassibilitatem, atque impeccantiam. Etenim secundum lumen post primum, quod est luminum lumen, dicitur esse angelus. Propterea et in vestibus splendidis, et veluti fulgur, aut nix, haec sacratissima luminaria dignis apparent: quibus alioqui neque color est, neque corpus, neque alae, neque brachia vel cubiti, neque comati vertices, neque erecta statura, neque aliud quicquam ex his quae in materiali natura cernuntur aut moventur. Et quamquam saepe in divinis visionibus humana specie apparere dicuntur, non tamen has ipsas quas gerunt appellationes, eorum substantiae significativas putamus, sed eas potius a propriis Dei nutu operationibus, atque a theologis hominibus sortiti sunt. Et quidem ita fieri oportuit. Nam mecum, quaeso, considera. Angeli (nuncii) dicun-

θεῖα βουλεύματα καὶ ἄλλοθεν ἄγοντες. Ἀρχάγγελοι, ἵνα σὺ μάθῃς καὶ ἐν ἀνθρώποις τάξιν καὶ κατάστασιν, ἧς τύπος καὶ ἡ ἐκκλησία καθέστηκεν· Ἀρχαὶ δὲ πάλιν λέγονται, ὡς ἐξάρχουσαι πρὸς διδασκαλίαν καὶ φωτισμὸν τῶν κατωτέρω προσταγμάτων. Ἐξουσίαι, ὡς βασιλικὰ καὶ δεσποτικὰ περικείμεναι ἀξιώματα. Δυνάμεις, ὡς χάριτι πάσης ἀσθενείας καὶ πάθους καὶ θανάτου ἀνώτεραι. Θρόνοι, ὡς ἐπαναπαυομένου τοῦ θεοῦ τῇ τούτων πολιτείᾳ καὶ λειτουργίᾳ. Κυριότητες, ὡς ἐμπεπιστευμέναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς πρόνοιαν καὶ σωτηρίαν καὶ χειραγωγίαν τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει, καὶ ὡς ἀδούλωτοι χάριτι πάσης λοιπὸν ἐμπαθοῦς κινήσεως καὶ ἐκπτώσεως. Σεραφὶμ, ὅπερ τῇ Ἑβραίων φωνῇ πύρωσις ἑρμηνεύεται, ὡς ἑτέρων καθαρτικαὶ καὶ φωτιστικαὶ οὐσίαι τυγχάνουσι· τὰ δὲ ἀνώτατα πάντων καὶ πλησιόθεα Χερουβὶμ, οἵπερ πάλιν πλῆθος ἑρμηνεύεται γνώσεως.

ιγ΄. Ταύτην ἡμῖν ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν ἀγγέλων σήμερον περὶ ἀγγέλων εἰπεῖν ὑφηγήσατο· αὗται τε τῶν ἀσωμάτων ἐννέα τάξεις, καὶ δεκάτη ὁ ἄνθρωπος· εἰσὶν οὖν δέκα τάξεις ἢ δραχμαί, περὶ ὧν φησὶν ὁ Χριστός· εἴ τις γυνὴ ἔχουσα δραχμὰς δέκα, ἐὰν ἀπολέσῃ μίαν ἐξ αὐτῶν, οὐ δὲ ἅψασα λύχνον ἀναζητήσει ταύτην; καὶ ἐὰν εὕρῃ, συγκαλεῖται τὰς φίλας καὶ τὰς γείτονας λέγουσα, συγχάρητέ μοι ὅτι ηὗρον τὴν δραχμὴν ἣν ἀπώλεσα· ἤ τις ἦν καὶ τὸ πρόβατον τὸ ἀπολωλὸς ἐκ τῶν ἐννενηκονταεννέα τῶν μὴ ἀπολωλότων· ὅπερ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος οὐχ᾽ ὑπερεῖδεν, ἀλλ᾽ ἀνεζήτησε, καὶ εὑρὼν ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς τοὺς ἑλληνικοὺς κακῶς πλανώμενον καὶ θυσιάζον ἐπέστρεψεν, καὶ βαστάσας τῇ ποίμνῃ τῇ ἀπλανεῖ τὸ πεπλανημένον, εἰς οὐρανοὺς ἀναγαγὼν συνηρίθμησε, καὶ τῆς βασιλείας τῆς αἰωνίου κατηξίωσεν· ἧς γέ-

tur, quia nunciant hominibus divina consilia, et aliunde adferunt. Archangeli, ut discas in hominibus quoque constitutum ordinem esse debere, cuius rei typus ecclesia est. Principatus item dicuntur, quasi principes ad magisterium et illuminationem ordinum inferiorum. Potestates, ut regali dominicaque dignitate praediti. Virtutes, ut gratiae beneficio cuiuslibet infirmitatis, passionis ac mortis immunes. Throni, ceu Deo in horum conversatione et ministerio considente. Dominationes, ceu quibus Deus commisit curam, salutem, directionemque humani generis, et quia gratiae beneficio numquam servient ulli passionum motui et lapsui. Seraphim, quod nomen in Hebraeorum lingua igneam accensionem interpretamur, tamquam aliorum purgativae et illuminatoriae substantiae. Cherubim, quod item vocabulum interpretamur plenitudinem scientiae.

13. Hanc nobis hodie materiam summus dux angelorum ex alto obtulit dicendi de angelis. Hi sunt novem incorporeorum ordines: decimus autem ordo homo. Sunt itaque decem ordines totidem drachmae, de quibus Christus ait: mulier habens decem drachmas, si unam ex his perdiderit, nonne accensa lucerna quaeret eam? Et si invenerit, amicas congregat vicinasque, dicens: congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram. Idem decimus ordo, seu homo, est ovis quae perierat inter nonaginta novem incolumes; quam egregius pastor, bonus atque benignus, non neglexit, sed conquisivit, inventamque in montibus collibusque ethnicis male errantem et idolis immolantem revocavit, et impositam humeris reduxit ad non erroneum gregem eam quae devia fuerat, atque inter caelites reducem connumeravit, et aeterno

νοῖτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ ὁμοουσίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Β'.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΡΑΜΟΝΗΝ ΤΩΝ ΦΩΤΩΝ.

1. Τῶν φώτων τὸ προαύλια φωτοφανέσι θεωρίαις ἐποπτεύσωμεν· εἰς αὐτὰ εἰσβαίνοντες τὰ ὕδατα, πλουσίας τῆς αἴγλης μεταλάβοιμεν, φωτοειδεῖς ἐν πνεύματι γενόμενοι, καὶ τὸν τοῦ φωτὸς αἴτιον Ἰησοῦν τὸ πατρικὸν ἀπαύγασμα πανευφήμοις εὐχαριστίαις εὐφημήσωμεν. Ἁγνίζεται Ἰσραὴλ πρότερον ὁπηνίκα τῷ ὄρει κεκαυμένῳ πυρὶ, σκότους τε καὶ θυέλλης πεπληρωμένῳ προσβαίνειν ἔμελλεν· καὶ οὐδ' οὕτως ἄνεισιν, ἐπεὶ μὴ ἀσφαλές· εἱστήκει δὲ κάτω ἔντρομος τοῖς πολυειδέσι φοβερισμοῖς θεοῦ ἐκδειματούμενος. Ὑπολύεται καὶ αὐτὸς Μωϋσῆς τὸ ὑλῶδες ὑπόδημα, τῆς θεοστιβοῦς γῆς ψαύειν προερχόμενος, ὁπότε τῆς φλογοφορούσης βάτου ἐμυεῖτο θαυμαστικῶς τὸ θεώρημα, μείζονος μυστηρίου οὔσης προτύπωμα. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ πρὸς τοῦ ἀγγέλου παρακελεύεται μὴ τοὔδαφος ἐνδεδυμένοις ποσὶ προσεγγίζειν ὅλως, διὰ τὸ τῆς ἁγίας γῆς σεβάσμιον. Τί δὲ οἱ τρεῖς νεανίαι; οὐχ ἡγνισμέναις ψυχαῖς τε καὶ σώμασι τῷ παμφάγῳ πυρὶ προσβάλλουσι, τῆς καυστικῆς αὐτοῖς ἐνεργείας μεταβληθείσης εἰς δροσοειδῆ ποιότητα; ἐφ' ᾧ καὶ τὸ θαῦμα ὅσον καὶ

regno dignatus est; quo nobis omnibus potiri contingat, gratia et benignitate domini nostri Iesu Christi, cum quo gloria sit patri et sancto vivifico consubstantiali spiritui, nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

ORATIO II.

IN VIGILIAM SIVE STATIONEM LUMINUM.

1. Luminum praeludia splendidis contemplationibus collustremus: in ipsis insistentes aquis claritatem uberem participemus spiritu splendificati, et luminis auctorem Iesum, patris splendorem, eximiis gratiarum actionibus celebremus. Purificatus est Israhel primo, cum in montem igne flagrantem, caligine procellaque plenum, conscensurus esset. Sed ne sic quidem ascendit, quia haud tutum negotium erat; sed infra substitit tremens, et multiformi terrorum specie attonitus. Ipse quoque Moyses materiale calceamentum solvit, dum sacratam Dei vestigiis terram pararet attingere, quo tempore ardentis rubi mirabiliter visui initiabatur, qui praevia maioris mysterii imago erat. Idem facere Iesus quoque Navi filius ab angelo iussus fuit, ne solum calceatis pedibus prorsus calcaret, propter debitam terrae sanctae venerationem. Quid autem tres adolescentes? Nonne animis corporibusque sanctificatis ad voracem ignem accesserunt, atque ita caloris vis in roscidam ipsis qualitatem conversa est? quod quale

ἡλίκον, διπλαῖς ἀντιῤῥόποις ἐνεργείαις τοὺς ἀξίους ἀμειψάμενον; τί δὲ Δανιὴλ ὁ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀνὴρ, οὐ τῇ καθαρτικῇ νηστείᾳ προχρησάμενος συνδιαιτᾶται λέουσι ἀπήμαντον τὸ σῶμα ἀπενεγκάμενος; Cod. vat. 1990. f. 12.

β'. Ἀλλὰ βούλει ἐπὶ τὴν νέαν μετεληλυθέναι σοι τὸν λόγον; ὅρα Παῦλον τὸν μέγαν τῆς ἀληθείας κήρυκα τριημερονύκτῳ νηστείᾳ τὴν παρασκευὴν ποιησάμενον, εἶθ' οὕτως πρὸς τῇ ἐκτενεῖ δεήσει τὸ ἀληθινὸν φῶς Χριστὸν ἐνδυσάμενον· βλέπε καὶ Ματθαῖον τὸν εὐαγγελιστὴν προὔργου τὴν τῶν ἐνόντων ἀπόταξιν ποιησάμενον, αὐτούς τε τοὺς τελωνικοὺς λόγους ἀτελεῖς καταλιπόντα, καὶ οὕτως μαθητιᾷν τῷ Ἰησοῦ ἑλόμενον· καὶ οὔπω λέγω ὅτι καὶ Ζακχαῖος πρότερον χαμόθεν ὑψωθεὶς καὶ σῶμα καὶ διάνοιαν, οὕτω τὸν Ἰησοῦν ὑφέστιον πεποίηται, σὺν ὑποσχέσει κρείττονι, καὶ τῆς κρείττονος ἀξιοῦται προσφωνήσεως· καὶ μὴν Κορνήλιος τετραήμερον νενηστευκώς τε καὶ προσευξάμενος, τηνικαῦτα ὁρᾷ τὸν ἄγγελον εὐαγγελισάμενον τὰ καταθύμια, καὶ τῶν ἐλπίδων ἐπιτέτευκται· σὺ δὲ, ὦ βέλτιστε, ἵνα τοὺς ἄλλους παρήσω λέγειν, οὐκ ἄνευ εὐλαβείας καὶ πολλῆς προφυλακῆς τοῖς θείοις προσερχόμενος, οὕτως ἁπλῶς καὶ ἀπαρασκευάστως τῷ ὑπερφαεῖ μυστηρίῳ προσελεύσῃ, δι' οὗ σοι καὶ ἡ ἐν πνεύματι ἀπότεξις, καὶ τὸ υἱὸς φωτὸς κεκλῆσθαι; καὶ οὐ φοβῇ μή ποτε ταὐτὸν πάθοις τῷ ὀφθαλμοῖς ἀσθενέσιν ἀντωπεῖν ἐπιχειροῦντι πρὸς τὸν ἥλιον;

γ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο καλῶς, ὡς οἶμαι, προδιετήθη καὶ διετυπώθη, φέρε ὡς οἷόν τε χωρήσωμεν ἐπὶ τὰ προφώτια, καὶ ἴδωμεν κεκαθαρμένοις ὀφθαλμοῖς ὅπως τὸ ἀληθινὸν φῶς ἐξ αὐτῆς γεννήσεως ἀνατεταλκὼς, μέχρι τοῦ φωτογενοῦς βαπτίσματος πρόεισι θεολογούμενον· οὕτω γὰρ ὁ νοῦς τῇ ἱστορίᾳ

quantumque prodigium fuit, dum idem ignis vehementia duplici, dignos poena ultus est! Quid Danihel desideriorum vir, nonne ante purificante ieiunio usus, cum leonibus in contubernio fuit, incolume corpus illinc referens?

2. Sed vin' ad novum testamentum tibi flecti sermonem? Specta Paulum, magnum veritatis praeconem, trium dierum noctiumque ieiunio se comparantem, atque ita non sine constante oratione, vero lumine Christo circumvestitum. Videsis etiam evangelistam Matthaeum perutiliter rebus suis valedicere, et ipsas telonii rationes imperfectas deserere, atque ita Christi discipulatum arripere. Nondum Zachaeum memoravi, corpore ac mente de terra sublatum, Iesum convivio excepisse, cum egregia sua promissione, qua meliorem Christi allocutionem promeruit. Item Cornelius quatriduo ieiunans et orans, vidit denique angelum iucunda sibi nunciantem, composque voti factus est. Tu vero, optime (baptizande), ut alios nunc appellare omittam, etsi non sine religione longisque excubiis ad haec sacra accedis, nihilominus tam temere atque imparatus ad splendidissimum mysterium ades, in quo tua spiritalis fit nativitas, et unde lucis filius appellaris? Nec vereris, ne id patiaris, quod homini infirmis oculis solem spectare volenti solet accidere?

3. Sed quia hoc egregie, ut existimo, iam dispositum fuit et constitutum, age quoad fieri potest ad hoc pervigilium veniamus, purgatisque oculis observemus, quomodo verum lumen iam inde ab ipsa nativitate ortum, usque ad splendidum baptismum comite divinitate procedat. Sic enim mens historiam discurrens illustrabitur,

συνεπόμενος φωτίζοιτο, καὶ ὁ λόγος ἐφαρμογῇ τὴν διήγησιν ποιήσοιτο, ἐφ' ἑκάστῃ τελετῇ ἐπιθεωρῶν τὰ προσήκοντα. Ἄρτι τοιγαροῦν ἐκ παρθένου γεννηθεὶς ὁ ὑπερούσιος, ἀγγέλους ὑμνῳδοὺς τοῦ μυστηρίου παρίστησι· καὶ σκοπῶμεν τὸ ἀπόῤῥητον· τί; ἵνα γνωρισθῇ πᾶσιν ὅτι ὃν κατ' ἀρχὰς τῇ γενέσει τῶν ἄστρων ὡς γενεσιουργὸν ὕμνησαν ἄγγελοι, τοῦτον νῦν γεννηθέντα καὶ ὀφθέντα ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς εἴδει ὑμνοῦσι καὶ δοξάζουσι· διὸ καὶ ἀστὴρ αὐτὸν μηνύει πᾶσι, καὶ οὕτως ὑπὲρ τὴν τῶν ἀστέρων φύσιν δεικνύμενος, τῇ τε τοπικῇ κινήσει, καὶ τῇ ἡμερινῇ λάμψει· τί δήποτε; ὡς ἂν κἀντεῦθεν δηλωθῇ ὑπερφυὴς ὁ κυηθεὶς, ἄνθρωπος μὲν τὸ ὁρώμενον, θεὸς δὲ τὸ νοούμενον. Ἐντεῦθεν τὸ τῆς περιτομῆς θεώρημα, οὐδ' αὐτὸ ἀμοιροῦν θεολογίας τοῖς ἐπεσκεμμένως ἔχουσι· τὸ γὰρ ἐπικληθὲν αὐτῷ Ἰησοῦς ὄνομα, κατὰ τὴν τοῦ ἀγγέλου προαναῤῥησιν, ἐπείπερ ἐστι σωτῆρος ἔμφασιν ἔχον, θείας φύσεως γνωριστικόν ἐστι, παντί που δῆλον· μηδὲ γὰρ ἐπιπεμπέτω τὴν γλῶσσαν ἐνταῦθα ὁ θεομάχος διὰ τῆς τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ὁμωνυμίας προεξηγούμενος, ὡς οὐκ ἐπῖ τοῦ θεοῦ λόγου, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ σχετικῶς αὐτῷ συναφθέντος τεθειμένον· οὐδὲ γὰρ ἐπείπερ πολλοὶ κύριοι καὶ οὐ κατὰ φύσιν οὗτοι· πρὸς δὲ καὶ θεοὶ, ἀλλ' οὐδ' αὐτοὶ κατὰ φύσιν· ἀλλ' εἷς κύριος, εἷς θεὸς ὁ κατὰ φύσιν ἀληθής· οὕτω καὶ πολλαὶ προσηγορίαι Ἰησοῦ, ἀλλ' εἷς Ἰησοῦς ὁ τῶν ἁπάντων σωτήρ.

δ'. Ἐντεῦθεν ἀνήκται εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ οἷα τὰ τοῦ ὑποδεξαμένου αὐτὸν ἐν ταῖς ἀγκάλαις Συμεὼν ῥήματα, ἴσμεν· τὸ γὰρ σωτήριον θεοῦ ἡτοιμασμένον κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν, φῶς τε εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ εἴ τι τούτοις ἕτερον αὐτὸν ἀποκαλέσαι, ἐπ' ἴσης τῷ πατρὶ εἶεν θεολογούμενα· ἐπεὶ

et oratio nostra idoneam narrationem faciet, tum in singulis divinae vitae gradibus quod apprime decet considerabit. Nuper ergo ex virgine natus incomprehensibilis Deus, angelos mysterii hymnologos fecit. Et arcanum, quaeso, animadvertamus. Quodnam vero? Nempe ut omnibus notum fieret, quod illum quem initio mundi, cum astra conderentur, tamquam creatorem hymno celebraverant, nunc humanitus natum, et in specie nostra visum, hymnis celebrant atque honorant. Ideoque et stella cunctis illum significat, stella scilicet praeter suam naturam semet exhibens, tum locali motu, tum etiam diurno splendore. Cur id, inquam? Ut hinc etiam supernaturalis appareret qui natus erat, et homo quidem cerneretur, Deus tamen intelligeretur. Sequitur circumcisionis contemplatio, ne ipsa quidem theologia carens, si modo intenta mente fiat. Nam Iesu nomen impositum, iuxta angeli praedictionem, quia servatorem sonat, divinae naturae significativum esse nemo non videt. Neque vero heic vibret linguam Dei aliquis hostis, propter Iesu Navae filii homonymiam, dicens non fuisse hoc nomen tamquam Deo Verbo impositum, sed homini cuius cum illo vetere convenientia aliqua fuit. Neque enim, etiamsi multi domini sunt, haud tamen naturâ sunt tales; vel si multi dii, ne hi quidem reapse tales; sed unus dominus, unus Deus suapte natura verus. Sic etiam multi sunt nomine Iesu appellati, ut tamen unus sit Iesus omnium servator.

4. Deinde Hierosolymam deportatus est: et quaenam eius qui illum ulnis excepit Simeonis verba fuerint, scimus: nempe quod esset salutare Dei, paratum ante faciem omnium populorum, et lumen ad gentium revelationem, et si quid aliud huiusmodi

καὶ ὁ πατὴρ καὶ σωτὴρ καὶ φῶς πρὸς τοῖς λογίοις ὠνόμασται· τὰ δὲ τῆς αὐτῆς ὀνομασίας ὑπαρκτικὰ, καὶ τῆς αὐτῆς ἂν εἴη φύσεως δηλωτικά· καὶ γοῦν υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα φησί· πάντα τὰ ἐμὰ σά ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμά· τῆς ἀντιστροφῆς κατὰ τὸν τῆς οὐσίας δηλονότι λόγον ὁμολογουμένης, οὐ κατὰ τὸν τῶν ὑποστάσεων ὅρον· τοῦτο γὰρ τῆς συγχύσεως Σαβελλίου τὸ φρόνημα, ὅπερ ἠρνήμεθα. Ἐντεῦθεν κάτεισιν εἰς Αἴγυπτον καὶ ὑπειλημμένος [a]· ἀλλ᾽ ἄκουσον τί φησιν Ἡσαΐας [b]· ἰδοὺ κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης, καὶ ἥξει εἰς Αἴγυπτον, καὶ σεισθήσεται πάντα τὰ χειροποίητα Αἰγύπτου· ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ· οὗ τί ἂν γένοιτο γνωριμώτερον, θεὸν ἐν σαρκὶ εἶναι τὸν ἐκεῖσε ἀφικόμενον; Ἐντεῦθεν ἐξ Αἰγύπτου ἐπάνεισιν, καὶ εἰς Ναζαρὲτ οἰκεῖν εἵλετο, ἀφ᾽ ἧς καὶ τὴν ἐπωνυμίαν εἴληφε· σὺ δὲ μήπω ἰλιγγιάσῃς τοῖς λογισμοῖς ἀκούων ἐπὶ θεοῦ κάθοδον καὶ ἄνοδον, τοπικήν τε κίνησιν καὶ μετάθεσιν· εἰ μὲν γὰρ χωρὶς σώματος ὁ λόγος ἐξηκούετο, ἦν εἰκὸς τὸ ἐπισεῖον τὸν νοῦν καὶ θορυβοῦν· ἐϖεὶ δὲ μετὰ σώματος, οὐδὲν ἀϖηχὲς οὐδὲ ἀνακόλουθον· ὡς γὰρ ἐφανερώθη θεὸς ἐν σαρκὶ, οὕτω καὶ τόπους ἀμείβει θεὸς ἐν σαρκί· καὶ ὅσα ἄλλα τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς ἰδιώματα προσίεται.

ε΄. Ἐντεῦθεν δωδεκαέτης γενόμενος ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων κάθηται ἐπαΐων καὶ ἐπερωτῶν καὶ ταῖς ἐμμελέσιν ἀποκρίσεσιν ἐξιστῶν τοὺς ἀκούοντας· τίνος δ᾽ ἂν καὶ εἴη ἐν τοιαύτῃ ἡλικίᾳ τηλικαῦτα ἐξαίσια φθέγγεσθαι, ἢ ϖάντως θεοῦ σεσαρκωμένου; ἀλλὰ γὰρ καὶ ὑπὸ τῆς μητρὸς ἀνακρινόμενος, φιλοπευστούσης μαθεῖν τὴν ἀποκάλυψιν τῆς πατρικῆς αὐτοῦ δόξης, τὸν λόγον ἀποδίδωσιν· ὁρᾷς ὅσον ἐκ σχεδιασθείσης διηγήσεως ὑϖεδείχθη τὰ θεολογούμενα;

[a] cod. ὑπειλημ-

[b] Is. XIX. 1

de illo pronunciavit, id aeque de patre theologice dici posse iudicandum est. Namque etiam pater, servator lumenque in oraculis nominatur. Qui porro eandem appellationem substantive participant, iidem eandem quoque se habere naturam produnt. Itaque filius patri ait: omnia mea, tua sunt; et tua, mea: reciprocatione secundum naturam adfirmata, non secundum personarum terminum: hoc enim sabellianae confusionis commentum est, quod reiicimus. Postea in Aegyptum descendit, et quidem deportatus. Sed audi quid dicat Isaias: ecce Dominus levi nubi insidens veniet in Aegyptum, et cuncta Aegypti idola coram eo commovebuntur. Quid clarius dici potuit, de Deo incarnato illuc adventante? Mox de Aegypto revertitur, et incolatum Nazareti delegit, unde etiam agnomen contraxit. Tu vero ne cogitationibus fluctues, dum Dei descensum reditumque audis, et localem motum ac transmigrationem. Nam si Verbum sine corpore intelligeretur, non temere mentem nostram commoveri ac perturbari contingeret: sed quia cum corpore est, nihil est absonum aut inconsequens: namque ut Deus in carne apparuit; ita loca mutat Deus in carne, et alias quaslibet vitae carneae proprietates admittit.

5. Hinc iam annos duodecim natus in medio doctorum sedet, audiens et interrogans, prudentibusque responsis audientes obstupefaciens. Age vero quisnam illa aetate tam mira diceret, nisi omnino incarnatus Deus? Tum etiam a matre interrogatus, quae revelari ab eo Dei gloriam optabat, rei gestae rationem reddidit. Viden' quanta in brevi narratione theologia sit? et quomodo Dominus gloriae, ceu rex quidam

καὶ ὅπως ὁ κύριος τῆς δόξης οἷά τις βασιλεὺς εὐπρεπῶς ἐξ ἀνακτορικῶν θαλάμων τῶν μητρικῶν δὴ σπλάγχνων προερχόμενος τῇδε καὶ τῇδε ὕμνηται; εἰκότως οὖν ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς Ἰωάννης κέκραγεν· καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρὸς, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. Ἀλλ' ἤδη καὶ Ἰωάννης ἀπὸ τῆς ἐρήμου προερχόμενος, τὸ ξένον Ἰσραηλίταις καὶ πολύευκτον θέαμα, ὁ θεοῦ ἄγγελος, καὶ ἐν ἀποστόλοις προχειροτόνητος· ἔδει γὰρ τηλικούτου βασιλέως τοιοῦτον εἶναι τὸν στρατιώτην, τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως τοσοῦτον τὸν ὑποφήτην· καὶ νοῶμεν τὸ μυστήριον οἷον καὶ ἡλίκον· ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐνεδέχετο τοῦ νυμφαγωγοῦ παρόντος, μὴ καὶ τὸν νυμφίον συμπαρεῖναι, καὶ τῆς φωνῆς βοώσης μὴ καὶ τὸν λόγον ἀκουτίζεσθαι, τί γίνεται, καὶ τί τὸ οἰκονομούμενον; συστέλλεται εὐθὺς ἀπὸ σπαργάνων ἀπὸ τοῦ ἐμφανοῦς εἰς τὸ ἀφανέστερον ὁ Ἰωάννης, καθάπερ τις λύχνος ὑπὸ μοδίῳ ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπερφυῶς ἐνδιαιτώμενος· κἀκεῖ θείων ἀκούει φωνῶν καὶ θεοπτίας ἀξιοῦται· ἄῤῥητά τε μυσταγωγούμενος καὶ ἐκδιδασκόμενος, καθάπερ ἔτι ὢν ἔμβρυος, τίς εἴη ὁ Ἰησοῦς, ὅτι περ υἱὸς θεοῦ, καὶ ἐφ' ᾧ τὸ σημεῖον τῆς πνευματοειδοῦς περιστερᾶς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ βαπτίσων ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

ϛʹ. Ἐπειδὴ δὲ ἧκε τὸ μέτρον τῆς ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τέλος εἴληφεν ἡ περίοδος τῆς τριακονταέτους παρατάσεως, τηνικαῦτα ὁ μὲν λύχνος ἐπὶ τὴν λυχνίαν καιόμενος, καὶ φαίνων τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀγαλλιάσιμα· (εἴπερ δεῖ οἰκίαν ὑπολαμβάνειν τὴν ἰσραηλιτικὴν συναγωγήν·) τό τε ἀληθινὸν φῶς ἐπιφαινόμενον καὶ φωτίζον τὸν κόσμον· ὢ τοῦ θαύματος· ὁ ἥλιος πρὸς τὸν ἀστέρα, ὁ λόγος πρὸς τὴν φωνὴν, ὁ νυμφίος πρὸς τὸν φίλον, οἰκο-

magnifice ex regalibus thalamis, maternis inquam visceribus prodiens, dextra laevaque hymnis celebratur? Merito ergo tonitrui filius Iohannes clamavit: et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre, plenum gratiae et veritatis. Sed ecce Iohannes e deserto veniens, peregrinum Israhelitis et exoptatum spectaculum, Dei angelus et apostolus primus electus. Oportebat enim tanti regis talem esse militem, et pontificis maximi tantum ministrum. Et intelligamus mysterium, quale quantumque sit. Quia fieri non poterat, quin paranympho praesente sponsus quoque adesset, et clamante voce Verbum pariter audiretur: quid accidit? quidve prudenter curatum est? Secedit puerulus Iohannes a publicis locis in abstrusa, ceu lucerna quaedam sub modio in deserto praeter naturae ordinem degens. Ibi supernas audit voces, et divinis visionibus dignus habetur; et ineffabilibus initiatur atque edocetur, sicut olim adhuc embryo cognovit, quis esset Iesus, nempe quod Dei filius, et quod supra quem Spiritus in columbae specie descenderet, is foret qui in Spiritu sancto esset baptizaturus.

6. Sed postquam venit mensura plenitudinis aetatis Christi, et triginta annorum periodus est absoluta, tunc demum lucerna ardere in candelabro coepit, et laetitiam domesticis splendore suo creare (si tamen domum reputare oportet synagogam israheliticam): tunc verum apparuit lumen quod mundum illuminat. O portentum! Sol venit ad stellam, Verbum ad vocem, sponsus ad amicum; et id quidem dispensationis

νομίας εἵνεκα ἵνα διὰ τῆς ἐπιβιβάσεως πληρουμένης ἐν τῷ Ἰησοῦ πάσης δικαιοσύνης, ὁ μὲν αὐξάνει εὐαγγελικῶς εἰπεῖν, ὁ δὲ ἐλαττοῦται· πῶς γὰρ ἂν καὶ οὐκ ἦν ἐλαττοῦσθαι τὸ λυχνιαῖον φῶς, μᾶλλον δὲ καὶ πάντη ἐκ μέσου ἀπεῖναι, τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου ἤδη τοῖς θαύμασι μαρμαρύσσοντος ἐξαίσια; βλέπεις ὅσος ὁ χρονικὸς ἀριθμὸς τῆς σωματικῆς ἐντελείας, ἐν ᾧ ὑπετάσσετο τοῖς γονεῦσιν Ἰησοῦς; ὢ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ· δι' ἣν αἰτίαν ἄρα; ἄλλος μὲν οὖν ἄλλο λεγέτω, τῶν ὑψηλῶν τῇ θεωρίᾳ καὶ τὰ βάθη τοῦ πνεύματος ἐγνωκότων· ὡς γοῦν ἐμοί γε δοκεῖ, δυοῖν ἕνεκα· ἵνα καὶ υἱέσι τὸ πρὸς τοὺς γονέας ὑποτακτικὸν διὰ τῆς οἰκείας ὑποταγῆς ὁ πάντων νομοθετῶν νομοθέτης νομοθετήσῃ· τάς τε μεθηλικιώσεις ἁγιάσοι· καὶ τρίτον, μὴ ἀποξενώμενον τι καὶ ἀπεοικὸς τῆς καθ' ἡμᾶς βιωτῆς, ἐν ᾗ μάλιστα τὸ τέλειον ἡμῖν πρόσεστι, τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν ὁ παντέλειος ἐπιδεικνείεν· ὅπου γε καὶ οὕτω τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας τὸ τέλειον ἔχοντος, ἐτόλμησεν Ἄρειος ἄψυχον αὐτοῦ τὸ σῶμα ἀποφῆναι· Ἀπολινάριος δὲ κατὰ συνδρομὴν ἀσεβείας ἄνουν αὐτὸν φληναφῆσαι· ὁ δὲ νῦν Μανιχαῖος 1) κατὰ προὔχουσαν ἀσέβειαν, ἄγραπτον αὐτὸν δογματίσαι· καὶ σκοπῶμεν ὅση ἡ διαφορότης θατέρου * πρὸς θάτερον· ὁ μὲν οὖν τῷ ἀψύχῳ προϊστάμενος, ἐξίστησι ζωῆς τὸ δεσποτικὸν σῶμα· τὸ γὰρ ἀμοιροῦν ψυχῆς, καὶ ζωῆς ἐστιν ἐκτὸς δηλονότι· ὁ δὲ τῷ ἄνουν *, τῇ ἀλόγῳ συντάττει οὐσίᾳ· ἐπείπερ πᾶν ἄνουν, καὶ ἄλογον· ὁ δὲ τῷ ἀγράπτῳ, οὐδὲ ὅλως φύσει σώματος τὸ σῶμα δοξάζει· εἴπερ τῷ ἀπεριγράπτῳ συνακολουθεῖ τὸ ἀσώματον· εἰ γὰρ σῶμα, πᾶν δὲ σῶμα ὑπ' ἀφὴν καὶ χροιάν ἐστι τελοῦν, τὸ δ' ἐν τούτοις ὑποπίπτον ἐξ ἀναγκαίου ἕπεται, εἰ

* cod. θάτερον.

* ita cod.

mysterio, ut gradatim completa in Iesu iustitia, hic quidem cresceret, ut evangelicis verbis utamur, ille vero minueretur. Quomodo enim non minueretur lucernae lumen, immo et omnino tolleretur de medio, quum iam sol iustitiae immensis prodigiorum splendoribus refulgeret? Cernis quanto corporalis aetatis spatio sub parentum suorum potestate Iesus fuerit? O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! Cur ea res, inquam? Alii alia dicant, qui sublimia intelligunt, et profunda spiritus norunt. Quantum mihi quidem videtur, duae causae fuerunt, nempe ut obedientiam parentibus subiectione sua legislator legislatorum, lege firmaret, ac aetatum transitiones et gradus sanctificaret. Tertia quoque causa fuit, ne insolitum aliquid et vitae nostrae inusitatum, praesertim matura aetate, in suae vitae genere hic perfectissimus homo exhiberet. Ecce enim etiamsi ad id virilis aetatis complementum devenit, ausus est Arius corpus eius exanime adfirmare: Apollinaris impietate aemulus, ipsum sine mente commentus est: hodiernus denique Manichaeus incircumcriptum ipsum per summam impietatem dogmatizat. Et observemus quae sit horum inter se differentia. Qui exanimem esse contendit, vitam denegavit dominico corpori: nam quod anima caret, vita alienum est, ut patet. Qui autem absque mente fecit, is illum cum bruta substantia numeravit: nam quicquid sine mente est, ratione quoque caret. Qui denique incircumscriptum esse vult, ne corpoream quidem naturam corpori concedit: etenim incircumscripti consequens est incorporeum. Nam si corpus est, omne autem corpus

1) Dixit novos Manichaeos seu Paulicianus iconomachos.

μὴ ληρῶμεν, καὶ τὸ περιγράφεσθαι· ὡς εἰ μὴ περιγράφοιτο, πάντη τε καὶ πάντως τοῦ οἰκείου ὅρου ἐξοιχήσεται εἰς τὸ ἀσώματον ἀνατρέχον· οὐδὲν, ὡς ἔοικε, τὸ ἐπισχεῖν γλῶσσαν ἀσεβοῦσαν ἐπικουρουμένην κράτει ἐξουσίας.

ζ΄. Ἀλλ' ἀνακτέον τὸ ὄμμα ἐπὶ τὰς προφητικὰς θεοπτίας, καὶ θεωρητέον ὅπως ἐν αὐταῖς ὑποτυποῦται τὸ ἱερώτατον βάπτισμα· εἰς τοῦτο γὰρ καλεῖ ἡ
*Is. XXXV. 1. 6. 7. συνέχεια τοῦ λόγου· τί οὖν φησὶν Ἡσαΐας *; ἔνθεν γὰρ ἑλόντες εἴπομεν· "εὐφράνθητι ἔρημος διψῶσα· ὅτι ἐῤῥάγη ἐν ἐρήμῳ ὕδωρ, καὶ φάραγξ ἐν γῇ διψώσῃ." Τῇ ἀνθρωπίνῃ δηλονότι φύσει ἡ προσφώνησις, ἐν ἐρήμῳ οὔσῃ τῆς ἐκ πίστεως καὶ ἀγαθῶν ἔργων καρποφορίας· καὶ διὰ τοῦτο τὸ τῆς υἱοθεσίας νᾶμα διψώσῃ ἐῤῥάγη τὸ τοῦ βαπτίσματος ὕδωρ, καθάπερ τι ῥεῦμα ποτάμιον τὸ τοῦ Ἰορδάνου ῥεῖθρον· κἀντεῦθέν τι; "καὶ ἔσται ἡ ἄνυδρος εἰς ἕλη, τουτέστιν εἰς ἀμφιλαφῆ πίστιν· καὶ εἰς τὴν διψῶσαν γῆν, πηγὴ ὕδατος ἔσται· αὐτὴ δηλαδὴ ἡ κρήνη τῆς υἱοθεσίας· καὶ ἐκεῖ ἔσται εὐφροσύνη ὀρνέων, τῶν ἐκ τοῦ βαπτίσματος δηλονότι ἀναγεννωμένων, ὀρνέοις τροπικῶς ἐοικότων διὰ τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ὑδάτων κατὰ τὴν ὕπαρξιν ἐσχηκέναι· τί δὲ κατὰ τὸν Γεδεὼν πλήρης λεκάνη ὕδατος; τὴν τῆς υἱοθεσίας μητρόμοιον κολυμβήθραν ὑποσημαίνει ὁ λόγος, κυκλοτερῆ τε οὖσαν τῷ σχήματι, καὶ πάντοθεν ἀποτετορνημένην, τῇ τῆς ἀναμαρτησίας ἰδέᾳ· ἐφ' ἣ ἀπεῤῥύη ὁ τοῦ νοητοῦ πόκου ἰαματικὸς δρόσος πλήρης πνεύματος ἁγίου· ἐξ ἧς ἀναγεννῶνται οἱ νεοτελεῖς θεοῦ παῖδες, τὴν ἐκ σαρκὸς καὶ αἵματος ἀμειψάμενοι γέννησιν· καὶ τοσοῦτον εἰς ἄνδρα τέλειον ἀνατρέχοντες, ὡς καταπαλαίειν τῇ τριαδικῇ λατρείᾳ τὸ δαιμόνιον φῦλον· τί δὲ ἡ κατὰ τὸν Ἡλίαν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριόν τε

tactui atque colori obnoxium est; quicquid his qualitatibus subest, necesse est (nisi forte nugari volumus) ut circumscribatur: adeo ut nisi circumscribatur, a sua prorsus definitione excidat, et in rem incorpoream dissolvatur. Nihil tamen videtur linguae intemperantiam cohibere posse, quae saeculari potestati serviat.

7. Sed convertendus est oculus ad visiones propheticas, videndumque quomodo sacratissimus ab his baptismus portendatur; huc enim nos vocat sermonis series. Quid ergo Isaias ait? inde enim verba sumimus: « laetare sitiens desertum, quia apud te » fons erupit, et rivus in terra sitiente. » Humanam scilicet naturam alloquitur, quae in deserto veluti erat absque bonorum ex fide operum fecunditate: ideoque adoptionis laticem optanti, scaturiit baptismi aqua, amnici fluenti instar, Iordanes fluvius. Quid inde? « Erit arida in paludem, id est in uberem fidem: et terrae sitientis loco, aquae fons, ipse nimirum adoptionis fons: ibique erit avium tripudium, ex baptismo videlicet renatarum: nam tropice baptizati avibus comparantur, quia sub rerum initio aves ex aquis productae traduntur. Quid autem Gedeonis concha humore plena? Maternam adoptionis piscinam narratio illa significat; et quidem rotunda figura, et quaquaversus polita, ut innocentiae speciem praebeat; in quam defluit intellectualis velleris salutaris ros Spiritu sancto plenus: unde regenerantur novelli initiati Dei filii, carnis et sanguinis nativitate mutata: ac tantopere in virum perfectum aucti, ut suo tridentali, id est Trinitatis cultu, daemoniacum populum debel-

1) Dicit iconomachos Leoni armenio imp. gratificantes.

καὶ τὸ ὁλοκαύτωμα τρισσευομένη τοῦ ὕδατος ἐπίχυσις; οἶμαι δηλοῦν ἢ τὴν τρισσὴν τῆς θείας μακαριότητος ἐν τῷ βαπτιζομένῳ ἐπιβοωμένην ὑπόστασιν, ἢ τὴν τρισσὴν αὐτοῦ τοῦ τελουμένου κατάδυσιν· ἄνεισι δὲ Νεεμὰν ἀπὸ τοῦ ὕδατος κατὰ τὴν Ἐλισσαιὲ διαταγὴν κεκαθαρμένος ὅλος· ἐπέστρεψεν γάρ, φησιν *, ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἐπ᾽ αὐτὸν ὡς παιδαρίου μικροῦ, καὶ ἐκαθαρίσθη, σύμ- * IV. reg. V. 14. βολον ἤδη τοῦτο τῆς ἁπάντων τῶν βαπτιζομένων ἁμαρτικῆς καθάρσεως· νεοθαλὴς γὰρ πᾶς τις καὶ ἄσπιλος τῶν προκατεστιγμένων πλημμελημάτων ἄνεισιν ὁ τελεσθεὶς ἐν πνεύματι.

η'. Εἰ δὲ βούλει γνῶναι καὶ τὸ ἄμισθον τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως, ἀκούσῃ τοῦ Ἡσαΐου λέγοντος· * "οἱ διψῶντες, πορεύεσθε ἐφ᾽ ὕδωρ· καὶ ὅσοι * Is. LV. 1. „ μὴ ἔχετε ἀργύριον, βαδίσαντες ἀγοράσατε· „ παντὸς γὰρ τοῦ προαιρουμένου τὸ χάρισμα, καὶ οὗ μὴ τυχεῖν, ζωῆς ἐστιν ἀπότευξις. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἀπὸ μέρους ἡ λῆψις καὶ μέθεξις· ὅτι καὶ ἐκ πενιχρᾶς διανοίας ἡ προκόμισις ἐφ᾽ ὅσον οἷόν τε ἀφοσιουμένης τὰ προεόρτια· σὺ δέ μοι ἄθρει οἷα τὰ δρώμενα· κολυμβῆθραι ὑδάτων πεπλήρωνται, πηγαί τε καὶ κρῆναι, ποταμοί τε καὶ λίμναι, δοχεῖα τοῦ πνεύματος πρόκειται· ἡ φύσις τῶν ὑδάτων εἰς τιμὴν ὑπέρτιμον προέρχεται· φῶτα πολυειδῆ τῆς ἱερᾶς νυκτὸς δίκην ἀστέρων κατὰ πᾶσαν τὴν ἐπουράνιον ἑτοιμάζεται· εἱστήκει δὲ κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν κήρυξ ἐπὶ τοῦ μετεώρου ἱερεύων τὰ θεῖα, καὶ ἁγιάζων τὰ ὕδατα διὰ τῆς ἐπ᾽ αὐτὰ τοῦ θείου πνεύματος ἐπιφοιτήσεως· ὧν τῇ μεθέξει ἁγιασθείημεν, καὶ τῇ ἑξῆς ὀφθείημεν ἅπαντες φαεινοὶ τῷ παμφαεῖ πνεύματι· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ πατρὶ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

lare queant. Quid item illa Eliae tempore circa altare et victimam terna aquae effusio? Puto hinc significari vel triplicem Dei beatissimi super baptizatum invocatam personam, vel ipsius baptizati triplicem immersionem. Naaman etiam ex aqua, Elisaei mandato, purgatus totus emersit: restituta est enim, inquit scriptura, caro eius ceu pueri parvuli, et mundatus est. Symbolum iam tum id fuit baptizatorum: recens enim, et priorum deletis culparum stigmatibus exit, quisquis spiritu perficitur.

8. Atque ut gratuitum quoque spiritalis regenerationis beneficium esse cognoscas, audi Isaiam dicentem: sitientes venite ad aquam; et qui non habetis argentum, ad emendum accedite; omni enim volenti gratia patet; qua qui non potitur, vitae iacturam facit. Sed haec nos partim tantum delibamus ac participamus: nam paupercula etiam mens suas facit oblationes, pervigilium hoc quantum potest sanctificans. Tu vero mecum specta quae oculis sunt subiecta: piscinae aquis implentur, fontes ac fistulae, rivi et stagna, Spiritus receptacula proponuntur: aquarum natura ad summum honorem evehitur. Lumina multiplicia nocte hac sacra, siderum instar toto orbe parantur. Stat in singulis urbibus oppidisque praeco celso loco sacra faciens, aquasque sanctificans per divini Spiritus in ipsas adventum; quarum utinam participatione sanctificemur, et deinde omnes splendido spiritu illustrati appareamus! in Christo Iesu domino nostro, cui gloria et potentia cum patre et sancto spiritu, nunc et per saecula saeculorum. Amen.

ΛΟΓΟΣ Γʹ ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΣ

ΤΗ ΑΓΙΑι ΜΕΓΑΛΗι ΚΥΡΙΑΚΗι ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ.

Cod. vat. 1587. f. 308. b.

αʹ. Τί τοῦτο, ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ καὶ φιλέορτοι καὶ φιλόχριστοι; τίς ἡ τοσαύτη λαμπροφορία; τίς ἡ τοσαύτη φωταγωγία καὶ θυμηδία; Τί τὸ καταστράψαν οὕτω τὴν ἐκκλησίαν; τί τὸ καταγλαΐσαν τὴν οἰκουμένην; τί τὸ παρασκευάσαν τοσαύτην γενέσθαι ἡδονὴν καὶ φαιδρότητα; χθὲς ἐν ἀθυμίᾳ, καὶ σήμερον ἐν εὐθυμίᾳ· χθὲς ἐν κατηφείᾳ, καὶ σήμερον ἐν φαιδρότητι· χθὲς ἐν ὀλολυγμοῖς, καὶ σήμερον ἐν ἀλαλαγμοῖς· ἐρωτᾷς τί τούτων τὸ αἴτιον, καὶ τί τὸ παρασκευάσαν γενέσθαι τοσαύτην χαρὰν καὶ λαμπρότητα; Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, καὶ ἅπας ὁ κόσμος ἠγαλλιάσατο· κατήργησε τῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ θανάτῳ τὸν θάνατον, καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ ᾅδῃ τῶν δεσμῶν ἀπελύθησαν· ἠνέῳξε τὸν παράδεισον, καὶ πᾶσιν αὐτὸν εἰσηκτὸν ἀπειργάσατο· ὢ βάθος μὴ νοούμενον· ὢ ὕψος μὴ μετρούμενον· ὢ μυστηρίου φρικτοῦ, νοὸς δύναμιν ὑπερβαίνοντος· ὑμνοῦσιν ἄγγελοι τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν ἐπευφραινόμενοι· προφῆται χαίρουσι τὰς οἰκείας προῤῥήσεις πληρουμένας θεώμενοι· πᾶσα ἡ κτίσις συνεορτάζει· ηὔγασε γὰρ αὐτῇ ἡμέρα σωτήριος, ἔλαμψε πάλιν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος· τίς τοίνυν ἀξίως τῆς λαμπρᾶς ταύτης ἡμέρας τὴν χάριν ἐξυμνήσει; τίς μεγαλοπρεπῶς τοῦ τοσούτου μυστηρίου ἐκθειάσῃ τὴν δύναμιν; τίς ἕτερος, ἢ ὁ χρυσοῦς ἡμῶν πατὴρ Ἰωάννης, ὁ διαπρύσιος καὶ μεγαλοφώνατος κήρυξ, ὁ τῆς οἰκουμένης διαφανέστατος καὶ λαμπρότατος φωστὴρ καὶ ἀληθινὸς ποιμὴν καὶ διδιδάσκαλος, ὁ τῶν ψυχῶν εὐφυέστατος καὶ δοκιμώτατος ἰατρὸς, ὁ τῶν ἁμαρ-

ORATIO III. CATECHETICA

IN SANCTUM MAGNUM PASCHATIS DIEM DOMINICUM.

1. Quid hoc est, dilecti fratres, huius festi Christique amatores? Quaenam haec tanta candidae vestis gestatio? quis tantus luminum apparatus et hilaritas? quid tantopere ecclesiam illuminat? quid mundum exornat? quid tantam iucunditatem laetitiamque efficit? Heri consternati, hodie exhilarati: heri in tristitia, hodie in gaudio: heri in eiulatibus, hodie in iubilis. Rogas horum causam, quidve tantum gaudium sollemnitatemque adferat? Christus e mortuis resurrexit, et universus mundus exultat. Destruxit vivifica morte sua mortem, et omnes inferorum incolae vinculis sunt resoluti: paradisum reclusit, cunctisque pervium effecit. O profunditas inscrutabilis! o altitudo immensurabilis! O tremendum mysterium mentis vim excedens! Hymnos canunt angeli salute nostra laetificati. Prophetae gaudent, vaticinia sua ad effectum esse perducta. Universa creatura festum concelebrat: illuxit enim ei dies salutaris, denuo effulsit sol iustitiae. Quis ergo digne diei huius gratiam decantet? Quis pro dignitate tanti vim mysterii dilaudet? quis, nisi aureus pater noster Iohannes, canorus ac vocalissimus praeco, mundi illustrissimum ac splendidissimum luminare, verus pastor atque magister, peritissimus animarum ac proba-

τωλῶν ἐγγυητὴς ἀξιόχρεος, ὁ ὑπὲρ τὸν Νεῖλον ποταμὸν ῥέων τὰ χρυσόρρειθρα νάματα, ὁ χρυσοῦς καὶ χρυσόγλωσσος καὶ χρυσόστομος, οὗτος ἐκθειαζέτω καὶ ἀνυμνείτω καὶ κροτείτω τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν· καὶ τούτου χάριν, ὡς οἷόν τε διὰ βραχέων συντετμημένων λόγων ἐξαγγελέτω· ἀλλ' ὁ μὲν ἕτοιμός ἐστιν, ὡς τοῦ λόγου ῥήτωρ ποικίλος, καὶ σάλπιγξ μεγαλοφωνοτάτη τοῦ πνεύματος· ἡμεῖς δὲ πρὸς τὸ ἀκούειν τούτου ἑτοιμότεροι γενώμεθα καὶ προσεκτικώτεροι, ἵν' εἴδωμεν οἷα ἡμῖν ἐπαγγέλλεται ὁ μετανοίας κήρυξ ὁ δεύτερος· διὸ ἀκούσατε.

ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ 1).

β'. Εἴ τις εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος, ἀπολαυέτω ταύτης τῆς καλῆς πανηγύρεως· εἴ τις δοῦλος εὐγνώμων, εἰσελθέτω χαίρων εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου αὐτοῦ· εἴ τις ἔκαμε νηστεύων, ἀπολαβέτω νῦν τὸ δηνάριον· εἴ τις ἀπὸ πρώτης ὥρας εἰργάσατο, δεχέσθω νῦν τὸ δίκαιον ὄφλημα· εἴ τις μετὰ τὴν τρίτην ἦλθεν, εὐχαριστῶν ἑορτάσοι· εἴ τις περὶ τὴν ἕκτην ἦλθεν, μηδὲν ἀμφιβαλέτω, καὶ γὰρ οὐδὲν ζημιοῦται· εἴ τις ὑστέρησεν εἰς τὴν ἐννάτην, προσέλθοι μηδὲν ἐνδοιάζων· εἴ τις μόνον ἔφθασε τὴν ἑνδεκάτην, προσέλθοι καὶ αὐτὸς μηδὲν ἐνδοιάζων· φιλότιμος γὰρ ὢν ὁ δεσπότης, δέχεται τὸν ἔσχατον καθάπερ τὸν πρῶτον· ἀναπαύει τὸν τῆς ἑνδεκάτης, ὡς τὸν ἐργασάμενον ἀπὸ τῆς πρώτης· καὶ τὸν ὕστερον ἐλεεῖ, καὶ τὸν πρῶτον θεραπεύει· κἀκείνῳ δίδωσι, καὶ τούτῳ χαρίζεται· καὶ τὰ ἔργα δέχεται, καὶ τὴν γνώμην ἀσπάζεται· καὶ τὴν πρᾶξιν τιμᾷ, καὶ τὴν πρόθεσιν ἐπαινεῖ· οὐκοῦν εἰσέλθετε πάντες εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου ἡμῶν·

tissimus medicus, peccatorum reconciliator egregius, Nilo fluvio fluentior aureis laticibus, ille aureus, et aurea lingua, atque os aureum; hic, inquam, dilaudet, hymnis et plausibus prosequatur huius vim mysterii, ideoque breviore quam fieri poterit oratione depraedicet. At is quidem paratus est, ceu dicendi rhetor copiosus, tuba vocalissima Spiritus: nos autem ad hunc audiendum alacriores simus et attentiores, ut cognoscamus quid nobis alter poenitentiae praeco (Iohannes) nunciet. Ergo audite.

INITIUM CHRYSOSTOMI.

2. Si quis pius est, Deique amans, praesente gaudeat pulchra sollemnitate. Si quis servus probus, laetus intret in gaudium domini sui. Si quis laboravit ieiunans, nunc recipiat denarium: si quis a prima hora operatus est, nunc iustam percipiat mercedem: si quis post tertiam venit, cum gratiarum actione festum agat: si quis circa sextam accessit, nihil haesitet, nullum enim detrimentum sentiet: si quis ad nonam usque distulit, nihil dubitans veniat: si quis hora tantum undecima ad laborem se contulit, ne ipse quidem de sua tarditate timeat. Cum sit enim liberalis dominus, postremum haud secus ac primum excipit; refocillat aeque undecimae horae operarium, ac illum qui iam inde a prima operam praestiterat; et ultimi miseretur, et primum remuneratur; huic dat, illi donat: et operam excipit, et voluntatem amplectitur: et actum debito honore adficit, et propositum laudat. Ergo omnes intrate in gaudium domini nostri; et tum primi tum ultimi merce-

1) Extat sequens sermo vel fragmentum in editione maurina T. VIII. p. 250. Spurium incaute Montfauconius iudicavit; nunc autem, Studita iudice, inter genuina divi patris scripta poni debet.

καὶ πρῶτοι καὶ δεύτεροι τὸν μισθὸν ἀπολάβετε· πλούσιοι καὶ πένητες μετ' ἀλλήλων χορεύσατε· ἐγκρατεῖς καὶ ῥάθυμοι, τὴν ἡμέραν τιμήσατε· οἱ νηστεύσαντες καὶ μὴ νηστεύσαντες, εὐφράνθητε σήμερον· ἡ τράπεζα γέμει, τρυφήσατε πάντες· ὁ μόσχος πολὺς, μηδεὶς ἐξέλθοι πεινῶν· πάντες ἀπολαύσατε τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος· μηδεὶς θρηνείτω πενίαν, ἐφάνη γὰρ ἡ κοινὴ βασιλεία· μηδεὶς ὀδυρέσθω τὰ πταίσματα, συγγνώμη γὰρ ἀπὸ τοῦ τάφου ἀνέτειλεν· μηδεὶς φοβείσθω τὸν θάνατον, ἠλευθέρωσεν γὰρ ἡμᾶς ὁ τοῦ σωτῆρος θάνατος· ἔσβεσεν αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενος· ἐκώλυσε τὸν ᾅδην ὁ κατελθὼν εἰς τὸν ᾅδην· ἐπίκρανεν αὐτὸν γευσάμενον τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· καὶ τοῦτο προλαβὼν
* Is. XIV. 9. Ἡσαΐας, ἐβόησεν *· ὁ ᾅδης φησὶν ἐπικράνθη, συναντήσας σοι κάτω· ἐπικράνθη, καὶ γὰρ ἐνεκρώθη· ἐπικράνθη, καὶ γὰρ ἐνεπαίχθη· ἔλαβε σῶμα, καὶ θεῷ περιέτυχεν· [ἔλαβε γῆν, καὶ συνήντησεν οὐρανῷ·] ἔλαβεν ὅπερ ἔβλεπεν, καὶ πέπτωκεν ὅθεν οὐκ ἔβλεπεν· ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ᾅδη τὸ νῖκος; ἀνέστη Χριστὸς, καὶ πεπτώκασι δαίμονες· ἀνέστη Χριστὸς, καὶ χαίρουσιν ἄγγελοι· ἀνέστη Χριστὸς, καὶ ζωὴ πολιτεύεται· ἀνέστη Χριστὸς, καὶ νεκρὸς οὐδεὶς ἐπὶ μνήματος· Χριστὸς γὰρ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο [1]· κύριος ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, καὶ μετ' αὐτοῦ πολὺς ὄχλος ἁγίων· ἑορτάσωμεν ἡδέως τε καὶ σωφρόνως· αὕτη γὰρ ἀληθῶς ἡ ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ· κηρύξωμεν τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάστασιν, μᾶλλον δὲ τὴν ἡμετέραν βοήσωμεν σωτηρίαν· κηρύξωμεν τῆς σωτηρίου ἡμέρας τὴν ὑπόμνησιν· κηρύξωμεν

dem percipite: divites simul et pauperes choream ducite: fortes aeque ac ignavi hunc diem honorate: qui ieiunastis, et qui secus, hodie iucundamini: mensa dapibus est referta, deliciamini omnes: vitulus saginatus, nemo discedet famelicus: cuncti copiis liberalitatis fruimini: nemo de inopia queratur, nam commune regnum adest: nemo lapsus suos lamentetur, nam venia de sepulcro exorta est: nemo mortem timeat, etenim liberavit nos mors Salvatoris; extinxit illam, a qua fuerat oppressus: vicit infernum, qui ad infernum descendit: amarum reddidit illum, qui carnes eius gustaverat. Id praeoccupans Isaias exclamavit: infernus, inquit, amarus factus est, dum tibi deorsum congrederetur: amarus factus est, quia mortificatus: amarus factus est, quia illusum est ei: corpus invasit, et incidit in Deum: terram apprehendit, et in caelum incurrit: apprehendit quem videbat, et decidit unde nesciebat. Ubi, o mors, stimulus tuus? ubi, inferne, victoria tua? Resurrexit Christus, et ceciderunt daemones: resurrexit Christus, et laetantur angeli: resurrexit Christus, et vita inter homines versatur: resurrexit Christus, et nemo mortuus in tumulis iacet. Christus enim resurgens ex mortuis factus est dormientium inchoatio. Dominus ex mortuis resurrexit, et cum eo multa sanctorum turba. Festum celebremus suaviter et modeste: haec enim vere dies est quam fecit Dominus, exultemus et laetemur in ea: praedicemus Servatoris resurrectionem, immo potius salvationi nostrae plaudamus: praedicemus salutaris diei commemorationem, praedicemus dia-

1) Hactenus Chrysostomus in editione maurina. Verumtamen apud nostrum Studitam videtur paulo longius progredi. Ceterum ubinam, cessante Chrysostomo, resumat orationem Studita, non satis video.

τὴν νέκρωσιν τοῦ διαβόλου, τὴν τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων αἰχμαλωσίαν, τὴν τῶν χριστιανῶν σωτηρίαν, τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν· διὰ γὰρ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ σβέννυται μὲν γέεννα πυρὸς, σκώληξ ὁ ἀκοίμητος τελευτᾷ, ᾅδης ταράττεται, πενθεῖ διάβολος, ἁμαρτία νεκροῦται, πνεύματα πονηρὰ διώκονται, οἱ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανοὺς ἀνατρέχουσιν, οἱ ἐν τῷ ᾅδῃ ἐλευθεροῦνται τῶν δεσμῶν τοῦ διαβόλου, καὶ θεῷ προσπεύγοντες λέγουσι τῷ διαβόλῳ ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ᾅδη τὸ νῖκος;

γ'. Αἴτιος δὲ ἡμῖν τῆς θείας ἑορτῆς καὶ πανηγύρεως ὁ Χριστὸς, ὁ καὶ πάντων ἡμῖν τῶν καλῶν πρόξενος· οὗτος γὰρ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐποίησεν, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν· οὗτος καὶ νῦν ἀπολλυμένους ἔσωσεν, νεκρωθέντας ἐζώωσεν, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἀφείλετο· οὗτος δούλους ὄντας ἡμᾶς τῆς ἁμαρτίας, ἐλευθέρους ἀνέδειξεν, ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον· Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· ἐφ' οἷς ἄξιον καὶ ἡμᾶς εἰπεῖν· τί ἀνταποδώσομεν τῷ κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν; ὁ θεὸς ὁ μονογενὴς, ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς γενέσθαι εὐδόκησεν, καὶ γέγονεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, ἵνα ἡμᾶς αἰωνίου θανάτου ῥύσηται· δούλου μορφὴν ἐνεδύσατο ὁ τῶν ἀγγέλων κύριος· σάρκα προσελάβετο ὁ θεὸς λόγος, καὶ ἄνθρωπος ἐφαίνετο ὁ σύμμορφος καὶ ὁμοούσιος τῷ πατρί· καὶ ταῦτα ὑπέμεινεν ἵνα ἡμᾶς καὶ τῆς ἀδίκου δουλείας ἐξέληται, καὶ τῆς ἀτιμίας λυτρώσηται· διὰ τοῦτο ἠνέσχετο σαρκὶ ὁ τῆς ζωῆς ἀρχηγός· διὰ τοῦτο καὶ ἐτάφη τῆς ἀθανασίας ἡ πηγὴ, ἵνα τοῖς θνητοῖς ἀείδιον χαρίσηται ζωήν· καὶ παρῆν μὲν ἐπὶ τῆς γῆς εὐεργετῶν, καὶ ἰώμενος πάντα τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων, ἀναξίας δὲ ὑπὸ τῶν θεομάχων Ἰουδαίων ὑπο-

boli mortificationem, impurorum daemonum captivitatem, christianorum salutem, mortuorum resuscitationem. Nam Christi resurrectione gehennae ignis extinguitur, vermis perpetuus moritur, infernus turbatur, luget diabolus, peccatum perimitur, mali spiritus fugantur, terrestres in caelum conscendunt, inferno detenti emittuntur diaboli vinculis, atque ad Deum confugientes aiunt: ubinam tuus, o mors, stimulus? ubinam tua, o inferne, victoria?

3. Age vero nobis divini huius festi sollemnisque concionis auctor est Christus, qui et omnium nobis bonorum donator est. Is enim iam inde ab initio creavit, ex nihilo ad existendum produxit: idem et nunc pessumdatos salvavit, mortificatos vivificavit, et diaboli tyrannide eripuit: idem nos peccati servos libertate donavit, delens quod adversus nos erat chirographum. Christus legis nos maledictione redemit, factus pro nobis maledictio. Quorum causa, nos quoque dicere aequum est: quid retribuemus Domino pro omnibus quae nobis retribuit? Deus filius unigenitus, homo nostri gratia fieri voluit, factusque est usque ad mortem obediens, ut nos aeternae morti eriperet: servi formam induit dominus angelorum: carnem adsumpsit Deus Verbum, homoque apparuit qui conformis et consubstantialis patri est. Atque haec sustinuit, ut iniusto nos servitio liberaret, et infamia exueret. Idcirco passus est carne, vitae auctor; ideo etiam sepultus qui fons erat immortalitatis, ut mortalibus aeternam largretur vitam. Et is quidem in mundo fuit bene faciens et cunctas hominum sanans

λαμβάνει τὰς ἀμοιβάς· ὁ μὲν γὰρ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ πολλὴν ἀγαθότητα λεπροὺς ἐκαθάρισεν, τυφλοῖς τὸ βλέπειν ἐχαρίσατο, ἀσθενοῦντας ἐθεράπευσεν, δαίμονας ἀπήλασεν, τὸν Λάζαρον τετραήμερον ἐκ τῶν νεκρῶν ἤγειρεν, καὶ ἐκ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους ἐχόρτασεν· ἐπὶ θαλάσσης περιεπάτησεν, τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετέβαλεν, τὴν αἱμοῤῥοοῦσαν ἰάσατο, τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχισυναγώγου θανοῦσαν ἐζωοποίησεν· Ἰουδαῖοι δὲ ὑπὸ φθόνου καὶ βασκανίας κινηθέντες, ποτὲ μὲν ἐλίθαζον αὐτὸν, ποτὲ δὲ κατακρημνίζειν ἐπειρῶντο, τελευταῖον δὲ καὶ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἤγαγον.

δ'. Ἀλλ' ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐκ ἐμιμήσατο τῶν βλασφήμων Ἰουδαίων τὴν κακίαν, ἀλλὰ καὶ τὸν νῶτον ἐδίδου εἰς μάστιγας κατὰ τὸν προφήτην [1], καὶ τὰς σιαγόνας αὐτοῦ εἰς ῥαπίσματα, καὶ οὐκ ἀπέστρεψεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων· καὶ τὸ τελευταῖον ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος, οὐκ ἀντιτασσόμενος, οὐκ ἀντιλέγων· βλασφημούμενος οὐκ ἀντελοιδώρει, πάσχων οὐκ ἠπείλει, παρεδίδου δὲ ἑαυτὸν τῷ κρίνοντι [2]· οὐ γὰρ ἦλθεν ἐπὶ τῇ πρώτῃ παρουσίᾳ κολάσαι καὶ τιμωρήσασθαι τοὺς ἀπίστους, ἀλλ' ἠθέλησεν διὰ μακροθυμίας ὁδηγῆσαι τοὺς πεπλανημένους ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν· καὶ μάθε τοῦ κυρίου τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν χρηστότητα τὴν μεγάλην· ἐβλασφήμουν εἰς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἔλεγον, δαιμόνιον ἔχεις· ὁ δὲ κύριος μακρόθυμος ὢν, τοὺς δαίμονας ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπήλαυνεν· Ἰουδαῖοι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐνέπτυον, αὐτὸς δὲ τοὺς τυφλοὺς αὐτῶν ἐθεράπευεν· Ἰουδαῖοι τὸν Χριστὸν ἐλίθαζον, ὁ δὲ Χριστὸς τοῖς χωλοῖς αὐτῶν τὸ βαδίζειν ἐχαρίζετο· καὶ

[1] Is. L. 6.

[2] I. Petr. II. 23.

infirmitates, indignas tamen a Dei hostibus Iudaeis gratias retulit. Certe dominus noster Iesus Christus propter multam suam bonitatem leprosos mundavit, caecis visum tribuit, aegros sanavit, daemones expulit, Lazarum quatriduanum ex mortuis revocavit, et quinque panibus quinque hominum milia saturavit, supra mare ambulavit, aquam in vinum convertit, haemorrhoicae mulieri medicinam fecit, archisynagogi filiam extinctam vitae restituit. At Iudaei invidia ac livore permoti, modo eum lapidibus appetebant, modo praecipitem dare conati sunt, postremo in crucem egerunt.

4. Verumtamen dominus noster Iesus Christus non est imitatus blasphemorum Iudaeorum malitiam, sed dorsum flagellis obtulit, ut ait propheta, et maxillas alapis, neque faciem a sputorum foeditate avertit: denique tamquam ovis ad occisionem ductus est, et velut agnus coram tondente se obmutuit, non resistens, non contradicens: blasphemiis perculsus, non vicissim maledicebat, patiens non comminabatur, sed semet ipsum iudicanti permittebat. Non enim venit ut sua priore praesentia puniret atque ulcisceretur incredulos, sed longa patientia errantes voluit ad veritatem deducere. Et disce Domini clementiam ac mansuetudinem magnam. Blasphemabant adversus eum Iudaei dicentes: daemonium habes: et patiens Dominus daemones ex hominibus eiiciebat. Iudaei in faciem eius spuebant, at Dominus eorum caecos (sputo liniens) sanabat. Iudaei Christum lapidabant, Christus autem claudis eorum gradiendi vim tribuebat: mosque eius perpetuus fuit bene faciendi offenso-

δι' ὅλου διετέλεσεν εὐεργετῶν τοὺς ὑβρίζοντας, καὶ ἀντὶ κακῶν ἀγαθὰ δωρούμενος τοῖς ἀχαρίστοις ἐκείνοις καὶ μισαροῖς ἀνθρώποις· ἀνεξικάκως δὲ φέρων τὰς λοιδωρίας, ἴσως καὶ ἀσθενὴς ἐνομίζετο ὁ ὑπὸ ἀγγέλων δορυφορούμενος.

ε'. Καὶ ἵνα μὴ πολλὰ λέγοντες δόξωμεν μηκῦναι τὸν λόγον, ἔλθωμεν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ κεφάλαια τῶν πραγμάτων· τέλος οὖν ἤγετο ἐπὶ τὸν σταυρὸν καὶ θάνατον ὁ τῆς δόξης βασιλεὺς, καὶ προσήλωτο τῷ ξύλῳ ὁ ὑπὸ τῶν χερουβὶμ καὶ σεραφὶμ ἀνυμνούμενος, καὶ ὑπὸ πασῶν δυνάμεών τε καὶ ἀγγέλων προσκυνούμενος· ταῦτα δὲ πραέως ὑπέμενέ τε καὶ ἔπασχεν, ἡμῖν ὑπογραμμὸν παρέχων, καὶ διδάσκαλος ἐπιεικείας γενόμενος· διὰ τοῦτο οὖν καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν γενναίως φέρειν τὰς τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων ἀπειλάς· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ κρεμασθεὶς μείζονα ἔργα καὶ πλείονα θαύματα ἐνεδείξατο, ἵνα ἂν οὕτως παύσῃ τῶν θεοστυγῶν τὴν μανίαν, ὥστε μὴ ἔχειν αὐτοὺς πρόφασιν τῆς ἀπιστίας, μήτε λέγειν ὅτι ψιλὸν ἄνθρωπον ἐσταυρώσαμεν· πρῶτον μὲν οὖν ἠνέσχετο ὁ Χριστὸς σταυρωθῆναι, καὶ εἰς τὸν ἀέρα ἀρθῆναι, ἵνα τοὺς ἐν τῷ ἀέρι δαίμονας φυγαδεύσῃ· ἐκρεμάσθη ἐπὶ ξύλου, ἵνα τὴν πάλαι διὰ ξύλου προσγινομένην τοῖς ἀνθρώποις ἁμαρτίαν ἰάσηται· ἐνύγη καὶ λόγχῃ τὴν πλευρὰν, διὰ τὴν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ ληφθεῖσαν γυναῖκα· ἐπειδὴ γὰρ ὁ ὄφις τὴν Εὔαν ἠπάτησεν, ἡ δὲ Εὔα τὸν Ἀδὰμ παραβῆναι παρεσκεύασεν, ἐξῆλθεν δὴ ἀπόφασις κατὰ τῶν ἀμφοτέρων, καὶ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας· διὰ τοῦτο τιτρώσκεται ἡ πλευρὰ, ἵνα μάθωμεν ὅτι οὐ μόνον ἀνδρᾶσιν ἤνεγκε σωτηρίαν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ γυναιξί· Ἀδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη, εἶτα Εὔα· καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε·

ribus, maleficiorum loco beneficia ingratis illis hominibus detestandisque rependere: in tantum ut dum convicia imperturbatus perferret, impotens fortasse videretur ille, qui alioqui ab angelis stipabatur.

5. Sed ne plura dicendo videamur orationem producere, ad ipsam rerum summam veniamus. Postremo igitur cruci necique traditus fuit gloriae rex, et in ligno clavis confixus qui a cherubinis seraphinisque hymnorum cantu celebratur, et a cunctis virtutibus angelisque adoratur. Haec benigne sustinuit ac passus est, nobis exemplum praebens, et mansuetudinis factus magister. Quapropter nos quoque debemus improborum hominum minas fortiter ferre. Quin adeo in cruce pendens maiora opera et plura miracula edidit, ut ita Deo odibilium vesaniam sedaret, neque excusationem incredulitati suae praetenderent, quod simplicem hominem crucifixissent. Primo itaque passus est Christus se crucifigi, et in aërem attolli, ut aëreos daemones fugaret. Suspensus est ligno, ut culpam ligni causa hominibus olim inflictam corrigeret. Lancea latus eius perfossum, propter sumptam de Adami latere feminam. Nam postea quam serpens Evam decepit, Evaque Adamum ad transgressionem impulit, edita est contra utrumque sententia, regnavitque mors ab Adamo usque ad Moysem super eos etiam qui non peccaverant. Propterea vulneratur latus, ut discamus non viris tantummodo verum etiam mulieribus passionem Christi adtulisse salutem. Adamus enim prior formatus fuit, deinde Eva: et Adamus quidem non est deceptus, sed mulier decepta

σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας τῆς ἁγίας Μαρίας· αὕτη γὰρ τὸν σωτῆρα
* Is. VII. 14. Χριστὸν ἐτεκνώσατο, οὐκ ἀνδρὶ συνελθοῦσα, ὡς Ἠσαΐας μαρτυρεῖ*, ἀλλὰ πνεύματος ἁγίου ἐπισκιάσει, καθὼς ὁ Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος εὐηγγελίσατο· διὰ ταύτην οὖν τὴν πρόφασιν καὶ ἡ πλευρὰ πλήσσεται τοῦ Χριστοῦ, ἵνα καὶ τὰ προειρημένα οἰκονομηθῇ, καὶ τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος κηρυχθῇ, καὶ ἡ χάρις ἡ μέλλουσα λάμψῃ· πηγάζει γὰρ αἷμα καὶ ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ, ἵνα καὶ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τῆς ἁμαρτίας ἀπαλείψῃ, καὶ τῷ αἵματι αὐτοῦ καθαρισθῶμεν, καὶ τὸν παράδεισον ἀπολάβωμεν.

ϛʹ. Ὦ μυστηρίου μεγάλου· μετενόησεν ὁ λῃστής· χρεία ἦν ὕδατος ἵνα βαπτισθῇ· ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐκρέματο· οὐκ ἦν ἕτερος τόπος βαπτίσματος, οὐ πηγὴ, οὐ λίμνη, οὐκ ὄμβρος, οὐχ ὁ τὴν μυσταγωγίαν ἐπιτελῶν· πάντες γὰρ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων ἔφυγον οἱ μαθηταί ἀλλ' οὐκ ἠπόρησεν ὁ Ἰησοῦς ναμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ σταυροῦ κρεμάμενος, δημιουργὸς ὑδάτων γέγονε· ἐπειδὴ γὰρ οὐχ οἷόν τε ἦν εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τὸν λῃστὴν δίχα βαπτίσματος, αἷμα καὶ ὕδωρ προσήκατο τῆς νυγείσης αὐτοῦ πλευρᾶς ὁ σωτὴρ, ἵνα αὐτὸν λῃστὴν ἐλευθερώσῃ τῶν ἐπηρμένων κακῶν· καὶ τὸ αἷμα λύτρον ἀποδείξῃ γενόμενον τῶν εἰς αὐτὸν τὰς ἐλπίδας ἐχόντων· εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς κάθαρσιν, πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καθάρσιον γέγονε πάντων ὁμοῦ χριστιανῶν; ἐὰν οὖν εἴπῃ σοι τίς τῶν ἀπίστων, διὰ τί ἐσταυρώθη ὁ Χριστός; εἰπὲ αὐτῷ, ἵνα σταυρώσῃ τὸν διάβολον· ἐὰν εἴπῃ σοι, διὰ τί ἐκρεμάσθη ἐπὶ ξύλου; εἰπὲ αὐτῷ, ἵνα τὰς ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἐκριζώσῃ τοῦ Ἀδάμ· ἐκεῖνος γὰρ στένειν καὶ τρέμειν κατ-

in transgressionem incurrit. Salvabitur tamen propter sanctae Mariae partum. Haec enim servatorem Christum peperit, sine viri congressu, Isaia teste, sed sancti Spiritus obumbratione, sicut archangelus Gabrihel nunciaverat. Quam ob rem latus quoque Christi vulneratur, ut praedicta dispensatorio modo fierent, baptismi mysterium praedicaretur, et futura gratia illucesceret. Eliciuntur enim sanguis et aqua ex Christi latere, ut peccati chirographum contra nos scriptum eluatur, sanguine illius purificemur, et paradisum adipiscamur.

6. O grande mysterium! Latro resipuit, opus erat aqua ut baptizaretur, in cruce pendebat, nullus erat alius idoneus baptismo locus, non fons, non stagnum, non imber, nemo praeterea qui liturgiam perageret: cuncti enim, metu Iudaeorum, discipuli diffugerant. Sed non carebat laticibus Iesus: etiam in cruce suspensus, erat nihilominus aquarum creator. Nam quia fieri non poterat, ut regnum caelorum ingrederetur latro absque baptismo, sanguinem et aquam emisit de suffosso latere suo Servator, ut dictum latronem impendentibus malis liberaret, suumque sanguinem redemptionis pretium esse demonstraret illorum, qui in ipso spem collocant. Nam si taurorum sanguis atque hircorum, et cinis vitulae aspersus inquinatos sanctificat ad carnis purificationem, quanto magis sanguis Salvatoris nostri omnium simul christianorum purgatorium fiet? Si quis ergo tibi dicat infidelis, cur crucifixus est Christus? dic ei, ut diabolum crucifigeret. Si tibi dicat, cur pepen-

εδικάσθη, καὶ τριβόλους γεωργεῖν· Ἰησοῦς οὖν φιλάνθρωπος ὢν, καὶ τοῦ ἰδίου πλάσματος θέλων προνοήσασθαι, πάντα ὑπέστη δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῆς καταδίκης ἐλευθερωθῶμεν· ὥσπερ γὰρ ἐγεννήθη ὑπὸ γυναικὸς, ἵνα τὴν ἐκ γυναικὸς προσγενομένην ἁμαρτίαν τοῖς ἀνθρώποις ἀπαλείψῃ, οὕτως καὶ ταῖς ἀκάνθαις στεφανοῦται, ἵνα τὴν κακῶς γεωργηθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας γῆν, διὰ τῆς ἰδίας ὑπακοῆς ἡμερωτέραν ἐργάσηται· ἐὰν εἴπῃ σοι, διὰ τί χολὴν καὶ ὄξος ἔπιεν; εἰπὲ αὐτῷ, ἵνα ἡμεῖς τὸν θανατηφόρον ἰὸν ἐξεμέσωμεν τοῦ δράκοντος· ἡ γὰρ χολὴ, ἐμὸν γέγονε γλύκασμα· καὶ τὸ ὄξος ἐκεῖνο, ἐμοὶ γέγονεν εἰς γλύκασμα καὶ ἴαμα· ἐὰν δέ σοι πάλιν εἴπῃ ἄπιστος, διὰ τί ἐγονυπέτουν αὐτὸν προσιόντες αὐτῷ; εἰπὲ αὐτῷ, ἵνα καὶ μὴ θέλοντες προσκυνήσωσιν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἄκοντες ἐπὶ τὴν γῆν ὁμολογήσωσι· νῦν μὲν γὰρ χλευάζοντες προσεκύνουν, μὴ εἰδότες ὃ ἔπραττον, ἐν δὲ τῇ μελλούσῃ ἀναστάσει πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός· ἀμήν· ἔχει δὲ καὶ ἡ χλαμὺς ἐκείνη καὶ ἕτερον αἴνυγμα· οὐ μόνον γὰρ τὴν βασιλείαν ὑπετύπουν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ αἱμοβόρον καὶ φονῶδες τῶν Ἰουδαίων ἐπεδείκνυντο· ἔδωκαν δὲ καὶ κάλαμον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἵνα γραφῶσιν αὐτῶν αἱ ἁμαρτίαι.

ζʹ. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ χριστομάχοι ἐποίουν, ἀγνοοῦντες τὸν ἐσταυρωμένον· ἡ δὲ κτίσις οὐκ ἠγνόησε τὸν ἑαυτῆς δεσπότην καὶ δημιουργόν· ἔτι γὰρ τοῦ σωτῆρος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ κρεμαμένου, θεωρήσας ὁ αἰσθητὸς ἥλιος τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ὑπὸ τῶν ἀνόμων ὑβριζόμενον, καὶ μὴ φέρων τὸ τόλμημα, φεύ-

dit in ligno? dic ei, ut spinas et tribolos Adami extirparet: hic enim ad gemitus pavoresque damnatus fuit, et ad tribolos excolendos. Iesus ergo quum sit humanissimus, et suae creaturae vellet curam gerere, cuncta pro nobis sustinuit, ut nos damnatione eriperet. Sicut enim ex muliere natus est, ut inflictum a muliere hominibus peccatum deleret, ita etiam spinis coronatur, ut male excultam a peccato terram, obedientia sua mitiorem redderet. Si dicat tibi, cur fel et acetum bibit? dic ei, ut nos mortiferum draconis venenum evomeremus: illud enim fel, dulcedo mea evasit: et acetum illud, mihi suavitas fuit et medela. Si denique tibi dicat infidelis, cur ad illum accedentes genu flectebant Iudaei? dic ei, ut nolentes etiam ipsum adorarent, et regnum eius vel inviti humo strati confiterentur. Nunc quidem cum irrisione eum adorabant, nescientes quid agerent, in futura autem resurrectione omne genu flectetur caelestium terrestrium et infernorum, et omnis lingua confitebitur, dominum Iesum Christum in gloria esse Dei patris, amen. Habet etiam illa chlamys aliud aenigma: non enim regni tantummodo indicium erat, verum etiam cruentum et exitiosum Iudaeorum ingenium demonstrabat. Calamum quoque manui eius tradiderunt, ut ipsorum scriberentur peccata.

7. Haec itaque hostes Christi patrarunt, quem crucifigebant ignorantes. Reliqua tamen creatura dominum suum non nescivit et creatorem. Adhuc Servatore de cruce pendente, sol hic sensibilis cernens iustitiae solem ab impiis iniuria adfectum, nec facinus patiens, tellurem obtenebrans fugit, indignum putans favere et oculos illu-

γει σκοτίσας τὴν γῆν, ἄτοπον ἡγησάμενος συνεργεῖν καὶ φωτίζειν ὀφθαλμοὺς τὴν μεγίστην ἀσεβοῦντας ἀσέβειαν· οὐ μόνον δὲ ὁ ἥλιος ἔφευγεν, ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ ἐκινεῖτο μὴ φέρουσα τὴν ἀνομίαν τῶν δρωμένων, ἐνδεικνυμένη δὲ καὶ διδάσκουσα, ὅτι θεὸς ἦν ὁ σταυρούμενος· διὸ οὐδὲ ἠνέσχετο, ἀλλ' ἐχαλαίπαινε μὴ θέλουσα φέρειν ἐφ' ἑαυτῆς τοὺς θεοστυγεῖς Ἰουδαίους· οὐχ οὕτως γὰρ ἀδελφοκτονήσας ἔχρανε τὴν γῆν ὁ Καΐν, οὐδ' οὕτως ἐβάρησεν αὐτὴν ἡ τῶν γιγάντων τυργοποιΐα, οὐδ' οὕτως αὐτὴν ἐμίαναν ἀθεμιτουργήσαντες Σοδομῖται, οὐδ' αὐτοὶ οἱ τὰ εἴδωλα ἐξ αὐτῆς πλάσαντες, οὐ τὸ αἷμα ἀπὸ Ἄβελ ἕως Ζαχαρίου ἐκχυθὲν ἐποίησεν αὐτὴν οὕτως, ὅσον οἱ Ἰουδαῖοι τὸ μέγα τοῦτο τολμήσαντες ἀσέβημα· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αἱ σκληραὶ πέτραι ἐσχίζοντο, ἵνα
* I. Cor. X. 4. μάθωσιν ὅτι οὗτός ἐστιν ἡ πνευματικὴ καὶ ζῶσα πέτρα· ἔπινον γάρ, φησιν *, ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός· ὢ τῆς Ἰουδαίων ἀγνωμοσύνης· αἱ πέτραι διαῤῥήγνυνται, καὶ αὐτοὶ ἀναισθητοῦσι· τὰ ἄψυχα κλονεῖται, καὶ οἱ ἔμψυχοι ἀπιστοῦσι· τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ῥήγνυται, ἵνα λοιπὸν ἡ ἐρήμωσις αὐτῶν δειχθῇ· ἐσχίσθη γὰρ τὸ καταπέτασμα
* Luc. XIII. 35. καὶ ἐγυμνώθη τὰ ἐν τῷ ναῷ, διὰ τὸν εἰπόντα Χριστόν *, ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος· καὶ γὰρ ἠρήμωται μετὰ τὴν χριστοκτονίαν πάντα τὰ τῶν Ἰουδαίων σεμνά· καὶ οἱ παραμενόντες τῇ πόλει καὶ τῷ ἱερῷ ἄγγελοι μετέβησαν ἐκεῖθεν, καὶ ἦλθον εἰς τὴν ἐκκλησίαν· πολλὰ δὲ καὶ σώματα τῶν κεκοιμένων συνανέστη τῷ Χριστῷ, ἵνα μάθωμεν ἡμεῖς ὅτι Χριστὸς ἀποθανών, μόνος οὐκ ἀνίσταται, ἀλλὰ πάντας τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἐκ νεκρῶν ἀνίστησι.

η'. Αὕτη ὡς ἐν κεφαλαίῳ ἐστὶν ἡ σεμνὴ τοῦ πάσχα ἑορτή· καὶ ταῦτα χριστιανῶν τὰ μυστήρια περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν καὶ ζωῆς αἰωνίου πανηγυρίζο-

minare hominibus qui se summo scelere impiaverant. Neque sol tantum fugit, verum etiam terra mota est, facinus impium non ferens, Deum illum esse docens qui erat crucifixus. Quare nec ulterius tulit, atque indignata est pondus ferre Deo odibilium Iudaeorum. Non ita fratris interfector Cain illam contaminavit, non ita gigantum fabricata turris eam praegravavit, non ita illam polluerunt nefandi Sodomitae, neque ii qui idola ex eiusdem materia effecerunt, non ita ex Abele usque ad Zachariam sanguis effusus, quantum Iudaei hoc ingens facinus ausi. Propter hoc enim durae quoque petrae scissae sunt, ut ii discerent hanc esse spiritalem vivamque petram. Bibebant enim, inquit, de spiritali sequente eos petra; petra autem Christus erat. O ingratos Iudaeorum animos! petrae scinduntur, et ipsi obdurescunt: inanimata moventur, et ipsi discredunt: templi velum scinditur, ut ipsorum futura vastitas designetur. Scissum quippe velum est, et arcana templi patefacta, propter Christi dictum: en relinqutur domus vestra deserta: reapse enim desertata sunt post Christi necem Iudaeorum sacra omnia: et qui incolebant urbem templumque angeli, illinc abscesserunt, atque ad ecclesiam transmigrarunt: multaque corpora eorum qui dormierant resurrexerunt cum Christo: ut nos discamus Christum a morte haud solum resurgere, sed cunctos ipsi credentes ex mortuis aeque suscitaturum.

8. Haec summatim est veneranda paschatis sollemnitas: haec christianorum mysteria de resurrectione mortuorum vitaque aeterna celebramus. Ergo sollemnia aga-

μεν· τοιγαροῦν ἑορτάσωμεν μὴ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας, πιστεύοντες εἰς ϖατέρα καὶ υἱὸν καὶ ϖνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰς τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἄκτιστον, πιστεύοντες τῇ ἀναστάσει, προσδοκῶντες τὸν κύριον πάλιν ἐρχόμενον, οὐκέτι μὲν ταπεινῶς, ἀλλ' ἐνδόξως μετὰ λαμπρότητος οὐρανίου, μετὰ φωτεινῶν ἀγγέλων, μετὰ σαλπίγγων καὶ φόβου καὶ χαρᾶς, χαρᾶς μὲν τῶν ἁγίων, φόβου δὲ τῶν καταδίκων καὶ ἁμαρτωλῶν· ὁ δὲ θεὸς τῆς εἰρήνης καταξιώσῃ πάντας ἡμᾶς μετὰ ἁγίων ἀναστάσεως, ἐν ἔργοις καὶ λόγοις εὑρεθέντας καὶ ϖίστει ὀρθοδόξῳ· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Δ'.

ΕΙΣ ΤΟ ΓΕΝΕΣΙΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΡΟΦΗΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ 1).

α'. Ἀηδόνι τινὶ ϖολυφώνῳ εὔηχα κελαδούσῃ ϖερὶ τὰς ἐαρινὰς ὥρας ἐοικὼς ἡμῖν ὁ λόγος, εὗρεν ἂν τάχα ἐκ μικροῦ ἀνυμνῆσαι τὴν μεγάλην φωνὴν τῆς ἀληθείας σήμερον ἀποκυουμένην· ἐπεὶ δὲ ἐστιν ἰσχνοεπὴς καὶ δύσφωνος ἄγαν, πῶς ὑμνήσει τὸ μέγα τῶν προφητῶν κλέος; πῶς αἰνέσει τὸ ἐξαίρετον τῶν ἀποστόλων γέρας; πῶς δοξάσει τὸ ξένον τῶν μαρτύρων σέβας; καί μοι σκοπητέον τοῦτο, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἁγίων, ἄλλος ἄλλου διείληφε τὰ ἐγκώμια, ὑψηλὸς ὑψηλοῦ, καὶ μετρίου μετριώτερος· τοῦ δὲ νῦν εὐφημουμένου πρὸ τῶν ἀλ- cod. vat. 820. f. 29. item vat. 1216. f. 96.

mus non fermento malitiae et nequitiae, sed azymis sinceritatis et veritatis, credentes in patrem, filium, ac spiritum sanctum, in consubstantialem increatamque Trinitatem, credentes resurrectioni, expectantes Dominum denuo venturum, neque iam humiliter, sed gloriose cum caelesti maiestate, cum splendidis angelis, cum tubis atque terrore simul et gaudio: gaudio inquam sanctorum, terrore peccatorum ac damnatorum. Deus autem pacis dignos nos omnes faciat resurgendi cum sanctis, quorum opera et verba et orthodoxam fidem imitati fuerimus! Quia ipsi est gloria et potentia per saecula saeculorum. Amen.

ORATIO IV.

IN NATIVITATEM SANCTI PROPHETAE PRAECURSORIS BAPTISTAE.

1. Si vocali alicui lusciniae verno tempore suaviter resonanti nostra similis esset oratio, laudare aliquantum magnam illam veritatis vocem, quae hodie nascitur, forsitan posset: sed quum gracilis atque absona sit oratio nostra, quomodo laudabit magnum decus prophetarum? quomodo celebrabit eximiam apostolorum dignitatem? quomodo glorificabit peregrinam martyrum gloriam? Porro hoc mihi quoque considerandum est, quod in aliis quidem sanctis, alius alium laudavit, celsus celsum,

1) Orationem hanc exhibuerat latine tantummodo Combefisius in bibliotheca concionatoria T. VII. p. 129. Nos nunc graece primum ex vaticano codice eruimus. Iam Combefisii interpretationem saepe libenter secuti sumus, saepe etiam ab ea discessimus, tum ob alias causas, tum quia Combefisius graecas dictiones non una vice prave omnino explicaverat; id quod philellenes vere a me dici comperient.

5

* Matth. XI. 11. λων, αὐτὸς Χριστὸς ὁ θεὸς ἡ ἀλήθεια· φησὶ γάρ *· μείζων Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐκ ἐγήγερται· ἐπεὶ οὖν τοσοῦτος περίεστιν ὁ ἔπαινος τῷ μεγάλῳ προδρόμῳ ἀνυπέρβλητος ἐκ τοῦ ἀνωτάτω λόγου, μή τι ἄρα ἐνδεής ἐστι τῆς ἡμετέρας βραχυλογίας, ὦ φιλακροάμονες; ἄπαγε· ἀλλὰ δουλικὸν ἀποτιννύντες χρέος, καὶ πατρικὸν 1) ἀποπληροῦντες ἐπίταγμα, καὶ ὡς ἁγιασθησόμενοι ἐκ μόνης τῆς περὶ τὸν πρόδρομον ὑπομνήσεως, τὸ τολμηρὸν ἡμῶν ἐπιδεικνύμεθα.

β'. Δεῦρο δὴ οὖν λοιπὸν τὴν ἡμέραν ἑορτάσωμεν, τὰ τοῦ γενεσίου πανηγυρίσωμεν, οὐχ οἱ περίοικοι μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ τοῦ νοητοῦ Ἰορδάνου 2) περίχωρος· ἴδωμεν τὸ ξενοπρεπὲς μυστήριον, ἴδωμεν τὸ παραδόξως τελούμενον σήμερον, κατανοήσωμεν τὰ τοῦ Ζαχαρίου, ἀνθομολογησώμεθα τὰ τῆς Ἐλισάβετ. Οὐκ ἐξ ἀγεννῶν τοίνυν γονέων, ἵνα κἀντεῦθεν δειχθῇ μέγιστος ὁ πρόδρομος, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπισήμων καὶ περιδόξων· ὁ μὲν γὰρ Ἀαρών τις καὶ τὴν πολιὰν καὶ τὴν ἀξίαν, τὴν ἱερατικὴν στολὴν ἠμφιεσμένος, τὸ περιστήθιον φημὶ, τὴν ἐπωμίδα, τὸν ποδήρη, τόν τε κοσσύμβρωτον χιτῶνα, τὴν κίδαρίν τε καὶ ζώνην, τὰ ἐκ χρυσοῦ τε καὶ λίθων καὶ ὑακίνθου καὶ βύσσου πεποικιλμένα· καὶ οὕτως εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσιὼν, κατὰ τὴν ἐφημερίαν τῆς ἱερουργίας· ἡ δὲ τῆς Σάῤῥας ἰσοκλεὴς, καὶ μᾶλλον δὲ ὑπερκλεὴς, ὡς καὶ τῇ θεομήτορι ἀγχιστεύουσα· γεννᾷ γὰρ ἐκ στειρώσεως κατ' ἐπαγγελίαν οὐκ Ἰσαὰκ δοῦλον θεοῦ κληθέντα *, ἀλλ' Ἰωάννην τὸν φίλον γνήσιον κυρίου χρηματίσαντα· ὦ ἀγόνου νη-

* Gen. XXIV. 14. Dan. III. 35.

minor minorem: sed eius qui nunc laudatur, ante omnes ipse Christus, Deus ac veritas, laudes pronunciavit. Ait enim: maior Iohanne baptista inter natos mulierum non surrexit. Quia igitur tanta suppetit magno praecursori sublimisque laus a supremae auctoritatis verbo; num is adhuc indiget exiguo nostro sermone, o studiosi auditores? Absit; sed servile persolventes debitum, et patris iussum exsequentes, et quasi ex sola praecursoris mentione sanctificandi simus, nostram audaciam ostendemus.

2. Agedum igitur diem festum iam celebremus, ad natalem honorandum frequenti multitudine conveniamus, neque accolae tantummodo, verum etiam universa intellectualis Iordanis regio. Videamus peregrinum mysterium: spectemus negotium hodie praeter omnem spem patratum: consideremus Zachariae res, vicissimque narremus quae Elisabetae sunt. Non ex obscuris ergo parentibus, ut hinc etiam maximus appareat praecursor, sed ex illustribus inclytisque nascitur. Nam alter quidem erat veluti Aaron propter canos et dignitatem, sacerdotali veste indutus, pectorali inquam et superhumerali, podere, fimbriata tunica, cidari, atque zona, quae omnia auro, gemmis, hyacintho, byssoque erant variata: atque ita in sancta sanctorum ingrediebatur per tempus ministerii sui. Illa vero Sarae gloria aequalis, vel potius superior, utpote Dei matrem propinquitate contingens. Parit enim ex sterilitate secundum pro-

1) Satis constare videtur Studitam aetate iuvenili plerasque has panegyricas orationes dixisse; quo tempore nonnisi iussu vel episcopi sui vel abbatis monasterii concionari poterat. Quem morem in Gregorio quoque antiocheno videsis apud nos T. II. p. 557.

2) Iordanes baptismi symbolum in musivis romanis. Heic dicit baptizatos omnes, id est christianos.

δύος τοιοῦτον κυοφορησάσης παῖδα· ὢ ἀκάρπου ἀρούρας τηλικαύτην βλαστησάσης ἄσταχυν· διὰ τοῦτο οὐκ ἀποκνητέον τὰ τοῦ μεγαλοφωνοτάτου Ἡσαΐου καινότερόν πως καὶ πρὸς αὐτὴν ἀποφθέγξασθαι *· εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι ἐξήνθησας ἐκ τῆς ἐρήμου μήτρας τὸ κρίνον τῆς ἁγνείας, τὸ ῥόδον τῆς πνευματικῆς εὐοδμίας, τὸν λειμῶνα τῆς ἀγαθοφόρου ἐγκρατείας, τὸν ἡμεροφανῆ λαμπτῆρα τῆς Χριστοῦ ἐπιφανείας, Ἰωάννην τὸν θεοπρόβλητον στρατιώτην τοῦ οὐρανίου βασιλέως, τὸν ἄριστον τῆς Χριστοῦ νυμφαγωγὸν ἐκκλησίας, τὸν ἀσίγητον μάρτυρα τῆς ὄντως ἀληθείας, Ἰωάννην τὸν διαπρύσιον κήρυκα τῆς μετανοίας, τὸν ἐν σώματι ἄγγελον τοῦ κυρίου, τὸν ἐκφάντορα τοῦ ἀμνοῦ τοῦ αἴροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ οὐδ᾽ ἂν αὐτοῦ περιλάβοιμι τὰς ἀξίας, κἂν πλείω προσθείην τῆς κλήσεως τὰ ὀνόματα· πολυώνυμος γάρ τις ἐστὶ, καὶ πολυάξιος, τὸ μεῖζον παρὰ πάντας τοὺς χριστοὺς κυρίου κεκληρωμένος. * Is. LIV. 1.

γ΄. Καὶ γοῦν τιμᾶται καὶ Ἰσαὰκ τοῦ προπάτορος τὸ γενέσιον, ὅνπερ Σάῤῥα συλλαβοῦσα καὶ τεκοῦσα υἱὸν εἰς γῆρας, εἶτα καὶ εἰποῦσα, τίς ἀναγγελεῖ Ἀβραὰμ ὅτι θηλάζει Σάῤῥα παιδίον; ἐφ᾽ ᾧ καὶ μεγάλην δοχὴν ποιῶν φαίνεται ἐν ἡμέρᾳ τῆς αὐτοῦ ἀπογαλακτίσεως. Καὶ τιμᾶται πάλιν Σαμψὼν [τὸ γενέσιον] τοῦ τεχθέντος Μανωὲ κατ᾽ ἐπαγγελίαν, ἐκ στείρας καὶ αὐτὸς προερχόμενος· ὅς, φησιν, οὐ πίεται οἶνον καὶ σίκερα, καὶ οὐ μὴ φάγῃ πᾶν ἀκάθαρτον· καὶ αὐτὸς ἄρξεται σώζειν τὸν Ἰσραὴλ ἐκ χειρὸς ἀλλοφύλων. Ἔτι δὲ πρὸς τούτοις, ἵνα τὰ τῶν ἄλλων παραθέω, καὶ Σαμουὴλ τοῦ τὰ ἔμπροσθεν βλέποντος, ὃν ἔτεκεν ἡ πολυύμνητος Ἄννα τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς Ἐλκανᾷ, ἀναθεμένη ἐκ βρέφους

missionem, haud Isaacum Dei servum vocatum, sed Iohannem qui verus Domini extitit amicus. O sterilem uterum, qui talem gestavit filium! O infructuosum agrum, qui tale tantumque spicum germinavit! Quamobrem non est cuuctandum verba illa vocalissimi Isaiae novo quodam modo de ipsa dicere: laetare sterilis quae non paris; erumpe et clama quae non parturis, quoniam ex deserta matrice tua lilium effloruit sanctitatis, rosa spiritalis suavitatis, pratum utilis continentiae, fax interdiu quoque conspicua Christi adventûs, Iohannes a Deo electus miles caelestis regis, optimus ecclesiae Christi paranymphus, testis numquam tacitus eius, quae vere est, veritatis, Iohannes poenitentiae canorus praeco, cum corpore angelus Domini, index agni qui tollit peccatum mundi. Neque possim eius complecti dignitatem, quantumvis nomina appellationum multiplicem; permultos enim titulos dignitatesque habet, maius prae omnibus Domini unctis officium sortitus.

3. Sane in honore habetur Isaaci quoque progenitoris nativitas, quem cum concepisset Sara filium et in senectute peperisset, dixit: quis nunciabit Abrahamo quod Sara filiolum lactet? Quocirca magnum quoque constat patrem fecisse convivium die ablactationis eius. Honoratur item natalis Sampsonis, quem Manue filium suscepit secundum promissionem, de matre sterili similiter ortum; qui, ut ait scriptura, bibiturus non erat vinum neque sviceram, nec immundum quicquam manducaturus; idemque initium facturus salvandi Israhelis de alienigenarum manu. Praeter hos, ut alios omittam, Samuhelis, qui res in antecessum videbat, honoratur natalis; quem

τῷ θεῷ. Ἀλλ' οὔπως τῇ Ἰωάννου τετυχήκασι μεγαλειότητος, ἀγαπητοί· διότι
οἱ μὲν πρὸ νόμου τοῦ γραπτοῦ, οἱ δὲ μετὰ νόμον· Ἰωάννης δὲ ὁ υἱὸς Ζαχα-
ρίου τοῦ ἱερέως καὶ Ἐλισάβετ τῆς θαυμασίας, προεισόδιον ἄνθος τῆς Χριστοῦ
παρουσίας, ἀνέθαλλε μέσον νόμου καὶ χάριτος ἀναφανείς· προηύγασε γὰρ ὁ
νοητὸς ἑωσφόρος, σημαίνων τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης· προέδρα-
μεν ὁ στρατιώτης δηλῶν τὴν τοῦ παμβασιλέως ἐπιδημίαν· ἦλθεν ὁ νυμφαγωγὸς
μηνύων τὴν ἐπιστασίαν τοῦ νυμφίου· καὶ οἱ μὲν μετά τινας καιροὺς τῆς ἀπο-
κυήσεως, ἢ προεφήτευσαν, ἢ ἐτερατούργησαν· ὁ δὲ ἔτι ἐγκυοφορούμενος, πνεύ-
ματος ἁγίου ἐμπέπλησται, καὶ θαυματουργὸς ἀναδέδεικται.

δ'. Τοιγαροῦν ἔοικέ μοι τοιοῦτόν τι, ἵν' ὡς ἐν εἰκόνι παραστήσω τὸ μεγαλο-
πρεπὲς τοῦ προδρόμου· ὥσπέρ τις οὖν βασιλεὺς ἐκ τῶν ἀνακτόρων βασιλικῶς
προερχόμενος, ἔχει μὲν πρῶτα ἡγουμένους ῥαβδούχους τινὰς καὶ σκηπτροφό-
ρους, ἔπειτα ὑπάτους, ὑπάρχους τὲ καὶ ταξιάρχους, ἔσχατον δέ τινα ἀξιω-
ματικώτερον, μεθ' ὃν εὐθὺς ὁ βασιλεὺς ἀμέσως ἐπιφαίνεται χρυσῷ καὶ λίθοις
διαυγέσι καταλαμπόμενος, οὕτω μοι νόει καὶ ἐπὶ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου τῶν
ὅλων βασιλέως Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν· μέλλοντος γὰρ αὐτοῦ διὰ σαρκὸς εἰσιέ-
ναι ἐν τῇ οἰκουμένῃ, προηγήσαντο μὲν πατριάρχαι, οἷον Ἀβραάμ, Ἰσαάκ, Ἰα-
κώβ· ἔπειτα Μωϋσῆς ὁ θεοφάντωρ, Ἀαρών τε καὶ Σαμουήλ, καὶ πᾶς ὁ τῶν
προφητῶν ὅμιλος· ὕστατος δέ πως πεφανέρωται Ἰωάννης· καὶ εὐθὺς ὁ δεσπότης
* Ioh. I. 15. Χριστὸς περὶ οὗ φησίν *· ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι
πρῶτός μου ἦν· καὶ ὁ ἔσχατος τῇ τάξει μείζων τῇ ἀξίᾳ, κατὰ τὸ ἀνάλογον
ἀποδέδεικται· οὕτω τοίνυν καὶ προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ τῶν ἄλλων ἁπάν-

peperit celeberrima Anna viro suo Helcanae, et ab infantia Deo dicavit. Sed isti non adsecuti sunt Iohannis excellentiam, o dilecti: nam partim ante legem scriptam fuerunt, partim post legem. Iohannes autem Zachariae sacerdotis et mirificae Elisabetae filius, pullulavit flos praecedens Christi adventum, medius inter legem et gratiam apparens. Praeluxit enim intellectualis lucifer, ortum solis iustitiae significans: praecessit miles regis universalis adventum denuncians: venit paranymphus sponsum adesse portendens. Et alii quidem aliquanto post nativitatem tempore, vel prophetaverunt, vel miracula ediderunt; hic autem adhuc gestatus in utero, Spiritu sancto repletus erat, et prodigiorum auctor apparuit.

4. Quamobrem venit mihi in mentem, ut imagine quadam magnificentiam praecursoris repraesentem. Sicut enim rex ex palatio regaliter procedens, habet primo praecedentes lictores et sceptriferos, deinde consules, praefectos et ordinum ductores, postremo aliquem maiore dignitate praeditum; post quem statim rex, nemine interiecto apparet, auro et claris lapidibus fulgens; ita mecum cogita de vero unicoque omnium rege Christo Deo nostro. Huic enim per carnem in mundum ingressuro, praecesserunt patriarchae, Abrahamus videlicet, Isaacus, Iacobus: deinde Moyses Dei interpres, Aaron atque Samuhel, et universa prophetarum turba. Postremus apparuit Iohannes, moxque statim Christus dominus; de quo ille dixit: qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat. Et qui ultimus ordine est, dignitate maior pro proportione extitit. Sic ergo et prophetarum et apostolorum et

των πρώτιστος κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον ὁ μέγας πρόδρομος, τῶν μὲν ὡς ἑφεπόμενος, τῶν δὲ ὡς προηγούμενος· ἀλλὰ γὰρ τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν ἀναπτύξαντες, ἀκουσώμεθα τίνα τὰ τοῦ Γαβριὴλ πρὸς τὸν Ζαχαρίαν ἀπαγγελλόμενα.

ε΄. "Ὤφθη αὐτῷ, φησιν, ἄγγελος κυρίου, ἑστὼς ἐκ δεξιῶν τοῦ θυμιάτος· καὶ ἐταράχθη Ζαχαρίας ἰδὼν, καὶ φόβος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν· ὡς φοβερά τίς καὶ ἡ ἀγγελικὴ ὀπτασία, καὶ ἐν φοβερῷ τόπῳ καταφανεῖσα· "ὡς φοβερὸς γάρ φησιν ὁ τόπος οὗτος· οὐκ ἔστι τοῦτο, ἀλλ' ἢ οἶκος θεοῦ*·„ καὶ οὐ θαυμαστὸν εἰ δίκαιος ὢν ὁ ἱερεὺς ἐταράχθη, καὶ φόβος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτὸν, ὅπου καὶ Δανιὴλ * ὁ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀνὴρ, ἰδὼν ἐθαμβήθη, ἐπὶ πρόσωπόν τε πεπτωκὼς καὶ ἀχανὴς γεγονὼς, τῇ τῆς ἀγγελικῆς ὑπεροχῆς ἀσυγκρίτῳ λαμπρότητι. Ὤφθη αὐτῷ, φησιν, ἄγγελος κυρίου· τί φασιν ἡμῖν πρὸς ταῦτα, οἱ μὴ εἰκονίζοντες ἡμίχριστοι 1); εἰ ὦπται ἄγγελος ἀνθρώπῳ, πάντως καὶ εἰκόνισται οὐδαμῶς ἄλλως ἢ ὡς ὦπται· ὦπται δὲ ἐν τοιᾷδε μορφῇ, καθ' ἃ καὶ Μωϋσῇ πρότερον ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ τὰ περὶ τὸ ἱλαστήριον χερουβὶμ ἐν τύπῳ δεικνύμενα· καὶ εἰ τὸ ἀσώματον καὶ ἀσχημάτιστον κατὰ τὸν δεδειγμένον τύπον περιγράφεται, πῶς τὸ ἐνσώματον καὶ σχηματιζόμενον ὑποπίπτον χροιᾷ τε καὶ ἀφῇ, καὶ ταῖς τρισὶ διαστάσεσιν, οἷον τὸ τοῦ σωτῆρος εἶδος, οὐκ εἰκονίσομεν πρὸς ἐναργῆ τῆς ἀφαντασιάστου αὐτοῦ σαρκώσεως ἀπόδειξιν; καὶ μὴ συμπεριγράφειν ἡμᾶς ἐν τούτῳ ἡγήσωνται οἱ ἄφρονες τὴν θεότητα, ἧς οὐκ ἔκφρασις, οὐ κατάληψις, οὐ θέσις, οὐ σχῆμα, οὐ τόπος, οὐ ποσότης, οὐ πηλικότης, οὐκ ἄλλό τι τῶν περι-

* Gen. XXVIII. 17.

* Dan. X. 8.

aliorum omnium praecipuus fuit, iuxta verax Verbum magnus praecursor; illorum quidem ut subsequens, horum ut praecessor. Sed agesis evangelicam aperientes historiam, audiamus quaenam Zachariae nunciata sint.

5. «Apparuit ei, inquit, angelus Domini, stans a dextris altaris incensi. Et conturbatus est Zacharias videns, et timor irruit super ipsum.» Nempe quia terribilis est angelica visio, et terribili in loco ostensa. «Quam terribilis est, inquit, locus iste! non est heic aliud nisi domus Dei.» Neque est mirandum, si quum iustus sacerdos esset, turbatus est timorque in eum irruit; siquidem et Danihel desideriorum vir, videns obstupuit, et in faciem cadens ore hiante fuit, propter angelicae eminentiae splendorem incomparabilem. «Apparuit ei, inquit, angelus Domini.» Quid ad haec nobis dicunt hi semichristiani, qui angelorum imagines fieri nolunt? Si angelus ab homine visus fuit, ergo omnino figuram induerat, haud aliter quam cernebatur. Visus est autem tali figura, quali antea Moysi in monte Sina circa propitiatorium, cherubim in typo ostensi fuerunt. Quod si incorporeum et non figuratum iuxta ostensum typum delineatur, quid ni corporeum et figuratum, colori, tactui, tribusque dimensionibus obnoxium, qualis fuit Servatoris species, non figurabimus, ad evidentem non phantasticae incarnationis eius demonstrationem? Neque sic a nobis circumscribi putent hi stulti deitatem, quae neque verbis exprimi potest, neque comprehendi, cuius nulla est positura, nulla figura, nullus locus, nulla quantitas, nulla qualitas, nec aliquid aliud ex iis, quae sunt intra fines cir-

1) Invehitur in iconomachos, contra quos extat etiam peculiare Studitae nostri opus.

γραφῆς ἔνδον διὰ τὸ ἄπειρον καὶ ἀπερίληπτον· ἐπεὶ καὶ ἐνταῦθα τὸν ἁπλῶς ἄνθρωπον εἰκονίζοντες, οὐ τὸ τῆς ψυχῆς ἄϋλον καὶ ἀνείδεον συνεικονίζομεν πάντως, οὐ γὰρ ἐνδέχεται, ἀλλὰ καταλλήλως τὰ οἰκεῖα ἑκατέρως ἀπονέμομεν· τῷ ἀπεριγράφῳ τὸ ἀπερίγραφον, καὶ τῷ περιγραπτῷ τὸ ἀπερίγραπτον, ὡς ὁ τῆς ἀληθείας λόγος παρίστησιν· ἐπανιτέον δὲ αὖθις εἰς τὸ προκείμενον.

ϛ΄. "Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος· μὴ φοβοῦ Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ „ δέησίς σου.„ Εὐθὺς κατέστειλε τὸν φόβον τῇ πεύσει, οἷα ἡ ἀγγελικὴ ὀπτασία μετὰ τὸ φοβῆσαι, τὸ δειλὸν ἀφαιρουμένη· καὶ ἐναντίως περὶ τὴν δαιμονικὴν ἔφοδον· "μὴ φοβοῦ φησὶ Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου· καὶ ἡ γυνή σου „ Ἐλισάβετ γεννήσει σοι υἱόν.„ Ὢ τῆς ἐπιθυμουμένης θεοπαρόχου ἐπιτάξεως· ὢ τῆς πολυεύκτου ἀγγελοκομίστου ὑποσχέσεως· ἐπέτυχεν οὗ ἐπεπόθει· ἤνυσεν ὃ ἠντιβόλει· εὗρεν ὃ ἐπεζήτει· τὸν τῆς ἀγονίας καινισμὸν, τὸν τῆς εὐπαιδίας * πορισμὸν, οὐκ ἀκολουθίᾳ φύσεως, ἀλλ᾽ ἐπιτυχίᾳ ἐντεύξεως· οὐδὲ γὰρ κατάρας ἦν ἐπιτίμιον ἡ στείρωσις, ἄπαγε, ἀλλὰ μυστηρίου μεγάλου παρασημείωσις· τοῦ γὰρ Ζαχαρίου ἐπικειμένου ταῖς πυκναῖς πρὸς θεὸν ἱκετηρίαις διαλυθῆναι τὴν στείρωσιν, τάχα ἐπακηκοέναι αὐτὸν δοκῶ· οὔπω συντετέλεσται ὁ καιρός· οὔπω συνετμήθησαν αἱ ἡμέραι τῆς ἐπιφανείας· τότε οὖν ἔλπισον τὴν τεκνογονίαν, Ζαχαρία, ὁπηνίκα ἔλθῃ ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν· τότε ἐκδέχου τὴν ἀποστείρωσιν, ὁπόταν ἥξει ἡ ἐλπὶς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς· ἐπειδὴ δὲ ἧκεν ὁ καιρὸς, λάβε τὸ καταθύμιον διὰ τῆς τοῦ Γαβριὴλ προῤῥήσεως· ἀνακαινίσθητι ὡς ἀετὸς τῇ νεότητι· γνώρισον, φησὶ, τὴν ὁμόζυγον· "εἰσηκούσθη γὰρ ἡ δέησίς σου· καὶ ἡ

* cod. ἀπαιδίας.

cumscriptionis, propterea quod sit infinita et incomprehensibilis. Nam nunc etiam si simplicis hominis imaginem effingimus, haud certe animam immaterialem et figurae incapacem figuramus, quod fieri prorsus nequit; sed utrique convenienter quae sunt propria tribuimus; nempe incircumscripto incircumscriptionem, circumscripto circumscriptionem, prout veritatis ratio nobis suadet. Sed ad propositum denuo revertendum est.

6. «Dixit autem ei angelus: ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est oratio tua.» Statim timorem eo nuncio compressit, quia visio angelica post pavorem, causam timendi solet eripere; quod in daemoniacis occursibus contra fit. «Ne timeas, Zacha- » ria, quoniam exaudita est oratio tua, et uxor tua Elisabet filium tibi pariet.» O desideratum quod a Deo fit mandatum! o valde optabilem quae ab angelo affertur promissionem! Adsecutus est quod optaverat: optinuit, quod rogabat: invenit quod quaerebat; sterilitatis mutationem, fecunditatis donum; non naturae sequela, sed precum impetratione. Non enim maledictionis poena erat sterilitas, absit, sed magni mysterii significatio. Etenim Zachariam frequentibus ad Deum precibus instantem, ut solveretur sterilitas, haec fortasse inaudisse sibi dicta puto: nondum completum est tempus: nondum finiti sunt dies adventus: tunc demum prolis genituram spera, o Zacharia, quando venerit expectatio gentium: tunc expecta sterilitatis cessationem, cum advenerit spes omnium finium terrae. Nunc quia tempus adest, sume rem optatam per Gabrihelis praedictionem: renovetur ut aquilae iuventus tua: cognosce, inquit, uxorem tuam. «Etenim exaudita est oratio tua, et uxor tua Elisabet tibi

„ Γυνή σου Ἐλισάβετ γεννήσει σοι υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην·„ ἐγνώρισε καὶ τοὔνομα ὃ κληθήσεται κἀξ αὐτῆς τῆς ἐτυμολογίας ἰὸν ἄνωθεν.

ζ'. " Εἶπε δὲ Ζαχαρίας πρὸς τὸν ἄγγελον.„ Λοιπὸν γὰρ αὐτῷ ὡς ὁμοδούλῳ παῤῥησίᾳ διαλέγεται· " κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο; ἐγὼ γάρ εἰμι πρεσβύτης, „ καὶ ἡ γυνή μου προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς· „ ἡ μὲν πρόχειρος καὶ πατρικὴ ἀπόδειξις, ἀπιστίας ἔγκλημα καταγράφει τῷ ἱερεῖ· ὁ δὲ παρὼν λόγος οὐχ ὑποπίπτων, ἀλλ' ἐν δοκιμασίᾳ προερχόμενος, ταυτὸν πεπονθέναι φησὶ τῷ μεγάλῳ Θωμᾷ καὶ τὸν Ζαχαρίαν· οὐ τοῦτο γὰρ ἦν αὐτὸν εἰκὸς ἠγνοηκέναι προφήτην τε ὄντα καὶ τὰ θεῖα πεπαιδευμένον, ὅτι περ δύναιτ' ἂν θεὸς καὶ φύσιν καινουργῆσαι, καὶ γῆρας νεοποιῆσαι, καὶ πόρον ἐν ἀμηχάνοις διεκφᾶναι, ὡς ἐπὶ Ἀβραὰμ καὶ Σάῤῥας, ὡς ἐπὶ τῆς Σουμανίτιδος, καὶ τῶν ἄλλων ποικίλων καὶ παντοδαπῶν αὐτοῦ τεραστίων· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ τῶν μεγάλων καὶ παραδόξων προσδοκιῶν ἐπαγγελίαι ἐξάπινα ἀκουόμεναι ταράττειν πῶς εἰώθασι τὴν ψυχὴν, οὐ πρὸς ἀπιστίαν ἀναβαλλόμενος οἶμαι, ἀλλὰ πρὸς τελείωσιν ἐπισπευδόμενος, εὐθὺς οἷα ὑφ' ἡδονῆς ἁλοὺς ἀναφωνεῖ καὶ φράζει, κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο; μὴ δὴ παραλογίσῃ, μηδαμῶς διαψεύσῃ, δίδου μοι τὸ ἐπίσημον, πάρεχέ μοι τὸ ἐνέχειρον· ὡς πάλαι ὁ θεὸς τῷ Ἀβραὰμ πρὸς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν, καὶ ἐκ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ ἐξελεύσεσθαι βασιλεῖς, τὸ τῆς περιτομῆς σημεῖον· καὶ πρὸ τούτου, ὡς τῷ Νῶε πρὸς τὸ μὴ ἐπάξαι κατακλυσμὸν ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ἐν τῇ νεφέλῃ τόξον· πρὸς τούτοις καὶ Μωϋσῇ τὴν ὀφιωθεῖσαν καὶ θᾶττον ἀποκατασταθεῖσαν ῥάβδον εἰς τὸ πιστεῦσαι τοῖς Αἰγυπτίοις ὅτι ὦπται αὐτῷ ὁ ὤν.

» filium pariet, vocabisque nomen eius Iohannem. Significavit etiam nomen, quo vocabitur, ex vi ipsius etymologiae procedere ab alto.

7. « Dixit autem Zacharias angelo.» Exin cum angelo tamquam conservo loquitur: « quomodo hoc cognoscam? ego enim senex sum, et uxor mea processit in diebus » suis. » Communis quidem et patrum explanatio, incredulitatis reum dicit sacerdotem. At noster sermo his non acquiescens, sed experimenti causa ulterius progrediens, idem passum Zachariam ait, quod magnum Thomam. Haud enim verisimile est, prophetam rei divinae gnarum ignorasse, posse Deum et naturam innovare, et senectuti vires instaurare, et bonum exitum desperatis rebus ostendere, ut in Abrahamo Saraque fecit, et in Sumanitide, et in aliis cuiuslibet generis prodigiorum casibus. Sed quia magnarum, et quae sunt praeter opinionem, expectationum promissiones, si repente audiantur conturbare fere animum solent; Zacharias non incredulitate haesitans, ut reor, sed ad rei perfectionem festinans, ilico tamquam gaudio correptus exclamat aitque; quomodo hoc cognoscam? Ne me decipias, ne me fallas, da mihi indicium, praebe mihi arrham; ut olim Deus Abrahamo, ut persuaderet fore illum multarum gentium patrem, et ex eius lumbis reges orituros, tradidit circumcisionis signum: et ante hunc Noacho ut fidem faceret, numquam postea adductum iri super terram diluvium, arcum ostendit in nube: denique Moysi virgam in anguem mutatam, et mox suo statui restitutam, ut Aegyptii crederent, ei apparuisse illum qui EST.

ή. " Καὶ ἀποκριθείς, φησιν, ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῷ· ἰδοὺ ἔσῃ σιωπῶν καὶ „ μὴ δυνάμενος λαλῆσαι, ἀνθ᾽ ὧν ἠπίστευσας τοῖς λόγοις μου (προσθετέον „ κατὰ τὸ σιωπώμενον ἁπλῶς τε καὶ ἀνεξετάστως), οἵτινες πληρωθήσονται εἰς „ τὸν καιρὸν αὐτῶν· „ ἔλαβε τοίνυν τὸ σημεῖον ὁ Ζαχαρίας κατάλληλον τῷ πράγματι, σιωπὴν φθογγῆς λυομένης, πρὸς φθογγὴν ζῶσαν καὶ ἐνυπόστατον τεχθησομένην αὐτῷ· καὶ συμπτύξας τὰ χείλη ὑμνεῖ φωναῖς ἀνακούστοις τὸν τοῦ τόκου δοτῆρα· " ἐξελθὼν γάρ, φησιν, οὐκ ἠδύνατο λαλῆσαι· καὶ ἐπέγνω- „ σαν ὅτι ὀπτασίαν ἑώρακεν ἐν τῷ ναῷ· καὶ αὐτὸς ἦν διανεύων, καὶ ἔμενε κω- „ φός·„ τὸ μὲν πρὸς τὸ μὴ ἐρωτᾶσθαι, ὡς οὐ καθεκτὸν τὰ τῆς ὀπτασίας ἀκουτίζεσθαι· τὰ δὲ ὡς οἷον ἐκβεβηκὼς τῶν αἰσθήσεων, καὶ εἰς ἑαυτὸν ὅλος τὸ ὁραθὲν συστρεφόμενος, κωφεύειν τοῖς ἀεροκτύποις λαλήμασιν· οὐδὲν δὲ οἷον ὡς προφητοπάτορα καὶ προφητείας ἔργον κἀνταῦθα ἐπισημαίνειν· καὶ τοῦτό ἐστιν ἴσως ἡ τῆς νομικῆς λατρείας παῦλα, πρὸς τὴν ἐν τῇ χάριτι διὰ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰωάννου ἀνάῤῥησιν· τοίνυν παραδραμόντες τὰ διὰ μέσου, ὡς οὔτε τῇ ἡμέρᾳ ἀνήκοντα, οὐδ᾽ αὐτῇ δυνάμει ἡμῶν ἐφικτά, αὖθις ἐπὶ τὸ κατεπεῖγον ἐλευσώμεθα.

θ'. "Καὶ ἐγένετο, φησιν, ὡς ἤκουσεν ἡ Ἐλισάβετ τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας, „ ἐσκίρτησε τὸ βρέφος ἐν ἀγαλλιάσει ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς· „ ὦ Ἰωάννη τὸ μακάριον βρέφος, τὸ ἀκοίμητον ἔμβρυον· ὁ ἐγγάστριος, πῶς ἐγκόσμιος; ὁ ἀτέλεστος, πῶς πληρέστατος; ὁ ἑξαμηνιαῖος, πῶς πολυχρόνιος; ὁ ἀδιανόητος, πῶς ἐμφρονέστατος; ὁ ἀδιάλεκτος, πῶς εὔλαλος; φράσον ἡμῖν φράσον, ἐν ζοφερῷ χωρίῳ τῆς μητρώας νηδύος συνεχόμενος, τὴν ὁρατικὴν ἕξιν οὔπω ἐνερ-

8. « Et respondens angelus dixit ei: ecce eris tacens neque loqui valens, propte- » rea quod verbis meis non credidisti (addendum est, quod subintelligitur, nempe » simpliciter et sine inquisitione), quae tempore suo complebuntur. » Recepit ergo Zacharias signum ei rei consentaneum, nempe vocis caducae silentium, pro voce viva ac substantiali quae mox ei parienda erat. Interim complicatis labiis, laudat vocibus auditui imperviis prolis datorem: « egressus enim, inquit, loqui non poterat: et cog- » noverunt, quod visionem vidisset in templo: et ipse erat innuens, mansitque » mutus. » Partim quidem ne interrogaretur, quia ferendum non erat ut visio passim audiretur: partim vero, ut qui quodammodo excesserat ex sensibus, totusque in se ipso visionem ruminabatur, mutus esset ad verberantes aërem sermones. Nec inverisimile est prophetae patrem, prophetiae argumentum heic significare, id est fortasse legalis cultus cessationem, prae divulgatione cultus secundum gratiam in Iohannis nativitate. Sed iam, intermediis omissis, quae ad praesentem diem non pertinent, quaeque vires nostrae persequi nequeunt, rursus ad id quod instat veniamus.

9. « Et factum est, inquit, quum audisset Elisabet salutationem Mariae, exul- » tavit infans gaudio in utero eius. » O Iohannes, felix infans, vigil embryon! Qui es in utero, quomodo in mundo? qui nondum es perfectus, quumodo es absolutissimus? qui semestris, quomodo longaevus? qui nondum cogitare potes, quomodo es prudentissimus? qui loqui non potes, quomodo expedite disseris? dic nobis dic age; tenebroso materni uteri loco adhuc conclusus, visualem vim nondum exer-

γῶν, τὸν ἀκουστικὸν ψόφον οὔπω εἰσδεχόμενος, τὸν φωνητικὸν φθόγγον οὔπω ἐκβοῶν, τὴν περιπατητικὴν κίνησιν οὔπω μετειληφὼς, τὸ γελαστικὸν ἰδίωμα οὔπω ἐπιτετηδευκώς· πῶς διορᾷς; πῶς ἐπαΐεις; πῶς θεολογεῖς; πῶς περισκιρτᾷς; ποταπῶς ἀγάλλῃ; ἀπόκριναι ἡμῖν ἀπόκριναι ὦ πανάγαστε· μέγα, φησὶν, τὸ τελούμενον μυστήριον, καὶ ἔξω ἀνθρωπίνης καταλήψεως τὸ δρᾶμα· καινοτομῶ εἰκότως τὴν φύσιν διὰ τὸν καινοτομεῖν μέλλοντα ὑπὲρ φύσιν· ἔμβρυος* ὢν ὁρῶ, ἐπειδήπερ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον βλέπω κυοφορούμενον· ἐνωτίζομαι, ἐπειδήπερ ἐπαΐω, ὡς φωνὴ τοῦ μεγάλου λόγου τικτόμενος· ἀναβοῶ, ἐπειδήπερ τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ πατρὸς κατανοῶ σαρκούμενον· σκιρτῶ, ἐπειδήπερ τὸν τοῦ παντὸς ποιητὴν αἰσθάνομαι ἀνθρωπομορφούμενον· ἀγάλλομαι, ἐπειδήπερ τὸν λυτρωτὴν τοῦ κόσμου διανοοῦμαι σωματούμενον· ἀρχὴν ὑμῖν, φησιν, σημαίνομαι τῆς τοῦ θεοῦ ἐν κόσμῳ εἰσαγωγῆς καὶ σωματικῆς προσελεύσεως· προτρέχω τῆς ἐπιδημίας, καὶ οἷον ἐξάρχω ὑμῖν τῆς ἐξομολογήσεως· λάβετε ψαλμὸν, δαυιτικῶς εἰπεῖν, καὶ τύμπανον προφητικῶς, ψαλτήριον τερπνὸν μετὰ κιθάρας· ᾄσατε αὐτῷ καὶ ψάλατε αὐτῷ· διηγήσασθε πάντα τὰ θαυμάσια αὐτοῦ.

* retro ἔμβρυον.

ι΄. Ἆρ' οὖν, Ἰωάννη, ὑπερανέστης τὰ ἐπίγεια; προέκυψας εἰς τὰ οὐράνια; ὑπεραναβέβηκας ἀγγελικὰς καὶ πρωτουργικὰς διακοσμήσεις; πῶς οὖν γε ὧνπερ τὴν φύσιν οὐκ ἐπελάβου, τούτων τὴν τάξιν καὶ ἀξίαν ἀπεκληρώσω; τὸ αὐτοῖς ἐξ αἰῶνος ἄδηλον καὶ ἀδίδακτον, εὐθὺς ὡς μετὰ θεὸν διαπορθμεύσας καὶ διαγγείλας ἡμῖν ταῦτα ἔτι μαιουόμενος; οὐκ ἀεροπόνησα, φησὶν, οὐκ ἐνεφελοδρόμησα, οὐχ ὑπερουράνισα, οὐχ ὑπερανέστηκα τῶν φλογερῶν καὶ ἀσωμάτων δυ-

cens, aure strepitum nullum hauriens, vocalem sonum nondum emittens, ambulatorii motus nondum particeps, risum hominis proprium adhuc non exserens; quomodo audis? quomodo res divinas eloqueris? quomodo exsilis? quomodo exultas? responde, o mirabilissime. Magnum est, ait, mysterium, et actus ab humana remotus comprehensione. Merito innovo naturam, propter eum qui est innovaturus res supra naturam. Embryo quum sim, attamen cerno, quia iustitiae solem in utero gestatum video. Aurium sensu polleo, quoniam audio me vocem magni Verbi nasci. Clamo quia unigenitum filium patris considero incarnatum. Exsilio, quia rerum omnium creatorem sentio hominis formam sumpsisse. Exulto, quia redemptorem mundi intelligo corporatum. Principium vobis, inquit, significo Dei in mundum ingressûs, et corporalis processûs: praecurro adventui, et quodammodo vobis praeeo confessionem. Sumite psalmum, ut cum Davide loquar, et tympanum ut cum propheta, psalterium iucundum cum cithara, cantate et psallite illi, narrate omnia mirabilia eius.

10. Num ergo, o Iohannes, supra terrena excessisti? caelestia inspexisti? ultra angelicas et primigenias creaturas ascendisti? Quomodo igitur quorum naturam non es sortitus, horum ordinem ac dignitatem recepisti? ita ut quod a saeculo ignotum erat et non traditum, statim quasi praeter Dei institutum huc attuleris, nobisque nunciaveris, quum tu adhuc obstetricio opere indigeas. Non aërem inquit verbero, non discurro nubes, non caelos transcendi, non excessi supra igneas incorporeasque

νάμεων· μὴ τοῦτο ὑπονοείσθω, ἀλλ' ὁ ἐπάνω πάντων ὢν, καὶ μένων ἐν τοῖς πατρῴοις κόλποις σὺν ἁγίῳ πνεύματι, λαθὼν ἀδιαστάτως ἅπαντας τοὺς πυρίνους λειτουργοὺς αὐτοῦ, ὡς ἐπ' ἄλλον οὐρανὸν εἰσεληλυθὼς ἐν τῇ γαστρὶ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας, ἐνεφάνησεν ἑαυτὸν καὶ μεμυσταγώγηκέ μοι τὰ τηλικαῦτα· μηνυτὴς οὖν εἰμὶ τοῦ βρέφους, ὅτι παιδίον γεννᾶται ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν,
* Is. IX. 6. κατὰ τὸν μέγαν Ἡσαΐαν *, ὁ πρὸ αἰώνων θεός· στειροφυὴς γόνος τυγχάνω, ὅτι παρθενικὸς ὁ τόκος προελεύσεται· ὢ τῆς ὑπερφυοῦς μεγαλουργίας· ὢ τῆς παραδόξου τερατουργίας· οἷα ἡμῖν τὸ ἄτικτον βρέφος εὐαγγελίζεται σήμερον; πηλίκα ἡμῖν ὁ Ἐλισάβετ τόκος θεολογῶν προμεμήνυκε; σκιρτάτω ὑφήλιος ἅπασα, χορευέτω ἡ ἐκκλησία προεόρτια, προεισόδια τὰ γενέσια τῶν Χριστοῦ γενεθλίων πανηγυρίζουσα, καὶ χαρᾶς πληρούσθω τὰ σύμπαντα τὸν μηνυτὴν δεξάμενα τῆς τοῦ παμβασιλέως ἐπελεύσεως.

ια'. Ἀλλ' ὦ μακάριε Ἰωάννη, ὁ τῶν μεγίστων μέγιστε προφήτης, ὁ πρωτίστος ἐν ἀποστόλοις· ὁ τῶν μαρτύρων ἐξοχώτατος μεγαλόμαρτυς, ὁ τῆς ἐρήμου θεοκόσμητος πολιοῦχος, ὁ τοῦ ὡραιοτάτου νυμφίου φίλος ἠγαπημένος, ὁ τοῦ ἀφράστου φωτὸς λύχνος ἡτοιμασμένος, ὁ τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ κήρυξ πεπιστευμένος ὁ τῆς πατρικῆς φωνῆς ἄριστος ἐπακροάμων, ὁ βαπτιστὴς Χριστοῦ κεκηρυγμένος, ὁ τῆς Ἡρώδου ἀσελγείας ἔλεγχος πεπαῤῥησιασμένος, ὁ τοῖς ἐν ᾅδου τὴν ζωὴν προμηνύσας, ἡ θεοσήμαντος σάλπιγξ τῆς οἰκουμένης, ἤχησον καὶ νῦν ἡμῖν οὐρανόθεν, ταῖς ἱερωτάταις πρεσβείαις, καὶ εὐμενὴς ἔσο τῷ ἐπᾴδοντί σοι λαῷ τῇ τε ἐλαχίστῃ σου ποίμνῃ, σὺν τῷ διαφέροντί μοι πατρί 1) συγγνωμονῶν τε αὖ τῆς τολμηρᾶς μου τοῦ πτωχοῦ ἐγχειρήσεως, οὐχ ὡς δωροφορίαν, ἀλλ' ὡς

virtutes. Nemo id suspicetur: nam qui supra res omnes est, manetque in paterno sinu cum sancto spiritu, clam prorsus omnibus igneis ministris suis, quasi in aliud caelum uterum ingressus semper virginis Mariae, manifestavit se mihi, atque haec talia tantaque edocuit. Ergo infantis index sum, nempe quod puer nascitur nobis, et filius datus est nobis, prout magnus Isaias ait, Deus ante saecula. Natus de sterili sum, quia mox virgineus quoque partus prodibit. O opus magnificum et supernaturale! o inexpectatum miraculum! Qualia nobis infans nondum natus hodie annuntiat! quantas nobis partus Elisabetae res divinas praedicit! Exultet terra universa, pervigilio hoc ecclesia quasi choreis plaudat, festivitatem scilicet Christi natalibus praeviam sollemni concione celebrans: omnia prorsus gaudio diffluant, dum indicem excipiunt adventûs regis universalis.

11. Sed o beate Iohannes, qui maximorum maximus propheta es, primus inter apostolos, martyrum summus magnusque martyr, deserti divinitus exornatus patronus, formosissimi sponsi dilectus amicus, ineffabilis lucis instructa lucerna, immaculati agni praeco fidelis, paternae vocis egregius auscultator, Christi baptizator electus, herodianae libidinis cum fiducia reprehensor, vitae nuncius his qui in inferis erant, tuba mundo Deum significans, nunc quoque nobis caelitus resones per sacratissimas intercessiones: propitius esto laudanti te populo, et pusillo gregi tuo, cum excellente patre meo: mei quoque pauperculi audaci ausui indulgens: nec ve-

1) De hoc monasterii patre, vel episcopo, etiam initio orationis.

παρὰ δούλου ἀχρείου ὠφειλὴν σοι σὺν φόρῳ τὲ καὶ πόθῳ προσαγομένην· ᾧ ἡ δόξα καὶ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις, σὺν τῷ παντοκράτορι πατρὶ καὶ παναγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τους αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ε'

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΠΟΤΟΜΗΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΕΦΑΛΗΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ.

α'. Φαεινὴ καὶ θεοχαρὴς ἡ συναγείρουσα ἡμᾶς πρὸς ἑορτασμὸν πνευματικὸν πανήγυρις σήμερον, ὦ φιλόχριστοι· φαεινὴ δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπωνυμίας τοῦ μνημονευομένου, ὅτι λύχνος φωτὸς ἐστι τε καὶ λέγεται, εἰκότως προσαγορευομένη· οὐ δή που τὸ ὑλικαῖς μαρμαρυγαῖς περιαυγάζειν τὰς σωματικὰς ἡμῶν ὄψεις· εἴη γὰρ τούτων οὐκ ἀειφανὴς ἡ λάμψις, τῷ ἀντιφράσσοντι σκιάσματι ἑκάστοτε διακοπτομένη· ἀλλὰ τὸ ταῖς ἀκτῖσι τῆς θείας χάριτος ἐναστράπτειν τὰς καρδίας τῶν συνεληλυθότων ἀεὶ, καὶ πρὸς τὴν τοῦ δικαίου ἄθλησιν ἀναπέμπειν τὰς διανοητικὰς ἡμῶν θεωρίας, ἵν' ἐκεῖνο τὸ μακάριον πάθος νοερῶς πως ὀψόμενοι, ὑπόθεσιν εὐφροσύνης ἑαυτοῖς ὑποστησόμεθα· ἄλλου μὲν γὰρ αἷμα ῥυὲν ὑπὸ γῆν ξίφει, οὐκ ἂν τέρψειεν ἀνθρώπου θέαν, οὐδ' εἰς ἀκοὴν ἐλθὼν σεπτοποιεῖ τὴν μνήμην τοῦ τεθνηκότος ὁ λόγος· οὗ γὰρ ἡ ῥοὴ ζωῆς στέρησιν φέρει, πῶς ἂν τὸν φύσει φιλόζωον ἕλξειεν τοῦτο; τουναντίον δὲ μᾶλλον ἐν στυγνότητι προσώπου εἰς οἶκτον ἀγάγοι καὶ ἐλεεινολογίαν τοῦ πάθους, εἰ μή τι γε ἄρα ἔξω φρενῶν ἢ θηριώδη τὸν τρόπον εὕροι τὸν τοιοῦτον Cod. vat. 1671 f. 354.

luti oblatum munus, sed quasi debitum servi inutilis tributum tibi amanter persolutum, excipe. Cui gloria et honor atque adoratio, cum omipotente patre et sanctissimo spiritu, nunc et semper et per saecula saeculorum. Amen.

ORATIO V.

LAUDATIO IN ABSCISIONEM SACRI CAPITIS MAGNI BAPTISTAE ET PRAECURSORIS CHRISTI.

1. Splendida et Dei gaudio plena haec est celebritas, quae nos ad hoc spiritale festum hodie congregat, o philochristi. Splendida, inquam, ob ipsum memorati nomen, qui lucerna lucens et est et dicitur, et iure meritoque sic denominatur; non autem quia materialibus faculis corporeos oculos nostros illustrat. Nam illarum quidem non est perpetuus splendor, quia contraria semper abrumpitur obscuritate; sed haec (sollemnitas) divinae gratiae radiis congregatorum corda semper illuminat, atque ad iustitiae exercitium mentes nostras meditabundas impellit, ut beatam illam passionem intellectualiter quodammodo spectantes, causam hinc laetitiae nobis constituamus. Profecto alterius cuiuslibet gladio effusus in terram sanguis, nullius hominis visum exhilararet; neque ad aurem delatus mentem solet laetificare sermo morientis. Namque ubi sanguinis effusio vitae iacturam fert, quomodo id inquam hominem per se vitae amantem delectabit; et non potius cum vultus tristitia ad luctum trahet atque ad eius passionis miserationem? nisi forte aliquis existat vel mente alienatus vel ferino more imbutus, ut brutorum aliquot natura est, quae spectaculis sibi obiectis

κατὰ τὴν τῶν κτηνῶν φύσιν ἀλογισταίνοντα τοῖς ὁραθεῖσι· καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀλεκτρυόνων οἱ τῶν ὁμοειδῶν αὐτοῖς σφαττομένων χαίρουσιν, ᾄδουσιν, ἀποπηδῶσιν, αἰσθήσει μόνον χρώμενοι, καὶ οὐ συλλογιζόμενοι, ὅτι καὶ ἐπ' αὐτοὺς ἥξει τὸ πάθος· αἷμα δὲ ἀνδρὸς δικαίου καὶ ὄψει ἐραστὸν, καὶ ὠσὶν εὐαγγελιστὸν, καὶ χείλεσι προσκυνητόν· ἡ γὰρ τούτου ἀφαίρεσις, τῆς ἀγήρω καὶ ἀμείνω ζωῆς τὴν μέθεξιν ἀποκληροῦται· καὶ οὐ μόνον δή φημι ῥανὶς αἵματος, ἀλλὰ καὶ ὀστοῦν ἁγίου καὶ λάκισμα μέλους, καὶ τριχὸς λείψανον, καὶ ὁτιοῦν ἐφ' οἷς ἐνεδιδύσκετο ἢ ἐφάπτετο, περισπούδαστόν ἐστι καὶ ἐκζητούμενον τῷ εὐσεβεῖν προελομένῳ· διὰ τοῦτο ἄλλος ἄλλό τι ὥσπέρ τινα θησαυρὸν μέρος ἢ μόριον ἢ τὸ ὅλον κατ' οἴκους ἢ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, πρὸς ἁγιαστικὴν ἐνέργειαν καὶ σωστικὴν ἀσφάλειαν κατέχων ἐγκαλλωπίζεται, προσερχόμενος μετ' αἰδοῦς τῇ τεθαυρισμένῃ κόνῃ, καὶ ἐφαπτόμενος φόβῳ τῶν ἀψαύστων ἀναθημάτων 1).

β'. Τοιοῦτον ἡμῖν τὸ τοῦ δικαίου Ἄβελ αἷμα, κἂν γονεῦσι τηνικαῦτα ξενοφανὲς ὠπτάνετο θρηνολόγημα· μήπω γὰρ ἑωρακότες τεθνεῶτος πάθος, πῶς ἂν ἐπὶ τῇ τοῦ υἱοῦ σφαγῇ οὐκ ἐξέστησαν, οὐκ ἐδάκρυσαν, οὐ γοερὰ ἔφασαν, ἐξάπινα τάχα προβλέψαντες κατὰ γῆς ἐῤῥιμένον, αἵματί τε πεφοινιγμένον ἐξ ἀδελφικῆς μιαιφονίας, κἀντεῦθεν τῆς ζωτικῆς ἐνεργείας ἐστερημένον; τοιοῦτον τὸ τοῦ προφήτου Ἀμὼς ἅγιον αἷμα, ὃν συχνῶς τυμπανίσας ἀνεῖλε ξίφει Ἀμασίας ὁ βασιλεύς· ἐπειδὴ γὰρ τῆς προφητείας ταῖς βολίσιν ἐπλήττετο, πλήξας τὸν δίκαιον

insaniunt: veluti galli, qui dum sui similes interficiuntur, gaudent, cantant, exsiliunt eo simpliciter visu fruentes, neque reputantes, mox eandem caedem ad ipsos perventuram. At vero iusti viri sanguis et visui delectabilis, et auribus grati instar nuncii est, et labiis honorabilis: namque huius amissio, immortalis meliorisque vitae confert adquisitionem. Neque gutta inquam tantum sanguinis, verum etiam os sanctum, et membri alicuius particula, et capillorum reliquiae, et vestimentorum quae ille gestavit aut adtigit frustum pergratum est et expetibile cuivis pietatis studioso. Propterea alius aliam, thesauri instar, partem vel membrum vel corpus totum in domibus vel ecclesiis, sanctificantis virtutis ergo, et salutaris tutelae, habere gaudet, et cum reverentia ad cinerum thesauros accedit, et impervia tactui donaria venerabundus contingit.

2. Talis nobis est iusti Abelis sanguis, quamquam hic parentum tunc noviter oculis oblatus causa luctus fuit: quum enim morientis alicuius passionem nondum aspexissent, quid ni filii patratam caedem exhorrescerent, lacrymarentur, lamentatione prosequerentur, dum improviso fortasse stratum humi filium vidissent, fraternis cruentatum ictibus, et ea propter vitae usu privatum! Talis item et prophetae Amosi sanctus sanguis, quem diu fustibus verberatum ferro extinxit rex Amasias 2); qui vaticiniorum telis a propheta appetitus, iustum clava in temporibus percussum leto tradidit. Talis pariter

1) Vides ss. reliquiarum laudari a Theodoro ut consuetam et spiritui utilem venerationem.

2) Immo vero Amasias sacerdos Bethelis accusavit Amosum apud Hieroboamum regem. Sed de vita et obitu prophetarum variae et interdum contradicentes veterum auctorum sententiae fuerunt, quas ne prolixe referam, lectores meos ad Calmeti biblicum dictionarium ablego.

ἐν ῥοπάλῳ κατὰ τοῦ κροτάφου θανάτῳ παραδίδωσιν· Τοιοῦτον τὸ τοῦ προφήτου Μιχαίου ἅγιον αἷμα, ὃν ἀνεῖλε κρημνίσας Ἰωρὰμ υἱὸς Ἀχαὰβ τὰ θεῖα παῤῥησιαζόμενον· ἤλεγχε γὰρ αὐτὸν ἐπὶ ταῖς ἀσεβείαις τῶν πατέρων αὐτοῦ, καθ᾽ ἃ γέγραπται· τοιοῦτον τὸ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου ἅγιον αἷμα διχῆ διαιρουμένου ὑπὸ πρίστηρος παρὰ Μανασσῆ τοῦ ἐκκεκληκότος πρὸς εἰδωλολατρικὸν σέβας τὸν εὐπαροίστρωτον καὶ εὐπαρακόμιστον Ἰσραὴλ, οὐ φέροντος ἀκούειν τὰς τῆς προφητείας ἐκφάνσεις· τοιοῦτον τὸ τοῦ γενναίου Ἐλεάζαρ σὺν ἑπτὰ παισὶν καὶ μητρὶ θεόφρονι ἅγιον αἷμα, ὃ ἐξέχεεν Ἀντίοχος ἐν ποικίλοις βασάνοις, μὴ φέρων τὴν ὑπὲρ ἐντολῆς θεοῦ ἔνστασιν τῶν ἀηττήτων, οὓς πίστει θανάτου σφραγὶς ἐτελείωσε· τοιοῦτον τὸ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου ἅγιον αἷμα ὃ πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἡ πάροινος τῶν Ἰουδαίων ὠμότης μαχαίρᾳ ἐξέχεε, οὐκ ἐνεγκοῦσα τὰς τῆς προφητείας ἐμφάσεις ἀκουτίζεσθαι· καὶ τί δεῖ μοι πλεῖστα ἀναλέγειν, παρ᾽ ᾧ τὸ τῶν ἀποστόλων προφητῶν τε καὶ μαρτύρων συλλήβδην εἰπεῖν ἅγιον αἷμα, ὃ πολλοὶ παλαμναῖοι πολυτρόπως ἐξέχεαν, ὡς ὕδωρ πολὺ κυκλοῦν τὴν ὑπ᾽ οὐρανὸν, καὶ τῆς ἀσεβείας ὑπάρχον σβεστήριον;

γ΄. Τοιοῦτον τὸ τοῦ βαπτιστοῦ Χριστοῦ καὶ προδρόμου ἅγιον αἷμα, περὶ οὗ ἡμῖν ὁ προκείμενος λόγος· ὃ κεκενώκεν ὡς μῦρον πολυτελὲς ἐξ ἱεροῦ τραχήλου εὐωδιάζον τὴν οἰκουμένην· αἷμα, ὃ συνήθροισεν οὐ γαστρὸς ἡδονὴ, οὐκ οἴνου μετάληψις, οὐ κρεῶν ἐδωδὴ, οὐκ ἄλλου τινὸς τῶν λιπαίνειν καὶ ἡδύνειν εἰωθότων τὰς ὀρέξεις, ἀλλ᾽ ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων μέχρι τέλους ἡ τῆς ἐγκρατείας ἐμπεποίηκε χάρις· ἦλθε γάρ, φησιν, ὁ Ἰωάννης μήτε ἐσθίων μήτε πίνων*· αἷμα τὸ προκενωθὲν τοῦ δεσποτικοῦ καὶ ἀθανάτου ποτηρίου· ἐχρῆν γὰρ τὸν τοῦ φωτὸς * Matth. XI. 18

prophetae Michaeae sanctus sanguis, quem praecipitio interemit Ioramus Achaabi filius, divina confidenter nunciantem: etenim ab hoc, ut ait scriptura, de parentum sceleribus arguebatur. Talis quoque prophetae Isaiae sanctus sanguis bifariam serra dissecti a Manasse, qui ad idololatricum cultum concitaverat insanientem facile volubilemque Israhelem, quique propheticas revelationes audire non sustinebat. Talis etiam fortis Eleazari cum septem adolescentibus et divini animi matre, sanctus quem Antiochus diversis cruciatibus effudit sanguis, dum constantiam invictorum hominum pro Dei lege moleste fert, quos in fide perfecit mortis sigillum. Talis denique prophetae Zachariae sanctus sanguis, quem ante altare vesana Iudaeorum crudelitas gladio effudit, dum vaticiniorum notitiam audire recusaret. Sed cur me plura recensere oportet, praeter quam compendio dicere de apostolorum prophetarum ac martyrum sancto sanguine, quem scelesti multi homicidae effuderunt, quasi aquae copiam in terrae circuitu, quique impietatis extinguendae vim habuit?

3. Talis est baptizatoris Christi praecursorisque sanctus sanguis, de quo nobis hic institutus est sermo; qui exhaustus fuit ut pretiosum unguentum ex sacra cervice, et terrarum orbem suavitate perfudit: sanguis, quem non ventris voluptas adunavit, non vini sumptio, non carnium esus, non aliud quidquam pinguefacere solitum et commotionibus nostris blandiri; sed quem ab incunabulis usque ad vitae finem abstinentiae gratia confecit: venit enim, scriptura inquit, Iohannes neque manducans neque bibens: sanguis, qui dominici immortalis poculi effusioni praeivit. Oportebat

πρόδρομον διὰ τῆς ἐκ στείρας αὐγαστικῆς αὐτοῦ προόδου τοῖς ὑπὲρ γῆς ὀφθέντα, καὶ τοῖς ὑπὸ γῆν διὰ θανάτου κήρυκα φωτοειδῆ χρηματίσαι 1)· αἷμα, ὃ τῆς τοῦ Ἄβελ σφαγῆς πολυπλασίως εἰς τὰ ὦτα κυρίου σαβαὼθ διαβεβόηται· τοῦ γὰρ ἔργου ἡ ποίησις, φωνῆς μυστικῆς ἐστιν ἀναβόμβησις, οὐ διὰ φωνητικῶν ὀργάνων προϊοῦσα, ἀλλὰ τῇ τῆς ἐνεργείας δυνάμει ἀκουτιζομένη· αἷμα, τὸ πατριαρχῶν μὲν αἰδεσιμώτερον, προφητῶν δὲ τιμαλφέστερον, καὶ δικαίων ὁσιώτερον· ἐπεὶ καὶ ἀποστόλων προφερέστερον, καὶ μαρτύρων εὐκλεέστερον, ὡς ὁ λόγος παρὰ τοῦ μεγάλου λόγου τὴν μαρτυρίαν φέρει· αἷμα, τὸ πάσης ἀνθοβαφικῆς εὐχροίας χαριέστερον ὡραΐζον τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν, ὑπὲρ δικαίου κενωθὲν ἐπὶ τέλει τοῦ παλαιοῦ νόμου, καὶ τῆς Χριστοῦ παρουσίας προεισόδιον ἄνθος τυγχάνον.

δ'. Ἀλλ' ὅπως τοῦτο, καὶ δι' οὗ τινος, καὶ ἐφ' ἧπερ ὑποθέσει κεκένωται, μεθαρμοστέος ἡμῖν ἀπὸ τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων ὁ λόγος· " ὁ γὰρ Ἡρώδης, φησὶ *, „ κρατήσας τὸν Ἰωάννην ἔδησεν αὐτὸν καὶ ἔθετο ἐν φυλακῇ διὰ Ἡρωδιάδα τὴν „ γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ· ἔλεγε γὰρ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, οὐκ ἔξ„ εστί σοι ἔχειν αὐτήν· καὶ θέλων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἐφοβήθη τὸν ὄχλον, ὅτι „ ὥσπερ προφήτην αὐτὸν εἶχον. „ Πρῶτον ζητείσθω τίς οὗτος ὁ Ἡρώδης, τῆς ὁμωνυμίας ἀσάφειαν ἐμποιούσης τοῦ ὀφειλομένου προσώπου δηλοῦσθαι· ὁ τετράρχης δηλονότι· ὁ γὰρ τούτου πατὴρ, ὁ τῶν νηπίων ἀναιρέτης τετελευτηκὼς ἦν πάλαι· τίνος δὲ χάριν ἠλέγχετο παρὰ τοῦ Ἰωάννου; ὅτι τὴν νομίμως συν-

* Matth. XIV. 3.

enim lucis praecursorem, postquam splendida sua de sterili matre nativitate terrae apparuerat, subterraneis quoque locis per mortem suam praedicatorem illustrem fieri. Sanguis, qui multo magis quam Abelis caedes, ad aures Domini sabaoth clamat: nam peractio operis, mysticae cuiusdam vocis est resonantia, non per vocalia organa prodiens, sed ob suae efficaciae virtutem audita. Sanguis patriarchis venerabilior, prophetis honorabilior, iustis sanctior; nam et apostolis praestantior est, et martyribus nobilior, ut magni Verbi verbum testatur. Sanguis qualibet coloria tinctura gratior, Christi ecclesiam venustans, pro iustitia exhaustus sub veteris legis finem, et Christi advenientis ingressum floris instar exornans.

4. Sed iam quomodo hic sanguis, et cuius opera, et quam ob causam exhaustus fuerit, explanabit nostra de sacris evangeliis deducta oratio. «Herodes enim, in» quit scriptura, tenuit Iohannem, et alligavit eum, et posuit in carcere propter » Herodiadem uxorem Philippi fratris sui. Dicebat enim illi Iohannes: non licet ti» bi eam habere: et volens illum occidere, timuit populum, quia sicut prophetam » eum habebant.» Quaeratur primum quis iste Herodes, etenim homonymia ambiguitatem inducit quominus vera persona dignoscatur. Nimirum est hic tetrarcha. Namque huius pater qui infantes interemit, multo ante obierat. Cur hic autem a Iohanne reprehendebatur? quia legitima eiecta coniuge, Aretae regis filia, Philippi

1) Quod Baptista extinctus praedicaverit detentis apud inferos animabus, sententia patrum aliquot fuit, nempe Hippolyti, Origenis, et Eusebii alexandrini, ut in Spicil. rom. T. IX. p. 685. diximus; quibus addendus est auctor tractatus de remuneratione statim post obitum animabus danda, item apud nos Script. vet. T. VII. p. 266, et nunc denique Theodorus.

ἀφθεῖσαν αὐτῷ γυναῖκα ἐκδεδιωκὼς, ἤγουν τὴν θυγατέρα Ἀρέτα τοῦ βασιλέως, τὴν τοῦ ἀδελφοῦ Φιλίππου Ἡρωδιάδα παρανόμως ἐγήματο· ἐξῆν γὰρ αὐτὸν ἄπαιδα οὖσαν ἀγαγέσθαι εἰς βίωσιν πρὸς ἀνάστασιν ἀδελφικοῦ σπέρματος, κατὰ τὸν μωσαϊκὸν νόμον· ὑπόπαιδα δὲ τυγχάνουσαν, οὐδαμῶς 1)· ἦν δὲ αὐτῇ θυγάτριον, ἡ ὁμώνυμος Ἡρωδιὰς 2) τὸ ἔγγονον τῆς ἀσπίδος, τὸ διαβολικὸν ὄργανον τῆς οἰκείας ἀπωλείας· οὐκοῦν εἰκότως ὁ ἔλεγχος παρὰ τοῦ Ἰωάννου· καὶ οὗτος ὑπομνηματικὸς ἀλλ' οὐχ ὑβριστικὸς, ἰατρευτικὸς ἀλλ' οὐ τραυματοποιός· τί γάρ φησιν; οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν αὐτήν· ἐπὶ τὴν θείαν αὐτὸν νομοθεσίαν ἄνεισι, τοιαῦτα πως λέγων· ἴδε καὶ ἐπίγνωθι τί σοι ὁ νόμος παρακελεύεται *· "ἐὰν δὲ κατοικοῦσιν ἀδελφοὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ ἀποθάνῃ εἷς ἐξ „ αὐτῶν, σπέρμα δὲ μὴ εἴη αὐτῷ, οὐκ ἔστιν ἡ γυνὴ τοῦ τεθνηκότος ἔξω ἀν„ δρὶ μὴ ἐγγίζοντι· ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς εἰσελεύσεται πρὸς αὐτὴν, „ καὶ λήψεται αὐτὴν ἑαυτῷ γυναῖκα, καὶ συνοικήσει αὐτῇ· καὶ ἔσται τὸ παι„ δίον, ὃν ἂν τεχθῇ, κατασταθήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ τετελευτηκότος, καὶ οὐκ ἐξαλειφθήσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐξ Ἰσραήλ·„ ταῦτά σοι ὁ νόμος παρακελεύεται· σὺ δὲ εἰσοικήσω τὴν ἔχουσαν παιδίον ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ σου· μὴ δὲ παραβῇς τοῦ νομοθέτου τὸν ὅρον· μηδ' αὐτὴν ἁλουργίδα μολύνῃς αἵματι ἀνοσίῳ· μήτε μὴν ὁ ἄλλοις τύπος εὐνομίας ὀφείλων καθεστάναι, τοῖς ὑπὸ χεῖρα αἴτιος ὀφθείης παρανομίας· κἂν τούτῳ ὑποίσοις τὸ κρίμα ἔνδικον, ὅτι κρίσις ἀπότομος ἐν τοῖς ὑπερέχουσι γίνεται.

* Deut. XXV. 5.

έ. Ὁ δὲ ἅμα τῷ κράτει, καὶ τὸ εἶναι θεὸν ἐπιλελησμένος, ἐμάνη, ἐξήφθη τῷ θυμῷ, ἀπεσείσατο τὸν ἔλεγχον· οὐκ ἐμιμήσατο τὸν Δαβὶδ, ὃς ἐπειδὴ

fratris uxorem Herodiadem sibi contra fas desponsaverat. Licuisset ei utique liberorum expertem ducere in coniugium ob suscitandum fratri semen, iuxta mosaicam legem: sed liberorum iam matrem non licebat: porro erat huic filiola homonyma Herodias, aspidis foetus, diabolicum perditionis suae instrumentum. Iusta igitur abs Iohanne reprehensio fiebat; et quidem monitoria non contumeliosa, medicinalis non vulnifica. Quid enim aiebat? Non licet sibi eam habere; atque ad legem provocabat, sic fere dicens: videsis et nosce quid tibi lex imperet. «Si fratres simul habitent, et unus » ex his moriatur, nec semen ei fuerit; non dabitur extincti uxor viro haud pro» pinquo; sed viri illius frater ingredietur ad eam, sumetque sibi uxorem, et cum » illa habitabit: et si filium pariet, constituetur ex defuncti nomine, et non delebitur nomen eius ex Israhele.» Haec tibi lex imperat; tu vero uxorem duxisti, quae filiam ex fratre tuo susceptam habet. Ne itaque legislatoris praescriptum praetergrediaris; neque purpuram macules sanguine illicito; et quum ceteris exemplo esse debeas, cave ne subditis causa peccandi efficiaris: ideoque iustam damnationem patiaris, quoniam districtum iudicium eos qui eminente dignitate sunt manet.

5. Ille autem potentia elatus, Deum existere oblitus, furebat, ira aestuabat, reprehensionem repellebat. Non est imitatus Davidem, qui a propheta Nathane de

1) Iosephus hebr. loco mox citando.

2) Errat Theodorus, nam diserte hanc Herodiadis filiam appellat Salomem, non Herodiadem, Iosephus antiq. lib. XVIII. cap. VI. 4.

ἠλέγχθη παρὰ Νάθαν τοῦ προφήτου ἐπὶ μοιχείας ἐγκλήματι, ἐκείνην προεβάλετο τὴν φωνὴν, ἡμάρτηκα τῷ κυρίῳ· οὗ διὰ τὴν ταπείνωσιν καὶ κύριος παρεκβίβασε τὸ ἁμάρτημα· ἀλλὰ κρατήσας, φησὶ, τὸν Ἰωάννην, ἔδησεν αὐτὸν καὶ ἔθηκεν ἐν φυλακῇ· ἐκράτησε τὸν φιλοσοφίᾳ ἀκράτητον, ὁ κεκρατημένος τῷ πάθει τῆς ἀσελγείας· ἔδησε τὸν ἀπολελυμένον τῇ ἀπροσπαθείᾳ, ὁ δεδεμένος τῇ μαγγανίᾳ τῆς ἀκολασίας· ἔθετο ἐν φυλακῇ τὸν φύλακα καὶ κήρυκα τῆς ἐκκλησίας, ὁ καθειργμένος τῇ πράξει τῆς ἀκαθαρσίας· "Διὰ Ἡρωδιάδα Φιλίππου „ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ·„ Ἡρωδιάδα τὴν τῆς Δαλιδάδος ὁμότροπον, καὶ τοῦ διαβόλου συμπράκτορα· αὕτη γὰρ τὸν σύγκοιτον μᾶλλον δὲ σύνθετον ὤτρυνε πρὸς τὴν τοῦ Ἰωάννου μανίαν· οὐ φέρω, φησὶ, κωμῳδεῖσθαι βασίλισσα τυγχάνουσα ὑπὸ τοῦ παιδὸς Ζαχαρίου· κάθες τὴν γλῶσσαν ἐν φυλακῇ τὴν ἐμὲ στηλιτεύουσαν· κτεῖνον ἐν τάχει αἰχμῇ τὸν ἐμοῦ τὴν ψυχὴν τοῖς λόγοις ὡς βέλεσι τραυματίζοντα. "Καὶ θέλων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἐφοβήθη τὸν ὄχλον, ὅτι „ ὥσπερ προφήτην αὐτὸν εἶχον·„ οὐ γὰρ ἡνίκα βουληθῶσιν οἱ κρατοῦντες πρᾶξαί τι τῶν ἐκτόπων, εὐθὺς τὴν ὁρμὴν εἰς ἔργον ἄγουσιν, αἰδοῖ καὶ φόβῳ τοῦ ὑπηκόου ἀναβαλλόμενοι καὶ κλωθέντες εἰς ἑαυτοὺς τὸν ἐφαρμόζοντα καιρὸν τῆς μοχθηρίας.

ϛʹ. „ Γενεσίων δὲ ἀγομένων τοῦ Ἡρώδου, ὠρχήσατο ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρω„ διάδος ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἤρεσε τῷ Ἡρώδῃ, ὅθεν μεθ' ὅρκου ὡμολόγησεν αὐτῇ „ δοῦναι ὃ ἐὰν αἰτήσηται· ὅτε ἐχρῆν αὐτὸν δοῦναι δόξαν τῷ θεῷ εἰς τόδε προαχθέντα τὸ φῶς, τότε τοῦ σκότους τὰ ἔργα ἀσπάζεται· θυμηδείας γὰρ ὁ καιρὸς οὐκ ὀρχήσεως καὶ μάλιστα γυναικώδους ἐπὶ ἀῤῥενικῆς θέας· ἐξ ἧς τί τὸ

adulterii crimine coargutus, in vocem illam erupit: peccavi Domine: cuius ob humilitatem Dominus peccatum transtulit. Sed hic, inquit scriptura, comprehensum Iohannem vinculis constrinxit et carceri tradidit. Hominem philosophia invictum comprehendit is qui luxuriae passione tenebatur: hominem liberum, utpote omni passione solutum, alligavit is qui intemperantiae vinculis constrictus erat: custodem praedicatoremque ecclesiae tradidit custodiae is qui impurorum actuum mancipium erat. « Propter Herodiadem Philippi fratris sui; » Herodiadem, inquam, Dalilae moribus similem, et diaboli complicem: ipsa enim tori socium vel potius adscititium ad Iohannis odium impulit. Non fero, inquit, vituperari quae sum regina a Zachariae filio. Trade carceri linguam quae me diffamat: perime statim spiculo illum qui suis animam meam sermonibus ceu telis vulnerat. «Cumque eum vellet occidere, timuit » populum, quia prophetae loco eum habebant. » Non enim siquando volunt reges pravum aliquid agere, statim impetum suum in opus conferunt, reverentia metuque subditorum differentes atque intra se ipsos molientes idoneum futuro maleficio tempus.

6. Dum autem agerentur Herodis natalia, saltavit filia Herodiadis in medio convivio, placuitque Herodi, adeo ut cum iuramento promiserit se ei daturum quicquid petisset. Scilicet quum oportuisset eum dare gloriam Deo die hoc, quo in lucem editus fuerat, tenebrarum maluit opera exsequi. Erat insuper laetitiae quidem tempus hoc, non tamen saltationis praesertim feminae in virorum conspectu. Cuius rei

τικτόμενον; ὅρκος· ἐκ δὲ τοῦ; φόνος· ἄνελε τὰς ῥίζας τῆς κακίας, καὶ οὐ βλαστήσει καρπὸς τῆς ἀνομίας· τῶν πρώτων δὲ φυέντων, ἀναδοθήσεται δηλονότι τὸ πέρας τῶν πραγμάτων· „Ὠρχήσατο ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιάδος ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἤρεσε τῷ Ἡρώδῃ·„ καὶ τί γὰρ ἔμελλε πεπαιδεῦσθαι παρὰ τῆς τεκούσης ἡ μαστροπόρινος θυγάτηρ, ἢ τὸ ἐξορχεῖσθαι; καὶ τοσοῦτο ἐξησκημένως ἔχειν περὶ τὴν ὀρχήστραν, ὥστε καὶ ἀρέσαι τῷ Ἡρώδῃ; ὅθεν μεθ' ὅρκου ὡμολόγησεν αὐτῇ δοῦναι ὃ ἐὰν αἰτήσῃ· τοιαύτη γὰρ ἡ προπέτεια τῶν ἐκβακχευομένων τοῖς πάθεσι τῆς ἀτιμίας, ἀπερισκέπτως ἀποφαινομένων κατὰ παντὸς οὑτινος δόξειεν· ἡ δὲ προβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς, ἥρπαζε τὸν τῆς μιαιφονίας θάνατον ὃν ὤδινε πάλαι ἀποτεκεῖν ἡ ἐχιδνοτόκος Ἡρωδιάς· καὶ πρὸς τὸ ἑαυτῆς θυγάτριον διαθερμανθεῖσα, ἔοικε τοιαῦτα λέγειν· ἴδε ὁ καιρὸς, τέκνον, ὁ ἐπιζητούμενος ἡμῖν· ἤνυσας τῷ ποδὶ τὸ ἐμοὶ φιλούμενον, πέπαυκάς μου τὸ ἀλγεινὸν τῷ τεχνικῷ σου λυρίσματι· κρύψωμεν εἰς γῆν τὸν ἡμᾶς στηλιτεύοντα· ἴθι τάχιον ταῦτα λέγουσα· δός μοι ὧδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ· ὢ μανίας ὑπερβολῆς αἴτημα· μονονουχὶ ὅτι μὴ ἐντρυφᾷν εἶχε τῷ φονικῷ θεάματι· ἐδυσχαίρενεν ἡ μαινὰς καὶ φονεύτρια· οὐχ ἱκανὸν γὰρ ὅτι ξίφος διελάσαι τὰ τοῦ ἱεροῦ τραχήλου ἠρετίσω· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ πίνακι δοθῆναί σοι τὴν ἁγίαν κεφαλὴν ἐπραγματεύσω· ὢ ἀτάσθαλε, καὶ τῆς Ἰεζάβελ ἀπηνέστερον τὸ ἦθος ἔχουσα.

ζ'. „Καὶ ἐλυπήθη φησὶν ὁ βασιλεύς· διὰ δὲ τοὺς ὅρκους καὶ τοὺς συνανακειμένους ἐκέλευσε δοθῆναι· καὶ πέμψας ἀπεκεφάλισε τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυλακῇ· καὶ ἠνέχθη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι, καὶ ἐδόθη τῷ κορασίῳ· καὶ ἤνεγκε τῇ μητρὶ αὐτῆς· „ ὢ διαβολικῆς παρασκευῆς ἀποτέλεσμα· τίς ὁ ἐπε-

quaenam sequela fuit? nempe iusiurandum. Quid inde vero? homicidium. Aufer malitiae radices, et non pullulabit fructus iniquitatis: etenim facto initio, rei quoque terminus consequetur. «Saltavit Herodiadis filia in medio convivio, et Herodi placuit.» Quid enim aliud edocta fuisset a matre filia lenonia, quam saltare? immo et tantopere in eo ludo exerceri, ut ipsi Herodi placeret? qui idcirco ei recepit quicquid postulasset concessurum. Haec quippe est bacchantium in ignominiae passionibus temeritas, ut inconsiderate decernant de re qualibet, prout visum fuerit. Puella vero a matre sua instincta, occasionem arripuit cruentam necem postulandi, quam iamdiu viperina mater Herodias parturire parabat. Cerne, ait, o filia tempus nobis expetitum. Rem mihi optatam pede saltante confecisti; dolorem meum artificioso tuo cantu sedasti. Terrae infodiamus hominem, qui nos diffamat. Perge statim ita dictura: da mihi in hoc disco Iohannis baptistae caput. O summi furoris postulatio! Nisi ex cruento spectaculo fructum oculis consequeretur, haud satiata foret truculenta maenas. Non satis tibi fuit, quod cervicem sacram gladio secare incitasti; sed et in disco sanctum caput tibi dari curasti. O scelesta, et ipsa Iezabele crudeliorem indolem gerens!

7. «Et contristatus est, inquit scriptura, rex; sed propter iusiurandum, et propter simul discumbentes, dari iussit: missoque spiculatore decollavit Iohannem in carcere: et allatum est caput eius in disco, datumque puellae, quae ad matrem detulit.»

νεῖκων κατὰ τῆς θείας κεφαλῆς τὸ ἀναιρετικὸν ξίφος; ὁ δεύτερος Δωὴκ, ὁ ἄνομος ὑπηρέτης, καὶ οὐ μιμητὴς τῶν ἐφεστηκότων ἐμφρόνως Σαοὺλ τῷ βασιλεῖ, ἡνίκα προσέταττε τοὺς τοῦ θεοῦ προφήτας ἀποκτένεσθαι. "Καὶ ἠνέχθη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι",, συμπόσιον εἴποιμι ἢ φονευτήριον τὸ τοιοῦτον ἄριστον; δαιτυμόνας καλέσαιμι ἢ παλαμναίους τοὺς συνανακειμένους οἰνόφλοιγας; ὢ καινὸν θέαμα· ὢ πονήρον ὅραμα· ἐκεῖθεν ὄρνις παρετίθετο, ἐντεῦθεν προφητικὴ κεφαλὴ ἤγετο· ἐκεῖθεν οἶνος ἐχέετο ἄκρατος, ἐντεῦθεν αἷμα δίκαιον κρουνηδὸν ἐφέρετο· ὡς φοβερὰ ἡ ἀγγελία, καὶ φρικτὴ ἡ ἐξηγορία· "Καὶ ἐδόθη τῷ κο-,, ρασίῳ, καὶ ἤνεγκε τῇ μητρὶ αὐτῆς",, φεῦ τῆς ἀτοπίας· ἐδόθη ἡ ἀτίμητος κάρα ὑπὲρ ἀτίμου πράξεως, τῇ ἐναγεῖ καὶ βεβήλῳ ἡ ἁγνὴ καὶ ἄψαυστος καὶ τοῖς ἀγγέλοις αἰδέσιμος· καὶ ἤνεγκε τῇ μητρὶ αὐτῆς, οἱονεὶ παρέθηκεν ὡς ἐδέσματι ἐμφορηθῆναι τῇ ὀργώσει τὸν τοῦ προφήτου θάνατον· φάγε λέγουσα ὦ μῆτερ σάρκας τοῦ ἀσάρκως βιώσαντος· πίε αἷμα τοῦ ἀναίμονος· ἔχομεν διὰ παντὸς σεσιγημένην τὴν γλῶτταν τοῦ ἡμᾶς στηλιτεύσαντος.

η΄. Καὶ προσελθόντες, φησὶν, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἦραν τὸ σῶμα, καὶ ἔθαψαν αὐτό· ὅρα μοι ὦ φιλοΐστωρ εἰκονογραφουμένην 1) τὴν ταφὴν τοῦ δικαίου, καὶ τοὺς μὲν εἰκονομάχους ἐπιῤῥάπιζε ὡς ἀληθείας ἐχθρούς· ἐναργῶς δὲ ὑπ' ὄψιν λαμβάνων τὴν ἱστορίαν, πορίζου τὸ ὠφέλιμον· πῶς ἐκ φυλακῆς αἴρεται ὁ ἅγιος σιδηροδέσμιος· πῶς ὁ παλαμναῖος ἐντείνει τὸ ξίφος ἀπηνοειδῶς κατὰ τῆς ἱερᾶς κορωνίδος· πῶς ἀποθμηθεῖσα ἡ μυροφόρος κάρα ἐπιδέδοται τῇ κορυβαν-

O iniquae molitionis exitus! Quis divali capiti letale ferrum intulit? Novus Doëg, scelestus minister, haud certe imitator illorum qui sobrie restiterunt regi Sauli, Dei prophetas occidi iubenti. «Et adlatum est caput eius in disco.» Dicam ne convivium, an potius supplicii locum prandium hoc? Convivas ne appellem, an carnifices qui inflatis vino venis accumbunt! O spectaculum novum! o triste visum! Illinc avis apponebatur, hinc propheticum caput exhibebatur. Illinc vinum meracum fundebatur, hinc iustus sanguis quasi fons saliens manabat. Quam terrificus nuncius! quam horribilis rei narratio! «Datumque est puellae, et illa detulit ad matrem suam.» Hem summam absurditatem! Datum est inaestimabile caput pro vili actu; impurae profanaeque feminae, res sancta et intacta, ipsis angelis honorabilis. Attulit ad matrem suam; videlicet obtulit quasi edulium ingluviei matris quae prophetae necem discupiverat: comede, inquiens, o mater, carnes viri qui sine carne vixit; bibe sanguinem eius, qui exsanguis in vita fuit. Tandem aliquando silentem habemus linguam hominis qui nos publica infamia aspergebat.

8. «Et accedentes, inquit scriptura, discipuli illius, sublatum corpus sepulturae » tradiderunt.» Specta mecum, studiose auditor, pictam in imagine iusti viri sepulturam, simulque iconomachos castiga ceu veritatis hostes. Cumque sedulo historiam pictam inspexeris, hinc tibi fructum compara: quomodo ex carcere producitur sanctus vir catenis vinctus: quomodo carnifex gladium crudeliter intendit in sacrum verticem: quomodo abscisum et odorato cruore manans caput furenti He-

1) Patet expositam fuisse in templo pictam imaginem martyrii sepulturaeque Baptistae, unde captat occasionem concionator Theodorus increpandi more suo iconomachos.

τιώσῃ Ἡρωδιάδι· ὅπως δὲ θάπτεται τὸ ἱερὸν σῶμα χερσὶ τῶν οἰκείων μαθητῶν, οἱονεὶ δακρυόντων, ψυχαλγούντων, στοιχηδὸν περιϊσταμένων· καὶ τοῦ μὲν ἐφαπτομένου ποδῶν, τοῦ δὲ τὴν κεφαλὴν ἐφαρμόζοντος τῷ λοιπῷ σκήνει, ἑτέρου θυμιῶντος καὶ τὰ ἐπικήδεια ἐπιψάλλοντος· ἐκεῖ εἰμὶ, ὦ ἀκροαταὶ, τῇ διανοητικῇ θεωρίᾳ, καὶ βλέπω τὴν ταφὴν τοῦ δικαίου ἐν εἰρήνῃ οὖσαν κατὰ τὸ γεγραμμένον *· ὁρῶ τὸ ἀγγελικὸν ἐκεῖνο πρόσωπον, οὗ οἱ ὀφθαλμοὶ ὡς δύο φωστῆρες δύσαντες, καὶ οὗ τὸ ὅλον εἶδος τῆς ὄψεως χρηστοφανῶς ἀποτετύπωται· ἄπνουν μὲν τῆς ἐπικήρου ζωτικῆς ἐνεργείας, εὔπνουν δὲ ὅτι μάλιστα τῇ τῆς θείας χάριτος μυρῳδίᾳ· ἀσπάζομαι τὰς ἱερὰς χεῖρας ἐκείνας, ὧν ἡ ἀφὴ ἀνέπαφος τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ὧν τῷ δακτύλῳ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου τοῖς ἀνθρώποις καθυπεδείχθη· προσκυνῶ τοὺς ὡραίους πόδας ἐκείνους, ὧν τὸ εὐαγγελίζεσθαι τὰ ἀγαθὰ τοῖς ἐπὶ γῆς, καὶ δι' ὧν προκατηρτίσθη ἡ ὁδὸς τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας· παρείτω μοι πρὸς προσκύνησιν καὶ ἡ τιμία ἅλυσις ἐφ' ᾗ ἐδεσμήθη ὁ πολυτίμητος ἐν ἀνθρώποις ἄγγελος· παρείτω μοι καὶ ἡ σεβασμία πίναξ, ἐφ' ᾗ ἐπετέθη ἡ χρυσίου τιμαλφεστέρα πανσέβαστος κάρα· οὐ δέ γε τὴν μάχαιραν τοῦ παλαμναίου τὴν διελάσασαν κατὰ τοῦ ἱεροῦ τραχήλου εἰ εὕροιμι, ἀπροσκύνητον ἐάσαιμι· οὐδέ γε τοὔδαφος ὑφ' οὗ ἐφρουρήθη ὁ θησαυρὸς εἰ ἐπέτυχον, μὴ οὐχὶ προσεπτυξάμην ὡς μεταδοτικὸν χάριτος· ὦ μακάριε τάφε καὶ οὐ πικρὲ λίθε, ὃς ἔχεις τὸ τρισμακάριον ἐκεῖνο σκῆνος, ὑπὲρ σμαράγδων καὶ μαργάρων σωρείας ἔνδον συνειλημμένον· ἐκεῖ τοιγαροῦν παρῆν ὁρατῶς μὲν ὁ τῶν μαθητῶν ὅμιλος, ἀοράτως δὲ ἀγγέλων πληθὺς, τὸν ὁμώνυμον αὐτὸν ἄγγελον

* Is. LVII. 2. gr.

rodiadi traditur: quomodo sacrum corpus manibus discipulorum sepelitur, moestorum, illacrymantium, globatim adstantium; dum alius pedes tangit, alius caput reliquo corpori rursus accommodat, alius thurificat, et funebria psallit. Illic sum, o auditores, mentis meae visione, cernoque sepulturam iusti in pace versantem, ut ait scriptura. Cerno angelicam illam faciem, cuius oculi ceu duo luminaria occubuerunt, et cuius tota vultus species bonitatis typus videtur. Video exanimem, quod attinet ad temporalis vitae actionem, apprime tamen animatum quod attinet ad divinae gratiae pretiosum odorem. Sacras illas deosculor manus, quarum tactus peccato fuit intactus, et quarum digito ille qui tollit peccatum mundi hominibus demonstratus fuit. Adoro pulchros pedes illos, quorum fuit officium bona nunciandi incolis terrae, et a quibus parata fuit via Domini adventui. Iamque omittam dicere de venerabili catena, qua revinctus fuit praestantissimus inter homines angelus: omitto item honorabilem discum, in quo fuit repositum augustum illud et auro pretiosius caput. Quin adeo carnificis quoque ensem, qui per sacrum collum actus fuit, sicubi invenero, haud inhonoratum relinquam. Sed et ipsam humum, in qua thesaurus hic fuit conservatus, si quando incurram, amplectar, ut gratia fertilem. O beatum sepulcrum, et non triste saxum, quod beatissimum illud corpus contines smaragdorum margaritarumque cumulo rutilantius! Illic itaque visibiliter quidem aderat discipulorum turba, invisibiliter autem angelorum multitudo, qui homony-

1) Vides Studitae nostro cognitas tamquam sacras reliquias catenam discumque ad Baptistae martyrium pertinentes; de quibus aliisque Paciaudius de cultu s. Ioh. Bapt. dissert. VI.

ἐν σώματι, τὸν τοῦ κυρίου φίλον γνήσιον, τὸν νυμφαγωγὸν τοῦ νυμφίου, τὸν ἀείφωτον λύχνον τοῦ ἀφράστου φωτὸς, τὴν ζῶσαν φωνὴν τοῦ μεγάλου λόγου, τὸν προφήτου περισσότερον, τὸν μείζονα ἐν γεννητοῖς γυναικῶν εὐφημούντων, γεραιρόντων, ἀναγόντων πρὸς οὐρανὸν, καὶ εἰς τὴν ἀγήρω χαρὰν ἀποκομιζόντων· τοιαύτη μὲν οὖν ὡς εἴρηται εἰρηναῖα ἡ ταφὴ τοῦ δικαίου, ἀγαλλιάσιμός τε καὶ τῷ κόσμῳ σωτήριος.

θ΄. Ἡρώδης δὲ ὁ παράφρων, ἆρα γε κἀντεῦθεν τῆς δίκης τὸ ἀπόκριμα διέφυγεν; οὐ μὲν οὖν· ἀλλ' ὡς εἴρηται 1) διὰ ταῦτα ὑπὸ παντὸς τοῦ ὑπηκόου ἀνταρσίαν ἀποστὰς κατασφάττεται· τοῦ Θεοῦ εἰς παιδείαν τοῖς εἰς ὕστερον βασιλεύσουσι τὰ κατ' αὐτὸν ἐκδειματοῦντος, ὡς ἂν μὴ τοῖς ὁμοίοις πάθεσι περιπέσειεν· ἀλλ' ἐντεῦθεν ἐπανελθὼν, ἁρμόζουσαν τῇ παρούσῃ ἡμέρᾳ φωνὴν δεῦρο ἐκβοήσομαι· σήμερον Ἰωάννης ὁ πρόδρομος ὑπὲρ ἀληθείας τὴν κεφαλὴν ἀποτεμνόμενος μακαρίζεται, καὶ Ἡρώδης ὁ παράνομος κωμῳδούμενος διασύρεται· σήμερον Ἰωάννης ὁ πρόδρομος ἐν ταῖς ἁπάντων γλώσσαις τῷ τοῦ ἐλεγμοῦ διηγήματι τετίμηται, καὶ Ἡρώδης ὁ πανέκφρων ὑφ' ἑκάστου τῶν φοβουμένων τὸν κύριον τῇ μοιχείᾳ στηλιτευόμενος ἠτίμωται· σήμερον ἡ κεφαλὴ Ἰωάννου τοῦ προδρόμου ἐπὶ πίνακι προφέρεται ἱερὸν σφάγιον, καὶ Ἡρωδιὰς ἡ μοιχεύτρια στηλιτεύεται καὶ μὴ βουλομένη αἰώνια· σήμηρον Ἰωάννου τοῦ προδρόμου τὸ αἷμα ὑπὲρ φυλακῆς θείου νόμου χέεται, καὶ ὁ τοῦ προδρόμου ἀντίθετος διὰ τῆς ἀντιπραγίας ἐνδίκως θριαμβεύεται· σήμερον Ἰωάννης ὁ πρόδρομος διὰ τὴν πρὸς Ἡρώδην ὑπὲρ δικαίου παῤῥησίαν ἀποκτέννεται, καὶ βασιλεῖς τῆς γῆς τῶν ἰδίων συνθρόνων μὴ

mum sibi in corpore angelum, germanum Domini amicum, sponsi paranymphum; candelabrum semper lucidum ineffabilis lucis, vocem vivam magni Verbi, illum plus quam prophetam, maiorem illum in natis mulierum, collaudabant, celebrabant, in caelum tollebant, et ad immortale gaudium transferebant. Talis itaque fuit iusti viri pacifica sepultura, mundo laetifica et salutaris.

9. Num porro insanus Herodes, in hac etiam terrena statione ultionis poenam fugit? Minime gentium; sed, ut dicitur, propter hoc facinus subditorum omnium seditionem expertus, occisus fuit: Deo ob futurorum regum eruditionem res huius ad terrorem proponente, ne in paria facinora incurrant. Sed inde digrediens conveniente praesenti diei voce age iam exclamabo: hodie Iohannes praecursor, capite veritatis causa minutus, beatus dicitur, Herodes vero impius conviciis laceratur: hodie Iohannes praecursor omnium linguis propter regis reprehensi commemorationem honoratur, Herodes autem vesanus ab omnibus Dominum timentibus, adulterii vituperatione dehonestatur: hodie Iohannis praecursoris in disco circumfertur sacra laniena, Herodias autem adultera aeterno opprobrio vel nolens cumulatur: hodie Iohannis praecursoris sanguis propter divinae legis observantiam funditur, praecursoris autem adversarius propter contraria facta ignominiose traducitur: hodie Iohannes praecursor propter suam defendendae iustitiae coram Herode fiduciam occiditur; reges autem terrae, quominus a regnandi consortibus dissocientur eruditi,

1) Merito hanc narrat tamquam popularem traditionem de Herodis nece Theodorus; ille enim reapse non in civium rebellione sed in Hispania exul obiit, ut diserte Iosephus narrat B. iud. lib. II. 9.

διαζευγνῦσθαι παιδευόμενοι τὸν διαζευχθέντα ἀποπτύουσι· σήμερον Ἰωάννης ὁ πρόδρομος αἴρει σημεῖον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ παραγγέλλεται πᾶς ἄνθρωπος ἀρκεῖσθαι τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ καὶ περαιτέρῳ μὴ χωρεῖν· σήμερον Ἰωάννης ὁ πρόδρομος εἰς ᾅδου κάτεισι, καὶ οἱ νεκροὶ χαρὰν τῆς Χριστοῦ παρουσίας ἀνεκλάλητον ἀκουτίζονται· σήμερον Ἰωάννην τὸν πρόδρομον καρατομηθέντα διὰ δικαιοσύνην θεοῦ οἱ οὐρανοὶ ἐπευφράνθησαν, ἄνθρωποι δὲ ἐπὶ γῆς ὑμνολογοῦσιν ἑόρτια· καί μοι δοκεῖ ὁ μέγας τοῦ κυρίου πρόδρομος ἐξ οὐρανῶν ἡμᾶς ἐποπτεύειν, καὶ ὡς ὑμνῳδοὺς αὐτοῦ θείοις χαρίσμασιν ἀμείβεσθαι· ἐν προφήταις ὡς ἀστὴρ ἑωθινὸς διάττων τὲ καὶ ὑπεραυγάζων· ἐν ἀποστόλοις ὡς ἥλιος ἐν μέσῳ ἡλίων προλάμπων καὶ ὑπερλάμπων· ἐν μάρτυσιν ὡς οὐρανὸς πεποικιλμένος τοῖς ἄστροις τῶν θαυμάτων· ἐν δικαίοις ὡς πολλοῖς τῆς δικαιοσύνης αὐχήμασιν ὑψηκωμώτερος, τῶν κέδρων τοῦ Λιβάνου ὑπερφαίνων· ὁ χαρὰν ἐξακουτίσας σήμερον τῇ οἰκουμένῃ· εἰ γὰρ πολλοὶ ἐπὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ χαρήσονται κατὰ τὰ λόγια, ἀνάλογον ἂν εἴη καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ τελειώσει τὴν αὐτὴν ἔσεσθαι εὐφροσύνην, ἣν πανηγυρίζειν ἠξιώμεθα, ὅσοι ἐν ἱερατικῷ τε καὶ ἐρημικῷ, ἐν μοναδικῷ τε καὶ λαϊκῷ τάγματι πᾶσιν ἀνήκοντος τοῦ μνημοσύνου τὸ ἀγαλλίαμα· διαφερόντως δὲ ἡμῖν τοῖς τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ οἴκου [1] θιασώταις· οὗ μετασχοίημεν τῶν πρεσβειῶν ἔτι μάλα ἐκτενέστερον, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

eum qui se dissociavit contemnunt: hodie Iohannes praecursor vexillum in terra attollit, atque omnis homo admonetur ut propria uxore contentus, ulterius non procedat: hodie Iohannes praecursor ad inferos descendit, et mortui gaudium propter Christi adventum percipiunt ineffabile: hodie ob Iohannem capite propter iustitiam minutum caeli laetantur, simulque in terra homines festales hymnos dicunt. Et mihi quidem videtur magnus Domini praecursor de caelis nos aspicere, atque ut suos cantores divinis donis remunerari. Hic inter prophetas, stella est matutina discurrens et illuminans: inter apostolos, sol est in mediis solibus praefulgens et supra ceteros radians: inter martyres, veluti caelum est sideribus variatum miraculorum: inter iustos, ceu multis iustitiae ornamentis alte frondescens, Libani cedros excedit. Hic hodie mundo universo gaudium intimat. Nam si multi in nativitate eius gavisuri erant, iuxta divinum effatum; consentaneum sit in eius quoque consummatione candem esse laetitiam, quam nos sollemnitate hac celebrare digni fuimus, quotquot sacerdotalis, aut eremitici, aut monachalis, aut etiam laici ordinis sumus, cuncti scilicet sacra hac commemoratione gaudium adferente: praecipue vero nobis qui sacrae illius aedis contubernales; cuius propterea intercessionibus validioribus utinam fruamur! in Christo Iesu domino nostro, cui gloria et potestas, cum patre et sanctissimo vivifico Spiritu, nunc et semper et per infinita saecula saeculorum. Amen.

1) Scilicet Studii monasterium, et sacra aedes, titulum S. Iohannis Baptistae gerebant. Confer Studitae nostri vitam et opera ed. Sirmond. p. 18. et 618. Item Cangium Constantinop. christ. lib. IV. tit. 4. ed. Paris. p. 103. De eodem S. Baptista hymnus quoque extitit nostri Theodori. Vit. p. 22.

ΛΟΓΟΣ ϛʹ.

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΟΙΜΗΣΙΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ.*

Cod. vat. 1671. f. 162. b.

αʹ. Φωνὴν σάλπιγγος, κερατίνης βοῆς ἀλαλάζουσαν γεγωνότερον καὶ καταδονοῦσαν τὰ πέρατα, ἀπαιτῶν ὁ λόγος πρὸς εὐφημίαν τῆς παρούσης ἱεροκηρύκτου ἡμέρας, κινδυνεύει, ὦ ἄνδρες, δι' ἀσθένους τοῦ φωνητικοῦ ἡμῶν ὀργάνου προερχόμενος· ἀλλ' ἡ βασίλισσα καὶ κυρία τοῦ παντὸς, ὡς οἷά τις ἀφιλότιμος, δέξαιτο τάχα καὶ τὸν τῇδε δουλικὸν αὐτῆς βραχὺν καὶ πενιχρὸν ἡμῶν λόγον, ὡς τῶν ὑψηγόρων τοὺς μακρούς τε καὶ ὑπερλάμπρους, ταῖς τοῦ προστάσσοντος 1) εὐχαῖς εὐμενιζομένη· ἐπείπερ καὶ πρὸς ἓν μόνον βλέπει τὸ τῆς προθέσεως ἡ φιλάγαθος· ἀλλά μοι δεῦρο συναγέρθητι ἡ ὑπ' οὐρανὸν ἅπασα, ὅσον ἐν ἱεράρχαις τὲ καὶ ἱερεῦσιν, ἐν μοναδικοῖς τε καὶ μιγάσιν, ἐν βασιλεῦσί τε καὶ ἄρχουσιν, ἐν ἀνδράσι τὲ καὶ γυναιξὶν, ἐν νεανίσκοις τὲ καὶ παρθένοις, ἐν φυλαῖς τὲ καὶ γλώσσαις, παγγενεῖ τὲ καὶ παμπληθεῖ, καὶ τὰς τῶν ἀρετῶν ἐσθῆτας ἐξυπαλλάσσουσα, ὡς ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη πεποικιλμένη, πρόελθε φαιδρῶς γεγηθυῖα τῆς κυριοτόκου Μαρίας ἑορτὴν ἑορτάζουσα τὰ ἐπικήδειά τε καὶ διαβατήρια· μεταβαίνει γὰρ ἐκ τῶν ἐνθένδε καὶ ἐγγίζει ὄρεσιν αἰωνίοις, τὸ ὄρος ὄντως τὸ Σιὼν, ὃ ηὐδόκησεν ὁ θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ, ὡς ἡ

ORATIO VI.

LAUDATIO IN DORMITIONEM SANCTAE DOMINAE NOSTRAE DEIPARAE.

1. Tubae vocem, bucinae clangorem, solito resonantius clamantem, et orbis fines strepitu concutientem, sermo meus quum postulet ob hanc sacri praeconii diem celebrandam; vix, o viri, per phonetici nostri organi infirmas vires procedit. Sed regina ac domina universi, tamquam minime ambitiosa, recipiet spero hunc quoque brevem, famulitio eius addictum, pauperculum nostrum sermonem, haud secus quam sublimium oratorum longas splendidasque orationes, eius qui mihi id demandavit, precibus propitiata: praeter quam quod, unice aspicit mentis propositum benignissima virgo. Age nunc mihi huc simul adesto, universa quae caelo subes terra, quantum est pontificum ac sacerdotum, monachorum et laicorum, regum et principum, virorum ac feminarum, adolescentulorum ac virginum, tribuum et linguarum, ex omni genere ac populo; virtutumque quasi mutatoriis sumptis, aureis fimbriis circumamicta et variata, prodi hilariter gestiens, ut dominiparae Mariae funebria et transitum celebres. Migrat enim ex his terrestribus et appropinquat montibus aeternis, verus Sionis mons, in quo Deo habitare placuit, ut psalmistae lyra canit. Hodie igitur ter-

* Adnotatio. In codice prisco vat. 455. f. 226. b. legitur alia oratio cum hoc titulo: τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ νέου ὁμωλογητοῦ εἰς τὸ γενέθλιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐν ᾧ τὸ ἑξήκοντα χαῖρε: *sancti patris nostri Theodori, novi confessoris (id est Studitae), in nativitatem sanctissimae Deiparae, ubi sexaginta ave.* Incipit. Λαμπρῶς πανηγυρίζει ἡ κτίσις τήμερον: *splendide hodie sollemnitatem agit creata natura.* Equidem vix dubito quin praedicta oratio Studitae nostri sit; sed quia sub s. Iohannis damasceni nomine edidit eam Lequinius opp. T. II. p. 849. seqq., a me praetermitti debuit. — 1) Recole p. 34. n. 1.

τοῦ ψάλλοντος λύρα· σήμερον τοιγαροῦν ὁ ἐπίγειος οὐρανὸς τῷ τῆς ἀφθαρσίας περιβολαίῳ ἑλισσόμενος, ἐξαλλάττεται εἰς διαμονὴν τὴν βελτίονά τε καὶ μακραίωνα· σήμερον ἡ νοητὴ καὶ θεοφώτιστος σελήνη τῷ τῆς δικαιοσύνης ἡλίῳ συνεισβάλλουσα, ἐκλείπει μὲν τοῦ τῆς παραυτίκα ζωῆς προσκαίρου, ἐν τ' αὐτῷ δὲ ἀνατέλλουσα καταλαμπρύνεται τῷ τῆς ἀθανασίας ἀξιώματι· σήμερον ἡ χρυσότευκτος καὶ θεοκατασκεύαστος κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματος ἐκ τῶν ἐπιχθονίων σκηνωμάτων ἀπαίρουσα πρὸς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ μετακομίζεται εἰς κατάπαυσιν ἀτελεύτητον· καὶ ὁ θεοπάτωρ Δαυὶδ οἷά τις κιθαρίζων ἐκεῖνα ἡμῖν μελῳδῶν ἀναφθέγγεται *· ἀπενεχθήσονταί, φησιν, τῷ βασιλεῖ παρθένοι, δηλαδὴ ψυχαί, ὀπίσω αὐτῆς ἀπενεχθήσονταί σοι.

* Ps. XLIV. 15.

β'. Νῦν οὖν αἰσθητοὺς ὀφθαλμοὺς ἡ θεοτόκος συμμύσασα, τοὺς νοητοὺς ἡμῖν ὡς λαμπροὺς καὶ μεγάλους ἀνίσχει φωστῆρας, μήπω καταδύσαντας, εἰς τὸ γρηγορεῖν τὲ καὶ ἐξιλάσκεσθαι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ἀντιλήψεως· νῦν ἐν τῇ ἐνάρθρῳ φωνῇ τὰ θεοκίνητα χείλη ὑποσιωπήσασα, ἀείλαλον αὐτῆς τὸ πρεσβευτικὸν ὑπὲρ τοῦ παντὸς γένους ἐξανοίγει στόμα· νῦν τὰς σωματικὰς καὶ θεοφόρους παλάμας ὑποστείλασα, ἀειρομένας αὐτὰς ἀφθαρτισθεῖσα πρὸς τὸν δεσπότην ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης παρίστησιν· ἄρτι τὸν ἡλιοειδῆ καὶ φυσικὸν χαρακτῆρα ἀποκρύψασα, ἀκτινολαμπεῖ τῇ σκιαγραφικῇ αὐτῆς εἰκόνι, καὶ προστίθησι τοῖς λαοῖς εἰς ἀσπασμὸν εὐεργετικὸν σχετικῆς προσκυνήσεως, κἂν μὴ βούλωνται οἱ αἱρετίζοντες 1)· ἄνω δὴ ἀναπτᾶσα ἡ πάναγνος περιστερά, τὰ κάτω φυλάττειν οὐ παύεται· τοῦ σώματος ἐξελθοῦσα, τῷ πνεύματι σὺν ἡμῖν ἐστιν· εἰς οὐρανοὺς εἰσαχθεῖσα, ἐξοστρακίζει τοὺς δαίμονας μεσιτεύουσα τὰ πρὸς κύριον· πάλαι μὲν διὰ τῆς προμήτορος Εὔας ὁ θάνατος εἰσ-

renum caelum incorruptibilitatis vestimento circumamictum transfertur ad meliorem aeternamque mansionem. Hodie spiritalis atque a Deo illuminata luna in iustitiae solem incurrens, deficit quidem a praesenti temporali vita, simulque exoriens immortalitatis dignitate illustratur. Hodie inaurata et divinitus fabricata sanctitatis arca de terrenis tabernaculis ad supernam Hierusalem commigrat, in requiem fine carentem; id quod nobis et theopater David, cithara veluti canens ait: adducentur regi virgines; id est animae, post illam tibi afferentur.

2. Nunc ergo materiales oculos Deipara claudens, spiritalia nobis et magna attollit luminaria, numquam occasura, ante scilicet conspectum Dei pro mundi tutela pervigilantia: nunc cum vox articulata in eius commotis a Deo labiis silet, ad aeternam loquelam supplex suum pro universo hominum genere os adaperit: nunc corporales suas, quae Deum gestavere manus demittens, facta immortalis, ad Dominum pro mundi salute attollit: nunc soli parem subtrahens naturalem formam, splendet tamen in picta icone sua, quam populis ad congruae venerationis salutarem contactum exhibet; etiamsi id minime vellent haeretici: et quum in supera evolaverit columba sanctissima, inferiora haec protegere non desinit: corpore egressa, spiritu nobiscum est: caelo inlata, daemones fugat facta apud Dominum mediatrix. Olim quidem per progenitricem Evam mors ingressa mundum imperio

1) Intelligit iconomachos mariani cultus infensissimos hostes.

ἐλθὼν ἐκοσμοκράτησε, νῦν δὲ τῇ μακαρίᾳ θυγατρὶ αὐτῆς ὁμιλήσας ἀποκέκρουσται, ἐκεῖθεν ἐκνικώμενος ὅθεν τὸ κράτος εἰσεδέξατο· ἀγαλλιάσθω τοίνυν τὸ γυναικεῖον γένος ἀντ' ὀνείδους δόξαν κατακληρούμενον· εὐφραινέσθω ἡ Εὔα, οὐκέτι γὰρ ἐπάρατος εὐλογίας γόνον τὴν Μαρίαν περιφέρουσα· σκιρτάτω ἡ σύμπασα κτίσις, τὰ τῆς ἀφθαρσίας νάματα μυστικῶς ἐκ τῆς παρθενικῆς πηγῆς ἀρυομένη, καὶ τοῦ θανατηφόρου δίψους ἀποπαύουσα· τοιαῦτα ἡμῖν τὰ ἑορταζόμενα σήμερον· τηλικαῦτα τὰ ὑμνολογούμενα, ἃ ἡμῖν ἡ χριστοανθὴς ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ, ἡ ἱερόβλαστος ῥάβδος τοῦ Ἀαρὼν, ὁ νοητὸς παράδεισος τοῦ τῆς ζωῆς ξύλου, ὁ ἔμψυχος λειμὼν τῶν παρθενικῶν ἀρωμάτων, ἡ κυπρίζουσα θεογεώργητος ἄμπελος τοῦ πεπείρου καὶ ζωοσταγοῦς βότρυος, ὁ ὑψηλὸς καὶ ἐπηρμένος χερουβικὸς θρόνος τοῦ παμβασιλέως, ὁ πλήρης οἶκος τῆς δόξης κυρίου, τὸ τοῦ Χριστοῦ ἅγιον καταπέτασμα, ὁ τῆς ἀνατολῆς φαεινότατος τόπος, κοιμηθεῖσα ἐν εἰρήνῃ καὶ δικαιοσύνῃ χαρίζεται· κοιμηθεῖσα φημὶ, ἀλλ' οὐκ ἀποθανοῦσα· μεταστᾶσα, ἀλλ' οὐ καταλιποῦσα ὑπερασπίζεσθαι τοῦ γένους· ποίῳ τοίνυν λόγῳ παραστήσομέν σου μυστήριον, ἀποροῦμεν ἐννοῆσαι, ἀσθενοῦμεν ἐκφράσαι, ἰλιγγιῶμεν διαγράψαι, ὅτι ξένον καὶ ὑψηλὸν καὶ ἐπηρμένον διανοίαις ἁπάσαις· οὐ γὰρ ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων κοινωνεῖ καὶ συμφέρεται, ἵνα δῶμεν προχείρως ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς τὰς ἀποδείξεις, ἀλλ' ἐκ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς τὰ περί σου εὐσεβῶς διαλαμβάνοντες, παραχωροῦμεν σοὶ μόνῃ τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον· διήλλαξας τοιγάρτοι τὴν φύσιν κατὰ τὴν ἄῤῥητον γέννησιν· ποῦ γὰρ ἔγνω τίς παρθένον ἀσπόρως συλλαμβάνουσαν; ὢ τοῦ θαύματος· τὴν ὡς μητέρα λοχεύουσαν, ὁρᾷ ὡς ἄφθορον παρθενεύουσαν, ἐπειδὴ θεὸς ἦν τὸ γεννώμενον· τοῦτο οὖν καὶ ἐπὶ

premebat; nunc tamen beatam illius filiam adgressa, depulsa est; indidem victa, unde olim potentiam sumpserat. Laetetur igitur femineum genus, pro ignominia gloriam sortitum. Gaudeat Eva, quae iam deinceps non est maledicta, postquam benedictionis sobolem Mariam protulit. Exultet creatura universa, quae immortalitatis fluenta ex virgineo fonte mystice haurit, quibus a mortifera siti liberatur. Haec nostra est hodierna sollemnitas: haec est hymnologia quam nobis suppeditat Iessae radix quae florem Christum extulit, sacra Aaronis virga frondescens, intellectualis paradisus ubi vitae lignum, spiritale pratum virginalium aromatum, florida et a Deo exculta vitis maturi vitaque manantis racemi: celsus elevatusque thronus cherubicus regis universalis, domus gloria Domini plena, sanctum Christi velamen, lucidissima orientis regio, quae in pace ac iustitia obdormivisti, obdormivisti inquam potius quam obiisti: translata es, neque tamen humanum genus protegere desinis. Quibusnam itaque verbis mysterium tuum explanemus, mente ambigimus, lingua infirma non eloquitur, scribere titubamus, quia peregrinum excelsumque est, atque omnes cogitationes transcendit. Neque enim illud commune aliquid habet aut comparativum, ut facile ex rebus nostris demonstrationem illius faciamus; sed ex iis quae supra nos sunt, decora tua pie comprehendentes; uni tibi quae superiora homini sunt concedimus. Immutasti igitur naturam ineffabili partu tuo. Quandonam enim audivit quisquam virginem sine semine concipientem? O rem miram! quae mater est pariens, eam vides virginem incorruptam, quia scilicet quod pariebatur, Deus erat. Hoc unum

τῇ ζωοφόρῳ κοιμήσει, ἐξαλλάττουσα τῶν λοιπῶν, εἰκότως μόνη ἔχεις τοῦ συναμφοτέρου τὸ ἄφθαρτον.

γ'. Ἀλλ' ἡ Σιὼν ἡμῖν ἀφηγείσθω τὰ τῆς ἡμέρας παράδοξα 1)· πεπλήρωτο τοίνυν τὸ τῆς ζωῆς ὁροθέσιον· παρῆν ἡ τῆς ἀναλύσεως ὥρα· προέγνω ὡς οἷα θεοῦ μήτηρ ἡ παναγία τὸ τῆς μεταστάσεως στάδιον· πόσον γὰρ δοίη τίς τὸ μεῖζον, ὦ φιλόχριστοι, πρὸς πάντα τὸν δουλικῶς ὁρῶντα, τῇ μητρὶ τοῦ θεοῦ καὶ ἀρχιπροφήτιδι; ἐπεὶ δὲ ταῦτα ᾔσθετο καὶ μεμάθηκεν, οἷα ἡμῖν ὁ λόγος ἀνακαλεῖσθαι αὐτὴν ὑποφαίνει; ἧκεν ἡμέρα τῆς ἐξόδου μου· ἧκεν ὁ χρόνος τῆς πρὸς σὲ ἐκδημίας μου· παρέστωσαν μοι οἱ λειτουργήσοντες τὰ ἐντάφια, δέσποτα· ἐπισταίησαν οἱ τὴν κηδείαν συντελέσοντες διάκονοι, καὶ εἰς μὲν χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμα μου· παλάμαις δὲ τῶν μαθητῶν σου τὸ ἄψαυστον καὶ θεόδοχον σῶμά μου, ἐξ οὗπερ σὺ ἡ ἀθανασία ἀνατέταλκας ἐκκομίσασθαι· παραστήτωσάν μοι οἱ ἐν τοῖς πέρασι διεσπαρμένοι πρὸς εὐφροσύνην μου, οἱ κήρυκες καὶ ὑπηρέται τοῦ εὐαγγελίου σου· καὶ εἰ τὸν δίκαιον Ἐνὼχ ἔτι ζῶντα μεταθέσθαι διὰ τὸ χρειῶδες ηὐδόκησας· τόν τε θεσβίτην Ἠλίαν ἐπαρθῆναι πυρίνῳ ἅρματι ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς πρὸς ἀδήλους χώρας, ἀμφοτέρους τὸν τῆς φρικτῆς σου καὶ παμφαοῦς δευτέρας παρουσίας ἀναμένοντας χρόνον· καὶ αὖθις εἰς τὸν προφήτην Ἀμβακοὺμ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Βαβυλῶνα διὰ χρείαν τοῦ Δανιὴλ ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ μεταστῆσαι καὶ ἀναποδίσαι ἐτερατούργησας· τί σοι οὐ δυνατὸν θελήσαντι μόνον; ταῦτα ἐπεὶ λέλεχεν ἡ πανύμνητος, καὶ ἡ ἀποστολικὴ δωδεκὰς ἐπέστη, ἄλλος

itaque etiam in vitali dormitione, a ceteris differens, merito sola habes, utriusque simul (corporis et animae) incorruptelam.

3. Sed iam nobis Sion enarret diei illius mirabilia. Completus erat vitae terminus; aderat resolutionis hora. Praecognoverat, ut par erat, Dei mater sanctissima translationis suae stadium. Quis enim hoc multo magis, o philochristi, prae aliquo quolibet servilis conditionis vate, matri Dei et principi prophetarum non attribuat? Postquam igitur haec sensit et agnovit, qualia ipsam elata voce dixisse ratio nobis suadet? Venit, inquit, exitus mei dies: venit tempus mei ad te transitionis. Adsint mihi qui meas exequias curent, Domine: adsistant, funus meum curaturi ministri; et in manus tuas spiritum meum commendabo. Manibus discipulorum tuorum, intactum Deique receptaculum corpus meum, ex quo tu qui es ipsa immortalitas prodiisti, efferatur. Adsint mihi ad solatium qui in cunctis terrae finibus dispersi sunt, praecones ac ministri evangelii tui. Quod si iustum Enochum viventem adhuc propter suam bonitatem transferri voluisti; et Eliam thesbitem igneo curru sustolli ex hac cognita ad ignotas regiones, ambos scilicet tremendi tui ac splendidissimi adventus tempus expectantes: si praeterea prophetam Habacucum ex Hierosolymis Babylonem usque, ob Danihelis necessitatem, uno temporis momento transferri, et inde reverti mirabiliter fecisti; quid tibi impossibile sit, modo velis? Vix haec dixerat laudatissima virgo, cum duodecim apostoli supervenerunt, alius aliunde ceu nebulae alis spiritûs ad lucis nebulam

1) De Deiparae obitu, eiusque loco, et apostolis ut pie creditum est adsistentibus etc. prolixe eruditeque Trombellius in vita eiusdem Deiparae Tom. IV. dissert XLV. prolatis variis ex antiquitate testibus ac documentis, quae heic repetere non vacat. Nunc autem noster quoque Studita testis non contemnendus accedit.

ἀλλαχόθεν ὡς νεφέλαι τῷ πτερῷ τοῦ πνεύματος πρὸς τὴν τοῦ φωτὸς νεφέλην ἐλασθέντες καὶ καταπαύσαντες· τί οὖν φησιν ἡ θεώνυμος καὶ πολυώνυμος καὶ μεγαλώνυμος; ἄρασα κύκλῳ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνακεκλιμένη καὶ ἰδοῦσα τοὺς ζητουμένους, ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ κυρίῳ, καὶ ἔσται μοι τοῦτο εἰς ὄνομα εὐφροσύνης καὶ εἰς αἴνεσιν καὶ μεγαλειότητα παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τῆς γῆς, ὅτι συνήγαγέ μοι τοὺς θεμελίους τῆς ἐκκλησίας, ὅτι συνήθροισέ μοι τοὺς ἄρχοντας τῆς οἰκουμένης, τοὺς θαυμαστοὺς ὑπηρέτας τῆς ἐμῆς κηδείας· ὢ μεγαλοφυοῦς τερατουργήματος· ὢ μητρικῆς ἀφοσιώσεως ἔργον· ὢ σχέσεως υἱκῆς δῶρον· οὐρανός μοι τὸ δωμάτιον κατεφάνη, τοὺς φωστῆρας τοῦ κόσμου ἐν ἑαυτῷ περιφέρων· ναὸς κυρίου ἡ ὀρόφη ὤφθη, τοὺς θείους μύστας καὶ ἱερουργοὺς παραστήσασά μοι· οὐκέτι τὸ ἰουδαϊκὸν σύστημα μελετήσει τὴν κατ' ἐμοῦ παροινίαν· οὐκέτι κατ' ἐμοῦ ἐφοπλίσει τὴν πάντορμον χεῖρα πρὸς ἐμὴν φονοκτονίαν τὸ ἱερατικὸν βουλευτήριον· πάλαι μὲν οὖν μεμελετηκότες συνανῄρουν ἂν τῷ υἱῷ τὴν μητέρα οἱ φιλαίμονες, ἀλλὰ διήμαρτον τοῦ σκοποῦ, εἰργούσης αὐτοὺς τῆς προνοίας ἄνωθεν· πρὸς ἀσύλους μεταβιβάζομαι κατοικεσίας, πρὸς ἀσύλους καὶ ἀνενοχλήτους διαναπαύσεις, ἔνθα οὐ παρεισδύει ὁ ἐχθρὸς τὰ τῆς κακίας ἔνεδρα, ἔνθα ἴδοιμι τὴν τερπνότητα κυρίου, καὶ ἐπισκέψομαι τὸν ναὸν ὁ παμφαὴς ναὸς αὐτοῦ.

δ'. Ἀλλ' οἷα πρὸς αὐτὴν, εἴτε ἀφ' ἑαυτῶν, εἴτε παρὰ τῶν προφητικῶν στομάτων ἐκλεξάμενοι οἱ μακάριοι ἀπόστολοι:

α'. Χαίροις 1), φησὶ, κλίμαξ ἐστηριγμένη ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν, δι' ἧς ἡ

(nempe quae lucem fulgore suo obscurabat) delati donec illic pedem figerent. Quid ergo dixit virgo theonyma, polyonyma, megalonyma? Oculos circumferens de suo recubitu, densque expetitos discipulos, laetetur, inquit, anima mea in Domino, sitque hic mihi gaudii titulus, et laudationis atque amplitudinis apud omnes terrae populos, quia congregavit mihi Dominus ecclesiae fundamenta, mundi principes adunavit, mirabiles funeris mei ministros. O grande portentum! o maternae sanctificationis opus! o filialis dilectionis donum! Caelum mihi patet hospitium, quod mundi luminaria continet: templum Domini, caeleste lacunar, aperitur, divos mystas sacerdotesque mihi ostendens. Haud iam ulterius iudaica factio meditabitur adversus me vesaniam, neque adversus me violentam manum armabit caedi meae anhelans sacerdotalis senatus. Iamdiu quidem hi cruenti moliti sunt matrem cum filio perimere, sed scopo aberrarunt, superna eos cohibente providentia. Ad tuta transmigro habitacula, ad tutam et sine molestia quietem, ubi inimicus malitiae suae insidias non collocat, ubi Domini deliciis fruar, templumque spectabo ego quae illius templum splendidum fui.

4. Age vero quid Virgini responderunt sive propriis sive prophetarum verbis beati apostoli?

1) Imitatur Theodorus S. Cyrillum alex. (in oratione de B. Maria opp. T. V. part. 2. p. 379. (Dicerem imitari quoque Damascenum; nisi nuper p. 54. in adnotatione monuissem lectores, orationem illam de nativ. B. Mariae, editam inter damascenicas, Theodorum potius habere parentem, teste etiam codice vaticano 455.

καθ' ἡμᾶς κάθοδος, καὶ ἡ εἰς οὐρανοὺς ἄνοδος γέγονε τοῦ κυρίου, κατὰ τὸν μέγαν πατριάρχην Ἰακώβ.

β'. Χαίροις βάτε παραδοξοειδέστατε ἐξ ἧς ἐπεφάνη ἄγγελος κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς, ἥνπερ κατακαῖον τὸ πῦρ οὐ κατέκαιεν, κατὰ Μωϋσέα τὸν θεοπτικώτατον.

γ'. Χαίροις ὁ θεόδεκτος πόκος ἐξ ἧς ἀπεῤῥύη ὁ οὐράνιος δρόσος πλήρης λεκάνη ὕδατος, κατὰ Γεδεὼν τὸν θαυμασιώτατον.

δ. Χαίροις πόλις τοῦ βασιλέως τοῦ μεγάλου, ἣν οἱ βασιλεῖς θαυμάζοντες μεγαλύνουσι, κατὰ Δαβὶδ τὸν ᾀσματόγραφον.

ε. Χαίροις ἡ νοητὴ Βεθλεὲμ, ὁ οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, ἐξ οὗ ἐξελήλυθεν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ, οὗ αἱ ἔξοδοι ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος, κατὰ Μιχαίαν τὸν θειότατον.

ς. Χαίροις τὸ κατάσκιον παρθενικὸν ὄρος, ἐξ οὗ ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ ἐπεφάνη, κατὰ Ἀμβακοὺμ τὸν θεοβόητον.

ζ'. Χαίροις λυχνία χρυσοειδέστατε καὶ φωτοφόρε, ἐξ ἧς περιέλαμψε τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις τὸ ἀπρόσιτον φῶς τῆς θεότητος, κατὰ Ζαχαρίαν τὸν θεσπέσιον.

η'. Χαίροις τὸ παγκόσμιον ἱλαστήριον τῶν βροτῶν, δι' οὗ ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ ἕως δυσμῶν τὸ ὄνομα κυρίου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα τῷ ὀνόματι αὐτοῦ προσάγεται, κατὰ Μαλαχίαν τὸν ἁγιώτατον.

θ. Χαίροις κούφη νεφέλη ἐν ᾗ κύριος κεκάθηκε, κατὰ Ἡσαΐαν τὸν ἱεροφωνότατον.

ι. Χαίροις ἱερὰ βίβλος τῶν προσταγμάτων κυρίου, καὶ ὁ νεοχάρακτος νό-

1. Ave, aiebant, scala a terra in caelum protensa, per quam Domini ad nos descensus, et in caelum reditus fuit, ut Iacob patriarcha vidit.
2. Ave rube mirabillime, ex quo angelus Domini apparuit in ignis flamma, quem ardens ignis non amburebat, sicuti summo Dei spectatori Moysi ostensum est.
3. Ave Deo gravidum vellus, ex quo caelestis ros defluxit, immo plenus aqua catillus, quod admirabili contigit Gedeoni.
4. Ave civitas regis magni, quam admirabundi reges magnificant, ut hymnographus David delineat.
5. Ave intellectualis Bethleem, domus Ephratha, ex qua egressus est rex gloriae, ut fieret princeps in Israhele, cuius exitus ab initio dierum saeculi, ut ait divus Michaeas.
6. Salve umbrose mons virginee, ex quo sanctus Israhelis apparuit, ut Habacucus divinitus instinctus clamat.
7. Ave lucerna auro splendens lucifera, ex qua sedentibus in tenebris et in umbra mortis effulsit inaccessa deitatis lux, secundum divinitus afflatum Zachariam.
8. Ave universale mortalium propitiatorium, per quod ab ortu solis usque ad occasum nomen Domini glorificatur in gentibus, et in omni loco thurificatio nomini eius offertur, sicut ait sanctissimus Malachias.
9. Ave levis nebula, in qua Dominus resedit, ut est apud sacra magnaque voce praeditum Isaiam.

μος τῆς χάριτος, δι' ἣν τὰ ἀρεστὰ θεῷ, ἡμῖν γνωστά ἐστι, κατὰ Ἱερεμίαν τὸν πολυθρηνότατον.

ια. Χαίροις πύλη κεκλεισμένη, δι' ἧς κύριος ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ εἰσελήλυθεν καὶ ἐξελήλυθεν, κατὰ Ἰεζεκιὴλ τὸν θεοπτικώτατον.

ιβ. Χαίροις τὸ ἀλάξευτον χειρουψηλότατον ὄρος, ἐξ οὗ ὁ ἀκρογωνιαῖος ἀποτέτμηται λίθος, κατὰ Δανιὴλ τὸν θεολογικώτατον.

ε'. Καὶ ποῖος νοῦς χωρήσειεν, ἢ τίς λόγος ἐφίκοιτο, ὅσα ἐκεῖσε ἦσαν, ἔφασαν, ἐμακάρισαν οἱ θεολόγοι; Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ εἰκότα ἱερούργησαν ἱερῶς, καὶ ἁγίως τὰ ἅγια ἐπετέλεσαν, ἰδοὺ παρεγένετο καὶ ὁ κύριος μετὰ δόξης ἰσχύος αὐτοῦ καὶ πάσης στρατιᾶς οὐρανοῦ· καὶ ἀοράτως μὲν ἐλειτούργουν οἱ ἀσώματοι, σωματικῶς δὲ οἱ ἀπόστολοι ὑμνῳδοὶ τῆς θείας μεγαλειότητος ἐδείκνυντο· συμμιγὴς ἦν, ἀδελφοὶ, ἡ πανήγυρυς καὶ ὁ θίασος οὐράνιός τε καὶ ἐπίγειος· καὶ μὴ ξενιζέτω ὁ λόγος τὰ θεοπρεπῆ ὑπογράφων, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, κυριοτήτων, θρόνων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν, δυνάμεων, τῶν χερουβικῶν, καὶ σεραφικῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων, δικαίων, τῶν μὲν προτρεχόντων, τῶν δὲ προσυπαντώντων, τῶν μὲν ἡγουμένων, τῶν δὲ προηγουμένων, τῶν δε ἑπομένων, τῶν δὲ παρεπομένων, πάντων φωνῇ μιᾷ ἐν εὐφροσύνῃ βοώντων· ᾄσατε τῷ κυρίῳ· αἰνέσατε τὸν κύριον· εὐλογημένος κύριος ἐπὶ δίκαιον ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ· καὶ ἀνυψωθήτω ὁ οὐρανὸς εἰς τὸ μετέωρον· τίς οὖν ἤκουσεν ἐξ αἰῶνος τοιοῦτον ἐξόδιον, ὁ φιλόχριστοι; τίς ἔγνω τηλικαύτης κηδείας προπομπήν; τίς ᾔσθετο τοιαύτης μεταβάσεως πώποτε, οἵας ἡ μήτηρ τοῦ κυρίου μου ἠξίωται; καὶ οὐκ ἀπεικός· ἐπειδήπερ οὐδέ τις ὑπέρτερος αὐτῆς δέδεικται, μειζο-

10. Ave sacer mandatorum Domini liber, noviter scripta gratiae lex, per quam Deo placita nobis innotescunt, prout luctuosissimus ait Hieremias.

11. Ave ianua clausa, per quam Deus Israhelis ingressus est et egressus, sicut summus Dei speculator Ezechiel scribit.

12. Ave nulla manu laborate mons celsissime, ex quo angularis abscisus fuit lapis, sicut ait summus theologus Daniel.

5. Sed enim quaenam mens complectatur, vel oratio exaequet, quot quantaque ibi cecinerunt, dixerunt, laudativo praeconio extulerunt theologi viri? At postquam iustis sacris functi fuerunt, sancteque sancta peregerunt, ecce adfuit ipse Dominus cum gloria fortitudinis suae omnique caelorum exercitu. Et invisibiliter quidem incorporei (angeli), corporaliter autem apostoli divinorum magnalium hymnistae erant. Mixta erat, o fratres, panegyris atque chorus caelestium ac terrenorum (nec quisquam miretur nostram Deo dignas res narrantem orationem), angelorum, archangelorum, dominationum, thronorum, principatuum, potestatum, virtutum, cherubinorum, seraphinorum, apostolorum, martyrum, iustorum: quorum alii deducebant, alii praecedebant, alii subsequebantur, alii stipabant, cunctique una voce cum iubilis clamabant, cantate Domino, laudate Dominum, benedictus Dominus super iusto monte sancto eius, et exaltetur caelum in sublime. Quis ergo audivit par canticum a saeculo, o philochristi? quis huiusmodi exequiarum pompam? Quis umquam talem transitum novit, quali mater Domini mei digna fuit? Neque id immerito, quandoquidem nemo illa

τέρας οὔσης ἁπάντων· φρίττει μου οὖν τὸ πνεῦμα τὸ μεγαλεῖον τῆς μεταστάσεώς σου, ὦ παρθένε, διενθυμούμενος· ἐκπλήττεταί μου ὁ νοῦς τὸ τῆς κοιμήσεώς σου θαυμάσιον ἀναλογιζόμενος· συνδέδεταί μου ἡ γλῶττα τὸ τῆς παλινζωΐας 1) σου μυστήριον ἐκδιηγουμένη· Τίς γάρ ἐστιν ἐκεῖνος, ὃς ἐπαξίως ἀκουστὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις σου; διηγήσοιτο πάντα τὰ θαυμάσιά σου; ποῖος νοῦς ὑψηγορῶν ῥητορεύσει: ποία γλῶσσα μεγαληγοροῦσα φθέγξεται. καὶ τὰ σὰ ἐξείποι, τὰ σὰ παραστήσει, τοῖς σοῖς προσβάλλει ῥήμασιν, ἢ τῶν σῶν ἐφικνεῖται θαυμασίων τελετῶν, πανηγύρεων, ἑορτῶν, διηγήσεων, ἐγκωμίων; μεθ' ὧν καὶ τοῦ παρόντος μυστηρίου ἀσθενεῖ, ἀτονεῖ, ἀποτυγχάνει, ἀπελέγχεται· καὶ γὰρ ὑπερέχεις, ὑπερβάλλεις, ὑπερτερεύεις ἀσυγκρίτως, ἐν ὕψει καὶ μεγέθει τοῦ ἀνωτάτου πόλου, ἐν ἁγνείας λαμπρότητι τοῦ ἡλιακοῦ φάους, ἐν παῤῥησίας οἰκειώσει τῆς ἀγγελικῆς ἀξίας, πάσης τῆς αὔλου καὶ λογικῆς οὐσίας νοητῶν τε καὶ νοερῶν δυνάμεων.

ς'. Ἀλλ' ὦ τῆς ἐπιφανοῦς σου καὶ λαμπρᾶς, δι' ἡδονῆς γάρ ἔχω λέγειν, πανηγύρεως· ὦ τῆς σημειοφόρου καὶ θαυμαστοποιοῦ μεταστάσεώς σου· ὦ τῆς ζωοπαρόχου καὶ ἀειφθαρτοδωρήτου ἐνταφιάσεώς σου τῆς φωτοκυήτορος· ἀλλὰ τὰς νεφέλας διασχοῦσα, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀνιοῦσα, καὶ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσιοῦσα ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεώς τε καὶ ἐξομολογήσεως κατευλογῆσαι ἀξίωσον, Θεοτόκε, τὰ τῆς οἰκουμένης πέρατα· πρεσβείαις σου τοὺς ἀέρας εὐκρατοῦσα, τοὺς ὄμβρους εὐκαίρως δωρουμένη, τοὺς ἀνέμους εὐθετοῦσα, τὴν γῆν εὐ-

excelsior, quae omnium maxima fuit. Horret spiritus meus, dum transitus tui magnalia, o Virgo, recogitat. Perhorrescit mens mea, dum tuae dormitionis admirabilitatem reputat. Haeret lingua mea, dum tui reviviscentis mysterium enarrat. Nam quis digne auditas faciet omnes laudes tuas, et narrabit cuncta mirabilia tua? Quaenam mens satis sublimi facundia eloquetur? quaenam lingua magnisona praedicabit? tua inquam decora effabitur, res tuas describet, merita tua verbis exprimet, vel tua mirabilia exaequabit mysteria, celebritates, festos dies, laudationes, encomia? Quamobrem ad hoc quoque mysterium celebrandum infirma est, viribus impar, et adtingendo scopo inepta convincitur. Tu enim superemines, excedis, incomparabiter superas, altitudine, magnitudine, sublimissimam quamlibet caeli partem: sanctitatis quidem splendore lucem solis, meritorum iure angelorum dignitatem, et cuiuslibet incorporeae rationalis substantiae intellectualium et intelligibilium virtutum.

9. Sed o illustrem splendidamque, sic enim laetanter aio, sollemnitatem tuam! O prodigiosum plenumque stupore transitum tuum! O vitae incorruptelaeque datricem sepulturam tuam, o lucis Parens! Sed nubes permeans, et in caelum conscendens, et in sancta sanctorum ingressa in voce exultationis et confessionis, benedicere digneris, o Deipara, orbi terrarum; intercessionibus tuis aërem salubriter tempe-

1) De Deiparae corpore resuscitato et in caelos assumpto, copiose item Trombellius in citato operis tomo dissert. XLVI. Videndus insuper Benedictus XIV. de festis lib. II. cap. 8. Rem attingit etiam Atto vercellensis in sermone XVII. inter illos a nobis editos. Inter vetera scripta eminet pseudo-Hieronymus tract. de assumptione B. Mariae ad Eustochium. Studita autem noster ecclesiasticam traditionem tenere se nunc indicat vocabulo παλινζωΐας. Et quidem pluribus verbis Damascenus orat. II. de dormitione Deiparae n. 14. Nunc adde Epiphanium monachum nuper a cl. Dresselio editum.

καρποῦσα, τὴν ἐκκλησίαν εἰρηνεύουσα, τὴν ὀρθοδοξίαν κρατύνουσα, τὴν βασιλείαν φυλάττουσα, τὰ βάρβαρα ἔθνη ἀποσοβοῦσα, ἅπαν τὸ χριστιανῶν φῦλον περιέπουσα· εἶτα καὶ τῆς ἐμῆς τολμηρίας συγγινώσκουσα· σοῦ γάρ ἐστι τὸ λόγιον, καὶ σὺ ὦ μήτερ θεοῦ τὸ ἐσόμενον προφητικῶς ἐμελῴδησας· ἰδοὺ γάρ, φησιν, ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί· ἐπεὶ οὖν οὐχ οἷόν τε διαπείπτειν σου τὸν θεόφραστον λόγον, δέξαιο κἀμοῦ τοῦ ἀναξίου σου οἰκέτου τὴν κατὰ δύναμιν πρόσρησιν, καὶ ἀπόδος τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου· σθένει τε τῶν πρεσβειῶν σου στήριξόν με, σὺν τῷ διαφέροντί μοι πατρὶ, καὶ τῇ ἀνακειμένῃ ποίμνῃ· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ παντοκράτορι πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ζ′

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΓΑΝ ΙΩΑΝΝΗΝ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ ΚΑΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Cod. vat. 2019. f. 156.

1. Οὐρανοῦ προκειμένου ἡμῖν εἰς ὑπόθεσιν ἐγκωμίου, τίς ἄρα ἐξευρεθείη λόγος τῷ ὕψει τῶν ἐγκωμίων συνεπαρθῆναι δυνάμενος; ποία δὲ διάνοια ὑφάψοι τὸ τοῦ μεγέθους τῆς ὑπερφυοῦς αἰνέσεως; τάχα ἂν ἀποκάμοιμεν καὶ μόνον τῆς ὑποθέσεως κατάρξασθαι, ὡς τῶν ἀνεφίκτων ἐφαπτόμενοι, καὶ εἰς ἀπειροπληθὲς ὕψος πηδᾷν δοκιμάζοντες· καὶ μὴν οὐ τόνδε φημὶ τὸν πόλον, ὃν ἀστρῷοι

rans, imbres idoneo tempore donans, ventos apte regens, terram frugiferam faciens, ecclesiam tranquillam, orthodoxiam firmam, imperium tutum; barbaras autem gentes longe submovens, universum Christi populum protegens; postremo meae quoque audaciae parcens. Tuum enim hoc fuit effatum: tu, mater Dei, prophetice quod futurum erat cecinisti: ecce enim, inquiens, ex hoc tempore beatam me dicent omnes generationes. Quia igitur divinitus inspirata verba tua excidere nequeunt, recipe mei quoque indigni famuli tui, quam pro viribus dixi orationem, et redde laetitiam salutaris tui. Precum tuarum robore confirma me, cum praesule meo parente, et cum grege commisso: in Christo Iesu domino nostro, cui gloria et honor atque dominatio cum patre omnipotente, et vivifico spiritu nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

ORATIO VII.

LAUDATIO IN S. IOHANNEM APOSTOLUM ET EVANGELISTAM 1).

1. Cum caelum nobis ad laudationis argumentum propositum sit, quis sermo invenietur, qui encomiorum altitudinem aequare possit? Quod vero ingenium ad magnitudinem se extollat nobilissimae laudis? Fors ipsâ dumtaxat argumenti adgressione fatiscemus, tamquam ea tentantes quae nemo adsequi possit, ac qui in immensam

1) Graecus huius orationis textus nunc primum prodit; interpretatio autem latina Combefisii est, a nobis tamen non parum, et quidem necessario, variata.

χορείαι ἐκπρεπῶς καταποικίλλουσιν, οὐδ' ὅνπερ ἥλιος ἁρματηλατῶν τὸν ἐφήμερον διανύει δίαυλον, οὐδ' οὐ μὴν ὅνπερ σελήνη μηνοειδὴς διαθέουσα ἡμεροφανῆ τὴν νύκτα ἀπεργάζεται· οὗ τοῦ θαύματος καὶ ἡ ὄψις διδάσκαλος, τοῖς τῆς κτίσεως ἐμβαθύνουσα κάλλεσι, καὶ πρὸς τὸν τῆς δημιουργίας αἴτιον τὸν νοῦν ἀναπέμπουσα· ἀλλ' οὐρανὸν ἐκεῖνον λέγοιμι, οὗ ἀστέρες ἀειφανεῖς τῶν ἀρετῶν σύνοδοι πολλῶν, πῷ φάει τῆς εὐπραξίας ἀποστιλβοῦντες, καὶ οὗπερ ἥλιος, τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, εἰς τὰ τῆς οἰκουμένης διάττων πέρατα, μυριοπλασίως ἡλίου φωτεινότερον φρυκτορεῖ κόσμον ὁρατόν τε καὶ ἀόρατον· σεληνιαίου γὰρ φωτὸς οὔπω δέδεκται, ὅτι μηδὲ νὺξ τὴν περὶ αὐτὸ ἡμέραν οἶδεν διαδέχεσθαι, ἀνεπιδύτως τοῦ φάους μαρμαρύσσοντος.

β'. Καὶ τί οὗτος ὁ μεγαληγορούμενος, μαθεῖν βούλεσθε; Ἰωάννης, ὦ ἄνδρες, ὁ ὑπερλίαν ἀπόστολος, τῶν εὐαγγελιστῶν ὁ προφερέστατος, ὁ τοῦ θεοῦ ἀετὸς, ὁ μέγας, ὁ χρυσοπτέρυξ, ὁ τοῦ οὐρανίου βυθοῦ ἐρευνητὴς ἄφθαστος, ὁ ἐπέκεινα τῶν χερουβὶμ ἀνανήξας τῇ θεωρίᾳ ἄνθρωπος, ὁ τῆς τοῦ λόγου ἀνάρχου ὑπάρξεως καὶ ἀγγέλοις ἄγγελος· ὁ μεγαλοφωνότατος τῆς ἀληθείας κῆρυξ· ὁ νοῦς ὁ ὑψόβλεπτος, ἡ γλῶσσα ἡ πύρινος, τὸ στόμα τὸ θεόφραστον, τῆς σοφίας τὸ ἄπειρον πέλαγος, τῶν δογμάτων ὁ βυθὸς ὁ ἄφθαστος, τῆς γνώσεως τὸ δοχεῖον τὸ μέγιστον, ἡ κοσμοφανὴς ἀστραπὴ τοῦ πνεύματος, ἡ οἰκουμενικὴ βροντὴ τῆς χάριτος, τῶν ἐκκλησιῶν ὁ στύλος ὁ ἀκρότατος, ὁ τοῦ θεοῦ στερεοπαγὴς θεμέλιος, ἡ ἀγρευτικὴ σαγήνη τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὁ ἁλιευτικὸς τῶν ψυχῶν οὐρανομήκης κάλαμος, ὁ κατὰ πασῶν αἱρέσεων πρίων

celsitudinem videamus prosilire. Non hunc autem polum dico, quem stellarum chori vario decore perornant, nec quem sol aurigans reciproco cursu quotidie peragrat; at neque quem luna cornuta percurrens, diei fulgore noctem collucentem praestat; cuius miraculi visus magister existit, dum in rerum creatarum pulchritudinem penetrat, animumque ad creationis auctorem transmittit: quin potius illud dixerim caelum, cuius stellae, perpetuo lucentes sunt multarum virtutum turmae, bonaeque actionis splendore fulgentes: et cuius sol, evangelica nempe praedicatio, ad orbis terrarum fines pervadens, mille partibus lucidius sole mundum collustrat, tum hunc oculis subiectum, tum illum sola cognitum mente. Non enim lunari lumine opus ei est: quippe cum ne nox quidem excipiat diem, quia splendoribus illustratur qui nunquam occidunt.

2. At scire vultis quisnam hic sit magnifice adeo praedicatus? Nimirum Iohannes est, auditores: Iohannes, inquam, perquam excellenter apostolus; evangelistarum praestantissimus; Dei aquila, magna illa pennis aureis praedita; caelestis profundi investigator, quem nullus adsequi potest: homo qui cherubinos contemplatione superavit, qui aeterni Verbi existentiam angelis ipsis nunciavit: vocalissimus veritatis praeco; mens sublimia spectans; lingua ignea; os divino sermone instructum; immensum sapientiae pelagus; dogmatum imperscrutabilis gurges; scientiae conceptaculum maximum; fulgur Spiritûs mundo relucens; gratiae tonitru mundum perstrepens; sublimis ecclesiarum columna, Dei firmissimum fundamentum; humanae naturae praedatrix sagena; piscatoria animarum arundo ad usque caelum attingens; serra

ἀεικίνητος, ἡ τὰ τῆς ἀσεβείας ζιζάνια διατέμνουσα ὀξεῖα μάχαιρα, ἡ τὰ τῆς ἀθεΐας στρατεύματα διατειχίζουσα κλεῖς οὐράνιος, ἡ σφενδονῶσα τοὺς νοητοὺς θῆρας θεοσθενὴς διάνοια, ὁ πελαγίζων ποταμὸς τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας τὰ νάματα, ὁ τῆς παρθενίας ναὸς καθαρώτατος, ὁ τῷ ὄντος ἐραστῷ λίαν ἀγαπητὸς καὶ ἐπιστήθιος, ὁ μέγας τοῦ εὐαγγελίου ὡραιόδρομος ἥλιος, ἡ εὔηχος λύρα καὶ σάλπιγξ τοῦ πνεύματος· καὶ τί δεῖ λέγειν; οὐδ' εἰ μυριοστὸν φαίην κατάλογον δυνηθείην ἂν ἐξιχνεῦσαι τῶν ἐγκωμίων τὴν ἄβυσσον· φέρε δὴ, φέρε, οὐ τὸ ὅλον εἰπεῖν, τοῦτο γὰρ ἤδη ἄπορον, οὐ τῇ ἐμῇ ἀγλωττίᾳ, ἀλλὰ γὰρ καὶ οἷς ὑψηγορεῖν δύναμις, ἡττωμένοις τῷ μεγέθει τοῦ θαύματος, ὅτι μηδὲ ὕψος οὐρανοῦ μετρητόν· κἂν δοίη τίς συναίρειν τὸν ἔπαινον, βραχέα δέ τινα ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν λειμώνων μελισσειδῶς ἄνθη λογήσαντες, καὶ ταῦτα οἷά τινα σίμβλα λογικῶς κηροπλαστήσαντες, καὶ ὡς ἀπαρτήσαντες τῇ ἀποστολικῇ πανηγύρει ὥσπέρ τινι βασιλίδι, ἐπίκουρον τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος λαμβάνοντες, προσενεγκεῖν ἥδιστα θαρσήσομεν.

γʹ. Πατρίδα μὲν εἴ τις ἐπιζητήσοι ἐγκωμίων νόμοις ἐπερειδόμενος, ἀφ' ἧς ὁ ἀπόστολος εἰς φῶς ἐλήλυθεν, οὐ περιφανῆ ταύτην εὑρήσοι, ἀλλὰ γὰρ καὶ λίαν ἄσημον, τὴν Γαλιλαίαν· κοινοτέρως γάρ· ὅμως κἀνταῦθα περίβλεπτος ὁ ἀπόστολος· πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; ὅτι ἐξ ἧς οὐδένα προφήτην ἐγηγέρθαι, οὐδ' οὐ μήν τι ἀγαθὸν εἶναι Ἰουδαίοις τε καὶ τῷ ἀληθῶς Ἰσραηλίτῃ ᾤετο, ἐνταῦθα Χριστὸς, ἡ πηγὴ πάσης ἀγαθότητος, ἐν γαστρὶ παρθένου τῆς ἀρχιπροφήτιδος

adversus omnes haereses, perpetuo motu agitata; acutus gladius, impietatis zizania dissecans; caelestis clavis impietatis turmas occludens; divino robore animus spiritales bestias velut fundâ impetens; fluvius Dei sapientiae latice exundans; virginitatis mundissimum templum; ei, qui revera amabilis est, valde carus, ac supra eiusdem pectus recumbens; magnus evangelii sol speciose discurrens; sonora Spiritûs lyra ac tuba. At quid opus est dicere? Ne si mille quidem titulis auctum catalogum contexam, eius possim pervestigare laudum abyssum. Age vero, age, non ut universa dicamus (hoc enim inconcessum, nedum mihi qui sermonis ac facundiae penuriâ laboro, sed et iis qui altiloquii facultate pollent, quos tantum illud miraculum ingenti sua magnitudine vincit; quando neque altitudo caeli eiusmodi est, ut eam metiaris). Quod si nobis concedatur, partem aliquam laudum conferre, pauca quaedam ex evangeliorum pratis in modum apum decerpentes, ac velut in quibusdam alveolis ceras ingeniose fingentes, atque huic sollemnitati apostolicae, tamquam reginae cuidam, circumponentes, ipsum sermonis auspicem adhibentes, de quo nobis est instituendus sermo; lubentissime offerre praesumemus.

3. Patriam quidem, ex qua apostolus in lucem prodiit, si quis encomiorum legibus nitens, inquirendam dixerit, haud illam admodum illustrem invenerit: quin etiam obscuram valde et ignobilem, nempe Galilaeam: communior enim haec est opinio. At hinc tamen spectabilis existit apostolus. Quomodo, aut quâ ratione? Quia unde nullus surrexisse propheta, ac nec boni quidem aliquid esse, Iudaeis pariter ac vero Israhelitae, videbatur, illic Christus totius bonitatis fons in Virginis principis prophetissae utero conceptus, illicque cum humanam induisset formam parentibus

συλλαμβάνεται· ὧδε μορφωθεὶς τῷ καθ' ἡμᾶς εἴδει ἐντέθραπται, τοῖς γονεῦσιν ὑποτασσόμενος τῆς πόλεως ἀφ' ἧς τὴν κλῆσιν εἴληφεν· ναζωραῖος γὰρ ὑπὸ τὴν Γαλιλαίαν, ὡς τῆς κώμης Βηθσαϊδᾶ ὑποτελούσης μάλιστα· ὡς ἀξιάγαστον τὸ ἔδαφος, ὡς μακαριστὴ ἡ πατρὶς, τῆς ἀδαμιαίας πατρίδος αἰδεσιμώτερον διαλάμπουσα, ὡς τὸν ἐξ οὐρανοῦ δεύτερον Ἀδὰμ σὺν τῷ Ἰωάννῃ προικοφορήσασα· γένος οὐδ' αὐτὸ εὐκαταφρόνητον· πῶς; ὅτι ἀπὸ Ζεβεδαίου καὶ Σαλώμης ὁμαίμονος Χριστοῦ κατὰ σάρκα ὁ εὐφημούμενος· ὢ πῶς εὐαγῶς ἀμφότερα εἰς ταυτὸν συνέδραμεν, τὸν υἱὸν τοῦ νυμφῶνος ἀδελφιδοῦν Χριστοῦ ἐξευρεθῆναι ἁρμοδιώτατον· καί γε τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν Ἰωάννης εὐγενέστερος, γένος θεοῦ χρηματίζεται ἀμφοτέρωθεν· ὁρᾶτε ἡλίκα ἀνεφάνη τὰ δόξαντα εἶναι φαυλότερα τῇ φιλοπόνῳ ἐργασίᾳ πλεκόμενα· τίς ἡ ἀνατροφὴ, ἐπιτήδευμα, ἥτις καὶ οἷον ἐπιδεικτέον, εἰ ἄρα κἀντεῦθεν καθ' εἱρμὸν βαίνει ὁ λόγος.

δ'. Οὐδὲν ἀπορώτερον ὧν ἴσμεν ἐν βίῳ μεθόδων ἁλιευτικῆς τέχνης, οὔτε μὴν τῆς περὶ αὐτὴν ἀνατροφῆς ἀγροικότερον· διότι τῶν μὲν ἄλλων τεχνῶν αἱ προχειρίσεις πρὸς τῷ ἐμπολιτεύεσθαι καὶ πλείονα πορισμὸν τῷ τεχνίτῃ εἰσφέρουσιν, ἄν τε λογικῶς ἄν τε πρακτικῶς εἴποιέν τις· τῆς δὲ, πρὸς τῷ ἰδιάζων, καὶ ἡ τῶν ἐδωδίμων σπάνη ἐφάμιλλος, ὡς πληροῦσθαι τὸ τοῦ γράμματος πᾶς, μόχθος ἀνθρώπου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ*· καὶ γάρ εἰσι ῥακοδοτοῦτες καὶ ἐρικνωμένοι, αὐχμηροὶ τὴν κόμην καὶ ὀψίκαυστοι, γυμνοποδοῦντες ὁμοῦ καὶ ἀναθέοντες, ἀκταῖς τε καὶ ἐρημικώτεροις τόποις ἐνδιατρίβοντες· πῇ μὲν πέτραις ὑπερκαθεζόμενοι, πῇ δὲ βυθοὺς διορῶντες, κἀντεῦθεν τὴν ἄγραν ἀνέχοντες· τίνος οὖν εἵνεκεν περιεργότερον ὑπεῖπον ταῦτα; ὅτι εἰ καὶ ταύτην τὴν τέχνην μέτ- * Eccle. VI, 7

subiectus, educatus est; cum civitas ex qua ille cognomen accepit (nazarenus enim appellatus est) Galileae provinciae esset: cui quidem Bethsaidae pagus subiectus erat. Quam dignum admiratione solum! Quam beata patria! Adami patria venerabilius effulgens, ut quae secundum e caelo Adamum cum Iohanne protulerit. Genus ne ipsum quidem contemptibile. Quomodo? Nimirum, quod is, quem laudamus, natus sit patre Zebedaeo, ac matre Salome, Christi, si carnem spectes, consanguinea. O quam sancte ac praeclare ambo concurrerunt, ut thalami filius, Christi consobrinus inveniretur! adeo ut Iohannes universis ab ortu Solis nobilior existat, qui utrimque Dei genus sit. Videtis quanta haec appareant, quae videbantur contemptibiliora, studioso opere nunc contexta? Quid ultra? Vitae studium, quodnam illud ac quale fuerit ostendendum est; siquidem hinc quoque orationis series procedit.

4. Inter studiorum ac professionum nota nobis in saeculo genera, nihil piscatoria arte egenum magis; nec quicquam vita piscationi addicta rusticius invenias: nimirum aliarum artium studia, praeter vitae ac conversationis rationem, maius quoque lucrum artifici conferunt, sive quis rationem aestimet, sive actionem: piscatoria autem ars, parem cum solitudine parsimoniam habet, ut impleatur quod scriptum est: *Omnis labor hominis in ore eius.* Sunt namque pannis obsiti, ac vestibus detritis, squallenti coma, ac adusta facie, nudis pedibus discurrentes, littoribus, ac magis solitariis locis immorantes, modo quidem super petras sedentes, modo imos gurgites, unde praedam expectant, dispicientes. Quorsum haec tam diligenter exposui?

εισιν ὁ Ἰωάννης, οὐ νεμεσητόν. Μετάβηθι ἐπὶ τὸν τῆς μεταφορᾶς τρόπον θεωρητὸν, καὶ εὑρήσεις συμβαίνουσαν τῷ γένει τὴν ἐπιστήμην· Δαβίδ ποιμὴν πρότερον προβάτων· εἶτα ὑπὸ Θεοῦ ποιμαίνων Ἰακὼβ τὸν δοῦλον αὐτοῦ καὶ
Ps. LXXVII. 71. Ἰσραὴλ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ *· σκέψαι μοι καὶ Ἰωάννην ἀπὸ τῆς ἀλόγου εἰς λογικὴν ὑπὸ τοῦ μεγάλου λόγου μετενηνεγμένον θεοπρεπῶς ἁλείαν· οὐ γὰρ ποιμαίνειν τήνδε ἢ τήνδε καί τισιν ὁρίοις διειλημμένας φυλὰς, ἀλλὰ γὰρ τὴν οἰκουμένην ἁλιεύειν ἅπασαν· δεῦτε, γάρ φησιν, ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς
Matth. IV. 19. ἀνθρώπων *· εἰ δὲ ὅτι κατὰ κοινοῦ ἡ κλῆσις, ἀλλ' ἡμῖν γε ἀκτέον ταύτην ἐπὶ τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος· ὥσπερ καὶ ἐπί τισιν ἄλλαις γενικωτέραις φωναῖς, οὐ πλεονεκτοῦσι παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους τῷ θεολόγῳ τὰς δὲ διὰ τῆς μερικωτέρας ἀναλήψεως, ἄπαγε· ὅτι μηδὲ μειονεξία τοῖς ἀπὸ κοινοῦ φωτὸς ἀναφθεῖσι λαμπτῆρσιν, ἡ ὑφ' ἑνὸς ὁλικὴ τῆς λαμπρότητος μέθεξις.

ε'. Ἐπεὶ δὲ κατέστη ὑπὸ Θεοῦ ἁλιεὺς ὁ μέγας ἀπόστολος, δεῦρο ἴδωμεν αὐτὸν ἀλληγορικῶς ὡς ἐν πλοίῳ ἐν τῷδε τῷ σαρκίῳ καταρτίζοντα οὐ διεῤῥωγότα δίκτυα, ἀλλὰ τὰ εὐαγγελικὰ ἀπαρτίζοντα ἀμφίβληστρα· τίς ὁ κάλαμος; ὁ δογμάτων δόναξ· τίς ἡ ὁρμιά; ἡ πλοκὴ τῆς θεολογίας· τὶ τὸ ἄγκιστρον; ὁ τρίμερος σταυρός· τὶ τὸ δέλεαρ; ἡ θεοφόρος σάρξ, ἐν ᾗ δελεασθεὶς ἐχειρώθη τὸ μέγα κῆτος ὁ Βελίαρ· ζητεῖς ἐν ᾗ ὑπερκαθίζεται πέτρα; νόει μοι τὴν στερεὰν ἕδραν τῆς πίστεως· ὢ τοῦ θαύματος· ῥίπτει τὸ ἀμφίβληστρον οὐκ εἰς τόνδε τὸν κόλπον καὶ τόνδε, ἀλλ' εἰς τοῦ βίου τὴν θάλασσαν· ἐκτείνει τὸν κάλαμον οὐκ εἰς μικρόν που διάμετρον, ἀλλ' εἰς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης τὰ τέρματα· ἐνίεισιν

Nimirum ut ostendam nihil esse dignum vituperatione, tametsi Iohannes hanc exercuerit artem. Transi tu spiritalis sensus investigator ad visibilem metaphorae modum, occurretque scientia generi congruens. David cum prius pastor ovium esset, postmodum a Deo electus est, *pascere Iacob servum suum, et Israhel hereditatem suam.* Mihi quoque Iohannem considera, ab irrationalium piscium, ad rationalium capturam magno Verbo vocante, prout Deum decebat, translatum. Non enim electus fuit ut hunc illumve gregem pasceret, aut quibusdam terminis discretas tribus, sed ut orbem universum piscatione caperet. *Venite*, enim inquit, *post me, et faciam vos piscatores hominum.* Tametsi autem communis fuit vocatio; ad eum tamen a nobis reducenda est, de quo haec est instituta oratio; quod etiam in quibusdam aliis universalioribus vocabulis fiet; non ut prae apostolis aliis theologo ius vindicemus, ex his quae peculiarius de ipso exponimus; absit: nam neque accensis e communi aliquo lumine facibus, idcirco minor est splendoris ex uno plena participatio.

5. Quandoquidem vero magnus hic apostolus a Deo piscator constitutus est, age videamus eum allegorice, quasi in navicula, in corpusculo suo reficientem, non discissa retia, sed evangelica verricula. Quaenam arundo? doctrinae calamus. Quisnam piscatorius funiculus? theologiae nexus. Quisnam hamus? tripartita crux. Quaenam esca? caro deifera, qua inescatus magnus ille cetus Beliar captus est. Quaeris super quam sedeat petram? Firmam mihi fidei considera sedem. O rem mirabilem! Verriculum iacit, non in hunc illumve sinum, sed in saeculi mare

τὴν ὁρμίαν οὐκ εἰς βάθος ἐπιμετρούμενον, ἀλλ᾽ ἐπ αὐτὴν τῆς ἀσεβείας τὴν ἄβυσσον· θέα μοι τὴν ἄγραν πλούσιον ἐκ μοναδικῶν τε καὶ μιγαδικῶν συνηθροισμένην, τοὺς ἁδροὺς φημι τοῦ λαοῦ καὶ ἀγελαίους, πολυειδῆ τε καὶ ποικίλον, ἔθεσι λέγω καὶ πάθεσιν, ἐκ μικρῶν τε καὶ μεγάλων, ἡλικίαις δηλαδὴ καὶ τάξεσιν· οὓς μὲν τετραχυνομένους δόγμασι μοχθηριῶν, ὡς ἐξ ὑφάλων τῆς ἀθεΐας πετρῶν λαμβάνων· οὓς δὲ λελκϊσμένους ἀφελότητι διανοίας οἷα πελαγοδρομοῦντας σαγηνεύων· καὶ ταῦτα οὐ θανατῶν, ἀλλα ζωογονῶν, οὐκ ἐν ἁλμυροῖς ὕδασι τῆς ἁμαρτίας συνέχων, ἀλλ᾽ ἐν γλυκέσι νάμασι τοῦ βαπτίσματος ἐνδιαιτῶν· οὐδ᾽ οὐ μὴν ἀργυρίοις φθαρτοῖς ἐπεμπολῶν, ἀλλ᾽ ὑπογραφῇ υἱοθεσίας ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου δουλείας ἐλευθερῶν, προεζωγρημμένους ὑπ᾽ αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα. Ὢ τοῦ ὁράματος· τίς ἠκουτίσθη τοιοῦτον θήραμα ἐξ αἰῶνος; τίς ἔγνω τηλικοῦτον μεγαλέμπορον ἁλιέα; ὅτι μὴ ἑκατοντάδας μόνον καὶ χιλιάδας, ἀλλὰ γὰρ πάντα τὰ ἔθνη ἃ μαθητεύειν ἐπιστεύθη προσάγοντα τῷ πρωταλιεῖ δεσπότῃ Χριστῷ. οὐκ ἄρα εἰκότως προύλεγον μὴ οἷον τέ με ἐφικνεῖσθαι τῆς ὑποθέσεως, κἂν ἄκρῳ οἱονεὶ δακτύλῳ;

ς΄. Σκέψαί μοι καὶ τἄλλα εἱρμολογίᾳ ἀρίστῃ ἀλληγορούμενα. Ὑμεῖς
ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου *· τὸ φῶς ἐλαστικὸν σκότους, ὀφθαλμῶν ὄψις, σω- * Matth. V. 14.
μάτων ἀνακαίνωσις, ἐφετὸν, ἀγαστόν· τί οὖν ἀπόστολος; οὐ μειοῖ σκότος ἀντικείμενον; οὐκ ὀμματοῖ τυφλοὺς ἀμφοτέρωθεν; οὐ ῥῶσιν παρέχει σώμασιν; οὐ διὰ ταῦτα στερκτὸς καὶ θαυμαστός; τοῦτο ἦν ἄρα ὁ Χριστὸς παρ-
εγγυᾶτο *· ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε· * Matth. X. 8.

universum. Extendit calamum non in modicum aliquod spatium, sed in fines orbis terrarum: immittit funiculum non in gurgitem immensum, sed in ipsam impietatis abyssum. Tu mihi locupletem capturam considera ex singularibus pariter ac promiscuis collectam; crassos dico de populo ac gregales; moribus scilicet atque affectionibus varios, ex minoribus maioribusque, aetate nimirum ac dignitate: alios quidem pravis exasperatos doctrinis, tamquam e petris sub undis latentibus, ab impietate capit; alios mentis simplicitate interceptos tamquam per mare cursitantes, verriculo includit: et quidem haud neci tradens, sed vivificans: non in salsis peccati aquis continens, sed in dulcibus baptismi fluentis vivere faciens: quin neque corruptibili pecunia adquirens, sed adoptionis chirographo a diaboli servitute eximens, cum antea capti tenerentur ad huius arbitrium. O rem mirabilem! Quis a saeculo capturam eiusmodi audiit? Quis talem, copiosaque adeo instructum merce piscatorem agnovit? Quandoquidem non centenos, vel millenos tantum, sed universas gentes, quarum docendarum creditum munus accepit, ad Christum dominum ac principem piscatorum adducit. Nonne igitur iure meritoque ante dicebam, maius hoc argumentum esse quam pro mea facultate, vel si extremo veluti digito attingere velim?

6. Mihi quoque alia expende egregiam per allegoriam seriatim exposita. *Vos estis lux mundi.* Lux, tenebrarum expultrix, oculorum illuminatio, corporum refocillatio: desiderabilis omnino res et admirabilis! Quid ergo apostolus? Nonne tenebras adversarias minuit? Nonne utrimque caecis visum restituit? Nonne robur corporibus tribuit? Nonne ob haec amore dignus et admiratione? Hoc utique Christus mandabat: *in-*

δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε. Ἐννόει μοι τὰ μυρία γένη τῶν νοσημάτων, καὶ ὄψῃ τὰ ἄπειρα πλήθη τῶν θαυμάτων τῶν ἐξ ἑκασταχοῦ βοτρυδὸν ἀγεληδὸν πρὸς τὸ ἄμισθόν τε καὶ ἄλυπον ἰατρεῖον τῆς σωτηρίας συῤῥεόντων, ὅτι μηδὲ τομαῖς τε καὶ καύσεσιν ἤ τισι φαρμακοποσίαις ἡ τῶν ἀλγεινῶν φυγαδεία· πίστει δὴ μόνῃ καὶ λόγου μάστιγει· ὢ τῆς μεγαλοδωρεᾶς· ἄρτι τυφλὸς, βλέπει τὸ φῶς, ἐξαπίνης τὸ ἀεινεφὲς ἀποθέμενος, καὶ χαίρει ὁρῶν τὰ ὑπ' οὐρανὸν κάλλη τε καὶ θεάματα· ἄρτι χωλὸς, παραχρῆμα στερεοποδεῖ καὶ γήθει ἀλλόμενος ὡς ἔλαφος· ἄρτι μὲν μογγιλάλος, τῶν δεσμῶν τῆς γλώσσης λυθεὶς ὀρθολεκτεῖ εὐχαριστήρια· ἄρτι δὲ ξηρόχειρ, ὑγιασθεὶς ἄμφω τὼ χεῖρε πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς δεσπότην ᾄδει εὐκτήρια· ἄρτι μὲν ὑδεριῶν, κενοῦται τοῦ πάθους ὡς τάχιστα, καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ὑγίειαν ἄνεισιν· ἄρτι δὲ λεπρὸς ἀποσύρεται τῆς λώβης, καὶ βλέπων τὴν ἑαυτοῦ νεουργηθεῖσαν σάρκα ἀγάλλεται· ἄρτι μὲν παράλυτος, ἀρτιασθεὶς ἐπωμάδιον φέρει τὸ κλινίδιον· ἄρτι δὲ δαιμονῶν, τοῦ πνεύματος καθαρθεὶς, σωφρόνως δοξάζει τὸν κύριον· ἄρτι μὲν ἡμιθανὴς ἀσθμαίνων, ἐξόδια ἀναθρώσκει τάχιστα· ἄρτι δὲ νεκρὸς, ἐκ φθορᾶς ἀνέθορε τὰ ἐν ᾅδου λογοθετῶν τοῖς ὑπὲρ γῆν, καὶ ζωάρχην θεὸν ἀνθομολογούμενος· ἄρτι μὲν ἑτερόφθαλμος, ὀρθοβλεπτεῖ, καὶ μονόμματος διδυμομματεῖ, καὶ ἄθριξ καρηκομεῖ· ἄρτι δὲ κυρτὸς, ὀρθοῦται, καὶ κωφὸς ὠτακουστεῖ, καὶ πυρετῶν ἔῤῥωται, καὶ ῥίγιῶν εὐκρατεῖ· ἄρτι στεῖρα παιδοποιεῖ, καὶ αἱμόῤῥουσα εὐπαθεῖ, καὶ δυστοκοῦσα εὐτοκεῖ, καὶ καρκινόσαρξ εὐσωμεῖ, καὶ

firmos curate, leprosos mundate, daemones eiicite; gratis accepistis, gratis date. Considera mihi innumerabilia morborum genera, occurretque infinita miraculorum copia in hominibus patratorum, qui conferta multitudine ad gratuitum nihilque molestiae facientem salutis medicum confluunt; quia nimirum non ferro ac igne, aut potionibus quibusdam medicis morbos abigit, sed sola fide ac sermonis flagello. O doni magnificentiam! Nunc caecus, de repente lumen videt, cum nubem impositam oculis semper habuisset, gaudetque sublunaria haec decora ac spectacula aspiciens. Nuper claudus, solidatis plantis firmum recipit gressum, gestitque saliens ut cervus. Modo blaesus, linguae vinculis solutis, expedito sermone gratiarum actionis laudes pangit. Modo aridam manum habens, sanus effectus, manus ambas tendens ad Dominum in caelis existentem, preces canit. Modo hydropicus, quam citissime morbo vacuatur, et ad pristinam sanitatem redit. Modo leprosus, plaga sua eripitur, vidensque carnem suam renovatam, exultat. Modo paralyticus, artubus instauratis lectulum in humeros tollit. Modo daemoniacus, a spiritu mundatus, sobria ac sana mente Dominum laudat. Modo semimortuus et suprema verba iam dicens, confestim revalescit. Modo mortuus, a corruptione velox resurgit, eorum rationem quae sunt in inferno reddens hominibus in terra constitutis, ac vitae auctori Deo vicissim confitens. Modo altero laesus oculo, recte videt; unumque oculum a natura sortitus, duobus oculis intuetur: glaber, comam nutrit: modo incurvus erigitur, surdoque aperiuntur aures: febris ardore aestuans, bene valet; contrario item frigore algens, temperationem humorum recipit. Modo sterilis, prolem suscipit: fluensque sanguine, valetudinem obtinet: atque ad partum difficilis, expedita redditur: haemorrhoissa sa-

πᾶν κολόβωμα φυσικὸν ἀρτιάζεται, καὶ πᾶσα μαλακία ὑποχωρεῖ καὶ πᾶν ψυ- * Marc. XI. 23
χικὸν πάθος ἐξωστατεῖ· ἐῶ λέγειν τὰς ἐν ἀλόγοις ζώοις θαυματουργίας, τὰς
τε τῶν στοιχείων ἄρσεις καὶ μεταθέσεις, ἧς τινος οὖν ἄλλης φύσεως ϖαρα-
δοξοποιΐαν· ἢ γὰρ οὐκ ἀληθὲς τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου εἰρημένον * ὅτι ὃ ἂν εἴϖῃ
τῷ ὄρει τούτῳ, ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μὴ διακριθῇ ἐν
τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀλλὰ πιστεύσει ὅτι ἃ λέγει γίνεται, ἔσται αὐτῷ ὃ ἂν εἴπῃ·
ὅρα μοι λοιπὸν καὶ ὄρος εἰς ὑγρὸν μεταιρόμενον τυχὸν, καὶ αὖ ϖάλιν βυθὸν
ξηραινόμενον καὶ εἰς χλοηφόρον ϖεδίον μετατιθέμενον· καὶ . . . ριγὲς ὕδωρ
ἀθρόως ἐκ πυθμῶν πηγάζον, πετράν τε σχιζομένην καὶ τὸν χριστοφόρον ἀπο-
πέμπουσαν *· καὶ εἴ τι ἄλλο κατὰ χρείαν τῶν εἰς ϖίστιν ἑλκόντων τοὺς μα- * I. Cor. X. 4
θητιῶντας, οὐδὲν ἀδυνατούσης τῆς θείας χάριτος.

ζʹ. Ἀλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον ἐνδιατρίβων τοῖς κατὰ μέρος διακορὴς γί-
νοιμι τοῖς ἀκούουσιν, ἐπ' ἄλλο δὴ καὶ τρέψομαι. Ὑμεῖς ἐστὲ τὸ ἅλας τῆς
γῆς *. Ἐκ τῶν ἀναγκαίων εἴληπται κἀνταῦθα ἡ μεταφορά· ὥσϖερ καὶ ἀλλα- * Matth. V. 13.
χοῦ, ἔχετε ἅλας ἐν ἑαυτοῖς *· τοῦτο δὲ τί ἄλλο ἢ ἀγάϖη ἂν εἴη, ἥ τις * Marc. IX. 49.
καὶ νόμου πλήρωμα, ὥς φησι Παῦλος ὁ ἱερὸς ἀπόστολος; ὡς οὖν οὔτε ἄρ-
τος βρωθήσεται ἄνευ ἁλὸς, ὅτι μὴ δέ τι σχεδὸν τῶν ἐδωδίμων, οὕτω δῆ-
λον ὅτι καὶ ἀγάϖης δίχα οὐδὲν τῶν θεοφιλῶν ἐξεργασθήσεται· τοιοῦτον
ἡμῖν ἑαυτὸν ϖαρίστησιν ὁ ἀϖόστολος ἀδαμαντίνην ἔχων οἱονεὶ τὴν ψυχὴν
καὶ ἀκαταγώνιστον ἐν τοῖς ὑϖὲρ ἀληθείας ἀγῶσι· καὶ μηδοϖωτέρῳ διὰ τῶν
δεξιῶν ἢ ἀριστερῶν μεταβαλλόμενος ἤγουν μωραινόμενος· σκόϖει· ἐδεδίωκτο,

natur; cancromate laborans, corpus integrum recuperat: quodlibet naturae detrimentum sarcitur: ac omnes languores recedunt: animae item morbi omnes pelluntur. Mitto dicere, quae erga brutos animantes miracula patrata sunt: elementorum item de suo statu commotiones ac translationes., et alterius cuiusvis naturae miraculum. Nonne enim illud veritate nititur, quod a Domino dictum est: *quisquis dixerit monti huic: tollere, et mittere in mare, et non haesitaverit in corde suo, sed crediderit, quia quod dixerit fiet, fiet ei quodcumque dixerit.* Iam mihi et montem forte videas in aquas translatum, vicissimque exsiccatos imos gurgites, atque in campum herbiferum mutatos: quin et aquam repente a fundo scaturientem, scissamque petram, et hominem Christo plenum assectantem: ac si quid aliud discipulis ad fidem trahendis idoneum iusta exigebat necessitas; quum nihil sit, quod divina gratia praestare non possit.

7. At ne singulis plus aequo immorans, auditoribus taedium creem, ad aliud tiam transeo. *Vos estis sal terrae.* Hic quoque metaphora ab illis sumpta est, quae ad usum necessarium veniunt: quemadmodum etiam alio loco: *Habete in vobis sal.* Hoc autem quid aliud quam caritas sit? quae etiam est plenitudo legis, ut sacer apostolus Paulus docet. Sicut enim absque sale panis non manducabitur, ut nec fere quisquam alius cibus, sic liquet absque dilectione nihil praestitum iri eorum quae Deo accepta sunt. Talem se nobis exhibuit apostolus, adamantino animo praeditus, atque in certaminibus pietatis causa susceptis insuperabilis, neque prosperis mutatus neque adversis, id est infatuatus. Videsis: persecutiones patiebatur, nec

καὶ τῶν διωκόντων τοῦ πόθου οὐκ ἀφίστατο· ἐπὶ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας ἤγετο, καὶ τῆς εὐθάρσου ὁμολογίας οὐκ ἐλλέλειπτο· ἐμαστίζετο, καὶ τοῖς κολασταῖς ἰητὴρ ἐγνωρίζετο· ὠνειδίζετο, προὐπηλακίζετο, καὶ τοῖς ὑβρισταῖς δόξαν ἐπραγμάτευε· μιμούμενος τὸν διδάσκαλον, ὃς καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πάθους τοῖς σταυρωταῖς τὴν ἄφεσιν ἐζητεῖτο παρὰ τοῦ πατρός· ῥομφαίαν δ' ἐκεῖνοι προὔτεινον, αὐτὸς τὴν διδασκαλίαν προὐβάλλετο· πῦρ ἠπείλουν ἐκεῖνοι, ὁ δὲ τὸν πόθον ηὔξει· αὐτοὶ τὰς ἀπειλὰς, καὶ οὗτος τὴν προσευχήν· τὸν θλιμμὸν ἐκεῖνοι, καὶ οὗτος τὸ διψᾶν τὴν σωτηρίαν τῶν ἀλγεινῶν τερπόμενος, τοῖς ὑποπιεσμοῖς εὐρυνόμενος. Καὶ μὴν κἀκ τῶν δεξιῶν ἡ πεῖρα· εἵπετο γὰρ δήπουθεν τοῖς σημείοις τε καὶ τέρασιν οὐχ ἡ τυχοῦσα τιμή τε καὶ ἀφοσίωσις· ἀλλ' οὐκ ἐκεῖθεν καὶ ἀπέψυκτο τῆς ἀγάπης, οὔτε ἐντεῦθεν ἐχαυνοῦτο τοῖς ἐπαίνοις· ὁ αὐτὸς δὲ ἐν ἅπασι πρὸς τὴν ἑκάστου ἰδιοτροπίαν ἀεὶ ποικιλλόμενος καὶ παραρτυόμενος κατὰ τὴν τοῦ μάννα διάγευσιν· ὢ τοῦ θαύματος· προσθετέον γὰρ καὶ ταῦτα· ὡς πρόβατον ἐν μέσῳ λύκων ὑπὸ τοῦ ἀρχιποίμενος Χριστοῦ ἀποσταλεὶς, οὔτε αὐτὸς ἐλελύκωτο, καὶ τοὺς λύκους εἰς ἄρνας μετέπλαττεν· δακνόμενος, ἰᾶτο τὰ τῶν ψυχῶν δήγματα τραύμασι θεραπείας ἀμείβων· ἀγράμματος καὶ τοὺς τοῦ κόσμου σοφοὺς μετεστοιχειοῦτο εἰς τὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα· ἄοπλος, καὶ τοὺς πολεμίους θεῷ ἀντεστρατολογεῖτο κατὰ τοῦ διαβόλου· ὢ πόσης ταῦτα δυσχερείας, προσθείην δ' ἂν καὶ χάριτος; τοιοῦτον δὴ τὸ θεῖον ἅλας· τό τε πανοῦργον τοῦ ὄφεως, καὶ τὸ τῆς περιστερᾶς ἀκέραιον, ὅσον ἐκ τῶν προσεχῶς εἰρημένων, ὁ λόγος ὑπείληφεν· καὶ τὰ πλείω πάρεισι τοῖς εἰδόσι, φειδοῖ τοῦ μακρηγορήματος· ἀλλ' ἐπὶ τὸν καλοφῶνα τοῦ λόγου ἰτέον.

ab eorum qui persequebantur amore recedebat: ducebatur ad reges et praesides, nec quicquam de animosa confessione remittebat: virgis caedebatur, ac verberantibus sese medicum praebebat: conviciis appetebatur, et ludibrio habebatur, illusoribusque gloriam curabat; magistrum imitatus, qui etiam dum pateretur, crucifixoribus veniam a patre precabatur. Praetendebant illi gladium, ipse obiiciebat doctrinam: illi ignem minabantur, ipse caritatem augebat: illi minas, ipse preces: illi afflictionem, iste salutis eorum qui affligebant, sitim prae se ferebat: molestiis delectabatur: angustiis dilatabatur. Quin adeo, ne a prosperitatibus quidem ei tentatio defuit: sequebatur enim signa edita ac prodigia non vulgaris honor ac commendatio. At neque adversis refriguit caritas, neque laudibus emollita est: sed idem in omnibus perstitit, ad cuiusque modum varius atque conditus, iuxta mannae gustum. O rem mirabilem! Nam haec quoque addenda sunt. Missus tamquam ovis in medios lupos a pastorum principe Christo, nec ipse in lupum mutatus est, luposque in agnos convertit. Cum morderetur, animorum morsibus medebatur, vulneribus acceptis curationes rependens: illitteratus, etiam saeculi sapientes ad religionis dogmata convertebat: inermis, hostes quoque Dei militiae adscribebat adversus diabolum. O quantam haec habebant difficultatem! addiderim etiam quantam gratiam! Tale sane est divinum sal. Serpentis astutia, ac columbae simplicitas quanta fuerit, iam ex proxime dictis palam factum est; pluraque apud gnaros dicere omittimus, vitandae causa prolixitatis. Verum ad sermonis colophonem veniendum est.

η'. Καὶ ἐπέθηκεν αὐτοῖς ὄνομα βοανέργες, ὅ ἐστιν υἱοὶ βροντῆς*. Τὴν βροντὴν φασί τινες γέννημα εἶναι ἀνεμιαίου πνεύματος, ὃ συλληφθὲν ἐν νέφεσι καὶ οὐκ ἔχων ὅπου ῥαγείη διέξοδον, τῇ μὲν θλίψει τὴν ἀστραπὴν, τῇ δὲ ῥήξει τὴν βροντὴν ἀπεργάζεται· ἐκ δὲ βροντῆς βροντὴν κυήσκεσθαι εἰπών τις, οὐκ ἔξω βάλλει τὸν λόγον τοῦ δέοντος· εἴπερ οἷον τὸ γεννῶν, τοιοῦτον δὴ καὶ τὸ γέννημα· τί οὖν ἐντεῦθεν; ὅτι κατὰ τὸ πνεύματος ἁγίου εἶναι ἀπήχημα υἱὸς βροντῆς ὠνόμασται ὁ ἀπόστολος, ἀστράπτων ὁμοῦ καὶ βροντῶν ἡμῖν τὰ θεῖα, ὡς ἐκ νεφελῶν οἱονεὶ ἐκραγεὶς τῆς θείας χάριτος. Εἴδωμεν δὲ εἰ δοκεῖ ἐν κεφαλαίῳ οἷα καὶ τὰ βροντήματα, ὡς ἂν μᾶλλον θαυμάσοιμεν τοῦ ὀνοματοθέντος τὴν δύναμιν. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· ὢ τῆς μεγαλοφωνοτάτης θεηγορίας· οὐκ οὕτω βροντῆς πατάγῳ τεθήπασιν ἄνθρωποι, ὡς τὴν Ἰωάννου θεολογίαν σὺν τοῖς ἐπιγείοις ἐξεπλάγησαν καὶ τὰ οὐράνια, εἴπερ κἀκείνων παρὰ Ἰωάννου ἡ μαθητεία· ἵνα γάρ, φησι, γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ θεοῦ*· ὡς μὲν οὖν τὰ ἐν αἰσθήσει συγγράφων, ἀρχὴν ἁπάντων τῶν ποιημάτων τὸν οὐρανὸν προὔθηκεν εἰπών· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· οὐδὲ γὰρ οἷόν τε ἦν ὀφθαλμὸν πρῶτον ὄντα τῶν ἐν ἡμῖν αἰσθήσεων, ὑπερταθῆναί που περαιτέρω τοῦ οὐρανίου ὕψους· διὸ καταλλήλως τῇ αἰσθήσει, καὶ τὸ ποίημα προτέτακται, τῶν ἄλλων ταῖς ἄλλαις δευτερευόντων· ὁ δὲ ἅτε ὑπὲρ αἴσθησιν τὴν ἐξηγορίαν ποιούμενος, οὐκ οὐρανὸν καὶ γῆν, ἀλλὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ ὁμοῦ πάντων τῶν ὑπερουρανίων νοῶν

* Marc. III, 17.
* Eph. III, 10.

8. *Et imposuit illis nomina Boanerges, quod est filii tonitrui.* Sunt qui dicant fieri tonitruum ex aereo spiritu, qui nimirum inclusus in nubibus, nec inveniens qua parte exeat, collisione quidem, fulgur; ruptione autem, tonitruum efficiat. Quod si quis tonitruum tonitruo progigni dicat, nihil a probabilitate alienum dixerit: siquidem quale est gignens, tale et quod gignitur. Quid ergo inde? Nimirum, tamquam Spiritus sancti resonantia appellatus est apostolus tonitrui filius, divino nobis splendore in modum fulgetri elucens, atque instar tonitrui mugiens, velutque ex nubibus e divina quasi caritate erumpens. Videamus autem, si lubet, quasi summatim quantae hae sint tonitrui voces, ut eo maiori admiratione illius potentiam admiremur, qui indidit nomen. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* O divinae praedicationis clarissimam vocem! Non sic homines tonitrui fragore obstupescunt, uti Iohannis theologiam, cum terrae colonis etiam caelestes virtutes obstupuerunt: quando et illae Iohannis discipulae quodammodo sunt. *Ut enim,* inquit, *innotescat principatibus et potestatibus in caelestibus per ecclesiam multiformis sapientia Dei.* Et Moyses quidem, cum rerum sensui subiectarum historiam conscriberet, creaturarum omnium principium, caelum posuit, dicens: *in principio creavit Deus caelum, et terram.* Non enim fieri poterat ut oculus, qui inter sensus primatum tenet, caeli altitudinem superaret. Quocirca pro sensus ratione etiam creatura prior est, cum aliae aliis posteriores sint. At Iohannes, tamquam ea enarrans quae sensum superant; non caelum et terram, sed caeli ac terrae omniumque caelestium mentium creatorem, principium assum-

ποιητὴν, ἀρχὴν εἴληφεν, εἰπών· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος.

Θʹ. Εἶδες εἰς ποῖον ὕψος ἄπειρον ἦρε τὸ ὄμμα τοῦ νοῦ· ὥσπέρ τι νοητὸν στερέωμα καταπηξάμενος ἡμῶν ἐν διανοίᾳ τὸ τριταῖον ΗΝ· ἵνα μέχρι τοῦδε ὥσπέρ τι ἔξαλμα φωτὸς προϊὼν ὁ νοῦς, πρῶτος ὢν καὶ οὗτος τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, μὴ ἔχοι φύσιν ἀρθῆναί που ἐπέκεινα, κἂν κενεμβατεῖν δόξοιεν ἐκ πολυπραγμοσύνης ἀνενδέκτου· ἀλλ᾽ οἷον ἐπαναπαυσάμενος τῆς ἐφέσεως παλινδρομῇ πρὸς τὰ κατόπιν καὶ ὑπὸ κτίσιν, οἷς καὶ συγγενῶς ἔχοι, ὁρῶν τὰ δημιουργήματα, καὶ δοξάζων τὸν ἀριστοτέχνην, ἕνα τε ὄντα ἄναρχον Θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, τὸν πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐπιστατοῦντα· τίνα ταῦτα; σεραφὶμ, χερουβὶμ, θρόνους, δυνάμεις, ἐξουσίας, κυριότητας, ἀρχὰς, ἀρχαγγέλους, ἀγγέλους· εἶτα τὰ κατ᾽ αἴσθησιν, οὐρανὸν, ἥλιον, σελήνην, ἀστέρας, ἀέρα, γῆν, θάλασσαν, ζῶα χερσαῖα, ἐνάλια, ἐναέρια, φυτὰ, βοτὰ, πᾶσαν συλλήβδην φύσιν ἔμψυχόν τε καὶ ἄψυχον· ἅπαντα γὰρ ταῦτα, καὶ εἴ τι ἕτερον ἐν τοῖς ἄμφω κόσμοις ἀκατονόμαστον, διὰ τοῦ εἰπεῖν, πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν ὃ γέγονεν, συνεκδοχικῶς παρεδήλωσεν· τί γὰρ δεῖ πλέον περιττοεπεῖν τοῖς θεοφόροις, κατὰ λέξιν πάσης τῆς θεολογίας ἐνθεαστικώτατα ἐξητασμένοις, παρ᾽ ὧν καὶ ἡμῖν τοῖς κυνιδίοις οἱονεὶ ψιχιώδης συνεισφορὰ τοῦ λόγου; Ὦ θεολογίας γεγωνότερον βροντῆς ἠχησάσης τὰ οὐράνια δόγματα· ὢ περιφράσεως γοργότερον ἀστραπῆς ἐπελθούσης τοῖς σύμπασιν· ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσίς σου ἐξ ἐμοῦ *· καὶ πρὸς Ἰωάννην ὡς θεοείκελον λεγέτω πᾶς τις, τὸν περιλαβόντα τὸ εὖρος τῆς ὑπ᾽ οὐρανὸν τοῖς κηρύγμασι, τὸν ἐνὶ χνεσιν ἀβύσ-

* Ps. CXXXVIII.

psit, dicens: *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.*

9. Vidisti in quantam altitudinem extulit mentis oculum? intellectuale veluti firmamentum menti nostrae infigens trinum illud ERAT; ut eo usque, salientis instar lucis, mens progressa (namque haec est facultatum animae prima) nolit deinceps ulterius subvehi, ne per aërem curiositate inutili videatur discurrere: sed quasi cursum inhibens retrocedat ad res creatas, quibus necessitudine homo devinctus est, intuens in eas, optimumque artificem laudibus celebrans, unum Deum aeternum in tribus subsistentem personis, rebusque universis praesidentem. Quaenam vero hae? seraphim, cherubim, throni, virtutes, potestates, dominationes, principatus, archangeli, angeli: tum res sensui subiectae, caelum, sol, luna, stellae, aër, terra, mare, animalia terrestria, marina, aërea, plantae, herbae, universa denique, ut summatim dicam, natura, tum anima praedita, tum expers animae. Omnia enim haec, ac siquid aliud uterque mundus innominabile habent, illis verbis, *omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est,* comprehendi declaravit. Quid enim pluribus superfluum esse oportet, cum divino Spiritu afflati viri theologiam omnem ad verbum divinitus sint interpretati, a quibus nos quoque catellorum instar habuimus, quas velut sermonis micas inferremus. O theologia quae tonitruo exaudibilior caelesti doctrina insonuit! O locutio, quae velocius fulgetro universa pervasit! *Mirabilis facta est scientia tua ex me;* dicat

σου σοφίας περιπατήσαντα τοῖς ἐνθυμήμασιν· δι᾽ οὗ πύλαι ᾅδου καθῄρηνται θεοῦ φωνῆς πληρώματι, καὶ ὀρθοδοξίας ἀνέτειλεν ἥλιος· δι᾽ οὗ ἡ τοῦ κόσμου σοφία μεμώραται, καὶ θεοσοφίας ἐμπέπλησται τὰ πέρατα· ῥητόρων καὶ σοφιστῶν καταποθέντων, Ἰωάννου δὲ τῆς θεολογίας βασιλευσάσης· καὶ οὐκ οἶδ᾽ ὅ τι λέξεων εἴποιμι ἐπάξιον τῆς ὑπερηρμένης ἀποστολικῆς μεγαλειότητος, ἢ τὸ παραχωρῆσαι τοῖς προευφημήσασιν αὐτὸν θείοις στόμασιν τὸν ἱερὸν ἔπαινον.

ι΄. Ἀλλὰ τί ἔτι *; Ἰησοῦς οὖν ἰδὼν τὴν μητέρα καὶ τὸν μαθητὴν παρεστῶτα * Ioh. XIX. 26
ὃν ἠγάπα, λέγει τῇ μητρὶ αὐτοῦ, γύναι ἰδοὺ ὁ υἱός σου· εἶτα λέγει τῷ μαθητῇ· ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου· καὶ ἀπ᾽ ἐκείνης τῆς ὥρας παρέλαβεν αὐτὴν ὁ μαθητὴς
ἐκεῖνος εἰς τὰ ἴδια· καὶ ἐν ἑτέρῳ πάλιν *· ὃς καὶ ἀνέπεσεν ἐν τῷ δείπνῳ ἐπὶ τὸ * Ioh. XIII. 23.
στῆθος αὐτοῦ, καὶ εἶπεν· κύριε τίς ἐστιν ὁ παραδιδούς σε; Ταῦτα ἀποκληρωτικὰ ὥσπερ τινὰ ἕδνα βασίλεια τῷ θεολόγῳ, φημὶ δὴ τὸ κατ᾽ ἐξοχὴν παρὰ τοὺς λοιποὺς μαθητὰς ὑπὸ Ἰησοῦ ἠγαπᾶσθαι· ἥ τε ἐπὶ τοῦ ἀκηράτου στήθους ἐπίπτωσις· πρὸς τῷ καὶ υἱὸν εἰρῆσθαι τῆς θεομήτορος· ὡς φοβερὰ τὰ τρία, θάτερον θατέρου ὑπεραιρόμενον, καὶ ἕκαστον ἴλιγγά μοι φέρον νοήματος ὡς ἐξαισιώμενον· Ἀνδρέας ἐν μαθηταῖς πρωτόκλητος, ἀλλ᾽ οὔπω ἀγαπητὸν Ἰησοῦ ἑαυτὸν ὠνόμακεν ὡς οὗτος· Πέτρος πρωτόθρονος, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ αὐτὸς τῆς τοιαύτης προσηγορίας τετύχηκεν. Τὸ θεῖον ἀπαθές· Χριστὸς ἐξ ἴσου ἅπασι τὴν τῆς ἀγάπης ἀκτῖνα
ἀφίησιν· ἄλλως τε εἰ Πέτρος πλεῖον ἀγαπᾷ ἁπάντων * ὡς ἐρωτηθεὶς ὡμολό- * Ioh. XXI. 15
γησεν, καὶ τὴν ὁμολογίαν Χριστὸς ἐβεβαίωσεν, διὰ τῆς τρισσῆς πεύσεώς τε καὶ ἀποκρίσεως, ἧς προῖκα καὶ τὸ τοὺς ἄλλους ποιμαίνειν εἴληφεν, καὶ ἀντ-

aliquis ad Iohannem quasi Deo similem, qui terrae latitudinem complexus est praedicatione; qui animi cogitationibus in abyssi sapientiae vestigiis ambulavit; per quem portae inferorum divinae vocis plenitudine destructae sunt, exortusque est orthodoxiae sol: per quem mundi sapientia infatuata est, orbisque fines impleti sunt sapientia: oratoribus ac sophistis proculcatis, Iohannis autem dominante theologia. Verumtamen nescio quid ego dignum celsa adeo apostoli magnitudine dicam, nisi potius iis cedam qui sacras eius laudes divino ante me ore celebrarunt.

10. At vero quid illud significat? *Iesus ergo cum vidisset matrem, et discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suae: mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: ecce mater tua. Et ex illa hora, accepit eam discipulus ille in sua.* Alioque rursus capite: *qui et recubuit in caena super pectus eius, et dixit: Domine, quis est qui tradit te?* Sunt haec peculiarius attributa theologo velut dotalia quaedam regia munera; ut, inquam, prae discipulis reliquis, ac privilegio a Iesu dilectus fuerit; utque super purissimum recubuerit pectus; ac demum ut Dei genitricis filius sit appellatus. Quam tria haec tremenda! ut alterum alteri praecellat, ac quodque eorum velut singulariter eximium, mei animi sensum in stuporem agat. Andreas primus inter discipulos vocatus; nec dum tamen se Iesu dilectum appellavit sicut iste. Petrus apostolorum princeps; atqui nec ipse appellationem eiusmodi consecutus est. Deitas ab affectionibns immunis est. Christus ex aequo universis dilectionis radium immittit. Praeterea: siquidem Petrus plus omnibus amat, uti ipse interrogatus confessus est, Christusque confessionem confirmavit, trina illa inter-

ἀγαπᾶσθαι τυχὸν πλεῖον ὤφειλεν, καμπύλον τὸ λῆμμα· καί μοι δοκεῖ τὸ τῆς παρθενίας χρῆμα εἶναι αἴτιον· πῶς; ὅτι εἰ καὶ ἐπ' ἴσης τοῦ φωτὸς ἡ βολὶς
* Ioh. XV. 3 τοῖς κατόπτροις, ἐπείπερ πάντες καθαροὶ, ὡς ὁ λόγος *, ἀλλ' ὅμως τῇ τῆς παρθενίας στίλψει διειδέστερον ἐν τῷ ἑνὶ παρὰ τοὺς ὁμοταγεῖς ἐνίεται· εἰ καὶ παράδοξος πῶς ὁ λόγος· καὶ τοῦτό ἐστι πλεῖον εἰς ἀγάπην, τὸ φῶς πλεῖον λαμπρύνειν τὸν διειδέστερον μέτοχον· εἰ δὲ ὅτι πλέον ἀγαπᾷ Πέτρος προΐσταται, ἐκεῖνό μοι ῥητέον, ὅτι οὐ τὸ πλησιάσαν σῶμα τῷ φωτὶ μᾶλλον φωτίζεται, ἀλλ' ὃ τὴν φύσιν διειδεστέραν, κἂν οὐκ ἔγγιον κέκτηται· εἰ δέ σοι ὁ λόγος ἀσθενὴς φαίνοιτο ἔτι, ὁ βαλὼν καὶ ἰάσεται. Ἐντεῦθεν ἡ ἐπιστήθιος πρόσπτωσις· ὢ τοῦ ἀξιώματος· τὰ χερουβὶμ, θεοῦ ὄχημα, καὶ Ἰωάννης ἐπιστέρνιον ἀνάκλιμα· Μωϋσῆς μόλις ἴδεν θεοῦ τὰ ὀπίσθια καὶ ταῦτα αἰτησάμενος· καὶ Ἰωάννης αὐτεπάγγελτος ἐπίπροσθεν περιφὺς, καὶ πυνθάνεται ἐκεῖνα δηλαδὴ ἃ Πέτρος ὁ κορυφαῖος θαῤῥήσειν οὐκ ἤνεγκεν, δοὺς ἑαυτῷ τὰ δευτέρια, τῇ εἰς Ἰωάννην προτιμήσει· ἀμφοτέρας τὰς θεωρίας ἐξετάζων, γνοίης οἷον καὶ ἡλίκον τὸ ὑπεροχικὸν Ἰωάννου ἀξίωμα· ἐντεῦθεν μοι δοκεῖ ὥσπερ ἀπό τινος πηγαίας ζωῆς τὰ θεόβρυτα αὐτὸν τῆς σοφίας ἀρύσασθαι νάματα, κἀκ τούτων ἐκ τῆς ἐμψύχου κοιλίας τοὺς ποταμοὺς τῆς θεολογίας ῥυήσκεσθαι· ἀλλ' ἐπὶ τὸν σταυρὸν μετιτέον 1).

ια'. Ἰδοὺ φησὶν ὁ υἱός σου· εἶτα τῷ μαθητῇ, ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου· βαβαὶ τοῦ δωρήματος· τὸν δοῦλον, τῆς δεσποίνης διὰ περιουσίας καθαρότητος υἱὸν

rogatione ac responsione; eiusque confessionis praemio, munus alios pascendi accepit; plus fortasse etiam debuit redamari; reflexo munere ac reciproco. Existimo autem virginitatis excellentiam in causa fuisse. Cur? Quia nimirum, tametsi lucis radius aequis portionibus in illa specula incidebat (nam omnes apostoli puri erant, ut ait scriptura;) ob virginitatis tamen nitorem in unum prae collegis aliis dilucidior ferebatur. Quamquam novum videtur quod dicitur. Atque hoc maius aliquid ad dilectionem habet, quod nimirum nitidius corpus ac magis pellucidum, lumine magis illustretur. Quod si Petrus ea ratione, quod plus amet, praefertur, hoc mihi occurrit dicendum: non eo corpus maiori perfundi lumine, quo lumini propinquius est, sed quo maiore nitore suapte natura pollet, quamquam non propinquius existat. Quod si hic sermo tibi infirmus videbitur, quae manus vulnus inflixit, ea et sanabit. Inde est ut recubuerit super pectus Iesu. O dignitatis praestantiam! Cherubim, Dei sunt vehiculum; at Iohannes super pectus reclinatur. Vix Moyses Dei posteriora vidit, idque cum videre rogasset; at Iohannes ultro, ac ipso invitante Domino, pectori haerens atque complexus, ea interrogat, quae nec Petrus apostolorum princeps interrogare sustinuit; qua sibi ipse ratione Iohannem voluit praelatum. Siquidem ambas considerationes animo expenderis, scies quanta ac qualis sit excellentia dignitatis Iohannis. Hinc tamquam e fonte quodam vitae, ipsum divinitus scaturientes latices hausisse existimo: indeque ex animato ventre theologiae flumina progignere. Verum ad crucem nobis redeundum est.

11. *Ecce*, inquit, *filius tuus. Deinde discipulo: ecce mater tua.* Papae, quan-

1) Sic etiam in sermone edito de cruce Theodorus: ἐπὶ δὲ τὸν σταυρὸν ἐπιτέον.

ἀκουτισθῆναι, καὶ φύλακα προχειρισθῆναι τοῦ τῆς ζωῆς θησαυροφυλακίου· ὁ μὲν ἀφίσταται, διὰ πάθους, τῆς ἀπαθῶς τεκούσης· ὁ δὲ ταύτην ὑπηρετητικῶς λαμβάνει εἰς τὰ ἴδια· ὁ παρθένος τὴν παρθένον· τὸ κλῆμα τὴν ἀμπελοτόκον· ὁ στρατιώτης τὴν βασιλίδα· ὁ θεολόγος τὴν θεοτόκον· ὁ κατὰ χάριν θεάδελφος τὴν κατὰ φύσιν μητρόθεον· ἴδε τὴν ἁρμονίαν τῆς καταλλήλου κλήσεως, καὶ ὑπεραίνεσον τὴν σύμβασιν. Ἆρ' οὐ τοῦτο μόνον πᾶσαν ἀποκρύψαι ὑπερβολὴν ἐγκωμίου τῷ θεολόγῳ πάρεστιν, ἀμοιροῦντι τῆς οἱασοῦν ἄλλης αἰνέσεως; εἰ δὲ μετὰ τῆς τῶν προλαβόντων ὑπερβολῆς καὶ τὰ φθάσαντα συναστράψοι, τίς ἂν δυνηθείη ἀντωπῆναι τοῦ ὕψους τὸ ἀναντίβλεπτον; οὕτω τοιγαροῦν ὑπερανεστώς ἐστι πάσης τῆς ἐν λόγοις ἐγκωμιαστικῆς δυνάμεως, ὡς μόνου θεοῦ εἶναι ἐκεῖνον ἐπαινέσασθαι, εἰ καὶ τολμηρὸν εἰπεῖν, παρ' οὗ καὶ πλεονάζει τὴν ἔφεσιν· ὑφ' οὗ καὶ τὰ ἐγκώμια ἔστεπται, φῶς καὶ βροντὴ καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορευόμενος· ἀλλ' ἐπείπερ ταῦτα οὕτως, καὶ πέρας εἴληφεν ἡ ἀκήρατος ἀνθολογία, καθ' ὅσον ἐφικτὸν ἡμῖν δρέψασθαι τοῖς πενολόγοις, δεῦρο καὶ ἡμεῖς ἐν τούτοις συγκαταπαύσωμεν τὸν λόγον, μικροῖς μεγάλα ἀμείψαντες· ἐκεῖνο προσθέντες τοῖς εἰρημένοις, ὡς οὐ μικρὸν ἂν εἴη γέρας αὐτῷ εἰς φιλοτιμίαν καὶ ἡ φρικωδεστάτη ἀποκάλυψις, ἣν ἐν Πάτμῳ περιορισθεὶς διὰ τὸν λόγον παρὰ τοῦ τηνικάδε κρατοῦντος, θεόθεν μυηθεὶς ἐκδέδωκεν· καὶ τοῦτο ἐκ πλεονασμοῦ τῆς ἀγάπης ἰδιαίρετον παρὰ τοὺς λοιποὺς εἰληφώς· φασὶ δὲ αὐτὸν μετὰ τὰς ἱερὰς ἐκείνας περιόδους καὶ τὴν εὐαγγελικὴν περίληψιν τῶν περάτων, ὧδέ που μέσον εἰς τὴν ἀσιάτιδα χθόνα, ἐν ᾗ καὶ τὸν διδακτικὸν θρόνον

tum munus! Ut nimirum servus ob excellentem munditiam, Dominae filius appelletur; ac eius quae vitae thesauri custos fuisset, custos constituatur. Ille quidem recedit, per passionem ab ea, quae sine passione id est illaesa integritate peperit; hic autem ministri more, in sua eam accipit: nimirum virgo virginem, palmes foecundam vitem, miles reginam, theologus deiparam: Dei frater per gratiam, Dei parentem per naturam. Vide convenientis appellationis consonantiam, ac supra modum lauda concursum. Nonne vel hoc unum satis sit, ut laudationis omnem excellentiam, qua quis theologum prosequatur obscuret, tametsi desit alia omnis laudatio? Sin autem cum eorum quae superius dicta sunt sublimitate, etiam proxima colluceant, quis inaccessam visui altitudinem possit intueri? Sic itaque superior est omni facultate laudandi, ut solius Dei commendatione ornandus sit (quamquam hoc videtur audacius dici); a quo etiam amoris illam praerogativam obtinet; a quo et laudibus coronatus est, lucis illa appellatione, tonitruique, ac similium. Cum haec autem ita se habeant, et postquam sincera florum decerptio finem accepit, quantum nobis pro tenui facultate dicendi decerpere licuit, age et nos in his peroremus, minora rependentes maioribus: hoc dumtaxat addentes iis, quae diximus, non minimum esse Iohanni ad magnificentiam praemium, illam quam in Patmo horrendissimam apocalypsim, dum eo in loco praedicationis causa exularet eius decreto qui tunc rerum potiebatur, Deo docente edidit: hoc quoque ob dilectionis praerogativam singulari prae aliis apostolis munere donatus. Aiunt autem eum, post sacros illos circuitus, atque evangelicam praedicationem, qua orbis fines complexus est, quodam Asiae loco

μᾶλλον καθιδρύσατο, τὸ ἱερὸν αὐτοῦ σῶμα ἀποθέσθαι· ταφὴν μὲν κατὰ τύπον θανάτου, μετασιὰς δὲ ὑπὲρ φύσιν ἀνθρωπίνην 1), ἵνα κἀν τούτῳ δοξάσῃ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ ἐραστὴν μάλα· ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα ἐν τούτοις τὸ καθαρὸν καὶ εὐῶδες καὶ τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ φέρον· τῇ δὲ ψυχῇ οὔσῃ ὡς ἀληθῶς ἡλίου φωτοειδεστέρᾳ, ἀναπτὰς τῶν ἐνθένδε ἀγγελικῇ δορυφορίᾳ εἰς ἐκεῖνον τὸν χῶρον μετελήλυθε τὸν αὐτῷ πρέποντα τῆς ἀῤῥήτου καὶ πρωτοφανοῦς ἀγαλλιάσεως.

ιβ΄. Ἀλλ᾽ ὦ μακαριώτατε, καὶ τρισμακαριώτατε, καὶ παμμακαριώτατε Ἰωάννη, ὁ μέγας τοῦ εὐαγγελίου ἥλιος, ὁ βρυὴρ τῆς θεολογίας ὁ ἀένναος, τῶν ἀποστόλων ἀκρέμων 2), ἰσόπετρε 3), σὺ ἡμᾶς οὐρανόθεν εὐμενῶς ἔπιδε, ὅσης τὰ ὧδε κατηφείας, ἠφάνισται θυσιαστήρια ἐστεμμένα θείοις ἀγάλμασιν, ἀφῄρηται ναῶν ἱερῶν εὐπρέπεια· ἡ εἰκὼν Χριστοῦ καθύβρισται· ἐξουδένωται καὶ ἐν πόλεσιν καὶ ἐν χώραις καὶ κατ᾽ οἴκους· πρὸς δὲ καὶ τῆς θεομήτορος 4), καὶ οὗ τινος οὖν ἄλλου τῶν οἷος σὺ καὶ μείων σοῦ θεοφόρων· ὀδυρμοῦ τὰ πάντα· λάβε Πέτρον, συμπαράλαβε Ἰάκωβον δεόμεθα· οἱ τρεῖς ἀεὶ Χριστῷ συμπάρεδροι, μεταμορφουμένῳ, θαυματουργοῦντι τὰ πολλὰ, ἀγωνιῶντι, προσευχομένῳ· ὡς ἤδη τῶν ὁμοχώρων μυστικώτεροι, αὐτοὶ καὶ νῦν σὺν τῇ λοιπῇ σεβασμίᾳ ἐννάδι τὴν ἁγίαν τριάδα εὐμενῆ ἡμῖν καταστήσασθε, ἐπιτιμῆσαι Χριστὸν τῇ πονηρᾷ ταύτῃ θαλάσσῃ, ὥς ποτε τῇ Τιβεριάδι, γαλήνης εἰρηνοδώρου ἀντανισχούσης, ἐπαν-

manentem, ubi praecipue sedem magisterii collocaverat, sacrum suum corpus deposuisse: et sepulcrum quidem positum fuisse quasi mortis typum; ipsum tamen supra naturae humanae conditionem translatum, ut hac quoque ratione praecipuas Deus honoris partes amatori suo deferret. Et corpus quidem sic habitum est, purum illud ac suave fragrans, Christique stigmata gerens: anima autem, quae lucis splendoribus revera solem superabat, ab humanis evolans, stipantibus angelorum choris, ad locum transiit, qui ipsam decebat, inenarrabilis illius primique ac lucentissimi gaudii.

12. Sed o beatissime, terque beatissime, ac prorsus beatissime Iohannes: magne evangelii sol, iugis theologiae scaturigo, apostolice rame, Petro compar, tu nos de caelis benigne intuere. Viden' quam sit tristis horum inferiorum facies? Destructa sunt altaria angustis simulacris coronata: ablatus est sacrorum templorum decor: Christi imago ludibrio habita est et ad nihilum redacta in urbibus, ruri, domi: insuper etiam Deiparae, ac cuiusvis alius tui similium, aut etiam te minorum, a Deo afflatorum patrum. Luctuosa omnia. Assume Petrum, unaque Iacobum assumas rogamus. Tres vos, Christi comites assidui, cum est transfiguratus, cum pleraque miracula ederet, cum in agonia preces funderet, velut iam collegis aliis ac condiscipulis magis spiritales, ac divina docti; ipsi et modo cum beata novem

1) Nota sunt, quae de S. Iohannis extraordinario obitus genere, vel etiam translatione aut resurrectione, narrant nonnulli veteres apud Sandinium in hist. apost. p. 189. Festum eius μεταστάσεως est in kal. graeco, die 26. sept. Laudes eidem insignes dicit S. Cyrillus in homilia opp. T. V. part. 2. p. 380.

2) Illustratur hoc vocabulum ab inedito apud me Iobi interprete cap. XIV. 7: ὁ ῥάδαμνος ἐστὶν παντὸς δένδρου τὸ ἄκρον, ὅπερ ἀκρέμονα λέγουσιν.

3) Compar Petro honore apostolatus, non primatus. Etenim primatum vindicat Petro ipse Studita in praecedentibus, nec non aliis locis in indice sirmondiano adnotatis.

4) Luget Studita, ut in aliis passim scriptis, Iconomachorum sui temporis scelera.

αδραμεῖν τὰς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ ἀρεσθεῖσαν τῆς ὀρθοδοξίας ὡραιότητα· ἐμοὶ δὲ σὺ τῷ τολμητίᾳ, ὦ μάκαρ, ἵλεως ἔσο ὀφλήσαντι οὐκ ἐπαινέσαντι· καί γε δέξαιο τοὺς τόνδε σοὶ τὸν ναὸν ὁμοῦ μὲν περικαλλῶς, ὁμοῦ δὲ καὶ περιουσίως ἐγείραντας· ἐν ᾧ καὶ τὰ σώματα οἱ πλείους ἀσκητικῶς εἴασαν εἰς τὰ προαύλια, ὡς ἐνταῦθα τῆς σῆς φανοτάτης οὐρανίου σκηνῆς παραῤῥιπτεῖν δεῖ· τοσοῦτον ἀξιουμένους σὲ ὁρᾷν σὺν παντὶ τῷ ποιμνίῳ κατὰ διάμετρον ἀξίας, ὅσον οἱ πρὸς αὐτὸν τὸν ἥλιον ἀποβλέποντες· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, ἅμα τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

sociorum caterva, sanctam nobis Trinitatem propitiam reddite, ut Christus iniquum hoc mare increpet, ut quondam increpuit apud Tiberiadem; tranquillitate, quae pacem praestet, vicissim exoriente; ut suas ipse ecclesias, in antiquam illam et iucundam orthodoxiae venustatem reducat. Tu vero mihi temerario, vir beate, propitius esto, qui debuerim, at non laudaverim: sed et eos suscipere digneris, qui templum hoc quam ornate tam sumptuose tibi extruxerunt, in quo et plures in vestibulis, monachorum more, corpora sua reliquerunt, ut hic positi, splendido caelestique tabernaculo tuo advolverentur; te tantum videre optantes, cum universo grege, pro dignitatis mensura, quantum iis concessum est, qui e terra in solem ipsum aspiciunt: in Christo Iesu domino nostro, quem decet omnis gloria, honor, et adoratio, cum Patre ac sancto Spiritu, nunc et semper, et in saecula saeculorum. Amen.

ADNOTATIO.

Igitur septem Theodori Studitae panegyricas orationes dedimus, quarum duae latine tantum editae fuerant, reliquae nec graece nec latine. Ante nos tamen extabant aliae novem eiusdem Studitae orationes. I. In crucem Domini, gr. lat. apud Gretserum op. de Cruce T. II. p. 231. II. In nativitatem Deiparae, gr. lat. edita inter damascenicas, ut nos iam diximus p. 54. III. et IV. De adoratione ss. imaginum duae, gr. lat., quarum altera inserta eius vitae cap. 65-73; altera cum damascenicis prodiit Basileae an. 1575. V. In tertiam inventionem capitis S. Ioh. Bapt. gr. lat. a Combefisio, et Cangio. VI. In S. Barptolemaeum apostolum, latine tantum apud Dacherium Spicil. ed. nov. T. II. p. 12. Hanc graece etiam vidit Allatius, incipientem: μέγιστος ἀγὼν, προσθήσω δ' ἔτι, καὶ κλέος; eratque editurus libro sexto Symmictorum, teste Fabricio B. G. ed. vet. T. XIV. p. 12. Ea mihi quidem nondum occurrit, quamquam vix dubito quin lateat inter Allatii schedas vallicellianas aut barberinias. VII. Oratio epitaphica in Platonem magistrum suum, gr. lat. apud Bollandianos T. I. april. append. p. 46. VIII. Oratio item epitaphica in magnum Arsenium, gr. lat. apud eosdem Bollandianos T. IV. iul. die 19. IX. Oratio pariter epitaphica in matrem suam extat inedita graece in Metaphrastae codice parisiaco. Denique alia inedita in codd. paris. de inventione capitis S. Ioh. Baptistae, teste Fabricio B. G. ed. nov. T. X. p. 472, a quo superiorum quoque notitia congesta fuit. Atque hoc fere est illud *panegyricum volumen in dies festos Domini, nec non Deiparae, et sancti Ioh. Baptistae*, quod inter Studitae scripta memorat Michaël monachus in vita eiusdem cap. 38, quam habemus typis impressam. Mitto dicere de minoribus sermonibus duplicis catecheseos, seu magnae seu parvae, quorum 135. edidit latine Livineius, graece unum Fabricius B. G. ed. nov. p. 470; tres item graece auctor catalogi codd. Nanian. p. 164. Inter opera Theodori, quae Sirmondus prelo parare videbatur, postremo loco video in elencho post praef. nominari fragmentum *confessio de Trinitate*. Reapse id fragmentum incipiens μίαν εἶναι τῶν ὅλων ἀρχὴν, legitur sub Theodori nomine in cod. vat. 620, et ottob. vat. 414. At in vat. 2026. inscribitur Theodoreto. Eadem nominum varietas in florentinis quoque codicibus occurrit, observante Bandinio Catalog. codd. gr. T. I. p. 525. Sed revera nihil aliud est, id fragmentum, quam, ut ego comperi, compendium ex Theodoreti haeret. fab. libro V. consarcinatum.

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΣΤΟΥΔΙΟΥ

ΕΠΙΤΙΜΙΑ.

Κοινὰ τῆς ὅλης ἀδελφότητος ἐπὶ τῶν παραλειπόντων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰς τὸν κανόνα.

Cod. vat. 430. f. 20. b. ottob. 350. f. 14.

α΄. Ὁ μὴ εὑρισκόμενος εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ δόξα ἐν ὑψίστοις, ἄνευ ἀσθενείας ἢ ἑτέρας εὐλόγου κατοχῆς, ἐν τῇ εὐλογίᾳ μενέτω κεκυφὼς μέχρι παρελεύσεως τῶν ἀδελφῶν, ἐξαιτούμενος συγχώρησιν· καὶ εἶθ' οὕτως λαμβανέτω τὴν εὐλογίαν.

* Confer Goar p. 27. de hexaps.

* Goar ibidem de cathismate.

β΄. Ὁ ὑστερούμενος τοῦ ἑξαψάλμου*, παρεστηκέτω ἐν τῇ τραπέζῃ· εἰ δὲ καθίσματος*, βαλλέτω ἀνὰ μετανοίας ιε΄. Μετὰ τὸν ἑξάψαλμον ἐξερχόμενος ἢ περιερχόμενος ἄνευ ὑπομνήσεως, παραστηκέτω ἐν τῇ τραπέζῃ.

γ΄. Ὁ μὴ ἀνιστάμενος· ἕως τοῦ πεντηκοστοῦ, ξηροφαγείτω.

* Goar p. 23. de canone.

δ΄. Ὁ τὸν ὅλον κανόνα* ἀπολιμπανόμενος, ξηροφαγίαν ἀκάθιστον ἐπιτιμάσθω.

ε΄. Ὁ μὴ φθάνων εἰς τὸ προοίμιον ἑκάστης ὥρας, τῷ ἐπιτιμίῳ ὑποβαλλέσθω τοῦ μὴ εὑρισκομένου εἰς τὸ δόξα ἐν ὑψίστοις.

ς΄. Ὁ ἀπολιμπανόμενος τοῦ προκειμένου ἑκάστης ὥρας, ἢ καὶ ἕως τέλους, ξηροφαγείτω.

ζ΄. Ὁ μὴ εὑρισκόμενος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως, τῷ ἐπιτιμίῳ ὑποβαλλέσθω τοῦ μὴ εὑρισκομένου εἰς τὸ δόξα ἐν ὑψίστοις.

SANCTI PATRIS NOSTRI ET CONFESSORIS

THEODORI PRAESIDIS STUDII

POENAE.

Et primo quidem communes toti fraternitati adversus eos qui contra regulam in ecclesia peccant.

1. Qui non interfuerit initio cantus *gloria in excelsis*, absque infirmitate vel alio probabili impedimento, dum datur benedictio, maneat incurvatus in transitu fratrum, veniam petens; atque ita deinde accipiat benedictionem.
2. Qui non adfuerit hexapsalmo, stet ad mensam. Quod si cathismati defuerit, puniatur metanoeis quindecim. Si post hexapsalmum exiverit aut obambulaverit, sine admonitione, stet mensae tempore.
3. Qui rectus non steterit usque ad psalmum quinquagesimum, aridis vescatur.
4. Qui totum canonem deseruerit, aridis stans vesci iubeatur.
5. Qui non adfuerit initio cuiusque horae, eidem poenae subiiciatur atque ille qui cantui *gloria in excelsis* defuerit.
6. Qui recesserit ante responsorium cuiusque horae, vel etiam ante eius finem, aridis vescatur.
7. Qui initio non interfuerit, eidem poenae subiiciatur atque ille qui defuerit cantui *gloria in excelsis*.

η'. Ὁ τοῦ μεγαλείου μὴ ὑπακούων, παραστηκέτω ἐν τῇ τραπέζῃ.

θ'. Ὁ ἐναπομένων ἔξω τῶν θυρῶν, ξηροφαγείτω.

ι'. Ὁ μὴ κοινωνῶν κατ' ἰδίαν γνώμην, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

ια'. Ὁ ἐν ἐπιτιμίᾳ ὤν, καὶ μὴ παριστάμενος μετὰ τῶν κατηχουμένων ἐν τῷ νάρθηκι τῆς λειτουργίας ἐπιτελουμένης, μετανοίας βαλλέτω πεντήκοντα.

ιβ'. Ὁ μετὰ τῶν ἀδελφῶν 1), ἄνευ εὐλόγου προφάσεως, μὴ ἐρχόμενος εἰς τὴν ἑστίασιν, παρεστηκέτω, ἢ ξηροφαγείτω, ἢ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον μεινάτω ἄσιτος ἕως τῆς ὡρισμένης ὥρας τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ.

ιγ'. Ὁ ἄνευ ὑπομνήσεως ἐξερχόμενος τῆς ἐκκλησίας πλὴν τοῦ ἅπαξ, ἢ καθεζόμενος ἑκάστης ἐπιτελουμένης λειτουργίας ἄνευ ὑπομνήσεως πρὸ τῶν θυρῶν τοῦ θυσιαστηρίου, ἀνὰ δέκα μετανοίας βαλλέτω.

ιδ'. Πᾶς ὁ μὴ εὑρισκόμενος ἐν ταῖς τρισὶ τῆς ἑβδομάδος κατηχήσεσιν, ἄνευ εὐλόγου προφάσεως, ξηροφαγείτω.

ιε'. Ὁ ἀπολιμπανόμενος τῆς ἑσπερινῆς κατηχήσεως, στηκέτω.

ιϛ'. Πᾶς ὁ ἀκούων τοῦ τρικρούσματος ἐπὶ παντὸς, καὶ μὴ συνερχόμενος μετὰ σπουδῆς, ἀνὰ κ' μετανοίας βαλλέτω.

ιζ'. Ὁ παρὰ τὴν ὡρισμένην ἄνεσιν ἀναπατῶν, καὶ περιερχόμενος ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

ιη'. Ὁ ἀφ' ἑτέρου ἐργαστηρίου εἰς ἕτερον μετερχόμενος ἄνευ καθηκούσης αἰτίας, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

8. Qui psalmum *magnificat* non audierit, stet ad mensam.

9. Qui manserit extra fores, aridis vescatur.

10. Qui sua voluntate sacram communionem omiserit, extra consortium fiat uno die.

11. Qui poenae suppositus, non interfuerit cum catechumenis in narthece dum peragitur liturgia, metanoeis subiiciatur quinquaginta.

12. Qui cum fratribus, absque probabili causa, ad refectionem non venerit, stare iubeatur, vel aridis vesci: vel iuxta magnum Basilium 1) maneat impransus usque ad statutam horam sequentis diei.

13. Qui sine admonitione ecclesia excesserit, plus quam semel; vel sederit dum singulae liturgiae peraguntur, extra fores altaris sine admonitione, decem metanoeis puniatur.

14. Quisquis tribus hebdomadae catechesibus non interfuerit, absque honesta causa, aridis vescatur.

15. Qui non adfuerit serotinae catechesi, stare iubeatur.

16. Quisquis audita trina pulsatione non statim convenerit, viginti metanoeis puniatur.

17. Quisquis ultra statutam relaxationem obambulet et vagetur in monasterio, uno die separetur.

18. Qui ex una in alteram officinam se conferet, sine idonea causa, uno die separetur.

1) Perturbatus vel corruptus hic est in codicibus locus. Sed adest interpres s. Basilius mox citatus cuius epitimion 33. eiusmodi est: ὁ ἀπολιμπάνων τῶν τραπεζῶν, μὴ εἰρηκὼς τὴν αἰτίαν, μενέτω ἄσιτος: *qui a mensa abfuerit, absque causa probabili, maneat impransus.*

ιθ'. Ὁ μετὰ τὴν εὐχὴν τῆς ἐκ τῆς τραπέζης ἐγέρσεως μὴ ἀπιὼν καθὼς διατέτακται, βαλλέτω ἀνὰ μετανοίας κ'.

κ'. Ὁ συντυγχάνων ἀπὸ τῶν ἀποδείπνων, βαλλέτω ἀνὰ μετανοίας ν'.

κα'. Πᾶς ὁ ἐργοχειριάστης μὴ ἐν ἡσυχίᾳ ἐργαζόμενος, ἀλλὰ ἀνακινῶν ξένοις ὁμιλίας, ἀφοριζέσθω ἡμέρας δύο.

κβ'. Ὁ εὑρισκόμενος ἐπὶ παντὶ κλέμματι, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.

κγ'. Ὁ κραυγάζων παρὰ τὸ εἰκὸς, βαλλέτω ἀνὰ μετανοίας λ'.

κδ'. Ἐὰν εὑρεθῇ τινὶ κατὰ πάντα τόπον, πάρεξ τῶν δεδομένων μετ' εὐλογίας, ταῦτα μὲν ἀφαιρείσθω, ἐκεῖνος δὲ ξηροφαγείτω.

κε'. Ἐάν τις ἔχῃ ἀνεξάγγελτόν τι, ἢ καὶ ἄνευ τῶν ὡρισμένων ἐξαγγέλλῃ τινὶ, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

κς'. Ἐάν τις διερχομένων β' ἑβδομάδων μὴ ἐξαγγείλῃ εἰς τὸν ἡγούμενον, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

κζ' Εἴ τις τινὸς ἀνέχεται καταλοῦντος, καὶ μὴ αὐτὸς ἐπιδιορθώσεται τὸν καταλαλοῦντα, ἢ μὴ ἀνεχόμενον ἀνενέγκῃ τῷ προεστῶτι, βαλλέτω ἀνὰ μετανοίας ἑκατόν.

κη'. Ὁ καλούμενος ὑπό τινος, καὶ μὴ εὐθὺς ἀποκρινόμενος, τῆς κλήσεως οὐ μακρὰν οὔσης, βαλλέτω ἀνὰ μετανοίας λ'.

κθ'. Πᾶς ὁ μὴ κατὰ σάββατον ὑπαλλάσσων τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἰδίᾳ γνώμῃ, ἢ καὶ πάλιν μὴ παραδοὺς τὸ ἀντάλλαγμα τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ἢ καὶ τῇ ἑξῆς, ξηροφαγείτω.

λ'. Πᾶς ὁ φρατριάζων κατὰ τοῦ προεστῶτος, καὶ συνταράσσων τὴν ἀδελφότητα, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

19. Qui post preces quae a mensa surgentibus dicuntur, non decedet prout ordinatum est, viginti metanoeis puniatur.

20. Qui colloquiis post completorium indulserit, puniatur metanoeis quinquaginta.

21. Quisquis operarius cum silentio non operetur, sed cum externis verba commutet, biduo saparetur.

22. Qui in quolibet furto compertus fuerit, una hebdomada separetur.

23. Qui praeter modum clamet, triginta metanoeis puniatur.

24. Si quicquam alicubi apud aliquem deprehendetur, ultra ea quae cum benedictione data fuerunt; illud quidem auferatur, ipse autem aridis vescatur.

25. Si quis aliquid inconfessum retineat, vel etiam cuiquam praeter destinatos confiteatur, separetur uno die.

26. Si quis elapsis duabus hebdomadis non confiteatur praesidi, separetur uno die.

27. Si quis sponte audiat detractorem, neque hunc corrigat, vel nolentem corrigi ad praesidem non deferat, centum metanoeis puniatur.

28. Qui ab aliquo vocatus statim non responderit, si certe haud de longinquo vocetur, triginta metanoeis puniatur.

29. Quisquis sabbato vestimentum suum sponte non mutaverit, vel etiam statim mutatorium eodem die vel postero non tradiderit, aridis vescatur.

30. Coniurans in praesidem, turbansque fraternitatem, separetur uno die.

λα΄. Εἴ τις ὡς ἔτυχεν ἐξελθὼν εἰς ἀγάπην ἐν τῇ ὑποστροφῇ διηγήσεται τὰ συμβάντα καθ' οἷον δήποτε τρόπον μάλιστα ἐν τῇ τραπέζῃ, ἐκτὸς τῶν ἐρωτωμένων ὑπὸ τοῦ προεστῶτος, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

λβ΄. Εἴ τις τὰ τῶν ἄλλων μοναστηρίων ἐπιφοιτῶν πρὸ τῶν γραμμάτων ἐξαγγείλοι, ἢ καὶ μὴ ὄντων γραμμάτων, ἄνευ τοῦ προεσῶτος, καθ' οἷον δή ποτε τρόπον καὶ μάλιστα ἐπὶ βρώσεως ἢ ἄλλου τινὸς πράγματος, ἀφοριζέσθω ἡμέρας γ΄.

λγ΄. Εἴ τις ἐν κυριακῇ, καὶ μάλιστα ἐν ἑορτασίμῳ ἡμέρᾳ, μὴ φορέσῃ τὸ μεῖζον αὐτοῦ ἱμάτιον, τουτέστιν εἰς τὰ δύο λυχνικὰ * καὶ εἰς τὸν ὄρθρον, ποιείτω πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἀνὰ μετανοίας ν΄, καὶ εἶθ' οὕτως ἀναστρέψας περιβαλλέσθω αὐτό.

* De lychnico Goar p. 24.

λδ΄. Οὗ τινος εὑρεθείη ἐν τῷ ἰδίῳ πίνακι διαγεγραμμένον ἕτερόν τι ἢ γραφικὸν ἢ λεξικὸν ἢ πρὸς ἀδελφὸν ἐπισταλτικὸν, πλὴν οὗπερ ἐκμανθάνοι στιχηροῦ ἢ καθίσματος, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

λε΄. Ὁ συνεγνωκὼς ἀδελφοῦ τὴν ἐκ τοῦ μοναστηρίου ἔξοδον, ἢ συνομιλήσας, ἢ συνοδεύσας, καὶ μὴ προαναγγείλοι, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.

Περὶ τοῦ Κελλαρίτου.

λς΄. Χύμα οἴνου ἐὰν γένηται, μετάνοιαι κατὰ τὸ μέτρον τοῦ χύματος ἀνὰ ε΄, καὶ τὴν ἄνω· ὡσαύτως καὶ χύμα ὄξους, ἢ παράχυμα ἐλαίου, ἢ παράχυμα ὀσπρίου ἐὰν γένηται.

λζ΄. Σῆψις εἴδους παντοίου βιβρωσκομένου ἐὰν τύχοι, κατὰ τὰ ταυτά.

λη΄. Ἐάν τι σκεῦος εὑρεθείη ἀσκέπαστον ἐπὶ πολὺ, αἱ αὐταὶ μετάνοιαι.

31. Si quis forte egressus ad agapem, in reditu narret ea quae quomodolibet praesertim in mensa acciderint, nisi a praeside interrogetur, uno die separetur.

32. Si is qui aliena monasteria adit, ante litteras nunciet aliquid, vel etiam nullis cum litteris et sine praesidis facultate, praesertim circa epulas vel aliud negotium quodlibet, separetur triduo.

33. Si quis die dominico, et praesertim sollemni, vestem suam maiorem non gestet, id est usque ad duo lychnica et matutinum, is faciat coram altari metanoeas quinquaginta; atque ita reversus veste illa induatur.

34. Si in alicuius pluteo scriptum aliquid repertum fuerit, aut ex bibliis, aut ex lexicis, aut quicquam epistolare ad fratrem, praeter id quod didicerit ex metricis versiculis, aut ex cathismate, uno die separetur.

35. Qui conscius fuerit fratris monasterio egredientis, vel cum eo collocutus fuerit, aut comitatus, neque praenuntiaverit, una hebdomada separetur.

De Cellario.

36. Si vini effusio fuerit, metanoeas faciat pro mensura effusionis quinque vel ultra. Similiter si effusio aceti, vel supereffluentia olei, vel item supereffluentia leguminum contigerit.

37. Corruptio eduliorum cuiusvis generis eadem poena animadvertatur.

38. Si vas comperiatur diu intectum, fiant eaedem metanoeae.

λθ΄. Ἐὰν πλείω παραθήσηται τῇ τραπέζῃ ἢ ἐλάττω τῶν διατετυπωμένων, ἀνὰ ρ΄ μετανοίας.

μ΄. Συντριβὴ ἐὰν γένηται οἱουδήποτε σκεύους μέχρι βαυκαλίου, μετάνοιαι ρ΄ καὶ σ΄ καὶ τ΄, ἢ καὶ παραστάσιμον μετὰ τοῦ σκεύους αὐτοῦ.

Περὶ τοῦ Ὀψοποιοῦ.

μα΄. Ἐὰν μὴ γέμῃ ὁ λέβης, μετανοίας λ΄, ὡσαύτως καὶ ὁ κούκουμος.

μβ΄. Ἐὰν περίσσευμα ἀφανισθῇ *, μετανοίας ρ΄· εἰ δὲ ῥιφῇ ἀχρειωθὲν, παραστάσιμον μετὰ ξηροφαγίας.

μγ΄. Ἐὰν μὴ προεισβάλλῃ ἐν καιρῷ τὸ ἔλαιον καὶ τὸ ἅλας ἵνα συνεψηθῶσι, μετάνοιαι κ΄.

μδ΄. Εἰ ζωμὸν ἐλαιωμένον ἀποχύσει, μετάνοιαι λ΄.

με΄. Εἴ τις ἄρῃ βαυκάλιον ἀπὸ τοῦ ἀριστηρίου, καὶ μὴ πάλιν ἀντιστρέψῃ αὐτὸ εἰς τὸν ἴδιον τόπον, μετάνοιαι ν΄.

μϛ΄. Ἐὰν συντριβῇ χύτρα ἢ πυροστάτης ἢ κακάβιον ἢ ἐσχάρα ἢ ἄλλό τι σκεῦος μαγειρικὸν ἐκ καταφρονήσεως, ἀνὰ ρ΄ καὶ σ΄ καὶ τ΄ μετανοίας.

Περὶ τοῦ Βιβλιοφύλακος.

μζ΄. Ἐάν τις λάβῃ βιβλίον, καὶ μὴ φιλοκάλως κρατῇ αὐτὸ, ἢ ἅψηται ἄλλου ἄνευ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κρατοῦντος, ἢ ἐπιζητοίη ἕτερον παρ᾽ ὃ ἔλαβε γογγύζων, μὴ ἅψηται ὅλως τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.

μη΄. Ἐὰν ὁ βιβλιόφυλαξ τὴν δέουσαν ἐπιμέλειαν μὴ ἐπιδείκνυται, τινάσσων καὶ μεταστοιβάζων καὶ κονιορτῶν ἕκαστον, ξηροφαγείτω.

39. Si mensae obtulerit plus minusve quam sit praescriptum, centum faciat metanoeas.

40. Contritio si acciderit cuiuslibet vasis usque ad pateram, metanoeas faciat centum aut ducentas vel trecentas; aut etiam stet coram cum ipso vase.

De Coquo.

41. Nisi lebes plenus fuerit, vel cucumus, triginta faciat metanoeas.

42. Si reliquiae aliquae pereant, centum faciat metanoeas. Quod si iam factae inutiles abiiciantur, stet coram, et aridis vescatur.

43. Nisi idoneo tempore oleum immiserit et sal, ut simul coquantur, metanoeas faciat viginti.

44. Si iusculum oleatum effuderit, metanoeas triginta.

45. Si quis pateram ex refectorio sustulerit, nec illam in locum suum reposuerit, metanoeas quinquaginta.

46. Si confringatur testa, ut olla, aut cacabus, aut craticula, aut aliud quodvis culinare vas ex neglectu, centum vel ducentas vel trecentas faciat metanoeas.

De librorum Custode.

47. Si quis librum acceperit, neque nitidum servaverit, vel alium attigerit sine permissione eius qui tenet, vel alium quaesiverit murmurans praeter illum quem iam acceperat, prorsus illo die non impetrabit.

48. Si librorum custos debitam sedulitatem haud prae se tulerit, libros singulos excutiens, transponens, pulvere purgans, aridis vescatur.

μθ'. Ὅστις εὑρεθῇ ἀποκρύπτων εἰς κοιτάριον, καὶ μὴ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ κρούσματος ἀποδοίη τοῦτο τῷ βιλιοφύλακι, ἄνευ εὐλόγου προφάσεως, παρεστηκέτω ἐν τῇ τραπέζῃ.

Περὶ τοῦ Σκυτέως.

ν'. Ἐὰν ἐκ καταφρονήσεως κλάσῃ σουβλίον, ἢ ἕτερον ἐργαλεῖον σκυτοτομικὸν, ἀνὰ μετανοίας ρ', καὶ ν', καὶ λ'.

να'. Ἐὰν παραχρήσηται τοῖς δέρμασιν ἢ ταῖς σφύραις, καὶ μὴ μετὰ ἀσφαλείας διακόπτῃ καὶ ὑποβάλῃ ἐν τοῖς ὑποδήμασιν, ἐχέτω τὰ αὐτὰ ἐπιτίμια.

νβ'. Ἐὰν προσπαθῶς δῷ τινὶ, ἢ καὶ ἀχρειάστως, ξηροφαγείτω.

Περὶ τοῦ Καλλιγράφου.

νγ'. Ἐὰν ὑπὲρ τὴν χρείαν ποιῶν κόλλαν, σήπῃ αὐτὴν διὰ τῆς ἀπομονῆς, μετάνοιαι ν'.

νδ'. Εἰ μὴ φιλοκάλως κρατεῖ τὸ τετράδιον, καὶ τίθησι τὸ ἀφ' οὗ γράφει βιβλίον, καὶ σκέπει ἐν καιρῷ ἑκάτερα, καὶ παρατηρεῖται τά τε ἀντίστιχα καὶ τοὺς τόνους καὶ τὰς στιγμὰς, ἀνὰ μετανοίας λ', καὶ ρ'.

νε'. Ἐάν τις ἐκστηθήσει ἐκ τῶν γεγραμμένων τοῦ ἐξ οὗ γράφει βιβλίου, ἀφοριζέσθω ἡμέρας γ'.

νϛ'. Εἴ τις πλέον τῶν γεγραμμένων ἀναγνώσει ἐξ οὗ γράφει βιβλίου, ξηροφαγείτω.

νζ'. Εἰ ἐκ θυμοῦ συντρίψει κάλαμον, μετάνοιαι λ'.

νη'. Εἰ ἐπάρῃ ἕτερος ἑτέρου τετράδιον ἄνευ γνώμης τοῦ γράφοντος, μετάνοιαι ν'.

49. Si quis librum abdens in cubiculo, hunc pulsationis tempore custodi non reddiderit, sine honesta causa, stet mensae tempore.

De Sutore.

50. Siquis ex negligentia subulam aut sutorium aliud instrumentum fregerit, metanoeas centum, et quinquaginta, et triginta faciat.

51. Si coriis abusus fuerit aut malleis, et nisi coria caute inciderit, calceisque supposuerit, iisdem poenis obnoxius esto.

52. Si ex peculiari affectu det alicui, aut sine usûs necessitate, aridis vescatur.

De Calligrapho.

53. Si praeter usum gluten fecerit, idque situ marcescat, metanoeas faciat quinquaginta.

54. Si haud mundum servet quaternionem, pariterque librum unde exscribit, neque suo tempore utrumque operiat, neque curam gerat antistichorum, accentuum, et interpunctionum, metanoeas faciat triginta supra centum.

55. Si quis memoriter recitaverit scripta in libro unde ipse exscribit, separetur triduo.

56. Si quis plus quam est in scripto legerit ex eo quem exscribit libro, aridis vescatur.

57. Si ex ira calamum fregerit, metanoeas faciat triginta.

58. Si alter alterius quaternionem, absque scribentis consensu, sibi vindicaverit, metanoeas faciat quinquaginta.

νθ'. Εἰ μὴ στοιχείη τοῖς τετυπωμένοις παρὰ τοῦ πρώτου καλλιγράφου, ἀφοριζέσθω ἡμέρας δύο.

ξ'. Ἐὰν ὁ πρωτοκαλλιγράφος ἐμπαθῶς διανέμη τὰ ἐργόχειρα, καὶ εἰ μὴ περιστέλλη καλῶς τὰς βεμβράνας καὶ πάντα τὰ ἀμφιαστικὰ ἐργαλεῖα, ὥστε μή τι ἀχρειωθῆναι τῶν χρησιμευόντων εἰς τὴν τοιαύτην διακονίαν, ἀνὰ μετανοίας ν', καὶ ρ, καὶ ἀφορισμὸν ἐπιτίμησον.

Περὶ Ἀκεστοῦ *.

* Deest hic titulus in codd.

ξα'. Ἐὰν ἐκ καταφρονήσεως συντρίψη βελόνην ἢ ψαλία, ἢ συγκόψη τροιὰν, ἢ διασχίση ἱμάτιον, μετάνοιαι λ', ἢ ν', ἢ ρ.

ξβ'. Εἰ παραβλέψη καὶ τὸ τυχὸν ῥάκιον, ἢ τὰ ἠχρειωμένα μὴ ἀνακαινίση, καὶ προσεμπαλοῖ καὶ ἀποφθειρΓοῖ*, καὶ ἀπαθῶς καΤαδιδοῖ ἑκάσΤῳ Τῶν ἀδελφῶν τὰς καθ' ἑβδομάδας ὑπαλλαγὰς, ξηροφαγείτω, ἢ παραστηκέτω, ἢ ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

Περὶ τοῦ Ὀστιαρίου.

ξγ'. Ἐὰν ὁ ὀστιάριος ἐξ ἀμελείας ἐάση τὸ θυρώριον, καὶ γένηται ἔξοδος ἀδελφοῦ λαθραία, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.

ξδ'. Ἐὰν ἐκ καταφρονήσεως ἐάση εἰσέρχεσθαι κοσμικὰς ἀποκρίσεις παρὰ τῶν προσφοιτώντων ξένων ἐν τῇ μονῇ, μετανοίας ρ'.

ξε'. Ἐὰν μὴ μετ' εὐλαβείας διδοῖ καὶ λαμβάνη λόγον παρὰ τῶν ἐπιξενομένων, ἢ τὰς φάσεις μὴ ποιῆται πρὸς τὸν ἡγούμενον ἁρμοδίως καὶ πρεπόντως, ἀνὰ μετανοίας ρ'.

ξϛ'. Ἐὰν ἐξ ἀπροσεξίας ἀπολέση κλείδιον, ξηροφαγείτω.

59. Si minime obtemperaverit imperatis a primo calligrapho, separetur biduo.

60. Si primus calligraphus peculiari aliquo affectu pensa distribuerit, neque bene membranas paraverit, et omnia reliqua ad tegendos libros instrumenta; ita ut nihil fiat inutile eorum quae ad id ministerium conferunt, metanoeis quinquaginta et centum et separatione puniatur.

De Sartore.

61. Si ex negligentia fregerit acum aut forficem, aut subtemen conciderit, aut vestem sciderit, metanoeas faciat triginta, aut quinquaginta, aut centum.

62. Si vel lacerum quemvis panniculum neglexerit, aut detrita non sarserit, neque inverterit et pediculis emundaverit, et nisi indifferenter singulis fratribus dederit mutatoria hebdomadaria; aridis vescatur, aut stet in loco convivii, aut una die separetur.

De Ostiario.

63. Si ostiarius ianuam deserat, et clandestina fratris egressio contingat, separetur una hebdomada.

64. Si negligenter sinat introduci mundana responsa a supervenientibus hospitibus in monasterium, metanoeas centum faciat.

65. Si minus pie vel ipse loquatur vel loquentes externos aut hospites audiat, vel cum praeside prout par est decetque verba non faciat, metanoeis centum puniatur.

66. Si per incuriam claviculam amiserit, aridis vescatur.

Περὶ τοῦ Νοσοκόμου.

ξζ'. Ἐὰν μὴ ἐπιμελῆται καθ' ὅσον δυνατὸν ἑκάστου τῶν ἀῤῥώστων, καὶ προσάγῃ τὰ κατὰ χρείαν ἁρμοδίως, κατὰ τὰ διατετυπωμένα ἐμμέτρως· καὶ ἢ ὑπερβάλλοι, ἢ καὶ ἐλλείψοι, μετάνοιαι ν', καὶ ρ', ἢ ξηροφαγείτω καὶ ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

ξη'. Ἐὰν μὴ ὁ παρανοσοκόμος στρωννύῃ τὰς κλίνας τῶν νοσερῶν, καὶ διατηρῇ καλῶς τὰ ἔλαια, καὶ εἰ μὴ ἔχῃ ἀκρίβειαν μέχρι καὶ ἑνὸς κοκκίου, ξηροφαγείτω, καὶ ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

ξθ'. Ἐάν τις τοῦ νοσοκόμου χωρὶς ἀναπέσοι εἰς κλίνην, ἢ καὶ ἀλλάξοι ἄλλην παρὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ, μετάνοιαι ν'.

ο'. Ἐὰν παραχρῆται τοῖς καρβωνίοις, ἢ συντρίψῃ ἐκ ῥαθυμίας τι τῶν χαλκευτικῶν ἐργαλείων, ἢ ἀπολέσῃ, ἢ ἄνευ προστάξεως λάβῃ τί παρά τινος, καὶ ἐργάσηται ἐργαλεῖον, λ', ἢ ν', καὶ ρ', μετάνοιαι, ἢ καὶ ξηροφαγείτω.

Περὶ Κανδηλαρίου.

οα'. Ἐὰν μὴ ποιῆται τὴν ἀφὴν τῆς κανδήλας, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀξιολόγως καὶ ἐμμέτρως τὰς ἀρτύσεις, μήτε ὑπερβαλλούσας μήτε ἐλλειπούσας, προμύσσων καὶ ἀποκαθαίρων τὰ ῥύπη τῶν καρδήλων κατὰ τὸ εἰωθὸς τῆς ἑβδομάδος, μετάνοιαι ρ', καὶ ξηροφαγείτω.

οβ'. Ἐὰν συντρίψῃ κανδήλαν, κατὰ τὴν τιμὴν τῆς κανδήλας ἐχέτω τὸ ἐπιτίμιον.

ογ'. Ἐὰν ἀδιαφόρως καίηται τὰ παπύρια, ἢ ποιῆται χύσιν ἀποκανδηλίσματος, ἢ ἐξάψῃ λάβρως, ἢ ὑποστυγνάσῃ παρὰ τὸ προσῆκον, ἀνὰ μετανοίας λ'.

De nosocomii Curatore.

67. Si singulorum aegrotorum curam pro viribus non gerat, quae opus fuerit convenienter praebendo, et pro mensura praescripta, quam vel excedat vel minuat, metanoeas faciat quinquaginta et centum, vel aridis vescatur, et separetur uno die.

68. Si nosocomii mansionarius non straverit aegrotorum lectos, nec sanctum oleum bene servaverit, nec diligentiam usque ad unam quoque pilulam adhibuerit, aridis vescatur, et separetur uno die.

69. Siquis sine nosocomii curatore in lectum se recipiat, vel hunc cum sibi iam dato commutet, metanoeas quinquaginta faciat.

70. Si carbonibus abutatur, aut per incuriam aeneum aliquod instrumentum confringat, aut perdat, aut non iussus quicquam ab aliquo accipiat, faciatque instrumentum aliquod, triginta aut quinquaginta et centum metanoeis puniatur, vel etiam aridis vescatur.

De Lucernario.

71. Si lampadem non accenderit, nec ecclesiae convenienter sufficienterque condituras fecerit, neque immodicas neque defectivas, emunctis purgatisque lampadum sordibus, prout mos est in hebdomada, metanoeas centum faciat, et praeterea aridis vescatur.

72. Si lampadem fregerit, prout fuerit lampadis pretium, poenam referat.

73. Si oscitanter inflammet papyria, aut faciat lampadarii olei effusionem, aut largius incendat, aut exiliter praeter modum, metanoeas triginta.

οδ'. Ἐὰν μὴ καθαίρῃ τὰ πολυκάνδηλα ἢ τὰ κρεμαστάρια ἢ τὰ τούβια, ὥστε μὴ ἐξ ἰώσεως ἀχρειωθείη, ἀνὰ μετανοίας ρ'.

οε'. Ἐὰν ἐκλείψῃ ἢ προσθήσῃ παρὰ τὸ προσταχθὲν αὐτῷ μέτρον τῆς ἀφῆς τῶν κανδήλων, ὥστε γνωρίζειν αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς δεσποτικῆς ἑορτῆς *, καὶ τῆς κυριακῆς, τῆς μνήμης τῶν ἁγίων, καὶ ἐὰν μὴ δὶς καὶ τρὶς τῆς ἑβδομάδος φιλοκαλῇ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνὰ μετανοίας λ'.

* Vide Cangium in δεσποτικαί ...

Περὶ τοῦ Κηπωροῦ.

ος'. Ἐὰν μὴ ἐν καιρῷ ποιῆται τὰς σπορὰς τῶν λαχάνων, μετάνοιαι ν'.

οζ'. Ἐὰν μὴ καλλιεργῇ ὡς παράδεισον κυρίου τὸν πεπιστευμένον αὐτῷ κῆπον, ὥστε ἐπαρκεῖν αὐτὸν τῇ ἀδελφότητι κατὰ πᾶν εἶδος λαχάνου, μετανοίας ρ'.

οη'. Ἐὰν ἀδιαφόρως παραμελῇ τὰς ἀρδείας, καὶ μὴ ἐμμέτρως ποτίζῃ, μετάνοιαι ρ'.

Περὶ τοῦ Ἀμπελουργοῦ.

οθ'. Ἐὰν μὴ φιλοκαλῇ τὴν ἄμπελον κυρίου, διατέμνων, καθαίρων, σκάπτων, βοθρεύων, καὶ παντοίως αὐτὴν καλλιεργῶν, μετανοίας ρ'.

Περὶ τῶν Ἀροτριῶντος.

π'. Ἐὰν ἀπὸ θυμοῦ πλήξῃ τὸν βοῦν, ἢ προσενέγκοι ῥῆμα ἄτακτον, μετανοίας ι'.

πα'. Ἐὰν μὴ τὰ χρησιμεύοντα αὐτῷ σκεύη καὶ ἐργαλεῖα μετ' ἐπιστήμης καὶ ἐπιμελείας κρατῇ, ξηροφαγείτω.

Περὶ Ξενοδόχου.

πβ'. Ἐὰν μὴ ὑποδέχηται καλῶς τοὺς ξένους μετὰ πάσης εὐλαβείας, νίπτων τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ κοιτάζων αὐτοὺς ἁρμοδίως, μετάνοιαι ρ'.

74. Si lampades non emundaverit, vel pendulas coronas, vel ornamenta, quominus rubigine corrumpantur, metanoeas centum faciat.

75. Si minus aut plus quam ei praescriptum fuerit, lampades incendat, ita ut ipsum significet tempus sollemnitatis Domini, et dominicalis diei, et commemorationis sanctorum; et nisi bis terve in hebdomada templum Dei verrat, metanoeas triginta.

De Hortulano.

76. Si tempore idoneo non severit olera, metanoeas quinquaginta.

77. Nisi pulchre excoluerit, tamquam Domini paradisum, commissum sibi hortum, ita ut omne genus olerum fraternitati affatim suppeditet, metanoeas centum.

78. Si oscitanter negligat rigationem, nec iusta mensura adaquet, metanoeas centum.

De Vinitore.

79. Nisi bene coluerit vitem Domini, amputans, purgans, fodiens, foveas excavans, et omni modo eam pulchre excolens, metanoeas centum.

De Aratore.

80. Si ira impellente bovem percusserit, aut inconditum verbum in eum intenderit, metanoeas decem.

81. Si utilia sibi vasa et instrumenta prudenter et accurate non servaverit, aridis vescatur.

De hospitum exceptore.

82. Nisi bene et cum omnimoda pietate hospites exceperit, lavans pedes illorum, in cubiculis convenienter collocans, metanoeas centum.

πγ'. Ἐὰν ἐάσῃ ἄστρωτον τὴν κλίνην, καὶ μὴ τὰ ἐν τῇ διακονίᾳ σκεπάσματα ἀνατινάσσῃ, καὶ περιποιῆται, ξηροφαγείτω.

πδ'. Ὡσαύτως καὶ ἐὰν μὴ φιλοκαλῇ τὸν κοιτῶνα διὰ τῆς ἑβδομάδος.

Περὶ Μάγκιπος.

πε'. Εἴ τις λαλήσει ἐν τῷ ἀρτοκοπείῳ, τῶν ἀδελφῶν τοὺς ἄρτους ἀρτοκοποιούντων, μετάνοιαι λ'.

πϛ'. Ἐὰν μὴ ὁ μάγκιψ συμμέτρως ὑποβάλλοι τὴν καῦσιν τῶν φρυγάνων, ἢ τῶν ξύλων, ἢ ἑψῇ κακῶς τὸν ἄρτον, μετάνοιαι γ'.

Περὶ τοῦ Τέκτονος.

πζ' Ἐὰν ἀφανίσῃ τὸ πελεκώμενον ξύλον, ἢ ὑπερκόψῃ, καὶ παρὰ τὸ μέτρον παρακόψῃ, ἢ καὶ ἄλλως πῶς ἀχρειώσει, ξηροφαγείτω.

πη'. Ἐὰν ἐπάρῃ τὶς ἐργαλεῖον ἄνευ τοῦ τέκτονος, ἢ ἐξ ἄλλης διακονίας, μετάνοιαι ν'.

πθ'. Ἐὰν ἀπολέσῃ ἐργαλεῖον ἐπὶ πάσης διακονίας, ξηροφαγείτῳ, καὶ ἀφορισμοῦ ἐπιτίμιον ἐχέτω.

ϙ'. Κλάσμα ἐὰν γένηται σκεπάρνου, τερέτρου, πρίονος, πελέκεως, ἢ καὶ ἄλλου τινὸς, μετάνοιαι ρ'.

Περὶ τοῦ Κτηνίτου.

ϙα'. Ἐὰν μὴ τὴν προσήκουσαν ἐπιμέλειαν ποιῆται ἐν τοῖς κτήνεσιν, εἴτουν τὸ ἐν καιρῷ ὕδωρ διδόναι καὶ τὴν τροφὴν, καὶ στρωννύειν, καὶ αναξύειν, καὶ φιλοκαλεῖν, καὶ ἀποκαθαίρειν, καὶ ψηκτρίζειν, μετάνοιαι λ'.

83. Si lectum non straverit, nec quae sunt in cella stragula excusserit, et curaverit, aridis vescatur.

84. Similiter si cubiculum bene non mundaverit intra hebdomadam.

De Pistore.

85. Si quis in officina panificii verba fecerit, fratribus panem elaborantibus, metanoeas triginta.

86. Si pistor immodicam sarmentorum flammam subiiciat aut lignorum, vel male panem coquat, metanoeas tres.

De Fabro lignario.

87. Si lignum securi pessumdet, vel abuudantius caedat, vel praeter datam mensuram concidat, vel etiam aliter efficiat inutile, aridis vescatur.

88. Si quis abstulerit instrumentum, fabro lignario inconsulto, vel ex alia officina sumpserit, metanoeas quinquaginta.

89. Si instrumentum pessumdederit in quavis officina, aridis vescatur, et separationis poenam luat.

90. Ruptura si evenerit asciae, terebelli, serrae, securis, vel cuiusvis ferramenti, metanoeas centum.

De Iumentario.

91. Si debitam iumentorum curam non gesserit, sive tempore idoneo potum pastumque praebendo, sive stramine subiiciendo, et fricando, et poliendo, ac mundando atque destringendo, metanoeas triginta.

ϙβ'. Ἐὰν πολὺ κατελαύνῃ ἐν τῷ μύλωνι ἢ ἐν ἄλλῃ ὁδῷ, ἢ καταῤῥαβδίζῃ, ἢ ἐπιφορτίζῃ πλέον τοῦ δέοντος, ξηροφαγείτω, ἢ καὶ ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

Περὶ τοῦ Διακόνου.

ϙγ'. Ἐὰν εἰσφέρῃ λόγους, ἢ εἴδη παρὰ τῶν ἔξω ἢ παρὰ τῶν συγγενῶν τοῖς ἀδελφοῖς, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

ϙδ'. Ἐὰν ἐν ταῖς ἀγορασίαις ἢ ἐν ταῖς πράσεσι, διαμάχηται, ἢ παροξύνηται, ἢ ὁρκοποιῆται, καὶ μὴ μέχρι β', καὶ γ' φωνῆς ποιῆται τήν τε πράσιν καὶ τὴν ἀγορασίαν, ἀνὰ μετανοίας ν', καὶ ρ'.

ϙε'. Ἐὰν μὴ μετὰ προσηκούσης εὐλαβείας ποιῆται τὰς ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου ἐξόδους, ὥστε μετ' εὐχῆς περιπατεῖν καὶ στιχολογίας, μὴ περιβλεπόμενος εἰς γυναικείας ὄψεις, ἢ εἰς ἄλλα ἀνωφελῆ, ἵνα τὸ ὅσον ἐπ' αὐτὸν δοξάζηται ὁ Θεὸς διὰ τῆς τῶν ὁρώντων ὠφελείας, ξηροφαγείτω ἡμέραν μίαν.

Περὶ τοῦ Διδασκάλου τῶν παίδων.

ϙϛ'. Ἐὰν μὴ σπλάγχνα οἰκτιρμῶν καὶ πατρικὴν διάθεσιν ἔχῃ, ὥστε ἐκτρέφειν τὰ νήπια ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ κυρίου, ἱμειρόμενος αὐτῶν κατὰ ψυχὴν καὶ κατὰ σῶμα, θάλπων, καὶ περιέπων πᾶσαν τὴν σωματικὴν αὐτῶν ἐπιμέλειαν, ἀνὰ μετανοίας ρ', καὶ ξηροφαγείτω, ἢ ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.

ϙζ'. Πάντα αἰσχρὸν λόγον ἢ ὀνειδιστικὸν, πάρεξ τῶν ἀρχόντων καὶ παιδευτικῶς ταῦτα λαλούντων, ὁ ἐκφέρων ἐν τῇ ἀδελφότητι, ἀνὰ μετανοίας ν'.

92. Si diu agitaverit in pistrino vel in via, aut virga nimis contuderit, vel plus aeque onus imposuerit, aridis utatur, vel etiam separetur uno die.

De Administro.

93. Si deferat sermones, aut responsa, aut res aromaticas ab extraneis aut ab adfinibus ad fratres, separetur uno die.

94. Si in emptionibus aut venditionibus contenderit, aut excanduerit, aut iuraverit, et non potius post unum aut alterum verbum venditionem emptionemque fecerit, metanoeas quinquaginta et centum.

95. Si absque congrua religiositate de monasterio egressiones faciat, videlicet precative ambulando, psalmos recitando, muliebres aspectus aliaque vana vitando, ut quantum in ipso est Deus honoretur, cum spectantium utilitate, aridis vescatur uno die.

De puerorum Magistro.

96. Si viscera misericordiae et paternam affectum non habeat, ut pueros disciplina et monitis Domini educet, diligens eorum animas simul et corpora, fovens, omnemque corporalem curam impendens, metanoeas centum faciat, et aridorum esu atque unius hebdomadae separatione puniatur.

97. Quemlibet turpem aut contumeliosum sermonem, exceptis praesulibus et iis qui corrigendi causa sic aliquando loquuntur, si quis coram fraternitate protulerit, metanoeas quinquaginta faciat.

Περὶ τοῦ Κοσμήτου.

ϟη'. Ἐὰν μὴ δὶς τῆς ἑβδομάδος πᾶσαν τὴν μονὴν φιλοκαλῇ, μετάνοιαι ν', ἢ ξηροφαγείτω.

Περὶ τοῦ Κανονάρχου *.

ϟθ'. Ἐὰν παρὰ τὴν ὡρισμένην ὥραν, ἤγουν τοῦ μεσονυκτίου τὸ καθημέραν, καὶ τὸ προμεσονυκτίου τὸ κατὰ κυριακὴν ὑπερβάλλων ἢ ἐλλείπων, τὴν πνευματικὴν καταφρονήσῃ σάλπιγγα, ἀνὰ μετανοίας λ', καὶ ν', καὶ ρ'.

ρ'. Ἐὰν μὴ πᾶσαν ὥραν λειτουργικὴν ἐγκαίρως σημαίνῃ, τὴν ἀδελφότητα καλῶν, μετάνοιαι ρ'.

ρα'. Ἐὰν καταληφθῇ κατὰ πρόσκλησιν ἢ προσπάθειαν εἰσβάλλων ἀδελφὸν, εἴτε πρὸς κατάγνωσιν, ἢ καὶ ἀποστερῶν, ἢ καὶ ὑπερπλεονάζων, ξηροφαγείτω.

ρβ'. Ἐὰν μὴ τὴν δέουσαν ἐπιμέλειαν καὶ καθαρειότητα ἐνδείκνυται ἐν τοῖς πρωτολογίοις, εἴς τε τὰ κοντάκια εἰς ἕκαστον βιβλίον ὃ ἐπικρατεῖ, ὅπως μὴ ἀχρειωθῇ ἢ ἐκ σάλου τῶν κανοναρχούντων, ἢ ἐξ ἐπιστασίας κανδήλας, ἢ ἐξ ἐκχύσεως κηραψίας, ἢ ἐκ ῥύπου καὶ ὑδρωμάτων χειρὸς, παραστάσιεν τῇ τραπέζῃ ἔξω.

ργ'. Ἐὰν [μὴ] προλέγῃ τῷ μέλλοντι ἀναγινώσκειν ἢ ψάλλειν, ὡς προκατηρτισμένον εἶναι καὶ διεσκεμμένον εἰς ἑκάτερα, ἀνὰ μετανοίας κ'.

ρδ'. Ἐὰν ἀπομείνῃ κανὼν μὴ ψαλθεὶς κατὰ τὴν δέουσαν ἡμέραν, μετάνοιαι ρ'.

Περὶ τοῦ Ταξιάρχου *.

ρε'. Πᾶσαν εὐταξίαν εἰ μὴ φυλάττοι, πρῶτον αὐτὸς, ἔπειτα δι' ἐξουσίας τῆς οἰκείας διακονίας παρατηρῇ καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἀδελφότητι, ὥστε χοροστατεῖν

* Confer Studitae carmen X. De canonarcha Goar p. 23. et Cangius.

* Confer Studitae carm. XI.

De Atriensi.

98. Nisi bis in hebdomada totum monasterium mundaverit, metanoeis quinquaginta, vel aridorum esu puniatur.

De Canonarcha.

99. Si praeter definitam horam, id est noctem dimidiam quotidie, et ante dimidium noctis die dominico, excedens aut minuens, spiritalem tubam neglexerit, metanoeas triginta et quinquaginta et centum.

100. Nisi omnem horam liturgicam tempore suo designaverit, fraternitatem vocando, metanoeas centum.

101. Si is deprehendatur favore aut peculiari affectu fratrem prosequi: vel etiam improbare minus aut plus aequo, aridis vescatur.

102. Si debitam curam et munditiem non adhibuerit in protologiis, et erga contacia, et circa quemvis librum possideat, quominus depereat vel iactatione praecentorum, vel ex impendente lampade, vel ceromatis effusione, vel sordibus et sudore manus, rectus stet extra ianuam triclinii.

103. Si lecturum vel psalmos cantaturum non praemonuerit, ut paratus meditatusque ad alterutram rem accedat, metanoeas viginti.

104. Si quis canon non fuerit cantatus proprio die, metanoeas centum.

De Taxiarcha.

105. Nisi rectum ordinem ipse primus custodiat, deinde pro sui officii potestate

αὐτοὺς ἁρμοδίως, καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ καταλλήλως πρὸς ἡλικίαν καὶ τὰς εἰδήσεις καὶ τὰς εὐφωνήσεις, ἀνὰ λ', καὶ ν', καὶ ρ' μετανοίας.

ρς'. Ἐὰν μὴ τὸ ματρίκιον κρατῇ ἐπιπόνως, εἰς τὸ εἰδέναι ἑνὸς ἑκάστου τὸν βαθμὸν, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῆς ὅλης ἀδελφότητος, ἵνα τοὺς κεκοιμημένους παραπέμψαι ἐγγράφεσθαι τῷ πρωτοδιακόνῳ ἐν τοῖς διπτύχοις· Τοὺς δ' ἐξ ἀβουλίας ὑποδράσαντας διὰ ζητήσεως κατέχοι, καὶ εἴ τι ἄλλο ἐπιβάλλοι, ἀνὰ μετανοίας ρ'.

* Ita codd. Σὺ non Σὲ.

ρζ'. Ἐὰν μὴ τὰ ἱερὰ καὶ θεῖα ἀναθύματα* μετὰ φόβου καὶ τρόμου διαχειρίζηται, ὥστε τὰς κατὰ καιρὸν ὑπενδύσεις ποιεῖσθαι τῆς θείας τραπέζης καὶ τῶν ἄλλων πνευματικῶν ἱερουργικῶν κειμηλίων· καὶ εἰ μὴ διπλοῖ καὶ τίθησιν ἐπισπάστρας, μετάνοιαι λ', καὶ ν'.

Περὶ τοῦ Ὑφάντου.

ρη'. Ἐὰν μὴ ὁ πρῶτος ἐπιδιδοῦ πρωΐθεν ἑκάστῳ τὸ ἔργον, καὶ φυλάττοι τοῦτο μὴ γενέσθαι παράχρησιν τινὰ ἔν τε τοῖς ἐρίοις καὶ τοῖς ἐριουργηθεῖσι στήμοσιν, ἀνὰ μετανοίας ν'.

ρθ'. Ἐὰν ἐξ ἀμελείας διακόψῃ τροιὰν, ἢ ἐκ θυμοῦ κατὰ τῆς κερκίδος κινηθεὶς συντρίψῃ αὐτὴν, μετάνοιαι ν'.

ρι'. Ἐὰν μὴ πρεπόντως ὑφαίνοιντο οἱ χιτῶνες παρατηρουμένης ἐν τῇ ὑφανσίᾳ καὶ λώματος στιβαρότητος καὶ ἰσονημίας καὶ καθαροχειρίας, μετάνοιαι 1) πεντήκοντα.

eumdem in universa fraternitate retineat; et nisi omnes convenienter in choro disponat, et in primis opportune, pro aetate, peritia, et vocis harmonia; metanoeas faciat triginta, et quinquaginta, et centum.

106. Nisi matriculam sedulo teneat, ut sciat uniuscuiusque gradum, et totius fraternitatis numerum, ideoque negligat defunctos significare protodiacono qui ponat in diptychis: et siqui insipienter diffugerint, eos quaerendo non teneat; vel si quid aliud huiusmodi inciderit, metanoeas centum faciat.

107. Si sacra divini sacrificii instrumenta non cum timore et tremore contrectet, ita ut suo tempore venerabilem mensam vestiat, nec non cetera spiritalia liturgiae cimelia, et nisi plicet superque imponat tegumenta, metanoeas triginta et quinquaginta.

De Textore.

108. Nisi ipse primus mane distribuat unicuique pensum, detque operam ne quis fiat abusus in velleribus et laneis staminibus, metanoeas quinquaginta.

109. Si per incuriam praeciderit subtemen, vel ira commotus pectinem fregerit, metanoeas quinquaginta.

110. Nisi decenter texantur tunicae, servata in texendo et fimbriae densitate, et fili aequalitate, et manus puritate, metanoeas quinquaginta faciat.

1) Quid sit metanoea, satis docet Goarius in Euchologio p. 10, nempe illam a Graecis, praesertim monachis, duplici modo fieri: vel enim, inquit, ore manibusque terrae affixis, cum genuum inflexione profundissime inclinantur et procumbunt, et tunc est μετάνοια μεγάλη, quae etiam στρωτή. Si vero minus corpus inflectant, dicitur μικρά. Cum vero plures persolvunt, ultimas semper minores et minores faciunt, simulque oratiunculam aliquam proferunt.

In vetere codice vaticano 431. *f.* 168. *b. extant S. Basilii Constitutiones monasticae haud tamen cuiusmodi sunt in tomo secundo editionis Garnerii, sed breviores, quamquam initium idem est:* τὴν κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίαν ἐπανελόμενος : *et in capitula tantum triginta distribuuntur. Prorsus codicis vaticani eadem ratio est, quae caesarei vindobonensis LXV. a Lambecio descripti Comment. B. Caes. lib. III. ed. Kollar. p.* 315. *Titulus autem operis duplex est in codice vat., nempe initio:* διάταξις ἀσκητικὴ, πρὸς τοὺς μονάζοντας καὶ τοὺς ἐν κοινοβίῳ ἀσκοῦντας, *ut in editione Garnerii. In calce autem:* τέλος τῶν κεφαλαίων τῶν μικρῶν, ἤτοι τῶν μερικῶν ἀσκητικῶν τοῦ ἁγίου Βασιλείου : explicíunt Capitula parva, seu particularia Ascetica sancti Basilii. *Habemus igitur, ut antea Regularum compendium in Regulis brevius explicatis; ita nunc Constitutionum monasticarum quasi compendium, vero auctore eodem Basilio, ut ipse Lambecius ultro agnoscit atque fatetur. Iamvero post id Basilii opusculum legitur in codice vat. (at in vindob. praecedit) Theodori Studitae scholion, quo demonstratur, hunc esse genuinum S. Patris foetum. Contendit nimirum Studita, id palam inde fieri, quod stilus et tota scripti ratio sensusque aliis S. Basilii Asceticis conformis sit. Porro ut argumentum suum Studita firmiter teneat, defendit simul, illa quae habemus in editionibus Basilii Ascetica, esse genuina, contra nonnullorum vanas dubitationes: qua re confirmata, sequitur ut aeque* διατάξεις, Constitutiones, *Basilii sint. Iam hoc ineditum Studitae scholium praecidendae quaestioni idoneum est, quae prolixe agitatur a Garnerio T. II. in praef. p. XXXV. et seqq. de Asceticorum vero parente Basilio: itemque alteri, qua idem Garnerius praef. p. LXVI. et seqq. immerito contendit contra Combefisium, Constitutiones monasticas non Basilio, sed Eustathio sebasteno, esse inscribendas. Iam veterum auctoritates a Studita laudatas partim hauserat ex aliis fontibus etiam Garnerius, verumtamen hoc insigne Studitae scholion, seu prologum, ignoravit: quam nos scriptiunculam in hac nostra Studitae mantissa omittendam non iudicavimus, tum quia praeclara per se est, tum quia crisi operum S. Basilii perutilis. Nam quod ad hoc proprie breviatum Basilii opusculum spectet Studitae scholion, dubitari nequit: non quia tantum illi in codice subtexitur, sed quia in eo diserte nominatur titulus* μερικὰ, *qui proprius, ut supra diximus, scripti illius basiliani est.*

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΣΤΟΥΔΙΟΥ.

α'. Ὅτι γνήσιον τοῦ μεγάλου Βασιλείου τὸ παρὸν σύνταγμα, δῆλον μὲν καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ὑψηγορίας, τοῦ τε εἴδους τῆς φράσεως· δῆλον δὲ καὶ ἐκ τοῦ συνεμπίπτειν ταῖς τῶν ἄλλων ἀσκητικῶν ἐννοίαις τε καὶ λέξεσιν· ὡς μὴ δοκεῖν τι ἄλλο τῷ καὶ μικρὸν γοῦν ἐπεσκεμμένως ἀναγινώσκοντι, ἢ θάτερον ἐν θατέρῳ διέρχεσθαι· ὅτι δὲ ἐκεῖνα τοῦ πατρὸς, τίς ἀντερήσει, ἢ ὃς τυφλώττοι κατὰ νοῦν ἐνεργούμενος τὴν κακίαν; οἶμαι γάρ τινας δριμυττομένους τῷ ἀκριβασμῷ τῆς διδασκαλίας, προσλαβόντάς τε ἐπί- Cod. vat. 431. f. 202.

THEODORI PRAEPOSITI STUDII.

Quod praesens opus magni Basilii genuinum sit, patet tum ex charactere sublimis eloquii, tum etiam ex genere phraseos: postremo inde etiam apparet, quia consonat ceterorum Asceticorum sententiis ac verbis: ita ut vel parum attente legenti, nihil aliud videatur quam unum in altero insertum procedere. Iam vero quod illa (Ascetica) parentem Basilium habeant, quis contradicet, nisi qui et caecus sit et pravitate mentis laborans? Puto enim nonnullos doctrinae severitatem aegre ferentes, suaeque au-

κουρον τῆς αὐθαδείας τὸ εἰπεῖν τινὰ τῶν ἱστοριογράφων 1) παρά τισιν ἀμφιβάλλεσθαι ῥιψοκινδύνως νόθα αὐτὰ φᾶναι· οἱ δ' αὐτοί μου δοκοῦσι καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν, τήν τε Πέτρου δευτέραν, Ἰωάννου τὲ τὴν ἀποκάλυψιν, ἑτέρας τὲ καθολικὰς, πρὸς συγγράμμασι τισὶ πατρικοῖς, ἐπειδὴ ὁμοίως ἀμφιβάλλονται, ἀποβάλλεσθαι· ἀλλ' εἰ τὸ δεύτερον ἀσεβὲς, πῶς οὐχὶ καὶ τὸ πρώτερον, ἤδη ἀποδεδεγμένων παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀμφοτέρων, καὶ οὐδαμῶς τοῦ ἀμφιβόλου χώραν ἔχοντος ἔστι 2). Εἰ δὲ τὸν Θεολόγον 3) μὴ ὑπομνηματίσαι φήσωσιν, ἢ ἐπιπολαίως ἀνέγνων, ἢ συνιέντες κακουργοῦσι· νομοθεσίαι γὰρ μοναστῶν ἡνίκα φησὶν ἔγγραφοί τε καὶ ἄγραφοι 4), τί ἄλλο ἢ πάντως γε ταῦτα δηλοποιεῖται; Ἀπόδειξις δὲ καὶ ἐξ ἑτέρας θεωρίας· ὃ γὰρ λέγει Βασίλειος ἐν τοῖς ἀσκητικοῖς, τὰ ἱερὰ γράμματα παρὰ τῶν γονέων μεμαθηκέναι 5), φησὶ Γρηγόριος, τὰ μὲν δὴ πρῶτα, παρὰ τῷ πατρὶ σπαργανοῦταί τε καὶ διαπλάττεται 6)· εὕροι δ' ἄν τις καὶ τὸν ὅσιον Θεοδόσιον 7) πρός τισιν ἄλλοις κεχρῆσθαι αὐτοῖς, ὡς δηλοῖ ὁ περὶ αὐτοῦ βίος. Πρὸς τίνα δ' αὖ ἄρα ἔμελλον ἕτερον ἐπερωτᾶν τὰ καθ' ἡμᾶς οἱ πάλαι ἐπερωτηκότες μονάζοντες; ἢ τίνος ἦν ἄλλου ἐν τηλικαύτῃ ἐξουσίᾳ νομοθετεῖν, καὶ ὅλην ὑπόθεσιν σωτηρίας τὴν περὶ αὐτὰ πραγματείαν συστήσασθαι; ὡς μὴ δ' εἶναι ἄλλως σχεδὸν βαδίζειν ἀπταίστως τὴν κατὰ θεὸν πορείαν, ἢ ἐκ τῆς κατ' αὐτὴν ὑφήγησιν. Ἡ τοίνυν δῶ-

daciae auxilium inde sumentes, quod historicus quidam, de scripto hoc dubitari dixerit, idcirco temere nothum pronunciare. Porro iidem hi videntur mihi, epistolam quoque ad Hebraeos, et Petri secundam, et Iohannis apocalypsin, et alias catholicas, nec non patrum scripta nonnulla, quandoquidem aeque de iis dubitatum fuit, videntur inquam reiecturi. Quod si hoc alterum impium est, quod ni et illud? postea quam haec aeque omnia ab ecclesia recepta fuerunt, nihilque iam ambiguitati locus superest. Quod si Theologum horum mentionem non fecisse dicent, ii vel supine legerunt, aut rem intellectam, male dissimulant. Nam cum dicit Theologus legislationes monachorum scriptas et non scriptas, quid oro aliud quam has lucubrationes prorsus designat? Sed alia quoque ratione idem demonstratur. Nam quod ait Basilius in Asceticis, sacras se litteras a parentibus didicisse; ait ecce Gregorius illum primo quidem apud parentes infantem fuisse atque educatum. Quin etiam sanctum Theodosium comperimus his Asceticis usum, ut eius vita ostendit. Nam quem alium consulturi fuissent de rebus nostris monachi veteres consilia petentes? Vel quisnam alius pari auctoritatis pondere leges ferre potuisset, et universam salutis summam in huiusmodi statuto concludere? extra quod nemini ferme licet tutum ad Deum iter

1) Est hic Sozomenus hist. lib. III. 14.

2) Vides Studitae iudicium de ecclesiae in designandis admittendisque scripturis canonicis auctoritate; cui sententiae, etiam de minoribus partibus, favet Eusebius in quaestionibus ad Marinum, apud nos T. IV. part. I. p. 256.

3) Dicit Gregorium nazianzenum orat. XLIII, quae est funebris S. Basilii laudatio, ubi n. 67. enumerans aliquot s. patris scripta, de Asceticis, ut de aliis multis, silet.

4) Verba haec sunt in dicta oratione n. 34.

5) In edit. Garnerii T. II. p. 213. — 6) Greg. naz. orat. cit. n. 12.

7) De hoc Theodosio Garnerius in praef. p. XXXIV. Ibidem Garnerius inter testes Asceticorum nominat etiam Studitam nostrum, qui in laudatione Platonis magistri sui (n. 23.) ait hunc S. Basilii νομοθεσίας legere solitum. Attamen ut supra diximus Studitae hoc vaticanum scholium Garnerium latuit.

σιν ἰσόῤῥοπα ἕτερα ἀσκητικὰ, ὡς ἐκείνων ὄντων τοῦ μεγάλου Βασιλείου· καίπερ οὐδ᾽ οὕτως ἄλλος εἴη Βασίλειος, διὰ τὸ ἰσοδύναμον τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ φθέγματος· ἢ μὴ καὶ οὐ βουλόμενοι, πάντως καταδέξονται τοῦ μεγάλου Βασιλείου εἶναι. Ἰστέον δὲ ὡς τὰ μὲν ἄλλα, τὰ καθόλου ἀσκητικὰ εἴρηται· ταῦτα δὲ, τὰ μερικά· ἔδει γὰρ τὸν λαμπτῆρα τοῦ κόσμου πρὸς ταῖς ἄλλαις αὐτοῦ ἀκτῖσι τῶν διδαγμάτων καταυγάζοντα τὴν ὑφ᾽ ἥλιον, φωτίσαι ἡμᾶς καὶ τοῖςδε τοῖς δυσὶ συγγράμμασι 1).

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ στουδίτου
ἑρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας τῶν προηγιασμένων 2).

Ἄκουσον δή μοι, τέκνον, καλῶς τὸ πῶς δεῖ τὴν τῶν προηγιασμένων ἐπιτελεῖν τελετήν. Cod. ottob. 418 f. 362. Ἐν γάρ τοι ταῖς ἄλλαις ἱερουργίαις ἀνακεκαλυμμένως καὶ καὶ ἀνενδοιάστως ἡ ἱερουργία ἐπιτελεῖται· ἐν δέ γε ταύτῃ συνεσκιασμένως καὶ πενθηρῶς· διὸ καὶ μυστικωτέρα εἰς πᾶν ἡ τελετὴ γίνεται· τοίνυν ὁ ἱερεὺς τὴν ἱερατικὴν ἐνδυόμενος στολὴν, τὸ τρισάγιον ὁλοκλήρως φθεγγόμενος, καὶ τὸ τῆς ἡμέρας τροπάριον, σὺν τῷ ἱλάσθητί μοι ὁ θεὸς τῷ ἁμαρτωλῷ, ἐπιλέγων τρίτον, καὶ τὴν εὐχὴν τοῦ θυμιάματος λέγων, ἐνώπιον τῆς θείας τραπέζης ἐφίσταται, καὶ σταυροειδῶς θυμιῶν ἐκφωνεῖ· οὐχὶ τὸ εὐλογημένη ἡ

tenere, id est sine ipsius ducatu. Aut igitur concedant, paris esse ponderis haec altera Ascetica, ut illa quae sunt magni Basilii: quamquam reapse haud alius cogitari potest Basilius, propter aequalem spiritus verborumque vim: aut inviti etiam, haec esse magni Basilii admittant. Sciendum vero est, priora illa dici universaliter Ascetica; haec autem particularia. Oportebat autem mundi lampadem, praeter alios doctrinarum suarum radios, quibus subsolanam regionem collustrat, his quoque ambabus lucubrationibus nos illuminare.

Sancti patris nostri Theodori Studitae
explicatio divinae liturgiae Praesanctificatorum.

Audi me, diligenter fili, quomodo debeas Praesanctificatorum ritum exequi: namque in sacris aliis functionibus aperte et extra omnem ambiguitatem res sancta peragitur: haec autem velato ac lugubriter fit: ideoque magis mystica in cunctis haec functio evadit. Igitur sacerdos ornatu sacerdotali indutus, trisagium totum recitans, nec non diei troparium, dicensque ter verba: *propitius esto Deus mihi peccatori*; orationem quoque thymiamatis recitans, ante sacram mensam consistit, et in modum crucis thurificans exclamat; non tamen verba *benedictum regnum tuum* pronunciat,

1) Theodorum nostrum Basilii scriptis valde delectari solitum, praecipueque illis πρὸς μονάζοντας, quae diurna nocturnaque manu versabat, mores suos iisdem conformando, narrat Michaël monachus in eius vita cap. XIII.

2) De missa Praesanctificatorum apud Graecos extat copiosa Leonis Allatii dissertatio in calce operis eius de Consensu eccl. occid. cum orient., ubi plurimis relatis auctoritatibus, hanc tamen Studitae scriptiunculam ignorasse videtur.

βασιλεία ἀνακηρύττει, ὡς νίκης τρόπαιον καὶ αὐθεντίας ἀπροσωπολήπτου, ἀλλ' εὐλογητὸς ὁ Θεὸς λέγων, ὡς ταπεινότητος σύμβολον καὶ ἱκετηρίας ἀπαραθραύστου· Τὸ δὲ προφητικὸν ἐκεῖνο προοίμιον παρὰ τῶν ἀδελφῶν κηρύττεται, καὶ ὁ ἱερεὺς τὰς εὐχὰς ἐπιλέγει τοῦ λυχνικοῦ· τέλος δὲ κἀκείνων καὶ τούτων λαβόντων, τὴν συναπτὴν σὺν τῇ ἐκφωνήσει ἐπιτελεῖ· καὶ ἑτοίμως ὁ ἀναγνώστης τὸ τῶν ἀναβαθμῶν κανόνα ἐναρξάμενος, ὁ θεῖος οὗτος μυσταγωγὸς τὸν ν' ἀνὰ στόμα διεξιὼν, τὸν προηγιασθέντα ἄρτον ἐν τῇ προθέσει διακοσμεῖ ἀνελλιπῶς· εὐθὺς δὲ εἰς ἓν ἕκαστον ἀντίφωνον τῶν ἀναβαθμῶν, μικρὰν αἴτησιν ἐκφωνεῖ· τοῦ δέ γε ψαλμοῦ παρὰ τοῦ ψάλτου ἠχουμένου, τὸ ἱερατεῖον ὅλον σὺν τῷ ναῷ ἐπιθυμιᾷ· καὶ τῶν τροπαρίων ψαλλομένων μετὰ τὴν δόξαν, ἡ εἴσοδος χωρὶς τοῦ εὐαγγελίου μετὰ θυμιατοῦ λέγεται· καὶ τῶν ἀναγνωσμάτων ἀναγινωσκομένων, οἱ ἀδελφοὶ ἐφιζάνουσι· μετὰ δὲ τὴν τούτων συμπλήρωσιν, τὸ κατευθυνθήτω ὁ ἱερεὺς ᾄδει μετὰ τῶν συνηνωμένων αὐτοῦ στοίχων, τῶν ἀδελφῶν τὸ γόνυ κλινομένων, ὃ καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς τοῦτο γίνεται· μετὰ γὰρ τὴν τῶν θείων δώρων εἰσόδευσιν, ἑτοίμως αἱ θύραι κεκλείσκονται· ὁ δὲ ἱερεὺς τῷ ἀνωτάτῳ πέπλῳ, ὃ καὶ ἀέρα οἶδεν ὁ λόγος καλεῖν, τὰ δῶρα ἐπικαλύπτει· ἐν δέ γε τῇ τῆς ὑψώσεως ὥρᾳ, οὐ μέν τοι αἴρει τὸ πέπλον, ἀλλ' ἀπὸ κάτωθεν τούτου, τὸν ἄρτον ὑψῶν, λέγει· Τὰ προηγιασμένα ἅγια· εἶθ' οὕτως ὁ ἀὴρ αἴρεται· ἔκ τε τῶν τοιούτων καὶ ἑτέρων ὑποδειγμάτων μυστικὴ θυσία 1) ἀνακηρύττεται, καὶ ἄρτι τετελειωμένη, ὡσαύτως καὶ προηγιασμένη τελετὴ, ἔκ τε τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ ἁγίου αἵματος ἡνωμένη· εἶτα καὶ τῶν ἀδελφῶν προσκαλουμένων μεταλαβεῖν, μετὰ φόβου θεοῦ λέγων καὶ πίστεως καὶ ἀγάπης· τύπον

quae sunt veluti triumphalia et absolutae auctoritatis propria; sed *benedictus Deus:* dicit, tamquam humilitatis indicium et enixae deprecationis. Tum etiam propheticum illud prooemium a fratribus recitatur, et sacerdos preces vesperi dicit: qua utraque dictione expleta, collectam elata voce peragit. Statim vero a lectore graduum canone incepto, sacer mystagogus quinquagesimum psalmum oretenus recitat, et praesanctificatum panem in prothesi totum componit. Statimque ad singulas graduum antiphonas, parvam precem elata voce dicit: et dum a psalte canitur psalmus, ipse sanctuarium totum cum templo thurificat: cantatisque tropariis post *gloria,* introitus sine evangelio cum thurificatione dicitur: lectisque lectionibus, fratres sedent. His expletis, sacerdos canit *dirigatur*, cum ei adjunctis versiculis, fratribus genu flectentibus, quod etiam inter preces fit. Etenim post divinorum donorum introductionem, statim ianuae clauduntur. Tum sacerdos superiore seu extimo velo, quod etiam aërem dicere solemus, dona cooperit. Elevationis autem tempore, haud aufert velum, sed ab infima huius parte, panem elevans dicit: *praesanctificata sancta.* Deinde aër aufertur. Atque his aliisque indiciis mystica immolatio proclamatur, tum illa nuper effecta, tum et illa praesanctificata, crucis quoque accessione et sancto sanguine coniuncta. Deinde fratribus ad communicandum invitatis, *cum timore Dei*, inquit, *et fide et caritate:* quibus verbis divinam ac vi-

1) Cod. οὐσία. Quoniam vero codex ottob. recente manu imperite scriptus fuit, menda quoque alia plura tollere debui, ne syntaxis vel sensus claudicarent.

ἄρα θεῖον ἐν τούτῳ τῆς θείας καὶ ζωοποιοῦ τριάδος ὑποδεικνύων ὁ λόγος· φόβον λέγων τὴν θείαν καὶ ἀρχίφωτον τοῦ πατρὸς δόξαν· πίστιν, τὸν μονογενῆ καὶ συνάναρχον λόγον· ἀγάπην δὲ, τὸ ἀγαθὸν καὶ πανάγιον πνεῦμα· μετὰ γὰρ τὴν τῶν ἀδελφῶν μετάληψιν, τὸ, σῶσον ὁ θεὸς τὸν λαόν σου, λέγεται· καὶ ἐπιχαράττων τὸ θεῖον σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ, τὰ θεῖα δῶρα οὐδαμῶς ἐπὶ τῇ θείᾳ τραπέζῃ ὑποτιθεμένα, ἀλλ᾽ ἑτοίμως τῇ προθέσει πεπερατουμένα· τῆς γὰρ ὑπογεγραμμένης εὐχῆς, μετὰ τὴν ἰδίαν μετάληψιν ταύτην ἐπιτελεῖ ὁ τὴν ἱερουργίαν ποιῶν. Οὕτω σοι κἀγὼ, τέκνον, ἐπιστάμενος προσφέρω, καθώσπερ οὖν ἄρα καὶ τοὺς εἰς ἄκρον ἐπισταμένους ἑώρακα· οὐ μὲν ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἑτέραις ἱερουργίαις, οὕτως γίνεται· εἶτα ἡ ἐκφώνησις τῆς μεταλήψεως· καὶ ἡ ἀποκαθίστασις τῶν δώρων ἐν τῇ προθέσει, καὶ αἱ κλείσεις τῶν θείων πυλῶν· ἐκτὸς μέν τοι τῆς ὑψώσεως τοῦ ἄρτου, ὅτι ἀνακεκαλυμμένως ὑψοῦται, καὶ ἡ τελεία προσκομιδὴ ἐν τῇ ἀρχῇ γίνεται· καὶ τὸ εὐλογημένη ἡ βασιλεία, ἀνακηρύττεται τῷ θεῷ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

vificam Trinitatem denotat: timorem appellans divinam luminisque fontem Patris gloriam: fidem, unigenitum et coaeternum Verbum: caritatem denique, bonum et sanctissimum Spiritum. Iam post fratrum communionem, *salva Domine populum tuum*, dicitur: factoque simul sancto venerandae crucis signo, divinis donis haud iam in sacra mensa repositis, sed ilico in prothesi consumptis, absolvitur tota subsequens oratio, post communionem suam, ab eo qui sacerdotis munere fungitur. Haec ego tibi, fili, scienter propono, quemadmodum summe peritos homines vidi facientes. Neque in hoc solum sacrificii genere, verum etiam in aliis perinde fit. Deinde communio proclamatur, et donorum ad prothesim translatio, et venerabilium ianuarum clausura: excepta panis elevatione, qui palam elevatur. Et perfecta oblatio initio fit; et *benedictum regnum tuum* cantatur Deo nostro; cui honor per saecula. Amen.

DE MISSA GRAECORUM PICTA

EPIMETRUM.

Quoniam in graecae missae argumento versati sumus, placet heic breviter narrare de picturis aliquot adhuc ineditis, sed a me postea oblata occasione vulgandis, sacrosanctum hunc ritum (missae tamen communis, non Praesanctificatorum), repraesentantibus; quibus ego nihil fere vidi elegantius, aut floridiore colorum gratia iucundius, inter graecae liturgiae monumenta. Igitur pictura I. Pars graeci templi sacris iconibus exornati, ante quas lampades pendent. In medio thronus, in quo residet S. Gregorius theologus episcopaliter indutus, id est phelonio crucibus interstincto, et omophorio seu pallio, librum tenens, et benedicens tribus graeco more elatis digitis, id est ψηφίδι τῶν δακτύλων, ut loquitur S. Sophronius p. 47. in egregio suo commentario liturgico a nobis edito in Spicil. rom. tomo IV. Datus autem locus Gregorio in hac prima pictura fuit, quia is unius e sacris liturgiis auctor est, quam habemus apud Renaudotium T. I. (Et quidem ibi in dissert. p. XCVII. profertur eius titulus: ἡ θεία λειτουργία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου θεολόγου.) Circumstant monachi grandi schemate induti cum cucullis cruce signatis: et quidem monachi, decore et gravitate conspicui, in his picturis, ipsorum iussu aut opera ut puto elaboratis, numquam

desunt. II. Diaconus cum tonsura clericali, stichario indutus, orarium seu stolam tribus digitis tenens (de qua re Goarius in Euchology. p. 25.) ante bematis ianuam, βημόθυρον, canens: ἐν εἰρήνῃ Θεῷ δεηθῶμεν. Cancellos bematis ornant pervenustae imagines Iesu, Mariae, et Praecursoris (de cuius imagine in missae ἐνάρξει praeferri solita Sophronius p. 39.), item Christi sepultura, et crux insignis. Infra Michaël archangelus loricatus et chlamydatus, nec non monasterii abbas senior in sella cum cruce de collo pendente. III. Rursus nobiles picturae in bematis καγκέλλοις. Infra sacerdos cum phelonio rubro (de quo Sophron. p. 36.) ad missam procedens cum libro evangelii, comitantibus diacono et subdiacono cum cereis; prorsus ut ait Sophronius p. 42: ὁ ἱερεὺς ἐξέρχεται βαστάζων τὸ εὐαγγέλιον, ὡς ὁ Χριστὸς τὸν σταυρόν. Τὰ κηρία ὀψικεύοντα ἐν τῇ εἰσόδῳ δεικνύουσι τὸ θεῖον φῶς. Et quidem tum in hac tum in sexta pictura gestatur sacerdos ab angelis, dum bematis ianuam ingreditur vel inde egreditur. Namque idem Sophronius ait p. 43: ὁ ἱερεὺς ἐν τῷ συνθρόνῳ βασταζόμενος ὑπὸ διακόνων ὡς ἀγγέλων. Et p. 32: τῶν διακόνων ἱσταμένων εἰς τύπον τῶν ἀγγέλων. IV. Sacerdos, seu episcopus, intra βημόθυρον phelonio albo (de quo idem Sophr. p. 36.) indutus, manibus extensis orans: post quem diaconus stichario et orario ornatus, legens. Quia vero angeli a graecis [illegible] a patribus (adi Chrysostomum de Sacerd. lib. VI. [illegible]) adsistere huic tanto mysterio dicuntur, idcirco a pictore duo heic sunt additi angeli; nempe ut dicunt inscriptiones: ἔφη Μιχαὴλ ὁ ἄγγελος, σοφία (id est ut explicat Sophronius p. [illegible] θεοῦ) καὶ ὁ Γαβριὴλ, πρόσχωμεν. In superioribus Christus dominus de nube benedicens: ὁ δεσπότης ἔφη, εἰρήνη πᾶσι. Ibidem David cum harpa, ob indicandam psalmodiam. (Confer rursus Sophr. p. 45.) V. Sacerdos ad altare liturgia fungens, manibus passis. Altari [illegible] curvum lacunar, graece κόγχη, κατὰ τὸ ἐν Βηθλεὲμ σπήλαιον, ut ait Sophronius p. 32. Sustinent κόγχην quatuor παρακιόνια, columnae, κατὰ μίμησιν τῶν τεσσάρων ζώων τῶν ὀφθέντων τῷ προφήτῃ, ut scribit idem Sophronius p. 33. Ignis de altari in caelum conscendens, quia ut ait epigraphe, ἕκαστος λόγος τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ὡς πῦρ ἐγένετο, καὶ ἔφθασεν μέχρι τοῦ οὐρανοῦ. Vel quia, ut ait Sophronius p. 33, ἁρμόζει τὸν ἱερέα ὡς πῦρ φλέγον εἶναι. Cui [illegible] verbis consonat S. Cyrillus alex. (de ador. in sp. et ver. lib. XII. opp. T. I. p. 437): πρέπει ἄνδρας τοὺς ἱεροὺς, καὶ Χριστῷ τὴν οἰκείαν ἀναθέντας ζωὴν, θερμοὺς καὶ ζέοντας ὁρᾶσθαι τῷ πνεύματι, καὶ τοῦτο διὰ παντὸς, οὐκ εἰς ἀπόψυξιν καταφερομένους διὰ κοσμικῶν ἡδονῶν, ἀναζωπυροῦντας δὲ μᾶλλον ἐν ἁγιασμῷ τὸν νοῦν εἰς φιλοθεΐαν καὶ ἔφεσιν ἀρετῆς: *decet sacros viros, qui Christo vitam suam dicarunt, calentes ferventesque spiritu conspici, idque perpetuo: neque ad refrigerium delabi per mundanas voluptates, sed mentem potius sanctitate ad Dei amorem et virtutis appetitionem exsuscitare.* Adest monasteri abbas in parvo throno sub minore lacunari rectus stans. Item Michaël archangelus diabolum expellens εἰς τὸ ἐξώτερον πῦρ; ut significet, malae conscientiae homines nec non catechumenos ecclesia sanctisque mysteriis esse excludendos, quod satis colligitur ex epigraphe. VI. Sacerdos sacrum calicem gestans gestatus ipse ab angelis, ut ait inscriptio: ἄγγελοι βαστάζοντες τὸν ἱερέα μετὰ τῶν [illegible] latus sacerdos [illegible] altare, ubi calix, asteriscus, et candelabra ardentia duo. Adstat Michaël archangelus, desuperque aeternus Pater benedicens, duoque angeli preces hominum suscipientes vel deferentes. VII. Sacerdos ad altare manibus passis, retro diaconus legens. In superiore parte insignis pictura angelorum et seraphinorum, medium habentium puerum Iesum, tamquam in rota splendidissima. Ignis (de quo diximus supra) [illegible] involvens, ut ait epigraphe: πυρὸς φλὸξ ἔπεσεν ἐπὶ τὸν ἱερέα, καὶ ἐγένετο ὁ ἱερεὺς φλογόπυρος ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἕως τῶν ὀνύχων αὐτοῦ. VIII. Sacerdos, seu episcopus, stans in bematis ianua, sanctificatis et dignis divinam eucharistiam de calice sumptam distribuit sacro cochleari. Adstant inclinati, diaconus cum orario in crucis formam disposito, et duo pueri cerophorarii. Qui communicant, non genu flectunt, sed more graeco stant: οἱ παριστάμενοι μεταλαμβάνουσι. IX. Eulogiarum, id est panis benedicti in disco positi, distributio a sacerdote extra [illegible]. In superioribus angeli, [illegible] distributionem [illegible] ecclesiae ad Deum deferunt: αἱ τῆς ἐκκλησίας ἀπαρχαὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνερχόμεναι, ut ait inscriptio. Hactenus de his novem pulchris eruditisque picturis, quae luce publica dignissimae sunt.

EPIMETRUM ALIUD

DE SANCTI EPIPHANII

LITURGIA PRAESANCTIFICATORUM.

1. Nuper p. 95. memoravi sancti Sophronii patriarchae hierosolymitani missae Graecorum explanationem, quam graece ante hos annos ex vaticano codice extuli; eoque libello commode usus sum ad illustrandas quasdam sacrosancti mysterii nobiles picturas. Iam vero a dicto Sophronio, inter eos quos nominat liturgiarum post apostolica tempora auctores, primus ponitur ὁ ἐν ἁγίοις ἐπιφανὴς Ἐπιφάνιος, *sanctus illustris Epiphanius;* quam ego nunc notitiam, dum in his paginis rem liturgicam tracto, negligendam prorsus non iudico. En autem Sophronii sub initio libelli contextum, quem nunc latinum ex graeco exhibebo. « Faciebant » apostoli preces mysteriorum divini sacrificii, prout quaeque gens ferre poterat, et pro ad- » iunctis temporum, et persecutorum insidiis. Et precibus quidem, atque exclamationibus, » (prout in liturgia appellantur) fortasse inter se differebant; sed tamen traditionis my- » steriorum forma apud omnes absque ulla varietate perficiebatur, sicuti eam dominus » noster Iesus Christus tradiderat. Post deiloquos autem apostolos, nonnulli sanctorum pa- » trum per se quisque singillatim preces et exclamationes, plenumque sacrosancti ritus » officium composuerunt; veluti sanctus illustris EPIPHANIUS, et magnus Basilius, et divus » Chrysostomus. Simul vero cuncti de scatebris vivifici fontis Paracliti doctrinas suas hause- » runt: quas orthodoxorum ecclesia, tamquam ab ipso Christo dictas factasque recepit. » Et nunc, prae aliis, liturgiae divi Basilii et Iohannis Chrysostomi frequentantur, cum illa » Praesanctificatorum, quam alii esse Iacobi dicunt, qui fratrer Domini vocitatus est, alii » Petri coryphaei, alii aliis adsignant. »

2. Priusquam vero nos ad Epiphanium veniamus, notatu digna credimus Sophronii haec postrema verba de liturgia seu missa Praesanctificatorum Iacobi vel Petri, qui nonnullarum quidem aliarum, quae extant, putantur parentes liturgiarum, minime vero missae Praesanctificatorum. Sed tamen ecce Marcus ev. dicitur Praesanctificatorum missae auctor in fragmento basilianae liturgiae inserto, apud Aloisium Assemanum cod. liturg. T. VII. p. 73, itemque apud Renaudotium liturg. or. T. I. p. 79, qui notitiam insperatam in notis p. 341. miratur. Alii, ut notum est, liturgiam hanc (quae apud Latinos est missa feriae sextae magnae parasceves) S. Gregorio I. papae adscripserunt, cui sententiae contradicit Leo Allatius in priore dissert. de Praesanctif. post opus de consensu p. 1531. Smithus demum vir doctus anglus de hod. stat eccl. gr. ed. Londin. p. 98. sanctum Germanum constantinopolitanum missae huius auctorem fuisse hariolatus est. Atqui inclytus Card. Bona rer. liturg. lib. I. cap. XV. 6. cum Allatio dissert. II. p. 1595. ante dimidium certe quarti saeculi extitisse hanc liturgiam iudicat, ex canone 49. laodiceno in quo sancitur « non oportere in quadragesima panem offerre, nisi sabbato et die dominico tantum. » Et revera Graeci saltem antiquiores quadragesimali tempore, reliquis (praeter duos dictos) diebus non consecrabant, sed utebantur Praesanctificatis die dominico praecedente; quae scilicet est ipsa liturgia, de qua loquimur, Praesanctificatorum. Nunc ad ceteros missae huius controversos auctores accedit etiam cyprius Epiphanius: etenim liturgia in codice vaticano, ut mox dicemus, huic inscripta, reapse Praesanctificatorum est.

3. Quum igitur ex meo Sophronio didicissem novum liturgiae (sive communis per annum, sive saltem Praesanctificatorum) auctorem fuisse Epiphanium, stupebam equidem, nomen huius in nullis apparere liturgiis sive apud Al. Assemanum in liturgico codice, sive apud Renaudotium, sive in tot liturgiis orientalium, graeco fonte plerumque derivatis, quas commemorant Abr. Ecchellensis ad Ebediesum, et Ios. Assemanus passim in bibliotheca orientali, quibus adde catalogum quadraginta liturgiarum chaldaicarum a Schultingio bibl. eccl. T. III. p. 100, contextum: Sed ne ego quidem in editis a me arabicorum, syriacorum,

copticorumque codicum vat. catalogis, ubi multae referuntur liturgiae, Epiphanii nomen reperiebam. Quin immo operum sancti viri editores, et bibliographi plurimi, hoc Epiphanii scriptum, eiusque adeo memoriam ignorare videntur. Attamen supradictum Sophronii testimonium classicum gravissimumque est. Quae cum ita se haberent, converti me ad bibliothecae magnae vaticanae graecos codices; factaque ut potui perlustratione, unicum denique reperi graecum codicem, phoenice plane rariorem, sub numero 1213, in cuius pagina 53. titulum litteris capitalibus hunc lubentissime legi: Η ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ: DIVINA LITURGIA SANCTI PATRIS NOSTRI ARCHIEPISCOPI CYPRI EPIPHANII MAGNI. Quid per se evidentius, quidve Sophronii testimonio magis conforme? Ergo incensus cupiditate istius operis, de quo iam non dubitabam, Epiphanio adserendi, dilatavi adhuc curas meas vestigando, legique apud Bonam rer. liturg. lib. I. 9. 6. notitiam, quam ex eo exscripsit postea Renaudotius T. I. p. 498, Iobum nempe Ludolfum, magnum illum aethiopicarum rerum scriptorem, in praef. ad aeth. lexicon tradidisse notitiam liturgiae apud eam gentem servatae *sancti Epiphanii orthodoxi*. Mox vero meis ipse oculis inspexi Ludolfi eiusdem ad aethiopicam historiam commentarium, ubi p. 340. decem nominantur Aethiopum liturgiae. quarum tertia est *sancti Epiphanii orthodoxi*. Habemus igitur epiphaniani scripti legitimos testes tres, S. Sophronium, liturgiam aethiopicam, et codicem graecum vaticanum. (Nam de textu et de codicibus apud nos aethiopicis aliàs ut spero dicetur.) Incipit autem, post suprascriptum titulum codex vat. sic. Ὁ Θεὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ὑποδείξας ἡμῖν τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον, σὺ ἱκάνωσον ἡμᾶς προσενεγκεῖν σοι θυσίαν προηγιασμένην, εἰς δόξαν σου, καὶ μονογενοῦς σου υἱοῦ, καὶ πνεύματός σου τοῦ ἁγίου: *Deus, Deus noster, qui hoc nobis magnum mysterium ostendisti, tu nos fac idoneos ad offerendum tibi praesanctificatum sacrificium, ob tui gloriam, et unigeniti Filii tui, et Spiritus sancti.*

4. Quod reliquum erat, confirmato iam titulo, contuli ipsum opusculum liturgiae Praesanctifiatorum cum editionibus, quae apud me erant, id est veneta ex hellenica typographia anni 1839; item cum romana eiusdem anni gr. arab.; rursusque cum alia rom. gr. an. 1754; et cum illa denique quam Euchologio inseruit Goarius: deprehendique, excepto ordine et minutioribus partibus, vaticanum codicem cum impressis congruere; quam sollemnem liturgiarum concordiam iamdiu nos docuerat Allatius in priore dissert. cap. 20. his verbis « an vero eodem ritu omnes liturgiam celebrant, quo olim celebrabatur? Si rem ipsam consideres, et sacrificii substantiam, omnibus ritu graeco celebrantibus, idem unum convenisse certum est: si preces et quae ad ornatum sacrificii praestantur, quemadmodum et in missa » integra factum est; non est a verosimili alienum, non eadem aetate tantum, sed aliis » atque aliis temporibus multa, pro rei opportunitate, immutata fuisse. » Idemque Allatius cap. 4: « illud etiam observo, Praesanctificatorum liturgiam non unam atque eandem apud » omnes fuisse, sed pro varietate ecclesiarum et temporum, variam. » In epiphaniana quidem illud quod adscripsimus initium ab editis liturgiis differt. Preces etiam pro regibus, exercitu, episcopo, et ceteris ecclesiae ministris, nonnihil variare videbantur. Oratio autem quae incipit: ὁ Θεὸς ὁ ἐπισκεψάμενος, congruit cum Nazianzeni liturgia quam habemus apud Assemanum cod. lit. T. VII. p. 87. Nec plura dicam; satis enim vaticani codicis continentiam mihi videor exposuisse.

5. Superest ut videamus, num etiam ex Epiphanii cognitis libris argumentum aliquod adsit pro ei vindicanda, vel secus, hac liturgia. In haeresi LXXIX. 3. dicit Epiphanius, apostolos, quos inter Iacobum, μυστηρίων ἀρχηγέτας, *mysteriorum auctores* fuisse, id est ut recte intelligitur, divinae liturgiae conditores. Quid inde? Ecce Assemanus cod. lit. T. V. praef. pp. 26. 55. 57. ex hoc Epiphanii dicto hariolatur sancti Iacobi liturgiam ad Cyprum quoque pertinuisse. Cur? Quia nempe Cyprus, Assemani aetate, partim syris patriarchis, partim etiam S. Sepulchri franciscano Custodi suberat; is hodierna tempora ad antiqua immerito transferens, existimavit hierosolymitanam liturgiam Cypri quoque viguisse: quae res argumentum infirmaret, quod Epiphanius cyprius archiepiscopus liturgiam propriam instituerit, sive in-

tegram sive fortasse etiam particularem, cuiusmodi est haec Praesanctificatorum. Atqui non ignorabat Assemanus Cypri olim provinciam fuisse ἀκέφαλον, id est sui iuris, archiepiscopi nullius extranei aut patriarchae ordinationi subiectam. Frustra igitur Assemanus hierosolymitanam liturgiam veteribus Cypriis videtur obtrudere. De Epiphanio non quidem scribente, sed celebrante liturgiam, narratio est in eius graeca vita (ed. Petav. T. II. p. 351.) cap. 38. ubi ait biographus, Epiphanium numquam in missa perficere solitum fuisse oblationem ante quam visionem, ὀπτασίαν, vidisset. Res sane mira, et sancto viro digna! cuius par exemplum legitur de alio episcopo apud Ioh. Moschum cap. 150, itemque in vitis patrum apud Rosweidum lib. I. p. 199. sanctus Basilius missam celebrasse dicitur clarissimo lumine et angelis circumdatus, prout etiam in picturis nuper a nobis enarratis videre est. Et quidem in quinta icone, ubi Archangelus diabolum a missae mysterio temploque abigit, quamquam epigraphe nonnisi diabolum piis adstantibus insidiantem denotat, nihilominus significari puto energumenorum praecipue expulsionem, quos Dionysius eccl. hierarch. cap. III. cum catechumenis et paenitentibus arceri a sacramenti aspectu ecclesiaque excludi solitos narrat. Denique aio cunctas eas icones, secundum quamdam visionem et mysticam allegoriam fuisse depictas, qua caelum cum terra copulatur; id est Christus in sacerdote, ministri minores in angelis repraesentantur, vel iis permiscentur, felici artis phantasia et theologiae doctrina. Sed finis sit, praesertim quia picturae illae haud ad Epiphanii codicem liturgiamve pertinent; super qua satis iam verborum nostrorum fluxisse videtur; et aliorum potius iudicia expectanda censemus.

Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου ἡγουμένου τῶν Στουδίου ἐπιστολὴ 1) πρὸς τὴν σπαθαρίαν 2), ἧς τὸ ὄνομα Μαχαρά.

α΄. Τί καλὴ ἐπιστολὴ τῆς εὐγενείας σου, τῇ ἐγχωρίῳ μὲν φωνῇ ὑπηγορευμένη, καὶ τὸ παράδοξον ἐξάπινα τὴν ἐξαγόρευσιν φέρουσα, ὥσπέρ τι ἔδνον θεοχάριστον, ἀλλὰ πόθεν ἡμῶν ὄντων ἁμαρτωλῶν, ἡ τοσαύτη σου πίστις καὶ εὐσεβὴς ἐπίχυσις; ἢ ἵνα καὶ ἡμῖν γνωσθείη, τίς καὶ ποταπὴ ὑπάρχεις τὴν εὐσέβειαν, συλλαμβάνουσα μεθ᾽ ἑαυτῆς τὸν κύριον καὶ κεφαλήν· ἀλλὰ Cod. vat. . . . f. 1

Sancti patris nostri et confessoris Theodori praesidis monachorum Studii epistola ad spathariam, cui nomen Machara.

1. Quid sibi vult pulchra epistola nobilitatis tuae, provinciali sermone dictata, et quod mirum est, statim prae se ferens tuimet revelationem, tamquam Deo gratum munus? Vel cur erga nos peccatores tanta tua fiducia et tam pia effusio? nisi scilicet ut nobis innotescat, quali tu quantaque pietate sis; quae et dominum ca-

1) Praecipuum fere inter Studitae scripta locum tenere epistolas eius, exploratum est. Harum collectio plenissima, in quinque libros distributa, extat magnam partem adhuc inedita in duobus codicibus parisiacis, quorum diligentem more suo notitiam tradit Fabricius B. G. ed. nov. T. X. p. 439. seqq. Quinque hos libros extare etiam in bibliotheca vaticana, dixit auctor indicis alphabetici Patrum in bibliotheca magna lugdunensi; falso tamen, nam quantum ego scio vel exploravi, nihil est apud nos (praeter sparsa epistolia aliquot) nisi codex vat. 1432, insignis hercle et satis antiquus, libros duos epistolarum Studitae continens: ex quo adamussim codice sumpta fuit Sirmondi editio, ut ego conferens certo comperi: nam et lacunae editionis sive maiores sive etiam minimae cum hoc codice prorsus conspirant. Quum igitur parisiacus ille thesaurus a me procul absit, vix ego unam aut alteram adiicere nunc queo epistolam, ex vat. codice 633, cum brevissimis lacunarum aliquot supplementis.

2) Apud Fabricium B. G. tom. cit. p. 444. ineditae duae nominantur Theodori nostri epistolae ad spatharium. Porro scimus *spatharium* titulum fuisse officii in aula byzantina, uxoribus quoque, ut fit, communicatum. Nostra igitur spatharia (cod. spatharea) uxor fortasse illius spatharii erat.

μὲν καὶ συνεφελκομένη, καθάπέρ τι ὀψώνιον θεοτράπεζον, καὶ τὰς κυρίας σὰς ἀδελφάς· οὕτω μὲν οὖν θεοπρεπὴς ἡ ἐπιστολὴ, καὶ τὸν τῆς εὐσεβείας ὑμῶν χαρακτῆρα ὑποδεικνύουσα ὡραιότατον· ἐγὼ δὲ πρὸς τὸ λέγειν ἐπιδεδωκέναι ὑμᾶς καὶ αὐτοὺς τῇ ἐμῇ ταπεινώσει, οὐχ ἱκανός εἰμι· πλὴν οὐχ ἡμῖν, ἀλλὰ θεῷ ἑαυτοὺς ἐπιδίδοιτε· διὰ τοῦτο ὀφειλῆται ἐσμὲν, καὶ χαίρειν ἐπὶ τῇ ἀγαθῇ ζωῇ ὑμῶν, καὶ εὔχεσθαι ὑμῖν τὰ ὅσια, καὶ νέμειν μόνον ὃ ἔχομεν, παρέχειν τὸν λεπτὸν ἡμῶν λόγον, ὃ καὶ νῦν ἐπιδιδοῦντες, ἐρωτῶμεν.

β'. Τίνι λόγῳ ἐπιζητείη σου ἡ τιμιότης φάναι με περὶ τῆς θείας κοινωνίας, καὶ τίνος χάριν τοσαῦτα ἔτη σπανίως μετέχεις; τοῦτο γὰρ λόγον ὀφείλει τινὰ ἔχειν· οὐ γὰρ τὸ σπανίως, ἢ τὸ καθεκάστην ἁπλῶς, ἀλλὰ τὸ μετὰ καθαρᾶς συνειδήσεως μεταλαμβάνειν δέον· ὁ γὰρ ἀναξίως, φησὶν, ἐσθίων καὶ πίνων, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ κυρίου*· εἰ οὖν τοιούτῳ τρόπῳ σκοποῦσα τὰ ἑαυτῆς καὶ εὐλαβουμένη ἀναμένεις τὸν καιρὸν, εὖ ἂν ἔχοι, εἴτε συντομώτερον, εἴ τε χρονικώτερον· καὶ ὅρος ἐν τούτῳ ἄλλος οὐκ ἔστιν, ἢ ἡ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ καθόσον δυνατὸν τῷ ἀνθρώπῳ προσέλευσις· ἂν δὲ διαπταῖσμα τίς ἔχῃ τὸ ἀκοινώνητον, δηλονότι τότε ἐκεῖνος κοινωνήσῃ, ὁπότ' ἂν πληρωθῇ αὐτῷ τὸ ἐπιτίμιον· εἰ δὲ διακρίνηται αὖ πάλιν δι' αἵρεσιν, τοῦτο ἀναγκαῖον· τὸ γὰρ κοινωνεῖν παρὰ αἱρετικοῦ ἢ προφανοῦς διαβεβλημένου κατὰ τὸν βίον, ἀλλοτριοῖ θεοῦ, καὶ προσοικειοῖ τῷ διαβόλῳ. Σκέψαι οὖν, ὦ μακαρία, ᾧτινι τρόπῳ τῶν εἰρημένων εἴη σοῦ ὁ σκοπὸς, καὶ κατ' αὐτὸ πρόσιθι τοῖς μυστηρίοις· γνωστὸν δὲ πᾶσιν ὅτι νῦν αἵρεσις ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίᾳ κατακρατοῦσα τῶν

* I. Cor. XI. 19.

putque tuum (virum scilicet) tecum perducis; insuperque in idem trahis, ceu quasi Dei mensa dignum opsonium, dominas quoque sorores. Adeo mirabilis est epistola tua, et pietatis vestrae imaginem ostendens speciosissimam! Iam vero, quod vosmet ipsos humilitati meae tradideritis, mihi dicere non licet: verumtamen haud mihi sed Deo vosmet tradatis. Quamobrem et de vestra praeclara vita laetari debemus, et vobis sancta omnia precari, idque solum quod in nostra potestate est largiri, nostrum videlicet simplicem sermonem; quem nunc quoque praebentes, sciscitamur:

2. Cur tu, o veneranda, a me exigis ut de divina communione loquar, et cur tu iam a tot annis raro ea uteris: etenim hoc sine aliqua causa fieri non debet. Quippe neque raro neque quotidie, sed cum pura conscientia participandum est. Nam qui indigne, inquit scriptura, manducat et bibit, iudicium sibi manducat et bibit, non diiudicans corpus Domini. Igitur si hac ratione, conscientiam tuam perscrutans, et reverenter te gerens, procrastinaris, bene est; sive id brevi sive longiore tempore fiat: nullusque alius huic rei terminus adsignari potest, quam cum puro, quatenus homini possibile est, corde accessus. Quod si quis culpa gravatur quae a communione prohibet, is tum demum participabit, cum impositam poenam expleverit. Quod si rursus semet secernit ob haeresim, hoc quidem necessario fit. Etenim sacrosanctum mysterium accipere ab haeretico, aut vitae palam vituperatae homine, a Deo arcet et diaboli facit familiarem. Considera igitur, o beata, quamnam ex praedictis agendi rationem tibi proposueris, et secundum illam ad sacra mysteria accedito. Quippe exploratum est omnibus, quae nunc haeresis ecclesiam no-

Μοιχιανῶν 1) ἐστι· φείσαι τοίνυν τῆς τιμίας σου ψυχῆς μετὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ τῆς κεφαλῆς· ἔφης δέ μοι, ὅτι δέδοικας εἰπεῖν τῷ πρεσβυτέρῳ σου, μὴ ἀναφέρειν τὸν αἱρεσιάρχην 2)· καὶ τί περὶ τούτου εἶπειν σοι τὸ παρόν; οὐ καθαρῶ· πλὴν ὅτι μολυσμὸν ἔχει ἡ κοινωνία ἐκ μόνου τοῦ ἀναφέρειν, οὐκ ἂν ὀρθόδοξος εἴη ὁ ἀναφέρων· ὁ δὲ κύριος ὁ ἐν τοσούτῳ μέτρῳ εὐσεβείας ὑμᾶς ἀγαγὼν, αὐτὸς ἐν πᾶσιν ἀπήμονας καὶ ὁλοτελεῖς σώματί τε καὶ ψυχῇ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ πρὸς πᾶσαν αὐτάρκειαν βίου συντηρῶν διαφυλάξειε, τήν τε ὑμῶν συζυγίαν φημὶ καὶ τὰς εὐλαβεστάτας ἀδελφὰς, ὑπερευχομένων πάντων τῆς ἡμετέρας ἀναξιότητος.

Βασιλείῳ τῷ ἀοιδίμῳ ἡγουμένῳ σὺν πᾶσι τῆς σεβασμίας μονῆς τοῦ ἁγίου Σάβα.

Τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων καθεστώτων, φιλοτάραχον τὸ κινεῖσθαι· τούτων δὲ στασιαζόντων, ὡς νῦν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς μάλιστα ἐκκλησίᾳ, πῶς οὐκ ἀναγκαίως διεγερτέον, φειδομένους οὐδενὸς μὴ ὅτι γε μακρᾶς ὁδοῦ, τῶν τε ἄλλων ταλαιπωρημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ θανάτου καταφρονεῖν: αὕτη ἡ αἰτία τῆς πρὸς ὑμᾶς τοὺς ὁσιωτάτους τῶν πνευματικῶν ἡμῶν τέκνων Λητοΐου καὶ Συμεῶνος 1) ἀποστολῆς· οὗτος ὁ τρόπος τῆς μετὰ θεὸν πεποιθήσεως κινδυ- Cod. vat. 633. f. 43. b.

stram occupet, Moechianorum videlicet. Consule itaque pretiosae animae tuae, et sororibus atque capiti (viro.) Porro mihi ais vereri te dicere tuo presbytero, non non licere haeresiarchae liturgiam facere. Qua super re quidem quid tibi nunc dicam? ego hoc vacare culpa non iudico. Nam quia illa communio inquinat, quae in liturgia fit; ideo qui facit liturgiam, haud orthodoxus erit. Dominus autem, qui vos in tantum pietatis culmen provexit, innoxios et undequaque incolumes corpore animaque ad omne opus bonum, omnemque vitae usum conservet, vestrum inquam coniugium, et sorores religiosissimas: cunctique pro nostra indignitate enixe precemini.

Basilio inclyto praesidi cum universis venerandi monasterii sancti Sabae.

Cum religionis dogmata stant, ille perturbatorem se praebet qui motus ciet. His tamen commotis, uti nunc in nostra praesertim ecclesia usuvenit, quid ni necessario consurgendum sit, nullique labori parcendum, neque longo itineri, neque aliis aerumnis, quin et ipsa mors contemnenda? Hac de causa, ad vos misimus de spiritalibus filiis nostris sanctissimos Letoium et Simeonem. Haec est ratio, cur

1) Notissima est in Studitae scriptis haeresis haec. Nam cum Constantinus Irenes filius, eius temporis imperator, pulsa legitima uxore, aliam duxisset, tum ipse tum eius favitores dicti sunt *moechiani* a *μοιχεία adulterio.*

2) Intelligit Iosephum oeconomum qui adulterinis imperatoris nuptiis benedixerat. De eo Studita epist. lib. I. 21. et 22. sic: ἔστω οἰκονόμος· τί καὶ ἀναξίως ἱερουργεῖ; ἐξέλιπε πρεσβύτερος: *esto oeconomus; cur etiam indigne sacris operatur? Desiit esse presbyter.*

1) Ad hunc Simeonem strenuum orthodoxiae defensorem scribit Studita epistolas lib. I. 21. 22. 23. et lib. II. 30.

νώδους ἐν τοῖς αὐτόθι ἐκδημίας· ἀλλ' ὦ πατέρες ἅγιοι, πῶς ὑμῖν ἐναργῶς διηγήσαιμι τὰ κατὰ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα τολμηθέντα καὶ πραχθέντα; Ἱερεμίας ὁ πολυθρηνότατος ὧδέ που φησὶν ἐν τῇ
Hier X. 21. ἑαυτοῦ προφητείαις· ποιμένες ἠφρονήσαντο, καὶ τὸν κύριον οὐκ ἐκζήτησαν*· ἐνταῦθα δὲ χαλεπώτερόν τι καὶ λίαν ἔκτοπον· τοὺς γὰρ ἐκζητεῖν αὐτὸν προαιρουμένους καὶ ἀντεχομένους τοῦ νόμου αὐτοῦ, ὡς ἠλλοτριωμένους αὐτοῦ ἀναθέματι ἀνε 1) . . .

hi post fiduciam erga Deum, periculosam isthuc expeditionem susceperint. Verumtamen, patres sancti, quomodo perspicue vobis exponam quae adversus Christi evangelium a nostrae regionis hominibus ausa sunt et peracta? Luctuosissimus quidem Hieremias sic in sua prophetia loquitur: *pastores stulte egerunt, et Dominum non exquisiverunt.* At enim apud nos asperius aliquid et valde perversum actum est: etenim eos qui Dominum exquirere maluerunt, eiusque legem tueri, tamquam apostaticos anathemate perculerunt. . . .

Supplementa lacunarum in epistolis Studitae.

Cod. 633. f. 44. Epistola ad Platonem, quae est apud Sirmondum lacera lib. I. 57. Ibi prima lacuna expletur a codice sic. ἐσθίων τὸν ἄρτον σου μετ' etc. Reliquae lacunae non explentur a codice mutilo. Attamen cod. p. 63. b. haec habentur supplementa in excerpto ἐκ τῆς πρὸς Πλάτωνα τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἐπιστολῆς. Τὰς τεχνολογίας τῶν ὑποκλίνειν σε τῆς ἀληθείας πειρωμένων μηδὲν πτοοῦ· ἁπλοῦς ὁ λόγος· φησὶν γάρ που ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος ἐν τῷ περὶ τοῦ πάσχα αὐτοῦ λόγῳ 2)· οἷος ἂν ᾖ ἄνθρωπος, παρὰ τὰ ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ κείμενα συμβουλεύων, ἀπὸ καρδίας λαλεῖ καὶ ἐντάλματα ἀνθρώπων διηγεῖται· καὶ περὶ τῶν τοιούτων φέρω τὰ τοῦ ἀποστόλου λέγειν, ὅτι ἐὰν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ἐστιν, ἀνάθεμα αὐτῷ. (Sed enim a verbis ἁπλοῦς ad ἀνάθεμα αὐτῷ verba eadem recitantur in codice p. 63. etiam ex epistola ad Ignatium filium. (Reapse in sermone Epiphanii de paschate non inveniuntur.)

Cod. p. 29. Completur clausula epistolae 2. libri II. sic: ὡς φυλάσσεσθαι μυστήριον, φειδοῖ τοῦ πειρασμοῦ· λοιπὸν ὑμεῖς σώζοντες σώζετε τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, εὐχόμενοι καὶ ὑπὲρ ἐμοῦ τοῦ ταπεινοῦ.

Denique cod. p. 63. hoc legitur Nicephori patriarchae fragmentum, quod heic obiter refero. Τοῦ ἁγίου Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινοπόλεως. Ὅσας ἐκκλησίας ἔλυσαν οἱ ἅγιοι πατέρες καὶ κατ' ἐπιτροπὴν αὐτῶν ἐλειτουργήθησαν, ἀπολελυμέναι εἰσίν· ὅσας δὲ οὐκ ἔλυσαν, οὐ χρὴ ἐν αὐταῖς λειτουργεῖν ἢ εἰσιέναι, ἀλλ' ὥσπερ εἰς κοινὸν οἶκον κατὰ περίστασιν ψάλλειν. Conferantur Nicephori canones apud Cotelerium monum. eccl. gr. T. III.

De Typico Theodori Studitae adnotatio.

De graecis Typicis, eorumque multitudine ac varietate, docte more suo Allatius in peculiari opusculo de libris ecclesiasticis Graecorum. Et quidem nominatim *Typicon studiticum* memorat Nico apud Cotelerium monum. eccl. gr. T. III. p. 440. Ego notitiam codicis vaticani 1609. lectoribus non invidebo, cui graece latineque inscribitur titulus: *Typicon Theodori Studitae.* Ipsum vero Typicon sic incipit. Σὺν Θεῷ τυπικὸν περιέχον τὴν ἅπασαν ἀκολουθίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως Θεοδώρου τοῦ στουδίτου καὶ τῶν λοιπῶν. Hoc ego ms. Studitae typicon cum hierosolymitano S. Sabae conferens, longe brevius esse comperiebam. Oblatus autem

1) Innuit decreta synodi iconomachicae, ad quam scribit Studita epist. lib. II. 1.
2) En Studita agnoscit ut genuinum Epiphanii sermonem aliquem de paschate.

fuit hic codex anno 1585. pontifici maximo Sixto V, cum supremus tunc esset bibliothecae vaticanae protector Antonius Cardinalis, a quodam Francisco Graecorum catholicorum in urbe Messana protopapa, ut testatur epigraphe, quae ita se habet. Ὁ κύριος Φραγκίσκος Ἀκκ . . ς τοῦ Ἐμμανουῆλος χωρεπισκόπου Ῥοδίου υἱὸς, πρωτονοτάριος καὶ πρωτοπάπας καθολικὸς Μεσήνης τῆς Σικελίας, ἐκ πολλῆς εἰς τὴν ἀποστολικὴν καθέδραν προθυμίας, τοῦτο τὸ βιβλίον πολλῷ πόνῳ καὶ δαπάνῃ συνάξας ἐκ τῶν ἀνατολικῶν, προσέφερε τῷ μακαριωτάτῳ πάπᾳ Σίξτῳ πέμπτῳ, ἐν τῇ βατικανῇ βιβλιοθήκῃ φυλαχθησόμενον, ἐπὶ μεγάλου φύλακος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ αἰδεσιμωτάτου κυρίου Ἀντωνίου Καρδηνάλι Καράφα· ἔτει αφπε.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου διδασκαλία χρονικὴ τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου· πολλαὶ γὰρ κατηχήσεις εἰσὶ τοῦ Στουδίτου, ἀλλ᾽ αὕτη λέγεται κατήχησις χρονική.

α΄. Ἀδελφοὶ καὶ πατέρες. Νῦν ἐπιχειρῶ πᾶσιν ὑμῖν τοῖς ἐθέλουσι βιῶναι ὀρθῶς καὶ θεοφιλῶς, ἀριδηλότατα ὑποδεῖξαι, ὡς ἐφικτὸν, τὸ πῶς δεῖ τηρεῖν τὴν κυκλοτερικὴν τοῦ χρόνου περίοδον· ὅσον δὲ πρὸς εὐσέβειαν τῶν πιστῶν, καὶ ὅσον πρὸς ἀνατροπὴν τῶν αἱρετικῶν· καλὸν τὸ ἅλας, καλὸν τὸ φῶς· εἰ δέ τις ἐκτὸς τούτων τυφλὸς ὢν, καὶ οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει, καθὼς ὁ ἡμέτερος κύριος εἶπεν. Ὀρθοδοξίας μὲν οἶκον οἰκοδομῆσαι ἐπιχειρῶν, θεμέλιον ἄσειστον ἐμπῆξαι δέει, ἐκ τῶν θείων ἀποστόλων, καὶ τῶν θεοφόρων πατέρων τοῖς παραδοθεῖσι κανόσι· καὶ πρό γε πάντων εἴδωμεν ἂν, τί τὸ ἱερὸν λόγιον ἔφησεν· λέγει μὲν πάλαι ὁ κύριος πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα. "Τρεῖς καιροὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ φυλάξατέ μοι, νηστείαν ἁγίαν, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου ὑμῶν· τὴν ἑορτὴν τῶν ἀζύμων τῷ πρώτῳ μηνὶ, ἡμέρας ἑπτὰ ταπεινώσατε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, καὶ ἄρτον κακώσεως ἔδεσθε· εἶτα ἀριθμήσονται ὑμῖν ἑβδομάδες ἑπτὰ, ὁλόκληραι ἡμέραι πεντήκοντα, καὶ καλέσατε αὐτὴν κλητὴν ἁγίαν

Cod. Ottob. 418 f. 157.

Exod. cap. 23. Deut. cap. 16.

Sancti patris nostri Theodori Studitae doctrina chronica monasterii Studii. Et multae quidem sunt Studitae catecheses, sed haec dicitur catechesis chronica.

1. Fratres mei ac patres. Nunc adgredior vobis omnibus recte et religiose vivere volentibus, perspicue prout fieri poterit demonstrare, quomodo observanda sit circularis anni periodus, tum quod adtinet ad fidelium pietatem, tum etiam quod ad haereticorum refutationem refertur. Bonum sal, et bona lux: a quibus si quis abest, caecutit nec quo vadit scit, sicut Dominus noster dixit. Qui orthodoxiae domum aedificare adgreditur, fundamentum immobile ponere debet, ex traditis a divis apostolis et inspiratis patribus regulis. Atque in primis videamus, quid sacra oracula dicant. Ait olim Dominus hierophanti Moysi. «Tribus anni temporibus sanctum » ieiunium mihi observabitis, a parvo inter vos ad magnum. Festum azymorum primo » mense: diebus septem humiliabitis animas vestras, et panem adflictionis manducabitis. » Deinde numerabuntur vobis hebdomadae septem, omnino dies quinquaginta; et » appellabitis hunc proprio nomine diem sanctum, ieiunium acceptabile. Et decima

1) Incognita est haec catechesis, quae in neutra catecheseum Studitae collectione nominatur.

„ ἡμέραν, νηστείαν δεκτήν· καὶ τῇ δεκάτῃ ε' τοῦ ζ' μεσοῦντος τοῦ ἐνιαυτοῦ, „ ἑορτὴ ἁγία σκηνοπηγία ἔσται ὑμῖν καὶ ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ἐνώπιον τοῦ „ θεοῦ ὑμῶν· καὶ πᾶσα ψυχὴ ἥτις οὐ ταπεινωθήσεται, ἐξολοθρευθήσεται ἐξ „ ὑμῶν αὐτῶν. „ Ἐντεῦθεν, ὡς ἔοικεν, καὶ παρ' ἡμῖν τρεῖς νηστεῖαι φυλάττονται, ἃς προετύπουν ἑορταὶ ἐκεῖναι· τί δ' ἂν βούλεται ἐν ἡμῖν, ἀδελφοὶ, τὸ τρεῖς καιροὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ φυλάξατέ μοι νηστείαν ἁγίαν ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου ὑμῶν; τύπος δ' ἂν, ὡς οἶμαι ἀκραιφνὴς εἴη τοῦτο τῆς μιᾶς καὶ μόνης θεότητος, καὶ ἐν τρισὶ χαρακτῆρσιν ὁρωμένης τὲ καὶ λατρευομένης παρ' ἡμῶν τῶν τῆς ἀληθείας προσκυνητῶν· διὸ τρεῖς παρ' ἡμῖν νηστεῖαι νεμοθέτηνται εἰς τύπον τῆς ζωαρχικωτάτης τριάδος ἐκ τῶν θείων μαθητῶν τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ 1)· καὶ αὖ ἡμέραι δύο ἁγναὶ ἔστωσαν ὑμῖν ἐν ἑπτὰ ἡμέραις, τετράδι φημὶ καὶ τῇ ἕκτῃ· τί δὲ καὶ τοῦτο ἐστι δηλοῦν, τὸ, ἐν ἑπτὰ ἡμέραις δύο τηρηθῶσιν ἁγναί; ὡς οἶμαι τουτὶ, τῷ περιοδικῷ χρόνῳ τῆς ἑπτακύκλου τροχοῦ, δύο τηρηθῶσιν ἁγναὶ, θεότης καὶ ἀνθρωπότης τοῦ ἑνὸς καὶ ὑπερηνωμένου υἱοῦ θεοῦ τε, καὶ μητρὸς ἁγίας. Ἄλλως δ' αὖ δοκεῖ, ὅτι καὶ τῷ ἑβδομαδικῷ κύκλῳ ὁ τριαδικὸς χαρακτηρίζεται τύπος διὰ τριῶν ἡμερῶν, ὡς τῷ ἐνιαυτῷ παρὰ τῶν πιστῶν ἀριδήλως τιμᾶται ὁ ἀκραιφνὴς τῆς τριάδος τύπος.

β'. Ὅρος τεσσαρακοστῆς πρῶτος. Ἔστι μὲν οὖν αὐτή τε ἡ πρώτη ἑορτὴ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, ἣ εἰς τύπον ἂν εἴληπται τοῦ πατρὸς, ὡς οἶδεν ὁ εὐδοκήσας αὐτὸς τὴν τοῦ υἱοῦ σύλληψίν τε καὶ γέννησιν· διότι καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας νενομοθέτηνται, ὡς τοῦ Μωϋσέως ἡ νηστεία καὶ Ἠλίου.

» quinta mensis septimi, medio anno, festum sanctum scenopegiae vobis erit, et animas vestras humiliabitis coram Deo vestro. Et omnis anima, quae se non humiliaverit, delebitur de medio vestrum. » Hinc, ut videtur, apud nos quoque tria ieiunia observantur, quae a sollemnitatibus illis denotabantur. Quid enim significant apud nos, o fratres, verba: tribus anni temporibus observate sanctum ieiunium a parvulo ad adultum inter vos? Figura haec est, ut arbitror, accurata unicae ac solius deitatis in tribus personis spectatae cultaeque a nobis veritatis adoratoribus. Ideo tria apud nos ieiunia sancita fuerunt a divis discipulis Unigeniti filii Dei ob figurandam vivificam Trinitatem. Et quidem duae sanctae erunt vobis in hebdomada feriae quarta et sexta. Quid porro hoc quoque significat, ex septem diebus duo observabuntur sanctificati? Ut arbitror, in periodico tempore rotae heptacyclicae, duae res sanctae observabuntur, divinitas et humanitas unius et sublimi ratione uniti filii Dei, et sanctae matris. Aliunde etiam videtur, hebdomadario cyclo trinus denotari typus per tres dies, sicut in anno a fidelibus manifeste honoratur genuinus Trinitatis typus.

2. Primus quadragesimae terminus. Prima est ipsa Christi nativitatis sollemnitas, quae in patris typum adsumitur, quatenus ipse sciens complacuit sibi de filii sui conceptione ac nativitate. Quamobrem et quadraginta dierum numerus praescriptus est, ut ieiunio Moysis et Eliae.

1) De tribus quadragesimis scribit Anastasius sinaita apud Coteler. monum. eccl. gr. T. III. p. 425.

γ'. Δεύτερος ὅρος. Ἡ δὲ μετ' αὐτὴν β', ἣ καὶ μεγάλη τεσσαρακοστὴ λέγεται, εἰς τύπον εἴη τὲ τοῦ μονογενοῦς· ἣν καὶ αὐτὸς ἀριδήλως ὑπέδειξεν, τρεῖς ἐνιαυτοὺς τοῦτο ποιῶν, μετὰ τὴν τοῦ βαπτίσματος ἄνοδον· καὶ πόθεν δῆλον τοῦτο ἐστὶ, συνίη μοι ὁ ἀκροατὴς, καὶ ἰδέτω καλῶς· τριακονταετὴς δηλονότι ὁ κύριος βάπτισμα ὑπεδέξατο, καὶ ἐν ἄλλοις τρισὶ τῷ θανάτῳ ὑπέστη· διὸ ὡς ἔγνωμεν ἐν τοῖς ἄκρως ἐπισταμένοις, τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ τὴν παροῦσαν νηστείαν ὑπέδειξεν.

δ'. Τρίτος ὅρος. Ἡ δὲ μετ' αὐτὴν τρίτη, ἡ καὶ παρά τισι τῶν ἀποστόλων κηρυττομένη, τύπος ἂν εἴη καὶ αὐτὴ τοῦ ζωοποιοῦ πνεύματος, τὸ καὶ τοὺς ἀποστόλους διδάξαν πάντα ἃ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ μεμυσταγώγηται· ὄνομα δὲ τῶν τριῶν ἓν, ἡ θεότης, ἀλλ' ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι γνωριζομένη τὲ καὶ προσκυνουμένη.

ε'. Ἀλλ' ἰτέον ὁ λόγος καὶ τῷ κειμένῳ πελάσει, καὶ ἕκαστα τῷ ἰδίῳ καιρῷ παραθήσομεν, ἔν τε ἡμέραις καὶ ἑβδομάσι, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν νενομοθέτηνται· τετράς τε καὶ παρασκευὴ παντελῶς ἁγναὶ εἰς νηστείαν ἀεὶ τηρηθῶσι, τυροῦ, ἰχθύων, ἐλαίου, καθὼς οἱ θεῖοι ἀπόστολοι, καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς θεοφόροι πατέρες ἐνομοθέτησαν. Τὴν γὰρ γέννησιν τῆς παναχράντου θεοτόκου, καὶ τὴν αὐτῆς εἰς ναὸν εἴσοδον, καὶ τὴν ἑτέραν ἡ καὶ ὑπαπαντὴ λεγομένη, καὶ αὖ τὴν τοῦ εὐαγγελισμοῦ, καὶ τὴν θείαν μετάστασιν, διαλύομεν εἰς ἔλαιον καὶ ἰχθύας, εἰ τύχωσι ταῖς γεγραμμέναις ἡμέραις, τῇ τε τετράδι καὶ παρασκευῇ. ὡσαύτως καὶ τὸ τοῦ προδρόμου γενέσιον, καὶ τῶν κορυφαίων Πέτρου καὶ Παύλου· τῶν δὲ ἁγίων μαρτύρων καὶ ὁσίων ἱεραρχῶν οὐ διαλύομεν εἰς ἰχθύας, εἰ τύχωσι δ' ἢ ς'.

3. Secundus terminus. Post illam secunda, quae magna quadragesima dicitur, typum refert Unigeniti: quam quidem ipse etiam manifeste ostendit, dum tribus annis eam observavit, postquam a baptismo ascenderat. Unde autem id innotescat, intelligat mecum et certo agnoscat auditor: nempe trigesimo aetatis anno baptismum suscepit Dominus, et triennio posthinc mortem subiit. Quare, ut e probe gnaris rescivimus, ter hoc annuum ieiunium observavit.

4. Tertius terminus. Tertia vero post hanc quadragesima, quae etiam apostolorum a nonnullis appellatur, typus habeatur vivificantis Spiritus, qui etiam apostolos docuit omnia quae ipsi a Patre Filioque significata fuerunt. Est vero trium unum nomen deitas, in tribus tamen personis agnita et adorata.

5. Sed age iam sermo ad propositum suum accedat, et singula proprio tempori deputemus, tam diebus quam hebdomadis, et qua de causa ita constitutum sit. Quarta sane et sexta feria ieiunio semper sanctificentur ieiunando a caseo, piscibus, et oleo, quemadmodum divi apostoli, et post illos divinitus inspirati patres constituerunt. Sed tamen in purissimae Deiparae nativitate, eiusque in templum ingressu, et in alio festo quod hypapante dicitur, insuper in annunciatione, et in mirabili assumptione, utimur oleo et piscibus, si forte in praedictos dies incidant, nempe in quartam aut sextam feriam. Similiter etiam in Praecursoris et supremorum apostolorum Petri et Pauli nativitatibus. Haud tamen in festis sanctorum martyrum aut pontificum piscibus utimur, si forte occurrant in quarta vel sexta feria.

ς′. Οἱ μὲν οὖν μονάζοντες εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον τοῦ σταυρικοῦ ξύλου. δέκα καὶ τέσσαρας ἡμέρας διαφυλάττουσιν, ἄλλοι ιβ′, ἄλλοι δ′· ὁ δὲ σύμπας λαὸς τοῦ Χριστοῦ, ἁγνοὶ πάντες διατηρῶσιν αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ὑψώσεως, ἤτοι τὴν ιδ′ τοῦ σεπτεμβρίου μηνός 1). Τὴν δὲ αὖ νηστείαν τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, τὰς τρεῖς ἡμέρας διαφυλαττέσθω. τῆς ἑβδομάδος, ἤτοι β′, δ′, καὶ ς′, ἰχθύας καὶ ἔλαιον, καὶ νηστείαν ἐνθέως ποιείτω· ὡσαύτως καὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων ποιείτω, καὶ τὴν τῆς θεομήτορος ἁγίαν νηστείαν 2). Ἐν μὲν οὖν τῇ παραμονῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, νήστεις διατελοῦμεν, καὶ τὴν ἡμέραν ἁγνεύοντες 3) εἰς ἰχθύας καὶ ἔλαιον, πάρεξ σαββάτου ἢ κυριακῆς· τότε ταῦτα ἐσθίομεν. Ὡσαύτως ποιοῦμεν καὶ τὰς ἄλλας παραμονὰς τῶν τοῦ Χριστοῦ πανηγύρεων· τῇ δὲ ἐπαύριον διαλύομεν ἐν οἱαδηποτοῦν ἡμέρᾳ τύχῃ. καθὼς ἄνωθεν εἰρήκαμεν, εἰς δόξαν τοῦ εὐδοκήσαντος πατρός. καὶ τοῦ γεννηθέντος υἱοῦ· καὶ γὰρ ὡς αὐτὴν τὴν ἡμέραν καὶ ἑτέρας ἓξ διαλύομεν, ἵνα μὴ σκυθρωποὶ φανῶμεν, ὡς οἱ ἀγνώμονες ἰουδαῖοι, ἐν τῇ γεννήσει τοῦ ἡμᾶς ἀναπλάσαντος.

ζ′. Τὴν δὲ αὖ παραμονὴν τῶν φώτων, καὶ αὐτὴν ὁμοίως νήστεις διαπεραιοῦμεν ἐκ τ᾽ ἐλαίου καὶ ἰχθύων καὶ ἑτέρων εἰδῶν τὴν πᾶσαν ἡμέραν· ταύτην δέ γε τὴν ἡμέραν τῶν θεοφανείων, οἱανοῦν ἡμέρα τύχῃ, διαλύομεν εἰς πᾶν, εἰς χάριν καὶ δόξαν τοῦ βαπτισθέντος, καὶ ἀρχὴν ἁγίαν τῆς τοιαύτης χάριτος, καὶ τὸν βυθισμὸν θεατρίζοντες. Ἔστι δὲ ἡ τοιαύτη χαρμονὴ ἡμῖν

6. Et monachi quidem in honorem ac laudem crucis, quatuordecim dies observant, alii duodecim, alii quatuor. Sed universus Christi populus sanctificati omnes observant diem exaltationis, id est XIV. septembris. Verumtamen nativitatis Christi ieiunium tribus diebus observetur in hebdomada, id est secunda, quarta, sextaque feria, et cavendo a piscibus oleoque, ieiunium strenue transigatur: parique ratione sanctorum quoque apostolorum ac Deiparae sanctum servetur ieiunium. Nativitatis Christi pervigilium ieiuni peragimus, et hunc diem sanctificamus absque piscibus et oleo, excepto sabbato ac die dominico, quibus his vescimur. Simili ratione transigimus cetera quoque pervigilia Christi sollemnitatum: festo tamen sequente ieiunium solvimus, quacumque demum die obvenerit, ut supra diximus, in honorem patris cui complacuit, et nati filii. Iam sicut ipsum illum diem, ita et alios sex peragimus, ne tristes appareamus, sicut ingrati Iudaei, in eius, qui nos reformavit, nativitate.

7. Porro in pervigilio quoque luminum ieiunamus similiter ab oleo, piscibus, aliisque condituris, toto die. At vero ipsum diem Epiphaniae, quilibet dies sit, absque ulla abstinentia agimus, ad gratiam et gloriam baptizati; atque ob tantae gratiae exordium, mersionem quoque publicam facimus. Hoc autem nostrum de homicida diabolo gaudium eiusmodi est; ceu si quis opum gratia a rege accepta,

1) Videsis Niconem apud Cotelerium op. cit. T. III. p. 438. et seqq.

2) De ieiunio Deiparae appellato agunt Anastasius Cotelerium op. et tom. cit.

3) Quia fortasse ambiguus est hic locus, en eius declarationem ex alio scripto de ieiuniis in eodem codice p. 163. Τῇ παραμονῇ τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως καὶ τῶν ἁγίων θεοφανείων νήστεις διατηροῦμεν, καὶ οὐ καταλύομεν ἔλαιον ἢ ἰχθύας, ἐκτὸς εἰ τύχωσι σαββάτῳ ἢ κυριακῇ.

τού βροτοκτόνου τοιούτῳ τρόπῳ. ὡς οἷά τις εἰληφὼς χάριν τίνα πλούτου ὑπό τινος βασιλέως, καὶ ἔχων ἐν ἑαυτῷ καὶ χαίρων ἐν τοῖς καλοῖς οἷς εἴληφε· μετὰ δέ τινα χρόνον, ἕτερός τις ἐχθρὸς ἀντάρτης καὶ ἀλαζὼν πηδήσας πόθεν, καὶ τοῦ ἔχοντος πλούτου τοῦδε ἀποστερήσει, προσέτι καὶ τιμωρήσει βιαίως· εἶτ' οὖν τοῦτο κατάδηλον τῷ βασιλεῖ γεγονός· ὁ δὲ ἥκει, καὶ τὸν ἀποστάτην ἐκεῖνον τιμωρήσας ἀνηλεῶς, καὶ τὸν ἀφελόμενον πλοῦτον τῷ ἔχοντι ἀποδώσει· καίτοι καὶ πλεῖον τοῦ προτέρου ἐπιχαρήσει σημεῖον βασιλικὸν, ὃ καὶ φοβερὸν γίνεται τοῖς ὑπεναντίοις· τοιούτῳ τοιγαροῦν παραδείγματι καὶ ὁ ἡμέτερος κύριος ποιήσας τῷ ἀποστάτῃ ἐχθρῷ, δέδωκεν ἡμῖν πλείω τοῦ προτέρου ἐκείνου τὴν χάριν τῆς παλιγγενεσίας· εἰς γοῦν τὴν ἀναγέννησιν δι' ὕδατός τε καὶ πνεύματος, διττὴ ἡμῖν γίνεται ἡ παροῦσα κάθαρσις· διὰ μὲν τοῦ ὕδατος τὸ σῶμα σμήχεται, καὶ διὰ τοῦ πνεύματος τὸ πνεῦμα ἀνακαινίζεται· πῶς γὰρ οὐ δυνατὸν εὐφρανθῆναι τὲ καὶ χορεῦσαι τὴν ἡμῶν σωτηρίαν; καὶ γὰρ, ὡς ἐγώ γε οἶμαι, ὁ μὴ εὐφραινόμενος τὴν παροῦσαν ἡμέραν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, οὐ σωτήριος αὐτῷ φαίνεται ἡ παροῦσα χάρις, ἀλλὰ σκυθρωπῶς ὑποφαίνεται, καὶ ἀθέως διάκειται καὶ πονηρῶς ἐπὶ τῇ σωτηρίῳ δόσει.

Περὶ τῆς ἑβδομάδος τῆς προφωνησίμου 1).

η. Ὡσαύτως τὴν τῆς προφωνῆς ἑβδομάδα, ἐν ᾗ ἀναγινώσκεται τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον τοῦ τελώνου καὶ τοῦ φαρισαίου, διαλύομεν καὶ αὐτὴν εἰς πᾶν εἶδος, καθὼς ἄρα παρελάβομεν ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγίων πατέρων· οὐχὶ διά τινα ὀρθοδοξίαν ἡ νῦν ἑβδομὰς διαλύεται, ἀλλ' ἵνα ὅπως τὸ ἄθεον ἐκεῖνο δόγμα διαλυθῇ τοῦ παμβεβήλου Πέτρου ἐπισκόπου Ἀρμενίων 2), ὃν καὶ Λυκό-

ea potitus apud se laetabundus frueretur: at enim post tempus aliquod, nescio quis alius hostilis adversarius atque superbus eum alicunde adgrediens, possessis opibus spoliaret, insuperque violenta poena adfligeret: quo mox facinore regi nunciato, is superveniret, ac rebellem illum sine misericordia puniret, et ereptam praedam priori domino restitueret. Et quidem magis etiam quam antea laetabitur: ob hoc regium facinus, quod formidabile adversariis fit. Pari ergo modo Dominus quoque noster contra rebellem hostem se gerens, dedit nobis maiorem quam illi priori homini gratiam regenerationis. Ergo in hac per aquam et Spiritum regeneratione duplex nobis fit purificatio: etenim per aquam corpus lavatur, per Spiritum spiritus renovatur. Quid ni igitur laetandum ac gestiendum salutis nostrae causa sit? Namque, ut ego existimo, si quis hoc die sancti baptismi non laetatur, huic nequaquam affulget praesens gratia, sed moestus apparet, et irreligiose improbeque se habet, dum salutare donum tribuitur.

De hebdomada proclamationis (Latinis septuagesima.)

8. Similiter etiam proclamationis hebdomadam, in qua legitur sacrum evangelium publicani et pharisaei, peragimus omni abstinentia liberam, sicut a sanctis nostris traditum patribus accepimus. Neque ob aliquam orthodoxiam hanc hebdoma-

1) Scribitur aliquando etiam προσφ. Sic autem dicitur, quia tunc admonentur fideles de venturo ieiunio. Super hac dominica et hebdomada Allatius dissert. mox citanda col. 1414. seq.

2) De hoc Armeniorum ieiunio, cui nomen artziburium, docte inter alios multos Allatius de dominicis et hebd. Graecorum, post opus de consensu dissert. col. 1515. seqq.

πετρον οἶδεν ὁ λόγος καλεῖν· ἐκεῖνος τοίνυν ὁ τρισκατάρατος ἐνομοθέτησε δόγμα τοῖς αὐτῷ συνεπομένοις, ἵνα τὴν νῦν ἑβδομάδα ἁγνὴν πᾶσαν διατηρῶσιν, διά τινος λύκου 1) σκαιοῦ καὶ μισαρωτάτου. Ἡμεῖς δὲ ὁ τοῦ κυρίου λαὸς διαλύομεν πᾶσαν, πρὸς ἀνατροπὴν ἐκείνων καὶ τοῦ ἀθέου καὶ ἀνοήτου δόγματος· συμμαρτυρεῖ που τούτων τὴν ἀπανθρωπότητα καὶ ὁ ἐν θεολογίᾳ μέγας Γρηγό-
*Orat. XLIII. 17. ριος λέγων *· οὐχ ἁπλοῦν γένος εὑρίσκω τῶν Ἀρμενίων, ἀλλὰ μᾶλλον κρυπτόν τε καὶ ὕφαλον 2) διακωμῳδῶν τούτων τὴν τῆς πίστεως ὑφαλότητα. Ὡσαύτως καὶ τὴν τῆς τυροαποθέσεως ἑβδομάδα διαλύομεν καὶ αὐτὴν μετὰ τὴν ἐννάτην εἰς τυρὸν καὶ ὠὰ, ἵν' ἀνατρέψωμεν τὴν δυσσεβῆ θρησκείαν τῶν Ἰακωβιτῶν καὶ Τετραδιτῶν 3)· αὕτη τοίνυν ἡ τυροφάγος ἑβδομὰς, ὡς ἐγώ γε οἶμαι, ἐκωλύθη τοῦ μὴ ἐσθίειν αὐτὴν κρέα ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων, δι' ἀνάμνησιν τῆς μοναχικῆς τάξεως, ἢ διὰ τύπου τῆς νέας καὶ καθαρᾶς πολιτείας 4).

θ΄. Τὴν δὲ ἁγίαν καὶ μεγάλην τεσσαρακοστὴν ἅπαξ ἐσθίομεν τῆς ἡμέρας ἐν τῇ θ΄ ξηροφαγίαν, ἢ καὶ ὄσπρια ἄνευ ἐλαίου· οὔτε οἶνον, πάρεξ σαββάτου καὶ κυριακῆς· ἐσθίομέν τε καὶ ὀστρακοδέρματα πάντα ἀνόστεά τε καὶ ταρύχια ἀνενδοιάστως· ἰχθύας δὲ οὐδαμῶς ἐσθίομεν τὴν ἁγίαν αὐτὴν νηστείαν, πλὴν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου, καὶ τῇ κυριακῇ τῶν βαΐων, εἰς δόξαν τοῦ κατελθόντος ἐκ τῆς νηστείας, καὶ συνεσθιασθέντος ἐπὶ τῇ τοῦ Λαζάρου ἐγέρσει· ἢ καὶ ἀριδήλως ὡς μία οὖσα καὶ αὐτὴ τῶν τοῦ Χριστοῦ θείων ἑορτῶν. Τὴν

dam ita transigimus, sed ut irreligiosum illud dogma explodatur impurissimi Petri Armeniorum episcopi, quem Lycopetrum vulgo dicunt. Quippe ille plane maledictus dogma statuit sectatoribus suis, ut hanc hebdomadam ceu sanctam observarent totam, propter lupum nescio quem pessimum et abominabilem. Nos vero Dei plebs liberam totam transigimus, ob illorum cum suo irreligioso stultoque dogmate refutationem. Testatur autem alicubi ipsorum absurditatem magnus etiam in theologia Gregorius sic: haud simplex mihi comperta est Armeniorum gens, sed latebrosa et subdola; quibus verbis horum fidem ceu obvolutam sugillat. Similiter et in hebdomada caseoprivii, post horam nonam caseo et ovis vescimur, ut ab impio ritu recedamus Iacobitarum et Tetraditarum. Nam in tyrophagiae hebdomada, idcirco vetiti sumus, ut ego arbitror, a sanctis patribus carne vesci, vel ob monastici ordinis memoriam, vel ob typum novae puraeque vitae exhibendum.

9. Iam in sancta magnaque quadragesima semel in die vescimur, hora nona, et quidem aridis, aut etiam leguminibus absque oleo; neque vino utimur, excepto sabbato et die dominico. Comedimus et omne genus testaceorum, et ossibus carentium, et salsamenta, indubitanter: pisces nequaquam per hoc sanctum ieiunium, excepto sabbato, et die palmarum dominico, ad honorem eius qui a ieiunio veniens, convivio interfuit post Lazari suscitationem: vel omnino etiam, quia et haec una est de sacris Christi sollemnitatibus. At enim sancta magna hebdomada ieiuni

1) Lupum dicit, qui canem Sergii haeresiarchae devoravit. Allat. dissert. cit. col. 1418.
2) In codicis margine glossa est: ὕφαλον λέγει τὸ λανθανόμενον.
3) Ita etiam Nicephorus patriarcha can. 33. apud Coteler. op. cit. T. III. p. 449.
4) Confer Callisti synaxarium nec non Balsamonem apud Allatium dissert. cit. col. 1424.

δὲ ἁγίαν μεγάλην ἑβδομάδα νήστεις πάντως διατηροῦμεν, εἰ δυνατὸν, οὔτ᾽ ἔλαιον, οὔτε οἶνον, πάρεξ τῇ ἀγρυπνίᾳ τῶν ἁγίων παθῶν, πίειν τι πρὸς τὴν χρείαν διὰ τὸν κόπον· ὁμοίως νήστεις ἕως ὀψὲ τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ διατηροῦμεν, αὐτῷ καὶ μόνῳ, οὐποτοῦν ἄλλῳ τῷ ὅλῳ ἐνιαυτῷ· τὴν δέ γε ἅπασαν ἑβδομάδα τῆς διακαινησίμου 1), διαλύομεν καὶ αὐτὴν εἰς δόξαν τοῦ ζωοποιήσαντος ἡμᾶς υἱοῦ τοῦ θεοῦ· εἰ δέ τις οὐκ ἐσθίει αὐτὴν ἀνενδοιάστως, ἀλλὰ ἰουδαϊκῶς σκυθρωπάζων, τῷ ἀναθέματι πιπτέτω τῶν ἁγίων πατέρων.

ι΄. Ἀπὸ δὲ τῆς β΄ τοῦ Θωμᾶ ἀρχόμεθα μνημονεύειν τῶν κεκοιμημένων ἀδελφῶν, καὶ διατηροῦμεν ἐν τῇ δ΄ καὶ ς΄ εἰς κρέα καὶ εἰς τυρόν. Τὴν δέ γε τετράδα τῆς μεσοπεντηκοστῆς 2) ἔδοξέ τισι τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγίων πατέρων, διὰ τὸ εἶναι δεσποτικὴν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ παράδειγμα διαλύσαι αὐτήν 3). Ὥσπερ γοῦν ὁ Χριστὸς λίθος ἀκρογωνιαῖος λέγεταί τε καὶ ἔστιν, καὶ ὁμοῦ τὰς δύο διαθήκας εἰς ἓν συνάπτων, οὕτως καὶ ἡ παροῦσα ἡμέρα ἐπισυνάπτει τήν τε ἀνάστασιν, καὶ τὴν τοῦ πνεύματος ἐπιφοίτησιν· καὶ ἐπιφαίνεται χαρμόσυνος ἡ νῦν ἑορτὴ τοῦ μονογενοῦς, ὡς μέσον θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος αὐτὸς δοξαζόμενος καὶ προσκυνούμενος· διά τοι τοῦτο οἱ πρὸ ἡμῶν αὐτὴν ἀνενδοιάστως ἑόρταζόν τε καὶ εἰς πᾶν ἔσθιον· νῦν δὲ ὁ χωρῶν, χωρείτω ἐν ταύτῃ, εἰ δυνατόν 4)· τὴν δέ γε πάλιν ἑβδομάδα τοῦ ἁγίου πνεύματος, διαλύομεν καὶ αὐτὴν

omnino perstamus, si fieri potest absque etiam oleo et vino; nisi quod in nocturna vigilia sanctae passionis, bibimus aliquid ob necessitatem ac laborem. Ieiunium pariter usque ad vesperam magno sabbato continuamus, hoc inquam solo totius anni sabbato. At vero totam diacaenesimi (lat. in albis) hebdomadam ieiunio liberam agimus, ad honorem eius qui nos vivificavit filii Dei. Quod si quis in hac haud indubitanter comedat, sed iudaice tristem se gerat, sanctorum patrum anathemati subiiciatur.

10. At enim a secunda Thomae (dom. in albis) incipimus defunctos fratres commemorare, et feriis quarta et sexta abstinentiam observamus a carne et caseo. Verumtamen quartam feriam mesopentecostes visum est nonnullis ante nos sanctis patribus, propterea quod est solemnitas Domini, ad huius ritus normam transigere. Sicut ergo Christus dicitur et est angularis lapis, et utrumque testamentum coniungens, ita hic dies coniungit resurrectionem cum Spiritus adventu: apparetque laeta haec sollemnitas Unigeniti, qui ut divinitatis et humanitatis mediator glorificatur et adoratur. Propterea maiores nostri ipsam indubitanter sollemnem habebant, et quolibet cibo utebantur. Nunc vero qui capit capiat in hac, si potest. Rursus sancti

1) Hebdomada, quae festum paschae proxime sequitur, dicitur διακαινήσιμος, quod nomen habuit ex Christi resurrectione, qua omnia renovata fuerunt. Ita sanctus Epiphanius serm. de pasch. Ἐν ταύτῃ καινοὺς ἐπήξατο τῇ κτίσει ὅρους καὶ νόμους.

2) De mesopentecoste Allatius dissert. cit. col. 1459.

3) In codice f. 162. b. Alius auctor, Studitam nostrum citans, de hac quarta feria mesopentecostes ita scribit: λύοντες εἰς πᾶν τὴν τετράδα τῆς μεσοπεντηκοστῆς, καθὼς ὁ θεοφόρος πατὴρ ἡμῶν Θεόδωρος ὁ Στουδίων παρέδωκεν ἡμῖν.

4) Nempe qui potest ferre, ferat, id est ieiunet; ex Matth. XIX. 12: ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω; quod dictum videtur mihi pulchre illuminari a Didymo in II. ad Cor. VII. 2, apud nos T. IV. part. 2. p. 134.

εἰς πᾶν, διὰ τὴν τοῦ πνεύματος ἐπιφοίτησιν· ὥσπερ γὰρ δεῖ χαίρειν ἐπὶ τῇ τοῦ υἱοῦ γεννήσει, καὶ ἐπὶ τῇ τούτου ζωοποιῷ ἀναστάσει, δεῖ χαίρειν καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ πνεύματος καθόδῳ.

ια΄. Ἴστω δέ μοι πᾶς, ὅτι αἱ μὲν οὖν τρεῖς ἑβδομάδες, δηλονότι τῆς γεννήσεως, καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοιτήσεως, εἰς τύπον ἂν ἡμῖν εἴληπται τῆς ζωαρχικῆς καὶ τρισυποστάτου Τριάδος. Αἱ δὲ μετ᾽ αὐτὰς δύο τῆς προφωνῆς καὶ τῆς τυροαποθέσεως, διά τε τὰς αἱρέσεις, ἃς ἄνωθεν εἰρήκαμεν, ὅπως μὴ συνεπόμενοι φαίνοιμεν ταῖς τῶν εἰρημένων ἀνοσιωτάταις διδασκαλίαις. Τὴν δέ γε νηστείαν, ἡ καὶ τῶν ἀποστόλων κηρυττομένη, διατηροῦμεν ὡς καὶ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως ἐν τῇ β΄, δ΄, ς΄· τὴν δὲ ἡμέραν τῶν ἀποστόλων τῶν δύο ἢ τῶν δώδεκα οὐ διαλύομεν εἰς κρέα καὶ εἰς τυρὸν, εἰ τύχῃ δ΄ ἢ ς΄, ἀλλ᾽ ἢ μόνον ἰχθύας καὶ ἔλαιον· Ὡσαύτως καὶ τὴν τῆς θεοτόκου νηστείαν διατηροῦμεν· καὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς μεταμορφώσεως διαλύομεν εἰς ἰχθύας καὶ ἔλαιον· εἰ καὶ ἔδει διαλῦσαι αὐτὴν ἀλλοτρόπως, ἀλλὰ διὰ τὴν νηστείαν κεκώλυται. Τὴν δὲ αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας κοιμήσεως τῆς παναμωμήτου καὶ θεομήτορος, εἰ τύχῃ δ΄ ἢ ς΄, οὐ διαλύομεν εἰς κρέα, ἢ εἰς τυρὸν, διὰ τὸ μέγα θαῦμα καὶ φρικτὸν τοῦ παραδόξου τούτου ὕπνου· οἱ γὰρ θεῖοι τότε τοῦ σωτῆρος ἀπόστολοι, ὡς εὕρομεν ἐν τοῖς θείοις συγγράμμασι Κλήμεντος τοῦ ῥωμαίου, τρεῖς πλήρεις ἡμέρας τῷ τάφῳ προσμένοντες ἦσαν, ἕως οὗ ὑπὸ θείου ἀγγέλου τὸ πᾶν ἐμυήθησαν 1). Ἐν δέ γε τῇ ἀποτομῇ τοῦ θείου

quoque Spiritus hebdomadam liberam omnino habemus, propter Spiritus adventum. Nam sicuti laetandum est in Filii nativitate, et in eiusdem vivifica resurrectione, ita etiam in Spiritus descensu gaudendum est.

11. Omnes autem mecum agnoscant, tres hebdomadas scilicet nativitatis, resurrectionis, et sancti Spiritus adventûs, in typum esse adsumptas supersubstantialis Trinitatis, quae et vitae omnis fons est. At duaë, post has, hebdomadae proclamationis (septuagesimae) et caseoprivii (sexagesimae), propter supradictas haereses, liberas agimus, ne videamur praedictorum sectari irreligiosissimas doctrinas. Porro ieiunium, quod etiam apostolorum dicitur, observamus, quemadmodum Christi quoque nativitatis, feriis secunda, quarta, et sexta. Attamen die apostolorum duorum vel duodecim carne non utimur neque caseo, si forte sit quarta vel sexta feria, sed piscibus tantum et oleo. Pari ratione Deiparae quoque ieiunium observamus: et ipso die transfigurationis piscibus et oleo utimur: et quamquam hunc aliter transigere oporteret, nihilominus id per ieiunium vetatur. Ast ipso die dormitionis immaculatae Deiparae, si contingat feria quarta vel sexta, non utimur carne vel caseo, propter magnum tremendumque somni huius admirandi prodigium. Tunc enim venerabiles Salvatoris apostoli, ut in sacris scriptis comperimus Clementis romani, tres integros dies apud sepulcrum manserunt, donec a divo angelo de re tota certiores facti fuerunt. In decollatione autem divi Praecursoris, si eius memo-

1) Recole dicta a nobis ad sermonem VI. Studitae nostri p. 57.

προδρόμου, εἰ τύχῃ δ' ἢ ϛ', οὐ διαλύομεν ὡσαύτως 1), διότι καὶ αὐτὴ φόνον ἀνόσιον καὶ θάνατον ἐπιφέρουσα.

ιβ'. Ἕως ὧδε ἡ παρ' ἐμοῦ, ἀδελφοὶ, συγγραφὴ, ἥν τε ἀνέγνων ἐν τῶν ἀποστολικῶν καὶ ἁγίων πατέρων θείοις συγγράμμασι καὶ ἐννομωτάτοις κανόσι· καὶ τὸν τῆς ὀρθοδοξίας οἶκον βεβαίως ᾠκοδομήκαμεν, ὃ ἐξ ἀρχῆς ὁ λόγος ἐπιχειρῶν ἱμείρετο· θαῤῥῶ τοίνυν παγίως καὶ ἀραρότως τῷ μόνῳ καὶ ἐν τριάδι προσκυνουμένῳ θεῷ ὅτι εἰς ὀρθοδοξίαν τὸ πᾶν συνεγράψαμεν· ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

Ὑποτύπωσις καταστάσεως τῆς μονῆς τῶν Στουδίου 2).

α'. Πολλῶν ὄντων καὶ διαφόρων τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς μοναστηρίοις κεκρατηκυιῶν ἄνωθεν παραδόσεων, καὶ ἄλλων ἄλλαις διοικουμένων τὲ καὶ ἰθυνομένων πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ὑποτυπώσεσι, μία τίς ἐστι τῶν πασῶν καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς κρατοῦσα παράδοσις, ἣν παρειλήφαμεν πρὸς τοῦ μεγάλου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ τοῦ Θεοδώρου· καὶ οὐχ ἡμεῖς μόνοι, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ πλείους τῶν ἐγκρίτων μοναστῶν ταύτην αἱροῦνται, ὡς ἀρίστην τὲ καὶ βασιλικωτάτην, καὶ τὰς ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις ἐκκλίνουσαν· ἀμέλει καὶ ἡμεῖς σήμερον πατρικαῖς προσαχθέντες ἐντολαῖς, ταύτην ἐν χάρταις εἰς ἄληστον μνήμην ταῖς μετέπειτα γενεαῖς καταλιπεῖν, ὡς ἡ δύναμις, πρὸς τὴν ὑπακοὴν ἑαυτοὺς καθήκαμεν· θεοῦ δηλαδὴ παρέχοντος ἡμῖν ταῖς τοῦ ποιμένος ὑπὲρ Cod. vat. 2029. f. 179.

ria contigerit quarta vel sexta feria, aeque ieiunium non solvimus, quia et ipsa caedem impiam necemque menti oggerit.

12. Hactenus mea, fratres, scriptura, qualem tum in apostolicorum sanctorumque patrum sacris libris et apprime legitimis canonibus: atque ita orthodoxiae domum firmiter aedificavimus, quod iam inde ab exordio sermo noster sibi faciendum proposuerat. Confido igitur firmiter enixeque uni et in trinitate adorato Deo, nos omnia ad orthodoxiae regulam conscripsisse; cui omnis gloria debetur, honor, atque adoratio, in saecula saeculorum. Amen.

Descriptio constitutionis monasterii Studii.

1. Quum multae diversaeque sint in sacris monasteriis perseverantes antiquitus traditiones, atque alii aliis regantur, dum ad regnum caelorum tendunt, constitutionibus; una est ex omnibus nostra quoque stabilita traditio, quam accepimus a magno patre nostro et confessore Theodoro; neque nos tantummodo, verum etiam pars magna meliorum monachorum hanc eligunt, ceu optimam et regalissimam, et excessus defectusque vitantem. Utique et nos hodie patris impulsi praeceptis, ut hanc in chartis regulam, quo eius indelebilis sit memoria, posteris aetatibus, pro viribus, relinquamus, docilem animum fleximus; Deo scilicet, pastoris nostri pro nobis pre-

1) De ieiuniis Graecorum promittebat se scripturum esse Allatius in dissert. cit. col. 1465.
2) Hypotyposin studitanam appellat Allatius in dissert. cit. col. 1460.

ἡμῶν προσευχαῖς τὴν κατάλληλον ἁρμογὴν τῆς τοῦ λόγου συνθέσεως, εἰς τὸ ἐκθέσθαι ὑγιῶς τὰ ὀνησιφόρα τὲ καὶ σωτήρια τοῦ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν ἐντάλματα, εἰς δόξαν πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, καὶ φυλακήν τε καὶ σωτηρίαν τῶν ταῦτα μετὰ πίστεως προαιρουμένων φυλάττειν· ἔστω τοίνυν ἀρχὴ τῆς συντάξεως αὕτη σὺν θεῷ.

Ὅπως διοικούμεθα ἐν ταῖς συνάξεσι τῆς ἁγίας καὶ ἐνδόξου
Τριημέρου ἀναστάσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν.
Περὶ τοῦ ξύλου 1).

β'. Ἰστέον ὅτι μετὰ τὸ παρελθεῖν δευτέραν φυλακὴν τῆς νυκτὸς, ἤτοι τὴν ϛ' ὥραν, ἀρχομένης τῆς ζ', πίπτει τοῦ ὑδρολογίου τὸ σύσσημον, καὶ τῇ τούτου σημασίᾳ ἐγείρεται ὁ ἀφυπνιστὴς, καὶ περιέρχεται τοὺς κοιτῶνας μετὰ φανοῦ, προτρεπόμενος τοὺς ἀδελφοὺς εἰς ἐξανάστασιν τῆς ἑωθινῆς δοξολογίας· σημαίνουσι δὲ παραυτίκα καὶ τὰ ξύλα ἄνω τὲ καὶ κάτω· καὶ τῶν ἀδελφῶν πάντων ἀθροιζομένων ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ κυριακοῦ, καὶ προσευχομένων ἡσυχῇ, ὁ ἱερεὺς τὸ πύριον μετὰ χεῖρας ἐπιλαβόμενος, θυμιᾷ πρῶτον τὸ ἱερὸν βῆμα· κἀκεῖθεν διὰ τῆς ἔμπροσθεν κιγκλίδος ἐξελθὼν, διέρχεται τὸ βόρειον κλίτος τὸ τοῦ ναοῦ, καὶ φθάσας τὴν βασιλικὴν πύλην, θυμιᾷ τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ εὐθέως ἀνατρέχει διὰ τοῦ νοτίου μέρους ὅθεν ἐξῆλθεν· οἵ τε ἀδελφοὶ κατόπιν αὐτοῦ εἰσέρχονται εἰς τὸν ναόν· αὐτὸς δὲ τὸ πύριον ἀποθέμενος εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, ἐξελθὼν ἵσταται κατὰ πρόσωπον τοῦ ἱλαστηρίου, καὶ ἄρχεται τροπάριον, ὁ ἦχος πλ. α', Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν· ὅπερ μετὰ τὸ ψαλῆναι

cibus, nobis concedente congruam orationis compagem, ita ut integre et utiliter ac salubriter theophori patris nostri constituta ex ponamus, ad gloriam Patris et Filii et Spiritus sancti, custodiamque et salutem illorum qui cum fide hanc observantiam amplecti voluerint. Igitur Deo favente initium lucubrationis faciamus.

Quomodo nos geramus in synaxibus sanctae et gloriosae
triduanae resurrectionis Servatoris nostri.
De ligno.

2. Sciendum est, quod transacta noctis secunda custodia, seu post horam sextam, incipiente septima, rato hydrologii puncto, crepitante signo, surgit is qui exspergiscendi officium habet, et cubicula circumit cum lucerna, fratres excitans ad matutinam doxologiam. Statimque ligna dant signum sus deque, tuncque fratribus cunctis in ecclesiae narthece congregatis, et cum silentio orantibus, sacerdos thuribolum manu tenens thurificat primo sacrum bema, deinde ex anteriore cancello egressus, transit per boreale latus templi, et quum ad regiam portam venerit, thurificat fratres, statimque per meridianum latus revertitur unde discesserat; simulque fratres post illum ingrediuntur in templum. Ipse autem thuribolo deposito in sancto bemate, egressus sistit coram propitiatorio, fitque initium tropari, tono obliquo primo: *Christus surrexit a mortuis*. Quod postquam ter ab illo fratribusque

1) De hoc ligno semanterio, itemque de tuba, apud graecos praesertim monachos, legatur Cardinalis Bona rer. liturg. lib. 1. 22, qui et Allatii recitat descriptionem praedicti semanterii.

τρίτον παρὰ τ᾽ ἐκείνου καὶ τῶν ἀδελφῶν, λέγει ὁ πρεσβύτερος στίχον, αὕτη ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος· οἱ ἀδελφοὶ δὲ τὸ τροπάριον στιχ. β΄, συστήσασθε ἑορτὴν, ἕως τέλος· καὶ πάλιν ὁ λαὸς τὸ τροπάριον δοξάζει. Καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τούτου, ἄρχεται εὐθὺς ὁ κανὼν 1), καθότι ἑξάψαλμον πᾶσαν τὴν ἑβδομάδα ταύτην οὐ ψάλλομεν· γίνονται δὲ δύο ἀναγνώσεις, καὶ ὁ ν΄ ἀπὸ τῆς β΄ ἀναγνώσεως· καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ὄρθρου, γίνεται ὁ ἀσπασμὸς καὶ ἡ ἀπόλυσις· εἰς δὲ τὰ λυχνικὰ ταύτης τῆς ἑβδομάδος λέγομεν τὸ, Χριστὸς ἀνέστη· καὶ εὐθέως τὸ, κύριε ἐκέκραξα, καὶ ἀπολυτικὸν τὸ, Χριστὸς ἀνέστη· ὁμοίως ἐν τοῖς ἀποδειπνίοις τὸν τρισάγιον ὕμνον, καὶ τὸ κύριε ἐλέησον ιβ΄· τῷ δὲ σαββάτῳ τῆς διακαινησίμου, καὶ τῇ κυριακῇ ὀψὲ τῆς λαμπροφόρου, εἰς τὰ ἀποδείπνια ἀπὸ τοῦ, μεθ᾽ ἡμῶν ὁ θεὸς, καὶ ἐπέκεινα.

γ΄. Τῇ δὲ κυριακῇ τῆς λαμπροφόρου ἄρχεται καὶ τὸ ἑξάψαλμον 2), καὶ λέγομεν τὸ, θεὸς κύριος εἰς πλ΄. δ΄· καὶ εὐθὺς τοὺς ἀναβαθμοὺς εἰς τὸν αὐτὸν ἦχον· τό τε προκείμενον 3)· καὶ τὸ πᾶσα πνοή· εἶτα τὸ εὐαγγέλιον· καὶ τὸ, ἐν ταῖς νυξί· καὶ μετὰ τὸν ν΄, ἄρχεται ὁ κανών· γίνονται δὲ ἀναγνώσεις β΄. Καὶ τῇ κυριακῇ ἑσπέρᾳ ἄρχεται τὸ, μακάριος ἀνήρ· καὶ τῇ β΄ εἰς τὸν ὄρθρον ψάλλομεν πάλιν τὸ, θεὸς κύριος, εἰς πρῶτον ἦχον, καὶ ἓν κάθισμα 4) ψαλμοῦ, εἶτα τὸν κανόνα ἀναστάσεως· γίνονται δὲ ἀναγνώσεις γ΄· ἐκ τότε τὰ ἀποδείπνια ὁλόκληρα ποιοῦμεν, πλὴν σαββάτου ἑσπέρας, καὶ ἑορτῆς δεσποτικῆς, καὶ μνήμης

cantatum fuerit, dicit presbyter stichum: *haec est dies, quam fecit Dominus.* Fratres autem troparium stich. 2: *constituite diem sollemnem*, usque ad finem. Rursusque populus troparium canit. Et post huius finem, statim incipit canon; quoniam hexapsalmum tota hac hebdomada non cantamus. Sed fiunt duae lectiones, et dicitur psalmus quinquagesimus post secundam lectionem. Completo autem matutino, fit salutatio et absolutio. Iam in lychnico huius hebdomadae dicimus illud: *Christus resurrexit.* Et mox: *Domine clamavi;* et conclusionem extremam: *Christus resurrexit.* Similiter in completoriis hymnum trisagium: et *Domine miserere*, duodecies. Sabbato autem hebdomadae diacaenesimi, et dominica lamprophora (in albis) vespere completorium ab illis verbis *nobiscum Deus*, cum sequentibus.

3. Porro in dominica lamprophora incipit etiam hexapsalmum, et dicimus *Deus dominus* tono obliquo quarto. Et mox graduales psalmos eodem tono; nec non procimenon; et illud: *omnis spiritus.* Deinde evangelium, et illud: *in noctibus.* Et post quinquagesimum psalmum incipit canon. Fiunt autem duae lectiones. Et die dominico ad vesperas incipit: *beatus vir.* Et feria secunda ad matutinum psallimus rursus: *Deus dominus*, primo tono, et unum cathisma psalmi; deinde canonem resurrectionis. Et fiunt lectiones tres. Exin completoria integra recitamus, excepto sabbato vespere, et Domini sollemnitate, et alicuius sancti commemoratione, quae

1) Canon est determinata quaedam mensura hymnorum canendorum. Goar. p. 351.

2) Ita Studita constanter genere neutro; quam lectionem praefero aliis scribentibus gen. masc. ἑξάψαλμος. Sunt autem psalmi 3. 37. 62. 87. 102. 142.

3) Procimenon intelligit Goarius proprios cuiusque diei versiculos ex psalterio decerptos. Vide Cangium.

4) Cantio quae a sedentibus concinitur. De tonis autem Graecorum Allatius de lib. eccl. gr. in octoëcho.

ἁγίου, ἀργίαν ἡμῖν τῶν ἔργων ἢ καὶ τῶν ὡρῶν καὶ τῶν μετανοιῶν ὅτε γίνονται προξενούσης· ἐν ταύταις γὰρ ἀπὸ τοῦ, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ ἐπέκεινα· κάμνουσι δὲ καὶ αἱ διακονίαι ἀπὸ πρωῒ, τῇ γ' τῆς β' ἑβδομάδος ἀρχομένης· ἕως δὲ τῆς ν' ἐν τῷ λυχνικῷ προκείμενα ψάλλομεν ἑκάστης ἡμέρας.

δ'. Χρὴ Γινώσκειν ὅτι ἐν τοῖς λυχνικοῖς 1) πᾶσι τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν τὸ, μακάριος ἀνὴρ ἄρχεται εἰς πλ. δ'· εἶτα ἡ δευτέρα ἔναρξις καὶ ἡ τρίτη εἰς τὸν ἦχον τῆς ἡμέρας· εἶτα τὸ κύριε ἐκέκραξα εἰς τὸν ἦχον τῶν στίχων τῆς ἑορτῆς.

ε'. Δεῖ εἰδέναι ὅτι ἄχρι τῆς ἀναληψίμου ἑορτῆς προηγοῦνται τὰ ἀναστάσιμα στιχηρὰ 2) καθισμάτων τῶν τε κατανυκικῶν καὶ ἀποστολικῶν 3).

ϛ'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι ἀπὸ τοῦ πάσχα ἕως τῆς ἀναληψίμου, τὸ ἀνάστασιν Χριστοῦ λέγομεν. εἶθ' οὕτως τὸν ν'· καὶ μαρτυρικὰ 4) ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ· ἐξ ἐκείνου δὲ οὐκέτι.

ζ'. Ἰστέον δὲ ὅτι ἕως τῆς ν', εἰ καὶ ὥρας οὐ ψάλλομεν, οὐδὲ γόνυ κλίνομεν, ἀλλ' οὖν κανόνας νεκρωσίμους ἐν τοῖς σάββασι ψάλλομεν· καὶ ἐν ἄλλῃ δὲ ἡμέρᾳ, εἰ τύχοι μνημόσυνον ἀδελφοῦ, ψάλλομεν.

η'. Δεῖ εἰδέναι ὡς τῷ σαββάτῳ τῆς ν' εἰς τὸ ἐξαποστειλάριον 5) ψάλλομεν, ἡ μνήμη τῶν κεκοιμημένων κύριε· καὶ τοῦτο ψάλλοντες κατερχόμεθα εἰς τοὺς τάφους τῶν ἀδελφῶν, κἀκεῖ ἱστάμενοι ψάλλομεν τὰ τῆς ἡμέρας στιχηρά· καὶ ἀπολύει ὁ ὄρθρος· τοῦτο δὲ ποιοῦμεν καὶ τῷ σαββάτῳ τῆς ἀποκρέου.

θ'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι ὀψὲ τῇ κυριακῇ τῆς ἁγίας πεντηκοστῆς εἰς τὸ λυχνι-

feriari nos faciunt ab horis et metanoeis; post illa scilicet verba: *nobiscum Deus*, et sequentia. Laborant autem etiam officinae a mane, feria tertia secundae hebdomadae incipientis. Porro usque ad pentecostem procimena psallimus quotidie.

4. In omnibus lychnicis sollemnitatum Domini, psalmus *beatus vir* incipit tono obliquo quarto. Deinde secunda inchoatio, et tertia tono diei. Deinde illud: *Domine clamavi* tono stichorum sollemnitatis.

5. Usque ad ascensionis sollemnitatem stichira anastasima praeeunt cathismatibus catanycticis et apostolicis.

6. A paschate usque ad ascensionem dicimus: *resurrectionem Christi*. Deinde pari modo psalmum quinquagesimum; et martyrica in psalmodia. Nequaquam ulterius.

7. Usque ad pentecostem quamquam horas non psallimus, neque genu flectimus, mortuales tamen canones in sabbatis psallimus. Et alio etiam die, si commemoratio fiat fratris alicuius, psallimus.

8. Sabbato pentecostes ad exapostilarium psallimus: *memoria mortuorum, Domine*: atque id cantantes ad fratrum sepulcra venimus, ibique stantes psallimus diei illius stichira. Atque ita absolvitur matutinum. Id autem facimus etiam in sabbato carnisprivii.

9. Vespere dominici diei sanctae pentecostes ad lychnicum, in quo etiam ter

1) Lychnicum proprie pars prior officii vesperarum. Goar. edit. Ven. p: 24.

2) Cantica poenitentialia vel in honorem apostoli.

3) Stichira, troparia, seu versus longiores.

4. Ita intelligo sigla codicis. Sunt autem *martyrica*, hymni in honorem martyrum.

5) Hymnorum genus, de quorum appellatione disputat Cangius.

κὸν, ἐν ᾧ καὶ τὰς γ´ Γονυκλισίας ποιοῦμεν, μετὰ τὸ προοίμιον 1) εὐθέως Τὸ, κύριε ἐκέκραξα· καὶ τῇ ἕωθεν εἰς τὸν ὄρθρον μετὰ τὸ ἑξάψαλμον τὸ, θεὸς κύριος λέγομεν· καὶ εὐθὺς Τὸν κανόνα, καὶ ἀναγνώσεις β´· ἄγομεν δὲ καὶ τὴν ἑβδομάδα ταύτην μὴ ψάλλοντες ὥρας.

ι´. Εἶτα ἐπέρχεται καὶ ἡ ἁγία τεσσαρακοστὴ τῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ ἀρχόμεθα ψάλλειν καὶ τὰς ὥρας μετὰ καθίσματος πάντοτε· μετὰ γοῦν τὸ τέλος τῆς ψαλμῳδίας, λέγομεν τὸ, κύριε ἐλέησον, Χρισῖὲ ἐλέησον, καὶ βάλλομεν ἐν πρώτοις γ´ μετανοίας ἰσοταχῶς ἅπαντες τῷ προεστῶτι ἑπόμενοι· ἐν αἷς καὶ μικρὸν Τὰς χεῖρας ἐκτείνομεν πρὸς τὸν θεόν· εἶθ᾽ οὕτως ἄλλας κ´ ὡς ἔχει τάχους ἕκασῖος· οὕτως οὖν καθ᾽ ἑκάσῖην σύναξιν· εἰς δὲ Τὸ ἀποδείπνιον, γονυκλισίαι ν´, καὶ εἰς τὸν ὄρθρον μ´.

ια´. Χρὴ γινώσκειν ὅτι εἰς ἕκαστον ὄρθρον μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀναγνώσεως ἐγειρόμενοι δωδεκάκις λέγομεν τὸ, κύριε ἐλέησον· καὶ οὕτως ἄρχεται πάλιν ἡ ψαλμῳδία.

ιβ´. Δεῖ εἰδέναι ὡς καθ᾽ ἕκαστον σάββατον καὶ κυριακὴν, ὅτε οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς ἤτοι ἑορτὴ δεσποτικὴ, ἢ μνήμη ἁγίου, τὸν ἀπόστολον ἀναγινώσκομεν· ἐν δὲ τοῖς σάββασιν εἰς τὸν ὄρθρον ψάλλομεν τὸ, πρὸ τοῦ ἀμώμου κάθισμα· εἶτα τὸν ἄμωμον· εἶτα τὸν ν´· εἶτα τὸν κανόνα· γίνονῖαι δὲ ἀναγνώσεις γ´· εἰς Γὰρ Τὸν ἄμωμον οὐκ ἀναΓινώσκομεν· ἀντὶ δὲ τοῦ ἐξαποστειλαρίου λέΓομεν τὸ, εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος, ἀπὸ ἀκοῆς πονηρᾶς οὐ φοβηθήσεται· αὕτη ἡ ποσότης τὲ καὶ ποιότης τῆς ψαλμῳδίας διατείνει μέχρι τῆς ὑψώσεως τοῦ ζωοποιοῦ ξύλου.

genua flectimus, post prooemium statim dicitur: *Domine clamavi.* Et mane ad matutinum post hexapsalmum, dicimus: *Deus dominus;* statimque canonem, et duas lectiones. Hanc vero etiam hebdomadam sine cantu horarum transigimus.

10. Sequitur sancta apostolorum sanctorum quadragesima, et iam incipimus horas quoque psallere semper cum cathismate. Tum in fine psalmodiae dicimus: *Domine miserere, Christe miserere.* Et in primis facimus tres metanoeas pari cuncti celeritate praesidem subsequentes: quas inter extendimus etiam aliquantum manus ad Deum. Deinde sic alias viginti, quanta quisque celeritate potest. Ita agimus in unaquaque synaxi. Ad completorium autem genua flectimus quinquagies, et ad matutinum quadragies.

11. In omnibus matutinis post finem lectionis surgentes, duodecies dicimus: *Domine miserere.* Atque ita denuo incipit psalmodia.

12. Omni sabbato ac die dominico, quotiescumque in his non occurrit vel sollemnitas Domini, vel alicuius sancti memoria, ex epistolis Pauli legimus. Sabbatis autem ad matutinum psallimus cathisma ante psalmum *immaculati.* Deinde *immaculati*, et subinde psalmum quinquagesimum, postea canonem; et fiunt lectiones tres. Namque ad psalmum *immaculati*, non legimus. Loco autem exapostilarii dicimus: *in memoria aeterna erit iustus, ab auditione mala non timebit.* Haec quantitas qualitasque psalmodiae protenditur usque ad vivifici ligni exaltationem.

1) Est psalmus CIII. Videsis Goarium p. 23.

ιγ΄ Ἰστέον ὅτι εἰς τὴν κοίμησιν τῆς παναγίας Θεοτόκου ἤγουν εἰς τὸ λυχνικὸν τὸ μεθέορτον μετὰ τὸ προοίμιον εὐθέως, κύριε ἐκέκραξα· καὶ τῇ ἕωθεν εἰς τὸν ὄρθρον μετὰ τὸ ἑξάψαλμον πάλιν τὸ, Θεὸς κύριος, καὶ εὐθὺς ὁ κανὼν, ἀναγνώσεις β΄· ὁμοίως εἰς τὸ γενέθλιον τῆς αὐτῆς· ὁμοίως εἰς τὴν Χριστοῦ γένναν· ὡσαύτως εἰς τὰ φῶτα· ὡσαύτως εἰς τὴν ὑπαπαντὴν τοῦ κυρίου· ἐν ἄλλαις δὲ ἑορταῖς, πλὴν τῶν προγεγραμμένων, διπλῶς ἑορτάζειν οὐκ ἔνι· ἀπὸ δὲ τῆς ὑψώσεως ἕως τῆς μεγάλης μ΄, προτίθεται καὶ ἕτερον κάθισμα ἐν τοῖς ὄρθροις, καὶ τὰ τροπάρια δὲ τῶν καθισμάτων διπλοῦνται, λεγομένου μεσοστίχου· γίνονται δὲ ἀναγνώσεις δ΄· ἐν δὲ τοῖς σάββασι τούτοις ψάλλομεν τὰ πρὸ τοῦ ἀμώμου β΄ καθίσματα· εἶτα τὸν ἄμωμον, εἶθ᾽ οὕτως τὸν κανόνα, γινομένων δ΄ ἀναγνώσεων, καθότι εἰς τὸν ἄμωμον οὐκ ἀναγινώσκομεν.

Περὶ τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς.

ιδ΄. Χρὴ γινώσκειν ὅτι τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ μ΄ ψάλλομεν καθίσματα δ΄, καὶ τὸ τριῴδιον· γίνονται καὶ ἀναγνώσεις δ΄· καὶ τῶν ἀδελφῶν μικρὸν ἀναπαυσαμένων, περὶ τὸ διάφαυσμα σημαίνει ὁ ἐκκλησιάρχης· καὶ πάντων συναθροισθέντων ἐν τῷ κυριακῷ, ψάλλομεν τὴν α΄, μετὰ καθίσματος· οὐ μὴν καὶ ἀναγινώσκομεν ἐν αὐτῇ· ἐν δὲ τῇ γ΄ καὶ ς΄ καὶ θ΄ ἀναγινώσκομεν· καθ᾽ ἕκαστον ἀντίφωνον ἤγουν δόξαν εὐχὴ γίνεται παρά τε τοῦ πρεσβυτέρου καὶ διακόνου· ποιοῦμεν δὲ μετανοίας εἰς μὲν τὰς ὥρας καὶ τὸ λυχνικὸν ἀνὰ λ΄· εἰς δὲ τὸ ἀποδείπνιον ρ΄, καὶ εἰς τὸν ὄρθρον π΄.

ιε΄. Δεῖ εἰδέναι ὅτι τῇ μεγάλῃ ἑβδομάδι ὅλῃ ψάλλομεν τὰς ὥρας ὁμοίως ταῖς πρὸ αὐτῶν, πλὴν τοῦ ἁγίου σαββάτου· καὶ μετανοίας δὲ ποιοῦμεν ἕως

13. Postridie dormitionis sanctissimae Deiparae in lychnico post prooemium statim dicitur: *Domine clamavi.* Et mane ad matutinum post hexapsalmum rursus dicitur: *Deus dominus;* statimque canon, et lectiones duae. Similiter et in nativitate eiusdem, nec non in Christi natalibus, et in festo luminum, et in hypapante Domini. In aliis autem sollemnitatibus, exceptis praedictis, duplicare sollemnem ritum non licet. A crucis vero exaltatione usque ad magnam quadragesimam, praeponitur etiam aliud cathisma in matutinis, et cathismatum troparia duplicantur, dicto mesosticho; et fiunt lectiones quatuor. In his autem sabbatis psallimus duo cathismata ante psalmum *immaculati:* deinde psalmum *immaculati:* postea canonem, factis quatuor lectionibus, quandoquidem ad psalmum *immaculati* non legimus.

De sancta quadragesima.

14. In sancta magna quadragesima psallimus cathismata quatuor, et triodium, fiuntque lectiones quatuor. Et fratribus paululum requiescentibus, circa diluculum signum dat ecclesiarcha: cunctisque in ecclesia congregatis, primam horam cantamus cum cathismate, neque tamen in eadem fit lectio. Horis autem tertia, sexta, et nona fit lectio. Ad singulas antiphonas, id est *glorias*, oratio recitatur a presbytero et diacono. Facimus autem metanoeas in horis et lychnico, triginta; in completorio, centum; et in matutino octoginta.

15. Tota magna hebdomada psallimus horas, sicut antea, sabbato sancto excepto:

ὅτου ἄρξηται τὸ ἑωθινὸν Τρισάγιον, ὅπερ λέγεται μετὰ τὸ στιχηρὸν τοῦ στίχου· μεθ' οὗ προκείμενον, καὶ ἀπόστολον καὶ προφητείαν καὶ εὐαγγέλιον.

ις'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι δ' καὶ παρασκευῇ καὶ κυριακῇ, τῶν ἀδελφῶν ἱσταμένων μετὰ πάσης εὐλαβείας, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ὄρθρου ἀναγινώσκεται ἡ κατήχησις τοῦ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου 1)· εἶτα λέγει καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ ὁ ἡγούμενος νουθετῶν τοὺς ἀδελφούς· καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς κατηχήσεως, δοξάζουσιν, καὶ λέγεται τὸ πάτερ ἡμῶν, καὶ εὐλογεῖτε ἅγιοι, εὐλόγησον πάτερ, καὶ ἀπολύει· οὕτως καθόλου τοῦ ἐνιαυτοῦ.

ιζ'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι τῷ σαββάτῳ εἰς τὸ κύριε ἐκέκραξα, τὰ ἀναστάσιμα στιχηρὰ τρισσεύονται· εἰς δὲ τοὺς αἴνους δυσσεύονται· ὁμοίως καὶ ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς.

ιη'. Ἰστέον ὅτι καὶ ἐπιστημονάρχαι εἰσὶν εἰς οὓς τὰ σφάλματα τῶν μικροτέρων ἀδελφῶν ἀναφερόμενα τὴν διόρθωσιν δέχεται. Καὶ ταξιάρχαι δύο κατὰ χορῶν, ὑφ' ὧν οἱ ἀδελφοὶ κοσμίως ἵστασθαι ἐν τοῖς χοροῖς ὑπομιμνήσκονται· καὶ ἀφυπνιστὴς ἕτερος, ὁ ἐν ταῖς ἀναγνώσεσι τοῦ ὄρθρου, ἠρέμα περιερχόμενος τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τοὺς κοιμωμένους ἐξυπνίζων. Ἀλλὰ καὶ ἐπιτηρηταὶ καθ' ἑσπέραν δύο τάσσονται ἀμοιβαδὸν, οἵτινες μετὰ τὴν φωνὴν τοῦ ξύλου προτρέπονται τοὺς νωθεῖς συνδραμεῖν εἰς τὰ ἑσπερινὰ καὶ εἰς τὰ ἀποδείπνια καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ἀποδειπνίου περινοστοῦσιν τοὺς κρυπτοὺς τοῦ μοναστηρίου τόπους, καὶ τοὺς συνδυάζοντας εἰς ἀκαίρους συντυχίας διαλύουσι μετὰ τῆς προσηκούσης στυφότητος.

ιθ'. Χρὴ γινώσκειν ὡς καθ' ἕκαστον ἀποδείπνιον ὁ διὰ χειρῶν σταυροει-

et metanoeas facimus donec incipiat matutinum trisagium, quod dicitur post stichirum stichi: simulque procimenon, et lectio Pauli fit, nec non prophetiae, et evangelii.

16. Feria quarta et sexta et die dominico, adstantibus cum omnimoda devotione fratribus, post absolutum matutinum legitur catechesis theophori patris nostri Theodori. Postea facit propriam abbas ad fratres adhortationem. Et finita catechesi, dicunt *gloria*, cum *pater noster*, et *benedicite sancti*, *benedic pater*, et finis fit. Sic toto anno usuvenit.

17. Sabbato ad psalmum *Domine clamavi* triplicantur anastasima stichira: ad laudes autem duplicantur. Sic etiam in sollemnitatibus Domini.

18. Sunt etiam disciplinae praefecti, ad quos culpae minorum fratrum emendandae deferunur. Item sunt chorales moderatores duo, a quibus fratres admonentur ut decore in choris se gerant. Praeterea excitator alter, qui dum fiunt matutinae lectiones, tacite fratres circumiens, obdormientes vigilare facit. Quin etiam speculatores duo constituuntur alternatim, qui post ligni sonitum urgent pigriores ut ad vesperas et completorium concurrant. Rursusque absoluto completorio, iidem secretos monasterii locos invisunt, et siquos ad intempestiva colloquia coire compererint, convenienter increpitos dissociant.

19. Singulis completoriis salutatio fit manibus ad crucis formam compositis, quod

1) Lectio catecheseum Studitae incipiebat in dominica septuagesimae. Allat. op. cit. col. 1420.

δὴς ἀσπασμὸς 1) γίνεται, σημεῖον τυγχάνων ἀποκαταλλαγῆς ἑκάστου πρὸς ἕκαστον, διὰ τὰς μεθημερινὰς συμβαινούσας προσκρούσεις.

κ΄. Δεῖ εἰδέναι ὡς τῇ παραμονῇ τῶν Χριστοῦ γεννῶν, καὶ τῶν φώτων, καὶ τῇ ἁγίᾳ ε΄ ὀψὲ, καὶ τῷ ἁγίῳ σαββάτῳ ὀψὲ, ἀποδείπνιον οὐ ψάλλομεν, ἀλλ᾽ ἢ τὸ τρισάγιον εἰς τὸ τραπεζάριον.

κα΄. Ἰστέον ὡς ἐν τοῖς ἀποδειπνίοις τῆς ἁγίας μ΄, πᾶσι σχεδὸν, πῆ μὲν παρὰ τοῦ προεστῶτος, πῆ δὲ παρὰ τῶν προβεβηκότων καὶ λόγου πεπειραμένων κατήχησις ἐν τοῖς ἀδελφοῖς γίνεται.

κβ΄. Δεῖ εἰδέναι ὅτι καθ᾽ ἕκαστον ὄρθρον ἐξέρχεται τοῦ χοροῦ ὁ ἡγούμενος τοῦ ἄρξασθαι τὴν δ΄ ᾠδήν· καὶ καθεζόμενος, εἰς τὴν ἐξαγγελίαν δέχεται τοὺς ἀδελφοὺς προσιόντας, καὶ θεραπεύει ἕνα ἕκαστον πρὸς τὸ συμφέρον.

est singulorum reconciliationis indicium, ob eas quae interdiu contingunt offensas.

20. In nativitatis Christi pervigilio, et festi luminum, et feria sancta quinta vespere, et sabbato sancto item vespere, completorium non canimus, sed trisagium tantummodo in refectorio.

21. In cunctis propemodum sanctae quadragesimae completoriis, modo a praeside, modo ab aliquo provectiore et dicendi perito, fit ad fratres catechesis.

22. In singulis matutinis egreditur choro abbas ad quartum hymnum exordiendum. Tum residens, fratres excipit accedentes ad confessionem, et unumquemque salubri medela curat.

1) De hoc ritu eiusque varia significatione scholion eruditum Nicetae Pectorati monachi studitae legebam in cod. vat. 1105. f. 152, quod etsi paulo diffusius heic recitabo, sed graece tantum, ne adnotatio enormior evadat.

Νικήτα μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου τῶν Στουδίων, τοῦ Στηθάτου, περὶ τοῦ διὰ χειρῶν ἀσπασμοῦ.

Ἀλλ᾽ οὐδὲ ὁ διὰ χειρῶν ἀσπασμὸς ἐπὶ μόνῳ τῷ πραττομένῳ τὸν ἴδιον ἵστησι λόγον· ἔχει δὲ καὶ αὐτὸς ἄρα μυστικώτερόν τι πάντως ἐμφῆναι τοῖς [illegible] ἐξετάζουσιν. [illegible] συγκλειομένης. [illegible] πρὸς ἀλλήλους καταλλαγήν [illegible] δίωξιν· καὶ τὴν τοῦ ἁγίου ἐπισκίασιν πνεύματος· ἐπειδὴ γὰρ σταυρῷ μὲν τυποῦμεν τῶν μεγάλων τοὺς δακτύλους καὶ [illegible] τὸ τῆς [illegible] τὰς παλάμας [illegible] πρὸς ἀλλήλους ἐκτείνομεν· οἵ τε ἱερεῖς, καὶ οἱ ὅλον τὸ σχῆμα τῆς ἐσταυρωμένης ἀναλαβόντες ζωῆς, διὰ μὲν τοῦ σταυροειδοῦς δεσμοῦ τῶν δακτύλων, τὸ ἐγκρατὲς καὶ δεδομένον τῆς παῤῥησίας ἐμφαίνομεν· ἧς χάριν ὡς ὅπλον τὴν εὐλάβειαν ἐνδυόμενοι [illegible] Χριστοῦ [illegible] πημεν· καὶ ὅπως ἕκαστος ἑκάστου τὴν φιλίαν πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπεῦσαι δεικνύομεν· διὰ δὲ τῆς προσψαύσεως τῶν δακτύλων [illegible] ἀλλήλους ἑνότητα καὶ ὁμοτροπίαν, καὶ τὸ ἄῤῥηκτον τῆς ἀγάπης δηλοῦμεν· διὰ δὲ τοῦ ἀσπασμοῦ τῶν σταυροειδῶς δεδεμένων δακτύλων τὴν φιλίαν αὐτοῦ ἐσταυρωμένου αἰνιττόμεθα βίου, ὅπως αὐτὸν ἐκθύμως ἀσπαζώμεθα· οὐ μόνον δὲ ἀλλὰ καὶ τὴν νέκρωσιν τῶν μελῶν, καὶ τῶν τῆς σαρκὸς πράξεων καθήλωσιν· καὶ ἄλλως τὴν πρὸς ἀλλήλους ταπείνωσιν· ὅπως τῷ συνδέσμῳ τοῦ πνεύματος συνδεόμενοι, τὴν τοῦ πλησίον πρόσψαυσιν ὡς ἁγιασμὸν δεχόμενοι ἀσπαζόμεθα. Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὴν πρώτην τάξιν, πρὸς ἀλλήλους οἱ ἱερεῖς ὡς εἴρηται· καὶ οἱ τῷ μεγάλῳ σχήματι τεθωρακισμένοι τῷ πράγματι, καὶ καταλλαττόμενοι τῇ συναφείᾳ συναπτόμεθα τῆς ἀγάπης· οὐχ᾽ οὕτως δὲ ἄρα καὶ ἐπὶ τὸν φέροντα τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ σχήματος γίγνεται· ἐκεῖ γὰρ ἔτι τῶν εἰσαγωγικῶν εἰς ἀγῶνας τελοῦντες, καὶ τὴν στάσιν ἔχοντες, οὐ πρὸς μόνας τὰς τῶν παθῶν ἐνεργείας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς τοῦ νοῦ φαντασίας, καὶ πρὸς τὰ τῶν πονηρῶν [illegible] μὲν, τὴν πρὸς αὐτοὺς δούλωσιν καὶ ταπείνωσιν ἐνδεικνύμενοι· τοῦτο δὲ, καὶ τὴν παρ᾽ ἐκείνων εὐλογίαν τυπούμενοι καὶ [illegible] ταῖς χερσὶν ἐπιτι- [illegible] τοῖς πᾶσιν ἐστὶν τὸ τοῖς μὲν, εὐλόγησον εὔξομαι λέγειν· τοῖς δὲ, σῶσαί σε ὁ θεός.

κγ'. Χρὴ γινώσκειν ὡς τῇ ἁγίᾳ τεσσαρακοστῇ τάσσεται ἀδελφὸς γηραιὸς, καὶ ἀπὸ τῆς γ' ὥρας ἀπέρχεται εἰς ἑκάστην διακονίαν, καὶ βάλλων μετάνοιαν λέγει· ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, προσέχωμεν ἑαυτοῖς, ὅτι ἀποθνήσκομεν, ἀποθνήσκομεν, ἀποθνήσκομεν· μνημονεύσωμεν καὶ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας.

κδ'. Ἰστέον ὡς ὅτε δεχόμεθα ἀδελφοὺς, εἴτε ἀπὸ ἄλλου μοναστηρίου, εἴτε λαϊκοὺς πρὸς τὸ μονάσαι, ποιοῦμεν αὐτοὺς καθεσθῆναι εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ἑβδομάδας β', ἢ καὶ γ', πρὸς θεωρίαν καὶ πεῖραν τοῦ μοναστηρίου· καὶ εἰ ἐπιμένει τῇ κρίσει τοῦ λογισμοῦ αὐτοῦ, μετὰ τὸ διαμαρτύρασθαι αὐτῷ τὸν ἡγούμενον τὰ συμβησόμενα, τηνικαῦτα ἐπὶ κατηχήσεως εἰσάγει αὐτὸν καὶ συναριθμεῖ τῇ ἑαυτοῦ ποίμνῃ, βάλλοντος τοῦ προσερχομένου μετάνοιαν τοῖς ἀδελφοῖς κατ' ἐπιτροπὴν τοῦ ἡγουμένου, κἀκείνων ἐπευχομένων αὐτῷ.

κε'. Χρὴ γινώσκειν ὡς καὶ ἀφορίστριαι εἰσὶ παρ' ἡμῖν, ἐν αἷς οἱ ἀπειθεῖς καὶ δυσήνιοι κατακλείονται, ξηροφαγοῦντες καὶ παιδευόμενοι τὴν ἀρετήν· ἡ γὰρ διὰ μαστίγων παίδευσις, ὡς τοῖς κοσμικοῖς ἁρμόζουσα, τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἀπόβλητος εἰκότως ἐκρίθη.

κς'. Δεῖ εἰδέναι ὅτι ἐν αἷς ἡμέραις ἀργίαν ἄγομεν τῶν σωματικῶν ἔργων, κρούει ὁ βιβλιόφυλαξ τὸ ξύλον ἅπαξ, καὶ συνάγονται οἱ ἀδελφοὶ εἰς τὸν τόπον τῶν βιβλίων, καὶ λαμβάνει ἕκαστος βιβλίον, καὶ ἀναγινώσκει ἕως ὀψέ· πρὸ δὲ τῶν σημαντήρων τοῦ λυχνικοῦ, κρούει πάλιν ἅπαξ ὁ ἐπὶ τῶν βιβλίων, καὶ ἐρχόμενοι πάντες κατὰ τὴν ἀναγραφὴν ἀποστρέφουσιν αὐτά· εἰ δέ τις ὑστερίσει εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς βίβλου, ἐπιτιμίῳ ὑποβάλλεται.

κζ'. Χρὴ εἰδέναι ὡς ἡνίκα ἐνάτην ποιοῦμεν, ἀπὸ τῆς ς' λειτουργεῖ ὁ πρεσ-

23. Sanctae quadragesimae tempore deputatur frater, qui ab hora tertia in singulas officinas pergit; et facta metanoea, dicit: fratres atque patres nobismet attendamus, quia morimur, morimur, morimur: regni quoque caelestis memores simus.

24. Cum fratres recipimus sive ex alio monasterio, sive ex coetu laico ad vitam monachalem, facimus eos demorari in hospitum cubiculis hebdomadis duabus aut etiam tribus, ut observent et experiantur monasterium. Quod si quis in proposito suo permanserit, tunc postquam ei abbas futurum vitae genus intimaverit, introducit ad catechesim, et gregi suo adnumerat; dum interim admissus, data ab abbate licentia, facit metanoeam coram fratribus, atque hi vicissim pro illo orant.

25. Sunt etiam apud nos loci quidam separati, in quibus inobedientes et contumaces includuntur, arido victu nutriti, atque ita virtutem edocti. Namque emendationem per verbera, quae mundanis hominibus convenit, merito patres nostri repudiandam censuerunt.

26. Diebus quibus a corporali opere feriamur, signum ligno semel edit bibliothecarius, conveniuntque fratres ad librorum aulam, sumitque unusquisque librum, et usque ad vesperam legit. Sed priusquam lychnici signa dentur, pulsat rursus semel bibliothecarius; cunctique venientes secundum scriptam schedam libros reddunt. Quod si quis reddere librum cunctatur, poenae subiicitur.

27. Quo tempore horam nonam recitamus, ab hora sexta sacrum facit presby-

βύτερος· εἰ δὲ καὶ μέλλομεν ἐσθίειν, ἀπὸ τῆς γ'· ἐὰν δὲ ἀργίαν ἄγομεν τῶν ὡρῶν καὶ κάμνομεν, ἡ μὲν θεία λειτουργεία ὥραν γ' σημαίνει· μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν αὐτῆς, κρούει τὸ ξύλον τρὶς, καὶ συνάγονται πάντες οἱ ἀδελφοὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ μετὰ τὸ ψάλλαι τὰ τυπικὰ, καὶ λαβεῖν εὐλογίαν, ἀπερχόμεθα εἰς τὴν τράπεζαν.

Περὶ τῆς ἐν βρώμασι καὶ πόμασι ποσότητος καὶ ποιότητος καὶ τῆς ἐν ταῖς τραπέζαις εὐταξίας.

κη'. Ὑπερχομένων τῶν ἀδελφῶν εἰς τὸ ἀριστῆσαι, ὁ στίχος αὐτῶν ἐπὶ στόματος φέρεται· κάθηνται δὲ κατὰ τράπεζαν ἀκόβητον 1) θ'· οἱ ταξιάρχαι δὲ τὰς ἀναπληρώσεις τῶν τραπεζῶν ποιοῦνται, καὶ εὐτάκτως ἐκτὸς θορύβου· γίνεται δὲ ἡ ἀνάγνωσις, τῶν ἀδελφῶν τὰ κουκούλλια ἐπὶ κεφαλῆς ἐχόντων· σημεῖον

ita cod. δὲ τοῦ τέλους τῆς ἀναγνώσεως ταύτης ἐστὶν ὁ ἦχος τῶν κλιερίων * ἐν τῇ ὑστάτῃ μαγειρίᾳ, πάντων ὁμοῦ ἐπὶ τῶν παραδίψων ἐῤῥιπτομένων· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κεράσαι καὶ τὸ παραθῆσαι διὰ κρούσματος γίνεται.

κθ'. Ἰστέον δὲ ὅτι ἀπὸ τῆς πασχαλίας 2) μέχρι τῶν ἁγίων πάντων 3), τὰς β' μαγειρίας τό τε λάχανον καὶ τὸ ὄσπριον μετὰ ἐλαίου ἐσθίομεν· χρώμεθα δὲ καὶ ἰχθύων, καὶ τυροῦ, καὶ ὠοῦ· πίνομεν δὲ τὰ ἄριστα γ'· κρούοντος τοῦ ξύλου, ἀπέρχονται οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἐσθίουσιν ἄρτον· καὶ ἐὰν ἐπερίσσευσεν μαγειρία πρωῒ, (ἐπίτηδες γὰρ ἔδεσμα τὸ ὀψὲ τῷ κοινῷ οὐ γίνεται.) κιρνὰ δὲ δύο. Εἰς δὲ τὴν μ' τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἰχθύας καὶ τυρὸν καὶ ὠὸν οὐκ ἐσθίομεν, πλὴν τῶν ἡμερῶν ἐν αἷς ὥραν οὐ ψάλλομεν· τρώγομεν δὲ θ' μαγειρίας β', τὸ

ter: quod si etiam pransuri sumus, ab hora tertia. Iam si ab horis feriamur, et laboramus, divina liturgia horae tertiae deputatur: qua expleta, lignum ter pulsatur, conveniuntque omnes fratres, et cantatis typicis, acceptaque benedictione, ad mensam pergimus.

De ciborum et potuum quantitate et qualitate, et decente in mensis ordine.

28. Venientibus ad prandium fratribus, versiculus in ore cuiusque est, sedentque ad mensam ἀκόβητον θ'. Qui autem recto ordini sunt praepositi, mensas ferculis replent composite et sine tumultu. Fit interim lectio, fratribus cucullata capita habentibus. Signum vero finiendae huius lectionis est, sonitus cochlearium in postremo ferculo, cum omnia simul in paropsides proiiciuntur. Miscendi pariter et apponendi signum pulsatione fit.

29. A paschali tempore usque festum sanctorum omnium, duo fercula, olus nempe et legumen oleatum comedimus. Vescimur etiam piscibus, caseo, et ovis. Bibimus autem in prandio ter. Ubi lignum increpuerit, abeunt fratres, et panem comedunt, et si quid ex ferculo matutino superfuit (nam vespere proprium edulium communitati non paratur) et bibimus pocilla duo. In quadragesima vero sanctorum apostolorum pisces, caseum, et ova non comedimus, praeter quam diebus quibus horam non

1) Ita cod. Mihi vero obscurus et ambiguus hic locus est, propter vocabuli novitatem.

2) Pollux chron. apud Allatium dissert. cit. col. 1451: δύο πασχαλίας ἑβδομάδες, μία πρὸ, μία δὲ μετά: *duae paschalium hebdomadae, altera quae praecedit, altera quae subsequitur.*

3) Festum omnium sanctorum a Graecis agitur in dominica prima Matthaei; quae est prima post pentecostem. Allat. diss. cit. col. 1463.

μὲν λάχανον μετὰ ἐλαίου, τὸ δὲ ὄσπριον ἄνευ ἐλαίου ἐσθίομεν· κιρνὰ δὲ δύο τῇ θ', καὶ δύο ὀψέ· ἐν δὲ ταῖς ἀργησίμοις ἐν αἷς ᾐνιξάμεθα τυρὸν ἐσθίειν καὶ τὰ λοιπὰ, τῇ ς' τρώγοντες, γ' πίνομεν, καὶ ὀψὲ δύο· οὗτος τύπος καὶ τῇ μ' τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Φιλίππου 1)· διὰ δὲ τὴν σμικρότητα τῶν ἡμερῶν τῆς μ' τοῦ ἁγίου Φιλίππου μονοσιτοῦμεν, πίνομεν δὲ γ'. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀποστόλων μνήμης ἕως τοῦ ἁγίου Φιλίππου, τετράδα καὶ παρασκευὴν θ' ποιοῦμεν· ἐὰν δὲ ἐπέσει ἐν αὐταῖς μνήμη ἁγίου, σχολὴν ἡμῖν ἐμποιοῦσα τῶν τε ὡρῶν καὶ μετανοιῶν, καὶ τυρὸν καὶ ᾠὸν καὶ ἰχθὺν, εἴπερ χορηγοίη ἡμῖν ὁ θεὸς, ἐσθίομεν· κιρνὰ δὲ γ' τὸ ἄριστον, καὶ ὀψὲ β'.

Περὶ τῆς ἁγίας μεγάλης Μ'.

λ'. Ἐν δὲ τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ τεσσαρακοστῇ μονοσιτοῦμεν, πλὴν σαββάτου καὶ κυριακῆς· ἐσθίομεν δὲ τῇ πρώτῃ καὶ τῇ μέσῃ ἑβδομάδι μονοτρόπως, ἤγουν φάβα ἑξεστὸν, καὶ ἁλμαίαν χωρὶς ἐλαίου, καὶ ἰσχάδας ἀνὰ ε', καὶ εἰ τύχοι κάστανα, καὶ ἀπίεφθα, καὶ δαμασκηνά· τῇ δὲ β' ἑβδομάδι, καὶ γ', καὶ ε', καὶ ς' ἐσθίομεν οὕτως· κόκκους ἑξεστοὺς, καὶ ἁλμαίαν εἰς τὰ σκουτέλλια, καὶ μαγειρίαν ὄσπριον μετὰ καρίου τριπτοῦ· ὀπώρας δὲ ἢ ἰσχάδας ἐν ταύταις οὐ τρώγομεν· πᾶσαν δὲ τὴν ἁγίαν μ' εὔκρατον πίνομεν, χωρὶς τῶν ἀσθενούντων ἢ γερόντων· τὸ δὲ εὔκρατον συνίσταται ἔκ τε πιπέρεως καὶ κυμίνου καὶ ἀνίσου θερμοῦ 2). Τῇ δὲ ἁγίᾳ β', καὶ τρίτῃ, καὶ δ', καὶ ε', καὶ ς', τὰ βρώματα

canimus. Manducamus autem hora nona fercula duo: olus oleatum, legumen absque oleo comedimus. Bibimus hora nona cyathos duos, vespere item duos. Diebus autem feriatis, quibus diximus nos caseo et reliquis vesci, hora sexta comedentes, ter bibimus; vespere, bis. Hunc morem in quadragesima etiam sancti apostoli Philippi servamus: sed propter brevitatem dierum quadragesimae sancti Philippi, semel in die comedimus, sed ter bibimus. Iam ab apostolorum commemoratione usque ad sanctum Philippum, nonam recitamus. Quod si in hos dies incurrat commemoratio alicuius sancti, quae nos feriatos reddat ab horis et metanoeis, tunc caseum et ova et pisces, siquidem Deus suppeditaverit, comedimus; cum cyathis tribus, in prandio, vespere duobus.

De sancta magna quadragesima.

30. In sancta magna quadragesima semel in die vescimur, excepto sabbato, et die dominico. Comedimus autem prima et mediana hebdomada eodem modo, id est fabas coctas, et salsamentum absque oleo, et caricas quinque, et si adsint castaneae, et pira cocta, et damascenica. Secunda autem hebdomada, et tertia, et quinta, et sexta sic comedimus: pruna nimirum cocta et salsamentum in scutellis; et ferculi loco legumen cum nuce fracta; poma tamen et ficus his hebdomadis non comedimus. Tota autem sancta quadragesima mixtum bibimus, exceptis infirmis aut senibus. Porro mixtum constat ex pipere, cumino, et aniso calido. Feriis sanctis secunda, tertia,

1) De quadragesimali ieiunio, S. Philippi appellato, quod idem est ac ieiunium natalis Domini, legatur Anastasius sinaita in opusculo de tribus quadragesimis apud Cotelerium op. cit. T. III. p. 430. Credebatur enim Philippi apostoli mandato institutum.

2) Aliter loquitur de mixto monastico Martenius in Comm. ad reg. s. Ben. p. 493. Sed idem Martenius magis congruit cum Graecis p: 657.

ταύτης πρώτης ἑβδομάδος πίπτουσιν· τῇ δὲ ἁγίᾳ ε′ ἐσθίομεν μίαν μαγειρίαν ὄσπριον μετὰ καρύου τριπτοῦ, καὶ ζεστὰ κουκία· πίνομεν δὲ καὶ πρὸς ἔνκρασιν· τῷ δὲ ἁγίῳ σαββάτῳ ὥρᾳ ἐνδεκάτῃ ἄρχεται τὸ λυχνικόν· καὶ ὅπου σώσει ἡ ἀπόλυσις, ἐσθίομεν δὲ τυρὸν καὶ ἰχθύς καὶ ὠά· καὶ πίνομεν ἀνὰ γ′.

Περὶ τοῦ εὐαγγελισμοῦ.

λα′. Ἴστέον ὡς ὥρᾳ ς′ τοῦ ξύλου κρούοντος συναγόμεθα εἰς τὸν οἶκον τῆς παναχράντου θεοτόκου καὶ ἀρξαμένου τοῦ λυχνικοῦ, ἵστανται ἐκεῖ ὀλίγοι ἀδελφοὶ ἐκτελοῦντες αὐτό· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπαίρουσι λιτὴν, καὶ περικυκλεύσαντες τὸ μοναστήριον ἔρχονται, εἰ εἴσοδος, καὶ λειτουργία τελεία· ἐσθίομεν δὲ τότε ἰχθύας καὶ ἔλαιον, καὶ πίνομεν ἀνὰ γ′.

λβ′. Χρὴ γινώσκειν ὅτι τῇ μέσῃ ἑβδομάδι τῶν ἁγίων νηστειῶν, καθέκαστην μετὰ τὸ ψαλθῆναι τὴν θ′, προτίθεται τὸ ζωοποιὸν ξύλον, καὶ προσκυνοῦμεν πάντες 1).

Περὶ τῆς ἐν διακονίαις συμμετρίας.

λγ′. Χρὴ γινώσκειν ὅτι τῇ ἁγίᾳ μεγάλῃ τεσσαρακοστῇ μετὰ τὸ ψάλλαι ἡμᾶς τὴν α′ ὥραν, ἡλίου ἤδη ἀνίσχοντος, ἀπέρχεται ἕκαστος εἰς τὴν αὐτοῦ διακονίαν· στιχολογία δὲ γίνεται τοῦ ψαλτῆρος ὅλου ἐν αὐταῖς, πλὴν τῶν καλλιγράφων· κάμνουσί τε ἕως τῆς θ′· μετὰ δὲ τὸ λυχνικὸν ψάλλαι ἡμᾶς, καὶ δειπνίσαι, ἰδιάζει ἕκαστος ὡς βούλεται. Ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἡμέ-

quarta, et quinta, et sexta cibi primae huius hebdomadae adhibentur. Attamen sancta feria quinta unum ferculum comedimus, legumen scilicet cum nuce fracta, et coctas fabas, et mistum bibimus. Sabbato autem sancto hora undecima incipit lychnicum, quo absoluto, caseum comedimus et pisces et ova, ac bibimus ter.

De festo annuntiationis.

31. Hora sexta ad ligni pulsum convenimus ad sacellum purissimae Dei matris, et coepto lychnico, perstant illic pauci fratres ob illud persolvendum: reliqui faciunt processionem, et monasterium circumambientes veniunt, si est introitus et liturgia perfecta. Tunc vescimur piscibus et oleo, et bibimus ter.

32. In media hebdomada sanctorum ieiuniorum post nonam cantatam, proponitur vivificum lignum, et omnes adoramus.

De recto in officinis ordine.

33. In sancta magna quadragesima, postquam horam primam cantavimus, sole iam oriente, pergit unusquisque ad propriam officinam, recitaturque in eis psalterium totum, praeter quam a calligraphis. Laborant vero usque ad nonam. Iam postquam lychnicum cantavimus, et coenavimus, unusquisque sibi vacat pro libito.

1) De hoc ritu Euthymius neopatrensis apud Allat. op. cit. col. 1438. Extat etiam Studitae nostri sermo de hac crucis adoratione in media quadragesima. In basilica etiam vaticana, hoc ipso tempore, crux pio frequentique populi cultu adoranda proponitur. Et quidem de crucis adoratione, quam Iconomachi etiam retinuerunt, legatur in hoc nostro volumine magnus Nicephorus adv. Copronymum antirrh. III. 33. et seqq. Plurima de hoc cultu coacervavit eruditus monachus Leander Correrius de sessorianis praecipuis passionis D. N. I. C. reliquiis part. II. 8, qui utiliter legetur. Sed instar omnium sunt Iacobi Gretseri de cruce volumina. Celeberrimus item est crucis cultus in Graecorum et Orientalium, praecipueque Armeniorum, ecclesiis.

ραις, ὅτε μὲν οὐ ψάλλομεν ὥρας, κρούει τῷ πρωῒ γ', καὶ ἀπέρχεται ἕκαστος εἰς τὴν ἑαυτοῦ διακονίαν, καὶ ἐνεργεῖ μέχρις ἀρίστου· μετὰ δὲ βρῶσιν ἰδιάζει ἕκαστος ὡς βούλεται, εἴτε μελετῶν 1) εἴτε κοιμώμενος ἕως ὥρας η'· τῇ δὲ η' κρούει τὸ ξύλον γ', καὶ πάλιν ἀπέρχεται εἰς τὴν ἑαυτοῦ διακονίαν ἕκαστος ἕως τοῦ λυχνικοῦ. Ὅτε δὲ ψάλλομεν ὥρας, τελέσαντες τὴν ὥραν πρωῒ, ἀπέρχονται οἱ ἀδελφοὶ εἰς τὰς ἑαυτῶν διακονίας, ἕως ὥρας ς' κάμνοντες, κἄν τε ἐστὶν θ', κἄν τε μή· καὶ μετὰ τὴν ς' ἡσυχάζει, ὡς εἴρηται ἕως τῆς η'.

λδ'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι κατὰ καιρὸν τῆς παραμονῆς τῆς βαϊοφόρου εἰς τὸ κύριε ἐκέκραξα, ἀλλάσσονται οἱ χοροί· καὶ οἱ μὲν δεξιοὶ ἀπέρχονται εἰς τὰ ἀριστερὰ, οἱ δὲ ἀριστεροὶ εἰς τὰ δεξιά.

λε'. Δεῖ γινώσκειν ὅτι ἡνίκα κλάσει ἀδελφὸς σκεῦος εἴτε ὀστράκινον εἴτε σιδήρεον, τῷ καιρῷ τοῦ ἀρίστου ἐσθιόντων τῶν ἀδελφῶν παρίσταται πλησίον τῆς τραπέζης, ἡγουμένου τὴν κεφαλὴν τῷ ἑαυτοῦ περικαλύπτοντος κουκουλλίῳ, καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ, συντριβὲν μετὰ χεῖρας φέρων εἰς ἐπίδειξιν τοῦ οἰκείου σφάλματος.

λς'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι μετὰ τὸ στιχολογῆσαι ἡμᾶς τὸ ψαλτήριον, εἰς τὴν γ' δόξαν τοῦ καθίσματος, κρούει τὰ γ' ὁ ἐπὶ τοῦ κανόνος, ἵν' ἐπισυναχθῶσιν οἱ τὸ ψαλτήριον ἔτι μανθάνοντες, τοῦ ψάλλαι ἡμᾶς ὁμοῦ τὸν κανόνα· ἀπὸ γὰρ τοῦ ἐξαψάλμου ἐξέρχονται καὶ μελετῶσιν ἕως τότε· τρία δὲ κρούει πάλιν, καὶ εἰς τοὺς αἴνους, ὅτε μέλλει κατήχησις ἀναγινώσκεσθαι τοῦ μεγάλου πατρὸς καὶ καθηγητοῦ Θεοδώρου.

λζ'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι ἐν τῇ παραμονῇ τῶν φώτων, μετὰ τὸ ἀπολύσαι τὴν

Ceteris tamen anni diebus, cum horas non canimus, fiunt pulsus mane tres, et unusquisque pergit ad suam officinam, et usque ad prandium operatur. Cibo sumpto, singuli sibi vacant, prout voluerint, sive aliquid commentantes, sive dormientens usque ad octavam horam: namque hora octava lignum pulsatur, denuoque pergit unusquisque ad officinam suam usque ad lychnicum. Sed quo tempore horas psallimus, absoluta una hora, pergunt fratres ad officinas suas, usque ad sextam laborantes, sive recitanda sit nona sive secus. Et post sextam quies est, ut diximus, usque ad octavam.

34. In palmarum pervigilio, ad verba *ad te Domine clamavi*, permutantur chori, ita ut dexteri in sinistram partem transeant, sinistri autem in dexteram.

35. Siquando frangat vas frater sive figulinum sive ferreum, prandii tempore dum fratres vescuntur, stat ille prope mensam, abbate interim caputio caput suum obnubente; et vas a se fractum manibus praefert, ad culpae suae ostensionem.

36. Postquam psalterium recitavimus, ad tertiam cathismatis *gloriam*, ter pulsat is qui canoni praeest, ut conveniant ii qui adhuc psalterium ediscunt, ut coniunctim canonem cantemus. Namque ab hexapsalmo deinceps exeunt, et usque ad id tempus praedicto studio operam dant. Mox rursus tres pulsationes, et ad laudes pergitur quando legenda est catechesis magni patris et abbatis Theodori.

37. In luminum pervigilio, post expletam divinam liturgiam, benedictionem acci-

1) Μελετᾷν *meditari*, pro simplici etiam lectione vel studio dictum ab antiquis, observat Martenius in Comm. cit. p. 249. 251.

θείαν λειτουργίαν, λαμβάνομεν τὴν εὐλογίαν· εἶτα διακλυόμεθα μὲν οἱ κοινωνήσαντες, τὴν δὲ εὐλογίαν οὐκ ἐσθίομεν 1)· συστείλας δὲ ὁ ἱερεὺς τὰ σκεύη, ἔρχεται εἰς τὰ ἅγια θυρία, καὶ ποιήσας εὐχὴν, ἐξέρχεται μετὰ τῶν ἀδελφῶν εἰς τὸν λουτῆρα, ψάλλων τὸ ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου κύριε· καὶ τούτου λεγομένου γίνεται πρὸς τοῦ διακόνου εὐχὴ συναπτή· ἧς τελεσθείσης, ἄρχεται ὁ ἱερεὺς τῆς εὐχῆς τοῦ ἁγιασμοῦ· μετὰ δὲ τὸ ἁγιασθῆναι τὰ ὕδατα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ῥαντισθῆναι, ψάλλεται τροπάριον, ὁ ἦχος πλ. δ΄, φωνὴ κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων βοᾷ λέγουσα· στιχ. α΄, ἡ θάλασσα ἴδεν καὶ ἔφυγεν· στιχ. β΄, τί σοί ἐστιν θάλασσα ὅτι ἔφυγες; καὶ μετὰ τὸ ψαλθῆναι γ΄ τοῦτο τὸ τροπάριον, ἐξερχόμενοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ψάλλομεν τροπάριον, ἦχος δ΄, ὁ τὸ φῶς ἀναβαλλόμενος θεϊκῶς· τούτου οὖν τρισσευομένου, γίνεται εὐχὴ παρὰ τοῦ ἱερέως, καὶ καταπαύει αὕτη ἡ θεία δοξολογία· εἶθ᾽ οὕτως ἀπέρχεται ὁ στίχος εἰς τὸ τραπεζάριον· ὡσαύτως δὲ καὶ τῇ ἁγίᾳ ε΄, μετὰ τὸ κοινωνῆσαι 2) καὶ διακλύσασθαι, γίνεται ὁ νιπτήρ· καὶ μετὰ τὸ ἀπονίψασθαι πάντας, ἀπέρχεται ὁ στίχος εἰς τὸ τραπεζάριον.

pimus: deinde os quidem colluimus qui communicavimus, eulogiam tamen non comedimus. Tum sacerdos compositis vasis, venit ad sanctas ianuas, dictaque prece, egreditur cum fratribus ad baptisterium cantans illud: *cum in Iordane baptizareris Domine;* quo dicto, pronunciatur a diacono oratio collecta: qua finita, incipit sacerdos precem sanctificationis. Post aquas sanctificatas, et post aspersos eisdem fratres, canitur troparium tono obliquo quarto: *vox Dei super aquas clamat dicens.* Stichus primus: *mare vidit, et fugit.* Stichus secundus: *quid est tibi mare, quod fugisti?* Et post ter cantatum hoc troparium, egressi in ecclesiam, canimus troparium tono quarto: *qui amictus es lumine mirabiliter.* Hoc ter dicto, recitatur oratio a sacerdote, atque ita haec divina doxologia desinit. Deinde sic pergit stichologia ad refectorium. Similiter sancta quoque feria quinta post communionem et ablutionem, fit pedum lotio. Et postquam omnes loti fuerint, pergit stichologia ad refectorium.

1) Scilicet propter ieiunium. Alioqui mos erat post communionem gustandi aliquid ex oblatis; itemque os abluendi, auctore etiam divo Chrysostomo. Legatur isagoge liturgica in opp. s. Gregorii PP. ed. ven. T. IX. cap. II. 18. p. 161. Eulogiarum varios usus tradit Martenius Comm. cit. ad reg. S. Ben. cap. 54.

2) Ad hoc vocabulum κοινωνῆσαι venit mihi in mentem praeclara Theoriani doctissimi viri ad monachos de diversis rebus epistola, cuius olim fragmentum, de concordia cum Latinis fovenda, edidi in tomo VI. Script. vet. p. 414. ex codice vat. 1481. Nunc autem ex eodem codice recitare placet aliam praedictae epistolae particulam, in qua quaestionem de azymis attingens, splendidum recitat (ex divi Basilii liturgia) fidei Graecorum erga ss. eucharistiam testimonium, quod nostris borealium et occidentalium regionum heterodoxis prae oculis ponere non incongruum sit.

Περὶ τῆς θείας κοινωνίας.

Τοῖς μέν τοι βουλομένοις εἰπεῖν περὶ τῆς θείας κοινωνίας εἰ ἐξ ἀζύμων ἢ ἐνζύμων ἐν τῷ δείπνῳ ἐγένετο, χρόνου μακροῦ καὶ τελειοτέρου συγγράμματος ἀνάγκη. ἡμῖν δὲ τὰ πολλὰ παρωσαμένοις, τὸ χρήσιμον καὶ εἰρηναῖον καὶ εἰρηνεῦον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ οἰκονομικώτερον καὶ ἀναγκαιότερον καὶ τῆς ἀληθείας ἐχόμενον ῥητέον· ὁ θεῖος ἄρτος πρὸ μὲν τοῦ ἁγιασθῆναι, εἴτ᾽ ἄζυμος εἴτ᾽ ἔνζυμος ἦν, ἀδιαφόρως ἄρτος ἐστί τε καὶ

De divina communione.

Volentibus dicere, utrum divina communio azymis an non azymis in caena peracta fuerit, longo tempore opus est et pleniore scriptura. Nos itaque multis praetermissis, id tantum dicemus quod utile est et pacificum et paciferum, vel potius quod est magis commodum ac necessarium et veritatis tenacius. Venerabilis ille panis, ante quam sanctificetur, sive azymus sit sive non azymus, aeque

Περὶ ποσότητος ἐνδύματός τε καὶ ὑποδημάτων καὶ καταστάσεως στρωμνῆς καὶ τῶν τοιούτων.

λη'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι ἕκαστον ἀδελφὸν ὀφείλει ἔχειν ὑποκάμισα β'. ἐπανωφόρια β', μαλλωτὸν ἕν, κουκούλλια β', ἐπώμιον μικρὸν εἰς τὸ διακονεῖν, καὶ ἕτερον τὸ τῆς ἐκκλησίας βαθύτερον, ᾧ νόμος ἔστι κεχρῆσθαι σαββάτῳ ὀψὲ εἰς τὸ λυχνικὸν, καὶ τῇ κυριακῇ εἰς τὸν ὄρθρον, καὶ πάλιν ὀψὲ εἰς λυχνικὸν, καὶ πρὸ τοῦ γε εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν, ὡσαύτως καὶ ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς· καὶ ἕτερον ἐπώμιον μαλλωτὸν μέγα· ὑποδήματα δὲ κονδοτζάγγια, καὶ ἕτερα μακροτζάγγια, καὶ καλίκην· εἰς δὲ τὴν κλίνην ἐχέτω ψίαθον κιλίκην καὶ δύο μαλλωτάρια 1).

Τέλος.

De quantitate vestimenti, calceamentorum, et de lecti materia, ac similibus.

38. Unusquisque frater habere debet subuculas duas, vestes exteriores duas, villosam unam, cucullas duas, superhumerale parvum ad ministeria, et aliud latius ad ecclesiam, quo ex lege utendum est vespere sabbati ad lychnicum, et die dominico ad matutinum, denuoque vespere ad lychnicum, et antea ad divinam liturgiam, pariterque in sollemnitatibus Domini. Habeat et aliud villosum superhumerale magnum. Habeat calceos tum breviore cothurno tum etiam longiore, et caligas. Item pro lecto habeat mattam cilicinam, et duas villosas lodices.

FINIS.

λέγεται πρὸς τῶν θείων λογίων, ὡς ὕστερον δείξομεν· μετὰ δὲ τὸ ἁγιασθῆναι, οὔτε ἔνζυμος, οὔτ' ἄζυμος, ἀλλὰ σῶμα καὶ σὰρξ τοῦ κυρίου ἡμῶν, καὶ οὐκ ἄλλη αὐτ' ἄλλης· μία γάρ ἐστι καὶ αὐτὴ ἡ ἐκ τῆς ἀφ[illegible] παρθένου καὶ θεοτόκου ὑπὸ τοῦ θεοῦ λόγου ληφθεῖσα, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθημένη, καὶ ἡ ὑφ' ἡμῶν τῶν ὀρθοδόξων μυστικῶς μεταλαμβανομένη· διὸ καὶ μυστήριον λέγεται ὡς κρύφιον, καὶ τοῖς πολλοῖς οὐ καταληπτόν· μεταβάλλεται γὰρ τὰ θεῖα δῶρα τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ· ἡ ἱεροκρυφία δηλοῖ· σὲ παρακαλοῦμεν, ἅγιε ἁγίων, εὐδοξίᾳ τῆς σῆς ἀγαθότητος, ἐλθεῖν τὸ πνεῦμα σου τὸ πανάγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, καὶ εὐλογῆσαι αὐ- [illegible] αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ, αὐτὸ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰ οὖν τὸ θεῖον (πνεῦμα) μεταβάλλει τὰ προκείμενα δῶρα εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, περισσὸν λοιπὸν τὸ φιλονεικεῖν εἰ ἐξ ἀζύμων ἢ ἐνζύμων ἦν, ἢ λευκοῦ, ἢ ἐρυθροῦ τυχὸν οἴνου· καὶ τοιαύτας τινὰς περιεργείας μωρὰς περὶ τῶν φρικτῶν μυστηρίων διερευνᾶν.

panis et est et dicitur in divinis scripturis, ut postea demonstrabimus. Post sanctificationem vero neque fermentatus est neque azymus, sed corpus atque caro Domini nostri; neque haec alia est atque alia, sed illa una eademque, quae de incorrupta deipara virgine a Deo Verbo sumpta fuit, quaeque ad patris dexteram sedet, et a nobis orthodoxis mystice sumitur: propterea que mysterium dicitur, utpote arcanum et vulgo haud intellectum. Revera enim divina munera convertuntur a sancto Spiritu in Christi corpus ac sanguinem. Id quod ab arcana sacra formula sic demonstratur: te rogamus, sancte sanctorum, ut beneplacito bonitatis tuae veniat Spiritus sanctissimus tuus super nos et super proposita munera ista, eaque benedicat et sanctificet; ostendatque panem quidem hunc, ipsum pretiosum corpus domini et Dei ac salvatoris nostri Iesu Christi: quod autem in hoc calice est, ipsum pretiosum sanguinem domini et Dei ac salvatoris nostri Iesu Christi. Si ergo divinus Spiritus proposita munera in corpus et sanguinem Christi convertit, supervacaneum iam erit contendere utrum id in azymis an potius in non azymis effectum fuerit, et utrum in albo an rubro fortasse vino; et stultas huiusmodi curiositates circa tremenda mysteria scrutari.

Exin citat Theorianus beatum Gregorium dialogorum auctorem (id est Greg. PP.) ἐν τῷ περὶ τῆς θείας κοινωνίας, ubi eum loqui dicit de vario usu circa azymum et fermentatum in quatuor ecclesiis rom. alex. antioch. hierosol. Item citat magnum Epiphanium cyprium ἐν τῷ περὶ πίστεως. Denique Tnicitam quendam monachum studitam de azymis scribentem.

1) De monachorum vestibus earumque nominibus agit Martenius in Comment. ad reg. S. Ben. cap. 55.

PARERGON

De disciplina Monasterii salmuriensis in Gallia ad Ligerim 1).

Suprascriptis famosi apud Graecos Studitarum monasterii regulis divini officii et aliis disciplinae capitibus, comparandus mihi videtur Salmuriensis item celebris Benedictinorum in Gallia monasterii, divini pariter officii ac disciplinae monasticae ordo, quem in vetusto Reginae sveeae codice 1001. *lego: qui codex ex Gallia Romam venit, ante quam Edmundus Martenius doctum suum de antiquis monachorum ritibus librum scriberet, qui idcirco Salmuriensium institutionum rationem, quantum vidi, non habuit. Atqui hic codex non minimae molis, saeculo circiter duodecimo in membranis scriptus, monumentum est, sive disciplinam monasticam, sive praesertim gallicanam liturgiam spectes, insigne aedepol et notatu dignissimum, editione etiam, ut puto, non indignum. Constat foliis* 146, *seu paginis* 292, *densae exactaeque scripturae, nec nisi in calce folia aliquot (pauca ut reor) desiderantur. Incipit autem latinae ecclesiae more sic.*

Dominica prima de adventu Domini. Sabbato ante vesperas ornentur cuncta altaria: iuncus recens in choro et per altaria spargatur 2): textus super altare quot aliis dominicis: cruces duae ad vesperas: capitulum *ecce dies veniunt* amplius non dicendum est.

Plenissima fit toto codice annuae liturgiae descriptio; est enim instar graeci typici, seu ut nos loquimur, kalendarii perpetui: quare haec quidem codicis pars, quamvis utilissima, nullatenus ad compendium conferri potest; nec quid potius eligerem vel praetermitterem, facile iudicabam. Quamobrem disciplinae potius Benedictinorum monasticae, studitana longe mitioris, excerpta aliquot lectoribus exhibere decrevi.

Cod. f. 21. *b.* Post vesperas caena carnisprivii (dom. septuag.) fratribus exhibeatur: a saginato omnes usque in pascha abstineant: caseum vero et ova usque dominicam quinquagesimae comedant: a septuagesima usque XL. nullus claustrensium, sine abbatis seu prioris licentia, saginatum in cibum accipiat, sed cibus eius ut sanis condiatur: infirmi vero, quibus concessum fuerit, saginatum et carnes usque ·IIII· feriam in capite ieiuniorum comedant.

F. 22. *b.* Dominica quinquagesimae ad mensam loco primi pulmenti, flatones 3) habeant, et ad caenam duo et duo sex ova; et post de caseis crudis ab abbate fratribus tribuatur, ut libuerit.

F. 24. *b.* In quadragesima dentur eis cum duobus pulmentis herbae crudae: certis vero diebus pulmenta duo cum solito generali 4): vinum quotidie eleemosynarius bis colligat (pauperibus erogandum.)

F. 27. *b.* Sententia de observatione quadragesimae legatur in capitulo.—Post haec dicat abbas aliquid admonitionis de continentia quadragesimae breviter, detque licentiam fratribus quatenus prout quisque valuerit cum discretione, iuvante Deo, abstineat se etiam a licitis, augeatque ad paenitendum iuxta vires suas.

F. 41. *et seqq. fit accurata descriptio lotionis pedum et eleemosynae ac mensae pauperibus exhibendae feria magna quinta.*

Reg. S. Bened. cap. 43. *F.* 37. Si acciderit ut aliquis frater, per negligentiam suam dormiendo, ad nonam non fuerit, eadem hora ante quam exeat de capitulo, abbate vel priore stante et omni con-

1) Salmuriensis monasterii priscam uberem historiam, cum chronico, edidit Martenius in antiquis monum. T. V. col. 1081-1145. Item de eiusdem monasterii fundatione narrationem veterem protulit idem Martenius in thesaur. nov. anecdotorum T. III. col. 843-850.

2) Consuetudinis spargendi iuncum in choro diebus sollemnibus duo recitat exempla Cangius in lex. m. et inf. lat. voc. *iuncus.*

3) *Flatones*, placentae genus. Vide Cangium. De usu ovorum apud Benedictinos Martenius in Comm. p. 530; quem nominatim in quinquagesima negat p. 657.

4) *Generale*, inquit Martenius Comm. p. 444. et 511, appellamus quod singulis in singulis datur scutellis.

ventu; petat veniam suam ille frater, accuset se de negligentia sua; illo iubente quod ei visum fuerit.

F. 46. Prior magister ad abbatis mensam sedebit, et dominus abbas solus vinum karitatis propinabit.

F. 51. *b.* (Feria magna sexta) Tabula loco tintinnabuli a priore percussa, in refectorium ibunt, ubi pane et aqua tantum reficient herbisque crudis.

F. 83. In natali sancti Sixti post collectam ipsius, fiet commune de martyribus Felicissimo et Agapito. Ad primam autem (lect.) vir clarissimus Sixtus. Hi duo martyres hodie in letania recitentur propter romanae institutionis proprietatem.

F. 87. Festum omnium sanctorum debet celebrari sicut tali convenit sollempnitati: sed de novo statutum est quod octavae celebrentur.

F. 121. et *seqq. Describuntur accurate officia abbatis, prioris, subprioris, sacristae, cantoris, cellarii, armarii id est bibliothecarii (ab armario librorum. Marten. Comm. p.* 417. *)*

Abbas debet primum et proprium locum in dextro choro habere, orationes terminare, primam antiphonam post hebdomadarium ad nocturnos imponere, benedictionem legentibus dare etc. coronam novitiorum et ipsos novitios benedicere etc. Et notandum, quia quando monachi osculantur abbatem, coram eo genua flectant, et post osculum profunde inclinent. Et sciendum est quod in quocumque loco aliquis monachus domino abbati obviaverit, in eodem loco stare debet versa facie ad abbatem, capite inclinato donec pertranseat dominus abbas: ceteris vero fratribus in transeundo potest inclinare.

Prior in ecclesia de quocumque choro ei placuerit, esse poterit, secundum ordinem conversionis suae. Si abbas praesens non erit, capitulum tenebit, et ad collationem in loco eius sedebit etc. excepto quod locum eius in ecclesia non occupabit etc.

Ad subpriorem pertinet fratres in choro excitare etc. Si abbas et prior defuerint, subprior in capitulo vicem prioris agat, et in refectorio ad nolam sedeat.

Sacrista debet horologium temperare. Qui postquam surrexit, lumen claustri et ecclesiae clarescere faciat, ostia ecclesiae reseret etc.

Cantor debet stare in dextro choro, et succentor in sinistro, unusquisque in choro suo fratres ad vigilandum et cantandum excitare, negligentias de antiphonis, psalmis, responsoriis, hymnis, versiculisque imponendis unusquisque in suo choro, et in altero, si alter non emendaverit, corrigere etc.

Armarius debet libros in ecclesiam ferre et referre, et fratribus prout oportuerit distribuere etc. De chartis et libris faciendis et custodiendis sollicite provideat. Post primam dominicam quadragesimae, secunda feria, dum missa in conventu canitur, libros in capitulum debet portare, et ad nutum abbatis fratribus distribuere. Si vero aliquis frater librum, quem anno praeterito accepit, ex integro non legerit, statim veniam suam faciat, dicens mea culpa, et accuset se de negligentia dicens: librum quem accepi in isto capitulo anno praeterito, totum ex integro non legi: et ille qui praesidet capitulo, cunctis audientibus dabit ei paenitentiam. Haec est antiqua consuetudo istius ecclesiae. In vigilia paschae annos Domini, epactas, concurrentes, indictiones, et alias regulas necessarias in charta scribere, et in cereo paschali affigere etc.

Reg. S. Bened. cap. 48. cum Comm. p. 648.

Cellarius panem et vinum hora competenti in refectorio ad distribuendum fratribus debet praeparare, et in festis annualibus servire etc. Caveat autem cellarius omnino ne contra voluntatem abbatis aliquid faciat, sed de omnibus eum consulat, et ad consilium eius cuncta distribuat.

F. 131. *b. Ritus extremae unctionis, qui propter sanctitatem gravitatemque rei totus a nobis recitabitur.* Ad inungendum infirmum. Capitulo finito, processione praeparata ante capitulum, sacerdos indutus alba cum aliis ministris; et sacrista ferens oleum in ordine suo non indutus, et stuppas vel pannum ad detergendum iuncturam: quotiens dicitur per istam sanctam unctionem, pannus vel stuppae mutentur, quas postea in piscina ad hoc deputata

comburat. Et cum pervenerit ad infirmum, finitis psalmis, qui unctionis agit officium, dicat: pax huic domui; et conventus respondeat, amen. Et statim sacerdos subsequatur: Dominus vobiscum, et dicat hanc orationem: introeat, Domine, domum hanc; et ceteras orationes. Quibus finitis, statim sacrista offerat oleum sacerdoti, qui dextro pollice intincto inungat infirmum in septem locis. Cum autem pervenerit ad manus, si sacerdos est, manibus extensis de foris inungat; si non est sacerdos, deintus. Et interim conventus dicat septem psalmos cum gloria patri. Quo peruncto, manibus ablutis in piscina; deferat sacram communionem 1) cum calice offertorio cooperto, praeeuntibus cereis et turibulo, et alius deferat ampullam vinariam ad aspergendos digitos in calice. Cum ad infirmum venerint, conventus petat veniam, et sacerdos dicat ei: ecce, frater, corpus domini nostri Iesu Christi, quod tibi deferimus. Credis hoc esse illud, in quo est salus vita et resurrectio nostra? Ipse respondeat: credo. Et deinde adorata cruce et osculata, moneat eum sacerdos dicere confiteor. Quo dicto, sacerdos cum his qui aderunt dicat, misereatur tui: Et postea subiungat, dominus Iesus Christus: deinde communicet eum dicens: corpus domini nostri Iesu Christi custodiat te in vitam aeternam. Idem quoque fiat quotiens gravi necessitate quis tenetur 2).

F. 132. *Consuetudo in obitu describitur sic.*—Dum aliquis morti penitus propinquaverit, ponatur ad terram super sagum 3), supposito prius cinere in modum crucis, et aliqua matta vel aliquanto straminis. Quo fratre defuncto, percussa crebris ictibus tabula in claustro, ubicumque conventus fuerit, accurrant omnes velociter, dicentes in fide illius: credo in Deum, tam alte ut possit audiri. Abbas ut advenerit, accepta stola incipiat letaniam, et conventus respondeat. Qua dicta, incipiat cantor responsorium: subvenite sancti Dei; et turificet corpus; et aqua benedicta praemissa, finito responsorio dicat abbas pater noster, et collectam, sicut sunt in libro. Postea deferatur mortuus ad lavandum, si necesse fuerit. Provideat autem prior a quibus et quomodo abluatur et involvatur. Interim fratribus a defuncto seorsum ordinatis circa abbatem, prout locus permiserit, dicant officium mortuorum. Quo dicto, et corpore abluto, ponatur in feretro, et cooperiatur pallio; et statim prior percutiat tabulam uno ictu, et sic eant omnes ad corpus etc. Abbas provideat, ne corpus unquam solum remaneat. Sciendum est quod si tabula percussa fuerit, conventu reficiente, omnes accurrant velociter, praeter lectorem et clericum: lector tamen submissa voce potest legere, donec conventus redeat.—Nullus dirigatur in via, ex quo frater mortuus fuerit, usque ad sepulturam, nisi gravis necessitas urgeat, quod ipsum sine abbatis licentia non fiat.

F. 134. *b.* Fratres in capitulo cum sederint, inclinent se mutuo. Veniente vero abbate, assurgant ei omnes, inclinantes tamen et transeunti, eoque sedente sedeant. Sed ille qui iuxta abbatem sessurus est, humiliet se profunde ad pedes ipsius. Et ita faciat in omnibus locis qui iuxta eum sedere voluerit, excepto in ecclesia. Nam nec fratres ibi sibi supplicant, nec ad mensam, sed nec nocturno tempore. Lector vero veniens ante analogium 4), aperiat librum, et inclinet se ad benedictionem etc.

F. 140. *b. De poenis in capitulo infligendis.*—Caveat ille qui tenet capitulum, ne aliquis ab eo verberetur 5), qui super eum proclamavit (qui eum accusavit). Qui autem verberat, non cesset a verbere, usque ad iussionem abbatis. Qui dum quieverit, adiuvet illum fratrem ad induendum; qui indutus et erectus, non se moveat, donec abbas dicat: ite sessum; et tunc inclinans eat in locum suum. Hoc quoque sciendum est, quod ille qui inferioris gradus est, non debet verberare superiorem, id est diaconus sacerdotem, sed aequalis aequa-

1) Animadverte morem dandi sacram communionem non ante sed post sancti olei unctionem, quod et in aliis priscis ritualibus legitur.

2) Nimirum olim facilius citiusque, quam nunc, sancti olei sacramentum et divinum viaticum postulabatur atque dabatur, ut tractatores de sacramentis observant.

3) Sagum et matta lectisternii genus apud Martenium Comm. cit. p. 720. 721.

4) Analogium, pulpitum ubi legendarii sive lectionarii libri. Marten. Comm. p. 270.

5) Hanc verberum inter monachos poenam improbabant Studitae ut vidimus p. 119. Legimus tamen inter Benedictinorum antiquas consuetudines apud Mabill. in Analect. (Dacher. T. IV. p. 153. n. IX.)

lem, vel superior inferiorem. Hoc etiam caveatur, ne aliquis extra capitulum loquatur alicui de culpis sive secretis causis quae in capitulo pertractantur.

F. 141. *b.* Fratres egressi de capitulo, ad orationem ire possunt in ecclesiam non solum tunc, sed et omni tempore lectionis, et ad omnia intervalla: ubi non sedeant, nec legant, vel librum teneant etc. Qui vero in claustro sederint, religiose se habeant singuli in singulis libris etc. Neque inquietent se invicem fratres in quaestionibus faciendis, nisi de productis et correptis accentibus, et de dictione quam legere ignoraverint etc. Si quis habuerit caputium in capite cum legerit, taliter habeat, ut possit perpendi si dormiat etc. Dum vero ambulant, humiliter incedant et discooperto capite, supplicantes invicem obviando. Quod si abbati obviaverint, divertant se in partem, supplicantes ei: quae supplicatio ubique fiat extra dormitorium, quotiens abbati vel sibi invicem obviaverint. Si quis aliquo modo fratrem suum scandalizaverit, cum quo loqui non solet, dicat priori; et si prior iusserit, vocato illo, tamdiu ante pedes prostratus iaceat, quo usque ille placatus erigat eum etc.

F. 142. *b.* Mensae lector dominico die post maiorem missam, inclinans se ante gradum presbyterii, dicat ter: *Domine, labia mea aperies*, totum versum, et accepta benedictione, et facto ante retro 1) eat in refectorium accipere mixtum cum aliis servitoribus. Post horam vero sextam, prior pulset cymbalum in claustro etc. quo audito, eant ad lavatorium, et ablutis manibus et detersis, intrent refectorium, et venientes ante sedes suas faciant ante et retro, et sic steut donec prior veniat. Si autem prior diu moratus fuerit, assurgant ei. Et prior facto ante retro ante sedem suam, pulset campanam etc. Statim lector petat benedictionem, et interim fratres ingrediantur mensas. Incepta ergo lectione, fratres discooperiant panes, priore tamen hoc faciente prius. Dum autem lector legit, aurem accommodat priori, ut si quando eum emendaverit, intelligere possit. Si intelligit quid emendet, humiliter dicat; si non intelligit, versum reincipiat; et hoc totiens faciat, quotiens priorem propter hoc esgrundire 2) cognoverit. Exhinc nullus exeat de refectorio, nullus etiam incedat comedendo, nullus abluat ibi scyphum, sed liniat qui voluerit: nullus tergat manus vel cultellum ad mappulam 3), nisi prius cum pane terserit. Qui voluerit accipere, cum cultello accipiat. Qui bibit, cum duabus manibus teneat scyphum. Si quis viderit alii deesse quod habere debeat, inquirat a coquo vel a cellario. Qui aliquid apponit, et cui apponitur, invicem sibi inclinent. Cui autem prior aliquid miserit, prius inclinet deferenti; deinde assurgens humiliet se versus priorem. De cibo communi nemo dividat alicui. Quod sicui aliquid superadditum fuerit, nisi pro munitione vel infirmitate ei datum fuerit a cellario, tantum potest dare iuxta sedenti ad dexteram et ad sinistram etc. Refectorio exeant bini et bini euntes, iunioribus scilicet praeeuntibus; ita tamen ut prior, vel quilibet conventum tenens solus eos, in medio utriusque chori, sequatur. Si abbas aliquis adfuerit, eat prior in ordine suo cum socio, abbas autem solus. Si duo abbates fuerint, eant simul etc. Reg. S. Bened. cap. 38.

F. 144. *b.* Audito signo in ecclesia ad horas regulares, statim fratres intermittant qualecumque opus habuerint prae manibus: etiam scriptor non perficiat litteram suam, sed imperfectam eam dimittat etc.

F. 145. *b.* Caveant autem qui de choro egrediuntur, ne plus foris quam duos psalmos morentur, et ne amplius quam duo iuxta se stantes simul exeant. Omnes interesse debent orationibus quae fiunt ante regulares horas, quibus dicitur pater noster, et credo in Deum. Sed nec aliquis excipitur ab illis orationibus, quae fiunt ad utrasque vesperas in praecipuis festivitatibus. Nullus in lectum ascendat rectus, sed de sponda divertat pedes in ipsum lectum etc.

1) *Ante et retro*, forma corporis inclinandi apud monachos usitata, inquit Cangius, scilicet non dorso arcuato, sed ita ut dorsum sit submissius quam lumbi, et caput submissius quam dorsum.

2) Cangius voc. *esgrinnire* citat hunc ipsum locum, sed ex regula ms. S. Victoris parisiensis. Vaticanus tamen codex nullo modo pertinet ad S. Victoris monasterium, sed ad Salmuriense sancti Florentii, cuius vigilia, festum, et commemoratio, ibidem scribuntur.

3) De mappula Martenius Comm. p. 724.

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΚΑΙ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΣΤΟΥΔΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΕΞΑΓΟΡΕΥΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΑΥΤΗΣ ΔΙΑΛΥΣΕΩΝ

ΚΑΝΟΝΕΣ ΕΚΤΕΘΕΝΤΕΣ ΠΑΡ' ΑΥΤΟΥ.

α'. Περὶ ἐξαγορεύσεως.

Cod. vat. 840. f. 195. b.

Ἐξαγόρευσις ἐστὶ λόγων καὶ ἐνθυμήσεων αἰσχρῶν ἀνήδονος ὑπόμνησις· διάλυσις δὲ ἡ τούτων διάκρισις, ἐπὶ ἀγαθὴν ὁδὸν ὁδηγοῦσα τοὺς προσερχομένους· λέγε γὰρ σὺ πρῶτος τὰς ἁμαρτίας σου ἵνα δικαιωθῇς *· καὶ πάλιν· εἶπα, ἐξαγορεύσω τὴν κατ' ἐμοῦ ἐγγινομένην μου ἁμαρτίαν τῷ κυρίῳ *· καὶ ἰδοὺ ἀφείλετο πάσας τὰς ἁμαρτίας μου· δύναται γὰρ ἐξομολόγησις, καὶ πῦρ αἰώνιον ἀποσβέσαι· καὶ γὰρ λογισμοὶ κρυπτόμενοι, τίκτουσι πάθη· ἐξαγορευόμενοι δὲ, θεοειδεῖς ἀπεργάζονται· γύμνου σὸν μώλωπα τῷ σῷ ἰατρῷ· εἰπὲ, καὶ μὴ αἰσχυνθῇς· πρόσελθε σὺν τῇ πίστει τῷ σῷ ἡγουμένῳ, ἀπονήρῳ ἁπλότητι, καὶ ὡς ἐκ θεοῦ στόματος τὰ παρ' αὐτοῦ συμβουλευόμενά σοι δέχου, εἰ καὶ ἐναντία τῷ σῷ σκοπῷ τὰ εἰρημένα τυγχάνουσιν· εἰ καὶ μὴ πάνυ πνευματικοὶ οἱ ἡγούμενοι καθεστήκασι, μὴ σκανδαλίζου· οὐ γὰρ ἄδικος ὁ θεὸς, πίστει καὶ

* gr. Is. XLIII. 26. * Ps. XXXI. 5.

SANCTI PATRIS NOSTRI ET CONFESSORIS

THEODORI PRESBYTERI ET PRAEPOSITI MONACHORUM STUDII

DE CONFESSIONE ET PRO PECCATIS SATISFACTIONE

CANONES A SUPRADICTO EDITI.

1. De confessione.

Confessio est verborum et cogitationum turpium dolens expositio: satisfactio autem est illorum peccatorum discussio, quae in bonam viam accedentes reducit. *Dic tu prior peccata tua, ut iustificeris.* Rursusque: *confitebor adversus me peccatum meum Domino. Et ecce abstulit omnia peccata mea.* Potest enim confessio ignem quoque aeternum extinguere. Et silentio quidem pressae cogitationes culpas pariunt: quas si confessi fuerimus divinam pulchritudinem adquirimus. Denuda ulcus tuum medico: fare, neque erubescas: accede cum fide ad ducem tuum, et cum simplicitate sine malitia, et tamquam ex ore Dei consilia eius excipe, quamvis haec tuo contraria proposito sint. Et si forte haud satis spiritales videantur duces tui, ne scandalizeris: non enim iniustus est Deus, ut animas quae se cum fide et sinceritate hu-

1) Nequis forte dubitet de hoc nostri Studitae opusculo, en testis accedit etiam codex arabicus vat. CLXXIV. in catalogo a me impresso p. 316. his verbis. *Constitutiones sancti patris Theodori abbatis monasterii Studii, seu monachorum Studitarum, de paenitentibus qui de peccatis suis occultis confitentur, deque confessariis, qui eos de illis interrogant.* Est autem hic libellus instar tot latinorum qui extant tum editi tum manuscripti *de vitiis* et *de virtutibus*.

ἀκακίᾳ ψυχὰς ἑαυτὰς ταπεινωσάσας, τῇ τοῦ ἡγουμένου συμβουλῇ καὶ κρίσει ἀπατηθῆναι, κἂν ἄλογοι οἱ ἀπατηθέντες τυγχάνωσιν.

β'. Περὶ μνησικάκων ἐντολή.

Ὁ μνησίκακος τῇ τοῦ Ἰακὼβ κλίμακι 1) προσελθὼν, τῇ τοῦ κορυφαίου Πέτρου ἐκπεσούσῃ ἁλύσει ἐνδέδεται· καὶ γὰρ μνησικακία, θυμοῦ ἐστι κατάληξις, δικαιοσύνης μῖσος· κατὰ μὲν τοὺς τῶν μεγάλων πατέρων κανόνας, ἐν τρισὶν ἔτεσι τῶν ἁγιασμάτων ἀπεχέσθω· κατὰ δὲ τοὺς μοναχοὺς ἐνιαυτὸν ξηροφαγείτω ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς τῶν ἀδελφῶν καταλύσεως, ποιῶν μετανοίας καθ' ἡμέραν μ'.

γ'. Περὶ καταλαλιᾶς.

Οἶμαι ἐκ μίσους καὶ μνησικακίας τὴν καταλαλιὰν τίκτεσθαι· καὶ γὰρ καταλαλιά ἐστὶν ἀποκύημα μίσους, βδέλλα ἀγάπης, ἐξαφανίζουσα καὶ ἐκδαπανῶσα αἷμα ψυχῆς· λέγομεν δὲ ὡσαύτως, κατὰ μὲν τοὺς ἑτέρους, ἐνιαυτὸν προσκλαυσάτω· κατὰ δὲ τοὺς μοναχοὺς, τετράμηνον ξηροφαγείτω, ὅτε οἱ λοιποὶ ἐσθίουσι, μετανοίας ποιῶν καθ' ἡμέραν ἑκατόν· Ὅτι τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον *. * Ps. C. 5.

δ'. Περὶ πολυλογίας.

Ὁ πολυλογῶν ὑπὸ γλώττης σκοτιζόμενος, ἑξαμηνιαῖον χρόνον ἐν μετανοίᾳ πληρούτω· οὕτως γὰρ οἱ κανόνες περὶ τῶν τοιούτων ὁρίζονται· ἐπειδὴ πολυλογία ἐστὶν ἀγνωσίας τεκμήριον, καταλαλιᾶς θύρα, ψεύδους ὑφουργός·

miliant, sinat a ducis consilio et iudicio decipi; utcumque habetes sint ii quibus fraus intenditur.

2. Adversus iniuriarum memores decretum.

Iniuriarum memor ad Iacobi scalam accedens, coryphaei Petri cadente catena illigatur. Quippe iniuriarum memoria, est irae habitaculum, et iustitiae odium. Iuxta quidem magnorum patrum canones, homo eiusmodi triennio a sanctis rebus arceatur. Verum inter monachos anno uno vescatur aridis hora qua fratres ieiunium solvunt, et metanoeas quotidie faciat quadraginta.

3. De obtrectatione.

Arbitror ex odio et iniuriarum memoria obtrectationem gigni. Etenim obtrectatio est odii filia, caritatis hirudo quae animae sanguinem prorsus consumit. Similiter autem dicimus, ex aliorum quidem praescripto hunc uno anno flere: monachum autem quatuor mensibus arido cibo uti debere dum reliqui comedunt; et metanoeas facere quotidie centum. Quia *detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar.*

4. De garrulitate.

Garrulus linguae vitio infectus, sex menses paenitendo expleat: sic enim canones de huiusmodi hominibus decernunt. Quippe garrulitas, est inscitiae indicium, obtrectationis ianua, mendacii ministra. Nos tres mensibus hunc a communione removemus, aridis omnino vescentem hora sexta, et metanoeas quotidie centum quin-

2) De scala Iacobi S. Benedictus reg. cap. VII. plura verba facit, plurima postea Martenius in Comm. Nihil tamen ad hunc Theodori locum: quamquam Benedictus reapse de humilitate agit, heic autem haud scio an superbia innuatur. Videtur ergo potius proverbium quoddam. Sed alii iudicent.

ἡμεῖς δὲ τρίμηνον λέγομεν ἀκοινώνητον εἶναι, ξηροφαγοῦντα ἄκρως ὥρᾳ ἕκτῃ, μετανοίας ποιοῦντα καθ' ἡμέραν ρκ'· ἐπισφαλὲς γὰρ λίαν καὶ αὐτοῖς τοῖς δοκοῦσι τὸ πάθος ἐστίν.

ε'. Περὶ ψεύδους.

Ὁ ψεύστης ὡς εὐτράπελος λογίζεται· καὶ γὰρ ψεῦδος ἐστὶν ἀγάπης ἀφανισμός· ἐπιορκία δὲ, θεοῦ ἄρνησις· μηδεὶς οὖν τῶν εὐφρονούντων, μικράν τινα τὴν τοῦ ψεύδους ἁμαρτίαν εἶναι νομίσοι· καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ ἅγιον πνεῦμα προείρηκεν· ἀπολεῖς πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος *· ὁρίζονται δὲ πάντες ὅτι τρίμηνον ἐν μετανοίᾳ διατελείτω· ἡμεῖς δὲ μ' ἡμερῶν ξηροφαγίαν ἄκρως ὥρᾳ ἕκτῃ, καὶ μετανοίας καθ' ἡμέραν ρν'· καὶ γὰρ φοβερὰ ὑπὲρ πάσας ἡ ἁμαρτία αὕτη.

ϛ'. Περὶ ἀκηδιαστοῦ.

Ὁ ἀκηδιαστὴς ὡς ἀπογινώσκων τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας λογίζεται· καὶ γὰρ ἀκηδία ἐστὶν ἀσκήσεως μῖσος τοῦ μοναχικοῦ ἐπαγγέλματος, κοσμικῶν μακαρίστρια, θεοῦ διαβλήτωρ, ὡς ἀσπλάγχνου καὶ ἀφιλανθρώπου, ἀτονία ψαλμῳδίας ἐν προσευχαῖς ἀσθενοῦσα· ὁρίζομεν δὲ καὶ ταύτην μ' ἡμέρας μετανοεῖν· ἑβδομάδας τρεῖς οἴνου μὴ μεταλαμβάνειν καὶ ἐλαίου· μετανοίας ποιεῖν καθ' ἡμέραν σν'· ὅτι εἰς βυθὸν ᾅδου δύναται κατάγειν τὸ πάθος τῆς ἀκηδίας.

ζ'. Περὶ γαστριμάργου.

Ὁ γαστρίμαργος ἔοικε τάφῳ γέμοντι σεσηπυῶν σαρκῶν· γαστριμαργία ἐστὶ κοιλίας ὑπόκρισις· κεκορεσμένη γὰρ οὖσα, ἐνδείας ἀναβοᾷ· καὶ πεφορτισμένη, πεινᾶν ἀναγκάζει· γαστριμαργία ἐστιν, ὀφθαλμῶν ἀπάτη· ὁρίζομεν δὲ καὶ

quaginta facientem. Etenim valde lubricum periculosumve ipsis quoque aestimatione dignis hominibus hoc vitium est.

5. De mendacio.

Mendax quasi lepidus homo existimatur. Atqui mendacium caritatis destructio est; periurium autem, Dei negatio. Nemo itaque, si modo sapiat, leve credat esse peccatum mendacium. Nam ipse Spiritus sanctus iam dixit: *perdes omnes qui loquuntur mendacium.* Cuncti autem mendaci homini trimestrem paenitentiam decernunt. Nos tamen quadraginta dierum aridum omnino victum hora sexta huic imperamus, et metanoeas quotidianas centum quinquaginta. Etenim timendum est prae ceteris hoc peccatum.

6. De acidioso.

Acidiosus quasi de sua salute desperans reputatur. Etenim acidia est monasticae regulae observandae odium, mundanarum rerum admiratio. Acidiosus Deum accusat, quasi immisericordem et hominum osorem; ad psalmodiam precesque torpet. Vitio huic decernimus quadraginta dierum paenitentiam; et ut per tres hebdomadas vino et oleo acidiosus non utatur, quotidie faciens metanoeas ducentas quinquaginta. Namque in profundum inferni potest deducere acidiae vitium.

7. De guloso.

Gulosus similis est sepulcro putrescentibus carnibus pleno. Gulositas est ventris hypocrisis, qui cum sit satur, nihilominus se egere clamat; et gravatus, esurire

ταύτην ἐν τριάκοντα ἡμέραις προσκλαίειν· ἑβδομάδα μίαν ξηροφαγεῖν ὥρᾳ ἐννάτῃ· ποιεῖν μετανοίας καθ' ἡμέραν π'· ὅτι τῷ αἰωνίῳ πυρὶ παραπέμπει τοὺς πειθομένους αὐτῇ.

η'. Περὶ φιλαργύρου.

Ὁ φιλάργυρος νοσεῖ νόσον ἀνίατον, δαπανῶσαν τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον· φιλαργυρία ἐστὶν, εἰδώλων προσκύνησις, ἀπιστίας θυγάτηρ, ἀσθενειῶν προφατίστρια, ἑκούσιος παραβάτης· ὁρίζομεν δὲ καὶ ταύτην, τετράμηνον ἐν μετανοίᾳ εἶναι, ἡμέρας μ' ξηροφαγεῖν ὥρᾳ θ', μετανοίας ποιεῖν καθ' ἡμέραν ν'· ὡς τοῦ πάθους ἐκκαίοντος τὴν ψυχήν.

θ'. Περὶ ἀναισθήτου.

Ὁ ἀναίσθητος ἔοικε λίθῳ ὀξυγώνῳ, κρούοντι καὶ μὴ διαλυομένῳ· ἀναισθησία ἐστὶ νέκρωσις μελῶν, δαιμονιώντων ἀδελφὴ, μεθυόντων ὁμόνοια· ὁρίζομεν δὲ καὶ ταύτην, διμηναῖον προσκλαίειν χρόνον, ἡμέρας κε' ἐλαίου καὶ μόνου μεταλαμβάνειν, τῶν δὲ λοιπῶν ἀπέχεσθαι, ποιεῖν μετανοίας καθ' ἡμέραν ρ'· καὶ γὰρ ὁ ἀναίσθητος δύναται βαλεῖν τὸν ἀδελφὸν εἰς βάραθρον.

ι'. Περὶ κενοδόξου.

Ὁ κενόδοξος ὡς ὑπερήφανος καταλογίζεται· καὶ γὰρ κενοδοξία ἐστὶ, κατὰ μὲν τὸ εἶδος φύσεως ἐναλλαγὴ, καὶ ἠθῶν διαστροφὴ, καὶ παρατήρησις μέμψεων, ὑπερηφανίας τρίβολος ἐργασία. ὁρίζομεν δὲ καὶ ταύτην ἐν λ' ἡμέραις προσκλαίειν, ἑβδομάδας δύο ἄκρως ξηροφαγεῖν ὥρᾳ θ', μετανοίας ποιεῖν καθ' ἡμέραν ρμ', ὡς δαίμονος αἴτιον τὸ πάθος καὶ πρόξενον.

cogit. Gulositas est oculorum deceptio. Decernimus huic quoque vitio triginta dierum luctum ; et unius hebdomadae aridum victum hora nona ; nec non quotidianas metanoeas octoginta. Quippe gulositas sibi deditos aeterno igni transmittit.

8. De avaro.

Avarus insanabili morbo laborat, qui interiorem hominem exedit. Avaritia est idolorum servitus, infidelitatis filia, infirmitatum praetextus, voluntaria apostasia. Huic item decernimus quadrimestrem paenitentiam, quadraginta dierum aridum victum hora nona, et quotidianas metanoeas quinquaginta ; cum sit vitium animam consumens.

9. De torpido.

Torpidus assimilatur lapidi acutis angulis praedito, qui percutit, neque tamen ipse frangitur. Torpedo, mortificatio membrorum est, furiosorum germanitas, ebriorum concordia. Decernimus huic etiam vitio bimestrem fletum, et per dies viginti unius olei usum, abstinentiam a ceteris, et quotidianas metanoeas centum. Utique torpidus fratrem suum in barathrum coniicere potest.

10. De inanis gloriae cupido.

Inanis gloriae cupidus superbi instar habetur. Namque inanis gloriae cupiditas, specie quidem naturae est immutatio, morum perversio, vituperationum captatio, superbiae senticosa operatio. Huic quoque decernimus triginta dierum fletum, duabus hebdomadis aridum prorsus victum hora nona, et metanoeas quotidianas centum quadraginta. Namque hoc vitium causam daemoni suppeditat et hospitium.

ια'. Περὶ δειλοῦ (λείπει).

ιβ'. Περὶ ὑπερηφάνου.

Ὁ ὑπερήφανος ὅμοιός ἐστι τῷ διαβόλῳ τῷ κατὰ Θεοῦ τραχηλίσαντι· καὶ γὰρ ὑπερηφανία ἐστὶ Θεοῦ ἄρνησις, δαιμόνων εὕρημα, ἐξουδένωσις ἀνθρώπων, κατακρίσεως μήτηρ, θυμοῦ πηγὴ, ὑποκρίσεως ῥίζα· ὁρίζομεν καὶ ταύτην ἐν ἓξ μησὶ προσκλαίειν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ· ἑβδομάδας δ' ξηροφαγεῖν ἄκρως ὥρᾳ ἐννάτῃ· καθ' ἡμέραν μετανοίας ρο'.

ιγ'. Περὶ βλασφήμου.

Ὁ βλάσφημος τῇ τοῦ Κάϊν μερίδι καταλογίζεται· χαλεπὴ γὰρ ἡ ῥίζα τῆς σατανικῆς ὑπερηφανίας, ἀδελφοί· διὸ ἀναγκαῖον αὐτὴν εἰς μέσον ἀχθῆναι· οὐ γὰρ τῶν τυχόντων, ἀλλά γε πολλῷ μᾶλλον χαλεπώτερος ὁ ἐχθρὸς πάντων καθίσταται· ὁρίζομεν δὲ προσκλαίειν μέχρι κατορθώσεως τοῦ πάθους, ἀκοινώνητον εἶναι, ξηροφαγεῖν ἡλίου δυσμαῖς, μετανοίας ποιεῖν καθ' ἡμέραν τ', μέχρις ἂν ἀποστῇ τῆς ἀθεμίτου βλασφημίας.

ιδ'. Περὶ θυμώδους.

Ὁ θυμώδης ἔοικε δαιμονιῶντι· θυμὸς γάρ ἐστιν ἑταιρία δαιμόνων· ἀνὴρ
[1] Prov. XI. 25. gr. θυμώδης, οὐκ εὐσχήμων*· ὁ θυμὸς ἔστω σοι κατὰ μόνου τοῦ ὄφεως, δι' ὃν ἐξέπεσας· ὁρίζομεν δὲ μ' ἡμέρας προσκλαίειν, ἑβδομάδα τυροῦ καὶ ᾠοῦ καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου ἀπέχεσθαι, μετανοίας ποιεῖν καθ' ἡμέραν ρ'· καὶ γὰρ ῥοπὴ
[2] Eccli. I. 19. gr. τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ, πτῶσις αὐτῷ ἐστι*· καὶ ὀργὴ ἀπόλλυσι καὶ φρονίμους.

11. De timido (*deest in cod.*)

12. De superbo.

Superbus similis diabolo est, qui Deo restitit. Nam superbia negatio Dei est, daemonum inventio, hominum ruina, damnationis mater, irae fons, hypocriseos radix. Huic item decernimus semestrem fletum in sancta ecclesia, quatuor hebdomadis aridorum strictum usum hora nona, et quotidianas metanoeas septuaginta supra centum.

13. De blasphemo.

Blasphemus in Caini partibus reputatur. Dira est enim, fratres, satanicae superbiae radix: quamobrem eam in apertum producere necesse est: quandoquidem haud vulgaris est hostis, sed omnium asperrimus. Decernimus hominem eiusmodi in fletu versari quoad hic morbus sanetur, extra communionem esse, aridis vesci sub solis occasu, et quotidianas facere metanoeas trecentas, donec ab impia blasphemia recedat.

14. De iracundo.

Iracundus similis est daemonium habenti; namque ira daemoniorum sodalitas est. *Vir iracundus non est decorus.* Ira tibi sit adversus serpentem tantummodo cuius causa cecidisti. Decernimus quadraginta dierum fletum, et una hebdomada a caseo, ovis, vino, oleoque abstinere, et metanoeas centum quotidie facere. *Etenim impetus irae eius, ruina ipsius est.* Et *ira perdit etiam prudentes.*

ιε'. Περὶ ὀργίλου.

Ὁ ὀργιζόμενος ὅμοιος τοῖς τοῦ Ἰωσὴφ ἀδελφοῖς καθέστηκεν· ὀργὴ γάρ ἐστι φρονήσεως διαρπαγὴ, καὶ καταστάσεως ἀδελφῶν ἐκτρεποσύνη, καὶ ἠγριωμένη μορφὴ κράσεως· ὁρίζομεν δὲ τὸν ὀργίλον μῆνας δύο προσκλαίειν, μ' ἡμέρας ξηροφαγεῖν ὥρᾳ ἐννάτῃ, μετανοίας ποιεῖν σ'· τὸν γὰρ ὀργιζόμενον τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ὁ κύριος ἔφησεν ἔνοχον εἶναι τῆς κολάσεως *· ὅθεν καὶ τὸ πτῶμα φοβερόν ἐστιν. * Matth. V. 2.

ιϛ'. Περὶ λύπης.

Ὁ τῇ λύπῃ βεβυθισμένος ἔοικεν ἀνδρὶ κλυδωνιζομένῳ ἐν τῷ πελάγει· λύπη γάρ ἐστι ψυχῆς ξηρότης· ἀνδρὸς γὰρ λυπεροῦ ξηραίνεται ὀστᾶ *· καὶ μακρὰν ποίησον ἀπὸ σοῦ λύπην *· ὁρίζομεν δὲ τὸν ποιοῦτον προσκλαίειν τῷ θυσιαστηρίῳ εὐχαῖς ἀδιάλειπτον· ποιεῖν καθ' ἡμέραν μετανοίας σν', τὸ κύριε ἐλέησον φ'· δύναται γὰρ λύπη εἰς βλασφημίαν ῥίψαι. * Prov. gr. XVII. 23. gr. * Eccli. XXX. 24.

ιζ'. Περὶ φονέως.

Ὁ φονεὺς κατὰ μὲν τὸν νόμον ἀποθνησκέτω· ὁ δὲ ἅγιος Βασίλειος ιε' ἔτη ὥρισεν αὐτὸν προσκλαίειν, ξηροφαγεῖν ἄκρως ὥρᾳ ἐννάτῃ, καὶ ἀκοινώνητον εἶναι· ἡμεῖς δὲ τριετῆ χρόνον τὸν κανόνα τοῦτον ὁρίζομεν, ἐὰν μετανοῇ, καὶ ὁ μόχθος αὐτοῦ φαίνηται· ἐὰν δὲ ἀμελῇ, τὰ ιε' ἐκτελείτω ἔτη, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον.

ιη'. Περὶ μοιχοῦ.

Ὁ μοιχὸς ὅμοιος τῷ φονεῖ· ὁ γὰρ τῇ τοῦ πλησίον γυναικὶ ἐπιβουλεύων, μάχαιραν δίστομον κινεῖ, καὶ χωρισμὸν ἀποτελεῖ. Καὶ ὁ μὲν ἅγιος Βασί-

15. De eo qui facile irascitur.

Qui irascitur similis est Iosephi fratribus. Est enim ira intellectus direptio, tranquilli fratrum status eversio, et saevae quaedam compaginis forma. Decernimus prono ad iram bimestrem fletum, et quadraginta diebus arido cibo uti hora nona, et metanoeas facere ducentas. Namque irascentem fratri suo Dominus reum poenae agit. Quare culpa formidabilis est.

16. De tristitia.

Tristitia demersus similis est homini qui in mari tempestatem patitur. Tristitia est animae ariditas: *viri enim tristis exsiccantur ossa.* Et *tristitiam longe repelle a te.* Decernimus hominem huiusmodi incessantibus precibus apud altare flere, quotidie metanoeas centum quinquaginta facere, et quingenties dicere: *Domine miserere.* Nam tristitia potest ad blasphemiam impellere.

17. De homicida.

Homicida, legis quidem praescripto moriatur. Sed sanctus Basilius huic annorum quindecim fletum constituit, et aridis districte vesci hora nona, et extra communionem manere. Nos ad triennium canonem hunc redigimus, siquidem paenituerit, et adflictio eius appareat. Quod si poenam hanc neglexerit, quindecim annis luat, prout magnus vult Basilius.

18. De adultero.

Adulter homicidae similis est. Nam qui proximi sui uxori insidiatur, gladium ancipitem movet, et discidium inducit. Sanctus quidem Basilius constituit, hunc annis

λειος (ὥρισεν) ἔτη ιε΄ ξηροφαγοῦντα ἄκρως ὥρᾳ ἐννάτῃ· ἡμεῖς δὲ τοῦ πάθους ἐκκοπτομένου, διετῆ χρόνον ἀκοινώνητον εἶναι, ξηροφαγοῦντα ἄκρως, μετανοίας καθ' ἡμέραν διακοσίας.

ιθ΄. Περὶ πόρνου.

Ὁ πόρνος ἓξ ἔτη ἀκοινώνητος, ξηροφαγῶν ὥρᾳ ἐννάτῃ, μετανοίας ρν΄· εἰ δὲ ἀμελῇ, τῷ μεγάλῳ ἐπιτιμίῳ τοῦ ἁγίου Βασιλείου καταδικαζέσθω.

κ΄. Περὶ ἀρσενοκοίτου.

Ὁ τὴν ἀσχημοσύνην ἐν τοῖς ἄῤῥεσιν ἐπιδεικνύμενος, ὁ μὲν ἅγιος Βασίλειος ιε΄ ἔτη ὥρισεν ἀκοινώνητον νηστεύοντα καὶ προσκλαίοντα· ἡμεῖς δὲ ἐὰν ἀποστῇ τοῦ κακοῦ μετὰ πληροφορίας, διετῆ χρόνον ἀκοινώνητον, ξηροφαγοῦντα ὥρᾳ ἐννάτῃ, μετανοίας σ΄· εἰ δὲ ἀμελῇ, τὰ δεκαπέντε ἔτη ἐκτελείτω τὸ ἐπιτίμιον.

κα΄. Περὶ κτηνοβάτου.

Ὁ ἐν ἀλόγοις τὴν ἀσχημοσύνην ποιούμενος, κατὰ τὸν ἅγιον Βασίλειον ιε΄ ἔτη ἀκοινώνητος ἔσται· ἡμεῖς δὲ ἐὰν τοῦ κακοῦ ἀποστῇ, διετῆ χρόνον ἀκοινώνητον εἶναι ὁρίζομεν, ξηροφαγοῦντα ὥρᾳ ἐννάτῃ, μετανοίας σ΄· εἰ δὲ ἀμελῇ, τὰ ιε΄ ἔτη φυλαττέτω.

κβ΄. Περὶ ἀδελφομιξίας ἤτοι αἱμομιξίας.

Ὁ εἰς ἀδελφὴν ἰδίαν ἐμπίπτων, ιε΄ ἔτη ἀκοινώνητος κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον· καθ' ἡμᾶς δὲ ἐὰν ἀποστῇ τοῦ κακοῦ, τριετῆ χρόνον ἐπιτιμάσθω, ξεροφαγῶν ὥρᾳ ἐννάτῃ, μετανοίας σ΄· ἐὰν δὲ ἀμελῇ, τὰ ιε΄ ἔτη ἐκτελείτω.

quindecim arido districte cibo uti, hora nona. Nos vero, si vitium abruptum fuerit, biennii excommunicationem decernimus, cum arido omnino cibo, et metanoeis quotidianis ducentis.

19. De fornicatore.

Fornicator sex annis extra communionem sit, cibo arido vescens hora nona, cum metanoeis centum quinquaginta. Quod si neglexerit, grandiori poenae sancti Basilii sit obnoxius.

20. De masculorum concubitore.

Qui turpitudinem cum masculis commiserit, hunc sanctus Basilius quindecim annis extra communionem esse decrevit ieiunantem ac flentem. Nos tamen, siquidem a peccato se recessisse credibiliter demonstret, biennio tantum extra communionem eum esse, arido cibo utentem hora nona, iubemus. Quod si poenam hanc neglexerit, quindecim annorum poenam sustineat.

21. De coëunte cum bestia.

Qui cum bestiis rem turpem habuerit, iuxta sanctum Basilium quindecim annis extra communionem erit. Nos tamen si a flagitio cessaverit, biennii excommunicationem ei inferimus, cum arido cibo hora nona, et cum metanoeis ducentis. Quod si neglexerit, quindecim annorum poenam expleat.

22. De incestu.

Qui in sororem propriam lapsus fuerit, quindecim annis communione careat, prout vult magnus Basilius. Nos tamen, si posthinc flagitio abstinuerit, triennalem poenam decernimus aridi cibi hora nona, cum ducentis metanoeis.

κγ'. Περὶ νύμφης οἰκείας αἱμομιξίας.

Ὁ εἰς νύμφην ἐμπίπτων, ια' ἔτη κατὰ τὸν ἅγιον Βασίλειον ἀκοινώνητος ἐστίν· ἡμεῖς δὲ ἐὰν ἀποστῇ τοῦ κακοῦ, διετῆ χρόνον ἀκοινώνητον εἶναι προστάσσομεν, ξηροφαγοῦντα ὥρᾳ ἐννάτῃ, μετανοίας ποιοῦντα τ'· εἰ δὲ ἀμελῇ τούτου τοῦ κανόνος, καὶ ἐπιμένῃ τῇ κακίᾳ, τὰ ια' ἔτη ἐκτελείτω τὸ ἐπιτίμιον.

κδ'. Περὶ κλέπτου.

Ὁ κλέπτης, εἰ μὲν ἐξαγγείλῃ, φησὶν ὁ ἅγιος Βασίλειος, δύο μόνας ἑβδομάδας ἐπιτιμάσθω· εἰ δὲ παρ' ἄλλου ἐλεγχθῇ, διετῆ χρόνον· ἡμεῖς δὲ μ' ἡμέρας ὁρίζομεν, ξηροφαγεῖν ὥρᾳ θ', καὶ μετανοίας ποιεῖν ρ', ἐκκοπτομένου δηλονότι τοῦ πάθους.

κε'. Περὶ τυμβωρύχου.

Ὁ Τυμβώριχος, κατὰ τὸν ἅγιον Βασίλειον ιε' ἔτη ἀκοινώνητος ἔσται· ἡμεῖς δὲ τοῦ πάθους ἐκκοπτομένου, ἐνιαυτὸν ἀκοινώνητον εἶναι ὁρίζομεν, ξηροφαγοῦντα ὥρᾳ θ', ποιοῦντα μετανοίας σ'.

κϛ'. Περὶ γοητείας καὶ φαρμακείας.

Ὁ γοητείαν καὶ φαρμακείαν ἐξαγορεύων, κατὰ τὸν ἅγιον Βασίλειον ιε' ἔτη ξηροφαγῶν ἔσται ὥρᾳ θ'· ἡμεῖς δὲ τριετῆ χρόνον ὁρίζομεν τὸν αὐτὸν κανόνα μετὰ τὸ ἀποστῆναι τῆς ἁμαρτίας, καὶ μετανοίας ποιεῖν καθ' ἡμέραν διακοσίας.

κζ'. Περὶ γοητείας καὶ μαντείας.

Τὸν μάντεσι προσερχόμενον, ὁ μὲν μέγας Βασίλειος ιε' ἔτη ὥρισεν ἀκοινώ-

23. De incestu cum nuru.

Qui in nurum lapsus fuerit, undecim annis ex sancti Basilii sententia extra communionem sit. Nos autem, si flagitium emendaverit, biennio carere communione iubemus, aridis vescentem hora nona, cum metanoeis trecentis. Quod si hunc nostrum canonem neglexerit, et in vitio perseveraverit, undecim annis poenam ferat.

24. De fure.

Fur, si ipsemet confessus fuerit, duarum tantum hebdomadarum poenam ferat, inquit sanctus Basilius : quod si ab aliis furti coargutus fuerit, duorum annorum. Nos tamen quadraginta diebus volumus eum aridis vesci hora nona, cum metanoeis centum ; si certe a vitio cessaverit.

25. De sepulcrorum praedatore.

Sepulcrorum praedator, iuxta divum Basilium, quindecim annis extra communionem futurus est. Nos tamen, vitio emendato, anno uno extra communionem esse decernimus, cum arido cibo hora nona, et metanoeis trecentis.

26. De incantamentis et veneficiis seu praestigiis.

Qui incantamenta et veneficia seu praestigias, confitetur, is iuxta sanctum Basilium quindecim annis vescetur cibo arido hora nona. Nos vero eundem canonem ad triennium coarctamus, postquam homo a peccato recesserit, cum metanoeis quotidie ducentis.

27. De incantamentis et divinatione.

Ei qui ad vates accesserit, magnus Basilius quindecim annorum excommunica-

νητον εἶναι· ἡμεῖς δὲ τὸν προλαβόντα κανόνα τὸν περὶ φαρμακειῶν, ἀποστάντα τῆς τοιαύτης ἐργασίας.

κη'. Περὶ ἀγαθοῦ βίου 1).

Εἴ τις βούλοιτο βίον ἀτάραχον καὶ ἀκύμονα ὁδεῦσαι, λογιζέσθω ἑαυτὸν γῆν καὶ σποδὸν, καὶ εὐχαριστείτω ὡς ἄγγελος θεοῦ· εἰ δὲ συμβῇ καταλαλῆσαι αὐτὸν, ἑβδομάδα μίαν ξηροφαγείτω, μετανοίας ποιῶν πεντήκοντα, ὡς τοῦ θεοῦ καταλαλήσας.

Τὰ καθημερινὰ ἐπιτίμια 2) τῶν μοναχῶν ἐκτεθέντα παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου.

α'. Περὶ μοναχοῦ ἐσθίοντος κρέα λάθρα, ἐκτὸς ἀσθενείας.

Cod. vat. 840. f. 200. b. Ὁ κρέα λαθροφαγήσας ἐκτὸς ἀνάγκης καὶ εὐλογίας τοῦ πατρὸς, ὀψάριον

* Rom. XIII. 14. ἢ ὠὸν ἢ τυρὸν μὴ ἐσθιέτω ἡμέρας μ'· γέγραπται γὰρ *· καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖτε εἰς ἐπιθυμίαν 3).

β'. Περὶ τοῦ μὴ ἐξαγγέλλοντος μοναχοῦ δι' ὅλης τῆς ἑβδομάδος 4).

Ὁ μὴ ἐξαγγέλλων τὰς καθ' ἑαυτὸν πράξεις καὶ λογισμοὺς τῷ πατρὶ διὰ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος, ἐκ τότε μὴ ἐσθιέτω ἕως οὗ ἐξαγγείλῃ.

tionem decrevit. Nos tamen ei poenam tantum praecedentis nostri canonis de veneficiis aut praestigiis imponimus, si ab huiusmodi opere se retraxerit.

28. De bona vita.

Si quis vult imperturbatam vitam et tranquillam transigere, existimet se esse terram ac cinerem, gratiasque agat quasi angelus Dei. Quod si aliquando obloqui ei contigerit, hebdomada una vescatur aridis, metanoeas simul faciens quinquaginta, ceu si contra Deum oblocutus fuisset.

Quotidianae monachorum poenae a sanctissimo patre nostro Theodoro praescriptae.

1. De monacho carnem clam comedente extra infirmitatem.

Qui carnem clam comederit absque necessitate et abbatis benedictione, is obsonium aut ova aut caseum, per dies quadraginta non comedat. Scriptum est enim: *et carnis curam ne feceritis ad concupiscentiam.*

2. De monacho qui tota hebdomada non confessus fuerit.

Qui confessus non fuerit actus suos et cogitationes abbati per septem hebdomadae dies, deinde ne comedat prius quam confiteatur.

1) Huc refer caput praestantissimum benedictinae regulae sextum de bonis operibus seu de bona vita.

2) De Graecorum epitimiis extat L. Allatii non longa epistola ad Ioh. Morinum inter miscellanea Balutii ed. nov. T. III. p. 115.

3) Vides novum, immo alienum, paulini textus propositum a Studita sensum. (Conf. ad Gal. V. 16.) Graeci quidem obiiciunt nobis Latinis, quod nostri monachi carnibus vescantur. Marten. Comm. p. 531.

4) Confer constitutiones Studitanas n. 22. Etiam cogitationes monachum abbati suo revelare mandat S. Benedicti regula cap. 4. et 7.

γ΄. Περὶ τοῦ λάθρα γευομένου ὀπώρας πρὶν εὐλογηθῆναι παρὰ τοῦ ἱερέως.

Ὁ γευόμενος ἐξ οἱασδήποτε ὀπώρας πρὶν δέξασθαι εὐλογίαν παρὰ τοῦ πατρὸς, μὴ ἐσθιέτω ἐξ αὐτῆς τὸν χρόνον ἐκεῖνον.

δ΄. Περὶ τοῦ ὅτι οὐ χρὴ ἐκτὸς μανδύου ἐργάζεσθαι μοναχόν.

Ὁ ἄνευ τοῦ μανδύου αὐτοῦ ἢ τοῦ κουκουλλίου ἐργαζόμενος τὴν οἱανοῦν ἐργασίαν, ὡς καταφρονητὴς ἐπιτιμάσθω.

ε΄. Περὶ τοῦ μὴ πίνειν ὕδωρ μετὰ τὰ ἀπόδειπνα.

Ὁ μετὰ ἀπόδειπνα πίνων ὕδωρ, ἢ συντυγχάνων τινὶ, ποιείτω μετανοίας ρ΄.

ϛ΄. Περὶ τοῦ μὴ μεταλαμβάνοντος ἐξ ἀμελείας.

Ὁ ἐκτὸς μ΄ ἡμερῶν, ἄνευ ἐπιτιμίου, μένων ἀκοινώνητος, λεγέτω τὴν αἰτίαν· καὶ εἰ ἐξ ἀμελείας εὑρίσκεται τοῦτο ποιῶν, ἐπιτιμάσθω ἡμέρας μ΄.

ζ΄. Περὶ προσενέξεως προσφορᾶς ἐν μοναστηρίῳ ὅτι οὐ χρὴ πάλιν αὐτοὺς ἐπιζητεῖν.

Εἴ τις μοναχὸς ἔλθοι εἰς μοναστήριον, καὶ φέρει ἕως κεντηναρίου ὑπόστασιν, εἴτε ἕως φόλεος μιᾶς, οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ἐξ αὐτῆς ἕως τριχὸς μιᾶς ἐπιζητεῖν.

η΄. Κοσμικὸς ἀσθενῶν ἀποτάξασθαι, καὶ τὸν μοναχικὸν βίον εἰσελθὼν, τὸ ἔνδυμα και (τὰ) τῆς κλίνης αὐτοῦ τῇ ἐκκλησίᾳ μενέτω.

θ΄. Ὁ λέγων μοναχὸς λόγους κοσμικοὺς, ἢ ὅτι ἔχω γενεὰν ποῦ ποτε, ἀφοριζέσθω 1) ἡμέρας τρεῖς, ξηροφαγῶν, καὶ ποιῶν μετανοίας ν΄· ἀπὸ γὰρ τῆς

3. De eo qui clam poma gustet ante quam a sacerdote benedicantur.

Qui quodlibet pomum gustaverit ante abbatis benedictionem, ex illis non comedat anno illo.

4. Quod non oporteat sine pallio monachum operari.

Qui sine parvo suo pallio aut cucullo quamlibet operam fecerit, ceu contemptor puniatur.

5. Non esse aquam bibendam post completorium.

Qui post completorium aquam biberit, aut cum aliquo collocutus fuerit, centum faciat metanoeas.

6. De eo qui ex neglectu eucharistiam non participaverit.

Qui ultra quadraginta dies (praeterquam si in poenae persolutione sit positus) ad sacram communionem accedere omiserit, causam rei dicat: et si ex negligentia ita se gessisse comperiatur, poenam quadraginta dierum subeat.

7. Quod oblationem monasterio illatam, nequeant monachi repetere.

Si quis monachus ad monasterium venit, et sive centenarum librarum substantiam, sive unum solidum ferat, non ei potestas est inde aliquid exquirendi, ne capillum quidem.

8. Si homo saecularis in infirmitate abrenunciet, et monachalem vitam suscipiat, vestis eius et lecti stragula maneant ecclesiae.

9. Monachus mundanos sermones eloquens, aut quod prosapiam suam alicubi ha-

1) Quaenam haec esset ob leviores culpas excommunicatio, intelligere licet ex cap. 24. regulae S. Benedicti. *Si quis frater in levioribus culpis invenitur, mensae participatione privetur. Privati autem men-*

ἡμέρας ἧς τὸ σχῆμα ἔλαβεν, ἀϖοταξάμενος τοῖς κατὰ σάρκα συγγενέσι τῷ Χριστῷ προσηρμόσθη.

ι'. Εἴ τις τὸν ἐϖιστρέφοντα ἀϖὸ ἁμαρτίας οὐ προσδέχεται, ἀλλὰ λυπεῖ αὐτὸν, ἐλύϖησε τὸν Χριστὸν εἰπόντα· χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐϖὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι.

ια'. Ἐὰν φιλήσῃ μοναχὸς οἱανδήποτε γυναῖκα, ἔστω ἀκοινώνητος ἡμέρας μ'· ἀλλ' οὐδὲ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου τὴν αὐτοῦ μητέρα ἀσπάσεται 1).

ιβ'. Ὁ τὸ ἅγιον σχῆμα ἀθετῶν, ἔστω ἀκοινώνητος ἔτη τρία.

ιγ'. Ὁ τῇ ἁγίᾳ τεσσαρακοστῇ νηστεύων, καὶ τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ λύων λόγῳ διακρίσεως, ἀτιμάζει ὅλην τὴν ἁγίαν μ'.

ιδ'. Ἐὰν κατὰ ἄγνοιαν πλυθῇ ἀντιμίνσιον 2), οὐ μολύνεται· ὁ γὰρ ἁγιασμὸς ἐν αὐτῷ ἐστι· τὸ γὰρ ἱερὸν, μιαρὸν οὐ γίνεται.

ιε'. Ὁ ἀπὸ λειτουργίας ἱερεὺς ἐμέσας, εἰ μὲν ἀπὸ γαστριμαργίας τοῦτο πέϖονθεν, ἡμέρας ξ' ϖληρώσει μένων ἀκοινώνητος, νηστεύων καὶ ϖληρῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν μετανοίας χιλίας· εἰ δὲ ἀπὸ βλάβης ἐγένετο, ἡμέρας ζ' ἕξει τὸ ἐπιτίμιον, ποιῶν καὶ μετανοίας κε'.

ις'. Εἴ τις καταλείψει τὸν κανόνα 3), ξηροφαγίαν ἡμέραν μίαν ποιείτω, καὶ μετανοίας ρ'.

beat, separetur ad tres dies, cum cibo arido, et cum metanoeis quinquaginta. Nam ex quo die sacrum schema sumpsit, valedicens cognatis carnalibus, Christo cohaesit.

10. Si quis resipiscentem ex peccato non excipiat, sed eum contristet, is Christum contristat qui dixit: gaudium fit in caelo super uno peccatore paenitentiam agente.

11. Si monachus quamlibet mulierem osculatus fuerit, sit extra communionem diebus quadraginta. Quin adeo ne ipso quidem resurrectionis Domini die matrem propriam ei osculari licebit.

12. Qui sanctam monachi vestem abiecerit, sit extra communionem annis tribus.

13. Qui postquam in sancta quadragesima ieiunaverit, feria magna quinta, distinctionis causa, ieiunium solverit, is totam dehonestat sanctam quadragesimam.

14. Si ignoranter antimensium lotum fuerit, non polluitur; quia in ipso sanctificatio manet; neque res sacra, fit profana.

15. Si quis sacerdos post missam vomuerit, si hoc ob crapulam ei contigit, diebus integris sexaginta sit extra communionem, ieiunans et mille quotidie metanoeas faciens. Sin contra ex aliqua valetudine id passus sit, diebus septem poenae suberit, facietque metanoeas viginti quinque.

16. Si quis canoni defuerit, aridis vescatur uno die, et faciat metanoeas centum.

sae consortio ista erit ratio, ut in oratorio psalmum aut antiphonam non imponat etc. Refectionem cibi, post fratrum refectionem solus accipiat. Ut si verbi gratia, fratres reficiunt sexta hora, ille frater nona, si frater nona, ille vespera. Ita intelliges multas excommunicationes in Studitae epitimiis scriptas.

1) Respicit morem Graecorum osculandi invicem in paschalis diei laetitia, de quo more Allatius tract. de dominicis Graecorum post opus de consensu col. 1450. seq.

2) De antimensio diximus nos in calce praefationis ad S. Nicephorum.

3) Canon est pars officii Graecorum, ut diximus p. 113.

ιζ'. Εἴ τις ἀπολείψει τοῦ λυχνικοῦ, ἢ τῶν ἀποδείπνων, ἡμέραν μίαν οἶνον μὴ πιέτω, μετανοίας ποιῶν ν'.

ιη. Ὥστις ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς δόσεως τῆς εὐλογίας λείψει κατὰ ἀμέλειαν, νηστευέτω ἕως ὀψὲ, καὶ μετανοίας ποιείτω ν'.

ιθ'. Εἴ τις ἐξέλθοι τοῦ μοναστηρίου χωρὶς τῆς τοῦ ἡγουμένου παραθέσεως, μενέτω ἀκοινώνητος ἑβδομάδα μίαν, μετανοίας ποιῶν μ'.

κ'. Εἴ τις κτήσεται πρᾶγμα χωρὶς τοῦ ἡγουμένου, μενέτω ἀκοινώνητος ἡμέρας ιε', ξηροφαγῶν ὥρᾳ θ', καὶ μετανοίας ποιῶν ν'.

κα'. Εἴ τις συνδυάσει μετά τινος, ἢ ἀναχωρήσει τοῦ μοναστηρίου κρύφα, μενέτω ἀκοινώνητος ἡμέρας λ', ξηροφαγῶν, καὶ μετανοίας ποιῶν ρ'.

κβ'. Εἴ τις λαβὼν ἐπιτίμιον παρὰ τοῦ ἡγουμένου μὴ φυλάξει, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν τῆς ἀδελφότητος, ξηροφαγῶν, καὶ μετανοίας ποιῶν καθημέραν ἑκατόν.

κγ'. Εἴ τις ἀδελφοῦ ἱμάτιον, ἢ ἄλλό τι παρὰ γνώμην αὐτοῦ φορέσει, ἡμέρας τρεῖς ξηροφαγείτω, μετανοίας ποιῶν ἑκατόν.

κδ'. Εἴ τις εὑρεθῇ τῇ νυκτὶ ἰδιάζων κρύφα μετά τινος, ἢ ἀλλάσσων τὸν τόπον τοῦ κοιταρίου, ἢ μένων ἔξω χωρὶς τῆς τοῦ ἡγουμένου γνώμης, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα, ξηροφαγῶν, μετανοίας ποιῶν ο'.

κε'. Τοῦ ἡγουμένου μὴ ἐπιτρέψαντος, ἐὰν ἀδελφὸς ἀλλάξῃ τὸ ἐργόχειρον, ἡμέρας μ' ξηροφαγείτω, μετανοίας ποιῶν π'.

κϛ'. Εἴ τις πρᾶγμα ἑαυτοῦ ἀλλάξει μετά τινος, χωρὶς τοῦ ἡγουμένου, ἢ

17. Si quis lychnico non interfuerit aut completorio, vinum una die non bibat, et faciat metanoeas quinquaginta.

18. Si quis hora, qua eulogia datur, negligenter abfuerit, ieiunet usque ad vesperam, cum metanoeis quinquaginta.

19. Si quis monasterio egrediatur, absque praepositi facultate, maneat extra communionem una hebdomada, cum metanoeis quadraginta.

20. Si quis aliquid possederit inscio praeposito, sit extra communionem diebus quindecim, aridis vescens hora nona, cum metanoeis quinquaginta.

21. Si quis cum aliquo conspiraverit, aut clam de monasterio recesserit, sit extra communionem diebus triginta, ciboque arido utens, metanoeas faciat centum.

22. Si quis impositam a praeposito poenam non observaverit, separetur hebdomada una a fratribus, cum cibo arido, et quotidianis metanoeis centum.

23. Si quis fratris alterius vestem, aut quidvis aliud praeter illius voluntatem tulerit, triduo aridis vescatur cum centum metanoeis.

24. Si quis deprehendatur noctu clam versari cum aliquo, aut cubilis locum mutare, aut foris manere, sine praepositi nutu, separetur una hebdomada, aridis utens, cum septuaginta metanoeis.

25. Praeposito non annuente, si quis frater opus suum manuale mutaverit, diebus quadraginta vescatur aridis, cum metanoeis octoginta.

26. Si quis rem suam aliquam cum alio fratre commutaverit, inconsulto praepo-

ἀφ' ἑαυτοῦ κτήσεται, ἢ λάβῃ παρά τινος, ἀφοριζέσθω ἡμέρας ιβ', μετανοίας ποιῶν π'.

κζ'. Εἴ τις ἔξω τῆς τραπέζης ἐσθίει, τῆς τοῦ ἡγουμένου χωρὶς εὐλογίας, ἢ ἀῤῥωστίας δίχα, ξηροφαγείτω ἡμέρας τρεῖς, ποιῶν μετανοίας διακοσίας.

κη'. Εἴ τις μετὰ τὰ ἀπόδειπνα εὑρεθῇ ἐσθίων, ξηροφαγείτω ἑβδομάδα· εἰ δὲ εὑρεθῇ γελῶν, ποιείτω μετανοίας σ'.

κθ'. Εἴ τις ἐν τῇ τραπέζῃ συντυγχάνει, ἢ γελοιάζει, ἐγειρέσθω εὐθὺς, ποιῶν μετανοιας ρ'.

λ'. Εἴ τις λυπήσει τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ καταφρονήσας μὴ διαλλαγῇ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ παροργισμῷ μείνῃ, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδας δύο, ξηροφαγῶν, καὶ ποιῶν μετανοίας ν'.

λα'. Εἴ τις ἐν ἡμέρᾳ τῆς λειτουργίας οὐ μεταλαμβάνει, εἰπάτω τὸ αἴτιον· εἰ δὲ μὴ εἴποι, νηστευέτω ἕως ὀψὲ, ποιῶν μετανοίας ν'.

λβ'. Ὅστις ἑνὶ τῶν ἀδελφῶν προσπαθῶς μετ' αὐτοῦ ψιθυρίζει, ἀφοριζέσθωσαν οἱ δύο, ἕως ἂν ἀποστῶσιν ἀλλήλων, ποιοῦντες ἀνὰ μετανοίας ρ'.

λγ'. Ὅστις ἀπολείψει εἰς τὴν ἀρχὴν ἑκάστης ψαλμῳδίας, χωρὶς διακονίας ἢ προφάσεως ἀναγκαίας, ποιείτω μετανοίας ρ'.

λδ'. Ὅστις ἐκ ῥᾳθυμίας λείψοι τοῦ κανόνος, ἢ ἀπὸ λυχνικοῦ, ἢ ἄλλης ψαλμῳδίας, ξηροφαγείτω ἡμέραν μίαν, ποιῶν μετανοίας ρ'.

λε'. Ὅστις κατὰ ἀμέλειαν οὐ καθίσει μετὰ τῶν ἀδελφῶν εἰς τὴν τράπεζαν, νηστευέτω λοιπὸν ἕως ὀψέ.

sito, vel ipse per se acquisiverit, aut ab aliquo acceperit, separetur diebus duodecim, et metanoeas octoginta faciat.

27. Si quis extra mensam comederit, absque praepositi benedictione, vel extra infirmitatem, aridis triduo vescatur, cum metanoeis ducentis.

28. Si quis post completorium comedere deprehendatur, aridis nutriatur una hebdomada. Si autem ridens comperiatur, metanoeas faciat ducentas.

29. Si quis in mensa locutus fuerit aut riserit, statim surgens faciat metanoeas centum.

30. Si quis fratri suo molestiam creaverit, et deinde reconciliari neglexerit, sed in simultate permanserit, separetur duabus hebdomadis, aridis vescens, cum metanoeis quinquaginta.

31. Si quis die liturgico eucharistiam non sumat, rei causam dicat. Si non dixerit, ieiunet usque ad vesperam, cum metanoeis quinquaginta.

32. Si quis ex peculiari erga fratrem aliquem affectu, cum eo mussitet, separentur ambo, donec sodalitatem dirimant, faciantque metanoeas centum.

33. Si quis uniuscuiusque psalmodiae initio defuerit, neque ministerio neque causa necessaria impeditus, centum faciat metanoeas.

34. Si quis ob pigritiam canoni non interfuerit, aut lychnico, aut alii psalmodiae parti, aridis vescatur uno die, cum metanoeis centum.

35. Si quis ob socordiam non sederit cum fratribus ad mensam, ieiunet deinde usque ad vesperam.

λϛ'. Ὅστις ἄνευ ἀνάγκης προεγερθῇ τῆς τραπέζης, τρεῖς ἡμέρας οἶνον μὴ πινέσθω, ποιῶν μετανοίας ρ'.

λζ'. Ὅστις ἀργολογεῖ, ἢ εὐτράπελα φθέγγεται 1), οἶνον μὴ πινέτω τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ποιῶν μετανοίας μ'.

λη'. Εἴ τις τῶν παιδευομένων τινὰ διὰ σφάλμα ἐκδικήσει, ξηροφαγείτω ἑβδομάδα μίαν, ποιῶν καθ' ἡμέραν μετανοίας ρ'.

λθ'. Εἴ τις πολεμεῖται εἰς πορνείαν, ξηροφαγείτω ἡμέρας μ· εἰ δὲ μὴ παύσεται ὁ πόλεμος, ἕως ἀναπαύσεται ξηροφαγείτω, ποιῶν μετανοίας τὸν νυχθήμερον τ'.

μ'. Εἴ τις χαρίζεται τινὶ τὸ παλαιὸν αὐτοῦ ἱμάτιον, χωρὶς ἐπιτροπῆς τοῦ ἡγουμένου, ξηροφαγείτω ἑβδομάδα μίαν, ποιῶν μετανοίας ξ'.

μα'. Εἴ τις ἐνυπνιασθῇ εἰς πορνείαν, ἀκοινώνητος ἔσται τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ποιῶν μετανοίας μ', λέγων τὸν ν' ψαλμον, καὶ τὸ κύριε ἐλέησον ἑκατόν.

μβ'. Ὁ μαλακὸς ἡμέρας μ' ἀκοινώνητος ἔστω.

μγ'. Ὁ ψεύστης ἔστω ἀκοινώνητος ἡμέρας μ'.

μδ'. Ὁ κατάλαλος ὁμοίως ἡμέρας μ'.

με'. Ὁ βλάσφημος κατὰ πάντα τρόπον καὶ ὅπως δήποτε, ἄλαλος ἔστω ἡμέρας μ', ποιῶν μετανοίας καθ' ἡμέραν ν'.

μϛ'. Ἐὰν θέλων τίς μιαροφαγήσῃ, ἔστω ἀκοινώνητος ἔτη ε'· εἰ δὲ ἐκ βίας τοῦτο πάθῃ, ἡμέρας τεσσαράκοντα.

36. Si quis sine necessitate ante alios a mensa surrexerit, triduo vinum non bibat, faciens simul metanoeas centum.

37. Qui otiosa verba aut iocosa effutiverit, vinum ne bibat die illo, sed quadraginta metanoeas faciat.

38. Si quis aliquem, qui ob culpam correctus fuerit, defendat, aridis vescatur una hebdomada, cum metanoeis quotidianis centum.

39. Si quis tentatur ad fornicandum, arida comedat diebus quadraginta. Quod si tentatio non desinat, tamdiu aridis vescatur donec ea quiescat, faciatque diu noctuque metanoeas trecentas.

40. Si quis alicui veterem suam vestem largiatur, sine praepositi licentia, aridis vescatur una hebdomada cum metanoeis sexaginta.

41. Si quis somniet fornicationem, abstineat communione die illo, faciat metanoeas quadraginta, recitetque psalmum quinquagesimum, cum *Domine miserere* centies.

42. Mollis absque communione sit diebus quadraginta.

43. Mendax item diebus quadraginta.

44. Obtrectator similiter diebus quadraginta.

45. Blasphemus quomodolibet et quandolibet, mutus sit diebus quadraginta, cum metanoeis quotidie quinquaginta.

46. Si quis cibis vetitis vescatur, sit extra communionem annis quinque. Quod si coactus hoc fecerit, diebus quadraginta.

1) S. Benedictus reg. cap. VI. *Scurrilitates vel verba otiosa et risum moventia, aeterna clausura in omnibus locis damnamus; et ad talia eloquia discipulum aperire os non permittimus.* Legatur ibi Martenii Commentarius. Eadem porro sententia est S. Basilii Const. cap. XII.

μζ΄. Ἐὰν μοναχὸς μεγαλόσχημος πέσῃ εἰς πάθος, ἔστω ἀκοινώνητος ἔτε ε΄· εἰ δὲ μικροσχημος, ἔτη δύο· ὁ αὐτὸς δὲ ὅρος κρατείτω καὶ ἐπὶ μοναστριῶν.
μη΄. Ἐὰν μοναχὸς μεθύσῃ, ἐπόρνευσεν, καὶ ἔστω ἀκοινώνητος ἔτη δύο.
μθ΄. Ἐὰν ἐπὶ δήμου γελάσῃ, ἔστω ἀκοινώνητος ἡμέρας μ΄.
ν΄. Ἐὰν ἀπὸ γαστριμαργίας ἐμέσῃ, ὁμοίως ἀκοινώνητος ἔστω ἡμέρας μ΄.
να΄. Ἐὰν περιπατήσῃ μεγαλόσχημος ἄνευ τοῦ κουκουλλίου αὐτοῦ, ἔστω ἀκοινώνητος ἡμέρας μ΄· οὐκ ἔχει γὰρ ἐξουσίαν τοιοῦτος ἄνευ τῶν συμβόλων τοῦ ἁγίου σχήματος ἐργάσασθαι, ἢ κοιμηθῆναι, ἢ περιπατῆσαί ποτε πούποτε.
νβ΄. Ἐὰν ἀντιλογήσηταί τις τῷ προεστῶτι αὐτοῦ, ἢ τινὶ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἔστω ἀκοινώνητος ἡμέρας τεσσαράκοντα.
νγ΄. Ἐὰν μετὰ κοσμικῶν καθίσῃ μοναχὸς εἰς συμπόσιον, ἔστω ἀκοινώνητος ἡμέρας μ΄.
νδ΄. Ἐὰν μοναχὸς ἢ μοναχὴ τοῦ μοναστηρίου αὐτῶν ἀποδράσωσιν, ἔχουσιν ἀκοινωνησίας ἐπιτίμιον ἔτη ιβ΄· εἰ δέ γε κατὰ ψυχὴν βλάπτωνται καὶ ἐξέλθωσι λαθραίως τῶν μοναστηρίων, δεῖ τούτους εὑρεῖν δόκιμον μοναχὸν, καὶ ἐκ τῶν πολλῶν ὀλίγα ἀναγγεῖλαι αὐτῷ πρὸς διόρθωσιν τῆς αἰτίας τοῦ πράγματος, ἵνα διὰ τῆς συνέσεως τοῦ ἱερέως δυνηθῶσι καταλλαγῆναι τοῖς προεστῶσιν αὐτῶν, καὶ ὑποστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια μοναστήρια, διορθουμένων τῶν ψυχικῶν σφαλμάτων.
νε΄. Μοναχὸς φαγὼν ἢ πιὼν πρὸ τῆς ἀπολύσεως τῆς συνάξεως, ποιείτω ἐν τῇ τραπέζῃ μετανοίας ν΄.

47. Si monachus magni schematis labatur in luxuriam, sit extra communionem quinquennio: si vero parvi schematis, biennio. Eadem lex de monialibus quoque valeat.
48. Si monachus ebrius fiat, habeatur ut fornicarius, et sit extra communionem biennio.
49. Si in publico riserit, sit extra communionem diebus quadraginta.
50. Si ob crapulam vomuerit, sit pariter extra communionem diebus quadraginta.
51. Si magni schematis monachus sine cucullo suo ambulaverit, sit extra communionem diebus quadraginta. Neque enim in eius potestate est, ut sine schematis sui insignibus operetur, aut dormiat, aut quandocumque vel quolibet ambulet.
52. Si quis contradixerit praesidi suo, vel alicui fratri, sit extra communionem diebus quadraginta.
53. Monachus qui cum saecularibus in convivio sederit, sit extra communionem diebus quinquaginta.
54. Si monachus aut monialis monasterio suo diffugiant, poenam excommunicationis duodecennis incurrunt. Si vero vitiata anima clam monasterio se subduxerint, opus est ut hi aliquem probatum monachum inveniant, eique pauca ex multis significent, quae ad rei emendationem conferant; ut per sacerdotis prudentiam reconciliari praesidibus suis possint, et in propria monasteria, sanatis animae culpis, reverti.
55. Monachus qui comederit aut biberit ante finem synaxeos, faciat ad mensam metanoeas quinquaginta.

νϛʹ. Ἐὰν μοναχὸς ἵσταται εἰς σύναξιν τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰς τὸ τέλος οὐχ εὑρεθῇ χωρὶς προστάξεως τοῦ μειζοτέρου, ἢ χωρὶς μεγάλης ἀνάγκης, ποιείτω μετανοίας μʹ, λεγέτω τὸ κύριε ἐλέησον μʹ.

νζʹ. Εἴ τις μοναχὸς φρατρίας ποιεῖ μετὰ ἑτέρων μοναχῶν εἰς οἱονδήποτε πρᾶγμα, ποιείτω μετανοίας ρʹ, ξηροφαγῶν ἕως ἑσπέρας ἡμέρας δύο.

νηʹ. Εἴ τις μοναχὸς ἄζωστος κοιμᾶται εἰς τὴν αὐτοῦ κοίτην, ποιείτω μετανοίας νʹ.

νθʹ. Εἴ τις μοναχὸς ἐν βαλανείῳ χρίσμα ποιήσει, ποιείτω μετανοίας τʹ, ὁ δὲ κοσμικος ρʹ· ἔστωσαν δὲ ἀμφότεροι ἀφωρισμένοι ἑβδομάδα μίαν.

ξʹ. Μοναχὸς ἐν χώρᾳ ἢ κοινοβίῳ ἄνευ τῆς τοῦ ἡγουμένου εὐχῆς κοιμηθεὶς μίαν ἑσπέραν, ἔστω ἱστάμενος νύκτα ὁλόκληρον, ποιῶν μετανοίας ρνʹ.

ξαʹ. Μοναχὸς ἐν συνάξει γελάσας, ποιείτω μετανοίας μʹ.

ξβʹ. Μοναχὸς ἢ κοσμικὸς μὴ ὢν ἐπιτετιμημένος, καὶ ἀμελήσας ἡμέρας μʹ μὴ κοινωνῆσαι, ἐνιαυτὸν χωριζέσθω τῆς ἐκκλησίας.

ξγʹ. Μοναχὸς μοναστρίᾳ συφθαρεὶς, μετὰ τὸ παύσασθαι αὐτοὺς τῆς ἁμαρτίας, ἐχέτωσαν ἐπιτίμιον ἀκοινωνησίας ἔτη γʹ.

ξδʹ. Ἱερεὺς κοσμικὸς ἱερουργήσας, καὶ ἐκ γαστριμαργίας ἐμέσας τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ἐχέτω ἐπιτίμιον ἡμέρας μʹ τοῦ μὴ ἱερουργῆσαι.

ξεʹ Εἴ τις ὑπὸ τοῦ διαβόλου πολεμούμενος ἀποσκιρτήσει, καὶ πάλιν στραφῇ, ἔχει ἐπιτίμιον χρόνον ἕνα· εἰ δὲ καὶ εἰς τὴν ὥραν τοῦ θανάτου αὐτοῦ μετανοήσει, δέχεται αὐτὸν ὁ θεός· ἠλέησε γὰρ αὐτὸν ὁ Χριστὸς εἰπὼν, χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι.

56. Si quis monachus synaxi in ecclesia assistens, haud usque ad finem ibi reperiatur, excepto superioris iussu, aut magna necessitate, faciat metanoeas quadraginta, totiesque dicat *Domine miserere.*

57. Si monachus cum aliis monachis ob quodlibet negotium conspirationem fecerit, centum faciat metanoeas, et biduo vescatur aridis vespere.

58. Si quis monachus discinctus in lecto suo dormierit, metanoeas faciat quinquaginta.

59. Si quis monachus in balneo unctionem fecerit, metanoeas agat trecentas. Saecularis autem, centum. Uterque vero sit extra communionem hebdomada una.

60. Monachus qui in pago vel etiam coenobio, sine praepositi sui benedictione uno vespere dormierit, vigilabit nocte integra faciens metanoeas centum quinquaginta.

61. Monachus qui in synaxi riserit, quadraginta metanoeas faciat.

62. Monachus aut saecularis, qui non sub poena canonica constitutus, per quadraginta dies communionem negligenter omiserit, anno uno separetur ab ecclesia.

63. Monachus qui cum moniali rem habuerit, postquam hi a peccato cessaverint, puniantur triennali excommunicatione.

64. Saecularis sacerdos qui sacrificaverit, et ex crapula die eadem vomuerit, hac poena multetur ut quadraginta diebus sacrificando sit interdictus.

65. Si quis oppugnatus a diabolo praevaricatus fuerit, sed postea resipuerit, anni unius paenitentia multetur. Quod si tamen in ipso mortis articulo paenituerit, recipit eum Deus. Namque ei veniam contulit Christus verbis illis : gaudium est in caelo super uno peccatore paenitentiam agente.

Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου πρεσβυτέρου καὶ ἡγουμένου τῶν Στουδίου περὶ ἐρωτήσεως καὶ τῶν ταύτης διαλύσεων κανόνες συλλεγέντες παρ' αὐτοῦ.

Cod. vat. 840. f. 202. b. α΄. Ἐρώτησις. Ἐν τοῖς συνοδικοῖς κανόσι τοῖς θείοις γέγραπται περὶ τῆς μεγάλης πέμπτης, ὅτι οὐ δεῖ ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ τῇ ὑστεραίᾳ ἑβδομάδι τὴν τεσσαρακοστὴν ἀτιμάζειν· εἰ οὖν οὕτως ἐστὶ τοῖς θείοις κανόσιν ἐμπεριειλημμένον, πῶς ἡμεῖς καταλύομην τὴν μεγάλην πέμπτην εἰς ἔλαιον καὶ οἶνον;

Ἀπόκρισις. Πάλαι μὲν ἔκ τινος συνηθείας ἰδιωτικῆς τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ ἔσθιον οἱ ἄνθρωποι τυρὸν καὶ ὠά· ἐλθόντες δὲ ὕστερον οἱ πατέρες, καὶ τοῦτο ἄτοπον διαγνόντες, τὸν κανόνα τοῦτον ἐξέθεντο, οὐ μὴν δὲ περὶ ἐλαίου καὶ οἴνου τοῦτο ἐξελάβοντο· συγκράτησις γὰρ τοῦτο καὶ παραμυθία τῆς ἄκρας κακοπαθείας ἐκ νηστείας τῶν μεταλαμβανόντων τῶν θείων μυστηρίων.

β΄. Ἐρώτ. Ὡσαύτως καὶ περὶ τῆς ἁγίας πεντηκοστῆς γέγραπται μὴ κλίνειν γόνυ, ἢ ὅλως νηστείαν ἐργάσασθαι· πῶς οὖν οἱ καθήμενοι ἐν τοῖς αὐτῶν κελλίοις οὐ τοῦτο φυλάσσουσιν, ἀλλὰ καὶ νηστεύουσι καὶ γόνυ κλίνουσιν ὅλην τὴν ἑβδομάδα, ἄνευ σαββάτου δηλονότι καὶ κυριακῆς;

Ἀπόκ. Τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου κοινὸν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, καὶ νεωστὶ διδόμενον, καθολικῶς ἐποιείτω καὶ τὰ ἐπιτάγματα· καὶ ἐπεὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασις τοῖς πολλοῖς ἠπιστεῖτο, πρὸς πληροφορίαν ταύτης ἐδογμάτιζον τουτὶ τὸ δόγμα, διαγορεῦον ὡσανεὶ καὶ διδάσκον, ὅτι ὥσπερ τῇ ἁμαρτίᾳ ἐνεκρώθημεν πεσόντες κάτω, καὶ μὴ δυνάμενοι ἀναστῆναι μὴ φαινομένου τοῦ ανα-

Sancti patris nostri et confessoris Theodori presbyteri et praepositi monachorum Studii de quibusdam quaestionibus canones ab eo collecti.

1. Interrogatio. In sacris synodorum canonibus scriptum est de magna feria quinta, non oportere in quadragesima, ultima hebdomada, quintae feriae solvere ieiunium, atque ita totam quadragesimam inhonorare. Si ergo in sacris canonibus ita res se habet, cur nos in magna feria quinta oleo utimur atque vino?

Responsio. Olim quidem ex quadam peculiari consuetudine in magna feria quinta homines comedebant caseum et ova. Verum qui postea extiterunt patres, praedictam rem absurdam reputantes, canonem hunc ediderunt; neque tamen de oleo vinoque id intelligebant. Etenim est haec sustentatio et solamen ex summa adflictione ieiunii eorum qui divina mysteria sumunt.

2. Int. Similiter de sancta pentecoste scriptum est, ne genu flectamus neve omnino ieiunemus. Cur ergo qui in suis cellis resident, id non servant, sed et ieiunant, et genu flectunt tota hebdomada, excepto nimirum sabbato ac die dominico?

Resp. Evangelii praedicatio, communis cum esset toti mundo, nuperque facta, generalia tradebat etiam praecepta. Et quia Christi resurrectio a plerisque non credebatur, ob eam suadendam hoc etiam decretum editum fuit, vetans quodammodo ac docens, quod sicuti peccati causa mortui eramus, et humi strati, nec resurgere valentes, nisi appareret is qui nos revocaturus ad vitam erat; sic adveniente po-

στήσοντος, οὕτως ἐλθόντος ἐν ὑστάτοις καιροῖς τοῦ ᾧ ἀπέκειτο * Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ παθόντος ἀναμαρτήτως διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἡμεῖς ἀνέστημεν· διὰ τοῦτο πρὸς πίστωσιν τοῦ μυστηρίου ἐτέθη οὑτοσὶ ὁ κανὼν, καὶ ἐκράτησε καὶ κρατείτω· οὐκ ἄρα δὲ ἁμαρτάνουσιν οἱ μοναχοὶ κρυφίως γόνυ κλίνοντες ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις· καταρίτους γὰρ ἑαυτοὺς ποιήσαντες, καὶ οἱονεὶ ἑκουσίως ἐμπεφυλακισμένους, ὀφείλουσιν ἀεὶ βοᾷν πρὸς κύριον, καὶ ἐκζητεῖν διὰ ταπεινώσεως τὴν συμπάθειαν· οὐ γάρ ἐστι μοναχῷ ἐπὶ τῆς γῆς ἑορτή, κατὰ τὸν εἰπόντα. * Gen. XLIX. 10.

γʹ. Ἐρώτ. Ἐάν τις ἥμαρτε ποσότητί τε καὶ ποιότητι οὐκ ὀλίγα τῶν σωματικῶν ἁμαρτημάτων, εἶτα ἐξωμολογήσατο καὶ ἐδέξατο προσήκοντα φάρμακα τοῖς τοιούτοις ἁμαρτήμασι, καὶ εἰργάσατο αὐτὰ, πόθεν ἔχει γνῶναι εἰ ταῦτα τὰ προῤῥηθέντα ἁμαρτήματα αὐτῷ ἀφέθησαν, ὥστε πληροφορίαν σχεῖν τῷ λογισμῷ περὶ τῶν τοιούτων ἀγαθῶν;

Ἀπόκ. Οὐδέποτέ τις εὑρίσκεται μετανοῶν καὶ ἐξομολογούμενος, εἰ μὴ πρῶτον βεβαίαν σχῇ ἐλπίδα, ὅτι ἐὰν ἐξομολογήσωμαι καθαρῶς, καὶ καταδέξω τὰ ἐπιτίμια, ἐκ παντὸς γενήσεταί μοι ἄφεσις· ἐπεὶ δὲ ἀφορῶμεν οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἡμετέρων πταισμάτων, καὶ οἱονεὶ ἐν δισταγμῷ τινὶ εὑρισκόμεθα τῆς πολλῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, διὰ τοῦτο καταφεύγομεν πρὸς τοὺς ἀναδόχους ἡμῶν, ἐξαιτούμενοι τὴν τελείαν ἄφεσιν διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἀντιπροσώπων εἶναι πεπιστωμένων τοῦ αἴροντος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν.

δʹ. Ἐρώτ. Ἐάν τις προσπέσῃ διά τε λόγου ἀργοῦ, ἢ διὰ κατακρίσεως, ἢ

stremis temporibus, illo cui repositum erat, Christo Deo nostro, et impeccabili pro peccatis nostris patiente, nos resurreximus, ac propterea mysterii huius confirmandi causa, canon iste conditus fuit, qui et vim obtinuit, et utique obtineat. Neque idcirco tamen peccant monachi, privatim his diebus genu flectentes. Nam cum se reos iam constituerint, et quasi carceri voluntario mancipaverint, semper debent ad Dominum clamare, et humilitate sua misericordiam implorare. Neque enim monacho sollemnitas est in terra, ut quidam dixit.

3. Int. Si quis tum numero tum qualitate non parum peccatis carnalibus semet impiavit; deinde vero de his confessus, congrua culpis eiusmodi remedia accepit sibique adhibuit; quomodo cognoscet praedicta peccata sibi fuisse remissa, ut persuasum habeat tale se bonum esse adsecutum?

Resp. Nemo umquam comperiretur paenitere et confiteri, nisi firmam antea spem haberet, quod si sincere, inquam, confitear et impositam poenam admittam, prorsus mihi remissio fiet. Quia igitur homines multitudinem culparum nostrarum consideramus, ideoque de multa erga nos Dei misericordia quasi dubitamus, idcirco ad confessarios nostros confugimus, postulantes plenam per ipsorum manus impositionem remissionem, qui personam tollentis peccata nostra repraesentare creduntur.

4. Int. Si quis peccaverit vel sermone otioso, vel improbando, vel interrogando,

1) Ἀνάδοχοι vulgo dicuntur *susceptores in baptismo*. Heic tamen intelligendi videntur confessarii.

ἀνακρίσεως, ἢ μωρολογίας, ἢ εὐτραπελίας, ἢ ἄλλως διὰ γλώττης αμαρτίας, καὶ ἐπιγνῷ καὶ καταγνῷ ἑαυτοῦ, τί ὀφείλει ποιῆσαι ἀντισηκοῦν εἰς μετάνοιαν ἀξίαν καὶ εἰς πληροφορίαν τοῦ ἰδίου λογισμοῦ;

Ἀπόκ. Τοῦτο οὐκ ἔστι νομοκανόνου, ἀλλὰ τῆς μοναχικῆς, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις κοινοβιακῆς καταστάσεως ἀκρίβεια, καθημερινὰς ἔχοντα τὰς ἐπιτιμήσεις, ἢ καὶ ἑβδομαδιαίας, καθὼς περιέχει τὰ τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐγκρυφῆ, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἁγίων πατέρων· οἷον τί φημι· ῥαθυμήσας τίς καὶ ἀπονυστάξας ἑκουσίως ἐν τῷ ὄρθρῳ οὐχ εὑρέθη· τοῦτο ἐξομολογησάμενος τῷ πατρὶ αὐτοῦ, ἔλαβεν ἐπιτίμιον ξηροφαγίαν ἄρτου καὶ ὕδατος, καὶ μετανοιῶν ποσότητος τόσων καὶ τόσων κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Οὕτως νοήσωμεν καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ τρόπον παιδεύσεως εὑρισκόμενα πρὸς τοὺς καταδεχομένους.

vel stultiloquio, vel iocosis verbis, vel iactantia, aut alio linguae peccato; et tamen resipiscat et semet condemnet; quid ei agendum est, quod iustae paenitentiae aequipolleat, et animi sui fidem faciat?

Resp. Hoc non pertinet ad nomocanonem; sed est monachalis ac veluti coenobiticae vitae severum officium, quotidianam agere paenitentiam, aut hebdomadariam, sicut est in sancti Basilii secretioribus, et sanctorum deinceps patrum. Verbi gratia, deses aliquis et dormitans sponte, matutino officio non adfuit: quam rem patri suo spiritali confessus, paenitentiae loco accepit aridorum esum, id est panis et aquae, et certum metanoearum numerum illo die faciendarum. Sic etiam reliqua intelligemus, quae emendandi causa sunt excogitata erga illos qui ea excipiunt.

EDITORIS MONITUM.

Dixeram superius in adn. p. 77. desiderare me graecum textum panegyricae orationis, quam noster Studita de S. Bartholomaeo apostolo recitaverat. Ecce autem postea in codice prisco vat. 1989. f. 238, qui fuit monasterii Cryptae ferratae, graece demum hanc orationem reperi, quamquam in fine uno folio mutilam: quae quia ob editionis meae complementum omittenda non erat, in huius voluminis calce nunc collocatur. Ediderat olim latine, interprete nimirum Anastasio bibliothecario, Dacherius Spicil. ed. nov. T. II. p. 123, repetiveratque eam Combefisius B. C. T. VII. p. 755. Ego vero hunc ipsum latinum textum in codice lat. vat. 1195. f. 268. legebam, et non sine aliquo fructu conferebam. Sane Anastasium nec graecitatis peritia satis commendat, nec eius latinitas lectores oblectat. Quamobrem textu nunc graeco invento, nova fuit curanda translatio, tum ob dicta Anastasii incommoda, tum etiam quia variantes graeci exemplaris lectiones identidem occurrebant. De nostro autem Studita in praevia epistola sic loquitur honorifice Anastasius. « Si » quaeris quis tanti sermonis habeatur expositor, libenter aperiam. Theodorus videlicet quidam » sacerdos apud Constantinopolim urbem temporibus fuit Adriani et Leonis romanorum pontifi- » cum, vir valde mirabilis, qui cum non solum fidei constantia, verum etiam scientiae gratia et » signorum polleret virtutibus, duorum imperialium insigniumque coenobiorum, Studii scilicet et » Saccudiorum, constitutus est abbas. Qui semper in apostolicae sedis communione persistens, hae- » reticorum naenias, et imperatorum vesaniam, fidei constantiâ, etiam tormentis affectus, vir- » tute repressit; nec non et sancti Spiritus gratia plenus opuscula nonnulla composuit, inter quae » et sermonem hunc de B. Bartholomaeo, satis utilem, obscuris dictionibus, graeco edidit famine, qui graeco vocabulo ἐγκώμιον *dicitur, quod latine praeconium, sive laus, exprimitur. Qui ad latinitatis notitiam fideliter translatus etc. » Voluit ergo fideliter interpretari Anastasius;*

sed quum bene ei res successerit, illi agnoscent, qui nunc graecum textum cum eius latinitate conferre voluerint, vel saltem nostras animadversiones legerint. Quod denique obscuritatis accusat Theodorum Anastasius, quamquam partim recte accusat, multo tamen ipse obscurior saepe est et horridior interpres.

Iam quod attinet ad prodigiosam reliquiarum translationem ex Armenia Liparim per Euxini et Aegaei fluctus, ea certe tot mirabilitatis coloribus pingitur, ut fidem aegre possit impetrare; qua super re prudenter scribit Tillemontius memor. T. 1. p. 381, *nec non in adn. p.* 649. *Tum et ipse Baronius eadem de re locutus in martyr. ad diem* 25. *aug. concludit: « sic omnia probet » lector, ut quod bonum est teneat. » Celebris ceteroquin haec narratio est in Graecorum menaeis, historiis, ac panegyricis; non tamen ex uno Studita hausta: etenim ipse Studita altius eam derivavit. Ecce enim historia haec, etsi haud tot phaleris exornata, apud gravem auctorem S. Gregorium turonensem legitur sexti saeculi hominem de mir. martyr. lib. 1. cap.* 33, *cuius verba recitare pretium operae est.*

« Bartholomaeum apostolum apud Indiam passum, agonis ipsius narrat historia. Post multorum vero annorum spatia de passione eius, cum iterum Christianis persecutio advenisset, et viderent gentiles omnem populum ad eius sepulcrum concurrere, eique deprecationes assidue et incensa deferre, invidia inlecti, abstulerunt corpus eius, et ponentes in sarcophagum plumbeum proiecerunt illud in mare dicentes: quia non seduces amplius populum nostrum. Sed providentia Dei cooperante per secretum operis eius, sarcophagum plumbeum a loco illo aquis subvehentibus sublevatum, delatum est ad insulam, vocabulo Liparis: revelatumque est Christianis ut eum (S. apostolum) colligerent: collectumque ac sepultum, aedificaverunt super eum templum magnum. In quo nunc invocatus, prodesse populis multis virtutibus ac beneficiis manifestat. »

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΝΔΟΞΟΝ ΚΑΙ ΑΓΙΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΝ.

α΄. Μέγιστος μὲν ἀγὼν, προσθήσω δὲ ὅτι καὶ κλέος, οὑτινοσοῦν τῶν ἁγίων ἔπαινον ἐξυφάνασθαι, καθότου μείζων ὁ μάρτυς ὀφείλων τοῦ μαρτυρουμένου καθίστασθαι, ἐνδεέστερος ἐστὶν ἐνταῦθα ἅπας τοῦ τὸν μακαρισμὸν διὰ τῆς ἐκβιώσεως ἀνεπίληπτον ἔχοντος 1)· *τὸ δὲ καὶ ἀπόστολον ἐπαινέσαι, καὶ τοῦτον τῶν ἐπισήμων, πόσης ἂν εἴη τῆς ἐργωδίας, ὥστε τοῦ πνεύματος ἐπαρθῆναι* Cod. vat. [illegible] f. [illegible]

SANCTI PATRIS NOSTRI ET CONFESSORIS

THEODORI STUDITAE

LAUDES IN GLORIOSUM ET SANCTUM CHRISTI APOSTOLUM BARTHOLOMAEUM.

1. Magnum quidem certamen, addam etiam et decus, cuiuslibet sancti viri laudes contexere; quia cum maior debeat esse testis illo cui dat testimonium, nunc inferior est quilibet, eo qui beatitudinem propter vitae suae exitum habet omni discrimine expertem. Verum enim vero etiam apostolum laudare, et quidem ex illustribus unum,

1) Mihi aliquantum obscurus videbatur locus. Anastasius (quidquid legerit) difficultate se feliciter expedit scribens: *sed maiori devotione martyr quisque debetur attolli, in cuius beatificatione omnis sermo non sufficit.* Sic et mox se gerit, quem vide.

ταῖς θεωρίαις, καὶ κροῖῆσαι Ταῖς μεΓαλοφωνίαις; οὗ Γὰρ ὁ φθόΓγος εἰς πᾶσαν Τὴν γῆν ἐξελήλυθεν, ὡς τῇ τῶν ῥημάτων δυνάμει διάττειν a) τοῖς πέρασιν, δεήσειεν ἂν εἰκότως καὶ ὁ ἔπαινος ἐφ' ἴσης ἐξακουτίζεσθαι· καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανός; τίς εὔελπις; τίς εὐσθενής; μὴ γὰρ ὅτι οὐ Πέτρος, οὐδὲ Ἰωάννης, ὁ θεῖος Βαρθολομαῖος ἤδη μικρολοΓητέος, καὶ οὐ πολλῆς χρῄζων τῆς εὐφημίας; μαθητὴν Χριστοῦ ἀκούεις ὅλως, καὶ οὐ φρίΤΤεις Τὸν προϊόνΤα b); μάρτυρα τῆς ἀληθείας ἐννοεῖς 1), καὶ οὐ τέθηπας τὸν ᾀδόμενον; καὶ μὴν εἰ καὶ τῶν πολλῶν εἷς ἦν, ὅμως τῶν θεοῦ θεραπόντων προφερέστερος τῶν ἐπαίνων· μὴ ὅτι τῆς θείας [δυοδεκάδος] ἐστὶν ὁ μεσαίτατος 2), καὶ τῶν φωσΤήρων τοῦ κόσμου ὁ διαπρύσιος; ἔστιν γὰρ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἡ δυοκαιδεκὰς, ὥσπερ ἐπὶ κιθάρας ἐναρμονίου ἐφάμιλλος, ἴσον καὶ ὅμοιον ἀμφοτέρωθεν τὸν ἦχον τῆς θεολογίας διαπέμπουσα· εἰ βούλει δὲ ὥσπερ ἐπὶ ἐνιαυσιαίου κύκλου ἑκάσΤου μηνὸς ἐφ' ἴσης Τὸ χρήσιμον ἐν τῷ πανΤὶ συνεισφέροντος, κἂν ἰδίᾳ ἕτερος ἑτέρου ποσότητί τε καὶ ποιότηΤι ἔχοι Τὸ διάφορον· οὐκ ὀλιγοστὸς ἡμῖν ὁ εὐφημούμενος, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπηρμένος Τῇ δυνάμει Τοῦ πνεύμαΤος· ἔχων Τί καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀπαριθμήσει μυστικὸν θεώρημα 3) κατὰ ἀριθμητικὴν μέθοδον· μόνος Γὰρ ὁ ἓξ ἀριθμὸς Τῶν ἀπὸ μονάδος τέλειος ἐστὶν ἐν Τοῖς ἑαυΤοῦ μέρεσιν, συμπληρούμενος ἐκ τῶν αὐτῶν· ἡμίσεως μὲν, τριάδος· τρίτου δὲ, δυάδος· ἕκτου δὲ, μονάδος.

quanti laboris erit, ut possit spiritus attolli contemplationibus, et dignis plaudere vocibus! Nam cuius sonus in universam terram sic exivit, ut verborum vi ad illius fines pervaserit, eius certe necesse est ut laus pariter exaudiatur. Porro eiusmodi operi quis par sit? quis tantum sibi fiduciae sumat? quis tantum valeat? Etenim num quia nec Petrus nec Iohannes est, idcirco divus Bartholomeus exiliter est celebrandus, et non potius multa laude mactandus? Christi discipulum omnino audis, et procedentem non perhorrescis? Veritatis testem intelligis, et eum qui celebrandus est non admiraris? Et quidem etiamsi unus de multis est, nihilominus inter Dei famulos laudibus excellit. Nonne quia in divino duodenario numero medius est, quasi (sol) inter lumina mundi late splendet? Est enim hic duodenarius numerus, harmonicae citharae similis, utpote qui parem similemque utrimque sonum theologiae emittit. Vel si mavis, sicut in annuo circulo, uniuscuiusque mensis, aequalis est utilitas quae universim confertur, etiamsi propria quantitate et qualitate alter differt ab altero. Non est parvus hic laudatus noster, sed spiritûs virtute sublimis; habens quendam etiam in ipsa supputatione mysticum sensum, secundum arithmeticam regulam. Solus enim senarius numerus, ex monade in suis partibus perfectus est, quibus ipsis completur, media scilicet sui parte triadem, tertia dyadem, sexta monadem efficiens.

a) Anastasius prave legebat διατάττειν *ordinare*. — b) Anastasius videtur legisse προϊέντα, quia dicit *qui misit illum*.

1) Sed [illegible] Sed patet Anastasium legisse rectius [illegible], quia scribit [illegible]

2) Respicit ordinem quo nominantur apostoli apud Lucam cap. X.

3) [illegible] Anastasius vocabulum [illegible] intelligit *Dei* [illegible]. Nam nec vox [illegible] quod sequitur in Anastasio, habet codex vat.

β'. Εἰ δὲ καὶ κατὰ τὴν τῶν πράξεων * ἀριθμοθεσίαν, ἕβδομον αὐτὸν θείημεν, ἀρχὴ πάλιν ἐστὶν καὶ κορυφὴ τῆς δευτέρας ἑξάδος· ὡς ἐντεῦθεν τεκμαίρεσθαι πρὸς Πέτρον αὐτὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχειν, ἐκ μὲν τῆς πρώτης ἑξάδος, ἀναλογούσης τῆς ἀρχῆς τῷ τέλει 1)· ἐκ δὲ τῆς δευτέρας, ὅτι κορωνὶς τῶν μετ' αὐτὴν ἀριθμουμένων· ἄθρει γὰρ, ἀγαπητέ. Πέτρος μαθητεύει τὰ ἔθνη· ἀλλὰ καὶ Βαρθολομαῖος μετιχνιᾶται τὰ ἴσα. Πέτρου ὡραῖοι οἱ πόδες τὰ ἀγαθὰ εὐαγγελιζομένου, ἀλλὰ καὶ Βαρθολομαίου εἰσότερα a), εἰς τὰ μετέωρα θεολογοῦντος· Πέτρος τερατουργῶν τὰ μεγάλα, ἀλλὰ καὶ Βαρθολομαῖος θαυματουργῶν τὰ ῥαγδαῖα. Πέτρος ἀνασταυροῦται, ἀλλὰ καὶ Βαρθολομαῖος ἀντίποινα πάσχων καρατομεῖται· ὅσα δρᾷ Πέτρος, τοσαῦτα ἐνεργεῖ Βαρθολομαῖος· ἐφ' ὅσα χωρεῖ μυστήρια ὁ Πέτρος, ἐπὶ τοσαῦτα ἐμβατεύει Βαρθολομαῖος· ἐφ' ἴσης εἰς τὸ τῆς θεολογίας ἄνεισιν ὄρος· ἐφ' ἴσης θεμελιοῖ τὴν ἐκκλησίαν· ἀντίῤῥοπα ἔσχεν τὰ λοιπὰ θεῖα χαρίσματα. Δεῦρο γοῦν μειλισσόμενος, γενοῦ εὔφορος 2) τοῦ λόγου ὦ μάκαρ· τράνωσόν μου τὴν γλῶτταν τοῦ μογγιλάλου· δίδου μοι τὰς ἀφορμὰς τῶν ἐγκωμίων τῆς σῆς μεγαλοσύνης· οὐχ ἵνα αὐτὸς προσλάβοις τί, ἔχων οἴκοθεν τῶν μακαρισμῶν τὸ πλῆρες, ἀλλ' ἵνα ἀφοσιωθῇ ὁ πόθος τοῦ προστεταχότος 3)· καὶ ἵν' ἐγὼ ὁ πενιχρότατος παῖς σου πατρικῆς εὐχῆς ἀπολαύσαιμι, ἐπαίνῳ τὸν σὸν ἔπαινον συγκροτοῦντος 4)· οὐ γὰρ οἷόν τε ἀμέ- Act. cap. I.

2. Quod si etiam secundum actuum apostolicorum dinumerationem, septimum eum ponamus, principium rursus est et vertex secundae hexadis: atque hinc argumentari licet eum relationem ad Petrum habere: etenim ut in priore hexade, principium relationem habet ad finem; ita in posteriore hexade Bartholomaeus summitas est illorum qui post ipsum numerantur. Et videsis, carissime. Petrus docet gentes, Bartholomaeus pari vestigio graditur. Petri speciosi sunt pedes bona evangelizantis; sed et Bartholomaei pares sunt gressus sublimia de Deo loquentis. Petrus magna prodigia edit, sed et Bartholomaeus miracula grandia patrat. Petrus crucifigitur, sed et Bartholomaeus tormenta paria perpessus, capite minuitur. Quantum Petrus, tantundem Bartholomaeus operatur. Quot capessit mysteria Petrus, totidem decurrit Bartholomaeus; qui et aeque theologiae montem conscendit, aeque ecclesiae fundamenta iacit, paria denique habuit reliqua etiam Dei charismata. Adesto igitur propitius, orationem suppedita, o beate; expeditam fac linguam meam balbutientis; da mihi magnitudinis tuae collaudandae materiam; non quò tu inde aliquid proficias, habens intrinsecus beatitudinum plenitudinem, sed ut illius qui mihi mandavit desiderium adimpleatur; atque ut ego pauperculus famulus tuus

a) Anastasius *aeque iocundi*, quasi legerit ἡδύτερα.

1) Anastasius nitide: *principium reputatur in termino;* quod non displicet. Petri numerus primus refertur ad sextum ultimum.

2) Cod. gr. vat. ἔφορος, sed sequor Anastasium qui interpretatus est *ferax*, ab εὔφορος.

3) Hinc item apparet Theodorum adhuc iuvenem mandato sui hegumeni has conciones panegyricas dixisse. Heic tamen in alia prorsus abit Anastasius: *sed ut quoquomodo declaretur amor circa te divinitus praedestinatus*. Num legebat προτεταχότος?

4) Graecam phrasim heic non satis expedio, vel locus fortasse corruptus est. Sequor igitur Anastasium qui aliter legisse videtur.

τοχον φωτισμοῦ μεμενηκέναι τὸν πρὸς τὰς αὐγὰς τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος ἀνανεύοντα τὰς κόρας.

γ΄. Ἄλλος μὲν οὖν ἄλλοθεν τῶν ἀποστόλων διειληφὼς μέρος τῆς οἰκουμένης ἐν τῷ κηρύγματι τῆς θεογνωσίας, καὶ πάντες τὸ πᾶν διανειμάμενοι, στρατηγοὶ ὤφθησαν ὡς ἀληθῶς, καὶ τοῦ παμβασιλέως Χριστοῦ καθεστήκασιν ἄρχοντες·
Ps. XLIV. 17. „ καταστήσεις γὰρ αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν*,, τὸ γράμμα προσεγόρευσεν. Τῷ τοίνυν εὐφημουμένῳ κλῆρος καὶ μερὶς, ὁ τῆς Ἀρμενίας χῶρος, ὁ ἀπὸ Εὐιλὰτ μέχρι Γαβαὼθ, ἐν πολλοῖς ἔθνεσί τε καὶ πόλεσι περιοριζόμενος· τοῦτον τοιγαροῦν, ἀποστέλλοντα τὸν κύριον, ἐκεῖνα δοκῶ μυστικῶς φθέγγεσθαι· ἄπιθι ὦ μαθητὰ πρὸς τὸ κήρυγμα, ἔξιθι πρὸς πόλεμον, χώρησον a) τοὺς κινδύνους· κήδου b) μου τὸ πλάσμα, ὃ οἰκτείρας ἐνηνθρωπίσθην, καὶ ὑπὲρ οὗ θάνατον εἱλόμην τὸν ἐπονείδιστον· ἐγὼ τὸ πατρικὸν ἔργον τετελείωκα, πρωτομάρτυς τῆς ἀληθείας γενόμενος· ὑμῶν, τὸ ἐνδέον c) ἀναπληρῶσαι τῶν ἐμῶν ὑστερημάτων, καθ᾿ ὁμοίωσίν μου τελοῦντας· μίμησαί σου τὸν διδάσκαλον· παραζήλου τοῦ δεσπότου σου τὰ πάθη· αἵμασιν αἷμα κάθες· σαρξὶν d) σάρκας προδίδου· πάντα ὅσα ὑπήνεγκα, ἀντιπεπονθὼς, ὑπόδειξον ἐν αὐτῷ ἐναργῆ τὰ γνωρίσματα e) τοῦ ἐμοῦ χαρακτῆρος· ὅπλα σοι ἔστω τὸ φιλάνθρωπον ἐν τοῖς ἀπανθρώποις f), τὸ ἥμερον ἐν τοῖς λοιδοροῦσιν, τὸ ἀνεξίκακον ἐν τοῖς κτείνουσιν· ὡς πρόβατον ἐν μέσῳ λύκων γινόμενος, ὡς ὁπλίτης τεθηγμένος τῇ εὐανδρείᾳ. Οὐκ ἠπείθησεν ὁ ἀπόστολος, οὐκ εἶπεν πῶς περιέσεται g) ὁ ἀρνὸς τῶν

paternis precibus fruar, in laude celebritatis tuae. Neque enim fieri potest, ut is expers luminis maneat, qui ad splendores solaris radii oculorum aciem intendat.

3. Itaque apostolorum alius aliam mundi partem sortitus ad praedicandam Dei notitiam, atque universum inter se partiti, duces reapse apparuerunt, et universalis regis Christi principes sunt constituti: *constitues enim eos principes super omnem terram*, inquit scriptura. Huic autem laudato nostro sors portioque Armeniaca regio obtigit, ab Evilat usque Gabaoth, multis populis urbibusque distincta. Hunc ergo dum mitteret Dominus, videtur mihi sic mystice allocutus. Perge ad praedicationem, discipule, proficiscere in bellum, vade ad pericula. Consule creaturae meae, quam ego miserans factus sum homo, proque ea mortem turpissimam subii. Ego imperatum a patre opus consummavi, primus testis veritatis factus. Officii vestri est, quod deest supplere; et quae ego reliqua feci, pari opere complere. Magistrum tuum imitare, domini tui passiones aemulare, sanguinibus sanguinem retribue, carnibus carnem repende: quantum ego pertuli, tantundem tu patiens, ostende in te ipso perspicua liniamenta formae meae. Arma tibi sint humanitas inter inhumanos, mansuetudo inter conviciatores, patientia inter homicidas, tamquam ovis in medio luporum effectus, miles fortitudine animi exacutus. Non negavit obedientiam apostolus: non dixit, quomodo superabit lupos agnus, unus mille, extraneus urbium proceres, domo expers praefectos, reges

a) Prave Anastasius *capax esto periculorum*, sensu ambiguo verbi χωρέω deceptus. — b) Cod. gr. vat. κηδομαι. Sed constat Anastasium legisse κήδου. — c) Anastasius *necessarium*, quasi a δέον. — d) Anast. *cruciatibus*, quasi ab αἰκισμοῖς. — e) Anast. *manifestas actiones*, sic intelligens γνωρίσματα. — f) Anast. male *sudoribus*. — g) Anast. *nancisci poterit*, non bene intellecto verbo περίειμι.

λύκων, ὁ εἷς τῶν μυριάδων, ὁ ξένος τῶν πολυούχων, ὁ ἀνέστιος τῶν ἡγεμόνων, τῶν βασιλέων ὁ μονοχίτων; ἀλλ' οἷα θεράπων πιστὸς τῷ δεσποτικῷ καταπειθήσας προστάγματι, ἄπεισιν χαίρων, οὐδὲν ἐπιφερόμενος μεθ' ἑαυτοῦ ἢ μόνον τὸ τοῦ Χριστοῦ πολυτίμητον ὄνομα, ἀντὶ παντὸς ὅπλου.

δ'. Τοίνυν καταλαβὼν τὸ κεκληρωμένον ἔδαφος, ὅσα ἐκεῖσε ἔδρασεν, ὅσα ὑποίσας ἤνεγκεν, ἱστορήσειεν ὁ λόγος, τὰ μὲν κατὰ παράδοσιν ἀρχαιολογίας, τὰ δὲ κατὰ ἀναλογίαν τῶν εὐαγγελικῶν διδαγμάτων· εἰ γὰρ πέλει φῶς τοῦ κόσμου, δῆλον ὅτι τὰ φωτὸς δέδρακεν ἐν τοῖς ἀφωτίστοις· καὶ εἰ ἅλας τῆς γῆς ὑπάρχει, δῆλον ὅτι ἔθνη ἄλογα ἁλίσας ἐσάρωσεν· καὶ εἰ ἐργάτης ὠνόμασται, ἀκολούθως γεωργίαν πνευματικὴν τετέλεκεν· ὃ δὲ κατὰ κοινοῦ εἴρηται, καὶ καθ' ἑνὸς προσώπου λαμβάνειν εὐλογώτατον· οὐκοῦν ὅρα αὐτὸν κατ' ἀλληγορίαν· πῆ μὲν, οὐ γῆν ἀροῦντα ὑπὸ βουσὶν ἕλκουσιν τὸ σιδήριον, ἀλλὰ τῷ τῆς γλώττης ἀρότρῳ λογικὰς ἀρούρας διαλακτίζοντα, τῷ ζεύγει δηλονότι θεωρίας καὶ πράξεως· οὐδὲ σπείροντά τι τῶν ἀποῤῥύτων καὶ φθειρομένων, ἀλλὰ τὸν τῆς πίστεως λόγον εἰς βάθος καρδιακὸν κατατιθέμενον· πῆ δὲ, φυτουργοῦντα παραδείσους καὶ ἀμπελῶνας κυρίου, τοὺς ἤδη τῇ εἰσδοχῇ τοῦ λόγου πρὸς τὰ κρείττονα τὴν ἐπίδοσιν ποιησαμένους, καὶ ἀπὸ νεογνίας εἰς τὴν κατὰ καιρὸν καρφοφορίαν ἀναδιδομένους· καὶ ποτὲ μὲν ἰατρικῶς διαγινόμενον, καὶ καταλλήλως ἀλεξιτήρια προβαλλόμενον, ὁποτέρως ἂν βούλῃ *a*), τυφλοὺς ὀμματοῦντα, λεπροὺς καθαίροντα, πυρετοὺς ἀπελαύνοντα, χωλεύουσιν εὐβαδεῖν παρεχόμενον, κωφεύουσιν τὸ ἀκροατήριον, τὰ τῶν λοιπῶν νοσημάτων πολυπήμονα εἴδη, ἄκεσιν ἀφθόροις *b*) ἀποκαθιστῶντα εἰς τὸ κατὰ φύσιν· καὶ μέν

homo nihil praeter unicam tunicam gestans? sed tamquam fidelis famulus dominico mandato obsequens, discedit laetus, nihil secum ferens, praeter pretiosum Christi nomen, cuiusvis armaturae loco.

4. Igitur ad destinatam sibi regionem delatus, quanta ibi fecerit, quanta pertulerit, dicet oratio nostra, partim ex antiqua traditione, partim secundum evangelicorum mandatorum analogiam. Nam si lux mundi erat, utique lucis opera fecit inter tenebricosos: et si sal terrae, sine dubio irrationales gentes sale condiens, mundavit: et si operarius appellatus fuit, sequitur ut spiritalem agriculturam fecerit. Quod vero communiter dictum fuit, id de singulis etiam personis accipi, aequissimum est. Propterea specta illum sub allegoria, modo terram haud bobus quidem ferrum trahentibus arantem, sed linguae vomere rationalia arva fodientem, iugo scilicet contemplationis simul et actionis: neque serentem caducum aliquid aut corruptibile, sed fidei doctrinam in profunda cordium iacientem. Modo autem hortos vineasque Domini plantantem, quae mox recepta doctrina in melius profecerunt, et ex novellis lapsu temporis ad fructificationem provenerunt. Modo etiam more medici remedia idonea suppeditantem, vel quomodocumque volueris, caecos illuminantem, leprosos mundantem, febres depellentem, facilem claudis gressum caecos tribuentem, surdis auditum, varia demum morborum genera sanitatibus incor-

a) Anastasius aliud legebat, quia scribit *duplici sanitate*, quasi ἀμφοτέροις. — *b*) Anastasius: *verum eundem nosse velis*.

τοι ποιμαντικὴν ἕξιν ἀναλαμβάνοντα, καὶ ποίμνια Θεῷ καταρτίζοντα *a*), καθηγούμενον, ἀνακαλούμενον, ἐπιμελούμενον, προπολεμοῦντα, ἀποσοβοῦντα θῆρας αἱρέσεων, δαιμόνων τὲ φάλαγγας· ὅσα τὲ ἐν μέσῳ ἀρδεῦσαι ἀεννάως, χειραγωγῆσαι *b*) αὐξουμένους τῇ κατὰ Χριστὸν ἡλικίᾳ, ἀκάνθας νοητὰς ἐκτίλαι, ὕλας ἀσεβείας ἐμπρῆσαι *c*), χάρακας δογματικοὺς ὑπερείσαι *d*), φραγμοὺς διδακτικοὺς περιθέσθαι, εἴ τι ἄλλο τῶν δεόντων ἐφεπόμενον καταθρῆσαι· ὁ δ' αὐτὸς καὶ οἰκοδόμος, καὶ ἀρχιτέκτων οἰκοδομῆς καὶ τεκτονίας ἀχειροποιήτου, τῶν διὰ πνεύματος λέγω καὶ ἀληθείας ἀναδεμημένων ναῶν κυρίου, καὶ καταρτιζομένων εἰς λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων.

έ. Σκέψαι μοι τὰς πόλεις καὶ τὰς κατοικεσίας ἃς πάλαι ὁ λαόπλανος *e*) τῇ ἀπιστίᾳ κατεῖχεν ἠλίβατος, πυργωθείσας ἐν Θεογνωσίᾳ, καὶ τὰς τῶν ἐναντίων ἐπιβουλὰς ῥᾷον ἀποπεμπομένας, τὰ λήϊα τεθηλῶτα, τοὺς ἀμπελῶνας περκάζοντας, τοὺς παραδείσους κυπρίζοντας, τοὺς νοσοῦντας πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν τεθεραπευμένους. Τοιαῦτα τὰ τοῦ ἀποστόλου ὡς ἂν εἴποι τις, προτέλεια καὶ ἐκφόρια, τηλικοῦτοι οἱ ἀγῶνες, οἱ ὑδρῶτες, οἱ πόνοι· καὶ ταῦτα ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι, ἐν ὕβρεσιν καὶ ὀνείδεσιν, ἐν φυλακαῖς καὶ δεσμοῖς, ἐν διωγμοῖς καὶ ἀπαγωγαῖς ἐκ τόπου εἰς τόπον, ἐκ πόλεως εἰς πόλιν, ἐκ θεάτρου εἰς θέατρον, ἐν βασάνοις καὶ αἰκισμοῖς, ἐν φόνῳ καὶ μαχαίρᾳ τὲ τελευταῖον· ἀφ' ὧν γὰρ ἐχρῆν ἀμείβεσθαι ἀγαθοῖς τὸν διδάσκαλον, τὸν σωτῆρα, τὸν ἰατρὸν, ὑπὲρ τούτων εἰσπράττονται τὰ δεινά·

ruptibilibus in naturalem valetudinem restituentem. Quin etiam cerne ipsum pastorali forma assumpta, gregem Deo conservare, deducendo, revocando, curam gerendo, defendendo, bestias haeresum daemonumque turbas arcendo: imperfecta adhuc rigando iugiter, educando ut crescant in aetatem Christi, spinas intellectuales evellendo, sarmenta impietatis comburendo, vallos dogmaticos subiiciendo, saepes didacticas circumponendo, et quidquid aliud usui est, providendo. Idem et fabricator est et architectus aedificii ac fabricae non manufactae, templorum Domini dico quae in spiritu et veritate construuntur, atque in populum eximium, sectatorem bonorum operum, perficiuntur.

5. Intuere mecum oppida et habitacula, quae ille praeceps populi seductor in infidelitate olim detinebat, intuere haec inquam Dei notitià tamquam turribus instructa, et adversariorum insidias facile repulsas, arva segetibus consita, vineas racemis nigrescentes, hortos florentes, aegros morbo quolibet et omni languore expeditos. Tales sunt huius apostoli, ut ita dicam, frugum primitiae, tot tantaque certamina, sudores, labores: et quidem in fame et siti, in frigore et nuditate, in contumeliis et conviciis, in carceribus et vinculis, in persecutionibus et abductionibus de loco in locum, de civitate in civitatem, de theatro in theatrum, in tormentis et cruciatibus, in caede denique et gladio. A quibus enim oportebat remunerari magistrum, servatorem, medicum, ab his contra is ad poenam expetitur: hunc pedibus proter-

a) Anast, *Deo perficiente.* — *b*) Anastasius praepostere *rigare manu, educare crescentes.* — *c*) Anast. *silvas impactas secando*, nescio quid aliud legens. — *d*) Cod. ὑπηρίσχι. Videant ergo grammatici. — *e*) Anast. prave *populus seductus.* Item sequentia apud Anastasium perversa videntur.

προπηλακίζουσι, παίουσι, πλήττουσι, κολάζουσι, ξέουσι· τί οὐ λέγοντες; τί οὐκ ἐπινοοῦντες; τί οὐ πράττοντες; τί οὐκ ἐπεξευρίσκοντες τῶν ὅσα εἰς δριμυτέραν κάκωσιν καὶ ἀνίας ἐπεξεύρεσιν; βαβαὶ τῆς ἀπηνίας· φεῦ τῆς θηριομανίας· οἵους τοὺς μισθοὺς τῷ θεραπευτῇ προσήγαγον οἱ ἀναβλέψαντες, οἱ εὐακοήσαντες, οἱ οἰκοδομηθέντες, οἱ καταρτισθέντες· ἀντὶ τιμῆς ἀτιμίαν, ἀντὶ εὐλογίας κατάραν, ἀντὶ δώρων ποινὰς, ἀντὶ ἀναπαυστικῆς ζωῆς τὸν πικρότατον μόρον 1). Φασὶν γὰρ αὐτὸν μετὰ τὸ πολλὰς καὶ ἀνηκέστους ὑποῖσαι κολάσεις, ἐκδεδάρθαι ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν εἰς θύλακος εἶδος· εἶθ' ὕστερον ὑπὸ τῶν πιστῶν τεθάφθαι· ἵνα κἀνταῦθα πρύτανις καὶ μετὰ πότμον φανείη ὁ μέγας τοῦ θεοῦ κήρυξ· οὐ γὰρ ἐπεὶ μετῆλθεν τῶν τῇδε, ἠμέλει τῶν κτεινάντων, ἀλλ' ὡς ποιμὴν ἀγαθὸς ὅσον ἦν καιροῦ, ἐξεκαλεῖτο ταῖς θαυματουργίαις τοὺς ἀπολισθαίνοντας, προσῳκειοῦτο τερατουργίαις τοὺς ἀπεστραμμένους· τὴν δὲ θηριότροπον γνώμην, τὴν ἀμείλικτον καρδίαν, οὐδὲν τὸ ἀνακτοῦν, οὐδὲν τὸ ἀνασυράζον, ἡνίκα εἰς βάθη κακῶν εἴη ἐμπεπτωκυῖα.

ϛ′. Τί γὰρ τὰ ἑξῆς; μαίνονται κατὰ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου σώματος· θυμομαχοῦσι κατὰ τοῦ ἰαματουργοῦντος λάρνακος· ἀποπέμπονται τὸ ἰατρεῖον οἱ ἀσθενοῦντες, οἱ τυφλοὶ τὸν χειραγωγὸν, οἱ μειωπάζοντες τὸν φωτοδότην, οἱ ναυαγοῦντες τὸν κυβερνήτην, οἱ θανατούμενοι τὸν ζωοποιοῦντα. Καὶ τοῦτο πῶς; ῥίπτουσιν κατὰ πόντον, ὡς ἂν μὴ εἴη τίς ὁ πρὸς αὐτοῦ εὐεργετησόμενος· τοιοῦτο γὰρ τῶν βασκαινόντων τὸ πάθος, μηδὲ τὴν ἐθελούσιον ἀπώλειαν, σωτηρίαν ἑτέρων ἀνεχομένων γενέσθαι 2). Ἀλλ' ὁ διὰ Δαβὶδ πόῤῥωθεν ἀναφωνήσας * "ἐν τῇ θαλάσσῃ αἱ ὁδοί σου, καὶ αἱ τρίβοι σου ἐν ὕδασι πολ- * Ps. LXXVI. 20.

rent, pulsant, feriunt, excruciant, excoriant. Quid non dicunt? quid non excogitant? quid non intentant? quid non moliuntur ut acerbius molestiusque noceant? Hem saevitiam! hem ferinam rabiem! Qualem mercedem rependunt medico suo qui visum qui auditum receperant, qui instaurati confirmatique fuerant! pro honore ignominiam, pro benedictione maledictum, pro donis poenas, pro tranquilla vita acerbissimam necem. Aiunt ipsum multos intolerandosque cruciatus perpessum, ab impiis excoriatum in modum follis, et a fidelibus postea sepultum, ut hinc etiam patronus post obitum, magnus hic Dei praedicator appareret. Neque enim postquam hinc abscessit, carnificum suorum curam omisit, sed veluti pastor bonus, prodigiis omni tempore invitabat perditos, ad se miraculis trahebat aversos. Atqui ferinam mentem et immite cor, nihil placat, nihil reconciliat, simul ac in profundum malitiae deciderit.

6. Quid enim postea? Adversus sacrum corpus insaniunt, et contra arcam, sanitatum fontem, furunt: expellunt medicum aegroti, caeci ducem, caecutientes illuminatorem, gubernatorem naufragi, perempti vivificatorem. Et quomodo hoc? In mare proiiciunt, ne quis ab eo deinceps beneficium accipiat. Tale enim est invidorum vitium, ut vel suo voluntario exitio, alienam salutem impedire velint. Sed qui per Davidem olim clamaverat: *in mari viae tuae, et semitae tuae in aquis*

1) Heic nonnulla sequuntur in interpretatione Anastasii, quae graecus codex vaticanus non habet.
2) Videtur locus sensum quem nos scripsimus postulare. Graeca tamen verba non satis respondent.

λοῖς, καὶ τὰ ἴχνη σου οὐ γνωσθήσονται,, κἀνταῦθα τὴν ὑγρὰν βατὴν τῇ λάρνακι παρεσκεύασεν· καὶ ὁ Πέτρος ὁ μέγας περιπατῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ καλοῦντος πρὸς αὐτὸν Χριστοῦ ἐφάνη· τοῦτο ὁ θεῖος Βαρθολομαῖος ὧδε τῇ λειψανοφόρῳ λάρνακι πεζεύων κατὰ κυμάτων δέδεικται· ὢ τοῦ θαύματος· ὢ τῆς μεγαλουργίας· ἐξορμήσας γὰρ ἐκ τῶν χώρων Ἀρμενίας ὁ λάρναξ σὺν τέσσαρσιν μαρτυρικοῖς ἄλλοις ἐφ' ὁμοίαις ταῖς σημειουργίαις ἐκρυφείσαις, καὶ διὰ τῆς αὐτῆς θαλάσσης ἀμφοτέρων ποντοπορησάντων, προηγουμένων τῶν τεττάρων, καὶ οἱονεὶ ὀψικευόντων τῷ ἀποστόλῳ, ἐκκλινεῖς τὰ ἐπέκεινα Σικελίας πρὸς τὴν τῆς Λιπάρεως καλουμένην νῆσον, δι' ἀποκαλύψεως τοῦ τηνικάδε ἐπισκοποῦντος ὁσιωτάτου Ἀγάθωνος ὁρώμεναι. Τίς ἠκουτίσθη τηλικοῦτον τερατούργημα; τίς ἐδιδάχθη τηλικαύτην θαυματουργίαν; θαῦμα ἐν θαύματι· λιπαρεῖ 1) γὰρ οἷον ἡ φερώνυμος νῆσος, τοιαῦτα τυχὸν πρὸς αὐτὸν ἀλαλήτοις φωναῖς ἐπιβοῶσα· δεῦρο πρός με τὴν πτωχεύουσαν ὁ τρίσολβιος θησαυρὸς τοῦ παναγίου πνεύματος· δεῦρο πρός με τὴν ἀγέραστον ὁ πολυτίμητος μαργαρίτης· δεῦρο πρός με τὴν δυσωπήτριαν ὁ παρ' ἄλλων ἀποπεμπόμενος ἀνομάτατα· ἐνοικίσθητί μοι, καὶ πολοικισθήσομαι· πολιούχησόν με, καὶ πολυανθρωπισθήσομαι· ὀνοματίσθητί μοι, καὶ πανταχοῦ ἐξηχηθήσομαι· οἱ ἄλλοι σε τὸν φωστῆρα ἀπώσαντο, ἀλλ' ἐγώ σου τοῦ φάους ἐφίεμαι ἡ στυγνάζουσα· οἱ ἄλλοι σου τῆς τραπέζης τῶν ζώντων λόγων ἀπολελαύκασιν, ἀλλ' ἐγώ σου τῶν λειψάνων ὡς κυνάριον ψιχίσασθαι γλίχομαι.

ζ'. Πρὸς ταῦτα ὥσπέρ τινας δορυφόρους, ἄλλον ἀλλαχοῦ τῶν μαρτύρων εἰς τοὐπίσω παραπεμψάμενος ὁ ἀπόστολος, τὸν μὲν Παπίνον 2) τοὔνομα εἰς Μει-

multis, et vestigia tua non cognoscentur; nunc quoque marinum humorem arcae gradibilem fecit. Et magnus quidem Petrus in mari ambulare, vocante eum ad se Christo, conspectus est: idemque fecisse apparet Bartholomaeum in arca reliquias suas gestante, quasi inquam pedestri itinere fluctus calcasse. O miraculum! o grande portentum! Etenim ex Armeniae terris discedens arca cum aliis martyrum quatuor ob paria miracula eiectis, et idem mare sulcantibus, praecedentibus his quatuor et quasi obsequium apostolo praebentibus, ventum est, declinata superius Sicilia, ad insulam nomine Liparim, et Agathoni sanctissimo illic episcopo per visum ostensae sunt. Quis umquam audiit tantum miraculum? Cui tale tantumque prodigium innotuit? Miraculum cumulatur miraculo. Quippe orat (λιπαρεῖ congruenter suo nomini) insula tacitis fortasse ut credibile est vocibus clamans sic. Veni ad me pauperculam, o dives sanctissimi Spiritus thesaure: veni ad me indigentem, o pretiosa margarita: veni ad me supplicem, tu qui ab aliis iniquissime expulsus es: mecum habita, et habitatoribus affluam: meas urbes tuere, et populi multitudine abundabo: tuum mihi nomen inscribe, et ubique terrarum celebris fiam. Alii te luminare expulerunt, ast ego tenebricosa tuum lumen exopto: alii tua vivorum sermonum mensa fruiti sunt, ast ego reliquiis tuis, ceu catellus micis, inhio.

7. Post ista, ceteros martyres quasi suos stipatores retro ablegavit apostolus,

1) Sensum vocabuli λιπαρεῖ, et in eo lusum, non intellexit heic Anastasius.

2) In menaeo gr. die 25. augusti Παππιανόν.

λὰ a) τὴν πόλιν Σικελίας· τὸν δὲ ἐν Μεσήνῃ Λουκιανὸν τῇ κλήσει· ἑκάτερον αὖ τε ἐν τῇ Καλαβρίτιδι γαίᾳ· Γρηγόριον μὲν ἐν Κολύμνῃ b) τῇ πόλει· Ἀκάκιον δὲ εἰς Κάλας c) καλουμένην· ὡς ἂν ἕκαστος ἐν ἑκάστῃ ᾖ προασπιστὴς τῶν οἰκητόρων, οἵπερ καὶ μέχρι τήμερον διαλάμπουσιν ταῖς ἐπικουρίαις· αὐτὸς, ὡς ἄν τις βασιλεὺς οἰκείας ἀναπαύλης μεταληψόμενος, προσώρμησεν τῇ καλούσῃ, ὑπεδέχθη περιφανῶς πολλοῖς λαμπτῆρσιν, εὐωδίαις τὲ καὶ ὑμνολογίαις, ἁπάντων τῶν ἐκεῖσε ὑπαντησάντων ἐν ἀγαλλιάσει. Τὸ δὲ ἑξῆς οὐ προείη ἡ λάρναξ· οἱ μὲν γὰρ εἷλκον, ἡ δὲ ἦν ἀκίνητος· διεδέξατο τὸ περιχαρὲς ἡ λύπη· ἐν ἀπορίᾳ ὁ λαός· ἐπέτυχεν τὸ ἐξευρεθέν· ἐγγὺς γὰρ κύριος τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν *· δύο τοίνυν δαμάλεσιν ἁγναῖς ἀναληφθεῖσα ἀπετέθη, ἔνθα ὁ ἱερὸς αὐτοῦ οἶκος αὐτίκα ἐνιδρύνθη· καὶ ἅμα τῷ ἀπαρτισμῷ, καὶ τὸ θαῦμα ἐξαίσιον· ἐπειδὴ τοίνυν ὁ καλούμενος Βουλκάνος ἐχέκολλος ὢν σχεδὸν τῇ νήσῳ, βλαπτικὸς ὑπῆρχεν τοῖς περιοίκοις, ἀπῶστο ἀορασίᾳ καὶ οἷον ἀποσυρεὶς ὑπεξέστη σταδίοις ἑπτὰ πρὸς πόντον 1) τοῦ παρασυρμοῦ ὥσπερ ποταμίου ῥεύματος μέχρι τῆς σήμερον τὸ θαῦμα ἀνακρύττοντος.

* Ps. CXLIV. 18.

unum quidem nomine Papinum Mylas urbem Siciliae misit: alium cui nomen Luciano, Messanam: duos reliquos ad Calabriae littora, Gregorium urbi Columnae, Acacium urbi Calae appellatae destinavit: ut singuli in singulis oppidis incolarum forent protectores, ubi reapse ad hunc usque diem beneficiis inclarescunt. Ipse autem Bartholomaeus, tamquam rex propriis laribus in pace potitus, ad vocantem se urbem accessit, ubi splendide receptus fuit, multis cum facibus, odoribus, hymnis a cunctis civibus ipsi laetanter occurrentibus. Deinceps vero haud ulterius arca procedebat; nam trahentibus illis, ipsa erat immobilis. Tristitia gaudio successit: in anxietate erat populus. Sed rem expetitam impetravit: etenim *prope est Dominus invocantibus eum.* Duabus ergo arcam trahentibus castis buculis, illic reposita est, ubi sacrum divi templum statim fuit aedificatum: quo vix absoluto, ingens miraculum contigit. Nam cum Vulcanus, ut appellant, paene insulae contiguus, incolis damno esset, invisibili recessu, quasi pertractus, stadiis septem in pelagus se subduxit; quod miraculum tractu illo quasi recedentis fluvii usque ad hanc diem praedicatur.

8. Porro 2) quot et quanta deinceps mirabiliter operatus sit, aut mira faciens hactenus operetur circa eos qui diversis languoribus et infirmitatibus obstricti ad ipsum fide confugiunt, nec necessarium est dicere ob prolixitatem * tractatus, nec incredibile audienti, cum pignus ex uno habeat aliorum exhibitiones mire gestorum. Sed ave 3) o beate beatorum, ter beate Bartholomaee. Ave qui es Dei amator et imitator boni scilicet magistri. Ave qui es divinae lucis splendor sanctae ecclesiae. Ave qui es bene sonans organum spiritalis melodiae. Ave artificiose rhetor verae sapien-

* vat. lat. *prolixionem.*

a) Men. gr. Ἄμυλλαν. — b) Men. gr Κολήμνῃ. — c) Men. gr. Ἀσκάλους.

1) Huc usque mutilus codex vat. gr. pertingit. Verba pauca reliqua graeca sumpsi ex Auctario novissimo Combefisii p. 400, qui narrationem reversionis reliquiarum S. ap. Bartholomaei gr. et lat. edidit, excerptam olim a nescio quo ex hac Studitae nostri oratione, sed pro libito interpolatam.

2) Quae sequuntur, deficiente iam textu graeco ob codicis imperfectionem, prosequimur cum Anastasii utcumque impolita ac semibarbara translatione, collato tamen et interdum adscito codice lat. vat.

3) Ex graeco χαῖρε et χαίροις, ut diu ingeminat Theodorus etiam in oratione VI.

tiae. Ave qui es peritae capturae piscator rationabilium piscium. Ave qui es multi chori et dulcis fructus palmes, Christi vividae et paternae culturae vitis. Ave digni meriti famule Domini universorum. Ave merito desiderabilis amice supercaelestis sponsi. Ave qui es sapientiae fluentis et multiplicis potationis, ac lumen spiritalis paradisi. Ave qui es divina virtute vulnerator diaboli, mundum suo latrocinio vulnerantis. Ave qui multipliciter appares mundo Lucifer Dei cognitionis. Gaudeas divinitus illustrata et ignea columpna orthodoxiae. Gaudeas sol orbis terrae, qui cuncta illuminas. Gaudeas os Dei sapientiae, linguam habens ignitam. Gaudeas iugiter emanans fons sanitatum. Gaudeas daemonum terribilis insequutor. Gaudeas qui es multipliciter optabilis formositas Armeniae. Gaudeas qui ab oriente ad occidentem per mare gloriose ambulasti. Gaudeas qui es Lipareos salutabilis et multimodis adorabilis gloriatio. Gaudeas qui mare sanctificasti meabilibus gressibus. Gaudeas qui terram purpuream fecisti rubore castissimorum sanguinum tuorum. Gaudeas qui aërem suavitatis odoribus replesti, sacris spiraminibus divinorum eloquiorum tuorum. Gaudeas qui ad caelum commeasti, et medius in choro divinae aciei tuae refulges in gloriae inaccessibilis splendore, in exultationis insatiabili iocunditate. Illinc nos benignissime intuearis: illinc benedicas te glorificantibus: illinc beatifices te canentes: illinc concordes orbem terrae pacatum. Sacerdotes iustitia in sanctitate induantur: reges bonis operibus in orthodoxia contra barbaros armentur: monasticam vitam tenentes, conversationem aequalem angelorum ac sine dolo custodiant: viri mulieribus, et rursum mulieres viris, competentem legem conservent. Patres cum filiis, praelatos cum subditis, dominos cum servis, mutuum dantes cum debitoribus, venundantes cum emptoribus; ceteraque omnia benivolentiae tuae affectu ad utilitatem reip. protege; et cuncta quae secundum beneplacitum Dei dirigi debent. patrocinio tuo defende; et praecipue alumnos decoratae Lipareos: pastorem quoque ac gregem qui construxit sacrum templum tuum: et eum qui te, licet breviter, ex se laudare praesumit; in Christo Iesu domino nostro, quem decet omnis gloria, honor et adoratio, cum omnipotente Patre, ac sanctissimo et vivifico Spiritu, nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen 1).

1) Pergit deinde Anastasius sic. *Haec de beati Bartholomaei laudibus eiusque mirabiliter advecto in Liparim corpore, Theodorus fama sanctitatis, ac sacerdotii dignitate conspicuus, fido relatu explicuit.* Postea de penu suo subiungit idem Anastasius narrationem transvectionis illarum reliquiarum in urbem Beneventum anno Domini DCCCIX.

AD THEODORUM STUDITAM INDEX.

EMENDATIONES.

P. 7. v. 12. corr. *universam*. — P. 9. v. 10. corr. *octoginta*. — P. 21. adn. corr. *dicit*. — P. 26. Chrysostomi fragmentum in cod. vat. videtur desinere v. 14. in verbo νῖκος. — P. 27. v. ult. corr. *largiretur*. — P. 77. adn. v. 7. corr. *T. II. p.* 123. — P. 110. v. 7. corr. *quinquagesimae* pro *sexagesimae*.

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU